

القرآن الكريم

وَتَرْجَمَهُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الأول

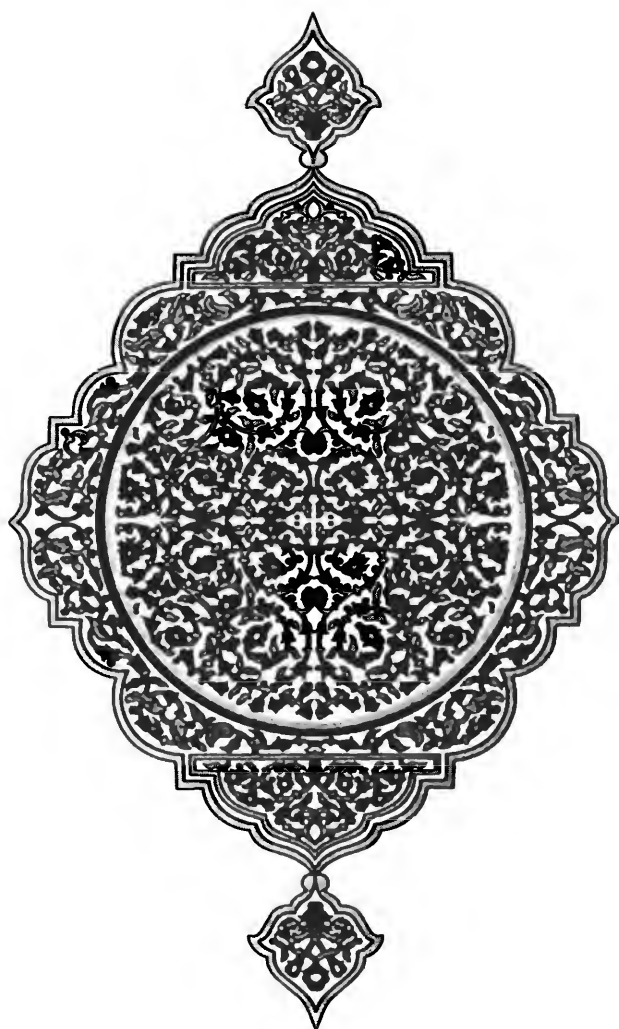
من المخرجه

(١) إلى (١١)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَدْرُسُ بِالْأَرْبَعِ بَاعَةِ هَذَا الْمُصْحَفِ الشَّرِيفِ وَتَرْجِمُهُ مَعَانِيهِ وَتَقْسِمُهُ
بَيْنَ الْأَرْبَعِ بَاعَةِ الشَّرِيفِ الشَّرِيفِ الشَّرِيفِ الشَّرِيفِ الشَّرِيفِ الشَّرِيفِ
مِلَالِكُ الْمَلِكَةِ الْعَرَبِيَّةِ الشُّعُودِ بَيْتِ

الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د
قُرْآنُ كَرِيم
ترجمہ او تفسیر
په پښتو ژبه کښی

رومی جلد له (١) تر (١٥) پاڼه پوره

د دے قرآن حکیم او د دے پښتو ترجمې او تفسیر د چاپ
دامرکو لوسعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلَنَاهُ إِلَيْكَ مَبْرُوكًا لِيَذَبَّ رَوَاءَ آيَاتِهِ وَلِيَسْتَذَكَّرُوا وَلَوْ أَلْبَسَ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) والذي ثبت عنه عليه الصلوة والسلام انه قال (اقرأوا القرآن فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. ويعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناسر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسسها الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة .

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيماننا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدأ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي ان تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتي قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثمانى - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وبباكستان وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لا يمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إساءة النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطباعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلَهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُوا أَلَّا يَكُنِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .
والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) وعلى آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدینه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړې ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید .

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبه لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند ددو سترو عالمانو شیخ الهند مولانا محمود حسن دیوبندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو ټولگی پښتو ژبه ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے ټکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکه المکرمه د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبه ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغه مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید .

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیجری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راؤلیږی چه په راتلونکی چاپ کښی د هغه نه استفاده وکړے شی.

والله الموفق وهو الهادی إلی سواء السبیل

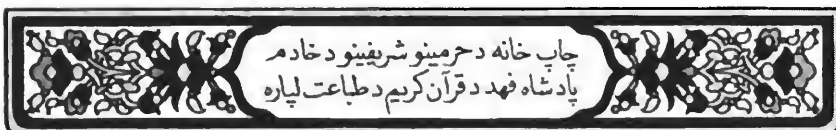

المَجَلَدُ الْأَوَّلُ من الجزء (١) إلى (١٥)

رومی جلد له (۱) تر (۱۵) پارہ پورے

چاپ خانہ دھرمینو شریفینو د خاد م
پادشاہ فہد د قرآن کریم د طباعت لپارہ

اول جزء اول منزل

(سورة «الفاتحة» مكية وهى سبع آيات)

(نزلت بعد (المدرثر) رقمها (۱) تسلسلها حسب النزول (۵)

(د «الفاتحة» سورت مكى دى (۷) آيتونه لرى)

(د «المدرثر» سورت نه وروسته نازل شوى دى. په تلاوت كښى

(۱) او په نزول كښى (۵) سورت دى او (۱) ركوع لرى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رَحْمَن» او «رَحِيم» دواړه د مبالغې صیغې دي، مگر په «رَحْمَن» کېنې له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کېنې د دغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

ټولې ستاینې (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر ټولو ښى او غوره ستاینې (صفتونه) چه له اوله تر آخره پورې شوى دى، يا كيدونكى دى هغه واړه خاص الله تعالى لره ښايى، ځكه چه الله تعالى د هر نعمت او هر شى پيدا كوونكى او ښوونكى دى او ښښه ئى عامه ده كه بى واسطې وى او كه په واسطه سره وى لكه څوك چه د لمر له رڼا (رڼا) او تودوالى څخه گټه (فائده) اخلى نو دغه گټه (فائده) په حقيقت كښى د لمر فيض دى نه د رڼا (رڼا) او تودوالى.

خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوك چه ستایلی شى هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازې په دى جملې سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالى لره ده لنډه او نیمګړی ده چه پوهان د دى جملې په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کېنې ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئى دغه ده؛ «ټولې ټناوې له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کېنې خاص الله تعالى لره دی» ځكه د هر شى تقدیر د ده له لوری دی.

تنبیه : په فاتحه الكتاب کېنې الله تعالى د (۷) شيانو یادونه کړی ده؛

(۱) د نعمت یادونه لكه چه فرمایى؛

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږي مګر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم ټول افراد د الله تعالی مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښخولو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایي؛

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی ټولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالی لره دی چه د ټولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکنی (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښیونکی دی.

(۳) د رب العزت (جل شانه واعظم برهانه) په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایي؛

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

خښتن (مالک) (د ټولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لَیْسَ الْمَلِكُ الْیَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(۴) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایي؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د ټولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لور او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو ځواکی (ځویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا ورپسی د کلام د هنی برخي یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالکباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وځوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله؛ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ اهدانا الصراط المستقیم ﴿الآیة﴾.

(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایي؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیځی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو پاک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(۶) د هنی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایي؛

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۝

وَبَشِیْه مَوْنِر تِه لَارِه سَمِه لَارِه د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسیر: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی خلور طایفی دی

(۱) نبیین (۲): صدیقین (۳): شهداء (۴): صالحین. د دغه خلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الْقَائِنِ﴾ څخه «نصارى» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ یعنې له مستقیمې لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی گمراهان له دغو دوه ډو طایفو څخه وتلی نشی، «نصارى» په اوله او «یهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکي او عصمت امید لکه چه فرمایي

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسیر: (یعنې مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وبښه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وړو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کره او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالیٰ دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنې کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضریري نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوڅکه د دی سورت یو نوم «تعلیم المسئلة» یعنې د غوښتلو شونډه» هم دی.

د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالیٰ ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.

(فائده): ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ الْآیَة — د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل — یا د هغه صفت دی، نو څکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة البقرة»، مدنية الآية «(۲۸۱) فنزلت بمعنى فى حجة الوداع»

«وهى مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»

«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلها حسب النزول (۸۷)»

«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیه نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ

کښی نازل شوی دی»

«دوه سوه شپږاتیا (۲۸۶) آیتونه او خلونیت (۴۰) رکوع لری»

«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی

(۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

التَّوْبَةِ

تفسير: دغو حروفو ته «مقطعات» وایي، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پته خبره او پت راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی رابښکاره شوی او هغه معناگانې چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لاثق) نه ده.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسير: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او تول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ډلارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کبئی د ﴿رَبِّ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کبئی د ﴿رَبِّ﴾ محل په حقیقت کبئی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکبئی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کبئی ئی د ﴿رَبِّ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَبِّ﴾ (چه کافرانو په قرآن کبئی ﴿رَبِّ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَلَنْ نُّنْفِثَ رَبِّنَا وَمَنْ لَنَا عَلٰی عِبْدِنَا﴾ آیه - کبئی راځی.

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ۝

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿إِنَّمَا الْقُرْطَانُ السُّورَةُ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ. یعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښیی چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویرېږی هغه به هر ورو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لتون) کوی، او د چا په زړه کبئی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څڼی به څه اندیښنه ولری؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب بانندی او قائموی دوی (سم) ادا کوی سره د ټولو حقوقو (لمونځ او څښی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واره د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی گڼی له دی څخه دا رابکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخي دی. د صلوة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو ټولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په ټاکلو (مقرر) وختونو کبئی اداء کړی شی. د ټولو عباداتو اصل دری شیان دی.

- (۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لری.
 (۲) هغه امور چه په بدن پوری متعلق او تړلی وی.
 (۳) هغه امور چه په مال پوری مربوط وی.
 په دی مبارک آیت کښی دا دری واړه اصول په ترتیب سره یاد شوی دی.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝

او هغه کسان چه ایمان لری (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوی (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښی د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوی دی، لکه د مکی خلق، او په دغه آیت کښی هغه کسان یاد شوی دی چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه «یهود» او «نصارى»

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دغه (ستایل شوی) کسان (دی) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوی) کسان دی هم دوی په مراد رسیدلی (یا) او دغه (ستایل شوی) کسان هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: یعنی د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادی شوی په دنیا کښی دوی ته هدایت ورپه برخه شو او په آخرت کښی خپلو مرادونو ته رسیدی له دی څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بی برخى دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه بریاد او ابته (خراب) کیږی اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونی څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنْذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویړول ستا دوی لره او نه ویړول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویړوی ته هغوی یاکه ته نه ویړوی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخه چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیدي.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٤٠

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوړونو د دوی او پر سترگو د دوی. (یوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لگول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوړونو باندی ئی مهر لگولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوړونه نه ږدی) او پر سترگو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ٨٠

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخَيِّدُ عُونَ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدُ عُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

تځي کوی دوی (په خپل گمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تځي دوی مگر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالی باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلائلو او قرائنو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورگرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، گناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه گوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وپه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده. دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترگی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده «او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کیني او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه هغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿اَمَّا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿عَذَابُ الْاٰلِیْمِ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده فجزاه الله ما اداق نظره.

وَ اِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِی الْاَرْضِ قَالُوْا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ۝۱۱

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به دول دول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)

(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تگ او راتگ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره گډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی شو چه ضعیف الاعتقاد او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی او که چا به دوی له فسادونو څخه منع کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کونکی) خلق هم داسی خبری او اتري کوی.

اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۱۲

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مگر نه لری شعور دوی
(پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کېنې دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشنې او د دین په لاره کېنې د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کېنې فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا امْنَتِ النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا امْنَتِ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلې شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کېنې راگرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کېنې شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «سفهاء» ورځی په حقیقت کېنې داسی رشتیني مسلمانان دی چه د الله تعالی په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هېڅ اندېښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویرېږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهر داری کوله او خپلی شپې او ورځې به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هېڅ فکر او اندېښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلیه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسے بیشک دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گټو (فائدو) له امله (وځی) بی آخرت تر شاکری او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل غومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿عَلَامُ الْغُیُوبِ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د ده په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تللی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنگه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿أَحْکَمُ الْحُكْمِ﴾ او د هغه له مقبولو بندگانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شُيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَهُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُنَ ۝۱۳

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشک مونږ له تاسو سره یو. بیشک هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیطینو (شریانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه ټولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غتان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مونږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیشکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه گوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خنډا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیری او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتری او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتري آورو نو په منده ئی

تاسو ته درسو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنگه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی گمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه گوردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هرومرو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولېږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبيه: په دی آیت کښی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله و له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبُّهُمْ بِتَّجَارَتِهِمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه پیرو دلی اخستلی غوره کړی ئی ده گمراهی په هدایت سره نو هیڅ گټه (فائده) ونه کړه سوداگری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی (حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د گمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئى ذکر وشو، يعنى منافقانو په ښکاره ډول (طريقه) ايمان ومانه او په زړه کېښى ئى کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجى) په آخرت کېښى خوار او په دنيا کېښى داسى بى اعتباره شول چه حق تعالى په خپل کلام کېښى د هغو له احوالو څخه ټولو ته خبر ورکړ، که دوى په ايمان مشرف شوى وي نو په دواړو دارينو کېښى به لوړ (وچت) شوى وو خو اوس دوى د خپل دغه تجارت څخه هيڅ يوه گټه (فائده) وانه خيسته، د دارينو په نقصان کېښى اخته شول او په دى هيڅ ونه پوهيدل، چه د ژبى تش ايمان ئى كافى او نافع وگانه نو په دى خرابى او رسوايى کېښى گرفتار شول، وروسته د دى حال په مناسبت دوه مثالونه بيان فرمايى

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٦﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کېښى) په شان د مثال د هغه چا دى چه بل کړى ئى وى اور (په تپو (تورو) تيارو کېښى) نو کله چه روښانه کړى دغه (اور) هغه غايونه چه چاپير د هغه دى نو مړه کړى الله د رڼا (رنرا) (اور) د دوى او پريږدى دوى په تيارو کېښى په دى حال کېښى چه هيڅ نه وينى.

تفسير: د منافقانو حال داسى دى. لکه چه څوک په يوه تپه (توره) تياره شپه کېښى د لارى موندلو او له ضررناکو شيانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجى)، اور بل کړى او په لوى بيابان کېښى يوه نرى لاره ځانته پيدا کړى، کله چه په رڼا (رنرا) کېښى لار ورښکاره شى، نو الله تعالى هغه رڼا (رنرا) تړى مړه کړى او هغه په همغه توره تياره شپه او ډاک ميدان کېښى وچ کلک ولاړ وى او هيڅ شى الله نه ورښکاروى، هم داسى منافقانو هم د مسلمانانو له ويري د شهادت د کلمى له رڼا (رنرا) ځنې غوښته چه کار واخلي، خو سم د لاسه ئى لږ څه فايده (لکه د ځان او مال ساتنه) تړى واخيسته چه د شهادت د کلمى رڼا (رنرا) او نور منافع گړد ورک شول، نو وروسته له مرکيدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُورُكُمْ عَنْهُمْ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٧﴾

(دوى) کانه دى گونگيان دى ړانده دى نو بيرته نه راگرځي دوى (له گمراهى نه)

تفسير: يعنى کانه دى چه رښتيا او حقه خبره نه شى اوريدى، گونگيان دى د حق له اقراره او

رشتیا ویلو، پانده دی د حق له لیدلو او د خپلی گټی (فائدی) او تاوان له کتلو نه چه څوک کون هم وی گونگی هم وی، نو هغه به په څه دول (طریقه) په لار راشی؟ هو! که یواځی پروند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سری خبره اوریده، پس له دوی غنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له گمراهی او بی لار توب غنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَّرَعٌ يُبْرَقُ يُجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ
فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ^(۱۹)

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاخکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی گوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرولو له ویری د مرگه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او غوږ دوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی. مثلاً اوریدنه، لر په لر ډیری غلیظی او کثیفی وریځی هم وی او د باران څاخکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه تول خلق د مرگ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی گوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چټی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مگر د الله تعالی قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کری ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ دول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَحْطِفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ٥٠

نژدی ده چه بریشتنا په چابکی سره یوسی (نور) د سترگو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریشتنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودړیوی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او پرندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (چه غښتی ئی کنول او پرندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته گوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «صراط مستقیم» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی ټینگیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریشتنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک درېږی، مگر څرنگه چه الله تعالی په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو څنی هیڅ یوه گټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی غایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لگول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مگر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ٥١
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٥٢

ای خلقو! عبادت و کړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذاب د الله) هغه (رب) چه گرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (گرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویي ایستی په دی (اویو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه گرځوی له الله تعالی سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندگانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالی تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او کردی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالی ځنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان گرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «وحده لا شریک له» یو، او بی ملگری دی.

وَأَن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ لَّهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توتته توتته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَلِكَ الشَّكُّ الَّذِي كَفَّرَ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لېوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنگه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لری چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالی کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

او را وبولع (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله خخه که ییع تاسی رشتیا ویونکی (په دی دعوی کنبی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کنبی رشتینی یی چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالی له تولو غنی مدد او کومک (امداد) وغورځ! او معاونت تری واخلی! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لند سورت د قرآن د غو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالی نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو غنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کنبی له تاسو سره مدد وکړی او غه آسانتیا درورسوی!

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۳۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یی ونه کړی شی پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اور په خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیږی (گتۍ) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویږئ له هغه اور خخه چه له کردو (تولو) اورو غنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (گتۍ) دی چه تاسو ئی په عبادت کنبی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنْ شَرِّهِ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُوبَاهُ مُتَسَابِهًا

او زیری ورکره (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (نر مانپو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکره شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه را کړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنگه (او په خوند کښی سره بيله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مگر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نراکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه وینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکي ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذيله و اخلاق) ځنی ټولی پاکي، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معیشت» چه څه خوړو او چیری اوسو؟

دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعْضُهُ فَنَافِقُهُمَا

بیشکه الله نه پریږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشی سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی غواب ورکری شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سری تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو غنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له ټولو لویانو غنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنگه په خپل پاک کلام کښی د میاشی یا له هغه غنی د کومی لویی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاگی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره گانه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مگر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَاَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰیٰتٌ مِّنْ قَبْلِ هٰذَا اِذْ بَعَثْنَا لِّهٖمُ اٰیٰتِنَا فَاَنكَبُوْا عَلٰی اٰیٰتِنَا لَعَنَ اللّٰهُ اُولٰٓئِکَ وَهُمْ اَصْحٰبُ السِّفَاتِیْنِ﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشی غنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په غینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشی د وزرو سره کړی شوی دی.

فَاَمَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا فَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهٗ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذِیْنَ كَفَرُوْا فَيَقُوْلُوْنَ
مَا ذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٖذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهٖ کَثِیْرًا وَّیَهْدِیْ بِهٖ کَثِیْرًا

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) گمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گئی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو څنی الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ ځواب ورکری شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د گمراهی په کنده کښی لوییری او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٣٧﴾ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ
مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٣٨﴾

او نه گمراه کوی (الله) په دی مثال سره مگر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: د ﴿مَا أَمَرَ اللَّهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاء، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه و امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان څنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورول) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لگاوه. مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو څنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ څه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أََمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٠﴾

خرنگه کافران کبیری په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعثت سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ ډومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او وړیسی کلکه وینه او بیا یوه توتو غوښه شوی، له ډومبنيو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وچی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرگ وخت راشی او مړه شی بیا به په قیامت کښی ژوندی کیوی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځی او د الله تعالی په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالی د احساناتو او فائدو گرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل څومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی تول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالی تاسی پیدا کړی یی او ستاسی د بقاء او گټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکللو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او گټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردگار ستا پرېستو ته چه بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر گردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفه الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿حَاقَّ لَّكَ فِي الْأَرْضِ حَبِيبًا﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرېستو آیا گرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او توپوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندېښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی توپوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالی دیر مطیع او فرمان وړونکی بندگان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرېستو ته د بنیادمانو احوال څرنگه څرگند شوی وو؟ په دی کښی دیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یا به الله تعالی پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پېښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علی نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سړی به دیر غولېږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّي أَنَا اللَّهُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیږئ.

تفسیر: پرېستو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنگه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۱﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَعَلَّمَنَا لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرېستو ته نو وویل خبر راکړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که بیع تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرېستو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مگر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالیٰ آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، گته (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توگه (طریقه) ورپه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرېستو ته څرگند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرېستو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یئ چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وډ (لائیق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مگر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مگر دا زمونږ جزئی معلومات د دی خبری وډ (لائیق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «یا اله العالمینه! ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يٰۤاٰدَمُ اَنْذِرْهُمْ بِاسْمَائِهِمْ فَلَمَّا اَنْبَاَهُمْ بِاسْمَائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ
اِنِّىۤ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿۳۸﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوى په نومونو د دى شيانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوى ته په نومونو د هغو شيانو وویل (الله) آيا نه ؤ ويلي ما تاسو ته چه بيشکه زه پوهيږم په پتو شيانو د آسمانونو او د ځمکى او پوهيږم پر هغو شيانو چه ښکاره کوي ئى تاسى په (ژبه) او په هغو شيانو چه يى تاسى چه پتوي ئى (په زړونو کښى).

تفسير: وروسته له دى د آدم عليه السلام څخه د عالم د ټولو شيانو په نسبت سوال وشو «خليفة الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائكو ته ور بيان او ټولى پرېستى ئى داسى متعجبى او حيرانى كړى چه د ده په علمى احاطه ئى تحسين او آفرين وويل، نو دلته الله تعالى ملائكو ته وفرمايل «آيا تاسو ته مو نه ؤ ويلي چه بيشکه زه ښه پوهيږم په پتو شيانو د آسمانونو او د ځمكى او ښه خبر يم په هغه شيانو چه ئى څرگندوي، او پت ئى ساتئ په خپلو زړونو كښى».

(فائده): له دى څخه پر عبادت باندې د علم فضيلت ثابت شو وگورئ چه په عبادت كښى پرېستى دى حد ته رسيدلى دى چه معصومى دى مگر څرنگه چه په علم كښى د انسان څخه كمى دى نو ځكه ئى د خلافت مرتبه انسان ته داسى ورکړه چه پرېستى هم ورته تسليمى شوى او ښايى چه هم داسى هم كيده ځكه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاك الله صفت نه دى، او علم د الله تعالى له لويو صفاتو څخه دى نو د دى له امله (وچى) حضرت آدم عليه السلام د خلافت وړ (لائق) وگرځيد او د علم لوى صفت ځكه ورپه برخه شو چه په هر خليفه كښى د خپل «مستخلف عنه» د كمال وجود يو ضرورى امر دى.

وَ اِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْۤا اِلَّاۤ اِبْلٰسَ ط

او (ياد كړه ای محمده!) کله چه وويل مونږ پرېستو ته چه سجده وكړئ آدم ته (د تحيى) پس سجده وكړه دوى (ټولو) مگر (سجده ونكړه) ابليس

تفسير: کله چه د آدم عليه السلام خلافت مسلم شو نو پرېستو او پيريانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وگرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) ټولی پرېستی په سجده ولویدی مگر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغراوه چه په اصل کېنې له پیریانو څخه ؤ او پرېستو سره ګډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان شو زړه کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو توپولو کېنې ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینې د پاک الله په امر د پرېستو له خوا ووژل شول او ځینې وتبیتدل په دېستو (بیابانونو) او ځنګلو او د غرونو په درو او جزیرو کېنې پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کېنې ئی خپل پردیتوب (بیګانتوب) او بی ګناهی ښکاره کړه او د پرېستو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د ټولو شړل شوو پیریانو په ځای زه د ټولی ځمکی والی او متصرف وټاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کېنې ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسې به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کېنې ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالی اراده د آدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تلو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینې په جوش کېنې ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کېنې ئی وو او په نتیجه کېنې ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿۳۶﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کېنې) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په علم کېنې له اوله دی کافر ؤ مگر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وپوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویې له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وګانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۳۷﴾

او وویل مونږ ای آدمه! وواوسیره! ته او ښځه ستا په جنت کېنې او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیږئ دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شی به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انگورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَاَزَلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښوول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدېوالی په واسطه) نو وی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوگنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کښی) د سیند په گرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښووله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او ډاډگیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالی د نورو مهربانیو مورد هم گرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیږی او د الله تعالی د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ

او وویل مونږ چه کوز شی (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شی! او په ځمکه کښی هستوگنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربرونه (تکلیفونو) درپېښیږی ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندګانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٠﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او اسباب د ګټی (فائدی) اخستلو تر یوه وخته پوری (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تل نه اوسیږئ! بلکه تر یوی ټاکلی (مقرری) مودی پوری به هلته اوسیږئ! او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیږئ! او هغه ټاکلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینی وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعی ډول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٢١﴾

پس زده کړی آدم له پروردگار خپل څخه څو کلمی پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندی (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پشیمانی په حالت کښی په ژړا او وایلا او په زاری مشغول شو، په دی وخت کښی حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمی د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړی چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمی دا دی

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾
(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا

(بیا) وویل مونږ چه کوز شیع له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئی سمدلاسه د ورنگ امر ورنکړ بلکه امر ئی پری وکړ چه په دنیا کښی هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسی وه. ښکاره خبره ده چه دی ئی د ځمکی لپاره «خلیفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسی فرمایلی دی هر هغه چه زما تابع او منونکی وی نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوی بلکه ګټه (فائده) ورته لری.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه و متضادو عنصر د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

وَإِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٠﴾

پس که راغی تاسی ته له ما ځنی کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندېښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پېښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبت وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مر کیدلو له تصور نه چاته ورسپیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مر کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندېښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندېښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاء علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا ځنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمري له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه ګواکي دغه شخص د باچا یا د زمري په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمري سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب گرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمري هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئی ﴿لَا خَوْفٌ فِيهِمْ﴾ یا ﴿لَا يَحْزَنُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٦٠﴾
 يٰٓبَنِي إِسْرَءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
 بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٦١﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گنې آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښې همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویږئ (له مناهیهو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریرئ!)

تفسیر: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښې د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکې، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښې کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاء او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښې مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وچی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء ئی په دوی کښی مبعوث کړی دی (توریت) او نور کتابونه ئی پر دوی نازل فرمایلی دی، دوی ئی د فرعون له عذابہ ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط ئی د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئی د «من» او «سلوی» خواره نازل کړی دی له یوی تیږی (گتی) څخه ئی د اوبو دوولس چینۍ دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خوارق ئی ورپه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَنذَرْتُهُمْ يَوْمَ الَّذِي لَا يَفْئِدُ﴾ الایه - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نښی چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښی هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توریت» پر احکامو ټینگ اوسئ! او پر هر نښی علیه السلام باندی چه در ویی لیږم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملگرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په فیضه کښی پاتی شی بنی اسرائیلو دا گردی (تولی) خبری منلی وی مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی ئی پیل (ابتدا) وکړ - په رشوتونو باندی ئی خبری او مسئلی اړولی او غلطی ئی ورشوولی - او حق به ئی پتاوه - وروسته له دی چه خپل ریاست ئی قائم کړ د انبیاءو له اطاعت څخه ئی سر وغراوه، بلکه د ځینو په وژلو ئی هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښی چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینی وی هغه ئی بدلی کړی نو د دی شیانو له امله (وجی) گمراهان شول.

وَأَمْنُوا بِمَا نَزَّلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرِيهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِذَا آيَاتُ الْقُرْآنِ فَاتَّقُوا^{١٧} وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَقَّ بِالبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ^{١٨}

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیږئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه گدوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پتوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پتولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښی لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئی ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاءو په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښی له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی غینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مکر هغه د تصدیق غنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. غینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مکر (نعوذ بالله) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾ الآية - او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی رومینی تکذیب کوونکی مه شی! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لویږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری غنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له رومینی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معذوره ■ پوهنده عاصی به وی له عذره دوره نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی ■ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكُوعُوا مَعَ الرُّكُوعِ ﴿۲۳﴾

او سم قائموی (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْإِتِرِ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو غینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهرینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شهبی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پتوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «الدال علی الخیر کفاعله» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ بانندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٢٧﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالی د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازې په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالی نه ویږیږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالی تقرب حاصلیږی. ښوای (ښوایکي) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِيْلُ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ الَّتِيْ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّيْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَ الْاٰلَمِيْنَ ﴿٢٥﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادئ!) یاد کریئ نعمت زما هغه چه انعام می کری دی په تاسی او (بل دا یاد کریئ! چه) بیشکه ما غوره کری یی تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنگه چه د تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښی د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښیی چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ورپه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی کری دی او هم د دوی د ناوړو (نارواؤ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع گانو کښی په مفصل ډول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندی د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو گړدو (ټولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿الْمُضَوَّبُ عَلَيْهِمْ﴾ او ﴿الْمَالِئِ﴾ لقب ورپه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خِزْيَانَةً﴾ خلعت ورکړ شو.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٢٦﴾

او وویږیئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیة) او نه به له دوی سره مدد وکری شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی ږومی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توگه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیة وروړاندی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد گاران) راتولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالی هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایي چه کوم سری که په هره اندازه د الله تعالی دښمنان دی له څلور گونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه گټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته گناه هم وکړو الله تعالی په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالی ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالی فرمایي چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنه والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿فَالنَّاسُ شُفَعَاءٌ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُم سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریشودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کښی مصیبت یا نعمت یا...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردگار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجمیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سری پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هک چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالی موسی علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿يَذَبِّحُونَ﴾ څو معنی گانی لری، که د ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿يَذَبِّحُونَ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿يَذَبِّحُونَ﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بَيْنَكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه خیری کر مونبر د تاسی لپاره بحر نو نجات درکر مونبر تاسی ته او غرق کړل مونبر عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کریں هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو غای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره گیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کړی، نو مونبر تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول دوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه وعده کړی وه مونبر له موسیٰ سره څلویښت شپې بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور ته) او وی تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونبر له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپې او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لگیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یی چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وتاکه (ونیوه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

بیا عفو وکړه مونبر له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی) (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلې راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسی علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یی) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گڼلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینې وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو

(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.

(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجده نه منع نه کړل.

(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه ټول دی ووژل شی «دوهمی ډلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی ډلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کړی.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ قَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ ﴿۵۴﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زمونږ په «محمدي شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسَىٰ لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّعِقَةُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۵﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۶﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ تاسی پس له مرگه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیگنو (فاندو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترگو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ؤ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام اویا تنه غوره سری له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واورئ. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی اویا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترگو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وچی) ؤ چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَزَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى كُلَّوَمِنْ طَيِّبَاتٍ
مَا رَزَقْنَاهُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری گرځولی وه مونږ په تاسی ورپخ (د تیه په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته او ظلم نه ؤ کړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون دوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاک (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د ورپځی سوری وشو، څرنگه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلوی» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواړه خواړه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د څوزو گوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپي له مخی ویده کیدل سحر

(گهیخ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرھاو دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سری له هغو څڼی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریتول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوی» وه.

﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته (یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخیری (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلې غوښتنه مه کوئ!.

﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُ﴾ الآية - او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی هېڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلې غوښتنه وکړه چه نسک، هوره، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) ربرونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَاذْكُلُوا اَدْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَاَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا اَوْ اَدْخُلُوا الْبَابَ سَجْدًا اَوْ قُولُوا حِطَّةٌ تُغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَتَكُمْ وَسَتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۸﴾

او یاد کړئ! هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسیٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریبی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ گناهونه!) چه وبخښو تاسی ته گناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کړو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاگ کښی له ډیرو گرغیدلو څخه تنگ شول او د ډیر «من» او «سلوی» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه

درلوده (لرله)، عُجینی وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ او ننوځی په دروازه د دی ښار کښی سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښی ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. عُجینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ څه کږی کړئ!. او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه کردی (تولی) خطاوی بخپلی کیوی او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْرًا
مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٧﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غراوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښی وکړه چه د «حطه» په ځای ئی د توکو او مسخرو په ډول (طریقه) (حنطه) وویل (چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښویدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورگډ شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوِيهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسی ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیره (گټه) (نو چه ویی وهله تیره) (گټه) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیبری (گټی) څخه دوولس چیني

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسی علیه السلام پر

یوه تیره (گته) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلې هم دوولس دی، د غینو قبیلو سری زیات او د غینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینو وه. او د پیژندگلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی ټاکلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (گتی) له فلانی خوا څخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو ځنی انکار کوی نو (سری نه دی دوی دی چپ له سرتوبه) وگورئ! چه «مقناطیس» په څه دول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاپی) نو دی تیږی (گتی) ته هم الله تعالی هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری ځنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (رابشکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ
اللّٰهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او څښئ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریرئ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کوونکی اوسئ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالی وفرمایل چه له «من» او «سلوی» ځنی خورئ! او د دغو چینو له اوبو ځنی څښئ! او په جهان کښی فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسی خواړه ډیر = هوشیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په گناه سره بندیری نعمتونه = په گناه سره زیاتیری زحمتونه

وَ اِذْ قُلْنَا لِمُوسٰی اِنْ نَّصْبِرْ عَلٰی طَعَامٍ وَّ اَحَدٍ فَاَدْعُنَا رَبَّكَ یُخْرِجْ لَنَا مِمَّا
تُنْتَبِئُ الْاَرْضُ مِنْۢ بَقْلِهَا وَقِثَآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلَآهَا

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسی! هیڅکله صبر نشو کولی

مونڊ پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردگار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساکو) د دی او له بادرنگو (ترو) د دی او له هوری (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خوړلو څخه ماره شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونږ په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی ځنی پیدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ

نو وویل (موسیٰ) آیا بدلوی؟! (آخلی!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هورو پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شی (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کیږی نو کوم ښار ته لار شی چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول درورسپړی لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا غَضَبَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایی په سبب) ذلت او محتاجی او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری و رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خورائ سبب او د دوی د ځان وپال گرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ غنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی خرگندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالی د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالی دوی ته ورښخلی ؤ مخونه وړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالی په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدای په نعمت څوک شی نارضا

گنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِآٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيْنَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٩١﴾

دا (خورای او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحیی) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاء علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِیْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرَی وَالصَّبِیِّیْنَ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صٰلِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَاَخُوْفُ عَلَیْهِمْ وَاَهُمْ یَعْرٰوْنَ ﴿٩٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی ځنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرماییل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاء اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالی ته نژدی او ښه یو».

(فائده): د حضرت موسی علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسی علیه السلام امت ته (نصاری) یا (ترسا) وایی. «صابثین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخليع هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وچی) الله تعالی یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راټیټ شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کشیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره څریدل څرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شپهې ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسی علیه السلام څنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وتړلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۶۷﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وګرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیرلو) نو هرومرو (خامخا) به شوی وی تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالی فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدُوا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِرِينَ ﴿۶۸﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شی! بیزوګان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرر ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورخ هم ښکار کاوه، نو الله تعالى دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوگانو په شان واپړل، په دوی کښی که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مگر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته ټول مړه شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی شوی وه، د دی پېښی تفصیل د «الأعراف» په سورت کښی راځی.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّلْمَآبِیْنِ یَذِّیْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِیْنَ ﴿۶۹﴾

نو وگرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښی) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وگرځاوه چه ټول وړاندنی او وروستی خلق تری پند واخلي «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً ۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل در معلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښی یو سری (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالى دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه ټوټه په هغه مری ووھئ! نو دا مری به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښی». الله تعالى په هم دی ډول (طریقه) هغه مری ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښی قاتل په قصاص ورسید او ورته ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوا اتَّخَذَ النَّهْزُودَ

وویل (بنی اسرائیلو) آیا گرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوي؟ څکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلوميږي او مونږ دا نه ليدلي دي او نه مو آوريدلي دي چه د غوا د غوښي د يوي توتي له وهلو څخه به مري ژوندي کيږي.

قَالَ اعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ۝۶۵

وويل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دي نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخري کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعي احکامو کښی نشته او له (نبي) څخه هېڅکله کيدونکی نه وي.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ۝

وويل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړي مونږ ته چه څنگه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنگه ده هغه غوا چه مري پري ژوندي کيږي، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنگه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) نی ومومو؟

قَالَ اِنَّهُ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا قَارِضٌ وَلَا يَكُوْرُ

عَوَانٌ بَيِّنٌ ذٰلِكَ فَاَفْعَلُوْا مَا تُوْمَرُوْنَ ۝۶۶

وويل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوروالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پري مامور شوی یی! بیا وويل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
 إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعَةٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿١٧٩﴾
 قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواره (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنگ ئی وویل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیره چه تک زیر دی رنگ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواره دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرايي ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَبَهَ عَلَيْكَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَكَهْتَدُونَ ﴿١٨٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیری او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هر ورو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «ان شاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیچیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ■ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار ولیکن د «استثناء» په برکت ■ لار موندونکی کړل مقصود ته کردگار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَبَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا

واپی بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربر (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی
 ځمکه او نه اوبه کوی (په اړت سره) کښت، (فصل) ساتلی شوی ده (له
 کارونو، عیبونو یا له نورو رنگونو) نشته هیڅ یو داغ په رنگ د دی کښی.

تفسیر: یعنی په اعضاؤ کښی ئی هیڅ نقصان نشته او په رنگ کښی ئی د بل کوم رنگ هیڅ یو
 داغ او خال نشته، بلکه تکه زیره ده.

قَالُوا لَنْ جُنَّتْ بِالْحَقِّ فَدَبُوْهَا وَمَا كَادُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٤١﴾

ووېل (بنی اسرائیلو موسی ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه
 دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کړی وی.
 (د قیمت له ډیر والی یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سړی وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو
 هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کښی ځانیدل او
 بیا ئی حلاله کړه، دوی داسی نه گڼل چه دا غوا به په دومره گران قیمت سره په لاس راځی او
 که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَ اِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَرَأْتُمْ فِيْهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿٤٢﴾

(او یاد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسی یو سړی نو په جگړه
 شوئ په هغه (مقتول) کښی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وئ
 تاسی چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه
 تاسی پټاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالی درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوْهُ بِبَعْضِهَا

نو ووېل مونږ چه ووهئ دا مړی په یوی بوتی د غوا (بیا ژوندی شو هغه
 مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هغی غوا یوه توته غوښه په هغه مری ووهله هغه مری د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینی د هغه له پرهاړو څخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول ورپرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښی هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٤٧﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئی ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مری (په قیامت کښی) او درښیی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښی ټول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښیی شو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مری هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ فُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مری)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فَهِیَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ
الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَسْقَىٰ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا
لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشِيَةِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤٨﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (گتۍ) دی (په سختوالی کښی) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښی. او بیشکه چه له ځینو تیږو (گتو) ځنی خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویې لویې ویالې او په تحقیق سره
 غینې له دی تیږو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو
 څخه اوبه او بیشکه غینې له دی تیږو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه
 رارغری (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه
 کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له غینو تیږو (گتو) څخه ډیری گتې (فاندې) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالې ور
 څخه وځی او له غینو تیږو (گتو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه پرمېنی قسم په نسبت لږی فائده
 ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له غینو تیږو (گتو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو
 کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مگر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (گتو)
 څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله
 تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هېڅکله بی خبر نه دی.

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُّؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ
 كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يَحْرِفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا
 ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام
 د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا
 چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالیٰ
 د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی
 خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس
 نه رسیږی د هغه پریښودل ستاسی په اختیار کښی دی.» غینې وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه
 مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی
 تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور
 آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَكَلْنَا خُبْرَهُمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيَحْجُوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۴۱﴾

او کله چه ملاقات وکری (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی
چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازې شی حُینی د دوی له حُینو نورو
سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه
پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جگره وکړی له
تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردگار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟
(په دی چه دشمن ته حجت وربښی)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توگه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه
خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول
چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوی؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه
مسلمانان به ستاسی د پروردگار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره
له دی چه گرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی،
نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۴۲﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او
نفاق) چه پتوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له
گردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له
مسلمانانو څخه پت کړی و خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د
هغوی د پوهانو او عالمانو حال و چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پت کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پت هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانًى وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٤٨﴾

او عینی له دغو (یهودانو) څخه آمان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مگر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مگر خو بی دلیلہ گمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیڅ نه پوهیږی چه په «توریت» کښی څه شی لیکل شوی دی؟ مگر په هغو څو آرزوگانو خبر دی چه له خپلو پوهانو څخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل څوک نه ورننوخی زمونږ پلرونه او نیکونه هرورمو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیڅ دلیل ورته نه لری.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيُشْتَرَوْا بِهِ تَمَتًّا قَلِيلًا قَوْلٌ لَهُمْ مِمَّا كُتِبَتْ آيَاتُ يَهُودٍ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٤٩﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفين خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکي ئی او الله تعالی ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کښی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری گڼی ولول تاو شوی غښی، توری سترگی، میانه قد، غنم رنگ لری.» دوی هغه خبری واپولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترگی ئی شنی او غښی ئی ساده، سمی او څوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کری او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شی.

وَقَالُوا لَنْ تَمْسَنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی غلویشیت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی غلویشیت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرگردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کری وی.

قُلْ أَتَّخَذُ ثَمَرِ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَآ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایی (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایی)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «خلود فی النار» او «خلود فی الجنة» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایی له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شی وتلی.

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسیر: د گناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر گناه تاویدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسی غلبه وکری چه هیخ خوا ئی داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د
چا په زړه کبسی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت
یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ۝ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ
لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوَالِدِينَ إِحْسَانًا ۖ وَذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا ۖ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ۖ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ ۝

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د
دوزخ) کبسی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کړی دی دوی د
نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کبسی تل وی
او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی
اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مگر
یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د
خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مرو) سره! او له مسکینانو سره! او وواپی
خلکو ته (بی خوږی) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئی د
تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وگرځیدئ تاسی (له دی
عهده) مگر (ونه وگرځیدل) لږ له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ
وگرځوونکی یی (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کبسی داخل
شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَخْرُجُونَ
أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿۸۴﴾

او (یاد کری ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسعی ځانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یی. په خپلو نفسونو په دی چه عهد ترلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنی او مه ئی له وطنه د باندی شری.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتَخْرُجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یی چه وژنی ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنی غریبان اقربا خپل) او باسو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی څخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقۍ وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگری) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تیر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تیر ؤ. د جنگ او جگری په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شرله او د هغو کورونه به ئی لوتل. که کوم سری به دوی ته په دی جگړو کښی په لاس ورته او بندۍ کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره ټولولی او بسپنه (فدیة) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راځی.

وَأِنْ يَأْتُواكُمْ أُسْرَىٰ فَذُوهُمْ وَهُمْ مَحْرُومٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ
أَفْتَوْمُنُونَ بَعْضُ الْكُتُبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیہ ورکوی تاسی د دوی په عیای شان دا چه حرام کړی شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر غینو (احکامو د) کتاب (چه فدیہ ده) او کافران کیږئ په غینو نورو (احکامو د) کتاب چه بی گناه وژنئ په گناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شړئ.

تفسیر: یعنی که د بل تیر او قوم په لاس کښی بندی شئ نو د هغه په خلاصولو کښی په ډیره میرانه (بهادری) ټول سره ولاړیږئ او ملاوی تړئ، مگر په خپله د هغه د ویني د غځېنلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یی نو که غواړئ چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی عمل او تگ وکړئ ښایی چه په دواړو عیایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ الْآخِزِيُّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مگر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورځ د قیامت کښی گرځول کیږی دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه غیني احکام منع او له غینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو ځکه د غینو احکامو منکر هم مطلق کافر گناه شوی او د غینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کیږی. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سری غیني شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی مگر د غینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٨٩

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی گټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلکو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی گټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالی د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالی په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ٩٠

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او پر له پسې استولی وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحیی او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسی زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مری ژوندی کول - د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول - او د پټو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مری ژوندی کول.

أَفْكَمًا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله - حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله علیهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٥﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعيب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعيب علیهم السلام ووژل».

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

او وایی (تمسخرأ) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی غنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلامو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیدو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایي «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شری شوی دی نو له دی امله (وحي) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٨﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پټ او باطل ئی خرگند کر).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیدی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکړه، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت ټولی نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

يَسْمَا أَشْتَرَوِا بِهٖ اَنفُسَهُمْ اَن يَّكْفُرُوا بِمَا اَنزَلَ اللَّهُ بُعْيًا
اَن يُنَزَّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرڅ کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کیننی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرڅوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کېږي د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چې د دوی دا کفر او انکار هم یوازې د دوی له ضد - کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَبِغَضِبٍ عَلَى غَضِبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چې کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چې کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چې نه یوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چې یوازې د حسد او ضد له امله (وچې) ئی د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنی وگرځیدل.

وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝۹

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: له دی څخه معلومیږي چې هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چې مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی دگناهونو له امله (وچې) دی چې ترې پاک شی، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازې هغه عذاب چې کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا بِمَا آتَزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا آتَزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ

او کله چې وویل شی دوی ته چې ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چې نازل کړي دی الله وایی دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چې کافران کیږي په هغه کتاب چې بی له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چې دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چې له دوی سره دی (چې د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چې بی له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چې نازل شوی دی پر

مونږ يعنې «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دى «د قرآن» او «انجيل» منونكى نه دى. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكى دى.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩﴾

ووايه (اى محمده! دغو يهودانو ته) نو ولى به وژل تاسې انبياء د الله (لكه شعيب زكريا او يحيى) پخوا (له دى څخه) كه چيرى وئ تاسې ايمان راوړونكى (په توريت).

تفسير: يعنې يهودانو ته ووايه «كه تاسې په توريت ايمان لرونكى يئ نو بيا مو ولى انبياء ووژل؟ ځكه چه په «توريت» كښى داسى حكم شته - هر هغه نبى چه د «توريت» تصديق وكړى، تاسې له هغه سره مرسته (مدد) وكړئ او خامخا ورباندې ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلى دى چه پخوا له دى څخه تير شوى دى لكه حضرت زكريا او حضرت يحيى عليهما السلام چه د (توريت) په احكامو ئى عمل كاوه او د (توريت) د ترويج او تاكيد له پاره راليږل شوى وو. په دى خبره كښى هيڅ ناپوه ته كومه انديښنه او شك نه پيدا كيږي چه دى پيغمبرانو د توريت تصديق كاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقيق سره راوړى وى تاسې ته موسى ښكاره (معجزى) بيا ونيوه تاسې خوسى (سخى) (په خدايى سره) پس د تللو د موسى (د طور غره ته) حال دا چه تاسې وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دى معبود نيولو د خوسى)

تفسير: يعنې په خپله حضرت موسى عليه السلام چه تاسې د هغه په شريعت باندې قائم يئ او د هغه شريعت له امله (وجى) د نورو شرايعو او حقه و ادیانو څخه انكار كوئ تاسو ته ئى ډيرى ښكاره نښى او معجزى دروښودى لكه همساء، يدبيضاء، د سيند څيړول او نور مگر كله چه موسى عليه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسې د هغه په غياب كښى خوسى (سخى) خپل معبود وټاكه (مقرر كه)، حال دا چه موسى عليه السلام ژوندى او د نبوت خاوند و، نو په هغه وخت كښى پر موسى عليه السلام او د هغه په شريعت ستاسې ايمان چيرى و چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وجی) تاسی موسوی شریعت داسی تینگ نیولی دی چه د الله تعالی احکامو ته هم غوړ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یی او ستاسی پلرونه او نیکه گمان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسی علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلي هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبیر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینگ ونیسئ! څرنکه چه غر مو په سر ځوړند ؤ، نو د خپل ځان له وبری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غږولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنگ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینگ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ يٰٓأَيُّهَا مَرْكُم بِمَا آتَيْنَاكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾
قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ
دُونِ النَّاسِ فَتَمَتَّعُوا الْمَوْتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یی تاسی ایمان راوړونکي. ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرگ که چیری یی تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیری او مونږ ته هیڅ یو رب (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالی فرمایي که په رښتیا سره تاسی جنتیان یی نو له مړینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ■ خوښ به ئی نه وی دنیا یی چرچی راحت دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ■ دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا اِيْمًا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
 بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٩﴾ وَلَتَجِدَنَّهٗمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ؕ
 مِّنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا يُوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يَّعْمُرُ الْاَلْفَ سَنَةٍ ؕ
 مَّا هُوَ بِزَخْرَجِهٖ مِّنَ الْعَذَابِ اِنَّ يُّعَمَّرُوْا وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ
 بِمَا يَّعْمَلُوْنَ ﴿٥٠﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاء او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هر ورو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئې) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرگه ډیر لری تنبتي او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه ډول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ
رُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرېشته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی رېرونه (تکلیفونو) پېښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرېشتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالی داسی فرمایي «گړدی پرېشتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالی د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ۙ اَوْ كَلِمًا عَهْدًا وَعَهْدًا اٰتٰنَا لَا فَرْقَ بَيْنَهُنَّ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۱۰

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی).
آیا هر کله چه وږه کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی دلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتری، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترگی پتوی او تر شایي غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَيِّنَاتٌ مِّنْ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكِتٰبَ كَتَبَ اللّٰهُ وَّرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَاتِبًا لِّمَا كَانُوْنَ ۝۱۱

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی دلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کښی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «ماعمهم» ځنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د «توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی دلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیخ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او خه
اوامر او نواهی هم پکینی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له
هغوی غنی د نورو الهی احکامو په نسبت خه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ ؕ وَمَا
كَفَرُ سُلَيْمٍ ؕ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانُ كَفَرٌ ؕ وَيَعْلَمُونَ النَّاسَ
السَّخِرَةَ وَمَا أَُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ؕ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهِ ؕ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ؕ وَلَقَدْ عَلِمُوا
لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ؕ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَّوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ٦٥ وَلَوْ أَنَّهُمْ
آمَنُوا وَاتَّقَوْا أَلْمُتُوبَةَ ۖ لَمِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا
يَعْلَمُونَ ٦٦

او متابعت وکړ یهودانو د هغه خه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه
د) باچاهی د سلیمان کینی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او
سحر ئی زده او په متابعت ئی لگیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د
سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود
به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی
ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کینی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی)
ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه
ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیشت) یو (له جانبه د
الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسى) نو زده کاوه به هغوى له دوى دواړو نه هغه شى چه بيلتون به ئى کاوه په هغه سره په منځ د ميره (خاوند) او بشعې د هغه کښى؛ او نه وو دوى ضرر رسوونکى په دغه سحر سره هيچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوى دوى (يعنى يهودان) هغه څه چه ضرر رسوى دوى ته او نفع نه رسوى دوى ته؛ او هرورمو (خامخا) په تحقيق پوهيدل دوى چه خامخا هغه څوک چه پيرى (اخلى) (زده کوى په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښى هيڅ برخه (د نيکى)؛ او هرورمو (خامخا) ډير بد دى هغه شى چه پلورلى (اخستى) دى دوى په هغه شى سره (حصه د) ځانو خپلو که چيرى وى دوى چه پوهيدلى (په بد انجام د سحر نو نه به ئى زده کاوه). او که په تحقيق دوى ايمان راوړى وى او پرهيز ئى کړى وى (له سحره او له يهوديته) نو هرورمو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډير غوره دى (له دى سحر او رشوت د توريت په تحريف) که وى دوى چه پوهيدلى (په بهترى د «توريت» نو سحر به ئى نه زده کاوه او له پاک الله ځنى به وپريدل او له مناهيو به لرى گرځيدل).

تفسير: لنده ئى دا چه يهودانو دين او کتاب پريښود او د سحر - جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښى خپور (خور) شو.

(۱): د حضرت سليمان عليه السلام په زمانه کښى په دى سبب چه پيريانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنيادمانو له شيطانانو ځنى کودى زده کولى او دا به ئى حضرت سليمان عليه السلام ته منسوبولى چه دا کودى مونږ ته له ده ځنى رارسيدلى دى او ده د هم دى کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالى فرمايى چه «دا کار کفر دى او د سليمان نه دى».

(۲): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئى تعميم وموند چه دا دوى پريښتى د (بابل) په ښار کښى د بنيادمانو په صورت اوسيدلى او دوى ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوى ته ورته، نو دوى به هغه ته نصيحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز گنلو له امله (وجى) سرى کافر او ايمان ته ئى زوال وررسيږى» که سره له دغه نصيحت به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخيست، نو ئى ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذريعه د خپلو بندگانو آزموينه کوله. نو ځکه فرمايى چه له هسى علومو ځنى آخرت ته هيڅ يوه گټه (فائده) نه رسيږى، بلکه ډير نقصان رسوونکى دى او په دنيا او آخرت کښى پرته (علاوه) له نقصانه بل څه گټه (فائده) په لاس نه تړى راځى او بى د الله تعالى له حکم او ارادى هيڅ اثر نه پرى مرتبيږى که دوى د دين علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارينو اجر او ثواب به ئى په برخه کيده کله چه دين او کتاب ئى پريښود ﴿خَوَالِ الْاَيَّامِ وَالْاَيَّامِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان څوک نه پوهیږی ■ هغه کله خپل مقصود وټه رسیږی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۵۳﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په غای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غوړو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کې کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په غینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زموږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! اوکه وایئ هم نو ﴿انظُرْنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شی! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «راعینا» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زموږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿راعِنَا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِّنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۵۴﴾

نه خوښوی (دوست نه گنئ) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی (کیني) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (ځاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تیره دی وی. مگر دا خو د الله تعالی لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تیر کښی پیدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦٧﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیه یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو رالیږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالی د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالی فرمایي چه نه په لمرنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿أَحْكُمُ الْحَكِيمِ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وگڼه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٦٨﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبیداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددگار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په گړدو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندگانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندگانو ته منافع او ښیگنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمَرْتُمْ يَدُونَهُ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِدِلِ
الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٨﴾

آیا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد غنی) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حق لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شېهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار غنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شبهه مه کوی! لکه چه دوی به د خپلو انبیاءو په نسبت هسی شېهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّدُونَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا أَحْسَدًا إِنَّ مِنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ

خوښوی (او دوست گڼی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وگرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی دیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری خو په هر ډول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی ځنی واپوی او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ټول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۝

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وگرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غور کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زموږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پائ (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه ټول یهودان د مدینې منورې له چار چاپیر ځنی وشړئ.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هرومرو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ يَّجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او سم دروئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومع (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شی چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لگیا اوسئ! ځکه چه الله تعالی ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شی ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرًا

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مگر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یی صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلوی) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده - او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالی احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجبی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیخ شی (له حق دین خخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیخ شی (له حق دین خخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۳﴾

هم دا رنگه وېل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتایانو) نو الله به حکم وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جگری) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو خخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او گمراه گڼی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول گمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشي.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذَلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿وَقُلْ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت و؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿وَقُلْ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذَلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه گانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه خخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منع کښی مشابهنه سره شته یعنی څرنگه چه دوی نورو ته گمراه وایی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه ځنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیله دعوی د خپلو
نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیله یوازی د
نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهِ ۚ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله
له دی چه یاد کړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په وړانولو
(او شاپړلو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه،
(توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض،
عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له
زیارت نه ئی محروم وگرځول. مگر هغه کسان چه کوم مسجد وړانوی نو هغوی هم په دی حکم
کښی داخل دی.

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مگر
ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او
تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا
ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه
دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته
ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښی ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۴﴾
وَالْمَغْرِبَ قَائِمًا تُولَوْنَ فَأَنظِرْهُ لَكُمْ
وَجْهَ اللَّهِ ط

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وگرځوئ (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جگړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالی فرمایي چه الله تعالی په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښی نشته، بلکه له ټولو امکانه ؤ او جهاتو ځنی منزله دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالی مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو ځنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندگانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه ځنی مخالف تگ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قُنُوتٌ ۖ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۱۷﴾

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکى ده ده لره (له زوی غخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ځمکى کښى دی (سره له آسمانو او ځمکى ملکأ، خلقاً وعبیداً)؛ ټول ده لره حکم منونکى (او مغلوب) دی. نوی (بى له نمونى) پیدا کوونکى د آسمانو او د ځمکى دی؛ او هر کله چه اراده وکړى د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشى.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالى زوی ویل. الله تعالى فرمایى چه د ده ذات له ټولو هسى خبرو ځنى پاک او منزّه دی. بلکه ټول موجودات بیخى د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَنْزِلُنَا آيَةً ۖ

او وایی هغه کسان چه دوى نه پوهیږى (یا ځان نه پوهوى) ولې خبرى نه کوى له مونږ سره الله (پخپله) یا ولې نه راځى مونږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنى هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښى دی هغوى ټول سره وایی چه الله تعالى ولې بى له وسیلې له مونږ سره خبرى نه کوى؟ یا کومه یوه داسى نښه نه راښیى چه مونږ د هغى له اوریدلو یا لیدلو ځنى ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ
تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿۱۸﴾

هم دا رنگه به ويل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی غنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنگ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نبی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالی فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نبی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینگ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بیشکه مونږ لیدلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیدی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شی نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنَّا هُدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ ط

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلِیْنِ اَتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ یُعَدَّ الذِّیْ جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَالًا مِّنْ اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا یُضِیْرُ ۝۱۸

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددگار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِیْنَ اَتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُوْنَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ
بِهٖ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۱۹

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضای نئی عمل کا وہ او پہ پاک قرآن نئی ایمان راوری و لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی اللہ تعالیٰ عنہ او د هغه ملگری یا د (جعفر طیار رضی اللہ تعالیٰ عنہ هغه ملگری چه ورسره له حبشی راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب ځنی نئی انکار وکړ او په هغو کښی نئی گوتی ووهلی او سره وایی راوه او تحریف نئی وکړ، نو دوی زیانکاران - خائنان او خاسران شول.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِئِيلُ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِيْ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّيْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۳۱﴾
وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِيْ نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا
شَفَاعَةٌ وَّلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۳۲﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یی تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او وویریری، له (عذاب د) هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذاب) او نه به شی قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو ځنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویشولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه نئی په زړه شی او د هدایت په لوری راوری او لا ښه څرگنده شی چه له دی قصی څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذْ ابْتَلٰٓ اِبْرٰهٖمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمٰتٍ فَاَتٰتَهُنَّ ط

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردگار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر - نواهی او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه ټول په دیر اخلاص

سره په غای راوړی دی او ټول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا گرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا

وویل (الله) چه بیشکه زه گرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تگ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وگرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او غوغات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او گرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تگ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه ټول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لار شوی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تگ کوی او تاسی له دی طریقې څنی مخ اړولی دی. په رومنیو آیاتو کښی ئی خپلی ښیگنی (فائدو) او انعامات راوښوول - اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو څنی ښه او افضل گڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایي او د دی تذکر په منع کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَأَدْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وگرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راتولیدی او هلته د حج ارکان ادا کوی - نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیچا شخه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّی

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیره (گټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیری (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیری (گټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیره (گټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیری (گټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهْدًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَآيَتِي لِّلْعَافَيْنِ وَالْعَافَيْنِ وَالزَّكِيمِ السُّجُودِ ۝۱۷۵

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه گرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له ټولو چتلیو (گندگو) ځنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وگرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښی ودانه کړی ده) ځای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کړی وه چه دا میدان دی ودان او مامون ښار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی ځنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی ځای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور ډیری کره! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک ځای د کفارو له لوټ (پلټیځ) او گندځی څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ النَّصِيرُ ﴿۱۳﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوځم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کښی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَفْعُرُ بِرُءُوسِهِمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا

إِنَّكَ أَنْتَ الشَّيْخُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه پورته کړل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبی او اسمعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کره (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښی قبول کره! (چه د کعبی ودانول دی) ته د ټولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۳﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

ای ربه زمونږه او وگرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وگرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کره توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کره (ولپړه) په دوی کښی یو رسول له دوی ځنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له گناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښی).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوځاتو (نسل) کښی یوه حکم منونکی ډله پیدا کره! او یو داسی رسول په دوی کښی ولپړه! چه هغو ته کتاب او حکمت وښی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الكتاب» غنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ الْأَمْنِ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَأَنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۴﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿۳۵﴾ وَوَضَىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يُبْنِي إِنْ اللَّهُ اصْطَفَىٰ لَكُمُ
الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۳۶﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مری تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یی (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ غنی هم سر غروی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه «لاتصل الا وانت خاشع» یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَالِلَّهِ أَبَائُكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهُاتِنَا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۲۶﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرگ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرگه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاء ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَمٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تَسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲۷﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په گناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چتی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ریبی او هر څه ئی چه کړی وی هغه به ئی په مخ کېښی راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا^ط

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شی! یهودان یا (شیع) نصرانیان چه سمه لاره ومومئ.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شی! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شی چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ^{١٦}

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له گردو خرابو مذاهبو ځنی بیل دی. په دی خبره کېښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو ځنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقې په شرک کېښی اخته یئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کېښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازې مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کېښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید - نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کېښی ټول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کېښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو ځنی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیږی، او په ټولو جزئیاتو کېښی تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کېښی دی.

(دریم): د گردو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوٰة

والسلام ملت سره یو دی - او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوا امَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلَىٰ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِیْلَ وَاِسْحٰقَ
وَعِیْصٰی وَیَعْقُوبَ وَاَلَسْبَاطِ وَمَا اُوْتِیَ مُوسٰی وَعِیْسٰی وَمَا اُوْتِیَ النَّبِیُّوْنَ مِنْ
رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَیْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿۱۳﴾

وایې (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسی ته او (ورکړی شوی دی) عیسی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاء ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په ټولو انبیاء او کتابونو ایمان راوړو. او ټول حق گڼو او هر یو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو ځنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو ټولو ادیانو تکذیب کوی. اگر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاء هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اٰهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّهَا
هُمُّ فِيْ شِقَاقٍ ؕ فَيَسِيْفُكُمْ اللّٰهُ وَهُوَ السَّيِّئُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۴﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاری) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئى مخ وگرځاوه (له ايمانې) نو بيشكه هم دا خبره ده چه دوى (له تاسى سره) په مخالفت كېښى دى، نو ژر ده چه كافى به شى په (دفع د شر) د دوى كېښى تا لره الله، او هم دى دى ښه اوريدونكى (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسير: يعنى د دى له دښمنى او ضد څخه مه ويريږئ! پاك الله د هغوى له شر او ضرر څخه ستاسى ساتونكى دى. هغوى تاسى ته هيڅ ورانې نشي رسولى. الله تعالى د ټولو خبرى آورى او په ټولو احوالو او نيتونو خبر او پوه دى.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً دَوْخُنْ لَهُ عَبْدُؤْن ﴿٣٨﴾

(او وائى اى مؤمنانو! چه مونږ الله رنگ كړى يو) په رنگ د الله او څوك ښه دى له الله ځنى له جهته د رنگه (د دين) او مونږ خاص ده لره عبادت كوونكى يو.

تفسير: يهودان له دى آيتونو ځنى واوښتل او اسلام ئى ونه مانه. او نصرانيانو هم انكار وكړ او د لاقو او باتو په ضمن كېښى به ئى ويل چه له مونږ سره داسى يو رنگ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانيانو دا دود (رواج) وه چه يو ډول (قسم) زير رنگ ئى جوړ كړى ؤ او كله به چه په دوى كېښى كوم وړوكى پيدا كېده، يا به كوم سړى د دوى په دين كېښى داخليده، نو دوى به په هغه رنگ رنگاوه او په هغه كېښى به ئى غوټه كاوه چه سوچه او ستره نصرانى شى. نو پاك الله فرمايى چه «اى مسلمانانو! ووايې چه مونږ د الله تعالى په رنگ سره رنگ شوى يو چه ايمان دى. حق دين مو منلى دى چه د دى حق دين له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولى ناپاكي او ناولتياوى او نور كشافات (خيري) بيخي لري كيږي او هر مسلمان پكېښى پاك، صاف كيږي.»

قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿٣٩﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) ايا جگړه كوي تاسى له مونږه سره په (دين) د الله كېښى حال دا چه هغه دى رب زمونږ او رب ستاسى، او مونږ لره دى عملونه زمونږ او تاسى لره دى عملونه ستاسى، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگری کول او داسی گڼل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا
هُودًا أَوْ نَصْرًا قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
شَهَادَةَ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پتوی له خلقو (ثابته) شاهی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمعیل او نورو انبیاء علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایي ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ ۚ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۹﴾

دغه یوه ډله وه چه په تحقیق تیره شوی وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی ئی وی، او تاسی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی دی تاسی، او نه به پوښتیدلی کیږئ، له هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: هم دا آیت وړاندی تیر شوی دی، هرکله چه د دی کتابیانو په زړونو کښی تکبر او غرور غای نیولی ؤ او داسی ئی گڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وی، بیا به هم زمونږ پلرونه شفاعت کوی او بښنه به راته غواړی، نو ځکه د داسی چتی (بیکاره) خیالاتو د لا ښه تردید کیدلو لپاره ئی هغه آیت بیا مکرر بیان وفرمایه داسی وپوهیږئ چه په پخوانی آیت کښی کتابیانو ته خطاب ؤ. او په دی آیت کښی له (محمدی) امت سره مخاطبه ده چه په دی چتی (بیکاره) خیال کښی د هغوی متابعت او پیروی مه کوئ! ځکه چه دا راز (قسم) هیلی (امید) او توقعات هر سړی د خپلو مشرانو او مرو غڼی په خپل زړه کښی کولی شی چه داسی تخیلات او توقعات بیخی غلط او چتی (بیکاره) دی. اوس وروسته له دی نه د یهودانو او نورو مشرکانو د یوی بلی ناپوهی او حماقت څخه اطلاع ورکوله کیږی چه د قبلی د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکی دی.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَدَهُمْ عَنْ قِبَلِهِمُ الَّذِينَ كَانُوا عَلَيْهَا

ژر ده چه وبه وایی ناپوهان له خلقو چه شه شی وگرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی څخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکي شریفی څخه مدیني منوری ته تشریف راوړ، تر ۱۶ - ۱۷ میاشتو پوری ئی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبی شریفی په لوری مامور شول، چه خپل مخ وگرځوی. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینی ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شېهو کښی ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پوری کړل، او داسی به ئی ویل «دوی خو تراوسه پوری د بیت المقدس په لوری چه د تولو انبیایو قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانیو انبیایو قبله ئی پریښوده؟ او د کعبی په لوری ئی مخ وگرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رخی، (کینی) حسد او عداوت له امله (وجی) یی داسی وکړل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښی متردد او متحیر دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت رانکاره کیږی»

د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالی ئی وروسته فرمایي، دا جگړه داسی پای (آخر) ته رسیږی، چه د هغه له اوریدلو ځنی هیچا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی.

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدایت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدایت یی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رأیی له متابعت، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ ځنی داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د ټولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟ او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟ هو! په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له ټاکلو (مقررولو) ځنی د عبادت د طریقې ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښی، او ځینو ته بله. د ټولو ځایونو او مواقعو څښتن (خواند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښی، چه له نورو ټولو لارو ځنی ښه، سمه او لنډه وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوتاکله (مقرر کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له ټولو قبلو ځنی افضله او بهتره ده.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) گرځولی یی مونږ تاسی یوه ډله غوره دپاره د دی چه شیع شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاء له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له ټولو قبلو ځنی افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له ټولو امتو ځنی افضل او ستاسی رسول می هم له ټولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو ټولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او وویي چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندې شاهی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کېږی وو، او نه بیڅی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهی په مونږ څرنگه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا ټولی خبری د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی څخه راڅرگندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم یقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهی لولو.

(فائده): - د «وسط» یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیڅی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوږوالی شائبه پکښی نشته، او له افراط او تفريط څخه بیڅی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنُعَلِّمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ

او نه ده گرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مگر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته گرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس تا کلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کېږی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتى نعلم - فلیعلمن - لما یعلم الله - لنبلونکم - الا لنعلم» او نورو آیتونو کېږی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو ټولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالی علم پر دغو پیښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالی علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِحُلُوقِنَا عَلِيمًا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسی علم معنی رؤیت گنلی دی. ځینو دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری گرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا - مدح او ذم مترتب

کیبیری، او ہم دا ئی غورہ کری دی۔ ٹینو راسخینو مدققینو د دی پہ نسبت دوه دقیق او انیق بیانونہ فرمایلی دی د یوہ خلاصہ دا دہ چہ د ﴿وَأَنَّ اللَّهَ تَدَّ احَاظِرٌ شَيْءٌ عَلَمًا﴾ لہ ارشاد سرہ سم تول شیان لہ اولہ تر آخرہ، لہ حقیر او عظیم ٹنی نیولی، تر قلیل او کثیر پوری د پاک اللہ پہ حضور کنبی موجود دی، او د تولو شیانو «علم» لہ ہغہ سرہ غوندہ او یو ٹحای دی۔ د ہغہ پہ «علم» کنبی ہیخ دول (قسم) تقدم او تاخر بیخی نشتہ۔ مگر دا موجودات بیشکہ پہ تناسب سرہ یو لہ بلہ وړاندی وروستہ شمیرل کیبیری۔ خو د اللہ تعالیٰ پہ «علم» کنبی گرد (تول) سرہ یو ٹحای لکھ یو شی موجود دی۔ نو ٹککہ دلته ماضی، حال او استقبال ایستل بیخی غلط کار دی۔ البتہ پہ ہغہ تقدم او تاخر کنبی چہ دوی ئی یو لہ بلہ سرہ لری، دا دری وارہ زمانی بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) خرگندی، نو اللہ تعالیٰ پہ خپل کلام کنبی د مقام او حکمت پہ لحاظ کلہ پہ شیانو کنبی لہ ہغہ خہ نہ چہ دہ تہ معلوم دی لہ خپل علم سرہ سم کلام فرمایلی او کلہ د دی واقعاتو د تقدم او تاخر لحاظ کوی، پہ ږومبنی صورت کنبی د یوہ دقیق فرق پہ لحاظ تل د ماضی یا د حال صیغہ استعمالیږی، او د استقبال صیغہ ہیخ نہ مستعملیږی، او پہ بل صورت کنبی حال استعمالیږی۔ پہ هر ٹحای کنبی چہ راتلونکی واقعات د ماضی پہ الفاظو سرہ بیان فرمایلی لکھ ﴿وَنَادَىٰ اهْبِ الْجَنَّةِ﴾ او داسی نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چہ د حق تعالیٰ پہ مخ کنبی ہغہ تول سرہ مستحضر او تر نظر لاندی دی۔ او هر چیری چہ تیر شوی امور د استقبال پہ صیغہ سرہ بیان شوی دی، لکھ ﴿الْاَعْلَمُ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندی دہ چہ ہغہ د ماقبل پہ نسبت مستقبل دی، مگر د اللہ تعالیٰ د علم پہ لحاظ مستقبل نہ دی، چہ د ہغہ د علم پہ نسبت د حدوث توهم وشي۔ د بل تحقیق خلاصہ دا دہ چہ مونږ تہ د اشیاء علم پہ دوه ډولہ (قسمہ) حاصلیږی یو بلا واسطہ، بل پہ واسطہ سرہ مثلاً مونږ کلہ اور پہ خپلو سترگو وینو، او کلہ مو لہ سترگو پت وی، او د ہغہ د لوگی لہ لیدلو شخہ د ہغہ پہ وجود باور کوو۔ او ډیر ٹحلی د دی دواړو علم مونږ تہ یو ٹحای او یو لہ بل سرہ گډ حاصلیږی۔ مثلاً کلہ چہ مونږ اور پخپل مخ کنبی گورو ښکارہ دہ چہ اور او لوگی ئی دواړہ یو ٹحای زمونږ پہ نظر کنبی راځی۔ نو پہ دی صورت کنبی پہ دواړو قسمونو زمونږ علم پہ اور باندی حاصل شو ہم بلا واسطہ ٹککہ چہ مونږ اور پخپلو سترگو گورو، او ہم پہ واسطہ سرہ یعنی د اور علم د لوگی پہ واسطہ۔ او دا دواړہ علمہ یو ٹحای خرگند شوی دی، وړاندی او وروستہ پکینی لہ سرہ نشتہ دلته علم بالواسطہ پہ علم بلا واسطہ کنبی داسی محو او ورک شوی دی چہ ہغہ تہ ہیخ فکر او خیال ہم نہ ورځی۔ ہم داسی کلہ د دوو شیانو علم ہم بلا واسطہ یو ٹحای حاصلیږی مثلاً کہ لوگی او اور دواړہ سرہ یو ٹحای ووینو، پہ دی ډول (طریقہ) کلہ د یوہ شی علم بلا واسطہ او د دوهم شی علم د اول شی د علم پہ واسطہ یو ٹحای سرہ حاصلیږی مثلاً د لوگی علم بلا واسطہ او د اور علم د لوگی پہ واسطہ یا د اور علم بلا واسطہ او د لوگی علم د اور پہ واسطہ دواړہ یو ٹحای سرہ پیدا کیږی، مگر کلہ چہ قلم پخپل لاس کنبی آخلو او پری لیکو، کہ خہ ہم لاس او قلم یو ٹحای سرہ خوځیږی، خو بیا ہم داسی ویلی کیږی چہ ږومبی لاس وخوځیدہ او بیا قلم د ہغہ پہ واسطہ پہ

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو غای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درنکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د ټولو شیانو علم په دواړو ډولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو غای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو غای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وگنئ نو هر چیری چه د الله تعالی د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعلیمی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالی د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی - نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی غایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکری شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مگر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو ټول علوم سره برابر او یو غای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو غانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو غنی د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالی په علم کښی حدوث ثابت شو. مگر هغه پوهان چه له هسی نکاتو غنی واقف او پوه وی، دا ټول سره سم او یو له بله سره مطابق گنئ. والحمدلله.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بیشکه دی دا گرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) دیر درانه مگر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: رومی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرر شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توگه (طور) بیت المقدس قبله مقرر شوه، او ټول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی دروند وی، نو پاک الله فرمایي چه بیشکه د

کعبی شریفی په غای بیت المقدس قبله گرځول، پر خلقو ښه ونه لگیدل. په عوامو مسلمانانو له دی سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبی شریفی په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج غنی مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین غنی دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمیز لیاقت ئی درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کښی بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی کئله. مگر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبی شریفی او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دی دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ټولو انبیاء د کمالاتو جامع او د دوی رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلکه ټول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دی خبری له امله (وجی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښی له ټولو پخوانیو انبیاء سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا ډیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی ټول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورولودی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کښی مړه شوی دی، د هغوی په ثواب کښی به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کښی د هغه تلاقی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وجی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پېښیږی.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُلَاقِيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) گرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وگرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوشوی.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لا ټیټ) او مناسبه وه، نو له ټولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوري یهودانو طعنې او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلې په لوري لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وچې) په هغه زمانه کښې چه دوی د بیت المقدس په لوري لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښې تل داسې خبرې گرځیدلې که د الله تعالیٰ له لوري حکم راکړی شی چه بیا د کعبې په لوري لمونځ وکړم. او په دی شوق کښې به ئی کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغې پرښتې باندې ئی سترگی ولگیوی چه داسې زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبې شریفې د استقبال دا حکم راغی.

قَوْلٌ وَمِنْكَ شَطْرُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبې ته په لمانځه کښې).

تفسیر: یعنی د کعبې شریفې په لوري. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلې د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمه په مسجد کښې د ماسپینین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعتہ ئی د بیت المقدس په لوري ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښې ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبې شریفې په لوري مخ وگرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوري پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښې چه اوسئ نو وگرځوئ (تاسې) مخونه خپل (په لمانځه کښې) په لوري د هغې (کعبې)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښې - په مدینې منورې یا په بل ښار کښې، په وچه یا په دریاب کښې په غره یا په ډگر (صحرا) کښې - یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښې - هر چیرې چه یی د بیت الحرام په لوري لمونځ ادا کړئ!

وَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲۷﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو ځنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلې د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غور مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو ټولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلې تحویل هم حق گنی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالی د دوی په ټولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کړی.

وَلَيْنَ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ تَاتِيْعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلې ستا او نه ئی ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلې د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلې د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلې استقبال حق گنی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت ځنی سترگی پټوی، نو له هغوی ځنی د خپلی قبلې د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه ټولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی ټینگ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکړی! مکر د دوی دا خیال چټی (بیکاره) او باطل دی. ته هیشکله د هغوی د قبلی متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبی استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلی په نسبت وروسته پریږدی پرمی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلی جگړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلی په امر کښی ډیری جگړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفع پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نعیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلِیْنِ اتَّبَعَتْ اٰهْوَاءُ هُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَ لَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذَا لَیْسَ الظَّالِمِیْنَ ﴿۱۳﴾

او هر ورو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لوی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلی متابعت د وحی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له دلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلی متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او ګمراهی ده.

الَّذِیْنَ اتَّبَعَتْ اٰهْوَاءُ هُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَ لَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذَا لَیْسَ الظَّالِمِیْنَ ﴿۱۳﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی غامن خپل او په تحقیق چه یوه ډله له دوی (یعنی کتابیانو) غنی خامخا پتوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهنیزې (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شهبی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب - قبیلې - مولد - مسکن - شکل - اوصاف او له ټولو احوالاتو غنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندگلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له ترده او تأمله پیژنی، مگر دا خبره غینی ښکاروی او غینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پتوی، مگر د دوی له دی حق پټولو غنی هیڅ شی په لاس نه ورغی، لیکن حقه خبره خو هماغه ده چه د الله تعالی له لوری وی. کتابیان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت غنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ څرغوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شی! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه یی (تاسی) رابه ولی تاسی الله ټول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وڅرغوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جگړی ته ملا تړل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی ټک کول په کار دی. او له داسی جگړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر غای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه یی

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښی گرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښی مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی گڼل کیږی، لکه چه تاسی گردو (تولو) په یوه لوری مخ گرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښی په خوشو جگړو بوخت (مشغول) یی!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَاللَّهُ بَغَافِلٌ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او بیشکه دا مخ گرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښی چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او په هرځای او هر وخت کښی چه یی (ای مومنانو) نو وگرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د څرگندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿قَدْ زَيَّيْنَا قُلُوبَكَ وَجْهَكَ﴾ الآية - څخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّئُهَا﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقلة قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكَ حُجَّةٌ﴾ څخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهی احکامو کښی نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (دیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښی ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښی د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښی د امکان و تعمیم، او په دریم آیت کښی د ازمنه و تعمیم مراد دی.

لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی ځنی نو مه ویریرئ له (اعتراضو) د دوی څخه او ویریرئ له ما ځنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی ځنی ولی مخالفت کوئ؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومني. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ! او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ!

وَلَا تِمْنَعْنِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

او له پاره د دی چه پوره کړم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقررہ کړی ده چه د دښمنانو له پیغورونو ځنی خلاص شئ او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وئ (لا تبق شیء!).

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٢٩﴾

لکه چه لیدلی دی مونږ په تاسی کښی رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام - او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظی) شو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٣٠﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٣١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله شخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبر کونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانېږی. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راغی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أحيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۱۵۷﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالی په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مگر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درېکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلِكُلُّكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّرِّ ۚ

او خامخا مونږ آزمویو هر ورو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوړی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژی لوړه، د زکوٰۃ نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وی چه ثمره الفواد ئی بولی رومبی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړی مرتبی ئی حاصلی کړی دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایي چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرینو په دله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وچی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَيَسِّرُ الصَّيْرَيْنِ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ۝

او زیری ورکړه صبر کونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسپړی دوی ته څه مصیبت - نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو یی صبر وکړ، او د نعمت ناشکری یی ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه یی د ذکر او شکر وسیله وگرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکړه!.

إِنَّ الصَّفَا وَالرِّوَاةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله ځنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایي څو چه د ﴿وَلَا تَمْنَعُ عَنِّي عَلَيْكُمْ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشي. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر د فضیلت ذکر وفرمایه! اوس فرمایي وگورئ! صفا او مروه چه په «شعائر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کېښی د دوی په منع کېښی له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو یعنی بی بی هاجری او د هغی د زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام له آثارو ځنی دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کېښی دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغی له لیدلو ځنی د ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بیت (الله تعالیٰ) یا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی (په دی کېښی) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کېښی دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کېښی په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کېښی کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی گڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی ځنی تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کېښی د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کرل شول. کله چه د مدینی منوری انصارو د کفر په زمانه کېښی هم د صفا او مروه طواف بد گانه، نو د اسلام په زمانه کېښی هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کېښی داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوی؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کېښی کومه گناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کېښی د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مَنْ بَعْدَ مَا يَكُنُّهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پتوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبرې) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائیلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی ؤ، پتول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پتول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنيانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پتولو له وباله په عالم (نری) کښی قحط، ویا، طاعون او نوری راز راز (قسم) بلاکانی خپرېږی (خوړېږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښیږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَإِنَّ لَكَ أَثْرَ عَلَيْهِمْ

مگر هغه کسان چه بیرته وگرځیدل (له شرکه او پتولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پتولو له امله (وجی) ځینی خلق په گمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پتولو څخه توبه ویاسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقې) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحیم یو!.

وَإِنَّا لِلنَّوَابِ الرَّحِيمِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَّاؤُوا هُمْ كَفَّارٌ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبی په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرگ کښی) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندي دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو. (یعنی د ټولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کړی، یا د بل چا د حق پټولو له سببه گمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرگه د هغه توبه نه قبلېږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجبی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خُلِدِينَ فِيهَا لَا يَخْفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ۝

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی ځنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی. (د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندي به عذاب یو رنگ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پېښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَالْهَکْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۝

او معبود ستاسی معبود یو دی نشته بل څوک لایق د عبادت مگر هم دی خورا (دیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د ټولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو ځنی سر غړوی، هغه بیخي مردود دی او تباہ

کیږی. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه ځنی د نفعی څه هیله (امید) او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی - باداری (نوابی) - استاذی او پیری نه دی، چه که په یوه ځای کښی موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لاړ شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شی! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنی د څه خیر او ښیګڼی (فائدو) توقع کولی شی! کله چه ﴿وَاللَّهُمَّ إِلَهَ وَإِلَٰهٍ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکړ، چه د تول عالم معبود او د تولو خلقو کار جوړوونکی به څرنگه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟

د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ﴾ آیه - آیت نازل، او په هغه کښی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳۴﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کښی او په اختلاف د شپي او د ورځی کښی (چه اوږدپیری، لنډپیری پرله پسې رڼا او تیاره راځی، یخپیری او گرمپیری) او په بیړیو (کشتو) هغو کښی چه روانی وی په دریاب کښی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کښی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کښی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په ګرځولو (بدلولو) د بادو کښی او په (درولو-د) هغی ورپځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کښی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعنی د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پیدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی څنی د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپې او ورځې په بدلولو، لنډولو او اوږدولو کښی - او په سیندونو کښی - د بیړیو په تگ او راتگ کښی او له آسمان څنی د اوبو په اورولو کښی - او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د ټولو حیواناتو په ژوندانه او هستوگنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشاوتنما (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو څنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مینځ د وریشو په درولو کښی په دی ټولو او نورو شیانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډیر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ کښی د ذات توحید او په ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿إِنِّي خَلَقْتُ﴾ الایه - کښی د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولی شېهی په کلی ډول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسی بی له الله څخه شریکان (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی په بنیادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له ټولو مخلوقانو څنی افضل دی، ځینی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ څنی نور شیان د حق تعالیٰ شریک گڼی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

يُحْذَرُكُمْ كَيْتُ اللَّهِ

چه مینه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مینه کوی په الله

تفسیر: یعنی یوازی په اقوالو او اعمالو کښی خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ط

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر ټینگ دی له جهته د مینې له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه غنی خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالی سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیری - او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو غنی بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا - په دنیا او آخرت - په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغیر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالی سره لری، له هغه محبت غنی خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسوی الله یعنی انبیاء - اولیاء، ملائکو - عابدانو - صالحانو - علماؤ - فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیا سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالی سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاواله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالی له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبې او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالی او د ماسوی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سری هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی. په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق - د رتبې نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ

جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦﴾

او که ووينی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووينی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی ټول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالی سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووينی، چه څرنگه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالی په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو غنی وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وپوهیږی چه ټول زور او قوت خاص الله تعالیٰ لره دی - او د الله تعالیٰ عذاب خورا (دیر) سخت دی، نو دوی به هیڅری د الله تعالیٰ له عبادت ځنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی ځنی د منفعت او د گټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿٣٧﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوځ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو ځنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالیٰ د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّا كَرَّرَ فَتَبَّرْ آمَنَّا

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ ځنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی ځنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو - او همغسی چه دوی نن له مونږ ځنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلیریو به. مگر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو ځنی به بی له افسوسه هیڅ یوه گټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿٣٨﴾

هم داسی (لکه چه ونبوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه بنیوی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالی د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری - او جلاوالی (جداوالی) غنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالی د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگنی (فاندو) د کفر په سبب بیخی مردودی او اېته (ناکاره) کیږی. او هر شومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کېږی به په عذابیږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل غنی به دوی ته هیڅ یوه گټه او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کېږی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کېږی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ط

ای خلقو! خورئ تاسی له (غینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کېږی دی حلال پاک (بی شېه) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ايله (آزاد) پرېښودل، او له هغو ايله خوشی شویو حیواناتو غنی به ئی گټه او فائده اخیستل حرام گڼل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام ټاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالی کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالی غنی په داسی کارونو کېږی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومینی آیت کېږی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم غنی ممانعت فرمایي، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کېږی پیدا کیږی، تاسی له هغه غنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکینان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کېږی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه

غنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حالولو غنی ئی غیر الله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غضب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو ټولو غنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیشکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وگنئ لکه ﴿وَمَا آتَاهُ يَغْوِيهِ اللَّهُ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصيله او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٢٩﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٠﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دشمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووايئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ! لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترگی پټوئ! او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا آتَيْنَا عَلَيْهِ
آبَاءَ نَاهٍ أُولَٰئِكَ أَفْعَالُ لَاهِقُونَ ﴿١٣١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کوی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیش شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کېږي، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینې ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کېږي هم داسې خبرې کوي، او ځینې که څه هم په ژبه داسې چټې (بیکاره) او فضولې خبرې نه کوي، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبرې ښکاره او څرگندیږي. حال دا چه داسې اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوي دي لکه حال د هغه چا دي چه ناري وهي هسي يو شي ته چه نه اوري هيڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسې دي لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کېږي ناري وهي، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هيڅ شي نه پوهیږي، هم دا رنگه حال د کافرانو دي، چه نه دوی په خپله پوهیږي او نه د پوهانو او عالمانو خبرې مني.

صُمُّوكُمْ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ^(۱۴)

(دوی) کانه دي، ګونګيان دي، رانده دي، نو دوی هيڅ عقل نه لري (چه حق ته لاره ومومي)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دي، چه د حق خبرې بیخي نه اوري، او ګونګيان دي، چه د حق خبرې نه وایي، او رانده دي، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هيڅ شي نه پوهیږي، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوي دي، نو د علم تحصیل، او د پوهې زده کول به څرنگه صورت ومومي؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

وَأَشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۴۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یی تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د ټولو طبیاتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی ځنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالی ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) ځنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو ځنی وخورئ! او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رتلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومړی او چری ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقې ځنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکنی (ذی روح) کومه عضوه (غری) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او ټوپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولوړی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داپونکی یا څیروونکی ځناور وډاړی، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا ټول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکینان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالْدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی شخه مراد هغه وینه ده چه له رگو غنی وپهیری او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووغی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوبه کښی وی، یا ورپوری لگیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه گنله کیږی، نو که شوک کله غوبه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکۍ) له اصولو غنی لری کار دی د ینی او پښتورگی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوبنی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مر، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر تول اجزاء لکه غوبه، پوستکی، هډوکی، وېشتان، نوکان، پلې، غری، وازده او نور تول ناپاک دی، او له هغوی غنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوبنی حکم راښودلی شوی دی مگر په دی خبره باندی د تول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له تولو ساکبنانو (ذی روحو) غنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالی د خنزیر په نسبت فرمایي ﴿فَالْأَرْضُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوبنی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاو غنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا أَهْلَ بِهِ لَغَيْرِ اللَّهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله.

تفسیر: له «ما اهل به لغير الله» غنی دا مطلب دی چه پر دی ساکبنانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکي (مقرر کړی)، او د هغه ساکبن (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکبن (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی ټولو ساکینانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالی لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکین (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کری شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت ځنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالی د نامه له ویلو ځنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکین (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر شی یا ئی په نامه کری وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالی د نامه له آخیستلو ځنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیر الله په نامه باندی له ټاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت ځنی رجوع او تری توبه وکری، او بیا ئی ذبح کری، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتگ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکین (ذی روح) ذبح کر شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکین (ذی روح) حلال کر شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکین (ذی روح) ذبح کر شی، اگر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم هم پری یاد کر شی. دا ساکین (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت گناهگار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی «لعن الله من ذبح لغير الله» یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیر الله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکین (ذی روح) ذبح کری، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم پری یاد کری، یا ئی یاد نه کری. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکین (ذی روح) د الله تعالی په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکری، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مری له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاره تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاڅه او د مریو په نامه ئی صدقه کرو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالی په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی ځنی پوښتنه وشي، چه د هغه ساکین (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیرودله (واخستله) شی، او پخه ئی کری، او پر فقیرانو ئی وویشي نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی ډول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شی! او په دی خیرات کښی هیڅ ډول (طریقه) خلل ستاسو په زهونو

کښی پیدا نه شی نو تاسی رښتینی یی!، که نه دروغ، او دا فعل مو غټه گناه، او هغه منبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی چه په دی آیت کښی ئی د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه څنی دا مطلب فهمیږی چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شیانو څخه بل هیڅ ساکنین (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه ټول دارونکی، څیروونکی ساکنین (ذی روح) لکه خره، سپی او نور هم حرام دی. د دی خبری یو ځواب دا دی «په دی حصر کښی د مذکوره ؤ شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شی، بلکه د حرمت حکم ئی له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعنی خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسی حرام کړی دی. او په دی کښی بل کوم احتمال نشته، یعنی د دی شیانو حلال کول بیخی باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شویو شیانو کښی منحصر او ومانه شی، مگر دا حصر دی اضافی وگانه شی، یعنی خاص دی د هم دی شیانو په لحاظ سره تسلیم کړی شی، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام گرځولی دی، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځی، مطلب ئی داسی شو چه مونږ په تاسی باندی فقط مرداره او خنزیر او نور حرام کړی وو، هغه شیان چه تاسی ئی لکه قچ (گد)، بحیره، سائبه او نور حرام گڼئ! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخی چتی (بیکاره) او افترا ده، پاتی شو څیروونکی او مردار ساکنین (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداری کښی څه نه وایی.

نو دا حصر د هم دی حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالی د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کړی وو، د ټول جهان د ساکنانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسی اعتراض هیڅ نه واردیږی.

فَمِنْ أَضْطَرِّ غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شی (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته گناه په ده باندی

تفسیر: یعنی دا ذکر شوی شیان خو حرام دی. مگر که څوک د لوړی له امله (وجبی) مرګ ته نژدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښی ئی وخورئ، په داسی سری باندی هیڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هیڅ نافرمانی او زیاتوالی ونه کړی. نافرمانی دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پیښیلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړی. زیاتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازی غنی دیر و خوری، او خپله گیده ښه پری وپرسوی، بلکه ښایی چه دومره و خوری چه ونه مری.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله دیر لوی بخښونکی دی. د بندگانو هر راز(قسم) گناهونه بخښی، بیا به نو د داسی ناچار او مضطر سری گناه ولی نه بخښی، او په خپلو بندگانو باندی دیر مهران دی، چه د مجبوری په حالت کښی ئی دوی ته ښکاره اجازه ورکری ده چه په هر ډول (طریقه) چه کیږی، خپل غانونه له مخمسی او هلاک غنی پورته کړ، که نه د هغه (مالک الملک جلت عظمته) حق و چه داسی ئی فرمایلی وی «که مرئ یا ژوندی پاتی کیږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدی کیږئ!» دلته یوه بله داسی اشتباه پیدا کیږی، چه هغه مضطر ته چه مړینی (مرگ) ته نژدی او حواس ئی خراب شوی وی د دی اندازه کول، او فکر کول، چه فقط هم دومره دی و خوری چه قوت لایموت یی وشی، او ونه مری، او له هغه غنی دی هیڅ زیات ونه خوری که محال نه وی، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئی ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ وفرمایل، او سهولت یی پکښی وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړی دی، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوری ئی په هغو کښی زیاتوالی او کموالی وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښی ذکر شو، هم داسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسمانی کتابونو کښی لیکلی شوی وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئی تغیر په کښی وکړ چه دا دواړه لویه گناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شی. او ټول سره گمراهان پاتی شی، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دی لپاره رالېږلی دی، چه خلق سمه لاره ومومی، نو دوی په دی کار کښی له الله تعالی سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئی هم د جهالت او گمراهی په کنده کښی غورځولی دی.

وَيَسْتَرْوْنَ بِهِ ثَمًا قَلِيلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پتولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په گمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پتولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د گمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بدی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانپیری.

أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پتونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په گیدو خپلو کښی مگر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مگر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو گیدو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په گیدو کښی ولوپیری، کولمی غوڅوی.

وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښی سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږپیری، چه له دی غږیدلو ځنی به دوی ته ډیر ربر او تکلیف پیښپیری. یا ئی داسی وبولی چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سری په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږی، دغه دی داسی وگنله شی لکه چه سکروتی تر ایرو لاندی پتی وی، کله چه په قیامت کښی ټول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرگندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی ډارول بیخی چتی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینې ځنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (دیر) سخته ربروونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه ګنګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی ګناه په اندازه یوه ټاکلی (مقرر) موده تیروی او هر کله چه له ګناه څخه پاک شی هر ورو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسی «نَجَسُ الْعَيْنِ» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وګڼئ! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیچیرې او هیڅکله له دی ربروونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلٰةَ بِالْهُدٰی وَالْعَذَابَ بِالْغَفَرَةِ

دوی هغه کسان دی چه پیرو دلی (اخستی) (غوره کری) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوټ ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسند کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٥﴾

نو (عجای د تعجب دی چه) خومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاری، گواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو غانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرو (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالی له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی ځنی ډیر لری لارل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فانهم!

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواخی دا کار) چه وگرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت دیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه دیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالی د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنگه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وگرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!»

وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاء او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله مسافرانو ته او نادارو سوالگرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښی او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښېگڼه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په ټولو پربښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاء، د زړه له کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبت او محبت چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسیره پر زکوٰه، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالگرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی! یا غلام (مړی) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی خلل او نقصان پېښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلې په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقې باندی مستقیم گڼی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چټی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښی مفصلاً ذکر شوی دی ټینگ ونه درېږی، او عمل پری ونه کړی، یواځی د قبلې له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذاب څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزگاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، یا له گناه او خرابو خبرو ځنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزگاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیګنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنګه درست کیدی شی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقَصَاصُ فِي الْقَتْلِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی ټول سره برابر او مساوی یئ! غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی (جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که پوند او کون او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په رومنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیګنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیګنو (فائدو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزګار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیګنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له ټولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته ورښوول کیږی، چه پر دغو فروعو باندی هم هغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه ګڼل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانېږی په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقَصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالی له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږی. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم ډول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاء له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو ځنی غاړه غروی او د بی گناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

الْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیږی).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یواځی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلې ځنی (کیف ما اتفق) دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریبی په مریبی باندی (قصاصیږی)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سړی د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شی.

وَالْأَنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیږی).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یواځی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پرېښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تېر ځنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه بنه ووژنی نو ئی «قصاص» آخیسټ کیږی که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری غنی ساکت دی، او امامان پکښی اختلاف لری، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمه الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمانهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاری کیږی او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور «قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او بنه زمونږ د ستر امام (ابو حنیفه الکابلی ثم الکوفی) په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لارمیری. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیشوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَتْبَاعُ الْبِعُورِ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِأَحْسَنِ ط

نو هغه خوک چه عفو وکړه شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه څه شی نو لازمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفو کوونکی) ته په ښه وجه سره،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو غنی کوم وارث خپل حق وبخښی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه گورو به چه هغو وارثانو په څه ډول (طریقی) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یواغی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توگه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» غنی څرنگه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی غنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کړی!.

ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رِّسَالِكُمْ وَرَحْمَةٌ ط

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفو) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کېږي که غوړئ قصاص واخلئ! که غوړئ دیت واخلئ! که مو زړه غوړی ویی بڅښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا (ډیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفو مقرر وه.

فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفو ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبی کېږي، او قصاص په دنیا کېږي)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تگ کوی، یا د عفو او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کېږي سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږي.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کېږي (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اگر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مگر پوهان ښه پوهیږي، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیشوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیشکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږي، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تېرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو څنی محفوظ او مطمئن کیږي. په عربو کېږي داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو ډلو کېږي به د هم دی له امله (وجی) تل جنگ او جگړه وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږي. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښی د اخروی حیات باعث دی.

يَاۤاُولِيَ الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۵۹﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو ځنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درغرگند شو، نو د هغه له مخالفت ځنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ!.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا لِّوَصِيَّةٍ لِّلْوَالِدَيْنِ وَالاَقْرَبَيْنِ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلٰى الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۶۰﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: رومبنی حکم د مری د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مری د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حَبه ذُو الْقُرْبَىٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مری ټول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښی ارشاد وشو، چه مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مر کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «النساء» په سورت کښی د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښی وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث ځنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکرو ورکرو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأْتُمَا إِيَّاهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

نو هر چا چه بدل کر دا وصیت وروسته له هغه چه وایی وریده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو احوالو) ښه پوهیدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مری خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو. مگر ورکونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مری باندی هیڅ گناه نشته. مری خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهگار کیږی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالی ته تولی خبری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُّوْسَىٰ جَنَفًا أَوْ أَتْنًا فَأَصْلَحَ بُدِّلْنَاهُ فَلَائِمٌ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه ویرېږی له وصیت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هیڅ گناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مری په وصیت کښی داسی شبهه ور ولوېږی، یا پوه شی چه دا مری له کوم سببه غلط شوی دی، او بی غایه نی د کوم سری رعایت کړی، او د بل سری حق نی تر پښو لاندی کړی یا نی د پاک الله له حکم ځنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصلحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه چا چه د الله د احکامو په اجراء کښی دیر احتیاط کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گنهکاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هر ورو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت څنی په خپل ژوند کښی بیرته گرځیللی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښی داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (دیر) سخت او گران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی څنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لږ او دیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښی هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَكُمْ تَتَّقُونَ

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شی! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته دیر عزیز او گران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښی د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښی دیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کېږي د تقوی او پرهیزګاری روحیه تقویه کوی، په روژه کېږي لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندې ګران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندې هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مګر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کېږي تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَا تَقُومُوا﴾ کېږي په هغوی باندې تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کېږي خلل مه اچوئ!

آيَا مَاعَدُوْدٍ ط

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کېږي راځی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ط

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجور یا (روان) وی په سفر (او روژه وخورئ) نو (پر ده باندې لارم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کېږي ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پېښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایي وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کېږي ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ ط

او په هغو کسانو باندې چه د روژي نیولو طاقت نه لری فدیة ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندې چه د روژي نیولو طاقت لری فدیة ورکول دی (او دا

حکم په اول کښی ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوی روژی په برابری).

تفسیر: (۱) د ﴿يُطَيِّقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت نه لری» سره په دی سبب ده چه همزه له پاره د سلب شی. یا د «لا» کلمه پکښی مقدره شی، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فانی. (۲) او د ﴿يُطَيِّقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت لری» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژی نیولو طاقت لری. خو په اول د اسلام کښی د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوی کاملی میاشتی پرله پسې روژه نیول، دیر گران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسی فرمایل شوی ؤ، چه که تاسی ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښی نه وی، مگر یواځی د غادت نه لرلو په سبب تاسی ته روژه سخته وی نو تاسی اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژی فدیو ورکوئ! د یوی روژی فدیو یوه مسکین ته په مړه گیده د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوی ورځی طعام بل چاته ورکری، گواکی خپل نفس ئی له خوراک څخه منع کړ. او فی الجمله ئی له روژی سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژی سره عادی شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتی نه شوه، چه د دی نسخی بیان په وروستی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښی راځی. ځینی له ﴿طَعَامُ مَسْكِينٍ﴾ څخه «صدقه الفطر» هم مرادوی، چه په دی تقدیر سره ئی معنی داسی کیږی «هغه کسان چه د فدیو ورکولو طاقت لری، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکری!» چه اندازه ئی په مبارکی شرعی کښی د غنمو نیمه پیمان او اوریشو یوه پیمان ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسی وایی خلق په رمضان کښی اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیو اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئی ویونکی بی دین دی.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوی ورځی له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکری، یا د څو تنو مسکینانو گیدی مری کړی، نو سبحان الله دا دیره ښه ده!.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۸۴﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) دیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیې له ورکولو ځنی دیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

مياشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیي او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلورویستمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لړلړ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقررې شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په دیر شوق او ښه اهتمام سره وشي! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرر او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصِبْهُ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخرگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی، او هغه فذیه چه د سهولت له مخی په ابتدا کبئی د غه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوره یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی په مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کبئی د افطار کولو، او په نورو ورځو کبئی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ يَكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ يَكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٨﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر ویاسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کبئی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کبئی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وگرځوله، او په دی قضایی کبئی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کبئی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربر او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، خو چه په ثواب کښی مو څه لږوالی رانشی، او دا مو هم تر نظر لاندی وی، چه تاسی د دی خیر او خورا (دیر) ښی طریقی په هدایت د پاک الله لوبی او عظمت بیان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبریا یادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندی شکر وباسئ! او د شکر کوونکو په دله کښی ننوځئ! ای اله العالمینه! ثنا او صفت، لوبی او شکر کول تا لره ښایی، چه روژی غوندی یو مفید اواعلیٰ او گټور (فائده مند) عبادت دی پر مونږ باندی فرض کړی دی! او د مشقت او تکلیف په حالت کښی دی آسانی هم فرمایلی ده!، او د فراغت په وخت کښی دی د دی نقصان د جبیری لاره هم راښوولی ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِلَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٠﴾

او کله چه پوښتنه وکړی (ای محمده!) له تا څخه بندگان زما (له لږوالی او نژدیوالی) زما نو بیشکه زه نژدی یم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکی په هغه وخت کښی چه وبولی ما نو ښایی چه دوی هم ومنی حکم زما (طاعت) او تینگ دی اوسی په ایمان په ما باندی ښایی چه دوی په سمه لاره محکم پاتی شی.

تفسیر: رومبی داسی حکم و، چه د رمضان المبارک د شپي په اوله برخه کښی خوږل او څښل او ښځو ته نژدی کیدل روا وو، مگر وروسته له ویده کیدلو څخه به دا ټول شیان ممنوع کیدل. ځینو خلکو له دی حکم ځنی چپ (خلاف) کار وکړ، او له ویدیدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدی شول، بیا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلی خطا او قصور اظهار ئی سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبی په نسبت ئی له ده مبارک څخه پوښتنی وکړی. نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو ستاسی توبه مو ومنله او تاکید وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخوانی حکم منسوخ وکنئ، او وروسته له دی نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښی له ماښامه تر سپیده داغه پوری تاسی خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغی ذکر په وروستنی آیت کښی راځی. پخوانی آیت کښی پر بندگانو د هغه سهولت او عنایت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکید او تائید له دی قربت، اجابت او اباحت څخه لا زیات شو. او د دی آیت د ربط سبب دا هم کیدی شی چه په رومبنی آیت کښی د الله تعالیٰ د لوبی او عظمت حکم بیان شوی ؤ، نو په دی نسبت ځینو خلکو پوښتنی وکړی چه «زمونږ رب که لری وی نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدی وی نو ورو ورو به ورسره وغږیږو» په دی سبب دا آیت نازل شو یعنی الله تعالیٰ نژدی دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغیرئ!، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه ټول اوری. په هغو ځایو کښی چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالی (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژې کښی یوځای والی (جماع) ښځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښی چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښی ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کښی مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یی دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډیر) اتصال او ډیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسۍ چه ستاسی په وجود کالی (کپری) نښتی او پیوست دی، هم دا رنگه ښځه او نارینه هم ډیر سره نژدی او د شودو او شگری په شان یو له بل سره ځدون او امتزاج لری.

عَلَّمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَحْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یی چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو ځنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو ښځو ته نژدی کیدئ! او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه گنهکارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق گرځیده، او ستاسی په ثواب کښی نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په ټوله شپه کښی هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُمْ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

پس رجوع نئی به رحمت سره و کمره په تاسی باندی او عفوہ نئی و کمره له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغورئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره .

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالی له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده .

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

او خورئ! او څښی! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا ځنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسې چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده .

ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى الْكَيْلِ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپې پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپې پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی ځنی دا هم رابکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپې له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده .

وَلَا تَبَاشِرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

او مه نژدی کیږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یی په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپې له مخی د مباشرت اجازه شته. مگر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی ښځی ته ورنژدی نشی په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٥﴾

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیږی، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژی او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیږئ! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رایه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنی مه لری کیږئ!

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منځو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژی ځنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیږی. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یواځی د روژی په ورځو پوری تړلی دی، مگر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په ټول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه ټاکلی (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت ټکی، رشوت، غضب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال گټل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتَذْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا

مَنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پوری له پاره د دی چه وخورئ (تاسی په دی رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو ځنی په ظلم (ناحقه سره) او تاسی پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسیر: «مه ئی رسوئ تر حاکمانو پوری». یعنی د کوم سړی د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ! هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسی په خپله ناحقۍ هم پوهیږئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْآهْلِ

پوښتنه کوی خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو

تفسیر: لمر تل په یو صورت او په یو حال وی، او د سپوږمۍ شکل تل بدلیږی، او د هغی د رڼا (رڼرا) مقدار تل کمیږی او زیاتیږی نو ځکه خلقو د سپوږمۍ د دی زیاتوالی او کموالی په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنی وکړی، نو دا آیت نازل شو. په رومبنی آیتونو کښی د رمضان المبارک د میاشتی او د روژی ذکر ؤ په دی آیت کښی د هلال ذکر دی، او د روژی تعلق د هلال له رویت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پوری اړه (حاجت) لری وروسته له دی نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځی چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لری.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتی تاكلي (مقرر) شوی وختونه دی له پاره د خلقو او د حج.

تفسیر: یعنی ای محمده! دوی ته ووايه چه د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډیری چاری او معاملی تعلق لری. او د سپوږمۍ په وسیله دینی ورځی، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجاری، حمل، رضاعت، روژی، زکوٰه، عدت، عقود، شروط، مزدوری او د نورو شیانو نیټی څرگندیږی، او هره یوه نیټه او تاریخ له هغی څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږی. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنگ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنگ پېښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنگونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنگ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالی جل وعلی شانه د «حج» له پاره ټاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کیوی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٥﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او ویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شی! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیږئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاره، او له خپلو کورو ځنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پېښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورنگ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به ئی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیگنه (فائده) گنله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په رومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» ځنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خبری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورنگ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم رانکاره کیږی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان گرځول، او هغه په دین کښی داخلول، منوم او حرام دی. چه له دی څخه د ډیرو شیانو بدعت او منومیت رانکارېږی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَاقَاتِلُونَكُمْ

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهر الحرم کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت و، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنگ او جگړه نه کیده، او هیچا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالی عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راټول شول، او مسلمانان ئی د جنگ په توریرینو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکړه، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لار شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یواځی دری شپی دی په داد سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه وړیږیدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سر کال هم وعده خلافي وکړی، او جنگ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگیږو، نو دا جنگ به په اشهر الحرم کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنگه وی؟ که ونه جنگیږو، نو څرنگه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالی داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښی له خپل عهد څنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگیږئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او یا زیادت پکښی وشي، د «حج» په ضمن کښی د حدیبی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیږی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیږی.

وَلَا تَعْتَدُوا

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ! د دی معنی دا ده چه په جنگ کښی دی وړوکی، ښځی او سپین پیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جگړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقَفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُم

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومع دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومع ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمة. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکی معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ

او فتنه (شرک او له دین ځنی اړول) ډیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنی گرځیدل، یا له دین ځنی د بل چا گرځول، له هغو وژلو څخه چه په شهر الحرم کښی واقع شی، ډیره لویه گناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول ډیر قبیح او خورا (ډیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوكُمْ

فِيهِ فَإِنْ قُتِلُوا فَمَا قُتِلُوا هُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښی تر هغه پوری چه وجنگیږی دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښی پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی برید وکړی، یا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښی له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو څڼی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه نی ومومئ ویی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښی توره په لاس ودریږی، ویی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٦﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک څڼی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدَاوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٢٧﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پوری چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وگرځیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندی) نو نشته هیڅ تیری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شی، او دوی ته داسی یو قوت او قدرت پاتی نشی چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کړی، او له سمی لاری غنی ئی وباسی، او خاص د الله تعالی احکام جاری وی. که دوی له شرک غنی مخ واړوی، نو تیری او زیادت پر بل هیچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو شخه یعنی هغه کسان چه له بدی غنی لاس آخلی، هغوی له ظلم او تجاوز غنی وخی، نو پر دوی بانندی تیری او زیادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتنی غنی نه اوړی نو په ډیره مینه سره هغوی وژنئ!

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ مَّنْ
 اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ
 وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٣﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتی حرامی کښی ده. او تعظیمونه (د دی شیانو) سره برابر دی پس هر چا چه تیری وکړ پر تاسی بانندی نو تاسی هم تیری کوئ! په هغوی بانندی په شان د هغه چه تیری ئی کړی ؤ پر تاسی بانندی او وویړیږئ له الله شخه! او پوه شی! چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعنی ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښی درومئ د هغه حرمت میاشتی په غای ده، چه د پروسپیکال تیر شوی کال په ذی قعدة الحرام کښی تاسی د کفارو له خوا د عمری او د بیت الله شریف له زیارت شخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه بودئ چه مکی معظمی ته لاړ شی، یعنی اوس تاسی په ډیره خوښی سره له هغوی شخه خپل بدل واخلي! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښی برابری ده. یعنی که کوم کافر د حرام د میاشتی عزت او حرمت وکړی او په دی میاشت کښی له تاسی سره جنگ ونه کړی، نو تاسی هم همغسی وکړئ. مکیانو (مکی خلقو) چه پروسپیکال (تیر شوی کال) پر تاسی بانندی ظلم وکړ، نه ئی د حرام د میاشتی حرمت وساته، او نه ئی د بیت الله شریف پت، نه ئی ستاسی احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسی پر هغو بانندی صبر وکړ، که دا غلی هم هغوی له دی ټولو حرمتو شخه سترگی پتی کړی، او جنگ ته تیار شی: نو تاسی هم د هیڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندی او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلي! مگر هر کار چه کوئ، ښایی چه په هغه کښی له (رب العلمین جل وعلی شأنه) شخه وویړیږئ! او د الله تعالی له احکامو شخه مخالف هیڅ یو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهیزگارانو ناصر او مددگار دی.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښی! او مه غورغوئ ځانونه خپل په هلاکت کښی (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښی ونه لگوئ!)

تفسیر: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښی خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! یعنی چه جهاد پرېږدئ! او په هوسایی (آرام) سره کښی یا خپل مال په جهاد کښی صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شی.

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاتَّبُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسیر: د «حج» په ضمن کښی ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښی.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسیری هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسیر: مطلب دا دی کله چه شوک «حج» یا «عمره» شروع کری یعنی احرام وتری، نو پر هغه باندی دا خبره لارمه ده چه پوره ئی کری، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مگر که کوم دښمن یا مرض ورپښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کری، چه ادنی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته وویي چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه! او هلته ئی ذبحه کړه، او هر کله چه ډاډه شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لند یا وخری او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٌ أَوْ سُكٍّ

نو هر شوک چه وی له تاسی ځنی ناجوره یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لارمه ده په ده باندی فدیة له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی شوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خرییل، یا د ویښتانو لنډول روا دی. مگر د هغه «فدیة» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (گډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لارمېږی.

وَإِذَا أَمَّنتُمْ فَمِن تَبَتُّغٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شیع پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو غای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندېښنه ورپېښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپېښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپېښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو غای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غویي یا د اوبی اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمه الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی ځنی څه وخورى.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَيَّةِ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتَ تُلكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژى د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نورى) کله چه وگرځی (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسر نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسېږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذَٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي السَّجْدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښی.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښی یعنی په مکه معظمه کښی یا هغی ته نژدی نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندی هستوگنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکی معظمی کښی اوسیږی، هغوی دی یواځی (افراد) وکری.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥٦﴾ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ

او ویریرئ له الله څخه او پوه شی! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکونکی دی (وخت د) حج (شو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجه الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښی وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتری نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او تولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتو کښی کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿إِنَّهَا لَشَهْرٌ رَّيًّا فِي الْكُفْرِ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْعَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا إِجْدَالَ
فِي الْحَجِّ وَمَاتَفَعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښی حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه گناهونه او نه جگړی په (ورځو) د حج کښی. او هر څه چه کوی (تاسی) له نیک کار څنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسیر: «حج» نئی لازم کر یعنی «احرام» نئی و تارہ پہ داسی دول (طریقہ) چہ پہ زہہ نئی نیت و کر، او پہ خولہ نئی «تلبیہ» وویلہ.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿۳۰﴾

او توبہ واخلع (لہ غانو سرہ) نو بیشک بہترہ د توبنی غان ساتل دی لہ سوالہ او ویریئر! لہ ما غنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور پہ کفر کنی دا ہم و چہ بی د لاری د خوری (خرچہ) تش لاس «حج» تہ تلل نئی ثواب گنل، او هغه تہ به نئی «توکل» وایہ، او هلته به تلل لہ هر چا غنی به نئی سوال او غوشتنی کولی. نو الله تعالیٰ هغو کسانو تہ چہ قدرت لری، امر ورکوی چہ هغوی دی د لاری خوری (خرچہ) لہ غان سرہ اخلی او بیا دی «حج» تہ غنی او بی لہ زاد او راحلی دی لارہ نشی، چہ هم په خپله دی سرگردانیږی، او نورو تہ هم سرگردانی پېښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

نشته په تاسی باندی هیڅ گناه په دی کنی چہ غواړئ روزی لہ فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کنی سوداگری هم وکړئ څه گناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق لہ دی خبری څخه په شبهه کنی و چہ ښایی لہ تجارت کولو څخه به په «حج» کنی څه نقصان پېښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چہ اصلی مقصود نئی «حج» وی او د هغه په ضمن کنی سوداگری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کنی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

نو هر کله چہ راکوز شی (د بیت الله طواف تہ) لہ عرفات څخه نو یادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کنی)

تفسیر: مشعرالحرام په مزدلفه کنی یو غر دی چہ په هغه باندی امام دریږی. په دی غره باندی دریدل افضل دی. او په توله مزدلفه کنی هر چیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له كندی او وادی شخه، چه هلته دی نه دریږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَسِنَ الصَّالِّينَ ﴿٩٩﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایتته خامخا له گمراهانو غنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کری شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٠﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه غایه (عرفات شخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله شخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم شخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو شخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات شخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه غایه چه تول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه غای ته ورشئ، او له هغه غایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسئ!.

فَإِذَا قُضِيَتْ مَنَاسِكُكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ الْبَاءِ كُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر کله چه ادا کرل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمر ویشتلو، قربانی کولو، سر خریلو، یا د ویشتانو لندونو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منی د قیام په وخت کښی د الله تعالی ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکنو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منی کښی ډیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکنو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناو څخه هغوی منع کرل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالی ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالی جلت عظمت د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا
لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ ۖ وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا
آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا

نو غځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او غځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیا کړی غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذاب د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسیر: رومی نی فرمایلی و چه د الله تعالی ذکر و کړئ! د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کیږی، چه د پاک الله ذکر کوونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیږی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخي دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسیږی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولی نه

په دارینو کښی به نی زیات کړی له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصی).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به له ټولو څخه یو ځای او یو ځلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیږی، یا دا چه قیامت لری مه گڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هنی له فکره مه غافل کیږئ!

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدَاتٍ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُوْدَاتٍ﴾ څخه د ذیحجه الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږی، او مامور دی چه په «منی» کښی واوسیږی. په دی ورځو کښی د جمر ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره وایئ! او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ

نو هر چا چه بیره (تلوار) وکره (په تلو کنبی له منی مکی ته) په دوو ورځو کنبی (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ گناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکر (او دری ورځی په منی کنبی پاتی شو) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی دا بیگناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهو څخه)

تفسیر: گناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کنبی تقویٰ او پرهیزگاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کنبی هیڅ نه گناهگاروی، چه په «منی» کنبی دوه ورځی هستوگنه وکړی، یا دری ورځی پکنبی واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منی) کنبی د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۳۷﴾

او (تل) وویږئ! له الله څخه او پوه شی چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورټولیږئ (په قیامت کنبی د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه بنایی چه هر سری په هر وخت او هر کار کنبی له پاک الله څخه تل وویږی، ځکه چه تاسی ټول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کنبی به ټول سره د خپل حساب او کتاب له پاره ټولیږئ! دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کنبی د دوو دولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی و.

(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ﴾ الْآيَةُ

(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ﴾ الْآيَةُ

یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایي، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ

اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ
 فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ
 لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ
 الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْبِهَادُ ﴿٥٩﴾

او کجینی له خلقو شخه هغه شوک دی چه په تعجب کینی آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لږ کینی او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کینی دی حال دا چه دی دیر سخت دی په جگړه او عداوت کینی او کله چه بیرته وگرځی (له تانه ای محمده!) نو مگرندی مگرځی په ځمکه (د مدینې) کینی دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کینی او هلاکوی کښت (فصل) او ساکینان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننگ په کولو د) گناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هر و مرو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ غانته شاهد مگرځوی، او وایی چه زه رشتین یم! او په زړه کینی می د اسلام محبت دی، خو د جگړی او فساد په وخت کینی د هغه اعمال له دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داری، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی شوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کینی ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه دیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؓ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کینی حاضریده، نو خپل دیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کینی به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمنډونه به ئی سوځول، او د بوده ؓ (څارو) پښی به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کینی دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يُشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ

او غنی له خلقو څخه هغه څوک دی چه خرڅوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله غانه او ماله تیریری).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځی چه دنیا، مال او غان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راگیر شو). صهیب رضی الله تعالی عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لار شم. او له هجرت څخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالی عنه ئی پریشود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ

او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو باندی (چه د ده په توفیق له غانه او ماله تیریری).

تفسیر: دا د الله تعالیٰ څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئی توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل غان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او غان د الله تعالیٰ ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښی (د هغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: په رومبی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایی چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواځی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ. یا کوم کار وکړی. نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وگانه (وگنرله) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدگاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری گرځئ!». له یهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «توریت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ گڼله، او د اوشانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «توریت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دشمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۹﴾

بیا که وشوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله ډیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترگی ونښلوی. نو ښه پوهیږئ چه الله تعالی پر ټولو باندی ډیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښی څه دیل او څنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئی د هیچا هیڅ یو شی هیریری، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیریری. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ ﴿١٠﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشی دوی ته (عذاب د) الله به سپورو (سورو) کښی له ورېځو څخه او (راشی دوی ته) پرېښتی (د عذاب) او خلاص شی کار (د اهلاك د دوی) او (خاص) الله ته بیرته مگرځول کیږی تول کارونه (په قیامت کښی د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالی له دی صافو او ښکاره و احکامو ځنی مخالف کار کوی او له خپل کاره تګه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس ګواکي دوی دی خبری ته سترګی نیولی دی، چه (العیاذ بالله) په خپله الله تعالی او د هغه پرېښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښی راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیری، او فیصله شی. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورنگ ځای همغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادیری. او په دی کښی هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرګندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئی پخوا فرمایلی و چه د حق تعالی د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه ځنی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښی فرمایي چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب ځنی پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو ځنی منحرف او چپ شول، نو زموږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب دیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل تر تله په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زَيْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخری کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالی له صافو احکامو څخه په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی. او د هغه د انبیاءو له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیګڼو (فاندو) او ښه والی داسی کلک څای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی ګڼی، نو هسی احمق النفس بندګان به څرنګه د الله تعالی د احکامو تعمیل وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالی عنه یا عمار رضی الله تعالی عنه یا صهیب رضی الله تعالی عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالىٰ علیہم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به یی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر غانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ! چه د دغو فقیرانو په ملگرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو ځکه دوی تل د غلبی په فکر کښی لگیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کښی مشغولتیا لری!».

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۲۷﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (ځانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورځی د قیامت کښی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکړی بی له حساب (ډیره پراخه)

تفسیر: الله تعالىٰ د هغوی په ځواب کښی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیږی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورځ له دوی ځنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالىٰ په دنیا او عقبا کښی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیشماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد ورپه برخه کړل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کړل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ

الْحَقُّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢٨﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښی) تولى یو په یوه حق دین (بیا غځینی کافران او غځینی مسلمانان پاتی شول) پس ولیدل الله انبیاء زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او وپروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) او راوئی لپره له دوی سره کتاب (بیانونکی د دین) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله یا نبی یا کتاب) په مینځ د خلقو کښی په هغه کار کښی چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښی او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کښی مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئی کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کښی په منځ د دوی کښی پس سمه صافه لاره وشووله الله هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی هغه شی ته چه جگړه کړی وه دوی په هغه کښی (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدایت کوی هغه چاته چه اراده (بی د هدایت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسیر: د حضرت آدم علیه السلام له وخته راهیسی هم دا یو حق دین پاتی دی، وروسته له هغه څخه تر یوی مودی پوری هغه دین پاتی ؤ، او بیا خلقو په هغه کښی اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبیاء ولیدل چه د ایمان او اطاعت اهل ته ئی د ثوابو زیری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصیت اهل ئی له عذابو غنی داراوه، او له دوی سره ئی یو حق کتاب هم ورلیږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دین د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالیٰ په احکامو کښی همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه یهودانو او نصرانیانو چه په (توریت) او (انجیل) کښی اختلاف او تحریف وکاوه، او د انزاع ئی هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهیدل، او یواځی د دنیوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئی داسی کول. نو الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د ایمان اهل ته د حق او هدایت طریقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو غنی ئی نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله علیه وسلم امت ته ئی د هری عقیدې او عمل په نسبت د حق امر تعلیم وفرمایه. او د یهودانو او نصرانیانو د اختلافاتو افراط او تفریط غنی ئی دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آیت غنی دوه خبری معلومیږی

(۱): دا چه الله تعالیٰ هغه رسولان او متعدد کتابونه چه رالیږلی ئی دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقې له پاره بیله لاره وښی، بلکه ټولو لره الله تعالیٰ اصلاً همغه یوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری غنی وشوئیدل نو الله تعالیٰ دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم

او کتاب ورولیدل، چه سم د هغو له احکامو سره تگ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا گمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی گانسی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه شه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وتاکه (مقرر کړ) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو ځنی نجات ممکن دی. او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالی هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنګ او جګړی کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لګیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنګی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَهَآيَاكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّآلِّاتِ وَرُزِّلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ
أَمْنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ الْآ إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿١١٦﴾

بلکه ایا گمان کوی تاسی (ای مؤمنانو) چه نننه به وځی تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او گرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شی! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربړونه (تکلیفونه) او ایډاوی رسیدلې. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیرئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو!

پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راوړسیرئ؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مایوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایي

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطراب په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی ځنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شی! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریرئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی ځنی مه ویریرئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسی!.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ط

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریردئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیچا خبری ته غور مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلي! له دی ځای نه وروسته د دی کلیبی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیږی، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیبی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ وَالَّذِينَ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۳۵﴾

وایه (ای محمده!) هر شی (لږ یا ډیر) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له مالو څخه نو (پی صرف کړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) یتیمانو (پلار مریو) او مسکینانو (چه څه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (پی) کوئ تاسی له نیک کاره نو بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاء) ښه عالم دی.

تفسیر: غینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم غنی ئی پوښتنه وکړه چه له مال غنی مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شی باندی ئی ولگوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لږ یا ډیر هر څه چه د الله تعالیٰ له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی بنډل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کړئ! د هغه له پاره څه تعیین او تحدید نشته. هو! دا ضروری ده چه هغه په هغو مواقعو باندی صرف کړ شی چه مونږ ئی درښیو!.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسی باندی جنگ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنگیدل فرض کړی شوی دی.
فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په جنگ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینې منورې ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلې اجازه وشوه، مگر یواځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنگیږی، وروسته تر دی له ټولو کفارو سره د مقاتلې اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین گرځی، که نه فرض کفای دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او غیرمی (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنگیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كَرِيمٌ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپګان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیچا باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَى أَنْ تَكُونُوا شِيعًا وَهُوَ شِيعٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكُونُوا شِيعًا وَهُوَ شِيعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

او ښایی چه بد گنئی تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وگنئی تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وگنئی هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغښی وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وگنئی، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وگنئی او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایئ «په جهاد کښی د ځان او مال د ټولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د ټولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په گټه او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالی جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالی ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسی مه گرځئ!.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنگ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو ټولی د کفارو د مقابلې له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه یې په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته یې حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جگړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه یې وکړه، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږو غنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقرب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووايه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنگ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنگیدل، خو بیشکه د گناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یې چه رجب المرجب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفو مستحق دی، او په دوی باندی هېڅ یو الزام نه اوری. نو په هغوی داسی الزام لگول، بی انصافی ده.

وَصَدُّ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ الْكَبْرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (گناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسیر: یعنی د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامی دیانت څخه بغاوت او د بیت الله شریف د زیارت څخه د خلعو مخ نیول، او د مکی معظمی اوسیدونکی د باندی شړل دا خبری د اشهرالحرم له مقاتلی څخه هم لویی گناوی دی. او حال دا چه کفار پرله پسې هسی کارونه کوی. لنده ئی دا چه «په حرامه میاشته کښی بی سببه او ناحقه جنگیدل، خو بیشکه لویه گناه ده. مگر هغه خلق چه په حرم شریف کښی کفر خپروی (خوروی). او لوی لوی فسادونه پکښی کوی. او په اشهرالحرم کښی هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلی نو له هسی کفارو سره د جنگیدلو ممانعت نشته. برسیره په دی کله چه پخپله مشرکان په داسی بدو امورو کښی لگیا دی، نو په داسی یوه وړوکی گناه باندی چه هغه هم د لاعلمی له امله (وجبی) واقع شوی ده، پر مسلمانانو باندی د داسی ظالمانو او متجاوزو (حد نه تیریدونکو) کافرانو له لوری طعنی وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (له دین څخه د خلعو ایستل) دیره لویه (گناه) ده له جنگ څخه.

تفسیر: یعنی په دین کښی فتنه او فساد اچول، چه خلق له دین څخه وگرځی، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه میاشت کښی واقع شوی دی، په څو درجو بد دی. مشرکانو داسی عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامی دین په خبرو کښی ئی راز راز (قسم قسم) شبهی او خدشی پیدا کولی، څو نور خلق په شبهو کښی ولویږی، او د اسلام دین ونه منی. لکه چه په هم دی پیښه کښی چه د ځینو مسلمانانو له لوری سهواً په اشهرالحرم کښی واقع شوی وه، مشرکانو دیری خبری وکړی، او له دی ویناؤ ځنی د هغوی مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبولولو ځنی متنفر کړی. نو ئی لنده داسی شوه «په هغه قتل باندی چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پیغورونه ورکوی چه خلق د حق دین له لاری واړوی، حال دا چه دا د دوی فتنه او له حق دین ځنی لغزول (خوړول) له قتل څخه په څو درجو منموم او شنیع دی.»

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا

او همیشه به وی دوی (یعنی کافران) چه جنگ به کوی دوی له تاسی سره تر هغه پوری چه بیرته وگرځوی دوی تاسی له دینه ستاسی که ئی لاس ورسیږی. (او موقع ومومی).

تفسیر: یعنی تر خو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسیرئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهر الحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورتگ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهر الحرم کښی له مقاتلی کولو څخه ډډه (څنگ) وشی.

وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

او هر څوک چه گرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه) وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی تر آخره پوری تینگ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د گرد (تول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث څخه بی برخی پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٦﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئی کری دی په لاره (دین) د پاک الله کښی دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له پرمونی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښی هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښی پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کری دی ثواب رارسیدی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کری دی، او د الله تعالیٰ له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کری دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محرومی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښی د هغو خرابی رابښکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی ترل کیږی او گټل او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط ترل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَاثْرُهُمَا اكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښی گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سری د مامور به پرېښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نورې خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښی د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمنی مینځ ته راځی، او راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مفسد تری پیدا کیږی. هو! په دوی کښی څه سرسری گتۍ هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښی او سرور ور حاصلیږی. او له قمار وهلو څخه بی له مشقته ویریا مال او شته په لاس ورځی.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا څخه) چه څومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وی) زیات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنی کړی وی چه «د الله تعالی له پاره څومره مال صرف کړ شی؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښی صرف کړئ!، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زیات وی.» ځکه څنگه چه د آخرت فکر یو ضروری او حتمی کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروری کار دی.

دنیا ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شی په نعمت
عقبی ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شی په جنت

هو! که تاسی خپل ټول مال په یوه لاره کښی صرفوئ! نو خپل ضروریات به څرنگه پوره کړی شی؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنگه ادا شی؟ او په دی تقدیر، الله تعالی خبر دی چه د دنیوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښی به اخته کیږئ.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٧﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هم داسی (پاس بیان په شان) بیانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ د (الله تعالی) په دلائلو او احکامو کښی (په (کارو د) دنیا او آخرت کښی

تفسیر: یعنی فانی دنیا خو د حوائجو ځای دی. او باقی عقبی خو د ثوابونو ځای دی، نو

عُکّه په ډیر فکر او اندیښنه سره ښایی چه په هر امر کېښی سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شی! او اخروی او دنیوی مصالح دی دواړه په نظر کېښی ونیول شی!.

په دنیا کېښی گټه کېږی د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) یتیمانو؛

تفسیر: ځینو خلقو به د یتیمانو (پلار مریو) په مالو کېښی احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسی حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتَامَىٰ إِلَّا بِالْأَيْمَنِ أَحْسَنَ﴾ او ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا﴾ الایه - دلته هغه کسان چه د یتیمانو پالنه نی کوله وویریدل او د هغوی دودی او نور لگښت (خرچه) نی له خپله ځانه بیخی جلا (جدا) کړه. عُکّه چه د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کېښی خوړل کیدل، دلته داسی یوه سختی پیښه شوه چه کوم شی به یتیم له پاره تیاریده د هغه پاتی برخه به خرابیده او ایسته به غوزاریده او په دا رنگه احتیاط کېښی به د یتیمانو نقصان کیده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کېښی دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بیزاری نه) او که یو ځای کړئ (خرش د) دوی (له ځانه سره نو) دوی وروڼه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسیر: یعنی مقصود خو یوازی هم دا خبره ده، چه د یتیم د مال اصلاح او اداره او ساکنه دی

په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی! نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د یتیم گټه وی، هغه دی اختیار او غوره کړی شی! او چیرې چه په شرکت کښی د یتیم خیر او ښیگه (فائده) ولیده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره گډ کړی شی! په دی کښی هیڅ یوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څڼی وخورئ! ځکه چه هغه یتیمان خو ستاسی دینی یا نسبی وروڼه او خویندی دی، او د وروڼو گډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا یوه ضروری خبره ده چه د یتیمانو د اصلاح او گټو رعایت دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خیانت او د یتیم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د یتیمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْتَمَلْتُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسیر: مشقت راوستل یعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د یتیمانو مشارکت د صلاح په توگه (طور) هم مباح نه گرځاوه. یا دا که بی علمه او بی قصده به په کښی کوم کموالی یا ډیر والی پېښیده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ډیر سخت او خورا (زیات) دروند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډیر قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتیا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَتَّبِعُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ وَلَا مَؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَا تُعْجِبُكُمْ
وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا

وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی څخه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سری نه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: پرمبې د مسلمان نارینه له کافری ښځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو ځنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیدی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی معادل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وگنی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه ځنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرگند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مگر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم وایي «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیوی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پوری روا نه ده خو چه مسلمان نشی. په رښتیا سره چه مسلمان وینځه له کافری ښځی څخه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه ترله شی! مسلمان مریی هم له مشرک ځنی ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت، شرافت، صورت او نورو ښیگنو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترگو کښی دروند هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنی مسلمان سری له خورا ډیر اعلیٰ مشرک ځنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسیر: یعنی له هغو مشرکینو او مشرکاتو سره چه د هغوی ذکر په پاس آیت کښی وشو مینه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نیول، او افعالو ته کتل نفرت کموی. او د مینې او رغبت سبب گرځی. چه د دی کار انجام دوزخ دی، نو ځکه له مشرکانو سره له نکاح ترلو څخه بیخی اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لارمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاَذْنِهٖ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝ وَيَسْأَلُوْكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ اَذٰى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيْضِ

او الله (او دوستان یی) بولی (خلق) په لوری د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادی) خپلی سره او بیانوی احکام خپل خلقو ته دپاره د دی چه دوی نصیحت ومنی (پند واخلي) او پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووايه (ای محمده دوی ته) دا یوه پلیتی ده نو په څنگ (جدا) شی (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حیض کښی.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وایی چه له ښځو ځنی سم د هغو له عادت سره بهیږی په دی حالت کښی مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دی. هغه وینه چه بی له عادت څخه لیدل کیږی، هغه ناروغی ده، نو په دی ناروغی کښی چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وایی دغه پاس تول ممنوعه شیان روا دی. او د هغی وینی حال هسی دی لکه چه له کوم زخم یا پوزی یا رگ وهلو ځنی وینه بهیږی. یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کښی له ښځو سره دودۍ خوړل، او په یوه کور کښی هستوگنه کول، او نور شیان هم ناجائز گڼل، مگر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت ځنی هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دی مورد کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایلی دی چه د «حیض» په حالت کښی مجامعت حرام دی. لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوگنه، ناسته ولاړه تول روا دی. او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرُبُوْهُنَّ حَتّٰی يَطْهَرْنَ ۝

او مه نژدی کیرئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (بسی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کېږي دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کېږي بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (۶) ورځو او د ښځې عادی هم شپږ ورځې وی نو مجامعت د وینې له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغې سره مجامعت روا شی. که د ښځې عادت اوه یا اته ورځې وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کېږي.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچي) زیږي، او بل ځای ته راتگ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٣٧﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له گناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغې گناه څخه چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کېږي د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له گناهونو او د «حیض» په حالت کېږي، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» څخه ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْ تُبْشِرُوا

ښځې ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځی ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشي ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع گڼل، او ویل به یی «که څوک داسی مجامعت وکړی، هغه کوچنی (بچی) چه له هسی مجامعت څخنی پیدا کیږی، احوال (کوړ سترگی) (چپی) به وی.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم څخنی په دی مورد کښی پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسی ښځی تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسی دی، چه په دوی کښی نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندی دی. یعنی له هغه څخنی اصلی مقصد یواځی د نسل پاتی کیدل، او اولاد زیږیدل دی، نو تاسی واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوری، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړی، مجامعت وکړئ! مگر دا خبره ضروری ده، چه تخم شیندل دی په همغه خاصه موقع کښی وی چه له هغه څخه مولود موجودیږی. یعنی مجامعت دی هر ورو (خامخا) په فرج کښی وشي! او له لواطت څخنی دی خامخا ځان وژغوری (وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسی مجامعت څخنی احوال «چپی» مولود موجودیږی.»

وَقَدْ مَوَّالَ أَنْفُسِكُمْ

او په مخ کښی ولیږئ تاسی! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنی صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» څخنی مو ښایی صالح اولاد مطلوب وی. او یواځی نفسانی حظ مو مقصود نه وی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوْنَ ۖ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۰﴾ وَلَا تَجْعَلُوا

اللَّهُ عُرْضَةً لِأَيِّمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ

او وویږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسی ملاقات کوونکی یی له الله سره او زیری ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه گرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکی کوئ او (نه) به پرهیزگاری کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښی.

تفسیر: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالیٰ قسم یادوی. مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم، یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم، یا له هیچا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسې قسمو کېږي د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوي، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوي، نو د هغه ماتول او «کفار» ئی ورکول پری واجبېږي.

وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٢﴾

او الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه قسم یادوي الله تعالیٰ ئی اوري. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویری له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (سمیع او علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسې هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پټه نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کېږي ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسې کېږي

تفسیر: لغو او چټی (بیکاره) قسم (لورل) هغه دی، چه له خولې ځنې سم له عاده یا عرفه سره چټی پټی (بیکاره) ووځي، او د زړه له کومې (منځ) او په عمدې او ارادې ډول (طریقه) سره نه وي. له هسې قسم یادولو ځنې نه په چا باندې «کفار» اوږي، او نه پری گناهکاریږي. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووايي، او له دې قسم ځنې ئی یوازي تاکید مقصود وي، او قسم خوړل او لورل ئی په زړه نه وي، نو پری «کفار» اوږي. د «کفاری» بیان وروسته له دې نه راځي.

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمُ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ

او لیکن نیسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زېړنو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هر ورو (خامخا) «کفار» آوری. دا مذهب د «امام شافعی رحمه الله علیه» دی، او زموږ د حنفیانو په مذهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښی ئی کار کړی وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښی هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٨﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کوونکی دی چه په لغو او چټی (بیکاره) قسمو باندی مؤاخذه نه کوی. او «رحیم» دی چه په مؤاخذه کښی تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَابِهِمْ تَرَبُّصًا اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ ۚ فَاِنْ فَاَوْفَاْنَ اللّٰهُ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٩﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ ۖ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٣٠﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه بشپونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وخورى چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کېږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفار» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کیږی. که څلور میاشتې تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شی.

فائده: په شرع کېښی «ایلاء» دی ته وایی چه سری قسم وخورى چه زه خپلى ښځى ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بى د مودى له قیده نه نژدى کېږم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کېږی. د «ایلاء» په دى درى واپرو صورتونو کېښی که نارینه خپلى ښځى ته د دى څلورو میاشتو په منځ کېښی ورنژدى کېږی «نو کفار» پری اوړی، او ښځه ئی په نکاح کېښی پاتى کېږی، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کېښی له ده څخه بى د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کېږی. که له څلورو میاشتو څڼی په لږه قسم وخور. لکه چه ووايى تر دریو میاشتو پورى خپلى ښځى ته نه ورنژدى کېږم، نو دا شرعى «ایلاء» نه ده، او حکم ئی دا دی که هغه قسم ئی مات کړ، مثلاً په هم دى یاد شوى صورت کېښی د دریو میاشتو په منځ کېښی هغى ښځى ته ورنژدى شو، نو د هغه قسم «کفار» واجېږی، او که ئی د قسم موده پوره شوه، یعنئ تر دریو میاشتو پورى هغى ته ورنژدى نه شو نو نه ښځه ورباندی طلاق کېږی او نه ورباندی «کفار» لارمېږی.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او طلاقى كړى شوى ښځى دى انتظار كوى په ځانو خپلو (له نكاح نه تر) دریو حیضو (كاملو) پورى او نه دى روا دوى لره چه پتوى به دوى هغه شى چه پیدا كړى دى الله په ارحامو د دوى كښى (له ولده یا حیضه) كه وى دوى چه ایمان لرونكى وى په الله او په ورځى آخرى (چه قیامت دى).

تفسیر: كله چه نارینه خپلى ښځى ته طلاق وركړى، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورى خپله نكاح نشى تړلى، خو چه درى «حیضه» ئى پوره نشى، دا د دى دپاره كه چیرى حامله وى، حمل به ئى ښكاره شى. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شى. نو ځكه پر ښځى باندی فرض دى چه هر هغه شى چه د هغى په گیده كښى وى. هغه ښكاره كړى حمل وى او كه حیض وى، او دى مودى ته په شرع كښى «عدت» وایی.

فائده: دلته له مطلقاتو څڼى خاص هغه ښځى مرادى دى چه هغوى ته له نكاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعى خلوت» نوبت ورسیدلى وى، او دى ښځو ته «حیض» هم ورځى، پر هغى ښځى باندی چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وى شوى، وروسته له طلاقه بیخنى

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخی نه حائضه کیږی مثلاً وړه یا داسی بودی او زړه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صفارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغواړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وگرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی گرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ربروی، او ویی نه ویرو، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی گنهاریږی که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ ډول (طریقه) بده گذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مگر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ

او الله بنه غالب (د احكامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره یا پرینوول دی (د دی ښځو) په ښه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل ځلی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) ځینو نارینه ؤ خپلو ښځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپېښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، ټول سره دوه ځلی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بیرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هوا که دوی دواړه بیا سره خوش وو، بیا نکاح ترلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوشی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل میره (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او ریرول (ازارول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پریریدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیڅ شی مگر که ویریري دوی (یعنی میره (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنی نارینه و لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکړی ئی دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منځ کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری ځنی ویریږی، چه مخالفت له شدت د الله تعالیٰ په احکامو باندی ټینگ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانب د ارتینی (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه وبه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په) زوجیه و امورو کښی) نشته هیڅ گناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیة ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منځ کښی داسی جگړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راځی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه گناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کړی، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میره (خاوند) او د ارتینی (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکړی.

فائده: یوه ښځه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میره (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی ښځی وویل چه میره (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی ښځی ځنی «مهر» بیرته واخیست، او میره (خاوند) ته ئی ورکړ، چه طلاقه ئی کړه، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیریږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) خوک چه تیریری له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی غایه بری).

تفسیر: یعنی دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی دیره ضروری ده. او ښایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی ونه کړه شی!

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلي دا ښځه میره (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میره (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ گناه په دغو دواړو ښځه او پړومبني میره (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که گمان وی د دی میره (خاوند) او ښځی په دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په غای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میره (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تری، او هغه بل میره (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میره عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه پړومبني میره (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښی جنگ جنجال او شورماشور پیښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په گناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اگر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُغْنِ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۚ

او کله چه طلاقئ کړئ تاسی ښځی نو ورسیږی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میره (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پریردی. دا هیشکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د ربرولو (ازارولو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سربو هم داسی کول.
فائده: په پخوانی آیت ﴿الطَّلَاقُ مَرْثِيٌّ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میره (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پریردی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایی، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میره (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایی چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه گړځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخری (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کړئ!) هغه چه نازل کړی دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریرئ! له الله نه او پوه شی! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چټی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلی شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلک! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود نی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کړی)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) ځنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر کله چه طلاق کړئ تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تا کلي (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت نی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میړونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میره (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا نی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میره (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولیږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مگر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح نی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لارم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وترله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او ټولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریردی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کوونکی همغه ډومبی میره (خاوند) وی، چه دی ښځی ته نی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چا سره نکاح ونه تری. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریردی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومی بی قاعدی خبری په منځ کېښی راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح ترل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی گټه اخلی او که نه دا پند ورکول د ټولو خلقو لپاره دی، او په هغه کېښی د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرگندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، گواکی دوی په الله تعالی او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذَلِكَ أَزْكَى لَكُمْ وَأَظْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح ځنی او د هغی ښځی په نکاح کېښی داسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د نکاح په ممانعت کېښی هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پرمېنی میره (خاوند) ته راغې وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وتړله شی، ځکه په دی نکاح کېښی هسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د بل چا په نکاح کېښی داسی ښیگنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالی ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی گټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَ

او میندی (مور) دی شودی (پیع) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی! او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لېووالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راغی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاق شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتها پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت اداء کړی! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا
لَا ضَرَّ وَالِدًا بَوْلُهَا وَلَا مَوْلُودًا لَهُ بَوْلُهُ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړکی مور ته دودی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باره) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ریر (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

خخه مخ واروی. یا پلار بی سببه وړوکی له مور خخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی څه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د دودی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوی! او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَ إِفْصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو خخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی خخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښی نه وی.

وَلِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَزِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذْ أَسَلْتُمْ نَأْتِيَكُمُ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسی! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه و! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزی (وپالی) نو په دی کښی هم څه گناه

نشته، مگر داسی نه چه د مور له برخی او حق غنی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ! او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَكْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

او وویرېږئ! له الله او پوه شی!.. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریودی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرگ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی! په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره ټاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَا فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

نو کله چه ورسپړی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توگه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کوندی ښځی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه څلور میاشتی او لس ورځی، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهکاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، ټول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ ۖ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ
 أَوَلَا تَنْتَهُمُ فِيْ اَنْفُسِكُمْ عَلٰمَ اللّٰهِ اَنْكُمْ سَتَدُّوْنَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تَوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّا
 اَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۚ وَلَا تَعْمُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ

او الله په هغو شيانو چه کوئ (بی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی).
 او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی
 په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (بی)
 پت ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد
 کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د
 نکاح) په پته مگر (هم دا) چه ووايئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او
 رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوتی د نکاح (د دوی) تر هغه
 پوری چه ورسپری تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میره (خاوند) له نکاح ځنی جلا (جدا)
 شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه
 له هغی سره خپله نکاح وتری، یا صافه او دانگ پیلې (واضح) وعده له هغی ځنی واخلی، یا په
 ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدت
 به له هغی سره خپله نکاح وترم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوری، چه بل څوک له ده نه
 وړاندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت
 هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وترم.» نو
 دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهکاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه
 لیږی.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوا وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شیء تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښی دی نو وویږیو! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوئ!) او پوه شیء تاسی! چه بیشکه الله ښه ښونکی (د خطیثاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو ځنی ښه خبر دی - نو له ناروا ارادو ځنی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)! او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی ځنی توبه وکړئ! چه الله تعالی لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایي.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَقْرَضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ وَ عَلَى الْبَقْتِ قَدَرُهُ مَتَاعًا يَمْعُرُونَ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میره) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میره) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لارم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) ځنی نکاح وترله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میره

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هغی ښځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوگ او تکرې (خادر) دی سم له خپله حاله سره په ډیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!

وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ
لَهُنَّ فَرِيضَةً فِنْصِفْ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّا اَنْ يَعْفُوْنَ اَوْ يَعْفُوَ
الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ وَاَنْ تَعْفُوْا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى
وَلَا تَسْؤُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ

او که طلاقى کړئ تاسی دوی (یعنی ښځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د ښځو) او په تحقیق سره تا کلى (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمایی د هغه څه چه تا کلى (مقرر) مو وی مگر که عفو وکړی دا ښځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپرېږدی) یا عفو وکړی هغه سړی (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفو وکړئ تاسی (ای ښځو او میرو (خاوندانو) دغه عفو) ډیره نژدی ده پرهیزگاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یې تاسی ښه لیدونکی (په پتو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو نیمایی مهر پری لازمیږی، مگر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټی تینګول او پرانیټل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځی ښیګنه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپرېږدی. او د نارینه ښیګنه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره ورورسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلي، بلکه تول مهر دی ورپرېږدی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه رتیر شی، نو له «تقوی» سره ډیر وږ (لاټق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویې ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی گرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواږی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایی مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره
ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) ځنی کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو ځنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه

«مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(۴): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی

تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود

(رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مر کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مگر د مړینی

حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ

شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری مړ شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری

لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه وړ، په دی دواړو صورتونو

کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿۳۸﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی
باندی (چه مازدیگر دی) او ودیږئ تاسی! الله ته ویریډونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه ځنی مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپي او ورځی په منځ کښی
دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه

دیر پیښیږی. او ویی فرمایل چه ودیږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت
ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه ښوای تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری

مات شی، لکه خوول او ښېل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه

کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع،

طمأنیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی

معاملی او یو له بله جگړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او

هوس بندگانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کېږي، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسې صورت کېږي چې د ﴿وَأَنْتُمْ قَوْلًا﴾ او د ﴿وَلَا تَسْتَوُوا الْقَضَل﴾ رعایت هم پکښې وشي، له هغوی ځنی د هسې تعميل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لری په نظر راځي، نو چاره ئی داسې وفرمایله چې د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چې لمونځ د فضائلو په تحصیل او د ردائلو په ازاله کېږي لوی اثر لری!

فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَآلًا أَوْ زُرُبَآئًا فَإِذَا أَمْنُكُمْ فَأُذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَيْكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾

نو که وپريدئ تاسی (له دښمنه یا له بل شی نه) نو (لمونځ کوئ تاسی!) په پلي (پياده) تگ یا په سورلی سره نو کله چې په امن شی تاسی نو یادوئ تاسی! الله لکه چې ښوولی ئی دی تاسی ته هغه څه چې نه وئ تاسی چې (پری) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنی د جنگ او د دښمن د ویری په وخت کېږي له مجبوریته په سورلی او په پلي (پياده) تگ کېږي هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اهر که د هسې لمونځ کوونکی مخ د قبلې په لوری هم نه وی.

وَالَّذِينَ يُتَوَقَّونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ

او هغه کسان چې مړه شی له تاسی نه او پريدی دوی (خپلی) ښځی (لازم دی پر دوی باندی چې) وصیت دی وکړی دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پوری بی له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چې د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخي څرگندی شوی، او د ښځی د «عدت» موده شلور میاشتی او لس ورځی وټاکلی (مقرر) شوی، نو وروسته له هغه د دی آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۳﴾

نو که پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ گناه (او نفقه او مسکن) په تاسی باندی په هغه شی کښی چه کوی ئی دوی په خپلو ځانو کښی له معروفه (له ښو کارونو چه پاکی او زینت دی او الله ډیر غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانوا! په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعت سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ گناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی - یا ښه کالی (کپړی) واغوندی، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۲۴﴾

او شته طلاقى کړی شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفی (نیکی طریقې) سره. چه مقرر لازم کړی شوی دی پر پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی ؤ، چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مگر دومره فرق شته چه ټولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په رومبی صورت کښی ضرور دی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۵﴾

هم داسی (لکه چه دا احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهیږئ! (او شرعی احکامو ته عقل متوجه کړئ!).

تفسیر: یعنی څرنگه چې الله تعالیٰ دلته د نکاح - طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایي څو چې پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتهای) ته ورسیدل.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوْفٌ حٰذِرَ الْمَوْتِ
فَقَالَ لَهُمْ اللّٰهُ مُؤْتُوْا نَفْسًا حَيًّا هُمْ اِنَّا اللّٰهُ لَذُوْ فَضْلٍ عَلٰى
النّٰسِ وَلٰكِنْ اَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۱۹۹﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکيه!
قصی د) هغو کسانو ته چې وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چې دوی په
زرگونو و له ویری د مرگه پس وفرمایل دوی ته الله چې مړه شی (پس مړه
شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا خیښتن (خاوند) د فضل
(مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چې
ښایی او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چې څو زره سړی د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد
(علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چې له دښمن ځنی ویریدل او له جنگ څخه ئی خپل
ځانونه گوښه (جدا) کول. یا له وبا ځنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه
ؤ. بیا کله چې دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالیٰ په حکم تول سره مړه شول، او وروسته له
اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چې له خپلو پخوانیو
گناهونو ځنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پښی قصه دلته
څکه فرمایي چې د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینې او
محبت له سببه نه ښایی چې سړی مخ واړوی. او ودی پوهیږی چې که الله تعالیٰ حکم وکړی نو له
هغه ځنی د ژغورنې (سائنې) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایي نو
مړی په یوه سلگی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرگ څخه د ژوندیو ژغورنه (سائنه) کومه لویه
خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کښی له مرگ ځنی ویریدل او له «جهاد» ځنی ځان
ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو ځنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او
فضل او عفوی وروڼه تړل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَيُعْطِيهِمْ مِنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهُ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۰﴾

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او پوه شی تاسی! چه بيشکه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښی په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی دیر او الله تنگوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښی دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالی د دین له پاره د کافرانو سره جنگ وکړئ! او وپوهیږئ! چه پاک الله ټول شیان گوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو ټولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالی په لاره کښی مال صرف کړئ! او له تنگسی او فقیری څخه هیڅ اندیښنه ونه لرئ! او وپوهیږئ! چه تنگسه او پراخی او نور شیان ټول د پاک الله په واک او اختیار کښی دی. او د ټولو مرجع او ورنگ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیره اخيستلو زیاته تقاضا ونه کړای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پوروی باندی خپل منت او احسان کښینږدی. او عوض او بدل ئی ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترگه ونه گوری. او الله تعالی ته د مال ورکولو ځنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښی خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئی وښندی (وکړی). یا ئی محتاجانو ته ورکړی.

الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ إِلَهِ رَبِّكَ لَبِئْسَ الْأَوَّلُ ﴿۲۱﴾

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخيستونکيه! قصی د) دلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه ځنی). وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالی هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر ئی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو ځنی باچایی اخلی. ضعیف قوی گرځوی،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالُوا لَنَبِيِّ لَنَا مَلَكًا يُفَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ
إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَالَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا
قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی و) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو
باچا چه جنگ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښی،
(نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی
شی په تاسو باندی جنگ چه ونه کړئ جنگ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی
خه (مانع) دی مونږ لره چه وبه نه کړو جنگ په لاره د الله کښی؟ حال دا
چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له غامنو خپلو
(په ظلم سره او دا سبب د جنگ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی
جنگ نو وگرځیدل دوی (تول له جنگه) مگر (ونه مگرځیدل) لږ له دوی نه او
الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی
وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه
جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوت او تاراج کړل،
او مریان ئی وگرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی
وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی و، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته
مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملگرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلَكًا قَالُوا أَلَيْسَ يَكُونُ
لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ

قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تبر کښی سلطنت نه ؤ. دی یو خوار او غریب کار سری ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو ځنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالی له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم وروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ حَمَلُهُ الْبَلَدِ الْكَلْبَاءِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښی آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسی او باقی پاتی شوی له هغه شیانو چه پرینی وو اولادی د موسی او اولادی د هارون حال دا چه بار کړی به وی هغه (صندوق) پرستو، بیشکه چه په دی (راتلو د دی صندوق) کښی خامخا علامه ده (په باچایی د طالوت) تاسی ته که چیری یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی - نو ویی منی!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښی له پخوا زمانو راهیسی یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښی به د حضرت موسی او هارون او نورو انبیاء علیهم السلام څینی تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنگونو کښی دا صندوق لکه زموږ علم شریف د لښکرو په منځ کښی ووړ او د هغه په برکت به د الله تعالی په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئی هم له دوی څنی واخیست، خو څرنگه چه د الله تعالی اراده داسی وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکړی، نو داسی وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښی چه کیښود هلته به هر راز (قسم) ویای (ویاگانی) او بلاوی څرگندیدی، لکه چه په دی منځ کښی پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئی پر دوو غویو باندی بار کړ او هغه ئی سر په بیدیا وشرل د الله تعالی په اراده پرستو هغه غوایی د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئی پورته کړو، او بیرته ئی راوړ کړ او د طالوت په منځ کښی ئی په داسی حال کښی کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دی علامو په لیدلو د طالوت په باچایی باندی باور وکړ. او په نتیجه کښی طالوت د جالوت پر لښکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل وړوږ خو په دی وخت کښی موسم خورا گرم ؤ او تودوخی (گرمی) ډیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ
فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ
اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا الْإِطَاقَةُ لَنَا الْيَوْمَ بِطَالُوتَ وَجُنُودِهِ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ إِلَى اللَّهِ أَنَّهُمْ قُلُوبُهُمْ قَلِيلَةٌ
وَالَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ إِلَى اللَّهِ قَالُوا لَا تَمْنُنْ بِالْأَمْرِ وَالْأَمْرِ

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازموینکی ستاسی دی په یوه ویا له (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وغښی له هغی ویا لی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مگر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ویالی - ټولو) مگر (ونه څښلی زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنگ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین نی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت ټول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملگری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښی، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سری چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه وغښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی ځنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وغښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه نی زیاتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغو کسانو چه زیاتی اوبه نی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان نی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا مَبْرُورًا وَنَبِّئْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ
وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاتَّشَاهُ اللَّهُ الْمَلِكَ وَالْحَكَمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَسْأَلُونَكَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمُ بَعْضًا لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنگ) د جالوت او د لشکر د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کره پر مونږ صبر او کلک کره قدمونه زمونږ (په جنگ کښی) او مرسته (مدد) وکره له مونږ سره! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم) د الله سره او مړ کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرگه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویی ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئی کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره غځینو د دوی لره په غځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه غمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله څښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو غځینی په غځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی همغه (۲۱۳) تنه سړی چه په دوی کښی د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشع) او د ده شپږ وروڼه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کښی دری تیږو (گتو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکر چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ککره باندی لگیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویی ویل چه «زه یوازی ستاسی د جگړی له پاره بس یم، او ټول به مات او مغلوب کړم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل ټول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه ډیر جگ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو ټیتکی او غونډکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (گدان) ئی غږول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟». داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تیږی (گتۍ) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کښی کیښودی او جالوت ئی په تندۍ داسی پری وویشت، چه له خټه ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور ټول وجود په اوسپنه کښی پټ ؤ. د جالوت لشکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام ټولواک (باچا) شو. دی په عین ټولواکی (باچاهۍ) کښی نبی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه. ډیری ښکلی غږی ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلى نبینا الصلوة والسلام. له دی څخه دا رانکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیړیو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالی لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنگ او «جهاد» کول د انبیاءو کار نه دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۷۰﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل، او د هغوی ناڅاپه مړه کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت ټولواکی او باچا کیدل دا ټول د الله تعالی د قدرت علامی دی، چه تاته اورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالی له رسولانو (استاخیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا غنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ
مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکری دی مونږ
غیښی د دوی ته پر غیښو نورو غیښی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د
الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی غیښو
د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمې ته
ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا
اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، غیښو ته پر غیښو نورو
باندي (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله
له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. غیښی د گرد (تول) جهان
له پاره ټاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه
شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د غیښو درجی یی لوړی کړی دی لکه چه غیښی د
یوه کلی او غیښی د یو ښار او غیښی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه
السلام ته ښکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مری ژوندی کول د اکمه و (مادرزاد ړاندو) ابرصه
و (برگو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت
جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ
الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمُ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به وکړی جنگ

(او اختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جگری) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه و کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روڼی (واضح) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنگیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاء په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سری مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذاب خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو گردو (تولو) تعمیل په نفس باندی دروند او سخت دی. او د انسان له پاره له گردو (تولو) اعمالو ځنی خورا (دیر) دروند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! دیر ځلی بندگان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په گناه کښی اخته کیږی. گواکی د هم دی دوو شیانو بی موده مینه د گناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی غنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د گردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو گردو (تولو) بدنې او مالی حکمونو له بیان فرمایلو غنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآية - د رومنی بیان و- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآية - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه رومنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿أَنْتُمْ أَوْ أَمْثَارُكُمْ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنگه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راغی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راغی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه یدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمه، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته گته او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له رومنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیه الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین غای به غای بیان کری دی.

(۱) د توحید او د صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.

یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالی صفات د شرعیه و احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو څخه مرکبه ده، خورا (دیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم څخه بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سری د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشۍ کښی مشغول شی، بل د دی دری واپرو طریقو یو غای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه گرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیم په خورا (دیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (دیر) عمده او گتوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وگورئ! چه ډومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کری. او د مذکوره و احکامو فوائد او نتائج ئی گواکی مونږ ته زمونږ په سترگو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «آیه الکرسی» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د گردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی ټینگی او مضبوطی کری، چه که څوک ئی وکاری ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُہٗ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَّہٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ مَن ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَہٗ
اِلَّا بِاِذْنِہٖ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْہُمْ وَمَا خَلْفَہُمْ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِہٖ اِلَّا بِمَا
شَاءَ وَسِعَ کُرْسِیُّہُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَا یَئُودُہٗ حِفْظُہُمَا وَہُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبی له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو (ټولو) ځنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالی موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزه دی، د گردو (ټولو) شیانو مالک او غیبتن (خاوند) دی، په گردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالی د کبریاء او لوئی په مقابل کښی گرد (ټول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالی ربوبیت او حکومت او زموږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالی گرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنګه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول - معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سری دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه گرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه غځی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د گردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او گران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له گمراهی (کفر) غځی.

تفسیر: کله چه د توحید گرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو غځی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَقَانَتْ نَكْرَةُ النَّاسِ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی. (غځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ جَاهَدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی ټینگه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منع کښی تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت غنی مخ اړوی، او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه ټینگه او مضبوطه کړئ نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ مجرد (تول) ښکاره اقوال ښه اوری، او په ټولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی ډیر ښه عالم دی. او له ده غنی د هیچا خیانت او بدنیتی پتی نه پاتی کیږی.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٥﴾
أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ
الْمَلِكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا
أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

الله دوست (مرستیال - مددگار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او گمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او گمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښی تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (نمرود) ته چه جگړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښی له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره خو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینښوده نمرود له ده غځنی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی!». او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سری چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر د لیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوړ کښینښود؟ او ایمان ئی رانه ؤ. یا داسی ووايي چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی).

أَوَكَلَّيْنِي مَرْءًا عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا قَامَاتُهُ اللَّهُ مِائَةً عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی بانندی (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سړی حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه گرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو دیر کسان ئی بندیان کړل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښی حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښی په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه گرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښی دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار گرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو - نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لګیدلی ؤ په دی موده کښی بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښی بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندېښنی سبب مگرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری - تازه انځر او انگور - لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف - پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکی ئی گرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکی د ده تر سترګو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښی بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښی ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلی (ځینی وائی په ﴿كَانَ﴾ کښی (ک) زائد دی. او دغه ﴿الَّذِي﴾ په تیره ﴿الَّذِي﴾ عطف دی. یعنی ﴿أَوَكَلَّيْكَ مَوْلَى قَرْيَةٍ﴾.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ - او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ږومبی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پروڼ ویده شوی یم، خو یوه ورځ - او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعین غرض نه دی، بلکه د مودی لږوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةً عَامٍ فَأَنْظِرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَسْتَهْ وَأَنْظِرْ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا

وویل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه غنډ (تاخیر) کمری دی تا (دلته) سل کاله نو وگوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انگور دی) او (شیانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصیر دی) چه هیڅ نه دی خراب شوی (سره له تیریدلو د سلو کلونو) او وگوره خره ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپین څلیری) او دپاره د دی چه مونږ وگرځوو تا دلیل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بیا ژوندی کیدو سره) او وگوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بیا وراغونډو هغوی ته غوښه

تفسیر: د حضرت عزیر علیه السلام په مخ کښی هغه گرد (تول) هډوکی د بدن له ترکیب سره سم تول کرل شول، بیا په هغوی باندی غوښی زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړیدل بیا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅیده! او ودریده او وئی هنګل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مرو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد گرځیدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ قَالَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عزیر چه اوس) پوهیږم (په مشاهده سره هم) چه بیشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام دا گردی (تولی) پښی په خپلو سترگو سره ولیدی، نو وئی ویل چه لا می ښه باور او یقین راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. یعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مری ژوندی کول الله جل جلاله ته ډیر آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترگو ولید. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په یقین کښی څه کمی ؤ. هوا داسی ننداره ئی په خپلو سترگو نه وه لیدلی» بیا حضرت عزیر علیه السلام له دی ځایه پاڅید، او د بیت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هیڅوک ونه پیژندل، ځکه چه دی همغسې ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځینی سپین پیری شوی وو. کله چه ده وویل چه «زه عزیر یم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلی دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پری وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر گرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منع کبی توریت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُنْزِلُ الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِكَ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْبَخَنَ قَلْبِي

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وښه ماته چه څرنګه ژوندی کوی ته مری؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مرو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شی زړه زما.

تفسیر: لنده ئی دا چه یقین ئی پوره ؤ، خو یواځی د مشاهدی او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په کتلو باندی موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا مِّنْ أَدْعُمُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدی کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئی وپیژنی بیا ئی حلال کړه!) بیا ئی کیږده! په هر یوه غره باندی له دوی ځنی یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنی دغه مرغان) (نو) رابه شی دوی تاته (ای ابراهیمه!) په مندو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرګ - کارغه او کوتره یا تپوس ؤ، او څلور واړه ئی له خپله ځانه سره روږدی (آموخته) کړل، چه په بللو باندی به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوی هم له هغو سره دیره زیاته شوه، بیا ئی د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئی د دی مرغانو اجزاء داسی سره ویشلی، چه پر اول غره باندی ئی د دی څلور واړو سرونه کیښودل او په دوهم باندی ئی د هغوی ځانګونه واچول او په دریم باندی ئی د هغوی

پښی وغورځولی او په څلورم غره باندی ئی د هغوی تنی کیښودی. او دی په خپله د دی څلورو واپرو غرونو په منځ کښی ودریده، او یوه مرغه ته ئی غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښی، ځانگونه او تنی هم ورسره والوتی او په هوا کښی سره ونښتلی، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښی کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام منځ ته په خپلو پښو راغی. هم داسی د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلی او په هوا کښی سره پیوند کیږلی. او د خپلو جثو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په منځ کښی په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئی رانژدی کړه. ! او حلال ئی کړه ! او غوښی، هډوکی، ینی، او پښی ئی تول سره وتکوه ! او سرونه ئی له ځان سره وساته ! دا گډه غوښه ئی سره کلوله کلوله کړه ! او په څلورو غرو باندی ئی کیږده ! بیا ورناری کړه ! نو را به شی دوی تاته بیرته په تلوار سره .

وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

او پوه شه ! (ای ابراهیمه !) چه بیشکه الله دیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداگانو د پیدنا کیږلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیږل، قابل د انکار کیدی شی. دوهم داسی خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښی دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا دول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شی، او بیا دی ویل شی، نو هغه به ژوندی کیږی، او په دیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دی شروطو هیڅ دخل، او د دی قیودو هیڅ یوه گته او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئی د پوښنی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لری کیږلو له پاره ئی «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شېهی بیخی له منځه لاړی شی. یعنی په دی باندی ښه وپوهیږئ چه الله تعالی د خورا (دیر) لوی قدرت څښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، همغسی کوی. د هغه په هر حکم کښی دیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهی او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیه الکرسی» کښی ئی د علم او قدرت او نورو الهیه فی صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئی دا دری واپړه قصی بیانی کړی، الله تعالی هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د گمراهی اراده وکړی، هغه گمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول گړد (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښی دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالی په لاره کښی د مال صرفولو او دولت لگولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دې نه هم تیر شوی دی، څکه چې د «جهاد» او د مال د انفاق هغه
 کرد (تول) موانع چې په نظر راځي د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندې له یقین او باور کولو او
 د هغه د قدرت د عجایبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شي نو
 هر ورو (خامخا) به لږ او متزلزل شي.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ
 أَتَتْ سَبْعَ سَايِلَ فِي كُلِّ سُبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضْعِفُ
 لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٧﴾

مثال (صفت د نفقي او ورکړي) د هغو کسانو چې صرفوی مالونه خپل په لاره
 د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښي په مثل د یوی داني (د تخم) دی چې
 زرغونه کړي دا (دانه) اوه وړي په هر یوه وړي کښي سل (سل) داني وي، او
 الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چې اراده وکړي (اجر د زیاتولو) او الله
 پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښي د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چې له یوی داني څخه
 اوه سوه داني پیدا کیږي، او الله تعالیٰ هر چا ته چې اراده وفرمائي لای پسی زیاتوی، او له
 اوو سوو څخه اوه زره او له دې نه ئي هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د
 هر صرف کوونکي په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په
 نورو شیانو باندې ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوي.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا
 مَتًّا وَلَا آذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
 يَحْزَنُونَ ﴿٢٨﴾

هغه کسان چې صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو)
 کښي بیا نه ورپسی کوي (دوی) په هغه شي پسی چې خیرات کړي ئي وي

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان پردی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربر (تکلیف) او زحمت پیشوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندیښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا آذَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿۳۷﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) دیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره)، او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له ټینگار (تکرار) او بدخونی غنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه څو ځلی نی سپک کړی او ونی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی نی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته نی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربرولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لېږلو کښی تلوار نه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالنِّسَاءِ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ای هغو کسانو! چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سری) چه صرفوی مال خپل دپاره د بنودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورغی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربرول (تکلیف ورکول) ، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالی او د قیامت په ورغی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدق» خو یوازی، له ریاء غنی باطله کیدی شی، مگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کر، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لِّيقْدِرُونَ
عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٣٦﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (گتی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسپړی هغی ته زورور باران نو پرېږدی دغه تیږه (گته) پاکه (صافه له ګرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی غنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدق» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگنئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گته) باندی وکړی چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی - نو په هغی باندی به

هغه دانه خرنگه زرغونه شی؟ هم داسی به په صدقاتو کښی ریاکارانو ته څه ثواب ورسیدی؟ بلکه نه ورسیدی.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَشْيِئَتًا مِّنْ
أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْطَافَهَا ضِعْفَيْنِ
فَإِنْ لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لگوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضا د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسیدی دی (باغ) ته زورور باران نو ورکری میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسیدی دی (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرڅه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زورور باران ځنی مراد ډیر مال صرفول دی. او له نری ځنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کری زړونه په ثواب میندلو کښی یعنی یقین ولری چه د خیرات ثواب هر ورو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له ډیرو صرفولو څخه به دوی ته ډیر ثواب ور رسیدی، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ور حاصلیدی. لکه چه په خالصی (مستعدی - هواری - معتدلی - هواداری لمریزی) ځمکی کښی (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) ووریږی، هغومره ښه به ور ورسیدی. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کری، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځکه چه په زیات مال ورکولو کښی به ریاء او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیږه (ښه) باندی دانه نه زرغونیږی نو څومره زورور باران چه ووریږی هغومره زیان رسوی.

أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٦﴾

آیا خوشبوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤو شخه او له انگوروو شخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسپیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسپیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلي!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او ځان ښکارولو - او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء - ضرر، او ربر (تکلیف) ورسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سری د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بن) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخورى، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسپیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالی داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی - خو ښه پوهیږی او د ده د قدرت په علامو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

مناسب د پاک مولا د دربار نه دی

رب د کبر او ریا خریدار نه دی

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی

عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

وَلَا تَتَّبِعُوا الْهَيْهَاتَ مِنْهُ تَنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيذِهِ إِلَّا أَنْ تَغْبِضُوا فِيهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَسِيدٌ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لگوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی گتلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لگوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یی تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مگر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترگی پتی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه صفت) او (ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال گتلی شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروړاندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړئ! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یی، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیگنو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او وېروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د گناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښی داسی خیال وگرځی «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میرانه (بهادری) نه کوی، او پخپل زړه کښی دا خبره گرځوی چه له خپله ماله هیڅ شی صرف نه کړی، او د الله تعالیٰ له وعدی ځنی مخ اړوی، او په شیطانی وعدو باندی د ده د طبیعت میلان او اعتماد وی، نو ښائی چه دی یقین او اعتماد ولری چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده او داسی دی نه وائی چه «ما خو د شیطان شکل په سترگو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږی؟» او که دا خیال ئی په زړه کښی وگرځی چه د «صدقی» او خیرات په وسیله ئی مغفرت ورپه برخه کیږی او په مال کښی ئی زیاتوالی او برکت پیدا کیږی نو ودی پوهیږی، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده، نو د الله جل جلاله شکر دی وباسی، او د الله عم نواله په خزانه کښی د هیڅ کمی نشته، او د گردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سری په نیت او عمل باندی «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٣٠﴾

ورکوی (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړی (د ورکولو ئی) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر دیر، او نه اخلی پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسی غوښتنو شوائب پکښی نه وی).

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله اراده وکړی علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دینی خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوی، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئی ورکړی؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوی ده هغه ته د دنیا او عقبی لوی نعمت او ښېګڼه (فائده) په برخه شوی ده. (ابواللیث رحمة الله علیه وائی چه الله جل جلاله دنیوی مال ته ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ او علم ته ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ فرمایلی دی، نو ښائی چه علم او پوهنی ته دیر اهمیت ورکړی شی!)

«باقی» واخله! «فانی» پرېږده!

ناپوهانو ته «جهل» پرېږده!

مال «فانی» او علم «باقی» دی

«علم» خوښی دی د پوهانو

«قارون» دوب په ځمکه پریږده!

«ادریس» وخوت په آسمان

په «اسفارو» خر بار پریږده!

«یوټ الحکمة» تل لوله!

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۴۰﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات - لږ یا ډیر) یا (ئی) لارم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لگوئ که په باطله، په پته ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالی ته هغه او نور گرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددگار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالی اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبېږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی گنہگاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالی په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مگر داسی ووائی چه د الله تعالی په نامه ئی فلاسی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِنْ تَبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُوتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۴۱﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

ځینې د گناهونو ستاسې، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسې ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پت نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورځولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکي ته حياء ورنشي، لنډه ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مگر د هرې موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروري خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿۲۷﴾

نشته پر تا باندې (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړي (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئې) تاسې له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسې دی، او نه صرفوئ تاسې (ای مؤمنانو!) مگر (صرفوئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئې) تاسې له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسې ته (ثواب د هغه) او په تاسې به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شي، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږي چه له خیرات ورکولو ځنی د الله تعالی خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږي!، د مسلم او غیر مسلم څه تشدید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروري ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَاقًا

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښی چه توان نه لری دوی د گرځیدلو په ځمکه کښی (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) گمان کوی په دوی باندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو ځنی په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول - ډیر ثواب لری چه د الله جل و علی شانه په لاره کښی او د هغه د دین په کار کښی مشغول او مقید وی، او د تگ او راتگ او د خوړو، لباس او نورو له گټلو ځنی پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښی شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت نی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به نی زده کول، مفسدینو او شر آچوونکو سره به نی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشان په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښی بوخت (دوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو ځنی دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیری او بدن نی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په منونو کښی له ورا ښکارېږی.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

او هر شی چه تاسی صرفوئ (نی په هر شی کښی) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه باندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو ځنی خبردار دی، چه یاد شول.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِالْئِيلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۹﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیداکیږی، او د بی مروتی او سخت گیری - خرابی ورڅرگندیږی، او له بل لوری هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفارهم په صدقاتو او خیراتو سره کاره شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او گټه رسولو کښی زیاتوالی پیداکیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجبی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او گټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود مذمت او د هغه د ممانعت ذکر دیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیگڼی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

الَّذِينَ يَكُونُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ
مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مگر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی د دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی نی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر ځنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس نی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره گډول او دا نی ځکه کول چه په دغو دواړو کښی نی گته مقصوده وه، او دا دواړه نی حلال گډل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی دیر فرق شته، «بیع» د الله تعالی له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلي. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلي. په رومبنی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی - نو ځکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیروډلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سری ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوضه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلي). او بل سری ته د یوه گز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پېښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همته تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلي، بیا هم پکښی سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیماننه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنگه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلي، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود گرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

پس هر خوک چه راشی ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شی چه پخوا نئی اخیستی دی، او معامله نئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر خوک چه بیرته وگرځیده (سود ته او حلال نئی وگانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه نئی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی حق سبحانه و تعالی اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بیا هم خوک د سود له اخیستلو ځنی لاس وانخلي، بلکه بی پروا نئی وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالی د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا نئی همغه ده چه پاک الله نئی فرمائی.

يَسْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَرَبِّي الصَّدَاقَاتِ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالی د سود مال نابود او پوینا (تباه) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر نئی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت ځنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت ږدی او د هغه ثواب دیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَاللَّهُ لَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر گنهگار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لارم و چه هغه ئی د خیرات په توگه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی غنی زیات د الله تعالی د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٨٤﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کې د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کې د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو غنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت غنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسې، خو وروسته له دی ممانعت هغه سود چه اوبستی دی مه ئی اخلئ.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

پس که ونه کړ تاسی (دا کار) نو آگاه شی (او ځان تیار کړئ) تاسی په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوئ تاسی (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسی مه کوئ تاسی ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شی پر تاسی (چه له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شی).

تفسیر: یعنی هغه پخوانی سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښی حساب او له رأس المال ځنی ئی کم کړئ، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ دُوعُسْرَةً فَنَظَرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

او که ۲ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسی دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخي - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه بښنه وکړئ تاسی (دی پور وړی ته)، خیر (ډیره بهتره) ده تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسیر: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پوروړی ځنی درگړده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه نادره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) وروبخښئ!.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣١﴾

او وویریږئ تاسی له (عذاب د) هغی ورځی چه بیرته بیول کیږئ تاسی په هغی کښی طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر شوک فکر وکړی چه ښه کار کوی که بد؟ گنه او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟
(د «البقرة» د سورت گرد (تول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښی په «منی» کښی نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ آجَلٍ مِّمَّا سَأَىٰ
فَاكْتُوبُ لَكُمْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ
يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَنْتَقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخُسْ مِنْهُ شَيْئًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری نو ولیکئ تاسی هغه (پور- قرض)؛ او ودی لیکي (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسی کښی یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکي دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکي، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه شوک چه په ده باندی حق (پور- قرض) دی او ودی ویرېږی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښی هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: ډومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مگر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرگ)، نشتوالی او د نورو جنگ جگری احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیټه په داسی اهتمام سره وټاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جگړه او مخالفت پکښی پېښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته وررسولو نیټه وټاکله (مقرره) شی! او د پور (قرض) ورکونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پېژندگلوی، او د هغی معاملی پوری نور ترلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی! او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هېڅ ډول (طریقه) نقصان او تاوان پېښ نه کړی!

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُبْلِلَ هُوَ فُلْيَلٍ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ

پس که ډ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور/قرض) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بودا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه گنګ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیرا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه گونګی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون - واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکي.

وَأَسْتَشْهِدُ وَاشْهَدَانِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَنْ تَصُلَّ إِحْدَاهُمَا فَتَدْرِكَ إِحْدَاهُمَا الْآخَرَىٰ

او شاهد ونیسعی تاسی (په خپلو معاملو کېنې) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځی له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یی (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغی بلی (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کېنې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی شاهدانی ونیسعی! (ځکه چه په ښځو کېنې عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی. او د کافر شاهی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمه الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَأْبُ الشَّهَادَةُ إِذَا أَمَدُّ غَوَاوَلَا شَعَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا

إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهی ته) او مه خوابدی کیږئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتي د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهی او ډیر نژدی دی دی ته چه شکمن نه شی تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کېنې).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښی سستی کوی، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کېنې هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښی ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی - که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښی دی او په شهادت کښی هم زیات داد په هم دی لیک باندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک باندی دی.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۖ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ
ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کښی پس نشته پر تاسی
باندی هیڅ گناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی!
کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرڅول) «بیع او شری»
کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او
شهادت کښی دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی - یا) او ضرر دی نه
رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیچا ونه
کړ شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښی جنس یا نغده معامله
وی - او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښی ئی نه لیکل، ویا له دی خو
شاهد نیول په هسی معاملو کښی ضرور دی چه په هغی کښی وروسته له دی نه کومه جگړه او
جنجال پښې نشی او ښائی چه لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم ربر (تکلیف) او تاوان ورپښې نه
کری یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی
اداء کری چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَأِنْ تَعَلَّوْا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۸۲ وَأَنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنِ مَقْبُوضَةً فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا
فَأِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝۸۳

او که وکیر تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویریری تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یی تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلی) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگنل ځینو ستاسی ځینی (نور، چه گروی ئی وانه خیستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین گرغولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکونکی) او ودی وویریری له الله څخه چه رب د ده دی او مه پتوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهی ده) او هر چا چه پته کړه دا (شاهی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کې د قرض او پور معامله درېښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کې کوم شی گرو (گانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کې د «حضر» په نسبت گروی (گانی) ته زیات ضرورت پېښیږی ځکه لیکل او شاهی په «حضر» کې په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کې د «رهن» او گروی (گانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کې هم د گروی (گانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکونکی پخپل پور وړی (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری - او پری داده وی، او تری گروی (گانه) ونه غواړی، نو پر پور وړی باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالی جل جلاله ځنی دی وویریری! او د حق د خاوند په حق کې دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْْا

يَحَاسِبُكُمْ بِهٖ ۙ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨٨﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو ټولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښی دی یا پت کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حساب به هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښی د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنۍ او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «**سنام القرآن**» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندگانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیم او کولو کښی هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له ټولو مناهیو ځنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «**البقرة**» د سورت په آخر کښی ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د گردو (ټولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیم او کړو باندی ئی ټول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښی زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو ځنی کار اخلی، او ناروا شیان روا گڼی، او د هغو په روا گرځولو کښی له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د ټولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) امورو باندی ښه «**علیم**» او «**خبیر**» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښی جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «**ملک** - علم - قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «**آیت الکرسی**» کښی هم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی (**حق سبحانه و تعالیٰ**) د گردو (ټولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په گردو (ټولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر ټولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک - علیم - بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنگه به ور (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اَمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفْرِقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاطَعْنَا
عُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَالْيَكِ الْمَصِيْرُ ﴿٥٥﴾

تصدیق (باور) کبری دى رسول په هغه شی چه نازل کړى شوى دى ده ته له
(طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړى دى). تولو (د
دوى) تصدیق (باور) کړى دى په الله باندې او په پرېستو د ده او په کتابو د
ده او په رسولانو د ده (په داسې حال کې چې وائى دوى) فرق نه کوو په
منځ د هېڅ یو (رسول) له رسولانو د الله کېنې. او وائى (رسول الله او
مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو).
مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دى درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ډومبى آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب
آخیستل کیږي چه په زړونو کېنې گرځي نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویږدل، او له دى
آیت څخه داسې زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هېڅ یوه بل آیت څخه نه وو متأثر شوى
نو دوى پاک رسول صلى الله عليه وسلم ته شکایت ور وړ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل
﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاطَعْنَا﴾ یعنې که څه سختی مو په نظر درځي یا څه خپګان درپېښ شی نو د
حق تعالی د دى امر او ارشاد په منلو او تسلیم کېنې لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له
اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿سَمِعْنَا وَاطَعْنَا﴾ دوى د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم امر
او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوى پر ژبو
باندى جاری شول، چه د هغه مطلب دا دى مونږ ایمان لرونکي یو پر الله تعالی (چه واحد، احد،
صمد، لاشریک له، ازلی، ابدى، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه
پاک دى) او ایمان لرونکي یو پر ملائکو د الله چه مقرې بندگانې د الله تعالی دى، نه ذکر
دى، نه اثاث او د الله تعالی ډیری مطیعی او حکم منونکي، او یوه طرفة العین هم د الله تعالی له
عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلېږي او ایمان لرونکي یو په تولو کتابونو د الله تعالی چه
تول حقانى او قدیمی دى ځکه چه د الله تعالی گرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدى دى، او
دغه تول کتابونه د الله تعالی له طرفه لیږل شوى دى. او ایمان لرونکي یو په رسولانو د الله چه
گرد (تول) په حق دى او بیخي له دروغو معصوم دى، هر څه چه وائى او راوړى ئى دى، هغه
تول له الله، جل جلاله څخه دى، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کېنې په منځ د هېڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالى د حکم اطاعت مو وکړ - يعنې خپګان، خطرې او نورې ګردې (تولی) خرڅښی (بدخيالی) مو پريښودې، او د الله تعالى ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالى دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿اٰمَنْ الرَّسُوْلُ﴾ الآية - چه حق سبحانه وتعالى په ده کېنې د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پېښ شوی ؤ او په دی سره نې دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغې څخه د هغوی زړونه داده او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی - خطری او خرڅښی (بدخيالی) ئی ورکې شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کېنې چه ﴿لَا يَكِلُفُ اللّٰهُ نَفْسًا﴾ (الأوسعها) الآية - دی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کېنې د ګناه خیال یا کومه خطرې وګرځی، خو په هغه باندې عمل نه کوی، نو پر ده باندې هیڅ ګناه نشته او سهر او تیرواته ئی هم معاف دی. لنډه ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو څنې چه ځان ژغورل (سائل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطرې، تیرواته او سهر په هغو باندې هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندې چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کېنې دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمې قاعدې سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطرې داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کېنې» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا يَكِلُفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
 رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نُسِئْنَا اَوْ نَخْطَا اَنْتَ رُبُّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا
 اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحِثْ عَلَيْنَا مَا لَا طَاقَةَ
 لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا
 عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ ٢٨٩

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندې مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولی «مددگار» زمونږ - نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته دیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلخ او داد لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿أَمِنَ الرَّسُولُ﴾ الآية - او ﴿لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا﴾ الآية - دی او وروسته له هغه څخه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی دادینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرڅشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهر باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته ځنی زیات کرم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ ځنی کومه خطا او تقصیر څرگند شی له هغه ځنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ریر (تکلیف) ځنی داد، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعتایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربرونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیوی او له هغه صعوبت او سختی ځنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرڅشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپګان موجب گرځی.

تمت سورة البقرة بفضل الله رب البرية - يا من لك الكبرياء في الدنيا والاخرة
ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهى مائتا آية وعشرون ركوعاً، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ إِلَّا لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ط

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپېته کسيزه مؤقره او معززه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو دیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رایه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلې (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وچی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او دیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرگه د رسالت په دربار کښی په دیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی. د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی رومینی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو رومینی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کتمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو ځنی دی، (معاذالله).

د دی سورت په رومینی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظرې په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرگ

هیچ‌کله نه پیشگیری، او پاک الله گردو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکری دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کړی دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرگ او فنا وار خامخا راتلونکی وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو گردو (تولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت گنلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یاتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئی مونږ ځواب په نفی سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» مونږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو ځنی وی چه له اسلامی عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب ځنی قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په «الجواب الصحیح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړی ده، چه د شام او د مصر نصرانیان رومی په عمومی دول (طریقه) سره په هم دی عقیدې باندی وو، وروسته له ډیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ آتی علیه الفناء» په ځای د «یاتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په رومینی جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لارمه ونه گنله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مړ کیدلو د مرگ اطلاق وکړی.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف رابښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ۚ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو « کتابونو » چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی « یو غلی لپړلی » دی توریت او انجیل پخوا « له دی قرآنه » له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکي په لوري ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدايات ورکول، ښکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د « الوهیت » یاد « ابنیت » عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار گرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ

او نازل کړی ئی دی فرقان « یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی ».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام - دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاء علیهم السلام معجزات گرد (تول) سره داخل دی او په دی لوري هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جگړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره « چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» خبیستن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالی لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدې په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتې تضرع او الحاح د ظالمانو له منګولو ځنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنګه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝

بیشکه الله پټ نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له ټولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د گردی (تولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثاننی) په اندازه هم له ده ځنی نه پټیږی. گرد (تول) بی گناه او ګنهګاران، او د گردو (ټولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پټ کړی، نو چیری به پټ شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالی ورسوولی ؤ - لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابت ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسې ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه شاخکی اوبو ځنی په شو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم ښه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیدی په غو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته ځنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِكَلِمَةٍ تَخَرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿يُصَوِّرْكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی - د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی ځنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څښتن (خواند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وگنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ
وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ
مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمت دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «غیننی آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوروالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآن» له پاره د طلب د فتنی «او گمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زانغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو تخایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی دیر احتمالات جاری کیږی - او معنی ئی مشکله وی. زانغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علوا کبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تأویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مگر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مگر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ٥

او هغه کسان چه پاڅه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مگر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له گردو (تولو) دلایلو غنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمه الله» او «روح الله» گنئ - نو زموږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکړی شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو غنی وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی پوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناگانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو غنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د گردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کرل شی! او ددی کتل شی هغه معناگانی چه له محکماتو غنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو غنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوشښ د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کر شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده غنی دی وړاندی تیری ونه کر شی!، ځکه چه د علم د لېوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زموږ فکر نشی رسیدی او زموږ عقل د هغه له پوهیدلو غنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کر شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کرل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو غنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کړی تأویل - چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل په مرض د گمراهی سره علیل دی - په عقبی به ئی رب سپک کړی ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿إِنَّهُوَ الْعَبْدُ الرَّعِيْبُ﴾ عَلَيْهِ يَا ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ﴾ الآية - يَا ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ يَا ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سری له

دی گردو (تولو) محکماتو آیاتونو غنی سترگی پتی کړی، او په ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ آلَ مَرْيَمَ وَرُوحَهُ﴾ او نورو متشابهاتو پسې مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو غنی منافی وی، نو دا که کاپره تلل او سر زوری نه ده، نو څه ده؟ غینی سخت زری خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او غینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاتو غنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوشښ او سعی سره څه نا څه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالی ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وکړی همغومره ورښی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکومات او متشابهات دواړه حق گڼی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محکوماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری غنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالی ته پریودی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی

خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَلَّيْنَا﴾ الآية - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په همغه موقع کښی ان شاء الله تعالی بیان وکړ شی.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ۝

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کپړوه! زهرونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وښه «عنایت کړه» مونږ ته له نژده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالی غنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گتلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو غنی وروسته بیا دوی کاپره شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علی دینک» ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَرَيَبُ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ٩

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زانیانو، کړو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی ځنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسپړی، او هلته به هر یو د خپل بغض - عناد - سرکښی - ربړونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری ځنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زانیانو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی - او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ١٠

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذاب د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبی کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالی له عذاب ځنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده ووايه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله عليه «د محمد بن اسحق رحمة الله عليه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرگه د مدینې منورې په قصد رهي (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولی غنې زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تعیس الابعده» هلاک دی وی دا لری د عزته! له «بعد» غنې مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعیس امک مړه دی شی ستا مورا چه تا غوندی غوی ئی غیږولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدایو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه ښی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښی راکړی شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل «لأن هؤلاء الملوك اعطونا اموالا كثيرة واکرمونا فلو آمنّا بمحمد لاخذوا منا كل هذه الاشياء که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راڅخه واخلي.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کښی وساتلی، او په پای (آخر) کښی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیاتونو کښی د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، گواکي په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدې تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو غنې وروسته هغه خلق چه یواځی د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملگری او نور نه په دنیا کښی دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښی دوی ته له لوی عذاب غنې نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د غو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویریږی. او تقوی غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښی شامل دی اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَذَّابٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَالدِّينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

«حال د دوی داسی دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی غنې وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونيول دوی لره الله «په عذاب مهلك سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیچا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالی له نیولو غنی ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سُلْطَانٌ وَهُمْ يُسْتَعْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْبِهَادُ (۱۷)

ووايه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شی تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شی تاسی «شړلی به شی په عقبی کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی گرد (تول) یهودان - نصرانیان او مشرکان د الله تعالی د لښکرو په مخ کښی مغلوب شی، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (ډیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په غځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شو!..» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروغئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنگیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنگ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. غځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر غځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو غځینو نورو دوی ته وویل ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو غنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنگ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکي معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غټانو سره ملګری شول، او وئی ویل مونږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه گرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورغو څخه وروسته الله تعالی دا راوبوله، چه په جزیره العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری غنی وشرل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا ډیرو مغورو او خورا (ډیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربیتی، تعلیم، لوئی، ښیګڼی (فائدی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علی ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى
كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ
مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» به هغو دوو فرقو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنگ) یوه فرقه وه چه جنگ ئی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترگو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمیر نژدی زر تنه ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اویان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدین له دری سوو تنو ځنی لږ څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اویان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چری وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی دیر والی له تصوره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر ځنی په پاک الله باندی لا دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئی د الله تعالی په دی وعدی باندی چه ﴿وَلَنْ يَكُنْ لَكُمْ فِتْنَةٌ يَكْفُلُهَا اللَّهُ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورښکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پېښیده، او دغو دواړو دلو ته دوه چنده ښکاریدل، په ځینو احوالو کښی ؤ که نه په ځینو احوالو کښی هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی یوی لوی او بی سرو سامان دلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکمی) دلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنگ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه
بنځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سری له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «ماتروکت بعدی فتنه اضر علی الرجال من النساء» ما نه ده پریښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسونکی وی نارینه ؤ ته له بنځو څخه» هوا که له بنځو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه - بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (دیر) ښه متاع هغه ښه بنځه ده چه که هغی ته وگوری خوښ شی - که حکم ورته ورکړی حکم دی ومني - که ور ځنی چیری غائب شی - نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو گردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنگه چه په دنیا کښی هسی افراد دیر دی، چه د عیش او عشرت په سازنو او سامانونو کښی دوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبُنَيْنَ وَالْقَنَاطِيرَ الْمُقَنْطَرَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلَ الْمُسَوَّمَةَ

او ځامن دی او دیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا بنائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه بنایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی ښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراگاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآئِ ۝۱۰

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «۶ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه غای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو غځی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د څو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه غای غواړی، نو هغه د الله تعالی سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسی. په وروستنی آیت کښی دا راښی چه هغه ښه غای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ أُوۡسِبۡتُمْ مَخۡیۡرَ مِّنۡ ذٰلِکُمۡ لِلَّذِیۡنَ اتَّقَوۡا عِنۡدَ رَبِّہُمۡ جَدَّتۡ یَحۡرٰی مِّنۡ تَحَتَّٰہَا الۡاَنۡہَرُ
خَلِیۡدَیۡنَ فِیہَا وَاَزۡوَاجٌ مُّطَهَّرَۃٌ

ووايه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «څیز» له دغو «۶ واپرو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکي.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککری او ناولی کیږی» پاکي او صافی وی.

وَرِضۡوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ ط

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه غځی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء غای دی.

وَاللّٰهُ بِصِیۡرِیۡہِۥمۡ اِلَیۡہِۥمۡ اَعۡبَادٌ ۭ

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی

تفسیر: د بندگانو گرد (تول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه شوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به یی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازگی مینان او د هغی له فانی خوندونو ځنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) تول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزگارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چتی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو ځنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا ځنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (گنده) خوړو ځنی پرهیزوئ.»

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا أَمَتٌ فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٧﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په) تولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د گناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د گناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٨﴾

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رشتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی لوی لوی ربرونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالیٰ د احکامو په منلو کښی ټینگ ولاړ وی، او له گناه او معصیت ځنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رشتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام په ځایوی، او د الله تعالیٰ له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کېنې صرفوی، او د شپې په آخره شومه کېنې (چه د طمانیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کېنې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څښتنې د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي لکه چه د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړي رکوع په ۱۷ آیت کېنې راغلی دی. ﴿كَانُوا قُلُوبًا مِّنَ اللَّيْلِ يَأْمُرُونَ بِآلِهَتِهِمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾

یعنې د شپې زیاته برخه په عبادت کېنې تیروی، او د سهار په وخت کېنې استغفار وائی چه ای الله! زموږ هغه تقصیرات او نیمگرتیاوی چه په عبادت کېنې رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وښه! (ځینې وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالی عنه په «انفاق» او علی المرتضی رضی الله تعالی عنه په «استغفار» کېنې، له اول الاخیارو او اولی الابرارو څښتنی وو). رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کېنې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منځ کېنې ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخې کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کېنې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنې د خالص توحید په منلو کېنې څه تردد او اندېښنه کیدی نه شی؟ څکه چه په خپله الله تعالی په خپلو ټولو کتابو کېنې پرله پسې د هم دی مضمون په حقانیت باندې شاهی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر یوه پاڼه، بلکه هر یوه نقطه شاهی ورکوی چه له رب العالمین جل علی شانه څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.

«وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ - تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ» «په هر شی کېنې دی دلیل - چه الله دی بی مثیل» ﴿سَمِعْنَاهُمَا نَذَارًا فَإِذَا أَتَيْنَاهُم بِطَبَاقٍ مِّنْ لَّاهُتٍ لَّيْلٍ مَّوْءٍ﴾

(۲۴ جزء د حم السجده ۶ رکوع ۵۳ آیت).

وَالْمَلِكَةُ

او (شاهدی اداء کری ده) پرېستو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرېستو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی ځنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرېسته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری ځنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرېستو ټولی تسبیح او گرد (تول) تمجید په عمومی ډول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَأُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کری ده) خاوندانو د علم (له انبیاءو او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی ډول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف گنل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیرته (تلوار) او کوښښ وکړی!). کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!

ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!

د علومو په لاس ټول شی، د مقصد د باغ گلونه!

په مسلک د صالحانو، تگ د علم په مشعل کړه!

قَابِئًا بِالْقِسْطِ ۖ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۱۸

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلې نه سر ونشي غړولی (۲) حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا ځنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی - څرنګه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائماً بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نری جرمونه یوازی پر یوه سری باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری ګانه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترګی ځنی خورا (دیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. ګواکي «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع ځنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوریولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی - خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او دیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیګڼو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لاریوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانیه ور ورسپړی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو ځنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی - او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) - او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گنی - او د انبیاء او اولیاء وژل هغوی ته آسان کار ښکاری - د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوشنونو مشغول او لگیا وی - او د هغه رسول په تکذیب کښی عمدأ او قصدأ مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علامو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصدأ او عمدأ توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیږو (گتو) ، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی ږدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گنی، نو آیا له دغو دلو ځنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. **وفی روایة محمد بن اسحق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلى الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلى الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر.** «تفسیر کبیر»

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کیني چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو ځنی خورا ښه - ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همنه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چتی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روڼو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو ځنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی - لکه چه ږومبی

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ﴾ الآية - په فوایدو کښی د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرگې رئیس په وینا کښی ذکر شو چه هغه په خپله په دی اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلکو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښی وو، یا هغه ډیری فرقې چه په یوه مذهب کښی جوړیدی، او بیا په خونړیو جنگونو او جگړو باندی پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو گړدو (تولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازی هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوشول گڼی.

وَمَنْ يَكْفُرْ يَأْتِ اللَّهَ فَاِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ١٩

او هر څوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامی ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښی هم. او په آخرت کښی خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَاِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ط

پس که بیا جگړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی).

تفسیر: لکه چه په دوو ډومبنيو فوایدو کښی ذکر شول کتابیانو هسی دعوی او جگړی کولی چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا ورښودل کیږی چه دغسی فرضی اسلام ستاسی په ښه نه درځی راشئ وگورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملگری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومی خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وگورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنډه ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طریقه) سره خپل مخونه او سترگی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ ځیر شئ چه تاسی په خپلو پتو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئو منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیر! که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْإِسْلَامَ أَنْ أَسْلَمُوا فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ بِصِغِيرِ الْعِبَادِ ۝۴

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی وموندله دوی سمه صافه لاره، او که وگرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندګان یئ؟ یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو پوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زمونږ اسلامی وروڼه یئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښودل مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (ټول) بندګان او د دوی ظاهری او باطني اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی ځکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوه او تعلیم نه ؤ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ ۖ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږي پر آیاتونو (احکامو) د الله باندې او وژني دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښي هم) او وژني هغه کسان چه حکم کوي هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیږي وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښي (له لعنت او مذلت څخه ئي پري نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښي (چه له دوزخه پري خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښي).

تفسیر: په حدیث کښي راغلي دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښي (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالی له احکامو څڼي انکار، او له انبیاءو او انصاف خوشونکو ناصحانو سره مقابله، او په انتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه گناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکي عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښي ناکام او بی برخي کیږي، د دوی گرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوشنونه به ئي ضائع شی، او کله چه په دنیا او آخرت کښي دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکي (ساتونکي) او مرسته (مدد) کوونکي نه وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آیا نه گوري ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا دیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څڼي پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا دیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٣٧﴾

حال دا چه وباله شی دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منځ د دوی کښی بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنگ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شی چه د هغه لوی قرآن په لوری راشی! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جگړو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناکاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلی! مونږ ستاسی د جگړو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اړوی، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترگی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ۶ جزء د (المائدة) په ۴۱ آیت ه رکوع کښی راځی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً وَهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٨﴾

دغه (گرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شی چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په گناهونو باندی د زهرورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (ډیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ ډیره سخته گناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابېږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیه ۸ رکوع کښی تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چتی (بیکاره) خبری له خپلی کیدی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالی منلی غامن یو. یا د انبیاء له اولادی غنی یو، او الله تعالی له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په غای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی گناه او سوال او غواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعننا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعْتُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو غای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښی د گردو (تولو) رومینیو او وروستیو او د خپلو مشرانو په مخ کښی شرمندہ او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښی لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدې پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسانتو په کمولو یا د سیاتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی ځنی زیاته سزا هنوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ لَكَ الْمُلْكُ تُوِّقِ الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعِ الْمُلْكَ
مَنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُدْخِلُ مَنْ تَشَاءُ بَيْدَ الْخَيْرِ

اِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمد! یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی)، په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (بښګڼی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یی، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلي؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسری) د تاج او تخت د نیولو خوښه وینی. ، مګر الله تعالی د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی ټولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنگه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمعیلو ته ئی ور وېاښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکي دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا خنجه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاو حکمتونه پت او په صحیح حدیث کښی راغلی دی «الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»

«ای غیښتنه! نیکی خیر گنو له تانه د بدی او شر گمان نه کرو له تانه!»

تَوَلَّجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَتَوَلَّجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هنی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱۴ گری، او ورځ لس گری کوی او شو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپې ځنی څلور گری لندوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس گری، څکه چه لمر او سپوږمی او گرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی خنجه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپې اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتَخْرُجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتَخْرُجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسی (ته یا الله!) ژوندی له مری نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هگی کامل له ناقص) وباسی (ته یا الله!). مری له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان - هگی له مرغه - ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هگی له چرگی ځنی او چرکه له هگی ځنی بنی آدم له نطفی ځنی او نطفه له بنی آدم ځنی - له جاهل ځنی عالم او له عالم ځنی جاهل - له کامل ځنی ناقص او له ناقص

ځنی کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۱۶﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره زیاته) بی حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي یهودانو هسی کڼله هغه لویي چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالی له قدرت ځنی غافل وو، چه الله تعالی هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځنی جاهلان پیدا کوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشي (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله - د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مگر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واگی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خبط او خطا کښی ولویری، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالی له محبت او موالانو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلې او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم ځنی په دی دول (طریقه) سره مستثنی دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱۶ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿وَمَنْ يُؤَلِّمْ يَؤْمِنًا دُورًا﴾ ځنی ﴿الْمُحَرِّمَاتِ اِلَىٰ ذَاتِهِ﴾ مستثنی کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «فرار من الزحف» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿اِلَّا اَنْ تَقْرَءُوا مَعَهُمْ شَاءَ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وگنل شی. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلې زیات تفصیل دی ۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا الصَّوْءَ وَالْفُجَاءَ﴾ الآیة - او زما هغه مستقلة رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ طُورًا إِلَى اللَّهِ الْبَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویرویی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالی د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت ځنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو ځنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا دول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وگرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی گرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی. ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت ځنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او ځیر شی! او له مخلوق ځنی ونه ویریدی او تل تر تله له خالق جل و علا ځنی ویریدی!

قُلْ إِنْ تَحْفَظُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أُوتِبُوا وَعَلَّمَ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که پت کریئ تاسی هغه شی چه په سینو (زېړونو) ستاسی کښی دی یا ښکاره کریئ تاسی هغه - معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو غځی پته کری ولی په دی دول (طریقه) الله تعالی نشی تیر ایستلی. ﴿وَاللهُ يَعْلَمُ الْغُیُّوۡنَ مِنَ الصُّلٰحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیه.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٨﴾

او معلوم دی (الله ته ټول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو - نو الله ته ستاسی پت او ښکاره هم معلوم دی). او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پټول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله غځی پت کری یا چیری ورځنی وتښتی.

یَوْمَ یَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَیْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوۡءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَیْنَهَا وَبَیْنَهُ اَمَدًاۙ اَبْعَدًا ۙ

(او وویړیږئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکښی) هر هغه څه چه کری وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کښی) حاضر کری شوی او هر هغه څه چه کری وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښی او په منځ د دغه (بد عمل) کښی مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښی حاضریری. او د هغو د ټول عمر گردی (ټولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښی ورکولی کیږی، په دی وخت کښی به مجرد (ټول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ غځی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښی دیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيَذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ۝

او ویروی تاسی الله له (عذابہ، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی ځنی ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتګه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی - ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ) او د ښګڼی (خیر) په لاره باندی سم لار شی! او د قهار پروردګار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلې (امید) سره د ویری مضمون ګډ اوړوی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویړیئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلې (بی امید) شی! راشی چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښو چه که په هغی باندی لار شی نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق ګرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شی. لکه اوس چه وائی

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۳۱

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری یی تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته ګناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینې او محبت معیار راښی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لارم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوتی) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

مگر خوی، نو بسانی په هغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښی صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښی رښتین وی په هغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او ټینگ گانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینۍ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی گناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وگرځی، گواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی ځایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخر الزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وگرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی نی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿عَنْ أَتَى اللَّهُ لَكَ آيَةً﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان یو. دلته دا ښکاره شوه چه کافر هیڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعمیل کښی زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرگی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندگانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست گنی او د نجران د جرگی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانېږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماء په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمعیل علیه السلام او اسحق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخر او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستی علماء له دی (عمران) ځنی ثانی (عمران) مرادوی څکه چه ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾ د هغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ

پر ټولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ ځینی د دوی له ځینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور گرد (ټول) شامل دی، مگر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجود الملائکه گرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی گرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او څوڅات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل ځنی په دنیا کښی نوری کورنی او تېرونه هم موجود وو مگر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښی هم د زرهاؤ کورنیو په منځ کښی، د دی لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه څومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه ټول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحق علیه السلام او حضرت اسمعیل علیه السلام له اولادی څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسی وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل ځنی مستثنی وی، له دی کبله (وَجی) الله تعالی آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځی د خپلی مور له گیدی ځنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالی له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالی عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی ځنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٩﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (پر تولو احوالو).

تفسیر: الله تعالی د گردو (تولو) دعاګانی او خبری اوری، او د گردو (تولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسی وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «کیف ما اتفق» په ډول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالی هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤٠﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په گیده زما کښی دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په گیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشی وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له گردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لگیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! گواکی په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، ځکه چه جینی د هغه خدمت له پاره نه قبلیده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَا اُنْثٰی

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینی) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پښه د دی له توقع او هیلې (امید) ځنی پرته (علاوه) پښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَوٰةُ اِلَّا اُنْثٰی

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینی)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینی قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی - هغه هلک چه دی غوښت دی جینی ته کله رسیدی شی. دا جینی بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منظوی او نغښتلی پروت دی.

وَ اِنِّیْ سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ وَ اِنِّیْ اَعِیْذُهَا بِكَ وَ ذَرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّحِیْمِ ﴿۱۷﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رتلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کره. په حدیث شریف کښی دی «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښی له موره جلا (جدا) شی او په ځمکه باندی ولویږی نو شیطان ئی مس کوی، مگر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی مس څخه مستثنی دی» د دی حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسی کیږی چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږی. چه دغه فطرت له لوینی او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرگندیږی. ولی د شای خوا د حالاتو او خارجی اثراتو له امله (وجی) ډیر ځلی د هغه اصلی فطرت ورکیږی، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښی په «**فابواه یهودانه و ینصروانه**» سره شوی دی، بیا څنگه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښی پټ او په غیر مرئی ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښی ایمان لا څه، چه د غټو غټو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وی. په هم دی توگه (طریقه) د ولادت په وخت کښی په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجی اثر شروع کیږی. دا ضروری نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړی، یا که ئی قبول کړی نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسی پاتی هم وی. څرننگه چه د گردو (تولو) انبیای علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلی شانه فرمایلی دی نو که فرضاً د ولادت په وخت کښی دا پیښه ورپیښه شوی هم وی، او د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دی ضابطی ځنی مستثنی نه وی. نو بیا په دی کښی هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندگانو باندی د شیطان له دی حرکت قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږی، فقط دومره یو فرق به وی چه مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پیښه بیخی ورپیښه شوی نه ده، او نورو ته پیښه شوی ده، خو بی اثره پاتی شوی ده، دا قسم جزئی امتیازات د کلی فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شی کیدی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه «دوو جونو سندری ولی رسول الله مبارک له هغو ځنی خپل مخ واپراوه - ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنگه تیر شو، مگر دوی په خپلو سندرو کښی همغسی لگیا وی، وروسته له دی حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکې وتښتیدلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږی، شیطان هغه لاره پریږدی او لری تری تښتی.» آیا له دی نه کوم خوش باوره سری دا مطلب اخیستی شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندی د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهزیره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښی دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دی آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لگیږی، مگر خو دا چه د ﴿وَلَا يَمَسُّهَا الْيَدُ الْيَمَانِيَّةُ﴾ - په آیت کښی د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شی، یا په حدیث کښی له استثنا ځنی یواځی د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ځنی مراد وی. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسیٰ علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَقَبِّلْهَا رَبُّهَا يَقْبُولُ حَسَنٍ وَأَبْتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په ځای) په قبولولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئی کړه په زرغونولو (لوړولو) ښو سره او (الله) کفیل وگرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اگر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلك ځنی زیاته وگرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسئ ئی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنې په نسبت جگړه پیچه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیو کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه گټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی غومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوشن کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیقله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخی به بیرته خپلی ترور کړه ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْبُحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمی) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) ځنی مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) ځنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» غنی علمی صحیفی مراد دی، چه بنائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی بی مریم رضی الله تعالی عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرگندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریم رضی الله تعالی عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يَرْحِمُنِي لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۱﴾

وویل (زکریا) ای مریم له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریم زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او گمان غنی بهر دی.

هَذَا لَكَ دَعَا زَكْرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۳۲﴾

په دغه غای (پا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوښنه! (راکړه) ماته له نژده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین پیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریم د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناخاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وگرځیده، چه ماته هم ښائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زږښت (بودا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زری شندی ته بی بی مریم ورکړی شوی ده. د «ذریه» اطلاق په واحد او کثیر یو رنگ کاوه شی.

فَتَادُّهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ

نو ورناری کری ده ته (زکریا ته) پرېستو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ و لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چه بیشکه الله زیږی کوی په تا د یحیی (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیږی ور ورسید چه ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحیی علیه السلام اینود شوی دی. د «الملائكة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا لِّكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی غځی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالی د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحیی علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصُورًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو غځی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالی په عبادت کښی به دومره لکيا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحیی علیه السلام د مخصوص حال بیان و چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيٍّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او نبی به وی له (دلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به گناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (دیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنۡیْ یَّکُوۡنُ لِیْ عُلَمٌۭ وَّ قَدْ بَلَغَنِی الْکِبَرُ وَاُمَرَاتِیْ عَاقرٌ قَالَ کَذٰلِکَ اَللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنگه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه به تحقیق رسیدلی دی ماته زوړوالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زوړ او زړی شندی څخه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عاده یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اگر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریم صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده دول (طریقه) رزق رسیدل او دیر غیر عادی واقعات ورڅرگندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریم په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شندی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توگه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه گردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وگنلی شی چه د بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نزدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ - گواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿كَذٰلِكَ اَللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿كَذٰلِكَ اَللّٰهُ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّیْ اٰیَةً

ویل (زکریا) ای ربه زما وگرخوه ما لره شه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه ځنی څرگند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وچی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لگیا شی.

قَالَ اَيُّتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا دُرْمًا

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره درې ورځی (او شپي) مگر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپښی شی چه تر درې ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کړی، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لگیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی تا کلي (مقرر کړی) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو ځنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علی وجه الکمال حاصل شی ښکاري که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالی له ذکر او فکر ځنی کوم شی ووینی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَادْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه ډیر زیات د الله تعالی په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیگا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مگر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل - اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمْرَيْمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ

وَاصْطَفٰكَ عَلٰی نِسَاءِ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۳۷﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرېستو (یعنی جبریل) ای مریمی! بیشکه چه الله غوره کړی ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړی ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړی ئی ته پر گردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کېږي راغلی وه، او په هغی کېږي د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام څخه د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرېستی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا ځنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کېږي د نذرانی په توگه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزهت ئی دروبانه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئی وگرځولی، او تاته ئی د گرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کېږي فضیلت درکړ! مثلاً په تا کېږي ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کېږي داسی سر لوری او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰرَيِّحُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندگی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کېږي سرېښته کړی! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کېږي لا زیاته لگیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په ډول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَاذْكُرِي مَعَ الرُّكَّعَيْنِ ﴿۳۸﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کېږي «رکوع» ته ځي ته هم همغسې «رکوع» ته ولاړه شي! يا ئی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنگه چه لږ تر لږه په رکوع کېږي له امامه سره شاملیدونکي، د هغه رکعت نیوونکي گناه شي نو ښائی د دی له امله (وحي) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وي، کما يفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله عليه في فتاواه والله اعلم په دی تقدیر سره که په «اقتنی» کېږي له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شي، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کېږي راځي.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کېږي به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کېږي شریکیدي، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وي چه جماعت وکړي. یا به دا د بی‌بی مریمي رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وي، یا به بی بی مریمي رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کېږي یواځی، یا له نورو ښځو سره په گډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئی کول، دا گرد (تول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ

دا (د حنی، مریمي، زکریا او د یحییٰ ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کېږي ته لوستونکی او لیکونکی نه ئی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پېښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شي نو بیا هم له هغو ځنی نه شي مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کېږي لویدلی دی. او سرگردانه گرځي. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په پړندو سترگو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشي؟ په دی حالاتو کېږي په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کېږي په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترگی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شي او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شي د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی څکه چه تاسی دا پېښی پخپلو سترگو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجې وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٣٢﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جگړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جگړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، گردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپېژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمْرُؤُا إِنَّ اللَّهَ يَنْشُرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیږی درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

خو شو غایونو «کلمه الله» ویل شوی دی ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمَتْهُ اللَّهُ إِلَى مَرْجِعِهِ وَذُرِّيَّتُهُ﴾ (جزء د نساء ۱۷۱ آیه ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ

کلمات بیسماره دی، لکه چه د ۱۶ جزء د «الکھف» ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع کښی، فرمائی

﴿قُلْ كُونُوا الْإِسْلَامَ الْكَلِمَاتِ رَبِّي أَنُوذِرُكُمْ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ رُسُلُكُمْ وَكَلَّمَتْهُ اللَّهُ إِلَى مَرْجِعِهِ وَذُرِّيَّتُهُ﴾

لیکن مسیح علیه السلام ته بالتخصیص «کلمه الله د الله تعالیٰ حکم» ویل له دی

کبله (وجی) دی چه د هغه غیږیدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو څخه خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم ډول (طریقه) الله تعالیٰ ته کیږی، لکه چه فرمائی ﴿وَمَا زَمِيتُ إِذْ زَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَكَّبَنِي﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آیت ۲ رکوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه رومبی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کیږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمنی وجه په خپله موقع کښی په خو ډولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسیٰ علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسیٰ» شو، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص ډول (طریقه) د توجه وړ (لافت) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په ډول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته د زیری ورکولو په وخت کښی داسی وویل چه تاته د «کلمه الله» زیری درکول کیږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسیٰ ابن مریم» وی دا توضیح د عیسیٰ علیه السلام د نښان او د پتی د ورشوولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کیږی، حتی چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وگرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت تل ور په یاد او د بی بی مریم د لوینی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو څخه داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له گیدی څخه هلک پیدا کیږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شی او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربروی (تنگوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت څخه په څه ډول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿وَجِئَانِي الْذَّيْنِ وَالْآخِرَةِ﴾ وویل او داد ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کښی بلکه په دنیا کښی به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دشمنانو گرد (تول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لکه چه د موسیٰ علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَكَّلُوا عَلَى الْبَشَرِ إِنَّ الدُّنْيَا دُخَانٌ مُدْهِمٌ وَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَوْلَىٰ وَالدَّاعِيَ إِلَىٰ الْحَيَاةِ الدَّائِمَةِ﴾

(۲۲) جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیهه) وائی،
 چه دوی په خصوصی ډول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو څخه د الله تعالیٰ په مهرباني
 برائت حاصلوی. هغه د باطني خبث خښتنان (خواندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب
 په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په
 خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی - یا د الوهیت او ابنیت او
 نوری باطلی عقیدې او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له
 دی گردو (تولو) الزاماتو څخه په دنیا او آخرت کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره پاک او بری
 وگرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له
 ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له
 نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په
 خصوصیت سره د ﴿وَلَقَدْ قُلْنَا لِلنَّاسِ اِذْ ذُكِّرُوا﴾ الآية - سوال او ځواب هم ورسره کوی، او
 خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د گردو (تولو) اولینو او آخړینو په مخ کښی به د ده
 د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱۶ آیت ۱۶ رکوع کښی
 مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ
 په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيَكْلِمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په
 طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی،
 او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د
 بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو څخه ممکن ؤ چه
 هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مگر د طعن او د پیغور سلسله د
 ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه ډول (طریقه) سره
 ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریدئ! تاته به د ژبی خوځولو
 هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو څخه می
 خوله تړلی ده. زما هلك پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په
 سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿وَيَكْلِمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ
 وَكَهْلًا﴾ الآية - څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی وړکول مقصد دی،
 چه ستا هلك به ګونګی نه وی او د نورو هلكانو غوندی به له هلكتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبہ خبرہ دا ده چه په محشر کښی به هم خلق داسی وائی «یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الی مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیا» او پخپله الله تعالیٰ به هم د قیامت په ورځ کښی فرمائی ﴿إِذْ أُنزِلَتْ عَلَيْكَ الْوَحْيُ بِالْقُدُسِ فَكَلَّمَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَنَهَلًا﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها مطمئننه شی چه زما دا هلك گونگی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیش بشر (نارینه - نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلك په هم دی موجوده حالت کښی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیش یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۴۲﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنگ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالیٰ جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿۴۳﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی ډیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (ټولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی ډول (طریقه) سره ورښی - او خورا (ډیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی، او دا هم په هغه صورت کې امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَآئِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ

او (لیوړو ئی) رسول طرف د بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیږلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرآئیلو ته به هسی وائی.

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفَخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرآئیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کېږی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کېږی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی «احیوا ما خلقتم» یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کېدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالی ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خالق نشی ویل کېدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسی نه دی فرمایلی «انی اخلق لكم من الطین طیورا زه له ختو غنی مرغه جوروم». او داسی ئی وفرمایلی چه «زه له ختو شخه د مرغه د شکل په شان جوروم، او په هغه کښی پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی». په هر حال دا معجزه ئی دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلکتوب کښی له حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه د «ارهاص» په ډول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه وړوکی نمونه وروښی، او د دوی فکر دی خوا ته را واپړی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښی روح (سا) اچوی. هم دا رنگه که پاک الله بی د بشر د مس کولو شخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښخی غنی عیسوی روح پیدا کړی، نو دا به شخه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنگه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) غنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت یو اثر وگڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښی د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل ډول (طریقه) سره خبری کیوی هغه دی هلته وکتلی شی! لنډه ئی داسی شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکي او روحی کمالاتو غلبه وه - له دی غنی داسی آثار څرگندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پریښته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود گرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښی چه د بشریت هغه گرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأَبْرَأُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَأُنْجِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) ړوند او پیس (برگ) او ژوندی کوم مری په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښی د طبیبانو او حکیمانو ډیره ترقی او زور ؤ - نو مسیح علیه السلام ته داسی معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښی پر گردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کړی، او گرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو شخه عاجزوی. بلا شبهه د مری ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو غنی دی، لکه چه د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مگر د دی له امله (وچی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله گرځیدلی دی، نو ئی توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د غینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښی یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښی اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هیڅوک مری نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کشی ﴿يَمْسِكُ إِلَهِیَ تَقْضٰی عَلَیْهَا الْمَوْتُ﴾ فرمایلی دی، دا ئی رانبولی دی چه د مر کیدونکی روح الله تعالی ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کیدونکی روح بیرته ور پریودی. نو دا ئی کله فرمایلی دی چه له بیرته ستنولو (واپس کولو) خخه د هغه د بیا خوشی کولو واک (قبضه) او اختیار نه لری؟

تنبیه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومی عادت په خلاف د نبوت د مدعی له خوا د خپل تصدیق له پاره ښکاره شی، نو که داسی نصوص واخیستی شی، چه د کوم شی په نسبت د الله تعالی عمومی عادت په کښی بیان شوی وی، او بیا تری داسی استدلال وکری، چه په دی سره د معجزاتو نفی کیږی، بیخی له معجزاتو خخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومی قانون او عادت سره برابره راشی، نو هغی ته به څوک «معجزه» وائی؟ د مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا کیدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مری ژوندی کول - او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په گردو (تولو) اخلاقو او اسلافو کښی یوه منلی شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالی عنهم او تابعینو (رحمة الله علیهم) په اقوالو کښی یوه خبره هم داسی نشته چه د مسیح علیه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښی ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئی ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآنی محکمتو ځنی مخالف دی». گواکی دوی دغه شیان داسی محکمت رانښکاره وی، چه د هغو د صحیح مطلب په پوهیدلو کښی گرد (تول) اسلامی ملت عاجز پاتی دی. آیا له گردو (تولو) محکمتو ځنی مخ اړول او په متشابهاو پسی لویدل، د ﴿فِي كُلِّ يَوْمٍ زَيْتٌ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنیو ملحدانو ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکمتو» په لوری واپړی (العیاذ بالله!) حق او رښتیا خو دا ده هغه آیتونه چه د هغه ظاهری معنی گرد (تول) اسلامی امت د اصحابو له زمانی ځنی تر اوسه پوری منلی ده «محکمت» دی. او د هغو ماتول او گډول او په تشو استعاراتو او تمثیلاتو باندی ئی اړول - او د معجزاتو پر نفی باندی، د عمومی عادت دلیل راوړل، هم دا د زائفینو کار دی چه له هغه ځنی د ځان ساتنی هدایت پخپله رسول الله مبارک فرمایلی دی.

وَأَنِيبْكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَاتَ خُرُونُ فِي بَيوتِكُمْ

او خبروم زه تاسی په هغه شی چه تاسی (ئی) خورئ! او (خبروم زه تاسی) په هغه شی چه تاسی (ئی) ساتئ په کورونو خپلو کښی.

تفسیر: وروسته له دی نه په ځینو غیبی شیانو باندی عام له دی چه د ماضی وی، که د مستقبل تاسی خبروم. له عملی معجزی خخه وروسته د یوی علمی معجزی ذکر فرمائی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾ وَمَصَدَّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
التَّوْرَةِ وَلِأَجْلِ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هر ورو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که
یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه
(کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم
تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کرم له پاره ستاسی غښی له هغو شیانو چه
حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او
احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالی په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه
جزئی او فرعی تغیرات پکښی کېږی. مثلاً د هغه غښی احکام چه ډیر سخت او درانه وو لری
کېږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم - د ماهی او د اوبی د غوښی
او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱۴۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال
شول نو واک (اختیار) لری چه د هغه نوم نسخ ېږی! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو
وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ!
او د هغه بندگی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده!،
هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له گُردو (تولو) خبرو غنی یوه خبره، او له گُردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنع! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندگي وکړئ! د الهی رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لار شئ! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسپړئ!

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لوبدلی دی.

قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددګاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو غنی شئ!

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

وویل حواریونو مونږ یو مددګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاء مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینې منورې انصارو زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کړی.

اَمَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّكَ مُسْلِمٌ ﴿۵۲﴾

ایمان مو راوری دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ!) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږي؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه رومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دویان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلکو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپری) وینځل پریږدئ! راشع! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگری شول وروسته له دی د ده د نورو ملگرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا اَمَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتَبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۳﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوری دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په منځ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوری دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی ټینگ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِيْنَ ﴿۵۴﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهر) د ماکړینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پټ تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿وَلَا يَجِيْئُ الْمَكْرُ الْتَقِئْ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئی» قید زیات کری دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او سازشونه او د پتو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوړونه ئی د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسی ئی وویل چه «دا سری معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کری، او گړد (تول) خلق د یهودانو له دین غنی واپړی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسی خبری کیدی، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښی خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له گړدو (تولو) غنی داسی ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

اِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاجْعَلْ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعَذَّ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنِّي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ وَمَا لَهُم مِّنْ نَّصِيرِينَ ﴿٥٦﴾ وَإِنَّا لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قِيَوْمٌ فِيهِمْ أَجْرُهُمْ ۖ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له غمکی) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او گړځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئی کری دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری بیا (خاص) طرف زما ته دی راتگ ستاسی او زه به حکم وکړم په منځ ستاسی کښی په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښی او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کېښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوشوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسی! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنی گرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنی وگرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکي «فَبَعَثَ فِي طَلِبِهِ مِنْ يَأْخُذُهُ وَيَصْلِبُهُ وَيَنْكُلُ بِهِ» پاک الله په مقابل کېښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا گردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پرېږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالی د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمت بوغم چه دوی به ستا یوه وېښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالی به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاگانو سره خلق ستا له متابعت واپړی - خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرگی له منځه به تا پاک او صاف جگ (اوپت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشي، یا خلق ودار شی او ستا له متابعت غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کېښی اوسپړی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور گرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا گردی (تولی) جگری یو په یو فیصله کړم او گرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَاعِدَ بِهِمْ عَذَابُ اللَّهِ فِي الدُّنْيَا﴾ الآية - له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کېښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کېښی به گرد (تول) کافران په سختو عذابونو کېښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چپغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کېښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کېښی پوره پوره اجر و نه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به وویستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاڅه کړل، نو حق تعالی حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زموږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احاديثو په موجب قيامت ته نژدې لکه چه دنيا له کفر، او ضلالت، دجاليت او شيطنت غځی دکه شی نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرائیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سیدالاولین والآخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنيا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دربار سره څه ډول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به گرد (تول) سره ټولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوتی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی - راشع! او وئی وژنیع مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د گردی (تولی) دنيا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿فَلَمَّا زَوَّجْنَاكَ لِلْإِسْلَامِ إِذَا كُنتَ إِلَهُ الْمُنَافِقِينَ﴾ (۶ جزء د النساء ۱۵۹ آیه ۲۲)

رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ثُمَّ إِلَهُ الْمَرْجُومِ﴾ الآية - یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنيا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ لفظ په ښکاره ډول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ معنی د قیامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قیامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هر ورو (خامخا) راتلونکی دی چه گرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی (ولله الحمد اولا و آخراً) د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذ الحق و عليه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مر کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجبی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلی نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکي دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت غځی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هو! څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن غځی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکي که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿اللَّهُ يَتَوَلَّى الْإِنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ كُتِبَ فِي مَتْنِهَا﴾ ۲۴ جزء د الزمر ۴۲ آیت ۵

رکوع کبئی د توفی النفس «قبض الروح» دوه صورتونه ینوولی شوی دی یو مرگ او بل خوب په دی تقسیم کبئی هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئی راښوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئی د مرگ په وخت کبئی او بله درجه ئی د خوب په وخت کبئی لیدله کیوی له قرآن کریم څخه دا معلومیږی چه پر دی دواړو باندی د «توفی» د لفظ اطلاق کیوی او په دی کبئی د موت څه تخصیص نشته. ﴿يَتَوَلَّى الْإِنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾

(۷ جزء د الانعام ۶۰ آیت ۷ رکوع) اوس څرنگه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کبئی په خوب باندی د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کبئی د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کبئی د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لارمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرگ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت ځنی خبر نه وو چه آیا په خوب کبئی یا په مرگ کبئی الله تعالی له چا ځنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندی د دوی په منځ کبئی شائع نه ؤ اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت باندی د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرگ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کبئی هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کبئی د جمهورو په نزد له (توفی) ځنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض» ځنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته ځیږولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندی پورته کولو یا د دوهم ځلی رایشکته کیدلو ځنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کبئی (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کبئی د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کبئی له امام (مالک رحمة الله علیه) ځنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کبئی چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السماء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیوی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه څیره زما له پوکولو ځنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او منځ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده باندی الله تعالی د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) ځنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالی په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او غو الفاظو له ویلو ځنی د الله تعالی په حکم سره پرانده او ابرصان (برگ) او جذامان او نور جوړیږی او مری ژوندی کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

غنى خپل ځان جلا (جدا) کوى او تر زرهاو کلونو پورى لکه پرېشتى په آسمان کېنى ژوندى، روغ رمت اوسېږي نو په دې کېنى څه استبعاد دى؟ **قال قتادة رحمة الله عليه فطار مع الملائكة فهو معهم حول العرش وصار انسيا ملكيا سماويا ارضيا** «بنوى» په دې موضوع باندې ځان ته کتابونه او رسالى خورى شوى دى. مگر زه د علماؤ توجه د علامه سيد محمد انور شاه کشميرى طال بقائه د «عقيدة الاسلام» د رسالى لوستلو ته راگرځوم چه د هغه د علمى لعلونو او جواهرو غنى مستفيد شى! زما په نظر بله داسى کومه جامعه رساله پر دې موضوع باندې نه ده ليکلى شوى.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ۝۵۱ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ۝۵۲

دا (چه تير شول) مونږ ئى لولو پر تا (اى محمده!) له آيتونو او دين (پا) پند يا قرآن يا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هيڅ تغثير او تبديل نه لري) بيشکه مثل (صفت) د عيسى په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دى، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بيا ئى وويل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسير: نصرانيانو په دې خبرې باندې زمونږ له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ډيرى جگړى وکړى چه عيسى عليه السلام بنده نه دى بلکه د الله تعالى زوى دى نو په پاى (آخر) کېنى ئى وويل «که عيسى د الله زوى نه دى نو ته ووايه چه پلار ئى څوک دى؟» نو د دوى په ځواب کېنى دا آيت نازل شو چه آدم عليه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عيسى عليه السلام پلار نه لري نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کېنى کومه عجيبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دې حساب سره ښائى چه آدم عليه السلام ته د الله جل جلاله زوى ووايه شى ځکه چه ستاسى په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دې خبرې ويونکى هيڅوک نه دى.

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۝۵۳

حق (هغه دى چه) راغلى دى له جانبه د رب ستا (د عيسى په شان کېنى) نو مه کيږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیڅ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره ډول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٧١﴾

نو هر څوک چه جگړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندگی او نبوت) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو وبه گرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغچنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه ډلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی، او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه څنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولویږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو څنی وروسته د نجران جرگی مهلت واخیست، او وئی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره گردد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرگنده ده چه الله د اسمعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب څنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له گردو (تولو) عربو سره د جنگ کولو قوت په مونږ کښی نشته» د نجرانیانو د جرگی گردو (تولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وررهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترگی په دی نورانی صورتونو باندی ولگیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» ځنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجبی) یو نصرانی هم په ځمکه کښی پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کری وی نو دا کرده (توله) وادی (بیډیا) به اور گرځیږی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی دول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښی به گرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تقییه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهریوی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» ځنی ظاهر کیډونکی ؤ؟ د ځینو اسلاکو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنی معلومیږی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مگر په هغو شیانو کښی چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښی دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کرلی شی او نه به پر «مباهله» کونکو باندی د هغه دول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجبی) راته، بلکه دا یو دول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلې، مباحثی او مناقشی ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشي. (ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «ثم قال الله تعالیٰ أمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاند الحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مگر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلی له بلنی څخه دا راڅرگنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښی د مسیح علیه السلام په باره کښی ویلی شوی دی، هغه حق او رښتیا دی. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو ځنی بیخی مبراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٠﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغښی معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه وړ (لائق) او مناسبه وی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٣١﴾

نو که وگرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تیاریږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښی د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه کرد (تول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پرېږدی).

قُلْ يَٰ أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منع زمونږ او ستاسی کښی (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مگر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونږ ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسی)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرماییل «اسلموا مسلمانان شی!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالی په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالی همغه رب العلمین جل وعلی شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالی په توحید او خپل ځان مسلمان گڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گړد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واړی! او په هغی کښی نوری کوتی ونه وهی! او حقیقت ئی وانه پړوی! دی خبری ته ډیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولی!، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپاری! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کری! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالی سره مل او شریک وگنئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړی چه هغه یوازی له الله تعالی سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایی! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پتوی! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿اِتَّخَذُواْ اَصْنَادَهُمْ وَرَفِئَاتُهُمْ اَزْآبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راڅرگندیږی. ځکه چه دا گړد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَإِنْ تَوَلَّوْاْ فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۳۱﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واپړوله) پس ووايي تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شی تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یی).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالی ځنی غاری غړوئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی ټینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالی ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ
إِلَّا مِنْ بَعْدِهَا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا
لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ای اهل د کتابو! ولی جگره کوئ تاسی (به شان د) ابراهیم کنی (به دی
شان چه هر یو له تاسی ئی پخپل دین گنئ) حال دا چه نه دی نازل کری
شوی تورات او انجیل مگر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل
نه لرئ تاسی (چه داسی چتی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شی تاسی
هغه کسان یی چه جگره مو کری ده (له دیره حماقته) په هغه شی کنی چه
و تاسی ته په هغه کنی څه علم نو ولی جگره کوئ تاسی په هغه شی کنی
چه نشته تاسی لره په هغه کنی هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه
شی هم چه تاسی پکنی جگره کوئ) او تاسی نه پوهیږئ (جاهلان یی)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کنی گرد (تول) سره مشترک وو، هم داسی د
ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کنی هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او
نصرانیانو ځنی هری دلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین و، یعنی (معاذ
الله) یهودی یا نصرانی و. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو
پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنی نازل شوی
دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنگه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه)
چه تاسی یهودی یا نصرانی یی، په دی وصف او معنی پخپله موسی یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم
یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت
زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی و، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه
شوئ؟

دا خو ستاسی په کتابونو کنی نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ته خبر درکری شوی دی
او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شی، نو بیا په داسی خبره کنی جگره کول،
چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د
هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه و مثلاً د
مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور.

تاسی ولی په هغو مواردو کېنې سره جگړه کوئ؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه بې خبره یی او له سره پری نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کېنې د کومی دلی مسلک هغه ته ډیر نژدی دی؟

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کېنې فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له گردو) (تولو) باطلو مذاهو غنی حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندې برابر درومی او نوری گردی (تولی) باطلی لاری پریودی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اټکل وکړئ! چه نن کومی دلی له گردو (تولو) غنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالی لاره ئی ټینګه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نژدی وی.

تنبیه: دلته د «مسلماً» غنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د گردو (تولو) انبیاء دین دی. خو ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کړی دی ﴿إِذْ قَالَ لَهُ رَبِّي أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّي الْعَلِيِّ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیه ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندی د رضا حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمعیل علیه السلام د ذبحی په واقعه کېنې د ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَا لِلْغَيْبِ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. «اللهم صل وسلم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید»

إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِلْذِّينِ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا

بیشکه دیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کړی ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره دیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیه ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ﴾ (آیه - له هم دی امله (وجی) د (حیثی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ولی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علی ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعيته او نمونی «صلوة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «ان لكل نبي ولاة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یواځی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۳۹﴾

دوست گنئی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وېښويی) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کېښی نه ېښويی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کېږی) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی ؤ «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالی دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه غینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری غنی واوروی، خو مسلمانان د دوی په جال کېښی نه نښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کېښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٥٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کېښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پتو مرکو کېښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره ډول (طریقہ) ولی له هغو غنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان غنی انکار په حقیقت کېښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو غنی انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾

ای اهل د کتابو! ولی گډوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پتوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پتولو)

تفسیر: دوی د «تورات» عینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغو کړی وو په عینو آیاتو کېشی ئی لفظی تحریفات او د عینو معنی ئی بدله کړی او عینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ الْمُنَوَّلَاتِ أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا
وَجَهَ النَّهَارِ وَالْأَمْرُ وَآخِرُهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٧﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کېشی او کافران شی (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کېشی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وگرځی

تفسیر: په دی آیت کېشی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کېږی، چه یو له هغو عینی دا ؤ، چه د دوی عینی سړی د گهیځ (سحر) په وخت کېشی په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کېشی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ عینی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی را کړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راڅرگند نه شول نو ځکه له اسلامه عینی بیرته اوږو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الايمان کسان هم بیرته آوشتل، او داسی به ئی گنل چه ضرور به د اسلام په دین کېشی دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلق وروسته د هغه له منلو عینی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کېشی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له گردو (تولو) عینی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ تَبِعَ دِينَكُمْ

او مه منع تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مگر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په دول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان څرگندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسې یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ نِعْمَ دِينُكُمْ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری دول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تگ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی - یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووايه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه گمراه کیږی.

أَنْ يُؤْتِيَ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّكُمْ عُنْدَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد گڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو اميان له دى فضل او كمال سره څه تناسب لری؟» مگر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظيم الشانه پخوانی وينا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا رابنویلی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿وَإِنَّمَا إِلَهُ الْكَافِرِينَ شَهِدًا عَلَيْهِمْ كَمَا أَشْهَدْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِمْ﴾ (۲۹ جزء د المزمّل ۱۵ آیه ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جدوجهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو ځنی، بلکه له ټولو نړیوالو ځنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو ډوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ هغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند «رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه کرد (تول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾
يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او هغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د هغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وېولی هغه ورکوی. ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ خَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِطَارٍ يُودِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ
بِذِينَارٍ لَا يُودِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او ځینې له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندې نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او ځینې له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندې نو اداء به نه کړی دی دا دینار تاته مگر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دیني خیانت او نفاق په سلسله کېنې د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنې دا خبره هم راڅرګندیږي هغه کسان چه د لږ شی له امله (وځي) خپل نیتونه خرابوي او د امانتداری رعایت نه کوي نو له دوی ځنې څرنگه داسې هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دیني معاملاتو کېنې امین ثابت شی په دوی کېنې ډیر داسې کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا غه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږي او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندې ولاړ نه وی نه ئی ادا کوي مگر په دی کېنې شک نشته چه دوی ټول سره یو شان نه دی په دوی کېنې ځینې داسې کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کیښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت ځنې بیزار کیږي او د اسلام په دائره کېنې ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمْنِ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کېنې خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندې په (حق) د دی امیانو کېنې هیڅ گناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کېنې نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کېنې خیانت وکړ شی نو په هغه کېنې هم هیڅ گناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راګرځیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالی د هغوی مال مونږ ته حلال ګرځولی دی». (نو «الله جل وعلی شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کېنې چه د داسې شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوي، داسې فرمانی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کنبی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغو دروغو تړلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کنبی د خیانت کولو اجازه هېڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زموږ د فقهي کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کنبی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٥١﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته! هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتي له کفر او خیانت) نو بیشکه الله دوست گڼی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کنبی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتي) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کنبی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ عَهْدَ اللَّهِ وَآيْمَانَهُمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کنبی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کنبی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی ټینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کنبی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راغی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله عليه ليكي «دا د يهودانو صفت ؤ چه (الله تعالى له دوى غنى اقرار اخيستی ؤ او دوى ته ئى قسمونه وركړى ؤ چه له هر نبي سره به مرستی كوى! بيا دوى د دنيوى مقاصدو له امله (وجى) له هغه غنى واوښتل او هر هغه څوك چه د دنيوى گتى اخيستلو له پاره په دروغو قسمونه وخورى د ده حال هم دا دى.»

أُولَٰئِكَ الْأَخْلَاقُ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

دغه كسان نشته هيڅ برخه د دوى دپاره په آخرت كښى او نه به خبرى وكړى له دوى سره الله (په خوښى) او نه به وگورى دوى ته (الله په رحم سره) په ورځى د قيامت كښى او نه به پاك كړى دوى (الله له كفره) او (شته) دوى ته عذاب دردناك (په سبب د دغو بدو افعالو د دوى).

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷۴ آیه ۲۱ ركوع كښى تیر شوى دى، هلته دى د دى الفاظو تشریح وكتله شى!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونُ السِّنْتَهُمْ بِالْكُتُبِ لِتُصَبِّوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُمْ مِنَ الْكِتَابِ يَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بيشكه غځينى له دوى څخه خامخا يو فريق دى چه اړوى دوى ژبى خپلى په (لوستلو د) كتاب كښى (محرف ته) له پاره د دى چه وگنئ تاسى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (منزل) څخه، او وائى دوى چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دى حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه راغلى) له (جانبه د) الله،

تفسير: دا د كتابيانو د تحريف د حال بيان فرمائى يعنى په آسمانى كتاب كښى ئى د داسى

شیانو زیادت او تنقیص وکر او بیا ئی په هسی دول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گنل چه دا گرد (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالی له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالی له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گانه ځکه چه په هغه کښی ئی دول دول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کړی وو هغه د (بائیل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سری ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سری له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالی له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زموږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) دیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ مَا كَانَ لِבَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه بنائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شی تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خبرو او اترو په ترڅ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواړی چه مونږ ستاسی همغسې عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکړو. حق تعالی مونږ د دی کار له پاره نه یو رالپولی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالی کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوری وگرځوی چه دی په دیر ښه دول (طریقه) سره د الله تعالی پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالی له خالصه بندگی څنی واپړی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی ویلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کېښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو پومبی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کېښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیم او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او ټینګولو کېښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه ټاکي (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنګه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د ورپښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت،

بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کېښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعارى ځنی د یوه وینه په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاء د عصمت مسئله څرګندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر - وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان ځنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کېښی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی ځنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿مَا كَانَ لِشَيْءٍ﴾ الآية - کېښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿مَا كَانَ لَكُمُ التَّيْمُنُ﴾ کېښی. یا په ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ کېښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٥٠﴾

ولیکن (وائی چه) شی تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یی تاسی چه

ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعی احکام) او په سبب د دی چه یی تاسی چه تدریس کوئ (او درس اخلی پخپله دا کتاب لولئ او نورو ته ئی هم لولئ)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی «هر هغه څوک چه د الله تعالی له جانب په نبوت سره وستایل شی او دی خلق له کفر او شرک ځنی راباسی او د مسلمانی په لوری ئی راولی نو بیا به دی څرنګه هغو ته کفر ورزده کوی؟ هو! تاسی ته (ای کتابیانو) داسی ویل کیږی چه له تاسی ځنی هغه کسان چه پخوا له دی نه دیندار ؤ، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب لوستونکی او زده کوونکی نه دی پاتی او زما په صحبت کښی اوس ممکن دی چه همغه کمال بیا حاصل کړئ! او عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقی او ښه الله پرست شی! او دا شرف تاسی ته د لوی قرآن له لوستلو او لوللو او پوهیدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شی.

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَرْبَابًا

او نه کوی امر تاسی ته (الله یا نبی) د دی چه ونیسی تاسی پرښتی او انبیاء خدایان

تفسیر: لکه چه نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او ځینو یهودانو عزیز علیه السلام ته او ځینو مشرکینو پرښتو ته خدایان ویل. هر کله چه پرښتی او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائی کښی نشی شریک کیدی نو تیږی (ګټی)، صلیب او نور په کوم شمیر کښی راځی.

أَيَا مَرْكُومًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

آیا امر کوی (الله یا نبی) تاسی ته په کفر سره وروسته له دی نه چه یی تاسی مسلمانان (غاړه ایښودونکی شرعی احکامو ته).

تفسیر: یعنی ږومبی نبیانو کوښښ وکړ چه خلق ربانی د الله خاص بندګان، موحدین او مسلمانان وګرځوی هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوری بیانی او خپل هغه زیار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره اېته او بریادوی دا خبره فهم ته نشی راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
تُمْ حَبَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له ټولو
انبیاءو چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت
(شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه
مصدق (رېښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هر ورو
(خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هر ورو (خامخا) مدد به
کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه
(ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت)
تینگه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندگی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندگی
ورېښی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو
ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه
الله تعالیٰ له خپلو انبیاءو علیهم السلام ځنی هم داسی تینگ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله
له تاسی ځنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاءو علیهم السلام او د هغو د
کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ډومبی نبی دی د
وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه
زمانی ته ورسېږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی
راتلونکی نبی باندی هر ورو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ ځکه چه
داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کېږی داخل دی. له دی عامی قاعدی ځنی د سپینی
ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی
ایمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو علیهم
السلام ځنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو ځنی دا قول او اقرار اخیستی دی ځکه
چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؎ چه په «عالم الغیب» کېږی له پخوا څخه او په «عالم
الشهادت» کېږی له گردو (ټولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی وروسته تشریف راوړونکی ؎ او له دوی
ځنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؎ او د هم دوی ذات کریم د گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو
او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لگوونکی ؎ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم غنجه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاء علیهم السلام غنجه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکشیوخی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو غنی پخوا وړاندی کیدل او د گردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی گردو (تولو) انبیاء ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو غنی دی اللهم صلی علی سیدنا محمد وعلی آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

و فرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو غنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

نو هر څوک چه بیرته وگرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا گرجوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له گردو (تولو) نبیانو علیهم السلام غنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو غنجه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سری له هغه څخه مخ وگرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو غنی وی. په (بائیل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه گرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاء په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه گرد (تول) ومنع!

أَفَعَيِّرْ دِينَ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْءٌ

آیا نو غیر له دین د الله غنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره .

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسېږی د هغه په مقابل کښی غاړه کېږدئ! نو اوس کوم احکام او هدايات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیرې نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او گرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرستو او فرمان منونکو بندگانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی غنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَالْيَهُ يُرْجَعُونَ ﴿٨٧﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د گردو (تولو) ډومبنيو او وروستنیو ورتگ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیت سترگی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ عَلَىٰ اِبْرٰهِيْمَ وَ
 اِسْمٰعِيْلَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطَ وَمَا اُوْتِيَ مُوسٰى وَ
 عِيسٰى وَالتَّبٰيُّوْنَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نَفَرَقَ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ
 لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۲﴾

ووايه (ای محمده! کتابیانو ته چه) ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمعیل او (پر) اسحاق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسی ته (چه تورات دی) او عیسی ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاء ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کښی او داسی نه کوو چه ځینی به منو او ځینی به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کښی د الله تعالی له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونږ هغه گرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان ځنی لری ده چه لکه کتابیان ځینی رسولان ومنی او ځینی ونه منی. گواکی په آخر کښی ئی د ﴿وَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راکړ چه اسلام د هیڅ یوه حقانی رسول او د هیڅ یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه گرد (تول) شرعی احکام په ډیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنگه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب ځنی انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی ډول (طریقه) سره هغو گردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی ؤ د جمعیه الکبری تر لونی جنډی لاندی د جمع کیدلو لاره وروښی.

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱۶ رکوع کښی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له هماغه څخه استفاده وشي.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر شوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راوړسید نو وروسته له هغه شوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (ټولو) ځنی لوی او وروستی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (ټولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (ټولی) پخوانی رڼای مدغم شوی دی.،
فانک شمس فضل هم کواکه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَيْرِينَ ﴿٨٥﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری ځنی بیخی بی برخه پاتی دی - له دی ځنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالی پری پیدا کړی ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباہ او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

څرنگه به سمه صافه لاره ښی الله (بلکه نه ښی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترگو ئی گوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول رشتین دی د ده د حقانیت او صداقت روشانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرگند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو ځنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو ځنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیانی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرددان شول - دوی له هغو پخوانیو ځنی زیات کاره تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی ځنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَاءُهُمْ أَنَّنَّ عَلَيْهِمُ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان گرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اگر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خُلِدِیْنِ فِیْهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يَخْفُفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ۝

نه به سپکاوه شی له دوی غنی عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی (د توبی، یا به نه کتلی کیږی دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعنی دوی هیشکله د عذاب د شدت لږوالی نه حس کوی، او نه تخفیف ورسپیږی، او نه ئی د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مگر هغه کسان چه توبه ئی وېشکله (بیرته اسلام ته راوگرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی داسی سختو بی حیاؤ مجرمانو او خورا (ډیر) لویو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شی؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتیا توبه گار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړی نو د ده گردی (تولی) گناوی او خطاوی بیخی معافیږی. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَابْعَدُوا بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ ثُمَّ إِذَا دُؤُوا لَكَ الْغُلَّاءُ لَنْ يُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ
وَأُولَئِكَ هُمُ الصَّاكُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی). بیا ئی زیاتوالی وکړ په کفر کښی (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیری توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی گمراهان دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږی او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښی ترقی او پر مخ تگ کوی نه له کفر غنی د مخ گرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنگ جنجال (جگړه) کوی او کله چه د مرگ وخت ورسپیږی او پرښته د دوی

سا را کاپری دلته نو د تویی په فکر کښی ولویږی یا کله د کوم مصلحت له امله (وچی) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمی صورت سره توبه کوی یا په کفر باندی پوره ټینگ ولاړ وی خو له ځینو هغو اعمالو ځنی توبه باسی چه دی ئی پخپل زعم سره گناه گنی، نو له دغی تویی څخه هیڅ گنه نه اخیستله کیږی، او نه د الله جل جلاله په دربار کښی د هغی د منلو امید او انتظار کیږی او داسی خلقو ته په رښتیا سره هسی توبه نه ور په برخه کیږی چه د قبلولو وړ (لائق) وی تل تر تله د دوی کار د گمراهی په بیدیا (صحرا) او ډگر (میدان) کښی لالهند (پریشانه) او سرگردان گرځیدل دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَئِنْ يُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِّلُّ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران دی نو له سره به قبول نشی له یوه د دوی څخه په ډک والی د ځمکی سره زر

تفسیر: یعنی لکه دنیوی حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږی. هلته خو یوازی د ایمان دولت پکار راځی. فرض ئی کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امارونه پراته وی چه له هغو ځنی د گردی (تولی) ځمکی مخ ډک شی او هغه بیخی خیرات کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی د یوی ذری په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لری او نه په آخرت کښی له داسی اعمالو ځنی څه فائده ورسپیږی. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان ځنی تش وی هغه د مر عمل په شان گناهه کیږی چه د آخرت په ابدی ژوندون کښی هیڅ کار نه تری اخیست کیږی.

وَلَوْ أَفْتَدَىٰ بِهِٓ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ١١

او اگر که فدیہ ورکړی دی په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دی) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددگاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړی).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وی او پخپله دی له خپل لوری دا وغواړی چه هغه د فدئی په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندی کړی چه دا له ما ځنی واخله!

او ما پریوده ! نو بیا هم دا فدیہ تری نه منله کیوی. بی له دی چه په خپله نی وړاندی کری
 خوک ورنه پوښتنه هم نه کوی. الله تعالیٰ (د ۶ جزء د المائدة په ۳۶ آیت ۶ رکوع کښی) هم
 فرمائی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَنُنَّ أُولَئِكَ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقِيلُ مِنْهُمْ﴾
 وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبَبْتُمْ لَهُ وَتُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که دیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو دیرو محبوبو او دیر گرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وتاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی دیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی دیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست دیر عزیز او گران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله (وځی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نودی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راییی چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَءِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرائیلو (ځامنو د یعقوب) ته مگر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرائیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوسانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (ليږل) كيده تورات

تفسير : يهودانو زمونږ (رسول الله صلى الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چه «تاسي خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولئ! حال دا چه تاسي داسي شيان خورئ چه هغه د «الله تعالى» له جانب په ابراهيم عليه السلام او د ده په كورني حرام شوي و لكه د اوښي شوي او غوښي» الله جل جلاله فرمائي ټول هغه شيان چه اوس ئي خلق خوري د ابراهيم عليه السلام په وخت كښي هم حلال و او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوي هو! په «تورات» كښي ځيني شيان په خاص ډول (طريقه) سره پر بني اسرائيلو باندې حرام شول مگر د اوښ له غوښي ځني پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرائيل (يعقوب) عليه السلام قسم كړي و چه د ده په پيروي گردې (ټولي) اولادي ئي د اوښ د غوښي د خوړلو ځني ځانونه وساتل. د دې قسم يادولو سبب داسي و چه (يعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغي ورپېښه شوي وه نو ده په خپل ځان باندې داسي يو نذر واخيست كه زه له دې ناروغي ځني جوړ شم نو د هر هغه شي له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوري وي ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شوي) ډيري محبوب او په زړه پوري وي چه هغه ئي له روغتيا وروسته د دې نذر د پوره كولو له امله (وحي) پرېښودي. داسي نذر چه د حلال شي په تحريم باندې مشتمل وي زمونږ د مسلمانانو په شريعت كښي روا نه دي.

كما قال الله تعالى في الركوع الاول من سورة التحريم ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾
او كه څوك داسي كوم نذر پخپل ځان باندې ومنئ نو ښائي چه مات ئي كړي! او كفاره ئي ادا كړي

تنبیه : په ډومبني آيت كښي د محبوبو شيانو د صرفولو ذكر د الله تعالى په لاره كښي و او په دې آيت كښي د يعقوب عليه السلام د يوه محبوب شي د پرېښودلو ذكر دي او په دې طريقه د دې دواړو آيتونو په منځ كښي يو لطيف مناسبت شته او هم په دې آيتونو كښي داسي تنبيه ورکړي شوي ده چه په پخوانيو شراعو كښي هم منسوخيت واقع شوي دي او يو شي چه په يوه زمانه كښي حلال و بيا وروسته حرام شوي دي. هم داسي كه اوس د محمدي شريعت او پخوانيو شراعو په منځ كښي د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وي نو نه ښائي چه د هغه په نسبت څه انكار او استبعاد وكړي شي.

قُلْ قَاتِلُوا بِالْتَّوْبَةِ قَاتِلُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣٠﴾

ووايه (اي محمده! يهودانو ته) نو راوړئ تاسي (صحيح) تورات پس وئې لولئ تاسي (د خپل صدق له پاره) كه يي تاسي صادقان (رښتيني). نو شرمنده شول او ورښكاره ئي نه كړ

تفسیر : یعنی که تاسی (رشتین یی چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی حرام وو نو راشی! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښی رابکاره کړی! که په هغه کښی مو راونه ښوده نو په دی خبره کښی د هیڅ شک او شبهی مخای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان یی! په روایتونو کښی راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمِنْ أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٧﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پریردی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی تینگ اوسئ او وایی چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښی هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښی هسی صافی صافی او رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شی! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښی ډیر لوی شی خالص توحید ؤ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پرېږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شی!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه رومینی کوته (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له گردو (تولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښی ده.

تفسیر : د مسلمانانو په دی دعوی باندی چه «مونږ له گردو (تولو) امتونو ځنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبيه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پرېښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوگنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او ډیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د گردو (تولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) موپریښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقررہ کری) ده اوله (شام) څخه لری په یوه ځوت (کنج) کښی پراته یئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شی چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره ډیر مقاربت او مناسبت لری.» په دی آیت کښی معترضینو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښی له گردو (تولو) ځنی رومی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالی ته د تولو خلقو د توجه د گرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مَبْرُكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښی آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننوت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسیر : حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کری دی او د گرد (تول) جهان د هدایت سرچینه ئی گرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر غځای کېږي چه برکت او هدايت لیده کېږي گواکي هغه د هم دی مبارکي کوتي يو انعکاس او رناني ده. په هم دی غځای کېږي زمونږ رسول الثقليٰن صلی الله عليه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی غځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان گرد (تول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکي دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کېږي مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوري خپل مخونه وگرځوي او لمونځونه اداء کړي، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوري پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهري او باهري آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کېږي ایښی دی. ځکه په هره زمانه کېږي د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن گڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا رایشی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د گردو (تولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا رایشی، چه دا هم هغه تیږه (گټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. گواکي برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (گټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوته د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمعیل علیه السلام د کار ملگری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کېږي تیر شو

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ^(۴)

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له تول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوته کېږي د الله تعالیٰ د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله (وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ور حاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چار چاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربر گاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری گرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٨٧﴾

ووايه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ و سره مخاطبه کیده. د هغی په منع کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی ټینگ ولاړ یی؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مِمَّنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان ئی راوړی؟ لتوئ تاسی لاری د الله ته

کوروالی (عیب) حال دا چه تاسی یی شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو ځنی محروم یی بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالی له لاری ځنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کې پخپل تخمین او فرض سره عیب گنئ هغه ورښیی!، چه له اسلامی دین ځنی بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجبی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کړوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کې مشغول یی! الله تعالی ستاسی له دی گدو وډو، او کړو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کې به د دی گردو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ ١٠٠

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وگرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق گمراه کوئ! دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو ځنی ځان وساتئ! که نه دا اندېښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنرا) ځنی باسی او د کفر په توره تیاره کنده کې به مو سر په څړئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ١٠١

او څرنگه به تاسی کافران کیږئ او تاسی چه یی لوستی شی پر تاسی آیتونه د الله او دی په تاسی کښی رسول د الله، او هر څوک چه منگولی خښی کړی (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاری سمی.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښی د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالی له جانبه دوی ته په زړه پوری خبری آوری او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاری نو ډیره لری ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسی قوم بیا کافر شی او یا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالی دین ټینگ ونیسی! او پر الله تعالی د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشی کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمی او صافی لاری ځنی دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښی سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وړو وړو خبرو باندی به په داسی سختو جنگونو او وینو تویولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنگ اوږدیده لکه چه د «بعثت» مشهور جنگ تر (۱۲۰) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښی د دوی د قسمت ستوری وځلیدل - او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلې پخپل منځ کښی (چه له سلاهاو کلونو راهیسی دوی یو د بل وینو ته تړی وی) سره ملی او پخپلو منځونو کښی لکه شودی او شکرې شولی او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینگ تعلقات د دوی په منځ کښی سره قائم شول. د مدینې منورې یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنی، ډیر خپه او غمجن وو، یوړوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سری ولمساوه چه ته په داسی یوی لونی جرگې کښی چه دا دواړه قبیلې سره پکښی ناستی وی په یو چم (چل) سره د (بعثت) د جنگ خبره وښوړه! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعثت) څو غیرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنی سمدلاسه د هغه جنگ د ایرو لاندی سکروتی بیرته تازه او بلی او د دی دواړو قبیلو زړونه ئی جلیل کرل او خبره د خولی له خبرو ځنی تیره او تر تورو او نیزو پوری ورسیده مگر پخوا له دی نه چه وینی تویی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوی ډلی سره پر موقع باندی ورورسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو ډلی! له الله تعالی څخه وویږیږئ! زه ستاسی په منځ کښی موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبری او بلنی د څه له پاره کیږی؟ الله تعالی تاسی ته هدایت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تیاریو ځنی وویستی نو آیا بیا تاسی د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوری ژر بیرته گرځئ؟ چه له هغو تورو تیاریو څخه هم دا اوس د باندی وتلی یی؟» د رسول

الله صلى الله عليه وسلم د دى د رسالت د مؤثرې وينا په اثر د دغه شیطاني جال گردى (تولى) غوتى يو په يو خلاصى شوى (اوس) او (خزرج) دواړو خپلې وسلې وغورځولې، او يو له بله سره نى په ديره مينه روغبر، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره پوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلې او شیطاني غنى وو چه ښائى مونږ وروسته له دى نه د هغو په مقابل کېښى هوښيار او خبردار اوسو! د دى واقعي په نسبت شو آيتونه نازل شوى دى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نى راوړى دى (ای مؤمنانو!) وویرېږئ له الله نه په حق د ویرى د ده! او مه مړئ! مگر په دى حال چه یی تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنې ستاسی مسلمانانو په زړونو کېښى ښائى د الله تعالى پوره ویره وى او سم له خپله توانه د پرهیزگاری او تقوى له لاری لری ولاړ نه شئ! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکى اوسئ! شیطاین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری غنى وښوی. تاسی لره ښائى چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پورې هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائى چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وى!.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۚ

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسى د الله (چه قرآن دى) تول او مه سره مختلف کېږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر: یعنې گرد (تول) سره یو شئ! او د پاک قرآن احکام ټینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسى ده. دا رسى هیڅ شکیدونکى نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکى ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شئ! او هغه په پوره قوت سره ټینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کېښى بریالى (کامیاب) نشى او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعى قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شى په قرآن عظیم باندې تمسک کول هغه شى دى، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مر قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولى شى لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دى، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وگرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منع د زړونو ستاسی کښی نو وگرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) وروڼه

تفسیر: یعنی د سلهاو کلونو عداوتونه او کښی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالی د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواږه وروڼه سره وگرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پټ او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویریرئ، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) خزانو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د گمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اواره په اسلام سره)،

تفسیر: د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالی ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئی کړل) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رنرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالی دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د گمراهی په طرف بېرته ونه گرځئ!

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!

تفسیر: یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو ځنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لار شئ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۰۷﴾

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلکو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا ټول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری وبولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته ووینی نو دوی د نیکی په لوری وبولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو ځنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سری به معروف منکر او منکر، معروف وگنی او د اصلاح په ځای به گرد (ټول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو ځنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوروی (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتگ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سری د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معنور و گناه شی؟ او په کومو مواقعو کښی واجب یا مستحب دی؟ د دی خبری د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښی د دی موضوع په نسبت ډیره مبسوطه وینا کړی ده - فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

او مه کیږئ تاسی په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جگړی) نئ وکړی د دین په اصولو کښی وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب - ډیر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنی لکه یهودانو او نصرانیانو غوندی مه کیږئ چه د الله تعالی د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسیدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولویدل او د شرعی په اصولو کښی سره متفرق او په فروعو کښی سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخیر) کښی گوند (پارټی) او گوند بازی (پارټی بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباہ کړ او گرد (تول) سره د الله تعالی په عذاب بیل بیل ککر شول.

تنبیه : له دی آیت ځنی د هغو اختلافاتو او دلی دلی کیدلو مذمومیت او تباہی معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو ځنی وروسته پیدا شی. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کښی په سلهاؤ گوندونه (دلی) د اسلامی شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینگو اصولو ځنی جلا (جدا) شوی دی او د دوی په منځ کښی اختلافونه اچول شوی دی، او د دی اختلاف او انشقاق عاملین د هم دی عذاب لاندی راغلی دی. بیا هم د شکر ځای دی چه د دی بی تمیزی په طوفان کښی د الله تعالی او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدی سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسع ټینګه نیولی ده. او د «ما انا علیه و اصحابی» په مسلک باندی قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځی پوری به قائم وی. پاتی شول هغه فرعی اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالی عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښی شته، هغه له دی آیت سره هیڅ تعلق نه لری. د دی فرعی اختلافونو پر اسبابو باندی حضرت شاه ولی الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښی کافی او شافی بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چه سپين به شی (ځیني) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شی (ځیني) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په څیرو باندې به د ایمان او تقوی نور څلیري. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځي. د دې په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالي سره تور وي او له صورت ځني به ئي ذلت او رسوايي له ورا ښکاري گواکي د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وي.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوي دي مخونه د دوی (نو وبه ويل شي دوی ته) آیا کافران شوي یی تاسي وروسته له ایمان راوړلو ستاسي؟

تفسیر : د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر گردو (تولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندې کیږي.

«مرتد» هغه ته وایه کیږي چه وروسته له ایمان راوړلو ځني بیا کافر شي.

«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوي خو په زړه کې تری انکار لري او کافر وي.

«کتابي» پخپلو انبیاء او کتابونو باندې د ایمان لرلو مدعی وي چه د دې مطلب داسي کیږي چه دوی هغه گرد (تول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکړی شوی دی ومني او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړي. مگر دوی په خپل انکار کې له گردو (تولو) ځني په مخ لارل گواکي دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندې بیا کافرېږي.

«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعوی کوي چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندې مو ایمان راوړی دی مگر وروسته له هغه ډیر بی اصله او باطل شیان په دین کې شاملوي یا د دین له ځینو ضروریاتو ځني انکار کوي. او له اصلی دین څخه د باندې وځي هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجې په ﴿اَکْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾ سره مخاطب کیږي. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وي که دغه خطاب هغوی ته وي نو مطلب

به ئي داسي وي چه د ایمان له راوړلو ځني وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وگرځاوه؟ گواکي له کفر څخه به عملی کفر مراد وي. او که د عامو کفارو په حق کې دا خطاب ومانه شي نو حاصل ئي دا دی پاک الله گرد (تول) د فطرت په دین باندې پیدا کړی دی نو تاسي هغه ایماني فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوي یی؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه راملومیږي چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی منموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٧٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْصَرَتْ
وُجُوهَهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧١﴾

نو وڅکي عذاب په سبب د دی چه وی تاسی چه کافران کیدلی. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی - او سره له عمله د الله تعالی رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالی د هوسانی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی. تل کره فکر د عقبی! فضل غواړه د مولا!

رږر نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلَمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٧٢﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شی د هغه صدور هم د الله تعالی له جانبه نه کیږی مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی رږول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای ډیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږی چه د الله تعالی هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَ اِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٧٣﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په ځمکه کښی دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی گرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالی مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښی دی نو بیا به ولی او د څه له پاره ظلم او تیږی وکړی شی؟

کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

یئ تاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښی داسی ذکر شوی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ الآية - په دی منځ کښی د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شی. یعنی ای مسلمانانوا! الله تعالی تاسی له گردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر گرځولی یئ! د الله تعالی په ازلی علم کښی له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنگه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له گردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له گردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو وروڼه به د دوی په مخ کښی پرانیستلی شی، د ایمان، عمل، تقوی او انسانیت گردی (تولی) ځانگی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به گرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون گردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ځواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورننه ئی باسی ﴿اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ کښی هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبیه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیه ۹ رکوع په ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآية - کښی زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د کبری امانت او جامعیت بیان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کښی په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية - کښی د ده د امت د قبلی علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآية - کښې ئی د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطی ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکي) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدی) غنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولي خبری شاملی دی. له دی منکراتو غنی ممانعت هم په څو ډولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښې د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. رښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه الله الحمد په محمدی شریعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه ؤ حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سری چه له تاسی غنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښې داخل شی ښائی چه د الله تعالی شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۱۰۳﴾

او که ایمان راوری وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به و (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوری وی نو دوی به هم په دی «خیرالام» کېښی شاملیدل چه د هغه له امله (وځی) به د هغوی عزت په دنیا کېښی زیاتیده او په آخرت کېښی به ئی دوه مثله اجر مونده ، مگر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیچا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کېښی تینگ ولاړ دی.

لَنْ يَصْرُوكُمْ إِلَّا آذَىٰ وَإِنْ يُقَاتِلْوْكُمْ يُوْلُوْكُمْ ۗ الْأَدْبَابُ ثُمَّ لَا يُصْرُونَ ﴿٣١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساد په هیڅ باب کېښی) مگر په (لږ) ربرولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه مگرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه ښائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویږئ. ای محمدی خیر الاممه! د الله تعالی وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربر او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنگ کېښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تنبتی او له هیڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه ورسپړی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین په زمانه کېښی دا گردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره ډیر زیات تکلیفونه وگالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئی جوړی کړی او زیات زور ئی ولگاوه مگر د مسلمانانو یوه وینه ته ئی هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تثبیدل او په هر ځای کښی به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښی مقهور او مخذول کیدل، هر لوری ته به تثبیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئی د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فله الحمد والمنه.

ضَرَبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقُفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښی چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مگر (چه منگولی ولگوی) په رسع د الله او په رسع د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (دیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکي سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په گرده (توله) دنیا کښی بی پته او بی عزته پراته دی او یواځی د ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیم په وسیله پاتی دی یا په ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شپی تیروی. او د هر چا په تابعیت کښی چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکړی او د الله تعالیٰ په ذمه کښی راشی. ځینی وائی چه له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری ځنی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښی هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَاءُ وَغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٣٣﴾

او وگر عیدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کړ شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کیدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالی له صریحو آیتونو ځنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیگناهو) انبیاءو قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ۶۱ آیت ۷ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی.!

لَيْسُوا سَوَاءً ۚ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَتَلَوْنَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْاءً لَّيْلٍ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿٣٤﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٥﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر ځینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدی) ځنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو ځنی دی.

تفسیر: د دی گردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کېنې څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاؤ په منځ کېنې ځینې سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالی) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کېنې ننوتلی دی. او د حق په لاره کېنې هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کېولی، د دوی په منځ کېنې داسی سری هم شته چه د شپې له مخی له خوړو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالی په منځ کېنې دریږی، او د ده په حضور کېنې خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کېنې له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالی او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته ویللی شی نو په منډو ورځغلی او له نورو څخه په منځ کېنې ور درومی بیا نه یوازې دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبه په دی یهودانو کېنې دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالی د نیکبختی صلاح، رشد او فاندی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملگرو ذکر ؤ. رضی الله تعالی عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا۟ۙ

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ۵۴ آیه ۶ رکوع کېنې داسی یو آیت لولو ﴿اُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا۟﴾ او په صحیح حدیث کېنې نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَۙ ۝۱۱۵

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزگارانو (هم).

تفسیر: د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالی دا پرهیزگاران تری جلا (جدا) او مستثنی کوی او سم د دوی له تقوی او پرهیزگاری سره په دنیا او آخرت کېنې له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتاز معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَنْ تَغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
 مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾
 مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
 صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۖ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښی تل وی (بی انتها، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لوړ خسیس) کښی په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښی ډیره یخنی (یا اور) چه ورسپړی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر غومره چه مال او قوت په دنیا کښی ولگوی، اگر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وگنئی، په آخرت کښی ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښی ورسپړی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وگنئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکړی، یا په باغ کښی نیالگی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واورې او پلې غنئی ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری غنئی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلې او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښی وگرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولگیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او پلې ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (آخر) کښی د دی تباهی په نسبت خپلی گوتی وپیچی او خاورې په سر

باد کړی نه ئی هیلې (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په غځای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداوړه منتفع شی، او کله چه دا تباهی د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندی څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورځی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندی ټینگ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) ډیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لگيږی نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او ویال هم اړوی، دی گردو (نولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی - که اولاد - هر شی چه وی، د الله تعالی د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندی بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿رِيحُهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَكَيْنَ اسْتَأْذَنَّا﴾ او ﴿فَاسْتَأْذَنَّا عَلَيْهِمْ مَخَاصِرًا﴾ الآية - او د «رحمة» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح»، راغلی دی لکه ﴿يُرْسِلُ الرِّيحَ مَبْشُرَاتٍ﴾ . او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ﴾ الآية - او ﴿يُرْسِلُ الرِّيحَ بَشْرًا﴾ الآية - کذا ذکره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندی الله وليکن پر ځانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه گڼل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندی معاذ الله د الله تعالی له جانب ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده ! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندی پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پېښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةٍ مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلَوْنَكُمْ خَبْرًا
وَدُّوْا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَأَ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا خَفِيَ صُدُورُهُمْ
اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیش فرقې نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیش کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گڼی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دشمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یی تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاونډیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسې ټینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پتو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وچی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالی دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور ځنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پته مرکه (راز) نه وربښی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی ځنی هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوبښ کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشي څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دشمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی، (کینی) حسد او دشمنی له امله (وچی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سری دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دشمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالی د دوست او دشمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه ځنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَآنْتُمْ أَوْلَاءُ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ

واورئ خبردار شی! تاسی هغه کسان یی چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ایمان لرونکی یی پر ټولو کتابونو.

تفسیر : یعنی دا څومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازیوئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بیخ ایستونکی دښمنان دی او عجیبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی گرد (ټول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالی ئی نومونه راښودلی دی بالتفصیل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ایمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی علیه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیاء باندی هم صحیح ایمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مینه او محبت کولی او تاسی به له دوی ځنی دیر لری گرځیدئ او نفرت او بیزاری به مو ښکاروله مگر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذْ الْقَوْمُ قَالُوا أَمَّا نَسُحٌ

او کله چه یو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ایمان مو راوړی دی،

تفسیر : منافقینو خو به تل هم داسی ویل «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آما - مونږ مؤمنان یو!» ویل له دی وینا ځنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ایمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَٰلَمَكُمْ الْكَامِلَ مِنَ الْغِيْطِ

او کله چه یوازې شی دوی نو چیچی دوی په تاسی باندی سرونه د گوتو له (دیره) قهره،

تفسیر : یعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مینۍ، الفت او محبت له لیدلو څخه دا خلق له دیره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هیڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د دیره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او گوتی سره چیچی.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

وایه (ای محمده! دوی ته) مره شی! په قهر (او بغض) خپل سره، .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښی ومرئ! که له دیرو لغتو وهلو ځنی مو سا وخیژئ خو بیا به هم ستاسی دا هیلې او آرزوګانې نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٨٠﴾

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښی دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر : نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شیرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پتو شرارتونو او پتو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ سَوْفَ تَسُوءُهُمْ وَإِنْ تَصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسپړی تاسی ته کومه ښېګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسپړی تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالپړی دوی په سبب د هغه .

تفسیر : که ستاسی لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو جهتی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور ووینی نو د رځی (کینی) او حسد په اور کښی نینۍ نینۍ کیږی. او که چیرې پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له ډیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښی نه ځانپیری نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو ځنی د خیر غوښتلو څه هیله (امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وړاندی کوئ.

وَلَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُ هُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٤﴾

او که صبر و کړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او ځان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندی ټینګ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ ډول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه ټول الله تعالی ته معلوم دی او الله تعالی ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه ګرد (ټول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالی سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خنډونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کوونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقوی لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوښی موقع په لاس ورشی. مګر الله تعالی د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلې ئی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٥﴾
إِذْ هَبَّتْ طَائِفَتٌ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلُوا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦﴾
وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) ځایونه له پاره د جنگ او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو (ټولو) احوالو) کله چه

قصده وکړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چه بې زړه شی دوی (له جنگه) حال دا چه الله ولی (مددگار) د دوی ؤ او خاص پر الله دی نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسې سره الله په (جنگ) د بدر کښې حال دا چه تاسې کمزوری وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوی ده. دا واقعه داسې وه چه د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکې معظمې له کفارو (۷۰) نومیالی سړی مقتول او (۷۰) تنه بندیان شول. له دې تېاه کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوی. د هغو وژل شوی ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو گردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو ځنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتی مال چه له (شام) ځنې راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ). گرد (تول) سره په هم دی مهم کښې صرف کړ شی! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره گردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (۳) کال قریشو سره نوری قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلی تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنگ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتې مخه ونیسی روانی شولی. کله چه دغه درې زیره لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې ځنې (۳) یا (۴) میله لرې (د احد) د غره سره نژدی د چارشنبې په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په دریم کال واپول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رایه داسې وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامی مجاهدین پاتې شی ځکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډیری آسانی او کامیابی سره غزا کیدی شی. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ډومبې ځلې ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) ځنې هم رایه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رائې سره موافقه وه. مگر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوی. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینگ شول چه مونږ ته ښائی چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابلې وکړو څو دښمن د ضعف او د ویرې گمان پر مونږ باندې ونه کړی د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوته شو. په هم دی شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او څغره ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځئ!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځنی د راوتلو په وخت کښی د دوی په لور حضور کښی عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځی چه هم دلته سنگر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی څغره واغوندی، او وسله په لاس واخلي، او غذا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینې منورې ځنی د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مگر عبد الله بن ابی نژدی سره له (۳۰۰) سړیو (چه ځینی مسلمانان هم پکښی وو) له لاری څخه بیرته وگرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوړ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنگیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) وپوهاوه چه «راځه! چه غذا ته ولاړ شو! چیرې ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او ټول سره ستانه (واپس) شول. په پای (آخر) کښی رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنگ ډگر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو ټولی ئی په مناسب ځای کښی وټاکه (مقرر کړه) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنگ حکم در نه کړم تاسی مه جنگیږئ! او په خپلو ځایونو کښی منتظر اوسئ!» په دی منځ کښی د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښی لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره ورپریدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنگ له ډگره ځان بیرته وکارې. مگر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی ټینګ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډاډینه ښائی یوازی په الله تعالی باندی وی. او ښائی تل ترته د الله تعالی په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالی څوک غواړی چه مظفر او منصور وگرځوی نو له گرد (ټول) ساز او سامان ځنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غذا کښی داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالی ځنی وویږیږی خو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غذا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښی راځی د هغه په فوائدو کښی دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو ځنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اګر که په دی آیت کښی دوی ته نری شاته «اخطار» ورکړی شوی دی مګر د دی قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدلو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ زیری د ده له ویری ځنی لوی دی.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کره ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافی (بس) به نه شی ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَاتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فُورِهِمْ هَذَا يَكُونُ دُكْمٌ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿٣٤﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویږیږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقوی غوره کړئ! او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامت شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی دلیری کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نبی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ پرومی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ شخه کار واخلی نو مونږ به پنځه زره پرېشتی ستاسی د مرستی (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه ورورسیده نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه په عین وخت کېږي بیا تاسی سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چې د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چې لښکر په پنځو برخو ایشلی کېږي نو هری برخې ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنگه چې د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینې وائی چې د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چې هغه وعده په ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چې پنځه زره پرېشتی نازلی شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کېږي وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٣١﴾

او نه ده مگر څولای الله دا مرسته (مدد) مگر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چې تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مگر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی دا گرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازی دی له پاره مهیا کړی شوی وی چې ستاسی له زړونو ځنی ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالیٰ مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو یوازی پخپل قوی قدرت سره بی د پرېشتو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او ربړ ګاللو (تکلیف تیرولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرېشتی ځنی هم دا کار اخلی چې اوس ئی له (۵۰۰۰) ځنی اخلی. کومه مرسته (مدد) چې پرېشتی دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چې په کومه موقع کېږي له څه قسم اسبابو او وسائو کار اخیستل وړ (لائیق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه تول کړه! تل ګلونه! په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته ته ئی نه مومی له علمه له فنونه!

لَيَقْطَعَنَّ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ أَوْ يَكْبِتْهُمْ فَيَنْقَلِبُواْ خَآسِرِينَ ﴿١٢٤﴾

(الله کومک در کړ) ځکه چه هلاک کړی ځینی له هغو کسانو چه کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کړی پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پرېستو له لېږلو ځنی ستاسی امداد مقصود ؤ چه د تاسی زړونه ډاډه او کلک شی! او د الله تعالیٰ له جانب په پوره بشارت او اطمینان ومومئ! او په سکون سره په ډیره بهادری د دښمن مقابله وکړئ! چه له هغه ځنی دا غرض ؤ چه دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومبالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقية السیف» کسان په ډیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چه هم داسی هم وشو. (۷۰) تنه غټ کفار چه په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (۷۰) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چرو څخه تشیدلی سړی په ډیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٥﴾

نشته تالره له امره هېڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندي یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غزا کښی (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چه په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشرکانو په ډیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوړونه او نور اعضا ئی پری او گډی ئی ورڅیری کړی وی تر دی چه د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځیگر هم هندي (د ابوسفیان ښځی) وایستل او وئی ژوول د دی غزا مفصله واقعه به وروسته راشی، لنډه ئی دا چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته په دغی غزا کښی د سترگو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو ځنی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کړی ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندی زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر ځمکه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل - بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی گرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کر چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شدانډو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مګر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (ډیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورڅرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندی ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیم کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِیْ﴾ کښی ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشي عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنگ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ یَغْفِرْ لِمَنْ یَّشَآءُ وَّیُعَذِّبُ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً) ښه نه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. گرد (تول) ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وېولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مگر ښائی له دی مناسېته وی چه پاس په ﴿إِذْ هَبَّتْ كَافَّةً مِّنْكُمْ أَن تَفْشَلُوا﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه بناء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کېږی.

(۱) د حرام مال د خوړلو له امله (وجبی) ئی د طاعت توفیق کمېږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(۲) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویریا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د پوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنگه جار (قربان) کړی؟ ابوحنیان رحمة الله علیه لیکي چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنگه چه پخوا له دی نه د ﴿لَا تَخْذُوا مِنَّا مِثْلَ مَا نَأْكُلُ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پرېږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان گاللو (اوچتولو) موجب وگرځی.

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلي! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلي! خبره دا ده چه د جاهليت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه گران اخلي چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهارو روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

او وویږیږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسپیږئ (خلاص به شیع تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیگنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی وویږیږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

او وویږیږئ ! له اور هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم و کرمی شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم را کړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منع کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیری. څرنگه چه د احد په غزا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تگ وکړی شی.

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالی له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لا تَق) او د جنت مستحق گرځئ.

عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنگه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ گواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وگنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزگارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لگوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنگسه کینی).

تفسیر : یعنی نه په عیش او خوښی کېږي الله تعالی هیروی، او نه د تنگسی او تکلیف په وخت کېږي د الله تعالی په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتی. په هره موقع او په هر حال کېږي سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وی او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دی ځواکي سره له بدنی جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكُظُمِينَ الْعَظِيمَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

او چه ځغمونکي د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکي دی له خلقو (چه پری وکړي زیاتي او ظلم) او الله خوښوی نیکی کوونکي

تفسیر : د قهر او د غصی ځغمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا دیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانی هم بیخي معافوی. او نه ئی یوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان - نیکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر ځغمل، او د عفوی او د تیریدلو ځنی د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د ځمینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کېږي ئی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاړی غړولی وی - یا تیتیللی وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړي دوی کومه لویه گناه یا ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د وړو گناهونو)

تفسیر: یعنی بیخي په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسی د بی حیائی کوم کار وکړي چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسپړی، یا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او یوازی د ده په ځان پوری محدود وی.

ذَكُرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ لَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾
أُولَئِكَ جَزَاءُ وَهُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتُ جَعَزَى
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٦١﴾

نو یاد کړی دوی الله پس مغفرت وغواړی دوی له پاره د گناهونو خپلو او شوک دی چه مغفرت کوی د (تولو) گناهونو (هیشوک ئی مغفرت نه کوی) مگر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه گناه چه کړی ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کړی دی). هم دا (متقیان چه ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی، او خومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال - د ده عذاب او ثواب - د ده حقوق او احکام د ده د عدالت سره مخامخ کیدل - او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کړی، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړی، مضطرب او ورڅخه وویریږی او په نامه سره ئی ویولی، او د ده د لویۍ او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوة التوبه» په حدیث کښی راغلی دی) بیا په هغی شرعی طریقې چه د گناهونو د استغفار له پاره مقرر ده عفو او مغفرت وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کړی، یا له دوی څخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی گناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کړی بلکه په دی باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندگانو رضتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه ویاسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبینو گناه عفو کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی غای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل چه دوی کړی وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی دیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وگرځئ! (تگ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښی پس وگورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعنی پخوا له تاسی څخه دیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوی پیمنی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملاوی ترلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام غومره خراب شوی دی! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وگرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علام او آثار وگورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاوخوا کښی نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملاوی ترلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مأیوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابېږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٥﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (تولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعنی د عامو خلقو د غوړونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانېږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاو ځنی څه ګټه واخلي؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۶﴾

او مه سستیروئ تاسی! او مه خپه کیروئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یی که یی تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د دیرو زخمونو له لاسه توتی توتی وو او د دوی د دیرو لویو لویو جنگیالیو او نومیالیو شهیدانو غوړونه او پوزی او نور اعضاء پری کمری شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترگو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلوٰة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنگ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوړونو ته ورسید. ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وگورئ! چه له دیرو سختیو ځنی مه ویریئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیروئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کیئ چه دا له تاسی سره وې (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوری، او غیرتمن یی! چه د حق په حمایت کښی رېږونه گالی! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (اخیر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یی خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم وسع! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مراوو غیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر ځوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنگ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»

تاسی یی د دوی د پاسه، که ایمان لرئ او آب

تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب

دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِنْ يَبْسُصْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نِدَاؤُهُا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسپری تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړو وړاوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنگ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربرونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لړی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربر او تکلیف درپښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (۷۵) سری شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو او یا سری مردار، ډیر سری ئی زخمیان او یا تنه ئی گرفتار شول او رومی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنگیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْشَوْنَهُمْ بِادْنِهِ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی او یا تنه سری په ذلت سره بنديان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! خو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپگان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترگی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لږ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ - کله شو خپه ، کله وی خوشی زمونږ باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوږی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله ورپځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمحل دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربر ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی گنډ په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربره هوسانی نشته هیچیری زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری شو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری په وصال به د گل ښاد نشی هیچیری

وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنگونه او بنی جلا جلا (جدا جدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٣٢﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر : له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا راجکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبعوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لوی د درجی ځنی بی برخي او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلْيُمَخِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيُخَقِّقَ الْكُفْرِينَ ﴿٣٣﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له گناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوړی درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له گناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تگ وکړی او ښه پکیښی بوخت او لگیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وگرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْرٌ حَبِطْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَكِنَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَجْهَدُونَ مِنْكُمْ وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ ﴿١٢٧﴾

(بلکه) آیا گمان کوئی تاسی (ای تثبتیدونکو په احد کښی) د دی چه ننه به وځی جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی غنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښی)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی گنئی چه هم داسی بی له هیڅ ربر گاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه غای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی غنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی غنی د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگیدونکی؟ او څومره کسان د جنگ په وخت کښی ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سری رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، بیرونه گالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی. رښتین مین د دار او پری وړوی هرکله دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سری

وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٢٨﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرگ پخوا له هغه چه تاسی پېښیدئ پر دغه (مرگ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرگ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکتی بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو غنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښی دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینې منورې نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنګیږو! دوی ته

فرمانی هغه شی چه تاسی نی تمنا کوله، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ په غای، بیرته ولی غان باسی؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مگر که ورسره مخامخ شوی، نو ثابت قدم اوسی»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى
عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿٣٢﴾

او نه دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (دیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وگرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وگرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوری څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبير رضی الله عنهم ؓ، او پر دوی نی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هرومرو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی وینیئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله غایه مه خوځیږئ!». «وانا لن نزال غالبین ما ثبتم مکانکم - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا غای تینگ وساتئ! « الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به نی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادری په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری غنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پېنځی په لاس نیولی تېښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته منډی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه ننداره هغو (۵۰) تنو غشو ویشتونکو ته ورڅرگنده شوه نو ئی داسی گومان وکړ چه گواکی فتح کامله شوه او دښمن تېښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر (رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وگڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزگار کینو په دی خیال کښی گرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (۱۱) تنو نورو ملگرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یوووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (۲۵۰) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضی الله عنهم ښه په بهادری سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی گرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروگرځیدل چه پخوا له دی نه تېښتیدلی وو او سخت جنگونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنگ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیثه) یوه غټه تیږه (گټه) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیثه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مگر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شده پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مېهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پرېږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته گرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنگ ډگر ته لکه زمري ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادری وجنگید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه! په دی وخت کېږي د رسول الله مبارک غږ پورته شو.

«إلى عباد الله! انا رسول الله - زما په لوري راشئ! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم. کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپېژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می درباندي چه رسول الله مبارک الله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر گردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په گرد (تول) چاپېر کېږي سره غوند شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کېږي سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات رېړونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کېږي ونيول او سخت جنگونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخي میدان پرېښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول. او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څنې پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی څنې د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څنې کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کېږي خو هرومرو (خامخا) دی وفات کېږي که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسپړی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څنې به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو څنې ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخي له دین څینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کېږئ؟ له تاسی څینی داسی هیله هیڅکله نه کېږي، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالی ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کېږي ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم

قوم ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کېږي مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کېږي اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کېږي به څینی خلق له دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پیښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او څینی تری ووژل شول.

تنبیه: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ کېږي ﴿خَلَّتْ﴾ به له «خلو» څنې مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، گوبنی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿وَأَذِّنْ لَهُمْ أَهْلَاءَهُمْ فَلَمَّا أَحَلُّوا خُصْمَهُمْ عَلَيْكَ الْآيَاتُ﴾ یعنی کله چه تاسی پریودی او جلا (جدا) کیوی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿مَا لِيْسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیوی.

گردد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیوی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کړی شوی ؤ. او څرنگه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر ﴿الشُّكْرُ﴾ پوری، بلکه د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿قَدْ خَلَتْ﴾ او د ﴿أَقْلَرِنَّ مَاتَ﴾ او د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو باید ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وگانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو گردد (تول) تحریفات «هبا منشورا» کیوی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُوَجَّلًا

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مگر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرگ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیوی)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالی له حکمه نه شی مړ کیدی اگر که د موت دیر اسباب هم سره غوند شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وچی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او ناامیده شی، او بیخی غمجن کینی. چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه

غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه

له خپله وخته به رومی تا څوک مر نه کری

که هر څو په زړه لری څوک درته کینه

چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی

غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کری تویه وینه

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (۱۵) جزء د (بنی اسرائیل) په ۱۸ آیت (۲) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿لَمَّا لَمْ يَنْفَعُوا مِنْهُ﴾

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هر ورو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په رومی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم ځنی عدول کری او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٦﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښی اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږی. (کنا فی الموضح)

وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيِّ قُتِلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الضَّعِيفِينَ ۝

او ډیر له انبیاؤ ځنی وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنگیدلی وو ربانی سری (د الله طالبان) ډیر (له حله تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کښی او نه به ضعیفان کیدل (په جنگ کښی) او نه به سر تیتاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالی خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنگ کړی دی چه په هغو کښی ډیر زیات تکالیف او ریزونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شتاندو او مصائبو کښی هم د هغوی په ارادو کښی هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښی سر ښکته کاوه الله تعالی له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښی له دوی ځنی کمزوری څرګنده شوی وه. حتی ځینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښی راز راز (قسم قسم) مصائب او شتاند راغلل او دوی پکښی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یی) له هغو ځنی زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۝

او نه وه وينا د دوی (يعنی وينا د مجاهدینو) مگر دا چه ويل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حله تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (تینگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویل او نه له مقابلی ځنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی ځنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ ټول تقصیرات عفو کړه! او زمونږ گورد (ټول) تیری رافعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! خو زمونږ قدمونه د حق له لاری ځنی ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی گټی چه دیر ځلی د مصائبو په راتگ کښی د خلقو گناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ ځنی کوم سری داسی دعوی کولی شی چه له هغه ځنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت ځنی سری وویږیږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی.

فَاتَّسْأَلُهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالی سره خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالی داسی معیت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَرُدُّكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ۝

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وگرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو ویه گرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کېنې کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع وموندله، څینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. څینو د خیر غوښتلو په پرده کېنې په نصیحت باندې شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنگ کېنې بیا داسی زوروتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندې مه غولیږئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کېنې ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کېنې چه ورځنی وتلی یی ژر تر ژره ولویږئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» رومی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندې د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شریرانو د خبرو له اوریدلو څنی منع کوی چه مسلمانان هوښیار شی او خپله کته او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللَّهِ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿۱۵﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا(دیر) ښه د ټولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو ځکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زمونږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندې ئی اطمینان وشي! د هر چا چه مددګار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کېنې د اطاعت غاړه ږدی. په حدیث کېنې راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورټګ په وخت کېنې ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غږ پورته کړ او وی ویل «لنا العزى ولاعزى لكم» رسول الله مبارک وفرمایل «الله مولینا ولا مولیٰ لکم»

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَهُمْ
يُنْزَلُ بِهِ سُلْطَانٌ وَمَا لَهُمُ النَّارُ وَ بِشَىْءٍ مَّثَوًى الظَّالِمِينَ ﴿۱۵﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت - ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوگنې د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوگنې دظالمانو دی (دااورددوزخ).

تفسیر: یعنی دا خو ستاسی امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسی داسی هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمی توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسی، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشی کړی لکه چه هم داسی هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنگ له میدانه ناامیده وتښتید. په لار کښې داسی خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی ستری ستومان ژویل فوځ همغسی خوشی پریښود؟ او ولی تری راغلو؟ راځئ! چه بیرته وگرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مگر د حق تعالی د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئی همت ونشو کړی. چه دا خیال عملی کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئی بیا کفارو ته هیڅ موقع ور نه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شی.

تنبيه: مشرک که څه هم خپل دیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنگه ئی معبود، هم هغسی ئی عابد ﴿صَعَفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۷۳ آیت ۱۰ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلی زور او قوت د الله تعالی په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغی ځنی مشرکین او کفار بیخی بی برخی دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقیقی مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځنی خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشنت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا گرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو ځنی ویریږی او تل په دی فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا وینن نشی. په علمی او مذهبی مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «زما رعب د یوی میاشتی له مسافې ځنی د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمة امت ته هم په برخه شوی دی. **فَلله الحمد علی ذلک وله المنة**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِأَذْنِهِ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسی ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسی کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیہ افضل الصلوٰۃ والتسلیم لا پخوا فرمائی و چه «که تاسی له صبر او ثبات خنجه کار واخلع!، نو الله تعالى به تاسی ته بری درکری.» لکه چه الله تعالى خپله وعده د «احد» د جنگ په ابتداء کېښي رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالى په امر کافران تار په تار، او دگر ئی په وینو سور کړ. (۷) یا (۹) هغه سړی چه د هغوی په لاسونو کېښي د مشرکانو بیریغ و پرله پسی ئی ووژل او غای په غای ئی کوته کړل او د گردو (تولو) ککری هلته په وینو سړی او ککری شوی. په اخر کېښي کفار د دیری ویری له لاسه بدحواسه شول او گرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری خیره صافه ولیدله. او په مخ کېښي ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی خنجه (خالد بن ولید) گټه واخیسته، او د جنگ نقشه یو ناخپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتَّىٰ إِذَا فِشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوئ تاسی او (پخپلو منځونو کېښي) سره مخالف شوئ په امر (د نبی) کېښي او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی و له هغه ځنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کېښي په جگړو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینگ ودیرو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» دیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزگار کینو ځی! چه څو غنیمت حاصل کړو!» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل او مشرکانو له هم هغه ځایه ناخپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کېښي کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، گواکي د بی زړه توب سبب جگړه او د جگړی سبب عصیان و.

مِّنْ بَعْدِ مَا أَرْكُم مَّا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښ و (له) نصرت او غنیمت خنجه) ځینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ثبینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) په خوښی کښی وښوئیدل، چه د هغه ربرونه (تکلیفونه) ئی گرد (تول) سره وگالل(تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه گواکی زمونږ په منځ کښی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

بیا (الله) وگرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئ تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تښتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کښی تښتئ! ستاسی د غلطی او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چپه شوه، او په دی کښی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکښی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کښی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَلُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلی تاسی (بیرته مو شا مگرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تېنیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مگر تاسی د دیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاو خوا کښی سره راټول شول.

فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ لَّيْلًا تَخْرُجُوا عَلَى مَا فَاَتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شئ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنگ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنگ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنگی راغله. هو! د غم په عوض غم دروړسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی تگ وکړئ، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه: اکثر و مفسرینو د ﴿فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د پرمینی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سربو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوړیدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته دروړسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شته وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری غځنی طبعاً غفلت او ذهول پېښیږی.

وَاللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۵۲﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو ځنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسه معامله کوی.

ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ ثَبَاطُثَةٌ فَطَافَتْ مِنْكُمْ

بيا ئی نازل کر (راولپږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کره یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر : یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکره. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یووړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه شو ځلی چاره پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنگامه او دیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپېښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه ؤ او دیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د دیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. گواکی دغه خوب د وینیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شی! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښی راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئی جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دشمن د دوی په مخ کښی بیا په تښتیدلو مجبور شو. تنبیه: ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښی د خوب پرکالی، پرامنکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راتگ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښی هم داسی یوه واقعه ورپښه شوی وه.

وَطَائِفُهُ قَدْ أَهَمَّتَهُمْ أَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښی غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او ځانفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښی بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښی به ئی دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنگ او جنجال راپېښ کړی. که داسی وشي نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندیننو او چرتونو کښی پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يُظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه گمانونه به کول دوی په الله باندی (گمان) ناحقه (لکه) گمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی گمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (آخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. گورد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (۲۶) جزء د «الفتح» په ۱۲ آیت ۲ رکوع کښی فرمائی ﴿بَلْ كُنْتُمْ مُرْءَانًا يُقَلِّبُ الْوُجُوْهُ السُّؤْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰى اٰهْلِيْهِمْ اَبَدًا﴾

يَقُولُوْنَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقی دی یا بیخي خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددگارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهري معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راغی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی).

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ کلمه حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او گرد (ټول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله دکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت ورسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت گرځوی. گرد (ټول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مگر له دی قول څنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پتی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راغی.

يُحْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ نَّقَاتُكُنَّا هَهُنَا

پټوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پټه خبره دا وه چه ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿نَّقَاتُكُنَّا هَهُنَا﴾ او له مخلصو مسلمانانو څنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غوږ کینښود. او د څو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدیني څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئی پخپلو مخونو باندی سختی څپیری وخوډلی، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښی وی، او زمونږ پر مشورو باندی ئی عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئی ولی گالل(تیرول)، او زمونږ له گوند «حزب» ځنی به ولی دومره سړی وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئی په ﴿ثَاقِلَاتًا هُنَّ﴾ کښی د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولی پر مونږ باندی راته.

تنبیه : په ښکاره ډول (طریقه) سره دا خبری په مدینې کښی منافقانو کړی وی ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنگ له شروع ځنی پخوا له خپلی ډلی سره د غزا له میدان د باندی ووتل، په دی صورت کښی د «هنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لوری به وی. لیکن د ځینو روایتونو له مخی د یوه منافق له خولی ځنی دا خبره د جنگ په میدان کښی اوریدلی شوی وه چه نوم ئی «معتب بن قشیر» و نو ښائی ځینی منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځینو مصالحو له امله (وجی) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسی په کورونو خپلو کښی (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندی وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنی له دی طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځی. الله تعالی د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږی. که تاسی پخپلو کورونو کښی هم پتیدی او فرض ئی کړئ که ستاسی رایه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدی ځایونو کښی مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغله به وژل کیدل. دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کښی چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغله ووژل شول. مگر څرنگه چه د الله تعالی په لاره کښی په ډیره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندی د افسوس او ارمان کول د څه ډپاره دی. او د الله تعالی د لاری میرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ! کره غزا هیڅ له دښمنه مه ویریده!

د کور شپه په کور کښی هیڅوک نه کوینه!

چه دهنمن ته مخامخ شی خنک تری نه کری
ملائک له عرشه پری وائی آفرینه!

وَلْيَبْتَئِلِ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُبَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٥﴾

او (دغه معامله الله تعالى په احد کښی وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښی دی، او دپاره د دی چه ښکاره کری (الله) هغه شی چه په زړونو ستاسی کښی دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سینو کښی پرتی دی (لکه نور شیان)

تفسیر : یعنی الله تعالى ته د زړونو پتی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هیچا هیڅ یو حالت پت نه دی، مقصود دا ؤ چه ستاسی له گردو (تولو) څخه یو امتحان واخیست شی تر څو هر هغه شیان چه ستاسی په زړونو کښی دی هغه د باندی ووځی د امتحان په پتی کښی سره او ناسره پخپله سره بیل کری مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوریو څنی پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شی او خلق په ښکاره ډول (طریقه) د دوی له باطنی پلیتی څخه خبر کری.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٦﴾

بیشکه هغه کسان (له تاسی) چه وگرځیدل دوی (له جنگ) په هغی ورځی کښی چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بیشکه هم دا خبره ده چه ښویولی وو دوی شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو گناهونو چه کری وو دوی، او خامخا په تحقیق عفوہ کری ده الله له دوی نه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنی وختونه څه وړه یا لویه گناه صادرېږي. همغسې چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتېږي، هم داسې د یوې گناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي او سړی د نورو غلطیو او گناهونو په لوري ښویي او ورته چمتو (تیار) کوي ئی. د «احد» په غزا کېنې هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنگرونه (مورچي) ئی پرېښي ؤ دا کار ئی د کومې پخواني گناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئې ښویول یوه گناه خو دا وه، چه دیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مگر د الله تعالی فضل وگوره چه د هغې په مقابل کېنې ئی دوی ته د کومې سختې ماتي سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو گردد (تول) گناهونه ئی معاف کړل چه هیش یو تن له دوی ځنی گناهگار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لري چه په هغوی باندې طعن یا څه ملامتی ووائی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیوئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر: یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چټی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کېنې ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کېنې ناست وی، نو نه به وژل کیلو.

وَقَالُوا الْإِحْوَانُهُمُ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کېنې.

تفسیر: څرنگه چه منافقان په ظاهره کېنې مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبي ډول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو ځنی وو، او ځنګه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په ډود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرًى لَوْ كَانُوا عِندَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجَلَ
اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کېږي یا به وو دوی غزا کوونکي که چیرې وی دوی په نزد زمونږ کېږي نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وگرځوی الله دا (ځمکان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کېږي.

تفسیر : یعنی خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندې ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کېږي اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجې) ده چه د آوریونکو مسلمانانو په زړونو کېږي حسرت او افسوس پیدای شي چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اټکله د باندې ووتلو او د جنگ په اور کېږي مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کورونو کېږي اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلې. مگر مسلمانان داسې ناپوهان نه وو چه په هسې فریبونو به غولیدل بلکه له هسې خبرو څخه بالعکس د منافقانو پټ (غیرت) او اعتبار لار. ځینو مفسرینو چه په ﴿لَيَجْلِلَنَّ اللَّهُ ذَلِكَ خَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾ (کېږي لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسې ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندې ځکه داسې خبرې جاري وی چه الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کېږي وسوځوی او پکېږي پری ئی ږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندې ولی چا غوږ کینښود. ځواکي په دی تقدیر سره د ﴿لَيَجْلِلَنَّ﴾ تعلق د ﴿لَا تُؤْتُوا﴾ الآية - سره هم کیدی شي.

وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنگ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مړه کول د الله تعالی کار دی خورا (ډیر) ډیر کسان په خپل گرد (تول) عمر کېږي سفرونه کوی او په ډیر جنگونو کېږي شاملېږي مگر مرګ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کېږي وررسیږي مگر بیا هم دوی وائی چه «سړی په خپل کور کېږي له هر ډول (طریقه) رږو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنی ساتلی وی.» ډیر کسان داسې شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کېږي اوسیږي مگر په پای (آخر) کېږي داسې یوه وسیله وربرابریږي چه دوی له خپله کوره وځي او هم هغله د باندې مړه یا ووژل شي د بندګانو په هسې پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرګ بیرته کیدونکي او بیج کیدونکي نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالی عنه د خپل وفات په وخت کېږي وویل. «زما په بدن کېږي هسې یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالی وی، مگر زه نن لکه یو اوبښ غوندی په خپل بستر او کور کښی مرم. « فلا نامت اعین الجبناء - الله دی وکړی چه د ویریدونکی سترگی خلاصی شی!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۷۹﴾

او الله پر هغو (تولو) شيانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندی درومی؟ او مسلمانان تر کوم ځای پوری د دوی له تشبه او پیروی ځنی ځانونه ساتی؟ نو هر یوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوی.

وَلَيْنَ قَاتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٍ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۸۰﴾ وَلَيْنَ مِّتُّمْ أَوْ قَاتِلْتُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تُحْشَرُونَ ﴿۸۱﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوئ تاسی په لاره د الله کښی یا مړه شوئ تاسی (په لاره د الله کښی چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهربانی د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئی جمع کوی. او قسم دی که مړه شوئ تاسی یا ووژلی شوئ تاسی نو خامخا به الله ته راجمع کړی شی تاسی (تول).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ چه که تاسی سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرګه وژغورئ (وساتی) ! مګر دا خیره ضروری ده چه کله نه کله به تاسی مړئ! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسی ګرد (تول) د الله تعالی په مخ کښی حاضریدونکی او ګرد (تول) سره جمع کیدونکی یئ! هلته به تاسی وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالی په لاره او په ښو کارونو کښی مری یا وژل کیږی دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهربانی څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږی؟ چه د هغی په مقابل کښی دنیوی ګټی او ګرد (تول) جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شی چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.
هر ژوندی مر کیږی، هغه مر ژوندی دی چه د دین خدمت کړی، په غزا کېږی مړینه

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ وَلَكِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ وَلَكِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ
مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿٥٨﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هر ورو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفو وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کېږی نو کله دی چه ټینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره ورښی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروځئ! په دی آیت کېږی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنگه چه د «احد» په غزا کېږی له مسلمانانو ځنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کېږی ګرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی ځنی به مشوره نه آخلم او بی له جرګی به کار کوم نو ځکه الله تعالیٰ په دیره عجیبه او غریبه توګه (اسلوب) د جرګی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندېښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ وَلَكِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ وَلَكِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُمُ الْمَوْتُ﴾ یعنی د الله تعالیٰ څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وګرځولی، که کوم بل څوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کېږی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

خومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زړه رسول ئی هغوی ته وراستولی دی، فرض ئی کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کښی مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواږ شا کښی تولیدلی شو. که له دوی ځنی کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجبی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجبی) به دوی له ډیر لوی خیر او سعادت څخه بی برخه پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی یی چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو ځنی تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اگر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوشولو له پاره تاسی هم له مونږ څخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کښی له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری څخه کله چه یوه خبره غوټه شوه او پخه اراده ئی وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بی له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم څخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ ونی فرمایل «مشاورة اهل الرأي ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کښی له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ځنی یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کښی ونه مومو، نو په هغی کښی کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم وفرمایل «له عابدينو فقهاؤ سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فيه رأى خاصة! - د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!» بلکه د گردی (تولی) مرکی او جرگی مشوره ومنئ!»

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کښی ئی وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کښی ئی پریښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی ؤ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا رابښی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له گردو (تولو) ځنی قوی او غالب دی. گردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیږی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
تَمُوتُ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٧١﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزیید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی ځنی غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کړی یو او په زړه کښی له مونږ ځنی خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاء علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چټی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه گرځوئ! مثلاً داسی گمان ونه کړئ! چه له غنیمت ځنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یی څکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل، گوندی داسی خیال په زړه کښی گرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له مونږ ځنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کېږي یو شی (خادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی و چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسې ونه گرځی! له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کېږي ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیږه کړی.

تنبیه: د «غلل» اصلی معنی د غنیمت په مال کېږي خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پتولو باندی هم د هغه اطلاق کیږي لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمِنْ أَتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخِطِ مَنْ اللَّهِ وَمَا لَهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٣٧﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وگرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کېږي نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وگرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالی د غضب وې (لاتق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمُ دَرَجَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِصِيرُوبِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٣٨﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کېږي او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالی ته گرد (تول) معلوم دی چه

شخه درجی لری؟ او کرد (تول) کارونه ورخرگند دی. آیا الله تعالیٰ به هسی تیت طبیعت لرونکو سړیو ته د نبوت لوی منصب څرنگه ورکوی؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راولېږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسیر: یعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی یو بنیادم رسول ورلېږلی دی چه له هغه سره کیناستل خبری اتري کول په ژبه ئی پوهیدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو شخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالیٰ غنی له ویری شخه ئی خبر یی او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبیلې له یوه سری شخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وگورئ نو په یقین راوړلو کښی زیات سهولت راځی، فرض ئی کړئ که کوم پیری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لیږل کیدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خیال ممکن ؤ څرنگه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکې او جنی طبیعت او د نوعی صورت خاصه نتیجه وی. زمونږ عجز له هغه شخه د نبوت دلیل نشی کیدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومنی چه ده داسی یو رسول صلی الله علیه وسلم ورلېږلی دی چه له هغه شخه بی تکلفه د فیض استحصال کاوه شی. او له ډیری لوړی مرتبی او عزت او په ډیر لوی منصب له فائزیدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډیری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهایت ملایمت لیده کیږی صلی الله علیه وعلیٰ آله الکرام وعلیٰ صبحه العظام وسلم).

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٩﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی باندی آیتونه د الله او پاکوی دوی (په توحید سره له گناه کیني او شرکه) او ښئی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بیشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هرومرو په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: هم دا مضمون د البقری د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کښی تیر شوی دی.

خلاصه نئی دا ده چه غلور شیان نئی بیان کری دی.

- (۱) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
- (۲) د نفسونو «ترکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له گردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیة الله» د عمومی مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی و
- (۳) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو موقعو کېږی به هغه ته ضرورت پېښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادرو محاوروی له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کېږی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به نئی لری کوله لکه چه په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ الآية - او نورو غایونو کېږی دغه طریقه عملی شوی وه.

- (۴) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی نئی (تصریحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
- رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کر، چه له سلهاو پیړیو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره گمراهی او ضلالت کېږی دوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د غو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د گردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کری چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمْ آصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَلَيْسَ هَذَا

آیا کله چه دروړسید تاسی ته (په احد کېږی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی و تاسی (کفارو ته په بدر کېږی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کېږی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منځ کېږی د هغه تقصیر د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی و او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

و کړی شوه اوس بیا د «احد» د قصی په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کېږی هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وگاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایی چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کېږی د ده له دښمنانو سره د جنگیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کېږی داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کېږی تقریباً ستاسی (۷۰) تنه شهیدان شول او په «بدر» کېږی د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول او (۷۰) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کېږی وو بیا په «احد» کېږی هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ،! نو په «بدر» کېږی تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کېږی هم کله چه تاسی خپلی پشی ټینگی او په میرانه وجنگیدئ،! نو کفار وټټیدل او د جنگ ډگر ئی پریښود. نو په داسی صورت کېږی انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفوسونو ستاسی دی!،

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره څوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینې منورۍ څخه د باندی د جنگ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدې نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنگرونه (مورچی) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژئ! یا «فدی» تری واخلي او خوشی ئی کړئ مگر په دی صورت کېږی به خامخا په راتلونکی کال کېږی هم دومره کسان له تاسی ځنی ووژل شی خو تاسی فدی غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کېږی راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَمَا آصَابَكُمْ يَوْمَ

التَّقَى الْجَمْعُ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٠٠﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا

بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه در سیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښی چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالی اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالی په هغه وخت کښی پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښی مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالی په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښی حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاڅه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښی هیڅ التباس پاتی نشی. او دا گرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيلَ لَكُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا

او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځی (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښی یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوشتل چه له (۳۰۰) سربو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښی هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښی چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښی صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالی په لاره کښی جنگ وکړئ! که نه افلا د دښمن په مدافعه کښی څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لشکر سره مله شی! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالی په لاره کښی د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری وموند نو په انتقام اخیستلو کښی به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیدی. «الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَتَّبِعُكُمْ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنگ نو هر ورو (خامخا) به مونږه متابعت کړی و ستاسی.

تفسیر : یعنی جنگ پېښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راغی او دا خوشی چتی یوه اواز ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو هر ورو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وگورو چه په رښتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملګرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانب (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانب یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنگ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنگی فنونو، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکي په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زموږ پر مشورو باندی تاسی تګ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنگ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یی! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایی؟ لنډه ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لایل. الله تعالی د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمُ الْكَافِرُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ

دوی کفر ته په دغی ورغی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنگ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَهِهِمْ تَالَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿٥٦﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښی، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پتوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښی له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ عَلِمَ غَايَةُ السَّمْعِ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښی دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښی دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له دیری خوښی څخه اتښونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعْدُ وَالْوَاظِعُونَ مَا قَاتَلُوا

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښی حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنگه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر: یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د قبر ورونو د مدینې انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښی آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَأُوْا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْوُتَّ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرگ که یی تاسی صادقان (رښتیني) په دی خبره چه تاسی سره د مرگ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کړی نو گورو به چه د مرگ مخه به تاسی څرنګه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښی پاتی شوی یی، بیا هم د مرګی له منګولو ځنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنگ په میدان کښی د عزت مرگ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٥٧﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يُجْزَوْنَ ﴿١٥٨﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٩﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مرو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندي چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالپری دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندي چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندي او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالپری دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مرو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندي فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنګه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په دیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوڅو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججورو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر - شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زموږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی ډیر زیات خوشالیدی. او پخپلو سترگو کوری چه الله تعالی د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او گمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یواځی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصویره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه ؤ امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالی په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومړی، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خونډور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیدی لا ډیره خوښی ورحاصلیږی. په غځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خونډور ژوند په لوری ژر راوغځلی او غانونه له مونږ سره ونځلوی او له «جهاد» غځی خپل غانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالی وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته ووروساوه. نو هغه شهیدان له دی غځی لا خوشال شول.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا
 اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاَتَقُوا اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٩﴾
 الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
 فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿٥٠﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی ؤ دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزگاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر ډیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته (غځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راټول شوی دی ستاسی (د جنگ) له پاره نو وویږیږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره ټول کری ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویړیږئ له دوی نه پس (دغو ویړولو) لا زیات کر ایمان د دوی (یقین زه ورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او څومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «للذین احسنوا» ټوله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تفتید ځکه چه دوی گرد (ټول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرگه سره وکړه او دا ئی سره غوته کړه چه راځئ! بیرته مدینې ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دشمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لیک) سره ووايه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراء الاسد) نومیږی او له مدینې منورې څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کړه او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په مندو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینې منورې په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سړیو ته څه رشوت (بدی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینې منورې کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویړیږی کله چه هغوی په مدینې منورې کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره ټول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُكَ اللَّهُ وَنَعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د گردی (ټولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنگیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شی! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی. له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړ خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویړیدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوده کره او بیرته مکی معظمی ته ستانه (واپس) شول. مگر داسی صورت ئی وسنجاوه (داسی صورت جوړ کر) چه الزام پر مسلمانانو باندی راولی یو سری مدینی منوری ته رهی (روان) ؤ، هغه ته ئی څه مبلغ ورکړ او وئی ویل هلته داسی خبری نشر کره چه د هغو له اوریدلو ځنی د مسلمانانو همت سست او په دوی کښی ویره ولویږی او د جنگ له پاره راونه وځی. کله چه دی مدینی منوری ته ورسید داسی خبر ئی مشهور کر چه «مکیانو خورا (دیر) دیر لښکر سره ټول کری دی که تاسی له هغوی سره ونه جنگیږی، نو دا به ښه وی.» حق تعالیٰ په دی وخت کښی مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کر. او دوی گردو (ټولو) داسی وویل «مونږ ته پاک الله کافی دی» بالاخر مسلمانان له هم هنی وعدی سره سم د «بدر» په لوری وخوځیدل چه هلته لوی موسمی بازار جوړ شوی ؤ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښی گتنی ئی تری واخیستی او بیرته مدینی منوری ته راغلل. دی غزا ته «بدر الصغری» وائی په دی وخت کښی هغه کسان چه ملگرتیا ئی وکړه او تیار شول دوی ته داسی بشارت ورکړ شو. سره له دی چه په «احد» کښی زخمیان شوی وو او سخت زیانونه ئی گاللی (تیر کری) وو، دوی بیا داسی جرأت وکړ. د مسلمانانو د دی جرأت او چمتووالی (تیاری) د خبر اوریدلو ځنی مشرکان له لاری ځنی بیرته وگرځیدل. مکیانو د دی لښکرکشی نوم «جیش السویق» کیښود یعنی هغه لښکر چه یواځی ستوان ئی وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لِّلَّذِیْنَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا﴾ یوازی د دوی د مدحی، ستاینی او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی گرد (ټول) سره هم داسی وو.

فَاقْلَبُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِهِ لَمْ يَسْسَلْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾

نو بیرته راوگرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدی (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله، او الله خښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) دیر لوی دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ فضل ته وگرږی! چه نه جنگ او جگړه ورپښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښی مات شو او ویریا ئی ثواب وگاته او له تجارت ځنی ئی گتنی واخستلی او پر دښمنانو باندی ئی خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئی ورڅرگند کره. او د الله تعالیٰ له خوښی سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمت) خپلو کورونو ته وگرځیدل.

تنبیه د «بدر صغری» په شان د «حمراء الاسد» په غزا کښی هم له یوی تجارتی قافلی سره د

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره گټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده .

إِنَّمَا ذِكْرُ الشَّيْطَانِ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٠﴾

بیشکه دا سری شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او ویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یی تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کښی اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاءه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملگرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یی او هرو مرو ایمان لرونکی هم یی لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو څنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما څنی ویریږئ!

له الله نه که ویریږی پرهیزگار شه! ښه سری - جن او انس به دی صفت کری ټول دی بولی ښه سری

وَلَا يَخْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٨١﴾

او نه دی غمجن کری تا هغه کسان چه مندی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کری د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کښی او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه داریږی! هوا منافقان د دوی خبرو ته غوږ یدی او د کفر په لوری مندی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندیښمن کیږئ! دوی د الله تعالی دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا راهیښی چه حق تعالی به دوی د کار په انجام کښی له حقیقی بری او گټی ځنی بی برخه کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالی عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرَّوْا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۷﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرو دلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته ټولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی گرد (ټول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی گرد (ټول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هوا دوی په خپل لاس خپله پښه په تیر وهی چه په نتیجه کښی به د دردناک عذاب مورد گرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهَا تُبْلَى لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّهَا تُبْلَى لَهُمْ لِيُزَادُوا إِلَيْنَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۷۸﴾

او نه دی گمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی گناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی امکان لری چه کافران خپل اوږد عمر، خوښی، خوشالی، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وگوری هسی اټکل وکړی که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخی او مهلت ولی راکاوه کیږی؟ او د هسی ښه ژوندون او آرام په حالت کېږی د څه له پاره شپې او ورځې تیرووو؟ نو واضح دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کېږی کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسی وی چه دوی به بیخی په گناهونو کېږی دوپیږی او د کفر په حالت کېږی به مری نو دوی دی په خپل اختیار او د پوره آزادی سره ښه په زړه پوری ارمانونه ویاسی او د گناهونو خورا (ډیره) لویه او مهمه ذخیره دی د خپل ځان له پاره توله کړی دوی هسی فکر کوی چه مونږ په خورا (دیر) لوی عزت کېږی یو حال دا چه دیر ذلیل او خورا (دیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښی وکړئ! چه دغه مهلت د هسی کسانو په حق کېږی ښه دی که بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ لِلَّهِ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ
الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَ
لَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یی تاسی (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړی (الله) ناپاکه له پاکه ځنی، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسی په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعنی همغسی چه د دنیا خوشالی او مهلت د کفارو په حق کېږی د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسی که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپیښ شی نو هغه هم د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسی بی خبره او ناواقعه نه پریږدی چه تراوسه پاتی دی. یعنی دیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره گډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسی واقعات او حالات وړاندی کړی چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شی او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شی. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان و چه گرد (تول) مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضی نه دی چه گرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څخه خبر کړی. هو! د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د غومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کپړی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖۚ وَاِنْ تُوْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۰﴾

نو ایمان (یقین) ولرئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزگاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر دیر لوی (په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاء علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیرنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولرئ! او پر تقویٰ او پرهیزگاری باندی لا ښه ټینگ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی گرد (تول) شیان وگتلا!

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرٌ اَلَّذِي هُمْ يُسَيِّطُوْنَ مَا يَخْلُوْا بِهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او ګمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل دیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دې ځایه بیا د اهل الکتاب د شننکو بیان کپړی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالی اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کپړی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تنبیتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنگه چه له «جهاد» ځنی تنبیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غوندول هم دوی ته هیڅ کته نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربر (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیش نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غارکځ) غوندی وړولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰۃ» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموی (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کپړی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحې و احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰۃ د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کپړی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَاللّٰهُمَّ مِثْرَاتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کپړی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی گرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کپړی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغو که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ يَمَاتَعْمَلُونَ خَيْرًا

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر څه چې وکړئ او په هر نیت سره چې وی الله تعالیٰ له هغو. گردو (تولو) ځنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چې ویلی ئی وو بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چې له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چې یهودان د ډیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی نه پوهیږی بلکه هر کله چې د الله تعالیٰ په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د حق تعالیٰ په جناب کښی سپین سترگی کوی او له چټی (فضول) خبرو ځنی نه شرمیږی لکه څه وخت چې د ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آیت نازل شو وی ویل چې الله تعالیٰ له مونږ ځنی قرض غواړی نو الله تعالیٰ فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چې یو ناپوه او جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چې د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چې الله تعالیٰ مونږ ته امر کوی چې د هغه له راکړی مال ځنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی ذات ته زموږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسپیږی او په فرض محال سره که ورسپیږی هم، خو مال او مگرد (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی معنی هغه ته مونږ څرنگه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چې د هغو صرفولو ډیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره اداء کړی ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کړی دی. مگر یهودان د خپل پروندوالی او د باطنی خبث په سبب د الله تعالیٰ دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی کوی او د الله تعالیٰ په نسبت له داسی مسخرو او توکو ځنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالیٰ فرمائی چې ما ستاسی دا مگردی (تولی) خبری آوریږلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چې لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْآنبيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۖ وَتَقُولُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٨١﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چې دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاء لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او ویه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاء علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالی د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاء له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاء الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالی د عذاب په بتی کښی وسوځئ!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ اَيْدِيَكُمْ وَاِنَّ اللهَ لَيْسَ بِظَالَمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٣٧﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندگانو.

تفسیر: یعنی هر څه چی ئی گتلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالی له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (۴۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی لولو ﴿اِنَّ اللهَ لَا يَظْلِمُ شَيْئًاۙ لَّۤاۤ اَنۡظُرُۙ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالی صفت وی نو هغه به هم د الله تعالی د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالی ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو ځنی کم نه وی. گوئیکې د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیہ ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ ځنی ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی «تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللهَ عٰهَدَ الْاِنۡسَانَ اَلَّا نُؤۡمِنَ لِرَسُوۡلٍ حَتّٰی یَاۡتِیَنَا بِقُرۡبٰنٍ تَاۡکُلُهٗ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخورئ اور،

تفسیر: له ځینو رسولانو ځنی داسی معجزی ظاهری شوی وی چه قربانی یا بل کوم شی به ئی د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئی خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیبل، انجیل» کښی د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسی یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوی چه مونږ ته داسی حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینی! په هغه باندی یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانی دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیچیری د هغو په کتابونو کښی نه وو او نه نن ورځ پکښی شته. او نه د ټولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شی چه هغوی ته هسی کومه معجزه ورکری شوی وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبی معجزی ورکری دی او دا لازم نه دی چه هر نبی علیه السلام ته دی هم هغه یوه معجزه ورکری چه د هغه له وړمنولو څخه د هغه صداقت ثابت شی.

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ
فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) په تحقیق راغلی وو تاسی ته (دیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شی سره چه ویلی دی تاسی (چه قربانی ده بیا) نو ولی ووژل (نیکونو) ستاسی هغوی که ییغ تاسی صادقان (چه هم هغه رسول به منی چه قربانی په اور کښی وسوځوی).

تفسیر: یعنی که په رښتیا سره پخپلی دی دعویٰ کښی تاسی رښتین ییغ؟ او پر دی خاصی معجزی باندی ستاسی ایمان راوړل موقوف دی نو تاسی پخوا له دی د هسی انبیاء علیهم السلام په وژلو باندی ولی جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئی هم درښوولی وه ستاسی د اسلافو دا فعل چه تاسی هم پر هغه باندی راضی ییغ او تر نن ورځی پوری پری خوښی کوئ آیا د دی خبری دلیل نه دی چه دا گردی (تولی) ستاسی پلمی، (بهانی) حیلی، فساد او سرزوری ده چه وایی هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئی مونږ ئی نه منو.

إِن كَذَّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ
جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۳۸﴾

پس که نسبت د دروغو وکړی دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کیږی! ځکه) پس په تحقیق نسبت د دروغو کړی شوی ؤ دیرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلی وو دوی په ښکاره ؤ معجزو او په صحیفو (د شرعی احکامو) او په کتاب روښان (بیانونوکی د حلال او حرام).

تفسیر : تاسی ته تسلی او داد درکولی شی چه د دی ملعونانو له دی کېو بحثونو او سر زوریو ځنی ملول او خپه مه کیږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوکی صحیفی او لوی کتابونه نی له ځانه سره راوړی وو، د صادقو انبیاءو علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای محمه! صلی الله علیه وسلم کومه نوی خبره نه ده دروړاندی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

هر یو نفس څکونکی (د خوند) د مرګ دی، او بیشکه هم دا خبره ده چه پوره به درکړی شی تاسی ته اجر و نه ستاسی په ورځ د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی د مرګی خوند به هر څوک څکی وروسته له هغه په قیامت کښی هر مصلق او مکذب (تول نیکانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل ورکاوه کیږی. له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلاً په دنیا یا په قبر کښی به هم ورته ورسیږی.

فَمَنْ زُحِرَ عَنِ التَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

نو هر څوک چه لری کړی شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړی شو جنت ته نو په تحقیق مراد ئی وموند (بریالی شو)، (کامیاب) او نه دی ژوندون لږ خسیس مګر پنگه د غولیدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسیر : یعنی د دنیا دا موقتی بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی ثباته ډول او سینګار ډیر تیرایستونکی شیان دی چه په هغو باندی ډیر ناپوهان تیروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کښی مشغول او له اخروی چارو ځنی غافلپږی حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کښی دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کښی د خپل آخرت له پاره گنتی او هسی عملونه وکړی چه د الله تعالی د عذاب ځنی سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی. **تنبیه :** په دی آیت کښی د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چه له دوزخ ځنی ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه دیره اعلی کامیابی د جنت له هستوگنی ځنی د باندی د هیچا په برخه نشی کیدی. په حدیث کښی راغلی دی. «وحولاهندن» . الله تعالی دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اَذٰى كَثِيْرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۳۹﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمویل شی تاسی هر ورو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) دیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکړئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو ځنی دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو ځنی جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربرونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپیشیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی دیری زړه دردوونکی خبری آورئ! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقوی سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د دیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالی فرمایلی دی.

تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقوی د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو ځنی هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت ځنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترگی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ ځکه چه لا نوری دیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه به گالی (سختی به تیروئ)! نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لویه ده له دی خبری ځنی مه غافلپړی! چه الله تعالی به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُئِسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو ځنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوی تاسی هر ورو (خامخا) دا (کتاب) خلغو ته او نه به ئی پتوی تاسی نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ ځنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (دیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلغو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پتوی! او مه اړول راپول پکښی کوئ! او مه ئی معناگانې بدلوی! مگر دوی هیڅ زموږ د دی امرانو پړوا ونه کړه او د لږی گتۍ لامله (له وجی) ئی هغه گرد (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالی په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه دیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پت کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل ځنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینی ځنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زموږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

غځای او د هر چا په مقابل کېږي امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیڅپیری شرعی احکام له خلقو څخه نه پتوئ! ځکه چې رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلی دی. «هر چا چې پت کړ علم له اهل د علم څخه قیزه به شی په قیزه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفَرُّ حُونَ بِنَاءِ تَوَاتُؤٍ يُجِبُونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾

له سره مه کوه گومان (ای محمده!) په هغو کسانو چې خوشالپیری په هغه کار چې کړی دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مینه کوی دوی په دی چې وستایل شی دوی په هغه کار چې نه وی کړی (له تمسکه په حق او دوی گمراهان دی) پس له سره مه گنه ته دوی په غځای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کېږي دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطی مسئلی ښوولی، رشوتونه (بدی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پتول او بیا به خوښ وو چې مونږ ښه کار کړی دی او هیڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نیولی او امیدوار وو چې خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینی) وکړی او ووائی چې لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چې د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کېږي پتیدل او پخپل دی پت کیناستلو باندی هم خوشیدل او یو له بله سره به ئی ویل «وگورئ چې مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل (بچ کړل). کله «چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضری د دروغو حیلی او پلمی (بهانی) او عذرونه ویاندی کول، او غوښتل به ئی چې پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکړی. نو دغو گردو (تولو) ته دا ورښوول شو چې په هسی خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی). هسی کسان خو اول په هم دغی دنیا کېږي شرمنده او رسوا کیږي او که په کومی پلمی (تدبیر) سره د دی دنیا له رسوائی څخه وژغورل (بچ) شی نو په آخرت کېږي خو په هیڅ یو تدبیر سره نشی خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبیه: اگر که په دی آیت کېږي د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مگر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږي چې د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چې ښه نه وی د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨٨﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندې (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کېږي د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیرې وتښتیدی شي او کله چه پر هر شی باندې قادر دی نو څوک د الله تعالی د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شي؟.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٨٩﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکې کېږي (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کېږي دی) او په اختلاف د شپې او ورځې کېږي (چه تل اوږدېږي، لنډېږي پرله پسې ځي او راځي کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودېږي) هر ورو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د ځاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکې په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپې او د ورځې په مضبوط او محکم نظام کېږي غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هر ورو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کېږي ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبرې مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائرې څڼی د باندې پښه کېږدي. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانې یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار څڼی د باندې وی نو د ټول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره ټینگ نه پاتی کېدی. (لنډه دا چه د دی دنیا په گردو (ټولو) موجوداتو کېږي د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالی بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلی شانه»).

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ څنی نه غافلپږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی. «کان یذكر الله علی کل احیانه» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه دیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝۱۹

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له گردو) (تولو) (عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه)!

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکي له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب څنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی گنی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره)، عبث او لوی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی گردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو غنی پاک او صاف دی. له دی آیت غنی دا راښکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اگر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولی، مگر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» غنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا گانه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی غنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَاللَّظْلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پرېښوول یا معافول مقصود وی (لکه گناهکار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفاعت ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته بښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّتَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۝

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه په دیر جگ (وچت) آواز سره ئی گوردی (تولی) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. پومبی د عقلی ایمان ذکر ؤ په «فأما» کښی سمعی ایمان دی چه په هغه کښی ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿٨٧﴾

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته گناهونه (لوی) زمونږ! او لری کړه له مونږه، گناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسی حال کښی چه داخل اوسو) سره له دلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه گناه راعفوه کړه! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندگانو په ډله کښی مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا نَحْزَنُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دی کړی ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځی د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی کومی وعدی چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړی دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښی مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وگرځوه! او په آخرت کښی مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوری کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنی رسوائی او لوی بی عزتی څخه هم وساته!

إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْوَعْدَ ﴿٨٨﴾

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعدی (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کښی د وعده خلافی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښی دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ ځنی څرگنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو غنى مستفيد نه شو. نو ځكه دعا كوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسى يو توفيق راكړه! چه پر هغه ستا له كردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ
مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنِّي بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ ۖ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکي له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینی ستاسی دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښی گرد (تول) سره یو یی)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زموږ په دربار کښی د هیچا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداد سره سم د آخرت هغه لوی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یی او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یی! او په اسلامی رسی کښی سره تړلی یی او یو اجتماعی ژوندون لری او د معاشرت په چارو کښی گرد (تول) سره شریکان او مله یی! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وگنئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمه رضی الله تعالی عنه عرض وکړ. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیچیری زموږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي
وَقَتُلُوا وَكُفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښې او جنگونه ئې کړې دي (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښې) نو خامخا به لری کړم هر ورو (خامخا) له دوی نه گناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هر ورو (خامخا) دوی په جنتونو کښې چه بهیږي له لاندې د (مانیو او ونو د) هغو ویالې،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هیڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږي نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندگانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږي چه د کفر او عصیان په پرېښودلو سر بېره وطن او خپلوان ئې هم پرېښي او له (دارالکفر) ځنې وتلی او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنې جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنې ئې سترگې پټې کړې، او د (دار الاسلام) په لوری رهي (روان) شوی دی. څکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښې د دوی پاتې کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پرېښولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دشمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) رېږونه (تکلیفونه) ئې د کفارو له لاسونو څخه گالل (تیرول)، او دا گرد (تول) د دی له امله (وجې) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئې ویله لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښې راغلی دی. ﴿يُحْيِيكَم بِالْحَبِّ وَأَنَّا مُنْقِذُكُمْ مِنَ الْمَوْتِ﴾ په پای (اخر) کښې او د البروج په (۸) آیت کښې لولو. ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ په پای (اخر) کښې دا بندگان چه زما په لاره کښې وجنگیدل او په غزا کښې ئې خپل ځانونه جار کړل، د دی بندگانو گرد (تول) تقصیرات معاف کړي شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښې دی.

ثَوَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿۱۹۵﴾

(جزا د نیکو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزد د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښې نه پیدا کیږي یا ئې دا مطلب دی چه له دی بدل ځینې ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د گردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الدِّينِ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿۱۹۶﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ تَتَمَّأُوهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿۱۹۷﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښی (دا) فائده ده لږه پس (له مرگه) غای د دوی دوزخ دی، او بد غای د هستوگنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په گټی او فائدی پسی گرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سری ته د څو ورځو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شی او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وگالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسانی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لِکِن الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِیْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریری دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیری له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسانی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

تُرَاوْنَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

په دی حال کښی چه (دغه جنتونه غای د) میلستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی هر شی تیار ورسپړی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْآبِرَارِ ۖ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خُشِعِينَ لِلَّهِ
لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ أَجْزِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقی شی) چه په نزد د الله دی خیر (دیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه ځینی له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالی باندی ئی په څه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکي هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګټی له پاره د الله تعالی آیتونه پټوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالی په مخ کښی په دیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالی له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنگ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالی له جانبې مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

بیشکه چه الله دیر ژر دی حساب (د ده یعنی دیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه دیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شی نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصيته) او ټینگ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کښی)! او وویړیوئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسپوئ! (بریالی شی! او له دوزخه نجات ومومئ!)

تفسیر: الله تعالی د دغه سورت په پای (آخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی گرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسيدل غواړئ! نو سره د ربیر گاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی ټینگ اوسئ! او له معصیت ځنی ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرگنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لگیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل قترونه (سینې) سپر کړئ! او پښی مو ټینگی کړئ!

﴿وَاللَّهُمَّ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطٍ مَحْكَمٍ لَا تَرْوُونَا بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ۶۰ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویړیوئ! که تاسی داسی وکړل نو وپوهیوئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «اللهم اجعلنا مفلحين و فائزين بفضلک ورحمتک فی الدنيا والاخرة آمین» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السموات والارض» ځنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول. تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نستله الرحمة و الغفران و خلود الجنة والرضوان و نصلى و نسلم الف الف مرة على رسوله و حبيبہ سيد الانس والجان

سورة «النساء» مدنية وهى مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (۴)
تسلسلها حسب النزول (۹۲) نزلت بعد «المتحنة»

د «النساء» سورت مدنی دی، (۱۷۶) آیتونه، خلپرویشٹ رکوع لری په تلاوت کښی (۴) او په نزول کښی (۹۲) سورت دی، وروسته د «المتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

ای خلقو! (تل) وویړیئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له
نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه
د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سری ډیر
او ښځی (ډیری)،

تفسیر: رومی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی ځنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی
له دوی دواړو ځنی گرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل.
نو په حقیقت کښی الله تعالی گرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سری ځنی پیدا کړی دی
مطلب ئی دا دی کله چه له عدم ځنی ستاسی د گردو(تولو) پیدا کونکی او بیا ستاسی باقی او
قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویړیئ! او د هغه د امر منل
یو ډیر ضروری کار وگنئ! له دی ځنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول): دا چه الله تبارک و تعالی ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه ځنی الله
تعالی نور گرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی ځنی دا
راڅرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالی سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په
معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښی
ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی
موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه
چه رومی پر مونږ باندی د الله تعالی اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گرددو (تولو) مخلوقاتو کښې خاص د خپلې بنې نوعې رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندې ضروری دی، ځکه چې الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کړ نو هغه قرب او هغه اتحاد چې د انساني افرادو په منځ کې یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کې نه دی موجود او نه تری حاصلیږي، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنې آدمانو پخپلو منځونو کې ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چې نورو سره نه دی، چې د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کې په تاکید او تکرار پرله پسې موجود دی. لکه چې شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسې اداء کړی دی

انسانان دی لکه غری یو د بل په فطرت کې لکه پانی دی د گل
چې مو ژوبل شی یو غری یاپه درد شی ورسره به مو نور غری هم په درد شی
نو په دی موقع کې حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کړ او د
بنی آدم اصلی اتحاد ئی راڅرگند کړ او په دی لوری ئی اشاره وکړه چې ټول سره یو ځای شی!
لکه چې د دی آیت په راتلونکې برخه کې دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او ویريږئ له الله هغه (الله) چې سوال کوئ تاسې یو تر بله په (نامه د) ده
سره او (ویريږئ له پریکولو) د خپلوی شخه،

تفسیر : سره بیرته پر دی چې الله جل جلاله ستاسې خالق او رب یعنی موجود او بقاء درکونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چې تاسې دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کې هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چې په وجود او بقاء پورې دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کې هم تاسې هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالیٰ د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چې له قرابته هم ویريږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی څنې ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنې نوع یعنی له انساني ټولو افرادو سره په عمومي ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په رومېنې برخه کې تیر شوی دی، څرنگه چې د قرابت له خاوندانو سره نژدېوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چې د هغوی حقوق د نورو انساني افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چې په حدیث قدسی کې راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «انا الله و انا الرحمن خلقت الرحم و شققت لها

من اسمی فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقو الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال الاترضين ان اصل من وصلك واقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فذاك» او په حدیث د «ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطعه الله» کښی د هغه تاکید شوی او په فائده نئی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په گردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالی حکم هم په صاف ډول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکي هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیچیری) او هیشکله تری غافل نه شی چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له گردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګنئ! او عمل پری وکړئ!

وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَيْرَاتِ بِالْظُلْمِ ۖ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ①

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلي تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو گډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده گناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری! او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کې دی د یتیمانو یو ښه شی نه اخلي! او نه دی په معاوضه کې خراب او ښکته شی د هغه په مال کې شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره گډ کړی! چه وئې خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مگر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بېانه) د یتیم مال وخورئ او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه گناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کې چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسې، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره گی له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع گرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کې هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو څنی د دی د گردو (تولو) یتیمانو په حق کې دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کې زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیا» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَلَنْ يَخِفُّمُ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَمِينِ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَّةً وَرُبْعًا

او که وویریږئ، تاسی چه به ونه کړئ شی عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کې نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسیر: په صحیحو احادیثو کې راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کې به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت و. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(۱): کله چی به داسی پېښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب و او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کې له دی سره خپله نکاح ترله ځکه چه دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.

(۲) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وټرم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح ترله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری غنی وویړیږئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشی کولی! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی غنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه کړئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو غنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولوړیږئ!»

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو غنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی غنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه. (فائده) : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی. هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبتی وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تری. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث ورباع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل غنی غینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زما څخه هم سخت وویړیږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له دیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو غنی زیاتی مه کوئ!»

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ط

نو (بیا که) وویړیږئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شی (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری غنی ویریږی، چه په خو ښځو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړی، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړی، یا یواځی پر وینځو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړی، او که مو زده غواړی له یوی منکوحی سره خو وینځی هم وساتئ!

ذَلِكَ آدَنِي لَا تَعُولُوا ۝

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړی تاسی (او یو جانب ته متماثل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښځی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینځی یا ډیرو وینځو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښځی سره د یوی وینځی یا د څو وینځو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینځی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږی، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپې له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نویته له هری یو ښځی سره بیل بیل هستوگنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میره (خواند) د خپلو ښځو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (گوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاپړی او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځی ته د اصیلی ښځی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوبی پوری مربوطه ده.

وَاتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ نِحْلَةً ۝

او ورکوی تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره ترلی ده په خوبی او رغبت سره پخپله اداء کړی! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی غنی د حصول څه تقاضاء

و کړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهر ونه ورکړئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا ۝

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په بښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر څنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخورئ. «هنی» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مری» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه ډول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او مه ورکړئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکړئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکړئ دوی ته او ووايئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکړئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالی هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ! (وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له هغه څنی خوراک او کالی (جامی) ورکړئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوي! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی غایه ولگول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د تولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منع ته راځی.

وَابْتَالُوا يَتِيمًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

او وازمويئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسپری دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوي! که وروسته له بلوغه په دوی کښی د گټی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومومي! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د ورښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی!، او د هغو طریقو دی دوی ته وروښووله شی!

تنبیه: له دی څخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده. او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وگوری د انتظار په دی موده کښی هر کله چه په ده کښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو څخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په غای دوه

پیسې صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبرې غځی وویږی! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما غځی بیرته واخلي نو په صرفولو کېنې ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسې شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنې سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرغوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال غځی خپله مزدوری واخلي! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ ط وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسې دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسې پر دوی باندې او کافی (بس) دی الله په دی حال کېنې چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د څو مسلمانانو په منځ کېنې د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښی!، او هغه شی چه پر یتیم باندې سپاری ښائی چه په هغه باندې هم شاهدان ونیسې او ورونی ښی څو چه د راتلونکې اختلاف او جگړې په وخت کېنې خبره په سهولت سره صافه، او څخه ورکه شی. (او تهمت یا جگړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کېنې امام اعظم رحمه الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او گردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا گردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کری دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کېږی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ٥

شته نارینه ؤ لره (هم لوی وی که واره) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وری) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کری شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یواځی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان گڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څڼی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څڼی نارینه ؤ یعنی ځمانو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څڼی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخه تاکی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کېږی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کېږی د وارثانو د برخه تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او کله چه حاضر شی قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکړئ تاسی دوی لره له هغه (میراثه) او ووايئ تاسی دوی ته خبره معروفه (خوره معقوله)

تفسیر: یعنی د میراث د تقسیم په وخت کښی چه ټول خپلوان او د کور کهول غری یو تر بله سره ټول شی که له دی خپلوانو څخه ځینی داسی وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواره ورکړئ! او رخصت نی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځنی ورته ورکړئ! ځکه چه داسی سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښی د خوراک وړ (لائق) شی نه وی یا نی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مری وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښی مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت نی کړئ! یعنی په پسته ژبه سره له دوی ځنی معذرت وغواړئ! او داسی ورته ووايئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مری وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسی ځنی معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښی بیان وشو چه گرد (ټول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشي! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښی هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځنی بی برخی نشی.

وَالْيَتَامَىٰ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝

او ودی ویریږی (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرگه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسی شی) پس ودی ویریږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوره.

تفسیر: په اصل کښی دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه بنائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سری سره دی دا اندیینه وی. «نه چه زما له مرگه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم بنائی چه له یتیمانو سره همغسې معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرگه غواړی او له الله تعالیٰ غنی وویړئ! او له یتیمانو سره سمی بنی خوری خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هنی باندی د دوی زده مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسپړی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیګڼی (ښه والی)، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۝٤٠

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (دکو) گیلو خپلو سره اور، او ژر به ورسپړی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه و متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته گناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسې مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله گیده د جهنم له اوره دکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی رابکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِيكُم مِّثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مړه شی) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د یتیمانو په حق کېنې د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مری په اقاربو کېنې کوم یتیم وی نو ښائی د دی یتیم په برخه ورکولو کېنې دیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څخې سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاربو کېنې له گردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کېنې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکې وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو ځوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِنْ كُنْ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثُ مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخې) د هغه مال چه پریښی وی (مری) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مری په اولاده کېنې یواځی ښځی یعنی لونې پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونې له دوه څخې زیاتې، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی. تنبیہ: د «لذاکر مثل حظ الاثنتین» په ذیل کېنې دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی څخې معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلې جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څخې زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلې جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کېنې معلوم شوی و نو ځکه په دی کېنې له دوو څخې د زیاتو لونو حکم هم رابښی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څخې زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د دیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونې له یوی څخې زیاتې وی دوه وی که لس که زیاتې، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی. (فائده): د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کېنې ذکر شول. (۱) دا چه هلک او جینی دواړه نوه اولاد موجود وی.

(۲) دا چه یواغی لونى ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یواغی یو صورت پاتی دی چه یواغی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته ورسیږی. اعم له دی چه یو وی که ډیر.

وَلَا يَوِيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (خوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی. د اول صورت خلاصه دا ده. «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی غنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه ورسیږی».

فَاِنْ كُنَّ ثَلَاثُ اَبْوَةٍ فَلِلْاُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (خوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی) شخه یواغی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده. «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یواغی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه ورسیږی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته ورسیږی».

فَاِنْ كَانَ لَهَا خَوْۃٌ فَلِلْاُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره وروڼه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه شخه پورته وروڼه او خویندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) ورسیږی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هیڅ نه ورسیږی. که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه ورسیږی لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِينَ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا گردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمايي) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال غځنی مراد دی نه له گرد (تول) مال څخه.

(فائده): د میت مال دی اول د ده په گور او کفن کښی ولگاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه غځنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مری په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له گور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی گرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ١١

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقررہ برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه ډوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنگه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه غځنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع درسیږی؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقررہ کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شی باندی بنه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دِينَ

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پریشی دی ښځو ستاسی که نه وی دی
ښځو لره ولد (څوڅات) نو که وی دی ښځو لره ولد (څوڅات) نو تاسی لره
شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پریشی وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د
وصیت نه چه وصیت کړی وی (دی ښځو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د)
دین څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د ښځی له
مال ځنی نیمائی ورسپړی که دا ښځه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا
یوه لور یا ډیر ځامن او لونۍ، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری،
نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت
څخه ورسپړی.

وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوَصُّونَ بِهَا أَوْ دِينَ

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پریشی وی تاسی که نه وی
تاسی لره ولد (څوڅات) نو که و تاسی لره ولد (څوڅات) نو دی ښځو لره
ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پریشی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت
چه وصیت کړی تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر
تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځی لره چه میره (خاوند) ئی اولاد نه لری، د دی د میره (خاوند) له مال څخه ربع (خلورمه برخه) وررسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځی څخه وی که له بلی ښځی څخه نو ښځی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میره (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږی چه د وصیت اوقرض له ادا کولو څخه وروسته پاتی وی له هر قسم مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور)، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځی مهر هغه له میراث څخه جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَلِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً ۖ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مری لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږی. هوا که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث وررسیږی. ورور او خور په دری دوه (طریقه) دی.

(١) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.

(٢) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی

(٣) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.

په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. او د نارینه او ښځی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه دول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مری پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النساء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د ميراث ذکر هم راځي.

فائده : د «کلالي» دا تفسير چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا گړد (تول) سره منی، مگر زمونږ امام ابوحنيفه رحمه الله عليه د نيکه او لمسی نفی هم ورسره کوی، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږي، عیناً همغه حکم پر نيکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ

نو که وو (وړونه خویندی د کلالي) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی گړد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیاڼی» ورور او خور له یوه ځنی زیات وی نو دوی گړدو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږي او په رومي صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږي له وصیت او قرض ځنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږي له همغه ځنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږي. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.

(١) دا چه له یوه «ثلث» ځنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.

(٢) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث ځنی هم برخه وررسیږي څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که گړد (تول) ورته هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه گړد (تول) مردود دی.

(فائده) : څرنگه چه له وارثانو ځنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی ځنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او دیر ځله یو معین سری د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) ځنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کېنې غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کېنې هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیت به وصیت له دین څخې مقدم وی اگر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کېنې هم معتبر وی.

وَصِيَّةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) دیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (۱) ځوی لور (۲) مور پلار (۳) میره (خاوند) (۴) ښځه (۵) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو واپو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کېنې ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل. «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غره وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کېنې له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیری چه د ظلم او بی انصافی په سزا کېنې ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم دیر کامل دی.

(فائده): ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کېنې تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخې له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرر بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» څخې کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مری په مینځ کېنې د ښځې واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(۱) ځوی او لمسی.

(۲) پلار او نیکه.

(۳) ورور او وراره.

(۴) تره او د تره غوی یا د ده لمسی.

که خو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مری ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کېږی غوی او د وراره په مقابل کېږی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کېږی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو وړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.

(فائده): د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مری په منځ کېږی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورنۍ، ماما، ترور، تودۍ او د دوی اولاده کله چه له کوم مری څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کېږی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ١٣ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ١٤

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کېږی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کېږی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کېږی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقررې کړې ضابطې او قاعدې دی هر هغه څوک چه اطاعت کوي او د الله احکام مني چه په هغو کېنې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخي خارجيږي (یعنی حلال نئ حرام او حرام نئ حلال گڼي) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کېنې پاتی کېږي.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَقَّعَنَّ الْمَوْتَ أَوْ يُجْعَلَ لِلَّهِ لَهْنٌ سَبِيلًا^{١٥}

او هغه (مېروېښې) ښځې چه راځي فاحشه (د زنا قبيح کار) ته له ښځو ستاسې نو شاهدان وغواړئ (ای قاضيانو له قاذفه) پر دوی باندې څلور تنه له تاسې (مسلمانانو نه)، نو که شاهدې وويله (شاهدانو پر زنا) نو بندې کړئ تاسې دا (ښځې) په کوټو کېنې تر هغه پورې چه وفاتې کاندې دوی موت يا وگرځوي (مقرر کړي) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصې له دې بنده).

تفسير: وروسته د يتيمانو، او د مواريتو له بيان، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښيي. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کېږي چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تاديپ او سمول يو ضروري امر دی. خو پر دوی باندې هيڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهليت په زمانه کېنې په دې دواړو مواردو کېنې پر ښځو باندې ډير تيري او بې اعتدالي کيده، او په دې آيت کېنې د هغو د تاديپ په نسبت حکم دی. «که د کومې زوجې په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دې له پاره څلور تنه شاهدان چه هر يو ئې مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وي ونيسئ!، که دا څلور واپه پر زنا ئې شاهدې ورکړي نو دا ښځه دې په کوټه کېنې مقيده وساتي! او هسې انتظام دې وکړي! چه له کوره ونه وځي او له چا سره کتنه ونه کړي شي تر څو چه هغه ښځه مړه شي، يا الله تعالیٰ د هغې د پاره کوم بل حکم او سزا مقرر وفرمائي. د دې آيت د نزول تر وخته ئې د زانبي له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمايلي بلکه د تعيين وعده ئې راکړه لکه چه څه موده وروسته ئې په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آيت، اوله رکوع کېنې د هغه حد نازل کړه چه د باکړي له پاره يو سل دري او د ثيبې له پاره «رجم» يعنی په گټو سره ويشتل دی، تر څو چه مړه شي.

وَالَّذِينَ يَأْتِيْنَهَا مِنْكُمْ قَاذُوْهُمْ

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذاء ورسوئ
دوی ته!

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملأ په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنخل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.

(فائده): اکثر علماء دا آیت پر زنا معمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل گنی. (ځنی وائی. «وَالَّذِينَ يَأْتِيْنَهَا مِنْكُمْ قَاذُوْهُمْ» په سحافاتو او «وَالَّذِينَ يَأْتِيْنَهَا مِنْكُمْ قَاذُوْهُمْ» په لواطت کوونکو او «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي» په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ ثَوَابًا رَّحِيمًا ١٩

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنگ وکړئ
تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د گنهگارانو)
ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پرېوځئ! او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنگوئ! او الله تعالی د خپلو بندگانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٤﴾

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخی ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه وباسی دوی په نژدی زمانه کښی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندي، او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هر ورو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندي متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندي پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت غیبتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قريب» له قیلونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو ځنی د غاری غرولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندي قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کښی ده او په نورو کښی نشته.

وَلَيْسَ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ إِلَّاهُ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كَفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شی یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شی توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شی حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښی مری، په عین غرغره کښی توبه کوی) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیدی چه پرله پسې گناه کوی او له گناه غنی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ورشی نو په هغه وخت کښی وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیدی چه د کفر په حالت کښی مری او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه: دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د غځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښی دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قرب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښی د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښی هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیدی. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گنی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قرب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قرب» وایه شی ځکه چه د دنیا ژوندون لیل دی. نو په دی صورت کښی مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ» هغه وعده چه د توبی د قبولولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتکه څخه پخوا تائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیدی. له دی تقریر سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په رومینی تقریر کښی مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښی شمیرل کیږی.

(فائده). کله چه د موت یقین راشی او بل عالم په سترگو سره وکتلی شی

نو په هغه وخت کېنې توبه نه قبلېږي. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلېږي چه له رومېنی تفسیر سره په اول صورت کېنې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی. او په نورو صورتونو کېنې د توبې قبول یواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
لِتَنْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اتَّيَتْهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځې) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینې د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کېنې) مگر چه راشی (وکاندې) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کېنې ئی د ښځو د بد افعالی او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په دول دول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندې اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مر کیده نو د دی مری ښځه به د علالتی زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئی که زړه غوښتل له هغی سره به ئی نکاح ترله. یا به ئی همغسې بی نکاح پخپل کور کېنې ساتله او د هغی تول مهر یا څه برخه بی ئی تری اخیسته یا به ئی تر مرگه پوری هلته بندی ساتله، او د هغی د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مر شی نو د هغه ښځه د خپلی نکاح واک (اختیار) لری د هغه مری ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کېنې راوولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث څنی کوم شی (چه هغی ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغی کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغی بدعملی څخه د هغی ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝١٩

او گزران کوئ تاسی (ای میرو) له دی (بنغو) سره په نیکی طریقی سره!، پس که خوښی نه وی ستاسی دا بنغی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر ډیر.

تفسیر: یعنی له بنغو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او مامن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خوښو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چه د ذلت او د سختی سلوک له بنغو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که ستاسی د کومی بنغی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کښی چه په هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مِّمَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ أَحَدَهُنَّ قِنطَارًا
فَلَا تَأْخُذْ وَامْنَهُ شَيْئًا اتَّخِذُوهُنَّ بُهْتَانًا وَإِنَّهُنَّ مُبِينَاتٌ ۝۱۰

او که اراده وکړه تاسی (ای میرونو) د بدلولو د یوی بنغی په غای د بلی بنغی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میرونو! بیرته) له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی موجب) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میره (خاوند) غوښتل چه خپله پخوانی ښځه پرېږدی او له بلی کومی بنغی سره نکاح وتری نو پر پخوانی بنغی باندی به ئی تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او خپل مهر بیرته ورکړی چه میره (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی. «کله چه پخوانی ښځه پرېږدئ!، او بله وکړئ! او پخوانی ښځی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی بنغی څخه هیڅ شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی بنغی څخه د هغه مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمُ إِلَىٰ بَعْضٍ وَآخُذْنَ مِنْكُمْ مِّنْهُنَّ مَا عَلَيْكُم ۗ

او خرننگه به آخلعی تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی
 غینی له تاسی غینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی
 (بنغو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او معازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار
 راشی نو د هغی په معاوضه کښی ټول مهر ورکول پر میره (خاوند) باندی واجبیدی نو اوس میره
 (خاوند) هغه مهر له دی غنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که نی مهر نه وی ور رسولی نو د
 هغی مهر خرننگه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه
 سره ورپریږدی د نجات او د ژغورنی (بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی ښځی ډیر
 مضبوط او کلک اقرار له تاسی غنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او
 تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی غنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یی که نه
 تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له
 هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه
 ورکول خرننگه روا کیدی شی؟

(فائده): ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته ټول مهر د میره (خاوند) په غاړه
 لازمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مگر صحیحه خلوت نی ورسره کړی وی نو بیا
 هم پوره مهر واجب الاداء گرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره
 (خاوند) نی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لازمیږی.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ۝

او مه اخلعی تاسی په نکاح سره هغه (ښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو
 ستاسی له ښځو مگر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا
 (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا)
 لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلغو له خپلو میرو، میندو او نورو غینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د
 هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح غنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو ښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! غکه چه دا بیحیائی او د الله تعالی د غضب سبب او دیر منفور کار او دیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کښی هم پوهانو هغه مذموم گانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کره شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کښی د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلی دی اگر که د ډیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح ځنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کری دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرْمَتُ عَلَیْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ

حرامی کری شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (تروریانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو گردو (تولو) ښځو بیان

کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (۱۴) قسمه دی. ۷ نسبی ۷ سببی.

(۱) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقې له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) تور (۶) وریره (۷) خورځه چه له دوی ځنی له

هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاگانی ترآخره پوری گردی (تولی) داخلی دی. هم

داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری تولی داخلی دی. او په خور کښی

عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاقی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او

اخیاقی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) گردی (تولی) داخلی دی او په ترور (عمی)

کښی د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاقی یا اخیاقی گردی

(تولی) داخلی دی او په تور (خالی) کښی د مور نیا، د نیا نیا او د گردو (تولو)

خویندی سره له دری وړو قسمونو داخلی دی. او په وریره کښی. د دری قسمونو ورونو اولاد،

اولاد الاولاد گرد (تول) داخل دی. او په خورځه کښی د دری قسمه خویندی اولاد، اولاد الاولاد

کرد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی در کړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسې اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کيږي او هغه دوه دي. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واره خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، توری وریره او خورغه، گردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي جُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّتِي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ
الْأَخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانې ستاسی هغه چه په غیږو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وی تاسی چه دخول (مجامعت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاگانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه څو خویندو کښی مگر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: اوس د «مصاهری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقې له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږي. او هغه په دوه قسمه ده.

(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیدي او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.

(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مړه شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیږي، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا. او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورځی حکم هم دی.

(فائده): دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاگانو وی، د هغه مطلب دا دی. چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنی» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه څو خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ځواکی د زړه له کومی ئی اولاد ځنی! له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښی ضروری دی.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامی کمری شوی دی پر تاسی) میروینی (منکوحی) له ښځو مگر هغه (میروینی - منکوحی) چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی، فرض کمری دی الله پر تاسی (تحریم د دی پورته محرماتو، یا) ښی لاسونه ستاسی، (مقرر کیدل د دی حکم په) کتاب د الله کښی دی پر تاسی باندی، (چه پاس مذکور دی)

تفسیر: د محرماتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي چه د بل چا په نکاح کښی وی یعنی هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښی وی د هغی نکاح له بل سره نه روا کیږی. تر څو چه هغه په طلاق یا وفات له خپل میره (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق یا د موت عدت ئی پوره نشی نو تر دی وخته پوری هیڅوک له دی سره خپله نکاح نشی ترلی، که کومه میروښه (منکوحه) ښځه ستاسی په «ملک الیمین» کښی راشی، نو هغه له دی حکم څخه مستثنی او پر تاسی باندی روا ده، اگر که میره (خاوند) ئی ژوندی هم وی او دی ته ئی طلاق هم نه وی ورکری او صورت ئی دا دی چه یو کافر نارینه له یوی کافری ښځی سره نکاح ترلی وی او مسلمانان پر «دارالحرب» باندی یرغل (حمله) وروی او هغه میروښه (منکوحه) ښځه اسیره کری او «دارالاسلام» ته ئی راولی، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلی وی هغه ته حلاله ده اگر که د هغی میره (خاوند) په «دارالحرب» کښی ژوندی موجود وی او خپلی دی ښځی ته ئی طلاق هم نه وی ورکری د گردو (تولو) محرماتو له بیانولو څخه وروسته تاکید فرمایي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسی باندی لازم دی. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. یعنی کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات لیکلی دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسی باندی په لیکلو سره. او تقدیر ئی کری په تقدیر کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «دارالحرب» کښی نیولی شوی وی، د هغی د حلالیدو له پاره دا ضروری ده چه یو «حیض» پری تیر شی او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وی بلکه له اهل د کتابو څخه وی.

وَأَجَلَ لَكُمْ مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ

او حلالی کړی شوی دی تاسی ته (کردی (تولی) ښځی) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (١٥) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری گردی (تولی) ښځی په څلورو شرطونو حلالی دی.

(١): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.
(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!

(٣): دا چه د هغی ښځی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره چرچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شی، او بی له پریښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) څخه بیلیدلی نشی، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی ځنی د «متع» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشي نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَعْتَمِرْ بِهِ مِنْهُنَّ فَإِنَّهُنَّ أَجْرُهُنَّ قَرِضَةٌ

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی ښځی سره چه نکاح وتړله شوه او میره (خاوند) له هغی څخه تر لږی یا ډیری تاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی ښځی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه ښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی څخه نه خلاصیږی. که ښځه بیخی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی څخه گرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيزَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

او نشسته گناه پر تاسی باندی (ای میرونیو (خواندانو) او بنغو!) په هغه شی کښی چه راضی شوی یی تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی ښه عالم (په پتو او ښکارو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخه شی لږ کړی. یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښی هیڅ ویاړ نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خواند) څه شی لږ کړی! یا ارتینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (یا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښی په هر شان چه بیا سره راضی شول). په آخره کښی ئی وفرمایل چه الله تعالی ته ستاسی گرد (تول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایی هغه بیخی له گټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښی ستاسی د دارینو منافع او ښیگڼی (فائده) او په مخالفت کښی ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَافِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ط

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینغو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتری او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سری لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وینځی سره خپله نکاح وتری چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښی وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو میره (خواند) ئی د هغی له نفقی

څخه فارغ البال گرځي. او که میره (خاوند) ته ئی ور وسپاری، نو بیا هم د اصیلی د نفقی په نسبت د دی وینځی په نفقه کښی خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سری چه د اصیلی ښځی د نکاح کولو توان لری نو ده لره د امام شافعی رحمه الله علیه او نورو په نزد له وینځی سره نکاح ترل حرام دی. او زموږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی هسی نکاح «تنزیهی کراحت» لری او د داسی نکاح د صحت له پاره د وینځی مسلمانی د اکثر و علماؤ په نزد ضروری ده او زموږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابی وینځی سره نکاح وکړی نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښی اصیله ښځه وی نو ده لره له وینځی سره نکاح ترل! د گردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاٰیَاتِكُمْ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسی څینی ستاسی له ځینو نورو یی! (یعنی گرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یی!)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی د تولو د ایمان اصلی کیفیت معلوم دی. تاسی لره ښائی چه په ښکاره باندی اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځنی بهتر او افضل کیدی شی. نو د ایمان له حیثیته د وینځی په نکاح کولو کښی نه ښائی چه څه انکار وکړی ځکه تاسی په خپلو منځونو کښی گرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوی یی! او په یوه دین کښی سره شریکان یی! نو بیا له وینځو سره نکاح ترل ولی عیب او ننگ او عار گنئ؟ په دی کلام سره د وینځو د نکاح په لوری توجه ورکول او له دوی ځنی د نفرت د احساس لری کول مطلوب دی.

فَاَنكِحُوْهُنَّ بِاٰذْنِ اَهْلِهِنَّ وَآتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصٰتٍ غَيْرِ مُسْفِحٰتٍ وَلَا مُتَخَدّٰتٍ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځی په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وی دوی عفیفی ساتلی شوی له زنا چه نه وی زنا کوونکی په ښکاره او نه وی نیوونکی د پتو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وکړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلي! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلی، تنگی او خفګان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینځی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینځی دی پتی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لارمپیږی. له دی ځایه رانکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لارمپیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

وَإِذَا الْحُصْنُ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصلو ښځو باندی دی له عذاب (له حله چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح څخه نی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت نی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنگسار او په گتو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح نی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه نی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شی. او مری او وینځی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَلَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړی په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیږلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وينغو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسی په حق کېږي. ډیره ښه ده. ځکه چه ستاسی اولاد به آزاد وی. هو! له هر چا سره چه څه اندیښنه وی چه صبر او تحمل به ونه شی کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسی حالت کېږي کومی وینغی سره خپله نکاح وتړی. او الله ښه بښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

اراده لری الله چه بیان کړی تاسی ته (شرعی احکام) او وښیي تاسی ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسی وو (له انبیاء او بوځی تاسی په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی او الله ښه عالم دی (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسی ته د حلالو او حرامو حال معلوم شی او د پخوانیو انبیاء لاره در په برخه شی لکه حضرت ابراهیم علیه السلام او نور. او مغفرت ستاسی په برخه کړی. او الله جل جلاله ته ستاسی مصالح او نور گردد ((تول)) حالات پوره څرگند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبیر کېږي حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدایت څخه محرومیږئ! او د پخوانیو پیغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالی له رحمت او مغفرت نه هم بی برخي کېږئ! (نو ځکه تاسی ته بیانوی هغه چه مخفی ؤ له تاسی نه چه هغه د وینغو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قیود، اخروی وعد او وعید او د دنیوی ژوند د اصلاحاتو تحلیل دی خو چه تاسی ته د هغو انبیاء او صالحانو لاره دروښیي چه پخوا له تاسی نه تیر شوی دی او تاسی هغوی پسی اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقوی او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبین دین التزام، او په شرعی احکامو اعتصام هر سری مأجور او فائز المرام گرځوی. اللهم ارزقنا الهدایة والحلال وقنا الضلالة والنکال)

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځینی احکام او د هغو ښځو بیان وشو چه له دوی سره نکاح ترل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قیودو او د شرائطو یادونه او د بدکاری ځنی ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنگه چه د څو وجوه لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئی په دی آیت

او په راتلونکو دوو آیتونو کېنې د دې احکامو منل او تعمیل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَّتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوٰتِ اَنْ تَبْلُوْا مِثْلَ لَظِيْمٍ ۝١٦

او الله اراده لري چه رجوع وكړي په رحمت سره پر تاسي باندې. او اراده لري هغه كسان چه متابعت كوي د شهواتو (د نفس د آرزوگانو) د دې چه كاږه شئ تاسي (د حق له لاري څخه) په كږيدلو ديرو لويو او لري سره.

تفسير: يعنې دا مختلف قيود چه پخوا له دې نه تير شول له هغو څخه پر تاسي باندې رحمت فرمايل مطلوب دي. نو ځكه الله تعالى د دې قيودو په نسبت حكم وفرمايه او هغه كسان چه په خپلو شهواتو كېنې اخته دي دا غواړي چه تاسي له سمې لاري لري ولوړئ! يعنې د هغوي په شان تاسي هم د خپلو شهواتو اتباع وكړئ! او گمراهان شئ! نو اوس هر څه چه كړئ، ښائې چه په پوره عقل او فكر او پوهې سره ئې وكړئ!

يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وِخْلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ۝١٧

اراده لري الله د دې چه سپك كړي (بار) له تاسي نه، او پيدا كړي شوي دي انسان ضعيف (كمزوري چه د دروند بار طاقت نه لري).

تفسير: يعنې الله تعالى انسان ضعيف پيدا كړي دي او الله تعالى ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر كومه محايه پوري صبر كولي شي او له هغه څخه زيات صبر نشي كولي نو ځكه ئې په هر حكم كېنې د تخفيف لحاظ هم فرمايلي دي. داسې نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفيد ليدل شوي دي. همغه ئې ورپه غاړه كړي دي. سخت وي كه آسان. مثلاً له ښځو ځنې ځان ساتل او له شهوت نه صبر كول د انسان له پاره دير سخت ؤ، نو ځكه الله تعالى جل وعلې شانه د ده د خواهش د پوره كولو له پاره جائزي طريقي ور وښولي، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل كړي شي او داسې ئې نه دي فرمايلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع كړي شوي دي حق تعالى په خپل رحمت سره په شريعت كېنې تنگي نه ده فرمايلي چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وغځلي. د دې آيتونو خلاصه داسې راووته چه «له شهواتو ځنې د نفس ساتل - او د دې گړدو (تولو) قيودو منل چه د ښځو په

باره کښی مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعمیل خورا (ډیر) ضروری او بیخي مفید دی.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښی په ناروا سره! مگر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروي) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، تګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غضب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روا نه دی. هو! که سوداګری یا بیع او شری د جانینو په خوښی سره وشي نو په دی کښی هیڅ حرج نشته او له دی مال ځنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی دروند وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهی په هغه څه کښی د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالی رضاء په کښی نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالی او په رضاء د الله تعالی کښی وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ٢٩

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښی یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالی پر تاسی باندی ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلېږلی دی چه په هغو کښی بیخي ستاسی ښیګڼه (فایده) او خیر دی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

او هر شوک چه وکری دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدي) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر شوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل شوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالی ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی شوک داسی گومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالی مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف ځنی نشی اړولی.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبْرًا تَتَّهَوْنَ عَنْهُ تُكْفَرُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلُكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) گناهونو څخه چه منع کولی شی تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) گناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه شوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالی څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له گناهونو ځنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د گناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سری زیار (محنت) وکاری چه له گناهونو ځنی ځان وژغوری (وساتی) او ور معلوم شی چه هغه شوک چه له کبیره ؤ گناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی بشل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مگر د گردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر شو په هغه سره د گردو (تولو) امور پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملگری په سرسری دول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره و گناهونو غنی ځان وژغورئ (وساتی) ! یعنی یوه کبیره گناه هم ونه کړئ ! نو بیا یواځی صغیره گناه هرڅومره وکړئ ! هغه به ضرور درېښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم (کیف ما اتفق) یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د گردو (تولو) سزاوی هر ورو (خامخا) دررسيږی.»

«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالی ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله و بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره و الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله و مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء ځنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبر الکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مگر مونږ له هغو گردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاوندانو په نزد په دی معنی سره گردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله و په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ !

دا خو ښکاره ده چه د ﴿إِنْ جَاءَکُمْ مِّنْ أَهْلِ الْاِسْلَامِ فَامْتَحِنُوهُمْ اِنَّهُمْ لَمَّا یَاْتُوْکُمْ یَنْتَظِرُوْنَ اَلْاِیَّٰنَ یَحْجِیْبُوْنَ کِبٰیْرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ اِلَّا الْمَمْرُ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همنه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه قال ما رأیت شیئا اشد باللمم مما قال ابوهریره عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق - والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکنذبہ انتهى» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولگیده. او د حبر الامه او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذا القياس د «سيئات» معنی له دی شخه ښه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنگه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله و چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه گنله کیږی؟ او په واقعی توگه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه له هغه شخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه شخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د معتزله و خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د «لم» لفظ چه په «النجم» کښی راغلی او د هغه د معانی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالی عنه د حدیث شخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالی د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرر فرمایلی ده هغه هر و مرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښی د سترگو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مگر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترگو، ژبی او نفس او د نورو گردو (تولو) په زنا کښی واقع کیدل محقق شول که د گردو (تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه گرد (تول) وسائلو او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، گواکی د دوی ماهیت قلب شوی د گناه په ځای عبادت وگرځید. مثلاً یو سری د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مگر په مسجد او په عین موقع کښی متنبه او وښی شو او له غلا ئی توبه وایسته او کرده (توله) شپه ئی د الله تعالی په عبادت کښی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورنگ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وگرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د دی حدیث له اوریدلو شخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه پوهید چه «لم» هغه خبری دی چه په اصل کښی لویه گناه نه ده مگر د گناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) گناه گرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره و گناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لم) ورځنی صادرپری مگر د لویو او اصلی گناه له صدور شخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او محتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کښی هم بی له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دی خبری ضرورت پاتی کیږی چه د دی آیت په توضیح کښی د صغیری گناه او د کبیری گناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د غواب ورکولو څه فکر وی. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځی او د اجتناب معنی هم ظاهریږی. او نوری گردی (تولی) وری خبری انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږی د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسی شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسی گناهونو ځنی ژغوری (ساتی) او د هغو د ارتکاب ځنی خپل نفسونه ساتی چه د گناهونو په سلسله کښی مقصود او لویه گڼله کیږی، نو د هغه اجتناب او ژغورنی (ساتنی) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومی لویی گناه د حصول په طمع نی کړی وی معافیږی. او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښی داخلیدی. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلی صغائر د کومی بلی سلسلی د کبیری گناه مثلاً د شرابو له نه څښلو ځنی به معافیدی شی یا د شرابو د څښلو لامله (له وجی) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبیدی. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دی. ولی په واقع کښی مطلقاً صغائر په حسناتو سره ښل کیږی. کما قال الله تعالیٰ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّرَّاتِ ۚ ذَلِكَ ذِكْرُ لِلَّذِ كُورِينَ﴾

وَلَا تَتَّبِعُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسی د هغه شی چه غوره گرځولی دی الله په هغه شی سره ځینی له تاسی پر ځینو نورو

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښی شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسی د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم گواکی همغسی دی چه د چا په خاص مال او ځان باندی له کوم سببه منگولی ځینی کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دی ځنی ستاسی په منغو کښی حسد او بغض پیدا کیږی. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لارمیدي. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښی الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندی حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږی او په میراث کښی نارینه ته دوه برخي ورکولی شی؟» په دی آیت کښی د دغو گردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٦﴾

شته نارینه و لره نصیب (برخه، مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه کری
وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه
کری وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده
بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (دیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرر شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی
داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیدی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه
کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هوا خبره بله ده چه الله تعالی سم له خپل حکمت
او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کری، نو د هغه په نسبت حرص او
شکایت کول بیځایه هوس دی. هوا که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواری
دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته
لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل
طالب نشی! او الله تعالی ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه
استحقاق دیر ښه ورڅرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله
کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ورپه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره
سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه
وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی)

بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَلَتْ
أَيْمَانُهُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيبُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٧﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه و او ښځو) گړځولی دی مونږ وارثان (چه
واخلي خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریشی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پرديو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال غنی چه مور او پلار او خپلوانو پریشی دی وارثان ګرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی ګرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) ورورسوی! الله تعالی ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکړی شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکړی شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: دیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملګری کړل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی وروڼه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی. هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرګ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مګر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

الرِّجَالُ قَوَمُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِهِمَا نَفَقَاتٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوئی) ورکړی دی الله غښتی د دوی ته پر غښتو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لګښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی رابییی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالی نارینه پر

بنغو باندی په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکی گرځولی دی.

(١): لویه او موهویه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښی ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه ؤ ته پر بنغو باندی په علم او عمل سره (چه دا دواړه د گردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویې عطا فرمایلی ده. چه د هغو تشریح په احادیثو کښی شته. (یعنی په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر بنغو باندی فضیلت او لویې ورعطا کړی ده.)

(٢): کسبې وجه دا ده چه نارینه پر بنغو باندی خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضروریاتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه بنغو لره ښایی چه د نارینه حکمونه ومنی.

(فائده): یوی صحابی ښځی د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیره ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شو او د دوی حال ئی وربکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چه «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلي!» په دی منع کښی دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښی خیر دی.»

وَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

نو هغه ښځی چه نیکی دی حکم منونکی دی (د میرونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غیاب (غیب) د میرونو (خاوندانو) (خپلو کښی د ځانونو خپلو او د خپلو میرونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میرونو (خاوندانو))

تفسیر: یعنی هغه ښځی چه نیکی دی دوی د خپلو میرونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښی د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښی هیڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْبِرْ لَهُنَّ

او هغه ښځې چې ويريږي تاسې له سرکشي (بدگزرائي) د دوی نه نو نصيحت وکړئ دوی ته او پريږدئ تاسې دوی (خپلې شاولي ورته وگرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصيحت سمې نشوئ) او ووهئ تاسې دوی (که په بيلتون هم سمې نه شوي)

تفسير: يعنې که کومه ښځه له خپل ميره (خاوند) سره بدگزرائي وکړي نو ښايي (چې ميره (خاوند) دې دغه ښځه د څيښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظيم) په ژبه وپوهوي. چې نور دې هسې نه کوي. که ئې ونه منله نو بيا دې په همغه خونه (کور) کېږي په گورښي (يووازي) بستره کېږي پريږدي. او که په دې هم سمه نه شوه نو داسې دې ووهي چې د دې په وجود کېږي د وهلو اثر پيدا نشي يا ئې هډوکي مات نشي د هر تقصير له پاره يوه درجه وي نو سم له هغې سره د هغې د تاديب او تنبيه اجازه شته چې د هغې درې درجې په ترتيب سره په آيت کېږي مذکورې دي. وهل او ټکول وروستني درجه ده. په معمولي او سرسري قصور باندې دې نه وهي. هو! که قصور ئې زيات وي، نو بيا ئې په وهلو کېږي هيڅ حرج نشته او غومره چې مناسب وگڼي هغومره دې ووهي. مگر د دې خبرې لحاظ په کار دي چې هډوکي ئې مات نشي. او داسې يو پرهار ورته ونه رسيږي، چې د هغه اثر باقي پاتې شي.

فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٧﴾

نو که اطاعت ئې وکړ (غاړه ئې کيښوده) تاسو ته نو مه لتوئ تاسې پر دوی باندې لاره (د ضرر او اذيت) بيشکه الله دې ډير پورته (په غلبه او مرتبه کېږي) ډير لوی (له ټولو اشياؤ).

تفسير: يعنې که هغه ښځې ستاسې په پند يا بيلتون (جدائي) يا تاديب يا وهلو سمې شوي او له غاړې غړولو او نافرمانۍ ځنې ئې لاس واخيست، او ښکاره مطيعې شوي، نو تاسې هم لاس تری واخلي! او د دوی الزام پسي مه گرځئ! او تيرواته ئې مه لتوئ! او خامخا د دوی په پر کولو پسي مه گرځئ! او له الله څخه ويريږئ! بيشکه الله جل جلاله پر تاسې ټولو غالب او په گردو (ټولو) باندې حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کېږي هر ورو (خامخا) له بدگمانۍ ځنې کار اخلي! او مه په لږ قصور باندې دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره يو حد او اندازه ده او د ښځو په تاديب کېږي وهل وروستني درجه لري.

وَأِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که ویریوئ تاسی له مخالفت خخه په منځ د میره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولیوئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سړی او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی ته اندیښنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جگړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو څخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیوئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منځ کښی به د موافقت قضاء پیدا کوی.

إِنْ تُرِيدَ إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منځ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوشښ لامله (له وجی) د زوجینو په منځ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالی ته د گردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات گرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیږلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالی

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا شَرَكُ لَهُ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالی باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویار)

او رياء او يهودانی سره مال ورکول هم شرک دی، مگر په لږه درجه.

وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ
ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ
وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

او (نيکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکي کولو او (نيکي کوئ!) له خاوندانو د خپلوی سره او (نيکي کوئ!) يتيمانو سره او (نيکي کوئ!) له مسکينانو سره او (نيکي کوئ!) له همسايه گانو سره چه قريب وی (په نسب يا په همسايگي کښی) او (نيکي کوئ!) له همسايه سره چه بعيد وی (په نسب يا په همسايگي کښی) او (نيکي کوئ!) له هغه ملگری سره چه په څنگ کښی وی او (نيکي کوئ!) له مسافر سره او (نيکي کوئ!) له هغو (وينځو، مريو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بيشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی دير فخر کوونکی.

تفسير: د يتيمانو، ښځو، وارثانو او زوجينو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بيان کړه اوس داسی ارشاد فرمایي چه د هر يوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتياج په تناسب اداء کړئ! له گردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بيا د مور او پلار، بيا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قريب او غير قريب همسايه (گاونډی) څخه په نسبي يا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښی دا مطلب دی، چه د خپلوان همسايه حق، له پردی همسايه څخه زيات دی. او په مکانی قرب کښی به دا مدعا وی چه د نژدی همسايه حق د لری همسايه له حق څخه زيات دی. يعنی چه په لری فاصله کښی اوسيدی. په (والصاحب بالجانب) کښی د سفر، حضر او د کاراوبار رفيقان او شريکان او د يوه بادر (آقا) دوه نوکران او د يوه استاد دوه شاگردان، دوست، شاگرد، مريد، او نور تول داخل دی. په مسافر کښی ميله او غير ميله دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وينځی نورو حيواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښی ئی وفرمايل د هغو په مزاج کښی چه تکبر (لوئی) خودپسندی (ځان منی) داخل وی، هغه بل هيڅوک له خپل ځان سره برابر نه گڼی. او په خپل مال بانندی مغرور، او په عيش کښی مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی غنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردگار

دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار

دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران

بل یتیم دی بل نادره بل خپل چه وی ستا جار

اوم جار دی بیگانه بل همنشین چه وی د څنگ

لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملگری شو په لار

یا ملگری د سبق شو یا د صف یا د مجلس

او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار

دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق

په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوښیار

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٩٠﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پتوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سړی نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنی پتوی او هیچا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی. (فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پتول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا يَالْيَوْمَ الْآخِرُ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

او نه (خوشبوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونې خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملگری نو بد ملگری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی. له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسې چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاء کاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لگول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی ئی.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَانْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بَرِّمٌ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریاء په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کښی د مال نسبت د هغوی په لوری شوی ؤ. اوس د ﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمایلو کښی داسی یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئی چه زده غواړی لگوی ئی دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئی د الله تعالی مال گنلی او په همغه لاره کښی ئی لگولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۳۵﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او ور به کړی (محسن ته الله تفضلاً) له زده خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف - او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضاعافاً مضاعفه - څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا

نو څرنگه (حال) به وی په هغه وخت کښی چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاءو څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنگه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښی د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ځرودو (تولو) حالاتو

باندی به شاهی لولی نو ای محمد! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاء علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هو!» اشاره د پخوانیو انبیاء علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهی لولی ته به هم ای محمد! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَ يَدْعُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پتوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت ځنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی ویللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیږی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالی ځنی نه شی پتولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقرارو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقرارو، یتیمانو، مسکینانو، همسایگانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء ځنی ویږول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک ځنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (ټولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایي او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (ټولو) عباداتو ځنی اولی، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ژ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی دیر اهم او شاق او درانه ښکاری (۱): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو ځنی وځی.

(۲): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه ځنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهم بالشان دی (یو): حضور او خشوع، (بل)؛ طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ژ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنگه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د ټولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو ځنی دوه نفعی هم معلومیږی (اول): څرنگه چه د پاسبیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) ځنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسبیو گردو (ټولو) ذکر شویو اومرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په گردو (ټولو) اومرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له گردو (ټولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه ټول تیر شوی احکام واورى نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی ډیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا
مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسی مست یی (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شی تاسی پر هغه شی چه (یی) وایی تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په رومبنیو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا شَرْكُ لَهُ﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدايات ورکوی او د دی هداياتو مناسبت له پخوانیو هداياتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول (۱): په الله تعالی باندی ایمان نه راوړل.

(۲): خپل مال د الله تعالی په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د رومبنی خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا راښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی (اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.

(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالی جل وعلی شانه منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نزدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.

اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضدادو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. خو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.

او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبیئ مگر د سفر په حالت

کنبی چه د هغه حکم وروسته له دی څخه راغی.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کنبی ؤ چه مسکرات (نشی شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشی په حالت کنبی له لمونځ کولو څخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کنبی راغلی دی چه «په کومه میل مستیا کنبی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راتول شوی وو. غرنګه چه شراب څښل په هغه وخت کنبی لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلی وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو ګرد (تول) سره په همغه حالت کنبی پر لمانځه باندی ودریدل. امام د ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ په سورت کنبی د ﴿لَا عِبَادَ مَا تَعْبُدُونَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کنبی «اعبد ما تعبدون» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخی غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالی په وخت کنبی یا د رنځوری له امله (وچی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پیدا شی. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهیږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کنبی د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ اَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ اَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ
الْغَائِطِ اَوْ لَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ

او که وئ تاسی مریضان (رنځوران) یا په سفر باندی (په حالت د بی اودسی یا جنابت کنبی) یا راشی یو له تاسی له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (یا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکی (خاوری) پاکي ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنګلو پوری)

تفسیر: یعنی د جنابت په حالت کنبی دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که یو داسی عذر پېښ شی چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجی) ممکن نه وی او تری معذور شی او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کنبی تیمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذورت دری صورتونه لری (۱): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پېښوی.

(۲): چه سفر ئی په مخه کنبی وی او دومره اوبه ورسره وی چه یواځی خپله گزاره پری کولی شی، اوکه اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنی لری وی.

(٣): دا چه اوبه بیخی موجودی نه وی. د اوبو د نشتوالی په تقدیر ئی د طهارت د ضرورت دوه صورتونه بودلی دی

(اول): له بولو او غاښو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کېږي.

(دوهم): له مجامعت څخه وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کېږي.

(فائده): د تیمم صورت دا دی چه په پاچه ځمکه باندی دی دواړه لاسونه ووهی! بیا دی پر خپل ټول مخ باندی په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کړی! بیا دی دواړه لاسونه پر ځمکه باندی ووهی! او دواړه لاسونه دی تر څنگلو پوری مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکی هم ده. مثلاً موزه، بوت، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندی ولویږی او په خاوره تبدیل شی هغه هم د خاوری له متجانسیت څخه پاکیږی) او هم پر لاسو او مخ باندی د خاوری په مینلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کیږی. چه له گناهونو څخه د معافی غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لری کوی نو ځکه ئی د معذوریت په وخت کېږي د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندی د تیمم حکم مبنی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو څخه زیات سهل الوصول وی نو په ځمکه کېږي دا خاصیت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چیری شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له گناهونو او خرابیو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاوری سره گډ شو. لکه چه په رومبی آیت کېږي مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٣٨﴾

بیشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئی را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کېږي د تیمم اجازه راکړی ده. او خاوره ئی د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندگانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندگانو نفع او هوسانی (آسانی) خوښوی. چه له دی څخه دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کېږي د نشی په حالت کېږي چه د یوه شی په ځای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئی هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کېږي لمونځ نه کوی، مگر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغی په نسبت مؤاخذه وشي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الصَّلَاةَ
وَيُرِيدُونَ أَن تَضَلُّوا السَّبِيلَ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَلِيًّا ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ۝

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (گمراهی په عوض د هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دی په دشمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په څنگ شی!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او کافی (بس) دی الله مددگار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ غَفَّارًا غَوَّارًا﴾ څخه نیولی تر ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ﴾ الایه - پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منع کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکړی شوی. او گمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پتول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی وایوی چه گمراهان شی. او الله تعالی ته ای مسلمانانو! ستاسی دشمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالی په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)! الله تعالی تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دشمنانو ځنی هیڅ دول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ
يَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَارْعِنَا

لِيَايَا السَّنَةِهُمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ط

ځينې له هغو کسانو چه يهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له ځایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی یهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په یهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالی له خوا نازل شوی دی له خپله ځایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. ﴿وَيَقُولُونَ سَيُهَاجِرُونَ عَصِيْنَا﴾ - او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم وراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریده! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

﴿وَأَسْمُهُمْ يُرْسَمُ﴾ - او وایی یهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی) یعنی کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «واوره! دروا دی نه ورول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناگانې لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ بنیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیشکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کون شی! (العیاذ بالله). ﴿وَرَاعِنَا﴾ - او وائی راعنا) یعنی کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (۱۰۴) آیت (۱۳) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زموږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زموږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسی علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

﴿لِيَايَا السَّنَةِهُمْ﴾ په تاوولو د ژبو خپلو... یعنی یهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره کډولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اراوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده باندی داسی عیب لگاوه، چه که دا سری په رښتیا

سره نبی وی نو زمونږ په دی قریب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالی د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرگند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ
وَأَقْوَمًا وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٣٩﴾

او که بیشکه دوی ویلی وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا) په بدل د «عصینا» کښی (که دوی ویلی وی) واوره (بی له «غیر مسموع» او نظر لره پر مونږه (په بدل د «راعنا» کښی نو خامخا به و خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مگر لږ خلق

تفسیر: حق تعالی د یهودانو د دغو دریو منعمو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چه که یهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَأَسْمَعُ غَيْرُ مَسْمُوعٍ﴾ په عوض یوازی ﴿وَأَسْمَعُ﴾ او د ﴿وَرَاعْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَنْظُرْنَا﴾ ویلی، نو دا به د دوی په حق کښی بهتر و، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودگی او شرارت ته به ځای نه و پاتی، چه له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښی بدی معناگانې اخیستلی. لیکن څرنگه چه الله تعالی دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخی گرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په گتورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مگر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خیانتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت څنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالی عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا أَنْزَلْنَا مِصْرًا قَالِمًا
مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْطِشَ وَجُوهَكُمْ فَتَرُدُّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا
أَوَلَمْ نَعْلَمْ كَمَا عَمِيَ السَّيِّئُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٠﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وگرځوو دا (هوار مخونه) په شانگانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبایحو ذکر وفرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترگی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیری بدللو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د څت په لوری او ستاسی څت د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د څتونو په شان یوه تخته ئی وگرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو.

﴿اَصْحَابُ السَّبْرِ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کښی مذکوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ
يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٣٠﴾

بیشکه چه الله نه بښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او بښی هغه گناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی تړل (په الله) دروغ لوی (او وئی کره) گناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره گناهونه دی یا کبیره. هغه گرد (تول) د مغفرت وړ (لا ټق) دی الله تعالی د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائی د هغه صغیره او کبیره گناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنگه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ قِتْلًا ۝

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکي ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس گنی، تر دی چه خپل ځانونه «ابناء الله» او «احباء الله» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په دله باندی به لو ظلم هم نه کیږی یعنی دغه دله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالی ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِلُّ أَشْيَاءَ﴾ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالی خاص بندگان او د انبیاءو ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالی د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماو د زرو په چاودونو کښی وی.)

أَنْظُرْ كَيْفَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ۝

وگوره ای (محمده!) چه څرنگه تری دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالی باندی دا دول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالی دوستان وایی او د الله تعالی په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ
وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ۖ

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خیانت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ۖ

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم و کر او د کفر طریقه ئی د اسلامی طریقی څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چه الله تعالیٰ لعنت وکړی د هغه حامی او مددگار په دنیا او آخرت کښی هیڅوک نشی کیدی، نو چه اوس دوی د خپلی مرستی (مدد) په طمع د مکي شریفی د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخی لغو او چتی (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښی یهودانو ډیر زیات ذلتونه وگالل (برداشت کړل)، په آخرت کښی به هم په سختو عذابونو اخته کیږی.

أَمْلَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَا أَلَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ۝۶۳

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنی نشته! او که شی) نو په دغه وخت کښی به ورنه کړی دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسی خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداری زمونږ میراث دی. او یوازی مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئی د عربی نبی صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئی ویل بالاخر حکومت او باچاهی مونږ ته رسیږی که د څو ورځو له مخی دا مشرتوب نورو ته هم ورورسیږی هیڅ پروا نشته. نو په دی نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئی دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښی څه برخه شته؟ یعنی له سره دوی په سلطنت کښی څه برخه نه لری، که دوی ته سلطنت ورورسیږی نو خلقو لره د یوی ذری په اندازه هم فائده نه رسوی. یعنی دوی داسی بخیلان دی چه پخپله باچاهی کښی هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوی. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ اتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ۝۶۴

بلکه آیا حسد کوی دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یی) پر هغه شی چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادی د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعی علوم، ژوری (اوچتی) خبری) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنی آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

بانندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمعیل، یعقوب، یوسف، موسیٰ، داود، سلیمان، عیسیٰ، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت بانندی حسد او له دوی غنی انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښی دی.

فِيهِمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ۝۵۹

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له دغو (یهودانو) هغه دی چه څنگ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لویی ورکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له همدی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سببه یوازی د رخی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبی وهونکی اور بس او کافی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د مؤمنانو او کافرانو ذکر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیی قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخی ترهیب وشي.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

هر کله چه پاخه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښی نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کېږي د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکي له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکي ورآغونډو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو. مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کېږي آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ۵۹

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالی دیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کېږي الله تعالی جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلْلٌ ۶۰

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کېږي چه بهیږي له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کېږي تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کېږي ښځی پاکي کړی شوی (له تولو ناپاکيو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کېږي اوسپړی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږي چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاو څنی به بیخی پاکي، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو گڼو سیورو کېږي داخل کرو چه د لمر له تودوخی او نورو څنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منخ د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکي شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالی جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالی عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کړی نه وی!..)

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالی چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایي، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالی ته ستاسی پت او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الهی حکم په

مقابل کښی، به هغه څه اعتبار ونه لری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنع تاسی د الله! او حکم ومنع تاسی د رسول (د الله) او (حکم ومنع) د خاوندانو د حکم له تاسی (مسلمانانو یعنی حاکمانو او مشرانو!)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی یی قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کیږی چه له دی څخه دا رابښکاری چه د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجبیږی چه دوی د حق اطاعت وکړی. (فائده): د اسلامی باچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکری مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو غځنی مخالف کوم حکم ونه کړی، که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړی، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که جگړه وکړه تاسی په یوه شی کښی نو وگرځوئ تاسی دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یی تاسی چه (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسی په الله او په ورځی آخری (قیامت) باندی؛

تفسیر: یعنی که د تاسی او د اولوالامر په منځ کښی کوم اختلاف پېښ شی، چه د حاکم دا حکم د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخی د دی خبری فیصله وکړئ! چه ایا هغه حکم فی الحقیقت د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شی، نو ښایی چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وگنئ!، او ښایی چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسی په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی له زړه ایمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښی د الله تعالیٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخه به هر ورو (خامخا) وپریږئ! چه له دی څخه دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تېښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کېنې کومه جگړه پېښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لار شو، او دا بل ووايي چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (دیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) دیره ښه ده د عاقبت له جهت.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کېنې سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ!، یا له خپلی رانی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصوصت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. څکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جگړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راول. نه خوښوی، څکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ! او د بل هیچا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورايه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جگړه پینه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لار شوا» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لار شوا» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگړی د پېښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وکړه همغه به سره ومنوا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی گڼلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه جگړه واوریده او د یهودی له بیان ځنی ورښکاره شوه چه دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیې په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جگړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی دول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باندی ئی د قتل دعوی دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی ځنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝

او كله چه وويل شی دی (منافقانو) ته راغی! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کری (رالپلی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جگری د فیصلی له پاره) نو گوری به ته منافقان چه گرخی به له تا (له ډیری دشمنی) په گرغیدلو سره .

تفسیر: یعنی که په کومه جگړه کښی منافقانو ته وويل شی چه «د هغه حکم په لوری راشی! چه د الله تعالی له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جگری وړاندی کړی!» كله چه دوی ظاهرأ د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مگر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بج کوئ) او بیرته ستنیږی (واپس کیږی)، او غواری چه په کوم چل او فریب سره ځان تری گوښه (بیل) کری. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه نی غواری لاړ شی او هلته خپلی جگری فیصله کری.

كَفَيْتَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ يَا قَدْ مَتَّ أَيْدِيَهُمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ۝

نو څه به وی (حال د دوی) كله چه ورسپړی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (گناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشی دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مگر د ښیگنی (اصلاح) او موافقت (د جگړه کوونکو - نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا ګردی (تولی) خبری خو وشوی مگر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب ورورسپړی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتلو څخه ویریږی او بیرته ځان کوی او كله چه پر دوی باندی عذاب نازل شی نو هلته به دا منافقان څه وکړی شی پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشی او

قسمونه و خوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه بنائی هغه زمونږ په منع کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد ځنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه و.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٥٧﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنگ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووايه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالیٰ د دوی د قسم او د پخوانی معنرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالیٰ ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تدبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالیٰ پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو ځنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غوږ مه ږده! مگر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورځولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه! او د دوی له هدایت څخه مه ناامیده او مه مایوس کیده!

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٥٨﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مگر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی و دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

دیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لوری لیبوی، نو په دی غرض ئی لیبوی، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (ټول) بندګان د هغه خبری ومني نو دا ضروری وه چه دی خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومی، بی تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له ګناه او خرابی کولو څخه وروسته هم وین او متنبه شوی وی او له الله تعالیٰ څنی ئی معافی غوښتی وی او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی له پاره د معافی دعا کړی وی نو الله تعالیٰ به د دوی توبه قبوله کړی وی مګر دوی داسی خراب کار وکړ، چه اول ئی د (رسول الله) له حکم څنی چه عیناً د الله تعالیٰ حکم ؤ، غاړه وغروله، نو کله چه د هغه ویاړ پر دوی باندی ولوید، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئی لاسونه پوری کړل، او په بڅایه تاویلاتویسی ولویدل، نو د داسی کسانو مغفرت به په څه ډول (طریقه) سره وشي؟

فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ١٥

پس قسم دی په رب ستا چه نه مؤمنان کیوی دوی تر هغه پوری چه حکم (منصف) کړی دوی ټاپه هغه جګړه کښی چه پښه شوی ده په منځ د دوی کښی بیا ونه مومی دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کښی خپګان (تنګی - ناراضی) له هغه شی چه حکم (فیصله) کړی وه تا او (ویي) منی دوی په منلو سره «بی له جګړی په خوښی سره».

تفسیر: یعنی منافقان څومره بیهوده خیاله دی؟ او څومره خوشی چتی (بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه مونږ په خپل ذات قسم کړی چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لویو مالی او جانی جګړو او خصوماتو کښی تا منصف او حاکم ونه ګنی. او ستاسی له فیصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کښی هیڅ یو قسم خپګان او تنګی او ناخوښی رانه شی. او ستاسی هر حکم په خوښی سره ونه منی او له زړه ئی قبول نه کړی. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کیودی تر هغه پوری دوی ته ایمان له سره په برخه کیدی نشی. اوس هر هغه شی چه کوئ ښائی چه په ښه فکر او پوهی سره ئی وکړئ!.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمُ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اقْرَبُوا مَنْ دِيَارِكُمْ
 مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
 خَيْرٌ لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ۖ وَإِذْ آتَيْنَاهُم مِّنْ لَّدُنَّا آجْرًا عَظِيمًا ۖ
 وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه
 کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی
 اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا
 جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند
 ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (دیر غوره)
 دوی ته او دیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت
 کښی به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب)
 دیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری
 سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (تولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالی دی، نو ځکه د ده د
 حکم په مقابل کښی هیچا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلی
 شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی
 وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو
 صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راځي نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی.
 اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او
 خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن ځنی
 د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی تگ وکړی، نو نفاق به
 بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده
 حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگنی (فائده)
 ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ۝

او هر شوک چه حکم و منی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کېنې) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملگری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرته ظاهرأ د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالی له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیل د هغه تصدیق وکړی. «شهید» هغه دی چه د الله تعالی او انبیاءو علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.

«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی. مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی گرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کېنې برابر نه دی، خو که د الله تعالی او د پاک رسول په امر منلو کېنې مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کېنې راځی. او د دی حضراتو رفاقت د دیری ښیګڼی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.

(فائده): په دی آیت کېنې دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کېږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخه دی.

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عِلْمًا ۚ

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانیه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په ټولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاءو علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه غځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیچا ته د دی امورو د تفصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اخذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ تَنْفِرُوا جَمِيعًا ۝٤١

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلی تاسی ولسی خپلی (یا ځان له کفارو وساتی! او ورته هوښیار وئس!) بیا ووځی تاسی (غزا ته) دلی دلی (جلا جلا (جداجدا) فوغ) یا ووځی تاسی گرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاء عليهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د رفاقت انعام وررسیږی. څرنگه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کر خو هر څوک د حضرات انبیاء عليهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د ملگرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کری. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو غځینی کسان متزلزل او وارخطا او غځینی له کفارو سره ملگری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلی! اعم له دی چه دا کار د ولسی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځی! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنگه چه موقع وی.

وَإِنْ مِنْكُمْ لَسَ لَیْبٌ طَائِفٌ

او بیشکه عُینِی له تاسی خامخا هغه خووک دی چه هرومرو (خامخا) تاخیر به کوی (په تللو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی عُینِی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تللو کښی غند (دیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترگی نیولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملگری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی و مگر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالی له امر منلو سره ئی هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٢٧﴾

نو که ورسپری تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت کښی غند (دیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتې ته به ئی ردی سترگی نیولی وی چه پر دوی باندی به څه شیان پېښیږی اوس فرمایي وروسته د غزا له ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربر (تکلیف) ورپېښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتې موندله، نو منافقان به دیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالی لوی فضل و چه په جنگ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیڅ خیر پکښی نه و. ﴿الْحَدِّیْلُ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَيْنُ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَلَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٢٨﴾

او که ورسپری تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه گواکی

نه وه په منځ ستاسی او په منځ د ده کښی هیڅ دوستی (او وایی به) ای کاشکی زه (هم) وی له دوی سره نو بریالی (کامیاب) شوی به وم په بری ډیر لوی سره (له غنائمو)

تفسیر: یعنی که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشي لکه چه بری ومومی یا د غنیمت ډیر مال لاس ته ورشي نو منافقان ډیر خپه کیږی لاسونه سره مښی (مروړی)، غاښونه چیچی او لکه دښمنان د حسد او رخی (کیني) د غلبی له کبله (وجی) وایی «هی! د افسوس ځای دی! چه مونږ ولی له مسلمانانو سره په «جهاد» کښی شریکان نشو او له دی لویی ولجی (غنیمت) او بری څخه خوشی چتی (بیکاره) بی برخی پاتی شو که مونږ له مسلمانانو سره ملگرتوب کړی وی نو د لوټ او تاراج زیات مال به مو په لاس راغلی وی». یعنی منافقانو ته به یواځی په خپله محرومی باندی افسوس نه وی بلکه له خپلی محرومی څخه به زیات د مسلمانانو پر بری باندی لا ډیر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کښی لویږی. (نو الله تعالیٰ فرمایي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

پس جنگ دی وکړی په لاره د الله کښی هغه کسان چه خرڅوی دوی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) په آخرت او هر څوک چه جنگ وکړی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) پس شهید کړی شی یا غالب (غازی او بریالی) (کامیاب) شی پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی که دا منافقان له «جهاد» ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) ودی ژغوری (ودی ساتی) او که د دنیا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری!، مگر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښی ئی دنیا په لټه وهلی ده، ښایی چه د الله جل جلاله په لاره کښی بی تأمله وجنگیږی!، او د دنیا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه گوری!، او ودی پوهیږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښی هر ډول (طریقه) گټی (فائدی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال ئی په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ۝

او څه مانع ده تاسی ته چه جنگ نه کوئ تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سری دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! ویاسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددگار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنگیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(۱): د الله تعالی د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته

دی. په مکی معظمی کښی، دیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره

ئی د مدینې منورې په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ریرول

(کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه

تاسی ته په دوه ډ سببونو له کافرانو سره جنگیدل ضرور دی

(۱): چه د الله تعالی دین لوړ شی.

(۲): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی شریفی د کفارو له ظلم ځنی وژغورل (وساتل) شی.

(چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو ځنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم

او له مسلمانانو هلکانو او ښځو ځنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالی عنهم وعنهن

وو.)

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنگ کوی دوی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنگ کوی دوی په لاره د شیطان کښی نو جنگ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره!، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څنگه چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښی او کافران د شیطان په لاره کښی جنگیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددگار دی نو نور هیڅ ډول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حيله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښی راځی.

الْمَرَّةَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنگه په مکه کښی) او قائموی (سم) اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰۃ!

تفسیر: په مکې معظمی کښی پخوا له هجرت کافرانو مسلمانان ربرول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپېښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار گرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلی. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰۃ هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښی له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کمری او د جسمانی تکالیفو په گاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی. هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰه ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كَبَّ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنگ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویری او ویی ویل دوی ای ربه زموږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنگ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتي نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنگیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زموږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مگر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی ویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی یا له هغه څخه هم زیات ویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخورى او لږ څه وغځیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکي چه له مرگ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاړی غړولو له کبله (وجی)).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ٥٢

ووايه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کمری شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی خرنکه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وچی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووايه دنیوی گردد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ! او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غروئ! او له غذا کولو څخه ونه ویریئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی ربر (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د گوتی په مېلو سره څرگندیږی ظلم ونه کړی شی).

اَيُّنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرگ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، مانپو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هر ورو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لاړ نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلې څخه ویریدل بیخي ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تَصِبُّهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تَضِبُّهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ

او که ورسپړی دوی ته څه نیکي (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکي) له (جانبه د) الله ده او که ورسپړی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسیر: یعنی د دی منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنگ تدبیرونو ښه نتیجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وایی «دا د الله له لوری دی» یعنی یوه اتفاقی خبره پیښه شوی ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبیرونو ځنی انکار کوی او که تدبیر په ظاهر کښی نتیجه ورنه کړه او د هغه له امله (وَجی) هزیمت او نقصان پیښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبیرونو باندی الزامات لگوی. (یهودانو) به ویل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدینه ایښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ۝١٥

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هیڅ خبره باندی

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنگی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خیر او شر) گرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو گردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښی بل هیڅوک گوټی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبیر هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بیخی غلط او له یوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبیر که ظاهری نتیجه ورنه کړی خراب ئی مه گنئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راوولی او ستاسی ازموینه کوی دا ستاسی د قصور یو اجمالی ځواب ؤ، د منافقینو د الزام ځواب په وروستنی آیت کښی په تفصیل سره راځی.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له نیکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خبره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره بنایی چه نیکی او ښیکه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگنې او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شامته ویولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او سبب نی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا مَّوَكَّفًا بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝

او لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله ځنی د منافقینو الزام لری کر او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیږلی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیچا د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۝

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه ځنی مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کړی او نه مونږ ته لیږلی ئی چه دوی مه پریږده چه گناه وکړی. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواځی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکې و.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَأْنَاهُ مِنْ عُنَدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

او وایې دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه
نو د شپې (په مشوره سره وایې) یوه ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چه
وایې ئی (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبرې چه د شپې ئی (په مشوره
سره) وائی دوی، نو په څنگ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکړه ته!) او
توکل (اعتماد) وکړه په الله باندی! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو منافقانو یوه بله مکاری واورئ! ستاسې په مخکې وایې ستاسې حکم مو ومانه!
او چه د باندې لار شی ستاسې په مخالفت مشورې سره کوی. یعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په
خپلو منځونو کې سره جرګې کوی او د الله تعالیٰ په دربار کې د دوی دا گردی (تولی)
مشورې هم لیکلې کیږی، او دوی ته د دوی د گردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږی
نو ای نبی علیه السلام! ته له دوی څنی خپل مخ وگرځوه! او د دوی د هیڅ خبرې پروا مه لره!
او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محنوفی
مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینی مفسرین وایې «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او
فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کې ئی گورئ! ځینی مفسرین ئی
په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ۝

ایا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصیح بلیغ معجز) قرآن کې او که
وی (دا قرآن) له جانبې د غیر د الله څخه نو خامخا موندلې به و (دوی) په
هغه کې اختلاف ډیر (لکه چه د بشر په کلام کې د معناگانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيږي).

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښي د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عیناً لکه د الله تعالی اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالی د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طریقه) سره ښکاره شول مگر منافقان او زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخالفان دا ویلي شی چه د الله تعالی شهادت او د ده د ارشاداتو په تسلیم او تصدیق کښي مونږ له سره څه تأمل نه کوو مگر دا به څرنگه راڅرګنده شی چه دا د الله تعالی کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالی د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کریم کښي غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طریقه) سره دا ورڅرګنده شی، چه قرآن عظیم د الله تعالی کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالی کلام نه وی لکه چه تاسی گمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډیرو موقعو کښي راز راز (قسم قسم) اختلافونه لیدل کیدل. وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پېښیږي د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږي. که دا قرآن کریم د الله تعالی کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښي به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښي به ئی د غصی خبری هیرولی او د دنیا په بیان کښي به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کښي به ئی د دنیا څه خبری نه کولی. په بی پروایی کښي به د عنایت څه ذکر نه وی او په عنایت کښي به د بی پروایی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وایه او د یوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام ځنی مختلف په نظر راته، لیکن څرنگه چه (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښي د دغو ګردو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نیولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږي چه په (قرآن شریف) کښي د هر شی بیان د هر مقام په اقتضاء په هغه یو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښي همغومره الزام شته څومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر یوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمایلی ئی دی چه ځینی له دوی ځنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پریشانو په وخت کښي کلام له خپل حد څخه ووځي او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشي. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (تولی) خبری یو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاري یعنی کومه جمله ئی فصیحه او کومه جمله ئی غیر فصیحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او یوه ئی رښتیا او بله ئی دروغ ښکاري، او په پاک قرآن کښي سره له دومره لویي هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباین او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاري چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دې كېنې دې خبرې ته هم اشاره وشوه هر څوك چه له تدبر او فهم څخه كار وانه خلی نو ده ته په دې قرآن عظیم كېنې د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شی. مگر پوه او فهم سړی له سره داسی نه كوی په دې مقام كېنې كه څوك له فهم او تدبر څخه كار وانه خلی، نو ویلی شی چه اول ئی وفرمایل ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾ بیایي وفرمایل ﴿وَأَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته). والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذْأَعْوَابِهِمْ

او كله چه راشی دې (منافقانو) ته كوم امر (خبره) له امن «نصرت» يا «كوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دې منافقانو او ناقصو مسلمانانو كېنې داسی خرابی شته كله چه د امن كومه خبره وړاندې شی لكه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایي، یا د اسلامی لښكرو د بری زیری واوراوه شی یا كومه ویروونكی خبره واورى لكه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتې خبره واورى نو داسی خبرې بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی الاكثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی كوی.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

او كه دوی وررسولی (او پریښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاكمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دې كار هغو كسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شی ښه له بدو) له دوی ځنی (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی كه له كوم ځای څخه كوم خبر ورسیږی نو ښایی چه پړومبی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته وواپی كله چه دوی د دې خبری تحقیق او تسلیم وكړی، نو بیا دې د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دې بل چا ته وكړی او پر هغه باندی دې عمل وكړی.

(فائده): رسول الله مبارك یوه قوم ته یو سړی د زكوة ټولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندې وروتلې ؤ ده له لری خیال وکړ گواکې دوی زما د وژلو له پاره سره ټول شوی دی نو بیرته (مدینې منورې) ته وگرځید او دا ئې مشهوره کړه چه فلاښی قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په گړد (ټول) ښار کېښی انتشار وموند په پای (آخر) کېښی غلطه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاسْتَبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٧﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسې (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هر ورو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسې د شیطان مگر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسې څخه) لږو.

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسې د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لیدلې او تاسې ته ئې وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کېښی ئې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسې به گمراه شوی وی مگر څو خواص چه کامل العقل او کامل الایمان دی، همغسې به په ایمان قائم او ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیهاټ) انعام وگنئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تممیل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِكَ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا

نو جنگ کوه ته په لاره د الله کېښی (له پاره د ترقی د دین یواځې ای محمده! که بل چا درسره ملگرتیا نه کوله) نه ئې مکلف کړی شوی ته مگر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبوه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړی (سختی د) جنگ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنگ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویریدې نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کېښی توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددگار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسې سره ملگرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه! هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنگ مخه ونیسی.

(فانده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هر ورو

(خامخا) «جهاد» ته غم. اگر که یو سری هم له ما سره ملگرتیا ونه کړی.» او له ده سره یوازې (۷۰) تنو اصحابانو «بدر الصغری» ته د «جهاد» په قصد تشریف یووړ چه د هغه وعده له (ابوسفیان) سره د «احد» په غزوه کېنې شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آیت (١٨) رکوع کېنې وشو. الله تعالی د «ابوسفیان» او د قریشو د کفارو په زړونو کېنې رعب او خوف او ویره واچوله چه هیڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کېنې دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنگ بند شو. او دوی له خپلو ملگرو سره روغ رمت بیرته تشریف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاسًا وَّ اَشَدُّ تَكْوِيْلًا ﴿٨٧﴾

او الله ډیر سخت دی له جهته د هیبت، جنگ او ډیر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنی د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنگ ډیر سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنگ او د هغوی له لاسه له وژل کیدلو څخه ویریږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طریقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نیک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یو بار «برخه د گناه» په سبب د هغه سره

تفسیر: یعنی که څوک په نیکو کارونو کېنې سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوی یا څوک په خرابو چارو کېنې کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ویریږی او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروی، نو په رومبی صورت کېنې به د ثواب او په وروستنی صورت کېنې به د گناه برخه دوی ته وررسیږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلي. نو دی به هم د هغه خیرات په ثواب کېنې داخلېږی که څوک د کوم کافر یا مفسد یا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کېږي ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا ﴿٥٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو ورپه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ټولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کېږي ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پېښېږي.

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٥٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروگرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام وړآچول او دعا کول په حقیقت کېږي له الله تعالیٰ ځنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کېږي شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایي چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووايئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وائ! یا له هغه ځنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووايي، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کېږي «وعلیکم السلام» ووايئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمه الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کېږي به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی درسیږی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کېږي راغلل.

(فائده): په دی کېږي د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کېږي ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتی. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه څخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئی په نزد د امام اعظم رحمه الله علیه غیر له (٦) غایونو فرض کفایې دی او هغه دا دی

۱- په خطیب.

۲- په قاری د قرآن.

۳- په راوی د حدیث.

۴- په آذان کونکی.

۵- په اقامت ویونکی.

۶- په منځ د تدریس کښی د شرعی و علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښی هم د سلام ځواب لازم نه بولی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۝

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مگر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هر ورو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښی او څوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتگ او د ثواب او عقاب د گردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وگنلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فَعْتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوا أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجْدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه دلی (شوی

یئ) او الله بیرته مگرخولی دی دوی (رد کری ئی دی کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چه کری دی دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کیدل) آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه په سمه صافه لاره برابر کرئ تاسی هغه څوک چه گمراه کری دی الله او هر څوک چه گمراه (یی) کری الله پس نه به مومی ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دی منافقانو کښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ایمان نه و راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندی تینګ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا و چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندی یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهاغه) او حيله سره محفوظ پاتی شی. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تګ او راتګ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لری نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسی شیرانو سره ناسته ولاړه پریشودل شی تر څو دوی له مونږ ځنی جلا (جدا) شی». او ځینو وویل چه «ښایی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ځوندی ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالی په اختیار کښی دی تاسی د هغه په فکر او چرت (خیال) کښی له سره مه اوسئ! ښایی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسې معامله وکړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو کښی دوه ډلی مه کیږئ!»

وَدُّواَلُوْكَفْرُوْنَ كَمَا كَفَرُوْا فَتَكُوْنُوْنَ سَوَاءً ۖ فَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ
اَوْلِيَاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوْا فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاْخِذُوْهُمْ وَاَقْتُلُوْهُمْ
حَيْثُ وَجَدْتُمُوْهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ وِلِيَّاءَ وَلَا نَصِيْرًا ۝۱۳

دوست گنی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) که تاسی «هم» کافران شی لکه چه کافران شوی دی دوی) نو شی به تاسی او دوی (مگرد (تول) سره) برابر (په کفر کښی) نو مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه (د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړی په لاره د الله کښی نو که وگرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندیان ئی کرئ) او وئى وژنئ تاسی دوی هر چیری چه وموندل تاسی دوی او مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دشمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی ټینگ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واره سره برابر او یو شان شی! نو اوس تاسی ته ښایی تر څو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل گرد (تول) نفسانی اغراض پری نه ږدی، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زده ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیرې چه ومومئ! ویی! وژنئ او له دوی ځنی په کلی دول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقَاتِلُوكُمْ أَوْ يَنْتَهِوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ وَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يَقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا
إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ۝

مگر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتړی دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنگی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد گڼی له دی نه) چه جنگ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنگ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هرومرو (خامخا) به جنگیدل له تاسی سره نو که څنگ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنگ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده مگر ځولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینې او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ (ساتی)! مگر په دوه حالتونو کښی (١): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښی داخلېږی.

(٢): هغه کسان چه له جنگ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پیمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنگ وکړی او نه به له تاسی سره ملگری شی چه له خپله قومه سره وجنگیږی. او پر دی عهد باندی ټینگ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنگیږی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالی له احسانه وگټی چه دوی ستاسی له جنگ څخه مخ واړوی. که الله تعالی اراده فرمایلی وی نو دوی به ئی پر تاسی باندی زورور او غالب گرځولی وی. (دا آیت د «سیف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُونَ الْخَيْرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُواكُمْ وَيَأْمِنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا
رُدُّوْا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزْلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمْ
السَّلَامَ وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ فخذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
تَقِفُوهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ٥١

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته گرځاوه شی په فساد کښی، بیا که نشول په څنگ دوی له تاسی نه او دروېاندی ئی نه کره تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند ئی نه کرل لاسونه خپل (له جنگه) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندی کوئ یی) او ووژنئ تاسی دوی په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی گرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تگی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنگیږی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی ټینگ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وگوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً

او نه بنيابی (یا نه دی روا) هیخ مؤمن ته (یا نه دی د مؤمن کار) دا چه مر کړی «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسیر: په دی موقع کښی د خطا د قتل احکام بیان فرمایي او دا راڅرگندوی چه د اسلامی کلمی د ویونکی وژل لویه گناه ده. هوا که چیری په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبوری خبره ده او د هغه احکام بیانیری او په دی ضمن کښی د مجاهدینو فضیلت او (دارالکفر) ځنی د (دارالاسلام) په لوری د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کیفیت هم بیانیری.

(فائده): د خطا قتل یعنی د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لری لکه چه پر کوم مسلمان باندی د ښکار په گمان په غلطه گزار وکړی او ویی وژنی، یا گولی یا غشی یا نور له ښکار ځنی خطاء وتلی، یا ختلی، پر کوم مسلمان باندی ولگیږی. د خطا قتل یو صورت دا هم کیدی شی چه یو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شی او د کافرانو په منځ کښی وی او پر هغه باندی کوم بل مسلمان د کافر گمان وکړی او په بی خبری سره ئی ووژنی او دلته د هم دی صورت بیانول مقصود دی ځکه چه مجاهدینو ته علی الاکثر داسی پېښی ورپېښی دی. او له تیر شوو آیتونو سره ئی هم دا مناسبت دی او د خطا قتل د نورو صورتونو حکم هم داسی دی او په هم دی کښی گرد (تول) سره داخل دی.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُمْ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمُ بِيْثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ قَسْرٌ لِّكُمْ بِحَدِّ قَصِيَامٍ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٧﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن او (بل) دیت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مگر دا که معاف کړی دا (وارثان دغه قاتل) پس که ژ (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دښمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن «بی له دیته» او که ژ دا مقتول له (هسی) قومه چه په منځ ستاسی او په منځ د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل یو) دیت ورسپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومی (مړیې یا مال چه پری مړیې واخلي) نو (پری) روژه نیول د دوو میاشتو دی پرله پسې (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی لومړی د مسلمان مړیې آزادول او که له قدرت نی پوره نه وی. نو دوی میاشتی متصلی روژه نیول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفارو او د قاتل د خطا تلاقی ده. دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وینو بدل او دیت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه دیت د دوی په معافولو سره معافیدی هم شی. مگر کفارو د چا په معافولو سره نه معافیږی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به یا مسلمان وی یا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به نی یا مصالحه وی یا دښمنی. په رومینیو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د وینې بدل ورکول لارمیږی. په دریم صورت کښی د وینې بدل نه لارمیږی، او کفارو به په دری واپرو صورتونو کښی لازم الاداء وی. **(فائده):** دیت یا د وینې بدل زمونږ د حنفیانو په منهج کښی لس زره شرعی روپی کیږی. ښایی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته ورورسوی (او ښایی چه دیت له دری شیانو ځنی ورکړ شی چه

- (١): نی په اندازه د یو زر دیناره سره زر دی. او
- (٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپین زر دی. او
- (٣): نی سل اوجان دی چه شل ابن مخاض او شل نی بنت مخاض (یو کلن) او شل نی بنت لبون (دوه کلن) او شل نی حقی (دری کلنی) او شل نی جزعی (څلور کلنی) وی.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعًا فَبِزَآءٍ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وگنځي) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسې حال کې چې تل به وی دی (دغه حلال گنځونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کې چې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه نې پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی نې نو د ده دپاره په آخرت کې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفارو. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا نې همغه ده چه په (٢) جزء د البقرة په (١٧٨) آیت ٢٢ رکوع کې تیره شوه.

(فائده): د گردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال گڼي ځکه چه د هغه په کفر کې شک نشته. یا به له «خلود» (تل تر تله) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کې هستوگنه وی. یا خو به داسې قاتل مستحق د هم داسې لویې سزا وی وروسته الله تعالی پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده نې وی، همغسې کوی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا إِنَّمَا أَلْفَيْ إِلَيْنَا
السَّلَامُ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَارِمٌ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان نې راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کې چې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه نې ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سری (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو غنی جلا (جدا) شوی او گوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مگر اسامه بن زید رضی الله تعالی عنه داسی گومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راڅرگندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی گرد (تول) تری نه واخیستل (غینى وایی کله چه مقدار رضی الله تعالی عنه هغه سری وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا ویاله چه ده غوښتل چه په دی حیلې سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی غځرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه گورئ. (وایی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «هلاشقت قلبه - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وچی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لارم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (بی) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنئ محض (د الله تعالی) په حکم سره ئی وژنئ! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوی! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالی ته ټول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الصُّورِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فُضِّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنَىٰ وَفُضِّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝
دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۝

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرتو) په درجه کښی؛ او له ټولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرتو) په اجر

عظیم دیر لوی سره چه مرتبی دی (لویی چه په عزت او کرامت کښی سره متفاوتی دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئی مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلی وه نو هسی احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشی کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسی پښی ډیری ورپېښیږی نو ځکه ئی د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئی د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په گودو، شلو، ږندو، ناروغو او معذرو خلکو باندی د «جهاد» حکم نشته، باقی په نورو گردو (تولو) مسلمانانو کښی د مجاهدینو درجی داسی لویی دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسی درجی نه لری. اگر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنی دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایی دی، او فرض العین نه دی. یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندی ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کوونکو باندی هیڅ یوه گناه نه اوږی. که نه دوی تول سره گنهگاریږی.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٣٩﴾

او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی حق تعالی غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښی د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدی چه شوی دی، هغه هر ورو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سری په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالی معافوی، نو د دی اندیښنی له امله (وجی) تاسی له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي
 أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
 فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا
 فِيهَا قَالُوا لَكَ مَا أُولَئِكَ جَاهْتُمْ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٤٠﴾
 إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَبِيحُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٥٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٥٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کری وی دوی لره ملاحکو (د مرگ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملاټکی) په کوم حال کښی وئ تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کری شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملاټکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کری وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مگر (نه به عذابیری) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه و او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حيله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحریه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفو وکری له (گناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفو کوونکی (د معذورانو) ښه ښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مگر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی ږی او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکری - په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وئ تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مگر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو ډیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کری وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی څخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْغَمًا
 كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ٥٠

او هر خوک چه وطن پریدی (او لار شی) په لاره د الله کښی نو وبه مومی (دی) په ځمکه کښی (په مقابل د هجرت کښی)، د آرامی ځایونه ډیر او پراخی (د روزی). او هر خوک چه ووځی له کوره خپله په داسی حال کښی چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومی (لاندی کړی) دی مرگ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او ډاډینه ورکوله شی. یعنی هر هغه خوک چه خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پریدی (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا فناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د ده د هستوګنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خوړو کښی به ډیره پراخی راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښی له هسی خبری ځنی مه ویریئ! چه مونږ به چیری اوسیږو؟ او څه شی به خوړو؟ او له دی ځنی هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښی مړه شو او نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښی هم د هجرت پوره ثواب درسیږی. او موت خو پوره په خپله نیته راځی. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ٥١
 إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّ الْكُفْرَانَ كَانُوا لَكُمُ عَدُوًّا مُبِينًا ٥٢

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښی پس نشته پر تاسی هیڅ گناه (وبال) په دی کښی چه څه لندوالی وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی شخه، نه له ثلاثی او ثنائی نه) که ویریدی تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره .

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنی (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربروی (تکلیف کری) نو خپل لمنځونه لنډ کړئ! یعنی هر هغه لمنونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!

(فائده): زموږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تگ سره گړندی او مته تگ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کری، لمنونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافې په شلو ورځو کښی هم قطع کری نو لمنونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو شخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زموږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالی فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَرَائِكُمْ مَّوَلَاتٍ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا بِحَدْرِهِمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

(کره) پس ودی درپیری یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوبښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شی تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړی دوی پر تاسی باندی حمله یوه .

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان ؤ اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابلې کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخې شی!، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودرپیری! او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی! او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی!، او هغه بله برخه خلق دی راشی! او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی!، او د امام له سلام گرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخې یواځی یواځی اداء کړی! که د ماښام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعت او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی!، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تگ او راتگ معاف دی او د توری، څغری، ډال او د جنگ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی گورد (تول) سره په گډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ
أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ

او نشته هیڅ گناه (وبال) پر تاسی باندی که چیری وی په تاسی باندی څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وی تاسی ناجوره چه کیږدی تاسی وسلی خپلی، او ونیسئ (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته - مگر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً څغره،

دال (توره، تومانچه، توپک، ماشینکن او نور) دی له ځانه سره ولری.
(فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کړی شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کړی او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکړی! که له سپرلی (سورلی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکړی، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزگار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٦﴾

بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلئ! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کړی. نو له کافرانو ځنی مه ویریئ!

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَتَعُودُوا عَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د گزرلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یی) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یی)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنگی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړئ! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زورورو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنگی، او بی اطمینانی او د نورو پېښو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شی! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پېښی له امله (وجی) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور گناه شی، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښی د پاک الله له یادولو غځی نشی معذور کیدی.»

فَإِذَا أَطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموی تاسی (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کری (ټاکلی مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښی.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کړئ! لکه چه د امنیت په حالت کښی اداء کاوه شی. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکری شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او ټاکلی (مقرر) وخت کښی فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښی پخپل هغه ټاکلی (مقرر) وخت کښی دی هر ورو (خامخا) اداء کړ شی! داسی نه چه هر کله مو زړه وشي اداء ئی کړئ! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالی پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښی څرنګه ښائی او په سفر کښی په څه ډول (طریقه) سره اداء کړی شی؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښی څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښی پر لمانځه باندی ټینگ اوسئ! او پخپلو ټاکلیو (مقرر) وختونو کښی ئی سره له دوام او پابندی هر ورو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهْنُؤْا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنگ) د قوم د کفارو کښی، که یی تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (یی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت غځی کار واخلي! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنگه کوم زخم او درد دررسیدی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو باندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالی ته ستاسی ټول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالی د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وگنئ!

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ
اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ١٥

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منع د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتگرو جگړه کوونکی (د بی گناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو غځی به کله چه کوم یو د کومی گناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنای او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی - او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هغی اظهار په هسی ډول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرگند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم گرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او گدی ودی خبری به ئی سره جوړولی - او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی - لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طمعه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو گودی اوږه ئی په غلا یووړل - اتفاقاً دغه گودی سوری ؤ - او په مگرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه غځی اوږه دوریده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پخپل کور کښی کیږم - نو ځکه ئی په همنه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یووړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

نی د امانت په دود (رواج) کیښود، گهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوږو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی ټینگ ونيو. مگر د لتولو په اثر د ده په کور کښی د غلا شی هیڅ پیدا نه شو. او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم - وگورئ! چه د اوږو دوری زما له کوره هیسته هم تللی دی» - د اوږو خاوند د همغو دورو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننوت او هغه ئی کلک ونيو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښی اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توگه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اوږو او د ولسی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کره د غله قوم (بني ظفر) او د ده نورو ملگرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښی ئی دا خبره سره غوته کره، چه جائی مونږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هر ورو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جگری هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ئی د دغه غله په «برائت» او بیگناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهی ویله او ټینگار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وگالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالی متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور گرد (تول) اصحاب رضی الله تعالی عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رجتیا وائی. او په دی غلا کښی بی گناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تبیینونه) ورورانی کړی او گرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رجتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر گردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائن او تکان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهی سره هیڅ یو بی گناه سری مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادره!»

وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه مخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی څخه استغفار په کار دی. په دی کښی هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

جنو گمان کاوہ، او زیار (محنت) ئی ایسته چه پر همغه یهودی باندی غلا ثابتہ شی۔

وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ
كَانَ خَوَانًا أَثِيمًا ۝ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا
يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى
مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۝

او مه کوه جگرہ له (طرفه د) هغو کسانو چه خیانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بیشکه چه الله نه خوښوی هر هغه څوک چه وی دیر خیانت کوونکی گنهکار چه پتوی دوی (له شرمه دا خیانت) له خلقو څخه او نه ئی پتوی (نه شرمیږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبیرونه تری دوی هغه چه نه ئی خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئی) دوی محیط (چاپیریډونکی په علم او قدرت سره)۔

تفسیر: په پخوانی آیت کښی کله چه د هغوی خیانت او خرابی په ښکاره ډول (طریقه) سره وښووله شوه - نو ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه زیات شفقت له امله (وجبی) چه ده پر گردو (تولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ ځنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښی ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی ځاننانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جگری کوی - الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پتی پتی د شپې له مخی ناجانزی مشوری او جرگی کوی - او له الله تعالیٰ ځنی هیڅ نه شرمیږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر گردو (تولو) احوالو باندی محیط، علیم او خبیر دی - اگر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو یقیناً موجود ؤ وگورئ! په بل ځای کښی د حضرت (ابراهیم علیه السلام) په نسبت د ﴿يَا اِبْرَاهِيْمُ كُنْ لِلْغَايِبِطِ شَهِيدًا﴾ صریح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنیوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمایه او دی ئی له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هَآئِئْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٤٩﴾

واوری خبردار شی! تاسی ای هغو کسانو چه جگړه کوئ له (طرفه د) دوی په دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) کښی؛ پس څوک دی چه جگړه به وکړی له الله سره له (طرفه د) دغو (خیانتگرو) په ورځی د قیامت کښی بلکه آیا څوک دی چه وی به (د قیامت په ورځی کښی) د دوی وکیل (ساتونکی؟ بلکه هیڅوک نشته!).

تفسیر: دا خطاب د غله قوم (بنی ظفر) او هغو کسانو ته دی، چه د غله (طمعه) طرفداری ئی کوله. یعنی الله تعالیٰ ته هر شی معلوم دی. له دی بیځایه طرفداری - څخه د قیامت په ورځ غله ته هیڅ نفع نشی رسیدی.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر څوک چه وکړی یوه گناه (چه ضرر ئی بل ته رسیږی) یا ظلم وکړی په خپل ځان بیا مغفرت وغواړی له الله څخه (نو) مومی الله ډیر مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له «سوء» لویه، او له «ظلم» څخه وړه گناه مراد ده. یا له «سوء» څخه هغه گناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دی، چه ضرر ئی یوازی د ده نفس ته رسیږی یعنی هر قسم گناه چه وی، د هغی علاج په توبه او استغفار سره کیدی شی، وروسته له توبی څخه به ئی الله تعالیٰ معافوی. که بنیادمان قصداً او عمدأ په چل او فریب سره د کوم مجرم برائت او پاکی ثابته کړی. یا په غلطی سره مجرم بی گناه وگنی، نو له دی څنډی د هغه په جرم کښی هیڅ تخفیف نه راځی. هو! په توبه سره به بیځی معافیدی شی. په دی سره هغه غل او د هغه ټول گوند (پارټی) او طرفدارانو ته چه سره له پوهی او علمه ئی د غله خوا نیولی وه، یا ئی په غلطی سره مجرم بی گناه گناه، گردو (ټولو) ته د توبی او د استغفار ارشاد او هدایت وشو. او یوه لطیفه اشاره په دی لوری هم وشوه چه که اوس هم څوک همغسی پخپله خبره باندی ټینگ ولاړ وی، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدی، او د ده له رحمت غځنی بی برخی پاتی کیږی (او که ئی تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

او هر څوک چه وکړی گناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (گناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره گناه کوی د هغی ویا له ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص همغه ته ورکوله کیږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بی خبره یا له حکمت غځنی بیخی بی برخی وی. مگر حق سبحانه وتعالیٰ بی له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی غځنی چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع ورسیدی شی؟

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرَهَا يَรُّهَا فَيَدِّ احْتَمِلْ بِهَتَانَا وَآثَامُنَا ۝

او هر څوک چه وکړی یوه وږه گناه یا یوه لویه گناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (گناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) دیر غت دروغ او گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وږه یا لویه گناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیگناه په غاړه ورواچوی نو په ده باندی دوه گناوی لارمیږی یو د دروغ د تهمت ویا له بل د اصلی گناه ویا له نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طعمه) په خپله گناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د گناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه گنه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه گناه لویه وی که وږه د هغی کفاره او علاج یواځی په خالصه توبه سره کیږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ
 أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَصُدُّونَكَ مِنْ
 شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
 مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١٣﴾

او که چیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندی او رحمت (مهربانی) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد کری و یوی طائفی له دوی د دی چه تیر باسی تا (او گمراه کری پخپل قصد سره تا)؛ او نه تیر باسی دوی مگر غانونه خپل او نشی ضرر رسولی تاته د هیڅ شی؛ او نازل کری دی الله پر تا باندی (ای محمده!) کتاب او حکمت (شرعی احکام، عمیق اسرار) او درېنولی ئی دی تاته هغه (خبری) چه ته نه وی پوهیدلی (پری) او دی فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندی دیر لوی.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دی خبری اعلام دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په علمی کمال کښی (چه له گردو (تولو) کمالاتو ځنی افضل او اول او پر گردو (تولو) باندی فائق دی) هم اعلیٰ او اولیٰ دی او د الله تعالیٰ فضل او کرم پر ده باندی داسی بی نهایت دی چه زمونږ په بیان او پوهه کښی له سره نشی راتلی او د دی خبری په لوری اشاره ده کوم خیال چه په اول کښی ده ته د غله په برائت او د یهودی په سرقت باندی پیدا شوی و د هغه د ظاهری اسبابو او عواملو د لیدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوریدلو ځنی و نه دا چه هغه ئی بیخی رښتیا او صحیح گنلی و او په هغه کښی «میلان عن الحق» یا «مداهنة فی الحق» له سره نه وه او په دومره یوه خبره کښی هیڅ کومه خرابی نه وه بلکه د هم داسی یو کار کیدل ضروری و کله چه د الله تعالیٰ په فضل سره حقیقت ورڅرگند شو نو بل هیڅ یوه وسوسه باقی پاتی نه شوه او له دغو گردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دی چه وروسته له دی نه هغه تیر ایستونکی ستاسی د تیر ایستلو او فریب ورکولو ځنی لاس ونیسی او مایوس شی او تاسی سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتیاط څخه کار واخلي. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنَ امْرٍ بِصَدَاقَةٍ أَوْ

مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

نشسته هیڅ خیر په ډیرو کښی له پتو خبرو (مشورو) د دوی نه مگر (خیر شته په پتو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منع د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنی د رضا (خوښی) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حيله گرانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غور کښی پتی خبری کولی تر څو چه په هغو سره په خلقو کښی خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منځو کښی به ئی هم چتی پتی (بیکاره) خبری سره کولی او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئی سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښی د یو بل په غوږونو کښی خبری او مشوری کوی د دوی زیاتری مشوری له خیر څخه تشی وی د صافو او رښتیا خبرو پتولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښی چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پته کوی نو ښایی چه د صدقی او د خیرات خبری په پته وکړئ! چه اخیستونکی پری ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلی غلطی باندی پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښی نو ښایی چه هغه په پته سره وواپی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ژ تنو په منع جنگ وی او دوی د قهر او غصی له امله (وجی) روغی ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسی تدبیر وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منع کښی روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښی د «تورپی - پتولو» اجازه هم شته. په آخر کښی فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالی رضا او خوښی له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسی ښو کارونو کښی دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقه او معروف» تفسیر داسی کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښی. یا مراد له «صدقی» ځنی «زکوٰۃ» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٥٤﴾

او هر شوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لار شی) بی له لاری د مؤمنانو نو ویه گرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورگرځیدلی دی او داخل به کرو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له گردو(تولو) مسلمانانو ځنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر نی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه نی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت ځنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالی حمایت او نصرت د مسلمانانو له ټولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» (اللهم اعذنا منه!)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ببښی) دا چه شریک ونيول شی له ده سره او مغفرت کوی (ببښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت نی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر ځنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالی اراده وفرمائی ببښی نی، مګر د شرک او کفر بښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره نی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده - مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالی په خپل رحمت سره هغه بښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسوئ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٩﴾

او هر خوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید - ځکه چه له الله جل جلاله ځنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل خوک وگرځاوه - او د شیطان مطیع شو او د الله تعالی له اطاعت او د هغه له رحمت ځنی بیخی مستغنی شو. نو هر خوک چه دومره لری ولویری، هغه به په څه دول (طریقه) سره د الله تعالی د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سری مغفرت ښائی له حکمت ځنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت ځنی بیخی مایوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنګه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع ګرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هر ورو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالی اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. (اللهم ارزقنا المغفرة)

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنشَاءً وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۖ لَعَنَهُ اللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مګر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مګر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالی ځنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزى مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وګورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهایى ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وګورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل خوک خپل معبود وګرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (ګتۍ) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رتلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شی؟ او خورا (دیر) لوی احمق هم دا خبره منلی شی؟

وَقَالَ لَا اتَّخَذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١٥﴾

او وویل (شیطان) چه خامخا به ونیسمه هر و مرو (خامخا) زه (ای الله!) له
بندگانو ستا نه یوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسیر: یعنی کله چه شیطان د سجدی په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کېږي
ئی وویل «زه خو تباہ او فنا شوم. مگر ستا له بندگانو د آدم علیه السلام له اولادې غځنی به زه
یو معلوم مقدار او لویه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بیایم لکه
چه په «الحجر» او په «بنی اسرائیل» او نورو سورتونو کېږي مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه
شیطان له متمرّد او ملعون کیدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهیسی د گردو (تولو) بنی
آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره کړی
ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه ګواکي شیطان سره له خبث او ګمراهی ښایی چاته به
د خیر غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښی بلکه دا لا څرګنده شوه، چه شیطان د بنی
آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شیطان راضی هغه د بنی آدمانو د ګمراهی او تباہی
او بریادی سبب ګرځی. بیا د هسی یو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی
ده؟ د مقرری حصی اخیستلو یوه معنی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو کېږي ما لره
هم یوه برخه تاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنیاتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او
نیازونه ورکوی.

وَلَا ضَلَالَهُمْ وَلَا مَیْنَهُمْ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيُبَيِّنَنَّ اِذَا ن الْاَنْعَامِ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ط

او زه به هر و مرو (لازمأ) ګمراه کړم خامخا دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به په
باطلو امیدو کېږي خامخا واچوم دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به امر و کړم
خامخا دوی ته چه پس هر و مرو (لازمأ) څیروی به دوی خامخا غوړونه د
چارپایانو او زه به هر و مرو (لازمأ) امر و کړم خامخا دوی ته پس هر و مرو
(لازمأ) تغیر به ورکړی دوی خامخا پیدایش د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه زما په برخه کېږي راځی، دوی به له حقې لاری غځی ګمراه کوم. او

د دوی په زړونو کېنې به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د ځناورانو غوړونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالی پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واپوی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میوی (گدی) وری او د اوبی جونگی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوړونه به ئی څیړول، او په غوړونو کېنې به ئی نښی اچولی بیا به ئی سرخوښی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمځی او بل رنگ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کېنې د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لارم دی، چه له دغو گردو (تولو) کارونو ځنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د پیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کېنې داخل دی. او د الله تعالی هر څومره احکام چه دی په هر یوه کېنې تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال گڼل. انسان له اسلام ځنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کېنې مبتلا وی. په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کېنې داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرًا مُّبِينًا ۝
يَعِدُهُمْ وَيُبَيِّئُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝
أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ۝

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کېنې غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خیانت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کېنې هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کېنې لوپړی د شیطان ټولی وعدی او امیدونه محض

فرب دی او نتیجه ئی داسی کیوی چه د دوی د گردو (تولو) د هستوگنی غای دوزخ دی. او له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ
حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کېښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کېښی تل تر تله؛ وعده کړی ده الله حق (وعده)؛ او څوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په خبره «او وعده» کېښی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد غنی محفوظ دی او د الله تعالی له ارشاده سره سم ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کېښی ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالی وعده ده چه له دی څخه د بل هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پرېښودل، او د شیطان په دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره گمراهی او په څه اندازه غاښته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِيهِ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٩﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوگانو) ستاسی او نه پر امیدونو «آرزوگانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته په هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذاب خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه و او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کېښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کېښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال و، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه - نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربر (تکلیف) به گالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب ځنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کېښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کېښی داخلېږی او د خپلو نیکو پوره ثواب به مومی - خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی - نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کېښی زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زری په نری چاود کېښی وی.)

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف و (مائل و له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالى په نزد یواځی اعتقاد او اعمال اعتبار لری او خوشی چتی (بیکاره) هیلی (بهانی)، امیدونه او آرزوګانی هیڅ یوه نتیجه نه ورکوی اهل د کتابونو او نورو گردو (تولو) لره هم دا کلیه قاعده مقررده ده چه په دی کښی اهل د اسلام ته اشاره ده یعنی د حضرات صحابه و رضی الله تعالى عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابی ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښی له داسی سری سره څوک مقابله کولی شی چه د الله تعالى له حکمونو څنی غاړه نه غړوی، او په نیکو کارونو پسې له زړه گرځی؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوی، چه هغه له گردو (تولو) څنی ځان شکولی او له پاک الله سره نئ خپل تعلق او ارتباط ټینگ کړی و او پاک الله هم هغه په خپلی دوستی او خلت سره غوره کړی و. ښکاره ده چه دا دری واړه صفتونه په حضرات صحابه و (رضی الله تعالى عنهم) کښی د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښی، نو په دی قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخی باطله او چتی (بیکاره) ثابت شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شی ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنی په ځمکه او آسمان کښی څه شیان چه دی سره له آسمانونو او ځمکو د هغو گردو (تولو) خالق الله تعالى دی او دغه گرد (تول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل و علا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښی دی او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده نئ وفرمایي همغه کوی پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لری. هیڅوک دی په دی سره داده نشی او نه دی تیروځی چه زه نئ دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د گردو (تولو) اعمالو په جزا او سزا کښی دی هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړی!

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِي يَتِمٰى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُوْتُوْنَهُنَّ مَا كَتَبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښی «او بل د» هغه شی «حکم درکوی» چه لوستلی شی پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی په (باب د) یتیمانو ښځو کښی هغه چه نه ورکوی تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښی له وړو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریئ تاسی په حق د یتیمانو کښی په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښی؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښی ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شی چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی ځنی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښی د جونو په حق کښی هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښی راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایلی «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښی ؤ چه د دوی حق په پوره ډول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیګڼی (فائدی) په اراده نکاح تری، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښی داسی عام دستور ؤ چه ښځی، وړکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو ځنی بی برخي او محروم ګرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنګیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاء نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښی ئی کمی کوله او په مالونو کښی به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول. اوس په دی موقع کښی له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالی حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالی د حکم په مقابل کښی د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخي د اعتبار وړ (لاثق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالی د

حکم پریبنودل صریح کفر او گمراهی ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د هغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینی نوری مسئلې هم راښیي، خو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میرو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیوی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿وَمِنْ أَحْسَنِ دِينًا وَمِنْ أَسْمَوَجْهَةٍ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریوی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف ډول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکي) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ور معلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکي هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیگنه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هرومرو (خامخا) مومئ!

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میره (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دې کښې چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښې یو شان صلح؛ او صلح کول خیر (دیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه ووينی، او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپریردی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دې مصالحت کښې د هیچا په ذمه کښې هیڅ گناه نشته. د زوجینو په منځ کښې مصالحت او موافقت دیره ښه خبره ده. هو! بې له سببه د ښځو خپه کول او ربرول (تکلیفولو) او بې له رضا د دوی په مال کښې تصرف کول گناه ده. (ځینو مفسرینو د دې صلیحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میره (خاوند) ته ورپریردی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی بنی ته خوشی کړی. او میره (خاوند) دې طلاق نه ورکوی! او تری څنګ (دده) دی هم نه کوی! او خبری اثری دی ورسره کوی! او څوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی! والله اعلم)

وَاحْضَرَتِ الْأَنْفُسُ الشَّحَطَ

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښې بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل میره (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بې پروائی له کبله (وجی) میره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیریږی، او میره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریږی.)

وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٣٨﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنگونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالى ستاسی له گردو (تولو) خبرو غځی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق غځی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَبْلُغُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو - خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اگر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د غوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقی! او نه د میرانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که غو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زده مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسې په منځ کښی غوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَأِنْ تَصْلَحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!، (وساتی) نو الله تعالى ښونکی دی.

وَلَنْ يَتَفَرَّقَا يَغْنِ اللَّهُ كُلَّ مَنْ سَعَتِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣﴾

او که سره بیل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بی پروا به کاندې الله هر یو له دوی نه له فراخی خپلې؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین بیلوالی غوره کړی او د طلاق وار ورسپړی، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالی د هر یوه کار جوړونکی دی، او د گردو (تولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دی کېنې دی لوری ته اشاره ده، چه ښائی زوجه په راحت او هوسانی (آرام) کېنې وساتله شی! او ایذاء او ربر (تکلیف) ورته ونه رسوی! او که داسی ښه ژوندون ئی له لاسه پوره نه وی، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړی. والله اعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ تَكْفُرًا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٥﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسی ته د دی چه وویرېږی! له الله او که تاسی کافران شی! نو بیشکه خاص الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً) او دی الله غنی (ډیر بی پروا له هر چا او هر شی) ښه ستایلی شوی (په ډیرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالی د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروری دی او د الله تعالی د احکامو په مقابل کېنې د بل چا خبرې ته غوړ کېښودل له سره روا نه دی. په منځ کېنې ئی د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چې خلق پری اخته وو اوس بیا هغه ترغیب او ترهیب بیانوی. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چې تاسی او له تاسی څخه گردو (تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چې له الله تعالی څخه وویږئ! او د ده له احکامو څنې نافرمانی مه کوئ! او تری غاړه مه غروئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه منی نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لری یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوی او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشی رسولی که د الله تعالی احکام ومنئ! نو په دی باور ولرئ! چې الله جل وعلی شانه چې د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسی گرد (تول) کارونه درجوړوی. دری ځلی ئی وفرمایل هر هغه شیان چې په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کېنې دی د الله تعالی دی.

له (١) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کېنې د هیڅ یو شی کمی نشته. له (٢) نه د بی نیازی او بی پروایی بیان مقصود دی. یعنی که تاسی منکران یی، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لری.

له (٣) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دی شرط سره چې تاسی پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِنْ يَشَاءُ يُهْلِكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِالْآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسی) نو بوبه ځی تاسی (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولی نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لری).

تفسیر: یعنی الله تعالی پر دی باندی هم قادر دی چې تاسی گرد (تول) سره فناء کړی او د دنیا له مخی څخه مو لری کړی او ستاسی په ځای نور مطیعان او حکم منونکی خلق پیدا کړی. له دی څنې هم د الله تعالی د بی پروایی او د استغناء اظهار دیر ښه راڅرگندیږی او غاړه غروونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هر شوک چه وی چه وغواری ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالی د احکامو متابعت وکړئ! نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجره درکول کیږی نو بیا یواځی په دنیا پسی گرځیدل او د الله تعالی د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخه گرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

او دی الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره و)

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی گرد (ټول) کارونه وینی او ستاسی گردی (ټولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایي نو هغه به درکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْإِقْصٰطِ شُهُدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله امر که وی (دا شاهی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالی له حکم سره سمه شاهی ورکړئ! امر که په دی حقه شاهی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلع!

إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریرئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیرئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایی الله تعالیٰ له تاسی غنی زیات د هغوی د خیر او ښیگنی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِنْ تَلَوْا أَوْ تَعْرُضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

که واورئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (بی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کریو الفاظو چه د هغو له اوریدلو غنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بچ کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وچی) گنهکاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واورئ، او پت ئی کړئ!).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ
تاسی ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب
(قرآن) چه توتۀ توتۀ ئی نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر
هغه کتاب چه تول ئی یو غل نازل کړی دی پخوا (له قرآنۀ پر نورو رسولانو)
او هر شوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پښتو) د دغه (الله) او پر
کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورغی آخری (چه
قیامت دی) نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری سره (له حقۀ).

تفسیر: یعنی هر شوک چه ایمان راوړی نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او
ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو غنی پر یوه حکم هم یقین ونه
کړی، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لری.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّادُوا
كُفْرًا أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيُهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٤﴾

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان ئی راوړی دی (په موسیٰ) بیا
کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا ئی ایمان راوړی دی (په توبه
ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات
شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی
ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (خو چه دوی په خپل کفر کښی
دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کښی مسلمانان او په زړه کښی مذبذب پاتی وو. او په آخر کښی بی له
یقین کولو مړه شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانی ئی هیش په کار نه ورځی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه ډومبی ئی ایمان راوړ بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسیٰ علیه السلام څخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ
الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۖ

زیرى ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لتوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی تول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه گرد (تول) عزتونه د الله تعالی له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ
بِهَا وَيَسْتَهْزِئُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي
حَدِيثٍ غَيْرٍ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ
الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۖ

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښی) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شی په دی آیتونو او مسخری کولی شی په هغو پوری نو مه کینئ تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شی دوی په خبره بله کښی (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښی د هغو په شان شی! (په گناه کښی) بیشکه چه الله یو غای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښی د تولو (په یو غای کښی).

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښی تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښی چه د الله تعالیٰ پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کبیری هلته له سره مه کینئ که نه تاسی هم همغسې گڼل کبیرئ. هو! که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښی له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښی د الله تعالیٰ له احکامو او آیتونو څخه انکار او ورباندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿وَإِذْ آتَيْنَا الَّذِينَ يَحْذَرُونَ آلَيْنَا الْقُرْآنَ عَذَابَهُمْ﴾ الآية - چه پخوا له دی نه نازل شوی ؤ.

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښی په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کښی او آوری ئی اگر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْنَةٌ مِنْ اللَّهِ قَالَُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالَُوا أَلَمْ يَسْتَحْذُوا عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُهُمْ مِنَ الْهُومِينِ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که ؤ تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو ځنی؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسې ستاسی د کمی په انتظار کښی دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی (غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنگ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ولج (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!» (فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له گمراهانو سره پتی خیری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه گرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وگوری. مگر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

إِنَّ السُّفْهَانَ يُخْذِلُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

بیشکه چه منافقان تکی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکونکی دی د دوی (د دوی د تکی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ گټی او فائدی واخلي؛ (حق سبحانه وتعالی) د دوی د دی غولونی او تکی دا سزا ورکړه چه د هغوی گرد (تول) شرارتونه او پټ خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او گرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښی ورسیږی هغه ئی هم را څرگنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښی ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی تگی ځنی هیڅ ونشو او د الله تعالی له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښی ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مکر (ریایی یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښی هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیځنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئی له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، خو نور د دوی له کفر ځنی خبر نشی او مسلمانان وگڼل شی. نو بیا له داسی خلقو ځنی د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنگه مسلمانان کیدی شی؟

مُذَبِّحِينَ بَيْنَ يَدَيْكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

په دی حال کښی چه دوی متحیران مترددان دی په منع د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښی) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښی)؛ او هر څوک چه گمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښی دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښی مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالی چه د هر چا د گمراهی او پریشانی اراده

و فرمایى نو هغه به د نجات لاره چیرى ومومى؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرَيْنَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَرْيَا إِنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ
الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی کافران دوستان (خپل) بى له مؤمنانو غځی؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دى چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام) ښکاره. بیشکه منافقان دى په طبقه ډیره ښکته کېښى له اوږه (د دوزخ) او له سره به نه مومى ته دوى ته مددگار (له عذابه خلاصونکى).

تفسیر: یعنى له مسلمانانو غځى جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستى او یو ځای کیدل، د نفاق دلیل دى. لکه چه منافقان ئی کوى، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډیره ښکته طبقه مقررده او هیڅوک له دوى سره مرسته (مدد) او مددگارى نشی کولى، چه دوى له هغى طبقى غځى وکارى، یا ئی په عذاب کېښى څه تخفیف راولى مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبرى غځى بیخی لری وگرځی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٣٨﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او ښودنى) خاص الله لره نو دغه (تائبين، مصلحين، معتصمين، مخلصين) به وى سره له مؤمنانو (په دارينو کېښى) او ژر به ورکړى الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنیا او په عقبى کېښى) ثواب ډیر لوى.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالی غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو غځی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کېښی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَايِكُمْ إِنَّ شُكْرُكُمْ وَأَمْنُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٢﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسی تاسی او ایمان یقین ولری تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر گردو (تولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالی د ښو کارونو قدر کوی او د بندگانو پر گردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالی عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالی سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انا نشكرک ونؤمن بک فقنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیماً»

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَبِيحًا عَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

نه خوشبوی الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوشبوی پټ ویل د دی بدو هم) مگر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د گردو(تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالی د گردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلغو ته بیان کړی. هم دا رنگه په غینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یی دله د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لارم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره دول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله پوهیږی. یا دی ځانته په گوښه (تنهایی) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلي لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئ نه مشهوراوه .

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تُعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًَا قَدِيرًا ﴿١٣٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکي - طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوہ کوئ ! له بدی - (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوہ کوونکی (د گنهگارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالی سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاگانی ورمعافوی نو عاجز او لاس لاندی بنده ته په اولی طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیو صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور ځنی تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پته سره دوی وپوهوئ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُقَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کبړی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کبړو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنگه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ مثل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیایو علیهم السلام تکذیب ګڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیایو علیهم السلام په تکذیب کونکو کښی ګډ او ډیر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمُ اللَّهُ أَجْرَهُم بَرًّا وَعَظِيمًا ۝١٥٩

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیش یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په مینځ د هیش یو له انبیایو علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر گردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی گردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی ځنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو گردو (تولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ الْأَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْقَةُ بِأَنَّهُمْ ۖ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونيول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال و په دنیا کښی) بیا ونيوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او ویی ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی و» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښی ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی ، د آیت مطلب دا دی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا ځنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی ، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده ، د دوی پلرونو له دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه ! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥) آیت ٦ رکوع کښی تیر شو ، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده . او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښی مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وښل دا واقعه د البقرة په سورت کښی لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده .

وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿٥٦﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زړه تنو د خسی عبادت کونکو په یوه څانښت کښی خپل ځانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښی ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښی وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښی مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا قَوْمَهُمُ الطُّورَ بَيْنَ يَدَيْهِمْ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکي) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکي څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو وښوریدل او وښویدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی ویا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٨٦﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریرئ له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو ځنی دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالی له دوی ځنی بیژوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی دیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَمَا تَقْضِيهِمْ مِّمَّا قَالُوا وَكَفَرَهُمْ بَايَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ
قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاء لره (لکه یحیی، زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاء علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَيَكْفُرَهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسير: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه منکران شول او بل ئی کفر ځانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمې چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی گردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایي الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ احْتَفَلُوا بِهِ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مِمَّا لَمْ يَكُنْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظُّلُمِ وَمَا قَتَلُوهُ
يَقِينًا ۚ لَئِنْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ) واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشته کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مگر تش متابعت د گومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسير: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایي چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفې خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکړه او اټکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی شخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخپژاوه او الله تعالیٰ پر گردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو رومی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالى عيسى عليه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سری شکل لکه د عیسیٰ علیه السلام غوندی واپاوه او ورسره مشابه ئی کر. څرنگه چه نور یهودان هغه پسی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوتل هغه سری ئی چه نوم ئی طیطاوش و مسیح وگانه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملگری په شان راینکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سری «طیطاوش» چیری لار؟ او که دا زمونږ سری دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اټکل او گومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی ځنی هیچا ته ښکاره نه وه رشتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسیٰ علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کری دی او یهودان ئی په شبهه کینی اچولی دی.

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنُوا بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مگر قسم دی هر ورو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسیٰ پر دغه (عیسیٰ) په خوا له مرگه د ده څخه او په ورځ د قیامت کینی به وی (عیسیٰ) پر دوی بانندی شاهد (چه یهودانو ونه منل او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کینی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسیٰ علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده بانندی صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسیٰ ژوندی دی، مر شوی نه دی او د قیامت په ورځ کینی به حضرت عیسیٰ علیه السلام د دوی دغه گرد (تول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبُظِّلِم مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبَاتٌ أُحْلَتْ لَهُمْ وَبَصَدَّ هُمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ
كَثِيرًا ۖ وَأَخَذَ هُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَعْلَاهُمْ أُمُالُ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٩﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه یهودان دی حرام کرل مونږ پر دوی باندی طیبات (هغه ډیر پاک شیان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله څخه ډیر (خلق) او (په سبب د) اخيستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقیق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شیان دی) او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو له دوی څخه عذاب ډیر دردناک .

تفسیر: د یهودانو د گردو (تولو) پخوانیو او وروستو سختو سختو شرارتونو ذکر ئی وفرمایه چه له هغو ځنی د دوی سرکښی او په گناهونو باندی غُردوالی (تینگ والی) او زړه ورتیا ښکاره شوه اوس فرمایي چه مونږ دوی باندی سخت شریعت هم کیښود چه سرکښی ئی ماته شی، نو هیڅ شېه نشوه پاتی چه د طیباتو تحریم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عیسیٰ علیه السلام سره مخالفت او (بی‌پی مړمی) باندی اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (ډیر) وروسته شوی دی، نو له جرړه څخه پخوا څرنګه سزا مقدمه شوه؟ د دی گردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ علیه السلام د زمانی راهسی اهل د کتاب پرله پسې په خورا (ډیر) لویو شرارتونو او ډیرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبیاء علیهم السلام په ایذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمده صلی الله علیه وسلم ! اوس که دوی د عناد له مخی له تا څخه د «تورات» غوندی یو کتاب دقتاً یو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظیم باندی (چه له گردو (تولو) کتابونو ځنی افضل دی). کفایت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو ځنی هیڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بیکاره) او نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه ! او مه حیرانیږه ! د دوی گرد (تول) پخوانی او وروستنی ړوکی او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دی، مونږ د دوی دپاره په دنیا کښی خورا (ډیر) سخت شریعت معین کړی او په اخرت کښی مو هم ډیر سخت عذاب ورته مقرر او تیار کړی دی.

لَٰكِنَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْبُقِيَّةُ مِنَ الصَّلَاةِ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا

لیکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښی له دوی ځنی او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر ټولو انبیاء) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم نی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملگری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی، دوی قرآن، تورات، انجیل او نور گرد (ټول) منی، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له رومښی فریقي چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښی د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمی لیکلی شوی دی

۱. چه «المقیمین» په ﴿يُحْيِيكَ﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی یؤمنون بالکُتُب و بالانبياء المقیمین الصلوة.

۲. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښی راز راز (قسم قسم) خوشی چتی (بیکاره) شبهی پیدا کولی. وگورئ! چه دلته نی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی گڼو څه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) دیری زده وی

بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کبه وی

نو الله تعالى په خو غایونو کښی آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی رابکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرگند کړ، او د کفارو د گردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهوده و خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالى د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر گردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښی نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښی تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه گمراه او بی دین دی. اوس له دی غایه تحقیقی غواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

کَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالتَّيِّبِينَ مِنْ بَعْدِهِ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاء ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالى حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاء علیهم السلام باندی نازلیدلی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاء باندی د الله جل جلاله وحی نازل شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالى خپله وحی نازل کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی غنی انکار کوی، گواکی له گردو (تولو) غنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده غنی له وروستیو انبیاء علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښی وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، گواکی په پرمبنی حالت کښی هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښی هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وگرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غرونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاء علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالى له وحی څخه پر غاړه غرونکو باندی اول غلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاء علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور گنل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښی کیده او دیر زیات کوښښ به د دوی په پوهولو کښی صرفیده، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کېنې کله چه مذهبی تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالی د احکامو په متابعت کېنې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غرونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کېنې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کېنې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاءو له وحیو سره اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړی شوه هر څوک چه د محمد صلی الله علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه منی نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق ځګړځی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَيُؤُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَنَ وَاتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا

او (لکه چه) وحی کړی وه مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته او اسحاق ته او یعقوب ته او اولادی (د یعقوب) ته او عیسی ته او ایوب ته او یونس ته او هارون ته او سلیمان ته او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور او (لیړلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړی ده مونږ د دوی پر تا (ای محمد!) پخوا له دی نه او (لیړلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه نه مو دی کړی قیصی د هغوی پر تا ، (ای محمد) او کلام کړی دی الله له موسی سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام څخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئی په اجمال، او هغه انبیاء علیهم السلام ئی چه په دوی کېنې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دی، په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل چه له دی ځنی دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې نازله شوی ده ، د هغی حقانیت او د هغی منل هم داسی ضروری دی، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاءو علیهم السلام وحی منل ضروری ؤ او دا هم رانکاره شوه چه پر نورو انبیاءو باندې چه وحی راتله کله به دوی ته پرېښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلی

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مگر په دی گردو (تولو) صورتونو کښی څرنگه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندگانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندگانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو غلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رشتینی گنو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهی او بی ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٣٧﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیږی کونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسې خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیږی ورکړی، او کافران وویږوی، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځانی پاتی نشی، چه وائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هر ورو (خامخا) به مو په هغو باندی تگ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی، او ور ئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیچا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی، بلکه نور گرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مگر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اگر که یهودان ستا په نبوت شاهی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لَٰكِنَ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَاللَّيْلُ لَهُ يَشْهَدُونَ وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا ۝٣٦

لیکن الله شاهی لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکی هم شاهی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده، دا کومه نوی خبره نه ده او گردو (تولو) ته معلومه ده لیکن په دی قرآن کښی الله تعالیٰ خپل خاص علم رالیولی دی، او الله تعالیٰ به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم څخه حاصل شوی دی، او پرله پسې حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څخه له سره په لاس نه دی راغلی، او هومره هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسیدلی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصْدَوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلًّا بَعِيدًا ۝٣٧ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ۝٣٨ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝٣٩

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقیق سره ځمراه شوی دی په ځمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پتولو د نعت د محمد یا په منعه د مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (خو چه دوی کافران دی) مگر (وبه ښی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښی تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی دیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښی موجود وو، هغه ئی گرد (تول) پټ کرل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورڅرګند کرل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واپړل، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښی منحصر دی. او ګمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترتنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ
لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝١٦

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یئ تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) دیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس ګردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښی دی، چه د هغه ګردی (ټولی) خبری ومنئ! او که ئی ونه منئ، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه ګرد (ټول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی. او الله جل جلاله ستاسی په ګردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو ځنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاءو علیهم السلام باندی نازلۍ شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَا هَلْ الْكِتَابَ لَا تَعْلَمُونَ فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ
إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ
أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا
تَقُولُوا ثَلَاثَةً إِنَّهُمْ أَخِيْرُكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ
سُبْحَنَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کښی او مه وایی تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریښتیا)، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسی زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانب د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)؛، او مه وایی تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شی تاسی (له دی وینا، اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی شریکه بی عیبه) پاکي ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاءو علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالی فرمایي چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ! او په هغه چا چه اعتقاد لرئ! د هغه په تعریف کښی له حده تیری مه کوئ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایی چه بیخی ریښتیا او محقق دی او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایی! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسی علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی ییغ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی پی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو ځنی مو خولی ونیسع ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی گردو (تولو) شیانو ځنی پاک او منزله او مقدس دی دا گردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کر که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتاب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاڅه کافران به نه کیدئ!.

(فائده): د کتابیانو یوی دلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وترلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی دلی له دی نه تیری کری، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وگانه او دواړه دلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د گمراهی سبب هم دا شو چه له وحی ځنی ئی مخالفت وکر، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٠﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندگان دی، او بیا وویيغ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د گردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د گردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس وویيغ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځائیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو ځنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د گردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه گنی او گرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د گردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼی او گواکي الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې څخه وباسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کښی ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د

﴿سُبْحَنَ أَنْ يُكُونَ لَهُ وَلَدٌ﴾ په ارشاد کښی ورته اشاره شوی وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په گردو (تولو) کښی یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو ځنی کوم یو خپل زوی وگرځوی.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ السَّيِّئُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرېستی چه مقربى دی (د الله له بندگي څخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلى درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالی په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندگي کښی ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرېستی د الله تعالی لونی گڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل تر تله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنْ يَسْتَنْكِفَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمُ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿٥٧﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنَكَفُوا فَاسْتَكَرُوا

فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٤٧﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) و کړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی مگرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی تول کرل شی، او حساب به ورسره وشي، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندگی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددگار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندگی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿٤٨﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۚ وَيَهْدِي لَهُمُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٩﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه (د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنرا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان نی راوړی دی په الله او منگولی نی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (ویه ښی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر و او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو، چه د هغه قاتلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت گردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رنرا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان، اوس د هیڅ یو تامل او تردد غای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیدي او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی گمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت گڼل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَامَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کلالی) نو ووايه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (۴) جزء د دی «النساء» د سورت په (۱۲) آیت (۲) رکوع کښی د «کلاه» د میراث ذکر تیر شوی دی، وروسته له هغه غښو لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاه» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مری دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاقی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمانی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخي او ښځی ته یوه برخه ورسیږی. که تش یو ورور وی، خور هیڅ نه وی، نو دی د خور د مال

وارث کیپی یعنی ده ته هیخ یوه برخه معینه نه ده ، بلکه تول وری. څکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکی آیت کښی دا گرد (تول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتی شو ، هغه خور او ورور چه یوازی په مور کښی سره شریکان وی ، چه دوی ته «اخیاقی» وائی نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښی فرمایل شوی دی او برخه ئی معینه ده .

إِنْ أَمْرُؤَ أَهْلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که یو سری مړ شی چه نه وی ده لره زوی (او نه پلار) او وی ده لره یوه خور (عینییه یا علائیه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چه پریښی وی «مړی».

تفسیر: یعنی که یو سری مړ شی او یوه خور ولری نه زوی تری پاتی وی او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایی مال وررسیږی.

وَهُوَ يَرْتَهَا إِنْ كُنْ لَهَا وَلَدٌ

او دا ورور میراث وری له دی خور څخه که نه وی دی لره زوی (او ځوځات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شی او له دی ځنی «اعیانی» یا «علائی» ورور پاتی شی، نو دا ورور د خپلی خور د مال وارث کیپی ، څکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی ځنی زوی پاتی وی نو ورور ته ئی هیخ نه وررسیږی او که تری لور پاتی وی، نو هغه مال چه د لور د برخي له ورکولو څخه وروسته پاتی وی ورور ته وررسیږی که «اخیاقی» ورور یا خور ئی پریښی وی نو هغه ته شپږمه برخه معینه ده ، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَ

نو که وی دا خویندی دوه (یا زیاتی) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پریښی دی (مړی)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځنی زیاتی خویندی تری پاتی شی، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږی.

وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذِي كَرِمَ مِثْلُ حِطِّ الْأُنثِيَيْنِ ط

او که وو دا (وارثان) ورونه او خویندی نارینه او بنحی پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو بنحو

تفسیر: یعنی غه ورونه او غه خویندی پریودی ، نو ورور ته دوه برخی او خور ته ئی یوه برخه ورسیږی لکه چه د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ الْكُرَىٰ

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شی تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چه دلته ئی د «کلاله» میراث بیان کړی دی. په دی کښی د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسی مهربانی قدر ونه کړی بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړی، نو هغه تل تر تله کپخت او شقی پاتی کیږی. له دی ځنی دا رانکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکړی او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه و صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وی.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۶۰

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته ټول شیان معلوم دی، نو مطلب ئی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپیش شی ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تمیل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د «کلاله» د مسئلې پوښتنه وکړه نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشی بنوولی چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ (لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالی په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکری، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالی په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له بنوونی څخه څرنگه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی رابکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری

رامعلومی شوی

۱- دا لکه چه پخوا ئی ﴿فَلَنْ تَكْفُرُوا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ﴾ وفرمایل

وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿فَاَمَّا الْاِيۡمٰنُ فَاَتَمَّوۡا لِلّٰهِ وَاَعۡتَصِمُوۡا بِهٖ﴾ الآیه - له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل، څو له وحی څخه د انحراف کونکو گمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲- د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالی ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وگرځاوه. او د الله تعالی په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئییه و معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم خولی ته گوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه گنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسې پوښتنی او گروپیږی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳- دا رابکاره شوه چه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه و، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پوری ښائی انتظار وکړئ! «کله چه وحی راتله ، نو سم له هغی سره به حکم کیده له دی نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوئ بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښی دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دی گرد (تول) واسطی دی، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسیری. هو! دومره توپیر (فرق) پکښی شته چه غځینی وسیلی ئی نژدی او غځینی ئی لری دی. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامی مشران، نائب الحکومگان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او گرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دی، بیا به له دی نه لویه گمراهی شه وی؟ چه په یوه کار کښی د الله تعالیٰ د وحی په خلاف د کوم گمراه خبری ته غور کیښود شی؟ او په هغه عمل وکړی شی؟

هر څوک چه ستا په غای، نورو ته دی گوری تل

لند لیدو نکي بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

٤- اشاره ده دی لوری ته چه که گرد (تول) کتاب یو غلی نازل شی، لکه چه اهل الکتاب وایی، په هغه کښی څه ښیگنه (فایده) نشته. بلکه په دی کښی ډیر محاسن او ډیری ښیگنی (فایده) دی، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شی. ځکه چه په دی صورت کښی هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنی کولی شی او د متلو وحی (چه په لمانځه کښی هم لوستلی کیږی) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شی. لکه چه په دی موقع کښی او د قرآن کریم په نورو ډیرو مواقعو کښی دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتی افادی، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وجی) هسی عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿وَاللَّهُ وَالْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ د هر هغه صحابی په ښیگنه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښی چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښی شمیرل کیږی او د اختلاف په مواقعو کښی د هر یوه له رأیی او وینا سره چه متلو وحی سمه نازلیده نو تر قیامت پوری به دا د هغه په ښیگنو (فایده) کښی حساب او ښه نوم ئی پاتی دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئی وفرمایه او په دی ډول (طریقه) ئی د عمومی پوښتنو او ځوابونو په لوری اشاره وفرمایله. او ښایی چه د هم دی اشاری له امله (وجی) سوال ئی په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئی له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښی ئی پری تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښی نشته، او هم ئی ځواب بالتصریح د حق تعالیٰ په لوری منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادی.

الحاصل د گردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحی ده، او تول هدايتونه او لار ښوونی د وحی پر متابعت باندی موقوفی دی او کفر او ضلالت فقط د وحی په مخالفت کښی

منحصر دی، او شرنگه چه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او گردو (تولو) مشرکانو او نورو گمراهانو د گمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالی د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په ردائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهم بالشان مضمون دپاره نازلۍ کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحی الی رسول الله صلى الله عليه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. ګواکي مطلب ئی دا دی و قوله تعالی ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الارض والسماء! و نرجومنه في الدنيا النعماء وفي الآخرة اللقاء!

سورة المائدة مدينة الآية «٣» فنزلت بعرفات في حجة الوداع وهي (١٢٠) آية و (١٦) ركوعاً رقمها (٥) تسلسلها حسب النزول (١١٢) نزلت بعد «الفتح»
د «المائدة» سورت مدنی دی پرته
(غیر) له (٣) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (٥) په نزول کښی (١١٢) سورت دی (١٢٠) آیتونه «١٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوفُوا بِالْعُقُودِ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی
گردد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلى الله عليه وسلم گرد (تول) ارشادات صحیح او صادق وگنئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کيږدئ! د دې تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د گردو (تولو) قوانینو او احکامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. گواکې د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کېنې اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خټه کېنې تر نن پورې شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږي بیا هغه څه اجمالی عهد او تړون چه په شرعی ایمان کېنې ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کېنې راښکاره شوی دی په دې صورت کېنې د ایمان د دعوی مطلب داسې شو چه «بنده په تولو الهی احکامو کېنې که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وی، یا له بندگانو سره له جسماني تربیت سره وی، که له روحاني اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وی، که له اخروی فلاح سره، له شخصي ژوند سره وی، که له اجتماعي حیات سره، له روغی سره وی، که له جنگ سره، د دې خبرې عهد کوی په هر ډول (طریقه) چه وی زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، یا نورو عمده و خصوصاً او خیریه امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دې ایماني عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنگه چه د ایمان په ضمن کېنې بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ببخی پوره یقین هم پری حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایي دی د بد عهدي د مهلکو عواقبو څخه وویریږي او خپل هغه گرد (تول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندگانو یا له خپل نفس سره ئي کړي دي، په داسې ډول (طریقه) سره پوره کړي، چه د حقیقی مالک په وفاداری کېنې هیڅ فرق رانشي» له هم دې تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کېنې هغه مختلف شیان چه له اسلافو ځنې منقول دي، هغه تول سره تطبیقېږي، او په دې آیت کېنې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږي.

أَحَلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةَ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوی دی تاسې ته (پس له شرعی ذبحی بي ژبي) چارپایان د انعامو (لکه اوبښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (٦) جزء د «النساء» د سورت په (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع کېنې مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندې د دوی د ظلم او بد عهدي په سزا ځینې حلال او طیب شیان حرام، او دوی تری محروم کړی شوی وو ﴿يُظْلَمُونَ الَّذِينَ هَآؤُلَآءُ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ طَبِئٌ﴾ چه تفصیل ئي د «الانعام» په سورت کېنې راځي. دی مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دې

شیانو غنی د انتفاع اجازه هم ورکری شوی ده یعنی اوبښ، غویی پسه، وزه، او له دی جنسه څخه ګرد (تول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنگلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کېښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کېښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

الْأَمْثَلُ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی څخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کېښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» څخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرُحِلٍّ الصَّيْدُ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال ګڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یی!

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکبانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کېښی ښکار کول ممنوع ګرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکبانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د ګردو (تولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿لَا تَحْلُلُوا صَيْدَ اللَّهِ﴾ له عمومه څخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کېښی) د هر هغه څه چه اراده وفرمایي

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه ګرد (تول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کېښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کېښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کینودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایي حلال یا ئی حرام کړی. ﴿لَا يُضِلُّ عَنْ يَفْعَلُ وَهُمْ يُنْكِرُونَ﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه گڼی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالی د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقررې شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا، مروه، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور گرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایي چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَالْأَشْهُرَ الْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت والا میاشتی څلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (۳۶) آیت (۵) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعدة، ذی الحجة دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقوی زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره دیر اهتمام وشي. خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محرمو میاشتو کښی دیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالی د «التوبة» په سورت کښی راشي.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ

او مه (بی حرمته کوئ!) هغه ساکنین (ذی روح) چه د کعبی هدیه وی (بی قلادی او نه هغه «هدیه» چه په غاړه ئی قلادی وی (او د کعبی په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغی څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښی د علامی او نښی په ډول (طریقه) اچول کیږی شو د «هدی» حیوان پری وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسی عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغی د علامو او نښو سره تعرض کول ئی ممنوع کړل.

وَلَا إِلَيْنَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بی عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښی دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښی ډبري (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه ورسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښی داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سیره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿إِنَّمَا الشُّرُكُونَ كَجَسٍّ فَلَا يُفْرِقُونَ السَّجْدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَمَلِهِمْ هَذَا﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښی کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمُكُمْ شَنَا نِ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوا عَنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا

او نه دی باعث کری تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کری ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کری چه له خپله حده تیر شی او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په رومیني آیت کښی د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدیني منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام، او نه د «قلاند» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر غومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کری وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی غایه نه ؤ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په ځوبښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کری وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په ځوبښ (جوش) راځی، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائیل چه ښایی د خورا (ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واگی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی غایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقوی (پرهیزگاری)

کبھی او مه کوئ تاسی مرستی (مدد) یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سری بالفرض د انتقام په څوښ (جوش) کبھی راشی او تیری وکړی نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کبھی مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه گرد (تول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زیادت او بی اعتدالی مخه دی ونیسی!

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ویرېږئ تاسی له الله څخه بیشکه چه الله دیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د گردو (تولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله ځنی ویره، او په نیکی کبھی تعاون او په بدی کبھی عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع اندېښنه وه (اعاذنا الله منه)! څرنگه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئی په «الا مايتلى» کبھی کړی شوی وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنَازِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ
 اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا
 أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذَرَجَ عَلَى الصُّبِّ وَأَنْ تَسْقُطُوا
 بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فَسُقُطٌ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهیدونکي) وینی او د غوښی د خنزیر او د هر هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندی (د ذبحی په وخت کبھی) او د خپه کړی شوی او د کوتک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورغیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی غناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (یی) کړئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کړی شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه غای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره ، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کړی شوی دی پر تاسی دغه لس شیان

۱. «میتة» یا مرداره چه بی ذبھی مره شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلاؤلو په خپل مرگ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی غنی خو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر» ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میتة» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتهای نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زمونږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کړی دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خبائثت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی خښتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په ډول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خبائثت او د عقیدې د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکن (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات ټول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ اَوْ نَسَمَةٍ اَوْ عَطَاةٍ اَوْ اَنْثَىٰ اَوْ نَسَمَةٍ اَوْ عَطَاةٍ اَوْ اَنْثَىٰ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه

۲. د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (۸) جزء د الانعام په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع کښی ﴿دَمَا قَسُوْحًا﴾ راغلی دی.

۳. د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او وینښتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.

۴. د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالیٰ له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کړی شوی وی.

۵. د هغه مره خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.

۶. د هغه مره خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (گته) چا وهلی وی.

- ٧- د هغه مړه خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
- ٨- د هغه مړه خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
- ٩- د هغه مړه خوراک حرام دی چه خوړلی وی تری درندگانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مگر هغه مړ له دی پنځو وارو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کړی نو د هغه خوراک روا دی.)
- ١٠- د هغه مړه خوراک حرام دی چه په هغو تیږو (کتو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه گیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکنی (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له گردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکنی (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسوا په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی. (موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اگر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمه الله علیه
- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا أَلْزَامًا﴾ = او حرام کړی شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو (سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمه الله علیه او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (دیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرئی ربی» = حکم راکړی دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کړی یم زه رب زما = هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرئی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تبتیدل، وعلیٰ هذا القیاس گواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنگه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
- سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او گنده و شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی راضکاره کره چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خبثت ، د دی شیانو له پلیتی غنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرگندیږی.

الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ ناامیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نومه ویږیږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او ویږیږئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په ټولو څانگو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی مهده ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی و چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه و پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلی آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر څاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرگونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه .

مکه معظمه فتحه شوی وه ، اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله جل و علا شانه سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د گنده او پلیتو غذاگانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو) ، له مادی او معنوی طبیاتو څخه خوند اخیستی و، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او ټینگ شوی و د گومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیره العرب کښی ئی عبادت وشي بیخی مایوس شوی و نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾

یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واپوی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وگرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابدې پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم نسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویړیږی ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی - څخه تل وویړیږی چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجات او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿فَلَا تَحْزَنُوا وَاتَّبِعُونِ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندېښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله جل و علا شانه ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او وپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَاتَّيَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم درېښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمھیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (دیر پاکېزه په ټولو ادیانو کښی)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الآية - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه غځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوبښی په چپ چاپېر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راټول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمِنْ اضْطَرَّرَ فِي فَحْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوړه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل نشی کیدی. هو! مضطر چه د لوړی او تندی له شدة بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وځوری، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. ځواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه گناه کېږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده .

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلُوحِمْ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووايه حلال کړی شوی دی تاسی ته طيبات (پاک شيان)

تفسير: په رومبي آيت کښی د حرامو شيانو بيان وشو. نو په طبيعي ډول (طريقه) سره داسی يو سؤال پيدا کېږي، چه حلال شيان کوم کوم دی؟ نو ځواب ئی ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډيره وسيعه ده ، هغه شيان پريږدي چه به هغو کښی دينی يا بدنی نقصانونه دی، نور د دنيا ګرد (ټول) پاکيزه او ستره شيان حلال دی. څرنګه چه د ښکاری ساکينانو (ذی روحو) په نسبت ځينو خلقو په خصوصيت سره پوښتنی کړی وی، نو ځکه د دی آيت په راتلونکی برخه کښی ئی د هغه څه تفصيلات هم راښولی دی.

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِ مُكَلِّبِينَ يُعَلِّمُوهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وی ورته تاسی له (ټولو اقسامو) ښکار کونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکی اوسئ تاسی (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولی دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نيولی وی تاسی ته (له انعامو او طیورو نه) او يادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاری حيوان کله چه ښکار ته ئی لېږئ!) (يا) او يادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښی که ژوندي مو مينده کړ).

تفسير: د ښکاری سپی او باز او نورو ښکار کوونکو ساکينانو (ذی روحو) ښکار په دی شرطونو سره حلال دی

١. د ښکار کوونکو ساکين (ذی روح) ښه روږدی (عادت) کول، چه تعليم ئی موندلی وی.
٢. پر ښکار باندی خوشی کړ شی.

٣. په همغه طريقه سره تعليم ورکړی شوی وی، چه په شريعت کښی د اعتبار وړ (لائق) وی يعنی سپی او نورو ته داسی تعليم ورکړی شوی وی. چه ښکار ونيسی، او همغسی ئی خپل خاوند ته

ورودی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکری شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخورى یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمېږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو گواکى بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

۴- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنې بسم الله وویی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

۵- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو ځنی یو شرط هم مفقود شی، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هواکه مر شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿وَمَا أَكَلِ الشَّعِيرُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

او ویریږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډېر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د گردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنې په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی دوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لگیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلېږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر گزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَالٌ
لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ

مَنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ ۝

نن ورغ حلال کری شوی دی تاسی ته تول طیبات (پاکیزه شیان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکری شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میره - بی خاوند) پاک لمنی اصیلی بشغی له مومنانو بشغو شخه او پاک لمنی (بی میره - بی خاوند) اصیلی بشغی له هغو کسانو چه ورکری شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکری دغو (بشغو) ته مهرونه د دوی (ای میرونو) (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یی تاسی نه زنا کوونکی (بنکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پته سره)، او هر شوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو غنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکری شوی دی، د دنیا گرد (تول) طیبات او پاکیزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترتله داسی حلال کری شوی دی چه له سره به نه منسوخیوی دلته له «طعام» غنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښی (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بېل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَمَا كُفِّرُوا﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په دول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په غینو احادیثو کښی راغلی **لَا يَأْكُلُ طَعَامُكَ إِلَّا تَقَىٰ وَ دى** نه خوری خوراک ستا مگر پرهیزگار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزگارانو نورو ته ستاسی خواره حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواره به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنت= پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی پرموپی د بشغی عفت - او پاک لمنی او عصمت ته وگوری. او دا مطلب ټی نه دی چه

پرتة (علاوه) له پاکلمنی غنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږی.

د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کېښی جائز ، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقرة په (٢٢١) آیت ٢٧ رکوع کېښی مو ﴿وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ تُؤْمِنَ﴾ ولوست ، مگر دا خبره په یاد ولری چه زمونږ په زمانه کېښی «نصارى» عموماً په نامه «نصارى» پاتى دى په دى نصرانیانو کېښی زیاتره داسی کسان دى، چه نه پر کوم آسمانى کتاب قائلان دى ، نه الله جل جلاله منى، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهنذا د دوی په مذبحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږی، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دى. دا خبره دى هم په نظر کېښی وی! چه د یوه شی د حلایدلو دا معنی ده، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجى اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په گټه (فائده) اخیستلو کېښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږی بلکه په کفر کېښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی غنی د گټی (فائده) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږی په موجوده زمانه کېښی له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل ، او بى له ضرورته اختلاط او گډون کول او د دوی د ښځو په جال کېښی ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکى نتایج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دى. نو د داسی بدی. او بى دینى له اسبابو، او ذرائعو څخه هر ورو (خامخا) اجتناب په کار دى!

گواکى په دغه آیت کېښی دى لورى ته اشاره شوى ده چه نکاح یو ظاهرى قید دى لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دى چه د هغه په طلب کېښی د څاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.

همغسی چه رومى ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایى چه پاک او عفیف دى اوسى! خو د هغو ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هُمْ﴾ مصداق شی چه په (١٨) جزء د «النور» په (٢٦) آیت (٣) رکوع په آخره کېښی مذکور دى. له دغه احسان او پاک لمنی او ښه انسانى ژوندون له توصیى څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالى په نزد د نکاح غرض د بشرى عصمت د جوهر حفاظت او د انسانى عفت د مرغلری صیانت دى خو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعى ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازى شهوت پرستى او هوا او هوس تری مقصود نه دى له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوى ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامى اخلاق د ښځی په زړه کېښی ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانى متاع له لاسه ویاسی او په سپیره ډاگ میدان کېښی کینی او د ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ مصداق شی. کله چه له کافرى ښځی سره د دى فتنى احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د ﴿وَمَنْ يَكُفِّرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ خِطَّ عَمَلَهُ﴾ تحدید خورا (دیر) مناسب او پر خپل ځای کېښی دى. دا زما خیال دى باقى حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو غنی په دوه حکمو کېښی

مخصوص کرل چه دا یوازی په دنیا کښی دی او په آخرت کښی د هر کافر حال خراب دی،
اگر که نیک عمل ئی هم کری وی خو هغه نه قبلیری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاڅیرئ
تاسی لمانځه ته (او بی اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسی مخونه خپل او لاسونه
خپل تر څنگلو پوری (سره له څنگلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو
او (ووینځئ تاسی) پښی خپلی تر پرکیو پوری (سره له پرکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آورېدلو
څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرگزاری او وفاداری. له اظهاره او
جذباتو څخه ډکېږی او په فطری ډول (طریقه) دا غواړی چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار
کښی لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د
خپل انتهای عبودیت او د عبودیت د امثال عملی ثبوت ورواندی کری، نو ځکه د الله جل جلاله
له جانب ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شئ! یعنی لمانځه ته
پاڅیرئ نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د
هغو دنیوی لډاندو او طبیعی مرغویاتو ځنی د تمتع اجازه چه په رومبی آیت کښی ورکری شوی
ده (یعنی طبییات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او
بهیمی لوازمو سره نژدی کونکی دی او ټول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له
استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئی وفرمایل کله چه له نفسانی
مرغویاتو څخه راگرځئ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو رومبی د بهیمیت له
اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښی پیدا کیږی
پاک او ستره شئ! دا پاکي له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره
د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره
په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له څاشکو سره د ده گناهونه هم لری کېږی.

﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چه پاڅیرئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خوبه پاڅیرئ یا دنیوی مشاغلو
ځنی لاس ویاسئ او لمانځه ته ولاړ شی، نو رومبی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سری اودس ونه لری د دی آیت په آخر کښی د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿وَلَا يَرْيُّنَا لِبَطْنِكُمْ﴾ کښی فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالی تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښی تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښی پښی شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پېښیږی چه د هغه نفی په ﴿مَّا يَرْيُّنَا اللَّهُ لِيُجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ﴾ کښی کړی شوی ده. هوا که زیات نظافت، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښی د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی. ﴿وَأَسْخَرُوا وُجُوهَكُمْ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکارئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په تول عمر کښی د ناصبی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصبی مقدار د سر د څلورمی برخي اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده. ﴿وَأَنصِبُوا إِلَيْنَا الْكَبِيرَ﴾ او وویښئ تاسی پښی خپلی تر پرکیو پوری» شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایت لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر پرکیو پوری وویښلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنن والجماعة» پری اجماع کړی ده او له دیرو احادیثو څخه هم دا ثابت شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مگر پر بوتونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښی مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَأَن كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطَهَّرُوا

او که وئ تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښی) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت څنی د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی څلورو واړو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن تولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اوبو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اوبو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښی مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښی د خولی او پوزی وینځل ضروری گنو. حال دا چه په اوداسه کښی د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَأَنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ
أَوْ لَسْتُمْ عَلَىٰ النِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ط

او که وئ تاسی مریضان (رنخوران او اوبه درته مضری وی) یا په سفر «کښی وئ» یا راغی یو له تاسی له غحایه د بولو څخه (یعنی بی اودسه شوئ) یا جماع وکړئ تاسی له ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه نو قصد وکړئ تاسی د خاوری پاکی نو (ووهی لاسونه دوه ځلی پر ځمکه او) ومینئ تاسی (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغی (خاوری) څخه،

تفسیر: یعنی که تاسی ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وی، یا اوبو ته ورتلی نشئ! یا په مسافری کښی د کفایت په اندازه اوبه ونه مومئ! یا مثلاً څوک د حاجت له قضاء څخه راشی او اودس کولو ته ئی ضرورت پیښ شی یا د جنابت له وجی د غسل حاجت ورته پېښ شی، مگر له کومی وجی د اوبو په حصول یا استعمال قادر نه وی (یعنی یا تری یوه کروه لری وی یا د دشمن یا د غلو یا د لیوانو ویره وی یا د کوهی بوکه او رسغ. نه وی یا اوبه خرڅیږی او پیسی نه وی، نو په دی صورتونو کښی د اوداسه یا د غسل په غحای دی تیمم وکړی) د اوداسه او غسل په تیمم کښی هېڅ فرق نشته، ځکه د تیمم له مشروعیت څخه چه کوم غرض دی هغه په هر صورت کښی په یو شان حاصلیږی د تیمم اسرار او مسائل او د دی آیت تفسیر په (٥) جزء د النساء په (٤٣) آیت (٧) رکوع کښی مفصل بیان شوی دی.

تنبیه: ﴿أَوَلَسْتُمْ عَلَىٰ النِّسَاءِ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوی ده، د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او ابو موسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه هم هغه سکوتاً منلی ده. (کمافی البخاری) مغفور شیخ الهند د ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ په ترجمه کښی د «قصد وکړئ!» په ویلو سره دی ته اشاره کړی ده چه د اصلی لغت په اعتبار د تیمم په معنی کښی قصد معتبر دی او هم دی لغوی معنی په مناسبت په شرعی تیمم کښی هم قصد یعنی د علمائو له خوا نیت فرض او ضروری امر گنلی شوی دی.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ

اراده نه لری الله (د تطهیر په دی تکلیف کښی پر تاسی دا) چه مقرر کړی

پر تاسی شه حرج (تنگوالی یا سختی)

تفسیر: ځکه په هغو احداثو او بی اودسیو کښی چه کثیر الوقوع دی، د گرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل ، او یوازی د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کړل ځکه چه د اکثر و متمدنو هیوادونو اوسیدونکی د دغو اندامونو په برېښ پرېښودلو کښی هیڅ اندېښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی ځنی کومه تنگی او دقت پېښ نشی. هو! د «حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالی دپاره چه کله کله پېښیږی ، او په دغه حالت کښی د نفس وېښول او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د گرد(تول) بدن وینځل ئی فرض کړل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښی لږ څه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکی وگرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاو کښی تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئی بیخی ساقطه کړه، او ښائی چه د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چه پښی عموماً په خاورو کښی یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د گردو (تولو) اعضاو په نسبت په گرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپړه لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس - او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتَمَّ نِعْمَتُهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤١﴾

او لیکن اراده لری (الله د دی) چه پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چه تاسی شکر گزار شی!

تفسیر: ځکه چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو ځکه ئی په عبادت کښی چه د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په ډومبنی رکوع کښی د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو ځنی د بنده په زړه کښی ځوښ (جوش) پیدا کیږی چه د هغه حقیقی منعم بندگی ته فوراً قیام وکړی نو هغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځی! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ؟! او راځی به؟! دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د ډومبنيو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دی نویو نعمتونو فائز شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ ﴿﴾ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ! چه د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿﴾ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿﴾ څخه حضرت بلال د «تحية الوضوء» سراغ لگولی وی. د دی منځنی نعمت په شکر په باندي د متوجه کولو څخه وروسته د پرومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرگزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولی په حضور کښی ودرېږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٠﴾

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ۴۰ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿﴾ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی ځنی اخیست کیده. گواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿﴾ اَوْفُوا بِالْعُقُودِ ﴿﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیا دار سری باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سری د الله تعالی د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایلی «تل له الله تعالیٰ څخه وویریئ!» چه هغه د سترگو په رپ کښی دغه گړد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی - او د ناشکری - او بد عهدی - په سزا کښی ډېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرگند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ربا یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ ووايو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په رومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا راښیی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنگ له دوی څنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ! او د هغه رښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاتړلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته درورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شی! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جدوجهد او اهتمام وکړئ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النساء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «الله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د «حقوق الله» تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دشمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له گردو (تولو) غنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی
دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ الْاَتْعَدِلُوا

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف
به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه
هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره
وی چه نه خورا (دیر) زیاته دوستی او نه خورا (دیر) سخته دښمنی وکولی شی چه د هغی یوه
پله درنه کړی.

اَعْدِلُوا هُوَ اقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) دیر نژدی دی تقوی (پرهیز
ګاری) ته

تفسیر: «تقوی» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی
(ساتنی) غنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی
کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقوی» د تحصیل نژدی او لری اسباب دیر
دی. ګرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو غنی شمیرلی
شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او
د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقوی» د
حصول د خورا (دیر) مؤثرو او د دیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿اَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ﴾
وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقوی» ته دیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست
او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت دیر ژر حاصلیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

او وویږیږئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په
هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف و کړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو ځنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوی» د حصول یوازنی لار د الله تعالی ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَّقِينَ﴾ په مضمون کښی له شو شو ځلی تفکر او مراقبت کولو ځنی پیدا کیږی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پت او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالی څخه نه ده پته. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدینه پیدا کېږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په گردو (تولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالی د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مریی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ⑨

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر دېر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی نه یوازې دا چه د هغوی هغه قصور به وروښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادرېږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ⑩

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زموږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملگری د اور) د دوزخ.

تفسیر: د پخوانی دلی په مقابل کښی د هغی دلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا
 إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
 وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ٥

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی
 احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه
 راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه
 د دوی له تاسی څخه، او وویږئ تاسی (په هیږولو د نعمتونو کښی) له الله
 څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی
 په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو ځنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د
 مکي معظمی قریشو او د دوی مددگارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رپرونه (تکلیفونه)
 ورپېښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پښی او لاسونه وهل. مگر د الله تعالیٰ فضل او
 رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه
 داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او
 تیري ځنی محفوظ وساتي! او د انتقام په ځوبښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه
 کاره نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه
 شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم
 آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ ځکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو
 ځنی د مسلمانانو په خلاف د شریانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د
 هغه ازاله ئی په ﴿وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا
 (ډیر) لوی سیاست «تقوی» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری
 توکل کول دی له الله جل جلاله ځنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه
 سره خپله معامله صافه ولری! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله ټینګه علاقه او
 پوره وفاداری وربکاره کړئ! بیا نو الله الحمد له هیچا - او له هیڅ لوری - هیڅ یوه خطره مونږ
 ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایي چه هغه له الله
 تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ، بد عهدی - او غداری - ئی کړی وی، او په پای (اخر) کښی په
 ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

او خامخا په تحقیق اخیستی ده الله وعده محکمه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب نه)

تفسیر: دا یوازی د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت خصوصیت نه دی، بلکه له نورو امتو ځنی ئی هم داسی عهد اخیستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ
بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ⑫

او ولېږل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمایل الله (اسرائیلو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمایل قسم دی) خامخاکه قائم کړئ تاسی (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو لمونځ او ورکړئ تاسی زکوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ایمان راوړئ (یقین وکړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظیم) وکړئ تاسی د دوی او قرض ورکړئ تاسی الله ته قرض نیک (ښه ورکړه بی‌منته بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به کرم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه گناهونه ستاسی او خامخا داخل به کرم هرو مرو (خامخا) زه تاسی (هسسی) جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی، نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: د بنی اسرائیلو له (۱۲) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلی نبینا السلام والصلوة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیله العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی څنی هم (۱۲) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (۱۲) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (۱۲) خلیفگانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرائیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات څنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (۱۲) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (۱۲) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا ځگردو (تولو) بنی اسرائیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه گڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی گورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ! ﴿وَأَمَّا بَرُّكُمْ وَحَقُّكُمْ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی (یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د ټولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ. ﴿وَأَقْرَضُكُمْ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته (یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسې چه قرض ورکونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه گرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجبی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له دیری گټی (فائدی) در ورسوی ﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی‌منته، بی‌حسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک څنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغیو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿لَا تَزِنَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی څخه گناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی دیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالی د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالی تری نوری کمزوری او نیمگرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته غای ورکوی.

﴿فَمَنْ كَفَرَ﴾ الآية - نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی نی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالی په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرأئیلو غځی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰۃ اداء کول. پر انبیاءو باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاءو علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. گواکی د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده، چه په ځان او په مال، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالی د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرأئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسې دول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکړه او په خپل هېڅ یو قول او اقرار باندی ټینگ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو غځی کومه نتیجه چه راڅرگنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣١﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او گرځولی دی مونږ زېږونه د دوی سخت (چه هېڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده!) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفو وکړه «ای محمد!» له دوی نه او مخ وگرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿فَبِمَا نَفْسُهُمْ صَافَهُمْ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسیباتو مرتبول څرنگه چه د الله تعالی کار و نو په دی لحاظ د ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسَةً﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿يُخْرِفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا (یعنی د الله تعالی په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه گرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپایی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿وَسَوَّاهُمْ﴾ الآية - او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی و دوی ته (یعنی لازم خو دا و چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو ځنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتگ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مگر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا گرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخي ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکي «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی - ۱- «ملعونیت» ۲- «قسوة القلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو، تر دی چه له نهایت بېباکی او بدعقلی ځنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند ځنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه (یعنی د دوی د دغا بازی او خیانت کاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغا بازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبريوي. (په - خائنة - کښي «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامه او نسابه کښي.)
﴿الْأَقْلِيلَ مِنْهُمْ﴾ : مکر لو کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئی کوی لکه
عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښي داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
﴿قَاتَعُوا عَنْهُمْ﴾ الآية - نو عفو وکړه! ای محمده له دوی نه، یعنی کله چه د هغوی پخوانی
عادت هم دا دی نو له داسی خلقو سره په هره جزئی خبره کښي د لگیدلو او د هغوی د
خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته - دوی پریږدئ او تری تیر شی! او د
دوی د خرابی بدل په عفو او احسان سره اداء کړئ! گوندی چه له دی ځنی لو څه متاثر شی.
قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ﴾ الآية - سره منسوخ شوی دی. مگر دی ته هیڅ حاجت نشته ځکه د قتال له حکمه دا نه
لارمیری چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښي دی هم د داسی قوم په مقابله کښي له عفو او
اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو ځنی کار وانخیست شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح
مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی،
نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت
سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا
دُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٣﴾

او ځینو له هغو کسانو ځنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی
و مونږ محکم عهد د دوی نو هیږه کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی
چه پند ورکړی شوی و دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منع د دوی
کښي عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځی د قیامته پوری او ژر به
خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی (واخذنا من النصاری میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم) د نصاری د کلمی
ماخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئی مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په
شام کښي د هغی قریبی نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوگنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته
ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئی «نصاری» بلل گواکی دوی د
دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دین او د انبیاء علیهم السلام رښتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو ځنی یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.

﴿أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ﴾ الآية - اخیستی ؤ مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی ځنی هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو ځنی هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب ؤ بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری ښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل).

﴿فَأَعْرَضْنَا﴾ الآية - نو واپچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او ناصری ؤ په منځ کښی به تل تر تله جگری او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو ځنی کومه نتیجه چه پېښیدونکی وه هغه پېښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالی د وحی اصله رڼا (رنرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولگیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جگری تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی گردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (دیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شېبی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالی وحی او اسمانی قانون الله الحمد بی له زیاده او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او ناصری ؤ اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالی د وحی هغه رڼا (رنرا) د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالی او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیل» په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د ړندو او محض بی اصولو اختلافاتو او فرقواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره وموندلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملنډی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیل» ئی محض د څو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو ناصری ؤ ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کېښول، او مکر او حیلي چلول او ښکاره محاربه هم د پوهانو له نظره پټ نه دی. ﴿إِلَیَّوَالْقِیَمَةِ﴾ تر ورځی د قیامت پوری) یعنی شو دوی پاتی وی (د آراءو د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کې موجود وی.

دلته د «تر قیامته» لفظ داسی دی لکه چه په محاورو کې ویل کیږی «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلي» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتی وی او په هغه کار کې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پوری هم ژوندی پاتی شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کې د ﴿إِلَیَّوَالْقِیَمَةِ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږی چه د یهودو او نصاریٰ وجود به تر قیامته پوری پاتی وی. لکه چه زمونږ په زمانه کې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کې لیکلی دی. ﴿وَسَوَیْتَ لِلَّهِ الْآیَةَ﴾ - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ور معلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وئ تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریږی) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا ځرودو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ، چه د ده د راتگ بشارت ستاسی په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتی وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکښی کاوه له هغو څخه ځرودی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهری کړی دی او له هغو خبرو ځنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ
مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيَهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله غنی نور رڼا (رنرا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا) (رنرا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق)، خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید).

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الهی وحی رڼا (رنرا) ضایع کړی ده او د اهو او آراو په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کڼدو کښی لویدلی او په داسی تیلما تیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی، نو ای محمده صلی الله علیه وسلم ووايه دوی ته چه د الله تعالی په ډیری زوروری رڼا (رنرا) سره گرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رنرا) کښی د الله تعالی د رضاء او خوښی حاصلولو پسې شئ! چه د سلامتی گردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو غځی به وځئ! په دغه رڼا (رنرا) کښی به بی له ربیره (مصیبت) او تکلیفه تللی شئ! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یئ د هغه په لار ښوونی او لاس نیونی سره به ﴿الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ﴾ بی تکلیفه طی کولی شئ!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسیر: یعنی الله بی له مسیح علیه السلام غنچه کوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانیانو کښی دا د «یعقوبیه و» د فرقی عقیده ده چه د دوی په نزد د مسیح علیه السلام په قالب کښی الله تعالی حلول کړی دی (معاذالله) یا داسی ویلی شی کله چه «نصاری» د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت د «الوهیت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحید اقرار هم کوی، یعنی وائی چه الله جل جلاله یو دی، نو د دی دواړو دعوؤ لازمی نتیجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسیح علیه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخیست شی د دی عقیدې د کفر په تصریح کښی هېڅ شبهه نشی کیدی.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَفِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ووايه (ای محمده لدغو نصرانیانو ته) نو څوک به مالک شی (د منعی) له الله غځنی د یوه شی؟ که اراده وفرمایي (الله) د دی چه هلاک کړی مسیح زوی د مریمې او مور د ده او هومره خلق چه په ځمکه کښی دی گرد (تول) سره تول (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی!)

تفسیر: یعنی فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسیح علیه السلام او بی بی مریم او گرد (تول) وړاندنی او وروستنی د ځمکی اوسیدونکی سره یو ځای کړی او په یوه شېبه (یو ساعت) کښی گرد (تول) سره مړه کړی، نو هم دا تاسی وبښی! چه څوک به ئی د ارادی مخه ونیولی شی؟ یعنی که له ازله تر ابدې پوری گرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول کرل شی، او الله جل جلاله په یوه آن کښی د دوی د هلاکولو اراده وفرمائی نو د دوی گرد (تول) اجتماعی قوت هم د الله تعالی د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی غځندولی (ملتوی کولی)، ځکه چه د مخلوقاتو محدود او ورکړی شوی قوت او قدرت د الله تعالی د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل کښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف کوی چه د دوی په رد کښی دا خطاب کیږی، بلکه په خپله مسیح ابن مریم علیه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لکه چه د «مرقس» په «انجیل» کښی د حضرت مسیح علیه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام وایه وه! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلکه په هغه ډول (طریقه) چه ستا اراده ده.» نو کله چه هغه حضرت مسیح علیه السلام چه تاسی ئی خدای بولی او د هغه ماجده والده صلیقه بی بی مریمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. که دا دواړه هم سره له گردو (تولو) هغو کسانو چه د ځمکی په سر هستوگنه لری، یو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اټکل وکړئ!، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول غومره گستاخی او سپین سترگی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښی مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښی د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمه الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوینا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوینا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوینا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښی بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښی د انبیاء علیهم السلام په حق کښی داسی ارشاد فرمایی شو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَاللّٰهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يُخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښی دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو بی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۱۶

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی

تفسیر: د هیچا زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیدی، گرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائیل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام) خپل ږومنی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وگڼل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادۍ په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

ووايه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د گناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغچنان یی تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ۶ جزء د المائدة (۵۴) (آیت (۸) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالیٰ محبوب گرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی ترديد وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او دیرو شدیدو گناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حیس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالیٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیچا سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (دیر) دیرو سختو سختو سزاگانو مستحق او مورد شوی دی له دی
 څخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابنوا الله - او - احبوا» دعوی وکړی، د حضرت نوح
 علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلیبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
 ﴿لَا تِلْكَ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ (١١ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وڅیړی له
 نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور څخه نجات نو الله جل جلا له د
 کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایي چه داسی نه ده

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یی د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی
 دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب
 له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا
 نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا څه چه شریف او ممتاز
 انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو
 معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شی لږه پیدایښت مو هم په هغی معتادی طریقې
 سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای
 ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایي (د مغفرت یی) او عذابوی هغه
 څوک چه اراده وفرمایي (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه هغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته
 سزا ورکړه شی؟

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ^{١٨}

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او
 (سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وره کړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی شوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِّنَ الرَّسْلِ أَنْ تَقُولُوا
مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایی تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعيم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاری و) د راز راز (قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو ځنی باسی او د رنا (رنرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایي چه اوس د هدایت د رنا (رنرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالی صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له

﴿لَقَدْ كَرَّمْنَا الْدِّينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم

غیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ! چه د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاءو علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شراعتو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ

الآية - کښی کړی شوی دی. ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی،) له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (۶۰۰) کاله وروسته د انبیاءو

راتک سلسله منقطع شوی وه . او گردوه (توله) دنیا تر ما شاء الله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښی لویدلی وه د هدایت دیوه مره شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریشی پر گرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د گرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له گردو (تولو) ځنی لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه ! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لاری ور وښی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره وینن کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په گردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالی حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱۹

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه ورئ نو الله تعالی قدير دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالی پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالی له رسول سره پوره ملګرتیا وکړی د الله تعالی کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يُقَوْمُ أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ۝۲۰

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وگرځول (الله) په تاسی کښی (دیر) انبیاء او وگرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کړ تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پرېښود او د الله تعالی په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوګنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکر چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کېشی پرم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کېشی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیگاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوپ کرل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه ؤ) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک څانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرائیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا څرگنده شوه چه د (شام) په ملک کېشی خورا (دیر) زیات محاسن او ښیگنی (فاندی) شته او د هغو (عمالقه ؤ) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مگر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زده شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کېشی ځنډ (تعطل) پېښ شو په دی موده کېشی دوی په میدانونو کېشی سربداله گرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه گان شوی وو.

﴿إِذْ جَعَلْنَا فِيكُمْ قُلُوبًا﴾ کله چه وگرځول الله جل جلاله په تاسی کېشی دیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری غومره دیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کېشی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمعیل، اسحق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿وَجَعَلَكُمْ مِلَّةً﴾ او وگرځول (الله په) تاسی (کېشی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (دیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وگرځول! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائی ؤ. بیا ورپسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کېشی خورا (دیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کېشی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (الله جل و علا شانه تاسی ته ای بنی اسرائیلو درعطاء او مرحمت فرمائی دی.

﴿وَأَشْكُمُ﴾ الایة - او در ئی کر تاسی ته ای بنی اسرائیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانى ستاسی) یعنې هر کله چه موسى علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرآئیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلوی، د ورپځی سوری، بهول د اوبو له تیږی (گتۍ) او د بحر څیرول) د ﴿أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ﴾ حمل پر عمومو باندی به ځکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (۴ جزء د آل عمران ۱۱ آیت ۱۲ رکوع) ﴿وَلَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لَّتَكُونُوا مَثَلًا﴾ (۲ جزء د البقرة ۱۴۳ آیه ۱۷ رکوع).

يَقُومُوا دُخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿٣١﴾

ای قوم (زما) ننوځی تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځی تاسی په شاو خپلو (له جهاده) نو وبه گرځی تاسی زیان کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنې الله تعالی په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی. (نو ننوځی! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه گرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وکالی! «برداشت کړئ») یعنې په جهاد فی سبیل الله کښی بېزده توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهی!

قَالُوا يٰمُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَنُذْخِلُهَا حَتَّىٰ يُخْرِجُوا مِنْهَا ۖ فَإِنَّا مُخْرِجُوا مِنْهَا ۖ فَاتَا دَاخِلُونَ ﴿٣٢﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسی بېشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنې ډیر قوی هیکل، میړنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بېشکه مونږ له سره نه

ننوغو په دغی غمکی کښی تر هغی پوری چه ووغی دوی له دی (غمکی نه) نو که ووغی دوی له دی غایه (بی له جنگه) نو بیشکه مونږ ننوتونکی یو.

تفسیر: یعنی د مقابلی همت په مونږ کښی نشته. هو! بی د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پڅه او تیاره خورو. تاسی د خپلی معجزی په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبُيُوتَ
فَإِذَا ادْخَلْتُمُوهُمَا فَإِنَّكُمْ عَلَيْهِمْ

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوغی پر دوی (حمله کوونکی) په دروازو کښی، نو کله چه ورننوتی تاسی دروازی ته نو بیشکه هم دا تاسی به غالبان یی (پر هغوی ځکه چه دوی بڼه ده)

تفسیر: دا دوه سړی یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ ځنی ویریدل - نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله ځنی ویریده متقی شه مسلمان چه وتښتی له تاجن وانس خبیث شیطان یعنی همت وکړئ! او د ښار تر وره پوری خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسی ته بری درکړی ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښی دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړی.

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسی ! که یی تاسی مؤمنان (باور لرونکی په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښی انتهائی سعی او کوښښ او آخری جداو جهد وکړ شی بیا د هغه په مشر او منتج (نتیجه) کیدلو کښی پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغروریږئ! باقی د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره! که کوشنن ونه کری! په جداو جهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درگندلی دی خیاط د ازل

قَالُوا يَبُوسَى إِنَّا لَنَرُّدُّهَا أَبَدًا إِنَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ ﴿٧٢﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی
ښار ته هیڅکله څو چه وی دغه (عمالقه) پکښی پس څه ته او (څی دی) رب
ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنگ وکړئ تاسی
دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿عَنْ أَبْنَاءِ اللَّهِ وَأَجَادُهُ﴾ مدعیان وو. مگر
داسی گستاخی او سپین سترگی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسې سرکشی او طغیان ځنی
هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٧٣﴾

وویل (موسیٰ) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مگر د
ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منع
زمونږ او په منع د قوم فاسقانو کښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (دیر) زیات خپه شو، او د
خپګان په حالت کښی ئی دا پورتنی دعاء وکړه. څرنګه چه له گردو (تولو) قومونو څخه د حکم
نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئی په دعاء کښی پرته (علاوه) له خپل
ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله
عليه او کالب رحمة الله عليه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا حُرْمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيَهُونَ فِي الْأَرْضِ ط فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ع

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه حُکمکه) حرامه کرى شوى ده پر دوى باندی (ننوتل هغى ته) خلويشت کاله چه حيران سرگردان به گرځى دوى په (هم دى) حُکمکه کښى، نو مه خپه (او متأسف) کيږه پر قوم فاسقانو (وتونكى له فرمانه).

تفسير: يعنى د بيلتون دعاء په حسى او ظاهرى ډول (طريقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معنا بيلتون وشو چه دوى تول سره په الهى عذاب كښى اخته شول حيران او سرگردان به سره گرځيدل او حضرت موسى او هارون عليهم السلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتى شول. لكه چه په كوم كلى كښى عمومى طاعون يا وبا كډه شوى وي. او د زرهاؤ ناروغانو په منځ كښى دوه درى تنه پياوړى (مضبوط) او قوى القلب سړى وي چه د دوى په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو كښى مشغول وي كه د ﴿كَافَرُكُنَّا﴾ معنى د «بيلتون وكړه» په ځاى په «فيصله وكړه» سره شوى وي، نو دا مطلب به لا زيات واضح شوى وي. حضرت شاه صاحب ليكي چه دا كرده (توله) قصه ئى كتابيانو ته واوروله، په دى مناسبت كه تاسى هم د نبى آخرالزمان صلى الله عليه وسلم رفاقت ونه كړئ! لكه چه ستاسى نيكه گمانو د موسى عليه السلام له رفاقت سره غړولى ؤ او له جهاده څخه ئى ځانونه بيرته ايستلى وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه كيږي لكه چه په برخه ئى هم شو. كه تاسى د يوى لمحى له پاره دا كرده (توله) ركوع تر نظره تيره كړئ! او د محمدى امت پر احوالو غور وكړئ! نو درشكاره به شى، چه پر مونږ باندې د الله تعالى هغه انعامونه شوى دى چه نه په پخوانيو امتونو شوى دى او نه به ورستنيو باندې كيږي زمونږ له پاره ئى خاتم الانبياء سيدالرسول صلى الله عليه وسلم ته ابدى شريعت وركړ او راويي لپړه او په مونږ كښى ئى هغه عالمان او امامان پيدا كړل، چه سره له دى چه د نبوت منصب نه لري، د انبياؤ عليهم السلام وظائف په ډير ښه ډول (طريقه) سره پاى (آخر) ته رسوى د نبى عليه السلام نه وروسته د ده په امت كښى داسى ښه ښه خليفگان مشران او قائدان شوى دى چه گرد (تول) جهان ته ئى د اخلاقو، سياست او نورو د اصولو هدايت وركړى دى هم دى امت ته د «جهاد» امر هم شوى دى نه يواځى له (عمالقه ؤ) سره، بلكه د گرد (تول) جهان د جبارينو سره. تش د (شاماتو) د ځمكو د فتح كولو له پاره نه، بلكه په شرق او غرب كښى د «كلمه الله» د اعلا او د فتنى د منځه ايستلو له پاره.

له بنى اسرائيلو سره الله تعالى د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمايلى وه، ليكن له دى محمدى امت سره ئى داسى وعده فرمايلى ده ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لَيْسَتْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِكُلِّ دِينٍ أَجْرٌ وَلَكِنْ لَكُمْ مَنْ بَعْدُ خَوْفُهُمْ أَمَّا يَعْبُدُونَنِي أَكْفَرُونَ فِي شَيْءٍ وَمَنْ كَفَرَ
بَعْدَ ذَلِكَ قَدْ لَكُمْ اللَّهُ هُوَ الْغَفُورُ ﴿١٧﴾ وعده كرى ده الله له هغو كسانو سره چه ايمان ئى راوړی

دى او كرى ئى دى ښه عملونه چه خامخا به خليفگان كرى دوى په ځمكه كښى لكه چه
خليفگان كرى ئى وو هغه كسان چه پخوا له دوى نه وو او خامخا به ثابت كرى دوى لره دين د
دوى هغه دين چه غوره كرى ئى دى دوى لره او خامخا به بدل وركړى دوى لره پس له وېرى د
دوى امن ، عبادت به كوى دوى زما ، شريك به نه پيدا كوى دوى له ما سره هيڅ شى ، او هر
څوك چه كافر شو وروسته له دى نه پس دغه كسان هم دوى دى فاسقان» (١٨ جزء د النور ٥٥
آيت ٧ ركوع)

كه موسى عليه السلام بنى اسرائيلو ته له جهاده ځنى د تبتيډلو ممانعت فرمايلى ؤ نو زمونږ
محمدي صلى عليه وآله وسلم امت ته هم الله تعالى هم داسى خطاب فرمايلى دى
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قَاتَيْتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَاصْلَوْهُمْ الْإِفْكَارَ﴾ اى مومنانو كله چه ملاقات وكړئ
(مخامخ شيع په جنگ كښى) تاسى له هغو كسانو سره چه كافران شوى دى حال دا چه دوى
غوند وى د جنگ په ډگر كښى، نو مه گرځوئ دوى ته شاوى خپلى په نيت د تبتيډلى» (٩ جزء ١٥
آيت د الانفال ٢ ركوع).

انجام ئى دا شو چه د حضرت موسى عليه السلام رفيقان له (عمالقه ؤ) څخه ووېرېدل او هسى
بې زړه توب ئى وكړ، چه خپل نبى عليه السلام ته ئى داسى وويل ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا
إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ﴾ څه ته او رب ستا نو وجنگېږئ تاسى! دواړه بيشكه مونږ دلته ناست يو». .
ليكن د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو د خپل پاك نبى صلى الله عليه وسلم په
حضور كښى د «بدر» د غزا په مشوره كښى په لوړ غېر او جگ (اوچت) آواز داسى عرض وكړ
«پر الله تعالى قسم دى چه كه تاسى د ترخه سيند (لوى بحر) په موجونو كښى د ننوتلو حكم
مونږ ته وكړى مونږ به په هغه كښى هم خپل ځانونه ورگوزار كړو، او يو تن به هم له مونږ ځنى
پاتى نشى. او اميد دى چه الله تعالى به تاسى ته زمونږ له پلوه داسى شيان دروښيى ، چه د هغو
له ليدلو څخه به ستاسى سترگى خوشاله او روښانه شى، مونږ به له خپل پاك رسول صلى الله عليه
وسلم سره ملگرى يو، او له ده سره به يو ځاى جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندى ، وروسته،
ښى او كينې طرف ته جنگېږو، او جهاد به كوو. د الله تعالى په فضل مونږ له هغو كسانو ځنى نه
يو، چه موسى عليه السلام ته ئى ويلي وو ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ﴾ د
دى تعهد نتيجه داسى شوه چه په هومره موده كښى چه بنى اسرائيل له فتوحاتو ځنى بى برخى
او د (تبه) په صحرا او ميره كښى سرگردانه گرځيدل، له هغه څخه په لږه موده كښى زمونږ د
محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب كښى د هدايت او د ارشاد
بیرغونه ودرول ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ حَشِيَ رَبَّهُ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو
ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال
دوی ته واوروه! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه ورور ذکر دی چه د خپل بل ورور پر
مقبولیت او تقویٰ ننی حسد او رځه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ننی هغه په
ناحقه سره وواژه او د ناحق وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په رومبی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرائیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له
ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویړیدل او تری وتختیدل اوس د (هابیل) او
(قابیل) قصه اوړول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندگانو قتل له ډیرو
شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه ځنی خلق په ډیر بی انتهای تهدید او تشدید سره منع کړی
شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه
هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په
خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. گواکی د
ظالمانو او شیرانو له مقابلی ځنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیګناهو بندگانو وژل او د
هغوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج)
او دستور دی. او سره له دی د ﴿عَنْ ابْنِ آدَمَ وَآبَاؤُهُ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره
سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿وَمِنْ آيَاتِ ذَٰلِكَ عَصَىٰ آدَمُ ابْنَهُ قَابِلَ
عَنِ الْأَيَّةِ - تفریع، دا گرد (تول) به د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د
تفریع په پای (اخر) کښی ننی فرمایي ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَقَدْ
كَذَّبُوهَا فِي الْأَرْضِ لَكِنَّهُمْ إِكْرَامًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يَلْعَنُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ الآية -

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

کله چه نژدی کره دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستري الله ته) نو قبول
کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو
ستري) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینع نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره
وترله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ پہ دربار کبھی شہ نذر وړاندی کړ، تر څو دغه جینع د همغه چا شی چه نذر ئی د پاک الله په دربار کبھی مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی یووړ او هم دا په هغه وخت کبھی د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَا قُتْلَكَ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کبھی وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو توربرېښ وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له پرهیزگارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کبھی زما څه قصور دی، د الله تعالیٰ په دربار کبھی د هیچا زور او قوت نه چلېږی او یواځی هلته تقویٰ پکارېږی، ځواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله شوه، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لری.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدَيَّ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٨﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه زه ویرېږم له الله چه رب (پالونکی د گردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسیر: حضرت شاہ صاحب فرمائی کہ شوک پہ ناحقہ سرہ بل وژنی، نو دہ تہ اجازہ شتہ چہ ہفہ ظالم ووژنی او کہ صبر وکری، نو د شہادت درجہ بہ مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور پہ مقابل کبئی دی کہ نہ چیری چہ شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی ہلتہ مات لاس او پٹہ کیناستل جائز نہ دی، مثلاً لہ باغیانو او کافرانو سرہ قتال پہ کار دی ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَكْتُمُونَ﴾ «۲۵» جزء د الشوریٰ (۳۹) آیت ۴ رکوع ﴿إِنِّي لَخَافُ اللَّهَ﴾ الآیہ - بیشک زہ ویریدم لہ اللہ چہ پروردگار د گرد (تول) جهان دی) یعنی زہ لہ تا شخہ نہ ویریدم. بلکہ لہ اللہ تعالیٰ شخہ ویریدم او غوارم تر ہفہ پوری چہ شرعاً امکان وی، د خپل ورور پہ وینو خپل لاسونہ ونہ لرم. ایوب سختیانی رحمۃ اللہ علیہ بہ ویل پہ محمدی صلی اللہ علیہ وسلم امت کبئی ہفہ رومی سری چہ پہ دی آیت ئی عمل وکری، او خلقو تہ ئی خپل دا تعمیل وربکارہ کری، صاحب الحیاء والایمان، جامع آیات القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی اللہ عنہ و «ابن کثیر» چہ دہ خپل سر جار (قربان) کر ولی پہ دی باندی خویش او رضاء نشو، چہ د دہ د سر پہ مقابل کبئی د یوہ مسلمان گوته ہم پری شی. رضی اللہ تعالیٰ عنہ.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بَاثِمِي وَإِنَّكَ فَتَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿۹۹﴾

پہ تحقیق زہ ارادہ لرم د دی چہ رجوع وکری (اختہ شی) تہ پہ گناہ د (وژلو) زما او پہ گناہ خپلی (چہ پخوا دی کری دہ) نو شی بہ تہ لہ صاحبانو (ملگریو) د اور (د دوزخ) او ہم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چہ پہ ناحقہ وینی توپوی،

تفسیر: یعنی زما د قتل گناہ ہم لہ خپلو نورو گناہو سرہ یو غای کرہ، ستا د گرد (تول) عمر گناہونہ ستا پر غارہ ثابت دی. او زما د وینی گناہ بہ ہم لا پری زیاتہ شی، او د مظلومیت لہ املہ (وجی) بہ زما گرد (تول) گناہونہ راعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ د مفسرینو اجماع نقل کری دہ چہ «باثمی» معنی ہم دا دہ. باقی ہفہ کسان چہ دا ئی لیکلی دی، چہ پہ قیامت کبئی بہ د مظلوم گناہ پہ ظالم باندی اچولہ کیپی، ہفہ مضمون ہم پہ یوہ حیثیت سرہ صحیح دی. مگر د محققینو پہ نزد ہفہ د دی آیت تفسیر نہ دی. اوس د (ہابیل) د کلام حاصل دا دی «کہ تا ہم داسی نیت کری وی، چہ زما د وژلو وبال پر خپلہ غارہ واخلی، نو ما داسی ارادہ کری دہ چہ د خپل غان ہیخ مدافعہ لہ خپلہ لوری ونہ کرم، تر شو چہ د عزیمت د ترک خبرہ ہم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو بنائسته کمر دغه (قابیل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابیل و)

تفسیر: بنائی په ابتداء کېنې لږ څه ویره او خوف ور پیدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خیال پوخ کړی وی. او هم دا کیفیت عموماً د معاصیو په ابتدا کېنې پیدا کیږي.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝۳۰

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وگرځید (قابیل په دنیا او عقبی کېنې په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو

تفسیر: دنیوی خسران خو دا دی چه داسی یو ښه ورور ئی له لاسه وایست چه د ده مت او ملاتړ و او پخپله لیونی او مړ شو.

په حدیث شریف کېنې راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی گناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنیا کېنې د هغو سزا ورکوله کیږي» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنیا کېنې د ظلم، قطع رحم، قتل عمد - او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو گردو (تولو) گناهونو د سزا مستوجب هم کیږي، چه وروسته له دی نه له دی نوعی گناهونو ځنی په دنیا کېنې وکړی شی، او دی به په هغو گردو (تولو) کېنې د بانی کیدلو له وجی شریک گانه شی، لکه چه په حدیث شریف کېنې هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِئُ
سَوْءَةَ أَخِيهِ ۖ قَالَ يُوَيَّلَتِي ۖ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي ۖ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ۝۳۱

نو ویښه الله یو کرازه چه کوڅلئئ ئی کړاوه په ځمکه کېنې لږ په مېوکه لږ پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښی دغه (قابیل) ته چه څرنګه پته کړی

جثه د ورور خپل (هابیل)، وویل (قابیل) ای افسوسه زما راشه دغه دی وخت دی (یعنی افسوس دی ماته) آیا عاجز وم زه له دی چه کیدی په شان د دی کارغه (په پوهه کښی) نو پته کړی به می وه جثه د ورور خپل، نو وگرځید (قابیل په دی قتل د هابیل سره) له پښیمانی کوونکو څخه.

تفسیر: کله چه پخوا له دی نه بل کوم انسان نه ؤ مړ. نو ځکه (قابیل) پس له وژلو د (هابیل) څخه نه پوهیده چه دی د خپل ورور له مړی سره څه وکړی؟ تر څو چه ئی یو کارغه ولید چه په ځمکه کښی کنده کینی - او د بل کوم کارغه مړی په کښی پتوی، نو د هغه له لیدلو ځنی د (قابیل) سر ته څه عقل ورغی او له خپله ځانه سره ئی وویل چه «ښائی زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کښی هم داسی خښ کړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږی او همدردی - کښی له دی کارغه څخه هم ښکته یم.» ښائی چه حق تعالی د دی له امله (وجبی) د یوه ادنی ساکین (ذی روح) په وسیله (قابیل) ته داسی تنبیه ورکړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لو څه وشرمیدي، او متأثر شی په ساکینانو (ذی روحو) کښی د کارغه دا خصوصیت دی چه دی د خپل ورور د مړی په ښکاره پاتی کیدلو باندی ډیر زیات شور ماشور کوی.

﴿فَأَصْحَبَ مِنَ النَّاسِ مِثْلَ﴾ نو وگرځید قابیل په دی قتل د هابیل سره له پښیمانی کوونکو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دی چه له گناه ځنی معذرت او انکسار او فکر او تدارک هم وی. په دی موقع کښی د (قابیل) افسوس او ارمان کول د الله تعالی په عصیان او نافرمانی نه ؤ بلکه په خپل هغی بدحالی باندی ؤ چه د خپل هغه ورور (هابیل) له وژلو څخه وروسته ور رسیدلی وه.

مَنْ أَجَلَ ذَٰلِكَ ۖ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دی (قتل) لیکلی وو (حکم کړی ؤ) مونږ پر بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب) چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له (عوض، بدل د) بل نفس نه (یا بی) له فساد په ځمکه کښی (چه په ملک کښی ئی فساد کړی وی) نو گواکی وژلی ئی دی خلق تول، او هر چا چه ژوندی کړو دغه (یو نفس چه سبب شی د ژوندون یی) نو گواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،

تفسير: يعنى په ناحقه قتل كېښى ډير دنيوى او اخروى خسران دى. او خورا (ډير) خرابى نتيجى ورباندې مرتبېږي. تر دې چه په خپله قاتل هم د دې حركت څخه وروسته ډير افسوس او ارمان كوى او يو لاس پر بل لاس مويښى نو له دې سببه مونږ بنى اسرائيلو ته داسى هدايت وركړ (چه بيشكه شان دا دى هر څوك چه ووژنى يو نفس بى له عوض او بدل د بل نفس څخه يا بى فساد په ځمكه او ملك كېښى نو گواكى وژلى ئى دى خلق تول،) يعنى بى له دې چه هغه څوك وژلى وي او پرى قصاص ئى كړى. په ملك كېښى د فساد اچولو ډير صورتونه دى. مثلاً العياذ بالله اهل حق له حق دين ځنى منع كړى يا د انبياء عليهم السلام اهانت وكړى يا مرتد شى او د دې خبرى وسيله وگرځي چه نور كسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بى دينى ته ئى ترغيب كړى، (يا لاره وهل يا زنا د محصن) وقس على ذلك (او هر چا چه ژوندى كړ يو نفس چه سبب شى د ژوندون ئى نو گواكى ژوندى كړى ئى دى خلق تول،) پومبى د ځمكى په منځ كېښى لويه گناه هم دا پيښه شوه چه «قابيل» د «هابيل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځكه په «تورات» كېښى داسى فرمايل شوى دى «كه څوك يو سړى وژنى گواكى چه گرد (تول) خلق وژنى» يعنى د يوى ناحقى وينى له تويولو ځنى نور هم پر هغه جرم زږور كيږي نو په دې حيثيت سره هر هغه سړى چه بل وژنى گواكى د بدامنى تاداو (بنياډ) ږدى او هغه د گردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومى بدامنى وړ، پرانيځي او هغه څوك چه يو سړى ژوندى كوى يعنى د كوم ظالم قاتل له لاسه ئى ژغورى (ساتى) گواكى دى په خپل دى عمل سره نورو گردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتى كيدلو دعوت وركوى او دغى نيكي ته دوى گرد (تول) سره رابولى.

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعَدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق راغلى وو دوى ته رسولان زمونږ په حكمونو ښكاره بيا په تحقيق سره ډير له دوى نه پس له دې (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمكه (په ملك) كېښى خامخا مسرفان (له حده تيريدونكى) دى.

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه له «بينات» څخه ښكاره حكم مراد كړى دى او دا هم ممكن دى چه له «بينات» څخه هغه ښكاره معجزى او دلائل مراد وي چه هغو سره د كوم رسول د ﴿وَمِنْ عِندِ اللَّهِ﴾ كيدلو تصديق وكړى شى. يعنى د (بنى اسرائيلو) ډيرو خلقو داسى ښكاره آثار ليدلى دى او ډير هسى ښكاره حكمونه ئى اوريدلى دى. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طغیانہ او تیری شخہ ئی لاسونہ نہ دی اخیستی. د معصومو انبیاء علیہم السلام وژل او په خپلو منځو کښی ناحقی وینی توپول، د دوی دائمی عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم د قتل (معاذالله) یا ایذاء او د مسلمانانو آزار او تذلیل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهیږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د یو سری وژل په هر ډول (طریقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه ګواکي د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنیا له ګردو (تولو) شخه زیات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) ځنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ایذاء پسی لویدل او له دوی سره جنگ او مقابلی ته ملا تړل د الله تعالیٰ په نزد ډیر دروند او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استاځیو سره جنگیدل، په حقیقت کښی له حق تعالیٰ سره جنگیدل دی. ښایی د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آیت کښی د هغو خلقو د دنیوی او اخروی سزاګانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگیږی یا په دنیا کښی راز راز (قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «مصرفون فی الارض مصداق ګرځوی.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيُهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جَزَاءُ فِي الدُّنْيَا وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنگ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (مندی وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښی له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی یا دی په دار کړ شی یا دی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښی د دوی سره مخالفی (یعنی ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) یا دی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره یا له هغه غچایه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایی ده په دنیا کښی او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی،

تفسیر: اکثر مفسرین له دی شخه لاره شوکول او ډاږه اچول مرادوی مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پریښود شی نو مضمون لا وسیع کیږی د دی آیت هغه شان نزول چه په صحیحو

احاديثو کښې راغلی دی هغه هم د هم دی مدعا مقتضی دی چه دا الفاظ پر خپل عموم پريښود شي. «له الله جل جلاله يا د ده له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنگ کول» يا «په ځمکه کښې فساد يا بډامنی خورول» دا دواړه لفظونه داسی دی چه په دی کښې د کفارو حملی د ارتداد، فتنی، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهې مجرمانه پلمی(منصوبی)، اغوا کوونکی نشرات مضر، تبلیغات گرد (تول) سره داخلیدی شي او له دی ځنی هر یو جرم داسی دی چه د هغه مرتکب له دی څلورو واړو سزاگانو څخه چه پاس په دی آیت کښې ذکر شوی دی د یوی نه یوی هرومرو (خامخا) مستحق گرځی د غلو احوال څلور صورتونه لری

١. چه مرگ ئی کړی وی مگر مال وړلو ته ئی وار نه وی رسیدلی. (نو داسی غله دی مره کړی شی!)

٢. چه هم ئی مرگ کړی وی او هم ئی مال وړی وی. (نو داسی غله دی وروسته له وژلو پر دار کړی شی!)

٣. چه مال ئی لوټ کړی وی خو مرگ ئی نه وی کړی. (نو د داسی غله دی لاسونه او پښی سره مخالفی پری کړی شی.)

٤. چه نه ئی وژل کړی وی او نه ئی مال وړی وی. او د قصد او تیاری نیولو څخه وروسته نیول شوی وی، (نو داسی غله دی په بندی کولو سره د مځکی له مخ څخه ورک شي) په دغو څلورو حالتونو کښې بالترتیب هم دا څلور سزاګانی مقرر دی چه پاس (په آیت او بین القوسین کښې) ذکر شوی دی. د غلو بل کوم لری ځای ته فرارول او هلته ئی بندی کول او قید ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٤٣

مگر هغه کسان چه توبه وباسی پخوا له هغه نه چه قادر شي (تاسی) پر هغوی باندي (نو دا حدود الله تری ساقطیږی) نو پوه شی په دی چه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی دا پاس ذکر شوی سزای چه د حدودالله او «حق الله» پر ډول (طریقه) دی، دا گردی (تولی) پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافیدی شي مگر حقوق العباد نشی معافیدلی یعنی که د چا مال ئی اخیستی وی نو ضمان ورکول پری اوږی که قتل ئی کړی وی نو قصاصیږی. هو د دی شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولی حق دی. تنبیه: له دی حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندي له سره نه ساقطیږی لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقي حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویریږئ تاسی !
له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسيلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابوائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلې لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «ای تقربوا الیه بطاعته والعمل بما یرضیه د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذاغفل الواشون عدنا لوصلتنا - و عادالتصافی بیننا والوسائل

په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسيله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته ورسېږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله غځی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسيله» د هم دی له امله (وَجی) ایښی شوی دی چه د جنت له گردو (تولو) منازلو غځی هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له گردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال پوښی ئی وفرمایلی چه وویریږئ! له الله جل جلاله غځی، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سری له مار یا لرم یا ځمري یا لیوه یا نورو غځی ویریږی؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه وویریږئ چه د ده له خوښی او رحمت لری چیری ونه لویږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بېلتون څخه وویریږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو گردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایي ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ خو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسېږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!»

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٥٩﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسېږی (خلاص شئ له عذابونو)

تفسير: په رومي رکوع کښې ئې د هغو کسانو د دنيوی او اخروي سزاگانو بيان وفرمايه چه له الله او د ده له رسول صلى الله عليه وسلم سره جنگونه کوي او په ملک کښې بدامنی او فساد اچوي په دې رکوع کښې مسلمانان له هماغو سزاگانو څڼی وپروي او ورښی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنگ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښې فساد خوروی نو تاسی په خپل کوبښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ
لَيَفْتَدُوهُ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چه په ځمکه کښې دی تول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیة وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیة) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسير: په پخوانی آیت کښې دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څڼی په وپريدلو او د ده د قرب په حاصلولو - او د ده په لاره کښې په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دې آیت کښې ئې تنبيه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالی څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښې د ځمکی د منځ گردی (تولی) خزانی، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی - او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی - الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقوی»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی - او په رشوت او فدیة او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ
مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٨﴾

اراده به کوی (غواپی به) دوی چه ووخی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتها) بلا (انقطاع)

تفسیر: له دیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر گناهکار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کې پاتی کیږی - او بیا به ایستلی کیږی - او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلېږی - دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی - ځکه دلته په دی آیت کې له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۳۸﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول غلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفصیل ئی د فقهی په کتابونو کې موندل کیږی، په پخوانی رکوع کې د داری او نورو سزاگانو ذکر شوی ؤ. په منځ کې د ځینو مناسباتو له امله (وجبی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی - یعنی هلته د داری سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کې د غلا سزا راییی ﴿جَزَا﴾ - یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله وینئ او تنبیه شی. بلاشبه په هر هغه ځای کې چې دا حدود جاری کیږی نو دوه - دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندېږی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی - نو یقیناً د دوی «مهذب» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کې له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مهذب شی - نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی - ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کې دی چه «قطع الید لاس پری کول» د غلا انتهای سزا وټاکي! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفیفه سزا له حق شریعت څخه حاصله او استخراج کړی مگر مشکل خو دا دی چه له دی غنی ښکته سزا نه په قرآن کریم کښی چیری شته - او نه د نبوت په عهد او د لویو اصحابو په زمانو کښی د هغی کوم نظیر او مثال لیدلی شوی دی. آیا کوم سری داسی دعوی کولی شی چه په دومره اوږده زمانه کښی په هغو غلو کښی چه نیولی شوی دی یو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر هغه باندی یواغی د جواز په ملحوظ د لاس پری کولو په غای کومه ابتدائی سزا تطبیق او جاری شوی وی؟ - کوم ملحد په پخوانی زمانه کښی پر «حدالسرقه» داسی یوه شبهه کړی وه «کله چه شریعت د یوه لاس د بت پنځه سوه دیناره مقرر کړی دی، نو داسی یو قیمتدار لاس (چه په پری کولو نی پنځه سوه دیناره واجبیوی) د پنځو یا لسو روپیو په غلا کولو به څرنگه امکان ولری چه پری کړی شی؟» یوه عالم د ده په ځواب کښی څنگه ښه ویلی دی «انها لما کانت امینه - کانت ثمینه، فلما خانت» هانت کله چه هغه لاس امین ؤ قیمت نی درلود (لرلو)، کله چه نی غلا وکړه او خائن شو - نو ذلیل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيْمٌ﴾ او الله دیر قوی غالب دی ښه حکمت والا» لکه چه غالب دی نو څکه حق لری هر هغه قانون چه اراده نی وکړی، جاری نی کړی - او هیڅوک د ده په مقابل کښی څه نشی ویلی. او څنگه چه ورسره حکمت والا هم دی نو څکه د دی خبری هیڅ احتمال نشته چه تش د خپل کامله اختیاره کار واخلی یا بی غایه قانون نافذ کړی. او د خپلو ناتوانو بندگانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه کړی - دا د ده له عزت او غلبی سره منافی دی - او د غلو او داهه مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی له نښی) پرېښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر چا چه توبه وویسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه نی کړ عمل خپل) پس بیشکه الله رجوع کوی (په رحمت سره) په ده بیشکه الله دیر مغفرت والا دی (د خطیاتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی توبه که رشتیا او د زړه وی چه د هغی له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال دی د هغه مالک ته بیرته ورکړی. او که تری تلف شوی وی نو ضمان دی ورکړی او که ضمان هم نشی ورکولی نو بښنه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښیمانه شی. او وروسته له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ کولو) عزم وکړی. نو له داسی توبی ایستلو څنی هیله (امکان) او امید شته چه حق تعالی له ده څخه آخروی عقوبت هم لری کړی چه د هغه په مقابل

کشی دنیوی سزا هیچ اهمیت نه لری.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٥﴾

آیا نه پوهیږی (ای محمده! یا ای سامعه) چه بیشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندي (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذیب او مغفرت هم قادر دی)

تفسیر: کله چه حقیقی سلطنت او حکومت د الله تعالی دی - نو بلا شبهه دی اختیار لری، هر هغه څوک چه مناسب وگنی، معاف ئی کړی - او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی - او نه یواځی دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښی ده ته کلی اختیارات حاصل دی بلکه د دی اختیاراتو له استعمالولو څخه ئی هیڅوک نشی منع کولی - ځکه چه دی پر هر شی باندي پوره قوت او قدرت لری.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَاسْمَعُونَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يَحْزِفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

ای (زما) رسوله (محمده!) په غم کښی دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښی له هغو کسانو چه ویل دوی ایمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ایمان نه و راوړی زړونو د دوی، او ځینی له هغو کسانو چه یهودیان دی (یعنی د بنی قریظی یهودیان او د مدینی منافقان) ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو دیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نصیر) آروی دوی کلمی (د تورات) وروسته له هغو غایونو خپلو خخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داری، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وگرځول «بنوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه - زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په گتو سره ویشتل) ؤ مگر د دی دواړو اعتبار او لویي د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وگرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سړی چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی شو سړی ورولیږئ! څکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایگان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال راملوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه - او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی - «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلی او ومنی او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منی!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راځی مگر هغوی له خپل اقراره بیرته وگرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوری) څنگه سړی دی؟ گردو (تولو) وویل چه «نن په گرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو دیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت - او په دیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی گناه څه سزا مقرر ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پتولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست - ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوری» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوری) هغه گرد (تول) حقائق هم څرگند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چه سپوره گرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کر. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ډومبني سړی یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کر. چه هغه مر شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوړ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «سمع الله لمن حمده» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للكذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیږلی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لگوی. (لکه د «رجم» آیت پتوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښی)

يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُوْتَوْهُ فَاَحْذَرُوا

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلغ! (او وئی منغ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا (حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم ومومئ، هغه ومنئ! که نه نه! گواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَنْ يُرِدِ اللهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْءًا

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د گمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لازمیږی چه (معاذ الله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لازمیږی چه په دنیا کښی دی هیچری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتی نشی - او که الله تعالی د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوی، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لارمیری «تعالی»
الله عن کل الشرور و تقدس، پر دغو گردو (تولو) شقوقو باندی له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د هغی خبری منل لارمیری چه هیڅ یو شی بی د ده د تخلیق د ارادی څخه موجود کیدی نشی. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زموږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو باندی یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلی الله (د دی) چه پاک کړی زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښی ذلت (شرمنده گی) او شته دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئی د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښی د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښی تحریف او تبدیل کول، د خپلی غوښتنی او خوښی له امله (وجبی) د کومی حق خبری نه منل، دا گرد (تول) داسی خصلتونه او خوښونه دی چه که په قوم کښی وموندل شی، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې گرځی او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوی د طبیبانو او ډاکترانو په هدایت او ویناگانو پوری خاندی او ملندی پری وهی پوهانو ته کنځلی کوی، د دوا نسخی څیروی او په خپله دوا هیسته غورځوی یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوی. او له خپل ځان سره داسی عهد هم کوی هر هغه دوا چه زما له غوښتنی او خوښی او مذاقه ځنی مخالفه وی هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسی حالاتو کښی کوم ډاکتر او طبیب اګر که د ده پلار هم وی، د ده له معالجی څخه لاس واخلي، او داسی اراده وکړی چه اوس ښایی دا مریض د خپلو بیاعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوری نتیجه او ثمره وګوری نو آیا دا به د طبیب د بیرحمی یا بیاعتنایی دلیل او ثبوت وی؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل ګانه شی؟ اوس که هغه مریض له هغی رنځوری څخه مړ شی، نو طبیب پری نه ملزم کیږی چه د ده علاج ئی نه دی کړی - او روغتیا پسې ئی نه دی گرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئی خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئی موقع نه ده ورکړی چه د ده د صحت په اعاده ئی کوښښ وکړی. بیخی د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ﴾ الآية - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائی چه د دوی زړونه پاک کړی. د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی غنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتگ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی څوروی! لقوله تعالیٰ ﴿لَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ﴾ الآية - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه گرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وگرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ﴾ فی الأرض ﴿لَا مَلَأَ﴾ لیکن د دی دنیا گرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندگان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ دیر صفات به نه راڅرگندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک يوم الدين، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د گردو (تولو) کمالیه و صفاتو مظاهره وشي، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار گڼي، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿يَبْلُغُونَ إِلَهُهُمْ عَمَلًا﴾ (٢٩) جزء د الملك (٢) آیت (١) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع غنی زیات دی.

سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثُونَ لِلصَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

(دوی) دیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو دیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وگرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَإِنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمَا أَرْسَلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکړه! مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنگ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِنْ تَعَرَّضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُوا شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٣٧﴾

او که مخ وگرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ګڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم شو شو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیچا په جبر، ظلم، تجاوز او بی انصافی ککړه شی اگر که هغه سری ډیر شریر ظالم او خراب هم وی، څکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ګرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحْكِمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ تَمَيِّتُوا لِمَنْ بَعْدَ
ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وگرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ګرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وگرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب نی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی نی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه نی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکینی دیر علوم او هدايات و) قدر ونه کړ، او داسی ئی ضائع کړ چه نن د اصلی شی پته لگول هم پکینی مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخی په آخره زمانه کینی داسی یو کتاب را نازل کړ چه د هغو گړدو (تولو) پخوانیو کتابونو د اصلی مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدی حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی. **قلله الحمد والمنة!**

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کینی هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رنرا) (چه شرعی احکام پری منکشف کیږی)

تفسیر: یعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدایت - او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کینی بند پاتی دی د رڼا (رنرا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا الَّذِينَ هَادُوا وَالرَّسُولُ وَالْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاء و (د بنی اسرائیلو) هغو چه حکم منونکی وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پری) ربانی عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کینی داسی عظیم الشان دستورالعمل او د هدایت آئین و چه د یرو انبیاء، اهل الله و او علماؤ به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جگړو پریکړی به ئی په هغو سره کولی.

بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

په سبب د هغه شی چه طلب د حفاظت ئی شوی و له دوی شخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکی درولی شوی وو پر کتاب د الله باندی او وو دوی په هغه باندی شاهدان (په حقانیت ئی یا ساتونکی له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنی ذمه واران گرځولی شوی وو- او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿وَأَنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی - نو تر هغی پوری چه علماؤ، احبارو

740

هغه عملاً فيصله کوي، نو له کافر څخه به عملي کافر مراد وي. يعنې د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دی.

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ط

او ليکلي (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (يهودانو) په دې «تورات» کښي چه بيشکه نفس دی ووژلي شي په (بدل د بل) نفس کښي او سترگه دی (پرنده شي) په (بدل د بلي) سترگي او پوزه دی (پريکړه شي) په (بدل د بلي) پوزي او غوړ دی (پريکړي شي) په «بدل د بل» غوړ او غاښ دی (وويستلي شي) په (بدل د بل) غاښ کښي او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسير: د قصاص دا حکم په موسوي شريعت کښي ؤ او د اصولو ديرو علماؤ تصريح کړی ده. چه هغه پخواني شرايع چه زمونږ قرآن کریم يا زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه نقل کړي دي، په دې شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار يا ترميم نه وي فرمائي د دې امت په حق کښي هم تسليم دی. ځواکي بي له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دليل دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ط

نو هر چا چه عفوه وکړه د دې قصاص نو دغه عفوه کفار ه ده ده ته (يعنې دې په دغې عفوی سره له گناه پاکيږي

تفسير: يعنې د جرحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د گناهونو کفار ه گرځي - لکه چه په ځينو احاديثو کښي د دې خبري تصريح شوی ده. او ځينو مفسرينو دا آيت د جراح په حق کښي گڼلی دی - يعنې که مجروح جراح ته معافي وکړي ، نو د جراح گناه معافيږي والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١٥﴾

او هر چا چه ونه کمر حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیرلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه دیر معزز او قوی ګانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیبی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده ترلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د «بنی نضیر» سری وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «څی! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی څنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لټار (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وځبښی ځکه چه په دی خبره باندی د ګردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایی او د اقویاو د ظلم او تیري په مقابل کښی د ضعفاف مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملی پای او انجام داسی شو چه دوی ګرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروړاندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ الآية - له فرمانلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمُ بَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

او وليبره مونږ وروسته له دغو انبياؤ (يا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر مندو، دی هم رهي (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رنا (رنرا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رنا (رنرا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿وَلَا حِلَّ لَكُمْ بِعَصِیِّ الَّذِیْ جُوعَ عَلَیْکُمْ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یواغی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره الله الحمد د گردو (تولو) سماوی کتابونو د من عند الله توب تصدیق هم کوو.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٨﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایي او کیوی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پتولو یا په لغو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسیح علیه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رشتینی گردی (تولی) لاری درویشی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تری! او ابدی خسران مه قبلوی آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا و)

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گنونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالی هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی و هغه له زواندو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال و هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم و منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پېښه شوی وه یوه دله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل و) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گړد (تول) مسلمانپرو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو. (ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوږه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیږه او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجع او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وگنی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاء علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی

قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَإِذَا هُمْ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ او د دی په شان د

نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندېښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموئ چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گړد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهیدل چه له اسلام غنی بل هیخ یو شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نزد محبوب او عزیز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (دیر) لوی او مستقیم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی وووکی غوښتنی له منلو څخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوندلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه ورکوی چه وگوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوی او انتهای فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالی د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقه مقرر کړی ده او سره له دی گرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدایات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث څخه چه فرمایي گرد (تول) انبیاء یو بل سره علانی وروڼه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی - د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی گرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنگه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابله او د افاضی محل گرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شراعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدء الفیاض کښی هیخ اختلاف او تعدد نشته. د گردو (تولو) آسمانی ادیانو او شراعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لَيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی گرځولی وی تاسی امت یو

(متفق په يو دين) او مگر (بي بيل بيل کړئ) ځکه چه وازمويي تاسي په هغه کښي چه تاسي ته ئي درکړي دي (له مختلفو شرائعو چه مطيع او عاصي سره بيل کړي)

تفسير: يعنی چه کوم يو له تاسي څخه د الله تعالیٰ پر مطلق مالکيت، محيط علم او بالغه حکمت يقين کوي او هر يو نوی حکم ئي حق او صواب گڼي او په رضاء او رغبت سره ئي قبلوي او د يوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښي هم د اطاعت له پاره تيار ولاړ او غاړه ايښودونکي دي!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ط

پس وړاندې شی تاسي يو تر بله نيکيو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کښي تلوار کوئ!)

تفسير: يعنی د شرائعو د اختلاف له ليدلو څخه په قيل او قال، جنگ او جنجال او کړو بحثونو کښي مه لويږئ! او وخت مه ضايع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملی ژوندون د تعقيب له پاره مندي ووځئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښيگڼو (فائدو) په اخيستلو کښي چالاکی ښکاره کړئ! چه د آسماني شريعت له خوا تاسي ته دروړاندې کړي شوي دي.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ٢٨

(خاص) طرف د الله ته بيرته ورتله دي ستاسي د ټولو نو خبر به کړي تاسي (په قيامت کښي) په هغه (امر د دين) چه وئ تاسي چه په هغه کښي به مو اختلاف کاوه

تفسير: يعنی د انجام خيال وکړئ! او د حسناتو او د خيراتو په تحصيل کښي خپل تياري ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جگړو گمرد (ټول) حقائق به د قيامت له ورتللو څخه وروسته درڅرگنديږي.

وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَفْتِنُوا عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او (ته لیپلی نی مونبر او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه! په منخ د دوی کښی په هغه شی چه نازل کری (لیپلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی او ویره کوه! (غان ساته) له دوی نه چه وا (نه) پوی (ونه مگرغوی) تا له غینی هغه شی خخه چه نازل کری (لیپلی) دی الله تاته (ای محمده!)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښی که څه هم ټوله دنیا سره لاس او گریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذِيبَكُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وگرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښی) په سبب د غینو گناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښی مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښی هم مجرم ته ورکوله کیوی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی غنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَأَنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

او بیشکه چه ډیر له خلقو خخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت خخه متمردين دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف غنی ډیر مه خپه کیوی په دنیا کښی ټل فرمانبردار بندگان لږ وی.

﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (۱۲ جزء د یوسف «۱۱» رکوع (۱۰۳) آیت.)

أَحْكُمَ الْجَاهِلِيَّةَ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمُ يُوقِنُونَ

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو څنګ کوی) او څوک ډیر ښه دی له الله څخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائیق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنرا) له راتللو څخه وروسته د ظنونو او اهوای او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ و بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (ه) جزء د نساء د سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۴) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تری شی، ﴿وَأَنْ جُنُودُ اللَّهِ فَاجْتَرِحُوا وَكُلُّ عَلَى اللَّهِ﴾ (۱۰) جزء د أنفال (۸) رکوع (۶۱) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو څخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لارم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی - هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿لَا أَنْ تَقُولُوا مَنَّا اللَّهُ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویوی له ګڼینو راشده و خلیفګانو څخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګنل شی.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ط

(دوی یو تر بله) ځینی دوستان دی د ځینو نورو (څکه چه ټول سره په کفر کښی شریک دی او گرد (ټول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی گوندونو (دلو) او په خپل منځ کښی بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کښی گرد (ټول) سره دوستان او معاونان او ملگری دی او د «الکفرملة واحدة» مصداق تمثیلوی.

وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ ط

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی ځنی نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنی دی (نو مؤمنان دی ځان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په ډله کښی شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښی نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی گمان ؤ که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ربر (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زموږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کښی اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشاء، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب ډیر بد دشمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصاریٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دشمنان وی. نو د هغه په کفر کښی هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښی ځینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښی کله چه د جنگ وضعیت بدل شو او د حرب قضاء ئی مکړه او خړه پړه ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلائی یهودی او فلائی نصرانی سره دوستی او ملگریا کوو، او که ضرورت پېښ شو د هغو په دین کښی به هم داخلېږو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ﴾ ظاهری مدلول علانیه صادقپری پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی څرنگه چه د دوی په نسبت هم قوی خطره موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متاثر کېږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کیږی نو په دی اعتبار د ﴿وَأَنَّهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیدی شی لکه چه د (المرء مع من احب) حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجبی) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیدلو په انتظار کښی وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ ۖ

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (رنج د نفاق) دی چه ځغلی به په (دوستی د) دوی کښی وائی به دوی (په عذر کښی چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږی مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کښی د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو ځکه په مندو مندو ځی او د کافرانو په غیږو کښی پناه نیسی تر څو د موهومی غلبی په وخت کښی د فتحی له ثمراتو ځنی متمتع شی او د دوی په زعم کښی له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کښی مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښی له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پېښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجبی) زمونږ په ښه او کار راځی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کښی زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو ځواب وروسته له دی

ورکاوه کیږی.

فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ
فِيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَدِيمِينَ ﴿٥٧﴾

نو نژدی ده چه الله به راتله وکړی په بری (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړی بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځی دوی په هغه شی چه پت کړی دی دوی په نفسونو خپلو کښی (له شک او دوستی د کفارو) پښیمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدی دی چه الله تعالیٰ خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او خرگند بری عطا کړی او مکى معظمی ته چه د گردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزی یا ماسوا له دی په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړی چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا گرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومی او دوی ته دا ورخرگنده شی چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بی له دنیوی ذلت او رسوایی او اخروی دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپېښ شی نو هلته به بی له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځی. (لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسی وشو د اسلام د عمومی فتحی او غلبی او د مکى معظمی د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او دیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشرل شول د منافقانو گردی (تولی) هیلې او امیدونه بریاد شول او د مسلمانانو په مخ کښی ښکاره دروغجنان ثابت شول هغه گرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښی ئی کړی وو. بیخی خراب او ابته شول. د دنیوی خسران او اخروی هلاکت طوقونه ئی په غاړو کښی ولویدل په وروستنی آیت کښی هم دا مضمون بیانپړی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ
لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَاصْبِرُوا خَيْرَ مِّنْ يَّأْتِيهِمُ الَّذِينَ

أَمْؤَامَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْبُؤْمَيْنِ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكُفْرَيْنِ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وگرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وگرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی (الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریری دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د مولاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د مولاتو له سببه صریحاً له اسلامه وگرځی، لکه چه په ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّكُمْ فَاِنَّكُمْ لَهُمْ عَدُوٌّ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (ډیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مگر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاورونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او گرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسې گورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجيږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوړ تاوولو او سرزنش له

پاره داسی وفاداران او سرجاروونکی مسلمانان منځ ته راولی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د هیچا د ملامتی او طعن او تشنیع څخه هېڅ پروا نه کوی. تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.

۱- بنی اسد (د طلحه بن خویلد) قوم چه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانب د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.

۲- بنی مدلیج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشی د خوری (فیروز الدیلمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښی ووژلی شو.

۳- بنی حنیفه د (مسيلمۃ الکذاب) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کښی د وحشی بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشی او د (عبد الله بن زید الانصاری) په توری ووژلی شو او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی (۷) طائفی نوری هم مرتدی شوی.

۱- فراهه ۲- کینه ۳- غطفان ۴- بنو بکره- بنو یر بوع ۶- بنو سلیم ۷- د بنو تمیم ځینی سری. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښی د حق پر لاره ثابت قدم پاتی شی او په دی فکر کښی وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندگانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنی وافر برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۝۵۵

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی (خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی (په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له موالاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریډلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملگری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زموږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کری. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿إِنَّمَا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ «رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء» د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رُكَّعُونَ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړه او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

- ۱- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿الَّذِينَ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.
- ۲- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ الآیه - څانته جمله شی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه دله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له گردی (تولی) دنیا سره د مولاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی سړی او بی سامانی او قلت ته مه گورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالی او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی. په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عبادۀ ابن صامت رضی الله تعالی عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مگر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کرل رضی الله عنه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ
هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ لهغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٤٤

او وویږیئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له مولاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له مولاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښی هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښی د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٠﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولی) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له دیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بی عقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښی د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاء او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د دیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښی نشته بیا نو په آذان کښی د خدا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سری کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه په مدینی منوری کښی یوه نصرانی کله چه به په آذان کښی «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده - نو ویل به ئی. «**قد حرق الکاذب**» - په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څنی هر څه چه ؤ - ؤ به مکر په

واقع کنبی دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، څکه چه هم دا خبیث په خپله دروغجن و او د اسلام د عروج او شیع له لیدلو څخه د حسد په اور کنبی سوځیده، اتفاقاً کومه جینی سره له اوره د ده کورته په داسی وخت کنبی راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ویده و او د اور کوم بڅرکی په ناپوهی سره د دی جینی له لاسه هلته ولویده چه د هغه له لگیدلو څخه هغه کور له ټولو وسیدنکو سره چه پکنبی ویده وو وسوځید. او په دی ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ مونږ ته دا رابښکاره کړه چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنیا کنبی هم په اور کنبی سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو یوه بله واقعه په صحیحو روایتونو کنبی هم منقوله شوی ده چه د مکي معظمی له فتحی څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له (حنین) څخه بیرته راته په لاره کنبی حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه آذان وکړ غو تنو وروکو هلکانو چه په دوی کنبی ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه هم و پر آذان باندی وخنډل او په تمسخر ئی پینځی کولی رسول الله مبارک د هغوی د نیولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتیجه ئی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه په زړه کنبی الله تعالیٰ د اسلام مینه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالیٰ په قدرت هغه توکی رښتیا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُونَ مِمَّا آتَاكُمُ اللَّهُ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّنْ قَبْلِ هَٰذَا وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥١﴾

ووايه (ای محمده) چه ای اهل د کتابو! آیا عیب گنئی تاسی له مونږه (او) کینه کوئ یعنی نه کوئ) مگر په دی سبب چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه لیږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه لیږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بیشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسیر: پر کوم کار چه طعن یا خندا کیږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی یا به همغه کار په خپله دا استهزاء وږ (لایق) وی یا به د کار کوونکی حالت د استهزاء وږ (لایق) وی په پخوانی آیت کنبی دا ښوولی شوی ده چه په آذان کنبی داسی یو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفیف العقله بل څوک طعن یا استهزاء وکړی، په دی آیت کنبی د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبیه ورکړی شوی ده، یعنی استهزاء کوونکی سره له دی چه د کتاب او په شریعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی! او د انصاف له مخی دی رااوښی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولی کوی؟ او په داسی یو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر ټولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (ټولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (ټولو) انبیاء علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی وویای چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنگه وی؟ او تر کومه غایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَادَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب گنئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او گرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوگان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندگی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د غای (چه دوزخ دی) او ډیر گمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه گناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد گرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او گندگی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوگان او بد ځناوران گرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندگی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او گمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یی!

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٧١﴾

او کله چه راشی (دا منافقان) تاسی ته وائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه په تحقیق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او دوی په تحقیق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په کفر سره او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پتول (به ئی له نفاقه)

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کونکو افرادو بیان دی چه په غیاب کښی به ئی پر اسلامی مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی لیکن کله به ئی چه له نبی کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل ځان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د یوی شبیبی له مخی هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه ؤ. او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زبانی وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر غورځاوه - نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذالله) الله تیر ایستی شی؟ که د هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پتو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ایمان او یواځی د خولی په وینا سره حاصلولی شو نو له دی ځنی پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکی له دی ځایه د یهودو او نصاراو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو چه د هغو له تنبیه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لایق) گرځی، په وروستینو آیتونو کښی هم د هم دی مضمونو تمیم او تکمیل دی.

وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٢﴾

او ته به وینی ډیر له دغو (منافقانو) څخه چه مندی به وهی په گناه کښی (چه حصول د حرامو یا دروغ ویل دی) او په ظلم کښی (چه زیادت دی په معاصیو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسیر: غالباً له «اثم» څخه لازمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. یعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په دیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری مندی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم ورورسپیری د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبُّ بَيْنُومَ وَالْأَحْبَارِ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتَ لَإِثْمَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٧﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا دیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالی کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی دویری او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کرل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غوړ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مدهانت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم د قرآن او حدیث په دیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سری په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پتی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د بعثت په وخت کښی د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښی له سپین سترگی او گستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولی انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښی به ئی بی تکلفه داسی واهی او خوشی چتی (بیکاره) خبری کولی چه د هغو له آوړیدلو څخه د هر چا ویښتان جگ (نیغ) دریدل کله به ئی ویل ﴿قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ بېشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولی څخه وتل ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدْعَى لِلَّهِ مَلْؤْلَأٌ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوا ان الله فقیر» څخه ئی مراد اوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښی څه نه دی پاتی یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعنی فقیر شوی خو نه دی، مگر په دی ورځو کښی بخیلی او کنسکی (کنجوسی) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شی د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښی الله تعالیٰ پر دی ملاعنو ذلت، نکیت، تنگسه، ضیق، بدحالی ورانی او نور بلیات مسلط کړل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شی بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی په گستاخی او سپین سترگی شروع وکړه، ښائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاء اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو - نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښی انتشار مومی، ارضی فتوحات ئی په برخه کپړی او سماوی برکات پری نازلپړی او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسی ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرگردانه او در په در خاوری په سر گرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم هغه ﴿أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ﴾ یو، چه پروڼ وو، مگر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښی چه مونږ ئی اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمی راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احماقان په دی نه پوهیږی چه د الله تعالیٰ خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهی دی که (معاذالله) د ده په خزانه کښی څه نه وی پاتی، یا ئی د مخلوقاتو له اعانت او تربیی څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئی په خپلو سترگو سره گورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهدا ښائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هولستاسی د گستاخیو او شرارتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترتنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا درباندی تنگیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

عَلَّتْ أَيْدِيَهُمْ وَلَعَنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تَمَلَّی دی وی (یا تَمَلَّی شوی دی) لاسونه د هم دوی او لعنت کړی شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غځولی (کشاده) دی روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنگه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د بشپړا په ډول (طریقه) پخوا ویل یا د دوی د واقعی احوالو څخه خبر ورکول دی لکه چه واقعی بخل او جبن (یا ذلت او مسکته) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کړی او د خیر لاسونه ئی بیخی بند کړی ؤ ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ داسی نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غځولی او جود ئی ډیر او کرم ئی له حده تیر دی) چیری چه الله تعالی ته وجه» «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کړی شوی دی نه ښائی چه سری تیروځی داسی توهم وکړی چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسمانی اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالی ذات او وجود بیمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او معادل ئی ما سوا له هماغه څخه بل شی نشی کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له گمانه له قیاسه غنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته

دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول گرد (تول) عمرونه

په اول د وصف ستا کښی یو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالی گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وگنئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالی ذات بی له «کم او کیف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دی او زموږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطی څخه بالکل وتلی او وراء الراء دی. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۲۵) جزء د الشوری «۱۱» آیت (۲ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلی ده په هغی کښی له دوو لاسونو څخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترقنه» لاس مراد اخیستی دی. یعنی نن ورځ د الله تعالی د «مینی لاس» په (محمدی امت) باندی - او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرائیلو باندی پرانیتلی دی - لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی اشاره، وشوه.

﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنگه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا ، او په څه او څومره صرف کړه شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو وروڼه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متهم ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنگسې د ژوند د تنگوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور ځنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غاړو) ډک کړی او د انتهای سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی - لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواړو په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) ډیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترگی او گستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاو تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی ټینګار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحنی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿لَيَزِيدَنَّ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ﴾ دی مقدم دی.

وَالْقَيْنَايْنِ مِمَّ الْعَدَاوَةِ وَالْبَغْضَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

او غورځولی دی مونږ په منع د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اگر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿وَالْقَيْنَايْنِ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ و د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکيږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٧﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعيه کوی (غفلي) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد ځنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابتیږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكُنَّا عَنْهُمْ سَيِّئَاتٍ ۖ وَأَلَدُ خَلْنَهُمْ جَذَّةٌ النَّعِيمِ ﴿٦٨﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی ځنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم او قرآن عظیم ایمان راوړی او تقویٰ اختیار کړی، نو د توبی وړ نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وځی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایي. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم وروړندی شی نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلی (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْفُوا مِنْ فَوَقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تمویل سره یی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله علیه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د گردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شی چه قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پښو بینو او پخوا ویلو سره سم رالیدلی شوی دی ګواکي د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی - نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكْفُوا﴾ الآية - نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له گردو (تولو) برکاتو ځنی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

وَمِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ

ځیني له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی،)

تفسیر: دا هغه محدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غږ ته لیبک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْمِلُونَ ﴿٦٧﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو گردو (ټولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْقَدِيمُ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ الآية - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالی تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی ځنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی ځانه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شېبی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشتنو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسې زحمت او کوشښ، صبر او استقلال، جداو جهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښی دیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شی.

زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته د ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ﴾ په خطاب سره یواځی هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښی لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښی کامیاب نه ئی - او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوشنونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښی د رسالت د انجامولو په فریضه کښی دیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښی لږ څه هم کوتاهی وکړی.

عموماً دا په تجربی رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضی په اداء کولو کښی د څو وجوهو له امله (وجی) مقصر پاتی کیږی یا خو له ده سره د خپلی فریضی د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی - یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو - یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وی - یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجی) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښی د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثمر او منتج کیدلو ځنی مایوسی وی - د (۱) وجه ځواب په ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ﴾ تر ﴿مَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ پوری - او د (۲) په ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (۳) په ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د گردی (تولی) ځمکی د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښی د بری لاره ومومی - باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښی دی، داسی قوم چه فقط کفر او انکار ته ئی خپلی ملاوی ترلی وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مأیوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدایاتو او آسمانی اصولو سره سم گرد (تول) امت ته د هر وړوکی او لوی شی تبلیغ وفرمایه - او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقی ته لائقه، او د هر چا له استعداد سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطره وروښوده، او وئی رسوله - او د الله تعالیٰ حجت ئی پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا درې میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښی چه هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ مجبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «علی رؤس الاشهاد» اعلان وفرمایه چه ای الله! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!

قُلْ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا
أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ

ووايه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو ، نه یی تاسی پر هیڅ شی (له حقه

دینه) تر هغه پوری چه قائم کړئ تاسی (ودروئ په عمل سره ګرد (تول) احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د ګردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ٦ جزء د المائدة په (٣٨) آیت ٧ رکوع کې د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيُزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْ تِلْكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٣٨﴾

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی څخه هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاته له جانب د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته) سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وځی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغُونَ وَالنَّصَارَى
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی) هر څوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاری یا صابی یا نور دی (دلته

تمثیلاً د خو مذاهو ذکر کری شوی دی) هیڅ یو سری د دی نومونو یا نسلونو یا رنگونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدائ د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کری که دوی کره او سره ووتل - نو بی خوفه او خطرته بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالی تر قهر او غضب لاندی وگنی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایته داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سری تر هغه پوری چه پر الله تعالی (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، گردو (ټولو) احکامو او قوانینو په ټولو رسولانو او انبیاء (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کری آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالی رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا گرد (ټول) شیان داخل دی. فرض کری! یو سری د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دئ د نبوت په دعوی کښی دروغجن گنی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالی د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کری دی ﴿وَلَوْ كُنَّا إِلَّا يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾ ۷ جزء د الانعام (۳۳) آیت (۴) رکوع. آیا د الله تعالی د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ گنلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی. زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صائبین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او دیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه مونږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاء د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیكلونه (تصویرونه) جوړول - او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان كول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل كښی د «صابئینو» جماعت و- چه د هغه دیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت كښی (د نمرود) قوم صابئ العقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال كښی د الله تعالی خلیل د فداکاری - او ایثار اظهار وكړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده تینګه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت كښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ - یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رُسُلًا كُلًّا بَايَعَهُمْ رَسُولُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالُوا إِنَّا هُمُ الْمُفْرِقُونَ
وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ۝۴۰

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرائیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او ورپیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی غیني رسولان (لکه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګنل او غیني رسولان (لکه یحییٰ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی كښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی غیبتن (خاوند) جل و علا شانه رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوا إِلَّا تَكُونُ فِتْنَةً فَذُوقُوا صَمَاتُمْ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ

وَاللَّهُ بِصِيْرٍ مِّمَّا يَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او گومان کړی ؤ دغو (بنی اسرائیلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاءو په دغه تکذیب او قتل کښی) پس رانده شول (د حق لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندی بیا (دوهم ځلی) رانده او کانه شول (د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی ځنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (یی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالی سره نئ بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان نئ دروغجنان کړل، او ځینی نئ ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الآخر» اندازه نئ له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظلمو او یاغیانو جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بی غمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاو گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالی له دلائلو او کلام څخه بیخی رانده او کانه شول، او داسی کارونه نئ وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام نئ قتل او ځینی نئ بندیان کړل آخر الله تعالی پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو باچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه نئ د (بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلقو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالی هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی رانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام په قتل نئ جرائت وکړ او د حضرت عیسیٰ علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بِصِيْرٍ﴾ الآية - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو څیزونو چه کوی نئ دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالی له غضب او قهر څخه بی پروا او رانده شوی دی، لیکن الله تعالی د دوی ټول حرکات درگړده (ټول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنِي لَكُمْ أَسْرَءِيلَ

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَاللَّظْمِلِينَ مِنْ أَنْصَارِهِ ④

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له دیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوئی تاسی د (یواخی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کښی بل شی) نو په تحقيق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندی جنت او غای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی غایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه غایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو غنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی بی مریمی له زوی غنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» گڼل کږی وری خبری دی په حقیقت کښی گرد (تول) زور او قوت یواخی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کښی لگوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالی په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل ربوبیت بندگی باندی ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او وړانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کښی د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ. بیا هم دا رانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالی عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کښی یوه برخه د الله شوه - بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عیسویانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کړو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراءالعقل حقیقت بولی. رښتیاده. «لن یصلح العطار ما افسده الدهر»

د بدبختو شری جوړه وی له وړیو تکو تورو

نه سپینیږی د زمزمو او کوثر و په اوبو هم

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَبْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

حال دا چه نشته (بل) هیڅ لائق د عبادت مگر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وبه رسیږی هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی غنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی بښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او گستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښی د ده د مگرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأَمَّا صِدْقُهُ فَمَا كُنَّا بِكَافِرِينَ
الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ بُيِّنَ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنِّي يُؤْفَكُونَ ﴿٢٨﴾

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مری ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور دیر) رسولان او مور د ده صدیقه (دیره رشتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوره به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنگه به خدای شی؟) وگوره څرنگه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وگوره (دوی ته) چه څرنگه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای گرځول ستاسی سفاقت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کینی نبوت نه دی راغلی - او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نَحْنُ الْيَقِينُ﴾ (۱۳ جزء د یوسف د

سورت ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) بتول حضرت بی بی مریم رضی الله تعالی عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خورلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غاښو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وگورئ کله چه گیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پیښیږی؟ بیا له خورلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د خورلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خورلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووايئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی. نو دی څرنگه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خورل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خورل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه گردی (تولی) پرښتی به خدای وگرځی (معاذ الله).

قُلْ اتَّعَبْتُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۴۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شی چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) احوالو) ښه عالم (په پتو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووايه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووائی مگر معبود گرځیدل یوازې د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهای تذلل نوم، او انتهای تذلل د هغه ذات په مقابل کېږي اختیار کولی شی چه د انتهای عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کېږي د گردو (تولو) خبرو آوریدونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکیې عقیدې او د گردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ۚ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کېږي په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له دیره جهله) په تحقیق گمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او گمراهان کړی دی دوی دیر (خلق) او گمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدې تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وگرځوی. او په عمل کېږي مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیت» وائی ﴿وَرَبَّانِيَّةً لِّاَيِّدُ عَفَاكَتَبْنَاهَا لِكُلِّمْ﴾ (۲۷ جزء د الحديد ۲۷ آیت ۴ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کړل شول ظاهرېږي چه په دنیاپرستی کېږي د دویدلو له سبه د دوی په نزد کېږي د دین او دیندارانو هېڅ څه عظمت او وقعت نه و. تر دی چه د انبیاء علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاء علیهم السلام په تعظیم کېږي دومره غلو وکړه، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل - او دنیا ئی پریښوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ (الآیه) - او مه کوئ تاسی متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کېږي د دی شرکی عقیدې هیچیرې څه اثر او پته

نه وه لگيدلی، وروسته بيا د «يونانی بت پرستانو په تقليد هغه د (پولوس) له خوا ايجاد شوه -
چه پر همنی غلطی لاری نور گرد (تول) سره رهی (روان) او تینگ پاتی شول» له داسی پرانده
تقليد څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل، هیڅ یو عاقل لره نه ده په کار.

لَعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه
په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسی زوی د مریمې، دا (لعنت پر دوی) په
سبب د دی و چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل
به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په گردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن
د بنی اسرائیلو پر کافرانو څنگه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر
شول - چه نه مجرم په هیڅ ډول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته گرځیده او نه غیر
مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه گرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو
له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او
ملگری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکرر، او
خفگان اظهار هم نه کیده - نو دلته الله تعالی د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر
دوی لعنت ووايه همغسی چه په گناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز
کړی و نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیایو په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده
ډول (طریقه) سره تباه کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی ځنی ډیر
افراد ظاهراً او باطناً د بیوزگانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی
مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی ځنی ډیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو ځنی
مخ آړولی دی چه د الله تعالی گرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیایو
علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکي معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانه او خپلوی
ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان
دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الهی وحی باندی واقعی
اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه
گرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل ډول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره -
اتحاد، ارتباط (گډون او تړون) وکړی - دا بی حسی او بدذوقی - او له الله پرستانو څخه تښتیدل

- او له بت پرستانو سره دوستی کول، د هغه لعنت او ترقتنی اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښی ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د گمراهانو له ږندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ؤ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلی، او توبه وباسی - او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښی ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ؤ تر نن پوری موجود دی - له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسې ونه گرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وگرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُتْكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا یتناهون» دوه معنی کیدی شی (١) نه ستانه (واپس) کیدل «کما فی روح المعانی» (٢) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کما هو المشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښی منتشره او خوره شی او په هغوی کښی کوم یو منع کونکی او ستونونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۝ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَكَّنُ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد ؤ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو ځنی مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدیني منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنگ کړی وه .

لَيْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خِلْدُونَ ﴿٨٥﴾

(بيا قسم دی چه) خامخا بد ؤ هغه شی چه پخوا لیږلی ؤ دوی ته عثانو د دوی (چه هغه شی موجب ؤ) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښی دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرگه ئی آخرت ته لیږی داسی ده چه دوی د الهی غضب او د ابدی عذاب مستحق گرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا آلِيَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسی) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبي» څخه ځینی مفسرین حضرت موسی علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسی علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٦﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلی په وخت کښی له کفارو سره دوستی کوی، او د کفارو حمایت او وکالت کوی.
 اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ
 أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي ذَلِكَ بِأَنَّا
 مِنْهُمْ قَسِيصِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

خامخا مومی به ته ډیر سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنی) له
 هغه کسانو سره چه مؤمنان دی یهودیان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دی.
 او خامخا مومی به ته ډیر نژدی له گردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د
 دوستی. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی هغه کسان چه وائی بیشکه مونږ
 نصاری یو، دا (دوستی) په سبب د دی ده چه بیشکه غځینی له دوی رښتین
 عالمان او زاهدان پوهان دی او بیشکه چه دوی نه کوی تکبر او لویي (له
 منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ
 تَفِيضُ مِنَ الدَّمِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
 فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۸۶﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
 الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿۸۷﴾
 فَاتَّابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَذِبَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدِينَ
 فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۸۸﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
 بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَرِيمِ ﴿۸۹﴾

او کله چه واورى دوى هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (رالېرلى) شوى دى طرف د رسول ته (نو) وینی به ته سترگى د دوى چه بهیرى (تویوى) له اوبسکو له جهته د دى چه وپیژانده دوى له حقو (خبرو د الله) وائی دوى ای ربه زمونږه ایمان راوړى دى مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو ولیکه مونږه له شاهدانو (منونکو) او څه باعث دى پر مونږ چه نه به راوړو ایمان په الله او په هغه چه راغلى دى مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دى) حال دا چه طمع (هیله) امید) لرو د دى چه داخل به کړى مونږ رب زمونږ سره له قوم صالحانو (چه محمدی امت دى په جنت کښى) پس بدل ورکړ دوى ته الله په سبب د هغه چه ویلى دوى جنتونه چه بهیرى له لاندی (د ونو او مانیو) د دوى ویالی چه تل به وی دوى په هغو کښى او دا (جنت) جزاء د محسانو (نیکی کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوى دى او نسبت د دروغ نى کړى آیتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحیم (ملگری د دوزخ) دى.

تفسیر: په دى آیتونو کښى دا ښوولى شوى دى چه د یهودانو دوستی له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملی څخه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه درلوده (لرله) یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه اخیسته په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست و لویه تیوه (گټه) ئی پری ورورغوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کېنې به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنډه ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته گاته. بالمقابل سره له دی چه نصاری هم په کفر کېنې مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسې سترگی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کېنې د حق منلو استعداد له دی دواړو فرقو ځنی زیات و، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینې ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا و چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منځ کېنې نظر نورو اقوامو ته ډیر و او د دوی له طریقی سره سم تارکالدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکېنې زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت و. په هر هغه قوم کېنې چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لازمی نتیجې هم داسې وی چه په دوی کېنې د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حبالدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حبالدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینې له صفتونو سره نسبتاً موافق و،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کېنې د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کېنې د نورو اقوامو په نسبت زیات و.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیری له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کېنې وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوې وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنې ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدې ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالی عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدې بی په صاف ډول (طریقه) ور بیان کړی په (نجاشی) ئی ډیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخي رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنډه ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چه پر اويا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشمطه وه) د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اقدس خدمت ته وليپله كله چه دا جرگه مدينى منورى ته ورسیده او د قرآن كريم له اوریدلو څخه خوندوره شوه نو د الهى كلام له اوریدلو څخه دوى ته زيات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسى حالت کښى چه د دوى له سترگو اوبښكى بهیدى پر ژبو ئى د «ربنا آمنا» کلمات جارى وو.

په دى آيتونو کښى د همغى جرگى حال بيان شوى دى خو هيڅ خبر نه دى ورکړى شوى چه تل به د عيسائيانو او يهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمينو سره تر قيامته پورى هم داسى پاتى کيږى، نن ورځ په هغو کسانو کښى چه عيسائيان بلل کيږى قسيسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بيخى داسى سړى نه دى پاتى چه د الله تعالى د كلام له اوریدلو څخه دوى ته رقت پیدا، او له سترگو ځنى ئى اوبښكى وبهيږى كله چه د هغه ﴿أَقْرَبُهُمْ مَوَدَّةً﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ مِّنْ قَيْنَيْنِ﴾ کښى بيان فرمايل شوى دى نو معلول يعنى «قرب المودة» به ولى موجود وى؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوى عصر د عيسائيانو، يهودانو او مشرکانو په باره کښى بيان شوى دى، هغه هر كله او هر چيرى او په هره اندازه سره چه موجود شى د هغو په نسبت دى له اسلام او مسلمينو سره د دوى عداوت او محبت هم قياس كړى شى!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرَّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٨﴾ وَكُلُوا مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئى راوړى دى (يعنى ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسى پاک لذیذ له هغو شيانو نه چه حلال كړى دى الله له پاره ستاسى او مه كوئ تيرى تاسى (له حدودو د الله) بيشكه چه الله نه خوښوى تيريدونكى له حدودو. او خوروى تاسى له هغه غيظه چه رزق (روزى) دركړى ده تاسى ته الله (چه) حلاله پاکيزه (ده) او وويريږى له الله څخه هغه (الله) چى تاسى پرى ایمان لرونكى يئ!

تفسير: د دى سورت په شروع کښى د«عهدونو د ايفاء» له تاكيد نه وروسته د حلالو او حرامو بيان شروع شوى ؤ، په همغه ضمن کښى د خاصو مناسباتو له امله (وجى) (چه مونږ د هغو ذکر ځاى په ځاى كړى دى) د نورو گتورو مضامينو سلسله شروع شوى ده، «الشئ بالشئ يذکر - خبره له خبرى ځنى پيدا کيږى» اوس نور ټول استطاردى مضامين ئى تمام کړل، د دى سپارى د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږي او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته ښائی د دیانت ویا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی الجمله محمود گانه (کنترول) شی، نو ځکه ﴿ذَٰلِكَ يَٰأَنَّهُ مُفَرِّقٌ بَيْنَ وَهْبَانَا﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنگه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک الدنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د اړینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالی له حلالو او طیبو نعمتونو ځنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی - مگر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقوی اختیار کړی او له الله جل جلاله وویریږی.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل - یا د لذاتو او طیباتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل - تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لگیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی. الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د دوییدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طیباتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقوی سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله ځنی وویریږی او له ممنوعاتو ځنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کنبی د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوری) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په ډول (طریقه) ښه دی. که کوم سری نئ په کوم وخت کنبی سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقوی کنبی شامل دی. «لایبلغ العبد ان یکون من المتقین حتی یدع مالا باس به حذراً مما به باس. الترمذی» الحاصل د اعتدأ ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طبیاتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کنبی د پرمختګونو وروڼه پرانیتلی دی.

لَا يُؤْخَذُكُمْ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کنبی.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کنبی څه کفار نهشته، لکه چه په «متعقد یمین» کنبی واجبه ده. د «لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کنبی پخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طبیاتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلَكِنْ يُؤْخَذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْاَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِيْنٍ مِنْ اَوْسَطِ مَا تَطْعَمُوْنَ
اَهْلِيْكُمْ اَوْ كَسْوَتُهُمْ اَوْ خُرْيُرٍ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ ذَلِكُمْ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا
اَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ اَيَّتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۵﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفار (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو)

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاړی دی (د مرئی) نو هر څوک چه ونه مومی (له دغو درو واپرو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کړئ تاسی (او بیا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکارئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوږی چه هغه یو له دغو څلورو واپرو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلانه کوی او مروی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نگلی - کتخ) څکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادلئ ئی یو وخته سپوره دودی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پته شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوگ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راولی او لمونځ پری وشي).
(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واپرو کښی سری مخیر دی چه هر یو کوی).

(۴): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسې دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿فَمَنْ لَمْ یَجِدْ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کړی او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کړی نو کفارت دی ادا کړی، دا گرد (تول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿كَذَلِكَ يَتَبَيَّنُ لَكُمْ﴾ الآية - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کړل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکارئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طبیاتو څڼی مخ واپراوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکړه، او که چا په غلظه سره په خپل ځان «طبیات» حرام کړل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقه ئی هم راښودلی ده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْبَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْكَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ①

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشی (د فال، دا خلور واره تول) پلټیت دی له کار د شیطان څخه دی نو ځان وساتئ تاسی له دی څخه له پاره د دی چه نجات ومومی تاسی (په دی ځان ساتلو سره)

تفسیر: د «انصاب» او د «ازلام» تفسیر په (۶) جزء د (المائدة) د سورت په (۳) آیت په اوله رکوع کېږي د ﴿وَمَا يُحِلُّ لَكُمُ الثَّمَنُ إِن تَشْتَرُوا بِالْأَزْكَامِ﴾ په ذیل کېږي تیر شو، له دی آیت څخه پخوا هم ځینی آیتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوی وو اول دا آیت نازل شوی ﴿يَنْهَىٰ عَنْ الْبَيْسِرِ وَالْمَيْسِرِ فِيهِمَا أَثْمَانُهُمَا وَلَهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْسَيْهِمَا﴾ (۲) جزء د البقرة (۲۱۹) آیت (۲۷) رکوع اکر که په دغه آیت کېږي هم د خمر د تحریم په لوری صریحه اشاره شته - مگر څرنګه چه په هغه کېږي په صاف طور سره د خمر د پرېښودلو حکم نه و. نو ځکه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه له اوریدلو څخه وروسته وویل «اللهم بین لنا بینا شافیا» وروسته له دی نه بل آیت راغی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ﴾ الآية - (۵) جزء د النساء (۴۳) آیت (۷) رکوع، په دی کېږي هم د خمر د تحریم تصریح نه وه، اکر که د نشی په حالت کېږي له لمانځه ځنی ممانعت شوی دی او دغه قرینه وه په دی خبری باندی چه غالباً دا شی عنقریب بیخی حرام کیدونکی دی. مگر څنګه چه په عربو کېږي د شرابو د څښلو رواج دیر زیات و، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بیچ کول) د مخاطبینو په لحاظ سهل او آسان نه و نو ځکه په نهایت حکیمانه ډول (طریقه) سره نی متدرجاً رومی د شرابو نفرت په زړونو کېږي ورواچاوه او بیا ورو ورو د تحریم له حکم سره نی مانوس کړل. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی دوهم آیت له اوریدلو څخه بیا هغه الفاظ تکرار کړل چه «اللهم بین لنا بیناً شافیا» خو د (المائدة) دا آیتونه چه مونږ نی په تلاوت سره اوس مشرف یو له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ﴾ څخه تر ﴿قُلْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ مِنْكُمْ﴾ پوری نازل شول چه د بت پرستی په شان په دی کېږي په دیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره له دی ناولی او مردار شی څخه د اجتناب کولو هدایت راکړی شوی دی. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ﴿قُلْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ مِنْكُمْ﴾ له اوریدلو څخه وروسته په زوره ناری کړی «انتهینا انتهینا یا ربنا» او خلقو د شرابو چاتی ګانی ماتی کړی، او شرابخانی له شرابو څخه تشی شوی. د مدینی منوری په کوڅو کېږي لکه د باران اوبه شراب وبیدل، ټولو عربو دغه ناولی او مردار شراب پرېښودل، او د ربانی معرفت، او د نبوی اطاعت او محبت له ظهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دی ام الخبائث په مقابل کېږي د محمد صلی الله علیه وسلم

جهاد داسی کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښی نشی پیدا کیدی. د الله تعالیٰ دی قدرت ته وگورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له دیرو پیرویو را په دی خوا منع کړی شوی دی، نن ورځ له گردو (تولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی وړانی او ضرر محسوس کړی دی او د شرابو په تقلیل او امحا، کښی زیار (محنت) او کوښښ کوی - فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالنَّيْسِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ^(۹)

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواړی شیطان چه واچوی په منع ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو) د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او واپړی تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یی تاسی منع کیدونکی (اوبستونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واپړئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لار شی نو ډیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنگونه او جگری سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په ځینو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنگ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په وړلو او بایللو کښی سختی جگری، منازعی او فسادونه پیښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه بیخی غافلپږی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وگورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بیج کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بیج د کړی)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

- (۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
 (۳): پلټت ئی ویلل.
 (۴): د شیطان عمل ئی وپاله.
 (۵): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
 (۶): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
 (۷): دا چه د بغض، عداوت او کینې موجب دی.
 (۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه گرځوونکی دی.
 (۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
 (۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واورئ!

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَوُا الْكِبْرَ
 عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿۹۲﴾

او ومنع تاسی (حکم د) الله او ومنع تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وگرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو پوه شی چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د یوه شی گټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ او د الهی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِبُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
 وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۳﴾

نشسته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ گناه په هغه شی کښی چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتی او ټینگ وی په ایمان کښی او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینگ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی گرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کوونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کښی راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په همغه حالت کښی مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینی اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کښی شریک شوی وو او په هغه حالت کښی په شهادت ورسیدل چه په معده کښی ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شی په خوړلو کښی د اباحت په وخت کښی هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کښی په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کښی ئی پرله پسې ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کښی ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کښی د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شی. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی (وفي حدیث جبریل: الاحسان ان تعبد الله کانک تراه) نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کښی ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کښی شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانو او توهमतو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شی له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کښی نه ؤ حرام مگر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجی دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سری په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کښی ترقی وکړی په همغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصویره معمور او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کښی د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښی کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښی د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښی دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو).

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښی چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنگه وی؟» د دې پوښتنی په ځواب کښی دا آیت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ﴾
﴿إِنَّمَا تَكْفُرُ أَنْ اللَّهَ بِالْكَافِرِينَ كَرِهُوا نَجِيًّا﴾ (۲ جزء البقرة (۱۴۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور

کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلې دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، ډیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښی وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د «تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿قَدْ نَرَى تَغَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلْتُلِيكَ بِبَلَاءٍ رُضْمًا﴾ چه د سيقول په شروع (د البقرة ۱۴۴ آیت ۱۷ رکوع) کښی تیر شو،

خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د «تحویل القبلی» حکم به کله نازلیدی؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو ځنی پت پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سری د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو گردو (تولو) لمونځ کونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واپړل، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د

محفوظ بالقرائن توب (په قرائنو کښی د پتوالی) له سببه قطعی گنلې کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د «تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، ځواکی د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الهی له مرضی څخه فی الجمله مطلع کړی ؤ. نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښی د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿وَأَشْمَأُ أَكْبَرُ مِنْ لَفْهَمًا﴾ او نورو کښی شته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُتْلَوْكُمْ اللَّهُ شَيْءٌ مِّنَ الصِّبْغِ تَنَالَهُ آيِدْيُكُمْ وَمَا حَكُمُ لِيَعْلَمَ
اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازموږی
تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه
رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واره دی) او (ځینو د هغو ته)
نیزی ستاسی (چه غټ دی. دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره
(معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او
بیل ئی کړی د ضعیف الايمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په
کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته
عذاب دردناک

تفسیر: په پرمونی رکوع کښی ئی له «تحريم الطيبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او
پکښی د ځینو شيانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په
دی رکوع کښی د ځینو هغه شيانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته
بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه
کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی
چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په
ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه ویریږی او د
هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهی سزا له امله
(وجبی) ویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (۶۵) آیت (۸) رکوع کښی) تیره شوی ده چه
حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو،
مگر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز
وکر، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ
له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی
ښکار ونه کړی (د حدیثی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او
نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مگر د رسول الله صلی
الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان
کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «لیعلم الله» له لفظ
څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالی له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (۱۴۳) آیت (۱۷) رکوع د ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ
حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ
مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكِ صِيَامٌ لِّذَلِكَ وَبَالٌ أَمْرُهُ عَفَا اللَّهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی
ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له
تاسی څخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (پی) دی
له چارپایانو څخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف)
له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول
(طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفار ده طعام د (غو تنو)
مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی
سختی د عمل خپل عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او
هر هغه چه بیرته وگرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلی
الله له ده څخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن
(خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه
حیوان چه له تاسی څخه ترهیدونکی وی غوښه ئی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غت
کارغه، لرم، موړک او خوړونکی شی چه د دی پنځو واړو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په
یو روایت کښی د لرم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی،
ورپړی، کنی، شمشتی او میړی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی «احمدی» د دی په
متعلق ځینی احکام په (۶) جزء د المائدة په (۱۱) آیت (۱۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

شخه دا مطلب دی چه خهل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د «متعمد» حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمْ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئی ښکار وکړ نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هوا الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفيانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونيوه شو نو خوشی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کړی. او له هغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوبښ او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه شخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقه الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر غومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ عفو کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا رومی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد گانه - نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو شخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی شخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مگر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَافَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٧﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی خو چه اوسئ تاسی محرمان او ووبریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کړل شی (په جمع به وروستی شی) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرماییل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجبی) روا کری دی. بیا دی څوک داسی گومان ونه کری چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرماییل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاو کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کری شو. په احرام کښی (د مکې معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقُلَادِ

گرځولی ده الله کعبه چه کوته ده د بزرګګی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرګګه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری - لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو موقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیسماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکینانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی توپول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ. یوه سری د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکھو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له ټولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په ټول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبی شریفی ته ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ ویلی شو، څکه چه کعبه شریفه د ځمکې د مخ د گردو (تولو) انسانانو په حق کښی د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکز نه نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ مطلب دا دی چه د کعبی شریفی مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانې ته خاتمه ورکری نو له گردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکې د جوړولو په وخت کښی له گردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی ؤ، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية . د بخاری رحمه الله علیه په حدیث کښی دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کړی دی) د کعبی د عمارت یوه یوه ډبره (گته) به ونړوی اما تر څو پوری چه الله تعالی د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبی شریفی د انهدام په مقصد کښی نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیږی. د «اصحاب فیل» له قصی هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښی څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لویدلی دی یا کومه پلمه (تدبیر) یی جوړه کړی ده یا ئی پس له دی نه جوړه کړی دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالی د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پوری هیچا په دغه ابلیسی مقصد کښی بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبی شریفی د عمارت په نړولو کښی د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د وړانی حکم رارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهي مانیو په حفاظت کښی په لکونو سړی وژلو ته ورکوی، مگر که دی په خپله خپل شاهي قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وړان یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمه الله علیه د ﴿جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْغُرَقَاءَ الْحَرَامَ قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ الآية - په باب کښی د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کړی ده چه مونږ پاس ولیکل (نه علیه شیخنا المترجم قس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښی د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبی شریفی د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبی شریفی» او د «احرام» په مناسبت د «شهر الحرام» او (هدی) او (قلائد) ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښی ئی د ﴿عَزَّ وَجَلَّ الصِّدِّيقَ وَالْحَمِيدَ﴾ سره ﴿لَا تُشْرِكُوا شَيْئًا بِاللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ﴾ ملحق فرمایلی ؤ. والله اعلم.

ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

دا (تیر بیان) دپاره د دی دی چه پوه شی تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی باندي ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (دیره) لویه پیشگوږی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٦﴾

پوه شی تاسی چه بیشکه الله ډیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکړی شوی دی که له هغو څڼی عمداً مخالفت وکړئ! نو وپوهیږئ! چه د الله تعالیٰ عذاب ډیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درځنی وشي نو په کفارو او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٧﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پټوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوة والسلام د الله تعالیٰ د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او حق تعالیٰ حجت په گردو (تولو) بندګانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کبئی وکری! الله تعالى ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کبئی به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کبئی ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ^(۱۰)

ووايه (ای محمده دوی ته) نه برابرېږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویرېږی تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومئ.

تفسیر: په پخوانی رکوع کبئی ئی فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو غنی په اعتدال سره متمتع شی! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئی بیان وفرمایه په دغه سلسله کبئی د محرم ښکار هم وکئی! د محرم په مناسبت د څو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابرېږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کبئی او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کبئی نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کبئی جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کری! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه گوری! اگر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءٍ إِن بُدَّ لَكُم تَسْوِكُمْ وَإِنْ سَأَلُوا عَهَا حِينَ يُنْزَلُ الْقُرْآنُ بُدَّ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ^(۱۱)

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کر شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کری تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکړئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښی چه نازل کاوه شی قرآن (یعنی وحی راځی نو) ښکاره به کړی شی تاسی ته عفوہ کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوعگانو حاصل په دینی احکامو کښی له مبالغی او تساهل ځنی امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالی له خوا تاسی ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښی)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښی تنبیه فرمایي چه هغو شیانو په متعلق فضول، چتی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوی،! چه په هغو کښی شارع تصریحاً څه شی نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښی د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالی په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی څخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښی توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښی عامل آزاد دی، اوس که د داسی شیانو په نسبت خامخا څیرنه (کتنه) او پلټنه (تحقیق) وشي او د مباحثی او سوال او ځواب ورونه پرانیستل شی په دغسی حال کښی چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښی ځنی داسی احکام هم نازل شی چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسی ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسی په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیم کښی په مشکلاتو اخته شی! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښی چه ډیری پوښتنی او څیرنی (تحقیق) وشي او خامخا شقوق او احتمالات پکښی ولټول شی نو په هغه کښی تشدید او سختی لا زیاتیږی. ځکه چه له داسی پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه ګواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق ګرځوی چه د الله تعالی له لوری په هغه حکم کښی څه تشدید وشي او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالی امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د «ذبح البقرة» په قصه کښی هم داسی وشو. په حدیث کښی دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالی پر تاسی حج فرض کړی دی» یوه سری پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» ویی فرمایل «که ماویلی وی (هوا) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسی د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښی چه زه تاسی آزاد پرېږدم تاسی هم له ما ځنی پوښتنی مه کوئ» په یوه حدیث کښی

ئى فرمايلى «په مسلمانانو كېښى هغه سړى لوى مجرم دى چه د ده په پوښتنى داسى يو شى حرام شوى وي چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آيت د شرعى احكامو په نسبت د داسى بى ضرورته او له موضوع څخه لرى سوالونو وروڼه بندوى. پاتى شوه دا خبره چه په ځينو احاديثو كېښى مذكور ده چه «څو تنو سړيو د نبى كريم صلى الله عليه وسلم څخه چه د جزئى واقعاتو په نسبت لغو او چتى (بيكاره) سوالونه كول په دى آيت كېښى له هغو ځنى ممانعت كرى شوى دى». نو هغه هم زمونږ د دى تقرير څخه مخالف نه دى. مونږ په ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ كېښى اشياء عام اخلو چه واقعاتو او احكامو دواړو ته شامل دى او په ﴿تَسْأَلُوا﴾ كېښى هم چه د بد لكيدلو په معنى ده هم تعميم واخيستل شى حاصل به ئى داسى شى چه نه د احكامو په باب كېښى فضولى او چتى (بيكاره) پوښتنى وكړئ او نه د واقعاتو په سلسله كېښى. ځكه ممكن دى هغه ځواب چه تاسى ته دركړ شى هغه ناوړ (كننده) او ناگوار ولويږى، مثلاً كه كوم سخت حكم راشى يا كوم قيد زيات شى. يا د داسى كومى واقعى اظهار وشى چه په هغى كېښى ستاسى فضيحت وي يا پر چتى (بيكاره) پوښتنى ترته او توبيخ وكړ شى دا ټول احتمالات تر ﴿تَسْأَلُوا﴾ لاندې داخل دى. باقى د ضرورى خبرى پوښتنه يا د هسى شېه رفع كول چه ناشى عن الدليل وي هيڅ مضايقه نه لرى. ﴿عَفَاَ اللَّهُ عَنْهَا﴾ عفو كرى ده الله له هغو تيرو پوښتنو د اشياو خو وروسته له دى نه نورى داسى چتى (بيكاره) پوښتنى مه كوئ) له دى نه خو يا مراد دا دى چه له دى شيانو څخه تير شو. يعنى كله چه الله تعالى د هغو په نسبت څه حكم نه دى راكرى نو انسان په هغو كېښى آزاد دى او الله تعالى به د داسى شيانو پوښتنى نه كوى لكه چه له دى ځنى د اصولو ځينى عالمانو دا مسئله استخراج كرى ده چه په گردو (ټولو) اشياو كېښى «اباحت» اصل دى يا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا كرى شوى دى الله تعالى تير شوى دى خو وروسته له دى نه احتياط وكړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

په تحقيق پوښتنه كرى وه د داسى خبرو يو قوم پخوا له تاسى بيا وگرځيدل
پرى كافران (منكران)

تفسير: (لكه چه ښوديانو صالح عليه السلام ته ويلي وو چه له كانى څخه مونږ ته اوښه راوباسه او لكه بنى اسرائيلو چه له (اشموئيل) ځنى باچا غوښتى ؤ له پاره د غزا كولو كله چه (طالوت) باچا شو نو بيا ئى غزا ونه كړه او د عيسى عليه السلام نه د ده قوم خنجه طلب كرى وه) په صحيح حديث كېښى دى چه پخوانى قومونه د سوالو له كثرته او د خپلو انبياو عليهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاك شول.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٦﴾

نه دی روا کری الله له هیخ بحیری او نه سائی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تری دوی پر الله دروغ (بهتان) او دیر له دوی غنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره - سائبه - وصيله او حام دا ګردی (تولی) د جاهلیت د زمانې له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی ډیر اختلاف سره کری دی. ممکن دی له دوی غنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشي. مونږ یواځی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکنی (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو غنی بل هیچا فایده نه آخیستله. «سائبه» هغه ساکنی و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو «ساند» خوشی کیده. «وصيله» هغه ښځه اوبښه وه چه پرله پسې ئی څو داسی جونګی (بچی) غیږولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونګی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی ګرځیده. «حام» هغه نر اوبښ و چه پر خاصو څو اوبښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو غنی وو د هغو ساکنیانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کری دی او ښائی چه خلق له هغو غنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، ګواکي د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالی د خوښی او قربت ذریعه ګنله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالی دا رسوم نه دی مقرر کری، د دوی مشرانو په الله تعالی دا بهتان ترلی ؤ چه اکثری بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئ تنبیه فرمایلی ده، همغسې چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه غنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواځی په خپلو آراؤ او اموأو سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولَٰئِكَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٥٧﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کری

(راليرلی) دی الله او (راشی) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو (تولو) ځنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه گانو ځنی راپاتی دی، آیا مونږ له هغه ځنی څرنگه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی عقلی یا گمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د هغو پر قدم (پله) باندی درومی؟» حضرت شاه صاحب لیکي «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف ماتفق د ږندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ
إِلَى اللَّهِ فَرَجِعْكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسئ پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (گمراهی د) هغه چا چه گمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورته ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه گانو له چټی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راگرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربروئ (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهی ځنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسپړی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تگ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقوی غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بیچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاږی او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت ځنی داسی یو مطلب واخیست شی «کله چه یو سری خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «امر بالمعروف نهی عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسپړی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدايت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه يو مسلمان سړی داسی وواځي «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سړی د بل له منکره مانع نشی. که تا لید چه راغی پروند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غږ پری وکړه لاله وړاندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاپه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ؟ اوس هغوی پریوځئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولویځئ! او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهیځئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقې څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالی په مخ کښی تول سره یو ځای وړاندی کیدونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریښی. ﴿إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُهُ﴾ الآية - خاص طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ أَتَيْنَ
ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرِينَ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَاصْبِرْ لَهُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُوا نَهْمًا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمُونَ بِاللَّهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي
بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَنكُتُمْ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّ مِنَ الْآثِمِينَ ﴿٥٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسی کنبی کله چه حاضر شی یوه د ستاسی ته (علامی د) مرگ په وخت د وصیت کنبی (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وی له تاسی (مسلمانانو) څخه یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسی (مسلمانانو یعنی د غیر مسلم) که تاسی سفر مو کاوه په ځمکه کنبی بیا ورسیری تاسی ته مصیبت د مرگ (هسی دوه تنه نور) چه بندوی به تاسی دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیگر) نو قسم دی وکړی دواړه په الله که شکمن یی تاسی (په شهادت د دوی کنبی او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال اکر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پتوو مونږ شاهدی د الله بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو.

تفسیر: یعنی (شاهدان درول په وخت د څنکدن په وصیت کنبی دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسی یا له نورو مسلمانانو وی. او) دا بهتر دی. باقی که دوه تنه نه وی یا معتبر نه وی، بیا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلته مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهدی سره تعبیر وفرمایه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿مِنْ عِدَّةِ الصَّوَّةِ﴾ یعنی وروسته د مازیگر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. ښائی چه دوی وویږی او په دروغو سره قسم ونه خوری. یا پس له بل کوم لمانځه یا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسې. ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ﴾ بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو) یعنی کله چه د تولو ورتگ الله جل جلاله ته دی نو له ورتکه پخوا ښائی چه گرد (تول) کارونه برابر کرل شی! چه له هغو ځنی یو ضروری او اهم کار وصیت او د هغه متعلقات دی. په دی آیتونو کنبی ئی د وصیت دیری ښی طریقی تلقین فرمایلی دی یعنی که مسلمان د مر کیدلو په وخت کنبی خپل مال او نور شیان بل چاته حواله کړی نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونیسی! که مسلمانان پیدا نشی. لکه چه په سفر یا نورو مواقعو کنبی داسی اتفاق ولویږی نو دوه کافران دی «وصی» ودرول شی! بیا که وارثانو ته شبه ولویږی چه دغو کسانو به څه مال پت کړی وی او وارث پری دعوی وکړی. او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخورى چه مونږ هیڅ نه دی پت کړی او مونږ د کومی طمعی او قرابت له سببه دروغ نه شو ویلی او که ئی ووايو نو گنهکار به یو.

فَإِنْ عُرِضَ عَلَى أُمَّةٍ أَسْتَحَقَّ إِتْمَانًا فَآخَرُونَ يَقُومُونَ مَقَامَهُمَا
مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوَّلِينَ فَيُقْسَمُونَ بِاللَّهِ

لَشَٰهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا عٰتَدَيْنَا اِنَّآ اِذَا الْبٰسَ الظَّٰلِمِيْنَ ﴿٥٦﴾

نو که اطلاع حاصله کمره شوه پر دی چه بیشکه دا دواړه مستحق شوی دی د گناه (حقې خبرې د پتولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دی ودریوی په ځان د دی دواړو (حلف ته او که یو تن وی هم څه مضایقه نه لری) له هغو کسانو چه ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهی دغسی دوه تنه نور چه) قریبان وی (میت ته یا غوره وی) نو قسم دی وکړی دا دواړه په الله چه خامخا شاهی زمونږ ښه حقه (او رښتیا) ده له شاهی د هغو (پرومبنيو) څخه او څه تجاوز مو نه دی کړی بیشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کښی خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنی که له قرائنو او آثارو ځنی د وصیانو کوم قسم (لوړه) دروغ ښکاره شی او دوی د شرعی شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشی کړی، نو د میت وارثانو ته دی قسم ورکړی شی چه دوی ته د وصیانو د دی دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهی د وصیانو له شهادت ځنی زیات احق بالقبول (یعنی د قبول دپاره ډیر مستحق دی) د دی آیتونو شان نزول دا دی یو مسلمان چه (بدیل) نومیده له دوو سړیو (تمیم) او (عدی) سره «چه په هغه وخت کښی نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهی (روان) شول، کله چه (شام) ته ورسیدل (بدیل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نوملیک) ئی ولیکلو او په خپلو اسبابونو کښی ئی کیښود او د هغه نوملیک اطلاع ئی خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه کړه، کله چه مرض ئی شدت وکړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانی ملگرو ته وصیت وکړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لکه چه دوی هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره یووړل او د ده وارثانو ته ئی وروسپارل، مگر یو د سپینو زرو جام ئی (چه پری د سرو زرو ملمع او نقش او سینگار ؤ) تری ستون کړ، کله چه د وارثانو په لاس کښی هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ کښی وو) هم ولوید دوی له هغو وصیانو ځنی پوښتنه وکړه چه «آیا مری د دی مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ یا ئی ناروغی ډیره ځنډیدلی (اوږده شوې) او پری دارو درمل شوی؟ او څه مال ئی په معالجه کښی لگیدلی دی؟» دوی د دی دواړو سوالو ځواب په نفی سره ورکړ. آخر دا معامله د حضرت فخر کائنات رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی تقدیم شوه، څرنګه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دی دواړو نصرانیانو ته په دی الفاظو سره قسم ورکړ، چه «مونږ د هغه مری په مال کښی هیڅ ډول (طریقه) خیانت نه دی کړی او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړی دی،» نو د دی قسم خوړلو له امله (وجبی) د دغو وصیانو په ګټه فیصله وکړی شوه څو موده وروسته دا خبره څرګنده شوه چی دوی هغه جام په یو زرګر باندی په مکه معظمه کښی خرڅ کړی (پلوری) دی د دغی خبری پوښتنه چی له دوی ځنی وشوه نو دوی وویل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو څکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ خو زمونږ تکذیب ونه کړ شی، «
د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مراغه کړه، دا
ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه څنی انکار
درلود (لرلو). او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت
سره ئی دیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی
دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه
قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرګر څخه ئی د هغه جام په بدل
کښی اخیستی وی.

ذَلِكَ أَذْنِي أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُونَ أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانُهُمْ بَعْدَ آيْمَانِهِمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَسْمِعُوا اللَّهَ لَا يَهْدِيَ الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ١٥٨

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) دیر نژدی دی دی ته چه
راتله وکړی دا «شاهدان» په شهادی سره په هغه شان چه حق دی د دی او
(نژدی دی دی ته) چه وویږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی
قسمونه (په ورته ؤ) پس له قسمونو د ذغو (وصیانو) او وویږی تاسی له الله
(او په دروغو قسم مکوی!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو
سره) او الله نه ښیي سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. خو د قسم له ویری
اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وځوری، دا هم د
دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تګی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ
هم اوړی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ الآية - او وویږی تاسی له الله څکه چه د
الله تعالی د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ
له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ

(یاد کریئ) هغه ورځ چه جمع به کری الله تول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکری شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د گردو (تولو) په مخ کښی له انبیاءو علیهم السلام ځنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنگه درکری دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښی ئی دا راضولوی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی پخوا له ورته د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کړئ اوس دا فرمائی چه د آخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کړئ!

قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ۝۹

ویه وائی (کرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاءو په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر گردو (تولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) ځنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته گویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمه الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ ځنی هغو څه کری! او څه ئی نه دی کری؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱۶) رکوع کېږي د حضرت مسیح علیه السلام له ژبي نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کېږي نقل شوی دی «وکنتم علیهم شهيدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کېږي دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کېږي زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی و فرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المائدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کرښی څخه (۳) کرښی وروسته شروع کېږي د راتلونکی (۱۶) رکوع د (۷) کرښی څخه شروع مومی) تمهید دی رومیی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کېږي چه په هم دغه (۱۵) رکوع کېږي راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ادْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وږه فرمائی الله ای عیسی زوی د مریمي یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی بی مریمي) تهمتونه کول حق تعالی د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسی علیه السلام برهان مبین وگرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی بی مریمي ته عجیبی او غریبی ښی ورښکاره کړی چه گردی (تولی) د دوی د تقوی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ أَيْدَتْكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تَكَلَّمَ النَّاسُ فِي الْمَهْدِ وَكَهَلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِأَذْنِي
فَتَنْفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِأَذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِأَذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتَى بِأَذْنِي

کله چه قوت می درکړی و تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیر یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو ځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی پوند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چه راییستل به دی مری (له قبرونو څخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (۱۶) جزء د «مریم» د سورت په (۳۰) آیت (۲) رکوع کښی راځی. ﴿لَیْ عِبَادَ اللَّهِ اِذْ یُنَادِیْ﴾ الآية - تعجب دی چه عیسیایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی. هو! دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په منځ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسبالمراتب ذکر د انبیاء علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د «جبرئیلیه نفخی» څخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاء د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَهُمْ مِنْ كَلِمَةِ اللَّهِ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاجْعَلْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْكِتَابَ وَاجْعَلْ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامِ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقرة ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع) د «روح

القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگنئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاء کښی چه د برق اثر ورسپیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لار او ساکن ماشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو ځنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «برېښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالی د حضرت عیسی

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر يوه داسې خاص نوعيت او اصول لاندې ايښی دی چه د هغه تاثیر د روحيت او تجرد په غلبه او د حيات په خاصو آثارو کېښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کيدل، په وړوکتوب، غلښتوب او زړښت کېښی يو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حيات د افاضی د قبولولو له پاره د خاورين کالبوت تيارول او په کېښی باذن الله د حيات روح پوکول، د مایوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بی عیبه او مفید گرځول حتی د مری په تش تور کالبوت کېښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرائیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره وړانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حيات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لويدل او داسی نور دا گرد (ټول) آثار د همغه خصوصي تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په يوه مخصوص نوعيت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کېښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو څڼی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوہیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کېښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» څڼی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وحی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کېښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کېښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو څڼی انکار یا پکښی تحریف یواځی د همغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په يوه مستقل مضمون کېښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شاء الله د ټولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْحَرُؤُنَا ۖ وَمِنْهُمْ ۝

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسیٰ چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی څڼی چه نه دی دغه معجزی ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزات او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخیر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی ډول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخیر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أُوحِيتُ إِلَى الْخَوَارِجِ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْخَوَارِجُ لِيَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالُوا أَنُتَقُو اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمې آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ ډکی خونچې له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویړیږئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که یی تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په ډول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ ډکې خونچې له طرفه دآسمانه) یعنی دآسمان له لوری بېله زحمته روزی راوړسېږی. داضروری نه ده چه هغه دې فقط دجنت له دستر خان څخه وی .

﴿قَالُوا أَنُتَقُو اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وویل عیسیٰ چه وویړیږئ له الله په داسی سوالونو کښی که یی تاسی مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق العاده غوښتنی وکړی او پاک الله وازمائی اګر که د ده له لوری د ډیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشي، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ ځنی وویړیږی او تقویٰ اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی غایه روزی ورسوی چه له هغه غایه ئی وهم او گمان هم نه وی ﴿وَمَنْ يَشَقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ عَزَاجًا وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ الآية - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْبِئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٧٠﴾

وویل (حواریونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خورو د) دغی (خونچې) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقیق رشتیا ویلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله یم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچې) له شاهدانو ځنی (هغوی ته چه غائبان دی یا له کتونکو).

تفسیر: یعنی د ازموینی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په امید ئی غواړو چه له غیبه بی محنته روزی راوړسیدی خو د زړه په اطمینان او ډاډینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لکیا شو او د هغو غیبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کوی دی یوه وړوکی نمونه په سترگو هم وگورو او کامل یقین حاصل کړو او د یوه عینی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځینی مفسران نقل کوی چه حضرت مسیح علیه السلام وعده فرمایلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته دیرش ورځی روژی ونیسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواریونو روژه ونیوله او مائده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.

(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د یقین د زیاتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧١﴾

وویل عیسیٰ زوی د مریمی ای الله! ربه زمونږ رانازل (راښکته) کړه پر مونږ باندی دکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی دکی خونچې) مونږ ته اختر له پاره د پرومینیو زمونږ او د وروستنیو زمونږ او (بل) دا چه شی دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکره مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازل شې) زمونږ د پخوانیو او وروستیو په حق کښې به اختر شې چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په ډول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿تَكُونُ لَكُمْ عِيَا﴾ اطلاق داسې شو لکه چه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیه لونزلت فینالآ تخذناها عیدا» همغسې چه د آیت له اختر گرځولو ځنې مطلب د هغه آیت د «يوم النزول» عید گرځول دی (کما هو مصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندې د مائده اختر هم قیاس کړئ. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنبې (اتبار) کښې نازل شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتې (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿وَارْزُقْنَا وَآتَتْ خَيْرَ الرِّزْقِ﴾ او روزی راکره مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکونکو ئی. یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هیڅ شې کمی نشته او تاته دغه عطا دیره آسانه ده.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

و فرمایل الله زه نازل کوونکی یم د دی خونچکی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچکی) له تاسې ځنې نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسې عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوقالعاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول ځنې زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوقالعاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینې وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسې حکم شوی ؤ چه له هغې ځنې دی فقیر او مریض وخورې، خو له هغې ځنې مرو، روغو رمتو سربو هم خورله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی ځنې بیزوگان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینې وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو ځنې وویریدل او د هغې له غوښتنې څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالدارۍ ده. او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په گناه اخته شی نو بنائی چه په آخرت کښی به له گردو(تولو) ځنی زیات عذاب ومومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری ځنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر گذاری دیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابت شوه چه د الله تعالی په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اَنْتَ قُلْتُ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِيْ وَاهِلِي الْهَيْئَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسی زوی د مریمی! آیا تا ویلی ؤ خلقو ته چه ونسیع ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱۶) رکوع تمهید وه الله تعالی په پرمینی رکوع کښی ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ﴾ الآية - فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتیانو په منځ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدې په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بیږی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿وَلَقَدْ قُلْتُ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِيْ﴾ الآية - آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنع؟ حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی ورپیدی او په دیره وارخطائی سره به ودریږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿هَذَا يَوْمُ الصِّدْقِ وَنُصَدِّقُكُمْ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «یوم یجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتگ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحٰنَكَ مَا يَكُوْنُ لِيْ اَنْ اَقُوْلَ مَا لَيْسَ لِيْ بِحَقِّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٣﴾

ویه وائی (عیسی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووايم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښی دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنکه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتو غنی پاک او منزّه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدى او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راویاسی پس ستا سبوحیت او عَظَمَت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له گردو (تولو) دلایلو غنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی الواقع ما داسی ویلی وی نو ستا په علم کښی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی غنی نه ده ایستلی بلکه عَظَمَت په زړه کښی د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو څطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پت.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُ وَاللَّهُ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّؤُوفُ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٤﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مگر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته څارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندي ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه وینښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندګۍ په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسې ښوونه کوله چه زما او ستاسی د کردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالی دی چه **(وحده لاشریک له)** او یواځی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل - بانییل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده خو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی ځنی واخستم **(کما یظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (۶) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاورې په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندي صادقیدی شی. ګواکي تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفی» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفی» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالی صالح بنده عیسی علیه السلام ویلی و ﴿وَلَدْتُ عَلَيْهِمْ سَبِيحًا تَأْمَنُ فِيهِمْ قُلُوبًا تَوَفِّيَنِي كُنْتُ أَنَا الْوَحِيدُ عَلَيْهِمْ﴾ له داسی تشبیهاتو ځنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفی»

دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکي معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندي خپلی وسلی څړولی وی، اصحابو رضی الله تعالی عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسی علیه السلام «اجعل لنا الهاکمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسی علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو ځنی داسی ګمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالی عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواخی د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسی ارشاد شوی دی ﴿فَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ ذُرِّيَةُ قَيْدٍ مَّا تَتَّبِعُونَ مَاتَتَا بِهٖ مِنْهُ اِبْتِغَاءَ الْوَقْتِ وَالْبَيْعَةِ تَأْوِيلًا﴾ نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنی او گمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغی).

اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْغَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۵۰﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندگان ستا دی (او ته ئی مالک ئی نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که ببښنه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی ویښی نو دغه عفو هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاقت له کبله (وجبی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئی! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضی څخه نه وتلی او نه تبتدیلی شی او ته په هر چا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئی نو دا هم هیچیري امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښی وفرمائی هغه بیځی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښی ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښی هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښی د خپل پروردگار په حضور کښی عرض کړی ؤ ﴿رَبِّ اِنِّمَنْ اَصْلَکَ کَثِیْرًا مِّنَ النَّاسِ کَمَنْ کَذِبَیْکَ فَلَکَ وِیْقَیْ وَمَنْ عَصٰیکَ فَاِنَّکَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ﴾ ای پروردگاره! دی بتانو دیر خلق گمراهان کړی دی نو هر یو له دوی ځنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما ځنی غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئی» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبی او د رجوع الی الحق توفیق وروښی! او پخوانی گناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صُدُقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

وبه فرمائی الله (به قیامت کبئی) دا ورغ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو
ته صدق د دوی (چه په دنیا کبئی ئی کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته
(هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو،
شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کبئی همیشہ راضی شوی دی
الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د
ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رشتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت
مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورغ ورسپیږی (چه هغه د جنت خلود
او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالیٰ رضا ده، او
جنت هم د دی له امله (وجبی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِللّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَٱلْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٢٠﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او
(سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کبئی دی او الله پر هر شی باندی (چه
اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته
عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره هماغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او
جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعاظة واليه الاعادة ونسأله في البيان حسن
الافادة والاجادة وفي البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهى مائة وخمس وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (۶) تسلسلها حسب النزول (۵۵)

د «الانعام» سورت مكى دى په استثناء د نهو آيتونو چه د عُينو علماؤ په نزد مدنى دى او هغه ۲۰-۹۱-۹۳-۱۱۴-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳ دى يو سل او پنځه شپيته آيتونه او شل ركوع لرى وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوى دى په تلاوت كېنى (۶) سورت دى او په نزول كېنى (۵۵) په روايتونو كېنى راغلى دى چه دا گرد (تول) سورت په يو وخت كېنى سره له بيشميره پريشتو نازل شو. مگر ابن صلاح رحمة الله عليه په خپلى فتاوى كېنى د دى رواياتو له صحته انكار كرى دى چه د پوره سورت پر يو غاى نازلېدلو دلالت كوى. «والله اعلم» ابواسحق اسفرائينى رحمة الله عليه وائى چه دغه سورت د توحيد پر گردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ①

گردى (تولى) ثناوى او ستاينى (صفتونه) خاص هغه الله لره دى چه پيدا كرى ئى دى آسمانونه (بى له نمونى) او عُمكه (بى له مادى) او پيدا كرى ئى دى (رنگارنگ) تيارى او رنا (رنا) بيا (هم) هغه كسان چه كافران شوى دى په رب خپل سره برابروى (نور شيان په عبادت كېنى يا د الله له عبادت څخه د غير الله عبادت ته عدول كوى).

تفسير: مجوسيان دنيا ته دوه خالقان (خدایان) دروى «يزدان» چه د خير خالق او «اهريمن» چه د شر خالق ئى گڼى او دواړه به ئى د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشركان په درى ديرش كرويو خدایانو قائلان دى (چه هر يو خپل بت خدای بولى) د (اريه سماج) فرقه سره له دى چه د توحيد ادعا كوى «ماده» او «روح» هم لكه خدای غوندى غير مخلوق او ازلى بولى او الله تعالى د تكوين او تخليق او په څه نورو صفاتو كېنى دى دواړو ته (نستغفر الله) محتاج گڼى. عيسايانو د پلار او زوى د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دريؤ نه يو، او يو له دريؤ نه مشهوره عقيدة غوره كړه، يهودان د الله تعالى له پاره داسى صفات تجويز كړل چه يو عادى انسان هم نه يواځى (العباد بالله) له هغه سره اندول (ترلى) او برابر بلكه بهتر

هم کیدی شی. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښی تر دی غایه پوری خپل سخاوت وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (گټه) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (گټه) او نور هیڅ یو شی ئی پری نشودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی غځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کښی به دوی د خدای په غای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالی پاک ذات د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجبی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنرا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنډه ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په گردو (تولو) افعالو کښی د هیڅ یوه یار مددگار، حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښی هیڅوک ورسره شریکیدی نشی او په ربوبیت کښی هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د تعجب غای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښی مشغولیری؟ (یا د دغه خالق الکمل او مالک الکمل له وجوده بیخی منکران کښی).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَإِلَىٰ مُسْتَوًى عِنْدَهُ تُرْأَتُمْ مَتَرُونَ ﴿٥٠﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کښی)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری غځنی گرد (تول) خواږه وځی او له غذا غځنی نطفه او له نطفی غځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم غځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئی د هر سری د مرگ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښی خښی او بیا له همنی سره گډیږی چه تری پیدا شوی و نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شی چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبری» وایی «قیامت الصغری» یعنی ځانگیری او انفرادی مرگونه څنگه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فنا کښی څرنگه تردد کوی؟

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرُّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوی (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو کښی یواځی هغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د هغه متعالی الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راځی؟ څنگه چه په ځمکه او آسمانونو کښی د هغه حکومت دی او هغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښی غیر الله شریک وګرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿مَّا لَهُمُ بِاللَّهِ مِنْ شَرٍّ اَلَيْسَ لِلّٰهِ خَبْرٌ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی کری مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او ډومبی په «اجل مسمی» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښی زموږ حکومت دی او ستاسی ګرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زموږ په علم کښی شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریښودی شی.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٥١﴾
فَكَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَتْبَعُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥٢﴾

او نه راغی دی (کفارو) ته هیخ کوم (تکوینی یا تنزیلی آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مگر وی دوی له هغه څخه مخ مگر ځوونکی (تغافل کوونکی). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکر دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشی (ظاهر به شی) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شی چه وو دوی چه پری خندل به ئی.

تفسیر: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامی او دنیوی او اخروی سزاوی بیانوی چه د قدرت له دلائلو ځنی تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذیب او استهزاء پری کوی او داسی ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسی خاندئ او تمسخر پری کوئ - هغه به ډیر ژر یو ثابت حقیقت وگرځی او تاسی ته به په مخه درشی، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوی چه دآیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمَكِّنْ لَكُمْ
وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ قُذْرًا وَأَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٥٣﴾

آیا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه څومره (ډیره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو ځنی چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښی دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسی ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسې اوریدونکي او گرځولي مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندې د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسې ځنی وو، او دوی ته ستاسې په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وچی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالۍ په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلی او د قدرت په ښو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونيول چه نوم او نشان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسې فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښی ډیر اقوال دی ځینی (۱۲) ځینی (۲۰) ځینی (۳۰) ځینی (۷۰) ځینی (۸۰) ځینی (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د ځیگیدلو ځنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او گرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٠﴾

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او را ورنه کی ته ئی ساحر او کودگر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په مېنلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکيږی.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكَ الْقُضَىٰ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ ۝

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلیری په دغه (محمد) پرېشته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرېشته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرېشته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرېستی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبي له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرېستو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځی. دا یواځی د انبیاء علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرېستو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په خپل ټول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلیری چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وگانه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِ مِمَّا يَلْبَسُونَ ۝

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرېشته (نه بشر) نو خامخا ګرځولی به وه مونږ دغه پرېشته (په صورت د یوه) سړی او (که ګرځولی وی مونږ پرېشته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسیر: خرنګه چه په پړومبني آيت کېښي د پرښتو د لېږلو ځڼي په اصلي صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوي او هغه دا دی چه باید پرښتي د انسانانو په شکل وليږلي شي ځکه چه په دی صورت کېښي د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نموني او تعلیم ځڼي منتفع کیدی شي لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شېهاتو ازاله نشي کیدی. هغه شكونه او شېهي چه د رسول په بشریت کېښي ئی کوي همغه به په ملک کېښي هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَأَ رَسُولُكَ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخَّرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او خامخا په تحقیق مسخري کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپیر او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخري ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کیږي چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځڼي مه خپه او مه متأثر کیږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاء ته هم داسی حالات ورپېښ شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالی همغسی سزاوی ورکوي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝

وایه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو (قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کېښي بیا وگورئ چه خرنګه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او گرځیدلو او د تباہ شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرګند شي چه د انبیاء تکذیب ته ئی ملاوی ترلی وی نو په همغو ئی

قیاس کریں! کلمہ چہ د مکتبینو حال ہنسی شو نو د استہزاء کوونکو حال بہ غرنکہ وی؟.

قُلْ لِّبَنِّ مَآفِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كُتُبٌ عَلَى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ چا لره دی (خلقاً، ملکاً او عبیداً) ہفہ
شیونہ چہ پہ آسمانونو کبئی او پہ عُمکہ کبئی دی (سرہ لہ آسمانونو او
عُمکی) وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ خاص اللہ لره دی (بل عَوابِ نشتہ)
لارم کری دی اللہ (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول بہ کری (اللہ)
هرورمو (خامخا) تاسی پہ ورغ د قیامت کبئی چہ نشتہ ہیخ شک بہ (راتلو
د) ہنی کبئی ہفہ کسان چہ زیان نی رسولی دی عَانونو خپلو تہ (د اصلی
فطرت او سلیم عقل پہ ضیاع) نو' دوی ایمان نہ راوری.

تفسیر: کلمہ چہ پہ گردی (تولی) زمکی او آسمانونو کبئی د اللہ تعالیٰ حکومت دی. لکہ چہ
مشرکان ہم داسی اقرار کوی نو مکتبانو او مستہزآنو تہ کلمہ لہ فوری سزا شخہ نجات او پناہ
ورکولہ کییری؟ دا یواخی د اللہ جل جلالہ عمومی رحمت دی چہ د جرائمو د لیدلو سرہ سرہ فوراً
مجرم تہ سزا نہ ورکوی، نو د قیامت پہ ورغ کبئی چہ یقیناً او بلا شبہہ راتلونکی دہ یواخی
ہمنو بدبختانو تہ بہ سزا ورکوی چہ پہ قصد سرہ نی خپل عَانونہ د ہلاکت پہ کندہ کبئی
اچولی دی.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْبَيْتِ وَاللَّهُ بَارٌّهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٤﴾
قُلْ أَغَيَّرَ اللَّهُ أَخِيذًا وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ يُطْعِمُهُمْ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٥﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیری (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا تول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر گردو (ټولو) احوالو) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسیم زه (بل ولی) دوست مددگار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسیم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلای شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿وَلَهُ مَّا سَكَنَ فِي الْاٰیْلِ وَالْاَمَلَارِ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسانی (آرام) سره ژوندون کوی او له دیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالی د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿قُلْ مَنْ يَّحْيِي الْمَوْتٰتِ وَالْحَيٰوِيْنَ الرَّحْمٰنُ﴾ (۱۷) جزء د الانبیاء (۴۲) آیت (۴) رکوع الله تعالی هغه مجمع الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تپو (تورو) تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د گردو (ټولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار گنئ؟ ﴿وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالی په خورا ډیر ادنی شی کښی هم مونږ (او گردو (ټولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددگار) گرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟ ﴿قُلْ اِنِّیْ اَمْرٌ اَنْ اَكُوْنَ اَقَلُّ مِّنْ اَسْلَمَ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالی د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه گرد تول بندگان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له گردو (ټولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه گردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلى آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٦﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه ویریوم که نافرمانی و کرم له رب خپله له عذابه د ورغی دیری لوئی نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پېغمبر صلی الله علیه وسلم ئی ایچی او نورو ته یی اورولی دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالی له دیرو معصومو او خورا (دیرو) غوره بندگانو ځنی هم کوم دول (طریقه) عصیان صادر شی نو د الله تعالی د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاء د تکذیبه او د نورو زرهاؤ دولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالی له عذابه بیفکره او مامون کښینی.

مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يُومِينَ فَقَدْ رَحِمَهُ وَ ذَلِكَ الْقَوْمُ الْمُنِينَ ﴿٥٧﴾

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شی له عذابه په دی ورغ کښی نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلیٰ او خورا (دیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنی د آخرت عذاب لری شی نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالی عنه! «کفافا لالی ولاعلی».

وَأَنْ يَّمْسُكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَّمْسُكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٨﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٥٩﴾

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هیڅ لری کوونکی د هغه مگر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو تل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندگانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا بنه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی څوک په مقابله سره ستونولی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری ټنډیللی شی هم دا الله تعالیٰ له بنده څخه بنه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

(ووايه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووايه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) بنه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د گردو (ټولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر گردو (ټولو) بندگانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد درؤم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او ټول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می درورسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه ټول ستاسی تر سترگو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَأَوْحَىٰ إِلَيْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ لِأَشْهَدَ بِهِ وَمَنْ أَبْكَرَ إِلَيْكُمْ لَتَشْهَدُوا أَنَّ مَعَ اللَّهِ الْهَٰةَ أُخْرَىٰ قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بِرَبِّي مِمَّا شُرَكَّوْنَ^(۱۸)

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویروم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه څوک چه ورورسیری (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولی په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووايه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوی ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالی کلام ورورسیری هغه د الله تعالی له پیغامه خبردار کړم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایی چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووايئ زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان گڼئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرگندوم.

تنبیه: په «ومن بلغ» سره ئی وضود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم رسالت د گډو (تولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او تولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وخته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٠﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالی شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل کتاب یعنی یهود او نصاری هم (چه خلق هغوی ته د آسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همغه (آخر الزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاء علیهم السلام پرله پسې کړی دی. دوی همغسې چه په دیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکښی څه ربر (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسی دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښی هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هو! حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت ځنی وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسی صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالی پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسی جاری دی چه په پای (آخر) کښی بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتري یم نو له سره به بری ونه موم او که تاسی مکذبان یی لکه چه له دلائلو ځنی ښکاریږی نو تاسی به د خیر مخ ونه وینی! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کښی ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښی شی! او د هنی ورځی له عاقبه وویږیئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمه الله علیه د دی ایت معنی هم داسی اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿وَصَلَّوْهُمْ نَارًا يُفَتَّرُونَ﴾ کښی اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِيْعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنُ شُرَكَائِكُمْ
الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٨﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووايو (زجرأ) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وی تاسی چه گنل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه دار او په شددو کښی ستاسی شفیعان او مددگاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی ځنی چیری لارل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

تَمَّ لَمْ تَكُنْ فَتَنْتَهُمُ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مگر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار ځنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه گرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د گرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وگوره (ای محمده!) څرنگه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو ځنی به د مشرکانو انتهای بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارگی او ناتوانی څرگندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو ځنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَأَنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غوږ نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کبني) او اچولي دي مونږ په زړونو د دوي پردي (له دي جهته) چه ونه پوهيږي دوي په دي (قرآن) او (ايني مو دي) په غوږونو د دوي کبني دروندوالي (کونوالي چه حق خبره وانه وري) او که وويني دوي گرد (تول) دلائل (د قدرت نو بيا هم) ايمان نه راوړي دوي پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)

تفسير: دا د هغو کسانو ذکر دي چه د اعتراض او عيب لتولو له امله (وجي) به ئي قرآن کریم او د رسول الله مبارک خبري اوريدلي او له هدايت څخه گټه آخستل او د حق منل د دوي مقصود نه ؤ. له نصيحت او هدايت ځني د ممتد اعراض او د دوي د اقبال الی الحق څخه د مسلسلو تعطيلو قدرتي نتيجه داسي شوه، چه د دوي د قبول الحق وسائل او قواي بيخي بيکاره او مهملي وگرځيدی، او د حق او د حقيقت له منلو څخه د دوي زړونه بي برخي پاتي شول د هدايت د پيغام اوريدل به د دوي پر غوږونو سخت او دروند لگيده، د دوي سترگي د عبرت له کتلو ځني داسي رنډي شوي وي چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د ليدلو سره سره بيا هم د ايمان راوړلو توفيق دوي ته پاتي نه ؤ او لطف دا دي چه په هم دغه حالت کبني په مرگ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئي داسي اعلان کاوه ﴿فَاَعْرَضُوا عَنْهُمْ فَلَمَّا رَأَوْهُمُ فَقَالُوا قُلُوبُنَا بِنُورِنَا وَمَعَانِيُنَا هُمْ هُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (۲۴) جزء د حم السجده يا (فصلت) «۵» آيت «۱» رکوع) له دي آيت ځني معلومه شوه چه د آيتونو د آوريدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئي پردي لويدل، په خپله د دوي د اعراضو نتيجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کيفيت د حدوث سبب شوي دي ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ قَالُوا لَا مَسْكَنَ لَنَا هَٰهُنَا وَمَا لَنَا بِلَاكُنَّا هَٰهُنَا قُلُوبُنَا غَرَضُوا﴾ (۲۱) جزء د لقمان (۷) آيت (۱) رکوع څرنگه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالى ځني د بل چا کار نه دي نو ځکه په دغه آيت کبني ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ آكَنَةً﴾ د پردي د اچولو او د نورو نسبت د الله تعالى په لوري کړي شوي دي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝ وَهُمْ يَبْهَوْنَ عَنْهُ
وَيَنْتَوْن عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝

تر هغه پوري کله چه راشي دوي تاته چه جگړي کوي له تا سره وائي هغه کسان چه کافران شوي دي نه دي دا قرآن مگر باطلی قصی دی د پخوانیو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی)، او نه هلاکوی دوی مگر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کېښی نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانۍ هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کېښی د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جگړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کېښی هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تثبیدل څو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مگر له دغو ټولو ناپاکو کوښښونو ځنی «الله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هر ورو (خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالیٰ کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی. او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تیر وهی!

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ ذُقُوا عَلَيَّ النَّارِ فَقَالُوا أَلَيْسَٰ نَارُ دُودًا وَلَا نُكْذِبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٤﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی د آیات الله تکذیب او استهزاء او نور گرد (ټول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالیٰ د سزا له ویروونکی او سدوونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو گرد (ټول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زرهاو ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواری که مونږ بیا دنیا ته ولېږلی شو څو هلته بیا د خپل رب د آیتونو تکذیب ونه

کړو او ببخی له تینگو ایماندارانو ځنی شو

لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم
الان قد ندمت وما یفیع الندم

بَلْ بَدَأَ اللَّهُ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۝

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پتول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الهی عذاب ئی د سر په سترگو مشاهده کړ او د دوی تول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترگو څخه پټ وو د لمر غوندی څرگند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ما کننا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترگو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زهونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخنی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) کوی.

وَأَوْرَدُوا الْعَادُوَ وَالْبَاطِلُ وَأَنَّهُمْ لَكَذِبُونَ ۝

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوگرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هرومرو دروغجنان دی (په دغه دعوی د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لاړ شو ایماندار به وگرځو او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تللو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه ډیر ځلی کله چه سری په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هیش شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

﴿ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَىٰ ضَرْبَتِهِ ﴾

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿١٩﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولی شوی (راپاخیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندېښنه کېږي مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِآلِ حَقٍّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٢٠﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کېږي د حساب له پاره نو وبه ویني یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وشکع تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کېږي).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترگو لاندی راشی او د «بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څه چاره ورباتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږي، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وشکع!

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ نَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَحْسِرُنَا عَلَىٰ مَا قَرَّرْنَا بِهَا ۚ وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢١﴾

په تحقیق زیانکاران (او تباه) شوی دی هغه کسان چه دروغ گڼی ملاقات له الله سره (په عقبا کښی)، تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته قیامت ناخپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښیمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصیر کړی ؤ مونږ په دنیا کښی (چه هغه ایمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پیتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شی چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسیر: یعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انکار وکړی. او د ژوندانه دا ډیر لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پری راشی. یا ئی قیامت پر سر ودریږی. بیا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنیوی ژوندون کښی د یوم القیامت د تیاری له پاره څومره غیر قابل تلافی تقصیر کړی دی، په دی وخت کښی به له دی حسرت او افسوس څخه هیڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پیتی به چه د ده شا کروږوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هیڅ نه سپکیږی.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾

او نه دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) مگر لوبی (د هلکانو) او ساعت تیری (د لیونیانو) دی او خامخا دار آخرنی خیر (بهتر) دی دپاره د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی نو آیا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنیا ښه ده که عقبی؟ چه ایمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسی ویل چه د دنیوی ژوندون څخه ماسواء بل هیڅ ژوندون نشته لیکن واقعہ دا ده چه دغه فانی او مکدر ژوندون د اخروی ابدی حیات په مقابل کښی بیخی هیڅ او بی حقیقته دی. د دی دنیا په ژوندون کښی یواځی همغی شیبی او برخی ته ژوندون ویلی شی چه د آخرت له پاره پکښی څه تیاری او کار وکړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فکره او تیاری څخه تش وی، یوه عاقبت اندیش ته له لهو او لعب څخه څه زیات اهمیت نه لری. پرهیزگاران او پوهان پوهیږی چه د دوی اصلی کور د آخرت کور دی او د هغوی حقیقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښی) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانب) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له گرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په زړه کښی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلې تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو ځنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښی اول ده ته تسلی او هغو اشقیاء ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانېږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیاء سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالی له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښی

دوی مظفر او منصور وگرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، گردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مگر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هر ورو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واپری او تبدیل نی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هر ورو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنگ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تا کلي (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علانمو لیرلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَإِنْ كَانَ كِبُرُ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٧﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ ځوړل د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولتوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی (چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولتوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی بی غواړی پس رایې وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هر ورو (خامخا) به نی راتول کړی وو دوی گرد (تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیری (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی محذوف او په ترجمه کښی په «پس رایی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبي دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او ښه وی چه د هنی په لیدلو سره هر سری پری یقین وکړی - او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د گردی (تولی) دنیا پر هدایت حریص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

تعالیٰ دا تربیت و فرمایہ چه په تکوینیاتو کښی د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضی نه دی چه کرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړی شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم ښه قادر و چه بی له رسولانو او علانمو له ابتدا څخه څرګرد (تول) په سمه صافه لاره بوځی او پوره هدایت ئی ور په برخه کړی. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبورونکو معجزاتو او فرمائشی علانمو د ښوولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په ځمکی کښی سرنگ وکینی، یا په آسمان کښی زینه ودروی (یا پری وغړوی) او داسی فرمائشی او مجبور، کوونکی معجزی ښکاره او وروښی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو ځنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٧﴾

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا، او کفار ئی نه آوری لکه مری) او مری به لار (ژوندی) کړی الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له ګردو (تولو) ځنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوږونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به ئی هغه څرنگه ومنی. هوا، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیته د مرو په شان دی په قیامت کښی به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه ګرد (تول) شیان به ومنی چه له هغو ځنی ئی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ

او وائی کفار ولی نه نازلواه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ ئی غواړو له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو ځنی یو دلیل ولی راونه لپړه شو چه دوی غوښتی و کما فی قوله تعالیٰ ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ﴾ وَكَذَٰلِكَ جَاءَهُ مِنْ نَحْنٍ فَخَلَّ وَفَعَلِ فَأَمَّا الْأَنْفُسُ الْفَاسِقَةُ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا أَوْ تُخْرِجَ لَنَا سَآئِرًا أَوْ تُنْزِلَ السَّمَاءَ كَمَا زُحَمَتْ عَلَيْكَ كَمَا أَتَانِي بِاللَّهِ وَالْمَلَكُ قَبِيلًا أَوْ يُكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ دُحْرَيْنِ أُوتِرْتُمْ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ تُؤْمِنَ بِرُفُوقِكَ حَتَّىٰ تُنْزَلَ

عَلَيْكُمْ كِتَابُ الْفُرْقَانِ ۚ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ ۚ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا مَّرْسُولًا ﴿١٥﴾ جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ (آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسی وړیدلی دی او اوری به

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولپړی) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی ځنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالى د فرمائشی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکویناتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی ځنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه ګردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَبْتَاحِيهِ إِلَّا أُمُّ
أَمْثَلِكُمْ مُفَرَّقَنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

او نشته هیڅ (حيوان خوځيدونکي تلونکي په ځمکه کښي او نه هيڅ مارغه چه الوځي په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښي) مگر (ټول سره) امتونه (مخلوقات) دي په شان ستاسي نه دي پريښي مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښي هيڅ شي (بلکه مگرد (ټول) ليکلي دي مونږ) بيا به (دا مگرد (ټول)) رب خپل ته ورتول کړي شي (د حساب او جزاء دياره).

تفسیر: په دی آیت کېږي پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرماینی معجزاتو په نه وړولو کېږي مرعي ده. یعنی گرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږي یا په هوا کېږي الوځي، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی ځنی هره نوعه الله تعالیٰ په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کېږي کار کوي. او هیڅ یو ساکین (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعی د عمل په محدوده دائره کښې هېڅ قسم ترقی نه ده کړی هم داسی د هر شی استعداد او فطرت ته خیال وکړئ! د الله تعالیٰ په قدیم علم او لوح محفوظ کښې د گردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروغ منضبط شوی دی. هېڅ یو شی نه په ژوندانه او نه په مرگ کښې له دی مکمل انضباط او انتظام څخه د باندی وتلی شی، انسان د حیواناتو په جنس کښې یو مختار او مترقی حیوان دی او د هم دی کسب او اختیار او ترقی کوونکی عقل او تمیز په لرلو سره د ده نظام تکوینی او د حیات قانون له نورو گردو (تولو) حیواناتو څخه داسی اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دی خپل ځان ته حیوان ووائی، شرمیږی انسان د نورو حیواناتو پر خلاف د خپلو لیدلو آوریډلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئی ترتیبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسې ترقی کوی. انسان د نیکو او بدو په تمیز او د مفیدو او مضرو په پیژندلو او د آغاز او انجام په پوهیدلو قادر او د کوم عمل په کولو یا پرېښودلو کښې فی الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانب داسی علامی ښوولی کیږی چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع ومونده شی. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواؤ سره په ښه ډول (طریقه) پکښې غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نیک او بد په تمیز کښې هېڅ مشکلات نه پېښیږی نو د داسی فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حیثه په ایمان راوړلو سری مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلبولو او د ده د ترکیبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حیواناتو په ډله کښې د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په ټولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عبث او بیکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم هماغه «غیر ناشی عن دلیل» شکونه او شبهات پیدا کیدی شی چه د زرهاؤ غیر فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا هُمْ وَكَانُوا فِي الظُّلُمَاتِ مِنْ يَشَاءُ اللَّهُ
يُضِلُّهُ وَمِنْ يَشَاءُ يُجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه دروغ گنی آیتونه زمونږ کانه دی او گونگیان دی (د حق له اوریدلو او ویلو نه) په تیارو کښې دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د گمراهی ئی) نو گمراه کوی ئی (او د هدایت توفیق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدایت د ده) نو گرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (کانه او رانده دی چه) نه د ویونکی ځنی آوری. او نه په خپله له نورو ځنی پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښی څه شی لیدلی شی کله چه د دوی گردی (تولی) قواوی د بی‌اعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کری شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالی د هغو کسانو د گمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کری وی ﴿وَلَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ بِهَا وَلَآتَهُ الْخَلَائِقُ مِنَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَهَبَهُ﴾ (۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف «۱۷۶» آیت).

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَتَأْتِكُمُ السَّاعَةُ أَغْبِرَ اللَّهُ
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۹﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ
مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَتَسَوَّنَ مَشْرُكُونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله یا راشی پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولی تاسی (بلکه نه ئی بولی)، که یی تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولی تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولی تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایی او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه پرانده، کانه او گونگیان شی او د «الله تعالی» آیتونه دروغ وگنئ او د گمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویوئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شی، نو رښتیا ووايي چه بی له الله جل جلاله ځنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د دیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شی نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور گرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿فَإِذَا رَأَوْا فَتْحَ اللَّهِ وَمَا هُمْ بِمُعْظِمْ﴾ له هر هغه چه الله تعالی اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی ځنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالی څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او پړندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کری شویو آیتونو تکذیب او د فرمانشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَآخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٦٧﴾
 فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
 مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
 حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِهَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٦٩﴾

او خامخا په تحقيق استولى وو مونږ (رسولان) ديرو امتونو ته پخوا له تانه
 (ای محمده! پس دوى تكذيب وكړ د هغوى) نو ونيول مونږ دوى په سختيو او
 تكليفونو سره دپاره د دى چه دوى زارى عاجزى وكړى (خپل رب ته او
 مؤمنان شى) نو ولى كله چه راغى دوى ته عذاب زمونږ عاجزى ونه كړه دوى
 (چه ترى لرى شوى وي عذاب) او ليكن سخت شوى ؤ زړونه د دوى (نو ځكه
 ئى ترى عبرت وانخيست) او ښايسته كړى وه دوى ته شيطان هغه كارونه چه
 وو دوى چه كول به ئى پس كله چه هير كړ دوى هغه شى چه پند وركړى
 شوى ؤ دوى ته په هغه سره نو وپړانيست مونږ پر دوى باندې ورونه (لارى) د
 هر قسم نعمت تر هغه پورى كله چه خوشال شى دوى پر هغو شيانو چه
 وركړى شوى وو دوى ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونيول مونږ دوى ناخاپه پس
 ناخاپه په دى وخت (د ليدلو د عذاب) كښى دوى نااميده شى.

تفسير: په تير آيت كښى د عذاب راتللو احتمال بيان شوى ؤ، اوس د واقعاتو حواله راكوى چه
 په پخوانيو زمانو كښى هم داسى د عذابونو واقعات راغلى دي. او هم ئى تنبيه وكړه كله چه
 مجرم ته اول ځلى يوه سپكه تنبيه وركړ شى نو ښائى دى سمدلاسه پاك الله ته رجوع وكړى. او
 هغه د زړه د سختى او د شيطان د اغواء له امله (وجى) سپك او معمولى ونه گڼى (كه نه شيطان
 به دغه بد اعمال ورته ښائسته او د شرك، كفر او عصيان په بلا كښى به ئى اخته كړى او د
 كبر، عجب لوئى او غرور دروازى به ئى پر مخ پرانيځى او ابدى هلاك به ور په برخه كړى).

شيطان چه لوئى وكړه په لعنت شو تر ابد

په لوئى كښى نور هيچاته خير نشته بى له بده

په «موضح القرآن» كښى راغلى دى چه الله تعالى گنهگار ته لږ څه تنبيه وركوى كه دى ورته په
 زارى او عاجزى شو، او توبه ئى وايسته - نو خلاصيو، او كه په هغى سپكى نيونى ويښ نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښی غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازی ورپرانیځی کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښی دوب شو - نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږی نو دلته دغه لارښودنه کیږی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسپیږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

نو پری کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او مگردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال
چه ئی لری د مغزو نه شی لوی خیال
خدای رسول چه نه منی او ظلم کاندی
عنقریب به ئی برباد شی سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَبْعَكُمْ وَابْنَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ

وایه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلی الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شی) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه پرانده شی) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیش شی پوهیدلی شی) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوړونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښی ځنډ (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوړونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښی بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق در پیدا نشی.

أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذَبُونَ ﴿٦٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ كُمُرُنَ
أَتَكْمُ عَذَابِ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿٦٨﴾

وگوره (ای محمده!) چه خرنکه مونبر راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) خنک (دده) کوی. ووايه (ای محمده! دوی (ته) خبر راکرئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناخپه (د شپی) یا بشکاره (د ورخی یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کری شی (په دغه عذاب سره بل خوک؟ مگر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکپری).

تفسیر: ناخپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هیڅ علامی له پخوا څخه درېکاره نه وی نو له دی سببه د «جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرگندی شی یا به له «بغته» څخه شپه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل یهلك - الایة» ترجمه داسی کری ده آیا هلاک به کری شی پری بل خوک هم یعنی هلاک به نه کری هغه شی مگر قوم چه ظالمان دی). یعنی په توبه ایستلو کېښی څنډ (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کېښی د الله تعالی عذاب ورورسیږی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ وَالَّذِينَ كَذَبُوا
بِآيَاتِنَا يَمْشِيهِمُ الْعَذَابُ بَہَا كَانُوا يَقْسُقُونَ ﴿٧٠﴾

او نه لیږو مونبر رسولان مگر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کمر (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندې او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږي (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زمونږ ته ویه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالی د عذاب څخه بی ویری او بی فکره شوی یئ او په چتی (بیکاره) فرمائشونو او بی غایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه پوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاء علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاد او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسانی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالی آیتونه ئی دروغ ویل او د الله تعالی له هدایته ئی مخ وړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُمُ إِلَّا مَیُوحًى إِلَيَّ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ٥٠

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی (چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وايم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرېسته یم (چه وکړم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مگر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ږوند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابریږی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا (رنرا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعوی داسی نه وی چه د الله تعالی د مقدراتو ګردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښی دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواش وکړ شی هغه به ئی هر ورو (خامخا) همغسی وکړی او نورو ته به ئی وروښی، یا پر گردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو څڼی د خپل برائت او نزاوت ثبوت دروړندی کړی. کله چه دی له دی گردو (تولو) خبرو څڼی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده څڼی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنگه رسول دی چه دودی خوری؟ او بازارو ته د پیروډلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره څی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار گرځول صحیح نه دی. ﴿قُلْ هَلْ يَمْتَرُونَ الْاَعْمَى وَالْبَصِيرَ﴾ وایه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی پوند او لیدونکی؟ نه! نه برابر پیری آیا نو، فکر، غور نه کوی تاسی! چه حق له باطله بیل کړی؟ او ایمان راوړی؟! یعنی اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی څڼی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښی د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښی د پرانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاء علیهم السلام د زړه سترگی هر وخت د الهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه د هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخه دی، او د علمی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښی د الله تعالی د رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په گردو (تولو) واقعاتو کښی د ربانی تعلیماتو او د الهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه معثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور گرځیدلو کښی لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وپروړه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه وپیری دوی له دی چه ټول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښی) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښی مگر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتی غانونه (خپل ستا په دغه آورولو سره له معاصیو)

تفسیر: یعنی له هغو کسانو څخه تاسی صرف نظر وکړئ چې د فرمایشي معجزاتو په ورېښولو خپل ایمان موقوفوی، او د تعنت او عناد له لوری د آیات الله په تکنیب پسی دی. ځکه چې د تبلیغ فرض تاسی اداء کړی دی او وروسته له دی نه له دوی څخه داسی توقع نه کیږی، چې په سمه صافه لاره به راشی. اوس د الهی وحیی قرآن کریم په ذریعه د هغو خلکو وپېښولو او تنبییه کولو ته زیات اهتمام وکړه! چې د هغو په زړونو کې د محشر خوف او د عاقبت فکر دی ځکه چې له هم داسی خلکو څخه دا امید کیدی شی چې له پند او نصیحت څخه به مستفید او له قرآنی هدایاتو څخه به منتفع شی.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَ
مَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ *

او مه شړه هغه کسان چې بولی دوی (عبادت کوی د) رب خپل په اول د ورځی او په آخر د ورځی (یعنی سبا او بیگا) کېږی چې غواړی دوی په دی عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حساب (د اعمالو) د دوی هیڅ شی او نه له حساب (د عمل) ستا په دوی هیڅ شی نو چې وشری ته دوی پس شی به ته له ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی هر کله چې د دوی ظاهری حال دا رانېږی چې دوی شپه او ورځ د الله تعالی په عبادت او رضاء غوښتلو کې مشغول دی نو سم له دی له دوی سره مناسبه معامله وکړئ! د دوی باطنی حال څه دی یا به ئی آخری انجام څه کیږی؟ د دوی پر دغه تفتیش او محاسبه باندی معاملات نشی موقوفیدی، نه ستاسی دغه حساب د دوی په غاړه دی او نه د هغو حساب ستاسی په غاړه لهندا بالفرض که تاسی د دولتمندانو د هدایت په طمع داسی غریبان مخلصان له خپله مجلسه وشرئ. نو دا به د بی انصافی خبره وی په «موضح القرآن» کې راغلی دی چې «د کفارو ځینو سردارانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا وغوښتل چې زمونږ زړونه غواړی چې ستاسی خبری واورو، لیکن له تاسی سره خوار او غریب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهیب، خیاب، سلمان رضی الله عنهم) ناست وی، نو مونږ د هغوی تر څنگ نشو کیناستی (که دوی له ځانه بیرته کړئ نو مونږ به له تا سره کینو او پاڅو، ګوندی ستا دین هم قبول کړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشي شو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكُنْ لَكَ فِتْنًا بَعْضُهُمْ يَبْعُضُ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ
مَنْ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ بَيِّنَاتٍ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٧﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووانی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منع زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمندانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل ګوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنګه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی - او الله تعالیٰ د دوی زیږنو ته ګوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذَا جَاءَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رُبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مِّنْ عَمَلٍ مُّنْكَمُ سُوءٌ ابْجَهَالَةً
ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهَا وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَكَذَلِكَ
نُقَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ لَّا يَشْكُرُونَ ﴿٥٩﴾

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغی (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بیشکه الله ښه بشونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د گناه گارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راغی، لکه چه د دی رکوع په شروع کېږي په ﴿وَأَنذَرِيَهُ الْآيِينَ يَأْتُونَ﴾ الآية - کېږي د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کېږي د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او ډاډه شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! ځکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کېږي د مجرمانو طریقه واضحه شی.

تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی ځنی بدی وکړی». ښائی چه له دی ځنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهی وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی الحقیقت د هغی بدی او گناه له بد عاقبه تر یوه حده پوری ناواقفه او بی خبره وی چه ئی کوی. که دی د گناه د تباہ کوونکو نتایجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟

(روایت دی چه د مؤمنانو یو ټولی رسول علیه السلام ته راغی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی گناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زموږ د غفران او بشننې څه امکان شته؟ رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لاړل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کېږي د سلامتی زیری او په عقبا کېږي د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفصلاً ور مرحمت شو).

پرښتی که په مونږ ښکلی گناهونه

پاک الله دی په ځان ښکلی رحمتونه

که گناه له مونږه ډیره شی چاپیره

پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه

او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی

څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه

ځکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی

په قرآن کېږي دی راغلی آیتونه

په رښتینی عذر زر گناوی ټولی

ښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه زه منع کری شوی یم له دی نه چه عبادت وکرم د هغو شیانو چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووايه (ای محمده دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کښی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کښی او نه به یم زه له لاری موندونکو څخه.

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لائق) دی. په دی رکوع کښی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کښی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایع چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رنرا) او د الهی هغه وحی چه پر ما نازلیدوی دا ټول ما له دی خبری څخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری څخه لږ څه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی ډیر څه تدبیرونه او حیلې او پلمې (بهنی) هم وکړئ خو زه هیشکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کښی الهی وحی پریږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکړی نو الله تعالی چه څوک هادی گرځولی او لیږلی نی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کښی څرنکه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ ﴿٦٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گڼلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کښی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهرتر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالى صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ كَانَتْ لَهَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمَّا هُوَ عَلَى كَيْفَ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ أَوَاسْتَنْبَأَ عَذَابَ الْيَوْمِ﴾ ای الهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ گنو نو له آسمانه پر مونږ تیرئ (گتی) راوورو یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!﴾

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ٥٨

وایه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جگړه په منع زما او په منع ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالى پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیری، یا ئی نه لیری یا ورته د توبی او استغفار توفیق فرمائی، دا گرد (تول) د الله تعالى په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جگړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالى د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رڼا (رنرا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ يُعَلِّمُ مَا فِي الْبُرُوجِ وَالْبَحْرِ وَمَا
تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَةٍ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ
وَلَا يَأْسُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٥﴾

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه ټول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿عَلَّمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالی د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا وړکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبیه: هغه علماء چه «مفاتح» د «مفتاح» بفتح المیم جمع وائی دوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتاح بکسر المیم جمع ده هغوی د «مفاتح الغیب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمه الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانو او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یواځی د الله تعالی په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو څڼی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی ورپرانیشی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسپیږی، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکړی. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کړی شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتح الغیب» او «مفاتح الغیب» ورته ویل کیږی) حق تعالی خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ۖ
ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوږه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شی اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپې د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاوخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بی خبره پاتی وی - ګواکي په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تګ، راتګ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوږه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسې چه ویده وئ، ویده به پاتی وی - لیکن د مرګ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در ګرده (ټول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپې ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او ورپسی مر کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنډه نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً نَّحْتِ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٧﴾

او هم دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی (پربستی زمونږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی) او دوی هیڅ تقصیر نه کوی (د امر په امتثال کښی د اجل له پوره کیدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظه» یعنی هغه پربستی چه تاسی او ستاسی اعمال ساتی.

فائده: د دغو ملائکو په لیږلو کښی ښائی دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قیامت له شرمندگی او رسوائی څخه وویږیږی، او له سره گناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلی اعمالنامی له لوستلو څخه په محشر کښی د عامو په محضر کښی غافل او بی پروا نشی! خو د قیامت د ورځی له شرمندگی او رسوائی څخه مأمون او مصون یاتی شی.

ویره وکړه له شرمونو د قیامته

چه تری زړونه وینی کیږی له هیبته

د عمل کاغذ به درکړی شی چه لوله

نن دی ډکه کره نامه له ښه خصلته

چه سبا بیا ژړا ویر نه پکاریږی

نن ژړا کره دم په دم له معصیته

﴿حَقِّقْ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی پربستی زمونږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی او دوی هیڅ تقصیر نه کوی د امر په امتثال کښی د اجل پوره کیدلو څخه وروسته) یعنی په هر ډول (هرقسم) چه ستاسی د روح د قبضولو حکم کیږی په هغه کښی دوی هیڅ قسم رعایت یا تقصیر، (او د روح په قبضولو کښی هیڅ ډول (طریقه) تعجیل او تاخیر نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسیدلی وی).

ثُمَّ رُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰهُمْ اَحْقُّ الْاِلٰهِ الْحَكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ ﴿٧٦﴾

بیا نه بیرته وروستل شی دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شی! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډیر جلت دی له ټولو حسابگرو.

تفسیر: یعنی په یوه رپ (لحظه) کېنې د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورښکاره کوی.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّيْنٍ أَنْجِسَ مِنْ هَذِهِ
لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْكُرُونَ ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده!) څوک به خلاص کړی تاسی له تیارو د بر (وچی) او د بحر (دریاب څخه په هغه وخت کېنې چه) دعاء کوئ تاسی الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسی وایئ چه قسم دی) که خلاص کړی (الله) مونږ له دی تیارو (او سختیو) څخه نو هر ورو شو به مونږ خامخا له شکر ایستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله خلاصوی تاسی له دی (تیارو او سختیو) او له هری سختی څخه بیا هم (پس له دغه نجاته) تاسی شریکوئ (له الله سره نور په عبادت کېنې).

تفسیر: یعنی حق تعالی سره له هغه محیط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بیان ئی پاس وشو، فوراً ستاسی د بد عملیو او شرارتونو سزا نه درکوی، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تیارو کېنې اخته کیږئ! او هغه په عاجزی او زاری سره یادوئ! او پخه وعده کوئ! چه «د دی مصیبت څخه له وتلو وروسته به بیا هیچیری شرارت نه کوو، او تل به ستا احسان په یاد لرو» نو ډیر ځلی الله جل جلاله ستاسی لاس نیسی، او له دغو مهالکو او هر قسم سختیو څخه مو ژغوری (محفوظوی)، لیکن بیا هم تاسی په خپلو وعدو ټینگ نه دریږئ، او د مصیبت له آزادی څخه وروسته بیا سمدلاسه په بغاوت او یاغیتوب لاس پوری کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِّنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْسَكُمْ
شِيعًا وَيَذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظِرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دی چه ولیږی په تاسی عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروڅکوی (الله) ځینو ستاسی ته جنگ (او سختی) د ځینو (نورو) وگوره (ای محمده) څرنگه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلي).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دی مهلت او گذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسی چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿مَنْ يَفْكَرْ﴾ الآية - له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروڅکوی ځینو ستاسی ته جنگ او سختی د ځینو نورو په دی کښی ئی د دری ډولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

(۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (کتو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.
 (۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلا یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجي او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیدي، که جزئ او خصوصی واقعی پېښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.
 (۳): عذاب چه ښائی داخلی عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه گوند او گوندبازی (پارتی بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنگ، جنجال، جگری او وینی توبول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرگنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنگ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیدي. ﴿وَعَذَابُ الْآلِیْنِ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مړه شوی دی او (مړه کیږی).

﴿انْظُرْ كَيْفَ نَصَبَ الْآلِیْنَ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ﴾ وگوره ای محمده! څرنگه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتگ، ځکه دوی

داسی گنل چه دا گردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) وپروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راخی.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٣٦﴾
لِكُلِّ نَبِيٍّ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

او دروغ وباله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی ووايه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کړم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم - زما کار یواځی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالی په علم کښی مقرر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسپړی نو تاسی به په خپله پری خبر شی، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه غایه پوری رښتیا دی؟.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي الْآيَاتِ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۖ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ
بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٣٨﴾

او کله چه ووينی ته هغه کسان چه جگړی کوی (طعن ورپوری تری، مسخري پری کوی ننوځی غوتی وهی) په آیتونو زموږ کښی نو مخ واړوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاڅیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن څخه او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنگ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحقہ تنقیدونو کښی مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او ګډون او راشه درسه ورسره مه کوئ! خو تاسی هم د هغو په ډله کښی ګډ نه شی! او د عذاب مورد ونه ګرځئ! لکه چه په بل ځای کښی فرمائی! ﴿لَا تَكُونُوا مِثْلَهُمْ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښی ګډون وکړی لازم دی چه تل تری کناره او په څنګ وی! او که کله ناڅاپه یا سهرآ پکښی شریک شی، نو له یادیډلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښی د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٩﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزګاری کوی له حسابہ د دغو (جګړه کوونکو په آیات الله تمسخرآ) څخه هیڅ شی (له ګناه) ولیکن (دوی بانندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتی دوی (د هغو کسانو د مجلس له ګډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناګانی کیدی شی یعنی که پرهیزګاران د جګړی کوونکو او طعن ویونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی ځنی جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له ګمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی ښائی چه هغه بېبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه وویږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزګارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښی د دخول او د ورتګ ضرورت پېښ شی - نو دوی ته د طاعنینو د ګناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسپږی - هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی بانندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَقَدْ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لُغُؤًا وَكُفْرًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

وَذِكْرِيَّ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
وَأَنْ تَعْدِلَ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذَ مِنْهَا وَلِلَّهِ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

او پریبرده ته هغه کسان چه گرغولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوبی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی (هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیو ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیو نو وابه نه خیستی شی دا (فدیو یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره خښل له ډیرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی. ﴿وَعَزَّوْهُمُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿وَذِكْرِيَّ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ﴾ الآية - او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو و نه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی - حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتگر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیو ورکړی دا نفس هر قسم فدیو نو وا به نه خیستی شی دا فدیو او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الهی عذابو وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیو او معاوضه قبلیری. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښی ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشی خلاصیدی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِسَاسِهِمْ﴾
 الآیة - دا مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی
 شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره چپل (خکل) له دیرو
 گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیرآیت کښی
 خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنګ کیدلو حکم و چه پکښی ئی د آیات الله په نسبت
 طعن، استهزاء او ناحقه جګړی کولی په دی آیت کښی د داسی خلقو له عمومی مجالست او
 مصاحبت کولو ځنی د ممانعت ارشاد دی - مګر داسی حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته
 نصیحت هم کوی! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شی.

قُلْ اَنْدُعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدِّ
 عَلٰى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰىنَا اللّٰهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيْطٰنُ
 فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ اَصْحٰبٌ يَّدْعُوْنَهُ اِلَى الْهُدٰى اَتَتَنٰا

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شی ته
 چه نه نفع رسولی شی مونږ ته او نه تاوان رسولی شی مونږ ته او بیرته
 وګرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره
 وشووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه
 (چول بیابان) کښی په داسی حال کښی چه (له ورکیدلو د لاری) حیران
 وی، ده لره ملګری وی بولی دوی دا سړی (له ډیره شفقت) په لوری د سمی
 صافی لاری چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه ګمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئی
 راوولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښی وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه
 تبتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښی ئی خپل سرونه ایښی دی چه څه شان سره
 ئی د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئی راواړوی چه الله تعالی ته سر په سجده
 کیږدی. ښه! نو له داسی موحد، مبلغ او مجاهد بنده ځنی دا توقع کول، فضول ده چه دی به د
 ماسواء الله په مخ کښی خپل سر تیت کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښی نه نفع شته نه نقصان
 یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجی) د توحید او ایمان سمه لاره پریردی، او د شرک او
 نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شی که معاذ الله داسی وشو، نو د ده
 مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بللو خپلو ملګرو سره په یوه چول او بیابان کښی سفر

کوی او ناخپه بیابانی غول (خبیث جن) ئی وغولوی - او لاره تری ورکه کری - دی په غلورو خواؤ کښی پریشان او سرگردان گرځی - او د ده ملگری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کری چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مگر دی د حیرانی او مضبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی پوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره ټاکلی (مقرر) شوی ده - او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی - کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منگلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرگردانه گرځی - د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مگر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کری وه.

قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأْمُرْنَا لِلْإِسْلَامِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٤٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عِلْمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٤٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کری شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شی تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښی چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی عالم دی (الله) په تولو پتو او ښکاره ژ او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښی به په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) هم د ماسواء الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿لَیْسَ الْمَلِكُ الْیَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښی وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښی خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښی تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښی مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَذَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا إِلَٰهَةً ۚ إِنَّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۶۲﴾

او (یاد کړه! ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو- دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه ډول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنگه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنگه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه ویریږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿لَا یُؤْمِرُ بِذَرِّ﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم «تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمه الله علیه له مجاهد رحمه الله علیه او نورو ځنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښی د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب «آزر» کیږود شوی وی. والله اعلم. ﴿أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا إِلَٰهَةً﴾ الآیه - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کړی تیږو (کتو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کېنې سر په سجده پریوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونُ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿۷۰﴾

او (لکه چه مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د گمراهی قبحه) هم دا رنگه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چه ؤ بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسې چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالی پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارگی استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علی‌وجه‌البصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق‌الیقین په اعلیٰ مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او دیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوروی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په دیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو ښلوونکی او سازوونکی او د زرهاو او لکونو کلونو رانیسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی دیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بی‌شعوره طبیعته یا د ړندی او کټی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوتن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کېنې د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کېنې وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر گرد (تول) کواکب په تشه فضا کېنې داسی منظم او مرتب یو له بل تړلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتړی چه تول د لمر په اطرافو کېنې سره حرکت وکړی، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کېنې حرکت وکړی، او په هغه کېنې له سره تخلف پیمېن نشی، بیا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کېنې حرکت او د لمر تر منځ د مسافې له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم اینبود شوی دی هیچ یو طبیعی سبب نشده چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وترلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا گرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د گردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی غنی او له کوم مقدار شخه خموره د جاذبی قوت صادیری؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاخم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خورلو په اثر تباہ او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیر محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د رب العالمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیچ یوه عمل شخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿وَالشَّمْسُ بَیْرٌ لِّسَفَرِهَا ذَٰلِكَ تَدْبِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِیْمِ وَالْقَمَرُ قَدَارٌ مِّنْ مَّتَٰزِلٍ حَتَّىٰ عَادَ الْعُرْوُونَ الْقَدِیْمُ یَسْبِغِ لَهَا اَنْ تَدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اِلَّا سَابِقُ الْفَٰرِوُكُلُ فِیْ قَلْبِکَ یَحْشَوْنَ﴾ او بله ښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه غی او روان دی همیشه هغه قرارگاه ته چه مقرر ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وگرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کړه لکه وچه کلکه څانگه د خرما چه له ډیر وچوالی کړه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته ورورسپری په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه رومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری گرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یسین ۳۸ تر ۴۰ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی شخه ولگوئ! هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السموات والارض دی چه د هغو له لیدلو شخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿لَا اُحِبُّ الْاَرَفِلَیْنَ﴾ او د ﴿اِنَّ وَجْهَهُ وَجْهُ لِّلَّذِیْ فُطِرَ﴾ الآیه - جملی ناخپه بی ساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کما تدل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿فَلَمَّا جَنَّ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَا كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْاَرَفِلَیْنَ ﴿۲۴﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندی شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا خوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیکاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهیم علیه السلام» ﴿هَذَا رَبِّي﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په دول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسی علیه السلام فرمایلی دی ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مگر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ٥٤

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمی راختونکی غلیدونکی وویل (ابراهیم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هر ورو (خامخا) به مگر خم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چه سپوږمی ډیر حسین او غلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په غلیدلو او ضلالت مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبُورُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ٥٥

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (غلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) څخه) لوی دی، پس کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قوم زما بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کېنې له گردو (تولو) څخه لویه او له تولو ځنې فیض رسوونکې سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مگر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمۍ، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شېبه هم له خپله ځایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وې (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ^(۴۹)

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو (تولو) باطلو ادیانو څخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو ځنې یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل و علا لوی دربار ئی تینگ ونیو چه د هغه په قدرت کېنې گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَاجَّةُ قَوْمِهِ قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ

او جگړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کېنې) وویل (ابراهیم) آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کېنې حال دا چه په تحقیق هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السموات والارض سیر علی وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده څخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جگړو او چتی (بیکاره) جنگونو او له بی فائدی مباحثو ځنې به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کپی.

وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

او نه ویریریم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوئ له الله سره (په هیش وخت) مگر چه اراده وفرمائی رب زما د خه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کری ده رب زما په تولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلی (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشی بیلولی)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زموږ د معبودانو توهین کوی، نو ویریریه چه چیری ته د هغه له وباله لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښی اخته نشی نو د هغه ځواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویریریم؟ ځکه چه د دوی په لاس کښی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیش یو شی نشته، هو! که زما پروردگار ماته خه تکلیف راوړسوی نو له هغه څخه په دنیا کښی هیڅوک نه دی مستثنی هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سری په کوم یو حالت کښی ښائی ژوندون وکری او کوم شی به ورته وږ (لائق) او مناسب وی.»

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمُ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا

او څرنګه به ویریریم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کری دی تاسی (له الله سره په عبادت کښی) او نه ویریرئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کری دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیش برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څنی به زه ولی ویریریم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندېښنه کوم هو! تاسی د الله تعالی باغیان او مجرمان یی، او الله تعالی د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو څنې ویره په کار ده .

فَالَّذِينَ يَقِينُ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو دلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايي!) که یی تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاڅواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائي) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی مګد کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿إِنَّ الظُّلُمَ أَظْلَمُ﴾ ګواکي د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مؤمن او مهتدی یواځی هغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالی شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کما قال الله تعالی ﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَهُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (۱۳) جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت (۱۲ رکوع) څرنګه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کما فی قوله تعالی ﴿وَلَا تَقْلُمُوا عَنْهُ شَيْئًا﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د «لیس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سخت وویریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «اینالم یظلم نفسه یا رسول الله» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سری به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مؤمن، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«ليس ذلك! انما هو الشرك. الم تسمعون قول لقمان لابنه ﴿يُنَىٰ لَكَ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾»
یعنی په ﴿وَلَمْ يَسْأَلِ الْإِنَّمَانُ ظُلْمًا﴾ کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه
گناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندیښنه نه ده په کار. اګر که
مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مګر په دغه
ترجمه کښی د هغو ګرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ طَرَفَهُ دَرَجَتٍ مِّنْ شَأْنٍ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٦٧﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چه ورکړی ؤ مونږ هغه ابراهیم ته په
(مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو مونږ درجی هر چاته
چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی
(چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری
عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوری ګرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو
څخه کیدی شی چه د هر سری استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر
شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ
دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٨﴾

او وېاښه مونږ ابراهیم ته اسحق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاءو پلار
دی) او یعقوب (مو هم وروښه چه لمسی ئی ؤ، دغو) ټولو ته هدایت کړی
ؤ مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو
کړی ؤ) اولادی د ده غنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسی
او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاءو ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونڊر محسنانو (نيڪوڪارانو ته).

تفسير: يعني نه يواڻي دا چه مونڊر ابراهيم عليه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوږي کر، بلکه په زړښت کښي د اسحق عليه السلام په شان زوی او يعقوب عليه السلام غوندي لمسی مو هم وروياښه، يعقوب عليه السلام همغه (اسرائيل) دی چه ده ته د دنيا يو عظيم الشان قوم، بني اسرائيل منسوب دی چه په زرهاؤ انبياء پکښي مبعوث شوی دی. بلکه همغسې چه د قرآن کریم په يو بل ځای کښي مذکور دی وروسته له ابراهيم عليه السلام د الله تعالیٰ له جانبې نبوت د ده په اولاده کښي ايښود شوی دی. ﴿وَنُوحًا هَدَيْنَا﴾ او نوح ته مو هدايت کړی ؤ پخوا له ابراهيم څخه پخوا د ابراهيم عليه السلام د ځينو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځينو اصولو ذکر هم فرمائي، ځکه چه نوح عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام له اجدادو ځني دی (او د پلار نيکه شرافت ځامنو ته هدايت او سعادت دی) هم داسې چه وروسته له ابراهيم عليه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار يواځي د ده په ذرياتو کښي پاتي دی، همغسې وروسته له نوح عليه السلام څخه د انساني نوعي انحصار د نوح عليه السلام په نسل کښي منحصر دی. ځواکي پس له طوفانه نوح عليه السلام دی دنيا ته (آدم) ثاني شو. ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ﴾ الآية - او هدايت مو کړی ؤ له اولادې د ده ځني داؤد او سليمان ته او ايوب او يوسف ته او موسی او هارون ته د ظاهري ملک او سلطنت په اعتبار په انبياء عليهم السلام کښي داؤد او سليمان عليهما السلام يو شان دی، او د مصائبو او شدانو د صبر کولو په لحاظ د ايوب او يوسف عليهما السلام په منځ کښي خاص مشابهت دی، نور د موسی او هارون عليهما السلام د ورورۍ او قرابت په نسبت د څه وينا ضرورت نشته په خپله حضرت موسی عليه السلام له الله تعالیٰ څخه هارون عليه السلام د خپل وزير په صفت طلب کړی ؤ، محقق مترجم رحمة الله عليه له دوی د هر يوه د دوو نومو په آخر کښي د «ته» توري راوړی، او په هغه سره ئي د دی لطافتو په لوري اشاره فرمائي ده والله علم.

تنبيه: سليمان عليه السلام د داؤد زوی، او داؤد عليه السلام (د يهودا) بن يعقوب عليه السلام له اولادې دی. ايوب عليه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عيص» بن اسحاق عليه السلام له اولادې دی. يوسف د يعقوب عليه السلام زوی ؤ موسی او هارون سره وروڼه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن يعقوب عليه السلام له اولادې وو).

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ۝۹۱ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
يُوسُفَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ۝۹۲ وَمِن آبَائِهِمْ ذُرِّيَّتِهِمْ

وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾
 ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ
 أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

او (هدایت مو کری و) زکریا او یحییٰ ته او عیسیٰ او الیاس ته دوی گرد
 (تول) دی له صالحانو (کاملانو) حنی او (هدایت مو کری و) اسماعیل او
 الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا تولو ته فضیلت ورکړی و مونږ پر تمامو
 عالمیانو او (فضیلت مو ورکړی و په نبوت او اسلام سره) ځینو ته له پلرونو
 د دوی او له اولادې د دوی او له وروڼو د دوی، او غوره کری وو مونږ دا
 تول انبیاء او لار ښوونه کری وه مونږ دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د
 انبیاء و) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه
 اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کری وی دوی له (الله
 سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی
 کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالیٰ د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر
 هغی الله تعالیٰ خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه
 کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لودوی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآية - او که
 «فرضاً» شریک کری وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له
 دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی چه شرک (داسی
 لویه ګناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که
 معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبرانو او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به
 هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری
 ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اتَّيَهُمُ الْكُتُبُ وَالْحُكْمُ وَالنُّبُوَّةُ فَإِنْ يَكْفُرْ
 بِهَا هَوْلًا فَقَدْ وُكِّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَفِرِينَ ﴿٨٩﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی
(آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکی) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په
(ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (ټولګی) چه نه دی دوی په دی (قرآن)
کافران.

تفسیر: یعنی که د مکی کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه
انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه
مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو - ساتنی او ترویج د
دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ آږوونکی نه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَاهُ قُلْ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ٥٩

دغه (انبياء) هغه کسان دی چه هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د
دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووايه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ
د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مګر یوازی ذکر (پند، وعظ)
دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) انبياء عليهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو
کښی سره متحد دی. نو د ګردو (ټولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور
دی، تاسی هم مامور یئ چه پر همنی مستقیمی طریقی تګ وکړئ! ګواکي په دی آیت سره ئی
تنبيه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاءو له اصوله او لاری بېله نه ده
پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم
واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله
عليه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه و شراعو ذکر وفرمایي نو هغه د ده د امت په حق کښی
هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه
وی فرمایلی. ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية - ووايه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د
قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مګر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی
که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول
(طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هوا که تاسی له نصیحت شخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان وروسوئ! په گرد (تول) جهان کښی یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه شوک انکار چه وکړی هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوی، او ښائی چه په خپلی دغی محرومی، بدبختی او بدحالی وژاړی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ
مِّنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا
هُدًى لِلنَّاسِ يَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ يُبْدُونَهَا وَيُخْفُونَ كَثِيرًا
وَعَلِمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندی هیڅ شی ووايه (ای محمده دوی ته) چا نازل کړی ؤ کتاب هغه چه راوړی ؤ هغه موسی حال دا چه نور(رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروئ ئی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پتوئ تاسی ډیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وئ (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیڅ شی الله تعالیٰ نه دی رالېږلی په پخوانی رکوع کښی د نبوت د منصب او د ډیرو انبیاء علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاء علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی ؤ، د رسولانو لېږل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښی د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کړی شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښی بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت شخه هم چه ګوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف ګرځوی بیخی انکار کوی ګواکي د«انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی ځنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى﴾ الآية - ووايه ای محمده! دوی ته چا نازل کړی ؤ هغه کتاب چه راوړی ؤ هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور (رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پتوئ تری دیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیش یو انسان هیش یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهی احکامو او مرضیاتو ئی بندگان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رنا (رنرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه ټول انبیاء علیهم السلام حتی ټول بنی آدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا منل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه دیر احکام او اخبار مو پت کړی دی او د هغه اصلی رنا (رنرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راضی، کله چه د هنی عظیم الشانی مانی کنډوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللَّهُ تَزِدُّهُمْ فِيْ خَوْفِهِمْ يَكْعَبُونَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده!) چه الله (نازل کړی ؤ! بل ځواب نشته) بیا پریږده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوږی وهی مشغولېږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رنا (رنرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانې څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریږدئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لگیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښی.

وَهَذَا كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ مَبْرُكٌ مُّصَدِّقٌ لِّلَّذِي
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٧﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کری دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپیر دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کری دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کری نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راویسیی چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنگه کیدی شی؟ ﴿وَلَسْتَ بِرَأْفَقِ الْقُرْآنِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ او له پاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکیان (مکی واله) او هغه چه چاپیر له دی دی «ام القرئ» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د گردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په دول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اویو ځنی ځمکه جوړه شوی ده نو رومبی هم دغه ځای څرگند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القرئ» سره یاده کړه شوه، او له شاوخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کښی رومبنی مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو یا به گرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی. ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ﴾ الآية - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کری دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث بعد الموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روزی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

او خوک دی دیر ظالم؟ (یعنی هیخوک نشته!) له هغه چانه چه تری پر الله دروغ یا وائی چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیخ شوی او (بل خوک دی دیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له خانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان ترلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیخ نسبت ونه لری او ور (قابل) او لایق نی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وگرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿مَا أُنْزِلَ إِلَهُ عَلَىٰ نَبِيٍّ مِّن شَيْءٍ﴾ یعنی الله تعالی د بندگانو د هدایت هیخ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر خوک چه داسی ووائی سخت ظالم دی هم داسی هغه خوک چه د نبوت او د رسالت دعوی په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غټه خبره وکړی چه د الله تعالی د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه غځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا گردی (تولی) خبری انتهای ظلم او بدسترگی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ

او که ووينی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرگ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسی تاسی ارواح خپل (چه نی قبض کړو مونږ که نی ایستی شی یا نی له عذابه وباسی!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسی خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه دیرو ورځو راهیسی په دول دول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٧٨﴾

نن ورغ به جزا در کره شی تاسی ته عذاب سپکونکی (یعنی چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائی هم وی) په سبب د هغه چه وئ تاسی چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسی چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو مثل، نو ویه گورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لاری د الله تعالی آیتونه او نښی دروغجنی کوئ (او ویه ویل شی کفارو ته کله چه بیا ژوندی شی په قیامت کښی داسی چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ
لَقَدْ نَقَطَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٤١

او خامخا په تحقیق راغلی یی تاسی مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کړی مو وئ تاسی اول غلی او پریښودل تاسی (په دنیا کښی) هغه (شیان) چه درکړی ؤ مونږ تاسی ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسی کښی شریکان دی (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منع ستاسی کښی او ورک شو له تاسی څخه هغه شی چه وئ تاسی چه گنل به مو (چه دا شفیعان دی).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَىٰ﴾ او په تحقیق راغلی یی تاسی مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو پیدا کړی وئ اول غلی او پریښودل تاسی هغه شیان چه درکړی مو وو تاسی ته وروسته د شاوو خپلو یعنی نه به ستاسی په سر خوالی (تویي) او نه به ستاسی په پښو پښی وی ماته به تش تور لاس راغی، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له مخانه سره نه دی راوړی او هلته مو پریښی دی. ﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ﴾ - الآیة - او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسی کښی شریکان دی له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منع ستاسی کښی او ورک او بی فائده شول له تاسی څخه هغه شیونه چه وئ تاسی چه گنل به مو چه

دا زمونږ شفيهان دى يعنى هغه شيان چه تاسى د مصيبت او اړتيا (احتياج) په وخت كېنى د خپلى مرستى (مدد) دپاره تاكلى (مقرر كړى) وو هغوى چيرى لاهل؟ چه نن مونږ دوى ستاسى د حمايت او سهارښت (سفارش) او مرستى (مدد) دپاره حاضر نه وينو او د نصرت او حمايت هغه كردى (تولى) علاقى او اړيكى له منځه وركى دى چه تاسى پرى لاقى او باتى وهلى.

إِنَّ اللَّهَ فَلَقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَلَيْ تُؤْفَكُونَ^{١٥}

بېشكه الله چوونكى (خيروونكى) د دانى دى (په ايستلو د ډكى سره) او د زړى (په ايستلو د نيالگى (تيغى) سره) راباسى ژوندى له مړى (لكه شين ډكى له وچى دانى ولد له نطفى، مؤمن له كافر عالم له جاهل نه) او ايستونكى د مړى دى له ژوندى (لكه وچه دانه له شين ډكى، نطفه له حيوان. كافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندى كوونكى او مړ كوونكى) الله دى نو كوم طرف ته مگرغولى شى تاسى؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسير: يعنى زړى او دانه ئى په ځمكه كېنى د خښولو څخه وروسته چولى، او خيړلى او تك شين ډكى ترى زرغونوى. له ځانداره د بې ځانه، او له بي ځانه د ځانداره ايستل داسى دى لكه چه انسان له نطفى او نطفه له انسان څخه پيدا كوى، دا د هم دى الله تعالى كار دى، بيا تاسى چه هغه پريږدئ نو چيرى څى؟ آيا بل داسى كوم لوى ذات موندلى شى چه د داسى قدرتونو او كمالاتو څيښتن (مالك) او دا ډول (طريقه) لوى كارونه په سر ورسولى شى؟

فَالِقُ الْإِصْبَارِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ^{١٦}

چوونكى (د رڼا (رڼا) د سبا دى (بيوونكى د تيارو د شپى او د جهل، راوستونكى د رڼا (رڼا) د ورځى او د علم دى)، او مگرغولى ئى ده شپه آرامځى او (مگرغولى ئى دى) لمر او سپوږمى (نښى د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذكر شوى شيان) اندازه كول دى د ښه غالب (قوى په انفاذ د احكامو) ښه عالم (خبردار په تدبير د عالم).

تفسیر: یعنی د شپی له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راڅرگندیږی د هغه رالیستونکی هم دا پاک الله دی د شپی او د ورځی، د لمر او د سپوږمی، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تگ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده تاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښی د یوه ویښته په اندازه هم لاندی باندی او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږی.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته ستوری له پاره د دی چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچی په بیابانو کښی) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښی په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیایي آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٤٦﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (مگرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسی ته یو) ځای د قراری (په شامگانو د پلرونو یا په سر د ځمکی کښی) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښی) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسی ځای چه په هغه کښی هستوگنه وشي او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائی. دا ئی لغوی معنی شوله د دی دواړو د مصداق په تعیین

کښی د مفسرینو اختلاف دی، خو زموږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښی لیکلی دی «یعنی پومبی سپارلی کیږی د مور گیدی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښی پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راولی، او دلته ورته هستوگنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښی پیدا کوی او بیا قرار ورته ښی په جنت کښی یا ئی وراچوی په دوزخ کښی.»

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ^(۹۹)

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو رايستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو رايستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) څخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه دکي) څخه دانی یو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسی خرما چه راووغی) له غلافه (د وږی) د هغی څخه وږی نژدی (ځمکی ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انگورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پانو کښی) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښی) وگورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښی خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی د آسمان له جانبہ الله تعالی وریځی وورولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس رايستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه دکي څخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ شخه داسی خرما چه راووځی له غلافه د وړی د هغی شخه وړی نژدی ځمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د ډیر بار او د وړو د لرلو په سبب د ځمکی په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انګور او زیتون (هنون) او انار په دی حال کېنې چه یو د بل سره مشابه وی په پانور کېنې او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کېنې) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنگ، بوی، مزی په اعتبار ځینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او ځینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کېنې داسی چه یوه به خوړه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وګورئ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته) یعنی په ابتدا کېنې کله چه میوه راویاسی نو څرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو شخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی ګرځی؟ دا ګرد (تول) د الله تعالی د قدرت مظاهر او نشی دی.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ - بیشکه په دی تیرو ټولو کېنې خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالی هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کېنې بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکر شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره ځایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالی پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چټی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیې لپاره ئی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کېنې د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کېنې نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپې له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رنرا) راوولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع بښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کېنې د لمر او سپوږمۍ له رڼا (رنرا) شخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کېنې د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمۍ نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپې د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالی مخلوقات، تر ابد لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کېنې لالهند او سرگردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی څیری کړی د غنمو وړی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کېنې د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چټی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غټیږی،

نه به پخیری، او نه به تیاریری، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وچی) په دنیا کېږي د حیات او ممات او د مرګ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مری غنی ژوندی او له ژوندی غنی مری پیدا کوی، نو په روحانی نظام کېږي ولی د الله تعالی له دی عاده انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی ډول (طریقه) سره هم ډیر غلی له یوه ژوندی قوم څخه مر قوم او له مړه قوم غنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسې چه الله تعالی زمونږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (فله الحمد والمنة وبه الثقة والعصمة) - له هم دی غایه دا هم فهمیږي، هم داسې چه الله تعالی په داسې افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږي - یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسې کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) گنلی شو- چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که مگرد (تول) مخلوقات تول سره یو غای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم غایه پوری صحیح کیدی شی، گواکې په دی رکوع کېږي د الله تعالی د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو مگردو (تولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کېږي کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ^ع

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی (الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تری (جوړوی غیني کفار) دپاره د الله زامن او لونې بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکي ده الله لره (له مگردو (تولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنگه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږي، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول گواکې د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کېږي فرمایلی وو ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو غای کېږي ارشاد شته چه ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ ملاکې به په قیامت کېږي فرمائی ﴿قَالَ اسْمُكَ أَنْتَ وَلِيْنَا مَنْ دُونَهُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(۵) رکوع (۴۱) آیت یا به له «جن» شخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له غځینو مشرانو غځی به د جاهلیت په زمانه کښی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿وَإِنَّهُمْ كَانُوا مِنَّا لَمَنَافِعُ﴾ (۲۹ جزء د الجن (۶) آیت (۱) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالی عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنگه د خالق تعالی شریکان شی. ﴿سُبْحَنَهُ﴾ الآية - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت شخه او د الله تعالی شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل شخه بیخی پاک او منزّه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنگه کیدی شی؟.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنگه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی نی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد ټاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنگه تجویزوی؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالی سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوی؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالی زوی وائی - لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی بی مریمه (العیاذ بالله) د «الله تعالی» ښځه وبولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی بی مریم) له گیدی غځی پیدا شوی هلک څرنگه د الله تعالی زوی کیدی شی؟ په دنیا کښی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له گیدو غځی پیدا کوی او دوی معاذ الله د الله تعالی نسلی اولاد نه گنل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی شخه بیا د عادی اسبابو له واسطی شخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو گردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٧﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مگر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د گردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترگی او الله مومی سترگی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترگو کښی دا قوت نشته چه الله تعالی وگوری - هوا که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترگو ته همغسی قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسبالمراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو څخه ثابت ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «ليلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنگه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترگی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هوا د ده شان هم دا دی چه په گردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د «خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٦٠﴾

(وایه ای محمده! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووینی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه پوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اگر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مگر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترگی پرانیځی نو ضرور الله تعالی مومی او هر څوک چه له خپل ځانه پوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو (طریقو) سره ځکه بیانوو چه تاسی ئی گردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سړی له خولی څرنگه وځی، هرومرو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوړی. مگر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زایلیدی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریډونکی پری عبرت واخلي، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤٩﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، او مخ گرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم تگ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترگمی وړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریډلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه دی گرد (تول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر گرد (تول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی - لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوشن وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٥٠﴾

او نه ئی گرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او جواب ویونکی خو تاسی نه یی!

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوی (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ. مثلاً فرض ئی کړئ که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شی او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په جواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترم لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاری او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجب التعظیم معبود او د قابل الاحترام لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وگرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقی سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقه سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورنگ د دوی دی (په آخرت کښې) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه کاهو به (ئی په دنیا کښې نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنگه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راتول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیږی او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبولولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هو! کله چه د پاک الله په دربار کښې حاضر شی او له گردو (تولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولگیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کښې ئی کړی دی څرنگه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لِّيَوْمٍ مِّنْ بَاقِلٍ
إِنَّمَا الْأَيُّتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعُرُكُمْ أَنَّهُآ إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یی تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یی چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر ښه! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهذا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یی خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی - او بیا به سم له سنت الله سره دوی د دی خبری مستحق وگرځی چه فوراً پوینا شی لکه چه د دی سورت په شروع کښې مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وگرځوی یا نور).

وَنَقَلَبْ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا
بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٣٠﴾

او آروو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترگی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریردو مونږ دوی په گمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشي نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترگی کړه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په همغه اول ځلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وگوری، نو څه حیلی او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَاهُ إِلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ السَّمَوْتِ وَ
حَسَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١٣﴾

او که بیشکه مونبر رالیولی مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پریښتی او خبری کړی وی له دوی سره مریو (لکه چه دوی وائی) او جمع کړی وی مونبر دوی ته هر شی (چه په دنیا کښی دی) مخامخ نو نه به وو دغه (کفار) چه ایمان راوړی (په هیڅ وخت کښی) مگر (په وقت د) ارادی فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دی (نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که د دوی له دی فرمایش سره موافق بلکه زیات له دی بالفرض له آسمانه پریښتی راشی، او د پیغمبر تصدیق وکړی، او مری له هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی کړل شی، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوی دی بیا ژوندی کړل شی، او له دوی سره مخامخ ودرول شی چه له دوی سره خبری وکړی، بیا هم دوی د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونکی نه دی. بیشکه که الله تعالی اراده فرمائی وی نو په زور به ئی پر دوی قیلاوه مگر داسی کار د ده له تکوینی نظام څخه خلاف دی، چه په هغه باندی د دوی زیاتره خلق د خپل جهل او ناپوهی له سببه نه پوهیږی. د دی موضوع تشریح پخوا تیره شوی ده د ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځینو مفسرینو داسی کړی ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږی په دی چه دغه کفار ایمان نه راوړی اگر که داسی معجزی هم ووینی» او ځینی مفسرین داسی ترجمه کوی، ولیکن اکثر د دی کفارو نه پوهیږی په نه راوړلو د ایمان خپل باندی اگر که راوړلی شی دوی ته داسی معجزی هم).

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَاطِئِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنَّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٤﴾

او هم داسی گرځولی (پیدا کړی) ؤ مونبر هر نبی ته دښمن شیطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورشوولی به «او وسوسه به ئی آچوله» ځینو د دوی ځینو (نورو) ته بنائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائلوی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پریږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسیر: څرنگه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوین له حیثه د دی خبری مقتضی دی چه د خیر او شر له قوتو ځنی هیڅ یو قوت تر هغو بیخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نیکی او بدی او د هدایت او ضلالت حریفانه جنگ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بیکاره) فرمائشونو تاسی ربروی (تکلیف درکوی)، او په راز راز (قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښویول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شیطانی قوتونو کار کاوه، تر څو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدایت) کښی بریالی (کامیاب) شی د دی فاسد غرض له پاره شیطاین الجن او شیطاین الانس یو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او یو بل ته د خطا ایستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوره مالی) خبری ورښی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوینی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخلیق کښی الله تعالیٰ د هغه رعایت فرمایلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حیلې، (بهانی) اغواء او یاغیتوب له کبله (وجی) زیات په فکر او غم کښی مه لوبئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!

وَلْتَصْنِ إِلَيْهِ أَفْئِدَةً الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَضُوهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿٦٢﴾

او له پاره د دی چه میل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) په آخرت (قیامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له گناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسیر: یعنی شیطاین یو بل ته د تیرایستلو ملمع او غوړی خبری د دی له امله (وجی) ورښی چه د هغو د آوړیدلو په سبب هغه خلق (وگړی) چه د دنیا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلیل او جبی د باندی ونه وځی.

کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووايه دوی ته ای محمده!

أَفَعَيِّرَ اللَّهُ أَتَّبِعِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا
وَالَّذِينَ اتَّبَعَتْهُمْ يُعَلِّمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّن رَّبِّكَ
بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٣٠﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣١﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالیرلی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالیرلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدگان انسانان غوړی ږدی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالی پرېږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوړونه ږدی؟ یا معاذ الله! د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوری داسی معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولی شیانو ضروری توضیح او تفصیل پکښی موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لری او ښه پری پوهیږی چه په یقین سره دا پاک قرآن اسمانی کتاب دی چه گردی (تولی) خبری ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشی کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښی وکړی. نو د داسی محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنګه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلی قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شی؟ څرنګه چه دوی پوهیږی هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو محانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل گرځولی دی، دی زمونږ د هری خبری اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښی په مناسبو احکامو او موزونو نتایجو یی پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَأَنْ تَطْعَمَ أَكْثَرَمَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١٧﴾

او که متابعت وکړی (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښی دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه ړوی دوی تا (ای محمده!) له لاری د الله، او نه کوی پیروی دوی مګر د ګمان او نه دی دوی مګر دروغ تری (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راښیی چه په دنیا کښی فهم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د هغو خلقو ؤ چه تش د خیالی بی اصولو او چتی (فضول) خبرو پیروی به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کیږدی او پر بی اصولو خبرو باندی تګ شروع کړی نو د الله تعالیٰ د درښوولی سمی صافی لاری څخه په یقین سره بی لاری کیږی. د دی خبری مخاطبه اګر که له تاسی سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوروله کیږی. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتی (فضول) خبرو ځنی یوه دا وه چه هغو د ذبیحی پر مسئلی باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکبن (حیوان) چه په خپل مرګ ومړی، یعنی مردار شی، دغه ته مسلمانان مردار وائی، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکبن (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله ګنی چه پخپله ئی ذبحه کړی وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبری ځواب په وروستنیو آیتونو کښی ورکړی شوی دی. چه ﴿فَلَا تُؤْمِنُوا بِهِ﴾ د دی حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکبنو (ذی روحو) غوښی خوری چه دوی پخپله حلال کړی وی، او د هغو - نه خوری چه د پاک الله له لوری ئی سا ایستلی شوی وی. نو د داسی له

ځانه جوړی کړیو خبرو چه له فریبونو او تلمیع څخه دکی وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په گمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا راییی، چه د گردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبحه په هغه سره حلاله او پاکيږی او هره یوه مذبحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مړه شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٤﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښویدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخوړئ تاسی له هغه مذبحی څخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یی تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زمونږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّرْتُمْ إِلَيْهِ ط

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خوړئ تاسی له هغی مذبحی څخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوی تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په ۶) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکبان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١٩﴾

او بیشکه دیر له خلقو خامخا گمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوگانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله بی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو غنی د غینو شیونو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه مڼه، انگور، انار، خرما، انځر، مڼه، سنتره، مالته او نور او له غینو شیانو غنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر گڼو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکھیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی زوغتیا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وی، مثلاً هغه مر حیوان (وینه لرونکی ساکبن «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرگ (پخپل سر) مر شی او د ده وینه په غوښه کښی جذبه شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکبن (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالیٰ مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چری په وسیله حلاله کړی وی مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیڅلی شوی ده نو هر هغه سری چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی گڼی، هغه معتدی (له حله تیریدونکی) دی.

وَذُرُوا ظَاهِرَ الْأَثَمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُونَ إِلَّا تُمْ سَيِّئُ جَزَاؤَنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٧﴾

او پریپردئ تاسی ظاهره (بنکاره) گناه او باطنه (پته) گناه (یعنی مطلق گناه) پریپردئ!؛ بیشکه هغه کسان چه کسب کوی د گناه (ظاهراً یا باطناً) ژر به سزا ورکړه شی دوی ته په سبب د هغو گناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئی).

تفسیر: یعنی ښائی د کفارو په ښوولو او ښوولو باندی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کېښی غه شک او شبهه پیدا کړئ! «کذا فی موضح القرآن» (لکه چه پخوا ولیکل شو مشرکانو مرداره حلاله گڼله، او ویل به ئی چه: «ای مؤمنانو! هغه حیوان چه پخپله مر کېوی د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ویل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بیا ویل چه: «تعجب دی هغه شی چه انسان او ښکاری سپی او باز او باښه او نور ئی وژنی هغه تاسی حلال گڼئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئی وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولی؟» او له داسی خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسی د ځینو ضعیف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کېښی پریوتی، نو په دغه آیت چه اوس ئی مونږ په دغه مخ کېښی په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ طَوَّانَ الشَّيْطَانِ لِيُؤْخُونَ إِلَىٰ أُولِيهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

او مه خورئ تاسی له هغی (مرداری) چه نه وی یاد کړی شوی نوم د الله پر هغی باندی (عمداً) او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده، او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه (کفار) له تاسی سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به (هم) خامخا مشرکان شی.

تفسیر: یعنی مه خورئ له هغی مری چه پری نه وی یاد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقیقتاً او نه حکماً مونږ حنفیان د هغی مذبوحی په مسئله کېښی چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندی نه وی اخیست شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (یعنی که سهواً تسمیه ترکه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمدأ ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شی) یعنی شرک یواغی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿إِخْتَفَا أَحْبَابُهُمْ وَرَفِئَتْهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شروح ځینی د هرقل د حدیث په متعلق او ځینی په کتاب التفسیر کښی لیکي چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

أَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَّشْهِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلَهُ
فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۷﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رنږا) چه تگ کوی دی په دی سره به خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟ بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ډومبی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

څخه وباسی، هغه ډله یا هغه سړی چه د جهل او ضلالت په مرگ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رنا(رنرا) ورعطا کړی چه د هغی په لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبلولو کښی د هغو «اولیاء الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښی تهریری، او در گرده بدری خوری او له هغو څخه د باندی د وتلو هیڅ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رنا(رنرا) او قبح حسن گڼی. او داسی له سره نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابوجهل په حق کښی نازل شوی دی.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مَّجْرُمٍ مِّمَّا لَبِئْمُكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٣٧﴾

او (لکه چی موگرځولی دی فاسقان د مکی مشران) هم داسی گرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کښی مشران فاسقان د هغی قریبی دپاره د دی چه مکرونه (او حیلی) وکړی دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښی او نه کوی مکرونه (او حیلی) دوی مگر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو څخه داسی پلمه (تدبیر) او حيله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پڅو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا الْبُرْهَانُ لَنَا وَتَوْتِي مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا

صَغَارُ عَذَابِ اللَّهِ وَعَذَابُ شَدِيدٍ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٣٧﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راگری شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورگری شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه پدی رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاءو علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علانمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرښته رانځته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پیغام راواوړی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أُولَٰئِكَ لَا يُخَالَفُوا رِبِّيًّا وَلَا يَتَذَكَّرُونَ﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالی د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلیت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حيله بازان او مکاران ښائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورگری شی.

تنبيه: پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی (اللهم ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفى الآخرة حسنة وقنا عذاب النار).

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدايت وگری ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائی (الله) د گمراه کولو د هغه (د ایمان له لاری) گمړځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنگ نهایت تنگ گواکی پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړی، ولی نشی ختلی ځکه زړه ئی تنگیږی. (یعنی د حق له قبوله داسی تهنی او لری کیږی چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سری په مخکښی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته گوری او توان ئی ورته نه رسیږی او زړه ئی ورته تنگیږی، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧٥﴾ وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ
مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذْكُرُونَ ﴿١٧٦﴾

هم داسی (چه تنگ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لری، ورباندی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنگیږی چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږی بیا نو هم دغه سینه تنگی (ضیق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس دول (طریقه) ور په مخه کیږی. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مگر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږی: هم دغسی چه پاک الله له ایمان ځنی د ویریدونکو سینه تنگوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ایمانی له وجی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او ښی وگوری نو هرومرو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائی چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنگه به خپل آیتونه او ښی ورښیو. په منځ کښی بی د مری د حلال گنلو حیلی ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه ېدی او هر هغه دلیل چه واورى څه نه څه پلمه (تدبیر) او حيله جوړوى نو هغه د گمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منى او د الهی حکمونو اطاعت کوى، هم دا د هدايت علامه ده. څرنګه چه په دغو خلقو کېنى د گمراهی نښه شته، نو پر دوى باندې به هيڅ يو آيت اثر نه کوى» باقى پاتى شوه دا خبره چه د ضلالت او هدايت د ارادى نسبت الله تعالى ته شوى دى د دى په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کېنى خبرى کړى دى، او وروسته له دى به هم حسب الموقع لازمى ليکنى کيږى، خو دغه مسئله ډيره اوږده ده او معركة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دى موضوع کېنى يوه مستقلة رساله وليکو چه د هغى له لوستلو څخه به د دى تفسير لوستونکو ته نورى فائدى هم ورسېږى.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ إِلَهُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧٤﴾

شته دى دغو (پند آخيستونکو) ته دار (کور) د سلامتيا (جنت) په نزد د رب د دوى او هم دغه «الله» ولى (مددگار) د دوى دى په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوى چه کول به ئى.

تفسير: يعنى هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمى صافى لارى درومى، هم دى به د سلامتيا کور ته ورسېږى او پاک الله به د ده ولى او دوست او مددگار شى. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوى ولى او دوست الله تعالى دى يعنى «اولياؤ الرحمن» دى وروسته له دى د «اولياؤ الشيطان» بيان کاوه شى.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا لِّمَعْشَرِ الْجِنِّ قَدْ اسْتَكَثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

او (ياده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړى (الله) دوى تول، (او وبه ويل شى) اى جماعته د جنيانو (د پيريانو) په تحقيق چه ډير مو تابع کړى دى تاسى له انسانانو.

تفسير: يعنى اى شياطين الجن! تاسى ډير بدبخت انسانان خپل لورى ته متوجه کړى دى او په خپله لاره مو هغه روان کړى دى.

وَقَالَ أُولَئِكَ هُم مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ
وَبَلَّغْنَا آجَلَنَا الَّذِى أَجَلْتَ لَنَا

او وبه وایی دوستان د دوی له انسانانو غنی، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده
 غچینو زمونږ په غچینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه
 مقررہ کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به
 زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کې هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو
 پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به
 زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول.
 برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کې له پیریانو
 غنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کې ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر
 رحمه الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کې دغه
 شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونیولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف
 وشي، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی،
 مگر خو پخپلو منځونو کې مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه
 لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کې د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول
 او غچینی ترتیبونه مو سنجول(سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوٍ لَّكُمْ خَلِيدِينَ فِيهَا أَلَا مَأْشَاءَ اللَّهِ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به
 اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د
 دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم
 دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی.
 لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له
 سره تبدیل کیدونکی نه دی.
 عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی
 دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی
 زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کېښی به په اور کېښی نه وی» چه هم دغه
 ترجمه غوره ده: غچینو نورو په دغه مورد کېښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمه الله علیه

هغه ليکلی دی يعنی «وبه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسپړئ په هغه کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بیشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډیر خبردار) دی.

تفسیر: یعنی د مجرمانو له جرائمو ځنی په ښه ډول (طریقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَلِكَ نُؤَيِّنُ لِكَثْرَةِ الظَّالِمِينَ بَعْضًا لِّبَعْضٍ كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او هم داسی (چه په دنیا کښی انسی او جنی کفار مو یو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښی هم) مسلطوو مونږ ځینی ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: لکه چه تاسی د «شیاطین الجن» او د دوی د انسی اولیاو حال واوریده، هم داسی مونږ کرد (تول) ظالمان او گنهگاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښی یو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او گنهگار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښی اچوو. بیا به وویل شی دوی ته داسی چه:

يٰۤمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمُ الْآيَاتِ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

ای جماعته د جنيانو (پيريانو!) او انسانانو! آيا نه وو راغلي (بلکه راغلي وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بيانول به دوی پر تاسی آيتونه (احکام) زما او ویرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی څخه چه دا ده،

تفسیر: پاس د پيريانو او د انسانانو د شرارت او سزا بيان ؤ، او فی الجمله د «اولیاو الجن»

ژبني (زباني) معذرت هم نقل كړي شوي ؤ، اوس دا راښوولي كيږي چه د دوي هيڅ يو معذرت معقول او د اوريدلو لائق نه دي، په دنيا كښي په دوي د الله تعالى حجت تمام شوي ؤ چه پر هغه باندې به دوي پخپله هم اقرار وكړي. دغه د ﴿يَمَعْشَرِ الْيَقِينِ وَالْإِنشِ﴾ خطاب به د قيامت په ورځ كښي وي او مخاطب پيريان او انسانان يعنې د مكلفانو ټوله مجموعه ده هر جماعت بيل بيل مخاطب نه دي، چه داسي اعتراض وارد شي چه رسولان خو تل په انسانانو كښي مبعوث شوي دي او په پيريانو كښي هيڅ يو رسول نه دي ليږلي شوي، نو بيا د «رسل منكم - رسولان له هم دا تاسي نه» ويل به څرنگه صحيح وي؟ اصل دا دي كه د مخاطبينو په مجموعه كښي په ظاهري يوي نوعي كښي د رسل اتيان او راڼك متحقق شي، چه غرض ئي گرډو (ټولو) مخاطبينو ته بلا تخصيص فائده رسول وي، نو ټولي مجموعي ته په خطاب كولو كښي هيڅ اشكال نه پاتي كيږي مثلاً كه څوك ووايي چه «اي د عربو او عجمو اوسيدونكو او د مشرق او مغرب ساكنانو! آيا هم دا ستاسي له منځه پاك الله لكه محمد صلى الله عليه وسلم كامل انسان نه دي پيدا كړي؟» د دي عبارت مطلب د هيچا په نزد داسي كيدي نشي چه يو محمد صلى الله عليه وسلم په عربو كښي پيدا شوي دي، بل ئي ښائي چه په عجمو كښي وي، هم داسي به د مشرق بيل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وي نو هلته به دا عبارت صحيح وي، علي هذا القياس دلته داسي وپوهيږئ چه د ﴿يَمَعْشَرِ الْيَقِينِ وَالْإِنشِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ الآية - مدلول يوازي هم دغومره دي چه د جن او انس له مجموعي ځني رسول ليږلي شوي دي. پاتي شو دا تحقيق چه په هره نوع كښي بيل بيل رسول راشي، يا هر يو رسول د جن او انس گرډو (ټولو) افرادو دپاره مبعوث شوي وي، نو دا آيت له دي بيانه ساكت دي، د نورو نصوصو له مخي گرډو (ټولو) عالمانو هم دا ثابته كړي ده چه نه د هر يوه رسول بعثت عمومي دي او نه الله تعالى كوم يو جن د مستقل رسول په حيث ليږلي دي د معاش او معاد په اكثر و معاملو كښي دوي حق تعالى د انسانانو تابع گرځولي دي، لكه چه د «جن» د سورت آيتونه او احاديث او نور پري دلالت كوي. دا كومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هري نوعي دپاره د همني نوعي كوم سري رسول وليږل شي. باقي د انسانانو په لوري د پريښتو ليږل د رسالت په ډول (طريقه) د دي په نسبت هغه انكار چه د پاك قرآن په متعددو مواضعو كښي شوي دي، د هغو اصلي منشأ هم دا ده چه عام انسان د پريښتو د ليدلو تحمل په خپل اصلي هيئت سره نشي كولي او د بي اندازي خوف او هيبت له وجي نشي تري مستفيد كيدي او كه د انسان په صورت راشي نو بلا ضرورت التباس واقع كيږي. په هم دي قياس سره كه د پيريانو په قوم كښي د نبوت د منصب اهليت وي نو دوي به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث كيدل، ځكه چه هلته به هم دغه اشكال ؤ هوا د انسي رسول مبعوثيدل (راپورته كيدل) د پيريانو په لوري د دي له امله (وجي) مشكل نه دي چه د پيريانو په حق كښي د انسانانو رويت نه خو غير قابل تحمل دي او نه د انسانانو صوري خوف او رعب د استفادي مانع كيدي شي. له بل لوري حق تعالى خپل رسول ته داسي د زړه قوت عطا فرمايلي دي چه لكه د پيريانو د يوه هيبتناك مخلوق ويږه او رعب هم هيڅ پري نه لويږي.

قَالُوا اشْهَدْ نَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتَهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (مکناهنو د) غانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو ویه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر غانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذَٰلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقَرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ ﴿١٤﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښی ونیسی او هلاک ئی کړی نو ځکه پیغمبران او ویروونکی یی ولیږل چه په ښکاره ډول (طریقه) ټولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرگند او گرد (ټول) پری خبردار کړی بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالیٰ به له هغه سره همغښی معامله وکړی.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ إِنَّ يَشَاءُ ذَهَبَكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ
مَنْ أَعْبَدَكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ الْآخِرِينَ ۝^ط
إِنَّ مَا تُوْعَدُونَ لَأَيُّهَا وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝^ط

او رب ستا غنی (بی پروا) دی (له بندگانو او د دوی له عباداتو) خښښتن (ځاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لیږلو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسی) به کړی وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پیدا کړی ئی یی تاسی له اولادی د قوم نورو نه، بیشکه هغه شی چه له تاسی سره ئی وعده کولی شی (چه قیامت دی) ضرور راتلونکی دی او نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښی).

تفسیر: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسی د رسول په لیږلو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالیٰ احکام نه منع او په سمه صافه لاره نه درومغ، نو الله جل جلاله غنی دی او د تاسی او د نورو هیڅ پروا نه لری، که پاک الله اراده وکړی نو تاسی گرد (ټول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښی له منځه یوسی او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالیٰ مطیع او وفادار وی، او دغه ستاسی بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لری، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یی، د پاک الله کار دی چه دوی ئی عقبی ته بیولی او تاسی ئی په دغه دنیا کښی د دوی په ځای کښینولی یی او ځای یی درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بیرته پاتی کیدونکی او ستنیدونکی (واپس کیدونکی) نه دی. که تاسی ئی په ځای رانه وړئ پر بل به ئی په ځای کړی. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هر ورو (خامخا) پر تاسی راتلونکی دی او تاسی تری نجات موندونکی نه یی دغه انکار محض حماقت دی. که گرد (ټول) مخلوقات هم لاس سره یو کړی او ورته متفق شی، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادی او مشیت مخه نشی نیولی.

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۶﴾

ووايه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شیع تاسی چه خوګ چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کړی یی، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کړم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شبهی د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو څو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (ډیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ
بِرْعَبِهِمْ وَهَذَا لِلشَّرْكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى
اللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۱۷﴾

او مقرر کړی دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زموږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، ډیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو غنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه ټاکل (مقررول). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه ټاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو ډیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو، میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره گډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستنوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشۍ خبره دا وه چه دوی له داسی ویناؤ څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکر شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی ټاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول غومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءُ لَهُمْ لِيَرُدُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی ښائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه ګډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندي (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر: («شُرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شُرکاء) تفسیر مجاهد رحمه الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهای جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه ځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکڼ) د څوم له شرمه، او د خسر گرځیدلو له عیبه، او ځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وځوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندي داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کره وشي، یا می فلائی

مراد پوره شی، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تیری او بی رحمی به ئی لوی عبادت او قربت گانه، لکه چه شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهی خلیل د سنت پشان ښایسته ورڅرگند کړی ؤ، په یهودانو کښی تر یوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په دول (طریقه) جاری ؤ چه د هغه تردید د بنی اسرأیلو انبیاءو علیهم السلام او علماؤ په دیر شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آیت کښی یی د اولاد د قتل د هغو گردو (تولو) صورتونو شناعت بیان فرمایلی دی چه په جاهلیت کښی رائج ؤ یعنی شیاطینو د اولاد د قتل تلقین او تزئین د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنیا او آخرت په دواړو کښی خلق تباہ او برباد کړی، او د دوی په دین کښی اختلال او جنجال پېښ کړی، هغه کار چه د ابراهیمی او اسماعیلی ملت سره بیخی متضاد او منافی دی، هغه د یوه دینی کار په شان عبادت او قربت معرفي کړی (العیاذ بالله) چیری ابراهیمی سنت او چیری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٢﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به ؤ کړی دوی دا کار نو پریږده دوی او هغه چه دروغ وائی دوی (پر الله باندی).

تنبیه : هم داسی یو آیت په (۸) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آیت ۱۴ رکوع) او په نورو ځایونو کښی هم په هم دی مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چه د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کښی هلته لیکل شوی دی، هغه دی دلته بیا وکتل شی!.

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا
افْتَرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

او وائی دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مگر هغه څوک چه زمونږ خوښ وی په گمان د دوی سره سم او (ځینی) چارپایان دی چه حرامی کړی شوی دی شاگانی د دوی (له سوریدلو) او (ځینو نور) چارپایان دی چه نه یادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښی) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پری یادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته) په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر : مثلاً چه نارینه ئی وخورى او ښځى ئی ونه خورى. یا دی نذرانى یوازی همغه کسان وخورى چه د بتخانو مجاوران وی، دا قیود ئی یوازی په خپلو خیالونو سره د ځینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقول، هم داسی یی سورلی او بار وړل هم د ځینو ساکښانو (چارپایانو) په شا حرام گڼل، د ځینو مواشیو په نسبت ئی داسی فیصله کړی وه چه د ذبحی یا د سورلی یا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالی نوم وانخیست شی، او هیچیرى د بتانو په شیونو کښی الله تعالی شریک نشی. برسیره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالی په لوری کاوه، گواکى (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمایلی دی او په هم دغو طریقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصلیدی شی، له داسی بدو عناوینو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی گستاخی او سپین سترگى له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا
وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په گیدو د دی چارپایانو کښی دی خالص دی لپاره د نارینه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شریکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقریر د دوی، بیشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسیر: یوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحیره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له گیدو ځنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارینه وخورى! او ښځى دی نه خورى او که مړ ووت، تول ئی تری خورى شی. د داسی بی سندی مسئلی د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هو! دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بیشکه الله څیښتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کېږي او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کېږي.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا
مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ١٣٤

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلي ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کېږي له خپلو اولادونو او اموالو ځنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بد اخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کېږي کیدل، نو څرنگه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ
إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ١٣٥

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انگورو له ځمکې) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر ځمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفي وی میوی (حاصل) د هغو (په رنگ او خوند کېږي) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کېږي) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کېږي)، خورئ تاسی له میوی د هغی ځنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریښو (شوګولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوبوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کری شوی لکه انگور چه پر چیلو او نورو هسکیری (اوچتیری) او غیر هسک (اوچت) کری شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، مڼه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوړیدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو ځیلی (جوړنگ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیری او خوړیری.

(﴿اِنَّهُمْ﴾ : اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خوړل کیږی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.

(﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ﴾ ، خوړئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالی پیدا کری دی د هغوی له خوړلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هو! د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریبیلو او ټولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالی دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او بنډل (نوستل) مه کوئ! د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرگندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقاړو صرفیدله وروسته په مدینی منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۴۱﴾

او (پیدا کری مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خوړئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کری (درکری دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځی) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوبښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکښان (ذی روح) میږی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او ویشتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه غملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالی له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تگ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجه حرام وگرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله نی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی شه وی چه له دی نعمتونو ځنی نی تاسی په دنیا کښی بی برخی وگرځولی یی؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وځی) په سخت عذاب اخته کیږئ.

ثَنِيَّةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّالِّينَ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْرِاتَيْنِ
قُلْ أَلَدَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٧٤

الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میړو (گډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه گرد (ټول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میړو (گډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بجی چه مشتمل وی په هغو باندی رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یی تاسی صادقان (رښتینی په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام گڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بجی چه د مور په گیده کښی دی که تاسی د گردو (ټولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وگرځوئ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام ټاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړئ یا په الله تعالیٰ باندی عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووايي دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباہ کوونکی دی.

وَمِنَ الْأَيْلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ أَلَدَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي هَذَا الْقَمَرِ أَظْلَمُ مِمَّنْ
 افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا
 يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

او (الله پیدا کری دی) له اوبنانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا دواړه نران حرام کری دی الله که دواړه ښځی یا هغه (بچی ئی حرام کری) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو ښځو، آیا وئ تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی ډیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تری پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کری خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاء تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالی په حکم سره کیدی شی او د الله تعالی حکم د انبیاء علیهم السلام په وسیله رارسیدی یا حق تعالی بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفي دی د پخوانی شق انتفاء ته ئی په ﴿يَعْلَمُ﴾ الآية - سره او د دوهم شق نفی ته ئی په ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ﴾ الآية - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعوای کښی د افتراء او اضلال څخه ماسواء بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی بهتان او افتراء تری، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی ئی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کری او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتړی نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چتی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ
 دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ
 اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړدونکی چه خوری هغه مگر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلټ دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غږ کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوری) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی بښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکبنانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول گرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال گڼئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع او په «۶» جزء د «المائدی» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْبَيْتَةُ وَالَّذِينَ وَرَعُوا﴾ الایة - په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شَحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنُهُمْ بِبَعْثِهِمْ وَإِنَّا لَالصِّدِّقُونَ ﴿۷۹﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (مگدو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مگر هغه وازده چه بار کړی وه (لگیدلی وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لگیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شینونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هو! د موقتی

مصالحو له امله (وجی) غینی شیان په عارضی دول (طریقه) سره پر غینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان نی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوبښ، شتر مرغ، مرغای او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غواڼی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو نی لکیدلی نه وی یا له هدوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورگی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر دول (طریقه) سره پرله پسې حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو غنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا گډ (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (۴) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿قُلْ تَأْتُوا بِالْحَافِظَةِ فَاَنظُرُوا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راڅرگند کړی!

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۴۰﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووايه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی خښتن (مالک) د رحمت واسع (ډیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه مگرخواه شی عذاب د الله له قومه گنهگارانو (کافرانو نو مه مغروریرئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه گنئ چه عذاب له تاسی غنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ﴿١٣٩﴾ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٠﴾

ژر به ووانی هغه کسان چه شرک یی کړی دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کړی مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کړی ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کړی ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی غنی وو تر هغه پوری چه وڅاکه دوی عذاب زمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمی سند چه راوباسی تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تش گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یی تاسی مگر خو دروغ وایی (په الله) ووايه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی ټولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو غنی مطالبه کړی شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالی ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کړی شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالی اراده کړی وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو غنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابته شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گوردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پریتنی یو؟.

دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه غړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کړی او کله چه د ده له اصلاح غنی مایوس شی، نو یی خوشی کوی او پریردی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کړی، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کېنې د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو ځنې آیا دا ثابتېږي چه د حکومت په نظر کېنې د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږي چه دغه افعال د حکومت په نظر کېنې گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کېنې به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کېنې د ده جرم په کومه اندازه و؟!

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نایبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو ځنې خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا ورښیي چه کوم اعمال د ده په دربار کېنې غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کېنې تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندی پتی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پیښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوی و او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د

رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گنلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کېنې څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کېنې د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنگه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه. پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیګڼی څخه ئی ماسواً بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د خښتی او تیږی (گتۍ) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکښانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابله پوری د خپلو مخصوصو او متشابه و افعالو او احوالو په محدودو دایرو کېنې چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کېنې ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کېنې مجبول او مطغور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبې تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډگر کېنې نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود ځنی مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبول هم ضروری دی دا څرنګه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کېنې انسانو ته د عقلی او کسبې روحانیت په میدانونو کېنې د هغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان گرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی ځنی داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کیږدی

که د عالم په مجموعه کېنې د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کیږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کېنې به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښی دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه ګرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - په ویلو سره په الهی مشیت او رضاء کېنې د تلازم اثبات کوی. ځکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لازمیږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو ځنی ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کېنې وړاندی کړی شی او یواځی اتکلی غشی او تخمینی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿فَلَوْ شَاءَ لَهْدَاكُمْ

﴿أَجْمَعِينَ﴾ کېنې اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه ګرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لاړ شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کېښی لاری مختلفې وی، څوک په نیکی پسی مندی ووهی او څوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وگرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی ډول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿يَوْمَ أَكْمَلُ لَكُمْ أَحْسَنَ عِلْمًا﴾ که نه چه گرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الهی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَفْرَكْنَا﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کېښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه وپروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیمو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کېښی د بریدلو یا مر کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کېښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کېښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کېښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د گردو (تولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانو ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته گرځیدلو کېښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت گرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام ویولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی گرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلْ شَهِدَآءُكُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا إِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعِدُلُونَ ۝٤٥

ووايه (ای محمده! دوی ته) راولی شاهدان خپل هغوی چه شاهدی ورکوی دوی (په دی) چه بیشکه الله حرام کړی دی دا شیونه، نو که شاهدی ورکړه دوی نو ته شاهدی مه وایه له دوی سره (مه ئی قبلوه اعتبار پری مه کوه!) او مه کوه متابعت د آرزوگانو (خواهشونو) د هغو کسانو چه نسبت د دروغو کوی آیتونو (احکامو) زمونږ ته او د هغو کسانو چه نه راوړی ایمان (نه) کوی یقین) په آخرت باندی حال دا چه دوی له ربه خپله سره برابروی (نور) شیان په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی عقلی دلیل خو پاس معلوم شو اوس که پر دغه له خپله ځانه جوړ کړی تحریم باندی تاسی کوم نقلی دلیل لرئ نو هغه راوړئ! آیا له تاسی سره داسی شاهدان موجود دی؟، چه داسی بیان وکړی، چه هوا د دوی په مخ کښی پاک الله دغه شیان حرام کړی وو، ظاهره ده چه داسی واقعی شاهد چیرې پیدا کیدی شی؟ او که دوه، خلور داسی گستاخ، سپین سترگی او بی حیاء کسان د داسی شاهدی ورکولو دپاره چمتو (تیار) هم شی نو د داسی کسانو شاهدی ته له سره غوږ مه پرځئ!، او مه د دوی د خواهشونو څه پروا کوئ. تر دی ځایه پوری د هغو شیانو بیان و چه مشرکانو پخپله رایه او هوا او هوس حرام کړی وو بیا د هغو له پاره ئی له خپله ځانه حیلې، پلمی (بهانی) او باطله عذرونه وړاندی کول، وروسته له دی نه هغه شیان بیانیږی چه د پاک الله له خوا حرام شوی دی او له پخوا راهیسی یی تل حرام کڼلی او حرام پاتی دی لیکن دغه مشرکان پکښی مبتلا دی.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ إِلَّا شُرُكُؤًا بِهِ شِئَاءٌ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ طَغَنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام کړی دی رب ستاسی پر تاسی باندی چه شریکان مه نیسئ تاسی له دغه (الله) سره هیڅ شی، او (نیکی کوئ تاسی) له مور او پلار سره په نیکی کولو سره او مه وژنئ تاسی اولاد خپل له (ویری د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزی) درکوو تاسی ته او هم دی ته،

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (له وجی) ځینی وختونه خپل اولادونه وژل او ویل به ئی چه

مونږ پخپله خواړه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او ورباندې وئې خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکې خو پاک الله دی چه تاسې او هم ستاسې اولادې او هم نورو مخلوقاتو ته ئې ورکوی، په بل ځای کښې د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسې له ویرې به ئې هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مگر ویرېږي کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟. څرنگه چه پخوانی طبقې ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودې فکر او سخته اندېښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال ډیروالی پريشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) ئې دلته له «من املاق» سره ﴿تَرْزُقُهُمْ﴾ او په هغه آیت کښې ئې له «خشية املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه: په قرآن کریم کښې درې ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردگار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسې مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکې دی. نو ځکه د خالق جل وعلی شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښې له گردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی. حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش گلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ

او مه نژدې کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدې کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسې کارونو له مبادیو او وسائلو ځنې هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسې چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ)، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو ځنې هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسې نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل ئې) مگر (وژنئ ئې) په حقه سره

تفسیر: د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښې داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښې د هغو تصریح واره

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه و هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذٰلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝۱۵

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کری دی الله تعالی تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکشی) تاسی.

تفسیر: له دی آیت شخه د دی گردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (۴) د بی حیایی گرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۝

او مه نژدی کیړئ تاسی مال د یتیم (پلار مری) ته مگر (ورنژدی شی) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسپړی دغه یتیم قوت (خلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مری) په مال کښی بی غایه تصرف حرام دی، هو! په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم خلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وگرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَنْ كِفِّ نَفْسًا إِلَّا أَوْسَعَهَا ۝

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مگر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر: یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په غای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالی هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْبُدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۝

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کېږي) نو حق (رېښتیا) ووايي اګر که وی (مقول له یا مقول عليه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیچا قربت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه ګرځي.

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوفُوا

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر: ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدې سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخوړئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذَلِكَ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝ وَإِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلي تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کپرو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعميل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هنی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کېږي په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هنی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر څوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تګ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او ګمراه کیږي.

تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کېږي ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصَّكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۳۷﴾ ثُمَّ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْ
اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يَوْمِئِذٍ ۙ

دا (اتباع د سمي لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د
دی چه غځان وساتئ تاسی (له گمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه)
ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت)
پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر
(دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د
رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر: معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَیْكُمْ﴾ څخه تر
دی غځایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او گرد (تول) انبیاء علیهم السلام او
شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام
پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی
کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په
شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت ورونه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په
ښه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل
کړی.

وَهٰذَا كِتٰبُنَا اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ وَّاْتَمِّمُوْهُ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک
دیر گټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویږیږئ (له عذاب
او غځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسې محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو
مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال
سره ستاسی په مخ کښی څلیری د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دلیل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطنی برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوځی: (ډیری ښیځنې (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن، د زړو سبرور، د سترگو نور، معنی صورت ئی روښان)

اوس ښی او کین ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالی، له رحمت ځنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله ځنی دی وویریږی! او زیار (کوشش) دی وکاری! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخې څخه مخالفت ونه کړی.

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دَرَسَتِهِمْ لَغَفْلِيْنَ ﴿٦٣﴾

(او نازل کړی ؤ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایع (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ؤ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاری ؤ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ؤ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالی پر شرائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورقه بن نوفل او نور له ډیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لگیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وگرځوی. مگر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ؤ اگر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمننې قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ويلي شوي چې کوم آسماني کتاب او شريعت زمونږ په لوري نه دي راغلي، او مونږ له هغو شرايعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم له پاره ليږلې شوي دي. دومره علاقه نه لرو نو بيا به مونږ د شرايعو پر ترک ولي ماخوږ کيږو! مگر نن دوی ته د داسې حيلو او پلمو (تدبيرونو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومي هدايت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری پرمې مستفيد شي او بيا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپين نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پريواته، شمال، ښی، او جنوب، سهيل گردو (تولو) هستيدونکو ته په ډير احتياط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی ليږلی شوی، او د ده مخاطب گرد (تول) جهان دی لکه چې د الله تعالیٰ په فضل او توفيق د عربو په وسيله د ملک العلام دغه آخری او عام پيغام د دنيا تولو ځايونو ته تبليغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْفُقُولُوا لَوْ أَنَّا نَزَّلَ عَلَيْنَا الْكِتَابَ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

يا چې و (نه) وايي (ای عربو په قيامت کښي) که وی مونږ چې نازل کړی شوی وی پر مونږ باندې کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی) نو هرومرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکي له دوی نه نو په تحقيق راغلي دي تاسي ته حجت ښکاره (عربي قرآن) له رب ستاسي او هدايت او رحمت (له) جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده

تفسير: يعنی د پخوانيو امتونو د احوالو له اوريدلو څخه ښائي ستاسي په زړونو کښي داسي يو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پيدا شوی وی که پر مونږ باندې د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځني زيات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسي ته له هغوی ځني ډير ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چې څوک ښه عمل پری کوی؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَجَذَى الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنِ الْآيَاتِ سَوَاءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُصْذِفُونَ ﴿٨٤﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنگ کوی (گرځی) له دی (آیتونو) ځنی، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنگ کوی گرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنگ به ئی کاوه (گرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو ځنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده ځنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَقَ عَمَّا﴾ دوه معناګانی له اسلافو ځنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ
بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا
إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ
انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٥﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پرنستی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی ځینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کښی چه راشی ځینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کښی څه خیر (نیکي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالی له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئی دوی نه قبلوی نو بنائی چه دوی دی خبری ته سترگی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرېنتی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شی چه د قیامت له علائمو څخه یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا راښیي چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشي او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ویجاړ کړ شي نو د موجوده طبیعي قوانینو په خلاف به ډیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثاله او بی ساری پېښی واقع شي چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرګند شي، غالباً له دی مقبولی حرکت او قهقري رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کېښی سره بوخت او لګیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د ګډوډ او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، ګواکي له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د څنګدن او نزعی وخت شروع کیږي، او همغسې چه «عالم الصغیر» یعنی د انسان د څنګدن په وخت کېښی ایمان او توبه نه قبلېږي ځکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د ګرد (تول) عالم په حق کېښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کېښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابة» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب څرګندیږي: کله چه د دغو علائمو ګرده (توله) مجموعه متحققه شي او دغه هلته کیدی شي چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شي نو د تویی ور تړل کیږي او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زموږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنگ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کېښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کېښی به د قیامت راتګ هم تش یو ډول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرېنتی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقره په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کېښی د ﴿هَلْ يُنْظَرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ الآية - کېښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شي! او د ﴿أَوْ كَسِبَتْ فِي أِيمَانِهِمْ خِيراً﴾ د جملی عطف پر ﴿أَمَنَّا مِنْ قَبْلُ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمه الله علیه او نورو محققینو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ينفع نفساً إيمانها أو كسبها خيراً لم تكن أمنت من قبل أو لم تكن كسبت في إيمانها خيراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کېښی به ئی ایمان نه نافع کیږي او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلېږي.

إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يَنْبِئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۵۹﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه غځینی ئی منی او غځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ﴾ الآية - څخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وښوئېږی نو د گمراهی لاری دیری دی، ټول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر هغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگړو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَطَىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (جزء د الشوری (۱۳) آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفريق نه لری، د زمان او مکان او خارجي احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاءو علیهم السلام راوړی ؤ د موسی علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له کردو (تولو) څنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د تولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو څنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیلې بیلې لاری راباسی، او د گوند (دله) او گوند بازی (دله بازی) په بلا آخته کیږی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د غادر څیړوونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گړد (تول) په ﴿تَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی څنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغښی سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینگ رهی (روان) اوسع! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرگند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که تویه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقې متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امثالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الْأَمثالُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٧﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مگر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په ترثید د عقاب)

تفسیر : په ﴿ثُمَّ يُعْطِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره دیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِمَامًا لِّمَلَّةِ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧١﴾

ووايه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی خومره لاری چه غواړئ، جوړی ئی کړئ!، او غومره معبودان چه دروئ، وئی دروئ!، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره راښوولی ده او هغه د خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د پیغمبران لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن هم په ټولو عربو او گردو (ټولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادیدی.

قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٧﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٣٨﴾

ووايه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د) ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هېڅ شریک ده لره (په دغو تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به ئی د غیر الله په نامه کوله. ټول مفسرین د ﴿وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «كنت نبيا و آدم بين الروح والجسد» محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبياء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد، بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د گرد (ټول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او له گردو (ټولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه پخپلی ترجمی کښی د «زه له گردو (ټولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له گردو (ټولو) ځنی اول فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاورې په اعتبار له دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه څرگندیږی. والله اعلم.

قُلْ اَعِيْزَ اللّٰهٖ اَبْغَىٰ رَبًّا وَّهٗوَرُبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بی له الله غوارم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غوارم) حال دا چه هم دی رب د هر شخیز دی،

تفسیر: پخوا د توحید فی الالهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی. یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل خوک نه دی، مستعان هم بل هیڅوک نشی کیدی، ځکه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی ﴿ اِلَٰهَ تَعٰلٰی وَاِلَٰهَ تَسْتَعِيْنُ ﴾ د الفاتحه د سورت (۴) آیت.

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّآ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰی ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۴۶﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیڅ یو نفس مگر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیڅ نفس گنهکار گناه د بل نفس (بلکه هر خوک خپل بار وړی)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به کړی تاسی په هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کښی په دینی امورو کښی).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کښی جگری کولی، او ویل به ئی چه راشی د توحید لاره پرېږدئ او زمونږ د شرک په لاری رادرومئ که په دی کښی په تاسی باندی څه گناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿ وَقَالَ الَّذِیْنَ كَفَرُوا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اَتَشْفِقُوْنَ عَلٰی الَّذِیْنَ

جزء ۲۰)

وَلَمْ یَحْمِلْ ظِلْمَهُمْ مِنْ شَيْءٍ اَلَمْ یَكُنْ لَّکُمْ اٰیٰتٌ

د العنکبوت (۱۲) آیت (۱) رکوع دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی چه د هر چا گناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د گناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وړی شی، باقی ستاسی دا جگری او اختلافونه کله چه د الله تعالیٰ په حضور کښی وړاندی شی گرد (تول) سره فیصله کیږی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) درېکارېږی) دا دنیا د فیصلی ځای نه دی. بلکه د امتحان او ازموینت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کښی ئی خبر راکړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ
فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۚ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ١٥٠

او دغه (الله) هغه ذات دی چه مگرغولی یی یی تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازموئی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا دیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښیونکی دی (د شاګرینو) دیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه ګان او نایبان درولی یی تر څو تاسی د ده له درکړو اختیاراتو څخه څرنګه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نایبان او وکیلان مگرغولی یی چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کښی.

(وَرَفَعَ) : او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی) یعنی ستاسی تر منځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزایاو. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کړل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کړل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماره کړل، څوک ئی ووی).

(لِّيَبْلُوَكُمْ) : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته یعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاګر له صابره ابن کثیر رحمة الله علیه له ﴿فِي مَا آتَاكُمْ﴾ ځنی هغه مختلفي درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرګندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازموښت كښې بيخي نالايق ثابت شى، حق تعالى د ده په حق كښې «سريع العقاب» دى، او هر چا چه لږ قصور كړى وي د هغه په حق كښې «غفور» دى او هر چا چه خپلې وظيفې پوره سر ته رسولې وي د هغه په حق كښې «رحيم» دى.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملك العلام)
(و نطلب منه فى الدنيا حسن الاقدام و فى العقباء حسن الاكرام)

(سورة «الاعراف» مكية الامن آية (۱۶۳) الى غاية آية)
(۱۷۰) فمدنية وهى (۲۰۶) آيات و (۲۴) ركوعا عدد تلاوتها «(۷)»
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ((۱۶۳) تر (۱۷۰) آيت پورې چه مدنى دى.)
(۲۰۶) آيتونه (۲۴) ركوع لري)
په تلاوت كښې (۷) او په نزول كښې (۳۹) سورت دى)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوى دى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْمَصِّ ۱ كُتِبَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صُدْرِكَ حَزْبٌ مِّنْهُ

(دا) كتاب دى چه نازل كړى (ليږلى) شوى دى تاته (اى محمده!) نو نه دى وى په سينه ستا كښې تنگى (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئى څوك نه منى)

تفسير : ابن عباس رضى الله تعالى عنه د «حرج» معنى په شك سره كړى ده، گواكى ﴿فَلَا يَكُنْ فِي صُدْرِكَ حَزْبٌ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُتَكِبِينَ﴾ سره يوه معنى ولري. رسول الله چه الله تعالى خپل كتاب پرې نازل فرمايلى دى د ده له شانه څخه لري ده چه د هغه د احكامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شك او شبهه د ده په زړه كښې لاره ومومى نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنى گمانو باندې پريښى دى لكه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه اختيار كړى ده. يعنى هغه ته (چه له گردو (تولو) خلافتو ځنې غوره شوى، او كتاب الله پرې نازل شوى دى) وړ (مستحق) او لائق نه دى چه د احقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالانو غنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی غنی منقبض او زړه تنگی شی، ﴿فَلَمَّا تَرَ لِبَعْضِ مَا يُوعَى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا﴾

(۱۲)

﴿أُنزِلَ عَلَيْهِ كُتُبًا مَعَهُ مَلَكٌ إِذَا نَزَّلَتْ نَزِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾

جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زړه کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرئت سره اداء کړی؟.

لِتُذْذِرَ بِهِ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۳﴾

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دی چه پند ورکړی پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر : یعنی د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسی مگردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام غنی خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿۴﴾

متابعیت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلئ تاسی.

تفسیر : ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ (زائده ده)، انسان که د حق تعالی د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتها، او د طاعت او معصیت پر نتائجو په پوره ډول (طریقه) فکر او دقت وکړی نو هیچیری به داسی جرئت ونه کړی چه د خپل کریم پروردگار نازل شوی هدايات پریودی او د شیاطین الاتس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړی له تیرو اقوامو غنی د هغو کسانو چه د الله تعالی د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی یی داسی رویه غوره کړی وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکړی شوی دی، وروسته راځی.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٥٦﴾
 دَعَوْهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥٧﴾

او دیر له (اوسیدونکو د) قریو (د کفارو او فجارو) غنی هلاک کړی دی
 مونږ دوی نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوی اوده
 (غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) یا اوده (غافل) به وو په غرمه کښې
 (لکه قوم د شعيب) نو نه به وه وینا د دوی کله چه رابه غی دوی ته عذاب
 زمونږ مکر دا چه ویل به دوی بیشکه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو
 چه د رسولانو تکذیب مو کاوه).

تفسیر: یعنی کله چه د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصیان له حده تیر شو، نو په دنیوی
 لذاتو او شهواتو کښې آخته او غرق او د الله تعالیٰ له عذابه بالکل بی فکړه او د استراحت
 اخیستلو په مزو کښې دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پری نازل شو بیا نو له دوی غنی په
 دی دهشتناکی منظری او هلاک کوونکی ننداری او اله گوله کښې گردی (تولی) لوی او
 ځانمنی (لوی) او تکبر هیر شول او له هر لوری د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ پیغه پورته او پرته
 (علاوه) له زاری ننوتی او ژړا او انگولا ځینې بل هیڅ شی به نه آوریډل کیږی. گواکې په دغه
 وخت کښې دوی ته واضح او څرگندیږی او دوی پخپله اقرار کوی چه پاک الله په هیچا باندی ظلم
 نه کوی مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تنبیه: د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرینو څو اقواله دی. غالباً محقق شیخ الهند
 رحمه الله علیه هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسیر او تفصیل مقرر کړی دی. لکه چه ویلی شی «توضاً
 ففعل وجهه و ذراعیه» هغه سری اودس وکړ نو ئی ووینځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور
 اعضاء په دی مثال کښې د مخ او لاسونو وینځل، د اودس کولو تفصیل او تفسیر دی. هم داسی
 دلته د هلاک کولو د تفسیر او تفصیل کیفیت په عذاب سره بیان کړ شو، والله اعلم عامو
 مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او دیر دی له اوسیدونکو د کلیو د کفارو او فجارو
 چه هلاک کړی دی مونږ یعنی چه اراده کړی وه مونږ د هلاکولو د دوی پس راغلی دی اهل د
 هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپې چه وخت د غفلت او خوب دی یا به دوی د غرمې په خوب اوده
 وو چه وخت د ارام او راحت دی او عذاب پکښې دیر سخت دی.

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٨﴾

نو خامخا ویه پوښتو (په قیامت کېښی) هر ورو (خامخا) هغه (امتونه) چه لیږلی شوی دی دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئی کړی) او خامخا ویه پوښتو هر ورو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی چه ستاسی امتونو څرنگه اجابت وکړ؟)

تفسیر : له هغو امتونو څخه چه پیغمبران پکښی مبعوث ورلیږلی شوی دی پوښتنه کیږی. ﴿مَّا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟ او له مرسلانو څخه پوښتنه کیږی چه ﴿مَّا أَجَبْتُمُ﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟.

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٥٠﴾

نو خامخا بیان به کړو مونږ هر ورو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره او نه یو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران یو).

تفسیر : یعنی ستاسی هیڅ یو لوی او وړوکی ډیر او لږ عملونه یا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بی د نورو له وسیلې له یوی یوی ذری خبردار یو له خپل ازلی محیط علم سره سم گرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ته مخامخ کیښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا لیکلی شوی دی د یوه ویښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کیدی او د هغو په وسیله اطلاع ورکول یوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالی پخپل علم کښی معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجیږی.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلُمُونَ ﴿٥٢﴾

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کېښی حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (یا تللی شوی نیک عملونه) د ده نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالی) او د هر چا چه سپک وختل تولونه (یا تلل شوی بد عملونه) د ده (یعنی له نظره ولوید) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو
بی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او
تری انکار به بی) کاوه .

تفسیر : د قیامت په ورځ کښی د گردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی
اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک
شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره
موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی
شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتیږی او که همغه عمل په ریا او ریب
ځان بودانی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په
آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی)
نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیریږی او که حسنات ئی سپک وختل نو
بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او
هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی
چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولیدل، او تلل
کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «گراموفون» کښی چه دغه ډیری لونی او اوږدی ویناوې قید او ضبطیږی،
آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه
پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر
گرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «گراموفون» کښی سره تولیږی؟ او تل ساتله
کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د گراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته
دا خبره هیڅ لری نه ده چه د گردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار
کیږدی چه په کښی گرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او
حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بشرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن
کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرگند شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره
کیږی چه پکښی کفتین (پلی) او شاهین (ډندی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه
میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلومولو طریقه
او اصول به څرنگه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری
دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی
شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی
په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسې عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم نئی مونو به پاک قرآن او یا مبارک سنت راهبوالی دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زموږ مطلع کیږل زموږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلی او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندې به چه د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندې مونو سره له دی چه اوس په دی فانی عالم کېږي هستوگنه لرو نشو پوهیدی. د هم دی وړی دنیا موازینو (تلو) ته وگورئ! چه څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چه طلا، نقره او جواهرات پکښې تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چه غلی دانی، لرگی، میوی او نور شیان پکښې تلل کیږی بله هغه عمومی تله ده چه لوی تجارتی پیتی او بارونه پری تلل کیږی (او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راڅرگندوی چه د ساعت د ستنې په شان وی او بله هغه تله ده چه ښی او کین لور ته په سانتیگرامونو او دیسیگرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنگر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسيره په دی «مقیاس الهوا، مقیاس المیاه، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضييق» او نور هم یو یو ډول (طریقه) موازین دی چه په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې او د لنډلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجې څانته راڅرگندوو. ترمایتر، زموږ د بدن د داخلی حرارت (چه له اعراضو ځنی دی) داسی اندازه او تول راښکاری چه اوس زموږ په وجود کېږي دومره درجه تودوخې شته، کله چه په دنیا کېږي مونو په شلهاؤ داسی جسمانی موازین وینو چه په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجې او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خبره څه اشکال لری چه دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کری چه په هغی سره زموږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راڅرگند شی. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زموږ به نئی ظلم او تری به نئی انکار (کاوه) او هم دا له آیتونو ځنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چه هغه نئی په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٥﴾

او خامخا په تحقیق غای (او قدرت او تصرف) درگیری دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په غمکه کښی او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغی غمکی کښی، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسئ تاسی.

تفسير : (دغه «قليلًا» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دى ځايه د ځينو آفاهيه ژ او انفسيه

و آیتونو ذکر او بیان شروع کیږي، چه په هغو سره له یوی لوری د حق تعالیٰ پر وجود باندی د دی جهان د کارخانۍ په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوری توجه ورکری شوی ده او له بل لوری د نبوت ضرورت او د انبیاء علیهم السلام د راتگ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (آخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راجکاری) بیانپوی چه دغه آیتونه د هغو د توطیې او تمهید په ډول (طریقه) مقدم کری شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا
 لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا الْاِبْلِیْسَ لَمْ یَكُنْ مِنَ السَّٰغِدِیْنَ ۝۱۱ قَالَ
 مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اُمِرْتُ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِيْ
 مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِیْنٍ ۝۱۲ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَاَنتَ كَاۡفِرٌ
 لَّكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّٰغِرِیْنَ ۝۱۳

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرستو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (تولو) مگر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه ؤ دی له سجده کوونکو ځنی. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعميل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته!؟ وویل «ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوږه او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی ځنی. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوگنی، ژوندانه، خوړلو او چښلو وسایل تیار او تهیه کړی دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورین تصویر ته داسی روح او حقیقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسیله ستاسی پلار آدم علیه السلام «خلیفه الله» او «مسجود الملائکه» وگرځید او وجود ئی د گردو (تولو) انسانی افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بیا ئی شیطان (چه په دغه وخت کښی یی د آدم علیه السلام د تعظیمی سجدی څخه په دغه سبب غاړه غړولی وه چه زه غوره یم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره یم له ده چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او اور لطیف علوی نورانی جوهر دی او پیدا کړی دی دی آدم علیه السلام له ختی او خته کثیف ظلمانی جسم دی) ازلی مردود، وگرځاوه، ځکه چه هغه سجود د الهی خلافت د علامی په ډول (طریقه) ؤ، «ملائکه الله» چه وروسته له بحثه او تمحیصه او صریح امتحانه د (آدم) پر علمی فضیلتونو او روحانی کمالاتو مطلع شوی وی، څنگه یی چه د الله تعالیٰ حکم واورید، گردی (تولی) په تعظیمی سجده ولویدی، او په دغه صورت سره یی د «خلیفه الله» په مخ کښی د خپل (الله) سره کامله وفا شعارۍ او اطاعت ثابت کړ او لعین ابلیس چه ناری الاصل جنی ؤ مگر د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) د ملائکو په ډله کښی شامل کړی شوی ؤ، بالاخر د خپل اصل په لوری وگرځید، او د ده نظر د (آدم) له مادی جوړښت څخه د ﴿وَلَقَدْ فِتْنَتُنَا﴾ تر سر او راز پوری تجاوزونه کړی شو، نو ځکه یی د حضرت الهی د صریح حکم په مقابل کښی د ﴿اَنَاخِيْرُهُ﴾ ﴿خَلَقْنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ دعوی وکړه د دی په پای (اخر) کښی ئی ابا و استکبار او د صریح قاطع نص تردید یوازی پخپلی رأیی او هوئی او هوس سره وکړ، او له الله تعالیٰ سره د بحث او مناظری د ارادی او تصمیم لامله (له وجی) د همیش لهاره د قربت له مرتبې ځنی ښکته ولوید او د الله جل جلاله له رحمته دیر لری وغورځید، فی الحقیقت پر هغه شی چه شیطان دیر فخر او ویاړ کاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدی هلاکت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طهش، علو او افساد دی، خلاف له خاورۍ چه په مزاج کښی یی استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابلیس چه ناری الاصل ؤ د سجدی د حکم له آوریډلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأی قائمولو کښی ئی تلوار او جلتی وکړه او په پای (اخر) کښی د سرعت، تکبر او تعالیٰ له لاری د رخی (کښی) او حسد په اور کښی ولوید چه د هغه له سببه د دوزخ په اور کښی هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چه له آدم علیه السلام څخه غلطی صادره شوه، نو دغه خاورین عنصر ته الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د عاجزی، انکسار، انقیاد، استکانت او استغفار لار ښوونه وکړه، لکه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى﴾ نتیجه پیدا کړه، نو ځکه ویل کیږی چه لعین ابلیس د خپلی مادی او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضیل او لویۍ په ادعا کښی وغولید، لکه چه «حافظ شمس الدین ابن القیم رحمه الله علیه په «بدائع الفوائد» کښی په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضلیت پر اور باندی ثابت کړی دی ومن شاء فلیراجعه.

﴿فَمَا يَكُنْ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا﴾ الآیه - نو نه دی لائق تاته ای ابلیسه! دا کار چه تکبر لونی

نافرمانی و کړی په دی غای کښی نو ووغه تری بېشکه چه ته ئی له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر (یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالیٰ هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو غای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د ډیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکښی فائز ؤ، د خپل تکبر او لویي له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبيه : د ابلیس تر یوی اوودی مودی پوری د پریستو په ډله کښی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبيه ده چه الله تعالیٰ په مکلفینو کښی د هیچا فطرت حتی د شیطان هم داسی نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدی په لوری تلوو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (ډیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کښی انتهائی ترقی وکړی تر دی چه د ملائکو په ډله کښی هم داخل شی.

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وگوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورغی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شی)!. وویل (الله) بېشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو غځی ئی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنگه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهی علم کښی موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شی کله چه د الله تعالیٰ حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کړی نو دغه عالم ئی پیدا کړ،

﴿لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ ظَالِمٌ﴾ (۲۸) جزء د

الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو گردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالیٰ کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلغو ته حاصل شی هم دغه الهی معرفت دی چه ﴿وَمَا خَلَقْتُ الذِّكْرَ وَالْإُنْثَىٰ إِلَّا مِن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ (۲۹) له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په ډیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کښی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د گردو (تولو) وسائلو په استعمال کښی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کښی د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسپړی او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالی د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۚ وَلَا يَزَالُ الظَّالِمِينَ الْعَمَىٰ أَغْمَرَهُمْ﴾

﴿۱۲﴾ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰ رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی نی چه زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم ډول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالی له لوری د نیابت او خلافت په ډول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراره شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿وَاسْتَغْفِرُ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمُ بِجَبَلِكَ وَرَجَلَكَ﴾

﴿وَسَلَّمَ عَلَىٰ الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَّ لَهُم مَّا يَبْدَأُ اللَّهُ الْفِتْنَةَ الْأَخْرُورَ﴾ (۱۵ جزء د «بنی اسرائیل» ۶۴ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالی خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسپړی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وگرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنګه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندیښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو ځنی د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال ډګر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخواتیم».

قَالَ فِيمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

وویل (ابلیس) نو قسم دی په ځمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داری غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورغی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ لَا تَبِيتُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ
وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٤﴾

بیا خامخا راځم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د
دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د
دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندی یرغلونه (حملی) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د
جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د
لعین ابلیس اټکل او تخمین ؤ چه سم ونخوت، ﴿وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا
فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع).

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمَلْنَا جَهَنَّمَ مِنْكُمُ اجْتَبَعِينَ ﴿١٥﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن
کری شوی مردود رتلی شوی (لری کری شوی ئی له رحمته). (قسم دی)
خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډک به
کرم هر ورو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له)
تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کښی
همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیږی او د ناشکرانو کثرت به د
دوزخ په برخه کیږی. ګواکی په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له
دومره کثرت سره هم د «خلیفه الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيَا دَاۤمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِيْنَ ۝۱۹

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) بنه ستا «حوا» په جنت کښی نو خورئ تاسی دواړه له هر غایه (او هر شی غنی) چه خوښه مو وشي او مه نژدی کښی تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شی به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو غانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالی عنها ته اجازه وه چه بی له هېڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او او ودی چڼی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی څخه چه د هغی خواړه د جنتی ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کښی! که نه نقصان به درورسیدی.

زما په فکر کښی دلته د ﴿تَكُونَا مِنَ الظَّالِمِيْنَ﴾ ترجمه داسی وکړه شی دیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شی تاسی له زیان موندونکو غنی» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راغی، لکه چه ﴿وَلَوْ تَطَوَّلْتَ مِنْهُ لَشِئْتَ﴾ ۱۵ جزء د «الکھف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ
عَنْهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ۝۲۰ وَقَسَّهٖمَا إِنِّي
لَكُمَا لِنَاصِحٍ ۝۲۱ فَدَلَّهُمَا بِعُرْوَةٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وُرْقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا الْمَلَكُ
أَنَّهُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝۲۲

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پټ کړی شوی دی له دی دواړو غنی له غلیظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یی منع کړی تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی غنی مگر له دی جهته چه نه شی تاسی دواړه پرېشتی (په مرتبه یا په ښائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشی تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کېښی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی ته او مائل ئی کړل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولگیدل دواړه چه سره نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پت کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه وئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما تاسی ته «چه پام وکړئ پوه شی» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړی مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ ښائی چه دوی به داسی گڼلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خورلو ملائک گرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالی د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کړی وی، لیکن غالباً د ﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ﴾ او ﴿لَنْ هَذَا عَنْكُمْ وَلَا مِنْكُمْ﴾ (لاری مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څنګه چه د مریضی له تعلیل څخه څرګندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالی اوامر او نواهی هم غینی تشریمی دی چه له هغو څخه مخالفت کونکی قانوناً مجرم گڼلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریع منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریع نه ده او یواځی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کېښی دیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده ښایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت، د شفقت نهی گڼلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغی مخالفت دومره زیات شی نه وی گنلی خو څرنگه چه د انبیایو علیهم السلام ډیر لږ ښویدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظیم او زیات شمیرل کیږی، نو ځکه د خپلی غلطی د ظاهری نقصان گاللو (تیرولو) څخه برسیره تر یوی اوږدی مودی پوری په توبی او استغفار او په ژړا، وایلا کښی مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿تَوَّابٌ عَلَيْهِمْ رَحِيمٌ﴾ نتیجی ته ورسیده.

(و آدم د سترگو تور له انوارو د قدیم

چه وینهته لویوی په سترگو ښکاری غر غوندی عظیم)

﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآية - نو کله چه وشکله دغو دواړو میوه د دغی ممنوعی ونی نو ښکاره شول دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی. یعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه وویست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقیقت کښی د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ یو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ څیری شوی وی. په همغه اندازه به جنتی له لباسه بی برخی کیږی، الغرض شیطان کوبښن وکر چه آدم علیه السلام نافرمانی ته واړوی او په عصیان کښی ئی اخته او مبتلا کری چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طریقہ تری وایستل شی. دا زما خیال دی. لیکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د یوه طبیعی اثر په شان څرگند کری او لیکلی ئی دی چه. «په جنت کښی د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامی) چه ؤ له سره نه بدلیدل، ځکه چه د هغو د ایستلو لپاره هیڅ یو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء علیهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه گناه له دوی څنی څرگنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پیدا او له خپلو انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاؤ ئی ولیدل.» گواکی د دی ونی له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انسانی کمزوریو لویدلی وه پورته شوه د ﴿سَوَاءٌ﴾ په لغوی معنی گانو کښی ډیر وسعت شته د قابیل او هابیل په قصه کښی ئی «سَوَاءٌ اخیه» فرمایلی دی. په حدیث کښی «احدی سَوَاتِکَ یا مقداد!» راغلی دی. تر اوسه د آدم علیه السلام په نظر کښی یوازی د ده سادگی او معصومیت ؤ او د ابلیس په نظر کښی یوازی د هغه خلقی کمزوری وه. لیکن د «اکل الشجرة» څخه وروسته آدم علیه السلام هغه خپله خلقی کمزوری په خپلو سترگو ولیده نو کله چه پس له دی غلطی څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعین ابلیس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهای نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهید چه دغه مخلوق سره له ښویدلو هم زما په پنجو کښی نه لویږی ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ ښائی په هم دی لحاظ په تورات کښی (د ابن قتیبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخیر والشر» په نامه سره موسومه کری شوی وی. والله اعلم

او ولگیدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر ﴿وَوَفَّقْنَا لَعْنَتَنَا عَلَيْهِمُ وَلْنَرْبَحُنَا﴾

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پت کړی ځان خپل) یعنی بریند شول او له دیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پتاوه. له دی نه معلومیږی. اگر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لمر وی مگر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَ رَبِّنا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَعْفُ رُبَّنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ
الْخٰسِرِيْنَ ﴿١٣﴾ قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١٤﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هر ورو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شی «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یی. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس گردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت دګر زمونږ دغه ځمکه ګرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيْهَا خَيْرٌ وَّفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَّمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ ﴿١٥﴾

و فرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مړئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راییستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په ډول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سړی د څو ورځو یا د څو ګریو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مړ شی نو آیا هغه به

د ﴿فِيهَا ثَمَرٌ وَنَبَاتٌ مَّوْتُونَ﴾ خنجه مخالف وی؟ خنجه چه دی په دغه وخت کښی پر ځمکه نه دی. په بل ځای کښی داسی ارشاد دی چه ﴿وَبِهَا حَقْلٌ وَنَخْلٌ لَّيْسَ فِيهَا مِمَّا يُحْتَمَىٰ فِيهَا﴾ نو هغه سری چه په ځمکه کښی مر او په ځمکی کښی خښ نشی هغوی به څرنگه په ﴿فِيهَا ثَمَرٌ﴾ کښی داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضایا د کلیبی په ډول (طریقه) نه دی استعمال شوی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَنۡزَلْنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسًا يُّوَارِيۡ سَوَآئِرَکُمۡ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقۡوٰی ذٰلِکَ خَیۡرٌ ذٰلِکَ مِنْ اٰیٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّکُمۡ یَذَّکَّرُوْنَ ﴿۲۷﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لیرلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پتوی عورتونه ستاسی او «درلیرلی مو دی لباس د ښایست او» د زینت کالی، او لباس (کالی) د تقویٰ (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقویٰ» خیر «بهتر ډیر غوره» دی (له نورو) دغه «رالیرل د پوشاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلي (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی)

تفسیر : له ﴿اَنۡزَلْنَا﴾ ځنی مراد د مادی او نورو پیدا کیدل او د هغی د جوړولو د تدبیر ښولو دی اکر که د ﴿اَنۡزَلْنَا﴾ لفظ ډیر ځلی په داسی ځایونو کښی ویل کیږی چه یو شی له پاسه ښکته خوا ته لیرل یا راوړل کیږی، مگر ډیر ځلی له هغه ځنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مرادیږی چه د مرتبی په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کیږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿وَاَنۡزَلۡنَاکُمۡ مِّنَ السَّمَآءِ سَآءً مُّوْتٍ﴾ یا ﴿وَاَنۡزَلْنَا الْحَدِیۡدَ فِیۡهِۭ بَآسٌ شَدِیۡدٌ﴾

﴿وَلِبَاسُ التَّقۡوٰی ذٰلِکَ خَیۡرٌ﴾ او کالی د تقویٰ چه دی دغه لباس التقویٰ ډیر غوره دی له نورو یعنی برسیره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږی او ځان پری پتیری او ډول (طریقه) او سینگار پری کیږی یو معنوی لباس هم شته، چه عظیم الشان قرآن ئی ﴿وَلِبَاسُ التَّقۡوٰی﴾ بولی او د باطنی زینت او ښایست وسیله گرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعلیت درجه نه مومی چه په ده کښی ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښی دی. او د ظهور او فعلیت په ډگر کښی نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کریم په ﴿وَلِبَاسُ التَّقۡوٰی﴾ سره یاد کړی دی او د باطنی زینت، ښایست او سینگار ذریعه گرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بدن لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه: دښمن له تاسی ځنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کښی د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښی تقوی او پرهیز گاری وی. یعنی نارینه دی ورېښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینگار نورو ته ښکاروی. **﴿ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ﴾** دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی برېند والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر گذار اوسی.

يٰۤاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوٰیكَ مِنَ الْجَنَّةِ يَتَزَوَّجُ
عَمَّ مَلْبَاسٍ مَّا لِيْ بِهِ مَسْوَءٌ اَمَّا اِنَّكَ يٰۤرِکْمُ هُوَ وَقَبِيْلُهُ مِنْ حَيْثُ
لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۵﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کری تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی بیشکه مونږ گرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کری شوی دی، یعنی له جنت ځنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسی چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسی! **﴿لِيَوْمَ مَسْوَءٌ اَمَّا اِنَّكَ يٰۤرِکْمُ﴾** الآية - لپاره د دی چه وښی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی،) یعنی هغه دشمن چه مونږ ته له داسی پتونی څخه گوری، چه مونږ ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره گرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسی! د داسی دشمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی **﴿لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ الْغَفِيْرُ الْحَكِيْمُ﴾**

تنبیه : د ﴿لَا تَزِرُكُمْ وُجُوهُهُنَّ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَ﴾ قضیه مطلقه ده دائمه نه ده، یعنی دیر غلی داسی وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته گوری له دی وینا ځنی دا خبره نه لارمېږی چه په هیڅ یو وخت کښی به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رویته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لند لیدل دی.

﴿لَا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ﴾ الآية - بیشکه مونږ گرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی،) یعنی کله چه دوی له خپلی بی ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چه وروسته له دی په (۸۶۱) مخ کښی راځی ﴿إِنَّهُمْ يُخَدُّوْنَ الشَّيَاطِينَ أَقْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنََّّهُم مُّقْتَدُونَ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښی هیڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملگری گرځولی وو همغه ور ملگری کرل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۶﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایي «دروغ ترئ» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بریند طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه څخه سلیم عقل او صحیح فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسی شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکی او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د گندگی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنگه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان گرځولی دی، وگورئ له گردو (تولو) څخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوڅ لږ وگرځیدل، مگر هغوی د شرم او حیاء لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرگنده شوه چه بریندتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پتولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بریند طواف کولو کښی د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنگه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

خومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفريط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم وپوړئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولغ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی یی پیدا کړی یی تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شی تاسی «پس له مرگه».

تفسیر : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علی ما قال غیر واحد - العدل، و هو الوسط من کل شیء - المتجانس عن طرفی الاقراط والتفریط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالیٰ په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (بیج کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او ردائلو حکم ورکوی؟»

غالباً محقق شیخ الهندرحمة الله علیه «مسجد» میمی مصدر گنلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وگرځوئ. مکر ځینی نور مفسرین له ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالیٰ د عبادت په لوری تل په استقامت او له زده متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالیٰ لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریقی سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة والسلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د گردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندگانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالیٰ پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ﴾

الَّذِينَ ﴿ کُنْی مَندرج دی.

﴿ کَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴾ لکه چه اول غلی ئی پیدا کری ییغ تاسی له نشت نه بیا به هم داسی پیدا شیغ تاسی وروسته له مرگه) یعنی لکه چه په اول کنبی الله جل جلاله ستاسی له پیدا کولو غنجه عاجز نه و هم داسی ستاسی له اعادی او بیا ژوندی کولو غنجه هم عاجز نه دی او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لاری تللو ته د دی لامله (له وجی) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری چه وروسته له مرگه بل ژوندون راتلونکی دی چه په هغه کنبی د دی موجوده حیات نتائج ور وړاندی کیږی نو ښائی د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکری شی! ﴿ وَتَسْتَغْفِرُونَ ﴾ مَا قَدَّمْتُ لَكُمْ

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿۳۰﴾

یوی دلی ته هدایت وکړ (الله په توفیق د ایمان سره او) هدایت ئی نه دی کری بلی دلی ته چه مقرر شوی ده پر دوی گمراهی، بیشکه چه دوی نیولی دی شیطانان دوستان (خپل معبودان) بی له الله غنی او گمان کوی دوی چه بیشکه هم دوی هدایت موندونکی دی (سمی صافی لاری ته او واقع کنبی داسی نه ده.)

تفسیر : یعنی پر هغو باندی چه گمراهی مقرر شوی ده هغوی هغه خلق دی چه پاک الله ئی پری ایښی او شیطان ئی خپل دوست او رفیق گرځولی دی چه د ده په خوله کوی او خبرو ته ئی غوږ ږدی او د تعجب غای دا دی چه سره د دی صریحی گمراهی دوی داسی گومان کوی چه مونږ پر سمی صافی لاری باندی روان یو او له مذهبی حیثیته کومه د عمل رویه چه مونږ اختیار کری ده هغه ډیره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل غای کنبی یی فرمایلی دی ﴿ الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلَهُمُ فِي الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴾ (۱۶ جز د الکهف ۱۰۴ آیت ۱۲ رکوع).

تنبیه : د دی آیت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند کافر» په شان «مخطی کافر» هم چه د خپلی واقعی غلطی لامله (له وجی) باطل حق گنی په ﴿ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ﴾ کنبی داخل دی، که دغه غلط فهمی د پوره فکر او غور نه کولو له وجی وی یا له دی سببه وی، چه اگر که ده په ښکاره ډول (طریقه) سره خپل پوره قوت، غور او فکر چلولی دی خو په مقصد نه دی رسیدلی ځکه چه پر داسی صریحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسیدلو غنی دغه خبره خرگنده ده چه ده فی الحقیقت په استدلال او د خپل فکر په کار آچولو او استعمال کنبی

تقصیر کړی دی، ګواکې هغه شیان چه پری ایمان راوړل د نجات مدار دی دومره روښانه او واضحه دی چه له هغو څخه انکار غیر له عناده او د فکر او تامل له قصوره بل هیڅ شی نه دی. په هر حال شرعی کفر داسی زهر دی چه که په قصد یا په سهوه په هر ډول (طریقه) سره چه وخوړل شی د انسان د وژلو لپاره کافی دی زموږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعانی» کښی چه د ځینو د څه اختلافاتو نقل پر دغی مسئلې باندی کړی شوی دی له هغو ځنی مراد «جاحظ» او «عنبری» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» کښی نه دی داخل بلکه سره له دی چه معتزله ګڼل کیږی، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام کښی خبری کوی نو ځکه د «روح المعانی» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسی لیکلی دی: «والله تعالیٰ الحجة البالغة والتزام ان کل کافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق کنار علی علم».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِزِيْنْتُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ۝۳

ای ځامنو د آدمه! واخلی تاسی زینت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو (جامو) د عورت ستر) او خوړی او چښی او اسراف «بی ځایه خرڅ» مه کوئ تاسی، بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (بی ځایه خرڅ کوونکی)

تفسیر : دغه آیتونه د هغو کسانو په تردید کښی نازل شوی دی چه د کعبه الله طواف به ئی په برینده کاوه او هغه ئی لوی قریت، ثواب او پرهیزګاری ګانه او د اهل جاهلیت ځینو کسانو د حج په ورځو کښی د سد رمق ځنی زیات شی نه خوړ او د غوړیو او نورو دسوماتو استعمال به ئی پریښوده، ځینو به د وزی د غوښی او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (ټول) شیان ئی راوښوده چه دا شیان له سره د نیکی او تقویٰ خبری نه دی. د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسی د بدن تستر (پټول) او تزین (ښائست په عمل راځی) د عبادت په وخت کښی د نورو وختونو په نسبت لا زیات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کښی د ده د ګردو (ټولو) نعمتونو له اثر او ښو سره حاضر شی او هر هغه شیان چه الله تعالیٰ د خوراک او پوښاک لپاره درکړی دی له هغو ځنی متمتع شی! په دی شرط سره چه اسراف پکښی ونه کړئ! د اسراف معنی له حده تجاوز، او له میچه تیریدل دی. او هغه شو ډوله دی: لکه چه حلال حرام وګنی یا له حلالو تیر له حرامو هم متمتع شی، یا په خوړلو او چښلو کښی له حرص او بی تمیزی څخه کار واخلی، او له اندازی ئی زیات وخوړی، یا ئی بی له اشتها و خوړی، یا ئی ناوخته وخوړی یا دومره لږ وخوړی چه د جسمانی صحت او قوت

عمل لپاره کافی نه وی، یا د صحت مضر شیان استعمال کړی او غیر ذلک. د اسراف لفظ دغو کردو (تولو) امورو لره شاملیدی شی، بیخایه خرڅونه هم په اسراف کېږي شامل دی. د هم دی تعمیم په لحاظ مخینو اسلافو فرمایلی دی (جمع الله الطب کله فی نصف آیه) الله تعالیٰ گرد (تول) طب په نیم آیت کېږي سره تول کړی دی.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ
كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْقِصَّةَ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٧٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړی دی زینت د الله هغه چه ایستلی ئی دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کړی دی) پاک لذیذ شیان له رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ یعنی دا یو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زینت او طیبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دی چه ایمان یی راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی ژوندون لو خسیس کېږي حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قیامت کېږي هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهیږی «پری».

تفسیر : یعنی ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کړی دی هغه زینت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ایستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه ورېښم یا وړی او له کانونو لکه څڅره. او بل پاکیزه شیان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی یا د څښلو (څکللو) وی لکه اوبه، شوده، یعنی دا یو هم نه دی حرام، ووايه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زینت او طیبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، یعنی هم دوی ته پیدا شوی دی اما په دنیا کېږي کفار هم تبعاً ورسره شریک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو ته دی بی شریکه په عقبا کېږي هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بیان کړ مفصل بیانوو باقی تول احکام د دین بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهیږی او فهمولی شی. د دنیا گرد (تول) شیان څکه پیدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طریقه گټه (فائده) واخلي او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کېږي مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنیا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطیعانو د استفادی لپاره

پیدا شوی دی هوا! کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو ځنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقوی کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً دیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو ځنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وگنله شی او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿مَنْ كَانَ يَرْيِدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَوِ الْيَوْمَ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُحْسِنُونَ
أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَبَّوْا فِيهَا وَبِطُلْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱۶ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل ایمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره دیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو ځنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «در منشور» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وبال وگرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او وبال گرځی.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره گناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) گناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیولی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) وواپی تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» ځنی عامه گناه مراده ده. او ځینی مخصوصی گناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه گناه ده چه د هنی تعلق د گناه کوونکو څخه ماسوا نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښې داسې خبرې له خپله ځانه جوړې کړې چې بیخي شرعی اساس ونه لري او بیا د هغو نسبت الله تعالی ته وکړي لکه چه د فحشاو په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٧﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نېټه) شته (د مرګ یا د عذاب که ایمان رانه وړي) نو کله چه راشي اجل (نېټه) د دوی نه به وروستی کیږي دوی (تری) یو ساعت او نه ږومبی کیږي دوی (تری).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږي. کله چه د وعدې وخت ورسپړي نو تأخیر یی عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفی ضروری شوه مګر تقدیم ئی خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟ د دی شبهې له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿وَلَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ منلی دی. او ځینی د ﴿وَلَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نزدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومی محاوراتو کښې د یوه شی د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښې ئی دوه خواوې وی ډیر ځله د هغې خوا نفی خو مقصوداً کیږي چه محتمل الثبوت وی، او د بلې خوا نفی چه لا له پخوا غیر محتمل وی یواځی د مبالغی، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږي. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنی د یوه شی د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښې وائی چه د هغه شی په قیمت کښې هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته؟ او هم دغه ئی قیمت دی! دکاندار ورته وائی هوا خانه! په دغه ویلی شوی قیمت کښې هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته! او هم دغه قیمت ئی واجبی او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښې مقصود بالذات (کمی) دی، مګر د (زیادت) لفظ یواځی د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغی لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دی کلام څخه اصلی غرض هم دا دی چه د الله تعالی وعده هر کله چه ورسپړي بیا تأخیر پکښې نشته، او له سره وروسته کیدونکی نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښې د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفی مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځی د وعدی په ټینګوالی د زور آچولو یو اسلوب دی یعنی پر الله تعالی دروغ تړونکی او د هغه د لوری د حرامو حلال کوونکی او نور متمردین دی د الله تعالی پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغرورېږي. او نه دی بی فکره اوسی، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالی له جانبې یوه تاکلی (مقرره) موده مقررې شوی ده. هر کله چه د دوی د سزا نېټه او وعده ورسپړي نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکی ده او له سره وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

يٰٓبَنِي آدَمَ اِمَّا يٰٓتَيْتُكُمْ رُّسُلٌ مِّنْكُمْ يَفْضُوْنَ عَلَيْكُمْ اَيْتِيْ فَنِيْ اَنْتُمْ وَاَصْلُكُمْ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا
وَاَسْتَكْبَرُوْا عَنْهَا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝

ای غامنو (اولاده) د آدم! که راشی تاسی ته رسولان له تاسی غنی چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه «د کتاب» زما «یعنی شرعی احکام» نو هر څوک چه غان وساتی (له تکذیب څخه) او اصلاح «نیک» کړی (عمل خپل) نو نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کیږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کړی آیتونو زمونږ ته او کبر «سرکشی کوی» له «قبلولو د» هغی آیتونو هم دغه کسان صاحبان «ملگری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښی تل وی.

تفسیر : ابن جریر د ابو یسار سلمی رحمة الله علیه غنی نقل کړی دی چه دغه خطاب د ﴿يٰٓبَنِي آدَمَ اِمَّا يٰٓتَيْتُكُمْ﴾ الآية - گردو (تولو) بنی آدمانو ته په عالم ارواح کښی شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آیت ۴ رکوع له سیاق څخه معلومیږی ﴿قُلْنَا اهْبِطُوْا مِنْهَا جَعَلًا اَنَّا بَارِئًا مِّنْ هٰٓؤُلَآءِ﴾ الآية - او د غینو محققینو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښی هر قوم ته شوی دی دا د هغو څخه حکایت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع گانو څخه پخوا جریان لری د هغه د ترتیب او تنسیق څخه دغه خبره پخپله ظاهریوی کله چه آدم او حواء علیهما السلام له خپل اصلی مسکن (جنت) څخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسانی (ارام) او فراخی ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت څخه د ژوندانه د وخت د تیږولو حکم ورکړی شوی ؤ په عارضی ډول (طریقه) سره محروم کړی شو. بیا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه ولیدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلاقی او د آدم علیه السلام تمامی اولادی ته د پلرنی میراث د اعادی په نسبت څه هدایتونه ورکړل شی لکه چه د آدم علیه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم یی د ﴿يٰٓبَنِي آدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَیْكُمْ لِبَاسًا﴾ الآية - خطاب ور شروع کړ، تر دری څلورو رکوع گانو پوری د همغو هدیاتو سلسله جاری وه. په دغو آیتونو کښی د آدم علیه السلام تولی اولادی ته چه گواکی په یوه وخت کښی گرد (تول) سره موجود گڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو څخه وروسته مونږ تاسی ته د جنتی لباس او طعام په ځای د ځمکی د لباس او طعام تدبیر فرمایلی دی. اکر که د جنت خوشالی او اطمینان دلته در میسر نه دی بیا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکړی ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکړی شی. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هونیار اوسئ! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړئ! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ځنی وژغورئ (وستائ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالیٰ له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانب معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالیٰ په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالیٰ آیتونه تاسی ته آوری او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالیٰ ځنی وویږئ! او ناکاره کارونه پرېږدئ! او تری بیزاره شی! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیږئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسوا بل هیڅ شی نه وی، هو! که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوږنی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سواء بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاء او رسولانو د راتگ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ
يَنَالُهُمُ صَيْبُهُمْ مِّنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ رَسُولُنَا
يَقُولُوا قَالُوا آيُنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ ۖ مِّنْ دُونِ اللَّهِ
قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٢٥﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تری پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشسته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتريان پر الله» ویه رسيږي دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توگه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو ویه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالی د صادقو او رښتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالی واقعی معجزی درښی او دلائل یی در آوری، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالی دروغ تری یا کوم رښتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو ځنی بل هیڅوک ظالم نه دی. ﴿أُولَٰئِكَ يَكْفُرُ﴾ الآية - دغه مکذبان او مفتريان پر الله ویه رسيږي دوی ته برخه د دوی یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر غومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه گرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرگه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿تَصِيبُهُمُ مِنَ الْعَذَابِ﴾ ځنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتی اذا جاءتهم - الآية» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ ثُمَّ يُرْسِلْنَا يُثَبِّتُ لَهُمْ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په دیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالی ځنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسيږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در وبولی! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)،! په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ دیره سخت غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ گټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادرېږی ﴿ادْخُلُوا فِي آثَمِهِ﴾ الآية - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت مواقف او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیسماره ولاړ وی په یوه غځای کېږی د یوه موقف او جماعت بیان راځی او په بل غځای کېږی د بل جماعت او موقف ذکر کېږی.

قَالَ ادْخُلُوا فِيْ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ

وبه فرمائی (الله یا پرېسته په قیامت کېږی دوی ته) چه ننوځی په هغو امتونو (د کفارو) کېږی چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کېږی،

تفسیر : (مطلب ئی دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملګرتیا د دوزخ اور ته ننوځی) ! یعنی هغه وړاندی او وروسته ګرد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کېږی داخلېږی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْرًا

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کېږی)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کېږی یو له بله سره همدردی به چیری وی بلکه دوزخیان یو پر بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او ربړونو (تکلیفونو) کېږی ډوب کرو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که مونږ په کنده کېږی ولویدو. ستاسی خو سترگی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسې راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتّٰی اِذَا رَاوُا فِيْهَا جَبِيْعًا ۖ قَالَتْ اُخْرٰهُمْ لَاوَلَمْ يَرْبٰتْهُلَا ۙ اَصْلَوْنَا فَاَرٰهُمْ عَذَابًا ضَعِْفًا مِّنَ النَّارِ ۗ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٨﴾

تر هغه پوری کله چه یو غځای شی دوی په دی «اور» کېږی تول نو وبه وائی وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) ډومبنيو (متبوعانو) خپلو

کښی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوږه (د دوزخ) وږه فرمایي الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر : یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لږه لاری جوړی کړی، او په بل صورت د ورستنیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا غرنګه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیږی، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتهای څخه بی خبره یی یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستنیو ته څه راحت، هوسانی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راغی چه د ﴿لِئَلْضَعِفَ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمه الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستنیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَهُمْ عَذَابُهُمْ عَذَابُ الْقَوَى الْعَذَابِ﴾ ﴿بِمَا كَانُوا يَفْسُدُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۸۸ آیه ۱۲ رکوع) ﴿وَلِيَحْمِلُوا أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلِيَسْلُنَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْسُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د عنکبوت (۱۳) آیه (۱) رکوع) ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوَّلِهَا الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۲۵) آیه (۳) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَهُمُ الْخُرُوبُ فَمَا كَانُ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٤٩﴾

او وږه وائی هغه ږومښی «متبوعان» د دوی په حق د وروستنیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونږ د سزا د زیاتونې د خواهش څخه تاسی ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسی په عذاب کېنې څه تخفیف راغی؟ نه، تاسی هم د خپلو چارو نتیجی وگالئ (برداشت کړی) او خوند نی وشکئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تَفْعَلُهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو ویه نه پرانیستلی شی دوی ته ورونه د آسمان «چه پورته یوړی شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوځی اوبی په سوری د ستنی کېنې، او هم داسی «لکه جزا د متکبرانو» جزا ورکوو مونږ مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کېنې د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرگه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژی په حدیث کېنې راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شړل کیږی چه تر ځمکی لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژی، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کېنې ولوستل شی.

﴿حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ تر هغه پوری چه ننوځی اوبی په سوری د ستنی کېنې

دا نی «د تعلیق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کېنې داسی امثال شته، چه په کېنې د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسی چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوبی سره له خپل لوی جسامت د ستنی په سوم کېنې سره د هغه د وړوکوالی او صغارت ننوځی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کېنې داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالی په جهنم کېنې د دوی د «خلود» خبر راکړی دی او په علم الله کېنې هم دا سزا دوی ته تاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالی د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنگه واقع کیدی شی؟.

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقَهُمْ غَوَاشُ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٦١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ ځنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر: یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه ډډه به هم دوی ته راحت او هوسانی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسیر: ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبیه وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان ځنی دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کینه) نه وی. او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او په لیدلو به ئی خوشالېږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپګان او اندېښنه

پېښه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو ځنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خوښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو ځنی اوسو» محقق شیخ الہند محمود الحسن رحمۃ الله علیہ د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپګان سره فرمایلی ده.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رَسُولٌ رَسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ

بهيږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کړو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیرې او دغه لوړی مرتبی چیرې؟

دا الله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار چه جزا ئی ده جنت ښائسته گلزار خورا (دیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَوُودُوا أَنْ تُلَكُمُ الْجَنَّةُ أَوْ رْتُمُوَهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویریا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وی تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرېشته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در څرګندیږی او تاسی د خپلو کوښښونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کر. په حدیث کښی راغلی دی چه «هیچا لره خپل عمل په جنت کښی نه داخلوی» د دی مطلب داسی دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقی سبب عمل نه دی او فقط ظاهری سبب ئی گانه شی، ځکه چه د جنت د دخول حقیقی سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښی راغلی دی او د «**اَلَا اِنْ يَتَّغَمَدْنِي اللهُ بِرَحْمَتِهِ**» له الفاظو څڼی ظاهریری. هوا پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږی چه د عمل روح پکښی موجود وی. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه گادی د الله تعالیٰ په قدرت سره درومی او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی چه په هغو سره دغه گادی حرکت کوی او دریږی څڼی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی هم کوی «او غږ به وکر شی جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسی ته ویریا لکه میراث چه ویریا وی، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسی ته میراث پاتی شو. لکه چه ستاسی برخه دوزخ هم دوی ته پاتی شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسی چه کول به تاسی په دنیا کښی چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو څخه.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَنِ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا
رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ
مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ۝ الَّذِينَ يَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَفُورُونَ ۝

او غږ به وکړی صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسی چه په تحقیق مونده کر مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړی وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آیا وموند تاسی (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړی وه رب ستاسی په حقه (رښتیا) سره، «نو» ویه وائی دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسی بیا مونده!) نو غږ به وکړی یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښی. داسی چه وی دی لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندی هغه ظالمان چه آړوی دوی (خلق) له لاری د الله او لتوی دوی په دغی «لاری» کښی کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندی کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښی د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منځ کښی سره کیږی، د پرمېنیو او وروستنیو

خبرو او اترو غخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منع کښی د دی لوری یا د هنی لوری کښی له ورا غرگندیږی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو ځنی وروسته کیږی. نو ځکه د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منځنی خبری او اتري هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریع او ترتلو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه څه وعدی چه الله تعالی د خپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسپړی نو مونږ هغه په رشتیا او ښی سمی وموندلی ای اهل الجنة تاسی وویی چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رشتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په ځواب کښی پرته (علاوه) له «هوا» غخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښی به د الله تعالی له لوری یو «منادی» ودریږی. او داسی غږ به کوی «اگر که گنهکاران ډیر دی» مگر د الله تعالی لوی لعنت او دیره ترتنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم گمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به نی د حق له لاری څخه بی لاری کول او پخپلو کړو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښی وو چه سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) کړه او خرابه معرفی او ثابته کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادُوا الصَّخَبَ الْجَنَّةَ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْهِمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٧﴾

او په منع کښی د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندی به سری وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی باندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی ځنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښی په دی تصریح شوی ده «فَضْرَبَ بَيْنَهُمْ بِسُورَةً أَبْوَابَ» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو ځنی دوزخیان بی برخي کوی او د دوزخ له عذابونو، رېرونو (تکلیفونو) او کلفتونو ځنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ﴾ الایة - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی نی

دا چه وی به په کنگرو د دی قلمی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره گواکی) د دغه منځنی دیوال د لوری څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمه الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زموږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم اجمعین غوندی جلیل القدر اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو ځنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرگند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو ځنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلې څخه هم فهمیږی کله چه هغه گنهگاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د گاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی ځنی پرمپی جنت ته لاړ شی، گواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وگنل شی، همغسې چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وچی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنگه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترگی پر جنتیانو ولگیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنگه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلې، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذْ أَصْرَفْتُ أَبْصَارَهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا
تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

او کله چه وگرځولی شی سترگی د دغو «اعرافیانو او وگوری» په لوری د صاحبانو «ملگرو» د اور نو ویه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیڼه» ای ربه زموږ مه گرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : څرنگه چه اعرافيان د جنت او دوزخ په منځ کېنې اوسپړې نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کېنې وې. کله چه جنتيانو ته گوري نو خوشاليږي او هيله او اميد ئې پيدا کيږي او کله چه پر دوزخيانو د دوی سترگي ناغاپه ولگيږي نو له الله تعالى څخه ويريږي، او تری پناه غواړي څو دوی د دوزخيانو په ډله کېنې ونه غورځولي شي (په ﴿صُفَّتْ أَبْصَارُهُمْ﴾ کېنې اشاره ده دی ته چه اعرافيان عمداً دوزخيانو ته نه گوري، بلکه بې اختياره به ئې پري نظر واقع کيږي).

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجُلًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسَيِّئِهِمْ قَالُوا مَا آغَىٰ
عَنْكُمْ جَعَلَكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٧﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اعراف هغو سړيو ته «له دوزخيانو» چه پيژني به دا (اعرافيان) هغوی په علامو د «ظلماني مخونو د» هغو سره وېه وائی دا (اعرافيان دوزخيانو ته) هيڅ دفع ونه کره له تاسی ډیر والی «د مال یا د رجالو» ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چه په دوزخ کېنې معذب کيږي، د دوی په څیرو کېنې به د دوزخیتوب علامی هم ښکاري. یا ئې دا مطلب دی چه دوی به داسی خلق وی چه د «اصحاب الاعراف» سره پیژندگلوی لری او په دنیا ئې لیدلی وی، نو ځکه کله ئې چه په هغه ځای کېنې ووينی نو په څیره ئې پیژني «او داسی به وائی دوی ته چه هيڅ دفع ونه کره له تاسی څخه ډیر والی د مال یا د رجالو ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی چه کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه» یعنی د دی مصیبت په وخت کېنې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چیری لاری؟، او په دنیا کېنې هغه ځان منی او لوئی چه تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

أَهْلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ
لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٨٨﴾

(وېه وائی اعرافيان چه) آیا دغه «په جنت کېنې» هغه «ضعيفان مسلمانان» دی چه قسمونه به خوړل تاسی (په دنیا کېنې) چه وېه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښی دی، او الله هغو ته فرمایلی دی چه) ننوځی جنت ته چه نه به وی هیڅ ویره پر تاسی باندی او نه به تاسی غمجن کیږی.

تفسیر : په دغه سره د «اهل الجنة» په لوری اشاره کوی او دوزخیانو ته به ویلی کیږی چه هغه ګډوډ مات او له کاره وتلی مساکین او ضعیف الحال کسان چه تاسی هغوی حقیر او خوار او اکرب ګڼل او داسی به مو ویل چه آیا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښی فقط په هم دغسی کسانو کیږی! ﴿اَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا تَحْزَنُوا عَلَيْهَا﴾ الآیة - مصداق ګرځیدلی دی. یعنی ننوځی په جنت کښی بی له خوف او ویری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښی اخته او مبتلا یی ځینی مفسرین ﴿اَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافیانو مقوله بولی. او ځینی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګڼی چه الله تعالیٰ به اعرافیانو ته فرمائی چه ننوځی ای اعرافیانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ اصْحَابُ النَّارِ اصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُوْا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ مِمَّا عَلَيَ الْكٰفِرِيْنَ ۝۱۰۰ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّلِعْبًا وَعَتَتْهُمْ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسُوهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوْا بِاٰتِيْنَ اِلَيْهَا مُجْتَدُوْنَ ۝۱۰۱

او غږ به وکړی صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړی تاسی پر مونږ باندی. له اوبو نه یا (راواچوئ) له هغو شیونو چه روزی کړی دی تاسی ته الله، ویه وایی جنتیان «د دوزخیانو په ځواب کښی» چه بیشکه الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هیروو (پریږدو) مونږ دوی لکه چه هیر کړی وو دوی ملاقات د ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آیتونو زموږ به ئی انکار کاوه (چه الله نه دی رالیولی).

تفسیر : دوزخیان د ډیر اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتیانو په لوری د سوال لاس غږی چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوی کړی یا له هغو نعمتونو ځنی چه الله تعالیٰ

تاسی ته درکری دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه تری کته (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندی دغه گرد (تول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئی تماشی او لوبی جوړی کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښی دوپ او وریاندی پرسپیلی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښی اخته وو او له سره د آخرت خیال ئی نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو ځنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْتَهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښی د گردو (تولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیهاات په ښکاره ډول (طریقه) سره پکښی بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو دیره د افسوس خبره ده چه دوی ولی تری نه منتفع کیږی؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (آخر) او انجام ته هېڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرته څه په لاس ورځی. ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښی بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښی چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ
 سُوءُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ قَهَلْ لَنَا مِنْ
 شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ
 خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٨﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مگر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښی دی «له ثواب او عذابه چه ورشکاره شی» په هغی ورغی کښی چه راشی عاقبت د ده «په قیامت کښی» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښی» په تحقیق راغلی وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښی)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښی ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصلح» سره مخامخ شی بیا به ئی قبولی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ - یعنی په عذاب کښی اخته شی نو قبول ئی هیڅ یوه فائده نه ورسوی. په دغه وخت کښی به شفاعت کوونکو پسی گرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفوه وغواړی، خو څرنگه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورغی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف څرنگه د نیکی او د پرهیزکاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا ځنی هیڅ په لاس نه ورغی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښی لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره څرگند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
 أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
 حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ
 أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کېښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کېښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پتوی (تیاره د) شپې په «رڼا د» ورځی چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شی چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایل) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کېښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کېښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّكَ بِالْحَقِّ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کېښی له انبیاء او رسولانو څخه منحرف کېږی دوی به هم د قیامت په ورځ کېښی د انبیاء علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالی د حکومت د یادونی او د انبیاء او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاء د احوالو او واقعاتو یادونه کېږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کېښی څرنگه شو؟ ښکاري دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ځانګړی د تمهید په شان ده. ﴿فِي سِتَّةِ آيَاتٍ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کېښی» یعنی په دومره وخت کېښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځی او شپې خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کېښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیږو وریځ او اوبه بل شان دی قمر لمر سما غبرائی واړه بل شان دی په اول صورت کېښی د علماؤ په منځ کېښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو څخه دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿فَإِن يَمَعْذَرِيكَ كَآلِفَ سَنَوَاتٍ مُّتَعَدِّوْنَ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفتراً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ږومېښی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداد سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کېښی دوی سره له خپلو گردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ له شان سره منافی نه ده. ځکه چه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کېږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شی د وجود له مختلفو مدارجو غځی د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی بی د اسبابو او عللو له واسطی دفعتاً هم موجودولی شی.

﴿تَمَّاسْوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ بیا ئی استواء وکړه پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شی چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شی، په هغو کښی علی الاکثر همغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی - مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شی، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریډلو غوړونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی - کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شی نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو غځی دی او له هغو غځی قدوس خدای قطعاً پاک او منزّه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شی ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وگنلی شی. چه د صفت د خپل اصل المبداء او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقانغو کښی هم غور او خوض وکړی او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښی اخته کړی، د دی خبری څه خلاصه مو په (۶) جزء د المائده په (۶۴) آیت «۹» رکوع کښی د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾ لاندی بیان کړی ده. په ﴿تَمَّاسْوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دی سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثر و محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړی ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» ځواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول رابکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنډه (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ کښی دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنی د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندی کامله قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیوتوب تصرفات بی له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دی، لکه چه په بل ځای کښی د ﴿ثُمَّ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ څخه وروسته د ﴿يُنْزِلُ الْأَمْزَرَ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿يُنْشِئُ الْبَيْتَ الْأَتَّكَ﴾ الایة سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتی شوه د ﴿اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسی عقیده لرل په کار دی چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلی دی چه د هغه هیڅ صورت داسی نشی کیدی چه په هغه کښی د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی. ای له وهمه له خیاله له قیاسه ځنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول گرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتی په اول د وصف ستا کښی رب ئی پورته
﴿يُنْشِئُ الْبَيْتَ الْأَتَّكَ رَبُّهُ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنَّجْمُ﴾ پتوی تیاره د شپې په رڼا(رنرا) د ورځی چه طلب کوی هره یوه بلی لره په تلوار سره یا لتوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل ورپسی راځی لکه طالب. او پیدا کړی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری) یعنی د شپې تیاره د ورځی په رڼا(رنرا) سره یا د ورځی رڼا(رنرا) د شپې په تیاری سره پتوی او هم داسی پرله پسې یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوږی را اوږی، هم دا چه شپه پای (آخر) ته ورسیږی ورپسی جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی ورپسی سمه شپه رسیږی. د دی دواړو په منځ کښی د یوی شیبی فرق او وقفه نه راځی، ښائی په دی سره ئی داسی تنبیه فرمایلی وی: هم داسی کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالی د ایمان او عرفان په لمر سره هری خوا ته رڼا(رنرا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رڼا(رنرا) رابښکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیاریو کښی رڼا(رنرا) او لاریښوونه کوی.

﴿مُسْتَعْرِضٌ يَأْمُرُ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله (ته) یعنی هیڅ یو ستوری بی د الله تعالی له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښی مشغول دی).

﴿أَلَا لَهُ الْغَلَقُ وَالْأَمْرُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ واورئ! خبردار شی! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د گرد (تول) جهان دی. پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی، نو په دی شان د گردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالی دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښی جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

بولی تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د گردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښی ښائی چه په الحاج، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښوولو او ریا څخه ورو ورو وباله شی! له دی نه معلومیږی چه په دعاء کښی اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښی معموله وه. په ځینو مواضعو کښی جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. چه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښی شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښی»

تفسیر : یعنی په دعاء کښی دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی - مثلاً هغه شیان چه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغواړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی چه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غږ وی یا به دیر اوږدول د دعا وی) دا گرد (تول) په «اعتداء فی الدعاء» کښی داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښی وروسته له اصلاح د دی (د انبیاء په بعثت سره) او بولی تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذاب د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه چه رحمت (مهربانی) د الله دیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کېنې یی په هر حاجت کېنې د الله تعالیٰ د بللو طریقې ښوولې وه ، په دغه آیت کېنې د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کېږي ، یعنی کله چې په دنیا کېنې د معاملاتو سطحه اصلاح ، برابره او درسته شی ، نو بیا تاسی په هغی کېنې اختلال او اشکال مه آچوی ! او سره له خوف او رجا د پاک الله په عبادت کېنې لگیا او مشغول اوسئ ! مه د الله تعالیٰ له رحمتې مایوس او ناامیده شی او مه د الله تعالیٰ له عذابې مامون او بی فکره وگرځئ ! او مه ککړوئ خپل ځانونه په گناهونو او مه پری جرئت کوئ ! زما په نزد هم دغه راجح ده چې دلته په «وَادِعُوهُ» کېنې له «دعاء» څخه عبادت مراد شی لکه چې د صلوٰۃ التهجّد په باره کېنې ئی فرمایلی دی: ﴿ تَتَّخِذُ مِنْهُمْ عَنِ الْمَصَالِحِ يُدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَيْنِ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥١﴾

او هم دغه «الله» هغه ذات دی چې رالیږي بادونه زیږي کوونکی په مخ کېنې د رحمت د ده «چې باران دی»، تر هغه پوری چې راواخلي (دغه بادونه) وریځی درنی (په اوبو سره) چې روانو مونږ دغه (وریځی زرغونولو د) هغه ځمکې ته چې مړه «وچه بی گیاه» وی پس نازلوو مونږ له دی وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسی (چې دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مری (له ځمکې) دپاره د دی چې پند واخلي (او لازم دی چې غور پکښی وکړئ). او ځمکه پاکه «خوږه صالح الزراعة» راوځی زرغونه د دی «ښه کامله» په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چې خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مگر لږ ناقصه، په شان د دی (پاس مثالونو) بیا، بیا، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چې شکر باسی.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښی د ﴿اَسْأَلُ عَلَى الْعَرْشِ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمۍ ستوری او نورو کښی د الله تعالی د غځینو تصرفاتو بیان و - وروسته له هغه ئی خپلو بندگانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو غځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږی چه د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کښی د گردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العلمین د قدرت په قبضه کښی دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واورۍ، پلۍ وورول، د راز راز (قسم قسم) گلانو، شنیلو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکی له استعداد سره سم پکښی کښتونه (فصلونه) د څړ ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا گرد (تول) د الله تعالی د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترڅ کښی د مرو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مرو پاڅیدل یو په قیامت کښی دی او بل په دنیا کښی. یعنی په جاهل او ادنی خلقو کښی ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جور کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سړی یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب ؤ هم فائده ورورسیده مگر په ناقص ډول (طریقه). یعنی په دغه ټوله رکوع کښی دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالی په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمۍ او لمر سره رڼا(رنرا) کوی او له وچی ځمکی څخه شنیلۍ او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د گردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنګه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمۍ، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم ویاسی او د روحانی غذا د تیارولو د معنوی کښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لویولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رنرا) ورسوی او د الهی وحی پرله پسۍ بارانونه اوړوی لکه چه په دغی بلی رکوع کښی د انبیاء د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکی په مثال کښی اشاره کړی شوی ده چه مختلفۍ ځمکی د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونپیری په ښوره کښی ئی خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
لَكُمْ مِنَ إِلَهِ غَيْرُهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾
قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرْبِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

قسم دی په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح»
ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه
«الله»، بیشکه زه ویریزم په تاسی باندی له عذاب د ورځی لویبی «طوفان یا د
قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا گڼو) تا په
گمراهی څرگنده کښی (چه پلرنی دین دی پریشی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کښی تیره شوه وروسته له آدم علیه
السلام ږومښی اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح
او هدايت له پاره ولیول شو اکر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت
خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د گردو (تولو)
انبیاءو علیهم السلام په اصولو کښی سره گډ او مشترک دی د هغه مخاطبان گرد (تول) انسانان
دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کښی گرد (تول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره
مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی
چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه گرد (تول) اولاد د توحید پر کلمه ټینگ ولاړ
وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د
ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو
او د نوح په سورت کښی مذکور دی خلقو د هغو غیږی جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو،
عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشي - لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی
تیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کښی لگیا شول چه د همغو مشرانو په
نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه
السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او
د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ - او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئی دوی ووپرول، مگر خلقو
د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئی لاس پوری کړ تر څو
د طوفان لوی عذاب دوی گرد (تول) سره ونیول او همغسی چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَبِّ لَآتَنَزَّلْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْغَمْرِ بَيْنَ يَدَيَّ ﴾ د غمکی د مخی هیڅ یو کافر له الهی عذابه خلاص نشو «بستانی» پخپل «دائرة المعارف» کښی د اروپائی محققانو اقوال هم د طوفان او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړی دی نوح علیه السلام زوی د لمر زوی د متوشلخ زوی د اخنوخ یعنی ادریس علیه السلام دی.

قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١١﴾
أَبْلَغَكُمْ رَسُولَ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٢﴾

وویل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کښی «له سره» هیڅ گمراهی ولیکن زه یم رسول «استاخی» له جانبه د رب (پالونکی) د گردو (تولو) عالمیانو. رسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسی ته (محض دپاره د نفع ستاسی) او پوهیږم له (جانبه د) الله (په وحی سره) په هغه چه پری نه پوهیږئ تاسی.

تفسیر : یعنی زه خو لږ څه هم نه یم بی لاری شوی، بلکه تاسی پخپله گمراهان شوی یی چه د پاک الله رسول نه پیژنئ! چه په ډیر فصاحت او بلاغت سره د الله تعالی پیغام تاسی ته دررسوی او ستاسی ښیګنه (فایده) غواړی او تاسی ته ډیر ښه پندونه درکوی او د الله تعالی له جانبه ئی تاسی ته داسی علوم او هدایت راوړی دی چه تاسی له هغو څخه نابوهان او جاهلان یی!

أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ
لَا يَنْذِرُكُمْ وَلَسْتَ تَتَّقُونَ وَلَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿١٣﴾

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند د وحی) له لوری د رب ستاسی پر (ژبی د) یو سړی له «جنسه د» ستاسی دپاره د دی چه وویروی دی تاسی او دپاره د دی چه پرهیزګاران شی تاسی او دپاره د دی چه پر تاسی باندی رحم وکړی شی.

تفسیر : یعنی په دی کښی کومه خبره د تعجب وړ (لاثق) ده چه پاک الله هم دا ستاسی له منځه یو سړی د خپل پیغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له گردو (تولو) مخلوقاتو ځنی

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم عليه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بيا په دې کښې څه اشکال پاتې دی چه د آدم عليه السلام له اولادې ځنې نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شي، تر څو دوی مستقيماً د پاک الله له لوري مستفيض شي، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفيد وگرځي او گردد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړي - چه هغوی د دغې لارښوونې او خبريدلو په اثر له «هغې» بدې او خرابې ځنې خپل ځان وژغوري (وساتي) چه په سبب د کفر او معصيت پر دوی راتلونکې دی او په دغې وسيلې سره د الله تعالی د رحم او کرم مورد وگرځي، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخْيَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ۝

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملگری) وو په بېرې کښې او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئې کړي ؤ آيتونو زمونږ ته، بيشکه دوی وو يو قوم پانده (له حقه).

تفسير : يعنی له هغو سره د نفعي او نقصان، او د حق او باطل هيڅ فکر او انديښنه نه وه . گردو (تولو) ځانونه پانده کړی وو، او پرله پسې په سرکشي، تکذيب او بغاوت کښې يې ټينگار(هميشه والي) کاوه او له بت پرستي او نورو متمردهانه حرکاتو ځنې ئې لاس نه آخيستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح عليه السلام سره په بېرې کښې سواره شوی وو - نور گردد (تول) مکذبين سره دوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنيا کښې شته، دوی د هم دی اهل السفینې بلکه د حضرت نوح عليه السلام له ذرياتو ځنې دی. (اهل السفينه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارينه «۴۰» تنه ښځې. ځينې وائی چه ۹ تنه وو درې زامن د نوح عليه السلام سام، حام، يافث او شپږ تنه نور، او تول راکبين «۱۶۰» ذوی الارواح وو،).

وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنِّ
إِلَٰهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

او (لیږلی ؤ مونږ قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذاب د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر: هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ؑ. او مخینی ئی پلار شالځ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی مخنی ؑ او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی ؑ. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه ؑ نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منشره شوی وه. روزی ورکولو، وړولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّ الْكَافِرِينَ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝١٩

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونږ خامخا وینو تا (خښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونږ خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر: یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پرېښی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالی ته کوی او مونږ له لوی عذاب څخه هم وویروی!.

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢٠
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ۝٢١

أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَأَذْكُرُوا الْأَذْجَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَأَذْكُرُوا الْأَعْلَاءَ اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

وویل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښی (له سره) هیڅ بی عقلی ولیکن
زه یم رسول «استاځی» له جانبه د رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو
دررسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسی ته نصیحت کونکی ښه
امانت مگر یم.

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند) له «لوری
د» رب ستاسی پر «ژبه د» یوه سری له تاسی دپاره د دی چه وویروی دی
تاسی، او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ (الله) تاسی خلیفگان
(په ځمکه کښی) وروسته له «غرقیدلو د» قوم د نوح او زیات کړی ئی دی
تاسی ته په پیدائښت کښی قوت، قامت اوږدوالی، نو یادوئ تاسی نعمتونه
(احسانونه) د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ! (له عذاب د الله).

تفسیر : هود علیه السلام د خپل قوم په ځواب کښی ویل زما هیڅ یوه خبره د بی عقلی خبره
نه ده هوا هغه د رسالت منصب چه د الله تعالی له خوا ماته را کړی شوی دی، زه د هغه حق اداء
کوم، دا ستاسی بی عقلی ده چه خپل هغه حقیقی خیر غوښتونکی هم نه پیژنئ! چه د ده
امانت او دیانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادینی او اطمینان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسی په
خپلی دغی وینا سره چه ماته بی عقل وایی خپلو ځانونو ته زیان او نقصان رسوئ آیا تعجب
کوئ تاسی له دی نه چه راغلی دی تاسی ته پند له جانبه د رب ستاسی پر ژبه د یوه سری له
جنسه ستاسی دپاره د دی چه وویروی تاسی له عذاب د الله او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه
گرځولی وئ الله تاسی خلیفگان په ځمکه کښی وروسته د غرقیدلو د قوم د نوح علیه السلام یعنی
الله تعالی پس له نوح علیه السلام په دنیا کښی ستاسی حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئی
تاسی ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد
کړی وی، او د دغی خبری تنبیه ئی ورته ورکړی وی چه د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله
(وجبی) هغه پېښی چه هغوی ته ورپېښی شوی وی نه ښائی چه تاسی ته هم درپېښی شی.

او زیات کړی دی الله تاسی ته په پیدائښت کښی قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت،
طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسی دیر یو نومیالی او مشهور قوم یی نو یاد کړئ
تاسی نعمتونه د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ له عذاب د الله دغه احسانات چه مذکور شول
او برسیره پر هغو نور بی شماره احسانات ئی ور په یاد کړل او ور په زده ئی کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او کرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی
چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغړوئ!.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَمَا كَانَ يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا فَأَمَّا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتُمْ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۴۵﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت
وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د
هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که
ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو
عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ
أَجْعَدُ لَكُمْ فِيْ اَسْمَاءٍ سَمَّيْتُوْهَا اَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ مَا
نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ۖ فَاَنْتَظِرُوْا اِلَيَّ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِیْنَ ﴿۴۶﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی
عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی
چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی
الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د
عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده
پوری رسیدلی ده نو وپوهیوئ چه د الله تعالی قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د
هغه په راتلو کښی هیڅ غند (تاخیر) او دیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایی: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیروی ورس
 علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری
 د الوهیت صفات په تیپری (گتۍ) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی
 معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په ټولو
 عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جگری او
 بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار
 وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو گردو (ټولو) جگړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی
 ته منتظر یم.

فَأَجِئْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا ذِابِرَ الَّذِينَ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٤١﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په
 رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کړ مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د
 دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کوونکی په
 وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپې او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سیلغ) راغله، چه
 د هغی په اثر گرد (ټول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالولی»
 انجام ؤ. او د دغه قوم بله پېښه او څانگه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه
 ذکر په دغه مبارک آیت کښی راغی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
 لَكُمْ مِنَ الْهِ غَیْرُهُ قَدْ جَاءَكُمْ بَیِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ
 هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آیَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِی
 اَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوْهَا سَوْءٌ فِیَاخَذْكُمْ عَذَابُ الْیَمِّ ﴿٤٢﴾

وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
 فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سَهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجِسُونَ
 الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا الْاِثْمَ الَّذِي لَا تَعْتَوْنَ فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٢٧﴾

او «لیږلی ؤ مونږ» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح»
 ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ «حق» معبود بی له
 دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب
 ستاسی، دا اوبه د الله ده تاسی ته ښه نو پریږدئ تاسی دغه «اوبه» چه
 خوری «اوبه» په ځمکه د الله کښی او مه وروئ تاسی لاسونه دی ته په
 «نیت د» بدی «یعنی ضرر مه ورسوئ» نو وبه نیسی تاسی عذاب دردناک.
 «وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ «الله» تاسی
 خلیفگان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه
 نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوچتی)
 مانئ او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله
 او مه گرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد
 کونکی د فساد یی.

تفسیر: یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت درورسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او
 اقرار کړی ؤ چه که ته د یوی غتی لونی تیږی (گتی) څخه یوه بلاربه اوبه راوباسی، نو مونږ
 به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالی د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه
 السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود ؤ دوی
 ته وویل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوبه له دغی کلکی لونی
 تیږی (گتی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی دیل او تامل کوئ؟ دغه اوبه د
 الله تعالی د قدرت او زما د صداقت ښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالی
 پیدا کړه - نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالی په ځمکه کښی د مباحو وښو له
 خوراکه او د وار د اوبو د چښلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالی دی ښی ته چه
 ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وړاندی کیږئ! که نه تاسی ته به
 هم خیر نه در پیښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفگان
 پس له عادیانو او ځای درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکې هسکې (اوچتې) مانې او کنځ تاسې غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسې نعمتونه د الله او مه گرځئ او کوښښ مه کوئ تاسې په ځمکه کښې حال دا چه تاسې قصد کوونکې د فساد یی یعنی مه له خیره منکرېئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښې فتنه او فساد خورئ! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا
لَهُنَّ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا
إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
إِنَّا بِالذِّنِّ آمَنُتُمْ بِهِ كُفْرُونا ۝

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» څخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» گڼلې شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی څخه آیا یقین لرئ تاسې په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسې ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږه په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسې په هغه باندي کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښې هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غتانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سړی تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مگر دغه خبره یواځی تاسې ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښې دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری - دغه خبره خو تاسې ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریډلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسې قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلانو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُضْلِمُ اِثْنَانِهَا تَعْدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۵﴾

نو زخمی او مره کره دوی اوبنه او سرکشی وکره دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وویل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسیر : وائی دغه اوبنه دومره عظیم الجثه لویه او بیره وه چه په هر ځنگله کښی به څر ته ورتله نو نور مواشی به له دی ځنی ویریدل او لری به تری تبتیدل او په خپل وار به په هر یوه کوهی باندی چه دریدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئی چټلی او هغه به ئی تش او خالی پریښود: گواکی همغسی چه د دی پیدائښت فوق العاده ؤ، گرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئی فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئی اتفاق او ترون وکر او بدبخت (قذار بن سالف) ئی رومبنی پرکی پری کرل او بیا یی ووژله وروسته د صالح علیه السلام وژلو ته هم تیار شول او په دی ډول (طریقه) د صالح علیه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئی وکر او دغو کفارو وویل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښی وغی چه د الله تعالی له قهر او غضبه بیخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولی» په شان «ثمود» هم داسی یوی مرتبی ته ورسیدل، چه د الهی عذاب مورد وگرځیدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمًا ﴿۶﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوریدلو د سختی چیغی) نو وگرځیدل دوی «کهیڅ سحر» په کورونو خپلو کښی مره پرمخی پراته.

تفسیر : په بل آیت کښی ئی د دوی هلاک په «صیحی» یعنی چنی سره بیان فرمایلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډیره سخته ویروونکی چغه شوی وی.

فَقُولِي عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمُ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةٌ رَّبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحَ ④

نو وگرځیده (صالح) له دوی «او لار تری متأسفا» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکر تاسی ته ولیکن نه خوشی تاسی پند ورکونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکی معظمی یا د شام په لوری لار او د خپل تگ په وخت کښی ئی د دوی د مرو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکر لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کړی ؤ. یا یواځی د تحسر او تأسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکتی ؤ یعنی کله چه ثمودیانو هغه اوبه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو وپرانستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آوړول مقصود ؤ. چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه یدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ⑤

او «یاده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتگ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی پرمبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له ټولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه د شاوخوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب گنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو. اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او گندگی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیل) په لیکونکی او ټولونکی باندې قهر راځي چه هغوی د داسې پاک معصوم او سپېڅلي رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او گندگی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشت) ایستلی دی د داسې نامناسبو او ناولیو حرکتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سری غونی څپړیوی، وپښتان ئی دریوی او زنگتونه ئی ریږدی:

« ۱۵ جزء د الکهف ه آیت ۱

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهُمْ إِذِ اقْتُلُوا بِأَنْهَارٍ يَأْتِيَانِ أَفْئُودَةً لِّثَمُودٍ لَا يَتْلُوْنَ إِلَّا الْكَلِمَاتِ ۚ﴾
 رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کوونکی یئ له (خپلو) ښځو «نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه بلکه یئ تاسی یو قوم اسراف کوونکی» له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی».

تفسیر : یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی گناه مرتکب شوی یئ، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه ؤ ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مگر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) ویاسئ «وشرئ» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریبی ستاسی (سدوم)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مگر ښځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر : یعنی دوی بالاخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ گرد (ټول) پلیت او نجس گڼی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی دده کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی گرد (ټول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسی - او خپل ځانونه له دغی هری ورځنی جگری څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلی څخه وویست، او په دغو کلی والو ئی عذاب مسلط کړ چه ذکر ئی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده ښځه ورځنی بیله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پېښیده، د هغی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته ئی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مباحه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر گړدو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به ئی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد گاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٧٣﴾

او اووراهه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د گنهگارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښی مذکور دی چه دیر کلی واپول شول او د تیږو (گتو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په دیر سخت بوی ناک او گنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفیانو په مذهب کښی دغه سزاګانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿فَإِنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د گنهگارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د گناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغی بد انجام د دوی تر سترگو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیا هیو په کولو کښی لګیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سری ته ښایی چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی! او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَالِی مَدَیْنٍ أَخَاهُمْ شُعَبِيًّا

او (لیولی مو و) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل مخای کښی ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی - که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښی به په تول او پیمانه کښی د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه گرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کښی مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وچی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی و.

قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ

ووویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکړم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو ځنی ځان وژغورئ (اوساتی) او د خپل خیر او شر په باره کښی هوښیار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٥٧

نو پوره کوئ تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلکو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کښی (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یی تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چه نن زموږ د زمانې پرهیزګاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقررہ کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوښه شو- په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلکو ته د ډیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو- لوټ کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا ګرد (ټول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلکو ته د دوی حقوق ورکړی - او په امانت کښی خیانت وکړی - یا په وطن کښی اله ګوله او شور ماشور جوړ کړی

**وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصَدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا**

او مه کینیئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لتوئ تاسی دی «لاری» ته کوروالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لړل) - یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الهی دین په نسبت د عیب لتولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَإِذْ كَرُّوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٥٠﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو ډیر کړئ (الله) تاسی او وګورئ تاسی چه څرنگه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوی تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ! او قولا او عملا په اصلاحاتو کېنې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر سترگو لاندی ونیسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نیولو څخه تل وویریئ.

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ
لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٥﴾

او که وه یوه طائفه له تاسی چه ایمان ئی راوړی ؤ په هغه شی چه رالیږلی شوی یم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ایمان ئی نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسی «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فیصله وکړی) الله په منځ زمونږ کېنې او هم دی خیر «بهر» دی له تولو حکم (فیصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کېنې»

تفسیر: یعنی هغه شی چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طریقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوټه کړی ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فیصله وشي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يُشْعِبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قُرَيْشِنَا أَوْ لَتَعُوْدَنَّ فِي بَلَدِنَا قَالَ أَوْ لَوْ كُنَّا كُرْهِيْنَ ۝۸۸

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشی) ئی کری وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعيب خامخا وياسو مونږ تا «ای شعيبه!» او هغه کسان (هم درسره وياسو) چه ایمان ئی راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راگرځئ تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعيب» آيا (گرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اگر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه گرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شی څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعيب علیه السلام د ملگرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شی. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښی داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعيب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشی کیدی چه معاذ الله دی ډومبی د کفارو په ملت کښی داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعيب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی - یعنی د عامو مؤمنانو په حق کښی هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئی مرجع گڼلی دی او د حضرت شعيب علیه السلام له پاره ئی بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعيب علیه السلام په حق کښی د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعيب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځنی ښائی دغو کفارو ته به داسی گمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقی راضی او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صبرورت په معنی واخیست شی کما قاله بعض المفسرين. ﴿قَالَ أَوْ لَوْ كُنَّا كُرْهِيْنَ﴾ نو وویل شعيب آيا گرځو به مونږ ستاسی دین ته اگر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه گرځو! یعنی د دلائلو او براهینو په رڼا (رنڼا) کښی ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اگر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه گاره یو نو آيا تاسی بیا هم د زهر و جام په زوره پر مونږ باندی څښئ؟

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهَ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ
نُعْذِرَ بِهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ
تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨﴾

په تحقیق به ترلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وگرځو مونږ په دین د تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دین» نه او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو په هغه (دین) کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فیصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره بهتر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالیٰ افتراء او بهتان تړل دی. نو بیا د یو جلیل‌القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذالله له رښتیا څخه وتلی د دروغو په لوری بیرته ولاړ شی او خپلی ټولی رښتینی دعوایگانی چه د خپل حقانیت او د الله له لوری د خپل مامور کیدلو په باره کښی یی کولی دروغ او افتراء وگنۍ.

﴿بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهَ مِنْهَا﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دین نه «څښو ته ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دین کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت شعیب علیه السلام او څښی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلی او نجات ئی ور په برخه کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نُعْذِرَ﴾ الآية - او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو هغه دین کښی (یعنی په خپل اختیار یا ستاسی په اکراه او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالیٰ مشیت زمونږ د یوه تن په نسبت داسی وشي نو د ده اراده هیڅوک نشی آړولی - که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسی وشي نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی - ځکه چه د الله تعالیٰ علم پر ټولو مصالحو او حکمتونو محیط دی - په هر حال ستاسی له ویرولو څخه مونږ له سره نه ویږیږو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او داینه (یقین) پر یوه الله جلا جلا ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شی کیدونکی نه دی، هر شی چه کیږی فقط د پاک الله په مشیت او د ده د محیط علم تر اثر لاندی به کیږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو - څکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی. که شعيب که ابراهيم که محمد و

داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی

هر شیهه به پاک الله ته ژریدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه

چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترگو نن ژریده ای نادانه

گوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعيب عليه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالی عظمی او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی - او څرنگه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له گردو (تولو) وسائو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه وحده لا شریک له ذات باندی داسی ټینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِبَنِّ شُعَيْبًا إِنَّا كَرِهْنَا لَكَ إِذَا الْخَيْرُ

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعيب قسم دی خامخا که متابعت وکر تاسی د شعيب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یی.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه گانو زړه منهد پرینودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی وړانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَمِینًا ۝۹۰

نو ونیول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکره»

نو وگرځیدل دوی «گهیځ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښی مړه پرمخی پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعی څخه ظاهریږي چې پر دوی باندی دری ډوله (قسمه) عذابونه لیدلی شوی وو «۱» ظله. «۲» صبحه (۳) رجفه، یعنی رومبی وریځی پر دوی باندی د ځمکی مخ داسی تک تور وگرځاوه چې په هغه کښی د اور بڅرکی او لمبی هم وی ۰ بیا د آسمان له لوری سخت ویروونکی زړه خوځوونکی غړونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزه هم څرگنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمْ يَخْلُفُوا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَهُمُ الْخَسِرِينَ ﴿١٧﴾

هغه کسان چې تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب «داسی هلاک شول» لکه چې له سره نه وو اوسیدلی په دغو (کورونو خپلو) کښی هغه کسان چې تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب وو دوی هم دوی زیان کاران (چې په دنیا کښی مردار او په عقبا کښی په انکار شول).

تفسیر: دوی شعیب علیه السلام او تابعان یی له کلی ځنی په ویستلو سره ویرولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چې تل به ئی ویل (د شعیب علیه السلام اتباع خراب کیدونکی دی). هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چې شعیب علیه السلام د عذاب علائم ولیدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چې فرمائی

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰ قَوْمٍ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ
فَكَيْفَ اٰلَسٰى عَلٰى قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿١٧﴾

نومخ وگرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته «پس تاسی ایمان را نه وړ» نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. څکه چه دوی ته ډیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنگارنگ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتاجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مگر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کیننږود او له هیچا څخه یی وانه وریده - بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خبری ولگولی (لاسونه ولگول).

(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د غینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار وپرویی او داسی فرمائی)

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبِاسِ ۖ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّغُونَ ﴿١٧﴾
ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا ۖ وَقَالُوا قَدْ مَسَّ
آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَعْتَةً ۖ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مگر ویه نیول مونږ اهل د هغی (قریبی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په غای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه ډیر شول «هم ئی مال هم ئی سری» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونيول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاء د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د رپرونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری وینښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکارۍ. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاو څخه نه متاثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شی یا د عیش او ثروت په نشه کېنې لا مست او بیخي غافل، زاهد او بی پروا شی، گواکې هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسی زیاتېږي د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقی کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخي هیرېږي، او داسی وائی چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده - او زموږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستی خوشالی به څرنگه زموږ په برخه کیده؟ دا گرد (تول) د زمانی اتفاقیات دی چه زموږ اسلاهو ته هم داسی پېښی ورپېښیدی.

(راځی کله خوشالی کله غمونه)

(همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسېږي ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلېږي او داسی ئی ځبېښی چه د دی ځبېښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کېنې له سره نه ؤ - حضرت شاه صاحب څرنگه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کېنې د گناه سزا ورسېږي نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له گناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کېنې یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالی هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده. لکه چه څوک زهر ونخوری سم د لاسه کانگی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږی - او که په معده کېنې ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیرېږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ
وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩١﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقوی ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاء ته) نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی «د کفر او معاصیو څخه».

تفسیر: یعنی مونږ له بندگانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو - هغه کسان چه په الهی عذاب کېنې اخته کیږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زموږ رسولان قبول کړی وی ، او د حق په مقابل کېنې ئی غاړه ایښی وی او له کفر او تکذیب او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بیچ کړی) وی ، او د تقویٰ لار ئی غوره کړی وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکې په برکاتو معمور کړی وی .

زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چې د برکت لفظ په دوو معانیو کېنی استعمالیږی، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږی او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږی. لہذا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقویٰ په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو وروڼه پرانیستلی کیږی چې دائمی او لا ینقطع وی - یا چې فاضله آثار ئی دیر زیات وی - داسی خوشالی به نوی چې مکذبینو ته د امهال او استدراج په ډول (طریقه) حاصلیږی؛ او په آخره خاتمه کېنی به په دنیا کېنی او که نه په آخرت کېنی خامخا د ده د ځان ویاړ مکرځی.

أَقَامِنَ أَهْلُ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٦٨﴾
 أَهْلُ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَعْفَىٰ وَهُمْ يُلْعَبُونَ ﴿٦٩﴾

آیا نو په امن کېنی دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چې راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپې حال دا چې دوی اوده «غافل» وی. آیا په امن کېنی دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چې راشی دوی ته عذاب زمونږ په خاښت کېنی حال دا چې دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چې په عیش او عشرت او آرامی کېنی غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لېو لېو کېنی مشغول وی، نو په داسی وخت کېنی الهی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راگیر کړی له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چې د کومو اسبابو په بناء چې پر پخوانیو اقوامو د الله تعالیٰ عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کېنی هم شته - یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کېنی هم مرکوز او متمکن دی.

أَقَامِنَا مَكَرُ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكَرُ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٧٠﴾

آیا نو په امن کېنی دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږی له مکره د الله مگر قوم زیان کاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالیٰ هغه ناڅاپه نیول چې له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږی

همغه ئی په «مکرا الله - د الله تعالیٰ چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالیٰ له ناڅاپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلېږی.

(زه ئی بولمه ناپوه او ډیر بېرا)

که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا

چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله

او په طیش کښی نه ویرېږی له الله

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ
 أَصْبْنَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنُطْبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَمَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٣﴾
 تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ
 رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ
 كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (حکمې او اوسې پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائلی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د گناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کړی دی پخوانی خلق» او مهر به ولگوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قربو»، او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کړی ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنگه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لگوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو غلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وگوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسپړی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لگیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لگولو څخه څه مطلب دی؟

تنبيه: له ﴿وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء عليهم السلام چه قوم د نوح - عاد - ثمود - لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی گرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿يُتُودُ مَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ الآية - یواځی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٥﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنی ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنی لری شی - نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره دروم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿لَئِنْ كُنْتُمْ عَلَاءَ الرَّجُلِ الْقَوِيِّ لَنُؤْمِنَنَّ بِكَ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَفَلَنَ كُفِّرْنَا عَنْهُمْ الرَّجُلَ الْبَلِیَّ لَهُمْ بِلُغْوِهِ إِذَا هُمْ يَنْتَوْنُ﴾ ۹ جزء د الاعراف ۱۳۴ آیت ۱۶ رکوع»

د ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمُ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٦﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وگوره څرنگه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعيب عليهم السلام) له دغو ټولو ځنی موسی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منع کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکذبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکړه د دغه ضمنی مضمون له فراغت وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کړی په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وگوره ای محمده چه څرنگه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هو! له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالی تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالی په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکړی شوی دی.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُفْرَعُونَ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾
حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِّنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٨﴾

او وویل موسی ای فرعونه! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق تینگ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مگر «وایم» حق (رښتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرگنده (ښکاره) معجزه له «لوری» د «رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل» چه ئی بوځمه شام ته».

تفسیر: اکثر و مفسرینو د «حقیق» معنی په جلیب «لایق» یعنی په وړ سره کړی ده، د(علی) معنی ئی په (باء) سره آړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالی په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تنذب په دیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رښتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باس او د الله تعالی پیغام بی له تزئید او تنقیص څخه تاسی ته درورسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنْ كُنْتَ حِمَّتْ بِآيَةٍ فَأَتِ بِهَآئِنَ كُنْتُ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ لَقِيَ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٨﴾

وویل (فرعون) که ئی ته «ای موسی!» چه راوری دی وی کومه معجزه نو راحاضره «راوراندی» کره هغه (ماته) که ئی ته له صادقانو (رشتینو په دی دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسی» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اگر که حضرت موسی علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکړل لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی - ﴿قُلْ هَلْ لَّكَ إِلَى أَنْ تَزُولَ وَآفِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَقْتُلِي﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیاءو له اولادی څخه وو او د فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات گڼل کیدل او دوی ئی خپل مریان او غلامان گرځولی وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات ورکړی په دغی موقع کښی ئی فرعون مخاطب وگرځاوه او دغه لوری ته ئی متوجه کړ چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیگار څخه نجات ورکړی چه دوی په آزادی - او خپلواکی سره د الله تعالی په عبادت کښی مشغول شی. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی ئی سکونت اختیار کړی ؤ - وروسته له هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول - بیا څرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرائیلیان د قبطیانو له ذلت او مرئیتوبه خلاص کړی او خپل پلرنی هیواد (د پلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَنَزَعْنَاهُ فَاِذَا هِيَ بِیضَاءٍ لِّلْظُرِّینَ ﴿٣٩﴾

او وویست «موسی ښی» لاس خپل «چه ئی په گریوان کښی کین تخرګ (ترخ) ته وروری ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (خلیدونکی د تعجب موجب) ؤ دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل گریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی ئی

تینگ و نیو، او بیرته نی وویست نو گردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رنو سترگو سره ولید چه لاس نی فوق العاده تک سپین، دیر غلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رنا (رنرا) غالب شو دغه رنا (رنرا) او غلیدل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. ګواکې داسې معلومیده چه د ده د منور زړه رنا (رنرا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښی سرایت کړی دی.

قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا السَّاحِرُ عَلَيْهِ ۞

وویل مشرانو له قومه د فرعون «سره له فرعون» چه بیشکه دا «موسی» خامخا جادوګر دی دیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسی علیه السلام له معجزاتو څخه دیر زیات وویریده او ګرد (تول) خلق نی راغوند کړل، او پرمی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسې اظهار کړی چه معاذ الله موسی علیه السلام کوم لوی جادوګر او ماهر ساحر دی - ځکه هغه خوارق چه له موسی علیه السلام څخه ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ۞

غواړی «موسی» دا چه وباسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسی د سحر او د کودګری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متماثل کوی او په پای (اختر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادۍ او حمایت په نامه ګرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخۍ کوی تاسی دغه ګرد (تول) حالات تر خپلو سترګو لاندی ونیسئ! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ۞ يَأْتُواكَ بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ۞

وویل «قبطیانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښی راتلولوونکی «د ساحرینو». چه راویلی تاته هر ساحر (جادوگر) ډیر پوه «ماهر جادوگر».

تفسیر: د جرگی او مشوری په پای (اخر) کښی دغه خبره د گردو (تولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون ځنی دی استدعا وکړه شی چه د دغو دواړو «موسی او هارون» په معامله کښی له سره تلوار ونه کړ شی د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسی کیدی شی چه محصلان دی گردو (تولو) ولایاتو او حکومتونو «پرگنو» ته ولیږل شی - او له گردو (تولو) ملکو څخه دی ډیر ښه کودگران - او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوگران چه په سحر کښی له ده ځنی له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راتول کرل شی نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشی - لکه چه هم داسی هم وکرل شول.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١٣﴾

او راغلل ساحران «جادوگران» فرعون ته وویل دغو جادوگرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿إِن لَّنَا أَجْرًا﴾ په ویلو سره په رومبنی مجلس کښی دغه خبره څرگنده (ښکاره) کړه چه د انبیاءو علیهم السلام رومبنی لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلُوكُم مِّنْ أَجْرٍ فَمَا لَكُم مِّنْ أَجْرٍ إِلَّا مَعَالُ اللَّهِ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریگری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١٤﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښی».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هر ورو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښی هم داخلیدونکی یی!

قَالُوا يَمُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقَى وَامَّا أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُلْقِينَ ﴿١٥﴾

وویل جادوگرانو چه ای موسی آیا ته غورغوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «رومبی» غورغوونکی (د پریو او همساگانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسی علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورغولی وه، او هغه د الله تعالی په اذن او حکم سره ښامار گرځیدلی وه.

قَالَ الْقَوَّاءُ فَلَمَّا الْقَوَّاسَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَزِيزٍ ﴿١٧﴾

وویل موسی ساحرانو ته «تکړما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورغوی تاسی خپل پری او همساگانی، نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویړول دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو رومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره قوت او قدرت وازمویی - ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسی علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو ځنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرگند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (ډیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.

﴿قَالَ الْقَوَّاءُ﴾ - نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویړول دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د گردو (تولو) ننداره کوونکو سترگی وتړلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویړیدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورغولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له غنلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریونکو مارونو او منگورونو ځنی بل هیڅ شی په نظر نه راته. ﴿يَقِيلُ الْيَوْمَ بِمِائَةِ أَلْفِ نَفْسٍ﴾

له دغو آیتونو ځنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبه چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندۍ وه، له دی نه دغه نه لارمپیږی چه د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم ورښودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په رومښی سنگر کښی داسی سخته بی هیلی ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١٤﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ فَغَلَبُوا هَٰذَاكَ وَانْقَلَبُوا صَغِيرِينَ ﴿١٦﴾ وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجِدِينَ ﴿١٧﴾ قَالُوا لَمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٩﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیږول «نغړودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو. وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د گردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانۍ ئی له خپل ستونی څخه گرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیږی کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښی فرعون د داسی یوی لوی مجمع په مخ کښی ماتۍ وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له دگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښی ساحرین هم بی واکه سر په سجده پریوتل. د ﴿وَالْقَاسِحَةُ﴾ لفظ دا رانیی چه داسی یو قوی حال پر دوی باندی طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتی. د الهی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شی؟ وگورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالی له انبیاءو علیهم السلام سره د جنگ او جگری او مقابلی له پاره دریدلی وو - وروسته له دی نه چه خپل سرونه ئی له سجدی څخه پورته کړل. اولیاء الله او کامل عارفان شوی وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالَ امَّا﴾ الایة - ویل جادو گرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسی او رب د هارون) څرنگه چه فرعون خپل ځان ته ﴿اَنَّا كَاذِبُونَ﴾ ویل نو دلته له (برب الغلیمین) سره د «رب موسی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دی سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د گرد (تول) جهان پروردگار او پالونکی همغه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یی موسی او هارون علیهما السلام بی دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسی یو محیر العقول صورت علی رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وگرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ اَمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اَدْنٰ لَكُمْ اِنَّ هَٰذَا لَكُم مَّكَرٌ مِّنْهُ فِي الْمَدِيْنَةِ لِيُخْرِجُوْا مِنْهَا اَهْلَهَاۙ فَاَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸﴾

ویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسی په دغه «موسی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسی ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسی هغه په دا ښار کښی دپاره د دی چه وباسئ تاسو له دی ښاره اهل د دی نو ژر به پوه شی تاسی «چه زه څه درسره کوم؟».

تفسیر: یعنی دغه تاسی خو د کودگرانو «ساحرانو» یوه غوره جرگه (اتحادیه) یی غالباً موسی ستاسی لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو گردو (تولو) هغه ته ځانونه پړه او مغلوب کړل چه عام خلق تری متأثر او ودار شی د دغی ژوری پلمی (پلان) او پت سازش نه ستاسی مقصود دا دی چی د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان تری وباسئ او تاسی سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شی او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلی دغی لوئی ماتی پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراگان (بی عقله) جوړ کړی (فاستخف قومه فاطاعوه) مکر له هغه شی نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالی په تقدیر ورپښی شو - ﴿وَرَفِیْعٌ ذُو الْعَرْشِ الْمُبْدِیُّ الَّذِیْ یُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَمْتِیِّ﴾

« ۲۰ جزء د القصص ۶ آیه (۱) رکوع ».

لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٩﴾
قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٤٠﴾

خامخا به پری کرم زه هر و مرو (خامخا) لاسونه ستاسی او پنبی ستاسی سره
مخالفی بیا به خامخا په دار کرم زه ضرور تاسی تول. وویل جادوگرانو
بیشکه مونږ په لوری د رب خپل بیرته ورتلونکی یو (پس له مرگه نو پروا نه
لرو ستا له دغه تعذیه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوی وو. جنت او دوزخ گواکی
د دوی سترگو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او دارولو غځه بیخی بی خوفه او بی پروا
شوی وو - دوی په زهورتیا او لوږه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه
مونږ ته راکړی هغه پر مونږ تیریږی - او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضر یږو، ای
فرعونه! ته دی خپل پت او سیاست وساته! پر مونږ باندی د اخروی عذاب په مقابل کښی دنیوی
عذاب ډیر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښی او رحمت په لاره کښی ډیر لوی لوی تکالیف
او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دی.
(هنيئا لارباب النعيم نعيمهم)

وللعاشق المسكين ما يتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت

د مسکین عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه ځکی په جام د زرو

ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ رَبَّنَا أَفَرَّغْنَا عَلَيْكَ صَبْرًا
وَتَوَقَّانَا مُسْلِمِينَ ﴿١٤١﴾

او عیب نه گڼی «ته ای فرعونه!» له مونږه مگر دغه کار چه ایمان راوړی دی
مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان یو «یعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسیر: یعنی د هغه پاک الله د آیتونو د قبولولو له سببه چې مونږ ستا په سترگو کېنې مجرم ښکاره شوی یو، مونږ له همغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چې مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کېنې جمیل صبر او ښه توفیق راعطا کړی او د مړ کیدلو تر وخته پورې مونږ پر اسلام مستقیم ولری، او داسې دی ونشي چې مونږ د خوف او ویرې لامله (له وجې) داسې کومه خبره یا حرکت وکړو چې د تسلیم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْهَلَّا مِنْ قَوْمٍ فِرْعَوْنُ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ

او وویل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آیا «ته» پرېږدی موسی او قوم د ده له پاره د دی چې فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کېنې او پرېږدی «عبادت» ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟

تفسیر: کله چې ساحرین د الله تعالیٰ د آیتونو د لیدلو په اثر پرمخې په سجده ولویدل - او بنی اسرائیلو سبطیانو د موسی علیه السلام په ملګرتیا او اتحاد لاس پورې کړل، بلکه د ځینو قبطیانو «فرعونیانو» میلان هم د اسلام په لوري پیدا شو نو فرعونی مشران وویریدل او په خپلو ویناو سره یې فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او گردو (تولو) ته ئې وویل چې موسی او د ده قوم بنی اسرائیلو ته داسې موقع په لاس مه ورکوئ چې هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کېنې شور ماشور جوړ او فساد پکېنې واچوی او عام خلق خپل لوری ته متماثل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بیرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجویز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ﴾ او پرېږدی عبادت ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟ فرعون خپل ځان لوی رب معرفی کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علویت» د ثبوت له پاره څه ادنی ارباب هم تجویز کړی وو لکه چې د (الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤیده ده ځینې وائی چې دغه بتان د غوانی او نورو اشیاء مجسمی وی. ځینې وائی چې په دغه کلمه ئې لمر او ستوری اراده وو - د ځینو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئې پر خلقو ویشلی وی. هر شی چې ؤ بلا پسې - خو د فرعون مقصد دا ؤ چې گرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنی رب» ووائی. او په ﴿مَا كُنْتُمْ لَكُمْ رِبَّنَا عَزْمَى﴾ ویلو سره به ئې د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله - العیاذ بالله!

قَالَ سَنَقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٤﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریږدو مونږ ښځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زورور یو.

تفسیر: د موسی علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کړی ؤ - چه د دوی ځامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکړی ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی - کله چه د موسی علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کړی - نو ځکه د دوی د ویرولو او ربړولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسی علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٥﴾

وویل موسی قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزگارانو ته «له کفر او معاصی «څخه» ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالی په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالی دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وړیا) ورکوی - نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترگی ونیسئ - او تل تری ویریئ او د صبر او تقوی لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یواخی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او مخایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوا أَؤْذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عُدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي
الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

ووویل بنی اسرائیلو «موسی ته» چه ایډاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسی!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسی) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دشمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنګه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او رېږونو (سختو) کښی اخته یو - ستاسی له راتګه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیګارونه اخیسته کیدل - او زمونږ ځامن وژل کیدل - ستاسی له راتګه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کپړی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو ګرځولو) مشوری دائری دی - وبه ګورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخیر) ته رسیږی؟.

حضرت موسی علیه السلام دوی ته ډاډینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ - د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به ګورئ چه دغه دشمن به مو هلاکاوه شی - او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وګرځول شی لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کپړی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر ګذاری وکړئ؟.

حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آوړولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکي دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.

(اوس الله تعالیٰ د دښمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات رابیی نو

داسی فرمائی چه)

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٤﴾
 فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا النَّاهِيَةُ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّهُمْ لَظَاهِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ
 وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (ښیګڼه «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونږ لره ده هم دا «یعنی له مونږه سره لائقه ده دغه ښیګڼه (فائده)» او که ویه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسی باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شی بېشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیږی «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نژدی دی چه الله تعالی ستاسی دشمن هلاک کری له دی ځایه د هغه موعود اهلک د ځینو مبادیو تفصیل شروع کری شوی دی. یعنی د هغه سنه الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿وَأَرْسَلْنَا قُرْيُونًا﴾
 ﴿الْأَخَذْنَا آلَهُم بِالْأَسَاءِ وَالْقَوْلِ﴾ الایة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالی د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقہ) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کړل چه د غفلت له خوږه راوینښ شی او د موسی علیه السلام نصائح قبول کری مګر هغوی دغو پندونو ته غوږونه کینښودل او د دغو تنبیهاو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترګی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿تَقْرَبُوا لِلْأَمَانِ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةِ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات وړ (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پېښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه ګرد (تول) د موسی او د ده د ملګرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالی داسی

فرمائی ﴿إِنَّمَا ظَنُّهُمْ عِنْدَ اللَّهِ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندگانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی - او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر همغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسپړی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی تاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسپړی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا خُنَّكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٧﴾

او ویل به دوی (موسی ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ بانندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروپاندی کړه او د حق د قبول گرد (تول) وروڼه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل - پس موسی علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مَّجْرُمِينَ ﴿١٣٨﴾

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرگ» او ملخان او سپړی (یا ورپری یا کونی یا بروړی) او چونگیشی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم گنهاران.

تفسیر: پس ولیدل مونږ پر دغو باندی پنځه آفتونه وار په وار.

(۱): د باران او سیلاو طوفان ؤ چه اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پری وریده، چه د قبطیانو په کورونو او فصلونو کښی دومره اوبه ودیدیدی چه په ولاړی به ئی تر مری رسیدی، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئی په هسکو (وچتو) ځایونو کښی کینولی وو. او د سبطیانو کوتی به هم ورسره پیوستی وی او په هغو کښی به یو تکی اوبه هم نه ننوتلی یا د طاعون له وجی د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.

(۲): ملخ وو چه دا هم یوه هفته پری مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوتو تیران او لاړی ئی ټول وخوړه. او د سبطیانو په کورونو کښی یو هم نه ؤ ننوتلی.

(۳): کونی یا ورپری یا پیاده ملخ وو چه د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او ننگولی کښی به لویدل او په جامو کښی به ئی گرځیدل، او چیچل به ئی او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد بروړه «بتوکه، پیتکه» منگور (خمندک) او کونی (کنه) وی. لکه چه شیخ الهند رحمه الله علیه هم لیکلی دی یا سپری یا هغه نور چنچیان دی چه په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په گنیو» کښی پیدا کیږی، او په هغو سره غله او نور خرابیږی، یا په بدن کښی سپری یا په کالیو (کپرو) کښی او بزى «کویه» لویږی - یعنئ د دوی په بدنونو او کالیو (کپرو) کښی خوځندی او سپری ولویدی، او په غلو کښی ئی بتوکى څرگندی شوی.

(۴): چونگښی (چیندخی) وی او دا هم یوه هفته وی چه په جامو او په طعام او د ننگولیو په کتو کښی او په بسترو او په خولو د دوی کښی په وخت د خبرو به وتی او ننوتی.

(۵): وینی وی چه اوبه د دوی بیخی وینی شوی. تر دی حده پوری چه که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لوبښی سره جمع شول نو پر هغه یو جام کښی به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینی وی. او که فرعونى به د اسرائیلی له خولی اوبه راوویستی نو د ده په خوله کښی به وینی شوی په دی حال کښی چه دا پنځه واړه نشی وی زمونږ د قدرت جدا کړی شوی یو له بله چه د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چه به پری راغله نو دیری سختی سختی وعدی به ئی وکړی چه دا آفت راڅخه لری کړه، نو ایمان به درباندى راوړو. بیا چه تری پورته به شو نو ویل به ئی چه ته دیر لوی جادوگر ئی پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چه سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی.

یعنئ وار په وار متدرجاً دا گردی (ټولی) علامی وروښوولی شوی. مگر دوی داسی متکبران او جرائم خوښوونکى او پاخه گنهگاران وو، چه له سره تری متأثر نه شول - او په هیڅ دول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه غځی منقول دی «کله چه فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «شپان» نازل کړ چه په هغه سره د دوی گردو (ټولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه - بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

عليه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه له الله تعالیٰ څخه استدعا وکړه چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته کړی نو مونږ به ایمان راوړو او بنی اسرائیلو ته به آزادی ورکړو، او له تا سره به ئی پریږدو چه لار شی.

د موسیٰ علیه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځای ئی حاصلاتو ته ډیر گټه (فائده) ورورسیده او ډیر زیات شول. نو فرعونیان کله چه له عذاب بهی فکر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتی نشول - نو بیا الله تعالیٰ د دوی په تیارو کښتونو (فصلونو) باندی ملخان ورنازل کړل چه دوی د هغو له لیدلو څخه ډیر زیات وویریدل او په خپلو منځونو کښی به ئی سره ویل چه دغه نوی آفت بیا له کومه راباندی نازل شو؟ بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته، او ټینگه وعده ئی ورسره وکړه - که دغه عذاب له مونږه لری شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنی اسرائیل به خوشی کړو او مستقل به ئی وگرځوو. کله چه دغه عذاب هم له دوی ځنی لری شو - نو بیا سره ډاډه او مطمئن شول - او د گردو (تولو) وعدو ایفاء ئی هیږه شوه - نو کله چه دوی خپل درمندونه واخیستل او تویری (بورئ) ئی پری ډکی کړی او په خپلو کورونو کښی ئی کیښودلی دلته د الله تعالیٰ په حکم سره په دوی کښی چنچیان سپړی «بتوکی، پیتکی» پیدا شوی بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته او کلک عهد او پیمان ئی ورسره وکړ خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو - دوی بیا لکه پخوا په خپله وعده خلائی او سر غرونو کښی لگیا شول، دلته الله تعالیٰ د دوی د خوړو او چښلو شیان بهی خونده او ورخړابه کړل، او چونگښی (چیندخی) دومره زیاتی پیدا شوی چه د خوړلو او چښلو په هر شی او هر لوبی کښی ډیری زیاتی په نظر راتلی - کله به چه دوی د وینا یا خوراک یا چښلو یا نورو له پاره خپلی خولی پرانیټلی، سم د لاسه به چونگښی (چیندخی) د دوی خولو ته ورتوپ کړ - او د چونگښو (چیندخو) له کثرته پر دوی ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راتگ ډیر سخت او مشکل شو، له بل لوری هغه اوبه چه دوی د چښلو له پاره اخیستی، د الله تعالیٰ په حکم سره به د دوی په لوبو او خولو کښی پس له رسیدلو څخه وینی گرځیدی یا به د دوی له پوزو ځنی وینی بهیدی لنډه ئی دا چه دوی په خپلو خوړو، چښلو او گردو (تولو) حرکاتو او افعالو کښی به سختو ربړونو (تکلیفونو) او مشکلاتو اخته شوی وو، خو سره له هغه هم دوی له لویۍ او تکبر څخه لاس نه اخیست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا لِمُوسَىٰ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ
عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ
مَعَكَ بَنِيَ إِسْرَءِيلَ ﴿١٣٦﴾

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونيانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شويو عذابونو» ويل به دوی ای موسی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کر تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هر ورو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقی چه پاک الله تاسی ته درښولی دی په همغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿يَا حَيُّ يَاقَاضِي الدُّعَاءِ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! - کواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالی او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالی به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوری ورکوی - او نبی ته د الله تعالی په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿يَا حَيُّ يَاقَاضِي الدُّعَاءِ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاء علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه منځ واړوئ نو د الهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بِلُغْوِهِ إِذَا هُمْ يَنْتَكِبُونَ ﴿١٧﴾

نو کله چه لری کر مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کر» تر هغی نیستی پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیللو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانْتَقَبْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ يَأْتُهُمُ كَذِبًا يُبَايِعْتَنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٨﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کرل مونږ دوی «تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلائلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو ځنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثر مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښی وړاندی وروسته نازل شوی وی، رومی به حضرت موسی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطرب او مضطرب کیدل او د حضرت موسی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپې پوری په گرد (تول) ښار کښی د هر سری رومی هک مر شو. کله چه دوی د خپلو مرو په ویر او غم کښی اخته شول نو حضرت موسی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلمر بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمت له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښی غرق شول.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری کتل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثر مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښی الله تعالی ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گتور (فائده مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د دیرو انبیاء علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر ځنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښی سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالقه» و سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گتور شی، کما قال الله تعالی ﴿كَرَّمْنَا إِبْرَاهِيمَ إِسْحَاقَ وَيُحْيَىٰ وَنُوحًا وَآدَمَ كُلًّا وَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالْعَالَمِينَ﴾

» ۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیه

۱ رکوع ﴿وَنُوحًا أَنْ تَقُولَ لِقَوْمِكَ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظَاهِرُوا عَدُوِّي فَأَكُونَ مِنَ الْمُوَدِّعِينَ﴾

الْوَرِثَيْنِ وَتَمَكَّنَ لَهُمَا فِي الْأَرْضِ وَبَرَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجَعَلَهُمَا نَمَطًا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٢٠﴾

۲۰ جزء د القصص « ۵ او ۶ » آیه « ۱ » رکوع) په دغه تقدیر سره د مصر ظاهری برکات خو ظاهر دی، او باطنی برکات به ئی له دی حیثیته وی چه حضرت یوسف علیه السلام هملته مدفون دی، او حضرت یعقوب علیه السلام هم هلته تشریف وړی ؤ، او په آخر کښی حضرت موسی او هارون علیهم السلام هم له وړوکتوبه تر زړورتوبه یوه اوږده زمانه هلته تیره کړی ده. امام بغوی «رحمه الله» د مفسرینو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښی ئی مصر او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿٢١﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسیده وعده) د رب ستا چه نیکه ده «دا احسان» پر بنی اسرائیلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونیانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسیر: یعنی کله چه اسرائیلیانو د فرعونیانو پر سختو مهلکو او سپکونکو شائدو صبر وکړ، او د موسی علیه السلام له هدایت سره ئی سم له الله تعالیٰ ځنی استعانت وغوښت، او د الله تعالیٰ له رسول حضرت موسی علیه السلام سره ئی ملگرتوب وکړ نو پاک الله هغه نیکي وعدی چه له دوی سره ئی کړی وی، ﴿عَلَىٰ رِجْلِهِ أَنْ يَرْكَبَهُ عَدُوُّهُ﴾ الآیه - او ﴿وَتَرَيْنَا أَنْ تَمُرَّ بِلَ الْوَلَدَيْنِ اسْتَضْعَفُوا﴾ الآیه - پوره کړی، او نورو ته ئی هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونیانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه گرد (تول) تپاه او خراب او پوښا شول، د دوی تول سراپونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنگلی خرابی او ړنگی کړی شوی رښتیا ده ﴿لَنْ نَبْرُدَ إِلَّا أَقْرَبًا وَأَغْشَا قُورَةً أَهْلَهَا أُولَٰئِكَ﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت ۳۴ آیت «۲» رکوع).

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ

عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَبُوسَىٰ اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ
 آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ مَتَّبِعُوا مَا هُمْ
 فِيهِ وَيَبْطِلُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

او تیر کرل مونږ بنی اسرائیل له بحرہ نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یی چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «نی».

تفسیر: غځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلې سری وو او غځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.
 (او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یی چه ناپوهی کوی چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا کئئ) یعنی د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوګنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکي چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ ډاډینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو غځنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ﴾ الآية - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباہ او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ اَعِزَّ اللَّهُ اَبْغِيَكُمْ اِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٩٢﴾

وویل «موسی» آیا بی له الله ولتوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکری تاسی ته «غوره کمری ئی یی» پر گردو (تولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر گزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکر شی؟ او له الله تعالیٰ غنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ا دا خو ډیر د شرم غای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر گرد (تول) جهان فضیلت بشلی دی په خپل لاس جوړ کریو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکری تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَإِذْ اَنْجَيْنَاكَ مِنْ اِلٰ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكَ سُوءَ الْعَذَابِ يُقْتُلُونَ اَبْنَاءَكَ وَ يَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكَ وَ فِيْ ذٰلِكَ لَكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿٩٣﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکری ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی غامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پرېښودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا گردو (تولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «۴۹» آیت (۶) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ آږوئ؟ او لرگیو او تیږو (کتو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوَعَدْنَا مُوسٰی ثَلٰثِيْنَ لَّيْلَةً وَّاَتَمَمْنٰهَا بِعَشْرِ فِتْمَةٍ مِّيقَاتٍ رَبِّهٖ اَرْبَعِيْنَ لَّيْلَةً وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ

هُرُونَ اخْلَفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٣٢﴾

او (یاد کره هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسی سره دیرش شپې او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپې (او ورځې)، او وویل موسی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تگ په وخت کښې د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښې «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانو ځنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ!، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښې تقدیمه کړه. الله تعالی له ده سره ادنی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو ځنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتې او کمی نیتې له کښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منځ کښې د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او نقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځې به بس وی که نه اکثر الاجلین (۴۰) ورځې به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به گرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استحبابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په ډول (طریقه) ټاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسی علیه السلام ته د

خپلی لور د ورکولو په وخت کښې فرمایلی ؤ، ﴿عَلَىٰ أَنْ تَأْمُرَ نَفْسَکَ أَنْ تَعْبُدَکَ﴾ «۲۰ جزء د القصص ۲۷ آیت ۳

رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپې وی لکه چه د البقرة په سورت کښې مذکور دی، او دلته په ﴿فَتَمَّ مِيقَاتَ رَبِّهٖ﴾ کښې ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځې نوری هم وی څو اشاره وشي چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نوری هم ور زیاتې کړی شوی دی چه په دغه ډول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښې اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلافو ځنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالی له موسی علیه السلام سره

وعده وفرمايله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کښی موسی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرېستو چه د ده د خولی له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانیه متأثری شوی نو د هغه په بدل کښی لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کړه.»

﴿وَقَالَ مُوسَى لِخِيَتِهِ هَؤُلَاءِ خَلْفَتِي﴾ الآية - او وویل موسی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښی طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښی او اصلاح کړه حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښی زما برخه کار هم دا ته وکړه! ګواکي د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسی علیه السلام د غیاب په موده کښی هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکړه چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکړی نو ته ئی په اصلاح کښی کوشش وکړه!، او تل زما په طریقه سره تګ وکړه! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالی مشیت وګورئ چه موسی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لاړ دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿يَقُولُوا مَا فَتَنَّاكَ بِهِ إِلَّا بِآيَاتِ الْكَافِرِينَ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزارۍ اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوښښونه وکړل.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِبِيعَاتِنَا وَكَلَّمَ رَبُّهُ قَالَ
رَبِّ ارْنِي أَنْظُرُ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَنَكَ ثَبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسی» سره رب د دغه موسی نو وویل «موسی» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وگورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وگوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسی ظاهر ئی کړ نور خپل» غره ته نو وئی گرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسی بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳۴ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسی نو» وویل چه پاکي ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د غلوښتنو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالی په کوم مخصوص او ممتاز رنگ سره موسی علیه السلام ته د مکالمی شرف وروښانه په دی وخت کښی حضرت موسی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿رَبِّ ارْزُقْنِي﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ ووینم! **قَالَ لَنْ نُرِيَنَّكَ** وفرمایل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿قَالَ لَنْ نُرِيَنَّكَ﴾ او د «لم یزل او لایزال» د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالی د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممنوع دی، اگر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنگه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنة والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالی رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممنوع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلاقی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالی په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱۶» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ﴾ الآیة - ولیکن وگوره ته ای موسی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما) یعنی ته د غره په لوری وگوره چه مونږ د خپل جمال یو بڅرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ خه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترگی به

خرنگه د هغه تحمل وکړی شی؟ اگر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکې، آسمان، غرونو او گردو (تولو) شیانو څنې انسان فائق هم وی، نو ځکه موسی علیه السلام د هغی الهی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾

(۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیه ۹ رکوع) ﴿لَوْ أَنزَلْنَاهَُذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَهُ

خَالِسًا مُّتَصِّدًا عَيْنَ غَشِيَةِ اللَّهِ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو

کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترگو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلق شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی

﴿لَخَلِقتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ الْكَبْرَىٰ مِنَ خَلْقِ النَّاسِ وَلَئِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۴ جزء د

المؤمن ۵۷ آیت ۶ رکوع) ﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا﴾ ۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی

ځای کښی موسی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ الْجَبَلُ﴾ الآية - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کر نور

خپل هغه غره ته نو وئی څرځاوه ذری ذری برابر له ځمکې سره او پریووت موسی بیخوده. د حق تعالی تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالی ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بخرکی بخرکی شوی ده او څرنگه چه موسی علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر

وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وگنئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویږی هغه

څرنگه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وگرځوی او هغه کسان چه د

دغه ځای په شا وخو کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی.

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا﴾ الآية - نو کله چه په خود شو موسی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له

تولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه

لیدلو ستا په دنیا کښی (یعنی الله تعالی له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی

او دغه فانی سترگی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا

ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه

(زیاتئ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه

کښی له گردو (تولو) ځنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه پرمی سړی یم چه ماته

په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی

په دغو ظاهری سترگو سره نشی کیدی .

قَالَ يُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَ بِكَلَامِي ۖ فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٧٣﴾

و فرمايل (الله چه مه خپه كيږه په نه ليدلو زما او نعمتونه مي ياد كړه) اي موسى بيشكه ما غوره كړى ئى ته پر ټولو خلقو (د زمانى ستا) په پيغامونو خپلو او په كلام خپل سره «بى له واسطې» نو ونيسه! هغه څه چه دركړى مى دى تاته او اوسه له شكر ايستونكو.

تفسير: يعنى كه ليدل ونشول خير دى! آيا دغه شرف او امتياز خو لږ شى نه دى چه ته مى خپل رسول وگرځولى او تورات مى درعطا كړ او بلا واسطه مى درسره كلام وفرمايه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لورى پر تا شوى دى هغه نورو ته وروسپاره!، او په هغو بندگانو كښى شامل شه! چه الله تعالى د شاكرينو په امتياز سره هغوى ممتاز فرمايلى دى.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَوَّلِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ ۖ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۖ سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٢٥﴾

او ليكلى ؤ مونږ دغه (موسى) ته په تختو «د تورات» كښى له هر «دينى» شى ځنې موعظه «پند» او تفصيل دپاره د هر شى «له احكامو» (بيا مو وفرمايل موسى ته) پس واخله دا «تختى د تورات» په كامل قوت (زور، عزم، كوښښ) سره او امر «حكم» وكړه قوم خپل ته چه ونيسى «عمل وكړى» په ډير غوره «احكامو» د دى ژر به وبښم زه تاسى ته ځاى د هستوگنى د فاسقانو.

تفسير: ځينى وائى چه تورات شريف پر دغو تختو باندې ليكلې شوى ؤ د ځينو علماؤ خيال داسى دى چه دغه تختى پر تورات علاوه وى چه د تورات له نزوله پخوا ورمحمت شوى وى په هر حال د خداى جل جلاله ليدل وږيه برخه نشوه هغه خپگان، او تاثير چه موسى عليه السلام ته د خداى جل جلاله سره د نه لقاء له كبله (وجى) حاصل شوى ؤ د هغه تلافى او جبران ئى د الواحو په عطا سره وفرمايل چه پكښى هر ډول (طريقه) نصائح او د كردو (ټولو) ضرورى

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».

﴿تَخَذْنَاهُ يَتُوءُ وَأَمْرُ قَوْمِكَ﴾ الآية - نو و فرمایم مونو واخله دا تختی په قوت، کامل کوبښ سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکړی په ډیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته غای د هستوګنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لویږی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هداياتو باندی ډیر مضبوط او کلک عمل وکړی او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.

تنبیه: د ﴿يَا حِثِّهَا﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی ماسواء له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکړی شوی دی گرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مگر غځینی ئی له غځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم غځنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او بښل ئی عزیمت او احسن دی. ګواکي بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندی مامور کړل چه په هغو کښی ډیره سعی او کوبښ وکړی او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکړی نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کیږی یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی «اعاذنا الله منهما» ابن کثیر او بغوی او غځینو نورو د نافرمانانو له کورونو غځنی مصر یا شام مراد کړی دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه و ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره ډول (طریقه) سره فرمانبرداری وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کیږی، والراجح هو الاول کما رجحه «ابن کثیر»

سَاصْرِفْ عَنْ آيَتِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿٣٧﴾

ژر به واپروم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په غمکه کښی په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه غی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د ګمراهی

نو نیسی دوی هغه لاره «او طریقه د تگ خپل او غی پری» دغه «گرځیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی ؤ آیتونو زموږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زیږونه د خپلو آیتونو له لوری وگرځوو چه په آینده کښی له هغوی ځنی د گټی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزی چه وگوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه غی هوا! د گمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت څخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ
الْأَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو پی کړی دی آیتونو زموږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مگر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالیٰ په دربار کښی نه قبلیری دوی څه چه کوی هم هغه به گالی (برداشت کوی) او څه چه کړی هم هغه به ربی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته ورورسیری.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجَلًا جَسَدًا آلَهُ خَوَاطِرَ أَلْمُ يَرَوْنَ أَنَّهُ
لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوا ظُلُمِينَ ﴿١٥﴾

او ونبوه «جوړ کړ» قوم د موسی وروسته «د تلولو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (مگانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره ونیو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو مغانونو».

تفسیر: دغه گانې (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی غنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی - لکه چه د «طه» په سورت کښی راغلی دی ﴿جَعَلْنَا آدَمَ وَآلَهُ مِنْ نَفْسِهِ الْقَوْمَ﴾

﴿جَعَلْنَا آلَهُمْ خَوَّارًا﴾ الآية - مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره، ونیو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طه» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله مغانه جوړی شوی مجسمی غنی، د خسی په غږ آوریډلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود گنئی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام و او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده - داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالی جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل مغانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکین (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی و. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿اجْعَلْ لَنَا﴾ اَلْهَآکِمَا لَهُمُ الرَّهْمَةُ ﴿ غوښتنه ئی له موسی علیه السلام څخه کړی وه .

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق گمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر مونږ رب زمونږ او ښښنه ونه کړی مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو.

تفسیر: یعنی د خپلو بی عقلیو او کړو تللو لامله (له وجی) دوی داسی بی لاری او بی اصوله او بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسی علیه السلام له تنبیه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوږ شو او لږ څه عقل او هوښ ئی په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرمیدل او د ډیر افسوس او ندامت له سببه ئی خپلی گوتی وچیچلی او د ډیری ویری او خوف لامله (له وجی) د دوی له لاسونو هغه موهمه بابنه والوته، او له ډیری وارخطائی او تاسف په داسی ویناؤ ئی خوله پرانیستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندی رحم ونه فرمائی او د بښنی او توبی کوم صورت مونږ ته راونه ښیی، نو مونږ به یقیناً په ابدی خسران او دائمی هلاکت کښی ولویږو» (ځینو د ﴿وَلَمَّا سَقَطَ فِي يَدِيْهِمْ﴾ ترجمه داسی هم کړی ده «او کله چه وغورځولی شو خپکان او پښیمانی په لاسونو د دغو بنی اسرائیلو کښی یعنی په دی کار خپل ډیر پښیمان شول.»

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفَ مُؤْنِي مِنْ بَعْدِي أَفَعِلْتُمْ أَمْرًا رَّيْبُكُمْ وَالْقَىٰ الْأَلْوَا حَ
وَآخِذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ
اسْتَضَعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءُ وَ
لَا تُجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥﴾

او کله چه بیرته راغی موسی (د طور له غره) قوم خپل ته په دی حال کښی چه دک ؤ له ډیر قهر او غصی افسوس کوونکی. وویل «موسی قوم خپل ته» بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا تلوار وکړ تاسی (په دی شرک سره او پرېښود تاسی حکم) امر د رب خپل «نو تاسی داسی ولی وکړه» او وغورځولی «موسی هغه» تختی «د تورات له جهت د غصبه دپاره د حمایت د دین» او وئی نیوه سر د ورور خپل چه رابښکود ئی هغه ځان خپل ته؛ نو ویل (هارون موسی ته ای) ځویه د مور زما! بیشکه چه «دغه» قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو دوی چه وژلی ئی وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملگری کوه ما له قوم ظالمانو سره !

تفسیر: کله چه موسی علیه السلام له «طور» څخه بېرته راغی له غصی دک و څکه چه الله تعالی په همغه «طور» کښی موسی علیه السلام ته خبر ورکړی و چه د «سامری» له لاسه ستا قوم گمراه شو - د دی خبری له اوریدلو څخه موسی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ يٰٓإِسْمٰعِيْلُ خُذْ مِّنْ هٰذِهِۦ ذِكْرًا ۖ هٰذَا لَكَ وَمِثْلٌ مِّنْهُ لَكَ ۖ وَبِعِزَّتِكَ لَأُفِيْدَنَّ هٰذَا لَكَ ۚ إِنَّكَ عِندَ رَبِّكَ لَشَاكِرٌ ۝۱۸﴾

وویل موسی بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما وروسته له ما دا خلافت دی - یا وویل موسی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کړی دی تاسی پس له تکه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کوونکو ته و. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه ډول (طریقه) څما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کړی و «یعنی د الله تعالی توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿هٰذَا لَكَ مِنَ الْاَمْرِ نَصِيْبٌ ۚ وَكَانَ هٰذَا لَكَ يَوْمَ تُوْفِّيْكَ ۝۱۹﴾

﴿فِي الْحَقِیْقَةِ هُم دغه ستاسی او د موسی معبود دی.﴾ او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿اَخْلَقْنٰی فِیْ قُوْنٍ﴾ می درته ویلی و او هغه می درسپارلی و په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله - او په ټینګه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طه» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿اِنَّ اِلٰهَكُمْ اَمْرٌ ۚ﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالی ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالی له خوا څلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالی د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره دیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویږیدئ او دومره ژر مو د الله تعالی قهر او غضب وغوښت ﴿اَقْطَالٌ عَلَیْكُمْ اَلِهَةٌ اَمَّا دُثْرَانُ فِیْ هٰذَا عَلَیْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَبِّكُمْ ۚ فَلَا تَلْمِزُوْهُنَّ﴾ «۱۶ جزء د طه» «۸۶» آیت ۴ رکوع».

﴿وَالَّذِیْنَ اٰتٰوْا﴾ الآیة - او وغورځولی موسی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راجنکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حله زیات په قهر او متأسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (دیر) دیر ځوښه (جوشه) ئی د ده پیره او د سر ویښتان ټینګ ونیول - معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او گیلې په طرز و» څکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسی علیه السلام څخه مشر و - بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

غنى دا غرنكه ممكنه ده چه د بل يو نبى الله چه د ده مشر ورور هم و او سره د هغه د يوى ذرى په اندازه د ده د توهين اراده وكړى؟ نه د موسى عليه السلام له لورى دغه معامله په هغه وخت كېنى شوى وه چه دى د خپل قوم له دغه بد كار څخه سخت په قهر و او د بغض فى الله او غصى لامله (له وجى) بېخى بى واكه او بى اختياره شوى و او د حضرت هارون عليه السلام په نسبت ئى داسى يو خيال پيدا شوى و چه ده د اسرائيليانو د حال په اصلاح كېنى خپل پوره كوښښ نه دى صرف كړى حال دا چه ده ته د هغوى د اصلاح په نسبت ډيره زياته توصيه او تاكيد هم شوى و - بيشكه چه هارون عليه السلام نبى و او په عمر كېنى هم هغه له موسى عليه السلام غنى مشر و مگر په رتبه كېنى موسى عليه السلام له ده څخه لوى او په مذهبي او شرعى امورو كېنى هارون عليه السلام د ده تابع او د وزير حيثيت ئى درلود (لرلو) نو په دغه موقع كېنى له موسى عليه السلام له لورى دا سخته نيونه او شديده پوښتنه د حضرت هارون عليه السلام د مظلون تقصير په نسبت يو قسم فعلى ملامتيا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنبه كړ شو چه د كلیم الله عليه السلام زړه د توحيد له نشى غنى په څه اندازه سرشار او د كفر او شرك له دسائسو څخه څومره زيات متنفر او بېزار دى چه په دغى معاملى كېنى ډير لږ تساهل او سكوت هم لوى جرم گڼى او د هغه زغمل له سره نشى كولى تر دى كه د يوه نبى په نسبت هم داسى وهم پيدا شى چه هغه د شرك په مقابل كېنى خپل غږ نه جگوى. يا د تبليغ په فرائضو كېنى لږ څه قصور كوى نو د ده لوئى او عند الله وجاهت هم دى له هغى سختى پوښتنى څخه نشى خلاصولى په هر حال موسى عليه السلام په دغه حالت كېنى شرعاً معذور و، د دى قهر او غضب په ځوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن كېنى هغه الواح «د تورات تختى» د دوى له لاسونو ولويدلى چه د الله تعالى له لورى دوى ته مرحمت شوى وى چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغليظاً هغه په القاء سره تعبير شوى دى ځكه چه ظاهراً ئى د ﴿فَخَذَّهَا وَقُوتًا﴾ امتثال ونشوى كرى يا لكه چه د ځينو مفسرينو خيال دى د هارون عليه السلام په لورى د وړاندې كيدلو په وخت كېنى د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئى په ډير تعجيل او تلوار سره هغه تختى په يوه لورى كيښودى. مگر غرنكه چه دغه دواړه معاملى چه د هارون عليه السلام يا د تختو په نسبت وشوى صورتاً ښى او غوره نه وى، اكر كه موسى عليه السلام په خپل نيت معذور هم و نو ځكه وروسته ئى ﴿رَبِّ الْعَزْزِ﴾ الآية - وويل او له الله تعالى څخه ئى عفو و غوښته والله سبحانه وتعالى اعلم.

﴿قَالَ اِنَّ اُمَّرَ﴾ الآية - نو وويل هارون اى ځويه د مور زما! بيشكه چه دغه قوم ضعيف كرى وم زه او نژدى وو چه دوى وژلى وم زه نو مه خوشالوه په ما باندې دښمنان او مه ملكرى كوه ما له قوم ظالمانو سره.) اكر كه هارون عليه السلام د حضرت موسى عليه السلام سكه ورور دى، مگر د مور د نسبت له يادولو څخه مقصد د نرمى، شفقت او مهربانى په لورى د موسى عليه السلام اړول دى، دى آيت كېنى د هارون عليه السلام د معذرت بيان دى. حاصل ئى داسى دى (ما سم له خپله مقدوره بنى اسرائيل ډير وپوهول، ليكن دوى زما حقانى خبرو ته هيڅ غوږ

کیننښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په ډله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٧٤﴾

وویل «موسی» ای ربه زما بښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم بښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما ځنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم وروښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿٧٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسپړی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی ؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ۶۱ آیت ۶ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزیی په دول (طریقه) پر دوی تطبیقیدی او تر قیامته په مسکنت او سپکوالی محکوم دی.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۳﴾

او هغه کسان چه کوی دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه وباسی پس له کولو د هغو «سیئاتو» او ایمان راوړی «تصدیق وکړی د تولو مؤمن به شیانو نو توبه ئی قبلیری ځکه» بیشکه چه رب ستا پس له دی «توبی» خامخا ښه ښوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکی ښی تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسی او په رښتیا سره ایمان راوړی، نو د ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ په دربار کښی ئی توبه قبلیری، ځکه چه د الله تعالی په لوی دربار کښی هر شی زیات دی. دغه ښځه او نور په آخرت پوری متعلق دی، ګواکي اشاره ئی وفرمایله چه د خسی عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښی د دوی د توبی د قبلیدلو شرط ګڼلی شوی و. ﴿مَوْذُوًّا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ (اول جزء د البقرة «۵۴» آیت ۶ رکوع) اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذه نه ده پاتی. له دنیوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بیان په دغه ځای کښی هم داسی دی، لکه چه په ۶ جزء د المائدة په «۳۸» آیت «۶» رکوع کښی ﴿وَالشَّارِقِ وَالشَّارِقَةِ فَاقْطَعُوا آيَاتِنَا﴾ الآية - پسې وروسته ئی ﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ فرمایلی دی.

وَلَبَّاسًا كَتَّ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَوَّاسَ ﴿۵۴﴾ فِي سُخَّرِيهَا
هُدًى وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَهْتَبُونَ ﴿۵۵﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى
قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا أَلِيْقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ
لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّاي أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ

مَنْ أَنْ هِيَ الْإِفْتِنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيِّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٨٨﴾

او کله چه قرار «سور» شو له موسی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریږی. او غوره کړل موسی له قومه خپله اويا «تنه» سری (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونیول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازموښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د ټولو بښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضرو آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیږی چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پېښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوا آتَيْنَاهُ اللَّهُ جَهَنَّمَ فَاَخَذْنَاهُمُ الصُّلْبَةَ يَوْمَئِذٍ﴾

وَمِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ﴿١٨٨﴾ الآية - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا راښیی چه د خسی عبادت وروسته له دی پېښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ۵۵ آیت ۶ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسی علیه السلام ته ويلي وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسی علیه السلام د دوی له منځه اويا تنه سری چه گرد (ټول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوری لاپل بالاخر دوی د الله تعالی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجاب په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (ټول) ورپیدیدل او ټول ځای په ځای مړه شول یا د مړو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پېښ شو، موسی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښی په هغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندی او یوه ښه دعاء یی وکړه چه حاصل ئی داسی و «ای اله العَلَمینَه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتگ موجب دغه غای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئی نیولی وی ؟ کله چه تا داسی اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنگه گمان کیدی شی چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د غینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «وجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښی ده - په داسی خطرناکو او مزلت اقدامو مواقعو کښی یواځی ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالی (کامیاب) کیدی شو - او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شی چه زمونږ له گردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بی اعتدالیو راتیر شی! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسی خطاگانو او اغلاطو مورد ونه گرځوی! د حضرت موسی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه گرد (ټول) سری وښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلی ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَيْنِهِمْ مَوْسَىٰ وَهَارُونَ تَلَكُمُ الْقُلُوبُ فَكُلٌّ تَلَكَؤُنَ﴾

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا أِلَيْكَ ط قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٧﴾

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښی نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښی «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه گار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما وښه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئی»؛ او رحمت زما شامل دی هر شی ته (په دنیا کښی)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کرم په آخرت کښی» دا (رحمت) هغو کسانو ته چه غانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰه او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه بئائی حضرت موسی علیه السلام د خپل امت په حق کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی (فایدی) چه غوښتل یی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په گردو (تولو) امتونو په دنیا او آخرت کښی مقدم او فایق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمایل چه زما عذاب او رحمت د هېڅ یوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمایم، او عام رحمت می گردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. لیکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی» د هغو کسانو په برخه لیکلی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ویریری او له خپلو اموالو ځنی زکوٰۃ اداء کوی یا د نفس په تزکیه کښی مشغول او لګیا وی او د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری یعنی دا آخری امت پر گردو (تولو) کتابونو ایمان راوړی. د حضرت موسی علیه السلام له امت ځنی هغه کسان چه په آخری کتاب بانندی ایمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کیږی او د حضرت موسی علیه السلام د دعاء مورد څرځی.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا
عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ
عَلَيْهِمْ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَ
اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٧﴾

(دا متقیان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دین د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی (نوم او صفت د) ده لیکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجیل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نیکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته څرک (تول) طیبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی) او حراموی یر دوی ماندی خبیث (پلټ) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرریم له هر قوم او تېر او ملت او مذهب څخه چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لېږلی زما دی. رسول ئی ویا له په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی ویا له په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکونکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام - مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له گیدی ځنی پیدا کیږی او د هیچا شاگرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم په خپل گرد (تول) عمر کښی له هیچا ځنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاگرد شوی دی. سره له هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشر وړاندی کړی - د «نبی امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاو افتخارونو او ویاړونو پنگه ده. یا د امی نسبت د «ام القرئ» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک شریف مولد و!

(۴): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو - نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی پوری چه «۱۳۷۶» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماو د کتابونو په حواله راښوولی دی والله الحمد علی ذلک.

(۵): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه توحید او نور فضائل دی.

(۶): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی شخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلپیت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه پردی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن شخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه گناه تری صادریده او پریکول د پلپیت ځای ؤ له جامی شخه، او داسی دیر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسی علیه السلام شخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحت د عفو او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنگی چه وه، هغه گرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿فَيُظَاهَرُونَ الَّذِينَ هَادُوا وَخَرْنَا عَلَيْهِمُ حَبِيبَاتٍ﴾

﴿ ۶ جزء د النساء «۱۶۰» آیت (۲۲) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا گنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوانی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم رابکاره کړ. الغرض له دوی ځنی دیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او دیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعت د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا
إِلَّادِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُؤَيِّتُ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِۦ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٥٨﴾

ووايه «ای محمده! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د عجمکی، نشته هیخ لایق د عبادت «په حقه سره» مگر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په گردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا گردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ و پوری نه دی محدود، همغسی چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول ئی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کښی نشته چه د هغه دیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی - هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په گردو (تولو) انبیاء او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اَۤمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿٥٩﴾

او عینی له قومه د موسی نه یو امت «تولی» دی چه لاره ښیی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منځ د خلقو کښی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اگر که اکثره یهودان د سرکښی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه عینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کښی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تگ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَى عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اٰمًا ط

او بیل بیل کرل مونبر دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولى تولى؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادی وی ویشل شوی دی بیا په هره قبیله کښی یو یو مشر او نقیب مقرر کړی شوی دی چه د دوی پر احوالو کتنه وکړی او تل د دوی د اصلاح خیال ولری ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا﴾

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَاتَّبَعَتْ مِنْهُ إِثْنَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَّشْرِبَهُمْ وَظَلَمْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ طُكُّوا مِنْ طِيبَتٍ مَا رَزَقْنَاهُمْ
وَأَذَقُوا مَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٧١﴾
لَهُمْ أَسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ سَنُزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٧٢﴾

او وحی «حکم» مو ولیږه موسی ته کله چه اوبه وغوښتی تری قوم د ده «په میدان د تیه کښی» چه ووهه په همسا خپله تیږه (مکته) نو «چه موسی په همسا ووهله تیږه» (مکته) راوختیدلی له هغی تیږی (مکتی) شخه دولس چیني (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوی شخه» غای (چینه) د اوبو چپلو خپلو؛ او سیوری کړی ؤ مونبر پر دوی وریغ «په میدان د تیه کښی» او نازل (راښکته) کړی وو مونبر پر دوی من «ترنجبین» او سلوی (مرغان؛ نو وویل مونبر دوی ته چه) وخورئ تاسی له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړی دی مونبر تاسی ته؛ او نه ؤ کړی ظلم دوی پر مونبر «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوی چه په خپلو ځانونو به ئی ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوی ته اوسئ تاسی په

دغی قریبی «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښی او خورئ تاسی له (میوو د) دی څخه له هر غای «او له هر شی» څخه مو چه خوښه وی او ووايئ راوبښه «گناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبی - ښار» ته سجده کوونکی نو ویه بښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات کړو محسانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاګانی به مو وښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوی کذا فی عامة الكتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٧٦﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی څخه خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ۶۱ رکوع کښی تیر شوی دی، د هغه غای په تفاسیرو کښی ئی ولولئ.

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ
فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا
تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٧٧﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبی «ښار» څخه هغه چه وو په غاړه د بحر کښی کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار د ماهیانو» په ورځی د خالی کښی کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالی د دوی کښی ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښی چه

داخل به نه وو په خالی کښی نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته هم داسی (لکه) چه په خالی کښی راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دی چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسیر: یعنی د خپلی زمانی له یهودانو څنی د تنبیه او توبیخ په ډول (طریقه) د هغه کلی د اوسیدونکو یهودانو د هغی قصی پوښتنه وکړئ! چه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی پیښه شوی وه، د اکثر و مفسرینو په نزد له دغی قریبی څنی د «ایله» ښار مراد دی چه د قلزم د دریاب پر غاړه کښی د مدین او د طور په منځ کښی واقع وه - د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالی له امله (وجی) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو). حق تعالیٰ پر یهودانو د خالی «شینی» د ورځی ښکار کول حرام گرځولی وو د (ایله) د ښار اوسیدونکی د احکامو په عدول او نافرمانی عادی «روودی» وو نو د الله تعالیٰ له لوری د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چه د خالی په ورځ کښی داسی دیر زیات کبان «ماهیان» موجود وو، چه د سیند د پاسه سطح باندی به گرځیدل او په نورو ورځو کښی به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشی شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف ئی په حيله او بهانه کولو شروع وکړه - د سیند په غاړه کښی یی دندونه جوړ کړل، کله چه د خالی په ورځ کبان په دغو جوړ شوو دندونو کښی ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لاری بندولی او په بله ورځ یعنی یکشنبی کښی به ئی نیول چه د خالی د ورځی ښکار پری صادق نشی، گواکی دوی په دغه حرکت سره معاذ الله الله تعالیٰ تیرایسته بالاخر ئی په هم دغی دنیا کښی د دغه مخالفت سزاوی وموندی، چه مسخ شول او خورا (دیر) سپک بیزوگان وگرځیدل. له دی نه ښکاره شوه چه پلمی (بهانی) جوړول حيله او مکاری د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره نه چلیدی.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا لَّهُمْ مَّهْلِكُهُمْ أَوْ
مَعِذٌ بِهِمْ عَذَابِ اللَّهِ أَتَقُولُونَ ۝۱۱۰

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چه وویل یوی فرقی له دوی «چه نه به ئی په خپله ښکار کاوه او نه به ئی نور منع کول مانعینو ته» ولی نصیحت کوئ تاسی هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنیا کښی» یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښی په سبب د نافرمانی د دوی» وویل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پیدا کولو «خپل» رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی دوی وویریږی «له عذابه».

تفسیر: معلومیږي کله چه دوی د الله تعالی د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر غو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) - هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) - هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) - هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح پی کول، خو شو ورځی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی ځنی ستړی شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(۴) - هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول - دغو مؤخرالذکرو ډلو به هغو سترو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوړوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبولولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو ځنی یوه خبره معلومیږي چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالی دوی بیخی تباہ او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدی.

﴿قَالُوا مَعذَرَةٌ﴾ الآية - وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالی او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو ځنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالی په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنگه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ گواکی ږومښی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو - کله چه مایوس شول هم پر عزیمت پی عمل وکړ چه سره له مایوسی پی هم د دوی تعاقب پری نشود.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَجْبَنَّا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِزِّ بَيْتِهِمْ بِيَمِينٍ وَإِذَا كَانُوا يَقْسِفُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه بنکار و په خالی کښی» او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی و «په کولو د بنکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل - لکه چه له سره ئی نه وو آوریډلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښی گرفتار کړل ﴿أَجِئْنَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ عَنِ الشَّوْءِ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت ځنی ستری شوی وو او ﴿لَمْ يَرْجُوا يَوْمَنَا﴾ الآية - به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو - الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه ښه لیکلی دی (فصل علی نجات الناهین و هلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزء من جنس العمل فهم لا يستحقون مدحاً فيمدحوا ولا ارتكبوا عظيماً فيذموا) (ابن کثیر) ورجح بعد ذلك قول عكرمة والله اعلم (نو تصریح وفرمایله الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کوونکو له عذابه - او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی - نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کښی شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٧٧﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه بنکار د ماهی و په خالی کښی نو) وویل مونږ دوی ته چه شی بیزوگان شړلی رتلی سپک کړی شوی.

تفسیر: ښائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول - یا دی ﴿فَلَمَّا عَتَوْا﴾ الآية - د تیر آیت ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ الآية - تفسیر وگرځول شی - یعنی هغه ﴿يَعَذَابُ الْبَشِيشِ﴾ هم دغه له دوی ځنی د بیزوگانو جوړول وو - حضرت شاه صاحب لیکي چه «منع کوونکو له بنکار کوونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کښی ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کرل وئی لیدل چه په هر کور کښی بیزوگانۍ دی، دغو بیزوگانو خپل او پردی ټول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښی لویدل او خپل تاثیر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په دیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مړه شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لِيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ط

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هر ورو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه څوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالیٰ تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه - لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو، او کله دبخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته گرځیدلی وو - په آخر کښی د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو - بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول - غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه گالل (تیرول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی - او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښی کله چه دغه خلق د دجال مددگاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملگرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښوونکی «د خطیاتو» دیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسیر: یعنی هغوی چه له شرارته لاس وانخلی، الله تعالیٰ غینی وختونه پر دوی باندی په هم دغه دنیا کښی عذاب نازلوی - او هغومره سخت او بدرنگ مجرم چه توبه وباسی او په ندامت سره د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی نو د الله تعالیٰ مغفرت او رحمت هم لا یتنهای دی او په معافی کښی ئی هیڅ ځنډ (تاخیر) نشته.

وَقَطَّعْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ
وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۵۸﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کښی فرقی فرقی «چه هیڅ ملک تری خالی نه دی» غینی له دوی څخه نیکان دی او غینی له دوی څخه راینکته له دی «مرتبی د صلاح» او و آزمویل مونږ دوی په نیکو «نعمتونو لکه صحت، غنا» او په بدو «زحمتونو لکه مرض فقر» ښائی چه دوی وگرځی «الله ته».

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو کښی د بی اتفاقی او مخالفت له کبله (وجی) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول هیڅ یو اجتماعی قوت او شوکت ئی پاتی نشو او مختلف مذاهب پیدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدی امت ته د عبرت له پاره اورول شوی دی.» خو سره له هغه هم غینی افراد په دوی کښی نیک هم وو. مگر اکثر ئی کافران او فاسقان وو. د دغو اکثر له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله دیری مواقع پیدا کړی دی - کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی - او کله مو دوی په سختی او تکلیف مبتلا کړی دی چه ممکن دی دوی احسان ومنی، یا له سختیو ځنی وویږی او توبه وباسی، او د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَصَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ
سَيَغْفِرَ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَصٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ

نو پاتی شول وروسته له دوی نه (داسی) بد خلیفگان چه وارثان شول د کتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلی دوی مبلغ «او اسباب» د دی لړی خسیسی «دنیا په رشوت د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل» او

وایی دوی ژر به بېښنه وکړه شی مونږ ته او، حال دا که راشی دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په پوښښو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او غوځات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وگرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی - بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او ردیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونږ خو د الله تعالی اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالی به ضرور زموږ له بی اعتدالیو ځنی راتیریږی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیږی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی - گواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالی ځنی مامون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَاللَّذَّارِ
الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه اخیستی شوی وه داسی» چه نه به وایی دوی پر الله مگر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «دیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابه او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالی په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالی جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترگی پتوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا خرنکه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت غنی ئی سترگی پتی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ غنی وویږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه غای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته څیر شی).

وَالَّذِينَ يَمْسُكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٤﴾

او هغه کسان «له دوی غنی» چه ښه ټینگ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح وړ اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریانو لاره پریږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینګه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نیسی او د الله تعالیٰ د بندګی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه ډول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوړو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَإِذْ نَقَّطْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ؕ حُذُّوْا مَا اتَّيْنَكُم بِقُوَّةٍ وَأَذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی ګواکي دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب ګمان وکړ «وویږدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسی تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوشن) سره او

یاد کړئ هغه احکام چه په ده کښی دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ تاسی! «له گناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب - عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندی څوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه ټینگ ونیسئ! او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیږئ چه الله تعالی دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وگورئ!

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ
 أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا
 نَقُولُ أَيْوَمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿٧٩﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا
 أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا
 بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٨٠﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو ځنی له شاگانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو خپلو باندی، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! ویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» گواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق څخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوی، چه د گردو (تولو) حقه ؤ عقاندو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (گټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب گرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (گټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیاءو او مرسلانو هدایات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدی پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کښی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو ډیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د گردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هدایاتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په گردو (تولو) افرادو کښی وښیندلی (ونوستلی) شی څو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه ښیندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملایعو او لوبو کښی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیری بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه رابییی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زیاتره د آراءو پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدی له تعلیمه هم دوی فطرتاً گټه (فائده) کړی ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدایتونو تفصیل منظوی (نغختی) او مندمج (راغوند) دی - او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی - دا د همغه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره گوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدی باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسې متفق پاتی دی - او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کړی دی - دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لذینو او ښو خونندورو خوړو په ترڅو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د ځغلیدلو او مندو وهلو څخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن و. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضر و آیتونو کښی د دی عقیدې د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندی رڼا (رنرا) اچوی. بلاشبه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیدې تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکثافو کښی راکړی شوی دی؟ ولی همغسې چه یو خطیب، نطق، منشی او محرر یقین لری چه هر ورو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کښی د کلماتو ادا ورښوولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تګ او ترقی کړی ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د پرمونی لفظ ښوونکی - او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الهی ربوبیت په عقیدې باندی د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه ټول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کښی د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کښی هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری دهغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کښی پرله پسې شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کښی ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پټو سترگو تقلید د الحاد عذر او د خپل حقانیت دلیل ګڼی د هغه په مقابل کښی د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه ګرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالی د آدم علیه السلام له شا ځنی د ده اولاده او د اولادی له شاګانو ځنی ئی د دوی اولاده وویسته، له ګردو (تولو) ځنی ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاګانو کښی ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالی په مطلق رب منلو کښی هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندی ئی لارم دی چه ایمان راوړی! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کښی ده او په ګردو (تولو) ژبو باندی د هغه خبره جاری ده چه د ګردو (تولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندی ټول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی - او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٣٢﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل) او دپاره د دی چه دوی ښائی را وګرځی «له چتی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی چه دغه قصه ئی یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهد همنسی گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَاقْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَاسْلَخَ
مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَوِينَ ۝ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثُ
ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصْ
الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ۝

او ولوله (ای محمده!) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سړی» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په حساست کښی» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شری» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پریردی «او څه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له دیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثر و مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالی آیات او هدايات پریښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسی علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسی علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالی اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله ډیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی. او د الله تعالی د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو ځنی مخ واړاوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهې (روان) ؤ، او شیطان ده پسې لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښی ورننوت، په دغه وخت کښی د ده حال د هغه سږی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاږی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی - یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسې غاږی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی ډول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سری هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی - هم داسی په سفلی غوښتنو کښی ئی د سخت سا وهونکی سږی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل - تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښی برابر شول ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَدْرَأْتَهُمْ أَمْ لَمْ تَدْرَأَهُمْ لَاقُوا رَبَّهُمْ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او غړیدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسې غپیدلو په مثال کښی ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په ډول (طریقه) د ﴿لَنْ نَحْمِلَ عَلَيْهِ يَوْمَئِذٍ ثِقَلًا﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښی د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی ډول (طریقه) ژبه یی د سږی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی - بد حواس او پریشان انسان په شان وښوی او غاږی - العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سری امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له ډیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالی د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یواځی علم الکتاب دومره نافع نه شی کیدی، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا إِلَهُكَ الْغُرُوثَ كَمَثَلِ الْإِنْسَانِ حَمَلٍ لَّسَفَا﴾ «۲۸» جزء د

الجمعة «ه» آیت (۱) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښی لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَانفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٤٥﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کېږي په لوی قرآن کېږي ځای په ځای د عنکبوت ذباب - غنې - مچ او نورو مثالونه بیان شوي دي مگر د دغو خلقو مثال په داسې بد ډول (طریقه) سره بیان شوي دي چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشي گرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال گرځوي، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوي.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَنْ يُضِلِلْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٤٦﴾

هر چا ته چه هدایت وکړي (سمه صافه لاره وښيي) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه گمراه کړي (ده لره الله) نو دغه گمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځي چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شي. هغه علم چه انسان موافق نه کړي چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندې لار شي، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولري ودی پوهیږي چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شي به د ده په لاس ورنشي نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندې مغرور نشي، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړي.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِینِ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغٰفِلُونَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترگی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوړونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» ډیر گمراهان دی (له چارپایانو ځنی) دغه کسان هم دوی دی غافل «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿صَلَّاتُ الْيَوْمِ وَالْآخِرَةِ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿إِيَّاهُ﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د گردو (تولو) له پیدا کولو ځنی اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن څرنګه چه ډیر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لېږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿فَالْقِطْعَةُ الْفُرْعَانِ لِيَكُونَ لَهُمْ عَذَابٌ وَخِزْيَانٌ﴾ خو د محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی - مګر په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ کښی «تشریعی غایت» او دلته په ﴿إِيَّاهُ﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الآية - چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله (الخ) یعنی زړه، غوړونه، سترگی او نور گرد (تول) شیان نی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی - او نه الهی خبری د قبول په غوړونو سره آوری. څرنګه چه د چارپایانو (حیواناتو) گرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او چڼلو او بهیمی جنباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پیښی، سترگی او غوړونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لذائذو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی - او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی - ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رتلو او شړلو اوږی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غږ باندی غوږ نه یدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواو ځنی همه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه ځنی زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته - لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلقو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَاللّٰهُ اَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸۰﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پریږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوړوالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماء او صفاتو په نسبت کوړ تگ کوی هغوی پریږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی - د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کوړ تگ دا دی چه په الله تعالی باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی - او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشي - یا د هغو د معنی گانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل - لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم - پلار د کرمونو او ابيض الوجه - سپین مخی بولی. او نصاری ئی ابوالمسیح - پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولى پرمبنی علت بولی دغه گرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانپری

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا اُمَّةً يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۸۱﴾

او ځیني له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیې خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په گردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کپړو تللو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه ئی اختیار کری ده، او د همغو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راغی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾
وَأُمْلِ لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٤٧﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر غلی علی‌الغور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی ورونه ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الهی سزا ځنی بی فکره او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق گرځوی چه په دوی باندی جاری کیدونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مگر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی گومان کوی چه دا پر مونږ باندی د الله تعالی لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالی دوی د انتهایی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید - حیله یا پټ تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالی تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هیڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی .

وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر گهښخ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر تولی ئی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل - ستاسی دغه ملگری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غږیده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس ئی لولو نازل شو

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١٤٨﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ
اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ

حَدِيثُ اَبْعَدَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٧﴾

آيا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملگری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مگر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آيا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقې سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکې کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه گرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یی. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د گرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنگارنگ بشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکې په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی دول دول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، وریشی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لږها په هغه تیاری کښی چه بحث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشي! او ښائی چه له بدو کارونو توبه گار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرگ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر وینئ شه!

بی فاندی وی بیا هیهات په سکرَات

نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟

﴿قَالَ حَدِيثُ اَبْعَدَا يُؤْمِنُونَ﴾

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کېنې بله کومه داسی خبره او کلام شته چه پر هغه باندی د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسی وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٨٦﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هیڅ لار ښوونکی د «حق» ده ته؛ او «الله» پرېږدی دوی په شرارتونو خپلو کېنې په دی حال کېنې چه حیران او سرگردانه مگرځی.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالی په قبضه کېنې دی - که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو مگرد (تول) د هدایت سامان همغسی پاتی کېږی او سری له هیڅ لوری نه منتفع کېږی هو عادتاً هلته الله تعالی د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغی لیاری تگ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یواځی بدی او شرارت ته ملا وتری نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پرېږدی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ الْبَغْثَةُ يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِئُ عَمَّا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٧﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووايه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هیڅوک» په وخت د ده کېنې مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت دار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کېنې را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دریشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» گواکی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال کبھی « له قیامتہ (یعنی ته عالم نئی په قیامت) ووايه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی « په دی چه علم نئی خاص الله لره دی».

تفسیر: رومی په ﴿عَلَىٰ أَنْ لَا تَكُونَ مِمَّنْ قَلَّبَ وَجْهَهُمْ﴾ کبھی خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر ؤ چه هغوی ته هیڅ معلوم نه ؤ چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د گردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرگ د وخت او نیتی اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیټه راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کبھی قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کبھی د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندی به دغه واقع دیره درنه وی او د هغه علم هم دیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغی واقعی دیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو گردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناڅاپه او دفعتاً پیښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کبھی تفصیلاً مذکور دی.

﴿يَتْلُوَنَّكَ لَا تَكُونَ مِمَّنْ قَلَّبَ وَجْهَهُمْ﴾ الآية - پوښتنه کوی دوی له تا نه گواکی ته مبالغه کوونکی نئی په سؤال کبھی له قیامتہ یعنی ته عالم نئی په قیامت یا مهربان نئی په پوښتنه کوونکو باندی او خوشالیږی په سؤال له دی قیامتہ او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووايه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم نئی خاص الله لره دی.» د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه گواکی دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لگولو کبھی مشغول نئی او له تلاشه وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه گرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پت ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کبھی شته چه که هر څه وغواړی هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بشماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په دیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مگر په دغو خبرو باندی عوام کالانعام څه پوهیږی؟.

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السَّوْءُ إِنَّ أَنَا الْآذِيزُ وَبَشِيرُ الْقَوْمِ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مگر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی ډیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به ؤ رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مگر «خو یم» وپروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا رابښوول شوی دی چه هر بنده اگر که ډیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مځکی خزانو د کلیکانو (کنجیانو) امین گرځولی شوی ؤ د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه گته (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مگر څومره چه الله تعالیٰ وغواړی هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر گردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو ډیری هغه ښیکنی (فائدی) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پېښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپېښه شوه - په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«لو استقبلت من امری ما استدبرت لما سقت الهدی - که زه لا له پخوا پوهیدی په

دغه شی باندی چه وروسته راپېښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډیره آسانی سره ممکن ؤ، له دی گردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه رومېنی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پېژانده، کله چه هغه ودرید او لاړ دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام ؤ دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پېښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «ما المستول عنها باعلم من السائل» ارشاد فرمایلی شوی دی - گوواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحيط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل - او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی - په هر

حال په دغه آیت کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختیار یا محیط علم د نبوت له لوازمو ځنې نه دی، لکه چه ځینې جاهلان ئی اتکلوی - هو! د شریعتو علم چه د انبیاء علیهم السلام له منصب او وظیفې سره ربط لری، ښائی هغه کامل کری، او د تکوینیاتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وگنې، عطا کوی ئی - په دغی نوعی کښې زموږ پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) اولینو او آخړینو ځنې فایق او پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بی شماره علوم او معارف مرحمت فرمایلی دی چه د هغه احصاء او شمار د تولو مخلوقاتو له طاقتو وتلی دی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ
دَعَا اللَّهَ رَبَّهَا لِيُنْزِلَ آيَاتِنَا صَالِحًا لَتَكُونَ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٨﴾
فَلَمَّا أَتَتْهَا صَالِحًا جَعَلَ لَهُ شُرَكَاءَ فِيهَا أَتَتْهُمَا فَتَعَلَّى اللَّهُ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨٩﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی له نفس یوه څخه او پیدا کړی ئی ده له دی نفس څخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له دی سره، نو کله چه نارینه پټه کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئی ورسره وکړه» نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو گرځیده (تله راتله) به له دی حمل سره، نو کله چه دروند شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی نه چه قسم دی خامخا که را کړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وگرځول دوی دواړو الله ته شریکان په «نامه د» هغه کښې چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه چه دوی (او اولاده د دوی) ئی شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ گرد (تول) انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل - او د آدم علیه السلام د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئی د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پیدا کرہ بیا له دوی دواړو ځنی نوره اولاده او څوځات پیدا شول - کله چه نارینه له ښځی خپله فطری غوښتنه حاصله کره نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښی هیڅ دروندوالی نه ؤ - او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به نی کوله ځکه چه تشه نطفه وه کله چه گیده نی د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه ؤ چه د دی په منع کښی څه شی پټ دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځی دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښی عرض وکړ، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمت او د کار وړ (لائق) او صالح وړوکی مولود راعنایت کړی نو مونږ دواړه بلکه زموږ نسل به هم تول ستا شکر اداء کوو - کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کره نو دوی زموږ په ورکړی شوی شی کښی د نورو د برخو په ټاکلو (مقررولو) یی شروع وکړه مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مړ مخلوق مونږ ته راکړی دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یی د هغه په نذر او نیاز شروع وکړه یا به یی د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښی په سجده کیښوده یا به یی په مولود باندی داسی نوم کیښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزی، عبد الشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښی به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه وپوهیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د گردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښی د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بیشکه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَكُمْ فِيهَا نِسَبَاتٍ﴾ کښی د تمهید په ډول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر ؤ - مگر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځی ذکر شوی دی، او داسی په ډیرو ځایونو کښی کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿وَلَقَدْ زَكَّيْنَا السَّمَاءَ الَّتِي بَصَّيْنَهَا﴾ ﴿رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾ کښی هغه ستوری چه په ﴿بَصَّيْنَهَا﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مگر له شخص د ﴿بَصَّيْنَهَا﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کړی شوی دی - له دی تفسیر سره موافق په ﴿جَعَلَكُمْ فِيهَا نِسَبَاتٍ﴾ کښی هیڅ اشکال نشته مگر له زیاترو اسلافو ځنی هم دغه منقول شوی دی چه په دغو آیتونو کښی یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا نی تیر ایستله او وعده نی تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحارث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کړ - نو کله چه هلک پیدا شو نوم نی عبدالحارث کیښود حارث د ابلیس هغه نوم ؤ چه په ملائکو کښی په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښی لغوی معنی نه ده معتبره - او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حارث» معاذ الله معبود

گنلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف - د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه گواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاء علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی - هوا په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی ډول (طریقه) سره د شرک بوی راشی - د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جذبی سره مناسب نه ؤ. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاء خورا (دیر) لږ لغزیدل او ښویدل او دیر کوچنی (وړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیری لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی

﴿فَلَنْ أَنْ نَنْقُذَكَ عَلَيْهِ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الْفُلُ وَكَانَ الْهَرَمُ قَدْ لُتِيَ﴾ علی توجیه بعض المفسرین هم داسی دله هم د آدم علیه السلام د رتبې له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿جَلَّالَهُ شَرُّكُمْ إِنَّهَا﴾ د الله تعالیٰ په ورکړی شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسې وگرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه ؤ چه داسی نوم کیږدی چه د هغه څخه شرک وهم کیږی، اگر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «فقد اشركا» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿جَلَّالَهُ شَرُّكُمْ إِنَّهَا﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه - والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَيُّكُمْ كُونُ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ ﴿٨١﴾

آیا شریک گرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ څیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو څرنگه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر ؤ د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود څرنگه کیدی شی؟

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرٌ وَلَا أَنْفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِنْ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ
 أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٠﴾ إِنْ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 عِبَادُ أَمْثَلُكُمْ فَأَدْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿١٩١﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ
 بِهَا أَمْ لَهُمْ آعِينٌ يَبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
 بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فَلَا تُنْظَرُونَ ﴿١٩٢﴾

او طاقت نه لری دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو
 او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی او که تاسی رابولئ دوی
 سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت دوی ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه
 خبره» چه آیا بولئ تاسی «دوی» او که یئ تاسی چپ «د دوی له بلنی
 خخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او
 بولئ یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو ویولئ تاسی دوی نو ودی
 منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یئ تاسی صاد قان «رښتینی په دغه دعوی
 کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی
 په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو
 سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترگی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا
 شته دوی ته (داسی) غوړونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا
 شیان دوی لره نشته پس له تاسی خخه هم بدتر شول نو تاسی خنکه د دوی
 عبادت کوئ» ووايه «ای محمده! دوی ته» چه را ویولئ تاسی شریکان خپل
 (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت
 مه راکوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان گرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکړی
 دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او
 د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو ځنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق
 باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اگر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترگی او نور

تاسی جوړ کړی دی، لیکن د دوی په اعضاو کې هغه قوتونه نشته چه د هغو په سبب هغو اعضا ته، اعضاء وویلی شی، او نه ستاسی په بللو سره په خپلو مصنوعی پښو راتلی شی، او نه په خپلو لاسونو سره کوم شی اخیستی شی، نه په خپلو سترگو سره کوم شی لیدلی شی، نه پخپلو غوږونو سره کومه خبره اوریدلی شی، که له دیرو بللو او غږونو څخه ستاسی ستونی غیری هم شی، خو بیا هم دوی ستاسی د غږ اوریدونکی نه دی او پری له سره درتلونکی یا ځواب درکوونکی نه دی. تاسی د دوی په مخ کې په زوره زوره دوی وبولی! یا په ورو ورو ورناری کړئ! یا ساکت او چپ اوسی؟ دغه دری واړه حالتونه دوی ته برابر دی. نه له دی نه کومه فائده او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چه دوی په مملوکیت او مخلوقیت کېنې ستاسی په شان عاجز او درمانده دی، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کېنې هم ستاسی ځنی ښکته او دیر وروسته پاتی دی، نو دوی به څرنګه خدایان وګرځولی شی؟ او هر هغه څوک چه تردید نی وکړی ولی به نقصان ووينی؟ لکه چه د مکې معظمې مشرکانو زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ویل چه تاسی زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلي! که نه تاسی ته دی معلومه وی چه دوی به څه آفت او بلا پر تاسی نازل کړی ﴿وَقَوْلِكَ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ مِنْ دُونِهِ﴾ (۲۴ جزء د الزمر ۳۶ آیت ۴ رکوع) د دغه ځواب په ﴿وَقَوْلِكَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ﴾ سره ورکړی شوی دی. یعنی تاسی خپل ګرد (تول) شریکان راوبولی! او زما په خلاف ګردی (تولی) حیلی، پلمی (بهانی) او تدابیر وکړئ! او پوره نی کړئ! بیا ماته د یوی شیبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو وبه ګورم چه تاسی ماته څه ضرر رسولی شی؟ زه ستاسی او ستاسی د معبودانو پروا نه لرم ځکه چه

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

بیشکه ولی «ناصر او ساتونکی» می الله دی هغه چه توته توته نی نازل کړی دی کتاب او هم دغه «الله حمایت» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه یی جوړوی).

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله زما ولی - بادر او مرستیال دی چه پر ما باندی نی وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی نی فائز کړی یم. هم دغه پاک الله به زما حمایت، حفاظت او صیانت د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کېنې وکړی، ځکه چه هم دغه الله تعالی د خپلو نیکو بندګانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبیاء علیهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتِطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩١﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولئ تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د غانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولئ تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه گوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترگو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟

د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٢﴾ وَأَمَّا يَنْزَغُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٩٣﴾

ونیسه «ای محمده! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وگرځوه! «په څنگ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو» لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کړی تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختگیری او تند خوئی ځنی پرهیز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښی خو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پټار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کړی ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحقیق او تجهیل چه کړی شوی ؤ. ډیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکړی - یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفو او له خطاؤ غځنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولي خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنگ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وچی) هره ورځ دوی سره لاس او گریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی گرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیږی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواری چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالی سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی - ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعید د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰه له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلکو ته په نیکی سره او مخ وگرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنگ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیږی تاته ای محمده! له طرفه د شیطان څه وسوسه چه په جگړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ أَمَّهُمْ طَيْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٤﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَبْتَغُونَ فِي النَّفْسِ تَمَكُّنًا لِّقَصْرُونِ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چه وپیری (له الله او ځان ساتی له گناه) کله چه ورسیږی دوی ته کومه وسوسه «او گذر» له طرفه د شیطان، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او وینس شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او وروڼه د دوی (چه شیطانان دی) راکارې «چلوی» دغه «کفار» په گمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیطاتینو کښی).

تفسیر: اکر که د استعاذی حکم کردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب ږومی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته و اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کبھی دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کبھی واچوی هو! د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو غنی تل په غفلت کبھی نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپیښ شی دستی پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیږی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (آخر) او انجام ئی سترگو ته درپړی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ آړوی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کبھی د الله تعالی ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او بنائی دوی ته د شیطان وروڼه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربائنسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کبھی هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کبھی هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله غنی پناه غواړی - که نه په اوږده غفلت کبھی لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذْ أَلَمُّ تَأْتِيَهُمْ بَآيَةٌ قَالُوا الْوَلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أْتِيتُكُمْ
مَّيُوسًا إِلَىٰ مَن رَّبِّي هَذَا بَصَإٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَ
رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٦﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وږی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کبھی تاخیر پېښیده، نو کفارو به تمسخرأ ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر کړد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوْلَا اجْتَنِبَتْهَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿قُلْ إِنَّمَا اتَّبِعُ مَا يَدْعُو إِلَىٰ مِنَ رَبِّي﴾ یعنی ووايه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تګوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د گرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمایشی معجزه ومنی؟

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۰﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غور کيږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشي.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غور کيږدی! او د هغه آیتونه او هدايات دی د قبول په غور سره واورى او نورى هر قسم خبرى اترى، شور ماشور او ذکر او فکر دى پريږدى! او په ډير ادب او احترام سره دى ورته چپ او قرار اوسى خو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانى وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واورى، نو ډير لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسيږی، یا اقلأ د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشاليږی. له دغه آیت ځنی ډيرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واورى! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هريره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «إِذَا قُرِئَ فَانصتوا - کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ په ډير تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کری دی.

وَأَذْكُرُّكَ بِفِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْأَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٤٥﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په پرومینیو برخو د سبا کښی او په وروستیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توګه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لګیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کری لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿وَحَشَعْتَ الْأَصْوَاتَ لِأَرْحَمِنَ فَلَا تَسْمَعُ لَهَا مَسًّا﴾ (۱۶ جزء د طه سورت ۱۰۸ آیت ۶ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه معانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٥٠﴾

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربى» دی نه کوی تکبر (لوئی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیگا په اوقاتو کېنې د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربې ملائکې د الله تعالیٰ له بندګۍ څنې عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کېنې لګیا او مشغولی دی او هم دغه رب العلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجدو او وجود څخه غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو څخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذي اللطاف والاعطاف ونسأله لحياتنا الاتفاق والايلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف ياغافر الاسلاف وهادي الاخلاف.)

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الى غاية آية «۳۶» فمكية وهي «۷۵» آية.

و«۱۰» ركوعات رقمها «۸» تسلسلها حسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.

د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت څخه د «۳۶» آیت تر آخره پوری. چه مکی دی. «۷۵» آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کېنې (۸) او په نزول کېنې . «۸۸» سورت دی د(البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدینې منورې کېنې نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمې مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کېنې د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز دوه استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسل دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوابو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کېنې یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملګرو په اتفاق د ظلم او تیري هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او گردی (تولی) ئی پر مسلمانانو باندی اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ور نه کړه، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کېنې لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور ګرځد (تول) دنیوی شیان هم پرېږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو څنې هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» څنې له ګرځدو (تولو) نورو دنیوی تعلقانو

غنی تش او پاک شول. او یوازی د الله جل و علا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبت او د اخلاص او د توحید له دولته داسی دک شول چه گواکی د غیر الله خای په هغو کښی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وگالل (برداشت کرل) - او د وطن له پرېښولو او هجرت سره یی هم امن او هوسانی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلی

﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ لَقَدْ بَرَأَ اللَّهُ الْإِنْسَانَ مِنْ عَرْصٍ وَجَدَ فِيهِ رِجْسًا فَكَرِهَهُ لِلْعَالَمِينَ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۳۹، ۴۰ آیت ۶ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنگ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندی خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو څخه په ناحقه مگر چه ووائی رب زمونږ الله دی) د مکی معظمی ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه خای هجوم او یرغل (حمله) وروړی. نو ځکه له هجرت وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پوری د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکی معظمی د مشرکانو هغو تجارتی روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتی ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادی حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په رومبنی کال کښی د «ابواء، بواط، عشیره» غزاگانی او نوری وړی وړی غزاگانی او سراپا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کښی شته په هم دغی سلسلی کښی واقع شوی. د هجرت په دوهم کال کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتی قافله د ابو سفیان په مشری له شام څخه رهی (روانه) شوی ده. د ابوسفیان دغه تجارتی قافله «جوبه» چه په هغی کښی تقریباً «۶۰» تنه قریش او یو زر اوشان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام ځنی د مکی معظمی په لوری د کاروان د بیرته راگرځیدلو خبر نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندی تعرض وکړو؟ د طبری رحمة الله علیه له بیان سره موافق دیرو کسانو له دغه جنګه خپل ځانونه بیرته کرل ځکه چه دوی د لوی جنګ له پېښیدلو څخه په اندیښنه او په خطر کښی نه وو چه ښائی د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کښی کړی وه چه که کوم قوم پر مدینی منوری باندی حمله او یرغل وکړی - یا تاسی ته لاس درواچوی، نو مونږ به له تاسی سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنګ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کښی شامله نه وه، د دغی جرګی د دی وضعیت له لیدلو ځنی ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالی عنهم اجمعین حوصله زیاتونکی خطبی وویلی او ښی ویناوی ئی وکړی. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سوو او خو تنو مجاهدینو سره د قافلی په لوری رهی (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنگیدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعیت - سامان، اسلحی او د نورو شیانو په نسبت زیات اهتمام نه ؤ کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښی سره تول شوی وو له خپلو همغو معمولی سامانونو سره رهی (روان) شوی وو. په دی باره کښی د بخاری شریف په روایت کښی حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښی شریک شوی نه وو پر هغوی باندی کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازی د تجارتی قافلی د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د یوه اساسی جنگ صورت ورپیدا کړ.

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغی ارادی ځنی خبر شو او سم د لاسه ئی مکی معظمی « ته سری واستاوه، له هغه ځایه تقریباً د زرو تنو لښکر چه د قریشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښی شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهیزاتو سره د مدینی منورې په لوری رهی (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کښی ؤ چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لویو لویو ائمه الکفر تر مشری لاندی لوی لښکر په ډیر زور او شور او غیظ او غضب د اسلام د مقابلې له پاره را رهی (روان) شوی دی. د دی غیر متوقع صورت له پیشیدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بیا خپلو اصحابو کرامو ته د دی خبری اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښی دوه جماعته ستاسی په مخکښی دی

«۱»: تجارتی قافله.

«۲»: فوځی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو تولیو څخه پر یوه باندی به تاسی مسلط وگرځئ؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو ډلو ځنی پر کومی باندی تعرض او یرغل (حمله) کول غواړئ؟! او د هغه د مقابلې له پاره تیار یی؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تیاری لوی جهاد ته نه وه کړی ځینو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رایه یی ورکړه چه پر تجارتی قافلی باندی یرغل (حمله) زیات مفید او آسان دی مګر دغه رایه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په ډیر ځویښ (جوش) سره غیرت راوړونکی نطقونه او ښی ویناوې وکړی. او ښی په زیه پوری خبری ئی بیان کړی، او ځوابونه ئی وویل. په آخر کښی حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقریر وکړ.

وروسته داسی فیصله وشوه چه د عسکریت په ډګر کښی ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښیو. څنګه چه د بدر په مقام کښی دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ورپه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئی بندیان شول. په داسی ډول (طریقه) د کفارو زور مات شو. په دغه سورت کښی عموماً د هم دغی غزا جزئیات او متعلقات بیان شوی دی. هغه کسان چه داسی خیال کوی چه په دغه غزا کښی رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلی له پاره وتلی ؤ چه د تعرض په مقصد د مدینې منورې په لورې رهی (روان) شوی ؤ او د قریشو په تجارتی قافلی باندې د حملې په نیت له اوله تر آخره پورې هیڅ نه ؤ وتلی نو د دې عقیدې خاوندان فی الحقیقت غواړی چه د حدیثو، سیرو او د قرآنی اشاراتو ټولې ذخیږی له خپلو مجعولاتو ځنی قربان کړی.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجې) د مسلمانانو ځان او مال او هیڅ شی مامون او مصون نه ؤ پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وگنله شی لیکن تجارتی او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجې) محفوظ او مصون نه وی مگر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، گواکې که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخې پاتی کیږی پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده. باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کړی د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) وروږل نه دی جائز - ځکه چه دغه تعرض د ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکې معظمې کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کړی ؤ او د راتلونکې زمانې له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده - چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لارمیری چه په هیڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته. د دی مسئلې تفصیل په «الجهاد الكبير» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لارم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږی انشاء الله تعالی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَنْفِقُوا
 اللَّهُ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ
 مُؤْمِنِينَ ۝ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ
 قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى
 رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا
 رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
 دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو څخه ووايه
 «دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی
 (چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویږیئ تاسی له الله نه او
 اصلاح وکړئ تاسی د هغه حال چه په منع ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو
 منځونو کښی سره دوستی وکړئ! او نزاع پریږدئ» او حکم ومنئ تاسی د الله
 او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که بیئ تاسی مومنان (په حقه سره)
 بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی
 شی (دوی ته نوم د) الله نو ویږیږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر
 دوی باندی آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د
 دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندی توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی)
 هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» دوی لمونځ
 او له غچینی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لگوی په لاره
 د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی
 په نزد د رب د دوی او مغفرت (بښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شی چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښی هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښی د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښی وړاندی تللی، او جنگونه ئی کړی وو؛ دوی د غنیمت گرد (تول) اموال خپل حق گانه، پاڅه او سپین پیړی سری چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکړ شی هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښی حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښی دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنگه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شی. د دی حکم تفصیل به وروسته راشی.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښی له الله جل جلاله ځنی وویړی! او په خپلو منځونو کښی دی په صلح او پخلا ووسیږی! او په وړو وړو خبرو کښی دی جنگ او جگړه نه کوی او له خپلو اراؤ او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شی، نو له خوف او هیبت دی ورپړدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریډلو ځنی دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شی او دومره مضبوط او قوی دی وگرځی چه په هره معامله کښی د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشی خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښی د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال - دولت او گرد (تول) موجودیت لگوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شی سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښی کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاڅه مسلمانان ویلی شی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور ځنی تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضلہ ومنه وکره!

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكُرْهُونَ ۚ يَجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّهُمْ يُسَاقُونَ

إِلَى الْهَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٥﴾

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جگړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جگړه ئی کوله په کولو د جهاد کښی» گواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرگ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرگ په سترگو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنگ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادق وعه یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینې منورې څخه د باندی د بدر په ډگر کښی په داسی وخت کښی راوویست، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنگیډلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رجتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تنبذ ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او گرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترگو د مرگی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنگ ډگر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وگرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنگه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (آخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وگنل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښیی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمة الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿وَأَذْكُرُوا كَمَا هَذَا﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿قُلِ الْإِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ یو سبب گرځولی دی. او د ابوحیان رحمة الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تفریر کښی د «روح المعانی» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړی ده، چه د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ کښی د دوی یوازی خروج عن البيت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البيت» ځنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښی ﴿لَنْ يُقِيمَ الْمُؤْمِنِينَ لَكُمْ فِي الْحَقِّ﴾ او نور گرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی دلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښی لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښی د (۹۸۴) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلۍ صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښی د «صفراء» په مقام کښی واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشي.

وَاذْ يَعِدُكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهُمَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَه
تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ
الْكَافِرِينَ ۚ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ٨

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (دلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی دله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اګر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتی قافلۍ باندی دی حمله وشي چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښی چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالی رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه تولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی گردی (تولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاپری چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بنديان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولرزیدل. فله الحمد والمنه!

اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَبَ لَكُمْ اَنِّي مُبْدِكُمْ بِالْفِ
مِّنَ الْمَلِكَةِ مُرْدٍ فَيَنْ ۙ وَمَا جَعَلَهُ اللهُ الْاَبْشَرٰى وَلِتُظْمِنَ
بِهٖ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝۱۰

«ياد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله درورسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پږشتو غځی یوه په بلي پسی راتلونکی. او نه وه گرځولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مگر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مگر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «۴» جزء د آل عمران په «۱۲۶» آیت (۱۳) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هو! دومره ده چه هلته د پږشتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول ځلی به یو زر کسيزه دله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله دله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو ځنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرْدٍ فَيَنْ﴾ له لفظ ځنی هم دی لوری ته اشاره وی.

اِذْ يَغْشِيَكُمُ السَّاعَةُ اَمْنًا مِّنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيَطَهِّرَ كُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطَانُ وَلِيْرِيْطٌ عَلٰی قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتُ بِهٖ الْاَقْدَامَ ۝

«یاد کری» هغه وخت چه واپوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمېنکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کری (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اویه دپاره د دی چه پاک کری تاسی په دغو «اویو» سره او لری کری له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واپوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کری په هغو «اویو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره دیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لوړ، دیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لشکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لشکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رایی) له نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه ډومبنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چه کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ځایونو او د اویو او نورو حاکمه ؤ نقاطو باندی قبضه کری وه. او مسلمانانو په یوه تیت ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی دیری داسی زیاتی شگی وی چه تگ او راتگ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی دیری خښیدی. د گرد او غبار او دوږؤ لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ریر وررسیده د اویو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان دیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی ورواچولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندگان یی نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پېښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زورور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه گردی (تولی) شگی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اویه دیری شوی او له گرد او غبار او دوږو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لشکر ؤ داسی سختی چیکری او ختی پیدا شوی چه دوی به درگرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی گردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمېنکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترگی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ توله شپہ پہ عریش کبھی پہ زاری او دعا مشغول و پہ پای (اخر) کبھی پر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوہ لہوہ پرکالی راغلہ، کله چه له هغی خخه ئی سترگی خلاصی شوی نو وئی فرمایل خوشحالہ اوسع! چه جبرئیل علیہ السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راغی! کله چه له «عریش» خخه یی د باندی تشریف راوړ، نو د ﴿سَيُزِيلُ الْجَمْعَ وَيُؤْتِيَنَّ الدُّرَّ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری و په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئی له بی اودسیو او زړونه ئی له شیطانی وسوسو غنی پاک کړل. له بل لوری د شکو له کلکیدلو خخه په ظاهری دول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه ټینگ او ثابت شول، او د دوی له زړونو خخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زورور شول.

اِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلِكَةِ اِنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّثُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا
 سَالِقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
 الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
 شَاقُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ فَاِنَّ
 اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝ ذٰلِكُمْ فَذُوْقُوْهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ۝

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرېستو ته (چه ووايېع مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کبھی چه کافران شوی دی ویره نو ووهی تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیرونو او ووهی تاسی له دغو «کفارو خخه هر هر بند» او تولی گوتی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پرېښودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبی کبھی) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وخکئ تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «پوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کبھی).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازہ له دی نه ښه لگیدی شی چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی دیر مطمئن او ښه داده کرل او هغوی ته ئی اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما گرده (توله) قبیله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو دیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل وروسته راځی، د دوی په مقابل کښی الله تعالی د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیول. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنگیدلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینگ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیپونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توتئ) توتئ) ئی کړئ!.

څکه چه نن گرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالی مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه دیره سخته ویروونکی ده لیکن د هنی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهی عذاب څخه څه خوند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترګو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالی یوه نمونه وروښووله چه که چیری شیاطین الاثم والجن په داسی یوه فوق العاده ډول (طریقه) سره د الله تعالی په مقابل کښی سره ټول شی، نو الله تعالی اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی یو فوق العاده ډول (طریقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد وررسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پرښته دیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ویشتلی شی. دلته خو ئی په عالم تکلیف او اسباب کښی د لوی یوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا الْقِيَتُمُ الَّذِينَ

كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمْ الْاَدْبَارَ ۝

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شی تاسی (یا مخامخ شی یا پېښ شی په جنگ کېږی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنگ په ډگر کېږی» په دغه حال کېږی چه دوی غوند (او ځن) وی نو مه ګرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنگ کېږی کفارو ته خپله شا اړول دیره لویه ګناه او له اکبر الکبائر و ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقاها مسلمانانو ته د شا اړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا وَهُ جَهَنَّمُ وَيَسَّ الْمَصِيرُ ۝

او هر هغه چه وګرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنگ» شا خپله مګر په دی حال کېږی چه بیرته ګرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنگ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنګی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل دیر مؤثر وی یا جولان کونکی وی دپاره د تودولو د جنگ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګډوی نو داسی تیښته جرم نه دی او ګناه فقط په هغه وخت کېږی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د حُجّان د ژغورنې (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتې په نیت وی.
(و فرمایېل الله که تاسې فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتُمْ إِذْ رَمَيْتُمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٤﴾

نو نه دی وژلی تاسې دغه «کفار په خپل قوت سره په بدر کښې» وليکن
الله وژلی دی دغه «کفار چه مرسته (مدد) ئې تاسې ته درکړې ده» او نه دی
ويشتل کړې تا «ای محمده! دغه ويشتل چه د بشر له شان څخه نه دی» په
هغه وخت کښې چه (ظاهري) ويشتل کړې وو تا وليکن الله دغه ويشتل کړې
وو او (دا کار کړې ؤ الله) د دی له پاره چه ازموئې مؤمنان له نژده خپله په
ازموینه «يا د دی له پاره چه احسان وفرمائې پر مؤمنانو له دربار خپل ښه
احسان او انعام په اکرام د مرستې (مدد) او ولجې» نيکه سره «چه د نصرت
او غنیمت نعمت دوی ته ورکړې» بيشکه الله ښه اوریدونکې (د گردو (تولو)
اقوالو) ښه عالم دانا دی «په تولو احوالو».

تفسير: کله چه جنگ سخت شو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د کفارو د لښکرو په لوري يو
موتې شگې وشيندلی (وغورځوله) او دری ځلې ئې «شاهت الوجوه - قبيح شول مخونه د دښمنانو»
وويل. د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شگو ذری د هر يوه کافر په سترگو کښې ولويدلی او گرد (تول)
د خپلو سترگو په مېلو باندې لگيا شول، له بل لوري مسلمانانو سم د لاسه يرغل (حمله) وروړ،
بالاخره دير کفار (لکه شين فصل) ورپېل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائې چه اگر که په
ښکاره ډول (طريقه) سره شگې تا په خپل لاس سره وشيندلی، ليکن عادتاً هيڅ بشر داسې کار
نشي کولی چه د يوه موتې شگې ذری د هر يوه کافر محارب سترگو ته ور ورسوي، او د يوه
مسلح لښکر د تيښتې سبب وگرځي. دا يوازي د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه يو موتې شگې يې د
گردو (تولو) کافرو محاربينو په سترگو کښې وغورځولې. په تاسې بې وسلې او بې سامانه او لږو
مسلمانانو کښې دومره قوت او قدرت چيرې ؤ چه يوازي ستاسې په مټ او زور سره کفارو داسې
ماتې وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغيزه وه چه داسې متکبر او سرکشان ئې د
موت او فناء او ذلت او قيد په کنده کښې وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه
کار ستا د لاسونو په وسيله شوی او ستا په لاسونو کښې داسې يو فوق العاده قوت او قدرت پيدا

کړ شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالی قدرت ظاهر شی - او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشي. بیشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری - او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ور معلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندگانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿٨﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالی د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتار کړل - او وروسته له دی نه هم د دوی کړد (تول) تدبیرونه خراب او سستوی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْهُ وَإِنْ تَدْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَعُوذُوا أَعَدَّ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِتْنَتُهُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ
وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٩﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوگرځیدئ تاسی «جنگ او کفر ته» نو مونږ به هم راوگرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اګر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شی» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿مَنْ هَذَا الْفَتْنُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ مونږ ستاسی په منع کښی به دغه

فیصلہ کله کیپری؟ کہ تاسی رشتین یی! کہ خه هم د دغی خبری پوره فیصله به د قیامت په ورځ کښی کیپری، مگر یو ډول (طریقه) فیصله ئی نن د بدر په میدان کښی هم تاسی ولیده چه په خه یو خارق العاده طریقی سره تاسی ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلئ نو بهتر دی او دنیوی او اخروی گټی به ستاسی په برخه شی او که بیا هم تاسی هم داسی وجنگیرئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (آخر) کښی به تاسی ذلیل او خواریرئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسی دلی او لښکری که هر څومره ډیری وی ستاسی په کار به هیڅ درنشی په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکی معظمی څخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کښی د کعبی شریفی پردی په خپلو لاسونو نیولی داسی دعاوی ئی کړی وی چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د هغی دلی روزی کړی! او فساد اچوونکی مغلوب کړی! نو په ﴿فَتَنَّاكَ فُتُونًا﴾ کښی د هغه ځواب ورکړ شو. یعنی هغی دلی ته چه واقعی علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَ أَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿۷۰﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه گرځوئ تاسی له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسی اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښی اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائی چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنگه ښائی؟ خو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شی، نو ئی راوبښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زده په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اگر که ډیر احوال او حوادث ورته پیښ شی. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واورئ او تسلیم ئی کړی نو ښائی چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښی له هغه څخه مخ وانه پوی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۷۱﴾

او مه کيږئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په گتورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واوریده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنگه وی چه انسان سمه خبره وآوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسی علیه السلام ته ویلی وو ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ واوریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره (او د مکي معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا﴾ په تحقیق واوریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را وروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی ورو. د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

بیشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» گونگیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالی د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه گرد (ټول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو - او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالی گردی (ټولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو څنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْبَغَهُمْ طَلُوعًا أَسْبَغَهُمْ لَتَوَكَّلُوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿١٣﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کښی څه خیر نو خامخا اورولی به یی وی دوی «په سماع قبول سره» او که اورولی وی دوی ته (الله سره له دی چه ور معلوم دی دا چه په دوی کښی هیڅ خیر نشته) نو هر ورو (خامخا) به گرځیدلی وو دوی حال دا چه دوی به څنګ کوونکی وو «له قبوله د حق عناداً او انکاراً»

تفسیر: یعنی اصلی خبره دا ده چه په دغو خلقو کښی د نیکی ریښه (ریشه) او اساس (جر) له سره نشته. ځکه چه حقیقی نیکی هلته د انسان په برخه کیږی، چه د ده په زړه کښی د حق د غوښتلو مینه او د هدایاتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لیاقت وی. هغه قوم چه د حق غوښتلو هیڅ روح پکښی نه وی او د الله تعالی ورعطا شوی قوتونه په خپلو لاسونو خرابوی، نو ورو، ورو په دوی کښی د حق د قبول لیاقت او استعداد نه پاتی کیږی. نو ویی فرمایلی چه الله تعالی د دوی په زړونو کښی د خیر او هدایت د قبلولو لیاقت ونه لید - که په دوی کښی ئی څه لیاقت لیدی - نو له خپل عادت سره موافق به ئی ضرور هغوی ته خپل آیتونه آورول - او دوی به ئی پری پوهول. باقی په دغه موجوده حالت کښی که دوی ته آیتونه واوروی، او دوی پری پوهوی نو دغه ضد او عناد کوونکی خلق سره له پوهیدلو هم د هغو قبلوونکی نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو! غورږ ږدئ) حکم منع تاسی «خاص» د الله او (حکم منع خاص) د رسول «د الله». کله چه ویولی تاسی له پاره د هغه کار چه ژوندی کوی تاسی «په دنیوی او اخروی ژوندون سره» او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او

د زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او گټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی). نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل گرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همغلته خپل ځانونه ورسوی ﴿وَأَعْلَمُوا﴾ الآية - او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږی. یعنی د الهی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او غنډ (دیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زړه باندی واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آږوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اړوی - او نه مهر پری لگوی. هو! کله چه بنده د اسلامی احکامو په امثال او تعمیل کښې سستی او لتی وکړی نو په سزا کښې یی هغه اړوی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کړی نو مهر پری لگوی. کذا فی الموضع. ځینو ﴿يُحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ د قرب د بیان له پاره گڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿وَمَنْ أَوْزَىٰ إِلَيْهِمْ جَلُّ الْأَورَادِ﴾ (۲۶ جزء د ق سورت ۱۶ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پتو اسرارو څخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وړاندی نشی تلی. د حق جل وعلیٰ شانه په حضور کښې گرد (تول) سره ټولیدو او هلته به گرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه گرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ٢٥

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد گناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئی یوازی) همغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی «په کولو د گناه سره» له تاسی غنی خاص «او یوازی بلکه عمومی به وی»، او پوه شی چه بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کښی).

تفسیر: یعنی (له داسی گناه غنی تاسی غمان ډیر ساتی چه کوونکی او نه کوونکی دواړه پکښی لاهو کیږی لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کښی سستی) فرض ئی کړئ که د یوه قوم اکثر و افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتی شول - او غوره مالی ئی غوره کړه - نه ئی نصیحت وکړ - او نه ئی تری د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دی په ضمن کښی هغه ظالمان او دغه پتی خولی خوشامدگران به گرد (تول) سره راغی نو کله چه عذاب راشی، گرد (تول) به علی حسب المراتب په هغه کښی شامل وی، او هیڅوک به تری نه وی خلاص له دی تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسی وی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم د منلو له پاره هم په خپله تاسی تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ ئی! که دوی ستاسی نصیحت ونه منی، نو د هغوی غنی د خپلی بیزاری اظهار وکړئ حضرت شاه صاحب د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی «مسلمانانو ته له فساد په تیره بیا له داسی گناه غنی غمان ساتل پکار دی چه د هغی خراب اثر د گناه کوونکو څخه تیریری او تر نورو پوری هم رسیږی. پخوا ئی وفرمایل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په منلو کښی ادنی تاخیر او لتی ونه کړئ نه چه چیری د غنډ (ډیل) کولو لامله (له وجی) ستاسی زړه وگرځی، اوس تنبیه فرمائی چه که نیک خلق لتی وکړی، نو عام خلق به هغه بیخی پریردی، نو بد رسم به نشیری او هر چیری به خوریری، او د هغه گناه او وبال به د گردو (تولو) تر غاړه کیږی. لکه چه که په جنگ کښی یو زړور سری سستی وکړی نو بی زړه او ویریدونکی به تښتی، بیا به په لشکر داسی ماتی گدیږی چه هغه زړور به هم د هغی له اداری څخه عاجز شی.

وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ
 اَنْ يَّتَخَفَكُمُ النَّاسُ فَاُولَئِكَ مِثْرُكُمْ يُنْصِرُهُمْ وَرَزَقَكُمْ
 مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٧﴾

او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه تاسی لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوی وئ په ځمکه کښی ویریدئ تاسی له دی نه چه ویه تښتوی په جلتی سره تاسی خلق

«یعنی مغلوب به کری تاسی قریش یا پارس یا روم» نو عحای در کر «الله» تاسی ته او قوت ئی در کر تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی در کره تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسی!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له گمانه د الله تعالی په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وگورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخوری او هضم مو کری - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنگ او جگړه ونښلی او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویږو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منگلو او مښکو سره چیری وتښتوی مگر الله تعالی تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوگنه در کره - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور گلوی بی ساری سلسله قائمه کره. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنکه غیبی مرسته (مدد) در ورسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح در کره!

د غنیمت مال او د بندیانو فدیة ئی هم در کره الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی در عطاء کرل چه تاسی د الله تعالی شکر گزار بندگان شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وپولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تگی برگی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو گردو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندگانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بچ کړئ) په دغو کېنې هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کېنې مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (آخر) د هجرت په پنځم کال کېنې د روغی او د دی خبرې غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه خپل حکم او منصف وگرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالی عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالی عنه خپل ځان ته وپاله - او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کېنې څه ده؟ آیا مونږ د سعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنگه چه د ابولبابه رضی الله تعالی عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کېنې پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی ښکته رابښکوله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اګر که ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپله اشاره وکړه مګر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینګ وتاړه او له خورلو او چپلو ئی قسم وکړ - چه تر مرګه پوری به نه خورم او نه چپم یا دا چه الله تعالی زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالی عنه همغسې ترلی ولاړ ؤ شو د ډیری لوړی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی ترلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۝ ۱۸

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» ډیر لوی دی. «بهرتر له هر شی نه نو په طلب کېنې ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالی پری ازموی نو له دیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندګانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبییه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالی په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویږئ تاسی له الله (او پرهیزګاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالی څنی وویږئ! او د تقوی لاره غوره کړئ! نو الله تعالی به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکر او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوګنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿وَأَمَّا الْيَوْمَ الْآخِرُ﴾
 ﴿٢٣﴾ جزء د یس ٥٩ آیت ٤ رکوع ﴿هَذَا يَوْمُ الْفَضْلِ عَلَيْكُمْ وَالْآخِرِينَ﴾ ﴿٢٩﴾
 جزء د المرسلات ٣٨ آیت اوله رکوع «بله خبره دا ده چه د تقوی له برکته به الله تعالی ستاسی په زړونو کښی یو نور «رنا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شی! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پټه او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه رږړوی (تکلیف نه کړی) نو په رومنی آیت کښی ئی د خیانت منع وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی مگرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شهباتو - یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی «.

وَأَذِمْكُمْ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَيْتُمْ تَوَكَّلُوا أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَكْفُرُوا وَيَمْكُرُوا اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِيينَ ﴿٨﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره ټول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو گرد (ټول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درگړده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) گران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفی او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژویل هم کړی شی!» د ځینو رایه داسی وه چه «له وطنه دی وشرل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندېښنی څخه نجات ومومو!» په پای (اخر) کښی د ابو جهل له رایې سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د گردو (ټولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره ټول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی گزار وکړی! څو بنی هاشم له گردو (ټولو) عربو سره جنگ ونه کړی شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر گردو (ټولو) قبیلو باندی وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په تړلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالی ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی ټولنی په سترگو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره ټول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویشته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی گرد (ټول) دشمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه .

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی

کله چه الله تعالیٰ له چا سره مل وی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی .

که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی .

وَإِذْ أَتَىٰ عَلَىٰ هُمَا آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا
إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۴۱﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی بانندی آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو .

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چتی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (آخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگتنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیدلای نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چتی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی بانندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه .

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

جَارَةٌ مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ امْتَنَابِعْزَابِ إِلَيْهِ ﴿٣٧﴾

او «یاد کره» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوړه «راولپړه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهای جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په ډیر شد او مد سره د هغه په تکیب کښی لگیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره غنډ (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کانو باران نه ورپړی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کړی وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «۶۹» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اويا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی گرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالی د دغو کفارو بیخ او بنست (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (گتۍ) ونه وریدی، لیکن د یوه موتی شکو په اثر چه د الله تعالی له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشینللی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (گتو) د اورولو یوه وړوکی نمونه. ﴿فَكَذَّبُوهُمُ وَلَكِنَّ اللَّهَ مَلَكُهُمْ وَمَارِيتُ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ - آیت).

«اوس الله تعالی د دغی تیږی ښیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاء علیهم السلام د تکیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب کبئی مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٦﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواړی.

تفسیر: یعنی په دوی کبئی مستغفران دی هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوی کبئی پاتی شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پری نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی

(۱): د یو قوم په منځ کبئی د رسول موجودیت

(۲): استغفار یعنی په مکی معظمی کبئی دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده - اوس پر هغوی باندی عذاب راځی. هم داسی تر هغه پوری چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که ډیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهگارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. کذا فی الموضح.

تنبیه: د ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الهند رحمه الله علیه کړی ده د ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثرو په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العاده عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباه او پوښه شی - پر دوی باندی د داسی عذاب له لیرلو څخه دوه شیان ممانعت کوی «۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العاده مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیبی قاعدی منافی نه دی.

«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکی معظمی مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کبئی غفرانک! غفرانک! ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوڅتونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) ډیر شرارتونه وکړی نو د الله تعالی له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ آلَافٌ يَّعِزُّ بِهِمْ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامُ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ إِنْ أَوْلِيَاءُؤُهُ إِلَّا الْمُتَفُؤُونَ وَلَكِنَ أَكْثَرُهُمُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

او غه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وقلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام غخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیوی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کبئی بهائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم غه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت غخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لاه شی - بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی غخه باسی. او تل کوشن کوی چه د الله تعالی دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کبئی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت غخه منع کری. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سری له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی غخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیللی غخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار - نو دائی راوېوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کبئی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی - او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا غخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتلو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مَكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٨﴾

او نه ؤ لمونځ (عبادت) د دغو «کفارو» په نزد د کعبې کېنې مگر شپېلی وهل او لاسونه ټکول؛ «الله فرمائی» نو وشکې تاسی عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کفر به مو غوره کاوه .

تفسیر: یعنی حقیقی لمونځ کوونکی له مسجده منع کوی، نو په خپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قیمت) ولری؟ د کعبې شریفې برېنډ طواف کول - د ذکر الله په ځای شپېلی وهل او لاسونه ټکول، لکه چه نن هم ډیر اقوام ناقوس وهل او زنگونه شرنګول لوی عبادت ګڼی الغرض نه دوی په خپله عبادت کوی نه نور خلق پریږدی چه عبادت وکړی، او دغه بی معنی او چټی (بیکاره) خبری عبادت ګڼی. ځینی وائی چه دغه شپېلی وهل، او لاسونه ټکول، د دی دپاره ؤ، چه د مسلمانانو په عبادت کېنې خلل واچوی او د تمسخر او استهزاء (توکے تکالے) له لاری به ئی داسی کول والله اعلم، «نو الله تعالیٰ فرمائی کله چه ستاسی دا نیت او عمل ؤ نو پس وشکې عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر کېنې ؤ او «زقوم» او اور او نور په آخرت کېنې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی نفقه کوی «لګوی» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع کړی دوی (خلق) له لاری د الله څخه.

تفسیر: د بدر په غزا کېنې د کفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستی وه چه هر یو تن به په یوه ورځ کېنې ګردو (ټولو) لښکرو ته دودی پخوی؛ لکه چه لس اوشان به هره ورځ د یوه له لوری حلالیدل او پر لښکرو به خوړل کیدل - بیا چه دوی ماتې وموندله نو د دغه مات شوی لښکر مجمع کله چه مکې معظمی ته ورسیده، ابو سفیان او د کفارو نورو مشرانو ته ئی وویل هغه مال چه تجارتي قافلی له شامه راوړی دی، هغه دی ګرد (ټول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخیستلو په لاره کېنې ولګاوه شی! لکه چه پر دغه خبره ګرد (ټول) سره راضی شول، نو د داسی مال لګولو ذکر په دغه آیت کېنې راغلی دی.

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُجْشَرُونَ ﴿٦٩﴾

نو ژر به نور هم ولګوی دغه مالونه بیا به شی «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پشیمانی چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصلیږی) بیا به په آخر

کښی مغلوب شی؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښی مړه شی) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعنی کله چه په دنیا کښی مغلوب او مقهور، او په آخرت کښی معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی گوتی چیچی - چه مال مو هم له لاسه ووت - او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه رومی په بدر کښی او بیا په احد او نورو غزاگانو کښی د کفارو گرد (تول) مالی او جسمانی قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه گټه (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښی له کفره توبه گار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيُيْزِرَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكَبَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

دپاره د دی د بیل کری الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) غینی د ده په غینو نورو باندی نو راجمع به کری دا «خبیثان» تول نو وبه ئی غورځوی په دوزخ کښی ؛ دغه (خبیثان یا مال لگوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی چه الله تعالیٰ به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښی به کافران خپل بدنی او مالی زور لگوی، چه نیک او بد سره بیل شی، یعنی د هغو په قسمت کښی چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرگ چه په کفر کښی لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) په کفر کښی مری، او تول به دوزخ ته لاړ شی. «هم دغه خبیثان یا مال لگوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعنی د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوْا يُعْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ۚ وَاِنْ يَّعْودُوْا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واورې «بس

کری له کفره» نو ویه بښلی شی دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وگرځی (کلک شی په کفر او جنگ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلی، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کری، نو رومی د کفر په حالت کښی څه گناه او معاصی چه دوی کری وی، هغه ګردی (تولی) ورمعافیری. الاسلام یهدم ماکان قبله. هوا حقوق العباد به نه ورمعافیری، ځکه چه د هغو مسئله خو بېله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښی یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو علیهم السلام له تکذیب او عداوته خلق تباہ شوی دی، په دوی به هم تباہی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښی د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

او وجنګیږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښی» او شی دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شی) نو که واورې دوی «له کفره او اسلام راوړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بينا دانا) دی. او که مخ وگرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شی «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولی «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولی «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وجنګیږئ چه په ځمکه کښی فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کری یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان و ویریری چه که اظهار نمی و کرو و به وژلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی شه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښی لویده، د «هسپانیی (اسپین)» مثال دنیا ته څرگند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په شه دول (طریقه) د (هسپانیی) مسلمانان تباہ یا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال رومینی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالی عبادت په ښه شان سره وکړی شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه د (فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښی له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿وَيَكُونُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم تول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستنی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالی حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر گردو (تولو) ادیانو غالب شی. ﴿لِيُظْهِرَ عَلَى الْوَيْبِ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښی وی. لکه چه د راشده و خلفاؤ په وخت کښی شوی و. یا گرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، څکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القیامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی».

﴿قَالَ اشْهَدُوا﴾ الآية - نو که واورې دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی نمی کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی. «یعنی له هغو سره چه په ښکاره دول (طریقه) له کفره او شرارته بیرته وگرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالی ته وروسپارل شی! هر دول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پټیږی او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفی الحدیث «امرت ان اقاتل الناس حتی یقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم و اموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه وواځی دوی کلمه د لا اله الا الله نو کله چه وویل دوی دا کلمه نو وځی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مگر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که نمی ښی یا نمی نه ښی). ﴿وَلَا تَكُونُوا﴾ الآية - او که مخ وگرځوی دوی له ایمانه نو پوه شی تاسی چه بیشکه الله مولی، بادار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولی نیک بادار ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددگار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی په مرسته (مدد) او حمایت بانندی

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکری! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دی له سره ونه ویریږی! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالی د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! **(علمنا ان الله مولینا نعم المولی ونعم النصیر.)**

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ
لِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ
السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ
الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِي الْأَظْمِنِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۴۱﴾

او پوه شیء «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی څلور برخی دی له پاره د غازیانو او صبر وکړی پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه) هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (دلی)؛ او الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی ؕ ﴿قُلِ الْاِنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی رسول) په حیثیت وصوله وی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لکوی شی:

«۱»: په خپل ځان باندی.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.

«۳»: پر یتیمانو پلار مریو باندی.

«۴»: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

«۵»: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور څلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیپی سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاوه) ته یوه برخه ورکوله کیپی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زمونږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه گرد (تول) سره دری کیپی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القربات هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وگنل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالیٰ د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بيله شی! له ﴿يَوْمَ الْقُرْآنِ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالیٰ خپل ډیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالیٰ پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لږو دی پر ډیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالیٰ په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور گرځولی یی هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَ
الرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَخْتَلَفْتُمْ فِي
الْبَيْعِ لَا وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ
اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وی تاسی په ځندی (غارې) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کندی هسی څنډه (غاړه) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنگ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غاړی) څخه مراد د جنگ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طبیی ته قریب ؤ هم داسی له لری څنډی (غاړی) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری ؤ، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په ځوړی (څکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کښی تلله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تر بله مو وعده کړی وی د جنگ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنگیدلو له پاره کوم وخت او نیټه مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه ډله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانب مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زبور توب ځنی ویریدل نو دواړو ته د جنگ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پېښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خبر دغه د الله تعالی تدبیر ؤ که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورښکاره شو. هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه ډول (طریقه) سره وپیژند او پوهیدل چه د الله تعالی الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مرکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی - یعنی

اوس خوک چه ایمان راوری - او هغه چه په کفر همغسی تینگ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د گردو (تولو) اقولو، ښه عالم دی په تولو احوالو) یعنی الله تعالی د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وگورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنگه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَتْنَمِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكُمْ كَثِيرًا أَلْقَيْتُمُوهُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٧﴾

(پاد کره) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جگړی به مو کولی په کار کښی «د جنگ چه تری په څنگ شوو یا ورسره جنگ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی پر مدد - حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو ځنی ونه ویریری - لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالی له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ. ﴿وَلَوْ أَرَاكُمْ كَثِيرًا﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات گڼلی وی ځینو به د جنگیدلو همت کاوه - او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده - الله تعالی رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی ځنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری ځنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّقِيْمُ فِيْ أَعْيُنِكُمْ قَلِيْلًا وَيَقَلُّ لَكُمُ

فِي آيَتِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

او (یاد کریئ) کله چه وینوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوی په سترگو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کریئ تاسی (الله) په سترگو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه ؤ مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته مگرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی ؤ او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده شو په جرأت، زهورتیا او میرانی (بهادری) وجنگیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سری ډیر لږ ؤ، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی - باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو - دا د هغه وخت واقعده ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول - بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پښتو د لښکر مرسته (مدد) ورورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترگو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿وَالَّذِي كَاذِبَةٌ يَوْمَهُمْ وَلَقَدْ رَآهُ الْغَيْنِ﴾ (۳) جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع».

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً

فَاتَّبِعُوا وَادْكُرُوا وَاللَّهُ كَثِيرٌ أَعْلَمُ تَقْلِحُونَ ﴿٥٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شی کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنک درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتی) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیږی (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادگیرنی ته په جهاد کښی له هر

شی خنجه زیات ضرورت شته د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له گردو (تولو) خنجه لویه وسله هم دغه دادینه وه ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا قُلُوبُهُمْ مُّصْطَفَتْ لِرَبِّهِمْ فَعَلُوا حَسَنَاتٍ مِّنْ دُونِ ذَلِكَ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ۴ رکوع «۲۸» آیت)

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَعَشَلُوا وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ٣٦

او حکم ومنع تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جگړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښی) پس بی زړه به شی تاسی او لار به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنگ کښی په نصرت او حفاظت»

تفسیر: یعنی ورک به شی زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لار شی، اقبال او رعب به مو کمپی، او له بد ربعی خنجه به وروسته فتح او ظفر غرنګه حاصلولی شی؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښی وړاندی کیږی هغه په صبر او استقامت سره وګالی (برداشت کړئ) او همت او میرانه (بهادری) له لاسه مه باسئ مثل دی چه (د میرونو (خاوندانو) مل الله دی). «څوک چه لری مله څه پروا کوی له غله» په دغه آیت کښی مسلمانانو ته ښوولی شوی دی چه د بری کلی ګانی (چاپیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواځی په دولت، لشکر، جبه خانی، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلیږی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځی، په دغه موقع کښی می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کړم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق څخه وتلی دی «وقد کان للصحابه رضی الله عنهم فی باب الشجاعة والایثار بما امرهم الله ورسوله به وامثال ما ارشدهم الیه ما لم یکن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا یكون لاحد ممن بعدهم فانهم ببرکة الرسول صلی الله علیه وسلم وطاعته فیما امرهم فتحوا القلوب والاقالیم شرقاً وغرباً فی المدة الیسیره مع قلة عددهم بالنسبة الی جیوش سائر الاقالیم من الروم والفرس والترک والصقالیه والبربر والحبوش واصناف السودان والقیط وطوائف بنی آدم قهروا الیهم حتی علت کلمة الله وظهر دینه علی سائر الادیان وامتدت الممالک الاسلامیه فی مشارق الارض ومغاربها فی اقل من ثلاثین سنة فرضی الله عنهم وارضاهم اجمعین وحشرنا فی زمرةم انه کریم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَ يُصَدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او مه کپړئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه راووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنې خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوی دوی (خلق) له لاری د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئی دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پری ورکړی).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په دیر شان او شوکت سره د بدر جنگ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویږی، او د عربو په نورو قبائلو باندی هم د مشرکانو ویره او اثر ولویږی، په لاره کښی د ابو سفیان پیغام ورورسید چه «قافلی له سختی خطری څخه نجات ومونده او درغله اوس تاسی هم د مکې په لوری بیرته ستانه (واپس) شئ!» ابوجهل په انتهای غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رڼو اوبو باندی ورسیږو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندگانی او نغمی ویونکی ښځی د خوښی او بری سندرې ووائی او په زړه پوری اتونه پری واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزی وکړو او تر دری شپو او ورځو پوری اوشان حلال کړو. او عربی قبائلو ته ښه میلستیا ورکړو او داسی ښی چرچی وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښی د همیشه دپاره یادگار پاتی وی او په آینده کښی د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلی جرائت او زړورتوب ونشی کړی، دی له دی څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلې (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه گمرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی چه پر مخ ئی بوځی یا ئی مهمل او بی اثره وگرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه گمردی (تولی) معاملی او چاری به بالعکس او چپه کړی، لکه چه هم داسی هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کنډول په سر اړولو باندی مجبور شول - د سرور او نشاط محافل ئی جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحی او ماتم او ویر او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکې معظمی پوری وترل شول - همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنې لپاره لگاوه د مسلمانانو د غنیمت نمری او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمی غلبی د تاداو (بنیاد) تیږه (گټه) د بدر په ډگر او میدان ودروله شوه گواکي په دی ډول (طریقه) سره په دغی ډوډکی ځمکی کښی الله تعالیٰ د تولی نری د گمردو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله - په هر حال په دغه آیت کښی ئی مسلمانانو ته خبر ورکړی چه جهاد یواځی د وژلو او وینو تویولو د هنکامی نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلېږی، لهنا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسی مه درومئ!

وَاذْذَرْنِ لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ
الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَآءَتِ الْفِئَتَيْنِ
نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی مندی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینی تاسی بیشکه زه ویریوم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو - لیکن د دوی جنگ او جنجال دیر غلی له (بنی کنانه) سره پېښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطر په پېدا شوی وه - نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پېدا کړی - دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د (کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرځد (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پږنتی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید - او ابوجهل ورځو کړ «ای سراقه! د جنگ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیرې تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی - زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پږنتی) د الله تعالی (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (ریږی) او اندامونه می لرزیږی - اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته - زه

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که وینیی (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرېستی (د عزرائیل مددگاران) په دی حال کښی چه وهی به مخونه د دوی او شاگانۍ د دوی، او (وائی به ورته) وڅکۍ تاسی عذاب د (اور) سوځوونکی (نو ویه گوری یو له شرمه ډک حال).

تفسیر: یعنی پرېستی د څنکدن د عذاب په وخت کښی دوی ته وائی چه اوس خو دغه درواخلۍ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکۍ. ډیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کښی داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کښی هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرېستو هم داسی معامله کوله. مگر د آیت الفاظ گردو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کښی وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کښی د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کښی به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنګه مدهش وی.

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندی لیږلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندګانو خپلو (چه بی گناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه گرد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالیٰ له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکی نه ده - او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالیٰ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَذَّابٍ اِلٰلٍ فِرْعَوْنٌ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوْا بِآيٰتِ اللّٰهِ
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٦﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاءو خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی دیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی - یا له انبیاءو سره په جنگ کولو کښی ټینګار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَ عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوْا اَمَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٧﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی د دی چه په تحقیق الله نه دی بدلونکی (هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو) (تولو) (اقوالو ښه عالم دی) (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالی ورښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالی په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لګوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی - او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالی د بندګانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده ځنئ پټ نه دی - لهندا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکي «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» - ګواکي له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَذَابِ الْإِلَهِ فِرْعَوْنُ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٧﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا و) چه نسبت د دروغو ئی کړی و په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او غرق (دوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) تول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله دوبه کړه - دا گرد (تول) په هغه وخت کښی وشول کله چه دوی له الله تعالیٰ څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره - او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالیٰ هېڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

إِنَّ شَرَّ الدِّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾
الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٩﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کرت کښی او دوی نه ویریری (له دی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل - نصر - عتبہ او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی - او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالیٰ په نزد ډیر بد حیوانات دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښی هم داسی و ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا ابْنُوا لَنَا بُيُوتًا نَعْبُدُكَ يَا عَاهِدُكَ﴾
﴿لَمَّا كَشَفْنَا عَنْكَ الرِّجْزَ تَوَلَّيْنَا لَكَ وَالْتَمَسْنَا مَعَكَ بَيْتًا نَسْتَعْتِزُّ بِكَ وَالرِّجْزُ إِلَيْنَا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى آجَلٍ هُمْ بِلُغْوَةِ إِذَا هُمْ يَنْتَقُونَ﴾ (۹) جزء د

الاعراف ۱۳۴ او ۱۳۵ آیت ۱۶ رکوع) او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کېنې د «بنی قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت و چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره به ئی عهد کاوه چه مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بیا به ئی له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ویل به ئی چه عهد مو په یاد نه و. هر کړت به ئی هم داسې کول - وروسته دا رانښی چې له داسې غدارانو سره څرنگه ښائی چه معامله وکړه شی.

فَأَمَّا تَثَقَّفَتْهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرَّدَ بِهِمْ
مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ۝۹۰ وَأَمَّا خَائِفَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَاِذْنُ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ ۝۹۱

نو که ومومی ته (ای محمده!) دوی په جنگ کېنې پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاریانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلي. او که ویرېږی (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئی کړی ده له تا سره) د خیانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسې ډول (طریقه) چه شیء تاسی او هغوی سره) برابر؛ بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

تفسیر: یعنی که دغه ځاننان او غداران معاهدان ښکاره معاهدی تر شا وغورځوی او ستاسی په مقابل کېنې د جنگ میدان ته راشی، نو دوی ته داسې سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئی داسې وترهوی چه د هنی له لیدلو څخه د دوی هغه بیرته وروسته پاتی شوی ملگری یا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلي او د عهد ماتولو جرئت ونشی کړی که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرگنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تیار دی، نو تاسی ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بیرته ورکړئ او د معاهدی د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کېنې د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتی نشی او دواړه په مساویانه ډول (طریقه) سره خبردار او بیدار او هوښیار اوسی، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کېنې مشغول اوسی او ستاسی له جانب څه غلا او خیانت ونشی او گردی (تولی) معاملی سره ښکاره او صافی وی. الله تعالی خیانت اگر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کېنې روایت دی چه امیر معاویه رضی الله تعالی عنه له «روم» سره میعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه میعاد په منځ کېښی امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوری د پرمختګ امر ورکړ، مقصد ئی داسی ؤ چې اسلامی فوځ دی د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدی او بالکل تیار اوسی، چې د معاهدې د نیتې د تیریدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتدا) وکړی، څه وخت چې دغه کار جاری ؤ، یو سپین پیری په داسی حال کېښی چې په آس سور ؤ راغی چې داسی ئی ویل «الله اکبر الله اکبر! وفاء لا غدراً!» یعنی عهد پوره کړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی کله چې کوم قوم سره معاهده ولری نو هیڅ یوه غوټه دی ونه پرانستله شی! او نه دی وترله شی - تر هغه پوری چې د معاهدې نېټه پوره شی یا مقابلی دلی ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شی! «کله چې معاویه رضی الله تعالیٰ عنه ته دغه خبر ورسید نو ژر له خپله فکره بیرته وګرځید، او چې وئی لید هغه سپین پیری حضرت عمرو بن عبسېه رضی الله تعالیٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا أَلَهُمَّ لَا يُعْزَوْنَ ﴿٥٩﴾

او نه دی کوی گمان هغه کسان چې کافران شوی دی چې دوی به وتښتی (له عذابه او خلاص به شی)! بیشکه دوی له سره نشی مغلوبولی (الله له تعذیب خپل)

تفسیر: د نبذالعهد هغه حکم چې پاس ذکر شو ممکن چې کفار هغه د مسلمانانو په ناپوهی او ساده توب حمل کړی او خوښ شی کله چې د مسلمانانو په دین کېښی غدر او خیانت ناروا دی نو مونږ ته د مدافعی د خبرداری او بیداری پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تیاری فرصت په لاس راځی نو د هغه ځواب ئی ورکړ چې څومره تیاری او انتظامات چې وکړی، کله چې الله تعالیٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسی د مغلوبولو او رسوا کولو او په دنیا یا په آخرت کېښی د سزا ورکولو اراده وکړی نو تاسی به په هیڅ یوه تدبیر سره هغه نشی عاجزولی - او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطی څخه د باندې تښتیدلی شی! ګواکي مسلمانانو ته تسلی ورکوی چې دوی دی په الله تعالیٰ اعتماد ولری او د ده د احکامو امتثال دی وکړی، نو پر ګردو (تولو) به غالبیږی «وانتم الاعلون ان کنتم مؤمنین». آل عمران - ۱۴ رکوع، آیت ۱۳۹

وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
 تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ
 لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَأَمَّا تَتَفَقَّهُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿۵﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) خومره چه توانیږئ (جمع کولی شی) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دشمنان د الله او دشمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړ شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالی د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن، توپ، تینک، راکت، زره پوښ او نوری ارابی، آلوتکی، جنگی او گوت، کروزر، تحتالبحری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب گړد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیامة» - د آسونو په تندی کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او غښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتوونکو

د عهد یا مطلق کفار، خومره چه توانیږئ او جمع کولی شی تاسی له قوت او اسباب د جنگ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ویروئ تاسی په دغه قوت او تیاری سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی او الله ته معلوم دی عداوت د هغوی» یعنی دغه گرد (تول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندی د ویری، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهری سبب دی باقی د فتحی او ظفر او بری اصلی سبب خو د الله تعالی مرسته (مدد) ده چه د هنی بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چه تاسی ئی بالتعین نه پیژنئ، منافقان دی چه د مسلمانی په پرده کښی ئی ځانونه پت کړی وو، یا د (بنی قریظه) یهودان یا روم او فارس یا نور هغه اقوام دی چه له هغو سره وروسته له دی نه ستاسی مقابله واقع کیدونکی ده. ﴿وَمَا تَفْقَهُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - او هر څه چه نفقه کوئ لگوئ تاسی له یوه څیزه په لاره د الله کښی پوره بدل او جزاء د هغه به درکری شی تاسی ته حال دا چه په تاسی به ظلم ونه کړی شی د ثواب په لږ والی او د عذاب په ډیر والی (دغه د مالی جهاد په طرف اشاره ده. یعنی د جهاد په تیاری کښی هغومره مال چه تاسی ولگوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومئ! د یوه درهم په مقابل کښی اوه سوه درهم. «والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم» او ډیر ځلی په دنیا کښی هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکاوه کیږی.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١﴾

او که میل وکړی کفار صلحی (روغی) ته نو ته هم میل وکړه دی (صلحی) ته او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویرپړه له مکره د دوی) بیشکه چه دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی. (د تولو اقولو) ښه عالم (دانا پر ځمکرو د تولو) احوالو).

تفسیر: د مسلمانانو دغه تیاری او تجهیزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د لیدلو څخه ډیر امکان لری چه کفار مرغوب او وویږی او صلحه، روغه وغواری، نو تاسی ته ارشاد دی چه سم له صوابه او مصالحو تاسی هم هغوی ته د صلحی او روغی لاس وروغوئ - ځکه چه له جهاد څخه وینی تویول نه، بلکه د کلمه الله اعلاء او د فتنی دفع مقصود دی. که دغه عالی مقصد بی د وینی له تویولو څخه حاصل شی، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. که داسی کوم احتمال وی چه شاید کفار د صلحی په پرده کښی غواری چه مونږ تیر باسی نو هیڅ پروا مه کوئ او پر الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ -

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پتی مشوری اوری د الله تعالی د حمایت په مقابل کښی د هیجا بدنیتی چلیدی نشی - تاسی خپل نیت صاف وساتئ!.

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيْدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پږستو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره .

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینئ (خفه) کیوئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه گرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنه کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری ډول (طریقه) سره ئی د محان جاروونکو او سر ښندنکو مسلمانانو په مت ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مِثْرَ الْآرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٣﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لگولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی تول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چتی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنگونه کیدل، کله چه به د دوه ډلو په منځ کښی جنگ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینی منوری د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د گوندی جنگونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته توی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وړی ؤ، په دغو حالاتو کښی زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وگانه، او گردو (تولو) سره لاس یو کر، او د خلاف او شقاق اصول ئی ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئی سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښی په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئی د خپل مدنظر وگرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیوری به ئی تبتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو داروونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښی د الهی معرفت او دنیوی محبت روح ورپو کړی، او د توحید له شرابو ئی ماره او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتری، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئی وگرځوی چه څو ورځی پخوا له دوی څخه ډیر مبغوض سری نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکی گردی (تولی) خزانی لگولی شوی وی، خو بیا هم داسی یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسی سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښی واچاوه، او بیا د دغو گردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئی وگرځاوه د دوی زړونه داسی یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسی یوه وقت کښی، دوی کرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطی کښی سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۶۲﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه ډوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلافو په نزد ئی مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملگرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسی کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښی یواځی الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اکر که ډیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئی فرمایلی وو ﴿اِنَّكَ بِبَصَرٍ وَّيَالْمُؤْمِنِينَ﴾ ګواکي دا د هغه خلاصه ده.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
عَشْرُونَ صَبْرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ
يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا أَيُّهَا قَوْمُ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٥﴾

ای نبی! تیز کره (او ترغیب ورکره) مؤمنانو ته پر جنگ (د کفارو)؛ که وو له تاسی غنی شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکړی پر دوو سوو کافرانو (یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی غنی شل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعنی جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لږ یی هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چندو دښمنانو باندی هم غالبیدی شی سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنگیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیدی د جنگ په ډگر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرگ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د گردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمه الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیدی د خدای له دښمنانو سره جنگ وکړو نو الهی تائید به زموږ مددگار وی او له مړینی او مرگ څخه هیڅکله نه ویریږو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میرانی (بهادری) سره جنگیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنگیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکړی شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چندو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنگیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه گرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شای ونه گرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لږ تر لږه شل او په (جیش) کښی لږ تر لږه تر یو سل تنو لښکریان به وو- وروستی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سربه شمیر اقلأ یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی - د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو ځنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت رابکارپیری چه د ورومینی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کښی د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٣٧﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کښی سستی ده نو که وو له تاسی ځنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی ځنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملگری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کښی له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کښی چه مسلمانانو ته د لس چنډو کفارو په مقابل کښی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ﴾ الآية - یعنی الله تعالی ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یواځی د خپل دوچند تعداد په مقابل کښی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تنبیل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کښی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کښی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلاذات معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی ځنی زیات افراد سپین پیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کښی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفویض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی ډاډه، او په (توکل علی الله) کښی بی لږ شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سړیو ولویږی، نو په کار کوونکو کښی د عمل ځوښ (جوش) زیاتوی او هر سړی له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی ټولگی

باندی واپاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښی وی، او تول سره داسی فکر کوی چه آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په هغه تناسب سره د عمل په څوښ (جوش) او حرارت او همت کښی قلت څرگندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په پرمینیو مسلمانانو کښی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چنډو کفارو سره دی جهاد وکړی، څرنگه چه وروستنی مسلمانان له دوی ځنی یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چنډو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو ځنی پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کښی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلی دی. د «موته» په غزا کښی دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښی ټینگ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يَتَّخِذَ فِي الْأَرْضِ ثَرِيدٌ وَلَا عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤﴾

نه ښائی نبي لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیہ واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کښی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوی تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالیٰ له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیہ اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښی به له تاسی څخه هم دغومره سری وژل کیږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانب د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رای او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کښی تخییر ورکړی شوی ؤ ﴿إِنْ تَشَاءُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَهَا أَفْئَالِينَ﴾ الآية - «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ۴ رکوع» یا په معراج کښی د رسول الله مبارک په مخ کښی شوده او شراب په دوو لوبښو کښی وړاندی کړی شول، خو زمونی پاک نبي صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو ځنی رایه وغوښته. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او وروڼه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیې واخلو. او خوشی ئی کرو چه بیرته لار شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی ځنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مت وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسپیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسپیږی، د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایې په لوری ژی. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رایه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربرولو (تکلیفولو) او د الله تعالی له لاری ځنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالی په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالی په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوایدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ ځنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووزنی». لنډه دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رای په لوری ژی، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د خبری لوری ته مائل ژی او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه رایه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله خو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالی له انتقام څخه نشی ژغورلی (ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبدبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ژی، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیځنو له پاره دیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رايه د الله تعالى په دربار كښې غوره نه شوه په ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ لَوْ كَانَتْ أَهْلُ الْأَرْضِ﴾ كښې د دې نه غوره والې په لوري اشاره ده - او دغه د اصحابو كرامو رضې الله تعالى عنهم اجمعين يوه سخته خطرناكه اجتهادي غلطې وگڼله شوه او هغو خلقو ته په صاف ډول (طريقه) سره په ﴿يُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا﴾ سره خطاب كړې شوي دي، يعنې تاسې د دنيا فاني گټې په نظر كښې نيسي حال دا چه بايد مؤمنان باقي ژوندون په نظر كښې ونيسي. كه د الله تعالى حكمت مقتضي شي نو ستاسې كارونه په خپل قدرت سره بې له ظاهري اسبابو هم په سر رسولي شي په هر حال په فديه اخيستلو سره د كفارو پريښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډيره غټه غلطې وگڼله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخې يوازي دومره ثابتيږي چه حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم خاص د صله رحمې او مهرباني د ترجيح لامله (له وجې) د دوي له مشورې سره موافقه كړې وه هولا له اصحابو كرامو څخه ځينو يوازي مالي حيثيت تر نظر لاندې نيولې ؤ او زياترو اصحابو كرامو له ديني مصالحو او اخلاقي عواملو سره ضمناً مالي احتياجات هم په نظر كښې نيولي وو او دا مشوره ئې وړاندې كړې وه گواكي ځينو كلاً او زياترو جزاً مالي حقيقت په نظر كښې نيولې ؤ د لږې مالي گټې له كبله (وجې) هر څومره چه وي په «بغض في الله» كښې قصور، او له اصلي مقصد (جهاد) څخه غفلت كول، او د اويانو مسلمانانو په وژلو باندې په خپل اختيار راضي كيږل، د اصحابو غوندې مقربينو له عالي شان او جليل منصب ځنې منافي گڼلې شوي دي نو ځكه په دغو آيتونو كښې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار كړې شوي ده په حديث كښې راغلي دي، په كوم جنگ كښې د يوه مجاهد سر زخمې شو- دلته دغه زخمې ته د غسل ضرورت هم ورپېښ شو، څرنگه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر ؤ نو له خپلو ملگرو ځنې يې د مسئلې پوښتنه وكړه دوي ورته وويل چه د اوبو په موجوديت كښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولې، دغه مجروح ولمبل، او د دغو لمبيدلو په اثر مړ شو. كله چه په دغې واقعي رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئې وفرمايل «قتلوه - قتلهم الله - الحديث» له دې نه ظاهره شوه چه كه اجتهادي غلطې ډيره واضحه او خطرناكه وي، نو پر هغه عتاب كيدې شي - گواكي داسې معلوميږي چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف كولو كښې قصور كړي دي.

لَوْلَا كُتِبَ مِنَ اللَّهِ سَبَقٌ لِّسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

كه نه وي ازلي حكم له جانبې د الله چه رومي ليكل شوي دي (په لوح محفوظ كښې) نو خامخا رسيدلي به ؤ تاسې ته په عوض د) هغې (فديې) كښې چه اخيستي ده تاسې عذاب ډير لوي.

تفسير: يعنې دغه غلطې په خپل ذات كښې داسې وه چه هغوي دنيوي مال او متاع په نظر كښې

نیولی وو داسی مشوره ئی ورکری وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکری شوی وی خو لومری د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کری دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وگرخی

- (۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.
 (۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کری، د هغه مرتکب نه په عذابوی.
 (۳): د اهل البدر کردی (تولی) خطاوی ئی ورمعافی کری دی.

- (۴): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کری شوی ده یعنی په فدیة سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿وَمَا كَانُوا بِآيَاتِهِ﴾ ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ۴
 (۵): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.
 (۶): له دغو بندیانو ځنی د دیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری دیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وجی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وگرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئی نه وی نو د راتللو امکان ئی ؤ»

تنبیه: درسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کری شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٣٩﴾

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویړیئ له الله بیشکه الله ښه ښوونکی د (خطیاتو) دیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له رومبئی عتاب او تهدید شخه مسلمانان دومره وویریدل چه ویی ویل بنایی د غنیمت په اموالو کښی چه د بندیانو فدیہ هم پکښی شامله ده لاس ونه وهل شی نو په دغه آیت کښی ئی تسلی وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښی سره ئی خوړئ - هوا په جهاد کښی غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئی دومره په نظر کښی نیول نه دی پکار چه له عالی مقاصدو او کلی مصالحو شخه سترگی پتی شی، بیشکه د موقتی حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسی ځنی یوه غلطی وشوه مگر په خپله په مال کښی څه خبث او پلیتی نشته نو د الله تعالیٰ شخه وویزیئ او له مخالفت نه ئی ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسی غلطی درمعافوی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَشْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٥ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٦

ای نبی! ووايه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسی کښی دی له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسی کښی کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسی ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) شخه چه اخیستی شوی دی له تاسی نه او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله ښه ښنونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسی «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جېس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لری هغه بندیان چه اسلام ئی راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شی، یا هغه فدیہ درنه کړی چه دوی ئی ضامنان شوی دی پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئی واخیست له دوی په ورځ د بدر کښی چه اويا تنه ئی تری مړه، او اويا تنه ئی بندیان کړل. یعنی که بیا ئی خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مال د بندگانو خپلو، حکیم دی په ټولو

اوامرو او نواهيو کښی غځینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کړی ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کښی ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیة چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی گناهونه به وبښی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تکی کړی وه، یعنی د ﴿اَلَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کړی ؤ، یا غځینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کښی عهد کړی ؤ چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کښی به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاتړلی راغلی دی، او د هغه انجام نی په خپلو سترگو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کښی دی. وروسته له دی نه هم د تکی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلی پتی خبری او نیتونه نشو پتولی او نه د هغه د حکیمانه ؤ انتظاماتو مخه نیولی شی. حضرت شاه صاحب لیکي د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی غنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباہ شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَالَكُم مِّنْ وَلَا يَتِيهِمْ
مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نی راوړی دی او هجرت نی کړی دی او جهاد نی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای نی ورکړی دی «مهاجرینو ته» او مددگاری نی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان ځینی د دوی

دوستان دی د ځینو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی ځنی هیڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته) (مدد) وکړی دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنگ کښی) له تاسی ځنی په دین کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کښی) مگر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورنگ) پر هغه قوم باندی چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ژ پوه).

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیان) کښی ځینی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی هجرت نه و کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آیت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب لیکي چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب دوه فرقې وی مهاجرین (کور او کهول پریښوونکي) او انصار (ځای ورکوونکي) (مرسته) (مدد) کوونکي). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (ورورولی) قائمه کړی وه د آیت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله علیه وسلم سره حاضر دی د دوی گردو (تولو) صلحه او جنگ سره یو دی. د یوه موافقت د گردو (تولو) موافقت او د یوه مخالفت د گردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم وو. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسیدو په هله د کفارو زور او تسلط وی، یعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنگ کښی د دارالاسلام اوسیدونکي مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کیږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعمیل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنگ هم کولی شی، هو! دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دینی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول په کار دی مگر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی میراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرینو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۖ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَثِيرٌ ﴿٣٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی غیبنی د دوی دوستان دی د غینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هوا کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه گرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربروی (تکلیفی) ئی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملگری او مددگار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوښښ ونه کړی چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملگری او مددگار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیږی (یعنی موجبات به ئی پیدا کیږی) یعنی ضعیف مسلمان مأمون نشی پاتی کیدی او حتی د ایمان ویره ئی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی. اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَإِنَّا سَبِيلُ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ ۖ حَقَّ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ ۖ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاری ئی کړی ده (له رسول الله او مهاجرینو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (بښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملگری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو څخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَأَمَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ
مِنْكُمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَرْحَامُ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړ وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملگری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندي ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه کرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنگ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکړی نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولیت لری، که څه هم له نورو سره ملگریا ولری د اصحابو د اولیت او اولیت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الآيتين الأخيرين فمكيتان وهي مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر

رکوعاً رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی

(۱۲۹) آیتونه او (۱۶) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوانل کښی او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په

اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤی چه د هر

قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع

کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک غه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښی دی درج کړی شی. له دی نه ظاهریږی چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿يَسْمُ الْاٰلِ الْاَحْزَابِ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښی ﴿يَسْمُ الْاٰلِ الْاَحْزَابِ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښی د دغه سورت په شروع کښی ﴿يَسْمُ الْاٰلِ الْاَحْزَابِ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښی د ده او د (انفال) په منځ کښی فصل کړی شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښی مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کړی شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه گواکی (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کړ. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او ټینگی وروړی د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیره (مگته) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښی د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَصَاهُمْ اُولَٰئِكَ يَفُضُّ﴾ په مقابل کښی د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿اَلَا فَعْلُوهُ لَنْ يَنْتَفَعُوْا فِيْ الْاَرْضِ وَفِيْ سُلٰكِيْهِ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروړی د ټینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیره العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښی دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکی معظمی او نورو ځایونو څنی ئی هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هېڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿مَّا لَكُمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰی يُهٰجِرُوْا﴾ . هوا د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښی د اسلامی موالاتو او اخوت د کړیو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څنی یوه خبره ضروری ده. یا د عربو گرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پریږدی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښی دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جاولو په وسیله د کفر قوت مات کړی او د جزیره العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کړی چه هېڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً کرده (توله) جزیره العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځی چه نور ادیان پکښی نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د ډیر ټینگ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکړی شی. دغه دوهم صورت

هم داسی یوه وسیله وه چه په هغی سره ورځ په ورځ د فتنی او فساد بیخونه ایستل کیدل، او د اسلام مرکز د کفارو له داخلی فتنو ځنی بیخی پاک او صاف کیده او د هری ورځی له وعدی ماتولو او د ظلمونو له کولو څخه بیخی مأمون او مطمئن گرځیده، او تمامی دنیا ته په خپل عالم نیوونکی اخوت کښی د داخلیدلو بلنه ورکول کیده، د دغه اعلیٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم کال کښی اول قدم د (بدر) د میدان په لوری واخیست چه بالاخره د هجرت په اتم کال کښی د مکی معظمی لویي فتحی ته منتهی شو. هغه فتنی چه د اسلام په اشاعت یا حفاظت کښی مزاحمی کیدی، د مکی فتحی له مینځه یوری، نو ضروری وه چه د ﴿وَقَالُوا هُمُ الْمُحَرِّقُونَ فَتَنَةٌ﴾ په امثال سره د اسلامی اخوت مرکز او د حکومت مستقر (جزیره العرب) د فتنی او فساد له جراثیمو څخه بیخی صاف او پاک کری شی څو له هغه ځایه گردی (تولی) دنیا ته د اسلامی دیانت او د حقیقی تهذیب د دعوت په وخت کښی تقریباً گرد (تول) جزیره العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شی، او هیڅ یوه داخلی کمزوری او بی اتفاقی مینځ ته رانشی څو د خارجی مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعیت ته نقصان ونه شی رسولی، د هر ډول (طریقه) فساد او فتنی څخه د جزیره العرب د پاکولو او د دی له پاره چه اسلامی مرکز د اسلامی عامی وروری د بلنی له پاره مساعد شی لارم و چه د اسلامی دعوت خالص مرکز په اسلامی رنگ سره رنگ کری شی چه د ده د قلب او ځیگر ځنی د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل کوم غږ پورته نشی او د دنیا غوړونو ته ونه رسی او دغه کرده (توله) جزیره د تول جهان معلم او هادی شی او د کفر او د ایمان جگړه تل تر تله په دی ځای کښی خاتمه ومومی او توله دنیا د اسلام په نور سره منوره وگرځی.

د (برائة) د سورت د مضامینو حاصل هم دا دی چه په څو ورځو کښی د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر ډول (طریقه) دسیسو کفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لکه یو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم کښی د هدایت رڼا (رنرا) او د عالم نیوونکی اسلامی اخوت د انتشار کفیل او ضامن وگرځیدلله الحمد علیٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت کښی د هغه شی ابتداء چه شوی ده د (التوبة) یا (برائة) په سورت کښی هغه انتهاء ده، نو د دی اول او آخر تناسب په لحاظ (برائة) د (انفال) د تکملی په شان ملحق کری شوی دی په دغه سورت کښی د تسمیی د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلی شوی ده چه تسمیه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کښی چه د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلی معاهدی ماتی کری وی، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلی دی او له هم دی امله (وجی) ده ته مخزیه مشرده، منکله، او فاضحه هم ویلی شی د دی سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلی دی (علی الاکثر قاریان د دغه سورت په ابتداء کښی داسی وائی)

اعوذ بالله من النار ومن شر الكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللمؤمنين.

بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۖ^①
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ
وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ۖ^②

(دا) بیزاری (یا صاف عذاب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو گرځئ تاسی په (دغه) ځمکه کښی خلور میاشتی او پوه شی (ای مشرکانو په دی!) چه بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت نی درکړ) او (پوه شی په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د قریشو په منع کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکر د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه و نی حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله (وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی بانندی حمله وکړه او هغه نی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی په خپلو معاهدو ولاړ وو، دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په رومینیو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مگر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو نی او تاسی ته خلور میاشتی مهلت درکوو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلیرئ، یا به دغه وطن پریرئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنگ له پاره تیاریرئ؟ لیکن ښه وپوهیرئ چه تاسی د الله تعالی مشیت او اراده له سره نشئ منع کولی، که تاسی اسلام رانه وړئ، نو الله تعالی به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی په خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د خلورو میاشته مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنگه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د گردو (تولو) قبائلو په منع کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه امیر الحجاج و،

وَاَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ
 اللَّهُ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ
 لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلُوا أَنْتُمْ غَيْرُ مُجْزِي اللَّهِ وَكَثِيرٌ
 الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۳

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بيزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بيزاره دی) نو که توبه وويسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ وړاوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شی (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره .

تفسیر: (حج اکبر) ئی څکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (يوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجه الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا ئی په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه ویاسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالی هغه اراده چه کړی ئی ده (د جزيرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدي سزا هرومرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکی معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی و چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، څو دغه خبره لا

غرگنده او واضحه شی، چه له دغسی خلقو سره هیخ قسم معاهده باقی نه ده پاتی.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتَتْهُمُ إِلَهُمُ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدَنِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۴﴾

مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیخ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیچا سره (ستاسی له دښمنانو غځی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامیدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوشوی غان ساتونکی (له بیوفانی)

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادی وه بیا دوی پری ټینگ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیخ قصور نه و کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمیره او بنی مدلیج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم هماغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُارُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوا
وَأَحْصُوا لَهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِنَّا تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَاتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۵﴾

نو کله چه تیری شوی (خلور) میاشتی حرامی نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر غای کښی چه وموندل تاسی دوی او نیسئ (بنديان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاگانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د څارلو او تیریدلو کښی نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشی کړئ تاسی لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه بشپونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغت وروسته د مستثنی منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له دغو عهد ماتونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی او له هغوی سره سم د لاسه جنگ کیدی شی خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وچی) پر دوی باندی له فوری حملی څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښی په جنگ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وچی) د عامو خلقو په منځ کښی ولی تشویش پیدا شی؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښی د قتال حرمت په دوی کښی معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر ډول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسی دی خپل تړون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیره العرب د تطهیر په مقصد له جنگ کولو څخه چاره نشته، نو هغه گړدی (تولی) معاملی چه په جنگ کښی کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پتونو کښی غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهرأ له کفره توبه ویاسی او په اسلامی اخوت کښی داخل شی، چه د هغه لویه نجه د لمانځه اداء او د زکوٰة ورکړه ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه گرځوی پاتی شوه باطنی معامله هغه الله تعالی ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت ځنی معلومه شوه، که کوم سری کلمه وویي، او لمونځ ونه کړی یا زکوٰة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شی. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلوة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وچی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئی ووهی او بیا دی ئی تر هغه پوری په بندیخانه کښی بندی وساتی چه یا له ترک الصلوة څخه توبه ویاسی یا همغلته مړ شی په هر حال هم داسی پریښودل ئی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوٰة مانعین د دوی له اموالو ځنی دی حکومت جبراً زکوٰة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنگیږی نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنگ هم وکړ شی! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هغه جهاد چه د زکوٰة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښی مشهور او معروف دی.

وَأَنَّ أَحَدُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ
اللَّهِ ثُمَّ أَبْلَغَهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ٦

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړی له تا (له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واورى دى کلام د الله بيا ورسوه، ته دى ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نه وور) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دى دى چه بیشکه دوى (داسی) قوم دى چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوى له خپلو کفریاتو ځنې توبه وکړی او په اسلام کښی داخل شی نو په امن کښی به شی، ممکن ؤ چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لری کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دى چه ته دغسی کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوگنۍ او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو گردو (تولو) کافرانو په شان دى دغه د امن ورکولو حکم څکه ورکړی شوى دى چه له اسلامی اصولو او حقائقو ځنې دغه وگړی نه دى خبر، نو ښائی هغوی ته حق په ډیر واضح او ښه ډول (طریقه) سره ورښکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستمانان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسی معاند پاتی شول نو د ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُتَّقِينَ﴾ څخه وروسته په دین کښی څه زور او زیاتی او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشى.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدَتْهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ٧ كَيْفَ وَإِنْ
يَظْهَرُ عَلَيْكُمْ لَا يَرْفُقُوا فِيكُمْ إِلَّا وَادِمَةً يُرْضُونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ٨

خرنگه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعنی نه به وی) مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو خو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسی تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) خرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس پر شی د دوی پر تاسی نه گوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قربت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به درباندی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه خرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په رپرولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قربت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو خرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوښوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لتوی خرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منځ کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی ټګانو او بد عهد قوم سره خرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه)، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پیښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلټی او نجاست ککړه او داغی شی الله تعالی ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا (۹) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ
 إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑩ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا
 وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ⑪

پیرو دلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله څنگ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه گوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وگړی (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالی احکام او هدايات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالی په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هغی لاری باندی تلو ته نه پریودی نو دوی د عهد ماتولو له گناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنکه ټینگ پاتی کیږی؟. نه گوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دشمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان ورسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او ترون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخِوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُقِصَلُ
 الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑫ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ
 مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
 آيَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ⑬

نو که توبه وويسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوة نو وروڼه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښی او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکموڼه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښی کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولگول) په دین ستاسی کښی نو وځنګیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واورى (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوة او نور) په غای کړی نو نه یوازې په آینده کښی مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښی به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق گرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی. او هغه گردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پخوا له دی نه ئی کړی وی تول ورمعاف کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي (چه دوی د شریعت په حکم وروڼه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښی مسلمان بریښی او په زړه کښی یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګنئ! مګر دوست او معتمد ئی مه ګرزوئ!). (او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولګوی په دین ستاسی کښی ای مؤمنانو، نو وځنګیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه و» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او ګستاخی کولو او عیبونو لتولو باندی ئی دوام وکړ، نو پوهیږئ چه دغسی وګری (خلق) او عالم «ائمة الکفر» د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسپړی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وګرځی.

الْاِتِّقَاتُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ

وَهُمْ أُولَٰئِكَ خَرَجَ الرَّسُولُ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ

اتَّخِشُوا لَهُمْ فَأَلَّهِ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٣٩﴾

آیا نه جنگیبرئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنگیبرئ) له داسی قوم سره چه مات کری دی دوی قسمونه خپل او قصد کری دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکې نه) حال دا چه هم دوی شروع کری دی له تاسی سره (جنگ او ماتول د عهد) اول کرت آیا ویریبرئ تاسی له دوی نه، نو الله ښه لایق دی په دی سره چه ویریبرئ تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کری وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؓ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کری وه (حال دا چه دوی قسمونه کری وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه ترو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنگ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکې معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿إِذْ أَخَذَ الْاَنبِيَاءُ مِيثَاقًا لِّبَنِي اِسْرَءٰىلَ﴾ (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنگ په نیت لارل او د حلیبیبی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؓ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا﴾ (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶) څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنگیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو ځنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له گردو (تولو) څخه زیات د الله تعالیٰ خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالیٰ ویره په زړونو کښی راشی نو بیا گردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب ځنی ویره او لرزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر گرد (تول) د الله تعالیٰ په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالیٰ له مشیت څخه پرته (علاوه) لږه ځته (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيِّ يَكُمُ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيُشَفِّ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ^(۱۴) وَيَذْهَبُ غَيْظُ قُلُوبِهِمْ^ط
وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^(۱۵)

وجنگجویی تاسی له دغو «کفارو» سره «ای مؤمنانو» چه په عذاب کړی دوی
الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او
مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو «کفارو» باندی او
شفاء ورکړی «زخمی» سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی
زړونه د دوی). او لری کړی (بوخی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو
(مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء څخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره
پر هغه چه اراده وفرمائی «د هدایت نی» او الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو
او اشیاء» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم
الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو ځنی ظاهریری کله به چه
کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاء علیهم السلام په تکنیب او عداوت کښی له حد او اندازی
څخه تیری کاوه نو د قدرت له جانب به داسی تیاه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندى
نازلیده چه په هغه سره به د دوی د گردو (ټولو) مظالمو او کفریاتو یو ناڅاپی خاتمه راتله
﴿فَلَا اخذنا بآیةٍ مِنْهُمْ مِنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنِ اخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنِ اعْرَقْنَاهُ وَاَكُلَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

(۲۰) جزء د العنکبوت ۴۰ آیت ۴ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام دیر
سخت مهلك او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره دیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی
معنیبنو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د
توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده - د جهاد د مشروعیت اصلی
غرض او غایه دا ده چه مکذبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالی د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای
د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د
مجرمینو تذلیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوړی دیره زیاته کیږی او د وفادارو
بندگانو نصرت او غلبه علانیه ظاهیری د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو څخه یخیږی چه هغه
وگړی (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونو ته د حقارت او سپکتیا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندې ئی ظلم، تیری، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندې ئی ملندی وهلی نن د الله تعالیٰ په تائید او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانیت ته سپارلی شوی دی، د کفر او باطل د شوکت او ننداری له لیدلو څخه اهل الحق پخسیدل او ویلیدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام ئی نشو اخیستلی او له دی سببه د دوی په سرونو کښی قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلی شونډی هم نشوی خوځولی اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومی آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښی هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبی دروازی پرانستلی دی او ډیر ممکن دی چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړی او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شی لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښی هم داسی هم وشول چه په لږه موده کښی گرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللّٰهُ عَلِیْمٌ حَکِیْمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی په هر یوه حالت باندې ډیر ښه پوهیږی، په حکمت سره معامله کوی. او په هره زمانه کښی د هغه د اقتضاء سره سم احکام لیبی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

آیا گمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) داسی چه (هم داسی) به پرېښود شی؟ حال دا چه له سره نه دی معلوم کړی الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد ئی کړی له تاسی څخه او چه نه دی نیولی دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پتو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چه کوئ (ئی) تاسی (د نیکی او بدی).

تفسیر: (آیا گمان کوئ ای مومنانو چه له قتاله ویریږئ یا ای منافقانو داسی چه پری به ښود شی په دی حال سره یعنی داسی له سره گمان مه کوئ، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسی الله تعالیٰ منظوره کړی او جلا (جدا) به نه کړی په تاسی کښی مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائی یعنی هغه کسان ډیر دی چه په خولی سره د ایمان او بندگی دعوی کوی خو که دوی د امتحان پر محک (کرکائی) باندې ونه

سولول شی نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئی له سره نه خرگندیږی د جهاد په ذریعه الله تعالیٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموی چه خومره مسلمانان داسی دی چه د ده په لاره کښی خپل سر او مال جارولو او بنډلو ته تیار دی؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بدار (سردار) او خصوصی یار نه گرځوی، اگر که هغه ډیر نژدی خپل او قریب ئی هم وی هم دغه داسی یو معیار دی چه په هغه سره د مؤمنانو ایمان تلل او وزن کیږی تر هغه وخته پوری چه جهاد ونشی تش د خولی په خبرو او د ژبی په جمع او خرچ سره بری نه حاصلیږی بیا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شی پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه هغه د صدق او اخلاص له مخی شوی دی؟ یا د ښودنی او ریا له کبله (وجی) شوی؟ د هر چا چه هر ډول (طریقه) عمل وی سم له هغه سره به په آخرت کښی معامله ورسره کیږی. رښتیا خبره ده (د هر چا عمل د لاری مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يُعْبُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ
شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِهِمْ خَالِدُونَ ﴿١٥﴾ إِنَّمَا يُعْبِرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ
فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

نشته مشرکانو ته «یعنی ناروا دی یا نه دی له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کړی مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وی دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دی عملونه د دوی «چه ایمان نه لری» او په اور کښی به دوی همیشه وی. بیشکه هم دا خبره ده چه ودانوی «په عبادت ناسته ولاړه په تعمیر سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری «د قیامت» او قائموی «سم ادا کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ او ورکوی زکوة او نه ویریږی «په دینی امورو کښی له هیچا» مگر له الله څخه، نو امید دی چه دغه کسان به وی له سمی لاری موندونکو ځنی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه مسلمانان بی له امتحانه هم داسی خوشی نشی پاتی کیدلی بلکه په لویو لویو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمی ښکاره او دا به څرگنده شی چه د گردی (تولی) دنیا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څرنگه ترجیح ورکوی؟ په دغی رکوع کښی ئی دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقیقتاً د هم داسی اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتی کیدی شی. د مساجدو حقیقی ودانی دا ده چه په هغو کښی د یوه الله عبادت د هغه له شانه سره لایق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکی په کثرت سره پکښی موجود وی څو بی له څه ممانعت او تکلیف څخه د الله تعالیٰ په یاد مشغول اوسی، له بریادو او لغویاتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکینو څخه کله حاصلیدی شی؟ وگورئ چه د مکی معظمی مشرکینو په دیر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متولیان او خادمان بلل - مگر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تیږو (گتو) دیر بتان ئی په کعبی شریفی کښی ایښی وو او د هغو نذرونه او نیازونه به ئی ورکول او د دوی نذرونه به ئی پر خپلو غاړو اخیستل. دیرو کسانو به لوڅ پوڅ (برېند) طوافونه کول - د ذکر الله په ځای به ئی شپیلی وهل او لاسونه به ئی تګول، او د الله تعالیٰ رښتینو بندګانو ته به ئی اجازه نه ورکوله چه هلته ورشی. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجیانو ته به ئی د خپلو اوبه ویریا ورکولی - یا به ئی د حرم شریف دیوی لګولی - یا به ئی په کعبی شریفی پردی څړولی - یا به ئی د ضرورت په وخت کښی د هغی د نریدلو او لویدلو ځایونو ترمیم او ودانولو ته توجه کوله - مگر دغه اعمال ګرد (تول) بی روحه او بی معنی وو - ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحیح معرفت نه دی حاصل - نو په هیڅ یوه عمل کښی د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شریک له د منبع الکمالات ذات نشی کیدی - نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لایق) نه دی هم دغه ئی په ﴿حَبِطَ اَعْمَالُهُمْ﴾ سره تعبیر وفرمایه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئی په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لایق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بیا خاص د مسجد الحرام حقیقی تعمیر (ودانی) وکړی شی - دغه کار یوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئی پر الله تعالیٰ او د آخرت په لویه ورځ ایمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښی تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شریعت زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ویریری، نو ځکه د مساجدو د صیانت او تطهیر لامله (له وجی) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تیاری - داسی مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شی د الله تعالیٰ مطیع او حکم منونکی دی، د هغو منصبی فرض دا دی چه مساجد ودان وساتی، او په دروغو د مساجدو د تعمیر دعوی کوونکی اگر که ئی خپلوان (اهل القرابت) هم وی، د هغه ځایه دی د باندی وشری، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سَفَايَةَ الْحُلَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٩﴾

آیا گفتمی «گرغولی» دى تاسى اوبه ورکول حاجيانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ايمان» د هغه چا چه ايمان «او يقين» لرى په الله او «په» ورغى آخرى «د قيامت» او جهاد ئى كرى وى په لاره د الله نه دى برابر دوى په نزد د الله او الله نه ښيى سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: د مكى معظمى مشركانو په دى باندې دير افتخار درلود (لرلو) او نازيدل چه مونږ د حاجيانو خدمتونه كوو- او دوى ته اوبه او دودى او كالى (كهړى) وركوو- د مسجد الحرام ترميم يا د كعبى شريفى د كسوت (پوښ) يا تيل او باتى او د نورو انتظام كوو. كه مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندې نازيوى، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخيره شته په يوه زمانه كښى حضرت عباس رضى الله تعالى عنه له حضرت على كرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم دغه شان كړى وه. بلكه په صحيح مسلم كښى راغلى دى چه يو غلى خو تنو مسلمانانو په خپلو منغو كښى جگړى سره كولى لومړنى وويل چه زما په خيال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجيانو ته د اوبو له وركولو څخه بل ښه كار نشته دوهم وويل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته دير ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دى مثلاً د هغه جارو كول، ديوى ئى لكول، حاجيانو ته اوبه او دودى وركول او نور دريم وويل چه د خداى په لار كښى جهاد له كردو (تولو) عبادتونو او اعمالو غنى افضل او اشرف دى. حضرت عمر رضى الله تعالى عنه په دوى باندې په قهر شو، او وئى ويل چه تاسى چه د جمعى د لمانځه دپاره راغلى يئ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منبر ته نژدى ناست يئ ولى سره داسى مباحثى كوئ لږ څه صبر وكړئ - كله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د جمعى له لمانځه څخه فارغ شو- نو د دغى خبرى پوښتنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه وكړئ! د جمعى له لمانځه څخه وروسته كله چه له رسول الله مبارك څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آيت نازل شو ﴿أَجَعَلْتُمْ سَفَايَةَ الْحُلَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

الآية - يعنى حاجيانو ته اوبه وركول او په ظاهرى ډول (طريقه) د مسجد الحرام ترميم او ودانول له ايمان بالله او جهاد فى سبيل الله له هيڅ يو سره نشى برابر كيدى (نو د افضليت پوښتنه ولى كوئ؟) دلته له جهاد سره د ايمان بالله ذكر يا د دى لامله (له وجى) راغلى دى چه د مشركانو د فخر او غرور غوږ هم وشى چه په خداى جل جلاله باندې ايمان د كردو (تولو) عبادتونو روح دى - بى له دى روح څخه حاجيانو ته اوبه وركول او په اوبو باندې

د تېرو مروړل يا د مسجد الحرام خدمت يو بې تاداوه (بنیاده) او بې روحه عمل دی نو دغه بې روحه او بې سا عمل د يوه ژوندی او دائم عمل سره څرنگه برابری کولی شی ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (۲۲ جزء د فاطر ۲۲ آیت ۳ رکوع) او که یواځی د مؤمنانو یو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ایمان بالله ذکر به د جهاد فی سبیل الله د تمهید له پاره وی - اصلی مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دی. د ایمان په ذکر سره نې تنبیه وفرمایله چه بې له ایمانه د خدای جل جلاله په لار کښی جهاد یا بل کوم عمل هیڅ گټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهیږی چه د سلیم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بې محایه کار کونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسیدی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٥﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَبَتْ لَهُمْ فِيهَا
نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢٦﴾ خُلِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٧﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی «په ټولو مؤمن به شیانو» او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښی ئی لگوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښی ئی قربانوی» ډیر لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجی په نزد د الله او هم دغه «ستایل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسیدونکی زیری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښی نعمتونه همیشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه همیشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښی تل تر تله بیشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ډیرار کښی د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته هر څومره اراده وفرمائی ورکوی ئی - په رومینی آیت کښی د دریو شیانو ذکر و «۱»: ایمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندی د دریو شیانو بشارت ئی هم مرحمت وفرمایه: «۱» رحمت. «۲»: د خدای رضا. «۳»: په جنت کښی تل پاتی کیدل. ابوحیان رحمة الله علیه لیکي

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه څوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښی د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی څخه بی برخی پاتی کیږی او «رضوان» چه دیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی ګردو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښی د حصول له پاره خپله انتهائی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهائی وی، او هغه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیږی ورکری شوی دی چه ستا له وطنه دیر ښه وطن او ستا له کوره دیر ښه کور درکول کیږی چه پکښی همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښی اوسیدو او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریدو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ
وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب ګانه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له دیږو لویو او افضلو اعمالو ځنی دی. او دیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښی د اقاږیو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د ورورګلوی تعلقات ځلولونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان ځنی کفر دیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنگه خپل عزیزان ګنی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سری له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی - نو دغسی سری خپل ځان ګنهګاروی او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا حَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ
بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٣﴾

ووايه «ای محمد! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او غامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه گتلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداگری» چه ویریږی تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه غایونه د هستوگنی چه خوشیوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راوی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی - د آرام لرونکو غایونو غنی به ووځو او په بی راحت او نا آرامو غایونو کښی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالی له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لتانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی - هغه کسان چه د مشرکانو په موالاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الهی احکامو تعیمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شی او غوی له لکئ څخه ونیسی او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شی - او له جهاده غافل شی - نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کری چه له هغه څخه به له سره نشی بچ کیدی - تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وگرځی!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا
رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّذِيرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

خامخا په تحقيق مدد كړی دی له تاسی سره الله په غایونو ډیرو کښی او
«خصوصاً» په ورځ د حنین کښی کله چه تعجب کښی واچولئ ډیر والی
ستاسی نو د فع نه کر «ډیر والی» له تاسی غنی هیڅ شی «له حملی د
دشمن نه» او تنگه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمکه سره د ارتوالی د
دی بیا شا کره تاسی «دشمن ته» حال دا چه شا گرځوونکی «تبتیدونکی»
وئ بیا راولیږه الله تسکین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی»
پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډگر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته
وگرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښکری «د ملائکو» چه نه وی لیدلی
تاسی دا لښکری او په عذاب ئی کړل هغه کسان چه کافران شوی ؤ او هم دا
(تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت کښی مؤمنانو
ته نه ښائی چه د کور - کورنی - ورورئ - مالونو - ملکونو او نورو شیانو څه خیال او پروا
وکړی دلته خبرداری ورکوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښکری جمعیت او
کثرت باندی غرور او تکبر وکړی، ځکه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالی په مرسته (امداد)
او مدد پوری تړلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو کښی هم
کړی ده - هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نضیر، حدیبیه او نورو کښی ستاسی په برخه شوی دی
هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه گرد (تول) تش د الهی
امداد او د غیبی تائید محصول ؤ - او اوس په آخره کښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی
یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد نښه ده چه پر هغی سختو معاندو دشمنانو
هم اقرار کړی دی.

د مکي معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راوړسید چه د هوازن
او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښکر سره تول او تیار کړی دی، او غواړی چه
په ډیره دېډبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړی - نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکی معظمی د فتحی له پاره له مدینې منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکی معظمی د فتحی په وخت کېنې مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو - دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامی لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهی) کېږی - د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ ډیر لږ وو نو په هغه وخت کېنې به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میرنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کېنې ناوړه واقع شول دوی لا د مکی معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی دلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئی پر سر تړلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنگ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنگ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوبانو - آسونو - مواشیو - او د خپلو کورونو گرد (تول) پنډ پنډ مالونو او اسبابونو سره د جگری دگر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلې د غشو ویشتلو په فن کېنې په گرد (تول) عربستان کېنې شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کېنې ډیر ټینگ، ټینگ ځایونه نیولی او په کېنې پټ ناست وو.

په صحیحینو کېنې د «براء ابن عازب» روایت دی چه په رومینې معرکه او جنگ کېنې کفارو ماتی وکړه او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دله مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترڅ کېنې د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کړل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبه او شور ماشور جوړ شو او په یوه شیبه کېنې له څلورو خواؤ لکه ډلی غوندی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه ټینگول مشکل شول، رومی «طلقاء» وتښتیدل - وروسته له هغه د نورو پښی هم ولریدلی او وښویدلی - او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنگه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کېنې دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصرې لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالی عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم ټول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنگ په میدان کېنې پاتی شول - چه دوی گرد (تول) د غره په شان ټینگ او ثابت ښکاریدل - دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زمونږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکړه او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترگو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث ټینگ نیولی ؤ- د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواؤ څخه د غشو باران ورپری - اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی - مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته، د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر غو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالآخر تر تښتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسې خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی نی د الهی محبت شغلی بلی دی - او په ژبه نی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب اناابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم -

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله - ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشی! او زما په لوری رادرومچ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.» بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمره» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوړونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سری اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا دیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به نی هملته خوشی پریشودل او ځان به نی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شگی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری نی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی - له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شگو له اثره خپلی سترگی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی نی حمله ور وړه او آناً فأنأ مطلع صافه شوه، او ډیر تښتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول - او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! - او په زرهاؤ بندیان د پاک رسول په مخ کښی ترلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿قَبَّحَ الَّذِينَ بَيَّعُوا مَلَكُوتَهُمْ بِثَنِيٍّ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٤﴾

او بیا به رجوع وکری الله «د توبی په قبول» پس له دی «د حنین له جنگه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی «د رجوع» او الله دیر بشونکی (د خطیثاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه ورپه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَمَلِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «يعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلټ» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویریرئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیاں کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیره العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله - او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلېږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راځی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلټ او گنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو ځنی هم ثابته ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیره العرب ځنی د گردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په دول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیره العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافری په دول (طریقه) په عارضی صورت د حرم مخکی ته لاړ شی نو تللی شی په دی شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه گڼی باقی د حج او د عمری په قصد د هیڅ یو کافر داخلیدل نه دی جائز، کما ورد فی الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيلَةً﴾ الایة - او که ویریئ تاسی له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړی تاسی الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائی د غنا ستاسی بیشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی» حرم شریف ته د مشرکینو د تگ او راتگ له بندیدلو څخه مسلمانانو ته داسی اندیښنه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوی چارو کښی به لوی تاوان راوریږی - او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دی نه به ئی نه راوړی - نو ځکه ئی تسلی وفرمایله چه تاسی له دغو خبرو څخه مه ویریئ ځکه چه ستاسی غنا یواغی د «رب الاعلی» په مشیت پوری موقوفه ده. که الله تعالی اراده وفرمائی نو په هغه کښی به هیڅ غنډ (تاخیر) رانشی لکه چه هم داسی هم وشول، الله تعالی گرد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتی مالونو راټلل شروع شول - ښه بارانونه واوړیدل، چه د هغو لامله (له وجی) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازی پرانستل شوی. د کتابیانو او نورو ځنی د جزیی پیسی ورجاری شوی، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غنای اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالی هیڅ یو حکم له حکمته خالی نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

وجنگیږئ تاسی له هغو کسانو سره چه نه راوړی ایمان پر الله او نه په ورغی آخری باندی «ځکه چه په پاک محمد ئی ایمان نه دی راوړی» او نه حرام گڼی دوی هغه چه حرام کړی دی الله «په قرآن کښی» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښی» او نه قبلوی دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دی» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنگ ورسره کوی» تر هغه پوری چه ورکړی دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وی.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاری و» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا ؤ چه

د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بیخي پاکه شی لیکن په دغه وخت کښی د یهودو او نصاریٰ و په حصه کښی دومره خبره لازمه او تر نظر لاندی وه چه دوی د اسلام په مقابل کښی د زور او قوت خاوندان نشی، او د اسلام د خپریدو (خوړیدو) او ترقی په لاره کښی خنډ نشی - نو ځکه اجازه ورکړی شوه که دغه کتابیان تر لاس لاندی رعیت پاتی کیږی او جزیه ورکول قبلوی نو هیڅ مضائقه نشته قبول ئی کړئ نو په دغه وخت کښی دی اسلامی حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړی - که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو و «یعنی جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائی په الله او د آخرت په ورځ باندی ایمان نه لری، نه د الله تعالیٰ او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو څه خیال او پروا کوی. محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خو لا څه چه دوی په رجتیا سره د خپل منلی نبی حضرت عیسیٰ علیه السلام په پیرو کښی راغلی و او نه دغه دین منی چه اوس محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هیڅ یو حقانی دین باندی هم قایل نه دی. او په دغه کوښښ کښی لگیا دی چه د الله تعالیٰ لگولی دیوه رڼا (رنرا) د خولی په پوکولو سره مړه کړی. لکه چه ژر به ئی ذکر وشي که داسی خبیثان نالاتقان هم داسی خوشی پریښودل شی نو په ملک کښی د فتنی - فساد - کفر - تمرد او بغاوت لمبی پر له پسې پورته کیږی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرِيُّ السَّيِّعُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ يَأْفُوهُمْ يَضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٥٠﴾

او وائی یهودان چه عزیر ځوی د الله دی او وائی نصرانیان چه مسیح ځوی د الله دی دغه چتی (بیکاره) وینا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائی ئی بی دلیل» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا «له دوی یعنی پلرونه د دوی»؛ هلاک دی کړی دوی له الله چه څرنگه گرځولی شی دوی «له سمی لاری څخه».

تفسیر: له روایاتو څخه معلومیږی چه په دغه وخت کښی د ځینو یهودانو داسی عقیده وه چه حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځوی دی. لیکن دغه عقیده د عامو یهودانو نه وه - بلکه په وروستنیو زمانو کښی خو ځینو علماؤ لیکلی دی چه اوس هیڅ یو یهودی پر دغی عقیدې نه دی پاتی که د نبی صلی الله علیه وسلم په عهد کښی د یهودانو کومه فرقه په دی خبری قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کښی یهودانو د قرآن د حکایت تکذیب کړی وی - لکه چه

﴿ اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾ له آوريدلو غنی «عدی بن حاتم»
 اعتراض کری و چه «هیخوک احبار او رهبان رب نه گنی» چه د هغه غواب نبی کریم علیه افضل
 الصلوة والتسلیم داسی ورکر چه وروسته راخی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیز علیه
 السلام د خدای غوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل
 د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هوا
 همغسی چه د زمانی په تیریدو ډیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه
 عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو ډیر ثقه بزرگ مرحوم حاجی امیر شاه خان
 ویل چه د «فلسطین» او نورو غایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی
 دی چه هغوی ته به ئی د دی رنگ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.
 ﴿ يَضَاهِيُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن كَلِمٍ ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره
 چه کافران شوی وو پخوا له دوی «یعنی د مسیح د ابنیت «غویتوب» او الوهیت «خدائی» او
 نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د
 هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کری ده لکه چه د «۶» جزء د المائدة په «۱۶» او «۱۷»
 آیت «۳» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کری دی.
 ﴿ قَاتِلُوهُمْ ﴾ الآية - هلاک دی کری دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنگه
 کرغولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنگه چپ کری شوی دی له لاری د حق نه. یعنی
 الله تعالی دی دوی ووژنی او غارت دی کری «او لعنت دی پری نازل کری» چه سره د توحید د
 صافی او زوروری رڼا (رنرا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحِ
 ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ إِلَٰهًا وَاحِدًا
 لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحٰنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله
 «چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح غوی د مریمی
 «هم په خدائی نیسی چه د الله غوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه
 دی شوی دوی ته «په توریت او انجیل کښی» مگر د دی چه عبادت وکړی
 دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مگر خو هم دی دی؛ پاکي ده
 الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند گانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری (ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله - او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه - او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فاندی او د جاه او رتبې په مقابل کېږی به ئی شرعی حکمونه بدلول - لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریح» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کېږی هم داسی تشریح فرمائی وه. او له حضرت حنفیه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٩٧﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مړ کړی نور (رنرا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مگر دا چه پوره کړی نور «رنرا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اگر که بد گنئی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راڅرگندی شوی دی، بیا نو دغه گدی ودی خبری او د شرک دعوی چیرې پر مخ تللی او خوړیدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رنا» بی رونقه «تته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سری غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رنا (رنرا) مړه یا تته کړی هر څومره که دی وسوځی - او خپل ځان نیننی، نیننی کړی - مگر بیا هم د الله د دین نور په پوره دول (طریقه) سره خوړیږی - او خپلو پلوشو او وړانگو سره نری روښانوی.

چه رب بل کړی غت غراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کړ - نو به سوځی خپله پیره

او دا څکه چه د رب غراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لنبه شی مستديره .

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اگر که آسمانی هم وی» او اگر که بد گنی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی الله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان - او د ایمان او تقویٰ پر لاره ټینگ او سم روان - او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محو کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کینی جعلی اسناد او ساختگی روایات او بدی چاری وریبی - او د خپل سیادت او ریاست د تینگولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فریب په جال کینی بندوی او له سمی لاری غنی ئی ستنوی (واپس کوی). څکه که عوام د دوی له جاله ووځی - او حق دین اختیار کړی، نو پر دوی گردی (تولی) گنتی دریپی. دغه حال مسلمانانو ته آواروه شی چه مسلمانان هوښیار او خبردار شی، چه د امتونو او د اقوامو د خرابی او تباهی دیر لوی سبب د دریو جماعتونو خرابی او گمراهی او د خپلو فرائضو پر یښودل دی «۱»: علماء «۲»: مشایخ. «۳»: اغنیاء - رؤساء له دوی غنی د دوو دلو ذکر پخوا له دی نه تیر شو د دریم جماعت «رؤساء» ذکر وروسته راغی. ابن المبارک غومره ښه ویلی دی. «وهل افسدالدین الاملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُوهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧٣﴾

او هغه کسان چه خزانه کوی سره زر او سپین زر او نه لگوی هغه په لاره د الله کینی «د دین د ترقی له پاره» نو زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسیر: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوی - اکر که په حلاله طریقه سره هم وی خو د الله تعالیٰ په لاره کینی ئی نه صرفوی. «مثلاً زکات نه ورکوی - واجبه حقوق تری نه باسی» د دوی سزا دغه ده. نو د دی له مخی د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به ئی پتاوه یا حق به ئی بدلاوه، او بالمقابل به ئی گنتی کولی او بدی به ئی خوری او د خپل ریاست د قیام د حرص او طمعی له پاره به ئی عوام الناس د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنول (واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت ویاو او د ځان جنجال نشی.

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكُلَىٰ يَہَاجِبَہُمُہُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ لَا نَفْسَکُمْ فَنُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنُزُونَ ﴿٧٤﴾

په هغی ورځی چه سختی سری به کړی شی دغه خزانی په اور د جهنم «دوزخ» کینی نو داغلی به شی په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاگانۍ د دوی «او ویلی به شی ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کری وه تاسی دپاره د نفسونو «ځانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښی اوس درته بلا شوه په عقبا کښی».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښی د مال د لگولو په نسبت څه وویل شی نو د ده په وچولی (تندی) کښی گونځی پیدا کیوی، او که دیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آروی او خپل اړخ ورگرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورگرځوی او خپله مخه نیسی او ځی - نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه ټول کری مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی - او خپله سزا په ښه شان سره وموی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي
كُتِبَ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا
أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښی دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښی هغه ورځ «وخت» چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» ځنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوئ ظلم په دغو کښی په ځانونو خپلو «په کولو د گناه» او جنگونه کوئ تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره ټول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی» لکه چه جنگونه کوی دوی له تاسی سره ټول له څرمی (سیلمی)؛ او پوه شی چه بیشکه الله سره له پرهیزگارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښی ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ؤ بیا

په دی رکوع کښې ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده ،
 ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملائکة الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ و کښې د مسیح علیه السلام د «ابنیت -
 ځویتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی
 نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او
 رهبانانو د الهی شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کړی دی یعنی احبار او رهبانان رشوت
 «بدی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان
 حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته
 ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام گرځول او د
 دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷
 او ۱۳۸ آیت ۱۶ رکوع کښې مفصل تیر شوی دی - او دلته هم د هغه یو مثال بیانپری په عربو
 کښې له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو
 کښې وینی تریول، جدال او قتال قطعاً بندپری چه دغو ته به ئی «اشهرالحرم - محرم الحرام او
 رجب المرجب وی» چه په هغو کښې به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او
 امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سری به په دغو میاشتو کښې د خپل پلار په
 قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت
 کښې دغه څلور میاشتی «اشهرالحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه
 د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی و - او یو تر بله په جدال او قتال کښې مشغول وو -
 او د ځینو قبائلو د وحشت او سبیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون
 تابع نه وو، نو د «نسیء» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلې په
 اشهرالحرم کښې د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سپړکال مونږ دغه
 «محرم» له «اشهرالحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام گرځوو - او په
 بل کال کښې به ئی ویل چه سپړکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله گڼو او په
 دغه ډول (طریقه) به ئی په هر کال کښې د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په
 تعیین کښې به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له
 تحقیقه سره سم د «نسیء» - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په
 «صفره» کښې کیده - او د هغه صورت هماغه و چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحق
 رحمة الله علیه لیکلی دی هغه ډومبی سری چه دغه رسم ئی جاری کړی دی «قلمس» کنانی و.
 بیا دغه رسم د ده په اولاده کښې نسلأ بعد نسل جاری شو، په آخر کښې د ده له نسله د
 «کنانی له قبیلې څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت و چه په هر کال کښې به ئی د
 حج په موسم کښې اعلان کاوه چه سپړکال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه
 کیدله او په عمومی ډول (طریقه) به خلقو هغه مانه گواکي د جاهلیت په زمانه کښې د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنائی» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکړی ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابهت وښی او ﴿إِنَّ عَذَابَ الشُّرُورِ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (الآیه - د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د ډیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقررې شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهر الحرم - د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿فَلَا تَطْلُبُوا فِيهِمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَاتُوا الشُّرُورَ كَافَّةً﴾ (الآیه - نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره ټول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت ځنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده - او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

إِنَّمَا التَّائِبُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَ عَمَّا وَبَحَرَمُونَهُ عَمَّا لِيُوا طُوعًا وَعَدَةً مَّا حَرَّمَ
اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَّا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٩٢﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» ډیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریودی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعنی کافران خراب کار ښه گڼي کله چه د دوی پوهه منقلبه او چه شی نو د نیکی سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آیت کښی د «نسیء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښی ولیکل شو چه د ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُنْفِقُ﴾ تر آیت لاندی شوی دی. تنبیه: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبیسی» ورځی په هر څلورم کال کښی زیاتوی هغه په «نسیء» کښی نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسیء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښی د کال د میاشتو عددونه بدلول - مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئی څوارلس میاشتی جوړولی - یا به ئی په حساب کښی داسی بی انتظامی پېښوله چه له ذی القعدة څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هم «چه امیر الحاج ؤ او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لارل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښی اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیثته - الحديث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو گردو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ
أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا تَتَّغَوْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شی تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښی «غزا ته» درانه «او مائل» کیږئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضی شوی یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښی مگر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شی د تیری رکوع

د ۱۰۶۸ مخ کړنځی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کېنې د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کېنې هغه ضمني مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ګواکې هغه ګرد (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.

د مکی معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینې منورې باندې د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کېنې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وګڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کېنې ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامي خاوری ته پښه وړاندې کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومی ډول (طریقه) ګردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شی! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری ډیر ښه لګیده، نو په دغسی وخت کېنې دومره اوږده مسافه پری کول او نه یواځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامي مرکز څخه لرې، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کېنې جګړه کول کوم آسان امر او د لویو کار نه ؤ. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کېنې پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه ؤ چه په هسی سر جاروونکی اقدام څغرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنگ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کېنې له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کېنې وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یواځی څو تنه په شمار سری پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف ځنی بی برخې کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (۳۰۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کېنې ئی سنگرونه ونيول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کېنې ځای ونيوه، مګر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مګر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مګر اسلام ئی رانه ووږ - لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه په خلافت کېنې د «شام» ګرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونيول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راوړ - الله تعالی په ټولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینې منورې منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه خو تنه صادقان مسلمانان چه يواځې د سستی لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللي، ډير زيات پېښمانه ارمانجن او خفه وو. د دې رکوع له شروع څخه تر ډيره غاښه پورې د هم دغو واقعاتو ذکر دی. مگر زياتره د منافقينو د بدو حرکاتو بيان کړی شوی دی په ځينو ځايونو کېښي مسلمانانو ته خطاب او د منافقينو احوالو ته اشاره شوی دی.

په دغه آيت کېښي مسلمانانو ته ډير زيات تشويق، ترغيث، تحضيض ورکړی شوی دی؛ او دا ئی ښکاره کړی ده - چه د لږ څه عيش او آرام له پاره جهاد پريښودل گواکي له لوړې څخه د ژورې په لوري له لويډلو سره مرادف دی د صادق مؤمن په نظر کېښي د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل کېښي هيڅ اهميت او وقعت ښائی ونه لري. په حديث کېښي راغلی دی که د الله تعالیٰ په نزد د دنيا وقعت د ماشي د وزر په اندازه وی، نو هيڅ يو کافر ته به ئی يو غړپ اوبه هم نه ورکولی.

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

که ونه وځي تاسی «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ» نو په عذاب به کړی الله تاسی په عذاب دردناک سره او بدل به راوولی «بل» قوم چه غیر له تاسی وی او نه به رسوئ ضرر تاسی دغه الله «یا رسول الله» ته د هيڅ شی؛ او الله پر هر شی «چه اراده وفرمائی» ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کار پر تاسی نه دی موقوف، که تاسی سستی وکړئ نو الله تعالیٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دین د خدمت له پاره ودروي، او تاسی به له دغه سعادت څخه بی برخي پاتی شئ، چه دغه ستاسی زیان دی.

مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک ملک ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د ملک

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذَا أَخْرَجَهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ
لِصَاحِبِهِ لَا تُخَازِنُنِي إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَإِيَّاهُ يُجْنَوْنَ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٠﴾

که ونه کړئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړی ځکه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوویست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ویل «محمد» ملگری خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کړ «راولپږه» الله تسکین «رحمت ډاډینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه لیدلی تاسو هغوی او وگرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لوړه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسی نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسی وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار څخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ. څو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنگ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرگه پر دغی خبری غوته شوی وه چه «له هری قبیلې څخه دی یو یو ځلمی منتخب شی! او هغوی ټول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی گزارونه وکړی څو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی دیت واوړی، او گرد (ټول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړی، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د گرد (ټول) قبائلو سره جنگ وکړی او د گرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وگتنی او قصاص پری واخلي په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوی وو، په ډیر

احتياط د هغو خاوندانو ته ورسوي، او حضرت علي رضي الله تعالى عنه ته ئي تسلي ورکړه چه ته په ديره دادينه او اطمینان سره زما په بستره ځمله او يقين ولره چه ستا يوه ويښته ته به هم څه زيان او ضرر ونه رسيږي. وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسي حال کښي ووت چه «شاهت الوجوه» يي ويل او د دوي په سترگو کښي ئي خاوري شيندلي. او حضرت ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه ئي له خپل ځان سره ملگري کړ، او له مکي معظمي څخه غو ميله لري لاړ او د «ثور» په غار کښي ئي «چه سري په نيم ساعت کښي له مکي معظمي نه هلته رسيږي او پر يوه لور غره باندې واقع دي» ځای ونيوه دغه غار د دی غره په سر په يوي لوي مجوفي تيږي (گتې) کښي دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره يواځي «په لاندینی برخه کښي ئي» يوه داسي تنگه لاره وه چه انسان په ولاړي يا ناستي نشو ورننوتلي او تش په تتر «سينه» سره سري پکښي ننووت نو رومي حضرت صديق اکبر رضي الله تعالى عنه په دغه غار کښي ننووت، او هغه يي ښه پاک او صاف او گرد (تول) سوري ئي په زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره يا خوځنده تري رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوي زړوکی خلاص شول او يو سوري پاتي شو، نو په هغه کښي ئي خپله پښه کښيښوده کله چه د دی غار گرد (تول) داخلي انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم حضور ته ئي عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ، رسول الله مبارک د صديق اکبر رضي الله تعالى عنه پر ورانه خپل مقدس سر کښيښود، او استراحت ئي وفرمايه په دی وخت کښي مار د حضرت ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه پښه وچيچله سره د دی چه د صديق په پښه بلکه په گرد (تول) وجود کښي د دی مار د چيچلو څخه دير سخت درد او سوي ؤ مگر صديق رضي الله تعالى عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښي څه خلل واقع نشي کله چه پاک رسول الله خپلي سترگي پرانستلي، او دغه پيښه ورته معلومه شوه، نو د خپلي مبارکي خولي ئي لاړي د صديق رضي الله تعالى عنه پر پښي پوري کړي، چه د هغو په اثر ئي باذن الله سم د لاسه شفا وموندله. له هغه لوري کفار د هغه «قائف - پل وهونکي» په لارښوونه چه د قدمونو په پيژندلو کښي دير ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لټولو پسي رهي (روان) شول. او هغه د دوي د قدمونو ښي تر غاره پوري ورسولي مگر د الله تعالى په قدرت د هغه غار په لاره کښي غني «عنکبوت» خپله لويه تنسته وځغلوله او هندسي اشکال ئي تري جوړ کړل او وحشي کوتري هلته ځاله جوړه کړه او هگي ئي پکښي وکړي د دی وضعيت له ليدلو څخه گردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وگانه، او په خپلو منځونو کښي ئي سره وويل چه دغه د غني ځاله خو دومره پخواني رابښکاري چه هډو د محمد صلى الله عليه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلي شوي وي او که څوک په دغه غار کښي ننوتلی وي، نو دغه تارونه به ولي روغ پاتي کيدل؟ او دغه هگي به څرنگه نه ماتيدلي؟ ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه ته دنني له لوري د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ويره کښي ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزيز آغا او بادار او لوی سردار د سيدالابرار او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسيږي، او د دښمنانو بد نظر پري ونه

لگيږي، چه د هغه په مقابل کښي دنيا او مافيا هېڅ دي او په خپله صديق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لکه خپل ځان تری جار (قربان) کړی و؛ نو له ډيري ويري ئی وویل «يا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شی - او د خپلو قدمونو په لوري وگوري - نو مونږ به ووينی» پاک رسول الله وفرمايل «ای ابا بکره! ستا خيال د هغو دوو په نسبت چه دريم ئی الله تعالیٰ دی، څه دی؟» يعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمايت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بيا له چا څخه ويريږی؟» په دغه وخت کښي پاک الله يو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابي بکر صديق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائيد وکړ. او دغه د الله تعالیٰ د غيبي تائيد يوه کرشمه وه چه د غني په هغو تارونو سره چه ﴿اَوْهَنَ الْيُوتِ﴾ ئی فرمايلي دي، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډيرو لويو مضبوطو کلاگانو څخه زيات د تحفظ ذريعه وگرځول، او په دی ډول (طريقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی گورد (ټول) تدبيرونه ئی له خاورو سره برابر کړل.

دوی تر ډيرو ورځو پوري په دغه غار کښي اقامت وفرمايه او وروسته له هغه د مديني منوري په لوري روان شول او په سلامتی او عافيت سره هلته ورسيدل.

بیشکه د کارونو په انجام کښي د الله تعالیٰ کلمه عليا کيږي او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوي دی او د پاک الله هېڅ يو کار له حکمت څخه خالی نه دی.

تنبیه: ځينو د ﴿وَإِنَّكُمْ لَظَنُّونَ أَنْ تَرْجِعُوا﴾ څخه د «بدر» او «حنين» او نوري غزاگاني مراد کړی دی، چه په هغو کښي د ملائکو نزول شوی دی، مگر له ظاهري سياقه همغه ښکاري، چه مونږ پاس بيان کړل والله اعلم.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

ځی تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښي (د دین د ترقی لپاره) دغه تگ غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په خپله گټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً و ثقلاً) یعنی سواره او پلي (پیاده) ماړه او عاجزان - زاړه او غلمیان (سپک او درانه - روغ او رنځوران - بی وسلی او وسله والا - خواران او چاخ - مریونه او اصيلان - بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کښي چه وئ ښايی چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لښکر

کشی په وخت کېښی هیڅ یو عذر او پلمه (بېانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلام د کلمه الله ځکه چه دغه ستاسی تگ غزا ته ډیر غوره دی تاسی ته) یعنی هم له دنیوی او هم له اخروی حیثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ
وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣١﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی ؤ دوی ستا ولیکن لری شوی دی په دوی باندی هغه مسافه (نو ځکه ئی مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بیشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دی اظهار کېښی)

تفسیر: دا ئی منافقینو ته وفرمایل چه که سفر سپک وی او بی له ربره غنائم او ولجی د دوی لاس ته ورځی یا ئی توقع وی نو په تلوار سره وردرومی لیکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئی په مخ کېښی وی نو ځانونه تری بیرته کاږی او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کېښی نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی. (وسیحلفون - الایة - او ژر به قسمونه وکړی منافقین په الله کله چه تاسی دوی ته بیرته راشئ له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره غزا ته) یا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی یادوی او راز راز (قسم قسم) حیلې، پلمې (تدبیرونه) او بېانی کوی چه تاسی هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدینې منورې کېښی پاتی شی یا ستاسی د بیرته راتگ په وخت کېښی په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی څو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالی جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پت نشی پاتی کیدی. دغه نفاق او تیرایستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کېښی د ځان ویاړ او د روح جنجال گرځی.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٧﴾

عفوہ و کرہ اللہ له تا نه، د خه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتی کیدلو او ولی دی پری نښودل) تر هغه پوری چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښی) او معلوم کړی وی تا دروغچنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندی کوی. کله چه دوی مدینی منوری د پاتی کیدلو اجازه له تا خخه غواړی نو تاسی د دوی له مکر او کید او نفاق خخه سترگی پټوی او داسی گنځی چه د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کښی پرته (علاوه) له فسادو بل هیڅ کومه ښیگنه (نفع) او گټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجی) تاسی هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسی دوی ته اجازه نه وی ورکړی نو هغه به دیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورنگ ستاسی په اجازه پوری موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورنگ توفیق له سره نه ؤ. هو! ستاسی په مخ کښی به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښی هیڅ گناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضر و مصالحو په اعتبار زیات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئی خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفو لفظ خامخا د گناه په مقابل کښی استعمالیږی. ځینو محققینو د «عفا الله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښی یوازی د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مگر له اسلافو خخه هغه څه منقول دی چه مخکښی مو بیان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینی مفسرین د «لم اذنت لهم» ترجمه داسی کوی ولی دی اذن ورکړ د پاتی کیدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دی ورته نه کاوه او ځینی ئی داسی کوی ولی اذن ورکړ تا دوی ته د پاتی کیدلو د غزا نه بی مهلته بلکه مهلت به دی کړی ؤ په دی اذن کښی).

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ أَلِيمٌ ﴿٣٨﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٣٩﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پټه او ښکاره په وروسته پاتی کیدلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزگارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیدو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمله د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پټه) په الله او پر ورځی آخری باندی (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرگردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقوی نور او رڼا (رنرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظنی) له پاره د مسابقی په ډول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائلو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیدلو له سببه د هغوی سترگی له اوښکو څخه دکیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالی جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالی جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر ګوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَتَبَطَّهْمُ وَقِيلَ لَهُمْ اقْعُدُوا مَعَ الْقَعْدِيْنَ ﴿٩٥﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هر ورو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینیئ تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین پیرو) سره

تفسیر: هغوی هیڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تيار کړی وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کېږي به د دروغو عذرونو پسې مندی نه وهلی، خبره دا ده چې الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کېږي نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنی او فسادونه به ئی پورته کړی وی او د نه ورنگ په صورت کېږي به هغوی ته دغه خبره څرگنده شي چې مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بڅرکي په اندازه هم د هغوی د نه تللو څخه څه اندېښنه او پروا نه لری، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کېږي له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت ویاړ د هم دوی په غاړه دی. ګواکي هغوی ته ټکوناً وویل شول چې څی له ښځو - سپین بیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لتانو سره په کورونو کېږي ننوځی. او دا چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو عذرونو په ځواب کېږي هغوی ته په کور کېږي د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانب یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د ټکوناً قید هم دومره ضروری نه دی.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسی کېږي نو نه به و زیات کړی دوی تاسی ته (هیڅ شی) مګر شر، خرابی، فساد او چغلی او خامخا چابکي به کړی وه دوی په منځ ستاسی کېږي (په چغلی او نورو بدیو کېږي) حال دا چې غوښتل به دوی تاسی ته فتنه (ستاسی په منځ کېږي د دښمنی په اچولو او له کافرانو څخه ستاسی په ویرولو کېږي)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسی سره تللی وی نو د خپل جین، بی زړه توب او ویری له سببه به ئی د نورو غری هم سست کړی وی او یو له بل سره به ئی د اچولو له امله (وجی) د مسلمانانو په منځ کېږي جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کېږي به ئی کوښښونه کول او د دروغو افواهاو په وسیله به ئی مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د گټی او فائدی هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه و بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنی اچولو زیاته اندېښنه موجوده وه، نو د هم دغو سببونو له امله (وجی) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورنه کړ چې له تاسی سره غزا ته لاړ شي.

وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

او شته په تاسی کښی جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینې داسی ساده او احمقان په تاسی کښی شته چه د هغوی خبری اوری او لږ دیر تری متاثر کیږی «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، خو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو ټینګ عزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زړورتوب او نور محامد وګوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکری خو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسی.

لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿۸﴾

خامخا په تحقیق لتولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښی) او اړولی ئی وو تاته ټول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رښتیا وعده - د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دین) د الله حال دا چه دوی بد ګڼونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښی داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړ، د مدینې منورې یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلی او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی دیر تدبیرونه او چلونه وکړل مګر څه وخت چه په بدر کښی د کفر او شرک دیری لویې ستنی ولویدلی او د کفارو غټان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه - یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول ګران او مشکل دی.» لکه چه دیر خلق وویریدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مګر څرنګه چه د دوی په زړونو کښی کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښی سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنگ کښی هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته را گر غیبدلی وو او د «خندق» په غزا کښی به ئی ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجموا» مکر په پای (اخر) کښی دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ اِذْنُنْ لِّي وَلَا تَقْنِيتِي ۖ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ اِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِيْنَ ۝۹

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائی اذن (اجازه) را کره ماته (د پاتی کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (گمراهی) کښی (نو الله وفرمایل چه) خبردار شی چه په گمراهی کښی (لا له پخوا) لویدلی دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هر ورو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښی پریږدئ چه د روم ښځی دیری ښکلی او پیمخی دی که زما سترگی په هغوی ولگېږی نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته می مه بیایئ چه د گمراهی په کوهی کښی ونه لویږم. نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بی زړه توب، ویری، کفر او په دروغجنی پرهیزگاری باندی د پردی په اچولو سره لا د گمراهی په کنده کښی لویدلی دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښی لویدونکی دی. ځینو دغه آیت د کردو (تولو) منافقانو په حق کښی گڼلی دی. او د «ولا تقنیتی» څخه ئی دا مطلب اخیستی دی چه «مونو له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښی مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئی په «الا فی الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

اِنْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِيبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَا اَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فِرْحُونَ ۝۱۰

که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه ښیکنه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له ډیره حسده) او که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه سختی (لکه زخم یا مرگ) نو وایی دوی په تحقیق نیولی ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنگ ته

لَا نَشُوْ) او شا مگر غوی دوی (غی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کریدل او سوغیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت ورپېښیده مثلاً غیني مسلمانان به شهیدان یا تپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندي پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کړی ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لاړ نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لایې به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ
مَوْلَانَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۸۵﴾ قُلْ
هَلْ تَرْتَضَوْنَ بِنَا اِلَّا اَحَدَى الْحُسَيْنِيِّ وَنَحْنُ
نَتَرْتَضِيْكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمْ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖ
اَوْ بِاَيْدِيْ نَآئِفٍ فَتَرْضَوْا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرْتَضُونَ ﴿۸۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مگر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووايه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوئ مونږ ته (یعنی نه کوئ) مگر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته مگر غیدونکی

نه ده او نه په دنیا کېنې د هغه چاره کیدې شی مگر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کېنې خپل حقیقی مولی او رب، الله تعالی جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلې غاړې د ده د فیصلې او حکم په مقابل کېنې ایښې دی او هیڅ یوه سختی مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشی منع کولی او مونږ یوازی په هم دغه الله تعالی جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالی جل جلاله دغه عارضی سختی په آخرت کېنې په یقیني دول (طریقه) او دیر ځله په دنیا کېنې هم په راحت او خوښۍ سره بللوی. په دغه صورت کېنې تاسی زمونږ په نسبت د دوو نیکو څخه ضرور د یوې نیکې هیله (ارزو) او امید کولی شی! که د الله تعالی جل جلا له په لاره کېنې ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږی او که بیرته روغ رمت راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږی لکه چه په صحیح حدیث کېنې راغلی دی چه الله تعالی جل جلاله د مجاهدينو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کېنې داسی انتظار لرو چه د دوو خرابیو ځنی به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږی، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وځی) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شی یا به الله تعالی جل جلا له تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړی چه په هغه به رسوا شی او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شی، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شی چه په مونږ او تاسی کېنې د کوم یوه خاتمه او انجام ښه دی؟ او کوم یو دیر محتاط او د عاقبت په فکر کېنې دی.

قُلْ أَتُفْقَهُوا وِعَاءَ أَوْكُرْهَا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَسِقِينَ ﴿٩٧﴾

ووايه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان ئی چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شی له تاسی؛
بیشکه چه تاسی یی یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومی ښځو فتنه ئی پلمه (بهانه) کوله دا ئی هم ویلی ؤ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تللی - لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئی داسی ورکړ چه د بی اعتقادانو مال نه قبلوی، په خوښۍ سره ئی لګوی یا په ناخوښه ځکه په خوښۍ سره د الله تعالی جل جلاله په لاره کېنې د مال لګولو توفیق په دوی کېنې نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښۍ سره څه مال د الله تعالی جل جلاله په لاره کېنې ولګوی نو الله تعالی جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب ئی په وروستنی آیت کېنې راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا
 أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
 إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرهُونَ ۚ

او نه دی منع کری دوی له دی چه قبول کړی شی له دوی نفقی (ورکړی) د دوی (هیڅ شی) مگر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مگر په دی حال چه دوی سست وی او نه لگوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مگر په دی حال کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو کښی ورته اشاره کړی ده چه د کافرانو هر یو عمل مړ او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لگول دغه گرد (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
 بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ۚ

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (دیر) مالونه د دوی او نه (دیر) اولاد د دوی (ځکه چه دغه گرد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکړی دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمت سری صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلاط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگټی! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجبی) د هلاهلو زهره په شان دی، څرنگه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کبھی غرق او دوب وی نو ځکه لومړی د هغی په ټولولو کبھی بی حده ربرونه (تکلیفونه) کمالی (برادشت کوی)، بیا که لږ څه زیان ورورسیږی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسیږی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفگان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرگ دوی له دغو محبوبو شیانو ځنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اټکل ډیر گران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانگو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوې په دغی خبری شاهدی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه گڼی، څرنگه چه د دوی په زړونو کبھی د دنیا د محبت مرض نه وی نو ځکه دغه شیان د هغوی په حق کبھی نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه گرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغروریږی او په کفر او طغیان کبھی ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب گرځی چه هغوی تر آخری سلگی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کبھی دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کبھی د ریاء او نفاق له پاره مالونه لگول او د دوی په اولادونو کبھی ځینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کبھی گډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کبھی عذاب گرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکي (یعنی تعجب مه کوه چه به دینانو ته ولی الله تعالیٰ جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کړی دی؟ د به دینانو په حق کبھی اولاد فساد او مال ویاړ او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسیږی او له سره تر مرگه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی څو چه توبه وکړی یا نیکی او تقویٰ ځان ته غوره کړی).

وَيَجْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرُقُونَ ۝ لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مَدًّا خَلَا
لَوْ كَوَّلُوا إِلَهًا وَهُمْ يَجْحَدُونَ ۝

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (دلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (دلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) وليکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویریږی (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پټ شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو(او د پناه نو) خامخا گرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به مندی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پری شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راگرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسې معامله کیږی لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسی «مسلمانانو» له دلی څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا پیڅی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پتیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له گردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته مندی وهی څرنګه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رِضًا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستا په (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیږی (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، ګواکی له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا څرګندیږی چه د ایمان مدعی لره نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٩﴾

او که په تحقیق دوی راضی شوی وی په هغه (مقدار د ولجی (غنیمت) او صدقی) چه ورکړی ؤ دوی ته الله او رسول د دغه (الله) او ویلی وی دوی کافی (بس) دی مونږ ته الله ژر به راکړی مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بیشکه مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکی یو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بی پروا وگرځوی نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسیر: یعنی دیره ښه طریقه خو دا ده هر شی چه الله تعالی جل جلاله د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په لاس چا ته ورکړ سړی دی پر هغه راضی او قانع اوسی! او یواځی په الله تعالی جل جلاله دی توکل کوی! او داسی عقیده دی ولری که د پاک الله جل جلاله اراده وی نو په آینده کښی به د خپل فضل او مرحمت نور دیر شیان هم ورته ورکوی. مطلب دا چه نه ښائی دنیوی فانی متاع ته سترگی ونیسی او لازم دی چه هر انسان یوازی د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وی او هر هغه ظاهری او باطنی دولت چه د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته ورسپړی په هغه دی خوشاله او داده اوسی.

إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا
وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه صدقی (زکات صرفیږی) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصیل د صدقی) او هغو ته چه الفت (آشنائی) اچولی شی په زړونو د دوی کښی (له اسلام سره) او (صرفیږی) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مکاتبانو) کښی او پور وړو (تاوان موندونکو) او (صرفیږی) په لاره د الله کښی او (صرفیږی لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وی)؛ (مقرره او لازم کړی شوی ده دغه) فريضة (زکات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنگه چې د صدقو په ویش کېښی په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو ځکه خبرداری ورکوی چې د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقررہ کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) او د هغه فهرست ئی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس ورکړی دی چې له هغه سره ئی سم ویشی او د هیچا د غوښتنی تابع نشی کیدی. په حدیث کېښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پرېښی بلکه بالذات ئی په خپله د هغه د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) چې دغه اته دی

- ۱- فقراء (چې له هغوی سره څه شی نه وی)
 - ۲- مساکین (چې له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).
 - ۳- عاملین (چې د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).
 - ۴- مؤلفه القلوب (هغه کسان چې د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کیږی یا په اسلام کېښی کمزوری وی یا نور داسی. د اکثر علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفه القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی).
 - ۵- فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئی کړی یا ئی وپیری (واخلي) او بیا ئی آزاد کړی یا د بندیانو - قیدیانو - فدیہ ورکړی او خوشی ئی کړی).
 - ۶- غارمین (هغه کسان چې پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وچی) تر بار لاندی لویدلی وی).
 - ۷- فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی).
 - ۸- ابن السبیل (د هغه مسافر او پر دیسی سره مرسته (مدد) کول چې د سفر په حالت کېښی د نصابو مالک نه وی. اگر که په خپل کور کېښی د مال او شتو خاوند هم وی).
- د حنفیانو په نزد تملیک په هر صورت کېښی ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهی په کتابونو کېښی وکتل شی!.

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ ذُنَّ
قُلْ أَذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ

وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

او عینى له دوى هغه کسان دى چه آزار رسوى دوى نبى ته او وائى چه دغه (رسول تول) غوړونه دى (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووايه (ای محمده! دوى ته) چه دى آوریډونکى د نبى نیکی (خبری) ستاسى دى باور یقین لری دى په (کلام د) الله او باور کوی دى په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دى) رحمت دى دپاره د هغو کسانو چه (یواځى ئى په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دى له تاسى او هغه کسان چه آزار رسوى رسول الله (محمد) ته مقرر دى دوى ته عذاب دردناک (په آخرت کښی)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښی سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئی بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسی خبری مه کوئ! نه چه ستاسی دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوى به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښی د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو ځانونو پاکى او براءه به ورڅرگند کړو ځکه چه هغه خو تول غوړونه دى، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئى منی، په خبرو د ده تیرایستل دومره گران نه دى. خبره داسی وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلی حیا، وقار او کریم النفسى له کبله (وجی) سره له دى چه دروغ به ورته څرگند معلومیدل خو بیا به ئی هم د هغه د ویونکى پت او عزت ساته او نه به ئی رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئی له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسی گڼل چه گواکى رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دى پوهیدلی، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوى ځواب داسی ورکوی «که دى بیخی غوړ دى خو ستاسی د خیر او ښیگى له پاره دى، د نبی الله صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسی دپاره ډیر ښه دى او که نه پرمبى نه تاسی نیول شوى وى او دغه هم ممکن دى چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسی په خپله پوه شی او د هغه له امله (وجی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبی صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسی پر دروغو خبرو د دى له پاره نه ده چه دوى په رښتیا ستاسی خبری یقینى او واقعی گڼی بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دى. هو! ستاسی په منځ کښی د هغو کسانو په حق کښی چه د ایمان مدعیان دى د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دى ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوی او نه ئی رسوا کوی مگر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پت نه دى، پسى شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائى یا د دوى په نسبت «هواذن» وائى او ځوروی ئى نو د سختو سزاو منتظر اوسى!.

يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَحَقُّ أَنْ يَرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغا بازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه و خو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخي نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او یوازی د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسی دی ولویږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٧٣﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوائی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ
قُلِ اسْتَهِزْءُوا إِنَّا اللَّهُ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٧٤﴾

ویریری دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووايه (ای محمده! دوی ته توبیځاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخري (چه په سزا ورسیرئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسی) چه ویریرئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسې به ئی د تمسخر غږونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوړونو ته ورسیرئ نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غوړ غوړ دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنگ ورکړو هغه ئی اوری او هر ورو (خامخا) ئی قبلوی هم. مگر څرنگه چه زیاتره وخت د الله تعالی جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پتی خبری او نیتونه څرگند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لرزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه داده کیدل مگر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملندی وهی! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هوذن» ووايئ! او داده اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرگندوی چه تاسی تری ویریرئ او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع گرد (تول) تارونه شلوی.

وَلَّيْنُ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی توبک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (توبک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسی وویل «دغه سری محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ چه د شام د قصرونو او د روم د

بارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنگ هم د عربو په جنگونو قیاس کړی دی، مونږ یقین لرو چه سبا به تول د رومیانو په مخ کېنې لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خسته ور، دارن او دروغ جنان دی څرنگه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنگیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کړی کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د توکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی توگه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ اِیُّهَا اللّٰهُ وَاٰیٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ تُسْتَهْزَءُوْنَ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری وئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د توکو او مسخرو او ساعت تیروولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د توکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلټنې له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمَانِكُمْ اِنْ نَّعَفُ عَنْ طَآِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ طَآِفَةً اٰیٰهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۱۶﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفو وکړو مونږ له یوی دلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی دلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو گناهکاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذر، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هېڅ فائده په لاس نه ورځی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق وی هغه به خامخا ور رسیږی هو! که اوس

هم شوک د زړه په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي الله تعالیٰ جل جلاله هغه ببښي یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسی فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږی.

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا
اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۳۰﴾

سړی منافقان او ښځی منافقاتی ځینی د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر او نفاق کښی مگرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوی پر منکراتو (بدیو چه ښیی ئی نورو ته) او منع کوی دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسی دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړی دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخی کړی دی دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی دی له دائری د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غروونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دی چه د دوی نارینه او ښځی سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوی، شپه او ورځ په دی هڅه کښی دی چه هر ډول (طریقه) حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړی کړی او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړی، د پیسو لگولو په اصلی ځایونو کښی خپل موتی کلک نیسی. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبی چاته څه خیر او ښیگنه رسیږی او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسی پری ایښی ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پری ایښی دی، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیری غورځول کیږی د هغه ذکر په وروستنی آیت کښی راځی.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَّ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۳۱﴾

وعده کبری ده الله له منافقانو سربو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښی هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښی به هم د الله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَكَثُرَ
أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ فَاسْتَبْتَعُوا بِخُلُقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یی چه پخوا له تاسی غنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خونلونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغی څخه ئی گټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعَتْمْ بِخُلُقِهِمْ كَمَا اسْتَمْتَعَتِ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ بِخُلُقِهِمْ وَخُضُّهُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

نو گټه (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او دوب شوی تاسی په باطلو کښی په شان د هغو کسانو چه دوب شوی وو په باطلو کښی پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصوره غافل شوی یی! او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی ټول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات و خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی (ساتلی)، نو تاسی پر کوم شی باندی دادینه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یی؟.

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَسِرُونَ ﴿١٩﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (پا دوی هم دغه بی برخى دی له هره بابۀ).

تفسیر: یعنئ هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدرج او عذاب و لکه چه دوه رکوع رومبی په (۵۴) آیت کښی د (فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمُ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۖ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو آړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلی) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرگ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباہ شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تیرې شوی دی.

أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٠﴾

چه راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې (نو تکذیب وکړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئی کاوه په دوی ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ جل جلاله هیچا ته بی سببه او بی ځایه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی گناهونو بوخت (مشغول) او لگیا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١١﴾

او سړی مؤمنان او ښځې مؤمنانې ځینې د دوی دوستان دی د ځینو نورو (او په ایمان کښې ټول سره یو شان دی) حکم کوی دوی په نیکیو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بدیو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له ټولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بیشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښې) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښی د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلی په دول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکی څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بچ کوی) او د نیکی په لوری ئی تشویق کوی د منافقانو موتی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لگوی او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقی او خیرات ورکوی، له منافقانو څخه بیخی الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوی او په ټولو معاملو کښی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تگ کوی، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وگرځیدل.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَدَّتِ تَجَرُّمِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَرُ خَلِيدِينَ فِيهَا وَمَسْكِنٌ طَيِّبَةً فِي جَدَّتِ عَدْنِ ط
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٤٦

وعده کړی ده الله له نارینه و مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیری له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی او (وعده کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښی؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښی مومنانو ته هر دول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوی مگر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوی چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښی عرض وکړی (لیک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یی؟) جنتیان به داسی عرض کوی (ای پروردگاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائی انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشي

(هل اعطيتم افضل من ذلك؟ - هر هغه شيان چه تر اوسه پوري تاسي ته دركړي شوي دي آيا د هغو څخه د بل كوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتيان به سوال وكړي چه (ياالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانيو څخه به بل كوم غوره، اعلى او خورا (دير) ښه نعمت وي؟) دلته به الله تعالى جل جلاله فرمائي - (احل عليكم رضوانى فلا اسخط عليكم بعده ابدا - خپله دائمى رضاء او خوښي تاسي ته درلېږم چه له هغه وروسته به هيڅ خفكان او ناخوښي نه وي.

رزقنا الله وسائر المؤمنين هذه الكرامة العظيمة الباهرة

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَا لَهُمْ حِجَّتٌ وَإِنْ يَبْشُرُوا الْبَصِيرَ ﴿٦٧﴾

اي نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) غای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد غای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شی په دفع کولو کښی انتهائی کوښښ کول دی، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسيف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی. نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشي! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخي ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندی هم (بالسيف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنگه چه د - تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخي ښکاره شوی ؤ نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لږی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زموږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فطرتاً ډیر حلیم او خورا (دير) نرم خوږه او مهربان ؤ لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایي ﴿فَمَا خَبَّ مِنَ الْمُنَافِقِينَ إِذْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ لُحُوفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا تَفْهُامٌ وَلَا يَخَافُونَ اللَّهَ لَا أَتَمَّ لِلْكَافِرِينَ الْوَعْدُ﴾

(۴) جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالى له جانب په حکم شوی ؤ «واخفض جناحك لمن اتبعك من المؤمنين (۱۹) جزء د الشعراء (۲۱۵) آیت ۱۱ رکوع»

غرنګه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کېنې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفو کوله او ورنه تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کېنې کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحيائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسی حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کېنې سختی اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځی.

يُحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُّوا
بِمَالِهِمْ يَنَاوُوا وَمَاتَقَبُوا إِلَّا أَنْ أَعْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
فِي الْأَرْضِ مِنْ دُولٍ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٩٧﴾

قسمونه خوری دوی په الله باندی چه نه دی ویلی دوی (دا خبری چه تاته دررسیدلی دی) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ورنه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لگاوه دوی (په الله او رسول الله) مګر له دی جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وګرځی دوی (له توبی) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کېنې (په وژلو) او په آخرت کېنې (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کېنې هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کېنې یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کېنې به راشی کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن ګانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

«وهموایمالم ینالوا» - او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور و نه رسیدل دوی هغه ته (یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپې په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوری څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوشانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی و نه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایی، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته و نه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جگړه او جنگ نهستی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغوا باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿وَمَا قَبُولُ﴾ الآية - او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته (یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوږی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او ټکی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربرولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه ویاسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په مخ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سړی د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
 اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٥٥﴾
 فَلَمَّآ اٰتٰهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَكُوْفَرُوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٥٦﴾

او غیبنی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عهد ئی کړی ؤ له الله سره قسم دی چه خامخا که راکړی (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خیراتونه به ورکوو هر ورو (خامخا) (زکوٰۃ به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هر ورو (خامخا) له صالحانو څخه نو کله چه ورکړ (الله) دوی ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئی اختیار کړ په هغه (مال) او بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه دوی څنگ کوونکی ؤ (له حقه).

تفسیر: (ثعلبه بن حاطب) نومی انصاری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زما په حق کښی دعا وکړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (ای ثعلبه! هغه لږ شی چه ته پری د الله تعالی شکر اداء کړی ښه دی له هغه ډیر شی څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشی کړی) ده بیا همغسی غوښتنه وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (آیا ته دا نه خوښوی چه زما د سنت او د عمل طریقه غوره کړی؟) غومره چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دی منع کاؤ د ده ټینگار (ضد) لا زیاتیده او وعده ئی وکړه (که الله تعالی جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند کړی. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء کوم) بالاخر رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده په حق کښی دعا وکړه چه د هغی په اثر د ده په بیزو کښی دومره برکت او کثرت پیدا شو چه دی د خپلو ډیرو رمو له امله (وجی) له مدیننی منوری څخه د باندی ووت او په یوه کلی کښی ئی هستوگنه غوره کړه او د ډیرو مالونو او شتو له امله (وجی) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئی د جومی او جمعی لمونځونه پرېښودل، څو ورځی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د زکات اخیستلو عامل ورغی نو ده وویل چه (زکات خو د جزیی خور ښکاری) یو دوه ځلی ئی نن او سبا وویل او بهانه به ئی کوله بالاخر ئی د زکات له اداء څخه په صاف ډول (طریقه) سره انکار وکړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی وضعیت (حالت) په مقابل کښی دری ځلی (ویح ثعلبه) وفرمایل او دغه آیتونه نازل شول کله چه د ده غیښو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازړه، سره له زکوٰۃ ورحاضر شو، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه الله تعالی جل جلاله ستا د زکات له قبولولو نه منع کړی یم!» ده د دی خبری په اوریدلو په شور ماشور او ژړا او وایلا

شروع وکړه ځکه چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننگ خبره وه (ثعلبه) د بدننامی له امله (وچی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مگر په زړه کښی ئی نفاق پت ؤ، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مگر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی مړ شو.

فَاعْقِبْهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٤٠﴾

پس وگرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه) هیش به لری نشی) تر (هغی) ورغی پوری چه یو نحای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د څرگندی وعده خلافي او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرگه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سری ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وچی) هغه دایمی گرځی، د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کیږی.

الْمُ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سَرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤١﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعدۀ خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پتو (نیتونو) د دوی او په پتو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پتو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبورت له امله (وچی) مال وړاندی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملگرو سره کومه مرکه، جرگه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعدۀ او بیا په ویره سره د زکات وړاندی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ
فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٩

هغه منافقان چه عیب وائی په (دیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مگر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو غلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د ټوک د لویی غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه په کاله کښی موندل هغه ئی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمايي مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوشان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل، عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه دیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حجاب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی گټل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره خپل ځان ښیی او ځان په وینو لرلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیمانی خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او دیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخری کولی. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» - الله تعالیٰ جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکړی که څه هم ظاهراً دوی څو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پټه کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) تولی ریښی او رڼونه پری کیږی او دوی ته دیر دردناک عذاب تیار دی.

اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً
فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ يَأْتُهُمْ كُفْرًا وَّابِلًا ۗ وَرَأْسُ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝

بښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه بښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که بښنه وغواړی ته دوی ته اویا کړته نو له سره به بښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه بښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او بښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فائدی ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه بښی. دا پیښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مر شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاری ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پریبندول شوی یم چه بشنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه بشنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گته (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی بنایی چه زما دا کار د نورو په حق کښی گنور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اويا ځلی استغفار سره هغه ته بشنه کیدلی نو ما به له اويا ځلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) ښکواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گنور نه گانه یوازې دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازې د (بخض فی الله) له کبله (وجبی) په هم دغی نه بشنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مری د گتی (فائده) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښی نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علی احد منهم مات ابدا ولا تقم علی قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښی له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْخَافُونَ بِمَقْعِدِهِمْ خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝۸۱

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجبی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گنله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښی یا مؤمنانو ته) چه مه ځی تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښی ئی گډون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوبښیری او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تښتی لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی، دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفار څه گته (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.

داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه ښه شی.

﴿وَلَوْ أَنَّم إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾

«ه جزء د النساء (۶۴) آیت (۹) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی

الله علیه وسلم د اويا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.

(وقالوا لا تنفروا فی الحر - او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځی تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، خو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ = ووايه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ ډیر

سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۷﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوبښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
فَقُلْ لَنْ أَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُفَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ
رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو
یو خلقو څخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواړی دوی له تا څخه د
وتلو (بلی غزا ته) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځی
تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیری جنگ ته) او له سره به ونه جنگیږئ په
ملگرتیا زما د هیڅ دشمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یی په کیناستو
(او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسئ
تاسی سره د بیرته پاتی شویو (ښځو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن
و چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شی نو ځکه ئی «الی
طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواړی نو ته
دوی ته داسی ووايه بس دی ستاسی میرانه (بهادری) او توره ښه راڅرګنده شوه او ستاسی د
زړونو حال لا پومبی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشئ! او نه د
اسلام د دښمنانو په مقابل کښی څه میرانه (بهادری) ښوولی شی نو د بی لاسو او بی پښو
ضعیفانو او ناتوانو سپین ږیرو او هلکانو، جونو او ښځو سره په خپلو کورونو کښی کینئ او
هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کړی ډیر ښه دی چه پر هماغه حالت
باندی ومړئ! څو د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅکئ!

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ
إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَمَانًا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی
هیڅکله او مه دریږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کری دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به احتیاطاً د هغه سری په جنازه کښی گدون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنه گدون نه ؤ کری ځکه چه حذیفه رضی الله تعالی عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د دیرو منافقانو نومونه ورښوولی وو او ښه ورمعرفی کری وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) ؤ.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٠﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو) که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کری دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوند) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومړی)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذْ أَنْزَلْتُ سُورَةَ أَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِ
اِسْتَاذَنْكَ اُولُوا الطُّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا اِذْ رَاْنَا نَكُنْ مَعَ الْقُعْدِيِّ ﴿٨١﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملگرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پریږده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (ښځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په ټینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکي د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنگ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو ښځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنگ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (فینچی) غوندی په ژبه ښورولو له ټولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿وَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ تُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَتَأَوَّلُ آعْيَبُهُمْ كَأَنَّكَ يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْوُتِّ ۖ وَإِذَا نَهَبَ الْخَوْفُ سَلْقُوكُمْ بِالْأَيْتِ جَدَا﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ^{۸۶}

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمېږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَكِنَّ الرُّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَذَبَ تَجَرَّى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خُلْدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٩﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ایمان لرونکی دی له ده سره جهاد ئی وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دی ښیګنی (فائدی) او دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالیان). تیار کړی دی الله دوی ته جنتونه چه بهیری له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی؛ دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالی جل جلاله د منافقینو په مقابل کښی د مخلصینو بیان فرمایی چه وګورئ دغه دی د الله تعالی جل جلاله وفادار بندګان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښی نه په خپل ځان اړ (ایسار) دی او نه خپل مالونه منع کوی بلکه له سر او مال دواړو تیر دی او که هر څومره سخت خطرونه موجود وی، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کوی او هر ډول (طریقه) قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار وی. نو بیا که د داسی خلقو له پاره فلاح او بری نه وی نو د چا له پاره به وی؟.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکی له (صحرائی) اعرابو څخه دپاره د دی چه اذن ورکړ شی (د پاتی کیدلو) دوی ته او کیناستل هغه کسان چه دروغ ئی ویلی وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کښی)؛ ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسې چه د مدینی منورې په اوسیدونکو کښی منافقان هم شته او مخلصان هم، داسی په کلیوالی ناپوهو اعرابو کښی هم هر راز (قسم) خلق پیدا کیږی. له هغو ځنی ئی دلته دوه قسمه ذکر دی. د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغی رکوع په پای (اخر) کښی په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - (۹۹) آیت کښی راځی دلته د کلیوالو د هغو

دوو دلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د دلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له گدون څخه معذور وو که پرومبنی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو پرومبی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ د منافقانو دغو دواړو دلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو دلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د تویی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ وعید به یواځی د هم دوی په حق کښی وی. نو گواکی د پرومبنی دلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولگوی دوی (په غذا کښی) هیڅ گناه (له غذا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه ښوونکی (د گناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زېږت کمزوری چه عادتاً په

هیچ صورت له سری خنجه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنی وی لکه ناجورتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی څه رنگه چه د تبوک په غزا کښی مجاهدین دیر لری او اوږده سفر ته تلل او په جبری دول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو څکه د سورلی د نشتوالی غر هم معتبر او معقول گناه کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی. ﴿وَاللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ﴾ او الله جل جلاله ښه ښوونکی د گناهونو دیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالی جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام تول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کښی د نه گډون له امله (وجبی) هیچ الزام نشته که له داسی مخلصانو څخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د ښوونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار څخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وښل شی او له گناهونو څخه یی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَلُوا لِيَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أُحِمْدُ
مَا أَحْمَلُهُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَعَيْنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَحْدُ وَاِمَّا يَنْفِقُونَ ﴿٩﴾

او نشته (گناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه موم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کرم تاسی په هغه نو بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه سترگی د دوی بهیدی (یعنی تویولی) له اوښکو له جهته د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه څه چه ئی ولگوی (په جهاد کښی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالی عنهم په زړونو کښی له الله تعالی جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیچ قوم او ملت په تاریخ کښی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وگورئ چه خپل ځانونه، مالونه او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی بیخی لگول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښی وو، او دیرو لویو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په دیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسی مواردو کېښی یو پر بل باندی وړاندی کیدل او مسابقه ئی کوله، او بی قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم له دیر غم، اندیښنی او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړی وو چه په مونږ کېښی ولی دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقی محبوب په لاره کېښی د ځان جارولو او قربانی ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندی کړو. په صحیح حدیث کېښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسی په مدینه کېښی داسی یو قوم پریښی دی چه له تاسی سره د هر قدم په اجر او ثواب کېښی شریک دی، هر هغه قدم چه تاسی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کېښی اخلئ یا له کومی بیدیا څخه تیریؤ یا چه په کومه لوړه څیږئ! یا کومی ژوری ته ښکته کیؤ! نو هغه قوم په دغو گردو (تولو) مواقعو کېښی له تاسی سره ملگری او یو ځای دی، دا هغه خلق دی چه د حقیقی مجبوریتونو له امله (وجی) ستاسی له ملگرتوبه بیرته پاتی شوی دی د (حسن) په (مرسل) کېښی د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿وَلَا تَحْزَنُوا إِنَّمَا الْأَمْرُ لِلَّهِ وَاللَّهِ أَكْبَرُ﴾ .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتی کیدلو) غواړی له تا نه حال دا چه دوی غنیان وی، راضی شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بیرته شوو (ښځو، جونو) او مهر لگولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږی (په خپلی بدی خاتمی).

تفسیر: یعنی له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوی او په ډیره بی غیرتی دغه شرم او عار په ځان اخلی، د ښځو په شان په کور کېښی ناست باهوګان په لاس کوی، په تل او همیشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسی مسخ او توریوی چه په کېښی د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتی کیږی کله چه د ډیری بی شرمی او بی عزتی له سببه کوم انسان په دغی اندازی لیونی او پاگل شی چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوی او خوښیږی نو دلته ښائی وپوهیږی چه د ده په زړه باندی د الله تعالیٰ جل جلاله مهر لګیدلی دی العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذْ رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا
تَعْتَذِرُونَ لِي أَنَا رَسُولُ اللَّهِ مَنِ أَخْبَارَكُمْ وَ
سَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُدْرُونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقین) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوگرځی تاسی (له تبوک) دوی ته ووايه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (غیبنو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زهونو ستاسی دی) او ژر به ووینی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووینی چه له خپل نفاقه راگرځی که نه گرځی بیا به بیرته بوتلی شی تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پتو او ښکاره و (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدینې ته راستانه (راواپس) شی، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه: «یا رسول الله! زموږ نیت هم دا و چه له تاسی سره لاړ شو، مگر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووايئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه گرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څرنګه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آیا دغه گرد (تول) دعاوی به په رښتیني صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پته خبره او عمل یا نیت پت پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د گردو (تولو) خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره درظاهرۍ، او د هغه سره موافق به تاسی سره معامله او جزا سزا به درکړه شی.

سَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لَتَعْرِضُوْا عَنْهُمْ فَاَعْرَضُوْا عَنْهُمْ
اِنَّهُمْ رَجِسٌ وَّمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ جِزَاءً لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُوْنَ ﴿۹۵﴾

ژر به قسمونه خوری دوی پر الله تاسی ته کله چه بیرته راشی تاسی (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنگ وکړئ تاسی له (عتاب د) دوی نه، نو څنگ وکړئ تاسی له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بیشکه چه دوی پلیت دی او غای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسیر: د «تبوک» د بیرته راتلو په وقت کښی به منافقینو د دروغو قسمونه خورل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض ؤ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضی او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عائده نشی. او د پخوا په شان هم داسی معامله په ابهام کښی پته پاتی شی، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالیٰ فرمائی چه دغه بهتر دی چه تاسی له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی غنی راضی او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهایت پلیتی او شرارت لامله (له وجی) دی. دغه خلق دومره نجس او پلیت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکی او صفائی هیڅ توقع نشی کیدی (او په وینغلو سره نه پاکیږی، نو ستاسی عتاب هم دوی ته هیڅ فائده نه رسوی) لهذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائی بیخی لری وغورځولی شی! او له دوی څخه بیلتون ډیر ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوګنی غای ته هرومرو (خامخا) رسوی.

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ
لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۹۶﴾

قسمونه خوری دغه (منافقان په دروغو سره) تاسی ته لپاره د دی چه راضی

شیع تاسی له دوی نه، نو که راضی شیع تاسی له دوی نه (په قسم سره) نو بیشکه الله نه راضی کیږی له قومه فاسقانو

تفسیر: د منافقینو لوی کوښښ په دی کېږی دی چه په مکر او فریب او کذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړی، فرض ئی کړی که په چل او فریب او بهانو سره مخلوق راضی شی نو له هغه ځینی څه فائده در رسیدی شی؟ کله چه پاک الله له ده څخه راضی نه وی. د الله تعالیٰ په دربار کېږی هیڅ قسم چل ول، مکر فریب، نه چلېږی ښواکی تنبیه فرمائی له هغه قوم ځنی چه الله تعالیٰ راضی نه وی، نو هیڅ یو قانت مؤمن هم له هغه ځنی له سره راضی کیدی نشی، نو ځکه ښائی چه دغه خبری او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه وویستلی شی. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مسلمانانو خوښی غواړی که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له سره د دی خبری دلیل کیدی نشی چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وی. حضرت شاه صاحب لیکي: «د هر هغه سړی حال چه معلوم وی چه منافق دی، نو د ده له لوری تغافل روا دی. لیکن دوستی، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^(۹)

(ځینی له صحرائی) اعرابو ډیر سخت دی له جهته د کفره او له جهته د نفاقه (له ښاریانو نه) او ډیر لائق دی له دی سره چه پوه نشی دوی په حدودو د هغو (احکامو) چه نازل کړی دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: تر دی ځای پوری د مدینې منورې د منافقینو او د مخلصینو مؤمنینو احوال بیان شو، اوس د کلیوالو صحرائیانو د څه حال ذکر فرمائی چه په دوی کېږی هم څو ډوله (قسمه) خلق دی: کفار، منافقین، مخلصین مسلمانان څرنگه چه د کلی اوسیدونکی په قدرتی ډول (طریقه) سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وی، (لکه چه په حدیث کېږی راغلی دی: «من سکن البادية جفا» او د علم او د حکمت د مجالسو ځنی د لږیوالی لامله (له وجی) د تهذیب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا (رنرا) ډیره لږه قبلوی، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفارو او منافقینو څخه ډیر سخت دی. هغو ته داسی مواقع ډیر لږ په لاس ورځی چه د علم او د صلاح د خاوندانو په صحبت کېږی پاتی شی او د دیانت او د تهذیب هغه قوانین او قواعد زده کړی، چه

د الله تعالى له جانبہ پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت هم داسی یو شی دی چه د انسان زړه نرموی، او مذهب ئی گرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه هم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری یوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائمو او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکړه په پتو سترگو تگ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غټ زړه توب ذکر په متعددو احادیثو کښی راغلی دی. په یو حدیث کښی دی چه یوه اعرابی له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بچو) سره مینه او محبت هم کوئ» خدای گو چه مونږ هیڅ کله له خپلو هلکانو سره مینه او محبت نه کوو! رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: «زه څه وکړم چه پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ایستلی دی» «والله علیم حکیم» او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی د الله تعالى علم د بنی آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محیط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابلیتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب لیکي: «د اعرابو په طبیعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شدید وی، نو الله تعالى حکمت والا دی چه له دوی څخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَْتَ رَبُّصُ بِكُلِّ دَلِيلٍ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

او ځیني له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نیسی (کڼی شمیری) هغه شی چه لگوی (ئی په لاره د الله کښی (محض یو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د گردشونو د زمانی (چه گوندی درباندي چپه شی) پر هم دوی دی وی گردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: یعنی په «منافقینو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالى په لاره کښی څه شی ولگوی. نو په داسی کراهیت سره ئی لگوی، لکه چه دوی کومه جریمه (جرمانه) ورکوی یا تاوان گالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم گردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی باندي خوښی وکړو، او د خوشالی اتونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی گردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسیږی او دغه منافقان دیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی. الله تعالى د هر یوه خبری او دعاوی

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د بری اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا
عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ
سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

او ځینې له (صحرائی) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) او نیسی (گنې شمیری) هغه شی چه لگوي (ئی په لاره د الله کښی) (اسباب) د نژدی والی په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شی چه دغه (نفقات یا صلوة سبب د) نژدی والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښی بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) ډیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو ننداره راښوولی ده، چه په هم دغه ځپړو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی لارو کلیوالو او صحرائیانو کښی چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجی) د دی خبری له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالیٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښی داسی عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو گړدو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښی هر شی چه لگوي. خالص د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د گټلو په غرض ئی کوی. الله تعالیٰ دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوگانو) کښی حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښی کړی وی (یعنی د الله تعالیٰ قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښی داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترگو ئی گوري، چه هر کله کوم سری ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښی دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالیٰ رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالشَّاقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَدَّتْ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٥﴾

او هغه وړاندنی اولنی (ایمان لرونکی) له مهاجرینو نه او له انصارو نه او (نور) هغه کسان چه متابعت کړی دی دوی د (سابقانو) په احسان (نیکی) سره راضی شوی دی الله له دوی نه (په قبول د طاعت سره) او راضی شوی دی دوی له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تیار کړی دی (الله) دوی ته جنتونه چه بهیږی لاندی د (ونو او مانیو د) دوی (خلور قسمه) ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی همیشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنینو د زعماء او اعیانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شی یعنی هغه مهاجرین چه په هجرت کښی ئی د سبقت او اولیت او اولویت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت کښی د سبقت او اولیت او اولویت افتخار لرونکی دی. الغرض هغو کسانو چه د حق په قبولیت، او د اسلام په خدمت کښی هومره چه د تقدم او وړاندی والی حصه او برخه آخیستی ده، بیا هغه خلق چه له ښو کارونو او حسن نیت د اسلام د دغو مقتدایانو متابعت او پیروی کوی، هم دغو گردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالی رضا او خوښی او حقیقی بری حاصل شوی دی، همغسې چه هغوی په پوره خوښی او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالی د تشریعی احکامو او د تکوینی قضاؤ په مقابل کښی خپلی غاړی ږدی، په هغه دول (طریقه) الله تعالی هم دوی ته د خپلی خوښی او رضا سند ورعطا کوی، او په غیر محدود انعام او اکرام ئی سر لوړوی.

تنبیه: د اسلافو مفسرینو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعیین کښی مختلف دی. ځینی وائی چه هغه مهاجرین او انصار مراد دی چه پخوا له هجرت په اسلام سره مشرف شوی دی د ځینو په نزد هغه ذوات مراد دی چه د دواړو قبلو (بیت الحرام او بیت المقدس) په لوری ئی لمنځونه کړی دی ځینی وائی د «بدر» تر غزوی پوری گرد (تول) مسلمانان «سابقین الاولین» دی. ځینی تر «حلبی» پوری اسلام لرونکی د ده مصداق دروی. او ځینو مفسرینو دا رایه ده چه گرد (تول) مهاجرین او انصار د اطرافو او وروستنیزو مسلمانانو او راتلونکو نسلونو په اعتبار سابقین الاولین دی. زمونږ په نزد په دغو اقوالو کښی دومره تعارض نشته «سبقت» او «اولیت» خو اضافی شیان دی. یو سری یا یو جماعت د یوه شی په اعتبار سابق، او د بل شی په نسبت لاحق کیدی شی.

لکه چه مونږ پاس په دغه تفسیر کېږي اشاره وکړه، هر هغه شخص یا جماعت په هره درجه کېږي چه سابق او اول شو په هغه اندازه د الله تعالی د رضاء مستحق او په حقیقی بری کېږي ئی برخه موندلی ده ځکه چه د «سبقت» او «اولیت» په شان په رضاء او بری کېږي هم ډیر مدارج پیدا کیدی شی. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ؕ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَى النَّفَاقِ وَلَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١١﴾

او ځینې له هغو کسانو چه په شاوخوا د تاسی (اهل المدینې) کېږي دی له (صحرائی) اعرابو ځنی منافقان دی، او ځینې له خلکو د مدینې نه (یو قوم دی چه) عادت ئی نیولی دی پر منافقت نه پیژنی ته دوی، مونږ عالمان یو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی دوی عذاب ډیر لوی ته.

تفسیر: پخوا له دی نه د کلیوالو اعرابو ذکر جاری ؤ، په منځ کېږي د مؤمنینو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرینو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آیت کېږي خاص د «مدینې» او د هغی چارچاپیر د اوسیدونکو بیان دی، یعنی ځینې له اهل المدینې او د هغی د شاوخوا ساکنین په نفاق سره عادی او روږدی شوی دی. او پر هغه ټینګ ولاړ دی لیکن دغه نفاق دومره غریق او عمیق دی چه سره له دغه قرب مکانی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسی بالتعین او په قطعی طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشی، مطلع کیدی. د هغو په پوره ډول (طریقه) سره تعیین او معلومول یواځی د الله تعالی په علم کېږي شته. څرنګه چه د عامو منافقینو پته او سراغ له څیرو شونډو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه موندل کیږي ﴿لَوْ نَشَاءُ لَآ نَبْقِیَنَّ فَمَنْ يَنْتَهِزْكُمْ فَزَيِّنُوا لَهُمْ لَعَنَ الْكَاذِبُونَ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عمیق (دونګی) دی چه له هسی ظاهری علائمو سره د دوی پرده نه لری کیږي.

«سنعذبهم» الایت ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی عذاب ډیر لوی ته چه هغه (لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ الشَّافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ ۶ جزء د النساء (۱۴۵) آیت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلی په عذاب کېږي مبتلا کیږي یو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنیوی ژوندون کېږي ور رسیدونکی دی مثلاً

د ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ له یوه روایتہ سره سم رسول الله صلى الله عليه وسلم د جمعې په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سړیو نومونه ئی په زوره وریاد کړل او وئی فرمایل چه «اخرج فانک منافق - ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب و یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب څرغولی شوی دی : ﴿كَلَّا إِنَّكَ آمَاةٌ مِّنْ أَوْلَادِ الْمُنَافِقِينَ إِنَّمَا يَهْتَفُونَ بِمَا فِي الْكُفْرِ الَّذِي نَأْتُوا بِالنَّارِ﴾ الآية -

یا غنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی مبتلا شوی د ذلت په مرگ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کښی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او ګوتی سره چپچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان و. زما په نزد دغه ګرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرُ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٧﴾

او (غښی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په ګناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) ګډ کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پښیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه بښونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردين دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پټوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری غښی هغه مسلمانان دی چه له هغو غښی د بشریت په مقتضی که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو ګناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره ګډوډ (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پښیمانیدل او متأسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه و اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰۃ، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ګرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرینو لیکلی دی چه دغه آیت د حضرت ابولبابه او د ده د غو نورو ملگرو په حق کښی نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسانی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول لیکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتگ څخه خبر شول، نو په دیر ندامت او افسوس سره دوی گردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستونو پوری کلک وترل، او گردو (تولو) قسم سره یاد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او گناهونه مو ونه بښی مونږ به هم داسی کلک ترلی ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی په داسی حال کښی ولیدل نو ئی وفرمایل والله تر غو چه الله تعالی د دوی د پرانیستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانیستلی بالاخر دغه آیت نازل شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو غوتی وپرانیستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصیدلو څخه وروسته د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالی په لاره کښی ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آیت نازل شو.

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰۃ یا خیرات)

تفسیر: محقق شیخ الہند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰۃ» سره کړی ده لیکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شی چه زکوٰۃ او نورو نافله فی صدقاتو لره هم شامل شی نو ښه به وی ځکه چه له اکثر روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سړیو په حق کښی نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ډومبني فائدی کښی نقل شوی دی هو د الفاظو د عمومیت په لحاظ د دغه حکم مقصورت او حصرولو ته د نص په مورد کښی څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالی عنہم د زکات په مسئله کښی هم دغه آیت وړاندی کوی.

تَطَهَّرْهُمْ وَتَرْكِيهِمْ بِهَا وَصَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

چه ښه پاک کړی ته دوی له گناهونو (یا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسیله او دعا (د نیکی) دوی ته، بیشکه چه دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه آوریډونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو

(تولو) احوالو).

تفسير: په «توبه» سره گناه معافېږي، يعنې مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې كيږي ليكن يو قسم باطني كدورت او ظلمت او نور (چه د گناه د طبيعي اثراتو څخه ده) ممكن دي چه پاتې وي، چه بالخصوص له صدقې او عموماً د حسناتو په كولو سره زائله كيږي، نو په دې لحاظ سره ويلى شو چه صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سړي بيخي پاك او صاف گرځوي او د اموالو بركت زياتوي. (د «زكوة» لغوى معنى «نماء» يعنې زياتيدل دي) او په صدقه كولو كېنې يوه لويه فائده ده وه چه متصدقينو ته به رسول الله صلى الله عليه وسلم دعاوى كولى چه په هغو سره به د متصدق زړه داده، او قلبى سكون او اطمينان به ورحاصليده، بلكه د نبى كريم صلى الله عليه وسلم د دعا اثرات او بركات به د متصدقينو تر اولادو او احفادو پورې هم رسیده. اوس هم د ائمه ؑ په نزد مشروعه ده چه امام المسلمین د صدقه كوونكو په حق كېنې په دې حيث چه دى د نبى صلى الله عليه وسلم وارث دى دعاء وكړي. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوة» د لفظ استعمال دى ونه كړى چه لفظ د صلوة د نبى كريم صلى الله عليه وسلم مخصوص حق ؤ.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٠﴾

آيا نه پوهيدل دغه (تائبان) په دې چه بيشكه الله هم دى قبلوى توبه له بندگانو خپلو او آخلى، قبلوى، صدقات (زكوتونه خيراتونه) او (نه پوهيږي په دې چه) بيشكه الله هم دى ښه توبه قبلوونكى ښه رحم والا دى.

تفسير: يعنې د توبې او د صدقاتو قبول يواځې د الله تعالى په اختيار كېنې دى. ځكه چه همغه ته ښه معلوم دى چه كوم يوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعايته سره سمه توبه ايستلى، يا صدقه ئې ورکړې ده. لکه چه پخوا له دې نه پر ځينو باندې عتاب صادر شوى دى او د هميشه لپاره د دوى د صدقاتو منل مردود درولى شوى دى. او د دوى په حق كېنې دعا او استغفار هم بې فائدى ښوولى شوى دى. بلكه د دوى جنازه كول هم ممنوع گرځولى شوى دى د دغو كسانو ذكر چه دلته كړى شوى د هغو توبه ئې منظوره او د صدقاتو د قبوليت حكم ئې ورکړ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوى په حق كېنې (حياً او ميتاً) دعا وكړي.

وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

وَسْتَرْدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) عمل کوئ تاسی (د خه شی چه مو زړه وی) نو ژر به ووینی الله عمل ستاسی (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم ووینی) او مؤمنان (به هم ووینی نیک او بد عملونه ستاسی)، او ژر به بیا بوتلی شی تاسی (په بعث سره) عالم د پتو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به کړی (الله) تاسی په هغه سره چه وئ تاسی چه کول به مو (نو جزا به درکړی).

تفسیر: یعنی په توبه او نورو شیانو سره ستاسی تیر تقصیرات معاف شول وروسته به ولیده شی چه تاسی تر کوم غحای پوری د صدق او استقامت عملی ثبوت راوړاندی کوئ؟ که په دغه جهاد کښی له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دی نه نور جهادونه هم کیدونکی دی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدینو خلفاؤ په مخ کښی به له تاسی څخه امتحان واخیسته شی او وبه کتل شی، چه تاسی څه ډول (طریقه) عمل کوئ؟ بیا به په قیامت کښی له پاک الله سره مخامخ کیږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ ځکه چه هغه پر گردو (تولو) پتو او ښکاره ؤ شیانو او ظاهرو اعمالو او باطنی نیاتو باندی خبردار او مطلع دی. او له هر یوه سره د ده د واقعی حالت سره موافق معامله کوی (د دی آیت دغه تقریر د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم کړی شوی دی، ځکه چه اوفق بالسیاق دی والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ مُرْجُونَ لِرَأْسِ اللَّهِ إِيَّاكَ يَعْلَمُ إِنَّهُمُ وَإِنَّمَا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او نور کسان دی (له دغو پاتی شویو له غزا نه) چه وروسته کړی شوی دی (له قبول د توبی) دپاره د امر (حکم) کولو د الله (په دوی کښی) یا به په عذاب کړی (الله) دوی یا به مهربانی وکړی پر دوی (په عطا د توفیق د توبی)، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د اهلالمدینی څخه دلته د یوه وړوکی جماعت ذکر فرمائی. اصلی خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوی متخلفین یعنی هغه کسان چه په «تبوک» کښی نه ؤ شریک شوی دری قسمه وو: (۱): منافقین چه د شک او نفاق لامله (له وجی) بیل پاتی شوی وو. (۲): هغه لتان چه د

سستی او ځان هوسانی (اسانتیا) لامله (له وجی) په غزا کېږي نه و شریک شوی، بیا په دوی کېږي هم دوه قسمه سړی وو علی الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتللو په وقت کېږي دوی خپل ځانونه د مسجد په ستون پوری تړلی و چه د هغو ذکر په پخوانیو آیتونو کېږي تیر شو. یواځی یو جماعت د دری سړیو داسی و چه نه دوی خپل ځانونه په ستون وتړل او نه کوم عذر او بهانه ئی وروړاندی کړه او یواځی همنه حقیقی واقعه ئی بی له تزئیده او تنقیصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کېږي عرض کړه. نو د دوی په باره کېږي دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآیه - آیت نازل شو. یعنی د دوی په معاملی کېږي اوس تعطیل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ یا به الله تعالی هغو ته سزا ورکوی یا به ئی بښی او معافوی بی ئی د دغو واقعاتو او د دری واړو نومونو تفصیل وروستنی رکوع په خاتمه کېږي شروع کېږي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلِيُحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣٥﴾

او (ځینی) هغه (منافقان) دی چه نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بيلتون آچولو په منع د مؤمنینو کېږي او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنگ ئی کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرومرو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هیش خیز) مکر د (خصلت) نیک، او الله شاهی اداء کوی چه بیشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کېږي).

تفسیر: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر و چه له دوی ځنی په ظاهر کېږي یو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی و. مگر د اعتقاد په صحت او د خطاء په اعتراف په وسیله هغو ته معافی او بښنه وشوه. دلته د داسی یوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمیر د مسجد) کړی دی، لیکن د بد اعتقادی لامله (له وجی) هغه د دوی د ځان وېال وگرځیده. دغه واقعه داسی وه کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم له مکی څخه هجرت وکړ، او مدینې ته ئی عزیمت او قصد وفرمایه، نو د مدینې څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کېږي ئی واړول او څو ورځی وروسته ئی د مدینې منورې ښار ته تشریف راوړ او (د نبوی مسجد) ئی

تعمير کر په هغی محلی کښی چه پخوا دوی آړولی ؤ او لمونځ ئی کری ؤ خلقو یو مسجد ودان کر چه د «قبا» د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به علی الاکثر د خالی په ورځ کښی هلته تله، او دوه رکعت له مونځ به ئی کاوه او د هغه دیر فضایل به ئی بیان فرمایل. ځینو منافقینو نه غوښتل چه د پخوانیو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدی یو بله ودانی د مسجد په نامه جوړه کری. او خپل جماعت سره بیل کری. او ځنی ناپوه او ساده مسلمانان یی هم د مسجد قبا څخه بیل او له خپلو ځانونو سره یی مل کرل فی الحقیقت د دغه ناپاک تجویز اصلی محرک یو (خزرجی) سری (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرت دغه سری نصرانی شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئی غوره کری ؤ. د مدینی منوری د شاوخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبیل د ده د زهد او فقیری معتقدان وو او د ده دیر زیات عزت، تعظیم او احترام به ئی کاوه. د رسول الله د بختور قدوم څخه وروسته چه په مدینی منوری کښی د ایمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رنا (زنرا) شوله، نو د داسی فقیرانو کلاشین هم ویلی شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رنا (زنرا) په مقابل کښی د مری شوی دیوی په رنا (زنرا) پسې څوک گرځی؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د لیدلو څخه دیر زیاد خفه شو، او د حسد او رخی (کیني) په اور کښی نیننی نیننی شو. هغه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمایل چه: «ماله خپله ځانه سره حقیقی او صحیح ابراهیمی ملت راوړی دی.» ابو عامر وویل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قایم وم، لیکن تا له خپل لوری په ابراهیمی ملت کښی مخالف شیان گډ کری دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دیر زور سره د هغه تردید وفرمایه. بالاخر د ابوعامر له ژبی دغه خبره ووته «هر یو چه له مونځ ځنی دروغجن وی پاک الله دی هغه له وطنه لری یواځی او گوښی (بیل) په غربت او مسکنت کښی مړ کری!» رسول الله مبارک وفرمایل «آمین» یعنی الله تعالی دی هم داسی وکړی. د «بدر» د غزوی څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترگی وسوځولی نو ابوعامر وارخطا شو او مکي معظمی ته وتښتید د دی دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل ولمسوی او پورته ئی کری. او د اسلام د جنگ لپاره ئی تیار کری لکه چه د «احد» په غزوه کښی هم دغه ابو عامر هم له قریشو سره راغلی ؤ او د مقابلی د شروع کیدلو څخه پخوا راوړاندی شو او د مدینی انصارو خصوصاً خزرجیانو ته ئی چه د جاهلیت په عهد کښی د ده لوی مریدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لوری ئی د دوی میلان وغوښت مگر دغه احمق په دی نه پوهیده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښی هغه پخوانی جادو او کودی کله چلیدی شی، بالاخر انصاریانو چه پخوا له دی نه ده ته «راهب» ویل داسی جواب ئی ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالی دی ستا سترگی له سره نه رنوی! مونځ به څرنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم پریږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مایوس کوونکی جواب له اوریدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسی ئی وویل ای محمده وروسته له دی نه هر هغه قوم چه ستا مقابلی ته راشی، او ستا په مخ کښی ودیږی، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنگ ته حاضرېوم لکه چه د «حنين» تر جنگه پوری دی بی له ناغی د کفارو په ملگرتوب له مسلمانانو سره جنگیده په «احد کښی د هم ده د شرارت لامله (له وجی) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدی سترگی ورسیدی ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښی په پټه سره یوه کنده کښتلی وه چه همغلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه خیره ژوبله، او مبارک غاښی ئی په شهادت ورسیده د (حنين) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هیڅ یوه عربی قوه د مسلمانانو په منځ کښی نشی دریدلی نو په تیښتی سره ئی ځان (شام) ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته ئی خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لښکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلی ته راتلونکی یم چه د سترگو په رپیدو کښی به ئی د ده گردی (تولی) هیلې (امیدونه) او چاری له خاورو سره برابره وی، او مسلمانان به بیخی لتار او خواروزار کړی (العیاذ بالله) تاسی فی الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهاغه) سره راتول شی او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پوری خبری او مشوری وکړی شی او زما قاصدان هملته تاسی ته خطونه او پیغامونه دررسوی او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنی او د هستوگنی لپاره وی د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښی د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په منځ کښی داسی بهانه وکړه شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالیٰ چه زمونږ نیتونه بد نه دی خو د باران او یخنۍ او نورو لامله (له وجی) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پوری تلل ډیر سخت او مشکل دی. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنگی شکایت لری شی، که تاسی یو ځلی هلته ولاړ شی او لمونځ ادا کړئ نو ستاسی دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شی» او دغه غوښتنه ئی د دی لامله (له وجی) وکړه چه ځینې ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښی ونښلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښی د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئی فرمایلی که الله تعالیٰ اراده وکړی نو د بیرته راتګ په وقت کښی به داسی کیدی شی. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخی مدینې ته نژدی شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دی کښی ئی د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندی رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوټه ئی وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (۱) مالک بن خشم (۲) معن بن عدی (۳) عامر بن سکن (۴) وحشی ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئی د خداع او فریب له لوری مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکی سره ئی بیخی هوار کړئ دوی علی الفور د هغه حکم په تعمیل په هغه عمارت اور ولگاوه، او له هغه څخه ئی د ایرو او سکرو لوئی ډیری جوړی کړی په دی ډول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر محمد (تول) ارمانونه د دوی په زهونو کښی پاتی شول او ابو عامر پخپلی دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرین) کښې یواځې او ګوښې (بیل) د پردیسی توب په مرګ سره مر شو ﴿قَطَمَ دَائِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ .

په دې آیت کښې د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿٥٦﴾

مه درېره ته په دغه (مسجد کښې دپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه ايښې شوی دی (تاداو «بنیاد» ئی) پر تقویٰ (پرهیز ګاری) له اولی ورځې ډیر لایق د دی دی چه ودړیږی ته په هغه کښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښې هسی سړی دی چه خوشوی دوی دا چه ښه پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاستونو نه)، او الله خوشوی ښه ځان پاکوونکی (چه ډیر ثواب ورکوی).

تفسیر: یعنی په دغه مسجد کښې چه د هغه تاداو (بنیاد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخالفت باندی ایښی شوی دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه درېوئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائیق) هغه مسجد دی چه د هغه تاداو (بنیاد) له اولی ورځې راهیسی پر تقویٰ او پرهیز ګاری قائم شوی دی (اعم له دی چه د نبوی مسجد وی که د قباء مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او باطنی نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوشوی. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکیزه ګی څه خاص اهتمام کوئ چه پاک الله ستاسی د تطهیر مدح فرمایلی ده؟» دوی وویل چه «مونږ وروسته د لوتی د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» یعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه برسیره دغو خلکو د دی شی اهتمام د عادت څخه زیات کاوه. له دی نه ظاهری چه په دغه آیت کښې د قباء د مسجد ذکر دی. لیکن په ځینو روایتونو کښې بالتصريح راغلی دی چه د ﴿الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماؤ پر دغه ډیری خبری کړی دی. مونږ د صحیح مسلم شریف په شرح کښې د دی په متعلق خپل ناقص خیال ظاهره او په روایتونو کښې سره تطبیق کړی دی. دلته د هغو بیاناتو د تذکر ځای نشته.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرًا مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلَىٰ شَفَا حِزْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۱﴾

آیا نو هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو، «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاری د کندی باندی (هسی غاړه چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نریدونکی نو ونړیږی (دا غاړه د کندی په سیند کښی) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښی او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضا غوښتلو باندی وی، هغه دیر مستحکم او ټینگ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پان (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وری وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پان (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه چه ورورسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښی لوړیږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بیانصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسې ویجاړ او ښار پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۵۲﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شېبې، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښی مگر چه توتی توتی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: د «ریبت» ترجمه ئی په «شبهه» سره کړی ده چه له هغی څخه مراد نفاق دی. یعنی د دغه بد عمل اثر داسی شو چه تل د هغو په زړونو کښی (تر هغه پوری چه مرگی دوی توتی توتی نه کړی) نفاق تینګ او قایم پاتی کیږی لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی تیر شوی دی

﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمُ الرَّيْبُ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴾

غځینو مترجمینو د «ریبت» معنی په چخیدو او ویریدلو سره کړی ده. یعنی هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړ کړی وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو گردو (تولو) ناپاکو مقاصدو ته ئی خاتمه ورکړه. چه د هغه خیال د تل دپاره د هغو په زړونو کښی لکه اغزی غوندی چخیده. والراجح عند السلف هو الاول کما حکى ابن کثیر رحمة الله علیه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ
يُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١١١

بیشکه چه الله پیرودلی (آخیستلی) دی له مؤمنینو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښی ښندی (قربانوی) په عوض د دی چه بیشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پیرودل (آخیستل) په دی شان دی چه) جنگونه کوی دوی په لاره د الله کښی نو (کله) وژنی مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلی شی دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندی وعده حقه په توریت کښی او په انجیل کښی او په قرآن کښی، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدی خپلی سره له الله څخه (بلکه هیڅوک نشته) نو خوشاله شی تاسی (ای مؤمنانو) په بیع ستاسی باندی هغه چه معامله کړی ده تاسی له الله سره په هغی (بیع او شری سره)، او دغه (بیعه چه ده) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه زیات گتور او فائده من تجارت او عظیم الشان بری به څه شی وی چه زمونږ د حقیرو ځانونو او فانی مالونو خریدار الله قدوس گرځیدلی دی. زمونږ ځان او مال چه

فی الحقیقت د همه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنیٰ ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلیٰ مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترگو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئی وصف نه وی آوریډلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه درواه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالیٰ «بایع» او مونږ مشتریان کیدو نو په دغه کښی د الله تعالیٰ تطف او نوازش له حله تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د همه الله دی) د جنت په شان یو بې‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص گرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راښکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا بنی نور شیان بی حله او ویریا بنی بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه وباسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ښائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿يَكُونُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُقَاتِلُونَ وَيُقَاتَلُونَ﴾ یعنی مقصود د الله تعالیٰ په لاره کښی د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شی د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی ډول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق کتل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه کتوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿وَعَدَا عَلَيْهِمُ اللَّهُ تَوْبَةً وَالْإِحْسَانَ﴾ یعنی د ثمن او د زرو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالیٰ

په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاويز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالیٰ څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالیٰ پور (قرض) د نورو څخه په زرهاو درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنگه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالیٰ دی پخپل فضل او کرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په ډله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالى د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راټلونكو خصلتونو سره فرمائی چه پاس ئی د دوی د جهاد تمثيل په بيع او شری سره فرمایلی)

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمِيدُونَ السَّائِحُونَ الزَّكَاةُونَ الشَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنْ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

(دوی) توبه کوونکی دی (له معاصیو) عبادت کوونکی شکر کوونکی (الله ته په اخلاص) بی تعلق پاتی کیدونکی دی (د دنیوی لذاتو نه) رکوع کوونکی دی سجدی کوونکی دی (په لمونځونو خپلو کښی حکم کوونکی دی په معروف (ښیګڼو- ښو) او منع کوونکی دی (خلقو لره) له منکرو (بدو کارونو) او ساتونکی دی د حدودو د الله (یعنی د احکامو ئی چه عمل پری کوی) او زیری ورکړه (ای محمده) مومنینو ته (چه موصوف دی په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسیر: غځینی له «السائحون» څخه «روژه نیوونکی» مرادوی، ځکه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانیو لذاتو، نفسانی مرغوباتو څڼی بی تعلقه وی او د روحانی مدارجو او ملکوتی مقاماتو سیر کوی. د غځینو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرین» دی چه د خپلو کورونو او کهولونو څخه بی تعلقه شوی دی، او په «اسلام» کښی ئی هستوګنه کړی ده. غځینی له دی څخه «مجاهدین» اراده کوی ځکه چه مجاهد له خپله ځانه بی تعلقه کیږی، او د الله تعالی په لاره کښی د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځی. د غځینو په رایه کښی دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دی چه وطن، کور، کهول، راحت او نورو ګردو (ټولو) شیانو څخه تیریږی، او د علم د طلب لپاره پردیسی کیږی، او د مسافری سختی، ستومانی، ګالی (برداشت کوی) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه فرمایلی ده په هغه کښی د دغو ګردو (ټولو) اقوالو ګنجایش شته. مګر د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمایلی دی «ښائی د بی تعلقه پاتی کیدلو څخه دا مراد وی چه په دنیا پوری زیه ونه تری».

(﴿التَّائِبُونَ الشَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنْ الْمُنْكَرِ﴾ دوی سجده کوونکی دی په لمونځو خپلو کښی امر، حکم کوونکی دی په معروف او ښیګڼو (نیکو) او منع کوونکی دی خلکو لره له منکرو او بدو کارونو څڼی) یعنی د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ڄاڻونه هم اصلاح ڪوي او سنبالوي. ڳواڪي د دوي ڪار د خالق تعاليٰ عبادت او د خلق الله خير غوڻهڻه ده (﴿ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَيَشِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾) او دوي ساتونڪي دي د حدودو د الله يعني د احڪامو ئي ڇه عمل پري ڪوي. او زيري ورڪره اي محمده مومنينو ته ڇه موصوف په دغو صفاتو دي په جنت سره) يعني د نيڪي او بدئي هغه حدود ڇه الله تعاليٰ معين فرمايلي دي له هغه څخه دي تجاوز ونه ڪري لنډه ئي دا ڇه بي له شرعي حڪمه دي هيڅ يو ڪار ونه ڪري. دغه ڪرد (تول) صفات د هغو مؤمنينو دي ڇه خپل ڄاڻونه او مالونه ئي پر الله تعاليٰ پلوردي (خرڅ ڪري) دي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٣﴾

نه دي (لايق او روا) نبي ته او (نه دي لايق او روا) هغو ڪسانو ته ڇه ايمان لرونڪي دي دغه ڇه مغفرت وغواڙي دوي دپاره د مشرڪانو او اگري ڪه وي دا (مشرڪان) ڄاڻندڙان د خپلوي وروسته له دي خبري ڇه ښڪاره شي دوي ته ڇه بيشڪه دوي صاحبان دي د دوزخ (او په ڪفر مړه دي)

تفسير: هر ڪله ڇه مؤمنينو خپل ڄاڻونه او مالونه پر الله تعاليٰ پلورلي (خرڅ ڪري) دي، نو دغه خبره ضروري ده ڇه له نورو ڳردو (تولو) ځني ڄاڻونه راتول ڪري او يواځي پاڪ الله ته خپل ڄاڻ وسپاري. له اعداءِ الله څ څخه دي ڇه د هغوي دښمني له الله سره او جهنمي او دوزخي توب ئي معلوم شوي دي، د خپلو مهربانيو او محبت سلسله وشلوي. اگري ڪه دغه د الله تعاليٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او يادار (مالڪ)، ترور او نگور، تره او تريور، نيڪه او نيا او نور مخصوص خپلوان هم وي. ځڻڪه هغه ڇه له الله تعاليٰ څخه باغي او د ده دښمن وي نو هغه د مؤمنانو غرنڱه دوستان او خپلوان ڪيدي شي؟ نو د هر هغه ڇا په نسبت ڇه داسي معلومات حاصل شي ڇه باليقين دوزخي دي اعم له دي ڇه د الله تعاليٰ په وحى سره وي يا ڇه په ښڪاره ډول (طريقه) سره پر ڪفر او شرڪ ڪښي مړ شي نو د دوي په حق ڪښي استغفار او د ښني غوڻهڻه منع ده په ځينو روايتونو ڪښي راغلي دي ڇه دغه آيت د رسول الله صلي الله عليه وسلم د مور حضرت بي بي آمني په باره ڪښي نازل شوي دي، په ځينو احاديثو ڪښي راغلي دي ڇه د رسول الله مبارڪ د تره ابوطالب په حق ڪښي نازل شوي دي، او ځينو داسي نقل ڪري دي ڇه مسلمانانو وغوڻهڻل ڇه د خپلو هغو مشرڪينو پلرونو لپاره ڇه مړه شوي دي استغفار وغواڙي. نو په دغه آيت سره دوي د هغوي له استغفاره منع شول. په هر حال د دي آيت شان نزول هر څه ڇه وي حڪم خو هم دغه دي ڇه د هغو ڪفارو او مشرڪينو په حق ڪښي ڇه د هغوي خاتمه پر ڪفر او شرڪ

باندی معلومه شی، استغفار ناجائز دی.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامی علماؤ اقوال دیر سره مختلف دی. غینو د دوی پر ایمان او نجات باندی مستقلی رسالی لیکلی دی. او د حدیثو شارحانو پری محدثانه او متکلمانانه بحثونه کړی دی. د احتیاط او سلامتی ښه طریقه او لاره په دغی مسئلې کېښی دا ده چه سری پکښی چپ وی، او سکوت غوره کړی، او په داسی دقیقو، باریکو مباحثو کېښی دی د ډیری څیړنی (تحقیق) څخه احتراز وکړی، او ځان دی وساتی. د داسی مسائلو حقیقت یواځی پاک الله ته معلوم دی. او هغه د گردو (تولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ اِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَمْنَهٗ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَوَاكِلِمٌ

او نه وه بښنه غوښتل د ابراهيم دپاره د پلار خپل مگر په سبب د وعدی چه کړی وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهيم) سره (چه مسلمانيږم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهيم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دشمن دی د الله (چه مړ شو په کفر کېښی) نو بيزاره شو له هغه، بیشکه ابراهيم خامخا دیر آه کوونکی (په زړه پوست) دیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها اياه» ترجمه غینو داسی کړی ده: کړی وه دغه وعده ابراهيم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کېښی راغلی دی کله چه د حضرت ابراهيم عليه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئی حضرت ابراهيم عليه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئی وفرمایل: ﴿سَلَامٌ عَلَیْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبَّنَا إِنَّكَ كَانَ فِی حَقِّنَا﴾ یعنی زه د الله تعالی له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغی وعدی سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کېښی د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دی مطلب داسی نه دی چه ابراهيم عليه السلام د یوه هسی مشرک لپاره بښنه غواړی چه هغه د شرک په حالت کېښی قایم ؤ. نه غرض ئی داسی ؤ چه هغه ته داسی یو توفیق ور په برخه شی چه د شرک له حالتو وځی، او د اسلام په غیر کېښی ننوځی او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافی سبب شی. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهيم عليه السلام دغه استغفار په قرآن کېښی ولوست نو د دوی په زړونو کېښی هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائی چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کېښی استغفار وکړو. د دی خبری جواب الله تعالی داسی ورکړ چه ابراهيم عليه السلام د خپلی یوی وعدی په بناء یواځی تر هغه وخته پوری د خپل

پلار لپاره بېښنه غوښتله، چه په يقينی دول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوی چه د ده پلار (آزر) پر کفر او شرک او د الله تعالیٰ پر دښمنی باندی مری ځکه چه پخوا له مرگه احتمال و چه توبه وباسی، او په اسلام مشرف شی، او وښتلی شی. نو کله چه ابراهیم علیه السلام ته دغه خبره څرگنده (ښکاره) شوه چه د هغه خاتمه په کفر او شرک سره وشوه او تر مرگه پوری ئی د الله تعالیٰ د دښمنی څخه لاس وانه خيست نو ابراهیم علیه السلام هم تری بیخی بیزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئی ترک کړل. پخوا ئی د زړه د نرمی او شفقت لامله (له وجی) دعا کوله. کله چه د توبی او د رجوع گرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خیر غوښتلو څخه لاس واخیست او دغه حادثه ئی د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حدیث کښی راغلی دی چه په محشر کښی به حضرت ابراهیم علیه السلام عرض کوی چه: یا اله العالَمینَه! تا زما سره داسی وعده فرمایلی وه چه ابراهیم به نه رسوا کوم مگر له دی نه به بله کومه رسوائی وی چه نن زما پلار د گردو (تولو) خلقو په منځ کښی په دوزخ کښی غورځاوه شی په دغه وخت کښی به د ده د پلار څیره مسخ کیږی، او د کور (ضبع) په شکل به اوږی او پرښتی به په کښولو (راښکلو) سره هغه د جهنم په لوری بیائی. ښائی دغه به د دی لامله (له وجی) وی چه خلق ئی ونه پیژنی. ځکه چه د رسوائی دار او مدار پر پیژندلو باندی دی. کله چه د پیژندگلوی آثر په منځ کښی پاتی نشی او څوک ونه پوهیږی چه څه شی ئی په دوزخ کښی وغورځاوه نو بیا به د هغه ځوی ولی رسوا کیږی؟

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

او نه دی الله چه بی لاری کری هیڅ یو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئی وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پوری چه بیان کری دوی ته هغه څیز چه ځان تری وساتی (او دوی بیا ځان ونه ساتی)، بیشکه الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د حجت له اتمامه وړاندی او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هیڅوک نه گمراه کوی. گمراهی دغه ده کله چه الله تعالیٰ خپل احکام په صاف او ښکاره دول (طريقه) بیان کری او بیا د هغه امتثال ونشی، گواکی اشاره ئی وفرمایله هغو کسانو چه پخوا له ممانعتی ئی د مشرکینو لپاره بېښنه غوښتلی ده پر هغو باندی هیڅ یوه مؤاخذه نشته. لیکن وروسته له خبریدلو څخه داسی کار کول گمراهی ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٧﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددگار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندگانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطره د هغه په تعمیل او اجراء کښی بوخت (مشغول) او لکیا شی. او په هغه کښی د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ور نه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ
بِهِمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنگسی (او سختی) کښی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاره شی زړونه د یوی دلی له دوی (له متابعت د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کړه الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بېرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنگسی کښی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توبی چه دوو تنو به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوبن به نئی حلال کرد، او د هغه په رطوباتو به نئی ساعت تیراوه، لنده نئی دا چه) د دی مشکل ساعت شخه مراد د «تبوک» د غزوی زمانه ده چه په هغی کښی شو دوله (قسمه) مشکلات راتول شوی ؤ، سخته گرمی، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغی زمانی د عظیم الشان یو سلطنت سره مقابله او پری د اسلامی لشکر تعرض بیا د ظاهری بی سروسامانی داسی حالت ؤ چه یوه یوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازیانو باندی ویشله کیده په آخره کښی دی خبری ته هم وار ورسیده چه دیرو مجاهدینو به فقط یوه دانه خرما په خوله څښله او بیا به نئی پری اوبه څښلی بیا د اوبو د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) د اوبنانو د فضلاتو په لندبلو (رطوباتو) به نئی ساعت تیراوه. سورلی په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به یو اوبن ورسیده چه په نوبت سره به یو سوږیده او بل به تری ښکته کیده. د همغه ایثار جذبه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامی ډیر یو وړوکی جماعت ته داسی قوت او قدرت ور په برخه کړی شوی ؤ چه په هغه سره د دنیا پر گردو (تولو) اقوامو باندی غالب او گرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رڼا) سره روڼ شو. الله الحمد والمنه!

﴿وَمِنْ عِبَادِنَا كَذِبَ الْكَاذِبِينَ قَالُوا قَوْلُ رَبِّنَا كَذِبٌ﴾ الآية - وروسته له هغه چه نژدی شوی ؤ چه کاپره شی زړونه د یوی دلی له دوی له متابعت د نبی صلی الله علیه وسلم بیا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی زیات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالی مهربانی او مراحم په محمد صلی الله علیه وسلم بیشماره دی او د دوی له برکته پر مهاجرینو او انصارو هم د الله تعالی مخصوصه توجه او مهربانی ده چه دوی نئی په ایمان او عرفان مشرف فرمایلی دی د نبوی اتباع او د فی سبیل الله جهاد او د مهمو امورو، د لویو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفیق نئی وربښلی دی. بیا په هسی مشکل وقت کښی چه د ځینو مؤمنینو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختیو له هجومه پرکیدل او لرزیدل او نژدی ؤ چه د نبی له رفاقت وروسته پاتی شی. الله تعالی بیا پر دوی مهربانی وکړه او لاسونه نئی ونیوه چه دوی له سره پر داسی خطراتو او وساوسو باندی عمل ونه کړی او محفوظ تری پاتی وی او د مؤمنینو همتونه نئی مضبوط او د دوی ارادی نئی لوړی کړی.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنَّهُ لَا مَلْجَأَ مِنْ
اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٤﴾

او (خصوصاً) پر هغو دری تنو چه بیرته پاتی شوی وو (له قبوله د توبی) تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بی التفاتی د خلغو) سره

له ارتوالی د دی (ځمکی) او تنگ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او یقین ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مگر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه وباسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رتلی ترتلی به گرځیدل تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری سری کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان ؤ خو د ځان آسانی او هوسانی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکت محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د ځینو صحابه ؤ غوندی خپل ځانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندی ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستنو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذین خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنګه چه د تبوک مهم جنگ ډیر سخت او رږر پیښوونکی ؤ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (تولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، گرد (تول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لګیا وو مگر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوته کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به ګډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار ؤ او د یوه په ځای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللی وم چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له حضوره د دیرش زرو اسلامی مجاهدینو د کوچیدلو (روانیدلو) حکم صادر شو، په دغه وقت کښی هم زه په دغه چرت (خیال) کښی وم اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم تللی دی، خو زه هغوی سره ملگری یم هره ورځ به می ویل چه نن به غم او صبا به غم په هم دغه نن او صبا کښی ډیری شپې تیری شوی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم (تبوک) ته ورسید نو ئی وفرماییل «ما فعل کعب بن مالک شه وکړه کعب غوی د مالک؟» د بنی سلمه یو سری وویل «یا رسول الله عیش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه ورکوی چه له کوره د باندی ووځی» معاذ بن جبل رضی الله تعالی عنه وویل چه «تا ډیره بده خبره وکړه قسم په الله خورم چه مونږ په کعب کښی پرته (علاوه) له نیکی بل هیڅ شی نه دی لیدلی» رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه گردی (تولی) خبری په سکوت واوریدی کعب رضی الله تعالی عنه وائی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تشریف وړلو څخه وروسته ډیر زیات وحشت ماته له دغی خبری څخه پیدا شو چه په گردی (تولی) مدینی منوری کښی پرته (علاوه) له منافقینو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هیڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه کښی راز راز (قسم قسم) خبری تیریدی او پرله پسې هر قسم پلمی (بهانی) می جوړولی چه د رسول الله مبارک په حضور کښی به داسی وایم هغسی به وایم او په یوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا راملومه شوه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خیر او عافیت سره بیرته تشریف راوړونکی دی. نو زما له زړه څخه گرد (تول) دروغ او فریب محوه شو او دغه می په خپل زړه کښی غوته کړه چه پرته (علاوه) له رښتیا څخه بل هیڅ شی د ده په دربار کښی په کار نه راځی او نه می ژغورلی (بچ کولی) شی رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد کښی تشریف درلود (لرلو) د دوی په حضور کښی د اصحابو لویه مجمع مشرف وه منافقینو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړولی او په هغو سره بی ئی خپل ځانونه له تنقیداتو څخه ژغورل (بچ کول) دلته زه د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم دوی ماته په غضب سره گډ مسکی شول او په تبسم سره ئی زما د غیر حاضری پوښتنه وکړه ما عرض وکړ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که په دی وقت کښی زه د دنیا دارانو ځنی د کوم یوه دنیا دار په مخ کښی وی نو تاسی به لیده چه په څه طلافت او سلاست او غوری ژبی سره به می د دروغو پلمی (بهانی) او حیلی او حوالی جوړولی او ځان به می بیخی صاف و پاک گرځولی و مگر دلته خو معامله داسی یوه پاک ذات سره ده چه که زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وگرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالی ئی له رښتیا خبری ځنی خبروی او په گردو (تولو) حقائقو ئی مطلع کوی او له ما ئی خفه کوی په خلاف د هغه په رښتیا ویلو کښی اگر که لږه شیبه تاسی له ما څخه خفه کیږئ او زه هم ناچاره ستاسی دغه خفگان پر ځان آخلم لیکن هیله (خواهش) او امید لرم چه د الله تعالی له لوری به د دغه خاتمه ښه کیږی او بالاخر هم دغه رښتیا ویل به می د الله تعالی او د رسول الله له قهره او غضبه وژغوری (بچ کړی) یا رسول الله! اصلی واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غیرحاضری هیخ یو عذر نشته. په هغه وقت کښی چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وخته څخه ماسواء په بل وقت کښی ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی، زه مجرم یم! تاسی واک (حق) او اختیار لرئ چه هر دول (طریقه) حکم زما په نسبت صادرئ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سری دی چه رښتیا خبره ئی وکره ښه ده! څه! او د الله تعالیٰ فیصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاڅیدم او له تحقیقه راڅرگنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سری د واقعی په اظهار کښی ما غوندی دی نو زمونږ دری واپرو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کړ چه هیڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او تول دی تری بیل شی. لکه چه وروسته له دی نه هیخ یوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښی کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به می کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښی خوځیږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منځ کښی یو ورځ یوه سری د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښی زما په دغه مصیبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کړی شوی وو. او ماته ئی بلنه راکړی وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما دیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږی کله چه می هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښی می وویل چه په دغه کښی هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښی می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بیل شم لکه چه خپلی کدی ته می وویل چه ته دی خپلی پلارگنی کره لاره شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فیصله صادریږی ته هملته اوسه له گردو (تولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښی مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښی (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به ځما تر مړینی پوری له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوی. او ځما مری ته به هیڅوک نه نژدی کیږی لنډه دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښی اخته وم د پاک الله ځمکه سره له دیر ارتوالی پر ما تنگه شوه بلکه د ژوندانه ډگر هم پر ما باندی بیخی تنگ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرگ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سليح» د غره له لوری یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب ځوی د مالک زیری دی په تا خوشاله اوسه» د دی غږ اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپې په آخره شومه کښی د پاک الله له لوری نبی علیه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زمونږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه یو

سور زما په لوري په منده راغی، او دغه بشارت ئی ماته ورساوه مگر بل یوه سری په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوري هم دغه زیری راباندی وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښی رارسیدلی وو، ما کالی (جامی) له ځانه ویستل او زیری راکوونکی ته می ورکړه او هغه می ټینگ په غیږ کښی ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شوم خلق دلی دلی راتله او ماته ئی تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالی عنه زما مخ ته ودریده، او مصافحه ئی راسره وکړه. د رسول الله خیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسی غلیده. او وئی فرمایل چه: «الله تعالی ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه: «د دغی توبی تتمه دا ده چه زه خپل گرد (تول) مال او شته د الله تعالی په لاره کښی صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجی) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور گرد (تول) می صدقه کرل څرنگه چه یواځی د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه می له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښی به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پېښ شول. مگر الله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاو څخه می ژبه نه ده آړولی. او انشاء الله تر هغه پوری چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغی واقعی په لوري په دغو آیتونو کښی اشاره کړی شوی ده. ښوای پر دغو دری واړو باندی د الله تعالی ږومښی مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئی وربښلی ؤ، او له نفاقه ئی ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پری دا وشوه چه د نصوح د توبی توفیق ئی هم ور په برخه کړ او بیا ئی خپل لوری ته وبلل، او د هغو گرد (تول) تقصیرات ئی ورمعاف کړل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویږیئ تاسی له الله (او هسی مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئی دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وگورئ چه دغه دری سری د رښتیا ویلو په سبب وېشل شول او مقبول وگرځیدل (او همیشه اوسئ تاسی له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښی) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالی ویره ئی له خپلو زړونو څخه ویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم او ملگرو سره ملگری اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه وائی

چه حضرت علی تری مطلوب دی. علی اکثر دغه صادقین، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کښی لیکلی دی چه سید علامه رحمة الله علیه ویلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَ
لَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَلِكَ يَأْتُهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظُلُمٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا عَمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ
مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيلًا إِلَّا كَيْبَ
لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدینې او هغه چاته چه چاپیر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بیرته پاتی شی دوی (یعنی نه دی بیرته پاتی کیږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کښی) او نه (دا چه) مینه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زیات وبولی او خپل ځانونه د جهاد له شائدو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوړه په لاره د الله کښی او نه پردی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځایونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راوولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دشمن ته په رسیدلو سره (چه وژل یا بندیان کول یا لوټ کول د هغو دی) مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره و شیانو عمل نیک، بیشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نیکی کوونکو.

تفسیر: یعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیفونه او ربړونه (زحمتونه) وگالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسانی (آسانی) سره کینو. په حدیث کښی راغلی دی چه ابوخیثمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بیرته پاتی شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روانیدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په یوه گڼ یخ

سوری کبھی پر خپل پالنگ باندی وغئیدہ د دہ خپلہ بنځہ ڇہ ډیره حسینہ او جمیلہ وه په مخ کبھی گرغیدله او په شاوخوا ځمکی باندی ئی اوبه شیندلی او ښه ئی یخه کری وه او بیا ئی پری پوځی (بوریا) وغږوله د خرماؤ تازه واشکی (وړی) ئی په مخ کبھی ورته کیښودل یخی اوبه او نور خوندور خواړه ئی ورحاضر کړل یو ناڅاپه ابوخیثمه رضی الله تعالیٰ عنه د دی عیش او استراحت د سامان د لیدلو څخه وترهیده او د بریښنا په شان د دہ په وجود کبھی یو اور بل شو او له خپله ځانه سره ئی وویل: توبه له دغسی ژوندون ڇه زه په یخ سوری کبھی ناست یم او یخی اوبه څښم او د یخی ویالی او سیوری او باغ او میوی څخه مستفید کیږم او د پاک الله محبوب رسول صلی الله علیه وسلم په داسی سخته گرمی او تودی سیلی کبھی د تندی او لوړی په شدت په ډاک او چول بیابان، کندو او رغو کبھی غزا ته رهی (روان) دی. په مجرد د پیدا کیدلو د دی خیال سم د لاسه خپل د سورلی اوبه ئی وغوښتله او چاره ئی په خپل غاړه کبھی واچوله او نیزه ئی په لاس کبھی واخیستله او د غازیانو د پلو په کرښو رهی (روان) شو. د دہ اوبه ډیره گرندی د باد په شان تله بالاخر د غازیانو له لښکر سره یو ځای شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم له لری څخه ولید ڇه یو سور د شگو پر کوږیو ډیر ژر ژر رادرومی نو وئی فرمایل: «کن ابا خثیمه - شه ابو خثیمه» یعنی ابو خثیمه دی وی، لږ څه وروسته گردو (تولو) ولیده ڇه همغه سور ابوخیثمه ووت رضی الله تعالیٰ عنه وعن سائرالصحابه و رضوا عنه.

﴿ذٰلِكَ يَاقَوْمُ لَا يَمِيْنُهُمْ﴾ الآية - دغه وجوبی متابعت او نهی د مخالفت په سبب د دی دی ڇه بیشکه دوی ڇه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لویه په لاره د الله کبھی او نه ږدی دوی قدمونه په کوم ځای له ځایونو د کفارو داسی قدمونه ڇه په قهر راولی دغه قدمونه کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دښمن ته په رسیدلو سره ڇه وژل یا بندیان کول یا لوت کول د هغو دی مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکورہ شیانو عمل نیک بیشکه ڇه الله نه خرابوی اجر او ثواب د نیکی کوونکو. سره له دی ڇه په دغو پیښو کبھی اکثره شیان لکه لوړی، تندی رسیدل او تکالیف او ربړونه (زحمتونه) گالل (برداشت کول) اختیاری امر نه دی. سره له دی د جهاد د نیت په برکت د دغو غیراختیاری شیانو په مقابل کبھی هم صالحه اعمال د دوی د حسانتو په دفتر کبھی لیکلی کیږی او په هغو باندی پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ
وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او نه لگوی دوی (په جهاد کبھی) هیڅ یوه نفقه وړه (یعنی لږه) او نه لویه او نه قطع کوی هیڅ یو میدان (یا کنده یعنی ځمکه په کفارو پسې) مگر

خو ليکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه لیکل) لپاره د دی دى چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ديرو ښو نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (یعنی نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی تمری، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالی عنه په شان او نه دیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمن رضی الله تعالی عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه لیکلی کیوی دوی ته ثواب د هغه او دا لیکل لپاره د دی دى چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ديرو غورو او نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) یعنی د ډیر ښه عمل به دیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت په ژوندون د دی دنیا او آخرت

کله چه پر متخلفینو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دی نه بیا غزا پېښه شوه نو ټول به څو له څرمی (سیلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً ۖ فَلَوْلَا نَفَرَ
مِّنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٣٦﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی ټول له څرمی «سیلمی» (غزا یا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولی نه ځی له هری دلی له دی مؤمنانو نه یو ټولی (او نور دی پاتی شی په کور) دپاره د دی چه پوه پیدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وویری (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر و. ممکن و چه چا داسی گفلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (ټولو) مسلمانانو وتل فرض العین دی، په دغه آیت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه تول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودریږی او ور ووځی بلکه دا مناسب دی چه له هری قبیلې او هر قوم ځنی یو دله «جهاد» ته ووځی او نور گرد (تول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښی مشغول او لکيا اوسی. اوس که نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسی، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځی دوی به د نبی الله په صحبت کښی په سلهاو حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دینیة و احکامو پوه او علم به حاصل کړی، او د بیرته راتگ په وخت کښی به خپلو پاتی شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربی په بناء له نیکی او بدی ځنی خبر ورکوی او فرض ئی کړئ که رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله په مدینی منوری کښی تشریف ولری نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللی. د دوی له صحبتته مستفید کیږی، او دینی خبری ورځنی زده کوی. او د مجاهدینو په غیاب کښی به هغه د وحی او معرفت خبری چه اوریدلی او زده کړی ئی دی، هغه به مجاهدینو ته د بیرته راتگ په وقت کښی آورو، او دوی به پری پوهوی د آیت په الفاظو کښی د عربی ترکیب په اعتبار دواړه احتماله شته کما فی روح المعانی وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: «ښائی چه له هره قومه ځنی څه خلق او سړی د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په صحبت کښی واوسی چه دینی علم زده کړی. او نورو پاتی شویو ته ئی هم وروښی. اوس رسول الله مبارک په دغی دنیا کښی نه دی موجود لیکن دینی علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائی دی. او جهاد هم فرض کفائی دی. هو! که په کوم وقت کښی د امام له لوری نفیر عام وشي، نو فرض العین گرځی په «تبوک» کښی هم دغه صورت و نو ځکه د هغو کسانو ځنی چه بیرته پاتی شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حیان رحمة الله علیه په نزد دغه آیت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښی دی د جهاد او طلب العلم د آیتونو په منځ کښی دا مناسبت دی چه په دواړو کښی خروج فی سبیل الله دی او د دواړو غرض او غایه د دین احیاء او د کلمة الله اعلاء ده. په یوه کښی (چه جهاد دی) د توری په ذریعه او په بل کښی (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبی او نورو په وسیله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ
الْكَفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) جنگ کوئ تاسی له هغو خلقو سره چه نژدی (او غرمی) دی تاسو ته له کفارو او ودی مومی دوی په تاسی کښی کلکوالی (زیر والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شی (ای مؤمنانو) چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښی)

تفسیر: جهاد فرض کفائی دی چه له طبیعی ترتیبه سره موافق پرومینی له هغو کفارو سره وکر شی چه مسلمانانو ته دیر نژدی وی، بیا له هغو سره چه دوی ته نژدی وی، هم داسی درجه په درجه ښائی چه د جهاد حلقه او دائره وسیعه او ارته شی. د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د راشده و خلفاء رضی الله تعالی عنهم جهاد په هم دغه ترتیب سره شوی دی. په دفاعی جهاد کېږی هم د فقهی عالمانو هم دغه ترتیب غوره کړی دی. چه پر هغه اسلامی ملک باندی چه کفار چپاو (حمله) وروړی د هغه ملک په مسلمانانو واجب دی چه د هغو دفاع وکړی. که هغوی کافی نه وی یا لتی (ناراستی) یا سستی کوی، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبېږی چه دوی ته متصل او نژدی پراته وی که هغه هم کافی نه وی. نو بیا پر هغو هم لازمیږی چه له دوی سره متصل پراته وی هم داسی که ضرورت واقع شی نو درجه په درجه له مشرقه نیولی تر مغرب پوری به جهاد پرله پسې فرضیږی.

«وليجدوا فيكم غلظة - او ودی مومی دغه کفار په تاسی کېږی ای مسلمانانو کلکوالی تندی زیو والی او هم په اقوالو هم په افعالو کېږی او د جنگ په وقت کېږی ښائی چه بالخاصه له تاسی څخه صبر او شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاره شی او سختی راولی تاسی پر کفارو باندی. په رښتیا سره چه) د مؤمن شان دا دی چه د خپل اسلامی ورور په مقابل کېږی نرم بردبار وی او د الله تعالی او د رسول الله د دښمنانو په معاملی کېږی دیر کلک، تند، ځیړ او شدید وی. تر څو د هغه د نرمی او سستی له لیدلو څخه دښمنان پری زړور او جرئ نشی: ﴿أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (۶ جزء د المائدی ۵۴ آیت (۸) رکوع) ﴿وَالَّذِينَ مَعَ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ غَاصَّةِينَ﴾ (۲۶ جزء د الفتح ۲۹ آیت (۴) رکوع) ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (۱۰ جزء د التوبة ۷۳ آیت (۱۰) رکوع) ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ او پوه شی ای مؤمنانو چه بیشکه الله له متقیانو پرهیزگارانو سره دی په اثابت حفاظت او اعانت کېږی) یعنی د الله تعالی ځینی ویریدونکو کسانو ته نه ښائی چه له هیڅ کوم یوه کافر قوم څخه وویږی یا د هغو په مقابل کېږی ځان ښکته وگنی او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالی څخه وویږی، تر هغه وخته پوری او په همغی اندازی دوی په کفارو باندی بری او غلبه مومی ای پاک الله ته زمونږ زړونه له خپلی ویری او مینی څخه ډک کړی!

وَإِذَا مَا أَنْزَلْتُ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ أَيْكُمُ زَادَتْهُ
هَذِهِ آيْمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ إِيمَانًا
وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ۝ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمُ

مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رَجْسًا إِلَىٰ رَجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۷۸﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (برخه د قرآن) نو ځینی له دغو منافقانو هغه دی چه وائی (په منع خپل کښی تمسخرأ) کوم یو دی له تاسو چه زیات کړ هغه ته دی سورت ایمان (و فرمایل الله) نو هر څه هغه کسان چه ایمان لرونکی دی نو زیات کړ (دغه سورت) دوی ته ایمان حال دا چه دوی خوشالیدی. او هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق، شک او کفر) دی نو زیاتوی (دا سورت) دوی ته گندگی پر گندگی د دوی (چه کفر او شک دی) او مری دوی په دی حال چه دوی کافران دی.

تفسیر: هر کله چه کوم قرآنی سورت نازلیده نو منافقینو به په خپلو منځونو کښی یو له بله سره، یا له ځینو ساده او ضعیف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوری ویل: څرنگه صاحب! په تاسی کښی د کوم کوم سری ایمان دغه سورت در زیات کړ؟ مطلب به ئی داسی ؤ چه معاذ الله په دغه سورت کښی څه شی ایښی دی؟ او کوم حقائق او معارف پکښی شته چه د ایمان او ترقی موجب وگڼل شی؟ پاک الله د دوی د دغی وینا داسی جواب وفرمایه: بیشکه چه د مؤمنانو ایمان ته د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه ترقی، تازه گی او تزئید ور په برخه کیږی او د هغو زړونه مسرور او منشرح کیږی هوا د هغو کسانو په زړونو کښی چه د کفر او نفاق رنځوری او گندگی وی. نو د دوی په رنځوری او گندگی کښی تزئید کیږی، تر دی حده پوری چه دغه رنځوری به د دوی ساه وباسی بیا به ئی پریږدی.

د باران طبع ښکاره ده بی له ده نه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونیدوی په ښوری کښی ئی خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طریقه) سره د دی آیت تقریر کړی: «یعنی د الله تعالیٰ کلام چه د هر مسلمان د زړه د خطری سره موافق واقع کیږی، نو دوی خوښیږی، او وائی سبحان الله! دغه آیت زما ایمان او یقین لا زیات کړ. هم داسی کله چه په کوم سورت کښی د منافقینو پټ عیوب ښکاره شی، نو دوی له ډیری شرمندگی ځانونه ناغرضه اچولی وائی بیشکه دغه کلام زموږ یقین او ایمان زیات کړی دی. لیکن څرنگه چه دغه وینا له خوښی او انشراح څخه نه وه او یواځی د خجالت د لری کولو لپاره ئی ویل نو ځکه ئی داسی توفیق ونه موند چه وروسته توبه وکړی او په اخلاص د زړه او رشتیا سره د حق پیروی وکړی. بلکه لا له پخوا څخه زیات د خپل عیب د پټولو په فکر او تدبیر کښی لویدل. هم دغه دی په گندگی باندی گندگی عیب والاو ته لازم دی چه د نصیحت له آوریډلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وکړی نه دا چه بالعکس له ناصحه خپل ځان پټ کړی.

أَوْ لَا يَرُونَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

آیا (فکر نه کوی) او نه گوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول
دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښی یو کرت یا دوه کرته بیا له
سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښی یو مخلی یا دوه مخلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه
کښی غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښی مبتلا کیږی. یا
د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرگندیږی یا د جنگ او جهاد په
وخت کښی د دوی ویره، بې‌زده توب او نفاق او د زړه غیبه ښکاره کیږی مگر دوی داسی
بی‌حیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترگی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاو بیا هم په
سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او
نصیحت قبلوی.

وَإِذْ آمَأْتُزَلَّتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۖ وَإِنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٨﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښی عیب وی د منکرینو) نو
وگوری ځینی د دوی ځینو نورو ته (په قهر له آوریدلو د عیبونو خپلو، حال
دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو
پاڅیدل به) بیا به لارل (له مجلسه)، گرځولی دی الله زړونه د دوی (له ټولو
نیکو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په گټه (فائده)
او تاوان خپل)

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه مگرځی الله تعالی د دوی زړونه گرځولی دی
چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَاعِزْتُمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمُ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسی ته یو رسول له جنسه ستاسی چه ډیر سخت دروند دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکلیف مومع (له هغه) ډیر حرصناک دی په (هدایت د) تاسی خاص پر مؤمنینو باندی نهایت شفیق ډیر مهربان دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، یا خامخا په تحقیق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، یا خامخا په تحقیق درغلی دی تاسی ته ای قریشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاخی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، دیانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف یی (چه ډیر سخت او دروند دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لویږی پری تاسی) یعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکلیف یا سختی رسیږی، هغه پر ده باندی ډیر سخت او دروند دی په هری ممکنې طریقی سره رسول الله هم دا غواړی چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنیوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دین چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکلیفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصیحت کوی چه «یسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلق».

«حریص علیکم» الایه - ډیر حرصناک دی په هدایت د تاسی ای مؤمنانو یعنی په ایمان او صلاحیت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانیو امتونو وی نهایت شفیق او مهربان دی) یعنی ستاسی د خیر غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتیاق او بیقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری مندی وهی هغوی له ملاوو څخه پرله پسې نیسی او د هغه څخه ئی ستنوی (منع کوی). د ده لوی کوښښ او آرزو دا ده چه د الله تعالی بنده گان اصلی ښیکنو (نیکو) ته ورسیږی، او حقیقی بری ومومی د جهاد او د نورو مقصد هم یواځی وینی تویول نه دی. بلکه د مجبوریت په حالت کښی د ډیری سختی جراحی (آپریشن) په وسیله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثیم تری تعقیم او رقل کیږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.

کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خیر غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ایماندارانو پر حال بیاندازی شفیق او مهربان دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٩﴾

نو که وگر عیدل دا (خلق له ایمان راوړلو په تا باندی) نو ووايه کافی دی ماته الله نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، (خاص) پر هم ده توکل (اعتماد) کړی دی ما حال دا چه هم دی رب (مالک) د عرش عظیم دی.

تفسیر: یعنی که ستاسی د دی عظیم الشان شفقت او خیر غوښتلو او زړه سوی قدر، خلق ونه کړی نو هیڅ پروا نشته فرض ئی کړئ که گرد (تول) جهان له تاسی څخه مخ وگرځوی نو یواځی پاک الله تاته بس او کافی دی، چه ماسوا له هغه بل هیڅوک نه د عبادت او د بنده ګی وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کیدی شی، ځکه چه د ځمکی او آسمان سلطنت او د عرش عظیم (شهنشاهی تخت) مالک هم دی دی او گردی (تولی) نفی او اضرار، هدایت او ضلالت د هم ده په قدرت کښی دی.

فائده: په ابو داؤد شریف کښی له ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی: هر هغه سری چه صبا او بیکاه اوه اوه ځلی ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ولولی، الله تعالیٰ به د ده د گردو (تولو) همومو او غمومو دپاره کافی شی باقی د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصیلاتو د لوستلو شوق وی، نو د هم دی آیت په ذیل او لمن کښی دی د «روح المعانی» مضامین ولوستل شی!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا براءة من النار انك انت التواب الرحيم .

سورة يونس مكية وهي مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا

عدد تلاوتها « ۱۰ » وعدد نزولها « ۵۱ » نزلت

بعد بنی اسرائیل

د «يونس» سورت مکی دی یو سل او نهه آیتونه او یوولس رکوع لری. په تلاوت

کښی (۱۰) او په نزول کښی (۵۱) سورت دی د «بنی اسرائیل»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الْوَقْتُ لَكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ①

دغه (سورت) آیتونه دی د کتاب (قرآن) ډک له حکمته

تفسیر: دغه آیتونه د داسی مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئی د دی لامله (له وجی) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبدیلی او تحریفه محفوظ دی علوم ئی له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه دیر زیات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئی له دی سببه ښه او جید دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئی هم بیخی ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه علیم او حکیم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړی دی نو ولی به هم داسی نه وی.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عِجَابًا اَوْ حِينًا
اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرَ النَّاسَ وَبَشِّرَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنَّ لَهُمْ
قَدَمَ صَدَقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰﴾

آیا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ یو سړی ته له (رښتینو د) دوی نه چه وویروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه بیشکه شته دوی ته مرتبه لویه رښتینی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بیشکه دغه (محمد) خامخا کودگر دی ښکاره

تفسیر: یعنی په دغه کښی د حیرانتیا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدایت لپاره همغسی یو انسان مامور کړی، او هغه ته ئی خپل داسی پیغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله علیه وسلم گرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالی د احکامو منونکو ته زیری او بشارت ورکړی چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نیکو اعمالو په برکت په ایمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډیرو لویو مرتبو او خورا (دیرو) هسکو درجو ته رسیږی. او دیر اعلی سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی لیکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم چه په تحقیق دا سړی خامخا ساحر او کودگر دی ښکاره) یعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثریت او بی نهایته بلاغت له سببه کودی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کودگر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَنِ شَفِيعٌ إِلَّا مَنِ
بَعْدَ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او
خُمتکه (په کامله قدرت خپل سره) په شیرو ورغو کښی بیا ئی استوی وکړه
پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته
هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورغ د قیامت کښی) مگر وروسته له
اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت
کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شیرو ورغو سره برابر ؤ (په تعین
د مقدار د دغو (۶) ورغو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد
له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورغو د دنیا دی چه مقرر ؤ په علم د الله کښی) او
یوه ورغ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره
اخیسته کیږی. ګواکي په شیرو زرو کالو کښی اسمان او خُمتکه او نور ګرد (تول) سره تیار
شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ؤ چه په یوه آن کښی ئی ګرد (تول) مخلوقات پیدا کړی وی،
لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی ښائی چه خپلو
بندګانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی
تأنی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفتاً پیدا کولو په
نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاضطرار بلا اختیار
فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره ترلی دی هر کله چه
وغواری او په هر ډول (طریقه) چه وغواری همغسی ئی کوی.

«ثم استوی على العرش» بیا ئی استوی وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (۷) رکوع
کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.
«یدبر الامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د ګردو (تولو) مخلوقاتو
تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.
«ما من شفیع الا من بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورغ د قیامت کښی مگر
شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک
چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

خجته امکان نه لری او هیڅوک بی د الله تعالیٰ د ارادی خجته د سپارښت دپاره هم شوندي نشی خوځولی.

«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دی صفاتو رب ستاسی دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو یعنی ښه فکر وکړئ چه د داسی رب خجته ماسواء چه صفات ئی پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندگی او عبادت وړ (لائیق) وی؟ بیا نو تاسی څرنګه جرائت او غفردی (ضد) کولی شی چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو خجته محض د وهمونو او گمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ يَمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ ٥

خاص هم ده ته ورتله ستاسی دی د تولو وعده کړی ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوی دا مخلوق بیا ژوندی کوی ئی (پس له مرګه) لپاره د دی چه جزا ورکړی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (دیره) وړه نیکی هم نه ضائع کیږی)، او هغه کسان چه کافران شوی دی شته دوی ته څښل له ایشیدلو اویو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی له هم ده خجته ستاسی ابتداء او د هم ده په لوری ستاسی انتهاء ده او په آخر کښی تول د ده په لوری ورتلونکی یی بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو خجته څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ
يُقِصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ٥

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیف د) لمر روڼ (خلیدونکی) او (تیکلیف د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر) سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات روڼ او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رڼا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رڼا (رنرا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رڼا (رنرا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی ځنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رڼا (رنرا) البته د لمر له رڼا (رنرا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رڼا (رنرا) ته وائی «ضیاء» او «ضوء» د هغی د انتشار (خوړیدلو) نوم دی. د لمر د رڼا (رنرا) انتشار څرنګه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل» - او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿وَالْقُرْآنُ رَبِّنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ اقْتَدَبُوا﴾

(۲۳ جزء د یس شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشته منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلموا عدد السنين والحساب» - لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر ګرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنګه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیه ؤ احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه ؤ شرعیه ؤ امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی).

«ما خلق الله ذلک الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر (سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفاق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده. «یفصل الآيات لقوم يعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پری پوهیوی) یعنی پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لگوی او د مادیاتو له انتظامه د روحانیاتو د عالم په متعلق هم اندازه لگوی. چه په هغی روحانی دنیا کښی څرنګه لمر او سپوږمی پاک الله پیدا کړی دی او هم دغو ته انبیاء او مرسلین وائی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

بیشکه په اختلاف د شپې او ورځې کښی (چه تل اوږدپیری او لنډپیری او یوه په بلې پسې راځی یخ او ګرمپیری او په هغو څیزونو کښی چه پیدا کړی دی الله په آسمانونو کښی او ځمکه کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) دپاره د قوم چه ویریری (له رحمانه او ځان ساتی له عصیانه).

تفسیر: بلا شبهه د دنیا په هر وړوکی او لوی شی کښی د الله تعالی د وجود او د وحدانیت دلیل موجود دی

وفی کل شیء له آیه تدل علی انه واحد

په هر شی کښی دی دلیل چه الله دی بی مثل

هم داسی یو بل آیت په (۲) جزء د «البقرة» په (۱۶۴) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی چه د هغه په ذیل کښی په بسط او تفصیل دغه د قدرت نبی بیان شوی دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأْنَوْا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غُفْلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

بیشکه هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات زمونږ (او له آخرته منکران دی) او خوښ دی په دی ژوند لږ خسیس او آرام نی نیولی (راضی شوی دی) په دی (ژوند پوری او له حشره غافلان دی) او هغه کسان چه دوی له آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دی. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښی مشغول او لگیا شول چه له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بی پروا شول او هم دغه د څو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وگرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چتی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لویي کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ گران او مشکل نه دی.

«اولئک مأوهم النار» الایه - دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره گتلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑨

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وبه ښیي دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (خلور قسمه) ویالی په باغونو د آرامی (دک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رنرا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ
وَإِخْرُدْ عَنْهُمْ آثَانَ الْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑩

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی کله چه جنتیان د جنت نعمتونو او د الله تعالی فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به وائی، او کله چه د پاک الله څخه د کوم شی د غوښتلو مینه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طیر) یا میوه یا بل شی نی ولید او ورته نی رغبت پیدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوریډلو سره متصل پرښتی به هم همغه شی علی‌الفور ورحاضر کری. ځواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنیا کښی هم د لویو سربو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د میلمه خوښ شی او تش نی ستاینه (صفت) وکری، نو غیرتمن کوربه زیار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه میلمه ته ورحاضر کری.

«دعوهلم فيها سبحنک اللهم» - وينا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره یادوو تا ای الله! او پیشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی. یعنی جنتیان به د ملاقات په وقت کښی یو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنیا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرښتو سلام اچول جنتیانو ته بلکه بالذات د الله تعالی له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحیم» (۲۳ جز، د یسین شریف (۵۸) آیت ۴ رکوع «والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (۱۳ جز، د الرعد (۲۳) آیت ۳ رکوع).

«وآخر دعوههم ان الحمد لله رب العلمین» - او خاتمه د دعا او وينا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالمیانو دی. وروسته د جنت له رسیدلو څخه دنیوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په یوه «سبحنک اللهم» ویلو سره هر شی سم د جنتیانو له غوښتنی سره وررسیږی، نو د دوی د هری دعا او وينا خاتمه به په «الحمد لله رب العلمین» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يَعْجَلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ
فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نیکی لره نو خامخا رالیږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پریږدو مونږ هغه کسان چه نه لری امید دوی د ملاقات زمونږ (په قیامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسیر: دوه آيت پخوا له دى نه ئى فرمايلى ؤ، هغه كسان چه په غفلت كښى لويلى دى، او زمونږ د اخروى ملاقات هيله (آرزو) او اميد نه لرى، د هغوى د هستوگنى خاى دوزخ دى. دلته دا ښوول كيږي چه الله تعالى په دنيا كښى دا مجرمين فوراً نه نيسي بلكه مهلت وركوي. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسى دى چه دير غلى بيباكه او بى حيا كيږي او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه كوي مثلاً وائى ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ لَهَذَا مُوَالِحٌ مِنْ عَتِيدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَلْدًا مِنْ السَّمَاءِ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آيت ۴ ركوع) كله د دنيوى حوادثو څخه په تنگ كيږي او د خپل ځان يا د اولاد او نورو په حق كښى ښيرى كوي. لكه چه له تجربى څخه ظاهر دى نو اوس كه الله تعالى سم د دوى له غوښتنى سره فوراً لاس په لاس عذاب يا بدى ژر هغو ته ورورسوي، څومره چه دوى ژر د نيكي د رسيدلو غوښتنه كوي، نو د بدى له وېال څخه يوه لحظه هم فرصت نه مومي او د ژوندون مزي به ئى هغه گړئ وشليږي مگر د الله تعالى له درباره په نيكي او بدى كښى مصلحت سره موافق تاخير او تحمل كيږي څو نيكان تربيت ومومي او بدكاران په غفلت كښى ولويږي او د هغو د شرارت جام تر غندو (غاړو) پورې ډك شى.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنَّةٍ أُوقَاعٍ أَوْ قَالُوا
فَلَنَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَانُ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضَرِّمَسَةٍ
كَذَلِكَ زَيْنَ الْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او كله چه ورسپړى انسان ته ضرر (تكليف) نو بولى مونږ (لپاره د دفعى د ضرر) (پروت) په اړخ خپل يا ناست يا ولاړ (يعنى په هر حال)، نو كله چه لرى كړو له ده څخه ضرر تكليف د ده نو درومى (پاتى كيږي په كفر خپل باندې) لكه چه نه ئى وو بللى مونږ (دفع كولو د) هغه ضرر (تكليف) ته چه رسيدلى ؤ ده ته، هم داسى (په مثل د دى تزئين) ښائسته كړى شوى دى دغو اسراف كوونكو ته هغه (عصيان) چه وو دوى چه كاوه به ئى (چه دعا ده په شدت كښى او ترك ئى دى په راحت كښى).

تفسیر: يعنى انسان اول د خپلى بيباكي څخه پخپله د عذابونو غوښتنه كوي او پخپلى ژبى بدى غواړي مگر دومره كمزور او ناتوانه هم دى، چه كه لو څه تكليف ور ورسپړي نو ژر تر ژره ويريږي، او زمونږ په بللو سره پيل (شروع) كوي. او تر هغه وخته پورې چه پرى مصيبت وي. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت كښى پاك الله يادوي او تړى استمداد غواړي مگر كله چه

تکليف تری لری کړ شی نو تری هغه گردی(تولی) ويناوی او حذر او زاری هيريږي او داسی يو وضعيت ښکاروی چه گواکي ده له سره الله تعالی ته خپل احتیاج او اړتیا (مجبوری) نه وه وروپاندي کړی او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئی، غفلت او د ځانمنی(خودنمائی) په نشو کښی مست گرځی او په همغه ضد، عناد لگیا اوسپړی، چه پخوا له دی نه پکښی اخته او مبتلا ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه ته په عیش او عشرت هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی خپل الله یادوه! نو الله تعالی به هم تا په سختیو او مصیبت او تکلیف کښی (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) یادوی. د مؤمن له شانه دا دی چه په هیڅ وقت کښی پاک الله نه هیروی. تل په سختی او مصیبت کښی صابر او په وقت د عیش او فراخی او وسعت کښی شاکر اوسپړی او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء کوی. دا همغه شی دی چه د هغه توفیق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (ای مکي والو) کله چه ظلم ئی کړی ؤ او حال دا چه راوړی وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهري معجزی او له سره نه وو دوی چه ایمان ئی راوړی وی، هم داسی (په مثل د دغی سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسیر: یعنی که سم د هغو د غوښتنی سره ژر عذاب ورنشی یا خو تری تکلیف او مصیبت لری شی، نو ښائی چه بی فکره نشی ځکه د ظلم او شرارت او بی ایمانی سزا هرومرو(خامخا) ژر یا په ځنډ(ایسارتیا) ورسیدونکی ده. سنت الله له قدیمه راهیسی په هم دی باندي جاری دی، کله چه خلقو سره له دی چه د انبیاء او مرسلینو ښکاره دلایل او معجزی ئی وکتلی، خو وروسته له هغه ئی هم ظلم او تکذیب ته ملاوی وتړلی او په هیڅ دول(طریقه) د ایمان او تسلیم په لوری متمائل نشول، نو هغوی آسمانی عذاب هلاک کړی دی. او تل مجرمینو ته په یوه قسم نه په بل قسم سزا رسیدلی ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

بیا مونږ وگرځولئ تاسی (ای محمدی امته!) خلیفگان په ځمکه کښی وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دی چه وگورو مونږ (په ښکاره هم) چه

خرنگه عمل کوئ تاسی (د نیکی که د بدی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو په غای تاسو ته ئی د ځمکی په سر هستوگنه درکړه. تر څو وکتل شی چه تاسی تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پیژنئ، او اداء کوئ ئی؟ او د الله تعالی له رسولانو سره څرنګه معامله کوئ؟ نیک که بد؟ هر ډول(طریقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسی سره مناسبه معامله کوله کیږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم یا له رسول کریم یا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذَا سَأَلَ عَنْهُمْ آيَاتُنَا بِكُنْوتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا إِنِّي بِمُرْءٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَ لَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَشِئْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ①٥

او کله چه ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری امید د (اخروی) ملاقات زمونږ چه راوړه یو (بل) قرآن چه غیر وی له دی قرآن نه یا ئی بدل کړه (چه د بتانو عیبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووايه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائیږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله متابعت نه کوم زه مګر د هغه (حکم) چه رالیږلی شوی دی ماته (بی له زیادت او نقصان)، بیشکه زه ویریږم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورځی لوئی.

تفسیر: د پاک قرآن عمومی پند او نصیحت خو کفار دیر خوشوی لیکن هر کله چه د بت پرستی یا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کاوه شی نو کفار متوحش او ترهور کیږی. او په دیر نفرت او کراهیت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامین نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کیږی نو دومره برخه ئی ښائی چه هر ورو(خامخا) اصلاح او ترمیم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلقو له ذهنیت څخه دغه غوښتنی دومره زیاتی مستبعدی نه ښکاری چه د تیږو(ګټو) او لوټو په بتانو باندی ئی د خدائی تصرفات، اختیارات تقسیم کړی ؤ چه یو رسول

هم د داسی تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کړی. یا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په ډول(طریقه) وی. په هر حال د دی تحقیقی جواب دا دی چه پخپله ئی پاک الله داسی فرمائی: (ووايه ای محمده دوی ته چه نه ښائیږی ماته چه بدل کړم دغه قرآن بیشکه زه ویریوم که نافرمانی وکړم د رب خپل په تبدیل د قرآن سره د عذاب د ورځی لونی) یعنی د کومی پریښتی یا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوری د الله تعالی په کلام کښی ترمیم وکړی. یا ئی یو تکی یا حرکت تبدیل یا لاندی باندی کړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده هغه وحی چه الله تعالی له لوری راشی هغه بی له تزئیده او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئی وکړی رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی د وحی تابع وی الله تعالی د رسول تابع نه دی چه څرنګه کلام چه تاسی غواړئ همغسی د الله تعالی له درباره ئی راوړی د الله تعالی په وحی کښی له ادنی غنی ادنی تصرف قطع او پریکول ډیر لوی معصیت او سخته ګناه ده بیا هغه معصوم بنده ګان انبیاء علیهم السلام چه له ګردو(تولو) څخه زیات له الله تعالی څخه ویریږی هغوی داسی معصیت رپی او نافرمانی ته کله نژدی ورتلی شی په ﴿لَا تَخَافُ اِنْ عَصَيْتَ رَبِّيْ عَذَابٌ يَّوْمٍ عَظِيْمٌ﴾ کښی ګواکي پر دغو خوښی غوښتونکو باندی تعریض وکړ شو چه د داسی سختی نافرمانی کولو لامل(له وجی) ښائی د لویی ورځی له عذابه ډیر زیات وویریږی.

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که اراده فرمایلی وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسی او نه به عالمان کړی وی (الله) تاسی په دی (قرآن) نو په تحقیق اوسیدلی وم زه په تاسی کښی ډیر عمر (چه ۴۰ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آیا نو عقل نه لرئ تاسی.

تفسیر: یعنی هر هغه چه د الله تعالی اراده ده همغه زه ستاسی په مخ کښی لولم او هومره چه د ده اراده وی ځما په وسیله تاسی پری خبروی. که د ده اراده پرته(علاوه) له دی نه وی، نو ځما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بیا هغه د ده په لوری منسوب کړم، آخر ځما څلویښت کاله عمر ستاسی تر سترګو لاندی تیر شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښی تاسی ته ځما د ګردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربی او معلومات حاصل شوی دی ځما صداقت، عفت، امانت، دیانت، او نور حسنه اخلاق په تاسی کښی ضربالمثل دی، ځما امی توب او د کوم معلم په مخ کښی د شاګردی دپاره نه کیناستل، یوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بیا چا چه تر څلویښت کلنی پوری نه کومه قصیده لیکلی وی او نه

په مشاعراتو کېښي شريک شوی وی او نه ئی چیري کوم کتاب پرانستلی وی او نه ئی قلم په لاس کېښي اخیستی وی او نه په کومی مدرسي، مکتب، او نورو کېښي د لوستلو دپاره ناست وی او یو ناڅاپه داسی یو کلام جوړ کړی چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوکت، جزالت، سلاست، روانی او د اسلوب په جدت کېښي گرد(تول) پیریان او انسانان عاجزان کړی او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کېښي د گرد(تول) جهان علم او عرفان بیرته پاتی شی. او داسی مکمل او عالم نیوونکی د هدایت قانون د انسانی نوعی په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ کېښي گرد(تول) پخوانی قوانین منسوخ او رد او ناچل شی. د لویو لویو قومونو او ملکونو په مرو قالبونو کېښي نوی او تازه روح پوکی، او د ابدی حیات او نوی ژوندون سامان ور برابر او تیار کړی. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه کېښي راټلی شی؟ تاسی ته ښائی چه په ښه دول(طریقه) سره فکر وکړئ هغه پاک او صاف انسان چه تر غلوښتو کلونو پوری ئی پر هیڅ بنی آدم پوری دروغ نه دی ویلی، نو آیا هغه به یو ناڅاپه یو غلی څرنګه دومره جسارت وکړی شی چه (معاذ الله) په پاک الله پوری دروغ ووائی، او افتراء پری وتړی؟ ناچاره ښائی دغه خبره ومنله شی هغه د الهی کلام چه زه ئی تاسو ته آورومه د هغه په جوړولو یا رسولو کېښي زه له سره اختیار نه لرم هر هغه شی چه پاک الله اراده وکړی، هغه تاسی ته زما په ژبی سره آورو. په هغه کېښي د یوه تکی یا د کسری یا د فتحی د تبدیل حق هم هیڅ یوه سری ته نه دی حاصل (نو آیا پس تاسی عقل نه لرئ او نه پوهیږئ چه ما له ځانه نه دی ساز کړی دغه قرآن. او ولی به زه ترم دروغ په الله تعالی پوری څکه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يَفْقَهُ الْجَزْمُونَ^(۱۰)

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا نه چه تری پر الله باندی دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته (بلکه نشته)، بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی مجرمان (کافران له عذابه).

تفسیر: یعنی گنهگارانو او مجرمانو ته حقیقی بری، فتحه او ښیګڼی(فائده) نشی حاصلیدی اوس تاسی پخپله فیصله وکړئ چه ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته ئی منسوب کړم، نو ما غوندی بل هیڅوک ظالم نشی کیدی. لیکن له هغه دلیل څخه چه په تیر آیت کېښي تیر شوی دی، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالکل باطل دی. نو کله چه زما صداقت ثابت او تاسی د جهل او یا د عناد لامل(له وجی) د الله تعالی کلام دروغجن کوئ، نو اوس د ځمکی په مخ کېښي له تاسی ځنی هیڅوک لوی ظالم نشی کیدی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَا يَنْصُرُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ
اتَّبِعُوا اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ١٨

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیخ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کری) او نه نفع رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت وکری) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت گران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه شخیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاء چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پریښی او د داسی شیانو عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیخ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کری دی، مگر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامل (له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووايه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه شخیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاء چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصل او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کری اصول حق ثابتول. ښوایي الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیخ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیچیری د هغه وجود نشته. که وی نو هر ورو (خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِي يَوْمٍ أَیَحْتَلِفُونَ ﴿۱۹﴾

او نه ؤ دغه خلق مگر امت یو (متفق په یو دین د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخیر د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی ؤ په منځ د دوی کښی په همغه څیز کښی چه په هغه کښی اختلاف (جگړی) کوی دوی.

تفسیر: ممکن ؤ چه مشرکینو به ویل چه که الله تعالی دغه امر ستاسی په دین کښی منع کړی وی زمونږ په دین کښی ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالی دین له ازله تر ابده پوری تل یو دی. په حقه ؤ اعتقاداتو کښی هیڅ یو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ کښی گمراهان او بېلیری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه لیاره راوستلو لپاره انبیاء ئی لیږلی دی په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یوه ملت کښی الله تعالی شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو یو له بل سره اختلافات او جگړی ولی یو ځلی نه ورکوی؟ نو ځکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښی دغه خبره فیصله شوی ده چه دغه دنیا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فیصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ایښی دی چه دوی د عمل هره لیاره چه غواړی، اختیار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری کړی شوی نه وی نو د گردو(تولو) اختلافاتو فیصله به یو ځلی کیده. (ځینی د «امة واحدة» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدمیان مگر خو ټولی یو متفق په کفر باندی نو ورته ولیږل پاک الله انبیاء پس سره مختلف شول دوی چه ځینو ایمان راوړل لکه اتباع د ابراهیم علیه السلام او ځینی همغسې پاتی شول لکه نمرودیان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «یو ټولی متفق په یو دین د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابیل یا پس له طوفانه) په

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿۲۰﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه (علم د)

غیب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه رالیږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بیشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرینو ځنی یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو ځنی یوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډیر دلائل لا له پخوا څخه لیدلی دی، د فرمائشی معجزو ورښکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفید دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، ورښکاروی ئی. الله تعالیٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعیت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «یعنی که وائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهیږو چه د تاسی خبری رښتیا دی. نو وئی فرمایل چه پاک الله به دغه دین روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپیښوی او بریادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتیا نښه یو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپیښ شی نو خبره بیخی فیصله کیږی حال دا چه د فیصلی ورځ په دغی دنیا کښی نه ده.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسَّهُمْ إِذَا هُم مُّكْرُونَ
فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مُكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿١١﴾

او کله چه ور وشکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسیدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مکر (بد ویل حيله جوړول) په (دفع د) آیتونو زمونږ کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته چه) الله ډیر جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بیشکه رسولان (کرام الکاتبین) زمونږ لیکی مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسیر: حق تعالیٰ په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له ډیری ویری ئی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ایمان راوړو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بیخی لری شوه. نو بیا دوی په همغو شاراتونو باندی پیل (شروع) وکړ. او د الله تعالیٰ د آیتونو په تکذیب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالیٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالیٰ انعامات

ئى له ظاهرى اسبابو او حيلو او محض بى اصولو خيالاتو او اوهامو په لورى نسبت كړل. نو د هغه جواب ئى وركړ چه ښه ده تاسى ښه مكر او فريب او حيله بازى وكړئ. مكر په ياد ئى ولرئ چه ستاسى دغه حيله بازى يو په يو ليكله كيږي او هغه گرد(تول) دفتر به د قيامت په ورځ ستاسى په مخ كښى كيښود كيږي. بيا كله چه ستاسى هيڅ يوه حيله بازى له پرښتو څخه پته نه ده، نو د الله تعالى د محيط علم څخه به څرنگه خارج پاتى كيدى شى؟ تاسى په خپل مكر او حيله بازى مغرور يئ حال دا چه د الله تعالى جوابيه مكر (پت تدبير) ستاسى له مكروه او تدبيره ډير ژر او سريع الاثر دى.

پاك الله د مجرم د كسب او اختيار دائرى ته استدراجاً دومره وسعت وركوي چه دى د غفلت په نشو كښى بيڅى مست او بيخوده او د سزا له تصويره هم بالكل بى پروا شى. كله چه ئى د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډك شى نو ئى يو ناڅاپه كلك تر ستونى نيسى. لهدا عاقل ته ښائى چه د الله تعالى د نرمى، تحمل او زړه خوښوونكو حالاتو د ليدلو څخه مغرور نشى ځكه چه ده ته نه دى معلوم چه ورسته د دغى نرمى څرنگه سختى راتلونكى ده. حضرت شاه صاحب بيان كړى دى چه «د سختى په وقت كښى د انسان نظر له اسبابو نه پورته كيږي او يواځى د الله تعالى په لورى وى. هم دا چه د سختى زمانه تيره شوه او كار ئى تر سره ورسيده، بيا ئى الله تعالى هيريږي او په اسبابو او وسائلو پورې اسره كوي او له سره نه ويريږي چه الله تعالى به بيا همغسې د تكليف او سختى يو سبب ورپيدا كړى. د هم دغه خالق الافلاك په بالغه قدرت او قاهره قوت كښى د گردو(تولو) وسائلو او اسبابو واك(مجاز) او اختيار دى. لكه چه وروسته د بحرى سفر په مثال كښى ئى يو صورت داسى بيان فرمائى.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهُمْ رَائِدُ الْحَمَلِ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُوا أَلَّهُمْ أَجِيطٌ لَهُمْ دَعَا
اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ لَئِنْ أَجَبْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا أَجَبَهُمْ إِذْ هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

الله هغه ذات دى چه گرځوى تاسى (په خپلو پښو يا په سورلى) په وچه او په بحر (سيند په لامبو يا مرکوب)، تر هغه پورى چه سواره شئ، په کشتيو کښى، او روانه شى (دا بيري) سره له دغو (خلقو چه ناست وى پکښى) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتى سره) او خوشاله شى په هغه سره نو راشى هغه کشتى ته باد سخت (مخالف د مراد جگر) او راشى دوى ته موج (چپى د سيند) له هر غايه (او له هر لورى) او وگنى دوى دا چه بيشکه دوى احاطه وکړه شوه پر دوى (په موجباتو د هلاک) دعا وکړى وېولى دوى الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکى وى ده ته دين خپل (او وائى) قسم دى که نجات دى راکړ مونږ ته له دى (سختى) نو خامخا به شو مونږ هرومرو(لازمأ) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړى دوى ته (الله له غرقه او وچى ته راشى) ناخاپه دوى فساد شرارت کوى په غمکه کښى په ناحقه سره، اى خلقو بيشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسى پر نفسونو (ځانونو) ستاسى ده (اوس کوئ تاسى دا) عيش د ژوندون لږ خسيس بيا خاص مونږ ته راتله ستاسى دى (په قيامت کښى) نو خبر به درکړو تاسى ته په هغه عمل چه وئ تاسى چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسير: په ابتداء کښى هوا ښه نرمه، او د بيريو کشتيو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وى. مسافران په کښى خاندې، لوى کوى او په ديره آرامى او هوسائى (خوشالغ) سره پکښى ناست وى. يو ناخاپه يو زورور طوفان (خپان) پيدا شى، او د غلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړى، او له کشتى يا له جهازه سره ئى وهى نو کله چه دغه د لوى سيند (بحر) مسافران وپوهيږى چه له هره لورى د مرگ موجباتو راچاپير کړى يو او د تنهيدلو او وتلو هيڅ کومه لار نه ده پاتى، نو دوى فرضى او مصنوعى معبودان پرېدى، او يواځى واحد لوى الله د خپل نجات دپاره رابولى، لکه چه د انسانى د اصلى فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر غيزر څخه مايوس شى، نو خاص د الله تعالى بندگى ځان ته غوره کوى او دير پوخ عهد او کلکه وعده وکړى چه که له مصيبت پاک الله ماته نجات راکړى، نو زه به ئى شکر کوونکى تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لورى ته نه ورغم او عصيان او طغيان ته به نه نژدى کيږم، ليکن هر کله چه لږ څه امن او دادينه (قلارى) ئى ور په برخه شى، او وچى ته ئى پښه ورسپړى، نو په شرارتونو باندې لاس پورى کوى، او په ملک کښى شور او شر او فتنه او فساد اچوى، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پيمان ټينگ نه پاتى کيږى.

تنبیه: په دغه آيت کښى د اسلام هغو مدعيانو ته لوى عبرت دى چه د جهاز د طوفانى کيدلو په وقت کښى هم د واحد احد الله څخه مخ آږوى، او له غير الله څخه مدد غواړى. او هغوى

خپلې مرستې(مدد) ته رابولې. د مکې معظمې د فتحې څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکې معظمې څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لږ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هیڅ په کار نه درځی» عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کېښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کېښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.

ای الہ العالمینہ! که می ته له دغه مصیبتہ ویاسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د ټولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کېښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّبِعُوا عَلَى الْقُرْآنِ﴾ الآية - ای خلقوا! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی په قیامت کېښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو ویاړ پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی گټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کېښی د پاک الله دربار ته ورټگ دی. هلته به ستاسی گډر(ټول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا درښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنگه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنْزِلَتْهُ مِنَ السَّمَاءِ فَلَخْتَلَطَ
بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ وَمِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ
الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا
أَنَّهُمْ أَمْرٌ نَالِيَاءُ أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا إِمَّا كَانَ لَمْ
تَعْنِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کبني) پشان د اوبو دی چه نازلی کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شی په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د غمکي له هغه (قسم) چه خوری ئی بنیادمان (لکه غلی میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پوری کله چه واخیست غمکي زینت خپل او ښه ښایسته شی (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو) او گمان وکړی خاوندان د دی (غمکي) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتی گته(فائده) اخیستلو سره) په دی غمکه باندی ناخاپه راشی دی (غمکي) ته امر (حکم) زمونږ د شپي یا د ورځي (په خرابی د دی غلو او میوو) نو وگرځوو مونږ دغه (فصل د غمکي) (لکه) ربیلي شوی (له بیخه لوړولی) گواکي نه ؤ (دغه کښت په دغی غمکي کښی) پرون، هم داسی (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښی او عبرت تری اخلی).

تفسیر: غینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. ځکه هر کله چه د غمکي پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره گډیږی او یو له بله سره ښلی. غینی علماؤ د «به» بآء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسی معنی ئی کړی ده چه د غمکي زرغونه له اوبو سره گډ او مرکب کیږی، ځکه چه د نباتاتو غذا گرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالی له صنیع څخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسی مراد آخیستی دی چه د غمکي او اوبو د یو ځای کیدلو څخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښی د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او گډه وده وی. مثلاً د غنمو په بوتی کښی دانه د بنیادمانو غذا گرځی او وښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسی په ونو کښی هم میوی او پانی وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا(جداجدا) دی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا﴾ الآية - تر هغه پوری چه واخیست غمکي زینت خپل او ښایسته شی په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو او گمان وکړی خاوندان د دی غمکي چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتی گته اخیستلو سره په دی غمکه باندی) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د غمکي مخ مزین او ښایسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسی تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه څخه د فائدی اخیستلو پوره وقت او نیټه رارسیدلی ده

﴿إِنَّمَا أَمْرُنَا﴾ الآية - ناخاپه راشی دی غمکي ته حکم زمونږ د شپي یا د ورځي په خرابی د دی غلو او میوو، نو وگرځوو مونږ دغه فصل د غمکي لکه ربیلي شوی له بیخه لوړولی گواکي نه ؤ (دغه کښت (فصل) په دغی غمکي کښی پرون، هم داسی لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښی او عبرت تری اخلی) یعنی

ناخاپه د الله تعالى په حکم د شپې يا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سيلی يا ږلی يا ملخ يا نور ورورسپړی، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخی داسې پنا کړی گواکې له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوی کت مت (هوښو) د هم دی په شان د دنیا ژوندون هم مثال لری. اگر که دغه ژوندون ډیر حسین او ترو تازه په نظر راشی، تر دی چه بی وقوف خلق د دی په رونق او بښاست باندی مین او مفتون شی، او اصلی حقیقت بیخی هیر کړی. لیکن د هغه د زرغونتیا، بښاست، زینت د څو ورځو له مخې دی چه ډیر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږی حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انسانی حیات منطبق کړی دی. یعنی د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوی عالمه) راځی. او په خاورین کالبوت کښی ننوځی او هلته قوت مومی او د دغو دواړو گډون څخه آدمی په وجود راځی. بیا په انسانی او حیوانی دواړو کارونو کښی مشغولیږی. کله چه پر هر هنر او کار کښی پوره شو، او د دی د متعلقینو اطمینان او اعتماد پری پیدا شو ناخاپه مرگی ورسپړی، چه هغه دغه گردی(تولی) روغی جوړی کړی لوبی پای (انجام) ته رسوی. او ورانوی ئی بیا داسی بی نامه او بی نښانه کیږی گواکې په ځمکه کښی له سره ژوندون او ودان شوی نه ؤ.

فائده: «لیلا او نهارا»- په شپه او ورځ کښی» ئی بښای د دی لامله(له وجی) فرمایلی وی چه شپه د غفلت وقت وی او په ورځی کښی خلق عموماً وینښ وی مطلب ئی دا دی کله چه د الله تعالى حکم راورسپړی بیا که څوک وینښ وی که اوده. غافل وی که هوښیار هیڅ یو سری په هیڅ یوه حالت کښی د هغه مخه نشی نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٠﴾

او الله بولی (بندګان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دی)، او لاره ښیې هغه چاته چه اراده وفرمائی(د هدایت د ده) لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی د دنیا پر زائل او فانی ژوندون مه نازیږئ، او مه پری تیر وځئ! او د دارالسلام یعنی د جنت په لوری راشئ! پاک الله تاسی د سلامتی کور ته بولی او تر هغه ځایه پوری ئی د رسیدلو لیار هم درښوولی ده همغه کور دی چه اوسیدونکی ئی له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشانی، تکلیف، نقصان، آفت، فناء، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتی کیږی، او پرښتی پری سلام آچوی او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفی ورسپړی.

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

(شته) دپاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کری (ایمان ئی راوړی) نیکه (جزا جنت) او زیادت (له اجره هم شته)، او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت (رسوائی)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دی، هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی ښه کار کوونکو ته هلته ښه ځای (جنت) ورسیږی او له هغه څخه څه زیات هم ور په برخه کیږی یعنی د الله تعالیٰ رضاء او د ده لقاء (دیدار، رزقنا الله تعالیٰ) د «زیادت» تفسیر په لقاء الله سره په څو صحیحه و احادیثو کښی وارد شوی دی. او له دیرو صحابه و او تابعینو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین څخه منقول دی حضرت صهیب رضی الله عنه وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او وی فرمایل: کله چه گرد(تول) جنتیان په جنت او تول دوزخیان په دوزخ کښی داخل شی، نو یو غږ کوونکی به غږ وکړی: «ای جنتیانو ستاسی دپاره د الله تعالیٰ یوه وعده باقی ده چه هغه اوس پوره کیدونکی ده.» جنتیان به وائی چه «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنگه نه ده درنه کړی؟ آیا زمونږ مخونه ئی سپین او نورانی نه دی کړی؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلی(بچ کړی)؟ او جنت غوندی یو لوی مقام ته ئی نه یو داخل کړی؟» (بلکه دغه گرد(تول) شیان شوی دی. او هیڅ یو ئی نه دی باقی) دلته د دوی له منځه به پرده لری کړه شی او جنتیان به د الله تعالیٰ په لوری نظر وکړی نو قسم په الله دی چه د الله تعالیٰ له هر قسم ورکړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالیٰ د لقاء دولت به زیات محبوب او مطلوب وی. او د دی په اندازه به بل هیڅ شی د دوی په سترگو کښی ښه نه ورځی او د دوی سترگی به نه یخوی او نه ئی رنوی پاک الله مو دی خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزی کړی او سترگی مو دی روڼی او زړونه مو دی پری خوښ کړی آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ﴾ الآية - او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت رسوائی، دغه محسنان صاحبان د جنت دی هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی) یعنی د عرصات په محشر کښی همغسې چه د فجارو کفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خواری او رسوائی ښی او آثار به ښکاری، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څیری ډیری نورانی، ښایسته او رونقداری وی. او بیخی د ملاحت او صباحت څخه به ډکی وی.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ
 مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا
 مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٥﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پتوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذاب د) الله هیڅ ساتونکی گواکی پت کړی شوی دی مخونه د دوی په قطعو (توتو) د شپې سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیثان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی په دغه دوزخ کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لږه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی بښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.
 ﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پتوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی څیری به دومره توره تیاره وی گواکی د توری تیاری شپې توروالی د دوی په مخونو باندی لگیدلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ
 فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق تول بیا به ووايو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (تینگ ودریږئ) په ځایونو خپلو کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله حُامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصاریٰ و په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» و، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی و. یا اصنام او اوټان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو گردو(تولو) ته به پخپلو غایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشي.

فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ابْنَيْنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغْفِيلِينَ ﴿٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (غان غانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منځ کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی تړلی وو، هغه گرد(تول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو غنی ډیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایی چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو ډپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه و. نو په حقیقت کښی هغه بندگی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه گانه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی غیږی یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوبه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاقت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوای که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی العقولو مخلوقاتو له لوری وگنل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندگی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(گتۍ) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿قَالُوا اَنْطَلَقْنَا اِلٰهُ الَّذِي اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ﴾ جزء د حم السجده ۲۱ آیه (۳) رکوع).

هٰذَا لَكَ تَبْلُوْا كُلَّ نَفْسٍ مَّا اسْلَفَتْ وَرُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ

مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

په دغه ځای کښی به ښکاره ومومی (او وځکی) هر یو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئی لیږلی دی او بیرته به بوتله شی دوی الله ته چه مولی د دوی د حق (او واقعی واکدار د دوی دی) او ورک به شی له دوی نه هغه دروغ چه د دوی چه جوړول به ئی (له شفاعت د بتانو)

تفسیر: یعنی گرد(تول) دروغ او بی‌اصله توهمات به بیخی له منځه ورک شی. او هر څوک به په رأی‌العین گوری چه پرته(علاوه) له هغه حقیقی مالک څخه د بل په لوری د رجوع کولو ځای نشته، او د هر یوه سری به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندی علم ورسیږی، چه هغه څومره وزن او اندازه لری.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَبْلُغُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ فَيَقُولُوا لِلَّهِ قُلُّ أَلَا تَتَّقُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک رزق روزی درکوی تاسی ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکې (په نباتاتو) بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د (پیدا کولو د) غوړونو او د سترگو او څوک دی چه راویاسی ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کنیت) له مری (لکه هګی، کافر، جاهل، دانه)؟ او راویاسی مری (لکه نطفه) له ژوندی (لکه حیوان)؟ او څوک دی هغه چه تلپیر کوی (د هر کار په منځ د خلقو کښی)؟، نو ژر به ووائی دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) نو آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله).

تفسیر: د آسمان له لوری باران، او د لمر حرارت او رڼا(رنرا) او نور رارسیږی، او د ځمکې مواد له هغو سره گډیږی، او په دغو وسائلو سره د انسان روزی او رزق ورهیا کیږی. (بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د پیدا کولو د غوړونو او د سترگو؟) یعنی په داسی عجیبه او غریبه محیرالعقوله طریقه سره کوم ذات ستاسی غوړونه او سترگی پیدا کړی دی، بیا ئی د دوی د

حفاظت سامان پیدا کړی دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو گردو(تولو) انسانی قواو حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.

(او څوک دی چه راویاسی ژوندی لکه بچی، مؤمن، عالم، کهنه (فصل) له مری لکه هگی، کافر، جاهل، دانه، او راویاسی مری لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی ځنی حیوان بیا له حیوان ځنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی دول(طریقه) سره د هغه سری یا قوم ځنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامل(له وجی) موت طاری کوی. (او څوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منځ د خلقو کښی) یعنی د دنیا د گردو(تولو) کارونو تدبیر او انتظام څوک کوی؟ (په جواب کښی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الصُّلْهُ فَأَنْتُمْ تُصِرُّونَ ﴿٣٧﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مگر گمراهی نو کوم خوا ته گرځولی شی تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالی څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله گڼئ، بیا نو ولی نه ویریئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود گرځوئ؟ ښائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق الكل مالک الملک رب مطلق او علی الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پرېښودل او دروغو پسې سرگردانه گرځیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٨﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او دوب دی په کفر کښی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ په ازل كېښى د دغو متمردينو او سركيانو په قسمت كېښى ايمان نه دى ليكلى، چه د دوى د ايمان د نه ليكلو سبب د الله تعالىٰ په علم كېښى د هغو سركيښى او نافرمانى ده. په دى شان د الله تعالىٰ ښكلى خبره پر دوى د فسق او نافرمانى لامل(له وجې) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَّبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلْ اللَّهُ
يَّبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتُمْ تُؤْفَكُونَ ﴿١٧﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوك چه پيدا كړى دى خلق په اول كېښى بيا ژوندى كړى دوى (پس له مرگه) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله اول پيدا كوى خلق بيا ژوندى كوى ئى (بعدالموت) نو كوم لورى ته آډول كيږئ تاسى (له سمى لارى، چپى ته؟).

تفسير: تر دى ځايه پورى د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذكر دى يعنى كله مو چه اعتراف وكړ چه د ځمكى او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حيات او د گردو(تولو) پيدا كوونكى او اداره كوونكى هم دغه پاك الله دى، نو ظاهر دى چه د مخلوقاتو بيا پيدا كول او وروسته له مرگه بيا ژوندى كول او د دوى اعاده هم د همغه فعل كيدى شى بيا د انبياؤ عليهم السلام په ژبو كله چه دوى په خپله د هغه د اعاده كولو خبر ورکوى د هغه په تسليم كېښى څه غږ شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لورى كومى خوا ته تاسى درومئ؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَّهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلْ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَّهْدِي
إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٢٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوك چه لاره ښيي حق ته؟، (بيا هم) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله لاره ښيي حق ته، آيا نو هغه څوك چه لاره ښيي حق ته دير لايق دى د دى

چه متابعت نئی و کبری شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مگر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنگه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کېنې د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. یعنی همغسې چه رومېنې پیدا کوونکې او وروستنې ژوندی کوونکې همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندگانو د «معاد» صحیح او رښتیا لار ښوونکې دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کېنې لوی دی که ووړکی. گرد(تول) د ده لارښوونې ته محتاج دی. د ده پر هدایت او لار ښوونه باندې ښائی چه گرد(تول) لار شی. مسکین بت په څه حساب کېنې دی چه چاته لار ښوونه وکړی. یا دی پخپله بی د بل چا له هدایته او مرستې(مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندگانو په حق کېنې د قبول قابله او وړ نه ده چه گوندی الله تعالی بی واسطې د هغو لار ښوونه کړی وی. بیا دا څومره بی انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پریردی او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسی لویږی او د هم دوی اسره او هیله(امید) ونیسی یا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادریانو او نورو په خولو او ښوونو د رنلو په شان تګ کوی او در کرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه غلورم «یهدی» په اصل کېنې «یهدی» ؤ. بیا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کېنې مدغم شو او «ه» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنین رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٧﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مگر د (فاسد اټکل) گمان، بیشکه گمان (اټکل) نه بی پروا کوی (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بیشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (نئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسیر: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معبد» او «هادی» همغه الله تعالی دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کوونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کېنې کوم دلیل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پریردی او د گمراهی او ضلالت په کوهی کېنې ځانونه اچوی، رښتیا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چټی(بیکاره) او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کېنې څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٥﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحتہ، بلاغتہ او اعجازہ) چه په دروغو جوړ کړ شی غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی ئی فرمایلی ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار رانیږی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښی هغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هو! زموږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راغرگندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسوا الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئی نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالی نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیولی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښی ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الهی ټوب له دی نه ظاهر دی چه د گردو(ټولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانونکی دی د هر هغه څیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه نشته هیڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانبہ د پروردگار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالی احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښی په نهایت اجمالی ډول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئی بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه كتاب كښي هيڅ يوه عاقل او پوه ته د شك او شېبې هيڅ ځاى او گنجايش نه دى پاتى او دغسى جامع، بليغ او ډك له حكمته او بلاغت او مشعشع او د صداقت او حقانيت له رڼا(رنرا) څخه ډك يواځي هم دغه د رب العالمين كلام كيدى شي او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آیا وائی دوی چه (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه، (قرآن)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نو راوړی یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښي) او راوبولی تاسی هغه څوک چه ستاسی له لاسه کیږي (دی معارضی ته دپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یی تاسی صادقان (رشتینی په دغه دعوی د افتراء کښي).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وی. نو تاسی هم چه ما غوندی بشر یی کرد(تول) سره راټول شی او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکی او لوستونکی او امیان سره راغونډ شی، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندی راوړاندی کړی، نو وپوهیږئ چه قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی. چه د هغه مثال نور خلق جوړولی شی. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوری کوم مخلوق داسی حوصله وکړی شی. قرآن کریم خو هغه کتاب دی چه پکښي تهذیب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سیاست، معرفت، روحانیت، تزکیة النفوس، تنویرالقلوب، الغرض د وصول الی الله لاری او د خلق الله د تنظیم او رفاهیت د چارو هغه کرد(تول) قوانین او اصول شته چه په هغو د عالم د تخلیق غرض تکمیل او پوره کیږی او د هغه په ترتیب او تدوین کښي د یوه امی قوم د یوه امی فرد ځنی هیڅکله داسی امید نشی کیدی بیا د دغه کردو(تولو) علومو او هدیاتو تکفل سره، د دی کتاب غلغله آچوونکی فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکی) طرز بیان د سیند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانی، او د اسالیب الکلام تفتن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهی توب شان او شوکت، دا کرد(تول) داسی شیان دی چه هغو په ډیر زور او شور او لود غږ سره کرد(تول) جهان ته د مقابلی اعلان ورکړ له هغه وخته راهیسی چه د لوی قرآن جهان بنائسته کوونکی جمال د غیب له مخی نقاب لری کړ او د آدم اولاد ئی له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسې همغه دعوی ده چه زه د الله قدوس کلام یم او همغسی چه د الله تعالی د ځمکی په شان بله ځمکه او د الله تعالی د لمر په شان بل لمر او د الله تعالی د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه کرد(تول) جهان عاجز او حیران دی همغسی د الله تعالی د قرآن په

شان د بل بيان د اتیان غځه هم ټول جهان عاجز او حيران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوي، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوي او د مقابلي او مناقشي په جوش کښي به خپل ځانونه په مرگ کښي غورځوي، او د خپلي مرستي(مدد) لپاره د دنیا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوي، مگر هیڅ یوه حيله (مکر) ، هیڅ یو تدبیر او هیڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښي نه چلېږي. او خوشي به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښي آچوي. او متاعب پر ځانونو اخلي مگر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهي او سرگرداني، بل هیڅ شی به د دوی په برخه نه کیږي او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راډل به هم هغو ته ممکن نه وي: ﴿قُلْ لِّیْنَ اِجْتَمَعَتِ الْاِیُّ وَ لَیْسَ عَلَیَّ اَنْ یَّاْتِیَ بِشَیْءٍ هَذَا الْقُرْآنُ لَا یَاْتِیْ بِشَیْءٍ وَ لَکُمْ نَصِیْبٌ مِّنْهُ لَیَعُوْذُنَّ مِنْهَا﴾ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلي مو په هغی رسالی کښي چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوري خبری کړی دی شائقین دی هغه ووايي. (بیا دوی یو سورت هم را نه وړ نو الله فرمائي)

بَلْ كَذَّبُوا بِآلَمِ يَحْيَطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِيَهُمْ تَأْوِيلُهُ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاءو) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وگوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاءو)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبیر له جهت دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوي چه په سره سینه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړي! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشي پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوري کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښي په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځینی له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوی. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښي دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکړی دی، د هغو وقوع تر نن پورې نه ده شوی، نو ځکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږي مگر لږ فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنگه کیدی شي؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شي نو شی دی (مگر خو د تکذیب وجه نشي کیدی).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

او ځينی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځينی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هيڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسير: یعنی وروسته له دی نه له دوی ځنی ځينی کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترگی واورئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږي (بلکه په کفر به ومري) پاک الله پر هغو گردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوي. (ځينی د دی آیت ترجمه داسی کوي: او ځينی له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لري په دی قرآن چه له جانب د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پت په زړه کښی او اظهار ئی له دیره عناده نه کوي، او ځينی نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لري په دی قرآن له دیر جهل او ناپوهی.)

وَإِنْ كَذَّبُوا فَقُلْ لِي عَمَلٌ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووايه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل ځما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بيزاره یی له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بيزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسير: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریډلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی ووايئ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مګر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهيږئ نو اوس زمونږ او ستاسی ليار سره بيله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار يئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کيږی. حضرت. شاه صاحب ليکی چه: «معاذ الله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلطه دروړسوم نو زه به ګنهګاريږم او که زه ئی په رښتيا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه ګناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کېښی ستاسی هيڅ ډول (طريقه) نقصان نه دی» (غځینی وائی چه دا آيت منسوخ دی په آيت د سيف سره).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمْعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْى وَلَوْ كَانُوا لَا يَبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾

او غځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوړونه نیسی تاته (تمسخرأ یا ظاهراً)، آیا نو ته آوړوی (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اګر که وی دوی چه هيڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او غځینی له دوی هغه دی چه ګوړی تاته (د سر په سترګو) آیا نو ته به لاره وښی (مادر زادو) ړندو ته او اګر که وی دوی چه هيڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: غځینی خلق اګر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوړی او د دوی معجزات او کمالات ګوړی، مګر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوړونو او د زړه په سترګو سره وی دا ستاسی په اختیار کېښی نه ده چه ګڼو زړونو او ګڼو غوړو ته خبره واوړوی. په دی حال کېښی چه دوی د زیات کانه توب لامله (له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق ليار وښوولی شی کله چه په دوی کېښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کېښی ليکی: «یعنی غوړونه لری او په خپلو سترګو سره په دغی توقع ګوړی چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر غځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کېښی ده غځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز (قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخى دی، نو تاسی په څه ډول (طريقه) سره دوی ته خبری آوړولی او ورښکاره کولی او حق پری قبولی شی؟»

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هیخ قدر ولیکن خلق پر نفسونو (غانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاهیو کښی په کار آچوی).

تفسیر: یعنی د هغو په زړونو کښی چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصیر دی چه په خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو سره ئی خپلی ادراکی قوی تباہ کړی دی، که نه په اصل فطرت کښی هر انسان ته الله تعالی د پوهیدلو او قبلولو استعداد بښلی دی.

وَيَوْمَ يُخْشَرُهُمْ كَأَنَّهُمْ يُلْبِثُونَ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ تَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع کړی کفار حال دا لکه چه مدار نه ؤ کړی دوی (په دنیا یا په قبر کښی) مګر په قدر د یوه ساعت له ورځی پیژنی به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کښی (په دغی ورځی کښی)، په تحقیق زیانمن شوی دی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی دی د ملاقات د الله او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو احوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ګرد(تول) عمر عیش، عشرت، آرمتیا او هوسائی (خوشالی) دومره حقیره او قلیله په نظر ورځی چه ګواکی په دنیا کښی ئی د یوه ګری څخه زیاته هستوګنه نه وی کړی، او افسوس به کوی چه ګرد(تول) عمر می څومره په فضول او بیکاره تیر شوی دی لکه چه سری یوه ګری یا دوه ګری هم داسی په چټی(بیکاره) او چپو خبرو اترو کښی تیروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د لیدلو څخه داسی خیال کوی چه ګواکی په دنیا کښی دومره زیات نه دی پاتی شوی او دغه ویروونکی وقت یو ناڅاپه رارسیدلی دی هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتی شوی یم، او دغه دی چه سم د لاسه دلته رسیدلی، او په دغو ربرو (تکلیفونو) کښی اخته شوی یم کاشکی د هغه ځای د قیام مدت می لږ څه ډیر وی. او دغی بدی ورځی ته دغسی ژر نه وی رسیدلی. ځینی مفسرین وائی چه د برزخ (قبر) هستیدلو مدت به ورته لکه یوه ګری ښکاری والله اعلم. (په دی حال کښی چه پیژنی به دوی یو تر بله سره پخپلو منځونو کښی اما دا معرفت به په وقت د خروج کښی وی له قبورو، او بیا چه له هوله د قیامته سختی پری ډیره شی نو دا تعارف به سره ورک شی، او یو له بله سره به) هیخ مدد ونه کړی شی. او نفسی نفسی غږونه به پورته

کبیری. ورور به ورور او پلار به د غوی په کار نه ورغی: ﴿فَلَا آسَافَ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ (۱۸ جزء د المؤمنون (۱۰۱) آیت (۶) رکوع) ﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُخْتِهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ رَبِّي﴾ (۳۰ جزء د عبس د سورت ۳۴ آیت) (په تحقیق زیانکاران دی هغه کسان چه نه منی ملاقات د الله تعالی یعنی منکران دی د حشر له حسابو او نه دی دوی لاره موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصدیق نی کری. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بیخی په فاندو کبني گتور دی.

وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوفِّيَنَّكَ فَلَإِنَّا مَرْجِعُهُمْ إِلَى اللَّهِ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٩﴾

او که ویشو خامخا تاته غځینی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وگوری په حیات خپل کبني) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذیب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دی بیا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذیب به تاته درویشو په آخرت کبني)

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور گرځولو کړی دی اگر که د هغو غځینی وعده تر یوه حده پوری ستاسی په موجودیت پوره درېښولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفریت یا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کبني د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه یقینی دی چه هغه گرد(تول) پوره کیدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کبني سزا ورنه کړه شی نو په آخرت کبني به وررسيږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تنبیدلی شی او د گردو(تولو) بیرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو گرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کبني پراته دی، حضرت شاه صاحب لیکي: «د اسلام غلبه تر یوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کبني په ظهور ورسیده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو کبني وشوی گواکی په «نتوفینک» کبني هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٠﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منع د دوی کښی په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبین هلاکيدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب کښی).

تفسير: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه رابښی چه هر جماعت او هری فرقی ته د الله تعالی پیغام رسوونکی رسول (استاخی) ورلیږلی شوی دی تر څو د الله تعالی حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هیچا ته عذاب نه ورکاوه کیږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مگر په دنیا کښی هغو ته سزا وروسته د رسول د رسیدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالی له لوری ظلم، تیری او بیانصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آږولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فیصله واوروی په قیامت کښی سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کیږی، او د دوی د هر فرد بیل بیل جرمونه توضیح کیږی او شاهدان تیریږی، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کیږی، او د دوی د بیاناتو د آوریډلو څخه وروسته به په ډیر ښه انصاف سره فیصله صادرېږی: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَ بِالْبَشِيرِ وَالشَّهَادَةِ أُولَئِكَ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ الَّتِي كَانَتْ تُرْسًا لَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ (۲۴) جزء الزمر (۶۹) آیت (۷) رکوع مجاهد او نورو دغه آیت د قیامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۰﴾

او وائی دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که یغ تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښی نو رائی ولی)

تفسير: یعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ویرول چه کیږی دغه بیخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتینی ئی نو ولی هغه عذاب نه راولی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ
إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده!) نه یم مالک دپاره د غحان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعي مگر د هغې (نفعي او ضرر) چه اراده وفرمائي الله،
لپاره د هر امت يوه نيته ده (د هلاک)، کله چه راشي هغه اجل (نيته د
مرگ) د دوی نو نه به وروستی کيږي دوی (د دغی نيتی خپلی) يو ساعت
(يوه گڼی) او نه ډومبی کيږي دوی (پری)

تفسير: يعنی د عذابونو او نورو درلپړل د الله تعالیٰ کار دی، او هغه غما په قبضه او اختيار
کښي نه دی. زه خو د خپلې نفعي او نقصان يواځي دومره مالک یم چه هومره د الله تعالیٰ اراده
او رضاء وی نو بيا پر نورو د نيکي يا د بدی د وارد کولو مستقل اختيار ماته له کومه شو؟ د
هر قوم لپاره يو مدت او ميعاد د الله تعالیٰ په علم کښي مقرر دی، کله چه هغه ميعاد پوره شی،
نو هغه وقت به ورسپړي د بنو د يوه رپ په اندازه تخلف پکښي نه کيږي، الغرض د عذاب د ژر
غوښتلو څخه تاسی ته هيڅ يوه فائده په لاس نه درځي هغه وقت چه د الله تعالیٰ په علم کښي
غوته او تاكلي (مقرر) او معين شوی دی، هغه يوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کيږي او پوره په
همغه وقت کښي رسيدونکی او ورځکيدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿فَلَا يَسْتَجِزُونَ﴾ او
﴿وَلَا يَنْفَعِيهِمْ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معين وقت کښي راتلل مقرر او معين او
غوته شوی دی په کنایه کښي د تقدم او تاخر حقیقت ته نفياً يا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه
وی. فتنه به

قُلْ ارْءَيْكُمْ اِنْ اَسْكُمْ عَذَابَهُ بَيِّنَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ٥١

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وينئ تاسی (يعنی خبر را کړئ ماته) که
راشي تاسو ته عذاب د الله د شپي يا د ورځي نو څه به وی هغه (عذاب) چه
په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړي پخوا
له هغه څخه مجرمان (گنهکاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی
په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسير: يعنی که د شپي اوده وی، يا د ورځي کله چه په دنيوی کارونو کښي لگيا وی، که يو
ناڅاپه د الله تعالیٰ عذاب ئی ونيسي نو که مجرم په دغه صورت کښي جلتی هم وکړي نو څرنگه
به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشي ژغورلی (بچ کولی) نو بيا
د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده ورسپړي؟ شيخ الهند رحمه الله عليه د ﴿مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ
الْمُجْرِمُونَ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. ليکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسی لیکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کښی کومه د خوښی داسی خبره او د خوند واقع ده؟ چه د هغی په وسیله مجرمین د هغی مطالبه په جلتی او تلوار سره وکړی، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسی خوفناک شی په مطالبه کښی څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا ؤ چه هغه د راتلونکی سزا له تصویره لرزیدی او د ویری لامله(له وجی) مړ کیدی (البحر المحيط).

اَتَمَرًا مَاقَعَمَنْتُمْ بِهِ النَّارَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿۵۱﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کښی متیقن کیدل نو فائده ئی ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئی کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئی یقین راشی نو څه فائده به ور ورسپړی په دغه وقت کښی به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیدری چه ښه اوس خو تاسی قائلان شوی، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت ؤ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به در ونه رسیږی.

﴿فَلَنَارًا آوَا بَاسًا قَالُوا مَا يَأْمُرُكُمْ بِذَلِكَ يَنْفَعُكُمْ إِنَّا نَحْنُ الْآوَا بَاسًا سَنَتِ اللَّهُ إِلَيْنِ قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَيْرُهَا لَكَ الْكَفُورُونَ﴾ (۲۴) جزء د المؤمن (۸۴-۸۵) آیت (۹) رکوع).

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۵۲﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی وشکئ عذاب (دائم) د همیشګی، آیا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسی چه کول به مو (یا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغی چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسیر: هغه کفر او شرک او تکذیب مو چه کولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وغځو! دغه به په قیامت کښی وویل شی.

وَيَسْتَبِشُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قَوْلُ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٧﴾

او پوښتنه کوی له تا نه چه آیا حق دی دا (قرآن یا دعوی د نبوت یا عذاب؟ که مسخری کوی؟)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! قسم دی وی زما په رب خپل چه بیشکه دغه خامخا حق دی، او نه یی تاسی عاجز وونکی (د الله چه له عذابه ئی ځان خلاص کړی).

تفسیر: یعنی د غفلت په نشه کښی بی سده شوی په تعجب سره پوښتنه کوی چه آیا دغه خبره رښتیا ده چه مونږ وروسته له مرگه بیا ژوندی کیږو؟ او د دائمی عذاب خوند به وغځو؟ آیا په رښتیا سره وروسته له بخرکی بخرکی کیدلو او له خاورو سره گډیدلو به بیا له نوی سره ژوندی کیږو. (ای محمده!) تاسو وفرمایید دوی ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پېښه خو هر ورو (خامخا) بالیقین کیدونکی ده ستاسی گډ کیدل په خاورو کښی او بخرکی بخرکی کیدل الله تعالی له دغه څخه نه شی عاجزولی چه د پخوا په شان بیا تاسی همغسی پیدا کړی او د شرارتونو خوند مو دروغځوی. ممکن نه دی چه تاسی د ده د قبضی څخه بهر لاړ شی یا چیرته په تیښته سره وتښتی، او (معاذ الله) پاک الله عاجز کړی شی.

تنبيه: د دی آیت سره مشابه دوه نور آیتونه په پاک قرآن کښی شته یو د «سبا» په سورت کښی ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ دوه د «تغابن» په سورت کښی ﴿رَعِمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُغْفَرُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَنَّ لَهُمْ لَأُتَوِّقَ رِجْمًا عَلَيْهِمْ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه دواړه د قیامت او معاد په متعلق دی. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آیت حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه د معاد په متعلق ایښی دی.

وَلَوْ أَنَّ لِلْكَافِرِينَ نَفْسٌ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرَوْا النَّدَاةَ
لِتَأْرَاوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او که بیشکه (مملوک شی) دپاره د هر نفس چه ظلم ئی کړی وی (پخپل ځان باندی په کفر او شرک سره) هغه چه دی په ځمکه کښی نو خامخا به فدیہ ورکړی دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او ویه مومی دوی (په زړونو خپلو کښی (په ترک د ایمان) پشیمانی کله چه ووینی دوی عذاب او

فیصله به وکره شی په منع د دوی (یعنی د خلانقو) کښی په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکې د مخ گردۍ(تولی) خزانی د ده په قبضه کښی وی، نو کونښن به وکړی چه هغه تول ورکړی او د الله تعالی له عذابہ ځان وژغوری(بچ کړی) (کله چه دوی لره مالکیت د «ما فی الارض» نشته، نو فدیہ ورکول هم نشته او له عذابہ هم نجات نه مومی. او ښکاره به کړی دوی پښیمانی یا پته به ئی کړی او وبه مومی دوی په زړونو خپلو کښی پښیمانی په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومی دوی په زړونو خپلو کښی درد او پښیمانی او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښیمانی خبر نشی مگر بالآخر بی اختیاره به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښی به ووائی: ﴿يَحْسَبُونَ عَلٰی مَا قَرَّبْتُ فِيْ جَنِّبِ اللّٰهِ﴾ او ﴿يُوَلِّكَاۤنَا۟ ذٰلِكَ فَاِنْ عَقَلُوْا مِنْ هٰذَا﴾

اَلَا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْاَرٰنَّ وَعَدَ اللّٰهُ حَقًّا وَلٰكِنْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږی (پری)

تفسیر: یعنی په گرد(تول) جهان کښی یواځی د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراءت کیږی او هیڅ یو مجرم به تری ونشی تښتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالی له چا فدیہ قبلوی ځکه چه دی غنی او بی پروا دی له هر چا او هر څیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږی په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راځی همغه وائی، او د چټی(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسی او هر څه ئی چه په زړه گرځی، او له خولی ئی وځی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥١﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیږئ
(به قیامت کښی لپاره د جزا)

تفسير: كله چه ژوندی كول او مړه كول د الله تعالىٰ فعل او كار دی، نو د دوهم ځلی ژوندی كول به ورته څه اشكال وی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي
الْصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾

ای خالقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانیه د رب ستاسی او شفاء (دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو) چه دی په سینو (د خلقو کښی د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر بدغه گرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصولی الله او د الله تعالی د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالی د رحمت وړ(لائق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښی د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سړی چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو گردو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

- (۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظه» په لفظ کښی اشاره ده
- (۲) خپل باطن د فاسده و عقائدو او ردیه و ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه

مفهوم پوری.

(۳) خپل نفس په حقه د عقائدو او فاضله د اخلاقو سره نښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(۴) د ظاهر او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالی د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زموږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو واړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کېږی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۸﴾

ووايه (ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسع) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دین) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دی خوشحاله شی مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) دیر غوره دی له هغو مالونو چه جمع کوی (ئی) دوی.

تفسیر: یعنی ووايه ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسع په هغه فضل د الله تعالی سره چه په تاسی دی چه هغه قرآن کریم یا معرفه یا خلود دی یا لقاء او رضاء د الله تعالی ده او په رحمت او مهربانی د الله تعالی سره چه پر تاسی دی، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دی پس په دی رالیریلی شوی ښائی چه خوشاله دی شی دوی ځکه چه دا مذکور دیر غوره دی له هغو فانیه و اموالو څخه چه جمع کوی ئی دوی ځکه چه دنیوی مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښیدل هم محمود دی او هم مذموم. پر کوم نعمت له دی حیثیته خوښیدل چه د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ئی ومومی محمود دی. لکه چه دلته فرمائی ﴿فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ او پر دنیوی خطامو او اموالو خوښیدل او پری تفخر او ځان لویول خصوصاً دغسی خیال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لیاقت راحصل شوی دی دیر بد او مذموم دی قارون د خپل مال او دولت په نسبت ویلی و ﴿إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عَنِّي﴾ د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿لَا تَقْرَأُكَ اللَّهُ لِحُبِّ الْفَرَجَيْنِ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾

الآیه - (نو باندې ده چه خوشاله دی شی مؤمنان په دی ځکه چه

دغه مذکوره شیان چه قرآن عظیم الشان او اسلام او نور مقدسات دی دیر غوره او خیر دی له هغو اموالو چه دوی ئی ټولوی) یعنی اصلی څیز د الله تعالی فضل او رحمت دی. ښائی چه تل هغه ولتوی، مال او دولت جاه او حشم او نور گردد(ټول) د هغه په مقابل کښی هیڅ دی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿۳۹﴾

ووايه آيا وینی تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته د) هغه څیز چه نازل کړی دی الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو مگرغولی دی تاسی له دغه رزق څخه (ځینی) حرام او (ځینی) حلال، ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا الله اذن کړی دی تاسی ته (په دغه تحلیل او تحریم کښی نه) بلکه په الله پوری دروغ

ترئ تاسی (له ځانه).

تفسير: يعنی پاک قرآن چه د نصيحت، شفاء او هدايت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لایق دی. د الله تعالی د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تمیز په هم دغه سره کیدی شی، دغه بابیزه (خوشی) خبری او واهیات دی چه الله تعالی ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پیدا کړی ده، بیا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهوؤ چه په هغو کښی یو شی حلال او بل شی حرام دروی. آیا تاسی د دی خبری څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله ځانه د تحلیلولو او تحریمولو په نسبت فیصلی کوئ؟ آیا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شی چه الله تعالی داسی حکم مونږ ته راکړی دی؟ یا هم داسی له خپله ځانه پر الله تعالی دروغ ترئ؟ په وروستنی آیت کښی ئی په صاف ډول(طریقه) سره اشاره فرمایلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علی الله بل هیڅ شی نه دی. تنبییه: د هغو شیانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تیر شوی دی.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

او څه شی دی ګمان د هغو کسانو چه له ځانه تری پر الله باندی دروغ په ورځ د قیامت کښی (چه څه به ورسره وکړی الله)، بیشکه الله خامخا څښتن (ځاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسولو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذاب)، ولیکن اکثره خلق نه ویاسی شکر (په دغو نعماو)

تفسير: يعنی دا خلق د قیامت په نسبت څه خیال کوی؟ چه له دوی سره به څه قسم معامله کیږی په سختی سره به ونیول شی؟ که ورو به خوشی کړل شی؟ عذاب او ریر(تکلیف) نه به وګالی(برداشت کړی)؟ که نه؟ په څه څه خیالاتو کښی دوب تللی دی؟ ښائی چه دوی دغه خبره ښه په یاد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کیږی، هغه خامخا دوی ته رسیدونکی ده او له سره هغه بیرته کیدونکی نه ده (بیشکه چه الله تعالی خامخا څښتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذابونو ولیکن زیات د خلانغو نه ویاسی شکر په دغو نعماو او له زړه ایمان نه راوړی). يعنی الله تعالی پخپل فضل سره خلقو ته په دنیا کښی ډیر مهلت ورکوی. او له ډیرو تقصیراتو څخه ئی تیریږی. لیکن ډیر خلق د الله تعالی د دغه اغماض او تلطیف په مقابل کښی د شکر ایستلو او متنبه کیدلو په ځای لا زیات زړور(دلیر)

او بی خوفه کیبری بالاخر دوی بیخی د سزا ورکولو و(لائق) او مستحق گرځی.
پاک الله دیر له هر چا سره الطاف او مواساء کری

که له حله بنده تیر شی نو ئی خوار سپک رسوا کری.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالٍ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑪

او نه ئی ته (مشغول) په کوم کار کښی (له خپلو کارونو) او نه لولی ته
(هیڅ آیت، سورت) له دی نه (یعنی) له قرآنه او نه کوئی (ای انسانانو کوم
کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسی شاهدان (ساتونکی) کله چه
مصرف (بوخت) اوسپړئ تاسی په هغه کښی! او نه غائب کیږی له ربه ستا
په اندازه د یوی ذری (واړه میږی یا پوتی د گرد نه) په ځمکه کښی او نه په
آسمانونو کښی او نشته ډیره وړوکی له دغی ذری څخه او نه ډیر غټ (له
دی نه) مگر (دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب واضح (ښکاره په لوح
محفوظ) کښی

تفسیر: پخوا له دی نه د قرآن کریم د اوصافو بیان ؤ چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پوری
خلیدونکی نور او رنا(رنرا) هدایت د قلوبو شفاء، عظمیٰ نعمت، کبریٰ رحمت دی. بیا ئی اشاره
وفرمایله چه د هدایت او بصیرت د دغسی صافی رنا(رنرا) څخه سترگی پټول، او د خپلو اوهامو
او خیالاتو په تیارو کښی د خلقو بی لاری تلل او پاک الله باندی افتراء ټول، او د الله تعالیٰ د
فضل او انعام بی قدری او ناشکری کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آیت کښی
دغه تنبیه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښی دی؟ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه
شان دی؟ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دی شپه او ورځ د حقیقی مالک د وفاداری او خلافتو
د همدردی د هغو عظیمو شیونو مظهر چه کیږی بالخاصه د دوی هغه امتیازی شان چی د پاک
قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښی ظاهریږی یعنی د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چه دوی
بی کوی هغه ټول به الله تعالیٰ په حضور کښی دی او خلق هغه ښی یا بدی معاملی چه کوی هغه
هم ټولی د الله تعالیٰ په حضور کښی ظاهری پرتی دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښی

لاس پوری کوی او په هغه کښی مشغول او لگیا کیږی اگر که د دوی په فکر او خیال د پاک الله فکر او تصور هم تیر نشی لیکن الله تعالی یی له ابتدا څخه تر انتها پوری گوری (فان لم تکن تراه فانه یراک) په زمکه او آسمان هر چری چه د یوی ذری په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وی هغه ټول د الله تعالی په علم محیط کښی شته او له سره تری نه غائبیږی بلکه د الله تعالی د علمه رابخته هم د ټول (ما کان وما یکون) حال په کتاب مبین یعنی لوح محفوظ کښی ثبت دی چه هغه د تدبیر په عالم کښی ښایی د الله تعالی د علم صفحه وویلی شی کله چه له الله تعالی نه هیڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پته نه ده نو د دغه مکذبینو او معاندینو معاملات او احوال څرنګه پت پاتی کیدی شی بیا د جزا د ورځی د کاروائی په نسبت څه خیال کوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښی پروت دی هلته هیڅ یو خیانت او غله نشی چلیدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کیږی هم هغسی چه د دشمنانو ټولی معاملی دده په حضور وی بالمقابل د دوستانو په ډیرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم علیم او خبریر دی اوس الله تعالی په دغه راتلونکی آیت کښی خپلو دوستانو ته دغه زیری آوری

الْاِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَآخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧﴾

واوری خبردار شی چه بیشکه دوستان د الله نیشته هیڅ قسم یره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کیږی (هیچری له فوت د کوم مامول نه)

تفسیر: ابن کثیر رحمه الله علیه د حدیثیه و روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چه اولیاءالله(د الله دوستانو) ته به په آخرت کښی د محشر د احوالو او یرو څخه هیڅ خوف او یره نه وی او نه د دنیا د پریښودلو څخه دوی خفه کیږی ځنی مفسرینو دغه آیت عام ایښی دی یعنی په هغو به د اندیښنی او د پریشانی او د حوادثو وقوع په دنیا کښی او نه په آخرت کښی وی او نه د کوم مصلوب فوتیدلو څخه به مغمو او متاثر کیږی ځواکی د خوږه د الله خوف یا له غمه د آخرت د غم نفی مراده نه ده بلکه په دنیا کښی د دنیاوی خوف او غم نفی مراده ده چه د هغی احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کیدی شی چه هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پېښیږی او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لری او د ټولو تکوینیه و واقعاتو په نسبت داسی اعتقاد لری چه هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبنی وی نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه رسوی زما په نزد «لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» مطلب دی داسی واخیست شی چه په اولیاءالله هیڅ یو خوفناک شی(هلاکت یا معتبه نقصان) په دنیا او آخرت کښی واقع کیدونکی نه دی فرض یی کړئ که په دنیا کښی صورتاً کوم نقصان هم ورپیښ شی مګر څرنګه چه د نتیجی له مخی هغه د ده په

حق کبئی د عظیمی نفعی ذریعه گرخی نو ځکه هغه ته معتبه نقصان نشی وئیلی پاتی شو د کوم دنیاوی یا اخروی وجوهو له امله(وجی) دوی ته په کوم وخت د خوف او یری لاحق کیدل نو هغه به ددی آیت د تقریره سره څه منافات نه لری ځکه چه دا آیت یواځی دغه خبر راگری دی چی په دوی به کوم خوفناک شی نه لویږی دا بی نه دی وئیلی چه هغو ته به په هیڅ وخت کبئی خوف او یره نه لاحقه کیږی. ښائی د لایحزون په مناسب د لا یخافون نه فرمایل او د لا خوف علیهم تعبیر په اختیارولو کبئی هم دغه نقطه وی باقی د لایحزون تعلق زما په خیال د مستقبل سره دی یعنی د مرگ په وخت کبئی او د مرگ څخه وروستو به دوی نه غمجن کیږی لکه چه فرمایلی دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَأْذَنُوا تَزُولُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَذُكُّوا عَنْ عَدْوَنَ﴾ ۲۴ جزء د حم السجده ۳۰ آیت ۴ رکوع او فرمایلی دی ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء ۱۰۳ آیت ۷ رکوع والله تعالی اعلم بمراده .

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۱۲﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دی چه ایمان لری او وی دوی چه ځان ساتی (له معاصیو او یریري له الله نه)

تفسیر: دا د اولیاء الله تعریف فرمائی یعنی متقی مومن د الله تعالی ولی دی پخوا له دی نه په څو ځایونو کبئی معلوم شوی دی چه د ایمان او تقوی دیر مدارج دی نو د ایمان او تقوی هره درجه چه په هر چا کبئی موجوده وی په هغی درجی به د ولایت یوه برخه ورثابتیږی مثلاً لس شل او سل روپی هم مال دی او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، یو لک، یو ملیون هم مال دی لیکن په عام عرف کبئی د لس او شل او سل روپی لرونکی مالک ته شته من او مالدار نه وئیل کیږی تر څو چی معتبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وی هم داسی وپوهیږی چه ایمان او تقوی هم په هره مرتبه کبئی چه وی هغه د ولایت یوه شعبه ده او په دی حیثیت ټولو مومنانو ته فی الجمله ولی وئیل کیدی شی لیکن په عرف کبئی ولی هغه ته وئیلی شی چه پکبئی د ایمان او تقوی یوه خاصه درجه وموندلی شی په حدیثو کبئی د ولایت څه علامات او آثار ذکر شوی دی مثلاً د هغو د لیدلو څخه د پاک الله ذکر په یاد راشی یا له خلق الله سره به دوی بی لوټه محبت او مینه ولری عارفینو هر یو سم د خپله مذاقه سره د ولی تعریفونه کړی دی چه د هغو د تفصیل لیکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښی او په آخرت کښی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښی خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښی په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرگ او په آخرت کښی چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښی دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هوا) اولیاؤ ته په دنیا کښی څو ډوله(قسمه) بشارات دی مثلاً حق تعالی هغو ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیری ورکری دی یا به پرېښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿وَأَنذَرُوا بِالْحَبْلِ وَالْأَنفِ كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (۲۴ جزء د خم السجده (۳۰) آیه (۴) رکوع) یا به ډیر رښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالی نور بندگان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شپږ څلویښتمی اجزاؤ څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښی د الله تعالی له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښی، او کله له خواصو څنی تجاوز کوی په عوامو کښی هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مګر په اکثریه ژ روایاتو کښی د ﴿لَهُمُ الْبَشَرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه ژ روایاؤ سره کړی شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کښی منصوص دی. ﴿يُنَزِّلُ الْيَوْمَ جِبَّتَ جَبْرِ مِنْ تَحْتِ الْأَنْهَارِ﴾ او په حدیث کښی هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالی خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارات ئی چه راکړی دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٤﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او داروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسير: له پاسه د مكذبنو اعداؤ ذكر كیده بالمقابل ئی د مصدقینو احباؤ تذکره فرمائی او د دوی د دواړو دارینو د محفوظیت بشارت آوری. په دغی سلسلی کښی رسول الله ته هم تسلی ورکوی، چه تاسی د احمقانو او شیرانو له خبرو څخه مه خفه کیئ! گرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائید سره حق غالب او منصور او مخالفین به ذلیل او رسوا کړی، الله جل وعلیٰ شانه د دوی خبری ښی آوری او په گردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

الْاِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَاءُ اِنْ يَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٦٧﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی (لکه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او نه کوی متابعت هغه کسان چه بولی (عبادت کوی) دوی غیر الله د هغو شریکه نو (چه په واقع کښی شریکان نه دی له الله سره)، متابعت نه کوی دوی د (هیڅ شی) مگر د گمان (خپل چه دا بتان شریکان دی د الله) او نه دی دوی مگر دروغ وائی (اتکلونه چلوی په دی نسبت د شرک کښی).

تفسير: یعنی په گردو(تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد احد الله سلطنت دی. گرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی د خدائی حصه دار گرځول. یواځی په توره تیاره کښی غشی وهل او واهی، تباهی خیالات دی د دوی په لاسونو کښی نه کوم حقیقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کښی خپل سرونه او پښی ژوبلوی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُوْنَ ﴿٦٨﴾

الله همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته شپه (تیاره) دپاره د دی چه

آرام شیع تاسی په دی کښی او (مگرغولی ئی ده) ورغ ښوونکی (روښانه)،
بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او
وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوړونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورغی او د نور او ظلمت پیدا کونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د
مگردو(تولو) متقابلو اشیاء خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په
دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه
ورغ راولی او د لمر په رڼا(رنرا) کښی گرد(تول) هغه شیان صاف په نظر راځی چه د شپې په
تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه
وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا(رنرا) وځلیری چه خلقو ته د وصولالی الله پوره سمه لیاره ښوونکی
دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا اٰتَقُولُوْنَ عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۹۸﴾

وائی کفار نیولی دی الله ولد (غوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی)
پاک دی الله (په پاکي)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر
هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښی دی
(سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ
برهان حجت سند په دی (چه الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایی تاسی پر
الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله
تعالی غوی تاکلی (مقرر کری) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی
ډول(طریقه) «مسیح» معاذ الله صلیبی غوی وگنی، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او
کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزه دی. که له غوی څخه مراد
متبنی وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وگرغوی؟ آیا معاذ الله
له ده سره د اولاد حسرت او د غوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له
دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا
دا چه د زوروتوب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی
خو له دغو مگردو(تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

غای کهنی ده ته محتاج دی. دی به غوی، لمسی، متبني (غوی نیوی) او نورو ته غرنګه احتیاج او اړتیا (مجبوری) ولری. گرد (تول) شیان د الله تعالی مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کښی د داسی نسبی علائقو گنجایش او ځانیدل له کومه کیږی؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالی په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُنِزِّيهِمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله ځانه تری پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذابو او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کښی بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرګه) بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی پر الله تعالی دروغ تړونکی اگر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کښی مزی کوی او بالاخر ئی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کښی د نهایت سخت عذاب خوند وڅکی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي بآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تَنْظُرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کښی) او پند درکول زما (تاسی ته) په آیتونو د الله (او بی موجه می آزاروئ) نو خاص په الله باندی توکل کړی دی ما نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسی کار خپل او (راتول کړئ) شریکان خپل بیا دی نه وی کار ستاسی په تاسی باندی پټ (یعنی ټول ښکاره راپسی ملا وترئ) بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر خو خلاص شی زما دغه اقامت او ستاسی دغه محنت)

تفسیر: یعنی ای محمده اهل د مکی معظمی ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ور معلوم شی چه مکذبینو او مفتیینو ته حقیقی بری او فتحه نشی حاصلیدی او د دوی مندی او ښائست او سینگار یواځی د غو ورځو له مخی وی. او په پای (انجام) کښی په ابدی هلاک باندی منتهی کیږی د مکی معظمی هستیدونکو ته ښائی چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی خو تری عبرت حاصل کړی. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسی ملا ترلی وی او له خپلو شرکیاتو ځنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسی کیدی شی چه د نوح علیه السلام د تکذیب کونکو وشو. او هم د دی واقعی له بیانولو څخه د نبی علیه السلام تسلی ورکول دی چه تاسی د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زیات خفه او متاثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبی ته داسی حوادث ور د مخه شوی او ټولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلی ده. مگر په آخر کښی فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تبه او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسی مفصل بیان څخه ښائی دغه خبره ورزده کړی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له امی توبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکښی د یوی دقیقی له مخی هم شاگردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاڅه احوال بیان فرمانی چه ظاهراً بی له تعلیمه او طویلی استفادی هغسی وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږی چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ښوونکی دی چه د گردو(ټولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ښی د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿إِذْ قَالَ لُقُؤٰهُ﴾ الآية - کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی داسی کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسی اوردوالی د مدت د اقامت زما په تاسی کښی او دا ځکه چه نه نیم سوه کاله ښی دوی ته د دین دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ښی ډیری جفا او سختی لیدلی وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ښی درکوم تاسی ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالی په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بی موجه راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالی می توکل کړی دی په دفع د شر ستاسی کښی پس راغونډ او محکم کړئ کار خپل او راگرد (راتول) کړئ مشرکان خپل او هغه شریکان خپل چه تاسی له الله سره مقرر کړی دی یعنی ټول قوت خپل راغونډ کړئ! بیا دی نه وی دا کار ستاسی په باب زما کښی په

تاسی پت یعنی تول راپسی په ښکاره ملا وترئ! بیا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسی زه غواړی، او هیڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته!) یعنی ستاسی د خوښی او خفګان او د موافقت او مخالفت د یوی ذری په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبیاء علیهم السلام په شان زما هیله(امید) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسی زما په پوهنه او پند نه پوهیږئ، یا ئی نه منئ نو واک(اختیار) لرئ زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کښی هیڅ قصور نشم کولی. که تاسی زما دغه وضعیت بد منئ او دښمنی راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شیان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشی غورځولی هر هغه شی چه ستاسی په امکان کښی شته په ډیر شوق او مینه سره ئی پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرګی او مشوری وکړئ! او کوم تجویز پوخ یا کومه خبره غوټه کړئ! د خپل د کار ملګری، بلکه فرضی معبودان مو هم راتول کړئ او تول سره لاس او فکر یو کړئ! او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشتبه رأی قائم شئ! بیا په خپلو متفقو و طاقتونو سره هغه راجاری کړئ! او د یوی شیبی مهلت راته مه راکوئ! نو بیا وګورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښی د ګردی(تولی) دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنگه بیکاره او لتاره او څنګه ئی بشرکی په هوا الوغی؟

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ إِنَّا جَرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٧﴾

نو که وګرځیدئ تاسی (له پنده او وئی نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوری) نه دی اجر څما (په دی چه بولم تاسو ایمان ته) مګر پر الله دی او امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعنی ستاسی په مقابل کښی نه د جانی او بدنی تکالیفو څخه ویرېږمه او نه د مالی نقصان څه فکر او اندېښنه راسره شته زه د تبلیغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسی څخه نه غواړم چه دغه اندېښنه راته پیدا شی چه ستاسی په خفګان به زما تنخوا بنده شی. یا کم له کمه تاسی ته به د داسی وینا موقع په لاس درشی چه زما ګرد(تول) جداو جهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی. زما اجرت او مزدوری د هغه لوی ذات په ذمه ده چه زه ئی کار کوم. او احکام ئی په ځای راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکی یم او خپل مفوضه خدمت بی له خوفه او خطرې پای (انجام) ته رسوم، نو څرنگه ممکن دی چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (وړونه) نه راپرانېځی؟

فَكَذَّبُوهُ فَجَبَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلِيفَةً وَأَغْرَقْنَا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۱۲﴾

نو نسبت د دروغو و کمر دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښی (له غرقه) او وگرځول مونږ دوی خلیفگان (د غرق شویو په ځمکی کښی) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښی) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وگوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولویو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وگوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاو کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښی گرد(تول) مکذبین سره دوب شول یواځی نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی ځنی پاتی شو. او د دوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانُوا إِلَّا يَوْمُوهُمْ يَا كَذَّبُوا آيَاهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿۱۳﴾

بيا ليږلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ايمان ئی راوړی وی په هغو (دينه ؤ اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لگولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لگوو مونږ زړونو د تيريدونکو (له شرعی حدودو).

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام شخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهیم، شعیب او نور انبیاء علیهم السلام ئی د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره و نښو او دلانلو لیدلی ؤ، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کېږی چه دغه خلق د خپلو انبیاء د بعثت شخه پخوا وو. او د هغو شیانو په سبب چه پخوا له دی نه ئی پرله پسې د انبیاء تکذیب کړی وو بیا ئی دا توفیق ونه موند چه د نورو انبیاء چه د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو شخه وروسته پر حقائقو وپوهیږی او اسلام ومنی بلکه د هغو صحیحه ؤ اصولو تکذیب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گردو(تولو) هم د هغو د منلو شخه انکار وکړ. او همغه یوه «نه» چه یو ځلی د رومبنيو د خولی شخه وتلی وه، ممکن نه ؤ چه بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هوا» سره بدله شی. دوی هم په همنی بی ایمانی او تکذیبالحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو. هغه کسان چه د حق په تکذیب او عداوت کېږی ئی تیری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کیدی شی چه اول تکذیب کوی. بیا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دښمنی او عناد رویه ځان ته غوره کړی. تر دی ځایه پوری چه د دوی د زړونو گردی(تولی) قواوی ورانیږی. او د حق د قبول استعداد پکښی بیخی نه پاتی کیږی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٥٦﴾

بیا ولیږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) شخه موسیٰ او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسیر: یعنی جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبولولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالیٰ دلائل او نښی وکتلی شی. یا د الله تعالیٰ د رسولانو خبرو ته غاړه کیږدی: ﴿وَحَذِّرُوا إِلَيْهَا وَاسْتَغْنُوا أَلْفَهُمْ ظَلَمُوا عَلَٰؤًا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ ۱۹(جزء د النمل ۱۴ آیت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی شخه ئی دغه الفاظ وویستل: ﴿قَالَ لَوْلَا يُنَادِيكَ فِتْنًا وَكَيْدًا وَلَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ عَمْرُكَ يَخْلُقْ لَكَ آيَةً﴾ ۱۹(جزء د الشعراء ۱۸) آیت (۲) رکوع

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٧﴾

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نژده زمونږ نو وویل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کودی) دی ښکاره .

تفسیر: یعنی د «عصا» او د «یدبضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسیٰ علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د آوریډلو څخه ئی وویل چه: «دغه گرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د گردو(تولو) فوقالعاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرُهُذَٰلِكَ أَوَّلَٰ يُفْلِحُ السَّحَرُونَ ﴿٤٤﴾

وویل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آیا وایی تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نیران)

تفسیر: یعنی حق ته جادو وایی آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوگر، کودگر څرنگه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لنډو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژیرو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه منځ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رڼا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره گواهی موجوده ده، چه کودگری او شعبده بازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبی الله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بی حیائی او لیونتوب دی.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفِتْنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٤٥﴾

وویل فرعونیانو (موسیٰ ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واړوی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسیر: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنگ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومیږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کری، او په دغه ملک کښې خپله سرداری او حکومت ټینگ کری. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کری نو په یاد ئی ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ اَنْتُوْنِیْ بِحُلٍّ سِحْرِ عَلِیْمٍ ۝۹۱

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولی تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسیٰ علیه السلام د تقریر جواب ؤ یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جگړه د هغی تصفیې هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کودگران راتول کرل شی. بیا دغه کودگران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلی ننداری درښکاره کری نو گرد(تول) به سره ووینی چه تاسی نبیان یی؟ که (معاذالله) کودگران؟ نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهی کښې سړی خواړه شول او هر لوری ته نو محصلان لارل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کودگران چه هر چیری وموندل شی ژر دی راحاضر کرل شی! د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمُ مُوسٰی الْقَوٰمَ اَنْتُمْ مُّٰلِكُوْنَ ۝۹۲

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسیٰ چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یی.

تفسیر: په بل ځای کښې مذکور دی چه کودگرانو له موسیٰ علیه السلام څخه پوښتنه کری وه چه ته دی خپله ننداره پخوا راښی؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښې موسیٰ علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښې وی، رومی تاسی هغه راوښی!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او ویجاړ څرگندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰی مَا جِئْتُمْ بِهٖ السَّحَرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيَبْطِلُهٗ

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ۝۹۳

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پری او همساگانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه خیز چه راوړی دی تاسو هغه یوازی سحر دی (نه بل شی)، بیشکه چه الله ژر تباہ کوی دغه (سحر)، بیشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسیر: کودگرانو خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورځولی او په تخیل او نظربندی سره ئی لیدونکو ته داسی ورڅرگند(ښکاره) کړل چه گواکی گرد(تول) میدان له ژوندیو مارانو، منگورانو ځنی دک دی. نو موسیٰ علیه السلام وویل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدگرانو به هغه ته جادو ویل» (بلکه جادو او کودی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بیشکه چه الله تعالی ژر تباہ کوی دغه سحر او بیشکه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو) یعنی بس دی! تاسو خپل گرد(تول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوبی داسی وړانی او خرابی کړی، چه بیا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظیر او مثال او جوړه نشی جوړیدی، ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شیرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړی. یا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحْيِي اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَبَا أَمِنْ لِّمُوسَىٰ
إِلَّا ذَرِيَّةً مِّنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ
وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ لِّلْمُتَسَرِّفِينَ ﴿٨٣﴾

او (بیا ژر) رښتیا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دین دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره او اگر که ئی بد گڼی مجرمان (کافران) نو ایمان نه ؤ راوړی (رومی) په موسیٰ باندی مگر څو اولادو (علمیانو) له قومه د ده سره د ویری له فرعونو او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښویوی، او بیشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسیر: بنی اسرائیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او ربرونه(تکلیفونه)، ذلت او سپکتیا

گاللی(برداشت کولی) او د همغو رومینو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظلومو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسی علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه گرد(تول) «بنی اسرائیل» په قدرتی ډول(طریقه) سره د موسی علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گانه او د زړه له صدقه ئی موسی رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهای درجه سره کاوه مگر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو گرد(تول) به سره مسلمانپری د بنی اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. شو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسی علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو گرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نزدی په شپږو لکو بالغو نارینه و پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿عَلَّيْهِمْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ﴾ الآية - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تیر ئی د فرعون د مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ربرولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریډلو ځنی دوی ته سختی ایډاوی او ربرونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ربرو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف القلب کسان به د حق له لاری ښوئیدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زورور ؤ او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی ؤ او د ده لاسونه د کمزورانو د ربرولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَى يُقَوْمِرَانُ كُنْتُمْ اَمْنَكُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۴۶﴾

او وويل موسیٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چه آثار د خوف ښکاره شو) ای قومه غما که یی تاسی چه ایمان مو راوړی دی پر الله (چه خیر او شر او نور هر شی د ده په قدرت دی) نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که یی تاسی مسلمانان(حکم منونکی د الله)

تفسیر: یعنی د خوف او ویری هیڅ ضرورت نشته د یوه فرمان منونکی مؤمن کار دا دی چه د خپل مالک پر قوت معتمد وی. هر هغه څوک چه د پاک الله پر لامحدود قدرت او رحمت متیقن وی دی په هری معاملی کښی یقیناً په الله تعالیٰ اعتماد او توکل کوی. او د دغه اعتماد اظهار هلته کیدی شی چه بنده خپل غمان بیخی پاک الله ته وسپاری او د ده پر حکم رفتار او تگ وکړی. او په گردد(تول) جداو جهد کښی یواځی په هم ده باندی نظر ولری.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٩﴾

نو وويل دوی خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه زمونږه مه گرځوه مونږ (سبب د) فتنی (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسیر: موسیٰ علیه السلام پر نصیحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او وی ویل چه بیشکه زمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالیٰ باندی دی او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړی چه زیات له دی نه مو په عذاب نه کړی. په دغه شانی چه دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوی، او زمونږ له لاسه د دوی په مقابل کښی هیڅ شی نه وی پوره په دغه صورت کښی زمونږ دین هم په ویره او خطر کښی دی او دغه ظالمانو او نورو لیدونکو ته د داسی خبرو او لاقو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځی چه که مونږ پر حق نه وی روان، نو پر تاسی به ولی د داسی تسلط او تفوق خاوندان اوسیدو؟ او تاسی به ولی دومره ذلیل او ښکته او ناتوانان پاتی کیدئ؟ دغسی چتی(بیکاره) خیالات به دغه گمراهان لا پسی گمراه او بی لاری کوی. ګواکی له یوه حیثیته زمونږ وجود به د هغوی لپاره فتنه وګرځی.

وَيَجْتَازُ بَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٩٠﴾

او نجات راكړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم كافرانو نه.

تفسیر: یعنی د دوی له غلامی او محکومی ځنی مونږ ته نجات راكړه او د آزادی او خپلواکی

او استقلال له دولته مو ماره او خوشحال کړه!

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا
وَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٨﴾

او وحی وکړه مونږ موسی ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ (مقرر) کړئ
تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وگرځوئ
کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ (ادا کوئ) تاسی لمونځ، او
زیری ورکړه (ای موسی) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو
چه د بنی اسرائیلو قوم دی له هغوی سره گډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښی دی بیل
اوسیږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په
ظاهری دول(طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا﴾
څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسیږئ! او له دغو څخه
ځینی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون گرد(تول)
مسجدونه او معابد خراب کړی وو. هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو
مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی ځایونه د لمانځه لپاره تیار کړی چه قبلی
ته مخامخ وی. او لمونځ مه پرېږدئ چه د هغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی
﴿وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو.
(﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او زیری ورکړه ای موسی مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په
آخرت کښی په نجات او د الله تعالی په خوښی او رضا.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ

أَتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِهِ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٥٩﴾

او وویل موسیٰ (تضرعاً) ای ربه زمونېر بیشکه تا ورکړی دی دی فرعون او سردارانو د ده ته زینت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسیس کښی ای ربه زمونېر (ورکړی دی دی دوی ته دغه اموال) دپاره د دی چه گمراه کړی دوی (خلق) له لیاری ستا نه ای ربه زمونېر محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی او سختی راوله په زړونو د دوی نو ایمان نه راوړی دوی تر هغه چه وویښی دوی عذاب دردناک

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان رونق، آسایش، سینگار دی ورکړی دی مثلاً د صورت ښائست، سورلی، عمده پوښاک، اثاث‌البيت او نور او د مال او د دولت خزانې د سرو او د سپینو زرو درنګونه (کانونه) او نور دی وربښلی دی.

که په (ليضلوا) کېښي لام د تحليل دپاره ونيسو نو مطلب به ئی داسی کيږي چه په تکوينی ډول(طريقه) سره دغه سامان دغو شريرانو ته ځکه ورکړی شوی دی چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شی. او نور وگړی (خلق) هم بی لاری کړی. او په بدو کارونو کېښي ئی ولگوي. او په خلاص زړه او پرانيستلی لاس هر څه چه غواړی همغه وکړی. بيا به په آخر کېښي ورښکاره شی چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئی هيڅ نه دی په کار ورغلی کله چه د خير او شر خالق پاک الله دی. او ظاهر دی چه د الله تعالیٰ هيڅ يو کار له حکمته او مصلحته تش نه دی نو لامحال په «خلق الشر» کېښي هم د عالم د مجموعی په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وی، نو همغه حکمت شريرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کېښي هم منطبق کړئ

﴿لَا يَدْعُوا لَهُمْ دُعَاءًا مِنْ عِندِ رَبِّكَ وَإِنْ كَانَ عِندَ رَبِّكَ غُطُورٌ﴾ ١٥ جزء د سبعن الذی (٢٠) آیه (٢) رکوع

وَالْأَحْسَبِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا الْأَنْبِيَاءَ لَهْمًا خَيْرًا لِنَفْسِهِمْ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَهُمُ الْبُزْغَانُ

٤ جزء د آل عمران (١٧٨) آية (١٨) ركوع) عینو مفسرانو

په «ليضلوا» كېښی لام د «عاقبت» لپاره اخيستی دی لكه چه په «فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا» كېښی لام د «عاقبت» لپاره دی، نو په دغه وقت كېښی به ئی مطلب داسی وی چه دغه ساز او سامان ئی ځكه وركړی وو، چه په خیریه ؤ امورو كېښی ئی ولگوی. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقیقی منعم په ښه شان سره وپیژنی او د الله تعالیٰ له شكر كوونكو بندگانو ځنی شی. مگر په خلاف د هغه دوی له خپلی بدبختی د الله تعالیٰ د دغو نعمتو سره نور خلق بی لاری او گمراهان كړل او په دغه لاره كېښی په خلاص زړه او لاس داسی بی پروا لگوی. لكه چه ئی خاص هم دغه كار لپاره وركړی وی. پر دغه تفسیر هیڅ یو اشكال نه واردیږی.

کله چه موسیٰ علیه السلام تر یوی اوږدی مودی پوری هر راز (قسم) هدایت وکړه او عظیم الشانی معجزی ئی ورېنکاره کړی مگر د معاندینو جحود او عناد لا پسی زیاتیده تر دی حده پوری چه د تجربی، یا د صحبت د طول یا د الله تعالیٰ د وحی په وسیلی په پوره ډول (طریقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ایمان راوړونکي نه دی. نو دلته د دوی د هلاکت لپاره ئی دعاء وکړه خو

د دوی له پلټنې ځنې دنيا ژر پاکه شی او نور د دوی له بدې خاتمی ځنې د عبرت درس واخلي موسیٰ علیه السلام داسې ښیری وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندې داسې سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښې ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شی کړی! او فقط په هغه وقت کښې دوی ته یقین حاصل شی چه د عذابالیم ننداری پخپلو سترگو وگوری! دغه ښیری د دوی په حق کښې داسې وگنئ لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعی فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د رښتیني ایمان امید له هغو څخه نه کیده مگر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ ځنې لری کړی شی! دلته به هغه عذاب له دوی ځنې دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښیرا ئی ځکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شی. او د دوی زړونه دی سخت اوسپړی څو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شی».

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعِنَّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾

و فرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو ځنې معلومیږی چه حضرت موسیٰ علیه السلام به ښیری کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی. یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښې څه ځنډ (ایسارتیا) درښکاره شی، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښې هم داسی چه ته ئی غواړی کیلونکی دی، مگر له ویریدلو او وارخطا کیدلو ځنې هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا ۖ

حَتَّىٰ إِذَا دَرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمْنْتُ أَنَّهُ لَآ إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَءِيلَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٠﴾ أَلَّنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١١﴾

او تیر کرل مونبر بنی اسرائیل له بحرہ (د قلزم روغ رمت) نو چه پسی ورسیده
په دوی پسی فرعون او لشکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه
ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (دوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل
چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی هغه
ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاړه
ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د
پربنستی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله
پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له څو لکو بنی اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو
نو یو زورور لشکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه څو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص
نشی. کله چه بنی اسرائیل د (قلزم د بحیری) غندی(خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او
پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لشکر راته. موسیٰ علیه
السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی
خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منع کښی دوولس وچی لاری د پاک
الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد(تول) سره له بحرہ پوری وتل. د بل لوری فرعون سره
له خپلو لشکرو د «قلزم» غندو (غاړو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه
رهي(روان) کرل. کله چه گرد(تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر
منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شی، سم د لاسه د اوبو
هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد(تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر
په قعر (تل) کښی دوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس دوپیږم، نو ډیر زیات ویریده
او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه ښودی د بنی اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان»
د لفظ د آوړیدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمت می له اوبو ویاسی. دلته د پاک الله
داسی ارشاد صادر شو: ﴿أَلَّنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ﴾ الآية - یعنی تا په گرد(تول) عمر کښی
مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین الیقین سره
ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی اعتباره دی

﴿قُلْ يَكْفِيكُمْ إِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَاسًا سَدَّتْ اللَّهُ الْبَابَ قَدْ خَلَّتْ فِي عِبَادِهِ وَخَيْرُهُمْ إِلَيْكَ الْكُفْرُونَ﴾ (۲۴)

جزء د المؤمن (۸۵) آية ۹ ركوع).

ای ناپوهه! نن ژړا کړه پخپل ځان

څنګدن کښی بیا سود نه کړی هیڅ ارمان

تنبیه د قبض روح او د عذاب د معاینې په وقت کښی ایمان راوړلو ته د «غرغری ایمان یا د بآس ایمان یا د یأس ایمان» وائی چه زمونږ د «اهل السنو والجماعتو» په نزد نافع نه دی. شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمة الله علیه په «اليواقیت والجواهر» کښی د «فتوحات مکيه» څخه عبارت نقل کړی دی، چه په کښی د فرعون د ایمان په نسبت هم دغه تصریح ده. په دیباچه کښی ئی لیکلی دی چه د فتوحات په نسخو کښی ملحدانو او زنداځه ژ ډیر عبارتونه په دسیسه باندی خراب کړی دی. هغه ډیره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغی کښی د دغو عبارتو هیڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالی د فرعون له خولی څخه د «آمنت» لفظ وویست، او د حضرت موسی علیه السلام د هغی دعا د مقبولیت اثر ئی وروښود: ﴿فَلَا يُؤْمِنُ أَصْحَابُ الْعَذَابِ إِلَّا لِيَمْرَ﴾

فَالْيَوْمَ تُجْزَىٰ بِدَنِّكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَفُلُونَ ﴿١٧﴾

نن ورځ به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بی روحه او وبه دی باسو له بحر لوڅ لغر) دپاره د دی چه شی ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځی (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بیشکه چه ډیر له خلقو د آیتونو (دلانو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دی (چه توجه پری نه کوی).

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی: «هم داسی چه د فرعون بی وقته ایمان راوړل بی فائدی ؤ همغسی پاک الله د ده له مر کیدلو څخه وروسته د هغه بدن ئی له بحر څخه د باندی د شګو په سر وغورځاوه چه بنی اسرائیل ئی وګوری، او شکر وباسی، او نور وروسته راتلونکی د ده له حال عبرت واخلي که نه د هغه د مری د نجات څه فائده متصوره وه. لکه چه ایمان ئی بی فائدی ؤ همغسی بی فائدی نجات ئی هم په برخه شو، د جدیدو تحقیقاتو له مخی ثابته شوی ده چه د فرعون کالبوت تر نن ورځی پوری همغسی محفوظ پاتی دی. لیکن د قرآنی الفاظو صحت د دی خبری پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مَبَآئِدَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢﴾

او خامخا په تحقيق غای ورکړ مونږ بنی اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) غای د صدق (رښتیني لایق په مصر او شام کښی) او غوره رزق روزی مو ورکړه دوی ته له طبیاتو (پاکیزه څ شیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کښی) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات او دوی پکښی تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی ږومبی د مصر مملکت ورکړ بیا ږو څه مدت وروسته (عمالقه) ئی وویستل او د شام مملکت ئی هم ورکړ دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سیراب (ماروب) دی چه پکښی ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض بنی اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماړه او ډک کړل.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآية - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښی یا پشان د سید المرسلین کښی تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښی وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځی د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه. یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم سرلوری ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکړ چه په کښی د دین اصول او فروع بیان شوی ؤ. او د پخوانیو او وروستیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحه ؤ حقائقو د خبریدلو څخه وروسته دغه (مستحق) او لایق نه ؤ چه دوی په داسی صافو شیانو کښی اختلاف وکړی. او پخپلو منځونو کښی سره مناقشی او جگری وکړی او د گوند او گوندبازی په نحوست (شومتیا) کښی سره آخته شی مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښی مبتلا او هر ډول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسې په نفاق او تفرقه اچولو کښی لگیا دی. په غینو احکامو کښی ئی له خپل نبی موسی علیه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښی چه په مخ کښی

تیر شو. وروسته د نورو انبیاؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د رسالت ځینی له دوی څخه تصدیق وکړ. او علی الاکثره ئی تکذیب وکړ، حال دا چه د دوی په متعلق پر دیرو پخوا ویلو مطلع شوی وو. بلکه د محمدی صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی آخر الزمان د راتگ منتظران وو. او له مشرکانو سره به ئی ویل چه مونږ به د آخر الزمان نبی سره ملگری کیږو او تاسی به هم سمی لاری ته راولو نه یواځی په هم دغی مسئلی کښی اختلاف واقع شو بلکه دوی پخپل مذهب کښی زیات تحریفات وکړل او د هغه اصول او فروع ئی سره بدل کړل او ورو ورو په دوی کښی ډیری فرقی پیدا شوی. د مسیح علیه السلام څخه دری سوه کاله وروسته (قسطنطین اعظم) چه یو فلسفی مزاجه پاچا وو، د نفاق له لاری د نصرانیت په دین کښی داخل شو نو پادریانو د (قسطنطین) له خاطره نوی قوانین وضع او نوی شریعت ئی جوړ کړ (قسطنطین) پادریانو ته لوئی لوئی گرجی معابد او مشاهد تعمیر کړل او د مسیحی دغه نوی دین ته ئی (چه اصلی د مسیحی دین ئی آهولی او وران کړی ؤ) ښه اشاعت وکړ. پرته (علاوه) له څو تارک الدنیا راهبانو چه له کلیو او ښارونو څخه جلا(جدا) او بیل په بیدیا او څنگلونو او غرونو کښی اوسیدل، بل هیڅوک د مسیحی په اصلی دین پاتی نشو د صلیبونو عبادت د مشرق (لمر خاته) په لوری لمونځ کول په کلیساؤ د مسیح او بیوی مریمی د تصاویرو تعظیم او تکریم کول د خنزیر او نورو محرماتو حلال گڼل او د هم دی په شان نورو تحریفاتو د مسیحی دین اصلی حقیقت بیخی له منځه ورک او مسخ کړ. او هم دغه مسخ شوی مسیحیت په گردی(تولی) دنیا کښی خور شو. په هم دغی زمانی کښی په شام، روم، بیت المقدس او الجزیره او نورو کښی د نصرانیانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد کښی د محمدی اصحاب معظم رضی الله تعالی عنهم اجمعین په توره دغه ممالک د نصرانیانو له قبضی څخه وویستل شول ولله الحمد والمنة.

فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝۱۵ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۝۱۶ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى
يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

نو که فرضاً ئی ته (یعنی امت ستا) په شک کښی له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کیږه ته (یعنی امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کیږه ته (یعنی امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آیتونو د الله نو به شی ته (یعنی امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله یا لوح محفوظ کښی) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه ووینی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښی)

تفسیر: اگر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښی د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د یوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښی څرنگه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو ځنی زیات ټینگ یقین د آوریدونکو په زړونو کښی پیدا کوی، دی به څرنگه هغه په خپله ژبه دروغ گنی؟ خو آیته وروسته ښکاره فرمائی ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّ لَكُمْ رَحْمَةٌ مِّنْ رَبِّيْ﴾ الآية - دغه آیت صاف راضی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلی غیر منزلزی او کلکی او قاطعی عقیدی سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آیتونو کښی د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری پرمی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کریو واقعاتو کښی څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! یعنی هغه خلق چه پر سابقه و کتابونو پوه دی او علم لری له هغو ځنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښی څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا ځنی بل هیڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیرلی شوی کلام دی چه په کښی د شک او تردد هیڅ ځای نشته که د دغو چتی (بیکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښی به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزاع جگړی (جدل) ته ورسیری بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسیږی، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هيڅ نه دى. له تكنيبه وروسته يوه بله درجه ده چه د هغې په رسيدلو سره پر زړه مهر لگيږي او د پرله پسې تكذيب كولو څخه د قبول الحق استعداد بيخي په هغو كښى نه پاتى كيږي داسى سري كه د دنيا گردى(تولى) نشي وگوري خو بيا هم ايمان نه راوړي د ده يقين به هلته راځي چه عذاباليم وگوري خو په دغه وقت كښى به دغه يقين هيڅ يوه فائده ور ونه رسولى شي.

فائده: له «كلمه ربك - د رب له كلام څخه» مراد غالباً هغه دى چه په بل ځاى كښى ئى فرمايلى دى. ﴿لَا تَكْفُرْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ يعنى دوزخ به له پيريانو او انسانانو ځنى دكوم پر هغو خلقو چه له بد بختي، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالى په علم كښى ثابته شوى ده دلته د هغو ذكر دى.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيبَةً أَمَدَتْ فَنَفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَهَا الْمَوْتُ أَكْشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ۝۹۸

نو ولي نه وه اهل د يوى(نافرمانى) قريبي چه ايمان ئى راوړي وي (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولى وي ورته ايمان د (اهل د) دى (قريبي) مگر قوم د يونس كله چه ايمان راوړ هغو (په ليدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته كړ مونږ له دوى نه عذاب و ذلت په دى ژوندون لږ خسيس كښى او فائده ورسوله مونږ دوى ته تر وقت د مرگ پورى.

تفسير: يعنى هغومره كلى چه د انبياؤ د تكذيب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجى) د پاك الله د عذاب مستوجب شوى دى د هغو له منځه هيجا ته د داسى ايمان راوړلو نوبت نه دى راغلى چه دوى د الله تعالى له عذابه وژغورى(بچ كړي)، يواځى د يونس عليه السلام د قوم يو مثال شته، چه هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالى د هغه رسيدونكى عذابه ژر نجات وركړ چه بيخي د دوى په سر وگرځيده نو پاك الله د ايمان راوړلو په بركت په دنيوى ژوندانه كښى له دوى ځنى هغه راتلونكى عذاب ستون (واپس) كړ او تر هغه وخته پورى چه دوى په دنيا كښى اوسيدل، دوى ئى د دنيوى فواندو او بركاتو ځنى منتفع كړل. مفسران نقل كوي چه حضرت يونس عليه السلام په (موصل) كښى د (نينوى) خلقو ته مبعوث شو. د دى ځاى خلق بت پرستان وو. يونس عليه السلام متصلاً تر اوو كالو پورى هغوى ته پند او نصيحتونه كول مگر دوى له سره د ده خبرو ته غوږ نه كيښود يوماً فيوماً د دوى انكار او تكذيب لا پسى زياتيده آخر حضرت يونس عليه السلام په تنگ شو. نو دوى ته ئى بشپړى وكړى (كه له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د دری ورځو په منځ کېنې پر تاسو باندې عذاب راتلونکي دی) کله چه دريمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه کېنې له دغه کلي څخه ووت د سپيده داغ په مهال (وخت) کېنې د عذاب آثار او علائم ورښکاره شو په آسمان کېنې تکه توره ويروونکي وريځ وخته چه له هغې څخه سخت دود او لوگي پورته کيده او خوريده او کليو او کورونو ته نژدې راته تر دی چه د کورونو چټونه ئې بيځني تياره شول. د دغو اثارو د ليدلو څخه کله چه د دوی يقين پر خپل هلاکت راغی نو د يونس عليه السلام په لتولو پسې ولويدل هر کله چه هغه ئې ونه مونده نو گرد(تول) خلق سره له ښځو وروکيو بلکه له خپلو بودگانو(څاروو) او مواشيو سره د باندې بيديا ته ووتل او په خلاص زړه او صافي عقيدې ئې د پاک الله په لوري رجوع وکړه. او له ډيرې ويري ئې ژړل او چغې ئې وهلي او په ډيره تضرع او اخلاص سره ئې د الله تعالى په دربار کېنې دعاوی کولې له مغلورو خواؤ دآه ؤ او بکاؤ غږونه پورته کيدل. او گردو(تولو) به سره ويل چه «آمانا بما جاء به يونس ايمان مو راوړی دی پر هغه څه چه يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی» حق تعالى په سبب د دغې تضرع، بکاء، واويلا پر دوی باندې رحم وفرمايه او د عذاب هغه آثار ئې چه ورڅرگند(ښکاره) کړی ئې وو بيرته لری کړل له دی ځايه وروسته د سلفو علماؤ دلته دوه قوله دی اکثر علماء وائی چه تر دغه وخته پوری دوی د اصلی عذاب معائنه نه وه کړی او تش د هغه د علائمو او آثارو په ليدلو باندې پوه شوی وو. د داسی وقت ايمان شرعاً معتبر او نافع دی هغه «ايمان باس» چه مقبول او معتبر نه دی له هغه څخه مراد دا دی چه عين عذاب وگوری او په کېنې اخته شی او بيا ايمان راوړی لکه چه فرعون د سيند په موجونو او څپو کېنې راگير شوی ؤ او هلته ئې اقرار وکړ د ځينو علماؤ په نزد د يونس عليه السلام د قوم ايمان هم د فرعون په شان د «باس» ايمان ؤ چه د عمومی ضابطې سره موافق ښائی چه نه به نافع کيده، ليکن الله تعالى محض په خپل فضل او کرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم ايمان ته اعتبار وياښه د فرعون د ايمان په شان مردود ئې ونه فرمايه. بيا په دی کېنې سره اختلاف دی چه آيا د دوی د ايمان اعتبار يواځې په دنيوی ژوندانه پوری محدود ؤ چه په دنيا کېنې هغه راتلونکي عذاب له هغو ستون (واپس) شو. يا په آخرت کېنې هم د نجات موجب گرځي؟ (ابن کثير رحمه الله عليه) دغه دوهم احتمال ته ترجيح ورکړی ده. يعنی په دنيا او آخرت په دواړو ځايونو کېنې به مفيد او معتبر وی والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهايت لطيف او دقيق طرز د دی آيت تفسير کړی دی «يعنی په دنيا کېنې د عذاب په ليدلو سره يقين کول د هيچا په کار رانغی مگر د يونس عليه السلام د قوم، ځکه چه پر هغو عذاب لا نه ؤ رسيدلی، د حضرت يونس عليه السلام د جلتی او عجلت لامل(له وجی) محض د عذاب صورت ورښکاره شو (څو د دوی په نظر کېنې د يونس عليه السلام خبره بی حقيقته څرگنده نشی) کله چه هغو ايمان راوړ نو نجات ئې ومونده او د عذاب صورت هم تری لری شو هم داسی د مکي معظمی د مشرکينو ايمان هم قبول شو او امان ئې ور په برخه شو کله چه اسلامي مجاهدين د دوی د قتل او لوټ لپاره تللی وو» د حضرت يونس عليه السلام پاتې قصه د الصافات په سورت

او نورو غايونو کښې راغی .

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا
أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

او که اراده فرمائلې وی رب ستا (ایمان د تولو خلقو) خامخا ایمان به راوړی وی هغو کسانو چه په ځمکه کښې دی تولو په اجتماع سره ، آیا نو ته مجبوره کوی (بی له ارادی ځما) خلق تر هغه چه شی دوی (تول) مؤمنان (یقین لرونکی) بلکه نه ئی شی

تفسیر: یعنی تاسی داسی قدرت نه لرئ چه په زور او زیاتی د چا په زړه کښې ایمان واچوئ، که الله تعالی اراده فرمائلې وی نو د گردو(تولو) انسانانو په زړونو کښې ئی ایمان اچولی شو. مگر څرنگه چه په متعددو مواضعو کښې تقرير کړی شوی دی، کله چه داسی کول د الله تعالی د تکوینی حکمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځکه ئی ونه فرمایل .

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هېڅ نفس دا چه ایمان راوړی مگر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوی الله ایمان د ځینو) او آچوی پلېتي (غضب خپل) په هغو کسانو چه نه چلوی عقل (او فکر په دلائلو او آیتونو د الله کښې)

تفسیر: بی د الله تعالی له مشیت او توفیقه او تکوینی حکم هېڅوک ایمان نشی راوړی او دغه حکم او توفیق د همغو په حق کښې کیږی چه د الله تعالی د قدرت په نښو او آیتونو غور او فکر وکړی. او له عقله او فهمه کار واخلي، هغه کسان چه د پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) تکلیف پر ځان نه تیروي، نو الله تعالی دوی همغسی د کفر او شرک په نجاست کښې دوب او ککر پریږدی .

قُلْ اَنْظُرُوا مَا ذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا تُعْزِي الْاٰيَاتِ وَالتَّنْذِرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠﴾

ووايه (ای محمده ! دی مشرکانو ته) چه وگورئ چه خه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دی په آسمانونو او حُکمکه کښی، او نه دفع کوی (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (آوريدل د کلام د) وپروونکیو له هغه قوم څخه چه ایمان راوړونکی نه دی دوی.

تفسیر: یعنی د غور کولو او پوهیدلو لپاره په آسمان او حُکمکه کښی د الله تعالی د قدرت، حکمت، توحید، تفرید او نورو دیری نښی موجودی دی بلکه هره ذره، هر بخرکی، هر پانه د ده پر توحید دلالت کوی هر پانه هر بخرکی په نظر کښی د هوشیار

د الله د پیژندلو لوی دفتر دی لوړ آثار

لیکن هغه چه د کومی خبری منونکی او تسلیم کوونکی نه وی نو د ده لپاره دغه گړدی(تولی) نښی او دلائل بیکاره دی. او د وپروونکو انبیاؤ تنبیه او تخويف هم پر دوی غیر مؤثر ثابتیږی.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ
قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿١١﴾

نو آیا انتظار کوی دا (مشرکان په سبب د تکذیب ستا، بلکه انتظار نه کوی هیڅ څیز ته) مگر (انتظار کوی) په شان د هغو بدو ورځو(وقایعو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده ! دوی ته) نو انتظار کوئ تاسی بیشکه زه هم له تاسی سره له انتظار کوونکو ځنی یم.

تفسیر: د داسی ضدی او معاند قوم لپاره چه د هیڅ یوه دلیل او نښی منونکی نه وی، نو هیڅ شی نه دی باقی پرته (علاوه) له دی نه چه تیرو مکذبینو هغه آفات او حوادث چه نازل شوی دی، دوی دی هم د همغه په انتظار کښی اوسی. نو ښه خو دا دی چه تاسی او مونږ دواړه سره گډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنی فیصله وړاندی شی.

ثُمَّ نَحْنُ رُسُلُنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا كُنْ اِلَيْكَ حَقًّا عَلَيْنَا نَحْمِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢﴾

بيا نجات ورکړ مونږ رسولانو زمونږ ته او هغو کسانو ته چه ايمان ئي راوړی وو هم داسی (چه نجات ورکړ مونږ هغو ته)، ثابتہ ده پر مونږ (تلفظاً دا چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسیر: یعنی همغسی چه له پخوانیو قومونو سره زمونږ عادت جاری وو چه مکنبین به مو هلاکول او انبیاء او مؤمنینو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسی د موجوده او مستقبلو مؤمنینو په نسبت زمونږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښی د عذاب الیم څخه او په دنیا کښی به د کفارو له مظلمو او سختیو څخه مامون او مصؤن وی. ولی شرط دا دی چه مؤمنین، صادق مؤمنین وی. یعنی د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وی چه په پاک قرآن او په حدیث کښی د مؤمنینو په نسبت بیان شوی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي

شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِّن دُونِ اللَّهِ

وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَقَّكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِّنَ

الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٨﴾ وَلَا تَدْعُ مِّن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ

وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِّنَ الظَّالِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو که یی تاسی په شک کښی له دینه زما (چه صحیح دی که غلط) نو (ئی درېښکاروم چه) عبادت نه کوم زه د هغو(بتانو او نورو) چه عبادت (ئی) کوئ تاسی غیر له الله څخه ولیکن عبادت کوم زه د الله هغه چه وفات کوی تاسی (ویاسی روح ستاسی په شدت سره)، او امر حکم شوی ماته داسی چه یم له مؤمنانو (یقین لرونکو) نه. او (داسی حکم راباندی شوی) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دین ته) حال دا چه مائل ئی له باطلو ادیانو څخه (حق دین ته)، او مه کیږه (یعنی نه دی کیږی امت ستا) له سره له مشرکانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سیوا) له الله هغه چه نفع نه رسوی تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولی شی تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکر عبادت د غیر الله نو بیشکه ته هم په دغه وقت کښی ئی له ظالمانو

تفسیر: یعنی که زما طریقه او دینی مسلک ستاسی په فکر کښی ځای نه دی نیولی او تاسی پری نه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښی لویلی یی، نو زه د خپل دین اصلالاصول (چه خالص توحید دی) درښیم او درپوهوم ئی خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بیزار یم، چه د هغو اختیارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښی وگرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختیار) کښی ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وخته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښی پریودی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئی درځنی راکاږی گواکی د موت او حیات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختیار کښی دی، د همنه عبادت کیدی شی نه یواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښی هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وی، او په ظاهر او باطن کښی پر دغه حنیف دین چه د ابراهیم خلیل الله دین دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک ښی او آثار ښائی بیخی له منځه ورک وی، همغسی چه عبادت د همنه «وحده لاشریک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همنه لوی ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نیکی او بدی او نور ټول یواځی د ده په واک(اختیار) او قبضه کښی دی. د مشرکینو په شان له داسی شیانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هیڅ یوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظیم (یعنی د شرک) یوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله علیه وسلم څخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظیم الشان شخصیت په لحاظ به هغه خورا(دیر) لوی ظلم وی.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بَضْرًا فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ
يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٠﴾

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کوونکی د هغه (هیڅوک) مگر هم دی دی، او که اراده وکړی تاته د خیر (لکه صحت او غنا) نو نشته هیڅ منع کوونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسیر: کله چه د دغو شيانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمايل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیږلی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه څخه نشی محرومولی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبہ د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره وموندله (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندی وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسیر: یعنی حق په واضح ډول (طریقه)، سره له دلائلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عنر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی). او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لار شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالانده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سری وسنجوی (معلوم کړی) او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لارم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسند وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سری نه دی درلیږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلي. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلل پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١١﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسئ! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لگیا اوسئ! او پر هغو شداندو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیږی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکړی. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة یونس علیه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکیه الا آیات ۱۲ و ۱۷ او ۱۱۴ فملنیة وهی مائة وثلاث وعشرون آية وعشر رکوعات عدد تلاوتها (۱۱) وعدد نزولها (۵۲) نزلت بعد سورة یونس علیه السلام د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱۲ و ۱۷ او ۱۱۴ آیتونو چه مدنی دی (۱۲۳) آیتونه (۱۰) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱) او په نزول کښی (۵۲) سورت دی وروسته د یونس له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ أَحْكَمُ آيَةٍ ثُمَّ فَصَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ ①

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسير: يعنى دغه قرآن كريم هغه عظيم الشان او جليل القدر كتاب دى چه گرد(تول) آيتونه نى د لفظى او معنوى او نورو حيثيتونو بيخي ثابت، قائم، آزمويلى شوى دى. تللى (وزن كرى شوى) او ښه سنجولى (تحقيق) شوى دى، نه په هغه كېنى څه تناقص شته او نه كوم مضمون نى د حكمت او واقعيت په خلاف دى. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په يوه توري او حرف نى څه تنقيد او اعتراض كيدى شي هر هغه مضمون نى چه په هر عبارت سره اداء فرمايلى دى، محال دى چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبير وكړى شي. د الفاظو قباء د معانيو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنگه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قيمتدارو پندونو او نصيحتونو چه دغه قرآنى آيات مشتمل دى او هغه دلائل او براهين چه د دعاويو د اثبات لپاره استعمال شوى دى. هغه گرد(تول) د علم او حكمت په تله كېنى تللى شوى دى قرآنى حقايق او دلائل داسى مضبوط او محكم دى چه هر څومره زمانه تيره شي او شپى او ورځى سره وچورلى د هغو د بدليدلو يا غلط كيدلو هيڅ امكان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخيص نى كرى دى او تر قيامته پورى په مخكېنى راتلونكى تغيرات او حوادث نى من كلالوجوه ازمويلى او تللى او داسى يو معتدل او ابدى روحى غذا نى د قرآنى مائدى په ذريعه تولى دنيا ته وړاندې كرى دى چه د تناول كوونكو لپاره په هر وقت او هر حالت كېنى مناسب او ملائم دى. سره د دغو گردو(تولو) حكيمانه ؤ ښيگڼو (فايدو) داسى هم نه دى چه د اجمال او ابهام له سببه كتاب د معما او چيستانه(معمى) او قيصى شكل نى غوره كرى وي. بلكه د معاش او معاد تمام مهمات نى ښه په ښكاره صاف ډول(طريقه) سره بيان كرى او گرد(تول) لوستونكى نى پرى پوهولى دى او موقع په موقع نى د توحيد دلائل، احكام، مواعظ، قصص او نور شيان په دير ښه صورت او قرينى سره بيل بيل ايښى دى او د گردو(تولو) ضرورياتو كافى تفصيل نى بيان فرمايلى دى. په نزولى حيثيت كېنى هم دغه حكمت مرعى دى چه تول قرآن يو ځلى نه دى نازل شوى. بلكه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آيتونو نزول شوى دى د پاك قرآن دغو گردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعى ډول(طريقه) سره چه انسان ورته گورى حق حيران پاتى كيږي مگر د حيرت ځاى نه دى كه د مطلق حكيم، او د برحق خبير په كلام كېنى دغه گرد(تول) حكمتونه او محاسن سره مجموع نه وي، نو د هغه توقع په بل كوم كلام كېنى كيدى شي؟ بلكه له سره نشى كيدى.

اَلَا تَعْبُدُوْا اِلَّا اللّٰهَ

چه عبادت مه كوئ (د هيچا) مگر (يواخى) د الله،

تفسير: يعنى د دى محكم او مفصل كتاب د نازلولو لوى مقصد دا دى چه گرد(تول) عالم

یواخی د الله واحد د عبادت په لوری متوجه شی، او د هغه بلنه نورو ته وکړی او طریقه ئی وروښی. نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره دومی انبیاء تشریف راوړی و

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۲۵) آیه (۲) رکوع)

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۳۶) آیه (۵) رکوع)

إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

(او ووايه ای محمده) چه بیشکه زه تاسی ته له (طرفه د) الله ویروونکی یم
(له جحیمه) او زیری ورکونکی یم (په نعیم سره)

تفسیر: یعنی هغه چه کتاب الله ومنی، او شرک او کفر پرېدی او د الله واحد احد صمد عبادت وکړی نو ده ته د دارینو د فلاح زیری او بشارت آوړی او هغه چه نه ئی منی او کفر او شرک ځان ته غوره کوی، نو هغه د الله تعالی له عذابه ویروی.

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُبْتَغِمْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى
وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

او (پس له توحیده امر کوم) چه مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تیرو گناهونو) بیا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له گناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری او ور به کړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وگرځیدئ تاسی (ای کفارو له اسلامه) نو بیشکه زه ویړیم پر تاسی له عذابه د ورځی لوئی نه (د قیامت).

تفسیر: هغه څوک چه د خپلو پخوانیو تقصیراتو معافی وغواړی او د مستقبل لپاره د الله تعالی په لوری د زړه په صدق سره رجوع وکړی نو دنیوی ژوندون ئی په ښه ډول (طریقه) تیرېږی. ځکه چه قانت مؤمن په هر حال کښی د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی امیدونه، هیلې (ارزوګانی) او اسری کوی. دی د الله تعالی د رضا غوښتلو او د مستقبل د عظیم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسېږي چه د دې دنيا له ډيرو ربړو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کېږي. دې چه کله خيال کوي چه زه په خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح ډول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظیم د لوی څيښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کېږي، نو پخپل بری او د حق تعالیٰ په وعدو اعتماد کوي او د هغه زړه د مسرت له جوشه تړيږي، او په سخت غورځنگ کښې اوسېږي او ده ته د دې دنيا په لږه پنځه(منافع) کښې هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کېږي. چه پاچاهانو ته له بېشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزانو څخه نشي حاصلیدی بلکه په ځينو اوقاتو کښې د دې دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دې هغه خوند او مزه مومي چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشي محسوسولی:

څوک چه الله پيژني له سر او زر تيريږي

له کور کهول او مال و ملک تر خپل تېريري

روغ ليونی تری کړی جوړ دواړه جهان وړيني

له دوو جهانه ليونیان يی لکه نر تيريږي

دوی رنج کښې گنج په غم کښې خوند مومی الله غواړی تل

رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تيريږي

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه»

فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تيريږي

﴿وَيُؤْتِي كُلَّ دَيْنٍ فَضْلًا﴾ او ور به کړی الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه (يعنی هومره ئی چه عمل ور زياتيږي په همغه اندازه د الله تعالیٰ له فضله زياته برخه مومي په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنيا کښې زيات طمانيت او دادينه (سکون) ورپه برخه کېږي.

﴿وَلَا تُولُوا﴾ الآية - او که شا وگرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه یا له متابعتۀ حما پس بېشکه زه ويرېم په تاسی له عذاب د هغی ورځی چه لويه ده چه ورځ ده د قیامت) يعنی که زما خبره نه منئ نو د قیامت عذاب يقيني دی. باقی داسی فرمايل چه زه ويرېم په تاسی، له دې نه مقصود د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم عمومی شفقت او د خلافتو سره د همدردئ او خواخوږئ اظهار دی (تولوا) په اصل کښې «تولوا» ؤ بيا يوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

إِلَّا أَنَّهُمْ يُشَكِّكُونَ صُدُورَهُمْ لَيَسْتَكْفُرُوا مِنْهُ الْإِنِّ يَسْتَكْفُرُونَ

ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُونَ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا يَأْلُفُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسی دی، او الله په هر څيز باندی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی نو ستاسی اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شی بيشکه دا (کفار دوه قته کوی) تاووی سینی خپلی (او پتوی عداوت د رسول په زړونو خپلو کښی) لپاره د دی چه پت کړی (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شی په هغه وقت کښی چه واغوندی دوی جامی خپلی عالم دی (الله) په هغه څيز چه پتوی ئی دوی (په سینو خپلو کښی) او هغه څيز چه ښکاروی ئی په ژبو خپلو) بيشکه الله ښه خبردار دی په پتو خبرو د سینو (هم)

تفسیر: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروری ده چه مجرم حاضر وی، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختیار حاصل وی. مجرمینو ته پر گردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئی علم حاصل وی. په «اليه مرجعکم» کښی دا راضولوی شوی دی چه مجرم او غیر مجرم گرد(تول) د پاک الله په دربار کښی حاضرېږی. په «وهو علی کل شی قدیر» کښی ئی د عمومی قدرت او اختیار بیان ئی فرمایلی دی او د «الا انهم یثنون» څخه تر «بذات الصدور» پوری د ده د محیط علم وسعت ظاهر شوی دی چه پر پاک الله ظاهری او باطنی گردی (تولی) خبری یو شان ته ظاهری او هیڅ یو شی تری پت نه دی. او پر هر شی باندی ښه پوه او خبردار دی، تر دی پوری چه د زړونو د کومی له پتو خبرو، نیاتو او اراداتو څخه هم باخبر دی. نو بیا مجرم خپل جرم په څه دول(طریقه) له ده ځنی پتولی شی.

تنبیه: د دی آیتونو په شان نزول کښی مفسرین اختلاف لری. دیر صحیح روایت د ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «بخاری شریف» کښی شته چه پر ځینو مسلمانانو شرم او حیاء دومره زیاته غلبه کړی وه چه د استنجاء، جماع او نورو بشری ضروریاتو په وقت کښی به د خپل بدن د کومی برخی د بریند پرېښودلو څخه دیر زیات شرمیدل چه پاک الله مو وینی. که چیری ځانونه ئی بریندولو نو د حیاء د غلبی لامل(له وجی) به پر مخی لویدل او خپل غلیظه عورت به ئی په دی دول(طریقه) سره پتاوه چه خپله سینه به ئی پری تاووله. کله کله داسی آثار د غایت تأدب مع الله او د حیاء د غلبی لامل(له وجی) کیدی شی داسی کسانو ته د «صوفیه ؤ» په اصطلاح کښی «مغلوب الحال» وائی. څرنکه چه د صحابه ؤ رضی الله عنهم په کومه مسئله کښی داسی غلو او تعمق راتلونکی ملت په ضیق او حرج کښی اخته او مبتلا کولی شو. نو ځکه لوی قرآن په «الا حین یستغشون ثیابهم» د دوی اصلاح وفرمایله یعنی که د ضرورت په وقت کښی د بدن د بریندولو لامل(له وجی) له الله تعالی څخه شرمیږئ نو ځکه خپل تترونه(سینی) پری ښکته کوی نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښی چه دیر کالی (جامی) مو آغوستی او ښه مو ځانونه پت کړی وی نو آیا ستاسی پت او ښکاره او نور د پاک الله ځنی پت دی؟ کله چه د انسان هیڅ شی په هیڅ وقت کښی او په هیڅ دول(طریقه) له الله تعالی ځنی نشی پتیدلی نو بیا د

بشري ضرورياتو په وقت كېنې له دومره غلو څخه كار اخيستل ښه كار نه دی. واضح دی وی
 چه د آيتونو په ربط كېنې دغه خبره ضروري ده چه د يوه آيت مضمون د بل آيت له مضمونه
 سره مناسبت ولری او د نزول د سبب سره ئی مناسبت ضروري نه دی.

وَمَٰمِنْ دَآبَةِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ①

او نشته هیڅ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښی مگر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً ترحمأنه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، تول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښی دی.

تفسیر: رومبی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بیان ؤ. دا د هغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکنی (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د گردو (تولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او گرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً وررسیدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی گرد (تول) د روزی رسولو ابواب او وروڼه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښی پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عادیو ؤ اسبابو کښی محصور او مقید ونه گڼه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د گردو (تولو) ذوی الارواحو (روح لرونکی) او ساکبانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو گردو (تولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنگه ممکن کیدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه حضرت شاه صاحب لیکي «مستقر» هغه ځای دی چه هستوگنه پکښی کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښی سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآية - کښی د دنیوی ژوندون بیان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون تول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی. د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښی د مفسرینو ډیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښی څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د گرځیدلو او تللو په پای (آخر) کښی د هستوگنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښی هر چیری چه

انسان اوسپړی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیرې چې خښپړی هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمه الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی. عطاء رحمه الله علیه د دې تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چې په ځمکه کېنې د حیواناتو هغه مسکن چې بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار گاوی) چې پاتې شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو گردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چې له هغو ځنې کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کڅائی هیئت پورې رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کېنې هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.

﴿كُلٌّ فِي كَلْبٍ مُّبِينٍ﴾ ټول دا مذكوره اشیاء په کتاب واضح کېنې دی) یعنی په لوح محفوظ کېنې چې د الله تعالیٰ د علم صحیفې دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کېنې به هر شی ولی نه وی چې علیم برحق او خبر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٠﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کېنې حال دا چې ۷ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی) الله دا ټول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او لپاره د دی چې وازمویی تاسی چې کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چې خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چې بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یی پس له مرگه نو هر ورو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چې کافران شوی دی چې نه دی دغه (قرآن چې بیا ژوندون وائی) مگر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کېنې د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (۵۴) آیه (۷) رکوع کېنې تیر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ حال دا چې ۷ عرش د ده لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکې او آسمانونو پر اوبو باندی) یعنی د ځمکې او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چې

په مستقبل کېښی د گردو (تولو) اشیاؤ د ژوندانه ماده گرځیدونکې شوی «وجعلنا من الماء كل شئ حى» (۱۷ جزء د الانبياء (۳۰) آية (۳) رکوع) په دغه وقت کېښی د الله تعالى عرش د دى د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دى. ګواکې دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت نى ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د رب العرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندې دى والله اعلم.

یعنې د دى گرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسې دلته ودانول او ازمويل دى. چه تاسې تر کوم ځای پورې په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کېښی غور او فکر کوئ؟ او د هغوى د حقیقى خالق او مالک صحیح معرفت څان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسې د سختې ازموینې ځای دى، ستاسې حقیقى مالک مو ګورى چه په تاسې کېښی کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقى د مخې ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانى انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینې ځای دى نو ضرورى ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنې د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاګرینو او کافرینو دواړو ته د دوى د اعمالو نتائج ور ورسپړی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دى. یعنې د مکې معظمې کفار چه مشرکان دى یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوى ته د دوى د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوى په قرآن کېښی یا د رسول الله له ژبې د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائى چه دا بیان ستاسې ښکاره جادو دى، چه له هغه ځنې ډیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مګر په یاد نى ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپورې کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلَيْنَ آخِرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لِّيَقُولُوا مَا يَجِبُ إِلَّا الْيَوْمَ يَأْتِيهِمْ
لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ^٥

او قسم دى چه خامخا که وروستى کړو مونږ له دوى څخه (هغه) عذاب (چه موعود دى) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پورې نو هرومرو (خامخا) به وائى دوى (استهزاء) څه څیز بند کړى دى دا (عذاب له نزوله نو فرمائى الله) خبردار شی واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوى ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړى شوى له دوى څخه او چاپیر به شی له دوى نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالی له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه رانازلېږی؟ او د څه لامله (له وجی) څنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالی د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسېږی چه هیڅوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپېر کړی شی، او گرد (تول) به فنا کیږی.

وَلَيْنَ أَذُقْنَا الْإِنْسَانَ مَتَارَحِمَةً تَمْنَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيُؤْسُ كُفُورًا ۙ

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نږده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راټول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا ناامیده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنی آدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالی د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم رېږ (رحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلې (مایوسه) او ناامیده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَيْنَ أَذُقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَه لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ۙ

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هر و مرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاری سختی (چه رارسیدلی وی) له
ما غنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر
فخر کونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبت وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه
کړی نو بیا داسی گڼی چه گواکي اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه ومونده، او بیا هغه
پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی
مستیږی، او فخر او تکبر او غانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار و
چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالی شکر به ئی اداء او د
ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

مگر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه
(عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته
مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه غنی د الله تعالی هغه بندګان
مستثنی دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په
وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه و اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی
اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه
ادنی ئی جنت او اعلی ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلد ه حوره

سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره

نه به ئی درد نه به ئی مرګ نه به خفګان وی

دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره

چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی

نو د خلد حوری به ئی ووځی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضُ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا الْوَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښائی ته به پرېښودونکی ئی (یعنی مه پرېږده) ځینی د هغه قرآنه چه وحی کولی شی تاته او تنگیدونکی ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دی ویری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازل شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) یا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرېشته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بیشکه هم دا خبره ده چه ته وېروونکی ئی (له جحیمه نه څارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شی باندی وکیل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه ویرېږه له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډیر په قهریدل او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحمیق (حماقت) او تجهیل کیده، په همغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځیدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شی او د دغی اساسی او لوئی مسئلې په تبلیغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل څخه دی کار واخلي. کله چه له دی لوری مایوس او بی هیلې (ناامیده) شول نو تش د رېږولو (تکلیفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجیبو چتی (بیکاره) غوښتنو پسی لگیا شول، مثلاً ویل به ئی چه ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښائی چه د مال او دولت لویه خزانه راغلی وی یا له آسمانه له تا سره یوه پرېشته راتلی چه هر چیری به درسره د تصدیق دپاره تللی وی ﴿وَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصدیق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بیا ئی مونږ څرنگه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو څخه ډیر زیات مغموم او متأثر کیده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خیال هم په زړه کښی تیر شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختیارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائیږی چه اوس دغه د نرمی وضعیت زیات مؤثر او مفید واقع شی. یا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راڅخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر یوه حده پوری پوره کمر شی، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شی. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ځمکه (توله) دنیا د باطل پرستی له شورماشور ځنی ډکه وه او ځمکه (تول) مشرکین په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لگیا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف یو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غیر پورته کیده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تینگی کلاوی ځمکه (تولی) سره

خونجیدی. دوی له څلورو خواؤ د مودې دښمنانو په احاطه او چمپو کېنې لويديلی ؤ. ځينو به دروغجن باله، ځينو به پری طعنی ویلی او ځينو به پری توکی او مسخري کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میرانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهري اسبابو څخه لری شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځی د پاک الله په غږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د گردی (تولی) دنیا په مقابل کېنې تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کېنې دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کېنې د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وگرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطر درکړی دی چه ته د هغه ځینی برخي د دی خلقو له خرافاتو څخه تنگ زړه شوی پرپړدی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنگی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالی ته وروسپاره چه گرد (تول) شیان هغه ته سپارلی شوی او د ده په واک (اختیار) کېنې دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کېنې مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَّادْعُوا
مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّا يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ
فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولی هغه کسان چه توانیږئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یی تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کېنې). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شی (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شی په یقین سره او پری ثابت پاتی شی) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، نو آیا یی تاسی مسلمانان (غاړه

ایینودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسعی په اسلام)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسی هم کړی ده «نو که جواب در نه کر دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شی ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیرلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شی تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مگر هم دی، آیا نو بیع تاسی مسلمانان غاړه ایینودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائشی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو گردو (تولو) ځنی لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کونکی یی، گرد (تول) سره راتول شی! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره گرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولئ، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان گنئ او که ونه کړی شی، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یواځی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه گرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی. یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالی کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه و دلالتو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یی؟.

تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو گواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا ثَوَّفَ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ
فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يَبْخَسُونَ^①

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یواځی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه غی. بلکه د دنیا غو ورځی ژوندون او فانی ډول او سینگار نی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جدوجهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواځی د دنیوی فوائدو حاصلول نی تر سترگو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ځ راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو گردو (ټولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی نی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی نی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه غی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او گردی (ټولی) مطالبی او غوښتنی نی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مر کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی نی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه ټاکلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزییده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْعَاجِلَةَ فَلْيَفْرَحْ بِمَا آتَاهُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَلَا يَلْمِ الْفُتُورَ﴾

(۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی ؤ، یا صدقه او جهاد دی کړی ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا
صَنَعُوا فِيهَا وَبُلِغَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مگر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به نی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او ریاکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی. هوا که الله تعالیٰ ځنی مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره ویشی، نو هغه بيله خبره ده. (او خراب شو هغه نیک عمل چه کړی ؤ دوی په دنیا کښی او باطل دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی) یعنی په دنیا کښی کوم کارونه چه تاسی د دنیوی اغراضو دپاره کړی ؤ وروسته د آخرت له رسیدلو څخه درنکاریوی چه هغه اېته (خراب) او برباد تللی دی، او د ریاکاری او د دنیا خوښولو په سلسله کښی ظاهراً هغه نیکی او محاسن چه کړی ئی وی هغه گرد (تول) سره خراب او توی ځی او هلته به ئی هیڅ یو شی په کار نه ورځی.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ يَدَيْنِهِ مِّنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كُتِبَ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ
الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ موعدهٗ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ
مِّنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٤﴾

آیا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلی دلیل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) کتاب د موسی (توریت شاهد ؤ) په دی حال کښی چه پیشوا او رحمت ؤ، (مؤمنانو ته دغه توریت ایا هغوی د دنیا غوښتونکو سره برابر دی؟ بلکه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ایمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه کافر شو په دی (قرآن) له گردو (تولو) فرقو (د کافرو) څخه نو اور (د دوزخ) ځای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورځی) نو مه کیږه په شک کښی له دی (قرآن یا موعده نه) بیشکه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا ولیکن اکثر د خلقو نه راوړی ایمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسیر: یعنی دغه سری او هغه ریاکار دنیا پرست چه پخوا ئی ذکر وشو څرنګه برابریدی شی؟ له سره نه دی برابر له «بینه - صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلی او صحیح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حوالیو له حالاتو او خیالاتو ځنی متأثر نشی او هغه د اسلام او د توحید او د قرآن سمه لاره ده ﴿فَأَقْوَصُ كَعْبِكَ لِلذِّكْرِ﴾
حَنِيفًا نَّحْتَدُ اللَّهَ لَئِنْ كَفَرْنَا لَنَعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ لَا يَبْدِلُ أَلْفَاظَ الْقَوْلِ وَلَا بَدَلَ لَّكِنَّا

﴿أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

۲۱ جزء د الروم (۳۰) آیت (۴) رکوع) او په حدیث کښی راغلی

دی «کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه -

الحديث» او «شاهد منه» گواه د پاک الله له لوری لوی قرآن دی چه گواهی ورکوی چه د

فطرت پر دین توحید او اسلام باندی تلونکی بیشکه پر سمه لاره تلونکی دی. او همغه قرآن چه پر خپل حقانیت باندی هم پخپله گواه دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

غرنګه چه د پاک قرآن راوړونکی حضرت جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی ئی حضرت

محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شی بلکه پخپله د

رسول الله مبارک شان دغه دی چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مبارکه ژبه، نورانی څیره او له نورو گردو (تولو) شیانو څخه ئی معلومیږی او هر یو بیل بیل شهادت ورکوی. د هغه دین حامل

چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه حقیقتاً بیخی حق او رښتیا دی. وروسته د «ومن

قبله کتاب موسیٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دی چه پخوا له قرآنه هره وحی چه پر هر نبی راغلی

ده هغه هم د فطرت د دین پر صداقت گواه ده خصوصاً هغه عظیم الشان کتاب توریت چه پر

موسیٰ علیه السلام نازل شوی دی پخوا له قرآنه هغه یو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانیت ښائی

وویلی شی چه د فطرت د دین پر صافه لاره تلونکی دی.

﴿أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ الآية - دغه کسان چه په دلیل روان دی ایمان لری په دی قرآن الخ) یعنی

یهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، ایشیاء افریقا امریکا یورپ استرلییا او نور له هری فرقی او

هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وی، تر څو پاک قرآن ونه منی، نو له سره ئی نجات په

برخه کیدی نشی لکه چه د صحیح مسلم او د نورو په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه

وسلم په ډیره تصریح او تعمیم سره دغه بیان فرمایلی دی.

﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْمٍ مِّنْهُ﴾ الآية - نو مه کیږه ته په شک کښی له دی قرآن یا موعود څخه الخ)

دغه خطاب هر هغه سړی ته دی چه پاک قرآن آوری، یا خو ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته

خطاب فرمایلی دی او ذاتاً د نورو خلقو او وګړو آوړول مقصود دی چه د قرآن عظیم الشان په

صداقت والی او منزل من الله والی کښی قطعاً د شک او شبهی ځای او گنجائش نشته. نو هغه

کسان ئی چه نه منی هغوی احمقان یا معاندان دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
 عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ
 أَلَا لعنة الله على الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
 وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

او شوک دی دیر ظالم له هغه چا چه تری له غانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تروونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی ترلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شی لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آروی خلق له لاری (د دین) د الله او لتوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوړوالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سری څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی دروغ وتړی، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالی څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در کرده (توله) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿أُولَٰئِكَ يَرْضَوْنَ عَلَىٰ رَيْبِهِمُ﴾ الآية - دغه دروغ تروونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رموس الاشهاد وړاندی کیږی او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهدی ورکونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ ترلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿الْأَلْعَنَةُ لِلَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ دا د حق تعالی ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالی کلام دروغ گنی او له گردو (تولو) غنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالی له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لار نشی، او په دغه تلاش او لتولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کړه وړه ثابته او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ
مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَعِفُ لَهُمُ الْعَذَابَ مَا كَانُوا
يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٥٠﴾

دا کفار نه دی دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه (دنیا کښی په تینښته سره) او نه به وی دوی ته غیر له الله هیڅ دوستان (چه عذاب تری دفع کړی که اراده وفرمائی بلکه) دوچند به کړ شی دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو (د حق د زړه له کونوالی) او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی (دلایل د قدرت د زړه له پوندوالی).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعې او ارثی ځمکې کښی نه چیری تنهیدی شی. او نه په کوم ځای کښی پتیدی شی، او نه به ئی څوک مددگار او حمایت او مرسته (مدد) کوونکی کیدی شی. چه دوی د الله تعالی له عذابه وژغوری (بچ کړی). ځکه چه دوی هم پخپله بی لاری او گمراهان شوی دی، او هم نور خلق ئی گمراهان کړی دی

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَظِئُونَ النَّارَ وَمَا كَانُوا يَنْجِيئُونَ ﴾
 نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو د حق د زړه له کونوالی او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی دلایل د قدرت د زړه له پوندوالی یعنی په دنیا کښی داسی پانده او کانه شوی دی چه نه د حق د خبرو د اوریډلو توان لری او نه د الله تعالی د قدرت دلایل او نښی لیدلی شی، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دی چه د هدایت سمه صافه لاره ومومی.

حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالی باندی دروغ ویلی دی او بی اصله او فضول خبری ئی د ده په لوری منسوبی کړی دی یا ئی له کوم ځایه راوړی دی؟ له غیبه ئی نه دی آوریډلی او نه ئی له غیبه لیدلی دی، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ^(۲۱)

هم دوی دی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئی تړل (چه بتان زمونږ شفاعت کړان دی)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پېښول دغه دی چه په ابدی او دائمی عذاب کښی اخته او گرفتار شول او د دوی گردی (تولی) دروغی دعاوی دلته نسیاً منسیاً او ورکی شوی دی.

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَسِرُونَ^(۲۲) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَآخَبُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٣﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښی همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښی ئی د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغیر) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئی ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرِ ۚ وَالسَّيِّئُ هَلْ يَسْتَوِي مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د ړانده او د کانه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او) صفته؟ بلکه نه دی سره برابر، آیا نو نه آخلی پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښی نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین ړانده او کانه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئی وفرمایل ﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرِ ۚ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنگه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترگو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښی تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوړونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنگه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښی وړاندی کوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ إِلَیْهِ

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوئ تاسی عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) څخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درېم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلك عذاب د نازلیدلو اندېښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی.
﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾ مه کوئ عبادت د بل چا بی له الله! یعنی د (ود) او (سواع) او (یعوف) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدئ! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شی! که نه د غیر الله له عبادت څخه د بیرته نه گرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی څخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کوونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم دوب او مغروق شو.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرَكُ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرَكُ أَتَّبِعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَبَادُوا بِالرَّأْيِ وَمَا تَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَنْظُرُكُمْ كُنُيُنَ ﴿١٢﴾

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مگر یو بشر پشان زمونږ (بل څه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کړی ستا (هیچا) مگر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیڅ بهتری بلکه گمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجنانو

تفسیر: یعنی ښائی چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کېږي د کومې ښکاره ښی او امتیاز لرونکي وی. لیکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئی. او د آسمان پرېښته نه ئی چه د هغی په مقابل کېږي خامخا انسان خپل سر ښکته کړی، بیا په بشریت کېږي هم ته داسی یو سړی نه ئی چه په تا کېږي کوم خاص تفوق او لوئی پر مونږ باندی وی، مثلاً لوی دولتمن، یا د شان او شوکت خاوند، یا د حکومت او قوت مالک اوسی. هغه کسان چه ستا پیروان او تابعان شوی دی هغو هم گرد (تول) سره داسی خواران او غریبان او مقلسان او رذیلان دی چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبری کول شرم او ننگ بولو. نو آیا په گردو (تولو) انسانانو کېږي هم دا ته پیدا شوی ئی چه د الله تعالی د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وی؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پیدایښت) خلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شیانو کېږي له هیڅ پلوه له تا څخه کم نه یو، نو ولی زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندی منتخب او غوره نشو؟ یا لږ تر لږه ستاسی تابعین او پیروان ښائی چه کوم معزز او لوی سړی خو وی. ښه د دغو جولایانو، موچیانو او دمانو تابع کیدل تاسی لره د فضل او شرف څه موجب کیدی شی؟ او څرنګه د صداقت دلیل جوړیدی شی؟ د داسی سطحی او سپکو او ټیټو خلکو چه د هغو سپکوالی او رذالت بیخي ښکاره او عیان دی، بی له فکره او اندیښنی، او بی له غور او تامل په ظاهري او سرسری ډول (طریقه) سره ایمان راوړل، ستاسی له کمالاتو څخه نه حسابیږي، بلکه زمونږ خیال خو داسی دی چه ته سره د ملګرو دی دروغچنان یی تاسی یوه خبره جوړه کړی ده او څو بی وقوفانو ستاسی له «هو» سره هو کړی او یو له بل سره مو خبره یوه کړی ده، څو په دی وسیلی سره یو نوی تحریک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره یو امتیاز او لوئی او مشرتیا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقریر ماحصل ؤ نوح علیه السلام کوم جواب چه دوی ته ورکړی دی، دا دی

قَالَ يَقَوْمِ اَرَايْتُمْ اِنْ كُنْتُمْ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّيْ وَ اَتٰنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِيْ
فَعَصَيْتُمْ عَلٰيْكُمْ اَنْزَلْنَا مَكُوْهًا وَاَنْتُمْ لَهَا كَرِهُوْنَ ﴿٢٥﴾

وویل (نوح) ای قومه زما آیا وینئ خبر را کړئ تاسی (ماته) که یم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او را کړی ئی وی ماته رحمت له زده خپله نو پت کړی شوی دی (حقیقت د دی دلیل) پر سترګو د تاسی، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسی په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسی دغه (برهان) لره بد ګڼونکی انکار کوونکی یی:

تفسیر: (یعنی غوشتونکی ئی نه ییغ او پری خفه کیږئ هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ځنی بښائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، ډیرو ښو ملکاتو، تقوی، د الله تعالی ویره، حق خوښول، له خلافتو سره ډېرمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ډی آیتونو او ښو له وړاندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالی هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالی د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالی خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه گرد (تول) شیان په ما کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسې چه ږوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترگی هم د الله تعالی د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره ییغ چه خپلی سترگی ورته نه غړوئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی گورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترگی ږندی یا ترلی شوی دی.

وَيَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَآ أَنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿١٣﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جگړه به وکړی له ما سره که دوی وشرم) ولیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان ییغ (له عاقبه خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی څخه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنګه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل ګڼئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه یم چه د ایمان د دولت پټگی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وگورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشرم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیا دارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان ئی له خپله حضوره لری کړی وو. زه د ظاهری وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ایمان یواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څیرول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ أَرَبُّكُمْ وَمَا آمَنَ لَكُمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ او لیکن زه مګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یی له عاقبت خپله او له شرف د دغو مؤمنانو (یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه مګوری، او یواځی د دوی ظاهری پریشانی، مسکنت ته مګوری او حقیر او خوار ئی ګڼی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کړه چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبولولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاء متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږی چه ګرد (تول) سره د الله تعالی په حضور کښی تولیږی، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَيَقُومُ مَنْ يَتُصَّرِّفِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُمْ أَفَلَا تَنْكَرُونَ ﴿١٣﴾

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشرم زه دوی (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلی تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالی مخلصو بندګانو ته څه ووايم یا ئی وشرم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ

لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنَِّّي إِذَا لِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٨﴾

او نه وایم زه تاسو ته چه ما څخه خزانې د الله دی او نه (وایم دا چه) پوهیږم په غیب باندې (په علم‌الیقین سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرېسته یم او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو) چه سپک ورته گوری سترگی ستاسې چه له سره به ورنه کړی دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوی کښې دی، (که زه دغه ووایم) نو زه په دغه وقت کښې خامخا له ظالمانو څخه به یم

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلی ؤ «چه ته خو زموږ په شان یو بشر ئی، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لری» نو نوح علیه السلام د دی خبرې جواب په ډیر متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتیاز چه تاسو ئی لیدل غواړئ زه ئی مدعی نه یم بلا شبهه زه خو یو بشر یم پرېسته نه یم نه الله تعالیٰ خپلې گړدې (تولی) خزانې زما په تصرف او اختیار کښې ایښی دی او نه ئی د غیب پر گړدو (تولو) خبرو مطلع کړی یم. لیکن سره د دغو گړدو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسې په شان له سره داسې نشم ویلی چه هغه خلق چه ستاسې په نظر کښې معیوب او حقیر دی (یعنی زه او زما ملگری) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅ کله څه خیر او ښیگنه (فائده) نشی ورکولی مثلاً له هغو څخه ئی څینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی او نور ئی د ایمان او عرفان په دولت سره گټور (نفع مند) کړی دی. ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د دوی د زړونو پر استعدادونو او کیفیاتو ښه پوهیږی، او هر یوه ته د ده له استعداد سره مناسب فیض وررسوی، او د دوی له باطنی احوالو او کیفیاتو سره موافق معامله ورسره کوی. پاک الله هغه خاصه مهربانی چه له ماسره یا د زما له ملگرو سره ئی فرمایلی ده هغه ستاسې له سترگو ځنی پټه ده. که زه داسې ووایم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقیر، فقیر، ذلیل او گود او مات ښکاری، الله تعالیٰ هم چه د بواطنو او پټو احوالو ځنی ښه عالم او پوه او ښه خبردار دی هغوی ته هیڅ یو عزت او شرف نه دی وربښلی، نو دغه به نهایت د بی اصولی او ناانصافی خبره وی»

تنبیه: د دی آیت ابتدائی دری جملې په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آیه (۴) رکوع کښې تیری شوی دی د هغه ځای په تفاسیرو کښې دی بیا ولوستلی شی.

قَالُوا يٰوُحُّ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاكْثُرْتَ جِدَالَنَا
فَاتَّبِعْنَا تَعِدَانَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٣٩﴾

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگړه دی وکړه له مونږ سره پس ډیره دی کړه جگړه زموږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورځ په پته او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شپهی جواب ئی ورکاوه د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظری، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جگړو کښی په سلهاؤ کلونه تیر شول کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپی او د ورځی ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنگ) شول او گردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ویرو! څو دغه د هری ورځی جگړه بیخی پای (آخر) ته ورسپړی او دا مناقشه بالکل ختمه شی.

قَالَ إِنَّمَا يُتِكُم بِإِلَهِكُمْ إِن شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝۳۱

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یواځی خبرول دی پاتی شو عذاب هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته آړول، دواړه د بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالی مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تښتیدلی او نه تری چیری پتیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړی او ځان تری وژغوری (بچ کړی).

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْرَتِي إِنِ ارَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ
وَالِيَهُ تُرْجَعُونَ ۝۳۲

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکړم زه چه نصیحت

و کرم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه گمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرگه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترگی او انتهائی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرگندیږی چه د الله تعالی اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی گمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شی، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالی اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکرم. او تاسی ته گته (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د گردو (تولو) رجوع او ورنگ د هم ده په لوری دی همغه د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکي تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم ؤ، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د قوم هم ؤ. گواکي دغه گرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منځ کښی بیان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ إِجْرَائِي وَأَنَا بِرَئِي مَسْئُومٌ ۝

(وفرمايل الله) بلکه آيا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووايه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی گناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتری د مکی معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه ؤ راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز شوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالی په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مگر د هغه

تعلق خاص د نوح عليه السلام له قصی سره ؤ. گواکي هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری. ﴿قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُمْ فَعَلَّ إِلَهًا بَرًّا﴾ الآية - ووايه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی گناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتري) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی پرمی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره خو شو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه گناه چه تاسی گتلی ده د هغی وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویږیئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښی ولویږئ ما کافی او پوره تبلیغ کړی او ځان می برئ الذمه گرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه گناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مگر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربرونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح عليه السلام د سلهاؤ کلونو د ربر (تکلیف) تیروولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر» زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو گردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیدی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالی د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو گردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شیرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا وَلَا تُخَاطَبُنِي فِي الدِّينِ طَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿١٢﴾

او جوړه کړه ته بیری په اعین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبری ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوی دی، چه بیشکه په دوی باندی حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نگرانی کښی او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیری تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو ډیر سخت طوفان (خپان) راتلونکی دی چه په هغه کښی دغه مگرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین دویږی او د دوی په حق کښی دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هېڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه گرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخی قطعی او حتمی دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښی د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسی ارشاد شوی ؕ ﴿يَا اِبْرَاهِيْمُ اقْرَضْ عَنْ هَذَا اِنَّهُ قَدْ جَاءَ اَمْرُنَا بِكَ وَآلِهَمُ اِيْنِهِمْ عَذَابٌ عَزِيْزٌ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷۶ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْعَاهُ مَلَأْمٌ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوْا مِنِّيْ اَفَا تَسْخَرُوْنَ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُوْنَ ﴿١٣﴾

او جوړوله (نوح) بیری حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخری به ئی کولی په دغه (نوح) پوری، نو وویل (نوح) که مسخری کوئ تاسی پر مونږ پوری نو بیشکه مونږ به هم مسخری وکړو په تاسی پوری لکه چه اوس مسخری کوئ تاسی (پر مونږ پوری)

تفسیر: وایی چه دغه بیری، د څو کلونو په مدت کښی تیاره شوه، او بیری نه وه بلکه یو لوی جهاز ؕ چه پکښی څو طبقی او بیلې بیلې درجی وی مفسرینو د دی په تفصیلو کښی ډیر اغراق او مبالغی او عجیب او غریب روایات بیان کړی دی چه له هغو ځنی علی الاکثر اسرائیلیات هم دی چه وگورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیری)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له دویدلو څخه به مونږ بچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریډلو ځنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لگیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین پیری ته وگورئ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی دوپ تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له دویدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی بانندی خندل چه مرگ د دوی پر سر بانندی ځوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما بانندی د ناپوه او احمق خیال کوئ او راپوری خاندئ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی بانندی وځاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیږئ.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٢٩﴾

نو ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا بانندی نازلیدوی؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٠﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوختیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مگر مه سوروه

هغه چه ږومبۍ شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وخته پوری د بیرۍ په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق گردو (تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور ووریئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی گردی (تولی) اوبه وخوتوه او پرښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شی»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکی له سطحی د زورورو او سختو خوتیدونکو چینو او تندوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د دودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی دک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د دودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان ښه تاکلی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیرۍ کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحر د سپیده داغ رنا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رنا ډیره ښه وځلیری «ابوحیان رحمه الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شده څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شده کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «وهذا قول جمهور السلف وعلماء الخلف والله اعلم»

﴿فَلَمَّا جَاءَ شَاهِدُنْ مِنْ رُوحِنَا إِنَّا نَرَىٰ جَهَنَّمَ مَدُودَةً مُدَدَ بَيْنَيْنَا﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیرۍ کښی له هری نوعی نافعۍ د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکبانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیرۍ کښی ئی سواره کړه!

﴿وَأَهْلَكَ الْأَمَنَ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیرۍ کښی مگر مه سوروه هغه چه ږومبۍ شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو (یعنی دغه مقدره او مقرر شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿وَلَا تَحَاطُّوا فِي الْأَذْنَانِ فَلَهُنَّ أَفْئَاتُ مُمْسِكُونَ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی غنی هم دغه مور او غوی دواړه بیل او په طوفان کېږي دوب شوی دی.
﴿وَمَا مِّن مَّعَةٍ إِلَّا فَرَقْنَاهُ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مگر خو لږو خلکو (یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام و او یوه ئی مسلماننه ښځه او دری ئی عثمان سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳۶ نارینه ۳۶ ښځی چه دا ټول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرَّهَا وَمُرْسُهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۶﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شی پر دغی (بیړی او وایي) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه بشونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شی! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د دویدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمت او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږي چه په کشتی او نورو نقلیه و وسائلو باندی د سوریډلو په وقت کېږي ښائی چه «بسم الله» ویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَتَنَادَى تَوْحِيَابُهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يُبْنِي أَرْكَبَ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۷﴾

او دی (بیړی) به ویل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کېږي په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقت) غوی خپل ته حال دا چه و هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوړیه زما راځه سور شه! (په بیړی کېږي) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیړولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریډلو نوح علیه السلام خپل غوی (یام -

کنعان) ته ورغړ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نوری کورنی څخه بیل او له کفارو سره ایل او غیل (ملگری) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملگرتوب پریوده له مونږ سره راشه! خو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئی ورغړ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئی کافر ګانه مګر داسی هیله (امید) او توقع ئی درلوده (لرله) ښائی چه د دغو هولناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښی د دخول لامله (له وجی) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئی داسی کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئی د اجمال په سبب پری منطبق نه وی کفلی والله اعلم.

قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَّعِصُمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۖ قَالَ لَأَنصَلَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ۝

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندی چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښی موج (چه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسی خیال کاوه لکه چه سری د عادی او معمولی سیلاب (څپان) په اوقاتو کښی پر کومه لوړه (اوچته) څیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومی لوړی (اوچتی) څوکی د غره وڅیژم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿قَالَ لَأَنصَلَ الْيَوْمَ﴾ الآية - نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورځ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پری او وئی ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښی لویدلی ئی، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالیٰ د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی موندلی. هو! د همغه چا په برخه کښی نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پری وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنگامه او انتقام په مقام کښی به پر غټو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښی لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئی د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسی امر

صادر شو)

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَبِسْمَاءُ أَفْلَحِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او وویل شو چه ای خُمکی جذب کره (بیرته بشکته ونغره) اوبه خپلی او ای آسمانه بندی کره (اوبه خپلی) او کمی کری شوی اوبه (له مخ د خُمکی) او پوره کر شو هغه حکم (د اهلک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیرری پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه گواکی د آسمان گرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د خُمکی گردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اوبه وختلی او هغه گرد (تول) پکښی دوب او پت شول. بی د کشتی له سوړو څخه نورو گردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿رَبِّ لَاقَدْ رَعَى الْاَرْضَ مِنَ الْغَيْرِ ذِكْرًا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دوهمه رکوع) ښیرا کری وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته خُمکی ته امر ورکړ چه اوس دی خپلی اوبه بیرته درجذبی کره، او درکش ئی کره!، او ای آسمانه نور بس کره او مه وریزه! او ای وریځو لری شی!، نو بیا څه مجال ؤ چه دغو گردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کری او په تمویل کښی ئی د یوی لمحی ډیل او معطلی کری وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیرری د (جودی) پر غره باندی ودریده چه د غځینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شی! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسی!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر گردی (تولی) دنیا باندی ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی ؤ؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مگر په یاد ئی ولری چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د غځینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو څخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم گرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلک د تعذیب

په دول (طريقه) نه ؤ، بلکه همغسی چه پاک الله د نورو طبعیه ؤ اسبابو په وسیله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذریعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم غه مهال (وخت) چه سیلاب (غچان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښی څومره حیوانات او وړوکی او نور مړه کیږی.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ
أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ ﴿٦٠﴾ قَالَ يُنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا
تَسْأَلُن مَّا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦١﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ویل ای ربه زما بیشکه چه غوی زما له اهله زما څخه دی او بیشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له تولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بیشکه چه هغه غوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنین دی) بیشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څیز چه نه وی تاته په هغه څیز کښی څه علم پوه، بیشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلاتو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسیر: نوح علیه السلام دغه عرض په کوم وقت کښی کړی دی؟ د کنعان له دویدلو څخه پخوا؟ یا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقې اوضاعو او اطوارو د لیدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن گڼلی وی یا به ئی کافر پیژندلی وی. او د رب العزت جل جلاله په دربار کښی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن گڼلی وی، او له غرقیدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کیفیت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له دویدلو څخه وروسته دغه وینا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقیقت د معلومولو په غرض خپل خلجیان یا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. یعنی یا اله العالمینه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توپ لامله (له وجی) د «الامن سبق علیه القول» په استثناء کښی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بیا د هغه د مغروریت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هیچا ته له سره داسی کوم خیال نشی پیدا کیدی چه معاذ الله تا

وعده خلافی کړی ده. ته «احکم الحاکمین» او مطلق شهنشاه ئی که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږی او که نه پوهیږی په دواړو صورتونو کېنې هغه حق دی او هیڅوک هیڅ حق نه لری چه ستا د فیصلی په مقابل کېنې دم ووهلی شی یا تا په وعده خلافی مجبور کړی. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شی. فقط د قلبی اطمینان دپاره د استعمال او استفسار په ډول (طریقه) د دغی واقعی راز معلومول غواړم. جواب ئی داسی واورید چه دی ستا له هغی کورنی څخه نه و چه د دوی د نجات وعده درسره شوی وه، بلکه په «الامن سبق علیه القول» کېنې شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئی د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صریحو آثارو د موجودیت سره د یوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لری، او تر اوسه پوری د هغه حال تاته مشته دی. د هغه سری واقعی احوال چه تاته نه وی معلوم، نو د هغه په باره کېنې له مونږه داسی نامناسبه رعایت، یا دا ډول (طریقه) کیفیت مه غواړه! مقربینو ته وړ (مستحق) او لائق نه دی چه بی له فکره او اندیښنی، او وړاندی او وروسته کتلو، د ادب ناپیژندونکو جاهلانو په شان خبری وکړی.

دیر افسوس دی د ازل په بد قسمت

چه بدلیږی نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه

پخپل ځان ویره کوه په هر ساعت

د دی آیت دغه تقریر په هغه صورت کېنې دی چه نوح علیه السلام کنعان مؤمن گنلی وی. او که ئی کافر گنلی وی نو ښائی د دی غوښتنی یا سؤال به دغه منشاء وی چه د انجاء په ذکر کېنې څرنګه چه اهل ئی له عامو مؤمنینو څخه بیل ذکر فرمایلی و. له هغه څخه نوح علیه السلام داسی خیال کړی و چه زما اهل ته له دغه دنیوی عذاب څخه د محفوظیت شرط ایمان نه دی. او «الامن سبق علیه القول» مجمل و نو ځکه ئی مصداق تعین نشو کړی. بناء علیه د پلارتوب د شفقت په جوش کېنې ئی عرض وکړ چه «یا اله العالمینه!» زما ځوی یقیناً زما په اهل کېنې داخل دی چه د هغه د نجات وعده تا فرمایلی ده. نو بیا ولی هغه غرقاوه شی. یا غرق کړی شوی دی؟ جواب ورورسید چه ستا رومبی مقدمه «ان ابني من اهلي» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنی (بچ کولو) وعده چه شوی ده، دی په هغی کېنې نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چاری دیری خرابی دی او هم د «الامن سبق علیه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دی؟ نو بیا د هغه شی علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسی جګړی په رنگ سره سؤال یا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي

بِهْ عَلْمُ وَلَا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخُسْرَيْنِ ﴿٥٠﴾

وویل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه خیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «انسان د هغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی ځان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه گوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت وویږیده او ډیر وریږدیده (وریږده)، او ژر ئی تویه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وځی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړی چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِيلَ يُوحَا هَبْطِ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ وَأْمُرْ سَمْعَتَهُمْ ثُمَّ يَمْسُحُ مِنْهُمْ مِّمَّا عَذَابٌ إِلَيْهِ ﴿٥١﴾

وویل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیری) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسیری دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیری څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملگرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویکاره شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینگار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ گواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر گردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مگر غینی فرقی به هلاکیدی.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩﴾

دغه (قصه د نوح) له غینو اخبارونو د غیب ده چه رالېږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه و اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوړوی. (او له غینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزگارانو ده).

همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملگرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملگرو مستقبل هم ډیر روڼ او له بری او کامیابی څخه ډک دی. تاسی د کفارو پر ایذاو صبر وکړئ مه ویرېږئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَالِی عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿۱۰﴾

او لیږلی و مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواخی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یی تاسی مگر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایی) چه د تیږو (گتو) بت هم باختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښی هم د هود د قوم قصه تیره شوی ده .

يَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجَرْتُ الْإِنْسَانَ الَّذِي فَطَرْنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسی پر دی تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسی (چه حق له باطل او رشتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د گردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرانو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړی ده څو پند او نصیحت ئی بی لوته او مؤثر شی، او خلق د هغه رب (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعې محمول ونه کړی. یعنی تاسی دومره ناپوه او غبی یی چه په دومره غتی خبری باندی هم نه پوهیږئ چه هغه سری ته چه بی له طمعې او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسی د دارینو د فلاح خبری کوی، خپل دشمن او بدخواه گنئ، او له هغه سره تل منگولی لگوئ او په جگړه ورسره اخته او بوخت یی.

وَلْيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَبِزْدِكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوتِكُمْ وَلَا تَتَوَكَّلُوا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه لیږی (الله له جانبه د) آسمان پر تاسی (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسی ته قوت پر قوت ستاسی او مخ مه گرځوئ تاسی (له ایمانه او توبی) حال دا چه گنهگاران اوسیرئ.

تفسیر: د دغی جملی تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښی تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه اوروې څرنگه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیبونو سره ډیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسی ظاهری فوائد

او برکات نئی بیان فرمایلی دی چه د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شی. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالی (سوکری) او د باران د امساک په مصیبت کښی اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسی ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسی څخه لری کیږی. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوری مومئ مالی او بدنی قوت به مو زیاتیری په اولاد به مو برکت شی په خوښی او خوشالی کښی به مو ترقی وشي، او له مادی قوت سره په روحانی او ایمانی قوت کښی به مو هم اضافه کیږی. په دی شرط سره چه د پاک الله په لوری رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالی له اطاعته او انقیاده مخ ونه گرځوئ.

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِ هَارُونَ عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

وویل دوی ای هوده نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پرېښودونکی د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهت د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندی ایمان راوړونکی (په نبوت ستا).

تفسیر: یعنی دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشی ده چه دوی ویل چه تاسی کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبی چه د پاک الله له جانب د نبوت پر عهده فائز کیږی. نو ضرور دی چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حدیث کښی دی «د هر نبی الله سره چه مبعوث شوی دی داسی واضحه نښه هم لیرلی شوی ده چه که انسان پری ایمان راوړی، راوړی نئ شی» نو ځکه یقیناً ویلی شی چه هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندی کړی وی مگر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوری او بی حیائی لامله (له وجی) هغه نه وی منلی. او هم داسی به ئی ویل چه تاسی کومه ښکاره نښه نه ده راوړی ښائی چه داسی مراد به ئی درلود (لرلو) چه داسی نښه دی نه ده راوړی چه دا گرد (تول) له ورمپرو (مرو) څخه ونیسی. او پر ایمان راوړلو ئی مجبور کړی په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پرېښودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ تَقُولُ إِلَّا اعْتَرِكَ بَعْضُ آلِ هَارُونَ سَوْءٌ قَالُوا إِنِّي أَشْهَدُ بِاللَّهِ

وَأَشْهِدُوا إِنِّي رَسُولٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٦﴾ مِنْ دُونِهِ فَاكِدُونَ ﴿٥٧﴾ جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ﴿٥٨﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٩﴾

نه وایو مونږ (د تا په حق کښی) مگر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته
 ځینو خدایانو زمونږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم
 الله او شاهدان شیع تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه
 شریکوی ئی (له الله سره). غیر له الله نو حیلی (تدبیرونه) جوړی کړئ تاسی
 (هلاک) زما ته ټول بیا نو مهلت مه راکوئ ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر
 (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح
 خوځیدونکی په ځمکه کښی) مگر هم دغه (الله) دی نیونکی له (ویشنو د)
 وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی.
 (یا په حق لاری سړی برابروی).

تفسیر: دغه چتی (بیکاره) خبری چه ته ئی کوی، او گرد (تول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی
 او له خپله ځانه سره ئی دښمنان کوی. زمونږ خیال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم یوه څه
 رنځ یا ربر (تکلیف) درپښ کړی وی او له تا څخه ئی لیونی او پاگل او مجنون جوړ کړی دی
 (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او
 هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بی ادب او سپین سترگیو او گستاخیو په
 بدل کښی سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتري کوی نو هود علیه
 السلام د دغو مشرکانو په جواب کښی یوه خورا (دیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنده ئی دا
 ده هغه بیچارگان د تیرو (کتو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربر (زحمت) او تکلیف رارسولی
 شی تاسی چه له گردو (تولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له
 فوجونو سره یو ځای پر ما یواځی یو سړی په پوره قوت، او قدرت گرد (تول) سره په یوه وقت
 کښی ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ، نو یقین وکړئ چه زما یوه ویشته ته به هم څه نقصان او
 زیان ونشی رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو
 دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی گرد (تول) سره راټول شی، او هغه ربر (تکلیف) او
 ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شی واورسوئ او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښی مه کوئ او نه
 یوه شیبه مهلت راکړئ او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر همنه (وحده لاشریک له الله) دی چه
 زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اگر که تاسی له بدفهمی څخه نشی

پوهیدی چه نه یواځی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی مگرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، گرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی کواکی د دوی د سرونو د ویشتو سرونه هم د الله تعالی په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په هغه لوری ئی په کښولو سره بیانی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسیږی رسوا کیږی بلاشبه زما پروردگار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندگانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالی په حضور رسیږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَنْظُرُونَ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ ﴿١١﴾

نو که مخ واړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وگرځوی رب زما (رايه ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ خیز، بیشکه رب زما پر هر خیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریدلو که بیا هم د الله تعالی وحدانیت او زما رسالت نه منع، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشی رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتیمگی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی گرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه وړانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وگرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیږی په یاد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشی ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان هغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلْتَجَاءْ أَمْرُنَا بِحَبْنَاهُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجِّنَهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٥﴾

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نرزه خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښی مو لیکلی دی. کورونه ئی گرد (تول) سره ونفیدل سققونه (چتونونه) پشټونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او دیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښی به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملگری چه په آخره کښی تر غلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادٌ جَدُّوْاِبَابِئِ رَبِّمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٦﴾

او دغه (په قبرونو کښی پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی ورانو مینو او کنډوالو (کنډرو) ته د عبرت په سترگو وگوره! چه د هغو عادیانو د هستوگنی ځای دی چه د دوی مشرانو په دیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سروته غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.
تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د گردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی گرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښی سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ إِلَّا إِنْ عَادَ الْكَافِرُونَ لَهُمْ الْأَبْعَدُ الْعَادِ قَوْمٌ هُودٌ ۝

او وليبرلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شی بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شی چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی گرځی، هر چیری چه لار شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿إِلَّا إِنْ عَادَ الْكَافِرُونَ﴾ الآية -

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم همغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولی او بل اخری نو ځکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿وَاللَّهُ أَهْلَكَ عَادَ الْأُولَىٰ﴾ (۲۷) جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولیٰ مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ۝

او (لیبرلی ؤ مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یی تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئی ومنئ) بیا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بیشکه رب زما ډیر نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.

تفسیر: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښی تیره شوی ده. یعنی رومبی ئی آدم له خاوری څخه پیدا کړ، بیا ئی له ځمکی څخه اغذیه پیدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پیدا کيږی او د انسان د پیدا کیدلو ماده ده. یعنی پیدا ئی کړل، باقی ئی پریښودل او د بقاء سامان ئی ور برابر کړ د ځمکی د ورانولو ترکیبات ئی وروښوول، او تدابیر ئی ور الهام کړل. کله چه هغه داسی یو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ایمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو گناهونو ځنی چه کړی ئی دی توبه وکړی، دی مونږ ته ډیر نژدی دی او زموږ هره خبره پخپله آوری او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شی هغه آوری او قبولوی ئی.

قَالُوايُصْلِحْ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَا
تَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ آفَئِ شَرِّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ ۝۱۲

وویل ثمودیانو ای صالحه! په تحقیق وی ته په مونږ کښی امید کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت یعنی له تانه مو د پوهی هیله (امید) درلوده «لرلو») آیا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئی کاوه پلرونو زموږ او بیشکه مونږ خامخا په شک کښی لویدلی یو له هغه توحیده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کښی

تفسیر: یعنی له تا څخه زموږ هیله (طمع) او امید داسی کیده چه ته به په راتلونکی زمانی کښی داسی لوی فاضل او ښه سری کیږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسپیږی. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاریدل او د گردو (تولو) توقع داسی کیده چه په قریب مستقبل کښی به لویه فائده له تا ځنی نورو ته راوړسپیږی. په تدبیر، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کیږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمایت او تائید کښی به زیار (کوشش) کوی! په رښتیا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مبغوضه وه او عمومی مذهب څخه بیل او جلا (جدا) گرځیدی، خو بیا هم مونږ ستاسی په فطری قابلیت او طبعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هیله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوځوالی او د تجربی د زیاتوالی به ته دا خپله رویه پریږدی، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسی خبرو باندی شروع وکړه چه د هغو په آوریدلو سره زمونږ پر هغه گردو (تولو) هیلو (ارزوگانو) او امیدونو د مایوسی اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمی مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه گرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښی وغورځول! آیا ته دا غواړی چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور گرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسی مسلک اختیارول سخت شبه ناک څیز دی، چه زمونږ زړونه ئی له سره نه منی په «موضح القرآن» کښی دی «ته داسی هښیار راښکاریدی چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مگر ته ئی اوس وړانوی».

قَالَ يَقَوْمُ ارْءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَاسْتَغْنَيْتُمْ عَنْ رَّحْمَةِ فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ اِنْ عَصَيْتُمْ فَمَا تَزِيدُوْنِي غَيْرَ تَحْسِيْرٍ ۝۶۳

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسی یعنی خبر را کړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانب د رب خپل او را کړی ئی وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذاب د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله ته او تاسی می بولیو بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنی ستاسی د شک او د شبهی لامله (له وجی) زه یوه داسی صافه او سمه لاره څرنگه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه را کړی ده او پخپل عظیم رحمت ئی د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئی کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغروم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښی چه زه ئی په رسولو سره مامور شوی یم سستی وکړم او وئی نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنی څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه به نه رسولو د احکامو د ده کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله تعالی ته او تاسی می بولیو بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسی ماته غیر له نقصانه یعنی د دی په ځای چه تاسی د خپل صادق خیر غوڅتونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسی مشوری را کوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامی دعوت له چارو ځنی لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسی لوی زیان رارسوئ چه تلافی ئی له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملی مطلب داسی اداء کړی دی چه «ستاسی له دغو خبرو او اترو ځنی په ما کښی بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسی خپل

نقصان کوئ» مگر له سیاقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده .

(کله چه قوم د صالح علیه السلام پس له ډیری جگری نه له صالح علیه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوبه د گنتی نه راووته، او صالح علیه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونيوه نو په باب د اوبی کبی ئی وصیت وکړ او داسی ئی وویل:)

وَيَقَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ قَدْ رُوهَا تَأْكُلُ فِي
أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿١٣﴾
فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿١٤﴾

او ای قومه زما دا اوبه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پریږدئ دا (اوبه) چه خوری (خړی) په غمکه د الله کبی (له مباحو وښو) څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو وبه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسې). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوبه) نو وویل صالح فائده واخلي تاسی په کورونو خپلو کبی دری ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتگ د عذاب په څلورمی ورځی کبی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکبی نشته.

تفسیر: له حضرت صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کبی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٥﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نژده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورغی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاك د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شی څخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورغی له رسوائی څخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَآخِذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثِيمًا ۝
كَانَ لَمْ يَخْتَفُوا فِيهَا إِلَّا إِنَّ تَنُودًا كَفَرُوا وَارْتَهُمُ الْآبَعْدُ الشُّوَدَّ ۝

او ونيول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا گهیڅ (سحر) وگرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنگنونو پرمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واورئ خبردار شی چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واورئ خبردار شی لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بې‌نامه او بې‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکي «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپې ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی غیگرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدنی (رپیدنی) سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو څخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وگرځیدل چه تاسی ئی احوال آورئ ښائی چه عبرت تری واخلي.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا
قَالَ سَلَامٌ قَمَالِيثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ ۝

او هر و مرو (خامخا) په تحقيق راغلی وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهيم ته په زیری (د غوی او اهلاك د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهيم) سلام (دی وی پر تاسی) نو غنډ (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رائی وړ (دوی ته) خسی وړیت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یواځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهيم عليه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط عليه السلام د قصی بیانول دی. څرنګه چه په دغی قصی او د ابراهيم عليه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیې په شان د ابراهيم عليه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام د ترور غوی ؤ چه د ده په ملګرتوب ئی له عراقه هجرت کړی ؤ د پښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهيم د لوط عليهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلې کښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پښتو د پېمخو او ښایستوو حسینو او جمیلو ځنګیانو (هلکانو) په شکل د لوط عليه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهيم عليه السلام ته زیری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل ګرځولی دی. او په دغه زوږتوب کښی د حضرت بی بی ساری له ګیدی څخه هلك ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط عليه السلام د قوم د شیرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهيم او حضرت لوط عليهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پښتو ابراهيم عليه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مګر په اوله شیبې (لحظه) کښی ابراهيم عليه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط عليه السلام هم دوی نه ؤ پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل ؤ، ګواکي تنبیې ورکړه شوه چه انبیاء عليهم السلام ته هم د پښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاء د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه څان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهيم عليه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلستیا سر رشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څږه او چاڅ خسی ئی ورته حلال کړ او ورته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَّرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ

نو کله چه ولیده (ابراهیم) لاسونه د دوی چه نه رسیږی دغی (وریتی غوښی) ته نو نااشنا ئی وگڼل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریده بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کړو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی وروړاندی کوو او دوی تش لاس هم نه وړ وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه ګواکی هغه د کوم ښه قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام وویږیده چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هر ورو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما ځنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿إِنَّمَنْكُمْ وَجَلُونَ﴾ (۱۴ جزء د الحجر ۵۲ آیت ۴ رکوع) یعنی مونږ له تاسی ځنی په اندیښنه کښی لویډلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مګر حضرت شاه صاحب زما په نزد ډیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پږښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر گرځیدلی ؤ او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) ؤ د دی طبیعی اثر هم دغه ؤ چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی ډاریږو والله اعلم. (ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره باندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریده! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباہ کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحَكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ۖ

او ښځه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف يا هلاک د کفارو) نو زيری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د) اسحق، او بيا پس له اسحق په (تولد د لمسی د ده) يعقوب

تفسير: حضرت بېبی ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلنو د خدمت کولو، یا د بل کوم کار دپاره هلته گوښی (بيله) ولاړه وه، د دی ویری د لری کیدلو لامله (له وجی) خوشاله شوه او وی خندل. الله تعالیٰ پر دغی خوښی نوری خوشالی هم د پرښتو په ژبه ور واورولی چه ته په هم دغه عمر (منگ) کښی د اسحاق علیه السلام په شان یو غوی مومی او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندی یو لمسی به هم درعطاء شی چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بنی اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زیری حضرت بېبی ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهیم علیه السلام یو بل غوی اسمعیل علیه السلام د حضرت بېبی هاجری له گیدی لا له پخوا موجود ؤ. د بېبی ساره هم دغه تمنا وه که چیری زه هم د غوی مور شمه مگر د زوړتوب له سببه بیخی بی هیلی (ناامیده) او مایوسه شوی وه. نو دغه ده چه په دی مهال (وخت) کښی ئی داسی زیری واورید. ځینی علماؤ د بېبی ساره د خندلو نور توجیهات هم کړی دی مگر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.

علماؤ له (ومن وراء اسحق یعقوب) څخه داسی استدلال کړی دی چه حضرت اسحق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يُؤْتِيكُمُ الْإِلَهُ دَاوَّاءَ عَجُوزٍ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٩٩﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا غیږومه زه (ولد) حال دا چه زه زه زه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهيم) میره (خاوند) زما دی زوړ (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زرو) یو شی دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسير: دلته «یویتی» داسی یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښی ښځی د حیرت او استعجاب په مواردو کښی «ویش» وائی. یعنی دا ډیر د حیرانی او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوړتیا کښی وړوکی وځیږوم، وائی چه د بېبی ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښی د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنی هم متجاوز ؤ.

یعنی که داسی وشي چه زه په دغه زوړتوب د غوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخی یوه نوی او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ إِنَّهُ حَكِيمٌ مُبِينٌ ﴿۴۶﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی
او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او
نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لوی والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کړی وی او تل
ئی دوی د معجزاتو او خوارکو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ
(مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق)
دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریډلو په مقابل کښی ئی
د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کړی وی چه گردی (تولی) لوی او ښیگنی (فائدی) د ده په ذات
او په دربار کښی سره مجموع دی.
تنبیه: ځینی محققین لیکي چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت
څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿۴۷﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿۴۸﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ
جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ لِاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مُرْدُوْدٍ ﴿۴۹﴾

نو کله چه لاړه له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیږی (د غوی او اهلک
د قوم د لوط) نو بیا ئی جگړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د
قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه
رجوع کوونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم واوړه له دی جگړی څخه، بیشکه شان
دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلک د قوم د لوط)،
او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هيڅ شان).

تفسير: يعنی څه مهال (وخت) چه له دی لوری مطمئن شو، نو فوراً د لوط عليه السلام د قوم په مسئله کښی له پريښتو سره ئی بحث شروع کړ چه د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کښی بيان فرمایلی ده چه پريښتو ابراهيم عليه السلام مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو د اهلاک دپاره راغلی یو، ابراهيم عليه السلام وویل چه په هغه کښی خو پخپله لوط عليه السلام موجود دی، بیا د یوه نبی په موجودیت کښی هغوی څرنگه وژلی کیدی شی؟ پريښتو وویل چه مونږ پر گردو (تولو) هغو کسانو خبر کړی شوی یو چه هلته اوسیدی، لوط عليه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لری کاوه شی، او وروسته له هغه عذاب نازلیدو. په تفاسيرو کښی د بحث هغه تفصيل چه بیان شوی دی الله تعالی پری ښه خبر دی، چه تر کومه ځایه پوری به صحیح وی. په هر حال دغه بحث ئی مبالغتاً د «يجادلنا» په لفظ سره تعبیر وفرمایه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځی چه ابراهيم عليه السلام د خپل فطری شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او کرم لامله (له وجی) د هغه قوم پر دغه حالت وویږیده او د پاک الله په دربار کښی د هغوی د سپارښت کولو په فکر کښی ولوید، نو داسی جواب واورید چه له دغه خیاله تیر شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام ډک شوی دی، اوس د پاک الله صادر شوی حکم بیرته نشی ګرځیدی. او خامخا هغه عذاب واقع کیدونکی دی، او د هیچا په سپارښت یا دعا او نورو اسبابو سره نشی لری کیدی.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ۝

او کله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوی ښائست ئی ولید) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه له جهته د دوی سینه د ده (چه څه بی عزتی دوی ته ونه رسی) او وویل لوط دغه یوه ورځ ده ډیره سخته.

تفسير: دغه پريښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او د ډیرو ښکلو پیمخو ځنګیانو (هلکانو) په شکل سره متشکلی شوی وی. په اول کښی حضرت لوط عليه السلام دوی ونه پیژندلی چه پريښتی دی، بلکه د عادی میلنو په شان ئی وګڼلی. له بل لوری د هغه قوم بی حیائی او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئی هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کښی ولوید، چه دغه بدکاران او شیران زما په دغو میلنو پسی هم رالویږی، او دوی به راڅخه بی عزته او بی پته کوی، د میلنو پریښودل هم ورته مشکل ؤ، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبیثانو له لاسه هم ورته ګران ښکاریده ګواکی د ګرد (تول) قوم د جنگ او جګړی د پیږودلو (اخیستلو) وقت

ور د مخه شوی و.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَقَوْمِ هَؤُلَاءِ
بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا فِيْ صَيْفِيْ أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ۝

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راغفاست (بی اختیاره غفلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلنو ئی وکړ) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونې زما دی (په نکاح ئی واخلئ) چه دوی ښی پاکي دی تاسی ته نو وویږیږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سری پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی و هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتګه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره غفلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلنه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راغی هغه ګرد (ټول) مونږ ته راپریږده! څو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!

حضرت لوط علیه السلام د میلنو د پټ ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوشښ وکړ او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونی تاسی ته حاضری دی په نکاح سره ئی اخیستی شی. او په حلالی طریقی سره تری متمتع کیدی شی! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لاحق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقه پریږدئ، او په داسی خلاف الفطرت او چتلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلنه بی عزتی کټ مت (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سری هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبیه: که د «هتولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونۍ مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونۍ ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومی محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران گردی (تولی) جونۍ خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلبی لونی مرادی وی، نو بنائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سربو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو بشو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنگ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهایی تواضع ورښکاروله خو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سری توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریډلو سره لږ څه مراوی او سست شی او له خپله زوره ولویږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وگرځی مگر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوړونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترگی او بیباکه گرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ۝۹

وویل قوم د لوط هر ورو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غیږیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أُوَوِّيَ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ۝۱۰

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهایی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکونکی می لرلی». یعنی زما قوم او تبر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید الله تعالیٰ دی پر لوط علیه السلام رحم وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تبر خاوندان و.

قَالُوا لَیْلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ یَصِلُوا إِلَیْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّیْلِ وَلَا یَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتُكَ إِنَّهُ مُصِیْبُهُمَا مَا أَصَابَهُمْ
إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَیْسَ الصُّبْحُ بِقَرِیبٍ ﴿۵۱﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی کښی او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یی؟ مطلق مه پریشانپوئ! مونږ د الله تعالیٰ رالیږلی شوی پرضتی یو. چه د دوی د اهلاك دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښی راغلی دی کله چه دغو شیرانو ورونه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگر ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی ځنی جدا کړ. او خپل مت ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په اثر گرد (تول) سره رانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتی! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران راهکارپی». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دى له دى غايه تشریف يوسه او خپلو ملگرو ته هدايت ورکړه! چه په ډير تلوار سره دى درومى او هيڅ يو له دوى غنى دى بيرته مخ نه گرځوى. او نه دى گورى هوا يواځى ستا ښځه دى له تا سره لاره نشي يا به بيرته مخ گرځوى او گورى به او په دى ډول (طريقه) به په دغه عذاب کېښي اخته کېږي. چه پکښي هغه گرد (تول) قوم اخته کيدونکى دى وائى چه دغى ښځى خپل قوم د دغو ميلمنو په راتگ مطلع کړى ؤ. بيا لوط عليه السلام وويل چه تر صبح پورى خو ډير وقت دى. نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چه اى لوطه! آيا نه دى صبح نژدى؟ بلکه نژدى دى! يعنى خوشاله شى. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کيدلو هيڅ دومره غنډ (ايسارتيا) نه دى پاتى هم دا چه صبح شو په گهيځ (سحر وختى) کېښي دوى گرد (تول) سره وژلى کېږي.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِّنْ سَجِّيلٍ
لَّامَنُودٍ ﴿٨٧﴾ مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٨﴾

نو څه وقت چه راغى امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دى (ښار) ښکته طرف ته (يعنى نسکور کړ مونږ پر دوى دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندې کانى له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندې باندې (پرله پسې). (داسى گتې چه) ښى کړى شوى وى په نزد د رب ستا، او نه دى دا (گتې يا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لري.

تفسير: يعنى جبرئيل عليه السلام د دوى کلى پورته، او تر آسمانه پورى ئى نژدى ورسول او بيا ئى له هغه غايه چپه کړل او په دغه ډول (طريقه) هغه گرد (تول) کلى سره لاندې باندې شول، بيا د دوى د نکايت او ذلت او رسوائى د تکميل دپاره له پاسه پر دوى کرتکانى او تودى دوزخى تيږى (گتې) هم وورولى شوى، او هغه کسان هم پر هم دغو تيږو (گتو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندې په نورو غايونو کېښي اوسيدل (العياذ بالله)

تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسى ورکړى شوى ده چه پورته خوا ئى ښکته او ښکته خوا ئى پورته کړى شوى ده، هغه د دوى د هغه ظاهري شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لري. د «منضود» معنى محقق شيخ الهند رحمه الله عليه «لاندې باندې» سره کړى ده غښو ئى معنى پى درپى او مسلسلې او پرله پسې د تيږو (گتو) وریدل آخيستى دى.

«مسومة» يعنى کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندې وه چه هغه ئى له نورو تيږو (گتو) څخه ممتازه اوبشکاروله، چه دغه د الله تعالى د عذاب تيږه (گته) ده. غښى وائى چه پر هري تيږى (گتې) د هغه سړى نوم ليکلى ؤ چه هغه پرى واژه کيده. او د هغه د اهلاک سبب گرځيده والله

اعلم.

﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبُيُوتٍ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانی په اعتبار هم قریب دی ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوی ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوی کلی د مدینې منورې او شام تر منځ ؤ، تیریدونکو قافلو او جوړو به د هغوی وړانې او نړیدلې کورونه او کنډرې لیدلې یا د «وما هی من الظلمین ببعید» د جملې مطلب دا دی چه داسې عذاب له هسې ظالمانو کافرانو ځنی اوس هم دومره لری نه دی ښائی چه دوی تل د پاک الله له قهره وویږیږی د دی قصی ځینی اجزاء پخوا له دی نه د الاعراف په سورت کښی تیر شوی هلته دی بیا ولوستل شی!

وَالِی مَدَیْنٍ اَخَاهُمْ شُعَیْبًا قَالَ یُقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَیْرُهُ
وَلَا تَنْقُصُوا الْهِکْمَالَ وَالْبِیْزَانَ اِنِّیْ اَرٰکُمْ مِّنْ خِیْرِ وَّرَآئِیْ
اَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیْطٍ ۝۷

او (لیږلی ؤ مونږ ښار یا اولاده د) مدین ته (قومی) ورور د دوی شعیب، وویل (شعیب) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی لره هیڅ (برحق) معبود بی له دغه (الله)، او مه کموئ پیمانې او تله بیشکه چه زه وینمه تاسی په خیر (خوشاله ماړه په شتو) او بیشکه زه ویریرم پر تاسی (په سبب د دی خیانت) له عذابه د ورځی چاپیریډونکی (په تاسی پوری په سختی او عذاب سره).

تفسیر: دغه قصه په ۸ ؤ ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښی پخوا هم تیره شوی ده یعنی کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسانی (آرام) درعنایت کړی ده، نو ډیر وویږیږئ چه د عصیان او نافرمانی لامله (له وجی) هغه له تاسی څخه وانه خيسته شی او دغه خوښی او خوشالی مو سلبه او دنیوی او اخروی عذاب درباندي مسلط نشی ځکه چه تاسو گرد (تول) په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ نو ولی داسی خیانت کوئ.

وَلِیْقَوْمِ اَوْفُوا الْهِکْمَالَ وَالْبِیْزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ اَشْیَاءَهُمْ
وَلَا تَعْتَوُوا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ۝۸

او ای قومه زما پوره ورکوئ تاسی پیمانہ او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسی خلقو ته خیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوئ تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ژ هغه اصلاح کړئ! ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا الْاَوَّلَیْنَ مُفْسِدِیْنَ﴾ او مه لتوئ خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو ډولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوئ او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو ډاری اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِیَّتِ اللّٰهُ خَیْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ ؕ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوئ په خیانت سره) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیدی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه ډول (طریقه) سره پیمانہ او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر ورسیدی.

وَمَا اَنَا عَلَیْكُمْ بِحَفِیْظٍ ۝۱۷

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منهیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوْا یٰشُعَیْبُ اَصْلُوْتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَّتْرُكَ مَا یَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا وَاَنْ نَّفْعَلَ

فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ۝

نو وویل قوم د ده ای شعیه آیا دغه دیر لمونځ کول ستا (دریسی) امر کوی تاته په دی چه پریږدو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریږدو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د دیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) کولی، چه «بس کره صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په گرد (تول) قوم کښی هم دا یواځی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران گرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام دیر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چه: «ښائی ستا دغه دیر لمونځ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ ځنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کړی او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه و مالونو کښی لری کړی. بس ته دی خپل لمونځ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تللو کښی ستا د مداخلی هیڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکي «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» ځینو مفسرینو ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کړی، بلکه پر واقعیت ئی حمل کړی دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سری ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چتی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَا عَنْ مَّا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا﴾ الآية -

قَالَ يَقَوْمُ آرَأَيْتُمْ أَنْ كُنْتُ عَلَى بَيْنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَكُمْ
عَنْهُ إِنَّ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا
تُوفِّقُنِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝

وویل شعیب ای قومه زما آيا وينئ تاسی (خبر راکړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبہ د رب خپل او راگری ئی وی ماته له دربارہ خپله رزق روزی بنائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکرم له احکامو د الله؟ بلکه نه بنائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکرم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) خو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حللی طریقی سره ئی روزی عطا کری ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کری دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالی فهم او بصیرت راگری وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشئ لیدلی، او په دولت او شته والی ئی موږ کری یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یی، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان ږوند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریږم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿وَمَا أَرْيدُ أَنْ يُنْفَكُوا مِنْهُ لِيَكُونَ لَهُمْ عِلْمٌ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکرم له

تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه گوندی زه پخپله ئی وکرمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کرم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارک الدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کرم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا ږومی د هغو په تعميل کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشئ اولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿إِنْ أَرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ﴾ الآية - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی خو چه توان کیږی زما او نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخړه) هم ورسیږی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه گرد (تول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره گرد (تول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر هغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَلِقَوْمٌ لَا يَجْرُمَتَكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ۝

او ای قومه زما حاصل دی نه کری تاسی ته دشمنی (ستاسی) ما لره دا خبره
چه ورسیری تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی ؤ قوم د نوح ته (چه
غرق ؤ) یا قوم د هود ته (چه سخت باد ؤ) یا قوم د صالح ته (چه زلزله
وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی څخه (ای کفارو دومره)
لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلی)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کښی داسی حرکات مه کوی، چه تاسی د
هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د دیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شی! د نوح، هود
او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی
هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گردو (تولو) څخه وروسته په هم
دغی نژدی زمانی کښی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کښی موجود وی نو
دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له
تعذیب څخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشی اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری
نه په زمان سره نه په مکان کښی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلی!

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ۝

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع
وکرئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه
رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی گناهکار هم وی کله چه دی
د زبه په صدق او اخلاص سره د الله ډیرار ته رجوع وکړی او معافی بښنه تری وغواړی نو ئی
پخپل فضل او کرم سره ښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوا شَعِيبُ مَانَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا

لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿١١﴾

وویل قوم (د ده په جواب کښی) ای شعیه نه پوهیږو مونږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئی وائی (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنگسار کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک (او گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر گردو (تولو) شیانو ډیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پتولو لامله (له وجی) به ئی داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته څه وائی او د مجذوبانو په شان تل گریږی او په خپل سر ویږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی په همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿وَإِنَّا لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره ضعیفه ناتوانه) یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه گرد (تول) عالم له خپل ځان سره دښمن کړی، بلکه ورته لازم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په ږیرو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کښی ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر پروند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښی په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترگو په لیدلو کښی څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښی د حضرت یعقوب علیه السلام سترگی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښی نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به ډیر ژړل تر دی چه د سترگو په لیدلو کښی ئی نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیه! ته ولی دومره ژاری؟ د جنت شوقمن ئی؟ که له دوزخه ویریږی؟» عرض ئی وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښی ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړی؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته دربارکه شی، ای شعیه! ځکه می خپل کلیم موسی علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروښله! والله اعلم بصحته!

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی نو خامخا سنگساره کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک گران چه ستا خپل عزت مانع شئ د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د تېر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسیدږی، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وی.

قَالَ يَقَوْمِ ارْهَطِيْ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَ
اتَّخَذْتُمْوْهُ وِرَآءَكُمْ ظَهْرًا اِنْ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ حَكِيْمٌ ﴿۱۲﴾

وویل (شعیب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډیر عزیز (مخور) دی پر تاسی له الله، او گرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هیڅ پروا ئی نه کوئ)، بیشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسیر: یعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعایت وړ (لائیق) او مستحق بولی مگر د دی لامله (له وجی) می هیڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درلیږلی شوی یم، او صاف او صریح دلائل او نښی د خپل تصدیق دپاره درښیم گواکی د تاسی په سترگو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هیر کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هیروئ تاسی فرمان د لوی اکبر

بی فائده می یادوئ کهول تیر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده

چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هیروی، او وروسته د شاول خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په یاد ولری چه د دوی کرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالی د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسیدئ یوه شیبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه یئ.

وَيَقُومُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿۱۶﴾

او ای قومه زما عمل کوئ په خای خپل (یعنی په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راځی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعنی ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینگ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شی چه له مونږ ځنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته گورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجِّنَا شُعَيْبًا ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثْمِينَ ﴿۱۷﴾ ۚ كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿۱۸﴾
بَعْدَ الْمَدِينِ كَمَا بَعْدَتْ ثَمُودُ ﴿۱۹﴾

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو خلاص کړ مونږ شعيب او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونيول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو گهيځ (سحر وختی) وگرځيدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنګونو خپلو. (داسی تباہ شول) لکه چه نه وو اوسيدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شی واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صيحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعيب عليه السلام د قوم په صيحه (سخته چغه) سره هلاکيدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعراء» په سورت کښی «عذاب يوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئی دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکي چه دغه دري واړه عذابونه د دی قوم په حق کښی سره جمع شوی ؤ بیا په هر صورت کښی د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښی ؤ چه هغو خلقو شعيب علیه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملگری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئی دروښوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسئ، د هغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شی. کله چه دلته د هغو د سختو بېادېو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئی د هغه په مقابل کښی د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، گواکي د الله تعالی د عذاب په یوی چغی کښی د هغو گرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکي شوی. د «الشعراء» په سورت کښی د دوی دغه قول نقل کړی دی ﴿فَأَنذَرْتَهُمْ يَوْمَئِذٍ أَن لَّهُمْ نَارٌ كَمَا كَانَ لَلسَّالِمِينَ يَوْمَئِذٍ﴾ یعنی که ته رښتینی ئی، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه توته راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښی د «عذاب يوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ۖ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ۖ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسی (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه ؤ حکم د فرعون برابر وونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له ښو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) ښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ﴾ کښی شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئی چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چه موسی علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښی د الله تعالی د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کړی ؤ. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښی راځی، او ممکن دی چه له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښی حضرت موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین شو خو کرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو ښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نبی علیه السلام خبره وانه وریده، او د هغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئی تگ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هيڅ يوه خبره داسې جوته او صحيحه نه وه چه د هغې په قبلولو سره انسان نيکې او ښيکته (فانده) حاصله کړې شي.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْدَحَهُمُ التَّارُوتَ وَيَسَّ الْوُرْدُ الْمُرُودُ ﴿١٥﴾

مخکېښې به شي (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قيامت کېښې نو ننه به باسې هغوی په اور کېښې، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شي دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسير: يعنی همغسې چه فرعون دلته په کفر او تکذيب کېښې د دوی امام او قائد ؤ په قيامت کېښې به هم د هغو امام او قائد وي. هغو خلقو چه په دنيا کېښې د ړندو پشان د فرعون تقليد کاوه دوی به د ده تر شا تر اخري منزل (جهنم) پورې ورسېږي، دا همغه کنده ده چه هلته به د يخو اوبو په ځای دیر سوځوونکې ايری کوونکې اور ورسېږي.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَسَّ الرِّقْدُ الْمَرْفُودُ ﴿١٦﴾

او ورپسې لگولی شوی دی په دغه دنيا کېښې لعنت او په ورځ د قيامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسير: يعنی تر څو چه دنياوې خلق به پر فرعون او فرعونيانو لعنت لېږي بيا په قيامت کېښې د ملائکه الله او اهلالموقف له لوري به هم پر دوی لعنت وريږي. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جريان لري او هيڅ به تري نه بيلیږي. گواکې استهزاء دغه يو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ الْقُرْآنِ نَقَضَهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٧﴾

دا (تيري شوی خبری) له (جملی د) احوالو د قريو دی چه بيانوو مونږ هغه پر تا باندې چه ځينی له هغو قريو ولاړی دی (کنډوالی د دوی او اهل ئی هلاک دی) او ځينی ئی ريښلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل) چه په لرونو سره ريښلی شوی وی).

تفسير: يعنی د هغو قومونو قصی چه مونږ تاسی ته درواورولی چه په څه شانی هغوی د انبياءو

عليهم السلام تڪذيب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکړه؟ او بیا څرنگه تباہ شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مگر د هغوی څه کنډوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ۝

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) وليکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هيڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدايانو د دوی هغه چه بلل به دوی غير له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هيڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدايانو دوی ته (هيڅ شی) غير له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشي، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه ډول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی رؤس الاشهاد د سزا وړ (لائیق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی ډیر ډاډه او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هيڅ پکار وړه نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی وړاندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی ورپه برخه شوه. د انبیاء علیهم السلام او نورو په تڪذيب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ۝

او پشان د هم دغو (نيولو) نيول د رب ستا دی کله چه ونيسي الله اهل د قريو حال دا چه دا (اهل د قريو کافر) ظالم وی، بيشکه نيول د الله ډير دردناک سخت زورور دی.

تفسير: يعنی ظالمانو ته تر ډيره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کيږي کله چه په هيڅ ډول (طريقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلي نو تر مری ئی نيسي او خفه کوی ئی. که مجرم وغواړی چه لږ څه ربر (زحمت) او تکليف راورسيږی يا له دغه مصيبت او جنجال څخه خپل ځان وژغوری (وساتی) نو دغه خيال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ط ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ۝۶۱

بیشکه په دی (مذکوره ؤ قصو) کښی خامخا ډیر عبرت دی دپاره د هغه چا چه وپريږی له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه جمع به کړی شی په دی کښی ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته ټول مخلوقات

تفسير: يعنی هر کله چه په دنيا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبياؤ پر تکذيب سختی سزاوی ورکولی کيږی، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه خالص (دارالجزاء دی) غومره سختی سزاوی به وررسيږی؟ او د ژغورنی (بچ کيدو) صورت به ئی څه وی؟ هغه عقلمن سړی ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او تری وپريږی په دغه څيز کښی لوی عبرت او نصيحت دی. يعنی د گردی (ټولی) دنيا فيصله په يوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کيږی چه ټول اولين او آخرين سره ټول شی او هيڅ يو تن به غير حاضر پاتی کيدی نشی گواکی د الله تعالی جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کيدلو لويه او وروستنی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّعَدَّدٍ ۝

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مگر دپاره د پوره کيدلو د نیتی معلومی (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالىٰ په علم کېنې کوم ميعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کيدونکې دی. او بيا هغه لويه ورځ راتلونکې ده. له دغه تاخير څخه داسې مه اټکل کوئ چه دغه خبرې محض فرضي او وهمي خبرې دي (العياذ بالله).

يَوْمَ يَأْتُ لَا تَكَلُمُوا نَفْسًا إِلَّا بِذِيهِ فَبَيْنَهُمْ شِقَاٌ وَسَعِيدٌ ۝

په هغه وقت کېنې چه راشي (هيبت د) قيامت نه کوي خبرې هيڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو غيښي له دغو خلقو به بدبخته او (غيښي به) نیک‌بخته وي.

تفسیر: یعنی هيڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافع هم وي، بي د الله تعالىٰ له اذنه او حکم نشي ويلی. او د محشر په غيښو موافقو کېنې خو مطلقاً يو حرف هم بي له اذنه او اجازي له خولي نشي ايستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝ خَلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعدُوا فِي الْجَنَّةِ خَلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْدُوذٍ ۝

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوي دي نو په اور کېنې به وي. وي به هغوی ته په هغه اور کېنې جگ (وچت) سخت غږ او تیت نرم غږ (لکه د خرو). همیشه به وي دوی په دغه اور کېنې څو چه وي آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائي رب ستا (چه بوځي له سعيره زمهرير ته)، بيشکه رب ستا کوونکي دي (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائي (له اقسامه د تعذيب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوي دي نو په جنت کېنې به وي همیشه به وي په هم دغه جنت کېنې تر څو چه وي آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائي رب ستا (چه ئي بوځي رضوان او

لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بې انتهاء (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شی. یوه دا چې هومره مدت چې آسمان او ځمکه په دنیا کې پاتی وی، تر هغه مدت پوری اشقیاء په دوزخ کې او سعده په جنت کې اوسیږی. مگر هغه چې د زیادت اراده وکړی رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چې مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاوخوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کې راځی. نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کې د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چې ورته لامحدوده زمانه ښائی وویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چې هغه ئی په ﴿مَآذَرُکَ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چې د ﴿مَادَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شی یا له آسمانه او ځمکې څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چې فرمایلی ئی دی ﴿يَوْمَ تَبْكَلُ الْأَرْضُ عَنْ الْأَرْضِ وَالسَّمُوتُ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ۴۸ آیت ۷ رکوع) مطلب ئی داسی شو چې اشقیاء په دوزخ کې او سعده په جنت کې تر هغه وقت پوری اوسیږی چې د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مگر که اراده ئی وکړی رب ستا نو موقوفی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چې د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کې دی، مگر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلی ده چې د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چې فرمایلی ئی دی ﴿وَنَامُ بِحُجُجٍ مِنَ الْكَلْرِ﴾ د البقرة آیت ۱۶۷ (۲۰) رکوع او ﴿يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوا مِنِ الْكَلْرِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا﴾ د المائدة آیت ۳۷ ۶ رکوع او ﴿لَا تَحْطَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ د البقرة آیت ۱۶۲ (۱۹) رکوع او ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لِمَن يُشْرِكُ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ ۵ جزء د النساء آیت ۱۱۶ ۱۸ رکوع، او پر هم دغه د گرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چې د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چې د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالی توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «عصاة الموحدين» مسئله یعنی هغه مسلمانان چې د خپلو گناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کې غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کې ﴿عَطَا عَزِيدُ﴾ او د اشقیاء په ذکر کې ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَقَالَ لِمَ أَتَيْنِي﴾ ارشاد فرمایلی وی، غو

معلوم شی چه عینی اشقیاء به له دوزخه ایستل کیږی. مگر هیڅ یو سعید به له جنته نه ایستل کیږی.

تنبيه: په «الا ما شاء ربك» سره ئی تنبيه فرمایلی ده چه د پاک الله په همیشه پاتی کیدلو او د مخلوق په همیشه پاتی کیدلو کښی فرق شته. د کوم مخلوق همیشه پاتی کیدل من کلاالوجه د پاک الله پر مشیت موقوف دی. الله تعالیٰ هر وقت چه وغواړی فناء کولی ئی شی. او هم دا ئی راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالیٰ د اختیار او مشیت تابع دی او د «اریه سماج» او د نورو له عقیدې سره موافق الله تعالیٰ پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوقِفُهُمْ نَصِيبُهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ۝۹

پس مه کيږه ته (يعنی نه دی شی امت ستا) په شک کښی له هغو بتانو چه عبادت ئی کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مگر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بیشکه چه مونږ پوره ورکونکی یو دوی ته د برخی د دوی (له عذاب) بی له نقصانه (کامله تامه).

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لویدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسیدل، داسی یو شی نه دی چه پری انسان وغولیدی او په شبهه کښی ولویږی دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بی اساسه تقلید کښی مشغول او لگیا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځی؟ یقینا دغو ټولو ته په آخرت کښی پوره سزا ورسیدی چه پکښی هیڅ زیادت او نقصان به نه وی. ځواکی د «غیر منقوص» لفظ د «عطاء غیر مجذوذ» په مقابل کښی ایښی شوی دی. بعض مفسرین وائی چه په دنیا کښی د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسیدی. بیا د شرک پوره سزا هم مومی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِّي بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ۝۱۰

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (توریت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توریت) کښی، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه ږومبی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخير د جزا تر قيامته پوري) نو خامخا فيصله به شوی وه په منځ د دوی کښی (په دنيا کښی)، او بيشکه دوی خامخا په شک کښی دی له دی (قرآنه) پراته دی په داسی شک کښی چه غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کښی)

تفسير: موسیٰ علیه السلام ته ئی کتاب ورکړ، او راوئی لیږه، نو بنی اسرائیلو پخپلو منځونو کښی اختلاف سره وکړ. ځینو هغه ومانه او ځینو تری سر وغروه لکه چه نن ورځ د لوی قرآن په نسبت هم داسی اختلاف د انسانانو په منځ کښی شته. بيشکه چه پاک الله د دی خبری قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ور نه کړی. یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د گردو (تولو) مکښینو فوری استیصال او تولی جگری له یوی مخی لری کړی. مگر د ده تکوینی حکمت د دی خبری اقتضاء ونه کړه یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرر او تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه انسان ته ئی تر یوه خاص حد پوری د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی ورکړی ده، او د امتحان په میدان کښی ئی خوشی کړی دی، او ورته گوری چه دی په کومه لاره درومی؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ (لائق) او مستحق گرځی؟ که کړه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوی او د صحیح فطرت لارښوونی ته څه اهمیت نه ورکوی او خپل ځان د الله تعالیٰ د غضب او سخط مظهر گرځوی ﴿يَبْتَغُوا إِلَهُاتٍ غَيْرَ﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسی ایښی شوی دی چه دی د نیکی او بدی، په اختیارولو کښی بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لارمی نتیجه دا ده چه په دنيا کښی د خیر او شر او د نیکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاری او تل ارتباط ولری چه وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بیل کرل شی خو د ﴿إِلَٰهَ تَعَالَىٰ﴾ سره د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ والا خبره هم پوره شی. غالباً دا هغه لفظ دی که ئی نه وی فرمایلی نو د گردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بیخی یو ځلی سره کیده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهیدلو لامله (له وجی) په شک کښی لویدلی دی. چه وروسته له دی نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږی که نه؟

وَأَنَّ كَلِمَ الْيَوَاقِيْنِ هُمْ رَبُّكَ أَعْمَالُهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

او بيشکه هر فرقه (د مؤمنينو او د کافرینو) ځنی قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بيشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئی) دوی ښه خبردار دی.

تفسير: یعنی تراوسه پوری هغه وقت نه دی راغلی چه د هر یوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شی او د هغو د استیفاء مراتب اجراء شی. لیکن کله چه وقت ئی راشی نو یقیناً د یوی یوی ذری حساب به هم وکړی شی نه ښائی چه د عذاب له تاخیره داسی وپوهیدی شی چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.

ځینی مفسرین وائی چه «لما» په اصل کښی «لمن ما» ؤ. چه لام ئی قسمیه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصولہ ده یعنی «والله لمن» «الذین» بیا دا نون میم شو. نو دری میمه جمع شول. نو ډومی تری حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٣﴾

نو مستقیم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقیم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ایستلی ده لتا سره او مه تیریږئ له حده، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (بینا) دی.

تفسیر: یعنی ته د دغو مشرکینو په جگړو او دعوؤ او دنگلونو کښی خپل ځان مه غورځوه ښائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ایستلی ده او ستاسی رفاقت او ملگرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالیٰ پر احکامو په نهایت میرانی (بهادرئ) او استقلال او استقامت سره تل ټینگ او کلک ولاړ اوسی! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبلیغ او نورو گړدو (تولو) شیانو کښی له افراطه او تفريطه بیل اوسی! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شی! په هیڅ یوی معاملی کښی د افراط او تفريط خوا مه نیسئ او له شرعی حدودو د باندی مه وځئ! او یقین ولرئ! چه الله جل وعلا هره شیبه (لحظه) ستاسی اعمالو ته گوری.

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَسْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١٤﴾

او مه مائلېږئ تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو وبه رسیږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هیڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بیا به ونه کړه شی درسره مرسته (مدد).

تفسیر: پخوا په «ولا تظنوا» کښې ئی له حده د باندی او بهر وتلو څخه منع کړی وه. اوس دا رابښی چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائی چه د تاسی لږ میلان، رجحان او نوروی د دوی له موالاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهری تشبوه، د عمل اشتراک او له هری خبری څخه حسبالمقدور محترز او حتی الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسی ونه نغاړی. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسی ته بل هیڅوک مدد نشی رسولی او نه د الله تعالیٰ له لوری به تاسی ته مدد دررسیږی.

وَاقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُكُوعًا مِنَ الْبَيْتِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرُى لِلذَّكِرَيْنِ ۝

او قائم کړه (سم ودروره سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځی او په ساعتو له شپي (چه نژدی وی ورځی ته)، بیشکه چه نیکی (پنځه ورته لمونځ) لری کوی بدی (کوچنی واړه) گناهونه، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه ټیتوئ! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنی صباح، ماښام، او د شپي په تیاره کښې په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډیره لویه ذریعه ده.

تنبیه: د ورځی د دوه طرفونو یعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دی یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شی چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وی. او د غښتو اسلافو په نزد په دغه کښې فجر، ظهر، او عصر درى واړه لمونځونه داخل دی.

گواکى ورځ ئی په دوو برخو سره ویشلی ده چه پړومبی برخه ئی فجر او وروستنی برخه ئی چه له نصف النهار څخه شروع کیږی او په غروب ختمیږی د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلی دی له «وزلفأ من الیل» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دی «ابن کثیر رحمه الله علیه» دغه احتمال لیکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفأ من الیل» څخه به تهجد مراد وی. ځکه د اسلام په ابتدا کښې هم دغه درى واړه لمونځونه فرض شوی ؤ وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتی دوو سره د درى نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ﴾ بیشکه چه نیکی پنځه ورته لمونځ لری کوی بدی واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکى) یعنی د لمونځونو قائمولى د الله تعالیٰ یادونه ده لکه چه په بل ځای کښې ئی فرمایلی دی ﴿وَاقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّرَّاتِ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونی غیز دی، چه ښائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی غنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او ځمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری واړو کښی ښائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

وَأَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٥﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰۃ او صبر ﴿وَأَصْبِرْ وَالصَّلَاةَ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ ۱۹ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰۃ نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم وررسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَسْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَوْا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١٦﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له اهله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مگر چه منع وکړه لږ له هغو خلکو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښی او وو دوی گنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئی راواوړوه او مونږ محمدی امت ته ئی ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښی «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه دیر وی پخوانی اقوام ځکه تباہ او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښی مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښی معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااترو سړیو چه په دوی کښی لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعت سترگی پتی کړی او هیڅ به ئی ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیان د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ خو تنو شمیرلیو شویو سړیو اگر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مگر په نغاره خانه کښی څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئی داسی شوه چه منع کوونکی له عذابه محفوظ پاتی شول، او نور گرد (تول) قوم سره تباہ او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکي «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنگه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښی دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خيست شی او منع ئی ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پرېږدی نو قریب دی چه الله تعالی داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واورئ خبردار شی ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښی (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (۴) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسی ځان وساتئ له دغو څلورو شمرلخته اړ مبتلا نشئ په استیصال لږو بېخ کئی سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١٥﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک نی کړی. عذاب هلته نازلېږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
مُخْتَلِفِينَ ۖ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ
رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٩﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هر ورو (خامخا) به نی گرځولی ؤ دا خلق تول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مگر هغه څوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه نی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا ډک به کړم هر ورو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه خو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالی تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبولولو او نه قبولولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مگر فی الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منع کښی نه پیدا کیده. نو ځکه نی په ﴿إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالی د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنی دی ﴿وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ الآية - او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالی د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشي نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالی د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لأملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریمی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض نی دا دی چه د

تشریعی مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکی، او پریښودونکی دواړه جماعتونه داسې موجود وی چه د الله تعالیٰ د جمالیه و او جلالیه و یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وگرځیدی شی.

د قدرت په کارخانه کښی کافران هم پکاریږی

خوک به سوځی په دوزخ کښی که لهب او بوجهل نه و

د اغزو کلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار

چه کارغان پر اغزو کښی، بلبل گل ته کړی چنهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداد او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د کلانو ډول ډول ډیر ښائسته کړی باغ اطراف

ننداری د دنیا کیږی، په جگړو په اختلاف

وَكَلَّا تَقْصُ عَلَيكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَشِئْتُمْ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكُ
فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښی حق (رشتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د ډیرو انبیاء او رسولانو قصی مذکورې شوی. اوس د سورت په خاتمه کښی د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له آوریډلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږی. او محمدی امت ته داسی تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښی د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی انباء په پخوانیو زمانو کښی په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښی لویږی او کله چه گوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو رومبنيو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی الحقیقت په لوی قرآن کښی د قصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له آوریډلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښی وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښی ولری. نو هرومرو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښی لیدل کیږی مولینا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښی یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اَعْمَلُوا عَلٰی مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَمِلُوْنَ ۝
وَاَنْتَظِرُوْا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ۝

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوړی چه عمل وکړئ پر
غای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال
خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم
انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی
که تاسی زما خبره نه منئ، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی
تینگ ودریږئ زه هم پر خپل غای تینگ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو
په انتظار کښی یئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په شو ورځو کښی به درنکاره
شی چه دغه د ظلم سپینه اوبه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿وَيَذَرُكُمْ يَوْمَ
الدَّارِ وَآبُرَ عَلَيْهِمْ دَارَ الشَّوْءِ﴾

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْيَهٗ يُرْجَعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاَعْبُدُوْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَما رُبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکی (هم) او
خاص هم ده ته بیرته گرځولی شی امر (کار د بندګانو) ټول نو عبادت کوه
د الله (چه مرجع د ټولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا
بی خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت
کښی لګیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان
هیڅ یوه پټه او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پټه، او د گردو (ټولو) معاملاتو بیرته
ورنگ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی گرد (ټول) سره وپوهیږی چه څرنگه په خبط او
خطا کښی لویدلی او سخت تیروتنلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره
د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل و کړئ! څکه چې الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه و اعمالو څخه بې خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښې راغلی دی چې لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسې د زوړتوب آثار ډیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «شیتنی هود و اخواتها» د هود سورت او د ده نورو خویندو په زوړتوب کښې اچولی یم» هغه آیت چې زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین پیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿فَاسْتَقْرَبْنَا مَأْمُرَتِمْ وَمَنْ تَابَ مَعَكُمْ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّكُمْ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دينه وسنة نبيه صلى الله تعالى عليه وعلى آله الكرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة يوسف مكية الا آیات ۱، ۲، ۳، ۷ فمدنية وهی (۱۱۱) آية

و (۱۲) ركوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود

د «يوسف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ۱ و ۲ و ۳ و ۷ آيتونه چه مدنى دى (۱۱۱) آيتونه

(۱۲) ركوع لرى. په تلاوت كښى (۱۲) او په نزول كښى (۳۵) سورت دى وروسته د يونس له

سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

دا (مخکښې آیتونه چه لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چه هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چه مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چه قرآن عربی دی دپاره د دی چه تاسی پوه شی (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چه له گردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او ډکه د شوکته او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوی ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چه په دنیا کښی به ږومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په څلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښې ئی اشاره فرمایلی ده چه ستاسی په ژبه د قرآن د نزول یوه وجه دا ده تاسی چه د رسول الله مبارک قوم یی اول د ده د علومو او معارفو خوند وغکئ! او بیا ئی نورو ته وروغکوی! لکه چه هم داسی هم وشو. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي «انزل اشرف الكتب باشراف اللغات علي اشرف الرسل بسفارة اشرف الملائكة وكان ذلك في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فکمل من کل الوجوه نازل کری شوی دی غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربی ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئیل دی) او و دا انزال په غوره حصو د ځمکی کښې او اول د انزال ئی په غوره د میاشته د کال کښې و چه میاشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هری لوری څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۱۳﴾

مونږ بیانوو (لولو) پر تا باندی دیره ښه قصه له تولو قصو (ځکه چه خاوند ئی ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بیشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصی)

تفسیر: یعنی د همدی وحی په ذریعه چه د قرآن کریم په صورت پر تا نازلیدوی مونږ یو نهایت ښه بیان پر حسین طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځنی تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بی خبره وی اگر که دغه واقعه د تاریخ په کتابونو کښې او په (بائبل - انجیل) کښې پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د یوی افسانې په صورت وه. قرآن کریم د هغی ضروری او مفیدی اجزاء په داسی یو عجیب او غریب او بلیغ او مؤثر ترتیب او اصول سره بیان فرمایلی دی چه په هغه سره نه یواځی د پخوانیو تذکره لیکونکو پر قصور ئی اطلاع فرمایلی دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئی هم لارښوونه کری ده او د قصی په ضمن کښې ئی د علومو او هدایاتو ابواب پرانستلی دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدیر هیڅ یو شی نشی گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکری، نو که گردد (تول) جهان هم سره لاس یو کری نو پخپلو گردو (تولو) امکانی تدابیرو هم هغه نشی محرومولی. صبر او استقامت د دنیوی او اخروی کامیابی او بری کلی او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غیر له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انسانی عقل داسی لوی شریف جوهر دی چه د هغه په وسیله انسان پر ډیرو مشکلاتو غالبیږی. او خپل ژوندون پری ښائسته او ښه کوی. اخلاقی شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښې هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو دیرو حقائقو باندی د دی احسن القصص په ضمن کښی تنبیه فرمایلی ده مفسرینو د دی سورت په شان نزول کښی څو روایتونه نقل کړی دی چه د گردو (تولو) له یو ځای کولو څخه دا معلومیږی چه یهودانو د مکې معظمی د مشرکانو په ذریعه زمونږ له رسول صلی الله علیه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهیم علیه السلام او د ده ځامن خو په شام کښی اوسیدل. نو بیا بنی اسرائیل مصر ته څرنکه ورسیدل؟ چه په هغه کښی د موسی علیه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسید. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی یوی ښی مفصلی تاریخی واقعی آوریدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی دک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښی د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کیدونکی وه هغه له څو جهاتو د ښی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښی د تسکین او اطمینان موجب او د دوی د قوم په حق کښی د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصیل سره قرآن کریم بیان وفرمایله څو سائلینو ته معلوم شی چه اسرائیل یعنی یعقوب علیه السلام او د ده د اولادی د راتگ سبب له شامه مصر ته د حضرت یوسف علیه السلام واقعه ده چه بیا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسی راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطیانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٣٠﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل یوسف پلار خپل (یعقوب) ته ای پلاره زما بیشکه ما ولیدل (په خوب کښی) یوولس ستوری او لمر او سپوږمی ولیدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسیر: یعنی یوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښی سرونه ښکته کوی او راتیتیری دغه خوب ئی په هلکتوب کښی لیدلی ؤ. هوا د پوهی او بری ښی، آثار او علامی د وړکیو په سترگو کښی له ورا بریښی.

قَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٣١﴾

وویل (یعقوب) ای بچوپیه زما مه بیانوه (مه ښکاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حيله (تدبیر) به وکړی دوی (هلاک د) تاته په حيله (تدبیر) کولو سره، بېشکه چه شیطان انسان ته دښمن دی ښکاره (نه چه د دوی په زړونو کښی کینه واچوی تاته)

تفسیر: یعنی شیطان هر وقت انسان ته په پټونی کښی ناست دی او په زړونو کښی وسوسی وړآچوی ورونه به ستا په خلاف درته پورته کوی. ځکه چه د ده د خوب تعبیر دیر ظاهر ؤ او د یوسف علیه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له کورنی څنی وو، د داسی یوه واضح خوب په تعبیر پوهیدل دومره مشکل نه ؤ. چه یوولس ستوری ئی یوولس ورونه دی، او سپوږمی او لمر مور او پلار ئی دی. ګواکي دوی گرد (تول) به په کوم وقت کښی د یوسف علیه السلام د شان د عظمت په مقابل کښی سرونه ښکته کوی. لکه چه د دی سورت په آخر کښی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ په ویلو سره دغه لوری ته اشاره وکړه.

معلومیږی چه حضرت یعقوب علیه السلام له دی خوږه پخوا هم دغه خبره محسوسه کړی وه چه له یوسف علیه السلام سره ئی خصوصی محبت کاوه چه د هغه له لیدلو څخه د ده علاتی ورونه پټ په زړونو کښی سره سوځیدل او له ده سره به ئی رځی (کښی) کولی، نو ځکه یعقوب علیه السلام ته داسی یو خیال پیدا شو، که هغوی دغه خوب واورى نو لا د حسد او رځی (کښی) په اور کښی به د دوی زړونه سوځی او شیطان به د دوی په زړونو کښی لا د حسد او رځی (کښی) لمبی بلی او وچتی کړی امکان لری چه دوی داسی حرکت وکړی چه په هغه کښی د یوسف علیه السلام اذیت او پنځله د دوی د رسوائی او بد انجامی موجب وی نو ځکه یعقوب علیه السلام یوسف علیه السلام منع کړ چه خپل خوب دی نورو ورونو ته مه ښکاروه تر دی چه یوسف علیه السلام ته ئی اجازه ور نه کړه چه خپل سکه ورور «بنیامین» ته هم د هغه خوب ذکر وکړی اگر که له هغه څنی د کومی خرابی اندیښنه نه وه لیکن ممکن ؤ چه هغه ئی په بی احتیاطی سره نورو ته ووائی، او په دی دول (طریقه) دغه خبره په خلقو کښی خوره او شائع شی.

تنبيه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په یوی مستقلی رسالی کښی لیکلی دی چه نه قرآن نه لغت نه عقلی اعتبارات او نه بل شی د دی خبری تائید کوی چه «اخوان الیوسف انبیاء» ؤ او نه رسول الله مبارک داسی فرمایلی دی، او نه له اصحاب الکرامو څنی کوم یو د دغی خبری قائل ؤ. په رښتیا سره عقوق الوالدین، قطع الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مریی څرګندول او پلورل (خرغول) ئی او د دارالکفر په لوری ئی لیږل. بیا صریح دروغ ویل او حیلې او پلمې (تدبیرونه) جوړول او نور داسی شنیعه حرکات څرنگه د یوه نبی په طرف، اگر که پخوا له بعثته هم وی، منسوبیدی شی. (العیاذ بالله) هغه کسان چه د اخوان الیوسف علیه السلام د نبوت خیال څرګندوی له هغوی سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل کوم دلیل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلیبی اولاد نه دی بلکه اقوامو او اممو ته وائی او د بنی اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښی وشو.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُمَتِّعُنَا
عَلَيْكَ وَعَلَى الْإِلَهِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٢﴾

او هم دا رنگه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وږه ښیې تاته څه له گرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحاق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښی تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ او وږه ښیې الله تعالی تاته له گرځولو د خبرو خپلو ځایونو ته (مثلاً د رؤیاو تعبیر یعنی چه د خوب پښه واورى، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښی ولگوى یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتایجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله و کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه گرد (ټول) شیان د «تاویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شی.

﴿وَيُمَتِّعُنَا عَلَيْكَ وَعَلَى الْإِلَهِ يَعْقُوبَ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښی به هم برخه ورته ورکوی. او له شائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسانی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښی به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿كَأَنَّهُمْ عَلَىٰ آيَاتٍ﴾

لکه چه پوره کری ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خيست، او د خپل پلار اسحق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دشمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کری. حضرت اسحق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی اسرائیلو د گردو (تولو) انبیاءو سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحق بن ابراهیم**

تنبيه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کری دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لړ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ﴾ بېشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر ټولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض ورسوی.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسې گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوړیدلو څخه په زړونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک ټینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راغی. چه دوی سره له امیتوبه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایي چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکی قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه ډول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئی ور رسول او د ده په اهانته او استخفاف کېږي ئی هېڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسی هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لوری سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالیٰ یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کېږي له خپلو وروڼو له جرائمو ځنی سترگی پټی کړی، او په ډیر لوی زړه سره ئی د دوی کرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومی وروڼو د دوی په نسبت هم ناپاکی پلمی (تدبیرونه) او حیلې جوړی کړی. درد او ربړ (تکلیف) ئی ور ورساوه. پر عزت، پټ او حیثیت ئی حملی وکړی څو ئی مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېږدی لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکی وه کله چه دی له وطنه جدا شو. او د بری او د شان د رفعت لمر ئی روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکې معظمی د فتحی هغه تاریخی ورځ ورسیده چه په هغی کېږي دوی د خپلو گردو (تولو) قومی او وطنی وروڼو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿لَا تُؤَيِّبُ عَلَيْنَا الْيَوْمَ﴾ ئی وفرمایل او پر هغو گردو (تولو) تقصیراتو ئی د عفوی قلم راکښو.

اِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَاخُوهُ اَحَبُّ اِلَىٰ اٰبَيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّ اٰبَانَا لَفِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝۸ اِقْتُلُوْا يٰوَسُفَ وَاَطْرَحُوْهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اٰبَيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ۝۹

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو وروڼو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئی (بنیامین) ډیر گران دی پلار زمونږ ته له مونږ ځنی حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کېږي دی (نو پر دغه خبره ئی سره تړون وکړ) ووژنئ یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی ځمکی (لری) کېږي چه وزگار (او خالص) شی تاسی ته مخ (د توجه) د پلار ستاسی، او شی به تاسی وروسته له دی (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عینی ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علایو وروڼو ځنی وړوکی ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوی وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له ربانی الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلی ده او پخپله د یوسف علیه السلام ښائسته صورت او سیرت،

ظاهری او باطنی کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصی محبت خپل لوری ته ورجزباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو وروڼو ډیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سری خو مونږ یو او زموږ ډله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفی په وقت کښی هم په کار ورتلی شو. له دغو وړوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشی کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئی ویل چه دی په دغه معامله کښی په سخته غلطی او صریحه خطا کښی دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحیحه موازنه نه کوی.

﴿لَا تَقُولُوا لِيُوسُفَ﴾ الآية - وژنئ تاسی یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی لری ځمکی کښی چه وزگار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) یعنی د حسد او رخی (کښی) اورونه د دوی په زړونو کښی دننه لگیدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو کښی سره مشوری وکړی چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښی امکان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصی محبت او توجه مونږ خپل لوری ته کش کړی شو. نو ځکه بنائی چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسو یا خو دی وژلی شی یا دی په کوم لری ملک کښی وغورځاوه شی. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشی کله چه دی نه وی نو د پلار کرده (توله) توجه به زموږ په لوری متوجه کیږی او د ده د گردو (تولو) مهربانیو یواځی مونږ حقداران پاتی کیږو د «بنیامین» معاملی ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئی د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه ګانه.

﴿وَتَكُونُوا مِنْهُمْ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ او شی به تاسی وروسته له دی کار یو قوم صالحان) یعنی یو ځلی د قتل او نورو ګناهونو ارتکاب واقع کیږی، او وروسته د هغه له فراغت بیا به توبه کوو او ښه نیک سری به کیږو یعنی هم په رندانو کښی رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتكونوا من بعده قوما صالحين» معنی داسی اخیستی ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زموږ گرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږی، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لنډ او مایوس کیږی، او یواځی زموږ پر سرونو به راکش کیږی.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقُولُوا لِيُوسُفَ وَالْقَوْمُ فِي غِيبَتِ الْجَبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ
إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿١٥﴾

وویل یوه ویونکی له دوی څخه چه مه وژنئ یوسف (چه لویه ګناه ده) او (بلکه) وغورځوئ تاسی هغه په تیاره بیخ د ګمنامی کوهی کښی چه وائی خلی ځینی تیریدونکی (د لاری چه کوم لری ملک ته ئی یوسی) که یی تاسی کوونکی (د دی بیلتون).

تفسیر: داسی ویونکی «یهودا» ؤ یعنی وژل ئی لویه گناه او غټه خبره ده، او زمونږ مقصد بی له قتل څخه هم حاصلیدی شی که تاسی د یوسف علیه السلام بیلتون له دی څایه غواړئ نو آسان صورت ئی دغه دی چه له کلی څخه ئی لری په کوم تیاره گمنامه کوهی کښی وغورځوئ. ابوحیان رحمة الله علیه له ځینو اهل اللغت څخه نقل کړی دی چه «غیابت الجب» هنی تاختچی او نورو ته وائی چه په کوهی کښی له اوبو څخه لږ څه پاس ئی جوړ کړی وی. غرض ئی داسی ؤ چه هر ورو (خامخا) د عمدأ هلاکولو گناه په سر اخیستل نه دی پکار، او په دغسی یوه کوهی کښی له غورځولو څخه وروسته ممکن دی چه کوم مسافر په هغه تیر شی، او له ده څخه خبر شی او تری وئی کای. نو په دغه صورت کښی زمونږ مقصد پخپله حاصلیدی او په ناحقی وینی مو لاسونه نه ککړیږی کواکی منگور (مار) وژلی کیږی او همسا نه ماتیدی. (پس دوی ټول سره په دی متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا بَنَا مَالِكِ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَصْحُونُ ⑪

نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه باعث دی تا لره چه امین نه گرځوی ته مونږ پر یوسف باندی حال دا چه بیشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت گران (خیر غوښتونکی) یو.

تفسیر: له دی نه معلومیږی چه پخوا له دی نه هم دوی داسی غوښتنه له خپله پلاره کړی وه مگر د دوی زړه مطمئن نه ؤ چه یوسف علیه السلام له هغوی سره پرېږدی.

أَرْسَلَهُ مُعْتَدًّا يَزْتَعَم وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ ⑫

ولېره دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخورى ډیری میوی او لوبی وکړی او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسی پېمخی، ښایسته او قوی هلك گرد (ټول) قواء له کوره کښیناستو څخه له کاره وځی. مناسب دی چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شی. او هلته د صحرائی گلانو ښه سیلونه وکړی، او میوی ئی وخورى، او ښی لوبی وکړی، او ټوپونه او مندی ووهی او وځغلی، او نور ښه جسمانی ورزشونه وکړی. وائی چه د هغوی لوبی مندی وهل او غشی ویشتل ؤ. او برسیره پر هغو د وړکیو دپاره تر مناسبی اندازی پوری لکه چه ابوحیان رحمة الله علیه لیکي لوبی او مستی کول د نشاط او خوښی او خوشالی سبب دی. الغرض د یوسف علیه السلام د صحرا بیولو اجازه ئی په ډیری زوروری غوښتنی سره له یعقوب علیه السلام څخه وکړه، او په

نهایت مؤکده طریقه سره ئی ورته اطمینان ورکړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرینو لیکلی دی چه دوی یوسف علیه السلام بیل لیدلی او لمسولی ئی و خو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هر ورو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شی.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غِفْلُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یعقوب) بیشکه زه چه یم خامخا غمجنوی می دا چه بیول د تاسی دی یوسف لره او ویریرم له دی نه چه ویه خوری یوسف لره لیوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام بیلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زیات غمجن کوی او پر هغه برسیره له دی نه هم ویریرم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه کوم لیوه یا بل کوم داړونکی ئی در څخه ونه داړی. او وئی نه خوری. لیکي چه په هغی صحرا (بیدیا) کښی لیوان ډیر زیات و. حضرت شاه صاحب لیکي «څرنگه چه دوی وروسته له دی نه د لیوه بهانه جوړوونکی و نو د هم دی لامله (له وجی) د یعقوب علیه السلام په زړه کښی هم د لیوه ویره ولویده» د ځینو محققینو خیال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ فرمایل د حضرت یعقوب علیه السلام په شان د یوه نبی د توکل او تفویض له درجی څخه لږ څه نازل خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسید چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره ټینګه کړه او همغه اندیښنه چه ده ورښکاره کړی وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکړ او همغسی یوه پلمه (بهانه) ئی ورجوره کړه.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخُسْرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بیا ورونو د یوسف) وویل قسم دی که وخوری یوسف لره لیوه حال دا چه مونږ ډله قوتناکه یو نو بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له زیان کارانو (عاجزانو) څخه یو.

تفسیر: یعنی که زمونږ په شان د یوی قوتناکی ډلی په موجودیت کښی زمونږ وړوکی ورور لیوه وخوری، نو وپوهیږئ چه مونږ له کاره وتلی او بیکاره ځلمیان یو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو یولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی یو وړوکی

هَلَك د لیوه خولی. ته ورسیږی او که داسی کومه پېښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل کرد (تول) شیان له لاسه ورکړی دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑤

نو کله چه بوتلو دوی یوسف لره (نو ئی ډیر په تکلیف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تیاره بیخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ یوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکینوو دغه ورونه) چه ته به خامخا خبر ورکړی دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهیږی (چه ته یوسف ئی).

تفسیر: مفسرینو ډیری داسی ضمني قصی په داسی درد زیاتوونکی او رقت غورځوونکی ډول (طریقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوړیدلو څخه د تیږی (گتۍ) زړه هم خوږیږی او د هغو لوستل سری ډیر ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحیح وی. لوی قرآن د خپل خاص نصبالعین په اعتبار دا قسم تفصیلاتو ته زیاته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د یادولو وړ (لائق) گنلې ده. ځکه چه له دغو اجزاو سره هیڅ یو مهم مقصد نه دی ترلی. قرآن کریم د خپل سامعینو په زړونو کښی هغه رقت پیدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ایمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حیواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطباو زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمني خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا ونوده چه د یوسف علیه السلام ورونه په لطائف الحیل سره له پلاره ځنی یوسف علیه السلام یووړ. او سم له ترلی شوی قرارداد د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتیبات ئی ونيول. په دغه وقت کښی مونږ یوسف علیه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندی له سره نور خلق ونه پوهیدل چه بیخی مه ویریوه ځکه چه داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په یادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی یو لور (اوچت) مقام او لویه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پیژندلی. یا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پیژندلی. دغه غیبی اشاره په خوب کښی شوی یا په وینه کښی؟ د الهام په ذریعه شوی که د پرښتی په وسیله؟ د دغه تفصیل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له لیدلو څخه دا ویلی شو چه د وحی راتلل په څلویښت کلنی پوری نه ده موقوفه ځکه چه د حضرت یوسف علیه السلام عمر په دغه وقت کښی ډیر لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٣﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیګا (په تیاره کښی) چه ژړل ئی (په دروغو سره)

تفسیر: خو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښی راغلل، چه د ورځی په رڼا کښی د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکاریده، او د شپې تور تګری (خادر) تر یوی اندازی پوری د بی حیائی، بی رحمی. او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولی شی.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنگه ښه فرمایلی دی چه «د يوسف عليه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سری په تشی ژړا سره رشتین نشو ګنلی.»

قَالُوا يَا أَبَانَا أَذْهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٤﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښی او پرینود مونږ یوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وځوړ ده لری لیوه، او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اگر که یو مونږ رشتینی.

تفسیر: یعنی مونږ په حفاظت کښی هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په مندو او غشو ویشتلو کښی، نو چه لږه شیبه زمونږ سترگی تری واوښتی لیوه راغی او یوسف ئی له مونږ ځنی وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لږه موقع کښی له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیږی او علی الفور یوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اگر که یو مونږ رشتینی هم) یعنی د یوسف په معامله کښی لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یی! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رشتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښی زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یی په هیڅ شان.

وَجَاءَ عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَدْرُ جَبِيلٍ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿۱۵﴾

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو غامنو ته چه دا ټول دروغ دی) بلکه بنائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوی (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وڅگوری (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوشن کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راوولی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لړلی دی. نو وویل یعقوب خپلو غامنو ته چه دا ټول دروغ دی، بلکه بنائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوی، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سری چه په شام کښی ناست له مصر ځنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه وړم باندی پوهیده، هغه وڅگوری (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د وینی گمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوریډلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیس سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په ډیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم خیرلی او شلولی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناو خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه ګردی (ټولی) ستاسی حیلې او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوشن کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهروئ په داسی شان رابکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شی. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کېښی په پوره ډول (طریقه) سره د دوی ازموینه کېږي، او د یوه ټاکلي (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبت به نجات مومي. فی الحال له لتولو. او د انتقامی تدابیرو له غوره کولو څخه هېڅ یوه فائده په لاس نه راځي. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کېښی نه لویږي. البته زما نور ځامن په گرد (ټول) جهان کېښی رسوا کېږي. او امکان لری چه دوی په قهر او غضب کېښی پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړي. کذا قال امامنا الرازی رحمة الله علیه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَةً قَالَ يَسُورِي هَذَا غُلْمٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدين چه مصر ته تله) نو وليږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (څوړنده) خوشی ئی کړه بوکه خپله (په کوهی کېښی نو ونښت یوسف په دغی بوکی پوری کله چه وئى لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د یوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائی چه تر دری ورځو پوری یوسف علیه السلام په هغه کوهی کېښی د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کېښی دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهی کېښی دودى، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشی، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری وباسی، او له ځان سره ئی بوځی او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شی، رښتیا ده چه «د غلیمانو (د ښمنانو) په سترگو اغزی ښکاری گل» بالاخر له مدين څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهی له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهی ولوید نو یو سړی ئی د اوبو آخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت یوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغی بوکی کېښی کیناست او پری ئی په خپل لاس ټینگ ونيو. او له کوهی څخه ووت کله چه د بوکی کشوونکی سترگی پری ولگیدی نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرځول) کېږي!.

﴿وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةٌ﴾ او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طریقه)) یعنی بوکه کشوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملگرو غنی د پتولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو گرد (تول) به راسره شریکیوی ښائی چه داسی ئی ورښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرخ کړم.

یعنی د ورونو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشری او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرخ کړی) الله تعالی اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وگرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه مگردی (تولی) چاری ئی په یوه شیبه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر مگردو (تولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخِيسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٥٠﴾

او وپلوره (خرخ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی ورښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنګه چه د ده عادت دی چه تل تښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلئ) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شی. مګر ډیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه ډیرو یا کمو ئی وپیرود (خرخ کړ) ، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی) ورورسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهت د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرخولو) څخه مه متعجب کیږه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وګللی ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرخولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریډلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرخ کړ). . والظاهر هوالاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ
عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَثَ يُوسُفُ
فِي الْأَرْضِ وَانْعَلِمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی و یوسف او و له (اهله د) مصره
بنځی خپلی ته چه په عزت لره ځای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی
کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی ځوی (چه دواړه
اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه
او عزیز مو مهربان کړی و پر ده) ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په
ځمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته
څه له گرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د
کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی)
ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه
ځای قائد او مدارالمهام و) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا
راعیل ته وویل «چه دغه هلک ډیر غوره محبوب، هوشیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی
ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه
وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنګه چه اولاد نه
لرو، دی د خپل ځوی په ځای ودروو.

﴿وَكَذَلِكَ مَكَثَ يُوسُفُ﴾ الآية - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او
عزیز مو پری مهربان کړ. ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه د مصر کښی دپاره د دی
چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له گرځولو د خبرو خپل محل ته لکه
تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو (یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د
ورونو د حسد او رځی (کینی) له ربړو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او
د مصر د عزیز کړه مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او
په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز ځای ورکړ. او د مصریانو په سترګو کښی

مو هغه وجیه او محبوب وگرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقیاتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وگرځی، او د بنی اسرائیلو دپاره د مصر د هستوګنې وسیله شی. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزیز سره واوسیږی، او له لویانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړی څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو پوهیږی او د ګردو (تولو) خبرو پر ځایونو باندی د لګولو او کولو کامله سلیقه او تجربه حاصله شی.

تنبیه: د دی سورت په اوله رکوع کښی د «تاویل الاحادیث» لفظ تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته بیا ولوست شی.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ غَلِيبٌ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه

هیڅوک ئی نشی رد کولی لیکن زیات خلق نه پوهیږی په دی) یعنی ورونو غوښتل چه یوسف علیه السلام ښکته وغورځوی لیکن پاک الله یوسف علیه السلام د عزت آسمان ته وخیژوه. زیات کسان له خپلو لنډ لیدلو څخه نشی لیدلی چه د انسانی تدابیرو په مقابل کښی د الله تعالی تدبیر او اراده څرنگه غالبیږی او بری مومی؟.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۳۷﴾

او کله چه ورسید یوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسی جزا (بدل) ورکوو نیکوکارانو ته

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د یوسف ګرد (تول) قواء د کمال حد ته ورسیده نو د پاک الله له درباره د عظیم علم او حکمت فیض ور ورسید. نهایت مشکله عقدی (غوتی) ئی په خپل رسیدونکی فهم سره حل کولی په ډیره ښه توګه (طریقه) او پوه سره ئی د خلقو جرګی او جګړی سره جوړولی. پر دیني دقائعو په ښه ډول (طریقه) سره پوهیده. کومه خبره ئی چه په ژبه سره ویله. هغه به ئی عملاً هم کوله او نورو ته به ئی ورښووله د بی عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علم الشرائع پوره ماهر ؤ. علم الرؤیا او د خوب تعبیر د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، یا د صالحینو په تقلید او توفیق پر ازلی نوابو او حوادثو صابر وی. عمده اخلاق او ښی رشی (عادتونه) او معاملی ئی ځان ته غوره کړی وی، نو ځکه الله تعالی پری داسی انعام فرمائی.

(کله چه یوسف علیه السلام کور د عزیز ته راغی، او عشق د زلیخا نهایت ته ورسید، نو خپل مراد ئی تری طلب کړ،)

وَرَاودَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فریب و کر ده لره هغه (ښځی) چه دغه یوسف په کور د هغی کښی ؤ دپاره د نفس د ده او کلکی ئی پوری کمری تولی دروازی او بیا وویل دغی ښځی هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پوری چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئی کمری ده ساتنه زما) نو زه به ولی خیانت کوم په اهل د ده کښی، (بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومی ظالمان) چه د نیکی په غای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبی الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (ښځی) زلیخا د ده په مخ کښی د دیر مزله اقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کړه. یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه. او د زړه وړلو، او مینه کښولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جذباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښی او د زلیخا انتهای مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوښه (بیله) کوته کښی په خپله د ښځی له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) وروڼه ئی وترل. له بل لوری د غلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د دیرو لویو زاهدانو تقوی هم گرد گرد آلوژی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنګه به د شیطینو په چمبو (فریبونو) کښی راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووايه چه «په الله پوری پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالی پناه ونیوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیږی.

﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ الآية - وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مری دی چه ما په دیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښی ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندی څرنګه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیګنی (فائدی) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنګه چه د مجازی مری دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو پوهیږه چه له هغه حقیقی مری څخه په څه اندازه مونږ ته لارم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

و کړو. چه هغه رب العالمین دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئی زموږ تربیت فرمایلی دی، او خپل نور مخلوقات ئی زموږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی. تنبیه: ځینو مفسرینو د «انه ربی» ضمیر د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بَرَّهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهٗ السُّوْءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق قصد کړی ؤ دغه (یوسف) ته (د جماع) او (یوسف) به قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی لیدلی یوسف برهان (قاطع دلیل) د رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ یوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه وگرځوو مونږ له ده ځنی بد او ناکاره فعل (چه خیانت او زنا ده)، بیشکه دغه (یوسف) له بندگانو مخلصو (غورو پاکو) زموږ څخه ؤ.

تفسیر: ځینو مفسرینو د ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقیق ښځی فکر کړی ؤ د یوسف او یوسف فکر کړی ؤ د ښځی یعنی زلیخا د یوسف علیه السلام د راگیرولو فکر وکړ، او یوسف علیه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام) کښی ونه نښلم. که یوسف علیه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاینه کړی، نو استقامت او ثابت قدمی به ئی مشکله وه. ځینو مفسرینو «وهم بها» ئی له «ولقد همت به» څخه بیل کړی دی. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئی متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها» ترکیب کښی دی. په دغه وقت مقصود د یوسف علیه السلام په حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئی داسی کیږی. چه ښځی د یوسف علیه السلام اراده وکړله، او یوسف علیه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل رب قدرت او حجت ئی نه وی لیدلی. ځینی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئی د رغبت او طبعی میلان په معنی اخیستی دی. یعنی د یوسف علیه السلام په زړه کښی بی اختیاره څه رغبت او میلان پیدا شو. لکه چه روژه دار ته په گرمی کښی د یخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پیدا کیږی. لیکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختیاری رغبت چندانی مضر دی. بلکه سره له طبعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزید اجر او دیر ثواب موجب گرځی، هم داسی وپوهیږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعیو په موجودیت سم له بشری طبعی سره بی اختیاره او بی ارادی د یوسف علیه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او میلان احساس پیدا کیدل نه له عصمت سره منافی ده او نه ئی مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحیح مسلم شریف» کښی د ابوهریره رضی الله تعالی عنه حدیث دی «که د بنده میلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه کړی نو د ده د حسنا تو په دفتر کېنې یوه نیکی لیکله کېږی «الله تعالیٰ فرمایي چه هغه سره له رغېته او میلانه زما له ویری هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظی اشتراکه د زلیخا «هم» د یوسف علیه السلام له «هم» سره لکه د ځمکې او آسمان فرق لری. نو ځکه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په یوه لفظ کېنې سره جمع نه کړل، او نه د زلیخا د «هم» په شان د یوسف علیه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل کړل. بلکه په سیاق او لحاق کېنې ئی ډیر دلائل د یوسف علیه السلام پر طهارت او نزاهت قائم کړل. چه له غور کوونکو څخه پټ نه دی. تفصیلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدین رازی په «تفسیر کبیر» او نورو تفاسیرو کېنې شته.

«برهان» دلیل او حجت ته وائی. یعنی که یوسف علیه السلام په دغه وقت کېنې د خپل رب دلیل نه وی لیدلی، نو پر قلبی میلان به ئی تګ کاوه. ښه! نو دلیل څه ؤ؟ د زنا هغه عین‌الیقین حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ یا هغه دلیل دی چه یوسف علیه السلام د بډی زلیخا په مقابل کېنې وویل چه ﴿إِنَّ رَبِّيَ أَحْسَنُ مُنْظِرًا لِلْعَالَمِينَ﴾ ځینې وائی چه په دغه وقت کېنې د الله تعالیٰ په قدرت خپل پلار ئی ولید چه ولاړ دی، او له حیرته خپلی گوتی چیچی، یا پر کوم غیبی لیک ئی نظر ولوید چه په هغه کېنې د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان یواځی د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه یوسف علیه السلام زمونږ له غورو بندگانو څخه ؤ، یا ئی جبرئیل ولید. یا غږ پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی! لهندا هیڅ یوه وړوکی او لویه بدی، اګر که د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسید.

کله چه یوسف علیه السلام د زلیخا نه په تیښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسیده نو په حکم د الله تعالیٰ سره به ورته پخپله بیرته کیده او زلیخا هم داسی ورپسی غځاسته تر اوومی دروازی پوری

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٥٧

او سره مندی وهلی دواړو دروازی ته او څیړی کړ (ښځی) کمیس د دغه (یوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه میره (خاوند) د زلیخا (عزیز) سره دروازی څخه، وویل (زلیخا عزیز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی کړی ده په اهل ستا د بدی مګر دا چه بندی کړ شی یا عذاب دردناک دی.

تفسیر: وړاندی یوسف علیه السلام ؑ چه ژر ور وېرانیځی او د باندی لار شی او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کښی وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کښی ولویده، نو ټینگ ئی ونيو، او خپل لوری ته ئی راکش کړ. په دغه کش او کوک (راښکلو) کښی کمیس وشلید مگر یوسف علیه السلام په هر ډول (طریقه) چه ؑ له کوتی څخه د باندی ووت. نو له پوی خوا دوی دواړه سره وړاندی او وروسته په دروازه کښی ورسیدل او له بلی خوا د زلیخا میره (خاوند) د مصر عزیز هم راوړسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وېرانستله. زلیخا الزام پر یوسف واپاوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړی وه، نو د داسی سری سزا ښائی دا وی چه په بندی خانه کښی وغورځاوه شی یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلی (مقرر) شی.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا
 إِنَّ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٣﴾
 وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
 الصَّادِقِينَ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِّنْ
 كَيْدِ كُنَّ إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٥﴾ يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا
 وَاسْتَغْفَرَ لِيذْنَيْكَ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٦﴾

وویل (یوسف) چه هم دی طلب (او فریب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهی ورکړه (پوه تی رودونکی) شاهد له کورنی د زلیخا څخه (داسی چه ای عزیزه وگوره) که ؑ کمیس د یوسف څیری کړی شوی د مخی له خوا نو رښتیا وائی زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجانو څخه دی. او که ؑ کمیس د دغه (یوسف) څیری کړی شوی د شا له لوری نو دروغ وائی زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چه ولید (عزیز) کمیس د یوسف چه څیری شوی دی د شا له لوری نو وویل (عزیز) چه بیشکه دغه (یو فریب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فریب د تاسو ښځو ډیر لوی دی. ای یوسف! واوره له دی کاره (او پت د زلیخا وساته، او بیا ئی زلیخا ته وویل) او مغفرت وغواړه گناه خپلی ته بیشکه چه

ته ئی (ای زلیخا!) له خطا کارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چه اصلی خبره ورښکاره کړی چه زلیخا اراده کړی وه چه زما نفس زما له واکه (اختیاره) ویاسی، زه وتښتیدم او ځان می تری وژغوره (بچ کړو). دغه جگړه لا پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د زلیخا له کورنی څخه یو شاهد په عجیبی طریقې سره د یوسف علیه السلام په حق کښی شاهدی ورکړه له ځینو روایتونو ځنی معلومیږی چه دغه شاهد یو تی رودونکی هلک ؤ چه د الله تعالیٰ په قدرت د حضرت یوسف علیه السلام د برانت او وجاهت عندالله ښکارولو دپاره په غویدلو پیل (شروع) وکړ. او ځینی علماء وایی چه هلک نه ؤ بلکه کوم پوه سری ؤ چه داسی یوه پته او نښه ئی ور وښوده والله اعلم که شاهد تی رودونکی هلک ؤ لکه چه په ځینو معتبرو روایتونو کښی دی نو په دغه صورت کښی هم دغه د یوه تی رودونکی وینا او داسی شاهدی ورکول چه په خاتمه کښی د یوسف علیه السلام په حق کښی مفید شی بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل ؤ. د کمیس له وړاندی یا له وروسته څیریدلو له شهادته په زائد ډول (طریقه) د یوی علامی او قرینی په شان ښائی وگنلی شی او که کوم پوه سری ؤ نو په ښکاره سره داسی معلومیږی چه دی به په خارجی طریقې سره د حال په حقیقت مطلع شوی وی. مگر ده په نهایت پوه په داسی یو اصول سره شاهدی اداء کړه. چه هغه د بی طرفانو په نزد هم دیره معقوله وه ځکه که سم د ښځی له دعوی سره «معاذ الله» یوسف علیه السلام د دی په لوری اقدام کړی وی، نو د ده مخ به د ښځی په لوری وه، نو ښکاره ده چه په دغه کش کوک (معارضه) کښی د یوسف علیه السلام کمیس به هم د مخی له لوری څیری شوی ؤ او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چه ښځی زه خپل لوری ته بللم او زه د دروازی په لوری وتښتیدم او دی زما د نیولو په مقصد زما تعاقب وکړ، نو ښکاره خبره ده چه د ده کمیس به د شا له لوری څیری شوی وی. ځکه چه په دغه صورت کښی یوسف علیه السلام د دی په لوری له سره متوجه نه ؤ بلکه هغی ته ئی خپله شا گرځولی په تیښته ؤ په هر حال کله چه ولید شو چه کمیس د مخی له لوری نه بلکه د شا له لوری څیری کړی شوی ؤ نو عزیز وپوهید چه دغه گرد (تول) د ښځی مکر او فریب دی. یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لری لکه چه ښکاره ئی وویل چه د زلیخا دغه ډک له فریبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځی ئی کوی. نو عزیز له یوسف علیه السلام څخه استدعاء وکړه چه څه تیر شوی دی، هغه هیر کړه! او وروسته له دی نه د دی خبری ذکر مه کوه! چه د سختی رسوائی او بدننامی موجب دی. او زلیخا ته ئی وویل چه له یوسف علیه السلام څخه یا له خدایه د خپل قصور معافی وغواړه! چه بالیقین هم دا ستا قصور دی.

اگر که عزیز ډیر تاکید کړی ؤ په یوسف باندی د پتولو د دی خبری، اما داسی خبری کله پتی پاتی کیږی نو دا خبره د مصری ښځو په خولو کښی پریوته. او د زلیخا د بدننامی آوازه لاره او خوره شوه لکه چه وائی

وَقَالَ يَسُوۡةُ فِی الْمَدِیْنَةِ اٰمْرَاۡتُ الْعَزِیْزِ تُرَاوِدُوۡنَهَا عَنْ نَّفْسِیۡ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَلرَّٰهِنَآ فِی ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۳۰﴾

او وویل یو خو ښځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کېښی چه ښځه د عزیز طلب کوی مریی خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقیق خیری کړی ده پرده د زړه د دی ښځی له جهته د محبت (د یوسف یعنی ننوتلی دی محبت د یوسف په غلاف د زړه د زلیخا کېښی)، بیشکه مونږ خامخا وینو زلیخا په گمراهی ښکاره کېښی (چه خپل میره (خاوند) لری او مریی پسی گمرخی).

تفسیر: یعنی ورو ورو د تول ښار په ښځو کېښی داسی ویناوی شروع شوی چه د عزیز ښځه پر خپل ځلمی کنعانی غلام مفتونه او مینه شوی ده، او غواړی چه ونی لمسوی او پر خپل ځان نی وغولوی او د هغه نفس د ده له واکه (اختیاره) وباسی، د دی مرئی مینی د هغی د زړه په منځ کېښی ځای نیولی دی. حال دا چه د داسی یوه معزز منصبدار ښځی ته دغسی یو حرکت ډیره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مریی مینه شی او تری خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فکر په دغی معاملی کېښی زلیخا په علانیه غلطی او ښکاره ناپوهی کېښی ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لِهِنَّ مَتٰكًا وَاَتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّیۡنًا وَّقَالَتِ اَخْرِجُوۡنَ عَلَیْهِنَّ فَلَمَّا رَاَیْنَهُۥ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَیۡدِیَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌۭ كَرِیۡمٌ ﴿۳۱﴾

نو کله چه واورید (زلیخا غیبت) مکر (فریب) د دوی، نو ولیږه (زلیخا یو څوک) دغو (طعنګرو ښځو) ته او تیار ئی کړ دغو ښځو ته مجلس (یا میلستمیا یا بالبتونه چه ددی پری واچوی) او ور ئی کړی هری یوی ښځی ته له دغو (ښځو) نه چپروکی او وویل (زلیخا یوسف ته) راووخه په دوی (نو راووت) نو کله چه ولید دوی دغه (یوسف) نو ډیر لوی ښائسته ئی وموند (هک پک پاتی او ځانونه تری هیر شول) او غوڅ ئی کړل لاسونه خپل او وویل دوی پاکي ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ

کری دی) نه دی دغه (ځلمی) انسان، نه دی دغه (ځلمی) مگر پرېشته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناو ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پتی پتی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، ګواکي دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوړونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کړیدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کری، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کری چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وګرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کری. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کری وی، او هغوی د دی د دغو پتو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کری وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کری وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿أَرْسَلْنَا نُوحًا﴾ الآية - نو ولېره زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته (یعنی ښځو ته ئی بلنه وکره او میلستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د ماکولانو او خوړو په منځ کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چروکیو سره ګریدل. یا پوتکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (تولی) میوی او نوری د دوی په منځ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چروکی وکره شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (تول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونيول. حضرت یوسف ته چه هم هغله چیری نژدی موجود ؤ غږ وکر چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (تولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی‌هوشی او بی‌حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. ګواکي قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراره، چه د هغه ځلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترگی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (تول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرېشتی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَاذَا كَفَرْنَا﴾ الآية - او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه غللمی انسان، نه دی دغه غللمی مگر پرېشته ده (لویه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرېشته معلومېدی یو چا ډیر ښه ویلی دی:

قوم اذا قوبلوا كانوا ملائكة

حسناوان قوتلوا كانوا عفاريتا

پېښتانه دی پرېشتی په محل د عیش عشرت کېږي

توریاالیان دی لکه غمریان په ډگر د جنگ غیرت کېږي

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له غیری او وضعیت او هیئت څخه راڅرگندیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرېشتی په شان راښکاری. (بیا چه زلیخا دا ښځی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا امْرَأَةٌ يُسْجَنُ وَلَيْكُونَا مِنَ الصَّغِيرِينَ ﴿٢٣﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه غللمی دی چه ملامته کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کېږي، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هر ورو (لارماً) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کېږي)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی گواکي په دغه وقت کېږي ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی تولنی د رنگ او وضعیت له لیدلو ځنی زلیخا بیخي ځان له لاسه ورکړ او د هغی پېښی گرد (تول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ټکی په ټکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی غللمی زړه په لاس راوړم مگر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما ځنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما ځنی وینځه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» گواکي الله تعالی د گرد (تول) ښار د خواصو ښځو په تولنه کېږي د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کېږي همغسی ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق و اشرح هواک فکلنا عشاق

﴿وَلَيْنَ لَمُتَّ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کری هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کړ شی هر ورو (لازمأً) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار و څو د هغوی زړه خوږی او همدردی حاصله کړی شی. او لږ څه په تحکمی دول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت و چه هغه وویږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غړوی. او ځان دی ورته سنبال کړی حال دا چه نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی
کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولا گڼ خپلی که نه بندی (قیدی)
کیږی او ربرونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿١٣﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وگرځوی مکر، فریب د دوی له مانه)
او که ونه گرځوی ته له ما غنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وگرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره څه خبری او اتري به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی گردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وپرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیږی کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربرونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کړی او بل هیڅ یوه گته (فائده) درته نه رسوی»
وایی چه په ښکاره دول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مگر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کړی کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او گردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی نی د احدیت له دربارہ غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العَلَمینہ! ما د دوی له مکرونو او فریبونو ځنی وژغوره (وساته)! که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیښیږی، نو زه په ډیری خوشالی سره هغی بنديگری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویرېم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکړم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرگندوی چه د انبیاء علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغروریږی، بلکه د عصمت او عفت پر هغی منشا «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَ هُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۹﴾

نو قبوله کړه ته رب د ده (دا دعا) نو وئی مگرځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د تولو اقالو) ښه عالم دی (په گردو (تولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی نی په عصمت او عفت په پوره ډول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیچا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر نی پری ونه کړ. (بیشکه الله تعالیٰ ښه آوریدونکی د تولو اقالو ښه عالم دی په گردو (تولو) افعالو) یعنی د گردو (تولو) دعاوی ښی آوری، او تری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکي «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالیٰ د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب نی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی و. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اگر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سری څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده **اللهم انی اسالک الصبر** ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «**سالت الله البلاء فاساله العافیة** تا له الله تعالیٰ ځنی د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو تری عافیت وغواړه!»

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنْدَهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۲۰﴾

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکۍ د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هرومرو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندی کر شو یوسف)

تفسیر: یعنی سره له دی چه د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او نزاهت ډیر دلائل ئی لیدلی ؤ بیا هم دوی په دغه کښی مصلحت ولید چه تر یوی مودی پوری یوسف علیه السلام بندی کړی، شو عام وگری او خلق داسی وگنی چه هم دغه یوسف پر ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه ښوای هغه تخویف او ویروول چه د زلیخا له لوری په بندیتوب سره ورکړی شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بندیکړی څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدننامی ورکړی او هم تر یوی مودی پوری به یوسف د دوی له سترگو غنی پتیږی. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بندیتوبه داسی وی چه گوندی یوسف علیه السلام د لږ څه ربر (تکلیف) ګاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طریقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزیز او د نورو مقصد به له دغه بندیتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک یا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ قَالَتْ أَيْنَ آتَيْنِي أُعِصِرُ خُمْرًا وَقَالَ الْاُخْرَانِيْ اَرَيْنِيْ اِجْمَلْ
فَوْقَ رَاسِيْ خُبْرًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَاْوِيلِهِ اِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه غلمیان، وویل یو له دی دواړو بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوړوم انگور دپاره د شرابو، او وویل هغه بل چه بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کړی می ده د پاسه په سر خپل ډوډی چه خوری مرغان له هغی (ډوډی)، خبر کړه ته مونږ په تعبیر د دی (هر یوه خوب)، بیشکه مونږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره یا د بندیخانی یا له ښو علماؤ د تعبیر څخه).

تفسیر: یعنی په هم دغو ورغو کښی دوه غلمی بندیان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی غنی یو د مصر د باچا (ریان بن الولید) ډوډی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلودله (لرله) بندیان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د مروت، امانت، رښتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بندیان هم له حضرت یوسف علیه السلام سره ډیر مأنوس (روږدی) شول او د ډیر محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقی وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه گورم غما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښی خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښکو سره تونگی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سری لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقُنِيهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مَعَ عَمَلِكُمَا رِبِّيْ اِنِّيْ تَرَكْتُ
مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مگر چه خبر به کرم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پرېښی می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام ړومی هغوی ته تسلی ورکړه چه هر ورو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خورو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آورو او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه غایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه زه کوم کسب گر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال څکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحق، حضرت یعقوب غوندی انبیاء او مرسلانو د توحید پر دین غم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زموږ له گردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو غیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه گرځوو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبیت او معبودیت کښی. یواځی د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندی توکل او اعتماد کوو. او خپل مرگ او ژوندون او نور تول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاؤ هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندیکړی (قیدنی) په مصیبت کېنې گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راشه! په دغه وقت کېنې ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! رومبی دوی ته دینی خبری وروښیه بیا ئی د خوب تعبیر ووايه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به درملومیرې څو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسی، او ښه غوړونه ورته کیږدی.

تنبیه: دیرو مفسرینو د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَزُكِّيَهُ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کرم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. گواکي رومبی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. څو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع فی النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ؤ ﴿وَأَنبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمِمَّا تَخْرُجُونَ فِي يَوْمِكُمْ﴾ شیخ الهند رحمة الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکي «حق تعالیٰ په قید کېنې دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه رومبی هغوی ته دینی خبری وښی او وروسته د خوبونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وخته پوری به هغه هم دروښیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ
لَنَا أَنْ نَشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۰﴾

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحاق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کېنې، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه وباسی (په دی راتلو د انبیاؤ).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندې زمونږ قایم پاتی کیدل نه یواځې زمونږ په حق کښې بلکه د گرد (تول) جهان په حق کښې فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمی کورنی له انوارو څخه روحانی گردی (تولی) رنای خوری او نورانی دیوی لگیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالی د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کړی. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يُصَاحِبِي السَّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

ای دواړو ملگرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښې) ډیر قوی غالب دی (پر ټولو او په هر څیز کښې).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کړی دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښې نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر گردو (ټولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښې نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تښتیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پر ئی کړی. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښې کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مگر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالېږلی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی غایه له خپل ځانه څه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاء علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیږلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿وَسَلِّمْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ دُونِكَ أَلَّا تُعْبَدَ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۴۵) آیت (۴) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوره ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سرک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالی پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يُصَاحِبِي السَّجْنَ أَمَّا أَحَدُكُمْ فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصَلِّبُ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيْنَ ۝٣١

ای دواړو ملگرو زما د بندۍ خانۍ! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو وبه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په وینتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان دودۍ خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی څیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدى. لکه چه هم داسى هم وشو او ساقى د زهرو ورغځولولو له تهمته بېخى پاک او برى ووت او نانوائى (دودى پخونکى) د خپل جرم په سزا غرغه، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ۝

او وويل يوسف هغه يوه ته چه يقين ئى درلود (لرلو) چه بيشكه دى خلاصيدونكى دى له دى دواړو نه (چه ساقى دى) چه ياد كړه (مظلوميت زما) په نزد د مالك بادار خپل (چه خوشى مى كړى له بنده) نو هير كړ ترى شيطان يادول د يوسف هغه بادار خپل ته نو پاتى شو يوسف په بندى خانه كښى څو كاله (يعنى اوه كاله).

تفسير: دلته ظن د يقين په معنى دى لکه چه په ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ آيَاتَهُمْ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ كښى دى يعنى يوسف عليه السلام د دغو دواړو په منځ كښى د هغه په نسبت چه متقين ؤ چه برى، كيدونكى دى كله چه له بندى خانى څخه ووت وويل چه د باچا په مخ كښى زما يادونه هم وكړه چه داسى يو بى قصوره سړى د كلونو كلونو راهسى په بندى خانى كښى پروت دى. د مبالغى هيڅ ضرورت نه دى زما كوم حال او احوال چه تا پخپلو سترگو ليدلى دى كتمت (هوبهو) همغه ووايه!

﴿فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - نو هير كړل ترى شيطان يادول د يوسف بادار (آقا) خپل ته (الخ) يعنى شيطان د دغه خلاص شوى بندى په زړه كښى مختلفى وسوسى او خيالات وغورځول، او داسى ئى غافل كړ چه د خپل دغه لوى محسن «يوسف عليه السلام» تذكره ئى تر كلونو كلونو پورى ونه كړه او له سره ئى په ياد هم پاتى نشو. او بالنتيجه يوسف عليه السلام څو كاله نور هم په بندى خانه كښى پاتى شو له ديرو مدتونو څخه وروسته كله چه باچا يو خوب وليد چه د هغه په تعبير باندى هيڅوك ونه پوهيدل نو دلته د دغه سړى (ساقى) يوسف په ياد شو. لکه چه وروسته راځى ﴿وَقَالَ الَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ الآية - د هيرولو نسبت د شيطان په لورى څكه

وكر شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذريعه ده چه د نسيان سبب گرځي. د حضرت موسى عليه السلام د سفر ملكرى هم ويلي ؤ ﴿وَمَا أَنتَ بِذَاكِرِ الْغُلَّامِ﴾ (۱۵ جزء د الكهف (۶۳) آيت ۹ ركوع) ليكن په هر شر كښى الله تعالى كومه د خير خوا هرومرو (خامخا) پردي. دلته هم اكر كه د نسيان نتيجه د بنديگري د تطويل په صورت راڅرگنده شوه خو بيا هم د حضرت شاه صاحب د نكتى له پيدا كولو سره سم داسى يو تنبيه ورته وشوه چه يو نبى لره نه ښائى چه تش پر ظاهرى اسبابو او وسائلو زړه وتړى بلكه ابن جرير او بغوى او

نورو له غځینو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. گواکي ﴿أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت ؤ چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی ؤ یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم ؤ چه کرد (تول) ظاهري اسباب او وسائل ئی پریښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شدانو د کشف په وقت کښی له خلقو ځنی د ظاهري استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقربینو ته سیئات گرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاء علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه ډول (طریقه) تفصیر اوری. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبیاء رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهای لاره دی درومی څرنکه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل د عزیمت خلاف ؤ، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د ډیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیږی. په حدیث کښی دی چه «مهریان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندی که ئی نه وی ویلی چه «زما یادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به ؤ پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
سَبْعُ عِجَافٍ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخْرَىٰ يُسَبِّتُ يَأْكُلُهَا
الْمَلَائِكَةُ فِي رُءْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿١٣﴾

او وویل باچا (ریان وروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څرې (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څرې اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وړی شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه) پر دغو شنو لمدو ورتاو شول، ای دلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی.

تفسیر: یعنی می لیده چه هغه وچ وړی له هغو شنو وړو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کرل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی ؤ چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصی او ظاهری عروج سبب شو د یوسف علیه السلام په قصه کېنې ئی غای په غای داسی تنبیه هم فرمایلی ده چه د کومی خبری د پری کیدلو چه د پاک الله اراده تلی وی، نو په غیر متوقعی طریقې سره د هغه داسی اسباب او وسائل ورتولوی چه د هغه په لوری له سره د انسان فکر او خیال هم نه وی تللی.

﴿إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّزْقِ يَافِعُونَ﴾ که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی! یعنی که په دغه فن کېنې څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبیر وکړئ! او مطلب ئی راوښیئ!

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعِلْمٍ ۖ

نو وویل (دغو درباریانو) دا گډود (تخیلی) خوښونه دی، او نه یو مونږ په تعبیرونو د خوشی خیالی خوښونو باندی پوهیدونکی

تفسیر: معلومیږی چه هغه خلق له دی فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلی ناپوهی په اقرار کېنې وشړمیدل. او داسی یوه خبره ئی جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشی چتی (بیکاره) او پریشان خیالات دی. چه ډیر کله انسان ته د خوب په حالت کېنې داسی گډود خیالات او چرتونه ورپیښیږی چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دی. او نه مونږ د داسی خوښونو په تعبیر کېنې څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندی نه راځی. (کله چه باچا په دی خوب خپل کېنې ډیر فکرجن شو او ساقی د تولواک (باچا) له دغی اندیښنی څخه متحسس شو نو یوسف علیه السلام ئی ورپه یاد شو).

وَقَالَ الَّذِي نَجَّاهُمُهَا إِذْ كُرِبَ أَمَّةٌ أَنَا أَنْبِئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ۖ

او وویل هغه سړی چه خلاص شوی ؤ له هغو دواړو (یعنی ساقی) او په یاد ئی شو (یوسف) پس له ډیری مودی چه زه به خبر کړم تاسی په تعبیر د دی خوب نو ولیږئ تاسی ما (یوسف زندانی ته).

تفسیر: اوس د خوب په سلسله کېنې د هغه ساقی چه له بندیگری، څخه خوشی شوی ؤ حضرت یوسف علیه السلام په یاد کېنې راغی ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئی وویل که ماته لږ څه تر بندی خانی پوری د تللو اجازه راکړه شی، نو زه به ډیر ژر د دی خوب ډیر صحیح تعبیر تاسی ته راوړم. په بندی خانه کېنې یو مقدس پرېشته صورت بزرگ

شته چه په علم‌التعبیر کښی دیر ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبیر دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضریدم وروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د ټولواک (باچا) ساقی د یوسف علیه السلام په خدمت کښی مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورڅخه وکړه .

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ
سَيَأْكُلْنَ سَبْعُ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرًا وَآخَرَ
يُلَيِّسُ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

ای یوسفه! ای دیره رښتینه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څربو کښی چه وخورى دی څربو لره اووه (نورى) خوارى غواوى او په اووو وړيو شنو کښی او اوو نورو وچو وړيو کښی (چه له هغو شنو چاپير دی) ښائی چه زه بیرته لار شم (سره له تعبیره) خلقو ته (چه باچا او درباریان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبیر د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسیر: د ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ویلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتیا یئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هر ورو (خامخا) کیږی. هیله (امید) شته چه هر هغه تعبیر چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کتمت (هوښور) همغسی کیږی څو زه بیرته لار شم سره له تعبیره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په دیر ښه تعبیر او د هغه په ذریعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ راښکاروی چه د انبیاء علیهم السلام د صدق او دیانت نقش په څه دول (طریقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کښی وهلی کیږی.

قَالَ زَرْعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا
مِّمَّا تَاكُلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا خَصَبْتُمْ ﴿٥٢﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
عَامٌ فِيهِ يَغَاتُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٥٣﴾

وویل (یوسف) چه کړئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسې په ډیر زیار (کوشش) سره ډیر، نو هر هغه چه وربیل تاسی نو پریږدئ هغه غله په وړی خپل کښی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک کړئ). بیا به راشی وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چه وبه خوری (اهل د دی اوو سختو کلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره کړی وی تاسی دپاره د دی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشی وروسته له دی (کلونو د قحط) یو کال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه کښی به فرباد رسی وکړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی کښی به ونښیځی (نچور کړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: یوسف علیه السلام د خوب د تعبیر په ورښوولو کښی نه څه ځنډ (ایسارتیا) ولکوه او نه ئی کوم شرط ورته کیښود او نه ئی هغه سړی شرمندہ کړ. چه ته می وروسته له دغومره کلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاء علیهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځی د خوب تعبیر غوښتی وو. مگر ده دری شیان ورعطاء کړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د یوسف علیه السلام د کلام حاصل داسی دی چه اووه غتی څربی غواوی او اووه شنه وړی هغه اووه کلونه دی چه په کښی پرله پسې متواتر خوښی او هوسانی (آرام) به وی د ځمکو حاصلات به ډیر کیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده کوی. وروسته له دی نه به اووه کلونه قحط راځی چه په هغه کښی هغه گردی (تولی) پخوانی ذخیرې خوړلی کیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځی د راتلونکی کال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی کیږی دغه اووه کاله همغه خواری غواوی او وچ وړی دی چه څربی غواوی او شنه وړی به خوری او ختم کوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن کښی یوسف علیه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علی خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په پرمېنیو اوو کلونو کښی هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په کفایت شعاری سره ئی ذخیره وکړئ هومره غله مو چه د خوړلو او کرلو لپاره په کاریږی هغه بیله کړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خوړئ او نوری غلی همغسی په خپلو وړیو کښی ېدئ چه له چنچیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشی که داسی ونه کړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره گرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو کلونو قحطی څخه کوم کال چه راځی. په هغه کښی به د الله تعالی له خوا ستاسی فرباد رسی کیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. کښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په دیر افراط سره پیدا کیږي. د ساکشانو (ذی روحو) غلانځي به له شودو څخه دکیږي. له انګورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچوړونکو) شیانو څخه به خلق شراب جوړوی دغه وروستنی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. څکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ اَنْتَ نَبِيٌّ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلَى رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ
النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ اِنَّ رَبِّيْ يَكْبِدُ هُنَّ عَلِيْمٌ ﴿۵۰﴾

او وویل باچا راولی تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاځی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لاړ شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کری ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایاؤ خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی الفور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سری دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکړم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیتته سره ئی عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهي پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مگر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له دیر اعلا الاعلی دنیوی عزت او وجاهت څخه هم دیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو دیره لږه بدگمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی دیر زیات اشکال او سخت ضرر پېښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی ګری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو دیر امکان لری چه دیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو څخه بیا څه استفاده وکړی، بیا به کومه حيله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کری. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لار شه او تری پوښتنه وکړه چه «آیا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلستیا په موقع کښی ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندگلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هر ورو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرگنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی» که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنگ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د ربالعزت په دربار کښی دی. مولینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مگر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملگری) وی او د اصلی مگر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پت فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرگندیږی. کذا فی الموضح.

لنډه ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له گردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِي يَوْسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ
 لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ إِنَّ
 الْحَقَّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ٩

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رہتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کړ چه گواکی دی له دی پښی نه لا له پخوا څخه خبر دی خو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته څغرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدی وی چه هغه بی د برائت له اظهار له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿إِنَّ رَبِّي يَبْعِثُ عَلَيْكَ﴾ فرمایلو سره د دوی کید رابکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی. د گردو (تولو) ښځو له متفقه شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف ډول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مگر دی کله داسی یو سری دی چه زما په لمسولو سره تیروغی یا پښه نی ولغزیږی. بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیږه چه ښځی په خپلی گناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْخَائِنِينَ ﴿۵۶﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابر وی کید مکر د خیانت گرانو (او په مقصد نی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او گرد (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو گردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرید.

کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۲﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مگر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه) مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنگه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سری هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرگند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم - دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاءو علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ - که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوايه» گرځی - نو الله د ده مگرد (تول) پخوانی تقصیرات ښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یی د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی. تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه او ابن کثیر رحمه الله علیه او نور له ﴿ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ څخه تر ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راودته عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مگر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده - ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختگ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلکو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمه الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی - لیکن د ﴿يَعْلَمُ﴾ او د ﴿لَمْ أَخُنْهُ﴾ ضماثر د عزیز

په غای د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طریقه) سره اقرار کوم خو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلطه خبره نه کومه - او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ اُتُونِي بِهِ اَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ
قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ ﴿٤٧﴾

او وویل باچا چه راوی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کرم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زموږ خاوند د مرتبی آمانتگر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ - کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئ ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسیږئ - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه - او دی ئی خپل مصاحب وگرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ضایعی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی) ، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اِنِّي حَفِیْظٌ عَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

وویل (یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکي (د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوایدو، نو باچا یوسف ته د خزانو کنجی گانی وروسپارلی او د سلطنت ټول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طریقه) سره کولی شم - او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابو او کتابه هم ښه باخبره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکي اداری امور په خپل لاس کښی

واخيستل غو په دغه وسيله سره عامتالناس ته پوره گټه (فائده) ورسولی شی - خصوصاً په راتلونکي قحط کېږي په ډير ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړی شی - او د حکومت مالي وضعیت په ښه ډول (طريقه) سره ټينگ او مضبوط وساتلی شی. له دې نه ظاهري چاره انبياء عليهم السلام دنيوی عقل هم پوره لري او دغه هم څرگنده (ښکاره) شوه چه د خلافتو د خدمت لپاره مالياتي په چارو کېږي لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لري. که يو سړی سره له نیک نيتۍ داسې وگڼي چه د هغه منصب لپاره زه اهل یم - او له نورو ځنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړيږي، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجې) که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړي کولی ئی شی، او که حسب الضرورت خپل د ځينو حسنه ځ خصالو او حميده ځ اوصافو بيان او تذکره هم وکړي، نو دغه به په کومې ناجانزې مدحې کېږي نه وی شامل او نه به په منوعه تزکيه د نفس کېږي داخل وی ﴿وَأَمَّا يَنْفَرُكَ فَحَقِّقْ﴾ د عبدالرحمن بن سمره رضی الله تعالی عنه له يوه حديثه معلوميږي «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شی، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندې اچولی کېږي (او غيبي اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوي) او دغه په هغه وقت کېږي ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالي د خوښولو او نورو دنيوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهُ هَادِثٌ يَشَاءُ نَصِيبٌ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥١﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په ځمکه (د مصر) کېږي، چه ځای به ئی نیوه (يعنی اوسیده) له دغې ځمکې (د مصر) څخه هر چيرته چه به ئی خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمایو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نيکو کارانو)

تفسير: يوسف عليه السلام هر چيري چه غوښته ښکته کيده - او هر هغه شی ئی چه زړه غوښته به ئی تصرف کاوه - گواکي «ريان بن وليد» په نامه سره باچا ؤ او په حقيقت کېږي يوسف عليه السلام باچاهي کوله او د «عزيز» په نامه سره يادیده لکه چه وروسته له دې نه راځي. ځيني علماء ليکي چه باچا د يوسف عليه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کېږي د مصر پخوانی عزيز مړ شو - نو د هغې ښځې (زليخا يا راعيل) نکاح له دوی سره وتړله شوه - والله اعلم ولی محدثين پر دغه خبره باندې اعتماد نه لري.

وَلَا جُرْأَ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر (دیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزگاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیګڼی (فاندی) لپاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی - اعم له دی چه ثروت (مالداری) وی یا حکومت - عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت - قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه ګرد (تول) شیان ورعنایت فرمایلی شوی ؤ پاتی شول د آخرت اجر و نه هغه یو ایماندار او پرهیزگار ته هلته له دنیوی اجر و نه څخه خورا (دیر) بهتر اجر و نه ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي

«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه ډول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنګه ورته عزت وپاښه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی څمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته تول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزګری (زمیدارئ) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله - او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوښان دپاره د ځان او یو اوښ دپاره د (بنیامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٤٥﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القرآن» کښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له هماغه خوب سره په اوو ورومینیو کلونو کښی ئی ښه ودانی وکړه او د

کردو (تولو) ځمکو غلی او دانی ئی راغوندى او ذخيره ئی کړی، بیا د قحط په اوو وروستنیو کلونو کښی یو متوسط نرخ ئی وټاکه (مقرر که) او هغه به ئی پر مصریانو او نورو پردیسیانو برابر پلورلی (خرغولی) مگر پردیسیانو ته ئی سړی په سر له یوه اوبښ بار (ختی) څخه زیات نه ورکاوه نو په دغه وسیله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند - او د باچاهی خزانه ډکه شوه او په هر لوری کښی دغه انگازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښی ارزانه ده نو ځکه د ده وروڼه هم د غلی پیروندلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هیئت او قیافه او وضع او قطع کښی دومره تغیر او تبدیل نه ؤ شوی دلته یوسف به هم پرله پسې د خپلو وروڼو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقیق) کوله - او وروسته له هغه ځای د رسیدلو څخه د دوی د نامه او د نښی پوښتنه به ئی هم کړی وی - لکه چه د سلاطینو او اعیانو ملاقات کښی عموماً دغه اصول جریان لری لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی راغلی دی چه هغوی یوسف علیه السلام ته خپل نوم او صفات بیان کړل - څرنگه چه یوسف علیه السلام د بیلتون په وقت کښی ډیر وړوکی ؤ، او هم د ده د وروڼو فکر او خیال دی لوری ته نه تلو چه گوندی دا به یوسف علیه السلام وی - او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسی جرات کولی شی چه له دوی ځنی د هغوی د نامه نسب او نورو شیانو پوښتنی وکړی شی نو ځکه دوی یوسف و نه شو پیژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ قَالِ اُتُونِي بِآٰخِ لَكُمْ مِّنْ اٰيٰتِكُمْ اَلَّا تَرَوْنَ اَنِيْ اَوْفٰى الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴿٥٩﴾

او کله چه تیار کړ(يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وویل (يوسف) وروڼو خپلو ته) چه راولئ تاسی ماته هغه ورور ستاسی چه له پلار ستاسی دی! آیا نه وینیئ تاسی چه بیشکه زه پوره درکومه پیماننه او زه غوره د میلستمیا ورکوونکو یم.

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام د خپلو وروڼو ښه میلستمیا عزت او مدارات وکړه - او د سړی په سر یو اوبښ بار غله ئی دوی ته ورکړه د دغه عالی اخلاق او خاصی مهربانی د لیدلو په اثر وائی چه دوی داسی غوښتنی وکړی چه زمونږ یو علاقی ورور(بنیامین) ځمونږ د سپین پیری غمجن پلار له لوری د ده د خدمت او تسکین دپاره په (کنعان) کښی پاتی دی - ځکه چه د ده بل عینی ورور یوسف علیه السلام چه پر پلار بیاندازی گران ؤ ډیره موده پخوا له دی نه په کومی بیدیا کښی هلاک دی - که د (بنیامین) د برخی غله هم مونږ ته مرحمت وکړی شی نو ډیره مهربانی به وی یوسف علیه السلام وفرمایل چه په دی ډول (طریقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی ځکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حیواناتو کله چه

تاسی بیا راغئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یی چه زه پوره ورکومه پیماننه او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پېښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ⑩

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاقی ورور خپل) نو له سره نشته پیماننه (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی گڼلی شی چه تاسی دروغ وایی او خلاف الاصول د یوه اوښ څخه (بار) وړل مو مقصد دی - نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتگ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَرَّوْا دُعَاةُ آبَاءِهِمْ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ⑪

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو (د دی کار).

تفسیر: یعنی اګر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) دیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو ډول (طریقه) په دغه مقصد کښی بری وموو.

وَقَالَ لِفَتْنِهِ اجْعَلُوا بَضَاعَتَهُمْ فِي رَحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ⑫

او ویل (یوسف) مریو (پیماننه کړو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنگه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پټه سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا (پنگه)

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لار شی دوی اهل خپل ته ښائیږی چه دوی به بیا بیرته راشی(او را به ولی ورور زما)

تفسیر: یعنی کومه پنگه (سرمایه) چه دوی ورکړی وه، او د هغی په بدله کښی ئی غله پیروډلی (اخستلی) وه حکم ئی ورکړ چه هغه دی هم په پته سره د دوی په اسبابونو کښی بیرته کیږدی - خو کله چه بیرته خپل کور ته ورسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وگوری چه له غلی سره د هغوی پنگی (سرمایه) هم بیرته ورکړی شوی دی چه بیا دوهم ځلی راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شی - او پخپلو زړونو کښی ووائی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیډلو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واورى او که پنگه (سرمایه) ئی په لاس وی نو هر ورو (خامخا) به بیا راځی - نو ځکه ئی هغه پنگه (سرمایه) ورمستړه کړه ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو ورونو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروتو او کرمه لری لیده نو ځکه ئی بیرته ورمستړه کړه.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَيْمِهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسَلْنَا خَنَانًا نَكْتَلُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفُظُونَ ﴿٣٧﴾

نو کله چه بیرته وگرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیماننه (که راسره لار نشی (بنیامین) نو ولیږه له سره ورور زمونږ چه پیماننه واخلو) هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ أَمِنَكُمُ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللَّهُ خَيْرٌ حِفْظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِمِينَ ﴿٣٨﴾

ووویل (یعقوب) آیا امینان کرم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان گرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مکر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کبری می وئ تاسی پر ورور د ده (یوسف) پخوا له دی نه (یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه بیع) نو الله خیر (دیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی دیر مهربان د ټولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿وَاللَّهُ لَظُفْرُونَ﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی غرنګه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمت وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلټون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا بَانَا مَا
نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا
وَتَزِدُّكَ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلُ يَسِيرٍ ﴿٧٥﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنگه (سرمایه) خپله چه بیرته رالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنگه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کړی شوی ده مونږ ته او (بیا څو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوښ) پیمان ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پرېښودل نه دی په کار - په هر ډول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پرېږدئ چه لار شی. ځینو د ﴿ذَلِكَ كَيْلُ يَسِيرٍ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کړی ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ - لهندا ضرور دی چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لار شو او د گردو (ټولو) برخی له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنْ اللَّهِ لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أَنْ

يُحَاطُ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٧﴾

وویل (یعقوب خپلو غامنو ته) له سره ونه لیرم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه را کړئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به را ولی ماته هر و مرو (خامخا) دی مگر که چاپیر والی و کر شی پر تاسی باندی (چه مړه یا مغلوب شی) نو کله چه ور کړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل (یعقوب غامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی گرد (تول) سره پره او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لدون مه کوئ، سره د دی پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په دول (طریقه) نی وفرمایل ﴿اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه گرد (تول) پاک الله ته سپارو - که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدی وکړه، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدره سره خو پوخ کوئ - لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی - که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چنی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «ظاهری اسباب ئی پاڅه کړل - او توکل ئی پر الله وکړ - هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يَبْنَئِي لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِن
أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُم مِّن شَيْءٍ
إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٨﴾

او ویل (یعقوب) له شفقته ای غامنو زما مه ننوځئ تاسی (مصر ته) له دروازی یوی (چه نظر وانځلی) او ننوځئ (دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مگر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام وروڼه اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترگی به د دوی پر لاره لگیدلی وی - اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ - (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه ډیر زیات کاوه، هم له خپلو وروڼو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهه ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل - خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترگی هر ورو (خامخا) اړولی کیږی - «العین حق» نظر لگیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شی او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځی - نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شی او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی گرځولی - په گردو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیوی - زمونږ دغه گرد (تول) انتظامات د الله تعالی د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجائز درولی دی - انسان ته لازم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مگر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. گواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالی پر حفاظت متوکلاڼ اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضَاهَا
وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَكَّنَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه غچايه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځي) نه ؤ دغه ننوتل له بيلو بيلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله شخه هيڅ خيز ليکن يو حاجت چه په نفس د يعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بيشکه دغه (يعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی ليکن زيات د خلقو نه پوهيږی (په دی چه نه اوږی تقدير په تدبير).

تفسير: يعنی څرنگه ئی چه ویلی ؤ همغسې ننوتل - اگر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترگو وړ ونه رسيد ليکن له بل لوری تقدير وړ ورسيد چه (بنيامين) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هو! تقدير نه دفع کيږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدير يقين او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کيدی شی ليکن بی علمه سړی پر پوه پوهيږی او له دوهمه بی خبره پاتی کيږی - يا بيخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقديره منکريږی - يا پر تقدير باندی د يقين لرلو معنی داسی گنئی چه گرد (تول) اسباب معطل کړل شی - البته عارفان او پوهان تقدير او تدبير دواړه ټولوی - او هر يو هغه پر درجه ږدی .
نه پرانيځی په تړون سره ترنه

خو تړون لره په کار دی بيا ترنه "

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ

أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر يوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنيامين) وويل (يوسف په عبرانی ژبه پته بنيامين ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا (يوسف) نو مه خفه کيږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسير: حضرت يوسف عليه السلام (بنيامين) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور (يوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علای ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرگند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل - يا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لتا سره کومه سختی کړی ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کيږه - اوس وقت را رسيدلی دی چه زمونږ دغه گرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی - او وروسته

له سختیو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پټ را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکي، «پر دغه ورور چه یوسف علیه السلام پر مینه او محبت سره رابللی ؤ نور ورورنو ته حسد او رخه (کینه) ورپیدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لگیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس یوسف علیه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت یوسف علیه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیم نو یوسف علیه السلام وویل چه پلار لا له پخوا هم غما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښی به لا ویرجن شی اما خو په یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذِنَ مُؤَدِّنٌ أَيَّتَهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسِرْقُونَ ۝

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کښنوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلغو د) قافلی (ودریوړی چه) بیشکه تاسی خامخا غله ییغ.

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی - او د سفر کړد سامان ئی ور تیار شو - نو یو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنیامین) په اسباب کښی کښود (چه د زرو یا زبرجلو په جواهرو جراؤ ؤ بیا چه غله ډیره گرانه شوه نو هغه ئی پیمانہ کړه څه مهال (وخت) چه کاروان (جوبه) له ښاره د باندی ووته نو پیره داران د هغه جام په لتولو پسې ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شپه پیدا شوه - څرنگه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پیره دارانو ورپسې ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودريوړئ چه تاسی یقینا غله په نظر راځئ .

تنبیه: که دغه لفظ یوسف علیه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی - تاسی خو هغه سری ییغ چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مرئغ په نامه ویریا(مفت) خرڅ کړ.

قَالُوا وَقَبِلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ۝

ووېل (ورونو د یوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د یوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لتوئ ئی؟)

تفسیر: یعنی مونږ ولی خامخا غله بولئ؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوبښئ
مونږ خو چیری لری نه یو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راولتوی

قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٤٢﴾

وویل دوی ورک کړی دی (لتوو) مونږ پیمانه د باچا او دی هغه چاته چه را
ئى وړه پیمانه بار د یوه اوښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئى کړم
پیدا کوونکى ته

تفسیر: پیره دارانو وویل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانه لتوو چه ورک
شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د
سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانی کار هم انجام مومی. که کوم سړی ئى بى له
حیلى او حجتته راحاضر او راوړی نو د اوښ د څتى (بار) غله به وړانعام او وروېشو او زه ئى
ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئى.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جُنَا الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سُرِقِينَ ﴿٤٣﴾

وویل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی
مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرگز (نه یو مونږ
غلا کوونکى) د دی جام.

تفسیر: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او گذاره گردو (تولو) خلقو ته په عمومی دول
(طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکى نه یو - او که وائی نو د خپلو اوشانو خولۍ به مو
ولی تړلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د
فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو - او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له
کنعانه به مو هغه پانگه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه .

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُكَ إِنْ كُنْتُمْ كَذِبِينَ ﴿٤٤﴾

نو وویل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق)
که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لتوو که دغه مسروقه مال له تاسی څخه ووت، نو بیا به څه ووايئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وی ؟

قَالُوا جَزَاءُكَ مِنْ وَجْدِنِي رَحْلَهُ فَهُوَ جَزَاءُكَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝

نو وویل (بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانه) په بار د ده کښی نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا څخه چه د غلا مال ووځی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی - د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو - او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ څخه ووځی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه نی تری واول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ
اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا
كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ تَرْفَعُ
دَرَجَتٍ مِّنْ شَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ۝

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لتولو د) بارونو د دوی رومبی له باره د ورور د ده (لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیمانه) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنگه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مگر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پوری خو له الله سره نه برابر شته او نه تری پورته).

تفسیر: یعنی د دغو ویناؤ څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل - او دغه کرده (توله) پېښه ئی ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ - رومی ئی د نورو ورونو د بارونو په سپردلو شروع وکړه او د دوی څتی بستری غوری او نور ئی ولیدل خو له دوی ځنی هغه جام را ونه ووت - بالاخر د بنیامین د اسبابو د لتولو وار راغی او هغه جام تری راووت.

﴿كَذَلِكَ كُنَّا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ﴾ الآية - هم دا رنگه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده یوسف ته نه ؤ یوسف داسی چه ونیسی مریی ورور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کښی مگر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئی وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کښی وهل او عذابول او دوچنده تری مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریی گرځول یعنی د ده د ورونو له ژبی څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځی، هغه غلام وگرځوه! نو پر هم دغی ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسی تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کښی سره راگیر شی نو د مصری قانون له مخی هیڅ یو داسی کوم صورت چه د هغه له مخی د بنیامین د بېرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

) ﴿تَرْفَعُ رَدَبَ سَنَاءٍ﴾ - پورته کوو مونږ مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ د پورته کولو ئی) یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی حکمت او تدبیر ورښی یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وگوره هغه څلمیان چه په غلا سره ئی له خپله پلاره یوسف غلا کړ - او په څو روپو ئی وپلوره (خرڅ کړو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کښی ولاړ دی ښائی په دی دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

) ﴿وَقَوْكَ لِي ذِي عِلْمٍ﴾ - او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پوری خو له الله تعالی سره نه برابر شته - او نه تری پورته) یعنی په دنیا کښی له یوه انسان څخه زیات پوهنده دوهم څخه دریم ښه پوهنده او خبردار دی اما د ټولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضح وی چه په دغه توله واقعہ کښی هیڅ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبی څخه له واقع څخه مخالف نه دی وتلی - او نه د شرعی څخه مخالف کوم حرکت تری صادر شوی دی فقط یواځی توریه ئی کړی ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسی خبره ووائی یا ئی وکړی چه د هغه د لیدلو یا آوریدلو څخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسی یو شی وی چه له ظاهری او قریبی مطلب لری وی - که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکړی شی، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کښی هیڅ د شېبی ځای

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی - د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی وروڼه هم سره یو ځای وویښی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کڼدو او ژورو څخه ووځی پومبی د ده د علای وروڼو - بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او گرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی - او له بل لوری د یوسف له وروڼو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربرونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی)، او بیا د غفوی او رحم دروازی ته ورسیږی - او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی - چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریه» په نسبت هدایت ورکړی شوی ؤ چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه - بلکه طبعاً داسی صورتونه څرگند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت - راحت او هوسانی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پټه خبره به څرگندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوا إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يَوْسُفُ فِي
نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالِ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٤٠﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پنخوا له دی نه، نو پټه وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پټ په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریبی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوی (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکي ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرگندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرینو په دغی موقع کښی ډیری قصی بیانی کړی دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کړی وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ فَاسْتَرْسَفَ يَوْسُفُ فِي نَفْسِهِ ﴾ الآية - نو پته وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کړه هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پت په زړه خپل کښی چه تاسی ډیر بد یی له جهته د مرتبی چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کړ) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل شان وساته - ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پتی خبری په څرگندیدلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پته وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرگند (ښکاره) نه کړ - بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ اَنْتُمْ رَمَكُمَا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولی - حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کړی ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو ویریا سودا کړی دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ سَرَّ مَكَاثًا ﴾ الآية - څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا ډیر بد خلق یی - اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا كُنَّا لِنُفْقِدَنَّ ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو - اوس چه مو د یوه ورور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرگند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیگناه ورور ئی هم ملوث کوی، ګواکي غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین یی - همته به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی

(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سړیو ته ورکړ - نو ورونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ^(۴۸)

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زوړ ډیر معمر (چه پس له یوسف له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (پرغمال او دی راپریږده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی زموږ سپین پیری پلار ته به سخته صدمه ورورسپړی. ځکه چه هغه زموږ له گردو (تولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی ورور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یواځی پر هم ده وه - تاسی که د ده په ځای له مونږ غنی یو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسی ډیره لویه مهربانی وی - تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کړی دی - نو مونږ امید لرو چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلې کوئ،.

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ تَأْخُذَ الْإِامَنُ وَجَدْنَاهُمْ عِنْدَهُ إِنْ أَرَادَ الظَّالِمُونَ

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو مونږه (بیگناه) مگر (به نيسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په نزد د هغه، (که ونیسو په غای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرا الله تعالی له دی نه پناه نيسو چه بی له سببه د یوه په غای بل ونیسو - مونږ خو یواځی هغه سری راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه بنیامین دی چه د عینی ورورولی لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیری دلته هم د ﴿الْإِامَنُ وَجَدْنَاهُمْ عِنْدَهُ﴾ په غای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په غای بل څوک ونیسو - نو بیشکه چه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو - نو ستاسی له خیاله او قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ
أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ
وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِيَ ابْنِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

نو كله چه ناامیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د بنیامین) نو گوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی ؤ (پخپلو منعونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی) آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی (په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښی او اوس دا حادثه راپېښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښی، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکی (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن راکړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم راکړی الله ماته (په وتلو سره له مصره پا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه (الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿مَا قَرَّرْتُكُمْ﴾ کښی «ما» زانده ده ځینی وائی مصدریه ده او کیږی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام څخه دغه جواب واورید او مایوس شول، نو له دلی څخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه د اکثرو رایه پر دغه قرار ونيوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښی هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخیستی ؤ - او د هغه جواب څه ووایو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښی شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتي به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتلولو حکم راکړی، یا په دغه منځ کښی د پاک الله تعالیٰ له لوری بله کومه فیصله وشي، مثلاً له تقدیره زما د مرگ نیته پوره شی او مر شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښی ئی ډومبی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿لَهْكَاءُ يَوْسُفَ﴾

ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ
وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

بیرته لاړ شی تاسی پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا (بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پت کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی گرد (تول) لاړ شی او د خپل پلار په حضور کښی

عرض وکړئ چې دغسی یوه واقعه راپېښه شوه چې له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چې دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟ حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ - او له دی نه نه وو خبر چې (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی - یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار ورورښووله، او له دی نه نه وو خبر چې زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسَّالِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٧﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریې (د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چې وو مونږ په هغه کښی او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چې مونږ مخ کړی ؤ (راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سری ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چې هلته دغه واقعه پېښه شوی ده - او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخي ثابته شی چې مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو. (الغرض چې راغلل دا وروڼه په حکم د مشر ورور خپل سره چې روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چې پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْ أَتَصْبِرُ جَبِيلٌ طَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَبِيلًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٨﴾

وویل (داسی نه ده چې تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار (چې اراده مو ورته کړی وه)، نو (اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چې الله راوولی ماته دوی ټول، بیشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿تَصْبِرُ جَبِيلٌ﴾ ترجمه مفسرینو په څو ډوله (قسمه) سره کړی ده چې هغه دلته لیکله

کیدی

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیچاته به څه نه وایم».

(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».

(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راځی»

(۴): «نو اوس له هم دغه صبر څخه زما کار جوړیږی».

(۵): «پس صبر دی ماته ښه».

(۶): «پس ښائی ماته صبر نیک»

(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».

(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځمانو پر خبرو اعتبار ونه کړ. لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځمانو له خپله ځانه جوړی کړی - او پخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. گواکی د «لکم» خطاب د ځمانو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کپړی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پټ کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطرته هلته پاتی دی ګرد (تول) ماته راوولی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د ګردو (تولو) له احواله باخبره شم پا ک الله له تولو امورو څخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مایوسی - او په هر ډول (طریقه) احوال سره هم د انبیاء علیهم السلام قلوب نه بی هیلې (ناامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالی پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا سَفَى عَلَى يُونُسَ وَابْيَضَّتْ عَيْنُهُ مِنْ
الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۹۶﴾

او مخ و مگر عاوه (یعقوب) له دغو (عُمانو خپلو) نه او وی ویل او افسوسه او غم زما پر (بیلتون د) یوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د دغه (یعقوب) له غمه نو دی دک و له قهره (او پت ئی عُغموونکی و).

تفسیر: د دی نوی زخم له رسیدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بیا تازه شو - او بی اختیاره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوْسَفَ﴾ - های افسوس پر یوسف» یعنی ای افسوسه زما پر یوسف راحاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د یعقوب علیه السلام له غمه یعنی بیرونقه یا بی نوره شوی. **علی اختلاف القولین**. پس دغه یعقوب دک و په زړه کښی د قهره د عُمانو نه خو وئ عُغملو او پت ئی وساتلو په حدیث کښی دی «**فحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل**» یعنی د انبیاءو جماعت د پاک الله له جانب په دیرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی - بیا د امتحانونو دیر اقسام دی حق تعالیٰ هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د یعقوب علیه السلام په زړه کښی ئی د یوسف علیه السلام فوق العاده مینه وغورځوله - بیا داسی پوه - هښیار - محبوب - او مطلوب هلک ئی چه د ابراهیمی کورنی غته سترگه او رنه دیوه وه، په داسی پوی دردناکی طریقې سره له ده ځنی بیل کړ - او سره له دی نه چه د یعقوب علیه السلام غم ویشتلې ځیگر - او زخم خوړلی تتر - او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بیا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وویل، او نه ئی د شکایت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخیستلو - او د خپل زړه تشولو په فکر کښی و - او نه د غم او خفگان خبری به ئی له خولی څخه وتلی - هو کله چه دی د غم او اندیښنی له لاسه دیر کړیده او ویلی کیده، نو د ده د زړه بخار د سترگو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړیده. تر شلهاؤ کلونو پوری دی سره له دغو ژړیدونکو سترگو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لکيا و او له ده هیڅ یو خلل او بی انتظامی په هیڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه یوسف علیه السلام په فراق کښی پخسیده، او له سترگو څخه ئی اوښکی توییدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نیاز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت - او د اوښکو تویولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعیف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصیرت» نور به لا پسی زیاتیده - د بیتابیو او د اضطراباتو هغومره سخت طوفانونه چه پری راجلیده - ده به هومره خپل زړه تینکاوه او پر خپل ځیگر (ینه) به ئی پښه کیښوده - او له ژبی څخه به ئی تش یو «اف» هم نه ایسته. د (بنیامین) له بیلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بریښ ورسیده، نو دلته بی اختیاره هم دغه د ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوْسَفَ﴾ - ای افسوسه او غم زما په بیلتون د یوسف»

الفاظ ئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه ئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلام د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَوَاتٌ كَرُّ يُوسُفَ حَتَّى
تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا
بِسَبِّئٍ وَخُزْنٍ إِلَى اللَّهِ وَاعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه ئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفگان خپل طرف د الله ته (یواځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر رانیږی؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رږر (تکلیف) ئی راکړی دی - او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی - او ضرور به ورسره وینم. او د ده هغه لیدلی خوب هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده - و به ځورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځنډیږی (ایساریږی)؟».

يٰۤبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُوسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَاۡتِيْهُمَا
مِّنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَأْتِيْشُم مِّنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ ﴿٨٧﴾

ای ځامنو زما، لاړ شی نو لتونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه ناامیده کيږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه ناامیده کيږی له فیضه د الله څخه مگر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له مهربانی او فیضه ناامیده کیدل د کافرانو دود (طریقه) دی چه هغوی د ده له لوی رحمت او کامل قدرت څخه صحیح معرفت نه لری. د یوه مسلمان کار دا وی چه که د غرونو د پښتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مایوس کوونکی حالات هم ورپېښ شی خو بیا هم د پاک الله د رحمت امیدوار اوسی - او په امکانی کوښښ کښی بی‌همتی او بی‌زده‌توب نه کوی نو ځی د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولگوئ او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولتوئ - د الله تعالیٰ له رحمته هیڅ لری نه دی چه مونږ بیا سره راتول کړی د دریم ورور ذکر ئی ښایی د دی لامله (له وجی) ونه فرمایه چه هغه پخپل اختیار یواځی د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی ؤ که بنیامین خلاص شی، نو هغه به بلا سببه ولی هلته پاتی کیږی.

(بیا وروڼه د یوسف علیه السلام دریم کړت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو کله چه ورننوتل وروڼه پر یوسف نو وویل دوی (یوسف ته) چه ای عزیزه، رسیدلی ده مونږ ته او اهل (عیال) زمونږ ته سختی (او لوړه) او راوړی ده مونږ پنگه (سرمایه) ناقصه نو پوره راکړه مونږ ته پیمانې او خیرات وکړه پر مونږ (په قبول د نقصان یا تزئید د احسان) بیشکه چه الله جزاء (بدل د دارینو ورکوی خیرات ورکونکو ته).

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونی سره د مصر په لوری بیا روان شول، څرنگه چه د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو ږومبی د هغه چا (بنیامین) د نجات په فکر کښی ولویدل چه ځای ئی معلوم ؤ او څرنگه چه د قحط له سببه غلی ته هم د دوی ډیر ضرورت ؤ نو داسی ئی سره وټاکل (مقرر کړل)، ښائی چه عزیز ته په دی لوری هم توجه ورکړو - که د راکړه او ورکړه په معاملو کښی مو عزیز پوست او نرم وموند، نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو لکه چه ږومبی خبری دوی له عزیز سره داسی وکړی

ای عزیزه، په دی ورځو کښی د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر کورنی ډیر زیات تکلیف او زحمت تیریږی زمونږ د کورونو مال او اسباب گړد (تول) وپلورل (خرڅ) شول - اوس ډیره لږه بیکاره او حقیره پنگه (سرمایه) پاتی ده چه هیڅوک ئی نه اخلی هغه مو د غلی پیرودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلاقو، له لویو مکارمو او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله (امید) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شیانو ته مه گورئ، او د دغو لږو شیانو په بدل کېښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعایت په حقیقت کېښی یو راز (قسم) خیرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسیره په دی د خیرات په توگه (طریقه) هم څه شی راکړئ چه الله تعالی دسرره ښه وکړی، حضرت یوسف علیه السلام د دغه احوال له اوریدلو څخه بېاختیاره په ژړا شو - او د ده د شفقت - رحم - عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوتیده او د سترگو له لاری په بهیللو شوه او په دغه وقت کېښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ - چه زه څوک یم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسیډلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار دپاره تمهید دی.

تنبیه: ځینو د «تصدق» معنی مطلق احسان اخیستی دی. لکه چه د «قصر الصلوة» په حدیث کېښی دی «صدقة تصدق الله بها علیکم»

(کله چه یوسف علیه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی ولیدلی نو لکه چه پخوا مو ولیکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پتولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يُوْسُفَ وَآخِيَهْ اِذْ اَنْتُمْ جُهْلُوْنَ ﴿١٤﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهیږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له یوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رتلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دی دواړو په منځ کېښی مو بیلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کېښی چه تاسی ناپوهان وئ، یعنی د ځلمیتوب په نشو کېښی بې سده (بې هوشه) وئ او بې التفاته له قباحته د دی فعل - یا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولئ او دا ئی په طریقه د نصیحت ورته ویل نه دپاره د راجنکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو دیره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه ټول عمر د ربرو (تکلیفونو) او شکایتونو دپاره یو توری ئی هم پخپله ژبه را نه وړ او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کېښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال یو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازنې څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شی چه پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کېښی اشاره شوی ده - بیا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطیف اختیار کړی

دی چه په هغه کجی له جرمة زیات د معذرت خوا، خورا (دیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجی) ؤ - تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هرومرو (خامخا) پوره کیلونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راڅتونکی دی او سم له دی ویلو سره ئی پرده له مخه بیرته کړه - کله چه د دوی نظر پری ولکیده او وئ پیژاند نو

قَالُوا إِنَّكَ لَآتَىٰ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠﴾

ووېل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی یوسف وویل (هو!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی دیر سخت ویریدلی وی - چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرگنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنگه چه دوی د یوسف علیه السلام فوقالعاده مراحم او له (بنیامین) سره ئی خصوصی سلوک لا له پخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی - چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی - کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح ډول (طریقه) سره دوی ته وړاندی کړی وی - یا ئی تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئی پوښتنه وکړه «إِنَّكَ لَآتَىٰ يُوسُفُ ﴿١٠﴾» - رښتیا اوضیه آیا هم دا ته یوسف ئی ؟» نو ووېل یوسف علیه السلام چه هو! په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئی سره یو ځای کړو او همغه الله بیلتون په ګډون - ذلت په عزت - تکلیف په راحت - تنگی په فراخی - طیش په عیش بللوی - هغه ته چه د مریی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربښلی دی او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو حضرت شاه صاحب لیکي «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو - او له شرعی حدودو څخه د باندی ونه ووت او ونه ویرید نو بالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږی بیا چه ورونو یوسف علیه السلام وپیژندلو - نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو - نو

قَالُوا تَأْتِيهِ لَقَدْ أَشْرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخُطِيئِينَ ﴿٩١﴾

وویل (ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی ته الله پر مونږ (په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل کښی چه کړی ؤ مونږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله تاته له هر حیثیته پر مونږ درجه او فضلیت درکړی دی - ته د هم دی مقام وړ (قابل) او لائق وی - مونږ له خپلی غلطی او تیری ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب رښتیا او زمونږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَتْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٩٢﴾

وویل (یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه غما) پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقرر شوی په گناه خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د تولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو ورونو څخه واورى، نو وی فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم او ستاسی گورد (تول) اغلاط می درېښلی دی - هغه لفظ چه ما ووايه یواځی د الله تعالی د احسان او د صبر او تقوی د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووايه، وروسته له نن ورځی ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږی. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو دی در وېښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له تولو مهربانی کوونکو او دغه غما مهربانی هم یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی

اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی

رب له تولو مهربانو زیات ارحم دی

په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلی او دادگیرنی څخه وزگار شو نو د خپل مهجور او سپین پیری پلار له حال څخه ئی هم تهوس او پوښتنه وکړه چه څرنگه دی؟ دوی وویل چه له پیری ژړا سترگی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

إِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَإِلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا
وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

یوسف قمیص زما دغه (قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه گرځی بیا لیدونکی او راشی تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کې د شام په لوری نشم درتلی - تاسی لار شی او والدین سره له تولو گردو نورو متعلقینو می دلته راولی ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی - نو اوس له خیره سره دلته راشی چه له ما سره لږ څه معاش وگورئ او مونږ گرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او گډون څخه متمتع او گټور شو څرنگه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی ورپاتی - یا ئی په لیدلو کې څه فرق پیدا شوی دی - نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئې فرمایل چه دا قمیص ځما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی ؤ له ځان سره یوسف او ځما د پلار په سترگو ئی ومښئ نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر مرض دپاره الله تعالی یوه دوا مقررہ کړی ده، څرنگه چه د ده بصارت د یوه سری له بیلتون څخه تللی ؤ - نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو - دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئی ونه بولی، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوبی له اثره ځینی رانده یو ناڅاپه د سترگو خاوندان شوی دی. کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ لَوْلَا أَنَّنَا تَفْتَدُونِ ﴿٩٤﴾

او کله چه بیا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وویل پلار د دوی (یعقوب خپلو مصاحبینو ته په کنعان کښی) بیشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د یوسف که چیری نسبت د کم عقلی (د زوروالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالی قدرت ته غیر شی (غور وکړئ) چه یوسف علیه السلام په مصر کښی موجود دی - او یعقوب علیه السلام په کنعان کښی - خو په دومره کلونو کښی هیچیری یعقوب علیه السلام ونه ویل چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه رارسیری - ځکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه ؤ رسیدلی - اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوڅه شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی - او د یوسف علیه السلام قمیص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د یوسفی قمیص ښه وږمه یعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا یوه واقع له څه - بلکه دغه گرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو یوه لویه مرقع ده، د یعقوب علیه السلام پشان یو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښی هستوگنه ولری - او د یوسف علیه السلام پشان یو جلیل القدر ذات په مصر کښی حکومت وچلوی او یوسف علیه السلام وروڼه خو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د یوسف علیه السلام کره میلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاؤ کلونو پوری بیل وساتی، او د وینی په اوبکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکمیل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه لپه هر تقدیر نو وویل پلار د دوی یعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښی ورسره ناست وو چه بیشکه خامخا زه مومم بوی د یوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وایی چه ته اوس زور شوی ئی - نو فضول او چتی (بیکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ویلو سره شرمیږم، ځکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسیږی او تاسی گرد (تول) به سره وویای چه دغه سپین بریری ته وگورئ چه بیخی بی سده (بیهوشه) او پاگل شوی دی او اپلتی وائی او چتی (بیکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوداتوب) خوبونه وینی.

قَالُوا تَأْتِيكَ الْغَدَاةُ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ٩٥

وویل (حاضرینو یعقوب ته) قسم دی پر الله بیشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرگردانی پخوانی خپلی کښی (همغسی لا پروت) یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام مینه او محبت - او د هغه د بیا ژوندی کیدلو - او بیا ورسره د لیدلو او ملاقات کولو یقین ستا په زړه کښی ځای نیولی دی او د همغو پخوانیو خیالاتو هوا ده چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه ستا دماغ (سپرمو) ته رسیږی او له ډیره محبته

او مینى ئى هر وقت يادوى - او د ملاقات په طمعى ئى لا هم پروت ئى

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ اللَّهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بِصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٩﴾

نو كله چه راغى زيرى كوونكى نو واچوه ده هغه (قميص) پر مخ د دغه (يعقوب) باندې نو وگرځيده (يعقوب) ليدونكى، وويل (يعقوب) آيا نه ؤ ويلي ما تاسى ته چه، بيشكه زه پوهيږم له (ښوونى د) الله په هغه څه چه نه پوهيږئ تاسى (چه حيات او ملاقات د يوسف او د نورو دى).

تفسير: يعنى بينائى او ليدل ئى بيرته وگرځيدل - او بيا لكه د پخوا هر شى به ئى ليدلو او بيا شو نو وويل يعقوب عليه السلام هغو خلقو ته چه ملامتى ئى پرى ويلي وه آيا نه ؤ ويلي ما تاسى ته چه بيشكه زه پوهيږم له ښوونى د الله په هغه څه چه نه پوهيږئ تاسى چه حيات او ملاقات دى له يوسف عليه السلام او نورو سره يعنى ما نه ؤ ويلي چه ښه بوى راغى! بالاخر زما هغه خبره رښتيا شوه - يا ئى خپلو ځامنو ته ويلي ؤ چه د يوسف عليه السلام له لتولو څخه لاس مه اخلئ! د پاك الله له رحمته دغه خبره لرى نه ده چه بيا مونږ گرد (تول) سره راتول كرى گورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بيا نو وروڼه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډيرى عاجزى او زارى سره)

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿١٠٠﴾

ويل (ورونو د يوسف) اى پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د گناهونو زمونږ بيشكه چه مونږ ؤ خطا كوونكى (گناهگران ستا او د يوسف په حق كښى).

تفسير: يعنى اوس توبه وشكله مونږ نو تاسى توجه او دعا وكړئ او له الله تعالى څخه زمونږ دى گناهونو بښنه وغواړئ! چه له مونږه لويه خطا شوى ده. مطلب ئى دا دى چه رومبى مو تاسى وښئ بيا په صاف زړه او اخلاص سره له پاك الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځكه خو چه تاسى مونږ ونه بښئ نو الله تعالى به مو څرنګه وښئ.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٨﴾

وویل (یعقوب غامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښهونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او گړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کې لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپې یا د تهجد د وقت په انتظار کېږئ یا نی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د بښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په گډه سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبُوْيَهُ وَقَالَ ادْخُلُوا مَعِيَ مَصْرًا ۖ إِنَّ شَاءَ اللَّهِ آمِنٌ ﴿٤٩﴾

نو کله چه راننوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کرل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کېږی به شی (له هری سختی).

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلار ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ - په دی کېږی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو - او دلته ئی د تورئ (خاله) ذکر دی - ځکه چه عرب تورئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی - او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحيله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او گردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شی، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسپړئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. گواکی د ﴿ادْخُلُوا مَصْرًا﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کېږی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسپړئ!

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلْتُ رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠﴾

او پورته ئی کرل مور پلار خپل (کښینول له مخانه سره) پر تخت خپل او پریوتل (دغه «ا» وروڼه او والدین) دغه (یوسف ته) سجده کوونکی، او وویل (یوسف) ای پلاره زما دا (سجدي) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما (چه لیدلی می و) پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځاوه دا خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کړی دی له ما سره کله چه راوی ایستم زه له بندیکhani (یا کوهی نه) او را ئی وستئ تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جگړه غورځولی وه شیطان په منځ زما او په منځ د وروڼو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ. او دوی پر خپل تخت (پلار) کښینولو - لیکن څرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو، نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول وروڼه د یوسف علیه السلام په مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه وه، او یواځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله - لکه چه ډیر احادیث پری شهادت ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمه الله علیه ﴿وَإِنَّ السَّجْدَ لِلَّهِ﴾ الآية - څخه د دی د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجدي ځنی د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړی او تش سر ښکته کول او یواځی لږ څه تیتیدل تری اخلی. ځینی وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښی د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَخَرَّ لَهُ سُجَّدًا ﴾ کښی دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښی دوی د شکرانی سجدی وکړی.

تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هوا د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترگو د یوی ربی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «سجود العبادة» یعنی د غیر الله مستقل او مالک گنل په نفع یا په ضرر کښی په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هوا «سجود التعظیم» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه و شرائعو کښی جائز و - خو محمدیه شریعت علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیمات د هغه بیخ پری کر - پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی - د هغه کتل پکار دی

(﴿ وَقَالَ يَا بَنِيَّ ﴾ الآية - او وویل یوسف علیه السلام ای پلاره غما دا سجدی بیان او تعبیر دی د هغه خوب زما چه لیدلی می و پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځوه دا خوب رب غما حق رښتینی) یعنی په دی کښی زه هیڅ مداخله نه لرم څرنګه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری و، نو پاک الله هغه پوره کړ - او تاسی گردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئ ایستم زه له بندیځانی یا له کوهی نه او رائی وستئ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ غما او په منځ د ورونو غما کښی بیشکه رب غما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالی د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیګری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وگرځولم - او د هغی جګړی څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منځ کښی لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه - بیا ئی څرنګه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغونډ کړل - په دغی موقع کښی یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ، چه پری تیر شوی و - بلکه د ورونو د واقعی په لور یی هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی ډلی تقصیر او زیادت ورڅرګند (ښکاره) نشو - څو د ده وروڼه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاءو علیهم السلام په بل کوم یوه کښی پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيٌّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٦﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له گرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کونکيه د اسمانونو او د ځمکې (بی له نمونې) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفیسر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی الحال د موت تمنا وکړله - یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم. تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿رَبِّنا اِنِّهٗ عَلَیْنا صَٰحِرٌ وَّتَوَفَّیْنا مُسْلِمِیْنَ﴾ یا حضرت مریم ویلی ؤ ﴿یٰلَیَّتَنیْ وَکَبَلْ هٰذَا وَکُنْتُ نَسِیًّا مَّنْسِیًّا﴾ جزء (۱۶)

د مریم سورة رکوع ۲ آیت (۲۳) - او د معاذ رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی دی

«اِذَا ارَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَاقْبِضْنِی الْیَکَ غَیْرِ مَفْتُونٍ»

د احمد په مسند کښی حدیث دی «یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن»
حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجو مو په وقت کښی دعا کړی وه «اللهم خذنی الیک فقد سئمتهم وسئمونی» کله چه د امام بخاری جگړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو «اللهم توفنی الیک» په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سری به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلزلو له لیدلو څخه به ووانی «یا لیتنی مکانک - کشکی ای مریه! زه ستا په ځای وی».

(﴿وَالْحَقِّیْ یَا صٰلِحِیْنَ﴾) - او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه پخپل مرض الموت کښی فرمایلی و «اللهم فی الرفیق الاعلیٰ» حضرت شاه صاحب لیکي «کامل علم ئی وموند - او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیدی» ځواکی له ﴿وَالْحَقِّیْ یَا صٰلِحِیْنَ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پوری یوسف علیه السلام په ملکيه و انتظاماتو مشغول و وروسته د هغوی له وفاته ئی هغه پخپل واک (اختیار) پرېښود، مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړی و - چه زما مری دی شام ته یوړی شی - او هلته دی دفن کړ شی! لکه چه د دوی جنازه هم هغلته پوره شوه. حضرت یوسف علیه السلام ویلی و چه «یوه داسی زمانه به هم راشی چه بنی اسرائیل به له مصر څخه وويستل شی - نو په دغه وقت کښی دی زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره یوسی» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسی علیه السلام سره له بنی اسرائیلو له مصره ووت، نو د حضرت یوسف علیه السلام تابوت ئی هم له خپلو ځانونو سره یوړ. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٢﴾

دغه (قصه د یوسف) له خبرو د غیبو ده چه (اعجازاً) وحیه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وی ته (ای محمده!) له دغو (ځامنو د یعقوب) سره کله چه دوی راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د یوسف په کوهی کښی) حال دا چه دوی مکر فریب کاوه (له یوسف سره نو چه تا غوندی امی په دی سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام ورونو دی له پلاره د بیلولو، او په کوهی کښی د غورځولو دپاره مشوری او تدابیر جوړول، او پخپلو منځونو کښی سره جرگی کولی، او خبری سره غوته کولی، تاسی له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبری به مو اوریدلی - او هغه حالات به مو کتل - نو بیا داسی صحیح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالی له وحیی څخه تاته چا درښوولی دی؟ تاسی په رسمی ډول (طریقه) لوستونکی او لیکونکی نه ییغ او نه له کوم ظاهری معلم څخه مو څه استفاده کړی ده، نو بیا دغه گرد (ټول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصیل په (بائبل - انجیل) کښی هم نشته تاسی ته ماسوا له الله تعالی څخه بل کوم سری درښوولی دی؟.

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او نه دی زیاتره خلق او اګر که حرص وکړی ته (ای محمده!) په ایمان راوړلو (د دوی) ایمان راوړونکی (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ ډول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾

او نه غواړی ته (ای محمده!) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مگر پند دی (له جانب د الله) دپاره د تولو خلقو (جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی - تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخوا ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کړی - پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکړه - او پرله پسې یی کوئ.

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٤﴾

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریری پری (او په سترگو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو ښو ځنی تل څنگ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همغسې چه د تنزیلیه وایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیه وایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالی د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی - که په آیات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه گټه او فائده به تری ورسیده - کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يَأْتِيهِمْ أَكْثَرُهُم بِالدِّينِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٥﴾

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مگر په دی حال کښی چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبی سره مگرد (تول) وائی چه خالق او مالک همه الله تعالی دی مگر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدای حصه داران مگرځوی - لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښی دا الفاظ ویل « کقول مشرکی العرب: لیبک اللهم لیبک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک » ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی - ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی - ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدای اختیارات ورکړی دی دیرو کسانو د تعزیه داری - مجاوری قبر پرستی - پیر پرستی د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړنه او خرابه کړی ده - غومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ - الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی دیره گرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان دیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدی او عمل په درجه کښی د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. (اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)

أَفَأَمْنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٤﴾

آیا نو په امن کښی دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریدونکی پتوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی فکره، او بی خوفه ولی کیږی - آیا دوی د الله تعالی له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى
بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٥﴾

واوایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تینگ پری ولاړ یم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پوری).

تفسیر: یعنی زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده - زه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه گرد (ټول) چتی (بیکاره) خیالات او اوهام پریږدی - او د یوه واحد احد الله تعالی لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیحه لاره پیدا کړی! - زه او زما ملگری پر هم دغی سمی صافی لاری باندی رهی (روان) یو - او د حجت او برهان - او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د گردو (ټولو) ملگرو دماغ منور او روشن شوی دی دلته له سره د ږندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید تلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی - او په ډیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی

﴿وَمَنْ لِّلّٰهِ وَالْمَلٰٓئِکَةِ الشُّکْرِ﴾ !

کله چه کفارو وویل چه الله تعالی څخه خو ډیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیږلی چه ته او نور سری ئی رالیږلی یی نو دغه آیت نازل شو

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُّوحِيْٓ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ
أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَكِنَّ الْأَخْرَجَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مگر سری (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو (او ښارونو نه له صحرايانو او بیابانیو) آیا نو نه گرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو) کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخړه خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) ډیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویرپیوی له الله)، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرستو څخه کوم نبي نه دی منتخب کړی - او نه لیرلی - پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د بنارونو له هستیدونکو سړیو څخه و، نو بیا وړینئ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کې څرنګه شو؟ حال دا چه په دنیا کې علی الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی - البته د آخرت ښیګڼه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتی. دغه د مکي معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلي.

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځي چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی - حضرت یوپی مریمی ته پاک قران د «صدیقی» مرتبه وربښلی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهریږي چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبي نه دی معبوث شوی. پس ښائی چه مغروره نشی معاندان د زمانی ستا ای محمده! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کېږي مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئی مؤخر کیده.

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرٌ مِّنَّا فَخَبَّرْنَاهُمْ وَلَئِن رَّجُدُوا لَأَصْنَعَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الْمَظْمُونِ ۝۱۱

تر هغه پوری چه ناامیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او گمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کېږي) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان)، او نشی دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم گنهګارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ - پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړی شوی و - او د عذاب په راتللو کېږي به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخي یاغی او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شارتونه او بغاوتونه به ئی کول - او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخي مایوس کیدل - او له بل لوري به الله تعالی هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زیات اوږده مدت پوری به هم د عذاب هیڅ یوه نښه او آثار دوی ته نه څرگندیدل (ښکاره کیدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبیاء دپاره ناامیدی بشپړونکی او بی‌هیلی کیدونکی ؤ. د دغی منظری له لیدلو څخه کافرانو به په یقیني ډول (طریقه) سره داسی خیال کاوه چه له انبیاء سره هغه وعدی چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه گړدی (تولی) چتی (بیکاره) او دروغ دی - د عذابونو او نورو گړد (تول) چل ول او مکر او فریب تش زمونږ د ویرولو دپاره ؤ. هیڅ لری به نه وی چه په داسی مایوس کوونکو او اضطراب غورځونکو حالاتو کښی د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی به هم داسی خیالات راغلی وی چه په هغه رنگ او ډول (طریقه) سره چه مونږ د عذاب وعدی له خلقو سره کړی وی ښائی صحیحی نه وی؟ یا د وسواسو او خطراتو په درجه کښی به بی اختیاره داسی وهم ور پیدا شوی وی چه هغه وعدی چه زمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کړی شوی وی آیا هغه به نه پوره کیږی؟ لکه چه د البقرة په (۲۶) رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَوَسِّلُونَ﴾ کله چه د مجرمینو بی خوئی - او د انبیاء علیهم السلام تشویش تر دی اندازی ورسید نو په دغه وقت کښی یو ناڅاپه آسمانی مدد راغی بیا د هر چا په نسبت چه د الله تعالی اراده وشوه یعنی فرمان وړونکی مؤمنین یی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمینو بیخ یی وویست.

تنبیه: د الله تعالی له غیر محدود رحمت او مهربانی څخه مایوسی کفر دی. لیکن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مایوسی کفر نه ده. یعنی داسی ویلی شی چه مثلاً د هغه څیز په نسبت تر هغه ځای پوری چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مایوسی شته - لیکن د حق تعالی له کامل رحمت څخه مایوسی نه ده پکار. په ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الْكُفْرُ﴾ ایت کښی هم دغه مایوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مایوس شوی دی که نه انبیاء علیهم السلام د الله تعالی له رحمت څخه کله مایوس کیدی شی

تنبیه: د کفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وایه شی په حق د عامو مسلمانانو کښی کفر نه دی. او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافی ده په حدیث کښی راغلی دی چه اصحابو کرامو رضی الله عنهم اجمعین عرض وکړ «یا رسول الله! مونږ پخپلو زړونو کښی بی اختیاره داسی شیان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کښی مونږ دغه بهتره گڼو چه وسوځیږو او تک تور سکاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل «آیا تاسی داسی شیان پخپلو زړونو کښی مومئ؟» دوی عرض وکړ چه «هو!» نو ئی وفرمایل «ذالك صريح الايمان» دغه ښکاره ایمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۚ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

خامخا په تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاءو یا اممو) کښی عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسی خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښی) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي او نه دی دغه قران یوه داسی خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښی او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښی قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د گردو (ټولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنگه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښی په خاص ډول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناء الليل و آناء النهار وجعله حجة و برهانا لنا
لاعلينا امين
تمت سورة يوسف عليه السلام بعون الله تعالى

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ۳۱ و ۳۲ ولو ان قراناً الى)

(فكيف كان عقاب اياتها (۴۳) ركوعاتها (۶) رقمها (۱۳) تسلسلها حسب النزول (۹۶)

نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت مدنی دی. پرته (علاوه) له دوو ایتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دی او له «ولو ان

قرانا» څخه نیولی تر «فكيف كان عقاب» پوری دی. ايات نئی (۴۳) او ركوع نئی (۶) په

تلاوت كېښی (۱۳) - په نزول كېښی (۹۶) سورت دی او وروسته د محمد «صلى الله عليه وسلم» له

سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ^①

دا ایتونه د کتاب (قران) دی، او هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی تاته له
(طرفه د) رب ستا حق دی ولیکن زیات خلق نه کوی یقین پری (چه له
جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه په دغه سورت کېږي لوستل کېږي، هغه مگرد (تول) د عظیم الشان
کتاب ایتونه دی دغه کتاب چه پر تا د الله تعالی له لوری نازل کړی شوی دی یقیناً حق او
صواب دی لیکن ډیر د تعجب او حیرانی ځای دی چه د داسی صافو او واضعو حقائقو له منلو
څخه هم اکثر خلق انکار کوی.

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ^②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره ور (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ - او لطف په دی کښی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکیبی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی سامان چت درولی شوی دی - پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (۱۷) د حج په (۶۵) ایه ۹ رکوع کښی فرمائی ﴿وَيَسْجُدُ السَّمَاءُ اَنْ تَقَعَّ عَلَى الْاَرْضِ لَا يَاْذِنُ﴾ که د اجسامو د راښکولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری - ځکه چه راښکولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالی عنهما والحسن وقتادة وغير واحد رضی الله عنهم «انهم قالوا لها عمد ولكن لا ترى» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «استواء علی العرش» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴) ایه (۷) رکوع کښی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿وَتَحَرَّاشْنَ﴾ الآية - او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کښی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کښی پوره کوی - یا د ﴿اَجَل﴾ مُسَبَّحٌ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿يَذَرُ الْاَكْثَرُ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز - اذلال - احياء - امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی - ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره - مدبر - وېښ - مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پرېږدی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسانی رسولو څخه سترگی پتولی شی - نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خاوند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسی مهمل پریودی نو ضروری ده چه یوه ورځ وفادارانو ته د وفادارئ صله ور ورسپړی او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورپه غاړه شی نو هر کله چه په دغه ژوندون کښی مونږ د مطیع او عاصی په مینځ کښی داسی صاف او ښکاره عادلانه تفریق او توپیر (فرق) ونه کړو، نو بالیقین دغه خبره د تسلیم وړ (لائق) گرځی چه وروسته له دی ژوندانه هرومرو (خامخا) یو بل عالی او اساسی ژوندون هم شته چه په هغه کښی ګرد (تول) سره د سماوی عدالت په منځ کښی حاضر او درولی کیږی - او د ګردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتیجه به ګوری - او د هغو د ثمراتو خوند به څکی.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ
أُثْبِينَ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾
وَفِي الْأَرْضِ قَطْعٌ مُّتَبَعَرٌ وَمَجْدٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٌ وَنَحِيلٌ
صُنُوفٌ وَأَغْنُصُوفٌ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِصِلُ بَعْضَهَا
عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣١﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولی ئی ده ځمکه او پیدا ئی کره په دغی ځمکی کښی غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو میخونو په شان ولاړ دی) او ویالی (د اوبو)، او هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښی جوړه دوه (لکه سور سپین - ژیر تور - خواړه تروه - واړه غټ)، پټوی په تیاره د شپې سره ورځ، بیشکه په دی مذکوره ؤ خبرو کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (په مصنوعاتو د الله کښی). او په ځمکه کښی توتی دی (مختلفی) څنګ په څنګ پیوستی یو له بل سره او (نور) باغونه دی (په دی ځمکی کښی) له انګورو او کښتونه (فصلونه) دی او ونی د خرما دی چه ځینی له یوه بیخه پورته شوی دی او ځینی ځان ځان ته بیخ لری چه اوبه کولی شی په اوبو یو قسم سره او غوره کوو ځینی له هغو څخه په ځینو نورو باندی په خوراک (خوند - رنگ او وږم

کښی) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاء) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی
لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښی.

تفسیر: یعنی (او دغه الله همغه ذات دی چه غوړولی ده ؤمکه او پیدا ئی کره په دغی ؤمکی
کښی ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ؤخای کښی کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیږی
او له هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ؤمکی کښی جوړه دوه یعنی لوی، وړوکی،
خواره او تروه - تور ، سپین ، گرم - یخ - او سم له جدیده ؤ تحقیقاتو سره په هر یوه کښی
نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿يُخْشِئُ إِلَهِ الْكَرَّ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴)
آیت (۷) رکوع کښی پخوا له دی نه لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو
(وچتو) اسمانونو په مقابل کښی د تبتی ؤمکی بیان هم ذکر کړ - له اسمان سره د لمر او
سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی - او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی -
د یوی تودی او تیزی اشعی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغی بلی د یخی او سپکی
روښانی ضیا او وړانگی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راځی. هم داسی دلته د ؤمکی د مختلفو
احوالو او له هغی سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه - چیری غر ولاړ دی. چیری
سیند بهیږی - هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښی هم د شکل - صورت - رنگ -
خوند - وړوکوالی - او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښی هم اختلاف دی - کله ؤمکه د ورځی له
رڼا څخه رڼه کیږی - کله شپي تک تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او
غریبه منظره خو دا ده چه د ؤمکی هغه څو قطعی چه یوه له بل سره نښتی دی یا څنگ په
څنگ سره پرتی دی - او ؤینی ئی متی او ؤینی ئی شگلوری - او ؤینی ئی خورا (ډیری)
ناپاکی - او ؤینی ئی پاکی - او ؤینی د کرلو وړ (لائق) او ؤینی ئی د نیالگیو (بوزغلی) د
کیښولو لائقی - او ؤینی ئی خوړی او ؤینی تروی دی دغه ټول په یو اوبو سره سیراب (پن)
کیږی - او د یوه لمر پلوشی اشعه گردو (ټولو) ته وررسیږی - او یوه هوا د ؤمکی پر مخ
چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلف میوی او گلان تری پیدا کیږی او یو
له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښی دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی
ورته هک پک حیران پاتی کیږی - غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو
څخه پوهیږی چه له همغی یوی د رحمت له وریشی څخه اوبه شپونکی دی، یا له همغه یوه د
هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رڼیږی، نو له هم دغی رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا
له هدایت او لارښوونی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم
دومره مستبعد او مستنکر نه دی ، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم
زبردست لاس له اسمانه تر ؤمکی پوری د گردو (ټولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښی
داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل دائره او د اثر منطقه ډیر کلک
او مضبوط حد بندی او ویش سره تړلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

ته دغه کار به خه اشکال لری چه مونږ وروسته له مړه کیدلو څخه بیا ژوندی کړی - او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیې څخه هر خیر او شر هغه مستقر ته ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعه العقول سبحان من بقدرته یعجز الفحول)

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذَا كُنَّا ثَرَاءً نُنْفِي خَلْقَ جَدِيدٍ

او که تعجب لری (ای محمده! له دی نه چه دوی تا نه منی) نو لا عجیبه ده (دا) خبره د دوی چه (وائی) آیا کله چه شو مونږ خاوری آیا شو به مونږ خامخا په پیدایښت نوی کښی،

تفسیر: یعنی له دی نه به زیاته عجیبه خبره څه وی چه هغه ذات چه ږومبی یو شی جوړ کړی وی نو هغه به بیا په دوهم ځلی جوړولو باندی ولی قادر نه وی؟ (العیاذ بالله)

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٥

دوی همغه کسان دی چه کافران شوی دی په رب خپل او هم دغه گمراهان دی چه د اور طوقونه به وی (په قیامت کښی) په غاړو د دوی کښی او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی به په دی اور کښی همیشه وی.

تفسیر: ګواکي دغه خلق له «بعث بعد الموت» څخه انکار کوی، او د پاک الله له مالک الملکوتی او شهنشاهی څخه منکرېږی - نو د داسی باغیانو انجام لارم دی چه هم داسی وشي چه د دوی په غاړو کښی د اور طوق او غاړکي او په لاسونو او پښو کښی ئی الجککي او بېړئ واچولی شی، او په هغی ابدی بندیکانی کښی وغورځول شی چه په حقیقت کښی د هم داسی مجرمانو دپاره جوړه کړی شوی ده

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ يَا سَيِّدَةَ قَبْلِ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ
قَبْلِهِمُ الْمَثَلَتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى
ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا
چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی
چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا
خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی
(که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو
ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیگڼی (فایدی) ور په برخه
شی، او کفر اختیاری او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود
عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په
پخوانیو دروغجن کونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر دیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه
غرق - خسف - زلزله - صیحه - مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره
دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی
نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری گوری او پرله پسې تری تیریږی تر هغه پوری چه د
مظالمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی - نو په دغه وقت د ده له تباہ او سپیره کونکی
عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلكل قوم هادٍ ②

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد
باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه
مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او نښې چه مونږ ئی غواړو - ولی نه نازلېږي ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جل جلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی - هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه ورښکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی - ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واورئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! پومبی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر (ویروونکی) راتلو چه له هغوی ځنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه نښه چه معاندین وغواړی هغه به هر ورو (خامخا) ورښکاره وی . هوا د پاک الله لاره هغوی ته ورښوول د دغو انبیاءو کار ؤ - چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده . هوا دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او گردی (تولی) دنیا دپاره هادی یئ .

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزِدُّوا
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِقَدَرٍ ۝

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او(الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی غیږوی) او(الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة)، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمگری؟ ښه دی که خراب؟ و غیر ذلک من الاحوال دغه گرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی من حیث الاعضاء والعدد والمدة یعنی د حاملی په گیده کښی یو مولود دی؟ که ډیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په ډیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د گردو (تولو) اسرارو - اسبابو - اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر څیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتی - هم داسی هغه آیات او نبی چه الله تعالی د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره نازلی کړی دی په هغوی کښی خاصه اندازه - مصالح او حکمتونه ملحوظ ؤ او دی په هر وقت او په هره اندازه چه د بنیادمانو له استعداد سره صلاحیت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نبی یی ورغرگندی کړی دی او په هغو کښی هیڅ تقلیل نه دی واقع شوی باقی د قبلولو او منتفع کیدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسی دی لکه چه د حامله ؤ او امیدوارو په گیدو کښی د موالیدو احوال د تربیت او استعداد په تفاوت او توپیر (فرق) سره مختلف وی.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ④

عالم دی په پتو او ښکاره ؤ چه (گردو (تولو) څخه) ډیر لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښی).

تفسیر: دغه د الله تعالی د علم د لامحدوده وسعت او احاطی بیان دی یعنی د تولی دنیا هیڅ یو پت او ښکاره شی له هغه څخه پت نه دی، او گرد (تول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندی دی.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ⑤

یو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پتوی خبره (په زړه خپل کښی) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه هغه پتیدونکی دی په شپه کښی او هر هغه څوک چه ظاهروونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښی.

تفسیر: د الله تعالی د علم عموم ئی بیان کړ - او د مقام په مناسبت د مکلفینو د خاصو احوالو په نسبت دا راینی چه ستاسی پر هر قول او فعل زموږ علم محیط دی، هره هغه خبره چه تاسی پخپلو زړونو کښی پته کړئ یا ئی په ورو سره ووايئ یا په علانیه او په چغه سره ناری کړئ یا کوم کار د شپې په تیاره کښی په پته سره وکړئ! یا دا چه په ورځ په دانگ پیلی (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئی ووايئ په گردو (تولو) احوالو او تولو حیثیتونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره یو برابر او یو شان دی ځینی مفسرین دغه آیت پر دری راز (قسم) سریو مشتمل راینی

(۱): ﴿مَنْ أَسْرَأَ الْقَوْلَ﴾ (هغه چه خبره پتوی)

(۲): ﴿وَمَنْ جَهَرَ﴾ (هغه چه ښکاروی ئی)

(۳): ﴿وَمَنْ هُوَ مُسْتَخِفٌّ يَأْتِيهِ وَالْمَلَأَ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښی پتوی مثلاً هغه غل چه د شپې د مخی غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښی ئی ښکاروی مثلاً په ورځ کښی لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه گرد(تول) پاک الله ته پو شان معلوم دی. لنده ئی دا چه هیڅ قول او فعل چه پت وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالی نه بلکه گرد (تول) سره وربښکاره دی

لَهُ مُعَقِّدَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ
مَنْ أَمَرَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوهُمَا
بِأَنفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُونِهِ مِّنْ وَّالٍ ①

انسان لره (له جانبه د الله ملائکی دی) نوبت په نوبت راتلونکی دی یوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بیرته گرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی (مددگار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالی پرېښتی ماموری دی - چه له هغوی ځینی د ده گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکي، او ځینی د الله تعالی له حکم سره سم ذریعه گرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالی له بندگانو څخه ولری - همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالی عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالی څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترگی ناتوانه دی او نه ئی شو کتلی - لیکن د الله تعالی د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږی بیشکه چه الله تعالی تغیر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغیر ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالى پخپلی هغی ساتنی او مهربانی سره چه تل د ده له لوری کیږی هیڅ یو قوم محروم او بی برخی نه گرځوی تر هغه وخته پوری چه دوی خپل ښه تگ - طاعت او عبادت - جمیله عادت او حسنه رویه نه وی بدله کړی - او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت - قبیحه اخلاق - معصیت سره بدل کړی نو داسی آفت پر دوی نازلېږی چه له سره بیرته گرځیدونکی نه وی، او نه د هیچا مدد هلته په کار ورتلی شی.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون رابییی نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښی تل د اکثریت او غلبی لحاظ وی

(د تېرو ښه ژوندون هلته بد اوږی

چه ښه پریږدی او بدیو ته تول واوږی)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۝

دغه (الله) همغه ذات دی چه درښیی تاسی ته برق بریښنا (چه ښه د باران ده دپاره د خوف (او ویږولو د هغه چا چه ضرر ورسوی) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده ورسوی او پیدا کوی) راپورته کوی وریځی درنی (په اوبو په هوا کښی).

تفسیر: پخوا د بندگانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکی دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالى شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی - په هم دی مناسبت دلته د قدرت د مخینو داسی ښو په لوری توجه ورکړی شوی ده چه په هغو کښی په یو آن کښی تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته - یعنی کله چه بریښنا بریښی نو خلق هیلمن (امیدوار) کیږی چه اوس به باران اورېږی او پرله پسې ویره هم ورته پیدا شی چه د هغه په اثر چیری تندر او تکه (چرق) ونه لوېږی او د هلاکت سبب ونه گرځی کله چه درنه وریځ له اوبو څخه ډکه راشی، نو خلق پری خوشالېږی چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وگرځی او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولوېږی چه چیری د اوبو طوفان غچان رانشی، او د رب (رحمت) او تکلیف موجب نشی عیناً هم داسی انسانانو لره ښائی چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شی، خو ورسره د الله تعالى له مکره هم مامون او بی فکره نشی .

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَكُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَشَاءْ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمَحَالِ ۝

او تسبیح وائی رعد (پرشته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وائی نوری گردی (تولی) پرشتی له ویری (او له هیبته د الله) نه او لیږی (الله) تندرونه نو رسوی (غورځوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگړه کوونکو باندی یا سخت دی نیول د ده)،

تفسیر: یعنی غوړیدونکی وریخ یا پرشته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید وائی لکه چه په (۱۵) جزء د بنی اسرائیل په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿وَلَنْ تَنَالُوا الْاَسْبَاطَ وَلَٰكِنْ اَتَقَفُّواْ سَبَاطَهُمْ﴾ او گردی (تولی) پرشتی له هیبته او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبیح او تحمید کښی مشغولی او لگیا دی.

تنبیه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځی تحقیقات دا دی چه په وریځو کښی د کهربائیې (بجلی) موجب قوت موندلی کیږی، او په ځمکه کښی د کهربائیې سالبه قوت دی هغه وریځ چه له ځمکی سره زیاته نژدی وی، نو په هغی کښی کله نا کله د ځمکی سالبه کهربائیې قوت سرایت کوی بیا پر دغی وریځی باندی ډیر ځلی هغه وریځ تیریری چه په هغی کښی موجب کهربائیې قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهربائیې» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر یو پخپل ځان هغه بل کهربائیې قوت جذبوی خو دغه دواړه کهربائیې قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وریځ کله چه یو د بل کهربائیې قوت خپل لوری ته راکاږی نو د دغو دواړو له یو ځای کیدلو څخه شدید حرارت پیدا کیږی او له دی شدید حرارت څخه د دغو دواړو وریځو د حجم په تناسب یوه اور توپوونکی لمبه راپورته کیږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بریښنا او رڼا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرایت هوا کښی پیدا کیږی «رعد» وائی د «کهرباء» دغه اور توپوونکی شراره کله وریځی او هوا هم څیروی (شلوی) او لاندی لویږی چه له هغی څخه نهایت غریب او عجیب افعال او آثار مشاهده کیږی - علاوه پر دی هغه عمارتونه غورځوی - غرونه سره څیروی (شلوی) د ساکښانو (جاندارو) او ذوی الارواحو د هلاکت موجب گرځی. ځینی اوقات لیدلی شوی دی چه هغه په نهایت احتیاط سره د یو سری له بدن څخه کالی (جامی) راکاږی، او د یوی ونی پر شانگه ئی ږدی، مگر د اغوستونکی جسم ته هیڅ یو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فرید وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له لیدلو څخه سری ته داسی خیال پیدا کیږی چه د بریښنا په دغی اور غورځوونکی لمبی کښی ذی شعور او ذی اختیار قوت شته چه په غیر مرئی طریقې سره کار کوی. مونږ دی ته نه یو اړ (محتاج) او نه

خه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریی خغه انکار وکرو لیکن پر دغی خبری پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بانیه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیای علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده. دغه گرد (تول) شیان چه مونږ ئی وینو، هغه خو یواغی ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پټ حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عموم افکار او آراء نه وررسیږی. یواغی هغه ذوات چه د باطنی سترگو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئی بیانئوئ مثلاً د کهر بانیه ؤ قوت موجب او سالبه توب او نور د هغه علم هم د شو طبیعی حکماؤ خغه ماسواء بلا واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرگند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاء علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجربیاتو وکری شی، نو یقین دی چه دغه گرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو خغه دغه خبره څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعی ؤ نوامیسو په شان د ورځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی ورځی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخيستلو په تدابیرو لگیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د ورځو او د ځمکی او نورو د کهر بانیه ؤ مدیر کومه غیر مرئی پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار خه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بانیه شراره» وایئ کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو خغه پیدا کیږی، لهذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «مخاریق من نار» د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربر (تکلیف) او اشکال در پیښیږی. په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غږ سره تعبیر وکری، نو دغه به ډیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یواغی صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کړی یو. نو خه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراره شی. علامه محمود الالوسی رحمه الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کړی دی فلیراجع

(﴿وَرُئِیْلَ الصَّوَاعِقِ﴾ الْآیة - او لیږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سری ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله خه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپينو؟، كه د مسو؟ العياذ بالله. درى ځلى همغه خبره ئى وكرله دريم ځلى كله چه هغه دغه چتى (بيكاره) خبرى وكړى نو يو ناڅاپه يوه وريځ پورته شوه، او على الفور تندر (تكه) پرى ولويده او د هغه كوپرى ئى له سر څخه جلا (جدا) كړه په ځينو رواياتو كېنى راغلى دى چه عامر بن طفيل او اريد بن ربيعه د رسول الله مبارك په خدمت كېنى حاضر شول او وى ويل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسى اسلامى خلافت مونږ ته ورسپړى، رسول الله صلى الله وسلم د دوى له دغى غوښتنى څخه انكار وفرمايه دوى دا خبره وكړه او له مجلسه پاشيدل او وى ويل چه مونږ به د مدينى وادى ستاسى د مقابلې دپاره له سپرو او پليو (سورو او پيادو) څخه ډكه كړو رسول الله صلى الله وسلم وفرمايل چه پاك الله به د هغوى مخه ونيسى او د مدينى انصار به د هغوى مقابلې دپاره ووځى دوى دواړه لاړل په لار كېنى پر «اريد» باندې تندر او تكه ولويده او «عامر» پمن شو او په طاعونى خارښت (گړگ) سره په هلاكت ورسيد. فائده د رعد د غبر اوريدلو په وقت كېنى ښائى چه داسى وويل شى «سبحان من يسبح الرعد بحمده و الملائكة من خيفته»

اللهم لا تقتلنا بغضبك و لا تهلكنا بعذابك و عافنا قبل ذالك

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ
لَهُمْ شَيْئًا إِلَّا كِبَاسٌ كَقَبِيهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ
بِالْعِزِّ وَمَا دَعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝۱۷

خاص هم دغه (الله) ته دى دعوت (او بلنه) د حق او هغه شيان چه بلنه (عبادت كوى كفار د هغوى) بى له دغه (الله) نه قبلوى دوى (جواب نه وركوى دغه اشياء) دغو بلونكو ته په هيڅ شى سره مگر داسى قبلول لكه قبلول د غځوونكى د دواړو (لاسونو غوړوونكى د) ارغويو خپلو طرف د اوبو ته (د كوهى بى رسى او بى پوكى) دپاره د دى چه ورسپړى دغه اوبه خولى د ده ته حال دا چه نه دى دغه اوبه رسيدونكى خولى د ده ته او نه ده دعا د كافرانو (بتانو لره) مگر په زيان او بطلان كېنى دى.

تفسير: يعنى د هغه ذات بلل پكار دى چه د هر قسم نفع او ضرر مالك دى د عاجزانو د بلنى څخه څه فائده په لاس درځى؟ ماسواء له الله جل جلاله څخه بل څوك دى چه د هغه په قبضه كېنى څما يا د بل چا څه نفع او ضرر وى؟ د غير الله بلل خپل مدد لپاره داسى دى لكه چه كوم نږى د كوهى او څاه پر سر كېنى ودرېږى او خپل لاسونه اوږده كړى، او د اوبو په لورى خپل

دواړه ارغوی وغوروی او خوشامد وکړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښی هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تللی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی غځینی خو محض خیالات او اوهام دی - او غځینی پیریان شیطانان دی - او غځینی داسی شیان دی چه په هغو کښی غځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی غځه غه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښی داخل وی.

وَاللّٰهُ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلُّهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاَصَالِ ^{الْحَدِثَةِ} (۱۵)

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (تعبداً و انقياداً سره له اسمانونو او ځمکو غځینی) په خوبه او (غځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښی (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «هغه چه پر الله تعالی باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر یدی او حکم ئی منی - او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غوړیږی هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی - یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالی د تکوینی حکم غځه نشی خارج کیدی - د ده د نفوذ او اقتدار په منځ کښی ګرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی - د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کین په لوری میلان، ګرد (تول) د الله تعالی په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښی د سوری امتداد او انتشار ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ
مِّنْ دُونِهٖ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُوْنَ اَنْفُسُهُمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کوونکی) د

اسمانونو او د ځمکې، ووايه (ای محمده! په جواب کښې) چه الله دی! (ځکه چه بل جواب نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته کله چه تاسی پره او ملزم شوئ) نو آیا پس نیولی دی تاسی بی له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دی مالک (نه لری اختیار دوی) دپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسیر: یعنی کله چه د ربوبیت اقرار یواځی د پاک الله دپاره کوئ، نو بیا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مریانو تجویز د څه دپاره کوئ؟ حال دا چه هغوی د یوی ذری په اندازه هم د نفعی او د ضرر مستقل اختیار او واک (مجاز) نه لری .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آیا برابر دی پوند (چه کافر دی) او لیدونکی (چه مومن دی) . بلکه آیا برابری دی تیاری (چه شرک او انکار دی) او نور رڼا (چه توحید او معرفت دی ؟ (بلکه نه دی سره برابر ،

تفسیر: یعنی د موحد او د مشرک په منځ کښې داسی یو فرق او توپیر (تفاوت) شته لکه د لیدونکی او پانده او د توحید دوستان داسی وگنئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تیاره) نو آیا یو پوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کښې پروت وی - او هر لوری ته لاس او پښی اچوی هغه مقام ته رسیدی شی چه هلته هغه موحد رسیدی چه د فهم او بصیرت او د ایمان او عرفان په رڼا کښې د انسانی فطرت په سمه صافه لاره روان وی . له سره دغه دواړه پر یوه نتیجه نه شی رسیدی.

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ١٩

آیا مگرغولی دی دوی الله لره شریکان چه پیدا کول ئی کړی دی په شان د پیدا کولو د دغه (الله) نو بیا مشتبه شوه (پیدا کول د دی شریکانو سره د) پیدائښت (د الله سره) پر دوی باندی ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله پیدا کوونکی د هر څیز دی او هم دی دی یو قوی غالب (پر هرڅیز او هر چا) .

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گردد (تول) مخلوقات پیدا کری دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کری دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدائ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی - بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد - احد - صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائ پر تخت کښینول غومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ
أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا
يُقَوِّدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِّثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ هَ فَاَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ
فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ^{۱۵}

نازلی کری دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خورونه په اندازه (د دکیو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځگ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گاننی یا نور اسباب ځگ (خیره) په شان د هغه (ځگ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځگ او خیری نو لار به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفعی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (لا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیدوی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خورونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خوږ کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لږ - او په لوی کښی دیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری - خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گډون څخه خر او مکدر او

خیرن کیبوی - بیا دغه خره او خیری او غگ نی پرسپیوی ، او د اویو په سر راپورته کیبوی لکه
 چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر - قلمی - جست - اوسپنه فلزات او نور
 معدنیات ویلی کوی چه گانی (کالی) - لویسی - وسلی - توری - چری چوکی - چاکوگان -
 بیاتیگانی (قینچی) - تبی - نغری - هرکاری - توپ - توپک - تینکونه - طیاری - جهازونه -
 موتر - ریل - یوم - تبر او نور د معاش لوازم - اسباب او شیان تری جوړ کړی ، نو په هغه
 کښی هم داسی لوخره او غگ پورته کیبوی - مگر لږ غه وروسته هغه وچیری یا خوریبوی - او هغه
 غگ او خیری نی تری لری او ورک شی - او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی
 شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په غمکه یا د غمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی
 کیبوی چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیبوی ، هم دغه مثال دی د حق
 او د باطلو - کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلیری نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل
 ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی
 ، نو دوی او خیری پورته کیبوی - او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیری او غگ په شان حق
 باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پرسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی
 ، او لږ غه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیبوی او
 الله خبر دی چه چیری غی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځگونو لاندی پت و یعنی
 حق او صداقت پس همغه پاتی وی . وگورئ چه د پاک الله بیان کړی مثالونه څرنکه عجیب وی ؟
 او په غومره یوی مؤثری طریقی سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق
 سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنگی مقابله کیبوی نو اگر که د څو مودی له مخی
 باطل پاس او پرسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او همغه
 حق ظاهر - غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د
 باطلو پر عارضی بری او ننداری وغولیبی هم داسی غه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق
 غای ونیسی نو که د غه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولگوی ، او خپل قوت
 ښکاره کړی ، نو نه ښائی چه سری تری ویریوی - ځکه چه لږ غه مدت وروسته دغه غگ او
 پرسیدل پخپله ورک کیبوی او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیبوی . په پخوانیو
 آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کړی شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او
 باطل د مقابلی کیفیت نی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس
 بیان فرمائی

لَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْحَسَنَ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کړی دی دوی د رب خپل (جزا)
 نیکه (چه جنت دی) ،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل نی اختیار کر - نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا سَيُجْزَوْنَ أَلْفَ نَفْسٍ لَّهُمْ قَافٍ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ لَا فُتْرًا بَيْنَهُمْ وَأُولَئِكَ لَهُمْ
سُوءُ الْحِسَابِ ۚ وَمَا وَرَأَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿١٤﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی تول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره) او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی (نو خامخا به فدیہ ورکړی دوی په هغو (تولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابہ) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د گردی (تولی) دنیا خزانن له نقدہ ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا تول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه گرد (تول) د خپل ځان په فدیہ کښی ورکړو چه د هغه په بدل کښی له عذابہ خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات وموو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی - په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی - او تنقیدات کیږی - او جزا به پری ورکولی کیږی

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَنْهُ هُوَ عَمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٥﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کمری شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی پروند وی (د زړه په سترگو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ پروند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویوی او جگپړی (وچتپړی) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترگی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیږی .

الَّذِينَ يُؤْتُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْعَيْثَاقَ ۝ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ۝

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کمری دی) او نه ماتوی دوی (هغه) ټینگ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر (حکم) کمری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کمری شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په ټولو مومن به شیانو باندی) او ویرپړی دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالی سره عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاء علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه گرد (ټول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی - او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالی سره یا د ده له بندگانو سره ئی تری مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کمری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کمری شی یعنی صلواترحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوق العباد له حقوق الله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت ټینگ او قائم ساتی . یا د انبیاء علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویرپړی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب د قیامت یعنی د الله تعالی د عظمت او جلال له تصویره دارپړی . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی - او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی دوب تللی وی چه آیا هلته څما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کیبری او غما وضعیت به په دغه وقت کښی څه وی ؟.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿١٣﴾ جَنَّتْ عَدْنٌ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿١٤﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿١٥﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له ټولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لگوی په لاره د الله کښی) ځینی له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار (د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښی او (ننوځی به پکښی بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اگر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو) د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شددانو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ. له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښینښود - او د معصیت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالی د رضا او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ - او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښی خلق ورته ډیر صابر او مستقل مزاج ووائی ، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ -

او د صابرانو په شان کیناست

(او نفقه کوی لگوی په لاره د الله کښی ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکری دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره) پټه ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پټه سره خیرات ورکول افضل دی - الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښی وی (او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشي ، نو دی تری تیریږی ، ورپښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی ځنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی - که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د هغه په مقابل کښی ښه کار کوی یعنی تری توبه وباسی او د هنی گناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه و اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

څوک چه دفع د بدی کری په نیکی سره ای یاره

او کوی دی تل تر تله په دنیا کښی اته کاره)

د بدی په ځای نیکی کری او د ظلم په ځای عفو

او د قطع په ځای وصل کری د الله رضاء دپاره

او که شی تری معصیت ژر طاعت ورپسی وکا

او که څوک ئی کر محروم نو دی ورکری بیشماره

او که شی تری کوم گناه نو دی توبه وباسی جلته

او که وویښی منکر نو کوی منع له بدکاره

او که مات شی په کوم جنگ کښی د کفارو له لښکره

نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره

څوک چه دا اته افعال کا اته وروڼه د جنت ژر

پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره

﴿يَدْخُلُوْنَهَا مِنْ سَلَمٍ﴾ الآية - چه ننوځی به دوی په هغه کښی او ننوځی به پکښی بل هغه

څوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اگر که عمل

ئى د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښی به همیشه اوسیږی او پرښتی به

ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته

چه سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو

ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په

هغه کښی امهات - میندی هم شاملی دی - د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چی داسی کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالی به هم حاصل وی چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکی لامله (له وجی) د جنت د دخول لائق شوی وی . مگرد (تول) سره یو ځای کیږی ، تر دی که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وی نو حق تعالیٰ پخپله مهربانی سره د هغه رتبه هم لوړوی (وچتوی) ، او دغه کامل سری سره ئی نژدی کوی لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښی راغلی دی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ له دی نه معلومه شوه چه بی له ایمان او بی له صالح عمله محض د

کاملینو قرابت کافی نه دی هو! که ایمان او صالح عمل موجود وی نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقی ممکنه ده واللہ اعلم

﴿وَاللَّهُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ او پریستی به ورننوی پر دوی سره له تحائفو او زیری او رضوان له هری دروازی د مانیدو د دوی . په صحیح حدیث کښی د جنت اته وروڼه بیان شوی دی . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکي پریستی به له هر طرفه سره له تحائفو او هدیایو راحضیری . په احادیثو کښی دی چه له خلق الله ځنی رومی به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښی داخلیری چه په سختیو او مصائبو او جنگونو کښی حاضر شوی دی ، او د دشمن په مخ کښی په ډیر شجاعت او حمیت سره دریدلی دی ، او د هر هغه حکم د تعمیل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کیده او د دوی دنیوی حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښی پاتی شوی وفات ئی موندلی وی . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی وفرمائی څما هغه بندگان چیری دی راحضر دی شی ! چه څما په لیاره کښی جنگیدلی دی . او څما لپاره ئی تکالیف گاللی (برداشت کړی) دی او جهاد ئی کړی دی - څی بی فکره او اندیښنی په جنت کښی داخل شی ! بیا پر پریستو حکم کیږی چه څما د دغو بندگانو په حضور وراحضری شی ! - او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادی په طریقه نه اعتراضاً داسی عرض کوی الها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو - آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکی یو حکم راکوی چه د دغو د څمکو هستیدونکو په حضور کښی وراحضری شو - او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږی چه هو! دا څما د هغو بندگانو څخه دی چه پر توحید باندی ئی خپل ځانونه جار (قربان) کړی دی - او سره له دی چه د دوی زړونه له دنیوی ارمانونو څخه ډک ؤ - دوی څما په لیاره کښی جهاد کړی دی ، او هر تکلیف ئی په ډیری خوښی سره پر خپل ځان اخیستی دی د دی خبری د اوریدلو په اثر

گردی (تولی) پریستی به له هر لوری د دوی په خدمت کښی حاضریری - او وائی ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ . په حدیث کښی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښی د شهیدانو پر قبورو تشریف وروړ ، او داسی به ئی فرمایل «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» او د هم دی پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر - عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لوری هم کیده

وَالَّذِينَ يَقِضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ الْعَذَابُ وَلَهُمْ سَوْءُ الدَّارِ ﴿١٥﴾

او هر خه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (په قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په حُکمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعاد او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیای عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی. د اشقیای کار دا دی چه له الله تعالی سره بد عهدی کوی. د هغو شیانو د وصل او پيوند کولو حکم چه صادر شوی وی، هغه ماتوی. په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی. پر خپل غان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالی له رحمته لری غورځولی شوی دی او له دیرو بدو غایونو څخه یو غای ته رسیدونکی دی.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی. او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالی په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په دول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی. او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی. شو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی. هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته. چه هلته به هر سری د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معیار له سره نشی کیدی

وَقَرَحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٣٥﴾

او خوشاله شوی دی (کفار) په دی ژوندون لږ خسیس ، او نه دی دا ژوندون لږ خسیس په (مقابل د) آخرت کښی مگر لږ متاع (حقیر مال)

تفسیر: یعنی هغه خپل مقصود گڼی . تکبر لوی او ځانمنی (خود نمائی) کوی حال دا چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا ژوندون بیخی هیڅ او لاشی دی لکه چه یو سری خپله گوته د سمندر په اوبو لونده کړی ، نو هغه لوندوالی چه د ده گوته ته رسیږی د سمندر په مقابل کښی هیڅ حقیقت نه لری نو د دنیا حقیقت د آخرت په مقابل کښی دغومره هم نشته . لهذا عقلمنو لره ښائی چه پر فانی باندی باقی مقدم کړی . حقیقت دا دی چه دنیا د آخرت مزرعه ده ، او دنیا بالذات پخپله مقصود نه دی . نو لازم دی چه د دی ځای له سامانونو او وسائلو څخه داسی تمتع او استفاده وکړی شی چه هغه په آخرت کښی د بری او کامیابی ذریعه وگرځی لکه چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین کړی وو .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَمْ أَنْزِلْ عَلَيْهِ آيَةً مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن أَرَادَ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه ده رالیرلی شوی پر دغه (محمد) باندی (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئی غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (ای محمده دوی ته بیشکه الله گمراه کوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او هدایت کوی په طرف خپل (سمه صافه لاره ښیی بی د لیدلو د ایت) هغه ته چه رجوع وکړی (الله ته) .

تفسیر: مشرکینو به په سلهاؤ معجزی او ښی کتلی مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوبتل چه هغه معجزه او ښه چه مونږ ئی غواړو راوبښه - مثلاً د مکی معظمی غرونه څمونږ له شاؤ خوا څخه لری کړه ! چه د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پیدا شی - یا ځمکی څیږی کړه چینی او ویالی راوبهوه ! یا ځمونږ پخوانی مشران بیا راژوندی کړه ! او له مونږه سره ئی په خبرو او اترو راوله الغرض کومه داسی یوه معجزه راوبښه چه مونږ په ایمان راوړلو باندی مجبور کړی . نو د هغه جواب داسی ورکوی چه بیشکه الله تعالیٰ د داسی معجزی او ښی پر ښوولو

قدرت لری لیکن د ده حکمت او عادت د دی خبری مقتضی نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکمیل وکړی - د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زاندي نښی او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کیږی - د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگی واپوئ یواځی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت یو عظیم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لیاره رانغلئ ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قدیمی قانون سره د پاک الله مشیت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی لیاره چه گمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوی معجزی او نښی د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ - نو دی سم له خپله عاده سره تاسی پر مخ بیائی او تر حقیقی کامیابی پوری مو د رسیدلو لیاری درښی - کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بیا د فرمائشی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کیږی بلکه د هغو په نه درښولو کښی ستاسی فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائشی معجزی هلته ښوولی کیږی کله چه د کوم قوم تباہ او سپیره کول مقصود وی په حدیث کښی دی چه الله تعالی فرمایلی دی «ای محمد ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائشی معجزی هم دوی ته ورښیو - که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بیا داسی یو سخت عذاب به پر دوی نازلیدي چه په دنیا کښی بل هیڅ نه وی راغلی - او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پریږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ - لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کوونکو څخه ډیر کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی او ارام نیسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکی بیان دی . یعنی د چا چه د ایمان دولت په برخه کیږی نو له ذکر الله یعنی د الله تعالی له یاده اطمینان او دادینه (سکون) حاصلوی - ځکه چه له گردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿إِذَا حُنُّنُ الرَّكَّوَاتِ لَكَ لِحَفَظُونَ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د یقین کیفیت پیدا کیږی او شیطانی شهبات او وسوسی لری کیږی - او سکون او اطمینان ور میسر کیږی ، له یوه جانب که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشیت پیدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العلمین لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامان وررسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او یواځی د پاک الله په لوری گرځی ، او د همغه په لوی او قدرت باندی ځان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

الَّذِينَ كَرَّاهُوا تَطْيِينَ الْقُلُوبِ ﴿١٣﴾

واورئ خبردار شی چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت - منصب - جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی - یواځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسَنُ مَا بِهِ

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبی» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبی» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لَّتَتَّخِذُوا عَلَيْكُمْ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿١٤﴾

هم دا رنگه (لکه چه مو لیږلی وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمن ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر یواځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لپاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لپار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کری ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کری دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا تاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی

(﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالرَّحْمَنِ﴾ حال دا چه دوی کافران دی په رحمن باندی) یعنی رحمن پخپل کامل رحمت دغه عظیم الشان قران نازل کری دی ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة للعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی ترلی دی . د رحمن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیری . نو ځکه د «حدیبیه» په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْفَرَقِ﴾ لیکلو باندی جگری وکری . ﴿وَلَقَدْ قِيلَ لَهُمْ أَصْغَدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱۶) ایه (۵) رکوع د لوی قرآن اومه سجده

(﴿قُلْ مُؤَيِّنٌ﴾ الآية - ووايه ای محمده دوی ته چه دغه رحمن رب څما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع څما ده) یعنی له هغه رحمن څخه چه تاسی انکار کوئ هغه څما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَدْعُوا الرِّحْمَنِ أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د غلورمی سجدی څخه وروستی آیت) زما ابتداء او انتهاء گرد (تول) د همغه الله تعالی د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (ناامیده) او مایوسه یم

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَةٌ بِهِ الْوَلِيُّ بَلْ لَدَى اللَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا خیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مری (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی - لکه چه په یو حدیث کښی پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی - یعنی که کوم داسی یو کتاب لیدلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی ډول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وخوځول - د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کړه او د الله تعالی د معرفت چینی ئی ورڅخه راوبهولی - او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کښی پر دوی پری کړی - په مرو قومونو کښی او په مرو زړونو کښی ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته - کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی ډول (طریقه) سره هم هغه گرد (تول) شیان تاسی ته درښی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی نوی حجتونه او کاپه بحثونه به ونه کړئ - تاسی داسی ضدیان او سرکشان پیچ چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه گرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالی په قدرت او واک (اختیار) کښی دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو گمراه بی د الله تعالی له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی - لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کښی د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

اَقْلُمُ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّ لَّوَيْۤسَةَ اللّٰهُ لَهْدٰى النَّاسَ جَمِیْعًا

آیا لا ناامیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کښی چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مگر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی گوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی - نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسع که د الله تعالی اراده پر دغه تللی وی چه دوی گرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی گرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت څخه مخالف دی - الله جل جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواری چه تری منتفع شی - نو څه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کړی شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کړی - نو مونږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر گرد (تول) عالم باندی هرومرو (خامخا) ورقلوو ځکه چه د ﴿لَا مَلِكَ جَهَنَّمَ مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ مصداق هم هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْبِعَادَ ۝٤٦

او هميشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسيږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کړی دی (د عناد او تکذيب نه) زړه ټکونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیچری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی - دوی خو به داسی هغه ومني چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاؤ خوا خلقو ولویږی او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړی - مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سری مړه شی ، یا ئی څه سری بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منگلو کښی ولویږی - دغه سلسله به تر هغه وخته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی - یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیره العرب د شرک له گندگی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده - او هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده - ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شی - لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سراپا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی - له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د گردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَامْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ وَاتَّخَذْتُمُ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۖ

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی وی له (نورو دیرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشت کینی) بیا می ونيول دوی (په عذاب سره) نو څرنگه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی ډیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسيدلو کښی څه ځنډ (ایسارتیا) وشي نو داسی مه گنځ چه نجات مو وموند پخوانیو مجرمینو ته هم رومی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونيول شول نو وگورئ چه په داسی بله ورځ آخته شول چه تر ننی ورځی پوری د دوی د تباهی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندي جاری دی.

اَفَمِنْ هُوَاقِمٍ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندی) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او څرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چه واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښی لیدی شي او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلپری که څوک لږ څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښی ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شي، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شي؟ او چیری تری تنبیدلی شي؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیږو (گتو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شي چه دوی نه لیدلی شي او نه آوریلی شي - او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شي او نه

څه ګټه (فائده) ور رسولی شی - او نه ئی څه اختیار شته ډیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتها شته چه د علیم الکمل او په ګردو (ټولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وګرځولی شی چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږی هر هغه څه چه تاسی په پټه یا په ښکاره سره کوئ هغه ټول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت ګستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) هغوی ته هرومرو (خامخا) سزا ورکوی.

﴿قُلْ مُؤْمِنُوا﴾ ووايه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلی تاسی نومونه د دوی او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟ (یعنی لږ څه خو وړاندی لاړ شی او د دغو شریکانو نومونه خو واخلی! او سراغ او پټه ئی راوښی! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریډلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیږو (ګټو) نوم هم اخیستی شی! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزی» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شی؟.

أَمْ تُشَبِّهُتُمْ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَبْظَاهِرُ مِنَ الْقَوْلِ

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمی کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د ټولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شی؟ چه ده ته نه دی معلوم؟ العیاذ بالله.

تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولګاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو ډیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمه الله علیه د (لایعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شی چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

﴿أَمْ يَبْظَاهِرُ مِنَ الْقَوْلِ﴾ بلکه مسمی کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د (معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښی! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنګه اخیستی شی اوس دا راښیی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی چه د هغه

لائی دی هیخ یو حقیقت نشته له مجردو ظنونو او تخمینو او باطلو او هامو غو بی معنی الفاظ له سره بامعنی نه شی کیدی. بنائی په ﴿لَا يُظْلَمُونَ الْقَوْلَ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئی کوی، که د رندو له تقلیده او تعصبه تش کړی شی او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمیر به هم له دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څخه انکار کوی - نو د دی له امله (له وجی) بنائی چه وویلی شی چه دغه گردی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمیر او د بشریت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زَيْنَ الدِّينِ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ صَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ط

(داسی نه دی) بلکه بنائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دین څخه) ،

تفسیر: یعنی هیخ هم نشته - د شرک په حمایت کښی د دوی دغه مستعدی او د توحید په مقابل کښی دغومره جداو جهد تش د نفس او د شیطان فریب دی چه هم دغه دوی د حق له لیاری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝۱۴

او هر څوک چه گمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هیخ لار ښوونکی (د سمی صافی لیاری) .

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله تعالی د هدایت توفیق ور نه کړی دی به څوک په سمه لپاره راوستی شی ! او الله تعالی همغه ته توفیق ور په برخه کوی چه پخپل اختیار د هدایت وروڼه پر خپل ځان نه تری .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝۱۵

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لوړ خسیس کښی (په قتل ، حبس ، قحط او نورو ربرو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا) ، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پرېودی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ أُكْلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (څلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله) ،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی ورسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة » (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ ایه ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښی ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسانی (آرام) بڼونکی وی نه به هیڅکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی - او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمساولا زمهریرا» (د الدهر) (۱) رکوع ۱۳ ایه ۲۹ جزء) او عاقبت کښی ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل جلاله څخه ویریږئ شرک او کفر پرېودئ په دغه آیت کښی د اهل الحق او د اهل الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښی سره بیان وفرمایه و بضلها تتبین الاشياء

وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالېږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او غیني له فرقو (د اهل الکتاب) څخه هغه دی چه نه منی غیني احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات - انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالېږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوشیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گڼی باقی په یهودو او نصاریٰ و کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاء په تعریف او تعظیم کښی رطب اللسان دی ، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی

﴿ذَلِكَ يَأْنٍ مِنْهُمْ فَتَيِّنَ وَفَهَّمَا﴾ (د المائدة ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .

(او غیني له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی غیني احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د غینو شیانو څخه انکار کړی دی - او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراو او اهوای په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمانلی دی .

قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبٌ ۝۳۹

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د تولو په عقبی کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندگی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی - د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او به پوهیږم چه څما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښی ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم - او هملته څما د هستوګنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور ګرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ لَمَّا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ قَرَابٍ وَلَا وَاقٍ ﴿١٣﴾

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانب د الله څخه هېڅ ولی (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه رومبی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښی دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لور (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسی چه هر نبی ته په همغه ژبه کښی کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی - بلاشبه د دی عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ - وسیع جامع - منضبط - واضح او پرمغز وی او د پرشوکت توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکه اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .

(﴿ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ ﴾) الآية - او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانب د الله تعالی څخه هېڅ ولی یار مددګار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالی تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری متمائل شوئ نو د هغه له وبال څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق گردو (تولو) طالبانو ته دی - اگر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه به خو نورو غايونو کښی د ده اشباه او نظائر تیر شوی دی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَان لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقيق ليرلی ؤ مونږ ډير رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لکه چه راليرلی مو ئی ته) او ورکړی ؤ مونږ دوی ته ښځی او اولادونه ، او نه ښائيری دپاره د هيڅ رسول (او نه توانيری) دا کار چه راوړی داسی يوه معجزه (چه خلق ئی غواړی) مگر په اذن (تقدير) د الله سره ، دپاره د هر وقت او حادثی يو حکم دی (چه پخپله نيته همغسی کيری).

تفسير: يعنی عربی رسول ته نوی کتاب او نوی احکام ورکول او مبعوثول کومه نوی او عجيبه خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پيدا کوی - آخر مونږ پخوا له دی نه هغه انبياء عليهم السلام چه ليرلی دی ، هغوی د اسمان پرېستی نه وی . او د هم دی دنيا له هستيدونکو څخه انسانان ؤ ، چه دودی به ئی خوړه او خپل گرد (تول) ضروریات به ئی پخپلو لاسونو سره پوره کول - او د ښځو او وړوکیو خاوندان به ؤ - په دوی کښی هيڅ يوه د دی خبری قدرت نه درلود (لرلو) چه هر ورو (خامخا) همغه خلقو ته وروښیي چه هغوی ئی غواړی بلکه د موجوده رسول الله په شان هر شی کښی د پاک الله اذن ته منتظر ؤ - او همغه معجزی به ئی ورښولی - او همغه احکام به ئی اورول چه د هغه اذن د الله تعالی له درباره کیده . د الله تعالی د اذن حال دا دی چه د ده په دربار کښی د هری زمانی او هر قرن په تناسب سره بیل بیل احکام لیکلی شوی دی - او يوه داسی وعده تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه د هغی د اړولو او تبدیلولو صلاحیت نه انبیاء ته شته او نه پرېستو ته - بیا کله چه هر نبي د خپلی زمانی سره مناسب احکام راوړی ، او د خپل صداقت ورښوولو دپاره د عمومو د غوښتنو تکمیل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وی - او نه ئی خپل ځان د بشریه ؤ حوائجو او معاشرتی تعلقاتو څخه بی پروا او پورته ظاهر کړی وی ، نو د هم دغو شيانو موجودیت په محمد رسول الله کښی د دوی له نبوت څخه د انکار دلیل څرنگه کیدی شی ؟.

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

محوه کوی الله هغه چه اراده وفرمائی (د امحا ئی) او ثابتوی (هر هغه چه اراده وفرمائی د اثبات ئی) او په نزد د الله اصل د هر کتاب (علم الله يا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکینی لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت - یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی - او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په غای د بل قوم د درولو - او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پریښولو - او سره د موجودیت د شرائطو د یوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کښی دی - د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کښی دی او د گردو (تولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» وایه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تعبیر څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکي «په د نیا کښی هر شی په اسبابو سره دی - ځینی اسباب ښکاره ځنی پټ دی - د اسبابو تاثیر یوه طبیعی اندازه لری - کله چه الله تعالی اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی څخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسی پریدوی - انسان کله په گتو (شکو) سره مری - او کله مردک او گولی څخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالی په علم کښی شته چه هغه له سره نه بدلېږی . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول - یو هغه چه بدلېږی - او بل هغه چه نه بدلېږی هغه «تقدیر» ته چه بدلېږی «معلق» او هغه ته چه نه بدلېږی «مبرم» وائی له هغو احادیثو او آثارو څخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده - د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالی په مستقل تفسیر کښی لیکل شی . که الله تعالی توفیق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَقَّيَنَّكَ
فَاتَّعَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٥٠﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به وویښی) یا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دی تعذیبه د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسی په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسی له وفاته ئی وروسته ظاهره کړو - نه ښائی چه تاسی د هغو د ظهور په فکر کښی ولویږئ - او نه هغو خلقو لره لازم دی چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شی - د الله تعالی په علم کښی د هر شی دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکاریږی تاسی د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله گورو او خلاصوو ئی .

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٣﴾

ایا نه گوری (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئی (فتحه کوو ئی مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائی) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله دیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښی هم).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی د ځمکی په شاو خوا کښی د اسلام اثر خوریږی ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږی - د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښی د اسلام نور او تاثیر ځای نیسی - د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښی مفتوح شوی دی - هم داسی مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو - او قوت او قدرت ئی کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیی چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سری پر دی ښه پوهیږی په هغه تگ چه نن اسلام پری پر مخ ځی ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشی نیولی - لهذا د خاتمی خیر او ښیگنه (فایده) په هم دی کښی ده چه هغه راتلونکی شی ، راغلی او واقعی شی وگنی

(﴿ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ ﴾) الآية - او الله تعالی حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائی الخ) یعنی د الله تعالی تکوینی حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئی چه وقت راشی ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشی نیولی ، او نه د یوی شبیبی (لحظی) دپاره ئی ملتوی کولی شی .

(﴿ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾) او الله تعالی دیر ژر دی حساب د ده) یعنی څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشی ، نو بیا به هیڅ دیر او ځنډ (تاخیر) نه لگیږی - یا هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وپوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ
مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٣٠﴾

او په تحقیق مکر فریب کړی ؤ (له خپلو انبیاءو سره) هغو (کفارو) چه پخوا له دغو (کفارو) څخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو ټولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (ټول) مکر او فریب بی اثره پاتی کیږی - یا دا چه الله تعالی د دوی هغه گرد (ټول) فریب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کښی خفیه تدبیر ته وائی . که د بدی دپاره وکړ شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره وکړ شی ښه دی - یعنی دوی په پته پته سره ناپاکه تدابیر وکړل - لیکن د الله تعالی تدبیر پر گردو (ټولو) باندی غالب شو او سر چه (الله) هغه گرد (ټول) تدابیر پر دوی باندی غورځوی .
«ولا یحیی المکر السیئ الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) ایه (۵) رکوع)

﴿يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس)

یعنی چه له هغه څخه هیڅ یو حرکت او سکون پت او ښکاره کار نه دی پت - د ده په حضور کښی د هیچا مکر او فریب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندی ډیر بدمزه خوندي وځکوی .

﴿وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کښی کفار چه چاته به وی ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستنی عافیت قدر ورښکارېږی او سخت سخت مصیبتونه او رېږونه (تکلیفونه) به وگالی (برداشت کړی) .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَسَتْ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٣١﴾

او وائی هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئی ته لیږلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووايه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منع زما او ستاسی او بل (کافی دی په شاهی کنی) هغه څوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ نه کیږی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوی لوی نښی درښی - قرآن کریم چه د الله تعالی کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی - که سترگی وغړی نو په سختو ناموافقو حالاتو کنی د صداقت په داسی ښه شان سره خوریدل - او د دښمنانو تر زړونو پوری دغه خپل اثر غورځول - او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل - او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالی له جانب زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿وَمَنْ عِنْدَ عَلَمٍ الْكِتَابِ﴾ . او بل کافی دی په شاهی کنی هغه څوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دی جوړ کړی لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملگری د دوی چه له پخوانیو سماویه و کتابونو - او د هغو له پخوانیو ویلو څخه اطلاع لری ، د هغو زړونه گواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوړی دی چه په سلهاو کلونو پخوا له دی نه موسی او عیسیٰ علیهما وعلى نبینا الصلوة والسلام فرمایلی و . «ای اله العلمین» ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکړی دی دغه عاجزان او خاطیان هم د زړه له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدين والصادقين والشاكرين
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفيقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ۲۸ و ۲۹ فمدنيتان

وهي اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (۱۴) تسلسلها حسب النزول (۷۲) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) او (۲۹) آیتونو څخه چه مدنی دی. (۵۲) آیته او (۷) رکوع لری . په تلاوت کښی (۱۴) او په نزول کښی (۷۲) سورت دی . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی

الرَّسُكْتُبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ يَا ذُنْ رَّبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝^۱ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝^۲
لِلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۝^۳ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝^۴

(دا قرآن) يو کتاب دی چه نازل کړی (ليږلی) دی مونږ تاته دپاره د دی چه راوباسی خلق (په دی کتاب سره) له تيارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته په اذن (اراده ، توفیق) د رب د دوی (طرف د) لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دی هر هغه چه په اسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو) او خرابی (عذاب ، مصیبت ، اور) دی دپاره د کفارو له عذابه سخته ، هغه کفار چه خوښوی (او غوره کوی له ډیره حمافته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی (خلق) له لاری د الله (چه دین او متابعت د رسول الله دی) او لتوی دوی دغی لاری ته کوروالی ، دغه کسان په گمراهی لری کښی دی

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کوونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع‌الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی - او مقصد ئی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم - تور وی که سپین - مزدور وی که په شتو معمور - باچا وی که رعایا مگرد (تول) سره د جهالت له لوگیو - دوږو - خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿إِلَّا بِالْعِزِّ الْعَظِيمِ﴾ طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو) یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لار شی چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبه ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابو سخته) یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿لَا الَّذِينَ يَسْتَوُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ﴾ الآية - هغه کفار چه خوښوی غوره کوی له دیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لتوی دوی دغی لیاری ته کوړوالی دغه کسان په گمراهی لری کښی دی له حقه) دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی پرستن او نیالی (تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی - او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی دډب تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوښی شوی لاری څخه ئی منع کړی - نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب ویاسی او د همغه سمه صافه لاره کړه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی‌الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او دیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتگ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترگی خلاصیږی .

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ

مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۹﴾

او نه دی لیبرلی مونږ هیڅ رسول مگر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د گمراهی نئ) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت نئ) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیږلی او رسولی دی - کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی پرمبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیږله کیږی خو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اگر که د جهان گرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی پرمبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه نئ په یاد او محفوظ کړی، خو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنگ سره رنگ کړی شی - لکه چه هم داسی هم وشو - عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمه الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول - په دغه وقت کښی د الله تعالی قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل - بلکه عموماً د دینیې ؤ او ادبیې ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی ډول (طریقه) سره د الله تعالی حجت پر بندگانو په اتمام ورسید - او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو څخه د مستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علی ذلك . په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راغی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

(﴿قَوْلَ اللَّهِ مِنْ نَشَأَ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی ئی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت ئی او هم دغه الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کړی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واپاوه ، هغه مو په گمراهی کښی پریښود الله تعالیٰ زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو ځای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پریږدی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِنَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسیٰ په ښکاره معجزو زمونږ چه راویاسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او وریاد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو) .

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسیٰ علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسه و آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات ئی ورپه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شتاندو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالیٰ دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی ئی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالیٰ پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کما مرفی الجزء - ۹) والایه (۱۳۷) والکوک (۱۶) من سورة الاعراف

(﴿وَتَبَّتْ وَرَبَّتْ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ نَبِيِّ إِسْرَءِيلَ لَهَا صَبْرًا وَدُمْرًا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا لِيَرْثُوْنَ﴾)

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
 أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ
 يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ
 مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ④

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل موسی قوم خپل ته یاد کړئ نعمت د الله
 (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی
 له تابعانو (عملي) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او
 ذبح کول (وژل) به ئی واړه غامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د
 خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی
 نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کړی ؤ - او پر تاسی ئی سخت سخت بیگارونه اجرا
 کول - او ذبح کول وژل به ئی واړه غامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی
 ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلا وه له
 جانبه د رب ستاسی ډیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلئ او د خپلواکی آزادی له
 دولت څخه ئی مستفید کړئ.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندگانو ازموینه په
 صبر او شکر کښی ده ﴿وَبَلَّوْهُم بِالْأَلْسِنَةِ وَالْخَيْفَةِ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیا (۳۵) ایه ۳ رکوع
 ﴿وَبَلَّوْهُمْ بِالْأَسْنَةِ وَالنَّيَّاتِ﴾ (۹) جزء د الاعراف (۱۶۸) ایه ۲۱ رکوع) کله چه د
 فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ
 الهند رحمه الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلا» ئی په «مدد» سره تعبیر کړی دی
 هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی - ښائی هلته دی د هغو
 فوائد ولوستل شی!.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
 لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ⑤

او یاد کره هغه وقت چه خبر در کر تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کرم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری و کره تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده - یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه «که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کر ! نو خامخا روحانی او جسمانی - اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کرم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکرئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی - او د ناشکری مزیده سزا به بيله در کره شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ور کره مگر سائل هغه کجوره وانخیسته - یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالگر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ور کره - ده وویل «سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم» یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاری ته امر ور کر چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بیوی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ور کړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنَّ تَكْفُرًا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا قَالَنَ اللَّهُ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ۝

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شی (بیقدری وکرئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) تول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . «صحیح مسلم شریف» یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی «ای زما بندگانو ! که تاسی گرد (تول) پخوانی او وروستی جن او انس تول د یوه ښه پرهیزگار سری په نمونه شی نو له هغه ځنی هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستی جن او انس سره تول

يو مخای شیع او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شیع (العیاذ بالله) نو له هغه ځنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَشُوْدُذٌ وَالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ اَمْ لَا
يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ ط جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
اَيْدِيَهُمْ فِيْ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ
وَإِنَّا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُّرِيبٍ ۝۱۰ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اِنِّى اللّٰهُ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوْكُمْ
لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى
قَالُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا اَشْرَءُ مِثْلُنَا تُرِّيدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا
عَمَّا كَانِ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَاتُّوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝۱۱

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه ؤ پس له دوی څخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسلانو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاءو کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یی تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولی تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)، بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه وینی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذاب (تر وقته معینه پوری (چه وقت د نزعی دی) ، وویل (کفارو) چه نه یی تاسی مگر آدمیان پشان زمونږ (نو ولی به تاسی انبیاء گنو) اراده لرئ تاسی د دی چه منع کړئ واورئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چه ؤ چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دی دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه ئی پرینی حق تعالیٰ دغه محمدی امت ته خطاب فرمائی - په هر حال په دی کښی ئی ښوولی دی چه هغه بی شماره اقوام چه پخوا له دی نه تیر شوی دی د هغوی تفصیلی اطلاع او احوال بی له الله تعالیٰ څخه هیچا ته معلوم نه دی ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد دیر مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئی واخیستل ، او بقیه ئی په «والذین من بعدهم» کښی درج کړی تنبیه فرمائی چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی ، آیا د هغو احوال تاسی ته نه دی رسیدلی ؟ د تعجب ځای دی چه پخوا له دی نه دومره اقوام سپیره او تباہ شوی دی ، او د دوی له حال څخه تراوسه پوری تاسی ته عبرت نه دی حاصل شوی .

تنبیه: ابن عباس رضی الله عنه ﴿لَا يَكْفُرُ الْإِسْلَامُ﴾ ولوست او وی ویل «كذب النسابون» یعنی د انسایو د پوره معرفت دعوی کونکی دروغچنان دی - عروة بن الزبیر فرمائی چه مونږ هیڅوک داسی نه دی موندلی چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقی طور د نسب حال او احوال راوښی و الله اعلم .

﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْآيَةِ﴾ الایة - چه راوړی وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت نو رد کړل ، وگرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو یا په خولو د انبیاء کښی چه چپ شمع نور څه مه وایي) یعنی کفار له دیره غیظه او غضبه خپلی گوتی چیچی . په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿عَصَاكَ الْكَافِلِ مِنَ الْفِتْرِ﴾ یا د انبیاء د خبرو له اوریدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدی ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوری وړی او اشاری کوی چه بس دی اوس خو چپ اوسئ ! یا زمونږ له دی ژبی څخه ماسوا له دی جوابه د بل کوم شی د اوریدلو توقع مه کوئ چه وروسته له دی نه بیان راغی یا د نبی الله د خبرو د اوریدلو په وقت کښی خنډل ، او کله د خدا د مخی نیولو لامله (له وجی) پر خپلو خولو به ئی خپل لاسونه کیښودل . او دا هم ممکن دی چه د «ایدیهم» ضمیر د کفارو په لوری او د «افواههم» د رسل په طرف راجع وی یعنی دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبیاء پر خولو کیښودل ، چه هغوی بیخی هیڅ شی ونشی ویلی . یا به دواړه ضمیرونه د «رسل» په طرف وی یعنی د سختی بی ادبی او گستاخی له امله (له وجی) د انبیاء لاسونه اخلی او په زوره ئی د دوی پر خولو باندی ږدی د ځینو په نزد دلته له «ایدی» څخه مراد نعمتونه دی . یعنی هغه عظیم الشان نعمتونه چه انبیاء علیهم السلام دوی ته ورواندی کړی ؤ مثلاً د الله تعالیٰ شرائع او نور ، دوی د هغو بیقدری او

(﴿ وَذُكِّرُوا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾) او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وقته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباہ کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیږئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیږئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا لَئِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ﴾) وویل کفارو چه نه یی تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وگنو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واپوئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه ږ پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه ! د الله تعالی بحث پریدئ - او د خپل ځان په نسبت ووايئ! آیا تاسی د اسمان پرېشته یئ! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یئ! کله چه بل هیڅ شی نه یئ - او فقط زمونږ په شان بنیادم یئ نو بیا په څه ډول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو - ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واپوو - او ستاسی تابعان شو - نو زړونه مو جمع کړئ - چه دغه به له سره نه کیږی . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الهی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هرومرو (خامخا) خپلی غاړی کیږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره ښی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ
عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَنٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ١١

وویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیږو) دا چه راوپو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسیر: یعنی د تاسی دغه خبری گردی (تولی) داسی دی چه نه مونږ پرهستی یو او نه بل کوم مخلوق بلکه په نفس د بشریت کښی مونږ ستاسی پشان یو لیکن د بشر د نوعی په افرادو کښی د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکی او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته ؟ - آخر دا خو تاسی هم گورئ چه الله تعالی د جسمانی - دماغی - اخلاقی او معاشی حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربښلی دی - بیا که داسی وویلی شی چه پاک الله خپل ځینی بندگان د دوی د فطری قابلیت او اعلیٰ ملکاتو په سبب د روحانی کمال او باطنی قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دی چه هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وائی ، نو په دغه کښی څه اشکال او استبعاد دی په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لارمپیږی چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل کوم نوعیت دعوی کوونکی یو . هو ! دومره قدر ثابتیږی چه الله تعالی له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسی خصوصی احسان فرمایي چه هغه په نورو کښی نه وی (لکه نبوت - رسالت - ولایت - علمیت - درایت - کفایت - اهلیت)

(﴿وَكَانَ لَنَا أَنْ نَرْكَبُ الْمَلَأَیْكَ (الْبَازِیْ)﴾ او نه ښائی مونږ ته او نه توانیږو دا چه راوړو مونږ کوم برهان فرمان مگر په اذن او حکم د الله تعالی سره - او خاص پر الله ښائی چه توکل دی وکړی مؤمنان) یعنی اوس پاتی شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالی په حکم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه ښی او دلائل درښولی دی **کما قال ﴿جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِبَیِّنَاتٍ﴾** د هر هغه سری زده چه د هغه منل وغواړی ، نو د ده د اطمینان دپاره هغه بس او کافی دی - پاتی شو ستاسی د غوښتنو پوره کول نو دغه شی د الله تعالی په اختیار کښی دی زمونږ په قبضه او واک (اختیار) کښی نشته او نه زمونږ تصدیق په دغه پوری ، عقلاً مربوط دی - پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزی اراده چه وفرمائی ، تاسو ته به ئی درښی د غوښتلو شویو معجزو له لیدلو څخه ایمان په لاس نه درځی - او خاص د الله تعالی په ورکړه سره په برخه کیږی لهنه ښائی چه یو ایماندار پر دغه اعتماد وکړی - او که بیا هم تاسی دغه خبره نه منئ - او زمونږ په عداوت او ایذاء رسولو ځان تیاروئ ، نو زمونږ توکل او اعتماد د همغه الله تعالی پر مهربانی او امداد دی .

وَمَا لَنَا إِلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَصَّيْرُنَّ عَلَى مَا
أَدَّبْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٧﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دی کښی چه توکل به نه کوو پر الله حال دا چه ښوولی ئی دی مونږ ته لاری (د دین) زمونږ ، او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنگه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو .(او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راوړسوی ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لویږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلې شی .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّسُلُ هُمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِيْ مِلَّتِنَا
فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِيْنَ ۖ وَلَنُسَكِّنَنَّ الْأَرْضَ
مِّنْ بَعْدِهِمْ ذَٰلِكَ لِمَن خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيدِ ۝۳۷

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هر وومرو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وگرځی تاسی هر وومرو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هر وومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسی په ځکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویرېږی له دریدلو په مخ زما کښی او ویرېږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د توکل او استقامت خبری پریږدئ! او خپله زیاته لوئی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پته خوله او قرار له مونږ سره گډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ څنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی تول زمونږ له ملکه د باندی لار شی! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شړو. پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هر وومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنگه دوی له دی ملکه وباسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شی راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانو - وگورئ چه د مکی معظمی کفارو د همیشه دپاره نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او نور مسلمانان له هغه غایه وویستل - چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وگرځیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هیڅ یو اثر او نښه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمایله چه او خامخا به اوسو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته له اهلالة د دوی

(**ذٰلِكَ لِمَنْ عَاقَبَ مَنْكَوً وَغُلَّصِدٍ**) دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریوی له دریدلو په مخ ځما کښی او ویریوی له وعدی د عذاب ځما نه یا دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ویریوی - او داسی ځنی چه الله جلجلاله زمونږ گرد (تول) حرکات تل وینی - او یوه ورځ به هر ورو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی دریوو، چه هلته به د ده د بی‌خاری عذاب څخه د نجات او خلاصیدلو هیڅ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَأَسْتَفْتُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ^(۱۵) مِّنْ وَرَآيِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ^(۱۶) يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادِي سَيْغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِبَيِّتٍ وَمِنْ وَرَآيِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ^(۱۷)

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاء نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښی (ضدی عناد کوونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرگه او په کښی سوځی) او ورځینولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدو نه بهیږی) چه غرپ غرپ به ئی (په تکلیف سره) څښی او نه به وی نژدی چه تیر کړی هغه (زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرگ له هر طرف (او له هر غایه) حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی.

تفسیر: یعنی انبیاء له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فیصلی طالبان شول - لکه چه نوح علیه السلام ویلی ؎ **قَالَ رَبِّیْ وَبِعِزَّتِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ** او لوط علیه السلام ویلی **رَبِّیْ وَآهْلِ بَنَاتِیْ** شعیب علیه السلام عرض کړی ؎ **رَبَّنَا أَنْفُسُنَا وَبَنَاتُنَا وَرَبِّنَا قَوْمُنَا لَاحِقٌ** او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلی وه **رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَرَعْنَا لَكَ الْآيَةَ** - او کفارو کله چه

وليدل چه له دومره طويل مدت راهیسی مونبر له عذابہ ویرول کیرو - لیکن د هغه هیخ یوه نجه او آثار نه خرگندی (شکاره کیبری) نو په تمسخر او استهزاء سره ئی په داسی ویناؤ سره خوله وپرانیستله ﴿وَقَالُوا لَنُتَنَصِّلَنَّ اَنْتُمْ وَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالنَّاسِاطِ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱۶) آیه ۱۲ رکوع) او ﴿وَاذْ قَالُوا اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَامْطُر عَلَيْنَا مِجَارًا مِنَ السَّمَاءِ اَوْ اَنْتُنَا بِعَذَابٍ اَلِيٍّ﴾ (۹ جزء ۳۲ آیه د الانفال ۲ رکوع) دغه خو د قریشو مقولی وی. د نوح علیه السلام قوم ویلی ؤ ﴿قَاتِلْنَاهَا ثَوْدَةً﴾ د شعیب علیه السلام قوم وویل ﴿فَأَسْقُطْ عَلَيْنَا كِسْفًا﴾ و غیر ذلک الغرض د دواړو طرفو د فیصلی د ژر صادر کیدلو تقاضا وشوه ﴿وَقَالَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ﴾ او نامراد زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکشی ضدی عناد کوونکی له حقه سره) یعنی په مجرد د دی چه د انبیاءو له لوری د الله تعالی په دربار کبشی داسی عرض او استدعا وشوه چه یو ناخپه د الله تعالی مدد راغی - او هر یو سرکشی او ضد کوونکی نامراد شو - او گرد (تول) هغه خیالات چه دوی پخپلو ماغزو کبشی پخول په یوی نیونی سره له منځه لاړل او ورک شول - نه دوی پاتی شول او نه د دوی توقعات - او گرد (تول) سره یو غای سره سپیره او فناه شول .

(بد عمل بده وینا غیروی سخته بلا)

هلاک کری تل هلاکو ریز مریز کری تل چنگیز)

(﴿مِنْ ذُرِّيَّتِهِ جَبَّارٌ مِّنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ﴾) چه وړاندی د ده دوزخ دی او پس له مرگه پکبشی سوخی او ورځنبولی به شی پری په زوره له اوبو چه زوی او وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدی څخه بهیری) یعنی دغه خو د دی دنیا عذاب ؤ - وروسته له دی د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوی پکبشی غورځول کیبری او سوخی چه د تبری کیدلو په شدت کبشی زوی یا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وڅښول شی.

(﴿يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكْدِرُهُ﴾) چه گوت گوت به ئی په تکلیف سره څښی او نه به وی نژدی چه تیری کری هغه زوی په آسانی سره له دیر تریخوالی او بدبونی) یعنی پخپلی خوښی سره ئی کله څښلی شی. په حدیث کبشی دی چه پرښتی ئی د اوسپنی په گرزونو سره په سر وهی او په زوره ئی پری څښی او په خوله کبشی ئی ورتویوی څه مهال (وخت) چه دوی خپلی خولی ته ورنژدی کوی نو د هغه د حرارت له شدته د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوتکی پوری هم بیل شی او لاندی څوړند شی - کله چه هغه د دوی خولی ته ورسپوی نو د دوی له ستونی (حلق) څخه تیریږی او هلته بند پاتی کیبری - په دیر مصیبت او ربر (تکلیف) سره ئی یو یو گوت یو یو غرپ، له ستونی (حلق) څخه تیروی - کله چه هغه د دوی نس کبشی ولویږی نو سم له لاسه د دوی کلمی توتی توتی غوخی شی او د باندی تری ولویږی ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيماً فَقَطَّهٖ اَمْعَاظُهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد (۱۵) آیه ۲ رکوع)

﴿وَإِنْ يَسْتَفِئُوا بِأَيْمَانِهِمْ أَنَا وَالَّذِينَ يُبَيِّتُونَ بِوُجُوهِكُمْ﴾ (۵۱ جزء د الکھف (۲۹) آية ۴ رکوع) اعاذنا الله منها
وسائر المؤمنين.

﴿وَيَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ الآية - او را به شی ده ته سختی د مرگ له هر طرفه او له هر ځایه حال دا
چه نه به وی دی مر کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت
وی) یعنی د دوی څښل به څه وی؟ - له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی
له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سكرات طاری وی - له شپږو جهاتو (اطرافو) به
پر دوی سخت مهلك عذاب مسلط شی او پری نازلېږی - پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی
- لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه
ورکړی - له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسې راځی
﴿كُلَّمَا نَفِثَ جَوْلُومٌ مِّنْهُمْ مَّا يَكْفُرُ بِالْإِسْلَامِ وَالْعَذَابُ﴾ (۵ جزء د النساء ۵۶ آية ۸ رکوع)
﴿لَهُمْ فِيهَا مَنَاقِبُ﴾ (۳۰ جزء د الاعلیٰ (۱۳) آية ۱ رکوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ^(۱۸)

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی
عملونه د دوی په شان د (ډیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په
هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادرېږی دوی د هغو
عملونو چه کړی دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه
گمراهی ده لری (له حقه)

تفسیر: ځینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښی ډیر ښه ښه کارونه
د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کړی دی زموږ ښه اخلاق په خلقو کښی مشهور دی - له ډیرو
خلقو سره مو په مصیبت او تکلیف کښی مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی - او په یوه نه یو
صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آیا دغه گرد (تول) کړی او په نورو کولی او
راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثیل سره ورکړ - یعنی هر
هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی
د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښی
داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښی د ایرو بخرکی
الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی - حال دا چه داسی یوه موقع به
وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گنی ، هغه د ایرو د دیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیوی ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خوړو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موږ وی

د بی وزلو زده تری سوږ وی

الْمَرَّانَ اللَّهُ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يِشَآئِدُ هِبَكُمُ
وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ۝

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره مډ او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری گردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول - یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنگه ویلی شی چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ - او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُؤُا^{۲۲} الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
 كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ
 شَيْءٍ قَالُوا الْوَهْدَانَا اللَّهُ لَهْدَيْنُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُنَا أَمْ
 صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحْصِنٍ^{۲۳} وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَبَّاقِفَةٌ الْأَمْرُ
 إِنَّا لِلَّهِ وَعَدَدُكُمْ وَعَدَّ الْحَقُّ وَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ
 لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا
 تَلُمُونِي وَلَوْ مَوَّأَ انْفُسُكُمْ مَا أَنَا بِبَصِيرِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِبَصِيرِي
 إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
 عَذَابٌ أَلِيمٌ^{۲۴}

او ظاهر به شی (خلافت له قبور د) دوی الله ته تول ، نو وبه وائی کمزوران
 (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوی به ئی کوله (په کفر کبسی) چه
 بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کبسی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع
 کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه څیز ، نو وبه
 وائی (دغه مشرکان) که هدایت کړی (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا
 هدایت (لارښوونه) به کړی وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه
 آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ څای د خلاصی
 . او وبه وائی شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کبسی)
 بیشکه چه الله وعده کړی وه له تاسی سره (په دنیا کبسی) وعده د حق (چه
 بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کړی وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف
 می وکړله تاسی سره (په وعده کبسی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه و
 ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چه ویللی ما تاسی
 (گمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه
 ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابہ خلاصوونکی) ستاسی او نه ییئ تاسی فریاد رس (له عذابہ خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک .

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) ځنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به گرد (تول) خلافت کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی گرد (تول) سره تولیږی ، نو ویه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس ییئ تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذاب د الله څخه د څه څیز ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی و ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه گټه (نفعه) او فائده راوړسوی! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورنگه وکړی - یا به د حشر په میدان کښی ووائی - ابن کثیر رحمه الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿وَأَذِیْتَعَاکُجُونَ فِی النَّارِ قِیْلُ الصَّعْقَةُ لِلَّذِیْزَنَ اسْتَکْبَرُوا وَاتَّكَبَا لَکُمْ تَبَعًا﴾ الآية - وغیر ذلک من الايات والله اعلم) ﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهْدِیْنٰکُمْ﴾ نو ویه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ) یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره ښوولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی ډوب کړئ - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذاب ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښو او اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری - نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه گټه (نفعه) او فائده رارسیدي او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

) ﴿وَقَالَ الشَّیْطٰنُ﴾ الآية - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لاړ شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کښی دی ککر کړو نو اوس زموږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذاب

ژغورنه (نجات) مو په برخه شی - دلته لعین ابلیس دوی ته به داسی یوه وینا وکړی چه د هغی حاصل دا دی «بیشکه الله تعالی د صادق القولو انبیاء په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسی رشتیا وعدی فرمایلی وی چه د هغوی صداقت په دنیا کښی د دلائلو او براهینو له مخی ثابت ؤ- او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی - ما د هغه په مقابل کښی تاسی ته د دروغو خبری او غلطی وعدی کړی وی چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښی په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو - او دلته خو ستاسی تر سترگو لاندی د هغی بدی نتیجی راڅرگندی (ښکاره) دی - له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ - او نه داسی بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتی سره می تاسی داسی یوی وړوکی خبری ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی - بلاشبه ما تاسی ته د بدئی تحریک کړی دی - او تاسی ته می د خپلی دلی په لوری د راتلو بلنه کړی ده تاسی پخپله په منده او ډیری خوښی زما په لوری راوغلیدی - او هر لوری ته چه ما تاسی راوغوښتی - تاسی همغه لوری ته په ډیری خوښی او مینی روان شوی - که ما تاسی اغوا ، گمراه او بی لاری کړی - نو تاسی ولی رانده شوی ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید - نه په دعوی باندی وپوهیدی - او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل - سترگی مو پتی کړی او زما تر شا مو مندی وهلی د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندی زیات الزام او ملامتی وړوی ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل ځای پاتی دی - لیکن زما پر مجرمولو تاسی کله پاک او بری کیدی شی نن تاسی ته مدد رسونه چیری - پخپله له تاسی څخه مدد اخیستل هم امکان نه لری - مونږ او تاسی دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښی نیولی کیږو - هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شی رسیدی - تاسی له خپله حماقته په دنیا کښی زه د الله تعالی شریک ودرولم یعنی ځینی مستقیماً د شیطان په عبادت کښی لگیا شول - او ډیر کسان د شیطان پر خبرو داسی وغولیدل - او د ده د احکامو انقیاد ئی په داسی ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسی د الله تعالی د احکامو اطاعت او انقیاد به ئی کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسی پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخی منکر او بیزاره یم . یا «بما اشرکتون» کښی باء سببیه واخیسته شی ، او داسی مطلب تری وویست شی «تاسی ماته د خدائ رتبه راکړه او له دی سببه مو له ما ځنی هم ډیر لوی کافر جوړ کړ - که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښی نه لگیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغی درجی ته کله رسیدم - نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائی چه د خپلو اعمالو او د کریو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وگالی (برداشت کړی) - ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شی مو په لاس نه درځی» .

په تیر آیت کښی د ضعفاؤ او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (ډیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائی - کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځایونو کښی یو شان وه نو ښائی څکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کېنې د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصویره
او اندیښنې د شیطاین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وگرځوی .

وَأَدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿١٣١﴾

او داخل به کړي شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه
(عملونه په هسی) جنتونو کېنې چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو
(خلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کېنې)
داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی
(به په وقت د ملاقات کېنې) په دغه جنت کېنې لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په ډول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه
انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکي چه په دنیا کېنې «سلام» دعاء ده د
سلامتیا غوښتلو دپاره - او په آخرت کېنې سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿١٣٢﴾
تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿١٣٣﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿١٣٤﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنگه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله
الا الله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی خبی وی
(په ځمکه کېنې) او څانگی ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ،
چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب
خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوئی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکی چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وگورئ او غور وکړئ څرنگه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکړی هغومره په سلهاو دقائق مسلسلأ تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه - د الله تعالی د معرفت خبری - ایمان او ایمانیات - قرآن - حمد - او ثنا - تهلیل - تسبیح او رښتیا ویل گرد (تول) سره داخل دی .

په اکثر وروایتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده گواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .

(﴿ أَصْلًا لَّكَ وَفَرْحًا لِّلْمَاءِ ﴾) چه بیخ د دی خښ وی په ځمکه کښی او څانگی نی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د ځمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی - او د هغی څانگی اسمان ته رسیدلی دی یعنی څانگی نی ډیری لوړی او د ځمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تَوْنًا لِّكُلِّ لَحْيٍ يَّأْذِنُ رَّبِّهَا ﴾) چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «تمر» ورکوی او «تمر» نی خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا نی فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کښی گهیځ (سحر) او ماښام به پری تازه میوی څوړندی وی په «کلمه خبیثه» کښی د کفر کلمه - دروغی خبری - او هره هغه خبره چه د الله تعالی له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علی الاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنگی تربوز ابوجهل) مرادوی - گواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکی څخه وځی گواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته رښکته کیږی او د صالحه و اعمالو څانگه عین د قبول تر اسمانه پوری لگیږی

(﴿ إِلَيْهِ يُعْصَدُ الْأَنْكَبُوتُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ رَفْعَةً ﴾) (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) آیه ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوړو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوړه او خوندوره کیږی - الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائنداری سره لویدیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی - د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولگولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی - د لوڅه فکر کولو په اثر غلط راجکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رشتیا په شان پر خپلو پښو نشی تللی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زموږو امام فخرالدین رازی رحمه الله علیه د صوفیه و په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له دیر اطنابه کار اخیستی دی - چه دلته د هغو د نقلولو ځای او گنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿١٤﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرگ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالی د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدمی - پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی گډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طبیی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی - په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی - او هر رنگه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی - په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشي - د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی - په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میرانی - ثبات او استقامت ذریعه گرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی - دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل - او په آخرت کښی هم ښوئیدي ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

(﴿ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی .

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ۖ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
أَنْدَادًا لِّيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۖ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿١٥﴾

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی
نعمت د الله په ناشکری سره (په اختیار د کفر) او راښکته کړی دی دوی قوم
خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی
، او بد غای د قرار او هستوگنی دی (دا دوزخ) او گرغولی ؤ دوی الله ته
شریکان دپاره د دی چه گمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله
ووايه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلي تاسی (په شهواتو سره په دنیا
کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رئیسان
چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالیٰ پر
دوی خومره انعام او احسان فرمایلی دی - د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم
لیږلی دی - قرآن ئی نازل کړی دی - د بیت الحرام مجاوران ئی گرغولی دی - د عربو مشرتیا
ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه
د الله تعالیٰ پر ناشکری ئی ملاوی وتړلی او د ده خبری ئی دروغ ویللی - د ده له رسول سره
وجنگیدل - په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو غانونو سره یو غای بیولی د هلاکت په کنده
کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾) او گرغولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه گمراه
کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالیٰ نه) یعنی که دوی د الله تعالیٰ له نعمتونو او
احساناتو څخه متأثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر گزاری او اطاعت شعاری کښی لگیا وی
نو ډیر به ښه ؤ - مگر دوی داسی ونه کړل - بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ - او د پاک الله
په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول - چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ - او
هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ -
څو په دغی سلسلی کښی له خپلو غانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی - او گمراهی ته ئی
واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راگیر کړی

(﴿ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾) ووايه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلي تاسی په
شهواتو سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بيوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښی راگير کړئ ، او خو ورځی ښه عيش او عشرت او دنيوی ښی مزی او خوښی وکړئ مگر تر کله پوری ؟ بالاخر تاسی به د دوزخ په اور کښی تل اوسپږئ ، ځکه چه د هسی دنيوی عيش او عشرت نتیجه به هم دا وی - گواکی دغه جمله داسی شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته ووائی « کل ما ترید فان مصيرک الی الموت - څه چه دی زده غواړی وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه ویاسی »

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَئِعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ۝

ووايه (ای محمده) هغو بندگانو زما ته چه ایمان ئی راوړی دی چه سم دی دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دی کوی ځینی له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئی داسی وفرمایل غو دوی په پوره ډول (طریقه) سره وښی شی ، او د عبودیت په وظائفو کښی یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی - په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه ډیر ښه عبادت دی - لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی - د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علانیه پر مستحقینو ولگوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښی چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښی ډوب تللی دی ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرگنده (ښکاره) کړی

(۝ **وَمِن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَئِعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ**) پخوا د راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی چه مقصر څه ورکړی او ځان پری واخلي او نه به پکښی دوستی وی کفارو لره چه گوندی خلاص شی د چا په دوستی سره (یعنی لمونځ او فی سبیل الله اتفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځی بیع او شری او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځی - نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخستلی) شی - او نه به داسی کوم دوست او خپلوان پینا کیږی چه بی له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجی) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلي . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر ؤ - بيا د مومنينو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر گزاری په لوري ئی تشويق ورکړ - وروسته د الهیه ؤ نعمائو څخه د څو عظيم الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی - څو د هغو له اوریدلو څخه مؤمنينو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشی او کفار هم غور وکړی او پخپلو زرونو کښی وشرمیری چه دوی څرنگه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت څخه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کښی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول - او امکان لری چه د هغو له اوریدلو څخه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو څخه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو ښو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو څخه وویریری ، او مسلمان شی .

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ

مِنَ الشَّجَرِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ

بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ وَاتَّكُم مِّن كُلِّ مَا

سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ۝

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او نازلی کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رايستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو څخه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته بیری دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کړی (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لگولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول افراد د) نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اویه رانازلی کری یا ئی دا مطلب چه د وربست (باران) په نزول د بخاراتو او نورو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی سماوی اسبابو لره هم دخل شته - وگورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمی وړانگی (ضیاء) د ستوری ځلیدل - د هوا چلیدل - د اوبو بهیدل د اور بلیدل - د ځمکې غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی گنتی او منافع رسوی؟ وگورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاء په شان پر اور ورکونکي هنداری (شیشه اتشی) هم لویږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی - سپوږمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږی - هم داسی که وریځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئی طریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته؟

(﴿ فَتَوَرَّيْهِ مِنَ الشَّرِّ رِزْقًا ۖ ﴾) نو رايستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو ! یعنی الله تعالی د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب گرځی - او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْيَمَّ فِي الْبَرِّ يَأْمُرُ ۖ ﴾) او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیږی دپاره د دی چه وگرځی په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوی وړوکی بیږی باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالی په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپږو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیږی یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوی لوی وچی څخه ئی بلی لوی وچی ته هم بیانی

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْيَمَّ ۖ ﴾) او مسخر کړی لگولی ئی دی تاسی ته وپالی چه تصرف پکښی کوئ - او نفع پری اخلئ) یعنی په ویاړو او خوړونو او سیندونو او ویاړو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل - اگر که د بیږی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لگیا دی - هم داسی لمر او سپوږمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی - او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) رابکاریدی - یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راغی او غی - دغه مگرد (تول) شیان اگرد که په دی معنی ستاسی په تصرف او اختیار کښی نشته چه کله مو او چیری مو چه زده وغواری ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثیراتو مخه ونیسی، خو بیا هم تاسی داسی دیر تصرفات او تدابیر په کار اچولی شی چه د هغو تاثیراتو څخه بیسماره فوائد حاصل کړئ او لکه چه کوئ - د انسانی تصرفاتو او تدابیرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنیا په یو نه یو خدمت کښی مشغول او لگیا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو - او دوی سرگردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

سپوږمی او لمر دواړه

اور او باد او خاوره بایره

اسمان ځمکه لوی واړه

شپه - ورځ - تاوده - ساړه

خورو میوی دانی نور خواړه

بوخت ځمونږ په چارو واړه

لوی غښتن ته کیږدو غاړه

یو هوسا - ارام - ماړه

(﴿ وَاللَّهُمَّ مَنْ لَمْ يَأْسَأْ لِقَوْلِكَ ﴾) الآية - او درکری دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) یعنی هغه شیان چه تاسی د حال یا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی ډول (طریقه) تاسی گردو (تولو) ته مو درکړه .

(﴿ وَلَنْ تَعْلُوا وَاصْبِرْ لِلَّهِ ﴾) او که وشمیرئ تاسی ټول انواع او گرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وپه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بیسماره او غیر متناهی دی چه که تاسی گرد (تول) سره یو ځای شی - او په اجمالی ډول (طریقه) سره د هغو په شمیرلو سره پیل (شروع) وکړئ - نو گرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کیږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمه الله الباری د الله تعالیٰ د نعماتو په بی شماریا - او علامه ابو السعود د هغو د غیر متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمایلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفید اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطویل ځای نشته .

(﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلْبًا كَفَّارًا ﴾) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره دی) یعنی د انسان په جنس کښی ډیره زیاته بی انصافی او بی شکری او بی قدری شته چه سره د دومره بیسماره احساناتو له لیدلو بیا هم د حقیقی منعم حق نه پیژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَدَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ۖ

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه غما وگرځوه دا ښار (د مکی) امن والا او لری وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعنی د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَآ الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا مِثْلَ اللّٰهِ﴾ الایة - کښی شوی ؤ هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسی د هغه د اولادیت لامله (له وجی) د کعبه الله او لوی حرم مجاوران شوی یی، هغه د دی کعبی اساس خاص پر توحید ایښی ؤ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جل جلاله دغه د مکی معظمی ښار ودان کړ - او په دغو کلکو پړښو (گتو) او شگلنو غمکو کښی د ظاهری او باطنی نعمتونو امارونه ئی جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا غنی په داسی حال کښی لاړ چه داسی دعاوی او وصیتونه یی کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړی - اوس تاسی ته فکر کول او شرمیدل په کار دی چه تر کومه غای پوری مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستی ده او تر کومه حده پوری مو د الله تعالیٰ پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَدَدَ آمِنًا﴾ الایة - ای ربه غما وگرځوه دا ښار د مکی معظمی امن والا او وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنی مکه معظمه «حرم آمن» وگرځوی لکه چه الله تعالیٰ مأمونه هم وگرځوله او هم زه او هم غما اولاده د تل دپاره د بت پرستی څخه وژغوری (محفوظ کړی). او تری مو لری وساتی غالباً دلته به له اولاده غنی خاص صلبی اولاد مراد وی نو ځکه د دوی په صلبی اولاد کښی دغه مرض رانغی او که عام ذریات تری مراد وی، نو ویلی کیږی چه دغه دعاء د غمینو په حق کښی نه ده قبوله شوی - سره له دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول ؤ مگر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو غنی پخوا سری خپل غان ته دعاء وکړی. دا راز (قسم) دعاوی چه له انبیاءو څخه منقولی دی په هغو کښی دغی خبری ته هم اشاره ده چه د انبیاءو عصمت هم د دوی له لوری نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالیٰ له حفاظته او صیانتته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کښی التجاء کوی چه هغه د دوی د عصمت (تلفظاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوی د معظمی مکی د ودانی او د کعبی شریفی د تعمیر څخه وروسته کړی دی په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵) رکوع کښی د کومو دعاؤ چه ذکر شوی دی، هغه ئی د کعبی شریفی د بناء په وقت د اسمعیل علیه السلام په معیت فرمائی دی. او دغه دعاوی ئی ډیره موده وروسته په

رَبِّ اِنَّهُمْ اَضَلُّنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ
 تَبِعَنِيْ فَاِنَّهٗ مِنِّيْ وَمَنْ عَصَانِيْ فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ
 رَّحِيْمٌ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا اِنِّيْ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ بُوَادٍ غَيْرِ
 ذِيْ زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْحَرَمِ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا
 الصَّلٰوةَ فَاَجْعَلْ اَقْدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْ اِلَيْهِمْ
 وَاَرْزُقْهُمْ مِّنَ الشَّمْرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٨﴾

ای ربه غما بیشکه دغو (تپرو (گتو) بتانو) لغزولی دی ډیر له خلقو (چه سبب د گمراهی د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کړی دی غما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) غما دی، او هر چا چه نافرمانی کړی ده غما نو بیشکه چه ته ئی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه غمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی غځینی له اولاد خپل (چه اسمعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه غمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کړی سره له تولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (مائل کړه) زړونه د غځینو خلقو په مینه چه راغغلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو څخه دپاره د دی چه دوی شکر وباسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لپاره غوره کړی ده او غما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کښی شامل دی. او هغه کسان چه غما خبری ئی نه دی منلی او غمونږ له لیاری څخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او بښنی سره د توبی توفیق ورکولی شی - که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق گرځولی شی - یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت کښی وبښی اگر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کښی د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښی مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی .
 ﴿ رَبَّنَا إِنَّا أَسْكَنْتُكَ ۖ ﴾ الآية - ای ربه ځمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی ځینی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښی وو. د الله تعالی په حکم د حضرت اسمعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښی د د والدی (بی بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاک او ډبر ډگر (میدان) کښی پریښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلې څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالی د حضرت اسمعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پریښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول - او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همغله مسکون شول کله چه اسمعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلې کښی ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ او ددی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو ځوی په دغه لامزروه (بی کرونده) او ډاک ډبر میدان کښی ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی - او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر گزارۍ کښی مصروف شی» پاک الله دغه گردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرگونو زرگونو انسانان له گرده (توله) جهان هله سره تولیږی - او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښی دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخۍ کښی د هغه ساری او نمونه لږ وی - حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښی یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښی «﴿ أَقْبِدْهُ لَنَا يَا قَاهُوتَ ۖ ﴾» د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه گرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نَعْلُنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ
 مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٥﴾

ای ربه ځمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئی مونږه او په هغه چه

بنکاره کوو ئی، او نه دی پت پر الله باندی هیخ خیز (نه) په غمکه کنبی (له سفلیاتو نه) او نه په اسمان کنبی (له علویاتو نه).

تفسیر: یعنی په غمکه او اسمان کنبی هیخ له تا څخه پت نه دی، نو بیا غمونږ ظاهر او باطن له تا ځنی څرنګه پت او مخفی پاتی کیدی شی؟ داسی چه فرمایلی دی «هغه چه پتوو ئی مونږ او هغه چه بنکاره کوو ئی» په دغه کنبی د مفسرانو څو اقوال دی - لیکن د تخصیص هیخ وجه نه ده الفاظ عام دی چه گردو (تولو) بنکاره ؤ او پتو شیانو ته شامل دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی «په ظاهر کنبی دعاء ئی د گردو (تولو) دپاره کری ده لیکن په زړه کنبی ئی دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائی ده»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ۝۱۳

(تول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلی دی ماته سره له زور والی اسماعیل او اسحاق، بیشکه چه رب زما خامخا ښه اوریدونکی د دعاء دی.

تفسیر: یعنی په زورتوب کنبی اسحق علیه السلام د «ساری» او اسمعیل علیه السلام د «هاجری» له ګیدی څخه په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره دی راعنایت فرمایلی دی لکه چه د اولاد په متعلق ځما د ﴿رَبِّهِمَا مِنْ الَّذِينَ﴾ دعاء دی واوریده - دغه دعاء هم راقبوله کړه! اسمعیل علیه السلام په ۹۹ کلنی او اسحق علیه السلام په ۱۱۲ کلنی ابراهیم علیه السلام ته عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ۝۱۴

ای ربه ځما وګرځوی ما همیشه قائمونکی (اداء کونکی) د لمانځه (سره له تولو حقوقو ئی) او ځنی له اولادی ځما (هم کلک کری پر لمانځه) ای ربه زمونږ او قبوله کری دعاء ځما.

تفسیر: یعنی ځما په ذریاتو (اولاد) کنبی دی داسی خلق تل وی چه په ښه ډول (طریقه) لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئی له تولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کری دعا ځما توله.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٣١﴾

ای ربه غمونبر بپننه وکری ماته او مور او پلار عثما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قیامت کښی) چه قائمپوری حساب.

تفسیر: دغه دعاء ئی غالباً پخوا د خپل پلار د مر کیدلو چه د کفر په حالت مر شو او وروسته دی پری خبر شو، فرمایلی ده - نو مطلب به ئی داسی وی چه هغه ته د اسلام هدایت ورکړی! او د قیامت په ورځ ئی د مغفرت وړ (لائق) او مستحق وگرځوی! او که د مر کیدلو څخه ئی وروسته دعا فرمایلی وی، نو ښائی تر هغه وخته پوری به دی نه وی مطلع کړی شوی چه کفار د مغفرت وړ (لائق) نه دی. عقلاً د کافر مغفرت تر څو چه نقل نه وی وارد شوی محال نه دی، خو سمعاً ممتنع دی - نو د ده علم به پر سمع باندی موقوف وی. او پخوا له سمع - عقلی امکان به معتبر وی . ځینو اهل التشیع داسی لیکلی دی چه په قران کښی چه د ابراهیم علیه السلام پلار ته کافر ویلی شوی دی، هغه د ده حقیقی پلار نه بلکه تره یا بل کوم لوی سړی د ده له کورنی څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخَّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٣٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِئْتُهُمْ هَوَاءً ﴿٣٣﴾

او مه کوه گمان (ای انسانه) په الله چه غافل (بی خبره) دی له هغو کارونو چه کوی ئی ظالمان، بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی (له ډیری ویری) په هغه کښی سترگی چه، مندی وهونکی به وی دا (مخلوقات) چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو (په طرف د بلونکی محشر کښی) بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی، او زړونه د دوی به تش وی (له عقله او فهمه له ډیری ویری).

تفسیر: یوه رکوع پخوا د ډیرو عظیمه ؤ نعماء د ذکر کولو په منځ کښی ئی فرمایلی ؤ « ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلُوبٌ كَفَّارٌ﴾ » - بیشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډیر ناشکره دی» وروسته له هغه د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه ئی واوروله او د مکی معظمی کفارو ته ځینی خصوصی نعمتونه

ور په یاد کره - او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کېږی تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کېږی څه غنډ (ایسارتیا) وشي، نو داسی ئی مه گنئ چه الله تعالی د دوی له حرکاتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالی څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباہ ئی کړی - دی دیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي یا د جرائمو په ارتکاب کېږی تر دی حده پوری ورسپړی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کېږی هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: ﴿وَلَا تَسْبَحْ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یوخیال ئی په زړه کېږی پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کېږی داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿إِنَّمَا يُخْرِجُهُمُ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾) بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کېږی سترگی) یعنی د قیامت په ورځ کېږی له دیر هول - هیبت او دهشت څخه سترگی به هم داسی ردی بدی او تیغی پیغی رابکار، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿مُهْطِعِينَ﴾) الآیة - مندی وهونکی غناستونکی به وی دا مخلوقات چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کېږی بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی - او زړونو د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له دیری ویری) یعنی په محشر کېږی له سختی پریشانی خوفه - حیرته او اندیښنی گرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کېږی چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راگرځی بیرته په طرف د دوی سترگی د دوی او هم داسی گرد (تول) سره سترگی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په دیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترگی لگیدلی وی، او له سره به له هغه غایه بل ځای ته نه ورگرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلأ به همغی یوی نښی ته گوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیوی، او نه به خپل او نه به د بل ځان ته گوری - د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلې (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی - او د دهشت او خوف له فرطه به سخت تربیوی، او در کرده (توله) به غورځنگ وهی او الوځی - الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او دیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کېږی په (۱۷) جزء د «الانبیاء» په (۱۰۳) آیه (۷) رکوع کېږی داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَرْجُوهُمْ إِلَّا يَوْمَ الْقِيَامِ وَتَأْتَاهُمُ الْمَلَكَةُ﴾

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ لَّحُبِّ دَعْوَتِكَ وَفَتَنِ الرَّسُولِ

او ويروه (ای رسوله عطا) خلق له هغی ورغی خخه چه را به شی دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرگ دی) نو وبه وائی هغه کسان چه ظلم ئی کری دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه غمونږ وروستی کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) خخه یا خو د قیامت ورغ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکرانو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب خخه د هلاک کیدلو ورغ اراده کاوه شی.

﴿فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية - وو به وائی هغه کسان چه ظلم ئی کری دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکړه مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښی د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښی وی نو ئی مطلب ظاهر دی چه اوس غو ورغی نوری هم مونږ ته مهلت راکړه! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو - یعنی د حق دعوت قبولو - او د انبیای متابعت اختیاروو کما قال الله تعالی ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجُونِ﴾ ﴿أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» ۹۹ - ۱۰۰ آیه ۶ رکوع) او که د دوی دغه

مقوله د قیامت په ورغ کښی وی، نو په دغه صورت کښی به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وگوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره وو کما قال الله تعالی

﴿وَوُتِّيَ لِلْمُؤْمِنِينَ تَكْوِينَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا قَارِضَاتِنَا لَمْ نَمْلِكْ لَهَا قَارِضَاتٍ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» (۱۲) آیه (۲) رکوع).

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ وَنَسِيتُمْ فِي مَوَاسِكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمُ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْآمَثَالَ

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابو او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بی‌یاکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی - او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی. ﴿وَأَسْمُوا بِاللّٰهِ جَدًّا اَیَّانَهُمْ لَا یُبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ یَّمُوتُ بَلْ وَعْدٌ عَلَیْهِمْ حَقًّا وَلَٰكِنْ أَكْثَرَالنَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ﴾

(۱۴) جزء النحل (۳۸) آیه (۵) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی ﴿وَلَكُمْ فِی السَّکِیۡنِ الذِّیۡنَ ظَلَمُوۡا﴾ الایة - او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاو خواو کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل - حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاء علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی - مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری ټینګ ولاړ دی ﴿حِکْمَةُ الرَّحْمٰنِ فَمَا تَعْنِ الشُّرَکَآءُ﴾ (۲۷) جزء القمر آیه (۵) (۱) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْؕ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُؕ

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له عَایِه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله عَایِه).

تفسیر: یعنی گردو (تولو) پخوانیو او وروستیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاءو په مقابل کېږي د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی گرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالیٰ په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿ وَلَنْ كَانَ مَكْرَهُمْ اَنْ يَّوْلَوْا مِنْهُ الْبَحَالَ ﴾) او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له عَایِه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله عَایِه، یعنی دوی ډیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مکر د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کېږي هغه گرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو عَایونو څخه وخوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقو ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاريو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشا وکلا - د دی تفسیر سره موافق په

(﴿ وَلَنْ كَانَ مَكْرَهُمْ ﴾) کېږي «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د ﴿ وَلَا تَنْفِیْ فِی الْاَرْضِ مَعَاذَكَ اِنْ تَحْقِرِ الْاَرْضَ وَاَنْ تَبْلُغَ الْاَحْصَالَ كَوَلًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ آیه (۴) رکوع) سره به مشابه وی. ځینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه دوی ډیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کېږي هیڅ ثابت شو - اگر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غت او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل عَایِه بیرته کولی شوی او له خپله عَایِه ئی لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ لِلّٰهِ مُخْلَفًا وَعْدُهُ رُسُلُهُ

نو مه کوه گمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿ اَلَا تَنْصُرُوْا رُسُلَنَا ﴾ او په ﴿ كَتَبَ اللّٰهُ لَآدْعِيْنَ اَنْ اَدْرُسُوْا ﴾ او نورو آیتونو کېږي کړی شوی ده.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُوْ اَنْتِقَامٍ

بیشکه الله دیر غالب بنه قوی دی (په انفاذ د احکامو) خبیشتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری تبتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پریودی.

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٨٨﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودریری خاص) الله ته چه یو بنه غالب دیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی - یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی - او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی څو کړتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسیری والله اعلم د «وبرزوا لله جميعاً د مخامخ دریدلو» مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعْفُ﴾ الآية - په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!

وَتَرَى الْجُرْمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٨٩﴾

او وینی به ته دغه گنهگاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غار کیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی تړلی کیږی کما قال الله تعالى ﴿اعْتَصِمُوا ذُرِّيَّتَكُمْ وَأَزْوَاجَكُمْ وَكُلُوا مِن ثَمَرِهِمْ﴾ جزء د الصافات (۲۲) آیه (۲) رکوع ﴿وَلَا تُفْسِدُوا ثَمَرَهُمْ﴾ جزء د التکویر ۷ آیه).

سَرَّابِلُهُمْ مِّنْ قَطْرَانِ

قميصونه د دوی له نانزوړو به وی

تفسیر: چه پکنی اور په دیره جلتی او سرعت اثر کوی او سخت بدبونی (ددوزی) تری خیژی، بیا خرنکه چه د جهنم اور دی همغسی د هغه غای نانزوو یا خرنه (گوگر) هم وگنئ.

وَتَعْشَىٰ وُجُوهُهُمُ النَّارَ

او پټ به کړی مخونه د دوی اور (د دوزخ)

تفسیر: مخ چه د حواسو او مشاعرو غای، او د انسان په ظاهری اعضاؤ کښی له کمره (تول) و څخه اشرف عضو دی، نو ځکه ئی په خصوصیت سره ذکر کړ، لکه چه په بل غای کښی په ﴿ تَكَلَّمُ عَلَىٰ آلِهَتِهِ ﴾ کښی د قلب ئی فرمایلی دی.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

(راوځی له قبورو دپاره د دی) چه جزاء ورکړی الله هر یوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړی وی بیشکه الله ډیر ژر دی حساب (د ده)

تفسیر: یعنی د هغی خبری په مخ راتلل بالکل یقینی دی، او هغه له سره لری مه گنئ کما قال الله تعالى ﴿ اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَمَلَةٍ مُّشْوَوْنَ ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۱) آیه (۱) رکوع) یا ئی دا مطلب کله چه حساب اخیست کیږی، نو بیا په هغه کښی هیڅ غند (ایسارتیا) نه کیږی د کمره (تولو) اولینو او آخرینو، پیریانو او انسانانو د ذری ذری عمل حساب کتاب به ډیر ژر کیږی - ځکه چه نه پر الله باندی کوم شی مخفی دی - او نه دی یو شان (شی) له بل شان (شی) څخه مشغولولی شی ﴿ مَا خَلَقَهُمْ وَلَا تَمَلَأُهُمُ الْاَفْئِدَةُ وَلَا حِجَابٌ ﴾ (۲۱ جزء د لقمن ۲۸ آیه (۳) رکوع).

هَذَا بَلَاءٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذِرُوْا بِهِ وَلِيَعْلَمُوْا اَنَّمَا هُوَ الْوَاحِدُ وَلِيَذْكُرُوْا اُولَ الْاَلْبَابِ

دغه قران خبر رسونه ده (کافی ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پری واخلي) او لپاره د دی دی چه وویرولی شی (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهیږی دوی په دی باندی چه بیشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوږه وینې شی او له الله څخه وویریئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلئ او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهيم عليه السلام والله الحمد والمه)

سورة «الحجر» مكية الآية (۸۷) فمذنية وهي تسع و تسعون آية

وست ركوعات رقمها (۱۵) تسلسها حسب النزول (۵۴) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام

د «حجر» سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی

(۹۹) آیت او (۶) ركوع لری په تلاوت كښی (۱۵) او په نزول كښی (۵۴) سورت دی وروسته د يوسف عليه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی.

الرَّتْ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف - دلائل ئی روښان - احکام ئی معقول - د اعجاز وجوه ئی واضح - او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واورئ.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

دیر غلی به آرزو (تمنا) کوی هغه کسان چه کافران شوی دی (چه ووینی خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکی وی دوی مسلمانان

تفسیر: که نن منکرینو د قرآن عظیم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظیم الشان نعمتونو قدر ونه کړ لیکن داسی یو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاړی، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکی مونږ مسلمان کیدو - هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آیت په تفسیر کښی مفسرینو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن اثباری) له قوله سره موافق هغه عام ایښی دی یعنی په دنیا او آخرت کښی په هغو مواقعو کښی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کامیابی مناظر او مظاهر وردمخه شی په هره موقع کښی کفار د خپل پاتی کیدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کیدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کیدلو حسرت او واویلا به کوی په دغه سلسله کښی پرموینی موقع خو د «بدر غزه» وه چه هلته د مکی معظمی کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غیبی تائیداتو د لیدلو څخه پخپلو زړونو کښی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرین فقراء او د اوس او خزرج بزرگران ئی پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قریشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ- افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم یو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو په هر منزل کښی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د ناامیدی د اویښکو بهولو موقع ور ورسیده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودریږی، او د عالم غیب حقائق د دوی تر سترگو لاندی راشی، نو دلته به له دیره غمه خپلی گوتی چیچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی! خو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کیدی شوی له دے نه لویه یأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمه الله علیه په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «عُما د امت دیر سری د خپلو گناهونو له سببه په جهنم کښی لویږی او تر هغه پوری چه د الله تعالی اراده وی، هلته به اوسیری نو بیا به مشرکین دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ایمان او توحید تاسی ته څه فائده درورسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښی پراته یئ! نو د دی پیښور له سببه پاک الله به هیڅ یو موحد په دوزخ کښی نه پریږدی» د دی فرمایلو څخه وروسته نبی کریم دغه آیت ولوست «ربما یود الذین کفروا لو کانو مسلمین» گواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانیدلو تمنا کوی.

ذَرَهُمْ يَا كَلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

پریبرده دوی (ای محمده) چه خوری او گیتی فائدی اخلی او مشغول کری دوی
اورد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت
خپل).

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د
دوی په فکر کښی مه لویږئ!، بلکه څو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهانمو (چارپایو)
په شان وخورئ وڅښئ، او په زړه پوری مزی وکړئ، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه
لوی لوی امیدونه وتری عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه گرد (تول) حقائق به هلته څرگند
شی او د پخوانیو او وروستیو گرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه
قدر حقیقت ئی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به ئی په آخرت
کښی کیږی. د «ذره» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پری کړه له دوی نه
او هم دی ته ئی ایله (خوشی) کړه چه لکه بهانمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او گرځی

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۶﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مگر خو دپاره (د هلاک)
د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالیٰ په
علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیڅه او نه تیرواته او نه
غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او
د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو ځلی گرد (تول) سره سپیره او تباہ شوی دی. موجوده کفار
دی هم په دغه امهال او تاخیر باندی نه مغرورپوی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء
څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً
له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په
صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَا تَسْقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۷﴾

نه ډومبی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د مهلکه و اممو په منځ کېنې څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات دپاره کوم میعاد او نېټه چه مقرر ده، هغه دی یوی ربی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کیدی نشی (بلکه په هغه وقت کېنې هرومرو (خامخا) هلاک کیږی نه تری رومبی او نه وروستی کیدی شی).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٧﴾

او ویلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړیه چه نازل کړی شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) بیشکه ته خامخا لیونی ئی.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکین به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل یعنی «ته له گردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو گردو (تولو) ته احمق او جاهل وایی، بلکه گردی (تولی) دنیا ته د ویری پیغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب یم او یو وقت به داسی راشی چه منکرین به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره لیونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوړوی ئی د لیونیانو له چټی (بیکاره) او چپوله (گدو وډو) له وینا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العیاذ بالله)

لَوْ مَا تَاتَيْنَا بِالْمَلِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٨﴾

ولی نه راوولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذیب او تکذیب ځمونږ په تصدیق د تا) که ئی ته له صادقانو (رهنسینو په دغه دعوی کېنې).

تفسیر: یعنی که د احدیت په دربار کېنې تاته دومره قرب حاصل دی او له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ستاسی تصدیق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کېنې به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِلَّا آمَنَظِرِينَ ﴿٩﴾

(نو په جواب کښې الله فرمائی) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مگر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به وی په دغه وقت کښې مهلت ورکړی شوی (یعنی د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوی هم فی الحال عذاب نازلېږي).

تفسیر: یعنی د قبول کوونکو دپاره اوس ښائسته ډیری ښې شته - پاتې شو هغه کسان چه د دوی اراده داسې نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوی به ئی د پرښتو د راتگ په وقت کښې هم نه منی نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبېږي؟ الله تعالیٰ پرښتی سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض دپاره لېږي هم داسې خوشی چتی (بیکاره) د هغوی تماشا وړښوول خلقو ته مقصود نه وی عادت الله عموماً داسې جریان لری - کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښی له خپله حده تېری کوی - او د تفهیم او هدایت گړد (تول) مراحل خاتمه مومی، نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک دپاره ورلېږي - نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کیږي - که سم ستاسی له غوښتنی سره پرښتی ولېږلی شی نو له هغه څخه یواځی هم دغه مقصد کیدی شی چه تاسی ښائی بلا تاخیر هلاک کړی شی چه هغه فی الحال (د الله تعالیٰ) له حکمته سره موافق نه دی. ځکه چه تر اوسه پوری ئی وقت نه دی راغلی - دغه خو هغه آخری صورت دی چه نور گړد (تول) منازل سره طی کیږي. او د گړدو (تولو) چارو تر ختمیدلو څخه وروسته په ظهور رسیږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿۱۰﴾

بیشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکی یو (له تزئیده تنقیصه او نورو).

تفسیر: یعنی ستاسی استهزاء او تعنت - او د قرآن راوړونکی په لوری د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشی غورځولی - په یاد ئی ولری چه د دغه قرآن شریف نازلونکی مونږ یو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنی ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخیستی ده - په هغه شان او هیت سره چه هغه نازل شوی دی - او بی له یوه ادنیٰ تغیر - تبدیل - تحریف او د فتحی - کسری ضمی او نورو د اړولو او راوړلو څخه گړد (تول) عالم ته په کمال د صحت رسیدلی دی - وروسته له دی نه هم رسیږي - د ژبی د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تگ او ترقی وکړی - خو د پاک قرآن په صوری او معنوی اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږي، ډیر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښینولو یا ورکولو کښې ډیر زیار (کوشش) وکړی - لیکن د هغه یو تکی به هم تری نشی لری کولی - د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالیٰ دغه عظیم

الشانه وعده په داسی درستی او صفائی او حیرت غورځوونکي طریقی سره تکمیله او پوره شوی ده او پوره کیږي به - چه د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«میور» وائی «تر هغه ځایه پوری چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنیا کېښي هم داسی یو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کېښي له هر قسمه تحریفه پاک او سپیڅلی پاتی وی».

یو بل اروپائی محقق لیکي «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولی وتلی الفاظ ګڼو - لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام ګڼی -» واقعات دا رابښی چه پر هره زمانه کېښي د علماؤ داسی یو غیر جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالی ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضي (نه ختم کیدونکي) عجائب حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط - او قاریانو د اداء د طرز - او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسی حفاظت کړی دی چه د نزول له وخته تر اوسه پوری د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمه یا نور هم نه دی تبدیل شوی ځینو خدای بښلیو د قرآن رکوع شمیرلی دی. ځینو د هغه آیاتونه حساب کړی دی - ځینو د هغه د حروفو تعداد رابښولی دی - حتی چه ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو تکی هم شمیرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصی «برهان الدین کشککی» ته داسی یو توفیق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کریم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً څما د دغه تصنیف له تشرفه هر قاری کولی شی چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآنی ارشاد او احکام پیدا کړی مثلاً د الله جل وعلا یا د محمد صلی الله علیه وسلم - آدم - نوح - ابراهیم - لوط - صالح - هود - اسحاق - اسماعیل - یعقوب - یوسف - موسی - داود - سلیمان علیهم السلام او د توحید - لمونځ - زکوة - روژه حج بیع - شری - نکاح - طلاق - یا د نورو دیني یا دنیوی چارو په نسبت د قرآن کریم په کومو کومو آیتونو او سورتونو کېښي تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې څخه تر نن ورځی پوری هیڅ یوه شیهه او ګری به داسی نه وی تیره شوی چه په هغه کېښي د زرګونو او لکونو په شمیر د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو یو اته - یا لس کلن ووړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاو څخه ډک وی او د دوی دپاره یوه اجنبی ژبه ده داسی په یاد لری چه په ښه ډول (طریقه) سره ئی لولی او آوروئ ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کېښي په دغه عمر او منګ کېښي داسی شیان نشي یادولی، او نه ئی داسی لوستلی شی که بیا په کوم مجلس کسی د کوم وجیه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتی شی یا په اعرابو کېښي ئی څه التباس تری واقع شی نو تر یوه وړوکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نیولی شی حتی چه له څلورو خواؤ پری د تصحیح غږونه کیږي او امکان نه لری چه هغه لوستونکي همغسې پخپل سر او خوشی پریږدي چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کېښي ګردو (تولو) خلقو

لیدلی او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿وَإِذْ أَلَمَّ الْفُطُورُ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعِيمِ الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټولیدو د پخوانیو (خلقو) کښی او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی (لکه چه کوی ئی کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښی څمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پیښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته - نو په هغه به ئی مسخري او توکی کولی کله به ئی ورته لیونی ویل - کله به ئی خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوږدی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئی تری کولی. فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿إِنَّ رَسُولَكَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكَ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء ۲۷) آیه (۲) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړی وه - لکه چه قریشو څمونږ له رسول څخه کوله ﴿قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا سُبْحَانَ رَبِّيَ أَوْجَدَ مَعَهُ الْمَلَكُ الْمُتَقَرَّبِينَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۵۳) آیت ۵ رکوع).

كَذَلِكَ نَسُكُّكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاءو په زړونو د پخوانیو کفارو کښی) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښی هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی - مونږ د دوی په زړونو کښی هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینګ کړی دی - لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیاری د الله تعالی وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویدی.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوری په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روړدی او عادی شوی دی. او سنة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردين هلاک او رسوا کیږی - او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ أَبْصَارُنَا بِلُغْنٍ قَوْمٌ مُّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له آسمانه پس تل گرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه ترلی شوی دی سترگی ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او گرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لکیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی - ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وگنی - او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی ځینې وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پږنتو دلی پیری ورکوی

وَزَيِّنَّا لِلنَّظَرِ ۝ (۱۶)

او ښائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلي)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپې چه ورپسې او دوری او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بشمارو وښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کونکي په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کونکي ته په هغه کښی د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره ښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پږنتو رابخته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د څیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت ډیری ښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی - روښانو مثالونو او ښکاره ؤ ښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِیْمٍ ۝ (۱۷) الْأَمِنْ اسْتَرَقَّ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِیْنٌ ۝ (۱۸)

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطان ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس ورپسې شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیطینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی گزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهای کوبښن په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پربستو پیری درولی شوی دی - چه کله شیاطین داسی کوشن وکری نو له پاسه د اور په لمبو وویشتلی شی، له قرآنی نصوصو او د نبوی له احادیثو څخه معلومیږي چه د تکوینی امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښی د کومی فیصلی اعلان کیږی او پاک الله په دغه سلسله کښی پربستو ته وحی لیږی، نو هغه اعلان په یو خاص کیفیت له پاسه تر ښکته پوری درجه په درجه راځی، تر څو چه د دنیا آسمان ته ورسېږی. د «بخاری شریف» د یوه روایت سره مطابقت په «عنان» وریځو کښی پربستی د هغه مذاکره کوی، او شیاطین زیار (کوشش) کوی چه د دغو معاملاتو په متعلق غیبی معلومات حاصل کړی.

همغسی چه نن ورځ کوم پیغام د بیسیمو (واثرلس) تلیگرافو په ذریعه لیږلی کیږی، او له هغه څخه خلق په لیاره کښی د جذب کولو او اخیستلو تدبیر کوی، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پری لویږی - او د دغو غیبی پیغاماتو غلا کونکی مجروح یا هلاکوی - په دغه کش او کوک (مندو رامندو) کښی چه په کومه یوه یا نیمه خبره باندی شیطانان پوهه حاصلوی نو دوی د هلاکیدلو څخه د مخه په ډیر عجلت او تلوار سره ئی نورو شیاطینو ته وررسوی او هغه ئی خپلو نورو انسانی دوستانو ته د ورسولو کوشن کوی، کاهنان د هم دغه نیمگري او ناتمامی خبری څخه په سلهاو دروغ له خپله ځانه جوړوی او په عوامو کښی ئی د غیبی اخبارو په نامه خوروی. کله چه یوه نیمه خبره ئی رښتیا وځی، نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتیني په ثبوت کښی ور وړاندی کوی، او له هغه سلهاو خبرو څخه چه دروغ ثابتیږی اغماض او تغافل کوی.

(۱) تنبیه: قرآن او حدیث د دغو واقعاتو په بیانولو سره تنبیه ورکړی ده چه له ادنیٰ ځنی ادنیٰ، او له وړوکی څخه وړوکی د صداقت او رښتیا سرچینه هم د ملکوتو په همغه عالم کښی ده. د شیاطین الجن والانس په خزانو کښی پرته (علاوه) له کذب او افتراء بل هیڅ څیز نشته - او هم دا ښکاروی چه آسمانی انتظامات دومره مکمل دی چه هیڅ یو شیطان د دی خبری مجال او توان نه لری چه هلته قدم کیښودی شی - یا سره له انتهائی جد او جهد د هغه ځای پر انتظاماتو او فیصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پیدا کړی. پاتی شوه هغه یوه نیمه جمله چه دوی ئی د دی لوری او د هغه لوری له پربستو څخه آوری، او بیا له هغه ځایه ئی په مندو سره ثبتوی نو د دی په نسبت د الله تعالیٰ اراده پر دغه نه ده تللی چه هغه قطعاً بنده کړی شی او که د الله تعالیٰ اراده پر دی باندی تللی وی، نو هغه به ئی هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالیٰ له حکمته سره موافقه نه وه، د شیاطین الجن والانس په نسبت دی علیم او خبریر دی چه هغوی له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوری او له دومره طویل مهلت ورکولو او د اغوا او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندی د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هیڅوک نشی انکار کولی هم داسی حکمت دلته هم وگنئ

(۲) تنبیه: شیاطین د شهابو په ذریعه هلاکيږي مگر همغسی چه د «جنوبی قطب» کاشفین او د «همالی» د ډیری لوری څوکی صاعدين د خپلو تحقیقاتو او تتبعاتو په لیاره کښی مړه کیږی

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو څخه د هغه کار شا او تعقیب نه پریږدی نو پر هم دغه باندی د شیطاینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیطاینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم تړلی وی - او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالی اعلم

وَالْأَرْضُ مَدَدُ نَهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ^(۱۹) وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرُزْقَيْنَ^(۲۰)

او ځمکه غځولی (غورولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورغولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شی اندازه کړی شوی څخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه یی تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو څخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ الْأَعْنَدَ نَاخِرَ آيَةٍ وَمَا نُنَزِّلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ^(۲۱)

او نشته هیڅ څیز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالېږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره (نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه څیز په هر مقدار سره چه الله تعالی اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه څه رږ (زحمت) او تکلیف ورپېښیږی، او نه پکښی ستری کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. ښه ګواکي د ګردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالی لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر څیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په ټاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتۍ) او تنقیصه (کمۍ) پرله پسې راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاحٍ فَأَنْزَلْنَا مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنُكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَزَنِينَ ﴿٣٧﴾

او رالیرلی دی مونیر بادونه بلایونوکی (نو او وریغو لره یا پخپله بلاریه) پس نازله کری (لیرلی) ده مونیر له آسمان (له وریغو) خخه اوبه نو وخنولی مونیر تاسی ته دغه اوبه او نه یی تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونیر ئی درساتو).

تفسیر: یعنی اورونکی هواوی درنی درنی وریخی له اوبو خخه دکى راولی، چه له هغه غنی اوبه وریزی، او په ویالو، چینو او کوهیو او نورو کښی سره تولیږی، او ستاسی په کار درخی - که د الله تعالی اراده وی، نو هغه به ئی د غځېلو وړ (لاق) نه وی پریښی، لیکن ده د خپلی مهربانی خومره خوړی او لطیفی اوبه ستاسی د دولسو میاشتو د ضروریاتو دپاره د ځمکی په مساماتو کښی جمع کری دی؟ ﴿وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَزَنِينَ﴾ او نه یی تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونیر ئی درساتو یعنی نه د پاسنی اوریا (باران) خزاین ستاسی په قبضه کښی دی، او نه د لاندنی چینى او کوهی مخازن ستاسی په اختیار کښی دی، کله چه الله تعالی اراده وفرمائی داسی اوریا (باران) وروی چه تاسی ئی مخه نشی نیولی - او نه ئی سم له خپلی غوښتنی سره ورولی شی - او که د کوهی او چینى اوبه وچی کری - یا ئی داسی ښکته بوځی چه ستاسی لاس وړ ونه رسی، نو تاسی به څرنگه پری قدرت او لاس حاصل کړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ غَنِيٌّ وَنُفِيتُ وَنَحْنُ الْوَرِثُونَ ﴿٣٨﴾

او بیشکه مونیر خامخا هم دا مونیر ژوندی کول او هم وژل کوو او هم دا مونیر وارث باقی پاتی کیدونکی یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسیر: یعنی دنیا به فناء کیږی او یو الله تعالی به پخپلو کاملو صفاتو سره باقی پاتی کیږی حضرت شاه صاحب لیکي «هر څوک مری او د هغه کتلی او اموال د پاک الله د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته رومبني له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالی ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پېښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کېږی له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی
 تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کېږی وی که په موت کېږی وی په اسلام کېږی وی که په نیکو کاری کېږی وی، د لمانځه په صفوفو کېږی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کېږی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به راتلولی دوی (په محشر کېږی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالی په علم کېږی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کېږی سره تولوی او په دغه کېږی هیڅ اشکال نشته - د قبر په خاورو او د ځناورانو په گېډو کېږی - د سمندرو په ژورو کېږی - او په فضاء کېږی او هوا کېږی - الغرض په هر ځای کېږی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿١٦﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه و آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه و آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کېږی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکمالاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره رومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کېږی مو سره راتلول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیہ: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (۱) «صلصال» یعنی هغه کرنګیونکی خټه چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښی پیدا کیږی - چه هم دغه ئی په بل ځای کښی «کالفخار» فرمایلی دی. (۲) «حمامسون» یعنی هغه سخا شوی خټه چه تری بدبوئی خیزی. داسی خیال کیږی چه رومبی به ئی له سخا شوی خټی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ خټلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښی وپوکل شی. په «روح المعانی» کښی د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصور من ذلك تمثال انسان اجوف فیس حتی اذانقر صوت ثم غيره طورا بعد طور حتى نفخ فيه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکي «خاوره ئی په اوبو کښی خوشته کړه - او خمیره ئی پورته کړه چه د تنګهوار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښی پاتی شو؛ هم داسی گرم کړ شو چه پیریانو (د حدث او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښی پاتی وی». راغب اصفهانی رحمة الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښی تنبیہ کوی چه «حمامسون» او «طین لارب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی - او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښی هم پخه شوی ده - هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ۲۷ جزء د الرحمن په ۴ آیت اوله رکوع کښی فرمایلی دی

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْبَآءَ مِنْ مَّاءٍ مِّنْ تَلَآءٍ﴾

د راغب رحمة الله علیه دغه مضمون ډیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه مونږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُومِ ﴿۳۰﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالی ﴿وَعَلَى الْبَآءِ مِنْ مَّاءٍ مِّنْ تَلَآءٍ﴾

(۲۷ جزء د الرحمن (۱۵) آیت اوله رکوع) یا داسی وېوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه مونږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښی غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښی د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښی ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوْا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنگیدونکو وچو شخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی شخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښی له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځی تاسی ده ته په دی حال کښی چه سجده کوونکی یی.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به نی وگرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښی به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښی به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه گرد (تول) ورته سجده وکړی.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښی غما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښی غما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمه الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رڼا (رنرا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رڼا (رنرا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښی حلول کوی - او نه د هغه نور او رڼا (رنرا) له هغه شخه بیلیدي، بلکه له ځمکه شخه په ملیونو کړوه لری دی، خو له هغه ځایه د رڼا (رنرا) اداره او زمام د ده په قبضه کښی دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداد نفع حاصلوی، نو له وراء الراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښی له خپل روح شخه ویوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنگه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿کښی وکړی شی.﴾

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا ابْلِيسَ ابْنِ آدَمَ يَكُونُ مَعَ
الشَّاعِدِينَ ﴿٢١﴾ قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا لَكَ لَا تَكُونُ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ
لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٣﴾

نو سجده و کره ملائکو تولو د دوی تمامو (یو کرت). مگر خو ابلیس؛ (چه له دیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمای (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) و ژ تا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟ وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لاحق د دی کار) چه سجده و کرم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنګیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف خیز جسمانی کثیف خیز ته څرنگه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر

چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر

امانت دی کار د ځمکی اور خائن دی

له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٢٤﴾

نو وفرمای (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی ځایه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له تولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه ځای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلې شی. ځواکی په دغه لفظ سره د هغی شهبی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدي څخه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوری او افتخار ورکړی، هوا ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمّر او مقدر دی.

وَلَا عَلَىكَ اللَّعْنَةُ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٥٠﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطان) لعنت تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطان! د قیامت تر ورځی پوری د الله تعالی له رحمته لریوالی، او د بندگانو له لوری به هم لعنت دریاندی وریږی، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خبره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته - ځکه چه په آخرت کښی به هر سری همغه ریښی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی وایه چه د قیامت تر ورځی پوری به لعنتونه پری وریږی، او وروسته له هغه به په بی شمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الی یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٥١﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٥٢﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٥٣﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما پس وگوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورځی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمای (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورځی د وقت معلومه) فناء د مخلوقاتو) پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وخته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان وباسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاؤ څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَالْأَعْيُنَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ ۖ (الْأَعْيَادُ) مِنْهُمْ الْخُلَصِينَ ۝

وویل (ابلیس) ای ربه عَما قسم دی ما لره په گمراه کولو د تا ما لره چه خامخا بنائسته به کرم هرورمو (خامخا) (گناهونه) دوی ته په عُمکه کنبی او خامخا زه به گمراهان کرم هرورمو (خامخا) دوی ټول. مگر خو هغه بند گمان ستا له دوی څخه چه خالص کړی شوی دی (له گناهونو)

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورښکاروم - او د نفسانی غوښتنی په حال کنبی به ئی راگیروم - او ستا د مخصوصو او منتخبو بندگانو څخه ماسواء نور گرد (ټول) به له لیاری څخه بی لیاری کوم. لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کنبی ویلی دی چه مطلب ئی داسی ؤ چه زه خو ستا هیڅ شی نشم درخراولی، لیکن په هغه سبب چه زه لری غورغولی شوی یم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پوری به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت کنبی په دغه موضوع مونږ څه لیکلی دی هغه دی بیا ولوست شی!.

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ۝

نو بیا وفرماییل (الله) دغه (اخلاص په عمل کنبی) لیاره ده تر ما پوری برابره.

تفسیر: یعنی بیشکه د بندگی او اخلاص لیاره سمه برابره تر ما پوری رسیږی - او هم دغه عَما صافه او سمه لیاره ده چه پکنبی هیڅ لوړه (پورته) ژوره (خکته) او کاږه واړه نشته، او هر چا چه د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه، همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مأمون پاتی کیږی - او هر څوک چه د هغه ملعون متابعت کوی، له هغه سره به دوزخ ته ځی، ځینو مفسرینو ﴿ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴾ پر تهدید حمل کړی دی - یعنی ای ملعونه! ته چه خلق له سمی لیاری څخه بی لیاری کړی چیري به ئی بیایی؟ هغه به کومه لیاره وی چه بالاخر عَما په لوری نه راځی؟ بیا عَما له سزا څخه ځان ژغورلی (بچ کړی) چیري به تلی شی؟ په دغه وقت کنبی دغه کلام به داسی وی لکه چه وائی «افعل ماشئت فطریقک علی» لکه چه د «الفجر» په (۱۴) آیت (۳۰) جزء کنبی هم فرمایلی دی ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَوِينَ ۝

بیشکه خاص بندگان عَمَّا چه دی نشسته تاته پر دوی هیخ تسلط (او غلبه په گمراه کولو) مگر هغه شوک چه متابعت کوی ستا له گمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندگانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیخ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیخ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هو! هر هغه شوک چه پخپله گمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بریادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (۴) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شه

﴿وَإِن كَانَ لَإِلَهِكُمْ إِلَهٌ إِلَّا أَنَا فَاسْتَجِبْ لَهُ﴾

وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَبُوعْدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۲﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملکړیو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی گرد (تول) په همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿۳۳﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (گمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او باندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (۴) حطمه (۵) سقر (۶) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر گردو (تولو) طبقاتو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم.

حضرت شاه صاحب لیکي «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه وروڼه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

څکه زیاد وی چه غینې موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کښې داخلېږی، باقی په عمل کښې دروازی سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۲۵﴾

بیشکه ځان ساتونکي (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کښې به وی او په چینو کښې به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنبو څخه پرهیز کوی دوی به حسب المراتب په باغونو کښې اوسیږی، چه هلته به په ډیری ښی قرینې او نزاکت او لطافت سره چینې او ویالې بهیږی د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کښې د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ اٰمِنٍ ﴿۲۶﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځی دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کښې چه په امن به یی (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له ګردو (ټولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم - او په مستقبل کښې به د تل دپاره له هر قسمه بد فکری او پریشانی او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطری وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰی سُرُرٍ مُّتَقَابِلِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وبه باسو (لری به کرو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کښې دی له کینې څخه حال دا چه (لکه) وروڼه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زرو جرو او په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کښې به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږی، او له ګردو (ټولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکيږی، او وروسته له هغه چه په جنت کښې داخلېږی. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوی، بلکه ګرد (ټول) لکه وروڼه او خواږه ملګری په انتهائی محبت او الفت سره اوسیږی، او هر یو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډیر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ۵ رکوع کښی هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنة به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتري کوی - د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښی به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښی به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَسْتُخَفُّ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرِجِينَ ﴿٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښی هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیچری.

تفسیر: په حدیث کښی دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنة اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمت او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه ربر (تکلیف) او زحمت درپیشیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

نَبِيُّ عَبْدِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿١٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندگان عِما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه بښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب عِما هم دغه عذاب ډیر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کړی ده چه په هر صورت کښی د الله تعالی د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالی اصلاً پر خپلو گردو (تولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکړی، او په حقیقت کښی اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا گردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سړی چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی وروڼه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین څرنگه ښه فرمایلی دی.

په تهدید که چاره وکاږی د حکم

کرو بیلن به شی گرد (تول) سره صم ویکم

که د لطف وکرم عام وکری یوست

عزایل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیږی (گتۍ) وروی، څو معلوم شی چه د الله تعالی دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی - نو بندگانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مایوس شی.

وَبَدَّاهُم عَنْ ضَيْفِ اِبْرَاهِيمَ ۝۵۱

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتی وی).

تفسیر: میلمه ئی څکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ وَحِلُونَ ۝۵۲

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی دودی ونه خوږه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خيفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پته کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پتولو کښی کوښښ وکړ، او بالاخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظاړه کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پتولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرگند (ښکاره) ؤ چه ښواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریدم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه گردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی!.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ۝۵۳

نو وویل (ملائکو) مه ویریزه بیشکه چه مونو زیری کوو تاته په هلك دیر پوه هونیار سره (کله چه بالغ شی).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوروالی کېږي مونو تاسی ته د الله تعالی له جانب د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنگه؟ هلك! چه دیر هونیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزېږي؛ ﴿وَكُنْزُهُ يَلْبَسُ﴾ ﴿يَتَّاتِنُ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ اسْتَرْثَمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمَا تَبَشَّرُونَ ﴿۵۷﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری راکوئ ماته (ای پرنېتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوروالی نو په کومه وجه تاسی زیری راکوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده ډول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زورنوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرگنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة ورسیدي نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په دیر ښه ډول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیرنه کېږي د تعجب لهجه اختیاریو څو خبر ورکوونکي په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه ډول (طریقه) سره تکرار کړی - او دی ئی په ښه څیر سره بیا هم واورې چه په هغه کېږي نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تأویل او التباس جنجال پاتی شی - ګواکي د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریډلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم وین؟ چه زه آورمه دا زیری چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووايه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمه علیه) الفاظ دا دی «قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققا للوعد فاجابوه مؤكدين لما بشروه به تحقيقا وبشارة بعد بشاره» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولوالعزمو انبیاءو له شان څخه بلکل خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطين» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکي «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجې پوری د ظاهري اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشِّرْ نَا بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْقَاطِئِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د ناامیدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امید) او څوک دی؟ چه ناامیده کیږی به له رحمته د رب خپل (نه ناامیده کیږی هیڅوک) مگر خو گمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی ناامیده کیدی، نو انبیاءو علیهم السلام ته به معاذ الله څرنگه له هغه تردد پېښیږی محض د عادیې و اسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی رامعلوم شو - او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوروالی کېږی به زه د اولاد پلار کیږم؟ حضرت شاه صاحب لیکي «له عذاب د الله نه ویریدل او د الله تعالیٰ له فضله ناامیده کیدل دواړه د کفر خبری دی». یعنی د وروسته خبر یواځی الله تعالیٰ ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کیږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو گناهکاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته ځی).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یی؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یی؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غت کار لپاره هم راغلی دی. ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کېږی تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سری په زړه کېږی ویره او خوف پیدا کیږی؟ هر ورو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَنَجِّيهِمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا لَهَا لَيْسَ الْغَيْرُ مِنْهَا

نو وویل (ملائکو) چه بیشکه مونږ رالیږلی شوی یو (اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مگر آل د لوط چه بیشکه هر و مرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د تولو (له عذاب) مگر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی

تفسیر: یعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی. تنبیه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذاب راغلی وی - کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی دول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ - او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الایه د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦٠﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ ﴿٦١﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیږلی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یی بل رنگ (نا آشنا ویروونکی).

تفسیر: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوی چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه - یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکاري تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وگورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرېستو د ځنکیانو (وړکو) او ښکلو هلکانو گمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿قَالَ لَوْ أَنِّي دَعَا رَبِّي لَفُتُوهُ أَوْ أُبَيِّنُ إِلَيْكَ سَيِّئِي﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنگ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب دول (طریقه) سری راښکاري چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستری ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی غما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جُنُنُكَ يَمَّا كَانُوا فِيهِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٣﴾

وویل (پرېستو نه یو مونږ نا آشنا دارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښی به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه وپریږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښی دا خلق له تا سره جگړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در ګرده (توله) دوی وپړوی، او دوی پرله پسې تری انکار کوی.

وَأَتَيْنَكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښی).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شی! دغه بالکل داسی پځه او غوټه شوی خبره ده چه پکښی له سره د درواغو احتمال نشته.

قَالُوا يَا هَلْكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الْيَلِّ وَاتَّبِعُوا دُبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿١٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپې او ته (هم څه) وروسته په دوی پسې او نه دی ګوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه وپریږی) او ځی تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپې لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له ګردو (تولو) څخه وروسته لاړ شی څو پوره مطمئن شی چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغولیږئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرځوی - او وروسته به نه گوری - په دی دول (طریقه) به د ﴿وَلَا تَقْتُلُوا نَفْسًا﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له غایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځی تاسی هغه غای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم غای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن غای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَهُوَ أَرْعَاهُ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٩﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخلیری.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د گهیځ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صبح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به ګرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسیری - ځکه چه په بل غای کښی د «مصبحین» په غای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٧٠﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاو خوا کښی سره ورغوند شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبيه: په ﴿وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ﴾ الآیة - کښی واو د مطلق جمع لپاره دی - دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسيرو دلته بيا ولوست شي ۱.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيِّفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٣٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَحْزُونِ ﴿٣٩﴾

وويل (لوط) چه بيشكه دا كسان ميلمانه غما دی نو مه شرموئ ما په رسوائی د دوی غكه چه د ميلمه فضيحت د كوربه رسوائی ده) او وويريږئ تاسی له الله (او لواطت مه كوئ) او مه سپكوئ تاسی ما (د ميلمنو په مخ كېنې).

تفسير: يعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله خڅه وويريږی او دا بی غايه كارونه پريږدئ او دا ميلمانه مه خپه كوئ! غكه چه زه په تاسی كېنې اوسيدم نو تاسی بښای چه غما د پت (غيرت) او آبرو خاطر او لحاظ وكړئ! زه به د دغو ميلمنو په نظر كېنې څومره حقير شم، كله چه دوی وپوهيږی چه په دغه كلي كېنې يو سړی هم د ده عزت نه كوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٠﴾

بيا وويل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع كړی مونږ ته له (پناه وركولو د) خلقو نه؟

تفسير: يعنی مونږ تا نه بی عزته كوو او ته پخپله غان بی عزته كوی، كله چه مونږ ته منع كړی وی چه ته هيڅ يو پردی او پردیس پخپل كور كېنې مه ميلمه كوه! مونږ اختيار لرو چه له باندی راتلونكو مسافرانو سره هر هغه كار چه غمونږ زړه غواړی وكړو نو بيا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه ځنكيان (هلکان) دركړه ساتی، او غان فضيحت كوی» له دی نه دا مترشح كيږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنيعه افعال اجراء كول او حضرت لوط عليه السلام به حتی المقدور د غريبانو او مسافرانو حمايت او پلوی (مدد) ئی هم كوله او د دغو نالائقانو له حركاتو څخه به ئی ژغورل (بچ كول).

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿٤١﴾

وويل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونى غما كه یی تاسی كاونكى (د نكاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشک تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ شه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی بشغی (چه غما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی غما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقہ لار شئ، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا غومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککړوئ!.

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٧﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او پرانده شوی وو - دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه - دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کری وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جگری کولی - او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت وریشی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت وخنډیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کری - ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کری وی - د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُرْسِقِينَ ﴿٤٨﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسیر: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلا» مقطوع مصبحین» په تفسیر کښی کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلَهًا وَمَطَرْنَا عَلَيْهِمْ حَارَّةً مِّنْ سِجِّيلٍ ﴿٤٧﴾ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٤٨﴾

نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او وژرول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو څخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنگسار) نوم ښکلی ؤ). بیشکه چه په دغه (مذکور کښی چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښی تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښی هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځی په فراست سره د کوم شی سراغ لگوی. په حدیث کښی راغلی دی «اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله» په ځینو روایتونو کښی د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل ویرېږئ چه مومن د الله تعالی له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښی (ځمونږ د ضیاء العلة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلیفون او تیلگراف کښی وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لگوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښی د عبرت ډیری ښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښی انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښی دغه گرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سری مغرور شی - او نه له انبیاء علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَأَنهَ السَّبِيلِ مُقِيمٌ ﴿٤٩﴾

او بیشکه دغه (قربی) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښی.

تفسیر: له مکی معظمی ځنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چه (روان) شویو ښارو کنډوالی

په نظر راتللی

﴿وَالَّذِينَ تَبْتَغُونَ عَنْهُمْ ذُخْرًا مِّنَ الْمَالِ فَلَا تُبْلَوْنَ بِهِمْ سَاعَةً﴾

(۲۳) جزء د الصافات

(۱۳۷-۱۳۸) آیت (۴) رکوع).

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی
مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کندوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږي ځکه چه هغوی پوهیږي چه د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چه د هغو د لیدلو څخه داسی وواځی چه دغه وړانی محض اتفاقی یا طبیعی - یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَأَن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ظَالِمِينَ ﴿٤٥﴾

او په تحقیق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنگل (له قوم د شعیب) خامخا
له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنگل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چه د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنگل (بنی) ؤ - او ممکن دی چه ځینی خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وانی چه «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو گناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانہ کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «اعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٤٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه
د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چه د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعیب علیه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحَجَرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٥﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلی ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده یعنی ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دی چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدینې منورې په شمال کښې واقع دی، او د دوی په لوری حضرت صالح علیه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وگانه. چه هم دغه یوه نبی ته د دروغو نسبت کول - گواکې گردو (تولو) انبیاء ته د دروغو نسبت کول دی.

وَاتَيْنَهُمُ الْآتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨٦﴾

او ورکړی دی مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ گرځوونکي.

تفسیر: یعنی هغه اوبه چه له تیږې (گتې) څخه ایستلې شوی وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَاثُوايْنَحُوتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٧﴾

او وو دوی چه تورلی کینودلی به ئی له غرو څخه کوتی په دی حال کښې چه په امن کښې به وو (په هغو کښې له هره آفته).

تفسیر: یعنی پر دنیوی ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لویې د ښکارولو دپاره ئی غرونه تورل، او لوی عالیشان منازل به ئی جوړول، او داسې به ئی گنل چه مونږ له سره له دی ځایه بل چیری تلونکي نه یو، او پخپلو منځو کښې به ئی سره ویل چه «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښې هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وی رارسیدونکي».

فَلَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٨﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٩﴾

نو و نیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کښی چه داخلیدل دوی په صبا کښی نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چه وو دوی چه حاصلول به ئی (چه ټینگی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال - دولت - مستحکم عمارات - جسمانی قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی - د دوی قصه هم پخوا تیره شوی ده. په حدیث کښی دی چه نبی کریم د تبوک د تگ په وقت کښی کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئی پخپل غادر پټ کړ، او د خپلی سورلی تگ ئی تیز کړ - او اصحابو ته ئی امر وکړ - چه «د معذب قوم په کلیو کښی مه ننوځئ! مگر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژایئ» او که ژبا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیږی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئی مسلمانانو ته ادب وروښود چه سری بنائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له ویری څخه لرزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه گڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ قَاصِفَةٌ الصَّفْحَةِ الْجَبِيلِ ﴿١٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منځ د دوی کښی دی مگر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلي له مکذبانو څخه) نو څنگ وکړه ته له دوی نه په څنگ کولو نیکو سره (یعنی عفو ورتنه وکړه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «د پخوانیو امتیانو حال ئی واوروه چه دا جهان هم داسی تش نه دی - او پر سر ئی یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر څیز تدارک کوونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنگ کیدلو امر ئی هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی - او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی ټینگ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جگری کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته - اوس نو د وعدی لاری ته گوره» او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه» او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۷﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی بنه پیدا کونکی دیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایناؤ له گردو (تولو) شخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی گواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کړی یی آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته غه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی - دی د هغو له هر جزء شخه بنه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به گرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یسین په (۱۸) آیت (۵) رکوع کښی ئی فرمایلی دی

﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ﴾ الآية -

وَلَقَدْ أَتَيْنَكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿۸۸﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکړی دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا- دیر- لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی دغومره لوی نعمت ته وگوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!». تنبیه: د «سبع المثنی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه شخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم څو څو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کړی، په صحیحه و احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثنی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکړی شوی دی او دغه ډوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایلی د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه گواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن گڼلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یوایی په هم دغه سورت کښی شته - برسیره په دی د «مثنی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کړی شوی دی، ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْكِتَابِ بِأَرْشَادٍ أَمْنًا﴾ الآية - (۲۳) جزء د الزمر (۲۳) آیه (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثنائی» وویلی شی مگر په دغه غای کښی د «سبع المثنائی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثنائی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله غما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد غمونږ.

لَا تُمَدِّنْ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ

مه راکاره او مه پورته کوه سترگی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین - یهود - نصاریٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځنی ژوندانه سامان چه ورکړی شوی دی، هغه ته مه گورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکړی شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیږی او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لگاوه. دوی پریږدئ چه څو ورځی مزی وکړی. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالیٰ قرآن ورکړی او دی د نورو نعمتونو هوس کوی گواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٩﴾

او خفګان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانېږی - تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کوئ! او معاندینو پسی خپل ځان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کوئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی - له دوی سره د ملاطف، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٩٠﴾

او ووايه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ینکاره یم (له عذابہ د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منع یا ئی نه منع زه د الله تعالی پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ینکاره ډول (طریقه) سره آگاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکي «ستا کار د زیړنو آړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شی هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئی غم مه خوره!».

کَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ۝۴۱ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ۝۴۱

(درکړی مو دی تاته سبع المثنی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه گرځولی ئی وو (دغه) قرآن توتی توتی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلي دی چه له «مقتسمین - ویسونکو» څخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهوؤ سره موافق ولویږی، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثنی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسې چه پخوانیو انبیاء ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» څخه یهود او نصاری - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی څیری کړل - ځینو ویلي دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریډل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائدة» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو گانه چا به د لیونیانو د اپلټو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو گردو (ټولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی گرد (ټول) له داسی عذابو ویروونکی یم. لکه چه تیقناً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل گواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاءو په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کړی وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول - دوی سماوی کتابونه توتی توتی کړی وو، همغسې چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿تَذِیْرٌ لِّیِّنٍ﴾ هم تاسی وپړوی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کښی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کړی دی ﴿قَاتِلُواْ اللّٰهَ لَکُمۡنَکَ وَاهِلَہٖ﴾ (۱۹ جزء د النمل ۴۹) آیه (۴) رکوع ﴿وَاصْبِرۡوَا لِلّٰہِ جَمَدًا اِیۡمًا لَّیۡبِغَ اللّٰہُ مَنۡ یُّمُوۡتْ﴾ (۱۴ جزء د النمل ۳۸ آیه (۵) رکوع ﴿اَوَلَمْ تَکُوۡنُوۡا۟ اَقْسَمُوۡۤا۟ مِنۡ قَبْلِ ہٰذَا کُوۡنُوۡا۟ لَکُمۡنَکَ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم (۴۴) آیه (۷) رکوع ﴿اَہٰؤُلَآءِ الَّذِیۡنَ اٰقْسَمُوۡا۟ اَنۡ یُّکُوۡنُوۡا۟ لَکُمۡنَکَ﴾ (۸ جزء د الاعراف ۴۹ آیه (۶) رکوع).

قَوْرَبِکَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ اَجْمَعِیۡنَ ﴿۳۷﴾ عَمَّا کَانُوۡا یَعْمَلُوۡنَ ﴿۳۸﴾

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کړی ؤ؟ او انبیاءو سره څرنگه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کړی وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کړی؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاَصۡدَعُۢمۡ یٰۤاَنۡتُمۡرُوۡا۟ اَعۡرَضُ عَنِ الْمُشۡرِکِیۡنَ ﴿۳۹﴾

نو ښکاره (او په جهر کره ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واوره له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کښی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

اِنَّا کَفٰیۡنَکَ الْمُسۡتَهۡزِیۡیۡنَ ﴿۴۰﴾ الَّذِیۡنَ یَجۡعَلُوۡنَ مَعَ اللّٰهِ اٰخَرًا ۖ سَوۡفَ یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۴۱﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو - تاسی بی خوفه او خطره خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه وېښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُفْضِلُونَ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبا کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالی سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٤٨﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٤٩﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالی ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم - زړه تنگه شی، نو تاسی هغوی ځنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالی په تسبیح او تحمید کښی مشغول شی! د الله تعالی ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالی عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپېښیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته

یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿وَلَمَّا تَلَّكُمُ الْبَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِئُكُمْ فِي الْبَنَاءِ﴾ (۲۹ جزء د المدثر ۴۶ و ۴۷ آیه ۲)

رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «اما هو فقد جاءه اليقين وانی لارجو له الخير» د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وخته پوری د الله تعالی په عبادت

کښې مشغول او لگيا اوسه!

د الله په ليار کښې زيار (کوشش) کوه په فکر د عقبې شه!
د مړينې تر سلگۍ پورې په ذکر د مولې شه!

غځينو عارفينو په دغه غځاي کښې له «يقين» څخه د «قلبيہ کیفیت» معنی مراد اخيستی ده د
دی توجیه په «روح المعانی» کښې مذکوره ده هلته دی وکتله شی.

تمت سورة الحجر. والله الحمد والمنة وهو المسئول ان يتوفانا على اكمل الاحوال
و احسنها فانه جواد كريم ملك بر
رب رؤوف رحيم

سورة «النحل» مكية الا الايات الثلاث الاخيرة فمدنية وهى مائة وثمان
وعشرون آية وست عشر ركوعات رقمها (۱۶) تسلسلها حسب النزول (۷۰) نزلت بعد الكهف
د (النحل) سورت (مكى) دى پرته (علاوه) له دوو وروستنيو آيتونو چه (مدنى) دى يو سل او
اته ويشت آيتونه
او شپاړس ركوع لرى. په تلاوت كښې شپاړسم او په نزول كښې اويايم سورت دى وروسته د
(الكهف)
له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

أَيُّ أَمْرٍ اللَّهُ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

راغى امر (حكم) د الله (په نصرت د مؤمنين او قيام د يوم الدين) نو تلوار
مه كويئ تاسى هغه ته (اى كفارو)

تفسير: يعنى د الله تعالى د دغه حكم د وقوع وقت قريب رارسيدلى دى، چه «د رسول الله صلى
الله عليه وسلم جماعت غالب او منصور - او د حق مخالفان به مغلوب او ذليل وى، او هغوى ته به
په دنيا كښې د مجاهدينو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت كښې د ﴿أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسپړی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه ښائی راغلی وگنلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی ډول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی غځد (تاخیر) هم ولگپړی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په

دی ضمن کبھی عینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی
﴿وَسَيَجْزِيكَ الْعَذَابُ وَالْأَجَلَ نَسِيءُ عَذَابٍ بِمَا كُنْتَ تَعْمَلُ﴾ (۲۱ جزء د
العنکبوت (۵۳) آیت ۶ رکوع) ﴿يَسْتَعْمِلُ بِمَا كُنْتَ تَعْمَلُ﴾ (۲۵
منها ويکلون انما العنکبوت الذین یمازون فی الساعة لکی ضللی بعید
جزء د الشوری ۱۸ آية ۲ رکوع)

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

پاکی ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لپاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پرېږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالی شریکان بولئ له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالی د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٧﴾

نانزلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر
چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندگانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاء
ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق
معبود مگر هم دا زه یم نو وویریرئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرستو په جنس کېنې ځینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظه الوحي

د هغو په لوری په ﴿قَرَأْتَ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ کښی ئی اشاره کړی ده (۲۹ جزء د الجن ۲۷ آیه ۲ رکوع).

﴿بِالرُّوحِ﴾ سره له روح او اسرارو د وحی یا سره له نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه زیږونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالی هغه وحی مراده ده چه د الله تعالی له لوری انبیاءو ته په غیر مرئی طریقی د یوی سری او پتی خبری په ډول (طریقه) راتله، لکه چه په ۲۴ جزء د المؤمن په ۱۵ آیت دوهمه رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ﴾ او په (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیت (۵) رکوع کښی یی فرمایلی دی «وکنلک اوحینا الیک روحا من امرنا» د قرآن یا د الهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښی دغه اشاره ده چه همغسې چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالی د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمانی د نبوت ئی له بندگانو خپلو) هغه بندگان انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر گرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ جزء (۸) (د الانعام ۱۲۴ آیت ۱۵ رکوع) ﴿اللَّهُ يَصْطَلِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ (۱۷) جزء د الحج (۷۵) آیه (۱۰) رکوع ﴿أَنْ أَنْذِرَكُمْ أَنْ لَا تُنَافِقُوا﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هیڅ برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویروئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید - د تقوی په لوری دعوت، دغه علی الدوام د گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام مشترکه او متفقہ نصب العین (ایدال) دی. ګواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانیږی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (شرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئی داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راځی چه د گردو (تولو) کائناتو سلسله ښائی یواځی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښی وی - او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښی د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او ټینگ انضباط به په دغومره مدت کښی له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئی پخپلو منځونو کښی سره تصادم او تکر خورلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتی - لکه چه په (۱۷) جزء د الانبياء په (۲۲) آية (۲) ركوع كشي راغلی دی ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ او په (۱۸) جزء د المؤمنون په (۹۱) آية (۵) ركوع كشي داسی یو آیت لولو ﴿وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ إِذْ أَهَبَ كُلُّ الْوَيْهَاءِ خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۳۰﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منیو) نه نو ناخاپه دغه (انسان) سخت جگړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسیر: یعنی د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پیدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالی د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ یو داسی بی سا شاڅکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ- او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ - او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جگړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی - یا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وگوره چه الله تعالی د هغه ناغیزه شاڅکی څخه څرنګه یو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه یو عجیب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلی قوتونو او کمالاتو ئی فائض کړی دی؟ هغه چه د یوه حرف په ویلو قادر نه ؤ وگوره چه اوس څنګه ښی ویناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لو ادنی حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو- او حجت او دلائل ایستلو قدرت پکښی پیدا شوی دی - حتی په غښو اوقاتو له مخلوقه تیر شوی - تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی ټینګ دریږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په یاد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿اَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ وَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ وَرَبِّ لَنَامُنَّ اَنَّا لَوْنِي خَلَقْتَهُ قَالِ مَنْ مَنِي

الْعَظَامُ وَيَوْمَئِذٍ يَعْلَمُ كُلُّ غَيْبِهَا الَّذِي اَنْشَأَهَا اَوَّلَ نَفْثَةٍ وَهَرَبَ مِنْ خَلْقِ عَالِمٍ ﴿۲۳﴾ جزء د یسین شریف ۷۷ ، ۷۸ او ۷۹ آیتونه ه رکوع).

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۳۱﴾

او چارپایان ئی پیدا کړی دی (الله) دغه (چارپایان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نوری دیری) نفعی او له غښو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالى اوښ - غویي - میړه (گده) - اوزه (بیزه) او نور ئی درپیدا کړل. (چه د هغو له وړیو او ویښتانو او نورو څخه کمبل چکمن - جرابی - شری - تکر (خادر) - تفر - لمسی کیږدئ - او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شیان جوړوئ - برسیره په دی د هغوی شودی څښی - او د بزگری چاری تری آخلئ - د غوړیو کچو - کړتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حیواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنگیږی - او تاسی پری سوړیږئ - او سوداگری او کراکښی پری کوئ) د دوی له غرمی څخه څرنګه ښه ښه او بیش قیمته اسباب او سامان تیاروئ - د هغو حیواناتو غوښی چه خورئ په هغو کښی هیڅ کوم معتد به بدنۍ یا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښی او وازدو څخه څومره استفادی کیږی؟ او د څومره غریبانو نسونه پری مریږی؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئی خورو، د هغو په تیاری کښی تر کومه اندازی پوری د دغو حیواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

او شته تاسی ته په دغو (چارپایانو) کښی زیب زینت کله چه بیرته ئی کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئی د څر لپاره بیایئ.

تفسیر: کله چه مواشی او حیوانات په کورونو کښی ولاړ وی - یا په صحراؤ کښی سره تیت او پرک (خواره واره) او په څر کښی لګیا او له سترگو څخه لری وی، نو په دغه وقت کښی د الله تعالى د انعام داسی ښکاره او صافه مظاهره نه کیږی څه مهالی چه دوی گهیځ (سحر وختی) په اوله د ورځی کښی د څر لپاره له کورونو وځی یا ماښام وروسته د څریدلو او گیدی مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوری راځی، نو یوه عجیبه رونق او خوښی، او دیره ښه ننداره او خوشالی تری محسوسیږی - نه یواځی خاوند د خپلو دغو مالونو د لیدلو څخه خوښیږی، بلکه نور کسان هم د هغو له لیدلو څخه خوشالیری - او یو له بله سره وائی چه پاک الله هغه سری ته څومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحِبُّهُ أَتَقَالِكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِلَاغِيهِ إِلَّا بَشَقَّ
الْأَنْفُسُ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَّوْفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وئ تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودګان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی - دا د الله تعالیٰ خومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی - او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده خو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړئ ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَلَا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ لَدُنْهُمْ نَعْتًا مِثْلًا لِّمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (۲۳ جزء د یسین شریف (۷۱ و ۷۲) آیه (۵) رکوع)

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْجُمُحْرِ لِتَرْكَبُوَهَا وَزِينَةً

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قجر او خره لپاره د دی چه سوړیږئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوی پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سوړیږئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی. تنبیه: په عربستان کېږی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر غټلی - قیمتداره، گړندی، چالاک او ښکلی وی - حتیٰ ځینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه مغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یی - په دغه کېږی هغه گرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کېږی نشی راتلی. نو ځکه اکثره مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کېږی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِزٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او ځینی د لارو څخه کړی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سورپیږئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی - دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ - اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو - یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده - د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرڅشی (خطری) تر الله پوری رسیږی - لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندی به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهوای او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهنده او سرگردانه گرځی ﴿وَإِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (۸ جزء د الانعام ۱۵۳ آیت ۱۹ رکوع) شیخ الهند رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او ځینی لاری کړی هم دی» ځما نیکه مولینا مراد علی کاموی رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کړی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ٩

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی ټولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه کرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولگوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندی مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ
شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٥﴾

الله هغه (ذات) دی چه نازل کری رالیلی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو شخه غښل او له دغو اوبو شخه ونه (واښه) هم ده چه په دغو وښو کښی خروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو غښلو قابل ئی وگرځاوه - او له هغه شخه ئی ونی واښه او نور نباتات زرغون کرل چه پکښی ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنَبِّئُ لَكُمْ بِالرِّزْقِ وَالرَّيْثُونَ وَالتَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ
الشَّجَرِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٦﴾

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما گانې او (تاکونه د کورو) انگورو او له هر قسمه میوو شخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره ؤ اشیاء) کښی خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنگ اوبو شخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنگ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لونی نښی دی چه له یوی ځمکی - یو لمر - یوی هواء او یوه رنگ اوبو شخه څرنکه دول دول (قسم قسم) گلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنَّجُومَ
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهُ

او مسخره کری ئی ده (په کار ئی لگولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپوږمى، او ستورى مسخرى (په کارونو کېنې لگولى شوى) دى په امر حکم د دغه (الله) سره .

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتی دی خو دنیوی کاراوبار پری وچلیږي او خلق سکون او آرام تری حاصل کړی شی - هم داسی لمر او سپوږمى هم تر یوه معین نظام لاندی رانښکاری او پتیبړی - د شپې او د ورځې د دغه تگ او راتگ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بی شمارة فائدی ترلی دی، بلکه که په غور سره ولیده شی نو بی له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر - سپوږمى او نور گرد (تول) ستوری نى د ادنى مزدورانو په شان ځمونیږ په کارونو کېنې لگولی دی - مجال نشته چه دوی لږ څه سستی وکړی یا غاړه تری وغړولی شی لیکن څرنگه چه له لمر او سپوږمى سره ځمونیږ اړه بالکل په صریح ډول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره ځمونیږ د فاندو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائی د هم دی لامله (له وجی) هغه نى بیل کړل - او تر بل عنوان لاندی نى بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ وَمَا ذَرَأَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیشکه په دغو (علویه و تصرفاتو) کېنې خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکېنې)، او (مسخر کړی نى دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غوړولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کېنې حال دا چه مختلف دی سره رنگونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعنی هغه لوی او لوړ ذات چه اسمانی شیان نى ستاسی پکار لگولی دی، همغه ستاسی د فائدی دپاره په ځمکه کېنې هم مختلف قسم نباتات پیدا کړی دی چه په ماهیت - شکل - صورت - رنگ - بوی - منافع او خواصو او نورو گرده (توله) کېنې یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیحده دی په دغه کېنې گرد (تول) حیوانات نباتات - جمادات - بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٨﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَنَا كُلَّوَامِنَهُ لِحِمَاطِطٍ وَأَخْرَجُوا مِنهُ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَازِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښې خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسی له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راویاسی تاسی (په غوږه وهلو سره) له دغه (بحره) ځانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیرې رهی (روانه) په دغه (بحر) کښې (چه) خپروی په تتر خپل اویه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپې وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښی د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښی لگولی دی چه په هغه کښی بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ! او دیره لذیذ او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د څینو برخو څخه مرغلی درمرجان - حیرالبحر - او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه دیری قیمتداری گانې او زیورات تیاریږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وگورئ! چه د هغه په مقابل کښی د دیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او وانه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیرې څرنګه دغه موجونه خپروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالی د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالی په فضل سره دیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالی احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښی شکر وباسی!.

وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٨﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئی دی په ځمکه کښی بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه ښورپوری (چپه نشی ځمکه) پر تاسی باندی او (پیدا کری دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ځمکه ډیر درانه لوی لوی غرونه ایښی دی، خو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی - له روایاتو او آثارو څخه معلومیږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځیده او در کرده (توله) لرځیده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پیدا کرل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځیدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کری دی چه د غرونو وجود تر ډیره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فیه ده له هغه سره دا آیت نفیاً یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسیله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿وَأَنهَارًا﴾ او پیدا کری دی الله په دغه ځمکه کښی ویالی) یعنی د ویالو او سیندونو او نهرونو سرچینه چیری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او میدانونو څخه تیریږی او په سلهاؤ او زرهاؤ میله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کلیو او ښارونو ته رسیږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کری شوی ده.

﴿وَسُبُلًا﴾ او پیدا کری دی الله لاری) چه پری وکولی شی چه له یوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شی.

وَعَلَّمَتْهُمُ الْبَحْرَ هُم يَهْتَدُونَ ﴿١٧﴾

او (پیدا کری دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لیاری) او په ستوریو سره دغه (لار تلونکی) لیاره مومی.

تفسیر: یعنی غرونه چینۍ - ونۍ - د شگو غوندی - الغرض د مختلفو اقسامو علایم ئی قائم کری دی چه د هغو په وسیله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او ښه وموندلی شی. ما پخپلو سترگو لیدلی چه ځینو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بویولو سره د لیارو ښی پیدا کری دی.

﴿وَالْبَحْرَ هُم يَهْتَدُونَ﴾ او په ستوریو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) یعنی د شپۍ په وقت کښی لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کښی د ځینو ستوریو په ذریعه د لاری درک او طرف معلومه شی - هغه لیار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کیږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

آیا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شی (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشی پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلئ تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنی! او په خالق ایمان راوړئ!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوربشی یوه دانه یا د شگی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، ډیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی گستاخی او سپین سترگی ته وگورئ چه څومره د وقاحت او قباحته خبره ده؟ او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنگه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَأَنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیروزو کړی دی) نو نه به ئی شی شمیرلی (نو څرنگه به ئی شکر اداء کړی شی؟) بیشکه چه الله خامخا ښه ښوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له ډیرو څخه لږ شی و - نور د الله تعالیٰ دومره نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنگه ادا کیدی شی؟ لهدا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی - پاک الله له هغه څخه تیریږی - او د لږ شکر په مقابل کښی ډیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی - یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سړی چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی - الله تعالیٰ د هغه پخوانی تقصیرات ښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مینول فرمائی - بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراجعو څخه هم بی برخي او محروم نه ګرځوی او په زرهارو اقسامو نعماتو ئی فائضوی.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَ مَا تَعْلَنُونَ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پتوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه ښکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالى له گردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو څخه هم خبردار دی چه کوم سری د الله تعالى پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو جوارحو (اعضاو) سره شکر ویاسی؟ او کوم یو سری داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د نعمت د حق ادا کولو څخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره د دلائلو او نعمتونو له آوریدلو څخه کوم سری له زړه او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو څخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟ د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی پیدا کولی دوی هیڅ څیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو څه تذکره پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الكل او خالق الكل، شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه دکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

أَمْ أَوْلَاكَ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَ مَا يَشْعُرُونَ أَلَا يَأْتِيَانِ يَبْغُثُونَ ﴿٢١﴾

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالى څخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه گرد (تول) مړه (بی ځانه) دی اعم. له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرگان چه مړه شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه حضرت مسیح روح القدس او ملائكة الله عليهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه غمینی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو ګردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنگه الله ویلی شی؟ او څرنگه د عبادت لائق کیدی شی؟ ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ اِذَا هُمُ يَمُوتُونَ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرګان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړوه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

اَللّٰهُمَّ اِلَهَ وَّاحِدٌ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْآخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكَرَةٌ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٢٣﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادلی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی - لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غوړی ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاء علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر ښکته کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی ګرځی؟.

لَا حَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَشُرُوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ اِنَّهٗ لَیُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿٢٤﴾

رښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پتوی ئی دوی او هغه (جنگ او جګړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غړوونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږه چه کبر او غرور او لوئی کوم ښه او غوره شی نه دی او تاسی به د هغه نتیجه هرومرو (خامخا) گورئ - د توحید هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښی ساتئ او هغه غرور - تکبر او ځانمنی (خودنمایی) چه تاسی د هغی اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طریقو سره کوئ دغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی او هغه به د هر پټ او ښکاره جرم سزاء درکوی.

وَاِذْ اَقِيلَ لَهُمْ مَاذَا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ۝

او کله چه وویلی شی دغو (متکبرانو) ته څه شی دی هغه چه نازل کړی لیږلی دی رب ستاسی (په محمد باندی) نو وائی دوی (دغه) خوشی افسانی د پخوانیو (خلقو) دی،

تفسیر: یعنی که ناواقفه سری د تحقیق په غرض - یا واقف سری امتحاناً له دغو مکتبینو څخه پوښتنی کوی، یا دغه مکتبین پخپلو منځونو کښی یو له بله سره د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) سؤال کوی چه «وویئ ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب ئی دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د پاک الله له لوری منزل بولی، ستاسی په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعویٰ کښی تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائی (معاذالله) په قرآن کښی نور څه شته؟ ماسواء له دی نه چه د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمی بی سنده (د توحید - نبوت - جنت - دوزخ - او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصی پکښی نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْمِلُوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّوهُمْ بَغَيْرِ عِلْمٍ اِلْسَاءً مَا يَشْرَوْنَ ۝

(نو الله فرمائی دا وینا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلی پیتی (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کښی او (هم داسی واخلی) له پیتی (د گناهونو) د هغو (کسانو) چه گمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، واورئ خبردار شی چه بد دی هغه څیز چه باروی ئی دوی (پر شاؤ خپلو)

تفسیر: یعنی له دغی وینا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهمیت

بنکاره کرى او خپل نور ملگرى هم بى ليارى کرى او په دى ډول (طريقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پيټى سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پرى بار کرى چه دوى ئى گمراهان کوى. خيال وکړئ چه دوى د بدى څومره يو دروند بار پخپلو سرونو باندې بار کرى دى؟. په حديث کښى راغلى دى «ومن دعى الى ضلالة كان عليه من الاثم مثل اثم من اتبعه لا ينقص ذلك من اثمهم شيئا» قال الله تعالى ﴿وَكَيْفَ يُقَالُ لَهُمْ وَالْقَالِمَةُ أَثَمُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ غَاثُ الْغَائِثِ وَظَنُّوا أَنَّهُم مُّكْرَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ مُخْلِعًا وَمُعْظِيزًا﴾ (۲۰ جزء د العنكبوت (۱۳) آية اوله ركوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُدْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ
فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٩﴾

په تحقيق مکر کرى ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تير شوى) دى پخوا له دوى نه نو راغى (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناگانو د دوى له تاداوونو (د ودانيو د دوى) نو پړيوټ پر دوى چټ (د کوتو د دوى) له پاسه د (سرونو د) دوى او راغى دوى ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهيدل دوى (پرى چه له دى طرفه به راغى عذاب).

تفسير: يعنى د خلقو گمراه کولو او د حق د پيغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابير چه نن ورځ کيږي، له دوى نه پخوا پرمينيو اقوامو هم د انبياؤ عليهم السلام په مقابل کښى هم داسى تدابير کرى وو - هغوى د مکر او تلبيس ډير لوى عمارات درولى وو - بيا څه مهال چه د الله تعالى حکم ورسيد نو د هغه نيول د دوى بنيادونه هم سره وخوځول - بالاخر د الله تعالى په يوه خوځول سره د دوى دغه تيارى شوى مانى او محال پر هم دغو باندې داسى ولويدى چه دوى د هغه تر چټ لاندې بند پاتى شول. مطلب دا دى چه د دوى دغه تدابير پر هم دوى واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوى د خپلى غلبى او حفاظت دپاره تيار کرى وو د دوى د فناء او اهلاک سبب وگرځيدل - بلکه د ځينو اقوامو ښارونه او کلی په حسى ډول (طريقه) سره هم لاندې باندې کرل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ
كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالشَّوْءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿١٧﴾

بیا په ورځ د قیامت کښی به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان غما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاء او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښی وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک - انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل ځمونږ له انبیاء سره جنگ او جگری کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿ هَلْ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ وَهُمْ مُشْكِرُونَ ﴾ (۱۹) جزء د الشعراء (۹۳ آیه (۵) رکوع).

﴿ قَالَهُ مَنْ نُفُذٌ وَلَا نَاصِحٌ ﴾ (۳۰) جزء د الطارق (۱۰) آیه (۱) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښی د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی - یا له رسوائی څخه په جهنم کښی له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پتو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿ إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ ﴾ (۴) جزء د آل عمران ۱۹۲ آیت ۲۰ رکوع

﴿ قَالَ الَّذِينَ ﴾ الآية - وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء - علماء چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی. یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وگورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځی ځمردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځی د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِينَ تَتَوَفَّيهِمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فليست منوئ المتكبرين ﴿١٩﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښی چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایی) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کبشی) (نو وبه ویلی شی دغو ظالمانو ته) چه ننوځی اوس تاسی په دروازو د دوزخ کبشی چه همیشه اوسئ په هغه کبشی؛ نو خامخا بد ځای د هستوگنی د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعنی کفر او شرک ئی اختیار او پخپل حق کبشی ئی خرابی وکړه، آخر په دغه حالت کبشی د موت پرېنتی د دوی د روح وېشکو دپاره راغلی. خلاصه دا چه خاتمه ئی د کفر او شرک په حالت کبشی وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کبشی به دغه ظلام (وراندی به کری روغه او اطاعت او وبه وائی نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی) یعنی په دغه وقت کبشی به د دوی گرد (تول) تکبر، لوئی، او ځانمنی (خودنمائی) لری شی او له هغو گردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کبشی کول، ځان ناگاره او بیخبره آچوی او تپ تری منکریږی او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائی به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کری او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُ اللَّهُ جَبْرِيئِيلَ بْنَ لَه كَمَا يَخْلُقُونَ لَكُمْ وَمَسْبُورُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا أَنفَعَهُمُ الْكَذِبُونَ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آیت دریمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شی نو وبه فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایی! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کبشی).
یعنی آیا تاسی په درواغ ویلو سره پاک الله غولوی؟ چه د ده په محیط علم کبشی ستاسی گرد (تول) حرکات دی نن ستاسی هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالی له سزا څخه نه پاتی کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسی پکبشی د خپلو اعمالو خوند وڅکی!

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَكِنَّ الْأَخْرَافَ خَيْرٌ

او وبه ویل شی هغو کسانو ته چه ځان ئی ساتلی له شرکه (او ویریري له الله) چه څه څیز دی هغه چه نازل کری دی رب ستاسی؟ نو وائی دغه (مؤمنان) چه (رالیرلی ئی دی ځمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئی کری ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کبشی نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کبشی ئی د متقینو (پرهیزگارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی غځه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کيږي چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدي او آدابو به ووائی چه «څمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (دیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د هغی نیکی خوندوره ثمره ورسیږی او د الله تعالی په دربار کښی د هیچا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کيږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) دیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿١٦﴾ جَذْتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ

او خامخا دیر ښه سرای د پرهیزگارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د) ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی چه وی به (تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیگنو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د دیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (دیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواری، هلته به ور ورسی ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُ الْأَنفُسُ وَتَكْفُرُ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

كَذَٰلِكَ يُجْزَىٰ اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ تَتَوَقَّعُهُمُ
الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزگارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندی ننوځی! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه ویئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو گردو (تولو) خلقو ته چه له کفره - شرکه فسوقه او عصيانه پرهیز کوی هم داسی ښه بدل وررسیږی، د دوی غمانونه د موت تر وخته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دوږو او گردونو څخه پاک وی او د الله تعالی د صحیح معرفت او محبت له وجی په ډیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کونکی ته ورسپاری (او د ځنکدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځی جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کښی) له یوه حیثیته په روحانی ډول (طریقه) انسان وروسته له مرگه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کښی داخلېږی - هو! له جسمانی حیثیته په پوره ډول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی. یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی - باقی حقیقی سبب د الله تعالی حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَبِّكَ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مگر د دی چه راشی دوی ته ملائکي (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا(دپاره د اهلاك د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کښی هیڅ فکر او غور نه کوی. یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالی له حکمه سره موافق قیامت قائم شی - یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ور ورسیږی او په موچنو او ښو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی - حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی - بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشی او پخوا د عذاب له راتگو (راتلو) د نجات تدبیر وشی.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ الْقَبْلِهِمْ وَمَا ظَنَّهُمْ
 اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
 مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

په شان د دغی (کفر او تکذیب) کړی ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلی ؤ دوی ته هغه شی چه رسیدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی مسخری کولی.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لویدلی وو، او په باطل خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لگیا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د تویی په وقت کښی ئی توبه ونه ایستله، او تر آخره پوری د انبیاء علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت ټینگ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالآخر شه ئی چه کړی وو، همغه ئی په مخه کښی ورغلل - او جزاء ئی وموندله، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پری مسخری کولی، پخپلو سترگو ئی ولیدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الله) پر هم دوی واقع شوی، او هیڅ یوه د تیښتی لیاره ئی ونه مونده چه پری چیری وتښتی - او د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا ئی ومونده - او هغه ئی ورپیل چه کرلی یی وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله شه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کیدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هیچا ته هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ
مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا اخَوْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئی اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هیڅ څیز.

تفسیر: له دی ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږی چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبیت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئی دا ده که د غیرالله عبادت یا د ځینو حیواناتو (لکه بحیره - سائبه او نور) حرامول داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وې چې بیخي پاک الله نه خوښولی، نو الله به مونږ نه پرېښودو چې ئی وکړو او هر کله چې مونږ د الله تعالیٰ له مرضی څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو - یا به ئی مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو - کله چې داسې نه کیږی، نو دغه د دی خبرې دلیل دی چې دغه چارې د الله تعالیٰ خوښی دی د الانعام په ۱۴۸ آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ الآية - تر آیت لاندې څمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چې مونږ کړی دی، په هغه کښی د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائی چې هغه دی بیا هلته ولوست شی.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَبَقِيَ الرُّسُلُ إِلَّا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۵﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړی وو هغو کسانو چې پخوا له دوی (تیر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پری هیڅ) مگر رسونه ښکاره (چې سمه صافه لپاره خلقو ته وروښی).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چې څمونږ دغه اعمال د الله تعالیٰ له لوری نه دی ممنوع شوی، ځکه چې د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پوری له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لپرلی دی چې د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چې خلق له شرک په اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړی چې کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پری رضاء دی؟ کوم کوم افعال ئی نه دی خوښ؟ او له دوی ځنی به د هر یوه انجام څرنگه وی؟ باقی دغه خبره چې خلق یی ولی په تکوینی ډول (طریقه) مجبور ونه گرځول چې له سره ئی د بدی لپاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالیٰ له حکمته سره منافی وه لکه چې مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښی لیکلی ده، پاتی شوه دغه خبره هر هغه څوک چې د انبیاءو خبرې ونه منی، ښائی چې هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شی نو ډیرو اقوامو ته په دنیا کښی سختی عبرتناکی سزاوی هم ورکړی شوی دی لکه چې په پخوانی آیت کښی مذکور دی. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروری نه ده چې د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شی او مجرم ته د یو شیبی (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شی، او نه ورته د توبی او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شی. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه د نابوهانو خبرې دی چې دغه کار که الله نه خوښوی، نو ولی مونږ د هغه کولو ته پرېږدی؟ آخر د هری فرقی په نزد ځینی کارونه خراب وی، نو دوی ئی ولی پرېږدی چې واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی - د هر چا په قسمت کښی چه هدایت و هغه ئی وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی و، خراب شو- الله تعالی ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجمله د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پریږدی او د لوتو او تیږو (گتو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی - بلکه په هر طرف کښی د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ
مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فسيروا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښی یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یواځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابت شوه پری گمراهی (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وگرځئ تاسی په ځمکه کښی (ای مشرکانو!) نو وگورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنگه و (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاءو!).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښی مو په هر امت او قوم پخوانیو کښی یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښی ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالی علیه وعلى آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښی دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښی مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښی ولیږلی شی - د هغه ورلیږل گواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښی نه وی نو داسی سری ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم گرد (تول) په دغه کښی داخل دی.»

إِنْ تَحَرَّضْ عَلَى هَذَا مُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٨﴾

که ته دیر حرص و کری (ای محمده!) پر هدایت (لیار بنوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښیې لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددگارانو (مانع له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کړی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی بودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالیٰ له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی - ستاسی دغه ډیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات ورپسی گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ يَمُوتَ
بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کړی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مړ شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کړی) بلکه ژوندی به ئی کړی (ځکه چه وعده ئی کړی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن دیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابه څه ویره ده؟ د دوی دغه گردی (تولی) بابیزه (ډاگي) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خوړلو څخه د الله تعالیٰ هغه پځه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هرومرو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابته حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ! هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازه او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «بعث بعد الموت» څخه انکار نشی کولی. «الناس اعداء ما جهلوا»

(او دغه بیا وروسته له مر کولو څخه بیا ژوندی کول)

لَيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلَفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿٢٩﴾

دپاره د دی د دی چه بیان (او ښکاره) کړی الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جگړی کوی دوی په هغه کښی او (بل) د دی لپاره دی چه پوه شی هغه کسان چه کافران شوی دی (په دی خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دی انکار کښی له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتگ عین حکمت دی که وروسته له مرگه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښی هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شی د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنگه ظاهریږی؟! د دغه ځای د جگړو قاطعه فیصله خو هم هغلته کیږی او هلته به منکړینو ته معلوم شی چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخی صحیح او رښتیا وی، او قسم خوروونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په دغه جهان کښی د دیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د گردو (تولو) جگړو تحقیق پکښی وشي او رښتینی له دروغجن څخه بیل شی او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووايو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شی (نو) د مرو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دی نه مقصد یواځی هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادی څخه د یوی ثانیی دپاره هم د مراد تخلف نشی کیدی او د ارادی څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغی جملی خلاصه ده.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا
ظَلَمُوا النَّبِيَّ هُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَاجِرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ
كَانُوا يَعْلَمُونَ ① الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ②

او هغه کسان چه هجرت ئی کړی دی په (لیاره د) الله کښی وروسته له هغه چه ظلم پری وکړی شو نو خامخا غای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښی ښه (غای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوښښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او په مصیبه) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلی (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجی اظهار) دپاره «بعث بعد الموت» ضروری دی - د الله تعالیٰ ښه وفادار بندګان چه په دغی دنیا کښی ډیر مصائب او شتاد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئی صبر او حوصله وکړه - تر دی حده پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان - کهول دوستان - عزت آشنایان - راحت او ګرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښی پریښودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفاداری - صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی غنی ژوندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښی د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومی او خوند ئی څکی. یعنی خپل کور کهول پریښوونکو ته د هستوګنی نور ډیر ښه غای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی وروڼو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور وروڼه - له روزی څخه ئی بهتره روزی - له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام ګرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښی ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادت محروم دی) خپل ګرد (تول) کور کهول پریږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او ټول به د هجرت دپاره تیاریږی.

تنبیه: د آیت پر عموم الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (و هو منقول فی روح

المعاني عن بعضهم عامو مفسرينو دغه آيت د هغو اتياء اصحابو رضى الله تعالى عنهم اجمعين په حق كښى ايښى دى چه د مكى معظمى د كفارو له ظلم او تيرى څخه په تنگ شوى وو او ډومبى ئى د (حبشستان) په لورى هجرت كړى وو - ځكه چه د اكثر و په نزد دغه آيت مكى دى چه د منورى مدينى له هجرت څخه پخوا نازل شوى دى. دغو مهاجرينو ته بالاخر پاك الله د هستوگنى ډير ښه ځاى په (مدينى منورى) كښى وركړ رضى الله عنهم و رضوا عنه! ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

مهاجرين هغه كسان دى چه صبر ئى كړى دى په طاعت او په مصيبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندې توكل او اعتماد كوى. يا آفرين دى وى پر هغو مهاجرينو باندې چه صبر يى كړى دى په طاعت او په مصيبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندې توكل او اعتماد كوى. يعنى له هيڅ راز (قسم) ظلم او تيرى څخه ونه ويريږل او د محبوب وطن او د گرانو خپلوانو او اقاربو د بيلتانه پروا ئى ونه كړه او د الله تعالى د خوښى او رضا له ليارى څخه ونه ښوئيدل او له گردو (تولو) څخه ئى وشكاوه او خپله علاقه ئى يواځى له پاك الله سره ونهبلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه و مواعيدو ئى اعتماد وكړ - تر هغه پورى چه وئى ليد، هر څوك چه خپل ځان پاك الله ته سپارى، نو پاك الله به څرنگه پرى خپل لطف او كرم نه مبدلولى؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ
 الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ
 الدِّكْرَ الْبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٨﴾

او نه و ليږلى مونږ پخوا له تانه (اى محمده) مگر سړى (ستا په شان له انسانانو) چه وحى به كوله مونږ دوى ته نو پوښتنه وكړئ تاسى له اهل الذكر (خواندانو د ياد يعنى له علماؤ او پوهانو يا له اهل الكتاب نه) كه بيع تاسى چه نه پوهيږئ (ليږلى وو مونږ دغه رسولان) په ښكاره و معجزو او په كتابونو سره او نازل كړى دى مونږ تاته ذكر قرآن (يو) لپاره د دى چه بيان كړى ته خلقو ته هغه چه نازل شوى دى (په دى قرآن كښى) دوى ته او (بل دپاره د دى) چه ښائيږى دوى فكر او غور وكړى (پكښى چه دغه كلام الله دى).

تفسير: يعنى د انبياؤ الله عليهم السلام مظلومانو ملگريو ته چه د صبر او توكل په لپاره ثابت قدم وى په دواړو دارينو كښى برى او كومك وركول ځمونږ كوم نوى عادت نه دى. پخوا له دى نه هم مونږ په پخوانيو انسانانو كښى رسولان ليږلى دى چه د هغو كار دا و چه د الله تعالى له

احکامو او د نیکی او بدی له انجامو خلق خبردار کړی - اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاءو پر تاریخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آیا په رشتیا سره په تیرو پیړیو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوی دی؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنگه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنگه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنگه پنا شوی دی؟

﴿وَلَقَدْ كَلَّمْتُ رَبِّيَ الْحُثِّيَّ عَلَى نَبِيِّ إِسْرَآئِيلَ أَنِ يَمَّا صَدَّرُوا إِذْ دُفِنُوا مَا كَانَ يَصْنَعُ زُرْعُونَ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا﴾ جزء (۹) (د الاعراف ۱۳۷ آیت (۱۶) رکوع) مونږ له ﴿أَهْلَ الذِّكْرِ﴾ څخه خاص اهل الكتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الكتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی قال الرماني والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان - فالذکر بمعنی الحفظ محقق محمود الحسن شیخ الهند رحمة الله علیه هم د «اهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده - او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؑ په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالی اعلم.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارو معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ﴾ الآية - او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته - او بل دپاره د دی چه ښاییږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریو ؑ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاءو د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوږه وښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاءو علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی - ستاسی کار دا دی چه د دنیا گردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره ډول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

آیا نو په امن کښی شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئی کړی دی ناکاره ، له دی نه چه دوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راځی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاءو او د دوی د امتونو د احوالو د آوریډلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښی د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه گرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالی دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښی دوب کړی - یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او گمان کښی هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښی کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلَبِهِمْ فَيَاهُمْ يُعْجِزِينَ ﴿١٦﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د گرځیدلو د دوی (په ځمکه) کښی نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله).

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی - یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی - پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تگ راتگ او په کاروبار کښی یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی - الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښی د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویږول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسیر: یعنی یو ناخپه به ئی وانځلی - بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیدلو څخه پسته په داسی یو حالت کښی ئی نیسی چه خلق پری خبر او تری اطلاع ومومی او د عذابونو آثار وگوری او طبعاً وویږی. یا د شاوخوا نور خلق، په سماویه و عذابونو کښی اخته وگوری او په ویره کښی وی لیکن دغه خوف محض طبیعی وی او د توبی او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شی - ځینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستی ده - چه ورو ورو کمول دی - یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کړی او ورو ورو تاسی کموی او یتوی مو.

فَإِنْ رَجَعْتُمْ وَّرَجِمُوا

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندگانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شی - مگر ولی ئی نه کوی؟ د ده نرمی او مهربانی مانع ده چه پر مجرمینو یو ناخپه عذاب نازل کړی. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شی - یا خو دغه جمله یواځی له ﴿يُخَذِّمُهُمْ عَلَىٰ نَعْوَىٰ﴾ سره متعلقه ده - په هغه تقدیر سره چه ﴿نَعْوَىٰ﴾ د تنقص په معنی واخیست شی - نو مطلب به ئی دا شی چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کښی ئی هم پنا او خراب او تباہ کولی شی.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤْ ظِلَلُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٢٧﴾

آیا نه گوری دوی هغه ته چه پیدا کړی دی الله له کومه څیزه چه گرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کین طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کښی چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسیر: یعنی کله چه په تکوینی ډول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کښی عاجز - مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوږدپیری او لنډپیری او په دی لوری او په هغه لوری غی راغی، نو بیا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شی؟ هر انسان لره ښائی چه په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشریعی احکامو په مقابل کښی غاړه کیږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر شی په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سیوری هم ولاړ وی - کله چه لمر واوړی نو سیوری هم ورسره اوړی بیا پسی په اوږدیدو اوږدیدو له غمکي سره سم شی - لکه چه په لمانځه کښی له قیامه سری رکوع ته او له رکوع څخه سجده ته غی، هم داسی هر شی پخپله ولاړ وی او په خپل سیوری سره لمونځ کوی - په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کښی خوا ته اوږدپیری».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يُسْكَرُوْنَ ﴿٣٨﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په غمکه کښی دی له گرځیدونکو (تلونکو په غمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لوی سرکښی د الله تعالی له عبادته).

تفسیر: اول د هغو ولاړو شیانو ذکر وشو چه سیوری لرونکی وو، دلته اوس د عموم ذوی الارواحو بالخصوص د پښتو د سجده په بیان تنبیه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښی سر په سجده دی او هیڅ قسم تکبر، غرور او لوی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالی په مخ کښی د عجز او نیاز سجده ږدی. حضرت شاه صاحب لیکي «مغورو خلکو ته سر کیښودل پر غمکه ډیر سخت او مشکل ښکاری او نه پوهیږی چه د بنده لوی فقط په هم دغه سجده کښی ده. «من تواضع لله رفعه الله».

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ قُوَّتِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٣٩﴾

ویرپیږی دا (ملائک) له رب خپل (چه اعلی دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شی.

تفسیر: یعنی پښتني سره له دومره قریه او وجاهته د خپل الله تعالی له لوی او له جلاله ویرپیږی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کیږی هغه علی الفور اجرا کوی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه غما د سر له پاسه الله تعالی دی او خپل

مُحَانِ بُنْكَتِهْ كُنِيْ هَمْ دَغِهْ دِ پَرِشْتُو سَجْدِهْ هَمْ دِهْ اَوْ دِ نوروْ تُولُوْ هَمْ.»

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَإَيَّاىَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾

او فرمایلی دی الله مه نیسے تاسی معبودان دوه بیشکه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دی یو، نو خاص له ما شخه پس ویریری تاسی راخه.

تفسیر: یعنی کله چه گرد (تول) د آسمانونو او د حُکمُو مخلوق د یوه الله جل و علا په حضور کښی په تکوینی دول (طریقه) بی اختیاره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دی نو بیا په عبادت کښی ئی بل شریک له کومه پیدا شو؟ هغه پاک الله چه د گرد (تول) جهان مالک او مطاع دی ښائی چه یواغی د همغه عبادت وکړی شی او خاص د همغه شخه خوف او ویره په کار ده.

وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَٱلْاَرْضِ وَلَهُ الدِّیْنُ وَاصْبَا۟ٓ اَفْخِرَ ٱللّٰهُ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خاص هم دغه (الله) لره دی هر هغه شخه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه شخه چه په) حُکمُو کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو سره له آسمانونو او حُکمُو ملکاً، خلقاً، عبیداً) او خاص هم ده ته دی طاعت (عبادت عدل) واجب لارم همیشه؛ نو آیا غیر له الله شخه ویریری تاسی (له بل چا).

تفسیر: یعنی په تکوینی دول (طریقه) هر غیز خاص د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت مجبور دی ﴿اَفْخِرَ دِیْنِ اللّٰهُ یَبْغُوْنَ وَلَهُ اَسْلَمَ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَٱلْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَیْهِ یَرْْجَعُوْنَ﴾ (۳ جزء د آل عمران ۸۳ آیت ۹ رکوع) یا دغه مطلب دی چه تل د الله تعالیٰ عبادت لارم دی ﴿اَللّٰهُ الَّذِیْنِ فِی السَّمٰوٰتِ﴾ (۲۳ جزء د الزمر ۳ آیت ۱ رکوع) او غښی د «دین» معنی په «جزاء» سره اخیستی ده یعنی د نیک او بد دائمی بدل د همغه یوه الله تعالیٰ له جانبه رارسیری (نو د بل چا شخه به ولی ویریری) والله اعلم

وَمَا يَكُم مِّن نِّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ تُمْرَادًا مَّا سَكُمُ الضَّرَفُ إِلَيْهِ تَجْعُرُونَ ﴿١٦﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسپړی تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوی.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د همغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د همغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده - لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسپړی نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو څخه لاس وباسی او یواځی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، ګواکي انسانی فطرت شاهی ورکوی چه د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع - نعمت (عذاب) او نعمت (چه پت وی یا ښکاره - وړوکی وی یا لوی - دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی - داخلی وی یا خارجی - جلبی وی یا سلبی او هر قسم نعمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاؤ حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویږی - یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿١٧﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ فَتَمْتَعُوا قَلِيلًا تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی څخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شی تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسې لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د همغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقیقی محسن احسان ومانه او نه ئی د دغی اندیښنه وکړله - چه زه به د ناشکری په سزاء کېښی ونيول شم - یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وگرځی، گواکې هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالیٰ فرمایلی ؤ بیخی د هغه په انکار باندی ټینگ ودرید. بهتر دی چه خو ورځی هغوی ته مهلت ورکړ شی چه په دغه دنیا کېښی ښی مزی وکړی او خوندونه ئی وغځی - بالاخر به دوی ته معلومیږی چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنگه ورکوله شی.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَهُمْ تَاللَّهِ لَشُلْوَ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

او مقرروی دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږی (علم نه لری) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چه ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شی تاسی هرومرو (خامخا) (په قیامت کېښی) له هغه چه یی تاسی چه دروغ ترئ (چه بتان مو خدایان دی).

تفسیر: دغه ئی هغو ته وفرمایل چه په خپل کښت او کار کېښی - په تجارت او صنعت کېښی - په مالدارۍ او جهاندارۍ کېښی ماسوا له الله څخه د نورو دپاره نذر او نیاز منی (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ۸ جزء) د «الانعام» په (۱۶) رکوع کېښی تیر شو. له ﴿لِمَا لَا يَعْلَمُونَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دی چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبری - خپل معبودان یا د نفعی او ضرر مالکان گڼل - حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ - بیا دغه شرکاء ئی هم د ډبرو (گتو) له بتانو ځنی تجویز کړل چه له هر قسم علم او شعور څخه بی برخی دی ﴿إِنْ هَؤُلَاءِ إِلَّا أَفْئِدَةٌ تَحْمَلُ﴾ - قسم دی په الله چه خامخا به پوښتلی شی له هغه دروغو چه تاسو ویل) یعنی په قیامت کېښی به د دغه افتراء او د دروغو ترلو پوښتنه هرومرو (خامخا) له تاسی څخه کیږی - چه د الله تعالیٰ په ورکړی مال کېښی مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښی شریک او سهیم گرځول؟ باقی چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دی آیت په ذیل کېښی نه راځی.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٦٠﴾

او مقرروی (دا کفار) الله ته لونۍ پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروی) غان ته هغه خیز چه د دوی خویش وی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دغه پاک او منزله دی چه اولاد ورته ثابت کړی شی بیا په تیره لونی تعجب دی چه دغه خلق د حق تعالیٰ په نسبت څرنگه جرات کوی، په دغه آیت کښی د «بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبیلو رد وشو - چه پرستو ته ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله)

وَإِذْ أَبَشَرَهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٥﴾

او کله چه خبر ورکړی شی یو تن د دغو (کفارو) ته په (پیدا کیدو د) لور سره نو (توله ورځ) وگرځی مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دی دک وی له قهره (خپلی ښځی ته چه لور دی ولی راوړه؟).

تفسیر: یعنی د خپلو غانونو دپاره د لونو په پیدا کیدلو خویش او راضی نه دی هر کله چه غواړی خامن غواړی.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ بَأْسِهِ إِيمُسُكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ

پټ گرځی له قومه (خپله) له سببه د ناخوښی د هغه شی څخه چه خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتی (دی) هغه لور سره د سپکوالی او که ئی ومندی (ژوندی) په خاوره کښی؟

تفسیر: له دوی ځنی که کوم یوه ته خبر ورکړی شی چه تا کره لور شوی ده نو له ډیر نفرت او غم او اندیښنی څخه ئی وچولی (تندی) تریو شی او مگرده (توله) ورځ له ډیره خفګانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځی او زړه ئی پخسپړی چه دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه راباندی راغی؟

﴿إِيمُسُكُهُ عَلَىٰ هُونٍ﴾ الآية - آیا دی وساتی هغه لور سره د سپکوالی؟ یعنی له دغه رسمی او عرفی ننگ او عار له تصویره چه که دغه لور می ژوندی راپاتی شی نو بل څوک به می څوم کیږی نو زه په هغه وقت کښی چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چیری به پټ گرځم؟

﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ الآية - او که ئی ومندی ژوندی په خاوره کښی (یعنی شپه او ورځ په فکر او تردد کښی مصروف او تجاوزیز جوړوی چه آیا زه دغه دنیوی عار قبول او دغه جینیئ

پرپر دم چه ژوندون وکری؟ یا ئی په غمکه کښی خښه کړم؟ یعنی وئی وژنم - لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی ډیر غټ زړه او ظالم سری به خپلی جینکې وژلی یا به ئی ژوندی په غمکه کښی خښولی - کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منځه ورک کړ - او په داسی ډول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکړه - چه وروسته له اسلامه په گرد (تول) ملک کښی د دغی بی رحمی یوه پېښه او مثال هم وړاندی نه شو غښی د ﴿إِنَّمَا عَلَى هُونٍ﴾ معنی داسی کړی «بندیانی ساتی جینکې په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

الْأَسَاءُ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

واورئ خبردار شی چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه غنی زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالی ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «اناث» چه له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، گواکی دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالی ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّءِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورغ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او گستاخیو او سپین سترگیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد - رنځ - او د ضعیفی په وقت کښی په ښه او په کار ئی ورشی - دوی لره په کار دی چه له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی - بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام څخه چه مقرر دی له سره ځان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر دول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت بنائی چه د هم دوی په طرف وکړی شی - د الله تعالیٰ په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د ځمانو او د لوڼو د تجویز ډیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالیٰ دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ څخه اعلیٰ او له هر لور او لوی شی څخه لور او لوی وی.

﴿وَاللَّهُ الْعَلِيمُ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه که علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، خو په سمه لپاره راشع او د اصلاح او توبی رویه ځان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يَأْخُذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿١١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی څخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) پرومبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ خلقو ته د دوی پر گستاخی - تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د ورو او لږو خطاؤ څخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی (کلکم خطاءون) کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کرل شی، نو یواځی د معصومو انبیاء د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائیدی وی - ځکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالیٰ د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کر نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مری؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغی دنیا هر یو ونیسی او سم د لاسه سزا ورکړی - نو د دغی دنیا گرده (توله) سلسله به سره وشلیږی او په څو دقیقو (شیبو) کښی به دغه دنیا پنا شی. مگر مجرمینو ته د توبی او اصلاح وار او موقع ورکوی او تر موعوده وقته پوری ئی خوشی پریږدی - او مهلت او وار ورته ورکوی - کله چه هغه ټاکلی (مقرر کړی) نیتي ته ورسپړی - نو بیا هغه یوه ثانیه (رپه) نه وړاندی او نه وروسته کیدی شی.

تنبیه: ځینی مفسرین له ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَهُمُ الْعَذَابُ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوی - که دغه صحیح وی، نو مطلب بیخی واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتی. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْفُرُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ إِنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَآ جَزَاءَ لَهُمُ الثَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿٣٧﴾

او ثابتوی دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئی گڼی (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونی یا شریکان) او بیانوی ژبی د دوی دروغ (چه داسی وائی) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښی)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور (د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منده بیولی شی بیا هلته په اور کښی پریښودلی شی.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دوی ئی بد گڼی او د خپلو ځانونو دپاره ئی نه غوره کوی لکه جینکئ - یا په خپل ملک کښی د کوم پردی شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوری سپکی معاملی نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوی.

﴿وَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ﴾ او بیانوی ژبی د دغو مشرکانو دروغ چه داسی وائی بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښی (یعنی سره له داسی گستاخیو او سپین سترگیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښی د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصی رښتیا وی، نو هلته به هم ښی مزی کوو لکه چه په ۲۵ جزء د حُم السجده په (۵۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی یو آیت شته

﴿وَلَيْنَ آدَقَّتْهُ رَحْمَةً مِنَّا وَمَا لِيْ بِعَذَابِيْكَ يَوْمَئِذٍ لَّا تُعَذِّبُكَ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَذَلِكُنَّ السَّاعَةُ وَآيَاتُهَا وَلَئِنْ رُجِمْتَ إِلَىٰ رَبِّكَ لَنَافِعُكَ عِنْدَهُ لَلْعَشَىٰ﴾

﴿لَآ جَزَاءَ لَهُمُ الثَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور

د دوزخ (خ) یعنی سره له داسی گستاخیو هسی باطلی آرزوگانی لرل د دی خبری دلیل دی چه د هغوی دپاره هیڅ یوه ښیگه (فائده) او نیکی نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او مغلولی شی او کله چه هلته ورسیدی او پکښی ولویدی، نو گواکی بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکي دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم څو حال دا چه دوی ورځ په ورځ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالی لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰی اَمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ
فَهُوَ اِلَيْهِمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د گستاخیو او چتی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلوة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنگی شی! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ- لیکن تل هم داسی پښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرگند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تګ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کښی اخته او ککر دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملگری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی - او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی - هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿فَهُوَ اِلَيْهِمُ الْيَوْمَ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسونه گمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملگری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا تِبْيٰنٍ لِّهُمُ الَّذِي
اَخْتَلَفُوْا فِيْهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْقَوْمِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۷﴾

او نه دی نازل کړی (رالپړلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مگر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (خیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په ټولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او ریښتیا اصولو بیان په ډیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جگړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - گواکی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د گردو (ټولو) منازعو او جگړو سمه او صافه فیصله آوروولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندگانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ! ﴿وَهٰذِيْ اٰیٰةٌ لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د گردو (ټولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د همنه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاحْيَا بِهٖ الْاَرْضَۢ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ

او الله نازلی کړی (لپړلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی گواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی ﴿اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوږونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان - عالمان او مر زړونه ژوندی کوی که ئی د زبه په توجه او انصاف سره واوری.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنذِرُوا مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِبًا لِلشَّرِيبِينَ ﴿٧٩﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی دیر لوی عبرت؛ چه درخښوو مونږ تاسی ته له هغه غښو خیزونو څخه چه دی په گیدو د هغو (لنگو خاروو کښی) له منځه د غوشانیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنگه او بویه د غوشانیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوبه - غوا - مینه او نور حیوانات چه بوس، پروړ او وانه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په گیدو کښی لویږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی - قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لگولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی - او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رکونو کښی ئی خپروی (خوړوی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب گرځی - له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه گرځیدلی ده، د دغو دوو گنده ؤ شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاری چه نهایت پاک طیب سپیڅلی او خوندر شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه - یعنی شوده - شراب نیبذ او شات - په ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (۱۵) آیت ۲ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿فِيهَا أَنْهَرُونَ نَارًا غَيْرَ آسِنٍ وَأَنْهَرُونَ لَبَنًا لَمْ يَغَيَّرْ طَعْمَهُ وَأَنْهَرُونَ خَمْرًا وَخَمْرًا مِنْ خَمْرٍ لِلشَّرِيبِينَ وَأَنْهَرُونَ حَمَلًا مُصَفًّى﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه دیر لوی لوی نعمتونه دی هغه گرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مزاحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. ګواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری رانکاره شوه چه هغه الله تعالی چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هرومرو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمَنْ شَرِبَ الْخَيْلِ وَالْأَعْنَابِ تَخْذُونَ مِنْهُ سَكْرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾

او له میوو د خرماگانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در څښوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ - او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت - نښد - سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ. تنبیه: دغه آیت مکی دی - د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لا نه ؤ حرام شوی - او شراب څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل - د شرابو څښل وروسته له هجرت حرام شو - بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی - خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿سُكْرًا﴾ څخه وروسته د ﴿وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون. ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی. دلته د ﴿يَعْلَمُونَ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «سکو» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیل د عقلاو کار دی. او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحِي رَبِّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿۱۵﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او) جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعنی د انگورو د پورته کولو دپاره هغه چیلی او اچی (خپرونه) چه تاسی ئی جوړوئ یا هغه عمارتونه چه خلق ئی تیاروی. د شاتو مچئ د ور په زړه کښی اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسی جوړ شوی دی چه سره د ادنی حیوانتوبه په نهایت کاریگری ډیری چالاکی - ښه شعور - اعلی ادراک - نری صنعت خپلی شکرگنی (گبینونه) د غرو او ونو په سوړیو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښی تیاروی - او نوری تولی مچئ د یوی لوی مچئ تر حکم لاندی په ډیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی - د دوی مشر ته «يعسوب» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه ځاله (شکر گنی) جوړوی، نو د دغی ځالی تولی خونی د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر - منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو گردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئی غوره کړی وی، نو خامخا به په منځ کښی څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی - فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښی هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًا يَخْرُجُ مِنْ
 بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
 لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٩﴾

بیا نو خورئ تاسی (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځی (الوځی) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده (صافه او خلاصه درشکاری) راوځی له گیدو د دوی د خښلو (شی شات) چه مختلف دی رنگونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښی شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښی خامخا ډیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئی عقل چلوی).

تفسیر: ﴿كُلِي﴾ او ﴿فَاسْلُكِي﴾ گرد (تول) تکیونی اوامر دی. یعنی فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او گلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونډه کړی. لکه چه دغه مچئ له خپلو ځالو څخه راوځی او له هر راز (قسم) گلانو او میوو خپله غذا په ځبیشلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیوی.

﴿قَالَ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا﴾ نو غیغ الوغیغی او تگ کوئی په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده صافه او خلاصه درنکارۍ یعنی د غذا حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بیرته راقللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښی نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچچ خپلی د غذا لټولو پسې بعض اوقات ډیرو لرو غایونو ته غی - او بیا بلا تکلفه خپلی شکرگنی (غالی) ته برابر بیرته راغی - او لږ شانی هم تری لیار نه ورکپړی - او نه تری هیریوی. غینی د ﴿قَالَ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقررۍ کړی دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د گلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وغښینه! او پخپله فطری قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!

﴿يُزَيِّنُ مِنْ لَدُنْهُمْ لَكُمْ فَاكُلُوا وَشَرِبُوا﴾ راوغی له کیدو د دوی د څښلو شی شات چه مختلف وی رنگونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنگونو شاتونه تری وغی سپین، سره او ژیر. وائی چه د رنگونو اختلاف پر موسم - غذا - او د مچچو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښی څرگندیوی (ښکاریوی). والله اعلم.

﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ په دغو شاتو کښی شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په ډیرو ناجوړیو کښی له یواغی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دوا سره د گډیدلو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله گرغی. په حدیث کښی راغلی دی چه یو سړی د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) ډیر سخت په تکلیف ؤ - د ده ورور ته غمونو پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وڅښولی شی کله چه شات پری وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښی لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کړه چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم غما د ورور د نس ناستی لا پسې زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «صدق الله وكذب بطن اخيك» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور گیده دروغجنه ده بیا ئی پری وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ - نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کړه - بالاخر د دریم غلی شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباؤ له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه غینی اوقات په گیده کښی «کیموس» فاسدیوی چه د گیدی هر راز (قسم) رسیدلی غذا او خواړه او دوا فاسدوی - نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی - نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی څو هغه فاسد «کیموس» ووغی. د شات په مسهل توب کښی هیڅ شک نشته - گواکی د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه - د مامون الرشید په زمانه کښی کله چه «شمامه عبسی» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طیب «یزید بن یوحنا» په مسهل د هغه علاج وکړ - او هم دغه وجه ئی ورڅرگنده (ورښکاره) کړه - د نن پرون طبییان هم

د «استطلاق البطن» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید نیغ - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو د وتلو دری ښی راوښودی د حیواناتو له گیدو د وینی او د غوښو له مادی څخه شوه - د نشی له مادی (کجوړو او انگورو) څخه پاکه روزی - د مچۍ له گیدی څخه شات. په دغو درو واړو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلانو په اولاده کښی عالمان پیدا کوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّيْكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلَى الْاَرْضِ الْعُمُرُ لَكُمْ لَا يَعْلَمُ
بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ

او الله پیدا کړی یی تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او ځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زور) پس له علمه چه ئی درلود (لرلو) په ځلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئی وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجي ښی ئی بیانی کړی او په هغوی یی مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه پرمپی هیڅ شی نه ؤ پاک الله هغه ته خارجي وجود وروباښه - بیا ئی وواژه او هغه وربخلی ژوندون ئی تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی - او ځینی پخوا له مړینی په زوروالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه گرد (تول) هوش - سد - حواس - قواء بیخی زائلپړی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئی هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد - احد - خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی - هر کله او په هره انداز - هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئی وفرمائی ورکوی ئی - د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به پرمپی کامل سری پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی - والله اعلم.

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ قَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَأْسِي رَزَقَهُمْ عَلَى مَالِكْتِ إِيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٤١﴾

او الله فضل (زیادت) ورکری دی غینی ستاسی ته پر غینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیت) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکری شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو غانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی راکری روزی او ښه د تولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالی پخپل بالغه حکمت غینو ته پر غینو نورو فضیلت ورکری دی - غینی ئی داسی مالداره او با اقتداره وگرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی دیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزی ورسپیږی - یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنی اختیار مالکان نه دی - او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترگی په لیاری دی نو آیا په دنیا کښی داسی کوم بادار په خپل غان به داسی پیرزو او لورینه وکری چه مری یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری - په حالت کښی د خپل بادار په دولت - ثروت - عزت - ښځی او نورو کښی برابر شریک شی؟ د مری حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وگرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه وگرځی - او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائمیږی، مگر په دغه وقت کښی هغه مری، مری نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکیت او مملوکیت کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت غای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبودیت او نورو کښی څرنگه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهیم تاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک گڼی او پری داسی اقرار کوی «الا شریکا هولک تملکه وماملک» آیا د حقیقی منعم د نعمتونو شکریه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښی ستاسی وچولی (تندی) تریو کیږی او غری مو وهلی کیږی او ډیر پری خپه کیږئ له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکړی شی، - همغسی چه په روزی او نورو شیانو کښی الله تعالیٰ ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی او گرد (تول) نی سره په یوه درجه کښی نه دی ایښی، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښی هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لری.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً
وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبَا لِّبَاطِلٍ يُؤْمِنُوْنَ وَيَنْعَمَتِ اللّٰهُ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ﴿۵۰﴾
وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُوْنَ ﴿۵۱﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له جنسه ستاسی ښځی (چه زړه مو ورسره آرام شی) او پیدا کړی نی دی تاسی ته له ښځو ستاسی ځامن او لمسی (یا لونی یا ځومان چه ستاسی د نوعی د بقاء ذرائع دی) او روزی رزق نی درکړی دی تاسی ته له طیباتو پاکیزه و (خوندورو شیانو نه چه ستاسی د شخصی بقاء وسائل دی) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړی او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږی، او عبادت کوی دغه (کفار) بی له الله د هغه (څیز) چه نه لری هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزی ورکولو) له آسمانونو (په وړولو سره) او له ځمکی (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لری (دغه باطل معبودان د هیڅ شی).

تفسیر: یعنی له هم دغی انسانی نوعی څخه ستاسی ښځی نی پیدا کړی څو ستاسی په منځ کښی الفت او مؤانست قائم وی او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شی

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ بَرَكَاتٍ وَرَحْمَةً﴾ (۲۱) جزء د الروم

(۲۱) آیت (۳) رکوع ﴿أَفَبِمَا ظَلَمُوا يُؤْمِنُونَ﴾ آیا نو دغه کفار پر باطلو معبودانو ایمان راوړی او په نعمت د الله تعالیٰ چه اسلام دی دوی کافران کیږی؟ یعنی د بتانو احسان منع چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ کړی - یا ځامن درکړی - یا روزی در ورسوی چه دغه گُرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتیا سره د دغو شیانو درکونکی دی د هغه شکر نه اداء کوئ کذا فی الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونکی یی - او د الله تعالیٰ د دیر لوی نعمت (چه د رسول الله مبارک هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذریعه ده نه منی «الا کل شیء ما خلا الله باطل»

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الآية - او عبادت کوی دغه کفار بی له الله تعالیٰ څخه د هغه خیز چه نه لری هیڅ واک او اختیار دپاره د دوی د رزق او روزی ورکولو له آسمانه او له ځمکی) یعنی نه له آسمانه د باران وړولو اختیار لری - او نه له ځمکی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختیار) کښی شته نو بیا په معبودیت کښی د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنگه کیدی شی؟

﴿وَلَا يَسْتَوُونَ﴾ او نه طاقت لری او نه توانیږی دغه باطل معبودان د هیڅ خیز) یعنی نه فی الحال دغه اختیار ور حاصل دی او نه په فی المال کښی د دغه قوت او قدرت خاوندان کیدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۴۷﴾

نو مه بیانوی (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شریکان په خدایی کښی)؛ بیشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (که نه داسی به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چه حقیقی مالک خو الله تعالیٰ دی، دغه کسان د الله تعالیٰ په دربار کښی مختار دی او زموږ کارونه هم دغو پوری اړه (احتیاج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسیدی. نو دغه مثال بیخی غلط دی چه انسانان دی د احدیت له دربار سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالیٰ هر شی پخپله کوی اعم له دی چه بالواسطه وی یا بلاواسطه او هیڅ یو کار ئی هیچا ته داسی نه دی ورسپارلی لکه چه دنیوی سلاطین خپلو ماتحتو - حکامو ته اختیارات ور تفویض کوی چه تفویض ئی په اراده او اختیار سره وی، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کښی آزاد او مختار دی. د کوم شوری - اعیان - وزیر - معین - نائب الحکومه مجلس مشوره قاضی او حاکم د فیصلی په وقت کښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل خوک - د هغی واقعی له جزویاتو او فیصلی څخه پوره خبردار وی، نه په هغه وقت کېنې په جزئی دول (طریقه) سره د باچا مشیت او ارادی ته د هغی فیصلی په صدور کېنې څه دخل شته - دغه صورت د الله تعالیٰ په دربار کېنې له سره نشته. بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنیٰ ځنې ادنیٰ جزئی شی - که د اسبابو په واسطه سره وی که بلا واسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادی سره سم واقع کېږی، نو بناء پر دی پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دی چه د هر کلی او جزئی خالق - فاعل او حقیقی مؤثر، همغه پاک الله تعالیٰ وبولی او یواځی بی له مله او شریکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپیژنی. او پر هم دغه اعتقاد ټینگ او کلک ولاړ وی.

تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَصْرُوهٗ لَآلِهَ الْاَمْثَالِ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسی هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولی!»
 ﴿اِنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ﴾
 بیشکه الله تعالیٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسی او تاسی نه پوهیږئ که نه داسی به مو نه کوله) یعنی تاسی په دغه نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ دپاره کوم مثال ښائی وړاندی کړی شی چه د اصل الحقیقت او صحیح مطلب په تفهیم کېنې ممد او معاون وی او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پیدا نه کړی - که صحیح مثال غواړئ نو وروسته له دی نه دوه مثالونه بیان فرمائی کیږی - تاسی هغه په ډیر غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثیل پر غرض او غایه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپیژنئ! اول مثال تری دغه دی

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ
 مِمَّا نَزَّلْنَا قَاسًا فَهُوَ يَتْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ
 يَسْتَوِيَنَّ ط الْحَمْدُ لِلّٰهِ ط بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

تری (بیانوی) الله یو مثال چه مربی وی مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر پیری په هیڅ شی (له نفعی او ضرره) او بل هغه خوک وی چه رزق روزی ورکړی وی مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزی ښه (ډیر مال بی له شرکته) نو دغه سری نفقه کوی له هغه ماله په پټه او ښکاره؛ آیا برابری سره دوی (نه برابر پیری) ټوله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څښتن (مالک) د ټولو نعماو دی)؛ بلکه زیاتره یعنی څرګرد (ټول) د دوی سره نه پوهیږی (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسیر: یو سری چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مریې او مملوک وی او هیڅ ډول (طریقه) قدرت او اختیار نه لری او په هر تصرف او کار کېنې د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه گرد (تول) تصرفات غیر معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختیاره سری دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت دیره روزی رزق او قدرت وربښلی دی - چه له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر ډول) (طریقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په دیر اخلاص ئی صرفوی او هیڅوک د هغه لاس نشی نیولی آیا دغه دواړه سری سره برابر کیدی شی؟ هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالی د هر څیز حقیقی مالک دی - او تول تعریفونه او ښیګڼی (فائیدی) د ده په خزانه کېنې دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هیڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختیار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د ډبرې (ګټی) یا د ختو یا د نورو یو داسی بت برابرؤئ. چه هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابریدی نو بیا حقیقی مملوک به څرنگه د حقیقی مالک شریک کیدی شی؟ په دی باندی هم ښه وپوهیږئ، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ایمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کېنې ئی په شپه او ورځ کېنې د روحانی نعمتونو د تقسیمولو ذریعه ګرځولی دی آیا دی له هغه پلایت مشرک سره چه د بت بنده او د اهوؤ او اوهامو غلام - او له مقبوله عمله بیخی تش لاس وی برابریدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره یو ځای دریدلی شی؟ کلا! والله! دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ
 كُلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ خَيْرٌ هَلْ يَسْتَوِي
 هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٥٦

او بیانوی الله یو مثال چه دوه سری وی چه یو له دوی نه ګونګ (چاړا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادریږی په هیڅ څیز حال دا چه دغه ګونګ بار (پیتی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چیرته چه ولیږی (بادار) دغه (مریې) نه راوړی نه راځی په خیر سره (بلکه شر ورته رسوی) آیا برابریدی دغه (ګونګ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلکو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لیاره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسير: څوک چه ګونګی وی نو په لازمی ډول (طریقه) سره کون به هم وی - ګواکي دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوت هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه ګونګ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی نی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته نی چه مولی ولیری دغه کون او چارا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه نی ولیری، یا نی متوجه کری، هیڅ قسم ښیګنه (نفع) او فلاح نشی ورسولی (او کار نی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابری دغه ګونګ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورښی او روانوی نی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کری بت ته العیاذ بالله د خداڅی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ږوند او کون مشرک چه د الله تعالی پیدا کری روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنگه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالی دوه مخلوق یو ټیت او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه ګونګی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښی او دی پخپله هم د الله تعالی په بندګی قائم دی - د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کون چارا بیرا مریی؟».

(ای لویه غښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او ټینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلِمَةٍ الْبَصْرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌۙ

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مگر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترگو بلکه دا له هغه څخه هم ډیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنی گرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سړی حال د بل سړی له حاله بې انتهای اختلاف لری. گرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی - د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالی سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بېله معامله کوی - او پر مختلفو احوالو به مختلفې نتیجې مرتب فرمائی.

(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مگر په مثل د رېولو د سترگی بلکه هغه قیام ډیر نژدی دی له دغه رېولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتگ مستبعد مه گنئ - پاک الله تعالی ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی - کله چه د گردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترگو د یوه رپ په اندازه به هم څه غنډ (درنگ) نه لگیدی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفه العین کښی به گرد (تول) جهان بیا موجودیږی.

تنبيه: ﴿كَلِمَةُ الْبَصَرِ أَقْرَبُ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترگو په رېولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «لمح البصر» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالی پر اراده د مراد ترتیب هر ورو (خامخا) فوری او آتی دی. (بیشکه چه الله تعالی پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی گرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی - ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی - او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُوْنٍ اُمّهْتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَّ
جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٥٨﴾

او الله راوويستی تاسی له نسونو (مکیدو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوړونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ - پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د تمتع کیدلو وسائل هم دی - که سترگی - غوړونه - عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د گردو (تولو) ترقیاتو وروڼه به بنديدل هومره چه انسان وړوکی لوڼیږي، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوڼیږي او پسی زیاتیږي - نو د ده شکر گزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لگولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په غای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودړو او د دېرو (گټو) د بتانو عبادت وکړی.

اَلَمْ يَرْوِاْ اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٩﴾

آیا نه گوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مگر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی - او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه - لکۍ - منگلی - مڼوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی - او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی - او د هغو د الوتو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی - او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځیني اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له کیدی څخه هیڅوک له خپله ځانه سره هیڅ شی نه راوړی، د گټلو اسباب سترگی - غوړونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو گړدو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی همغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کېږی د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟»

وَاللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ
الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ
وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوټو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنی (یعنی د خښتی تیږی (گټی) - لرګی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومئ تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په ډیره ځای کېږی) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو گډو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوبنانو) او د ویشنو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وخته د مرکیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیږو (گټو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمی او د وړیو او د نورو کیږدی او تمبوګان او خیمی جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کېږی هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودریئ - او هر وقت چه مو زړه غواړی راتول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیږدی. ځینو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کېږی او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کېږی سپک وی او هیڅ تکلیف او ربر (زحمت) نه درپېښوی. (او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (گډی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوبان دی او ویشنو وچغڼو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وخته د مرکیدو ستاسی یا تر وخته د مرکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو څخه څومره د هستوګنی او هوسانی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وخته یا تر اوږده مده (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږی. که پاک الله مونږ او

تاسی او نورو ته ترقی کوونکی زړه او دماغ او سترگی او غوړونه (او نور حواس او جوارح) نه وی راکړی نو آیا دغه سامان به میسر کیدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنَّا خَلْقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ الْحَرَّ

او الله پيدا کړی دی تاسی ته له هغو څیزونو څخه چه پيدا کړی ئی دی سیوری مثلاً د وریځو - ونو - عمارتونو - غرونو او نورو سیوری د قدرت له قانونه سره سم پر ځمکه لویږی چه په هغه کښی (د حرارت په اوقاتو کښی) خلق آرام او هوسانی (آسانی) کوی او (الله) پيدا کړی دی تاسی ته له غرونو څخه ځایونه د پتیدلو (مکاری او سمخی چه هلته مو سرونه ننباسی او له بارانه له، لمره یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شی) او (الله) پيدا کړی دی تاسی ته (قميصونه (د پنبی وړیو کتانو او نورو) چه ساتی تاسی له گرمی نه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «همغسی چه د گرمی په موسم کښی د گرمی څخه د ځان ساتلو وسائل شته د یخنی په موسم کښی د یخنی څخه د ځان ساتلو وسائل هم شته خو کله چه په هغه ملک کښی گرمی زیاته وه د هغه ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه»

وَسَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ بَاسًا

او (الله) پيدا کړی دی تاسی ته (قميصونه (د اوسپنی او څغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنگه ستاسی؛

تفسیر: یعنی زړه او څغری چه په جنگونو کښی خلق له زخمی (تپی) کیدلو څخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چرو او تورو له گزاره مو ژغوری (بچ کوی).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْلِمُونَ ﴿۸۱﴾

هم داسی (چه تیر نعمتونه ئی تمام کړی دی) پوره کوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنع).

تفسیر: یعنی وگورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی درېښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر دیر عجیب او غریب تصرفات کولی شی نو بیا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ۶ جزء د المائدة په ۳ آیه اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَالسُّنَّةُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ تَبْيَضُّ بُيُوتُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ضرور دی چه د جهان گرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کپړدی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۸۳﴾

نو که شا وگرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوریدلو بیا هم د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هیڅ غم او اندېښنه مه کوئ! تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائی ده - او په دیر صراحت او ښه وضاحت سره مو گردی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿۸۴﴾

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه ځینی بندگان شکر گزار هم دی ﴿وَكَيْفَ تَنْعَىٰ الْكَافِرِينَ﴾ (۲۲ جزء د السباء (۱۳) آیه (۲) رکوع) لیکن د اکثر دغه حال دی چه سره د الله تعالیٰ د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالیٰ له شکر گزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی - او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، گواکی له زړه پری پوهیږی او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٢﴾

او (وویروه ای محمده! دغه کفار له هغی) ورغی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام رانیی. یعنی په یاد ئی ولریئ چه هغه ورځ هم راتلونکی ده چه گرد (تول) پخوانی او وروستی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستی عدالت کېږی سره ودریږی او د هر امت نبی به د گواه په ډول (طریقه) درولی کیږی شو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکړی چه کوم یوه څه معامله کړی ده؟ او د الله تعالی د پیغام حق څرنگه اداء او له انبیاء سره ئی څرنگه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کېږی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شونډی پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وخته په توبه ایستلو سره څرنگه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شونډی وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای «دار الجزاء» دی او «دار العمل» نه دی چه اوس په پشیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وپشلی شی.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٣﴾

او کله چه وویږی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کېږی څه تقلیل واقع کیږی - او نه به په منع کېږی څه

وار او مهلت ورکړ شی سم د لاسه به په بل عذاب کېږي اخته کېږي. غښتو د ﴿وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ څخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د لیدلو څخه وروسته د یوی دقیقې (منت) دپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کېږي. او جهنم علی الفور گرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسی غوټه (حمله) اچوی او اوچت ئی راپورته کوی او ځان ته ئی راجذبوی لکه چه یو قوتناک مقناطیس د اوسپنی نری بڅرکی په ډیر سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاږی یا لکه چه ډیر وړی چرگ دانی له ځمکی څخه تولوی او پخپله ژبه ئی نغاړی گواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده .

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرَّكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ
كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقُوا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكِنْ بُونَ ۝

او کله چه ووينی هغه کسان چه شرک ئی (غوره) کړی دی شریکان (بتان وغیره) خپل نو وبه وائی دغه (مشرکان) ای ربه ځمونږ دا دی شریکان (خدایان) ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنیا کېږي د دوی) بی له تانه نو وبه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یی.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب ئی داسی وی چه مونږ بالذات بی قصوره یو، یا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بیرته به وغورځوی خبره د دوی او دا بتان به هم الله تعالی گویان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یی) یعنی تاسی دروغجنان یی چه مونږ مو د پاک الله شریکان درولی وو - مونږ کله تاسی ته ویلی ؤ چه ځمونږ عبادت وکړئ فی الحقیقت تاسی یواځی د خپلو اوهامو او د چتی (بیکاره) خیالاتو په عبادت کېږي لگیا وئ چه هغه هیڅ اصل او حقیقت نه درلود (لرلو) یا د پیریانو او شیطانانو عبادت به مو کاوه مگر هلته شیطان هم په داسی وینا سره له دوی نه ځان بیلوی ﴿وَمَا كَانَ لَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ اَلَا اَنْ دَعَوْتُمْ فَاَسْتَجَبْتُمْ لَیْ فَلَا تَلْمِزُوْهُ وَلَوْ اَنْتُمْ سٰرِعُوْنَ﴾

(۱۳ جزء د ابراهیم (۲۲) آیه (۴) رکوع) الغرض هغه شیان ئی چه خپل

معبودان گرځولی وو هغوی گرد (تول) به د خپل د بیلتون او بیزاری اظهار او اعلان له هغو سره کوی څوک به په رښتیا سره او څوک به په دروغو سره - تیږی (گتۍ) او د نورو شیانو بتان خو د دغه خبری څخه په قطعی ډول (طریقه) خپله بیخبری ښکاروی، ملائکی او انبیاء او صالحین به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندگی اقرار کوی پاتی شول شیطاین اگر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بیا

هم له هغه څخه مشرکین به په کلی دول (طریقه) سره مایوس کبیری او پخپلو منځونو کښی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفیق هم ځمونږ په کار رانځی او زړه مو پری ښه نشو.

وَالْقَوَا إِلَى اللَّهِ يُومِذُ ۖ السَّلَامَ ۖ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۵۵﴾

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی ترل (پر الله).

تفسیر: یعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء ترل به په هغه وقت کښی غائبیږی کرد (تول) به عاجز او مقهور کبیری او د الله تعالی په حضور کښی به د اطاعت او انقیاد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأُتِیْمًا یَوْمَ یَأْتُونََنَا﴾ جزء د مریم (۳۸) آیت (۲) رکوع.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زَادَنَّهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿۵۶﴾

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنیا کښی) له لیاری د الله زیات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښی) یو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالی له لیاری څخه منع کړی دی. یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندی. بهر حال له آیت څخه معلوم شو چه څرنگه په جنت کښی د اهل الجنة منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښی به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِّلْمُسْلِمِينَ ﴿٨﴾

او (یاد کره ای محمده دوی ته) هغه ورځ چه راپورته به کړو مونږ به هر امت کښی یو شاهد (نبی) په (ویلو او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا (هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لیږلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ (لاثنق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښی بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د ځینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د ګردو (ټولو) شهداؤ دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړی دی. په حدیث کښی دی چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارک په حضور کښی وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه ؤ اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی - او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او ښښه غواړی.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ الآیة - او په تدریج سره نازل کړی، (لیږلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته (یعنی په قرآن کښی تمام د هدایت علوم - او د دین اصول - او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښی د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو - په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیږلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم ډیره درنه او ثقیله وی - ګواکی د ﴿شَهِدًا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ﴾ څخه وروسته ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ ﴿تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ﴾ نئی فرمانلی - د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسئولیت په لوری نئی لطیفه و فرمایله ﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسِلِينَ﴾ جزء (۸) (د الاعراف ۶ آیت (۱) رکوع) ابن کثیر رحمه الله علیه دغه لړ څه په تفصیل سره بیان کړی ده.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د ګرد (ټول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندگانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری اوړوی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه و کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکېښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلی (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لكل شیء» فرمایلی و - دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کېښی سره راغونډ کړی دی - ګواکي هیڅ یوه داسی عقیده - نیک خلق - عمل - معامله - ښه - او بد به نه وی چه امرأ یا نهیأ د دی آیت په تحت کېښی رانشی. ځینی علماء لیکي که د پاک قرآن بل آیت نه وی - نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لكل شیء» د تثبیت دپاره هم کافی و.

ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کېښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمه الله).

د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کېښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.

(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی -

(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد - اعمال - اخلاق - معاملات جذبات - د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کېښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم ډیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی - او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلافی او ترحم عادت ځان ته غوره کړی - د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی - الله تعالیٰ هغه ګوری - او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکی) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیګڼی (نیکۍ) په صورت وررسیږی! لکه چه د «صحيح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کېږی راغلی دی - «الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» په ۶۰ آیت ۳ رکوع کېږی هم داسی یو آیت لولو ﴿مَنْ جَزَأَ الْإِحْسَانَ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾

(۳): «ایته ذی القربی» یعنی ورکره او احسان او ښیګڼه (نیکۍ) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالی خوښی دی. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دی - لیکن د اقاږیو حق دی له اجانېو څخه څه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منع کېږی قائم کړی دی د هغه رعایت دی خامخا وکړی شی! بلکه له اقاږیو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مسئله نیکۍ ده - چه ښائی د اقاږیو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. ګواکي وروسته له «احسان» د «ذی القربی» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان ګردو (تولو) لره یو شان دی، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کېږی د زیات رعایت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هیږول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیږول دی. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندی نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومی نوری فطری ښیګڼی او نیکۍ داسی په دنیا کېږی به پاتی وی چه د دغو دری فطری اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فله الحمد والمنه!

﴿وَيَسْتَلِي مِنَ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ الآية - یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی

- (۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغی» یعنی ځکه چه د انسان په وجود کېږی هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه ګردی (تولی) خرابی او بدی پیدا کیږی.
- (۱): شهوانی بهیمی قوت.
- (۲): شیطانی وهمی قوت.
- (۳): سبعية غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحيائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحيح عقل انکار وکړی - ګواکي چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکیه عقلی قوه پره شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړی - او د څیړوونکو ځناورانو په شان څیړولو داړلو - شکولو او ځغلیدلو پسې ولویږی او د نورو د ځان یا د مال - یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسی حرکات د خپلو ګردو (تولو) اقسامو سره د سبعية غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږی. الحاصل په دغه آیت کېږی ئی تنبیه فرمایلی ده تر هغه پوری

چه انسان دغه درى واړه قواء اداره نه كړى - او په خپل قابو كېنى ئى ونه ساتى او ملكيه عقلى قوه پر دغو نورو قواؤ حاكمه ونه گرځوى له سره پاك او مهذب كيدى نشى. ! اكنم بن صيفى
 رضى الله تعالى عنه د دى آيت كريمه د آوريدلو څخه وروسته خپل قوم ته وويل «زه گورم چه
 دغه رسول صلى الله عليه وسلم د گردو (تولو) عمده ؤ او اعلى ؤ اخلاقو حكومونه صادروى او له
 تيتو او سپكو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت كوى نو د ده په منلو او اطاعت كېنى جلتى
 وكړئ»! «فكونوا فى هذا الامر رؤوساً ولا تكونوا فيه اذنباً» تاسى په دغه سلسله كېنى
 سر شئ! او لكئ مه كيړئ! حضرت عثمان بن مظعون رضى الله تعالى عنه فرمائى چه د دى آيت
 د آوريدلو څخه څما په زړه كېنى ايمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم محبت
 مى په زړه كېنى ټينگ شو.

وَ اَوْفُوا بعهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿١٦﴾

او وفا كوئ تاسى په عهد د الله كله چه په خپلو منځونو كېنى سره عهد وتړئ
 او مه ماتوئ تاسى قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محكم كولو د هغو (په
 قسم سره) حال دا چه په تحقيق گرځولى دى تاسى الله پر خپلو ځانونو شاهد
 (ضامن ساتونكى په وفا سره)؛ بيشكه الله ته معلوم دى هر هغه څه (هم) چه
 كوئ ئى تاسى.

تفسير: په پاس آيت كېنى د درى شيانو د كولو يا د پريښودلو حكم وشو، اوس د هغه ځينى
 افراد بالتخصيص بيان فرمائى يعنى د عهد د ايفاء تاكيد - د غدارى او بد عهدى څخه ممانعت
 چه دغه شى علاوه پر دى چه فى نفسه مهمم بالشان دى، د هغه وقت مخاطبينو له حاله سره زيات
 مناسب ؤ او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقى او د هغو د مستقبل برى او كاميابى
 باندې لويدونكى ؤ نو ځكه ئى حكم وكړ - لكه چه د الله تعالى نوم يادوئ او قسمونه پرى خورئ
 او معاهده پرى تړئ نو د الله تعالى د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! كه له كوم قوم
 يا له كوم سړى سره مو معاهده وى (په دى شرط چه خلاف الشرع نه وى) نو ستاسى او د هر
 مسلمان وظيفه دا ده چه هغه پوره كړئ - اكر كه د هغى په ايفا كېنى ډير مشكلات او مصاعب
 هم درپېښ شى - ځكه چه وائى «د نرانو وينا پخه كلا ده» خصوصاً چه د الله تعالى نوم هم پرى
 ياد شوى وى او په قسم سره كومه معاهده هم تړلى شوى وى نو ښائى چه وبوهيږو د قسم يادول
 داسى دى لكه چه په هغه معامله كېنى پاك الله شاهد كړئ - يا ئى ضامن وگرځوئ - الله تعالى ته
 دغه خبره هم ډيره ښه معلومه ده چه تاسى ئى ولى شاهد دروئ؟ او په دى هم ښه خبردار دى چه

تاسی تر کوم غای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوئ - که تاسی خیانت او بد عهدی وکړه نو الله تعالی د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، څکه چه ستاسی هیڅ قسم پته او ښکاره خبره - مکر - فریب او دغابازی تری پت نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَظَتْ غَزْلَهُمَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخْلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَكَيْنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توتی توتی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تگی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بلی ډلی څخه (نو) تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو غای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزمونی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هرومرو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد ترلو څخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وریشی وغری بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا گندلی کالی (کپړی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توتی توتی ئی کړی لکه چه په مکی معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریږه بنت سعده نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گنل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسی ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو گوتو په یوه ادنی حرکت ئی وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی - د هم دغه قول او اقرار له پابندی څخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی - هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ آړوی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل گرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره ترلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه وینی نو گرد (تول) معاهدات غیروی او د ردیو په توکړئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فريب - دغابازی مکاری پلمی (تدبير) او حیلې آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهليت عادت ؤ څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله - خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورتله، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه گرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پروڼ د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿إِنَّمَا يَبْذُرُهُمُ اللَّهُ فِيهِ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی ځنی د ځینو پاس خپژول او د ځینو لاندی غورځول دغه گرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی - د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی - هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِالْعَهْدِ﴾ الآية - او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرگنده (ښکاره) شی - کله چه د ضعف او طاقت گردی (تولی) جگری صافی او پری کړی شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾

او که اراده فرمائی وی الله نو خامخا گرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو ټولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) گمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شی تاسی هر وومرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به وپوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله - مگر

حکمت نئی د دی خبری مقتضی نشو، لکه چه مو په خو غو واقعو کښی دغه تقریر کړی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي - «له دی نه معلومه شوه چه له کافر سره دی هم غدر او بد عهدی ونه کړی شی کفر په دغو خبرو نه لری کیږی - مگر د دغی چاری د کولو گناه او وبال د ده پر عامل لوېږی.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمُ بَعْدَ

ثَبُوتِهَا وَتَذُوقُوا الشَّوْءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

او مه نیسئ تاسی قسمونه خپل (وعدی خپلی) دخل (مکر او فریب) پخپلو منځونو کښی نو وبه ښویږئ قدم (ستاسی د لیاری د اسلامه) وروسته له ټینګیدو د هغه نو وبه څکئ غم او رنځ (په دنیا کښی په سبب د منع راوړلو د تاسی او) په سبب د منع کولو ستاسی نورو خلقو لره له لیاری د الله نه (یعنی د وفا نه په وعدی باندی) او شته تاسی ته عذاب لوی (ای متخلفینو د وعدی په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی په عهد ماتولو او قسم یادولو سره د بدعهدی لپاره مه پیدا کوئ او په دی سره اسلامی قوم مه بدناموئ چه ستاسی له دغسی خراب او تیت (لاندی) سپک وضعیت د لیدلو څخه یقین راوړونکی به په شک کښی لوېږی او غیر مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کیږی او پر تاسی د الله له لیاری د امتناع گناه په غاړه کیږی چه د هغه سزا به ډیره سخته وی.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾

او مه پیرئ (مه اخلئ) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قیمت لږ؛ بیشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښی دی همغه خیر (غوره) دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دی نه پخپلو منځونو کښی د قول ماتولو ذکر ؤ. اوس د الله تعالی سره د قول ماتولو ذکر دی یعنی د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ ځکه چه بالاخر دغسی مال د

ځان وېال ګرځی هر هغه شی چه د شرعی سره موافق ستاسی په لاسونو کښی راشی همغه بهتر دی کذا فی «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالی له درباره ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی ځکه قلیل وفرمایه چه که ګرد (تول) جهان هم ورګر شی، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښی قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا
أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۶﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسی سره دی فناء کیږی او هغه (خزانې د رحمت) چه الله سره دی باقی دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبریائی درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکیو سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقی پریښودل او د فانی او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالی پر عهد ثابت قدم پاتی کیږی او ګرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسی ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونی له درباره ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۷﴾

هر چا چه وګر نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طیبه (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکیو) سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر ؤ - دلته د ګردو (تولو) صالحه ؤ اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی - حاصل ئی دا دی هر

هغه نارینه یا ښځه چه په نیکو کارونو کښی معتاد شی په دی شرط سره چه هغه کار یواځی صورتاً نه؛ بلکه حقیقتاً نیک وی یعنی د ایمان او د صحیحه معرفت روح پخپل منځ کښی ولری، نو مونږ به هغه ته هرومرو (خامخا) پاک - صاف - مطهر - او خونډور ژوندون ورنایت کوو. مثلاً په دنیا کښی حلاله روزی قناعت - د زړه غنا سکون - طمانیت - د ذکر الله لذت - د الله تعالی د محبت خوند - د عبودیت د فرض په اداء کښی خوښی او د کامیاب مستقبل د تصور هغه مزه - او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت کوو چه یو عارف ته مو شکلی ؤ - او د هغه په توصیف او ستاینه کښی ئی داسی ویلی ؤ

د سنجری چترئ په شان می دی مخ تور شی!
که می په زړه کښی وی هوس د سنجری باچاهی
د نیمی شپی چه می موندلی باچاهی ده څه وقت
په یوی اوریشی به نه پیرم د «نیمروز» باچاهی

رښتیا ده! «اهل الليل في ليلهم الذمن اهل اللهو في لهوهم» نو ځکه یو لوی جناب ویلی دی چه که سلاطین پر دغه کیف خبر شی چه د شپي پاسیدونکیو او د شپي وینښ کښیناستونکو ته څرنکه عجیب لذت او ښه دولت حاصلیری، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخیستلو کښی به ئی هم داسی فوجونه ایستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخیستلو پسې لښکر وباسی، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خونډور ژوندون له هم دی ځایه شروع کیږی - وروسته د قبر د رسیدلو څخه د هغه رنگ لا ښائسته او منور کیږی. او هغه اخروی انتهای پر همغه طبقه حیات کیږی چه د هغه په نسبت داسی ویلی شوی دی
«حيات بلا موت وغنى بلا فقر و صحة بلا سقم وملك بلا هلك و سعادة بلا شقاوة» رزقنا الله تعالى بفضلہ ومنه ایاها!

تنبیه: په دغه آیت کښی ئی دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کښی د ښځو او د نارینه ؤ نیکی او کامیابی دپاره یوه ضابطه ده یعنی نارینه او ښځه بی له امتیازه د خپل حسب الحال سره سم په نیکی کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شی.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولی (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شیطان رتلی شوی (په شعلو سره).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی «خیرکم من تعلم القرآن وعلمه - ډیر غوره له ستاسی

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورښیئ» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کېنې پر ښو کارونو د دوو څلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ - نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی څو کوم سړی د بی احتیاطی د دغه ډیر ښه کار له اجره بی برخې پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی - د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کېنې دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د گردو (تولو) نیکو سرچینه ده هر ورو (خامخا) مانعت کوی او په سره سینه ورته نشی کتلی - او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کېنې ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فاندی له حاصلولو څخه مانع شی - له دغو گردو (تولو) مغوی (تبتونکو) تدابیرو او په مخ کېنې راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی - کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو پوښی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کېنې دی ځای ونیسی - اصلی استعاذه (په پناه کېنې راتلل) په زړه سره کیږی - مگر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کېنې په ژبی سره هم «اعوذ بالله من الشیطن الرجیم» ویل ضروری دی.

تنبيه: (څرنگه چه د پاک قرآن ابتداء په «تعوذ» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «تعوذ» ووائی. د «تعوذ» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رتلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کړی عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعلاں له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلك هلاکا سره کیږی).

إِنَّهُ لَكَيْسٌ لَهُ سُلْطٰنٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿١٩﴾

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان یی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی - که داسی کوم سړی تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کېنې ولویږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشی قایمولى - او دیر ژر به د ده سترگی د هم دغی استعاضی پر برکت خلاصیږی - او غفلت به ئی نه متمادی کیږی - لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (۲۴) رکوع ۲۰۱ - ۲۰۲ آیت کښی راغلی دی ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ آمَنُوا بِهِمْ لَطِيفٌ مِّنَ الْغَيْبِ يَذْكُرُوا إِذَا هُم مَّشْعُرُونَ وَإِذَا هُم بِمَكْرِهِم مِّنْ فِي السَّمَاءِ يَتْلُوهُمْ نُجُودٌ﴾

إِنَّمَا سُلْطَنُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ۝

بیشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شریک گرځوونکی دی (د بل شی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په لوی لاس شیطان خپل ملگری او رفیق وگرځوی او د دی په ځای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شیطان زده تری او پری مطمئن او داده کیږی - ګواکي شیطان له الله تعالی سره شریک دروی - یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوی - نو پر داسی افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر ډول (طریقه) ئی چه زده وغواړی د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نخوی او ګدوی - او هر لوری ته چه زده ئی وشي بیانی ئی.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنْزِلُ قَالُوا إِنَّمَا تَأْتِيَنَا مَثَرَاتُ الْمُبَالِغَةِ ۚ فَبَلِّغْ أَكْثَرَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ۝

او کله چه بدلوو مونږ (رالېږو کوم ناسخ) آیت په ځای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه رالېږی نو وائی دا (کفار نبی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ تړونکی ئی (په الله)؛ (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زیات د دوی نه پوهیږی (په حکمت د نسخی).

تفسیر: پخوا ئی حکم وزکر چه د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وقت کښی د شیطان رجیم له تګی توری څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروړاندی نه کړی - دلته د هغه د ځینو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پیدا کوی. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو یو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښی ئی د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی و - څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښی ئی حکم فرمائلی و - ﴿قُلْ اِلَیَّ الْاَوَّلَیْنٰ وَ الْاٰخِرَیْنِ﴾ الآية - لږ مدت وروسته په هغه «معظمه مکه» کښی دغه آیت نازل شو ﴿عَلِمَ اَنْ لَّنْ نَّخْصُوهُ فَتَابَ عَلَیْکُمْ فَاَنْزَلْنٰ اٰمَاتٍ یَّزِیْرُوْنَ النَّسْرَانِ﴾ الآية - کفارو د داسی احکامو د آوریډلو څخه اعتراض کاوه - چه دغه څرنګه د پاک الله کلام کیدی شی؟ آیا الله تعالی (معاذالله) له بیخبری څخه د هغی یوی خبری حکم درکړی و؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئی صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالی کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی - او بله ورځ بل شی ووائی - ممکن و چه هم داسی وسوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخی حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلی ژبی څخه نه وی ایستلی، د نسخی مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیرلی شی - آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی - او وروسته له هغه د مهسل تجویز وکړی - نو دغه تجاويز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سری چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالی ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښی چه هر حکم ئی نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی - یعنی هغه روحانی غذا یا دوا چه تجویز کړی شوی ده - تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیږی (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکي پرستی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی ځواکی ﴿مِنْ رَبِّکَ﴾ ئی وویل او تنبیه ئی وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئی په داسی یوی حیرت انگیزی طریقی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل ئی ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ گرځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت - او د ملکیه و صفاتو مجسمه وی - لکه چه وی گورئ چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئی ځکه نازل فرمائلی چه ټینگ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئی پخپری چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائی څرنګه چه حالات ځمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوړی.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونې کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه ښیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی - که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی - ځکه چه ستا امی توب خو گردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه ئی لاس پر کوم کتاب لګیدلی وی او نه ئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلویښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر ورکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) - او د ادبی قوت او قدرت او ملکۍ خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلیمه یو ناڅاپه به ئی داسی کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی - لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسی وائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به ئی ورجوړاوه - نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بې نهايته قابليت څخه د دغه عظيم الشان قرآن پشان يو مستطاب کتاب تيار شوی دی - د ده په نامه د منکرينو په زعم اختلافات ؤ د جبر - يسار - عائش - يعيش - څو تنو عجمي مريو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانيت پريښی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ - وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل - یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی ځمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لوپړی - تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ څو سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ - او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمة امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سری دغه عالی خبری ورښی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی. کوم یو بشر او انسان نه ؤ - بلکه هغه ځمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾

﴿لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجِبُ﴾ الآية - ژبه د هغه سری چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه بیخی مبراء ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شی چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راتول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی - نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او معادل راوړلو څخه د عربو تول شعراء - فصحاء - بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی - مریی څخه څرنګه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سری بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیې دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلائلو له وجوده که یو سری دغه خبره په خپل زړه کښې ټینګه کړی - چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیې او هغه ګردی (تولی) قواوی تری سلبوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سری تل له هدایته بی برخې پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق ګرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تری دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا يَفْتَرِي﴾ حال دا چه ستاسی امانت - صداقت - او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ - آیا د دروغو ویونکو څیره - طور - طریقه خبری او اتري هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاء دود او دستور دی - هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

هر شوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه شوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویل) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه شوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وسوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی - په منځ کښی په ﴿إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ﴾ الایة - کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رڼا (رنرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی - بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی - بلکه خامخا مسلمان گنلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرگ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی - لکه چه د حضرت بلال - حضرت یاسر - حضرت سمیه - حضرت حبیب بن زید الاثصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی - ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی د دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت - او بیشکه الله نه ښیي لپاره د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وگرځوی - د بری او کامیابی لپار کله په برخه کیږی - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر څوک چه له ایمانه غاړه غړی - یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وگڼی هغه ته به د آخرت ښیگه (فائده) څنگه ورسپیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٥﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوړونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترگو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبی).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ گرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوړونو د حق غږ د آوریډلو - او پخپلو سترگو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو - د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَسِرُونَ ﴿١٦﴾

دا خبره واقعی ده بلا شبهه چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی دی زیانکاران (چه عمر ئی حبطه لار).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباہ او بیکاره کړی وی - او تش دنیا ئی د خپل مقصود کعبه گرځولی وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ
مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦﴾

پس له دی بیا بیشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئی کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بیا جهاد ئی کړی دی او صبر ئی کړی دی بیشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مکی معظمی کښی ځینی کسان د کافرانو له ظلم او تیري څخه ښویدلی وو یا تش په ژبه ئی د کفر لفظ ویلی وو - وروسته له هغه ئی هجرت وکړ او جهاد ئی وکړ او په دیر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتی شول کله چه دوی دومره په اسلامی کارونو کښی برخه واخیسته، نو هغه تقصیر ئی ورمعاف شو او د الله تعالی مهربانی پری مبنوله شوه. یو بزرگ ؤ چه «عمار رضی الله تعالی عنه» نومیده د ده پلار «یاسر رضی الله تعالی عنه» وه چه دغه میره (خاوند) او ښځه د کفارو د دیر ربرولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجی) اگر که شهیدان شول - خو بیا هم د کفر یو لفظ ئی هم ونه وایه - دغه د مسلمانانو ډومی وینی دی چه د اسلام په لیاره کښی توئی شوی - لیکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالی عنه» د خپل ځان له ویری هغه لفظ ووايه - خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» په حضور مشرف شو - نو دلته دغه پاس آیت نازل شو رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تَجَادِلُ عَنْ

تَفْسِيهَا وَتَوَفَّى كُلَّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١﴾

(یاد کره ای محمده!) هغه ورغ چه را به شی هر یو (نیک او بد) نفس چه جگړه (سوال او ځواب) به کوی لپاره د (نجات د) ځان خپل او پوره به ورکړ شی هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شی (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشی ویلی. مور - پلار - خور - ورور - ښځه - اولاد - احباب او اقارب هیڅوک به نه پکارپیږی. هر سری به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه دول (طریقه) د خپل ځان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل ځان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جگړی به کوی - چه د ځان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿وَتَوَفَّى كُلَّ نَفْسٍ﴾ الآية - او پوره به ورکړی شی هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شی په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٢﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی د (اهل) د دی ډیره پریمانه له هر ځایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وشکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوړی او ویری (چه لوړه او ویره ئی پری لازمه او محیطه وگرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی).

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دشمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوساڼی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلی - دانی - میوی او نور ور راوړلی کیدی او هر څیز به ئی په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلی وسیدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښی داسی مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستی کښی حقیقی منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښی ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالی د دغی ناشکری او د نعمت د کفران خوند پر دوی وغکاوه چه د امن او هوساڼی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزی د ډیروالی او پریمانی په ځای د لوړی او قحط په مصیبت کښی ئی داسی اخته کړل، لکه چه کالی (کپری) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوړه او ویره - قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الھند د دی آیت ترجمه داسی فرمائی ده «او ښی الله یو مثال یو کلی وه په امن او ډاډینه راتله دی ته د فراغت روزی له هر ځایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وغکاوه پر دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د ځان کالی (جامه) شوه لوړه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوړی او ویری) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ - یعنی د دوی له قومه او له نسبه ئی یو داسی رسول ورلیږلی وو - چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله او هم داسی پرله پسې په کندو او ژورو کښی لویدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهکاران د الله تعالی په عذاب کښی اخته او دوی ئی سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پر مخ تگ ونه کړی شو - ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوی کلی لا علی التبعین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسی یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسی وکړئ نو تاسی سره به هم داسی معامله

کیدى شى نو د كفران نعمت او د رسول الله د تكذيب او عداوت له سزا څخه مه بيفكره كيږئ!
 د ځينو علماؤ په نزد په دغه مثال كېښى له كلى څخه مراد مكه معظمه ده چه هلته هر قسم امنيت
 او طمانيت ؤ او سره له دى چه يوه غير ذى زرع وادى وه خو راز راز (قسم قسم) ميوى دانى
 غلى او نور د دى په لورى راښكودلى كيدى ﴿اَوَلَمْ نَكُنْ لَهُمْ حَرَمًا اَمَّا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ذَاتُ اَلْبَاسِ﴾
 (۲۰ جزء د القصص (۵۷) آية (۶) ركوع) مگر مكيانو (مكى والو) د دغو نعماو
 هيڅ قدر ونه پيژندو، په شرك او عصيان او بيحيائى او اوهام پرستى كېښى لگيا او منهمك
 شول، بيا الله تعالى له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوى نعمت د محمد رسول الله صلى الله عليه
 وسلم په بعثت سره دوى ته ور وليږه، نو دوى د هغه په انكار او تكذيب كېښى هيڅ كمى ونه
 كړه ﴿اَلَمْ تَرَ اَلَّذِينَ يَكْلُوْنَ اَعْمَتًا لِّلَّهِ ثُمَّ يَكْفُرُوْنَ﴾ (۱۳ جزء د
 ابراهيم د سورت (۲۸) آيت (۵) ركوع) بالاخر الله تعالى د امن او اطمينان په ځاى د
 مسلمانانو مجاهدينو ويږه د دوى په زړونو كېښى واچوله او د فراخى او پريمانى روزى په ځاى اوه
 كاله قحط ئى پر دوى مسلط كړ چه په هغه كېښى د سپيو او نورو مردارو تر غوښو پورى هم دوى
 وخوړل بيا د «بدر» په غزا كېښى د اسلامى غازيانو له لاسه پر دوى د الله تعالى عذاب ورگډ شو
 دلته خو داسى وشو - د بل لورى هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تيرى څخه پكو
 (تنگ) شوى وو - د ديرو مصائبو او زړه تنگى لامله (له وجى) خپل كور او كهول به ئى
 پريښودل او تشديدل، نو دغو كسانو ته پاك الله له پخوا څخه د هستوگنى دير ښه ځايونه ور په
 برخه كړل - او د دښمنانو له خوفه ئى مامون او مصئون كړل د روزى وروڼه ئى پرى ورپرانشتل،
 پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئى فتح او برى ورپه برخه كړ بلكه دوى ئى د اقليمونو باچا او
 د متقيانو امام وگرځاوه ښانى د هم دى لامله (له وجى) په دغو آياتونو كېښى د مكيانو (مكى
 والو) حال ئى واوراوه او په ورستنيو آياتونو كېښى په ﴿فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ﴾ كېښى ئى
 مسلمانانو ته خطاب فرمايلى دى چه تاسى له داسى حركاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه
 پر مكيانو (مكى والو) مصائب نازل شوى وو.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ
 كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۲﴾

نو خوړئ تاسى له هغو (طعامونو) څخه چه دركړى تاسى ته الله حلال طيب
 پاكيزه او شكر وباسئ (قدر وپيژنئ) د نعمت (احسان) د الله كه يئ تاسى
 چه خاص هم ده ته عبادت كوئ (او فرمان ئى منئ).

تفسير: يعنى هر څوك چه د الله تعالى د عبادت مدعى وي ده لره دغه خبره وړ (مستحق) او

لا تقه ده چه د الله تعالى د ورکری نعمت او حلالی او طبیی روزی شخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر گزاره بنده شی! حلال دی حرام نه گنی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدیاتو په تعمیل کښی دی دیر زیار وکاری!

(د حلالو او طبیو او پاکیزه و شیانو د استعمال له احکامو شخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالى د حرامو اشیاء ذکر فرمائی غو د هغو له استعماله مخانونه وژغورلی (وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ^(۱۵)

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفافه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «البقرة» او د «الانعام» په سورتونو او نورو مخایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی غمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل ځان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو گردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکي چه د لوړی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا

حَلَّٰلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٨﴾

او مه وایب تاسی له وجی د بیانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ بیشکه هغه کسان چه تری دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذاب د آخرت؛ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی بی له کوم شرعی مستنده د کوم شی په متعلق خوله سپردل او داسی ویل چه حلال دی یا حرام ډیر سخت جسارت او کذب او افتراء ده. حلال یا حرام خو همغه شیان کیدی شی چه هغه ته پاک الله حلال یا حرام فرمایلی وی - که کوم سری محض پخپلی رأیی سره کوم شی حلال یا حرام وتاکی (مقرر کړی) او د هغه نسبت الله تعالی ته وکړی (لکه چه د معظمی مکی مشرکانو کول) او د هغه ذکر د «الانعام» په سورت څمونږ د دی مبارک تفسیر کښی پخوا له دی نه تیر شو نو هغوی فی الحقیقت پر الله تعالی بهتان ترلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدایت راکړی شوی دی چه ښائی هیڅکله داسی رویه ځان ته اختیار نه کړو او هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام کړی حرام ئی وگڼو او بی له شرعی مأخذ پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لگوو.

﴿مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله تعالی د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک) یعنی د معظمی مکی مشرکین چه څمونږ لوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معاذ الله مفتري وویل په یاد دی ولری چه هغوی پخپله مفتریان دی - دوی د کذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال یا حرام وائی او د هغه حلت یا حرمت نسبت پاک الله ته کوی دوی ته به عنقریب معلومیږی چه د دغسی رویی د اختیارولو څخه دوی هیڅ یوی ښیگنی (فاندى) ته نشی رسیدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنیوی مزی وکړی او د دغه لږ خسیس ژوندون څخه دی لږ څه خوندر شی بیا به دوی په هغه دائمی بندیځانی کښی اچول کیږی چه هغه هم دوی ته بیخی آماده او تیار دی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٩﴾

او پر هغو کسانو چه يهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه خيزونه چه بيان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحریم سره) ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا كُلِّ ذِي ظُلْمٍ وَمِنَ الْبَنِي إِسْرَءِيلَ حَزَمًا لِّمَن شَرَّكُمْ﴾ الآية - آیت په تفسیر کښی تیر شوی دی هلته دی بیا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته یا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترته تر یوه معینه وخته پوری حرام کړی وی هغه عین حکمت او صواب دی هیڅ یو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال یا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوْعَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ
بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَنَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۱۹

بیا بیشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نیک کړی عمل خپل بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: مثلاً حرام ئی حلال یا حلال ئی حرام وگنل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمایل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقیقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلي - او د گناه بدو نتایجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصیت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع ۱۷ آیت کښی هغه تعلیقات چه پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْعَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندی لیکلی شوی دی بنائی چه هغه دی بیا یو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ الآية - بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نیک کړی عمل خپل، بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطیئاتو ډیر رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی له کفریاتو څخه له توبی ایستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو - او په مستقبل کېږي د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبې کوونکو گرد (تول) تیر گناهونه ښیي اګر که ډیری سختی او غټی گناوی هم وی.
(پاک الله گردو (تولو) گناهګارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسی ډاډینه او اطمینان ورکوی)

آدوب شویه! په ککړو - آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئی! که کافر ئی - که ئی ګېر! ماته راشه!
هیڅوک نه کړم نا امیده - زه ښونکی لوی الله یم!
که توبی دی زرکرته ماته کړی - ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه ګټه (فائده) نشته معصیت کېږي!
ګناه مه کړه! متقی شه! چه غای ومومی جنت کېږي!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٥﴾

بیشکه چه ابراهیم ؑ (اصلی او اساسی) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؑ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائی)،

تفسیر: دلته الله تعالی جل وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کېږي د امام الموحدين ابو الانبياء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلی ذریته ونبینا الصلوة والسلام طور او طریقه را په یادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریې او څوڅخات (نسل) څخه وو - او خپل ځانونه ئی پر ابراهیمی دین باندی سم او برابر ګڼل - حال دا چه دوی د ابراهیمی دین سره له لری هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا ورښیي چه ابراهیم علیه السلام د موحدينو امام د گردو (تولو) نیکیو معلم - د تولى دنیا په مقابل کېږي یواځی پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؑ او د دوی په مبارک ذات کېږي پاک الله هغه گرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړی ؑ چه په یو لوی مجمع کېږي په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کېږي.

لیس علی الله بمستنکر - ان یجمع العالم فی واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر څیز
چه دی تول پخپل قدرت کړی گرد (تول) عالم په یو سری کېږي
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته

چه دی غای کړی سیند له څیرمی په یو دم پر یو ګری کېږي
ابراهیم علیه السلام د الله تعالی داسی کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؑ چه له گردو

(تولو) غنى شکولی او یواغی له الله تعالى سره ئی نېلولی او ډیر خاص مخلص مسلمان و ممکن نه و چه ده کوم غیز بی د الله تعالى له حکمه محض له خپل لوری حلال یا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله غرنګه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکینو په کلی او جماعت کښی وسیدل هم نه خوښول - نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل غانونه «حنیف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهیمی دین یو) شرم او ننگ پکار دی چه غرنګه پر الله تعالى بهتان تری؟ آیا د حلالو حرام ګڼل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کښی له انبیاءو سره جنگیدل د یو «حنیف» او ابراهیمی سری له شان سره مناسبت لری؟ په یاد ئی ولری چه د حلالو او حرامو په بیان کښی او د دین په اصولو کښی - اصل خو هغه ابراهیمی ملت دی چه د هغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل دپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دین د ابراهیم علیه السلام تګ وکړئ نو محمدی صلی الله علیه وسلم طریقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِأَنْعَمَ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣١﴾

(و ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی و (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره) او برابر کړی و (الله) دغه (ابراهیم) سمی لیاری (د توحید او اسلام) ته.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام د الله تعالى شکر گزاره بنده و - تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی یئ - لکه چه د ﴿وَصَرَّبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرِيَةً كَانَتْ اِمَةً﴾ الایت په تفسیر کښی ښکلی شوی دی نو تاسی غرنګه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لیاره کښی یئ؟ (چه حق پریردئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ او شرک او کفر پسې غغلئ - حال دا چه حضرت ابراهیم علیه السلام) د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لیاره روان و - او الله تعالى ده ته ډیره سمه صافه لیاره وړشوولی وه او دی ئی پری روان کړی و.

وَاتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَرَآئِهِ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿٣٢﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنی ابراهیم ته د خپل د الوهیت له درباره) په دغه دنیا کښی نیکی او بیشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د خاوندانو) څخه دی

تفسیر: (نیکی) یعنی نبوت - پراخه روزی - اولاد - وجاهت - (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چه کرد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواړی چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولکوی (او بیشکه چه پخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿وَالْحَقُّ يَاسُّوهُ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاءو علیهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الانعام» په سورت د ﴿وَيَا أَيُّهَا مَلِكُ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آیت باندی غمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منځ کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالآخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، غو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک گرد (تول) رگونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی «بعثت بالحنيفية السمحة» د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لاثنق) دی.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلی ابراهیمی ملت کښی د خالی (شنبی) د ورځی حکم نه ؤ - چه پر مونږ محمدی صلی الله علیه وسلم امت باندی هم نه دی. هو! په منځ کښی یهودانو د خپل نبی موسی علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالی ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښی دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شی! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامنونکی په دنیا کښی بیزوگان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښی کیږی، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور گرد (تول) اختلافات او جگړی هم سره فیصله کیږی مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودی گانه او ځنو به نصرانی باله، حال دا چه الله تعالی دوی پوهولی دی چه ابراهیم علیه السلام حنیفی مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښی د دغو گردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږی او هر سری به پخپلو سترگو سره گوری چه کومه یوه ډله په غلطه ټینګه وه؟ او کومه یوه په غلطه لیاره روانه وه.

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنُّوعْظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمی خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه گمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی ئی مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه رسول الله د اصلی ابراهیمی ملت او دین سره راغلی دی که تاسی د بری او کامیابی غوښتونکی یئ او د «حنیفیت» په دعوی کښی رښتین یئ نو پر دغه سمی، صافی لیاری لار شی! په ﴿ادْعُ إِلَى﴾

سَيِّلَ رَيْكَ ﴿الآية﴾ - کښی تر آخره پوری پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکاوه کیږی چه ښائی خلق په غه ډول (طریقه) په سمی لیاری باندی راولی؟ او د هغه دری طریقې ئی راښودلی دی (۱): حکمت (۲): حسنه موعظه (۳): جدال بالتی هی احسن (۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخی خبری - محکمی اتری - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او رڼا (رنرا) کښی هغوی ته لیار ښوونه وشي - چه د هغو په آوریډلو او لیدلو او پوهیدلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کیښودی شی او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کښی پری او مری ولویږی او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالی د وحی له بیان کریو حقائقو یو بشرکی هم تبدیل ونه کړی شی.

(۲): «حسنة موعظه» له هسی مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه ډک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکړی شی، دیر ځلی داسی واقع کیږی چه د تیږو (گتو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مرو زړونو کښی نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مر او له کاره لویدلی قوم د هغه پند په اثر د یوه واښه په مرسته (مدد) ولاړیږی - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځنلی - بالخصوص هغه کسان چه دیر عالی دماغ او ذکی او فهمیم هم نه وی - مگر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کښی لری په دوی کښی د موثرو پندو او مواعظو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شی چه هغه د دیرو لوړو عالمانه و تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هو! په دنیا کښی تل ترتله داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کښی جگری وکړی - او کاره واړه بحثونه وکړی - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبهات پیدا او احاطه پری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږی، نو ځکه ئی ﴿وَجَادِلْهُمْ يَاللّٰهُمَّ اَحْسَنُ﴾ وفرمای.

(۳): «جدال بالتی هی احسن» یعنی که داسی کومه موقع دروړاندی شی نو په دیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئی سمی لیاری ته درواړوئ او ښائی چه خامخا زړه خوړوونکی او ربروونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږی او معامله طول ته رسیږی - ښائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیروالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندی څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ مُوَعِّدٌ﴾ الآية - بیشک چه رب ستا ښه عالم دی په لپاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په وړښولی لپاری باندی لار شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه څوک ئی منی؟ او څوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لپار راتلونکو او په لپار نه راتلونکو وگړو (کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَأَنَّ عَاقِبَتُكُمْ فَعَاقِبَةُ امِّثِلٍ مَا عُوِّبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿۱۳۷﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لپاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلي. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) غمونو رسول خلق عظیم - نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم وی به تل صبر کول کار د تسلیم - بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۳۸﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مگر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانیري) او مه کیږه په زړه تنگی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسير: يعنى پر مظلمو او شائدو صبر كول - آسان كار نه دى، كه الله تعالى چاته توفيق ور په برخه كړى نو صبر او تحمل ئى هم ور په برخه كيږي او كولى شى چه رېر (تكليف) او ظلم وگالي (برداشت كړى) او آه ونه كاري!

كاږو بلاء مومو جفا - صبر او حمد كوو تل
د بد په ځاى كوو نيكي - دغه عادت دى ځمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بېشكه الله ملگري دى (په عون او نصرت سره) له هغو كسانو سره چه پرهيزگاري كوي (له كفر او معاصيو او ويريرى له الله) او له هغو كسانو سره چه دوى نيكي كوونكى دى.

تفسير: يعنى انسان هومره چه له الله تعالى څخه وويريرى او تقوى او پرهيزگاري او نيكي اختيار كړى، هغومره د الله تعالى امداد او اعانت ورسره وي، نو داسى متقيانو ته د كفارو له مكرونو او فريبونو څخه زړه تنگي كيدل يا غمجن والى نه دى په كار ځكه چه الله تعالى دغه عاجزان او ضعيفان هم له متقيانو او محسنانو سره پخپل فضل او كرم او مرحمت محشور فرمائى.

تمت سورة النحل بعونه وتوفيقه والله الحمد.

سورة «بنی اسرائیل» مکیه الا آیات ۲۶ و ۳۲ و ۳۳ و ۵۷ و من آیه ۷۳ ای غایه ۸۰ فمدنیة وهی (۱۱۱) آیه و (۱۲) رکوعاً
 نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها (۱۷) وعدد نزولها (۵۰)
 د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ۲۶ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ - او له ۷۳ آیتونو څخه
 تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری.
 وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰)
 سورت دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ
 الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ
 أَيْتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ①

پاکي د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپي
 کښی له (منځه یا له څنگه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصی پوری هغه
 چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ)
 چه (هلته) وښیو مونږ دغه (محمد) ته غځینی له دلائلو (د قدرت) خپل،
 بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو «تولو» اقوالو) ښه
 لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالی له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او
 عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه غمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او غمونږ
 ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده گنی د الله تعالی د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ
 مشکل نه دی.

﴿أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾ الآية - چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپي - (الخ)
 یعنی یواځی د شپي په یوی محدودی برخي کښی خپل ډیر مخصوص او خورا (ډیر) مقرب بنده
 محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمة تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿لَوْ يَهْمُنُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او ډک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی ورشوول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریوی چه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم تر سدره المنتهی پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿وَلَقَدْ رَأَوْا نَزْلَةَ الْكُبْرِ﴾ (۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیه (۱) رکوع) د

علماءو په اصطلاح له مکي معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدره المنتهی پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیوی. د (معراج) احادیث تقریباً ډیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی. د اسلافو او د اخلاقو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په وینه (بجسده الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پېښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿وَأَجَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ﴾ الآیه - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیچا قول داسی نه دی چه (معراج) د وېښتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقاً للعادة و محلاً للتعجب ایضاً الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه» بیشکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالی عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مگر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیچیری د وېښتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښویدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په دول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. څکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصی دول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید - استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د ډیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او ډیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «ثم اصبحتم بمكة» یا «ثم اتيت مكة» بیا د صباح په وقت کښی بیرته مکي ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکي معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟ او د شداد بن اوس رضی الله تعالی عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالی عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپي له مخي تاسي پخپل ډيره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟

سفر وکاوه موسی طور سینی ته سفر وکاوه ادریس عیسی سما ته

محمد وخوت بالذاة «عرش اعلی» ته مقرب «قاب قوسین او ادنی» ته

فکر وکره ته بیان د «ما اوحی» ته له زړه څیر شه ته برهان د «ما یغشی» ته

زمونږ په نزد د «اسری بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالی خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مکي معظمی ځنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سړی د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکړی چه «ای موسی څما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مصره وباسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکھف» په سورت کښی چه حضرت موسی د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی - نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په دول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم». مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وړاندی کړی دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لهندا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخسیته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی خو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هو! د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښی معلومیږي مگر محدثین پر دغه خبره گرد (تول) سره متفق دی چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د دیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښی د هغه روایت د استناد قابل نشی کیدی. حافظ ابن حجر رحمه الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښی د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دی او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسی کیدی شی څو د عمومی احادیثو څخه مخالف نشی. مونږ دا قسم تفصیل دلته نشو درجولی. د (صحيح مسلم) په شرح کښی دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږی چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د وېښتوب په حالت کښی (بجسده الشریف) واقع شوی ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسی واقعات په خوب کښی هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

وبلی کیږی چه په یوه شپه کښی دومره اوږده مسافه به ئی څرنگه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کړی څخه به څنګه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنگه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښی مذکور دی څنګه به د تسلیمیدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر نن پوری د دی خبری هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلکو دغه دعوی تسلیم هم کړه شی چه دغه تک شین موجود په واقع کښی تشه فضا او هغه فی الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسی ادعا هم کولی شی چه د دغه تک شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشی منلی کیدی؟

پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښی دومره یو طویل سفر طی کول به څرنگه وی؟ نو گرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرر شوی. له نن (۱۳۶۴هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسی یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موټر به جوړیږی. یا به داسی طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیتو پوری جګ (وچت) ختلی شی د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کړه نن ورځ د یوه بی معنی لفظ په شان گڼلی کیږی. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښی منصوبیږی چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطی مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخي هک پک او حیران پاتی کیږی ځمکی یا لمر ته وگورئ چه په (۲۴) ساعتو کښی څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منټ) کښی له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږی د ورځو بریښنا په مشرق کښی بریښی او په مغرب په یوه طرفه العین کښی لویږی (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښی آورو د ایشیا او اروپا پیښی په افریقه او استرلیلیا کښی خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښی خبریږی او عکسونه په (تلویزیون) کښی گورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

خخه غورخوی او په یوه ربه کښی یوه لویه جزیره له خرمنی (سیلمی) خخه محوه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښی غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، څنگل، گرمی یخنی، د مسافنی لریوالی او نور د یوی خاشی او خڅلی په اندازه هم اثر نشی غورخولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته ورښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښی داسی د بریښنا په شان تگ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور گرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په دیر راحت او تکریم سره د سترگو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿سُبْحَنَ الَّذِي اَسْرٰی﴾ **مصدقه لای** الایه - سره شروع فرمایلی ده خو هغه خلق چه د الله تعالی لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لنډ لیدلو او تنگ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښی محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه گستاخیو، او عقلی لیونتوب خخه وشرمپړی (او دلته دی د خپل استدلال چری لا څه، بلکه د منطق او فهم دال دی هم هیسته وغورخوی!)

په هر چا باندی د توری گزار نشی ځینی ځای کښی غورخول د سپر ښه دی. په هر چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول

﴿الَّذِي يَرْفَعُ سَاحِلَ الْيَمِّ مِنْ لَدُنَّا﴾ هغه چه د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل) یعنی په هغه ملک کښی چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالی دیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاء او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو خخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه گرد (تول) کمالات چه د بنی اسرائیلو په انبیاء او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښی سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنی اسرائیلو مبذول شوی ؤ، بنی اسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښی مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښی د گردو (تولو) انبیاء امامت وفرمایه. گواکی د انبیاء هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسنی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د گردو (تولو) اقوالو ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعنی اصلی اوریدونکی او لیدونکی الله تعالی دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د ورښولو اراده وفرمائی ورښیئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیع احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښی «بی بصر» والا سترگو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ الْآتِخْنُ وَاْمِنْ دُونِي وَكِتَابٌ

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسئ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسی علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه . کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصی» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد اقصی» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنی اسرائیلو کومی مختلفې دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنی اسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی . د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک گرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ . په دغو آیاتونو کښی بنی اسرائیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی - نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد اقصی» له قولیته به هم محروموه شی .

﴿الْآتِخْنُ وَاْمِنْ دُونِي وَكِتَابٌ﴾ چه مه نیسئ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیدئ! او د الله تعالی څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه گنئ! او تل پر هغه الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ۝

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر ویاسئ بیشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابہ ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کری دی مه ئی هیروئ. وگورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یی څرنگه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٥١﴾

او قطعی حکم لیرلی ؤ مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هرومرو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سر کښی به وکړئ تاسی هرومرو په سر کښی ډیره لویه سره .

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنی اسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالیٰ له جانب د دردناکو سزاؤ خوند ورڅکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا أَنَا وُلِيُّ بَابِ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدُ الْمَفْعُولِ ﴿٥٢﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کرل مونږ پر تاسی بندگان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنگ سخت وو نو گرد (تول) گرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او گرد (تول) ئی سره لوټ او تالا کرل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه .

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ
نَفِيرًا ۖ إِن أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ وَإِن أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ

بیا بیرته وگرځوله (او درکره) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شی) پر
دوی او مرسته (مدد) مو وکره له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره
او وگرځولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ
تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی
نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکره او د توبی او انابت طریقه مو غوره
کره مونږ بیا تاسی ته پر دښمنانو بری او کامیابی درکره. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او
نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونپیری تل غنم غنم نه کیږی له اربشو نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده نیکی وکره نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاتو غافل مشه له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ أَوْجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتَّبِرُوا ۚ

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندگان
مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د
غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت
المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک
(خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر
سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنگونه خر او مخونه مو خراب کړل او په
مسجد اقصی بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباہ کرل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه ومونده.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عَدُنَاٰ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ
لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وگرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوگرځو (عقوبت ستاسی ته) او وگرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داؤد علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شی نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغسې وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له پوښی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۰۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباہ او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ
يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیي او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سرک باندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تگ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم الشان بشارات آورو. باقی هغه کسان چه له هغوی سره ښخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی دوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَتَيْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝
وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ۝

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواړی) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنگی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیګڼو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات آورو. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو گردو (تولو) خبرو د آوړیدلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترګی پټوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او گناهونو په طرف ورغځی او مندی ورپسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارًا مِنَ السَّمَاءِ أَؤْثِقِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه! «ځینی بیوقوفان له دیره قهره او غضبه رپړدی (رپړی). او شین او سور گرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) بئیرا کوی، غینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس ئی ور ورسپړی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه بڼایسته او زړه وړونکی شی لاندی مار یا لرم پت دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنی آدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری بڼاست او سینگار، او وضعیت او هیئت غولپړی او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی الفور ئی وائی، یا په مندو یو لوری ته ځی او دی ته ئی فکر او فهم نه وی چه پښه ئی پر څه لگیږی. که انسان عجلت او جلتی پریودی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وگوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورڅخه نه صادریږی.

وَجَعَلْنَا الْآيِلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحْوَا آيَةَ الْآيِلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا أَعْدَ السَّيِّئِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلُهُ تَفْصِيلًا ﴿١٧﴾

او گرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه کره مونږ علامه د شپې او وگرځوله مونږ علامه د ورځې روښانه (چه هر شی پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړئ تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی (په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو) او هر څیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یی) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپې تیاره، د ورځی رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا د شپې له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو ویدل، د سپوږمی تته یخه وړانگی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه گرد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی چه د دوی غنی د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاؤ فوائد او مصالح ترلی دی او د دغو گردو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او ټینگو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی. ﴿فَمَحْوَا آيَةَ الْآيِلِ﴾ : نو محوه کره مونږ علامه د شپې) یعنی د شپې نمونه تیاره او ورکه ده او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه پخپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿وَجَعَلْنَا آيَةَ الْفَحْرِ وَالْعِزِّ﴾ الآية - او وگرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکری تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه و (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لگیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لتولو پسی لویږی او په رنگارنگ کارونو کښی مشغولیږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپي له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه گرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترگی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تگ او راتگ او کاروبار کښی سره بوخت او لگیا په نظر راځی.

﴿وَلْيَعْلَمُوا عَدَالَتَ الرَّبِّ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپي او د ورځی د تگ او راتگ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور دیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِتْنَةً تَتَمَثَّلُوا﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) بیع بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لگولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقرره کړی ده لکه چه د شپي او د ورځی اندازی مقرری دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ ویديږی او گرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیکا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر ځنی پس ته د شر راتگ هم داسی وگټئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپي پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د گرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منفص ژوندون، د توری تیاری شپي په شان وگټئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف ډول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالی انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیدلی دی، خو دوی د دغی شپي په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشي. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شپو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زموږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاړی غړوندئ او غاړکي وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرگندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کیږی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سری بی تکلفه لوستلی شی.
﴿ تَكُنْ لَهُمْ عِطَافٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ (۲۶) جزء د «ق» ۲۲ آیه ۲ رکوع) په هغه
وقت کښی چه خپل گرد (تول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنگ وگوری نو داسی به وائی:
﴿ مَا لَهُذَا الْكِتَابُ لَا يَغَاذِرُ صُفْرَةً وَلَا كَثِيرَةً إِلَّا أَحْضَاهَا ﴾ (۱۵) جزء د الکهف ۴۹ آیه ۶
رکوع)

وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مِنْشُورًا ﴿١٣﴾
اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

او هر انسان لارم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی،
او راوړه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو
غځای به شی ویه وینی هغه غوړیدلی. (او ویه ویلی شی ده ته) ولوله (دا)
کتاب د تا (عمل نامه خپله) ، کافی (بس) دی هم دا غځان ستا نن ورځ پر
تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر : یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندي گرځیدلی دی چه له
سره تری نه بیلیدوی. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده
اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کیږی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه
ده پخپل گرد (تول) عمر کښی کړی دی، تول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی
څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سری به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه
ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر ؤ چه په دنیا کښی الله
کتاب لوی قرآن لیدلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس
په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه
پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کیږی.

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ط

هر چا چه سمه صافه لياره ونيوله نو بيشكه هم دا خبره ده چه سميری دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره وربولی ده، اوس که څوک پر هغی غی که نه غی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقې نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سری د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه بارېږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر: یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره ډول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او ډیر توثیق د انبیاء په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وړاندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده خو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) تنبیه: دلته مفسرانو د «اصحاب الفتره» او ورکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذْ أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق و کبری دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شی پر (دغه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له گډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بدعملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباہ کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناخپی دفتاً نه نیول کیږی، او نه هلاکیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائیبینو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لویږی خو هرومرو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالی پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاری غروی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسمومی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبيه : وقال بعض السلف ان الامر في قوله تعالى ﴿وَكَفَىٰ بَرِّكَ بِذُنُوبٍ﴾ امرتکونینی قدری بالفسق. وقوله تعالى ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ معناه نفی الامر التشريعی، فلا منافاة ، فافهم.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبٍ عِبَادٍ خَيْرًا بَصِيرًا ١٥

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری گرد (ټول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سهارو کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مگر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی گرد (ټول) په طوفان (څپان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاك سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ﴾ الآية - او کافی بس دی رب د تا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسې معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مِنْ مَّوْمِنٍ هَؤُلَاءِ خُورُوا

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شړلی شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلکو ځنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. خو د دوی د جداوېد او د فانی نیکو فانی ثمره ور ورسپیږی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی خو په پوره ډول (طریقه) تر څنډو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندۍ خانۍ خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د ورښوولی لپاره باندی په عملی ډول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احديث په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كَلَّا تَعْبُدُ هَؤُلَاءَ وَهَؤُلَاءُ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿١٥﴾

هر یوه (له دغو طلب گرو د دنیا او عقبی) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبی دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالی سم له خپله حکمه او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا، او د آخرت گړدو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالی په عطاء کښی هیشوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه ورسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بڅښښ دروازی او وروڼه نه پری تړلی کیږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلِالْآخِرَةِ الْكِبْرُ دَرَجَاتٌ وَالْأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿١٦﴾

وگوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښی راغلی دی چه د جنت په دواړو درجو کښی به د ځمکی او آسمان تفاوت وی. لاندنی وسیدونکو ته به باندنی وسیدونکی داسی ښکاری لکه چه مونږ ته له ځمکی څخه په افق کښی ستوری بریښی. پخوا ئی راښوولی ؤ چه د جنت دغه درجی د هغو کسانو په برخه کیږی چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقی مندی وهلی وی او لازمه کوشښ او زیار (محنت) ئی ورښکلی وی. په ورستینو آیاتونو کښی تر لری ځایه پوری د آخرت د سعی طریقه راښوولی شوی ده چه د هغی په تعمیم سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږی. د ابن عباس رضی الله تعالی عنه قول دی چه «حق تعالی د (تورات) گرد (تول) اخلاقی تعلیم د بنی اسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کښی داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دی سورت له دریمی رکوع له سره څخه شروع کیږی.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ۝۱۵

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دی ونیو) نو (عاجز) به کیښی (تل په دوزخ کښی) ملامت کړی شوی (د خلقو) بی ملگری (بی برخه کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنی شرک داسی ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالی او د هغه پرښتی، بلکه د دنیا د گردو (تولو) پوهانو په نزد تاسی مذموم او ملزم گرځئ! لکه چه نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کښی چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرگو کښی د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لوری رانژدی کیږی. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف المخلوقات انسان دپاره به دغه ډیر د ذلت او رسوائی موجب وی چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښی سر په سجده ولویږی، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنی لاس وغځوی چه هغه ئی پخپله تورلی او جوړ کړی وی. هغه کسان چه پاک الله پریږدی او د غیر الله په مقابله کښی سرښکته کوی. نو بی نیازه الله جل جلاله د حقیقی نصرت او برکت دروازه پر دوی تری او د کمزوری او بیکی په حالت کښی ئی پریږدی. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښی چه دی امداد او اعانت ته ډیر اړ (مجبور) او محتاج وی. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړی. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاتُهُ وَيَالِ الَّذِينَ أَحْسَنَّا آيَاتِنَا بِمَلْعُونٍ عِنْدَكُمُ الْكَبِيرِ

أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَتَقُلْ لَّهُمَا إِنْ وَلَا تَتَّخِرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ وَخَفِضْ لَّهُمَا جَنَاحَ الدُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْنَا كَمَا رَحِمْتَ بَنِي صَغِيرًا ۝

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مگر یواخی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرورمو (خامخا) ورسید تا خخه (حدودود) زوروالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رته دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوپره) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووايه او ربه غما مهربانی (او ښنه) وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کړی ده غما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مگر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په غو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسی د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سری له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړی» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکي کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مرکیدلو خخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړی، او د دوی دپاره دعاء وغواړی، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کړی او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلواتالرحمی او ښیگنی (نیکي) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿إِنَّمَا يَتَّبِعُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ إِذَا سَأَلَ عَنْ أَحَدِ الْوَلَدَيْنِ مَا أَحَبَّ إِلَيْهِ﴾ الآية - او که چیری ورسید هرورمو تا

خخه حدود د زوروالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رته دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته (ادبناکه). په زورتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پریشانه کیږی او په زوروالی کښی هوبښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادت منن اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څڼی زړه تنگه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رتل او ناکاره خبری کول چیری، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه ویاسی! چه د زړه تنگی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمه الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتري وکړی لکه چه یو خطا کاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما یبلغن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نوډ د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نوډ دخول پری جائز نه دی.)

﴿وَخُفِضَ لَهُ الْجَنَّةُ الدُّنْيَا مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ الآية - او ښکته کړه دپاره د دی داوړو والدینو

وزر (اوړه) د تواضع له مهربانی او ووايه ای ربه! مهربانی او ښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالۍ او د ښیگنۍ (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرگونو آفاتو او حوادثو څڼی ځما د ژغورنۍ (بچ کوونۍ) او ساتنۍ په فکر او کوښښ کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زړوالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لپار له مسافۍ نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿١٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښی دی، که یی تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی دیر مغفرت کوونکی (د خطیثاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښی تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالی ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی الواقع تاسی نیک او سعادتمن یی! او د الله تعالی په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالی به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض نی کوئ که کوم وقت د نیک نیتی، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی ځنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله دیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کړی په اخلاص د ما مضي عذاب څخه به شی خلاص تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښی وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښی روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښی ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح المعانی کښی هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!

وَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْيَتَامَىٰ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ ثَبِيرًا (۱۶)

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښی بی فکره او بی له مصلحتو او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (۱۷)

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی وروڼه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښی)، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره .

تفسیر : یعنی مال د الله تعالی لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی ځایه لگول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالی ورکری قوتونه په عصیان او اضلال کښی صرفوی، دی هم د الله تعالی ورکری نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښی لگوی.

وَاِنَّا نَعْرِضُ عَنْهُمْ اَبْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّنْ رَبِّكَ تَرْجُوَهَا قُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربی مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووايه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالی په نزد چه د امید کونکی ناامیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالی سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالی ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالی زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه، شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه ابته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَوْتًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه گرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیامه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کښینې به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښې) بې ماله پښیمانه شوی (په اسراف کښې).

تفسیر : یعنی چه گرد (تول) ورته مخ واړوی چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکړه دی ولی وکړه چه ته پخپله محتاج او ناداره پاتې شوی؟ الغرض په هره معامله کښې د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راټولوه ئی چه ستا له غاړې سره ولگيږي. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسې خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځي او ستا لاس همغسې خلاص پاتې شی (ابن کثیر رحمه الله علیه) لیکي «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندې داخل دی. په حدیث کښې راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجیږي هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.

مه دی تره لاس په غاړه پوری له ډیر بخله
او مه ئی پرانیځه له حله زیات په ورکړه او سخا
څوک چه منځنی کړی گزاره له هره باب
نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهِ
خَبِيرًا بَصِيرًا

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنگوی (ئې په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگی ئی)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندگانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی ستاسې له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسې غنیان کيږئ. او نه به نور فقیران گرځي او نه ستاسې له سخاوت هغه غنی کيږي. او نه تاسې فقیران کیدی شی، د فقر او د غنا د مختلفو احوالو رالپړل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دی ستاسې کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی د محتاجو د لیدلو څخه ته ډیر مه وار خطا کيږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په دمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زوه څخه چه مال نه وځی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هو! حکیم هم گرمی والا ته یخه دواء ورکوی، او یخنی والا ته توده دواء.»

﴿لَا تَكُن يَوْمَئِذٍ مِنَ الْغَايِبِينَ﴾^(۱۶) بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه غما غځینی بندگان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وگرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی، او د هغه بالعکس غځینی کسان می غنی وگرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د غځینو اشقیاء په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنگسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو څو غایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ لَّحْنٌ نَّرْزُقُهُمْ وَأَيُّكُمْ أَنْ قَتَلَهُمْ كَانَ خَطَاً كَبِيراً^(۱۷)

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنگه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (گناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : غځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواږه او لگښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرگندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِي إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا^(۱۸)

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفسیر : یعنی زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ! په «ولا تقریوا» کښی د زنا له دواغیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدايت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتع) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربت لری گرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پېښیږی او ډیر قسم جنگونه او جگری تری پیدا کیږی، او د گردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی. حضرت شاه صاحب لیکي «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سری به د بل سری پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته گوری»، د امام احمد رحمه الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه گرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی گستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توری او نورو په نسبت خوښوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوښوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروړیانو، توریگانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوښوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده گناه ورمعافه کړه! او زده ئی وریاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سری داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل».

«اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد وعلی اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِرَبِّهِ سُلْطَانًا فَلْيُتَرَفَّ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٤﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مگر په حقه سره (چه ارتداد او زنا مع الاحسان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښې راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مگر په دری صورتونو کښې (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محصن زانی. (۳) د هغه سړی چه دین پرېږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿وَمَنْ كَانَ مَظْلُومًا﴾ الآية - او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښې چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلی او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښې له حله تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی! یا نور بی گناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوړونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!.

﴿إِنَّكَ كَانَتْ مَقْصُورًا﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی. یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښې دی هیڅ قصور ونه کړی! بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښې له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی! یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښې هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿١٧٣﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښې مه کوئ) مگر په هغی طریقی سره چه وی هغه دیره ښه (په حفاظت او زیادت کښې)، تر هغه پوری چه ورسپړی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ! هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښې هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مری) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان پوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښی گرد (تول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالی سره وکړی شی یا له بندګانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکي «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدی کول ضرور ګناه ده او د هغه وېال خامخا پر مستخلف لویږی.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كُلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿١٥﴾

او پوره ورکوی تاسی پیمانې هر کله چه پیمانې کوی تاسی او تول کوی تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښی کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له خیانتې له جهته ده مال (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښی دندی مه وهی! په تللو او پیمانې کولو کښی له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږی، او پکښی ګډوډی راځی د شعیب علیه السلام د قوم د اهلک قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی ډیره لویه عملی ګناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښی راغلی دی. «د هر هغه سری چه پر حرامو قدرت ومومی او محض د الله تعالی له ویری هغه ونه کړی نو الله تعالی پخوا له آخرته په دنیا کښی د هغه نعم البدل ورعطاء کوی. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له جهته د مال او عاقبت) یعنی اگر که دغابازی اول لو څه چلیږی مګر کله چه خلق پری خبریږی، نو بیا ورسره معامله نه کوی او په سپکه ورته ګوری. او پوره حق ورکونکی ته ګرد (تول) خلق په درنو سترګو ګوری او ښه سری ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږی.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

او مه کوه پیږوی (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غوږ او سترګه او زړه هر یو له دغو (دری واپرو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښی چه تا په دنیا کښی ولی ګناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پتو سترگو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اتکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی! په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لگول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سری د ربرولو (تکلیف رسولو) پسې لویدل، یا چتی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قانمول، د پلرونو او د نیکونو چتی (بیکاره) تقلید پسې لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرگندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه گرد (تول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولری! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو گردو (تولو) قوتونو په نسبت به سؤالونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کښی لگولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْسُ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿١٥﴾

او مه گرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په درېولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جگولو وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په درېولو سره ځمکه څیریږی شی، او نه د غاری له هسکولو (وچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سری د غرونو په قدر جگیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پرسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿١٦﴾

گردد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی غایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب العلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د اله العلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گردد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گردد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته در رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالېږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا ﴿١٦﴾

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رتلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده غو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسنانو ابتداء او انتهاء د الله تعالی د خالص توحید سره وی.

أَفَاصْفُكُمْ بِرَبِّكُمْ بِالْبَيْنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿١٧﴾

آیا نو غوره کړی یئ تاسی رب ستاسی په غامنو سره او (پخپله الله غان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه یی
خامخا وایی خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالی دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی
هغو ته په ډیره سپکه گورئ ډیر جسارت او لویه سپین سترگی او کستانخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د
دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر
تښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنګارنګ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین
پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لا زیات تور خوری او په وحشت
تښتی او د بېلپاری په لوری مندی وهی او ورځلی.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذْ الْأَبْتَوَاءُ إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی
دغه مشرکان نو هلته به خامخا لتولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن
(خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی
حصه داران رابښیج که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت څرنګه
خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالی د سلطنت تخت به ئی په بل منځ اړوه
که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او
قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهای درجه حماقت دی. او که هغه
معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسې
گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت
شته چه د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالی د گردو

(تولو) (انبیاء علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٣٨﴾ سُبِّحَ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ
وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَيْسَرُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا
تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٣٩﴾

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لوئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالی پاکی او ښیکنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری پوهیدی شی، او که کوم سری سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

﴿إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه مگرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شی! لیکن الله تعالی تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه ویاسی نو ښی مو هم.

وَإِذَا قُرَأَ الْقُرْآنُ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٠﴾

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښی چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوي، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښی نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښی د غور کولو یا د رسالت تر درباره پوری د رسیدلو څه ضرورت به ورباتی وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښی څرولی (لگولی) کیږی.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ آيَةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا
ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدًا وَلَوَّاعًا لَّيُذَبَّرْهُمْ يُذَرَّوْنَ

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : رومبی دغه ذکر ؕ چه دوی د رسول الله د صداقت پوری نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پوری هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښی داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښی دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوته کښی ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوتی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار ځواکی د لمر د رڼا اثر هیچیري نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوږونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوړی، نو ځواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوښی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ هَٰؤُلَاءِ لَئِنْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ هَٰؤُلَاءِ لَئِنْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ هَٰؤُلَاءِ﴾

» (۲۴) جزء د حُم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تبتیدل پر انبیاء الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿وَلَا أَذْكُرُ﴾ الآية - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته گرځی دوی په شاو خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیری او تور ورڅخه خوری او شا تری آوری او تبتی، هو! که د دوی د معبودانو تذکره وشي، نو ډیر خوشالیری

﴿وَلَا أَذْكُرُ اللَّهَ وَحْدَهُ شَرَّكَتُ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلَا أَذْكُرُ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

۲۴ جزء د الزمر (۴۵) آیه (۵) رکوع).

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَبْشِرُونَ بِهِ إِذِ سَمِعُوا إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَعْتَبُونَ ۝ الْأَرْجُلَ مَسْحُورًا ۝

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره (دا قرآن چه استهزاء ده) کله چه غوږ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پتی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مگر د یوه سری چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریډلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لارل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووايو؟ بالاخر دا ئی سره غوټه کړه چه پر دغه سری جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی گواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کودی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیوی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیئح قسم سحر په هیئح یوه درجه په عارضی دول (طریقه) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کودی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوری یواځی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿١٦﴾

وگوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه) د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو گمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر: یعنی کفارو به ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیئح یوه خبره به تینگ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوچده، د طمن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا إِذْ أَكْثَرْنَا عِظَامًا وَرَفَاءً إِنَّا إِلَهُنَّ لَكَبُودُونَ ﴿١٧﴾ خَلَقْنَا جَدِيدًا ﴿١٨﴾

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هډوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندی) کړی شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر: یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول خو هرومرو (خامخا) تعجب راوړونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ ګورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هډوکی تری پاتی کیږی چه لږ موده وروسته هغه هډوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره ګډوډیږی آیا کوم هوښیار

او پوه سری داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هدوکی د وړو او د خاورو بڅرکی به بیا سره راتولپړی او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښی بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتپړی چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۖ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغَضُونَ إِلَيْكَ زُجُورُهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شی تاسی تیږی (گتی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه ډیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړی پس له مرگه)، ووايه (ای محمده!) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کړی) چه پیدا کړی ئی یی تاسی اول کړت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له ډار استهزا- او تعجبه) او ویه وائی دوی (تمسخرأ) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوری او د خاورو بڅرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هدوکو دوری نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیږی (گتی) یا اوسپنی وگرځی، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شی، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شی! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (گتی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وگرځی، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول ډیر سهل او آسان کار دی.

﴿فَسَيَقُولُونَ﴾ الآية - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړی پس له مرگه ووايه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کړی چه پیدا کړی ئی یی تاسی اول کړت (یعنی هغه ذات چه رومبی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړی، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مری د لاش اجزاء راجمع کړی او بیا ژوندون ورعنایت کړی؟.

﴿فَسَيَنْفُتُونَ﴾ الآية - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سروڼه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وږه وائی دوی تمسخرأ کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سروڼه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته و هدوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپوکلې شی؟ او کله به مری له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.

﴿قُلْ عَلَى﴾ الآية - نو ووايه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی څکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالی هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ځواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِ اللَّهِ

په هغه ورځ کښی چه وپولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یی الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالی له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به تول مری له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راتولیدی، هیشوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضریدی اگر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتَقْنُونَ اِنْ لَّيْسَتْ اِلَّا قَلِيلًا

او ګمان به کوئ (له ډیر هیښته) چه څنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی مګر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات څنډ (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القرآن) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شډته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ ګنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقننا» د یسین شریف (۴) رکوع).

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ
بَيْنَهُمُ وَاللَّيْطُونَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿۵۳﴾

او ووايه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندگانو عَمَا ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منع د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنگی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوړوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروی! ځکه چه له هغی څخه د گټی (فائدی) په غای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل څوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنگ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يَسَائِرَ حُكْمِ أَوْلَانِ يَسَائِعُ بِكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکي: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وگوری بالمقابل سری هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښیي.»

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَاتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښی دی او چه په ځمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاءو ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داود ته زبور .

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سری مو چه مناسب وګاڼه د بنی آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ . حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر ګردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داود علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحديث کان لا یفراذلاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد . ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامتوب مشتمل ؤ ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنَّا﴾
﴿الذِّكْرَ﴾ الْاَرْضَ يَوْمَ هَاجَبَتْهُ السُّمُومُ ﴿﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیه ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مرحومه امت .

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه ګمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته) .

تفسیر : یعنی الله تعالی خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کړی چه دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لو څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لو څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝۲۹

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لتوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویرېږی دوی له عذابه د دغه (الله) نو څنگه ئی بولئ خدایان، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق ددی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرښتو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (تولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لتوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوښښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالی د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالی د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم څو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزه و معبودانو حال د الله تعالی په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالی خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالی خوښیږی او نه هغه خوشالېږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿وَيَوْمَ نَحْصِتُهُ﴾ الآية - او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریری دوی له عذابه د دغه الله (الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی گرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریری او لرزیری او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د هغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَأَنَّ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مگر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو دوله (قسمه) اخستی شی:

(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تبه او خرابوه شی که د دوی گناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابدې پوری به نی گناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.

(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیږلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلا کښی مبتلا شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنگه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَلَكَ تِلْكَ الْأُمُوتُ﴾

﴿يُحْيِيكَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهَا﴾ (۲۴ جز د المومن ۳۴ آیه ۴ رکوع) وفی الحدیث (کله هلاک ښی جاء ښی آخر).

(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو گناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وشکی.

په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی گواکی هغه نی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی.

تفسیر : یعنی دغه فیصله بیخی حتمی او قطعی ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشی نیولی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښی یو خو کله چه وقت راشی هیڅوک به هیچا ته پناه نشی ورکولی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾»

وَمَنْعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزی (چه دوی ئی غواړی) مگر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښی دی چه د مکي معظمی خلقو څمونږ له رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کره! یا دغه غرونه څمونږ له شاؤ څخه لری کره! او د زراعت قابله سمه هواره څمکه تری سازه کره! وغیر ذالک ، که داسی دی وکره نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښی دغه آیت نازل شو یعنی د دغی فرمائشی معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی وربښولی وی خو هغوی نه یواځی ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښی کښی ئی لا پسی ترقی وکره آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسی شوه چه هغوی بیخی سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنی هم پوره کړی شی نو د الله تعالیٰ په علم کښی شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهریږی چه تاسی بیا هم منونکی نه یی، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلی اهلاك وی چه هغه د دوی په حق کښی خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تیرو اقوامو او امو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شی او بیخی تباہ کړل شی. پخوانیو امتونو ته د فرمائشی معجزو ښوول پر دغه بناء جائز ایښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباہی د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لافت) نه وه او د وروستنیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی وربښول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشی معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسی کیږی لکه چه په دغه آیت کښی د همغو تاریخی نظائرو په طرف اجمالی اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشی معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکر (او بالیقین ئی کوڅ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسی هم

و شی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لپړل موقوف کړی شوی دی.

وَإِنَّا شَاوِدُ النَّاقَةِ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوبه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاك د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیږی (گتی) څخه یوه اوبه راوباسه. پاک الله هغه اوبه ئی له هغی پریښی (گتی) څخه وروسته مگر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترگی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوبه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنگه چه واقع شو هغه گردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان) کذب بها الاولون) یوه نمونه ورواندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ۝۹

او نه لیږو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مگر دپاره د ویړولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العاده و معجزاتو د لیږلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهره و قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویږیږی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی الحال د هغه قوم تباہ کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لپړل چه مصلحت دی هغه برابر لیږلی شوی دی.

وَأَذَقْنَا لِكُلِّ لَاحِقٍ حَاطًا بِالنَّاسِ ط

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : بنائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښی دغی خبری خطور کړی وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په رشتیا سره نبی وی نو ځمونږ له غوښتنی سره به ئی سم معجزی راښودلی وی نو ځکه ئی مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت گرد (تول) خلق احاطه او راگیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښی دی تاسی د دوی دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښی مشغول او لگیا اوسئ! او د دوی فیصلی بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه ځمونږ له سزا او پوښتنی څخه خلاصیدونکی یا تری چیری ټنټیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائیق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پریښودل مصلحت دی؟ لهندا تاسی خپل ځان په دغو جگړو او جنجالونو کښی له سره مه اخته کوئ! دغه گرد (تول) ځمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیدی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ الْإِفْتِنَةَ لِلنَّاسِ

او نه ده گرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترگو سره په شپه د معراج کښی) مگر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریډلو څخه پری باور وکړ او وئی منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

او (هم دا رنگه فتنه گرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کړی شوی دی په قرآن کښی،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښی ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وگرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کېنې به ونه څرنګه زرغونېږي؟ دغه هم (لکه هماغه د معراج ننداره) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراکو په تصدیق کېنې د طبائعو احوال څرنګه دي؟.

وَنُحَوِّثُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ۝

او وپروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه وپروو) مګر طغیان سرکېنې لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری څخه تش وی له وپروولو څخه هم نه وپریږي بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کېنې پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی څخه د فرمائشي معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبولولو هیله (توقع) او امید لرل، چټی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ۝

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځې ابلیس (چه سجده نئ ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کېنې) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کېنې تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرېستو له طرفه) او په هغه کېنې شېبې پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د هماغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کېنې نئ کاره بحثونه کول مګر په یاد نئ ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم هماغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم هماغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَنْ أَخَّرَتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لِأَنتَ بِنَاصِيَةٍ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ۝

وویل (ابلیس) خبر راکړه ماته دا (سری) چه بهتر کړی دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کرم تر ورځی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هر ورو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پرېږدم او باقی گرد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سری لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوی او فضیلت بښلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره .

قَالَ اَذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٧﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه څه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطان) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئ لکوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالی د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمُ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاږه (راتول کړه گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسیر : یعنی خپل گرد (تول) زور او قوت ولکوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تګ (وړاندې تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښی گرد (تول) جنگیدونکی شیطانان دی که سواره دی یا پلې (پیاده) ، جنی وی، که انسی، پخپلو شیطانی چارو بوخت (مشغول) او لکيا شی ؟!

وَسَارَكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښی او په اولادونو کښی .

تفسیر : یعنی په زړه کښی دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شانی چه زړه دی غواړی ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښی هم تاته برخی درکړی. یعنی دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښی ئی ولکوهئ.

وَعَدُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ الْأَغْوَرُ ۝

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مکر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعنی چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه وربښی د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښی راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتنی دی لکه چه په قیامت کښی دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ؑ رکوع (۱۳ جزء) آیه رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۝

بیشکه (خاص) بندګان غما چه دی نشته تاته (ای شیطان) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافی دی رب ستا (ای شیطان) وکیل ساتونکی (د خالصو بندګانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعنی هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راوباسی.

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیرى (جهازونه) په بحر کښی.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کړه چه په هغه کښی یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیشوک د گردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره ! بڅپل لاس ګټه ! ځان ساته تل له پوره !

لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

له پاره د دی چه ولتوی (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی الاکثر په لوی قرآن کښی روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده . د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندګی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۖ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَٰهًا فَلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ۝١٦

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسپړی تاسی ته سختی په بحر کښی (او ویرپیږئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مګر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات وموند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقې (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښی پرله پسې د الله تعالی په یادونه کښی ؤ هم دغه چه د ګودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولګیده

نو بیا بیخی بی فکره کیچی او هغه گوردی (تولی) پیښی ئی هیږی شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیږول به نور غه وی؟.

اَقَامْتُمْ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یی تاسی له دی نه چه دوب کړی تاسی په یو طرف د ځمکې وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په غنډو (غارو) په وچه کښی مو دوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شی! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالی اراده وفرمائی هلته مو وژنی.

اَوْ رُسُلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا الْكُفْرَ وَكَيْلًا ﴿١٨﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَ كُفْرَ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى

یا ولیږی پر تاسی سخت باد وروونکی د وړو کانو بیا ونه مومئ تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یی تاسی (بلکه مأمون مه اوسئ) له دی نه چه بیا رانه باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کړت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درېښ کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاج د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَاُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيَغْرِقُكُمْ بِأَكْفَرَتْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْكُمْ بِتَبِيعًا ﴿١٩﴾

نو ناڅاپه راولیږی پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی
گرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه
دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری
واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَبْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره
کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند)
کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طیباتو پاکیزه ؤ شیانو او غوره
کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو
(ډیرو) سره .

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنایت فرمایلی
دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او
بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته
پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری
اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو
سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسائلو سره بی
تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شی، له قسماقسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او
تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم)
لوازمو او لواحقو څخه منتفع او گټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه
السلام ئی د پرښتو مسجود وگرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د
گردو (تولو) مخلوقاتو سردار او بادار غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو
حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی
دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت
علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د
دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکوره ؤ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لگیدلی دی چه آیا پرېسته افضله ده؟ که انسان پر پرېستو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی څمونږ د حنفیانو دغه رایه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو گردو (تولو) پرېستو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرېستو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاولئك يَفْرَحُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُلَظُّوْنَ فِتِيْلًا^(۴)

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وږه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منع د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ښی ښلی و هغه ښی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ښی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ښی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضرېږی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه . مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره . او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ښی دی ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ اَیْمَةً یُدْعَوْنَ اِلَیْهِ الْاَوَّلَیْمَۃَ لَا یُفْعَرُوْنَ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۴۱) آیت ۴ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی «لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښی د گردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کښی لاس کښی وررسیږی ګواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره . «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عمل نامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ښی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ښی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ښی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿مَا أُرَاهُ إِلَّا نُورًا﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آیه (۱) رکوع) راشع! حتما دغه کتاب ولولیع باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت کښی بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنډه ئی دا چه په آخرت کښی به له هر چا سره همغه معامله وکړه شی چه وړ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شی پر دوی باندی په اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماو کښی وی). یعنی د خرماو د زړیو په چاودو کښی چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیوی د هر یوه د زیار (محنت) او کوبښ بدل په پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته ځته (فائده) ثمره دوی ته رسیږی.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښی روند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کښی هم روند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د نجات او بری) له لیاری (د رندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه رانډه پاتی وی. او هلته په آخرت کښی د جنت د لیاری له لیدلو څخه هم رانډه او ډیر لری تری پاتی کیږی «موضح القرآن» دغه د «اصحاب الیمین» په مقابل کښی د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیلا» مطلب داسی اخیستی دی چه په دنیا کښی د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښی له هغه څخه هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښی د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَلَا تَكُونُوا يَفْتَرُونَ عَلَى الَّذِي أَحْصَيْنَا لَكُمْ لِتَقْتَرُوا عَلَيْنَا غَيْرَةً وَإِذَا الْأُنْثَادُ أُولُوا خَلِيلًا

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واپروی تا له هغه (قرآن) څخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت کښی به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته دوست.

تفسیر : له دغو باطنی زندو څخه ځینې شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترگی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وگورئ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متماثل کړی چه د الله تعالی هغه وحی او احکام چه پر تاسی نی لپیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدئ یا نی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته ورواندی کاوه. کله به نی ویل چه مونږ به له څرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن څخه تش همغه برخه لری کړئ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړئ نو خامخا هغوی به تاسی خپل ټینگ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړئ او یوه نی ځما په یوه موتی کښی بل نی ځما په بل موتی کښی راکړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی شو نی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم خو مطلب ته ورسېږم

یا به سر ورکړم په لیار کښی یا به خپل یار ته رسېږم

وَلَوْلَا اَنْ تَبْتَئَكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنُ الْيَوْمَ شَيْئًا قَلِيلًا ۝
اِذَا لَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ۝

او که نه وی مونږ ټینگ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته څه لږ (میلان) (او) که لږ څه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق څکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب مرگ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) څخه دی چه ادنی راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید نی زیات کر نو له ادنی ځنی ډیر ادنی مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) نی وفرمایه او د هغه وقوع نی لا لږ کر یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نیی نی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالی پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی څخه ډیر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښی ونه مونده شو. له دی نه ظاهریو چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښی د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخي له تزلزل څخه عاری و. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښی ښه دقیق او ښه غیر شی) نو په دغو کښی هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی. مقربینو ته همغسی چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښی راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیوی. لکه چه څمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿يُنِسَّاءَ النَّبِيِّ مِنْ بَنَاتٍ مِثْلَنْ بِمَا حَسَّهٖ مُبَيِّنَةً يُضَعَّفَ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾ (۲۱ جزء د الاحزاب (۳۰) آیه (۴) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښی او په برزخ کښی او په آخرت کښی دوچنده عذاب ورځکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښی په گوندو او ځنګنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښی غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «اللهم لا تکلنی الی نفسی طرفه عین» ای الها! د سترگی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه! یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښی می وساته!

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا إِلَهَ الْأَقْيَالِ ۝

او بیشکه شان دا دی چه نژدی و (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا و خوځوی تا له ځمکې (د مکی یا د مدینې) له پاره د دی چه ویاسی تا له دغې (ځمکې په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښی (که ته ئی ایستلی وی) نو درنگ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مکر لږ (مدت).

تفسیر: یعنی غواړی چه تاسی په تنګ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی ویاسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینې ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښی په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباہ او فنا شو او بالاخر په ډیر لږ مدت کېنې نه یواځې په معظمه مکه په توله جزیره العرب کېنې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سِتَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسِتَّتِنَا حُجُبًا ۝

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقی ځمونږ ده) په هغه چا کېنې چه پر تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومی ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلی یا ښار کېنې د الله تعالی نبی ته ئی هستوګنه نه ده ورکړی نو پخپله د همغه ځای وسیدونکی نه دی پاتې شوی.

اقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ الْآيِلِ

قائموه (سم ودروه له ټولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیاری د شپې پوری (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا- کړه!)

تفسیر : یعنی ددوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پری مه خرابوئ تاسی تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسی یو غیز دی چه انسان ته پر گردو (ټولو) مشکلاتو او نوابو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿وَاتَّبِعُوا الْبَقْرَةَ وَالصَّلَاةَ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دی تفسیر . په ﴿لِذِكْرِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ الْآيِلِ﴾ کېنې د مازېمین، مازدیګر، ماښام، ماسختن غلور واړه لمونځونه راغلل د جمع بین الصلواتین له مسئلې سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره تری واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمونځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هوا! صحیح ذوق په شرط دغه استنباط تری کیدی شی چه په ظهر کېنې تعجیل او په عشاء کېنې تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعراض.

وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ۝

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونخ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ور حاضریری ملائک د شپی او د ورځی).

تفسیر : بنائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورځی د پرښتو په منځ کښی سره مبادل ووقع کیږی» لهندا په دغو دوو وقتونو کښی د ورځی او د شپی د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیځنی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پرښتی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تگ راتگ په وخت کښی ستا بندگان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سری زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ الْاَيِّلِ فَتَجِدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٢٩﴾

او په (یوه توتو د) شپی کښی خوب پریږده او وینښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتې عبادت دی خاص تاته بنائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی له خوږه راوینښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له ګردو (ټولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له ګردو «ټولو» څخه) لویه مرتبه درکړو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی. (مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او ګرد (ټول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالی به هم د دوی تعریف کوی. ځواکی د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی. تنبییه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبری شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

أَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صَدَقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٥﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه غما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینې ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکې نه) او وگرځوه ما لره له جانب خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیرې چې زه رسولی کیم (مثلاً مدینې منورې ته) په نهایت پټ، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چې د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چې ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکې څخه) نو هغه دی هم په پټ، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چې دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شی! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر غوړند او ښکته وی! او داسې غلبه او تسلط راعنایت کړه چې له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی شو د حق کلمه علیا. او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کې هر یو قانون چې وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوې درجې پورې د حکومت مدد ضروری دی خو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چې سره د دلائلو او براهینو له آوریډلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیه ۳ رکوع کې فرمایلی دی ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا بِالنَّبِيِّاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْهَدْيَ إِنْ يُؤْمَرُ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الآية -

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨٦﴾

او ووايه (ای محمده!) دوی ته کله چې بیرته ننوتی مکې ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تېښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمې مکې کې شوی ؤ چې هلته په ښکاره ډول (طریقه) سره د حق د غلبې کوم سامان نه ؤ یعنی ووايه ای محمده! لوی قرآن چې مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وپوهیږئ چې اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تېښتیدلو پېښه یواځې له مکې معظمې څخه نه بلکه له گردی (تولی) جزیره العرب څخه په عمل راغی په حدیث کې راغلی دی کله چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې په بری نثوت نو په دغه وقت کې د کعبې شریفې په چار چاپیر کې درې سوه او شپېته بتان په یوې لښتې سره پر گردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسې به ئی فرمایل

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَّقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبِيدُ الْبَاطِلُ وَمَا يُبِيدُ﴾

نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبی څخه تبتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!»
والحمد لله علی ذلک.

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿١٧﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآن هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مگر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنگه چه د حق له راتگه باطل تبتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیدی نو روحانی امراض هم لری کیږی او له زهونو څخه د باطله عقائدو او ذمیمه اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنجوری بیخی محو او ورکوی بلکه دیر اوقات د هغه له مبارک تاثیر بدنی صحت هم حاصلیدی لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له گردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالی په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماتو افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجي سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لری تری وتبتی په همغه اندازه په زیان ومومی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبه په (۱۶ رکوع) ۱۳۵ آیت کښی پاک الله فرمائی ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

وَإِذَا أُنْعِمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ آعْرَضَ وَنَا
بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا ﴿١٨﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وگرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ وگرځولو (له کبره)، او کله چه ورسپری ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده.

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیږی او د عبودیت له فرائضو څخه ځان ویاسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به گرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. ګواکي په دواړو حالاتو کینی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مایوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً څکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له گردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کیږی نو په دغه وقت کینی ډیر سخت مایوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلې او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقی چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تګ کوی او په همغه کینی محو او لګیا وی. لیکن په یاد ئی ولری چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکانات برابر ګوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تګ کوی او په کوم کوم شی کینی په څه اندازه چپ (کور) تګ کوی؟ یا په کبه لپاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده!) له (کیفیهته د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایت سره موافق دغه سؤال د مدیني منوري یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازمویني په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږي چه په معظمه مکه کښي قریشو د یهودانو په مشوري دغه پوښتنه کړی ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښي اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.

دلته د دی سؤال له اندراج به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروري مسائلو کښي د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جگړی کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطني ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿وَكَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَرَارًا﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیه (۵) رکوع ﴿يُزِيلُ الْمَلِكَةَ بِالزُّلْمِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ جزء (۱۴) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مگر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیري فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاء د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدیني منوري د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غټو خبرو او په نهایت واضح حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب غما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مگر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښي دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه وروڼه ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاء هم له مخلوق سره داسی دقیقی خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالی په حکم سره یو شی په بدن کښي لویږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم ځیژی او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښې عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئی دلته چه غه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کپړو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښې د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د دیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او ښائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهې او حقیقت پوری د رسیدلو دعویٰ خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم څما په نزد له قرآنیه لوی آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښې علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څخیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿خَلَقَهُ مِنْ نَفْسِ رَبِّكَ قُلْ لَنْ يُفِيكَ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) ﴿ثُمَّ أَوَّاهُ مَخْلُوقًا﴾ ﴿ثُمَّ أَوَّاهُ مَخْلُوقًا﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱۴ آیت ﴿إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۱۴ (د النحل ۴۰ آیت ۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیدی او په ارواحو کښې د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیدی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه څایه پوری رسیدلی ل چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی. «یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده ﴿قُلْ لَیْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِحُجٍّ مِمَّا هَذَا الْفَرِيقُ لَا يَأْتُونَ بِحُجٍّ﴾

(۳) : مگر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کری او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَمَا أَوْفَّقْتُمُ الْبُورِ الْأَوَّلَ﴾ ﴿فَان الْعِلْمُ قَدْ آتَاهُ مِنْ مَفِضِ آخِرٍ وَهُوَ قَلِيلٌ فِي جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَىٰ﴾ ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِثْلَ الْكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَوَدَّ الْبَحْرُ أَنْ شَدَّ حَبْلَهُ رَبِّي﴾ ﴿وَلَوْ أَنَّ سَائِرَ الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَكَلَمُوا وَالْحَرَمُ مِثْلُ سَبْعَةِ أَمْثَلِ مَا قَدِّمَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ﴾ جزء ۲۱ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع)

(د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علی تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقولهم «لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الارض ينبوعاً» الآية ﴿قُلْ يٰبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ ﴿كُنْتُمْ الْأَوَّلُونَ﴾ انسانی روح اگر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښې ډیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو گردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لار شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آریه و له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ شخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راخی؟.

(۴) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه شخه د کمالاتو سلب وکړی اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَلَكِنْ شَتَاتْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ وَاجْعَلْ لَكَ فِيهَا مَخْرَجًا﴾ دغه خو اصوله چه

مونږ بیان کرل اهل الفهم ته تری نسق الایات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یواځی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی ډیره مرسته (مدد) وشي د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاو غایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماو کافی کلام کړی دی، لیکن دلته غما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿الْأَلَمَةُ الْخَالِقُ وَالْأَمْرُ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیحده علیحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منځ کښی غه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. پرومبی ئی وفرمایل ﴿إِنَّ رَبَّكَ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ جزء ۸

(الاعراف ۵۴ آیت ۸ رکوع) دغه خو «خلق» شو په منځ کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیوی (ښکاریوی)، بیا ئی وفرمایل ﴿يَقْنِي إِلَيْكَ النَّهَارُ يَطْلُبُهُ حَبِثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْجُورَاتٌ يَأْمُرُ﴾ جزء ۸ (الاعراف ۵۴ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسې چلوی چه هغه ته تدبیر او تصرف ویلی شو، دغه خو «امر» شو. ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَنْزِيلُ﴾ جزء ۲۸ (الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگنئ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لگولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپری جوړوی) . او بل ئی اوږه کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی ډیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریژولی شی او غای په غای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره تړلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شبیه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکت او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت نی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه خراغونو، دیوو، گروویو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنگ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرگنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریڅول او جوړول او بیا د هغه گردی (تولی) پزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لگول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالی د آسمان او د ځمکی گرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړکی او لویه پرزه نی په سمه برابره اندازه جوړه کړه. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیر) بیا نی هغه گردی (تولی) پزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا كُمْ فَتَوَكَّلُوا عَلَيْنَا﴾ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه گرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولگولی شی. بالآخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کړه شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُفَوِّرُ﴾ (جزء ۲۸ د الحشر ۲۴ آیت ۳ رکوع و فی الحديث «خلق الجنة وبرأ النسمه» وفی سورة الحديد (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه وقتاده والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (خه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ (جزء ۲۳ د یسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کښی په ډیر وضاحت سره د (کن) امر نی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ (جزء ۳ د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصرف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووايم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالی له قدیمه و صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه گرد (تول) صفات (مثلاً حیات، سمع، بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمه الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی تینگ ودریږو. د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په ډیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ الْتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحَانًا﴾ ﴿يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصرف په هغه طریق

سره وکری شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالیٰ د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی بنائی څکه ﴿وَلَقَدْ يَمُونُ لَقَدْ﴾ کښی هغه ئی ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی څکه په ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ کښی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کښی کیښود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالیٰ له شأنه څخه د صدور په وقت کښی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. ځواکی له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجنده» بشماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د ورکیو او لویو بی شمارو ماشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه ماشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو گروپو او قمقمو کښی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنگ او هیئت اختیاری. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اختیاری شی؟ دا دغسی وگنځ چه گرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښی وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، څمري، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له وښیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیری.

فی الحقیقت الله تعالیٰ د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښی اچوی او په هغه کښی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د وښتوب په عالم کښی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کښی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقې (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل و علا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالیٰ په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور گرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالیٰ امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالیٰ امر له هغه څخه پاک او اعلیٰ وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښی، احراق،

سوځیدل، تودوالی او نور گرد (تول) آثار محسوسو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیه له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کړل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیه و حقائقو په پوره ډول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر نی له اوهامو او له ټولو قال و قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال و دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثر و قدیمی حکما و او د صوفیه و مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رایه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول هغه دی چه بقیة السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

(۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ ماده ابدان.

(۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.

(۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیت له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او

حکماء نی د مجرده و جواهر و په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه و په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوړونه، پوزه. لاسونه،

پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیدوی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکینفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت

حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی ګواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» نی د ﴿اللّٰهُ يَتَوَكَّلُ الْاَنْفُسَ جِنَّ مَوْتَهَا﴾ په تفسیر کښی نقل

کری دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه و (پلوشو) په وسیله ځمکه

تودوی لکه چه می په نننی اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره واناو پخپل سر طیاری الوځولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب نی کری دی

چه تری دیر تعجب راوړونکی نتائج څرګند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه و سور

لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه ډک

و چه پر هغو ټاکلیو (مقرر کړی شوی) ځایونو وويشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه. «دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیحده و او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو ځای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه ! آ رومبیه ته له تولو !

تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !

سامو پټه ده په ځان کښی ته ئی پټ ځمونږ په سا !

آی په پټو کښی تل پټه ! آ ځمونږ د ساو سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه ! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی ګواکي تر هغه پوری ژوندی ګنلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شی.

هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالى هو الملمم للصواب

وَلَكِنْ شُئْنَا لَنْدَهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝
إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ۝

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پری مو بنود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئی سردار کړی د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاءو. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکړی دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکړی دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پریښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکړی دی که الله تعالی اراده وفرمائی او د لوڅه مودی له مخی هغه در څخه واخلی. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالی مهربانی پر تاسی ډیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلی او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه کرد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لِّهٖنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓی اَنْ یَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَاْتُوْنَ
بِیْمِثْلِهٖ وَلَوْ کَانَ بَعْضُہُمْ لِبَعْضٍ ظَہِیْرًا ﴿۵۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راتول) شی (گرد) انسانان او (گرد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰی اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا الْكُفُوْرًا ﴿۵۹﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلی) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین شو شو غلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کرل شول لیکن اکثر او احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په غای د هغه پر ناشکری گردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۚ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَذَابٌ فَتَفْجِرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ۚ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا لَأَسْفَا ۚ أَوْ تَأْتِيَ بَالِدًا ۚ وَالْمَلِكَةُ قَيْسًا ۙ أَوْ يُكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نُّقْرُوهُ ۚ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (ویاسی) مونږ ته له ځمکې (د مکې تل بهیدونکې خوتیدونکې) چینه (چه تل دکه وی له اوبو او له سره نه وچیری) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انگورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه گمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راوی ته الله او پریستی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿سُوطِ السَّمَاءِ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السبأ» د سورت په (١) رکوع کښی

داسی ارشاد شوی دی

﴿إِنْ شَأْنُكُمْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نَقُطْعَ عَنْهُمْ الْمَاءَ﴾

الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وړو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکې د مکې چیننه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راوی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رؤس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وړو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژئ! او له هغه غایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٦﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ
الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلکو لږه له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر: یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در کرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنگه د الله تعالی رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لویه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته رانکته کوله.

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَشْهَدُونَ مَطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ
مَكَّا تَرَسُولا ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چپیری وی په غمکه کښی پرېستی (په بدل د انسان) چه گرځیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندی له آسمانه یوه پرېشته رسول.

تفسیر : یعنی که دغه غمکه د بنی آدمانو په ځای د پرېشتو کلی او د هستوګنی ځای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرېشته نبی گرځولی او لیږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرېشته خپل اصلی صورت سره ولیږله شی نو زړونه او سترګی له سره د هغی د لیدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشی نو خلق به په اشتباه کښی لویږی دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښی تیر شوی دی. هغه دی ولوست شی!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع

د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع

که وینا وی د توتا که د مینا

لاغ ئی شمیری هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منع غما او په منع ستاسی کښی، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهر و دوی).

تفسیر : هغو کسانو چه داسی به ئی ویل ﴿اَوَلَاٰی بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِکَةِ قَبِيْلًا﴾ یعنی که الله له مونږ سره مخامخ شی او غما تصدیق وکړی نو هله به یی ومنو نو ئی وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره غما تصدیق کوی ځکه چه هغه علیم او خبر دی او ګوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او غما له هغو ګردو (ټولو) مصائبو څخه چه ئی تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پته او ښکاره ئی کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او غما په لاس او ژبه متمادیا داسی علمی او عملی ښکاری چه خارق العاده او د ده د عمومی قدرتی قانون څخه ډیر لوړ او عالی دی. هغه غما مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع الاثر گرځوی او تکذیب کوونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دی عمل سره بیخی تاسی فلاح نشی موندلی آیا دغه د الله تعالی له جانبه فعلی ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښی صادق یم؟ آیا له یوه مفتی سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره ونبودله الله نو همغه د سمی لیاری موندونکی دی، او هر څوک چه ئی گمراه کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته دوی ته نور دوستان بی له دغه (الله) څخه چه سمه لیاره وروښی،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پوری رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سری به ئی په سمه لویه لیار کښی بیولی شی؟.

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِيَائًا وَبُكَاًا وَصَلَامًا وَلَهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّ خَبْتٍ زِدْنَهُمْ سَعِيرًا ④

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه رانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) ځای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په ځینو موطنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور رانده او گونگیان او کانه کړی شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنګه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کړی. پاتی شو دوزخیانو سر پا څیری کښول (رابځل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو څخه وی ﴿يَوْمَ يُصْعَقُونَ فِي النَّارِ﴾ ۲۷ جزء د القمر (۴۸) آیه (۳) رکوع).

﴿عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ دُؤَارًا﴾ دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کړو دوی ته اور تیز ﴿مَادْنَهُمْ جَهَنَّمُ﴾ ۵ (د النساء ۵۶ آیت ۸ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوزخ د اور لمبه لږه کښی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزیدي.

ذَلِكَ جَزَاءُ هُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا
عَازِلْنَا عِظَامًا وَرَفَاءً إِنَّا السَّبْعُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٣٨﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو غمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هډوکی او خاوری ریږیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره .

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کېږي په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترگو سره وگوري چه څرنگه سوځيږي او بیا له سره پوستکي ورتياريږي .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى
أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَإِلَى الظَّالِمِينَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٣٩﴾

آیا نه گوري دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیټه) چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مگر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره) .

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (۵۷) آیه (۶) رکوع) بیشکه چه الله تعالی تاسی او نور گرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي) یعنی بنائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه گرد (تول) سره مړه شوی دی هغوی به اوس څرنگه بیا ژوندی کیږي؟ نو ځکه فرمائی چه دا گردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِالْحَمْدِ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مگر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحه و مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کېږي همغه ترقی او پرمختگ لیدل کیږي او لږ څه هم په لپاره نه راځی .

قُلْ لَّوْا نْتُمْ تَدْلُوْنَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّيْٓ اِذَا لَا مَسْكَتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَشُوْرًا ۝۱۰۰

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شیء د خزانو د رحمت د رب غما نو په دغه وقت کښی هر ورو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿لَا حِجَّةَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ الْآيَةَ﴾ الله تعالی

پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی. «په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتایجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم الشان رحمت او عظیم النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندیښنه ورته پېښیدی شی چه هغه بل به غما په ورکړه او امداد غما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت څخه بخل او تنگ زړه توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویریږی چه غما گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ غما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الهی رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیروزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غتانو څخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتمداره دولت د «بنی هاشم» یو درېتیم ته ورسیدی، دغه د الله تعالی فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو ډکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالی فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا ورسپیږی. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر اړت زړه د انسانی په بنی نوع ئی لگوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ فَنَسَلَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِدْجَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يُمُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٠﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسی ته نهه معجزی ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسی) دوی ته نو وویل دغه (موسی) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوی.

تفسیر : یعنی همنسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبدول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسی علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزی د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بښلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئی گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبيه : هغه نهه معجزی دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱۶ رکوع څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع آیات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل: هغه احکام دا دی : شرک مکوی! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عقیقه ښځو تهمت مه لگوئ له جهاده مه تښتئ! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب ټول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانو!) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیریږئ! یهودانو! د دغو خبرو د اوریدلو څخه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.

حافظ عماد الدین رحمه الله علیه ابن کثیر لیکي چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ﴾ الآية - څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسی مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا- لری چه له «آیات» څخه هغه معجزی او

نبی مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته وروښوولی شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لگېږي او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونیانو د کونیه ؤ آیاتونو په متعلق وروښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمه الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کښی د وصایاو په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښی هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئی ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. ګواکي تنبیه ئی فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کښی دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات ګټور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿فَقَالَ لِفِرْعَوْنَ﴾ الآية - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل ځای کښی راغلی دی ﴿إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ الَّذِي أُتِيَ لَكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیه (۲) رکوع) ګواکي له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَافِرٍ مُّوَيَّنٍ لَا ظَنُّكَ يُفِرْعَوْنُ مُتَبَوِّرًا ﴿۵۱﴾

وویل (موسیٰ بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نه معجزی هیچا) مګر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکي معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا ګمان کوم پر تا ای فرعون د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر : یعنی اگر که ستا ژبه انکار کوی مګر ستا زړه ډیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم الشان نښان ستا د سترگو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکي حقیقی مالک دی. اوس که کوم سړی عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿وَحَذِّرُوا إِلَٰهَاتِكُمْ﴾ (۱۹ جزء د النمل (۱۴) آیه اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَقِرَهُم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَّعَهُ جَمِيعًا ﴿١٦﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وخوځوی او آرام پریږدی او لری کړی دوی له ځمکی (د مصر) نو دوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو ټول.

تفسیر : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسیٰ علیه السلام اثر زیاتیږی نو داسی اندیښنه ور پیدا شوه چه بنی اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئی د هغوی په زیات ربرولو (تکلیف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقررہ کړه چه دوی په مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پری نشودل او د قلزم په بحیره کښی مو گرد (ټول) هغه ظالمان دوب کړل.

وَقُلْنَا مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَإِسْرَءِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَاكُمْ بِحَقٍّ ﴿١٧﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسئ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښی حساب ته یو ځای) ګډود.

تفسیر : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئیتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زړه غواړی په دیر آزادی او هوسانی (ارام) سره تلی شی. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تبه شوی دښمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادرېږی.

وَالْحَقُّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه. یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پریږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له گردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لېږلی دی. او پوره په هغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منځ کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی:

﴿قَالُوا كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَالَّذِي أَنْزَلَ بِالْحَقِّ وَآيَاتُ اللَّهِ لَا تُلغَىٰ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱۴ آیت

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٥﴾

او نه ئی لېږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه!

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٦﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توته توته لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالېږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی. لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکت تش نه دی ﴿کُنْزٌ لِّذِكْرٍ لِّلْقَائِمِ﴾ (۲۳ جزء د ص (۲۹) آیه (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی څو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی. او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنگه حالات به راوړاندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدايات صادیده څو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د گردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی گرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اِمْنُوْا بِهٖ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ
يَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۝ وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ
بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه
ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زڼو
(وچولو) (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او
وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلافتولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده
وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منئ که ئی نه منئ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت
تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویو کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی.
دوی دغه پاک کلام د آوریډلو څخه پرمخی پر خپلو زڼو سرونه په سجده ږدی او وائی سبحان الله دا
څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالی هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسی علیه
السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی اسرائیلو زه به ستاسی په
ورونو (بنی اسمعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه
هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل
العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی
متوجه.

وَيَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَسْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ۝

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړی دوی (د الله
له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کيږی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کبئی تزئید کوی. کله چه سر په سجده پردی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کبئی تزئید پیدا کبوی د اذقان (زنو) په لفظ کبئی ښائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کبئی زیاته مبالغه کوی. گواکی خپلی زنی هم پر ځمکه لگوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجه څخه کنایه وی والله اعلم.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبولی تاسی الله یا وبولی تاسی رحمن، هر یو نوم ئی چه وبولی (او واخلی تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کبئی د صلوٰه ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالیٰ له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمن» نوم په دوی کبئی دومره مانوس نه ؤ. البته په یهودانو کبئی د «رحمن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کبئی هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کبئی ئی لری د بل لوری (مسيلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی ځنی خوړ او په وحشت کبئی به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبی څخه ئی «رحمن» اوریده نو په خپلو منځونو کبئی به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسوئ د الله څخه «رحمن» ته هم غږ کوی. یهودانو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کبئی ولی د «رحمن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کبئی شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کبئی ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماء د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لارمیری او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږی چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنیٰ دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلی او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړی صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بللیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنگ واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیه و صفاتو او تنزیهیه و اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو گردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیه و صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الا هو (۲) الرحمن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (۴) الملك جل جلاله (۵) القدوس جل جلاله (۶) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (۱۴) المصور جل جلاله (۱۵) الغفار جل جلاله (۱۶) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (۲۴) الرافع جل جلاله (۲۵) المعز جل جلاله (۲۶) المذل جل جلاله (۲۷) السميع جل جلاله (۲۸) البصیر جل جلاله (۲۹) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (۳۴) العظیم جل جلاله (۳۵) الغفور جل جلاله (۳۶) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (۴۰) المقیم جل جلاله (۴۱) الحسیب جل جلاله (۴۲) الجلیل جل جلاله (۴۳) الکریم جل جلاله (۴۴) الرقیب جل جلاله (۴۵) المجیب جل جلاله (۴۶) الواسع جل جلاله (۴۷) الحکیم جل جلاله (۴۸) الودود جل جلاله (۴۹) المجید جل جلاله (۵۰) الباعث جل جلاله (۵۱) الشهید جل جلاله (۵۲) الحق جل جلاله (۵۳) الوکیل جل جلاله (۵۴) القوی جل جلاله (۵۵) المتین جل جلاله (۵۶) الولی جل جلاله (۵۷) الحمید جل جلاله (۵۸) المحصى جل جلاله (۵۹) المبدی جل جلاله (۶۰) المعید جل جلاله (۶۱) المحی جل جلاله (۶۲) الممیت جل جلاله (۶۳) الحی جل جلاله (۶۴) القيوم جل جلاله (۶۵) الواجد جل جلاله (۶۶) الماجد جل جلاله (۶۷) الواحد جل جلاله (۶۸) الصمد جل جلاله (۶۹) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (۷۴) الآخر جل جلاله (۷۵) الظاهر جل جلاله (۷۶) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرؤوف جل جلاله (۸۴) مالک الملک جل جلاله (۸۵) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (۸۶) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المغنی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (۹۴) الهادی جل جلاله (۹۵) البدیع جل جلاله (۹۶) الباقی جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله (۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شأنه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذا فی الجلالین، وقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تَخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

او دیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښی او مکوه دیر نرموالی په هغه (قرائت) کښی او ولتوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښی یوه لیاره (متوسطه).

تفسیر : یعنی په جهری لمانځه کېږي (او هم داسې په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کېږي هم نه ډیر په زور سره غوږیل په کار دی او نه ډیر په ورو سره وئیل لازم دی بلکه منځنۍ، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کېږي دی کله چه په مکه معظمه کېږي قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکي او د هغه راوړونکي او هم ویونکي په نسبت او شان کېږي چټي (بیکاره) خبری او اپلتي (خرابی) ویلی نو ځکه رسول الله په ډیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئی ولوله؟ چه مشرکین ئی په خپلو کورونو او مجالسو کېږي واورې (د تبلیغ وقت مستثنی دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئی ولوله چه پخپله ستا ملگری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پرېږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغی سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخي ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكِبَرُهُ تَكْبِيرًا ۝

ووايه (ای محمده!) چه توله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئی دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهودان وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کېږي (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوئی کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئی وفرمایه او سورت ئی ختم کړ. یعنی گرد (تول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالی دپاره دی چه په خپلو گردو (تولو) صفاتو او کمالاتو کېږي واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخي پاک او منزّه دی. د ده په ذات کېږي هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا ځنی په مدد اخیستلو کېږي دری احتماله کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کېږي له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کېږي د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه ځواکی په «لم يتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم يكن له شريك في الملك» سره د دوهم او په «لم يكن له ولي من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «كبره تكبيرا» کېږي ئی د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه. یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالی پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلى وگڼی. او لطف دا دی چه په «لم يتخذ ولداً» کښی د نصاری او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیری د یعقوب د بیری په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکي «هیڅوک نى مددگار نه دی د ذلت دپاره یعنى پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددگار وغواړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملگرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالی په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفيقه فله الحمد والمنة والصلوة والسلام
على صاحب الاسراء وعلى آله النجباء واصحابه الاتقياء وتابعيهم الاصفياء

سورة الكهف مكية الا آية (۲۸) ومن آية (۸۳) الى غاية (۱۰۱) فمدنية وهي مائة وعشر آيات واثنا عشر ركوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (۶۹) نزلت بعد الغاشية د كهف سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس ركوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (۶۹) سورت دی وروسته د «الغاشية» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه دیر مهربان خورا (دیر) رحم والا دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۖ

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه نى دی گرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوروالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنى له اعلى غنى د اعلى تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شى چه خپل مخصوص او دیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی نى له گردو (تولو) څخه اعلى او اکمل کتاب نى نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی نى په دیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کړه وړه او خرابه خبره نشته. عبارات نى په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب نى دیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نہایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیخ قسم افراط او تفریط هیخ قسم اثر او شائبه پکښی نشته.

قِيَمًا لِّئِنْ رَّبَّاسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښی نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابه سخته (چه راتلونکی دی) له جانبه د الله.

تفسیر: یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکنبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبيه: غښو د «قيماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه وینځته په اندازه هم کوووالی به په هغه کښی ونه مومئ مگر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قيما علی سائر الكتب السماوية» د گردو (تولو) سماویه ؤ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لگوونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښی قایم ساتونکی دی. او مسلم وائی «قيما بمصالح العباد» د گردو (تولو) بندگانو د تولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغوونکی دی. په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښی هیخ د شبهی مخای نشته.

وَيُثَبِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا مَا كَثُرَ فِيهِ أَبَدًا ۝

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښی دائم قائم بلا انقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر: په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له دیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالی دپاره د اولاد په تجویز کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاری» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهریږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکه الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. ښوای دلت د اولاد تجویز کونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاری و ته په اخص بالخصوص سره تنبیه ورکری شوی ده .

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووځی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مگر دروغ (دیر غت).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکنو په لاسونو کښی و چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غتی خبری له خپلو خولو څخه راویاسی. ښوای دوی د الله تعالی د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی گستاخی او سپین سترگی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خبره بی پروا راویاسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغوړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاحِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَا الْحَدِيثِ آسَفًا

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د گرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وږی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له دیره غمه.

تفسیر : یعنی که دغه کافران قرآنی خبری نه منی نو تاسی د دوی په چرت (فکر) او غم کښی خپل ځان مه کروئ! او مه له سره ویلی کیږئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړی او کوئ ئی. که ئی څوک نه قبلوی نو تاسی لره نه ښائی چه خپل ځان دومره وکړئ! او دومره غمجن شئ! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوښښونو کښی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کښی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلافتو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کښی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَآ النَّبُوتُوهُمْ أَیُّمٌ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

بیشکه مونږ (چه یو) گرځولی مو دی هر هغه څیز چه دی پر ځمکه زینت (ښائست رونق) دپاره د دی (ځمکی او اهل د ځمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یوله دوی څخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پریږدی او آخرت اخلی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالی عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ وئی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالی» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالی د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی.

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۝

او بیشکه چه مونږ خامخا گرځونکی یو د هر هغه څیز چه پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کړی شوی دی یعنی خاوری پرتی پر ځمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، واښه، شینکی او نور د ځمکی موجودات ټولوه شی او د ځمکی څخه تش تور ډاگ ډبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او ډول سینگار خوښ او غولپوی هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او ډول ډیل پرق او پروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره ټول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکې مخ لاله او گلزار جوړ کړئ تر هغه پوری چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یواځی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قریان) کړی او د حق د لیاری د تلوو څخه ئی هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخويف او ترهیب او ویری څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وښوئږی. په دغه سلسله کښی وړاندی د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوی. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغرورږی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی گرد (تول) سره کند او کهر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د گردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه کردی (تولی) جگړی سره فیصله کیږی.

أَمْ حَصِبْتُمْ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِیْمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝

آیا گمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حله زیاته عجیبه وگڼی، د ځمکې، آسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی ټینگ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر گردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاءو علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو دلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پوری د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمخی) تر خوله پوری راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته گرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان دلی ته نه یواځی په «جزیره العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بی شماره شیان د «اصحاب الکھف» له قصی څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟

اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په ډول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه غه وه؟ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی ئی گنئ! د هغه ځنی ډیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکھف» اول مجملأ بیا مفصلأ بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا ډیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلکو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی ئی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره ډک ؤ. الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودریدل او په ډیر جسارت او میرانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿لَنْ نَدَعُ آلِهَتَنَا وَلَا تَفْطِنَا﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی گرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترگی پټی کړی او څو ورځی ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

خو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره ئی غوته کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه مونږ د جنگ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځمونږ د قدمونو د خوښیدلو ویره او خطره شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه ووځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجور کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو گرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی ئی پناه ونیوله او له خپلو ملگرو څخه یو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځمونږ تعقیب او پلټنه (تحقیق) کیده او زموږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پټه او سراغ وروښی. دوی په هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سړی ډیر تلاش او پلټنه (لتون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او سترې ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رانی سره سم د ښیښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ مخای کښی کیښود شو خو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د غلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تثبیدلی دی چه سره له دیر لتولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او غځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرگند (ښکاره) شی. دغه غلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښی اختلاف دی. غځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمه الله علیه د قرائنو له مخی دی ته ترجیح ورکری ده چه د «اصحاب الکھف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه : «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرفوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښی چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکھف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښی لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مگر محقق شیخ الھند رحمه الله د رومنی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کړی دی، د غځینو علماؤ رایه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښی نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکھف» په تذکره کښی د هغه حواله هم ورکری شوی ده او فی الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تثبیدلی وو او په یوه سوری کښی ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه پرښه (گټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کړه. په دغه وقت کښی هر سری خپل د عمر د دیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله اړتیده. «امام بخاری رحمه الله علیه» د «اصحاب الکھف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کړی دی. او په هغه کښی ئی د دغو دری واړو سریو قصی مفصل درج کړی دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کړی وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کړی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سریو قصه ئی بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝ فَضَرَبْنَا عَلَى الْأَفْئِدِ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ حَدًّا ۝

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو غلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه غُمونږه راکړه مونږ ته له خپله نژده رحمت (چه پری پت شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کړه مونږ ته له دی کاره غُمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوړونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی شو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوړونو وتپول چه تر کلونو کلونو پوری په همنه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوړونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو ډلو مختلفو په څنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالی دوی وپښ کړل. خو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی وپښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او گردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او ځینی ئی مدت لږ ښی. او ځینی ئی ډیر څرگندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد گنلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راوپیښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جگړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَرَزَقْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رشتیا) سره، بیشکه دوی داسی ځلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدايته.

تفسير : يعنى د ايمان څخه زيات درجه نى ورته وركړه چه د اولياؤ درجه ده .

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

او تينگ ترلى دى مونږ پر زړونو د دوى (قوت او صبر)

تفسير : يعنى زړونه مو قوى كړى ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوى مضبوط او ثابت قدم كېښود او خپله خبره نى صافه وويله.

إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنُؤَدِّيَنَّ عُقُوبَهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَتُوبُوا أَلَيْسَ لِيَوْمِئِذٍ آيَاتٌ ۚ

كله چه پاخيدل (پس له ماموريدلو د كفر په سجدى سره) نو وويل دوى رب غمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمكى دى له سره به عبادت ونه كړو بى له هغه الله د بل معبود (او كه بل څوك مونږ په الوهيت سره وباله نو) خامخا په تحقيق ويلي به وى مونږ هلته خبره خطا لويه دروغه.

تفسير : يعنى كله چه «رب» هغه دى نو د بل چا معبود درول حماقت دى، «الوهيت» او «ربوبيت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دى.

هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلَافًا مِّمَّنْ هَٰؤُلَاءِ فَمَن يَبْعَثْ عَلَيْهِم مَّسَلِينًا ۚ

دا كسان قوم غمونږ نيولى دى دوى بى له الله (نور باطل) معبودان، ولى نه راوړى دوى په (عبادت د باطلو معبودانو) كوم برهان سند، ښكاره نو څوك دى دير ظالم له هغه چا څخه چه تړى پر الله دروغ (چه شريكان ورته دروى بلكه لوى ظالم له ده څخه بل نه دى).

تفسیر : لکه چه موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکین هم پخپله دعوی کښی رښتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پښه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالی دپاره شریک دروی.

کله چه دقیانوس اصحاب الکھف ته دری ورځی مهلت ورکړ او دوی پخوا د تمامیدلو د دری ورځو وتښتیدل نو (یملیخا) چه مشر د دوی و په منځ کښی د لیاری کښی ئی وویل خپلو غښو نورو غلمیانو ته داسی:

وَإِذْ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرُ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَهَيِّئُ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ۝۱۹

او کله چه په څنگ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی بی له الله نو ځای ونیسئ تاسی هغه غار ته (او دیره شی پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تیار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د مگززان (او خوشالئی).

تفسیر : یعنی «کله چه د مشرکانو له دینه مونږ بیل یو نو په ظاهری دول (طریقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بیل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه گوښه (بیل) شو نو بنائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلّت عظمته په طرف رهی (لاړ) شو او د هغه رحمت او تلافی ته امید واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشورې وکړی په پای (آخر) کښی لاړل او د غره په سمځی کښی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَوْرُعْنَ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُ مِنْهُمْ ذَاتَ الشَّمَالِ وَهُمْ فِيْ فُجُوءٍ مِّنْهُ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وینی به ته لمر کله چه راخیژی نو میلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لویدی نو پریودی دوی (او تری تیریږی) کین طرف ته او دوی په ارت میدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالى پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره غځای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د غځای د تنگوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه رږ (رحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ۝

هر چاته چه سمه صافه لياره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه گمراه نی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست ليار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی ليار ښوونه گرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وگوره څه مهال (وخت) چه کرده (توله) دنیا سره ښویدلی وه «اصحاب الکھف» نی څرنگه د هدایت په لياره ټینگ او ثابت قدم کرل او په ظاهری دول (طریقه) نی هم څرنگه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی ليار ښوونه وکړه.

وَتَحْسِبُهُمْ أَيَّاقًا وَهُمْ رُقُودٌ ۖ وَنُقِلَبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلَبَهُمْ بِاسْطِ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعَتْ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَإِ لَّيْتُ مِنْهُمْ رُعْبًا ۝

او ته به گمان کوی په دوی (که چیری نی ووینی) چه وینښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کین اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنگلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

ته دوی ته او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ به وگرځوی ته له دوی
 څخه په تیښته او خامخا ډک به کړی شی ته له دوی نه له ویری.

تفسیر : وائی چه د دوی سترگی به د خوب په وقت کښی هم خلاصی وی او د دومره یو طویل
 خوب هیڅ یو اثر د دوی په ابدانو کښی نه ښکاریده . نو ځکه هر چا به چه دوی ته کاته نو
 داسی ئی گانه چه دوی وینی دی . او الله تعالی دغو ویدو ځلمیانو ته شان . هیبت او جلال
 وروباښه . او دوی دغه د هستوگنی ځای ته ئی دومره دهشت او عظمت ورکړ چه هیچا به ورته نه
 شو کتلی ، او نه به ورنژدی کیدلی شو څو خلق د هغه د ځای څخه ننداری جوړی نه کړی او
 هلته بنداری ونه تری او دوی نا آرامه او بی هوسا (بی آرامه) نه کړی د دوی پسی یو سپی هم
 رهی (روان) شوی ؤ چه د دغو نیکانو اثر پر دغه سپی هم ورسیده . او تر سلهاؤ کلونو پوری
 ژوندی پاتی شو . اګر که د سپی ساتل بد دی . لیکن په ملیاردو بدانو کښی یو ښه هم شته . او
 خورا (زیات) ډیر هسی بدان چه د خپلو بدو اعمالو له کبله (وجی) له سپی او نورو حیواناتو
 څخه هم ښکته او خراب وو د نیکانو او ښو میرو (خاوندانو) له برکته د عزت او عظمت او
 رفعت خاوندان شوی دی . او بالعکس د نیکانو له کوره او کپوله ډیر کسان پخپل ځان حیران
 پاتی شوی دی .

ځوی د نوح چه له بدانو سره مل شو .

کورنی صفت ئی ورک شو دی ځپل شو .

د اصحاب الکھف سپی چه څو ورځی

پل د نیکو کښی رهی شو وصف ئی بل شو .

څوک چه ښه ګرځی ښه وینی پاک الله به تری خوشال شی .

څوک چه بد ګرځی بد پرځی د غلو مل ته وینه غل شو .

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ طَقَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ
 كَمْ لَبِثْتُمْ طَقَالُوا لِبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ
 أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ قَابَعْتُوهُ أَحَدَكُمْ يَوْمَ رَقَكُمْ هَذِهِ
 إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرُوا يَتَرَى أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْكُلُوا يَرْزُقُ
 مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ①٩

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مَلَكُوتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۵﴾

او هم داسی (لکه چه ویدہ کری وو مونبر اصحاب الکھف) وینس کرہ مونبر دوی چه پوشتنه وکری پخپلو منغونو کنبی، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه خومره مدت مو تیر کری دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کری ده مونبر یوه ورخ یا یوه برخه د ورخی، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کری دی تاسی نو ولیږئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی ښار ته نو ودی گوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وړی تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کنبی) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیڅ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنگسار به کری تاسی یا به بیرته وگرځوی دوی تاسی په دین خپل کنبی او له سره به خلاص نه شی تاسی (او ښه به ونه مومئ) په دغه وقت کنبی هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنگه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کنبی ویدہ کری و همغسی ئی دوی په مقررہ وقت کنبی راوینس کرل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منغونو کنبی ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونبر به خومره مدت ویدہ شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورخ» یعنی ډیر لږ ویدہ شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درځی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم ډیر ښه رسیږی چه مونبر خومره مدت ویدہ شوی یو. اوس کار کوئ، یو سری ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیږئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلي. او رانی وړی مگر دغه ضروری ده چه دغه سری دی په ډیر هوښیاری سره لار شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکړی چه هیڅ یوه ښاری ته ځمونږ پته او ښه څرگنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونبر خبردار شی نو مونبر به سنگسار کری. یا به مونبر په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعہ راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونبر ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اگر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولوالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿يَوْمًا وَبَعْضُ يَوْمٍ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی و. رشتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وکنئ لکه چه د جزء (۱۸) «المؤمنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (۶) رکوع کنئی دی ﴿كَمْ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدِينَ قَالُوا لَيْسَ بِيَوْمِ أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسَلِ الْعَادِّينَ﴾

وَكَذَلِكَ أَغْتَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ

او هم داسی (لکه چه مو وینئ کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی باندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کنئی (او خبر کړل مونږ دغه خلق په اصحاب الکھف) کله چه جگړی کولی دوی په منځ خپل کنئی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی غینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار گرد (تول) شیان د ده په نظر کنئی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کنئی څو قرنه تیر شوی ؤ، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د کومی زمانی دی؟ او گرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم غایه کومه قدیمی خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کنئی ورسیده او هغه همغه پخوانی لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کنئی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابته شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کنئی په دغه ښار کنئی د «بعث بعد الموت» په نسبت سخت جگړه نښتی وه چا به ویل چه د مر کیدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوشوونکی، منصف سری ؤ، او غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله تعالیٰ مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه : غینو د ﴿إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالیٰ د

«اصحاب الکھف» له حاله په هغه وقت کښې خلق خبر کړی ؤ نو ځکه د «اصحاب الکھف» په نسبت جگړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (گډوډ) شوی وو. چیری لارل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لارل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور گرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښې به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه گرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿۳۱﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هر ورو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښی وکړی شی).

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکھف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښې د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرنو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښې به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښې شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سریو «چه د اصحاب الکھف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوټه کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکھف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښې د «اصحاب الکھف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ

ژر به وائی (یعقوبیه چه دوی) دری دی خلورم د دوی سپی د دوی دی، او
وبه وائی (نسطوریه چه دوی) پنځه دی شپږم د دوی سپی د دوی دی، ویشتل
(او ویل بی له نبی بی دلیل) په غیب سره.

تفسیر : یعنی سامعین به د «اصحاب الکھف» د قصی له آوریلو څخه وروسته لکه چه د خلقو
عادت دی اتکلی غشی ولی یو به وائی چه دوی دری وو، خلورم د دوی سپی ؤ. بل به وائی چه
دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښی. لیکن دغه ګرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک یی د
نبی له تاکلو (مقررولو) څخه تیږی (ګتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ویلو کښی
برسیره په جهل د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وګورو محمد صلی الله
علیه وسلم په دغه معامله کښی څه فرمائی؟ ځکه احتمال لری چه یهودانو د هغو صحیح تعداد اوه
ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمُ
الْأَقَلِيلُ فَلا تَمَارِ فِيهِمُ الْأُمَرَاءُ ظَاهِرًا ۖ وَلَا تَسْتَغْفِرَ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۚ

او وبه وائی (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د
دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ښه علم لری په شمیر د دوی
نه پوهیږی په (شمیر د) دوی مګر لږ (د خلقو) نو جګړه مه کوه (ای
محمده!) په باب د دوی (یعنی اصحاب الکھف) کښی مګر جګړه ښکاره او
فتوی مه غواړه په باب د دغو (اصحاب الکھف) کښی له دغو (کتابیانو)
څخه له هیڅ یو (ځکه چه ته پخپله پری خبر نی په وحیه سره)

تفسیر : یعنی په دی قسم غیر معتد به خبرو کښی زیاتی جګړی کول او تردید، فضول او
لاحاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالی
راښودلی ده له هنی څخه د زیات تحقیقاتو پسی لویدل او هغومره تردید چه الله تعالی فرمایلی
دی له هغه څخه زیات تردید او جګړی ښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکھف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَبِّمَالِغَیْبِ﴾ و فرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَتَأْمُرُهُمْ بِالْحَقِّ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ښکاري دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمَ لَئِنْ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرگند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُوا لَئِنْ تَأْتِيَنَا﴾ الآیه - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولگیده له «قالوا ربکم اعلم، الآیه» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی ډول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنی پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښی د خوگیانو په کږه کښی لیکلی دی او بیا په (۱۳۴۰) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکھف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د بی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (۴) مرنوش (۵) دبرنوش (۶) شازنوس (دغه دری تنه د کین لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمخ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَائِي اِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ۚ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللهُ نَوَاضِحُنَا ذُرِّيَّتُكَ
اِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَلَيَّ اَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِاَقْرَبَ مِنْ هَذَا ارْشَادًا ۝۲۴

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مگر (متصل ورسره ووايه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښونی (او نیکه لیاره).

تفسیر : د «اصحاب الکھف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سری تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسونه رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده و فرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن و چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لگیا شول بالاخر د الله تعالیٰ له جانبې دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (آخر) کښی ئی نصیحت هم ورعلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ څخه نه ښائی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ ووايه او امیدوار شه چه الله تعالیٰ به ستا درجه له دی نه لا زیاته کری. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکھف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کری لکه چه د «ثور» په غار کښی وشو یا د کھف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه ویاسی چه خلقو ته ئی بیان کری.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ۝

او مدت تیر کری وو دغو (څلمیو) په غار کښی دری سوه کاله (شمسی) او زیات کری ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښی ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښی د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لو څه له خوږه وینې شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رایه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویشیلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پېښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښی یو سری د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښی شته چه اوس د خپلی څلیرشتمی (۲۴) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځنډ (تاخیر) کری وو په هغه کښی)، خاص هم ده لره دی پټ (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکنینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیللو او د بیا وینیللو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له گردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د گردو (تولو) پتو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترگی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ قَوْلٍ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿١٣﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر گردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿لَهُ قَبِيلُ النَّجْوَى وَالْأَرْضِ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَأَنذِرْ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا يُبَدِّلُ لِكَلِمَةٍ قَفًّ
وَلَكِنْ تَجِدُ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿١٤﴾

او ولوله (ای محمده ! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلوونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکھف» په قصه کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿فَلَا تُزَكِّهِمْ إِلَّا أَزْوَاجُ ظَالِمٍ﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلتنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لگیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واړوی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسوی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکھف) وگورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو ټینگ ولاړ وو نو دوی ته ئی څرنگه ښه ځای پخپل فضل او مرحمت سره ورغنايت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

او صبر (بند او ټینگ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیگا (آخر د ورځی) یعنی هر کله غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر: یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسپړی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اگر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار، صهیب، بلال، ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وگرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!

وَلَا تَعْدُ عَيْنُكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریری (وړاندی دواړه) سترگی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر: یعنی د دغو غریبانو او مات زړو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترگی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیا دارانو ته په دغه مقصد مه گوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی ځکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط، بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنگار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان، تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکھف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کونکو او د دنیا د طالبانو پای (اخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تَطْعَمَنَّ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا ۝

او اطاعت مه کوه (مه اوړه خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره غمونږ او متابعت ئی کړی دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه ږدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالی له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لگیا دی. د الله تعالی په عبادت کښی تکبر، لوی، غانمنی (خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اگر که دوی ظاهراً ډیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو غښتو صنادیدو او غتانو غمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاوخوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه گرد (تول) سره اوږه گان (خوار) دی لری کړئ. خو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» گواکی مسلمانانو ته اوږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاڅه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آوری! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنگ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فائدی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پریښودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَالِلُ﴾ بدگمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به ډیر زیات وی چه اوس د دغو خو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبہ رشتیا رشتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو هیڅ پروا نه لری هر څه نفع یا نقصان چه پېښیږی هغه به یواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه څیر شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بیانېږی. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چتی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وگرځی. هو! یواځی دنیوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا
يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿١٩﴾

بیشکه چه مونږ تیار کړی مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکړی (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خت) چه وړیتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د گرمی له شدة به تری کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچت (خیری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وړیتی او تناکي وهی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ غنیٰ ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیږي او پوره بدل به ورکړی شی.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوګنی چه بهیږي له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (خو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه څوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوګانو او ورښمنی جامی او هم داسی د جنت پر ګردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل څوک پوهیدی شی چه څومونږ له فهمه ډیر لوړ او په حسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُدُسٍ مُّسْتَبْرَقٍ وَاسْتَبْرَقٍ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نړیو ورښمو او له پریرو (غتو) ورښمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نړیو ورښمو او استر ئی د پریرو (غتو) ورښمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالى ﴿بَطَائِنُ مِنْ مِثْلِهِ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمن (۵۴) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ښمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کښی ور رسېږی هر څوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُسْكِينٍ فِيهَا عَلَى الْأَرْبَابِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا^(۳)

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښی پر تختو باندی، خومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او خومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) غای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکتو او پالنگونو تکیه لگولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او وشیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښی د دنیا بی ثباتی، او د کفر او تکبر بدانجامی، او د ایمان او تقوی پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښی دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښی حاصله ده.

جَعَلْنَا الْاِحَادِيْثَ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهَا بِسَخِلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا ۝۳۶

چه گړغولی (ورکړی وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انگورو (تاکونه) او پت کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښی کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښی ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) گړد (ټول) تیار له همغه باغ څخه حاصل واخلی.

كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ اِنَّهُمَا اُكْلَاهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بی وده پاتی ؤ یا په یوه کښی ډیری ونی وی او په بل کښی کمی.

وَفَجَّرْنَا خَلَاءَهُمَا نَهْرًا ۝۳۳

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویا له،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویا له په ډیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی ډیر ښکلې او فرحت زیاتوونکې او ښائسته کړی وه . او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندی خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندېښنه به ورسره نه وه .

وَوَكَانَ لَهُ شَجَرٌ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لگولی ؤ یا ئی گټلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه دول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د ډیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝۳۴

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملگری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او ډیر عزت ناک یم له جهته د سړیو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سری ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسانی (آرام) به ولی غما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځي چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿يَكْفُرُ كُفْرًا يَرَىٰ أَحَدًا﴾ معلومیږي چه د هغه غریب ملگری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاتړ او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنگه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ دک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی گڼل. او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږي؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر گڼلو.

قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۖ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِّدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۝۳۷

وویل چه زه نه کوم گمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه گمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په گمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هرومرو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او گرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تیا او خرابیدلو کومه ظاهری اندېښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مر کیدلو څخه وروسته د هډوکی بڅرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږي؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راوړسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکي د دی دنیا راحت او هوسانی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسانی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چرچی کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۖ لَئِنْ أَهْوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافرسره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سری (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب غما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه. بیا ته ئی د ځمکي د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاخکي ناخیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی دربښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غت انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه په دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل) هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلیدری. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا﴾ په ځای ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده و فرمائی عطا کوی ئی. خه زور او قوت چه په مونږ کښی شته هغه د ده له امداد او اعانته را حاصل دی. که الله تعالی اراده و فرمائی نو په یوه شپه کښی هغه گورد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښی راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور ځای کښی په خوښی، آرام سره ځان مومی نو هم دغه لفظ دی ووانی ﴿ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾

إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلُّ مِنْكَ مَالًا وَلَدًا ۖ فَعَلَىٰ سَرَّيْ أَنْ
يُوتِيَ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ
فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ۖ أَوْ يُصْبِحَ مَاءً هَٰغُورًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ۝

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (ځوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب ځما راکړی ماته (په دنیا په آخرت کښی خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وگرځی (باغ ستا) داګ میدان ښوی (چه ښوئیری پری سړی) بی زرغونه یا صبا ته وگرځی اوبه د دی باغ وچی دوی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی دویو اوبو لره په لتولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوبوړکی (گورد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتائجو په سزا کښی ستا دغه باغ داګ دبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښی ونه بهیږی.

وَاحِيطَ بِشَرِّهِ ۖ فَاصْبِرْ يُقَدِّبُ كَفِّهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وگرځید په وقت د سبا کښی چه اړه وه ئی سخت او مخ د ارغویو خپل (له خپلګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مېل. او هک پک پاتی و.

عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا

پر هغه مبلغ چه لگولی و پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی و پر غیلو (منامگانو د تاکو کورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي « آخر د ده پر باغ باندی هم هغسی وشوه چه د دغه بڼه سری له خولی څخه وتلی و په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او مگرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری ډیرئ ئی تری جوړه کړه . مال ئی لگولی و د پنگی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنگه او مکنه اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل».

وَيَقُولُ يَكِيدَنِي لِمَ أَشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (خو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مکر څه په کار دی اوس ژړا او انگولا لوبی مات او غوړی توی شو په بیدیا . او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالی له ویری نه و بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء و .

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ۝

او نه و ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه و دی پخپله مددگار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی گوند (پارتی) او ډله په کار ورغله . نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالی سره ئی شریک درولی و . او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالی د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی .

هَذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ۝

په دی وقت کښی مگرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی ، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبت (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکری هغه درست دی، دلته او هلته په هر غای کښی د هم ده واک او اختیار چلېږی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښی څه مداخله وکری یا څه گوتی پکښی ووهی.

وَاصْرَبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيْحُ ط

او وښه بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازگی او سرعت د زوال کښی) په مثل د هغو اویو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اویه له (طرف د) آسمانه نو گڼ یو بل سره گډوډ شی په سبب د دی (اویو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وگرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع الزوال ښایست او سینگار مثال داسی وگنئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اویه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر گڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او گډه وده زرغونتیا پکښی پیدا شی، دیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترگو کښی دیر ښه ښکاره شی. مگر څو ورځی وروسته هغه تک زیر واویږی او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکری. بالاخر په یوه وقت گرد (تول) سره لو او قطع او پری او ورپیل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښی والوځولی شی. د دنیا د سترگو غولونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینگار هم داسی وگنئ چه د غو ورځو له مخی دیر ښکلی او زیه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښی والوځی او گرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاک ډیر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته به ﴿وَيَوْمَ تُبَدِّلُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَلَدًا﴾ کښی اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسیر : یعنی هر کله چه اراده و فرمائی ژوندی نی کری (موضح القرآن) یا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوغول، گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قدرت کښی دی.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٣٧﴾

مال (د دنیا) او ځامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زینت (رونق) بنائست د دی ژوندون لږ خسیس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کیدونکی نیک (عملونه) خیر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دی له جهته د امید.

تفسیر : یعنی وروسته له مرگه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راځی او یواځی هغه نیک کارونه په کار راځی چه د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتی کیدونکی وی. په حدیث کښی دغه کلمات طیبات (سبحان الله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) له باقیات الصالحات څخه فرمایلی شوی دی. دغه محض د مثال په ډول (طریقه) دی. که نه گرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ﴾ دا دی چه داسی یوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی یا کومه نیکه طریقه وچلولی، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ یا کومه مزرعه وقف کړی، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پریردی، نو دغه گرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالی له جانب ښه بدل موندلی کیدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنیا پر فانی او زائل خوشالی طویل او عریض امیدونه ترل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او گوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)

تفسیر : یعنی کله چه قیامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله ځایه آلوغولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه ټکولی شویو ویو غوندی په هوا کښی سره گرځی او آلوغی الغرض د ځمکی دغه گردی (تولی) لوری او ژوری (نشیب وقرار) به سره سمی برابری

او غمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَحْشَرْتَهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۝۹۰

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعُرْضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ نَبَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ۝۹۱

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او ویه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلئ تاسی مونږ ته (یواځی لغر برېند) لکه چه پیدا کړی وئ مونږ تاسی رومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه گمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه ویه نه گرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریر او توبیخ په ډول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ گڼلی نو نن تاسی هغه گرد (تول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پرېښی؟ او دغسی لوڅ لغر چیری درومئ؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وئ رومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به گرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس گوری به ته گناهکاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له گناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویریږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیدي؟.

وَيَقُولُونَ يُوَيْلَتَنَا مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (ځمونږ) چه نه پریږدی (گناه) وږه او نه لویه (گناه ځمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او ویه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل منځ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وږه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ۝

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکي).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی ځکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گنلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهر او په تزیافو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علائیه دول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاتو غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ
فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ۝

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل مونږ پرېشتو ته چه سجده وکړئ تاسی
(تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (ونه کره سجده) ابلیس، وه
دی (اصلاً) له پېریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجده)، آیا
پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ)
غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دښمنان، بد دی (ابلیس)
ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پېریانو له نوعی ؤ ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د
پرېشتو په ډله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرېشتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه
وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله
تعالی د حکم منلو څخه ئی غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر
وګانه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دښمن او د ده اولاد او
اتباع څرنګه خپل رفیق ملګری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم
او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده
دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په ډول او سینګار مغروریدل او
د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان
غواړی چه مونږ بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لار نه شو. د ده د نظر
مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونږ څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام
واخلی. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دښمن څخه خپل ځان وساتی. هغه
کسان چه پر دنیوی متاع مغروریدي او ضعیفان خوار او حقیر ګڼی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)،
غور، او لوړ (وچت) بولی ګواکي هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی.
تنبیه : ابن کثیر رحمه الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د
ملائکو له نوعی څخه ښوولی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له
اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو
څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته
له هغه ابن کثیر رحمه الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَا أَشْهَدُ لَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَجِدَّ
الْمُضِلِّينَ عَصْدًا ۝۵۱

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکې ته
او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکې د گمراه کوونکو
مت بازو (مددگار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کېښی
نو ولی تاسی ئی امر، حکم منی؟)

تفسیر : یعنی د ځمکې او آسمان د پیدا کولو په وقت کېښی مونږ دغه شیاطین نه ؤ رابلی چه
راځی ځما کار وگورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی ځنی د تکوین او
ایجاد په عالم کېښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د
ځمکې او آسمان د پیدایښت په وقت کېښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه ؤ او په خپله د
دوی د پیدایښت په وقت کېښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنگه پیدا کړی شی؟ یا ستا
نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لو خو راشی! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په
فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مت او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم
دغو بدبختانو او اشقیاء څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندگان له لیاری
څخه بې لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل
رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملگری او مددگار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول
الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ۝۵۲

او (یاد کړه) هغه ورځ چه ویه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړی
شریکانو ځما ته هغه چه ځمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس ویه بولی
دوی هغوی نو جواب به ورنه کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی)
او ویه گرځوو مونږ په منځ د دوی کېښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی و هغوی ته ناری کړئ خو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی گردی (تولی) کلاسی ویلی کیږی (او د دوستی ټول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ۝٥٦

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او بهنۍ امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لوېږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ

اَكْثَرُ شَيْءٍ جَدَلًا ۝٥٧

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی).

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله و سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کوی ووی خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنگ او جگړه کوی. کله چه په خبرو او جگړو سره څه ونشی کړی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝

او نه دی منع کړی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) بښنه وغوړی له رب خپل مگر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د پرومینیو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی څنډ (ایسارتیا) کوی؟ او ډیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالی دوی په کلی دول (طریقه) سره سپیره او تباہ کړی. او که ئی تباہ نه کړی نو اقلا د الله تعالی د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترگو په مخ کښی ودراره شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مگر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترگو سره وگوری.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۝

او نه لیږو مونږ رسولان مگر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغوړی او دوی وواپی عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء ومومی.

وَيَجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا الْإِتِّىَ وَمَا أَنْذَرُوا هُزُوعًا ۝

او جگړی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی په باطله سره دپاره د دی چه ورک او لری کړی په دی سره حق رښتیا خبره او نیولی دی آیتونه (د قرآن) حُما او هغه شیان چه (پری) ویرولی شوی وو دوی مسخره .

تفسیر : یعنی په دروغو جگړه ئی نښلولی او کاره بحثونه ئی غوښتل چه د حق غږ ښکته کړی او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوی خو داسی به له سره نه کیږی .
(او نیولی دی آیتونه د قرآن حُما او هغه شیان چه دوی پری ویرولی شوی وو مسخره) یعنی د الله تعالی له کلام سره مسخری کوی او ملندی پری وهی کله چه دوی د الله تعالی له کلامه ویراوه شی نو پری خاندی او مسخری کوی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَا ۝

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړی شوی وی ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وگرځوی مخ له هغه (فکر پکښی ونه کړی او پند تری وانخلي) او هیر کړی هغه عملونه چه وړاندی لیږلی لاسونو د ده (چه کفر او معاصی دی) ،

تفسیر : یعنی کله له هیری هم داسی یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندی لیږی د هغه سزا به څه وی؟ .

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يُهْتَدُوا إِذَا أَبَدًا ۝

بیشکه مونږ مگرځولی مو دی پر زړونو د دوی پردی دپاره د دی چه پوه نشی پر دغه (قرآن) او (مگرځولی مو دی) په غوږونو د دوی کونوالی، او که ته راوبولی دوی په طرف د سمی لیاری پس له سره هدایت نه مومی دوی په دغه وقت کښی هیچیری .

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زهونو پرده غورځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو څرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبُوا الْعَجَلُ لَهُمُ الْعَذَابُ

او رب ستا ډیر بشونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله) دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو کناهنو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او دیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباہ کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریږی او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی خو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږی نو د هغه تیر ګناهونه بشلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْيلًا

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تاخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وځوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کر. او مقررہ کمری وه مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیټه (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وگورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنگه پخپل معین وقت کښی سره تباہ او برباد کړل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښی تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابہ هیچیری د پناه غای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَتْلِهِ إِبْرَاهِيمَ ابْنُ مَرْيَمَ وَآدَمَ حَقًّا ۖ

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ غلمی (خادم) خپل ته چه تل به غمه تر هغه پوری چه ورسیرم غای د یو غای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به گرځم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر گنل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریږدئ چه له تاسی سره کښینی. څو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندگان اگر که له نورو غنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل غان افضل او بهتر نه گنی او کله چه په سهو او تیروتلو سره غان غوره وگنی نو د الله تعالیٰ له جانبہ دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.

په حدیث شریف کښی راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سری له دوی څخه پوښتنه وکړه چه:

«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په منځ کښی به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»

موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اگر که په واقع کښی صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاء څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښی د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښی د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښی غیر مرغوبه (ناپسندنه) واقع شوه. اگر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومہ داسی ظاهریده چه د ځمکی په منځ کښی من کل الوجوه دی خپل غان اعلم الناس گنی.

د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندگان ډیر دی له گردو (تولو) څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازله شوه چه په هغه غای کښی چه دوه سیندونه سره یو

غای گدیپری د هغه سره نژدی ځمونږ داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) ځینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو غای کیږی. ښائی چه له گدیډلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږی. د ځینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د ځینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه غای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توئیری. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته ښه او سراغ وښوولی شی خو زه هلته لار شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لتولو پسی ووځه! او یو وړیت کری مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وړیت کری کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه ځمونږ هغه بنده همغلته موجود دی. ځواکی له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه غای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایت په سفر شروع وکړه او خپل ملگری ځلمی خادم ته نی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیدم. فرض نی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرت لاس نه آخلم.»

تنبيه : له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَيْبِلُهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ۝۱۱

بیا کله چه ورسیدل غای د یو غای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنگ (کوڅه).

تفسیر : هلته ورسید او د لوی تپری (کتی) په څنگ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وړیت کری مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنگ په شان به نی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت نی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام وین شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پیښه

ورته ویشی. کله چه موسیٰ علیه السلام ویشی شو نو سم د لاسه ودرید او په تگ ئی پیل (شروع) وکر خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د ویشیدلو او رهی (روان) کیدلو په وقت کښی یوشع علیه السلام په کومو خیالاتو کښی دوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کیدلو د پیشی قصه ئی هیره شوه. په روایاتو کښی راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام یوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکیدات کول یوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د یوه مهی ساتنه دومره لویه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکیدونه کوی. لهذا ده ته هم تنبیه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډیر وړوکی کار کښی هم پر خپل غان بی د الله تعالیٰ له فضله تکیه او اعتماد ونه کری!

فَلَمَّا جَاوَزَ قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي جَدُّ نَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ۝۱۶

نو کله چه تیر شول (له مجمع البحرين څخه) وویل (موسیٰ) خپل غلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقیق پېښه شوه مونږ ته له دغه سفره غمونږه ډیره سختی.

تفسیر : موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښی نه ؤ ستری شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تگ کښی ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ ارْجِعْ إِذْ أَوْيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي سَيِّئُ الْخَوَاتِ وَ مَا أَنْسَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ۝۱۷

وویل (غلمی) آیا ولید (خبر شوی) کله چه غای ونيوه مونږ هغی لویې تیږی (مکتی) ته (چه د چینې په څنګ کښی وه) نو بیشکه ما هیر کړ (بیان د حال د) مهی او هیره نه کړه له مانه دغه (پېښه) مګر شیطان چه یاد کړم هغه (تاته)

تفسیر : یعنی د مطلب خبره هیرول او په عین موقع کښی د هغه یادونی څخه ذهول د شیطان د وسوسې اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ۝۱۸ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۝۱۹

فَارْتَدَّ اَعْلَى الْاَثَرِ هِمَا قَصَصًا ۝۱۶

او و نیولہ (دغہ مہی) لیارہ خپلہ پہ بحر (سیند) کنبی دیرہ عجیبہ. وویل (موسیٰ) ہم دغہ (ورکول او هیرول د مہی) هغه خہ دی چه وو مونبرہ چه طلب کاوہ مو پس بیرتہ راوگرخیدل دواہرہ پر همغو قدمونو خپلو قدم پہ قدم.

تفسیر : غالباً ہلتہ بہ لہ پخوا خخہ کومہ لارہ نہ وی وھلی شوی نو ٹحکہ دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرتہ ستانہ (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِزِّنَا وَعِلْمًا مِّنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ۝۱۷

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندگانو غمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نزده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانبہ خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیہ السلام ؑ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؑ اسرارو له علمه ئی واقره حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کنبی اختلاف دی چه حضرت خضر علیہ السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی غای کنبی نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغہ جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د غینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د غینو خصوصیه ؑ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د غینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیہ السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیہ السلام له خضر علیہ السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام خخہ حضرت خضر علیہ السلام د موسیٰ علیہ السلام د دغہ سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیہ السلام د خپل د دغہ راتګ سبب وروښود خضر علیہ السلام وویل « ای موسیٰ علیہ السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؑ جزئیاتو) یو علم ماته رابښلی شوی دی چه په دغہ مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغہ سیند خخہ ئی اوبه غښلی نو خضر علیہ السلام موسیٰ علیہ السلام ته وویل چه «غما او ستا بلکه د گردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کنبی هم داسی دی لکه چه د دغہ لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کنبی ئی هغه شاخکی اوبه لری چه دغہ چرچنی ئی پخپله دغہ وړوکی مښوکی سره خښی دغہ هم

محض د تفہیم دپارہ و کہ نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د شاخکی سره
بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه څه مشابہت لری».

قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَن تُعَلِّمَ مِنَّا عَلِيمًا رُّشْدًا ﴿٣٧﴾

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ
ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو څو ورځی به له تاسی سره اوسېم او د دغه مخصوصه علم
څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٣٨﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٣٩﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما
سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا
په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د
تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی و چه دی له ما سره نشی اوسیدی.
ځکه چه خضر علیه السلام مامور و چه د کونیه و واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته
موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل و د هغوی تعلق له
تشریعی و قوانینو او کلیاتو سره و. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه و
خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو
معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر
مسلك به تر ډیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ
به سره بیلېږو.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٤٠﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر
کونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعده کولو په وقت کښی د دغی خبری تصور هم له موسیٰ علیه السلام نه امید نشو کیدی چه د داسی یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسی یو حرکت لیده کیږی چه علانیه نه یواځی د موسوی شریعت بلکه د عمومی شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعی وعدی څخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ۝

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی څما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پوری چه زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعنی که کومه خبره په ظاهری ډول (طریقه) سره ناحقه په نظر درشی نو علی الفور پر ما باندی تنقید ئی مه کوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع وکړم.

**فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا
قَالَ اَخْرَقْتَهَا التُّغْرُقُ اَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا اِمْرًا ۝**

پس دواړه روان شول تر هغه پوری چه سواره شول په بیړی کښی (او بلی غاړی ته نژدی شول) نو سوری کړه (خضر) هغه (بیړی) ، وویل (موسیٰ) آیا سوری دی (کړه دا بیړی) لپاره د دی چه غرق کړی اهل د دی خامخا په تحقیق دی وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپيژند او تری ئی اجرت او باره ونه غوښت او ویریا ئی له سینده پوری ویست. نو د هغه احسان په بدل کښی د دغه نقصان د لیدلو څخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره ډول (طریقه) سره ساحل ته نژدی شوی وه. چه دا ئی سوری کړه نو ځکه خلکو له دویدلو څخه نجات وموند او تخریق ئی هم په دغه صورت سره ؤ چه یوه ډړه (تخته) ئی ویسته یعنی عیبجنه ئی کړه.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۖ قَالَ لَا
تُؤْخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ۖ

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کړی شی
طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه
هیر کړی می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار
عُما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما گرم او ملامت کړی نو عُمَا ملگرتوب به له تاسی
سره مشکل شی. دغه رومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د
اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علی ای حال له بیري نه ښکته شول.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا الْفَيَآءُ غُلَامًا فَقَتَلَهُ ۖ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پښې شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر)
هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لویي کولی د دوی له منځه یو
هلک ئی چه دیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه غایه په تلوار
سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ.
د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه ټول مفسرین
هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ أَقْتَلْتُ نَفْسًا زَكِيَّةً ۖ

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی گناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ گناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په
عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اگر که نورو ته د تاویل ځای پکښی شته.

بَغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا ثَكْرًا ۖ

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وږ (لائق) (ودی کر) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کېنې هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کېنې نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

د قرآن کریم دو قوفو رموز (نبه)

- د هرې ژبې ویونکي چه کله خبری کوی نو چیرته دریکی اوچیرته نه دریکی، کله ډیر اوکله لږ ایساریکی اوپه دی ودریدو اونه دریدو کښی دخبری پوره بیان او مفهوم کښی ډیر لوی دخل دی .

د قرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو اونه دریدو نبه (علائم) مقرر کړي دی چه هغی ته د قرآن مجید دو قوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی او هغه رموز دادی .

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښی وړه غونډی دائره وی ، داپه حقیقت کښی غونډه (ت) ده چه د (ة) په هیئت کښی لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ۀ خونه شی لیکلی مگر وړه غونډی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هر و مرو (خامخا) دریدل پکاردی او که چیری څوک ونه درید نو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل خه شی ددی په پښتو ژبه کښی
 داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ؛
 (پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسید و امر اوله کیناستو
 نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازمدی او که چیری
 متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وگزی چه (پاسه مه -
 کینه) چه په هغه کښی به د و دریدو نه نهی او د کیناستود
 امر احتمال کیکی اویقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا
 علامه هله وی چه کوم خای مطلب نه پوره کیکی او ویونکی
 مزیده همخه ویناکول غواری .

ج - داد جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره اونه دریدل
 جائز دی .

ز - داد مجوز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - داد مرخص وقف علامه ده دلته پیوست (یو خای)
 لوستل پکاردی لیکن که چیری خوک ستړی شی او ودریکي
 نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صل - داد الوصل اَوَّلَى (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته
 پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قِیلَ علیه الْوَقْف خلاصه ده دلته دریدل پکارنه دی.
صل - داد قَدْ یُوْصَلُ علامه ده دلته کله ودریدی شی اوکله نه
لیکن دریدل غوره دی.

قف - داد قَفْ لفظ دی چه معنی ئی ده ودریگه اودا علامه
هله استعمالیکی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.
س یا سکت - داد سکت علامه ده دلته لگ وخت دریدل پکاری
خوچه تنفّس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه - داد اوکدی سکت علامه ده دلته دسکت په نسبت پیر
دریدل پکاری لیکن چه تنفّس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکت اووقفه کنبی دافرق دی چه سکت کنبی لگ وخت
اوپه وقفه کنبی پیر وخت ودریدی شی.

لا - دلامعنی چه نیشته داعلامه کله خود آیت پورته وی او
کله عبارت دننه که عبارت دننه وی نودریدل بالکل
نه دی پکار اوکه دآیت پورته وی نوپیا اختلاف دی.
دخینوپه نزد دریدل اود بعضوپه نزد نه دریدل روادی
خوکه شوک ودرید یا ونه درید په دی سره مطلب کنبی شه
خلل نه واقع کیگی وقف هله نه دی پکارچه د عبارت دننه
لیکی وی.

ک - داد کَدْ لَک علامه ده یعنی چه کوم رمز (نسبه) دی ک نه

وراندی لیکلی شوی ده دله کنبی دی همغه وکمرلی شی.

۵ - دادی علامه ده چه په دی خای دغیر کوفینو په نزد آیت ده که چا وقف وکړ نو داعادی (دو باره ویلو) ضرورت نیشته.

۶ - داد دریو تکو (نقطو) وقف نژدی نژدی راخی دی ته معانقه ویلی شی که خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی. ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوی او حکم ئی داده چه په دی دواړو وکنبی په یو باندی دریدل پکاردی په بل نه او په وقف کنبی درموز و (نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکاردی.

داؤل جلد فہرس
 لہ (۱) تر (۱۵) پارے
 دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء ترپای (آخر) (۷۴) آیت دسورۃ الکھف

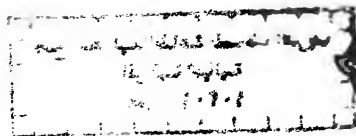
دسورت شماره	دسورت نامہ	دصفحہ رقم	دپارے شمارہ
۱	سُورَةُ الْفَاتِحَةِ	۱	۱
۲	سُورَةُ الْبَقَرَةِ	۵	۱ - ۲ - ۳
۳	سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ	۲۴۳	۳ - ۴
۴	سُورَةُ النِّسَاءِ	۴۲۳	۴ - ۵ - ۶
۵	سُورَةُ الْمَائِدَةِ	۵۸۱	۶ - ۷
۶	سُورَةُ الْأَنْعَامِ	۷۲۴	۷ - ۸
۷	سُورَةُ الْأَعْرَافِ	۸۴۲	۸ - ۹
۸	سُورَةُ الْأَنْفَالِ	۹۸۳	۹ - ۱۰
۹	سُورَةُ التَّوْبَةِ	۱۰۴۴	۱۰ - ۱۱
۱۰	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۱۵۷	۱۱
۱۱	سُورَةُ هُودَ	۱۲۳۱	۱۱ - ۱۲
۱۲	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۳۱۱	۱۲ - ۱۳
۱۳	سُورَةُ الرَّعْدِ	۱۳۹۲	۱۳
۱۴	سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ	۱۴۳۲	۱۳
۱۵	سُورَةُ الْحَجَرِ	۱۴۷۰	۱۳ - ۱۴
۱۶	سُورَةُ النَّحْلِ	۱۵۰۸	۱۴
۱۷	سُورَةُ بَنِي إِسْرَءِيلَ	۱۵۹۸	۱۵
۱۸	سُورَةُ الْكَهْفِ	۱۶۷۸	۱۵ - ۱۶

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى الْمَجْلَدُ الْأَوَّلُ

مِنْ الْجُزْءِ (١) إِلَى (١٥)

مِنْ بَدَايَةِ سُورَةِ الْفَاتِحَةِ إِلَى نَهَايَةِ الْآيَةِ (٧٤) مِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ

دخدای تعالیٰ پہ مرستہ (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) تہ ورسید لہ (۱) تر (۱۵) پارے
دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء تریای (آخر) (۷۶) آیت
دسورۃ الکھف

حقوق الطبع محفوظة

المجمع العلمي والادبي الشريف في مكة المكرمة

طبعة المصنف الشريف

ص. ب. ٣٥١١ - المدينة المنورة

د چاپ حقوق محفوظ دی
 پہ حق کنبی د حرمینو شریفینو د خادم پادشاہ فہد
 د قرآن کریم د چاپ خانے (ص ۳۵۶۱) مدینہ منورہ

قرآن کریم
ترجمہ اور تفسیر
پہ پینتوربہ کنہی

رومی جلد

۱۵ (۱) ۱۵

پاک پوسٹ

القرآن الكريم

وَتَرْجُمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الثاني

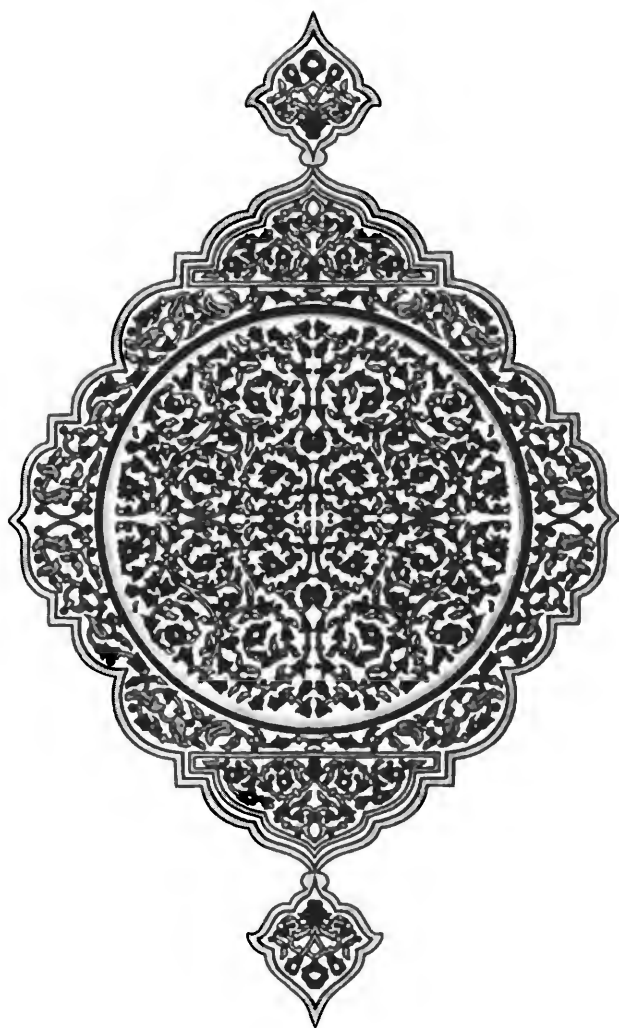
من الجزء

(١٦) إلى (٣٠)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَحْقِيقُ الْأَرْبَعَةِ هَذَا الصَّحْفِ الشَّرِيفِ وَرَتَبَهُ مَعَايِدُ وَتَقْسِيمُهُ
عَلَامَةُ الْبَحْرِ الْبَارِعِ الْمَلِكِ الْفَخْرِيِّ الْإِسْلَامِيِّ
تَمَامُ الْمَلَكَةِ الْعَرَبِيَّةِ الشُّعْرَاءِ

الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د
قُرْآنُ كَرِيم
ترجمہ او تفسیر
په پښتو ژبه کښی

دویم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارۍ پورې

د دے قرآن حکیم او د دے پښتو ترجمې او تفسیر د چاپ
دامرکو لوسعدت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلَهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَذَّبَ رُءَايَا بَنِيهِ . وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) والذي ثبت عنه عليه الصلوة والسلام انه قال (اقرأوا القرآن فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناسر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة .

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدأ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتي قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثمانى - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنترجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إهداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطباعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُوا أَلَاءَ الْبَلِّ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) وعلى آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدینه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړې ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید .

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتنو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند دوو سترو عالمانو شیخ الهند مولانا محمود حسن دیوبندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو ټولگی پښتو ژبے ته اړولے دے .

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے ټکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوی وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکه المکرمه د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبے ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغے مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید .

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیچری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راوړیږی چه په راتلونکی چاپ کښی د هغے نه استفاده وکړے شی .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل

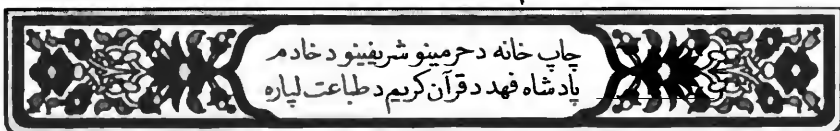

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

بمجمع علماء الحرم المكي الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريفين

دویم جلد ۱۶ (۱۶) تر (۲۰) پارے پورے

قَالَ الْمَاقِلُ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۝

نو وویل (خضر موسی ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات دروړاندی کیری چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی - لکه چه هم داسی هم وشو.

قَالَ إِنَّ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَذَا فَلَا تُصَحِّبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ۝

نو وویل (موسی) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملگرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسی علیه السلام داسی تخمین فرمائی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل دیر دروند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویل چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملگری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی - او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی - ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائی دی.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا آتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَاقَامَهُ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میل مستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا وموند دوی (دواړو) په هغه

کلی کنبی یو دیوال چه اراده ئی وه چه ونریوی (یعنی نژدی و لویدلو ته)
پس سم کر (خضر) هغه دیوال (په یو شان ترمیم سره)

تفسیر: یعنی یوه کلی ته ورسیدل او د هغه له خلقو سره ئی ملاقات او کتنه وکړه - او داسی به ئی گڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د میلنو سلوک وکړی او دودی به ورکړی - مگر دغه سعادت د هغوی په برخه کنبی نه و - او دوی د موسی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقربانو د میلستیا څخه انکار وکړ. نو د داسی معاملی د لیدلو څخه داسی په کار و چه پر داسی تنگ زړه او بی مروت خلقو دوی په قهریده. مگر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه. د دوی یو لوی دیوال څوړند او کوړ شوی و. او نژدی و چه ونریوی او خلق د هغه د چار چاپیره لری گرځیدل. حضرت خضر علیه السلام لاس او پښی ورلوخی (متی ونغاړی) کړی او هغه څوړند دیوال ئی ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئی وساته.

تنبیه: په «حتی اذا اتیا اهل قرية» د اهل لفظ ئی ښائی د دی جهت راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتگ محض علی سبیل العبور او مرور نه و او نه په داسی یو صورت سره و چه د دی ځای د هستیدونکو څخه بل په کوم سرای یا حجره کنبی ئی اړولی وو. بلکه قصد یی د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمایلی دی او په ﴿إِسْتَعْظَمَ أَهْلَهَا﴾ کنبی دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصریح، د دوی د مزید تقبیح دپاره دی یعنی هغو هستیدونکو چه دوی ته لازم و چه د دغو معظمو میلنو میلستیا ئی کړی وی، دوی مسافران او کوچیان نه وو چه داسی عذر او پلمه (بهانه) به ئی وړاندی کوله چه ځمونږ کوړ او کلی دلته نشته نو ستاسی میلستیا به څرنګه وکړی شو؟

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَكُنْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

وویل (موسی خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخیستلو د اجر) نو خامخا به دی اخیستی وی (په سازولو د دی دیوال) مزدوری.

تفسیر: یعنی د دغه کلی خلقو د میلنو حق ونه پیژند چه ځمونږ میلستیا ئی کړی وی تا ولی خوشی ویریا د دوی څوړند دیوال ورتینگ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخیستی وی نو ځمونږ خوراک او نور ضروریات به تری په لاس راتله او دغو تنگ زړو بخیلانو ته به هم تری لږ څه تنبیه کیده. گوندی دوی به پر خپلی دغی بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرمیدل.

قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

وویل (خضر موسی ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا کښی اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسی!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی شو تا طاقت په هغه باندی د صبر.

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما ځنی تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او گذاره سره گرانه ده - او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته درښکاره کړم - چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښی له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی.

حضرت شاه صاحب لیکي «په دغه مرتبه کښی موسی علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه - څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مذاقه سره برابر نه دی. د موسی علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او گټی وررښیدی - او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سورئ کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښی.

تفسیر: یعنی په سیند کښی محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی کیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَآرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَ هُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ۝۱۹

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لږ څه لری له دوی نه یو پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سورئ کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښی د بیگار په ډول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیگاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښی د هغه پاچا سری په بیړی پسې راځی. کله چه هغه سورئ او عیب ژنه ومومی نو د هغی د

اخيستلو شخه به سترگی واپوی. په ځينو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیري ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیري د مسکینانو ■ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ■ ډیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ فَكَانَ أَبُوهُمُ الْمُؤْمِنِينَ فَخَشِنَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۝

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویږیدو مونږ له دی چه وپه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اگر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مگر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یواځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه ځینی آثار اهل البصیرت ته هم ورڅرگندیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب څرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وگرځید. د الله تعالی دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالی حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطر او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی ورپه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملینونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی وړکیو چه بنیاد او اساس ئی په خراپه او غلظه لویدلی وی د هغو څرګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو څرګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (۱۷) جزء د الانبیاء (۲۳) آیت (۲) رکوع کښی راغلی دی ﴿لَا يُسْئَلُ عَنْ آيَاتِهِ﴾ وَهُمْ يُسْئَلُونَ ﴿ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیږی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سري غنى چه الله تعالى «خالق الكل» او «عليم او حكيم» منى د تكويناتو په متعلق په دى قسم سره په زرهاؤ سؤالونه كيدى شى چه د هغوى جواب د هيچا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هيڅ شى نشى كيدى. دلته د خضر عليه السلام په ذريعه د هغه يوه نمونه ورښوول مقصود ؤ چه د پاك الله د حكمتونو او د ده د تكوينيه ؤ مصالحو احاطه د هيچا له لاسه نه ده پوره كله د يوى واقعى ظاهرى صورت په ظاهر كېنى خراب او قبيح او بى موقعه راښكارى. ليكن هغه څوك چه د دغى واقعى په باطنى اعماقو او زواياؤ باندې معلومات لري هغه پوهيږى چه په دغه كېنى ډير حكمتونه او مصالح پراته دى خضر عليه السلام د هغو مسكينانو د بېرى ډېره ورماته كړه. حال دا چه هغوى له ده سره ښه او احسان كړى ؤ او بلا اجرت ئى دى پر بېرى سور كړى ؤ. يو لوى كوونكى ښكلى پېمخى هښيار هلك ئى خوشى چتى (فضول) او بيگناه او خطاء وواژه چه په ظاهر كېنى دغه حركت نهايت خراب او قبيح حركت څرگنديده (ښكاره كېده) ديوال ئى سم او ساز كړ چه ظاهراً ئى پر هغو كليوالو احسان وكړ. چه هغوى په ډيرى بى مروتى له دوى سره معامله كړى وه كه پخپله خضر عليه السلام په آخر كېنى خپل د دغو اعمالو توجهات نوى بيان كړى. نو تر نن ورځى پورى به گرد (تول) جهان د چرت په سيند كېنى ډوب ؤ. يا «العاياذ بالله خضر عليه السلام به ئى د طعن او تشنيع هدف كاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالى د افعالو او د ده د حكمتونو اندازه وكړئ!

فَارَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَوَةً وَأَقْرَبَ رَحْمًا ۝۸

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ور كړى دوى ته رب د دوى (خير بهتر غوره) له دى هلك څخه په پاكي (صلاح) كېنى او ډير نژدى به وى له جهته د رحم مهربانى.

تفسير: يعنى د هغه هلك په وژلو سره د ده د والدينو ايمان محفوظ پاتى شو او هغه صدمه چه دوى ته ورسېده الله تعالى اراده لري چه د هغى تلافى په داسى يوه مولود سره وكړى چه په اخلاقى صفاتو او مزاياء د هغه مقتول هلك څخه ډير ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانى مورد وگرځى. او هغه به د خپل مور او پلار سره زيات محبت ولرى او په ډير تعظيم او ښه سلوك ورواندې كيږى وروسته له هغه الله تعالى هغوى ته يوه صالحه جينى ورطاء كړه چه له يوه نبي سره په نكاح منسوبه شوه. او يو بل نبي د دى له گيدى څخه پيدا شو چه بالوسيله يو لوى امت د دوى په بركت د سعادت مفخرت وموند.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي
الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزُهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ
رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ
وَمَفْعَلَتُهُ عَنِ أَمْرِ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿۱۸﴾

او هر خه (هغه) دیوال (نریدونکی چه ساز می کر) پس و د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کښی او و لاندی د هغه (دیوال) خزانه د دغو دواړو او و پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب د تا چه ورسپړی (دغه دواړه) قوت (د غلमितوب) خپلو ته او بیا ئی راوباسی هغه (خښی کړی شوی) خزانی خپلی (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب د تا، او نه دی کړی ما دغه تیر اعمال (چه تا ولید) له خپله ځانه (او په حکم او فکر خپل) دغه دی (دری واړه) جوابونه د هغو پښو چه طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنی که هغه دیوال لویده نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چه تری لاندی خښه کړی شوی وه راڅرگندیده. او بدنیتو خلقو به هغه راپستله د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی و. د هغه د نیکی په رعایت د الله جل جلاله اراده داسی وشوه چه د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شی. نو ما د الله جل جلاله په حکم هغه دیوال سم کړ. چه هغه هلکان وروسته له غلमितوبه د خپل پلار خزانه بیا وموندلی شی. وائی چه په دغه خزانه کښی برسیره پر نورو اموالو یوه د سرو زرو تخته هم وه چه پری «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم» ښکلی شوی و. نو ای موسی علیه السلام هر هغه کار چه د الله تعالی په حکم اجرا شوی وی عبادت دی او پر هغه باندی مزدوری (باره) اخیستل د قربانو کار نه دی.

تنبیه: د دی قصی په شروع کښی د حضرت خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چه مونږ ښکلی دی هغه دی بیا دلته یو ځلی ولوست شی. وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځی. چه دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړی وه. د «روح» په متعلق لازمه جواب د «بنی اسرائیل» په سورت کښی تیر شو. د «اصحاب الکهف» د قصی په نسبت د هم دغه «الکف» د سورت په ابتداء کښی معلومات ورکړ شو. دغه دی چه د دریم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد کیږی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا إِنَّمَا مَثَلُ فِي الْأَرْضِ وَاتَّبِعْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ۝۸۲

او پوښتنه کوي مشرکان (په ښوولو د يهودانو) له تا نه له قصی د ذوالقرنین؛
ووايه (ای محمده! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څه احوال؛
پیشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښی او ورکړی ؤ مونږ ده ته
(له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لپاره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وائی چه د دنیا دواړو څنډو (مشرق و مغرب) ته تللی
ؤ. ځینی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.

ځینی وائی کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا له دی نه پرمبی تیر شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله علیه» په «فتح الباری» کښی په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه
دوهم قول ته ترجیح ورکړی ده.

د روایاتو له مجموعی څخه ظاهریږی چه «ذوالقرنین» د حضرت ابراهیم علیه السلام معاصر ؤ -
او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ -
چه د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښی بری په برخه شو. او پر محیرالعقولو
فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر علیه السلام د ده وزیر ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن
شریف د خضر علیه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بیان فرمائی د عربو قدیمی شعراؤ پخپلو
اشعارو کښی د «ذوالقرنین» نوم په ډیر لویښی او عظمت سره یاد کړی دی او د ده پر عربیت
ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهریږی چه دغه «ذوالقرنین» د تاریخی عهد څخه پخوا کوم جلیل
القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د یوه راز (قسم) مشابهت له سببه
«ذوالقرنین» ویلی وی اوس د قدیمه ؤ آثارو اروپائی ماهرین د قدیمی سامی عربو د داسی عظیم
الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لگولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاریخی اوراقو کښی
له سره نشته. بلکه د ځینو ممتازو او مشهورو سلاطینو د نومونو د تذکری پوری هم په تاریخی
کتابونو کښی نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهیم علیه السلام په عهد کښی
ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ویلی کیږی چه د دنیا پرمبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانین د
بابل په مناره (خلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انگلیسی ترجمه ئی شائع شوی ده - د
پخوانیو کتاباتو څخه د ده عجیب او غریب عظمت ثابتیږی په هر حال «ذوالقرنین» به د هم
دغی کورنی ځنی د کوم پاچا نوم وی.

فَاتَّبِعْ سَبِيلَهُ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَرْبُّ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونيوله ده لياره (او هغه اسباب چه وئى رساوه مغرب ته) تر هغه پورى چه ورسيد غځاى د پريوتلو د لمر ته نو وئى مونده دغه (لمر) چه ډوبيده په (لويه) چينه كښى (لكه سيند ډك) له تورو ختو.

تفسير: يعنى د سفر ترتيب او تجهيز او سر رشته نى وكړه (او پيړوى وكړه ذوالقرنين د هغى ليارى چه د مغرب په لورى تله تر هغه پورى چه ورسيد غځاى د پريوتو د لمر ته نو ذوالقرنين وموند دغه لمر لره چه ډوبيده په يوه لويه چينه كښى لكه سيند ډك له تورو ختو) يعنى داسى ئى په نظر راغى لكه چه په سمندر كښى سفر كوونكو ته هم ښكارى چه لمر له اوبو څخه وځى او په اوبو كښى ډوبيدى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي. «ذوالقرنين ته داسى شوق پيدا شو چه وگورى چه د دنيا ودانى تر كومه غايه پورى اوږده شوى ده. نو د مغرب په طرف كښى تر هغه غايه پورى ورسيد چه چيكره او دلدل ؤ چه پرى نه انسان او نه پيرى تيريدى شو - نو د الله تعالى د ملك حدود ئى معلوم نشو كړى».

وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يٰ ذَا الْقُرْنَيْنِ اِمَّا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّا اَنْ تَحْنُذَ فِيهِمْ حُسنًا ﴿۸۷﴾

او وئى مونده نژدى هغه ته يو قوم (د كفارو)؛ وويل مونږ اى ذوالقرنينه يا خو په عذاب كړه دغه خلق (كه ايمان رانه وړى په قتل سره) يا ونيسه په دوى كښى يوه ښه لياره (كه ايمان راوړى په ارشاد او نصيحت سره).

تفسير: يعنى «ذوالقرنين» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت وركړ - لكه چه هر پاچا او حاكم ته په نيكو او بدو باندې داسى قدرت حاصل وى. كه غواړى خلق عذابوى او غځان ته بدنامى حاصلوى - او كه غواړى عدل او انصاف او نيكي اختياروى او خپل د خير ذكر باقى پريږدى يا به ئى دا مطلب وى چه هغه خلق كافران وو - مونږ «ذوالقرنين» ته اختيار وركړ - چه كه وغواړى هغوى ووژنى يا پرمبيغ د اسلام په لورى دعوت او بلنه ورته وركړى. نو «ذوالقرنين» دغه دوهم شق اختيار كړ.

قَالَ اِمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُّكَرًا وَاِمَّا مَنْ

أَمِنْ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءٌ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

نو وویل (ذوالقرنین) هر شه هغه شوک چه ظلم ئی وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنیوی عذاب) بیا به بوتلی شی (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبی کښی). او هر هغه چه ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نیکه (په دارینو کښی چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسیر: یعنی په آخرت کښی به نیکي ومومی او په دنیا کښی مونږ پر دوی شه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووايو نو په سهولت او نرمی سره ورته وایو فی الحقیقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بداندو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نیکانو سره لطف او نرمی کوی - لکه چه «ذوالقرنین» هم دغه طریقه ځان ته غوره کړی وه.

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبِيلًا

بیا ئی ونيوله بله لپاره (او هغه اسباب چه رساوه ئی مشرق ته).

تفسیر: یعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز، ترتیب او سر رشته مشغول شو - په لوی قرآن او حدیث کښی دغه نه ده تصریح شوی چه د «ذوالقرنین» دغه گرد (تول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سیر او سیاحت په ډول (طریقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښی دی به پر هغو اقوامو هم تیر شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځینی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنین» ئی یو زورور پاچا لیدلی او گنلی وی، د ظالمانو په مقابل کښی به ده ته خپل عرضونه او فریادونه وړاندی کړی وی چه د هغو گردو (تولو) انسداد به «ذوالقرنین» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کړی وی - لکه چه اوس د «یاجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ يَجْعَلْ لَهُم مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا

تر هغه پوری کله چه ورسید غای د راختلو د لمر ته نو وئی موند هغه (لمر) چه راخوت پر پوه قوم باندی چه نه وه گرغولی مونږ دوی ته له لاندی د دی (لمر) کومه پرده .

تفسیر: یعنی د مشرق په انتها کښی ئی داسی قوم ولید چه د لمر اشعه (پلوشی) مستقیماً بی له ممانعته او بی له حجاب ورسیدی دا خلق به وحشیان او ځنگلیان وی - د کور جوړولو او د چت پتولو چل به ئی هم نه ؤ زده یا به پکښی دود (رواج) او دستور نه وو - لکه چه اوس هم په دیرو وحشیو او ځنگلیو او ځینو کوچیانو کښی هم دغه دود او دستور او رواج لیده کیږی .

كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِمْ خُبْرًا ۙ

هم داسی ؤ (حال د ذوالقرنین چه مذکور شو) او په تحقیق احاطه کړی وه مونږ په هغه شی باندی چه د ده څخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبرداری.

تفسیر: یعنی د «ذوالقرنین» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کیفیت چه بیان کړی شو هغه په واقع کښی هم داسی دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ - او هغه حالات چه ده ته ورواندی شوی دی - پر هغو گردو (تولو) ځمونږ علم محیط دی. ښائی چه مؤرخینو به په دغه مورد کښی بل څه ویل - او هغه به فی الحقیقت هم دغومره قدر وی چه وفرمایه شو. ځینو مفسرینو د «کذک» مطلب داسی اخیستی دی هغه رویه چه «ذوالقرنین» د مغربی اقوامو په نسبت اختیار کړی وه کتمت (هوبهو) هم هغه رویه ئی د مشرقی اقوامو سره هم اختیار کړی وه (والله اعلم).

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ۚ إِلَىٰ إِذْ أَبْلَغَيْنِ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ۚ

بیا ونيوله ده بله لپاره (او تیار ئی کړ نور اسباب). تر هغه پوری چه ورسید منځ د دواړو غرونو ته نو وئی موند وړاندی د دغو دواړو (غرونو) داسی قوم چه نه ؤ نژدی (اکثر د دوی) چه وپوهیږی په خبره (د ذوالقرنین) باندی .

تفسیر: دغه دریم سفر ئی پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کری و مفسرین دغه ته د شمالی سفر وائی خو په قرآن او حدیث کښی د هغه څه تصریح نشته. **تنبيه:** د دغه قوم او «یاجوج، ماجوج» په منځ کښی به دغسی دوه غرونه حائل و چه پر هغو به ختل ناممکن و خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښی به کومه دره وه - چه له هغی خلاصی لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راڅل - او خلق به ئی شکول - او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتی به ئی پری کولی - او بیرته به تلل.

قَالُوا يٰۤاَيُّهَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يٰۤاجُوۡجَ وَمٰۤاجُوۡجَ مُفْسِدُوۡنَ فِى الْاَرْضِ فَهَلْ
تَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰۤى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمۡ سَدًا ﴿۱۶﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یاجوج او ماجوج فساد کوونکی دی په ځمکه کښی پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دی کار چه جوړ کړی ته په منځ ځمونږ او په په منځ د دوی کښی یو دیوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسی خیال پیدا شوی وی چه ځمونږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئی عرض وکړ چه «یاجوج، ماجوج» ځمونږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځی مونږ وژنی، او ځمونږ مال او شته تالا کوی او مونږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسی ځمونږ او د هغوی په منځ کښی کوم ټینگ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه مونږ پری محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لگښت چه وشی مونږ د هغه مال تأدیی ته حاضر یو - ښائی چه تاسی دغه مصرف زمونږ د مالیی او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.

تنبيه: «یاجوج ماجوج څوک دی؟» په کوم ملک کښی اوسیږی؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسینی دیوال) چیری دی؟ دا هغه سوالات دی چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دی. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یاجوج ماجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښی یو برزخی مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلی دی او «نوی» په فتاوی کښی له ګردو (تولو) علماؤ ځنی نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهی کیږی، مګر د مور له لوری بی بی حواء رضی الله تعالی عنها ته نه رسیږی. ګواکی دوی له نورو انسانانو سره یواځی په پلار کښی شریکان دی څه عجب

چه «لوی دجال» چه تمیم داری هغه په کومه جزیره کښی بندی او مقید لیدلی ؤ. د هم دغه قوم څخه وی - کله چه حضرت مسیح علیه السلام چه محض د یوه آدمی زاد بی بی مریمی صدیقی رضی الله تعالی عنها له بطنه د ملکیه ؤ نفخه ؤ په ذریعه پیدا شوی دی او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنی په دغه وقت کښی به دغه قوم «یاجوج ماجوج» هم پر دنیا خروج کوی - او بالاخر به د مسیح علیه السلام په فوق العاده دعاء مری.

اوس دغه قوم چیری دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنی دیوال چیری واقع دی؟ نو هر هغه څوک چه دغه گرد (تول) اوصاف - تر خپل نظر لاندی ونیسی چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنی د دیوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه ؤ احادیثو کښی شته - نو هغه به وائی د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رایه سره ورکری ده - پر هغو د دغو اوصافو مجموعی ځنی یو وصف هم نه موندلی کیږی - لهدا هغه خیالات صحیح نه ښکاری - او له صحیحه ؤ احادیثو څخه انکار - یا د نصوصو بعیده تأویلات له دی نه خلاف دی. پاتی شوه د مخالفینو دغه شبهه - چه مونږ گرد (تول) د ځمکی مخ لتولی دی مگر هیچیری د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلی؟

نو د دغی شبهی د جواب دپاره ځمونږ مؤلفینو د پتی او نښی ښوولو دپاره ډیر زیار (محنت) او کوشښ ایستلی دی خو د دی صحیح جواب هم دغه دی - چه «علامه آلوسی بغدادی» ورکری دی

«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممکن دی چه ځمونږ او د هغه په منځ کښی په دغه حاضره زمانه کښی لوی لوی سیندونه حائل وی - او په هغه وقت کښی له کومی لوئی وچی سره لکه (سائیریا) او (امریکا) به نښتی وی - او داسی دعوی چه مونږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالا وماضیا و آتیا محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی. عقلاً جائز دی هم هغسی چه له نن ورځی (۱۳۲۳ ش) تر نژدی پنځه سوه کلونو د مخه پوری د امریکی براعظم نه ؤ راڅرگند شوی اوس هم ویلی شو چه ممکن دی داسی بل کوم براعظم هم موجود وی چه تر اوسه پوری به مونږ له هغه ځنی معلومات نه لرو. او امکان شته چه لږ وقت وروسته یا به مونږ هلته ورسپیږو - یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوی.

د سمندر د دیوال تحقیقات چه د «آسترلیا» په شمال مشرقی ساحل واقع دی او څه وقت پخوا له دی نه د یو برطانوی سائنس دان «ډاکتر سی ایم بنگ» تر کتنی او هدایاتو جاری وو دغه دیوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کښی تر دوولسو میلو پوری عریض او زر فیه ارتفاع لری، چه پری ډیر مخلوق هستوگنه لری هغه ډله چه د دغه کار دپاره روانه شوی وه خپل یو کلنی تحقیقات ئی پای (اخر) ته رسولی دی چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږی او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوی دنیا معلومیږی. بیا نو څرنگه داسی دعوی کیدی شی چه مونږ پر گردو (تولو) بریه ؤ او بحریه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کړی دی! په هر حال کله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعیه و دلائلو ثابت دی د دی دیوال شخه سره د هغه د اوصافو خبر راکړی دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصدیق وکړو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترگی په لیار ولرو چه د مشککینو او منکرینو علی الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الایام ما کنت جاهلا = ویاتیک بالانخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس ښه نه پوهیږی = درغرگند به ئی زمان کړی لکه لمر بیا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ۝۱۵

وویل (ذوالقرنین) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب غما خیر ډیر غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زیار (محنت) غما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی یو پریر (او محکم) دیوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډیر دی مگر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تیرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

اَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قَطْرًا ۝۱۶

راواخلع تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ایښودلی چه) برابر شو دا دیوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وویل (ذوالقرنین) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وگرځوله دغه (اوسپنه) اور وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی دیوال زیر (ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ږومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کیښودی - او یو له بل سره ټینگی او کلکی ئی کړی - څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنگ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسید (نو پری لرگی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لگولو او پو کولو کښی راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په یوه آن او یوه شیبه کښی له یوه سره تر بل سره پوری او له پاسه تر ښکته پوری یو غلی ولگیږی او بیا ژر تری لری او گوبنه شی) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او گرد (تول) سره یو جسم شوه - په دغه وقت کښی ویلی شوه ژیر ئی پری راتوی کړه - چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښی ننوتل - او بیخی ئی نژدی او پیوست کړه او کرده (توله) سره یو شوه - او د یو سخت غرنی دیوال پشان وگرځید - دغه گرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښی ظاهراً د یوه خارق العاده طریقی سره به انجام موندلی وی چه ښایی هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وگنله شی - یا ممکن دی چه په هغه وقت کښی به داسی اقسام آلات او اسباب موندلی کیده چه پر هغو اوس غمونږ علم نه رسیږی .

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ۝۱۵

پس طاقت به نه وی د دوی چه وخیژی پری (او ښکاره شی پری له جهته د لوړوالی (دنگ والی) او ښویوالی) او نه به طاقت وی د دوی دغه (غره) ته د سوری کولو (له جهته د سختوالی او پیروالی) .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ فی الحال یأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه دیوال سوری کړی یا ئی ونړوی او تری تیر شی .

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ۝۱۶

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د سد) او اقتدار غمونږ په جوړلو د هغه یو رحمت دی له جانبی د رب غما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب غما (په خروج د دغو قبیلو) نو وبه گرځوی دا (سد) هوار برابر له غمکی سره ، او ده وعده د رب غما حقه (رښتیا ثابته) .

تفسیر: یعنی محض د الله تعالیٰ په مهربانی دغه سد قائم شو او تر معینه میعاده پوری به قائم پاتی شی له صحیحی و احادیثو څخه معلومیږی چه د حضرت مسیح علیه السلام د نزول او د دجال د قتل وروسته قیامت ته نژدی د یأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لری کړ شی - او دغه دیوال به دوی ونړوی او په هومره یو کثیر تعداد به دوی تری ووځی او

راتونیری چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم - گرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلی عاجزیری - حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شی چه غما له خاصو بندگانو سره پر «طور» باندی لاړ شه - بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی - نو وروسته له هغه پر یاجوج ماجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی - او گرد (تول) سره یو ځلی مړه کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو - نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرْكَبُنَا بِعَضُدٍ مُّؤَمِّدٍ يُؤْجِرُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ۝
وَعَرَّضْنَاهُمْ يُومِئِينَ لِلْكَافِرِينَ عُرْضًا ۝

او پری به ېږدو ځینې د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له ډیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شی په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یاجوج ماجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیسماره تعداد غند ، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په ډول (طریقه) راوځی او راتونیری. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به گرد (تول) مخلوقات سره ګډود او خلط ملط شی - جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبه به جوړه شی - بیا به د قیامت علائم ښکاره شی - او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوګله شی. وروسته له هغه به گرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په ډګر کښی سره راتولیری. او وړاندی به راځی - او دوزخ به د کفارو په منځ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترگو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی - او اوس هغه پرده تری لری شوی ده .

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَطَاةٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠﴾

هغه کافران چه وی (د زړه) سترگی د دوی په پرده کښی (له ډیره غفلته) له یاده غما او وو دوی چه نه توانیدل اوریدل (د کلام د حق له جهته د بغض د نښې).

تفسیر: یعنی پخپله د دوی د عقل سترگی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری لیدلی وی - او باور او یقین ئی پری راوړی وی - او د الله تعالیٰ په یاد کښی لگیدلی وی - او له ډیره ضده او عناده د هیچا خبره ئی نه آوریده - او هغه چه بل چا ده ته ورښوده پر هغه پوهیدلی وی.

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا
عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءُ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١١﴾

آیا گمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی د دی چه نیسی دوی بندګان غما (عیسی - عزیر - ملائک) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلکه) بیشکه مونږ تیار کړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د کافرانو پړاو (یا میلستمیا)

تفسیر: آیا منکرین داسی گمان کوی چه غما د خاصو بندګانو مسیح علیه السلام عزیر علیه السلام روح القدس علیه السلام ملائک د عبادت کولو په سبب به دوی د خپل حمایت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿لَا سِيَئَرُونَ بِعَمَادِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ عَلَيْهِمْ نَزْلًا﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حرکاتو څخه د بیزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل کښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودریوی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فکر او خیال کښی مغرور پاتی شئ چه په عقبی کښی به تاسی ته څه سزا نه درکوله کیږی بلکه په عذابپړئ او دوزخ تاسی ته تیار او په انتظار دی) یعنی په دغه چرت - خیال او فریب کښی مه اوسپړئ! هلته به هیڅوک ستاسی پوښتنه هم نه کوی. هو! مونږ ستاسی دپاره میلستمیا تیاره کړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسما عذابونو څخه (اعاذنا الله منها).

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٢﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿۱۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر کړو تاسی په ډیرو سختو زیانکارانو باندی له جهت د عمله؛ دوی هغه کسان دی چه ورک (او توی تللی) دی مندی (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوی گمان کوی د دی چه بیشکه دوی ښه کوی کار (او عمل او په واقع کښی داسی نه ده).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی له گردو (تولو) څخه په زیاته خساره کښی به هغه کسان وی چه د دوی گرد (تول) فعالیت - مساعی او غفلیدل یواځی د دنیا دپاره ؤ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ؤ - محض دنیوی ترقیات او مادی کامیابی به ئی خپله لویه ترقی او معراج گانه (کمایفهم من الموضح) یا به ئی دا مطلب وی چه هغه کارونه چه دوی په دنیوی ژوندون کښی نیک او ښه گڼل اعم له دی نه چه هغه به په واقع کښی ښه ؤ یا خراب هغه گرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بیکاره ثابت شول - او تول محنتونه ئی توی او بریاد لارل او گرد (تول) سره خراب شول.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْنًا ﴿۱۹﴾

دغه کسان (چه بیرته یاد شول) هغه کسان دی چه کافران شوی دی په آیاتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنیا کښی) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښی) پس باطل خراب شول عملونه د دوی پس وبه نه دروو دپاره د دوی په ورځ د قیامت کښی تله (ځکه چه حسنات نه لری یا تله د نفعی به دوی ته نه دروو).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالی د قدرت دلائل ومنل او نه ئی داسی خیال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښی حاضرېږم. (نو د داسی کسانو گرد (تول) زیار (محنت) بیکاره ثابتیږی، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بی اثره دی. او په ابدی ژوندون کښی له سره په کار نه ورځی - نو اوس د دوی دپاره پرته (علاوه) له کفریاتو او سیاتو یوه پله (پت) څرنکه تلله شی؟ وزن (تلل) خو د موازی دپاره وی - او موازنه د متقابلو شیانو کیږی - دلته خو د سیاتو بالمقابل یو

حسنه هم نشسته نو بیا وزن به د غه دپاره وی؟ یا دا چه وزن شته مکر دوی ته دغه وزن هیڅ کته (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زیان رسوی او ښه پری ملزم کیږی.

ذَلِكَ جَزَاءُهُمْ بِكَفْرٍ وَأَن تَتَّخِذُوا آلَ إِبْرَاهِيمَ أَوْلِيَاءَ ۖ

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نیولی ؤ دوی آیاتونه (د قدرت) غما او رسولان غما مسخره.

تفسیر: یعنی هغه توکی مسخری مو چه کولی او ملندی مو چه وهلی - اوس د هغو خوند وشکړ!

إِنَّ الدِّينَ أَمْنٌ وَعَمَلٌ الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۖ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حَوْلًا ۖ

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ - غوره) بهتر غای د هستوګنی (میلستیا پیشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه گرځیدل (او وتل بل غای ته).

تفسیر: یعنی نه به تری مریږی او تل تر تله به په هم هغه غای کښی خپل اوسیدل او هستوګنه غواړی - او شیبه په شیبه تازه په تازه نعمتونه وررسیږی - او له سره داسی کوم فکر او خیال به دوی ته نه پیدا کیږی چه مونږ به له دغه غایه بل غای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْكَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَفَئِدَ الْبَحْرِ قَبْلَ أَنْ تَقْدَرَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جُنُتَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ۖ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سیاهی دپاره (د لیکلو) د کلماتو د رب غما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب غما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غیر متناهی دی) او

اگر که راودو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددگار.

تفسیر: قریشو د یهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الکهف» او د «ذوالقرنین» په نسبت سؤال کړی وو - د دغه سورت په ابتداء کېنې د «اصحاب الکهف» او په آخر کېنې ئی د «ذوالقرنین» قصه تر هغه ځایه پوری چه د قرآن په موضوع پوری متعلق وه بیان وفرمایل. او د «روح» په متعلق ئی د «بنی اسرائیل» په سورت کېنې وفرمایل!

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَالَ كَذَّابٌ﴾ اوس د سورت په خاتمه کېنې دا راښیې چه د الله تعالی د علم او حکمت کلام او خبری بی انتهای دی، هغه خبری چه ستاسی له ظرفه او استعداد او ضرورت سره لائق دی هغه مو دروښودی، دغه د الله تعالی د معلوماتو په مقابل کېنې دومره هم نه دی لکه یو شاخکی د اوبو د سمندر (لویو سیندونو) په مقابل کېنې فرض ئی کړئ که د سمندر د گردو (تولو) اوبو څخه سیاهی جوړه شی - او په هغی د الله تعالی د خبرو په لیکلو لاس پوری کړی شی - او هغه د سمندر اوبه بیخی وچی شی - او بیا دوهم ځلی او دریم ځلی بیا دغه سمندر دک او تش شی - نو دغه گرد (تول) سمندرونه به وچیوی - مگر د پاک الله جلت عظمت و اعظم برهانه خبری او کلام نه ختمیږی - له هم دی ځایه وپوهیږئ چه د عظیم الشان قرآن او نورو سماویه و کتابونو په ذریعه اگر که ډیر وسیع علم په ډیر زیات مقدار چاته ورکړ شی نو هغه هم د الله تعالی د علم په مقابل کېنې قلیل دی اگر که فی حد ذاته ورته کثیر هم ویلی شو.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ مَن كَانَ
يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۝

ووايه (ای محمده!) بیشکه هم دا خبره ده چه زه یو بشر سری یم پشان ستاسی چه وحی راځی ماته چه بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی معبود دی یو پس هر څوک چه وی چه امید لری د (اخروی) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائی چه (تل) عمل وکړی عمل صالح (ښه) او نه دی شریکوی په عبادت د رب خپل کېنې هیڅوک.

تفسیر: یعنی زه ستاسی پشان یو بشر او انسان یم - خدای نه یم - چه اصلاً او ذاتاً گرد (تول) علوم او کمالات ماته حاصل وی. هو! الله تعالی جل جلاله حقانی علوم او قدسی معارف ماته وحی رالیدي چه په هغه کېنې اصل الاصول علم التوحید دی. د هغه په طرف زه گردو (تولو) ته دعوت ورکوم - هغه څوک چه د الله تعالی د لقاء شائق وی - یا د ده سره مقابل کیدلو څخه خائف وی نو د هغه دپاره پکار دی چه ښه ښه کارونه او اعمال له شریعت سره موافق وکړی! او د الله

تعالیٰ په بندگی کېږي هېڅوک په هېڅ یوه درجه کېږي ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنې د جلی شرک په شان د ربّ او نور خنی شرک څخه هم ځان وساتي ځکه په هر عبادت کېږي چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږي.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کېږي ئی اشاره فرمایلي ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الكهف بفضل الله تعالى ومنه والله الحمد.

سورة مریم مکیه الا آیتی (۵۸) و (۷۱) فمدنیتان وهی ثمان وتسعون آیه وست رکوعات رقما (۱۹) تسلسلها حسب النزول (۴۴) نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چه مدنی دی اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کېږي (۱۹) او په نزول کېږي (۴۴) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

كُلُّ يَعْصِ ① ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدُهُ زَكِرِيَّا ②

(دغه چه بیرته لوستلی کیږي) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا .

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاءو څخه دی. په بخاری شریف کېږي راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د گټی دودې به ئی خوړله - د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (۴) رکوع څمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کېږي لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!.

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا

کله چه غبر (سوال) ئی وکیر رب خپل ته غبر (سوال) ورو (په نیمه شپه کښی).

تفسیر: وائی چه د شپې په تیاره او په خلوت کښی په ورو غبر سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه - ځکه چه داسی دعاء له ریاء څخه لری او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (۷ رکوع) ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾ ښائی دغه خیال ئی هم په زړه کښی گرځیدلی وی چه زه په دغه زوروالی کښی ځوی غواړم - که راپه برخه نشی نو آوریدونکی خلق به راپوری خاندی برسیره په هغه په زورتوب کښی طبعاً غبر هم ورو کیږی - او په طبیعی ډول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

وویل (زکریا پخپله دعاء کښی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی تول هډوکی له ما څخه او شعلی وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیچیری نه یم پاتی شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی - ځما د سر په ویښتانو کښی د زورتوب سپینوالی ځلیری - او زه تر هډوکو پوری هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالی تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی گرځولی یم - نو اوس په دغه آخری وقت او زوروالی کښی به زه څرنگه گمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبولی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخه او بی هیلې (ناامیده) وگرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا﴾ معنی داسی اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښی هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحصل کړی دی.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا

وَبَرِّثْ مَنْ إِيَّالَ يَعْقُوبَ وَأَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

او بیشکه زه ویریریم له دی خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرگه) غما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه غما شنده نو وښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دینی امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دینی امور) او میراث یوسی (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وگرځوی دی ای ربه غما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او تربوران به نا امله وی - او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لپاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی. ﴿وَكَانَ امْرَأَتِي عَاقِرًا﴾ او ده ښځه غما شنده نو وښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).

یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم - او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د وړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلك راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی - غما له لاسه په دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی - زړه می غواړی چه یو داسی لائق ځوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام - او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی - او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.

تنبیه: له صحیححه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاء علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی - د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د «کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی - لهذا متعین دی چه په ﴿يُؤْتِي وَرَثَتُكَ مِنْ اِلٰی يَعْقُوبَ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی - ځکه ظاهر دی چه د گرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځی د زکریا علیه السلام ځوی به څه دول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد - ځکه چه دغه په کرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه ځوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ - داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

غما له کوره ونه وځی - او دینی اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لار نشی، نهایت سپک او تیت خیال دی - د انبیاء علیهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډیر لری دی چه د دنیا د رخصت کیدلو په وقت کښی د دنیوی حقیر متاع په فکر او چرت کښی ولویږی - چه دغه به چیری لار شی؟ او له چا سره به وی؟ او لطف په دغه کښی دی چه حضرت زکریا علیه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکانی (نجماری) په کار کښی به مشغول ؤ - او د هغی د معمول څخه به ئی خپلی شپي او ورځی تیرولی - او قوت لایموت به ئی حاصلواه نو ښه دغسی یو سپین ږیری متوسط المال نبی ته به څرنگه داسی یوه مفکوره او غم او اندیښنه پیدا کیدی شی چه غما څلور پیسی دی غما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښی ونه لویږی (العیاذ بالله).

﴿وَجَعَلَهُ رَبِّ زَكِيًّا﴾ او وگرځوی دی ای ربه غما غوره کری شوی «رضی» په وزن د «فعلیل» دی په معنی د مفعول چه راضی کری شوی دی).
یعنی داسی یو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو - اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او غما او د گردو (تولو) صالحانو خوښ او پسند وی.

يٰۤاَيُّهَا اَنَا نَبِيٌّ كَمَا نَبِيُّكَ بِغُلَامٍ اِسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ يَكُنْ لَكَ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝

ای زکریا بیشکه مونږ زیری درکوو تاته په یو داسی هلک چه نوم ئی یحیی دی نه مو دی گرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسیر: یعنی دعا ئی قبوله او د هلک زیری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالی پخوا له تولده په (یحیی) سره وفرمایله - او اسم هم داسی عجیب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هیچا نه ؤ ایښی شوی ځینو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبییه) سره اخیستی ده یعنی په دغه شان - صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تیر شوی - ښائی چه دغه مطلب وی چه له زور نارینه او له زړی ښځی څخه تر نن ورځی پوری داسی یو هلک نه دی پیدا کری شوی - یا په ځینو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت - او د بکاء غلبه او نورو) کښی د هغه مثال پخوا له دی نه دی تیر شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ اَنْیْ یُکُوْنُ لِیْ عُلْمٌ وَکَانَتِ امْرَاَتِیْ عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْکِبَرِ عِتِيًّا ۝

وویل (زکریا) ای ربه عَما شَرنگه به وی ما لره هَلک او ده بَشْعَه عَما شنده او په تحقیق رسیدلی یم زه له دیر زوړوالی نه دیر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده - کله چه کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زیری واورى نو د زیات طمانیت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه غوڅو غوڅلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کیږی - او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی - او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی - نو د حضرت زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشا هم هم دا ده - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپیدا نشو - خو کله چه ئی واوریده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ ۖ وَقَدْ خَلَقْتَهُ مِّن قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ۙ

وفرمایلی (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وویل) فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقیق پیدا کړی می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده - په هم دغسی حالانو کښی ته د هَلک پلار کیدونکی ئی - او دغه د الله تعالیٰ مشیت هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ﴾ الآية - فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وینا ده. یعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالیٰ جل جلاله ته هغه او نور گرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی - نو د الله تعالیٰ د عظیمه و قدرتونو په مقابل کښی هر شی آسان دی - انسان دی پرمبى خپل وجود ته وگوری چه دی پخپله په یوه زمانه کښی هیڅ یو شی نه ؤ - تر دی حده پوری چه له سره د نامه او ښی خواند هم نه ؤ - نو الله تعالیٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بیا هم دغه مطلق قادر چه یو محض لاشی غیز څخه شی جوړوی - آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړی شندی ښځی څخه یو هَلک نشی پیدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّي آيَةً ۚ قَالَ اَيْنِكَ اَلَا تَكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۙ

وویل (زکریا له ډیری خوشالی) ای ربه غما وگرځوه ماته یوه نښه وفرمایل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبری نشی کولی له خلقو سره دری شپی (او ورځی پرله پسی) په دی حال چه روغ او جوړ به اوسی (بیخی کامل الخلق بتی له گونگ والی)

تفسیر: یعنی سره له صحته او روغوالی هر کله چه دا تا ونشوی کولی چه له خلقو سره خبری اتري وکړی نو هلته وپوهیږه چه حمل قرار نیولی دی. د دی قصی په متعلق مفصل بیان په آل عمران کښی ښکلی شوی دی هلته دی په (۴) رکوع غمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی ولوست شی.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ⑪

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجری یا معبد) څخه پس اشاره ئی وکړه دوی ته داسی چه تسبیح وایئ تاسی په صبا او بیگا کښی.

تفسیر: یعنی کله چه هغه وقت ورسید - نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه - نو له خپلی حجری څخه د باندی ووت - او خلقو ته ئی په اشاره سره وویل - چه صبا او بیگا تاسی پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کښی مشغول او لگیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواظو او نصائحو په شان وی - یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئی غوښتی وی چه نور خلق هم د ده د حال سره شریک شی - ځکه چه پر زکریا علیه السلام حکم شوی ؤ لکه چه د آل عمران په سورت کښی راغلی دی چه په دغو دریو ورځو کښی په ښه شان سره الله تعالی یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به ئی ښائی د دی لامله (له وجی) اختیار کړی وی چه علی الاکثر د عجیبه ؤ او غریبه ؤ مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وقت کښی سری ﴿سُبْحَنَ اللّٰهِ﴾ وائی (وفرمایل الله پس له تولد د یحیی چه)

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا هَلْ حَزَنَ اِلَيْكُمْ اِنْ جَاءَ بِمُؤَيَّدٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ ۚ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ⑫

ای یحیی واخله دغه کتاب (توریت) په قوت (د زړه سره) او ورکړی ؤ مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کښی چه دی هلك ؤ.

تفسیر: یعنی توریت او نوری آسمانی صحیفی چه پر تا یا پر نورو انبیاء نازلې کړی شوی دی په ښه مضبوطی او کوښښ سره ئی ټینگ کلک ونیسه! او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه! او هم یی پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښی اقدامات وکړه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د علم الکتاب په ښوولو کښی مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره - یعنی پلار ئی زوړ او غوی ئی غلجی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښی الله تعالی ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلی وه. وائی یو غلجی هلکانو یحیی علیه السلام ته وویل «راځه چه لوی سره وکړو!» یحیی علیه السلام وویل «مونږ د دی دپاره نه یو پیدا شوی چه لوی وکړو!» د دیرو علماؤ په نزد الله تعالی د خپل عمومی عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښی نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا^(۱۶) وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا^(۱۷)

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحیی لره رحمت مهربانی) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او ؤ (یحیی) پرهیزگار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکشه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعنی الله تعالی یحیی علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقی او پرهیزگار ئی گرغولی ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه «یحیی نه کله گناه کړی وه او نه ئی د گناه اراده فرمایلی وه. د الله تعالی له ویری به ئی تل ژړل او د ده پر بارخوگانو (رخسارو) د اوشکو لیاری له ورا ښکاریدی» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د هیلې (امید) او ارمان وړکی اکثریه هم داسی وی. لیکن یحیی داسی نه ؤ» الصلوة والسلام علی یحیی وعلی محمد المصطفی!

وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا^(۱۸)

او سلام دی وی پر دغه (یحیی له جانب د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطان) او په هغه ورځ چه مری به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شی دی ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لپړی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿يَوْمَ فَلَدٌ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَبُوءُ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وخته نیولی د موت تر وخته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحییٰ علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَبَتْ مِنْ آهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝۱۹

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمي کله چه په څنگ شوه (لاره) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (دده) وه.

تفسیر: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره - هم دغه د دی رومبني حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه گوښه (بیله) شوه - او داسی یو عمارت ته لاره چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله گرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق لیکلی دی).

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝۲۰

پس ونيوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقه د نورانی ځلمی).

تفسیر: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنکی (هلوک) او نوی ډیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمي صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهای غفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ کُنْتَ تَقِیًّا ۱۸

نو وویل (مریمی دغه غُلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمن له تا نه که ئی ته پرهیزگار سری (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښی داسی وگنله چه دغه کوم سری دی - په تنهائی کښی یو ناڅاپی د یوه سری سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بی‌بی مریمه سخته وویړیده - او د خپلی ساتنی او پټ په فکر کښی ولویده. مگر معلومیږی چه د دغی پرضتی پر غیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د غلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وگنله چه «زه ستا له طرفه رحمن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکي او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرگندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی - او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته گوری».

قَالَ اِنَّمَا اَنَا رَسُوْلُ رَبِّكَ لِاَهْبَ لَكَ غُلَمًا زَكٰیًّا ۱۹

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وینم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه - که غما په نسبت ستا په زړه کښی کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کړه! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانب (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرضته یم - او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کړم په ﴿غُلَمًا زَكٰیًّا﴾ کښی دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه و صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتْ اَنِّیْ یَکُوْنُ لِیْ غُلَمٌ وَلَمْ یَمْسَسْنِیْ بَشْرًا وَلَمْ اَکُ بَغِیًّا ۲۰

وویل (مریمی له دیره تعجب) څرنکه به پیدا شی ماته غوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیچیری بدکاره.

تفسیر: د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی الله تعالیٰ دغه یقین ورپیدا کړ چه بیشکه دغه پرېسته ده مگر دغه تعجب ورپیدا شو هغه جینئ چه له سره میره (خاوند) نه لری چه په حلاله طریقه د دی سره ئی مساس کړی شوی او بدکاری ئی هم نه ده کړی چه په حرامه طریقه سره به ئی هلك حاصل کړی وی. نو دی ته د دغه رهبانیت په حالت کښی پاکیزه ولد به څرنگه ورپه برخه کیدی شی؟ لکه چه حضرت زکریا علیه السلام له دی نه په لږ عجیب بشارت باندی سؤال کړی ؤ.

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ

نو وویل (جبرئیل مریمی ته کار) هم داسی دی (لکه چه ته وائی لیکن) فرمایلی دی رب د تا دغه (کار) پر ما باندی آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چه حضرت زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی ؤ (د هم دغه سورت) (۱) رکوع او هم دغه تفسیر کښی دی بیا ولوست شی.

وَلَنَجْعَلَنَّ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ۝۱۹

او چه وگرځوو مونږ دغه (هلك لویه) علامه دلیل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دی (پیدا کیدل د ده بی له پلاره) یو کار مقرر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنی دغه تولد هر ورو (خامخا) کیدونکی دی او لا له پخوا څخه دغه امر طی او حکم د واقع کیدلو پری شوی دی چه له سره پکښی تخلف نه واقع کیږی او ځمونږ حکمت د دغی خبری مقتضی دی چه بی د بشر د مسی محض د یوی جینئ له وجوده هلك پیدا کړو. او هغه لیدونکو او اوریدونکو دپاره ځمونږ د عظیمه ؤ قدرتونه څخه یو لوی دلیل دی ځکه چه مگرد (تول) انسانان د نارینه ؤ او د ښځو له یو ځای کیدلو څخه پیدا کیږی. آدم علیه السلام مو بی د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی. او بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها مو یواځی د نارینه له وجوده پیدا کړی ده. څلورم صورت ئی هم دغه دی چه د مسیح علیه السلام په وجود کښی ظاهر شو چه بی د نارینه له وجوده یواځی د ښځی له وجوده موجود شی. او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسیح علیه السلام وجود د الهیه ؤ قدرتونو یو دلیل دی او د الله تعالیٰ له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ۝

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عیسی) سره نو په څنگ شوه سره له دغه (عیسی) یو ځای لری ته.

تفسیر: وائی چه پرېستی وپوکل، نو هغه حامله شوه. وفي البحر: وذكروا ان جبرئیل علیه السلام نفخ فی جیب درعها اوفیه وفي كمها والظاهر ان المسند الیه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا (صفحه ۱۸۱ مجلد ۶) كما قال فی آدم علیه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم

یعنی څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعی وقت ورنژدی شو، نو له ډیره شرمه او حیاء له گردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او کوم لری ځای ته لاړه ښائی چه دغه ځای به هم هغه وی چه ورته «بیت لحم» وائی دغه ځای د «بیت المقدس» څخه اته میله لری دی. ذکره ابن کثیر رحمة الله علیه عن وهب رحمة الله علیه.

فَاجَاءَهَا الْبَخَاصُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا ۝

پس راوسته مریمه درد د لنگیدلو (مضطربتا) «پریشانی» په حال» په ویخ د ونی د خرما ته (لپاره د تکیی، کله چه عیسی متولد شو) وویل (مریمی له ډیری حیاء) کشکی که مړه وی زه پخوا له دی حاله او وی زه (اوس یو څیز) هیر شوی بیخی له زړونو وتلی.

تفسیر: یعنی د لنگوالی د درد له شدته د یوی زړی خرما ونی ویخ ته چه په یوه اوچته ځای کښی ولاړه وه. پناه ئی یووړه (او هلته پته کیناسته) په دغه وقت کښی د درد له تکلیفه او د یواځی والی او بیکسی او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) او له تولو څخه زیات داسی مشهوره پاچه صافه عقیفه جینع له دینی حیثیته د مستقبل بدنامی او رسوائی اندیښنی او تصور څخه سخته ناقراره او پریشانه وه - تر دی پوری چه د هم دغه کرب او اضطراب په غلبه کښی یو ناڅاپه داسی یوه جمله یی هم له خولی ووته ﴿يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا﴾ کشکی زه له دی شیبی څخه لا له پخوا مړه شوی وی او په دنیا کښی څما نوم او نښان نه وی پاتی - څو په هیره سره هم د چا پر ژبه څما نوم نه راتلی، د اضطراب

کرب او اندیشنی له شته هغه زیری او بشارات چه د پرستی له خوا دی ته ورکری شوی وو تری بیخی هیر شوی وو.

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝ وَهُرِّيَ إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقُ عَلَيْكِ وَطَبَّا جَنِيًا ۝

پس غږ وکړ (پرستی) دغی (مریمی) ته له لاندی طرفه د دی چه مه خپه کیږه په تحقیق گرځولی ده رب د تا لاندی (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسی دی). او خوځوه (وځنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندی پر تا خرما پخی لوندی تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونی تر ویخ لاندی (پته) ناسته وه - لږ څه اوچت ؤ - له دی نه د ښکته ځای څخه بیا همنی پرستی ورغړ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهری او باطنی اطمینان حاصل کړه ښکته وگوره چه پاک الله خاص تاته څرنگه چینه یا نهر جاری کړی دی - چه تری وڅښی - او ستا د خوراک دپاره پاس وگوره - چه (له دغی وچی کلکی د خرما د ونی څخه چه ته په ویخ کښی ئی پته ناسته ئی) څنگه پخه تازه - پسته خرما سم د لاسه پیدا کړی ده - څو ئی وڅندی او تری وخورئ».

تنبيه: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسیٰ علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمی صدیقی نس ئی مراد کړی او) د «سری» معنی یی په چینه سره کړی ده - ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولی شوی ده - او خرما هم بی‌موسمه په وچی ونی لگیدلی ده د دغو خوارکو د لیدلو د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکي په دغه حالت کښی دغه شیان بی‌بی مریمی ته نافع او مفید هم ؤ - او دی ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو ځکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه).

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رنی) یخی کړه سترگی خپلی (په عیسی او خوشحاله شه).

تفسیر: یعنی پخه تازه خرما و خوره! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو خخه وڅښه! او خپل پاک او مظهر وړکی ته گوره! او خپلی سترگی دی پری یخی او رنی کړه! او د وروسته غم مخوره! چه الله تعالی د گردو (تولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَمَا تَرِينَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنِيسًا ۝

پس که ولید تا له خلقو خخه یو څوک (چه د عیسی د تولد پوښتنه ئی در خخه کوله) نو ووايه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمن ته روژه (له کلامه) پس له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره!

تفسیر: یعنی که له خلقو خخه کوم سړی له تا خخه (د عیسی علیه السلام د ځیریدلو په نسبت څه) پوښتنه وکړه نو ته د لاسونو او د سترگو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً لله له ویلو خخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی - د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ - او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووايه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکړه او بیا داسی ووايه. او ﴿إِنِّي﴾ قید ئی ښائی څکه لگولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم ﴿فَمَا تَرِينَ﴾ په اصل کښی «ان ما ترویین» دی چه د «ان ما» نون شرطیه مدغم شوی دی په «ما» زانده کښی «ترویین» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابیه د «فتح» نه چه «ع او ال تری حذف او فتحه د «ع» لاره «ر» ته او «ن» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «ی» د ضمیر مکسوره شوه له جهت د التقاء د ساکنین).

فَأْتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا حِمْلَهُ قَالُوا يَمْرُؤٌ لَّكَدُ جُنْتُ شَيْءًا فَرِيًّا ۝

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسی په غیر کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عاده.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام ئی پخپلی غیر کښی ونيو - او د خپل قوم په مخ کښی راغله - نو گرد (تول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو خخه هک پک - حیران او متحیر پاتی شول - او

گردو (تولو) په داسی ویناؤ خوله وېراندستله، ای مریمی تا بلاء وکړله - او داسی غټه خبره دی پیدا کړه - نو ژر شه ووايه چه دغه ساختگی شی دی له کومه راوړ له دی نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وی چه یوه پیغله بی میره جینیئ (چه تر نن پوری به لا حائضه هم نوی شوی) داسی دعوی وکړی چه د ما کړه ځوی شوی دی (بی له پلاره).

يَا خَتَّ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمَّكَ بَغِيًّا ۝

ای خوری د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدی او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولی داسی شوی؟)

تفسیر: یعنی پری بدگمانه شول او داسی ئی ورته وویل چه ستا مور او پلار او کورنی او کهول له قدیم الایامه تر اوسه پوری په عفت او عصمت او طهارت معروف دی نو په تا کښی دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نیکانو له اولاده ؤ څخه د بدی صدور د حیرت او تعجب وړ (لایق) دی.

تنبیہ: بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی «اخت هارون» څکه وویل چه د حضرت موسی د ورور هارون علیه السلام له نسله وه گواکی له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی - لکه چه ﴿وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ﴾ کښی هود علیه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی حال دا چه «عاد» د دی قوم د اصلی مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهری معنی ئی واخیسته شی لکه چه له ځینو صحیحه ؤ احادیثو څخه ظاهریږی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها دغه ورور یو صالح سړی ؤ - نو د کلام حاصل داسی شو چه «ای مریمی ستا پلار متقی او مور دی عابده او ورور دی صالح او پاس نسب دی عین «هارون علیه السلام» ته رسیږی - نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسی بد کار ولی ښکاره شو.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ۝

نو اشاره وکړه (مریمی) هغه ته (چه له دغه عیسی سره وغږیږئ!)

تفسیر: یعنی صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوری (چه تی ئی په خوله کښی ؤ او د خلقو دغه گردی (تولی) خبری ئی په ځیر سره اوریدی) اشاره وکړه چه تاسی پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ۝

نو وویل (خلقو) خرنګه خبری وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښی وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنی سره له دغسی شرمناکه حرکتی دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهی او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واورئ! ښه نو د یوه داسی نوی څښیډلی هلک سره به مونږ خرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبییه: ﴿مَنْ كَانَ فِي الْهُدَىٰ﴾ کښی د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسیٰ علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښی «همې» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښی داسی مضامین ډیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ یا ﴿وَلَقَدْ يَاقُوتَ الزُّنَّ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً﴾ یا ﴿إِنِّي ذُلٌّ لِّكُلِّ الْبَاقِيَّةِ لَمَّا كَانَ لَهُ قَلْبٌ لَوْ أَلْقَى السَّمَاءَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ او نورو کښی «د»

﴿كَانَ﴾ استعمال د داسی مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیډلو سره نه وی منقطع شوی - او دلته د ﴿مَنْ كَانَ فِي الْهُدَىٰ﴾ په تعبیر کښی دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په ډول (طریقه) وړاندی کړی وه - یعنی نه صرف عیسیٰ علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسی نوی څښیډلی وی - او په غیږ کښی پروت تی رودونکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ قَتَلَنِي الْكَتَبُ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا

وویل (عیسیٰ) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کښی هم دغه خبری او اثری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسیٰ علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښی ئی وکړه - د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ - چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «زه بنده د الله یم» یعنی نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم - لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده - لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره پرمبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«او ګرځولی ئی یم نبی» یعنی مفتري او کاذب نه یم لکه چه یهودان گمان کوی.

تنبییه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښی د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کړی شوی دی - هغه دی هلته ولوست شی - د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی - مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حدیث په خلاف د حضرت مسیح د تکلم فی المهد څخه انکار کوی حال دا چه د دوی په لاس کښی د نصرانیانو د عمیاء تقلید څخه ماسواء بل هیڅ یو دلیل نشته.

وَجَعَلَنِي مُبْرَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۝

او مگر څولې یم زه (الله) برکت ناک په هر ځای کښی چه اوسیرم او تاکیدی حکم ئی فرمایلی دی ماته په لمانځه سره او په زکوٰۃ سره تر څو چه زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنی تر څو چه ژوندی یم - د هر وقت او د هر ځای سره مناسب د هر قسم صلوٰۃ او زکوٰۃ حکم چه شوی وی، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره ئی برابر تل ادا کوم. لکه چه په بل ځای کښی د مؤمنینو په نسبت فرمایلی دی. ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهَوْنَ﴾ د دی مطلب داسی نه دی چه په هر آن او هر وقت کښی تل لمونځ به کوی بلکه مراد ئی دا دی چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حکم شوی وی تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوی او د هغه برکات او انوار تل پر دوی محیط او چاپیر وی. که کوم سری داسی ووائی «څو چه مونږ ژوندی یو پر لمانځه - زکوٰۃ - روژه - حج او نور مامور یو» نو آیا د هغه مطلب به داسی اخیست کیږی چه هر یو مسلمان مامور دی چه تل هر ساعت لمونځ وکړی - او هر ساعت زکوٰۃ ورکړی - (که د نصاب مالک وی که نه وی) هر وقت روژه ونیسی - هر وقت حج وکړی - د حضرت مسیح علیه السلام په متعلق هم د «مادمت حیا» مطلب هم داسی واخیست شی. په یاد ئی ولرئ چه د «صلوٰۃ» لفظ یواځی له هم دغه اصطلاحی لمانځه سره نه دی مخصوص. لوی قرآن له ملانکو او انسانانو څخه تیر شوی د گرد (تول) جهان په طرف هم د «صلوٰۃ» نسبت کړی دی ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْئَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْظُّلُمُتِ كُلِّ قَدٍّ عَمَلُ صَلَاتِهِ وَنُسُحِهِ وَنُفُثِهِ عَلَيْهِمْ أَمَّا فِعْلُهُمْ﴾

ع (۱۸ جزء د «النور» ۴۱ آیه ۶ رکوع) او دا

ئی هم راښودلی دی چه د هر شی د تسبیح او د صلوٰۃ په حال باندی یواځی پخپله پاک الله پوهیږی چه د کوم یوه صلوٰۃ او تسبیح په څه دول (طریقه) سره دی؟ هم داسی د «زکوٰۃ» معنی هم اصلاً طهارت - نمو - برکت او مدح ده، چه له دغو څنی د هر یوه معنی استعمال په قرآن او حدیث کښی په خپلو خپلو واقعو کښی شوی دی. په هم دغه رکوع کښی د حضرت مسیح په نسبت د ﴿عُلِّمَ الْكِتَابَ﴾ لفظ تیر شو - چه له «زکوٰۃ» څخه مشتق دی او یحیی علیه السلام ته ئی وفرمایل ﴿وَحَنَانًا مِّنَ لَّدُنَّا وَزَكَاةً﴾ د «الکف» په سورت کښی دی ﴿خَلِّمُوْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رَحْمًا﴾ دلته هم د «زکوٰۃ» معنی هم داسی عمومی اخیستی شی - او ممکن دی له

﴿ وَأَوْصِيْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ خُشَع «اوصانی بان آمر بالصلاة والزكاة» مراد وی لکه چه د اسمعیل علیه السلام په نسبت فرمانلی دی ﴿ وَكَانَ يَأْمُرُاهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ بیا د «اوصانی» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایضاً» له وخته پری تمعیل شروع شی. او هم ډیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» خُشَع د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی - لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جل جلاله د جابر رضی الله تعالی عنه پلار پس له شهادته ژوندی کر - او وئی فرمایه چه «له ما خُشَع څه غیږ وغواړه!» هغه عرض وکر «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کره - چه په هغه کښی بیا ستا په لپاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون خُشَع یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی - او د حیات مطلب په «لوکان موسی او عیسی حیین - الخ کښی هم دغه حیات وگنئ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

وَبَرَّأَبَوَالِدَاتِيْ وَلَمْ يَجْعَلْنِيْ جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٦﴾

او (مگرغولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم مگرغولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ - نو یواځی د مور نوم ئی واخیست. دغه گردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کری دی لکه چه په ﴿ اَنۡ اٰمَرُاَللّٰهُ فَلَا تَسْتَعۡجِلُوْهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکره چه د دغو گردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو - او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کرل شول - په ډیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لگولی شوی ؤ - اول خو د داسی ووړکی وینا - او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ - بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی - نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَكَانَتِ اُمِّيْ يَبِيًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلَامُ عَلٰی یَوْمِ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٧﴾

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چه غیږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذاب به د نزعی او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به کړی شم ژوندی (له عذاب به د قیامت

تفسیر: د دی جملی سره سمه بله هم دغسی جمله پخوا له دی نه د حضرت یحیی علیه السلام په ذکر کښی مذکوره شوه - د دغو دواړو په منځ کښی هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالی له لوری کلام ؤ او دلته د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی هم هغه خبری ویلی شوی دی - او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دی.

(او فرمائی الله د هغه صفت چه مو اوس وکر)

ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿۳۱﴾

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمی دی (فرمایلی دی الله په شان د عیسی کښی) خبره حقه رښتیا هغه چه په دی کښی سره جگړی کوی (خلق).

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام شان او صفت هم دغه دی چه پاس بیان شو په یوه رښتیا او ښکاره خبره کښی خلقو چتی (فضول) جگړی او مناقشی پیدا کړی دی. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئی پکښی درولی دی چه یو تری خدای جوړوی - بل ئی د الله تعالی ځوی گڼی - بل بی کذاب او مفتري بولی - بل د ده پر نسب او نورو طعنی وهی - رښتیا خبره خو هم دغه ده چه ښکاره کړی شوه چه مسیح علیه السلام خدای نه دی بلکه د الله تعالی یو مقرب بنده دی - کاذب او مفتري نه دی - بلکه یو رښتین نبی دی. د ده حسب او نسب گرد (تول) سره پاک دی - الله تعالی ده ته «کلمه الله» فرمایلی دی. او ممکن دی د ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ معنی هم دغه «کلمه الله» وی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَنَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۳۲﴾

نه ښائیږی الله ته دا چه ونیسی ولد (هیڅوک) پاکي ده ده ته (له نیولو د

ولد) هر کله چه حکم و کړی دی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه وائی هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شی.

تفسیر: هغه ذات ته چه د ده د یوه (کن - شه!) څخه هر شی موجودیږی د ځوی او لمسی شه ضرورت لاحق دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت کښی ورسره کومک او مرسته (مدد) کوی؟ یا د مشکلاتو په وقت کښی به ئی لاس سپکوی؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتی؟ او که داسی کومه شبهه درپیدا شوی وی چه عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کیږی نو د حضرت مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ په جمله کښی راغی. یعنی داسی مطلق قادر ته دغه څه اشکال لری چه یو هلک بی له پلاره پیدا کړی؟ که عیسایان الله تعالی د مسیح پلار او صدیقه مریمه د ده مور گڼی نو العیاذ بالله د میره (خاوند) او د ښځی د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوی؟ سره له دی چه پلار ئی ودروی نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسی نه وی چه بالعموم په والدینو کښی دی نو بیا په بی پلاره پیدا کولو کښی به څه اشکال وی؟

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۳۱﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۳۲﴾

او (وویل عیسی) بیشکه الله رب ځما دی او رب ستاسی دی پس عبادت کوی تاسی د الله؛ هم دغه لیاره سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ دلو (د نصاری په باب د عیسی کښی) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابی ده دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی له حاضریدو د هغی ورځی دیری لوئی (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د حضرت مسیح علیه السلام مقوله ده - کواکی پخوا له دی نه د حضرت مسیح هم هغه خبری چه له ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾ الایه - څخه نقل کړی شوی دی دا د هغه تکمله شوه په منځ کښی د مخاطبینو د تنبیه دپاره له ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالی کلام و. ځما په نزد بهتر دا دی چه دغه د ﴿وَأَذْكُرُ الْكِتَابَ مَرْيَمَ﴾ الایه - سره ولگولی شی - یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کښی د مریمی او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چه شوی دی - وائی وروه! او ووايه چه ځما او ستاسی رب الله دی. یواځی د هم دغه عبادت وکړئ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالی د توحید داسی سمه صافه لیاره درښوولی ده چه هیڅ لوده، ژوره (نشیب و فراز) کوږوالی نه لری - او

گردو (تولو) انبیاو د هم هغه په طرف لبار ښوونه کړی ده - لیکن خلقو ډیری فرقی جوړی کړی دی او بیلې بیلې لیاری ئی ایستلی دی - نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوی نو هغوی ته د ډیری هولناکی ورغی (قیامت) له تباهی څخه خبردار کیدل په کار دی چه خامخا راتلونکی دی.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونا لَكِنَ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

څه ډیر ښه اوریدونکی به وی دوی او څه ډیر ښه لیدونکی (به وی دوی په هغی ورغی کښی چه رابه شی دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په گمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی نن چه اوریدل او لیدل مفید دی دوی بیخی کانه او پرانده شوی دی - او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوی د دوی سترگی او غوږونه خلاصیږی او په دغی ورغی کښی به داسی خبری اوری چه زړونه ئی تری یرق چوی او داسی مناظر او ننداری به گوری چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی غیری تکی توری الوغی (نعوذ بالله منه)

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ

او وویروه ته دوی له ورغی د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړی شی کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیری مواقع ورومخه کیږی او آخری موقع به هم هغه وی کله چه مرگ د یوی گدی پشان راوستی شی او د جنت او د دوزخ په منځ کښی د گردو (تولو) په منځ کښی په داسی حال کښی چه گرد (تول) به ورته گوری ذبح کاوه شی - او داسی یو غږ به کیږی چه «جنتی دی په جنت کښی او دوزخی دی په دوزخ کښی د تل دپاره پاتی وی، وروسته له دی نه به مرگ هېچا ته نه راغی» نو په دغه وقت کښی کافران بالکل نا امیده کیږی او د حسرت لاسونه به سره ښی او گوتی به چیچی.

څه په کار ده اوس ژړا او انکولا ■ لوبی مات او غوړی توی شول په بیدیا

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

حال دا چه دوی (په دنیوی) غفلت کښی دی او دوی ایمان نه راوړی

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی دوی د داسی ورغی په راتگ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښی مخمور پراته دی او په ډیره درنه هیره کښی لویدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قیامت د لویو مصائبو سره مخامخ کیږی - نو دلته وائی کشکی هلته مو سترگی خلاصی کړی وی او پخپلو نفعو او زیانونو پوهیدلی وی مگر د دغی ورغی حسرت او افسوس دوی ته هیڅ په درد نه خوری ځکه

لگیا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بښم ▪ الآن قد ندمت وما ينفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٥٠﴾

بیشکه مونږ چه یو هم دا مونږ وارث کیږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسیر: یعنی د هیچا مال او ملک به باقی نه پاتی کیږی، هر شی به مستقیماً د خپل حقیقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څیز کښی په هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمه سره پکښی تصرف کوی - د دنیا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښی غورځولی یی وارث او مالک یواځی هم هغه وحده لاشریک له الله تعالیٰ پاتی کیږی. د مال او د ملک گرد (تول) طویل او عریض دعوی کوونکی تول د فناء او زوال په کنده کښی غورځاوه شی.

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ

او یاد کړه (ای محمده! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ابراهیم

تفسیر: په تیره رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام او د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بیان او د نصرانیانو تردید وکړی شو چه دوی یو انسان د رحمن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښی د مکی معظمی د مشرکینو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه اورولو شی - چه دی عین تر خپل پلار سره څرنگه او د شرک پر خلاف کلک ودرید او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او گردو (تولو) ته ئی وویل چه که له شرکه لاس واخلي - او

د وحدت پر سمه لیاره روان شی! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئی بی اثره ولید نو وطن، اقارب او گورد (تول) هیواد والا ئی هم پریښودل، او محضاً لله ئی هجرت اختیار کړ. د مکی مکرمی مشرکانو داسی دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادی او د هم هغه پر دین قائم دی نو دا ئی هغوی ته وروښوول چه ستاسی د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول (طریقه) وه؟ که د آباء او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسی یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه گانو نه هم هغسی مرور او بیزاره شی - لکه چه ابراهیم علیه السلام تری بیزاره شوی ؤ.

اِنَّهٗ كَانَ صَدِیْقًا نَّبِیًّا ﴿۳۱﴾

بیشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډیر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخی رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره گوردو (تولو) ته ښی. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سری ته وائی چه د ده په زړه کښی د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وی. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسپړی هغه بلا توقفه د ده په زړه کښی ځای ونیسی - او بیخی د شک او تردد ځای او گنجائش پکښی پاتی نشی - ابراهیم علیه السلام په هری یوی معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئی وروسته د «صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئی هم تصریح وکړه - له هم دی ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «نحن احق بالشک من ابراهیم» او نورو روایاتو کښی د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحی څخه مفهومیږی.

اِذْ قَالَ لِاٰیٰتِهٖ يٰاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَاَلَيْغَبُ عَنْكَ شَيْءٌ ﴿۳۲﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوی ته د هغه څیز چه نه اوری او نه وینی او نه دفع کولی شی له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی هغه چه موری او آوری او په مشکلاتو کښی هم پکار راځی - مگر واجب الوجود نه وی د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دی چه د یوی بی ځانه تیږی (گتی) یا بی روحه بت چه نه لیدی شی او نه اوریدی شی او نه ځمونږ څه په کار راځی او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او توپلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو - نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سری کار له سره نشی کیدی.

يَا بَتِّ اِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِيْ اِهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٣٦﴾

ای پلاره عَما بیشکه زه چه یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چه نه دی راغلی تاته نو متابعت وکړه عَما چه وبه بنسیم تاته لیاره سمه برابره .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی او د شریعت له حقائقو څخه ئی واقف کړی یم که ته عَما متابعت وکړی نو زه به دی پر داسی سمی صافی لیاری بیایم چه د الله تعالیٰ تر رضاء پوری رسیږی پرته (علاوه) له دی نه نوری گوردی (تولی) لیاری داسی خرابی او کړی دی چه پر هغو باندی له تللو څخه هیڅوک بری او نجات نشی موندلی .

يَا بَتِّ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٣٧﴾

ای پلاره عَما مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)؛ بیشکه شیطان دی له رحمن څخه ډیر نافرمانه (سرکشه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطانی اغواء او لمسون کیږی - او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډیر زیات خوشالږی نو په دی لحاظ گواکی د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی او د شیطان عبادت گواکی د رحمن څخه انتهای نافرمانی ده . ښائی د ﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره دی لوری ته هم توجه ورکړی وی چه د شیطان د رومیني نافرمانی اظهار په هغه وقت کښی شوی ده چه ستاسی د پلار آدم علیه السلام په مقابل کښی د تعظیمی سجدی حکم ورکړی شوی و لهذا د آدم علیه السلام اولادی ته د ډیر شرم او ننگ ځای دی چه د رحمن څخه مخ واړوی او له شیطان سره خپله یاراننه ونښلوی - یا هغه قدیمی ازلی دشمن خپل معبود وگرځوی .

يَا بَتِّ اِنِّيْ اَخَافُ اَنْ يَّسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُوْنَ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا ﴿٣٨﴾

ای پلاره غما بیشکه زه چه یم ویریریم له دی نه چه وبه رسیری تاته عذاب له رحمن شخه (لامله «له وجی» د متابعت د شیطان) پس شی به ته شیطان ته دوست (ملگری په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی د رحمن د عظیمه و رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر گردو (تولو) بندگانو ئی شفقت او مهربانی وی لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده چه هم دغه حلیم رحیم او کریم الله تعالی هم په قهر نشی او پر تاسی کوم سخت آفت نازل نه کړی چه په هغه کښی د اخته کیدلو لامله (له وجی) تل تر تله د شیطان رفیق او ملگری شی یعنی د کفر او شرک له مزاولته په مستقبل کښی د ایمان او توبی توفیق درپه برخه نشی - او د اولیاء الشیاطین په دله کښی شامل شی - او په دائمی عذاب کښی وغورځاوه شی عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستی ده لیکن حضرت شاه صاحب لیکی، - «یعنی د کفر له وباله که کوم آفت راشی نو له شیطان به مدد غواړی یعنی له بتانو شخه - اکثر خلق په هم دغسی وقت کښی شرک کوی» والله اعلم.

قَالَ ارْغَبْ اَنْتَ عَنِ الْهَقِي يَا اِبْرَاهِيْمُ لَنْ لَمْ تَنْتَهَ لِرَجْمِكَ وَاهْجُرْنِي بَلِيًّا

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ گرځونکی ئی ته له (عبادت د) معبودانو غما ای ابراهیمه، که منع نشوی ته (له دی کاره) نو خامخا وبه ولم هر و مرو (خامخا) تا په تیرو (گتو) (یا بدو خبرو) سره او ترک می کړه (او لری شه له مانه) ډیر مدت (چه ضرر می در ونه رسیری).

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل غوی د دغه تقریر له آوریدلو شخه وروسته ده ته وویل «معلومیږی چه ته ځمونو له معبودانو شخه بد عقیده ئی بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پرېږده - که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما شخه آوری بلکه غما په لاس به سنگساریږی که خپل خیر غواړی نو له ما شخه تر یوه مدت (مادام العمر) لری شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنگ وگورم - او پخوا له دی نه چه زه پر تا لاس پورته کړم ته له دی ځایه لری شه!»

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ

وویل (ابراہیم) سلام (د متارکی د خبرو) دی وی په تا باندی.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی لکه چه غمونږ په محاوراتو هم په داسی مواقعو کښی داسی ویلی کیږی چه که هغه خبره یا کار داسی وشي نو غما درته سلام دی لکه چه په (۲۰) جزء د القصص په (۵۵) آیت (۶) رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿وَإِذْ أَسْمِعُوا لَكُمْ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلِّمْ عَلَيْكُمْ ذُكِّرْنِي يَوْمَ يُخَالَفُنِي الْجَاهِلِينَ﴾ حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «معلوم شو که په دینی خبره مور او پلار خپه شی او خپل غوی له کوره ویاسی او غوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا تری بیلتون اختیار کړی نو دغسی هلک نه عاق کیږی».

سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿۱۵﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (خو مسلمان شی)؛ بیشکه چه الله دی پر ما ډیر مهربان.

تفسیر: امید شته چه پاک الله پخپله مهربانی به غما د پلار گناه معافوی حضرت ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداء فرمایلی وه لکه چه د استغفار په وقت کښی څه مهال (وخت) چه د الله تعالی مرضی ور معلومه شوه نو استغفار ئی موقوف کړ - دغه بحث د توبی (براءة) په سورت په ۱۱۳ آیت (۱۴) رکوع کښی د دی آیت په فائده کښی تیر شوی دی ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلنَّاسِ كَثِيرًا﴾ هلته دی د دی تفسیر ولوست شی.

وَاعْتَرَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَشْيَ الْآ اَكُونُ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿۱۶﴾

او په څنگ به شم له تاسی (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسی ئی عبادت کوئ غیر له الله او عبادت به کوم (یواغی) د رب خپل امید لرم د دی چه نشم زه په عبادت د رب خپل کښی بدبخته (نا امیده لکه چه تاسی شوی یی).

تفسیر: کله چه غما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسی نه لویږی بلکه بالعکس غما ویرولو او دارولو ته هڅه هم کیږی نو اوس زه پخپله ستاسی په دغه کلی کښی نه پاتی کیږم او تاسی سره

له ستاسی باطلو معبودانو پریږدم - او له دی وطنه هجرت کوم - خو له تاسو څخه گوښی (بیل) کینم - او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم - د الله تعالیٰ له فضله او کرمه کامل امید شته چه زه د ده بندگی وکړی شم او پکښی محروم او ناکامه پاتی نشم - کله چه په غربت او بیکسی کښی هم د ده عبادت وکړم - او د الله تعالیٰ لوی دربار ته دعاء وکړم ضرور ئی مستجابوی - ځما الله سمیع او بصیر او علیم دی او ستاسی د تیږو (گتو) او لرگیو باطل معبودان داسی دی چه هومره ناری ورته ووهئ او ورته وژایئ خو بیا هم ستاسی دعاوی نه آوری او په درد مو نه خوری.

فَلَمَّا اعْتَرَاهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ

دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ اسْحَقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝۱۹

کله چه په څنگ شو (ابراهیم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څیزه (چه دوی ئی) عبادت کاوه غیر له الله نه نو وېشل مونږ ده ته (ځوی) اسحق او (لمسی) یعقوب؛ او هر یو (له دوی دواړو) گرځولی ؤ مونږ نبی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لپاره کښی ئی هجرت وکړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لری ولوید الله تعالیٰ ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل چه د غریب الوطنی وحشت تری لری شی - او هلته انس او سکون حاصل کړی. ښائی دلته ئی د حضرت اسمعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وی فرمایلی چه هغه له ده سره نه ؤ - بلکه دی یی په وړوکتوب له خپله ځانه بیل کړی ؤ - او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکی ده.

تنبیه: حضرت اسحق علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام ځوی او حضرت یعقوب د حضرت اسحق علیه السلام ځوی دی - چه له هم دغی سلسلی څخه د بنی اسرائیلو سلسله پیدا کیږی او د هم دغو په اولاده کښی په زرهاؤ انبیاء پیدا شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُم لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۝۲۰

او بښلی ؤ مونږ دوی (دری واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او گرځولی وه مونږ دوی ته (یعنی ابراهیم او ځامنو ته ئی) ژبه د صدق رښتیني (یعنی د نیکی) ډیره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنی ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه - او په دنیا کېنې ئی د ده خبره پورته کړه - او د تل دپاره ئی د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په گردو (تولو) مذاهبو او مللو کېنې د ده تعظیم او توصیف کېږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کېنې تل داسی لولو. **اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید** - فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغی دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائی و **﴿وَجَعَلْ لِّی لِسَانَ صِدْقٍ فِی الْآخِرِیْنَ﴾**

وَأَذْكُرْ فِی الْكِتَابِ مُوسَىٰ ذُ

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کېنې (قصه د) موسی

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کېنې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسی علیه السلام بیان کېږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کېنې وکړه! ځکه چه دی د اسحق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلی یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسی چه د حضرت یحییٰ او عیسیٰ علیهما السلام په تذکره کېنې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکری څخه د مکی معظمی د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسی د حضرت موسیٰ او حضرت هارون علیهما السلام له تذکری څخه ښائی یهودانو ته د دی خبری ښوونه مقصود ده - چه وگورئ قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی - نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارو او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجی) وروسته د حضرت موسیٰ علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمعیل علیه السلام په لوری گرځولی شوی دی.

إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝۵۱

بیشکه چه دی و خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او و دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاءو کېنې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کېنې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی - یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کېږی په شریعاتو کېنې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقید او نور په رسولانو پوری څه تخصیص نه لری، عام انبیاء هم هغه کولی شی باقی پر غیر الانبیاء باندی د رسول او مرسل اطلاق لکه چه د قرآن په بعض مواضعو کښی موندل کیږی د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی او هلته نور حیثیات معتبر دی. والله اعلم.

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ۝۵۲

او نداء کړی وه مونږ دغه (موسی) ته له جانب د (غره د) طور چه (د موسی) ښی طرف ته ؤ او رانژدی کړی ؤ مونږ دی حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبری کولی.

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه موسی علیه السلام د اور غلیلد محسوس کړل نو د «طور» د غره په هغه مبارکه او میمون جانب کښی ورسید چه د موسی علیه السلام د ښی لاس پر طرف کښی واقع ؤ نو الله تعالی نداء او غږ پری وکړ - او د همکلامی شرف ئی ورویاښه تفصیل ئی د «طه» په سورت کښی راځی - وائی چه موسی علیه السلام په دغه وقت کښی له هر جهته او د هر ویښته له بیخه د پاک الله کلام اوریده چه ئی د پرنستی له واسطی کیده او په روحانی ډول (طریقه) سره دومره قرب او علو ورحاصل شوی ؤ چه د هغو غیبی اقلامو غږونه یی هم آوریده چه پری تورات ښکلی کیده وحی ئی څکه «پته خبره» وفرمایله چه په دغه وقت کښی کوم بل انسان په دغه استماع کښی ورسره شریک نه ؤ - اکر که وروسته له هغه نور خلق هم پری خبر کړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ۝۵۳

او ښلی ؤ مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبی ؤ (حما او وزیر ؤ د موسی).

تفسیر: یعنی هارون علیه السلام د حضرت موسی علیه السلام په کار کښی مددگار شو - څکه چه دی ئی پخپله غوښتی ؤ - لکه چه په (۲۰) جزء د «القصص» په (۳۴) آیت (۴) رکوع کښی راغلی دی - ﴿وَإِخَاهُ هَارُونَ هُوَ أَضْمَرُ مَعِيَ لِسَانًا فَأَنَسِلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَفِّي فَإِنِّي أَخَافُ أَن يَكِيدُونِ﴾ او په (۱۶) جزء د «طه» د سورت (۲۹-۳۰) آیت (۲) رکوع کښی مذکور دی ﴿وَجَعَلْنَاهُ وَهَارُونَ آيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ الآية - نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون علیه السلام ئی نبی وگرځاوه او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) دپاره ئی ورمقرر کړ هسی خو په عمر کښی هارون علیه السلام له موسی علیه السلام څخه څلور

کاله مشر و. وائی چه هیچا په دنیا کښی د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسی علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿۱۹﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) به کتاب (قرآن) کښی (قصه د) اسمعیل بیشکه چه دی و صادق (رښتینی) په وعده کښی او و رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحق علیه السلام ظاهریږی ځکه چه هغه یی یواځی په نبی سره یاد کړ - او اسمعیل علیه السلام ته یی رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښی حدیث دی «ان الله اصطفى من ولد ابراهيم اسمعيل - د ابراهيم له اولادی څخه الله تعالی اسمعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلی مورث او ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی - اسمعیل علیه السلام ته ننی ابراهیمی شریعت ورکړی و - د ده صادق الوعدتوب مشهور و - له الله یا د الله تعالی د بندگانو سره به ننی کومه وعده چه کوله هغه به ننی هرومرو (خامخا) پوره کوله - ده له یوه سری سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځی - زه هم دلته درته ګورم - وائی چه هغه سری تر یوه کاله پوری رانغی - او ده هملته ورته کاته - له نبی کریم څخه هم منقول دی - چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحساء ویلی و چه تاسی هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم - دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو - کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل - چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو رانیسی په هم دی ځای کښی درته منتظر وم» د حضرت اسمعیل علیه السلام د وعدی انتهائی صداقت په هغه وقت کښی ظاهر شو - کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ننی وویل ﴿يَا اِبْرَاهِيْمُ اَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ﴾ جزء (۲۳) (د الصافات (۱۰۲) آیت (۳) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ننی په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

او و دی چه حکم به ننی کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجی) له ګردو (تولو) څخه رومی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلی هم چلیږی نو ځکه د(طه) په (۸) رکوع کښی

ویلی شوی دی ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم په (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبی کریم ته هم د الشعراء په (۱۱) رکوع کښی هم داسی ارشاد شوی دی چه ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ غښی وائی چه له (اهل) غښی د دوی گرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کښی د «اهله» په غای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا^(۵۸)

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت ئی کول - او په خپله د حمیده ؤ اقبالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا^(۵۹)

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ادريس بيشکه چه دی ؤ صديق (دير رښتینی) نبی.

تفسیر: راجح دا ده چه ادريس عليه السلام د حضرت آدم عليه السلام او نوح عليه السلام په منځنی زمانه کښی تیر شوی دی - وائی چه په دنیا کښی د نجومو او د حسابو علم - او په قلم سره لیکل کالی (کپری) گندل - تلل (وزن) او پیمانہ کول (کیل) او د هغو آلاتو او تیرو (گتو) ترتیبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی - والله اعلم. د معراج په شپه کښی د نبی کریم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښی شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمړی مرسل دی).

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا^(۶۰)

او پورته کړی دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای ډیر اوچت (جنت) ته.

تفسیر: یعنی د قرب او عرفان ډیر اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی - غښی وائی چه ادريس عليه السلام هم د مسیح عليه السلام په شان ژوندی آسمان ته خپژولی شوی دی او هلته تر نن پوری ژوندی دی. غښی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خپژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی - د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو دیر اسرأیلیات نقل کړی دی - چه پر هغو گردو (تولو) «ابن کثیر رحمه الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ
مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَءِيلَ

دغه (مخکښی مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسی نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاءو څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیری کښی لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی).

تفسیر: یعنی د هغو انبیاءو ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی - پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالی د انعاماتو باران کړی دی. دغه گرد (تول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسوا له ادریس علیه السلام باقی گرد (تول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیری کښی مونږ هغوی سواره کړی وو - او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذری څخه دی لکه اسحق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمعیل علیه السلام محمد علیه الصلوة والسلام - او ځینی د اسرأیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسی - هارون - زکریا - یحیی علیه السلام.

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذْ تُلَّىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

او له هغه چا نه چه لپاره مو ښوولی وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه ویه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژپیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: «(بکی) په اصل کښی بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او یی سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئی یی شو او په یی کښی مدغم شو او ماقبل ئی مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو. یعنی د حق په طرف ئی هدایت وکړ. او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئی غوره او پسند کرل سره له دی چه د دوی مقام اوچت دی. او د معراج کمال ته هم رسیدلی دی. خو د عبودیت او بندگی پشان کښی کامل دی کله چه د الله تعالی کلام آوری. د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږی او په نهایتی عاجزی. خشوع. خضوع سره په سجده لویږی. او د پاک الله په یاد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آیت باندی دی هر ورو (خامخا) سجده وکړه شی، خو د هغه مقربینو د طرز عمل په تقلید او یادونه یو شانته مشابعت له هغوی سره حاصل شی. په روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالی عنه د «مریم» سورت ولوست. او سجده ئی هم وکړه. وروسته ئی وفرمایل «هذا السجود فاین البکی؟» - دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئی چیری ده؟» ځینو مفسرینو له (آیات الرحمن) څخه آیات السجود. او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کړی ده. مگر ظاهر خو هغه دی. چه پخوا مو د هغه تقریر وکړ. په حدیث کښی راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعیت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيَاةً ۝۱۹

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خلیفگان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به یو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تیر شوی بیان د پخوانیو حال ؤ. د ورستنیو حال دا دی چه د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښی دوب تللی دی. او د الله تعالی له عبادته غافل شوی دی. - لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئی ځینی خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوی دی. ځینی سره له دی چه په فرضیت ئی قائل دی خو نه ئی کوی. او که یی کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو. حقوقو او آدابو رعایت یی نه کوی. له دوی ځنی به هر یو بیل بیل درجه په درجه د خپلی گمراهی نتیجه وگوری چه څنګه د دوی د خساری او نقصان سبب گرځی؟ او څرنګه په ډیر سخت عذاب کښی اخته کیږی؟ حتی چه ځینی د دوی د جهنم په هنی ډیری بدی وادی کښی غورځول کیږی چه د هنی اسم هم (غی) دی.

الْأَمِنْ تَابَ وَأَمِنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۖ

مگر هغه چا چه توبه ئی وویستله او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځی په جنت کېږی او ظلم به پر دوی ونه کړی شی هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبی دروازه خو د داسی مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت ګنهګار وی او د زړه په صدق سره توبه ویاسی او د ایمان او صالح عمل لپاره غوره کوی او خپل اعمال او افعال اصلاح کوی او سم درست ئی ساتی - نو د جنت دروازی دوی ته پرانستلی دی - وروسته له توبی څخه هر هغه ښه عمل چه وکړی د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کېږی هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږی - او نه ئی کوم قسم حق ضائع کیږی - په حدیث کېږی راغلی دی «التائب من الذنب کمن لا ذنب له» - له ګناه څخه توبه کوونکی داسی دی لکه چه له سره ئی ګناه نه وی کړی» «اللهم تب علینا انک انت التواب الرحیم»

جَنَّتِ عَدْنٍ اِلَکَیْ وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّهٗ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِیًا ۝

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئی کړی ده رحمن له بندگانو خپلو سره په غیب باندی (چه نه دی لیدلی دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځی به ورته (اهل ئی).

تفسیر: کله چه بنده بی د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاء علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړی - او بی له لیدلو د الله تعالی عبادت کوی - نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسی اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلی ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والی نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کېږی هم نه دی تیر شوی - او هغه هر ورو (خامخا) ورسیدونکی او پوره کیدونکی دی - ځکه چه د الله تعالی ګرد (ټول) مواعید حتمی الوقوع قاطع او لا یتغیر دی.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا اِلَّا سَلَامًا ط

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښی چتی (فضول) خبره مگر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښی به لغو - بی باکی - بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی - هوا د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د (السلام علیکم - وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿۳۱﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښی صبا او بیگا.

تفسیر: له صبا او بیگا څخه د جنت صبا او بیگا مراد دی - هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی - چه په هغه سره شپې او ورځې صبا او بیگا مقرر کړ شی - بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیگا تعیین او تحدید کیدی شی. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیگا روزی به وررسیږی - او د یوی شیبې له مخی به هم د لوړی تکلیف نه احساس کیږی - دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالی ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښی راغلی دی «يَسْبَحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا» - جنتیان به صبا او بیگا د حق تعالی جل جلاله تسبیح وائی «گواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿۳۲﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندگانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزگار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه رومی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئی څکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښی دغه تملیک له گردو (تولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښی نه د فسخی احتمال شته - او نه د بیرته اخیستلو - او نه د ابطال - او نه د اقالی امکان پکښی پیدا کیدی شی.

وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۝

او (وویل جبرئیل) نه نازلیدو (مونږ ملائکی) مگر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چه په مخ ځمونږ کښی دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه وروسته ځمونږ دی (له تیرو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښی دی او نه دی رب ستا هیروونکی (د تا).

تفسیر: یو ځلی جبریل علیه السلام تر څو ورځو پوری رانغی - رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض و - کفار په داسی ویناو خولی وپرانستلی چه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنگی شو - بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ - رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله - او په حدیث کښی راغلی دی - چه دوی وفرمایل «ما یمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا» - هومره چه ته راځی - له هغه څخه زیات ولی نه راځی؟» الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کښی داسی ووايه ﴿وَمَا تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَكَ﴾ الآية - دا د الله تعالی کلام شو - د جبریل له طرفه - لکه چه په ﴿إِلَّا لَكَ نَعِيدُ وَإِلَّا لَكَ نُسْعِينُ﴾ کښی مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طریقه ښوولی ده - جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندگان یو - بی د الله تعالی له حکمه خپله ښه هم نشو خوځولی - ځمونږ صعود او هبوط مگرد (تول) د الله تعالی په اذن او حکم پوری تړلی دی - هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وگنی مونږ ته د ښکته کیدلو حکم راکوی ځکه چه د هری زمانی (ماضی - مستقبل - حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم یواځی هم ده سره دی - او هم دی د هر څیز مالک او قابض دی - او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښی پرښته رسول ته ښایی ولیږله شی؟ - ډیره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختیار نه لری چه هر چیری ئی زړه وغواړی لاړ شی - او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی - یا کوم یو ځان ته وغواړی د الله تعالی هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی - تیرواته - سهو - نسیان - خطاء - غفلت او نور پکښی نشته او نه دغه شیان د ده تر دربار پوری رسیدی شی. مطلب دا دی چه د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ (تاخیر) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبیه: «په مخ کښی ځمونږ او وروسته ځمونږ» آسمان او ځمکی ته ویلی دی چه د راښکته کیدلو په وقت ځمکه مخ کښی او آسمان وروسته - او د پورته کیدلو په وقت آسمان مخ کښی او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکی او د ماضی زمانه مخ کښی تیره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښی واقع ده.

دوهمه تنبیه: پخوا ئی فرمائی ؤ چه د جنت وارثان اتقیاء (له الله څخه ویریدونکی پرهیزگاران) دی په دغه آیت کښی ئی دغه اوبودل چه ویره ښائی له هم هغه ذات څخه وکره شی چه وړ (مستحق) او لائق د دی کیدی شی او د ده په قبضه او واک کښی گردی (تولی) ازمنی او امکانی دی - او بی د ده د حکم او اجازی څخه ډیره لویه پرنسته هم خپله ښه (پر) نشی خوځولی - انسان ته لازم دی چه د جنت میراث وړل غواړی نو د پرنستو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطیع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنیا کښی خپل مخلص بندگان نه هیروی نو په هغه دنیا کښی به هم دوی نه هیروی - او هر ورو (خامخا) ئی جنت ته رسوی - هو! دغومره دی چه هر شی یو وقت لری، په جنت کښی د هر یو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښی وی - او هم هغسی چه دلته پرنستی د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معینو اوقاتو کښی راځی - په جنت کښی هم جنتیانو ته روحانی او جسمانی غذا پر خپلو مقررره ؤ اوقاتو کښی راځی.

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکی دی او (رب) د هغو شیانو دی چه په منځ د دوی کښی دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښی (په طاعت - مصیبت او له معصیته)؛

تفسیر: یعنی د هیچا د ویلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندگی کښی ټینگ اوسه! چه د گرد (تول) جهان رب دی - او د خورا (زیاتو) ډیرو صفاتو او ستایلو څښتن (ځاوند) دی.

هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيًّا

آیا پیژنی ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه بی لری).

تفسیر: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی - یعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښی د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هیڅوک نشته نو د بندگی لایق هم بل هیڅوک له سره نشی کیدی.

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثُّ لَسَوْفَ أَخْرِجُ حَيًّا ۝۶۹

او وائی (له بعثه منكر) انسان آیا كله چه مر شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له عُمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیوم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرگه پېښیدونکی وی - هغه کسان چه پس له مرگه بیا ژوندون محال او مستبعد گڼی - دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیوی - یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرگه چه غمونږ هډوکی هم وراسته او رژیږی - او له خاورو سره گډیږی - آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصفه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ۝۷۰

آیا نه یادوی (له بعثه منكر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کړی ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غټه خبره باندی هم نه پوهیږی چه شو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معلوم څخه موجود کوی - پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شی؟ او متفرقه اجزاء ئی بیرته راتول کړی؟ آدمی ته لا د ده د پرمینی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنگه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ جزء ۲۱ (د الروم ۲۷ آیت ۳ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (تول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیطانیو د قیامت په ورځ کښی حاضرولی شی چه دوی ئی اغوا کړی وه - او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًا ۝۸۰

بیا به خامخا راحضر کرو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر گوندو پراته (له ډیر هیښه)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویری له ولاری څخه لویږی او په قراره سره به کیناستی هم نه شی نو هم دغه شو پر گوندو باندی پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًا ۝۸۱ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًا ۝۸۲

بیا به خامخا ویاسو له هری فرقی نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمن باندی له جهته د سرکشی (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دی له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه - دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شی - بیا به دوی کښی هر یو چه د خورا (ډیر) ډیری سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وی نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښی دی - او له گردو (تولو) مجرمانو څخه به رومبی په اور کښی غورځاوه شی.

وَلَإِنْ مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝۸۳ ثُمَّ نُنَجِّي ۝۸۴ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا ۝۸۵

او نشته هیڅوک له تاسی مگر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیریږی او کافر تری لویږی). دی (دغه) عبور علی النار) په رب ستا یقینی حکم پری کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزگاری ئی کړی ده او پری به ږدو ظالمان په دوزخ کښی پر گوندو پریوتلی.

تفسیر: یعنی د هر یوه نیک او بد - بری او مجرم - مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تیریدونکی دی څکه چه د جنت د تلو لپار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی - پر دغه باندی د هر سری لامحاله تیریدل دی. د الله تعالیٰ څخه ویریدونکی مؤمنان هر یو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږی او گنهکاران به تری ښوئیږی او لاندی به په دوزخ کښی لویږی (العیاذ بالله) بیا څه مدت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاء او ملائکه و او صالحینو په شفاعت او بالاخر مستقیماً د ارحم الراحمین په لطف او مهربانی دغه گرد (تول) گناه گاران چه په رښتیا او صحیح اعتقاد سره ئی طیبه کلمه لوستی ده له دوزخه ایستلی کیږی - او یواځی کافران به پکښی باقی پاتی کیږی - او د دوزخ خوله به ترله کیږی - له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه د دوزخ په اور کښی به هر یو سری داخلوه شی - مگر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کیږی او دوی به بی له اندیښنی او تردد تری تیریږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمه الله علیه پخپل لوی او په زړه پوری تفسیر کښی د دغه دخول دیر حکمتونه بیان فرمایلی دی فلیراجع.

وَإِذْ أُنْتَلَىٰ عَلَيْهِمُ الْآيَاتُ يُنَادِيَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٥٧﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه او دیر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنی کفارو د لوی قرآن د آیاتونو له آوریډو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی - د استهزاء او تفاخر په دول (طریقه) غریبو مسلمانانو ته به ئی ویل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد یئ هر شی چه په آخرت کښی وواندی کیدونکی دی - د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کیدونکی دی آیا ځمونږ نننی عمارت - اثاث البیت - د هستوگنی سامان - او د ژوندون وسائل او دول او دیل (سنگار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی - جرگی او مجالس ستاسی له مرکو جرگو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ یقیناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل یو خو ستاسی له اهل

الحق شخه مونږ ډیر خوښ - هوسا (ارام) او د سړیو او ملاتړو خاوندان یو - آیا هغه کسان چه
ځمونږ له خوفه او ویری نن د صفا د غره په کندو کېنې پتیږی - او هلته د نظر بندو پشان
گوښی (بیل) ناست وی صبا به په یوه توپ سره جنت ته رسیږی او دوی داسی گمان کوی چه
مونږ په دوزخ کېنې لویږو؟ بلکه نه دی داسی.

وَكُمُ أَهْلُكُمْ أَقْبَلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَتَانَا وَرَعِيَا ۝۴۹

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی چه
هغوی ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سینگار) او
منظری.

تفسیر: دا د هغوی د خبری جواب ورکړ چه پخوا له دی نه ډیر اقوام تیر شوی دی چه په دنیوی
ساز او سامان او نور شوکت او شان کېنې پر تاسی ډیر اوچت او غوږ او وږ (لائیق) وو مگر څه
مهال (وخت) چه هغوی د انبیاء په مقابل سرکشی، تکبر، تفاخر او لوئی خپل کار او شعار
ښکاره کړ نو الله تعالی د هغوی بیخ او بکر له سته وویست او د دنیا په نقشه کېنې د هغوی
نوم او نښان پاتی نشو نو انسان ته لازم دی چه د دنیا په فانی عیش او نشاط او زائل جاه او
جلال او بیکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولیږی. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنمه (مغرور)
دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانیت په لته وهي که پاک الله د هلاکت د نهنگ
یوه گوله له دوی نه سازه کړی نو دغه مال او دولت او دنیوی عیش او عشرت د دوی د مقبولیت
او ښه انجام دلیل له سره نشی کیدی.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَبْذُلْهُ الرَّحْمَنُ مَدَاةً

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی په گمراهی کېنې پس زیاتوی
(اوږدوی) ده ته رحمن په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه په خپله گمراهی او ضلالت کېنې لویږلی وی - هغه هم هغسی پریږده!
ځکه چه دنیا د امتحان ځای دی - دلته هر چا ته فی الجمله د هر عمل دپاره آزادی ورکړی
شوی ده - د الله تعالی د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او
اراده هره یوه لیاره ځان ته غوره کړی - وروسته له دی نه چه دی د نیکو او بدو په نتائجو او
عواقبو باندی خبر کړ شی - دی پر هغی خوښی کړی لیاری تر یوه حده پوری آزاد او خپلواک
پریښودی شی چه لار شی. نو ځکه هر څوک چه د بدی پر لیاره درومی پس د هغه په حق کېنې

د دنیا مرفه الحالی او د عمر اوږدوالی او نور د هلاکت او تباهی علائم وگڼل شی - څکه چه نیک او بد گرد (تول) سره مخلوط او گډوډ دی - او په آخرت کېږي به په پوره ډول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کېږي - او اصلی نیکی یا بدی به هر چا ته هلته وررسیږي.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرُّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا ۝۱۵

تر هغه پورې کله چه وگوري دوی هر هغه شی چه وعده ورسره کړی شوی وی (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شی دوی (په هغه وقت کېږي چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعنی کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوری گڼي - او خپل ځانونه مغرور - طاقتور - او لوی بولی او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او گوندونو (ډلو) باندی نازېږي او افتخار کوی څکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشی او خپلواک او آزاد پریښی دی څه مهال (وخت) چه دوی له ستونی څخه ونیول شی - او په دنیوی عذاب یا اخروی عقاب ککړ او اخته شی - نو هلته به ورته معلوم شی چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کېږي د دوی ساز او سامان - اولاد - لشکر او نور شیان هېڅ په کار او ښه ور نه شی.

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبُقَيْتُ الصَّالِحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ۝۱۶

او زیاتوی الله (په دنیا کېږي) هغو کسانو ته چه سمه صافه لپاره ئی موندلی وی هدایت ثبات او یقین؛ او باقی پاتی کیدونکی (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دی له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعنی دغه دنیوی رونق د الله تعالیٰ په دربار کېږي له سره په کار ورتلونکی شی نه دی -

او یواغی حسنات او نیکی د ده په دربار کښی ذی مقدار او قیمتدار دی. په آخرت کښی د هری نیکی بدل او جزاء په دیر ښه صورت سره ورکوله کیږی.

اَفَرَّيْتِ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه کفر ئی اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ او وائی خامخا راکول کیږی (په آخرت کښی) ماته مال او ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعنی سره له کفره تاسی یو جرئت او غرږد (ضد) ولید چه یو مالدار کافر یو پښ (لوهار) ته وویل چه ته که له مسلمانی څخه انکار وکړی نو ستا مزدوری (بیاره) به درکړم - دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښی وویل - که ته د هم دغه مقصد دپاره مړ او بیا ژوندی شی خو بیا به هم زه پر اسلام نه منکړیوم. نو په دی باندی دا آیت نازل شو؛ اخروی مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږی. کافران غواړی چه دنیوی دولت په عقبی کښی هم د دوی په برخه شی - یا سره له کفره د اخروی عیش او تنعم څخه هم برخه ومومی چه پکښی مزی وکړی. نو دغه له سره کیدونکی نه دی.

أَظْلَمَ الْغَيْبِ أَمْ أَتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب یا اخیستی ده په نزد د رحمن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کیږی په آخرت کښی هم).

تفسیر: یعنی په داسی یقین او وثوق سره چه دغه دعوی کوی - آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا ئی د الله تعالی څخه وعده اخیستی ده؟ ظاهر دی چه له دغو دواړو څخه یو هم نه دی. د یوه گنده او چتل کافر به څه قدر او حیثیت وی چه هغه به تر دغو غیبیاتو پوری ځان ورسولی شی - پاتی شوه د الله تعالی وعده - هغه خو له هغو خلقو سره کیدی شی چه هغوی خپل عهدونه پوره کړی دی - او ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ئی ویلی او د صالح عمل امانت ئی له الله تعالی سره ایښی وی.

كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَعَذُّكَ مِنَ الْعَذَابِ مَذًّا

نه دی داسی (چه دوی وائی یعنی نه ورکول کیږی دوی ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائی او وږه غځوو ده ته له عذاب په غځولو (چه د یوه د پاسه به بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعنی دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کېنې شامل کړی شی او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شی.

وَنَرْتُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ۝۸۰

او په میراث به اخلو (له ده په مرگ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئی د ځان) وائی او راځی مونږ ته یواځی (بی له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئی خپل وائی» یعنی مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا فی الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به تری بېل کړل شی او په قیامت کېنې به دی یواځی حاضرېږی نه به مال ورسره وی نه اولاد.

وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونَوا لَهُمْ عَزَاءٌ كَلًا ۝۸۱

او نیولی دی (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دی چه شی دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دی داسی (لکه چه دوی ئی گنې)،

تفسیر: یعنی برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستی (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دی چه هغوی به دوی ته د الله په حضور ډیری لوئی درجی ورکوی - حال دا چه له سره داسی کېدونکی نه دی - او دغه نشه یوه چټی (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کېنې ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ۝۸۲

بلکه ژر به منکر شی (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شی به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړی؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بی زاری اعلان وکړی - او د دوی په مقابل کېنې به ودړېږی - او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وگرځی - لکه چه په ۲۶ جزه د الاحقاف (۶) آیت (۱) رکوع کښی راغلی دی.

﴿وَأَذْخِرَ النَّاسَ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءُ وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَوَسَّوهُمْ أَزْوَاجًا فَلَا تَعْلَمُ عَلَيْهِمْ أَمَانَةً لَهُمْ عَذَابٌ

آیا نه گوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیولی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په گناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او گمراه کوی - او د خپلو کوتو په اشارو سره ئی نخوی (گدوی) - هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په گمراهی کښی زیادت او غلو وکړی - نو تاسی هغوی پریودئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ! الله تعالی د دوی رسی سسته کړی ده - او دوی ئی سر خوشی پریښی دی - څو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی - د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل ځمونږ له لوری شمیرلی کیږی - او د دوی دیر ادنی عمل او حرکت هم ځمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیږی - د مگرد (تول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په منځ کښی کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَقَدْ أَتَوْا نَسْوًا مِّنَ الْمَجْرُمِينَ
إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرِثًا

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزگاران رحمن ته سواره میلمانه بللی شوی او شرو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلې (پیاده) تږی.

تفسیر: یعنی هم هغی چه غاروی دنگر او حیوانات د تندى په حالت کسی د اوبو د گلر په لوری په مندو او تلوار ورغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۝

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مگر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالی د شفاعت وعده فرمائی ده لکه ملائکی - انبیاء - صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوشولو توان هم نه لری. او د هغو خلقو سهارضت به وکری شی چه د هغوی په حق کښی د سهارش کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکری شوی ده - د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۝

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمن ولد (غوی لور).

تفسیر: دیرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو - لیکن یوه دله داسی هم وه چه د الله تعالی دپاره ئی د اولاد تجویز هم کړی و - مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او عینو یهودانو عزیر علیه السلام او عینو مشرکینو د عربو پښتو ته به ئی د الله تعالی لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا كَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَآءُ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۝

خامخا په تحقیق راتله کړی دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د گناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمن ته ولد (غوی لور).

تفسیر: یعنی دغه داسی درنه خبره ویلی شوی ده او داسی یوه سخته بی ادبه کلمه او توری له خولی څخه ایستلی شوی دی - چه د هغه له اوریدلو څخه آسمان - ځمکه - غرونه - د هول او هیبت او ویری لامله (له وجی) لویږی - چوی - توتی توتی او تکر تکر کیږی. نو هیڅ بعید نه دی که پر دغه گستاخی د الله تعالیٰ غضب په جوش راشی - نو گرد (تول) عالم به سره لاندی باندی او تر آسمان او ځمکی پوری هم سره لړزیږی او پرځی نئ الوځی - محض د الله تعالیٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بیهودگیو او چتی (فضول) خبرو یو ځلی گرد (تول) عالم نه اړوی - او گرد (تول) سره سپیره او پنا نه کوی - د هغه قدوس الله تعالیٰ پر توحید چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (تول) علویات او سفلیات شهادت ورکوی د انسانانو دغی سپین سترگی او جسارت ته وگورئ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتیاج ثابتوی (العیاذ بالله) نو فرمائی الله تعالیٰ چه.

وَمَا يَنْبَغِي لِلزَّهْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿١٩﴾

او نه ښائی رحمَن ته چه ونیسی (دی څوک) ولد (لور ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د تقدیس او تنزیه او د غناء له کماله دا خبره منافی ده چه څوک خپل اولاد وگرځوی بنا پر هغه غرض چه نصرانیان د اولاد قائل شوی دی یعنی د «کفار» مسئله کله چه الله تعالیٰ د «رحمن» په صفت سره وپیژنی او وئی منی نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتی کیږی.

إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا لِيِ الزَّهْمَنِ عَبْدًا ﴿٢٠﴾

نه دی ټول هغه (گرد شیان) چه دی په آسمانونو کښی او ځمکه کښی مگر راتلونکی دی رحمَن ته په دغه حال کښی چه بنده وی هر یو (نه ولد)؛

تفسیر: یعنی گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د ده بندگان دی او د ده د بندگی په صفت سره د ده په حضور کښی حاضرېږی - نو بیا بنده څرنگه ولد کیدی شی؟ - کله چه گرد (تول) ده ته محکوم او محتاج وی نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولری.

لَقَدْ أَحْضَرْتَهُمْ وَعَدَّ هُمْ عَدًّا ﴿٢١﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَرْدًا ﴿٢٢﴾

خامخا په تحقیق احاطه کړی ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلی دی (الله) دوی (تول من حیث الاشخاص والافناس والاقعال او نورو) په شمیرلو سره. او دا تول چه دی راتلونکی دی دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کښی یواځی.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالیٰ له بندګۍ څخه نشی خارجیدی، او ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښی جره او یواځی حاضرېدی په دغه وقت کښی به له ګردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بیل کړی شی - او فرضی معبودان - ځامن - لمسی - پلار - مور او نور به ئی هیڅ په کار نه ورځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ۝۱۹

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) ژر به وګرځوی دوی ته رحمن دوستی محبت (په زړونو د خلقو کښی).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوی یا په خپله به له دوی سره محبت کوی یا د خلقو په زړونو کښی به د دوی محبت غورځولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه که الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی نو رومی جبریل علیه السلام خبروی چه زه د فلاټی بنده سره محبت کوم - نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبریل علیه السلام په آسمانونو کښی د دغی خبری اعلان خوروی؛ له آسمانونو څخه دغه خبره رانکته کیږی او ځمکی ته رسیږی او د ځمکی په خلقو کښی د دغه بنده په برخه کښی حسن القبول حاصلیږی یعنی بی تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی ترلی له ده سره مینه او محبت کوی مګر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحینو مؤمنینو او الله منونکو خلقو سره دی - د دوی په زړونو کښی اول د ده محبت اچولی کیږی - وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږی - که نه په ابتداء کښی محض د عامو په طبقه کښی حسن القبول حاصلیدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومی غلط فهمی او نورو په اساس د ده په طرف تماثل کیدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی - ښه پری وپوهیږئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښی داسی وعده کړی شوی وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسی ډول (طریقه) سره پوره شوه چه ګرده (توله) دنیا متحیره او متعجه شوه. الله تعالیٰ د دوی داسی محبت او الفت د خپلو بندګانو په زړونو کښی وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظیر له سره نه پیدا کیږی.

فَاتِمَا يَسِّرَنَّهٗ بِلسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لَّدُنَّا ﴿١٥﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کری دی مونبر دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکری په دی سره پرهیزگارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جگړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول (طریقه) سره پرهیزگارانو ته بشارت آوری او جگړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هَلْ يُحِشُّ مِنْهُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿١٦﴾

او څومره ډیر هلاک کری دی مونبر پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کرهار کرښهار) او د تکبر او لوئی ډیر نری آواز (ښهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباہ کوونکو عذابونو کښی اخته شی - او په یوه رپه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مریم بحسن توفيقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً و آخراً

سورة «طه» مكية الا آيتى (۱۳۰) و (۱۳۱) فمدنيتان وهى مائة وخمس وثلاثون آية وثمانى ركوعات رقمها (۲۰) تسلسلها حسب النزول (۴۵) نزلت بعد سورة مريم د «طه» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱۳۰) او (۱۳۱) آيتونو چه مدنى دى يو سل او پنځه ديرش آيتونه اته ركوع لرى. په تلاوت كېنى (۲۰) او په نزول كېنى (۴۵) سورت دى. وروسته د «مريم» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

طه ١ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ٢ إِلَّا تَذَكُّرًا ٣ لِمَنْ يَخْشَى ٤

نه دى نازل كړى مونږ پر تا باندى قرآن دپاره د دى چه مشقت محنت پر خپل ځان بار كړى مگر (نازل كړى دى مونږ) تذكره پند دپاره د هغه چا چه ويرېږى (له الله نه)

تفسير: يعنى لوى قرآن څكه نازل شوى دى چه د هر چا زړه چه نرم وي او له الله تعالى څخه ويرېږى دى د قرآنى بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل كړى - او د قرآن كريم له روحانى فيوضاتو او بركاتو څخه بى برخى او محروم پاتى نشى - او داسى كوم غرض نشته چه د پاك قرآن په نزول سره تاسى خامخا په كوم شاقه محنت او شديد تكليف كېنى اخته كړى او نه دغه مقدس قرآن داسى يو شى دى چه (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بى برخى يا محروم او ناكامه پاتى شى - بلكه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام گرځى تاسى د دغو مكئبينو د خبرو د آورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنگ زړه مه كيږئ! او نه هغوى پسى دومره رږر (زحمت) او تكليف پر خپل ځان تيروئ حق او حقانيت خوښوونكى او منونكى هرومرو (خامخا) بريالى او كاميابيږى تاسى په متوسط دول (طريقه) سره په عبادت او رياضت كېنى مشغول او لگيا اوسئ! په ځينو رواياتو كېنى راغلى دى چه په ابتداء كېنى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د شېي د مخى تر دير وخته پورى په قيام او د پاك قرآن په تلاوت كېنى مشغول او لگيا ؤ - كفارو به د دوى د دى محنت او رياضت د ليدلو څخه داسى ويل چه «محمد د دى قرآن له نزوله سره په سخت تكليف او مصيبت كېنى لويديلى دى» نو د دغى خبرى جواب په دغو آياتونو كېنى وركړى شوى دى چه فى الحقيقت پاك قرآن شفاء او زحمت نه بلكه شفاء او نور او رحمت دى هر څوك دى له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وي هغومره دى ولولى ﴿فَاقْرَءْهُ وَاذْكُرْهُ﴾ مزل

تَنْزِيلًا مِّنْ خَلْقِ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ٥

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جل جلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترگو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غروی.

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ٥

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (۶) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرېستو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبی په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. من شاء فلیراجع.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ٥

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثری پوری د گردو (تولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه گردی (تولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا - وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثری - لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندنی طبقه (پور) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وی.

وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ⑤

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده - نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پته خبره او په ډیره پته (له هغی پتی نه هم).

تفسیر: رومی د عمومی قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښی د الله تعالی د علم د وسعت او پراخی تذکره ده یعنی هر هغه خبره چه په زور سره وویل شی هغه به څرنگه د هغه علام الغیوب څخه پته پاتی کیدی شی چه هغه ته هره ښکاره او پته بلکه له پتو څخه له ډیرو زیاتو پتو خبرو هم ښه معلوم دی او تری خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په گوښی (بیل) او یواځی ځای کښی په ډیر ورو وویل شی یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښی گرځیدلی وی او لا د قول او عمل مرتبی ته نه جهرأ او نه سرأ رسیدلی وی یا تر اوسه هیڅ په زړه کښی هم نه وی گرځیدلی او وروسته له دی نه گرځیدونکی وی د الله تعالی علم پر دغو گردو (تولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښی ذکر په جهر سره منقول دی - یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع گنلی شوی دی نو هغه به له دغه نهی له عمومه مستثنی وی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ⑥

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مگر یواځی هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښی د الله تعالی هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالی خالق الكل علی الاطلاق مالک - رحمن - مطلق قادر - د علم المحيط څښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وی - ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښی د عبودیت او د بندگی سر ښکته نه کر شی ځکه چه نه یواځی پورته ذکر شوی صفات بلکه گرد (تول) عمده صفات ښه نومونه - د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شی - نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښی تعدد راځی. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالی بلنه به د

توحید له دعوی سره مخالف وی.

وَهَلْ أَشْكُ حَدِيثُ مُوسَى^④

او آیا راغلی ده (یا په تحقیق راغلی ده) تاته قصه د موسی.

تفسیر: له دی ځایه راهیسی د حضرت موسی علیه السلام قصه په ډیر بسط او تفصیل سره بیانوی تر څو چه آوریدونکی وپوهیږی چه نبی کریم صلی الله تعالی علیه وعلى آله وصحبه وسلم ته د قرآنی وحی راتگ کومه نوی او عجیبه خبره نه ده - څرنګه چه پر موسی علیه السلام وحی نازله شوی وه پر دوی هم نازله شوی ده - هم هغسی چه د موسی علیه السلام وحی پر توحید او نورو اسلامی تعلیماتو شامله وه د دوی په وحی کښی هم پر هم دغو شیانو تاکیدات صادر شوی دی - هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسی علیه السلام د حق په تبلیغ کښی برداشت کړی دی د همنو برداشت کول پر دوی هم دی - هم هغسی چه بالاخر بری او غلبه د موسی علیه السلام په برخه شوه د دوی په برخه هم کیدونکی ده. او لکه چه د موسی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول - یقیناً د محمد علیه الصلوة والسلام دښمنان هم مخنډل او مقهور - او دوی به هم غالب او منصورېږی. په دغه مناسب د موسوی نبوت ابتدائی قصه بیان فرمائی - څو پری رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلی او ښه داده شی.

إِذْ رَأَيْنَا فَتَالٍ لِّأَهْلِهِ أَمَكُثُوا إِنِّي أَنَسْتُ نَارًا عَلَيَّ إِيَّتِيكُمْ مِنْهَا يَنْقُبِينَ أَوْ أَجِدُ عَلَى الثَّارِ هَدًى^⑤ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَبُوسَى^⑥

کله چه ولید (موسی) اور نو وی ویل اهل خپل ته واوسئ (تاسی دلته) بیشکه ما ولید (یو) اور ښایی ما لره چه زه راوړم تاسی ته له هغه اوره کومه لګولی لنډه یا ومومم زه به اور باندی لیار ښوونکی (چه لیار راوښیږی) پس کله چه راغی هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړی شو (داسی) چه ای موسی.

تفسیر: د دی قصی مختلفی اجزاء د القصص، طه او الاعراف د سورتونو څخه جمع کیدی شی دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بیرته ورتګ واقعہ مذکوره ده - په (مدین) کښی د حضرت موسی علیه السلام نکاح د حضرت شعیب علیه السلام د لور سره ترلی شوی وه او لس کاله هلته مقیم پاتی شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستندیلو او بیرته راتللو اراده ئی وکړه - د ده سره د ده حامله (امید واره) ښځه د (حضرت شعیب علیه السلام لور بی بی صفورا رضی

الله تعالیٰ (عنها) ہم وہ . شہ توره تیارہ وہ - او یخنی او سارہ ہم شدت درلود (لرلو) - له دوی سره د پسو (گدو) رمہ ہم وہ - په دغه حالت له دوی څخه لیارہ ہم ورکه شوه - او پسونه (گدان) ہم سره تیت و پرک (منتشر) شول. په عین زمان کښی (بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها) د ولادت او د لنگون په درد هم اخته شوه او هلک یی پیدا شو - په دغی توری تیاری یخی شپې کښی هیچری د تودیدلو اور هم نه و پیدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لگیده - په دغو مصائبو او تیاریو کښی یو ناخاپه له لری څخه یو اور په نظر راغی چه هغه فی الحقیقت دنیوی اور نه و - د الله تعالیٰ د جلال نور یا ناری حجاب و (چه د هغه ذکر د مسلم په حدیث کښی راغلی دی) موسیٰ علیه السلام پر ظاهری اور گمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها ته یی وویل تاسی هم دلته کینئ زه غم خو له هغه اوره تاسی ته یوه لمبه یا سکروته راوړم - یا له هغه ځایه د لیاری پته او سراغ ولگولی شم، او کوم لیاره ښوونکی هلته وموم.

وایی څه مهال (وخت) چه حضرت موسیٰ علیه السلام هغه پاک میدان ته ورسید یوه عجیبه نظاره او ننداره ئی ولیدله په یوه تکه شنه ونه کښی په دیر شدت سره اور بل دی - او دیری لوئی لمبی تری پورته کیږی - خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زیات دغه ونه تکه شنه او دیره ښکلی ښکاری او تولی پانی او څانگی ئی په دیر لطافت او نظافت، طراوت سره څانگی - او سره ښوړیوی او په هره اندازه چه د دی ونی شین والی او طراوت او ښکلیتوب زیاتوی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسی شدت کوی.

موسیٰ علیه السلام قصد وکړ چه دغی ونی ته نژدی شی که د دغی ونی کومه لښته یا څانګه وسوځی او لاندی ولویوی نو زه ئی واخلم - لیکن په هره اندازه چه موسیٰ علیه السلام دغه اور ته نژدی کیده - په هم هغه اندازه دغه اور تری لری کیده - او کله چه وویږید - او ونی غوښت چه تری وتښتی - نو اور په ده پسی راته او تعاقب ئی کاوه - د هم دغه حیرت او دهشت په حالت کښی یو غږ پورته شو - چه ﴿إِنِّي أَنَارُكَ﴾ الآیة - ګواکی د دغی ونی نه په دغه وقت د بیسیم تیلیفون د آلی پشان بلا تشبیه د یوه خوش آوازه سری په شان غږ پورته کیده - امام احمد رحمه الله علیه له وهب رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل کړی دی - کله چه موسیٰ علیه السلام د ﴿يُوسَى﴾ غږ واورید - نو څو ځلی یی ﴿لبيك﴾ وویل او عرض ئی وکړ چه «زه ستا غږ آوړم او د راتګ احساس دی کوم - مګر نه دی وینم چه چیري ئی» وایی چه موسیٰ علیه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ویښته څخه یی د الله تعالیٰ کلام آوریده.

﴿إِنِّي أَنَارُكَ﴾ فَخَلَمَ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ يَا لَوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوَى ١٧

بیشکه زه چه یم هم دا زه رب ستا یم پس ویاسه (له دواړو پښو) پنی خپلی بیشکه ته چه ئی په کنده پاکه د طوی کښی ئی.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی بنائی چه دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک و یا اوس متبرک شوی دی. د موسی علیه السلام پنی (یا به) ناپاکی وی نو څکه پری وویستلی شوی (یا ئی تواضعاً او ادباً) پری وویستلی باقی هغه موزی - ماسی - پنی (خپلی) چه پاکی وی له هغو سره لمونځ کیدی شی د دی موضوع پوره مسائل دی په فقهیه و کتابونو کښی وکتل شی.

وَإِنَّا اخْتَرْنَاكَ فَاسْتَبِمْ لِمَا يُوحَىٰ ۝۱۳

او ما غوره کړی ئی ته (په رسالت) پس غور کیده هغه حکم ته چه وحی کیږی (تا لره).

تفسیر: «ما غوره کړی ئی ته» یعنی په گرد (تول) جهان کښی می هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمی شرف لپاره انتخاب او غوره کړی نو څکه هغه احکام چه وروسته له دی نه درکول کیږی هغه په غور او دقت سره واوره او پری عمل وکړه!

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ۝۱۴

بیشکه زه چه یم هم دا زه الله یم نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دا زه یم پس عبادت کوه غما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (یادونی) غما.

تفسیر: په دغه کښی ئی د خالص توحید او د هر قسم بدنی او مالی عبادت حکم وکړ. څرنگه چه لمونځ اهم العبادات دی د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو او په دی باندی ئی تنبیه فرمایلی ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالی یادول دی ځواکی له لمانځه څخه غافلیدل. د الله تعالی له یاده غافلیدل دی او د ذکر الله په متعلق ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿وَأَذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ یعنی که په هیږه او خطاء سره د الله تعالی له یاده غافل شی نو هر کله مو چه په یاد درشی هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم داسی دی چه که په خپل وقت کښی د غفلت او نسیان لامله (له وجی) پاتی شی، نو هر کله مو چه په یاد درشی قضا ئی راوړئ! «فليصلها اذا ذكرها»

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بیشکه قیامت راتلونکی دی زه اراده لرم د دی چه پت کرم دغه (وقت د راتللو د قیامت)

تفسیر: یعنی اراده لرم چه د هغه د راتگ وقت له گردو (تولو) څخه مخی او پت وساتم. تر دی که له خپل ځان څخه می هم د هغه اخفاء ممکن وی نو له خپل ځانه به می هم پتاوه - لیکن دغه له سره امکان نه لری و فیه من المبالغة کما فی الحدیث «لا تعلم شماله ماتنفق یمینه» او کما قال البرهان.

ننگ او غیرت دیر لرم مخ به ئی پت ساتمه

کانه کرم تول غوړونه - غږ به ئی پت ساتمه

او که دیر زیات مصالح د هغه د اظهار باعث نه کیده - نو دغومره اجمالی اظهار چه کری شوی دی، هغه به هم نه وی اظهار شوی.

لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى^(۱۵)

دپاره د دی چه جزا ورکړه شی هر نفس ته په هغو عملونو چه کوی ئی (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتگ د دی دپاره هم ضروری دی چه هر سری ته د هغه د نیکی او بدی جزا ور ورسپړی - او د مطیع او عاصی په منځ کښی هیڅ قسم التباس او اشتباه نشی پاتی دغه وروسته له عبادت او توحیده، د معاد د عقیدی تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَّابُومِنْ بَهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَوْدَى^(۱۶)

پس نه دی بندوی نه دی منع کوی تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چه نه لری ایمان په هغه او متابعت کوی د خواهشو خپلو (که منع راوړی) پس ته به هلاک شی.

تفسیر: یعنی نه دی اړوی تا له ایمان راوړلو څخه یعنی پر قیامت باندی د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه - کله چه الله تعالی موسی علیه السلام ته نصیحت کری دی چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغی خبری ضرورت شته چه هر ورو (خامخا) دی خپل ځان د

بدانو له مصاحبه وساتي. کذا فی الموضح غرض دا دی چه د دنیا پرست کافر چاپلوسی او زیات پوستوالی غور مهل او مدهانت دی نه اختیاری او! که نه اندیښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولویږی. العیاذ بالله.

وَمَا تَلَکَ بِیْمَیْنِکَ یُوسُفٰ

او څه څیز دی دغه په ښی لاس د تا کښی ای موسی.

تفسیر: له دی ځایه د رسالت د منصب تمهید شروع کیږی کله چه موسی علیه السلام نی سره د معجزاتو فرعون ته لیږه - نو ځکه ږومبی د همسا د معجزی ذکر فرمائی - له دغه سؤاله چه ستا په لاس کښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسی علیه السلام د ده د همسا په حقیقت او منافع ښه خبردار او مستحضر کړی څو هغه خارق العادت شی چه وړاندی کیدونکی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحکم ډول (طریقه) سره اوقع فی النفس شی - یعنی هغه ته ښه وگوره - او سره لاندی باندی نی کړه او ښه ورته څیر شه - او بیا ووايه چه ځما په لاس کښی څه شی دی؟ که هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار گرځیده. نو امکان ؤ چه داسی یو وهم به ورته پیدا کیده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخیستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرٰ

نو وویل (موسی) دا همسا ځما ده چه تکیه کوم پر دی او وهم (خندم) په دی سره (پانی د ونی چه توننی شی) پر گډو ځما (چه ونی خوری او پری ماره شی او دی ما ته په دغه (همسا) کښی مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دی کښی هیڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرگی دی - چه تل نی په خپل لاس کښی گرځوم - او پری تکیه کوم او خپلو پسو او گډو ته پانی پری څندم. دښمن او موذی ځناوران پری شرم او دفع کوم نی - او نور ډیر ضروری کارونه هم پری انجاموم.

قَالَ لَقَدْ هَانُوسٰ ۝ فَالْقَهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰ

(بیا) وفرمایل (الله) چه وغورخوه دغه (همسا) ای موسی پس وئی غورخوله دا (همسا) پس ناخاپه دا مار و ژوندی چه مندی ئی وهلی (خغلیده).

تفسیر: یعنی په مجرد د دی چه همسا ئی پر غمکه وغورخوله - دغه همسا د اژدها په شکل واوښته - چه د ډیر نری مار په شان په ډیره جلتی سره خغلیده - موسی علیه السلام د دی یو ناخاپه د دغه انقلابی وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضاء وویرید.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تُخَفِّ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ۝۲۱

(بیا) وفرمایل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرپړه! ژر به وگرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل پرمبنی خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چه بیرته په لاس درشی دغه ښامار بیا هغه همسا کېږی. وائی چه اول غلی موسی علیه السلام نشو کولی چه وئی نیسی - بالآخر ئی لاس پخپل څادر کېښی وپیچه (پت کرو) او د ښامار نیولو پس یی غفرد (کوشش) وکړ - دلته پرېښتی ورته وویل ای «موسی علیه السلام! که پاک الله دی ونه ساتی نو دغه زړوکی به دی له دغسی لوی ښامار څخه څرنگه ساتلی شی - موسی علیه السلام وویل نه! خبره داسی نه ده - زه ضعیف مخلوق یم او له ضعفه پیدا شوی یم» نو بیا موسی علیه السلام هغه زړوکی د ښامار په خوله کېښی پرېښود - او لاس ئی پری واچاوه - په مجرد د دی چه لاس ئی پری ورسید - بیرته همسا وگرځیده.

وَأَضْمُمُ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِّنْ غَيْرِ سَوْءٍ

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرگ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځی تک سپین (روښانه) بی له عیبه (د برګوالی)

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرگ (ترخ) کېښی ننه باسه - او بیا ئی له ګریوانه وباسه! نو دغه لاس به دی تک سپین او روښانه ښکاری او دغه سپین والی د برص (برګوالی) او نورو عیبو له پلوه به نه وی چه عیب وګنل شی.

آيَةُ أُخْرَى ۝ لِيُرِيكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ۝۲۲

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دی چه وښیو تاته ځینی له هغو

معجزاتو چه دیری لوئی دی

تفسیر: یعنی د همسا او بیضاء لاس معجزی له هغو لویو نهو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزی دی چه د هغو وړېدول تاسی ته منظور دی.

إِذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿١٧﴾

لار شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بیشکه چه هغه باغی شوی دی (تجاوز ئی کړی دی له حدوده د بندګی) وویل (موسی) ای ربه ځما پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسیر: یعنی حلیم - بردبار او د حوصلی خاوند می وګرځوی، چه د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نشم - او د رسالت په تبلیغ کېږی له هغو مصاعبو سره چه مخامخ کېږم او هغه متاعب چه ځما په مقابل کېږی راځی له هغو څخه ونه ویرېږم - بلکه په ارت زړه او راهه وچولی (تندی) ئی وګالم (برداشت کړم) او متحمل ئی شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿١٨﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم امر ځما (چه تبلیغ دی)

تفسیر: یعنی داسی وسایل او وسائط راغونډ کړه چه په هغو سره دغه عظیم الشان کار راته سهل او آسان شی.

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي ﴿١٩﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٠﴾

او پرانیځه غوټه له ژبی ځما چه وېوھیرې خلق په خبرو ځما (په وقت د تبلیغ کېږی).

تفسیر: ژبه ئی په وړوکیټوب کېږی سوځیدلې وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسیرو کېږی لیکلې شوی ده) او په صاف ډول (طریقه) سره ئی خبری نشوی کولی نو ځکه ئی دغسی دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢١﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٢٢﴾

او وگرځوه ماته يو وزير (مرستی «مددگار») له اهلۀ ځما هارون (چه دی)
ورور ځما

تفسیر: هارون علیه السلام په عمر کښی له حضرت موسی علیه السلام څخه لوی وو.

اَشْدُّدِيَهٗ اَزْرِيْ^(۳۱) وَاَشْرَكُهُ فِیْ اَمْرِیْ^(۳۲)

قوی کړه په ده سره ملا ځما او شریک کړه دغه (هارون له ماسره) په دی
کار ځما کښی.

تفسیر: یعنی د دعوت او تبلیغ په کارونو کښی یو د بل سره معین مددگار - ملا تری او
مرستی (مدد) اوسو.

کِیْ تُسَبِّحُكَ کَثِیْرًا^(۳۳) وَنَذُرُكَ کَثِیْرًا^(۳۴)

دپاره د دی چه تسبیح ووايو ستا (تسبیح دیره) او یادوو تا په ذکر ثناء دیره

تفسیر: یعنی دواړه سره یو ځای شو، د دعوت او تبلیغ په مواقعو کښی په ډیر زور او شور سره
ستا پاکی او کمالات بیان کړو - او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر یوه ته
د بل د ملګرتیا قلبی تقویه او د زړه ډاډینه حاصله وی نو په خپلو کورونو او ځایونو کښی به
په نشاط او طمانیت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا^(۳۵)

بیشکه ته چه ئی ئی ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار لیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی ځمونږ ګرد (ټول) احوال ته په ښه شان سره ګوري او دغه دعاوی چه زه کوم هم
درته ښی معلومی دی، چه د هغو مقبولیت تر کوم ځای پوری به مفید وی؟ که ته ځمونږ پر حال
او استعداد په ښه شان سره نه وی خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دی مونږ ولی غوره کړی
وی؟ او د یوه سخت دښمن په لوری به دی ولی لږولو؟ یقیناً دغه کار چه تا کړی ډیر مناسب او
په ځای او مطابقاً للحال دی فرمایلی دی.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسَىٰ ﴿٢٠﴾

و فرمايل الله په تحقيق دركړى شوى تاته سؤال د تا اى موسى.

تفسير: يعنى كوم شيان چه تاسى وغوښتل د الله تعالى له لورى تاسى ته دركړل شول.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٢١﴾

او خامخا په تحقيق احسان كړى ؤ مونږ پر تا يو كرت بل (پخوا له دى نه)

تفسير: يعنى مونږ خو يو غلى بى غوښتلو پر تا لوى احسان كړى دى - نو اوس كه يو مناسب شى له مونږ څخه وغواړى ولى به ئى نه دركوو.

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِمْرَأَتِكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٢٢﴾

كله چه وحى كړى وه مونږ مور ستا ته (الهاماً يا په خوب كښى) دغه چه اوس اوراوه شى.

تفسير: يعنى په خوب يا ويښتيا او بيدارى كښى. د الهام په ډول (طريقه) يا په هم هغه وقت كښى د كوم مجهول الاسم نبى په ژبه ستا مور ته هغه حكم مو درليږلى ؤ چه د هغه ليږل مناسب ؤ (د دى تفصيل څلور سطره لاندې په ﴿إِنْ أَقْنِيَهُ﴾ الآية - كښى مذكور دى).
تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسى عليه السلام د مور نبوت نه ثابتيږي لكه چه د پاس تقرير څخه ظاهر دى ځكه چه نبى هغه دى چه د الله تعالى له طرفه ورته د احكامو وحى راشى او د هغه په تبليغ مامور وي - او دلته دغه تعريف نه صادقېږي.

إِنْ أَقْنِيَهُ فِي التَّابُوتِ فَأَقْنِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ ط

چه وغورځوه دغه (موسى) په تابوت (صندوق) كښى (پس بيا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سیند کښې پس ودی غورځوی هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کښې چه) ونیسی دغه (موسی) دښمن غما او دښمن د ده .

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام ئی (چه په دغه وقت کښې نوی غځیدلی هلکی ؤ) په صندوق کښې واچاوه ! هغه صندوق ئی په سیند کښې خوشی کړ ! پر سیند باندی مونږ داسی یو حکم صادر کړی دی چه دی په دیر حفاظت سره پر کومه وچه ویاسی - او هلته به دی داسی یو سری راپورته کوی چه هم به غما دښمن وی او هم به د دی هلک . واقعہ دا ده چه د منجمانو په وینا په دغه کال کښې فرعون گرد (تول) هلکان به سره تولول او له یو سره به ئی وژل کله چه موسی علیه السلام پیدا شو د ده والد ووریده چه که د فرعون سری خبر شی نو دغه غما هلک به هم ووژنی او د ده مور او پلار ته به هم ربر (زحمت) او تکلیف ورپیښوی چه دغه مو ولی راجنکاره نه کړ - نو په دغه وقت کښې د الله تعالی له طرفه دغه تلبیر ورالهام شو او د موسی علیه السلام والدی دی په یو سر ترلی صندوق کښې په سیند کښې لاهو کړ - له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللی وه نو دغه صندوق په دغه ویاله کښې راغلی په وچه کښې ونښت یا د فرعون د باغ په حوض کښې ودرید - د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضی الله تعالی عنها) چه یوه دیره عفیفه عابده اسرآنیللی میرمن وه له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست - او د فرعون مخ ته ئی ورواندی کړ او ورته وی ویل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی پشان وروزو (ویالو) فرعون هم د دی هلک د لیدلو څخه خوښ شو او مینه ئی پری راغله - مگر د ده د ځوی گرځولو ځنی ئی انکار وکړ - (لکه چه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی) مگر د بی بی آسیی رضی الله تعالی عنها له خاطره به ئی د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله او په دی شان د الله تعالی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی .

تنبیه: فرعون ته ئی د الله تعالی دښمن ځکه وویل چه دی د حق دښمن ؤ - او د الله تعالی په مقابل کښې یی د الوهیت دعوی کوله - او د موسی علیه السلام دښمن ئی ځکه وویل چه ده فی الحال د گردو (تولو) اسرآنیللی هلکانو سره ئی سخته دښمنی کوله - او په مستقبل کښې خاص له موسی علیه السلام سره په علانیه دول (طریقه) سره د دښمنی اظهار کوونکی ؤ .

وَالْقِيْتُ عَلَيْكَ حَبَّةٌ مِّنِّيْ

او اچولی می ؤ پر تا محبت مینه له طرفه غما (چه گرد (تول) خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنی مونږ له خپل لوری په دغه وقت کښې د مخلوق په زړه کښې ستا محبت وغورځاوه چه هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړی . یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالى محبوب و مکر غیدی - نو له هر چا سره چه پاک الله محبت و کړی بندگان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلْتُصْنَمَ عَلَى عَيْنِي ﴿٢٩﴾

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشي په لیدلو غما سره .

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض و چه غمونږ تر کتنی او نگرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شی - او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپي او ورځی دی تیرولی - خو بیا ستا یوه ویشته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی .

إِذْ تَبَشَّرَ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلتنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رنی) شی سترگی د دی (او خوشاله شی په لیدلو د تا) او خفه نشی.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسی علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی دوه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسی علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولتوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالى په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسی علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه دیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسی علیه السلام خور (بی بی مریم) چه د ده په تکل کښی وه (بی بی آسیی رضی الله تعالی عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی - نو زه به یوه دیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلي یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شی وخورى او له لوری

څخه ورته څه زیان او ضرر ونه رسیږي او په ښه شان سره ئی وروزی او پالنه ئی وکړی» پری حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئی راوله! دا لاره او د موسی علیه السلام مور ئی ورته راوسته او هغه ئی په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه - او ده د هغی تی واخیست - او په غرکهار سره ئی په تی رودلو باندی شروع وکړه - د فرعون په کور کښی دیره خوښی او خوشالی پیدا شوه - او گرد (تول) د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځانیدل - د موسی علیه السلام مور وویل چه زه دلته نشم پاتی کیدی که ماته اجازه راکړه شی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئی روزنه او پالنه وکړم - بالاخر د فرعون له طرفه د دانی په توگه (طور) د دغه هلک په تربیت ماموره شوه او دی ئی بیرته خپل کور ته راوست - او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربیت کښی ئی لاس پوری کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا یو (قبطی) سری پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسیر: دغه پورته قصه د القصص په سورت کښی راغی - خلاصه ئی دا چه د ځلمیتوب په وخت کښی د موسی علیه السلام له لاسه یو قبطی وژلی شوی ؤ - موسی علیه السلام وویرید چه د ده په قصاص کښی هم په دنیا او هم په عقبی کښی زه مأخوذ کیږم - نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پریشانیو څخه نجات ورکړ. د اخروی پریشانی څخه په دی ډول (طریقه) چه د توبی توفیق ئی ورویاښه چه قبوله هم شوه - او له دنیوی څخه په دی ډول (طریقه) چه موسی علیه السلام ئی له مصر وویست او مدین ته ئی ورساوه چه هلته د حضرت شعیب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئی په بل ځای کښی راغی.

وَقَتَلْتَ فَتَوَّاهُ

او ومی ازمویلی ته (په قسما قسم) ازموینی سره.

تفسیر: یعنی ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په څو څو ځایونو کښی واخیست شو او ته په کښی بریالی (کامیاب) ثابت شوی.

تنبيه: مفسرینو په دغه موقع کښی د حدیث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالی عنه یو نهایت طویل روایت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه الفاظ دا دی «وهو موقوف من کلام ابن عباس ولیس فيه مرفوع الا قليل منه وکانه تلقاه

ابن عباس رضی اللہ عنہ مما ابیح نقله من الاسرائیلیات من کعب الاحبار وغیره
واللہ اعلم وسمعت شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی یقول ذلک ایضا»

فَلَيْدَتْ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ لَمْ تَجِدْ عَلَى قَدْرِ مُوسَى ﴿٢٠﴾

پس واوسیدی ته خو کاله په اهل د مدین کنی بیا راغلی ته (اوس دلتہ) پر
هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کری ؤ او د رسالت لائق دی) ای موسی

تفسیر: یعنی اوس د مدین د راوتلو په وقت کنی لپاره دی غلطه کړه - او له تقدیره دلتہ
ورسیدی چه د دی غای وهم او گمان هم ستا په فکر کنی نه ؤ.

له موسی نه کری پوښتنه د الله د لطف احوال

غی دی اور پسی الله ئی رسالت بهی جلال

وَأَصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٢١﴾

او جوړه کری (غوره کری) ئی ماته دپاره د غان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعنی د خپلی وحی او رسالت دپاره ئی تیار - او په خپلو خواصو او مقربینو کنی ئی
داخل کری او غرنکه ئی چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئی وفرمایله.

إِذْ هَبَّ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَتِي وَلَا تَنِيَانِي ذِكْرِي ﴿٢٢﴾

لار شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو غما سره او سستی مه کوئ په
یاد غما کنی.

تفسیر: یعنی د هغه کار دپاره چه ته جوړه کری شوی ئی اوس ئی وقت راغلی دی چه ته له خپل
ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته
درکری شوی دی د ضرورت په وقت کنی ئی ظاهر کری - کله چه موسی علیه السلام پخوا له
دی نه د دعاء کولو په وقت کنی ویلی ؤ - ﴿كُنْ سَيِّحًا كَثِيرًا وَتَذَكَّرْ كَثِيرًا﴾ نو
څکه ئی دلتہ په ﴿وَلَا تَنِيَانِي ذِكْرِي﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعنی د الله تعالی د
نامه په تبلیغ کنی په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کبنی عموماً او د دعوت او تبليغ په وقت کبنی خصوصاً پاک الله په کثرت سره يادوئ - چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د بری او کامیابی لویه وسیله او د دښمن په مقابل کبنی مهمه وسله ده

إِذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٣٣﴾

لاړ شی (تاسی دواړه) فرعون ته بیشکه چه دی باغی شوی دی په دعوی د الوهیت سره

تفسیر: پخوا ئی د ورتگ حکم ورکړی ؤ - اوس ئی مقابل وروښود چه چیری؟ او چاته ورتگ دی؟ او دغه جمله د مخ کبنی راتلونکی جملی تمهید دی.

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لِّئِنَّا عَلَّاهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٣٤﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښائیږی چه دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شی) یا وویږیږی (له الله که متوهم شی)

تفسیر: یعنی د دعوت او تبليغ او وعظ او نصیحت په وقت کبنی - پستی آسانه - رقت راوړونکی - جکی جکی خبری وکړه - اګر که د ده د تمرد او طغیان لامله (له وجی) د قبول هیله (ارزو) او امید نشته خو بیا هم تاسی داسی خیال وکړئ ممکن دی چه هغه له فکړه او غور څخه کار واخلي - او دغه پند او نصائح پری اثر وغورځوی یا د الله تعالی د جلال او جبروت د آوړیدلو څخه وویږیږی - او د طاعت او انابت په لوری متماثل شی - او په خبرو او اترو کبنی دیره نرمی وکړی - له دی توصیې څخه د دعواتو او مبلغینو دپاره ډیر لوی دستورالعمل په لاس راځی لکه چه کبنی داسی صاف ارشاد شوی دی ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْوَعظِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ جزء ۱۴ د النحل په (۱۲۵) آیت (۱۶) رکوع

قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَقْرَطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَىٰ ﴿٣٥﴾

وویل (دواړو ورونو) ای ربه غمونږ بیشکه مونږ وویږیږو چه تلوار به وکړی پر مونږ (په عقوبت سره) یا به لا نافرمان شی (چه ستا په نسبت به بدی خبری وکړی).

تفسیر: یعنی د هغه د ویریدلو اندیښنه به خو وروسته له دی نه وی - سم د لاسه پر خپل دغه بی سرو سامانی او د فرعون هغه جاه و جلال ته چه گورو نو ویریږو چه هغه ځمونږ د داسی خبری د آوریډلو دپاره به له سره تیار او آماده هم نه وی - او که آماده وی ممکن دی چه ځمونږ د پوره خبری د آوریډلو نه پخوا په چتی ؤ (فضولو) خبرو باندی خوله وسپری - یا ځمونږ د خبرو له آوریډلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شی - او ستا په شان کښی به زیات سپین سترگی او گستاخی وکړی - یا پر مونږ باندی لاس وغځوی چه په دغو گړدو (تولو) احتمالاتو کښی اصلی مقصد له لاسه وځی.

تنبیه: د موسی علیه السلام د دی خوف او د شرح الصدر په منځ کښی هیڅ سره منافات نشته کاملین د بلاء له نزوله پخوا ویریږی - او استعاذه کوی لیکن څه مهال (وخت) چه په بلاء کښی مبتلا شی - نو په پوره صبر - استقامت - حوصله - ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله کوی.

قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ

و فرمایل (الله) مه ویریږئ (تاسی دواړه). بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت) آورم او وینم (په ښه شان سره ستاسی اقوال او افعال هم)

تفسیر: یعنی هغه خبری چه ستاسی او د ده په منځ کښی کیږی - یا هغه معاملات چه در وړاندی کیږی - هغه گړد (تول) زه آورم او وینم ئی - زه هیڅ له ستاسی نه یم جلا (جدا) او تل ځما نصرت او حمایت له تاسی سره دی - خوف او ویره هیڅ مورد نه لری - او نه ښائی چه تاسی په دغه فکر کښی واوسی.

فَأْتِيَهُمْ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تَعْذِّبْهُمْ

پس ورشئ (تاسی دواړه) ده ته پس ووائی چه بیشکه مونږ یو رسولان د رب ستا نو ولیږه (ای فرعون) له مونږ سره بنی اسرائیل (اولاده د یعقوب) او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکالیفو سره)

تفسیر: په دغه کښی د دری شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی
(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چه رسول ئی رالیږلی دی.
(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو - لهذا ځمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائی چه وکړی شی گواکی په دغه جمله سره د ایمان د اصل په لوری دعوت ورکړی شوی دی - هم دغه ئی په «والنارعات» (دیرشم جزء کښی) داسی ادا کړی دی ﴿قُلْ هَلْ لَكُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ﴾

﴿وَأَهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْتَلِي﴾

(۳): هغه شی دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کېږي واقع شو - یعنی د بنی اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقت راوړونکي غلامی څخه. مطلب ئی دا دی چه پر دغی شریفی او نجیب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډیر ذلیل او حقیر مرئیتوبه ئی آزاد او خپلواک کړئ - او له مونږ سره ئی پریږدئ چه هر چیرې مو چه زده غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپې او ورځی تیری کړو.

قَدْ جِئْتُكَ بِآيَةٍ مِّنْ رَبِّكَ

په تحقیق راغلی یو مونږ تاته سره له معجزی له جانبې د رب ستا؛

تفسیر: یعنی ځمونږ دغه د رسالت دعوی بی دلیل نه ده - بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزی او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى ﴿٤٠﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٤١﴾

او سلامتی ده (له عذابې) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمی صافی لیاری. بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بیشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذیب کوی (د رسولانو) او مخ ګرځوی (له اسلامه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ځمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لیاره لاړ شی - نو د هغه دپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کېږی. او هر څوک چه تکذیب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب یقینی دی - اعم له دی نه چه یواځی اخروی عذاب وی یا په دنیا کېږی هم ورته ورسېږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کېږی شی او هره لیاره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمین پیغام ئی ورساوه

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمْ يَا مَعْشَرَ

نو وویل (فرعون) پس شوک دی رب ستاسی ای موسی

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی رابیی هغه شوک دی؟ او څرنگه دی؟ - له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ - یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربړولو (تکلیف ورکولو) دپاره کړی وی.

قَالَ رَبِّنا الَّذِي آعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ۝

وویل موسی رب ځمونږ هغه ذات دی چه ورکړی ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لپاره هم وربړولی ده (د ځزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل - صورت - قوی - خواص او نور عنايت فرمایلی دی - او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کړی دی چه هغه لره لازم ؤ - بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ - هغه یی ورمهیا کړی دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو - او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لپاره وربړولی ده - بیا داسی یو ټینگ نظام ئی رابړولی - مونږ ته ئی هم هدایت راکړی دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنگه استدلال وکړو **فَلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که وړوکی ته الله تعالی تی رودل ونه ښی نو شوک ئی وربړولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ۝

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسی) چه علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب ځما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی «که د الله تعالی پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی ځنی دیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله - او قبول نی نه کړل؟ آیا پر هغو گردو (تولو) باندی نی عذاب نازل کړ او تباہ شول؟ که ته نبی نی نو د گردو (تولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هر ورو (خامخا) معلوم وی» دغه گرد (تول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسی علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چتی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی - حضرت موسی علیه السلام وفرمایل چه انبیاء ته د گردو (تولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم یواځی د الله تعالی کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه نی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالی د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یو شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی نی وی د هغو گردو (تولو) د یو یو ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی نی ښکارولی شی.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَاسْلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا

هغه الله چه گرځولی نی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوریدلی) او روانی کړی نی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو - سیندونو - او غرونو له منځه نی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه غایه بل غای ته نی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتګه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ۝۲۱

او نازلی کړی دی مونږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو مونږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له گیایو (شنیلو) څخه رنگ په رنگ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالی راز راز (قسم قسم) شنیلو - او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور نی پیدا کړی دی.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ

وخورئ تاسی تری او خورئ (پکشی) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعنی ښی او عمده غذاوی تاسی خورئ - او هغه شیان چه ستاسی نه په کاریږی هغه پر خپلو چارپایانو خورئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

إِنِّي فِيْ ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّعْلِ

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښی) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل ئی ځکه وفرمایل خو د دهریانو سترگی خلاصی شی یعنی د ده تدابیرو او قدرتونو ته وگورئ که تاسی عقل لرئ نو وبه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالی وجود او د توحید په لوری توجه ورکړی شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښی د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یی مونږ تاسی (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښی ننه باسو تاسی (په مرگ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسی کړت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د گردو (تولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه و (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی - وروسته له مرگه هم په عمومی ډول (طریقه) گرد (تول) انسانان وړاندی یا وروسته له خاورو سره گډیږی. هم داسی د قیامت په وقت کښی هم دغه اجزاء چه له خاورو سره گډود شوی وی بیا سره تولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مری چه په قبرونو کښی خښ وی بیا ژوندی تری راپورته کیږی.

وَلَقَدْ آرَيْنَاهُ الْآيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ۝۳۷

او خامخا په تحقیق وړشوولی (ورپیژندلی) وی مونږ دغه (فرعون لره) معجزی (د قدرت خپلی) تولی (د فرعون له حاله سره مناسبی) نو تکذیب ئی وکړ (د معجزو) او منع ئی راوړله (له ایمانه په هغو باندی)

تفسیر: یعنی د هغو آیتونو وړشودل چه منظور ؤ هغه گرد (تول) ئی وروښوول. مثلاً د عصاء القاء یدالبیضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصیل - خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسی پر خپل انکار، جحود او تکذیب ټینگ ولاړ ؤ.

قَالَ اجْعَلْنَاهُ نَارَ جَهَنَّمَ ۚ آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا وَسَخَّرْنَا لَكُمُوسَىٰ ۝۳۸

وویل (فرعون) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه ویاسی مونږ له ځمکی ځمونږ په سحر خپل ای موسی

تفسیر: دغه خبره ئی خپل قوم قبطیانو ته ځکه وویل شو هغوی ته د موسی علیه السلام په مقابل کښی نفرت او اشتعال ورکړی یعنی د موسی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چه د جادو په زور مونږ د دی ملک څخه وشری - او د کودگری په داسی ننداری د عوامو جمیعت له خپله ځانه سره ملگری کړی - او په دغه چل د قبطیانو پر گردو (تولو) املاکو او اموالو قابض شی.

فَلَنَاتِيَنَّكَ بِسِحْرِ مِثْلِهِ فَأَجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوًى ۝۳۹

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دی سحر پس مقرر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کښی یوه وعده چه نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وگرځوه ځای د وعدی) یو ځای هوار (متوسط په منځ د طرفینو کښی).

تفسیر: یعنی ته پخپله په دغه اراده کښی له سره نشی کامیابیدی له مونږ سره ډیر لوی لوی کودگران شته ښه خو به دا وی چه ته له هغوی سره مقابله وکړی - پس په هره ورځ او هر ځای کښی چه ته له هغوی سره مقابله کول غواړی د هغه د تعیین اختیار تاته (درکاوه کیږی) او دا ضروری ده هر هغه وقت چه معین کیږی ښائی چه له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږی - او داسی ځای دی وټاکل شی چه هلته د دواړو طرفینو دپاره یو شان سهولت حاصل وی. او په منځ کښی واقع وی او په کیناستلو کښی د راغی او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکی او د لوی هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) سره نه وی - او هره یوه ډله په ډیره آزادی او خپلواکی سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پکښی وکړی شی. او میدان هم خلاص - اړت - صاف او هوار وی؛ خو ګرد (تول) کتونکی هر شی بی تکلفه ولیدی شی او تول مشاهدات په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخْشِرَ النَّاسُ ضَمَّى^{۵۹}

وویل (موسی) وقت د وعدی د تاسی ورځ د جشن (د قبطیانو) ده او دا چه راتول به کړل شی خلق په وقت د شاښت کښی.

تفسیر: یعنی د انبیاء په کارونو کښی له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وی. د دوی ګرد (تول) معاملات ښکاره - واضح - او صاف وی - موسی علیه السلام وفرمایل «ښه په هم هغه ورځ کښی چه تاسی لویه میله او رسمی جشن کوئ په هم هغه ورځ کښی څه مهال (وخت) چه لمر ښه پورته راشی - نو دغه د مقابلې نمائش (ښودنه) هم شروع شی - یعنی په دغه میله کښی په هر ځای او هر وقت چه ډیر خلق سره راتول شوی وی په رڼا (رڼرا) ورځ کښی دی دغه مقابله وکړل شی - خو کتونکی ډیر زیات وی او د ورځی په رڼا (رڼرا) کښی هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوری او هیڅ یوه اشتباه په منځ کښی واقع نشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «په لویه مجمع کښی له مقابلې ځنی د دواړو طرفینو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوی د ګردو (تولو) خلقو په مخ کښی پړه او مغلوب شی - او هغو غوښته چه هغه پړ او مغلوب شی د تولو وګړو په محضر کښی - د دغه جشن انعقاد چه د فرعون کلنی ؤ د مصر په ګردو (تولو) ښارو کښی مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى^{۶۰}

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول ئی کړل (اسباب آلات) د مګر فریب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغی خبری د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کودگرانو د ټولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ - او په داسی وساتلو او وساتلو پسی ولوید چه د هغو په اثر کودگران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په دیر قوت او طاقت سره په هم هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کودگرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کړی شوی وی او دوی گرد (ټول) په دی باندی گمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه موسی علیه السلام ته ماتی ورکړئ گواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَيَّ اللَّهُ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُم بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ۝٩١

ووېل دغو (ساحرانو) ته موسی (نازل دی کړی الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه ترئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کړی تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ - کله چه کودگران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ - نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه گورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالی د قدرت ښی او معجزی او د انبیاء علیهم السلام معجزو ته سحر ویل - او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وړاندی کول، گواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی - بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی - او د دوی بیخ او بکر ویاسی - او بنیاد او اساس ئی ور وران کړی.

فَتَنَّا عَمَّا هُمْ بَيْنَهُمْ مَا رَأَوْا وَاسْرَوْا النَّجْوَىٰ ۝٩٢

پس سره جگړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منعونو کښی (دغو جادوگرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منع خپل کښی).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کودگرانو په جرگه کښی سخته ویره

او اندیشه ورپیدا شوه - او پخپلو منځونو کښی نی په جگړو او مناقشو لاس پوری کړ - چه مونږ له دغه سری سره څه وکړو د ده خبری د کودگرانو په شان له سره نه معلومیږی الغرض پخپلو منځونو کښی نی سره بحث او مذاکری کولی - او له گردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوی په گوښی (بیل) مرکو او جرگو مشغول شول. بالاخر وروسته له دیرو مناظرو - مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبری او اتري نی وکړی چه وروسته راځی.

قَالُوا إِنَّ هَٰذِهِ لَسِحْرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكَ مِنْ أَرْضِكَ سِحْرَهُمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكَ الْمِثْلَى ۝

ووېل (جادوگرانو) دا دواړه خامخا ساحران دی اراده لری دوی دواړه چه ویاسی تاسی له ځمکی (ملک) د تاسی په سحر خپل سره او بوځی (محو کړی دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسی چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښی دغه «ان» مخفف دی له مثقلی څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیی او د مخففی پری داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسی ستاسی کوم دین او رسوم جریان لری هغه له منځه لری کړی او خپل دین او طور او د جادو او کودو فن هم رائج کړی چه د هغه په زور په دغه ملک کښی ستاسی عزت (پت) او کمائی (گټه) شته هم دغه دواړه وروڼه غواړی چه له تاسی څخه وشکوی او یواځی هم دا دواړه پری قابضان شی.

فَاجْبِعُوا لَكُمْ تَمَامَهُمْ وَأَصْنَأْ وَدُفَعُوا إِلَيْكُمُ الْيَوْمَ مِنْ أَسْطَلَى ۝

پس راجمع کړئ تاسی (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشی میدان د معارضی ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنی! وقت له لاسه مه یاسی! په پوره همت او قوت سره گرد (تول) یو ځای شی! - او د دوی د پړه کولو تدبیر وکړئ! او دفتاً داسی حمله پری وروړئ! چه په یو وار کښی د دوی قدمونه وپوښیږی او وپړځیږی - چه د نن ورځی جگړه فیصله کوونکی جرگه ده - د نن ورځی بری دائمی کامیابی او د تل بری دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شی نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح گڼلی کیږی.

قَالُوا يَمُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ۖ قَالَ بَلْ أَلْقُوا

ووایل (کودگرانو) ای موسی یا به ته غورغوی (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورغوی (همسا خپله) ووایل (موسی) بلکه وغورغوی تاسی رومبی (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډیری بی پروائی سره جواب ورکړ چه نه رومبی تاسی خپلی ننداری راوښیی او خپلی چاری مو رابکاره کړئ! خو د باطل د زور آزمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طریقه) سره درښکاره شی - دغه قصه د الاعراف په (۱۲) رکوع کښی پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوسته شی.

فَإِذَا جَاءَهُمْ وَعَصِيَهُمْ يُخَيِّلُ إِلَيْهِمْ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهُ تَأْتِيهِمْ ۖ

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پری د دوی او همساګانی د دوی په خیال کښی راوستی کیدی دغه (موسی ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسی چه بیشکه دغه (ماران دی چه) مندی وهی (او غغلی).

تفسیر: یعنی د ساحرینو له نظرنندئ څخه موسی علیه السلام ته داسی په نظر ورغی چه ګواکي دغه ګرد (تول) پری او همساګانی د مارانو (منګورانو) په شان مندی رامنډی وهی غغلی او راغغلی او په واقع کښی خبره داسی نه وه.

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ ۖ

بیا وموندله په نفس خپل کښی ویره موسی (چه خلق به د سحر او معجزی فرق ونشی کړی او ګمراه به پاتی شی).

تفسیر: یعنی د کودگرانو د دغی چاری د لیدلو څخه ناپوهان تیر نه وغی او حمقا ونه غولپیری او د سحر (کودو) او د معجزی په منځ کښی به سره فرق ونه کړی شی - نو په دغه صورت کښی به د حق غلبه نه واضح کیږی. د خوف دغه مطلب د وروستننې جواب څخه څرګندیږی

(جکاريوی).

قُلْنَا لَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ۝

ومو ويل (موسی ته) مه ویریه (په زعم خپل) بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی دیر غالب.

تفسیر: یعنی ویره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسی وسوسی ته په خپل زړه کښی غای مه ورکوه! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) حق ته بری او غلبه ورکوی او تل ئی په ارتقاء او اعتلاء کښی ساتی (او په دی کښی پنځه مبالغی دی (۱) حرف د تحقیق. (۲) تکرار د ضمیر. (۳) تعریف د جزاء (۴) لفظ د علو (۵) صیغه د مبالغی).

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا

او وغورځوه هغه شی چه په ښی لاس د تا کښی دی چه له خلق څخه ښکته تیر کړی هغه شیان چه دوی جوړ کړی دی (او خپلی کیدی ته ئی وغورځوی)

تفسیر: یعنی خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه گردی (تولی) کودی او پلمی یوه نمری او گوله کړی - او میدان د دوی له وجوده پاک شی.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدًا سِحْرٌ وَلَا يُفْلِكُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَلَىٰ ۝

بیشکه هغه شی چه جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلی ته ئی حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی؛ او بری نه مومی ساحر (کودگر) هر چیرته چه راشی (او وی).

تفسیر: یعنی د کودگرانو کودی - سحر - جادو او نوری پلمی (تلبیرونه) چه څومره دی او تر هری اندازی پوری چه ورسپړی د حق په مقابله کښی له سره بری نشی موندلی - او نه پخپله کودگر هیڅ چیری فلاح موندلی شی نو ځکه په حدیث کښی د کودگر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

(کله چه وغورځوله موسی علیه السلام همسا خپله او تیر کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلی کیدی کښی

او وپوهیدل ساحران چه دغه معجزه ده سحر نه دی پس ولویدل بی اختیاره لکه چه فرمائی

فَالْقِيَّ السَّحَرَةُ سُبْحًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى ۝

پس وغورځول شول کودگران (نسکور) په دغه حال کښی چه سجده کوونکی
 ؕ (الله ته) (نو کودگرانو) وویل ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او (رب
 د) موسی.

تفسیر: دغه کودگران چه دیر فنی سری او د تخصص خاوندان وو سم د لاسه وپوهیدل چه دغه له
 سره سحر نشی کیدی او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لری نو
 فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا (رنرا) سره روښان شول او د پاک الله د عظمت او قدرت
 په مقابل کښی سر په سجده ولویدل. دغه قصه د الاعراف په ۱۲ رکوع کښی لیکلی شوی ده.

قَالَ امْنَمُّ لَهْ قَبْلَ اَنْ اَذِنَ لَكُمْ اِنَّهٗ لَكَيْزٌ كُذِّبَ الَّذِیْ عَلِمَ السَّحَرَ

وویل (فرعون) چه تصدیق وکړ تاسی ده ته پخوا له هغه چه اذن درکړم زه
 تاسی ته (د تصدیق د ده) بیشکه چه دی خامخا مشر د تاسی دی هغه چه
 ښوولی ئی ده تاسی ته جادو.

تفسیر: یعنی بی غما له اجازی او حکم صادرولو څخه تاسی ایمان راوړ او غما فیصلی ته مو له
 سره غوړ کښېښود او منتظر نشوئ نو معلوم شو چه تاسی او موسی علیه السلام پخپلو منځونو
 کښی سره روغه او جوړښت سره کړی دی او دغه مقابله مو داسی رانکاره شوه لکه د زرگرانو
 جنگ چه په دغه سره غواړئ چه عوام الناس وغلوئ لکه چه د الاعراف په سورت کښی هم مذکور
 شو.

فَلَا قِطْعَنَ اَيْدِيكُمْ وَاَرْجُلُكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَلَا وَصِيْلَتُكُمْ فِيْ جُذُوْعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اِيْنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَّاَبْقٰى ۝

نو اوس به پری کړم زه خامخا لاسونه د تاسی او پښی د تاسی له خلافه
 (یعنی ښی لاس او کینه پښه - یا کین لاس او ښی پښه) او خامخا ځوړند به

کرم هر و مرو (خامخا) تاسی په تنو د خرماؤ کښی خو ستاسی د حال د لیدلو څخه گردو (تولو) ته پند او عبرت حاصل شی او خامخا معلوم به کړئ تاسی هر و مرو (خامخا) چه کوم یو له مونږ نه ډیر سخت دی له جهته د عذاب او ډیر پاتی کیدونکی دی (زه که موسی؟)

تفسیر: یعنی تاسی پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسی راڅرگندوئ چه هم دا مونږه منجی یو او نور گرد (تول) خلق (یعنی فرعون او فرعونیان) به په ابدی عذاب کښی اخته او مبتلا کیږی - نو اوس به در معلوم شی چه د چا عذاب زیات سخت دی - او تر زیات وقت پوری پاتی کیدونکی دی؟

قَالُوا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ
إِنَّمَا نَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۚ وَإِنَّا لَمَكْرِبِينَ لِيُغْفِرَ لَنَا
خَطِيئَتَنَا وَمَا آكُرْهُتَنَّا عَلَيْهِنَّ مِنَ السَّحَرِ

وویل (کوډگرانو) چه له سره به غوره نه کړو تا په هغه چه راغلی دی مونږ ته له ښکاره ؤ معجزو او هغه (الله) چه پیدا کړی ئی یو مونږ پس وکره ته هغه کار چه ته ئی کوونکی ئی بیشکه هم دا خبره ده چه حکم به ورکړی ته په دی ژوندون لږ خسیس (په قتل او په نورو تعزیراتو) بیشکه مونږ ایمان مو راوړی دی په رب خپل چه وینی مونږ ته گناهونه غمونږ او هغه چه تا مجبوره کړی یو مونږ په (کولو د) هغه شی باندی له سحره (په مقابل د معجزی کښی)؛

تفسیر: یعنی مونږ داسی صاف حقانی دلائل ستا له خاطره نشو پریشودی؟ او د خپل حقیقی خالق د خوښی په مقابل کښی ستا هیڅ پروا نشو کولی - اوس هر څه چه ستا له لاسه کیدی شی وئی کړه - ستا خو هم دغومره زور رسیږی چه غمونږ دغه فانی دنیوی ژوندون ختم کړی. که ته داسی وکړی نو هیڅ مضائقه نه لری، مونږ لا پرومبی له دی نه د دغه دارالفناء په مقابل کښی دارالبقاء ته ترجیح ورکړی ده او مونږ د دی دنیا د رنځ او راحت په فکر کښی نه یو او یواځی غمونږ آرزو او تمنا هم دا ده چه غمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شی - او غمونږ گرد (تول) گناهونه خصوصاً هم دغه گناه چه ستا د حکومت له خوفه بالجبر غمونږ له لاسه صادره شوی ده. «یعنی چه د حق مقابله مو له جادو سره کړی ده» معاف وفرمایي وائی

چه کودگران د حضرت موسی علیه السلام د معجزی له لیدلو څخه په دی پوهیدلی وو. چه دغه جادو نه دی - او مونږ لره نه ښائی چه د ده په مقابل کېږی ودریږو خو د فرعون په امر او د ده له ویری مو په مقابله لاس پوری کړل.

وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ⑤

او الله خیر غوره دی (له جهته د جزا ورکولو له تا نه) او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنی هغه انعام او اکرام چه تا به مونږ ته راکاوه له هغه څخه ښه او تل پاتی کیدونکی اجر مؤمنینو ته د الله تعالی له درباره ورکاوه کیږی. (و فرمایل الله تعالی چه)

إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبِّهِ مُجِرَّمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ⑥

بیشکه شان دا دی هر څوک چه راشی رب خپل ته کافر (په عقبی کېږی) پس بیشکه شته ده ته جهنم دوزخ چه نه به مری په دی دوزخ کېږی (چه هوسا «آرام» شی) او نه به ژوندون کوی (د ژوندون په خیر)

تفسیر: یعنی انسان لره په کار دی چه اول د آخرت په فکر کېږی اوسی او داسی دی ونه کړی چه د مخلوق په اطاعت کېږی د خالق معصیت وکړی ځکه چه د داسی مجرمانو د هستوګنی ځای ډیر بد ځای دی چه له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کیدنه) په هیش یوه صورت سره ممکنه نه ده - دنیوی تکالیف او مشقات هومره چه وی یواځی د مرګ په راتګ سره ګرد (تول) ختمیږی. لیکن کفارو ته په دوزخ کېږی هم مرګ نه ورسیږی چه د دوی هغه مصائب او تکالیف پای (انجام) ته ورسوی او د هغوی هغه جهنمی ژوندون به هم د ښه ژوندون په شان نه وی - یعنی د دوی هغه ژوندون به داسی وی چه پر هغه به مرګ په زرهاو درجو مرجع او بهتر وی. (العیاذ بالله).

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى ⑦ جَدَّتْ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

او هر خوک چه راشی دغه (الله) ته (په قیامت کېږي) په دی حال کېږي چه مؤمن وی چه په تحقیق کړی ئی وی ښه (عملونه په دنیا کېږي) پس دغه مؤمنان چه دی شته دوی ته (درجی) مرتبی ډیری اوچتی (چه هغه مرتبی) جنتونه دی د (تل) هستوگنی چه بهیږی (له لاندی د مانیو او ونو) د دوی (خلور قسمه) ویالی همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کېږي.

تفسیر: د مجرمانو بالمقابل ئی د دغو مطیعانو خاتمه او انجام بیان وفرمایله.

وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى ۝

او دغه (درجی او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چه ځان ئی پاک کړی وی (له خپرو د کفر او له گناهونو)

تفسیر: یعنی له چتلو خیالاتو - فاسده و عقائدو - رذیله و اخلاقو او خرابو اعمالو څخه پاک او صاف وی.

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرِبْ
لَهُمْ طَرِيقًا إِلَى الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَفُ دَرَكًا وَلَا تُخْشَى ۝
فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودٍ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَاءٌ غَاشِيٌ ۝

او خامخا په تحقیق وحی کړی وه مونږ موسی ته داسی چه د شپې وباسه (له مصره) بندگان ځما (بنی اسرائیل) پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلی سره) لیاره په بحر (سیند) کېږي وچه نه به ویریري ته په تعقیب (د فرعون له میندلو او نیولو د فرعونیانو نه) او نه به ویریري (له دویدلو) پس راغی په هغو (بنی اسرائیلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده پس لاندی کړل دوی له سیند څخه هغه څیز چه لاندی ئی کړل.

تفسیر: کله چه فرعونیانو په میدانی مقابله کېږي ماتی وموندلی - او کودگران مشرف بالایمان شول او د بنی اسرائیلو ثقل څه دروند شو - او موسی علیه السلام له کلو کلو راهیسی د الله تعالی باهره آیات وروښول - او هر شان حجت ئی په اتمام ورساوه - خو سره له هغه فرعون دغی خبری ته تیار او آماده نشو چه حق ومنی یا بنی اسرائیلو ته آزادی او خپلواکی ورکړی -

دلته د الله تعالى داسی حکم پر موسیٰ علیه السلام صادر شو چه بنی اسرائیل له خپله ځانه سره روان کړه! - او د شپې له مخی له مصره هجرت وکړئ! - خو په دغه وسیله سره بنی اسرائیل له مظلومیت او غلامی څخه نجات ومومی - په لیاره کښی به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږی لیکن تا غوندی د یوه اولوالعزم نبی په لیاره کښی نه ښائی چه سمندر هم حائل شی - نو د هم دغه سمندر په منځ کښی د خپل ځان دپاره داسی لیاره پیدا کړه! تر څو پر هغی باندی له پوری وتلو څخه نه د دویدلو اندېښنه او نه د فرعونیانو د تعاقب او د درېسی راتللو او رسیدلو او نیولو خرخشه (تردد) وی - لکه چه موسیٰ علیه السلام له هم دغه هدایت سره سم پر سمندر باندی خپله همسا ووهله چه په هغه سره اوبه له سره تر بیخه پوری څیری او دوولس کوشی شوی او الله تعالیٰ باد ته امر وکړ چه سم د لاسه دغه ځمکه وچه کړه! لکه چه آناً فاناً د سمندر عمق (نات) وچه سمه صافه لیاره شوه او په دواړو اطرافو کښی د سمندر اوبه لکه دیر لوی لوی غرونه ولاړ وی ﴿فَالْتَقَىٰ فَكَانَ كَنْزًا لَّكَرُومًا﴾ پس څیر شو بحر پس وگرځیده هره توته د اوبو لکه لوی غر» نو بنی اسرائیل پر دغه لیاره بی له کومه تکلیف او مشقته تیر شو وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعونی لښکر د دوی د تعاقب او نیولو دپاره راغلل او دغه وچه سمه صافه لیاره ئی لیدلی په بنی اسرائیلو پسی هلته ننوتل څه مهال (وخت) چه بنی اسرائیل له سینده بیخی پوری وتل او فرعون سره له خپله فرعونی لښکره بیخی د سیند منځ ته ورسیدل الله تعالیٰ سمندر ته امر ورکړ چه له دواړو خواو اوبه سره یو ځای کړه! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غیږ کښی ټینگ ونیسه! نو بیا په دی خبری پسی هیڅ مه گرځه! او له سره ئی پوښتنه مه کوه چه د سمندر امواجو (څپو) په څه شان دوی گرد (تول) سره پناه کړل؟ او څرنگه د مرگی سور څادر ئی پری وغوړاوه؟ او پخپله سره غیږ کښی ئی یخ یخ او ټینگ ونیول.

وَاضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَاهَدَىٰ ۙ

او گمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته ئی) ونه ښودله لیاره سمه

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو ئی دیری دعوی کولی چه ﴿وَمَا آهَدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنگه ښه لیاره وروښوده؟ بیشکه چه فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

ټینگ دی ساتمه په غیږ زه خو دویدیم مین

له خپله ځانه سره تابه هم دوب کړم مین

همغسی چه د دی حال په دنیا کښی شو - هم هغه ئی په آخرت کښی هم په برخه کیږی - دلته له خپلو گردو (تولو) ملکرو او لښکرو سره په سیند کښی دوب شول - هلته به هم له هم دغو

سره یو غای د دوزخ په لمبو کښی دویږی لکه چه د هود په ۹ رکوع کښی مسطور دی

﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْدَحَهُمُ الشَّارَ﴾

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِيْلُ قَدْ اُنْجَيْنٰكَ مِّنْ عَدُوِّكَمَّ وَوَعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنِ
وَنَزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّٰ وَالسَّلٰوِي ۝ كُلُوْا مِّنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ

(و فرمایل الله چه) ای بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) په تحقیق نجات درکړ
مونږ تاسی ته له دشمنه د تاسی (له فرعون) او وعده کړی ده مونږ له تاسی
سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چه) ښی (جانب دی) او نازل کړ
مونږ پر تاسی من (ترنجبین) او سلوی (وریت کړی مرغان) خورئ تاسی له
طیبو (پاکیزه و شیانو) هغه چه رزق روزی مونږ درکړی ده تاسی ته او مه
کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کښی په اسراف اذخار بخل او کفران سره)

تفسیر: په دغه سره الله تعالی بنی اسرآئیلو ته پند ورکوی چه وگورئ مونږ پر تاسی باندی
څرنگه احسانات او انعامات فرمایلی دی - ښائی چه تاسی هم د هغه حق اداء کړئ! آیا دغه
کومه وړه او کوچنی خبره ده چه تاسی ته مو د دغسی جابر او قاهر دشمن له لاسه نجات درکړ
- او هغه مو په یوی ډیری عبرتناکی طریقی سره ستاسی تر سترگو لاندی هلاک او تباه کړ - بیا
د حضرت موسی علیه السلام په وسیله مو له تاسی سره وعده وکړه چه له مصر څخه د شام په
طرف د ورتگ په وقت کښی د «طور» د غره هغی مبارکی او میمونۍ برخۍ ته چه په ښی لاس
کښی پرته ده راشئ! نو تاسی ته به «توریت» درعطاء کیږی - د «تیه» په لق ودق او داگ
سپیره میدان (میره) کښی ستاسی د خوراک دپاره مو «من» ترنجبین او «سلوا» مرغان او
کرکان نازله کړه چه د هغو ذکر د البقره د سورت په (۶) رکوع کښی هم لیکلی شوی دی. د
دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کښی تاسی ته دغه لائق او مناسب و - چه هغه حلال او طیب
- لذیذ - خوندور - او پاک شیان چه الله تعالی تاسی ته عنایت فرمایلی دی د هغه استعمال په
ډیر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کښی له حده مه تیریږئ! لکه داسی چه ناشکری او
اسراف وکړئ! یا په دغه فانی تنعماتو کښی بیخی محو او دوب شئ او د الله تعالی واجبه حقوق
اداء نه کړئ! یا دغه د الله تعالی درکړی شوی مال او دولت په مناهيو او معاصیو کښی ولگوئ
یا هر چیري او هر غای کښی چه د تعدیل - تأویل او مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی
دی هلته په دغو تأویلاتو - مکر او فریب پسی مه گرځئ! الغرض د الله تعالی درکړی نعمتونه د

طغیان او عصیان آله له سره مه گرځوئ.

فَيَحِلُّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ۝۸

پس واجب لازم راکوز به شی پر تاسی غضب قهر غما او هر څوک چه لازم واجب راکوز شی پر ده غضب غما پس په تحقیق سخت وغورځید (په هاویه کښی).

تفسیر: یعنی که ترنید وکړئ نو د الله تعالی غضب به پر تاسی نازلېږي؛ او د ذلت او عذاب په تورو تیارو؛ غارونو کښی غورځول کېږي.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ۝۹

او خامخا زه هر ورو (خامخا) ښه مغفرت کوونکی یم هغه چاته چه توبه ئی وویسته (له شرکه او ایمان ئی راوړ په ټولو مؤمن به شیانو)

تفسیر: د مغفوبینو په مقابل کښی دغه د مغفورینو بیان وشو یعنی هومره چه لوی مجرم وی که د زړه په صدق سره تائب شی - او د ایمان او صالح عمل لپاره ځان ته غوره کړی او پر هم دغه د ایمان پر سمه صافه لپاره تر مرگه پوری مستقیم پاتی شی نو د الله تعالی په دربار کښی د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوسَىٰ ۝۱۰ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَشْرَىٰ
وَعَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ۝۱۱

او څه شی راگرندی کړی ته (چه ډومبی راغلی) له قومه خپله ای موسی وویل (موسی) دوی دغه دی (روان دی) راپسی له وروسته غما (دیر نژدی) او جلتی می وکړه تاته (په راتلو کښی) ای ربه غما دپاره د دی چه راضی شی ته (له مانه نه تکبراً).

تفسیر: حضرت موسی علیه السلام حسب الوعهه په دیره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسید -

بنائی چه داسی حکم هم پری شوی وی چه د خپل قوم مخینی مشران او غتان هم له خپله ځانه سره راو له - او هغوی به تری لږ څه وروسته پاتی شوی وی - او موسی علیه السلام به په دیر شوق او ذوق سره مخ کښی وړاندی تللی وی؛ نو الله تعالیٰ وفرمایل ای موسی دومره مگرندی ولی راغلی؟ او خپل قوم او ملگری دی ولی وروسته پریښودل؟ عرض نی وکړ چه ای رب العالمین ستا د خوښی او رضاء دپاره دیر ژر حاضر شوم - او قوم هم دومره له ما ځنی لری نه دی - دغه دی راپسی راځی - کذا فی التفاسیر ویحتمل غیر ذلک والله اعلم

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ۝۵۰

وفرمایل (الله) پس بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وموآزمویه قوم د تا وروسته له (راتللو د ستا) او گمراه کړل دوی (یوه زرگر) سامری (په عبادت د خسی سره).

تفسیر: یعنی ته دلته راغلی - او ما ستا قوم په یو دیر سخت امتحان کښی غورځولی دی چه د هغه سبب په عالم اسباب کښی سامری گرځیدلی دی ځکه چه د هغه په اضلال او اغواء سره بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام په غیاب کښی د خسی (کلگی او سخوندړکی) په عبادت لاس پوری کړ چه د هغه قصه د الاعراف په (۱۸) رکوع کښی هم تیره شوی ده .
تنبیه: ځینی وائی چه د «سامری» نوم هم موسی ؑ - د ځینو په نزد سامری «سبطی» ؑ. د ځینو په نزد «قبطی» ؑ په هر حال د جمهور رائی دا ده چه دغه سری د موسی علیه السلام د عهد منافق ؑ - او د منافقانو په شان به په چل او فریب سره د مسلمانانو د گمراه کولو په فکر کښی ؑ - د ابن کثیر روایت له اسرائیلی کتابونو سره سم د ده نوم هارون دی.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَقَوْمُ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ فَاخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۝۵۱

پس راوگرځید موسی قوم خپل ته دیر غضبناک خورا (دیر) غمجن وویل (موسی) ای قومه ځما آیا وعده نه وه کړی له تاسی سره رب د تاسی وعده حسنه (نیکه ښه د ورکولو د توریت)؛ آیا پس اوږده شوه پر تاسی زمانه (د بیلتون ځما) او که اراده کړی وه تاسی چه لازم واجب راکوز شی پر تاسی

غضب قهر له جانبہ د رب د تاسی پس خلافہ کره تاسی هغه وعده غما (چه تاسی راسره کری وه په ثبات سره په دین کښی).

تفسیر: یعنی غما په متابعت کښی تاسی ته د دینی او دنیوی هر قسم نیکی درسیږی لکه چه ډیره عظیم الشانه نیکی هم دا اوس تاسی پخپلو سترگو سره ولیدله - او هغه څه چه باقی دی هغه عنقریب درسیږی - آیا له دغی وعدی څخه ډیر زیات مدت تیر شوی دی؟ چه تاسی دغه تیر گرد (تول) احسانات هیر کرل او د وروستیو انعاماتو له ډیر انتظار کولو څخه ستړی ستومان شوئ؟ یا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکره؟ او د توحید پر دین قائم پاتی نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کر (کذا فسرہ ابن کثیر رحمۃ الله علیه) یا ئی داسی مطلب واخیست شی له تاسی څخه الله تعالیٰ د ډیرشو - خلویښتو ورځو وعدی اخیستی وه چه دومره مدت به موسیٰ علیه السلام په طور کښی معتکف وی او وروسته له هغه به توریت ورکاوه کیږی - نو آیا ډیر زیات مدت تیر شوی دی؟ چه تاسی له ډیر انتظار کولو څخه ستړی شوی یی؟ او د خسی عبادت مو ځان ته غوره کری دی؟ یا عمداً د دغه حرکت مرتکب شوی یی څو د الله تعالیٰ د غضب مستحق شی - او له ﴿فَاَخْلَقْنَا مُوسٰی﴾ څخه مراد هغه وعده ده چه بنی اسرائیلو له موسیٰ علیه السلام سره کری وه - چه تاسی مونږ ته د الله تعالیٰ له جانبہ یو داسی کتاب راوړئ چه مونږ پری عمل وکړو او ستا په متابعت کښی مستقیم پاتی شو.

قَالُوا مَا آخَلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حُمِلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَدْ تَتَذَكَّرُكَ الْغَى السَّامِرِيُّ

وویل (بنی اسرائیلو) چه نه مو دی کری خلاف د وعدی د تا په اختیار خپل سره ولیکن مونږ بار کری شوی یو په پیتو له گانو (زیوراتو) او کالیو (کیږو) د قبطیانو د قوم پس ومو غورځولی هغه (گانی (زیورات) په اور کښی) او هم داسی وغورځولی (گانی (زیورات) په اور کښی) سامری

تفسیر: یعنی مونږ پخپل اختیار او په خپل سر داسی حرکت نه دی کری - په دغه حرکت باندی مونږ د «سامری» په تحریک او لیار ښوونه سره اقدام کری دی - صورت ئی داسی ؤ چه د فرعونیانو د گانو (زیوراتو) او کالیو (جامو) هغه بار چه ځمونږ پر اوږو بار ؤ - مونږ نه پوهیدو چه له هغه سره څه معامله وکړو نو پخپلو منځونو کښی مو مشوره سره وکره - او وروسته له هغه مو داسی غوته کره چه هغه هیسته وغورځوو نو «سامری هغه واخیست - او په اور کښی ئی ویلی کرل؛ او له هغه ځنی ئی د خسی تصویر جوړ کر او هغه ئی راودراوه - دغه قصه د

«الاعراف» په سورت کښې هم تیره شوی ده هلته دی ولوستل شی.
 تنبيه: د فرعونيانو گاني (زيورات) څرنگه د بنی اسرائيلو په لاس ورغلی وی یا به نئ هغه له دوی نه مستعار اخيستی وی یا د غنیمت د مال په ډول (طريقه) به دوی ته په لاس ورغلی وی - یا به بل کوم صورت لری په دی کښې د مفسرينو اختلاف دی. هر یو صورت چه دی بنی اسرائيلو د هغو استعمال د خپل ځان دپاره جائز نه گانه - لیکن دا د ډیر تعجب او حیرت ځای دی چه له هغه ځنی نئ بت جوړول - او بیا د هغه په عبادت کښې مشغولیدل نئ جائز گنل.

فَاَخْرَجَ لَهُمْ عَجَلًا جَسَدًا اَلَهَ خَوَارُ فَقَالُوا هَذَا اِلَهُهُمْ وَ اِلَهُ مُوسَى هَ فَنَسِيَ ۝

نو راوويست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خسی یو جسد چه ؤ ده ته غږ (د خسی) نو وویل (سامری او تابعانو نئ) دغه د تاسی خدای دی او خدای د موسی دی پس هیر کړی دی ده (خپل خدای دلته او طور ته تللی دی)؛

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام څخه هیر شوی دی چه د الله تعالی سره د خبری کولو دپاره طور ته تللی دی - الله خو دلته موجود دی یعنی هم دغه خسی دی (العیاذ بالله) ښائی دغه خبره به د دغو یهودانو وی چه په دوی کښې سخت غالبان وو.

اَفَلَا يَرْوُنَ اَلَا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلَاهُ وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ صَرًّا وَلَا نَفْعًا ۝

(نو فرمائی الله) آیا نه گوری دوی بیشکه شان دا دی چه بیرته نه گرځوی (د خسی) دوی ته خبره او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو).
 په «الا يرجع» کښې «ان» مخفف دی له مثقل څخه چه اسم نئ محذوف دی (ای انه)

تفسیر: یعنی دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهیدل چه دغه بت چه نه له چاسره خبری کولی شی؛ نه چاته لږ څه نفع رسولی شی - او نه د څه نقصان رسولو اختیار لری؛ هغه څنگه معبود کیدی شی؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقُومُوا أَنبَاءُ تَتَنَبَّأُهُ وَإِنَّ
رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ⑩

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه غما بیشکه هم دا خبره ده چه ازمویلی شوی یی تاسی په (عبادت) د خسی او بیشکه رب د تاسی هم دا رحمن دی (نه بل شوک) نو متابعت وکړئ غما او اطاعت وکړئ د حکم غما (چه حکم د ثبات دی په دین کینی).

تفسیر: یعنی حضرت هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولی وو چه پر دغه خسی تاسی غولیدلی یی دا له سره ستاسی خدای نشی کیدی - ستاسی خدای یواځی رحمن دی بیه فکر وکړئ چه تر اوسه پوری ئی پر تاسی غومره رحمتونه نازل کړی دی؟ او غومره خپل نعمتونه ئی وورولی دی؟ نو تاسی ولی له هغه څخه مخ اړوئ؟ او له هغه څخه شلولی، له چا سره خپل ځان نښلوئ؟ زه د موسی خلیفه یم او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند یم - که خپله ښیگه (فایده) غواړئ - نو پر تاسی لازم دی چه غما په طریقه او لیاره لار شی؛ او غما خبره ومنی او د سامری په تکی مه خطاء وخی، چه هغه مو اغواء کوی - او له لیاری مو باسی.

قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَافِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ⑪

وویل (بنی اسرائیلو) چه همیشه به اوسو په (عبادت د) دی خسی محکم ولاړ تر هغه پوری چه بیرته راشی مونږ ته موسی (له طوره).

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام تر راتگه پوری مونږ د دی خسی له عبادت څخه لاس نه اخلو - کله چه دوی راغلل نو هلته به وگورو هر کار چه وړ (لائق) او مناسب ؤ - هم هغه به کوو.

قَالَ يَهُرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ⑫ إِلَّا تَتَّبِعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ⑬

وویل موسی پس له راتگه خپله له طوره ای هارونه څه شی منع کړی وی ته کله چه تا ولیدل دوی چه گمراهان شول له دی چه متابعت دی ونه کړ (د حکم) غما (په جهاد سره) آیا پس نافرمانی وکړه تا له حکمه غما.

تفسیر: یعنی ما ته خهل خلیفه درولی وی او حکم می درکری و چه غما په غیاب کښی د دوی اصلاح کوه او د مفسدانو په لیاره مه غه نو بیا تا غه اصلاح وکړه؟ ولی مو د خهلو موافقینو په ملگرتوب له دغو خسی پرستانو سره سخته مقابله ونه کړه - او د خسی له عبادته مو دوی ستانه (منع) نه کړل - که دا مو له لاسه نه و پوره نو ولی دی له دوی غځه ونه شکوله او پر ما پسی رانغلی - الغرض تا د داسی صریحی گمراهی له لیدلو سره ولی غما د اصول او طریقې متابعت ونه کړ؟

قَالَ يٰۤاَيُّهَا مَآءُ تَاخُذُ بِلِحَيَّتِيْ وَلَا بِرَأْسِيْ

وویل (هارون) ای غویه د مور غما مه نیسه پیره غما او نه (وینبتان د) سر غما

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام له دیره قهره او سختی غصی حضرت هارون علیه السلام ئی له پیری او د سر له وینبتانو څخه کلک نیولی و د دی مفصله قصه د الاعراف په (۱۸ رکوع) کښی تیره شوی ده د هغه په فوائدو کښی دی ولوستله شی.

إِنِّيْ خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ ۝۵

بیشکه زه وویریدم له دی نه چه وبه وائی ته (را ته) چه بیلتون دی واچاوه په منځ د بنی اسرائیلو کښی (که چیری ما جنگ کړی وی) او ودی نه کتل امر (خبری) غما ته

تفسیر: یعنی غما په فکر کښی هم دغه خبره راغله چه ستا د راتگ انتظار له دی نه بهتر دی چه زه ستاسی په غیاب کښی کوم کار وکړم چه د هغه لامله (له وجی) به په بنی اسرائیلو کسی شقاق او نفاق واقع شی. ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کیده - نو څه خلق به له ما سره کیدل؛ او دیر کسان به مخالف کیدل - نو زه له دی نه ویریدم چه ته د خهل راتگ په وقت کښی دغه الزام په ما وانه پوی چه غما د راتگ انتظار دی ولی ونه کړ؟ او په قوم کښی دی ولی داسی تفرقه وغورځوله. حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «د تگ په وقت کښی موسیٰ علیه السلام هارون علیه السلام ته داسی نصیحت فرمایلی و چه گرد (تول) قوم په اتفاق ساه نو ځکه هارون د خسی د عابدانو سره مقابله ونه کړه - هو په ژبه سره ئی دوی دیر وپوهول مگر دوی ونه پوهیدل» لکه د هارون علیه السلام د وژلو دپاره هم تیار شول ﴿وَكَاذِبًا تَكُوْنِيْ﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يُسَا مِرِّي^{۱۵}

ووېل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامری (چه خلق دی گمراه کرل)

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامری) ئی تر قهر او عتاب لاندی ونيو او تری لازمه پوښتنی ئی شروع کړی - او وئی ویل چه ته دی په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دی د څه لامله (له وجی) کاوه - او بنا پر کوم اسباب او عوامل بنی اسرائیل ستا په لوری بی لیاری او گمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي^{۱۶}

ووېل (سامری) چه نظر غورځولی ؤ ما په هغه شی باندی چه نظر نه ؤ غورځولی دوی په هغه شی باندی پس واخیستله ما یو موتی (خاوره) له قدمه د(آس د) رسول (جبرئیل) پس ومی غورځوله دا (خاوره په خوله د دی خسی کښی نو په غږیدو شو) او هم داسی ښائسته کړی ؤ ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامری ووېل چه ځما نظر پر داسی یو شی ولوید چه د نورو فهم هغه ته ونشو - یعنی ما د الله تعالی لپړلی پرښته (جبرئیل علیه السلام) پر آس سوره ولیده ښائی دا به په هغه وقت کښی وی چه بنی اسرائیل دننه په سیند کښی پر هم هغه وچه لیاره تلل - او د دوی تر شا فرعونی لښکر هم ننوتلی ؤ په دغه حالت کښی جبرئیل د دواړو دلو په منځ کښی ولاړ ؤ - څو د یوی دلی خلق د بلی دلی له خلقو سره گډ نشی او ضرر ونه رسیږی - په هر حال سامری به د کوم محسوس دلیل پر اساس یا له خپله وجدانه یا د کوم قسم تعارف په بناء په دی باندی پوهیدلی وی چه هم هغه جبرئیل علیه السلام دی - نو ځکه د ده د پښو یا د ده د آس د سوو له خاورو څخه یی یو موتی خاوره واخیسته - او بیا هم هغه ئی د هم هغه د خسی د سرو زرو په مجسمه کښی ورتوئی کړه - ځکه چه د ده په زړه کښی دغه فکر راغلی ؤ چه د روح القدس د پښو خاورو کښی به هر ورو (خامخا) څه نه څه تاثیر وی. حضرت شاه صاحب لیکلی «دغه سره زر د کفارو د هغو اموالو څخه ؤ چه په فریب اخیستی شوی ؤ - نو کله چه په هغه کښی هغه برکتی خاوره ولویده نو د حق او باطل د یو ځای کیدلو څخه تری داسی د یوی کرشمی شی جوړ شو چه هغه مجسمه د سا لرونکو په شان د روح او د غږ خاونده شوه له دغسی شیانو څخه ډیر زیات ځان ساتنه په کار ده چه تری بت پرستی لا ترقی مومی».

تنبیه: د دی آیت کوم تفسیر چه پاس بیان شوی دی له کرامو صحابه ؓ - تابعینو - او مفسرینو علماؤ څخه هم دغه منقول دی ځینو زانغینو چه پر دی باندی طعن کړی دی - او د آیت لری له صوابه تاویلات ئی کړی دی - د هغه کافی جواب د «روح المعانی» خاوند ورکړی دی - دلته د دومره بسط موقع نه ده. من شاء فلیراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسی) پس ځه (له مونږه لری شه!) پس بیشکه شته تاته په دغه ژوندون کښی دا (عاقبت) چه ویه وائی (هر چا ته چه وئی وینی) چه مه لگیږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دی لاس مه راوړاندی کوه! او مه راسره نژدی کیږه! او بیخی لری او جلا (جدا) راڅخه گرځه! کله چه «سامری» د خسی لویه او ننداره ئی د دی لامله (له وجی) جوړه کړی وه چه د لوئی - ریاست او جاه خاوند شی - او خلق له ده سره ملگری شی - او دی د خپل مشر او سردار په شان ومنی - نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافی سزا ورکړه شوه - چه هیڅوک دی له ده سره نه نژدی کیږی بلکه سامری په دی مامور او مجبور شو چه ودانی څخه لری په صحراء او بیدیا کښی لکه یو ذلیل ځنگلی او وحشی ځناور اوسیږی او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږی.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تَخْلَفَهُ

او بیشکه تاته (په آخرت کښی) وعده (د عذاب) چه له سره به خلاف ونه کړ شی له تا سره له هغی وعدی څخه،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «په دنیا کښی (سامری) ته دغه سزا ورسیده چه د بنی اسرائیلو له لښکرو څخه د باندی بیل اوسیده - که ده به له چاسره ملاقات یا خبری او اتري کولی نو طرفین به په تبه اخته کیدل - نو ځکه دی او خلق دواړه یو له بله ډیر لری لری گرځیدل - او دا ئی چه فرمائی دی چه دا یوه داسی وعده ده چه له سره تری نه مخالف کیږی - ښائی تری اخروی عذاب مراد وی. او ښائی چه د دجال وتل به هم د هم هغه سامری فساد په یهودانو کښی تکمیل کړی. لکه څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم کله چه مال ویشه - یوه سری دوی ته وویل چه «په انصاف سره ئی ویشه!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د «هم دی جنس خلق به خروج وکړی» هر هغه چه پر خپلو مشرانو اعتراض کوی او تنقیدونه

پری نیسی هغوی خارجیان بلل کیبوی. او هر هغه چه پر دینی مشرانو طعن وهی هم داسی دی.»

وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ۝۹۵

وگوره معبود خپل ته دی هغه چه وی ته په عبادت د هغه کینی محکم ولاړ (چه خسی دی) خامخا سوځوو مونږ هر ورو (خامخا) هغه بیا به ئی بادوو، تار په تار کوو په سیند کینی په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسیر: یعنی ستا سزا خو هم دا شوه. اوس ستا د دروغو معبود کلانین هم ویلی کوم هغه خسی چه تا معبود درولی ؤ - او بیا دی پری زړه بایللی ؤ - او ورته ناست وی اوس ئی ستا تر سترگو لاندی توتی او تکر تکر کوم او بیا ئی په سخت اور کینی سوځوم - او بیا ئی ایره هم د سیند په هوا کینی دوږوم - څو دی عابدانو او مینانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شی چه دغو نورو ته به څو سود او زیان ورسوی؟ - حال دا چه دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشی کولی.

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝۹۶

بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی (چه مستحق د عبادت دی) الله دی هغه چه نشته بل معبود مستحق د عبادت مگر هم دی دی چه محیط دی دی پر هر څیز له جهته د علم.

تفسیر: د باطلو له لری کولو او امحاء سره به موسی علیه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه او داسی به ئی ورته ویل چه خسی څه شی دی هیڅ یو شی چه ډیر لوی هم وی - له سره معبود کیدی نشی - رښتین او حقیقی معبود خو هغه یو ذات دی چه ماسواء له هغه څخه د بل هیچا عبادت عقلاً - نقلاً او فطرتاً نه دی جائز - او د هغه لامحدود علم هری یوی ذری لره هم محیط دی.

كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ

هم داسی (لکه چه د موسی قصه مو وکره تاته) قصی کوو پر تا (یعنی تاته) له اخبارو د هغو امورو چه په تحقیق پخوا تیر شوی دی (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصی په شان د دیرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله گردی (تولی) دنیا ته اوړو چه په هغو کښی ډیری فائدی او د تشویق او ترغیب او د تهدید او ترهیب وسائل او وسائط شته مثلاً د علم توفیر - د معجزاتو تکثیر - د انبیاءو او د مسلمینو تسلی او دادینه - د عقلمندانو عبرت او تذکیر - او د معاندانو په حق کښی تهدید او ترهیب. **وغير ذلك من الفوائد.**

وَقَدْ آتَيْنَكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان مو درکړی دی چه پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندی مشتمل دی. (او ښائی چه مومنان ئی ښه ولولی او ښه عمل پری وکړی!).

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وِزْرًا خَلِيدًا فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ حِمْلًا

هر څوک چه مخ وگرځوی له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره) پس بیشکه دی به بار کړی (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کښی لوی بار (د عذاب) چه تل به وی په دغه (عذاب د لوی بار) کښی او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کښی له جهته د بارولو (عذاب د گناه د دوی).

تفسیر: یعنی له اعراض او تکذیب د گناهونو کوم بار چه پر دوی باندی بارېږی له سره به نه سپکېږی؛ دوی به همیشه تر هغه لاندی وی - بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخری خبره نه ده؛ څه مهال (وخت) چه دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیتی پورته کوی؛ نو هلته پوهېږی چه دوی څومره تر یوه درانه پیتی لاندی کیوتلی دی؟

يَوْمَ يَنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْجُورِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٦﴾

په هغه ورځ کښې چه وپوکل شی (دوهم ځلې) په صور (شپېلې) کښې او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شین سترګې (تور مخې).

تفسیر: یعنی د محشر د راوستلو په وقت کښې به رانده وی، یا ښائی هم داسې د هغوی سترګې به شنی وی چه د خلقو په نظر ښکاره شی - په هر حال که رومبې معنی واخیستله شی نو دغه د یوه خاص وقت ذکر دی - بیا به سترګې وپرانستلې شی - خو دوزخ او نور ووبنی ﴿وَرَأَى الْجُورِمُونَ النَّارَ﴾ جزء ۱۵ الآیة - (د الکف ۵۳ آیت ۷ رکوع) ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأُتِیْرَ یَوْمَ یَأْتُونَنَا﴾ جزء ۱۶ (د مریم ۲۸ آیت ۲ رکوع).

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٧﴾

چه ورو ورو پټې پټې خبرې به کوی په منع خپل کښې (او داسې به وائی چه) درنگ نه دی کړی تاسې مګر لږې (ورځې په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی دوی چه له قبره ووځي - او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوري - او دغه اوږده ورځ ووبنی - نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چه ته به وائی یوه هفته یا لس ورځې ئې هلته تیرې کړې دي - بلکه دنیا ډیر ژر پری تیره شوی ده - د دی دنیا مزی او خونډونه او اوږده امیدونه ئې ګرد (تول) هیرېږي - د خپل عمر په خوشی ضائع کیدلو به ندامت کوی یا ښائی د معذرت په ډول (طریقه) به داسې وائی - یعنی په دنیا کښې مونږ ته ډیر لږ مدت د هستوګنې موقع راکړی شوی ده - او فرصت مو بیخي ونه موند چه آخرت ته مو څه سامان تول کړی وی لکه چه د جزء ۲۱ (د روم په ۵۵ آیت ۶ رکوع) کښې ئې فرمایلی دی ﴿وَيَوْمَ يَقُومُ الشَّاعِرُ بَيْنَ الْجُورِمِينَ مَا يُلَوِّعُ أَلْسِنَهُ﴾ الآیة -

فَخُنَّ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ ﴿١٨﴾

مونږ ښه عالمان یو په هغو اقوالو چه دوی ئې وائی.

تفسیر: یعنی پټې خبرې هم ځمونږ څخه نه پټېږي. هغه پټې خبرې او مشورې چه دوی ئې په خپلو منځونو کښې سره کوی ګردې (تولې) مونږ ته ښې معلومی دی.

إِذْ يَقُولُ امْكُثُوا طَرْفَةً إِنَّ لَكُمْ آلِيَوْمًا ۝۱۷

کله چه وائی دیر کامل د دوی له حیثه د روش (چه فکر او عمل دی) چه غنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی (په دنیا کښی) مگر یوه ورځ.

تفسیر: یعنی هغه چه د دوی په منځ کښی زیات عقلمن؛ هوښیار او صائب الرأی وی هغه به وائی خانه! لس ورځی! نه لس ورځی چیری یواځی یوه ورځ نی وگنه! ده ته نی زیات عقلمن او د ښی طریقې خاوند څکه وویل چه دی به د دنیا په زوال او فناء او د آخرت په دوام او بقاء او د هول په شدت او په نورو شیانو له نورو څخه ښه پوهیدلی وی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۝۱۸ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ۝۱۹ لَا تَبْقَىٰ فِيهَا جَبَلًا ۝۲۰

او پوښتنه کوی له تا نه له (احواله د) غرونو (چه د دوی به څه احوال وی په ورځی د قیامت کښی؟) پس ووايه دوی ته چه تار په تار او تیت ؤ پرک (خواره واره) به کړی دغه (غرونه په شان د غبار) رب غما په تار په تار کولو سره، پس پری به ږدی دا ځمکه یو تش ډاگ هوار، چه نه به وینی ته په دغه (ځمکه) کښی خکته والی او نه اوچت والی (هیڅ قدر).

تفسیر: یعنی د قیامت پر ذکر به د حشر منکرین د استهزاء په ډول (طریقه) وائی. چه د داسی سختو سختو عظیم الشانو غرونو حال احوال به څرنګه کیږی؟ آیا دغه به هم توتی توتی کیږی؟ د دوی په جواب کښی داسی وایئ چه هوا د الله تعالی د لامحدوده قدرت په مقابل کښی غرونه څه عظمت او حقیقت لری - دغه غرونه هم په لږ وقت کښی خاوری ابری کیږی - او د غرونو ذرات او بشرکی د تګول شویو وړیو په شان په هوا کښی الوغولی کیږی - او ځمکه به بیخی صافه او هوارېږی چه له سره به هیڅ لوړه اوچته او ژوره (خکته) نه پکښی لیدله کیږی - او د غرونو موانع او سدود بیخی له منځه ورک او صاف او پاکېږی.

بَوْمِئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ أَعْوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قیامت) کښی به متابعت وکړی (دا مخلوق د بلنی) د بلونکی نه به وی کوروالی له دغی (بلنی د بلونکی څخه)،

تفسیر: یعنی هر چیزی چه پرنه غر و کری او هر چیزی نی چه ورغ و کری؛ گرد (تول) خلق به سم برابر د غشی او د مردک (گولغ) په شان هملته ورغلی - نه به د غر کونکی په غر کبی غه کوروالی وی او نه د دغو مندو وهونکو په مندو او ورنگ او غفاسته کبی غه کوروالی او وړاندی او وروسته لیدل کیږی؛ کشکی دوی په دنیا کبی هم د الله تعالی د داعی او بلونکی پر غر پسی هم داسی سم برابر تلی - او پری په ډیر شوق او ذوق سره غونډیلی - چه هلته نی غه په ښه او کار ورتلی خو مع الاسف دوی دلته له خپلی بدبختی او کړو تلو لامله (له وجی) تل په کړو لیارو غی او خرابه طریقه غان ته غوره کوی.

وَحْشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٥﴾

او چپ به شی غرونه (له ډیره هیسته) دپاره د رحمن پس نه به اوری ته مگر کنبهار د قدمونو.

تفسیر: یعنی د محشر د ورنگ په وقت کبی پرته (علاوه) د پجو د کنبهار او د ورو غره بل هیخ یو غر او آواز نه آوریده کیږی او د الله تعالی د خوف او هیست لامله (له وجی) بل هیخ یو غر او غره به نه وی که شوک غه وائی هم خو دغومره ورو ورو به نی وائی چه ایله به نی شوندي خوځیږی او بل هیخ شی تری نه څرکندیږی (ښکاریږی).

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَفِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٦﴾

په دغه ورغ (قیامت) کبی نه رسوی فائده شفاعت (هیچا ته) مگر هغه چاته چه اذن کړی دی د هغه په حق کبی رحمن (چه شفاعت نی وکړ شی) او راضی دی (الله) له دغه (مشفوع شخه) له حیثیته د وینا (چه کلمه د توحید ده).

تفسیر: یعنی د هغه سپارش چلیږی چه ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وی د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وی - او خورا (ډیر) ښی خبری نی ویلی وی - او د داسی سری سپارش وکړی چه د هغه مشفوع خبره ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسند شوی وی د کفارو په حق کبی د هیچا سعی او سپارش له سره په درد نه خوری او نه چلیږی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١٧﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چه په منع کښی د دوی وی (له اخروی امورو) او هر هغه څیز چه پسی شا د دوی دی (د دنیوی امورو) او نه به شی احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم پر گردو (تولو) محیط دی. لیکن د بندګانو علم پر الله تعالیٰ یا د الله تعالیٰ پر معلوماتو محیط او چاپیر نه دی - نو ځکه هم ده ته پخپل محیط علم معلوم دی چه چاته د چا د شفاعت دپاره ښائی موقع ورکړه شی.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَىِّ الْقَيُّوْمِ ط

او ذلیل شول (خواندان د) مخونو هغه تل ژوندی قائم تدبیر والا د عالمو ته؛

تفسیر: یعنی په دغه ورځ کښی به د هغو لویو لویو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره د دغه حی او قیوم الله په دربار کښی د دیرو ذلیلو او سپکو بندیانو په شان ښکته او پټ کیږی چه هغوی پخوا له دی نه له سره د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه نه وو تیت کړی؛ په دغه وقت کښی به په ډیری عاجزی سره خپلی غاړی ږدی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ۝

او په تحقیق خراب ناامیده شو هر هغه څوک چه پورته ئی کړ بار د ظلم

تفسیر: یعنی د ظالمانو له حاله بیخی پوښتنی مه کوه! چه څنګه خراب به وی د ظلم په لفظ کښی شرک او نور معاصی هم داخل دی. لکه چه د لقمان د سورت په (۲) رکوع (۱۳) آیه (۲۱) جزء کښی راغلی دی ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د جزء ۴ د آل عمران په ۱۳۵ آیت (۱۴) رکوع کښی ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاجِرَةً أَوَّلَمُوا وَأَظْلَمُوا أَنفُسَهُمْ﴾ لولو - د هر یوه ظالم خرابی به د ده د ظلم له درجی سره موافقه وی.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَفُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ۝

او هر څوک چه وکړی له ښو (عملونو) حال دا چه وی دی مؤمن پس نه ویریږی (دی په آخرت کښی) له ظلم بی انصافی او نه له نقصان.

تفسیر: داسی بی انصافی چه کومه نیکی ئی ضائع کره شی - یا په هغه گناه ئی ونیسی چه ئی نه وی کری او نقصان رسونه داسی چه له استحقاقه لږ ثواب او بدل ورکړ شی.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
أَوْ يُذَكَّرُوا ﴿١٦﴾

او هم داسی (لکه چه قصه مو وکړه د انبیاؤ او اممو او د قیامت) نازل کری دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربی (ژبه) او بیا بیا راوړی دی مونږ په دی قرآن کښی له آیاتونو د وعید (مکرر) دپاره د دی چه دوی پرهیز وکړی یا پیدا کری دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او تری عبرت واخلي).

تفسیر: یعنی لکه چه دلته د محشر احوال او د هغه د نیکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوی دی. هم داسی مونږ پوره قرآن په صافی عربی ژبی سره نازل کری دی غو هغه خلق چه د ده رومبني مخاطبان دی د هغه له لوستلو له الله تعالیٰ څخه وویریږی - او د تقویٰ لپاره غوره کری - او که سم د لاسه داسی ونشی - نو اقلا د دوی په زړونو کښی د عاقبت او انجام څه فکر - غور او اندیځنه خو پیدا شی - ممکن دی چه هم دغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزئید ومومی - او دوی د هدایت په لپاره راولی - او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شی.

فَتَعَلَّى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کښی له ټولو عیبونو او نقصاناتو) چه پادشاه دی (د پاچاهانو) حق دی (وعد او وعید د ده)

تفسیر: یعنی هغه پاک الله چه داسی عظیم الشان قرآن نازل فرمایلی دی او خپلو بندگانو ته ئی داسی رښتیا صافی - سمی - اساسی - خبری د دوی د فاندی دپاره اورولی دی.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١٧﴾

او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چه پوره کړه شی تاته وحی د ده او ووايه (ای محمده) ای ربه غما زیات کړی ما له جهته د علمه.

تفسیر: یعنی هر کله چه پاک قرآن داسی مفید او عجیب څیز دی نو هم هغسی چه مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو - ته هم د هغه په اخیستلو کښی له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چه پرېسته وحی درآوړی ته ئی په عجلت له هغی سره مه لوله! ځکه چه مونږ د دغی خبری عهد او پیمان درسره کړی دی - چه نه به ئی پریږدو عظیم الشان قرآن د تا له سینی څخه ووځی - نو ته ولی په دغه فکر او اندیښنه کښی ځان ریروی (تکلیف ورکوی)! نه چه د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هیر شی - بلکه د دغه فکر په ځای داسی دعاء وکړه چه ای الله تعالی د قرآن لا زیاته پوه او له حده زیاته علوم او معارف راته عطاء کړه! وگوره چه آدم علیه السلام په یوه څیز کښی بی موقع تعجیل کړی ؤ - د هغه انجام څنگه شو. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «څه مهال (وخت) چه جبرئیل علیه السلام به قرآن راوړ نو محمد صلی الله علیه وسلم به د جبرئیل علیه السلام د لوستلو سره یو ځای هغه لوست او د دی یو ځای لوستلو څخه ئی مقصد دا ؤ چه راڅخه هیر نشی - له دی نه ئی پخوا هم منع فرمایلی وه - لکه چه په ۲۹ جزء د قیامت سورت په (۱۶-۱۷) آیه (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿لَا تُجْرِلْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجْزَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْكَ جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ او تسلی ئی ورکړی وه چه د قرآن دریادول - او د هغه رسونه نورو خلقو ته ستاسی په وسیله ځمونږ په ذمه ده - لیکن د بشریت په مقتضاء بنائی چه دغه توصیه ئی هیره شوی وی نو ځکه ئی په دغه آیت سره تقيید وفرمایه - او په دغه هیږدلو باندی ئی وروسته د «آدم علیه السلام» مثل هم بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَىٰ وَلَمْ نُجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی ؤ مونږ آدم ته پخوا له دی نه پس هیر ئی کړ (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) څخه.

تفسیر: هغه دی چه دانه ئی خوړلی وه - او د مخه حکم ئی هیر کړی ؤ یعنی قائم پاتی نشو - وروسته له دی د دغی قصی لږ تفصیل راځی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى^(۱۱۷) فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا
عَدُوُّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا تَخْرُجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى^(۱۱۸)

او یاد کره هغه وقت چه وویل مونږ پرېنتو ته چه سجده وکړئ (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چه منع ئی راوړه پس وویل مونږ ای آدمه بیشکه دا (ابلیس) دېمن ستا دی او (دېمن) د ښځی ستا دی پس خبردار ودی نه باسی خامخا تاسی له جنته (په سبب د وسوسی او فریب) پس په مشقت کښی به پریوځی.

تفسیر: ظاهر دی چه د جنت آرامی او هوسانی (خوشالی) په بل کوم ځای کښی میسر کیدی نشی او پرته (علاوه) له جنته پر هر ځای کښی د خوړلو او څښلو؛ اغوستلو او د نورو ضروریاتو تدابیرو او ضروریاتو ته خامخا انسان رږر ګالی (تکلیف برداشت کوی) او مشقت پر ځان آخلی.

إِنَّ لَكَ الْآْتِجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى^(۱۱۹) وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى^(۱۲۰)

بیشکه مقرر دی تاته چه نه به وږی کیږی په دی (جنت) کښی او نه به برېند کیږی. او بیشکه ته به نه تږی کیږی په دغه جنت کښی او نه به دی ګرمی کیږی.

تفسیر: د انسانی له مهمو ضروریاتو څخه خوړل - څښل - اغوستل او د هستوګنی داسی ځای دی چه سری پکښی له لمر - باران - باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصنون وی - په جنت کښی داسی تکالیف له سره نشته - او په جنت کښی له هر حیث او هر جهت څخه آرامی - راحت - طمانیت - امنیت - سکون او نور ګرد (تول) په زړه پوری وسائل او وسائط شته. دلته ئی د راحت ذکر ونه فرمایه یواځی ئی د تکالیفو له نفی کولو څخه ښائی داسی تنبیه او ایقاز مقصود وی چه د جنت د وتلو څخه وروسته تاسی له دغو ګردو (تولو) شیانو سره مخامخ کیدونکی او د دغو ګردو (تولو) رږرو ګالونکی (تکلیفونو برداشت کوونکی) یی!

فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا دَمْرُهُلْ أَذُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمَلِكِ لَا يَبْلَى ﴿١٣٠﴾

پس وسوسه واپچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسی چه ورته) وی ویل ای آدمه
آیا دلالت وکرم تاته په ونه د تل ژوندی پاتی کیدلو او په پاچاهی چه نه
زانلیږی (او تل پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی داسی ونه دروښیم چه د هنی د میوی له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شی
- او له سره مړه نشئ - او بی زواله پاچاهی به مو په برخه شی.

فَاكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ ذُرُقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړله دوی دواړو له (میوی) د دغی ونی پس ښکاره شول دوی ته غلیظه
عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چه ښلولی پوری کولی دواړو پر ځان
پوری له پانو د(ونی) د جنت (لپاره د ستر)

تفسیر: دغه ځکرده (توله) قصه په «الاعراف» او نورو سورتونو کښی مفصله تیره شوی ده - د
هنو په فوائدو کښی دی وکتله شی مونږ هلته د دی پر اجزاؤ کافی او شافی کلام کړی دی.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٣١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٣٢﴾

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم) د
الله یا په اجتهادی خطا سره) پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ
دغه (آدم) لره رب د ده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د تویی سره
او هدایت ئی ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندی او لیاره ئی
ورته وښودله د ثبات)

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالی د حکم په امتثال کښی قصور وشو او سم له خپله شانه سره د
عزم او استقامت پر لیاره ثابت قدم نشو پاتی - نو هم دغه ئی په غوایت او عصیان سره تغلیظاً

تعبیر و فرمایه سم د «حسنات الابرار سیئات المقربین» له قاعدی سره - د دی بحث پخوا له دی نه هم تیر شوی دی یعنی د شیطان تسلط ئی پری نه‌بود، بلکه فوراً ئی ورته د توبی توفیق ویاښه - او سره له زیاتی پر زیاتی مهربانی د ده په طرف متوجه شو - او د خپلی خوښی پر لیاره ئی قائم کړ.

قَالَ اهْبِطْ مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

و فرمایل (الله) چه کوز شیع دواړه له دغه جنته (یا له آسمانه) تول غینی د تاسی د غینو نورو دښمنان یی!

تفسیر: که دغه خطاب یواځی د آدم او حوا علیهما السلام په لوری وی مراد به ئی داسی وی چه د دوی اولاده به په خپلو منځونو کښی سره دښمنان وی - لکه چه په رفاقت سره ئی گناه کړی وه د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو چه اولاده ئی پخپل منع کښی سره دښمنان شول - او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوری وی. نو مقصد به ئی داسی وی چه د دواړو په ذریاتو کښی به دغه دښمنی برابره قائمه پاتی کیږی - شیاطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کښی وی.

فَأَمَّا يَا تَبِيتُكُمْ مِّنِي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْغَىٰ ۝۱۳۳

پس که راغی تاسی ته له طرفه غما هدایت (چه کتابونه او رسولان دی) پس هر چا چه متابعت وکړ د هدایت غما پس نه به گمراه کیږی (په دنیا کښی) او نه به بدبخت شی (په عقبی کښی).

تفسیر: یعنی نه د جنت له لیاری څخه گمراه او بی لیاری کیږی او نه له هغه څخه محرومیږی او تکلیف او ربر (زحمت) به وگالی (برداشت کړی) له هغه اصلی وطنه چه راغلی دی بیا به بیرته بی اندیښنی او خرڅشی (وسوسی) هملته ور ورسپیږی.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

او هر چا چه مخ وگرځاوه له ذکره (پنده) غما پس بیشکه ده ته دی معاش تنگ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کښی).

تفسیر: یعنی هغه انسان چه د الله تعالیٰ له یاده غافل او محض د دغی فانی دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وگنی او وئی گرځوی د هغه گزران به مکدر او تنگ کړ شی - اگر که په سترگو له ده څخه ډیر مال او دولت او د عیش او عشرت سامان لیده کیږی مگر کله چه د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجی تل د دنیا د حرص او د ترقی په فکر کینی اوسپږی او د تقلیل له اندیښنی څخه تل نا آرامه وی - او تل د «شلو په سلو کول او ژر ئی زر ته رسولو» په چرتونو کینی د وې تللی وی د موت یقین او د دولت د خطراتو اندیښنه د ده د روح سوهان په شان معامله کوی - د یورپ او امریکاء اکثر و متنعمینو ته وگورئ چه ځینی له هغو په شپه ورځ کینی تش دری ساعته او ځینی خوش قسمتان څلور پنځه ساعته ایله اوده کیږی. لوی لوی کروږپتیان او ملیونران د دنیوی مصائبو او مخمضو له لاسه چه کله په تنگ شی نو مرگ ته پر خپل ژوندون ترجیح ورکوی - او د دی نوعی خپل ځان وژلو او خودکشی مثالونه زیات مونده کیږی - نصوص او تجربی په دی باندی شاهدی دی چه په دغه دنیا کینی قلبی سکون او حقیقی اطمینان هیچا ته بی د الله تعالیٰ له یاده نه حاصلیږی ﴿الَّذِينَ كَانُوا عَلَىٰ الْآثَابِ﴾

ډیری ښی خوږوی دی زړونو ته ښه خوښی ښی
خوند به ئی څوک نه مومی څو ئی چه ونه څښی

ځینی مفسرین د «معیشه ضنکا» معنی داسی کوی هغه ژوندون چه پکینی خیر نشی داخلیدی گواکی د خیر اخیستلو څخه پخپل ځان کینی تنگ شوی دی - ظاهر دی چه داسی یو کافر چه په دنیوی نشو کینی مست وی - د هغه گرد (تول) مال - دولت - د عیش سامان - د عشرت وسائل - د تنعم اسباب به د ده په حق کینی د ځان ویاړ گرځی. د هنی خوښی او خوشالی پای او انجام به څه وی؟ چه څو ورځی وروسته به ئی تباهی وی؛ هنی ته چیری ښائی چه سری خوښی یا خوشالی ووائی.

ځینی مفسرین له «معیشه ضنکا» نه د قبر برزخی ژوندون مرادوی - یعنی پخوا له قیامته پر ده د سختی تنگی دوره راتلونکی ده څه مهال چه د قبر ځمکه هم پری تنگه کړه شی. د «معیشه ضنکا» تفسیر ځینو کرامو اصحابو په عذاب القبر سره هم کړی دی. بلکه (بزار رحمة الله علیه) په جیدو اسنادو سره له (ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنه) نه مرفوعاً روایت کړی دی په هر حال د «معیشه ضنکا» لاندی دغه گرد (تول) صورتونه داخلیدی شی (والله اعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ اَعْمٰی

او پورته به کړو مونږ دی (له قبره او محشر ته به ئی راولو) په ورځی د قیامت کینی ړوند.

تفسیر: یعنی په سترگو ئی ړندوی او بیا ئی د محشر په لوری بیائی او په زړه سره به هم ړوند وی چه د هیڅ حجت په طرف به لیاره نه مومی - دغه د حشر د ابتدائی مرحلی ذکر دی وروسته به ئی سترگی خلاصیوی - خو د دوزخ او نورو اخروی احوالو معاینه وکړی شی.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْ اَعْمٰی وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿۱۶﴾

وبه وائی (دغه ړوند کافر) ای ربه غما ولی دی پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چه په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی هغه کافران چه په دنیا کښی د ظاهری سترگو خاوندان او په آخرت کښی ړومبی رانده محشور کېږی - په تعجب او حیرت سره به سوال کوی (آخر له مونږه څه گناه او قصور صادر شوی دی چه د هغه په بدل ځمونږ سترگی راڅخه اخیستی شوی دی؟).

(نو وبه فرمائی پاک الله د عذاب د پرېختی په ژبه د دوی په جواب کښی)

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اِيْتَانِیَّتٰهَا وَاَوْكَذٰلِكَ الْیَوْمَ تُنْشٰی ﴿۱۷﴾

و فرمایل (الله) هم داسی ؤ (لکه چه ته ئی وائی) خو راغلی ؤ تاته آیتونه ځمونږ پس هیر کړل تا هغه او په مثل (د هغو هیرولو ستا) نن ورځ هیر به کړ شی ته هم پرېښود به شی ته په عذاب کښی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی سره له دی چه ځمونږ د قدرت دلائل او نښی مو لیدی او اوریدی خو نه مو پری یقین او نه مو پری عمل وکړ او داسی مو ځان تری بیخیره او ناکاره کړ چه گواکی د هیڅ خبره مو نه اوریدلی او نه لیدلی وه؟ نو نن د هغه په بدل تاسی هم داسی هیرولی شی لکه چه هلته مو له ځانونو خپلو څخه رانده جوړ کړی ؤ - نو اوس دلته د هغه د مناسبی سزا موندلو او له خپلو رانده پاڅیلو او رانده محشور کیلو نه ولی حیرت او تعجب کوئ؟

وَاَوْكَذٰلِكَ الْیَوْمَ تَنْشٰی رَبِّهٖ

او په مثل د هم دی جزا ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته) جزا ورکوو مونږ هغه ته چه له حده ووت او ایمان ئی رانه وړ په آیتونو د رب خپل؛

تفسیر: یعنی هم داسی هر یوه مجرم ته به سم د هغه د حال په مناسبت سزا ورکوله کیږی.

وَلْعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾

او خامخا عذاب د آخرت دیر سخت دی او دیر باقی پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: نو ځکه دیر لوی حماقت به وی چه د دی ځای له تکلیفه وویږیو او د هغه ځای د عذاب د نجات فکر ونه کړو - حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی دغه د ړندولو عذاب په حشر کښی دی او په دوزخ کښی لا زیات».

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ

آیا پس نه دی ښکاره شوی (دغو کفارو ته دا) چه دیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چه ځی تیریږی دوی په (تشو) کلیو (منازلو) ځایونو د دوی کښی

تفسیر: یعنی که پر هغه سزا چه دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی متیقن نه وی نو آیا د تاریخی واقعاتو ځنی هم څه پند او عبرت نه آخلی د هم دغو مکیانو په شاوخوا کښی څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله (له وجی) تباه او برباد شوی دی چه د هغوی قصی او افسانی د خلغو پر ژبو لا تراوسه جاری دی. او د هغوی له منځه د ځینو پر کندوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږی او دوی پری تیریږی چه د هغو له لیدلو څخه ښائی د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شی چه څرنگه هغوی په داسی حال کښی چه پر دغو ځایونو کښی گرځیدل او لاندی باندی کیدل هلاک او تباه کړل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النَّهْيِ ﴿١٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزِمَامٍ وَاجِلٌ مِّنْهُ

بیشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کښی خامخا دیر دلائل (د عبرت دی) خاوندانو د عقلونو ته. او که چیری نه وی هغه وینا چه پخوا ویلی شوی ده

(له طرفه) د رب ستا (په تاخير د عذاب سره) نو خامخا ؤ به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره) او که نه وی اجل (نیته) معلومه (د عمر د دوی نو به دوی معذبدل په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ رحمت پر غضب سابق دی نو ځکه مجرم ته تر ډیر وقت پوری د اصلاح موقع ورکوی او د پوره حجت له اتمام څخه ئی ماسواء نه هلاکوی بلکه د دی امت په متعلق ئی دا هم فرمایلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فَتُؤْمَرُ﴾ الآية - او له خپلی خاصی مهربانی عمومی مستأصل عذاب ئی له دغه امت څخه لری کړی دی - دغه خبره ده چه ستا د رب له طرفه صادره شوی ده - که داسی نه وی او د هر مجرم قوم د عذاب دپاره یو خاص وقت مقرر نه وی نو په لازمی ډول (طریقه) به دوی په عذاب اخته کیدل - ځکه چه د دوی د کفر او شرارت مقتضی هم داسی ده چه ښائی علی الفور هلاک کړل شی - صرف پاس مذکوره مصالح مانع دی چه په هغو کښی لږ توقف واقع شوی دی آخر په قیامت کښی به د عظیم عذاب خوند وڅکی - او کله چه وقت راشی نو په دنیا کښی به هم د هغه زورور جنگ نمونه وگوری. لکه چه د «بدر» په غزوه کښی دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ او د هغه یوه وړوکی نمونه ئی ولیده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده) پر هغو خبرو چه دوی ئی وائی

تفسیر: یعنی عذاب په خپل مقرر وقت کښی خامخا واقع کیدونکی دی - دوی د دغه تاخير او امهال د لیدلو څخه هومره چټی(فضول) او چهوله خبری چه کوی ودی کړی - تاسی سم د لاسه دغه گردی (تولی) خبری په ډیر صبر او استقامت سره واورئ! او په ډیر صبر او سکون د وروستنی نتیجی په انتظار کښی اوسئ - د کفر پر دغو کلماتو له حده زیات مضطرب کیدلو ته هیڅ ضرورت نشته. (دغه آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبیح وایه سره له حمد، ثناء د رب خپل (لمونځ کوه) پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ) او پخوا له پریوتلو د دغه (لمر د ظهر او عصر لمونځ)،

تفسیر: دغه د فجر او عصر لمونځونه شول. یعنی د احمقانو او شیرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ! او مه چرت پری خرابوئ! په ډیر صبر او سکون سره د خپل الله تعالیٰ په عبادت کښی

مشغول او لکيا اوسع! څککه چه د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصلېږي چه هغه صبر او صلوة
دي کما قال الله تعالى - ﴿وَتَذَكَّرُ الْفَقِيرَ وَالصَّالِحَ﴾ الآية -

وَمِنْ أُنَايِ الْيَلِ قَسِيمٌ

او په ځينو اوقاتو کښي له ساعتونو د شپي پس تسبيح وايه (لمونځ ادا کړه
د مغرب او عشاء)

تفسير: په دغه کښي مغرب او عشاء بلکه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجد لمونځ هم
داخل دي.

وَاطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنگو (اطرافو) د ورځي کښي (پر لمانځه ډيره توجه ولره يا په
دغو اوقاتو کښي تسبيح سره له حمده وايه)

تفسير: دغه د (جمعي او د) ظهر لمونځ شو - څککه چه په دغه وقت کښي د ورځي د اول نصف
او د آخر نصف سره يو ځای کېږي - بلکه په صباح او قاموس او نورو کښي تصريح شوي ده
چه «طرف» «طائفة من الشئ» - طرف د کوم شي حصي ته وائي او د خاص حد او د څنډي په
معني نه دي په دغه صورت نهار جنس منلي کېږي او د هري ورځي هغه يوه خاصه برخه تری
مراد کېږي شي چه هلته ورځ نیماني کېږي.

لَعَلَّكَ تَرْضَى

ښائي چه ته به راضي شي (له الله په اجر)

تفسير: يعني که داسي د عمل طرز ولري نو تل به په دنيا او آخرت کښي خوښ او راضي
اوسيږي - د دغه ډير لوی اجر به در رسيږي. او له امت سره به دي مرسته (مدد) وشي په دنيا
کښي - او مغفرت به وي په آخرت کښي ستا په شفاعت چه د هغه له ليدلو څخه به ته خوښيږي.

وَلَا تَمُدَّنْ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَاهُ أَزْوَاجًا

مَنْهُمْ زَهْرَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْسِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿٣٢﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترگی خپلی (یعنی مه ئی اړوه) هغه شیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه شیز سره چه قسما قسم دی دغو (کفارو) ته ښائست د ژوندانه لږ خسیس دپاره د دی چه وازمایو دوی په دی کښی؛ او رزق روزی د رب د تا (چه تاته ئی درکړی له نبوته علمه بهتر ډیر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوی نعماوو څخه).

تفسیر: (شیخ الهند رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او مه اړوه دواړه سترگی خپلی هغه شیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره قسما قسمو ته له خلقو ښائست د ژوندانه لږ خسیس» الخ) یعنی په دنیا کښی قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو - نصرانیانو - مشرکانو - مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چه ورکړی دی د هغو په طرف خپلی سترگی مه غړوئ او له سره مه ورته گورئ! (لکه چه تر اوسه مو هم هغو ته نه دی کتلی) دغه تش د غو ورغو عشرت او پسرلی دی چه مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان آخلو چه کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غرونکی دی؟ هغه عظیم الشان دولت چه الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدر کړی دی - مثلاً عظیم الشان قرآن - د رسالت منصب - عظیمه فتوحات - رفع الذکر، د نامه لوړیدل - او د آخرت اعلی مراتب د هغوی په مقابل کښی دغه فانی او حقیر سامان څه حقیقت لری ستاسی په برخه کوم دولت چه راغلی دی هغه له دغو دولتونو څخه ډیر ښه او بهتر دی او فی نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقی پاتی کیدونکی دی. په هر حال نه تاسی له دغه تکذیب او اعراض څخه مضطرب شئ! - او نه د دغو سازو او سامانونو او مالونو او دولتونو په طرف د التفات په نظر وگورئ!

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

او امر کوه په اهل (بیت یا په اهل دین) خپل په کولو د لمانځه او ته هم کلک پری ولاړ اوسه؛

تفسیر: یعنی خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تاکید وکړئ! په حدیث کښی راغلی دی «کله چه وړوکی مو اوه کلن شی (د اعتیاد لامله) پر دوی لمنځونه کوئ! او څه مهال چه نهه کلن شی (که په ورو ورو ئی ونه منی) په وهلو سره پری لمنوخ کوئ» (مطلب دا چه هم خپل متعلقین پر لمانځه ودروه! او هم ته پخپله پر لمانځه صبر کوه او هیڅ مه غمجن کپړه په کار د رزق کښی ځکه چه)

لَا سَأَلَكَ رِزْقًا تَحْنُ تَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ﴿٢٧﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزی (نه ستا او نه د اهل ستا بلکه) مونږ رزق روزی درکوو تاته او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهیزگاری ته ده .

تفسیر: په دنیا کېنی مالکان پر خپلو مریو باندی روزی گنتی دغه مالک الملک یواځی بندگی غواړی او خپلو مریو ته په خپله روزی ورکوی (کذا فی الموضح) الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزی رارسیدو ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ «۲۸ جزء د الطلاق (۲-۳) آیه (۱) رکوع» د هم دی لپاره دی

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کېنی څه تعارض واقع شی الله تعالی داسی اجازه نه کوی چه د معاش د کسب په مقابل کېنی لمونځ ترک کړی! په هر حال ښائی چه هر وومرو (خامخا) لمونځ اداء کړ شی روزی رسوونکی هم هغه الله دی چه د هغه په حکم سره لمونځ کوو - الحاصل د معاش د کسب د هغو ذرائعو حکم الله تعالی نه دی صادر کړی چه د عبودیت د فرائضو په اداء کېنی مغل او مزاحم واقع شی. انسان ته ښائی چه تقوی او پرهیزگاری اختیار کړی په پای کېنی دی وگوری چه الله تعالی په څه ډول (طریقه) له ده سره معاونت او امداد کوی؟

وَقَالُوا لَوْلَا آتَيْنَا بَابَهُ مِنْ رَبِّهِ

او وائی (کفار) ولی نه راوړی محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چه (مونږ ئی غواړو په تصدیق د نبوت خپل)؛

تفسیر: یعنی کومه داسی یوه ښکاره معجزه او ښه ولی نه راښیی چه د هغی په لیدلو سره مونږ ته بیخی د انکار او تردد موقع نشی پاتی که نه د دغومره ور ځینو ویرولو او تخویفاتو څخه څه گته (فائده) حاصلیدی؟

أَوَلَمْ تَأْتِهِمُ بَيِّنَةٌ مِّنَ الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿٢٨﴾

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدق دلیل برهان د هغه شی چه په کتابونو پخوانیو کېنی ؤ .

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په پخوانیو کتابونو کښی د آخری زمانی د رسول خبر دی یا دا معنی چه د پخوانیو انبیاءو معجزی کافی دی. دغه رسول الله هم اصولاً د همغو پخوانیو خبرو تصدیق او تفسیر کوی. کومه نوی خبره نه وائی - یا دا چه د پخوانیو کتابونو سره موافق واقعات بیانوی». او دیر به تفسیر حُما په نزد هم هغه دی چه «ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو اختیار کړی دی یعنی دغه خلق له ضده او عناده وائی چه کومه معجزه او نجه دی ولی رانه وړه؟ آیا له سلهاو نورو معجزو او نجو شخه برسیره او له گردو (تولو) شخه لویه معجزه او نجه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسیدلی چه د پخوانیو کتابونو د ضروریه و مضامینو محافظ او د ده د صداقت دپاره د حجت او شهادت په ډول (طریقه) دی - او د هغه اعجاز له لمر شخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی لکه چه د جزء ۲۱ العنکبوت په ۵۰-۵۱ آیت (۵) رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَقَالُوا لَا تَزِلَّ عَلَيْهِ أَيْتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا أَلِيتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَوَلَمْ يَجْعَلْ لَّكُم مِّن دُونِهِ إِلَٰهًا لَّكُم مِّن دُونِهِ إِلَٰهٌ لَّعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا
رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ
أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿٢٤﴾ قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنِ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٢٥﴾

او که چیرې مونږ هلاک کړی وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده) نو خامخا به ویلی وی دوی ای ربه غمونږه ولی ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول نو چه متابعت کړی وی مونږ د آیاتونو ستا پخوا له هغه چه ذلیل یا شرمنده شوی وی مونږ (په دنیا یا په عقبا کښی) ووايه (ای محمده دوی ته) چه هر یو (له تاسی او له مونږه عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی. پس تاسی هم انتظار کوئ پس ژر پوه به شی تاسی چه څوک دی یاران د لیاری سمی صافی او کوم یو دی چه په سمه صافه لیاره روان دی (مونږ که تاسی).

تفسیر: یعنی د داسی عظیم الشان نښان له لیدلو شخه وروسته وائی چه ولی دی کومه معجزه او نجه رانه وړه؟ او فرض ئی کړئ که مونږ نه وی ورځوولی - یعنی قرآن مو نه وی نازل کړی - او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله دوی مو د کفر او شرک په سزا کښی د دوزخ په کنده کښی غورځولی نو دوی به شور ماشور نښلاوه او داسی به ئی ویل ای صاحبه! د سزا

ورکولو څخه پخوا بهائی څمونږ دپاره کوم کتاب او پوهوونکی دی رالیږلی وی چه مونږ ئی په ذلت او رسوائی باندی له اخته کیدلو څخه لا پخوا خبر کړی وی نو تا به لیده چه مونږ ستاسی د احکامو په تعمیل کښی څومره زیار (محنت) ایسته؟ الغرض که پاک قرآن نه نازلیده نو داسی به ئی ویل اوس چه نازل شوی دی له هغه څخه سترگی اړوی او له خپله ځانه خوښی کړی معجزی او نښی په مطالبی پسی لویدلی دی - د دوی مقصد له سره هدایت حاصلول نه دی - نو ځکه داسی فضولی او چتی(بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی - نو خیر دی دوی ته ووايه چه زه او تاسی دواړه انتظار باسو چه عنقریب له غیبه څه څرگندیږی ؟ هلته به گرد (تول) حقانق ښکاره شی چه کومه یوه ډله پر سمه لیاره روان وه؟ او کومه له لیاری څخه بی لیاری شوی وه؟

تمت سورة طه بتوفيقه وعونه والله الحمد

سورة الانبياء مكية ركوعها (۷) آياتها (۱۱۲) رقم تلاوتها (۲۱) تسلسلها حسب النزول (۷۳)
نزلت بعد ابراهيم

د الانبياء سورت مكى دى. (۷) ركوع (۱۱۲) آيتونه لرى په تلاوت كېنى (۲۱) او په نزول كېنى (۷۳) سورت دى د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ^①

نژدی شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی حال دا چه دوی په غفلت کښی دی (له دی حساب او جزا خپلی) مخ گرځوونکی دی (له) ایمان راوړلو څخه په دغه سره

تفسیر: یعنی د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسیدونکی دی، لیکن دغه مشرکین او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کښی پراته دی او د قیامت د ځواب ورکولو دپاره هیڅ یو تیاری نه نیسی او کله چه دوی ته د الله تعالی آیتونه اورول کیږی او نصیحت ورته وشي چه د غفلت له خوږه راویښ او راپورته شی نو په دیری بی پروایی او بی اعتنائی سره اوری او هیڅ اهمیت ورته نه ورکوی او داسی یو وضعیت اختیاروی چه ګواکي دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کیدونکی نه دی او نه څه حساب او کتاب ورسره کیږی. رښتیا ده

(الناس في غفلاتهم ورحى المنية تطحن: خلق په خپلو غفلتونو کښی دی، او د مرګ ژرنده اوږه کوی).

مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ^① لَاهِيَةً قُلُوبِهِمْ

او نه راځي دوی ته هیڅ نصیحت له (طرفه د) رب د دوی نوی (رالپړل شوی) مګر خو اوری دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چه دوی لوبی

(مسخری) پری کوی په دی حال کښی چه بوخت (مشغول) وی زړونه د دوی،
(په دنیوی چارو او غافل وی له ضروری کارونو څخه)

تفسیر: یعنی د قرآن عظیم ډیر ارزښتناک (قیمتی) نصیحتونه دوی ته د لویو او د نندارو حیثیت لری او همغسی ئی اوری. که دوی په اخلاص سره پکښی فکر او غور او په تعمیل کښی ئی هڅه (کوشش) کولی نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوی وی لیکن د دی له امله (وجی) چه د دوی زړونه بیخی له دی پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او نندارو او تماشو کښی لگیا او بوخت (دوب) دی نو ځکه داسی غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لری.

وَأَسْرُ النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصُرُونَ ﴿۳۱﴾

او ښه پتوی راز (خپل) هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په ځانونو خپلو په شرک سره او وائی کفار) نه دی دا (محمد) مگر خو یو انسان په شان ستاسی آیا پس راځئ تاسی هغه جادو ته (د عقیدې له مخی چه له ده سره دی) حال دا چه تاسی گورئ (چه دا جادو دی)

تفسیر: کله چه دوی له ډیر نصیحت اوریدلو څخه تنگ شول نو څو بی انصافان سره راټول شول او یوه پټه جرگه ئی سره جوړه کړه او د قرآن او رسول الله په متعلق ئی په داسی خبرو خوله بیرته کړه چه دغه رسول خو زموږ په شان یو انسان دی نه پرېسته ده او نه له مونږ څنی د کوم زیات ظاهری امتیاز خاوند دی البته دی په جادو باندی پوهیږی، دغه کلام چه دی ئی لولی او مونږ ته ئی اورو، هرومرو (خامخا) د سحر او کودو کلام دی نو بیا په تاسی باندی څه ټکه (تندر) لویدلی ده چه په خپلو سترگو ئی گورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کښی ځان نیلولئ لازمه ده چه هغه ته له سره مه نژدی کیږئ، ښائی چه عظیم الشان قرآن ته به ئی د دی له امله (وجی) سحر ویلی وی چه په هغه کښی قوی او حیرانوونکی تاثیر دی او پټه جرگه ئی ځکه کوله چه د هغو تدبیرونو دپاره چه په مستقبل کښی ئی کول تمهید شی او ظاهره ده چه پوه او هوښیار دښمن خپلی د دښمنی چاری پخوا له وخته نه ښکاره کوی او نه ئی مشهوروی او تش په پټه او مخفی ډول (طریقه) تبلیغات جاری ساتی.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۲﴾

وویل (رسول دوی ته) رب می عالم دی په وینا (د هر هغه چا چه وی) په

آسمان کبني او په ځمکه کبني او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل که تاسی هر څومره پټی او مخفی مشوری وکړئ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی چه د آسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی ستاسی په دغو مخفی او پټو خبرو او جرگو به څرنګه علم ونه لری؟ او ستاسی دغه پلمی (تدبیرونه) او حیلې (مکرونه) له هغه څخه څرنګه پټی پاتی کیدی شی؟.

بَلْ قَالُوا أَضْغَاتٌ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ۝

بلکه (دغه کفار) وائی (چه دغه قرآن) ګډوډ خوښونه دی بلکه له خپل ځانه ئی جوړ کړی دی بلکه دی شاعر دی پس باید راوړی مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چه لیږلی شوی وو لومړنی (انبياء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اوریدلو سره به د ډیر ضد او عناد له کبله (وځی) داسی بدحواسه کیدل چه له سره به په یوه فکر او رایه باندی قایم نه پاتی کیدل، کله به ئی ورته جادو (ګودی) وئیل کله به ئی ګډوډ پریشانه خوب باله کله به ئی داسی ویل چه دا خبری دی له ځانه جوړوی او مونږ ته ئی وړاندی کوی، او بیا پری د قرآن نوم ږدی نه یوازی هم دا به ئی ویل بلکه داسی وینا به ئی هم کوله چه محمد صلی الله علیه وسلم ډیر ښه او عمدۀ شاعر هم دی او د شعرا په شان د لوړو (وچتو) تخیلاتو له لاری ډیر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی که په واقع کبني داسی نه وی نو دی هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښی. دغه ویناګانی هم محض د عناد او تش د ربرولو (تکلیف ورکولو) له امله (وځی) وی ځکه چه اول خو د مکی معظمی دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاء له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو. دوهم دا چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیری داسی ښکاره معجزی او ښی هم لیدلی وی چه د پخوانیو انبیاء له معجزو او ښو څخه په هیڅ یو صورت کمی نه وی او له ټولو څخه ډیره لویه او غټه معجزه او ښه هم دغه د عظیم الشان قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کبني ښه پوهیدل چه دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټی (بیکاره) خوب او نه شعر دی نو هر کله چه به ئی هیڅ یوی خبری له دغی معجزی سره سمون نه خوړ نو هغه به ئی پریښوده او بله خبره به ئی ورته جوړوله ﴿انظروا عَذَابَ الْاِمْتَالِ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ سَيِّئًا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَا أَمَدَّتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قُرْبَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

(وویل الله) نه ؤ راوړی ایمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هیڅ (اهل د) کلی چه هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذیب د دوی) آیا پس دغه کفار به ایمان راوړی (بلکه نه ئی راوړی).

تفسیر: یعنی پخوانیو قومونو ته فرمایشی معجزی او نبی ورسوولی شوی وی مگر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول او حق ئی ونه مانه بالاخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکی د دی مشرکانو دغه غوښتنی هم پوره کړی شی ښکاره ده چه دوی ئی هم منونکی نه دی. هرورمو (خامخا) به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپیره او فنا کړی شی، حال دا چه د هغوی بیخی تباهی او خرابی مقصود نه ده بلکه د الله تعالی حکمتونه فی الجمله د دوی دوام (ابدیت) او بقا غواړی.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوْحِي إِلَيْهِمْ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مگر خو سړی (نه پږښتی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماؤ څخه) که یی تاسی چه نه پوهیږئ

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ یعنی کوم انبیاء چه پخوا راغلی وو چه د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزی د ښوولو غوښتنه کوئ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پږښتی نه وی که له داسی مشهوری او مستفیضی خبری څخه هم تاسی د خپل جهالت له سببه بی خبره یی نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پری خبردار کړئ چه هغه تری ښه خبر دی (لکه د اهل کتابو عالمان) آخر تاسی له یهودانو او نصرانیانو سره خو خپلوی او دوستانه تعلقات لرئ نو دغه عادی خبری تاسی ولی د هم دغه اهل کتابو څخه نه پوښتی چه آیا هغه انبیاء او رسولان چه په پخوا زمانو کښی رالیږل شوی وو انسانان وو که ملائک؟.

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا آلَا يَكُونُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٩﴾

او نه وو ګرځولی مونږ (دغه پخوانی رسولان) داسې جسدونه چه نه ئی خوړ
طعام (خواره) او نه وو دوی تل پاتی کیدونکی (په دنیا کښی بلکه طعام به
ئی خوړ او مړه کیدل به هم)

تفسیر: یعنی انسانی خصائص په هغو کښی موجود وو او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه ؤ چه
هیڅ کله خواره ونشی خوړلی او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چه له سره مرګ او فناء پری
رانشی او تل تر تله ژوندی پاتی شی.

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَّشَاءُ وَاهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ۝۹

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی) پس نجات ورکړه
مونږ هغوی ته او هغو ته چه زمونږ اراده وه (د نجات د دوی چه مصدقین
دی) او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تیریدونکی د رسولانو مکذبین).

تفسیر: یعنی د هغوی امتیاز له نورو بندګانو څخه دا ؤ چه د الله تعالیٰ له لوری د مخلوق د
هدایت او اصلاح دپاره ټاکل (مقرر) شوی وو، الله تعالیٰ په دوی وحی نازلوله او سره له بی سره
سامانی به ئی د مخالفینو په مقابل کښی دوی سره د نصرت او حمایت وعدی کولی لکه چه
پاک الله خپلی دغه وعدی تولی رښتیا او ښکاره کړی او دغه انبیاء ئی د خپلو ملګرو سره
محفوظ وساتل او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چه هغوی سره به ئی مخالفت او دغری وهلی تباہ
او غارت کړل شول، بیشکه چه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی. لیکن د بشر له هغو
انواعو څخه دی چه د هغو مرسته (مدد) او حمایت د تولی دنیا په مقابل کښی کاوه شی، د
دوی مخالفینو ته لازم دی چه د خپل انجام فکر او اندیښنه وکړی او د پخوانیو قامونو له مثالونو
څخه دی پند او عبرت واخلي، داسی ونه شی چه د آخرت له حساب نه پخوا په هم دغه دنیا
کښی دوی سره حساب او کتاب شروع شی.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝۱۰

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسی ته یو کتاب چه په هغه کښی
ذکر (پند) ستاسی دی، آیا پس تاسی عقل نه لرئ (چه ایمان پری راوړئ).

تفسیر: یعنی د پاک قرآن په وسیله تاسی ته هر قسم پند او نصیحت درکړی شوی دی او د تولو

بنو او بدو پای (آخر) او انجام در نبودن شوی دی که لیر عقل او سد (هوش) هم ولری نو زیار (محنت) او کوبش به کوئی چه د الله تعالی له عذابہ ثمان وساتع او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپیژنی چه په حقیقت کښی ستاسی د لوئی او شرف دپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی ځکه چه ستاسی د قوم په ژبه او ستاسی د قوم په یوه کامل فرد باندی نازل شوی دی او په دنیا کښی ئی تاسی ته دائمی ویاړ (فخر) او شهرت درېښلی دی که تاسی د خپل دغسی محسن قدر نه پیژنی او خبرو ته ئی غوړ نه کیږدئ نو په دنیا کښی به خوار او ذلیل شی! او د آخرت عذاب به بیل تاسی ته تیار شی. له دی نه وروسته د هغو قومونو دنیوی پای (آخر) او انجام بیانوی چه هغوی له انبیاءو سره دښمنی او په خپلو ځانونو ئی ظلم او تیری کړی ؤ.

وَكَمْ قَصَبْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډیر توتی توتی کړی دی مونږ (په هلاک کولو سره) له اهل د کلیو چه وو هغوی ظالمان او پیدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای)

تفسیر: یعنی داسی نه ده چه د هغو له ورکیدلو څخه به د الله تعالی ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شی، دوی چه ورک شی د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوی.

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أَنْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چه حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زمونږ ناڅاپه دوی به له دغه عذاب تښتیدل (په ډیره بیره (تلوار) نو پرېستو به په تمسخر سره ورته ویل) مه تښتی او بیرته لاړ شی هغه ځای ته چه ښه ژوند درکړی شوی ؤ تاسی ته په هغه کښی او کورونو خپلو ته ښائی چه له تاسی نه پوښتنه وکړه شی.

تفسیر: یعنی کله چه کافران او مشرکان د الله تعالی له عذاب سره مخامخ شول نو وئی غوښتل

چه له هغه غُحايه وټټنې او په ټيټه سره غُحان ته نجات حاصل کړی په دغه وخت کېنې په ټکوینې ډول (طریقه) سره دوی ته وویل شول چه چیرې ټټنې؟ ودریوئ او په هغه لوری بیرته لار شئ چه هلته مو عیش او عشرت کاوه او ډیر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړی وو بنائې چه هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړی. صاحبه! هغه د مال او دولت او د زور او قوت نشه مو او هغه ساز او سامان مو څه شول؟ او هغه نعمتونه چه پاک الله تعالی تاسې ته درکړی وو د هغو شکر مو تر کوم غُحای پوری ادا کړی ؤ؟ یا دا چه تاسې خو داسې لوی سړی وئ چه په هر غُحای کېنې به ستاسې عزت او احترام کیده اوس هم هلته لار شئ هیڅ د ټيټنې ضرورت نشته غو خلق په خپلو مهماتو کېنې له تاسې سره خبرې اتری او مشورې وکړی شی دغه ټولې خبرې د تحکم په توگه (طریقه) ویل شوی دی.

قَالُوايُؤَيِّنَالَاكُمَاظْلِمِينَ^(۱۴)فَمَاذَلِكَدَعَوَاهُمْحَتَّى جَعَلْنَاهُمْحَصِيدًاخِمْدِينَ^(۱۵)

وبه وائی ای هلاکته زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وی دغه بلنه د دوی (هلاک لره) تر هغو پوری چه وبه گرجول مونږ دوی ریبیل شوی، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنی کله چه عذاب ئی په خپلو سترگو ولید نو هلته ئی په خپلو جرمونو اعتراف وکړ او درگړده (په شریکه) به ئی داسې چغې وهلې چه بیشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو! لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار ورغی؟
دا د توبې د قبول وخت نه ؤ د دی وخت اعتراف او ندامت کړد (تول) سره بیکاره وو او بالاخر په دی ډول (طریقه) سره ختم کړی شو لکه چه شین کښت (فصل) یو دم ورپیلې شی او درمند شی یا په اور کېنې د سوځیدلو لړگیو د ایری د ډیری په شان پاتی کیږی (العیاذ بالله تعالی)

وَمَاخَلَقْنَاالسَّمَاءَوَالْأَرْضَ وَمَابَيْنَهُمَاالْعِینَ^(۱۶)

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمان او نه غمکه او نه هر هغه چه په منځ د دوی کېنې دی په داسې حال کېنې چه لوبی کوونکې وو مونږ (او هیڅ یوه کته فائده) د دوی په پیدائښت باندې مرتبه نه وی

تفسير: يعنى چه پکښى کوم معتدبه حکمت او صحيح غرض نه وى نو ځکه عقلمن ته ښائى چه د عالم د خلقت په غرض او غايه وپوهيږي او دنيا تش د لوبى او تماشا مخى ونه گڼي او له انجام څخه غافل نشي بلکه ښه وپوهيږي چه دنيا د آخرت دپاره پيدا کړى شوى ده او د هر نیک او بد عمل جزا او سزا رسيدل او د ذرى ذرى حساب کيدل يو حقه او ضرورى خبره ده .

لَوَارِدْنَا اَنْ نَّتَّخِذَ لَهُمُ الْاَتَّخِذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فاعِلِينَ ﴿١٦﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړى وى مونږ چه ونيسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد) نو خامخا نيولى به وه مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وى مونږ کوونکى د دى کار. بلکه ويشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بيا (دغه حق) سر ماتوى د هغه (باطل) او محو کوى ئى پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کيږي، او تاسى ته اور، افسوس عذاب، خرابى ده (اى کفارو له هغه څخه څخه چه ثابتوى تاسى (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسير: يعنى که بالفرض داسى لهو او لعب کار زمونږ له شانه سره لايق هم وى او مونږ داسى اراده هم کړى وى چه هم داسى کومى مشغلى او لوبى او تماشى جوړى کړو نو دغه کار به مونږ بالذات په خپله او په خپل قدرت کړى وى او ستاسى مجازات او مکافات کولو او نيولو او خوشى کولو ته به له سره هيڅ يو ضرورت نه ؤ پاتى. ليکن حقيقت دا دى چه دنيا محض لوبى او تماشا نه ده بلکه د سعى او عمل او مبارزى ميدان دى، دلته د حق او باطل مقابله کيږي، حق يرغل (حمله) کوى او د باطل سر ماتوى له دى څخه تاسى د خپل شرک او ناپوهى په پاى (آخر) او انجام وپوهيږئ کله چه د حق او صداقت گولى او مردکى په پوره قوت په تاسى ولويږي هلته به څرنگه خرابى او بربادى ستاسى په برخه شى او بل کوم يو طاقت به تاسى ته نجات درکړى شى؟.

تنبیه: د ﴿لَوَارِدْنَا اَنْ نَّتَّخِذَ لَهُمُ﴾ الآية - تقرير په څو څو ډوله (قسمه) کړى شوى دى زمونږ په نزد هغه معنی چه د سياق او لحاق په اعتبار ډيره قريبه او صافه وه هماغه مو اختيار کړه او د «من لدنا» او د «ان کنا فاعلين» د قيودو فوايدو ته هم لطيفه اشاره کړى شوى ده . والله تعالى اعلم.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط

او خاص ده لره دی هر هغه شوک چه په آسمانونو کښی دی او په غمکه کښی دی (د پیدائښت، ملکیت او بندگی له مخی)،

تفسیر: بیا که دی د تباہ کولو اراده وکړی نو شوک به نجات ورکړی شی؟ او چیری به د پتیدلو او پناه غای وموندلی شی.

وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿٩﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْترُونَ ﴿١٠﴾

او هغه (پرښتی) چه ده شخه دی نه کوی کبر (سرکشی) دوی له عبادت د ده (الله) او نه ستومانه کیږی (له عبادته ئی یوه شیبه (لحظه) هم) تسبیح وائی (هم) په شپه او (هم) په ورځ کښی نه سست (او ضعیف) کیږی.

تفسیر: یعنی پرښتی سره له دی چه د الله تعالیٰ د دربار له مقربانو شخه دی لږ څه تکبر، غرور او لوئی نه کوی او د خپل الله تعالیٰ بندگی او غلامی د خپل ځان دپاره عزت او فخر گڼی او د عبودیت د وظایفو په ادا کښی لگیا اوسیدی او له سره پکښی نه ستړی کیږی او نه تری په تنگ کیږی بلکه هم دغه ذکر او تسبیح د دوی روحانی غذا ده څرنگه چه مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو او ورسره په نورو کارونو کښی هم مشغولېږو د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت هم دغسی وگڼئ! پرښته پر هر کار چه ماموره شی او په هر یوه خدمت کښی چه بوخته او لگیا وی یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلېږی کله چه د معصومو او مقربو پرښتو حال دا دی نو خطاکار انسان ته لازم دی چه په خورا (ډیر) زیاتو مراتبو سره د پاک الله په ذکر او عبادت مشغول او مصروف واوسی.

أَمَّا اتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

آیا نیولی دی دوی نور معبودان له غمکی شخه (یا په غمکه کښی) چه دوی به هم ژوندی کوی مری (بلکه نشی ژوندی کولی).

تفسیر: یعنی آسمانی پرښتی خو له سره د الله تعالیٰ له بندگی شخه نه زړه تنگی او نه ستومانه

کیپی بلکه تل د ده په یاد او بندگی کېنې مشغولی وی بیا آیا په ځمکه کېنې څه داسې موجودات شته چې هغوی د الله تعالیٰ په مقابل کېنې معبود گرځولی شی؟ او کله چې پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کېنې هلاک کړی آیا دوی ئی بیرته ژوندی کولی شی؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شی؟ له سره ئی نشی کولی.

لَوْ كَانَ فِيْهَا اِلَهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَاْ

که چیرې وی په دغه آسمان او ځمکه کېنې نور معبودان (حاکمان) بی له الله څخه نو خامخا وران شوی به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب)

تفسیر: دغه آله او د تعدد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی چې عظیم الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې کړی دی. ښه پام وکړئ چې عبادت د کامل تذلل نوم دی او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکینې اختیار او شی چې پخپل ذات او صفاتو کېنې له هر حیثه او هر جهته کامل وی چې هم دغه ته مونږ (الله) یا خدای جل جلاله وایو. ضروری ده چې د الله تعالیٰ ذات له هر قسم نقائصو او عیوبو څخه پاک وی او له هیڅ حیثه ناقص، بیکاره، عاجز مغلوب نه وی او نه د بل چا په مقابل کېنې ناتوان وی، او نه بل د ده په کارونو کېنې څه گوټی وهلی شی او نه څه ځنډ (ایسارتیا) کېدلی شی نو اوس که تاسی فرض کړئ چې که په آسمان او ځمکه کېنې دوه خدایان وی نو که دغه دواړه په یو شان سره وی په دغه وخت کېنې به تاسی ووینئ چې د عالم تخلیق او د علویاتو او سفلیاتو تدبیرونه د دواړو په کلي اتفاق سره کیږي او یا کله کله پکېنې اختلاف هم پېښیږي؟ د اتفاق په صورت کېنې دوه احتماله متصور دی. یا خو یوازی یوه د کائناتو د انتظام او تدبیر کار نشو چلولی نو دواړو په گډه دغه کار ته اقدام وکړ نو معلومه شوه چې د دغو دواړو څخه یو هم د کامل قدرت خاوند نه دی او که یوازی یوه د گرد (تول) عالم د کارونو انجام او انتظام کولی شوی نو دغه بل بیکاره پاتی کیده حال دا چې د الله تعالیٰ د وحدانیت په منلو مونږ له دی کبله (وجی) مکلف یو چې بی د هغه له منلو څخه بل هیڅ چاره نشته او که د اختلاف صورت فرض کړو نو یو هرومرو (خامخا) به د بل په مقابل کېنې یا مغلوب شی او له خپلې ارادې او تجویز څخه به لاس واخلی نو دغه خدای نشو او یا به دواړه بالکل په مساوی او متوازی طاقت سره یو د بل په خلاف خپله اراده او تجویز تعمیم او اجرا کړی، اول خو (معاذ الله) د خدایانو په دغه رسی کښولو کېنې له سره هیڅ شی موجود نشی او دوهم دا چې که په موجوده شیانو کېنې دغسې زور آزمیونه وشي نو په دغه زور آزمیونه کېنې به گرد (تول) موجوده شیان سره گډوډ او له منځه لاړ شی. له دی نه دغه نتیجه راووته چې که په آسمان او ځمکې کېنې دوه خدایان وی نو د اسمان او ځمکې دغه موجوده نظام به لا له پخوا څخه گډوډ او وران شوی وی که نه نو دا خبری لازمیده چې یو خدای

بیکاره یا ناقص یا عاجز پاتی شوی وی او دغه کار د مفروض څخه مخالف دی.

فَسُبْحُنَ اللَّهُ رَبَّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۲۷﴾

نو پاک دی الله چه رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شيانو) چه دوی ئی منسوبوی ورته

تفسیر: چه د لوی عرش یوازی مالک او څښتن (ځاوند) خدای تعالی دی، د ده په ملک او باچایی کښی له سره گډون ځای نه لری، دی خپلواک باچا دی کله چه دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کښی نشی ځانیدلی چه د هغو واکداری هم یوازی مجازی ده نو دوه کل مختاره او مطلق قادر خدایان به څرنگه په یوه سلطنت کښی شریک کیدی شی.

لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿۲۸﴾

نه پوښتیدلی کیږی (الله) له هغو (شیانو) چه کوی ئی (ځکه چه الوهیت یوازی د ده صفت دی. او دوی پوښتیدلی کیږی (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو ځکه چه دوی مخلوق او مملوک دی)

تفسیر: یعنی الله تعالی د هغه لوی ذات نوم دی چه مطلق قادر او کل مختار دی (او تول کارونه ئی صواب او له حکمته ډک دی) د ده قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چه تشه پوښتنه تری هم څوک نشی کولی چه مثلاً هغه فلانی کار دی ولی داسی وکړ؟ مگر پاک الله حق لری او ده لره ښائی چه هر هغه څوک چه اراده ئی وشی مواخذه ئی کړی او تری لازمی پوښتنی وکړی.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ

آیا نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له دغه الله (یا رابښته له الله) څخه نور معبودان، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کښی)،

تفسیر: له دی نه پخوا پر توحید عقلی دلیل قايم کړی شو اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کیږی یعنی بی له الله تعالی څخه د هغو معبودانو تجویز چه تاسی کړی دی د دوی د اثبات دپاره که کوم عقلی یا نقلی دلیل لرئ هغه

راوراندی کړئ! ښکاره ده چه له هغوی سره پرته (علاوه) له اوهامو او گمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شی نه ؤ، د شرکت په دعوی کښی ئی نه کوم عقلی او نه کوم نقلی دلیل وړاندی کړی شو. کذا قال المفسرون. حضرت شاه صاحب لیکلی دی «پخوا ئی د هغو معبودانو په حق کښی ویلی وو چه که تاسی هغوی له الله تعالی سره برابر گنئ (نو که دغه ادعا مو سمه وی) د داسی دوو حاکمانو له وجود څخه دنیا خرابیږی، اوس د هغو یادونه کوی چه له پاک الله څخه ښکته وړوکی، وړوکی نائبان د ماتحتو حکامو په شان مقررئ نو آیا دغه ماذونان د خپلو لویو آمرانو له خوا کوم برهان، سند او فرمان لری، ځکه چه بی له سند او فرمان څخه هیڅوک نیابت نشی کولی، که کوم سند وی راوراندی ئی کړئ.

هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٦﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغو چا چه له ما سره دی (له محمدی امت څخه) او بیان د هغه چا دی چه پخوا له ما تیر شوی دی، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی په حقه خبره (چه توحید او قرآن دی) پس دوی مخ گرځوونکی دی (له توحید یا ستا له رسالت څخه)

تفسیر: یعنی زما د امت او د پخوانیو موحدینو ټولو هم دا یوه خبره ده چه له الله تعالی څخه پرته (علاوه) چه (رب العرش) دی بل الله نشته چه د هغه عقلی دلیل پخوا له دی نه بیان شو که تاسی د دغی عقیدې له منلو څخه مخ اړوئ او له دغی آسمانی او اجتماعی عقیدې څخه پرته (علاوه) کوم بل دلیل لرئ نو هغه راوراندی کړئ، زما دعوی دا ده چه دغه محمدی امت او نور پخوانی امتونه د دی کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو آسمانی کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره ټول د توحید په دی دعوی کښی سره متفق دی، لکه چه نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخوانی آسمانی کتابونه ولتوئ! نو په هغو کښی د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره مومئ. مگر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږی که پوهیللی نو د حق خبری د اوریدلو په مقابل کښی به ئی دغسی د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مگر چه وحی به کوله مونږ هغه ته (داسی) چه بیشکه شان دا دی چه نشته برحق معبود مگر زه یم (یوازی) نو بندگی کوئ تاسی زما .

تفسیر: یعنی ټولو انبیاء او مرسلانو علیهم السلام د توحید په دی عقیده اجماع کړی ده، هیڅ یوه نبی علیه السلام په هیڅ یو وخت کښی یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی او دوی تل هم داسی تلقین کاوه چه د یوه خدای تعالیٰ له عبادت نه پرته (علاوه) د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ څخه د عبادت مستحق نه دی نو په هم هغه شان چه له عقلی او فطری دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کیږی هم داسی په نقلی حیثیت هم د انبیاء علیهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندی قطعی دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ

او وائی دغه (منکران) نیولی دی رحمن ولد پاک دی دغه (الله له ولد څخه)

تفسیر: د عربو غینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی نو ئی وینودل چه د الله تعالیٰ له لور (وچت) شان سره لایق نه دی چه لونی یا زامن ولری نو په دی آیت سره د نصرانیانو د دی عقیدې تردید هم وشو چه حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او د یهودانو د هغی فرقی تردید هم وشو چه حضرت عزیر علیه السلام ته د الله زوی وائی.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِ رَبِّهِمْ يَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾

بلکه (دوی) بندگان (د الله) دی مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کښی په عزت سره) چه نشی ږومبی کیدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره او دوی خاص په حکم د الله عمل کوی.

تفسیر: یعنی هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چه تاسی د الله تعالیٰ اولاد وایئ، هغه ئی له سره اولاد نه دی بلکه د هغه معزز بندگان دی او د دوی له انتهائی اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چه د الله تعالیٰ له رضاء او خوښی نه پرته (علاوه) د هغه په حضور کښی له سره خوله نشی بیرته کولی او نه بی د الله تعالیٰ له حکم او اجازی څخه کوم کار کولی شی گواکی د عبودیت او بندگی کمال د دوی د امتیاز طغرا (نښه) او څرگنده (ښکاره) نښه ده .

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دی الله ته هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او هغه څه چه وروسته د دوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ علم د دوی په ټولو ظاهری او باطنی احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی لکه هغه مقرب بندگان چه په دی حقیقت پوهیدلی دی تل خپلو احوالو ته گوری او څارنه (حفاظت) ئی کوی چه په هیڅ یو حالت کښی د الله تعالیٰ د رضا څخه مخالف څه ونه کړی!

وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ

او نه کوی شفاعت دوی (نشی کولی د هیچا) مگر دپاره د هغه چا چه راضی وی (تری الله)

تفسیر: یعنی دوی بی د الله تعالیٰ د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوی، کله چی له موحدو مومنانو څخه پاک الله تعالیٰ خوښ او راضی وی نو ځکه د دوی په حق کښی په دنیا او عقبی کښی استغفار د خدای د پرستو وظیفه ده

وَهُمْ مِّنْ خَشِيَّتِهِ مُسْتَفِقُونَ ﴿٧٨﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکی دی

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنگه خدای ویلی شی؟ کله چه هغوی خدایان نه دی نو د الله تعالیٰ زامن او لونی هم له سره کیدی نشی ځکه چه صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وی.

وَمَنْ يُقِلْ مِنْهُمْ إِلَىٰ إِلَهِمْ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ
كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٩﴾

او هر څوک چه وواښي له دغو (ملائکو څخه چه) بيشکه زه معبود یم بې له الله څخه پس دغه (ويونکي چه دی) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، هم داسې (لکه چه دغو د الوهيت مدعيانو ته سزا ورکوو) جزا ورکوو ظالمانو ته (چه د غير الله عبادت کوي).

تفسير: يعنی هغه چه تاسې ئې د الله تعالیٰ اولاد يا خدايان بولئ که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وکړي نو هغوی به هم په هغه دوزخ کېږي وغورځول شي چه د نورو له حده تيريدونکو ظالمانو د سزا دپاره مخصوص او معين دی، زموږ له لامحدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چيرې نشي تلې نو بيا څنگه الله کيدی شي؟

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا

آيا نه دی ليدلی (نه دی خبر) هغه کسان چه کافران شوی دی چه بيشکه آسمانونه او ځمکې وو دواړه سره نښتي (ضم پيوسته په اول کېښي) پس بيل کړل مونږ دوی دواړه،

تفسير: د (رتق) اصلي معنی پيوست، نښتل او يو په بل کېښي سره ننوتل دی، په ابتدا کېښي ځمکه او آسمان دواړه د عدم په تيارو او ظلمت کېښي يو له بله غير متميز پراته وو بيا د وجود په ابتدائي مراحلو کېښي هم دواړه سر ګډوډ، خلط ملط وو بيا د قدرت لاس دوی دواړه سره جلا (جدا) کړل. له دغه بيلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بيل بيل او جلا (جدا) شول سره له دې بيا هم هر يو بند ؤ نه له آسمان څخه باران وريده او نه له ځمکې څخه څه شي زرغونیده بالاخره الله تعالیٰ د انساني نوعې د ګټو او ښېګټو (فائدو) دپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې له پاسه د وريځو د اوبو ورځونه پرانستل شول او له لاندې د ځمکې مسامونه (سوري) خلاص شول چه د هغو په اثر په ځمکه کېښي سيندونه، ويالې، لښتې، چينې ويهيډلې او راز راز (قسم قسم) شينکې، کښتونه (فصلونه) بوټي، ونې، ميوي دانې، او څرخايونه، معدنونه او نور راووتل او آسمان ئې په بې شمارو ستورو سره ښايسته کړ چه د دوی د هر يوه دپاره ئې جلا (جدا) ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړو.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

او پیدا کړی دی مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی،

تفسیر: یعنی عموماً ژوندی موجودات چه ستاسی په نظر درځی بالواسطه یا بلا واسطه د اوبو څخه جوړ شوی دی او خاصتاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده مگر هغه مخلوق له دی نه مستثنی دی چه د هغو په نسبت دا ثابت شوی چه د هغو په تخلیق کښی اوبه له سره دخل نه لری خو بیا هم دا کلیه د (للاکثر حکم الكل) په اعتبار صادق ده.

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾

نو آیا ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر: یعنی د قدرت د داسی ښکاره او ټینگو انتظاماتو له لیدلو سره هم آیا خلق د الله تعالی په وجود او د ده په وحدانیت هم یقین او باور نه کوی؟

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

او پیدا کړی دی مونږ په ځمکه باندی درانه محکم غرونه ولاړ (یا تک وهلی دی مونږ پکښی میخونه) چه ونه خوځیږی دا ځمکه په دوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر د (النحل) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شوی!

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سَبِيلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۳۱﴾

او گرځولی دی مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کښی ارټی لاری دپاره د دی چه دوی لاره ومومی (او بی له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیري)

تفسیر: یعنی د یوه ملک خلق د بل ملک له خلقو سره یو ځای کیدی شی تگ او راتگ وکړی شی، که غرونه دیر هسک (اوچت) او ستغ (کلک) لکه دیوالونه دریدلی وی او په خپلو سرونو او شاوخوا کښی ئی خلقو ته لار نه وی ورکړی نو دغه اوسنی راشه درشه به څرنگه کیده؟ (کذا فی موضح القرآن) د هم دغو خلاصو لارو له لیدلو څخه انسان د الله تعالی د قدرت او حکمت او توحید په طرف لاره موندلی شی.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا

او گرغولی دی مونږ آسمان چت ساتل شوی (له پریوتلو)

تفسیر: چه نه لویږی نه پکښی کوم سوری یا چاود لیدل کیږی نه بدلیږی او د شیاطینو له استراقالسمع څخه محفوظ دی او سقف نئ څکه وویل چه په ښکاره ډول (طریقه) په سترگو د چت په شان معلومیږی.

وَهُمْ عَنِ آيَاتِنَا مُعْرِضُونَ

او دغه کفار له علائمو د آسمانونو څخه مخ گرغوونکی دی

تفسیر: چه غرنګه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) چت دومره موده بی ستنو او پایو ولاړ دی او په رنگ او روغن او ښکلا کښی ئی بیخی تغیر نه دی راغلی او پکښی لمر، سپوږمۍ او ستوری او نور داسی ډیر عجائب او غرائب لیدل کیږی چه هر یو ئی بیل بیل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندی دلالت کوی،

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چه پخپل بالغه حکمت) ئی پیدا کړی ده شپه (د ارامتیا دپاره) او ورځ (د کار دپاره) او لمر (رنډا دپاره) او سپوږمۍ (روښانتیا دپاره)،

تفسیر: دا د هم هغو آسمانی علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر او ستورو څخه) په فلک کښی حرکت کوی او گرغی (لکه لامبوزن په اوبو کښی په لامبو وهلو سره)

تفسیر: یعنی لمر، سپوږمۍ بلکه ټول ستوری په خپل مدار باندی برابر گرغی او چورلی د (یسبحون) له لفظ څخه ظاهر دا معلومیږی چه دا سیاری د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله

مگر غمی. (والله تعالى اعلم).

وَمَا جَعَلْنَا الْبَشَرِ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخُلْدُ ۚ وَنَظَرْنَا فِي سَبِيلِ الْمَوْتِ ۚ وَكُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۚ

او نه دی مگر غولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده) تل ژوندی پاتی کیدل (په دنیا کښی) آیا پس که ته مړ شی پس دوی به تل پاتی کیدونکی وی (په دنیا کښی بلکه داسی نه ده) هر یو نفس څکونکی د مرگ دی (یعنی مری)،

تفسیر: یعنی هم هغسی چه د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالی په امر ایجاد شوی دی د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړی څخه دی هر وخت چه وغواړی دغه خپله ورکړه له دوی نه بیرته اخلی. مرینه هر چا ته دا خبره ثابتوی چه د ده هستی او وجود د ده په لاس او واک (اختیار) کښی نه دی او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلی رونق او ننداره ده چه پای (آخر) ته رسیدی او ختمیږی.

حضرت شاه صاحب لیکي چه کفارو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرو د اوریدلو په مقابل کښی ویل دا ټول شورماشور محض د دغه سړی تر ژوند پوری دی کله چه دی له دنیا څخه رخصت شو بیا به هیڅ نه وی له دی نه، که د دوی دا غرض ؤ چه موت له نبوت سره منافی دی نو د هغه ځواب ئی په دی سره ورکړ ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْبَشَرِ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ﴾ یعنی له انبیاء او مرسلینو څخه کوم یو سړی داسی شته چه له سره مرگ ورته نه وی راغلی او تل ژوندی پاتی شوی وی؟ او که تش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موت له تصویره مو خپل زړونه تشول او یخول مقصود وی نو د هغه ځواب په ﴿أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخُلْدُ﴾ کښی ورکړل شوی دی. یعنی دا خبره څه د خوښی او خوشالی ځای دی؟ آیا که ته وفات شی نو دوی به تل ژوندی پاتی کیږی او له سره به نه مری، کله چه تاسی هم وړاندی یا وروسته مری نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وفات خوښیدل څه معنی او موقع لری؟ په دغه لاره خو ټول خلق تلونکی دی او څوک به داسی وی چه د موت خوند ونه څکی.

د قدرت د دلائلو د بیانولو څخه وروسته په دی آیت کښی د کلام مخه ګواکي د توحید او د نبوت د مسئلې طرف ته وګرځوله شوه.

وَنَبِّئُكُمْ بِالْأَسْرِ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۚ

او از مایو مونبر تاسی (په دنیا کبشی) په شر، بدی او په خیر، نیکی سره په ازموینه،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا کبشی په سختی، نرمی، روغتیا، ناروغتیا، تنگسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسی آزمائنی شو ستاسی کره او کوته، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جلا (جدا) او نورو ته هم د سر په سترگو ورمعلوم کړی او ښه خرگنده (ښکاره) شی چه کوم یو په سختی صبر کوی؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوی؟ او خومره خلق د مایوسی، شکوه شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دی؟

وَالَّذِينَ أَتَوْا مُوْجِعُونَ ﴿۴۵﴾

او خاص مونبر ته به راوستلی شی تاسی (د جزا دپاره).

تفسیر: هلته به ستاسی د صبر او شکر او د هر نیک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شی.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَسْتَخِذُوا نَكَالَ اللَّهِ وَأَاطُوا أَوْحَا الَّذِي يَذْكُرُ الْهَيْكَلُ وَهُمْ يَذْكُرُ الرَّحْمَنَ هُمْ كَفَرُونَ ﴿۴۶﴾

او کله چه ووينی تا هغه کسان چه کافران شوی دی نو نه نیسی دوی تا مگر مسخره کړی شوی، (او وائی پخپلو منځونو کبشی) آیا دا همغه څوک دی چه یادوی (په بدی او سپکه) معبودان ستاسی حال دا چه دغه کفار په یادولو د رحمن (په وحدانیت یا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دی.

تفسیر: یعنی د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره شوی دی او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم توکی او مسخری کوی او د استهزاء او تحقیر په لهجه داسی وائی ﴿أَلَمْ يَذْكُرُوا الْهَيْكَلُ﴾ آیا دا هم هغه سری دی چه ستاسی معبودان په بدی یادوی؟ دوی په خپله په دی نه شرمیږی چه په خپله د حقیقی معبود له پاک نوم او د رحمن له مقدس اسم څخه بد وړی! او د پاک الله تعالیٰ له رشتینو کتابونو څخه منکر دی او د باطلو معبودانو د بدی له اوریدلو څخه خفه کیږی. نو په دی صورت کبشی د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لائق) دی که د مقابلی دلی؟

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٤﴾

پیدا کری شوی دی انسان له تلوار (بی صبری)، ژر به وښیم تاسی ته آیات خپل (موعود عذاب) پس تلوار مه کوئ تاسی (په راتللو د عذاب)

تفسیر: ښائی د کفارو دغه د بی عقلی او ناپوهی اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کښی به دغه خبره تیره شوی وی که په دغو بی حیاء سم د لاسه عذاب مسلط شوی وی نو ډیر به ښه وی او په خپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه «هله ژر شی او هغه موعوده عذاب راباندی نازل کړئ! چه مونږ د هغه وړ (لائق) او مستحق یو» دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولی شوی ده چه انسان ډیر عجلت خوښوونکی دی، ګواکي د ده په خاوره او طبیعت کښی بیرته او تلوار خلط او ګد دی، ښائی چه دوی لږ څه صبر نخلد (ایسارتیا) وکړی. ژر به زه خپل د قهر او انتقام ښی تاسی ته دروښیم.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٥﴾

او وائی (دا کفار) کله به وی دغه وعده (د راتلو د عذاب یا د قیامت) که چیری یی تاسی صادقان رښتینی (په خپله دغه وینا کښی).

تفسیر: یعنی تل ته وائی چه قیامت راتلونکی دی او تل کفار به د تل دپاره په دوزخ کښی سوځی آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟ که دغه خبری ټولی رښتیا وی نو ولی هم دا اوس قیامت او دوزخ نه راحضروئ (الله تعالی وائی)

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُونُ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٦﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٣٧﴾

که پوهیدلی وی هغه کسان چه کافران شوی دی هغه وخت چه نه به شی منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاګانو خپلو (ځکه چه اور به

تری چاپیر وی) او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړی شی (د عذاب په منع کولو کښی نو نه به کافران کیدل) بلکه رابه شی دوی ته (دغه قیامت) ناخاپه (بی له مقدمی) پس حیران به کړی (هغه) دوی پس طاقت نه لری دوی د لری کولو د قیامت او نه به دوی ته مهلت ورکاوه شی (د توبی او عذر)

تفسیر: یعنی که دوی ته حقیقت څرگند (ښکاره) شی او د هغه هیبت ناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه ډول (طریقه) سره ځان خبر او پوه کړی نو بیا به له سره داسی غوښتنی ونه کړی. دغه ټول بی‌غایه اعتراضونه د بی‌فکری او ناپوهی له امله (وجبی) د دوی په ذهنونو کښی پیدا شوی، کله چه له هغه ویروونکی وخت سره مخامخ شی او د دوی له چار چاپیره د دوزخ اور داسی احاطه وکړی چه له هېڅ لوری به د هغه دفع نشی کولی او نه به څوک ورسره مرسته (مدد) کولی شی، نه به مهلت ورکاوه شی او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغی ورځی د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شی نو د دغه هولناک حالت په ناخاپی لیدلو سره به د دوی حواس خراب شی بیا به دا ورمعلومه شی، کوم شی پوری چه مونږ خنډل او باور مو پری نه کاوه هغه یو ثابت حقیقت ؤ.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَؤْا بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا
مِنْهُمْ مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۳۱﴾

او خامخا په تحقیق مسخری شوی دی په رسولانو پخوا له تا پس بیرته نازل شو په هغو کسانو چه مسخری ئی کولی له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شی چه وو دوی چه په هغه سره به ئی مسخری کولی

تفسیر: یعنی په هر هغه شی ئی چه مسخری کولی د هم هغه په سزا کښی سره اخته شول او د هغی خندا او ملنډو مورد بیرته په خپله هم دوی وگرځیدل.

قُلْ مَنْ يَّكْفُرْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتی تاسی د شپي او د ورځی له عذاب د رحمن څخه (که ئی درپښ کړی؟ هیڅوک نشته)،

تفسیر: یعنی د رحمن له قهر او غصی څخه ستاسی ساتونکی بل څوک دی، یوازی د هغه پراخه

رحمت دی چه په تاسی سم د لاسه عذاب نه مسلط کوی لیکن د داسی رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غصی څخه ډیره ویره په کار ده «نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ غَضَبِ الْحَلِیْمِ»

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۳۷﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکی دی

تفسیر: یعنی د رحمن د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته او عیش، عشرت، چرچی، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده بیخي غافل کړی دی نو ځکه کله چه د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږی مخ تری ګرځوی او وائی چه دا ته څه وائی؟.

أَمْ لَهُمُ إِلَهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿۳۸﴾

آیا شته دوی دپاره نور معبودان چه ساتی دوی (له عذاب څخه) غیر له مونږ (بلکه نشته بیا پخپله الله وائی) طاقت نه لری (دغه معبودان) د مرستی (مدد) د خپلو نفسونو او نه دوی زمونږ له (عذاب څخه) ساتل کیږی (یا ملګرتیا ورسره کاوه شی)

تفسیر: یعنی آیا د خپلو فرضی معبودانو په نسبت خیال کوی چه هغوی د دوی حفاظت کوی! او په خپله موقع کښی به دوی د الله تعالیٰ له عذاب څخه وژغوری (بچ کړی)? نو د دغو خوارانو مرسته (مدد) او حفاظت لا څه چه د خپل ځان حفاظت هم نشی کولی، که څوک هغوی ګود یا مات کړی یا یو شی تری واخلی نو دومره قدرت او قوت هم نه لری چه د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړی یا لږ څه لاس او پښی د هغو په مقابل کښی وخوځوی یا د خپلی ساتنی دپاره زمونږ مرسته (مدد) او ملګرتیا حاصله کړی. (نه ده داسی لکه چه کفار عقیده کوی)

بَلْ مَتَّعْنَاهُمُ أَزْوَاجًا وَابْنًا لَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

بلکه نفع رسولی ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو

سره) تر هغه پوری چه اوږده شوه په دوی باندی (موده د) عمر،

تفسیر: یعنی د رحمن ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بیچارگی داسی شی نه دی چه خلق پری ونشی پوهیدلی، خبره دا ده چه دوی له دیرو پیرو را په دی خوا د بی فکرئ ژوند تیر کړی دی او د الله تعالی د عذاب صدمه ئی هیڅ نه ده لیدلی نو ځکه دوی مغرور شوی دی او د غفلت په نشو کښی مست او بیخوده پراته دی او د الله تعالی له احکامو او د انبیاء له پند څخه ئی مخونه گرځولی دی.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٢٢﴾

آیا پس نه وینی (کفار) چه بیشکه مونږ راتگ او (قصد) کوو ځمکی (د کفارو) ته په داسی حال چه کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغی (ځمکی نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفار غالب دی (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کښی مغلوب دی).

تفسیر: یعنی اسلام په عربو کښی مخ په خوریدو دی او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږی او ورو ځمکه په کفارو تنگیږی، د دوی حکومتونه او ریاستونه به پرله پسې ماتیږی او له منځه به ورکیږی نو آیا د داسی ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه گوری، آیا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لری چه په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندی به مونږ غالب شو که دوی د عبرت سترگی لری، نو په کار دی چه له عقل نه کار واخلی او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اتکل (قیاس) او اندازه ولگوی. آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چه د دوی د شاو خوا کلی د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کښی تباه او وران شوی دی او په پای (آخر) کښی د الله تعالی حزب بریالی (کامران) او کامیاب شوی دی بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کښی دوی څرنګه د خپل بری او غلبی توقع او هیله (امید) کولی شی ﴿وَلَقَدْ أَهَلَّكُمَا هَؤُلَاءِ وَمَا حَوْلَهُمَا مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَفْنَا آلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ جزء ۲۶ د الاحقاف (۴) رکوع ۲۷ آیت. تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کښی تیر شوی دی، د هغه تفسیر دی زموږ په دغه مبارک تفسیر کښی وکتلی شی.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصَّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذِرُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروم تاسی په وحی

سره او نه اوری کونې دعاء (بلنه) کله چه وویرولی شی (نو تاسی هم د کانه په شان حقه خبره نه اوری).

تفسیر: یعنی زمونږ کار د الله تعالی له وحی سره سم نصیحت اورول او له خاتمی او انجام څخه خبرول دی که په زړه کانه دغه غږ نه اوری نو زمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کونوالی نتیجه او بده اغیزه (اثر) په خپله وگالی (برداشت کړی).

وَلَيْنُ مَسْتَنَّهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لِيَقُولُنَّ يَوْمَئِذٍ
إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٣٩﴾

او که ورسپړی دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا نو خامخا وائی (کفار) هرومرو (خامخا) ای هلاکه زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه چه مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

تفسیر: یعنی دا خلق چه کانه شوی دی کله چه لږ څه تکان (تکلیف) ورکړ شی او د الله تعالی عذاب لږ څه د دوی غوړونو ته ورسپړی یا د الله تعالی د قهر او انتقام لږ څه تپ د دوی په ځانونو ولگيږی نو سم د لاسه به د دوی سترگی او غوړونه تول سره خلاص شی او هلته به د بد حواسی او وارخطائی په حالت کښی داسی چنی ووهی چه بیشکه مونږ لوی مجرمان یو او د داسی بدی ورځی د کښختی وړ (لائق) او مستحق یو.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا
وَأِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا

او کیږدو تلی د انصاف دپاره د (اهل د) ورځی د قیامت پس ظلم به ونه کړ شی په هیڅ نفس د هیڅ شی (هیڅ)، او که وی (دغه عمل) په قدر د یوی دانی سپیلنی، اوری نو رابه وړو دغه (دانه)،

تفسیر: یعنی د اوری د دانی په اندازه چه د چا عمل وی هغه به هم په میزان کښی تلل کیږی او هغه به هیڅ ضائع نشی نه به په چا ظلم او تیږی کیږی او د ذری ذری حساب به کیږی.

تنبیه: موازين د میزان جمع ده. بنائی چه هلته به ډیری تلی وی یا ممکن دی چه یوه وی مگر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددی درولی شوی وی. والله تعالیٰ اعلم. د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دی نه د (الاعراف) په سورت کې خبری شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَكُفِيَٰ بَنَٰ حُسَيْنٍ ﴿٢٤﴾

او بس یو مونږ حساب کوونکی (یا ساتونکی د بندگانو د اعمالو)

تفسیر: یعنی زمونږ حساب به داسی وروستی او فیصله کوونکی وی چه وروسته به نه بل حساب وی او نه به مونږ د دغو ټولو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی له پاره کوم مرستیال (مددگار) ته ضرورت لرو.

وروسته ئی دا راوښوول چه د انذار او تخويف سلسله له پخوا څخه راروانه ده حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هغو خبرو څخه چه نن خلق ویروی پخوانیو انبیاء هم خلق ویرول.

وَلَقَدْ اتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءَ وَذُرَّا الْلَمْتَقَيْنَ ﴿٢٥﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ او هارون ته فرقان (د حق او باطل بیلوونکی کتاب) او رنا (رنرا) (چه حق پری له باطل څخه پیژندل کیږی) او نصیحت دپاره د پرهیزگارانو

تفسیر: یعنی تورات شریف د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رنا (رنرا) کوونکی او له الله تعالیٰ څخه د ویریدونکو دپاره پند ورکوونکی کتاب ؤ.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٦﴾

(متقیان) هغه کسان (دی) چه ویرپری له رب خپل په غیب سره او دوی (تل) له قیامت څخه ویریدونکی دی

تفسیر: د قیامت خطر هه ځکه دوی په خپلو زړونو کې لری چه د دوی په زړونو کې د الله تعالیٰ ویره ده او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وی چه هلته به څه راپیشیږی؟ نه چه العیاذ بالله د الله تعالیٰ د قهر او عذاب وړ (لا تقي) وگرځو، ښکاره ده چه هم داسی خلق د نصیحت

څخه گټه (فائده) اخیستلی شی.

وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ۝

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چه نازل کړی (لیرلی دی) مونږ هغه (په محمد باندی)، آیا پس تاسی له دی نه انکار کوونکی یی.

تفسیر: یعنی دغه قرآن چه ستاسی په مخکښی دی د نصیحت داسی یو کتاب دی چه د ده لوی ارزښت (قیمت)، زیاته گټه (فائده) او خیر د تورات په نسبت ښه څرگند او ښکاره دی. آیا له داسی یو واضح او روښان کتاب څخه تاسی منکریوئ چه له سره پکښی د انکار او تردد ځای نشته؟

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ

نو خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کښی) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد څخه)

تفسیر: یعنی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او حضرت موسی او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلیٰ قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی ؤ بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والی) کښی مو هغه په داسی سمه لار برابر کړی ؤ چه د داسی اولوالعزمو انبیاء له شان سره وړ (لائق) او مناسب وه.

وَكِتَابٍ عَلِيمٍ ۝

او وو مونږ په ده باندی پوه (چه ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی)

تفسیر: یعنی د ده په استعداد، اهلیت، علمی او عملی کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو نو ځکه مونږ هغه رشد او هدایت ورکړ چه د ده له شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ

الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عِقُوفٌ ۝۵۱

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چه څه دی دغه بتان هغه چه تاسی دوی ته ولاړ یی په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنی لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ آخر په خپلو لاسونو د تیږو (گتو) توږلی بتانو ته څنگه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنگه ستاسی معبودان کیدی شی؟.

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبَادِينَ ۝۵۲

نو وویل دوی چه موندلی دی مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکی (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنی د عقل او د فطرت او د نقل کوم باوري شهادت زمونږ په تائید کښی نشته او نه دی وی، لیکن ډیر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت هم دا دی چه له پخوا راهیسی زمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کښی بوخت او مشغول وو بیا نو مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولی پریدو؟

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝۵۳

ویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یی تاسی او پلرونه ستاسی (په سبب د بتانو) په گمراهی ښکاره کښی (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنی په دغه دلیل سره ستاسی حقانیت او پوهه نه ثابتیږی هو! دغه خبره ثابتیږی چه تاسی هم د خپلو پلرونو په شان گمراهان او ناپوهان ناخبره یئ! او د هغو په دغه ږوند تقلید او بی‌غایه متابعت تبه او بربادیږئ؟

قَالُوا أَاجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ۝۵۴

نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره) او که ئی ته له لوبو کوونکو څخه.

تفسیر: د تول قوم له عقیدې څخه مخالف د حضرت ابراهیم علیه السلام د داسې سختې خبرې په اوریدلو سره د دوی په زړونو کښې سخت خفګان او اضطراب پیدا شو او ورته ئې وویل چې آیا په رښتیا سره ستا عقیده هم داسې ده؟ یا توکی او مسخری کوی؟

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي
فَطَرَهُنَّ ۖ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٤﴾

ووېل (ابراهیم داسې نه ده چې زه توکی کوم یا دا بتان رب ستاسې دی) بلکه رب ستاسې رب د آسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړی ئې دی دا (آسمانونه او ځمکې او مافیهما) او زه په دغو (چې ومی ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی زما عقیده هم دا ده او په پوره یقین او بصیرت سره پری شاهی ورکوم چې زما او ستاسې رب هم هغه یو خدای تعالیٰ دی چې آسمانونه او ځمکې ئې پیدا کړي دی او د هغوی او نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوی او بل هېڅ شی د ده په الوهیت کښې له سره نشي شریکیدی

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مَدْيَنَ ﴿٥٥﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هر ورو (خامخا) (چې مات کړم) بتان ستاسې پس له هغه چې وگرځئ تاسې شا کوونکي (بتانو ته مخ په میله).

تفسیر: دغه خبره ئې لږه ورو وویلې چې ځینو ئې واوریده او دیرو له سره وانه وریده هغو چې دغه خبره واوریده ورته ئې دومره اهمیت ور نه کړ او داسې ئې وگڼله چې د یوه ځلمی له لاسه به څه وشي او دی به د تول قوم معبودانو ته څه ضرر ورورسولی شي؟

فَجَعَلَهُمْ جُودًا ۖ إِلَّا كَيْدَ الْهَمِّ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٦﴾

پس وئی مگر خول دا بتان توتی توتی مگر لوی د دی بتانو (چه مات ئی نه کر او تبر ئی په اوږه ورته کیښود) دپاره د دی چه دوی هغه ته بیرته راشی (او تری پوښتنه وکړی).

تفسیر: غه مهال (وخت) چه دا خلق تول له ښاره د باندی میلی ته لاړل نو حضرت ابراهیم علیه السلام بت خانی ته ورننوت، تول بتان ئی سره مات گود کرل او یوازی هم هغه بت ئی روغ جوړ پریښود چه د نورو په نسبت د جثی یا د تعظیم او تکریم په اعتبار د کفارو په گومان لوی ؤ او په هغه تبر ئی چه دغه بتان ئی پری مات کړی وو هغه ئی د هم هغه لوی بت په اوږه باندی کیښود خو چه هغه خلق بیرته راشی او دغه وضعیت وگوری نو په قدرتی ډول (طریقه) به د دوی په زړونو کښی دغسی یو خیال پیدا شی چه دغه کار هم دغه لوی بت کړی دی یا الزاماً حضرت ابراهیم علیه السلام ته رجوع وکړی.

(کفارو له میلی نه د بیرته راگرځیدلو او د خپلو بتانو د کندو کپر کیدلو څخه وروسته).

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِالْهَتَنِ اتَّهَلْنِ الظَّالِمِينَ ﴿۵۹﴾

وویل دوی چا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ بیشکه چه دی خامخا له ظالمانو دی (په دی کار کښی)

تفسیر: شیخ الهند او غینو نورو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده (چا کړی دی دا کار په خدایانو زمونږ الخ) یعنی دا د سپین سترگئ او د بی ادبی حرکت زمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ یقیناً هر چا چه دا کار کړی دی، هغه (استغفر الله) لوی ظالم او غت شریر دی. دا خبری به هغو کسانو کړی وی چه د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللّٰهِ لَا كَيْدَ لَاصْنَامَكُمۡ﴾ غږ نه وی رسیدلی.

قَالُوا سِعْنًا فَنِيَّذُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرَاهِيمُ ﴿۶۰﴾

وویل (غینو کفارو) چه اوریدلی وو مونږ له یوه غلمی څخه چه یادول به ئی دا بتان (په بدی سره) چه ویلی شی ده ته ابراهیم

تفسیر: دا ویونکی به هغه کسان وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿وَتَاللّٰهِ لَا كَيْدَ لَاصْنَامَكُمۡ﴾ جمله ئی اوریدلی وه یعنی هم هغه یو غلمی دی چه زمونږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوی. یقیناً دا کار به هم هغه کړی وی.

قَالُوا فَاتُّوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٩١﴾

ووایل (نمرود او مشرانو ئی) چه راولی هغه (ابراهیم) په مخکینی د سترگو د خلقو (چه وئی وینی) بنائی چه دوی ووینی (هغه او په کولو د دی کار پری شاهدی ورکری).

تفسیر: یعنی هغه راولی! او د دغه عمومی مجمع په مخکینی تری اقرار واخلی خو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرگنده (ښکاره) شی او د ده وینا هر څوک واورى او پری شاهدان شی چه د هغی په مقابل کبى د قوم له طرفه داسی یوه سزا ورته مقرره شی چه دی ئی وړ (لائق) او مستحق وی، دا خو د هغوی غرض ؤ او د حضرت ابراهیم علیه السلام مقصد به هم بنائی هم دا شی ؤ چه هم داسی په یوه لویه مجمع کبى ماته موقع راکری شی خو زه په هغه کبى مشرکان پر او ملامت کرم او د خلقو په وړاندی د حق او حقانیت د غلبی اظهار وکری شم. (نو کله چه ابراهیم علیه السلام ئی راوست دغه لاندنی پوښتنی ئی تری وکری)

قَالُوا أَأَتَتْكَ هَٰذَا إِلَٰهَتَا يَا اِبْرَاهِيمُ ﴿٩٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ بَعْضُكَ كَيْ يُرْهِمَهُ هَٰذَا فِئْتَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا مِنْ طَٰغُوتٍ ﴿٩٣﴾

ووایل (بابلیانو) آیا تا کرى دی دا کار په معبودانو زمونږ ای ابراهیمه؟! ووایل (ابراهیم) بلکه کرى دی دا کار مشر د دوی چه دا دی نو پوښتنه وکړئ تاسی له دوی که وی دوی چه خبری کوی (چه چا توتی توتی کرى یی؟)

تفسیر: یعنی هیڅ ضرورت نشته چه له ما څخه د دی خبری پوښتنی وکړئ بلکه داسی فرض کړئ چه دا لوی غټ بت چه روغ رمت جوړ ولاړ دی او د ماتولو آله هم ورسره شته دا کار به هم ده کرى وی او دا دی د بحث او تحقیق په وخت کبى د الزام او پروالی په ډول (طریقه) زه دغسی دعوی کوم چه دغه لوی بت دا ټول کوچنی (واړه) بتان سره ګود او مات کرى دی، ووايئ اوس له تاسی سره څه دلیل شته چه داسی به نه وی شوی آیا په دنیا کبى داسی وقایع نه پیښیږی چه لوی مار نور واړه ماران او لوی کب نور واړه کبان ښوی تیروی او لوی باچا نور واړه سلطنتونه له منځه وړی نو ځکه زما او ستاسی په منځ کبى د فیصلی ښه لاره هم دا ده چه تاسی په خپله له خپلو معبودانو څخه پوښتنه وکړئ چه دغه ماجری څرنگه ورپیښه شوی ده که

چیری دوی خبری کولی شی نو په داسی مهمه معامله کښی به پخپلو خبرو زما د دروغو او رشتیاؤ فیصله وکړی.

تنبیه: زمونږ له دی تقریر څخه څرگنده (ښکاره) شوه چه د «بل فعله کبیرهم هذا» وینا د اخبار په ډول (طریقه) له واقعی مخالفه نه وه چه ورته حقیقتاً دروغ وویل شی بلکه د دوی د تحمیق او تجهیل دپاره د یو فرضی احتمال په شان د دعوی په صورت د تعریض او الزام په ډول (طریقه) کلام شوی دی لکه چه بالعموم په مباحثو او مناظرو کښی هم داسی واقع کیږی، نو دی ته مونږ دروغ نشو ویلی هو! ظاهراً د دروغو په صورت راښکاری، نو ځکه په ځینو احادیثو کښی پری د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی. مفسرانو د دی په توجیه نور څه مجمل بیان هم کړی دی، مگر زمونږ دغه تقریر ښه او زیات صاف او بی تکلفه او روایتونو ته ډیر نژدی ښکاری (والله تعالیٰ اعلم).

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمُ اتَّكُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته نو وویل (ځینو ځینو نورو ته) بیشکه تاسو یی ظالمان

تفسیر: یعنی وپوهیدل چه د بیکاره تیرو (کتو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصلیږی یا به دا مطلب وی چه تاسی په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی چه د ابراهیم علیه السلام د انذار اوریدلو سره سره بت خانه مو هم هغسی خوشی پرانستلی پریښوده او تری لاری او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنی هیڅ فکر او تدبیر مو ونه کړو کذا قال ابن کثیر رحمة الله علیه.

ثُمَّ نَكَّسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بیا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (یعنی شرمنده شول خو سره له هغه هم د ابراهیم علیه السلام د مجادلی دپاره ئی ملاوی وترلی)

تفسیر: یعنی له ډیره شرمه ئی خپلی سترگی نشوی پورته کولی او یو بل ته به ئی له سره نشو کتلی خو سره له هغه ئی ابراهیم علیه السلام ته داسی وویل

لَقَدْ عَلِمْتُمَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٢٢﴾

چه خامخا په تحقیق پوه ئی ته چه نه دی دا بتان (قابل د دی) چه وغږیږی

(نو خرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی عمداً د داسی یوی ناممکنی خبری مطالبه ولی کوی آیا تیږی (ګټی) هم خبری کولی شی؟!

قَالَ اقْتَبِدُونْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ۖ اِئِفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۴۶﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسی عبادت کوئ بی له الله څخه د هغه شی چه نه نفع رسوی تاسی ته د هیڅ شی او نه ضرر رسولی شی تاسی ته (د هیڅ شی). نو افسوس (او هلاک) دی تاسی ته او هغه ته چه عبادت ئی کوئ بی له الله نو آیا نه لرئ تاسی دومره عقل هم (چه د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ)

تفسیر: یعنی تاسی ته ښائی چه له ډیره شرمه وړئ، هغه بت چه یو لفظ هم نشی ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کېشی مو په کار راځی او نه مو مدد کولی شی او د یوی ذری په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شی او نه ئی څه په واک (قبضه) او اختیار کېشی شته هغو ته مو د خدائی درجه ورکړی ده آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهیدی. (کله چه نمرودیان له مجادلی څخه عاجز شول د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسی شول)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿۴۷﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسی دغه (ابراهیم) او مرسته (مدد) وکړئ تاسی د معبودانو خپلو که چیری یی تاسی کوونکی (د دی مرستی (مدد) د خپلو بتانو سره)

تفسیر: یعنی په بحث او مناظره ئی نشو پر کولی، اوس یوازی هم دغه یو صورت پاتی دی او هغه دا دی چه مونږ له خپلو معبودانو سره چه نه یوازی زمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته (مدد) نشی کولی مرسته (مدد) وکړو او د دوی دښمن ته ډیره سخته سزا ورکړو که مونږ داسی ونشو کړی نو ګواکي هیڅ کار مو نه دی کړی. لکه چه د دغی مشوری سره سم داسی غوټه شوه چه ښائی حضرت ابراهیم علیه السلام په اور کېشی وسوځاوه شی، ګواکي څرنګه چه

ابراہیم علیہ السلام د بتانو پہ ماتولو د دوی زړونه سوځولی وو دوی هم د هغه په بدل کښی د ده د سوځولو تجویز غوره کړ بالاخره دغه ګرد (تول) ظالمان سره تول شول او په دیر اهتمام او بی رحمی سره ئی حضرت ابراهیم علیہ السلام په دیر لوی لمبی وهونکی او سخت سوځوونکی اور کښی وغورځاوه .

(کله چه دوی ابراهیم په اور کښی وغورځاوه د الله تعالیٰ له لوری داسی حکم وشو)

قُلْنَا يَا كُوفِي بَرِّدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٤٩﴾

وویل مونږ ای اوږه ! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندی

تفسیر: یعنی اور ته تګوننی حکم وشو چه په ابراهیم علیہ السلام یخ شه! مګر دومره یخ هم مه شه! چه له ډیری یخنی څه تکلیف ورته ورسپی بلکه داسی برابر او معتدله شه چه د هغه ځان ښه په راحت شی .

تنبیه: د اور یخیدل پر ابراهیم علیہ السلام باندی د ده معجزه وه . د معجزی حقیقت هم دا دی چه الله تعالیٰ د خپل عام عادت پر خلاف، عادی سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بیل کړی . دلته د احراق سبب (اور) موجود ؤ مګر مسبب پری مرتب نه شو د معجزی او نورو په متعلق زمونږ مفصل کلام په یوه مستقله مقاله کښی د «المحمود» د رسالی په څو شمارو کښی چاپ شوی دی . فلیراجع .

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٥٠﴾

او غوښتل (نمرودیانو) پر ابراهیم کید (مګر د سوځولو) نو وګرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چه پخپل فعل کښی کامیاب نشول) .

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیہ السلام بد غوښتل لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کښی پریوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند (ښکاره) شو، او د الله تعالیٰ کلمه لوړه (اوچته) او علیا وګرځیده . قال (فی البحر المحيط) قد اکثر الناس فی حکایة ماجری لابراہیم علیہ السلام والذی صح هو ما ذکره الله تعالیٰ من انه علیہ السلام القی فی النار فجعلها الله علیہ برداً وسلاماً .

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٥١﴾

او نجات مو ورکر دغه (ابراهیم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه چه غځی له عراقه) غمکي هغی ته چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی دپاره د خلقو (چه شام دی)

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم مو سره د حضرت لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمت د شام ملک ته بوتلل چه هلته ډیر ظاهری او باطنی برکات د ودیعت په ډول (طریقه) ایښودل شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً

او ومویشل دغه (ابراهیم) ته (زوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب زیات (سر) بیره د زوی پر غوښتنی د انعام په ډول (طریقه)

تفسیر: یعنی په زوروالی کښی ئی هلک غوښتی ؤ مونږ لمسی هم ورعطا کړ یعنی یعقوب علیه السلام.

وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٤٢﴾

او دغه ټول گرځولی دی مونږ نیکان (چه خلقو ته ئی لارښوونه کوله)

تفسیر: یعنی ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب علیهم السلام په اعلیٰ درجه سره له نیکو بندگانو ځنی دی ځکه چه گرد (ټول) د الله تعالیٰ انبیاء دی او له انبیاءو څخه پورته بل څوک نیک او ښه کیدی نشی.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُهْدُونَ بِأَمْرِنَا

او گرځولی وو مونږ دوی (داسی) امامان چه سمه صافه لپاره ئی ښووله په حکم زمونږ سره (خلقو ته)

تفسیر: یعنی داسی کاملان وو چه د نورو تکمیل به ئی هم کاوه.

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فَعَلِ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ

او وحی کبری وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نیکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکوٰۃ

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لیدلې وه چه په هغی کښی د دغو امورو تاکید هم ؤ خو نه یوازی دوی عاملان شی بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندی وگماری (ولمسوی) دغه د دوی علمی کمال شو.

وَكَانُوا النَّاعِمِينَ ﴿۴۳﴾

او وو دوی (تول) خاص مونږ ته عبادت کوونکی

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به زمونږ په بندگی او عبادت کښی بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به ئی سترگی نه اړولی، هم دغه د انبیاءو شان دی چه د دوی په هر کار کښی د الله تعالی د بندگی اشتراک هرومرو (خامخا) وی. دغه د دوی عملی کمال شو نو تاسی ای عربو چه د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ او د هغه د متابعت دعوی کوئ ولی د هغو د دی علمی او عملی کمالاتو متابعت نه کوئ؟ بلکه حقیقتاً ئی تابعان شئ!

وَلَوْ طَأَتِيْنَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

او لوط ته ورکړی ؤ مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: (لوطاً منصوب دی په فعل مقدر سره چه تفسیر ئی په آتینا سره شوی دی) یعنی داسی حکمت، حکومت، علم او فهم چه د انبیاءو له شان سره لایق وی.

وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ إِثْمَهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوَءٍ فَسِيقِينَ ﴿۴۴﴾

او نجات ورکړی ؤ مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلی هغه چه وو هغوی چه کول به ئی عملونه خبیث ناپاکه بیشکه چه هغوی وو قوم د بدی نافرمان

تفسیر: له کلی شخه مراد «سدم» او بلکه د هغه ملحقات دی. د دی خای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا خو غایه تیره شوی ده.

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ٤٥

او داخل کړی ؤ مونږ دی په رحمت خپل کښی، بیشکه دی له نیکانو شخه دی.

تفسیر: یعنی کله چه د لوط پر قوم باندی مو عذاب نازل کړ نو لوط مو د خپلو ملگرو سره د خپلی مهربانی او رحمت په بخادر کښی پټ کړ خو د نیکانو او بدانو عاقبت او انجام بیل بیل سره څرگند (ښکاره) شی.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ٤٦ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ٤٧

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چه غږ ئی وکړ (په ښیرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکوره ؤ انبیاء) یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام شخه. پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده) نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چه د طوفان ویره او د کافرانو ضرر ؤ) او مرسته (مدد) مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو قوم بد (ناکاره) نو غرق کړل مونږ دوی تول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری خپل قوم وپوهاوه او په دومره اوږده موده کښی ئی ډیری سختی او ربرونه (تکلیفونه) وگالل (برداشت کړل) خو په زړه پوری هېڅ اثر او نتیجه ئی څرگنده (ښکاره) نشوه بالاخره په تنگ راغی او داسی دعاء ئی وکړه ﴿إِنِّي مُقَوِّبٌ فَأَنْجِرْ﴾ (۲۷) جزء د القمر د سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع، او ﴿رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِكْرًا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع، نو الله تعالی دغه

دعاء قبوله کره او کفار ئی په طوفان غرق کرل او نوح علیه السلام ئی د خپلو ملگرو سره د طوفان له هبیت او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست. دغه قصه په مفصل ډول (طریقه) پخوا تیره شوی ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَمَمٌ
الْقَوْمِ وَكَانَ الْحُكْمُ بِشَهِيدَيْنِ ۖ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ
وَكَلَّا اتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

او (ياده کره ای محمده! قصه د) داؤد او سليمان کله چه حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل) کله چه د شپي گډه شوی وه (بی له شپانه) په هغه (کښت) کښی رمه د (هغه) قوم او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر پس ومو پوهاؤ په هغه (فتوی، فیصله) سليمان او هر یوه د دوی دواړو ته ورکړی ؤ مونږ حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ نبی ؤ، حضرت سليمان علیه السلام د ده زوی ؤ او هم د پاک الله تعالیٰ نبی ؤ، دغه پلار او زوی ته الله تعالیٰ پرته (علاوه) له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت او د فیصلو قدرت هم وربښلی ؤ، حضرت سليمان علیه السلام لا په هلك توب کښی داسی فوق العاده پخی خبری او ښایسته ویناوی کولی چه تول اوریدونکی به ورته حیران پاتی کیدل. د حضرت داؤد علیه السلام حضور ته داسی یوه دعوی وړاندی شوه چه د یوه سری په کښت (فصل) کښی د نورو خلقو میړی (گډی) د شپي گډی شوی وی او د هغه کښت (فصل) ئی تر پښو لاندی او زیانمن کړی ؤ، کله چه داؤد علیه السلام په دغه دعوی کښی غور وکړ وربښکاره شوه چه د دغو میړو (گډو) قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چه هغه کښت (فصل) ته رسول شوی دی، نو داسی فیصله ئی صادره کړه چه «دغه میړی (گډی) دی د کښت (فصل) خاوند ته ورکړی شی!» حضرت سليمان علیه السلام وویل چه زما «نظریه او فیصله دا ده چه دغه د کښت (فصل) خاوند دی دغه میړی (گډی) له خپله ځانه سره وساتی او شودی دی وځوری او د میړو (گډو) خاوند دی د کښت (فصل) خدمت وکړی، تر څو چه کښت (فصل) خپل ډومبی حالت ته ورسیري نو په دغه وخت کښی دی میړی (گډی) بیرته خپل خاوند او کښت (فصل) خپل خاوند ته وسپارل شی نو په دی ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصان نه وژغورل (وساتل) شی» حضرت داؤد علیه السلام چه دا فیصله واوریده نو آفرین ئی ورته وویل او د خپل اجتهاد نه وگرځید، ځواکی د فقهی د اصولو په اصطلاح کښی ئی د سليمان علیه السلام

استحسان د خپل قیاس په مقابل کېږي قبول کړ. دغه فیصله چه پلار او زوی د مدعی او مدعی علیه په نسبت صادره کړه، الله تعالی ته ښکاره او معلومه وه او دغو دواړو ته پاک الله پوهه او د فیصلی قوت ورکړی ؤ لیکن الله په اصل حقیقت حضرت سلیمان علیه السلام پوه کړ او حضرت سلیمان علیه السلام هغی نتیجی ته ورسید چه د الله تعالی په نزد اصلاح او اصبوب ؤ او بالاخره داؤد علیه السلام هم هغه ومنله. له دغی واقعی څخه ښکاره شوه سره له دی چه انبیاء الله علیهم السلام سلطنت ته ورسیدي خو بیا هم د خلق الله دیرو وړو وړو معاملو ته هم داسی توجه کوی لکه چه لویو لویو کارونو ته اهمیت ورکوی.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرُ

او تابع کړی وو مونږ له داؤد سره غرونه چه تسبیح به ئی ویلی او (هم داسی تابع کړی وو مونږ) مرغان هم (چه تسبیح به ئی ورسره ویلی)

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د ډیر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند ؤ د نبوت په هغه مؤثر او اغیزه ناک (اثرناک) غږ چه ده په خپل طبیعی جوش سره زیور شریف لوست یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کېږي مشغولیده نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فَعِلِينَ ﴿٤٩﴾

او وو مونږ کوونکي (د داسی کارونو)

تفسیر: یعنی تعجب مه کوه چه تیری (کتی) او مرغان به غرنګه تهلیل او تسبیح وائی. دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړی وو. ښه! زمونږ د لامحدود قدرت له مخی آیا دغه خبری څه مشکلی او مستبعدی ګنلی کیدی شی بلکه نه نشی کیدی!.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ

او ښوولی ؤ مونږ دغه (داؤد) ته جوړول د زغری تاسی ته دپاره د دی چه وساتی تاسی (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنگ (د دښمنانو) ستاسی

تفسیر: الله تعالی د حضرت داؤد علیه السلام په لاس کېږي اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه

گرځولی وه ده به هغه سره تاووله او نهایتی سپکی مضبوطی او ښکلی زغری به ئی جوړولی چه د جنگ په وخت کښی به تری کار اخیست کیده .

فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿۸۰﴾

پس آیا یی تاسی شکر کوونکی (یعنی شکر وکړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی د کمتی دپاره مونږ د داؤد علیه السلام په ذریعه داسی عجیب صنعت راویست نو تاسی ښه فکر وکړئ چه د دی راز (قسم) نعمتونو تاسی څه شکر ادا کوئ؟

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او (تابع کړی ؤ مونږ) سلیمان ته باد توند (تیز) چه روانیده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به ئی) ځمکی (د شام ته) هغی ته چه برکت ایښی ؤ مونږ په هغی کښی،

تفسیر: حضرت سلیمان علیه السلام داسی دعاء کړی وه ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِقِّكَ إِلَهُي الْمَلِكُ الَّذِي بَارَكْنَا فِيهَا ﴾ ۲۳ جزء د (ص) د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع نو الله تعالی

هوا او پیریان د ده تابع کړی وو. حضرت سلیمان علیه السلام داسی یو تخت تیار کړی ؤ چه د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پری کیناسته او ضروری لوازم او سامان به ئی هم له خپل ځان سره اخیستل بیا به هوا راتله او هغه تخت به ئی په دیره چابکی پورته کاوه، کله چه به هغه په مناسبه اندازه له ځمکی څخه پورته کیده بیا به هوا نرمیده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتۍ پکښی پیدا کیده لکه چه د (ص) د سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء کښی راغلی دی ﴿ رَّحْمَةً لِّعِبَادٍ ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له شام څخه یمن ته چه د یوی میاشتی لاره ده په (۵) گریو (گینتو) کښی رسیده تعجب دی چه د نن ورځی د عجیبو او غریبو هوایی جهازونو په زمانه کښی هم ډیر منحرفین له دی دول (طریقه) واقعاتو څخه انکار کوی آیا هغه کار چه نن ورځ ئی یورپ والا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شی، الله تعالی ئی د خپل یو نبی له امله (وجی) په خپل قدرت سره نشی کولی بلکه کولی ئی شی.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ ﴿٨١﴾

او یو مونږ په هر شی عالمان،

تفسیر: یعنی چه چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دی او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول (طریقه) سره کار اخیستل کیدی شی.

وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَنْ يَّغْوِصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ

او (تابع کړی وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانانو څخه هغه چه غوتی به ئی وهلی (په سیند کېښی) د ده دپاره او کول به ئی (نور ډیر) کارونه بی له دی نه

تفسیر: له شیطانیو څخه مراد سرکش پېریان دی، دوی د حضرت سلیمان علیه السلام له لوری مامور وو چه په لویو لویو سیندونو کېښی غوږی ووهی او مرغلری، جواهر او نور بحری حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږی، او په دغو پېریانو په ودانیو او نورو عمرانی کارونو کېښی سخت او درانه کارونه وکړی د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لگنونه (خانکونه) او لوی لوی دیگونه به ئی پری جوړول چه له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی او له یوه ځایه بل ځای ته به ئی پری ډول او بارول او لاندی باندی به ئی سره کول او له ډیرو سختو څخه سخت کارونه به ئی تری اخیستل معلومیږی هغه حیرانونکی کارونه چه الله تعالی په دی زمانه کېښی د مادی قوتونو په واسطه کوی دغه کارونه به ئی په هغه وخت کېښی د مخفی او روحی قوتونو په ذریعه کول.

وَكُنَّا لَهُمْ حَفَظِينَ ﴿٨٧﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکی (له فساد څخه)

تفسیر: یعنی مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیطانیو په داسی شان د حضرت سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کېښی ټینګ، مضبوط او بند ساتلی وو چه هر څه ئی غوښتل هغه به ئی ورباندی د بیگار په ډول (طریقه) کول او دوی له سره حضرت سلیمان ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی که نه د بنیادم به څه زور او قوت وی چه داسی یو شریر مخلوق په خپله قبضه کېښی په سختو ځنځیرونو کېښی بند وساتی ﴿وَالْحَيُّونَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ﴾ (۲۳) جزء د (ص) د سورت (۳۸) آیت ۳ رکوع.

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ اِنِّىْ مَسْنٰى الضُّرِّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّحِيْمِيْنَ ﴿٨٦﴾
 فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَاَتَيْنَاهُ اَهْلَهُ
 وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (یاده کره ای محمده! قصه د) ایوب کله چه ندا غږ ئی وکړ رب خپل ته چه بیشکه زه رسیدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختی په بدن کېږي) او ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کره مونږ دعاء د ده پس لری کره مونږ هغه چه ؤ په ده باندی له (بلنی او مالی) ضرره او ورکړه مونږ دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده زمونږ

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کې له هر حیثه آرامی او هوسانی (راحت) ورکړی وه ځمکه، کښت، (فصل) مال مالدارۍ، مریان، وینځی، صالح اولاد او ښه په زړه پوری ښځه ئی ورکړی وه حضرت ایوب علیه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو. لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کېږي واپاوه کښتونه (فصلونه) ئی وسوځیدل، رمی او گلی ئی تباہ شوی، اولاد ئی تر چت لاندی مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان تری بیل شول، د ده په وجود سختی دانی وختلی او چینجی ئی وکړل له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځی د ده یوه ښځه ورسره ملگری پاتی وه بالاخره دغه خواره هم ستړی ستومانه او زړه تنگی شوه مگر حضرت ایوب علیه السلام همغسې چه په نعمت کېږي د پاک الله شکر کوونکی بنده ؤ په زحمت او ابتلاء کېږي هم صابر پاتی شو کله چه د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تیر شو بلکه دوستانو هم په داسی ویناو باندی شروع وکړه چه یقیناً ایوب علیه السلام د کومی داسی سختی گناه مرتکب شوی دی چه د هغی له اثره په داسی سخته بلا اخته دی نو دلته حضرت ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چه ﴿وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ اِنِّىْ مَسْنٰى الضُّرِّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّحِيْمِيْنَ﴾ هم دا چه ده د خپل رب په دربار کېږي دا سوال وکړ. سم د لاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه الله تعالیٰ ده ته د مرو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل او د ځمکی څخه ئی چینه راویستله حضرت ایوب علیه السلام له هغی څخه اوبه وڅښلی او هم ئی ورباندی ولېل سم د لاسه روغ رمت شو او ټول تکلیفونه ئی لری شول لکه چه په حدیث کېږي راغلی دی د سرو زرو ملخان ئی ورباندی وورول، لنده دا چه له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

غځینی مفسرین داسی لیکي چه هغه مړه اولادونه ئی بیرته ورته ژوندی کړل او په مثل د هغو نمسی ئی چه مړه شوی وو بیرته ورته ژوندی کړل.

وَذِكْرَىٰ لِلْعَبِيدِ ۝۸۲

او نصیحت دپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چه داسی صبر کوی هم داسی نتیجی به هم مومی)

تفسیر: یعنی په ایوب علیه السلام د دغی مهربانی کیدلو په اثر ټولو بندگی کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادگار پاتی شو چه هر کله په کوم یو نیک بنده په دنیا کښی کومه تنگسه یا مصیبت راشی ښائی چه د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښی او یوازی خپل پروردگار ته دعاء او نداء وکړی یقین دی چه الله تعالیٰ به پری د عنایت نظر وکړی او یوازی د داسی یوی ابتلاء له لیدلو څخه نه ښائی چه څوک داسی گومان وکړی چه البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کښی مبعوض دی

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ۝۸۵

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) اسمعیل او ادريس او ذوالکفل، دغه ټول دی له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه)

تفسیر: یعنی دغه نیک بنده گان می یاد کړئ د اسمعیل او ادريس علیهما السلام ذکر پخوا له دی نه د (مریم) په سورت کښی تیر شو د «ذوالکفل» په نسبت اختلاف دی چه نبی ؑ لکه چه د انبیاءو په ډله کښی د هغه له یادولو څخه څرگندیږی نو دغه به یا الیاس یا یوشع یا زکریا وی یا یوازی یو صالح سری ؑ. وائی چه دی د یو چا ضامن شوی ؑ او د هغه له امله (وجی) شو کاله بندی پاتی شو او خاص د خدای جل جلاله دپاره ئی دغه تکلیف وگاله (برداشت کړو) .

تنبیه: د امام احمد په مسند او جامع الترمذی کښی د یو سری قصه راغلی ده چه پخوا ډیر سخت بدکار، فاسق او فاجر ؑ او وروسته تائب شو الله تعالیٰ په هم دی دنیا کښی د هغه د مغفرت زیری خلقو ته ورکړ د هغه نوم په حدیث کښی «کفل» راغلی دی ظاهراً دا هغه ذوالکفل نه دی چه د هغه ذکر په قرآن کښی راغلی دی، والله اعلم. زمونږ د زمانی د غځینو مصنفینو خیال دی چه ذوالکفل هم هغه دی چه ورته «حزقیل» هم وائی (والله تعالیٰ اعلم).

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾
 وَذَالتُنُونُ إِذْ دَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
 فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَنَكَ
 إِنَّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل کری وو مونږ دوی په رحمت خپل کښی (چه نبوت او جنت دی) بیشکه چی دوی دی له صالحانو نیکانو کاملانو او (یاد کړه ای محمده! قصه د) خاوند د ماهی کله چه لار حال دا چه په قهر ؤ (په قوم خپل) پس گومان ئی وکړ چه له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان ئی وکړ چه له سره به تنگی نه راولو په ده.) پس غږ ئی وکړ په تیارو کښی (داسی) چه نشته بل برحق معبود مگر ته ئی (یوازی) پاکی ده تا ته له عیبونو بیشکه چه زه وم له ظلم کوونکو شخه (په خپلو تللو کښی بی له اذن شخه)

تفسیر: یونس علیه السلام ته ئی «ذالنون - ماهی والا» وویل چه لنده قصه ئی دا ده الله تعالیٰ یونس علیه السلام د «نینوی» د ښار په طرف چه د موصل له مربوطاتو شخه دی مبعوث کری ؤ چه د هغه غای خلق له بت پرستی شخه منع کری او د حق په طرف بلنه ورکری مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کینښود بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام د هغوی په حق کښی ښیرا وکړه او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو شخه خفه او په ډیر قهر او غضب سره له ښاره ووت او د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار ونه کړ او له خپل قوم سره ئی وعده وکړه چه درې ورځی وروسته به پر تاسی د الله تعالیٰ عذاب نازل شی، د یونس علیه السلام د وتلو شخه وروسته د ده قوم وپوهید چه د نبی ښیرا بی اثره نه پاتی کیږی او هرومرو (خامخا) پر مونږ آفت نازلیدونکی دی، ممکن چه د عذاب شخه آثار به هم دوی ته ورڅرگند شوی وی نو ځکه دوی گرد (تول) سره وویږیدل. لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو شخه ووتل او په یوه ځنگل کښی ننوتل او میندی له کوچنیانو (بجو) شخه بیلې کری شوی او گرد (تول) الله تعالیٰ ته په ژړا او وایلا شول، د کوچنیانو (ماشومانو) میندی، لوی او واړه تول داسی په ژړا او انگولا شول چه تول صحرا او بیدیا د دوی له شور او غوغا، زاری او دعاگانو شخه ډکه شوه، او د دغه ښار گردو (تولو) خلقو په ډیر اخلاص او صداقت سره توبه ویستله او تول بتان ئی مات کړل او د الله تعالیٰ د اطاعت او عبادت کلک عهد ئی وکړ او د حضرت یونس علیه السلام په لتون کښی شول که چیری مو وموند نو د ده د حکم

او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالى هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چه جزء ۱۱ د یونس د سورت په ۹۸ آیت (۱۰ رکوع) کښی ئی ویلی دی

﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعْنَا آلِهَتَهُمُ الْيَوْمَ يُونُسَ لَنَمَّا امْتَرَيْنَاهُمْ عَذَابَ الْغُرَىٰ فِي السَّيِّئَاتِ وَمَعْتَهُمُ الْبَحْرَيْنِ﴾

له یوی خوا چه یونس علیه السلام له خپلی قریبی څخه ووت او له

یوی دلی سره په یوی بیړی کښی سور شو کله چه دغه بیړی د سیند منځ ته ورسیده د دویدلو

نښی پکښی څرگندی شوی، بیړی چلوونکی د بیړی د سپکولو په چرت (خیال) کښی شو او

داسی ئی غوښتل چه کوم یو سری دی په سیند کښی وغورځاوه شی یا له خپلو مفروضاتو سره

سم ئی داسی گومان وکړ چه په دغی بیړی کښی داسی کوم مرئی سور دی چه له خپل بادر

(مالک) څخه تښتیدلی دی نو ځکه د داسی سری د معلومولو له پاره ئی چه په سیند کښی

وغورځول شی پچه (قرعه) واچوله نو دغه پچه (قرعه) د یونس علیه السلام په نامه ووته او دوه دری

ځلی دغه وضعیت تکرار شو خو هر ځل به د هم دغه یونس علیه السلام په نامه پچه (قرعه)

راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو، یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سم د لاسه یو

ماهی راغی او هغه ئی ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالى ماهی ته حکم وکړ چه یونس پخپله گیده

کښی وساته چه د هغه یوه وښته ته ضرر ونه رسیږی، دا ستا روزی نه ده بلکه مونږ ستا گیده د

ده دپاره بندیخانه گرځولی ده، دی پکښی محفوظ وساته، په دغه وخت کښی یونس علیه السلام

د الله تعالى په دربار کښی داسی دعاء وکړه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

او په خپله خطا ئی اعتراف وکړ چه بیشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتگ ته

می انتظار ونه کړ او په خپل سر می خپل امت او د هغوی ښار پری ښود، که څه هم د یونس

علیه السلام دغه غلطی یوه اجتهادی غلطی وه چه د امت دپاره معاف ده مگر د انبیای تربیت او

تهذیب له عامو خلکو څخه ممتاز وی په داسی یوه معامله کښی چه د وحی د نزول امید وی بی له

انتظاره د ښار څخه وتل او خپل قوم بی سره پریښودل د یوه نبی له شان سره لایق نه ؤ (فنادی

فی الظلمات - پس غږ ئی وکړ په تیارو کښی یعنی د سیند په ژورو او د ماهی په گیده او د

شپې په تیارو کښی، داسی چه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ چه

نشته بل برحق معبود مگر هم دا ته ئی، پاکي ده یوازی تاته له عیبونو بیشکه زه وم له ظلم

کونکو څخه په تگ خپل کښی) یعنی زما خطا راوښه بیشکه چه له ما ځینی غلطی صادره

شوی ده په هم دغه حرکت دغه سختی او ابتلا پری راغله، څو ئی توبه وویسته او نجات ئی

وموند او هغه ماهی د الله تعالى په اراده د سیند غاړی ته خپله خوله د باندی وویسته او دی ئی

روغ رمت له خپلی گیدی څخه د باندی وغورځاوه دی خپل قوم ته روغ او جوړ بیرته ورغی او په

خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو ﴿فَلَمَّا أَنْ كُنْتُمْ فِي الْغُرَىٰ﴾ پس گومان ئی وکړ، (الخ)

یعنی داسی خیال ئی وکړ چه مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو یا

داسی له مونږ څخه وتښتید لکه چه څوک داسی گومان وکړی چه اوس به می هیڅوک ونه نیولی

شی او نه به می بیرته راوستی شی گواکی چه دی له هغه کلی څخه ووت لکه چه زمونږ له قدرت

نه ووت، دا مطلب نه دی چه معاذ الله یونس علیه السلام به په واقع کښی داسی خیال کړی وی، داسی خیال خو د یوه ادنیٰ مؤمن په زړه کښی هم نه پیدا کیږی بلکه مطلب دا دی چه دغه صورت حال داسی ؤ چه له هغه څخه داسی یوه مفکوره پیدا کیدی شوه. د الله تعالیٰ عادت دی چه دی د کاملینو یو ډیر ادنیٰ ښوئیدل په ډیره سخته پیرایه (اسلوب) سره اداء کوی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی لیکلی دی او په دی سره د کاملینو تنقیص نه بلکه د دوی شان او جلال څرگندیږی چه د دومره عظمت سره سره ولی دومره لږ هم وښوئیږی.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُصْحِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس) او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهی) او هم داسی (چه یونس ته مو نجات ورکړ) نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی هر هغه ایمان داره چه په هم دغه شان مونږ وپولی مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو. په احادیثو کښی د دی دعاء ډیر فضیلت راغلی دی او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کښی تل دغه دعا ډیره مجربه موندلی ده.

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چه غږ وکړ رب خپل ته (داسی چه) ای ربه زما مه پرېږده ما یوازی (بی اولاده) او ته ئی غوره له (مردو (تولو)) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسی اولاد راکړی چه وروسته له ما د قوم دینی خدمت وکړی شی او زما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدی څخه ووتلی شی. لکه چه د مریم د سورت په تفسیر کښی مو لیکلی دی کله چه زکریا علیه السلام داسی وارث غوښته چه په «یرثنی ویرث من آل یعقوب» (د مریم (۱) رکوع) کښی مذکور دی نو د هغه په تناسب سره ئی الله تعالیٰ هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَاهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ ﴿٩٠﴾

پس قبوله کره مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو باینه دغه (زکریا) ته یحییٰ او صالحه مو کره ده ته ښځه د ده (د ولادت له پاره له شندوالی څخه وروسته) بیشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چه تلوار به ئی کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو او بللو به ئی مونږ له جهته د مینې (د ثواب) او له جهته د ویری (د عذاب) او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکی متواضع

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت زکریا علیه السلام شنده ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لائق) او قابله وگرځوله. ځینی متصرفین وائی هر څوک چه پاک الله د خوف یا د توقع له امله (وجبی) یاد کری هغه اصلی محب نه دی له دغه آیت نه د دغی مفکوری غلطی څرگندیږی له انبیاءو څخه پورته د الله تعالیٰ محب څوک کیدی شی.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۱﴾

او (یاده کره ای محمده! قصه د) هغی (جینی مریمی) چه پاک ئی ساتلی و اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه) پس پوکر مونږ په (مگریوان د) هغی کښی له روحه خپله او ومو وگرځوله دغه (مریمه) او زوی د دی (عیسیٰ) دلیل (د کامل قدرت خپل) دپاره د خلقو

تفسیر: یعنی د حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په نس کښی چه له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه حضرت عیسیٰ علیه السلام ئی «چه په روح الله» سره ملقب دی پیدا کړو د حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د آیت او دلیل والی ذکر پخوا له دی نه د آل عمران او د مریم په سورتونو کښی بیان شوی دی.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿۱۲﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسی، ملت یو دی (چه په دغه دین متفق دی ټول انبیاء) او زه رب ستاسی یم پس عبادت کوئ زما (خاص نه د بل).

تفسير: يعنى الله تعالى يو دى او ستاسى د دين اصول هم يو دى، گرد (تول) انبياء عليهم السلام هم د دين په اصولو كښى داسى سره يو دى چه هر هغه تعليم چه يو نى ورکوى هغه بل هم د هغه تصديق او تائيد كوى كوم اختلافات چه په فروعو كښى د زمانى او مكان د اختلاف له كبله (وجى) منځ ته راځى هغه عين مصلحت او حكمت دى، منموم اختلاف هغه دى چه په اصولو كښى وى. نو ځكه لازمه ده چه تول سره په گډه د خداى جل جلاله بندگى وكړو او په كومو اصولو كښى چه تول انبياء سره متفق دى هغه تول په يو طاقت ټينگ ونيسو.

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

او توتى توتى كړ (دغو پخوانيو امتونو) كار (د دين) خپل په منځونو خپلو كښى،

تفسير: مونږ خو د اصولو په اعتبار تولو ته يو دين ورکړى ؤ خو خلقو پكښى په خپله اختلاف پيدا كړ او هغه دين نى سره توتى توتى كړ او په خپلو كښى نى سره نفاق او شقاق پيدا كړ.

كُلُّ الْيَنَارِ جُؤن

تولى فرقى مونږ ته راتلونكى دى (نو جزا به ورکړو دوى ته)

تفسير: يعنى كله چه زمونږ حضور ته راشى نو تول اختلافونه به هلته سره فيصله شى. هر يوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړى شى چه تفصيل به نى په راتلونكى آيت كښى راشى.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿١٧﴾

پس هر څوك چه عمل وكړى له نيكو (كارونو) څخه حال دا چه دى مؤمن وى نو نشته بى قدرى ضياع د كوشش د ده (او زيار (محنت) نى نه ضايع كيږي) او بيشكه مونږ دغه (كوشش د ده) لره ليكونكى يو.

تفسیر: یعنی د هیجا محنت او زیار (کوشش) نه ضایع کیږی، د نیکی خوږه میوه به مؤمنانو ته ورسیدی، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږی. هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې لیکو چه د قیامت په ورځ کې به پرانستلی شی.

وَحَرْمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا
فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلی چه هلاک کړی دی مونږ دوی لره (دا کار) چه بیشکه دوی به نه راځی بیرته (مونږ ته د جزاء یا چه راشی بیرته دنیا ته د توبی او معذرت دپاره). تر هغه پوری کله چه پرانستلی شی یا جوج او مأجوج (او دیوال ئی له مخه لری شی) او دوی به له هری لوری (وچتی) څخه گرندی راکوزیږی،

تفسیر: لومړی د نجات موندونکو مؤمنانو ذکر ؤ بالمقابل په دی آیت کې د هلاک کیدونکو کفارو ذکر دی یعنی هغه کفار چه د هغو دپاره تالا کیدل او هلاک او تباهی مقدره شوی ده نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلی او نه توبه وباسی او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او نه کله هغوی بیرته دنیا ته په دی مقصود راوستل کیدی شی چه دلته د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکړی نو هغوی څرنکه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شی د هغوی دپاره خو یوازی یو وخت باقی دی کله چه هغوی دوهم ځلی ژوندی او د پاک الله په طرف رجوع کوی او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږی او د ندامت او پشیمانی اظهار کوی مگر په هغه وخت کې به پشیمانی هیڅ په کار ورنشی، دغه د قیامت وخت دی چه د هغه له نژدی مبادیو څخه یو د «یا جوج مأجوج» خروج دی چه د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوی او د یا جوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړی دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله (وجی) په ټولو لورو (وچتو) او ژورو (ځکته) داسی خواړه شی چه څوک هری خوا ته سترگی اړوی نو دوی به وینی، د دوی دغه بی مثله سیلاب او هجوم به په داسی شدت گرندی راروان وی چه هیڅ یو انسانی قدرت به د دوی مخه نشی نیولی او داسی به ښکاری چه د هری یوی غونډی او هر یوه غره نه د دوی لښکری راښوږیږی او رارغری، د «الکھف» د سورت په آخر کې مونږ د دی قوم په باب څه لیکلی دی هلته دی وکتلی شی.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاذْهَبْ شَاخِصَةً أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يُؤْيِلْنَ أَقْدُكُنَا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا بَلْ كُتَابٌ لِّمَنِ ۙ

او نژدی شوه وعده حقه (قیامت) پس ناخاپه قصه دا ده چه تیغی (بوتی) به وتلی پاتی وی سترگی د هغو کسانو چه کافران شوی دی، (او وائی به) ای هلاکه زمونږ راحضر شه دغه دی وخت دی په تحقیق وو مونږ په غفلت کښی له دغی ورځی (له حق وعدی په دنیا کښی) بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره)

تفسیر: یعنی کله چه د جزاء او سزاء وعده رانژدی شی په دغه وخت کښی به د منکرانو سترگی د هیبت او ویری له شلته ردی بدی، تیغی او بوتی ختلی وی. او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منگولی مروی او وائی به افسوس چه مونږ له داسی لوئی ورځی څخه ولی بی خبره او غافل پاتی شوی وو چه په دغسی سختیو او مصیبتونو کښی مبتلا او اخته شوو، کاشکی مونږ په دنیا کښی له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

﴿بَلْ كُتَابٌ لِّمَنِ﴾ بلکه وو مونږ ظالمان په خپل ځان په کفر سره (یعنی دی ته مونږ څنگه بی خبری ویلی شو ځکه چه انبیاء علیهم السلام خو په صافو ښکاره و الفاظو سره مونږ ته له دغی ورځی او له دغی لوئی پیښی څخه خبر راکړی و لیکن مونږ په خپله پخپلو ځانونو ظلم او تیری وکړ چه د هغوی خبرو ته مو غوږ کینښود او په خپلو شرارتونو او گناهونو مو اصرار او مداومت کاوه.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ ۙ

بیشکه تاسی او هغه (بتان، شیطانان) چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله څخه خس (خشاک) د دوزخ یی، تاسی (له معبودانو خپلو سره) دی دوزخ ته ننوتونکی یی

تفسیر: دا خطاب د معظمی مکی مشرکانو ته دی چه بت پرستی به ئی کوله یعنی تاسی ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خشاک شی! ﴿وَرَدُّهَا النَّاسُ وَالْجَارَةُ﴾ د البقره (۳) رکوع. د دی معنی داسی نه ده چه بتان په معذب کیږی بلکه غرض ئی دا دی چه په بت پرستانو دی زیات حجت قائم شی لکه چه وروسته وائی ﴿لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَّا رَدُّوهُمْ﴾ او د دوی حسرت به دیر او حماقت به ئی لا واضح او څرگند (ښکاره) شی له

چا خخه چه دوی د خیر هیله (امید) او توقع کوله کله چه دوی خپل ځان نشی خلاصولی نو زموږ حفاظت به څنگه وکړی ﴿وَمَا تَنْبِيهِ:﴾ له ﴿وَمَا تَنْبِيهِ﴾ څخه مراد دلته یوازی اصنام دی ځکه چه خطاب هم دغو د بتانو عابدانو ته دی لیکن که «ما» عامه شی نو (بشرط عدم المانع) قید به معتبر وی. یعنی که په دغو فرضی معبودانو کښی د اور د دخول څخه کوم مانع نه وی نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږی، مثلاً شیاطین، اصنام باقی حضرت مسیح، حضرت عزیر او ملائکه الله علیهم السلام چه دوی هم د دیرو خلقو له پلوه معبودان درول شوی دی نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چه معاذ الله په دغه عموم کښی شامل کړی شی. له دی کبله (وجبی) ئی تصریحاً وویل ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُعَذَّوْنَ﴾ (اما ښه او په زړه پوری خبره دا ده چه د «ما» عموم په غیر ذوالعقولو کښی دی).

لَوْ كَانَ هُوَ اللَّهُ مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

که چیری وی دغه (بتان شیطانان په رښتیا سره) معبودان نو نه به وو داخل شوی په دی دوزخ کښی او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دی دوزخ کښی تل پراته وی

تفسیر: یعنی دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کښی پراته وی.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وی به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کښی چغی سوری او دوی به په دی دوزخ کښی نه اوری هیڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنی د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوری. له ابن مسعود رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چه یو داسی وخت به راشی چه هر یو دوزخی به د اوسپنی په یوه صندوق کښی بند کړی شی او له پاسه به پری میخونه ټک وهل شی او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کښی به واچولی شی، ښائی چه په دی وخت کښی دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخی حال وی د دی آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول نو اعتراض ئی وکړ چه آیا عزیر او مسیح او ملائک چه ځینی ئی خپل معبودان دروی هم په دوزخ کښی لویږی؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿۱۳﴾

بیشکه هغه کسان چه پرمپی شوی ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نیکه مرتبه (سعادت، نجات) دغه کسان به له دی دوزخ څخه لری کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل څخه تیریږی، بیا به تل له دوزخ څخه لری اوسیږی او د تیریدلو په وخت کښی به هم، د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخی خلاص وی.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا، وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿۱۴﴾

نه به اوری دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ او دوی په هغو نعمتونو کښی چه غواړی ئی نفسونه د دوی تل به وی.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لری وی چه د دوزخ د اور ډیر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږی او په نهایت عیش او آرامی سره به په جنت کښی مزی کوی او له هر راز (قسم) نعمتونو څخه به دوی خوند اخلی.

لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ
الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۱۵﴾

نه به خفه (غمجن) کوی دوی (جنتیان) ویره ډیره لویه (هم لکه آخره نفخه او یا د دوزخ خوا ته روانیدل) او ملاقات به کوی له دوی سره پرېستی (استقبلاً، او وائی به) دا ورځ د (ثواب د) ستاسی ده هغه چه وئ تاسی چه وعده درسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چه تول مخلوق په سخته ویره او هیبت کښی وی الله تعالیٰ به تول جنتیان له غم او خفگان څخه محفوظ وساتی یعنی له قبرونو څخه د نیکانو د راپاڅیدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کښی به پرېستی د هغوی استقبال کوی او ورته به وائی د هغه دائمی مسرت او راحت وعده چه له تاسی سره کړی شوی وه نن د هغی د پوره کیدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السَّجِلِ لِنُكَتِبَ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ تُعِيدُهُ وَوَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٦﴾

(یاده کره ای محمده!) هغه ورځ چه راونغاړو آسمان لکه نغښتل د سند،
طومار دپاره د لیکل شویو کاغذونو لکه چه ابتداء کړی و مونږ اول پیدایښت
بیا اعاده کوو ئی وعده ده په مونږ، بیشکه مونږ یو کوونکی (د هغه موعود
کار)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او یاده کره هغه ورځ چه راونغاړو،
مونږ له بیخه دا آسمان لکه نغښتل د صحیفی دپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چه په دی کښی دی
او د اهله که مصدر مضاف وی مفعول ته یا لکه تاوول د پرښتی یا کاتب د محمد صلی الله علیه
وسلم د مکتوباتو که مضاف وی فاعل ته لکه چه پیل (شروع) کړی وه مونږ د اول پیدا کولو د
دی عالم له عدم محض څخه چه ډیر آسان و اعاده به ئی کړو بیا او دا مری به ټول ژوندی کړو،
دا وعده کړی ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان نو بیشکه مونږ کوونکی یو د هغه کار چه وعده
مو کړی ده یعنی کله چه قیامت راشی نو آسمانونه به داسی ونغاړل شی لکه چه د اسنادو او
وثائقو لیکلی شوی کاغذونه سره نغښتلی کیږی ﴿وَالْمُؤْتَمَّرُونَ مَطْوِيًّا يَوْمَئِذٍ﴾ په ځینو
روایتونو کښی د رسول الله د یوه کاتب نوم (سجل) ښوولی دی، دغه روایت ته د حدیثو د
حفاظو یو جماعت ضعیف بلکه موضوع ویلی دی (کما صرح ابن کثیر فلا يعتبر بتخریج
ابی داود والنسائی فی سننهما).

﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ﴾ لکه چه ابتداء کړی و مونږ اول پیدایښت بیا ئی اعاده کوو..
الخ) یعنی په هم هغه سهولت او آسانی سره چه اول ځلی ئی دنیا پیدا کړی وه هم هغسی ئی
دوهم ځلی هم پیدا کوی. دغه وعده حتمی ده چه هرومرو (خامخا) علی الیقین پوره کیږی.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلی دی مونږ په زبور کښی وروسته له نصیحت څخه دا
چه بیشکه دغه ځمکه مالکان کیږی به ئی (بالاخر هغه) بندگان زما چه
نیکان دی (او په میراث به ئی وړی).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندگانو سره الله تعالیٰ وعده کری ده چه د هغوی په برخه کښی د دنیا او آخرت بری او کامیابی ده او دوی د دی دنیا او د جنت د مخکی وارثان گرځول کښی لکه چه د (الاعراف) په (۱۵) رکوع کښی ئی ویلی دی ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د المؤمن په ۶ رکوع کښی راغلی دی ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د النور په (۷) رکوع کښی ویلی دی ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية -

دا داسی حتمی او قطعی وعده ده چه الله تعالیٰ د هغی خبر په خپلو شرعیه او قدریه ژ کتابونو کښی ورکړی ده (په لوح محفوظ) او (ام الكتاب) کښی ئی هم دغه وعده درج کری ده او د انبیاء علیهم السلام په ژبو ئی پرله پسې مکرراً د هغه اعلان کری دی د داود علیه السلام په کتاب (زبور) په (۳۷) او (۲۹) کښی راغلی دی چه (صادقان به د مخکی وارثان وی) لکه چه د دی محمدی امت کامل وفادار او صادق بندگان تر یوی اوږدی مودی پوری د مخکی وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کښی آسمانی سلطنت جاری او قایم کر، هر چیری ئی د عدل او انصاف بیرغونه ودرول، د حق دین غږ ئی په توله دنیا کښی پورته کر او د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم دغه پخوا ویل (پیشگوئی) د دوی په لاسونو پوره شول «ان الله تعالیٰ زوی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وان امتی سیبلغ ملکها مازوی لی منها» او هم دغه قسم هغه بل پخوا ویل د امام مهدی او حضرت مسیح علیه السلام په زمانه کښی به خامخا پوره کیدونکی وی.

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عِبِدِينَ ١٠٦

بیشکه په دی (تیر بیان کښی) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی دپاره د قوم عبادت کونکو

تفسیر: یعنی د دی قسم بشارتونو له اوریدلو څخه د یوه خدای جل جلاله عبادت کونکی خپل مطلب ته رسیدی. یا دغه لوی قرآن چه پر داسی عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی د عبادت کونکو دپاره پوره ګټه (فائده) او پوره کامیابی ده یا په تحقیق سره په دی قرآن کښی خامخا کفایت دی په دخول د جنت کښی دپاره د هغه قوم چه عمل کونکی دی په دی سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ١٠٥

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر رحمت دپاره د (تولو) عالمیانو

تفسیر: یعنی ته خو د تول جهان دپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی ئی که کوم بدبخت پخپله له دی عمومي رحمت څخه گټه (فائده) نه اخلی نو دا خو د هغه خپل قصور دی. د لمر د رڼا (رنرا) او تودوخې فیض هر طرف ته رسیږي خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا (رنرا) تول وروڼه، کرکی او سوري بند کړی نو دا به د ده خپله ناپوهی او لیونتوب وی. د لمر په عمومي فیض کېږي هېڅ شک او شبه نشته او دلته د (رحمة للعالمین) د فیض حلقه خو دومره ارته او لویه ده چه که کوم بې برخې د دی رحمت نه گټه (فائده) اخیستل هم نه غواړي نو هغه ته هم په یو نه یو ډول (طریقه) بې اختیاره د رحمت برخه ورسیږي لکه چه په دنیا کېږي د نبوت د علومو او د تهذیب او د انسانیت د اصولو د عمومي اشاعت او خوریدلو څخه هر مسلمان او کافر له خپل خپل ذوق سره موافق گټه (فائده) اخلی او هم الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د پخوانیو امتونو په خلاف به د دی امت کفار هم له عمومي او بیخ ویستونکو عذابونو څخه محفوظ وساتي. زه خو دا وایم چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عامو اخلاقو څخه برسیره له هغو کافرانو سره چه ده جهاد کاو هغه هم د تول عالم دپاره سراسر رحمت ؤ ځکه چه د هغه په ذریعه د هغه لوی رحمت حفاظت کیده چه دی ئی حامل ؤ او یوازی د هم هغه مقصود دپاره مبعوث شوی ؤ او ډیرو هغو ږندو ته چه د خپلو سترگو له علاج څخه تېښتیدل په دغه سلسله کېږي خامخا د ایمان رڼا (رنرا) رسید. په یوه حدیث کېږي راغلی دی (والذی نفسی بیده لاقتلنهم و لاصلبنهم و لاهدینهم وهم کارهون انی رحمة بعثنی الله ولا یتوفانی حتی یراه الله دینه) «ابن کثیر» له دغو الفاظو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رحمة للعالمین» کیدلو مطلب خورا (ډیر) ښه څرگندیدی شی.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنبَاءُ الْهُكْمِ إِلَهُ وَاحِدٌ قَهْلَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۰۸﴾

ووايه (ای محمده! کفارو ته) بیشکه خبره هم دا ده چه وحی کولی شی ماته داسی بیشکه هم دا خبره ده چه الله ستاسی الله یو دی آیا پس یی تاسی اسلام راوړونکی (الله ته غاړه ایښودونکی بلکه مسلمانان شی!)

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو یعنی له هغه لوی رحمت سره چه ته راغلی ئی د هغه لب لباب کامل توحید دی او دا داسی صاف او واضح مضمون دی چه د هغه په قبول کېږي انسان ته نه ښائی چه لږ شان هم وړاندی او وروسته شی. پس آیا تاسی دغه حکم منی او د حق په مقابل کېږي د غاړی ایښوولو دپاره تیار یی! که تیار یی فېها ونعمت که نه ما خپل تبلیغ وکړو

خپله غاړه می خلاصه کړه تاسی پخپله خپل انجام او خاتمی ته فکر وکړئ!

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلْنَا اِذْنُكُمْ عَلَى سَوَاءٍ وَاِنْ اَدْرٰی اَقْرَبُ اَمْرٍ یَعِیْدُ مَا تُوْعَدُوْنَ ۝۹

پس که وگرځیدل دوی (له ایمان څخه) نو ووايه (ای محمده!) چه خبروم زه تاسی (په هغه شی چه زه پری مامور یم) په برابری سره، او نه پوهیږم زه چه آیا نژدی دی که لری دی هغه څه چه تاسی سره وعده شوی ده (چه دنیوی عذاب یا اخروی عقاب دی).

تفسیر: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسی حق نه منئ! او د توحید په طرف نه راځئ! نو ما تاسی ته خبر درکړی دی چه اوس زه له تاسی څخه بیزار یم، تاسی له مانه بیل او زه له تاسی څخه بیل یم، ستاسی عمل له تاسی سره مل او زما عمل له ماسره مل دی او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وگوری. حضرت شاه صاحب لیکي دواړه طرفه برابر یعنی اوس تاسی دواړه خبری کولی شئ (چه قبول ئی کړئ یا ئی رد کړئ) په یوه طرف تاسی باندی زور نه دی اچول شوی غینو مفسرینو د دی آیت داسی ترجمه کړی ده پس ووايه دوی ته چه خبر می کړئ په دی په داسی حال کښی چه برابر یو سره زه او تاسی په دی پوهه کښی چه می نه دی پت کړی هیڅ شی له تاسی نه یا غږ می درياندی وکړ د جنگ چه ورته تیار شئ!

﴿وَإِنْ اَدْرٰی﴾ الآية - نه پوهیږم زه چه آیا نژدی دی که لری دی هغه څه چه تاسی سره ئی وعده کیږی) یعنی ستاسی له نه منلو څخه د عذاب د وقوع کومه وعده چه شوی ده هغه هر ورو (خامخا) کیدونکی ده لیکن زه نه یم خبر چه هغه به ژر واقع شی! یا په ځنډ (ایسارتیا)!

إِنَّهُ یَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَیَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ۝۱۰

بیشکه چه دغه (الله) ته معلوم دی ښکاره له خبرو (بلکه له کارونو هم) او معلوم دی (الله ته) هغه چه پتوئ ئی تاسی (له حسد کینی او نورو هم)

تفسیر: یعنی یوازی الله تعالی په هره یوه پته او ښکاره خبره پوهیږی او په دی هم پوهیږی چه په کومه گناه څه سزا او په کوم وخت کښی ورکړی شی.

وَإِنْ أَدْرَىٰ لَعَلَّهٗ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣١﴾

او نه پوهیږم زه ښائی چه دغه تاخیر د عذاب ازموینه وی تاسی لره او نفع وی تر یوه وخته (د مرگه) پوری.

تفسیر: یعنی د عذاب په تاخیر کښی امکان لری چه ستاسی امتحان او ازموینه وی چه گوندی په دی موده کښی څه فکر او تامل وکړئ او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ! یا تش مهلت مقصد وی چه تر یوه مودی پوری په دنیوی عیش او عشرت کښی مشغول اوسئ او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ!

قُلْ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ط

وویل (رسول) ای ربه زما حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حقه سره،

تفسیر: یعنی لکه څنگه چه د هری معاملی فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی نو له هغی سره سم زما او زما د قوم په منځ کښی ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبَّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿٣٢﴾

او رب زمونږ ډیر مهربان دی مرسته (مدد) تری غوښتل شوی ده په هغو خبرو چه بیانوی ئی تاسی (او وایی چه ولی نه معذب کیږو او نور).

تفسیر: یعنی یوازی له هغه ځنی مونږ خپله فیصله غواړو او د کفارو د خرافاتو په مقابل کښی له ده څخه مرسته (مدد) غواړو او په هم دی شان دعاگانی نورو انبیاء علیهم السلام هم کولی لکه چه د جزء ۹ (الاعراف) په ۸۹ آیت (۱۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿رَبَّنَا أَنْفِثْ فِيْنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځکه چه دوی په خپل حقانیت او صداقت او د الله تعالیٰ په عدل او انصاف باندی پوره باور او اعتماد درلود (لرلو).

تمت سورة الانبياء والله الحمد والمنة

سورة الحج مدنية الا الايات (۵۲ و ۵۳ و ۵۴ فبين مكة والمدينة وهى (۷۸) آية و (۱۰) ركوعات رقمها (۲۲) تسلسلها حسب النزول (۱۰۳) نزلت بعد سورة النور.
د (الحج) سورت مدنی دی پرته (علاوه) له ۵۲ نه تر ۵۴ آیتونو پوری چه د مکی او مدینی په منځ کښی نازل شوی دی اته اویا آیتونه او لس رکوع لری په تلاوت کښی (۲۲) او په نزول کښی (۱۰۳) سورت دی د النور له سورت نه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ①
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى
وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ②

ای خلقو ځان وساتئ (وویریئ) تاسی له (عذاب د) رب خپل، بیشکه چه زلزله د قیامت (یو) شی دی ډیر لوی. په هغه ورځ چه ووینیئ تاسی هغه چه غافله به شی هره تی ورکونکی (د دی ورځی له هیبت څخه) له هغه وړوکی چه تی ورکوی هغه ته او وبه غورځوی هر میړمن حامله (امیدواره) حمل (بچی) خپل او وبه وینی ته خلق بی هوشه (له ډیر هیبت نه) حال دا چه نه به وی په واقع سره دوی بی هوشه ولیکن عذاب د الله دی ډیر سخت (نو د قیامت د ورځی له وبری نه به بی هوشه وی).

تفسیر: د قیامت عظیم الشانی زلزلی دوه دی یوه عین د قیامت د قیام په وخت کښی یا له دوهمی نفخی څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړاندی چه د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کیږی او د قیامت له علاماتو څخه ده. که دلته تری دوهمه زلزله مراده وی نو آیت به په خپله ظاهری معنی پاتی شی. او که اوله مراده شی نو دواړه احتماله پکښی شته.

لومری دا چه حقیقتاً زلزله وشى او تی ورکونکى (لنگى) یا بلاریى ښځى په خپل هم هغه هیئت محشوری شى یا به له زلزلی څخه د هغه غای احوال او شائد مراد وی او ﴿يَوْمَ تَرَوْهَا تَدَاهِلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ الآية - دى په تمثيل حمل کړى شى يعنى دومره سختی، هیبت او ویره به وی که شوى ورکونکى (لنگى) ښځى موجودى وی نو له ډیری ویری او هیبت نه به خپل تی رودونکى ماشومان هیر کړی، یا به د بلاریو ښځو بچیان ولویږی. په دغه وخت کښی به خلق دومره بى سده او مدهوشه وی چه لیدونکى به ورباندی داسی گمان کوی چه د شرابو په نشو سره بى سده او مخمور دى حال دا چه په هغه غای کښی به نشه چیری وی، د الله تعالی د عذاب تصور او د احوالو او شائدو سختی به هوش، حواس او سد له مینځه یوسی.

تنبیه: که دغه ویره تولو ته عامه وی نو په ﴿لَا تَحْزَنُوا الْفَزَّةَ الْاَكْبَرُ﴾ کښی به نفی د اکثر و احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شى او که دا آیت د اکثر و په حق کښی وی او تولو ته شامل نه وی نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ۝

او ځینی له خلقو څخه هغه دى چه جگړه کوی په (حق او خبرو د) الله کښی بى له پوهی (له خپلی ناپوهی) او متابعت کوی د هر شیطان سرکش.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کښی چه الله تعالی ئی خبر راکوی ولی جگړی کوی او کاږه بحثونه پکښی کوی او له خپله جهله او بى خبری عجیبی احمقانه شبهی خوروی لکه چه په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزاء او نورو د دوی لوی اعتراض دا دى کله چه انسان ومړی او بیخی وروست شى او هډوکى ئی ذری ذری شى نو عقل ته به څنگه پریوځی چه دى به بیا ژوندی شى او خپل هم هغه ډومبنی اصلی حالت ته به بیرته وگرځی.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ﴾ او متابعت کوی د هر شیطان سرکش) یعنی هر جنی او انسی شیطان چه دى خپل ځان ته راوبولی سم د لاسه هغه پسی روانیږی گواکى دى د گمراه کیدلو داسی کامل استعداد لری چه هر یو شیطان ئی راوبولی دى ورته لږیک وائی.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاتَّخِذْهُ يَصْطَلَةً وَيُهْدِ بِهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ۝

لیکل (حکم) شوی دى په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کښی دا) چه بیشکه شان دا دى چه هر څوک چه دوستی او متابعت وکړی د شیطان پس بیشکه (دا شیطان) گمراه کوی دغه (تابع خپل) او لیاره ښی ده ته (بیایی ئی) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د مرید شیطان په متعلق دا خبره غوټه او فیصله شوی ده خوګ چه د ده ملګرتیا او متابعت کوی نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره دوږوی او داسی ئی ګمراه کوی چه بی د دوزخ له غورځولو ئی نه پریردی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تَرَابٍ ثُمَّ مِّنْ تُفْطَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخْلَقَةٍ وَغَيْرِ مُخْلَقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نَخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لَتَبَلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۝

ای (له بعت څخه منکرو) خلقو! که یی تاسی په شک کښی له بعت څخه (چه خلق بیا ژوندی پورته کیږی له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چه مونږ پیدا کړی دی مونږ (نیکه د) تاسی له خاوری بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکی (منی) څخه بیا له (یوی توتی) کلکی پرندی وینی بیا له یوی بوتی غوښی تام الخلقه (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقه (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی نه وی) دپاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریردو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیتی معلومی پوری (چه د زیریدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسی (له ګیدو د میندو ستاسی حال دا چه) طفل (وئ) بیا (پالو تاسی) تر هغه پوری چه ورسپړئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینی له تاسی څخه هغه دی چه وفات کولی شی (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او

غُیْنی له تاسی خُخه هغه دی چه رد کاوه شی (یعنی ژوندی وی) تر ناکاره عمره پوری دپاره د دی چه نه پوهیږی وروسته له پوهی په هیڅ شی (د خپلو ټولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او وینی به ته ځمکه وچه شاړه نو هر کله چه نازلی کرو مونږ په دغی (وچی مری شاری ځمکی د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځیږی او ډډه شی او زرغونه کړی له هر قسم نباتاتو خُخه ښائسته تاند، تنکی تیغ (د وښو په شنه کیدلو سره).

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کېږی لویدلی وی چه له ذری ذری کیدلو خُخه وروسته به بیا څرنگه ژوندی راپورته شی؟ نو خپل ډومینی پیدایښت ته دی غور او فکر وکړی چه په ابتداء کېږی څرنگه پیدا شوی دی؟ یعنی اول ستاسی پلار آدم علیه السلام می له خاوری خُخه پیدا کړ، بیا مو تاسی د منی له شاخکی خُخه پیدا کړ! یا دا مطلب چه له خاوری خُخه می خواړه پیدا کړل چه هغه څو منازل او مدارج تیروی، بیا نطفه کیږی بیا هم د نطفی د څو منزلو او مدارجو له تیروولو خُخه وروسته ستاسی تشکیل او تخلیق مینځ ته راځی، له نطفی خُخه پرته وینه او له وینی خُخه د غوښی ټوټه جوړیږی او بیا د غوښی په دغی ټوټی باندی داسی وخت راځی چه د بنی آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښی، سترگی، پوزه او نور اندامونه جوړیږی او یو وخت داسی وی چه تر دغه وخته پوری هیڅ شی پکښی نه وی جوړ شوی یا ئی دا مطلب چه د ځینو پیدایښت مکمل کیږی او د ځینو هم هغسی ناقص پاتی کیږی او په هم هغه ناقص صورت لوئیږی. یا داسی دی وویل شی چه ځینی بی عیبه او ځینی عیجن وی.

﴿لَیْسَ لَکُمْ﴾ له پاره د دی چه بیان کرو مونږ تاسی ته خپل حکمت او قدرت) چه په خپله ستاسی اصل څه ؤ؟ او د څو ورځو د تیږیدلو خُخه وروسته څرنگه په انسانی صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوی، که په دی وپوهیدئ نو د نورو ډیرو حقایقو انکشاف هم کیدی شی او د بعث بعد الموت په امکان باندی هم پوهیدلی شی!

﴿وَنُفِیْزُ الْأَرْحَامَ﴾ الآیة - او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کېږی هغه شی چه اراده وکړو د هغه د اثبات) یعنی څومره موده چه د هر چا له پاره د مور په رحم کېږی اوسیدل او تقرر لازم وی هغومره ئی هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) میاشتی او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الاقوال.

﴿تَمْخُجُکُمْ طِفْلًا﴾ الآیة - بیا راوباسو تاسی له گیدو د میندو ستاسی حال دا چه طفل وی بیا پالو تاسی) یعنی لکه څرنگه چه مو په گیده کېږی ډیر زیات مدارج طی کړی دی هم داسی د زیږیدلو خُخه وروسته به هم په تدریج سره ډیر مدارج طی کړئ! یوه د طفولیت زمانه ده چه انسان پکښی بالکل کمزوری او ناتوان وی او د ده گردی (ټولی) قواوی مخفی او پټی وی، بیا داسی یو وخت پری راځی چه گردی (ټولی) پټی قواوی ئی ظاهریږی، د جسمانی حیثیته هر شی

د خپلې ځوانۍ کمال ته رسېږي بیا خو ځینې په ځلمیتوب کښې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسېږي چه په هغه کښې انساني گردۍ (تولۍ) قواوی، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي او بیخي بی کاره او خراب، گرځي، یاد شوی شیان ئی له یاده وځي او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شی نه پوهیږي او نری هیږي. ښکاره بیرته وروکتوب ته گرځي.

﴿وَنَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ الآية - او وینی به ته ځمکه وچه، ښاره نو هر کله چه نازلی کړو مونږ پر دغی وچی مری، شاری ځمکی د آسمان له خوا اوبه نو وخوځیږي او ډډه شی په شنو کیدو د وښو سره، الخ) یعنی ځمکه مړه او وچه پرته وه هم دا چه د رحمت اوبه پری ولویدی نوی ژوند ئی وموند او تروتازه او تانده شوه او تکه شنه او سمسوره شوه او راز راز (قسم قسم) ښکلی او د ننداری وړ (لائق) منظری او مظاهر پکښې ښکاره شول او قسم قسم فرحت ښوونکی او نشاط زیاتوونکی شینکی، بوتی پکښې د قدرت په قوت شنه شول چه لیدونکی پری خوشالیږي.

ذَٰلِكَ بَآئِنَ اللَّهِ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٩﴾
وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٥٠﴾

دغه (راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول) په سبب د دی دی چه بیشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندی کوی مری (د نطفی او د ځمکی د ژوندی کولو په شان) او بیشکه الله په هر شی (چه اراده وکړي) ښه قادر دی (چه ځینې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول دی) او بیشکه چه قیامت راتلونکی دی چه نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کښې او بیشکه چه الله بیا ژوندی راپاشوی هر هغه چه په قبرونو کښې دی (د حساب او جزاء دپاره)

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چه پورته ذکر شول څو خبری ثابتیږي،

- (۱) دا چه یقیناً او په تحقیق الله تعالی موجود دی که نه داسی منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرگند (ښکاره) شوی وی او د چا له لاسه به دغسی چاری انجام شوی وی؟
- (۲) دا چه الله تعالی مړو او بی سا شیانو ته ژوند ورکوی او سا پکښې اچوی لکه چه له یو موتی خاوری یا له یو څاخکی اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کښې نباتی روح اچول په دی شاهد دی چه پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.
- (۳) دا چه الله تعالی پر هر شی باندي قادر دی او که هر شی د ده تر قدرت لاندی نه وی نو له

سره به ئی داسی کارونه نشو کولی.

(۴) قیامت ضرور واقع کیدونکی دی او له دی ژوند څخه وروسته هرومرو (خامخا) بل ژوند راتلونکی دی ځکه چه دومره لوی لوی انتظامونه هم داسی لغو، او بیکاره نشی پاتی کیدی کوم مطلق حکیم او قادر علی‌الاطلاق چه پخپل بالغه حکمت او کامله قدرت سره انسان په داسی عجیب او غریب صفت سره پیدا کړی دی نو آیا څه خیال کیدی شی چه هغه لوی ذات به د دوی ژوندون هم داسی بی فائدی او بیکاره جوړ کړی وی؟ له سره داسی نه ده! یقیناً د انسان دغه محدود ژوندون چه په هغه کښی سعادت، شقاوت، نیکي، بدی، رنځ، راحت سره مخلوط او ګډ دی او د امتحان او انتقام صورتونه پکښی یو له بل څخه په مکمل او ښکاره ډول (طریقه) سره نه متمیز کیږی د دی خبری تقاضا دا ده چه کوم بل ژوندون دی خامخا موجود وی چه هلته سعید او شقی، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول (طریقه) سره بیل او جدا شی او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه شی چه د هغه ځای د رسیدلو دپاره پیدا شوی او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کښی لری. د مادی حیثیت له مخی د منی په هغو اجزاؤ کښی چه د منی جوړیدلو استعداد ؤ له هغو څخه (نطفه) جوړه شوه هم داسی د نطفی پټ قوتونه په «علقه» (پرنده) د «علقه» په «مضغه» (بوتی) د (مضغه) په طفل کښی راغلل او د ځلمیتوب په وخت کښی پوره څرګند (ښکاره) شول. یا د ځمکی پټ قوتونه د باران د څاڅکو په لویدلو ښکاره شول هم داسی ضروری ده چه په انسان کښی د سعادت او شقاوت کوم روحانی قوتونه چه امانت ایښودل شوی دی یا په بدی او نیکي کښی د ترقی او ودی کوم قوی استعداد چه ایښودل شوی دی هغه خپل پوره شتاب او ځوانی ته ورسیږی او په خورا (دیر) کاملو شکلونو او صورتونو سره ظاهر شی نو د هم دی شی نوم (بعث بعد الموت) دی چه د دنیا د موجوده ژوندون د دوری له ختمیدلو څخه به وروسته واقع شی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ۝ ثَانِي
عُطِفَ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

او ځیني له خلقو چه جګړه کوی په (حق یا قدر یا کلام د) الله کښی بی له پوهی او بی له دلیل، لیاری سمی او بی له کتابه روښانه په داسی حال چه اړوی څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی) چه ګمراه

کری خلق له لیاری د الله، شته ده لره په دنیا کښی رسوائی او ویه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کښی عذاب (د اور) سوځوونکی. (او ویه وایو ده ته) دا عذاب او رسوائی په سبب د هغو عملونو دی چه پخوا لپړلی دی دواړو لاسونو ستا (یعنی تا) او (بل په سبب د دی دی چه) بیشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندگانو (خپلو چه بی گناه څوک په عذاب کری).

تفسیر: یعنی د داسی واضحو دلائلو او شواهدو له اوریدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکی، ضد کوونکی او معاند خلق د الله تعالیٰ په خبرو کښی هم داسی چتی (بیکاره) او بی سنده جگری کوی، حال دا چه له دوی سره نه کوم ضروری علم، نه عقلی دلیل او نه سمعی سند وی بلکه تش په اوهامو او گومانونو پسې روان دی. په دی حال کښی چه اړوی دده خپله له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جگری کوی چه گمراه کری خلق له لیاری د الله شته ده لره په دنیا کښی رسوائی الخ یعنی هر هغه څوک چه بی له حجت او دلیل تش د عناد له امله (وجی) د الله تعالیٰ په خبرو کښی جگری کوی او غرض ئی دا وی چه نور خلق د ایمان او یقین له لیاری څخه وگرځوی نو الله تعالیٰ به هغه په دنیا کښی خوار او ذلیل کری او د آخرت عذاب او رسوائی خو بيله ورته تیاره ده.

څه مهال (وخت) چه دوی ته سزا ورکوله کیږی نو دوی ته به وویل شی چه د الله تعالیٰ له لوری پر هیچا هیڅ ظلم او تیری نه کیږی! دا هر څه چه دی ستاسی د لاسونو څخه دی چه اوس ئی خوند څکئ!.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ
فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى
وَجْهِهِ يَخْشَى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخَسِرَانُ الْبَيِّنُ ۝

او ځیني له خلقو هغه څوک دی چه عبادت کوی د الله په څنگ باندی (یا شک او شبهه چه په دین کښی ئی پیدا کوی او حق ئی نه گڼی) پس که ورسپړی ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنی) نو قائم پاتی شی په دغه (عبادت او دین) او که ورسپړی ورته کوم مصیبت نو بیرته وگرځی په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کښی (چه خپل مراد ته ونه رسید) او (زیانکار شو په) آخرت کښی (چه عمل ئی باطل او په اور

کښی داخل شو) دغه (د دواړو جهانو زیان) هم دغه زیان دی ښکاره

تفسیر: یعنی ځینی کسان تش د دنیوی اغراضو له امله (وځی) دین اختیاروی او زړه ئی منذب وی که په دین کښی په ننوتلو سره څه دنیوی گټه (فائده) وویښی په ښکاره ډول (طریقه) په بندگی قائم پاتی کیږی او که څه تکلیف ومومی نو دین پریردی او په دنیا پسې غغلی، نو دین تری هلته پاتی شو او دنیا تری دلته نه د هغه طرف د تگ لایق او وړ (مستحق) شو او نه د دی طرف. لکه چه څوک د یوی مانی په یوه څنډه (غاړه) ولاړ وی که ئی خوښه شی دی خوا ته راځی او که ئی خوښه شی هغه خوا ته ځی او تل تیښتی ته تیار ولاړ وی.

يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُ وَذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۷﴾

غواړی دی (عبادت کوی مشرک) غیر له الله د هغه څه چه نه ضرر رسولی شی ورته (که ئی عبادت ونه کړی) او د هغه چه نه نفع رسولی شی ورته (که ئی عبادت وکړی) دغه (عبادت د ماسوی الله) هم دغه گمراهی ده ډیره لری (له حقه له مقصده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندگی ئی د دنیوی ښیگنی (فائدی) د نه موندلو له سببه پرېښوده اوس نو هغو شیانو ته ناری وهی چه د دوی په واک او اختیار کښی د یوی ذری په اندازه نه څه گټه (فائده) شته او نه څه نقصان. آیا هغه شی چه پاک الله دوی ته نه دی ورکړی هغه به له تیږو (گټو) او نورو څخه حاصل کړی له دی نه به پورته بله کومه ناپوهی او حماقت وی؟ بلکه نه به وی.۱.

يَدْعُوْا لِمَنْ خَلْفَهُمْ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهِمْ لِمَنْشَ الْمَوْلٰى وَلِمَنْشَ الْعَشِيْرِ ﴿۱۸﴾

بولی دوی (عبادت کوی مشرکان) د هغه (معبود) چه ضرر د هغه (عابد ته ئی) ډیر نژدی دی له گټی د هغه (معبود دغه عابد ته چه د شفاعت هیله (امید) ده) خامخا بد دوست دی (دا بت) او خامخا بد ملگری دی (دا بت)،

تفسیر: یعنی که د بت پرستانو له زعم سره موافق له بتانو څخه د گټی هیله (امید) لری نو

دغه هیله (امید) بی‌فاندی او موهوم شی دی. لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسیدل قطعی او یقینی دی. نو ځکه د دوی د فاندی خبره به وروسته له دی نه لیدل کیږي. نقصان خو اوس سم د لاسه ورورسید.

﴿لَيْسَ الْبَوْلُ وَالْيَسْرُ الْعَزِيزُ﴾ خامخا بد مددگار دی دا بت او خامخا بد ملگری دی دا بت) یعنی کله چه په قیامت کېږي د بت پرستی نتائج ور د مخه شی نو بت پرستان به هم داسی وائی ﴿لَيْسَ الْبَوْلُ وَالْيَسْرُ الْعَزِيزُ﴾ یعنی د هغو څنی چه د لویو لویو مرستو (مددونو) او ملگریاؤ هیله (امید) او توقع وه هغه دیر بد او خراب ملگری او مددگاران ثابت شول. نفع لا څه بلکه بالعکس زمونږ د زیان او نقصان سبب شول.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کېږي چه بهیږي له لاندی (د ونو او مانیو د هغو څلور قسمه) ویالی. بیشکه چه الله کوی هر هغه چه اراده وکړی (چه ځینی ئی د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: د منکرینو مجادلینو او متبذبینو څخه وروسته ئی دلته د مخلصو مؤمنانو نیکه خاتمه او ښه انجام بیان کړ. یعنی پاک الله د هر هغه چا په نسبت چه مشیت او اراده وکړی سزا ورکوی او هر هغه ته چه اراده او مشیت ئی وی انعام ورکوی. هیڅوک د دی خبری توان نه لری چه د ده د قدرت لاس ونیسی.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَصْعُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٤﴾

هر څوک چه (داسی) وی چه گومان کوی د دی چه له سره به مرسته (مدد) ونه کړی له دغه (محمد) سره الله په دنیا کېږي او په آخرت کېږي نو ودي غځوی یو پری آسمان ته (یا چت ته او ځان دی پری غوړند کړی) بیا دی پری کړی (دغه پری چه ولویږی او مړ شی یا دی ځان غرغره کړی) بیا دی

وگوری چه آیا بیا زائولوی شی هیله (امید) - تدبیر د هغه (سری) هغه شی
لره چه دی ئی په قهر کری دی (چه د الله له خوا د محمد نصرت دی)

تفسیر: په «لن ینصره» کښی د مفعول ضمیر نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته راجع دی. گویا چه د هغه تصور تل د قرآن د لوستونکی په ذهن کښی موجود وی. (نو اضمار قبل الذکر رانه غی) ځکه چه هم دی د پاک قرآن لومړنی مخاطب دی. گواکی د مؤمنانو د انجام د ذکر څخه وروسته دغه د رسول د مستقبل بیان دی. لنده دا چه الله تعالی د خپل رسول سره د دنیوی او اخروی فتحی او نصرت کومی وعدی چه کری دی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی، که کافران او حاسدان ډیر په قهر او خفه شی او د ربانی نصرت د مخنیوی او انسداد دپاره ډیر زیات او سخت تدابیر هم ونیسی لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بری او کامیابی مخه په هیڅ ډول (طریقه) سره نشی نیولی او هغه به هرومرو (خامخا) تر سره کیږی، که دغه کفار او حاسدین د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډیر زیات خفه او غمجن دی او په دی باندی پوهیږی چه مونږ په خپلو کوښښونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله د ارادی او مشیت لپاره بندولی شو نو دوی دی خپل انتهائی زیار (محنت) او کوښښ په دی لپاره کښی ولگوی! او ښه رېږونه (تکلیفونه) دی په ځان وگالی (برداشت کری)! تر دی پوری چه د پری یو سر دی د چت په لارو کښی ښه جگ (وچت) وتړی او بل سر دی د تیزندی، په شان په خپله غاړه کښی واچوی او په خپل لاس دی خپل ځان غرغره کری او په دی صورت دی له ډیر قهر او خفگان څخه خپل ځان مر او خلاص کری یا که ئی له لاسه پوره وی نو یو پری دی له آسمان څخه ځوړند کری او په هغی دی آسمان ته وخیژی او له هغه ځایه دی آسمانی نصرت قطع کری نو بیا دی د رابښکته کیدو نه وروسته وگوری چه په دغو تدبیرونو سره دغه ربانی معاونت او آسمانی نصرت منقطع کیږی؟ چه په هغه دوی دومره په قهر او غصه او پیچ او تاو کښی دی. زیاترو مفسرینو د دی آیت تفسیر هم داسی کری دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه دغه آیت د ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعِذُّ اللَّهَ عَلَىٰ حَرَفٍ﴾ ﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنَّ لَّسَنَ يَصُدُّهُ﴾ الآية - د مضمون سره لگولی او نهایت لطیف تقریر ئی پری کری دی د ده په نزد ﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنَّ لَّسَنَ يَصُدُّهُ﴾ الآية - کښی د مفعول ضمیر «من» ته راجع کیږی! مطلب ئی دا دی که څوک د دنیوی تکالیفو په سبب له خدای تعالی نه مایوس کیږی او د هغه له عبادت څخه غاړه غروی او د باطلو شیانو په عبادت کښی لگیا کیږی دی دی د خپل زړه دغه تصمیم داسی قیاس کری لکه چه یوه سری له پاسه په رسی کښی ځان تړلی وی که دی په هغی سره پاس ختلی نشی، داسی هیله (امید) او توقع خو کیدی شی که دغه رسی پورته رابښکلی شی نو دی د هغی په واسطه پورته ختلی شی کله چه دی هغه رسی پری کری نو بیا د ده د پورته ختلو دپاره څه وسیله او توقع باقی پاتی کیږی؟ آیا د الله تعالی د رحمت څخه په نا امیده کیدلو کښی بری او کامیابی حاصلیدی شی؟ گواکی د الله تعالی امید ته ئی «رسی» وویله او د هغی د پری کولو څخه ئی ناامیدی مراد کړه او له آسمان

خنجه جگوالی (اوپت والی) مراد دی. والله اعلم.

وَكُنَّا لَكَ آتِزْلُهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

او په شان (د دغو منزله و آیتونو) نازل کړی لپړلی دی مونږ آیتونه ښکاره او بیشکه چه الله سمه صافه لاره ښی هر هغه چا ته چه اراده وکړی (د هغه د هدایت).

تفسیر: یعنی څرنگه صاف، صاف مثالونه او ښکاره خبری دی مگر پوهیدل د هم هغه سری په برخه دی چه پاک الله ورته څه فهم او د پوهی څه قوت ور په برخه کړی وی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودیان دی او (هغه کسان چه) صابیان دی او (هغه کسان چه) نصرانیان دی او (هغه کسان چه) مجوسیان دی او هغه کسان چه شریک ئی پیدا کړی دی له الله سره بیشکه چه الله به فیصله وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی، بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه عالم شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوی او په دوه خدایانو عقیده لری یو د خیر په خدای چه دوی ورته (یزدان) وائی دوهم د شر په خدای چه هغه (اهرمز) بولی او د کوم نبی نوم هم یادوی، دا معلومه نه ده چه دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوی دی یا له ابتداء څخه په غلطه لپار روان دی، کوم کلام چه شهرستانی په (الملل والنحل) کښی د دوی په مذهب کړی دی، ښائی چه هغه ولوستل شی، د صابینو او نورو ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی لنډه دا چه د دغو څرګردو (ټولو) مذاهبو او فرقو د منازعی عملی او قاطع فیصله به د الله تعالی له درباره د قیامت په ورځ کښی کیږی او هر یو به سره جدا کوی او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به ئی رسوی. په دی باندی یوازی پاک الله عالم دی چه کوم یو د کوم مقام او د کومی سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقٌّ
عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ^{السجدة ١٨}

آیا نه وینی نه پوهیږی ته چه بیشکه الله چه دی سجده ږدی (عبادت کوی) ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) او لمر او سپوږمی او ستوری (په پریوتلو او ختلو سره) او غرونه (په افاضه د چینو او معادنو خپلو سره) او ونی (د سیورو له جهته) او څلوربول (د ځمکې په تگ سره) او ډیر له خلقو (چه مؤمنان دی) په عبادت سره او ډیر دی (له کفارو) چه ثابت شوی دی پری عذاب (چه سجده نه ږدی الله ته)، او هر څوک چه سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی (له) اکرام او اهانت څخه

تفسیر: یوه سجده ده چه په هغی کښی د آسمان او ځمکې هر یو مخلوق شامل دی هغه دا چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی ټول سره ټکویناً مطیع، منقاد، عاجز او ناتوان دی او هر ورو (خامخا) هر شی د ده په مقابل کښی غاړه ږدی او سر ښکته کوی. دوهمه د هر یو شی بیله سجده ده هغه دا چه هر یو شی چه د هر یوه کار دپاره ئی پیدا کړی دی هغه په هم هغه کار کښی لگیا اوسی نو د دوی هم دغه د وظیفی اداء د دوی سجده ده. دغه سجده ډیر خلق کوی او ډیر ئی نه کوی مگر له انسانانو څخه پرته (علاوه) ئی نور ټول مخلوقات کوی. بنا په دی په ﴿أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ﴾ الآية - کښی د هر شی سجده به د هغه د شان سره لایقه سجده مراد وی یا به د ﴿وَمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ څخه وروسته بله یسجد مقدره وی.

تنبیه: له پخوانی آیت سره ئی ربط داسی دی چه د مختلفو مذاهبو خلق په خپلو منځونو کښی سره اختلاف لری، حال دا چه نور ټول مخلوق الله تعالیٰ ته مطیع او منقاد دی، انسان چه له نورو مخلوقاتو څخه زیات پوه او عاقل دی لازم وو چه ټول انسانی افراد د نورو مخلوقاتو په نسبت د الله تعالیٰ په عبودیت کښی سره زیات متحد او متفق وی او ډیر اخلاص او صمیمیت ئی پکښی څرگندولی خو ډیر دی له دغو انسانانو څخه چه په سبب د کفر او له سجدی څخه د

غاری غرولو له امله (وجی) حکم کړی شوی دی په دوی باندی په عذاب سره چه دغه کفار دی یعنی د سجدی د انکار او اعراض په سبب د عذاب مستحق شول او هر څوک چه خوار او سپک نی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکونکی بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده نی وکړی له اکرام او اهانته څخه یعنی الله هر هغه څوک چه د هغه د اعمالو د شامت له کبله (وجی) د هغه ذلیل کول وغواړی نو څوک دی چه هغه د ذلت له ژوری کندی څخه راوباسی او د عزت لوړ (وچت) مقام ته نی ورسوی؟.

هَذَانِ خَصْمَيْنِ اِخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ

دا دواړه (دلی مؤمنان او کافران) مدعیان دی چه جگړه نی وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کښی

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه په ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ﴾ الآية - کښی چه د هغو فرقو ذکر وشو هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه دلی ویلی شو یوه د مؤمنانو دله چه د خپل رب ټول اوامر منی او د ده د احکامو په مقابل کښی سر په سجده ږدی. دوهمه د کفارو دله چه په هغو کښی یهودان، نصرانیان، مجوسان، مشرکین صابئین او نور ټول شامل دی او د ده ربانی هدایت نه قبلوی او د ده د اطاعت دپاره سر په سجده نه ږدی، دغه دواړه دلی په دغو، مباحثو او مناظرو کښی د جهاد او قتال په موقعو کښی هم یو د بل په مقابل کښی ټینگ ولاړ وی لکه چه د بدر د مبارزی (جنگ) په میدان کښی حضرت علی، حضرت حمزه او عبیده بن الحارث رضی الله تعالیٰ عنهم د دریو کافرانو (عتبه ابن ربیع، شیبه ابن ربیع او ولید بن عتبه) په مقابل کښی د مبارزی (جنگ) دپاره وتلی وو، وروسته د دغو دواړو دلو انجام راښیی.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ

پس هغه کسان چه کافران شوی دی څکختی (جوړولی) شی دوی دپاره جامی له اوره،

تفسیر: یعنی لکه څنگه چه کالی (جامی) د انسان بدن پتوی د جهنم اور به هم دغه راز (قسم) دوی احاطه کوی او تری به چاپیریوی یا به د کوم داسی شی کالی (جامی) ورواغوستل شی چه د اور گرمی به پری ډیر ژر اثر کوی او ډیر زیات به سور کیوی.

يُصَبِّ مِنْ قُوِي رُوْسِهِمُ الْحَيِّمُ ۝۱۹ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ۝
وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ ۝۲۱

اچولی به شی (پہ شدت سرہ) لہ پاسہ د سرونو د دوی اوبہ سری یشیدلی، چہ خورین بہ شی پہ دغو اوبو سرہ ہغہ (کولمی) چہ پہ گیدو د دوی کینی دی او پوستکی (د دوی ہم)۔ او وی بہ د دوی دپارہ شتکونہ (گروزونہ) لہ اوسپنی (چہ د دوی سرونہ بہ پری تکولی او وھلی شی)۔

تفسیر: یعنی د دوزخیانو ککریٰ بہ پہ شتکونو گروزونو سرہ میدہ کیبری او یشیدلی اوبہ بہ لہ پاسہ پری اچولی کیبری چہ د ماغزو لہ لاری بہ د دوی گیدی تہ ورخی او لہ ہغہ شخہ بہ د دوی تولی کولمی توتی توتی د دوی لہ مقعدو شخہ لاندی توییبری او د دوی د بدن خارجی سطح بہ ہم د دی اوبو لہ رسیدلو شخہ بیخی شریبری او د ورستی وینی غوبی پہ شان بہ تری لویبری بیا بہ خپل اصلی حالت تہ بیرتہ ورگرخی او پرلہ پسی بہ ہم دغہ عمل تکراریبری ﴿كُلَّمَا نَفِثَتْ جُلُودُهُمْ بَدَأَتْ لَهُمْ جُلُودًا غَيْرَ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِ الْعَذَابُ﴾ جزء ہ النساء ۵۶ آیت (۸) رکوع۔ اللہم اعذنا من غضبک وعذابک!

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝۲۲

ھر کله چہ اراده وکری (دوزخیان) د دی چہ ووخی لہ دغہ (دوزخ شخہ) لہ غمہ نو بیرتہ گرغولی شی دوی پہ دغہ (اور) کینی او (وبہ ویلی شی دوی تہ) وشکی تاسی عذاب (د اور دیر) سوغوونکی۔

تفسیر: یعنی کله چہ کافران پہ دوزخ کینی دیر غم او تکلیف وینی نو وبہ غواری چہ لہ دی غای نہ ووخی او چیری وتبنتی خو د اور لمبی بہ دوی لہ غمان سرہ پورته کری بیا بہ ئی پرېستی د اوسپنو پہ گروزونو سرہ وھی او لاندی بہ ئی غورغوی او داسی بہ ورتہ ویل کیبری «د اور د دغہ دائمی عذاب خوند وشکی!» چہ لہ سرہ بہ تری بیرتہ نشی وتلی «العیاذ باللہ»

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوری دی او کری ئی دی به (عملونه په داسی) جنتونو کښی چه بهیری له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی گانه (زیورات) به واچول شی (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کښی له باهوگانو (وښیو) له سرو زرو او له مرغلرو ځنی

تفسیر: یعنی په لویه هوسانی (آرام)، ښایست او زیب سره به اوسیدی او له هر یو عنوان څخه ئی تجمل تنعم څرگندیږی.

وَلِبَاسُ هُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

او جامی د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کښی ریشمینی وی

تفسیر: رومبی په ﴿قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ﴾ کښی د دوزخیانو د کالیو (جامو) ذکر شوی و بالمقابل په دی ځای کښی د جنتیانو د آغوستن بیان کوی چه د دوی پوښاک به له وریشمو څخه وی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «دا ئی چه ویلی دی د هغه ځای گانه (زیور) او د هغه ځای پوښاک معلوم شو چه دغه دواړه شیان نارینه و لره دلته نشته او له گانو (زیوراتو) څخه باهو څکه تصریح شو چه کله چه د مرئی خدمت د بادار خوښ شی نو د هغه په لاس کښی کری اچوی.»

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی «هر هغه نارینه چه دلته د وریشمو کالی (جامی) واغوندی نو په آخرت کښی به ئی نه آغوندی.» که دغه آغوستونکی کافر وی نو ښکاره ده چه هغه له سره په جنت کښی نه داخلیدی چه د جنتیانو لباس واغوندی. هو! که مؤمن وی امکان لری چه د څه مودی له مخی د دغه لباس څخه محروم شی او بیا ئی تر ابده پوری واغوندی نو د دغه غیر متناهی مودی په مقابل کښی دغه لږ زمانه غیر معتد به گڼله کیږی.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ﴿٢٤﴾

او لاره ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی له جانبه د الله) طیبی

پاکی ته (چه لا اله الا الله ده) له قول نه

تفسیر: هر هغه مؤمن چه په دنیا کښی (لا اله الا الله) ویلی وی قرآن نی لوستلی وی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر نی کړی وی نو په آخرت کښی به هم پرېستی له هری خوا دوی ته سلامونه اچوی او په خپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کښی یو بل ته ښی پاکی خبری کوی، هلته به ښی ځایه خبری، شورماشور، دعوی او دنگلی نه وی او تول به د الله تعالیٰ د نعمتونو په شکر گزرائی کښی لگیا او مشغول وی. مثلاً وائی به ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَ وَعْدُهُ وَأَوْفَقَنَا الْاَرْضَ مِنْ تَكْوُنِ الْجَنَّةِ﴾ جزء ۲۴ (۷۴ آیت) د «فاطر» په سورت (۳۳-۳۴) آیت کښی راغلی دی ﴿يُحْكُونَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلَمْ يَكُنْ فِيهَا خَرَدٌ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ﴾ الآية - په هم دغه سره د دی حاضر آیت تفسیر کيږی. ښه عليه فی الروح المعانی.

وَهَذَا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿۲۳﴾

او لار ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی) طرف د لاری (د الله) ته چه ستایل شوی ده په ښو ښو صفتونو سره

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لاره نی وموندله چه نوم نی اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده او د لاری خاوند هم حمید دی، یا نی هغه ځای ته لاره وموندله چه هغه ته په رسیدلو سره انسان د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر اداء کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او اړوی (منع کوی خلق) له لاری د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه (نو معذبيږی په عقبی کښی) هغه (مسجد) چه گرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت دپاره د (تولو) خلقو برابر دی اوسیدونکی په دغه (مسجد) کښی او له بهره راتلونکی،

تفسیر: پخوا په ﴿هَذَيْنِ مَثَلَيْنِ اخْتَصَمُوا﴾ کښی د مؤمنانو او د کفارو د جگړی ذکر ؤ اوس د هم هغی جگړی ځینی نور صورتونه دلته بیانوی. یعنی یو خو هغه خلق دی چه له خپلی گمراهی سره سره د نورو مخه هم نیسی چه د هدایت په لاره لار نشی او غواری چه هیڅوک د

الله تعالیٰ په لاره سم نشی تر دی هغه مسلمانان چه د خپل پیغمبر سره د عمری د اداء کولو دپاره مکی معظمی ته روان وو د هغوی مخه ئی هم ونیوله حال دا چه مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چه په هغی پوری د خلقو عبادت او مناسک تعلق لری تولو ته یو شان دی او هلته مقیم او مسافر او محلی او پردیسی ته د اوسیدلو او عبادت کولو مساوی حقوق حاصل دی هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ (مستحق) او لایق وی نو هم هغه کسان دی چه په خپل شرک او شرارت د دی مبارک ځای بی احترامی او بی عزتی کوی. تنبیه: د مکی معظمی د کورونو ملکیت، بیع او شری او نور یوه مستقلة مسئله ده چه د هغه کافی بیان په «روح المعانی» او نورو تفاسیرو کښی شته او دلته د هغو د بیان او تفصیل موقع نشته.

وَمَنْ يُّزِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بُظْلًا تَزِدْهُ مِنْ عَذَابِ آلِيمٍ ۝

او هر چا چه اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کښی د بی لاری (د حق نه په مخ گرځولو سره) په ظلم سره نو وبه څکوو مونږ په هغه (کږیدونکی) له عذاب دردناک څخه،

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په مسجد الحرام کښی عمداً او بالااراده د بی دینی او شرارت کومه خبره کوی نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چه دغه کار په بل ځای کښی کوی سخته سزا ورکری شی نو له دی نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چه په خپل ظلم او شرارت سره ئی د مؤمنانو مخه د مکی معظمی د زیارت د ورتگ په وخت کښی نیولی وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت (الله)

تفسیر: وائی چه د کعبی شریفی ځای لا له پخوا څخه مقدس او متبرک ؤ بیا د دیری مودی په تیریدو سره ورک او نامعلوم شو، حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چه بیت الله ودانه کړه! او د هغه معظم مقام ښی وروښودل شوی، حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل زوی حضرت اسمعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبی خونه (کور) ودانه کړه. تنبیه: د مسجد الحرام ذکر پخوا راغلی ؤ نو د هغه په مناسبت د کعبی شریفی د بناء حال او د هغی په متعلق د ځینو احکامو بیان وکړی شو.

أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِي شَيْئًا

(او ورته مو وویل دا) چه مه شریکوه له ما سره هیخ شی

تفسیر: یعنی د دی کور بنست (بیخ) او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندی کپرده! هیڅوک دی چه دغه ځای ته راشی د الله تعالیٰ د عبادت څخه پرته (علاوه) مشرکانه رسوم په ځای نه راوړی، د مکې معظمې کفارو سره له دی چه د ابراهیمی ملت مدعیان وو پر دغه آیت داسی عمل وکړ چه هلته ئی دری سوه او شپيته بتان ودرول (العیاذ بالله) زمونږ سید المرسلین خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او گندګی څخه د تل له پاره پاک کړ فله الحمد والمنة.

وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝۳۷

او پاک ساته کور زما (له بتانو او نورو پلټیو څخه) دپاره د طواف کوونکو او دپاره د قیام کوونکو (په مکه کښی) او رکوع کوونکو او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره)

تفسیر: یعنی یوازی د هم دغو خلقو له پاره دی مخصوص وی او له نورو ګردو (تولو) څخه دی پاک او صاف کړ شی، حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «په پخوانیو امتونو کښی رکوع نه وه دغه خاص د محمدی امت په لمانځه کښی شته نو خبر ورکړه چه راتلونکی خلق به د دی ودانوونکی وی» وفيه نظر فتأمل.

وَإِذْنُ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ۝۳۸

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کښی د حج (د ادا کولو) دپاره چه راشی (حاجیان) تاته پلي (پیاده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چه راځی (دا اوښان) له هری لاری لری (ژوری لری) نه.

تفسیر: کله چه کعبه ودانه شوه، نو حضرت ابراهیم علیه السلام په یوه جگ (وچت) غره باندی ودرید او داسی غږ ئی وکر «ای خلغو! پاک الله په تاسی حج فرض کړی دی! حج ته راشئ» حق تعالیٰ دغه غږ په هر غځای کښی هر روح ته ورساوه لکه چه بلاتشبیه مونږ د ایشیاء په منځ «افغانستان» کښی ناست یو او د لری او نژدی هیوادونو غږونه آورو نو د هر چا دپاره چه حج مقدر ؤ د هغه روح دغه غږ ته لږیک وویل او هم هغه د شوق پتی سکروتی دی چه په زرهاؤ پلی (پیداه) هم د حج د سفر ربرونه (تکلیفونه) په غځان اخلی او د بیت الله په لیدلو سره خپلی سترگی رنوی او دیر زیات خلق خو له دومره لری غځایونو څخه سواره د مکی معظمی په لوری سفر کوی چه له دیرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوشان ستړی ستومانه او بیخی خوار او دنگر کیږی. زیاترو حاجیانو ته غښتلی او غاربه اوشان کله ورسیری نو ځکه په هم دغو خوارو دنگرو، وچو، کلکو اوشانو مزلونه کوی دا ځواکی د هم هغی دعاء د مقبولیت اثر دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام کړی وه ﴿فَلْيَجْعَلْ آمَنَاتِنَا مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ جزء ۱۳ (د ابراهیم د سورت ۳۷ آیت (۶) رکوع)

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ

دپاره د دی چه حاضر شی (دغه خلق غځای د دنیوی او اخروی) گتو خپلو ته، او چه یاد کړی نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کښی چه معلومی دی په (ذبح د) هر هغه حیوان چه ورکړی دی الله دوی ته له بی ژبو چارپایانو څخه

تفسیر: د بیت الله د حج اصلی مقصد خو د دنیوی او اخروی گتو حاصلول دی مثلاً د حج او عمری او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی حاصلول او د روحانی ترقیاتو لوړو (وچتو) مقاماتو ته رسیدل. لیکن د دغی لوی اجتماع په ضمن کښی دیر زیات سیاسي، تمدنی او اقتصادی گتتی هم حاصلیدی شی کما لا یخفی.

«ایام معلومات» څخه د غځینو په نزد د ذالحجی رومبني لس ورځی دی او د غځینو په نزد قربانی دری ورځی مراد دی. په هر حال په دغو ورځو کښی د الله تعالیٰ د یادونی فضیلت دیر زیات ښوولی شوی دی. د دغه ذکر لاندی په خصوصی ډول (طریقه) دا هم داخل دی چه د قربانی د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کښی دی د الله تعالیٰ نوم واخیست شی او بسم الله - الله اکبر دی وویل شی. په دغو ورځو کښی خورا (دیر) ښه عمل هم دا دی چه د پاک الله په نامه دی ذبح وکړی شی.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِعُوا الْبَاسِ الْفَقِيرَ ۝

پس خورئ تاسی له هغی (غوښی) څخه او خورئ ئی په بد حال فقیر (محتاج)

تفسیر: ځینو کفارو داسی خیال کاوه چه په خپله قربانی کوونکی ته نه ښائی چه د قربانی له غوښی څخه څه وخورئ، دا دی په دی آیت کښی د دی مفکورې اصلاح او حکم کوی چه له دغی غوښی څخه هم تاسی په شوق سره وخورئ هم ئی په خپلو دوستانو، خپلوانو خوارانو او غریبانو وخورئ!

ثُمَّ لَيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝

بیا دی لری کړی (حاجیان حاجتونه او) خیری خپل او پوره دی اداء کړی نذرونه خپل (او د حج واجبات) او طواف دی وکړی په هغه کور چه قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چه لږیک ویل شروع کیږی (احرام تړل کیږی) نو محرم نه وینه ویاسی، نه خپل وښتان او نوکان اخلی، نه خپل وښتان غوړوی نه د بدن د خپرو، دوو او گردونو په لری کولو دومره زیات اهتمام کوی او نه په ډیره مبالغه او منلو لامبی. الغرض دغه د عشق او بیخودی یو عجیب او غریب حالت وی کله چه د ذیجبالحرام لسمه ورځ راشی دغه گرد (تول) قیدونه لری کیږی، سرونه خریل یا وښتان اخیستل کیږی، ښه غسل کوی، گندلی او صفا کالی (جامی) اغوندی او د کعبی د زیارت طواف ته ځی، په چا چه ذبح لازمه وی پومی ذبح کوی او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چه هغه نذرونه چه د خپلو مطالبو دپاره ئی پر خپل ځان منلی وی هغه دی اداء کړی، اصلاً دغه نذر د الله تعالیٰ نذر دی او د بل هیچا نه دی. د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دی او هم دغه ډیر نژدی رابښکاری والله اعلم.

تنبیه: د «عتیق» معنی قدیمی او پخوانی دی. او د ځینو په نزد ده ته ځکه «بیت العتیق» ویل کیږی چه د دی کور د تباهی او وړانی دپاره هومره چه کوم قوی طاقت او قوت راپاسیږی الله تعالیٰ به هغه ته فتح او بری نه ورکوی او دا کور به تری خلاص او آزاد وی څو چه دی پخپله د هغه د رفع او له منځه پورته کولو اراده وکړی.

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ حُرْمَتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ
وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکری
د احکامو د الله پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده او حلال
کری شوی دی تاسی ته (خوراک د غوښی د) غارویو (پس له ذبحی) مگر
(حرام دی) هغه غاروی چه لوستل کیږی په تاسی (حراموالی ئی) پس ځان
ساتی تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی، او ځان ساتی تاسی له وینا د دروغو
څخه

تفسیر: لکه چه له ترجمی څخه ښکاری «ذلک» د محذوفی مبتدا خبر دی یعنی حرام شیان درانه
گنل او د هغو پرېښودل، یا هغه شیان چه د الله تعالی له طرفه محترم ښودل شوی دی د هغوی د
احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکی او د ښیگنی (فائدی) خبره ده او د هغو انجام به
ډیر ښه وی. په محترمو شیانو کښی د قربانی حیوان - بیت الله - صفا - مروه - منی - عرفات -
مسجدین - قرآن بلکه د الله تعالی گرد (تول) احکام راځی. په خصوصی ډول (طریقه) سره دلته
د مسجدالحرام او د هدی د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی چه د یوه خدای د بندگانو په
راتگ کښی هلته په حرم کښی څه مشکلات پیدا نه کړئ! او نه د ممانعت عوامل منع ته راوړئ!
او نه هغه د هدی حیوانات بیرته تللو ته مجبور کړئ بلکه، قیمتی، ښه غریبه غاروی قربانی
کړئ!.

﴿وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ﴾ او حلال کری شوی دی تاسی ته خوراک د غوښی د غارویو پس له ذبح
یعنی د دوی د ذبح حکم د حرمت الله د تعظیم په خلاف نه دی ځکه هغه مالک الملک چه د
یوه شی حرمت ښولی ؤ د هغه په اجازه او د هم هغه په نامه هغه قربانی کیږی.
﴿إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ﴾ مگر حرام دی خوراک د غوښی د هغو غارویو چه لوستل کیږی په تاسی
تحریم د هغو) یعنی هغه حیوانات چه د هغو حراموالی وخت په وخت تاسی ته ویل کیږی لکه چه
په «البقرة»، «المائدة»، «الانعام» کښی مفصلاً تیر شول نو هغه حلال نه دی.
﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ﴾ پس ځان ساتی تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی) یعنی غاروی
د الله تعالی مخلوق او مملوک دی، یوازی د الله تعالی په حکم او د هغه په نامه حلال کیدی شی
او د الله تعالی د کعبی نذر کیدی شی هغه ساکښی (ذی روح) چه د کوم بت یا رب النوع په
قربانگاه کښی ذبح کیږی هغه مردارپری، د داسی شرک او پلیتو کارونو څخه ځان ساتنه او

اجتناب ضروری دی.

﴿وَلَجَّئِمُ أَقْوَالُ الزُّورِ﴾ او محان ساتی تاسی له وینا د دروغو څخه (یعنی دروغ ویل! او د دروغو شاهدی ورکول! د بل په نامه د الله تعالی د پیدا کړو حیواناتو حلالول! بی د شرعی حکم څخه یو شی ته حلال او یا حرام ویل ټول په «قول الزور» کښی داخل دی. د «قول الزور» د بدی اندازه له دی نه اټکل کیدی شی چه دلته الله تعالی د هغه ذکر له شرک سره کړی دی او د الاعراف په ۳۳ آیت (۴) رکوع کښی ئی داسی ارشاد کړی دی جزء ۸ ﴿وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانٌ وَأَنْ تَقُولُوا مَلَكُ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډیر تاکید او تشدید سره له دی نه ممانعت کړی دی.

حَقَّاءُ لِلَّهِ غَيْرُ مُشْرِكِينَ بِهِ

په داسی حال کښی چه غاړه ایښودونکی یی په اخلاص سره خاص الله ته نه یی مشرکان په ده باندی

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ وگرځوی او یوازی د هم هغه واحد لاشریک الله تعالی خالص بندګان اوس! ښائی ستاسی ټول افعال او نیتونه په کلی ډول (طریقه) بی د بل د شرک نه خاص الله تعالی ته وی. او د الله تعالی په الوهیت او عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ۝

او هر چا چه شریک ونيو له الله سره پس لکه چه راوغورځید له آسمان څخه پس وتښتوی دی په چابکی سره مرغان (او بوتی بوتی کوی ئی) یا وغورځوی دی باد (له کوم هسک (اوچت) ځای نه) په لری ژور (خکته) ځای کښی.

تفسیر: دا ئی د شرک مثال بیان کړ. خلاصه ئی دا ده چه د توحید مقام نهایت اعلی دی. کله چه انسان توحید پرېږدی او د کوم بل مخلوق په مقابل کښی خپل سر ښکته کړی نو دی په خپله خپل محان ذلیل او سپک کوی او د توحید له لوړ (وچت) آسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږی. ښکاره ده چه له دومره جګ (اوچت) ځای څخه دومره ژور (خکته) ځای ته له لویدلو څخه وروسته ژوندی نشی پاتی کیدی اوس خو به یا د اهوای او ناکارو افکارو مردار خواره

ځناروان له څلورو خواوو د ده د غوښی بوتی په خپلو مشوکو او پنځو سره دانگی دانگی او بوتی بوتی کړی او وېه ئی خوری یا به لعین شیطان د یوی تیزی گړندی هوا په برېوکی کښی دی له خپله ځانه سره پورته کړی او په کومه دیره زیاته لری ژوره (خکته) کنده کښی به ئی وغورځوی چه هیڅوک به د ده هیڅ یو هدوکی او پښتی ونه وینی یا دا چه په دی مثل کښی د دواړو اقسامو مشرکانو حال بیل بیل بیان شوی دی یو هغه مشرک چه په خپل شرک په پوره دول (طریقه) ثابت نه وی ولاړ او د تنذب او تردد په وضعیت کله یوی او کله بلی خوا ته متمایل کیږی نو د هغه مثال ﴿فَتَحَطَّه الظُّلُمُ﴾ کیدی شی او هغه مشرک چه په خپل شرک مضبوط او ټینګ ولاړ وی او د هغه د مثال مصداق ﴿أَوْتَقَوْا بِالزَّبْحِ مَكَانَ سَجْيَ﴾ دی یا به له ﴿فَتَحَطَّه الظُّلُمُ﴾ څخه مراد د خلقو په لاسونو سره د هغوی وژل کیدل او د ﴿أَوْتَقَوْا بِالزَّبْحِ مَكَانَ سَجْيَ﴾ څخه به د دوی طبیعی موت مراد وی. اکثر و مفسرینو د تشبیه د وجهی په بیان کښی د هم داسی احتمالاتو ذکر کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د هر چا نیت او مقصود چه یو الله وی هغه قایم دی او کله چه نیت او قصد متعددو خواؤ ته لاړ شی هغه ټول دی پریشانه کوی او له لاری څخه ئی ټښتوی یا له ټولو څخه منکر او دهری کیږی».

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمَ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ۝۳۱

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله چه د حج افعال، د هدایاؤ څړبول او نور عبادت دی پس بیشکه دا (تعظیم) له (افعالو د خاوندانو د) تقوی د زړونو دی.

تفسیر: یعنی د شعائر الله تعظیم په شرک کښی داخل نه دی، د هر چا په زړه کښی چه د پرهیزگاری مضمون او د یوه خدای جل جلاله خوف وی نو دی به هر ورو (خامخا) د شعائر الله ادب او تعظیم کوی دغه ادب او تعظیم شرک نه دی بلکه د الله تعالی د عین توحید له آثارو څخه دی ځکه چه د الله تعالی عاشق د هر هغه شی چه خدای جل جلاله ته منسوب وی قدر او ادب کوی.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝۳۲

شته تاسی ته په دغو څلور بولو (د هدیو) کښی (دیری) فائدی تر وخت معلوم پوری (چه د دوی د حلالولو وخت دی) بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت عتیق پوری. (یا) بیا وخت د دغو منتهی دی

هغه بیت ته چه بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی او دلته ښائی توسعاً تری ټول حرم مراد وی. یعنی د اویانو، غویو، پسونو (گدانو) او نورو نه تاسی ډیری گنتی حاصلولی شی مثلاً پری سورپړی، شودی نی غښتی او نسل تری اخلی او لا نی پسی زیاتوی، له وږیو، پوستکو او نورو څخه نی گته (فائده) اخلی! مگر تر هغه وخته پوری چه نی «هدیه» نه وی گرځولی ځکه چه د «هدی» گرځولو څخه وروسته داسی انتفاع تری بی له ډیر شدید ضرورته نه ده روا اوس د هغو عظیم الشانه اخروی فائده هم دغه ده چه کعبی ته نی نژدی راولی او د الله تعالی په نامه نی قربانی کړی!

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةٍ
الْأَنْعَامِ ۖ فَالْهُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ ۖ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۝

او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړی ده مونږ قربانی دپاره د دی چه یاد کړی دوی نوم د الله پر هر هغه شی چه رزق، روزی گرځولی ده (الله) دوی ته له بی ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحی د دوی کښی) پس حق معبود ستاسی (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی پس خاص هم ده ته غاړه کیږدی!

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د نذر په ډول (طریقه) د حیواناتو حلالول په هر آسمانی دین کښی عبادت منل شوی دی که دا عبادت تاسی غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول (طریقه) کوئ نو دغه شرک دی. او ښائی تری سخت پرهیز وکړی شی. د موحد کار دا دی چه یوازی د پاک الله په نامه قربانی وکړی چه د هغه په پاچه نامه ټولو شراعو د قربانی کولو حکم ورکړی دی او نه ښائی چه قربانی د ده له حکم څخه خارج وی.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ۝

او زیری ورکړه عاجزی کوونکو ته،

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالی د رضا او خوښی زیری واوروه چه یوازی د هغه واحد لا شریک خدای جل جلاله حکم منی او د هغه په مقابل کښی غاړه ږدی او په هم هغه باندی نی

زړونه داده کيږي او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويرېږي.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى
مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٢٥﴾

هغه (عاجزي کوونکي) کله چه یاد کړ شي (د دوی په مخکښي نوم د) الله نو ويرېږي زړونه د دوی او (زیري ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چه رسیدلي دي دوی ته او زیري ورکړه) قائموونکي (سم درونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته او زیري ورکړه هغو کسانو ته چه ځیني له هغو شيانو نه چه ورکړي دي مونږ دوی ته لگوي ئي (په ښو کارونو کښي)

تفسیر: یعنی مصیبتونه او تکلیفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي او متحمل کيږي ئي او د کړاوونو او سختیو د تحمل په وخت کښي د حق لاری څخه ئي قدم نه ښوړيږي. ﴿وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ﴾ الآية - او زیري ورکړه هغو کسانو ته چه قایموي سم دروي سره له ټولو حقوقو لمونځ او زیري ورکړه هغو کسانو ته چه ځیني له هغو شيانو چه ورکړي دي مونږ دوی ته نفقه (ورکړه) کوي په ښو ښو کارونو کښي). د بیت الله تر رسیدو پوري حاجیان له ډیرو مصیبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کښي زیاتره د لمونځونو د فوتیدلو یا د قضا کیدلو اندېښنه وي، مال هم په کافی اندازه سره لگيږي، ښائي په هم دغه مناسبت ئي د دغو اوصافو او خصائلو بیان کړی وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او اوبښان غوايان (د هديي) مگرځولي دي مونږ دا تاسي ته له علائمو د (دين د) الله شته تاسي ته په دي کښي خير (ديني او دنيوي گټه (فائده)) پس يادوئ نوم د الله په دي (اوبښانو غوايانو د ذبحي په وخت کښي) په داسي حال چه ولاړ وي (په دريو پښو چه يوه ئي تري تړلي وي) نو کله چه پريوتل

اړخونه د دوی (په غمکه پس له حلالولو او روح ئی وخوت او پس له پخیدلو) نو خورئ تاسی له دی نه (که مو خوښه وی) او خورئ ئی په صبر کوونکي او په بی صبره (سوالگرو فقیرانو) هم داسی (لکه چه وموښوده ذبحه د دوی) تابع کړی دی مونږ دغه (مذبحوی) تاسی ته دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (په دی نعمت).

تفسیر: پخوا د مطلق شعائر الله د تعظیم حکم ؤ اوس ئی تصریحاً وښود چه اوبښ او نور د قربانی ساکبڼان (جاندار) هم د شعائر الله څخه دی چه د هغو په ښه او څرېه ساتنه کېښی او په ادب سره په قربانی کولو کېښی ستاسی دپاره ډیری دنیوی او اخروی ښېگڼی (فائدی) او گټی شته. نو د عمومی قاعدی سره سم ښائی چه د حلالولو په وخت کېښی پری د الله تعالی نوم واخلئ! بالخصوص د اوبښ د ذبحی خورا (ډیره) ښه طریقه «نحر» دی چه هغه قبلی ته مخامخ ودروئ او یو لاس ئی (ښی یا کیڼ) وتری او په تتر ئی زخم (تپ) ووهی کله چه گرده (توله) وینه ئی ووته او په غمکه ولویده بیا ئی بوتی بوتی کړئ او تری منتفع شئ. که ډیر اوبښان وی نو قطار ئی ودروئ! او په هم دغه ترتیب سره ئی نحر کړئ! په ﴿وَأَطِيعُوا أَمْرَ اللَّهِ وَأَمْرَ الْمَلِكِ﴾ کېښی ئی دوه قسمه محتاجان وښوول یو هغه چه پر صبر او استقامت سره ناست وی، سؤال نه کوی که لږ څه ورورسپړی پر هغه قناعت کوی. بل هغه چه بی قراری کوی، سؤال کوی، دی خوا او هغه خوا گرځی که څه شی ورته ورکړ شی خو بیا هم قرار نه کیښی. ﴿كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتَمْكُوتُوا﴾ هم داسی لکه چه وموښوده تاسی ته طریقه د ذبح کولو د هدایاؤ مسخری کړی دی مونږ دغه مذبحوی لپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی په دی نعمت (یعنی داسی لوی ساکبڼان (جاندار) چه هم په جښه او هم په قوت کېښی له تاسی څخه زیات دی ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کېښی درکړل شوی دی چه تاسی له هغو څخه راز راز (قسم قسم) خدمتونه اخلئ او په ډیره آسانی سره ئی حلالولی هم شئ. دا د الله تعالی لوی احسان دی او ښائی چه د هغه شکر اداء کړ شی نه داسی چه د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکری وکړ شی.

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤها وَلَكِنْ يَنَالُهُ الْقُلُوبُ مِنْكُمْ

له سره نه رسپړی الله ته غوښی د دوی او نه وینی د دوی (بی له خالص نیت څخه) ولیکن رسپړی دغه (الله) ته پرهیزگاری (او اخلاص چه ملگری وی له دغو مذبحو سره بی له ریا) له تاسی،

تفسیر: په دی کېښی ئی د قربانی اصلی فلسفه بیان کړه یعنی یوازی د حیوان په ذبح کولو او

د غوښی په خوړلو او خوړولو یا د هغه د وینې په تویولو تاسی هیڅکله د الله تعالیٰ خوښی او رضاء حاصلولی نه شئ او نه دغه غوښی او وینې او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسیدی شی بلکه د پاک الله دربار ته یوازی ستاسی د زړه تقویٰ او ادب رسیوی چه په ډیره خوښی، اخلاص او پوره رغبت یو قیمتی او نفیس شی د ده په حکم او اجازی سره د ده په نامه د ده کور ته بیایی او هلته ئی قربانی کوئ! ځواکی د دی قربانی په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چه مونږ په خپله هم ستا په لاره کښی قربانی کیدلو ته هم داسی حاضر او تیار یو! پس هم دا هغه تقویٰ ده چه د هغی ذکر په ﴿وَمَنْ يُعْظَمْ شَعْرًا لِلَّهِ وَاللَّهُ آمَنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ کښی شوی دی او د هغی په وسیله د الله تعالیٰ عاشق د خپل حقیقی محبوب خوښی حاصلولی شی.

كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٥﴾

هم داسی (لکه چه ذکر شو) تابع کړی ئی دی دغه (خلور بولی) تاسی ته دپاره د دی چه په لوئی یاد کړئ الله او الله اکبر وویئ) (د دوی د حلالولو په وخت کښی) په هغی (طریقی) سره چه لپاره ئی ښوولی ده تاسی ته او زیری ورکړه نیکو کارانو ته (د جنت)

تفسیر: یعنی «بسم الله، الله اکبر، اللهم لك ومنك» وویئ او ذبح کړئ او د الله تعالیٰ شکر ادا کړئ چه ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لپار راوښوله او د یوه حیوان ذبح ئی ځواکی ستاسی د ځان د قربانی په ځای قايم مقام ودروله.

إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٢٦﴾

بیشکه چه الله دفع کوی (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چه ایمان ئی راوړی دی، بیشکه چه الله نه خوښوی هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره

تفسیر: په ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصْنَعُونَ غَيْبًا لِلَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ کښی د هغو کفارو ذکر ؤ چه مسلمانان ئی د حرم شریف له زیارت او د حج او عمری څخه منع کول. په منع کښی ئی د مسجدالحرام او د هغه د متعلقاتو د تعظیم او د ادب احکام بیان کړل اوس ئی بیرته هم هغه پخوانی مضمون ته رجوع وکړه یعنی مسلمانان دی داده او مطمئن اوسی چه الله تعالیٰ به ډیر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړی او تر مسجد الحرام پوری د رسیدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعميل کښی به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتی نشی بی له کوم خوف

او خطره به دوی حج او عمره ادا کوی، گواکي د هغه بشارت امر چه په
﴿وَيُرِ الْمُسْلِمِينَ﴾ کښي ورکړي شوی ؤ د هغه یو زیری او بشارت هم دا دی.
﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُجِبُ كُلَّ نَدَاءٍ﴾ بیشکه چه الله تعالی نه خوښوی هر خیانت مگر له خالق
او مخلوقاتو سره او ناشکره) یعنی که ناشکرو تګانو ته تر یوه خاص میعاد پوری مهلت ورکړي
شی نو داسی خیال مه کوئ چه دوی د الله تعالی خوښیږی، دغه دیل او مهلت په ټخینو مصالحو
او حکمتونو بناء دی آخری انجام او پای (آخر) به ئی هم داسی وی چه د حق خاوندان به
غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخی له دی لاری څخه لری کړی شی.
کله چه مشرکانو په دیر ظلم او تیری لاس پوری کړ او خبره تر دی حده پوری ورسیده چه
مؤمنان د دوی له تجاوزاتو څخه سخت په عذاب شول یو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وهلی
شوی راته او بل به ترلی، زخمی او تپی راته او دیره ژړا او شکوه او شکایت به ئی کاوه او ده
به ورته ویل چه «صبر وکړئ چه زه لا په قتال نه یم مامور شوی او له اويا آیتونو څخه زیات د
قتال په نه کولو کښي راغلی دی او سر بیره په دی د هجرت په کولو هم مامور شوی یو»
بالاخره دغه مبارک آیت راغی او د قتال اذن ئی صادر کړ او دا له هغو مبارکو آیتونو څخه
پوښی آیت دی چه د قتال په اذن کښي راغلی دی.

اِنَّ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظَلَمُوا

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چه قتال ورسره کاوه شی (د
کفارو له خوا) په دی سبب چه بیشکه په دوی ظلم شوی دی،

تفسیر: تر هغه پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښي ؤ نو مسلمانانو ته دا
حکم شوی ؤ چه د کفارو په سختیو او ربړونو (تکلیفونو) باندی صبر وکړی او لاس ورنه
غځوی لکه چه مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پوری خورا (دیر) سخت ربړونه (تکلیفونه) او
ظلمونه وگالل (برداشت کړل) او د کفارو د زهره چونکو ظلمونو او تیریو په مقابل کښي ئی
بی‌مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ. کله چه منوره مدینه دارالاسلام وگرځید او د
مسلمانانو یوه وړه ډله په دغه مستقل مرکز کښي سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته
چه کفارو به تل ورباندی ظلمونه کول او جنگونه به ئی ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم
ورته وشو چه د دغو ظالمانو په مقابل کښي توری وکاږی! او د خپلی دلی او مذهب حفاظت په
پوره حمیت سره وکړی او هم دا راز (قسم) څو آیتونه په هم دغه زمانه کښي نازل شول.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝۳۹

او بیشکه چه الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له خپل قلت او بی سروسامانی څخه مه ډارېږئ! الله تعالی یوه ډیره وړوکی بی وسیلی ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کېښی بریالی (کامیاب) کولی شی. په حقیقت کېښی دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې (مدد) وعده وه لکه چه په دنیا کېښی باچایان او لوی خلق د وعدې په وخت کېښی د خپل شان او وقار او استغناء څرگندولو دپاره داسی وائی هو! مونږ ستا هغه کار کولی شو او ښائی دغه عنوان ئی ځکه غوره کړی وی څو مخاطب وپوهیږی چه مونږ په داسی کولو کېښی د بل چا له طرفه نه یو مجبور شوی او هر څه چه کوو په خپل قدرت او اختیار به ئی کوو.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ
النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَهَدَّتْ صَوَامِعُ وَيَعٍ وَصَلَوَاتُ وَمَسْجِدُ يُذَكِّرُ
فِيهَا اسْمَ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۳۰﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دی چه ایستل شوی دی له کورونو خپلو په ناحقه سره (او بل هیڅ سبب د اخراج نه ؤ مگر دا) چه ویل به دغو (مؤمنانو) رب زمونږ (خالص یوازی) الله دی او که چیری نه وی دفع کول د الله خلقو لره غچینی د دوی لره په غچینو نورو باندی خامخا نړولی شوی به وی تکیی او مدرسی او عبادتخانی او مسجدونه چه یاداوه شی په هغو کېښی نوم د الله ډیر، او خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) الله له هغه چا سره چه مرسته (مدد) ورکوی (دین د) دغه (الله) ته، بیشکه چه الله خامخا قوی (د خپلو احکامو په تنفیذولو کېښی) ډیر زور والا دی (په هر چا)

تفسیر: یعنی هغه مهاجر مسلمانان چه له خپلو کورونو څخه وویستل شول د هغوی بل هیڅ جرم نه ؤ او نه پری چا څه دعوی درلوده (لرله) پرته (علاوه) له دی نه چه دوی ولی یو الله تعالی ته خپل رب وائی؟ او ولی خښتو او ډبرو ته سجدی نه کوی! ښکاري که په دوی ډیر لوی او دروند الزام لگول کیږی هغه دا دی چه دوی ولی له ټولو څخه جدا شوی او یوازی له یو الله تعالی سره ئی د خپل عبودیت تعلقات قایم کړی دی.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ او که چیری نه وی دفع کول د الله - الایه) یعنی که په کوم وخت او کوم حالت کښی هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنگ او جگری اجازه نه وی نو دا به د الهی فطرت له قانون څخه سخت مخالفت وی. پاک الله د دنیا نظام داسی پیدا کړی دی چه هر شی یا هر شخص یا هر جماعت دی د بل شی یا شخص یا جماعت په مقابل کښی د خپل وجود د ساتنی دپاره جنگ وکړی که داسی نه وی او پاک الله نیکی په خپل حمایت کښی نه ساتلی او د بدی په مقابل کښی ئی نه درولی نو د نیکی نوم او نښان به هم په جهان کښی نه وی پاتی. بی دینانو او شیرانو خلقو به چه په هره زمانه کښی په کثرت سره وی گرد (تول) مقدس مقامات او مهم یادگارونه د تل له پاره د وجود له صفحی څخه محو او له منځه به ئی لری کړی وی. هیڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتی شوی نو له دی کبله (وجی) ضروری شوه چه د بدی طاقتونه اگر که ډیر سره جمع هم شی خو د قدرت له طرفه به داسی یو وخت راشی چه د نیکی په مقدسو لاسونو سره به د بدی د حملی مدافعت وکړی شی او الله تعالیٰ به د خپل دین د مرستی (مدد) کوونکو سره په خپله مرسته (مدد) وکړی او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړی.

بلا شبهه خدای جل جلاله داسی قوی او زبردست ذات دی چه د هغه د اعانت او مرستی (مدد) په اثر خورا (زیات) ډیر ضعیف موجود ډیرو لویو لویو طاقتونو ته هم ماتی ورکولی شی په هر حال په دغه وخت کښی مسلمانانو ته د ظالمو کفارو په مقابل کښی د جهاد او قتال اجازت ورکول د قدرت د هم دی قانون لاندی وو او دا هغه عام قانون دی چه تری هیڅ عقلمن انکار نشی کولی، که د مدافعت او حفاظت دغه قانون نه وی نو په خپله خپله زمانه کښی به نه د عیسائی راهبانو صومعی (حجری) ودانی پاتی وی او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانی) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادت خانی) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چه د الله تعالیٰ ذکر پکښی ډیر زیات کیږی پاتی وی او دغه تول معابد به نرول شوی او له منځه تللی وی، نو د دی عام قانون لاندی هیڅ داسی دلیل نشته چه مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کښی د دوی د دښمنانو سره د جنگیدلو اجازه ورنه کړی شی.

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دی چه که چیری قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کښی (په دښمن باندی د غلبی په اعتبار) نو قائموی دوی (سم اداء کوی به سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی به زکوٰۃ او امر حکم به کوی (خلقو ته) په معروف (په نیک شرعی کار) سره او منع کوی به (خلق) له

بد کار شخه او خاص د الله په اختيار کښی ده آخره خاتمه د تولو کارونو.

تفسير: دا يوازی د هغو مسلمانانو بيان دی چه پری ظلمونه شوی دی او له کورونو شخه ایستل شوی دی یعنی الله تعالیٰ به ولی له دوی سره مرسته (مدد) نه کوی؟ کله چه دوی داسی یو قوم دی چه که الله تعالیٰ دوی ته د ځمکی د مخ سلطنت هم ورکری خو بیا هم دوی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیدوی او په خپله هم په بدنی او مالی نیکوی کښی مصروف دی او کوشش کوی چه نور هم په هم دغه سمه لاره برابر کری لکه چه پاک الله دوی ته د دی ځمکی حکومت ورکړ او کومی پیشگوئی چه پخوا شوی وی هغه تکی په تکی رښتیا شوی ﴿فَلِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ﴾ له دی آیت شخه د اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم خصوصاً د مهاجرینو او په هغو کښی په اخص الخصوص د راشدینو خلفاء رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ او خاص د الله تعالیٰ په اختيار کښی ده آخره خاتمه د تولو کارونو) یعنی که شخه هم نن مسلمانان کمزوری او کفار غالب او قوی ښکاری لیکن دغه کار د الله تعالیٰ په واک (قبضه) او اختيار کښی دی چه بالاخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کری یا ئی دا مطلب چه هم دغه امت به د الله تعالیٰ دین تر یوی مودی پوری قایم ساتی بیا خدای جل جلاله عالم دی.

وَإِنْ يَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ
وَتُودٌ ۖ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ۚ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ
مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ۝

او که چیری دروغجن کړی دغه کار تا (ای محمده! نو مه خفه کیږه) پس په تحقیق دروغجن کړی ئی وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح (نوح لره) او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاء خپلو لره) او اهل (د ښار) د مدین (شعیب لره) او دروغجن گنل شوی ؤ موسیٰ (د مصری قبطیانو له خوا) نو مهلت می ورکړی ؤ کافرانو ته بیا (ناخپه) ومی نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنگه ؤ انکار زما (په دوی په تغیر د نعمت سره)

تفسير: یعنی هغه وعده چه د مسلمانانو د نصرت او غلبی دپاره ورکول کیږی نه ښائی چه کفار

د خپل موجوده کثرت او قوت له کبله (وجی) مغرور شی او د هغو تکذیب وکړی څکه دا د الله تعالی مهلت او فرصت دی. پخوانی اقوام هم د الله تعالی په موقتی (څو ورځنی) مهلت ورکولو وغولیدل او د خپلو انبیاءو تکذیب ئی وکړ، بیا څه مهال (وخت) چه هغوی ونیول شول نو وگورئ چه د هغوی حال څه شو؟ او له کوم عذاب څخه چه الله تعالی دوی ویرولی وو نو د دوی د شرارتونو او انکار له امله (وجی) دوی څرنگه د هغه سره مخامخ شول؟ چه په دغه وروستنی آیت کښی د هغه تفصیل راغلی دی.

فَكَأَيُّ مَن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَمِنْ ذَلِكِ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا
وَبِئْسَ مَعْطَلَةٌ وَقَصْرٌ مَّشِيدٌ^(۲۱)

پس ډیر دی له کلیو (او ښارونو) څخه چه هلاک کړی دی مونږ (اهل د) هغو حال دا چه دغه (اهل د هغی قریبی) ظالمان وو (په نفسونو خپلو) پس هغه (کلی) پریوتلی دی (دیوالونه ئی د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندی او ډیر کوهیان دی چه (ډک له اوبو) بیکاره پراته دی او ډیری مانی پخی لوړی (وچتی) (تشی پاتی دی او خاوندان ئی هلاک شوی دی)

تفسیر: یعنی د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځیدلو په اثر اول ئی چتونه ولویدل، بیا ئی دیوالونه ونړیدل بیا ګردی (تولی) ودانی پری راولویدی او د چت ډیری ئی لا اوچتی کړی. دا ئی د هغو د لاندی باندی کیدلو صورت وښود. ﴿وَبِئْسَ مَعْطَلَةٌ﴾ او ډیر کوهیان دی چه ډک له اوبو بیکاره پراته دی) یعنی هغه کوهیان چه پری به د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګڼه وه نن هلته هیڅوک نشته چه د هغو بوکی راوکاږی او هغه ډیری لوی لوی او پخی او هسکی ودانی چه په چونه، سیمتو او نورو پخو موادو سره ودانی شوی وی خرابی او د وړانو کنډرو په شان پرتی دی او هیڅوک پکښی نه اوسیدی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا وَأَذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ^(۲۲)

آیا پس نه دی گرځیدلی دوی (دغه کفار) په ځمکه کښی پس وی دوی لره زړونه چه فکر ئی کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو) یا (وی دوی لره) غوړونه چه خبری ئی اوریدلی دوی په هغو (غوړونو سره د کفارو د اهلاک چه عبرت پری واخلی) پس قصه دا ده چه نه دی ړندی سترگی (ظاهری د دوی) ولیکن ړانده دی زړونه (د دوی) هغه چه دننه په سینو د دوی کښی دی (ځکه چه پری عبرت نه اخلی).

تفسیر: یعنی د دغو وړانو او تباہ شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسی یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو او غور او اندیښنه ئی ونه کړه چه د حق په لاره راشی او په رښتیا خبره وپوهیږی او زړونه ئی بینا او غوړونه ئی خلاص شی.

(پس قصه دا ده چه نه دی ړندی ظاهری سترگی د دوی ولیکن ړانده دی زړونه د دوی) یعنی که په سترگو ئی ولیدل خو پخپلو زړونو کښی ئی پری غور او فکر ونه کړ نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دی. ګواکي د دوی ظاهری سترگی خلاصی دی مګر باطنی سترگی ئی ړندی دی او په حقیقت کښی ډیر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی! (العیاذ بالله)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٥﴾

او بیره (تلوار) کوی (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب او له سره به خلافه نه کړی الله وعده خپله، او بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی مقرر عذاب په خپل تاکلی (مقرر کړی) وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی او دغه بی غایه شورماشور، استهزاء او تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه (فائده) نه لری.

«بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چه ورځی د عذاب د کفارو دی اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی په دنیا کښی» یعنی ستاسی یو زر کلونه د ده په نزد د یوی ورځی سره برابر دی لکه چه نن مجرمین د ده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی د زرو کلونو د تیریدلو څخه وروسته هم داسی د ده په قبضه او اختیار کښی دی.

هیڅ چیری تری پتیدلی او تښتیدلی نه شی. یا مطلب دا چه دی د زرو کلونو کار په یوه ورځ

کښی کولی شی. مگر داسی کول چه د ده د حکمت او مصلحت سره موافق وی، د چا ژر غوښتل او شور و شر کول د ده په دربار کښی هیڅ تاثیر نه لری. یا دی داسی وویل شی چه د اخروی عذاب وعده ضرور راتلونکی ده یعنی قیامت راځی او تاسی ته به پوره سزا درکری شی. وروسته د قیامت د ورځی بیان وشو چه هغه یوه ورځ به د خپل شدت او هول په لحاظ د زرو کلونو سره برابره وی بیا ولی تاسی د داسی سخت لوی مصیبت په غوښتلو کښی تلوار کوئ؟.

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَىٰ الْبَصِيرِ ﴿٢٨﴾

او ډیر دی له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چه مهلت ورکړی ؤ ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چه (اهل د هغو) ظالمان وو بیا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب) او خاص ماته راتله د هر چا دی (په آخرت کښی د جزاء له پاره).

تفسیر: یعنی آیا په مهلت ورکولو به هغوی چیرې وتښتی؟ یا به په کوم ځای کښی پټ شی بالاخر د ټولو رجوع او بیرته راتگ زمونږ په لوری دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباہ مو کړل.

قُلْ يَٰأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه زه تاسی ته ویروونکی یم ښکاره (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی زما کار خبرول او ویروول دی څو تاسی د فضائلو غوښتونکی او له ردائلو څخه په ډډه شی د عذاب نازلول زما په اختیار کښی نه دی او هغه د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی هغه به د مطیع او عاصی په منځ کښی فیصله وکړی او هر یو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته ورسوی.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٣٠﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی

ته بېښنه (د گناهونو) او روزی عزتناکه (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی په جنت کېږي به میوی او غوره غوره شيان او ډول ډول (قسم قسم) نعمتونه او د الله تعالیٰ د دیدن د مؤمنانو په برخه شی.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۝ وَمَا أَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ
فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ الْآيَةَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

او هغه کسان چه کوشش کوی په (بطلان د) آیتونو زمونږ کېږي په داسی حال کېږي چه عاجز کوونکی زمونږ وی (د دوی پخپل گومان) هم دغه کسان ملگری د دوزخ دی (چه تل به پکښی سوځی). او نه و لیدلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) هیڅ رسول او نه هیڅ نبی مگر په هغه وخت کېږي چه لوستل به ئی کول نو ویه غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کېږي له ځانه خپله پس لری کوی الله هغه کلمی چه غورځولی دی شیطان بیا محکموی الله آیتونه خپل او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د آیت په تفصیل کېږي اختلاف دی. محقق مترجم قدس الله روحه په دی ترجمه کېږي چه «کله چه لگیا شو په خیال تړلو، نو شیطان گډ کړل د ده په خیال کېږي» د خپل امام حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه رویه اختیار کړی ده چه هغی ته حضرت شاه ولی الله قدس سره هم د «حجة الله البالغة» په آخر کېږي اشاره کړی ده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه په «موضح القرآن» کېږي لیکي «نبی ته یو حکم یا یو خبر چه د الله تعالیٰ له طرفه راځی په هغه کېږي هیڅکله د یوی ذری په قدر هم څه تفاوت نشی واقع کیدی. او یو د نبی د زړه خیال د رائی اجتهاد دی هغه کله موافق راځی او کله نه. لکه چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب لیدلی و او د انبیاءو خوب وحی وی چه دی له منورې مدینې څخه مکی معظمی ته لاړ او عمره ئی وکړه، دا ئی په خیال کېږي وروگرځیده چه ښائی هم دغه سړ کال به هم داسی وشي. لکه چه د عمری په نیت ئی سفر شروع کړ، لیکن په منځ کېږي د کفارو له لاسه په حدیبیه

کبني د احرام په خلاصولو مجبور شو او په بل کال کبني ئی د خوب تعبیر پوره شو. یا وعده وشوه چه په کفارو به غلبه ومومئ، په خیال کبني ئی داسی وگرځیده چه ښائی دغه بری به په هم دغه جنگ کبني وی خو په هغه کبني ونه شو او په بل کال کبني واقع شو بیا الله تعالی دغه ورښکاره کړه چه غومره احکام او وعدی چه شوی دی په هغو کبني د سر د یوه وښته په اندازه هم مخالفت نه واقع کیږی هو! د نبی په ذاتی خیال او اجتهاد کبني تفاوت واقع کیدی شی اگر که نبی له اصل پخوا ویلو او پیشگوئی سره خپل ذاتی خیال نه ګډوه بلکه هر یو به ئی بیل بیل خوروه، باقی په دی صورت کبني به د (القاء) نسبت شیطان ته داسی وی لکه چه په ﴿وَمَا تَسْئَلُهُ إِلَّا الظِّلُّ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ کبني د (انساء) نسبت هغه ته کړی شوی دی والله تعالی اعلم. د دی احقر په نزد دیر بهتر او خورا (دیر) آسان تفسیر هغه دی چه د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی یعنی (تمنی) د قرائت او تلاوت یا تحدیث او (امنیت) د متلو یا حدیث په معنی واخیستل شی. مطلب دا چه له قدیم راهیسی دغه عادت جریان لری کله به کوم نبی یا رسول علیه السلام کومه خبره بیانوله یا به ئی د الله تعالی آیتونه اورول شیطان به د ده په خبرو یا آیتونو کبني د خلقو په زړه کبني راز راز (قسم قسم) شبهی او وسوسی اچولی. یعنی د ځینو خبرو په متعلق به ئی د دیرو خلقو په زړونو کبني دول دول (قسم قسم) وسوسی غورځولی او رنگا رنگ شکونه او شبهی به ئی پیدا کولی مثلاً رسول الله صلی الله علیه وسلم د ﴿حُمَّتْ عَلَيْهِ الْيَتَةُ﴾ آیت ولوست شیطان د خلقو په زړونو کبني دا شبه واچوله چه وګورئ د خپل لاس وژل شوی حیوان حلال بولی او خدای وژلی حرام ګنی؟ یا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَقْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبٌ جَهَنَّمَ﴾ شیطان پکبني داسی شهبه وغورځوله چه په ﴿وَمَا تَقْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ کبني ملائکه الله، مسیح او عزیر علیهم السلام هم شامل دی یا کله چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د مسیح علیه السلام په نسبت د ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ آلَ مَرْيَمَ وَزَكَرِيَّا﴾ آیت ولوست شیطان د خلقو په افکارو کبني داسی مفکوره پیدا کړه چه له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام ابنیت او الوهیت ثابتیږی. د دغه شیطانی القاء په ابطال او تردید کبني حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی هغه بینات آیتونه واورول چه بیخی صاف او محکم وو او داسی پخی خبری ئی وروښودی چه د هغو له اوریدلو څخه شک او شبهی ته له سره ځای او موقع پاتی نه شوه، ګواکي د «متشابهاتو» د ظاهری سطحی په بناء کومه اغواء او اخلال چه شیطان ئی غورځوی آیات محکمت د هغه بیخ او بنیاد ویاسی چه د هغو د اوریدلو څخه تول شکونه او شبهی له منځه ورک او فنا کیږی. دا دوه قسمه آیتونه ولی نازلولی شی؟ شیطینو ته د دومره وسوسی اچولو او تصرف موقع ولی ورکوله کیږی؟ او د داسی آیتونو هغه احکام چه وروسته توضیح کیږی ولی په ابتدا کبني نه تشریح کیږی؟ دغه ګرد (تول) امور د الله تعالی له غیر محدود علم او حکمت څخه نشت کوی، الله تعالی دا دنیا علماً او عملاً دارالامتحان ګرځولی ده، لکه چه په داسی چارو سره د بندګانو آزمویښت کوی چه څوک د خپل زړه د ناروغتیا یا د سختی له سببه د شکونو او د شهبو په

ختو او جبو کبئی ننبلی؟ او کوم پوه او عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان، ایقان او اخبات لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی؟ رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داری او ښه عقیده سره پوهیدل وغواړی نو پاک الله هم د ده مرسته (مدد) کوی او په سمه لاره ئی بیانی او ثبات او استقامت ورپه برخه کوی، پاتی شول منکرین او شک کوونکی هغوی ته تر قیامته پوری هم داد او اطمینان نه شی حاصلیدلی.

(هر چه گیرد علتی علت شود)

زمونږ په دی تقریر کبئی تر ډیره حده پوری د ډیرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شی چه زمونږ د دی تقریر اجزاء د هغو آیتونو له اجزاو سره بی تکلفه تطبیق کړی دا آیتونه لکه چه مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتدا کبئی بیان کړی دی له ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ﴾ الـآیه - سره ډیر مشابه دی لکه چه په ﴿إِلَّا الذَّاتُ الْغَنَى الْغَنِیُّ﴾ کبئی د متشابهاتو او په ﴿تَعْلَمُ الْكُمُومَاتُ﴾ کبئی د محکماتو ذکر وشو او په ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً﴾ الـآیه - کبئی د زانغینو دوه قسمونه بیان شول چه په هغو کبئی د ﴿لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ﴾ غرض د فتنی ابتغاء ده. وروسته ﴿فَلْيَعْلَمِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ الـآیه - د ﴿وَالَّذِينَ فِي الْعُلُوبِ يَقُولُونَ﴾ د آیت په مخای وکنی! او هلته هغه دعا چه په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړی شوی وه دلته د هغی د اجابت ذکر په ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ سره کړی شوی دی او د ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو الی قوله ﴿يَحْكُمُ بِهِمْ﴾

تنبيه: مفسرانو چه د دی آیت لاندی د (غرانیق) قصه ذکر کړی ده د هغی د بحث موقع دلته نشته. ښائی چه د (النجم) په سورت کبئی د هغی په نسبت د څه لیکلو موقع راشی، مونږ د صحیح مسلم په شرح کبئی په دی په ډیر ښه بسط سره خبری کړی دی، په هر حال د آیت مطلب د اسلافو د تفصیل سره موافق بالکل صاف دی ځواکی دا د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِرِينَ﴾ د آیت تفصیل دی چه په هغه کبئی د آیات الله د ابطال په باب د کفارو د سعی ذکر ؤ.

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ

قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَكَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۲﴾

دپاره د دی چه وگرځوی (الله) هغه شی چه غورځوی ئی شیطان ازموښبت دپاره د هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی او (بل دپاره د هغو چه) سخت دی زړونه د دوی، او بیشکه ظالمان خامخا په مخالفت دیر لری کښی دی (له حقه). او (دغه القاء د دی دپاره ده چه) په یقین سره پوه شی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم چه بیشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا پس ایمان به راوړی دوی په ده سره نو نرم (آرام به شی انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بیشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی طرف د سمی صافی لاری (د اسلام) ته.

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی «یعنی په دی گمراهان لا گمراه کبیری چه د هغوی کار گمراهی ده او د ایمان خاوندان لا زیات ټینگ او مضبوطیږی چه په دغه کلام کښی بنده ته هیڅ د مداخلی غای نشته او که وی نو دغه به هم د بنده د خیال په شان کله صحیح او کله غلط وی د هر چا نیت چه په ښه اعتقاد وی هغه ته الله تعالیٰ دا خبره ورښی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دا فائده له خپل ذوق سره سمه لیکلی ده، زموږ خیال هغه دی چه په تیره فائده کښی مو لیکلی دی. والله اعلم

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مَرِيَّةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿۳۳﴾

او تل به وی هغه کسان چه کافران شوی دی په شک کښی له دی (قرآنه یا له سمی لاری یا له رسوله) تر هغه وخت پوری چه راشی دوی ته قیامت ناڅاپه یا راشی دوی ته عذاب د ورځی شندی (سختی د قیامت چه د نجات هیڅ لاره پکښی نه وی)

تفسیر: یعنی مقصد په خپله د قیامت د هولناکی حادثی ناڅاپی رارسیدل یا د قیامت د عذاب راټلل دی او یا شاید ﴿عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وی یعنی په هم دی دنیا کښی به داسی سزا درکړه شی چه په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصیدل امکان ونه لری.

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوی (په دغه ورځ کښی) په منع د دوی (د مؤمنانو او کافرانو کښی)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به یوازی د الله تعالیٰ سلطنت او حکومت وی او د بل هیچا ظاهری او مجازی د حکومت نوم او نښان به نه وی په هغه وخت کښی به د گردی (تولی) دنیا عملی فیصله کیږی چه تفصیل ئی دا دی.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي حَتِّ التَّعِيمِ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝ وَالَّذِينَ
هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قَاتَلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ
اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ ۝
لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ۝

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی. او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیتونو زمونږ ته پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی او هر هغه کسان چه خپل کورونه ئی پرېښی دی په لاره د الله کښی (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء له پاره) بیا ووژلی شی (په جهاد کښی) یا مړه شی (پخپل مرگ) نو خامخا روزی به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته الله روزی نیکه (د جنت)، او بیشکه الله خامخا هم دی غوره د (تولو) روزی ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړی (الله) هرومرو (خامخا) دوی په داسی یو ځای (د جنت) کښی چه خوښ به کړی دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بیشکه الله خامخا ډیر عالم (په تولو احوالو) ښه حلم لرونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

تفسیر: د مؤمنانو انجام نئی پخوا بودلی ؤ دلته نئی له هغو څخه د یوی ممتازی دلی ذکر په خصوصی دول (طریقه) سره وکړ یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل کور، کهول پریښی او تری تللی وی که په جنگ کښی شهیدان شی یا په خپل طبیعی مرگ سره ومړی په دواړو صورتونو کښی به د الله تعالیٰ له طرفه ورته خاصه میلمستیا ورکوله کیږی، د دوی خوړل، څښل او اوسیدل به ټول د دوی په خوښه او مرضی سره وی او الله جل جلاله ښه پوهیږی چه دوی په کومو کومو شیانو خوښ او راضی کیږی؟ او په دی هم ښه پوهیږی چه کومو کومو کسانو خالص د ده په لپاره کښی خپل کور، کهول او نور ترک کړی دی. د داسی مهاجرینو او مجاهدینو په خطاگانو باندی به حق تعالیٰ تحمل کوی او د خپلی عفوی له شان څخه به کار اخلی. د «علیم» او «حلیم» صفات نئی څکه ذکر کرل چه پاک الله ته ټول شیان ښه معلوم دی او هغه کسان هم ښه ور معلوم دی چه هغوی د ده داسی مخلصو بندگانو ته داسی رپرونه (زحمتونه) او تکلیفونه رسولی دی چه هغوی له مجبورتیا خپل کور، کهول پریښی دی لیکن د خپل حلم او تحمل له امله (وجی) دغو ظالمانو ته سم لاسی سزا نه ورکوی.

ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوْقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لِيَنْصُرَهُ اللَّهُ

(خبره) هم دا ده (لکه چه ومو ویله) او هر هغه چه بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چه معذب شوی دی دی په هغه سره بیا (دوهم ځل) ظلم وکړ شی په ده باندی نو خامخا مرسته (مدد) به وکړی هر ورو (خامخا) له ده سره الله،

تفسیر: یعنی که مظلوم له ظالم څخه واجبی بدل واخلي بیا ظالم پری بل ځلی ظلم وکړی نو دی بیا هم مظلوم واقع شو او الله تعالیٰ به بیا ورسره مرسته (مدد) وکړی لکه چه عادت نئی دی بالاخر د مظلومانو حمایت کوی «وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» بترس ازاړه مظلومان که هنگام دعا کردن اجابت از در حق بهر استقبال می آید

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ ﴿٢٠﴾

بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) دیر بشونکی دی (د خطیاتو)

تفسیر: یعنی بندگانو ته هم بښائی چه پخپلو شخصي او معاشرتي چارو او معاملاتو کښي د غفوي او بښني عادت زده کړي او هيڅکله دي د انتقام او بدل اخيستلو په فکر نه اوسي. حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه ليکي «يعني واجبي بدل اخيستونکي ته الله تعاليٰ عذاب نه ورکوي که څه هم بدل (کسات) نه اخيستل ښه او غوره کار دي. د کفارو د اذيت بدل مسلمانانو له کفارو څخه د «بدر» په غزا کښي واخيست ليکن کفارو بيا په «احد» او «احزاب» کښي په تيري او تجاوز لاسونه پوري کړل چه بيا الله تعاليٰ مسلمانانو سره پوره مرسته (مدد) وکړه.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ^(۱۱)

دغه (نصرت په سبب د دی دی) چه بیشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کښي او ننه باسي ورځ په شپه کښي (چه کله ورځ لنډه شپه اوږدوي کله شپه لنډه ورځ اوږدوي) او بیشکه الله ښه اوریدونکي دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکي دی (عالم په ټولو اشیاء).

تفسیر: یعنی الله تعاليٰ د دومره لوی قدرت او قوت څښتن (مالک) دی چه د شپي او ورځي اړول او راپړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده د قدرت په لاس کښي دی او یوازي د ده په حکم، اراده او تصرف کله ورځ اوږدیږي او کله شپه اوږدیږي نو آیا دغه مطلق قادر په دی باندی نه دی قادر چه یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته (مدد) وکړي او د ظالمانو له منگلو څخه ئي خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندی غالب، قاهر، قادر او مسلط کړي. مخکښي د مهاجرو مسلمانانو ذکر ؤ په دی آیت کښي ئي دی ته اشاره وکړه چه حالات ډیر ژر د شپي او ورځي په شان بدلیدونکي دی څرنگه چه پاک الله د شپي تیاره د ورځي په رڼا (رنڼا) له منځه وړي، هم داسي به د کفر او شرک ځمکي هم د اسلام په غیر کښي ورکړي. او بیشکه چه پاک الله ښه اوریدونکي دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکي عالم دی په ټولو اشیاء یعنی د مظلوم غو او آواز هم اوري او د ظالم چاري او اعمال هم ویني.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ^(۱۲)

دغه (مرسته مدد) په دی ده چه) بیشکه الله هم دی دی حق ثابت او بیشکه هغه چه بولی ئی (کفار او عبادت ئی کوی) بی له الله څخه هم دغه باطل دی او بیشکه الله هم دی (له تولو څخه) ښه لوړ (وچت) ښه لوی دی

تفسیر: یعنی له الله څخه پرته (علاوه) داسی عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کیدی شی؟ بلکه نه شی په واقع کښی صحیح او رښتینی برحق معبود هم دغه یو الله تعالی دی نور تول معبودان بیخی غلط او له یوه سره زائل او تول باطل دی. ښائی چه تاسی هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وگنئ. چه له تولو څخه اعلی او اولی او ډیر ښه مولی دی او دغه لوی شان په اتفاق سره د هم دغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کښی شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿۹۳﴾

آیا نه وینی ته (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله نازلی کړی دی له (طرفه د) آسمان څخه اوبه پس گرځی ځمکه (په دی اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چه وچه سپیره وه) بیشکه الله ښه مهربان عالم دی په پتو تدابیرو ښه خبردار دی (په تولو شیونو)

تفسیر: یعنی هم داسی به د کفر او شرک وچه او ښاره ځمکه د اسلام په باران باندی شنه او سمسوره کړی. او هم هغه خدای جل جلاله ښه پوهیږی چه په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکی او نباتات زرغونیږی. د ده قدرت د ځمکی په دننه کښی داسی تدبیر او تصرف کوی چه د هغه په اثر وچه ښاره ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږی چه په دی ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږی. هم داسی الله تعالی پخپلی مهربانی، لطیف تدبیر، ښه تربیت، پوره خبرداری او پوهی سره د انسانانو په زړونو د اسلام د فیوضو باران وروی او هغه شنه او سمسوره کوی.

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۹۴﴾

خاص هم دغه (الله) لره دی هر څه چه په آسمانونو کښی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً وعبیداً) او بیشکه

الله خامخا هم دی غنی بی پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی هر کله چه د آسمان او د ځمکې گرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او گرد (تول) پاک الله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله تعالیٰ هیچا ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری، نو که وغواړی چه په دوی کښی هر ډول (طریقه) تصرف او تبدیل وکړی نو هیڅوک د ده مانع او مزاحم کیدی نشی البته پاک الله د تامه غناء او د کامل اقتدار سره سره خامخا هم هغه کار کوی چه بیخی له حکمت او مصلحت څخه ډک وی. د الله تعالیٰ گرد (تول) افعال محمود دی او د هغه ذات د گردو (تولو) محاسنو او حمیده و صفاتو جامع دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفَلَكَ تَجَرَّى
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرٍ ۖ وَيُمِيسُكُمُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ
إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَّوْفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته هر هغه چه په ځمکه کښی دی او (مسخره کړی ئی ده) بیړی چه گرځی په سیند کښی په حکم د هغه سره، او ساتی آسمان له دی نه چه راولویری په ځمکه باندی مگر خو په حکم د هغه سره، بیشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمی کوونکی ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ نه ستاسی او نه د بل چا څه پروا لرله محض پخپل شفقت او مهربانی سره ئی د وچی او لمدی، بحر او بر گرد (تول) شیان تاسی ته تابع او مسخر کړل او هم دغه الله تعالیٰ په خپل قدرت آسمان، سپوږمی، لمر او ستوری، په هوائی فضا کښی بی له کومی ظاهری ستنی معلق ساتلی دی چه له سره له خپله ځایه نه رانکته کیږی او نه رالویری او که رالویدلی وی یا یو د بل سره ئی تکر کړی وی نو ستاسی ځمکې به ئی توتی او ذری کړی وی، څو چه د الله تعالیٰ له خوا د نظام د بدلون حکم نه وی صادر شوی تر هغه پوری به دغه گردی (تولی) کړی هم داسی پخپلو ځایونو قائمی وی او مجال نه لری چه د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بی ځایه شی. د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تاکید دپاره ده یا شاید د قیامت واقعی ته اشاره وی (والله اعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چه ژوندی کړی یی تاسی (په درکولو د روح سره پس له هغه چه نطفی وئ) بیا به مړه کاندی تاسی (کله چه اجل مو پوره شی) بیا به ژوندی کړی تاسی (په قیامت کښی په بعث سره)، بیشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: هم داسی هغه قوم چه د کفر او جهل په روحانی مرگ سره مړه شوی وو د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندی کړی.
(خو بیشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالیٰ) یعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه منی او قدر ئی نه پیژنی او د هغه حقیقی منعم څخه مخ اړوی او نورو ته خپل سر تیتوی.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

دپاره د هر یوه امت مقررہ کړی ده مونږ یوه لاره د بندګی چه دوی عمل کوونکی دی د هغه پس نه ښائی چه جګړه وکړی (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تاسره په دی کار (دین) کښی (ځکه چه محمدی دین حق او ظاهر دی) او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بیشکه ته ئی خامخا په (هغه) سمه صافه لپاره (چه برابره تللی ده حق ته). او که جګړه کوی (په امر د دین کښی کفار) له تاسره نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چه کوئ ئی تاسی الله به حکم وکړی په منع ستاسی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی مو اختلاف کاوه (چه د دین امر دی)

تفسیر: ټول انبیاء د دین په اصولو کښی سره متفق دی. هوا د هر امت له پاره الله تعالیٰ د

عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کښې ټاکلې (مقرر کړې) دی چه د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالیٰ عبادت کاوه، لکه چه دی محمدی امت ته هم یو خاص شریعت لېږل شوی دی لیکن د دین اصل تل تر تله یو شی ؤ او دی او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه د بل هیچا او هیڅ شی دپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی. نو ځکه په توحید او نورو متفق علیه دیني مسائلو کښې هیچا ته نه دی لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لری چه څه اختلاف او څه جگړه وکړی. کله چه کافران په داسی واضح او ښکاره شیانو کښې هم دعوی او جگړی وکړی نو تاسی د هغوی هیڅ پروا مه کوئ! تاسی په هم هغی سمی صافی لاری باندی روان اوسئ! او نور خلق هم هغی ته راوبولئ! او د معاندینو د جگړی فیصله الله تعالیٰ ته وسپارئ! چه هغه د دوی په جگړو (تولو) حرکاتو ښه پوه او خبر دی. د قیامت په ورځ کښې به د دوی د دغو تولو اختلافونو او جگړو عملی فیصله وکړی، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کښې ډیر سر مه خوړوه! د داسی معاندینو علاج یوازی پاک الله سره دی.

تنبیه: د ﴿فَلَا تَزِرُ وَكَفَّ الْأَمْرَ﴾ مطلب دا هم کیدی شی کله چه د هر امت دپاره الله تعالیٰ بیل دستورالعمل مقرر کړی دی چه په هم هغه سلسله دغه محمدی امت ته هم نوی شریعت راغلی دی نو بیا د جگړی سبب څه شی دی؟ «وهذا قبل الامر بالقتال» ځینو مفسرینو د «منسک» معنی په ذبح او قربانی سره کړی ده مگر اقرب هم هغه ده چه مترجم قدس الله روحه اختیار کړی ده والله اعلم.

اَلَمْ تَعْلَمَنَّ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِنَّ ذٰلِكَ فِى كِتٰبٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ

آیا نه پوهیږئ ته (ای مخاطبه بلکه پوهیږئ) چه بیشکه الله پوهیږئ په هر هغه څه چه دی په آسمان کښې او (هر هغه څه چه دی په) ځمکه کښې بیشکه دا (مذکوره شیان لیکل شوی دی) په کتاب (لوح محفوظ) کښې بیشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله آسان دی.

تفسیر: یعنئ د خدای جل جلاله علم د دوی په اعمالو کښې څه منحصر نه دی د الله تعالیٰ علم خو د آسمان او ځمکې په تولو شیانو باندی محیط دی او د ځینو مصالحو او حکمتونو په بناء تول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کښې ثبت او محفوظ دی او هم د انسانانو تول اعمال د دوی په عملنامو کښې لیکل شوی دی چه له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کیږی او په دومره بې شمارو شیانو باندی په پوره ډول (طریقه) سره پوهیدل او د هغو تولو په ښه شان سره لیکل او د هغه سره مطابق د هر یوه فیصله صادرو د دغو تولو اجراء او انفاذ

پاک اللہ تہ ہیخ اشکال او سختی نہ لری او نہ ده ته په دغو کارونو او د نورو مشکلو چارو په کولو او تکمیل کښی (معاذ اللہ) غه تکلیف او ربر (زحمت) ورپیدا کښی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانٌ وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ
وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ٤١

او عبادت کوی (دغه کفار) غیر له الله د هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هیخ سند او د هغه شی چه نشته دوی ته په هغه باندی هیخ علم دلیل پوهه، او نشته ظالمانو ته هیخ مرسته (مدد) کوونکی (چه له عذابہ ئی خلاص کړی).

تفسیر: دوی یوازی د خپلو پلرونو او نیکونو په تقلید کښی داسی کارونه کوی چه هیخ یو عقلی یا نقلی کوم برهان یا سند یا دلیل پری نه لری. (او نشته ظالمانو ته هیخ مرسته (مدد) کوونکی چه له عذابہ ئی خلاص کړی او) له ټولو څخه لوی ظلم او بی انصافی دا ده چه پاک الله سره کوم شریک ودرولی شی. نو داسی ظالمان او بی انصافان خلق دی ښه په یاد ولری چه د دوی دغه شرکاء به د مصیبت په وخت کښی هیخ د دوی په ښه او په کار ورنشی او نه به په هغه وخت کښی له دوی سره کومه مرسته (مدد) وکړی شی.

وَإِذَا تَسَاءَلْتُمْ عَنْ آيَاتِنَا قُلْ إِنَّا نَعْلَمُ الْغُيُوبَ
وَجُودَ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرُ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأَنْبِئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ
النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ٤٢

او کله چه ولوستل شی په دوی آیتونه (د قرآن) زمونږ په داسی حال کښی چه صاف واضح ښکاره دی نو پیژنی په مخونو د هغه کسانو کښی چه کافران شوی دی (آثار د) انکار (له حق څخه چه بدشکلی او خفگان دی) نژدی وی چه حمله وکړی (له ډیره قهره) په هغو کسانو چه لولی په دوی باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی (قهره حملی) ستاسی (چه دغه) اور (د دوزخ)

دی وعده کړی ده د دی (اور) الله له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی او خامخا بد غای د بیرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن د آیتونو چه د توحید او نورو په صافو بیانونو مشتمل دی له اوریدلو څخه د کفارو او مشرکینو رنگونه تور او شنه واورې او له ډیر خفگان نه ئی څیړی بدلی شی تر دی چه له ډیر قهر او غضب څخه لیونی شی او غواړی چه د قرآن په لوستونکو حمله وکړی لکه چه په ځینو وختونو کښی داسی هم کوی.

(ووايه ای محمده دوی ته آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی قهره او حملی ستاسی چه دغه اور د دوزخ دی) یعنی ستاسی له دی غیظ او غضب او له بد راتلو څخه زیات چه د آیتونو د تلاوت په وخت کښی درپیدا کيږی یو بل سخت او ډیر تریخ شی هم شته چه په هغه به تاسی په هیڅ ډول (طریقه) صبر ونه کړی شی او هغه د دوزخ اور دی چه د هغه وعده د کفارو سره شوی ده. اوس د دغو دواړو موازنه او تلنه سره وکړئ! او بیا فیصله وکړئ! چه د دغو دواړو څخه به د کوم یو تریخ ګوت تیروول تاسی ته نسبتاً آسان وی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا
لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿۴۲﴾

ای خلقو بیان شوی دی تاسی ته یو مثال (غریب عجیب حال) پس غور کيږدئ تاسی هغه ته (چه دا دی) بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغو) غیر له الله نه له سره نشی پیدا کولی یو مچ هم او که راتول شی (دا تول معبودان ستاسی پیدا کولو د) هغه مچ ته (نو پیدا به ئی نه کړی شی) او که چیرې وتښتوی له دوی څخه مچ یو شی نو نشی خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چه د باطلو معبودانو عابد دی) او دا مطلوب (هم چه باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا ئی د توحید په مقابل کښی د شرک د بدی او قباح د ظاهرولو دپاره مثال بیان کړ چه ښائی هغه په ډیر ښه فکر او غور سره واورئ او ښه غور ورته کيږدئ او ښه پری وپوهیږئ! ګوندی له داسی رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وگرځوئ او لاس تری واخلي!

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الآية - بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغوی) غیر

له الله شخه له سره نشی پیدا کولی یو مچ) یعنی مچ دیر ادنی او حقیر ساکب (جاندار) دی په هغو شیانو کېږي چه دومره یو قدرت او قوت نه وی چه که تول سره یو غای شی یو مچ هم نشی پیدا کولی یا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نیازونو غځی یو وړوکی شی (لکه د گلانو او عطریاتو یا د شاتو یا د نورو کوم بخرکی تری) وختتوی نو د دوی له لاسه نه کیږي چه هغه تری بیرته واخیستی شی ښه نو د غمکي او آسمانونو د خالق په غای (نعوذ بالله) د الوهیت په تخت باندی د داسی عاجزو او ناتوانو معبودانو کینول غومره حماقت او بی حیائی ده. رښتیا خبره خو هم دا ده چه مچ هم کمزوری دی او له مچ نه زیات کمزوری د دوی پتان دی او له پتانو شخه دیر زیات کمزوری د پتانو عبادت کوونکی دی چه دوی داسی حقیر او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی گرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۲۲﴾

نه دی پیژندلی (دغو کفارو) او نه ئی دی تعظیم کړی د الله په حق پیژندلو او تعظیم د ده سره، بیشکه الله خامخا ښه قوی زورور دیر زبردست دی (په تنفیذ د احکامو خپلو کېږي)

تفسیر: که پوهیدی نو داسی سپین سترگی به ئی ولی کوله؟ آیا د الله تعالی رفیع شان او قدر او منزلت دومره دی چه داسی کمزوری شیان د هغه سیال او شریک وگرځولی شی (العیاذ بالله) د الله تعالی د قوت او عزت په مقابل کېږي خو د هغه لوی لوی مقربې پرېښی او انبیاء علیهم السلام هم مجبور او ناتوان دی چه اوس په لاندی متبرک آیت کېږي د هغوی ذکر راځی.

اللَّهُ يُصْطَفَى مِنَ الْمَلَايِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ط

الله غوره کوی له پرېښتو شخه استاځی (چه واسطه کیږي په منع د الله او انبیاءو کېږي) او له خلقو شخه (هم غوره کوی استاځی)،

تفسیر: له غځینو پرېښتو شخه د رسالت کار اخلی مثلاً جبریل علیه السلام او له غځینو انسانانو شخه چه پاک الله د دغه منصب دپاره انتخاب کړی هم دغه د رسالت کار اخلی ښکاره ده چه د هغوی درجه د نورو خلقو شخه دیره لوړه (اوچته) ده.

إِنَّ اللَّهَ سَبِيْعٌ بَصِيْرٌ ﴿۲۳﴾

بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی په ټولو خبرو د دوی د ماضی او مستقبل ټول احوال وینی نو ځکه هغه حق لری چه د هر چا احوال او استعداد ته وگوری او سم له هغه سره ئی د رسالت په منصب فایز او بریالی (کامیاب) کړی ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ جزء ۸ (د الانعام ۱۲۴ آیت ۱۵ رکوع). حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی له ټولو خلقو څخه غوره هغه کسان دی چه د خدای جل جلاله پیغام رسوی، په پرستو کښی هم هغه پرښتی غوره دی. نو د دوی د هدایتونو پریښودل او د بتانو منل څومره باطل کار دی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَاللَّهُ تُرْجِعُ الْأُمُورَ ﴿٦٦﴾

پوهیږی (الله) په هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او په هغه څه چه وروسته د دوی دی، او خاص طرف د الله ته بیرته گرځولی کیږی ټول کارونه

تفسیر: یعنی هغوی هم اختیار نه لری په هر شی کښی اختیار د الله تعالیٰ دی (کذا فی الموضح) نو خاص الله تعالیٰ ته بیرته گرځولی شی ټول کارونه او هیڅوک د الله تعالیٰ په کارونو کښی د اعتراض حق نه لری، د الله تعالیٰ حکم، تدبیر، د انبیاء انتخاب او نور ټول کارونه ښه دی او د ده په حکم او اراده سره کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمُ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) رکوع کوئ تاسی! او سجده کوئ تاسی! (په لمانځه کښی) او عبادت کوئ تاسی! د رب خپل (نه د بل) او کوئ نیک کارونه (لکه صلة الرحمی او ښه اخلاق) دپاره د دی چه بری ومومی (په نعمت او جنت سره)

تفسیر: د شرک د غندنی او د مشرکانو د سپکونی څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوی چه تاسی یوازی د خپل یوه خدای تعالیٰ په بندگی لگیا اوسئ! او د هغه په حضور کښی د بندگی سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کیږدئ! او

نور د ښیځنې (فائیدی) ټول کارونه هم خاص د الله تعالیٰ دپاره کوئ غو دنیوی او اخروی ښیځنې (فایدې) او نیکی مو په برخه شی.

ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده «ای مؤمنانو تاسې رکوع کوئ وروسته له دې نه په لمانځه کېنې او سجده هم پکښې کوئ!» او دغه حکم ئی ځکه وکړ چه د اسلام په اوله کېنې لمونځ تش په قیام او قعود سره ؤ او رکوع او سجده پکښې نه وه بیا دغه دواړه په دغه آیت سره فرض شول او که ئی مقصد مطلق لمونځ وی نو د رکوع او د سجدي ذکر او تخصیص به ئی ځکه کړی وی چه د لمانځه د لویو ارکانو څخه دی او بندگان د رکوع او سجدي په حالت کېنې زیات د ستایلو وړ (لائق) دی امام شافعی رحمه الله علیه د رکوع او سجدي له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوی.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا
جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ
إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّكُمُ الْمُسْلِمِينَ هَذَا مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا
لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى
النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا
بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝

او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق د جهاد د هغه سره (چه ورته وړ (مستحق) او لائق دی)، دغه (الله) غوره کړی یی تاسې او نه ئی دی گرځولی (نه ئی دی ایښی) په تاسې په دین کېنې هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چه ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسمانی کتابونو کېنې) او په دغه (قرآن) کېنې (هم) دپاره د دې چه شی رسول (ستاسې محمد) شاهد (ښوونکی) په تاسې (د تبلیغ خپل) او چه شی تاسې (ای مسلمانانو) شاهدان (ښوونکی) په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاءو) نو قائموی (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ تاسې زکوٰۃ او ښه ټینگ ونیسئ تاسې (دین د) الله دغه (الله) مالک دی ستاسې پس ښه مالک دی (الله) او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوی چارو د سمون دپاره داسی پوره زیار (کوشش) کوئ چه د دی لوی او اهم مقصد دپاره وړ (مستحق) او لایق او د هغه له شان سره موافق وی آخر د دنیوی مقاصدو د بری او کامیابی دپاره تاسی څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ! دا خو د دین او د آخرت د دائمی بری او کامیابی لاره ده چه په هغی کښی هر څومره زحمت او محنت ومومئ بیا هم د انصاف له مخی کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کښی هر قسم کوښښونه، د ژبی وی که د قلم، مالی وی که بدنی شامل دی او هم د «جهاد» تمام اقسام جهاد مع النفس، جهاد مع الشیطان جهاد مع الکفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلین د هغه لاندی داخل دی.

(﴿هُوَ أَجْتَبَلُكُمْ﴾ دغه الله غوره کری یئ تاسی ای مؤمنانو د خپل دین د طاعت او نصرت دپاره) یعنی له ټولو څخه اعلیٰ او افضل رسول او له ټولو شرائعو څخه ئی اکمل شریعت درکړ او په تمامه دنیا کښی د الله تعالیٰ د پیغام رسولو دپاره ئی تاسی غوره او منتخب کړئ! او په گردو (ټولو) امتونو باندی تاسی ته فضیلت دروبایښه.

(﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ او نه دی گرځولی او نه دی ایښی په تاسی په دین کښی هیڅ حرج مشقت او اشکال) یعنی په دین کښی ئی هیڅ داسی یو اشکال نه دی پریښی چه د هغه کول سخت او مشکل وی په احکامو کښی ئی د هر ډول (طریقه) رخصتونو او آسانو لحاظ ساتلی دی دا خو بیله خبره ده چه تاسی یو آسان کار په خپل ځان مشکل وگرځوئ! (﴿مَلِكًا أَيْبُكُمْ إِلَهُهُمْ﴾ متابعت وکړئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چه ابراهیم علیه السلام دی کله چه ابراهیم علیه السلام د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په اجدادو کښی شامل دی نو ځکه د گرد (ټول) امت پلار شو یا به دا مراد وی چه د عربو پلار دی ځکه چه د قرآن پرمونی مخاطبان هم دوی وو.

(﴿هُوَ شَكْرُ الْمُسْلِمِينَ﴾ دغه الله تعالیٰ یا ابراهیم علیه السلام ونومولئ تاسی مسلمانان یعنی الله تعالیٰ په پخوانیو کتابونو او په دی عظیم الشان قرآن کښی ستاسی نوم «مسلم» ایښی دی چه معنی ئی حکم منونکی، وفا خوښوونکی دی یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسی نوم مسلمان ایښی دی کله چه پخپله دعاء کښی ئی ویلی وو ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ لَّكَ﴾ د البقره (۱۵) رکوع. او په قرآن کښی هم ښائی د هم ده په غوښتنه دغه نوم په تاسی ایښود شوی وی په هر حال ستاسی نوم «مسلم» دی. اگر که نور امتونه هم مسلمانان وو مگر دغه لقب ستاسی له پاره غوره او ټاکل (مقرر) شوی دی نو ښائی پری فخر وکړئ.

(﴿يَكُونُ الرَّسُولُ شَهِيدًا﴾ الآیة - دپاره د دی چه شی رسول ستاسی محمد صلی الله علیه وسلم شاهد ښوونکی په تاسی د تبلیغ خپل او چه شی تاسی ای مسلمانانو شاهدان ښوونکی د تبلیغ د نورو انبیاء) یعنی تاسی ئی د دی دپاره غوره کړئ چه تاسی نورو امتونو ته ښوونه وکړئ او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته ښوونه وکړی او دغه امت چه له ټولو څخه وروسته راغلی دی.

غرض نئی دا دی چه دی د نورو ټولو امتونو غلطی اصلاح کړی او گردو (ټولو) ته سمه صافه لاره وښیئ گواکي هغه مجد او شرف چه د ده په برخه شوی دی له هم دی وجه دی چه دی د گردی (ټولی) دنیا معلم (ښوونکی) وگرځی او په تبلیغی جهاد کښی مصروف واوسی.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او گواه په معنی اخیستی دی کله چه د قیامت په ورځ کښی نور امتونه انکار وکړی چه انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کړی او له انبیاءو څخه شاهدان وغوښتل شی نو دوی به محمدی امت د شاهد په ډول (طریقه) ور وړاندی کړی او دغه امت به داسی شاهی اداء کړی «بیشکه چه دغو انبیاءو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کړی دی او د الله تعالیٰ حجت نئی قائم کړی دی» کله چه له دوی ځنی پوښتنه وشي چه دا خبره تاسی ته څرنگه معلومه شوه نو ځواب به ورکړی چه «دغه اطلاع مونږ ته زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی ده چه د ده په صداقت باندی د الله تعالیٰ محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی» گواکي دغه فضل او شرف نئی څکه درکړی دی چه تاسی په یوی عظیم الشانی دعوی کښی د یوه معزز شاهد او گواه په شان دریدونکی یی، لیکن ستاسی د دغی شاهی اوریدل او اهمیت هم ستاسی د معظم رسول په برکت او طفیل سره دی چه هغه به ستاسی تزکیه کوی.

(﴿قَاتِلُوا الصَّالُوَّةَ وَاتُوا الزَّكُوَّةَ﴾) نو قائموئ سم اداء کوئ سره له ټولو حقونو لمونځ او ورکوئ زکوٰۃ او ښه ټینگ ونیسئ دین د الله دغه الله مالک دی ستاسی الخ) یعنی د الله تعالیٰ د انعاماتو قدر وکړئ! او د خپل نوم او لقب، فضل او شرف، پت او عزت وساتئ! او ښه وپوهیږئ چه تاسی د دیرو لویو لویو کارونو دپاره درولی شوی یی نو څکه ښائی چه تاسی رومبی خپل ځان د ښو عملونو ښه نمونه وگرځوئ! او په هر کار کښی د الله تعالیٰ پری کلک په خپلو منگلو کښی ونیسئ! او د یوی ذری په اندازه هم د حق له لاری څخه دی خوا او هغه خوا لار نشئ! نور ټول کمزوری وسائل او وسائط پریږدئ! بیا نو د الله تعالیٰ په فضل او رحمت باندی اعتماد ولرئ! او یوازی هم دغه الله تعالیٰ خپل مولیٰ او مالک وکنئ! چه له هغه نه بل ښه مالک او مددگار به له کومه وموئ! ربنا اجعلنا من مقيمي الصلوة وموتی الزکوٰۃ والمعتصمين بک والمتوکلين عليك فانت مولانا وناصرنا فنعم المولیٰ انت ونعم النصیر انت»

«تمت سورة الحج بفضلہ ومنه فله الحمد وعلىٰ نبیہ الصلوة والتسليم»

سورة المؤمنون مكية وهى مائة وثمانى عشرة آية وست ركوعات رقمها (۲۳) تسلسلها حسب النزول
(۷۴) نزلت بعد سورة «الانبياء»

د «المؤمنون» سورت مكى دى (۱۱۸) آيات (۶) ركوع لرى
په تلاوت كېښى (۲۳) او په نزول كېښى (۷۴) سورت دى
وروسته د (الانبياء) له سورت نه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان ډير رحم والا دى

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ^۱ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ^۲

په تحقيق بريالى (بهرمن - كامياب) شوى دى مؤمنان هغه (مؤمنان) چه دوى
په لمونځونو خپلو كېښى عاجزى كوونكى ويږيدونكى دى (له الله نه)

تفسير: د «خشوع» معنى دا ده چه د بل چا په مخ كېښى په خوف او هيبت سره ساكن او
سربښته كړى لكه چه ابن عباس رضى الله تعالى عنه د ﴿خَاشِعُونَ﴾ تفسير په «خائفون ساكنون»
سره كړى دى او د ﴿تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ فَاهْتَدَتْ وَرَبَّتْ﴾ آيت هم
دلايت كوى چه په «خشوع» كېښى يو قسم سكون او تذلل معتبر دى.

په قرآن كريم كېښى «خشوع» د «وجوه - ابصار - اصوات او نورو» صفت درولى شوى
دى. او په دغه آيت كريمه د ﴿الَّذِينَ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَضَعُوا نُفُوسَهُمْ﴾ كېښى د قلب صفت
ښوولى شوى دى. معلوميږي چه اصلاً «خشوع» د زړه كار دى او د نورو بدنې اعضاؤ خشوع د
زړه د خشوع تابع ده كله چه په لمانځه كېښى قلب خاشع - خائف - ساكن او ښكته شى نو
خيالات هم د دى خوا او د هغى خوا د مشغولتيا او مگرځيدو څخه فارغ او په هم هغه يو
مقصود باندې تينگ دريږي نو بيا د خوف - هيبت - سكون خضوع او خشوع آثار پر بدن هم
ظاهريږي مثلاً د اوږو - سر - او سترگو ښكته غورځول په ادب سره لاس تر نامه لاندې تړلى
دريدل - دى خوا او هغى خوا ته نه كتل - له خپلو كاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره
لوبى نه كول - د گوتو نه تركول - او په دى قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال
هم شته.

په احاديثو كېښى د حضرت ابوبكر صديق رضى الله تعالى عنه او عبد الله بن زبير رضى الله تعالى
عنه څخه منقول دى چه دوى به په لمانځه كېښى داسى ساكن
او آرام وو لكه يو بى ساه لرگى. او ويل كېده چه دغه د لمانځه خشوع ده.

فقهاء په دغه مسئله کېښي اختلاف لري چه آيا لمونځ بې له خشوع څخه صحيح او مقبول وي که نه؟ په «روح المعاني» کېښي ئي ليکلي دي چه خشوع د لمانځه د اجزاء دپاره شرط نه دي هوا د قبول الصلوة دپاره شرط دي. ځما په نزد دغسي ويل بهتر دي چه د حسن القبول لپاره شرط دي والله اعلم.

دلته د تفصيل ځاي نشته په «احياء العلوم» او د هغه په شرح کېښي دي تفصيلات وليدل شي! په هر حال مونږ مؤمنانو ته انتهائي فلاح او اساسي نجات په هم دغه کېښي حاصلپيږي چه سره له خشوع او خضوع خپل لمونځونه اداء کړو. او په هغو اوصافو سره دي موصوف اوسو چه په دغه مبارک آيت کېښي اوس بيانپيږي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ گرځوونکي دي.

تفسير: يعنی په فضولو او بيکارو مشاغلو کېښي خپل وقت نه ضائع کوي که کوم بل سړي لغو او چټي (بيکاره) او مهملي خبري يا افعال کوي نو د هغو له اوريدلو او کتلو څخه مخ اړوي. او ده ته د عباديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وقت او فرصت نه وي ميسر چه په دغسي بي فائدي جگړو او فضولو خبرو کېښي ځان اخته کړي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٢٥﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (تل) د زکوة اداء کوونکي دي (چه د مالي فعلی او قولی عباداتو جامع دي).

تفسير: يعنی دغه د دوی عادت دي چه تل زکوة اداء کوي او داسي نه دي چه کله ئي ورکوي - او کله ئي نه ورکوي - غالباً له هم دي جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ په ځای ئي د ﴿لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ﴾ ترکیب اختیار فرمایلي دي. ځواکي دا ئي ښودلي دي چه د زکوة اداء د دوی مستمر کار دي - محقق شيخ الهند رحمه الله عليه په «تل د زکوة ورکونکي دي» سره په دغه لوري هم اشاره وکړه. ځينو مفسرينو دلته زکوة د طهارت او پاکيزگي يا د نفس د ترکيبي په معنی اخيستي دي ځواکي دغه آيت ئي د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى﴾ او د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى﴾ پشان مقرر کړي دي. که دغسي مراد وي نو د هغه مفهوم دي عام کيښود شي چه په هغه کېښي د بدن د زړه او د مال پاک ساتل ځيرد (تول) داخل شي - زکوة او صدقات هم يو قسم مالي تطهير دي

﴿حَذَرْنَا مِنْهُمُ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾ جزء ۱۱ (د التوبة ۱۳ رکوع ۱۰۳ آیت) د داسی ویلو چه دغه آیت مکی دی او په مکی معظمی کښی لا زکوة نه ؤ فرض شوی، ابن کثیر رحمة الله علیه جواب داسی ورکړی دی چه د زکوة اصلی مشروعیت په مکه کښی شوی ؤ هو! - د هغه د مقادیرو او نصبو او نورو تشخیص وروسته د مدیني منوري له راتگه وشو والله اعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۖ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۚ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعُدُونَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی فروجو (غای د شهواتو) خپلو لره ساتونکی دی (له سفاح خخه) مگر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د دوی پس بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته) پس هر څوک چه وغواړی (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دی تجاوز کوونکی (له حده)، .

تفسیر: یعنی له خپلی منکوحی ښځی یا وینځی خخه ماسوا بله کومه لیاره د شهوت د قضاء دپاره ولتوی نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی په دی کښی زنا - لواطت او استمناء بالید او نور گرد (تول) غیرمشروع صورتونه راغلل - بلکه ځینو مفسرینو د «متع» پر حرمت هم پر هم دغه آیت استدلال کړی دی - وفيه کلام طویل لایسه المقام - راجع روح المعانی تحت هذه الآية الکریمة.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق وی که د مخلوق) رعایت کوونکی دی (چه بیوفائی او خیانت پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوی - خیانت او بد عهدي نه کوی نه د الله تعالیٰ په معاملاتو کښی او نه د بندگانو په چارو کښی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿١﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (همیشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوی (چه تل ئی سم اداء کوی سره له تولو حقوقو).

تفسیر: یعنی تل لمونځونه د هغو پر اوقاتو، د آدابو او حقوقو له رعایت سره اداء کوی د دنیوی معاملاتو د مشغولیت لامله (له وجی) د الله تعالیٰ له ذکره او فکره نه غافلیدو. تر دی غایه پوری ئی د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل (۱): - سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول - یعنی په زړه او بدن سره د الله تعالیٰ په طرف رجوع او ورمائل کیدل.

(۲): - د باطلو - لغو - او بیباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بیل ساتل

(۳): - د زکوٰۃ یعنی مالی حقوق اداء کول. یا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): - نفسانی شهوات پخپل واک (قبضه) او اختیار کښی ساتل.

(۵): - د عهد او امانت حفاظت یعنی د گردو (تولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): - او په آخر کښی ئی بیا د لمونځونو د قیام تاکید وفرمایه چه په پوره ډول (طریقه) سره ئی حفاظت وکړی چه پخپلو اوقاتو او آدابو او شروطو له رعایت سره اداء کړل شی. له دی نه ظاهریږی چه د لمانځه حق د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوړ او اعلیٰ او خورا (ډیر) مهم بالشان څیز دی چه دلته ئی خپله خبره پر هم هغه باندی شروع او پر هم هغه باندی ئی ختمه کړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣﴾

هم دغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږ واړو صفاتو) هم دوی دی وارثان (لائقان نه نور شوک) هغه (وارثان) چه میراث به اخلی (ویریا اعلیٰ جنت د) فردوس (د آدم یا د دوزخیانو برخه به هم اخلی) دوی په دغه (جنت الفردوس) کښی تل پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: د جنت د میراث موندلو په نسبت لازمه معلومات پخوا له دی نه لیکلی شوی دی (دا بیان ؤ د «معاد» نو له دی سره مناسب دی بیان د «مبدأ» نو ځکه ورپسی داسی فرمائی)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصی (صافی له خیري ویستلی شوی) ختو نه

تفسیر: څکه چه غمونږ د گردو (تولو) پلار حضرت آدم علیه السلام له منتخبي او غوره کړی شوی خاوری څخه پیدا کړی شوی دی او برسیره پر هغه تمام بنی آدامان له نطفی څخه پیدا کيږی چه دغه نطفه هم له ځمکي څخه بالوسيله متشکله کيږی چه د منتخبو او غوره کړیو شيانو خواړه او د اغذیه و عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٧﴾

بيا وگرځاوه کيښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (ترلی څاخکی د منی) په یو قرارگاه محکم (رحم کښی)

تفسیر: یعنی د مور په رحم کښی چه له هغه ځایه بل هیچیری نشی خوځیدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا فَكَسَوْنَا الْعِظَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَرَكْنَا إِلَهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٨﴾

بيا وگرځوله مونږ دا نطفه توته د وینو (کلهکه سرپیناکه) بيا وگرځوله مونږ دغه توته د وینو یوه وړه بوتی د غوښو بيا وگرځوله مونږ دا بوتی د غوښو هډوکی بيا ور واغوستله مونږ دی هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رگونو او د پلو او نورو) غوښه بيا مو (ژوندی) پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) پس ډیر لوړ لوی دی شان د الله (په قدرت او په حکمت خپل کښی) چه ډیر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی (له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو څخه خلقاً)

تفسیر: یعنی د غوښی یوه برخه کلکوی او تری هډوکی جوړوی او د هډوکو پر قفس (دانچه) او سلسله (لیر) رگونه - پلي - تارونه او د بدن نور محتاج الیه د پیدا کولو څخه وروسته غوښی او پوستکی زرغونوی پخوا له دی نه (په ۱۷ جزء د الحج د سورت په (۱) رکوع کښی د انسان د

تخلیق هم دغه کیفیت بیان کری شوی دی.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ - بیا مو ژوندی پیدا کر دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) یعنی د روح د پوکولو په سبب ئی له دی نه یو ژوندی وینې انسان جوړ کر چه پر دغه ذی روح انسان وروسته له دی نه د طفولیت (بچپنه)، شباب (زوانی)، کهولت (پوخ عمر) او شیخوخت (بداولی) ډیر احوال او ادوار او مراحل تیریری یا دا چه اول جماد و اوس ئی حیوان کر پخوا پروند، کوڼ، گونگ و اوس ئی لیدونکی اوریدونکی ویونکی کر ځکه څمونږ امام اعظم رحمة الله علیه وائی «که څوک هگی له چا څخه په غصب واخلی او بیا ده څخه چرگوری شی نو دا غاصب ضامن د هگی دی نه د چرگوری ځکه چه دا اوس بل څیز شوی دی.»

﴿قَالَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ - پس ډیر لوی لوړ دی شان د الله په قدرت او په حکمت خپل کښی چه ډیر ښه پیدا کوونکی صورت ترونکی دی له نورو ټولو پیدا کوونکیو صورت ترونکیو مصورانو نه خلقاً) یعنی هغه الله تعالیٰ چه په نهایت ښه ډول (طریقه) او ښائست د انسان تمام اعضاء او قوی ئی په ډیر ښه قالب کښی جوړی کری دی او د هغه خلقت ئی سم له حکمت سره نهایت موزون او متناسب گرځولی دی ډیر لوی او لوړ ذات او عالی صفات دی اعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فائده: سره له دی چه الله تعالیٰ خالق د تمامو موجوداتو دی یعنی ځمکی، آسمانونه، عرش، کرسی لوح - قلم - جن - ملائک - لمر - سپوږمی ستوری - جبال - بحار - اشجار - انهار او داسی نور ډیر اشیاء ئی پیدا کری دی مگر په هیڅ یوه باندی ئی داسی ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه په پیدا کولو د انسان له دی نه دا خبره معلومه شوه چه انسان ورته ډیر معزز او مکرم دی ځکه ئی فرمایلی دی ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الآية - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکری دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾

بیا بیشکه تاسی پس له دی ژوندی کولو د تاسی (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکی یی

تفسیر: یعنی ستاسی وجود ذاتی او خانه زاد نه دی بلکه مستعار او د الله تعالیٰ عطاء او بخشش دی لکه چه د موت په لیږلو سره د هغه گردی (تولی) نقشی وړاندی او تاسی په هغه وقت کښی د مرگ له زورورو او قوی منگلو څخه خپل ژوندون نشی ساتلی نو معلوم شو چه بل کوم او قاهر قوت او قدرت ستاسی پر سرونو شته چه ستاسی د وجود ژوندون او بقاء زمام ئی ټینگ د خپل قدرت په لاس نیولی دی او هر وقت چه اراده او مشیت وفرمائی هغه پریږدی او خوشی کوی ئی یا ئی بیرته راکاږی فسبحان الله احسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿٣٧﴾

بیا بیشکه تاسی په ورغی د قیامت کښی بیا ژوندی راپاشول شی (له قبورو له لپاره د جزاء .

تفسیر: هغه لوی ذات چه اول ځلی نی پیدا کړی و هم هغه دوهم ځلی هم بیا ژوندی راپاشوی پرمپی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډیر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوی چه دومره یوه کارخانه می خوشی چتی (بیکاره)، بی نتیجی، عبث او د لویو او ساعت تیری لپاره نه وه جوړه کړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ پاس په سر د تاسی اووه لیاری (۷) آسمانونه).

تفسیر: د «طرائق» معنی د ځینو مفسرینو او لغوینو په نزد «طبقات» ده یعنی د اسمان اوه طبقی مو لاندی باندی جوړی کړی دی فهذا کما قال ﴿كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَلَوَاتٍ طَبَاقًا﴾ (د نوح ۱۵ آیت (۱) رکوع (۲۹) جزء) او ځینی د «طرائق» معنی لیاری آخلی یعنی اوه لیاری مو جوړی کړی دی چه د پرښتو د تللو او راتللو معبری دی ځینی معاصر مصنفین له ﴿سَبْعَ طَرَائِقَ﴾ څخه د اوو سیاراتو مدارات مرادوی والله اعلم.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿٣٨﴾

او نه یو مونږ له (مگردو (تولو) احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بی خبره

تفسیر: یعنی هر څیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړی دی او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو په سمایه و اجرامو او سفلیه و مخلوقاتو کښی کوم یو داسی څیز نه دی چه ځمونږ د علم او قدرت له احاطی څخه خارج وی که نه دغه گرد (تول) نظم ترتیب او تنسیق سره گډود او خراب تراب کیوی.

﴿يَعْلَمُ تَابِثًا فِي الْأَرْضِ وَمَا يُخْرِجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرِضُ فِيهَا﴾ الآية - جزء ۲۷

د الحديد ۴ آيت (۱) ركوع .

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَنْقَدِرُ فَاسْكَنْهُ فِي الْأَرْضِ وَانْمَأْصِلْ ذَهَابٍ بِهِ لِقَدَرُونَ^{١٨}

او نازلی کری دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه په اندازه (کفاف د خیر او صلاح د خلقو) نو ومو درولی دغه (اوبه) په ځمکه کښی او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دی (اوبو) هر ورو (خامخا) قادر یو (لکه چه قادر یو په نازلولو ئی هم).

تفسیر: یعنی رابخته کری دی مونږ له لوری د آسمانه اوبه په هغه میچ چه د مخلوقاتو ښیگنه (فایده) پکښی وینو) نه دغومره زیاتی چه بی وخته او بی موقعه تباہ او توی لاری شی او نه دومره لوی مو درکری چه ستاسی ضروریاتو ته کفایت ونه کری.

﴿فَاسْكَنْهُ﴾ الآية - پس ومو درولی حصار ی کری مونږ دغه اوبه په ځمکه کښی (الخ) یعنی ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کښی ځمبښی او جذب کوی ئی چه بیا مونږ دغه اوبه تری د کاریزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو او تری استفاده کوو یا پخپله دغه اوبه د چینو او زیمونو ځمکو په وسیله بهیږی (یا ئی دروو د ځمکی په سر هم په تالابونو دندونو او نورو ظرفو کښی).

﴿وَأَنمَأْصِلْ﴾ او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دی اوبو هر ورو (خامخا) قادر یو لکه چه قادر یو په نازلولو ئی هم) یعنی که باران درباندی ونه واروو نو څوک به ئی درباندی اورو؟ او که ئی در باندی اورو خو د شرب ارواء او د استفادی وسائل او وسائط درڅخه واخلو او تاسی ته داسی قوت او قدرت در نه کرو چه تری گتور (فائده مند) شی (مثلاً دومره ئی ژوری بوځو چه تاسو ئی ونه شی ایستلی یا ئی ژر تر ژره وچی او بیا ئی په هوا کښی گدی کرو یا ئی تروی او سخا کرو دغه کارونه او نوری گردی (تولی) چاری ځمونږ له قدرته پوره دی نو ستاسی له لاسونو څخه څه پوره دی او څه به کولی شی؟.

فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهٌ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ^{١٩}

پس پیدا کړی دی مونږ تاسی ته په دی (اوبو) سره باغونه رنگارنگ له خرماگانو او (له) انگورو چه شته تاسی ته په دی (باغونو) کښی میوی ډیری او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسی (میوی)

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلی او بهار د لیدلو څخه خوشالیرئ او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکه په ډول (طریقه) او ځینی د غذا په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدِّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْأَكْلَيْنِ ۝۱۰

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چه وځی له (غره د) طور سینا څخه چه زرغونیري له غورو سره او له انگولی (سالن) سره ډپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعنی د خوونی (زیتون) ونه چه تری تیل ووځی چه د مېلو او نورو په مصرف رسیږی او ډیر زیات خلق ئی د کتغ (سالن) په شان استعمالوی - د خوونی ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه ځکه چه د هغه فوائد زیات دی او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لری. ځکه د «التین» په سورت کښی پری قسم هم یاد شوی دی د طور غره په لوری نسبت کول هم د هم دغی (خوونی) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی ځکه چه په هغه وقت کښی به هلته د دغی خوونی ونی ډیری زیاتی وی.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً تَسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝۱۱

او بیشکه چه تاسی ته په څاروو کښی خامخا عبرت دی چه څښوؤ مونږ تاسی ته له هغو پیو نه چه په گیدو د دوی کښی دی او شته تاسی ته په دغو (څاروو کښی) منافع (گتی فائدی) ډیری او له دوی (د ځینو اجزاؤ څخه) خورئ تاسی (شودی غوښی او نور)

تفسیر: د نباتاتو (ترکودی) څخه وروسته د حیواناتو (ساکښانو) ذکر دی یعنی د حیواناتو شودی مونږ په خپل قدرت سره پر تاسی څښوو او ډیری زیاتی فائدی مو د تاسی لپاره د دغو حیواناتو په وجود کښی ایښی دی تر دی چه د ځینو حیواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسی حلال کړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

او پر دغو (خاروو) او پر بیړیو باندی بارولی شی تاسی (په بر او بحر کښی).

تفسیر: یعنی په وچه کښی د حیواناتو (او نورو نقلیه و وسائلو) په وسیله او په اوبو کښی د بیړیو کشتیو (او جهازونو او نورو نقلیه و وسائلو) په واسطه (او هم داسی په هوا او نورو کښی) نقل او حرکت کوئ او له یوه لری ځایه بل لری ځای ته درومئ! او ډیر درانه درانه شیان او سامان مو پری باروئ د کشتی په مناسبت وروسته د نوح علیه السلام قصه هم ذکر فرمائی چه په څه شان الله تعالی پری بیړی جوړه کړه چه د عظیم طوفان په وقت کښی د مؤمنینو د نجات ذریعه وگرځیده، بیا د نوح علیه السلام په مناسبت د ځینو نورو انبیاء واقعات هم ذکر فرمائی ښائی دلته د دغو قصصو په بیان کښی دغه طرف ته هم اشاره وی لکه چه په پاس آیات کښی ستاسی د جسمانی ضروریاتو د انتظام مذکور ؤ هم داسی پاک رحمن ستاسی د روحانی حوائجو او ضروریاتو سر انجامولو دپاره د دنیا له ابتداء څخه د وحی او رسالت سلسله هم قائمه فرمایلی ده یا داسی وایئ چه پاس د قدرت د دلائلو او نښو د بیان فرمایلو څخه د توحید په لوری متوجه کول مقصود ؤ، نو د هغه د تکمیل دپاره ئی دلته د نبوت سلسله شروع کړه چه په ضمن کښی د انبیاء علیهم السلام او د هغه د متبعینو د ښو انجامونو او د مکذبینو او معاندینو د بدو انجامونو تذکره ده شو مو ښه په زړه کښی ځای ونیسی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مِّنَّا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم خپل ته نو وویل (نوح) ای قومه څما عبادت کوئ تاسی (یواځی) د الله نشته تاسی ته بل هیڅ معبود غیر له دغه (الله) آیا پس نه ویریئ تاسی (له عذاب د الله) پس وویل هغو مشرانو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چه نه دی دا نوح مگر

یو انسان دی په شان ستاسی اراده لری د دی خبری چه مشر شی پر تاسی باندی او که اراده وفرمائی الله (د لیږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لیږلی به ئی وی پرېستی (نه انسانان) نه دی اوریدلی مونږ دا (چه رسول بنی آدم وی یا توحید) په هغو پلرونو ځمونږ کښی چه پخوا وو

تفسیر: یعنی په ده کښی څه فرق شته چه دی رسول شی او تاسی نه شی؟. دی غواړی چه مشرتوب ځان ته حاصل کړی نو ځکه دغه پلمه (تدبیر) او چل ئی جوړ کړی دی. که نه که الله تعالی رسول لیږه نو بل سړی پری دریدلی ؤ چه هم دا ئی رالیږلی دی - او پرېسته به ئی نه وی رالیږلی. مونږ داسی عجیبه خبره له سره نه ده اوریدلی چه یو ځمونږ په شان سړی او معمولی انسان د الله تعالی رسول شی او نورو گړدو (تولو) معبودانو ته بد ووائی او له منځه ئی ورکړی او داسی دعوت او بلنه وکړی چه تاسی یواځی د احد او واحد الله تعالی عبادت وکړئ! او بل هیڅوک مه منئ! (دغه د نوح علیه السلام د زمانی د کفارو وینا ده).

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهٖ جَنَّةٌ مَّا تَرَىٰ صَوَابَہٗ حَتَّىٰ جِئَیْنِ ۝۲۵

نه دی (دا نوح) مگر یو داسی سړی دی چه په ده پوری نښتی دی لیونتوب سودا پس انتظار کوئ تاسی ده ته تر یوه وخته پوری (چه جوړ شی یا مړ شی)

تفسیر: دغه د نوح علیه السلام د زمانی د کفارو وینا ده چه معلومیږی چه د دی غریب دماغ خراب او فکر ئی له کاره وتلی دی که نه د گرد (تول) قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نیکونو له اصوله مخالف داسی خبری به ئی ولی له خولی ایستلی چه هیڅوک پری یقین او باور نشی کولی! آیا که دا کار ښکاره لیونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چه تاسی څو ورځی صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! گوندی څه مدت وروسته دی په سد او په هوش راشی - او د جنون او د سودا د دغی دوری څخه افاقه ومومی او جوړ شی - یا دی پخپلو هم دغو ویلو ویلو کښی مړ شی او سا ئی وخیژی او دغه قصه پای (آخر) ته ورسپړی (العیاذ بالله)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِی بِمَا کُنْتُ بُونٌ ۝۲۶

وویل (نوح) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره په سبب د دی چه تکذیب ئی وکړ ځما.

تفسیر: یعنی کله چه د نوح علیه السلام گرد (تول) زیار (محنت) او کوشښ بیکاره ثابت شو

- او د نهه نیمو سوو کلونو گرد (تول) زیار (محنت) او زحمت ئی ورته بی ثمره او بی نتیجی څرگند شو. او موفق نه شو چه دغه کفار د ضلالت له لیاری څخه چپ او د هدایت پر سمه لیاره ئی ور روان کری نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض او فریاد وکړ چه یاالله! اوس د دغو اشقیایو په مقابل کښی غما امداد وفرمایه ځکه چه ظاهراً دغه خلق غما د تکذیب څخه مخ گرځوونکی نه دی او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکی دی.

فَاَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا
وَوْحَيْنَا إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورَ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْ وَلَا تَحْطِئْ بِنَافِثِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٢٤﴾

پس وحی وکړه مونږ دغه (نوح) ته داسی چه اوس جوړه کړه یوه بیړی په لیدلو (ساتلو) غمونږ او په وحی (امر او ښودنی) غمونږ پس کله چه راغی امر (حکم) غمونږ (پر نزول د عذاب سره) او راوختیده (په اوبو) تنور پس ورننېسه (سواره کړه) په دی بیړی کښی له هره قسمه جوړه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان) مگر مه ننه باسه هغه څوک چه پرومبی شوی ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه او مه کوه خبری له ما سره په باب د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو باندی چه) بیشکه دوی غرق کول شی.

تفسیر: دغه قصه پخوا له دی نه د «هود» په سورت او نورو ځایونو کښی تیره شوی ده هلته دی د دغو الفاظو تفسیر ولوست شی.

یعنی کفار اگر که ستا له کورنۍ څخه هم وی له خپله ځانه سره ئی مه سوړوه! ځکه چه د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعی حکم صادر شوی دی او د دغی فیصلی اجراء او انفاذ یو حتمی او ضروری کار دی. اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی دپاره هیڅ یوه سعی او کوشښ مه کوه!

فَإِذَا السُّوَيَّةُ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلِّ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ
الَّذِي نَجَّيْنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چه برابر شوی وختلی (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چه له تا سره
دی پر بیرې باندی نو ووايه چه تول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چه خلاص
ئی کړو مونږ له قومه ظالمانو (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ مونږ له دوی ځنی بیل کړو او له عذابه څخه ئی مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُزْلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای نوح په وقت د کوزیدو د تا له بیرې نه) ای ربه ځما کوز کړه ما
په یو داسی ځای کېږی چه مبارک برکتناک وی حال دا چه ته خیر (ډیر
غوره) له ټولو کوزونکیو څخه ئی.

تفسیر: یعنی په بیرې کېږی ښه د هوسائی (آسانۍ) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کېږی
چه مو له بیرې څخه ښکته کوی هلته هم څه رږر (رحمت) او تکلیف راپېښ نشی! او په هر ډول
(طریقه) او په هر ځای کېږی دی ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وی!

إِنِّي فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بیشکه په دغه (قصه د نوح) کېږی خامخا دلائل (د عبرت او قدرت څمونږ)
دی او بیشکه یو مونږ خامخا ازموښت کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: چه کوم یو د دغو د اوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوی؟ او کوم یو ئی نه
حاصلوی ﴿وَلَقَدْ زَكَّاهَا﴾ قُلْ مِنْ مَذْكَرٍ ﴿(د القمر (۱) رکوع (۱۵) آیه (۲۷) جزء)﴾.

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا
مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ
الْمَلَائِكَةُ لِقَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا الْآخِرَةِ وَآتَيْنَاهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾

بيا پيدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه د دغه نوح) يو اهل د زمانى نور
(عاديان يا ثموديان) پس وليږه مونږ په هغو کښى يو رسول (هود يا صالح)
له دوى څخه (وويل مونږ په ژبه د هغه رسول دوى ته داسى) چه عبادت کوئ
تاسى (يواځى) د الله نشته تاسى ته بل هيڅ برحق معبود بى له الله آيا پس نه
ويريږئ تاسى (له عذابه د الله). او وويل مشرانو له قومه د دغه (نبى) څخه هغه
کسان چه کافران شوى وو او نسبت د دروغو ئى کړى وو ملاقات د آخرت
ته او نعمتونه ورکړى ؤ مونږ دوى ته په دغه ژوندون لږ خسيس کښى نه دى
دا (نبى) مگر يو بشر سړى دى په مثل د تاسى چه خورى له هغه (خيزه) چه
خورئ ئى تاسى له هغه نه او څښى له هغه څيز چه څښئ ئى تاسى له هغه نه

تفسير: يعنى عاديان يا ثموديان پر دى خبرى باندې نه وو معتقد چه وروسته له مرگه به يوه ورځ
د پاک الله سره مخامخ کيدونکى يو - او داسى به ئى گڼل چه فقط هم دغه د دنيا ژوندون او د
هغى عيش او آرام ځمونږ په برخه کښى دى - او پرته (علاوه) د معاش د معاد هيڅ فکر به له
هغوى سره نه ؤ - گواکى دنيوى عيش او عشرت د هغوى د نيالى (تولايى) او برستنى په شان
گرځيدلى ؤ نو ځکه د خپلو رسولانو د تبليغ او ارشاد په مقابل کښى به ئى داسى چتى
(بيکاره) خبرى کولى چه نه دى دغه ويونکى مگر يو سړى دى په مثل د نورو چه خورى له هغه
څيزه چه خورئ تاسى له هغه نه او څښى له هغه څيزه چه څښئ ئى تاسى له هغه نه يعنى په
ظاهر کښى هيڅ يو داسى امتياز او خبره په ده کښى نشته چه تاسو ئى نه لرئ.

وَلَيْنَ اطْعَمْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ أَتَأْتِكُمْ إِذَا الْخُسُوفُ ﴿٣٤﴾

او (قسم دى) خامخا که فرمان يوو تاسى د يوه انسان په شان خپل بيشکه
چه تاسى په هغه وقت کښى خامخا له زيانکارانو څخه يئ.

تفسير: يعنى له دى نه به لويه خرابى او ذلت څه وي چه د خپل ځان په شان د يوه بل معمولى

انسان سری تابع - خادم او مطیع شیء او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم او مطاع وگرځوی!.

أَيَعِدُكُمْ أَنْتُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنْتُمْ
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ هِيَ هَاتِ هِيَ هَاتِ لِمَا تُوْعَدُونَ ﴿٢٦﴾

آیا وعده کوی له تاسی سره (او وپروی مو دغه هود یا صالح په دی (چه
بیشکه تاسی کله چه مړه شیء او شیء خاوری او هډوکی نو بیشکه چه تاسی
به راییستل کیږئ (له ځمکی په بعث سره) ډیر لری دی ډیر لری دی (چیری
کیدى شی) هغه څیز چه تاسی سره ئی وعده کولی شی.

تفسیر: دغه هم د کفارو وینا ده یعنی څومره له عقل څخه بعیده خبره وائی چه د وراسته
هډوکی هغه بڅرکی چه له خاورو سره بیخی گډود شوی دی بیا له قبرونو څخه د انسانانو په
شکل ژوندی راپاڅولی کیږی. نو ښه تاسی (ای کفارو!) پخپله فکر وکړئ چه په داسی چتی
(بیکاره) او مهملو خبرو باندی څوک باور کولی شی چه له عقله او صحت څخه لری وی؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا ژوندون مگر هم دا ژوندون ځمونږ د دنیا چه مرو او ژوندی کیږو
او نه یو مونږ بیا ژوندی پورته کړی شوی وروسته له مرگه

تفسیر: یعنی (دغه کفار وائی) چیری دی آخرت او چیری دی حساب او کتاب په څه چه مونږ
پوهیږو خو هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده چه مونږ ئی گورو او هغه هم دا یو ژوندی کیدل
او یو مړه کیدل چه د مگردو (تولو) تر سترگو لاندی جریان لری یو ځیری (پیدا کیږی) او بل
مړی او زیات له دی نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٢٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مگر یو سری چه تړلی ئی دی پر الله دروغ او نه
یو مونږ ده ته ایمان راوړونکی.

تفسیر: یعنی کفار وائی د دغه سری دغه وینا چه زه د الله نبی یم او الله مری بیا له سره ژوندی کوی ثواب او عقاب جزاء او سزا ورکوی - دغه دواړه دعاوی داسی دی چه هغه مونږ له سره نه شو منلی نو خامخا داسی جگړی نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتی دی؟ او له هغه څخه څه فائده عانده کیږی؟ نو بالاخر پیغمبر د کفارو د داسی خبرو اترو څخه سخت متأثر شو او له هغه منکرانو څخه بی هیلی او ناامیده شو، او داسی دعا ئی وکړه

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبْتُ^{۱۸} قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصِيبُكُمْ نَارُ^{۱۹}

وویل (هود یا صالح) ای ربه غما مدد وکړه له ما سره په سبب د دی چه دروغجن ئی ویللم زه (او غما رسالت ئی ونه مانه) نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چه) پس له لږ مدت خامخا ویه گرځی (دغه عادیان یا ثمودیان) پښیمانه (په دغه کفر او تکذیب خپل)،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب ورتلونکی دی چه وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوری او نه به څه نفع ورسوی.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونيول دوی چغی د هلاک په حق (او عدل) سره

تفسیر: له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) دغه مترشح کیږی چه دغه قصه د «ثمود» وه چه د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوی دی او پر «عاد» سخت باد آلتی ؤ. او چا ویلی دی چه دغه قصه د عادیانو ده چه د اعراف په سورت او په هود او په شعراء کښی په قصی د نوح پسی هم دغه ذکر دی نو بناء پر دغه هر بیخ کن عذاب ته «صیحه» وایه شی. نو ځکه دلته هم صیحه ذکر شوه.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبَعَثْنَا الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ^{۲۰}

پس (هلاک شول نو) وگرځول مونږ دوی شاوړی (خس خاشاک د سیلاب) پس لری والی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنی لکه چه سیلاب (غځپان) خس او خاشاک له خپله غحانه سره وړی هم داسی د الله

تعالیٰ عذاب په سیلاب کښی دوی هم وبهیدل او لاهو شول.

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ۝
مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ۝

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعيب). نشی پرمې کیدی هیڅ قوم له وعدی مقررې خپلی او نه وروستی پاتی کیدی شی تری.

تفسیر: یعنی هر قوم چه د خپلو انبیاءو تکذیب وکړی گرد (تول) په هغو خپلو مقررې و وعدو سره هلاک کیږی، هر میعاد او هره نیټه چه د هر قوم دپاره مقررې شوی ده هغه د یوی شبی (دقیقی) له مخی هم نه وړاندی او نه وروسته کیږی.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوا فَأَتَيْنَا بَعْضَهُمْ
بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعَدَ الْقَوْمُ لَأَيُّومُنَّ ۝

بیا ولیږل مونږ رسولان خپل حال دا چه یو په بل پسې پیوست و هر کله چه رابه غی کوم امت ته رسول د دوی نو دروغجن به ئی وباله دی پس پرله پسې به کړل مونږ غیښی د دوی په غیښو نورو (په هلاکولو کښی) او وگرځول مونږ دوی تشی قصی (د تعجب په عالم کښی)، پس لری والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چه نه راوړی ایمان (په مؤمن به شیانو باندی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د رسولانو قطار (لیر) او سلسله وترله او یو په بل پسې ئی نبی ولریږه - او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تباہ فناء او بربادیدل جاری و - له یوه جانب د انبیاءو بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لگیدل - لکه چه په هم دغه سلسله کښی ډیر اقوام سره تباہ شول چه د هغوی څخه ماسواء د حیرت او عبرت دکی قصی او افسانې بل هیڅ شی نه دی پاتی - او نن د هغوی داستانونه یواځی د پند نصیحت او عبرت دپاره ویلی او آوروکی کیږی.

(تتری) اصلاً (وتری) وه چه (یا) ئی د تانیث ده او (واو) ئی لکه (تراث) په (تاء) سره مبدل

شو چه له (وتر) غخه ماخوذ دی او مقابل د جفت دی یعنی یو یو.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢٥﴾
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٢٦﴾

بيا وليړه مونږ موسیٰ او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره او په برهان دليل سند ښکاره سره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونيانو) ته پس کبر سرکشی ئی وکړه (له ايمان) حال دا چه ؤ دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسیٰ)

تفسیر: نو ځکه د الله تعالیٰ پیغام ئی په خاطر کښی رانه ووړ چه د کبر او غرور نشی د دوی دماغونه بیخی خراب او مختل کړی ؤ.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدُونَ ﴿٢٧﴾

پس وویل (قبطیانو) آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چه قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دی.

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بنی اسرائیل خو ځمونږ مرییتوب او مزدوری کوی نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوؤ سړیو سیادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟

فَلَقَدْ يَؤْمِنُ أَكْثَرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٢٩﴾

پس دروغجن ویل دغو (موسیٰ او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره) او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (د توریت) ښائی چه دغه (بنی اسرائیل) سمه صافه لیاره ومومی (په دی توریت سره).

تفسیر: یعنی د فرعون له اهلاك څخه وروسته مونږ بنی اسرائیلو ته توریت شریف مرحمت كړه خو خلق پر هغه نك او عمل وكړی او تر جنت او د الهی د رضاء تر منزل پوری ورسیدی شی.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ۝

او ګرځولی وه مونږ (قصه د) غوی د مریمی او د مور د ده (مریمی) (یو لوی) دلیل (د قدرت) او مونږ ځای ورکړی راوستی ؤ دوی هسکی (اوچتی) ځمکی ته چه خاونده د قرار ده (چه اوسیدونکی ئی په ارام دی) او خاونده د اوبو پاكو صافو بهیدونكو ده.

تفسیر: یعنی دغه د الهیه ؤ قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی چه یواځی د مور له ګیدی ئی بی له پلاره حضرت عیسیٰ علیه السلام پیدا کړی دی لکه چه په «آل عمران» او د «مریم» په سورت کښی د دی تقریر لیکلی شوی دی.

(«ربوة» هسکی (اوچتی) ځمکی ته وایه شی چه بیت المقدس یا دمشق یا مصر ؤ او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندی لوړه ده) ښائی دا هم هغه هسکه (وچته) ځمکه یا غونډی وی چه د لنګون په وقت کښی هلته حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها تشریف درلود (لرلو). لکه چه د «مریم» د سورت دغه آیات پری دلالت کوی ﴿فَاَوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ﴾ چه دغه ځای

هسک (اوچت) ؤ او تری لاندی چیننه یا ویاله بهیده - او د خرما ونه هغه ته نژدی وه (کذافسره ابن کثیر رحمه الله) لیکن نور مفسرین داسی لیکي چه دغه د حضرت مسیح د هلكتوب د وقت معامله ده «هیرودس» نامی یوه ظالم باچا له نجومیانو څخه آوریډلی ؤ چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به مشر او سردار کیږی نو دغه باچا په هم هغه هلكتوب کښی له ده سره دښمن شوی ؤ - او غوښت ئی چه په کومه پلمه (تدبیر) سره ئی ووژنی حضرت بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها په ربانی الهام سره ماموره شوه چه دی له خپله ځانه سره (مصر) ته بوځی - او د هغه ظالم باچا د مر کیډلو څخه وروسته بیرته شام ته راغله لکه چه د «متی» په انجیل کښی دغه واقعه مذکوره ده او د مصر هسکتوب (اوچتوالی) د نیل د سیند په اعتبار دی که نه ډویدیده به او «ماء معین» د نیل اوبه دی لکه چه پاس مو ولیکل ځینی له «ربوة» څخه چه د هسکی (اوچتی) ځمکی په معنی ده شام یا فلسطین مرادوی او دغه خبره هیڅ بعیده نه ده په هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه کښی چه دی ته د ولادت په وقت کښی ځای ورکړی شوی ؤ - د دغی خطری او ویری په وقت کښی هم هغلته ورته پناه ورکړی شوی وی والله اعلم. په هر حال له اهل الاسلام څخه هیچا له

«ربوة» څخه «كشمير» نه دی مراد كړی - او نه د حضرت مسیح قبر یی په «كشمير» كښی ښوولی دی. البته د مولنا شبیراحمد العثماني الهندي د ملك او د زماني ځينو زانغينو له «ربوة» څخه «كشمير» مراد كړی دی چه د هغه ثبوت له تاريخی حیثيته نشته او محض كذب او دروغ تړل دی د (خان یار) په محله د (سری نگر) په ښار كښی هغه قبر چه د «یوز آسف» په نامه مشهور دی او د هغه په نسبت د «تاريخ اعظمی» مصنف محض عام افواه نقل كړی دی چه «خلق دغه قبر د كوم نبي قبر ښی دغه كوم شهزاده ؤ چه له بل ملك څخه دلته راغلی دی» هغه ته د حضرت عیسیٰ علیه السلام قبر ویل په انتهائی درجه بی حیائی او سفاهت دی. داسی اټكلی او له خپله ځان په جوړ كړیو چرتونو (خیالونو) سره د حضرت مسیح علیه السلام حیات باطل درول پرته (علاوه) له خبط او جنونه بل هیڅ شی نه دی كه مو د دغه قبر تحقیق مطلوب وی او دغه مو په كار وی چه «یوز آسف» څوك ؤ؟ نو د امرتسری جناب منشی حبیب الله صاحب هغه رساله مطالعه كړئ چه خاص پر هم دغه موضوع په نهایت تحقیق او تدقیق سره لیکلی شوی ده - او په هتی كښی ئی د دغه مهمل خیال بوده او تنسته ئی بیخی سره شلولی او په هواء ئی الوغولی ده. فجزاه الله تعالیٰ عناو عن سائر المسلمين احسن الجزاء!

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا

ای رسولانو خورئ تاسی له طیباتو (پاکیزه ؤ طعامو) څخه او وکړئ تاسی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د گردو (تولو) انبیاءو په دین كښی هم دغه یو حكم شته چه حلال خوراك له حلالی لیاری څخه گټئ! او نيك كارونه كوئ! او ښائی چه په نيكو كارونو كښی گرد (تول) خلق سره مشغول او مصروف اوسى لكه چه گردو (تولو) انبیاءو په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اكل - د مقال صدق - او د نيكو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأكيدات كول. د عظیم الشان قرآن په بل ځای كښی دغسی حكم چه دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی عامالمؤمنین ته ورکړی شوی دی په دغه كښی د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام له ذكره سره خاص مناسبت لری. له احادیثو څخه معلومیږی چه «د هر چا خوړل، غښل، اغوستل چه له حرامو څخه وی د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښائی چه وکړه شی» په ځینو احادیثو كښی دی «هغه غوښه چه د حرامو څخه زرغونه شوی وی د دوزخ اور د هغه زیات حقدار دی.» (العیاذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

بیشکه زه پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم خبردار یم.

تفسیر: یعنی حلال خوړونکیو او نیک کار کوونکیو ته ښائی چه داسی عقیده ولری چه الله تعالی د ده له گردو (تولو) پټو او ښکارهؤ احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوی. دغه اگر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کښی خطاب دی مگر په واقع کښی د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دی.

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٢٣﴾ فَتَقَطُّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا

او بیشکه دا (سماوی دین چه توحید او نور مؤمن به شیان دی ای رسولانو) دین د تاسی (او د امتیانو د تاسی د تولو) دی په دی حال کښی چه دین یو دی او زه رب د تاسی یم نو وویرئ له ما. پس پری کر (امتیانو د دوی) دین خپل په منځ خپل کښی توتی توتی

تفسیر: یعنی د اصولو په اعتبار د گردو (تولو) انبیاء دین او ملت یو او د گردو (تولو) الله هم یو دی چه د هغه د عصیان څخه تل ویره په کار ده لیکن خلقو په دغه واحد اصل کښی اختلاف وغورځاوه او د دین اصل ئی سره توتی توتی کر او بیلې بیلې لیاری ئی په کښی جوړی کړی، پخپل سر د آراؤ او اهوؤ په متابعت په سلهاو فرقی او مذاهب جوړ شول انبیاء دغه تفریق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنهؤ او امکنهؤ او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف ؤ او په اصولاللدین کښی گرد (تول) سره بالکلیه متفق ؤ - مفسرینو عموماً د دی آیت تقریر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکي - «د هر نبی په لاس الله تعالی هره هغه خرابی چه په هغه وقت کښی د خلقو په منځ کښی وه اصلاح فرمایلی ده، وروستنیو خلقو داسی وکړل چه د هغه احکام سره بیل بیل دی، بالاخر ځمونو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معرفت د دغو گردو (تولو) خرابیو او بدعتونو اصلاح او د گردو (تولو) خرابیو علاج یو ځای ور وښول شو، اوس گرد (تول) حقه ادیان سره یو ځای او یو دین شوی دی» او گرد (تول) اقوام تر یوه بیرغ لاندی تول کړی شوی دی.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٢٤﴾

چه هر یو حزب گوند (له دوی نه) په هغه (باطل دین) چه له دوی سره دی

خوشال دی

تفسیر: (پناکی پری وهی) یعنی داسی به ئی گنل چه یواغی هم دغه مونږ پر حق دین یو او ځمونږ هم دغه لیاره سمه او صافه لیاره ده .

عقل په پوه نازیږی و مجنون په جنون - کل حزب بما لديهم فرحون

فَذَرُهُمْ فِي غَمَرَاتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٦﴾

پس پرېږده (ای محمده!) دوی په گمراهی خپلی کښی تر یوه وخته (د مرگه) پوری .

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د انبیاؤ په متفقو هداياتو کښی گوندونه (دلی) جوړ کړل او سره بیلې بیلې فرقې او ملتونه ئی قائم کړل - او هره فرقه یواغی پر هم هغو خپلو عقائدو او خیالاتو د زړه له کومی (منځه) تینکه ولاړه ده او په هیڅ ډول (طریقه) له هغه څخه مخ نه اړوی، اگر که ته ډیر پند او نصیحت هم وفرمائی. نو تاسی په دغه غم کښی خپل ځان زیات مه کړوئ! بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ! چه دوی د غفلت او جهالت په نشو کښی ډوب او نشه پراته وی خو هغه موعوده ساعت ورسپړی او د دوی سترگی تیځی تیځی پاتی شی - یعنی موت یا د الله تعالیٰ عذاب د دوی پر سرونو او شاو خوا وگرځی.

أَيُّسَبُّونَ أَتَمْنَيْنَهُمْ بِهِ مِنْ قَالٍ وَبَيْنَ نَسَارٍ
لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٧﴾

آیا کمان کوی دوی د دی چه بیشکه هر هغه څیز چه ورکوو ئی مونږ دوی ته (په دنیا کښی مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو چه تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامو نه ده داسی) بلکه نه پوهیږی دوی (چه دا استدراج او امهال دی)

تفسیر: هم دغه د دوی خیال و. لکه چه ویل به ئی. ﴿وَقَالُوا مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنَّا كُنَّا بِمَعَدَّةِ اللَّهِ﴾

(د السبا (۴) رکوع (۳۵) آیه (۲۲) جزء) یعنی که مونږ د الله تعالیٰ په نزد مردود او مېغوض وی نو دغه مال او دولت او اولاد او نور ئی ولی مونږ ته په دغه وفرت او کثرت سره

راکری دی؟ یعنی په دی نه پوهیږی چه د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او دیل چه دوی ته ورکاوه کیږی په هم دغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر غندو (غارو) پوری د کیږی. ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ وَأُمْلِ لَهُمْ أَنَّ كِذْبِي مَتِينٌ﴾ جزء ۹ (د الاعراف ۱۸۲-۱۸۳ آیت ۲۳ رکوع)

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾

بیشکه هغه کسان چه دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکی دی تل،

تفسیر: یعنی صادق او خالص مؤمنون سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دی بلکه تل تر تله د الله تعالی له ویری څخه لرزیږی او ویریږی چه الله تعالی دی نه کړی چه دغه انعامات او احسانات چه پر مونږ په دغه دنیا کېږی شوی دی امهال او استدراج وی! د حسن بصری رحمه الله علیه مقوله ده ان المؤمن جمع احساناً وشفقة وان المنافق جمع اساءة وامناً - مؤمن نیکي کوی او ویریږی او منافق بدی کوی او له سره ئی فکر خراب نه وی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چه دوی په آیتونو (د قرآن) د رب خپل ایمان راوړی،

تفسیر: یعنی پر کونیه و او شرعیه و آیتونو دواړو باندی یقین او داسی عقیده لری چه هر شی دلته راد مخه کیږی هغه عین الحکمت او صواب دی. او هر هغه شی چه هلته را د مخه کیږی هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چه راکاوه کیږی هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چه دوی په رب خپل پوری نه شریکوی (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنی پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دی او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوی د خفی یا جلی شرک یوی شائبی ته د راثللو موقع نه ورکوی.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾

او هغه کسان چه ورکوی هر هغه چه ورکوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چه زړونه د دوی ویریدونکی دی (له عدم قبول ځکه چه) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکی دی،

تفسیر: یعنی څه پوهیږو چه هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځی که نه؟ د الله تعالیٰ په لیاره کښی د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کښی دغه ویره او اندېښنه وی او پر خپل عمل باندی نه مغرورېږی او سره له نیکی کولو هم ویرېږی.

وَأُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډیر تلواری (او رغبت) کوی په نیکیو (طاعاتو) کښی او دوی هغو (نیکیو) ته پرموښی کیدونکی دی (له نورو خلقو نه)

تفسیر: هم په دنیا کښی او هم په آخرت کښی کما قال الله تعالیٰ ﴿قَاتِلُوا اللَّهَ فَأَكْتُمُوا ثَوَابَ الدُّنْيَا وَخَسَنَ ثَوَابُ الْآخِرَةِ﴾ (۴ جزء د آل عمران ۱۴۸ آیت (۱۵) رکوع نو په حقیقت کښی اصلی نیکی په صالحو اعمالو حمیده و اخلاقو او فاضلو ملکاتو کښی وشوه نه په اموالو او اولادو کښی لکه چه د کفارو گمان و.

وَلَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا مَكْتُوبٌ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه کوو تکلیف پر هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده او مونږ څخه یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامی) دی چه بیانوی حق رښتیا او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شی (په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه اعمال او خصال چه پاس بیان کړی شول کوم داسی مشکل کار نه دی چه د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وی ځمونږ عادت داسی نه دی چه پر خلقو د مالا یطاق شیانو تکلیف وکړو دغه گردی (تولی) خبری داسی دی چه که تاسی توجه وکړئ نو پخپله ئی حاصلولی شی. هغه کسان چه د کاملینو سابقینو درجی ته نشی رسیدلی، دوی دی هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسی سعی او کوشښ وکړی چه پری مکلف دی. د هر یوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کښی درجه په درجه لیکلی موجود دی چه د قیامت په ورځ د گردو (تولو) په مخ کښی پرانستلی او کیښودلی کیږی او د هغه سره موافق به دوی ته

جزاء ورکوله کیږي چه په هغه کښي د یوی ذری په اندازه هم ظلم او تیږی نه کیږي او نه د چا کومه نیکی ضائع کیږي او نه ئی اجر کم ورکاوه کیږي نه بی وجه او بی قصوره د بل چا بار پری اچولی کیږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَمَلُونَ ﴿۲۳﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کښي دی له دغه (قرآنه یا د صلحاؤ له اعماله) او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بیباکه) غیر له دی (شرکه د دوی) چه دوی د هغو عملونو کوونکی دی (نو به پری بیامومی جزاء او هم دوی به داسی په غفلت او معصیت کښي مشغول اوسیږي).

تفسیر: د آخرت له حسابو او کتابه دغه خلق غافل او بی پروا او په دنیوی نورو چارو کښي شاغل او لگیا دی او له سره له هغو څخه نه وزگارېږي چه د آخرت په طرف توجه وکړي یا ئی دا مطلب چه د دوی په زړونو کښي کفر او نفاق ځای نیولی دی او دوی د شک او تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کښي ډوب شوی دی لویه گناه خو دغه شوه باقی له دی نه ماسواً نور ډیر گناهونه هم شته چه دوی ئی سره ټولوی او د یوی شیبی له مخی هم له هغه څخه نه دی جلا (جدا) او نه ښائی هم تری جلا (جدا) شی ځکه هغه بد اعمال چه د دوی په حق کښي د دوی د بد استعداد لامله (له وجی) مقدر شوی دی هغه به هرومرو (خامخا) دوی کوی او خامخا د هغه جزاء به هم مومی.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْرُونَ ﴿۲۴﴾ لَا تَجْرُوا

الْيَوْمَ فَإِنَّكُمْ مِّنَ الْمُنْصَرِفِينَ ﴿۲۵﴾

تر هغه پوری کله چه ونیسو مونږ (هم هغه) غنیان (غتان متنعمان) د دوی په (دنیوی) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناخاپه دوی به فریادونه کوی (تنداری وهی). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چه) بیشکه تاسی سره له مونږ څخه هیڅ مدد به ونه کړی شی (په خلاصولو کښي له عذابه).

تفسیر: یعنی څه وقت چه په دنیوی یا اخروی عذاب کښی مبتلا شی نو ژاړی او سخت شورماشور اچوی چه مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه! ښه په دغه وقت کښی به د دوی نجات ورکوونکی څوک وی نو حکم صادرېږی چه چپ شی! له سره شورماشور مه کوئ! چه دغه گردی (تولی) ژړا او انگولا مو بیکاره ده نن هیڅوک ستاسی نصرت او مرسته (مدد) نشی کولی او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شی لکه چه د دغه عذاب یوه نمونه د مکي معظمی کفارو ته د «بدر» په غزا کښی وروښودله شوه چه هلته د کفارو لوی لوی مشران ووژلی او بنديان شول چه ښځو او لونو او خویندو ئی تر میاشتو پوری په هغوی پسی ژړل او د خپلو سرونو ویښتان به ئی شکول او خپل ځانونه به ئی وهل او تګول خو له دغو گردو (تولو) شورماشوره او نارو او سورو څخه ئی هیڅ شی په لاسو ورنغلل یو ځلی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دوی د ظلم او ستم څخه متأثر او متألم شو د دوی په حق کښی ئی ښیرا وفرمایله نو تر اوو کلونو پوری پر دوی قحط (سوکړه) مسلطه شوه او دوی د لوړی له لاسه تر مردارو هدوکو او خرمنو پوری هم وخوړل او د وینو څښلو ته هم وار ورسید بالاخر د رحمة للعالمین په حضور کښی حاضر شول او د رحم او شفقت وسیله ئی وروړاندی کړله او د دعاء غوښتنه ئی تری وکړله بیا پاک الله د دوی له سرونو هغه عذاب پورته کړ په دغه وقت کښی نه «لات» د دوی په کار ورغلل او نه ئی «هبل» او «نائله» په درد وخوړل.

او ویه ویل شی دوی ته په عین د ژړا او فرباد کښی داسی چه

قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُنَادِي بِكُمْ فَلَنْتُمْ عَلَىٰ آعْقَابِكُمْ أَنْ تَنْصُرُوا ۝
مُسْتَكْبِرِينَ تَكْبِرُ سِرًّا تَهْجُرُونَ ۝

په تحقیق ؤ آیاتونه (د قرآن) ځما چه لوستلی به شو پر تاسی (هر وقت) پس وئ به تاسی په پوندو خپلو چه بیرته به ګرځیدئ (او نه به مو مانه کلام ځما) په دی حال چه کبر کوونکی به وئ په دی (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چه د شپي قصی کوونکی به وئ (په طعن د مقدساتو کښی) مسخری به مو کولی پریښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او تری تنبیدیئ به)،

تفسیر: شیخ الہند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «تاسو ته آورو کیده ځما آیتونه نو تاسی به په پوندو خپلو پر شا مندی وهلی له هغه سره تکبر کوونکی یو قصه ویونکی لره پریښوونکی (یا یو قصه ویونکی ئی ګنلی یا ویلی به مو پریښوده) یعنی ولی اوس شور او ماشور لګوئ او ناری سوری وهی هغه وقت مو په یاد راوړئ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به

تاسی ته د الله تعالیٰ آیاتونه آورول او تاسی به په ډیر سرعت سره تری تثبتیدئ او د هغو آیاتونو آوریدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله بلکه ستاسی کبر - غرور او ځانمنی (خودنمائی) به له سره تاسی ته اجازه نه درکوله چه هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم الصلوٰة والسلام خبرو ته لږ غور کیږدئ! یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له مجلسه داسی تثبتیدل لکه چه دوی (العیاذ بالله) د کومی چتی (بیکاره) او فضولی قصی له آوریدلو څخه په تنگ شوی، تری لږ شوی وی. یا به د ﴿سُورَةُ الزُّنُّوْنِ﴾ مطلب دا وی چه د شپې له مخی به دوی په حرم شریف کښی کیناستل او د دی په ځای چه مؤمنان شی او په حرم محترم کښی عبادت وکړی - او تری چار چاپیر طواف وکړی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به ئی خبری کولی او راز راز (قسم قسم) قصی او افسانی به ئی له خپله ځانه جوړولی، چا به ورته کودگر ساحر ویل چا به د شاعری نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل - بل به بل شی اورول - او هم داسی په چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو او بیهوده هڅیانو کښی به مشغول او لگیا وو - نو اوس د خپلو هغو چارو خوند وشکئ! له دغه شورماشور کولو او نارو سوړو وهلو څخه هیڅ یوه گټه (نفع) او فایده تاسی ته نه در رسیږی او هیڅوک مو له دغه عذابه نشی خلاصولی.

أَقْلَمُ يَدَكَ وَالْقَوْلُ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٣﴾

آیا پس فکر نه کوی (کفار) په دی وینا کښی (چه قرآن دی) آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه (چه رسول او قرآن دی او) نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوی).

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کښی غور او فکر نه کوی که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کیده چه بلاشبهه دغه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه کلام دی چه په هغه کښی د گردو (تولو) امراضو صحیح علاج ښولی شوی دی چه الفاظ ئی موجز او معجز او معانی ئی واضح او لائح دی او مصدق او مؤید د نورو د سماوی کتابونو او انبیاء دی. آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه چه نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته یعنی نصیحت کوونکی به تل ؤ یا به انبیاء الله علیهم السلام یا به د انبیاء اتباع. او آسمانی کتابونه هم پرله پسې نازلیدل - کله یو او کله بل کله په یو ځای او کله په بل ځای کښی او دغه کومه نوی خبره نه ده چه د هغی مثال او نمونه په پخوانیو ازمنه ؤ کښی نه ده لیدلی شوی. هو! دغه ډیر اکمل او خورا (ډیر) اشرف او اقدس کتاب چه اوس نازل شوی دی په دغه لوی شان اعلیٰ مرتبی سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی نو د دی مقتضی داسی وه چه لا زیات ښائی د دغه نعمت قدر مو کړی وی - او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی او د هغه د غږ په مقابل کښی به مو «لیک!»

ویلای وی لکه چه اصحاب الکرام رضی الله عنهم هم ویلی دی.
 تنبییه: بنائی دلته له «آباء الاولین» خخه «آباء الابعدين» مراد وی او هغه چه د ﴿يَسْ﴾ شریف
 په سورت کښی ﴿لَتُنذِرَنَّهُمْ كَلِمَةً ثُمَّ تَنَادَوْنَ لَهُمْ ابْنَاهُ﴾ راغلی دی. هلته به د «آباء الاقربین» اراده
 کړی شوی وی والله اعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٢٣﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس
 دوی له ده څخه منکران دی.

تفسیر: یعنی آیا څکه ئی پر تکذیب او اعراض لاس پوری کړی دی چه هغوی د خپل د دغه نبی
 الله له احواله باخبره نه دی؟ حال دا چه مجرد (تول) عرب پوهیږی چه محمد رسول الله صلی الله
 علیه وسلم له هلکتوبه صادق - امین - عفیف او متقی ؤ - خاوند د علم او حلم او کرم او جود
 او سخا او وفا او احسان او مروت او کمال د عقل او صحت او حسب او نسب او اخلاق او
 آداب ؤ لکه چه حضرت جعفر رضی الله تعالی عنه د حبشی د نجاشی (باچا) په مقابل کښی -
 او حضرت مغیره ابن شعبه د نائب کسری په مخ کښی او ابوسفیان د کفر په حالت کښی د روم
 د قیصر په دربار کښی د هم دغو اوصافو اظهار کړی ؤ نو بیا د داسی صادق متقی
 (جامع الاوصاف و کامل الصفات) بنده په نسبت داسی گمان کیدی شی چه (العیاذ بالله) هغه پر
 الله تعالی دروغ تری یا هغه یو اوږه سری دی یا بیخی ناآشنا او پردی او بیگانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمُ بِالْحَقِّ وَكَثُرَهُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا وائی دوی چه په ده لیونتوب دی (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی او
 گمانونه کوی) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره او
 اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکی دی.

تفسیر: څکه چه مخالف دی له هوای نفسانی او له مقتضای شیطانی د دوی او اکثر ئی څکه
 وفرمایله چه بعض محض له جهته د شرم او ننگ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړی لکه ابوطالب.
 شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «یا وائی چه هغه سودائی دی هیڅ نشته هغه خو
 دوی ته رښتیا خبره راوړی ده او پر دغو دیرو رښتیا خبره بده لگیږی» یعنی د سودائیانو او

لیونیانو خبری کله داسی صافی او رشتیا وی حقیقت دا دی چه دغه خلق محض پخپله خوله داسی خبری کوی چه په ده لیونتوب پوری شوی دی ځکه داسی پرته (غلطه) وایی او په واقع کښی دا یو هم پکښی نشته اما دوی له ډیر بغض او حسد څخه ظاهراً داسی وائی او پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی او د دی خبری تصدیق کوی بیشکه هغه قرآن مجید او دین د اسلام او توحید او احکام د شریعت چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی حق دی نو کله چه دغه حقه خبره د دوی د اغراضو او خواهشونو سره موافقه نه ده نو ځکه پر دوی بده لگيږی او د هغی د منلو لپاره حاضر او تیار نه دی.

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَاءَ فَمَا يَنْهَدِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

او که متابعت کړی وی حق (الله قرآن) د نفسانی غوښتنی د دوی (په وجود د ډیرو معبودانو کښی نو خامخا خراب شوی به وو آسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چه په دوی کښی دی

تفسیر: یعنی که رشتیا خبره پر دوی بده لگيږی - ودی لگيږی. صداقت، حقانیت او رشتیا د دوی د خوښی او خواهش نشی تابع کیدی - که حق د دوی د خوښی او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی نو د هغه الوهیت به نه وی پاتی او معاذ الله د بندگانو له لاسونو به د اوږو پيشو جوړه شوی وی - او په دغه تقدیر سره به د آسمان او د ځمکی دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتی کیدی شوی - که د یوه وړوکی کلی انتظام محض د خلقو پر خواهشونو خوشی پریښودی شی هغه هم تر څلورو ورځو پوری قائم نشی پاتی کیدی - دا لا څه چه د ځمکی او آسمان حکومت ځکه چه عمومی غوښتنی د عقلی نظام مزاحم او یو له بله سره متناقض هم واقع شوی دی نو د عقل او هوډ په کشمکش او د مختلفه هواؤ په جنگونو او جګړو کښی دغه ګرد (ټول) انتظامات به سره ګډود او مختل او مهمل کيږی.

بَلْ آتَيْنَهُم بَيِّنَاتٍ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چه قرآن مجید دی او دوی به تل)

تفسیر: د هغه ارمان او تمنا داسی کوله ﴿لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذُرِّيَّتًا ذَكَرْتُمْنَ الْآيَاتِ لَلْكَافِرَاتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۲۳) جزء د الصافات ۱۶۸-۱۶۹ آیت (۵) رکوع).

فَمَنْ عَنْ ذِكْرِهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٥﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ گرځوونکی دی (فکر او غور ورته نه کوی)

تفسیر: یعنی څه وقت چه دغه قرآن کریم دوی ته راغی - او داسی راغی چه له هغه څخه د دوی قومی حیثیت ته عظیم الشان فخر او شرف حاصل شو نو اوس دوی ولی تری مخ اړوی؟ او داسی اعلیٰ فضل او شرف په ویریا له خپله لاسه ضائع کوی.

أَمْسَأَلُهُمْ خَرْجًا فَقَارِ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَخْيَرُ الرِّزْقِينَ ﴿٤٦﴾

آیا غواړی ته (ای محمده!) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل نو ځکه درباندي تهمت وائی) پس هغه اجرت د رب ستا چه (دنیوی رزق او اخروی ثواب دی) خیر ډیر غوره دی (تاته د دوی له اجره) او هم دغه (الله) خیر ډیر غوره د تولو رزق روزی ورکوونکیو دی (په دنیا کښی او ښه د جزا ورکوونکیو دی په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی تاسی د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کښی له دوی نه د څه مزدوری او معاوضی او اجرت غوښتونکی هم نه یئ هغه د دواړو دارینو دولت چه پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی هغه د دوی د هغی معاوضی څخه ډیر بهتر دی.

وَأَنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنُكَيِّبُنَّ ﴿٤٨﴾

او بیشکه ته خامخا بولی دوی طرف د لیاری صافی سمی ته (چه دین د اسلام دی) او بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په قیامت له سمی صافی لیاری څخه خامخا کړیدونکی دی (لیاری د ضلالت ته).

تفسیر: یعنی ستاسی د صدق او امانت حال کردو (تولو) ته معلوم دی او هغه پاک کلام چه تاسی راوړی دی د هغه ښیګنی (فائدی) او محاسن اظهر من الشمس او ابین من الامس دی معاذ الله له

سره تاسی ته څه دماغی خلل او نقصان نه دی عائد شوی او نه د هغوی څخه د کومی معاوضی او اجرت غوښتونکی بیع د هغی سمی صافی لیاری په لوری چه تاسی خلغو ته دعوت او بلنه کوئ هغه بیخی صراطالمستقیم دی چه د هغه پر ثبات، استقامت او متانت هر عقلمن او پوه او سم سری په آسانی سره پوهیدی شی او هیڅ وړاندی وروسته او لاندی باندی، کوړوالی او اعوجاج پکښی نشته. هوا پر هغه باندی ورنگ د هغو کسانو په برخه دی چه وروسته له مرگه پر بل ژوندون اعتقاد لری او له خپل بد انجام څخه ویریږی. پاتی شول هغه کسان چه له انجامه بی فکره او د آخرت ویره له سره په هغو کښی نشته نو هغوی به کله پر دغه سمه صافه لیاره تلی شی او علیالیقین به تری بی لیاری کیږی او په کندو کښی به لوپیږی او یقیناً سمه خبره د خپل کوړوالی لامله (له وجی) کېږی.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلْجَوَانِ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۹﴾

او که مهربانی کړی وی مونږ پر دوی او لری کړی وی مونږ هغه چه په دوی ؤ له ضرره (چه قحط دی) نو خامخا به لا ټینک شوی وو دوی په گمراهی تجاوز سرکشی خپله کښی حال دا چه حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو او آرامی ور په برخه کړو بیا هم دوی احسان نه منی او له شرارت او سرکشی څخه نه آوری. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښیرا یو ځلی پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه تری لری شو ښائی چه دلته ئی همغه فرمایلی وی یا دا مطلب که مونږ پخپل فضل او رحمت له دوی څخه ریر (تکلیف) او نقصان لری کړو یعنی د قرآن عظیم پوه ورعنایت کړو خو بیا هم دا خلق د خپل ازلی خسران او سوء استعداد لامله (له وجی) اطاعت او انقیاد نه اختیاروی کما قال الله تعالی ﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْعَاهُمْ وَكَلَّوْا سَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ﴾ (۹) جزء د الانفال (۳) رکوع ۲۳ آیت

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَبَايَتَاضَعُونَ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقیق ونيول مونږ دوی په عذاب سره (خو عاجز او نرم شی) پس غاړه ئی کښینوده (او عاجزی ئی ونه کړه) رب خپل ته او نه تضرع زاری ئی وکړه (بلکه لا سرکش او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پری مسلط شول خو سره له هغه دوی د عجز له لیاری ورواندی

نشول او د الله تعالى احكامو ته ئی غاړه کینښودله.

حَتَّىٰ إِذَا فُتِنَّا عَلَيْهِمْ بِآبَاءِ أَعْدَابٍ شَرِّدَ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٤٧﴾

تر هغه پوری کله چه وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یوه دروازه خاوند د عذاب سخت ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کښی حیران ناامیده ؤ له هر خیره.

تفسیر: له دی نه یا د آخرت عذاب مراد دی یا د جنگونو د هغو دروازو (وړونو) پرانستل مقصود دی چه په هغوی کښی دوی گرد (تول) سره ستړی او ستومان او بیرته کیناستل.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٤٨﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته غوړونه (د سامعی قوه) او سترگی (د باصری قوه) او زړونه (د بصیرت قوه) دیر لږ شکر وباسی تاسی (او حق یی دیر لږ په غای کوئ).

تفسیر: په غوړونو سره د هغه تنزیلیه آیات واورئ! او په سترگو سره ئی تکوینیه آیات وگورئ! او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهیدلو کښی کوښښ وکړئ! د دغو نعمتونو شکریه خو په دی کښی وه چه د ده دغه درکړی قوتونه تاسی د ده د احکامو په تعمیل کښی مصروف کړئ! مگر داسی نه کیږی او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بی غایه لگوی.

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٤٩﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی (خواره کړی) ئی یی تاسی په ځمکه کښی او خاص هم دغه (الله) ته به ورجمع کړی شیء په قیامت کښی.

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او د شکر نه ایستلو بدل وررسیږی په هغه وقت کښی به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضرېږی هغه ذات ته چه دغه گرد (تول) شیان ئی منتشر (خواره) کړی دی دغه کار هم هیڅ اشکال نه لری چه هغه تول سره بیا یو غای مجتمع

(او راتول) کړی.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٢٣﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ژوندی کوی او وژل کوی او خاص د هم ده کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې نو آیا پس تاسی عقل نه چلوئ (او عبرت نه اخلئ؟)

تفسیر: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کښی چه د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندی کول یا له تیارو څخه رڼا (رنرا) ایستل یا په رڼا (رنرا) کښی د تیارو ننه ایستل دی (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چه کله ئی اوږدوی او کله ئی لنډوی، کله ئی یخوی او کله ئی تودوی) نو د دی لوی قدرت په مقابل کښی دغه څه سختی او اشکال لری چه تاسی بیا ژوندی کړی او له سترگو څخه مو دا د جهل او ظلمت پردی لری کړی؟ څو وروسته له هغه د اشیاء حقائق دیر په ښه صورت سره درمنکشف شی لکه چه په قیامت کښی به کیږی ﴿فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٢٤﴾ قَالُوا إِذْ أَمْنَّا وَكُنَّا ثَرَاتًا
وَعِظَامًا إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٢٥﴾ لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾

بلکه وائی (دا کفار) په شان د هغی وینا چه ویلی ده پخوانیو کفارو. چه (ویلی ؤ هغه قول پخوانیو کفارو چه دغه دی) ویل دوی کله چه مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکي (وراسته) نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاخول کیږو (بلکه نه کیږو) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره او له پلرونو څمونږ سره هم دغه وعده پخوا له دی نه دی دا خبری مگر دروغجنی قصی دی د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعنی کفار وائی دغه له سره د عقل او فهم خبری نه دی، محض د پخوانیو خلقو د ږندو په تقلید پسې رهی (روان) دی او همغه پخوانی دقیانوسی شکوک او شبهات راوړاندی کوی چه له دوی نه مخکښی به ږومبنيو خلقو هم کول. یعنی وروسته له دی نه چه مونږ په خاورو کښی گډود شو نو بیا به څرنگه ژوندی کیږو؟ داسی لری له عقله او پوه خبری چه مونږ ته اورولی شی پخوا له دی نه څمونږ پلرونو او نیکه گانو ته هم شوی دی. لیکن مونږ تر نن ورځی پوری د خاوری له ذراتو او د ورستو هډوکو له بشرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی - څه چه دی یا نه دی دغه گردی (تولی) همغه قصی او افسانی دی چه پخوانیو خلقو جوړی کړی دی او اوس بیا تکرار د هغو نقل راته کیږی.

قُلْ لِّبَنِی الْاَرْضِ وَمَنْ فِیْهَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۷﴾
سَيَقُولُوْنَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۸﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چه چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چه په هغی کښی دی (خلقاً ملکاً وعبیداً) که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (نو راوښیئ خالق او مالک ئی!) نو ژر وبه وائی خاص الله ته دی ووايه (ای محمده دوی ته نو) آیا پس تاسی پند نه اخلئ (او غور پری نه کوئ؟).

تفسیر: چه د هغه الله تعالی قبضه پر کرده (توله) ځمکه او د ځمکی پر گردو (تولو) شیانو ده نو آیا دغه ستاسی یو موتی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وی؟

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیْمِ ﴿۲۹﴾ سَيَقُولُوْنَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۰﴾

ووايه څوک دی رب د آسمانونو اوو او رب د عرش ډیر لوی نو ژر وبه وائی دوی چه (دغه تول ملکاً خلقاً و عبیداً منسوب) الله ته دی نو ووايه (ای محمده دوی ته چه) آیا پس نه ویریږئ تاسی (له عذابہ د الله او ځان نه ساتئ له شرکه)

تفسیر: چه دومره لوی مالک الملک به تاسی د دغو گستاخیو او سپین سترگیو په بدل تر کوم

نحای پوری کش کاری؟ آیا دغه انتهای گستاخی او سپین سترگی نه ده چه هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له یوی بی مقداری ذری څخه هم عاجز او ناتوانه دروی؟.

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ ﴿۸۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه) څوک دی هغه ذات چه په ید (بلاکيف) د ده کښی باچاهی تصرف دی د هر څیز او دی پناه ورکوی (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کیوی په (ضرر د) ده باندی که یی تاسی چه پوهیږئ نو ژر وبه وائی چه (دا صفات) خاص الله ته دی ووايه (ای محمده دوی ته) پس څرنګه تګی درباندي کوله شی (او ګرځی له حقه یا کوم طرف ته سحر درباندي کاوه شی).

تفسیر: یعنی پر هر څیز د الله تعالی واک (قبضه) او اختیار چلیږی. د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وفرمائی هغه ته پناه ورکوی - مګر بل هیڅوک د الله تعالی مجرم ته پناه نشی ورکولی او نه د الله تعالی په ضرر څه کار کولی شی نو ژر وبه وایی دوی چه دغه صفات خاص الله تعالی ته دی نو بیا ووايه ای محمده دغو منکرانو ته پس له کوم طرفه مګر او فریب درباندي کاوه شی؟ چه د هغه لامله (له وجی) تاسی مسحور شوی یی - او خپل هوش او حواس مو زائل کړی دی او په داسی غټو غټو خبرو باندی هم نه پوهیږئ - کله چه د ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو مالک همغه الله تعالی دی - او هر شی د ده تر تصرف او اقتدار لاندی دی نو ستاسی د بدن وراسته هدوکی او د غوښو بڅرکی د ده له قبضی او اقتدار څخه چیری وتی شی؟ او چیری تللی شی چه پر هغو به هغه مطلق قادر خپله اراده او مشیت نشی نافذولی؟.

بَلْ آتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَانَّهُم لَكَاذِبُونَ ﴿۹۰﴾

بلکه راتله کړی (راوړی) مو دی دوی ته حق) چه قرآن توحید او بعث بعد الموت دی) او بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی. (چه تری انکار کوی)

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوی دی چه هر هغه چه دوی ته ویل کیږی بیخی صحیح او حق دی او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی. (او په تحقیق سره دغه منکران دروغجنان دی چه له حق څخه انکار کوی او هغه حق دا دی چه)

مَا اخْتَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ إِذْ أَذْنَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ ابَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهُ عَمَّا يُصِفُونَ^(۹۱)

نه دی نیولی الله هیخ ولد او نشته ورسره هیخ بل معبود (شریک په الوهیت کښی او که وی ورسره بل معبود) نو په دغه وقت کښی خامخا بیولی او (بیل کړی) به ؤ هر یو خدای په هغه مخلوق چه پیدا کړی ئی ؤ (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته) او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو (نو فاسدیده به دغه انتظام د عالم مشاهده) پاکي د الله له هغه چه بیانوی ئی (په هغه سره له ولد او شرک)

تفسیر: یعنی د ځمکې او د آسمان او تر ذراتو پوری د ګردو (تولو) موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دی. نه الله تعالی ځوی، لور ته محتاج - او نه مددګار ئی په کار دی او نه د ده په حکومت او سلطنت کښی هیخ کوم داسی شریک شته چه د یوی ذری په اندازه د مستقل اختیار خاوند وی او که داسی وی نو د هر با اختیاره حاکم رعایا به سره بیلیده او خپل لاول لښکر به ئی ټولواوه او په هغه بل به ئی یرغل (حمله) وروړ - او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به ئی د څو ورځو له مخی هم قائم نه پاتی کیده. د سورت الحج د ﴿لَوْ كَانَ فِيهَا إِلَهٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ په تفاسیرو کښی د دی تقریر شوی دی هلته دی ولوست شی! یا آیا د الله تعالی شان داسی کیدی شی چه څوک به د هغه په مخ کښی دم ووھلی شی یا یوه ذره به د هغه د حکم څخه خارجیدی شی؟

عَلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ^(۹۲)

عالم دی پر پټو او په ښکاره ؤ پس ډیر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چه شریکوی ئی ورسره.

تفسیر: یعنی چه د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دی نه بیان شوی دی - او د هغه محیط علم داسی دی چه له هغه ځنی هیخ یو ظاهری او باطنی او د غیب او شهادت خبری پتی او مخفی نه دی آیا د ده په قدرت کښی هغه شیان شریکیدي شی چه د هغوی قدرت او علم او نور ګرد (تول) صفات محدود او مستعار دی؟ استغفرالله!

روایت دی له حسن رضی الله تعالی عنه چه رب العزة جل جلاله خپل رسول خبر کړ په دی چه ستا

په امت کښې به هم عقوبت وی اما وقت ئی ورمعین نه کړ او امر ئی ورته وکړ په کولو د دی دعاء لکه چه وائی

قُلْ رَبِّ اِمَّا تَرَيُّنِيْ مَا يُوعَدُوْنَ ﴿١٧﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ ﴿١٨﴾

ووايه ته (ای محمده!) ای ربه غما که چیرې وښیې ته ماته هغه (عذاب) چه وعده ئی کوله شی (له دوی سره) ای ربه غما پس مه لره ما په قوم ظالمانو کښی.

تفسیر: یعنی څرنگه چه د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی گستاخی او سپین سترگی کوله شی نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلیدی نو ځکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چه د الله تعالیٰ له عذابه وویریږی او داسی دعاوی وکړی «ای الله تعالیٰ! کله چه پر ظالمانو عذاب نازلوی ما په هغه کښی مه شاملوه!» لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «واذا اردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون» مطلب دا چه ای الله تعالیٰ! مونږ د ایمان او احسان په لیاره کښی مستقیم ولره. او داسی کوم تقصیر له مونږه مه صادروه چه العیاذ بالله ستا په عذاب کښی شامل شو په بل ځای کښی داسی ارشاد شوی دی ﴿وَأَنذَرْتَهُمْ لَآ تُؤْمِنُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا أَمْثَلَكُمْ خَاصَّةً﴾ (۱ جزء د الانفال ۲۵ آیت ۳ رکوع) دلته ئی رسول الله مبارک مخاطب گرځولی دی خو اصلی مقصد ئی نورو ته آورو او پری خبرول دی لکه چه د دغه عظیم الشان قرآن عمومی عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُثْرِكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَدِيرُونَ ﴿١٩﴾ إِذْفَعُ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّبِيَّةِ طَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٢٠﴾

او بیشکه مونږ په دی کار چه وښیو تاته هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو ئی حکمتاً و مصلحتاً) دفعه کړه (ای محمده) په هغه خصلت سره چه هغه ډیر ښه دی بدی (او ضرر د دوی تاته) مونږ ته ښه معلوم دی هغه خبری چه ستائی (دوی تا یا ما نو ور به کړو پری دوی ته جزا).

تفسیر: یعنی دغه ٹمونږ په قدرت کښی دی چه ستاسی تر سترگو لاندی به هم دغی دنیا کښی هغوی ته سزا ورکړو لیکن ستاسی د لوړ مقام او د لوړی مرتبی او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسی ده چه د هغوی بدی په نیکی سره دفع کړئ! تر هغه پوری چه د هغو د دفع امکان وی او له دغسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضولو) خبرو څخه خفه او په قهر نشئ. مونږ ته د دوی گرد (ټول) اعمال معلوم دی او په ټاکلی (مقرر کړی) وقت کښی به هغوی ته کافی سزا ورکوله کیږی، ستاسی د دی اغماض او پستی معاملی اثر به داسی کیږی چه گرد (ټول) خلق به ستاسی په طرف متماثل کیږی او ستاسی د ښو اخلاقو به تعریف او ستاینه (صفت) کوی او په دغه صورت د دعوت او اصلاح مقصد په ښه شان حاصلیږی (وهذا قبل الامر بالقتال).

وَقُلْ رَبِّ اعُوْذُ بِكَ مِنْ هَٰزِلِ الشَّيْطَانِ ﴿٩٥﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه غما پناه غواړم په تا پوری له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چه راکاږی خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شیطاین الانس سره د سلوک او گزاری طریقه ښوولی شوی وه لیکن شیطاین الجن په دغه طریقه سره نشو متأثر کیدلی او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی او نه پری سمیدل، د دوی علاج یواځی په استعاذه سره کیږی یعنی د الله تعالیٰ په پناه کښی ښائی چه سری ورشی شو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه ئی محفوظ کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د شیطان تحریک او وسوسه دا ده چه په دینی سؤال جواب کښی بی موقعه سری په غصه کوی او په جنگ او جگړه کښی بی غورځوی د هم دغه په نسبت ئی فرمایلی دی چه د بدی خورا (ډیر) ښه جواب دا دی چه په ښو خبرو سره ورکړ شی!

وَأَعُوْذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُوْنَ ﴿٩٦﴾

او پناه غواړم په تا پوری ای ربه غما چه حاضر شی (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په غنکدن کښی)

تفسیر: یعنی په هیڅ یوه حال کښی می مه پرېږده چه شیطان ماته رانژدی شی یا خپل وار او گزار پر ما وکړی.
(او تل به یادوی په بدی سره ما او تا ای محمده او استاځی غما دغه کافران)

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٢٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٠﴾

تر هغه پوری کله چه راشی یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وبه وائی ای ربه غما بیرته وگرځوه ته ما (دنیا ته) بنائی چه زه عمل وکرم نیک په هغه خیز کښی چه بیرته پریښی دی ما (په دنیا کښی نو فرمائی الله چه) نه دی داسی (چه ته بیرته دنیا ته وگرځیدی شی ایمان او صالح عمل ته) بیشکه دغه د رجعت خبره داسی چتی (بیکاره) خبره ده چه دی ویونکی د هغی دی او په مخ کښی د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده چه ئی نه پریږدی رجوع ته) تر هغی ورځی پوری چه بیا ژوندی راپاخولی کیږی.

تفسیر: یعنی تاسی دغه د کفارو بدی په ښه طریقه سره دفع کوئ! او هغه خبری چه دوی ئی جوړوی هغه مونږ ته راپریږدئ! تر هغه پوری چه د دوی د غځینو د موت وقت راشی او د نزع په وقت کښی د عذابونو مبادی معاینه کړی او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړی - او په هغه وقت کښی داسی تمنا وکړی چه ای الله! د قبر د ورتللو په غای ما پریږده چه بیرته دنیا ته لاړ شم! او د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکرم! او غه نیک اعمال او د آخرت پنگه (سرمایه) ځان ته برابره کرم! - او وروسته له دی نه بیخی له گناهونو او خطاؤ او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدی نشم! نو په دغه کښی به ای پروردگاره! ستا لوی لطف او مهربانی وی! کما قال الله تعالی ﴿وَأَنفَعُوا مِنَ النَّارِ فَمَا كُنْتُمْ مِنَ الْقَائِلِينَ﴾ إِنَّ يَأْتِي أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولُ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقِي وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٨﴾ جزء د المنافقون (۲) رکوع ۱۰ آیت

نو پاک الله به ملائکه العذاب ته وفرمائی چه دغو منکرانو ته ووايئی نه ده داسی چه ته به بیرته دنیا ته وگرځیدی شی دپاره د ایمان او د صالح عمل بیشکه دغه کلمه د رجعت یوه داسی چتی (بیکاره) خبره ده چه دی ویونکی د هغی دی یعنی د اجل د راتگ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کیږی او که بالفرض ستانه (واپس) هم کړل شی نو دوی به بیا له سره صالحه اعمال ونه کړی او بیا به په همغو ملاحیو او مناهیو کښی مشغولیدي ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا هُوَ أَعْنَهُ وَهُمْ لَكَاِبُونَ﴾ جزء ۷ (د الانعام ۳ رکوع ۲۸ آیت)

دغه محض د هغوی د خولی خبری دی چه د حسرت، ارمان، ندامت، او افسوس له غلبی څخه چپ نشی پاتی کیدی - نو دی دی په خپل سر دغسی خبری کوی چه بل شوک ئی پرته (علاوه) له ده څخه ویونکی نه دی او اوس داسی خبری له سره غمونږ په دربار کښی نه اوریدلی کیږی او

نه د دوی بیا رجوع دنیا ته ممکنه ده ځکه چه د دوی په مخ کېنی د قبر برزخ مانع دی او د قبر پرده ئی تر وړاندې پرته ده تر هغی ورځی پوری چه بیا ژوندی راپاڅولی کیږی یعنی تر اوسه ئی څه لیدلی دی؟ آیا یواځی له مرگه دومره زیات ویریدلی دی؟ وروسته له دی نه یو بل عالم د «برزخ» راځی کله چه هلته ورسپوی له دنیائی خلقو څخه به پرده کیږی او آخرت ئی هم لا په مخ کېنی نه دی راغلی. هو! د آخرت د عذاب یو لږ څه نمونه ئی وردمخه کیږی چه د هغه خوند به تر قیامت پوری پرله پسې څکی.

وَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠﴾

نو کله چه پوکي وکړ شی په صور شپیلی کېنی (لپاره د قیام د قیامت) پس نه به وی (نافع) نسبونه په منځ د دوی کېنی په دغه ورځ کېنی او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله.

تفسیر: یعنی د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر درېږی د دوهم صور (شپیلی) د پوکلو څخه وروسته گرد (تول) مخلوقات به په یوه میدان کېنی سره راټولوی او درول کیږی په دغه وقت کېنی به هر سری پخپل فکر او اندېښنه کېنی لگیا وی. اولاد له مور، پلاره سره ورور له وروره سره، میره له ښځی سره او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لری - او هر یو به له بل څخه نا آشنا او بیزاره وی - هېڅوک به د بل پوښتنه نه کوی لکه چه د «عیس» په اوله رکوع کېنی مرقوم دی ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَتَّىٰ يُؤْتِيهِ﴾ له دی نه وروسته امکان لری چه له ځینو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع ورسپوی کما قال الله تعالى في ركوع الاول من سورة الطور.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عِبَادَتِي شَيْئًا﴾

تنبیه: په ځینو احادیثو کېنی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه د قیامت په ورځ کېنی گرد (تول) د نسب او «صهر» دا مادی تعلقات منقطع کیږی یعنی په کار نه ورځی «الانسی و صهری - پرته (علاوه) ځما له نسب او صهر» معلوم شو چه د رسول اکرم علیه افضل الصلوة والتسلیم تعلقات له دغه عمومه مستثنی دی د هم دغه حدیث د اوریدلو په اثر حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنهما سره خپله نکاح وټرله - او څلویښت زره درهمه مهر ئی وروټاکه (مقرر که) حضرت شاه صاحب لیکي - «هلته به پلار او ځوی یو له بل سره نه وی شامل له هر یوه سره د ده د عمل حساب دی». ځما نیکه مولوی مراد علی کاموی د ﴿فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ﴾ تفسیر پخپل «یسیر» کېنی داسی کړی دی «پس نه به وی سره نسبونه په منځ د دوی کېنی په دغه ورځ کېنی یعنی نه به نسبی علائق

پاتی وی لکه پلارولی - مورولی - غویولی - لورولی - ورورولی - خورولی ... او نه حسبى علائق به پاتی وی لکه خسرولی - خوابی ولی - خینی ولی - او دا به په سبب د ډیر دهشت او حیرت وی. دا لا څه بلکه خپل ځان به هم تری ورک وی. یا دا معنی چه دلته اوس په نسب فخر کوی چه زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دی «صاحب» پلار یا غوی یا ورور یا بل څه یم او هلته به دی نسبت او دی سبب ته هیڅ یوه فائده نه وی او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله د دی نسب او حسب او دغه په سبب د ډیر مشغولتیا د دوی وی پخپل غم کښی او دغه به پخوا له حساب به وی ځکه چه هلته به خلاصی په عمل وی لکه چه فرمائی

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٧﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿٢٨﴾ تَلْفَحُ وُجُوهُهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿٢٩﴾

پس هر څوک چه درنی شی تلی (یا تللی شوی) عملونه د دوی (معتمد وگرځی په نزد د الله) پس دغه کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) (له عذاب خلاص شوی په مراد رسیدلی) او هر هغه څوک چه سپکی ئی وختلی تلی (یا تللی اعمال) د ده (چه وزن نه کړی په نزد د الله) پس دا هغه کسان دی چه زیان ئی کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصیان سره اوس دوی) په دوزخ کښی به تل پراته وی سوځوی مخونه د دوی اور (د دوزخ) او دوی په دغه اور کښی غونج وچولی (گونجی تندی) (بدرنگه او بدمخی) به وی.

تفسیر: د دوی بدن به له ډیرو سوځیدو څخه وپرسپړی لاندنی شونده به ئی ښکته ځوړندیږی - تر نامه پوری رسپړی او پاسنئ شونده به ئی تر ککری هم ورپورته کیږی او ژبه به ئی (لکه د فیل شونډک) د باندی راوځی - او تر ځمکی به راوړدیږی (اللهم احفظنا منه ومن سائر انواع العذاب)

نو ویه ویلی شی په عقبا کښی له جانب به د الله تعالی هغو کسانو ته چه زیان ئی کړی دی د خپل ځان چه تول عمر ئی په مخالفت د رحمان او متابعت د نفس او شیطان ضایع کړی دی چه

أَلَمْ تَكُنْ أَتَىٰ تُسَلَّىٰ عَلَيْكُمْ فَلَنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٣٠﴾

آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) عَمَا چه لوستل کیده پر تاسی (په دنیا کښی) پس وئ تاسی چه پر هغو به مو تکذیب کاوه (چه اوس لائق د دی عذاب شوی)

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی به دوی ته داسی ویل کیږی گواکی د هغو خبرو تکذیب چه تاسی په دنیا کښی کاوه اوس د هغو د تکذیب بدل او سزا وگورئ چه رښتیا وه که دروغ؟.

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٣﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾

نو وبه وائی (کفار) ای ربه غمونږ غالبه شوی وه پر مونږ بدبختی غمونږ او وو مونږ یو قوم گمراهان (چه لیاره د حق شیطان راڅخه ورکه کړی وه). ای ربه غمونږ (یو کړت) وباسه مونږ له دی دوزخه پس که بیا راوگرځیدو مونږ (دی کفر ته) پس بیشکه مونږ ظالمان یو (پر ځانونو خپلو باندی).

تفسیر: یعنی دوی به اعتراف کوی چه بیشکه مونږ د خپلی بدبختی او بدقسمتی لامله (له وجی) دلته لویدلی یو او د هغی صافی سمی لیاری څخه په لوی لاس کاره شوی یو او په خپلو پښو د دغه ابدی هلاکت په کنده کښی لویدلی یو اوس مو دغه گرد (تول) شیان پخپلو سترگو سره ولیدل نو د لطف او کرم له مخی یو ځلی مونږ له دغه غمناکه وباسه! او بیرته مو دنیا ته ولیږه چه ښه عملونه وکړو او له گناه او خطاء څخه بیخی لری وگرځو او که بیا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله بیا هره سزا چه راکوی مونږ ستا په واک او اختیار کښی یو حال دا چه د دوی دغه وینا هم خطاء ده او دوی پکښی دروغجنان دی او دا وروستنی کلام دی د دوزخیانو چه پس د دی خبری څخه امر د سکوت به ورته وشی نو دغو کفارو ته د ملائکه العذاب په ژبه د الله تعالی له جانب داسی امر کیږی.

قَالَ احْسُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٥﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ
رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٦﴾

وبه فرمائی چه تاسی چپ شی (پراته اوسئ خوار ذلیل) په دی دوزخ کښی او

مه غړېږئ له ماسره (په دفع د عذاب کښې) بیشکه شان دا دی چه وه یوه ډله له بندگانو څما (یعنی مؤمنان) چه ویل دوی (تضرعاً) ای ربه ځمونه پوره یقین او تصدیق مو کړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو باندې) نو مغفرت وکړه مونږ ته (گناه ځمونږ) او مهربانی راباندې وکړه او ته (ای پروردگاره) خیر ډیر غوره د ټولو مهربانی کوونکیو ئی

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! اوس هر هغه څه چه مو کړی دی د هغه سزا وگالئ (برداشت کړئ)! له آثارو څخه معلومیږی چه د دی خداوندی جواب د صدور څخه وروسته بیا داسی ناری سوری منقطع کیږی او دوزخیان غیر له «زفیر» او شهیق څخه به بل کلام نه شی کولی العیاذ بالله.

فَاتَّخَذَتْهُمْ سَخِرًا حَتَّىٰ اسْوَكُم ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولی ؤ تاسی دوی مسخری کړی شوی پر دوی تر هغه پوری چه هیر کړ (مسلمانانو) له تاسی څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسی ای کفارو په تمسخر د مسلمانانو کښې او وئ تاسی چه په هغوی پوری مو خندل (هر وقت له ډیره کبره).

تفسیر: یعنی په دنیا کښې کله چه مسلمانانو د خپل الله په حضور کښې دعاء او استغفار کاوه نو تاسی ورپوری پیچموځی (مسخری) کولی او خندا به مو ور پوری کوله او د هغو د نیکو خصلتونو پوری به مو توقی کولی او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسی لویدلی وئ. چه پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخی له یاده وتلی وه او داسی به مو گڼل چه گواکی ستاسی پر سرونو باندې له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته چه ستاسی د داسی حرکاتو یادداشت واخلی او د هغو سختو اعمالو سزا تاسی ته درکړی.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا إِنَّهُمْ لَالْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بیشکه زه چه یم جزا می ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چه هغوی صبر کړی ؤ (په اضرار ستاسی) بیشکه هغوی چه دی هم هغوی دی بریالیان (رسیدلی خپلو ټولو مقاصدو ته).

تفسیر: بیچاره گانو مسلمانانو ستاسی پر قولی او فعلی ایذاؤ او اضرارو صبر کړی ؤ وگورئ چه

نن ورځ ستاسی بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسی یو مقام ته رسولی شوی دی چه هلته به پخپلو هر ډول (طریقه) مقاصدو بریالی (کامران) او کامیاب او له هر قسمه لذاندو او مسراتو سره غاړه په غاړه وی (بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پریښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه)

قُلْ كَمْ لِبَشَرٍ فِي الْأَرْضِ عَدَدُ سِنِينَ ﴿١٢٢﴾ قَالُوا الْبَشَرُ نَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ فَسَلِ الْعَادِّينَ ﴿١٢٣﴾

وبه فرمائی څومره ځنډ (ایسارتیا) مو تیر کړی دی تاسی په ځمکه کښی په شمار د کلونو؟ نو وبه وائی (کفار) ځنډ (ایسارتیا) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابکړو څخه.

تفسیر: یعنی له پریښتو څخه چه هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلی دی دغه به ئی هم شمیرلی وی چه «څومره ځنډ (وخت) مو تیر کړی دی په ځمکه کښی او څو مدت مو هلته ژوند کړی دی» یعنی په قبر کښی یا د دنیا په ژوندون کښی - دغه به هم هلته ډیر لږ په نظر راځی دغه پوښتنه هم د دی لامله (له وجی) کیږی چه په دنیا کښی دوی عذاب ته ډیر زیات تلوار او عجلت کاوه اوس وبوهیدل چه هغه ډیر په سرعت او جلتی ورورسید (کذا فی موضح القرآن). (نو بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پریښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه).

قُلْ إِنْ لَبِثْتُ إِلَّا قَلِيلًا لَّأُولَٰئِكَ كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٤﴾

وبه فرمائی چه نه دی ځنډ (تاخیر) کړی تاسی (په دنیا کښی) مگر لږ مدت (په نسبت د عذاب د آخرت که چیری بیشکه تاسی یی چه پوهیږئ) چه ژوند د دنیا په نسبت د عقبا ډیر لږ دی).

تفسیر: یعنی واقعی د دنیا عمر خو ډیر لږ ؤ لیکن که تاسی پر دغه خبره په دنیا کښی د انبیاء په خبرو باندی پوهیدئ نو له سره په دغه فانی متاع به نه مغروریدئ او له انجام څخه به نه غافلیدئ او هغه گستاخی او شرارتونه به له تاسی ځنی نه صادیدل چه د دنیوی زائلو او فانی لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کښی له تاسی څخه په ظهور ورسیدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١٨﴾

آیا پس گمان کوئ تاسی داسی چه بیشکه خبره دا ده چه پیدا کری مو یی تاسی عبث (د لوبو دپاره) او (داسی گمان کوئ چه) بیشکه تاسی مونږ ته نه به راوستلی کیږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسی نه ده تاسی عبادت ته پیدا شوی یی او رجوع کوونکی یی غمونږ دربار ته دپاره د مجازاتو یعنی په دنیا کښی د نیکی او د بدی پوره نتیجه نه دررسیږی - که په دی ژوندون پسې بل ژوندون نه وی نو گویا دغه گرده (توله) کارخانه به محض یوه لوبه او تماشو او بیخی یوه بی نتیجی شی وی حال دا چه د الله تعالی ذات له دی نه ډیر اعلیٰ او ارفع دی چه د هغه په نسبت داسی رکیک خیال وکړ شی.

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١٩﴾

پس ډیر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو چه) مطلق باچا حق دی نشته هیڅوک لائق د عبادت په رښتیا مگر خو هم دی (یواځی) چه رب مالک د عرش کریم عزت ناک دی (چه رحمت تری نازلیدي)

تفسیر: هر کله چه هغه لوی خاوند د ملکوت (معنوی دنیا) د لویی او د قوت او د سطوت خاوند او مالک مطلق دی نو له سره دغه امکان نه لری چه دغه عزیز منتقم جلت عظمته دغه تول وفاداران او مجرمان هم داسی خوشی پریږدی او د هغو د ښو بدو اعمالو جزا او سزا ورنه کری.

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٢٠﴾

او هر څوک چه بولی له الله سره خدای بل (چه د هغه عبادت هم کوی هسی خدای چه) نه دی هیڅ برهان علمی سند ده ته په دغه (عبادت د غیر) پس بیشکه هم دا خبره ده چه حساب (جزاء) د دی (مشرك) په نزد د رب د ده دی (چه سم له استحقاقه ئی ورکوی) بیشکه شان دا دی چه بری نه مومی

(كافران او نه خلاصیوی له عذابه)

تفسیر: یعنی هلته به حساب او کتاب کیږی او هر چاته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږی د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوی ده او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسی شوی ده چه په پای (اخر) کښی ئی غمونږ رسول صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مامور گرځولی دی.

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ ﴿١١٨﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه غما مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت ئی) او ته خیر بهتره ډیر غوره د ټولو رحم کوونکیو ئی.

تفسیر: یعنی غمونږ له تقصیراتو څخه راتیر شه! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کښی سر لوری کړه! ستا د بې‌نهایتې رحمت په مقابل کښی هیڅ شی مشکل نه دی. د ﴿أَفَعَسِبْتَ﴾ څخه د سورت ختم پوری دا آیات ډیر فضائل او تأثیرات لری چه د هغه ثبوت له ځینو احادیثو څخه کیږی او مشائخو دغه په تجربو سره رسولی دی. ښائی چه د دغه آیت سری ورد ولری! په خاتمه کښی هغه دعاء هم تبرکاً او تفاولاً نقل کوو چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته تلقین فرمایلی ؤ ځکه چه د هغو الفاظ د دی آیاتونو سره مناسب دی

«اللهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الا انت فاغفر لی مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم»

تمت سورة المؤمنون بفضلہ ومنه وحسن توفیقہ ونرجو منه اکمال بقية الفوائد.

سورة النور مدنية وهى (۶۴) آية و (۹) ركوعات رقمها (۲۴) تسلسلها حسب النزول (۱۰۲) نزلت بعد «سورة الحشر»

د «النور» سورة مدنى دى (۶۴) آيات (۹) ركوع لرى په تلاوت كېښى (۲۴) او په نزول كېښى (۱۰۲) سورت دى وروسته د «الحشر» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

سُورَةُ النُّورِ أُنزِلَتْ وَأَوْفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ يَتَذَكَّرُونَ ۝

دا يو سورت دى چه نازل كړى دى مونږ دا او فرض كړى دى مونږ (احكام د) هغه او نازل كړى دى مونږ په دى (سورت) كېښى آياتونه ښكاره دپاره د دى چه تاسى (پرى) پند واخلي (او غور پكېښى وكړئ).

تفسير: دغه سورت په غينو نهايت ضرورى احكام - حدود امثال - مواعظ - حقائق - توحيد او په نورو اهمو تنبيهاو او اصلاحاتو مشتمل دى، زياته ممتازه او پوه زياتونكى برخه هغه ده چه د (افك) له قصى سره تعلق لري. پر أم المؤمنين حضرت بى بي عائشى صديقى رضى الله تعالى عنها منافقينو د دروغو تهمت كړى په هغه كېښى غينى ساده او بى فكره مخلص مسلمانان هم ښوئيدلى او د ثبات او استقامت څخه لږ څه متمائل شوى وو چه د هغه خطرناكه اثر نه يواځى د بى بي عائشى صديقى رضى الله تعالى عنها پر وضعيت لويده بلكه له يوه حيثيته پخپله د رسول الله عليه الصلوة والسلام وعلى آله الكرام وعلى اصحابه العظام د مجد او شرف تر درباره هم رسیده نو ځكه ضرورت واقع شو چه لوى قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسى خوفناكى غلط كارى يا غلط فهمى اصلاح وكړى او د تل دپاره د ايماندارانو غوږونه پرانيځى شو وروسته له دى نه له سره د دښمنانو له تبليغاتو او انتشاراتو متأثر نشى. نو ځكه ئى د دى سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمايله ﴿سُورَةُ النُّورِ أُنزِلَتْ وَأَوْفَرَضْنَاهَا﴾ الآية - خو مخاطبين وپوهيږى چه د ده مضامين ځان ته اهميت او يو خاص وقعت لري او د دير محفوظ او ټينگ نيولو مستحق دى او هغه صاف صاف نصائح او تر تى تر تى (ټيک ټيک) خبرى چه په دغه سورت كېښى بيان شوى دى هغه گړدى (تولى) د دى وړ (قابلى) او لائقى دى چه هر مسلمان ټينگ پخپل زړه كېښى ځاى وركړى او تل ئى په ياد ولرى او د يوى شيبى له مخى هم د ده د احكامو څخه غفلت ونه كړى كه نه د دين

او د دنیا په تباهی او خرابی کښی آخته کیږی.

اوس الله تعالیٰ بیانوی خپل احکام چه غځینی ئی دغه دی

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چه زنا ئی کړی وی او هغه سړی چه زنا ئی کړی وی (او محصنان وی او ثبوت شی زنا پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهی تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دری

تفسیر: ترکیب (الزانية والزانی) دواړه مبتداء دی او خبر ئی (فاجلدوا) دی او دغه الف لام په معنی د (الذی) دی چه متضمن دی معنی د شرط لره ځکه چه (ف) جزائیه پری داخله شوی ده په خبر باندی نو تقدیر ئی داسی دی چه (التي زنت والذي زني فاجلدوهما) لکه چه مونږ پاس ترجمه هم داسی کړی ده دغه سزا د هغه زانی او زانیی ده چه آزاد عاقل او بالغ وی او نکاح ئی هم نه وی کړی یا د نکاح څخه وروسته جماع ئی نه وی کړی او هغه چه آزاد نه وی پنځوس دری وهلی کیږی د هغه حکم پنځمی پاری د اولی رکوع په ختم کښی مذکور دی او هغه چه عاقل یا بالغ نه وی نو دی خو لا نه دی مکلف شوی. په هر هغه مسلمان کښی چه دغه گرد (تول) صفات (حریت، بلوغ، عقل نکاح جماع) موجود وی نو داسی شخص ته «محسن» وائی نو د دغه محسن سزا چه د زنا مرتکب شی او پری شرعاً اثبات شی «رجم» ؤ یعنی په گتو ویشتل او سنگساری ده لکه چه د المانده په سورت کښی ئی د تورات په حواله فرمایلی دی ﴿وَكَيْفَ يَكْفُرُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيْهَا حُكْمُ اللَّهِ﴾ الایة - او هغه حکم د الله رجم وو لکه

چه د هغه ځای په تفاسیرو کښی تیر شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلی صادری کړی وی او فرمایلی ئی ؤ «اللهم انی اول من احیا امرک إذ اماتوه ای الله! زه هغه ډومبی سړی یم چه ستا هغه امر حکم می ژوندی کړی دی چه محو او متروک کړی شوی ؤ» بیټا نه یواځی یهودان بلکه هومره داسی قسم واقعات چه وړاندی کیده په هغو ټولو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محسن زانی ته په رجم سره سزا ورکړی وه وروسته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له رحلته اصحاب الکرام هم پر هم دغه احکامو د «رجم» اجراآت کول بلکه د اهل السنه والجماعت څخه یو سړی هم د ده پر مخالفت نه دی جرات کړی. ګواکی متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولی ده چه په دغه مسئله کښی محمدی شریعت د توریت حکم باقی پری ایښی دی لکه چه لوی قرآن د عمد قتل په سزا کښی وژل کیدل د توریت په حواله بیان فرمایلی دی ﴿وَلْتَنذَعْنَ عَلَيْنَهُمُ اَنْفُسُ الْفُجُورِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بنی اسرآئیلو ته ورکول د البقره په سورت کښی بیان کړی شوی دی

﴿مُؤْمِنًا إِلَىٰ بَارِئِهِمْ فَاَتُوا آفَئَهُ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کبشی هم ایښود شوی دی شاید د محصن رجم او د قصاص د مسئلی د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چه د ﴿يَاۤاَنزَلَ اللهُ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدی ئی بیان فرمائی ده او په آخر کبشی ارشاد شوی دی ﴿وَاَنزَلْنَاۤ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاَحْكُمۡ بَيِّنٰتِهِمْ﴾
يَاۤاَنزَلَ اللهُ - له هغه به دا غرض وی چه د

توریت دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندی دی چه د هغو په اجراء او انفاذ کبشی نه ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیچا د اهاواؤ او آراؤ لحاظ او پروا وکړی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه مورد کبشی د هیچا څه پروا ونه کړه او د دوی څخه وروسته راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه - تر دی پوری چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندیښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه چه وروسته له دی نه به ځینی زانغین د دغه احکام له تعمله انکار کوی لکه چه خوارج او ځمونو د زمانی یوی ممسوخی فرقی تری انکار هم کړی دی نو دوی پر منبر وختل او د صحابه ؤ او تابعینو په لویه مجمع کبشی ئی د الله تعالیٰ د دغه حکم اعلان په ډیر تاکید او تشدید سره وفرمایه - او په دغه مورد کبشی یوه قرآنی یو منسوخ التلاوة آیت حواله ئی ورکړه چه په هغه کبشی د محصن د رجم صریح حکم موجود دی او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی مگر حکم ئی هم هغسی باقی پاتی دی.

تنبيه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کیدل او حکم ئی باقی پاتی کیدل یوه مسئله ده چه تحقیق ئی په دغو مختصرو فوائدو کبشی نشی درجیدی انشاءالله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راورسید نو هلته به ولیکلی شی.

وَلَا تَاْخُذْکُمْ بِهِنَّ اَرْفَةٌ فِی دِیْنِ اللّٰهِ اِنْ کُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَلِیْسَ هٰذَا عَذَابُهُنَّ طَافِةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ۝۷

او نه دی نیسی تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهربانی) په (انفاذ د) حکم د الله کبشی که یی تاسی چه ټینگ یقین لرئ پر الله او په ورځی آخری (د قیامت)، او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چه فصاحت ئی زیات شی).

تفسیر: یعنی که پر الله تعالیٰ یقین لرئ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کبشی هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ! داسی ونه کړئ چه د مجرم څخه وویریئ او د سزا له اجراء څخه لاس وباسی یا پکبشی څه تنقیص وکړئ یا داسی غیر مؤثری خفیفی او معمولی سزا ورکړئ چه د

سزا کیفیت پکنی نه وی ښه وپوهیوئ چه الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسی څخه زیات پر بندگانو مهربان دی او د ده هر حکم کلک وی که پوست د عالم د مجموعی په حق کښی له حکمت او رحمت څخه نشی عاری کیدی - که تاسی د ده د احکامو او حدودو په اجراء کښی قصور کوئ نو د آخرت په ورځ کښی به ستاسی څخه پوښتنه کیږی.

﴿وَلَا يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ - او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته له مؤمنانو)

یعنی دغه سزا دی گوښی (بیله) ورته ورنه کره شی بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کښی دی ورته ورکړه شی ځکه چه په هغه رسوائی کښی د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی او ښائی چه په کښی دغه غرض هم وی چه دغه لیدونکی مسلمانان د ده پر حال باندی زړه وسوځی او د مغفرت دعاوی ورته وکړی والله اعلم.

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ

زنا کار سری نه نکاح کوی (په رغبت محبت سره) مگر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه او زناکاره ښځه نه په نکاح کوی (دغی ښځی زانیی لره په رغبت او محبت سره) مگر سری زناکار یا سری مشرک

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دی فعل انتهائی شاعت بیان فرمائی یعنی هغه نارینه او ښځه چه په دغه شنیعه عادت مبتلا وی په حقیقت کښی د دی خبری وړ (مستحق) او لایق نه دی چه له هغه سره د کوم عقیف مسلمان د ازدواج، د ناستی او د ملاستی تعلق قائم کر شی د هغه د پلایت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دی چه له هم داسی بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځی سره یا له دوی ځنی هم بدتره له کوم مشرک او مشرکی سره د هغه تعلق وی کماقال الله تعالیٰ فی هذه السورة:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هُمْ يَدْعُونَ لَا يَصِلُونَ إِلَىٰ هَٰذَا وَلَٰكِن لَّعَلَّ الْبَشَرَ إِنِّي فُتِنْتُ الْغَايِبِينَ﴾

کوی جنس له خپله جنسه سره سازه - هم کوتره له کوتری باز له بازه

د ده د حرکت اصلی اقتضاء خو هم دغه وه - اوس دغه بیله خبره ده چه الله تعالیٰ د نورو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) کوم په نامه سره مسلمان عقد هم له مشرک او مشرکی سره

جائز نه دی فرمایلی. یا مثلاً د بدکاره سری نکاح که د کومی صالحی ښځی سره وترله شی نو دغه بالکل باطله نه ده درولی شوی.

تنبیه: د دغه آیت داسی تقریر چه مونږ کړی دی بیخی سهل او بی تکلیفه دی په دغه کښی د (لاینکح) معنی هغسی نیولی شوی ده لکه چه په «السلطان لایکذب» او نورو محاوراتو کښی اخیسته کیږی یعنی د فعل د لیاقت نفی - د فعل نفی له حیثیته ورکړی شوی ده. **فافهم واستقم**

وَحَرَّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿۵﴾

او حرامه کړی شوی ده دغه (زنا یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عقیفانو) مؤمنانو

تفسیر: یعنی یو مؤمن په داسی حال کښی چه مؤمن وی څرنګه به داسی حرکت ته اقدام کوی؟ په حدیث کښی راغلی دی «لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن» یا دا مطلب چه له زانیی سره د هغو پرهیزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی چه په صحیح او حقیقی معانی سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دی یعنی په تکوینی ډول (طریقه) دغسی پاک او صاف نفوس د داسی خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متماثل کیږی او تری ساتلی شوی دی په دغه وقت کښی به د «حرم» معنی هم هغسی وی چه په ﴿وَحَرَّمَ عَلَیْهِ الرِّضَا﴾ کښی. یا په «وحرّام علی قریة اهلکناها» کښی نیولی شوی دی والله اعلم.

فائده: دغه پاس آیت یواځی د ترغیب دپاره دی په نکاح اخیستلو د عفافو او څرانغو کښی او ترهیب دی له نکاح کولو د بدکارانو څخه ځکه چه زنا په قبح کښی نژدی ده شرک ته لکه چه عفاف او پاکوالی او تحصن او ودوالی نژدی دی ایمان ته او بل دغه نفی په معنی د نهی نه ده او که په معنی د نهی وی نو منسوخ دی په آیت د ﴿وَالَّذِينَ لَا یُؤْمِنُونَ﴾ سره.

وَالَّذِينَ یُرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا یَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ

او هغه کسان چه اولی محصنی ښځی (یا محصن سری چه نسبت د زنا ورته وکړی) بیا رانه ولی (په مخ د قاضی حاکم کښی) څلور تنه شاهدان

تفسیر: یعنی که په داسی پاک لمنی ښځی بانډی د زنا تهمت ولګوی چه د دی بدکاری په کوم دلیل یا په شرعیو قرائنو سره نه وی ثابت (نو وئی وهی تاسی دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دری او مه ئی قبولی شاهی ځکه چه سره له حریته بلوغ - عقل - اسلام او پاکی

فاسقان دی) او هم دغه حکم دی د پرهیزگار نارینه که پری تهمت ولگاوه شی. لکه چه دغه آیات د یوی پاکي عیفنی صدیقی ښځی په قصه کښی نازل شوی دی نو څکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوی ده که څلور شاهدان تیر کړی او د هغوی شهادت سم له شرعیه و اصولو سره مقبول واقع شی نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زناء حد جاری کیږی.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

پس ووهی تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وی) اتیا دری او مه قبلوی تاسی له دوی نه شاهی هیڅکله (تر وخته د مرگه پوری)،

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لگونکی سزا شوه چه «مقذوف په مطالبه» اتیا دری وهلی کیږی او په مستقبل کښی د تل دپاره په معاملاتو کښی مردودالشهادت درولی کیږی څمونږ د حنفیانو په مذهب کښی وروسته له توبی ایستلو څخه هم د دوی شهادت په معاملاتو کښی نه قبلیدای.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۵﴾

او دا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یعنی که په واقع سره ئی عمداً په دروغو سره تهمت لگولی و بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده که په رښتیا سره واقعی خبره ئی ویلی وی لیکن په دی باندی پوهیده چه زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی نو د داسی خبری له اظهاره غیر له دی نه چه د یوه مسلمان پت او عزت خراب کړی بل څه گټه (فائده) نه کوی چه هغه فی نفسه مستقله گناه ده او علماء هغه په کبانرو کښی شمیرلی ده.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۶﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی پس له دغه (قذفه له گناه نه) او اصلاح کړی (نیت او عمل خپل) پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی وروسته له توبی او د حال اصلاحه ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم تری پورته کړی او د الله تعالی په نافرمانو بندگانو کښی به نه شمیرلی کیږی. مگر که د پخوانی

قذف په سزا کښې بیا هم مردود الشهادت پاتې دی هم دغه په اسلافو کښې د قاضی شریح - ابراهیم نخعی - سعید بن جبیر - مکحول - عبدالرحمن بن زید بن جابر - حسن بصری - محمد بن سیرین او سعید بن المسیب رحمهم الله مذهب دی کما فی الدر المنثور و ابن کثیر.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چه اولی ښځی (محصنی پاکي له زناء څخه په زناء سره)

تفسیر: یعنی د زناء تهمت ولگوي یا خپل د وورکي په نسبت ووائی چه دغه ځما له نطفی څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهِدٌ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ
الصَّادِقِينَ^④ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ^⑤
وَيَذَرُوهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ^⑥
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ^⑦

حال دا چه نه وی دوی ته شاهدان (په دی کار د زناء کښی) مگر نفسونه د دوی (یعنی پخپله حاضر وی) پس (واجه ده په دی کښی) شاهدی د یوه د دوی څلور شاهدی په (نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زناء کښی) او پنځمه (شاهدی) داسی ده چه) بیشکه لعنت د الله دی وی پر دغه (میره) که وی (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوی له دغی ښځی څخه عذاب (د حد ثابت په وینا د میره ئی) دا (کار) چه شاهدی ولولی (دا ښځه) څلور (واری) شاهدی (په نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دا میره ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زناء په ما باندی) او پنځمه (شاهدی داسی ده) چه ووائی بیشکه غضب د الله دی وی په دی (ښځی) که چیری وی (دا میره می) له

صادقانو رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعنى هر هغه ميره (خاوند) چه پر خپلى ښځى د زنا تهمت ولگوى اولاً له ده نه به څلور شاهدان طلب كړه شى - كه ئى راحاضر كړى نو پر ښځه دى د زنا حد جارى كړ شى. كه ئى شاهد نه شو حاضرولى نو ده ته دى وويل شى چه څلور ځلى دى په قسم يادولو سره بيان كړى چه زه په خپله دغه دعوى كښى رښتينى يم (په دغه تهمت كښى چه مى پر خپله ښځه لكولى دى دروغ نه وایم) گواكى د څلورو شاهدانو په ځاى پخپله د ده څلور (كرته) حلفيه شهادت دى. او په آخر كښى په پنځمه مرتبه كښى دغسى به وائى چه «كه دى پخپله دغه دعوى كښى دروغجن وى نو پر ده دى د الله تعالى لعنت وى» كه د دغو پاس الفاظو د ويلو څخه انكار وكړى نو بندى دى كړ شى او حاكم دى دى مجبور كړى چه يا دى پر خپل دروغ ويلو اقرار وكړى او د قذف په حد محكوم شى چه پاس ئى ذكر وشو يا دى پنځه كړته همغه الفاظ ووايى چه پاس مذكور شو. كه ميره (خاوند) دغه الفاظ ووائى نو بيا ښځى ته دى وويل شى چه هغه دى هم څلور ځلى په قسم يادولو سره داسى بيان وكړى چه «ميره (خاوند) مى په دغه تهمت لگولو كښى دروغجن دى» او پنځم ځلى دى دغه الفاظ ووائى چه «د الله غضب دى نازل شى پر دى ښځه باندى كه ئى دغه ميره (خاوند) پخپله دغه دعوى كښى رښتين وى» تر څو كه ښځه دغه الفاظ ونه وائى بندى دى وساتلى شى چه يا دى په صاف ډول (طريقه) سره خپل د ميره (خاوند) د دعوى تصديق وكړى چه د زنا حد پرى جارى شى. يا په پاس مذكوره الفاظو سره ئى تكذيب وكړى كه ښځه هم د خپل ميره (خاوند) پشان دغه الفاظ ووائى او له «لعان» څخه فراغت ومومى نو بيا له دغى ښځى سره جماع او د جماع دواعى كرد (تول) حرام شول بيا كه ميره (خاوند) دى ته طلاق وركړى ښه! كه نه قاضى دى د دوى دواړو په منځ كښى تفريق وكړى اكر كه دغه واره پر دغه افتراق راضى هم نه وى يعنى قاضى دى په ژبه سره ووائى چه «ما د دغو دواړو په منځ كښى سره تفريق وكړ» نو دغه تفرق د بائن طلاق حكم لرى.

(۱): - تنبيه: پر زوجينو باندى دا قسم الفاظو لولولو ته په شريعت كښى «لعان» وائى او «لعان» خاص په قذف الازواج پورى مخصوص دى د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حكم هم هغه دى چه پاس مذكور شو.

(۲): - تنبيه: دغه څلور شهادى ئى څكه مقررى كړى چه اصل خو څلور شاهدان ؤ كله چه هغه پيدا نه شول نو د هرى يوى شهادى په ځاى يو سرى ودریده او پنځمه په ځاى د «تزكىي» كښى شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ۝

او كه نه وى فضل (احسان) د الله پر تاسى او رحمت د ده او (بل دا نه وى

چه) بیشکه الله دیر توبه قبلونکی لوی حکمت والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښی)

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی لکه چه غمونږ له ترجمی څخه ښکارږی چه که نه وی فضل او احسان د الله تعالیٰ پر تاسو باندی نو خامخا به ئی شرمولی وی تاسو یا ژر به ئی په عذاب کړی وی تاسو یعنی که دغه د «لعان» حکم مشروع نه وی نو د «قذف» د عمومی قاعدی سره موافق به پر میره (خاوند) قذف اوبښته یا به ئی گرد (تول) عمر د خپل غیگر وینی څښلی او لرمون خوړینی به ناست ؤ ځکه ممکن دی چه دی رښتین وی په خلاف د غیر د میره (خاوند) چه هغه د دغسی اظهار دپاره مضطر نه دی ځکه د هغه په قانون کښی د دغو امورو رعایت ضروری نه دی. له بل لوری که یواځی د میره (خاوند) په قسم خوړلو د زناء ثبوت کیدی نو د ښځی لپاره به دیر سخت مصیبت او زحمت پېښیده - حال دا چه ممکن دی هغه رښتین هم وی هم داسی که ښځه د دی په قسم خوړلو سره یقیناً بری وگنله شی نو پر میره (خاوند) به د قذف حد لازمیده - سره له دی چه د ده په صداقت کښی هم مساوی احتمال موجود دی - نو په دغه حالت کښی د «لعان» په مشروعیت کښی د گردو (تولو) رعایت وشو او هم دغه د الله تعالیٰ د فضل او رحمت اثر دی ځکه چه په فریقینو کښی هر یو چه رښتین وی هغه د بی محله سزا څخه نجات ومونده په دغه وړی دنیا کښی پرده پوښی کړی او مهلت ئی ورته ورکړی دی چه ښائی توبه ویاسی بیا د ده د توبی قبلول دغه د الله تعالیٰ د توابیت د صفت اثر شو

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ^(۱۱)

بیشکه هغه کسان چه راوړی ئی دی غت دروغ (په شان د عائشی کښی) یو ټولی دی له تاسی (مسلمانانو) نه گمان مه کوئ په دی (دروغو) چه شر بد دی تاسی ته (ای مخلصانو مؤمنانو) بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسی ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسی) مقرر دی هر سری ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چه گتلی ئی دی له گناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار پیتی د دغو (دروغو او شائع ئی کړل) له دغه (تولی) نه شته ورته عذاب لوی (په دارینو کښی)

تفسیر: دلته د هغو غتو دروغو ذکر دی چه پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ترلی شوی ؤ دغه پېښه داسی وه چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د هجری په (۵) یا په (۶) کال کښی د (بنی المصطلق) له غزوی څخه د مدینې منورې په طرف بیرته تشریف راوړ ام المومنین صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دوی سره وه - بی‌بی صاحبه پر بل اوبښ سوره وه چه پری هودج (پالکی) ترلی او پردی به ئی ځوړندی او ښکته به وی او جمال به لا له پخوا هودج (پالکی) پری تاره - په یو منزل کښی چه د دوی قافله ښکته شوی وه لږ شېبه پخوا له کوچ حضرت صدیقی بی بی عائشی ته د وضو د تجدید ضرورت محسوس شو نو ځکه له قافلی څخه څه قدر لری او گوښی (جدا) لاړه. په دی ضمن کښی یو ناڅاپه د دی د غاړی غاړکی (امیل) وشلیده او دانی ئی (چه د جزع یعنی څخه وی) په شگو کښی سره تیت و پرک (منتشر) شوی نو د هغو په ټولولو او لتولو دا ډیره وځنډیده (ایساره شوه) هلته قافلی کوچ وکړ او له خپله ځایه ولتیدله او گرد (ټول) سره لاړل. جمال هم داسی گمان وکړ چه لکه بی‌بی صاحبه په هودج (پالکی) کښی ناسته ده ځکه چه د هغه گردی (ټولی) پردی ښکته ځوړندی وی او ټولی پیلپلاری (پردی) ښکته لویدلی وی او ذاتاً بی‌بی صاحبه په عمر کښی هم وړوکی او په بدن کښی هم ډیره ضعیفه او نحیفه وه چه د دی د وجود او عدم وجود له هودج (پالکی) د باندی ښه نه څرگندیده.

الغرض جمالاتو خپل اوبښان رهی (روان) او چالان کړل او گرد (ټول) سره لاړل. لکه چه ام المؤمنین بیرته راغله که گوری چه قافله تللی ده - او هیڅ اثر او نښه ئی هم نه ښکاری. نو ام المومنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسی رایه قائمه کړه چه اوس له دغه ځایه خوځیدل خلاف المصلحت دی - ولی که زه د دغو شگو په کړمونو کښی د قافلی تعقیب هم وکړم په هغوی پسی نشم رسیدی او امکان لری چه لیاره هم راڅخه ورکه شی - که دلته واوسېږم هر کله چه لمر وخیژی او ځما متعلقین په دی وپوهیږی چه زه په هودج (پالکی) کښی نه یم او ځما پالکی تشه روانه ده نو هرومرو (خامخا) به هم دلته په منډه او ځغایسته راپسی راشی نو هملته پاتی شوه.

کله چه شپه وه پر ام المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته ئی خپل مبارک سر کیښود. کله چه حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور ؤ چه تل به دی وروسته له قافلی راځی - او د پاتی شویو شیانو خبر نیونه به کوی نو ځکه دی تل د قافلی څخه په لږ څه فاصله لری اوسیده او همیشه د قافلی تر شا وروسته له پلتنی (تحقیق) به راته. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راوړسید او له لری څخه ئی ولید چه کوم اوده پروت دی - کله چه ورنژدی شو نو د ورپېچلی (نغښتلی) شوی تکرری (خادر) څخه پی وپیژنده چه دا خو ځما مور ام المؤمنین صدیقه بی‌بی عائشه ده ځکه چه پخوا د حجاب د حکم له نزوله هم دغه معنوی ځوی او مور سره پیژندل. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولرغید - او ډیر وویږید او

په زور سره ئی ﴿إِنَّ اللَّهَ وَالْآلِهَ رُجْعُونَ﴾ وویل چه د هغه په اثر د ام المؤمنین رضی الله تعالی عنها سترگی خلاصی شوی او هم هغسی مخ پیچلی (پت مخ) او په خپل تکرری کښی تاو شوی کیناسته.

حضرت صفوان رضی الله تعالی عنه خپل اوبښ ام المؤمنین رضی الله تعالی عنها ته نژدی چو کر - او ام المؤمنین رضی الله تعالی عنها هم هغسی پته پری سوره شوه - او صفوان رضی الله تعالی عنه د اوبښ مهار پر خپله اوږه باندی کیښود او د قافلی تر شا روان او ورسره گډ شول. راس المنافقین و امام المکذبین عبدالله بن ابی چه د مدینی منوری دیر خبیث - بدباطنه خان او د منافقانو مشرف او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمن ؤ - دلته چه داسی یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه نو په چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو ئی خوله وسپردله - او ځینی ساده او ناپوهان مسلمانان مثلاً په نارینه ؤ کښی حضرت حسان - حضرت مسطح - او په ښځو کښی حمنه بنت جحش رضی الله تعالی عنهم اجمعین د منافقانو په دغه انتشاراتو او گمراه کوونکیو خبرو تیروتل او په دغسی افسوسناکو تذکرو کښی سره لگیا شول چه د هغو ویل دوی ته نه ؤ لازم او د ام المؤمنین رضی الله تعالی عنها د عفت او عصمت سره بیخی منافی ؤ - مسلمانانو ته بالعموم - او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته له داسی قسم واهیاتو خبرو څخه سخته صدمه ورسیده. تر یوی میاشتی پوری دغسی چتی (بیکاره) خبری سره کیدی او رسول صلی الله علیه وعلی آله وصحبه اجمعین به هم دغه گردی (تولی) خبری اوریدی او هیڅ به ئی نه ویل - او نه د هغو په تحقیق پسی گرځیده - مگر په زړه کښی سخت خفه ؤ وروسته له یوی میاشتی پخپله ام المؤمنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه - نو د غم له شدته ناقراره شوه - او د رنځورئ په بستره کښی ولویده شپه او ورځ به ئی ژړل - او د یوی شیبی له مخی به ئی هم اوبښکی نه دریدی. په دغه ضمن کښی نور واقعات هم پښی شول - او دیری خبری اتری سره کیدلی چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی د لوستلو قابل دی - او بالاخر د حضرت ام المؤمنین صدیقی رضی الله تعالی عنها په برانت کښی بالذات الله تعالی دغه آیت ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْآيَةِ﴾ تر لری ځایه پوری نازل وفرمایه - چه ام المؤمنین عائشی صدیقی رضی الله تعالی عنها تل فخر پری کاوه - او بالحق چه پر دغه هومره فخر او ویار چه وکړی لږ دی.

﴿عُصِيَتْ مَرْكَبُهُ﴾ - یو تولی دی له تاسو مسلمانانو څخه) یعنی دغه دروغ ترونکی له خیره سره همنه کسان دی چه په دروغو یا په رښتیا سره د اسلام مدعیان دی - او خپلو ځانونو ته مسلمانان هم وائی - له دوی ځنی څو تنه سری سره یو ځای شوی دی - او داسی چتی (بیکاره) خبری ئی سره ترلی دی - او څه خلق په ناپوهی سره پر دغه چغلی او چتی (بیکاره) دروغو غولیدلی دی - خو بیا هم د الله تعالی لوی احسان دی چه گرد (تول) مسلمانان په دغه لومه کښی نه دی نښتی.

﴿لَا تَحْزَنُوا وَلَا تَأْسَوا بِالْأَمْرِ الْمُؤْتَمَرِ﴾ - گمان مه کوئ په دی دروغو چه شر بدی تاسو ته

ای مخلصانو مؤمنانو بلکه دغه دروغ خیر بهتر دی تاسو ته له جهته د ثواب او منقبت د تاسو) دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی دپاره دی چه هغوی ته له دغی واقعی څخه صدمه رسیدلی وه بالخصوص حضرت صدیقه بی بی عائشه رضی الله تعالی عنها او د دی کورنی ته ځکه ظاهر دی چه هغه ډیره سخته خفه او ویرجنه وه یعنی اگر که په ښکاره ډول (طریقه) دغه ویناوی ډیری مکروهی خفه کوونکی او خرابی دی لیکن فی الحقیقت تاسی ته د ده په منځ کښی ډیره بهتری او محاسن پت وه آیا دومره مدت د تاسی پر داسی زړه خوړونکو حملو او ایذاؤ صبر کول هم داسی بی اجره پاتی کیږی آیا دغه لږ فخر او شرف دی چه بالذات خالق الکائنات پخپل پاک کلام کښی ستاسی نزاht او برائت نازل کړ او ستاسی دښمنان ئی خواروزار او رسوا کړل او تر قیامت پوری ئی ستاسی د خیر ذکر د گردو (تولو) قرآن لوستونکیو پر ژبه جاری کړ او مسلمانانو ته ئی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام او د ده د ازواجو او اهل البیت د حق پیژندلو دپاره داسی یو درس ورکړ چه له سره هیږیدونکی نه دی فلله الحمد علی ذلک.

﴿إِنِ امْرَأَةٌ لِّمَثَلٍ﴾ - مقرر دی هر سری ته له دغو بهتان ویونکو جزاء د هغه څیز چه گتلی ئی دی له گناه او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار د دغو دروغو له دغه شته ورته عذاب لوی. یعنی هر هغه سری چه په دغه فتنه کښی هومره حصه واخیسته همغه قدر گناه ئی د خپل ځان لپاره وگتله او د هغی د سزا مستحق شو مثلاً ځینی کسان خوشال شول او په ډیر خوند او مزه سره ئی د دغو واهیاتو خبرو تذکره کوله ځینو د افسوس د اظهار په ډول (طریقه) - ځینو د تحقیق او تفتیش په اصول - خامخا د دغی خبری په شاؤ خوا کښی ئی گرویکنی (تپوسونه) او پلیتنی (تحقیقونه) کولی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله پته خوله ناست او دغه گردی (تولی) خبری ئی اوریدی. ځینی به د داسی خبرو د آوریډلو څخه په تردد او اندیښنه کښی لویدل. ډیر کسان به په دغه مورد کښی چپ ناست وو. ډیرو کسانو به ئی د دغو افواهاتو تکذیب کاوه چه د دغو وروستنیو خلقو وضعیت پاک الله پسند او غوره کړ او نورو گردو (تولو) ته ئی درجه په درجه الزام واړاوه او د دی گناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس المنافقین عبد الله بن ابی و لکه چه په ډیرو روایاتو کښی تصریح ده هم دغه خبیث به نور خلق له خپله ځانه سره تولول او دغه خبری به ئی په غوړونو کښی ورڅغولی او دوی به ئی سراښول او غولول او خپله لمن به ئی په ډیر مهارت او چالاکی سره تری تولوله او په نورو باندی ئی هغه شائع کوله نو په آخرت کښی ډیر لوی عذاب خو د ده دپاره هرومرو (خامخا) شته لیکن په دنیا کښی هم دغه ملعون ډیر ذلیل او رسوا شو او تر قیامته به دی په ذلت او خواری سره یادیږی.

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا فَكٌ مُّبِينٌ ﴿١٧﴾

ولی نه په هغه وقت کښی چه واوریده تاسی دا خبره گمان کاوه ایماندارو سربو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کښی د خیر (خبری) او ویلی وی (دوی ټولو داسی) دا خبره دروغ ده ښکاره .

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښایی چه له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولری او هر کله چه واورى چه خلق پر یو نیک سړی هم داسی چتی (بیکاره) «رجما بالغیب» بدی خبری او خراب تهمتونه لگوى نو ښائی چه دی داسی خیالاتو ته پخپل زړه کښی لیار ور نه کړی بلکه د هغو تکذیب دی وکړی رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی هر څوک چه پشی شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړی نو الله تعالی هم د ده پشی شا مدد کوی - بی تحقیقه او تعمقه تهمتونه تراشل له ایمانه بعید دی ښائی چه هر سړی پر خپل پت (غیرت) او عزت د بل پت (غیرت) او عزت قیاس کړی لکه چه ابو ایوب انصاری رضی الله تعالی عنه او نورو د «افک» په قصه کښی وکړل. یوه ورځ د ده ښځی وویل چه «خلق د بی بی عائشی صدیقی په نسبت دغسی خبری کوی» ده وویل چه گردی (ټولی) دروغ دی آیا ته به داسی کار وکړی شی؟ دی وویل چه نه! نو ابو ایوب رضی الله تعالی عنه وویل بیا نو د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه لور د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کده (تبر) د مسلمانانو مور د عربستان ملکه حضرت بی بی عائشی صدیقی رضی الله تعالی عنها په نسبت چه له تا نه ډیره لوړه - پاکه - صافه - طاهره - مطهره ده داسی گمان بیخی چتی (بیکاره) او فضول دی.

لَوْ أَجَاءَ وَعَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءٍ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا
بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٨﴾

ولی نه راوسته (او تیر نه کړی دوی) په دی خبره څلور شاهدان (چه شاهدی ورکړی وی په دی قذف د دوی) پس کله ئی چه رانه وستل څلور شاهدان پس دغه کسان په نزد د الله کښی هم دوی دروغجنان دی.

تفسیر: یعنی سم د الله تعالی له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسی خلق دروغجنان

درولی شوی دی چه پر بل چا باندی تهمتونه لگوی او بیا د هغه اثبات دپاره خلور شاهدان نشی وړاندی کولی او بی له کافی ثبوته داسی غتی خبری له خپلی ژبی څخه ویاسی او چتی (بیکاره) پری ونیږی.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د دغه (الله پر تاسی) په دنیا کښی (په توفیق د توبی سره) او په آخرت کښی (په عفو او مغفرت سره) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په هغه دروغ کښی چه غویې وهلی تاسی په هغو (دروغو) کښی عذاب لوی (په هم دغه دنیا کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالی دوی ته د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په طفیل له عذابونو څخه نجات ورکړ که نه دغه خبره د عذاب لائقه ده. (موضح القرآن) له تاسو ځینی مخلصینو ته د توبی توفیق هم ورکړ - خطا ئی ورمعاف کړه - که نه د منافقینو پشان دوی هم د قیامت په ورځ په لوی عذاب کښی اخته کیدل. (العیاذ بالله).

إِذْ تَلْقَوْنَهُ بِأَسْنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ يَا فَوَهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چه واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چه یو له بله مو پوښتنه کوله) او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چه نه ؤ تاسو ته په هغی باندی هیڅ علم او گڼله تاسی دغه خبره آسانه (چه هیڅ گناه پکښی نشته) حال دا چه دغه (خبره) په نزد د الله کښی ډیره لویه ده (له حیثیته د گناه نه).

تفسیر: یعنی د عظیم عذاب مستحق ولی نه کیدل - کله چه تاسی بی تحقیقه یو ظاهرالبطلان خبره یو د بل له خولی څخه اخیستله - او له خپلو ژبو څخه ئی دغه چتی (بیکاره) او اټکلی خبری ایستلی چه د هغو له واقعیت څخه تاسی بیخی نه وئ خبر بیا عجیبه خبره لا دا ده چه داسی سخته خبره (یعنی کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مظهره زوجه او ځمونږ د

مسلمانانو روحانی والدہ متهم کول) چه د الله تعالى په نزد ډیر لوی دروند جرم دی، یوه وړوکی او معمولی خبره کله له دغه اصلی جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَّا يَكُونُ لَنَا اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿۱۹﴾

ولی نه کله چه واوریده تاسی دا خبره ویل تاسی چه نه ښائی مونږ ته دا کار چه خوله وخوځوو په دی خبره باندی پاکي د تا (ای ربه) دا دروغ دی ډیر لوی (چه ترلی شوی دی د منافقانو له خوا).

تفسیر: یعنی اول خو د حسن الظن اقتضاء داسی وه چه ستاسو په زړونو کښی هم ښائی دغه خبری نه تیریدی لکه چه پاس ارشاد وشو - لیکن که د شیطانی اغواء له سببه ئی فرض کړئ د چا په زړه کښی کومه بده وسوسه تیره شی - یا ئی له چانه واورى نو بیا جائز نه دی چه داسی ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړی - لازم دی چه په هسی مواردو کښی مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولری او په صافو الفاظو سره داسی ووائی چه د داسی بی سرو پښو خبری له خپلی ژبی څخه ایستل ماته نه ښائی او نه زه پری ښه ښکارم - ای الله ته پاک ئی څرنگه خلق داسی نامعقولی خبری له خپلی خولی څخه وباسی آیا هغه پاکه - صافه - متقیه میرومن چه تا د سید الانبیاء او رأس المتقین د زوجیت لپاره غوره او مخصوصه کړی ده هغه (معاذ الله) څرنگه هم خپل ځان بی پته (بی غیرته) کوی؟ او هم (استغفر الله) پخپله دغه وضعیت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پت (غیرت) باندی هم داغ لکوی (حاشا - ها - ثم حاشا - ها!) دغه خو د دشمنانو له طرفه پر یوه بی قصوره باندی بهتان ترلی شوی دی.

يَعِظُكُمُ اللَّهُ اَنْ تَعُوْذُوْا بِالْمَلِكَةِ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۰﴾

پند درکوی تاسی ته الله (او منع کوی مو) چه بیا ونه گرځئ تاسی مثل د دی خبری ته هیڅکله که چیری یی تاسی مؤمنان (نو پری عبرت واخلي!)

تفسیر: یعنی مؤمنانو ته ښائی چه په پوره ډول (طریقه) سره پوهان او هوښیاران شی - خو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فریبونو سره ونه غولپړی او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تیر نه وځی - او تل تر تله د نبی علیه وعلی آله واصحابه الصلوٰة والسلام او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولری.

وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلَيْهِ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

او بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د پند) او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنی د دی خبری پته درسیع چه دغه غت دروغ چا جوړ کړی؟ او خپور (مشهور) کړی دی؟. معلوم شو چه منافقانو تل په پته دښمنی او مخالفت کاوه په پخوانی آیت کښی ئی دغه خبره راښکاره کړی وه (کذا فی الموضح) عموماً مفسرانو له آیاتونو څخه احکام - نصائح - حدود - د توبی قبول او نور مضامین مراد کړی دی - په دغه وقت کښی به د علم او حکمت د صفاتو له ذکر کولو څخه دغه غرض وی چه الله تعالیٰ له تاسی څخه د مخلصینو د قلبی ندامت او د نیاتو او د اعمالو او اقوالو پر حال ښه خبردار دی - نو ځکه ئی د هغوی توبه قبوله کړه - او څرنگه چه حکیم مطلق دی نو ځکه ئی په نهایت حکمت او علم سره تاسی ته تنبیه او ویښتیا هم درکړه او د ده گرد (تول) احکام د بندگانو پر مصالحو مبتنی دی.

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

بیشکه هغه کسان چه خوښوی دغه (خبره) چه خوره شی فاحشه بدنامی په حق د هغو کسانو کښی چه ایمان ئی راوړی دی شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کښی (په حد د قذف او په بدنامی سره) او په آخرت کښی (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی او تاسی نه پوهیږئ (پر ضرر د هغی خوری کړی فاحشی).

تفسیر: یعنی بدکاری شائع او خوره شی - یا د بدکاری اطلاعات او خبری منتشری او خوری شی - دغسی غوښتونکی منافقان ؤ لیکن د هغوی په تذکره کولو کښی ئی مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله چه فرض ئی کړئ که د چا په زړه کښی د کومی بدی خبری خطرته تیره شوی وی - او په بی پروائی سره ئی کومه خبره له ژبی څخه هم وتلی وی نو ښائی چه بیا د هغی مهملی خبری تذکره له سره ونه کړی او د هغی په تشییع او تنشیر (اشاعت) پسې ونه گرځی - که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تویوی نو ښه دی وپوهیږی چه د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتی کیږی - او حق تعالیٰ هغه ذلیل او خواروی کما فی حدیث امام احمد رحمه الله په دی شان سره

چه په دنيا كښې د قذوف حد پري اجراء كيږي - او قسم قسم سپكتيا او بدناني نئ په برخه كيږي او نوري رسواني او سزاوي هم وررسيري او په آخرت كښې د دوزخ سزا دوي ته تياره او مهيا ده او الله تعالى ته داسي فتنه اچوونكي ښه معلوم دي او ښه نئ پيژني اكر كه تاسي نئ نه پيژنئ - او دغه هم د پاك الله په علم كښې شته چه د كوم يوه جرم او گناه خومره ده؟ او غرض او مقصد ئي څه و؟.

تنبیه: - د فاحشي د شيوع حب د حسد او كيني او نورو په شان د قلبيه و اعمالو څخه دي او د وسوسو او خواطرو په شان نه دي - او د قصد له مراتبو څخه نه دي نو ځكه د هغه په مأخوذيت كښې نه ښائي چه اختلاف وكړي شي. فتنه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ٢٠

او كه نه وي فضل احسان د الله پر تاسي باندي او رحمت مهرباني د ده او (دا نه وي) چه بيشكه الله ښه نرمي كوونكي ښه رحم والا دي (نو رسوا او معذب شوي به وي په دنيا كښې)

تفسير: يعنې دغه غټ دروغ خو داسي ترلي او خواره شوي و چه نه و معلوم چه خومره كسان له هغه ځني جاړيدل. ليكن الله تعالى محض پخپل فضل - رحمت - شفقت او مهرباني له تاسي ځني د تائبينو توبه قبوله كړه - او پر ځينو نئ شرعي حد جاري كړ - او پاك نئ وگرځول - او هغه ته نئ چه زيات خبيث و يو ډول (طريقه) مهلت وركړ او په آخرت به جزا وررسيري.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَازَكُم مِّنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنِ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢١

اي هغو كسانو چه ايمان ئي راوړي دي (يعنې اي مؤمنانو!) متابعت مه كوي د گامونو د شيطان او هر چا چه متابعت وكړ د گامونو د شيطان نو بيشكه دغه شيطان امر كوي (تابع خپل ته) په فحشاء ديرو بدو قبيحو كارونو او په

منکر نامشروعو بدو خبرو او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د ده نو نه به وئ پاک کری له (معصیت د افک شخه الله) تاسی هیڅوک هیڅکله ولیکن الله پاکوی (په قبول د توبی سره له معاصیو) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکۍ ئی) او الله ښه آوریدونکی (د اقبالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) شخه هوشیار اوسئ! نه ښائی چه د مسلمان کار داسی وی چه شیاطین الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لار شی - د هغو ملعونانو د تولنی مقصود خو هم دا دی چه خلقو ته د بی حیائی او رسوائی په طرف دعوت او بلنه ورکری نو تاسی ولی په رڼو سترگو عمداً د هغوی پر خبرو غولپوئ؟ وگورئ چه شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکری - دومره لوی شورماشور او هنگامه پورته کوی - او دیر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانپوی. حال دا چه شیطان خو د گردو (تولو) گمراه کول غواړی او یو تن هم نه پریږدی چه پر سمه لیاره لار شی - دا خو د الله تعالی فضل او د ده رحمت دی چه دی د خپلو مخلصو بندگانو لاس نیونه کوی او دیر زیات کسان ئی د شیطان له شرورو شخه محفوظ ساتی او ځینو ته وروسته له ابتلاء د توبی ایستلو توفیق ور په برخه او اصلاح کوی ئی دغه خبره د هم هغه واحد الله جل وعلا په اختیار کښی ده - او هم هغه پخپل محیط علم او کامل حکمت سره پوهیږی چه کوم یو بنده د اصلاح قابل دی؟ او د کوم یوه توبه ښائی قبوله کړه شی - الله تعالی د گردو (تولو) توبه او نور آوری - او د دوی د قلبی کیفیاتو شخه پوره واقف او باخبر دی.

وَلَا يَاتِلْ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٣﴾

او قسم دی نه کوی خاوندان د فضل (په دین کښی) له تاسی او (خاوندان) د فراخی (او مالدارۍ ستاسی په دنیا کښی) په دی چه نفقه) به نه ورکوی خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او مهاجرینو ته په لیاره د الله کښی او ښائی چه عفوه دی وکری او ښائی چه تری تیر دی شی آیا دوست نه لرئ تاسی دا چه مغفرت وکری الله تاسی ته (په سبب د عفوی او صفح د تاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها باندی په بهتان ترونکیو کښی
 ځینی مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوی وو چه له هغوی ځنی یو حضرت مسطح رضی الله
 تعالیٰ عنه ؓ په برسیره په دی چه یو مفلس مهاجر ؓ د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ
 عنه خوری یا ترورځی هم کیده - او د «افک» د پښی څخه پخوا حضرت صدیق اکبر رضی الله
 تعالیٰ عنه د هغه سره څه امداد او مالی مرسته (مدد) کوله - کله چه دغه خبره سره فیصله شوه
 - او د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها برائت د الله تعالیٰ له طرفه نازل شو -
 نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه قسم وکړ چه وروسته له دی نه به مسطح رضی الله
 تعالیٰ عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم - ممکن دی چه ځینو نورو اصحابو ته به هم داسی
 پښی ورپښی شوی وی نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو - یعنی له تاسی ځینی هغو کسانو ته
 چه الله تعالیٰ دینی کرامت او مشرتوب یا دنیائی وسعت او مالداری ورکړی ده دوی ته نه ښائی
 چه داسی قسمونه وخورئ او ښائی چه د دوی همت ډیر لوی او اخلاق ئی لوړ او عالی وی - نو
 میرانه (بهادری) او ځلمیتوب په دی کښی دی چه د بدی بدل په نیکی سره ورکړ شی.
 د محتاجو خپلوانو او د الله دپاره دخپل وطن پریشودونکیو د کومک، امداد او مرستی (مدد)
 څخه لاس اخیستل د میرنو (بهادرانو) او مشرانو کار نه دی - که مو قسم خوړلی وی نو نه
 ښائی چه داسی قسمونه پوره کړئ - بلکه د هغو کفار ه اداء کړئ! - ستاسی له شانه او اوصافو
 څخه داسی ښائی چه د خطا کارانو له خطاء څخه اغماض وکړئ! او تری تیر شی که داسی
 وکړئ نو الله تعالیٰ به ستاسی گرد (تول) قصور او خطاوی وپښی - آیا تاسی له الله تعالیٰ څخه
 د عفوی او د ښی هیله (ارزو) او امید نه لرئ؟- او که ئی لرئ نو ښائی چه تاسی د هغه د
 بندگانو سره په هم دغه متوقعه صورت سره موافق معامله او تگ وکړئ! گواکی په دغه سره د
 «تخلق باخلاق الله» تعلیم وشو.

په احادیثو کښی دی لکه چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه دغه آیت واورید ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾
 الله لکه ﴿﴾ - آیا دغه مو نه خوښیږی چه الله تعالیٰ مو وپښی «نو فوراً ئی وویل -
 «بلی! یاربنا نحب» - بیشکه ای ځمونږ پروردگاره! مونږ هر ورو (خامخا) ستا ښنه خوښوو
 او غواړو ئی»

دا ئی وفرمایل او د مسطح رضی الله تعالیٰ عنه هغه پخوانی کلنگ او امداد ئی بیرته جاری کړ -
 بلکه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د پخوا په نسبت ئی دوچند کړ. رضی الله تعالیٰ عنه
 و ارضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْوُحْدَانَ لَعْنُوا
 فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

بیشکه هغه کسان چه ولی دوی (په نسبت د زناء سره) بنځی پاکي عیفی ناخبری (له دغو بدو) ایمان راوړونکي (په الله او رسول) لعنت کړی شوی دی په دوی باندی په دنیا کښی او په آخرت کښی او شته دوی ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کښی حدیث دی - «اجتنبوا السبع الموبقات الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واكل الربوا واكل مال الیتیم والتولی يوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات» له دی نه ظاهریږی چه د محصناتو قذف مطلقاً له مهلكاتو څخه دی بیا په هغه کښی ازواج مطهرات بالخصوص د ام المومنین بیوی عائشی صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها قذف خو ډیره لویه گناه ده - علماؤ تصریح فرمایلی ده چه وروسته د دغو آیاتونو له نزوله هر څوک چه بیوی عائشی صدیقې یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړی هغه کافر او د لوی قرآن مکذب - او د اسلام له دائری څخه خارج دی - د طبرانی په یوه حدیث کښی داسی راغلی دی «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة پر محصنی باندی تهمت لگول د سلو کلونو عمل وړانوی» (العیاذ بالله)

يَوْمَ شَهِدُوا عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾

په هغه ورځ کښی چه شاهدی به ورکړی پر دوی باندی ژبی د دوی او لاسونه د دوی او پښی د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چه ؤ دوی چه کول به ئی په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړی مگر د ده ژبه لاسونه - پښی به په اذن الله په وینا راځی - او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرگندهوی چه د هغو په وسیله شوی وی.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لگولی ؤ - او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوی وه چه هغه ئی پوره نشوه کړی بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو - ژبه چه د قذف اصلی آله ده او څلور نور لاسونه او پښی چه د هغه پر شرارت باندی شاهدی لولی.

يَوْمَ يَدْعُوهُمْ اَللّٰهُ دِيْنَهُمْ اَلْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اَللّٰهُ هُوَ اَلْحَقُّ اَلْبَاقِي ﴿٣٨﴾

په دغه ورځ کښی به پوره ورکړی دوی ته الله جزاء د دوی هغه چه حقه لائقه وی او پوه به شی چه. بیشکه الله هم دی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)

ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چه د یوی ذری اعمال - حساب - کتاب - په ښکاره او واضح ډول (طریقه) سره هر سری ته په صاف صورت سره ښکاروی - او د هغه په دربار کېنې هیڅ ظلم او تعدی نه کیږی. دغه مضمون به د قیامت په ورځ گردو (تولو) ته مکشوف او مشهودیږی.

الْخَيْثُ لِلْخَيْثِ وَالْخَيْثُ لِلْخَيْثِ وَالطَّيِّبُ لِلطَّيِّبِ وَالطَّيِّبُ لِلطَّيِّبِ
لِلطَّيِّبِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

ناپاکی (ښځی او خبری) دپاره د ناپاکو دی او ناپاکه (خلق) دپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دی، او پاکی (ښځی او خبری) د پاکو (خلقو) دی او پاک (خلق) دپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دی، دغه (پاکان چه ځینی له هغو اهل البیت دی) پاک (بی تعلقه بیزاره) دی له هغو خبرو چه وائی ئی (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت بښنه او رزق روزی ښه (په جنت کېنې).

تفسیر: یعنی بد کاری او چتی (بیکاره) ښځی د بد کارو او چتلو (خرابو) سریو وړ (قابلې) او لائقې دی هم داسی یو بدکار او گنده سری د هم دی خبری سره وړ (قابل) او لائق دی چه د هغه تعلق د هم هغه په شان چتلی (خرابی) او بدکاری ښځی سره وی - پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلق او مطلب نه لری. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه د نبی صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانیه) نه وی یعنی الله تعالیٰ د هغه د ناموس حفاظت هم فرمائی - نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الهند د ترجمی سره سم وشو - مگر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دی چه د ﴿الْخَيْثُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبُ﴾ څخه دلته ښځی نه دی مرادی - بلکه اقوال او کلمات مراد دی - یعنی خرابی خبری خرابو خلقو سره لائقې او مناسبی دی - او پاکی او صافی خبری پاکو او صافو سریو سره لازمی او مناسبی دی - متقی - پاک - او صاف نارینه او ښځی له داسی گنده او مردارو تهمتونو څخه پاکی وی - لکه چه وړاندی له ﴿أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهریږی - یا دی داسی وویلی شی چه خرابی خبری د خرابو له خولو څخه ووځی هغه کسان چه د یوه پاک او متقی او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکری نو وپوهیوه چه هغه پخپله خبیث او مردار دی یعنی طیب او طاهر او پاک سری له داسی خبیثو او مردارو او چتلو (خرابو) خبرو څخه بیخی پاک او مبراء دی او هسی خرابی ویناوی د خبثاؤ - پلټو - چتلو (خرابو) او گنده کسانو کار دی.

﴿لَمْ يَنْفَعُوا رِزْقِي﴾ الآية - شته دوی ته مغفرت او رزق روزی ښه په جنت کښی)

یعنی هغوی د دوی په بدو ویلو سره نه بدیږی بلکه هر کله چه دوی پر هغه صبر وکړی نو دغه غیز د هغوی د خطاؤ او تیروتلو او ښویدلو کفاره کیږی - او دلته په هره اندازه چه مفسد خلق وغواړی چه هغوی ذلیل او خوار کړی - هلته به د هغه په بدل کښی دوی ته عزت او رفعت ور په برخه کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا
وَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ننوځی تاسی (هغو) کورونو ته چه غیر وی له کورونو د تاسی تر هغه پوری چه (اجازه وغواړئ او) سره وغږیږئ (له بهره او اذن واخلي) او سلام واچوئ پر اهل د دوی دغه (اخبار او استیذان) د تاسی خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته (له ننوتلو د بی اجازی څخه) ښائی چه پند واخلي تاسی (په دی سره).

تفسیر: یعنی ماسواء د خپلی خصوصی هستوگنی له کوره د بل چا د هستوگنی په کور کښی هم داسی په خپل سر بی خبره مه ننوځی! ولی تاسی نه یی خبر چه هغه ستاسی د ننوتلو په وقت کښی په څه حال کښی دی؟ او څه احوال لری؟ آیا دی په دغه حال کښی د بل چا په ورنگ خوشیږی که خفه کیږی؟ لهدا پخوا د ننوتلو څخه ښائی ور ناری کړئ او ځان ته اجازت حاصل کړئ او له گردو (تولو) نارو څخه بهتره «سلام» اچول دی.

په حدیث کښی راغلی دی چه دری ځلی دی سلام واچوی او د ننوتلو اجازه دی وغواړی که له دری ځلی سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شی - نو بیرته دی وگرځی. فی الحقیقت دغه داسی ډک له حکمته تعلیم دی که د هغه په تعمیل کښی مؤاظبت وکړ شی - نو دغه د میلمه او کوربه دواړو په حق کښی ښه او بهتر دی.

مگر افسوس نن مسلمانان په دغو مفیدو هدیاتو پسی چندان نه گرځی ولی نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستی هغه ته ئی ډیره ترقی او توسعه ورکړی ده.

(ربط) د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د زناء او د قذف د احکامو بیان ؤ - لکه چه ډیر ځله بی له اجازی د بل په کور کښی ننوتل - د هم دغو ممنوعه ؤ امورو په طرف مفضی کیدل نو ځکه په دغو آیاتونو کښی ئی د استیذان د مسائلو بیان هم وفرمایه.

فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا
فَارْجِعُوا هَٰؤُلَاءِ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿۱۸﴾

پس که چیری ونه مومئ تاسی په دی کورونو کښی څوک (چه اذن درکړی) پس مه ننه وځئ په دی کورونو کښی تر هغه پوری چه اذن وکړی شی تاسی ته، او که چیری وویل شی تاسی ته (عندالاستیذان) چه بیرته وگرځئ پس بیرته وگرځئ تاسی (او د ننوتلو سعی مه کوئ) چه دغه بیرته وگرځیدل ډیر غوره (او پاک) دی تاسی ته او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم دی (او جزا ئی درکوی).

تفسیر: یعنی کله چه دغه درمعلوم شی چه په هغه کور کښی هیڅوک نشته خو بیا هم د بل چا په کور کښی بی د هغه د مالک او مختار له اجازی مه ننوځئ! ځکه چه د بل په ملکیت کښی بی له اجازی بل هیڅوک د تصرف حق نه لری. تاسی ته نه دی معلوم چه د بی اجازی ننوتلو څخه به څومره جگړی پېښیږی؟ هو! که صراحتاً یا دلالتاً اجازت درکړ شی نو بیا هیڅ مضائقه نشته او که چیری وویل شی تاسی ته عندالاستیذان چه بیرته وگرځئ پس بیرته وگرځئ تاسی او د ننوتلو سعی مه کوئ! یعنی د داسی ویلو څخه مه خفه کیږئ! ځکه چه ډیر اوقات انسانی طبیعت دی ته نه وی مائل چه له چا سره وگوری - یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وقت کښی حرج ورپېښیږی په داسی یوه خبره او کار مشغول وی چه په دغه نه خوښیږی چه بل څوک پری مطلع شی - نو تاسی ته څه ضرورت درپېښ دی چه خامخا به پر هغه بار اچوئ! حال دا چه په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستی او خپلوی تعلقات وړانیږی. په هر حال دغه کار چه بیرته وگرځئ تاسی او د ننوتلو سعی او اصرار مه کوئ دغه بیرته وگرځیدل خیر بهتر او ډیر غوره پاک دی تاسی ته او الله تعالیٰ په هغو کارونو چه کوئ تاسی ښه عالم دی او جزا ئی درکوی یعنی الله تعالیٰ له گردو (تولو) قلبیه و او قالبیه و اعمالو څخه ښه باخبر دی. څرنگه شی چه کوئ او په هر نیت ئی چه وکړئ حق تعالیٰ به سم د هغه د تناسب سره جزا درکوی - او ده په خپل محیط علم کښی د گردو (تولو) امورو رعایت فرمایلی، دغه احکام ئی صادر کړی دی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ ﴿۱۹﴾ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۲۰﴾

نشسته پر تاسی باندی هیخ گناه په دی کښی چه ننوځی (بی له استیذانه) هغو کورونو ته چه نه دی د چا د اوسیدنی په هغه کښی متاع منفعت د تاسی وی او الله ته ښه معلوم دی هغه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هغه چه پتوی تاسی.

تفسیر: یعنی په هغو عمارتونو کښی چه کوم خاص او معلوم داره سړی هستوگنه نه لری او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کښی څه ممانعت او قیود وی - مثلاً مسجد - مدرسه خانقاه - سرای او مثل ذلک - که هلته مو کوم شی وی - یا په هغه ځای کښی د څه موعده دپاره اوسیدل غورائ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شی او دلته هیخ د استیذان ضرورت نشته. د داسی مسائلو تفصیلات ښائی چه په فقهیه و کتابونو کښی وکتل شی. او الله تعالی ته معلوم دی هر هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هر هغه څه چه پتوی ئی تاسی یعنی الله تعالی ستاسی د گردو (تولو) پتو او ښکارو حالاتو په رعایت دغه احکام مشروع کړی دی چه له هغو څخه مقصود د فتنی او فساد گرد (تول) مداخل بندول دی. مؤمن ته ښائی چه په خپل زړه کښی هم دغه غرض تر نظر لاندی ونیسی او پری عمل وکړی.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ أَبْصَارَهُمْ وَيَحْفَظُوا
فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده!) مؤمنانو ته چه پتی دی کړی دوی سترگی خپلی (له نامحرمو څخه) او ښه ټینگ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) دغه (اغماض او حفظ) دیر پاکیزه (او گټور) دی دوی ته بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی (دوی نو ښائی چه تری په ویره اوسی پر هر حرکت او په سکون خپل)

تفسیر: بده کتنه د زناء اول قدم دی - له دی نه د لویو لویو فواحشو دروازی پرانستلی کیږی قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بی حیائی د انسداد دپاره پرمبې د هم دغه سوری د بندولو توصیه کوی - یعنی مسلمان نارینه او ښځی ته حکم ورکړی دی چه د بدو کتلو څخه ځان ساتی! او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کښی ولری! که یو ځلی بی اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومی پردی ښځی ولوید - یا د ښځی سترگی پر کوم پردی نارینه ولگیدی نو بیا دی بالااراده او قصداً د هغه پر لوری خپلی سترگی نه اړوی! ځکه چه دغه دوهم ځلی لیدل به د

ده په واک (اختیار) کېږي وی - او په هغه کېږي به معذور نه گڼل کېږي.

که انسان غمان په دی سره عادی کړی چه خپلو پښو ته وگوري او په خپل اختیار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه گوري نو دیر ژر د ده د نفس تزکیه کیدی شي - کله چه اول غلی ناخپه کوم اتفاقی نظر لویږی د شهوت او نفسانی غوښتنی له سببه نه وی نو ځکه حدیث هغه معاف کړی دی ښائی چه دلته په ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کېږي هم «من» ئی تبعیضه اخیستی هم دغه طرف ته ئی اشاره فرمایلی وی. (او ښه ټینگ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل د محرماتو په مقابل کېږي) یعنی له حرام کاری څخه خپل غمانونه وساتی! او خپل ستر او پرده دی د هیچا په مخ کېږي نه خلاصوی «الاعند من اباحه الشارع من الازواج وماملکت ایمانهم» (دغه اغماض او حفظ دیر پاکیزه او گټور دی دوی ته په دنیا او په عقبا کېږي بیشکه چه الله تعالی ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی او په هغه نظر چه کوی ئی په حلال او حرام او هم داسی په استعمال د جوارحو په طاعاتو او په معاصیو) یعنی د سترگو غلا - او د زړونو پټی خبری او مخفی نه نیاتو - احوالو - ټول الله تعالی ته معلوم دی - لهذا انسان ته ښائی چه تل دغه علام الغیوب حاضر او ناظر وگنئ - او له بدو افعالو - او بدو خیالاتو او بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه غمان وساتی - که نه هغه به ئی سم له خپله علمه سره په سزا رسوی «مایصنعون» څخه غالباً د جاهلیت د زمانی بی اعتدالی گانی مراد اخیستی دی - یعنی هغه بی اعتدالی گانی چه پخوا له دی نه مو کولی هغه ټولی الله تعالی ته معلومی دی نو ځکه هغه اوس د خپل رسول په وسیله دغه احکام صادر کړی دی چه ستاسی تزکیه پری وشي.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُرُجِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَمْلُوكَاتٍ إِيْمَانَهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيَعْلَمَ مَا يَخْفَيْنَ مِنْ

زَيْنَتُهُنَّ وَتَوَبُّوْا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣١﴾

او ووايه (ای محمده) ایماندارو بشغو ته چه پتی دی کری له (نامحرمو خخه) سترگی خپلی او ښه تینگ دی وساتی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) او نه دی ښکاره وی زینت ښایست (او غای د ښایست) خپل مگر هغه چه ښکاریږی له دغه (زینت خخه په وقت د کسب او کار کښی) او ښائی چه وا دی چوی تکرری پورنی خپل پر گریوانونو خپلو (چه قتر ئی ښکاره نشی) او نه دی ښکاره وی زینت ښایست (او غای د ښائست) خپل (هیچا ته) مگر دپاره د میرونو (خاوندانو) خپلو (چه دغه د هغو دی) یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د میرونو (خاوندانو) خپلو ته یا غامنو (او لمسیو) خپلو ته یا غامنو د میرونو (خاوندانو) خپلو ته یا ورونو خپلو ته یا غامنو د ورونو خپلو ته یا غامنو د خویندو خپلو ته یا بشغو خپلو ته یا هغه چاته چه مالک شوی دی (د هغه) ښی لاسونه د دوی یا هغو تابعانو ته چه نه وی خاوندان د حاجت بشغو ته له سړیو نه یا هلکانو هغو ته چه نه وی خبر (دوی) پر اسرارو د بشغو او نه دی وهی (دا بشغی) پښی خپلی دپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه خیز چه پتوی ئی دوی له زینت ښائست (ځگانی) خپلی او راجع شی توبه ویاسی تاسی الله ته تول ای مؤمنانو! دپاره د دی چه تاسی ښیگنه او خلاصی ومومئ (په دارینو کښی).

تفسیر: ښائست او سینگار عرفاً خارجی او کسبی آرائش ته وائی چه هغه له لباس یا زیور او نورو شیانو خخه حاصلیږی - د دی احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سنگار په غای که په زیبائش سره وکړه شی - نو زیات جامع او مناسب واقع کیږی ځکه چه د زیبائش (ښائست) لفظ هر قسم خلقي او کسبی زینت ته شامل دی - اعم له دی چه هغه د جسم خلقي پیدایښت سره متعلق وی یا له پوښاک او نورو خارجی دول و ډیل خخه حاصل شوی وی - د مطلب خلاصه داسی شوه بشغو ته د خپل هیڅ قسم خلقي یا کسبی ښائست اظهار پرته (علاوه) له خپلو هغو محارمو خخه چه ئی ذکر وروسته راغی د بل هیچا په مخ کښی جائز نه دی. هو! د هومره اندازی ښائست ظهور چه ضروری دی - او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشی ممکن کیدی نو مجبوراً یا ضرورتاً د هغه په اظهار کښی دومره مضائقه نشته (مشروط په دی چه د فتنی خوف نه وی)

له احاديثو او آثارو څخه ثابتېږي چه مخ كفين (ورغوى) په ﴿الْمَظْهَرَيْنِ﴾ كښى داخل دى
څكه چه دير دينى او دنيوى ضروريات د هغو په اظهار دوى مجبوروى - كه د هغوى د استتار
حكم مطلقاً وركړ شى نو ښځو ته په كاروبار كښى سخت ربرونه (زحمتونه) او تكاليف وروښاندې
كيږي. برسیره په دى فقهاؤ قديمين (تلى) هم پر هم دغو قياس كړى دى. لكه چه دغه اعضا
مستثنى شول نو د هغو متعلقات مثلاً گوتى - گوتگى - نكريغى - رانجه - او نور هم ښائى په
استثناء كښى داخل ومنلى شى ليكن واضح دى وى چه په ﴿الْمَظْهَرَيْنِ﴾ سره صرف ښځو ته
د عندالضرورت د هغو اعضاؤ په اظهار كښى اجازه وركړى شوى ده - نامحرمو سړيو ته له سره
اجازه نشته چه دوى دى خامخا دغو ښځو ته وگوروى - يا له هغوى سره سترگى په سترگو شى يا
د دوى د اعضاؤ سيل وكړى - ښائى د دغه اجازى څخه پخوا د هم دى لامله (له وجبى) الله تعالى
مؤمنانو ته د غضالبصر او د سترگو د پټولو حكم اورولى وى معلوم شو چه د يوه خوا د كوم
عضوى د اظهار اجازه دغه نه لازمه وى چه بل طرف ته د هغه كتل هم جائز وى - نارينه چه په
ستر له سره مأمور نه دى مگر د پاس آيات په اساس د ښځو له نظره مستور دى - يعنى ښځى
لدينه ممنوع دى چه نارينه ته وگوروى. ښائى چه په ياد ئى ولرو چه په دغه آيت كښى محض د
ستر د مسئلى بيان شوى دى يعنى له دى نه قطع نظر چه ښځه په كور كښى وى كه د باندې؟ د
ښځى د بدن كومه برخه د چا په مخ كښى او په كومو حالاتو كښى ښكارول جائز دى؟ پاتى
شوه د «حجاب» مسئله - يعنى شريعت په كومو حالاتو كښى ښځو ته له كور څخه د باندې وتلو
اجازه وركړى ده؟ او د سير او د سياحت صلاحيت حكم دوى ته شته؟ كه نه؟ دلته د هغه د
تذكر ځاى نشته د هغه څه تفصيل ان شاء الله د «احزاب» په سورت كښى راغى. مونږ چه د فتنى
د خوف د نفى كوم شرط لگولى دى هغه د نورو دلائلو او شرعيو قواعدو څخه مأخوذ دى چه په
اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلى كيږي. د بدن په خلقى ښائست كښى له گړدو
(تولو) څخه دير ښكاره شى د تى اوچتوالى دى، د هغه د مزيد تستر دپاره ئى په خاص دول
(طريقه) سره تاكيد وفرمايه - او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه ئى هم راوښوده. په جاهليت
كښى به ښځو تكړى (خادرونه) پخپل سر اچول او د هغه دواړه څنډى (غارى) به ئى بېرته پخپلى
شا غورځولى - او په دى دوله د تى هيئت به څرگند پاتى كيده دغه گواكى د ښائست يوه
مظاهره وه. لوى قرآن دغه راوښوده چه ښائى تكړئ (خادر) په سر واچولى شى او د هغه څنډى
(غارى) دى تر زنى لاندې تيرى شى شو د ښځو غاړه او تى او غوړونه پرى په ښه دول (طريقه)

پټ شى.

﴿وَالْمُحْشَرَاتِ﴾ الآية - او نه د ښكاروى ښځى زينت خپل هيچا ته مگر دپاره د ميرونو
(خاوندانو) خپلو چه دغه د هغوى دى يا پلرونو او نيكونو خپلو يا پلرونو د ميرونو (خاوندانو)
خپلو ته يا ځامنو او لمسيو خپلو ته د تره او ماما حكم هم داسى دى - په دغو محارمو كښى
هم د مراتبو فرق شته مثلاً هغه زينت او ښائست چه دا ئى د خپل ميره (خاوند) په مخ كښى
ظاهرولى شى هغه د نورو محرمو په مخ كښى نشى څرگندولى - د زينت څرگندول څو درجى لرى

چه د هغه تفصیل په لویو تفاسیرو او په فقهیه و کتابونو کېښی ښائی ولوست شی. دلته یواځی هم دغومره ښوونه شوی ده. هومره د تستر اهتمام چه له پردیو څخه کاوه شی له محارمو څخه نه کیږی. او داسی مطلب نه دی چه هر یو عضو دی د دوی په مخ کېښی بریښد او ښکارولی شی. ﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتٌ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر ښځو خپلو ته (یعنی هغی ښځی ته چه د دی سره ناسته ولاړه لری - په دی شرط سره چه ښه اخلاق ولری - او د بد اخلاقو ښځو په مخ کېښی نه. او د دیرو اسلافو په نزد له دی نه مسلمانی اصیلی ښځی مرادی دی. ځکه چه کافره ښځه د اجنبی سړی حکم لری.

﴿أَوَلَمْ تَكُنْ لَكُمْ آيَاتٌ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغه چاته چه مالک شوی وی د هغه ښی لاسونه د دوی). یعنی ستاسی وینځی وی او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریی هم په دی کېښی داخل دی او د قرآن ظاهر هم د هغه تائید کوی لیکن د جمهورو ائمه و اسلافو مذهب داسی نه دی.

﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغو تابعینو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو) یعنی نوکر او هغه خدمتگار چه له خپله کار سره کار لری او له سره دی وزگار نه وی چه دی خوا او هغی خوا ته وگوری - او پخپل جادو جوړو او دودی پخولو او نورو کورنیو چارو کېښی بوخت او لگیا وی شوخ - شغب - سپین سترگی او ارمونی نه وی یا داسی فاترالعقل - بی سد - پاگل وی چه حواس ئی په خپل ځای نه وی پاتی او محض په خوړلو او څښلو کېښی له کورنی سره شریک او مل وی. (او نه د ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغو هلکانو ته چه خبر نه وی دوی پر اسرارو د ښځو) یعنی هغه هلکان چه تراوسه پوری دوی له نسوانی سرائرو څخه لا نه دی خبر او د هغو د پوهیدلو تمیز یی لا نه دی پیدا کړی او نه نفسانی جذبات لری.

﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ - او نه دی وهی دا ښځی پښی خپلی لپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پته وی ئی دوی له زینت خپل یعنی ښائی چه د دوی هیئت او وضعیت - ناسته ولاړه داسی نه وی چه د گانو (کالو) او زیوراتو غبر د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړی او دیر ځلی داسی غبر او حرکات او سکانات د مخ او نورو د لیدلو څخه زیات د نفسانی جذباتو داعی او محرک واقع کیدی شی.

﴿وَتُؤْتِيهِم مِّنْهُم مَّا يَشَاءُونَ﴾ - او راجع شی توبه وباسی تاسی الله ته تول ای مؤمنانو لپاره د دی چه تاسی ښیگنه (فلاح) او خلاصی ومومئ په دارینو کېښی یعنی پخوا له دی نه هر څه حرکات چه شوی دی له هغو څخه توبه وباسی! وروسته له دی نه هر نارینه او ښځی ته لازم دی چه د الله تعالی څخه وویږیږی او پخپلو گردو (تولو) حرکاتو او سکاناتو - اوضاعو او افعالو - اقالو کېښی د انابت او تقوی لپاره غوره کړی چه په دغه کېښی د دواړو دارینو ښیگنه (فائده) او بری او کامیابی دی.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ

او په نکاح کوی (ای اولیاؤ) هغه بی میرونو (خاوندانو) ښځی او بی ښځو سری له تاسی

تفسیر: پاس د استیذان - غض البصر - ستر او نورو بیان وشو خو د هغو په وسیله د بی حیائی او بدکاری - انسداد او مخه ونیوله شی په دغه آیت کښی دا حکم ورکوی چه د هغو کسانو نکاح چه تراوسه نه ده ترلی شوی - یا وروسته د نکاح ترلو څخه بیرته کوند شوی وی نو په مناسبه موقع کښی دی بیا د هغوی نکاح سره وتړله شی! په حدیث کښی نبی علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی «ای علی! په دری کارونو کښی څنډ (ایسارتیا) مه کوه! د فرض لمانځه وقت چه راشی جنازه چه حاضره شی - او کونده ښځه چه کله ئی سیال پیدا شی.» هغه اشخاص او اقوام چه عمداً د خپلو کوندو او رندو په نکاح کښی تکاسل تساهل، او تعطیل کوی یا د داسی خبرو د آوریډلو څخه بد وړی ښه دی وپوهیږی چه هغوی پخپل دغه وضعیت کښی گناهکاران دی او ښائی چه ژر تر ژره دی توبه وباسی او د هغوی په نکاح کښی دی تلوار او مسارعت وکړی.

وَالضَّالِّحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان نیکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو

تفسیر: یعنی که مریی او وینځی د دغی خبری وړ (قابل) او لایق وگنی چه د زوجیت حقوق اداء کولی شی او د نکاح کولو لامله (له وجی) نه مغرورېږی او ستاسی له کار او خدمت څخه لاس نه وباسی نو د دوی نکاح هم وترئ!

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۱﴾

که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران ناداران نو غنیان به کړی دوی الله له فضله خپله او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: مخینی خلق د دی لامله (له وجی) متردد وی او وړاندی وروسته کوی چه وروسته له نکاح به د ښځی او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلی؟ دلته الله تعالی دوی پوهولی دی چه د هسی موهومو خطراتو لامله (له وجی) تاسی د نکاح څخه مه په څنگ کیږئ! ستاسی او ستاسی د ښځو

د وړکيو رزق روزی د الله تعالی په قدرت کښی ده - تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه. چه د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسی په رزق او روزی کښی څه ارتوالی او کشائش پیدا کړی. نه مجرد کوند (لوند) پاتی کیدل د غناء موجب دی او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی. دغه گردی (تولی) خبری د الله په اراده او مشیت پوری تړلی دی. لکه چه د «التوبه» په (۴) رکوع کښی ئی داسی فرمایلی دی ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَتَوْفِیْکُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ شَاءَ﴾ او د ظاهری اسباب په اعتبار هم دغه څیز معقول دی چه د نکاح کولو یا د نکاح د ارادی لرلو په وسیله پر انسان بار لویوی او دی د تجرد د زمانی څخه په زیاتی گټی (فائدی) پسی گرځی او خپلی فائدی پسی هڅه کوی او سره له سعی او عمل او جد او جهد لاس او پښی خوځوی د بله طرفه کله چه سری د ښځی غیبتن (خاوند) شی نو د ده ښځه او وروسته اولاد هم د ده سره د ژوندانه په چارو کښی مرستی (مدد) کوی - او برسیره په دی د خسرگنډی د کورنی مرسته (مدد) او امداد هم ورسره ملگری کیږی. په هر حال د روزی تنگی یا فراخی په نکاح او تجرد پوری له سره نه ده موقوفه بیا نو نه ښایی چه دغه خیال د نکاح سد او مانع وگرځی. او الله تعالی کشائش والا ښه عالم دی یعنی د هر چا په حق کښی چه مناسب وگنی نو د هغه په روزی کښی وسعت او ارتوالی کوی.

وَلَيْسَتَعْفِیَ الَّذِیْنَ لَا یُحِدُوْنَ نِكَاحًا حَتّٰی یُعْزِیَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

او ښایی چه ځان دی وساتی هغه کسان چه نه مومی دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پوری چه غنیان کړی دوی الله له فضله خپله

تفسیر: یعنی هغه چه اوس دومره مقدور هم نه لری چه له کومی ښځی سره خپله نکاح وتړلی شی نو تر هغه پوری چه الله تعالی ده ته مقدور ورکړی ښایی چه د خپل نفس اداره ښه وکړی - او تر انضباط لاندی ئی راولی - او زیار (کوشش) وکړی چه عفیف پاتی شی. دغه خبره هیڅ بعیده نه ده چه د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالی غنی وگرځوی او د نکاح دیر ښه مواقع ورهیا کړی.

وَالَّذِیْنَ یَبْتَغُوْنَ الْکِتَابَ مِمَّا مَلَکَتْ اَیْمَانُکُمْ فَکَاتِبُوهُمْ
اِنْ عَلِمْتُمْ فِیْهِمْ خَیْرًا وَّاَوْهَمُوْهُمِّنْ مَّا لَیْلَی الَّذِیْ اَنْتُمْ وَّلَا
تُکْرَهُوْا فِتْنَتُمْ عَلَی الْبَغَاءِ اِنْ اَرَدَنْ تَحْصُنَا لَتَبْتَغُوْا عَرْضَ الْحَیْوةِ

الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُمْ فَأَنّ اللهَ مِنْ أَعْدَائِكُمْ أَهْلَهُنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٤﴾

او هغه کسان چه غواړی مکاتب والی له هغو (وینځو مریو) چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی نو مکاتبان کړی دوی که چیری پیژانده تاسی په دوی کښی خیر او ورکوئ دوی ته له غځینو مالونو د الله هغه چه درکړی نی دی تاسی ته، او مه مجبوروی تاسی وینځی خپلی په زنا (او بدو کارونو) که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چه هغه بډه د زنا او وړوکی دی) او هر هغه چه زور ئی وکړ په دوی پس بیشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډیر ښونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعنی که د چا مریی او وینځی ووائی یا د زیات توثیق دپاره خپله دغه وینا ولیکی چه «زه به په دومره مدت کښی دومره مال درته وگتم او در به ئی کرم شو ته می آزاد او خپلواک کړی» نو مالک ته لازم دی چه دغه ومنی او داسی یو تعهد لیک ورولیکی دغسی معاملی ته مکاتبه وائی او دغه د مریو د آزادولو یو ځان ته صورت دی لیکن مالکانو ته ښائی چه دغه خبره هلته قبوله کړی چه دی په واقعی ډول (طریقه) سره وپوهیوی چه آزادی د دغه مریی یا وینځی دپاره ښه ده - او وروسته د رقییت د قید د وتلو څخه غلا - یا زنا - یا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کیږی - او خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) هر چیری نه گرځی - که دغسی ډاډینه (سکون) او اطمینان ورته پیدا شی نو بیشکه ښائی چه ده ته د آزادی موقع ورکړه شی خو دی آزاد شی او د خپلی فلاح او بهبودی دپاره ښه ترقی او پرمخ تګ وکړی شی - که چیری خپله نکاح تری نو په خپل واک (اختیار) دی وتړی او د رقییت لامله (له وجی) دی میدان پری تنګ نه وی.

﴿وَأُولَئِكَ مِنْ عَمَلِكُمْ﴾ - او ورکوئ دوی ته له غځینو مالونو د الله هغه چه درکړی نی دی تاسی ته (دغه ئی دولتمنو اغنیایو مسلمانانو ته فرمایلی دی چه د داسی مکاتبانو مریو یا وینځو سره مالی امداد وکړئ چه د زکوٰه له وجوهو څخه وی که د نورو عامو صدقاتو او خیراتونو او نورو څخه وی خو دوی ژر تر ژره د خپلو آزادیو او خپلواکیو مالکان شی او که مالک د کتابت د بدل کومه برخه ورمعافه کړی نو دغه به ډیر لوی امداد وی.

تنبیه: د زکوٰه په مصارفو کښی یو مصرف چه د ﴿فِي الرِّقَابِ﴾ په نامه ایښی شوی دی هغه د هم دغو مریانو او د وینځو د آزادلو پنگه ده د راشدهو خلفاو په زمانه کښی له داسی مریانو سره له بیت المال څخه امداد او مرستی (مدد) کیدلی.

﴿وَأُولَئِكَ مِنْ عَمَلِكُمْ﴾ الآية - او مه مجبوروی تاسی وینځی خپلی په زنا او بدو کارونو که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی په دغه اکراه سره مال

د ژوندون لږ خسیس). په جاهلیت کېنې به غینو خلقو پر خپلو وینځو د زنا او بدکاری کسب کاوه له عبد الله بن ابی رئیس المنافقین سره څو داسې وینځې وې چې پر هغو به ئې د هم دغې زنا او بدکاری کسب کاوه - او په دغه وسیله به یې روپۍ گټلې چې له دوی څخه غینې غینې وینځې مسلمانانې شولې او د دغه شنیع فعل د کولو څخه ئې انکار وکړ - نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او تکللو لاس پورې کړ - دغه آیت په هم دغه مورد کېنې نازل شو - او د دغه شان نزول د رعایت د مزید تفصیح دپاره ئې د ﴿لَا تَزْنِ﴾ او د ﴿يَتَزَوَّجُ الْيَتِيمَ﴾ قیود زیات کرل که نه پر وینځو باندې د بدکاری اجراء په هر حال حرامه ده او دغسې گټه (فائده) چې په دغه وسیله په لاس راځي په هر اسم او رسم چې وی بیځې حرامه او ناپاکه ده اعم له دی چې دغه بدکاری دوی په خپله رضاء او رغبت سره وکړي یا محض د دغې دنیوي حقیرې فائدې دپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کېږي نو په دغه وروستني صورت کېنې د هغه گناه او وبال شدید او انتهائي وقاحت لري او د لوئې بی شرمې دلیل دی. یعنی زنا داسې بد عمل دی چې د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وی - لیکن الله تعالی محض په خپل فضل او رحمت سره د مکرهه بیچاره گۍ او ناتوانۍ ته کتلې - عفو کوي ئې او په هر صورت پر مکره (په زور کوونکې) باندې به سخت عذاب وی او پر مکرهه (چې پری زور شوی وی) رحم به وکړ شی.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبِينَاتٍ وَمَثَلًا لِّلَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسو ته آیتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو) او مثل (عجیب چې د عجیبه قسمه ؤ امثله دی) د هغو کسانو چې تیر شوی دی پخوا له تاسې او نازل کړی دی مونږ موعظه پند دپاره د متقیانو پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی په قرآن کېنې گرد (تول) نصائح - احکام او د تیرو اقوامو عبرتناکه واقعات بیان شوی دی څو د پاک الله څخه وپریږدونکي انسانان هغه واورې او ترې پند او نصیحت او عبرت واخلي او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي. یا مثلاً له ﴿مَنْ الذِّیْنَ خَلَوْا﴾ څخه دغه مراد دی چې پر پخوانیو امتونو هم داسې حدود او احکام جاری کړي شوي وو چې په دغه سورت کېنې مذکور دی او غینې پېښې هم د هم دغه (افک) د پېښې په شان وروړاندې شوي دي چې په دغه سورت کېنې بیان کړي شوي دي پس هم هغه شان چې الله تعالی د حضرت مریم صدیقې رضی الله تعالی عنها او حضرت یوسف صدیق علیه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت ئې

ظاهر کر د حضرت بوی عایشی صدیقی بنت الصدیق رضی الله تعالیٰ عنهما برائت او لوئی ئی هم
بنکاره کره - چه تر قیام د قیامت پوری د صادقینو او صالحینو په زیرونو کښی یی
نقش فی الحجر کر - او د دروغجنانو دښمنانو مخونه ئی تور کرل.

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ
الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ
مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ
لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ
وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

الله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکی دی مثل صفت د نور د ده (داسی
دی) لکه (رونه) طاقچه چه په هغی کښی یوه بله دیوه وی دغه بله دیوه په
قندیل د (شیشه) کښی وی، دغه قندیل (ښینه په سبب د هغی رڼا (رنرا) چه
پکښی ده) گواگی یو ستوری دی روڼ ځلیدونکی چه بلوه شی (دا یوه چراغ
په اول کښی) له تیلو د ونی برکتناکی د زیتون چه نه مشرق طرفته وی او نه
مغرب طرف ته نژدی دی تیل د دی چه رڼا (رنرا) وکړی (له خپله ځانه له
دیروی صفائی) او اګر که نه وی رسیدلی دی ته اور (دغه) رڼا (رنرا) د
دیوی) پر رڼا (رنرا) (د صافو تیلو ده) لپاره ښیی الله نور خپل ته هغه چاته
چه ارده وفرمائی او بیانوی الله مثالونه خلقو ته (او په معقولانو ئی پوهوی د
محسوساتو په وسیله) او الله پر هر څیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان رونق او ودانی د الله تعالیٰ له جانبه ده. که الله تعالیٰ مدد
ونه کړی نو ګرد (تول) به سره ورانیدي. (موضح القرآن) ګردو (تولو) مخلوقاتو ته د وجود نور
او رڼا (رنرا) د الله له طرفه ورکړی شوی ده. په لمر - سپوږمی - ستوری - پرښتو - انبیاء او په
اولیاء هغه ظاهری او باطنی رڼا چه شته د هم هغه منبع الانواره څخه استفاده ده - او د هدایت
هغه انوار او پلوسی چه هر چاته رسیدی - د هم هغه رفیع دربار څخه رسیدی - تمام علویات او
سفلیات د الله تعالیٰ له تګوینیه او تنزیلیه آیاتونو څخه منور دی - د حسن او جمال - یا د

خوبی او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چه هر چیری بریښی - هغه د هم ده له برکته منوره ده - او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال یوه پلوشه ده - د «ابن اسحق» په سیرت کښی راغلی دی! کله چه په (طائف) کښی خلعو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وربراهه (تکلیف کړو) نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ژبه دغه دعاء وه «اعوذ بنور وجهک الذی اشرقت له الظلمات و صلح علیه امر الدنيا والآخرة ان يحل بی غضبک او ينزل بی سخطک لک العتبی حتی ترضی ولا حول ولا قوة الا بالله» د شپې په تیاره کښی به دوی خپل رب ته داسی دعاء کوله «انت نور السموات والارض» او په خپلو غوږونو - سترگو - زړه - هره هره عضو - بلکه په هر ویښته سره به دی د الله تعالی د نور او رنای په طلب کښی ؤ - او په آخره ئی د خلاصی په ډول (طریقه) داسی فرمایل «واجعل لی نوراً» یا «واعظم لی نوراً» یا «واجعلنی نوراً» یعنی غما نور لا زیات کړه! بلکه بیخی له ما څخه نور او رنا (رنرا) جوړه کړه! په حدیث کښی راغلی دی «ان الله خلق خلقه فی ظلمة ثم القی علیهم من نوره فمن اصابه من نوره يومئذ اهتدی ومن اخطاه ضل (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) یعنی هر هغه چاته چه په هغه وقت کښی د الله تعالی له نوره (توفیقه) برخه ورورسیده هغه هدایت وموند - او هر هغه چه له هغه څخه بی برخې شو گمراه پاتی شو.

واضح دی وی هم هغسی چه د الله تعالی نور صفات مثلاً سمع - بصر او د نورو کوم کیفیت نشی بیاموندی هم داسی د نور او رنا (رنرا) صفت هم د ممکناتو په نور نشی قیاس کیدی. د دغی مسئلې د تفصیل دپاره د «امام غزالی» د «مشکوة الانوار» رساله وگورئ! هسی خو د الله تعالی په نور سره گردو (تولو) موجوداتو بنائست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالی له نور څخه د هدایت او عرفان هم هغه خصوصی برخه وررسیږی. د هغه مثال داسی وگنئ چه د قانت مؤمن جسم د یوی طاقچی په شان دی چه د هغی طاقچی په منځ کښی یو ستوری د غلیدونکی ښیښی (قندیل) په شان ایښی وی - دغه ښیښه د ده زړه شو چه د هغه تعلق له پاس عالم سره دی. په دغه ښیښه (قندیل) کښی د معرفت او هدایت دیوه لگیږی - او رونه غلیږی - دغه رنا (رنرا) د داسی صافو او شفافو او لطیفو تیلو څخه حاصلیږی چه له یوی مبارکی ونه (خوونه یعنی زیتون) څخه ایستلی او راغلی دی او زیتون هم په داسی یو ځای کښی واقع دی چه د هیڅ پلوه له لمر څخه پټ او په حجاب کښی نه دی - نه مشرق کښی دی او نه مغرب کښی دی بلکه په یوه خلاص - اړت ډاګ میدان کښی ولاړ دی چه پری د صبا او بیګا د دواړو وقتونو لمر لگیږی لکه چه له تجارو څخه معلوم شوی دی چه د داسی زیتون تیل لا لطیف او صاف وی الغرض د ده تیل دومره صاف او غلیدونکی دی چه بی له اوره په خپل سر له ورا رونه ښکاری او داسی بریښی چه پخپله به لگیږی او رنا (رنرا) به کوی.

دغه تیل غما په نزد هغه حسن الاستعداد او د توفیق نور دی چه د مبارک نور له القاء څخه په بدو الفطرت کښی مؤمن ته حاصل شوی ؤ لکه چه پاس تیر شو او هغسی چه مبارکی شجرې ته ئی ﴿لَا شَرَّ فِیْهَا وَلَا غَرَرٌ﴾ فرمایلی وه - هغه ربانی نور هم د جهاتو له قیده پاک دی.

خلاصه ئی داسی شوه چه د مؤمن د زړه بښنه نهایت صافه او پاکه وی - او د الله تعالیٰ په توفیق په هغی کښی د حق د قبول داسی یو زبردست استعداد موندل کیږی چه بی له اوره په خپل سر رونه ښکاری - او د لگیدلو او رڼا (رنرا) خورولو دپاره مستعد او تیار دی اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدی شی یعنی د وحی او قرآن تیره رڼا (رنرا) هغه مس کړی علی‌الغور د هغه فطری نور مشتعل شی هم دغه ئی «نور علیٰ نور» وفرمایل باقی دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی دغه رڼا (رنرا) ئی ور په برخه کوی - او هم ده ته ښه معلوم دی چه دغه رڼا (رنرا) چا ته عنایت وفرمایي؟ او کوم یو تری محروم کړی؟ د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض دی چه د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا (رنرا) حاصله شی یواځی په خپله الله تعالیٰ ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول (طریقه) سره معلوم دی بل چاته له سره دغسی قوت او قدرت نشته چه دغسی موزون او جامع مثال وړاندی کړی شی. وړاندی ئی فرمایلی دی چه هغه رڼا (رنرا) له دی نه پیدا کیږی چه په هغو مساجدو کښی چه کامل خلق صبا او بیګا عبادت کوی، هلته دی په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړی.

تنبیه: مفسرانو د دغی تشبیه تقریر په څو څو ډولو (طریقو) سره کړی دی حضرت شاه صاحب هم په «موضح القرآن» کښی نهایت لطیف او عمیق تقریر فرمایلی دی مګر دلته هغه توجیه لیکلی شوی دی چه د دغه بنده په خیال کښی رسیدلی ده. «وللناس فیما یعشقون مذاهب» واضح دی وی چه په «یوقد» او په ﴿وَلَوْلَا تَسْتَعْجِلُ﴾ کښی د هغه نار په طرف چه اشاره ده ما په مشبه کښی هلته وحی او قرآن ایښی دی د دی مأخذ هغه فائده ده چه حضرت شاه صاحب پر ﴿مَنْ لَّهُمْ كَيْفَ الْإِنِّي اسْتَوْفَدَ نَارًا﴾ باندی لیکلی ده او د هغه تائید د صحیحینو په یو حدیث سره هم کیږی چه په هغه کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه الفاظ فرمایلی دی «انما مثلی ومثل الناس کرجل استوفد نارا فلما أضاءت ماحوله جعل الفراش وهذه الدواب التي يقعن فیها - الحديث».

فِي بَيِّنَاتٍ أَنَّ اللَّهَ أَنْ تَرْفَعَهُ

په هغو کورونو (مساجدو) کښی چه اذن حکم کړی دی الله چه پورته دی کړل شی (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی یعنی د هغوی دی خبر واخیست شی! او له هر قسمه ګندګۍ او لغو افعال او اقوالو څخه دی پاک وساتلی شی د مساجدو په تعظیم کښی دغه هم داخل دی کله چه هلته داخل شی د تحية المسجد دوه رکعت نافله دی ولوست شی!.

وَيَذْكُرُ فِيهَا اسْمَهُ

او یادوه شی په هغه کښی نوم د دغه (الله)

تفسیر: تسبیح، تهلیل او د قرآن تلاوت او نور ګرد (تول) اذکار په دی کښی شامل دی.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

تسبیح وائی دغه (لمونځ کوی الله) ته په دغو کورونو کښی په صبا او په بیګا.

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) مناسبو اوقاتو کښی الله تعالیٰ یادوی. ځینی مفسرین وائی چه له «غدو» څخه د صبا لمونځ مراد دی او په «آصال» کښی باقی څلور واړه لمونځونه داخل دی ځکه چه «اصیل» د لمر له زواله څخه نیولی تر ګهیځ (سحر) پوری مودی ته ویل کیږی.

رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسی) سری چه نه غافلوی دوی سوداګری او نه بیع پیرودل له ذکره یاده د الله او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه او له ورکولو د زکوٰۃ

تفسیر: یعنی کاروبار او معاش او دنیوی ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده او د الله تعالیٰ د احکامو د په ځای راوړلو څخه نه غافلوی مثلاً که ډیر لوی سوداګر او بیهار وی که معمولی دکاندار وی دغه دواړه د الله په یاد کښی تل لګیا وی - او هیڅ یو شی دوی د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلوی د اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین هم دغه شان ؤ.

په ښکاره کړی اخستل او خرڅول - کړی په زړه کښی د مولیٰ خپل یادول

يَنَافُونَ يَوْمًا تُنْفَلُّ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

ویرپری (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغی ورځی چه آوړی رااوړی مضطرب به وی په هغی ورځی کښی زړونه او سترگی (له ډیری ویری)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به زړه په هغی خبری باندی وپوهیږی چه تر اوسه پوری پری نه پوهیده - او سترگی به داسی وپروونکی واقعات ووینی چه له سره ئی پخوا له دی نه وی لیدلی - په زړونو کښی به کله د نجات توقع پیدا کیږی او کله به د هلاک خوف - او سترگی به کله ښی خوا ته وگوری او کله کښی خوا ته او د دی خبری په انتظار کښی به وی چه له کوم لوری به نیول کیږو؟ یا د کوم لوری اعمالنامی څمونو په لاس کښی راکولی کیږی. (او تسبیح وائی په اخلاص او ویرپری له الله تعالی نه)

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّنْ فَضْلِهِ

دپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله ډیره غوره جزاء د هغو عملونو چه کړی دی دوی او زیات به کړی (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو دپاره کوم اجر او صله چه مقرر ده هغه به وررسپړی د الله تعالی له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږی چه د هغه تفصیل او تعین اوس نشی کیدی.

وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

او الله رزق روزی ورکوی هر چاته چه اراده وفرمائی (د رزق ورکولو د هغو) بی له حساب (وافره پریمانه)

تفسیر: یعنی د الله تعالی په دربار کښی د هیڅ یو شی کمی نشته که جنتیانو ته بیحد او بیحسابه نعماء او آلاء عنایت وفرمائی نو ده ته هیڅ مشکل نه دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ
لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عملونه د دوی په شان د سراب دی په هواره ډاگ کښی چه گمان کوی پر هغه باندی تږی د اوبو تر هغه پوری چه راشی (او ورسیزی هغه شی ته چه د اوبو گمان ئی پری کړی ؤ) نو ونه مومی دغه سری هغه چه گمان د اوبو پری کړی شوی ؤ هیڅ شی او بیا به مومی (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډیر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چه عتبه بن ربیعہ په جاهلیت کښی ډیر عبادت او طلب د دین کاوه بیا چه د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو - نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو چه مطلب ئی دغه دی او هغه کسان چه کافران دی هغه عملونه د دوی چه په ظاهر کښی نیک ښکاری لکه د صله الرحمی پالل یا د مری آزادول - یا د وږی مړول یا دغسی نور خیر خیرات کول - نو دغه گرد (تول) عملونه پشان د هغی ښوری دی چه په هوار میدان کښی ښکاریوی په سخته گرمی په وقت د نیمی ورځی کښی او داسی بریښی چه تږی سری پری د اوبو گمان کوی او په بیرہ (تلوار) مخامخ وردرومی تر هغه چه ورسپری هغه ځای ته چه د اوبو گمان پری شوی ؤ نو بیا نه مومی دی هغه گمان کړی شوی خپل هیڅ شی الخ. کافران په دوه قسمه دی یو هغه چه په خپل زعم او عقیده سره څه نه څه بڼه کارونه هم کوی او داسی گنئی چه وروسته له مرگه به می په کار راشی - حال دا که د ده کوم کار په ظاهره سره بڼه هم وی نو د کفر له شأمه عند الله هغه مقبول او معتبر نه دی د دغو غولیدلو کفارو مثال داسی وگنئ لکه چه په تکنده غرمه کښی په وچه لویه بیدیا کښی یو تږی سری ته له لری څخه اوبه ښکاره شی او هغه په حقیقت کښی غلیدونکی شکه (شگی گل) وی او دغه تږی د ډیری تندی په حالت کښی ورورسیوی که گوری چه اوبه هلته هیڅ نشته - بلکه د موت او هلاک کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وقت په سر ورته ولاړ او پاک الله بالذات د ده د گرد (تول) عمر حساب او کتاب اخلی د هم دغه اضطراب او حسرت په وقت کښی د ده گرد (تول) حساب یو ځلی الله تعالی تصفیہ او خلاصوی ولی چه د حسابونو ژر انجام او سریع اتمام د الله تعالی د قدرت په مقابل کښی ډیر آسانه کار دی او په یوه طرفه العین د گرد (تول) عمر او د گردو (تولو) خلقو حساب کتاب فیصله او پری کوی دوهم هغه دی چه له سره تر پایه پوری په دنیوی عیشونو او عشرتونو او مزو کښی مغروق او د جهل کفر - ظلم او عصیان په ظلماتو کښی غوتی وهی نو د هغوی مثال وړاندی بیان فرمائی د دوی سره د رنا (رنرا) دومره یوه وړانگه (پلوشه) هم نشته لکه چه هغه پر سرابونو باندی غولیدونکی ته پر نظر راتله دغه خلق په خالصو تیاریو کښی او په یوه د پاسه په بل ظلمات کښی بند پراته دی. له هیڅ طرف د رنا (رنرا) پلوشه یا د روښنی وړانگه (پلوشه) ورته نه رسیږی. نعوذ بالله منها.

أَوْ كُظِمْتُ فِي بَحْرٍ لِّيَ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ
 سَحَابٌ ظَلَمْتُ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ
 يَرَهَا وَمَنْ لَمْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُّورٍ ﴿٢٤﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دی په بحر ژور کښی چه پت کری
 وی (دغه بحر) لره یو موج د پاسه ئی بل موج وی او د پاسه د دغه (موج)
 وریځ وی (دغه څلور قسمه) تیاری دی چه ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو
 دی، کله چه راویاسی (دغه پریوتی په دغو تیاریو کښی) لاس خپل نه وی
 نژدی (دی) چه ووینی دغه (لاس خپل) او هر هغه چه نه وی ورکری الله ده
 ته نور رڼا (رنرا) پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا (رنرا)

تفسیر: یعنی د سمندر په ژورو کښی (۱) پخپله د لوی سیند تیاره (۲) د هغه د پاسه د
 طوفانی هوا او امواجو تپه توره تیاره (۳) بیا د هغه څخه برسیره د سختی ویروونکی تکی
 توری وریځی تیاره (۴) ورسره د تړیمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شی، نو پر دغو تیاریو
 باندی لا پسی تزیید کیږی. په دغو تورو تیاریو کښی که دغه واقع په بحر کښی خپل لاس چه
 اقرب الاعضاء دی پورته کری - او خپلو سترگو ته ئی نژدی راولی نو بیا هم د دیرو تیاریو له
 سببه به ئی هیڅ شی په نظر نه ورځی چه هغه ته ځمونږ په محاورو کښی داسی وائی چه «سترگو
 ته سترگی په کار دی» پاس د مؤمنانو په ذکر کښی یی چه «یهدی الله لنوره من یشاء» فرمایلی
 ؎ دغه جمله د هغی په مقابل کښی ده یعنی هر هغه چاته چه الله تعالی نور او توفیق نه وی
 ورکری نو هغه ته بل څوک څه رڼا (رنرا) رسولی شی؟ - د هغه استعداد خراب ؎ توفیق ور ونه
 رسید او د سیند په ژوره کښی ولوید او د رڼا (رنرا) ورتلو دروازی ئی پر خپل ځان پسی بندی
 کری نو بیا نور او رڼا (رنرا) له کومی لیاری ورننوخی.

تنبيه: ربالعزت په اعمالو د کفارو پوری دوه مثالونه وتړل په دری اعتباره سره (۱) په اعتبار د
 تخییر چه ای مخاطبه که دغو اعمالو ته گوری چه هیڅ فائده او نفع نه لری نو لکه سراب دی.
 (۲) که دی ته گوری چه نور او رڼا (رنرا) د حق او ایمان ورسره مل نه وی نو لکه ظلمات دی.
 (۳) که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته گوری نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسی دی او
 نظر دنیا ته لکه ظلمات داسی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِغُ لَهُ مَنَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَفَاتٍ

آیا نه وینی ته ای مخاطبه! بیشکه الله چه دی تسبیح وائی ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (او هر هغه) چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې) او مرغان هم (تسبیح وائی) په دغه حال کښی چه خواره کوونکي وی د وزرو خپلو (په هوا کښی).

تفسیر: ښائی د الوتونکو مرغانو ذکر یی له دی لامله (له وجی) جلا (جدا) فرمایلی وی چه هغوی به په دغو اوقاتو کښی د آسمان او ځمکې په منځ کښی معلق وی او د دوی په دغه شان او کیفیت سره الوتل د الله تعالی د قدرت او قوت او عظمت لوی دلیل دی.

كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یوه (له دغو مذکورینو چه دی) په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه او تسبیح د هغه

تفسیر: یعنی الله تعالی هر شی ته د هغه د حال سره مناسب د انابت - عبودیت - اطاعت - تسبیح او تهلیل ویل الهام فرمایلی دی چه هغه پر دغه پوهیدلی دی او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوی لیکن د افسوس او تعجب مقام دی چه ډیر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کښی داسی خښ شوی دی چه د حقیقی مالک له یادولو - او د عبودیت د وظیفی په ځای راوړلو څخه بیخی بی برخی پاتی دی.

تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بنی اسرائیل په (۵) رکوع کښی څه مضمون پخوا له دی نه لیکلی شوی دی ښائی چه هغه هلته ولوست شی. په یو حدیث کښی راغلی دی چه حضرت نوح علیه السلام خپلو ځامنو ته د تسبیح وصیت وفرمایه او وی ویل «وَأَنِهَا صَلَوةُ الْخَلْقِ - هم دغه د باقی مخلوقاتو لمونځ دی».

وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ نَبِإٌ يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چه کوی ئی دوی

تفسیر: یعنی اگر که د دوی په عبادت او بندگی باندی تاسی ونه پوهیږئ لیکن پاک الله ته دغه گردد (تول) شیان معلوم دی او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دی چه هر څوک څه کوی؟

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٧﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې (سره له آسمانونو ځمکو او مافیهما) او (هم خاص) الله ته دی (بیرته ورتله د تولو) .

تفسیر: یعنی څرنگه چه د دوی علم پر گردو (تولو) محیط دی د ده حکومت هم پر تولو علویاتو او سفلیاتو حاوی دی او د تمامو بیرته ورتگ او رجوع هم د ده په لوری ده . وروسته له دی نه الله تعالی جل و علا شانه واعظم برهانه خپلو حاکمانه او قادرانه تصرفاتو داسی بیان فرمائی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِشَيْءٍ مِنْ دُونِ اللَّهِ يُضَاهُونَ ظِلًّا يَنْصَرِفُ إِذَا مَدَّ الظِّلُّ ثُمَّ انْصَرَفَ وَالَّذِينَ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِشَيْءٍ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَهُمْ شَرِيفٌ ﴿٢٨﴾

آیا نه وینی ته (ای مخاطبه) چه بیشکه الله روانوی شری وریځی (توتی توتی هر طرف ته چه اراده وفرمائی) بیا یوځای والی فرمائی په منځ د دغو (توتو د وریځو) کښی بیا ئی وگرځوی لاندی باندی قط په قط پس وینی به ته ای (انسانه) باران چه وځی له منځه د دی وریځی

تفسیر: یعنی رومی د وریځو وړوکی وړوکی توتی پورته کیږی، دغه گردی (تولی) سره یو ځای کیږی او یوه لویه د وریځی توته تری جوړیږی بیا دغه وریځی داسی ترتیب او ترکیب مومی چه د یوی د پاسه به ځای نیسی او یوه پریره (غته) طبقه تری متشکله کیږی .

وَيُزِيلُ مِنَ السَّمَاءِ مِزَابًا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ لِكَاذِبٍ سَنَّا بَرْقَهُ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٢٩﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه د) آسمانه له (وریځو یا د رلیو په شان د) غرونه چه وی په هغو (غرونو) کښی ځینی له ډلی پس رسوی (الله) د ا ډلی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د رسونی ئی) او وگرځوی ئی له هر هغه چا شخه چه

اراده ئی وفرمائی (د گرغولو یی) نژدی وی رنا (رنرا) بریښنا د هغو (پلی) چه بیول وکړی په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړی بصارت ئی)

تفسیر: یعنی لکه چه په ځمکه کښی د تیږو (گتو) غرونه دی ځینو اسلافو ویلی دی چه هم داسی په آسمان کښی هم د پلی غرونه دی. شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د دی سره موافقه ترجمه کړی ده لیکن زیاته او راجح او قوی دا ده چه له سماء څخه وریځی مراد شی مطلب ئی داسی شو چه له وریځو څخه چه په کثافت او غلظت کښی د غرونو په شان دی پلی اوړوی چه له هغو څخه دیرو خلقو ته جانی او مالی نقصانات رسیږی او زیات کسان تری محفوظ پاتی کیږی مشهوره ده چه د پلی راش د غواڼی په یو ښکر کښی وی او بل ښکر ئی وچ پاتی وی د بریښنا بریښیدل دومره تیره او زیات وی چه سترگی تری بریښی او نژدی وی چه د کتلو قوت ئی ضائع کیږی.

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٣٢﴾

گرغوی الله شپه او ورځ (په تبدیل تزئید تنقیص حرارت برودت ضیاء ظلمت او نورو) بیشکه په دغو (مذکوره و شیانو) کښی خامخا عبرت دی خاوندانو د سترگو او بصیرت ته

تفسیر: یعنی د ورځی څخه وروسته شپه او د شپی څخه وروسته ورځ د هم دغه پاک الله په قدرت ځی راځی - هم دغه الله تعالیٰ کله ورځی او کله شپی اوړدوی او لندوی او د هغوی تودوالی په یخوالی او یخوالی په تودوالی سره تبدیلولی. نو لا سم دی چه د قدرت د داسی عظیم الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړی - او د هغه حقیقی مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړی چه د ده په قدرت کښی د دغو گردو (تولو) تقلباتو او تصرفاتو زمام او واگی دی.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن تَأْتٍ فَمِنْهُمْ مَّن يَّسْتَشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ
مَّن يَّسْتَشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن يَّسْتَشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا
يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾

او الله پیدا کړی دی هر حیوان چه گرغی (په ځمکه کښی) له اوبو پس

عُیْنِیْ لَه هغوی هغه دی چه تگ کوی (خوځیږی) پر نس گیده پر قتر خپل (لکه مهی مار) او عُیْنِیْ لَه دوی هغه دی چه تگ کوی پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان) او عُیْنِیْ د دوی هغه دی چه تگ کوی په څلورو (پښو خپلو لکه آس اوښ)، پیدا کوی الله (ماسواء له دغو مذکورو) هر هغه څه چه اراده ئی وفرمائی (د خلقت د هغو) بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه عُیْنِیْ ئی خلقت د هر راز (قسم) مخلوقات دی).

تفسیر: یعنی که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتی پښی هم ورکړی دی نو بعید نه دی او د ده لامحدوده قدرت او مشیت هیڅوک نه شی محصورولی او که الله تعالیٰ خپل عُیْنِو مخلوقاتو ته دغسی قدرت ورعطاء کړی چه هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړی نو هغه هم د هم دغه الله تعالیٰ لطف او احسان دی چه هغوی ته ئی دغسی پوه او ادراک ور په برخه کړی دی

پر دغه آیت ښائی د ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ تفسیر چه د الانبیاء په (۲) رکوع کښی مو لیکلی دی بیا ولوست شی.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ ۖ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۹﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ آیاتونه بیانوونکی واضح او الله سمه صافه لیاره ښیي هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د لیار ښوونی د هغی) لیاری سمی صافی (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنی تکوینی او تنزیلیه آیات ئی دومره ښکاره او واضح دی چه د هغو په لیدلو او آوریډلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښائی گمراه او بی لیاری نشی - لیکن پر سمه صافه لیاره همغه تلی شی چه الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وی. سره له دی چه په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهری او باهري دلائل او شواهد گوري کله چه دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پیژنی او نه موحدان او مسلمانان کیږی گواکی د نتیجی په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دی.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فِرْقٌ مِّنْهُمْ مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۰﴾

او وائی (دا منافقان) چه ایمان راوری دی مونبر پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونبر (د الله او د رسول الله) بیا مخ مگر عوی (له اسلامه) یوه دله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت) او نه دی دغه (مگر عیدونکی) مؤمنان (صدقاً).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله کله چه د عمل وقت راته نو سم له خپلی دعوی سره به ئی عمل نه کاوه او له اسلامی احکامو به ئی مخ مگر عاوه. حقیقت دا دی چه د دوی په زړونو کښی له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه و موجود - هغه چه د ژبی جمع او خرڅ و د امتحان او ابتلاء په وقت کښی به دغه کلاین هم ویلی کیده او دروغ به ئی له رښتیا څرگند او جلا (جدا) ښکاریده.

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٣٨﴾
وَأَنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٣٩﴾

او هر کله چه ویللی شی دوی الله او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی دغه (رسول) په منع د دوی کښی ناڅاپه یو فریق دله د دوی اعراض ډده کوونکی دی (له حکم د رسوله) او که چیری وی دوی ته حق (په) زعم د دوی پر بل) نو راځی دوی دغه (رسول الله) ته گړندی فرمان منونکی.

تفسیر: یعنی که له دوی جگړه له چاسره واقع کیده - او په دی پوهیده چه مونبر په ناحقه یو په دغه وقت کښی که مقابل فریق هغوی ته ویل چه راځه چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته لاړ شو - او د دغی جگړی فیصله له هغوی څخه وغواړو! نو دغه منافقان به په دغه ورتگ نه راضی کیده ځکه چه دوی پوهیدل چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بی له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوی او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروی چه په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کیده حال دا چه پخوا له دی نه به دوی داسی دعوی کوله چه مونبر پر الله تعالی او رسول الله ایمان راوری دی او د دوی گورد (تول) احکام منو نو اوس د دوی هغه دعوی چیری لاړه؟ هو! که په کومه معامله کښی حق د دوی په طرف وی نو په دغه وقت کښی په ډیر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریری او د خپلی فیصلی انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرگندوی - ځکه چه په دغه تقدیر دوی داسی گڼی چه هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریری. نو دغه څنگه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصی

اغراض او هواپرستی ده .

أَفَى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

آیا په زړونو د دوی کښی مرض رنځوری (د کفر او نفاق) ده .

تفسیر: مرض رنځوری او ناروغی دغه ده چه دوی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره ومانه لیکن حرص - طمع او دنیوی اغراضو د دوی مخه ونیوله چه پر خپله همغه وینا او اقرار به ئی عمل هم کاوه - لکه چه د رنځور زړه غواړی چه قدم ووهی او چیری لار شی لیکن د ده قدمونه حرکت نشی کولی او دی د خوځیدو نه وی .

أَمَرَاتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحْيِفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ نَبَلٌ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

آیا شکمن دی دوی (په نبوت د محمد) آیا ویریری دوی له دی نه چه ظلم به وکړی الله پر دوی (یا ظلم به وکړی) رسول د دغه (الله پر دوی داسی نه دی چه الله او رسول الله پر چا ظلم وکړی بلکه دوی چه دی هم دوی ظالمان دی (په اعراض سره)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسی ته څه تردد او اندیښنه پیدا شوی ده یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالیٰ جل جلاله په وعد او وعید کښی څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسی گمان کوئ چه الله تعالیٰ جل جلاله یا د هغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوی؟ نو ځکه د دوی په حضور کښی د خپلی دعوی له وړلو څخه څه اندیښنه او تردد کوی نو په یاد ئی ولرئ چه هلته له سره د ظلم او بی انصافی احتمال نشته هوا پخپله هم دغو خلقو ظلم ته خپلی ملاوی ترلی دی او غواړی چه خپل حق پوره حاصل کړی او د نورو یوه پیسه هم بیرته ور نه کړی نو ځکه له دی نه ویریری چه خپل معاملات محمدی شریعت او د الهی عدالت ته وړاندی کړی ځکه چه پوهیږی چه د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وی . دغه د منافقانو ذکر ؤ په مقابل د دوی کښی اوس د مخلصانو د اطاعت او فرمان منلو بیان هم فرمائی

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ أَنْ يُقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه ده وینا د مؤمنانو کله چه ویللی شی دوی الله ته
او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی په منځ د دوی کښی (په
وقت د جگړی کښی) دا چه ووائی واوریده مونږ (خبره د تا) او ومانه مونږ
(حکم د تا او دغه ویونکی هم دوی دی بریالیان (کامیاب) خلاصی
موندونکی (له عذابه په مراد رسیدلی).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسی وی او ښائی چه هم داسی وی لکه چه په کومه
معامله کښی دوی ته د الله د احکامو بلنه او دعوت وشي اگر که ظاهراً په هغه کښی د دوی گټه
(فائده) یا تاوان وی په منده ورځغلی او د یوی شیبی دپاره څه غنډ (تاخیر) او توقف په کښی
نه کوی او فی الفور «سمعاً وطاعة» ووائی او د هغه د حکم منلو دپاره تیار او آماده شی چه په
دغه کښی د دوی د اصلی نیکی او حقیقی فلاح راز (قسم) مضمر دی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٧﴾

او هر څوک چه اطاعت وکړی حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله) او
وویریږی له الله او ځان وساتی (له غضبه د ده) پس دغه (فرمان منونکی
ویریدنکی) هم دوی دی بری موندونکی د (جنت)

تفسیر: یعنی هغه چه فی الحال مطیع وی او پر خپلو تیرو تقصیراتو نادم وی او له الله تعالیٰ څخه
وویریږی او توبه وکړی او په مستقبل کښی له بدو چارو او لیارو څخه خپل ځان وساتی نو د
دوی دپاره په دنیا او آخرت کښی بری او کامیابی ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا
تُغْسِلُوا قُلُوبَكُمْ مَعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ يَخْبِرُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

او قسمونه خوری (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی قسم دی خامخا چه که ته (حکم) امر وکړی دوی ته (په وتلو سره جهاد ته) نو خامخا به وځی (دغه جهاد ته) دوی هرومرو (خامخا) ووايه (ای محمده منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسی د دروغو طاعت نیک (ځمونږ مطلب دی) بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ تاسی.

تفسیر: یعنی منافقان دیر سخت تاکیدي قسمونه خوری او غواړی چه تاسی بیخی داده او متیقن کړی چه «که تاسی مونږ ته حکم راکړئ نو مونږ ګرد (تول) کور کهول پریږدو او دی ته تیار ولاړ یو چه د الله تعالی لپاری ته ووځو او د هغه د ګردو (تولو) احکامو تعمیل وکړو که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائی نو مونږ خپل ګرد (تول) مال دولت د الله تعالی په لپاره کښی لګوو او مونږ تری بیخی جلا (جدا) کیوو» نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه دومره غټو خبرو ویلو او داسی قسمونو یادولو ته حاجت نشته ستاسی د اطاعت حقیقت ګردو (تولو) ته معلوم شوی دی تاسی خو په ژبه دیری دعوی کوئ او وچت وچت غږیږئ لیکن د عمل په وقت کښی ورو ځانونه بیرته راکاپړئ ښائی چه تاسی د صادقو مسلمانانو په شان خپل ښه اعمال او مجاهدت او حسن اطاعت راڅرګند کړئ له داسی غټی خبری او قسمو خوړلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی فرض ئی کړئ چه تاسی هم داسی قسمونو سره د بندګانو اطمینان او یقین ځان ته حاصل کړئ لیکن د الله تعالی په نزد کښی هیڅ قسم چل فریب مکر - دروغ نه چلیږی او هغه ته خو ګردی (تولی) ظاهری او باطنی خبری او احوال څرګند دی او وروسته له دی نه به ستاسی د مکر او فریب او نفاق پرده وشلوی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ
مَاحِجَلٌ وَعَلَيْكُمْ مَاحِجَلَةٌ وَإِنْ تُطِيعُوا تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى
الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسی د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کښی) پس که مخ وګرځوئ تاسی (ای خلغو له اطاعته د رسول الله) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چه پری ایښی شوی دی او دی پر تاسی (بار) چه پر تاسی ایښی شوی دی (او پری مکلف یی چه اطاعت د رسول الله دی) او که اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د دغه (رسول الله) نو سمه صافه لپاره به

ومومع او حق ته به پری ورسپیری او نه دی پر (ذمه د) رسول مگر رسونه
ښکاره (د شراعو چه هغه ئی ادا کړی ده)

تفسیر: یعنی پر رسول د الله تعالیٰ له طرفه د تبلیغ بار ایښی شوی دی چه ده هغه په ښه شان
سره اداء کړی دی او کوم بار چه پر تاسی ایښی شوی دی هغه تصدیق او د حق قبول دی او دغه
ده چه د ده د ارشاده سره موافق تگ وکړئ! که تاسی دغه خپله ذمه واری محسوسه کړئ - او د
محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ نو د دواړو دارینو
بری او د کامیابی لپاره به ومومع! او په دنیا او عقبی کښی به خوشال اوسپړئ! که نه د محمد
رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نقصان نشته او تاسی به د خپلو شرارتونو او سر کشیو سزا او
بده نتیجه پخپله وگورئ محمد رسول الله خو خپله فریضه اداء کړی ده او عند الله له خپلی ذمه
واری څخه مسئول نه دی. وروسته له دی نه د اطاعت الرسول ځینی ثمرات بیان فرمائی چه د هغه
سلسله به په هم دغه دنیا کښی شروع کیږی.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ
مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی له تاسی او
کړی ئی دی ښه (عملونه) چه قسم دی خامخا به خلیفگان کړی (الله) دوی په
ځمکه کښی لکه چه خلیفگان کړی ئی و هغه کسان چه پخوا وو له دوی نه
او خامخا ثابت قوی به وگرځوی هر ورو (خامخا) دوی ته دین د دوی هغه
(دین د اسلام) چه غوره کړی دی (الله) دوی ته او هر ورو (خامخا) بدل به
ورکړی هر ورو (خامخا) دوی ته وروسته له ویری د دوی له دښمنانو امن (او
اطمینان) عبادت به کوی دوی ځما شریک به نه پیدا کوی له ماسره هیڅ څیز

تفسیر: دغه خطاب ئی د رسول الله د زمانی خلقو ته فرمایلی دی یعنی هغه ذوات چه د دوی په
منځ کښی په اعلیٰ درجه نیکان او د سیدالانسان والجان کامل پیروان او تابعان دی وروسته له
رسول الله به دوی ته د ځمکی حکومت ورکاوه کیږی. او د اسلام دغه دین به چه د الله تعالیٰ

خوبی او پسند دی د دوی په لاسونو خوروی او قائموی . لکه چه د استخلاف په لفظ کښی دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش د دنیوی باچاهانو په شان نه وی بلکه د رسول الله خلیفه گان به وی د سماوی حکومت اعلان کوی او د حق دین اساسونه به قائموی. او په بر او بحر او هر چیری به د دوی احکام او تصرفات جاری کیږی. په دغه وقت کښی به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږی. او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالی په عبادت کښی مشغول او لگیا اوسیږی او په دنیا کښی به د امن او امان زمانه او دوره وی د دغو مقبولو او معززو بندگانو ممتاز شان به دغه وی چه دوی به د خالص واحد الله تعالی عبادت او بندگی داسی کوی چه په هغی کښی به د یوی ذری په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وی د جلی شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لری. د خفی شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کښی نه لیدل کیږی دوی گرد (تول) به د یوه الله قدوس جل وعلا شانه و عظم برهانه خالص بندگان وی او یواځی به له الله تعالی څخه ویریږی او یواځی هغه ته به هیله (آرزو) او آسره کوی او پری متوکلان معتمدان به وی د الله د رضاء په لیاره کښی به ژوندون کوی او په هم دغه لیاره کښی به خپل ځانونه جاروی (قربانوی) پرته (علاوه) له الله تعالی د بل کوم موجود خوف او ویره به له سره د دوی په زړونو کښی لیاری نه مومی او نه به د بل چا د خوبسی او خفگان څه پروا کوی.

الحمد لله چه د الله تعالی دغه وعده د څلورو تنو راشده و خلفا و رضی الله تعالی عنهم په لاسونو پوره شوه او گردی (تولی) دنیا د دغه عظیم الشان پخوا ویلو د یوه یوه وینا د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترگو سره ولیدل د څلورو واپو راشده و خلفا و رضی الله تعالی عنهم څخه وروسته هم اسلامی باچاهان وقتاً فوقتاً په هم دغو اوصافو سره متصف راغلی دی - هر کله چه الله تعالی بیا اراده وفرمائی وروسته له دی نه هم راځی.

په احادیثو کښی راغلی دی چه وروستنی خلیفه به امام مهدی رضی الله تعالی عنه وی چه د هغه په نسبت عجیب او غریب بشارات اورول شوی دی. د الله تعالی ځمکه له عدله او انصافه دکوی - او په خارق العاده ډول (طریقه) سره به فی سبیل الله جهاد کوی او د هغه په قوت به کلمه الله ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقی او اعتلاء ورکوی. اللهم احشرنا فی زمرته - وارزقنا شهادة فی سبیلک

انک واسع المغفرة وذوالفضل العظيم

تنبيه: د دی د استخلاف له آیت څخه د څلورو واپو راشده و خلفا و رضی الله تعالی عنهم ډیر لوی فضیلت او منقبت راوځی - ابن کثیر د دی آیت په ذیل کښی د نبوت له منوره عهده راخیستی تر عثمانی عهد پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کړی دی او په آخره کښی ئی دغه الفاظ لیکلی دی «وجبی الخراج من المشارق والمغارب الی حضره امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه وذلك ببركة تلاوته ودراسته وجمعه الامة علی حفظ القرآن ولهذا ثبت فی الصحيح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال «ان الله زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وسیبلغ ملک امتی مازوی لی منها»

فها نحن نتقلب فيما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله فنسأل الله الايمان به وبرسوله والقيام بشكره على الوجه الذى يرضيه عنا»

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

او هر خوک چه کافر شو پس له دغو لویو انعاماتو پس دغه کسان هم دوی (غت) فاسقان دی.

تفسیر: یعنی د داسی عظیمه و انعاماتو څخه وروسته ناشکری د دیرو لویو مجرمانو او د زورورو عاصیانو کار دی - حضرت شاه صاحب فرمائی «هر هغه خوک چه د اربعه و خلفاؤ د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو د دغو الفاظو څخه د ده حال څرگنداوې شی» ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ وَلَا تَمْلِكُوا فِي مَالِهِمْ إِلَّا بِالْعَدْلِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الرَّافِقُونَ﴾

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرِّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

او قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ زکوٰۃ او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د رسول (د الله) بنائئ تاسی ته چه رحم وکړ شی پر تاسی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالی له رحمته برخه اخیستل غواړئ نو تاسی هم د هم هغو مقبولو بندگانو په شان حسنه اعمال ځان ته اختیار کړئ! - چه د لمونځونو په ښه شان سره قائمول - د زکوٰۃ ورکول دی او د حیات په تولو شعبو کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر احکامو تلل دی.

اللهم ارزقنا متابعة رسولك صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم وتوفنا عليها والحقنا بالصالحين آمين!

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمُ النَّارُ وَلَيْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

مه کوه گمان خامخا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی عاجز کوونکی (د الله) په غمکه کښی او غای د هستوگنی د دوی اور (د دوزخ) دی او خامخا بد غای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نیکو بندګانو په مقابل کښی ئی د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولی ده یعنی کله چه نیکانو ته د ملک حکومت او د غمکی خلافت عطاء کیږی نو د کافرانو او بدکارانو گردی (تولی) مکاری او تدابیر ماتیږی او ماته ئی ور په برخه کیږی - د الله تعالی د ارادی مخه هیڅ څوک نشی نیولی - که دوی په ګرده (توله) دنیا کښی دی خوا او هنی خوا ته مندی ووھی - او هر چیری لار شی او وختلی - نو بیا هم د الله تعالی له سزا او پوښتنی څخه غان نشی پتولی او خلاصولی - او یقیناً دوی د جهنم په بندی خانه کښی غورځول کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ائِسْتَأْذِنُكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) ښائی چه اذن دی وغواړی له تاسی (په وقت د ننوتلو) کښی پر تاسی باندی) هغه (وینځی مریان خدام) چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د تاسی

تفسیر: څلور رکوع پخوا له دی نه د استیذان (اجازه غوښتلو) د مسئلې ذکر و دا د هغه تتمه ده په منع کښی د غینو خاصو مناسباتو لامله (له وجی) نور مضامین راغلی و.

وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ

او هغه کسان چه نه دی رسیدلی حد د (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسی (احرارو) دری کرته پخوا له لمانځه د صبا او په هغه وقت کښی چه پاسی ږدئ تاسی کالی (جامی) خپل د گرمی په وقت کښی او پس له لمانځه د ماسختن (دغه اوقات) دری وقتونه د خلل (پښیدو د ستر) دی تاسی ته

تفسیر: په هم دغو دوو اوقاتو کښی عموماً زائد کالی (جامی) له غانه لری کیږی یا د خوب

او د وینې لباس سره تبدیلیږي او مروښی زیاتره په هم دغو اوقاتو کېښی کاوه شی کله پخوا له سهاره کله د غرمی د لمبلو شوق یا ضرورت چه هم انسان ته پېښیږي او دا غواړی چه بل څوک پری مطلع او خبر نشی نو ځکه ئی حکم ورکړ چه په دغو دریو اوقاتو کېښی نابالغو هلکانو وینځو او مریانو ته هم ښائی چه د ننوتلو اجازه واخلی په نورو اوقاتو کېښی دوی ته نه ښائی چه د نورو پردیو په شان اجازه وغواړی مگر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله (له وجی) په نورو اوقاتو کېښی هم د استیذان قید زیات کری نو دلته استجازه ضروری ده .

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ

نشته پر تاسی او نه پر دوی باندی هیڅ گناه (وبال) تیر له دغو دریو وقتونو (په بی اذن ننوتلو د دوی کېښی پر تاسی) دوی گرځیدونکی دی پر تاسی (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت) ځینی ستاسی پر ځینو نورو (گرځیدونکی یی یو په بل)

تفسیر: یعنی د پورته ذکر شویو اوقاتو څخه ماسواء په نورو اوقاتو کېښی عادتاً بی له مزاحمته او ممانعته یو له بل سره کتلی شی! او په دغو تللو راتللو کېښی نابالغو هلکانو - وینځو او مریانو ته لازم نه دی چه د هر واری ننوتلو دپاره اذن او اجازه وغواړی ځکه چه د دی شیانو له رعایتته ډیر تکلیف او حرج پېښیږي او په کارونو او معاملاتو کېښی ډیر بندوالی او حرج واقع کیږی چه هغه د الله تعالی له حکمته خلاف دی .

كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨٠﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨١﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرُجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ
عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ شَيْئًا بِهِنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ
وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لهنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٨٢﴾

هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی درته وکر) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی. او کله چه ورسیدل واره هلکان (اصیلان) ستاسی حد د (بلوغ) عقل ته پس اذن دی وغوړی (په ننوتلو کښی) پر تاسی باندی لکه چه اذن غوښت هغو کسانو (چه بالغان شوی وو) پخوا له دغو (اطفالو) هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی وفرمایه) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) خپلو او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او زړی ناستی له ښځو هغو څخه چه امید نه لری دوی د نکاح (په سبب د ډیر زوړوالی) پس نشته پر دوی هیڅ گناه (وبال) چه کیږدی (وباسی دوی ظاهری) جامی خپلی (لکه چادری او لوپتی) په دی حال کښی چه ښکاره کوونکی نه وی د ښائست خپل او دا چه دوی ځان وساتی (له ایستلو د ظاهری جامی څخه هم) خیر دی دوی ته او الله ښه اوریدنکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی هلکان تر هغه پوری چه نابالغه وی د دغو دریو اوقاتو څخه ماسوا په نورو اوقاتو کښی بلا اجازت ننوتلی شی کله چه د بلوغ حد ته ورسپړی بیا د هغه حکم د همغو نارینه وو په شان دی چه د هغو احکام په دغه آیت کښی تیر شول ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ نِسَائِكُمْ حَتَّى تَسْلُمُوا وَتُؤْذِنُوا لَهَا﴾

حضرت شاه صاحب لیکي «که سپین سری بودی ښځی پخپلو کورونو کښی په لږو ضروریو کالیو (جامو) کښی لکه کمیس پرتوگ تکرې اوسپړی نو درست دی او که په پوره پرده کښی واوسی نو لا بهتر دی» او کله چه له کوره د باندی وځی که زائد کالی (جامی) مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لری کړی نو هیڅ مضائقه نه لری په دی شرط سره چه په هغو کالیو (جامو) د زینت اظهار نه وی چه د هغی د پټ ساتلو حکم د ﴿وَلَا يَتَّبِعُنَّ﴾ الآية - په آیت کښی ورکړی شوی دی له دی نه د دی خبری اندازه په ښه شان سره کیدی شی چه قرآن کریم د ځوانانو ښځو د پردی او ستر په متعلق څه منشأ لری؟ یعنی دغه خو د فتنی مخی نیولو او انسداد ظاهری انتظامات دی پاتی شوی هغه خبری چه د پردی په منځ کښی کیږی - او د فتنی عوامل او اسباب تری ځیږیږی (پیدا کیږی) نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالی د گردو (ټولو) خبری آوری - او پر هر شی ښه خبردار دی او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوی.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ

وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
 أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
 عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ
 أَوْ صَدِيقَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا
 فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَاسْلَمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ
 مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧١﴾

نشسته پر رانده هیخ حرج (مشقت) او نه پر گود هیخ حرج (محنت او وبال)
 او نه پر رنغور هیخ حرج (سختی او ملامتی) او نشسته پر نفسونو غانونو
 ستاسی هیخ حرج (کلفت) چه وخورئ تاسی (او دا تیر اهل د ابتلا) له
 کورونو خپلو (یا له کورونو د اولادو او عیالو خپلو) یا له کورونو د پلرونو
 خپلو یا له کورونو د میندو خپلو یا له کورونو د ورونو خپلو یا له کورونو
 د خویندو خپلو یا له کورونو د تررونو خپلو یا له کورونو د عمو (تروریانو)
 خپلو یا له کورونو د ماماگانو خپلو یا له کورونو د خالو (توریانو) خپلو
 یا (له کورونو د هغه چا) چه مالکان شوی یئ تاسی د کلیگانو (کنجیانو)
 د هغه (او د هغو متصرفان یئ یا (له کورونو د) دوستانو خپلو، نشته پر
 تاسی هیخ گناه (وبال) په دی چه وخورئ (طعام تول) سره یو غای یا بیل
 بیل نو کله چه ننوځئ تاسی (دغو مذکوره) کورونو ته پس سلام اچوئ
 تاسی پر غانونو خپلو پیشکشی ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طيبة
 (برکتناکه پاکیزه) هم داسی (لکه چه دغه تیر بیان ئی وفرمایه) ښکاره
 بیانونی الله تاسی ته آیتونه (د حکمت او احکام خپل) ښائی چه تاسی عقل
 وچلوئ (په خیر او شر).

تفسیر: یعنی د هغو کارونو له کولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دی چه پکښی تکلیف وی مثلاً
 جهاد - حج - جمعه او جماعت او نور داسی شیان (کذا فی الموضح)
 یا ئی دا مطلب دی چه د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کښی له روغو خلقو سره هیخ
 تکلیف او حرج نشته ځکه چه د جاهلیت په زمانه کښی به ئی داسی محتاجان او معذوران نه

پریښوول چه له اغنياؤ او روغو خلقو سره دودى وخورى د دوى په زړه كېښى به داسى خبرى گرځيدى چه البته دغه خلق له دى نه كركه او نفرت كوى چه له مونږه سره دودى وخورى يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حركاتو څخه لكه چه دوى ته ايذاء او ضرر ورسېږي - او په واقع سره چه ځينو ته له دى نه نفرت او وحشت هم پيدا كېده ځينو مسلمانانو ته له ډيرى اتقاء داسى خيال پيدا كېده چه د داسى معذورانو او مريضانو سره په يو ځاى خوراك كولو كېښى شايد د مساوات او عدل اصول قائم نشى ړوند د خوراك كرد (تول) شيان نشى موندلى - كود امكان لرى چه په ځنډ (تاخير) سره راشى او په مناسب ځاى كېښى نشى كيناستى د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده - نو بناء عليه له هغوى سره ئى په يو ځاى كيناستلو كېښى احتياط كاوه خو د دوى حق تلف نشى - بل يو داسى صورت هم پېښېده چه دغه معذور او محتاج سړى به چه د چا كره ورته چه هغه به په دى نه ؤ مقتدر چه دومره محتاجانو ته پخپله خوراك وركړى نو به ئى بى تكلفه دوى د خپل پلار - ورور - خور - تره ماما او نورو خپلوانو كره بوتلل - نو د دغه وضعيت له ليدلو څخه به دغو معذورانو ته داسى خيال پيدا كېده چه مونږ خو د ده كره راغلى وو ده مونږ واخيستلو او له خپله كوره ئى وشړلو - لكه پخپله ځمونږ د دودى وركولو څخه كركجن (متنفر) او ناخوښه دى؟ د دغو كردو (تولو) خيالاتو اصلاح په دغه آيت سره وكړه شوه چه تاسى ته خامخا نه ښايى چه په دغسى اوهامو او خيالاتو كېښى خپل ځانونه وغورځوي - پاك الله په دغه معامله كېښى وسعت ايښى دى نو بيا تاسى ولې پر خپلو ځانونو تنگسه او تكليف راولئ؟

﴿اَوَمَّا لَكُمْ مَلَكَةٌ مَّقَالِحَةً﴾ يا چه وخورئ له كورونو د هغه چا چه مالكان شوى يئ تاسى د كليگانو (كنجيجانو) د هغو او د هغو متصرفان يئ) يعنى ستاسى تر تصرف لاندى ايښى شوى دى. مثلاً يو سړى بل سړى د خپل شى وكيل يا محافظ گرځوى او دى كه له هغه څخه څه شى د معروف په كومه اندازه خورى او څښى نو مجاز دى.

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - نشته پر تاسى هيڅ گناه وبال په دى چه وخورئ طعام تول سره يو ځاى او يا بيل بيل) يعنى د خپلوى په علائقو كېښى د خوراكي شيانو د هر وقت د پوښتنى كولو هيڅ ضرورت نشته. نه ښائى چه خوړونكى وشرمېږي او حجاب وكړي - او نه كوربه دى څه تړى وساتى مگر د ښځى كور كه د هغى د ميره (خاوند) وى نو ښائى چه د هغه خوښى او مرضى حاصله كړي. او يو ځاى سره خورى! يا بيل - يعنى د دغى خبرى فكر او انديښنه پخپلو زړونو كېښى مه كوئ چه چا زياته وخوړله؟ او كوم يوه لږه وخوړله كرد (تول) سره خپل خواړه دى يو ځاى پخوى او گرد (تول) دى سره يو ځاى خورى. كه د يوه سړى مرضى نه وى نو بيا د هيچا د هيڅ شى خوراك نه دى درست.

د سلام اچولو تقبيد ئى وفرمايه د ملاقات په وقت كېښى ځكه چه له دى نه بله كومه ښه دعاء نشته. هغه خلق چه سلام نه اچوى او د هغه په ځاى نور الفاظ له خپله ځانه جوړوى يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه كوى نو د دوى دغه تجاوزيز او تقاليد له سره د الله تعالى له دغه

حکمه او نجويزه نشی بهتر کیدی.

تنبيه: له دغه آيت غځی د یواځی خوراک کولو جواز هم ووت د غځینو حضراتو په نسبت ئی لیکلی دی تر څو چه د هغوی سره به میلمانه نه ؤ دوی به خوراک نه خوړ معلوم شو چه دغه غلو دی هوا که خو ټنه خوړونکی سره یو ځای کېښی نو دغسی خوراک د برکت موجب دی کما ورد فی الحدیث.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا
مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مؤمنان هغه کسان دی چه ایمان یقین ئی راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله) او کله چه وی دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکی د(خلقو لکه جمعه - جهاد یا جرگه) نو نه ځی (پخپل سر) تر هغه پوری چه اذن وغواړی له دغه (رسول الله) نه بیشکه هغه کسان چه اذن غواړی له تانه (ای ځما رسوله) دوی هغه کسان دی چه کامل ایمان یقین لری پر الله او رسول د الله (او منی ئی) پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) دپاره د غځینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشی ستا له دوی نه (د اذن ورکولو) او مغفرت وغواړه د دوی دپاره له الله تعالیٰ بیشکه الله ښه بشونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په پاس آیتونو کېښی د راتللو په وقت کېښی د استیذان (اجازه غوښتلو) ذکر ؤ - دلته د بیرته ورتلو په وقت د استیذان ضرورت ښوولی شوی دی - یعنی پوره ایمان لرونکی هغه دی چه د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږی - او کله چه په کوم اجتماعي کار کېښی شریک او ملگری شی لکه جمعه - عیدین - جهاد - د مشورې مجالس او نور نو بی له اجازی تری نه ځی او په خپل سر تری نه پاڅیږی هم دغه کسان هغه ذوات دی چه په کامل او صحیح معنی سره د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام منی او د دوی پوره مطیعان دی.

﴿فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ﴾ الآية - پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه ای ځما رسوله تلو ته دپاره د

غُخینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشي ستا له دوی نه د اذن ورکولو (الخ) یعنی وروسته له غوره او فکره هر چاته چه مناسب وگنئ اجازت ورکړئ! او کله چه په دغه اجازه عمل کول هم فی الجمله د نبوی صحبت حرمان او قصور او صورتاً د تقدیم الدنیا علی الدین شائبه پخپل منځ کښی لری نو ځکه ئی د هغو مخلصینو په حق کښی استغفار وفرمایه شو ستاسی د دغه استغفار په برکت د هغوی د دغه نقص علاج او تدارک هم وشی.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٣﴾

مه گرځوئ (مه گنئ ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کښی پشان د دعاء (بلنی) د غُخینو د تاسی غُخینو نورو ته) بلکه د رسول د بلنی اجابت ضرور وکړئ) په تحقیق معلوم دی الله ته هغه کسان (هم) چه کښیری او یو یو دوه دوه پت د باندی وځی له تاسی په دی حال چه یو له بله ځان سره پنا کوی او وځی پس ودی ویریری هغه کسان چه مخالفت کوی له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دی نه چه ورسیری دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کښی) یا ورسیری دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کیدل فرضیږی ځکه چه د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دی او ښائی چه تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت جواب په «لیک» سره ووائی. که د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضریری نو ښائی چه د دوی له ښیرا څخه ویریری ځکه چه د دوی ښیرا د نورو انسانانو په شان نه ده او په مخاطباتو کښی دی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او عزت پوره لحاظ او رعایت وکړ شی او د نورو عوامو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادی الفاظو سره دی خطاب ورنه کړای شی بلکه د «یانبی الله» - «یا رسول الله!» په شان تعظیمی القابو سره دې مخاطب وگرځولی شی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم په بلنه سره حاضریدل فرضیږی» د هر هغه کار دپاره چه دوی وغواړی بیا دا هم ورسره شته چه بی د دوی له اجازی له هغه ځایه پاڅیدل او بل چیری تلل هم نه دی په کار اوس هم غمونو مسلمانانو دپاره هم دغه خبره وړ (قابل) او لائقه ده چه د خپلو مشرانو په مقابل کښی د هم دغسی وضعیت رعایت وکړو. دغه کسان چه د نبوی له مجلسه د باندی وتل هغه منافقان ؤ چه پر دوی پند او نصیحت اوریدل ډیر سخت او شاق ؤ - هر کله چه دوی موقع موندله سترگی به یی غولولی - او ښوی بی له اجازی له مجلس څخه د باندی تښتیدل - نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه. یا د

ده په سیوری کښی به ئی خپل ځان ښوی تیراوه - نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه تاسی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه څه خپل ځان پتوئ پاک الله ته خو ستاسی گرد (تول) حال احوال هم معلوم دی. ﴿فَلْيَحْذَرُوا الَّذِيْنَ يَخْلُقُوْنَ﴾ پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره حکمه د دغه رسول څما له دی نه چه ویه رسیږی دوی ته څه فتنه آفت په دنیا کښی یا ویه رسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی) یعنی د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکی ته خوف او ویره په کار ده چه د دوی په زړونو کښی د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالگی (جرړی) د تل دپاره بیخ او بنست (بنیاد) ونه نیسی او د هغه لامله (له وجی) د دنیا په کوم دردناک عذاب کښی اخته او مبتلا نشی.

اَلَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌۭ

واورئ خبردار او پوه شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً و عبیداً (په تحقیق معلوم دی) (الله ته) هر هغه څه چه تاسی پری یی (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چه وروستل شی (دغه خلق) الله ته پس خبردار به کړی (الله) دوی پر هغو عملونو چه دوی کړی دی (له خیر او له شره) او الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دی چه د مخلوق له سترگو څخه په پته کوم کار وکړئ - لیکن د الله تعالی څخه ستاسی هیڅ حال او احوال نشی پت پاتی کیدی او نه د الله تعالی له آسمانونو او له ځمکو څخه چیری وتلی او تښتیدلی او پتیدلی شئ - الله تعالی همغسی چه ستاسی له دغه موجوده حالت څخه عالم او باخبر دی هم داسی د هغی ورځی له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی کله چه گرد (تول) مخلوقات به د حساب او کتاب دپاره د ده په لوری بیول کیږی - او د دوی د هر یوه په مخ کښی به د ده د یوی یوی ذری عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره دول (طریقه) ایښود کیږی نو د داسی علیم الکمل او مالک الکمل له سزا څخه به مجرم چیری نجات وموندلی شی؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفيقه
اللهم نور قلوبنا بالایمان والاحسان ونور قبورنا
واتمم لنا نورنا واغفر لنا
انک علی کل شیء قدير - وبالاجابة جدير

سورة الفرقان مكية الا الايات ۶۸ و ۶۹ و ۷۰ فمدنية وهي (۷۷) آية و (۶) ركوعات رقمها (۲۵) تسلسلها حسب النزول (۴۲) نزلت بعد لَيْسَ .
 د «الفرقان» سورت مكى دى پورته (علاوه) له ۶۸ و ۶۹ و ۷۰ آيتونو نه چه مدنى دى (۷۷) آيتونه (۶) ركوع
 لرى، په تلاوت كېښى (۲۵) په نزول كېښى (۴۲) سورت دى وروسته د «يُسين» له سورتته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

دير برکتناک څښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دى هغه (ذات) چه نازل کړى ئى دى قرآن پر بنده خپل (محمد) دپاره د دى چه شى دى خلقو ته وپروونكى (له جحيمه)

تفسير: «فرقان» (د فيصلې کتاب) ئى وفرمايل دغه قرآن ته چه د حق او باطل آخرى فيصله او د حلالو او حرامو سره بيلتون په ښکاره ډول (طريقه) سره کوى - هم دغه کتاب دى چه د خپل نازل کوونکى د شان عظمت او د صفاتو علويت او د هغه د اعلى درجى حکمت او رافت په انتهائى شکل کښى وړاندې کوى او د گرد (تول) جهان د هدايت او اصلاح متکفل او دوى ته د کثير خير او د غير منقطع برکاتو د اعطاء سامان او وسائل تيار کړى دى.
 (دير برکتناک څښتن) (خاوند) د ډير خير او پورته دى هغه ذات چه نازل کړى رالېږلى ئى دى فرقان حميد او قرآن مجيد لپاره د هدايت پر خپل هغه کامل او اکمل بنده محمد صلى الله عليه وسلم باندې چه د ده ممتاز لقب د عبوديت له کماله هم دغه «عبد الله» شوى دى صلوة الله عليه وسلامه لپاره د دى چه شى دغه قرآن مجيد خلقو ته انسانانو دى که پيريان وپروونكى له عذابو د نيران) يعنى قرآن عظيم الشان گرد (تول) جهان ته د کفر او عصيان له بدى خاتمى خبر ورکونکى دى لکه چه په دغه سورت کښى «د مکذبينو» او معاندينو ذکر ډير شوى دى ښائى د هغه له خاطر دلت د «نذير» صفت ئى بيان فرمايلى وى او «بشير» ئى نه دى ياد کړى او د «للعالمين» په لفظ سره ئى دا راښکاره کړى دى چه دغه قرآن يواځى د عربو اميونو ته لکه چه ځينى خلق وائى نه دى نازل شوى بلکه د گردو (تولو) پيريانو او انسانانو د هدايت او اصلاح دپاره نازل شوى دى.

لَا تَدْرِي لَهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ
لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ۝۲

هغه (الله) چه خاص هم ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او نه
ئی دی نیولی هیڅ ولد او نشته ده ته شریک (مل) په ملک سلطنت کېږي او
پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی ئی دی هغه (شی) په اندازه
کولو سره .

تفسیر: (یعنی جنس - نوع - قد - رنگ - خوی - عمر - اجل - عمل - رزق - حیات - ممات
- مکان - زمان - او نور او دا ټول ئی په یوه مقدار لیکلی دی په لوح محفوظ کېږي او) هر
څیز ئی په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښی او پیدا او تیار کړی دی چه له هغو څخه همغه
خواص او افعال ظاهریږي چه د هغوی دپاره همغه پیدا شوی دی او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې
څخه د باندې قدم نشی کیښودی او نه په خپلو حدودو کېږي د عمل او تصرف د فطری موزونیت
په لحاظ د لږ څه ترزیږد او تنقیص ځای پکېږي شته او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت
کېږي د اعتراض او گوتی کیښودلو موقع شته د سائنس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په
سیندونو کېږي غوتی وهی خو په پای (آخر) کېږي دوی په دغه وینا سره مقرر او معترف کیږي
﴿صَلِّ عَلَى الَّذِي أَنْشَأَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ او ﴿قَبَّلَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَلْقِينَ﴾

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ۝۳

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چه نشی پیدا کولی (دغه
معبودان) هیڅ شی حال دا چه دوی پخپله پیدا کول شی او نه دی مالکان
دپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو) او نه
دی مالکان په وژلو د چا او نه په ژوندی کولو د چا او نه په بیا ژوندی
پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنی د څومره ظلم او تعجب او حیرت مقام دی چه د داسی مطلق قادر مالک الكل
علی الاطلاق حکیم - او زبردست وجود بس او کافی نه گنی او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو

او حاکمانو تجویزونه کوی او داسی تصور کوی چه ګواکي دوی هم د الله تعالیٰ په حکومت کښی د برخی خاوندان دی حال دا چه د هغو بیچارګانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دی او نه د کومی ذری شی د پیدا کولو واک او اختیار لری - او نه ژوندی کول او وژل د دوی په قبضه او واک (اختیار) کښی دی - او نه په خپل مستقل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شی - بلکه د خپلو ځانونو دپاره هم د یوی ذری په برابر د ګټی (فائدی) د حاصلولو یا له نقصان ځنی د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لری - نو د داسی ضعیفو - عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالیٰ شریک بلل څومره لوی سفاهت او انتهائی بیحیائی ده (ربط) دغه خو د قرآن د نازلونکي د صفاتو او د شیونو ذکر ؤ - او د هغه په نسبت د هغو بی تمیزیو چه مشرګانو کولی تردید ؤ - وروسته له دی نه پخپله د قرآن مجید په نسبت او د قرآن کریم د حامل په نسبت د سفهاؤ او ناپوهانو د اعتراضاتو او تنقیداتو جواب ورکوه کیږی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ لِإِسْرَائِيلَ قَتَلْتَهُ وَاعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٢٥﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی دغه (محمد) او کومک ورسره کړی دی په دی (دروغ جوړولو کښی) قومونو نورو (نو فرمائی الله) پس په تحقیق راتلل کړی دی (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: (یعنی کافران وائی چه نه دی دغه قرآن چه راوړی دی محمد صلی الله علیه وسلم مګر خو دروغ دی او) دغه ګردی (تولی) تشی د خولی خبری دی چه قرآن د الله تعالیٰ کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم د څو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځانه جوړ کړی دروغ ئی د الله تعالیٰ په طرف منسوب کړی دی بیا د هغه په اشاعت ئی لاس پوری کړی دی بس ټول حقیقت ئی هم دغومره دی.

(نو پاک الله د دغو کفارو په تردید فرمائی ﴿فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا﴾ پس په تحقیق راتلل کړی دی دغو کفارو په ظلم او په دروغو سره) یعنی له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وی چه داسی معجز کلام او حکیم کتاب ته چه د هغه عظمت او صداقت له امر څخه زیات روښان دی کذب او افتراء وویل شی - آیا د څو تنو یهودی غلامانو چه هغه هم عجمیان دی په مدد سره د داسی عمده کلام جوړول امکان لری؟ چه د هغه په مقابل کښی د دنیا تمام فصحاء - حکماء - بلکه ګرد (ټول) پیریان او انسانان د ډیرو لویو لویو عالی دماغو عقلاؤ او حکماؤ سترګی خیری

او تیتي (خري او خکته) کړی.

وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

او وائی (کفار) دا قصی دی د پرمېنيو خلقو چه لیکلی دی هغه (محمد) پر لیکونکو پس هغه لوستل کیږي په ده (لپاره د لیکلو) صبا او بیگاه.

تفسیر: یعنی کفارو به داسی گنل چه محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصی او خبری اوریدلی دی او د هغو یادداشت ئی نیولی دی، یا په بل چا باندی ئی د هغو یادداشت اخیستی دی چه هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کښی پراته دی او یادوی ئی - او بیا ئی په نویو نویو اسالیبو اړوی راپړوی، نور هیڅ شی نه دی. حضرت شاه صاحب لیکي «پرومبی د دوو وقتونو صبا او بیگا لمونځونه مقرر ؤ - مسلمانان هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی په هم دغو دوو وقتونو کښی سره تولیدل او هغه نوی قرآن به ئی چه نازل شوی ؤ تری یادوه او لیکل به ئی چه تری هیر نشی هم دغو لیکلو ته کفار داسی وائی او په دغه اسلوب سره ئی اداء کوی نو فرمایي الله تعالیٰ عظم برهانه وجل وعلا شانه په تردید د دغو کفارو کښی داسی چه

قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

وایه (ای محمده دغو کفارو ته نه ده داسی بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چه عالم دی په هرو پتو چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن پخپله راښیي چه هغه د کوم انسان یا د کومی ټولنی له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسی نه دی چه تاسی وایئ بلکه دغه عظیم الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوی چه دغه د هم هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چه د ده د علمی احاطی څخه د آسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشی خارجیدلی. د ده معجز کلام - فصاحت او بلاغت - علوم او معارف - غیبیه اخبار - احکام او قوانین - او هغه مکونه اسرار چه د هغو اعماقو او زاویاو ته هیڅوک بی د الله تعالیٰ له توفیقه نشی رسیدلی او گرد (تول) عقول او افهام د هغو له

پوهی عاجز او ناتوانه دی پخپله الله تعالیٰ دغه خبره صافه څرگندوی چه دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی (بلکه) دغه قرآن ئی پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن) بیا هغه کسان چه له داسی واضح او روښان حقیقت څخه منکران دی نو الله تعالیٰ سره له دی چه د دوی د گردو (تولو) جرائمو څخه مفصلاً خبر دی او فوراً دوی ته سزا نه ورکوی نو دغه هم د ده د بښنی او مهربانی اثر دی.

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمَشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ
مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا ۚ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا
وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۝

او وائی (کفار) چه څه دی دغه رسول ته چه خوری طعام او گرځی په بازارونو کښی (لکه نور خلق دپاره د طلب د معاش) ولی نه نازلوه شی ده ته یو ملک چه پس شی دغه (ملک) له دغه (رسول) سره وپروونکی (د کفارو له جحیمه) یا (ولی نه) غورځولی کیږی ده ته خزانه (له آسمانه) یا (ولی نه) کیږی ده ته یو باغ چه خوری له (میوو او حاصلاتو د) هغه او وائی (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی مگر د یوه سری چه سحر پری کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسی ویل کله چه دغه د نبوت مدعی ځمونږ په شان دودی خوری او ځمونږ په شان د بیع او شری (پیروډلو او پلورلو) دپاره بازارونو ته ځی - نو ځمونږ او د ده په منځ کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) پاتی شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وی نو ښائی د پرښتو په شان له خوراکنونو او له څښلو او د دنیوی معاشونو له جگړو او جنجالونو څخه لری او خلاص وی.

یعنی که د پرښتو فوځونه ورسره نه وی نو اقلأ د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتی خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو دپاره د ده سره تل گرځیدی او اوسیدی چه د هغی د لیدلو څخه به هرومرو (خامخا) خلق ورته متماثل کیدل. دا څرنگه د بیچارگی او یواځی توب په حالت کښی پخپل وچ سر د داسی غتی خبری دعوی کوی؟ ښه که پرښتی د ده سره نشته نه دی وی - خو له دی دعوی سره دا خبره متناسبه وه چه ده اقلأ له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلی او ورسیدلی وی چه له هغی ځنی ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او (د بازار له تگ او راتگ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی) د گردو

(تولو) خلقو فکر او توجه ئی د دغی ورکری او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړی وی. خیر! که دغه هم ورسره نشته نو د عادی مشرانو او معمولی رئیسانو او د ځمکی د خاوندانو په شان د انگورو (کورو) او خرماؤ (کجورو) او د نورو میوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی چه له هغه څخه ئی که نورو ته غه شی نه ورکولی اقلأ دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بی فکره او بی پروا کیدی. لکه چه دی له دغو گردو (تولو) شیانو څخه د هیڅ یو څیز خاوند او مالک نه دی نو مونږ څرنګه باور او یقین کولی شو چه پاک الله د خپل رسالت پر جلیله عهده هم داسی د معمولی حیثیت یو سری مامور فرمایلی دی؟ نو کله چه دغه د نبوت مدعی له خپل دغه وضعیت (شان) او هیئت سره دغسی لویه دعوی کوی ماسواء له دی نه چه ماغزه ئی خراب او دماغ ئی له کاره وتلی دی - یا بل چا پری کودی او جادو کړی دی او د هغه سحر له سببه د ده دماغ مختل (خراب) شوی دی او د هغه له اثره داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری کوی (العیاذ بالله) بل څه شی دی؟

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۙ

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی (تری دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر سحر کذب) پس ګمراهان شول دوی پس طاقت نه لری دوی (حق ته د موندلو د) لیاری

تفسیر: یعنی کفار کله وائی د ده خبری محض مفترياتی دی کله دعوی کوی چه نه! دی دغه خبری له نورو څخه زده کوی او بیا ئی په خپل قالب کښی اچوی - کله دوی ته مسحور وائی - کله ئی ساحر بولی - کله کاهن - کله شاعر - کله ئی مجنون ګڼی. دغه اضطراب او وارخطائی پخپله دغه خبره څرګندوی چه له دغو خبرو څخه یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږی نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی ټینګ شوی. او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لیاره ئی نه ده موندلی. هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په شان کښی داسی سپین سترګی او ګستاخی او بی ادبی کوی او ګمراه کیږی د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقع او هیله (امید) نشته.

تَبَرُّكَ الَّذِي إِنَّ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ۝

دیر لوی برکتناک څښتن (خاوند) د دیر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمائی ګرځوی به تاته (په دنیا کښی) خیر بهتر غوره له دغی

(خزانی او باغونو داسی) باغونه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی او گرځوی به تاته (په دغو باغونو کښی) بنگلی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانه کښی هیڅ تقلیل او کمی نشته. که الله جل جلاله اراده وفرمائی یو باغ څه شی دی ډیر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړی چه دغه خلق د هغه مطالبه کوی بلکه الله تعالیٰ پر دی هم قادر دی چه د آخرت هغه ګرد (تول) باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چه درکول کیږی هم دلته درعطاء کړی - لیکن د الله تعالیٰ حکمت بالفعل د دی خبری مقتضی نه دی ځکه که د دغو معاندینو هم دغه ګردی (تولی) غوښتنی او فرمائشونه هم پوره او تکمیل کړل شی - خو بیا هم دوی د حق منونکی او د صداقت قبلونکی نه دی. باقی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت دپاره هغه دلائل او معجزات چه دروړاندی کړی شوی هغه کافی بلکه له ضرورته څخه زیات هم دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ۝۱۱

بلکه نسبت د دروغو کوی (کفار) په قیامت باندی (چه نشته) او تیار کړی دی مونږ دپاره د هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په قیامت باندی سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دغه خلق چه د هغو شیانو مطالبه کوی هغه فی الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دی بلکه محض د شرارت او ربړو (تکلیفونو) دپاره داسی کوی او د دوی د دی شرارت سبب دا دی چه هغوی تراوسه پوری په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لری. نو دوی دی دغه خبره ښه په یاد ولری چه د دوی له دغه تکذیب څخه هیڅ شی نه جوړیږی او قیامت خامخا راتلونکی دی او د مکذبینو دپاره هغه د اور بندیکخانه چه لا له پخوا څخه تیاره کړی شوی ده دوی هر ورو (خامخا) په همنی کښی لویدونکی دی.

إِذَا رَأَوْهُمْ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ۝۱۲

کله چه ووينی (دغه اور) دوی له هغه ځای لری نو آوری به دوی (دغه اور) لره خوتکیدل (له ډیره قهره) او غوریدل (له ډیره غضبه).

تفسیر: یعنی د دوزخ اور په محشر کښی کله چه جهنمیان له لری څخه ووينی په ډیر جوش او خروش راځی - د هغه له غضبناکو غږونو او خوفناکو نارو سورو او بد رنگه خوتکیدلو څخه د

دیرو زورورو میرو او زده ورو سریو تریخی چوی - او لرمون خوړینی کیپی.

وَإِذَا الْقَوْمُ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنَيْنِ دَعَوْا هَٰذَا لَكَ ثُبُورًا ۝۳

او کله چه وغورخولی شی (کفار) له دوزخ نه په غای تنگ کښی په دغه حال کښی چه (خو تنه یو غای سره نژدی په ځنځیرو) سره تړلی شوی وی نو په دغه غای بولی دوی هلاک (خپل)

تفسیر: یعنی په دوزخ کښی به د هر مجرم دپاره ځان ته غای وی چه له هغه څخه به له سره نشی خوځیدی - او د یوه نوعیت خو شو مجرمان به په یوه ځنځیر کښی سره تړل کیپی په دغه وقت کښی به مجرمین د مصیبت او عذاب له ویری مرگ ته ناری وهی چه کاشکی مرگی راشی - او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیاتو څخه نجات راکړی. (نو وبه ویل شی دغو کفارو ته له جانب د الله تعالی جل وعلا شانه وعظم برهانه داسی چه)

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ۝۴

مه غواړئ مه بولی تاسی نن ورځ هلاک یو او وبولئ تاسی هلاکونه ډیر (ځکه چه عذاب مو ډیر اقسام لری).

تفسیرل یعنی که یو کړت مړه شو او له دغه مصیبت څخه خلاصی ومومو ځکه په هره ورځ کښی له زرو کړتو څخه زیات له مرگه بد حال راپه برخه کیپی (موضح القرآن).

قُلْ أَذْكَاءٌ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ۝۵ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدٌ مَسْئُورًا ۝۶

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی یا هغه جنت د همیشه والی چه وعده کړی شوی وه (د دغه جنت) له پرهیزگارانو سره چه دی (هغه جنت په علم د الله کښی) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او غای د ورتلو شته دوی ته په دغه (جنت) کښی هر څه چه غواړی دوی حال دا چه تل به وی دوی پکښی دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده

(وعدہ کری شوی تفضلاً له جانبہ د الله) غوشتلی شوی (له جانبہ د مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکذبینو انجام مو واورید اوس تاسی پخپله د دغی خبری فیصله وکړئ چه آیا دغه مو خوښ او پسند دی؟ که هغه وعدہ چه له متقینو مؤمنینو سره له جانبہ د الله تعالیٰ کری شوی ده؟ (او غوشتلی شوی ده له جانبہ د مؤمنانو - او مؤمنان به هم) هغه شی غواری چه د دوی له مرتبی سره ور - لائق او مناسب وی. له ﴿وَعَدَّا سَتُورًا﴾ څخه حتمی وعدہ مراده ده چه الله تعالیٰ هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستی ده - یا دا مطلب چه متقین به د هغی وعدی د ایفاء سوال وکړی چه یقیناً به پوره کیږی لکه چه په دعاء کښی راغلی دی ﴿رَبَّنَا وَاتِنَا مَا وَعَدْنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْوَعْدَ﴾

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ يَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَضَلُّتُمْ
عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿٢٥﴾

او (یاده کړه ای محمده هغه ورځ چه راجمع به کری (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چه عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته) پس وبه وائی (الله دغو معبودانو ته) آیا تاسی گمراه کړی ؤ تاسی بندگان عطا دغه (چه مشرکان) دی او که دوی پخپله ورکه کړی وه لیاره (د حق بی له سعیی د تاسی)؟.

تفسیر: یعنی دغه خو عابدینو ته اورول کیږی او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کیږی چه آیا تاسی دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ورکړی ؤ؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بی توجهی څخه گمراه شوی دی.

قَالُوا سُبْحٰنَكَ مَا كَانَ يُثْبِتُنَا اِنْ تَتَّخِذُ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَاءِ

وبه وائی (معبودان) چه پاکی ده تاته له شریکه او له عیوبه نه ښاییری مونږ ته دا چه ونیسو مونږ غیر له تانه (یا الله) هیڅ دوستان

تفسیر: یعنی یا الله! مونږ څه قوت - قدرت او مجال درلود (لرلو) چه ستا د مقدس ذات څخه په څنګ شوی نور کسان خپل ملګری یا دوستان نیولی وی بیا کله چه مونږ د خپلو نفسونو دپاره مساوه له تا بله کومه هیله (امید) او اسره او امید نه درلود (لرلو) نو نورو ته به مو ولی داسی

حکم ورکاوه چه راشی مونږ خپل معبود مقصود او حاجت ورکونکی وگنئ.

وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

ولیکن ښه معاش ورکړی ؤ تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چه هیر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکیدونکی.

تفسیر: یعنی اصل دا دی چه دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله (له وجی) د خپلو ځانونو د تباه کولو دپاره مندی وهی او د دوی دپاره هلاکت مقدر شوی دی د هغو ظاهری سبب دا دی چه دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کښی دوب تللی دی او دغه ستا یادونه او تذکره هیروی او پر هیڅ پند او نصیحت غور نه ږدی او د انبیاء د هدایت او ارشاد څخه بیخی سترگی پټوی او پر دنیوی منافع او تمتع مغرور شوی دی - تاسی که د خپلی مهربانی لامله (له وجی) هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوی هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کښی ترقی کوی لازم خو داسی ؤ چه دوی د الله تعالی د دغو انعاماتو د لیدلو په اثر به ئی د حقیقی منعم بندگی او شکر ایستل اختیارول - مگر دوی بالعکس پر خپل کفر - شرک او جهل مفتون او مغرور شوی دی - او د کفر او عصیان خوا ته مندی وهی د ژوندون اوبه د بدبختی لامله (له وجی) د دوی په خلق کښی زهر جوړ شوی دی.

(الله تعالی جل وعلا شانه وعظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسی وفرمائی)

فَقَدْ كَذَّبُوا كَمَا تَقُولُونَ فَمَا سَتَطِيعُونَ صَرَفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمُ مِّنْكُمْ نَذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسی (ای مشرکانو) په هغه خبره کښی چه ویله تاسی (چه دغه مو خدایان دی) پس طاقت نه لرئ تاسی د گرځولو د عذاب (له خپله ځانه) او نه د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چه ظلم وکړ له تاسی وبه ځکوو مونږ هغه ته عذاب لوی (چه خلود فی النار دی).

تفسیر: دغه به د الله تعالی له جانبه ارشاد وی چه درواخلی! د هغو په امداد او اعانت چه تاسی اعتماد کړی ؤ هغوی بالذات ستاسی د دغی ادعاء تردید - او تاسی دروغجنوی - او ستاسی له

دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول (طریقه) سره د بیزاری او نفرت اظهار کوی. ﴿فَمَا تَسْتَظِيغِينَ صَرَافًا وَلَا نَصْرًا﴾ پس طاقت نه لرئ تاسی د گرځولو د عذاب له خپله ځانه او نه د مدد کولو یو له بله سره (یعنی نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بیرته گرځولی شی! او نه د هغه احکام اړولی شی! او نه یو له بل سره څه مدد او مرسته (امداد) کولی شی! هر چاته چه هره سزا ور رسیدونکی ده هغه هرومرو (خامخا) اوس ور رسیدی نو هغه دی هلته پروت وی او د هغه خوند او مزه دی وڅکی! ښایی له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَنْ يَظْلِمْ فَنُكَلِّمْهُ﴾ کښی مراد شرک وی او ممکن دی چه نور هر قسم ظلم او گناه هم تری مراد وی.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ
الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ
لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ٢٥

او نه دی لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هیڅوک) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت) مگر (په دغه کیفیت سره چه) بیشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام او گرځیدل به دوی په بازارونو کښی (دپاره د مطالبو خپلو) او گرځولی دی مونږ ځینی د تاسی دپاره د ځینو نورو آزمویښت آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) او دی رب ستا ښه لیدونکی (عالم په ټولو احوالو).

تفسیر: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾ الآية - یعنی له تاسی څخه پخوا هومره انبیاء چه د خلق الله په طرف مبعوث شوی دی هغه گرد (ټول) سره انسانان وو او د انسانانو په شان به ئی خوړل او څښل - او د خپلو ضروریاتو او د اعاشی د لوازمو دپاره به بازارونو ته هم تلل او هغوی می له سره د پرضتو په حیثیت نه دی لیږلی چه د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغنی وو له دی نه معلومیږی چه د خپلو ضروریاتو دپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشاء کبر - غرور او ځان لوی گڼل وی نو دغه د لوئی او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية - او گرځولی دی مونږ ځینی ستاسی دپاره د ځینو نورو آزمویښت آیا صبر کوئ ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ! یعنی انبیاء د دی دپاره دی چه د کفارو د کفر او ایمان او بغاوت او طغیان امتحان او آزمویښه وکړی او انبیاء د دی دپاره دی چه د دوی د صبر - ثبات - استقامت - آزمویښه او امتحان وشي نو اوس دی وکتل شی چه د کفارو د دغه

سفاهت او جهالت د لیدلو او د دغه طعن او تشنیع او لغو اعتراضاتو د آوریډلو په مقابل کېښی تاسی تر کومی اندازی پوری صبر - استقامت او استقلال څرگندولی شی؟.

﴿وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ او دی رب ستا ښه لیدونکی عالم په ټولو احوالو) یعنی د کفارو د کفر او ایذاء رسوونه او د صابرانو صبر او تحمل گرد (تول) د الله تعالیٰ جل وعلا شأنه وعظم برهانه په علم او نظر کېښی دی او هر یوه ته خامخا د ده د هم هغه عمل سزا او جزاء ورکوی.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أُولَٰئِكَ لَا يُؤْمِنُونَ الْمَلِكَةُ أَوْ تَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

او وائی هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات غمونږ (او نه منی قیامت یا نه ویریږی له عذابه غمونږ) ولی نه نازلولی شی پر مونږ باندی پرېستی (مصدقی د رسول یا چه شی رسولانی مونږ ته؟) یا ولی نه وینو مونږ رب خپل (چه خبری راسره وکړی او حکم وکړی مونږ ته په متابعت د رسول نو الله فرمائی) خامخا په تحقیق کبر کړی دی دوی (کبر چه ثابت دی) په نفسونو د دوی کښی او تیر شوی دی (له حده خپله) په تیریدلو لویو سره .

تفسیر : یعنی هغه کسان چه داسی امید نه لری چه یوه ورځ به غمونږ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره حاضرېږی نو هغوی د سزا له ویری بیخی بی خوفه دی او داسی د عناد او گستاخی خبری کوی او چتی (بیکاره) وښوی. مثلاً وائی چه د محمد په شان پر مونږ ولی پرېستی وحی نه راوړی؟ یا پخپله الله تعالی ولی له مونږه سره خبری نه کوی؟ یا اقلا د تصدیق دپاره خو یوه پرېسته راغلی وی؟ یا مونږ په خپلو سترگو سره ښائی الله ووینو او په خپلو غوږونو سره ستا د دغی دعوی تصدیق او تائید تری واورو. لکه چه جزء ۸ د «الانعام» په (۱۵) رکوع ۱۲۴ آیت کښی راغلی دی: ﴿قَالُوا لَنْ نَمُوتَ حَتَّىٰ نُنْفِثَ وُثْقًا كَبِيرًا﴾ او جزء ۱۵ د «الاسراء» په (۱۰) رکوع ۹۲ آیت کښی مرقوم دی ﴿أَتَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَكَةِ قَبِيلًا﴾ دوی په خپلو زړونو کښی خپل ځان دیر لوی گڼی نو ځکه د وحی او پرېستو د نزول تمنا لری. د دوی شرارت او سرکشی خپلی انتھائی درجی ته رسیدلی ده چه سره له دومره سختو گناهونو او تورو عملنامو غواړی چه په دنیا کښی پخپلو سترگو سره الله تعالی ووینی او له هغه سره د غویدلو شرف ځان ته مطالبه کړی.

﴿لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا﴾ - ترجمه شیخ الهند داسی کړی ده: «دیره لوئی ساتی دوی پخپلو ځانونو کښی او سرونه جگړی (وچتوی) په لویو شرارتونو سره» او ځینی ئی دغسی ترجمه کوی «په تحقیق سره پټ کړی ئی دی تکبر او کفر په زړونو خپلو کښی او سرکشی کړی ده دوی په سرکشی لویی سره چه پس له لیدلو د داسی معجزو څخه د ملائکو راتله او د الله تعالی لیدل هم په دنیا کښی غواړی».

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٣٧﴾

(یاده کره ای محمده!) هغه ورغ چه ووینی دوی پرستی (د عذاب) نه به وی زیری (خوشالی) په دغه ورغ کښی دپاره د مجرمانو (کافرانو) او وبه وائی دوی چه چیری دی منع کرل شی په کوم مانع سره .

تفسیر : یعنی دوی به د «حجراً محجوراً» الفاظ وائی. دغه «حجر» هغه مصدر دی چه فعل ئی متروک الذکر دی «حجر» په معنی د منع ده او «محجوراً» ئی تاکید دی معنی ئی داسی شوه: «او وبه وائی دغه کفار چه منع غواړو ټینگه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه او پناه نیسو په الله تعالی پوری له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره» یا به ئی معنی داسی وی: «او وبه وائی دغه ملائک دغو کفارو ته چه حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسی جنت او منع دی په منع سره» او لنډ مطلب ئی داسی شو چه ای کفارو مه ویریږئ یوه داسی ورغ هم راتلونکی ده چه ستاسی سترگی به په پرښتو ولگیږی مگر پرښتی به ستاسی په شان د مجرمانو له لیدلو څخه نه خوښیږی بلکه تاسی به له ډیرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کیږئ! دغه خلق چه اوس د پرښتو د نزول مطالبی کوی په هغه وقت کښی به د «حجراً محجوراً» په ویلو پناه غواړی او په دی ډیر خوښیږی چه که د دوی او د پرښتو په منځ کښی کومه سخته پرده او سد پروت وی خو هغوی دوی ته نه ورنژدی کیدی لیکن د الله تعالی فیصله کله بلا اجراء پاتی کیدی شی پرښتی به هم «حجراً محجوراً» وائی او دغه مطلب دوی ته ورښکاره وی چه نن ورغ تاسی د خوښی او بری څخه بیخی بی پرخی او ممنوع یئ.

تنبیه : ممکن دی چه دغه تذکره د احتضار او ځنکدن (موت) په وقت کښی وی کما جاء فی جزء ۱۰ سورت الانفال (۷ رکوع) ۵۰ آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَقُولُونَ وَجْهَكُمْ وَأَدْبَارَكُمْ﴾ او د جزء ۷ (الانعام) په ۱۱ رکوع ۹۳ آیت کښی راغلی دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُحْجَرُونَ عَصَابَ الْهَوْنِ﴾

کواکی هم دغه کیفیت به د ده په مقابل کښی هم وی چه د حم السجده په ۴ رکوع ۳۰ آیت (۲۴) جزء کښی بیان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْتَاؤُا تَزُولُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَهْتَفُوا وَلَا تَعْتَفُوا وَاتَّبِعُوا﴾ یا جنة التي كنتم تعدون ﴿ او ممکن دی چه دلته د قیامت د ورغی ذکر وی والله اعلم.

وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ وَكَرَّمَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّهُمْ كَانُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْغَوْرِ ﴿٣٨﴾

او اراده کړی ده رسیدلی یو مونږ هغو شیانو ته چه کړی دی (دغو کفارو) له (نیک) عمل نه پس وبه گرځوو مونږ هغه (نیک عمل په شان د) وړی

(مگرد) تار په تار کمری شوی.

تفسیر : یعنی دوی مونږ ته ناری وهلی او مونږ ئی په کار وو. دغه دی مونږ هم ور حاضر شو مگر د دوی د عزت د زیادت دپاره نه بلکه د دی دپاره چه هغه کارونه چه دوی پخپل باطل زعم سره نیکی گڼلی هغه ورته قطعاً گډوډ او خراب او تراب کړو. او داسی بی حقیقت او بی ثمره او د وړئ په شان ئی په هوا کښی والوڅوو لکه چه د خاوری حقیر ذرات دی خوا هغه خوا آلوڅی. ځکه چه هغه اعمال د اخلاص او ایمان له روحه بیخی تش او د حق له طریقه سره بالکل متضاد واقع شوی دی کما جاء فی جزء ۱۳ سورة ابراهیم ۳ رکوع ۱۸ آیت څمونږ د دغه مبارک تفسیر ﴿مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَمَادِ لِبُسْتَاتٍ فِي الْيَوْمِ الْعَاصِي﴾ الآية -

وغير ذلك من الآيات

اوس بیان فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه فضائل د جنتیانو پر دوزخیانو باندی داسی:

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٣﴾

صاحبان (ملگری) د جنت په دغه ورځ (د قیامت کښی بهتر غوره) خیر دی له جهته د (ځای د قیام او کلام او) هستوگنی او ډیر ښه به وی له جهته د (ځای) د خوب د غرمی (او د راحت).

تفسیر : یعنی دغه منکران به د هغی ورځی په مصیبت کښی گرفتار او اخته کیږی چه اوس دوی پر مؤمنانو ملندی (خندا) وهی او مسخری پری کوی نو پر دغو مؤمنانو چه دوی خاندی هغوی به په جنت کښی عیش او عشرت او مزی کوی.

وَيَوْمَ تَشْقَى السَّمَاءُ بِالدَّغَامِ وَنَزَلَ الْمَلِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾

او (یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه توتی توتی به شی آسمان په وریځو سره او نازلی به کمری شی پرښتی په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسیر : د قیامت په ورځ وروسته د آسمانونو له چاودیدلو له پاسه د وریځی په شان یو شی را کوزیدونکی لیدل کیږی چه په هغه کښی به د الله تعالی یوه خاصه تجلی وی چه د هغی تعبیر مونږ په شاهی چتر سره کوو ښائی چه دا به همغه غیز وی چه ئی د «ابو زرین رضی الله تعالی عنه» په حدیث کښی په «عماء» سره او د «نسائی» په پوه حدیث کښی چه له معراج سره متعلق دی په «غیابه» سره تعبیر کړی دی والله اعلم. له هغه سره به د پرښتو ډیر هجوم او

ببرو بار وی او د آسمانونو پرېښتی به د محشر د مقام په طرف مسلسلې کوزیږی د البقره په جزء ۲ (۲۵) رکوع د ۲۱۰ آیت ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالنَّارِ كَقُلُوبِهَا ﴾ الآية - په تفسیر کېښی هم داسی یو مضمون لیکلی شوی دی.

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کېښی) حق ثابت دی دپاره د رحمن، او وی به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډیره سخته.

تفسیر : یعنی ظاهراً او باطناً صورة او معنی من کل الوجوه یواځی د هم ده رحمن سلطنت او حکومت به وی او صرف د هم ده حکم به چلیږی ﴿ لَیْسَ الْمَلِكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (۲۴) جزء د المومن (۲) رکوع (۱۶) آیت بیا کله چه د رحمن حکومت شو. هغه کسان چه د رحمت مستحقان وی نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وی دوی به په بی حساب نه نعمتونو سره د مرحمت مورد گرځی مگر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کېښی سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کیږی. چه هر څو وی په بازار کېښی ډیر غیږونه په غریب سری هغومره وی غمونه .

وَيَوْمَ يَعِضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده ! هغه د قیامت) ورځ چه خوله به لگوی ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډیره غمه او افسوسه او حسرته) وائی به (په قیامت کېښی) ای کاشکی نیولی می وی سره له رسوله (د الله د نجات حقه) لپاره .

تفسیر : یعنی له ډیر حسرت او ندامت نه به خپلی گوتی چیچی او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مړی. او په زیات تأسف سره به وائی چه ولی می په دنیا کېښی د الله تعالی او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولی د شیطا طین الجن والانس په خبرو وغولیدم چه په دغه بده ورځ اخته او په راز راز (قسم قسم) مصائبو او ربړو (تکلیفونو) کېښی لتار (خراب) شوم.

يُوَلِّئُنِي لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابہ ای خرابی عُمّا (راشه دغه دی وقت دی) کاشکی نه می وی نیولی فلانکی سری دوست خپل.

تفسیر : یعنی د هغو کسانو د دوستی یا اغواء څخه چه گمراه شوی وو یا په گمراهی کښی ئی ترقی کړی وه. نو په هغه وقت کښی به دیر افسوس او ارمان کوی چه ولی مو داسی کسان خپل دوستان گنل کاشکی عُمّا او د دوی په منځ کښی له سره دوستی او رفاقت نه وی پیدا شوی. **تنبیه :** مفسرینو چه دلته د عقبه بن ابی معیط او د ابی بن خلف کومه واقعه نقل کړی ده د هغی هیڅ ضرورت نشته. او نه ښائی چه د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شی. هوا دغه تقریر چه مونږ کړی دی په هغه کښی دوی هم داخل دی.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۚ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٥﴾

خامخا په تحقیق گمراه کړی وم زه له ذکره پنده (د قرآن) وروسته له هغه کله چه راغی ماته، (دغه ذکر نو فرمائی الله) او دی شیطان دپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر : یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسیدلی ؤ چه غمونږ د هدایت دپاره کافی ؤ او ممکن ؤ چه هغه عُمّا په زړه کښی غای هم نیولی وی مگر د دغه کمبخت د دوستی لامله (له وجی) زه تباه او برباد شوم. او له زړه هغه لوری ته متوجه نه شوم. بیشکه چه جنی او انسی شیطان لوی چلباز او تگ دی. انسان ته په عین وقت کښی فریب ورکوی، او په دیر بد صورت ئی رسوا او مسخره کوی.

وَقَالَ الرَّسُولُ يُرَبِّ إِنَّا قَوْمٌ اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٢٦﴾

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه عُمّا په تحقیق قوم عُمّا نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چه نه پری ایمان راوړی او نه پری عمل کوی او نه ئی لولی).

تفسیر : یعنی کله چه ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیچا نصیحت او پند ته غوږ کښنود دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ دربار ته شکایت وکړ چه یا اله العالمین، عُمّا قوم عُمّا خبری ته غوږ نه ږدی. دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب

ته خراب نسبتونه کوی العیاذ بالله کله چه قرآن لوستل کیږي نو دوی ډیر زیات شورماشور لگوي او چټی (بیکاره) چپولی (فضول) خبری اتری کوی او لویه غلغله نښلوی خو ئی هیڅوک وانه وری. او په مطلب یی پوه نشی په دی ترتیب دغو اشقیایو دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب ئی بالکل متروک او مهجور گرځولی دی او له اعتناء او التفاته ئی غورځولی دی. تنبیه : اگر که په دغه آیت کښی صرف د کفارو ذکر دی. خو بیا د قرآن نه تصدیقوله په هغه کښی عدم تدبر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه ئی غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کیدل. له هغه ځنی اعراض او څنگ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کیدل دغه گرد (تول) صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندی داخل کیدی شی. فنسأل الله الکریم المنان القادر علی ما یشاء ان یخلصنا مما یسخطه و یستعملنا فیما یرضیه من حفظ کتابه وفهمه والقیام بمقتضاه آناء اللیل واطراف النهار علی الوجه الذی یحبه و یرضاه، انه کریم وهاب. نو فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه لپاره د تسلی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا وَمِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او هم داسی (لکه چه کفار می ستا اعداء گرځولی دی) گرځولی ؤ مونږ (پخوا له تانه) دپاره د هر نبی دشمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاءو بس)، او کافی دی رب ستا سمه صافه لیار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د انبیاءو د خبرو په منلو کښی مشکلات او موانع وړاندی کوی او خلق د حق له قبوله منع کوی هم دوی د انبیاءو اعداء دی نو دغه اعداء چه کفار دی اگر که د خلقو پر ضلالت او گمراه کولو پسې خپلی ملاوی وتری څه مهم موفقیت ئی نه په برخه کیږي ځکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه هدایت ومومی هدایت یی ور په برخه کوی یا یی دا مطلب چه د هر چا د هدایت اراده چه پاک الله وکړی هدایت ئی ور په برخه کوی او د هغو په برخه کښی چه هدایت نه وی د هغو گردو (تولو) په مقابل کښی الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته (مدد) کوی. یا دا چه الله تعالی ستا مدد کوی او د مطلوب تر مقام پوری به دی رسوی او هیڅ سد او مانع ستا د پرمخ تګ مخه نشی نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٦﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلاره شی پر دغه (محمد) قرآن تول یو کرت (نو فرمائی الله چه نازل کری دی مونبر)، هم داسی (لر لږ د خو فوایدو دپاره چه یوه ئی دا ده) چه ثابت محکم قوی کرو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره) او لوستلی دی مونبر دغه (قرآن پر تا) توتی توتی په آرام لوستلو سره .

تفسیر : یعنی د نبی الله دښمنان د خلقو د گمراه کولو دپاره داسی تنقیدات او اعتراضات کوی چه خانه! ولی د نورو آسمانی کتابونو په شان قرآن کریم هم یو ځلی په کامل دول (طریقه) سره نه نازلیدی؟ چه دغه ئی په څو کلونو کښی لږ لږ رانازلوی؟ علت ئی څه دی؟ آیا الله تعالی پکښی څه غور او دقت کوی؟ له دی نه خو داسی شبهی او اندیښنی پیدا کیږی چه ګواکي پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډیر فکر او اندیښنه سره دغه جوړوی او بیا بی په مناسبه موقع کښی لږ لږ آوروی نو د دغو منکرینو جواب داسی ورکړ شو چه دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چه قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلیدلو سبب هم دغه وی چه تاسی ئی وایی نو که لږ څه غور او فکر وکړئ د قرآن کریم په دغه لږ لږ نازلولو کښی داسی ډیری فائدی دی چه هغه په یو وار نازلولو کښی له سره نه حاصلیدی مثلاً په دغه صورت کښی د قرآن مجید حفظ او یادول ډیر زیات آسانیدی او په پوهیدلو کښی زیات سهولت واقع کیږی، کلام پوره ضبطیدی او د هغو مصالحو او حکمتونو رعایت چه په هغو کښی شوی دی خلق موقع په موقع د هغو پر تفصیلو مطلع کیږی د هر آیت بیل بیل شان نزول ته کتلی د هغه په صحیح مطلب متعین کولو کښی مدد ور رسیږی د هر ضرورت په وقت کښی چه د هری خبری د جواب رارسیدلو څخه د رسول الله او مسلمانانو قلوبو ته لا نظمین او تسکین ور په برخه کیږی او د هر یوه آیت پر نزول ګواکي د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږی په دغه سلسله کښی د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږی چه هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی وغیر ذلک من الفوائد د هم دغو فوایدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلی شوی ده .

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جُنْدًا بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ۖ ط

او نه کوی دوی راتله تاته کوم مثل (یعنی نه راوړی تاته سوال عجیب په ابطال

د دین ستا) مگر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډیر ښه تفسیر بیان.

تفسیر : یعنی کله چه کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسی کوی نو عظیم الشان قرآن د هغه جواب په ډیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) ورکوی چه په هغه کښی هیڅ شان وړاندی وروسته او لاندی باندی نشته بلکه صاف، واضح، معتدل، او بی غل او بی غش خبره وی هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش) او پوه چه منعکس او منقلب وی نو هغوی سمی صافی خبری هم کړوی او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږی نو داسی مغرضانه او معاندانه خبری بیلې دی او د داسی خلقو آخره خاتمه دغه ده چه پخپله پاک الله ئی په دی وروستی آیت کښی بیان فرمائی.

الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ سُوءُ مَا أَتَوْا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٢٦﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چه جمع به کره شی او شړل به شی پر مخو خپلو (سر ښکته پښی پورته) طرف د دوزخ ته دغه تولی بد دی له جهته د عحایه او ډیر ښویدلی دی له جهته د لیاری او ډیر گمراهان دی).

تفسیر : یعنی دوی همنه خلق دی چه د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی علویات ئی پریښی په سفلیه غوښتنو پسې گرځی او متماثل دی. وروسته له دی نه پر داسی څو اقوامو باندی چه څه وقائع او مصائب پیښی او پر هغوی څه حالات چه واقع شوی ؤ هغه د نورو د عبرت او نصیحت ډپاره بیانوی:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ
 وَزِيرًا ﴿٢٧﴾ فَقُلْنَا أَذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ
 تَدْمِيرًا ﴿٢٨﴾ وَقَوْمُ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَعْرَضْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لَلنَّاسِ
 آيَةً ۖ وَاعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٩﴾ وَعَادًا وَثَمُودًا

وَاصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا^(۳۸) وَكُلًّا ضَرَبْنَاهُ الْأَمْثَالَ دُكُلًا تَبَرُّنَا تَبْيِيرًا^(۳۹)

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (توریت) او ګرځولی ؤ مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار) پس وویل مونږ (دوی ته چه) لار شیع دواړه هغه قوم ته چه دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل او ابلاغ ئی وکړ او فرعونیانو دوی دروغجنان کړل) پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل (لکه نوح ادریس او شیث) غرق کړل مونږ دوی او وګرځول مونږ دوی دپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت) او تیار کړی دی مونږ دپاره د ظالمانو عذاب ډیر دردناک او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان او صاحبان (یاران) د کوهی او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کښی ډیر. او هر یو له دی نه بیان کړی ؤ مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندی) او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی هغو تکوینه ؤ آیاتونو ته چه د الله تعالی پر توحید او نورو باندی ئی دلالت کوه او د پخوانو انبیاءو هغو متفقو بیاناتو ته چه د هغو لړی او ډیری مذاکری او خبری له پخوا راهسی دوام لری دوی د دروغو نسبت وکړ او د خدائی په دعوی پسی ئی خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمُ نُوحٍ إِذْ أَتَاهُ نُوحٌ مِّنْ قَوْمٍ ذُو نَفْسَيْنِ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عِبَادَتِهِ وَنُوحٌ مِّنْهُمْ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ إِنِّي مِّنْكُمْ وَإِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي فَقَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَدْ كُنَّا آلَ الْكَافِرِينَ﴾ : او هلاک کړی ؤ مونږ قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل) د یوه نبی دروغجنول د ګردو انبیاءو د دروغجنولو په منزله دی ځکه چه د دین په اصولو کښی ګرد (ټول) انبیاء سره متحد او متفق دی.

اصحاب الرس (کوهی والا) څوک دی؟ په دغه کښی ډیر اختلاف شته. په «روح المعانی» کښی ئی ډیر اقوال نقل کړی په پای (آخر) کښی لیکي: «وملخص الأقوال انهم قوم اهلكهم الله بتكذيب من ارسل اليهم - یعنی خلاصه ئی دا ده چه دوی دغسی یو قوم ؤ چه د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوی دی.» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه: «یو قوم خپل نبی ئی په کوهی کښی بندی کړی ؤ، بیا څه وقت او مهال چه پر دوی باندی عذاب نازل شو هغه نبی خلاص شو».

﴿وَكُلًّا ضَرَبْنَاهُ الْأَمْثَالَ دُكُلًا تَبَرُّنَا تَبْيِيرًا﴾ : او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره) یعنی ګرد (ټول) ئی په ښه ډول (طریقه) سره پوهولی دی کله چه دوی په هیڅ ډول (طریقه) سره هغه ونه مانه نو ئی بیرئ ډوبه کړه.

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمِطْرَتْ مَطَرًا سَوِيًّا أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرُونَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿۴۱﴾

او خامخا په تحقیق تیر شوی دی (تیریری ډیر غلی کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چه وړولی شوی و پری باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه و دغه (کفار) چه لیدلی ئی وی هغه (قریه چه عبرت به ئی اخیستی وی) بلکه و دوی چه نه به ئی درلود (لرلو) امید د بیا ژوندی پورته کیدلو.

تفسیر : یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کندوالو او مخروبه و غایونو مکی واله د شام د سفر په وقت کښی تیریری نو آیا دغو منکرینو هغه کندوالی او خرابی مینی د عبرت په سترگو سره نه دی کتلی؟ بلکه کتلی ئی دی او په دی ښه پوهیږی او خبردار دی چه د پخوانیو مکذبینو پای (آخر) او انجام ډیر خراب و خو تری نه متنبه کیږی ځکه چه په دوی کښی عبرت له کومه کیږی کله چه د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته چه وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل او د الله تعالی په مخ کښی حاضریدل شته. عبرت خو هم هغه حاصلوی چه د هغه په زړه کښی لږ څه ویره وی او د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره نه وی.

وَإِذَا رَأَوْكَ أَنْ يَنْخَضُوكَ الْهَرُورَ أَهْذَا الَّذِي بِعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿۴۲﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ الْهَيْتَالُو لَأَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرُونَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۴۳﴾

او کله چه ووینی دوی تا نو نه نیسی دوی تا مگر ځای د مسخری (او) تمسخرأ سره وائی)، آیا دغه هغه (سری) دی چه رالیږلی دی الله رسول (مونږ ته؟ بلکه دی خو له رسالت څخه ډیر لری دی) بیشکه چه دی نژدی و چه خامخا گمراه کړی گرغولی ئی وی مونږ له خدایانو ځمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی (نو فرمائی الله) او ژر به پوه شی دوی کله چه ووینی دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چه څوک دی ډیر گمراه له جهته د لیاری.

تفسیر : یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله هم دا ده چه پر نبی مسخره وکړی لکه

چه ستاسی د لیدلو په وقت کښی استهزاء وائی چه آیا دی هم هغه سری دی چه د الله تعالی له طرفه رسول رالیدلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کیدی شی؟ آیا د الله تعالی په گردو (تولو) مخلوقاتو کښی هم دغه یو سری پاتی ؤ چه د رسالت قابل شو؟ آخر ښائی چه د رسالت څه وجه خو په ده کښی وی هوا دغه خبره خو ضرور په ده کښی شته چه تقریر ئی د جادو اثر لری. د فصاحت په قوت او د تقریر په زور ئی داسی یو وضعیت قائم کړی دی چه د هغه په سبب د خورا (دیرو) لویو لویو خلقو قدمونه هم وښیوی، نژدی ؤ چه د ده په خبرو سره ځمونږ مخونه هم له خپلو معبودانو څخه وگرځی مگر مونږ پخپل دین او عقائدو کښی داسی ټینگ او مضبوط ولاړ یو چه د هغه د هیڅ یوی خبری اثر مو قبول نه کړ، که نه ده په مونږ گرد (تول) سره گمراهان کولو العیاذ بالله نو الله تعالی جل وعلا شانه و عظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملندو په مقابله کښی داسی فرمائی:

﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ یعنی کله چه دوی د الله تعالی عذاب په خپلو سترگو سره وگوری نو هلته به ورته معلوم شی چه په واقع سره کوم یو گمراه ؤ؟.

ارَعَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٢٣﴾

آیا وینی خبر ئی ته (بلکه خبر ئی) په هغه چا چه نیولی دی دغه خدای خپل هوا (د نفس خپل) آیا پس ته به ئی په ده باندی وکیل (ساتونکی) چه منع ئی کړی له هوا خپلی بلکه نه ئی)،

تفسیر : یعنی آیا تاسی د داسی هوا پرستانو د هدایت پر لیاری د راوستلو ذمه واری کولی شی چه د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وی، هر چیری چه د دوی غوښتنه او خواش دوی بوځی په هم هغه طرف دوی متمائل کیږی. هره هغه خبره چه د دوی د خواش سره موافقه وی هغه منی او هر غیږ چه د دوی د طبعی څخه مخالف وی هغه پرپړدی نن چه یوه تیوه (گته) د دوی په نظر کښی ښه ښکاره شوه د هغی په عبادت کښی مشغولیری صبا چه بله کومه تیوه (گته) د دوی په سترگو ښه وبریښیده نو هغه پرپړدی او دی ته سجدی پږدی.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٢٤﴾

آیا گمان کوی ته چه په تحقیق اکثر د دوی آوری یا عقل چلوی (پوهیږی) نه دی دوی مگر په شان د چارپایانو دی (په پند نه اوریدلو کښی) بلکه لا

دوی دیر لری دی له لیاری (د صواب نه).

تفسیر : یعنی په هر ډول (طریقه) سره چه دوی ته پندونه او نصائح واورئ دوی خو غلوریولی حیوانات دی بلکه له هغوی ځنی هم بدتر او خراب دی، دوی له پوهیدلو او آوریډلو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری. څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کښی خپله غاړه خکته کوی، او خپل محسن پیژنی، او فی الجمله نافع له مضر څخه بیلوی. که ئی سر خوشی پریږدی، د څرخای (چراه گاه) او د اوبو غښلو گودر ته پخپله ځی. لیکن د دغو بدبختانو حال داسی دی چه نه د خپل خالق او رازق حق پیژنی، او نه د ده پر ښیگنو (فائدو) او احساناتو پوهیږی او نه ئی قدر او عزت کوی. د ښو او د بدو په منځ کښی د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی. د دوست او دښمن په منځ کښی امتیاز نشی کولی. نه په روحانی غذا پسې او نه د هدایت د چینې په لوری یو قدم وړاندی تلی شی. بلکه له هغه څخه په کروهو لری تښتی. او دوی هغه قوتونه چه الله تعالی دوی ته ورعطاء کړی دی معطل او بیکاره پریښی دی بلکه هغه ئی بی موقع او بی ځایه صرف کړی دی. که دوی لږ څه له عقله او له فهمه کار اخیستی. نو په دغه د قدرت کارخانه کښی بی شماره دلائل او ښی موجود دی چه په نهایت واضح صورت سره د الله تعالی د توحید او تنزیه او د دین د اصولو او د صداقت او استقامت په طرف لیار ښوونه کوی چه د هغو له منځه د ځینو دلائلو ذکر په راتلونکیو آیاتونو کښی کړی شوی دی.

اَلَمْ تَرَ اِلٰی رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ
جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ۝۱۸ لَمْ يَبْضُقْهُ اِلَّا نَابِضًا يُّبْرِا ۝۱۹

آیا نه دی کتلی تا (قدرت د) رب خپل ته چه څرنګه ئی غځولی دی سیوری او که ئی اراده فرمایلی وی نو خامخا گرځولی به ئی ؤ هغه (سیوری) ولاړ، بیا وگرځاوه مونږ لمر په دی (سیوری) دلیل (چه سیوری پری معلومیږی). بیا راتول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راتلولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر : له سپیده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څیړکی پوری هر چیری سیوری وی که الله تعالی داسی اراده فرمایلی وی چه لمر ونه څیژی نو هم دغه سیوری به قائم پاتی کیده. مګر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ چه د هغه لامله (له وجی) د لمر د رڼا خوره کیدل شروع شوه او سیوری متدرجاً یوه طرف ته په ځان تولیدلو او غوندیدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه

وی راغلی نو مونږ به د سیوری په مفهوم څرنګه پوهیدی شوی؟ څککه چه د یوه ضد له راتګه بل ضد پیژندل کیږی ﴿قُلْ اَرَأَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الِئِلَ سِرْمَدًا اِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مِنْ اِلَٰهٍ غَيْرَ الَّذِي تَدْعُوْنَ لَكُمْ بٰضِيًا﴾ الآية - (د القصص ۷۱ آیت (۷) رکوع (۲۰) جزء) حضرت شاه صاحب رحمۃ الله عليه لیکي:

«اول د هر شی سیوری اوږد لویږی. بیا هری خوا ته چه لمر ځی د هغه له مقابله سیوری لری کیږی خو چه پخپل بیخ ولګیږی. د بیا راتول کړو ځان خپل ته مطلب دا دی چه سیوری ځی خپل اصل ته لګیږی د گردو (تولو) اصل الله دی. «موضح القرآن» بیا وروسته د زوال له خوا لمر خپله مسافه لندوی او د مغرب په طرف ورنژدی کیږی او د بل طرف سیوری اوږدیږی تر هغه پوری چه د ورځی آخر ته لمر غائبیږی هم دغه د ژوندانه مثال دی اول عدم وو بیا د وجود نور راغی بالاخره بیا کتم العدم ته ځی او پر هم دغه د جسمانی نور او ظل پر سلسله روحانی نور او ظلمت هم قیاس کړئ. که د کفر او عصیان، او جهل او طغیان په ظلماتو کښی الله تعالی د نبوت د لمر رڼا نه وی لیږلی نو هیچا ته به د صحیحه معرفت لیاره نه څرګندیده (ښکاریده).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْإِيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿۲۶﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوشاک) او (گرځولی ئی دی تاسی ته) خوب آرامی او گرځولی ئی ده ورځ وقت د ښوریدلو او گرځیدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر : یعنی د شپې تک تور تیاره د خادر په شان پر گردو (تولو) محیط کیږی چه د هغه لامله (له وجی) گرد (تول) خلق کاروبار پریږدی او آرام کوی بیا د ورځی رڼا خپرېږی (خورېږی) او خلق له خوبه پاڅیږی او دغه لوری او هغه لوری ته تګ او راتګ کوی او هم داسی د مرګی د خوب څخه وروسته د قیامت صبا راځی چه په هغه کښی به گرد (تول) جهان بیا ژوندی راپاڅیږی او هم دغه حالت په هغه وقت کښی وړاندی شوی ؤ کله چه انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه. نو د جهل او غفلت په خوبونو کښی د ویده ؤ مخلوقو سترګی هم یو ځلی وېرانتلی شوی او گرد (تول) سره پاڅیدل.

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَنٍ يَدْرِي

رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ۝ لِنُخْرِجَ بِهِ بَلْدَةً مَّيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنْ آسَىٰ كَثِيرًا ۝

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیولی ئی دی بادونه زیری کوونکی د وړاندی د رحمت د دغه (الله چه باران دی)، او نازلی کړی دی مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکي پاکوونکی دپاره د دی چه ژوندی کړو مونږ په دی (اوبو) ځمکه مړه وچه بی زرغونوالی اوچه ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملی د هغو شیانو ځنی چه پیدا کړی دی مونږ له چارپایانو او انسانانو دیرو ته.

تفسیر : یعنی دومی بارانی هواوی د باران زیری ورکوی بیا د آسمان له طرفه باران ووری چه هغه هم پخپله پاک دی او نور شیان هم پاکوی د اوبو د وړیدلو څخه وروسته په مری تکی توری وېجاړی ځمکی کښی یو نوی روح پیدا کیږی شینکی او ترکودی (نباتات) ئی زرغونیږی. او یوه عجیبه او غریبه ننداره پکښی ښکاری له کوم ځای څخه چه پخوا له وریا (باران) دوری پورته کیدی اوس هلته تکه شنه مرغڅه (کبل زاره) ولاړه ده. او څومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو ځنی ځنی او تری خړوبیږی هم داسی د قیامت په ورځ کښی هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مری هم بیا ژوندی راپاڅولی کیږی چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی. او په دنیا کښی هم هغه زړونه چه هم داسی د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوی وو. د الله تعالی د وحی په آسمانی وریا (باران) سره بیا راژوندی کړی شوی دی هغه ارواح چه په نجاست او پلیتی کښی نښتی وی هغه د روحانی باران په اوبو سره وینځلی شوی دی او ګرد (تول) سره پاک او صاف شوی دی او هغه کسان چه د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسی تږی دی د هغه روحانی باران د اوبو په څښلو سره سیراب او خړوب شوی دی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كْفُورًا ۝

او خامخا په تحقیق په راز راز (قسم قسم) دولونو (طریقو) تقسیم کړی دی مونږ دغه (اوبه یا د باران منشاء) په منع د دوی کښی دپاره د دی چه فکر وچلوی دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کښی) پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزاری نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه ئی منع رانه وړه).

تفسیر : یعنی د باران اوبه ګردو (تولو) ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه ورسیږی بلکه چیری

دیری او چیری لوی چیری ژر. او چیری په غنډ (ایسارتیا) څرنګه چه د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء وی. هم هغسی ور رسیږی څو خلق وپوهیږی چه د هغه درول او ویشل د قادر مختار او د حکیم الله تعالیٰ په قدرت دی لیکن زیات خلق بیا هم نه پوهیږی. او د الله تعالیٰ د نعمت شکر نه ادا کوی بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکری مندی وهی، هم دغسی د روحانی باران حال هم قیاس کړئ هر چاته سم د هغه د استعداد او ظرفه سره هومره برخه چه په کار ده وررسیدلی ده. او دیر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کښی کفران او ناشکری هم کوی.

وَلَوْ شَاءَ الْبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ۖ فَلَا تُطْعَمُ السُّغَرِیْنَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿۵۱﴾

او که اراده مو فرمایلی وی نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قریه ښار کښی (بیل بیل) ویره وونکی (په دغه زمانه کښی هم) نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسیر : یعنی د انبیاء راتلل کومه عجیبه خبره نه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو اوس هم دیر انبیاء مبعوثی چه په هر کلی کښی بیل بیل نبی وی مګر الله تعالیٰ ته هم دغه خبره منظوره شوه چه اوس دی په آخره کښی د ګرد (تول) جهان دپاره یواځی هم دغه محمد صلی الله علیه وسلم د سید الانس والجان او نبی آخرالزمان په عنوان مبعوث او مرسل شی. نو تاسی د کفارو حماقت او طعنی او تشنیع او سفاهت او تنقید او تردید ته هیڅ توجه او التفات مه کوئ! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاری وساتئ) او دغه عظیم الشان قرآن پخپل لاس کښی واخلي! او د دغو منکرانو مقابله په دیر زور او میرانه (بهادرئ) سره وکړئ! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) بری او کامیابی ستا په برخه کوی. مونږ د «به» مرجع قرآن او توفیق رحمن لیکلی ده خو نورو مفسرینو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک یا د اسلام په مداومت یا سیف یا حکمت او موعظت هم اخیستی ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ قُرَاتٌ وَهَذَا امِلْحٌ اَجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿۵۲﴾

او هم دغه (الله) هغه ذات دی (چه په کامل قدرت خپل سره) خوشی کړی د دی دوه بحرونه سیندونه چه دغه خوړ دی ډیر خوړ تنده ماتوونکی او هغه بل تریو دی ښه تریو، او گرځولی ده (الله) په منځ د دغو دواړو کښی پرده او بند چه منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر: په بیان القرآن کښی د دوو معتبرو بنګالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی چه له (ارکان) څخه تر (چاټګام) پوری د سیند وضعیت داسی دی چه د دغه سیند په دواړو جانبو کښی د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلفه بیل بیل سیندونه په نظر راځی. د یوه اوبه سپینی او د بل اوبه توری دی. په تورو کښی د سمندر په شان طوفانی تلاطم او تموج واقع کیږی او سپینی ئی بیخی آرامی او ساکنی وی. بیړی په هم دغو سپینو کښی چلیږی او د دواړو په منځ کښی د یوه پتی او نوار په شان یوه ډیره اوږده لیکه غځیدلی ده چه د دغو دواړو اوبو ملتقی ګڼله کیږی خلق وائی چه سپینی اوبه خوړی او توری اوبه ترخی دی.

مولینا شبیر احمد العثماني مدظله الباری ته د (باریسال) ځینی طالبانو بیان کړی دی چه د (باریسال) په ضلع کښی دوه ویالی له یوه سینده راوځی چه د یوی اوبه ترخی او بیخی تروی دی او د هغی بلی اوبه ډیری خوړی او لذیدی دی.

په گجرات کښی چیری چه مولینا شبیر احمد العثماني مدظله الباری دی (دابیل سملک ضلع سورت هند) د سمندر اوبه تقریباً لس دولس میله لری پرتی دی خو د دی ځای په خوړونو او ویالو کښی د سمندر مد او جزر په منظم او مسلسل ډول (طریقه) سره صبا او بیګا جاری دی د هغه په نسبت ډیر ثقه سری بیان کوی چه د مد په وقت کښی د سمندر اوبه په ګردو (تولو) خوړونو او ویالو کښی پورته کیږی نو د خوړو اوبو پر سطح بانندی ترخی اوبه په ډیر شدت سره پورته کیږی لیکن په دغه وقت کښی دغه دواړه اوبه له سره پخپلو منځونو کښی نه سره ګډیږی. علوی سطحه ئی ترخه او سفلی برخه ئی خوړه وی. د جزر په وقت کښی څه مهال (وخت) چه ترخی اوبه رانکته لویږی نو دغه خوړی اوبه بیا هم هغسی خوړی او لذیدی بی له دی چه لو څه تغیر پکښی څرګند (ښکاره) وی پاتی کیږی والله اعلم.

د دغو شواهدو په لیدلو سره د دی آیت مطلب بیخی واضح دی یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه د خوړو او ترخو اوبو د یو ځای کیدلو په سبب چه هر ورو (خامخا) یو ځای نه په یو ځای کښی سره ګډیږی خو بیا هم دوی سره بیلی جلا (جدا) او ممتازی دی او د دواړو په منځ کښی په ډیرو ځایونو کښی ئی ځمکه حائله او پرده ګرځولی ده او هم داسی ئی سرخوشی (ازادی) نه دی پریښی چه د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لری کړه شی او په جبری ډول (طریقه) سره یو ځای شی او د ځمکی وجود له منځه ورک کړی بیا په دغو دواړو د هر یوه هغه خوند او مزه چه له هغو سره لازمه ده هم هغه سره پاتی ده او تری بل ته نه ده منتقله شوی او داسی نه دی واقع شوی چه خوړی اوبه تروی یا تروی اوبه خوړی شی ګواکی د اوصافو

په اعتبار هره یوه له بلی بیخی بیله او جلا (جدا) ده . وقیل غیر ذلک والرأجح عندی هو الاول .
والله اعلم .

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿١٩﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ
وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٢٠﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه پیدا کړی یی دی له اوبو نه بشر انسان
پس گرځولی ئی دی (خاوند د) نسب او سخرگنی، او دی رب ستا ښه قادر .
او عبادت کوی (دا مشرکان) بی له الله د هغه شی چه نشی رسولی هیڅ قدر
نفع دوی ته (که ئی عبادت وکړی) او نه هیڅ ضرر رسولی شی دوی ته (که
ئی عبادت ونه کړی) او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل
مددگار (د شیطان شا اړوونکی الله ته) .

تفسیر : ځینی مفسرین د دی آیت تفسیر داسی کوی الله هغه حکیم مطلق دی چه پیدا کړی
ئی دی ده له هغو اوبو چه خته د آدم علیه السلام پری اخیلی شوی ده یا چه جزء دی د انسان
یعنی له څلورو عناصرو ده یا له منی د انسان پس بیا گرځولی دی ده دغه انسان دوه قسمه یو
څښتن (خاوند) د نسب چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت هم دوی ته کاوه شی لکه
فلان بن فلان او فلانة بنت فلان او بل څښتن (خاوند) د صهر چه هغه خاص نارینه دی او د
نسب نسبت د مصاهرت هم هغوی ته کاوه شی او صهر لور ته او ځوم ته او اوبنی ته او د ښځی
ځینې ته ویلی شی یا نو پس بیا ئی وگرځولی دوه قسمه یو یواځی خاوند د نسب او د خپلوی
چه ورسره حرامه وی نکاح او خاوند د سخروالی چه ورسره حلاله وی نکاح یعنی وگورئ! چه الله
برحق خالق مطلق جل وعلا شانه وعظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره ئی له یوه
څاڅکی اوبو څخه عاقل کامل بنی آدم جوړ کړی دی بیا وروسته له دی نه نور نسلونه ئی تری
ایستلی دی د ځوماتو او سخرانو تعلقات ئی تری جوړ کړی دی او له یوه ناڅیزه څاڅکی څخه
ئی څه څه شیان پیدا کړی دی او له کومه ځایه ئی تر کوم ځایه پوری ئی رسولی دی؟ لیکن
دغه انسان په لږ مدت کښی خپل اصل هیروی او خپل هغه قدیر رب او خالق ئی پرېښی دی . او
عاجز مخلوق ته خپل خالق وائی نه یواځی خپل د پروردگار حق نه پیژنی بلکه له هغه څخه مخ
گرځوی او په شیطانی فوج کښی خپل ځان داخلوی څو د اغواؤ او اضلالو په مقاصدو کښی له
هغوی سره کومک او مدد وکړی . نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا .

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٢٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٦﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مگر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او وپروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) ووايه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مگر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوښه ئی شی دا چه ونیسی طرف د رب خپل ته لپاره (د) رضاء او قرب) یا لیکن هغه څوک چه غواړی چه ونیسی خپل رب ته لپاره (په انفاق د مال سره لپاره د رضاء د ده نو و دی نیسی رب خپل ته هم هغه لپار د قرب او رضاء).

تفسیر : یعنی ستاسی کار د الله تعالیٰ پر وفاداری او اطاعت د بشارتو اورول دی او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دی که سره له هغه ئی ونه منی یا ئی ومنی تاسی ته له هغه ځنی هیڅ نقصان نه دی عائد. تاسی له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چه د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شی تاسی خو له دوی نه یواځی هم دغومره شی غواړئ هر څوک چه غواړی د پاک الله په توفیق خپل د رب لپاره ونیسی! زړه مو چه هم دغه ته مزدوری وائی که حق الزحمه او فیس.

وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبٍ عِبَادَةً خَيْرًا ۝

او توکل وکړه په تل ژوندی قائم په تدبیر هغه (الله) چه (له سره) نه مری او تسبیح ووايه سره له ثناء د ده، او بس کافی دی هغه په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر : یعنی تاسی یواځی پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړئ او خپله فریضه چه دعوت او تبلیغ او نور دی په ښه شان سره اداء کړئ! د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ! پر فانی اشیاء به څه اعتماد او اعتبار وشي؟. اعتماد او توکل ښائی پر هغه ذات وکړ شی چه تل ژوندی قائم په تدبیر دی او له سره نه مری. نو پر هم هغه باندی توکل او اعتماد وکړئ! او تل

د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لگيا اوسئ! دغو مجرمينو ته به پخپله الله تعالى سزا ورکړي.

الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ خَيْرًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار) د شپږو ورځو بیا قائم مستولی شو (امر او حکم د الله) پر عرش (الله چه دی) ډیر مهربان دی پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر : د «استواء علی العرش» بیان د «الاعراف» په سورت کښی تیر شو. هلته دی ولوستلی شی.

یعنی له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چه د الله تعالی له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دی دغه جاهلان مشرکان په هغه باندی څه پوهیږی (وما قدروا الله حق قدره) پخپلو شیونو او کمالاتو باندی خو پوره عالم یواځی هم هغه الله تعالی دی. «انت کما اثبت علی نفسك» لیکن په مخلوقاتو کښی له گردو (تولو) څخه ډیر پوه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه د دوی په لوی ذات کښی الله تعالی د اولینو او آخرینو گرد (تول) علوم جمع کړی دی. نو ښائی چه د الله تعالی د شیونو پوښتنه له دوی نه وشي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا

او کله چه وویلې شی دوی ته چه سجده (د عبادت) کوئ رحمن ته نو وائی څه څیز دی رحمن؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه څیز ته چه امر کوی ته مونږ ته او زیاتوی (دغه یادول د رحمن) دوی ته نفرت (له ایمان نه).

تفسیر : یعنی دغه جاهلان مشرکان د رحمن د شان له عظمته څه خبر دی؟ او څه پری پوهیږی دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دی او هر کله چه دغه نوم آوری نو د انتهائی جهل او بی حیائی او تعنت له مخی ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوی. او داسی پوښتنی کوی چه

«رحمن» څه شی دی؟ څه پر مونږ باندی د هغه سجدہ کوی؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او هم دا څه ته کوم نوم یاد کړی نو مونږ خامخا ورته سر په سجدہ ولویو؟ الغرض هومره څه دوی ته د «رحمن» د اطاعت انقیاد په لوری توجه ورکړه شی هغومره دوی بد وړی او تور ور څخه خوری.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿١٦﴾
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ ارَادَ اَنْ يَّذْكُرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا ﴿١٧﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات څه پیدا کړی ئی دی په آسمان کښی برجونه او پیدا کړی ئی ده په کښی دیوه (لمر) او سپوږمی روښانه. او هم دا (الله) هغه (ذات) دی څه گرځولی ئی ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسې دپاره د هغه چا څه اراده لری د دی څه یاد کړی (نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله) یا اراده لری د شکر ایستلو.

تفسیر : یعنی لوی لوی ستوری یا آسمانی قلعی څه پرېشتی پکښی پیری ورکوی. یا امکان لری څه د لمر دولس منازل تری مراد وی څه اهل هیئت ئی بیانوی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي څه «د آسمان دولس برخي د هغو نوم برج د هر یو د خدامو نښه دغه حدود ئی ایښی دی دپاره د حساب «موضع»

(سراجاً) یعنی لمر ښائی د نور او حرارت د جمع کیدلو یا د احراق د صفت لرلو له سببه ئی هغه ته (دیوه) ویلی وی: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ د نوح (۱) رکوع ۱۶ آیت (۲۹) جزء.

اوږدیدلو او لنډیدلو ته یا تلو او راتلو ته ئی بدلیدل پرله پسې راتلل وفرمایل یا ئی دا مطلب دی څه یو ئی د بل بدل گرځولی دی. مثلاً که د ورځی کار پاتی شی د شپې ئی پوره کوی. او که د شپې کار پاتی شی د ورځی ئی په سر رسوی. کما ورد فی الحديث.

(لمن اراد ان یذکر او اراد شکوراً۔ دپاره د هغه چا څه اراده لری د دی څه یاد کړی نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله یا اراده لری د شکر ایستلو) یعنی د لمر او سپوږمی او د نورو وړاندی وروسته ختل. او د شپې او د ورځی تبدیل تزئید او تنقیص د دی لامله (له وجی) واقع کیږی څو د عقل او فکر خاوندان دی پکښی غور او دقت وکړی او د دغو مخلوقاتو په وسیله خلق د خپل خالق د معرفت لیاره پیدا کړی او ښه ئی وپېژنی. او ښه وپوهیږی څه دغه گرد (تول) لوی تصرفات او عظیمه تقلبات د ده د قدرت کارونه دی او د شپې او د ورځی د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه د ده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شی لکه څه د رحمان

مخلص بندگان چه د هغوی ذکر وروسته راځي هم داسی کوی. یعنی د مشرکینو په شان د رحمن د نامه له اوریدلو څخه کرکه او نفرت نه ښکاره کوی. بلکه په خپل هر فعل او قول د هغه د عبودیت اظهار کوی د دوی د وضعیت او هیئت څخه تواضع، متانت، تذلل، عجز او نیاز څرگندیږي (ښکاره کیږي) د متکبرانو په شان پر ځمکه په ناز، نخره او غرور نه ګرځي، دا ئی مطلب نه دی چه د ریاء او تصنع لامله (له وجی) به د رنځورانو په شان قدمونه پورته کوی ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه تګ چه په احادیثو کښی منقول دی. د هغه تائید نه کوی.

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿۴۲﴾

او بندگان د رحمن هغه کسان دی چه ګرځي دوی په ځمکه باندی په وړو (په تواضع) او کله چه خطاب کوی له دوی سره جاهلان ناپوهان نو وائی (ورته په جواب کښی سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر : یعنی د کم عقلو او بی ادیانو او ناپوه خلقو جواب په عفو او صفح سره ورکوی. کله چه څوک څه د جهالت خبری او اتري وکړی نو ملائمی مذاکری او پستی خبری ورسره کوی او په «السلام» سره تری ځان بیلوی. او د داسی خلقو سره حتی الامکان نه مخامخ کیږي او نه له هغوی سره په کومه مرکه کښی شاملیږي. او نه له دوی سره جنگ او جګړی کوی. د دوی تګ او شیوه داسی نه ده لکه چه په جاهلیت کښی چا داسی ویلی ؤ.
الا لا یجهلن احد علینا فنجهل فوق جهل الجاهلین.
دغه خو د رحمن د هغو مخلصو بندگانو ورځ وه. وروسته له دی نه د دوی د شپي کیفیت بیان فرمائی:

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿۴۳﴾

او (بندگان د رحمن) هغه کسان دی چه شپه تیروی رب خپل ته سجده کوونکی او دریدونکی.

تفسیر : یعنی د شپي له مخی چه غافل بندگان خوبونه کوی. دوی د الله جل جلاله په حضور کښی ولاړ وی او ورته سجده ږدی. او په عبادت کښی ئی لګیا وی. کله چه رکوع د قیام او سجده په منځ کښی واقع ده ښائی د هم دی لامله (له وجی) د هغی ذکر ئی

بیل ونه فرمایه. گواکی رکوع د دغو دواړو په منع کښی بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ۝
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ۝

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی (چه سره له طاعته خضوعاً) وائی ای ربه غمونږه وگرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ بیشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همیشه بیشکه چه دا (دوزخ) بد دی له جهته د غای د قرار او له جهته د غای د هستوګنی.

تفسیر : یعنی سره له دومره عبادته ډیر ویریری داسی نه دی چه مثلاً د تهجد دپاره چه پاڅید او اته رکعته لمونځ ئی وکړ. نو د الله تعالی له عذابه او قهره بیخی بی فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ۝

او (بندگان د رحمن) هغه کسان دی کله چه نفقه ورکوی مال لګوی نو نه اسراف کوی او نه تنګی (او بخل) کوی او وی (دغه ورکړه د دوی) په منع د دغه (اسراف او تقتیر) کښی میانه حاله.

تفسیر : یعنی زمان او مکان او موقع ته ګوری او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوی نه د مال په محبت کښی له حده تیریری او نه ئی ضائع کوی کما قال الله تعالی ﴿وَلَا يَجْعَلْ يَدُكَ مَغْوَلًا ۖ إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْ هَاكُلَ الْبُسْطِ﴾ الآية - جزء ۱۵ د سورت بنی اسرئیل ۳ رکوع ۲۹ آیت .

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۝

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی چه نه بولی سره له الله معبود بل او نه وژنی دوی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره او

نه کوی دوی زناء .

تفسیر : مثلاً د عمد قتل په بدل کېږي وژل. یا د زناء په سزا کېږي د محصن زانی په ګټو سره ویشتل یا د هغه مرتد وژل چه خپل اسلامي دین او ملت پرېږدي. دغه ګرد (ټول) صورتونه په «الا بالحق» کېږي شامل دي. کما ورد فی الحديث.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝۶۸

او هر چا چه وکړه (يو له دغو دريو امهات الذنوب نه) نو ملاقات به وکړي
وبه ويني جزاء د گناه خپلي.

تفسیر : يعنی ديره سخته گناه ئي کړي ده چه د هغه سزا به هر ورو (خامخا) ورسيږي. په ځينو رواياتو کېږي راغلي دي چه «اثام» د جهنم د يوي کندی نوم دی چه د هغه عذاب دير سخت ويروونکي بيان شوي دي اعاذنا الله منها .

يُضَعَفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَيَخَذُ فِيهِمْ مَهْلًا ۝۶۹

چه دوچند به کړي شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قيامت کېږي او تل به پاتي وي په دغه (عذاب) کېږي په دی حال چه خوار ذليل بي اعتبار به وي.

تفسیر : يعنی له نورو گناهونو ځني دغه گناه لويه ده نو د دغی عذاب به هم سخت او لوی وي او شيبه په شيبه (ساعت په ساعت) لا پسي زياتيږي.

إِلَٰمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا وَلِيَكَ يَوْمَئِذٍ اللَّهُ سَيِّئًا لِّمَن حَسَنٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝۷۰

مگر هغه چه توبه ئي وويسته او ايمان ئي راوړ او عمل ئي وکړ عمل نیک پس دغه (تائبان د دغو دريو گناهونو چه دی) بدل به کړي الله گناهونه د دوی په نيکيو سره (په محو د سيآتو او ثبوت د حسناتو) او دی الله ښه مغفرت کوونکی دير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی د گناهونو په ځای به د نیکو توفیق ور په برخه کیږي او د کفر گناه به ورمعافېږي یا دا چه د ده بدی محو او لری کیږي او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمیر مناسب محاسن ورثیت فرمائی کما یظهر من بعض الاحادیث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٤١﴾

او هر څوک چه توبه ویاسي (له گناهونو نه) او عمل وکړي نیک پس بیشکه چه دی رجوع کوی په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره .

تفسیر : پخوا د هغو کفارو د گناهونو ذکر ؤ چه وروسته ایمان راوړی دغه د هغو گناهونو ذکر دی چه سره له اسلامه ئی کوی دغه هم کله چه توبه وکړی یعنی په پوره اخلاص او صمیمیت سره توبه ویاسي او بیا له سره د هغه شاو خوا ته ونه گرځی نو د الله تعالی په حضور کښی ځای مومی د النساء د سورت په (۱۳) رکوع ۹۳ آیت دغه آیت د هغو قاتلینو په حق کښی دی چه دغسی توبه ئی نه وه ایستلی ﴿وَمَنْ يَتُوبْ إِلَى اللَّهِ جَمْعًا فَقَدْ خَلَائِفُهَا وَمَغْضِبَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله اعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِالْغُمُرِ مَوَّكُونَ ﴿٤٢﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی چه نه حاضرېږي نه شاملېږي په باطلو کښی (یا نه وائی شاهی په دروغو) او کله چه تیرېږي پر چتی (بیکاره) کار نو تیرېږي ځان ساتونکی (مخ گرځوونکی له لغوی نه).

تفسیر : یعنی نه دروغ وائی او نه د دروغو شهادت ورکوی او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو کښی حاضرېږي.

حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي: «یعنی په گناه کښی نه شاملېږي او د لویو په خبرو کښی غور او دقت نه کوی او نه په هغه کښی شاملېږي او نه له دوی سره جنگ کوی.»

وَالَّذِينَ إِذَا دُكِرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخْرُجُوا عَلَيْهَا غَمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٤٣﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی کله چه پند ورکړی شی دوی ته په آیتونو د رب د دوی نو نه نسکورېږی پری (لکه) کانه او پانده (بلکه سر په سجده ږدی اوری ئی او پری عمل کوی)

تفسیر : او په نهایت فکر او تدبیر او غور سره ئی آوری او تری متأثرېږی او د مشرکانو په شان دوی د تیږی (کتی) بتان له خپلو غانونو څخه نه جوړوی.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيَّتًا مُّقْرَرَةً عَيْنٍ

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی چه وائی ای ربه غمونږ وښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو غمونږ څخه او له اولادو غمونږ څخه (هغه څوک چه) یخوالی د سترگو غمونږ پکښی راغی.

تفسیر : یعنی داسی ښځه او واړه راعنايت وفرمایه چه د هغو د لیدلو څخه غمونږ سترگی یخی او رنی شی. او زړه مو خوشال شی او ظاهر دی چه د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالېږی کله چه خپل آل او عیال د الله تعالیٰ په طاعت او عبادت کښی مشغول او لگیا وویښی، او ویی گوری چه د نافع علم تحصیل کوی. نو گرد (تول) دنیوی مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دی.

وَجَعَلْنَا الْمُتَّقِينَ إِمَامًا ۝۴۱

او وگرځوه مونږ دپاره د متقیانو امام پیشوا.

تفسیر : یعنی داسی مو وگرځوی کله چه نور خلق پر مونږ پسی اقتداء وکړی متقیان او پرهیزگاران وگرځی حاصل ئی دا چه نه یواځی مونږ پخپل ذات مهتدیان شو بلکه د نورو دپاره هم هادیان وگرځو او غمونږ کورنی په تقویٰ او طهارت کښی غمونږ تابعان او پیروان شی.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا نَحْوَةً وَسَلَامًا ۝

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شی دوی ته په هسکو (اوچتو) مانیو (د جنت) په سبب د هغه چه صبر ئی کړی ؤ او وابه چولی شی پر دوی په دغه جنت کښی تحیت دعاء او سلام.

تفسیر : یعنی په جنت کښې به لوړی (اوچتی) درجی ورورسپړی او پرېشتی به دعاوی ورته کوی او سلامونه به وراچوی. او دوی ته به ښه راغلی وائی. او استقبال به ئی کوی. دوی به هم پخپلو منځونو کښې د ملاقات او لیدلو په اوقاتو کښې هم دغه د سلام او د تحیت دعائیه کلمات د یوه او بل د تکریم او اعزاز دپاره استعمالوی.

خَلِيدِينَ فِيهَا حَسَنَتٌ مُّسْتَقَرًّا أَوْ مَقَامًا ﴿٢٦﴾

همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښې ښه دی (دغه جنت) له جهته د ځای د قراری او له جهته د ځای د هستوګنۍ.

تفسیر : یعنی د داسې ځای هستوګنه که د لوړې مودې دپاره هم چاته میسره او په لاس ورشی. خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی حال دا چه دغه ځای خو د جنتیانو د دائمی اوسیدلو ځای دی.

قُلْ مَا يَعْبُؤُاْ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٢٧﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه) نه کوی هیڅ پروا د تاسې رب څما که چیرې نه وی دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختیو کښې) او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن) پس ژر به شی (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر : یعنی تاسې ته ستاسې د نفعی او د نقصان خبرې در وښیې بنده ته ښائی چه له سره مغرور او بی باکه نشی ځکه چه پاک الله له سره د ده پروا نه لری. هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوی نو الله هم پری رحم او کرم فرمائی. او که التجاء نه کوی. او ځان لوی او بی پروا ښکاروی نو د الله تعالی هغی سزا او پوښتنی ته منتظر اوسی چه عنقریب ورسره مخامخ کیدونکی دی.

﴿لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ﴾ : که چیرې نه وی دعاء بلل ستاسې الله ته په سختیو کښې نو په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې د رسولانو او د قرآن پس ژر به شی دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب (لازم) یعنی هغه کافر چه حق ته ئی د دروغو نسبت کړی دی نو دغه تکذیب به عنقریب د ده د غاړې امیل گرځی او د هغه د سزا او د پوښتنی څخه به له سره خلاصی او نجات نه مومی. د آخرت ابدی هلاکت خو هرومرو (خامخا) د دوی دی لیکن په دنیا کښې به هم لو، دیر ربر (رحمت) او تکلیف او آفت دوی ته رسیدونکی وی. یعنی په جهاد، جنگونو او نورو کښې لکه چه د «بدر» په غزا کښې ئی د دغه تصادم او آفت نتیجه پخپلو سترگو سره ولیده.

تمت سورة الفرقان بعون الله المنان والله الحمد والمنه

سورة «الشعراء» مكية الا آية ۱۹۷ ومن آية (۲۲۴) الى آخر السورة فمدنية وهى (۲۲۷) آية و (۱۱) ركوعا رقم تلاوتها (۲۶) تسلسلها حسب النزول (۴۷) نزلت بعد «الواقعة» د «الشعراء» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱۹۷) آيته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورى چه مدنى دى (۲۲۷) آيته (۱۱) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲۶) او په نزول كښى (۴۷) سورت دى. وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (زيات) مهربان ډير رحم والا دى.

طَسَّمَ ١ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْبَيِّنِ ٢ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ ٣ أَلَا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ٣

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه دى د كتاب ښكاره كوونكى (د حق له باطله او د حلال له حرامه) يعنى د دى كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى. او احكام ئى واضح دى او د حق او باطل په منځ كښى بيلوونكى دى. ښائى چه ته هلاكوونكى د ځان خپل ئى (اى محمده)! په دى چه نه كيږى دوى مؤمنان.

تفسير : يعنى د دغو بدبختانو په غم كښى تاسى خپل ځان دومره مه كړوئ! او مه پخسيږئ! آيا پر دوى پسى تاسى خپل ځان هلاكوئ؟! آخر زړه سوى او شفقت هم يو حد لرى.

إِنْ شَاءَ نَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَافُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ٤

كه اراده وفرمايو مونږ نو نازل به كړو مونږ پر دوى له (طرفه) د آسمانه يو دليل (د قدرت) پس شى به ورميږونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاږه ايښودنكى.

تفسير : يعنى دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى چه پكښى د بندگانو د انقياد او تسليم او د

سرکشی امتحان اخيست کيږي نو ځکه د الله تعالیٰ حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه د هغوی اختیار سلب کړ شی که نه که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو کومه داسی آسمانی نښه به ئی ورشوولی وه چه د هغی په مقابل کښی به گردو (تولو) خلقو قهراً او جبراً خپلی غاری کینودی. او دیرو لویو لویو مشرانو ته به هم د دی خبری قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتی چه تری انکار او انحراف وکړی نو الله تعالیٰ داسی ونه کړه هو! هغه معجزی او نښی ئی ولیولی چه د هغو په لیدلو انسان حق او حقیقت په آسانی سره وپیژندلی شی او کله کله د هغه په مقابل کښی مغلوب هم شی. او د غاری کینودلو څخه ځان ونښی ژغورلی. (بچ کولی)

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ⑤

او نه راځی دوی ته هیڅ ذکر پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی مگر وی دوی له هغه (پند) څخه مخ گرځوونکی (او لا کلکیدونکی په کفر خپل).

تفسیر : یعنی د هغو خلقو په غم کښی چه تاسی اخته یی د دوی حالت دا دی چه هر کله رحمان جل جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښیګنی (فاندی) او نیکی دپاره کوم پند او نصیحت لپری دوی هغه طرف ته نه متوجه کیږی. بلکه خپل مخونه گرځوی او تری تنبتي او داسی راښکاره کوی لکه چه له کوم بد شی سره مخامخ شوی دی.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَاتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ④

پس په تحقیق تکذیب وکړ دوی (د هغه ذکر یا د محمد) پس ژر به راشی دوی ته عواقب حقائق د هغه (خیز) چه وو دوی چه په هغه باندی به ئی مسخری کولی.

تفسیر : یعنی یواځی هم دغه معمولی اعراض نه دی بلکه له هغه سره لا تکذیب او استهزاء هم دی نو دوی به عنقریب په دنیا او آخرت کښی د خپلو اعمالو سزاء وگوری. نو بیا به د هغه خیز په حقیقت باندی په ښه شان سره وپوهیږی چه په کوم شی باندی چه مونږ مسخری کولی او ملندی (خندا) مو پری وهلی او تکذیب به مو کاوه هغه احکام الله حق او صحیح ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمَا أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ

زَوْجٌ كَرِيمٌ ۝ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

آیا نه گوری دوی غمکی ته چه (په خپل بالغه حکمت سره) شومره زرغونه کړی ده مونږ په دغه (غمکه) کښی له هره قسمه هره دوله (طریقه) (جنس) گیاه ښه کثیر المنافع مخصوص شیان بیشکه په دغو (زرغونولو کښی) خامخا دلیل ښه ده (لویه د قدرت)، او نه دی زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی که دغو مکذبینو د دغی غمکی پر احوال غور او فکر چلولی وی چه د دوی تر پښو لاندی لویدلی ده نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کښی به هغه د دوی دپاره کافی کیدلی شوی آیا دوی نه گوری چه له دغه ذلیلی، خواری او حقیري خاوری غځه غرنګه عجیب، غریب او رنگ په رنگ ګلان، میوی، دانی او قسم په قسم غلی او نور شیان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندی پیدا کیږی؟، آیا دغه د دی خبری دلیل نه دی چه کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښائست ډک او سینګاری چمن دغه ښه او ښکلی ګلان کرلی دی چه د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښی د وجود او گردو (تولو) موجوداتو زمام او اختیار هم دی. او دی هم هغه ذات دی هر کله چه اراده وفرمائی هغه وړانولی هم شی. وروسته له وړانی د هغه دوهم غلی ودانی هم د ده په قدرت کښی ده بیا سره د دغو تکوینیه آیاتونو د پوهیدلو غځه وروسته ولی تاسی د دغو تنزیلیه آیاتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کښی څه اشکال باقی دی؟ هو! که ئی له سره نه منئ. نو دغه بیله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی الله خو داسی یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی چه د نه منلو په تقدیر علی الفور پر منکرینو عذاب هم لیږلی شی. مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخی په هغه کښی تأخیر کوی او دوی ته موقع ورکوی چه ګوندی دوی ئی ومنی. وروسته د مکذبینو د عبرت دپاره د څو واقعاتو بیان فرمائی چه له هغو غځه دغه خبره ظاهریږی چه الله تعالی هغوی ته تر کومی اندازی پوری مهلت ورکړی ؤ. کله چه علی رؤوس الاشهاد معلوم او ښکاره شو چه هغوی په هیڅ ډول (طریقه) د حق او حقانیت منونکی نه دی نو بیا ئی زیاتره د دوی تباہ او برباد کړل. له هغوی غځی ږومبی د فرعونیانو قصه ده چه پخوا له دی نه په «الاعراف» او «طه» او په نورو سورتونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده. او ښائی چه د هم هغو غایونو په تفاسیرو کښی بیا ولوستل شی.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ إِنَّ ابْنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ الَّذِينَ يُقْتُلُونَ ﴿١١﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه غبر وکر رب ستا موسی ته داسی چه ورشه هغه قوم ته چه ظالمان دی (یعنی) قوم د فرعون ته (چه دیر ظلمونه کوی)، آیا نه ویریوی دوی له (الله).

تفسیر : یعنی ای موسی! ته لار شه! دوی د الله تعالی له قهره وویروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي
فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ﴿١٣﴾

وویل موسی ای ربه غما بیشکه زه ویریوم له دی نه چه نسبت د دروغو به وکری (دوی ماته) او بل تنگیوری سینه غما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیوری ژبه غما (صافه خلاصه په وقت د تبلیغ کښی) پس ولیوه (جبریل په وحی سره) طرف د هارون ته.

تفسیر : یعنی قبطیان به غما د پوره خبری د آوریلو څخه لا له پخوا غما په دروغجنولو باندی خوله پرانیځی او په هغه مجلس کښی به می هیڅوک تائید کوونکی نه وی ممکن دی چه په دغه وقت کښی زه ملول او حزین شم او فکر او طبیعت می خراب شی. او په زړه کښی می خفگان او تنگی راشی او ژبه می چه لکنت او بندش هم لری د زړه د دغه تنگی څخه لا پکښی زیات نیونه او بندیدل څرگند (ښکاره) شی. نو که غما د تقویت او تائید دپاره غما وزیر او ملگری هارون وگرځوی نو ستا زیات لطف او مهربانی به وی ځکه چه هغه لما غنی فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَىٰ ذُنُوبٍ فَلَخَافُ أَنْ يُقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوی) گناه پس ویریوم له دی نه چه مړ

به می کری.

تفسیر : یعنی د یوه قبطی د وینی دعوی چه د هغه تفصیل به د القصص په سورت کښی راځی پر ما باندی دائره ده نو زه ویریوم چه پخوا له دعوت او تبلیغه ځما کار تمام نه کری چه دغه خو هم هغه سړی دی چه ځمونږ یو قبطی ئی وژلی ؤ او راځنی تښتیللی ؤ. نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنگه اداء کری شم؟.

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبْ بِالْإِنِّ إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمْعُونَ ﴿١٥﴾

و فرمایل (الله موسی ته) نه ده داسی (مه داریږه! نه دی شی وژلی) پس لاړ شی تاسی دواړه په ښکاره ؤ معجزو ځما بیشکه چه مونږ له تاسی سره یو اوریدونکی (ستاسی د سوال ؤ جواب هم).

تفسیر : یعنی قبطیان به څه مجال لری چه تاته لاس در وری شی. ورځه! د خپلی استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه! او ځمونږ له درکړی معجزی او نښی سره ورشه! کله چه د قدرت لوی نښی له تاسی سره شته نو ولی به ویریږئ؟ نښی لا څه کوئ چه زه پخپله هم پر هره موقع کښی له تاسی سره موجود یم او د دواړو خواؤ خبری او اتري هم آورم.

فَاتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ إِنَّ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ

پس ورشئ دواړه فرعون ته نو ووايئ بیشکه چه هر یو ځمونږ رسول استاځی د رب د عالمیانو یو په دی خبره باندی چه ولیږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرائیل (اولاده د یعقوب شام ته)،

تفسیر : د بنی اسرائیلو وطن د حضرت ابراهیم علیه السلام په زمانه کښی د شام ملک ؤ. د حضرت یوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل هلته ئی یو مدت تیر کړ. اوس د الله تعالی اراده داسی وشوه چه دوی ته بیرته هم هغه د شام ملک ورکړی. خو فرعون دوی نه پریښودل چه شام ته لاړ شی ځکه چه له دوی ځنی به ئی د مریانو په شان کار اخیست. او حضرت موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو د آزادی او خپلواکی طالب ؤ.

قَالَ الْمُرْيِكُ فِينَا وَلَيْدًا وَلَيْثَتْ فِينَا مِنْ عُمْرِكَ سَيْنِينَ ﴿١٨﴾

نو وویل (فرعون موسیٰ ته) آیا تربیت نه و کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کښی په دی حال کښی چه وورکی هلک وی او تیر کړی و تا په مونږ کښی له عمره خپله خو کاله (چه دیرش و).

تفسیر : یعنی ته هم هغه نه ئی چه په دیر ناز او نعم غمونږ په کور کښی ستا پالنه او روزنه شوی وه؟ او غمونږ په لاس کښی وروکی لوی شوی وی اوس ستا دماغ دومره لوی شوی دی چه له مونږ څخه داسی مطالبات کوی او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوی.

وَفَعَلْتَ فَعَلَتِكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

او بل کړی و تا کار خپل هغه کار چه کړی و تا (یعنی غما قبطی خباز دی وژلی و) حال دا چه ته (ای موسیٰ) له ناشکرانو څخه ئی.

تفسیر : په دومره کلونو کښی دی داسی دعوی نه کوله کله چه له دی ځایه څو شپې د باندی لاړی او اوس چه بیرته راغلی نو د رسالت دعوی کوی؟ او غمونږ هغه گړد (تول) احسانات دی هیر کړل او اوس دی د نبوت په دعوی لاس پوری کړی دی په هغه وقت کښی ته هم (العیاذ بالله) له هم دغو خلقو څنی یو سری وی چه نن ورځ هغو گړدو (تولو) ته کافران وائی.

قَالَ فَعَلْتُمَا إِذَا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) چه کړی و ما دغه کار په هغه وقت کښی چه وم زه له خاطیانو نابوهانو.

تفسیر : په دی چه مړ به شی په یوه سوک غما یعنی ما هغه قبطی په عمد سره نه دی وژلی په خطاء سره غما په یوه سوک سره مړ شو. زه که پوهیدی چه دی غما په یوه سوک سره مړی نو ولی به می تادیب ورکاوه : ﴿ قَوْلُهُ مَوْنِي فَقَضَى عَلَيْهِ ﴾ (القصص ۲ رکوع ۱۵ آیت (۲۰) جزء)

فَقَرَّرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١١﴾

پس وتبیتیدم زه له تاسی کله چه وویریدم زه له تاسی پس وبانه ماته رب عُمَا حکم علم فهم او وگرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسیر : یعنی بیشکه چه زه وویریدم او له دی غایه وتبیتیدم لیکن د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کړی، او د رسالت په کرامت سره می سر لوری (اوچت) او ممتاز گرځوی. او ستا په لوری می درولپیری دا دی چه زه په امر د الله سره درغلی یم چه تاته سمه صافه لیاره دروښیم. او دغه څه اظهارات چه تاسی وکړل دغه گرد (تول) عُمَا د صداقت دلیل دی چه هغه سری چه ستاسی له ویری تبیتللی ؤ بیا څرنګه داسی بی خوفه او بی خطر ه ستاسی په مخ کښی نیغ ولاړ دی؟.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُّهَا عَلَىٰ أَنْ عَبَّدَتْ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چه احسان ئی کوی پر ما باندی (چه هغه ستا له شفقت نه ؤ بلکه له دی جهته ؤ) چه مریونه کړی دی ؤ بنی اسرائیل (اولاده د یعقوب).

تفسیر : یعنی عُمَا د وړوکوالی د پالنې احسان راڅرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاری. آیا د یوه اسرائیلی وړوکی پالنه او تربیت د دغی خبری جواب کیدی شی چه تا گرد (تول) د بنی اسرائیلو قوم له ازادی او خپلواکی څخه محروم گرځولی دی او له دوی سره د بندګانو او مریانو په شان سلوک کوی. بالخصوص چه د دغه وړوکی پالنه هم ستا د هغو زده چاودونکیو مظلومو او تیرویو په سلسله کښی واقع شوی وه که تا هغسی ظلم او تیری نه کولی او گرد (تول) بنی اسرائیلی هلکان دی نه وژلی ولی به می مور ژوندی په تابوت کښی غورځولم؟ او بیا هغه تابوت ئی ولی په سیند کښی لاهو کاوه او ولی به زه ستا حرم سرای ته رسیدم؟ د دغو حالاتو له تصویره تاته داسی احسان له څرګندولو (ښکاره کولو) څخه شرم او ننگ پکار دی او صافه خبره خو دا ده هغه الله تعالیٰ چه عُمَا تربیت او پالنه ستا په شان د یوه دښمن کره کړی ده هم هغه الله می نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لیار ښوولو دپاره خپل رسول په شان گرځولی او لیولی یم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَارَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۳﴾

وویل فرعون (موسیٰ ته) او څه څیز دی رب د عالمیانو ؟ .

تفسیر : یعنی موسیٰ علیه السلام د (فقولا إنا رسول رب العالمین) په امتثال خپل ځان ئی د رب العالمین رسول وباله د ده په مقابل کېنې فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لپاری وویل چه (العیاذ بالله) رب العالمین څه شی دی؟ سره څما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لری؟ ځکه چه د دی ازلی شقی دعوی د خپل قوم په مخ کېنې داسی وه: «ما علمت لکم من اله غیري» زه ما سواء له خپل ځانه بل کوم معبود تاسی ته نه پیژنم او «انا ربکم الاعلیٰ»: زه یم ستاسی لوی پروردگار» لکه چه د ده قوم به ځینی له انتهای جهل او بلادت، او ځینی له خوفه او طمعی د ده په عبادت کېنې لگیاء ؤ. اگر که په خپل زړه کېنې دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چه له ﴿لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنِزَلَ إِلَهُكُمُ الْمَاءَ مِنَ السَّمَاءِ بِإِذْنِ رَبِّكُمْ لِثَلَاثِ مَوَاقِعَ﴾ څخه ظاهریږی د جزء ۱۵ سورة (بنی اسرائیل ۱۲ رکوع) ۱۰۲ آیت .

قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنتُم مُّتَوَقِّعِينَ ﴿۲۴﴾

وویل موسیٰ (په جواب د فرعون کېنې) چه رب العلمین رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو گردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو کېنې دی که چیری یی تاسی یقین کوونکی (نو ایمان پر راوړئ).

تفسیر : یعنی د آسمان او د ځمکی گرد (تول) شیان چه د هغه لوی ذات تر اداری او تربیت لاندی دی هم هغه رب العلمین دی که ستاسی په قلوب کېنې پر کوم شی باندی د یقین راوړلو استعداد موجود وی نو انسانی فطرت له گردو (تولو) ځینی پخوا پر دغه رب العلمین د یقین کولو دپاره کافی دی.

قَالَ لَيْسَ حَوْلَهُ إِلَّا سَمْعُ عُونٍ ﴿۲۵﴾

وویل (فرعون) دپاره د هغو (مشرانو) چه چاپیر ؤ له ده سره چه آیا نه اورئ تاسی (دغه جواب د ده چه نه دی موافق له سواله سره)

تفسیر : فرعون عمداً او په قصد سره غوښته چه خبره ګډه وده او تالا کری نو د خپل خوالی

او موالی د تیزولو او تحضیض ورکولو دپاره او د موسی علیه السلام د خبری د خفیغولو دپاره
نی داسی وویل « آوری چه موسی خومره له کاره لری خبری کوی؟ آیا له تاسی غنی به کوم یو
تصدیق کوی چه ماسواء له مانه په آسمان او غمکه کښی بل کوم رب شته؟ »

قَالَ رَبُّكُمْ رَبُّ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٧﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چه رب العلمین) رب د تاسی دی او رب د پلرونو
د تاسی دی چه پومبی ؤ .

تفسیر : یعنی ای احمقانو زه چه د کوم رب العالمین ذکر کوم هغه داسی یو لوی ذات دی چه
ستاسی او ستاسی د پلرونو او نیکه گمانو پیدا کوونکی دی غه وقت چه ستاسی بوی او تخم هم
نه ؤ ده په هغه وقت کښی هم د غمکی او آسمان تربیت او تدبیر کاوه .

قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي اُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٣٨﴾

وویل (فرعون) بیشکه رسول ستاسی دغه چه لیږلی شوی دی تاسی ته خامخا
مجنون لیونی دی .

تفسیر : یعنی (العیاذ بالله) یو لیونی نی رسول گرځولی او لیږلی نی دی چه دی نه یواځی
مونږ بلکه غمونږ پلرونه او نیکه گمانو ته هم بد وائی او غمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ
غه هم نه متأثر کیږی او نه نی تری سترگی سوځی . نو معلومیږی چه د ده دماغ او ماغزه بالکل
له عقل څخه عاری شوی دی .

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣٩﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چه رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب
او (رب د) هغو گردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو کښی دی که
چیری یی تاسی چه غه قدر عقل کولی شی (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د
الله) .

تفسیر : حضرت موسی علیه السلام بیا یوه داسی خبره وکره لکه چه حضرت ابراهیم علیه
السلام د نمرود په مقابل کښی کړی وه . یعنی رب العالمین هغه ذات دی چه د مشرق او مغرب

مالک دی او د گردو (تولو) ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه ټینگ او مضبوط نظام موافق کوی.

که په تاسی کښی لږ څه عقل او پوه وی نو په دغه باندی پخپله هم پوهیدی شی چه د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ما سواء له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشی کیدی. آیا پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک د دی خبری قوت او قدرت لری چه د دغه نظام انتظام په دومره مضبوطی او اهتمام سره وکری شی؟ یا ئی د یوی دقیقې (شیبی) لپاره مات یا معطل یا بدل کړی؟ د دغی وروستنی خبری د آوریډلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهور شو او د مباحثی او مجادلی څخه ئی مخ واړاوه او په ویرولو او دارولو سره ئی خپله خوله وسپړله لکه چه وروسته له دی نه راغی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي: «حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ د قدرتونو د ښوولو دپاره یوه خبره کوله. او فرعون په منځ کښی خپلو سردارانو ته تحضیض ورکاوه او دوی به ئی سرانول (پوهول) چه بری یقین ونه کړئ».

قَالَ لِّیْنِ اتَّخَذَتْ اِلٰهًا غَیْرَیْ لَاجْعَلْتَكَ مِنَ السَّجُّوْنِ ۝۳۹

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چیری ونیو تا خدای غیر له مانه (بل څوک) نو خامخا وبه گرځومه زه هر ورو (خامخا) تا له بندیانو څخه.

تفسیر : په دغه ځلی فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ چه دلته په مصر کښی بل هیڅ یو خدای نشته. که پرته (علاوه) له ما ځنی د بل کوم معبود حکومت ومنلی شی نو په یاد ئی ولرئ چه دغسی نورو خدای منونکیو دپاره ځما بندی خانه تیاره ده.

قَالَ اَوْ لَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِیْنٍ ۝۴۰

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله) اگر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کونکی)

تفسیر : یعنی پخپله دغه فیصله کښی اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبری جواب ؤ اوس خو لږ هغه ښکاره معجزی هم وگوره چه په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او ځما صداقت دواړه در څرگندیږی (ښکاره کیږی). ښه که زه داسی ښکاره معجزی هم وښیم. بیا به هم ستا فیصله هم دغه وی.

قَالَ فَاتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۳۱﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿۳۲﴾
وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضٌ أَمْلَلٌ لِلْظَّالِمِیْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنَّ هٰذَا السَّحَرُ
عَلَيْكُمْ ﴿۳۴﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِّنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿۳۵﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) پس راوړه هغه (ښکاره دلیل) که ئی ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په دعوی خپله کښی) پس وغورځوله (موسیٰ) همسا خپله پس ناڅاپه په دغه وقت کښی وه هغه یو ښامار ښکاره ظاهر او راوئی ایست لاس خپل (له دننه د گریوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) ؤ تک سپین (نظر د) کتونکیو ته نو وویل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چه چاپیر د ده (ناست ؤ) بیشکه دغه (سری) خامخا ساحر (کوډگر) دی ډیر پوه اراده لری د دی چه وباسی تاسی له ځمکی (وطن) ستاسی په سحر (کوډو) خپل پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسی (ماته د موسیٰ په باره کښی)

تفسیر : فرعون چه تر اوسه پوری د خدائی مدعی ؤ اوس داسی وارخطا او بدحواسه شوی دی چه له خپلو مریانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندگانو څخه مشوری غواړی. او دی ته حاضر دی چه د هغو پر ښوونه تگ هم وکړی.

قَالُوا أَرْجَاهُ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ خَبْرِينَ ﴿۳۶﴾ يَا تَوَكُّلْ
سَحَارِ عَلَيَّ ﴿۳۷﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِبَيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿۳۸﴾

وویل (مشرانو) تاخیر ورکړه (کار د) دغه (موسیٰ) ته او ورور د ده (هارون) ته او ولیړه په ښارونو کښی راتولونکی (محصلان) چه راولی تاته هر ښه ساحر (کوډگر) ښه پوه هښیار پس راتول کړل شول ساحران وعدی د ورځی معلومی ته (چه څاښت د ورځی د جشن ؤ)،

تفسیر : یعنی د اختر ورځ د څاښت په مهال(وخت) .

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٢١﴾ لَعَلَّنَا نَبْنِئُ السَّحَرَةَ إِنَّ
كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٢٢﴾

او وویل شو دپاره د خلقو چه آيا یی تاسی یو غای کیدونکی (دغی معلومی ورغی ته بلکه گرد (تول) سره راتول شی!) بنائی چه مونږ متابعت (قبول) کرو (لیاری د) ساحرانو که چیری شول دوی هم دوی غالبان بریالیان (پر موسی).

تفسیر : یعنی پر تولو لازم دی چه هلته یو غای شی. مونږ قوی هیله (ارزو) او امید لرو چه غمونږ کودگران به بریالیان (کامیاب) شی. نو هله به د موسی د مغلوبیت او د ماتی د ښه ښکاره کولو دپاره د خپلو کودگرانو په لیاره غو. گواکی د دغی خبری اظهار مقصود ؤ چه په دغه کښی مونږ له خپله غانه شه غرض او مقصد نه لرو. کله چه په مقابله کښی غمونږ پله درنه وخته نو بیا انصافاً هیڅوک حق نه لری. او نشی کولی چه غمونږ له طریقی څخه منحرف شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَوا لِفِرْعَوْنَ اِنَّ لَنَا لَآ اَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٢٤﴾

پس کله چه راغلل ساحران (کودگران) وویل دوی فرعون ته آيا په تحقیق وی به مونږ ته خامخا شه اجر (مزدوری) که چیری شو مونږ هم دا مونږ غلبه کوونکی بریالیان). نو وویل (فرعون کودگرانو ته) هو! (تاسی لره اجر شته او علاوه پر هغه) بیشکه چه ستاسو په دغه وقت کښی خامخا له مقربانو (مصاحبانو غما یی!).

تفسیر : یعنی نه یواځی مالی انعام او اکرام به درکړم بلکه تاسی به غما د خاصو مصاحبانو په ډله کښی هم داخلیرئ. د دغو آیتونو مفصل بیان د «الاعراف» او د «طه» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی. کله چه ساحران د جشن په ورځ د گردو (تولو) خلقو په مخکښی میدان ته راغلل او د نندارو کوونکیو صفونه وتړل شول نو.

قَالَ لَهُم مُّوسَى الْقَوْمَآ أَنْتُمْ مُّلقُونَ ﴿۳۲﴾

وویل دغو (کودگرانو) ته موسی وغورځوئ تاسی هر هغه شیز چه تاسی
غورځوونکی بی (د هغه).

تفسیر : یعنی څه وقت چه کودگرانو وویل چه ای موسی علیه السلام ته دی خپله همسا ږومبی
غورځوئ یا ئی مونږ وغورځوو؟ حضرت موسی علیه السلام د دوی په جواب کښی وفرمایل چه:
«تاسی ئی ږومبی وغورځوئ! او خپل پوره زور او قوت هم پکښی صرف کړئ!».

فَالْقَوَّاجِبَا لَهُم وَعَصِيَّهُمْ وَقَالُوا بَعْرَةَ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَلْبُونَ ﴿۳۳﴾

پس وغورځول (کودگرانو) ږی خپل او همساگانی خپلی او وویل
(کودگرانو) په عزت (اقبال) د فرعون بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ یو
غالبان (بریالیان).

تفسیر : غینو «بعرة فرعون» د قسم په معنی اخیستی دی یعنی د فرعون پر اقبال قسم خورو
چه هم دا مونږ بریالیان (غالبان) کیږو!.

فَالْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿۳۴﴾

بیا وغورځوله موسی همسا خپله پس ناڅاپه هغی (همسا) ونغردل (ښوی تیر
کړل) هغه (ماران) چه (ساحرانو) په دروغو جوړ کړی ؤ.

تفسیر : شیخ اکبر لیکلی دی چه هم هغه ږی او همساگانی چه کودگرانو هغه د مارانو په
شکل راڅرگندولی (راښکاره کولی) تشی توری پاتی شوی د موسی علیه السلام همسا دغه تول
شیان یوه گوله کړل او له خپل ستونی (حلقه) څخه ئی ښوی تیر کړل.

فَلَقِيَ السَّحَرَةَ سَاجِدِينَ ﴿٣٧﴾ قَالُوا امْتَارِبِ الْعَلَمِينَ ﴿٣٨﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٣٩﴾ قَالَ امْنُتُمْ لَهُ
قَبْلَ أَنْ أَذِنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ لَا تَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا وَصَلْتَكُمْ أَجْصَعِينَ ﴿٤١﴾

پس وغورغول شول پرمخی ساحران سجده کونکی (الله ته) (وویل ساحرانو)
ایمان راوړی دی مونږ په رب د عالمیانو رب (پالونکی) د موسی او (رب) د
هارون وویل (فرعون ساحرانو ته) آیا ایمان راوړ تاسی په دغه (موسی) پخوا
له هغه چه زه اذن (اجازه) ورکړم تاسی ته (د ایمان راوړلو په ده) بیشکه
دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسی هسی (مشر) چه ښوولی ئی دی تاسی ته
سحر (کودی) پس خامخا ژر به عالمان شی (په جزاء د عمل خپل)، خامخا
زه به پری کړم لاسونه د تاسی او پښی د تاسی سره مخالفی (ښی لاس او
کینه پښه یا عکس د دی) او خامخا وبه غږوم (غږوند به کړم) پر دار
هرومرو (خامخا) تاسی ټول (چه مړه شی او درنه عبرت واخلي نور).

تفسیر : یعنی موسی علیه السلام ستاسی لوی ښوونکی دی تاسی پخپلو منځونو کښی سره روغه
کړی ده او داسی مو سره ټاکلی (مقرر کړی) او غوټه کړی ده چه مونږ به داسی کوو او وایو.
او ته داسی ووايه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي: چه ستاسی مشر وویل رب ته یعنی
موسی علیه السلام او تاسی د یوه استاد شاگردان یی والله اعلم.

قَالُوا الْأَضْيِرُّنَا إِلَى رَبِّنَا مَنْقَلِبُونَ ﴿٤٢﴾

وویل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دی کښی ځکه چه بیشکه مونږ رب
خپل ته بیرته راتلونکی یو.

تفسیر : یعنی په هر حال وروسته له مرگه هرومرو (خامخا) د الله تعالی حضور ته بیول کیږو په
داسی موت سره مونږ د شهادت درجه مومو. دغه گړد (ټول) مضامین د «الاعراف» په سورت او
نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوستل شی.

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا إِنَّ كُنَّا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

(او بل ځکه چه) بیشکه مونږ طمع هیله (امید) لرو د دی چه وېښی مونږ ته رب ځمونږ گناهونه ځمونږ له جهته چه یو مونږ (په دغو حاضرینو کښی) پرومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر : یعنی د موسی علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغی لوی مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کښی له گردو (تولو) څخه پرومبی مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ. له دی نه داسی هیله (ارزو) او امید کیږی چه الله تعالی به ځمونږ پخوانی گرد (تول) تفصیرات معافوی..

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي أَنَّهُمْ مُتَّبِعُونَ ﴿٥٧﴾

او وحی (حکم) ولیږه مونږ طرف د موسی ته داسی چه د شپي بوځه بندگان ځما (بنی اسرائیل بحر ته) بیشکه چه تاسی پسی به درشی (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر : یعنی څه وقت چه فرعون له یوی اوږدی مودی پوری سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ایمان رانه وړ، او حق ئی ونه مانه، او د بنی اسرائیلو د ایذاء او ضرر او ربرولو (تکلیفولو) څخه ئی لاس وانخیست نو مونږ موسی علیه السلام ته حکم ورکړ چه د شپي له مخی ته سره له قوم خپل له دی ځایه د هجرت په نیت ووځئ!، او خبردار اوسئ! چه فرعونیان به هم په تاسی پسی درځی او ستاسی تعقیب به په شدت سره کوی ښائی چه تاسی تری ونه ویرېږئ!.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٨﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشُرُومَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٩﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کښی (یعنی ښارونو ته محصلان) راتلولونکی (د لښکر). ترڅو چه گرد (تول) قبطیان تول کړی او د سبطیانو (بنی اسرائیلو) تعاقب وکړی. (او وویل فرعون) چه بیشکه دغه (بنی اسرائیل) خامخا یوه ډله ده ډیر لږه.

تفسیر : یعنی د دغه وړوکی جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوی یو حال دا چه د دوی

هستی هیخ شی ده او د دوی موجودیت مونږ ته هیخ وقعت او اهمیت نه لری. او نه دوی غمونږ د جنگ او د مقابلی قوت او توان لری. دغه خبری ئی د دی دپاره کولی چه د ده قوم په جوش او غیرت راشی.

وَأَنَّهُمْ لَنَا الْغَاطُونَ ﴿٥٥﴾

او بیشکه چه دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لرمون خوړین) دی.

تفسیر : یا مونږ په قهر او غصه راوولی یعنی کوی داسی کارونه چه مونږ پر دوی په قهر شو معلوم دی چه بدبختی او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چه غمونږ قهر او غضب ځان ته وگتی.

وَأَنَا لَجِيعٌ حُذِرُونَ ﴿٥٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا ټول (قبطیان مجرب محتاط یو او له دغو سبطیانو نه) په خطر ویره کښی یو.

تفسیر : نو د دغی هری ورځنی خطری بیخ او بنست (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع ئی په کار ده او راځی چه یو ځلی ئی له منځه ورکړو. ځینو مفسرینو د دی ترجمه داسی کړی ده چه «غمونږ لاؤ لښکر او جمعیت خورا ډیر دی چه گرد (ټول) سره مسلح، مجرب او محتاط دی» نو دغه الفاظ به د تشویق تحضیض او زړه ورتوب دپاره وی والله اعلم. نو وفرمایل الله تعالی جل واعلی شانه واعظم برهانه.

فَاخْرِجْنَاهُمْ مِّنْ جَنَّتِ وَعَيُونِ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزِ وَمَقَامِ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ وَأَوْثَقْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٩﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو او (له) خزانو او (له) مقام عمدہ (بنو ځایونو) نه هم داسی (وکره مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان) بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته.

تفسیر : «کذلک» یعنی په دی ډول (طریقه) قبطیانو کور کهول، مال دولت باغونه او کښتونه

(فصلونه) پرېښودل او گرد (تول) سره يو غای د بنی اسرائیلو په تعاقب ووتل چه بیا بیرته گرځیدل د هغوی په برخه نشو. گواکي په دغه تدبیر سره الله تعالی دوی د باندی وشرل. یا خو دغه باغونه او چینی او خزانی او ښه غایونه او نور شیان وروسته له هغه د بنی اسرائیلو په لاس ورغلی دی. یا خو یوه موده وروسته له دی نه د حضرت سلیمان علیه السلام په عهد کښی څه وقت چه د مصر مملکت هم د ده په سلطنت کښی شامل شو. والله اعلم. پخوا له دی نه د دی په متعلق اختلافات تیر شوی دی.

فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٩٠﴾ فَلَمَّا تَرَأَّى الْجَمْعُ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّ آلَ الْمَدْيَنَ كُفُونٌ ﴿٩١﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لارل دغه (قبطیان او ورسیدل) هغوی ته په وقت د ختلو د لمر پس کله چه سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره) نو وویل ملگریو د موسی چه بیشکه مونږ خامخا موندلی شوی یو (نیولی شوی یو) له جانبه د (قبطیانو).

تفسیر : یعنی د قلمز د بحیری (احمری بحیری) څنډی (غارې) ته ورسیدل بنی اسرائیل په دغه فکر کښی ؤ چه په څه دول (طریقه) له دغه سینده پوری وځی چه د شا له طرفه د فرعونیانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسی ورسید. اسرائیلیان له دغه وضعیت څخه چه له یوه طرفه ډانگ او له بل طرفه پړانگ ؤ دیر سخت وویریدل. او موسی علیه السلام ته ئی وویل چه اوس به مونږ د فرعونیانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو چه وړاندی سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی چه په دیر قوت او قدرت او زور ؤ شور سره راځی؟.

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٢﴾

وویل (موسی سبطیانو ته) چه نه ده داسی بیشکه له ما سره رب غما دی په نصرت او اعانت ژر به وښی ماته (لیاره د نجات)

تفسیر : یعنی له سره مه ویریئ! د الله تعالی پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ! ځکه چه د الله تعالی نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو (خامخا) د نصرت او حمایت کومه لیاره مونږ ته راوباسی امکان نه لری چه مونږ به دښمنان ونیولی شی.

فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ
فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فَرَقٍ كَالطُّورِ الْعَظِيمِ ﴿٣٦﴾

پس وحی (حکم) وکړ مونږ موسی ته داسی چه ووهه ته په همسا خپلی بحر (د قلزم یا د نیل پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر دولس توتی شو) پس شوه هره برخه (یوه توته جلا جدا) شوی هسکه (اوچته)) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالی (اوچتوالی)).

تفسیر : اوبو ډیر زیات ژور والی درلود (لرلو) له دولسو غایونو څخه وچاودیدلی څیری شولی او پکښی وچی کلکی لیاری جوړی شوی او د بنی اسرائیلو د دولسو قبیلو دپاره بیلې بیلې لیاری پکښی سازی شوی. او په منځ کښی د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودریدل (کذا فی موضح القرآن).

وَأَرْفَعْنَا مَاءَ الْخَرَيْنِ ﴿٣٧﴾ وَانْجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٣٨﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٣٩﴾ ط

او بیا رانژدی کړل مونږ دغه غای ته هغه نور (یعنی قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسی او هغو (سبطیانو) ته چه له ده سره ؤ (له غرقه) ټول بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنی قبطیان)

تفسیر : یعنی فرعونی لشکر هم نژدی ورسید او په بحر کښی ئی جوړی شوی لیاری ولیدلی نو دوی بی له کوم فکر او اندیښنی په بنی اسرائیلو پسې د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کښی سره ورننوتل کله چه فرعون او گرد (ټول) فرعونی لاؤ لشکر د بحر منځ ته ورسیدل نو علی‌الغور د الله تعالیٰ په حکم له دواړو خواؤ د اوبو غرونه پری وننیدل او ټولی اوبه سره یو غای شوی او دوی پکښی مغروق شول. دغه قصه پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٠﴾

بیشکه په دغه (غرق د قبطیانو کښی) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت محمونږ) او نه ؤ اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسير : يعنى كله چه د هغوى خخه ديرو كسانو حق ونه مانه نو په آخر كښى قدرت دغه نښه وربكاره كړه چه په هغى كښى د صادقينو او مكذبينو انجام په هم دغه دنيا كښى بيل بيل ښكاره او جلا (جدا) شى.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او بيشكه رب ستا خامخا هم هغه دى ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير : دغى ئى ځمونږ رسول الله ته اورولى دى چه د مكى معظمى فرعون ابوجهل او فرعونيان كفار د قريش به هم په مسلمانانو پسى جنگ ته راوځى بيا به له وطن خخه د باندې تباه كيږي د «بدر» په ورځ لكه چه فرعون په رود نيل يا بحيره قلمز كښى تباه شول (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٢٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا قُضِّلَ لَهَا عِيفِينَ ﴿٣١﴾

او ولوله (اى محمده!) پر دغو (كفارو د مكى) خبر (قصه) د ابراهيم! كله چه ئى وويل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چه د څه شخيز عبادت كوي تاسى (يعنى دغه څه شى دى چه تاسى ئى عبادت كوي؟) نو وويل دوى عبادت كوو د بتانو پس هميشه اوسو دوى ته ورنژدى كيناستونكى (عابدان).

تفسير : يعنى دغه څه شى دى چه تاسى ئى عبادت كوي؟ دغه د ابراهيم عليه السلام سوال ؤ نمروديانو په جواب كښى ورته داسى وويل چه ته ځمونږ معبودان نه پيژنى؟ چه په داسى تحقير سره ئى پوښتنه كوي. مونږ تل د دغو بتانو عبادت كوو او ځمونږ په زړونو كښى د دوى دومره عقيدت او وقعت شته چه د شپى او د ورځى دوى ته د مجاورانو په شان معتكف ناست يو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٣٢﴾

وويل (ابراهيم) آيا اورى (دغه بتان بلنه) د تاسى كله چه ئى بولى تاسى.

تفسیر : یعنی سره له دومره نارو او سوړو وهلو آیا دوی ستاسی خبری اوریدلی شی؟ که ئی نه آوری لکه چه د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده نو دغه بلل او ناری وهل چتی (فضول) او بیکاره دی.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يُضُرُّونَ ﴿٤٢﴾

یا څه نفع رسوی تاسی ته (چه ئی عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوی (که ئی عبادت ونه کړئ).

تفسیر : آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه گټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شی؟ ظاهره او ښکاره خبره ده هغه شی چه له خپله ځانه یو مچ هم نشی شرلی هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شی نو بیا داسی یو عاجز او لایعقل شی معبود گرځول د کوم عاقل او پوه کار کیدی شی؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٤٣﴾

وویل (کفارو چه نه آوری او نه نفع او نه ضرر رارسوی دغه بتان) بلکه موندلی دی مونږ پلرونه خپل چه هم داسی به ئی کول (عبادت د بتانو).

تفسیر : یعنی له داسی منطقی مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو. ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چه درته ومو ویل. پس له سلهاو دلائلو څخه یو لوی دلیل هم دغه خبره ده چه ځمونږ پلرونه او نیکه گان به هم پر هم دغی لیاری روان و آیا مونږ هغو کردو (تولو) ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقلید پریږدو؟.

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٤٤﴾ أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿٤٥﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٤٧﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٤٨﴾ وَإِذَا امْرَأَتِي فَهُوَ شَافِقٌ ﴿٤٩﴾ وَالَّذِي يُبَيِّتُنِي ثُمَّ يُحْيِيَنِي ﴿٥٠﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥١﴾

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهيړئ تاسی په دی چه) هر هغه (بتان) چه یئ تاسی چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) او پلرونه ستاسی چه پخوا تیر شوی دی پس بیشکه چه دغه (بتان دښمنان غما دی مگر رب د عالمیانو (چه دوست ئی لرم او عبادت ئی کوم) هغه (رب) چه پیدا کړی ئی یم زه (له عدمه) پس هم دی سمه صافه لیاره ښیی ماته او هغه (رب) چه هم دی طعام خوروی پر ما او اوږه (او نور) راباندی څښوی او کله چه مریض رنځور شم پس هم دی شفاء راکوی او هغه (رب) چه مر کوی می (په دنیا کښی) بیا به می ژوندی کوی (په عقبا کښی) او هغه (رب) چه طمع هیله (امید) لرم (تری) د دی چه مغفرت کړی ماته خطاء غما په ورځی د جزاء کښی.

تفسیر : یعنی د دوی عبادت کول یو پخوانی حماقت دی که نه د چا په واک اختیار او قبضه کښی چه د یوی ذری په اندازه نه نفع وی او نه نقصان د هغه عبادت څه په کار دی؟ درواخلئ زه بی له خوفه او خطره اعلان کوم چه زه ستاسی له دغو معبودانو سره جنگ کوم. زه پر دوی یو کید، مکر او تمسخر کوم: ﴿وَاللّٰهُ لَکُمۡ دَعۡوَانُ مُعۡتَدِنٌ ۙ لَّوۡ اَنَّ یَشَآءَ لَیَمۡسُکَنَّکُمْ ۚ وَتَلۡکُمۡ اَکۡبَادُ ۙ﴾ جزء ۱۷ (د الانبیاء (۵) رکوع) ۵۷ آیت که په دوی کښی څه طاقت وی نو ماته دی څه ضرر او نقصان ورسوی کما قال فی جزء ۷ سورة الانعام (۹) رکوع ۸۰ آیت ﴿وَلَا تُکَفِّرُ بَآثِمُوۡنَ ۙ اِنَّ یَکۡفُرُ بِسَآۡءِکُمْ ۙ﴾ وجاء فی جزء ۱۱ سورة یونس (۸) رکوع ۷۱ آیت من قول نوح علیه السلام : ﴿اَجۡمِعُوۡا اِلَیَّ وَتَرٰوۡنَکُمۡ ۙ﴾ وجاء فی جزء ۱۲ سورة هود (۵) رکوع ۵۵ آیت من قول هود علیه السلام : ﴿لَیۡدُنَّ ۙ عِۡسَآءُ ۙ﴾ او ځینی مفسرین وائی چه په دغه کښی په یوی نهایتی مؤثری او لطیفی پیرانی سره پر مشرکینو تعریض دی یعنی هغه بتان چه تاسی ئی عبادت کوئ زه هغوی خپل دښمنان گنم که نعوذ بالله زه د هغو عبادت وکرم نو په هغه کښی بیخی غما نقصان دی له دغه ځنی وپوهیړئ چه تاسی هم د دوی له عبادت کولو ځنی خپل ځان ته زیان پیښوئ تاسی ښه غور راته کیږدئ چه له دغو بتانو سره زه په شدت دښمنی کوم او یواځی واحد او صمد اله العالمین رب العالمین سره مینه او محبت لرم او د هم هغه عبادت کوم چه هغه رب العالمین غما معبود دوست او مددگار دی او د دارینو د فلاح لیاره راښیی او د دیری اعلیٰ درجی فوائدو او منافعو په طرف مونږ ته لیار ښوونه کوی یعنی خوږل، څښل، ژوندی کول، وژل او رنځورول او له رنځوری څخه روغول دغه گورد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه، اختیار او واک کښی دی او هم هغه رب می مر کوی په دنیا کښی او بیا می راژوندی کوی په عقبا کښی او زه تری دغسی هیله (ارزو) او امید لرم چه وښی ماته خطاء غما په ورځی د جزاء کښی یعنی که په کومه معامله کښی سهر نسیان او تیروا ته واقع شی. یا له کوم بنده څخه د خپلی درجی سره موافق خطاء او تقصیر صادر شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی څخه

د هغه د معافۍ توقع كيدى شى څكه چه پرته (علاوه) له الله تعالىٰ څخه بل څوك معاف كوونكى نه دى. وروسته له دى نه د الله تعالىٰ د كمالاتو او مهربانيو د ذكر كولو په منځ كښى حضرت ابراهيم عليه السلام د زړه له حضوره په دعاء شروع وكړه چه د عبوديت د كمال له لوازمو څخه ده.

رَبِّ هَبْ لِيْ حُكْمًا وَٱلْحَقِّقْ بِلِصْلِيْٖنَ ۝۴۲ وَاجْعَلْ لِّىْ لِسَانَ صِدْقٍ فِى الْآخِرِيْنَ ۝۴۳
وَاجْعَلْنِىْ مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ ۝۴۴ وَٱغْفِرْ لِىْٓ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّآلِّيْنَ ۝۴۵

اى ربه ځما وبښه ماته حكم (علم عمل حكمت نبوت) او پيوست مې كړه له (لويو) صالحانو سره او وگرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء او د نيكنامى آواز) په وروستنيو (خلقو كښى هم) او ومې گرځوه وارثانو د جنت د نعمتونو (يعنى چه دك دى له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او بښنه وكړه پلار ځما ته بيشكه چه دى ؤ له گمراهانو.

تفسير : يعنى مزيد علم او حكمت او د قرب درجات او قبول راحمت وفرمايه! او د اعلىٰ درجى نيكانو په دله كښى مې چه انبياء عليهم السلام دى شامل كړه. كما قال نبينا صلى الله عليه وسلم: «اللهم فى الرفيق الاعلىٰ» له دغه دعاء څخه خپل كامل احتياج او د الله تعالىٰ د انتهاى غناء اظهار مقصود دى. يعنى كه نبى دى يا ولى الله تعالىٰ د هيچا په معامله كښى مجبور او مضطر نه دى او تل د هغه د فضل او رحمت او كرم څخه كار چلېږي.

(او وگرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نيكنامى آواز په وروستنيو خلغو كښى هم) يعنى د داسى مرضيه او اعمالو او حسنه ؤ آثارو توفيق راپه برخه كړى چه راتلونكى نسلونه تل ما په خيبر سره ياد كړي! او تل ځما د سنت متابعت وكړي! او ماته راغب وي او داسى هم كيدى شى چه په آخره زمانه كښى دى ځما له كورنى څخه داسى نبى وي چه ځما دين تازه وگرځوي او ونى ساتى لكه چه هم داسى هم وشوه چه الله تعالىٰ په دنيا كښى حضرت ابراهيم عليه السلام ته عمومى قبول وروباښه. او د ده له اولادى څخه نى ځمونږ خاتم المرسلين سيد الاولين والاخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث كړ. چه دوى د ابراهيمى ملت تجديد وفرمايه. او وي فرمايل چه زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذكر د اهل الملل پر ژبو جارى دى. او مونږ محمدى امت هم په هر لمانځه كښى «اللهم صل وسلم و بارك علىٰ محمد وعلىٰ آل محمد كما صليت وسلمت وباركت علىٰ ابراهيم وعلىٰ آل ابراهيم» لولو.

(او ومی گرغوه له وارثانو د جنت د نعمتونو یعنی چه دک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو غنچه) مقصد ئی دا چه هغه جنت را په برخه کړه چه د آدم علیه السلام میراث دی. (واغفر لابی: او بښنه وکړه پلار غما ته بیشکه چه دی و له گمراهانو) له ترجمی غنچه خرگندیوی (ښکاره کیوی) چه د ده عدو الله توب ظاهر شو نو خپل د برائت او بیزاری اظهار ئی وفرمایه کما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ بَرِّهِمْ إِلَّا عَنِ مَوْعِدٍ وَعَدََهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ مُدْرِكُ يَوْمِ تَرَاثُمُهُ﴾ جزء ۱۱ (د التوبه ۱۴ رکوع) ۱۱۴ آیت او که په ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ کښی د «کان» ترجمه د «و» پر غای په «دی» سره وکړه شی نو بیا هیڅ اشکال نه پاتی کیوی ځکه چه په ژوندون کښی د ده د ایمان راپورلو امکان باقی و. نو د دعاء حاصل دا دی چه «الهی غما پلار په ایمان سره مشرف وفرمایه! او د کفر د زمانی خطاوی ئی ورمعافی کړه!» د دی لږ څه مفصل تحقیق پخوا له دی نه کوم غای کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی فلیراجع

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يُنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقُلُوبٍ سَلِيبٍ ﴿٨٩﴾

او مه می شرموه په هغه ورځ کښی چه ژوندی راپاخول شی (مگرد (تول) مخلوقات له قبورو) په هغه ورځ چه نه رسوی نفع مال او نه (نفع رسوی) ځامن هیچا ته). مگر هغه چاته چه راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له) کفره او نفاقه) یعنی روغ رمت بی له رنځه او درده زړه چه له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وی هغه هم هغسی کار کوی (چه د هغه په اثر په قیامت کښی معزز اوسیری)

تفسیر: هلته به مال او دولت او عیال او اولاد له سره په کار نه راغی که کافر وغواری چه په قیامت کښی خپل مال او اولاد فدیو او له خپله ځانه ئی جار (قریان) کړی. او په دغه وسیله سره خپل ځان خلاص کړی. نو دغه به له سره ممکن نه وی. د دغی دنیا د صدقاتو او خیراتونو او نیکو اولادو څخه هم هلته د نفع توقع شته چه د ده زړه د کفر له نجاسته او پلټیتغ څخه پاک او صاف وی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَافِلِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کښی به) ورنژدی کړ شی جنت پرهیزکارانو ته (لیار د

مسرت او خوشالی د دوی) او ښکاره به کمر شی جحیم گمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفقان د دوی).

تفسیر : په محشر کښی به جنت پخپل انتهایی دول (طریقه) او سینگار او آرائش او زیبائش سره متقیانو ته نژدی په نظر ورځی چه جنتیان به د هغه له لیدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه دیر مسرور او محظوظ کیږی هم داسی دوزخ به هم مجرمانو ته دیر نژدی راوړل کیږی خو دوی پخوا د هغه له دخوله وویږی او ولرزیدی.

وَقِيلَ لَهُمْ اَيْنَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٧﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٨﴾

او وېه ویل شی دوی ته (د پرستو په ژبه) چه چیرته دی هغه معبودان ستاسی بی له الله چه وی عبادت به کاوه تاسی د هغو بی له الله نه، آیا مدد کوی له ستاسی سره (په دفع د عذاب د الله کښی) یا څه مدد کوی دوی له خپله ځانه سره (بلکه نه ئی شی کولی).

تفسیر : یعنی اوس مو هغه فرضی معبودان چیری دی؟ چه نه ستاسی مدد کوی او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شی؟ او نه ستاسی بدل او انتقام اخیستی شی؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشی رسولی،

فَلْيَكْبُرُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٩﴾ وَجُنُودُ ابْلِيسَ اجْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿١٠١﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٠٢﴾ اِذْ نُسَوِّدُكُمْ وَاَبْرَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا اَضَلُّكُمْ اِلَّا الْبُجُورُ ﴿١٠٤﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شٰفِعِيْنَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا صِدْقٍ حَتّٰى ﴿١٠٦﴾

بس وېه غورځول شی (دا بتان) نسکور په دغه (دوزخ) کښی دوی (او هم) گمراهان او لښکر د ابلیس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وېه وایی دوی

حال دا چه دوی به په دوزخ کښی سره جگری کوی چه قسم دی په الله چه بیشکه شان دا دی چه وو مونږ خامخا په گمراهی ښکاره کښی کله چه برابرولئ مونږ تاسی (په عبادت کښی) له رب (پالونکی) د عالمیانو سره . او نه وو گمراه کری مونږ مگر هم دغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ) پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتگرو (هیڅوک) او نه کوم دوست مخلص (چه ځمونږ په دغه غم غمجن شی).

تفسیر : یعنی بتان او بت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو گردو (تولو) پرمخی په دوزخ کښی غورځول کیږی، وروسته د دی ځای د رسیدلو څخه دوی پخپلو منځونو کښی سره جگری کوی او یو پر بل باندی به الزام او ملامتی اړوی او بالاخر گرد (تول) به پر خپلو گمراهیو اقرار او اعتراف کوی او وبه وائی چه «بیشکه له مونږ څخه ډیره لویه گناه او غلطی شوی ده چه تاسی بتانو یا نورو شیانو ته مو د خدائی حقوق او اختیارات درکړی وو. او له رب العالمین سره مو برابر کری وئ! نو په دغه غته گناه او لویه غلطی کښی د دغو لویو شیطانانو په ښوونه او ښویونه لویدلی یو او دغه بد کارونه دوی پر مونږ باندی کری دی چه د هغو لامله (له وجی) مونږ په دغه غم او مصیبت کښی اخته شوی یو او نن ورځ مو نه بتان پکار راځی او نه شیطان په مدد رارسیدی ځکه چه هغوی پخپله د دوزخ په لمبو کښی غوتی وهی. اوس مونږ دومره یو یار یا مددگار هم نه لرو چه د الله تعالیٰ په دربار کښی ځمونږ شفاعت وکړی یا د دغه غم او مصیبت او اړی (محتاجی) په وقت کښی له مونږ سره لږ زړه سوی او خوا خوړی او د همدردئ اظهار وکړی».

رښتیا ده چه ﴿اَلَا يَوْمَئِذٍ يَخْلَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْ اِلٰهِ ثَوْبًا وَّهَبًا﴾ (د زخرف (۶) رکوع ۶۷ آیت (۲۵) جزء).

فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۲﴾

پس (کاشکی) که وی مونږ ته یو کرت (بیرته ورتگ دنیا ته) پس شوی به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر : یعنی که یو ځلی مونږ ته داسی یوه موقع راکړه شی چه بیرته دنیا ته ورشو نو دا ځلی به مونږ له ډیرو کلکو او مضبوطو ایماندارانو څخه کیږو. لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وی: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ جزء ۷ (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت .

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

بیشکه چه په دغه (قصه د ابراهیم کښی) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاؤ ته) او نه وو اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کښی د توحید او د نورو حسنه و خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولی شوی ده مگر له الله نه منکر خلق ئی کله منی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ
أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا عَمَلَهُ

او بیشکه رب ستا هم هغه غالب قوی دی «په انفاذ د احکامو» ډیر رحم والا «په انعام د اجر و ثواب سره» نسبت د دروغو و کړ قوم د نوح رسولانو ته کله چه وویل دوی ته ورور د دوی نوح چه آیا نه وویږئ تاسی (له عذابه د الله نه په شرک خپل) بیشکه چه زه تاسی ته رسول یم امانتگر پس وویږئ تاسی له الله نه او اطاعت وکړئ غما (په شرعیه و امورو کښی).

تفسیر : یعنی په نهایت صدق او امانت د الله تعالی پیغام بی له تزئیده او تنقیصه دررسوم لهذا پر تاسی واجب دی چه دغه د الله تعالی پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالی له عذاب څخه وویږئ!

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا عَمَلَهُ
قَالُوا أَنْتُمْ مِنْ لَدُنْكَ وَاتَّبِعْكَ الْأَرْدُونَ ۝

او نه غواړم زه له تاسی نه په دغه تبلیغ باندی هیڅ اجر (عوض. بدل)، نه دی اجر غما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پس وویږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی غما (په شرعیه و

امورو کښی) یعنی د بی غرضه او بی لوڼه سړی خبره لارمه ده چه ومنله شی! نو وویل (کفارو) آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چه متابعت کړی دی د تا رذیلانو خوارانو (په ایمان راوړو په تا)

تفسیر : یعنی لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونی دپاره له تا سره یو ځای شوی دی کله چه ستا اتباع داسی خلق نه دی چه په لوړو (اوچتو) کارونو کښی لاس ووهی نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه څرگندیږی (ښکاره کیږی). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشی راکولی چه له دغو ښکتو خلقو سره کینو. یا له دوی سره څنګ په څنګ چیری لار شو. ډوډی خو تاسی دوی له خپله مجلسه څخه لری کړئ! بیا نو له مونږه سره خبره وکړئ!.

قَالَ وَمَا عَلِمْتُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ إِنَّ حِسَابَهُمْ
إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٤﴾

وویل (نوح) او نشته علم څما په هغه څه چه دی دوی چه ئی کوی. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکی) څما دی که تاسو پوهیږئ (په غیبو). او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر : یعنی د دوی صدق او ایمان څما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصی مشروعه کارونو سره څما څه کار او غرض دی د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالیٰ کوی باقی زه ستاسی له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لری کولی.

إِنَّا أَنَا لَا نَذِيرُهُمْ ﴿١٢٥﴾

نه یم زه مګر ویروونکی ښکاره (یم کفارو ته له جحیم نه).

تفسیر : یعنی څما فریضه دا ده چه تاسی خبردار کړم. او دغه وظیفه می اداء کړی ده ستاسی د دغو چتی (بیکاره) او لغو غوښتنو پوره کول څما په ذمه او غاړه نه دی.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَنُوحَ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١٢٦﴾

وویل (کفارو) چه خامخا که وانه ویشتی (له دغو ویناؤ خخه) ای نوحه خامخا شی به ته هر و مرو (خامخا) له ویشتل شویو (په تیرو (کتو) یا په کنخلو).

تفسیر : یعنی بس کره او وروسته له دی نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوړونه مه کنوه! که ته خپل له دغه وضعیت خخه لاس نه اخلی نو خبردار اوسه چه ځمونږ له لوری به په کتو سره ویشتل کیږی.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ۝ فَافْتَمَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ قَتْمًا وَنَحْنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ فَانْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ۝ ثُمَّ أَعْرَفْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ ۝ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُو الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

وویل «نوح» ای ربه ځما بیشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم فیصله وفرمایه په منځ ځما او د دوی کښی په یو ډول (طریقه) حکم (او فیصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چاته چه له ماسره دی له مؤمنانو (د منکرانو له شامته) پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چه له دغه (نوح) سره ؤ په (هغی) بیري کښی چه ډکه وه (له ذوی الارواحو خخه) بیا غرق کړ مونږ وروسته له (نجاته د بیري د نوح) نور (قوم د نوح) بیشکه په دغه (صبر او غرق کښی) خامخا لویه نښه ده (د قدرت او عبرت) او نه ؤ زیاتره د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : د دغی قصی تفصیل پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی لنډه ئی دا چه نوح علیه السلام وویل ای ربه ځما بیشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم او فیصله وکړه په منځ ځما او د دوی کښی په یوه ډول (طریقه) حکم او فیصله سره یعنی ځما او د دوی په منځ کښی عملی فیصله وفرمایه. اوس زه هیڅ هیله (امید) او توقع نه لرم چه گوندی دوی په سمه لپاره راشی او ځما خبره به ومني نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راکړه ماته او هغه چاته چه

له ماسره دى له مؤمنانو يعنى ما او غما ملگرى له دوى غنى بيل کره ! او بيا د دوى بیری دویه کره !.

كَذَّبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٧﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿١٢٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٠﴾ أَتَبْنُونَ بُجُلٌ رُبَّ آيَةٍ
تَعْبَثُونَ ﴿١٣١﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٣٢﴾

نسبت د دروغو کرى ؤ عاديانو رسولانو ته کله چه وويل دوى ته (قومی) ورور د دوى هود چه آيا نه ويريرئ تاسی (له عذابہ د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه یم تاسی ته رسول امانتگر نو وويريرئ تاسی له الله (په خان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی غما (په شرعيه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر غما مگر پر رب (پالونکی) د عالميانو دى. آيا جوړوئ تاسی پر هر هسک (اوچت) غای (لویه لیاره) نښه هسکه (اوچته) (چه پکښی کينئ او) عبثيات کوئ (او ملندى ووهئ پر عابرينو) او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات ښائی چه تاسی به تل اوسيرئ (په دنیا کښی).

تفسير : دغه خلق د دى خبری دیر شوقیان ؤ چه دیر هسکی (اوچتی) مناری «خلى» جوړ کړی که له هغه غنى بله څه گته او فائده په لاس ورنشی خو تش نوم به ئی کيږی او د خپلی هستوگنی مانى به ئی هم مکلفی کلکی او مضبوطی جوړولی او خامخا به ئی خپل اموال پری ضائع کول او د هغه په هره برخه او څانگه کښی به ئی لوی مهارت او کاریگری څرگندوله (ښکاره کوله) گواکى دوى به داسی گڼل چه دغه مانى او دغه یادگارونه او یادونى به تل ترته همیشه باقی پاتی وی او له سره به نه وړانيزی لیکن نن وگورئ چه د دنیا په مخ کښی د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتی.

وَإِذَا بَطِشْتُمْ بَطْشًا جَبَّارِينَ ﴿١٣٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿١٣٤﴾

او کله چه لاس اچوئ تاسی چاته منگلی لگوئ په جبر (او ظلم سره). نو وویرئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه و امورو کښی)

تفسیر : یعنی تاسی پخپل ظلم، ستم، او تیری سره تر لاس لاندی کمزوران مه تنگ او خفه کوئ ځواکی د انصاف نرمی، پستوالی او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چه د الله تعالیٰ ضعیف مخلوق مو د ظلم جبر او تعدی مورد ګرځولی دی. راشع! له الله تعالیٰ څخه وویرئ او له ظلم تکبر او لوی څخه لاس واخلي! او ځما دغه خبره ومنئ!

وَأَتَقُوا الَّذِينَ آمَدَكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٧﴾ آمَدَكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَيْنَ عَيْنَيْنِ ﴿١٣٨﴾ وَجِئْتِ وَعْيُونَ ﴿١٣٩﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٤٠﴾

او وویرئ تاسی له هغه (الله) چه احسان مددکاری ئی کړی ده له تاسی سره په هغه څیز چه پوهیږی پری مددګاری احسان ئی فرمایلی دی پر تاسی په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بیشکه چه ویریوم زه پر تاسی له عذاب د ورځی ډیری لوئی (د قیامت چه ډیر لوی دی عذاب ئی که مخالفت وکړئ تاسی له مانه په شرعیه و امورو کښی).

تفسیر : یعنی تاسی خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ! چه بالآخر دغه سازسامان وسائل تاسی ته چا درکړی دی؟ آیا د هغه حقیقی منعم څه حق ستاسی په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسی پخپلو دغو شرارتونو او سرکشو کښی دوام وکړئ نو زه اندېښنه کوم او ویریوم چه تاسی هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کښی اخته او لتاړ (برباد) نشئ! وګورئ ما خو تاسی ته پوره پند او نصیحت درکړی دی اوس تاسی خپلی آخری خاتمی او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ!

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَضْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَعَّيِّينَ ﴿١٤١﴾ إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٤٢﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿١٤٣﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندی آیا پند راګری (ته)

مونږ ته) يا كه نه ئي ته له پند راكوونكيو. نه دى دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مگر عادت خوى د پخوانيو (خلقو) او نه يو مونږه چه په عذاب به كړى شو (په دغو چارو خپلو)

تفسير : يعنى عاديانو هود عليه السلام ته وويل چه د تا پند او نصيحت بيكاره دى د دغو جادو (كودو) زور پر مونږ باندې نه چلېږي. دغه عادت له قديم راهسى جارى دى چه ځينى خلق خپل ځان نبى جوړوي. او خلق له عذابونو څخه ويږي او دغه د مر كيدلو او ژوندى كيدلو د قصى سلسله هم له پخوا راهسى دوام لري نو مونږ له دغو خبرو او اترو څخه بيخي نه متاثر كيږو او پر هم هغه دود (دستور) او طريقه چه ځمونږ پلرونه او نيکه گان تللى دى مونږ هم ځو او له هغه څخه هيڅكله لري كيدونكى نه يو او نه د عذاب د وېرولو او دارولو څخه وېرېږو. او نه ځمونږ پر زړه دغه څه اثر غورځولى شي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّأَكْثَرِهِمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤﴾

پس تكذيب وكړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب) پس هلاك كړل مونږ دغو (عاديانو) لره بيشكه په دغه (اهلاك د عاديانو كېنې) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره دوى مؤمنان. او بيشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احكامو) ډير رحم والا (په اكرام د اجر او ثواب سره).

تفسير : پس هلاك كړل مونږ عاديان يعنى سخته سيلى او شديد باد ئي ورولبږه دغه قصه پخوا له دى نه د «الاعراف» په سورت او نورو ځايونو كېنې هم مفصله تيره شوى ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هَارُونَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ﴿١٧﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ﴿١٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ أَتُرْكُونَ فِي مَا هُمْ بِمُتَّبِعِينَ

أَمِينٌ ۖ فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ۖ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ۖ^(۱۸)
وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرَهِينَ ۖ ۚ وَالْقَوَّةَ اللَّهُ ۖ وَأَطِيعُونَ ۖ^(۱۹)

نسبت د دروغو کړی ؤ ثموديانو رسولانو ته. کله چه وويل دوی ته (قومی) ورور د دوی صالح چه آيا نه ويريړئ تاسی (له عذاب د الله په شرک خپل؟) بيشکه زه تاسی ته رسول یم امانتگر نو وويړيړئ تاسی له الله نه (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعيه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل عوض) او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. آيا پری به ښودل شی تاسی (بلکه پری به ښودل شی) په هغو (نعمتونو) کښی (چه په دی دنیا کښی تاسی ته حاصل دی) په امان (له آفاتو) په باغونو کښی او (په) چينو (کښی) او په کښتونو (فصلونو) (کښی) او (په) خرماگانو چه میوه (وړی، شکوفه) د هغو لطيفه پسته وی او کښی (جوړوئ) تاسی له غرونو څخه (په غرونو کښی) کورونه په دغه حال کښی چه ماهران یی په دغه مکلف تورلو سره نو وويړيړئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعيه ؤ امورو کښی).

تفسير: یعنی آيا څه خيال لرئ چه تل به په هم دغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسانی (راحت) کښی خوندونه او مزی کوئ؟ او غرونه به توري او د هغو په مکلفو او تينگو او مأمونو او مصنونو کورونو کښی به کښی؟ او له سره به له هغو څخه نه وځی؟ يا دغه کلکی مضبوطی او ساتلی خونی (کورونه) به تاسی ته د الله تعالی د عذاب نجات درکړی؟. دغه چتی (بيکاره) انديښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!. او له الله تعالی څخه وويړيړئ؟ او ځما خبره ومنئ!. چه زه ستاسی د ښيکښی (فاندي) او نيکي دپاره خبری کوم.

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ السُّرَفِينِ ۖ ۚ الَّذِينَ يَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يَصْلِحُونَ ۖ^(۲۰)

او مه منئ تاسی امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تيريدونکیو کفارو) هغه مسرفان چه فساد کوی دوی په ځمکه (د حجر کښی په ظلم او کفر سره) او نه کوی اصلاح (د کار خپل چه عبادت وکړی او له فساد

غان وساتی).

تفسیر : دغه ئی عوامو ته فرمائی دی چه تاسی په دغو لویو مفسدانو پسی مه غچ! او خامخا خپل ځانونه مه تباہ کوئ! ځکه چه هغوی خو په ځمکه کښی د خرابی خوروونکی دی. اصلاح کوونکی او نیک صلاح ورکوونکی سړی نه دی.

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٦﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ
مِّثْلُنَا فَأْتِ بِآيَاتٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٧﴾

نو وویل (ثمودیانو) بیشکه هم دا خبره ده چه ته له هغو (کسانو څخه ئی چه) ډیر سحر پری کړی شوی وی (او له ډیره سحره مغلوب العقل گرځیدلی وی). نه ئی ته مگر یو بشر (انسان) ئی په شان ځمونږ (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که ئی ته له صادقانو رښتینو (په دغی دعوی کښی).

تفسیر : یعنی له مونږ ځنی کومه یوه خبره په تا کښی زانده شته چه ته په مونږ کښی نبی گرځیدلی یی معلومیږی چه پر تا باندی چا جادو او کودی کړی دی چه د هغو په اثر ستا عقل زایل او بی هوشه شوی یی (العیاذ بالله) ته نه ئی مگر یو سړی ئی ځمونږ په شان نو څه سبب دی چه ته پیغمبر شوی او مونږ نه شوو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ یی او په رښتیا سره ته نبی یی او له مونږ ځنی ته ممتازه درجه لری. نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسی یوه معجزه راوښه چه مونږ د هغی په لیدلو سره ستا نبوت ومنو. بیا نو دوی داسی غوښتنه وکړه چه له دغه غره د دغی غتی تیږی (گتی) څخه مونږ ته یوه اوښه راویاسه چه پر دغسی او هغسی صفاتو مشتمله وی. حضرت صالح علیه السلام دعاء وفرمایله او الله تعالی په خپل کامله قدرت سره هغه د قدرت ښه هغوی ته وروښووله.

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٨﴾ وَلَا تَسْوَاهَا بَنِي إِدْرِسَ فَإِذَا خَذَكُمْ
عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٩﴾

وویل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسی) دی ته

برخه (د اوبو) ده او تاسی ته برخه (د اوبو) د ورځی معلومی ده . او مه رسوئ تاسی دی (اوبی) ته هیڅ ضرر (که نه) پس وبه نیسی تاسی لره عذاب د ورځی لوئی د قیامت چه لوی دی عذاب ئی).

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي :- «اوبه پیدا شوی وه له تیږی (گتۍ) څخه د الله تعالی په قدرت او د حضرت صالح علیه السلام په دعاء سره او سر خوشی (ازاده) به گرځیده . په هره صحرا او بیډیا کښی چه دغه اوبه غر ته تله . یا هر تالاو او دند ته به چه د اوبو څښلو دپاره تله نور گرد (تول) حیوانات به تری تنبیدل او پتیدل . بالاخر ئی داسی سره وتاکله (مقرر کړه) چه یوه ورځ دی دغه اوبه اوبو ته لاره شی او په بله ورځ دی نور مواشی اوبو څښلو ته لار شی . او دوی ته وویل شول چه لاس مه وروړئ تاسی دی اوبی ته په بدی سره که نه پس وبه نیسی تاسی لره عذاب د نیوی لوئی ورځی یعنی دغی اوبی ته په بدی مه وروړاندی کیږئ که نه لوی عذاب به دریاندی نازل شی .

فَعَقَرُوهَا فَاصْبِرُوا إِنَّا مُنِينَ ۝ فَآخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

پس زخمی مړه کړه (ثمودیانو) دغه اوبه پس صبا ته وگرځیدل نادمان پښیمانه (په زخمی کولو د اوبی) پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول) بیشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثمودیانو کښی) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مؤمنان او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) دیر رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : د یوی بدکاری ښځی کړه دیر مواشی ؤ . نو دا د هغو په غرولو او اوبو کولو کښی د هغی اوبی لامله (له وجی) په زیات تکلیف کښی وه . بالاخره یو خپل یار ئی ولمساوه چه د دغی اوبی پښی پری کړی له دغو پری کولو څخه دری ورځی وروسته عذاب پر دوی نازل شو (موضح القرآن) دغه قصه پخوا له دی نه مفصله لیکلی شوی ده .

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۚ

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا^(۱۲۴) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ
إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ^(۱۲۵) أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ^(۱۲۶)
وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا مِمَّنْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ^(۱۲۷)

نسبت د دروغو کړی ؤ قوم د لوط رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (نوعی) ورور د دوی لوط آیا نه ویریریئ تاسی (له عذابہ د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتگر نو ویریریئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) باندی هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا راتگ کوئ تاسی (په لواطت کولو) نارینه ؤ ته له خلقو او پریریدئ تاسی هغه چه پیدا کړی دی تاسی ته رب ستاسی له ښځو ستاسی، بلکه تاسی چه یی یو قوم یی له حده تیریدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسیر : یعنی په گرد (تول) جهان کښی یواځی نارینه ستاسی د شهوت بهولو دپاره پاتی ؤ. یا په ټوله دنیا کښی یواځی هم دا تاسی پر دغه شنیع فعل مرتکب کیږئ چه د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندی وتلی یی!

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَلُوطُ لَتَكُونَ مِنَ الْمُخْرَجِينَ^(۱۲۸)

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتی (چپ نشوی له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شی به ته هر ورو (خامخا) له ایستل شویو (له دغه ښاره یعنی وبه دی شړو له دی ځایه).

تفسیر : یعنی ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پریرده! که ته پخپلو دغو غږیدلو سره خامخا مونږ په تنگوي! نو تا به له دغه کلی څخه د باندی وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ^(۱۲۹)

وویل (لوط) بیشکه زه له دی (بد) عمل ستاسی سره له بغض لرونکیو یم. (او)

تری بی زاره یم).

تفسیر : نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم. او له نصیحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کیږم. کله چه لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مایوس شو، نو داسی دعاء ئی وکړه:

رَبِّ يَجْنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۳۱﴾

ای ربه ځما نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذاب) د هغو کارونو چه دغه (قوم) ئی کوی .

تفسیر : یعنی د دوی له نحوسته او وېال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباہ او غارت کړه .

فَتَجْنِيَهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۳۲﴾ إِلَّا عَجُوزَانِ فِي الْغَيْرِينَ ﴿۳۳﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته او اهل د ده تولو ته. مگر (نجات مو ورنه کړ) یوی بودی ښځی ته چه په (جمله) د باقی پاتی کیلونکیو (په عذاب) کښی وه .

تفسیر : دغه بودی د ده ښځه وه چه له دغو بدکارانو سره متحده او متفق وه نو کله چه د الله تعالی عذاب نازل شو دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباہ شوه .

ثُمَّ دَرَرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۳۴﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۳۵﴾

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او مو وراوه پر دوی باندی باران (د کانو) پس بد باران د ویړول شویو (باران د دوی) ؤ .

تفسیر : یعنی د هغوی کلی له پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شول او له آسمانه پری کانی وورول شول چه بالاخر د یوی غونډی په شان واوښتل د دوی مفصله قصه هم په «الاعراف» او هم په نورو ځایونو کښی لیکلی شوی ده .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٨﴾
كَذَّبَ أَصْحَابُ لَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤٩﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کښی) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه و زیاتره د دوی مومنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) نسبت د دروغو کړی و صاحبانو د ځنگل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر : ابن کثیر رحمه الله علیه لیکلی دی چه «اصحاب الایکه» هم هغه د مدین قوم دی «ایکه» یوه ونه وه چه دغو خلقو به د هغی ونی عبادت کاوه نو په هم دغه مناسبت دوی ته «اصحاب الایکه» وائی او د هم دغه په سبب ئی شعیب علیه السلام ته د دوی د «اخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه. ځکه چه د انبیاءو اخوت به محض پر قومی او نسبی تعلقاتو مبنی و که «مدین» ئی فرمایلی وی نو بیا د «اخوهم» ویل موزون و. «اصحاب الایکه» ئی فرمایلی په یو مذهبی نسبت سره ئی ذکر وکړو نو په دغه حیثیت اخوهم فرمایل د حضرت شعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه و. په هر حال «مدین» او «اصحاب الایکه» یو قوم دی. او حضرت شعیب علیه السلام د هم دغه قوم په طرف مبعوث شوی دی پخوا له دی نه هم د ده په متعلق څه بحث تیر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٥٠﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٥١﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٥٢﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ
وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٥٤﴾

کله چه وویل دوی ته شعیب چه آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتگر نو وویریږئ تاسی له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهو امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر

دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر عطا مگر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. پوره ورکوي تاسی پیمانہ (کله چه چاته غله پیمانہ کوي) او مه کيږي له کمو ورکونکيو (د پيماني) نه او تول کوي تاسی په تله برابره سره (او هيڅ کمی په هيڅ شان شی کښی مه کوي!).

تفسير : يعنی په معاملاتو کښی خيانت او بی انصافی مه کوي! هم هغسی چه د اخيستلو په وقت کښی ئی پوره اخلي. او په هم هغه شان سره ئی تلئ او پیمانہ کوي! نو د ورکولو په وقت کښی ئی هم پوره تلئ او پیمانہ کوي!.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٩٢﴾

او مه کموي تاسی خلقو ته خيزونه د دوی (او په هيڅ خيز کښی د دوی حقوق مه ستوي! (منع کوي) او مه گرغي تاسی په عموکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی اوسي.

تفسير : يعنی په ملک کښی داډه مه اچوي! او د خلقو حقوق مه تلف کوي!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْحِمْلَةَ الْأُولَىٰ ﴿١٩٣﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٩٤﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَذِبِينَ ﴿١٩٥﴾

او وويږي له هم هغه (الله) څخه چه پيدا کړی ئی بيع تاسی او خلق پوښی وويل (اصحب الايکه) بيشکه هم دا خبره ده چه ته له سحر کړو شوي نه ئی (چه له ډيره سحره دی عقل مغلوب شوی دی) او نه ئی ته مگر يو بشر انسان په شان عموږ او بيشکه شان دا دی چه مونږ گمان کوو پر تا چه خامخا (ته ئی) له (جمله) د دروغوچنانو (په دغه دعوی خپله کښی)

تفسير : يعنی د نبوت په دعوی کښی او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو کښی.

فَأَسْقُطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٩٦﴾

پس راوغورخوه پر مونږ يوه توته له آسمانه که ئی ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کښی).

تفسیر : یعنی که ته ای شعیه! صادق او رښتین ئی نو د آسمان یا د ورځو کومه توته ولی پر مونږ باندی نه غورځوی! او نه مو پری وژنی!؟.

قَالَ رَبِّيَ اعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾

وویل (شعیب) رب غما ښه عالم دی په هغو کارونو چه تاسی ئی کوئ (نو جزاء به درکړی په هغو).

تفسیر : یعنی دغه خبره خو یواځی الله تعالی ته ښه معلومه ده چه پر کوم جرم باندی به په کوم وقت او څومره سزا ورکړی شی؟ د عذاب نزول غما کار نه دی. غما کار یواځی دعوت تبلیغ او وینول دی چه دغه می انجام ته رسولی دی.

فَلَذُوبُهُ فَآخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظَّلَاةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۲۰﴾

پس نسبت د دروغو وکر دغو (صاحبانو د غنګل) هغه (شعیب) ته نو ونيول دوی عذاب د ورځی د سیوری بیشکه چه دغه (عذاب) وه عذاب د ورځی ډیری لوئی (چه ډیر لوی دی عذاب ئی).

تفسیر : د سایوان په شان داسی ورځ راغله چه له هغه څخه اور اوریږه، د لاندی په غمکه کښی سخته زلزله شوه او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه او په دی ترتیب گرد (تول) قوم تباہ شو. دغه قصه پخوا له دی نه هم مفصله تیره شوی ده. هلته دی بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شی!.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿۲۰﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۲۱﴾ وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۲﴾ نَزَلَ بِهِ
الرُّسُومُ الْأَمِينُ ﴿۲۳﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿۲۴﴾

بیشکه چه په دغه (عذاب د صاحبانو د غنګل) کښی خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ اکثر د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) او بیشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلی قصی نه دی) نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنی راوړی دی دا قرآن جبریل الامین) پر زړه ستا ډپاره د دی چه شی ته له ویروونکیو (خلقو له عذابه د الله)

تفسیر : د سورت په ابتداء کښی د لوی قرآن ذکر ؤ او د ده پر تکذیب انذار ورکړی شوی ؤ په منع کښی د حق د مکذبینو واقعات بیان شول. له دی ځایه بیا د هم هغه سابق مضمون طرف ته عود کړی شوی دی یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی چه رب العالمین نازل کړی دی او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لېږلی شوی دی. هم دغه پاک زړه ؤ چه د الله تعالیٰ په علم کښی د دغه دروند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لائق ؤ. لکه چه قرآنی وحی راغله او سم ستا په زړه کښی ئی ځای ونیو. تا هغه ګردی (تولی) د خپل زړه په غوړونو سره واوړیدی او پری وپوهیدی او محفوظی دی پکښی وساتلی. ښائی د «علیٰ قلبک» په لفظ کښی دغه ته هم اشاره وی چه د وحی نزول داسی دوه کیفیتونه درلودل (لړل) چه په صحیحه ؤ احادیثو کښی وارد شوی دی. یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله او کله به پرښتی مخامخ راتللی او د انسان په شان به ئی بالمشافه خبری کولی په دغو کښی به د قرآن وحی اغلباً په ږومښی کیفیت سره راتله. ځکه چه په دواړو حالتونو کښی د محققینو په نزد فرق دغه ؤ چه په ږومښی حالت کښی نبی له بشریت څخه منخلع کیده او د ملکیت په طرف به ته. ګواکي په دغه وقت کښی جسدانیه آلات بالکل معطل کیدل او یواځی له روحی قوتونو او قلبی حواسو او باطنی مشاعرو څخه به ئی کار اخیست. او د زړه په غوړونو سره به ئی د الله تعالیٰ وحی آوریده او د زړه په سترګو به ئی پرښته لیده او په خپل زړه کښی به ئی د الله تعالیٰ په قوتونو سره د هغو علومو تلقی کوله. او محفوظ به ئی ساتل. په خلاف د بل حالت چه په هغه کښی به په هم دغو ظاهری سترګو پرښتی ته کتل. او په هم دغو ظاهری غوړونو سره به ئی د هغی غږ آوریده هم دغه وجه ده چه د وحی د ږومښی قسم په نسبت په احادیثو کښی فرمایلی شوی دی چه: «هو اشد علی: هغه پر ما باندي سخته درنه وی.» ځکه چه په هغی کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشریت له وضعیته د ملکیت په طرف صعود او ترقی کوله والله اعلم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

په ژبه عربی ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل امین پر زړه ستا).

تفسیر : یعنی په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربی ژبه کښی ئی نازل کړ. له دی ځایه معلومیږی چه له «علیٰ قلبک» څخه دغه مراد نه دی چه یواځی قرآنی مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوی دی او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو الفاظو سره اداء فرمایلی دی بلکه الفاظ او معانی گړد (تول) سره یو ځای د ربانی وحی په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوی دی.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

او بیشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د پومنیو کښی (هم لیکلی دی).

تفسیر : یعنی د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکی خبر په پخوانیو آسمانی کتابونو کښی موجود دی، پخوانیو انبیاء پرله پسې دغه پخوا ویل او زیری ئی کړی دی لکه چه سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسی پخوا ویلو یوه ذخیره موندله کیږی او داسی هم مطلب کیدی شی چه د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کښی موندل کیږی خصوصاً توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چه په هغو کښی تول سماویه کتابونه او گړد (تول) انبیاء او مرسلین علیهم الصلوٰة والسلام متفق او متحد دی.

أَوَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ آيَةٌ أَنْ يَأْتِيَ الْبَنِيُّ إِسْرَءِيلَ ﴿٣٧﴾

آیا نه ده دغو (کفارو) ته دلیل (په حقانیت د قرآن دا خبره) چه پوهیږی پر دغه (قرآن) عالمان د بنی اسرائیلو (او یقین پری کوی بلکه لوی حجت دی).

تفسیر : یعنی د بنی اسرائیلو علماء ښه پوهیږی چه دا هم هغه کتاب او رسول الله دی چه د هغه اطلاع په پخوانیو آسمانی صحیفو کښی ورکړی شوی وه لکه د هغوی څخه څینو علانیه او څینو پخپلو مخصوصو مجالسو کښی د دغه حق امر اقرار کړی دی او څینو انصاف خوښوونکی د هم دغه علم په بناء مسلمان شوی هم دی لکه حضرت عبد الله بن سلام او نور. الغرض د یوه

منصف فهم دپاره چه د هغه زړه د حق طالب وی او له الله تعالیٰ څخه هم ویریږی په دغه غیز کښی لوی دلیل د قدرت او عبرت شته چه د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کښی د دغه عظیم الشان قرآن په حقانیت پوهیږی. اگر که د ځینو عللو او عواملو لامله (له وجی) په ځینو اوقاتو کښی د هغه په اعلام او اقرار سره جرات نشی کولی.

وَكُنْزُهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِ ۖ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿٣٩﴾

او که نازل کړی وی مونږ دغه قرآن پر ځینو عجمیانو باندی پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو) نو نه به ؤ دوی پر ده باندی ایمان راوړونکی.

تفسیر : یعنی تاسی خو د عربو د فصحاؤ څخه یی ممکن دی د معظمی مکی مشرکان داسی ووائی چه دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وی حال دا چه دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسیدلی دی چه د هغه مثل تول انسانان او پیریان هم نشی جوړولی او راوولی خو بیا هم د ویلو دپاره دغسی یو احتمال پیدا کولی شی لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختی حال دا دی چه فرض ئی کړئ که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسی عجمی انسان باندی نازلیدی چه پر یوه حرف عربی ویلو هم قادر نه وی بلکه په فرض محال سره پر کوم لایعقل حیوان نازلیده خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکی نه ؤ په دغه وقت کښی به ئی څه نور احتمالات پیدا کول. حضرت شاه صاحب لیکي: «کافرانو به ویل چه قرآن په عربی ژبه راغلی دی او د دغه نبی ژبه هم عربی ده کیوی چه ده پخپله دغه جوړ کړی وی که پر کوم غیری ژبی والا دغه عربی قرآن نازلیده نو مونږ به یقین کاوه الله وفرمایل چه د دغو د مکرونو او فریبونو خاوندانو زړه او ضمیر هیڅکله پر یوه خبره باندی ټینگ نه دریږی په دغه تقدیر به بیا دوی څه نه څه شبهه او اعتراض وارداوه چه بل څوک ئی ورزده کوی (موضح القرآن) لکه چه ننه ایستلی دی مونږ تکذیب د قرآن لره په قرآن عجمی

كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٤١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٤٣﴾

هم داسی ننه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قرأت د نبی عربی سره) نه راوړی دوی ایمان په دی (قرآن) تر هغه پوری چه

ووینی دوی عذاب دردناک پس رابه شی (دغه عذاب) دوی ته یو ناخاپه حال دا چه دوی به نه پوهیږی. پس وائی به دوی آیا یو مونږ چه انتظار راته کاوه شی (چه ایمان راوړو نو وبه ویل شی ورته چه نه)

تفسیر : شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د «سلکناه» ترجمه داسی کړی ده «هم داسی ننه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کښی الخ» یعنی هغه انسان چه پر جرائمو او گناهونو عادی شی او خپلی گردی (تولی) قواوی په شرارت او سرکشی لگوی نو الله تعالی هم سم له خپله عاده د ده زمام (واگی) ور سستوی او د ده په زړه کښی د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوی دغه تقریر د شیخ الهند رحمه الله علیه له ترجمی سره سم وشو. لیکن ډیر مفسرین د «سلکناه» ضمیر د قرآن په طرف اړوی یعنی قرآن مو په دی ډول (طریقه) سره د مجرمانو په زړونو کښی ورداخل کړی دی چه دوی په خپلو زړونو کښی ښه پوهیږی چه دغه له سره د بشر کلام نشی کیدی خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړی او در کرده (توله) تکذیب کوی تر هغه پوری چه په دنیا یا آخرت کښی دردناک عذاب پخپلو سترگو سره ووینی نو هلته به ئی ومنی چه بیشکه نبی رښتین ؤ. او هغه کتاب چه له خپله ځانه سره ئی راوړی ؤ هم رښتیا ؤ. مگر د دغه وقت دا منل به ئی هیڅ په درد نه خوری او څه نفع به نه وررسوی او کوم وقت چه دی د الله تعالی په عذاب یو ناخاپه اخته شی په دغه وقت کښی به داسی ووائی آیا مونږ ته به د لږ څه مدت دپاره مهلت راکړ شی څو مونږ په هغه کښی خپل اعمال ښه کړو؟ او د انبیاء په اتباع کښی زیار (کوشش) وکړو؟ دوی به په دنیا کښی عذاب ژر غوښت اوس چه ورته عذاب ژر رسیدلی دی نو مهلت غواړی.

ویل به کفارو چه دغه موعوده عذاب به کله وی نو الله تعالی داسی فرمائی چه:

أَفِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٩﴾ أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢١﴾ أَمْ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمْتَعُونَ ﴿٢٢﴾

آیا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کښی دوی جلتی کوی؟. آیا پس وینی ته خبر راکړه ماته که چیری نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حیات سره) بیا راشی دوی ته هغه (عذاب) چه ؤ دوی چه وعده ئی کړی شوی وه (له دوی سره) نو نه دفع کوی له دوی نه عذاب هغه شی چه وو دوی چه نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندی).

تفسیر : یعنی سره د دومره مهلت او ډیل چه پخوا له دی نه دوی ته ورکړی شوی ؤ. هغه به ئی هم په هغه وقت کښی په کار نه ورځی. په دغه وقت کښی د دغو ډیرو کلونو مهلت کالعدم

وربىكارى او داسى به گنى چه به رشتبا سره دوى دير ژر نيولى شوى دى: ﴿كَانَ يَوْمَ يَرَوْنَهَا كَالظُلُمِ اللَّائِي أَنَّىٰ أَصْبَحُهَا﴾ (د النازعات ۲ ركوع ۴۶ آيت (۳۰) جزء).

وَمَا أَهْلُكُم مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا هُمْ يُنذِرُونَ ﴿٢٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾

او نه دى هلاک کړى مونږ هيڅ کلى (ښار) مگر چه ؤ هغه کلى او ښار ته ويروونکى (له عذاب د الله نه) دپاره د ذکر پند ورکولو دوى لره او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوى کښى).

تفسير : يعنى د کوم يو قوم د ژوندون څادر هم داسى نه دى تول کړى شوى بلکه پخوا د عذاب له نزوله كافى مهلت ورته ورکړى شوى دى. او ويښوونکى او ويروونکى هښيار کوونکى نبى ورليږلى شوى دى خو خلق په غفلت کښى پاتى نه شى. کله چه هغوى په هيڅ ډول (طريقه) د انبياؤ خبرو ته غوږ نه دى نيولى نو وروسته له هغه گرد (تول) سره تباه او برباد کړى شوى دى. (العياذ بالله).

وَمَا تَزَلْتُ بِهِ الشَّيْطِينَ ﴿٣١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دى راوړى دا (قرآن) شيطانانو او نه ښائيږى دوى ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لرى (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير : په منع کښى ئى د مکذبينو احوال بيان وفرمايه او بيا د هم هغه اصلى مضمون د تکميل او تتميم په طرف کلام اوښتى دى چه: ﴿وَأَنَّهُ لَنَتَوَلَّىٰ رَبَّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾ دى. يعنى دغه کتاب د الله تعالى له جانبه جبريل امين راوړى دى. د شياطينو راوړى شوى نه دى. آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده چه د داسى کتاب يو تورى هم هغوى وويلى شى؟ د دوى د طباعو خاصه خو ضلالت او گمراهى ده او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لرى. او دغه کتاب له اوله تر آخره پورى له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دى چه د دى تعليم په اثر داسى يو مقدس جمعيت تيار شوى دى چه د هغوى په شان د ځمکى پر مخ تر آسمان لاندې ما سواء له انبياؤ الله څخه بل کوم متقى، صادق، موحد، خائف من الله جمعيت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طباعو سره نه لرى او نه شيطان د دى خبرى وړ (مستحق) او لايق دى چه دغسى يو عظيم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستى شى. ﴿لَوْ أَنزَلْنَاهُ الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ (د الحشر ۳ ركوع ۲۱ آيت (۲۸) جزء)

په روایاتو کېښی راغلی دی چه غځینو مشرکانو به داسی خیال کاوه چه محمد صلی الله علیه وسلم ته غځینی پیریان راځی او دغه قرآن وربښی په «صحیح بخاری شریف» کېښی راغلی دی چه یو ځلی د وحی په نزول کېښی لږ څه معطلی او ځنډ (ایسارتیا) واقع شو. نو یوی ښځی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وویل چه «نعوذ بالله»: ستا شیطان ته پرېښودی! نو په دغو آیاتونو کېښی د هم دغو خیالاتو تردید دی.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

بیشکه دغه شیطانان له اوریدلو (د کلام د پرښتو) خامخا برطرف منع کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی د قرآن د نزول په وقت کېښی د هغه د حفاظت دپاره داسی زوروری غیبی پیری درولی شوی دی چه شیاطین له سره هغه ته نشی ورنژدی کیدی. او نه یو توری ئی له لیاری تښتولی شی کما قال الله تعالى: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْمِعْ أَلَّنْ يَجِدْ لَهُ سَهَابًا مُّزْدًا﴾ جزء ۲۹ (د الجن (۱) رکوع) ۹ آیت ﴿فَرَأَاهُ يَمْسُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ د الجن ۲ رکوع ۲۷ آیت ۲۹ جزء ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَتَذَكَّرُ أَلَّنْ يَمْسُكُ مِنْ خَلْفِهِ حَبِيدٌ﴾ (د حم السجده (۵) رکوع ۴۲ آیت ۲۴ جزء).
تنبیه: د شیاطینو د غیبی خبرو د آوریدلو دپاره د کوشښ کولو او د دوی ناکام پاتی کیدلو په متعلق د حجر د سورت په شروع کېښی مفصل کلام کړی شوی دی هلته دی هغه ولوست شی.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنَّي بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم او که دی داسی وکړه) پس شی به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چه ډیر نژدی دی (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعنی نرمی وکړه) هغه چاته چه متابعت ئی کړی دی ستا له مومنانو نه. پس که نافرمانی وکړی (دغه خپلوان دی له تانه) پس ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه بیزاره یم له هغه (شرک او معاصی) چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر : دغه ئی فرمائی دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولی ئی دی نورو ته یعنی کله چه دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالیٰ له جانبہ نازل کری شوی دی شیطان د یوی ذری په اندازه هم پکښی مداخله نه ده کری نو د قرآن پر تعلیم تګ وکړه چه پکښی اصل الاصول توحید دی. د شرک او کفر او تکذیب شیطانی لیاره مه اختیاروه که نه د الله تعالیٰ له عذابہ د نجات هیڅ لیاره نشته ځینو مفسرینو دا خطاب عام کری هر هغه چاته چه صلاحیت د مخاطبی د دی خطاب لری.

یعنی له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ چه په خیر غوښتلو کښی د دوی حق مقدم دی برسیره په دی د انسانانو د صداقت او حقانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کښی اخیست کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي: «کله چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (تولو) قریشو ته په زوره واوروه عن تر عمی (ترور) او لور او اکا پوری ئی هم ورساوه چه د خپلو ځانونو دپاره فکر وکړی چه د الله تعالیٰ په حضور کښی تاسی مخامخ کیدونکی یی او زه هلته ستاسی لپاره هیڅ شی نشم کولی. فرمائی الله تعالیٰ او ښکته کړه وزر خپل یعنی نرمی وکړه هغه چاته چه متابعت ئی کری دی ستا له مؤمنانو نه یعنی پر مؤمنانو شفقت او زړه سوی ولره! اعم له دی نه چه خپل وی یا پردی پس که نافرمانی وکړی دغه خپلوان دی له تانه پس ووايه ای محمده دوی ته بیشکه زه بیزاره له هغه کار د شرک او معاصی چه کوئ ئی تاسی یعنی هر څوک چه د پاک الله له حکمه مخالفت وکړی که مو خپل یا پردی وی تری بیلتون او بیزاری وفرمایه (موضح).

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٧٤﴾

او توکل وکړه (په تولو مهماتو کښی) پر ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی نافرمانی کونکی هر څوک چه وی او هومره چه وی ستا هیڅ نشی خرابولی له گردو (تولو) څخه بیزاره! او یواځی پر پاک الله اعتماد او اطمینان ولره چه لوی زبردست ذات دی او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کښی نشی چلیدی او رحم او مهربانی کونکی هم دی لکه چه دی له خپلی مهربانی هر وقت پر تا د مهربانی نظر لری او خپل رحمت او عنایت درباندی مبدلوی.

الَّذِي يَرِيكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٧٥﴾ وَتَقْلَبُكَ فِي السُّجُودِ ﴿٧٦﴾

هغه (الله) چه وینی تا کله چه پاخییری یواخی (دپاره د تهجد) او (هم وینی) گرځیدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کښی.

تفسیر : یعنی کله چه ته د تهجد دپاره پاخییری. او د متوسلینو خبر آخلی چه د الله تعالیٰ په یاد کښی شامل دی؟ که تری غافل؟ (موضح) یا کله چه ته د لمانځه دپاره دریږی او د جماعت په لمانځه کښی نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوی او د مقتدیانو حال احوال ته گوری. او ځینو له اسلافو څخه ویلی دی له ساجدینو څخه د محمد صلی الله علیه وسلم آباء مراد دی یعنی ستا رڼا د یوه نبی له صلبه د بل نبی تر صلبه پوری انتقال او بالاخر د نبی الله په صورت ستا موجودیت او مبعوثیت بلکه ځینو مفسرینو په دغه لفظ سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د والدینو پر ایمان استدلال کړی دی والله اعلم.

إِنَّهُ هُوَ السَّيِّعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٧﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٨﴾
تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٩﴾

بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه آوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه علم والا (په تولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسی ته (ای مشرکانو) په هغو (خلکو) چه کوزیږی شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمائی) کوزیږی (شیطانان) پر هر ډیر دروغجن کذاب ډیر گنهکار.

تفسیر : دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمائی یعنی د ساجدینو او تهجد کوونکیو داسی امام ته چه د الله تعالیٰ په معامله کښی د پردی او خپل پروا نه کوی او له گردی (تولی) دنیا څخه شکولی یواخی پر واحد الله باندی توکل او اعتماد لری آیا داسی ویل کیدی شی چه (معاذ الله) شیطان پری وحی راوړه؟ راځی چه زه تاسی ته وښیم چه شیطانی وحی پر څه قسم خلکو نازلیدوی؟ هغه پر دروغجنانو بدمعشانو او بدکارانو باندی راځی ځکه چه شیطانان له رښتینو او نیکو انسانانو څخه بیخی مرور او بیزاره او هغوی ته په بده سترگه گوری او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوشی او خوشالی کوی چه د ده له مرضی سره برابر وی. ښه له گردو (تولو) صادقانو څخه زیات صدیق او له گردو (تولو) نیکانو څخه زیات نیک او متقی انسان د شیطانی وحی سره څه نسبت لری؟ د رسول الله صلی الله علیه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالی اوصاف دی چه د صباوت له وقته د نبوت تر مدت پوری د ده گرد (تول) قوم هغه منلی دی او تسلیموی. تر دی چه «الصادق الامین» لقب د هم دغو له جانبه هم دوی ته ورکړی شوی ؤ.

يَلْقَوْنَ السَّمْعَ وَآكُثْرَهُمْ كَذِبُونَ ﴿٣٨﴾

چه پردی (دا شیطانان) غور (خبرو د پرستو ته) او اکثر د دوی دروغبجان دی. (یا غورغوی شیطان خپلی اوریدلی شوی خبری له ملائکو کاهنانو ته چه افاک ائیم دی او زیاتره د دوی دروغبجان دی چه زیاتری خبری ئی دروغ دی).

تفسیر : یعنی شیاطین د یوه نه یوه جزئیة و غیبیة و امورو د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د تبتیدلو په منځ کښی اوری په هغو کښی سل نوری خبری له خپله ځانه گدوی او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوی دغه د دوی د وحی حقیقت دی. پر خلاف د دی د انبیاء وحی داسی منظمه او مرتبه محفوظه ده چه د هغی یو حرف یو حرکت هم نشی پاتی کیدی. ځینو د «یلقون السمع» معنی داسی اخیسته ده چه شیاطین د ملا الاعلیٰ په طرف غور پردی که کومه غیبی خبره یا غور ئی غور ته ورسیری یا دروغبنو گنهارانو د شیطان خوا ته غورونه نیولی وی که کومه خبره له هغوی ځنی واورى او بیا ژر تر ژره ئی خوره کوی.

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٣٩﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوی د دوی ناپوهان (بی لیاری).

تفسیر : کافرانو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته استغفر الله کله کاهن، کله شاعر ویل نو دلته فرمائی چه د شاعری خبری محض تخیلات دی او له تحقیق سره بیخی تعلق نه لری نو ځکه په هغه خبره کښی ماسواء د مجالسو تودوالی او د خوښی او ساعت تیری او چرچی او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی حال دا چه د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاو سربو د نیکی او هدایت لیاری موندلی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٤٠﴾

آیا نه وینی ته چه بیشکه دوی په هری کندی او هری پندی د (خبری) کښی سرگردانه گمرځی (او شکته پکښی دویری. او پروا نه کوی چه دا حق دی که باطل).

تفسیر : یعنی هر یو مضمون چه د دوی په لاس کښی ولوید نو دوی هغه پسی اوږدوی که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کښی ولگیدل نو هغه آسمان ته خپژوی او که د چا په مذمت کښی لگیا شول نو د گردی (تولی) دنیا عیوب او مذمت په هغه کښی راتولوی. موجود معلوم گرځوی او له معدوم څخه یو خورا (دیر) دیر ثابت او معلوم او موجود منظوموی الغرض دروغ، مبالغه، تخیل د دوی د کښی لاس معمولی لوی دی په هره صحراء او بیدیا کښی چه یو غلی دوی سم شی بیا نو دوی بیرته مخ گرځوونکی نه دی نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دی چه «اکذبه احسنه».

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او بیشکه دغه (شاعران) وائی هغه چه نه ئی کوی دوی.

تفسیر : یعنی کله چه شاعر اشعار ولولی نو داسی در ښکاری چه د ده قائل به له «یما» او «توروايانا» څخه هم ښه میره (بهادر) او زده ور او له ځمري څخه به زیات شجاع وی. او کله چه وئی گوری نو په انتهائی درجه دارن بی زده او جبون درښکاری. او کله بالعکس چه دوی وگوری روغ رمت پیاوړی (تکره) او مضبوط درښکاری ولی د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسی درڅرگندیږی (درښکاریږی) چه د دوی روح قبض شوی یا ئی نبضین له حرکت لویدلی دی. اوس به مری. «حالی» پخپل یو مسدس کښی د دغو دروغو یوه ښه نقشه ایستلی ده. الغرض د الله تعالی دغه معظم رسول چه خاتم الانبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری او له هم دغه جهته ئی فرمایلی دی «وما علمناه الشعر وما ینبغی له» د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رشتیاء، حقه او روښانه او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کښی تللی شوی وه هره خبره چه د دوی له مبارکی ژبی څخه وته هم هغه به عملاً لیدلی کیده آیا شاعر د داسی صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دی ته ویلی شی؟. کلا وحاشا ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا أُوْصِيْعُهُمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَلَيْ مُّنْكَلِبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٣٧﴾

مگر (نه دی مذموم) هغه (شاعران) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی دوی ښه (عملونه) او یادوی دوی الله دیر او بدل اخلی (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چه ظلم کړی شوی وی (پر هغو) او ژر به پوه شی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی چه کوم ځای ته به بیرته لاړ شی دوی (یعنی بد

غای ته به لاه شی پس له مرگه).

تفسیر : مگر هغه څوک چه په هر شعر کښی د الله تعالیٰ حمد وواښی یا د نیکی په لوری ترغیب ورکړی یا د کفر مذمت یا د گناه خرابی څرگنده (ښکاره) کړی یا د هغو کافرانو هجو او بدی وواښی چه د اسلام هجو کوی یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوی د هغه جواب د اعتدال په اندازه ورکړی . نو داسی شعر ویل نه دی منموم. لکه چه حضرت حسان بن ثابت رضی الله تعالیٰ عنه او نورو به هم داسی اشعار ویل نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ده امر صادر کړ چه د کفارو جواب ورکړه روح القدس ستا سره دی.

د «من بعد ما ظلموا» په مناسبت ئی وفرمایل چه: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومیږی چه د دوی اوبښ پر کومه دده پریوځی؟ له گردو (تولو) څخه زیات ظلم دا دی چه د الله تعالیٰ کتابونو او انبیاءو ته د دروغو نسبت کوی. او په کاهن او شاعر ویلو سره ئی تکذیب کوی.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه

سورة النمل مكية وهى ۹۳ آية و ۷ ركوعات ورقم تلاوتها ۲۷ تسلسلها حسب النزول ۴۸ نزلت بعد الشعراء.

د «النمل» سورت مكی دی (۹۳) آیتونه (۷) ركوع لری. په تلاوت كښی (۲۷) او په نزول كښی (۴۸) سورت دی وروسته د «الشعراء» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

طَسَّتَ تِلْكَ آيَةُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ۝ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝^۱
الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝^۲
إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّاتٌ لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ۝^۳

دا (آیتونه د دی سورت) آیتونه د قرآن او د کتاب مبین (ښکاره بیانونکی) دی. (دغه قرآن) سمه صافه لپاره ښوونکی دی (تول جهان ته) او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعیم سره) هغه (مؤمنان) چه قائموی (سم

اداء کوی سره له (تولو حقوقو) لمونخ او ورکوی زکوة (د اموالو خپلو) او دوی په (ورغی) آخری (چه قیامت دی) هم دوی یقین کوی (چه خامخا رابه شی په حقه سره) بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په (ورغی) آخری (چه قیامت دی) بنائسته کړی دی مونږ دوی ته (قبیحه) عملونه د دوی پس دوی حیران سرگردانه دی (په دغو بدو اعمالو خپلو کښی).

تفسیر : یعنی هر هغه څوک چه له ده سره د آخری خاتمی او انجام فکر او اندیښنه نه وی نو هغه دی د هم دغی فانی دنیا په فکر او اندیښنه کښی ډوب پروت وی او د ده د گردو (تولو) زیارونو (محنتونو) او کوشښونو مرکز هم دغه څو ورغنی دنیوی ژوندون دی او د هغه کتاب او نبی په طرف له سره نه گوری چه د دوی مخ له هغه فانی طرف نه د عاقبت او باقی ژوندون په طرف اړوی او متوجه کوی ئی. او نه ورته فکر او توجه کوی دوی په دنیوی عیش او مینه کښی داسی غرق او ډوب تللی دی چه د هادیانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدی بلکه پر دوی مسخری کوی او ملندی وهی، پر آسمانی صحائفو طعنی وهی او پر انبیاء مزاح کوی او هم دغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولی او پرله پسې په هم دغه گمراهی کښی ترقی او پرمخ تگ کوی.

تنبیه : د تزئین نسبت د الله تعالیٰ په طرف له دی حیثیته شوی دی چه د هر شی خالق او مالک هم دی دی پر کوم سبب باندی د مسبب ترتب بی د ده د مشیت او ارادی څخه نشی کیدی لکه چه په نورو نحایونو کښی د اضلال، د ختم د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی د «نمل» د سورت د دغو ابتدائی آیاتونو مضمون د «البقرة» د سورت له ابتدائی آیاتونو سره زیات مناسب او قریب دی نو ښائی د هغو آیاتونو تفاسیر دلته بیا یو غلی ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْآخَسِرُونَ ﴿٥﴾

دا هم هغه کسان دی چه مقرر دی دوی ته ډیر بد عذاب (په دنیا کښی) او دوی په آخرت کښی هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر : یعنی هلته به له گردو (تولو) څخه زیات هم دوی په نقصان او خساره کښی پراته وی.

وَإِنَّكَ لَتَلْقَىٰ الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

او بیشکه ته (ای محمده!) خامخا در ښوولی کیږی (دررسیږی) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چه الله دی).

تفسیر : یعنی دغه بدبختان پریوده چه د ضلالت په تیه (میره) کښی سرگردانه وگرځی کله چه دوی د عظیم الشان قرآن قدر او عزت ونه پیژنده او د ده د هدایاتو او بشاراتو څخه ئی فائده وانه خستله نو ښائی چه د دوی حال او احوال هم داسی کیدی. تاسی الله تعالی ته شکر وکړئ چه د دغه علیم او حکیم له جانبه له گردو (تولو) ځنی زیات عظیم الشان کتاب (قرآن) تاسی ته مرحمت شوی دی چه له هغه څخه تل تاسی ته جلدید جلدید فوائد دررسیږی او په هغه کښی مؤمنانو ته بشارات او مکنبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوی دی څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوی او د دروغو حمایت کونکی پر خپلی بدی خاتمی او خراب انجام مطلع شی. لکه چه په هم دی اغراض وروسته له دی نه د حضرت موسی علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیږی.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسی ښځی خپلی ته بیشکه چه ما ولید یو اور (له لری).

تفسیر : دغه له «مدین» نه د راڼک په وقت کښی څه وقت چه «دوی وادی» ته ورنژدی شو. کله چه ئی په یوه یخه توره تیاره شپه کښی لیاره ورکه کړی وه د حضرت موسی علیه السلام وینا ده چه له خپلی ښځی بیوی صفوره د شعیب علیه السلام لور سره ئی کوی د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسیرو کښی پخوا تیره شوی ده هلته دی بیا ولوستی شی.

سَأْتِيكُمْ مِنْهَا خَبِيرًا وَأُتِيكُمْ فِيهَا غَائِبًا لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

ژر به راوړم تاسی ته له دی (خای د اوره) خبر (د حال د لیاری) یا به راوړم تاسی ته لمبه لگولی (په سر د پلتي یا لرگی) دپاره د دی چه تاسی تاوده شی (په هغه اور).

تفسیر : یعنی د لیاری خبر او پته تاته راوړم که د دغه اور سره نژدی څوک وی. که نه اقلا ستاسی د تودیدلو دپاره کومه لمبه یا څکروته به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مِّنْ فِي النَّارِ وَمِنْ حَوْلِهَا

پس کله چه راغی دغه (موسی) هغه (اور) ته غږ وکړ شو داسی چه برکتناک کړی شوی دی هغه چه په دغه اور کښی دی او هغه چه چاپیر دی له دغه (اوره)،

تفسیر : کله چه موسیٰ علیہ السلام هلته ورسید دغه خبره ورته معلومه شوه چه دغه دنیوی اور نه دی بلکه غیبی او نورانی اور دی چه په هغه کښی د الله تعالیٰ د انوارو آثار څرګندیږی (راښکاره کیږی) یا د هغه بریښنا بریښی ښائی چه دغه به هم دا وی چه په حدیث کښی د هغه په نسبت فرمایلی شوی دی: «حجابه النار» یا «حجابه النور» بیا له غیبه پری غږ وشو: ﴿اَنْ يُؤْمِنَ فِي الْاُخْرٰى مِنْ حَوْلِهَا﴾ یعنی د ځمکی دغه توتو مبارکه ده او په دغه اور کښی چه کومه تجلی ده هغه هم مبارکه ده او د ده په منځ او شاو خوا کښی کوم ذوات چه دی هغوی ګرد (تول) مقدس دی. مثلاً پریښتی، یا پخپله موسیٰ علیہ السلام. هغه ګرد (تول) سره مبارک دی. دغه نئی اغلیاً د موسیٰ علیہ السلام د مانوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام دپاره فرمایلی دی.

وَسُبِّحَنَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۝۸

او (غږ وکړ شو چه) پاکی ده الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی د مکان، زمان، جهت، جسم، صورت، رنگ او د حلوثو د نورو سماتو ځنی د الله تعالیٰ ذات پاک دی. په اور کښی د ده د تجلی دغه معنی نه ده چه معاذ الله په اور کښی به د ده مقدس ذات حلول فرمایلی و؟ عالم رنډونکی لمر هم په قلعي لرونکی آئینه (هنداره) کښی متجلی کیږی لیکن کوم داسی ناپوه او احمق به پیدا کیدی شی چه داسی ووانی چه د شمسی دومره یوه لویه کره په دغومره یوی وړوکی هنداری کښی ځای نیولی دی؟.

يٰمُوسٰى اِنَّهٗ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ۝۹

ای موسیٰ شان دا دی چه زه یم الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر : یعنی په دغه وقت کښی له تا سره زه پخپله غږیدونکی یم دغه ګرده (توله) واقعه مفصلاً د «طه» په سورت کښی تیره شوی ده. (بیا غږ ورته وشو داسی چه:)

وَالْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاَهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او وغورځوه همسا خپله (نو نئی وغورځوله) پس کله چه ولیدله (موسیٰ) هغه

(همسا) چه خو غیدله گواکی دغه (همسا) یو نری سپین غفاستونکی مار دی.

تفسیر : بنائی په ابتدا کښی به نری وی. یا به د حرکت د سرعت لامله (له وجی) دغه تشبیه ورکری شوی وی. نه د جثی د صغارت لامله (له وجی).

وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَٰمُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا أَنِيفُ لَدَيْ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥﴾

نو مخ ئی تری وگرځاوه په شا تلونکی او راونه گرځیده بیرته (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسی مه ویریزه (له دی ماره) بیشکه زه چه یم نه ویریزی په نزد غما مرسلان. (له هیڅ شی نه)

تفسیر : یعنی سره له دی نه چه دغه د حضور او اصطفاء مقام ته هم رسیدلی ئی خو بیا هم ویریزی نو دغه ویریدل څه مطلب او معنی لری؟ مرسلانو ته نه دی لائق چه وروسته غمونږ د قرب دربار د رسیدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه ویریزی. په دغه مقام کښی بنائی چه د دوی زړونو ته انتهای سکون او طمانیت حاصل شی. تنبیه : دغه طبیعی خوف دی چه د نبوت سره څه منافات نه لری.

إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حَسَبًا بَعْدَ سَوْءٍ فَإِنَّ عَفْوَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

لیکن هغه څوک چه ظلم ئی کړی وی (په ځان خپل) بیا بدل راوړی نیکی وروسته له بدی (چه په صدق سره ثابت شی) پس بیشکه زه ښه ښونکی یم (د خطیاتو) دیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره نو د ده توبه به قبلوم او مغفرت ورته کوم).

تفسیر : دغه منقطع استثناء ده یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالی قرب ته ورسیدی تاته هیڅ ویره او اندېښنه نه ده په کار خوف او اندېښنه یواځی هغه چاته په کار ده چه کومه گناه یا خطاء تقصیر ئی کړی وی چه د هغه په نسبت هم غمونږ په دربار کښی داسی قاعده شته چه وروسته له گناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسی. او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړی او د نیکیو او حسناتو په وسیله خپلی بدی او سیآت محو او ورک کړی نو الله تعالی ئی پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

حضرت شاه صاحب لیکي: «حضرت موسی په سهو او خطاً سره یو کافر وژلی ؤ نو هم هغه د قصاص ویره د ده په زړه کښی وه چه هغه هم دلته وروښلی شو».

وَأَدْخَلَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سُوءٍ تَتَّبِعُ تَسْعَ الْآيَاتِ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په گريوان خپل کښی نو وپه وځی (په خلاف د طبیعی لون خپل) تک سپین بی له کومه عیبه (او مرض پس سره له دی دواړو معجزو چه حساب دی) په نهو معجزو ستا کښی (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته بیشکه دوی دی یو قوم فاسقان (وتونکی له فرمان).

تفسیر : د دغو معجزاتو بیان د «بنی اسرائیل» په سورت کښی د ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ فَتْلَىٰ﴾ الآية - آیت لاندی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا
أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس کله چه راغلل (فرعون او فرعونیانو ته) آیتونه (معجزی د قدرت) ځمونږ ښکاره روښانی نو وویل دوی چه دغه سحر (کودی) دی ښکاره او منکران شول دوی په دغو (آیاتونو) حال دا چه یقین کړی ؤ په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چه حق او له جانبه د الله دی لیکن انکار تری وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکشی پس وگوره څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسیر : یعنی کله چه وقتاً فوقتاً د دوی د سترگو د خلاصولو دپاره هغه معجزی وربښودلی کیدی نو دوی به ویل چه دغه گردی (تولی) کودی او جادو دی حال دا چه د دوی په زړونو کښی په یقینی ډول (طریقه) سره دغی خبری ځای نیولی ؤ چه موسی علیه السلام رښتین دی او دغه معجزی چه رانښی یقیناً د الله تعالی د قدرت دلائل دی، سحر، جادو، شعبده، نظر بندی او بل کوم باطل شی نه دی او تش د بی انصافی، غرور، او تکبر لامله (له وجی) عمداً او د خپل ضمیر په خلاف د حق تکذیب او له صدق څخه انکار کاوه. بیا نو څه وشو؟ څو ورځی وروسته له دی نه دغه خبره ورمعلومه شوه چه د داسی ضد کوونکیو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه

کیپی؟ دوی تول د قلزم د بحیری د امواجو یوه کوله شول او هیڅ یوه ته ئی گور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته او سلیمان ته (یو خاص) علم، او وویل دواړو چه تولی ثناوی ستائنی (صفتونه) دی الله ته هغه چه مشرتیا (فضیلت) ئی راکړی دی مونږ ته پر ډیرو له (هغو) بندگانو خپلو چه مؤمنان دی.

تفسیر : حضرت سلیمان د حضرت داؤد علیهما السلام مخوی ؤ دغه پلار او مخوی ته هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له شانه سره مناسب یو خاص علم ورعطاء کړی ؤ. شرایع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور گرد (تول) علوم د دی لفظ لاندی داخل شول هغه علم چه الله تعالیٰ داؤد او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی ؤ د هغه اثر دا ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کاوه. د الله تعالیٰ د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلی نعمت څخه لوی نعمت دی. «پر ډیرو» ئی څکه وفرمایل چه ډیرو نورو بندگانو ته الله تعالیٰ پر دوی فضیلت ورکړی دی. پاتی شو پر گردو (تولو) مخلوقاتو کلی فضیلت لرل نو دغه انعام او اکرام په گردو (تولو) انامو کښی څمونږ سیدالکونین خاتم المرسلین فخر الاولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په برخه شوی دی. اللهم صل وسلم و بارک علیه وعلى آله و اصحابه اجمعین.

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوت. علم. سلطنت) نه داؤد څخه (له نوره اولاده ئی).

تفسیر : یعنی د داؤد علیه السلام په (نولسو) ځمانو کښی د ده اصلی ولی عهد او خلیفه حضرت سلیمان علیه السلام شو چه د ده په مبارک ذات کښی الله تعالیٰ نبوت سلطنت دواړه جمع کړی ؤ او داسی مملکت او حکومت ئی ورعطاء کړی ؤ چه له ده څخه وړاندی او وروسته د بل چا په برخه کښی داسی یو صوری او معنوی، ظاهری او باطنی عظمت او شوکت نه دی جمع شوی. انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور تول ورته مسخر شوی ؤ. لکه چه د «سبأ» په

سورت کښی راځی.

وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنَطِقَ الطَّيْرِ

او وویل (سلیمان) ای خلقو ښوولی شوی دی مونږ ته خبری د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر : له دغی خبری څخه انکار ګواکي د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چه طيور او پرندگان کومی خبری او چر پر چه کوی په هغه کښی تر یوه حد پوری د افهام او تفهیم شان موندلی کیږی. یو مرغه څه وقت چه خپله جوړه ځان ته رابولی. یا د دانی ورکولو دپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوی په دغو ګردو (تولو) حالاتو کښی د ده بولی، لهجه او غږیدل له سره یو شان نه دی لکه چه د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر (فرق) په ښه شان سره محسوسولی شی نو له دی نه مونږ پوهیدی شو چه د نورو احوالو او ضروریاتو په وقت کښی هم د دوی په دغو چوڼیدلو کښی اگر که مونږ ته ډیر متشابه او متقارب هم راښکاره شی کوم داسی لطیف او خفیف تفاوت او توپیر (فرق) به ضرور وی چه پر هغه باندی به دوی پخپلو منځونو کښی سره پوهیږی.

تاسی کومی تیلګراف خانی ته ورشع او د تیلګراف متشابه کهت، کهت ته غوږ کیږدئ که تاسی پر تیلګرافی رموزو او اشاراتو پوه نه یئ نو تاسی ته دغه مطرد او مکرر او متشابه حرکات او اصوات په بادی النظر کښی چتی (بیکاره). مهمل او بی معنی شی درښکاری او بالعکس که کوم تیلګرافی غوږ ورته کیږدی نو علی الفور د هغو د محتویاتو څخه تاسی ته مفصل معلومات درکوی. ځکه چه دغه تیلګرافی د دغو «تیلګرافیه» حرکاتو اصواتو» په مدلولاتو او مفهوماتو پوره پوه او واقف وی. علی هذا القیاس څه بعید دی چه حقیقی واضع د طیورو په نغماتو کښی هم د مختلفو معانیو او مطالبو د اظهار لپاره هم څه فرق او امتیاز ایښی وی لکه چه د انسان وویکی د خپلی مور له ژبی څخه ورو ورو واقفیدي د طیورو چیچان (بچی) به هم د خپل فطری استعداد په اثر د خپلو نورو بنی نوعو په بولیو پوهیږی او د نبوت د اعجاز په شان به الله تعالی خپل یو نبی ته د دوی د ویناو پوه هم ورعنایت کړی وی.

د حیواناتو لپاره د جزئی ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی. لیکن د یورپ جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پوری قریب کړی دی تر دی چه د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجد» په تیارولو پسی هم لګیدلی دی. لوی قرآن خبر را کړی دی چه: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوی. لیکن تاسی پری نه پوهیږئ او هر الوتونکی خپل د صلوة او تسبیح څخه واقف دی» په صحیحه و احادیثو کښی د حیواناتو تکلم بلکه د محضه و جماداتو خبری کول او تسبیح ویل ثابت دی.

له دی نه ظاهر شو چه خپل د خالق اجمالی مگر صحیح معرفت د هر شی په فطرت کښی مفطور او مرکوز دی. نو بیا د دوی پر تسبیح او تحمید او غځینو محاورو او خطاباتو د الله تعالی د غځینو بندگانو د خرق العاده پر دول (طریقه) مطلع کیدل د عقلیه و محالاتو څخه نه دی. هو! د عمومی عادت په خلاف هر ورو (خامخا) دی. نو که اعجاز او کرامت له عمومی عادت او معمول سره موافق وی نو هغه ته به څوک اعجاز او کرامت وائی. د عاداتو پر خوارق مونږ یوه مستقله رساله لیکلی ده هغه دی ولوسته شی په هر حال په دغه رکوع کښی دا قسم څو معجزی مذکوری دی چه په هغو کښی زائغین عجیب او غریب، چتی (بیکاره)، فضول او رکیک تحریفات کوی څکه چه د دوی په اتکل سره د غځینو طیورو له خوا د انسانی غځینو علومو اداء کول پخپلو بولیو سره، او د میری پخپلو منځونو کښی سره خبری اتری کول. او د حضرت سلیمان علیه السلام پوهیدل د دوی پر دغو خبرو گرد (تول) لغو او داسی د حماقت خبری دی چه پری یو وړوکی هلک هم یقین نشی کولی لیکن زه وایم چه د ملیونو محقیقینو او د اسلافو او د اخلافو د گردو (تولو) علماؤ په نسبت داسی خیال کول چه هغوی په داسی ناقصو لغو او بدیهی البطلان خبرو باندی چه یو هلک او ناپوه هم نشی منلی ولی له قدیم الایام څخه تر نن پوری بلاتردید او تکذیب ټینگ ولاړ دی او بیانونی ئی؟ او د دغو اوهامو تردید نه کوی؟ او د آیاتونو دغه صحیح حقیقت چه نن ورځ تاسو ته منکشف شوی دی د هغوی ځنی هیڅ یوه نه دی بیان کړی؟ دغه خیال له هغو خبرو څخه هم ډیر زیات لهو او مهمل او حماقت دی چه ته د هغه منل له خلقو څخه غواړی. د علماؤ څخه په هره زمانه کښی غلط فهمی خطاً او تقصیر کیدونکی وی مگر دغسی له سره نشی کیدی چه پر هغو محسوساتو او په مخ کښی پراته وشیانو او حقائقو باندی چه د انسان هر هلک هم پری پوهیدی شی له سلهاؤ کلو راهسی خورا ډیر لوی پوهان عالمان او محققان هم ونه پوهیږی او د یوه تن عقل او فکر هغه طرف ته معطوف نه شی؟. په یاد ئی ولرئ چه مونږ د اسرآنیلې خرافاتو تائید نه کوو هو! تر کومی اندازی پوری چه د اسلافو له اکابرو څخه بلا اختلاف د الله تعالی د کلام مدلول بیان شوی دی هغه هر ورو (خامخا) تسلیم کوو اعم له دی چه هغه له اسرآنیلې روایاتو سره موافق وی که مخالف.

وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

او راکړی شوی دی مونږ ته له هر څیز څخه (چه انبیاء او باچایانو ته ورکاوه شی).

تفسیر : یعنی د داسی عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چه په کار دی هغه گرد (تول) ئی راعطاء کړه!.

إِنَّ هَذَا هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ۝۱۷ وَحِشْرَ لَسُلَيْمٍ جُنُودُهُ مِنَ الْجِبِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ قَوْمٌ يُوزَعُونَ ۝۱۸

بیشکه دغه (عطاء) خامخا هم دغه فضل فضیلت دی ښکاره . او جمع کړی شوی دپاره د سلیمان لښکری دی د ده له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو بیا به د دوی ډلی ترلی کیدلی (په ترتیب سره) .

تفسیر : هر کله به چه حضرت سلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو نو د انسانانو پیریانو او د طیورو د دری وارو اقسامو لښکر به ئی له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو . او د دوی په دغو افواجو کښی به یو ځان ته نظم نسق او انضباط قائم ؤ . مثلاً وروستنی افواج به سره له خپلو گړندی تلو یا الوتلو خپلو له پرومینیو افواجو څخه نشو وړاندی کیدی او نه به هیڅ یو لښکری فرد داسی کولی شو چه خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشی کړی او چیری لار شی لکه چه نن ورځ په بری بحری او فضائی قواو کښی پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیده کیږی .

حَتَّىٰ إِذَا اتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

تر هغه پوری کله چه راغلل دوی پر کنده د میږیو .

تفسیر : یعنی حضرت سلیمان علیه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسی یو میدان څخه تیریده چه هلته د میږیانو ډیره لویه ودانی وه .
تنبیه : په کوم ځای کښی چه ډیر میږیان سره راټول شی او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړی هغه ته په عربی ژبه «قرية النمل» وائی «یعنی د میږیانو کلی» مفسرانو په مختلفو بلادو کښی د داسی میدانونو او بیدیاو ښه او پته لگولی ده چه هلته د میږیانو خورا (ډیر) زیات کورونه او کلی شته چه د دغو له منځه پر یوه باندی حسب الاتفاق د حضرت سلیمان علیه السلام گزر شوی ؤ .

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ لَا يَحْطِبُكُمْ سُلَيْمَانُ
وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝۱۹

نو وویل یوه میړی (چه مشر ؤ پر نورو) ای میړیو! ننوځئ ټول مساکنو سوږو خپلو ته چه مات او چیت پیت مو نه کړی هر ورو (خامخا) تاسی لره سلیمان او لښکر د ده حال دا چه دوی به نه وی پوه (د تاسی له دی پائمالیدو نه)،

تفسیر : یعنی سلیمانی لښکر خو داسی نه دی چه عمدأ او په قصد سره تاسی وژنی. هو امکان لری چه د لاعلمی او ناپوهی په سبب پائمال شی! حضرت شاه صاحب لیکي: «د میړی غو هیڅ یو انسان نشی اوریدی خو د سلیمان علیه السلام غوړ ته د دوی دغه خبری ورسیدی او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل.» نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه : د حیواناتو علماؤ له کلونو کلونو راهسی کومی تجربی چه کړی دی له هغوی څخه دا راڅرگندیږی (راښکاره کیږی) چه دغه خوار او حقیر ساکنی (ذی روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعی حیات، سیاسی نظام کښی ډیر زیات له انسانی خوینو سره قریب واقع شوی دی او د دغو امورو اداره په ډیر عجیب او غریب ډول (طریقه) سره کوی. د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او تېرو او قبائلو خاوندان دی. په دوی کښی هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته. د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انسانی اداراتو سره ډیر قریب او متشابه لیدل کیږی، اروپائی محققان ډیر زیات وقت په هغو اطرافو او حوالیو کښی اوسیدلی دی چه هلته د میږیانو کورونه او کلی ډیر ؤ. او دوی د خپلو تتبعاتو ډیر زیات قیمتدار معلومات سره راټول کړی دی. افسوس چه په دغو مختصرو فوائدو کښی هغه نه ځائیږی. محض د دغه مقام له مناسبت سره د «دائرة المعارف المصرية» آخری جملی نقلوو: «فمنی داهم عدو قرية النمل اختفت العملة وخرجت الجنود للقتال والنضال فيخرج اولاً واحد منها للاستطلاع ثم يعود مخبراً بما رأى و بعد هنيهة تخرج ثلاثة او اربعة يتبعها عدد كثيف من الجيوش بادية عليهم علائم الحنق فتلدغ كل ما صادفته ولا تفلت من تلدغه ولو قطعت ارباً ارباً فاذا انتهى القتال رجع الفعلة فاعادوا بناء ما تهدم يتخللها عدد من الجنود للحراسة لا للعمل» په دغو جملو کښی دغه خبره راڅرگنده (راښکاره) شوه هم دا چه دوی د خطری له راتګه اطلاع مومی یو میړی د باندی وځی او لازمه معلومات ځان ته حاصلوی او بیا دغه معلومات ژر تر ژره خپل قوم ته وږی او هغوی ته له کوائفو څخه اطلاع ورکوی. باقی د سلیمان علیه السلام له احواله خبریدل او بیا د سلیمان له دغو خبرو څخه مطلع کیدل د خرق العادت په ډول (طریقه) ؤ.

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ
نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرْضُهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسم وکر (سلیمان) په دغه حال کښی چه خندا کوونکی ؤ (ورپسی تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میړی او وویل سلیمان ای ربه غما الهام وکره ماته (را په برخه کره) دا چه شکر وکرم د نعمت ستا هغه چه انعام کری دی تا پر ما او پر مور پلار غما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه (په فضل خپل سره) خوښوی ته هغه او ننه باسه ما (او یو ځای کره ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندگانو خپلو کښی چه صالحان دی.

تفسیر : کله چه سلیمان علیه السلام د هغی میړی پر خبره وپوهیده متعجب شو. او د سرور او نشاط له فرطه ئی د شکر د اداء کولو جنبه په جوش راغله. او وویل سلیمان ای ربه غما الهام وکره، را په برخه کره دا چه شکر وکرم د نعمت ستا هغه چه انعام کری دی تا پر ما او پر مور پلار غما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه پخپل فضل سره خوښوی ته هغه او ننه باسه او یو ځای می کره په رحمت خپل سره په هغو بندگانو خپلو کښی چه صالحان دی. یعنی حیران یم ستا د دغو عظیمه و انعاماتو شکریه په کومه ژبه اداء کرم پس ستا له درباره التجاء کوم چه ماته داسی پوره توفیق راکری چه په ژبه سره او په عمل سره ستا شکر اداء کرم او په اعلیٰ درجه نیکو بندگانو کښی می چه انبیاء او مرسلین دی محشور وفرمائی!.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدًى أَمْ كَانَتْ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لتونه ئی وکره د مرغانو (او هدهد ئی ونه مونده) نو وی ویل څه مانع دی ما لره چه نه وینم زه هدهد بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دی تولی څخه چه ئی نه وینم).

تفسیر : بنا پر کوم ضرورت حضرت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضری واخیسته هدهد د ده په نظر کښی رانغی نو ځکه ئی وفرمایل دا څه خبره ده چه زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کښی پت دی او زه ئی نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی. تنبییه : له طيورو څخه حضرت سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخيستل، مثلاً په هوائی سفرونو کښی به دوی مامور ؤ چه د سلیمان علیه السلام پر سر داسی والوځی چه د دوی پر تخت سیوری ولویږی عند الضرورت د اویو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولگوی. خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوی. په دغه وقت کښی امکان لری چه هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروړاندی شوی وی او دی به د هغه لامله (له وجی) غیر حاضر شوی وی. مشهور دی په کوم ځای

کښی چه تر ځمکې لاندې اوبه ډیر نژدې وی هدهد ته محسوس کیږی او دغه دومره مستبعد نه دی چه الله تعالی د یوه ساکبې (ذی روح) کومه حاسه له انسانانو او له نورو ساکبانو (ذی روحو) څخه زیاته تیزه او متحسسه وگرځوی د هدهد په نسبت خورا (ډیر) معتبر ثقات بیان فرمائی چه پر هر ځای کښی چه تر خاورو لاندې د خاوری چنچیان وی دی پری متحسس کیږی او علی الفور ئی راوباسی تر دی چه کله کله تر دوو لویشتو پوری هم ځمکه کنی. او هغه چینجی تری راوباسی.

لَا عَذَابَ لَهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوَّلًا أَوْ آخِرًا وَلِيَايَتِي بِسُلْطَنٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هر ورو (خامخا) ده ته عذاب سخت (مثلاً د هغه وزرونه او بنکې به وشکوم) یا خامخا ذبح به کړم هر ورو (خامخا) زه دی یا به خامخا راوړی دی هر ورو (خامخا) ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چه له دی وجی نه غایب وم)

تفسیر : یعنی خپل د غیر حاضرئ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندی کړی.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ مَحْطُ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ نَبَاً يَقِينٍ ﴿١٢﴾

پس ځنډ (ایسارتیا) وکړ هدهد نه ډیر (بلکه لږ ځنډ (ایسارتیا) ئی وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کښی) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پری خبر شوی یم) چه نه ده احاطه کړی تا (او نه ئی پری خبر) په هغه باندی او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبری تحقیقی یقینی سره.

تفسیر : حضرت سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول (طریقه) سره نه و رسیدلی. اوس ورورسید. «سبا» د یوه قوم نوم دی چه د هغوی ملک په عربستان کښی د یمن په اطرافو کښی و (موضح القرآن) گواکی د هدهد په وسیله الله تعالی دغه تنبیه وفرمایله چه د دیرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشی محیط کیدی. وگورئ چه د هغه نبی په شان چه پخپله الله تعالی داسی فرمایلی و ﴿لَقَدْ آتَيْنَاكَ آذَانَكَ وَكَلِمَةً طَا﴾ هغه ته د یوی جزئی اطلاع هدهد وررسوی.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

بیشکه چه ما وموندله یوه ښځه چه باچاهی ئی کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکری شوی دی دغی (ښځی) ته له هر شیز څخه (چه باچایانو ته ورکولی شی).

تفسیر : په هر شی کښی مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال گرد (تول) شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

او دی دی ته تخت ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د دی ملک د ملکي تخت داسی مکلف، مرصع او ډیر قیمتمدار دی چه د دنیا هېڅ یوه له باچاهانو سره هغسی تخت نشته، مفسرینو د دغی ملکي نوم «بلقیس» لیکلی دی والله اعلم.

وَجَدْنَاهَا قَوْمًا يَسْبُحُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزِينُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالُهُمْ فَصَدَّ هُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

ومی موندله دغه ښځه او قوم د دی چه سجده کوی دوی لمر ته بی له الله او ښایسته کړی دی دوی ته شیطان عملونه د دوی پس منع کړی دی (شیطان) دوی له سمی صافی لیاری پس دوی نه مومی سمه صافه لیاره.

تفسیر : یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دی. او شیطان دوی له لیاری څخه ایستلی دی او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کښی ښایسته ورڅرگند (ورښکاره) شوی دی نو ځکه دوی د هدایت لیاره نشی موندلی. هدهد پخپلی دغه وینا سره گواکی سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ چه د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړی.
(منع کړی دی شیطان دوی د سمی لیاری څخه په دی شان:)

الْأَيْسَجِدُ وَاللَّهُ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

چه دوی نه کوی سجده الله ته هغه (الله) چه راویاسی (بنکاره کوی) پت خیزونه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی او (هغه الله) چه ورمعلوم دی هر هغه خیز هم چه پتوئ ئی تاسی (په زړونو خپلو کښی) او هر هغه خیز چه بنکاروئ ئی تاسی (په ژبو خپلو کښی).

تفسیر : غالباً د دغه همد د کلام تتمه ده. معلومیږی چه حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکی دی. یا د خرق عادت په ډول (طریقه) هم دغه یوه همد ته دغسی تفضیلی معرفت ورعطاء کړی شوی ؤ. هو! که الله تعالی اراده وفرمائی نو دغسی معرفت په یوه وچ لرگی کښی هم پیدا کولی شی. باقی په حیواناتو کښی په فطری ډول (طریقه) سره د داسی عقل او معرفت وجود چه هغه «صدر شیرازی» په «اسفار اربعه» کښی په «حضور علم» یا «شعور بسیط» سره تعبیر کړی دی د دی خبری مستلزم نه دی چه د هغو په طرف هم انبیاء مبعوث شی. ځکه چه دغه فطری معرفت کسبی نه دی جلی دی. او د انبیاءو بعثت له کسبیاتو سره تعلق لری. دغه هم صحیح نه دی چه په هر هغه شی کښی چه په کومه اندازه عقل او شعور وی نو هغه دی مکلف هم وی مثلاً حق شریعت صبیان او کوچنیان (واړه) نه دی مکلف کړی حال دا چه قبل البلوغ په صبیانو کښی په کافی اندازه عقل او تمیز موجود وی نو پر دغه د حیواناتو د عاقلیت اندازه هم وکړئ!.

تنبیه : په «موضح القرآن» کښی راغلی دی: «د همد روزی دا ده چه له شگو څخه چنچیان راویاسی او خوری ئی نه دانه خوری او نه میوه. دی د الله تعالی د دغه قدرت سره کار لری» بنائی د هم دی لامله (له وجی) د «یخرج الخب» ذکر ئی په خاص ډول (طریقه) سره کړی دی. والله اعلم.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

الله چه دی نشته هیڅ لائق د عبادت مگر یواځی هم دی دی رب د عرش ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لری؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (سلیمان) ژر به وگورو آیا رښتیا ویلی ده تا (ای هدهده!) دغه خبره یا که ئی ته له دروغ ویونکیو.

تفسیر : یعنی زه ستا د دروغو امتحان آخلم. (بیا سلیمان یو مکتوب ولیکه او هدهد ته ئی وویل:).

إِذْ هَبْ بَكِيْنِيْ هَذَا فَالِقَهُ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾

یوسه ته (ای هدهده!) لیک غما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدی ورته ودریږه) پس وگوره (له ورا) چه په څه جواب رجوع کوی دوی.

تفسیر : یعنی سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه او هدهد ته ئی ورکړ چه د «سبا» ملکي ته ئی ورسوی او جواب ئی بیرته راوړی او ورته وئی ویل څه وقت چه خط دی ورورسوه ښائی چه بیا ته تری یوی خوا ته پر څنګ شی ځکه چه د قاصد مخامخ دریدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لری. موضح القرآن لیکي: «یعنی ته دی ځان یوی خوا ته پټ کړه. لیکن د دی د دربار د گردو (تولو) ماجری څخه ځان باخبره کړه. هدهد هغه خط او د هغی خونۍ (کور) له کړکۍ څخه ننوت چه هلته بلقیس گوښی (یوازی) اوده وه او خط ئی د دی پر تتر(سینه) کیښود.».

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ اِئْتِ اِلَيَّ اِلَى كِتَابِ كَرِيْمٍ ﴿٢٩﴾ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو بیشکه زه چه یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بیشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی .

تفسیر : بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راټول کړل. او دوی ته ئی وویل چه «ای غما مشرانو! ماته داسی یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه سره رارسیدلی دی چه د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی. غالباً دوی به د حضرت سلیمان علیه السلام اسم او د ده د بی مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دی نه اوریدلی وی.

وَإِنَّهُ بِسُؤَالِهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

او بیشکه (مضمون د دی لیک دا دی چه شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

تفسیر : هم هغسی چه دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآنی آیت جزء دی. د قرآن کریم په نورو ځایونو کې هم ځان ته یو مستقل قرآنی آیت دی. د تسمیې لوستل په اول د هر سورت کې یو ضروری امر دی او دومره ثواب لری لکه چه د پاک قرآن یو سل او څوارلس نور آیتونه ولوستل شی. ځمونو د حنفیانو په مذهب لکه چه پاس مو ولیکل تسمیه شریفه د عظیم الشان قرآن یو ځان ته مستقل او جلا (جدا) مبارک آیت دی چه لپاره د تبرک او فصل د قرآنی سورتونو د هر سورت په اول کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلی شوی دی. د امام شافعی او امام احمد حنبل رحهما الله په مذهب برسیره په دی چه تسمیه شریفه د فاتحی شریفی د سورت اوله برخه. او جزء دی په نورو قرآنی سورتونو کې هم پرته (علاوه) د توبی له سورته داخله ده.

الْأَتْلُوا عَلَيَّ وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ ۝

(مقصد ځما دا دی) چه لونی (او کبر) مه کوئ تاسی پر ما او راځئ تاسی ماته مسلمانان غاړه ایښودونکی (الله ته).

تفسیر : داسی جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چه دیر لږو باچاهانو په دنیا کې بل کوم باچا ته لیکلی وی. مطلب ئی دا دی چه: «ځما په مقابل کې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوی. ستاسی خیر په هم دی کې دی چه اسلام ومنئ! او ځما احکامو ته غاړه کیږدئ! او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چه ستاسی لونی، تکبر، او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کې بی فائدی دی.»

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا أَفْئُتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ۝

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو! فتویٰ (مشوره) را کرئ تاسی ماته په دغه کار ځما کې، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پوری چه حاضر شی تاسی ماته (مشوره را کرئ!).

تفسیر : یعنی تاسی مشوره راکړئ! چه د هغه جواب په څه مضمون سره وليکل شی او بالمقابل ئی څه اقدامات او چاری وکړی شی؟ لکه چه تاسی ته معلوم دی د کومی لوئی معاملی (قطعی) فیصله بی د تاسی له پوښتنی او مشوری څخه نه کوم.

قَالُوا نَحْنُ أَوْلَا قُوَّةً وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكُمْ فَانْظُرْ مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿۲۷﴾

ووېل دغو (اشرافو) چه مونږ خاوندان د قوت زور یو او خاوندان د جنگ سخت یو او امر (حکم، اختیار) تاته دی پس وگوره (ای ملکي!) چه د څه شی امر (حکم) کوی ته (پر مونږ باندی چه وئی منو!).

تفسیر : یعنی له مونږه سره د زور او طاقت او د حربی لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته. او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ داریو. که ستا حکم صادر شی نو مونږ له سلیمان علیه السلام سره جنگ ته تیار یو. برسیره په دی ته خپلواکه او خپله مختاره ئی! سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چه مناسب ئی گنی را ئی کړه! ځکه چه څمونږ غاری ستاسی د هر حکم په مقابل کښی ښکته دی. معلومیږی چه د درباریانو فکر او رایه د جنگ کولو په لوری وه. مگر ملکي په جنگ کولو کښی تعجیل مناسب ونه گانه او یو بین البین داسی معتدل صورت ئی غوره کړ چه د هغه ذکر اوس راځی:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿۲۸﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنْظُرْهُ بِمَرْجِعِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۲۹﴾

نو ووېل (بلقیس چه په جنگ کښی خیر نشته) بیشکه باچاهان هر کله چه ننوځی په کوم کلی (ښار) کښی (په غلبه او قهر) خرابوی دوی هغه (ښار) او گرځوی دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او هم داسی (چه ومی ویل) دوی کوی. او بیشکه زه لیږونکی یم دوی ته (قاصد) سره له هدیی (پیشکشی) پس بیا زه کتونکی یم چه په څه حال بیرته راځی دغه لیگلی شوی (چه قبلوی دغه پیشکشی یا ئی بیرته رالیږی).

تفسیر : معلومیچی چه د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوی وه چه زه پر دغه باچا بری نشم موندلی او اقلا د دغی خبری قوی احتمال د دی په زړه کښی پیدا شوی ؤ چه د داسی لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنگیدل د لویو او توکو خبره نه ده که دی غالب شو لکه چه د ده د بری قوی امکان شته نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومی عادتو سره موافق به دغه غما گرد (تول) ښارونه سره لاندی باندی کړی او داسی یو لوی انقلاب به ونځلی چه په هغه کښی به مشران کشران، عزت لرونکی خلق به بی عزته کیږی. او ډیر انسانان به خواران او ذلیلان کیږی. لهذا غما په فکر خو به داسی راښکاری چه مونږ په جنگیدلو کښی جلتی او تلوار ونه کړو. بلکه لازم دی چه د مقابل جانب قوت، قدرت، طبیعی رجحانات، د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو او په دی باندی ښه ځان خبر کړو چه دوی د دغو ویرولو تر شا څه دول (طریقه) زور او قوت لری؟ او بل دغه ځان ته معلوم کړو چه هغوی په رښتیا سره څه شی له مونږ څخه غواړی؟ که مونږ څه تحائف او هدایات ورولیږو او دغه راتلونکی مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لری وساتو نو ډیر به ښه شی که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضیعت او رویه راڅرگندیږی (ښکاره کیږی) خو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لیاره ځان ته غوره کړو. «موضح القرآن» لیکلی: «بلقیس وغوښته چه د دغه باچا شوق او میلان ځان ته معلوم کړی چه د کوم خیز له پلوه (طرفه) ډیر زیات دی د ښکلو انسانانو له پلوه (طرفه) که د نادرو سامانونو او لوازمو له پلوه (طرفه) نو دغسی له هری نوعی تحائف او هدایا ئی ولیږل.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنْ قَالَ اَتَيْتُكُمْ مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ فَمَا اَتَيْتُكُمْ بِاللهِ خَيْرٍ مِمَّا اَتَيْتُكُمْ بِلَ اَنْتُمْ يَهْدِيْتَكُمْ
تَفْرَحُونَ ﴿٢٧﴾ اِلَيْهِمْ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ يُجَنِّدُ لَاقِبَلْ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا
اَذَلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٨﴾

پس کله چه راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته نو وویل (سلیمان آیا مددگاری کوئ تاسی له ما سره په مال سره پس هغه خیز چه راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډیر غوره دی له هغه خیزه چه درکړی دی (الله) تاسی ته بلکه تاسی په دغه هدیه (پیشکشی) خپلی خوشالیږئ بیرته ورشه دوی ته (ای قاصده چه راشی ماته! که نه) پس خامخا ورپه شو مونږ دوی ته سره له (داسی زورور) لښکر چه نه وی هیڅ طاقت د مقابلی دوی ته له هغو لښکرو سره او خامخا وپه باسو هر ورو (خامخا) دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دی حال کښی چه بی عزته بی حرمته وی او دوی به خوار او

سپک وی..

تفسیر : یعنی دغه تحفی او هدایا دی تاسو ته دربارک وی چه په ورکولو ئی تفاخر کوئ! او په اخیستو ئی په تکتړ د اموالو سره خوشالېئ! آیا ستاسی په فکر او اټکل کښی زه تش یو دنیوی باچا درغلم؟ چه د مال او متاع مطامع ماته راوړندی کوئ؟ تاسی ته دی معلوم وی هغه روحانی دولت او مال، حکومت او دولت چه الله تعالی راعطاء کړی دی هغه ستاسی له دغه ملک او دولت څخه ډیر اعلیٰ او اولی دی. زه ستاسو دغو هدایا او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم یعنی بیرته ورشه ای قاصده! بلقیس او قوم ته ئی ووايه چه را دی شی ټول مسلمانان غاړی ایښودونکی او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنگ او مقابلی ته داسی لښکری چه له جهته د ډیروالی او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودریلو) د دوی له هغو لښکرو سره او هر ورو (خامخا) وږه باسو او وږه شرو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دی حال کښی چه بی عزته او بی حرمته به وی او حال دا چه دوی به خوار زهیر او بنديان وی او له وطنه به فراریږی او په ذلت او خواری سره به له دولته او سلطنته لاس واخلی. موضح القرآن لیکي: «هیڅ یو بل نبی داسی خبری نه دی فرمایلی کله چه د حضرت سلیمان علیه السلام سره د الله تعالی د سلطنت زور ؤ نو ځکه ئی دغسی وفرمایل».

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَيْمَنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ بَعْرُشَمَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُوَنِي مُسْلِمِينَ ﴿١٨﴾

وویل (سلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو! کوم یو له تاسی به راوړی ماته تخت د دی (بلقیسی) پخوا له هغه چه راځی دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر : دغه سفیر بیرته لاړ او د جنگ پیغام ئی ورورسوه بلقیس متیقنه شوه چه دغه کوم معمولی باچا نه دی د ده زور او قوت د الله تعالی په زور او قوت سره دی له جدال څخه به هیڅ یوه گټه او فائده په لاس رانه شی او نه د داسی باچا په مقابل کښی له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږی. بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډیرو ساز او سامان او لاؤ لښکر سره د حضرت سلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهی (روانه) شوه کله چه بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدی شوه حضرت سلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چه آیا داسی یو سری شته چه د بلقیس شاهي تخت د دی د راتللو څخه د مخه راحاضر کړی. په دغه کښی هم د حضرت سلیمان علیه السلام مقصد دا ؤ چه په بلقیس باندی په څو ډول (طریقه) سره د الله تعالی د ورعطاء کړی عظمت او قوت اظهار وکړی څو دا ښه وپوهیږی چه سلیمان علیه السلام یواځی باچا نه دی بلکه کوم فوق العاده باطنی طاقت هم له خپله ځانه سره لری.

تنبیه : له « قبل ان یأتونی مسلمین » غنچه معلوم شو چه پخوا له اسلامه او انقیاده د حربی مال مباح دی.

قَالَ عَفَرْتُ مِنْ الْجَنِّ أَنَا الْبَشَرُ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ
مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿۳۸﴾

وویل یو زورور سخت قوی له (قومه د) پیریانو چه زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چه پاڅیږی ته (ای نبی الله) له دغه غایه خپله، او بیشکه زه پر دغه (راوړلو) د دی (تخت) خامخا قوی (زورور معتبر) امانتگر یم. (چه نه کوم خیانت په جواهر و د ده کښی)

تفسیر : د حضرت سلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو تاکلی (مقرر کړی) وقت پوری دوام درلود (لرلو). مطلب ئی دا دی چه «پخوا له دی نه چه تاسی له خپله درباره پاڅیږئ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم» مگر په دغه کښی هم لږ څه غنډ (ایسارتیا) واقع کیده او حضرت سلیمان علیه السلام غوښته چه له دی نه مخ کښی د دی تخت را حاضر کړی شی. «زورور امانتگر یم» یعنی د خپل مت او قوت سره ئی ډیر ژر راپورته او در حاضرولی شم الله تعالی ماته داسی قوت او قدرت رابښلی دی او «معتبر یم» یعنی په دغه کښی به زه څه خیانت نه کوم وائی چه دغه تخت ډیر قیمتمدار ؤ. او په سرو او سپینو زرو او لعلو او جواهراتو سره مزین او مرصع ؤ.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا الْبَشَرُ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴿۳۹﴾

وویل هغه (سری) چه د ده څخه یو علم ؤ له کتابه (منزله یعنی اسم الاعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چه بیا راگرځی تاته سترگه ستا، (چه نیولی دی وی کوم شی ته).

تفسیر : راجح خو هم دغه معلومیږی چه دغه سری د حضرت سلیمان علیه السلام صحابی او وزیر آصف بن برخیا رضی الله تعالی عنه دی چه د سماویه ؤ کتابونو عالم او د الله تعالی د اسماء او د کلامونو له تاثیراتو څخه واقف ؤ ده عرض وکړ چه زه د سترگی په یوه رڼه کښی د هغی تخت درحاضرولی شم. یعنی هم دا چه تاسی چاته وگورئ پخوا له هغه چه تاسی خپلی سترگی له هغه څخه ځان ته واړوئ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین څخه درحاضر کړم.

فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ

نو کله چه ولید (سلیمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده نو وی ولید دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب غما دی دپاره د دی چه وازمویی ما چه آیا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسیر : یعنی دغه په ظاهری اسبابو سره نه دی د الله تعالیٰ فضل دی چه غما رفیق دغه درجی ته رسیدلی دی چه تری داسی کرامات ظاهریوی او کله چه د ولی او بالخاصه د صحابی کرامت د هم هغه نبی معجزه او د ده د اتباع ثمره وی نو ځکه پر حضرت سلیمان علیه السلام هم د هغه شکران عائد کیوی.

تنبیه : معلوم شو چه اعجاز او کرامت فی الحقیقت د قدیر الله تعالیٰ هغه افعال دی چه د اولیاؤ او انبیاء پر لاسونو په خلاف معمول او فوق العاده صورتونو سره ظاهرول شی پس د هغه لوی ذات په قدرت سره چه لمر په یوه لمحہ کښی په زرھاؤ میل مسافه پری کوی آیا هغه ته دا څه مشکل دی چه د بلقیس تخت د سترگی په یوه رپه کښی له «مارب» څخه «شام» ته ورسوی حال دا چه د بلقیس تخت د لمر یا د ځمکی په نسبت، د یوی ذری او یو لوی غره له نسبت څخه هم لږ دی حضرت سلیمان علیه السلام به په هر قدم د الله تعالیٰ د نعماو تشکرات اداء کول او هغه به ئی پیژندل او تل به د شکر ایستلو دپاره حاضر او ناظر و ځواکی د «اعملوا آل داود شکراً» په تعمیم کښی به تل مشغول او لگیا و.

أَمْ أَكْفَرُ وَمَنْ شَكَرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَأْيِي غَنِيٌّ كَرِيحًا

یا ناشکری (کفران) کوم؟، او هر څوک چه شکر کوی پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی خپل ځان ته (ځکه چه پری د نعمتونو دوام او تزئید کیوی) او هر چا چه ناشکری وکړه (کفران کوی) غنی بی پروا دی (له شکر او له هر څیزه) کرم والا (څیښتن (خاوند) د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسیر : یعنی د شکر ایستلو نفع شاګر ته رسیوی چه په دنیا او آخرت کښی به مزید انعامات پری مېنول کیوی. که ناشکری وکړی نو الله تعالیٰ ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوی. ځکه چه الله تعالیٰ د داسی شکر ایستلو څخه قطعاً بی پروا او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی. ځمونږ له کفرانه د ده په کمالیه و صفاتو کښی هیڅ نقص او کمی نه راځی. دغه هم د الله

تعالیٰ لطف او کرم دی چه ناشکرانو ته سم د لاسه سزا نه ورکوی نو د داسی کریم ناشکری کوونکی سری په انتهائی درجه بی حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرُ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢١﴾

وویل (سلیمان) چه نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسی دغی (بلقیس) ته تخت د دی چه وگورو چه آیا پیژنی ئی یا کیږی له هغو کسانو چه نه ئی پیژنی.

تفسیر : یعنی د تخت رنگ او وضعیت ئی تبدیل کړ. او د هغه شکل او هیئت ئی وگرځاوه چه د هغه په لیدلو بلقیس په آسانی سره ونشی پوهیدی. په دی د بلقیس د عقل او فهم ازمویشت او امتحان مقصود ؤ چه د هدایت استعداد په دی کښی تر کوم ځای پوری شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَلْكَنا عَرْشَكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ

نو کله چه راغله (بلقیس او خپل تخت ئی هلته ولید) وویل شو (ورته) آیا هم داسی دی تخت ستا نو وویل (بلقیس) لکه چه دا هم هغه دی،

تفسیر : وئی نه ویل چه هو! هم هغه دی او نه ئی بالکل نفی وکړه څه ئی چه حقیقت ؤ هغه ئی صاف صاف ظاهر کړ چه تخت خو هم هغه دی لیکن په اوصاف کښی ئی څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی او کله چه دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی، نو ځکه ویلی شی لکه چه هم هغه دی.

وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٢٢﴾

او راکړی شوی ؤ مونږ ته علم (په وحدت د رحمن او نبوت د سلیمان) پخوا له دی (معجزی کله چه هدهد ستا لیک راوړ) او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکی حکم ستا ته).

تفسیر : یعنی د دی معجزی بنکارولو ته څه ضرورت نه ؤ. مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه چه سلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی. بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده هم ورسره دی. نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿۲۷﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چه وه دا چه عبادت ئی کاوه غیر له الله بیشکه چه دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چه کافران وو.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ یا سلیمان علیه السلام د الله تعالیٰ په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه چه په هغه کښی دا سره د خپل قوم مبتلاء وه یا ئی دا مطلب چه د سلیمان علیه السلام په خدمت کښی د حاضریدلو تر وخته پوری چه د اسلام اظهار ئی په علانیه ډول (طریقه) سره نه ؤ کړی د هغه سبب دا ؤ چه د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا ئی له داسی کولو څخه منع کړی وه کله چه د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه هغه ممانعت له منځه ورک شو. که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دی ته لا له پخوا څخه حاصل ؤ.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِيهَا
قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي
وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۸﴾

وویلې شو دغې (بلقیس) ته چه ننوځه دی بنگلی ته پس کله چه ولیده (بلقیس) دا (ښیښه) نو گمان ئی پری وکړ د ژورو اوبو او پورته ئی کړه (پایښه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بیشکه دغه (اوبه نه دی) یوه بنگله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوی) له ښیښو نه وویل (بلقیس) ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص (هغه) الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی له اوبو څخه د پوری وتلو په نیت ئی خپلی پایښی پورته کړی لکه چه عمومی

قاعده ده چه که د اوبو د ژوروالی اندازه په پوره ډول (طریقه) معلومه نه وی نو له اوبو څخه پوری وتونکی رومي د خپلو پاینشو په پورته کولو شروع کوی. حضرت سلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کښی ناست ؤ چه هغه د تیرو (گتو) په غای په ښینو فرش شوی وه دغه صافی او پاکي ښیښی له لری داسی ښکاریدی لکه چه د اوبو لوی حوض وی او ممکن دی چه له دغو ښینو لاندی به واقعی اوبه هم وی یعنی حوض ئی په ښینو سره پت کړی وی. دی په اوبو کښی د گډیدلو دپاره خپلی پښی لوغی (بربندي) کړی، سلیمان علیه السلام پری غږ وکړ چه دغه د ښیښی فرش دی اوبه نه دی. بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو او په دغه باندی ښه وپوهیده چه په دیانت هم پر هغو اسرارو چه دی پوهیږی هم هغه صحیح دی. او دغه هم ورښکاره شوه چه پر هغو سازونو او سامانونو او وسائلو چه دغه قوم مغرور ؤ او پری نازیدل، دلته له هغه څخه ډیر سامانونه موجود وو. گواکی سلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه چه د لمر او د ستوریو پر ځلیدلو غولیدل او هغوی ته د خدائی نسبت ورکول هم داسی دی لکه چه انسان د ښیښی په ځلیدلو وغولیدي او د اوبو گمان پری وکړی.

کله چه ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهیده نو وی ویل ای ربه غما بیشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان او اسلام می راوړی دی سره له سلیمان خاص هغه الله ته چه رب د عالمیانو دی. یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم! او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم! تر اوسه پوری می پر خپل ځان باندی ډیر ظلم کړی دی چه په شرک او کفر کښی مبتلا وم! اوس له هغه څخه توبه کوم او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم!

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ قَرِيفُونَ يَخْتَصِمُونَ^(۳۵)

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح (چه ووايه ثمودیانو ته) داسی چه عبادت کوئ تاسی خاص د الله پس ناڅاپه دوی دوه فرقی وی (مؤمن او کافر) چه سره ئی جگړی کولی.

تفسیر: یعنی یو ایمان لرونکی او یو منکر. لکه مکی والو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتگ په وقت کښی په خپلو منځونو کښی جگړی سره کولی. د ثمودیانو د جگړی لږ څه تفصیل د «الاعراف» په (۱۰) رکوع کښی پر دغو آیتونو «قال الملأ الذین استکبروا من قومه للذین استضعفوا لمن آمن منهم. الايه» کښی تیر شوی دی.

قَالَ يَقَوْمٍ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۚ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۳۹﴾

وویل (صالح) ای قومه عَما ولی جلتی کوئی تاسی په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نیکی (توبی) ولی مغفرت نه غواری تاسی له الله (په ایمان او توبه) دپاره د دی چه پر تاسی رحم وکړ شی.

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام دوی دیر په هر ډول (طریقه) سره وپوهول نو کله چه دوی پری ونه پوهیدل بالاخر ئی دوی له عذابه وویرول چه د هغه په جواب کښی هغوی داسی وویل: ﴿وَقَالُوا لَئِنْ أَتَيْنَا بِمَاءٍ تَنْبَأُنَا أَنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ یعنی که ته په خپله دغی خبری کښی رښتین ئی نو ولی د الله تعالیٰ عذاب پر مونږ نه نازلیدی؟ او د څه لامله (له وجی) پکښی ځنډ (ایسارتیا) او دیل واقع دی؟. حضرت صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولی د ایمان او توبی او د نیکی لپار نه اختیاروئ؟ چه په دنیا او آخرت کښی ستاسی په کار درشی. او د څه له سببه بالعکس بدی او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدی چه په خپل وقت کښی پر تاسی واقع شی نو ستاسی دغه ګرد (ټول) شورماشور به پای (آخر) ته ورسیدی اوس وقت دی چه تاسی له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ او خپل ځان د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مصئون کړئ! تاسی ولی توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالیٰ د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت درمرحمت کړی.

قَالُوا أَظِئْرُؤُنَا بِكَ وَبَيْنَ مَعَكَ

وویل (ثمودیانو) چه بدفالی نیولی ده مونږ په تا او په هغه چا چه له تا سره دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای صالحه! له کله راهسی چه ستا قدم ځمونږ په خاوره کښی ایښود شوی دی او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړی ده پر مونږ راز راز (قسم قسم) مصائب او مصاعب رانازل شوی دی او په هر کور کښی جنگ او جګړی نښتی دی.

قَالَ ظَلِمْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿۴۰﴾

وویل (صالح) چه بدفالی د تاسی په نزد د الله ده (چه درکوی ئی په بدل د کفر د تاسی) بلکه تاسی یو قوم یی چه ازمویلی کیږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر : یعنی دغه مصاعب او سختی غما لامله (له وجی) پر تاسی نه دی راغلی بلکه د دغو سبب ستاسی هغه بدقسمتی ده چه الله تعالی ستاسی د شرارتونو او بدو اعمالو لامله (له وجی) پر تاسی مقررې او مقدرې کړی دی (بل انتم قوم تفتنون: بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ کله په راحت کله په زحمت) یعنی د کفر له شأتمه پر تاسی دغه سختی او بدی درنازلی شوی دی تر څو ولید شی چه تاسی توبه کوئ؟ او بر خپل قصور پوهیږئ که نه؟.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةٌ رَهْطٌ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصِلِحُونَ ﴿٣٨﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ لَنَا لِحْيَتَنَا آلَهُهُ ثُمَّ لَتَقُولُنَّ لَوْلِيٍّ مَا شَهِدْنَا مَمْلَكَتَ آلِهِ وَاتَّخَذُوا آلَهُ الْبَدْعِ ﴿٣٩﴾

او ۱۰ په ښار (د ثموديانو) کښې نهه سړي (غت شرير) چه فساد به ئي کاوه په ځمکه (د حجر) کښې او نه به ئي کوله اصلاح. وويل (ثموديانو) حال دا چه قسمونه ئي خوړلي ۱۰ په الله چه خامخا د شپې به ولويږو پر دغه (صالح) او اهل (عيال او امت) د ده (او وژنو به ئي) بيا به خامخا ووايو مونږ هرومرو (خامخا) ولي د ده ته (که د قتل دعوی راباندې وکړي). چه نه ۱۰ ليدلي مونږ ځای د هلاک د اهل د ده (نو نه يو خبر چه چا وژلي دي) او بيشکه چه مونږ خامخا له صادقانو يو (په دعوی خپله کښي).

تفسير : دغه نهه سري ممکن دی چه د نهو تېرو سرداران او مشران وی چه د دوی کار په ملک کښی پرته (علاوه) له فتنی او فساد او خرابی اچولو څخه بل هیڅ شی نه ؤ. د اصلاح او درستی په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه په معظمه مکه کښی هم د کفارو نهه مشران ؤ چه تل به ئی د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کښی سعی او مجاهدت کاوه او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلی دی. دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشارو پخپلو منځونو کښی معاهده او قسمونه سره یاد کړل چه گرد (تول) به سره یو ځای کیږی او د صالح علیه السلام په کور به ورننځی. او دی سره له گردو (تولو) کورؤ کهوله یوه مخه وژنی. بیا که څوک د ده د ویني دعویدار پیدا شی نو مونږ به ورته ووايو چه مونږ له دغه

داری او د ده له وژونکي څخه نه یو خبر. او مونږ رښتیا وایو چه مونږ د ده د کور دغه تباہ او وران وضعیت په خپلو سترگو نه دی لیدلی. ګواکي کله چه مونږ پخپلو د دغو حرکاتو فاعلان و نو په هغه وقت کښی پخپلو ځایونو او مواقعو کښی له سره نه وو حاضر. نو د داسی یوه متفق ترون او دروغ ویلو په وسیله به هیڅ یو له مونږ څنی نه ملزمیږی او نه پر کیږی او په دغی پلمی (تدبیر) سره به د ده طرفداران د ده دیت له مونږ څخه وانه خلی.

وَمَكْرُؤٌ مَّكْرٌ وَأَمْكُنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا شَعْرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ
 أَنَا دَمَرْنَهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٧﴾ فَبِئْسَ مَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ
 لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٨﴾ وَأَخْبَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٩﴾

او فريب وکړ دوی په فريب کولو سره او (جزا د) فريب ورکړه مونږ په جزا ورکولو سره حال دا چه دوی پری نه پوهیدل. پس وګوره چه څرنگه شو عاقبت د مکر (انجام د فريب) د دوی بیشکه چه مونږ هلاک کړل دغه (ننه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل) پس دغه دی کورونه د دوی (ورته وګورئ) چه وران تش پراته دی په سبب د دی چه ظلم (شرک) کاوه دوی بیشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کښی خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (په خیر او شر خپل او تری عبرت اخلی) او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذاب) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی (یقین ئی کړی) ؤ او وو دوی چه ویریدل (له الله او ځانونه ئی ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر : د دوی مکر خو هم دغه د دروغو ترون ؤ او د دوی د دغه مکر په مقابل کښی الله تعالی دوی ته ښه دیل او مهلت ورکړ چه په زړه پوری خپلو شارتونو ته تکمیل ورکړی شو د عذاب عظیم په مستحق کیدلو کښی هیڅ حجت او عذر پاتی نشی دوی داسی ګڼل چه ګواکي مونږ صالح علیه السلام له منځه لری کوو او له دی نه نه ؤ خبر چه په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بیخ وباسی. او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لری کوی. موضح القرآن داسی لیکي «د دوی د اهلک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلی ؤ ځکه خو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږی اهلک نه واقع کیږی».

دغو نهو کسانو پرمی اتفاق وکړ اوبښه ئی هلاکه کړه . حضرت صالح علیه السلام وفرمایل چه اوس تاسی ته زیات له دریو ورځو څخه بل مهلت نشته. او وروسته له هغه عذاب پر تاسی

نازلیدونکی دی نو دلته دوی پخپلو منځونو کښی هم هغه پاس ترون ترلو چه ښه دی کله چه مونږ په دریو ورځو کښی مرو ښائی چه ستا کار له خپله ځانه د مخه تمام کړو لکه چه دوی د شپي له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور د داری غورځولو او د صالح علیه السلام سره د اهله او عیاله د وژلو اراده وکړه او دغو نهو مشرانو د دغه ناپاک مقصد لپاره خپلی ملای وتړلی او بیخی تیار شول نور کفار خو د دوی تابعان او مرستیان (مددگاران) ؤ. نو الله تعالی د حضرت صالح علیه السلام حفاظت وکړ او د پرېستو پیره ئی پری مقرره کړه. خو دغه نهه تنه د الله تعالی په عذاب کښی تباہ او اخته شول او له خپلو ځانونو سره ئی نور قوم هم تباہ او برباد کړ. څه وقت چه مکي والو د شام په لوری مسافرت کاوه نو پر لیاری به ئی په «وادی القرى» کښی د نمودیانو د کلیو کنډوالی او ویجاری ودانی لیدلی په «قتلک بیوتهم خاویه» کښی د هم دی په طرف اشاره وه نو عبرت اخیستونکی ته لازم دی چه د دغه هائله واقعاتو څخه عبرت حاصل کړی چه پاک الله په څه ډول (طریقه) دغو مکذبینو او منکرینو ته سخته جزاء ورکړه او د حضرت صالح علیه السلام ملگری چه ایمان ئی راوړی ؤ او له کفره او عصیان څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (بچ ساتلی) ؤ. هغوی ئی له هغه عذابه څرنګه وساتل؟ د الله تعالی قدرت ته وګورئ په هم دغه یوه کلی کښی مؤمنان او کافران دواړه سره یو ځای اوسیدل مګر کله چه عذاب ورنازل شو د دوی په منځ کښی ئی بالانتخاب او بالتخصیص کفار هلاک او دارالبوار ته ئی فرار کړل او ابرار ئی هم هغسی بالافتخار آرام او قرار پرېښودل.

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٢﴾
لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته آیا راځئ تاسی فاحشی (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چه وینی تاسی (یو بل په دی بد عمل کښی چه خومره مردار کار دی؟) آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چه د شهوت د دفعی لپاره دی) بلکه تاسی یو قوم یی ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر : یعنی که تاسی نه پوهیږئ چه د دغی بی حیائی آخره خاتمه څه کیږی؟ نو په انتهائی درجه جاهلان او ناپوهان یی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُو آلَ لُوطِ

مِنْ قَرَيْتِكُمْ أَنَّهُمْ إِنَّا نَسُتُطَهِّرُونَ ﴿٥٧﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مگر هم دا ؤ چه ویه ئی ویل دوی (یو بل ته) ویاسی (وشری) تاسی خیلخانه د لوط له دی ښاره خپله (چه سدوم دی) بیشکه دوی داسی سړی دی چه ځانونه پاک ساتی (له کارونو ځمونږ او بد ئی گنی).

تفسیر : یعنی دغه لوط چه خپل ځان لوی، پاک، صاف، او صفا ساتی نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لری؟.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَيْرِينَ ﴿٥٨﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَنَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٩﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مگر ښځه د ده چه مقدره کړی وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کښی) له باقی پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو گتو) چه هلاک شول پری) پس بد باران د ویړول شویو (په عذاب سره باران د دوی دی).

تفسیر : یعنی هغوی ئی تباہ او هلاک کړل او لوط علیه السلام ته ئی سره د ده د مسلمانانو ملگریو نجات ورکړ. لیکن د حضرت لوط علیه السلام ښځه چه د دغو اشرارو کفارو سره ئی مرستی (مدد) کولی هغه هم له هم هغو هلاک کیدونکیو سره پاتی شوه او په دغو گردو (تولو) مجرمینو باندی پاک الله له آسمانه تیږی (گتی) اورولی او دغه ښار ئی له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

«موضح القرآن» پر دغو دریو واړو قصو د خپلی تبصری په منځ کښی داسی لیکي: «چه د حضرت سلیمان علیه السلام په قصه کښی ئی وفرمایل چه مونږ به داسی لښکر راولو چه د هغو مقابله به هیڅوک نشی کولی. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مکي والو په منځ کښی هم هغه خبره وشوه. او حضرت صالح علیه السلام ته نهه تنه مشران متفق شول چه د شپې له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور ورننوځی نو الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ او دوی ئی تباہ کړل. مکي والو هم ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم له پاره هم داسی کوهی

کنستلی ؤ مگر دوی پخپله د «بدر» په قلیب کښی ولویدل. په هغه شپه چه رسول الله مبارک هجرت کاوه ډیر کفار د رسول الله مبارک د کور په شاو خوا کښی سترگی په لیار منتظر ناست ؤ شو چه رسول الله صلی الله علیه وسلم گهیځ (سحر) د وقته د لمانځه لپاره وځی نو مونږ ئی بالاتفاق په تیاره کښی ووژنو چه قصاص ئی هم پر مونږ وانه وری مگر رسول الله صلی الله علیه وسلم له دوی ځنی داسی روغ رمت ووت چه د دوی د یوه تن فکر او فهم هم ورته ونشو. او د لوط علیه السلام قوم غوښتل چه نبی الله له خپله ښاره ویاسی نو هم هغسی فکر او اراده مکی والو هم لرله لیکن پاک الله دی په خپل فضل او مرحمت سره د دوی د دغه ښار له منځه پخپل واک او اختیار سره وویست. او په دغه سره ئی دی بریالی (کامیاب) کړ او کار ته ئی ترقی او لا رونق ورکړ.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يَشْرُكُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده!) چه تولى ثناوى ستانئى (صفتونه) خاص الله لره دی (په نصرت د ابرارو او ذلت د کفارو) او سلام دی پر بندگانو د دغه (الله) هغه (بندگان) چه غوره کړی دی دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آيا الله خير بهتر غوره که هغه بتان چه دوی ئی شریکان کوی (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسیر : وروسته د قصصو له فراغه له : «الله خير اما يشركون» ئی د توحید بیان فرمایلی دی دغه الفاظ د خطبې په ډول (طریقه) تعلیم فرمائى چه ښائى پخوا له بیانې وى. «موضح القرآن» لیکى: د الله تعالى تعريف کول او په انبياء سلام لېږل او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول ئی خلقو ته وروښودل. ځينى مفسرين وائى د الله تعالى هغه کمالات او احسانات چه پاس د قصصو په منځکښى مذکور شول پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حکم وشو چه د الله تعالى حمد او ثناء ووائى او شکر پر ځای راوړى او پر هغو مقبولو بندگانو چه د ځينو د هغو ذکر پاس وکړ شو سلام ولیږي. له دى ځايه د توحید وعظ شروع کړى شوى دى يعنى د پاس قصصو د اوریدلو او په تکويني ؤ آياتونو باندی د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسی پخپله دغه راوښی. چه د دغه «وحده لاشريک له» الله تعالى منل خير، بهتر، غوره، نافع او معقول دى؟ يا د ده په الوهيت کښى د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالى سره ئی شریک گرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده چه د هغى په فيصله کولو کښى څه تدقیق او ځنډ (ایسارتیا) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتى وى خو بیا هم د زیات تذکیر او تنبیه په غرض وروسته له دى نه د الله تعالى ځينى داسی شئون او صفات بیانېږي

چه د ده پر توحيد او تقدس دلالت کوي او ځينی هغه خير او نفعی شميرلی کيږي چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فضل آثار په هغو کښی له ورا ښکاري نو فرمائی چه:

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُبْشِرُوا شُجْرَهَا

بلکه هغه څوک (بهر دی) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او نازلی کړی ئی دی دپاره د تاسی له (طرفه د) آسمان اوبه پس زرغون کرل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښائست)، نه دی کیدونکی له تاسی دا (کار) چه زرغونی کړئ تاسی ونی د هغو

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسی په اختیار کښی نه دی، دا لا څه چه له هغه ځینی میوی او ثمرات او نور شیان هم راوباسی.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) بلکه دغه (مشرکان) یو داسی قوم دی چه څنگ کوی (له توحیده)

تفسیر: یعنی په دی باندی کرده (توله) دنیا پوهیوی او پخپله هم دغه مشرکان ئی هم منی چه د ځمکی او آسمان پیدا کول - د باران (وریا) وړول - د ونو - نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی - لکه چه د لوی قرآن کریم په بل ځای کښی د مشرکانو داسی اقرار او اعتراف هم مذکور دی بیا وروسته له دی نه چه تر دی ځای پوری ورسیدئ نو بیا ولی له سمی لاری څخه کاږه کیږئ ؟ کله چه ماسواء الله څخه بل داسی یو ذات نشته چه د دغو گړدو (تولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شی - یا د کوم شی مستقل اختیار ولری - نو بیا د الله تعالیٰ په الوهیت او معبودیت کښی څرنگه بل څوک ورسره شریکیدی شی ؟ «عبادت» د انتهائی تذلل نوم دی نو دغسی عبادت هغه ذات ته لائق دی چه په انتهائی درجه کامل او بااختیاره وی - د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کښی برابرول - انتهائی ظلم - ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه شوک (بهرتر دی) چه گرځولی ئی ده ځمکه ځای د قرار (آرام) او گرځولی ئی دی په منځ د دغی ځمکی کښی نهرونه (سیندونه رودونه ویاالی د اوبو) او گرځولی ئی دی دغی (ځمکی) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چه په کښی ایښی دی لکه میخونه او بارونه ترڅو ودربړی ونه خوزی یعنی د انسانانو او حیواناتو دیره ځای دی چه په آرامی سره پری ژوندون کوی - او له دی حاصلاتو او پیداوارو څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلی.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او گرځولی ئی ده په منځ د دوو بحرونو (خواړه او تروه) کښی پرده (چه سره ګډ نشی).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ د دی تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُورَاتٌ وَهَذَا أَمْلَحٌ أَبَاجٍ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجًّا مَّحْجُورًا﴾ جزء ۱۹ د الفرقان په (۵) رکوع ۵۳ آیت کښی دی ولوست شی.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ بِلْ أَكْثَرُ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۹۱﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی.

تفسیر: په توحید چه ایمان نه راوړی یعنی آیا بل کوم باختیاره ذات شته ؟ چه دغسی کار وکړی شی ؟ او پر دغه بناء د معبود گرځیدلو لائق شی ؟ کله چه نشته - نو معلوم شو چه دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهی لامله (له وجی) د شرک او مخلوق پرستئ په ژوره کنده کښی لویدلی دی او لا پسی د جهل په سوړو کښی ننوځی.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ

بلکه هغه څوک (بهر دی) چه قبلوی سوال د عاجز (بیکس بیس) کله چه وېولی دغه (مضطر) هغه (الله اکبر) او لری کوی بدی سختی

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو د بیکسانو او ناقرارانو او بی وځلو دعاوی او ناری آوری - سختی او ربر (تکلیف) تری لری کوی - لکه چه جزء ۷ د «الانعام» په «۴» رکوع ۴۱ آیت کښی یی فرمایلی دی ﴿فَكَيْفَ مَاتَدُّنَ الْيَتَامَىٰ﴾ ګواکي الله تعالیٰ دعاء هم له عادیو و اسبابو څخه یو سبب ګرځولی ده چه پری د مسبب ترتب د الله تعالیٰ په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږی. علامه طیبی رحمه الله علیه او نورو ویلی دی چه په دغه آیت کښی مشرکینو ته تنبیه ده چه د سختیو مصائبو او شدائدو په وقت کښی تاسی هم مضطرب کیږئ او هم دغه پاک الله ته دعا او ناری کوئ او نور معبودان ستاسی له یاده وغی - نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولی د امن او اطمینان په وقت کښی له تاسی هیریدی ؟

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

او ګرځوی (الله) تاسی لره خلیفگان په ځمکه کښی (په ځای د تیرو خلقو)

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نه شی کولی؟ یعنی یو قوم او نسل له ځمکه څخه پورته کوی او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوی چه دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوی.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَدَّكُرُونَ ﴿١٦﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) لږ شانه پند قبلوی (او غور چلوی تاسی).

تفسیر: یعنی که تاسی په پوره ډول (طریقه) سره فکر کولی نو د لری تلو لپاره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. هم دغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو هم دغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل نو پخپله به پوهیدئ چه د هغه ذات د قدرت په لاس کښی چه د دغو امورو قبضه او اختیار دی یواځی هم هغه ذات د عبادت وړ (لائق) او مستحق دی.

أَمِنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرَّيْحَ بُشْرًا لِّبَيْنِ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ

بلکه هغه شوک (بهرتر دی) چه لاره ښیې تاسی ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (سیند) کښی او هغه (شوک بهتر دی) چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښی د رحمت (باران) خپل

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ الله تعالی د وچی او د سیند په تیارو کښی د ستوریو په وسیله ستاسی لار ښوونه کوی اعم له دی نه چه بلاواسطه وی که د قطب ښوونکی او نورو آلاتو په واسطه وی. او پخوا د رحمت له بارانه هواوی او بادونه چلوی او په هغو سره د باران د راتگ زیری ورکوی.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۷﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ډیر لوی ډیر پورته دی الله له هغو (شیانو) چه شریکوی ئی دغه (مشرکان له الله سره).

تفسیر: یعنی چیری هغه مطلق قادر او برحق حکیم او چیری هغه عاجز او ناقص مخلوق برابر دی چه هغوی د الوهیت شریکان ښوولی کیږی ؟

أَمِنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه شوک چه له ډومبی ئی پیدا کړی دی خلق (له نطفی په ارحامو کښی) بیا به ئی ژوندی کوی (بعد الموت په قیامت کښی).

تفسیر: مگرد (تول) خلق دغه قبولوی چه ابتدائی تخلیق د الله تعالی کار دی. وروسته له مرگه بیا ژوندی پاڅیدل هم پر هم دغه قیاس کړئ د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهیږی که بالفرض وروسته له مرگه بیا ژوندون وی نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چه اول غلی ئی پیدا کړی دی.

وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

او هغه څوک چه رزق روزی درکوی تاسی ته له (طرفه د) آسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصولاتو ئی آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی!؟)

تفسیر: یعنی هغه کوم ذات دی چه د سماوی او ارضی اسبابو په وسیله سم له خپله حکمته سره تاسی ته روزی در رسوی ؟

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۴۲﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسی برهان (سند) خپل (په دی چه غیر له الله هم داسی کولی شی) که چیری بیی تاسی صادق (رښتین په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی سره د دغو صافو ، ښکارو دلائلو له آوړیدلو بیا تاسی د الله تعالی وحدانیت او د کفر او شرک نقصان او قباحث نه تسلیموئ نو هر هغه دلیل چه تاسی ئی د خپلی دغی باطلی دعوی په ثبوت کښی لرئ هغه راوړاندی کړئ ! څو د هغی له مخی ستاسی دروغ او رښتیا ښکاره شی مگر له هغوی سره دلیل او برهان چیری دی ؟ محض د پندو په تقلید رهی (روان) دی. ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾ جزء ۱۸ (د المومنون (۶) رکوع) ۱۱۷ آیت.

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهیږی هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (له پرښتو او انسانانو په غیبو أمورو باندی) مگر (عالم دی پر غیبو) الله

تفسیر: دغه آیت د سابق مضمون تکمیل او د لاحق مضمون تمهید دی. د دی جزء له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د الله تعالی د تام قدرت - عام رحمت - د کامل ربوبیت بیان ؤ - یعنی هر کله چه الله تعالی په دغو صفاتو او شتونو کښی متفرد دی نو ښائی چه په الوهیت او معبودیت کښی هم متفرد وی. په دغه آیت کښی په الوهیت له بله حیثیته استدلال کاوه شی یعنی معبود به هم هغه ذات کیدی شی چه له تام قدرت سره محیط او کامل علم هم ولری - او دا هغه

صفت دی چه په ځمکه او آسمان کېږي هېڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

چټی (بیکاره) وائی چه وینا کوی له پټو

بی له خدایه نه پوهیږی څوک په پټو

پاک نبی ته به جبریل تل کړه وینا

لوی څښتن (خاوند) به جبریل ته کړه وینا

تنبیه: پر ټولو غیبو امورو ماسواء الله څخه بل هېچا ته کامل علم نه دی حاصل - او نه کوم غیبی علم یو سری ته بالذات بی د الله تعالی له عطاء څخه ور په برخه کیدی شی او نه الله تعالی مفاتیح الغیب (د غیب کنجیگانی) چه ذکر ئی د «الانعام» په سورت کېږي تیر شو د بل کوم مخلوق په لاس کېږي ورکړی دی. هو! ځینی خپل بندگان پخپل اختیار پر ځینو غیبیه و امورو مطلع کوی چه د هغه لامله (له وجی) مونږ ویلی شو چه الله تعالی هغه سری پر غیب مطلع فرمایلی دی. یا غیبی خبر ئی ورته ورکړی دی. لیکن پر هم دغومره یوه خبره قرآن او سنت په هېڅ یو ځای کېږي پر داسی یو سری د «عالم الغیب» یا فلان «یعلم الغیب» اطلاق نه دی کړی. بلکه په احادیثو کېږي تری انکار هم شوی دی ځکه چه دغه الفاظ ظاهراً له دی نه مخالف دی چه «د علم الغیب اختصاص د باری تعالی له ذات سره دی» نو ځکه محققین علماء اجازه نه ورکوی چه د دغسی الفاظو اطلاق پر کوم بنده وکړی شی - اگر که لغت صحیح هم وی - لکه چه که څوک داسی ووائی «ان الله لا يعلم الغیب» له الله سره د غیبیه و امورو علم نشته» اگر که د ده مراد داسی وی چه د الله تعالی په نسبت هېڅ شی له سره ورته غیب نه دی سخته ناروا او بی ادبی ده هم داسی که څوک له حق څخه «موت» او له «فتنی» څخه اولاد - او له «رحمت» څخه «باران» مراد واخلی - او داسی الفاظ ووائی «انی اکره الحق» - احب الفتنة - وافرمن الرحمة - زه حق بد گنم - او فتنه می خوښه ده او له رحمته څخه تنبتم» نو دغسی ویل هم سخت قبیح او مکروه دی - حال دا چه د نیت او مراد په اعتبار قبیح نه دی - هم داسی «فلان یعلم الغیب» او د هغه په شان نور الفاظ هم وگنئ! واضح دی وی چه د «عالم الغیب» څخه څمونږ مراد محض ظنون او تخمینات نه دی - او نه هغه علم مقصود دی چه له قرائنو او اماراتو څخه حاصلواو شی - بلکه هغه مراد دی چه د هغه لپاره هېڅ یو دلیل او قرینه نه وی موجوده په سورت الانعام او سورت الاعراف کېږي د دی موضوع په متعلق لو څه لیکلی شوی دی - هلته دی مراجعت وکړی شی.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢٥﴾

او نه پوهیږی دغه (کفار) چه کله به بیا ژوندی راپاخول شی دوی.

تفسیر: یعنی پر قیامت یقین نه لری او وائی چه قیامت کله راځی ؟ چه د هغه په اثر مری بیا ژوندی کیږی - پر دغه هیڅوک نه دی خبر پومبی د مبدأ ذکر کیده له دی ځایه وروسته د معاد ذکر شروع کیږی.

بَلْ اِدْرَاكَ عَلَيْهِمْ فِي الْاٰخِرَةِ تَبْلُ هُمْ فِي شَكٍّ
مِنْهَا تَبْلُ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٢٧﴾

بلکه ستړی ستومان او له کاره لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کښی بلکه دغه (کفار) په شک کښی دی له دغه (قیامت) بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامته) پرانده دی (د زړه په سترگو چه پری باور نه کوی).

تفسیر: یعنی ډیر عقل او فکر ئی وچلوه او له ډیر فکر وهلو څخه بیخی ستړی او ستومان شول خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهیدل. کله د هغه په نسبت په حیرت شول کله په شک کښی تری ولویدل - او کله تری منکران شول. (موضح) ځینو مفسرینو داسی تقریر کړی دی چه د آخرت تر ادراکه پوری د دوی علم ونه رسید او نه د عدم العلم له وجی څخه دوی خالی الذهن پاتی شول - بلکه د هغه په متعلق په شک او تردد کښی ولویدل او نه یواځی په شک او تردد اخته شول بلکه له هغو دلایلو او شواهدو څخه ئی خپلی سترگی پتی کړی چه په هغو کښی له غور او تأمل کولو څخه د دوی شکوک او تردد رفع کیدی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِذَا كُنَّا تُرَابًا وَّ اَبَآؤُنَا اَيُّنَا
لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٢٨﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاَبَآؤُنَا مِنْ
قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی (او د زړه سترگی ئی ړندی دی) آیا کله چه شو مونږ خاوری او پلرونه ځمونږ (هم خاوری شی) آیا خامخا به

مونږ هر ورو مرو (خامخا) رايستلي شو (ژوندی له ځمکې جزاء ته) خامخا په تحقيق وعده کړی شوی ده له مونږ سره د دی (بعث بعد الموة هم) له مونږ سره او هم له پلرونو ځمونږ سره له دی (وعدی د محمد نه) پخوا (د نورو انبياؤ له خوا) نه دی دغه خبری (بل شی) مگر ليکلی قصی (باطلی دروغ افسانی) دی د پرومبنیو (خلقو).

تفسير: يعنی پخوا له دی نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسی وعدی شوی وی دغه ده چه عيناً نن له مونږ سره هم هغسی خبری او اتری دغه رسول کوی. لیکن سره د دومره قرنو او پیړیو د تیریدلو مونږ ته تر نن ورځی پوری دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واوریده چه وروسته له دی نه چه مری په خاورو کښی سره گډود او مخلوط شی هغه به بیا ژوندی کیږی - لکه د پخوا په شان روغ رمت انسان تری جوړ او عیان کیږی او بیا د خپلو اعمالو سزا مومی ؟

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه وگرځئ تاسی په ځمکه (د مکذبینو) کښی پس وگورئ چه څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د گنهگارانو (کافرانو ؟ او تری عبرت واخلي !)

تفسير: يعنی ديرو مجرمانو ته په هم دغه دنيا کښی عبرتناکه سزا ورکړی شوی ده او د انبياؤ مواعيد پر دوی منطبق گرځيدلی دی پر هم دغه دی د بعث بعد الموت قياس هم ښائی چه وکر شی چه باليقين بعث - حساب کتاب - ثواب - عقاب او اخروی عذاب شته چه ټول رښتيا دی او الله تعالی له هغه څخه خبر را کړی دی او هغه ضرور راتلونکی دی او دغه لويه کارخانه هم داسی خوشی چتی (بیکاره) بی پایه او بی نتیجی نه پاتی کیږی او دغه هم امکان نه لری چه پر دغو ټولو علویه ؤ او سفلیه ؤ موجوداتو داسی کوم عمومی حاکم نه وی چه حق په حقدار ورسوی او خپل دغه گرد (ټول) رعایا هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریږدی کله چه ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږی نو یقینی ده چه هر ورو مرو (خامخا) بل کوم ژوندون او جهان شته چه هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء ومومی. که تاسی پر هم دغه خپل تکذیب دوام (تینگوالی) وکړئ نو هم هغسی چه د نورو مکذبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی ستاسی به هم کیږی.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٢٠﴾

او مه خفه کیره (ای محمده!) پر دوی (چه ستا تکذیب کوی او له ایمانه مخ اړوی) او مه اوسه په تنگی (د زړه) کښی له هغه چه دوی مکر کوی (له تا سره ځکه چه زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخری خاتمی تنبیه ورته ورکړه! وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جلا (جدا) شه! که دغه خلق حق ونه منی نو تاسی دیر غمجن، متأسف او مه خفه کیږئ! او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنگه او ملول کیږئ! تاسی خو خپل فرض په پوره ډول (طریقه) سره اداء فرمایلی دی. الله تعالیٰ پخپله داسی ضدی او عنادی کسانو ته سزا ورکوی او هم هغسی چه پخوانی مجرمان ئی په سزا رسولی دی دوی هم رسولی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

او وائی دا (کفار) کله به وی دغه وعده (د نزول د عذاب) که یی تاسی صادقان (رښتیني په دغی دعوی خپلی کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر هغه قیامت کله راځی؟ او له هغو عذابونو څخه مو چه ویروی هغه به کله نازلیدی.

قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٤٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نژدی ده چه شی پیوست په تاسی پسی ځینی هغه (عذاب) چه غواړئ ئی تاسی په جلتی.

تفسیر: یعنی دیر شورماشور او غوغا مه نښلوئ! هغه وعده هر ورو (خامخا) ایفاء کیدونکی ده او هیڅ لری نه ده چه د هغی وعدی کومه برخه تاسی ته دیره نژدی شوی او در پوری نښتی هم وی لکه چه دیری ورځی نه وی تیری چه پر دوی باندی سخت قحط نازل شو او هم د «بدر» په غزوه کښی د دغه عذاب یوه برخه ورورسیده پاتی شو قیامت کبریٰ د هغه هم ځینی آثار او علائم در ښکاره شوی دی. (په ردف لکم «ل» زائد دی).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٤٣﴾

او بیشکه رب ستا خامخا خیینتن (خواند) د فضل (احسان انعام) دی پر خلقو (چه دوی ژر په گناهونو نه نیسی ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوی (په دی نعمت چه د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لیرلو کښی تأخیر کوی نو لازم ؤ چه دوی دغه تأخیر غنیمت گانه - او د دغی مهربانی په مقابل کښی ئی شکر ایستی او د صالح عمل لاره به ئی خپلو محانونو ته غوره کړی وی لیکن پر خلاف د دی دوی ناشکری کوی او په خپله خوله عذاب غواړی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٤٣﴾
وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٤٤﴾

او بیشکه رب ستا ته خامخا معلوم دی هغه څه چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چه ښکاروی ئی دوی. او نشته هیڅ شی پت پناه (له حوادثو) په آسمان کښی او په ځمکه کښی مگر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی ستاسی ظاهری او باطنی اعمال ، د زړونو پتی خبری ، نیت ، ارادی ، د ځمکی او د آسمانونو دیر زیات پت اسرار گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی او د لوح محفوظ په دفتر کښی درج دی. هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږی د ژر غوښتلو او تلوار کولو یا ځنډ (ایسارتیا) او دیل کولو څخه هیڅ یو حاصل او گټه (فائده) په لاس نه درځی - هر هغه څیز چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی وی ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) پر خپل وقت هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او هر یوه ته سم د ده له عمل ، نیت ، عزم او ارادی سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا ورسیدونکی ده .

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٥﴾ وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٦﴾

بیشکه چه دغه قرآن قصه کوی (بیانوی) پر بنی اسرائیلو (اولادی د

يعقوب) باندی اکثر له هغو خيزونو چه دوی په هغو (خيزونو) کښی سره اختلاف کوی. او بیشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی).

تفسیر: یعنی اوس د عملی فیصلی وقت نه دی راغلی - بیشکه قرآن د قولی او عملی فیصلی دپاره راغلی دی - په دغه وقت کښی په سماویه و علومو او مذهبی شیانو کښی له گردو (تولو) څخه لوی علماء بنی اسرائیل گڼل کیدل مگر د عقائدو، احکامو، قصو ، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافاتو قاطعه فیصله او ښه تصفیه هم دغه پاک قرآن اورولی ده .
فی الحقیقت قرآن هغه لوی کتاب دی چه گردی (تولی) دنیا ته نی د الله تعالی آخری پیغام رسولی دی - او د ایمان راوړونکیو خلقو لارښوونه نی کری ده څو گرد (تول) خلق د هغی لونی ورځی دپاره تیاری او آمادگی وکری چه په هغی کښی به د هری معاملی عملی فیصله کیږی .

اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٤٩﴾

او بیشکه رب ستا فیصله به وکری په منځ د دوی کښی (په قیامت کښی) په حکم (عدل) خپل سره او هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر تولو احوالو او اشیاء)

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو دپاره نازل شوی دی باقی د گردو (تولو) معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوی .

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٥٠﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویرېږه ای رسوله غما!) بیشکه چه ته پر حق ښکاره نی (چه اسلام دی) .

تفسیر: یعنی تاسی د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کیږئ! یواځی پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ! او پخپله وظیفه کښی چه دعوت او تبلیغ دی مشغول او لگیا اوسئ! پر هغه سمه صافه لاره چه تاسی درومئ په هغی کښی هیڅ قسم خرڅه او اندیښنه نشته کله چه انسان پر سمه لاره رهی (روان) وی - او پر واحد الله اعتماد ولری - نو د بل هیڅ شی ویره او اندیښنه ورسره نه وی .

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَكُنَّا مُدِيرِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِيَ الْعِيِّ عَن ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ يَا أَيَّتَنَّا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٢١﴾

بیشکه ته نشی اورولی (خبره) مریو ته او (هم داسی) نشی اورولی کنو ته غبر
د نارو (د وعظ) کله چه وگرځی دوی په دی حال کښی چه شا کوونکی وی.
او نه ئی ته لاره ښوونکی ړندو ته (چه ئی راوگرځوی) له گمراهی د دوی
خخه نه اوروی ته (په سماع د فائدی رسولو سره) مگر هغه چاته چه ایمان
راوړی په آیتونو (د قدرت) ځمونږ پس هم دوی مسلمانان دی (غاره
ایښودونکی الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه یوه مری ته خطاب یا کوم کانه ته ناری وهل په تیره بیا چه تاته
ئى شا هم وی او په مندو در خخه غغلی - او د ناری وهونکی په طرف قطعاً ملتفت نه وی
سودمن نه دی هم دغه د هغو مکذبینو حال دی چه د دوی زړونه مړه شوی دی او په زړه کانه هم
دی او د اوریدلو اراده هم بیخی نه لری نو د دوی په حق کښی هیڅ نصیحت نافع او کار
کوونکی نه دی که یو خاص ړوند د غغو او رنو سترگو خاوند نشی نو تاسی به هغه ته څرنکه
لار یا بل شی وروښوولی شی ؟ دغه خلق د زړه ړانده هم دی او نه غواړی چه د ړوند والی خخه
هم ووځی نو بیا ستاسی په ښوونه سره که دوی وغواړی چه وگوری - نو څرنکه به وکتلی شی ؟
یعنی پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کښی نافع دی چه ئی ومنی او پری متأثر شی. او د
اثر قبول هم دغه دی چه د الله تعالیٰ پر کلام یقین او باور وکړی او وئى منی.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُم أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٢٢﴾

او کله چه واقع ثابت شی خبر د عذاب پر دغو (بنی آدمانو او نژدی شی
قیامت پر دوی) نو راوبه باسو مونږ دوی ته یوه دابه (ژوندی خوځیدونکی
تلونکی) له ځمکی چه خبری کوی دغه (دابه) له دوی سره چه بیشکه دا
خلق ؤ چه په دلائلو (د قدرت الوهیت) ځمونږ به ئی یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي «پخوا له قیامت به په مکه معظمه کښی د صفا غر وچوی او له هغه څخه به یو ژوندی خوځیدونکی ووځی چه له خلقو سره به خبری کوی چه اوس قیامت نژدی دی. او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بیلوی» له ځینو روایاتو ځنی معلومیږی چه دغه به بالکل په آخره زمانه کښی په هغه ورځ واقع کیږی چه لمر له مغربه وخیژی نو قیامت د هم دغی ورځی نوم دی چه د تولی دنیا گرد (تول) موجوده نظام به په کښی گډود او خرابیږی نو د داسی خوارقو په وقوع کښی هیڅ تعجب نه دی پکار چه د قیامت د قریبه و علاماتو او د دی مقدمی په شان ظاهرولی شی. بنائی د «دابة الارض» په ذریعه د دی خبری ښودنه مقصود وی هغه خبره چه تاسی د یو رسول په ژبه نه منله نن مجبور یی چه د یوه حیوان په ژبه ئی ومنی! مگر د دغه وقت منل تاسی ته مفید او نافع نه دی او له دغه څخه یواځی د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی چه د منلو وقت تیر شو.

تنبيه: د «دابة الارض» په نسبت ډیر رطب او یابس اقوال او روایات په تفاسیرو کښی درج شوی دی - مگر د معتبرو روایاتو له مخی هم دغومره خبره ثابته شوی ده چه موضح القرآن لیکلی ده والله اعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه ژوندی به راپورته کړو له (قبرو د) هر امت (فرقی) څخه یو فوج (چه اشراف او رؤسا دی) له هغو (منکرانو) چه تکذیب کوی په آیاتونو ځمونږ پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږی بیا روانیږی.

تفسیر: د هر ګناه کوونکی تولنه او لښکر به سره بیل وی.

تنبيه: عموماً مفسرینو د «فهم یوزعون» معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړی ده - یعنی د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږی او دوی به دغومره ډیر او زیات وی چه وړاندی تلونکی خلق به د وروستنیو مخه بندوی او له مخکښی تلوو څخه به ئی ستنوی (واپس کوی) - لکه چه په لوی بیروبار او ازدحام کښی د انتظام د ټینګ ساتلو لپاره هم داسی وضعیت غوره او اختیاریولی شی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ أَلْكَذِبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَآءِ عِلْمًا أَمَّا ذَٰلِكُمْ فَعَمَلُونَ ﴿٨٢﴾

تر هغه پوری چه راشی دوی (تول محشر ته) نو وبه فرمائی (ورته الله) آیا تکذیب کړی ؤ تاسی د آیاتونو عما حال دا چه احاطه نه وه کړئ تاسی په هغو (آیاتونو) له جهته د علمه آیا څه شی دی هغه چه وئ تاسی چه کاوه به مو (هغه له مامور به څخه ؟ ووايئ!)

تفسیر: یعنی زیار (محنت) ئی ونه کړو - او کوشش ئی ونه کړ چه په پوره ډول (طریقه) به پری پوهیدل او تمامو اطرافو او جوانبو ته به ئی کتل ابتداء ئی د هغه په تکذیب خوله وسپرده «یا ووايئ! که داسی نه دی نو نور مو څه کول؟ یعنی ماسوا له دی نه ستاسی بل څه کار ؤ ؟ امکان لری چه مطلب ئی داسی وی چه بی له غوره او فکر کولو څخه تاسی هم داسی د هغه تکذیب کړی ؤ ؟ یا ووائی ؟! چه ماسوا له دی نه تاسی نوری څه گناه هم د خپلو ځانونو لپاره تولی کړی وی.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٣﴾

او واقع ثابته به شی خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندی په سبب د هغه چه ظلم ئی کړی ؤ پس دوی به هیڅ خبری نشی کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لامتناهی)

تفسیر: یعنی د دوی د شرارتونو یقینی ثبوت وشو - او د الله تعالیٰ حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دی نه به دوی څه ویلی شی ؟ باقی په ځینو نورو آیاتونو کېشی چه د دوی عذر او پلمی (تدبیرونه) مذکور دی ښائی هغه به پخوا له دی نه شوی وی. په هر حال دغه نفی او اثبات دی د موطنو او د موافقو پر اختلاف حمل کړی شی.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا الْآيَةَ لِيَسْكَتُوا فِيهِ وَاللَّهُ مُبْصِرُ رُءُوسِ الَّذِينَ فِي ذَٰلِكَ لَا يَتْلِقُونَ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٤﴾

آیا نه وینی دا (منکران د حشر) چه بیشکه مونږ ګرځولی مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دی چه آرام وکړی دوی پکښی او (ګرځولی مو ده) ورځ لیدونکی (تکه سپینه روښانه چه کسب و کار په کښی وکړی) بیشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کښی خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی څرنگه ښکاره دلائل او واضحی نښی الله تعالیٰ په دنیا کښی دوی ته وروښودی خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ - که یواځی د شپې او د ورځې پر دغه دائمی تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پری غور او خوض ئی کولی نو د الله تعالیٰ پر توحید - د انبیاء پر ضرورت او اهمیت او پر بعث بعد الموت پر ګردو (تولو) شیانو به دوی پوهیدل چه بالاخر هغه کوم یو ذات دی چه په داسی مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه او د شپې څخه ورځ راښکاره کوی او ځمونږ د ظاهری بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا (رنڼا) خوروی. نو آیا دغسی یو مطلق قادر ځمونږ د باطنی بصیرت دپاره د اوهامو او اهاوؤ په تیارو کښی د معرفت او هدایت رڼا (رنڼا) نه ده رالیرلی؟ بیا نو شپه څه شی ده د ویدیلو وقت دی! چه مونږ هغی ته د موت یوه نمونه ویلی شو چه وروسته له هغه ورځ راځی او بیا سترگی په کښی غړیوی - او یو طرف بل طرف ته په کښی ګرځو. هم داسی الله تعالیٰ پر مونږ موت هم طاری کوی او وروسته له مرګه مو بیا هم داسی ژوندی راپاڅوی نو په هغه کښی څه اشکال او استحاله شته؟ الغرض د یقین کوونکیو لپاره په هم دغی یوی نښی کښی د ګردو (تولو) ضروریه ؤ شیانو د حل لپاره اسباب موجود دی.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوْهُ ذَخِيرِينَ^{۸۸} وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَمَادَةً وَهِيَ تَمُرُّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ^{۸۹}
 مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ^{۹۰} وَمَنْ جَاءَ
 بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ^{۹۱}

او (یاده کړه) هغه ورځ چه پوکي وکړ شي په صور (شپيلي) کښي نو ویریری (له ډیره هیښه) هر هغه څوک چه په آسمانونو کښي دی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښي دی مگر هغه څوک چه اراده وفرمائي الله (د نه ویریدلو د هغه) او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کښي) عاجزان او ویني به ته غرونه (په قیامت کښي) گمان به کوي ته پر هغو چه کلک ولاړ دي (له جهته د لویوالي) حال دا چه دوی به ځي تیریری پشان د وریځي کاربگری د الله (یا وکړ الله دا کار په کولو سره) هغه (الله) چه محکم (درست) کړي ئي دی هر څیز (چه پیدا کړي ئي دی) بیشکه چه دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چه کوئ یی تاسی هر هغه څوک چه راشي په حسنه (نیکي) سره (چه کلمه د توحید ده) پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه او دوی به له سختی ویری د دغی ورځي په امان وی. او هر هغه څوک چه راشي په سیئه (بدی شرک سره) پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کښي او ویه ویل شي دوی ته له جانبه د الله) آيا جزاء درکوله کیږي (بلکه نه درکوله کیږي) مگر (جزاء د شرک او نور معاصی) هغه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښي).

تفسیر: د صور (شپيلي) پو کوونکی پریښته حضرت اسرافیل علیه السلام دی چه د الله تعالی د حکم په انتظار کښي د صور د پوکولو لپاره تیار ولاړ دی. په ځینو روایاتو کښي راغلی دی چه ﴿إِلَٰمَنُ شَاءَ اللَّهُ﴾ حضرت جبرئیل - میکائیل - عزرائیل علیهم السلام دی. ځینی د دی مصداق شهداء بولی والله اعلم.

(موضح القرآن) لیکي یو ځلي صور پوکلی کیږي چه د هغه په اثر به گرد (تول) مخلوق سره مری. دوهم صور چه وپوکلی شي د هغه په اثر تول مری بیا له سره ژوندی کیږي - دریم صور چه وپوکلی شي دوی گرد (تول) ویریری. په څلورم کښي گرد (تول) بیهوشه کیږي. په پنځم کښي بیا په هوش کیږي. د صور پوکل به څو څو ځلي صورت نیسی. اکثر علماء یواځي هم دغه دوی نفخی منی - یعنی گرد (تول) سره فقط دوه ځلي صور پوکلی کیږي او دغه گرد (تول) احوال او احوال د هم دغو دوو شپیلو لاندی درجوي والله اعلم.

﴿وَرَبِّ الْجِبَالِ﴾ الآیة - او ویني به ته غرونه په قیامت کښي گمان به کوي ته پر هغو چه کلک ولاړ دي له جهته د لویوالي حال دا چه دوی به تیریری پشان د وریځي یعنی دغه لوی لوی غرونه چه تاسی ئي اوس وینی او د دی خیال کوئ چه دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وی او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږي - دغه گرده (توله) به د قیامت په ورځ کښي د ټکول شویو رنگینو وړو پشان به فضاء او هواء کښي الوځي او گرځي او د وریځو په شان به ژر ژر درومی لکه چه د

جزء ۲۷ «الواقعة» په اوله ركوع ۵-۶ آيت كښى داسى يو آيت لولو ﴿وَيَسِّرْ لَكَ يَسَّارًا مَّا كُنْتَ تَعْمَلُ﴾ او په «القارعة» كښى لولو ﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ او د جزء ۱۶ «طه» په (۶) ركوع ۱۰۵ آيت كښى وايو ﴿قُلْ يَتِيمَ لَا لَكَ نَفْسًا﴾

تنبیه: د دغه آيت هيڅ تعلق د ځمكى د حركت او سكون سره نشته لكه چه ځينى متنورين له هغه ځنى پوهيدلى دى.

﴿صُنِعَ اللَّهُ الْإِنشَاءَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ كاريگرى د الله يا وكر الله دا كار په كولو سره هغه الله چه محكم درست كړى ئى دى هر څيز چه پيدا كړى ئى دى.

يعنى هغه ذات چه هر شى ئى په نهايت حكمت سره درست كړ، هغه الله تعالى چه نن ئى دغه غرونه داسى درانه او مضبوط جوړ او درولى دى هم هغه الله تعالى به يوه ورځ دوى بشركى او دهرى وړى كوى - او ترى دورى به جوړوى - او په هوا به يى الوخوى. دغه د غرونو الوخول به د خرابى او تباهى په غرض نه وى بلكه د عالم په نظام كښى به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات كوى - او په همغه درجه ئى رسوى چه د هغه لپاره ئى پيدا كړى دى نو دغه گرد (تول) به د هغه حقيقى صانع صنعت او كاريگرى وى چه د هغه هيڅ يو تصرف له حكمت څخه تش نه دى.

﴿إِنَّ جَيْشًا يَمُوتُونَ﴾ بيشكه چه دغه الله به خبردار دى په هغو كارونو چه كوئ ئى تاسى) يعنى وروسته له دغو ماتولو او څيړولو او عظيمه و انقلاباتو څخه بيا د بندگانو حساب او كتاب شروع كيږى كله چه الله تعالى د بندگانو تر ذرى ذرى پورى اعمالو څخه هم خبر او علیم دى نو هر يوه ته به سم د ده له عمله سره جزاء وركوله كيږى - نه به پر چا ظلم كيږى - او نه به د چا حق تلف شى. وروسته له دى نه د هم دى خبرى لږ تفصيل بيانېږى چه هر هغه څوك چه راشى په حسنه نيكي سره چه كلمه د توحيد ده پس شته ده ته جزاء خیر بهتر غوره له هغه يعنى د يوى نيكي بدل اقلا د لسو نيكيو په حساب وركول كيږى چه دغه مكافات له سره ختم كيډونكى نه دى. او دوى به له سختى ويري د دغى ورځى په امان وى يعنى له ډيرى ويري كما قال الله تعالى فى ركوع (۷) ۱۰۳ آيت من سورة «الانبیاء» جزء ۱۷ ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْقَرْعُ الْأَكْبَرُ﴾ او كه ويره به لږ اندازه وى نو له دغه آيت سره هيڅ منافى نه ده.

﴿قُلْتُ وَيُؤْتِيهِمُ فِي النَّارِ﴾ الآية - پس نسكور به وغورځولى شى مخونه د دوى په اور د دوزخ كښى او وبه ويل شى دوى ته له جانبه د الله آيا جزاء دركوله كيږى بلكه نه دركوله كيږى مگر هغه چه وئ تاسى په دنيا كښى چه كول به مو چه كفر او نور معاصى دى) يعنى د الله تعالى له طرفه هيڅ زيادت او تيرى پرى نه كيږى څه ئى چه كرلى وى هم هغه به ريبى او له خپلو كړو څخه به سرى څه شكاييت كوى.

إِنَّمَا أَمْرُهُ أَنْ عَبَدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّتِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بیشکه هم دا خبره ده چه امر (حکم) کری شوی دی ماته داسی چه عبادت کوم د رب د دی بلدی (بنار) هغه (الله) چه حرمت (عزت) ورکری دی دی (بنار د مکی ته په امن سره) او خاص هم دغه الله لره دی ملکاً ، خلقاً و عبیداً) هر شی

تفسیر: له بلده او بنار څخه مراد مکه معظمه ده چه الله تعالی هغی ته خاص تعظیم - تحریم او تکریم ورپه برخه کری دی نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغی په طرف وکړ شو که نه الله تعالی خو د گردو (تولو) شیانو رب او مالک دی.

وَأْمُرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٦﴾

او امر (حکم) کری شوی دی ماته داسی چه شم زه له مسلمانانو (غاړه اېښودونکیو الله ته)

تفسیر: یعنی په هغو خلقو کښی محسوب شم چه د پاک الله کامل حکم منونکی او فرمان وړونی دی او بیخی نی خپل ځانونه ورسپارلی دی.

وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ مِمَّنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٧﴾

او (بل مامور یم) په دی چه ولولم قرآن (پر تاسو وائی وروم خلقو ته) پس هر چا چه سمه صافه لاره وموندله پس بیشکه هم دا خبره ده چه سمه صافه لاره نی وموندله دپاره د ځان (او فائدی خپلی) او هر څوک چه گمراه شو پس ووايه (ای محمده! ده ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنی زه بالذات هم د الله تعالی بندگی او فرمان برداری کوم او نورو ته هم د الله تعالی دغه عظیم الشان قرآن آروم او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم پس هر څوک چه لاره نی

وموندله له جهته د متابعت غما توحيد د الله او نفی د شرکاؤ ته پس بیشکه هم دا خبره ده چه لاره ئی وموندله دپاره د غان خپل ځکه چه نفع ئی هم ده ته راجع ده او هر څوک چه گمراه شو له جهته د مخالفت غما پس ووايه ورته چه بیشکه هم دا خبره ده چه زه له وپروونکیو یم او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږی یعنی ما خپل پند او نصیحت کړی دی او له دغه تبلیغه می غان فارغ الذمه گرځولی دی که تاسو نه پوهیږئ یا غان پری نه پوهوئ نو په دغه کښی ستاسو نقصان دی. او دغه احکام پخوا له امر د قتال و

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرَتُكُمْ إِلَيْهِ مَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝

او ووايه (ای محمده!) چه گردی (تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) (خاص) الله ته دی (په دغه نعمت د علم او نبوت) ژر به وښیي (الله) تاسی ته دلائل (د قدرت خپل) پس وبه پیژنئ تاسی هغه (دلائل) او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بیخبره) له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړی هر چا ته د ده له عمله سره سمه)

تفسیر: یعنی الله تعالی ته په زرهاؤ ځلی د حمد او شکر ځای دی چه زه ئی هادی او مهتدی گرځولی یم فی الحقیقت د تعریف لائق هم هغه لوی او مقس ذات دی. هر چا ته هر هغه ښیگنی (فائدی) یا کمال چه ور په برخه شوی دی د ده له لطف او مرحمت څخه دی ژر به وښیي الله تاسی ته دلائل د قدرت خپل پس وبه پیژنئ تاسی هغه دلائل یعنی وروسته له دی نه الله تعالی ستاسی په منځ کښی یا د باندی د خپل قدرت هغه نمونی او غما د صداقت داسی ښکاره دلائل به درښیي چه د هغو په لیدلو سره به تاسی وپوهیږئ چه بیشکه دغه د الله تعالی هغه آیات دی چه د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم راگړی ده. باقی د هغه وخت پوهیږئ څه تاسو ته نافع واقع کیږی؟ که نه؟ دغه بیله خبره ده. د قیامت علامات او نور گرد (تول) تر دغه لاندی راغلل او نه دی رب پالونکی د تا غافل بیخبره له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی ای مشرکانو! یعنی هغه عمل او معامله چه تاسی ئی کوئ هغه گرد (تول) د الله تعالی تر نظر لاندی دی بالاخر سم له هغه سره تاسی ته د هغو بدل درکوی که په سزا او نورو کښی څه تأخیر او دیل پیښ شی نو داسی ئی مه گڼئ چه الله تعالی غمونږ له اعمالو څخه غافل او بیخبره دی.

تمت سورة النمل والله الحمد والمنة

سورة «القصص» مكية الا من آية (۵۲) الى غاية (۵۵) فمدنية و آية (۸۵) فبالجحفة اثناء الهجرة وهى (۸۸) آية وتسع ركوعات رقمها (۲۸) تسلسلها حسب النزول (۴۹) نزلت بعد «النمل» د «القصص» سورت «مكى» دى پرته (علاوه) له (۵۲) تر (۵۵) آيتونو پورى چه «مدنى» دى او له (۸۵)

آيت غخه چه په جحفه كښى د هجرت په اثناء كښى نازل شوى دى (۸۸) آيات (۹) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲۸) او په نزول كښى (۴۹) سورت دى وروسته د «النمل» له سورت غخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

طسّم ۱ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْبَيِّنِ ۲ تَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۳

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه د كتاب مبين (ښكاره) دى (چه خير او برکت ئى ښكاره او د حق او د باطل بيلوونكى دى). لولوؤ مونږ پر تا (اى محمده!) له (غځينو) خبرو د موسى او د فرعون په حقه (رښتيا) سره دپاره د (هغه) قوم چه ايمان راوړى.

تفسير: يعنى مسلمان خلق دى خپل حال قياس كړى! (موضح) د ظالمانو په مقابل كښى غرنګه چه د حضرت موسى عليه السلام په ذريعه الله تعالى بنى اسرائيل سره له ضعف او كمزورى د فرعونيانو په مقابل كښى منصور او مظفر وگرځول هم داسى مسلمانانو ته هم اګر كه نن په مكى معظمى كښى قليل - ضعيف او ناتوانه په نظر راغى د دوى د بېشمارو زورورو اعداؤ په مقابل كښى برى او كاميابى ور په برخه كوى.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا آهْلَهُ أَشْيَعًا يَسْتَزِعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ

بیشکه چه فرعون لوئی (او تکبر) غوره کری و په غمکه (د مصر) کښی او گرځولی ئی و اهل د دغه (مصر) ټولی ټولی چه ضعیفه (مقهوره) کری ئی وه یوه طائفه له دوی (چه بنی اسرائیل و)

تفسیر: یعنی په مصر کښی قبطیان ودان وو چه د فرعون له قوم څخه و او سبطیان هم اوسیدل چه په بنی اسرائیلو سره مشهور و لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لاری بنی اسرائیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله چه دوی ترقی وکړی او په هوسانی (راحت) او آرام سره ډډه ولگوی گواکی گرد (ټول) قبطیان سرداران او آغایان گرځیدلی و او د انبیاء اولاد بنی اسرائیل ئی خپل غلامان او نوکران گرځولی و - او پر دوی به ئی ډیر ذلیل کارونه او سخته بیگاری اجرا کوله او په هیڅ ډول (طریقه) ئی نه پرېښوده چه دوی په مملکت کښی قوت او وقعت حاصل کری.

يٰۤاَيُّهَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَكِنَانُ نِسَاءِ هُم

چه وژل به ئی غامان د دوی (چه نسل ئی منقطع شی) او ژوندی به ئی پرېښودی ښځی (جنکیانی) د دوی (خپل خدمت ته)

تفسیر: مفسرین وائی چه فرعون یو خوب ولید چه کاهنانو د هغه تعبیر داسی وکړ چه «د کوم داسی بنی اسرائیلی هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباہ او بربادیږی چه لا تر اوسه نه دی څیریدلی» نو ځکه فرعون د دغی پېښی د مخی نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست چه د تل دپاره بنی اسرائیلیان مغلوب مقهور او ذلیل وساتی شو په دوی کښی داسی کوم قوت او قدرت پیدا نشی چه له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وی - او داسی امر ئی صادر کړ - «وروسته له دی نه هومره بنی اسرائیلی هلکان چه پیدا کیږی دوی دی د یوی مخی څخه ووژلی شی! او په دغه ترتیب دی د راتلونکی مصیبت او خطری مخه په ښه شان سره ونیوله شی کله چه قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسی کومه خطر نهشته نو دوی دی ژوندی پرېښودی شی خو وروسته له پېښتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلي - ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي چه بنی اسرائیلو پخپل منع کښی د حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام د یو پخوا ویلو تذکره کوله چه په هغه کښی داسی یوه تذکره شوی وه چه «د یوه بنی اسرائیلی ځلمی له لاسه د مصر د دغه سلطنت تباہی او خرابی مقدره ده» دغه خبره ورو ورو او متدرجاً د فرعون غوږ ته ورسیده او هغه احمق د دغه قضاء او قدر د انسداد لپاره دغه اصول او فوق العاده احکام صادر کړل.

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسْرِئِينَ ﴿٢٠﴾

بیشکه ؤ دغه (فرعون) له مفسدانو (چه راز راز (قسم قسم) فسادونه به ئی کول).

تفسیر: یعنی فرعون خو بالطبع په ځمکه کښی خرابی غورځوونکی ؤ نو ځکه د داسی لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرغیده او نه ئی زړه خوړیده پس هر شی به چه د ده په زړه کښی راته هم هغه به ئی اجراء کول او خپل د کبر او غرور په نشه کښی داسی مست او بیهوشه ؤ چه بی له غور، فکر او اندیښنی او وړاندی او وروسته کتلو څخه به ئی هر شی کول.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۖ وَنُكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دی چه منت احسان کيږدو پر هغو کسانو چه ضعیفان کړی شوی وو په ځمکه (د مصر) کښی او چه وگرځوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وگرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون) او چه قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کښی.

تفسیر: یعنی د دغه ملعون انتظامات خو هغه ؤ او ځمونږ اراده داسی وه چه کمزوران زورور کړو او تبت مخلوق هسک (اوچت) کړو او د هغه قوم پر سر د دینی امامت او دنیوی سیادت تاج کيږدو چه د فرعون او فرعونیانو له لوری ذلیل حقیر او مریان شوی ؤ - او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو - او دغه مظلوم او ربړ (تکلیف) موندونکی قوم د دوی په ځای ودان کړو - او د دینی سیادت سره دنیوی حکومت هم دغه مقهور او مظلوم قوم ته وروسپارو.

وَنُرِيْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

او چه وښیو فرعون او هامان (وزیر ته ئی)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم او ستم او تیری کښی له ده سره شریک او د ده د کار آله او د لاس د یوی همسا په شان ؤ.

وَجُودُهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بنی اسرأئیلو نه) هغه شی چه ؤ دوی چه ویریدل (به تری چه زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعنی د هغی خطری لامله (له وجی) چه دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاؤ معصوم هلکان وژلی ؤ مونږ اراده وفرمایله چه هم هغه خطره وردمخه کړو فرعون خپل گرد (تول) امکانی کوشش او زیار (محنت) پکار واچولو - او پوره زور او قوت ئی ولگوه چه په هیڅ صورت هغه بنی اسرأئیلی هلک چه د هغه له لاسه د ده سلطنت تباہ کیږی مصنون او مأمون پاتی نشی - او فرعون د ده له شره ساتلی وی مگر کله چه د الله تعالیٰ تقدیر قاطع او د ده د ارادی په مقابل کښی هیڅ مانع نشی دریدی نو هم هغه معهود هلک ئی د ده په غیر کښی وپاله او د دوی په وسیله ئی وساته - او د هم هغه فرعون په شاهی بستره او په پاچاهی مانی کښی ئی په ډیر ناز او نعمت لوی کړ او دغه پی علی رؤس الاشهاد ثابت او محقق کړ د هر هغه کار او انتظام اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی - هیڅ یو قوت او قدرت د هغه په انسداد کښی نه موفق کیږی.

د پاک الله ډیوه لگیږی به تل ■ څوک چه ئی پو کړی دی سوځیږی به تل

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيْهِ فَإِذَا اخْفَظَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقَيْهِ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسی ته داسی چه تی ورکوه ته دغه (موسی) ته نو کله چه وویږیدی ته (په ده) پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سیند کښی.

تفسیر: د موسی علیه السلام مور ته یا الهام وشو یا ئی په خوب ولید یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه څو چه تاته خپل د دی هلک د وژلو ویره او اندیښنه نه وی پیدا شوی په منظم ډول (طریقه) سره ئی وپاله! او تی ورته ورکوه! کله چه د وژلو ویره درته پیدا شی نو په یوه صندوق کښی ئی تابوت کړه او د نیل په سیند کښی ئی لاهو کړه دغه قصه د «طه» په سورت کښی هم لیکلی شوی ده.

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

او مه وبریږه ته (له غرق ئی) او مه خفه کیږه ته (له بیلتون ئی) بیشکه چه مونږ بیرته راوستونکی یو د دغه (موسی) تاته او (بیا) گرځوونکی یو د دغه (موسی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنی مور ته ئی دادینه او تسلی ورکړه شوه چه مه وبریږه او بی له کوم تردد او اندیښنی ئی په سیند کښی لاهو کړه! ستا دغه هلک له سره نه ضائع کیږی او د خپل ځوی د دغه بیلتون څخه هم مه خفه کیږه! چه مونږ ئی ډیر ژر بیرته ستا غیږی ته درولو - او د پاک الله اراده په دی خبره تللی ده چه له دی نه یو ډیر لوی کار واخلی او د رسالت په منصب ئی افتخار ویشی او هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالی د ارادی په مخ کښی حائل او مانع نشی کیدی - او دغه گرد (تول) موانع به له منځه لری کیږی او دغه مقدس مقصد هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی چه د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ۝

پس وموند دغه (او ونيو تابوت د موسی) کورنی د فرعون دپاره د دی چه شی دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم بیشکه چه فرعون او هامان (وزیر ئی) او لښکری د دغو دواړو وو (دا تول) خطاکاران

تفسیر: مور ئی خپل هلک د لرگیو یوه صندوق کښی وغورځوه او د سیند په اوبو کښی ئی خوشی کړ - صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسی یوی ویالی کښی لاړ چه د فرعون په باغ کښی تیریده او هلته د میرمنی آسیبی رضی الله تعالی عنها د فرعون د ښځی په لاس کښی ولوید میرمنی آسیبی رضی الله تعالی عنها ته د دغه ښکلی هلک ښکلی صورت ډیر ښه په نظر ورغی او د ده په وچولی (تندی) کښی د نجابت او شرافت آثار ورښکاره شول نو ئی د پاللو په غرض راپورته کړ. مگر د دی پورته کولو آخری نتیجه داسی شوه چه دغه ووړکی لوی شو او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو - او د دوی په حق کښی د روح د

سوهان په شان عيان شو. نو ځكه الله تعالى هغوی ته موقع ورکړه چه دی راپورته کړی. لعین فرعون له دی څخه څه خبر ؤ د هغه دښمن له ویری چه زه په زرهاؤ معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی چه نن په ډیر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږی فیالحقیقت فرعون او د ده گرد (تول) وزیران - مشیران او نور د دغه ناپاکه مقصد په اعتبار سخت وغولیدل چه بیشمارة اسرآئیلی هلکان ئی پر دغه شبهه ووژل مگر یواځی موسی علیه السلام ئی ژوندی پریښود لپاره د دی چه دغه موسی هغو فرعونیانو ته دښمن شی نارینه ؤ لره چه سبب د غرقیدلو د دوی به شی او غم ښځو ته چه وینځی به ئی شی. او دغه لام د عاقبت دی یعنی عاقبت د دی نیولو او ژوندی پریښودلو به دغه دواړه کارونه شی.

لیکن که دوی نه تیروتل نو څه به ئی کول - آیا د دوی له لاسه دغه خبره پوره وه چه د الله تعالى تقدیر په دغه تدبیر سره واړوی ؟ د دوی ډیره لویه خطاء تیرواته او سهو په دی کښی ؤ چه دوی غوښتل د قضاء او د قدر فیصلی په انسانی تدابیرو سره ماتی کړی او مخه ئی ونیسی.

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي لِي وَلَكَ

او وویل ښځی د فرعون (آسیی چه دغه هلک) یخوالی د سترگو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی څومره ښکلی ، گللی او په زړه پوری هلک دی مونږ هلک نه لرو راځی ! چه له ده سره خپل فهم غلط کړو او سترگی پری رنی او زړونه مو خوښ کړو. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه فرعون وویل « لک لالی » یعنی ستا د سترگو لپاره به رنا (رنرا) او یخوالی وی نه ځما لپاره لکه چه ازلی تقدیر دغه الفاظ د دغه ملعون له ژبی څخه وویستل چه بالاخر هم هغسی هم وشو.

لَا تَقْتُلُوا عَلَيَّ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښائی چه نفع به راوړسوی مونږ ته یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چه لوی شی ځمونږ په کار به راشی او که مو مناسب وگانه نو به ئی خپل متبنی وگرځوو.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ①

حال دا چه دوی نه پوهیدل (پر دغه سبب د هلاک خپل).

تفسیر: یعنی له دی نه خو نه ؤ خبر کله چه دی لوی شی نو څه څه کارونه به وکړی ؟ او دوی داسی وپوهیدل چه دغه هلاک کوم بنی اسرا ئیلی له ویری څخه په اوبو کښی غورځولی دی ښه که مونږ هم دغه یو هلاک ونه وژنو نو په دغه کښی به کوم یو لوی نقصان متصور وی ؟ آیا دغه خبره خو ضروری نه ده چه هم دغه هلاک به هم هغه ځمونږ معهود دشمن وی چه مونږ تری اندېښنه لرو بیا چه ئی کله مونږ وپالو نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړی ؟ او دغه به څرنګه ممکن وی چه دغه ځمونږ روزلی او پاللی شوی هلاک به له مونږ سره دشمنی وکړی ؟ دوی له دی نه نه ؤ خبر چه دغه هلاک به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستی کوی چه د ګرد (تول) جهان رب او پالونکی دی او کله چه تاسی د هغه رب العالمین دشمنان یی نو ځکه دی به مجبور وی چه د هغه حقیقی رب العالمین په حکم ستاسی سره مخالفت وکړی تاسی پر خپل دغه ظاهری تربیت داسی اسره او هیله (امید) کوئ مګر له دی نه نه شرمیږئ چه د هغه حقیقی رب العلمین په مقابل کښی د ﴿قَالَ اَنَارَ الْاَعْلٰی﴾ غږ پورته کوئ.

وَاصْبِرْ فَوَادِ اِمْرُ مُوسٰی فِرْعَاۤنُ کَادَتْ لِشُبْدٰی بِهٖ لَوْلَا اَن رَّبَّنَا عَلٰی قَلْبِهَا لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ۝۱۰

او صبا ته وګرځید زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته (علاوه) د غمه د موسی) بیشکه چه نژدی وه چه اظهار وکړی په دغه (موسی سره چه ځوی می دی) که چیری نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دی چه شی دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسی علیه السلام مور د موسی علیه السلام تابوت په سیند کښی لاهو کړ مګر د مور والی لورینی او د مور والی مینی کله دی ته اجازه ورکوله او آرامه به ئی پرېښوده چه د موسی علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتی شی - نو شپه او ورځ به د موسی علیه السلام فکر او ذکر له دی سره مل ؤ او له زړه څخه ئی صبر او قرار فرار کړی ؤ او نژدی ؤ چه د ضبط او صبر تار تری وشلیږی او په عمومی ډول (طریقه) سره د ژړا او انګول په ضمن کښی دغه خبره تری څرګنده شی چه زه هغه کمبخته مور یم چه خپل ځوی می په خپل لاس په سیند کښی غورځولی دی - که چا موندلی وی یا ئی پته ور معلومه وی نو راته ودی وائی - مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿اِنَّا رَاَدُوْهُ اِلَیْکَ وَجَاعَلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِیْنَ﴾ به ورته دادینه او تسلی ورکوله نو دغه د الله تعالی کار ؤ چه د دی زړه ته صبر ، ثبات او تسکین ورپه برخه کړی څو د الله تعالی

اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شی او لږ څه مدت وروسته پخپله د موسی علیه السلام مور ته عین الیقین حاصل شی چه د الله تعالی دغه وعده هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده .

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

او ویل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چه څه برابره ورور پسی دی (او خبر ئی راوړه) پس کتل به ئی دغه (موسی) ته له لری ځایه (لکه پردی) حال دا چه دغه (فرعونیان) نه پوهیدل (په دغه) خوروالی او جاسوسی د دی).

تفسیر: یعنی کله چه د فرعون په حرم سرای کښی هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کښی وموندل شو او په گرده (توله) دنیا کښی ئی آوازه (انگاځه) گډه او شهرت ئی وموند د موسی علیه السلام مور خپلی لور د موسی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی ؤ چه ته دی د خپل ورور په سراغ او پته لگولو پسی تل له لری او جلا (جدا) لگیاء اوسه! او له لری په پته سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چه چیری پیدا کیږی؟ او څه ماجراء پری تیریږی؟ کله چه دغه جینی پوه او هوشیاره وه د هغه شهرت او انگاځی په اثر ئی ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه چه پر هغه له سینده موندلی هلک باندی لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی ؤ - او هلته لکه یوه بی تعلقه اجنبیه لری ودریده او هیڅ څوک په دی ونه پوهیدل چه دا د دغه هلک خور ده .

وَحَرَّمَ نَاعِلِيَهُ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَصْحُونَ ۝

او حرام (منع) کړی وه مونږ پر دغه (موسی تي رودل د) دایگانو له پخوا (د) بیرته ورتلو مور خپلی ته) نو ویل (خور د موسی) آیا خبر کړم زه تاسی پر اهل د (داسی) کاله باندی چه واخلی وساتی دا (هلک) تاسی ته او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وی .

تفسیر: یعنی د فرعون ښځی ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضی کړ - دلته د

تی ورکونکی فکر ورپیدا شو او دیری دائیگانی ئی طلب کری - مگر قدرت لا له پخوا شخه د موسی علیه السلام شونډی کلکی ترلی وی چه پرته (علاوه) د خپلی مور له تی شخه د بل چا تی په خوله ونه نیسی نو سخت تشویش ورپیدا شو چه داسی یوه مرضه له کومه غایه راپیدا کړه شی چه دغه هلک ئی تی وروی ؟ ولی چه موسی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوی مرضی تی ته خپل مخ نه آږاوه فرعونی خدم او حشم په هم دغه فکر او اندیښنه کښی ؤ چه د موسی علیه السلام خور وویل چه «زه د داسی یوی کورنی معرفی تاسی ته کولی شم چه دیره پاکه او صافه ده او ممکن دی چه دغه هلک د هغی کورنی د کومی ښځی تی وروی او تر هغه غای پوری چه زه معلومات لرم هغوی به په دیری لورینی (مهربانی) او خیر غوښتنی سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوی ځکه چه هغه کورنی دیره شریفه او نجیبه ده او علاوه پر هغه د باچاهی له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دی اړوی چه پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولری» بالنتیجه د هم دی جینیئ په مشوره د حضرت موسی علیه السلام مور وغوښتله شوه په مجرد د دی چه د خپلی مور بوی پر موسی علیه السلام ولگیده په دیره مینه او محبت سره ئی خپل ځان د مور په تی پوری ونښلوه او په غرکههار سره ئی په تی رودلو شروع وکړه - فرعونی کورنی ته د دغی ښځی پیدا کیدل دیر غنیمت معلوم شول چه بالاخر هغه هلک د یوی مرضی یعنی د خپلی مور تی سره پخلا شو او شودی ئی روی. په دغه گرد (تول) سره خوښی او خوشال شول - او دیر انعامونه او اکرامونه وکړل شول مگر مرضی خپل ځینی عذرونه او ضروریات ورواندی کړل چه «زه د هغو لامله (له وجی) دلته نشم اوسیدلی - که راته داسی امر او اجازه وشی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم - او هلته ئی په فارغ البالی سره روزنه او پالنه وکړم!» لکه چه په هم دغه پاس ترتیب سره بیا موسی علیه السلام په امن او اطمینان سره د خپلی مور غیری ته ورسید او د فرعون هغه طلب او تنخواه چه د دغی مرضی لپاره ټاکلی (مقرر کری) شوی وه هم ورته په لاس ویریا و ورغله.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس بیرته راوست مونږ دغه (موسی مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (او) رنی) شی سترگی د دی (په بیرته رسیدو د موسی) او چه نشی غمجنه (په بیلتون ئی) او دپاره د دی چه وپوهیږی (په عین الیقین هم) په دی چه بیشکه وعده د الله حقه ده

تفسیر: یعنی په ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمَرْضِيِّينَ﴾ کښی دوه وعدی ورسره شوی وی

یوه خو هم هغه وعده وه چه مور ئی پخپلو سترگو ولیده چه په څه یو حیرانوونکی طریقه پوره او تر سره شوه او د دوهمی وعدی د پوره کیدلو له پاره ورته قیاس موقع پیدا شوه چه بیشکه هغه هم په خپل وخت او نیټه پوره کیدونکی ده .

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (پری چه حقه ده) .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) رسیدونکی او واقع کیدونکی ده هو! په منځ کښی ډیر خندونه او موانع پیښیږی چه د هغو په نسبت ډیر ضعیف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کیږی. (موضح) .

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

او کله چه ورسید (موسی) زور (قوت د ځوانی خپلی) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسی (مهربانی چه وکړه مونږ په موسی او مور ئی) جزاء ورکووو مونږ نیکۍ کوونکو ته .

تفسیر: یعنی کله چه موسی علیه السلام د خپل رشد او غلمیتوب وخت ته ورسید نو مونږ ده ته ډیری د حکمت خبری وروښودی او خصوصی علم او فهم او پوهه مو ورکړه ځکه چه دی د هلکتوبه را په دی خوا صالح او نیک عمل ؤ نو داسی پوه او قابلو خلقو سره زمونږ لطف او مرحمت هم داسی مبذول کیږی .

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِّنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِّنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ

مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

او ننوت (موسی) بنار (د مصر) ته په وقت د غفلت د اهل د هغه کښی (د غرمی په وقت کښی چه ویده ؤ) پس ویی موندل په دغه بنار کښی دوه سړی چه جگړه یی سره کوله دغه یو (سبطی) له تابعانو د دغه (موسی ؤ) او هغه (بل قبطی) له دښمنانو د دغه (موسی) ؤ پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطی) چه له تابعانو د دغه (موسی) ؤ پر هغه (قبطی) چه له دښمنانو د ده ؤ پس په سوک ووايه هغه (قبطی) لره موسی پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطی (چه مړ ئی کړ په سوک د موسی سره کله چه د وژلو قصد ئی نه ؤ کړی او نه ؤ مامور په قتل د هغه نو ځکه) وویل (موسی) چه دغه کار له عمله د شیطان دی، بیشکه چه دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم ظلم می کړی دی به نفس خپل (په قتل د دغه قبطی سره) پس مغفرت کړه ماته (دغه گناه ځما) پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته بیشکه چه (الله) هم دی دی خامخا ښه ښوونکی د (خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت موسی علیه السلام وروسته له ځلمی توبه یوه ورځ په داسی وقت کښی بنار ته ورسیده چه خلق غافل ویده ؤ ښایی چه یا به د شیی یا به د غرمی وقت ؤ حضرت موسی علیه السلام چه کله ځلمی شو د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بیزاره ؤ او تل به ئی له بنی اسرائیلو ناسته او ولاړه درلوده (لرله) د ده د مور کور د ښاره د باندی ؤ. حضرت موسی علیه السلام به کله کله هلته ورته او کله به د فرعون کره هم ورته - د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمنی درلوده (لرله) او داسی به ئی د ده په نسبت وویل چه دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی - نه چه د زور او قوت خاوند شی. موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چه دوو سړیو پخپلو منځو کښی جنگ سره کوو چه یو ئی سبطی (اسرائیلی) او هغه بل ئی قبطی ؤ - کله چه اسرائیلی موسی علیه السلام ولید ورناری ئی کړی چه «راشه د دغه قبطی له لاسه می خلاص کړه» وایی چه دغه قبطی د فرعون د مطبخ یو سړی ؤ - موسی علیه السلام لا له پخوا څخه د قبطیانو د ستم او ظلم او تیری څخه باخبره ؤ - کله چه دلته موسی علیه السلام پخپلو

سترگو د ده لاس اچول او زیادت ولید - د ده د حمیت رگ هم وخوځید ممکن دی چه د پوهولو او لار ښوولو او پند او نصیحت کولو په وقت کښی دا قبطی موسی علیه السلام ته هم ځینی سختی خبری ویلی وی - لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی شته الغرض موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک گزار پری وکړ څرنگه چه موسی علیه السلام ډیر یو قوی ځلمی ؤ په هم هغه سوک سره ئی دغه قبطی پر ځمکه ونښلوله حال دا چه پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چه ځما په یوه سوک به داسی یو قوی سری یو په یو مری نو ډیر زیات خفه شو چه ولی بلا قصد وینه را په غاړه شوه حال دا چه دغه قبطی یو حربی کافر ؤ - ظالم ؤ - او د موسی علیه السلام نیت هم تش د ده تأدیب ؤ او نه ئی غوښت چه وئی ورئی مگر دغه خو یوه خبره ده چه په دغه وقت کښی جنگ او جهاد نه ؤ نښتی - او موسی علیه السلام قبطیانو ته د سبطیانو له طرفه د حرب اعلان نه ؤ ورکړی - بلکه د ده له هغه مطمئن او آرام ژوندون څخه چه په مصر کښی معروف او مشهر ؤ گرد (تول) خلق د ده د لوری مأمون او داده ؤ چه دی بی موجب د چا له ځان او مال او نورو شیانو سره هیڅ کار او تعلق نه لری بیا امکان لری چه د غیظ او غضب په جوش کښی د هغی معاملی تحقیق هم په سرسری ډول (طریقه) سره شوی وی او د سوک وهلو په وقت کښی ئی فکر ونشو چه په څه اندازه سره هغه وهلی شی ؟ او څرنگه یو وهل د تادیب لپاره بس او کافی دی ؟ له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندیښنه تولید کیده چه له ځوند (دلی) او ځوند بازی (دله بازی) اور یو ځلی بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شی نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو. او داسی وپوهید چه د ده په دغه عمل کښی تر یوی درجی پوری د شیطان مداخله هم شته. د انبیاء علیهم السلام ضمیر او فطرت داسی پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وی چه پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوی یوی ذری محاسبه په ډیر تدقیق کوی. او په ډیر لږ ښوئیدلو یا اجتهدی خطاء د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافی غواړی او تری توبه کوی لکه چه موسی علیه السلام هم د دغی خپلی خطاء معافی وغوښته او پر دغه خپل تقصیر ئی اعتراف وکړ چه د الله تعالی له طرفه وروښلی هم شو. او اغلباً د دغی معافی معلومات به ده ته د الهام او نورو وسائلو په وسیله شوی وی. ځکه چه انبیاء علیهم السلام خو پخوا تر نبوت د عظمت موندلو څخه د ولایت په خلعت هرومرو (خامخا) معزز وی.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ^{۱۶}

وویل (موسی) ای ربه ځما په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چه له سره زه هیچیری نشم مددگار دپاره د گنهگارانو.

تفسیر: یعنی کله چه تا ماته پخپل فضل او کرم د عفو بشارت رامرحت کړ او عزت - راحت

- قدرت او قوت دی راعطاء کر نو زه د دی د شکری لامله (له وجی) به له سره د مجرمانو او گناهکارانو حامی او مرستی (مددگار) نه کیږم. ممکن دی چه موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائیلی څه تقصیر هم معلوم شوی وی او هم دغه ته به یی مجرم ویلی وی، یا به ئی له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وی یعنی زه ستا دغه راکړی قوتونه به وروسته له دی نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کښی نه لگوم یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وی چه زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم. څو هغوی غما په زړه کښی دغسی وسوسی واچوی او دغسی کارونو ته می ولمسوی چه وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کښی اخته شم یا به یی هغه اسرائیلی ته د دی لامله (له وجی) مجرم ویلی وی چه هغه د دغه جرم د وقوع سبب گرځیدلی ؤ. والله اعلم.

فَاصْبِرْ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا صبا پاڅید (موسی) په دغه ښار کښی په داسی حال کښی چه ویریدونکی ؤ (پر ځان خپل) چه انتظار به ئی کوو (مدد د رب خپل ته یا لاره ئی کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام انتظار کوی او لاری ته گوری چه د دغه مقتول وارثان خپله دعوی به ئی فرعون ته وړاندی کړی وی، ولید شی چه پر چا دغه جرم اوړی ؟ او له ما سره څه سلوک کوی ؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِحُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ^(۱۸)

پس ناڅاپه هغه (اسرائیلی) چه نصرت مدد ئی غوښتی ؤ له دغه (موسی) څخه پرون اوس بیا ناری وهی دغه (موسی) ته او مرسته (مدد) تری غواړی پر بل قبطی باندی) پس وویل موسی هغه (اسرائیلی) ته چه بیشکه ته خامخا بی لاری ئی ښکاره (چه پرون دی هغه قبطی راباندی مړ کړ او اوس بیا راته ناری وهی).

تفسیر: یعنی هم هغه اسرائیلی نن له بل کوم سری سره جنگیده او لاس یی پری اچولی ؤ. نو موسی علیه السلام داسی ورته وویل چه ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلی او غواړی چه ما هم له

هغوی سره په جنگ واچوی لنده یی دا چه حضرت موسی علیه السلام ورته ورغی لپاره د امداد .

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ
يُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ نَمُقَاتِلَ فِي كَمَا أَثْمَلْتُمْ نَفْسًا بِالْأَمْسِ
إِنْ تَرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ
تَكُونَ مِنَ الْمَصْلُوحِينَ ١٩

پس کله چه اراده وکړه (موسی) چه ونیسی هغه (قبطی) چه ؤ دښمن د دغو دواړو (یعنی موسی او د دغه اسرائیلی حال دا چه موسی هغه اسرائیلی ته په قهر هم شوی ؤ نو) وویل ای موسی! آیا اراده لری د دی چه وژنی ته (نن) ما لکه چه وژلی دی ؤ یو نفس (د قبطی) پرون اراده نه لری ته (د هیخ شی) مگر د دی چه شی (ای موسی) زورور په ځمکه (د مصر) کښی او اراده نه لری چه شی ته له اصلاح کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام غوښت چه پر هغه ظالم قبطی لاس واچوی او دغه مظلوم سبطی (اسرائیلی) تری خلاص کړی خو سبطی په دی گمان له موسی علیه السلام څخه وویرید کله چه ده راته «غوی مبین» ویلی دی نو نه چه اوس می ووژنی ځکه چه دغه سبطی داسی وپوهید هم هغسی چه په خوله او خبرو سره ماته په غصه او قهر دی نو هر ورو (خامخا) لاس نی هم پر ما پورته کیږی. هغه پرونی وینه چه تر نن پوری پته وه او څوک پری نه ؤ خبر چه د هغه قاتل څوک دی ؟ کله چه دغه قبطی د هغه سبطی دا خبری واوریدی نو پوه شو چه هغه قبطی هم دغه موسی وژلی دی نو ورغی او فرعون نی خبر کړ او فرعونیانو هم د موسی علیه السلام د وژلو اراده وکړه او دغه خبره د دغه سبطی له ژبی نه په هر ځای کښی داسی مشهوره شوه چه هغه سبطی داسی وائی چه د موسی یواځی هم دغه کار زده دی چه په زور او جبر سره وژل وکړی او دغه کار نی زده نه دی چه د طرفینو په منځ کښی صلح او روغه وکړی.

وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ يَسْأَلُ قَالَ يُوسَى إِنَّ
الْمَلَائِكَةَ يَأْتِيهِمْ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ٢٠

او راغي يو سړی له آخره د ښاره په دی حال چه رامنډی ئی وهلی وی ویل ای موسی! بیشکه چه مشران مشوری کوی په حق ستا کښی دپاره د دی چه ووژنی تا (په قصاص د هغه قبطی) پس ووځه ته (له مصره) بیشکه زه یم تاته له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسیر: یعنی د دغه قتل خبر فرعون ته رسیدلی دی او هلته سره جرگی او مشوری کوی چه د غیر قوم د یوه ځلمی جراث تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی چه د شاهی قوم او د سرکاری ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوی د حکومت ملازمان پر موسی علیه السلام پسی په سرعت وځغلول شول چه ژر ئی پیدا او بندی او په قتل ئی ورسوی له هغه مجمع څخه د یوه نیک طبیته او پاک زړه او ښه نیته سړی په زړه کښی پاک الله دغه خبره واچوله خو هغه په تلوار او د یوی لنډی لاری څخه په ځغاسته موسی علیه السلام ته خپل ځان ورسوی او دی له دغه ماجراء څخه باخبره او داسی یوه مشوره ورته ورکړی چه ښائی ته هم دا اوس له ښاره ووځی! (موضح القرآن) لیکي دغه ئی ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم اورولی دی چه خلق د ده د وژلو په فکر کښی هم لوپړی - او دی به هم لکه موسی علیه السلام له خپله وطنه هجرت کولو ته مجبوریدی لکه چه گرد (تول) کفار تول شوی ؤ خو هغوی گرد (تول) یو ځلی پر دوی ځان وغورځوی. نو په هم دغه شپه کښی دوی له خپله وطنه هجرت وفرمایه.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلَقَّاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءً
السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دی حال کښی چه وپریدونکی ؤ کتل به ئی (هر طرف ته چه څوک راپسی رانشی) وویل (موسی) ای ربه ځما نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چه فرعون او تابعان ئی دی) او کله چه متوجه شو (موسی) په طرف د مدین وی ویل امید دی له رب ځما څخه د دی چه وښی ماته سمه لاره.

تفسیر: حضرت موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه ؤ معلوم نو له پاک الله څخه ئی سوال وکړ چه په سمه لاره می برابر کړه! نو ځکه

دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو او په خیر او سلامتی سره یی هلته ورسوه او په مدین کښی ئی داسی د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ چه په کښی ښه مانوس او متاهل شو یواځی هم دغومره نه بلکه تر ډیر لری پوری ئی نوری لار ښوونی هم ورته وکړی - او په سمه صافه لاره ئی رهی (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ
يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ
مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا اسْقَىٰ حَتَّىٰ يُصَدِّقَ الرَّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ

او کله چه ورسید (موسی) اوبو د مدین ته نو ئی وموندله پر هغه (کوهی) یوه ډله له خلقو چه اوبه یی ورکولی (مواشیو خپلو ته) او وئی موندلی رابیرته له دوی څخه دوه ښځی چه رامنع کولی به ئی گدی خپلی (له اوبو نه) نو ویل (موسی دغو ښځو ته) چه څه دی حال ستاسی (چه منع کوئ له اوبو گدی خپلی) وویل هغو (دواړو) چه اوبه نه ورکوو مونږ (گدو خپلو ته) څو بیرته لار شی (دغه) شپانه او پلار ځمونږ زوږ (د ډیرو کلونو سړی) دی چه کار ئی له لاسه نه کیږی.

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لری مسافه کښی پروت دی کله چه دی هلته ورسید وږی تږی ؤ. وئی لیده چه خلق پر کوهی راټول دی او خپل مواشی اوبه کوی او دوه داسی ښځی ئی هم هلته ولیدی چه دغو دواړو خپلی گدی لری حصاری کړی دی او په شرم او حیاء سره لری ولاړی وی په دوی کښی دومره یو زور او قوت نه ؤ چه هغه مجمع له خپلی مخی څخه لری کړی یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهی څخه ئی راوکاږی او ممکن ؤ چه دوی به خپلو گدو ته داسی اوبه ورځښولی وی چه له نورو څخه وروسته پاتی کیدی نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ هغوی وویل چه مونږ له گردو (ټولو) څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوی وی نو مونږ به ولی راتلو او هغه به پخپله راته او له دغو خلقو سره به ئی خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ

پس اوبه کړه (موسی رمه) د دغو دواړو بیا ئی شا وگرځوله (ښځو ته او لار

شو) سیوری ته

تفسیر: د انبیاءو فطری جذبات او ملکات هم داسی وی - سره له دی چه موسی علیه السلام په دغه وقت کښی ستری ستومان - وړی - تږی ؤ - خو بیا هم ورته دغه ننگ او غیرت ودرید چه سره غما د موجودیته دغه ضعیف صنف به ولی له همدردی او اعانته محروم پاتی کیږی نو ودرید هغه لویه تیږه (گټه) او هغه مجمع ئی لری کره یا وروسته له هغوی له کوهی څخه ئی صافی پاکي تازه اوبه راوویستی او د دغو جونو گډو ته ئی اوبه ورکړی.

فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ۝۳۷

نو وی ویل ای ربه غما بیشکه زه هر هغه څیز ته چه ولیږی ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم! هو! که ستا له طرفه کومه ښیگه (فائده) راوړسیږی زه هغی ته تل محتاج یم. (موضح القرآن) لیکي «ښځو دی وپیژاند چه دغه سری د لاری مسافر او په سیورو کښی کیناستونکی پردیسی دی او له لری څخه وړی تږی راغلی دی لاپلی او خپل پلار ته ئی دغه گرد (تول) احوال وویل چه هغه حضرت شعیب علیه السلام ؤ علی القول المشهور او هغه ته هم دغسی یو سری ور په کار هم ؤ چه نیکیڅت وی او پسونه ئی وساتی او خپله لور ور واده کړی.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَتَشَّى عَلَى اسْتِخْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چه تگ ئی کاوه په (طریقه د) حیاء سره نو وویل (دی موسی ته) چه بیشکه پلار غما بولی تا دپاره د دی چه درکړی تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (گډو) غمونږ ته

تفسیر: دغه جینی داسی راتله لکه چه د شریفی او عفیفی او پاکي ښځی عادت او قاعده وی وائی چه دی له ډیره شرمه او حیاء خپل مخ په تکرې (خادر) بیخی پیچلی (نغاړلی) ؤ - او خبری به ئی کولی. حضرت موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب ؤ چه ئی له خپله فضله په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره ورولیږه نو ولی به ئی نه منله - پاغید او له هغی ښځی

سره د شعيب عليه السلام په لوري روان شو وائی چه د تللو په وقت کښی دغی جینع ته وویل چه «ته غما په مخکښی مه درومه ! او راپسی راغه نه چه پر پردی ښځی عمداً غما نظر ولویږی » لکه چه موسی عليه السلام د مخه شو - او هغه جینع ورپسی تله او په خبرو سره ئی ورته د لاری ښوونه کوله - خو ئی خپل پلار ته راوست.

فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتُ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

پس کله چه راغی (موسی) دغه (شعيب) ته او بیان ئی کړه پر دغه (شعيب) قصه خپله وویل (شعيب موسی ته) مه ویرپړه ! چه نجات دی وموند له قوم ظالمانو (فرعونيانو) نه.

تفسیر: حضرت موسی عليه السلام خپله ټوله قصه حضرت شعيب عليه السلام ته واوروله شعيب عليه السلام ده ته ډاډینه او تسلی ورکړه او وی فرمایل چه ته اوس د ظالم قوم د منگلو غځه خلاص شوی وروسته له دی نه دوی انشاء الله تعالی تاته هیڅ ضرر نشی رسولی ځکه چه مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج ؤ.

قَالَتْ اِحْدُمَا يَابَتِ اسْتَا جُرَّةُ اِنَّ خَيْرَ مَن اسْتَا جُرَّت الْقَوِيُّ الْاَمِينُ ﴿٢٦﴾

وویل یوی له دغو دواړو! ای پلاره غما! مزدور ونیسه دی (دپاره د میړو «گډو» څرولو) بیشکه چه غوره د هر هغه چا چه مزدور ئی نیسی هغه څوک دی چه قوتناک او امانتگر وی.

تفسیر: یعنی په موسی عليه السلام کښی دواړه صفات موجود دی زورور دی چه یواځی لویه تیږه (گټه) ئی د کوهی له سره لری کړه چه هغه به په څو تنو لری کیده په ډیر قوت او میرانه (بهادری) سره ئی اوبه وویستلی او غمونږ رڼه ئی په لږ وقت کښی اوبه کړه او ګرده (ټوله) د اوبو ویستونکی مجمع ئی سره لری کړه او امانت دار دی چه هیڅ طمع او توقع نه لری او ډیر عفیف او یو شریف ځلمی دی تر دی چه په لاره کښی هم له ما ځنی پر مخ ته چه پر ما ئی له

سره نظر ونه لکيوي.

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي
ثَمَنِي حَبِيرٌ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ
عَلَيْكَ سَيَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٨﴾

وويل (شعیب موسی ته) بیشکه زه اراده لرم د دی چه په نکاح درکرم تاته یوه له دغو لونو خپلو چه دا دی په دی چه مزدوری وکړی ته غما دپاره اته کاله پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وی او نه لرم زه اراده د دی چه مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو) ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله له صالحانو نیکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسیر: ښایی هم دغه خدمت د ده د جینئ مهر وی.

غمونو حنفيانو په مذهب اوس هم که د بالغی جینئ خوښه وی نو د دی اقارب هم داسی خدمت د مهر په عوض تا کلی (مقرولی) شی (کذا نقله شیخ الانور اطال الله بقاءه) دلته یواځی د نکاح خبری مذکوری دی ظاهر دی چه د نکاح ترلو په وقت کښی حضرت شعیب علیه السلام پخپله یوه جینئ معینه او د هغی په رضاء او خوښی سره ئی نکاح ترلی ده چه هغه په ارجح الاقوال هم هغه مشره وه او بیوی صفورا یا بیوی صفراء رضی الله تعالی عنها نومیده او د حضرت موسی علیه السلام معرفتی ئی په اول کښی له خپل پلاره سره کړی وه.

﴿وَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ﴾ - پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وی). یعنی اقلاته کاله به غما په خدماتو کښی هر ورو (خامخا) مصروفیږی که دوه کاله نور دی هم خدمت وکړ نو هغه ستا تبرع ده او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم ته به له ما سره اوسیږی انشاء الله پخپله به په تجربه سره درغرگنده شی چه زه بدطینته سری نه یم. بلکه د الله تعالی په فضل او کرم سره د نیک بختانو څخه یم. ته به غما په صحبت کښی نه خفه کیږی بلکه د طبیعت د مناسبت لامله (له وجی) به مؤانست درحاصل شی.

قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ
وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٩﴾

وویل (موسیٰ شعیب ته) چه هم دا (عهد مقرر شو) په منع ځما او ستا کښی
چه هره یوه له دی دواړو نیتو چه پوره کړه ما پس نه به وی زیادت پر ما او
الله پر دغه چه وایو (ئی مونږ یعنی زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسیر: یعنی زه مختار او خپلواک یم چه اته کاله درسره پاتی کیږم که لس کاله په هر حال دا
معاهده چه اوس ترلی شوی ده د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده زه پاک الله پر دغه
معاهده شاهدوم او دغه معامله ختم کوم. په احادیثو کښی راغلی دی چه موسیٰ هم دغه اوږد مدت
(لس کاله) پوره کړ حضرت شاه صاحب فرمایي څمونږ رسول صلی الله علیه وسلم هم کله چه له
خپله وطنه ووت اته کاله وروسته راغی چه معظمه مکه فتح کړی - او که ئی خوښه شوی وی په هم
هغه وقت کښی به ئی هم هغه ښار له کفارو څخه تخلیه کړی وی لیکن پخپله خوښه یی لس کاله
وروسته هغه له کفارو څخه پاکه کړه.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُمْ
مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾
فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ
الْمُبْرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ

پس کله چه پوره کړه موسیٰ نیته (خپله په اتو یا لسو یا شلو کلونو) او
رهي (روان) شو سره له عیال خپل (په اذن د شعیب مصر ته) ولید (موسیٰ)
له جانب (د غره) د طور یو اور، وی ویل عیال خپل ته چه مدار وکړئ تاسی
(په دی ځای کښی) بیشکه زه چه یم ومی لید یو اور ښائی ما لره چه راتله
وکړم تاسی ته له دی (اور) څخه په خبر (د لاری ورکي) یا په بڅری
(سکروتي یا شغلي) له هغه اوره لپاره د دی چه تاسی (پری) تاوده شی ! پس
کله چه راغی (موسیٰ) دغه (اور) ته نو غږ (ورته) وکړ شو له غاړی د هغی
کندی چه په ښی طرف (د موسیٰ) کښی وه (دغه غاړه وه) په هغه توتو
مبارکه کړی شوی کښی (له جهته د اوریدو د موسیٰ کلام د الله لره په دی
کښی) له (هغی) ونی

تفسیر: چه ولاہ وہ پہ غارہ د کندی کینی او د اور لمبی تری شرگندیدی.

يُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۰﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا
رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَٰيُوسَىٰ
اقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿۲۱﴾ أَسْلَكَ يَدَكَ فِي
جَيْبِكَ تَخَرُّبَ بَيْضَاءٍ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

داسی چه ای موسی بیشکه زه هم دا زه الله یم رب د عالمیانو او بل داسی
(غیر پری وشو چه) وغورخوه همسا خپله (پس وئی غورخوله) نو کله چه وئی
لیدله (موسی) دا (عصا) چه خوخیله گواکی دا (عصا) یو نری منگری مار
توپ وهونکی دی نو شا ئی کره مخ ئی واپاره په دی حال کینی چه
تبتیدونکی ؤ (له ویری) او بیرته راونه گرغید (بیا پری غور وشو د الله تعالی
له جانب داسی) چه ای موسی مخ راواپره او بیرته راوگرخه ! او مه ویریږه !
بیشکه ته چه ئی له امان موندونکیو ئی (له ویری نه او بیخی مامون ئی !)
ننباسه (بنی) لاس خپل په گریوان (د کمیس خپل کینی) بیا ئی خارج کره
حال دا چه راوخی به تک سپین بی له کوم عیب (مرض - بدی)

تفسیر: د دغی رکوع له ابتداء څخه تر «غیر سوء» پوری گورد (تول) مفصل واقعات د «طه» په
سورت او نورو ځایونو کینی تیر شوی دی هلته دی ولوستل شی!

وَاضْمُرْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کره (سینی) خپلی ته څانگ (یعنی لاس) دی له (جهته) د ویری

تفسیر: او رانژدی کره ځان ته یعنی سینی خپلی ته څانگ دی یعنی لاس دی له جهته د ویری له
مار یا له برص یعنی خپل مت دی له خپلی سینی سره او تخرگ (ترخ) ته نژدی کره د مار او
د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لری کیږی شائی چه د راتلونکی لپاره ئی هم د
ویری د ازالې په نسبت هم دغه ترکیب ورښوولی وی.

فَذَيْنَا بُرْهَانِنِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ

نو دغه دواړه (عصا او ید بیضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دی لیږلی شوی) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته

تفسیر: یعنی د «عصا» او «ید بیضاء» معجزی د نبوت د برهان او سند په ډول (طریقه) درعطاء کړی شوی دی خو پر دغه وسیله سره پر فرعون او نورو سبطیانو د حجت اتمام وکړی شی!

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾

بیشکه چه دوی دی قوم فاسقان (وتلی له فرمان د الله) وویل (موسی) ای ربه غما بیشکه زه چه یم وژلی می دی له دغو (قبطیانو) ځنی یو نفس (سری) پس ویریرم چه دوی وبه می ووژنی (په قصاص د هغه سره).

تفسیر: یعنی که په مجرد د رسیدلو می ووژنی نو ستا دغه دعوت به څرنگه ورسولی شم ؟

وَآخِزْ هَارُونَ هُوَ أَفْضَلُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي ۚ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

او ورور غما هارون هغه ډیر فصیح دی له ما له جهته د ژبی پس ولیږه هغه هم له ما سره یار مددگار چه تصدیق کوی غما بیشکه زه ویریرم له دی چه دروغجن به کړی دوی ما .

تفسیر: یعنی که کوم یو بل تصدیق او تائید کوونکی سری هم راسره وی نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوی کیږی نو د ده د دروغجن شمیرلو په موقع کښی کله چه د بحث او مناظری وار ورسپړی امکان لری چه غما د ژبی د لکنت او بندیدلو لامله (له وجی) په خبرو او اترو کښی څه موانع او عوائق واقع شی نو په دغه وقت کښی به د هارون رفاقت ماته ډیر نافع

او مفید واقع شی عککه چه د ده ژبه له ما څخه ډیره ښه چلپیری او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَجَعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيٰتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغٰلِبُونَ ﴿۵۰﴾

و فرمایل (الله) ژر به قوی کړو مونږ مت ستا په ورور ستا او وږه مگر څو مونږ تاسی ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسی) پس وږه نه رسیږی دوی تاسی دواړو ته (په ضرر سره لار شی تاسی دواړه) په سبب د معجزو ځمونږ سره تاسی دواړه او هر هغه څوک چه متابعت وکړی ستاسی غالبان به اوسئ (پر دوی باندی)

تفسیر: یعنی ما ستا دغه دواړه غوښتنی منظوری کړی هارون به ستا بازو او مت وی او د یوه وزیر پشان به ستا سره ملگرتوب کوی او د فرعون لاس به له سره په تاسی نه رسیږی او ځمونږ د دغو دلائلو او نشو په برکت تاسی او ستاسی ملگری تل غالب او بریالی (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملگرو تل مغلوب او پړه دی.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسٰى بِآيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوْا مَا هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرٍ وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا اِثًّا اَبٰٓءُنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿۵۱﴾

پس کله چه راغی دوی ته موسی سره له معجزو ځمونږ چه ښکاره وی وویل (فرعونیانو) چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی په دروغو سره ترلی شوی او نه دی اوریدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کښی چه پخوا تیر دی.

تفسیر: یعنی د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر ئی وویل چه دغه گردی (تولی) کوډی او سحر دی او د هغو خبرو نسبت چه دوی الله ته کوی هغه هم د کوډو خبری دی چه دوی له خپله ځانه جوړی کړی دی او داسی دعوی کوی چه دغه پر ما باندی الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړی دی په واقع کښی دغه وحی او الهام هیڅ شی نه دی. او یواځی د سحر او د کوډو اعمال - او د سحر تخیل او افتراء ده دغه خبری چه موسی کوی مثلاً یوه الله تعالی دغه کرده (توله)

دنیا پیدا کری دے - او ہم ہفہ یو اللہ جل جلالہ ہم دغہ دنیا فناء کوی او بیا ئی لہ سرہ ژوندی کوی - بیا بہ حساب او کتاب اخلی - او زہ ئی رسول مگرخولی او درلیپلی یم - او نور مونبر لہ خپلو پخوانیو مشرانو او نورو شخہ نہ دی اوریدلی او داسی شیز مو لہ سرہ غورو تہ نہ دی رسیدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِبَنِّ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِي
وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٤﴾

او وویل موسیٰ چه رب عِما ښه عالم دانا دی په هغه چا چه راغلی دی په هدایت (راوړی ئی دی) له طرفه د هغه (رب) او په هغه چا باندی چه شته هغه ته ښه خاتمه په دی دنیا کښی بیشکه دا دی چه نه مومی بری ظالمان (چه هدایت ومومی په دنیا او راحت په عقبی کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی ښه عالم دی چه زه پخپله په دغی دعویٰ کښی رښتین یم او د هغه له نژده می هدایت راوړی دی نو ځکه آخره خاتمه او انجام به می ښه وی - هغه خلق چه د الله تعالیٰ دغه ښکاره د قدرت ښی وینی او د صداقت دلائل اوری او د بی انصافی له مخی ئی تکذیب کوی دوی له سره بری نه مومی او د کامیابی مخ نه وینی او په آخره خاتمه کښی دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کیدونکی دی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرِي
فَأَوْقَدْ لِي يَهَامُنْ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي
أُظْلَمُ إِلَى إِلَهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٥﴾

او وویل فرعون ای تولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پیژنم زه تاسی ته کوم خدای (چه عبادت ورته کوئ) بی له ما شخه پس بل کړه اور عِما لپاره ای هامانه پر ختی باندی (خښتی راته پخی کړه) پس وگرځوه جوړه کړه عِما لپاره مانی لوړه (اوچته) ښائی ماته چه وخیژم الله د موسیٰ ته (وئ گورم چه شته ؟ که نشته ؟) او بیشکه خامخا زه گمان کوم پر موسیٰ (د

یوه) له دروغجنانو. (په دعوی د بل معبود کښی بی له مانه)

تفسیر: یعنی خپل وزیر هاما ته ئی وویل چه «د خورا (دیر) کلکو او ښو خښتو دپاره دیر ښه داشونه جوړ کړه ! او بیا له هغو خښتو څخه یوه دیره پخه او هسکه مانی راجوړه کړه ! چه آسمان ته نژدی شی غو زه پر هغه پاس وخیژم او د موسی الله جل جلاله وگورم چه چیری دی ؟ او څرنګه دی ؟ ځکه چه د ځمکی پر مخ باندی ماته له خپله ځانه پرته (علاوه) بل خدای په نظر نه راځی نو د آسمان په نسبت هم څما خیال هم داسی دی چه هلته به هم بل خدای نه وی خو بیا په دغه ترتیب سره به د موسی علیه السلام دپاره یو مسکوت جواب پیدا شی.» دغه خبره دغه ملعون د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) وکړه او امکان لری چه دومره بدحواسه او پاگل به هم شوی وی چه د هغه په اثر داسی چتی (بیکاره) او د خندا وړ (لایق) تجاویز به ئی جوړول او په کار به ئی اچول.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَطَنُوا آلَهُمْ
إِلَيْنَا لَئِيرْجَعُونَ ﴿٣٨﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کښی په ناحقه سره (بی له استحقاقه) او گمان وکړ دوی د دی چه بیشکه دوی به مونږ ته نه راگرځول کیږی (په قیامت کښی) پس راوښووه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکری د دغه (فرعون) پس وغورځول مونږ دوی (تول) په سیند کښی (پس غرق شول) نو وگوره (ته ای محمده!) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو

تفسیر: یعنی له خپلی خاتمی او انجامه بالکل غافل شو او په خپل مملکت کښی په تکبر او غرور ئی لاس پوری کړل او په دی ونه پوهید چه بل د ده سر ماتوونکی او غاړه غښېنونکی هم موجود دی. بالاخر قهار الله دی سره د ده د لاول لښکر د قلمز په بحیره کښی غرق کړ څو دغه لویه واقعه د یادگار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتی شی چه له انجامه بی خبره او غافل دی او ښه وپوهیږی چه د دوی خاتمه به هم داسی کیږی د دغه غرق او نورو ورپوری ترلی خبرو تفصیلات پخوا له دی نه هم تیر شوی دی.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يَدْعُونَ إِلَى التَّارِكِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا يَنْصُرُونَ ﴿٦١﴾

او مگر غولی و مونبر دوی پیشوایان (د گمراهی په دنیا کښی) چه بولی دوی (تابعان خپل په بدو عقیدو او عملونو سره) طرف د اور ته او په ورځی د قیامت کښی وبه کړی شی مدد (له دوی سره په دفع د عذاب کښی له دوی نه)

تفسیر: یعنی دلته په ضلالت او طغیان کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او مقدم و او خلقو ته به ئی د دوزخ په لوری بلنه کوله هلته به هم دی د نورو دوزخیانو امام او مشر وی لکه چه (د هود) په ۱۱ جزء (۹) رکوع ۹۸ آیت کښی مسطور دی ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْدَحَهُمُ التَّارِكِ﴾ (تولو) په دوزخ کښی غورځول یعنی د دی ځای لښکر به ئی هلته هیڅ په کار نه ورځی - نه به د چا له لوری کوم امداد او معاونت ورسپړی - دی سره له خپل لالو لښکر گرد (تول) په دوزخ کښی غورځول کیږی هیڅوک به د دوی خلاصوونکی نه وی.

وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةُ يُومَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٦٢﴾

او تابع (لازم) کړ مونبر له دوی سره په دغه (لږ خسیس ژوندون د) دنیا کښی لعنت لریوالی (له رحمته) او په ورځ د قیامت کښی به وی دوی له قبیح (لری له رحمت او بد څیرو کړیو شویو څخه)

تفسیر: یعنی د عقبا بدی او بد انجام خو بیل دی په هم دغه دنیا کښی تر هغه پوری چه خلق اوسپړی پر داسی کسانو لعنت وائی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ

او خامخا په تحقیق ورکړی و مونبر موسی ته کتاب (توریت) وروسته د هغه چه هلاک کړی و مونبر (اهل د) زمانو رومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور)

تفسیر: د توریت له نزوله وروسته پر دنیا داسی د اهلک او د افناء عذاب ډیر لږ راغلی دی ځکه چه د سماوی اهلک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوی ده ځکه چه څه نه څه خلق هرومرو (خامخا) پر شرعیه و احکامو قائم اوسیدی.

بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢﴾

حال دا چه سبب د انوارو د زړونو وه دپاره د خلقو او سمه لاره ښوونکی او رحمت ؤ دپاره د هغو (کسانو چه ایمان نی پری راوړی دی) ښائی چه دوی پند واخلي پری.

تفسیر: یعنی توریت چه موسی علیه السلام ته ورکړی شوی دی لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره ښوونکی او د رحمت مستحق مگر ځوونکی یو کتاب ؤ خو خلق هغه ولولی - او د الله تعالی په یادو اوسیدی - او د الله تعالی احکام یاد کړی پند او نصیحت تری حاصل کړی. رښتیا خو دا ده چه وروسته له عظیم الشان قرآن څخه په هدایت کښی د توریت شریف درجه ده او نن ورځ چه هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی هم دغه پاک قرآن د توریت د ضروری علومو او هدایت حفاظت کوی.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغُرِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٢٣﴾

او نه وی ته (حاضر ای محمده! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چه) غربی (ؤ له موسی څخه په وخت د مناجات کښی) هغه وقت چه ولیږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت) او نه وی ته له حاضرینو (عندالوحی) چه دغه قصه دی له خپلو لیدلو بیان کړی وی).

تفسیر: یعنی د طور د غره له غربی جانبه چیري چه موسی ته نبوت او توریت ورعطاء شوی دی.

وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

وليکن مونږ پيدا مو کړل اهل د زمانو (ډير وروسته له موسی) پس اوږده شول
پر دوی عمرونه،

تفسیر: یعنی ته د هغه وقت واقعات په داسې صحت او صفائی - بسط او تفصیل سره بیانوی لکه
چه هم هغلته له «طور» سره ولاړ وی او دغه گرد (تول) واقعات دی پخپلو سترگو سره لیدلی وی
حال دا چه ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کښې یوه ښکاره او ظاهره خبره ده - او برسیره
پر دی هم گرد (تول) عالم خبر دی چه تاسې امی یی - د کوم عالم په صحبت کښې هم نه یی
اوسیدلی. او نه د صحیحو او ثقه ؤ واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکې معظمې کښې موجود ؤ نو
سره له دی دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (قابل) ده چه دغه علوم او حقایق له کوم ځای
تاسې ته راغلل. حقیقت دا دی چه د دنیا پر اقوامو ډیر مدتونه او قرونه تیر شوی دی چه د
دهورو له مروړه هغه علوم بیخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضعاء او له یاده ووتل
نو څکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندې مقتضی شوه چه د یوه امی له ژبې څخه هغه
هیر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شی او د هغو عبرتناکو او موعظت وړکوونکیو واقعاتو
داسې یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندې کړی شی چه د هغې له لیدلو څخه بی
اختیاره د دغې خبرې منل او تسلیم ته غاړه کیږدی چه بیشکه د دغو قصصو او اخبارو
راوړونکې په هغه موقع کښې موجود ؤ او دغه واقعات ئی پخپلو سترگو سره لیدلی دی چه له
«من» او «عن» او له گردو (تولو) کیفیاتو څخه ئی خبردار دی پس ظاهر دی چه ته خو هلته
نه وی موجود بی له دی نه چه د دی خبرې تصدیق وشي چه دغه گردی (تولی) خبری د پاک الله
هغه کلام دی چه تاسې ئی په ژبه سره خپلو بندگانو ته بیانوی او د ده په مخ کښې هر غائب
حاضر - او هر مجهول معلوم دی بیشکه چه دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنْتَ تَأْوِي فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتَّبِعُهُمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥٧﴾

او نه وی ته (ای محمده!) اوسیدونکې په اهل د مدین کښې چه لوستل به دی
پر دوی باندې آیتونه (د قدرت) ځمونږ وليکن مونږ چه یو - یو مونږ
لیږونکې (تا لره دپاره د دغې قصې په وحی سره).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام ته هغه واقعات چه وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپېښ
شوی دی ته د هغو واقعاتو بیان په داسې ښه ډول (طریقه) او صحت سره کوی چه له هغه څخه
داسې څرگندیږي چه ګواکې تاسې په هغه وقت کښې سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ او

غرنګه چه ته نن پخپل وطن معظمه مکه کښی آیات الله خلقو ته لولئ او ګردو (تولو) ته ئی اوروی په هغه وقت کښی به دی د «مدین» خلقو ته هم اورولی وی حال دا چه دغه څیز صریحاً منفی دی. خبره صرف دغومره ده چه مونږ تل تر تله انبیاء مبعوث کړی دی څو دنیا د غفلت له خوږه پاڅوی او د تیرو عبرتناکو واقعاتو نتایج ورپه یاد کړی له دغه عمومی عادت سره سم مونږ په دغه وقت کښی تاسی د رسول الله په حیث لېږلی یی څو د تیرو اقوامو قصی دوی ته وکړئ او دوی د غفلت له خوږه راپاڅوئ نو ځکه دغه خبره ضروری شوه چه د صحیح او ثقه او رښتیا واقعاتو معلومات او احوال هم تاسی ته درکړل شی او ستاسی په ژبه اداء کړل شی.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چه غږ وکړ مونږ (موسی ته) ولیکن (لېږلی ئی مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا

تفسیر: کله چه پر موسی علیه السلام داسی غږ وکړ شو چه ﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وی ؟ او دغه غږ خو دی نه دی اوریدلی ؟ دغه د الله تعالیٰ انعام او اکرام دی چه ته ئی پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړی او ستا سره ئی هم داسی یو وضعیت او رعایت وفرمایه لکه چه له موسی سره شوی ؤ. ګواکي په «جبل النور» کښی چیري چه د «حراء» غار دی او په مکه معظمه او مدینه منوره کښی د «جبل الطور» او د «مدین» واقعات بیا له سره اعاده او تکرار شول.

لَسْنَا رِقَوْمًا مَّا آتَاكُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٣٩﴾

(دپاره) د دی چه وویروی ته هغه قوم چه نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده!) دپاره د دی چه دوی پند واخلي پری.

تفسیر: یعنی د عربو خلقو ته دغه شیان وروښه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه ! ممکن دی چه دوی دغه خبری واورى او په یاد ئی ولری او پند او نصیحت تری واخلي. تنبیه: له ﴿مَّا أَتَاكُم مِّن نَّذِيرٍ﴾ څخه به «آبَاؤهم الاقربون» مراد وی. والله اعلم.

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌ لِّمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِنَّا رَسُولُكَ فَتُنِعْ آلَيْكَ وَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او که چیري نه وی دا چه وبه رسیری دوی ته مصیبت (غم عذاب) په سبب د هغو (گناهونو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی پس وبه وائی (دغه کفار) ای ربه ځمونږ ولی دی نه رالیږه تا مونږ ته کوم رسول (چه ستا احکام ئی مونږ ته راوړی وی) پس متابعت به کړی ؤ مونږ د آیاتونو ستا او شوی به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندی).
(که دا خبره نه وی نو نه به مو وی لیږلی ته دوی ته لیکن لیږلی مو ئی چه عذر ئی پاتی نشی)

تفسیر: دا اول «لولا» امتناعیه دی چه شرط او جزاء غواړی او دا آیت ئی تر آخره شرط دی او جزاء ئی محذوفه ده چه «کما ارسلناک» یا «لأنزلنا علیهم العذاب» دی. او دغه دوهم «لولا» تحضیضیه دی چه له درست مدخول خپل سره واقع شوی دی په سیاق د اول. نو حاصل د آیت داسی شو چه که چیري نه وی دا قول د دوی په وقت د نزول د عذاب کښی له جهته د کفره او د معاصیو د دوی چه ای ربه ولی دی نه رالیږه مونږ ته کوم رسول چه ستا آیتونه ئی رارسولی وی او مونږ پری عمل کړی وی او اوس مؤمنان وی نو مونږ به ته نه وی لیږلی یا عذاب به مو رالیږلی وی

یعنی د رسول الله بعثت په دوی کښی د دوی خوش قسمتی ده که بی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لیږلو څخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغیانو او بی عقلیو او بی ایمانیو سزا ورکولی خو دغه هم عین الانصاف او عدل ؤ لیکن الله تعالیٰ پر دوی احسان وفرمایه او د هیڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبیرونو) وړاندی کولو لپاره ئی موقع ورپری نه ښوده ځکه امکان ئی درلود (لرلو) چه د سزا ورکولو په وقت کښی به ئی ویل چه «الها مونږ ته خو دی کوم رسول نه دی رالیږلی ترڅو ئی مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولی وی او اقلا سمه لاره ئی راښوولی او څه تنبیه ئی راکولی - او دغه دی چه مونږ دی بی خبره په دوزخ کښی ورغورځولو. هو ! که کوم نبی دی راغلی وی نو عالم به لیده چه مونږ په څه اخلاص او عقیدت سره له پخوا ایماندارانو څخه ثابت کیږو.»

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أَوْتِي مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ

پس کله چه راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ نو وی ویل
(دغو کفارو) ولی نه دی ورکړی شوی (محمد ته معجزی) په شان د هغو
(معجزو) چه ورکړی شوی وی موسی ته (لکه عصا او ید بیضاء)

تفسیر: یعنی که مو رسول نه لپوه نو داسی به ئی ویل چه ولی دی رسول راته ونه لپوه ؟ اوس
چه داسی رسول ورمبعوث شوی دی چه له گردو (تولو) انبیایو څخه په شان او رتبه کښی لوی دی
نو وائی صاحب ! مونږ دی هله منو کله چه وگورو چه د موسی علیه السلام په شان له تا څخه د
«عصا او ید بیضاء» او نور معجزات رابکاره شی حال دا چه هغه ته «توریت» هم یو ځلی د
یوه کتاب په شکل ورنازل شوی ؤ او ته دی خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آیاتونو په
شکل راوړاندی کوی.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ

آیا نه ؤ کافران شوی (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی
موسی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن)

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام کتاب او معجزات مو چیرې گرد (تول) سره منلی ؤ د هغه
په نسبت مو هم شبهات ایستل او ورته مو «سحر مفتری» ویل لکه چه اوس په یوه دوه رکوع
مخکښی تیر شو. هو! هر څوک چه غواړی د پاک الله احکام ونه منی نو پر هره یوه خبره یو نه
یو شی وائی او راز راز (قسم قسم) احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوی.

قَالُوا سِحْرُنْ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُمْ لِكُفْرُونٌ ﴿٢٨﴾

وویل (منکرانو په حق د موسی او محمد کښی چه خاوندان د) سحر دی مدد
کوی یو د بله او وی ویل چه بیشکه مونږ په هر یوه (د دی دواړو نبیانو)
کافران یو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «د معظمی مکی کفارو چه کله د موسی علیه السلام معجزات
واوریدل نو په داسی یوه وینا ئی خوله وپرانستله «که له دغه نبی سره هم داسی معجزات وی
نو مونږ به هغه منل کله چه دوی له یهودانو څخه پوښتنه وکړه او د «توریت» خبری ئی د دغه
نبی په موافقت او له خپلی مرضی څخه مخالفی واوریدی مثلاً دغه چه بت پرستی کفر دی - بعث

بعد الموت حق دی او هر هغه منبوح چه د پاک الله پر نامه ذبح نشی مردار دی او په عربو کښی آخر الزمان نبی مبعوث کیږی چه د هغه نبی به داسی وی او نور نو داسی ئی وویل چه دغه دواړه دروغجنان دی «توریت» او «قرآن» دواړه سحر دی موسی او محمد علیهما الصلوٰۃ والسلام (العیاذ بالله) ساحران دی چه یو د بل تصدیق کوی. یا وویل قبطیانو په حق د موسی او هارون کښی چه کودگران دی سره ملگری.

قُلْ فَأَتُوايَكُم مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ هُدًى مِّنْهُمَا اتَّبِعْهُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

وایه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسی یو داسی کتاب له جانب د الله چه هغه ښه لاره ښوونکی وی له دغو دواړو کتابونو چه متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چیری یی تاسی صادقان رښتینی.

تفسیر: په دغه دعوی د تاسی کښی یعنی په آسمانی کتابونو کښی له مگردو (تولو) غنی لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دی چه له هغوی سره سیالی او برابری بل هیڅ یو کتاب نشی کولی که دغو دواړو ته جادو وایی نو تاسی بل کوم د الله تعالی کتاب راوړندی کړئ چه له دغو څخه ښه او ډیر هدایت لرونکی وی. په فرض محال که تاسی داسی کوم کتاب راوړئ نو زه به د هغه متابعت وکړم لیکن تاسی داسی کتاب تر قیامت پوری هم نشی راوړی. له دی نه به زیاته بدبختی څه وی چه تاسی پخپله له ربانی هدایته قطعاً بی برخه یی ! او دغه مقدس کتاب ته چه سره له هدایت درغلی دی کودی وایی ! او نه ئی منی کله چه دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی نو تاسی د مگرد (تول) جهان جادوگران راتول کړئ او له هغوی څخه له دغه غنی لوی جادو جوړ کړئ ځکه چه جادو خو داسی یو شی نه دی چه د هغه مقابله به امکان نه لری.

فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ
وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

پس که چیرې ونه منله دوی خبره ستا پس پوه شه چه بیشکه هم دا خبره ده چه متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو (بی دلیل) او څوک دی ډیر گمراه له هغه چا چه متابعت کوی د خواهش خپل بی هدایت له ښوولو د لاری له (طرفه د) الله بیشکه چه الله نه ښیې سمه لاره قوم ظالمانو ته (چه تابع وی د نفسونو او هواؤ خپلو بی دلیل).

تفسیر: یعنی کله چه دغه خلق نه هدایت قبلوی او نه د هغه په مقابل کښی بل کوم شی وړاندی کولی شی - نو هم دغه وضعیت د دغی خبری دلیل دی چه دوی داسی مقصود نه لری چه د هدایت په لاره لاړ شی - محض پر خپلو نفسانی خواهشونو تگ کوی او هر شی یی چه زړه غواړی هغه منی او هر هغه شی چه د خپلی مرضی او غوښتنی څخه مخالف او چپ ومومی هغه نه منی او تردیدوی ئی نو دلته دغه راښوول کیږی چه داسی هوا پرستانو ظالمانو ته څرنگه هدایت ورکاوه کیږی ؟ د الله تعالی عادت د هغه قوم پر هدایت جاری دی چه د هدایت موندلو اراده ولری او محض هوا او هوس د حق او حقانیت معیار ونه گڼی.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق پرله پسې لیږلی ده مونږ دوی ته خبره (د پند چه قرآن دی) دپاره د دی چه دوی پند واخلي.

تفسیر: یعنی ځمونږ د وحی سلسله لا له پخوا څخه جاری ده د یوی وحی په تصدیق او تائید مو بله وحی ورپسې لیږلی ده - او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی دی او په یوه آیت پسې بل آیت تل راځی - مقصد دا دی چه د کافی غور کولو او د پوهیدلو موقع په لاس درشی او د هغه په یادولو کښی درته آسانی او سهولت وی.

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ آتَيْنَاهُمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآن) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړی او کله چه ولوست شی (دا قرآن) پر دوی باندی نو

واټي دوی چه ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چه) حق دی (راغلي دی) له (طرفه د) رب غمونږ بیشکه مونږ چه وو مونږ پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندی).

تفسیر: یعنی د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسی دی چه نه پخوانی کتابونه منی او نه د ورستنو کتابونو منونکی دی. د دوی په مقابل کښی هغو حق پسندو او انصاف خوښونکو کتابیانو ته وگورئ چه دوی هغه دواړه منی پخوا له دی نه ئی په تورات او انجیل یقین لرلو کله چه پاک قرآن نازل شو نو ژر ئی تصدیق وکړو. چه بلاشبه دغه هم حقانی آسمانی کتاب دی. چه زمونږ د الله له جانبی نازل شوی دی. مونږ په ده باندی هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو. مونږ خو پخوا له دی نه هم د الله تعالی خبری منلی دی. او اوس ئی هم منو. فی الحقیقت مونږ له نن ورغی څخه نه یو مسلمانان بلکه لا له پخوا څخه مسلمانان وو. ځکه چه مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو چه په هغو کښی د مخه د دغه آخر الزمان نبی او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو. لهدا په هغو پخوا ویلو مونږ پخوا له دی نه بالاجمال مومنان وو. اوس چه دغه تفصیل مو په خپلو سترگو ولیدو لا پری مسلمانان شو.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا

دغه (یهودان او نصرانیان چه ایمان ئی راوړی دی په قرآن) ور به کړ شی دوی ته اجر د دوی دوه کړته په سبب د دی چه صبر کړی ؤ دوی (او پر خپل ایمان قائم ؤ په دی دواړو کتابونو)

تفسیر: یعنی په غرور او استغناء ئی د حق له قبوله مخ نه دی اړولی بلکه هر کله چه حق او صداقت ورسپړی بی تکلفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدی. تنبیہ: شیخ الاکبر په فتوحاتو کښی لیکلی دی چه د دغو اهل الکتابو ایمان راوړلو پر خپل نبی علیه السلام دوه ځلی صورت ونيو اول بالاستقلال، دوهم ځلی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ایمان راوړلو په ضمن کښی ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د گردو (ټولو) پخوانیو انبیاء مصدق دی - او پر هغو ټولو ایمان لرل یو ضروری امر گڼی. او پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی ایمان دوه ځلی شو یو هم دغه اوس بالذات او بالاستقلال - دوهم پر خپل هم هغه پخوانی نبی د ایمان راوړلو په ضمن کښی - ځکه چه هر یو له پخوانیو انبیاء د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د بعثت زیری ورکړی دی او متحداً لا له پخوا څخه یی د محمد صلی الله علیه وسلم رسالت تصدیق فرمایلی دی. نو ځکه هغو خلقو ته به اجر هم دوه ځلی ورکول کیږی. هغه چه په حدیث کښی راغلي دی «ثلاث یؤتون اجرهم مرتین»

د هغه د شرح موقع دلته نه ده هغه مو د الله تعالى په فضل سره د «صحيح مسلم» په شرح کښې په تفصيل سره ليکلی ده. او د اشکالاتو په ارتفاع کښې مو زيار (کوشش) ايستلی دی. **فلله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة**

وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوی دوی په حسنه نیکي سره سيئه بدی

تفسير: يعنى که بل څوک له ده سره بدی کوی دی له هغه سره نیکي او احسان، مروت او شرافت کوی. یا ئی دا مطلب که چیرې له دوی نه کوم بد کار صادريږي نو د هغه تدارک په نیکي سره کوی څو د حسناتو پله پر سيئاتو درنه شی.

وَمَّا رَأَوْهُمْ يَنْفِقُونَ

او له ځينو د هغو مالونو چه ورکړی دی مونږ دوی ته صرفوی ئی (په لاره د الله کښې).

تفسير: او له هغه حلال مال چه پاک الله ورته ورعطاء کړی دی زکوٰۃ ورکوی. صدقات او خيرات اداء کوی له اقاربو او خپلوانو سره مرسته (مدد) او امداد کوی. لنډه دا چه په حقوق العباد کښې هم له سره قصور او لندون نه کوی.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ

أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

او کله چه واورى دوی کومه چټی (بيکاره) خبره نو څنگ کوی دوی له هغی نه او وائی (هغو چټی) (بيکاره) ويونکیو ته) دی مونږ ته عملونه ځمونږ (له حلمه او صبره) او دی تاسی ته عملونه ستاسی له حماقته او بد ویلو) سلام دی پر تاسی (له طرفه ځمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلاتو.

تفسیر: یعنی که کوم جاهل لغو او چتی (بیکاره) خبری کوی نو دی له هغه سره نه لگیدی او ورته وائی چه بس دی خانه! ستا د دغی خبری جواب مونږ له لری څخه په سلام اچولو سره درکړو. دغه د جهالت او ناپوهی وضعیت مونږ تاسی ته در پریدو، مونږ پریده چه پخپلو کارونو کښی مشغول اوسو ستاسی اعمال به ستاسی په مخ کښی او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کښی راځی مونږ ته د دی خبری هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه خامخا به ستاسی غوندی له ناپوه خلقو سره لگیدو. محمد بن اسحاق رحمة الله علیه په سیرت کښی لیکلی دی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی معظمی کښی وو تقریباً شل تنه اشخاص له حبشی څخه د رسول الله د زیارت او د دوی د حال او احوال څخه ځان ته د معلومات حاصلولو لپاره راغلی ؤ څو ئی په تحقیقی ډول (طریقه) سره دغه ځان ته راڅرگند کړی چه دوی د څه شان اوصافو سری دی؟ دوی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات او مکالمه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته عظیم الشان قرآن ولوست چه د هغه په اثر د دوی له سترگو څخه اوبښکی وبهیدی او په ډیر شدت او قوت سره د دوی د رسالت تصدیق وکړ او ټول مشرف بالاسلام شو او بیرته حبشی ته لاړل. ابوجهل او نورو مشرکینو پر دوی باندی طعنی وهلی او مسخری ئی پری کولی او داسی به ئی ویل چه «د احمقانو دغی قافلی ته وگورئ چه د دوی نظیر او څاری تر نن پوری هیچیری نه دی لیدلی شوی دوی د یوه سری د حال د تحقیق دپاره راغلی دی او اوس بیخی پری مین او عاشق او د مریی په شان ئی گرځیدلی دی او د هغه په لمسولو ئی خپل پلرنی دین پرېښود او اوس بیرته درومی» دوی وویل: «سلام علیکم لانجاهلکم لنامانحن علیه ولکم ما انتم علیه لم نأل انفسنا خیراً» - پس مونږ تاسی ته سلام درکړو معاف مو کړه مونږ ستاسی د دغه جهالت جواب نه غواړو چه په جهالت سره درکړو. له مونږ او تاسی ځنی هر یو چه په هر حال کښی دی هم هغه د هغه برخه ده - مونږ د خپلو نفسونو د ښیگنې (فائدی) په غوښتلو کښی هیڅ قصور نه دی کړی» نو د هغه په متعلق دغه آیت نازل شو والله تعالی اعلم. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له هر هغه جاهل څخه چه د دی خبری توقع نه وی چه دی په سمه لاره راځی او پر پوهولو پوهیږی ځان لری ساتل بهتر دی» موضح.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

بیشکه ته (ای محمده!) نشی ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چه خوښ وی ستا ولیکن الله سمه صافه لاره ښی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د سمی لاری ښوولو ئی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډیر زیار (کوشش) وکړو چه د مرگ په وقت کښی د اسلام کلمه ولولی مگر هغه

دغه خبره ونه منله نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنی له هغه چا سره چه ته طبیعی محبت لری یا ستا زړه غواړی چه هغه هدایت ومومی نو دغه خبره ضروری نه ده چه هم هغسی واقع هم شی. ستا کار یواځی لار ښوونه ده پاتی شو دغه کار چه کوم یو سری پر هغه لاره درومی او د مقصود تر منزل پوری رسیږی ؟ او کوم یو نه رسیږی ؟ دغه ستاسی د اختیار او له قبضی څخه خارج دی الله تعالیٰ اختیار لری چه د هر چا په نسبت اراده وفرمائی هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړی.

تنبیه: کوم شی چه حضرت شاه صاحب فرمایلی دی په صحیحه و احادیثو کښی شته زیات له هغه پر دغه مسئله کلام او د ابوطالب د ایمان او کفر پر خاص موضوع مباحثه غیر ضروری ده ښه خو به دا وی چه له داسی غیر ضروری او ډک له خطراتو مباحثو څخه چپ شو او تری کف اللسان وشی!.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۵۷﴾

او هم دغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندی.

تفسیر: هیڅ یو سری د دغی خبری واک (اختیار) او صلاحیت نه لری چه بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړی - بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لری چه کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی ؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لری ؟ په هر حال په دغه آیت کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د جاهلانو په دغو چتی (بیکاره) ویناؤ او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانیدلو مه متأثر او مه غمجن کیږئ ! هومره چه ستاسی پر ذمه فرض دی هغه اداء کړئ ! د خلقو استعدادات مختلف دی - او دغه خبره د الله تعالیٰ په اختیار او علم کښی ده چه د هغوی ځنی کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږی.

وَقَالُوا إِنَّا تَتَّبِعُ الْهُدَىٰ مَعَكَ نَتَّخِظُ مِنْ أَرْضِنَا

او وائی (کفار د مکی) که چیری متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو) نو وابه لوځول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمکی خپلی نه

تفسیر: له هدایت ځنی د انسان منع کونکی څو شیان دی مثلاً د ځان نقصان - د مال خوف لکه چه د مکی معظمی مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلی و بیشکه چه مونږ په دی باندی ښه پوهیږو چه تاسی پر حقانی دین یئ لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو او له تاسی سره یو ځای شو نو ځمکې (تول) عرب به ځمونږ دښمنان شی - اود چار چاپیر ګرد (تول) اعراب

به پر مونبر هجوم او یرغل راوری او تول به سره یو غای کبیری - او مونبر به خپله یوه نمری کړی، نه به مو غان سلامت پاتی شی او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتی وی. د هم دغه جواب په دغه راتلونکی آیت کبیری داسی فرمائی.

اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اِمْنًا يُجَبِي اِلَيْهِ ثَمَرَتُ كُلِّ شَيْءٍ
رَزَقًا مِّنْ لَّدُنَّا وَلَكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

آیا نه دی ورکړی (غای) مونبر دوی ته داسی حرم چه په امان دی (له قتل او غارت) راچلولی شوی دی دی (حرم) ته (له هر طرفه) میوی (دپاره) د هر خیز رزق د دوی له جانبه غمونبر ولیکن اکثر د دوی چه دی نه پوهیږی (په حق).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «د مکی معظمی خلقو به ویل که مونبر مسلمانان شو نو د تول عربستان مسکونین به له مونبر سره دښمنان شی. الله تعالیٰ فرمائی که اوس تاسی د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کبیری ناست یی؟ هم دغه د حرم ادب مانع دی چه سره له دغی سختی دښمنی او عداوت چه تاسی ئی یو له بله سره لرئ - اطرافی اعراب پر تاسی یرغل او هجوم نه راوری چه تاسی له مکی معظمی څخه د باندی وباسی هغه الله چه اوس دغه غای ئی تاسی ته حرم گرځولی دی په هغه وقت کبیری به هم تاسی ته پناه درکونکی دی (موضح) «
آیا سره له کفره او شرکه تاسی ته پناه درکوی او وروسته د ایمان او تقویٰ د اختیارولو څخه به تاسی ته د هغوی له شره پناه او امان نه درکوی؟ هو! که د ایمان او تقویٰ د ازموینی دپاره یو غو ورځی له تاسی څخه امتحان واخیست شی نو نه ښائی چه تاسی له هغه څخه وویږیئ»

﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا قِتْلَكَ مَسْكَنُهُمْ
لَمْ تَسْكُنْ مِنْ اَبْعَدِهِمْ اِلَّا قَلِيلًا

او څومره (دیر) هلاک کړی دی مونبر له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چه سرکشی ئی کړی وه په معاش خپل کبیری پس دا دی کورونه د دوی چه نه ده کړی شوی هستوگنه په کبیری پس له (اهلاک د) هغوی مگر لږ وقت (چه کوم

مسافر کومه شپه هلته دمه کړی ده).

تفسیر: یعنی د عرب له دښمنی څخه ولی ویریږئ - د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ آیا تاسو نه گورئ او غور او دقت نه کوئ چه له تاسی څخه پخوا غومره لوی اقوام تیر شوی دی چه هغوی گرد (تول) پخپل عیش عشرت او خوښی مست او مغرور و نو هر کله چه هغو د تکبر لوئی او سرکشی لاره ځان ته غوره کړه نو وگورئ چه پاک الله دوی څرنگه تباہ - برباد او فنا کړل چه نن ورځ د دنیا په مخ کښی د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتی تش دغه ویجاړی مینی او کنډوالی ئی پاتی دی چه په هغوی کښی هیڅ یو هستیدونکی نشته پرته (علاوه) له دی نه چه کوم مسافر کومه شپه هلته کینی او خپله دمه ونیسی یا کوم پوه او هوښیار سری د الله د قدرت د دغه عبرتناکی منظری د کتلو دپاره هلته ودریږی.

وَكُنَّا خُنُّ الْوَرَثِينَ ۵۱

او یو مونږ هم دا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنی تول سره داسی ووژل شول چه د هغوی یو تن وارث هم بیرته پاتی نه شو هغه چه تل پاتی کیدونکی دی الله تعالیٰ دی او بس.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ سُوْلًا لِّيتْلُوَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کوونکی (د اهل د دی) قریو تر هغه پوری چه ولیږی په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کښی) یو رسول چه لولی پر دوی آیتونه ځمونږ (دپاره د قطع کولو د عذر)،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تر هغه پوری دغه کلی او ښارونه تباہ - خراب او فنا نه دی کړی شو د هغو مراکزو او لویو ځایونو کښی کوم هوښیاروونکی نبی نه وی ورلیږلی - د مرکز تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه د هغو اثر تر ډیر لری ځای پوری رسیږی او د ښارونو هستیدونکی نسبتاً سلیم او عقیل هم وی د ځمکی د مخ د گردو (تولو) ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام و لکه چه د «شوری» په اوله رکوع (۲۵) جزء کښی لولو ﴿لَتَنْزِيلًا مِّنَ الْقُرْآنِ﴾ نو ځکه هلته له گردو (تولو) ځنی لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو

صلی الله تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وصحبہ اجمعین .

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿۵۹﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د ښارونو مگر په هغه وقت کښی چه اهل د هغو ظالمان وی (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چه سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست او هم هغسی په خپل کفر - ظلم - طغیان او عصیان کښی چالان او مترقی ؤ دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپیره شول.

وَمَا أَوْتِيتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۶۰﴾

او هر هغه چه درکړی شوی دی تاسی ته له کوم څیزه پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی او ښایست د هغه دی او هر هغه چه په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فانی نه) آیا پس تاسی عقل نه چلوئ. (چه باقی بهتر دی په فانی باندی)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه له عقل او پوه کار واخلی! او دومره وپوهیږی چه دا ژوندون په دنیا کښی تر کله پوری به وی ؟ او د دنیوی د دغه باغ او بهار عیش عشرت - مزی او چرچو خوند به تر څه وقت پوری کوی ؟ فرض ئی کړئ چه په دنیا کښی له سره پر ده عذاب هم رانشی خو بیا هم د مرگی لاس تاسی گرد (تول) له دغه ساز او سامان څخه جلا (جدا) کوی - او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضرېږئ او تر یوی یوی ذری پوری هم د خپل اعمالو حساب ورکوی - که مو آخروی عیش او عشرت په برخه شو نو دغه دنیوی عیش عشرت د هغه په مقابل کښی هیڅ او لاشی دی داسی به کوم پوه او عقلمن سری وی چه یو مکدر او منغض ژوندون ته پر یو بی غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فانی لذت ته پر کامل او باقی لذتو ترجیح ورکوی بلکه نه ئی ورکوی!.

أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْداً حَسَناً فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعاً الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿١١﴾

آیا پس هغه شوک چه وعده کړی ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چه د جنت ده) پس دی موندونکی دی د هغی وعدی (خامخا داسی دی) لکه هغه شوک چه معاش ورکړی وی مونږه ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا بیا دی په ورځ د قیامت کښی له حاضر کړیو شویو وی (اور ته ؟ بلکه نه دی سره برابر دوی دواړه !).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کیدی شی ؟ د یوه دپاره د دائمی عیش کومه وعده چه شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده او د بل دپاره د خو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړی جلب ضروری رسیدونکی او دی په دائمی بندیکخانه کښی خامخا لویدونکی دی (العیاذ بالله) مثلاً که یو سړی په خوب کښی وویښی چه «غما پر سر شاهی تاج ایښی شوی دی، خدم حشم او د ملازمانو انواع او اصناف ماته لاس په نامه د باندی ولاړ دی او هر قسم خواړه او راز راز (قسم قسم) نعمتونه پر دسترخوان ماته تیار ایښوولی شوی دی چه د هغو خوند او مزه در گرده (توله) څکم او خورم ئی.» که سترگی له خوبه خلاصه وی گوری چه ورته د بندیتوب جلب ورواندی کیږی او پولیس ورته سره له ځنځیرونو او ځولنو ولاړ وی او سم د لاسه بندی او امنیې ته بیولی کیږی او وروسته د پولیس او عدلیې له تحقیقاتو او د جرم له اثباته په دائمی حبس سره محکوم او په عمری بندیکخانه کښی غورځولی کیږی نو تاسی راوښیئ چه په دغه حالت کښی ده ته هغه د باچاهی خوب او په زړه پوری مکلفه خواړه کله په یاد پاتی کیږی ؟

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٢﴾

او یاد کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته الله پس وبه وائی (الله) چیرته دی شریکان غما هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه گمان به مو کوو (پری چه دا شریکان غما دی).

تفسیر: یعنی هغه د خدایې برخی لرونکی چیری دی هغوی دی وغوښت شی چه اوس لږ څه د دوی تائید او حمایت وکړی.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا
 أَغْوَيْنَهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا آلَآئِنَا يَعْبُدُونَ ﴿۳۷﴾

وبه وائی هغه کسان چه حقه ثابتہ شوی ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره) ای ربه غمونږ دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دی چه گمراه کړی ؤ مونږ (دوی) (گمراه کړی مو ؤ دوی) لکه چه گمراه شوی وو مونږ بيزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی) نه ؤ دوی داسی چه غمونږ عبادت به ئی کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل ئی کوو).

تفسیر: یعنی سؤال خو له مشرکینو څخه ؤ مگر گمراه کوونکی شرکاء به داسی پوهیږی چه فی الحقیقت مونږ ته هم تنبیه راکړی شوی ده نو ځکه په جواب ورکولو کښی سبقت کوی چه ای الله بیشکه چه مونږ دوی گمراه کړی دی مگر دا گمراهی خو داسی ده لکه چه مونږ پخپله گمراهان شوی یو یعنی هغه بودری (تکره) چه د گمراهی په وقت کښی مونږ خورلی وه د هغه تکمیل مو په دغه گمراهی سره وکړ ځکه چه د بل گمراه کول هم د گمراه کیدلو آخری درجه ده پس د دغو اغواؤ پر جرم مونږ اعتراف لرو لیکن پر دغو مشرکانو خو غمونږ له لوری هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه - او نه مو هغوی په زوره دغی گمراهی ته اړولی دی فی الحقیقت دغه د دوی نفسی اغراض او شخصی هوا پرستی وه چه غمونږ په غولولو وغولیدل او پر مونږ پسی رهی (روان) شول. نو په دغه اعتبار دوی غمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهوؤ او ظنونو په عبادت کښی لگیا ؤ. مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسی په حضور کښی د خپلی بیزاری او تنفر اظهار کوو. **کذا قال بعض المفسرين.** او حضرت شاه صاحب لیکي «چه دغه به د شیطان وینا وی چه هغوی می گمراه کړی دی مگر د نیکیو په نامه نو هم ده ته وائی چه دوی خو غمونږ عبادت نه کاوه» والله تعالی اعلم.

تنبیه: ﴿حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ څخه مراد ﴿لَا مَلِكَ جَهَنَّمَ مِنْ يَتَّى وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ دی.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمُ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ویلی شی (کفارو ته) چه وغواړئ تاسی شریکان د تاسی پس راوبه غواړی دا (کفار هغه بتان) پس هیڅ جواب به ور نه کړی (دا بتان) هغوی ته

تفسیر: یعنی دوی ته به ویل کیږی چه اوس خپل مددگاران خپلی مرستی (مدد) ته راوبولئ مگر

هغوی به د دوی سره څه مرسته (تعاون) او مدد وکړی شی - ځکه چې په خپل غم او مصیبت کېنې به اخته او مبتلا وی کذا قال المفسرونه او د حضرت شاه صاحب د تحریر حاصل دا دی کله چې شیطاین د نیکانو نوم واخلی نو مشرکینو ته به ویل کېږي چې خپلو هغو نیکانو ته ورنناری کړئ! نو دوی به هیڅ جواب نشی ویلی ځکه چې دوی د هغه د شرک او کفر پر حرکاتو نه ؤ خوښ او نه تری راضی ؤ یا به تری بیخبره ؤ.

وَرَأَوْا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٢٣﴾

او وبه ویني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چیرې بیشکه دوی وی چې سمه صافه لاره ئی نیولی وی (نو اوس به نه معذب کیدل یا کاشکی په کوم ډول (طریقه) مو لاره موندلی وی).

تفسیر: یعنی د دغه وقت د عذاب د لیدلو څخه به داسی آرزو او تمنا کوی کاشکی زه په دنیا کېنې پر سمه صافه لاره تللی تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کیدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٤﴾ فَعَيَّيْتُ عَلَيْهِمُ الْآبَاءَ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾

او یاده کړه هغه ورځ چې غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه وائی چې څه جواب ورکړی ؤ تاسی رسولانو ته (په هغه وقت کېنې چې حق ته غوښتی شوی وئ)؟ پس پټ به شی پر دوی خبرونه (چې دوی خلاص شی په دغه ورځ کېنې پس دوی به نه کوی پوښتنه یو تر بله).

تفسیر: پخوانی سوالات د توحید په نسبت ؤ. دغه د رسالت په نسبت سوال دی یعنی که تاسی پخپل عقل او پوه سره په حق نه وی پوهیدلی نو د انبیاءو په پوهولو خو ښائی پوهیدی. دا راوښیئ چې تاسی له هغو سره څه سلوک او رویه کړی ده؟ په دغه وقت کېنې به هیڅوک هیڅ جواب نشی ورکولی او د خبرو گردی (تولی) لاری به بندی شی. (او پټ به شی په دوی جواب).

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَغُفِرَ إِنَّهُ يُكُونُ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٢٦﴾

پس هر شه هغه شوک چه توبه و یاسی (له شرکه) او ایمان راوړی (په الله او رسول د الله) او عمل وکړی د نیکو پس ښائی چه وی به دی له خلاصیدونکیو.

تفسیر: یعنی د هغه غای بری او کامیابی صرف له ایمان او صالح عمل سره ده که اوس هم شوک له کفره او شرکه توبه و یاسی او ایمان راوړی او د نیکو لاره ځان ته غوره کړی حق تعالی د ده ټول پخوانی گناهونه معافوی او فائز المرام ئی گرځوی. تنبیه: ﴿فَقُلْ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْفَالِحِينَ﴾ د مالک الملکوتی په لهجه سره یوه وعده ده. یعنی هغه ته د فلاح او نجات امید پکار دی. پر مونږ باندی د هیچا زور نه چلیږی چه خامخا مو د هغه په کولو مجبور کړی مونږ محض په خپل فضل او کرم سره دغسی وعدی کوو.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَكُمْ الْخِيَرَةُ

او رب ستا پیدا کوی هغه شه چه اراده وفرمائی (د پیدایښت ئی) او غوره کوی ئی نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شی کښی):

تفسیر: یعنی د هر څیز پیدا کول د الله تعالی په مشیت او اختیار کښی دی او د کوم شی غوره کول یا د نورو له منځه د هغه جلا (جدا) او منتخب کولو حق هم ده ته حاصل دی. او هر قسم چه الله تعالی اراده وفرمائی او مرضی ئی وی هم هغسی احکام صادروی. هر یو سری په هر یو منصب سره چه دی مناسب او لازم و بولی هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوی، په هر چا کښی چه استعداد او لیاقت وگوری نو د هدایت پر سمه لاره یی برابره وی او د مقصود تر منزله پوری په رسیدلو سره ئی بری او کامیابی ور په برخه کوی د مخلوقاتو په هر جنس کښی هره یوه نوعه یا په نوعه کښی هر یو فرد چه وغواړی سم له خپل حکمته سره هغه له نورو انواعو او افرادو څخه ممتازوی ماسواء الله څخه بل هیچا ته د هسی اختیار او انتخاب حق نه دی حاصل. حافظ ابن القیم د «زاد المعاد» په اوائلو کښی دغه مضمون په ډیر بسط او تفصیل سره لیکلی دی. فلیراجع.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۸﴾

پاکی ده الله لره او لوی پورته دی له هغه شه چه دوی ئی ورسره شریکوی.

تفسیر: یعنی په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کښی بل هیڅوک له الله تعالی سره نه دی شریک. مشرکانو چه پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولی او تاکی (مقرر کړی) دی هغه گورد (تول) باطل او بی سنده دی.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٢٩﴾

او رب ستا ته معلوم دی هر هغه چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دوی او هر هغه چه ښکاروی ئی (ژبی د دوی).

تفسیر: یعنی په زړونو کښی کومی باطلی او فاسدی عقیدی یا بد نیتونه چه لری! او په ژبه سره کومی خبری چه وایی! او په لاسو او پښو او نورو سره کوم کارونه چه کوی دا گورد (تولو) د الله تعالی په علم کښی موجود دی او د هر یوه سری له پتو استعدادو او قابلیتونو څخه ښه خبردار دی او سم له هغه به معامله ورسره کوی.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ ذَلِكَُ الْحُكْمُ وَالْبَيِّنَةُ تَرْجِعُونَ ﴿٣٠﴾

او هم دی الله دی نشته بل لائق د عبادت مگر هم دی دی. خاص هم ده ته توله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبی) کښی او خاص هم دغه (الله) ته دی حکم او خاص هم دغه (الله) ته به بیولی شی تاسی (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه الله تعالی په تخلیق او اختیار او محیط علم کښی متفرد دی په الوهیت کښی هم واحد او یو دی ماسواء له ده بل هیچا ته بندگی او عبادت نه کیږی ځکه چه د ده په منبع الکمالات ذات کښی گورد (تول) محاسن او محامد مجموع دی - په دنیا او عقبا کښی هر راز (قسم) تعریف او توصیف چه وی اعم له دی نه چه پر هر اسم او رسم سره وکړ شی هغه په حقیقت او واقع کښی له هم دغه پاک الله سره نسبت لری او د ده تعریف دی او د ده په حکم سره چلیږی. د ده فیصله ناطقه ده - او دی د کلی اقتدار مالک دی او په آخره خاتمه کښی د هر چا رجوع د هم ده په لوری ده. وروسته له دی نه دغه راییسی چه په شپه او ورځ کښی څومره نعمتونه او فوائد تاسی ته عاید کیږی چه دغه گورد (تول) د ده له فضله او انعامه دی بلکه بالذات د شپې او د ورځې تبدیل او تحویل د رب الجلیل له بی مثل او مستقلو

احساناتو او انعاماتو غځه دی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْاَيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ
الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا وینئ (یعنی څرنګه در ښکاری) که چیری وګرځوی الله پر تاسی دغه شپه اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری نو څوک دی هغه (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته رڼا (رنرا) (چه په کښی طلب د معاش کوئ)

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ ! که مثلاً الله تعالی پری نه ږدی چه لمر طلوع وکړی یا ئی رڼا (رنرا) او تودوخی تری لری کړی نو تاسی به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسی تودوخی او رڼا (رنرا) له کومه راوړئ؟

أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٤١﴾

آیا پس نه اورئ تاسی (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنی دا خبره دومره روښانه او صافه ده چه تش په یوه اوریدلو سره هم په فهم او پوه راځی نو آیا تاسو له سره نه اورئ.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ
مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٤٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ تاسی (یعنی څرنګه در ښکاری) که چیری وګرځوی الله پر تاسی ورځ اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری (چه هیڅ غروب الشمس ونشی) نو څوک دی (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته شپه چه آرام وکړئ تاسی په هغه کښی آیا پس نه وینئ تاسی (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسی خبر را کړئ! که الله تعالی پری نه ږدی چه لمر غروب وکړی او تل ترته ستاسی پر سرونو هم داسی ولاړ وی نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چه د شپې له راتلو څخه حاصلیږی د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کیدی شی؟ آیا دغسی یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسی نشی لیدلی؟

تنبیه: ﴿اَفَلَا تُفْعِلُونَ﴾ له ﴿اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَمُوٰمًا﴾ سره مناسب دی ځکه چه په سترگو سره لیدل عادتاً پر رڼا (رڼا) موقوف دی چه په ورځی کښی په پوره ډول (طریقه) سره په عمل راځی د شپې په تیاره کښی کله چه د لیدلو هیڅ یو صورت نشته بلکه اوریدل په کښی امکان لری نو ځکه ﴿اِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَمُوٰمًا﴾ سره د ﴿اَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمایل موزون ؤ والله اعلم.

وَمِنْ رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۴۳﴾

او (خاص) له رحمته مهربانی خپلی پیدا کړی ده (الله) تاسی ته شپه او ورځ دپاره د دی چه آرام وکړئ تاسی په هغه (شپه) کښی او چه ولتوئ تاسی (په دغه ورځ کښی) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعماو د الله).

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې اړول رااړول کوی څو د شپې په تیارو او یخو کښی مو سکون او راحت په برخه شی او د ورځې په رڼا (رڼا) کښی خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شی - او د شپې او د ورځې پر مختلف الانواعو انعاماتو د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿۴۴﴾ وَتَزْعُمَانِ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا اَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۴۵﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه فرمائی چیرته

دی شریکان عَما هغه چه وئ تاسی چه گمان به مو کاوه (پری د شریکانو عَما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس ویه وایو مونږ دوی ته راوړئ تاسی برهان سند خپل (په اشراک) پس هلته به پوه شی دوی چه حق (په الوهیت کښی) خاص الله لره دی او ورک به شی له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دنیا کښی چه الله شریک لری).

تفسیر: له شهید څخه احوال ښوونکی انبیاء علیهم السلام یا د دوی ناثبان یا نور ښه سری مقصود دی (موضح) دوی به دغه راییی چه خلقو له سماویه ؤ شرایعو او له الهیه ؤ احکامو سره څه رویه کړی ده؟ نو فرمائی الله چه ویه وایو مونږ دوی ته چه راوړی برهان سند خپل چه تاسی په کوم دلیل او سند سره الله تعالی ته شریکان درولی دی؟ او د حلالو او د حرامو او نورو احکامو صحیح مأخذ مو له کوم ځای څخه اخیستی دی؟ کله چه مو ښی ونه مانه نو دغه خبره چا درښوولی وه چه دغه د الله تعالی احکام دی او هغه حرام او هغه حلال دی پس هلته به پوه شی دوی چه حق خاص الله تعالی لره دی او ورک به شی له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول یعنی په هغه وقت کښی به دغه په نظر راځی چه رښتیا خبره د پاک الله ده او معبودیت هم یواځی د هم ده حق دی او بل هیڅوک د ده شریک نشی کیدی هغه خبری چه په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ښوولی وی هم هغه حقی او رښتیا وی هغه عقائد او افکار چه مشرکانو له خپل لوری جوړ کړی وو هغه گرد (تول) په هغه ورځ کښی بی اثره او ناقص او بی کاره ثابتیږی.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ
مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ
إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ٥٧

بیشکه چه قارون ؤ له قومه د موسی (یعنی د ده تربور ؤ) پس سرکشی وکړه (قارون) پر دغو (بنی اسرائیلو) او ورکړی ؤ مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چه بیشکه کلیگانی د هغو به خامخا درنیدلی پر (داسی یوی) دلی چه خاوندان د قوت زور به ؤ (یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره) مه خوشالیږه! بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی (په مال د دنیا).

تفسیر: د سابقی رکوع په شروع کېږي د دنیا د بې ثباتي او حقارت د آخرت په مقابلې کېږي بیان کړی شوی ؤ بیا د آخرت د ذکر په مناسبت د آخرت د عالم څه احوال بیان کړ شو په حاضرې رکوع کېږي بیا د هم هغه اصلی مضمون په طرف عود کړی شوی دی او د هغې دعوی په استشهاد د قارون قصه اورولی شی. وائی چه قارون د حضرت موسی علیه السلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخی سړی ؤ، څرنګه چه د ظالمو حکومتونو دستور وی چه د کوم قوم د وینې څټلو لپاره د هم هغه قوم ځیني افراد د خپل کار آلې او د لاس همسا ګرځوی فرعون هم په بنی اسرائیلو کېږي هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی ؤ. قارون په دغه موقع کېږي چه فرصت موندلی ؤ پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په ټولولو کېږي لګیا شوی ؤ او دیر لوی دنیوی اقتدار ئې ځان ته ګټلی ؤ څه وخت چه بنی اسرائیل د حضرت موسی علیه السلام تر حکم او ارادی لاندې راغلل او فرعون سره له فرعونیانو مغروق شول نو د قارون د مال د ترقی ذرایع هم مسدود شول او هغه مشری او سرداری ئې له لاسه ووتله نو د هم دغه غیظ - غضب - حسد له سببه به ئې زیاتره له حضرت موسی علیه السلام سره سړی مخالفت او پټه دښمنی کوله خو سره د دغه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره مؤمن ښکاریده، توریت به ئې دیر لوست او د دیني علومو په حصول کېږي به مشغول ؤ مګر زړه ئې صاف نه ؤ، د حضرت موسی علیه السلام او د هارون علیه السلام هغه عزت او حرمت ته به ئې چه د پاک الله له طرفه دوی ته عطاء او مرحمت شوی ؤ، کاته او کړیده - او سوځیده به - او لکه تور منګور پر خپل ځان له تاوه تاویده او له خپله ځانه سره به ئې ویل چه آخر زه هم د دوی د تره ځوی یم نو دغه څه خبره ده چه هغه دواړه نبيان او مذهبي سرداران ګرځیدلي دی او ځما په لاس کېږي هیڅ د قدرت قوت نشته کله چه نا امیدې او مایوس کیده نو د تکبر په وضعیت به ئې داسی ویل «ښه دی که هغو دواړو ته نبوت وررسیږي دی نو څه وشو له ماسره د مال او دولت دومره دکی خزانی شته چه له بل هیچا سره نشته.»

حضرت موسی علیه السلام یو ځلی پر قارون حکم وکړ چه «د خپل مال زکوٰۃ اداء کړه!» نو قارون له خلقو سره وویل «تر اوسه پوری کوم احکام چه موسی پر مونږ جاری کول د هغه په مقابل کېږي مو حوصله او تحمل کاوه مګر آیا تاسی اوس د موسی علیه السلام د دغی خبری تحمل هم کولی شی چه دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړی؟» څه خلق د قارون مؤیدان شول او ویل ئې چه نه ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره. بالاخر ملعون قارون د حضرت موسی علیه السلام د بدنام کولو له پاره یوه دیره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه او یوی بدکاری ښځی ته ئې څه بدی او پیسی ورکړی او وی لمسوله چه د خلقو په یوه لویه جرګه کېږي کله چه موسی علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوی ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه - لکه چه دغی پلیتی ښځی په هم هغه لویه مجمع کېږي هم داسی یوه چټی (بیکاره) خبره وکړله کله چه حضرت موسی علیه السلام هغی ته شدید قسمونه ورکړل او د الله تعالی له قهره او غضبه ئې وویروله نو هغه وویریده او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئې وویل چه ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلی دی دلته قارون د حضرت موسی علیه السلام په ښیرا سره له خپله کوره او

خزانو په ځمکه خښ او دوب کرل شو. د «مفتاح» تفسیر په کنجیو (کلیو) سره کړی دی
یعنی د اموالو دومره صندوقونه ورسره ؤ چې د هغو د کلیگانو په پورته کولو غو زورور کسان
ستری کیدل او دغه دومره مستبعد هم نه ؤ لکه چې په ځینو تفاسیرو کښی د هغه صورت هم
ښوولی شوی دی.

﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ الآية - یاد کړه هغه وقت چې وویل دغه قارون ته قوم د ده چې مسلمانان ؤ په
کبر او غرور سره مه خوشالید په بیشکه چې الله نه خوښوی خوشالیدونکی په مال د دنیا (یعنی پر
دغه فانی او زائل دولت ولی نازیږی او پری فخر او غرور کوی؟ چې هغه د الله تعالیٰ په نزد د
میاشی د یوه وزر په اندازه هم وقعت نه لری ښه وپوهیږه چې الله تعالیٰ مغرور او متکبر بنده نه
خوښوی او هر هغه شی چې د ده مالک الملکوت خوښ او پسند نه وی د هغه نتیجه ماسواء له
تباهی او هلاکت بل هیڅ شی نه دی.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ ورکړی مال د دی دپاره دی چې انسان هغه د آخرت خپله پټکه
وگرځوی نه داسی چې د هغه د غفلت په نشو مست مغرور او متکبر شی او د متکبرانو په شان
حرکت او وضعیت اختیار کړی.

وَلَا تَسْ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنُ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هیروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندگانو د الله
سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تاسره (چې داسی ډیر
دولت ئی درکړی دی)

تفسیر: یعنی سم د خپلی برخی سره تری خوره! او غښه! او اغونده! او د آخرت دپاره دی
پټکه تری واخله! او په ناروا مواردو کښی ئی مه لکوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٥٠﴾

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر ظلم بغی سره) په ځمکه کښی بیشکه
چې الله نه خوښوی فساد کوونکی.

تفسیر: یعنی له حضرت موسیٰ علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالیٰ پر ځمکه د مطیعانو په شان گرځه! او خامخا په بلاد الله کښی شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چه په ملک کښی فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ط

وویل (قارون قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چه راگری شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چه ما څخه دی،

تفسیر: یعنی هنرمون وم او د گټلو استعداد او سلیقه می درلوده (لرله) - پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمی مهارت لامله (له وجی) ماته دغه دولت حاصل شوی دی الله تعالیٰ هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال - دولت او شته راگری دی او دغه ثروت په خوشی چتی (بیکاره) ناسته بی له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چه اوس ئی زه د موسیٰ په حکم او مشوره خوشی ویریا د الله تعالیٰ په نامه لگوم.

أَوْ لَمْ يَعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَآثَرُ جَمْعًا

آیا نه پوهیده (قارون) چه بیشکه الله په تحقیق هلاک کړی دی په خوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چه دی ډیر سخت ؤ له دی (قارون) څخه له جهته د قوت او ډیر ؤ له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاتړه)

تفسیر: یعنی د دولت گټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چه تا د حقیقی منعم احسان هیر کړ او د هغه په درکړی دولت او لیاقت مغرور شوی آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن کښلی ؤ؟ او دی په دغه نه ؤ خبر چه د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو هم داسی شرارتونو او سرکشو له سببه هلاک او تباہ شوی دی چه د هغوی په لاسو کښی لوی لوی سلطنتونه او ډیری زیاتی خزانی - لښکری او نور زیات دنیوی وسائل او وسائط ؤ. آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اوریدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٢٨﴾

او نه به شی پوښتیدلی له گناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چه الله ته معلوم دی).

تفسیر: یعنی پوښتنی ته به ضرورت نه وی پاتی الله تعالی ته د دوی گناهونه یو په یو معلوم دی او له پرښتو سره هم لیکلی پراته دی هو! که د توبیخ او تقریع په ډول (طریقه) کوم وقت کوم سؤال له دوی نه وشي نو هغه بیله خبره ده. یا خو دغه کنايه ده د گناه له کثرته یعنی د دوی گناهونه به دومره ډیر او زیات وی چه دغه ته به ضرورت نه وی پاتی چه د یوی یوی جزئی پوښتنه له دوی ځنی وکړه شی. حضرت شاه صاحب لیکي «پوښتنی به نه کیږی له گناه یعنی له گناهگار څخه ځکه که د ده په پوه او عقل کښی څه نقصان نه وی نو گناه به ئی نه اختیاروله کله چه د دوی په پوه او عقل کښی نقص او خرابی ده نو پر دغسی ناپوهانو د الزام اړولو څخه څه فائده مرتبه کیدی شی؟ که دوی د هغو بدو کارو په بدی پوهیدل نو ولی به ئی کول» (موضح).

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لَيْلِيَّتْ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٢٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زینت ښائست (او دج خپل) وویل هغو کسانو چه غوښت ئی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا ای کاشکی چه وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چه ورکړی شوی دی قارون ته بیشکه چه دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخی لوئی (له دنیا څخه).

تفسیر: یعنی قارون خپل فاخره لباس واغوست او سره له ډیرو خدمو او حشمو او په ډیر شان او شکوه او جل او بل ووت چه د هغه د لیدلو څخه د دنیا د طالبانو سترگی ردی بدی پاتی شوی او گرد (تول) ورته هک حیران ودریدل او له خپلو ځانونو سره به ئی داسی ویل «کاشکی چه مونږ هم د داسی دنیوی شان او شوکت خاوندان وی! او هم داسی ترقی او عروج مو حاصل کړی وی چه نن د قارون په برخه شوی دی. بیشکه چه دی ډیر د اقبال او اجلال خاوند او ډیر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنِ امْنٌ وَعَمِلَ صَالِحًا

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ (هغوی ته) علم فهم چه افسوس دی تاسی ته (ای طلابو د دنیا) ثواب د الله خیر دیر غوره دی هغه چاته چه ایمان ئی راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل ئی کړی دی د نیکو،

تفسیر: یعنی پوهانو او ذی علم سربو وویل چه «ای کمبختانو! په دغه فانی جل وبل کښی شه ایښی دی چه د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو له پاره د الله تعالی په دربار کښی کوم دولت او عزت چه شته او دوی ته وررسیدونکی دی د هغه په مقابل کښی دغه دنیوی شان او شوکت محض هیڅ او لاشی دی او دومره یو نسبت هم سره نه لری لکه چه د یوی ذری نسبت له لمر سره کیږی».

وَلَا يُلْقِيهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٥٠﴾

او نشی ښوولی ورکولی دغه (خبره) مگر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته)

تفسیر: یعنی له دنیا غنی آخرت هم هغه ښه او بهتر گنی چه دنیوی محنت پر غان برداشت کولی شی او بی صبره خلق د حرص او طمع له سببه په دنیوی هوس او ارمانو پسې شنه ناست دی. نادان انسانان دنیوی هوسانی (آرام) او راحت ته چه گوری داسی گنی هر څوک چه د آرامی او هوسانی (راحت) خاوند دی هغه دیر بختور او خوش قسمته سړی دی. نو ځکه د شپې او د ورځی د هم هغه په فکر او تشویش کښی اخته او مشوش اوسیدوی - او د آخرت د ذلت او د اخروی زحمت او په سلهاؤ غایو کښی خپل خوشامد او مدهانت ته غور نه کوی او نه گوری چه دغه دنیوی عیش او عشرت او آرامی وروسته د شلو یا څلوپښتو کلونو پای (آخر) ته رسیدوی او بیا د ده په زرهاؤ نور کلونو پر تیرو ازغو او راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکلیفونو) کښی تیریدوی. (موضح بتغییر یسیر).

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨٥﴾

پس ننه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کښی پس څه نه ؤ ده ته (په دغه وقت کښی) هېڅ دله (د دوستانو) چه مددگاری ئی کړی وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کښی) او نه ؤ (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چه ځان ئی له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنی نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسید او نه ئی څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه ئی خپل قوت په کار ورغی نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَتَّعُوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَسْتَطِئُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ

او صبا کړ هغو کسانو چه آرزو به ئی کوله د مرتبی د دغه (قارون) په پروڼ (ماښام) کښی ویل به ئی (یو بل ته) افسوس دی تاته پوه شه! چه بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ارتولو ئی) له بندگانو خپلو او تنگوی (الله دغه روزی په هر چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قارون ترقی او ترفع د لیدلو څخه پروڼ داسی آرزو او هیله (امید) کوله چه «کاشکی مونږ ته هم داسی عروج او ترقی حاصل شوی وی» نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوړونو ږدی او توبی ویاسی او اوس په هوش راغلل چه دغسی دولت په حقیقت کښی د یوه ښکلی مار په شان دی چه د هغه په منځ کښی مهلک زهر وی. له کوم سړی د دنیوی ترقی او عروج د لیدلو څخه له سره مونږ ته نه ښائی چه داسی کومه فیصله له خپله ځانه سره وکړو چه هغه هر ورو (خامخا) د الله تعالیٰ په دربار کښی څه نه شه عزت - وجاهت او مقبولیت هم لری. دغه دنیوی ترقی او تنزیل د کوم بنده د مقبولیت او مردودیت معیار نشی کیدی بلکه دغه د الله تعالیٰ مصلحت او حکمت دی. پر هر چا چه لازم او مناسب وگنی د رزق او د روزی ورونه (ابواب) ورپرانیځی او هر چاته چه مناسب وی روزی ورتنگه او په اندازه کوی ئی. د مال او دولت فراخی او ارت والی د ښی خاتمی او مقبولیت دلیل نه دی بلکه علی الاکثر د هغه نتیجه تباهی او بربادی ده او د ابدی هلاکت او فلاکت په صورت څرگندیږی.

صدق من قال -

کم عاقل عاقل اعیت مذاہبہ ▪ و جاہل جاہل تلقاہ مرزوقا
هذا الذی ترک الاوہام حائرة ▪ وصیر العالم النحریر زندیقاً

تنبيه: په «ويك» كينى (وى) اسم د فعل دى په معنى د «اعجب» او دا (كاف) په معنى د (لام)
دى نو معنى ئى داسى شوه چه تعجب كوم زه دپاره د دى چه بيشكه الله ارتوى رزق. ونحن
ترجمناه بمعنى ويلك وهذا ما قاله سيويده

لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيُكَاتِّئُ لَا يُقْلِدُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

که چیرى نه وى دا چه احسان کړى دى الله پر مونږ نو خامخا دوب کړى به
ئى وو مونږ په ځمکه کينى (د قارون په شان) افسوس دى ته نه پوهیږى نه
وینى دا چه نه خلاصیږى کافران (له عذابہ).

تفسیر: يعنى دغه د الله تعالى مهربانى او احسان دى چه مونږ ئى د قارون په شان ونه گرځولو
که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسى کیده له خپل لورى که مونږ د ډیر حرص او طمع له
سببه داسى هیله (امید) او آرزو کړى وه. ﴿يَلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أَذَى قَارُونُ﴾ الله تعالى ځمونږ
په مخ کينى خیر راپیښ کړ چه ځمونږ دغه آرزو او هیله (امید) ئى تر سره ونه رسوله او نه ئى
پر دغه حرص او طمع مونږ ته څه تنبیه او سزا راکړه - بلکه د قارون نتیجه او حشر ئى مونږ ته
راښکاره او مونږ ئى په دغه وسیله سره وینى او متنبه کړو اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرگنده
شوه چه محض د مال او زر په ترقى سره حقیقى فلاح او برى هیچا ته نشى حاصلیدى او دغه
چه ناشکړه منکران له سره د الله د عذابہ نجات نشى موندلى.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا

فِي الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٨﴾

دغه کور د آخرت (چه جنت دى) ورکوو مونږ دا دپاره د هغو کسانو چه نه
لری اراده د لوئى (او تکبر) په ځمکه کينى او نه فساد ظلم کوى (پر خلقو)
او عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسی ویل چه قارون خو ډیر خوش قسمته او بختور سری دی حال دا چه دغه خوش قسمتی او بختورتوب نه دی بلکه د آخرت گټه په لاس کول لویه خوش قسمتی ده او دغه گټه د هغو کسانو لپاره ده چه د الله تعالیٰ په ملک کښی شرارت او فساد غورځول نه غواړی او په دغه فکر کښی له سره نه دی چه خپل ځان له گردو (تولو) څخه لوی او لوړ (اوچت) وگنی - بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزگاری لار ځان ته اختیاری - د دوی زیار (محنت) او کوشش د دی په ځای چه خپل ذات لوړ (اوچت) او لوی ښکاره کړی تل په دغه کار کښی مصروف او معطوف دی چه خپل دین لوړ (اوچت) کړی او کلمه الله په اعلاء کښی وویښی او خپل مسلم قوم مترقی او مرفه الحال او او فارغ البال من حیث الحال وگرځوی، دوی د دنیا حریصان نه دی بلکه پر آخرت عاشقان دی او دنیا پخپله د دوی تر پښو لاندی رغړی نو اوس تاسی پخپله غور او فکر وکړئ چه آیا د دنیا مطلوب د دنیا له طالبه څخه ښه نه دی؟ صحابه و رضی الله تعالیٰ عنهم ته وگورئ چه هغوی له گردو (تولو) ځنی زیات د دنیا تارکان و مگر متروک الدنیا نه و - په هر حال د مؤمنانو اصلی مقصد آخرت دی د دنیا هغه برخه چه د دغه مقصد ذریعه وگرځی هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّمَّا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٢﴾

او هر چا چه وکړه کومه نیکي پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغی (حسنی) او هر چا چه وکړه کومه بدی پس نشی ورکولی جزاء هغو کسانو ته چه کړی ئی دی (عمل د) بدیو مگر (جزاء د هغه شی) چه و دوی چه کاوه به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کومه نیکي چه دلته وکړی له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شی د یوی نیکي څرنگه چه د هغه اقتضای اقل لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «پر نیکي باندی د نیکي وعده ئی ورکړه چه هغه علی‌الیقین رسیدونکی ده او پر بدی ئی د بدی وعده ونه فرمایله چه ضرور به وررسیږی ځکه چه ممکن دی چه هغه ورمعاف شی هو! دومره ئی وفرمایل چه د هغه فعل له سزا څخه به ډیره سزا ونه رسیږی».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

بیشکه هغه (الله) چه فرض (نازل) کری ئی دی پر تا (احکام د) قرآن خامخا بیرته بیوونکی دی د تا هغه غای د وعدی (مکی) ته

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ﴿وَالْعَاثَةُ لِلَّذِينَ﴾ عاقبت او ښه خاتمه پرهیزگارانو ته ده یعنی په آخرت کښی لکه چه پاس معلوم شو - اوس دغه راییی چه په دنیا کښی هم آخری بری او فتح هم د دوی ده. وگورئ نن تاسی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنگ شوی مکه معظمه مو پریشوده مگر هغه الله تعالیٰ چه تاسی ئی رسول گرځولی ئی او د پاک قرآن په شان کتاب ئی درعطاء کری دی هم هغه الله تعالیٰ بالیقین د تا په ډیره کامیابی او بری سره بیرته هم دلته راوستونکی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه آیات د هجرت په وقت کښی نازل شول او داسی دادینه او تسلی ئی وفرمایله چه ته به بیا مکی معظمی ته راتلونکی ئی لکه چه دوی په ډیر ښه وضعیت سره راغلل سره له غلبی او فتح» ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کری دی - او ځینو آخرت - او ځینو جنت - او ځینو د شام ځمکه چه هلته دوی یو ځلی په لیلة المعراج کښی تشریف وړی و. حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه په دغو اقوالو کښی ډیر عمیق او لطیف تطبیق کری دی. یعنی له معاده دلته مکه معظمه مراد ده (کما فی البخاری) مگر د مکی معظمی فتح د قرب الاجل علامه وه لکه چه ابن عباس او عمر رضی الله تعالیٰ عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کښی وفرمایل د وړاندنی «اجل» څخه وروسته «حشر» د حشر څخه وروسته د «آخرت» او د آخرت وروستنی منزل جنت دی. مطلب ئی داسی شو چه الله تعالیٰ به تا پومی په یوه شانداره طریقه سره بیرته مکی معظمی ته راوولی، وروسته له هغه څو ورځی وروسته اجل مو واقع کیږی، بیا به د شام په ځمکه کښی حشر کیږئ لکه چه له احادیثو څخه ثابت شوی دی بیا په آخرت کښی به هم په ډیر شان او شوکت سره تشریف راوړئ. او په آخر کښی په جنت کښی ډیر اعلیٰ مقام ته استول کیږئ.

قُلْ رَبِّيَ أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ قِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ٢٨

ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دی هغه څوک چه راوړی ئی ده لاره سمه او هغه څوک چه هغه په گمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو گمراهی ښه معلوم دی. یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوی. او دغه له سره نشی کیدی چه ځما

دغه کوشش ضایع شی - یا گمراهان رسوا - سپک او گمراه نه کری.

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ

او نه وی ته چه توقع امید دی درلود (لرلو) د دی چه راوبه لیږلی شی تاته کتاب (قرآن) لیکن (راولیدلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا

تفسیر: ته له پخوا غنی د نبوت په انتظار کښی نه وی دا محض د الله تعالی رحمت او موهبت دی چه ته ئی په رسالت سره سرفراز کری نو هم هغه الله تعالی به په دنیا او آخرت کښی تاته بری او کامیابی درکوی لهذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترته اعتماد او اطمینان ولره!.

فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٧﴾

پس مه کیږه ته خامخا مددگار دپاره د کافرانو (په دین د دوی کښی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی ته دی خپل هغه قوم خپل خپلوان مه گڼه چه دوی له تاسره بدی کری ده او تاسی ئی مجبور کری بیع چه خپل وطن پریردئ! اوس هغه څوک چه له تاسره مرسته (تعاون) او مدد کوی هم هغه دی خپل دی.

وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَةِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أَنْزَلْتُ إِلَيْكَ وَادْعًا إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٨﴾

او (خبردار چه) وا دی نه ږوی (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیاتونو د الله پس له هغه چه نازل کرل شول تاته او وپوله خلق (طرف د توحید او عبادت د) رب خپل ته او مه کیږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کښی).

تفسیر: یعنی ته دی د دین په کار کېنې د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دی خپل ځان په هغوی کېنې شمیره! اگر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وی، هو! دوی مگرد (تول) د خپل رب په لوری وېوله! او د الله تعالی د احکامو په تعمیل کېنې ټینگ اوسه!

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه څه) نشته هیڅ لائق د بللو بل هیڅوک مگر هم دی دی (یواځې ځکه څه) هر څیز فانی کیدونکی دی مگر ذات د ده (څه تل باقی دی).

تفسیر: دغه خطاب اگر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی مگر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کیږي. د پاس آیتونو په نسبت ځینو مفسرینو هم داسې لیکلي دي. یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی او تقریباً تول شیان فناء کیدونکی دی اعم له دی څه په هر وقت کېنې وی مگر خو د الله تعالی مخ یعنی د الله تعالی مقدس ذات څه نه له سره معدوم و او نه هرگز فناء کیدونکی دی رښتیا ده (الا کل شیء ما خلا الله باطل).

وقال الله تعالی ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَسْبِقُ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ .

ځینو اسلافو د دی مطلب داسې اخیستی دی نور مگرد (تول) کارونه فناء او محو کیدونکی دی ماسوا له هغو کارونو څه خالصاً مخلصاً له وجه الله وکړی شی والله تعالی اعلم.

لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

هم ده ته دی حکم (نافذه قضاء) او هم ده ته به بیرته بوتلی شی تاسی (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعنی د گردو (تولو) حضور د ده په مخ کېنې د حساب او کتاب دپاره یو حتمی او ضروری شی دی څه هلته یواځې د هم ده حکم چلیږي. او صورتاً، ظاهراً او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږي او نه به قوت او اقتدار ورپاتی وی. ای الله! جار دی شم! په هم دغه وقت کېنې پر دغه گناهکار بنده دی هم رحم وفرمایه! او له خپله غضبه ئی وساته!

تمت سورة القصص والله الحمد والمنة.

سورة العنكبوت مكية الامن آية (۱) الى غاية آية (۱۱) فمدنية وهى (۶۹) آية و (۷) ركوعات رقمها (۲۹) تسلسلها حسب النزول (۸۵) نزلت بعد سورة الروم
 د العنكبوت سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱) آيته شخه د (۱۱) آيته تر آخره پورى چه مدنى دى (۶۹) آيته
 او (۷) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲۹) او په نزول كښى (۸۵) سورت دى وروسته
 د «الروم» له سورت شخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

الَّذِينَ أَحْسَبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۝

آيا گمان كوى دا خلق د دى چه پرى به ښودى شى دوى (په) هم دى قدر چه ووائى دوى چه ايمان راوړى دى مونږ حال دا چه دوى به ونه ازمويل شى.

تفسير: يعنى په ژبه سره د ايمان دعوى كول دومره سهل او آسانه نه دى هر څوك چه د ايمان دعوى كوى امتحان او ابتلاء ته دى ئى هم تيار شى! هم دغه د امتحان محك دى چه پرى سره او ناسره سولولى كيږي او معلوميږي. په حديث كښى راغلى دى چه له گړدو (تولو) شخه سخت امتحان د انبياؤ دى. وروسته له هغه د صالحينو بيا درجه په درجه د هغو خلقو دى چه له هغو سره مشابهت ولرى. او د انسان امتحان د ده د دين او ايمان له حيثيته اخيست كيږي. په هر اندازه چه انسان پخپل دين او ايمان كښى مضبوط او سخت وي په هم هغه اندازه له هغه شخه سخت امتحان اخيست كيږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقيق ازمويلى ؤ مونږ هغه كسان چه له دوى نه ږومبى ؤ

تفسير: يعنى د ږومبنيو انبياؤ د متبعينو دير لوى او سخت امتحان اخيست شوى دى. په صحيح

بخاری شریف کتبی دی چه صحابه و رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کتبی عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! ځمونږ له پاره د الله تعالیٰ له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چه د مکې معظمې مشرکینو پر مسلمانانو باندې انتهای ظلم او ستم کوو. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پخوا له تاسو به ئی یو (ژوندی) انسان په ځمکه کتبی ولاړ خښوو او بیا د هغه پر سر به ئی اړه کښوله او د ده سر به له منځه دوه توتی کیده. د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به ئی د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لگول چه د هغو په اثر به د دوی پوستکی او غوښی وړتی کیدی او سوځیدی ټاکي به ئی وهلی او لاندی به لویدی خو سره د دغو ربرو (تکلیفونو) او سختیو باوجود له خپل دین څخه به ئی دوی نشو گرځولی.

اوبنکی مو بهیږی - وینی مو توییږی

زړونه مو کریږی - تینگ ولاړ په مینه یو

له خوب خوړو نه لری یو - خوار زهیر او غلی یو

خوند او ژوند نه تلی یو - سخت لتار په مینه یو

فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٠﴾

پس خامخا معلوم به کړی هر ورو (خامخا) الله (په علم ظاهري سره هم) هغه کسان چه رښتینی دی (په دعوی د ایمان کتبی) او خامخا معلوم به کړی الله هر ورو (خامخا) (هغه) دروغجنان (په علم ظاهري سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په علانیه ظاهروی او هر یو به پوهیږی چه د ایمان په دعوی کتبی کوم یو رښتین راوځی؟ او کوم یو دروغجن څرگندیږی او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوی. تنبیہ: له ﴿فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ﴾ الآية - څخه چه د علم الباری د حدوث توهم کیږی د هغه یو نهایت محققانه جواب شیخ الهند قدس سره العزیز پخوا د البقرة په (۱۷) رکوع د دغه متبرک تفسیر کتبی چه پر ﴿إِنَّا نَعْلَمُ مَنْ يُظَاهِرُ الرَّسُولَ مِنْ قَلْبٍ عَلَى حَقِّهِ﴾ باندی لیکلی شوی ورکړی دی. مونږ دلته د هغو توجیهاتو په طرف اشاره کړی ده چه د مفسرینو له طرفه ایراد شوی دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٣١﴾

آيا گمان کوی هغه کسان چه عمل کوی دوی د بدیو (لکه شرک او معاصی) د دی چه پرومبی به شی دوی پر مونږ (چه مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی) بد دی هغه حکم چه کوی ئی دوی (چه نفی د انتقام دی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي چه «پخوانی دوه آیتونه د هغو مسلمانانو په متعلق و چه د کفارو په ایذاء کښی اخته و او دغه آیت د هغو کافرانو په متعلق دی چه مسلمانان به ئی ریرول (تکلیفول) (موضح)» یعنی د مومنینو امتحانات دی دوی داسی ونه گڼي چه «مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او د هغو له سختیو او مصاعبو څخه مأمون او ساتلی یو.» دوی له مونږه خپل ځانونو چیري ساتلی شی هغه سختی سزاوی چه دوی ته ورکولی کیږي د هغه په مقابل کښی د مسلمانانو د امتحان سختی هیڅ حقیقت نه لری چه د دی وقت د دغه عارضی مهلت او دلیل په نسبت دوی داسی کومه رایه قائمه کړی ده چه «مونږ به تل مأمون پاتی کیږو او د حساب او کتاب او سزا موندلو په وقت کښی به د الله تعالی د قدرت په لاس کښی نه ورځو» نو په حقیقت کښی دوی پر دیره خرابه خبره فیصله کړی ده او داسی د حماقت او د جهالت فیصلی د راتلونکیو مصائبو مخه له سره نشی نیولی.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

هر څوک چه وی چه امید لری دی د ملاقات د الله (په جنت کښی) پس بیشکه اجل نیته د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکی ده (نو ښائی چه ورته تیار شی) او هم دی ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی هر هغه سری چه په دغه توقع سختی گالی (برداشت کوی) او ربرونه (تکلیفونه) تیروی چه یوه ورځ به زه هرومرو (خامخا) د الله تعالی په مخ کښی حاضریدونکی یم چه هلته تر یوی ذری پوری هم حساب او کتاب کیږی که زه دلته په دغه امتحان کښی ناکام شوم نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کښی اخته کیدونکی یم او که تری بریالی او کامیاب ووتلم نو دغه گرد (ټول) تکالیف به ځما له مخی څخه لری کیږی. او د الله تعالی رضاء او لقاء به می په برخه کیږی نو داسی سری دی په یاد ولری چه د الله تعالی وعده هرومرو (خامخا) راتلونکی ده او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او د ده دغه اعلی توقعات

خامخا پوره کیدونکی دی او ضرور د ده سترگی به پری یخی او رنی کیږی. الله تعالیٰ مگردی (تولی) خبری اوری او پری ښه عالم دی د هیچا زحمت نه ضایع او نه ابته (خراب) کوی.

وَمَنْ جُهَدَ فَإِنَّمَا يَجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧﴾

او هر شوک چه جهاد کوی (له کفارو یا له نفس خپل سره) پس بیشکه هم دا خبره ده چه جهاد کوی دپاره (د نفعی) د نفس خپل بیشکه چه الله خامخا غنی بی پروا دی له گردو (تولو) عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږی هغه غنی ذات له هغی شیانو څخه په کلی ډول (طریقه) سره بی پروا او بی نیاز دی هو! بنده په هره اندازه چه د الله تعالیٰ په طاعت کښی محنت او زیار (کوشش) پر ځان اخلی د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کښی رسیږی پس مجاهده کونکی دی هیڅ کله داسی خیال ونه کړی کله چه مونږ د الله په لاره کښی دومره زحمت کوو نو (معاذالله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی چه تاسی ته ئی ستاسی د گټی او فائدی لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا وبه رږوو مونږ هرومرو (خامخا) له دوی نه گناهونه د دوی او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چه وو دوی چه کاوه به ئی (په اسلام کښی).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه الله تعالیٰ د مگرد (تول) عالم څخه غنی، بی پروا او بی نیاز دی خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسی محنت او زحمت نه ضایع کوی او په ځای ئی رسوی. حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی د ایمان په برکت به تاسی ښیگنی (فائدی) او نیکی

و مومع او بدی او خرابی مو بشلی کیږی» (موضح القرآن).

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِشْرِكٍ بِمَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره ئی د نیکی (هر کله په هر څه کښی پرته (علاوه) له دی نه)، او که کوښښ کوی (دوی دواړه) له تاسره چه شریک ونیسی ته له ما سره هغه څیز چه نشته تاته په (الوهیت) د هغه کښی هیڅ علم پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو)

تفسیر: یعنی په گردو (تولو) کائناتو کښی داسی کوم شی له سره نشته چه له الله تعالی سره شریک یا شرکت وکړی شی بیا نو په دی باندی څوک له کومه غایه څخه خبر شوی دی. دغه خلق چه الله تعالی ته شرکاء ودروی محض د جهالت او هام دی او د بی سند خیالاتو متابعت کوی او په واقع سره له حقیقته بیخی بیخبره دی.

﴿فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ - اطاعت مکوه ته د دی دواړو په اشتراک مع الله کښی

په دنیا کښی له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډیر دی د والدینو لامله (له وجی) نه ښایی چه د الله تعالی دین پرېږدی (موضح) په حدیث کښی راغلی دی چه د حضرت سعد بن ابی وقاص والده چه مشرکه وه کله چه د خپل غوی د اسلام خبر ئی واورید نو له خپله غخانه سره یی عهد وکړ - څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتد نشی نو زه به له سره خوړل او غښل نه کوم او تر چت لاندی به آرام ونه کرم لکه چه هغی له طعام خوړلو او له اوبو غښلو خپله خوله وترله او بیخی خواره زهیره شوه خلقو به په زور او زیادت د دی خوله پرانستله او دودی او اوبه ئی ورکولی نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو ځواکی دغه راوښودل چه د والدینو په داسی شان پر خلاف الحق باندی مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی ښائی چه د خالص مؤمن د ثبات پښه تری ونه ښوئیری.

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَنِيبْكُمْ مِمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ٥٣

خاص ماته دی بیا راتله د تاسی (تولو) پس خبر به کرم زه تاسی (جزاء به در کرم) پر هغو (اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی تول به په هغه عدالت کښی حاضرېږئ! په دغه وقت کښی به گردو (تولو) ته د ورځول

کپیوی چه په اولاده او والدینو کښی کوم یو متجاوز او له خپله حده تیری کوونکی ؤ؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم ؤ.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ①

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی په (جماعت) د صالحانو کښی (چه) انبیاء او اولیاء دی

تفسیر: یعنی هر څوک چه سره له داسی زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نیکی پر لاره قائم وی حق تعالیٰ به د هغه حشر پخپلو خاصو بندگانو کښی کوی. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي «که اولاد په ناحقه خبره کښی د خپلو والدینو خبره ونه منله او والدین هم هغسی په ناحقه ټینگ ولاړ وی نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږی او د ده د والدینو به زمره کښی به نه کیږی. اګر که د طبیعی او نسبی تعلقاتو په بناء دی د گردو (تولو) ځنی دوی ته ډیر نژدی وی. په «المرء مع من احب» کښی دینی محبت مراد دی طبیعی محبت نه دی مراد.»

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ

او ځیني له خلقو څخه هغه څوک دی چه وائی (تش په خوله) ایمان راوړی دی مونږ (هم) په الله باندی پس کله چه سختی ورسوله شی ده ته په (لاره) د الله کښی نو وګرځوی فتنه سختی خپګان د خلقو (او شمیری ئی) په شان د عذاب د الله

تفسیر: دغه د هغو خلقو ذکر دی چه پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وائی مګر د دوی په زړونو کښی له سره ایمان راسخ نه ؤ - دوی ته هر چیري چه د الله تعالیٰ په لاره کښی کوم ریر یا تکلیف وررسیده یا د دین له سببه ئی څوک تکلیفو نو دغه امتحان او آزموینه ده - الله تعالیٰ د عذاب په منزله ګڼله څرنګه چه انسان د الله تعالیٰ له عذابه ویرپړی او خپل ځان تری ساتی او وروسته د هغه له نزوله له خپلی هغی پخوانی دعوی څخه لاس واخلي - او ناچاره اعتراف او اقرار کوی چه زه په غلطی کښی وم هم دغسی حال د هغو ضعفاؤ القلوبو دی هر چیري چه د دین په معامله کښی کومه سختی ورورسپړی نو ژر تر ژره ویرپړی او د ایمان له دعوی څخه لاس آخلي -

او په ژبه يا په عمل سره ښهواکي داسي اقرار کوي چه مونږ پخپلي دغي دعوي کښي په غلطۍ کښي وو. يا دغسي دعوي مو له سره نه وه کړي.

وَلَيْنُجَاءُ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لِيَقُولَنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دي که چيري راشي مددگاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چه فتح او غنيمت يوسي) نو خامخا وبه وائي دغه (منافقان) هرومرو (خامخا) بيشکه مونږ (هم) يو له تاسي سره (په ايمان کښي) (نو په غنيمت کښي مو شريک کړئ!)

تفسير: يعني که د مسلمانانو کوم عروج او موفقيت وگوري نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبري جوړوي چه مونږ خو له تاسي سره وو - او اوس هم ستاسي اسلامي وروڼه يو - خصوصاً که مسلمانان فاتح شي. او فرض ئي کړئ که دغه خلق چه د کفارو سره ئي معاونت کاوه د مسلمانانو په لاس کښي بنديان شي نو بيا د دوي د نفاق او تملق لپاره هيڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ۝

(و فرمايل الله) آيا نه دي الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چه په سينو زړونو د عالميانو کښي (پټ) دي (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دي).

تفسير: يعني لکه چه ځيني له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي الله ته دغه گډ (تول) معلوم دي آيا تش د ژبي په دعوي سره دوي له الله تعاليٰ څخه د خپلو زړونو احوال پتولي شي؟

وَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ۝

او خامخا معلوم دي هرومرو (خامخا) الله ته هغه څوک چه ايمان ئي راوړي دي او خامخا معلوم دي هرومرو (خامخا) (الله ته) منافقان (نو ور به کړي هري يوي فرقي ته جزا موافقه).

تفسير: يعني الله تعاليٰ ته لا له پخوا څخه هر شي پوره معلوم دي - ليکن اوس ستاسي اعمال او افعال نورو ته هم ورښيي او ظاهروي يي چه آيا د عمل په ميدان او په ښکاره دول (طريقه) کوم يو له تاسي خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم يو دروغجن - دغاباز او منافق دي؟

تنبيه: په دی قسم مواضعو کښی د ﴿وَلَيَحْلَنَ اللَّهُ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی کما فی تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَكُمْ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی متابعت وکړئ تاسی د لاری ځمونږ (په دنیا کښی) او ښائی بار به کړو (پر ځانونو) گناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته لازم دی چه پر ایمان مضبوط وی او هیڅ قسم تکلیف - ایذاء او ربرول (تکلیفول) یی د ثبات او استقامت له طریق څخه لری نشی کړی او نه د کفارو ډک له شیطنته او حماقته استمالت او پخلا کولو څخه متأثر شی - مثلاً کفارو به مسلمانانو ته ویل «راځی اسلام خوشی کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو ورورگلیو او خپلویو کښی ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تگ وکړئ خو له گردو (تولو) تکالیفو او ایذاو څخه نجات ومومئ! او بی سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کښی پاتی نشئ او که تاسی داسی اقدام گناه گنئ! او له مؤاخذه څخه ئی ویریرئ نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ځمونږ نوم واخلي چه دوی مونږ ته داسی مشوره راکړی وه - او که داسی کومه پېښه دروړاندی شی نو گرد (تول) مسئولیت او ذمه واری به مونږ په خپل سر اخلو» لکه چه یو شاعر وائی.

تو مشق ناز کر خون دوعالم میری گردن پر

وَمَا هُمْ بِحَمِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاِبُونَ ﴿١٢﴾

وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ

حال دا چه نه دی دوی (پخپل ځان) اخیستونکی له گناهونو د دوی د هیڅ شی بیشکه دوی خامخا دروغچنان دی (په دغه وعده کښی). او خامخا بار به کړی هرومرو (خامخا) (دغه کفار) بارونه درانه د گناهو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د گناهو خپلو

تفسیر: یعنی دوی دروغچنان دی او ستاسی بار د یوی ذری په اندازه هم دوی نشی سپکولی هو! خپل بار درنوی - یو خو د دوی د ذاتی گناهونو بار ؤ - اوس د نورو د اغواؤ او د اضلالو بار

پر هغه لا زیات شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «که شوک و غواری چه رفاقت و کرمی او د بل چا د گناه بار پر خپله اوږه واخلی امکان نه لری مگر که یو بل گمراه کرمی نو د دغه گمراه شوی سری د گناه بار هم د دغه گمراه او هم د هغه گمراه کوونکي په غایه لویږی» (موضح) لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «هر شوک چه په دنیا کښی (ناحقه) وینه توئی کرمی د ده د گناه برخه د آدم علیه السلام ږومښی غوی «قابیل» ته هم رسیږی چه هغه اول غلی دغه خرابه لاره ایستلی ده».

وَلْيَسْئَلْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

او خامخا وبه پوښتیدلی شی دوی هر ورو (خامخا) په ورځ د قیامت کښی له هغو (دروغو) چه وو دوی چه له ځانه به ئی جوړول (په الله په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبری جوړوی چه مونږ به ستاسی بار پر خپلو اوږو آخلو دغه بالذات یوه مستقلة گناه ده پر دغه هم دوی مأخوذیږی. وروسته د څو قصصو په منځ کښی پر دغی خبری تنبیه ورکرمی شوی ده چه د رښتینو په مقابل کښی همیشه دروغ - اغواء او شرارت کیدل او د رښتینو او صادقانو د امتحان ابتلاء او آزموینی دوره به تر مدتو پوری اوږدیده مگر وروستنی نتیجه به د هم هغو په حق کښی ښه او بهتره څرگندیده او منکران او شیریان به گرد (تول) سره خائیان او خاسران او زیانکاران گرځیدل - صادقان او رښتینان به بریالیان - کامیاب او سرفراز کیدل او د اشقیاء گرد (تول) مکائد د عنکبوت له تاره څخه زیات قوی نه ثابتیدل.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته پس مدت ئی تیر کړ په دوی کښی زر کاله (دپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مگر پنځوس کاله (کم له زرو نه)

تفسیر: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه حضرت نوح علیه السلام په څلویښت کلنی کښی مبعوث شو نهه نیم سوه کاله په دعوت - تبلیغ - سعی - او اصلاح کښی مصروف او لگیاء ؤ بیا طوفان (څپان) راغی له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتی ؤ چه په دغه حساب سره د دوی تول عمر ۱۰۵۰ کاله شو.

فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۴﴾

(نو تکذیب ئی وکړ) پس ونيول دوی طوفان (ډيرو اوبو نو غرق شول) حال دا چه دوی ظالمان ؤ (په سبب د کفر خپل).

تفسير: يعنى كله چه دوى له گناهونو او شرارتو څخه لاس وانخيست نو طوفان پرى نازل شو چه په هغه كېنې پرته (علاوه) له څو تنو مخصوصو نفوسو نور كړد (تول) سره دوب او هلاك شول.

فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذاب د طوفان) او خاوندانو د بیری (ته چه له ده سره ؤ)

تفسير: هغه انسانان يا حيواناتان چه پر دغې بېرې كېنې سواره ؤ هغوى مو د نوح عليه السلام په ملگرتوب محفوظ او مأمون وساتل د هود عليه السلام په سورت كېنې دغه قصه په تفصيل سره تيره شوى ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وگرځوله مونږ دغه (بیری یا قصه یوه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالميانو ته.

تفسير: وائى چه د نوح عليه السلام بېرې تر ډيرو مودو پورې د(جودى) پر غره ولاړه وه خو د كړدو (تولو) ليدونكو لپاره عبرت وى نن ورځنې بېرې او جهازونه هم د هم هغې بېرې يوه نښه ده چه د هغو د ليدلو څخه هم د نوح عليه السلام د سفینې ياد تازه كيږي او د الله تعالى د قدرت يوه نمونه په نظر راځي - يا ښائى چه تری داسی مراد وى چه مونږ د بېرې دغه قصه د همیشه لپاره د عبرت نښه گرځولى ده. حضرت شاه صاحب وائى «څه وقت چه دغه سورت نازل شو د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ډير اصحاب د كفارو له ايذاء او اضراره په تنگ شوى ؤ - او ځينى له هغو پر بېريو سواره شوى او د حبشى په لورى ئى هجرت كړى ؤ كله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مدينى منورى ته راغى دلته هغه جهاز والا اصحاب ئى هم مدينى منورى ته راغلل او په سلامتۍ له هغوى سره ملاقى شول (موضح بتغير يسير) گواكى نوح عليه السلام او د نوح عليه السلام د سفینې تاريخ په دغه صورت او شكل سره بيا اعاده كړى شوى دى.

وَابْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَانْتَفُوا ذُرِّيَّكُمْ
خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ
دُونِ اللَّهِ أَثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا

او (ياده كره قصه د) ابراهيم كله چه وي ويل قوم خپل ته چه عبادت كوي تاسي الله ته او وويريږئ له (عذابه د) ده دغه (عبادت او ويړه) غوره ده تاسي ته (له كفره) كه چيري يئ تاسي چه پوهيږئ (په خير او شر خپل) بيشكه هم دا خبره ده چه عبادت كوي تاسي غير له الله د بتانو او جوړوي دروغ (له خپله ځانه چه خدايان ئي بولي).

تفسير: يعنى له خپله ځانه په دروغو سره عقيدى جوړوي او د دروغو خيالانو او اوهامو متابعت كوي - لكه چه تاسي په خپلو لاسو بتان له تيږو (كتو) ځني توږئ او دروي ئي او بيا هغه تاسي په دروغو سره خپل معبودان گرځوي!

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ
الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۴﴾

بيشكه هغه كسان چه عبادت ئي كوي تاسي بي له الله نه دى مالكان دوى تاسي ته د رزق پس طلب كړئ تاسي په نزد د الله رزق (چه قادر دى په رسولو د روزي) او عبادت كوي د هم هغه (الله يواځي) او شكر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده) هم دغه الله ته به بيرته بيولي كيږئ تاسي.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه ليكي «اكثر خلق په روزي پسي خپل ايمان ورکوي نو وپوهيږئ چه ماسوا الله څخه بل هيڅوک چاته روزي نه ورکوي هم هغه روزي رارسوي سم له خپلي ارادي سره» لهذا ښائي چه د هم هغه الله شكريه اداء كړئ! او هم هغه ته بندگي او عبادت وكړئ! چه هم هغه پاك الله تعالى ته ستاسي بيا ورتگ او رجوع ده آخر په هغه وقت كښي به څرنگه د الله تعالى سره مخامخ كيږئ؟.

(تر دغه ځايه پوري د حضرت ابراهيم عليه السلام مقوله وه اوس پاك الله داسي خطاب فرمائي قريشو ته)

وَإِنْ تَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أَمْرٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو و کړ تاسی (ای کفارو رسول ته) نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی ؤ (انبیاء خپلو ته) دیرو قومونو پخوا له تاسی او نشته پر رسول باندی مگر رسوونه (د پیغام) ښکاره .

تفسیر: یعنی (ای کفارو!) ستاسی له دغه دروغجن شمیرلو ځنی ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی زه په صافو الفاظو سره تبلیغ - پند او نصیحت کوم او خپله وظیفه او فریضه می په دغه مورد کښی په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی ده او د ښو او د بدو لاری او کندی می ګردی (تولی) تاسی ته در ښوولی دی که سره له هغه ئی تاسی نه منعی البته تاسی به هم داسی نقصانونه ومومی - لکه چه پخوا له تاسی «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کښی اخته او مبتلا شوی ؤ .

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه وینی (دغه منکران له بعثه) چه څرنگه اول پیدا کوی الله دا خلق بیا به ئی دوهم ځلی هم خلق کړی بیشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دوهم ځلی) پر الله آسانه ده .

تفسیر: یعنی پخپلو ځانونو کښی غور او دقت وکړئ! رومبی تاسی بیخی نه وئ! الله تعالی تاسی له عدم څخه وجود ته راوستئ هم داسی تاسی به وروسته له مرګه هم بیا ژوندی راپاڅوی . حضرت شاه صاحب لیکي «رومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پری قیاس کړئ» یعنی د الله تعالی په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی. مګر خبره ستاسی په پوهیدلو او باور کولو کښی ده هغه ذات چه یو شی ئی بی له نمونی څخه اول ځلی پیدا کړی دی دوهم ځلی ئی هم پیدا کولی شی د نمونی د قائمیدلو څخه وروسته د یوه شی جوړول ښائی چه لا سهل او آسان وی .

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ

النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ يَعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ۝ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وگرځئ تاسی په ځمکه کښي پس وگورئ چه څرنگه شروع کړی ده پیدایښت (له نشتوالی څخه) بیا به الله پیدا کړی پیدا کول وروستنی هم (په آخرت کښي په مثل د رومبني پیدایښت په دنیا کښي ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی مبدا او اعاده ده) عذاب ورکوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) او رحم کوی پر هغه چا چه اراده وفرمائی (د رحمت ئی) او خاص هم دغه (الله) ته تاسی بیرته بیولی کیږئ. او نه یی تاسی (ای خلکو!) عاجز وونکی (د الله) په ځمکه کښي او نه په آسمان کښي (له عذاب خپله) او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅ دوست (چه وساتی تاسی) او نه هیڅ مددگار (چه ستاسی مرسته (مدد) وکړی په دفع د عذاب کښي).

تفسیر: یعنی خپل ذات پریردئ د نورو اشیاء په پیدایښت کښي هم غور او فکر وچلوئ؟ او د الله تعالیٰ په ځمکه او ملکونو کښي وگرځئ! او سترگی وغړوئ! چه الله تعالیٰ څرنگه مخلوقات پیدا کړی دی؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پری ښه وپوهیږئ! چه د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی. نو هم دغه الله تعالیٰ تاسی دوهم ځلی هم پیدا کوی او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزاء درکوی او پر هر چا چه اراده وفرمائی پخپل فضل - کرم او رحمت سره به خپله مهربانی مبذوله فرمائی - او د هر چا سزاء ورکولو ته چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه نه په دی سره له هغی سزاء څخه خلاصیدی شی چه دی د ځمکی په سوریو کښي ننوځی یا آسمان ته والوځی هیڅ یوه هسکه او ټیټه د الله تعالیٰ مجرم ته د پناه ځای نشی ورکولی او نه هیڅ زور - قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شی او نه ورسره څه مرسته (مدد) او نه ئی حمایت کولی شی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَاسُوا
مِنْ رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ فَمَا كَانَ

جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ

او ہفہ کسان چہ کافران شوی دی پہ آیاتونو د الله او پہ ملاقات د دغہ (الله) دغہ کسان نامیدہ دی لہ رحمت (جنت) عُمّا او دغہ کسان مقرر دی دوی تہ عذاب دیر دردناک۔ پس نہ ؤ جواب د قوم د دغہ (ابراہیم) مگر دا ؤ چہ وویل دوی ووژنئ تاسی دغہ (ابراہیم) یا وسوځوئ دہ لره

تفسیر: یعنی ہفہ کسان چہ د الله تعالیٰ لہ خیرہ شخہ انکار کوی - او د الله تعالیٰ سرہ د مخامخ کیدلو امید نہ لری نو هغوی بہ څرنګہ د الله تعالیٰ د رحمت شخہ امید کولی شی څکھ چہ دوی پہ بعث بعد الموت قائل نہ دی لہذا دوی بہ پہ آخرت کبئی ہم محروم او مأیوس پاتی کبیری۔ او دغہ د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَكَ﴾ عکس شو۔
یعنی د ابراہیم علیہ السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براہینو د آوریڈلو شخہ کلہ چہ د دہ قوم لہ جواب شخہ عاجز شو نو د قوت د استعمال دپارہ نی لاس وغځول - پخپلو منځونو کبئی نی سرہ جرګہ او مشورہ وکرہ چہ یا ضائی دی ووژلی شی او یو غلی دغہ شورماشور آرام کری - یا پہ اور کبئی وسوځولی شی - خو نی د ربر او تکلیف لہ احساسولو شخہ لہ خپلہ دغو خبرو شخہ واوړی۔ کہ دہ لہ خپلو دغو خبرو شخہ توبہ وویستہ نو نہ بہ نی سوځوو کہ نہ پہ اور کبئی بہ نی غورځوو چہ د ایرو یوہ دیری تری جوړہ شی۔

فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغہ (ابراہیم تہ) الله لہ (ضررہ د) اورہ

تفسیر: یعنی د دوی د مشورو او جرګو پہ اثر ابراہیم علیہ السلام پہ اور کبئی وغورځول شو مگر الله تعالیٰ اور پری گلزار کر - لکه چہ د «الانبیاء» پہ سورت کبئی نی قصہ مفصلاً تیرہ شوه۔

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ مُّؤْمِنُونَ ﴿۳۷﴾

بیشکہ پہ دغہ (نجات د ابراہیم لہ اورہ) خامخا دیر دلائل (د قدرت) دی دپارہ د هفہ قوم چہ ایمان نی راوړی دی۔

تفسیر: یعنی دغی واقعی دا راښکارہ او جوته کرہ چہ الله تعالیٰ خپلو صادقو بندګانو تہ څرنګہ

نجات ورکوی؟ او د حق مخالفان غرنګه خائب - خاسر او ناامیده کوی؟ دا هم راڅرګنده شوه چه د هر شی تاثیر د الله جل جلاله له حکمه دی کله چه د الله جل جلاله حکم نه وی نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشی سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ویل (ابراهیم خپل قوم ته) بیشکه هم دا خبره ده چه نیولی دی تاسی غیر له الله بتان (په خدائی سره) دپاره د دوستی په منځ ستاسی کښی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی،

تفسیر: یعنی کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت نو بیا خپل قوم ته دغسی نصیحت وکړ چه «کوم یو عقلمن سری بت پرستی ته ښه او جائزه ویلی شی؟ بت پرستان هم پخپلو زړونو کښی په دی باندی دیر ښه پوهیږی چه دغه حرکت نهایت مهمل حرکت دی. مګر د قومی شیرازی د جمع ساتلو دپاره دوی داسی یو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وی او یو له بل سره دوستان شی لکه چه نن ورځ مونږ د یورپ د عیسائی اقوامو احوال ګورو - یا دا مطلب چه د بت پرستی شیوع او رواج پر دغه نه دی بناء شوی چه هغه کوم معقول څیز دی بلکه د ړندو تقلید، د قومی مروت او لحاظ او د ذات البینی تعلقاتو تأثیرات د هغه لوی سبب دی - یا ئی دا غرض دی چه د بت پرستی اصلی اساس د ذات البینی محبت، دوستی ده د یوه قوم هغه څه نیک سری چه د خلقو په نزد به محبوب ؤ څه وقت چه انتقال ئی وکړ خلقو به د دیری مینی د دوی تصاویر جوړول او د یادگار په ډول (طریقه) به ئی ساتل بیا به ئی متدرجاً د دغو تصویرونو په تعظیم شروع کوله - هم دغه تعظیم به ورو ورو پسی زیاتیده او د عبادت شکل به ئی ځان ته اخیست. دغه ګرد (ټول) احتمالات په دغه آیت کښی د مفسرینو له طرفه بیان کړی شوی دی او ممکن دی له «موده بینکم» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وی چه دوی ئی له خپلو بتانو سره لری لکه چه په بل ځای کښی ئی ﴿أَنذَاكَ الْخَافِيَةُ كِتَابُ اللَّهِ﴾ فرمایلی دی - والله اعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ ۖ وَلَيَعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا ۚ

بیا په ورځ د قیامت کښی بیزاره (منکر) به شی ځینی ستاسی (چه متبوعان دی) له ځینو نورو سره (چه تابعان دی) او لعنت به وائی ځینی د تاسی (چه

تابعان دی) پر غینو نورو (چه متبوعان دی)

تفسیر: یعنی دغه گردی (تولی) اوسنی دوستی او محبت د شو ورځی له مخی دی. د قیامت په ورځ کښی به یو د بل سره دښمنان شی! او غینی به پر غینو نورو لعنت وائی. حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی هغه شیطان چه مشرکین او کفار به د ده په نامه قربانیدل او گردی (تولی) خبری به ئی منلی د الله تعالیٰ په مخ کښی به منکریږی چه مونږ له سره دوی ته نه دی ویلی چه ځمونږ عبادت کوئ! یا ځمونږ خبرو ته غوړ کپړدئ! دلته به عابدین پر دغو معبودینو لعنت وائی چه ځمونږ نذر نیاز او نور تاسی واخیستل او د مطلوب په وقت کښی له مونږ ځنی مخ مو وگرځوو.

وَمَا لَكُمْ النَّارَ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نُصْرَةٍ ۖ

او ځای د هستوګنی ستاسی اور دی او نه به وی تاسی ته (په قیامت کښی) هیڅوک له مددګارانو

تفسیر: چه له عذاب نه مو خلاص کړی ای نمرودیانو! او د دوزخ له اوره تاسی ته نجات درکړی لکه چه ځما رب ماته ستاسی له دغه اوره نجات راکړ.

فَأَمَّنْ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

پس ایمان راوړ (او تصدیق ئی وکړ) دغه (ابراهیم) ته لوط او وویل (ابراهیم) چه بیشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب ځما ته بیشکه چه دی هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: حضرت لوط علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام وراوه ؤ - د ابراهیم علیه السلام له قوم ځنی هیچا دی ونه مانه یواځی لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ - د دوی دواړو وطن په «عراق» کښی د «بابل» ښار ؤ - دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل - الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول او هلته ئی د هستوګنی وسائل ورمهپاء کړل. تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ﴾ الایة - کښی دواړه احتمال شته چه قائل ئی ابراهیم وی یا لوط

عليهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ
النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا
وَرَأَيْنَاهُ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿۴۵﴾

او وباینه مونبر دغه (ابراهیم) ته (غوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب او مگرغولی
و مونبر په اولاده د دغه (ابراهیم) کښی نبوت او کتاب (لکه توریت - انجیل
- زبور او قرآن) او ورکړی و مونبر دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کښی
او بیشکه دی په آخرت کښی خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام غوی او یعقوب علیه السلام لمسی ئی ورعنایت کړ چه د دوی اولادی
ته بنی اسرائیل وائی او د حضرت ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسواء د ده د اولادی څخه بل
هیچا ته آسمانی کتاب او نبوت نه ورکاوه کیوی لکه هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی د هم
دغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دی ځکه دوی ته «ابو الانبیاء» هم ویلی کیږی او الله
تعالیٰ په دنیا کښی ده ته مال اولاد - عزت - او د تل لپاره ښه نوم ورکړ - او د شام ملک ئی
د همیشه لپاره ده ته او د ده اولادی ته وروباڼه «کذا فی الموضح» او په آخرت کښی ئی د
صالحینو په اعلیٰ درجه جماعت کښی چه د اولوالعزمو انبیاءو جماعت دی شامل کړه.

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ
مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿۴۶﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته چه بیشکه
تاسی خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چه نه دی پرمی شوی پر
تاسی (په دغه قبیح کار کښی) هیڅوک له (تیرو) عالمیانو (چه انس او جن
دی).

تفسیر: یعنی دغه شنیع فعل هیچا پخوا له تاسی نه دی کړی هم دا د دغی خبری دلیل دی چه

انسانی فطرت له هغه څخه منفور دی د داسی خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسی ایښی دی.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۚ

آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت دپاره) او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو ځنی مراد ممکن دی چه داړه ماری وی چه دغه کار به هم په دوی کښی رواج درلود (لرلو) یا په دغه بدکاری سره به ئی د مسافرانو لاری وهلی چه هغوی د خپل عفت او عصمت له ویری د هغی لاری په لوری نه راتلل یا به د ﴿وَقَطَّعُوا السَّبِيلَ﴾ مطلب داسی وی چه تاسی فطری او معتاده لاره پری ایښی او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړی ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ ۚ

او راځئ تاسی په مجلسونو خپلو کښی منکرو ناکارو کارونو ته

تفسیر: ښائی چه دغه بدکاری به ئی په علانیه او دانگ پیلې (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کښی کوله او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمیدل یا برسیره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بی شرمی خبری هم کولی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ۝۲۹

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مگر دا چه ویل به (دغو لواطت کارانو) چه راوړه مونږ ته عذاب د الله که چیری ئی ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چه ځمونږ کارونه بد دی).

تفسیر: یعنی که ته په رښتیا سره نبی ئی او په واقع سره رښتیا خبره وائی چه دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی نو دغه ځنډ (ایسارتیا) او دیل د څه دپاره دی ژر هغه عذاب مونږ ته

راوغواوه. «د الاعراف» په (۱۰) رکوع ۸۲ آیت کښی ئی داسی فرمایلی دی ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَنْتَهَكُونَ﴾
یعنی د لوط علیه السلام د قوم جواب هم دغه ؤ چه د لوط کورنی له خپل کلی څخه وشرئ! چه دوی غواړی خپل ځانونه پاک وساتی ښائی د قوم ځینو افرادو به داسی ویلی وی او ځینو به هغسی ویلی وی. یا به ئی په یوه وقت کښی داسی ویلی وی او په بل وقت کښی به ئی هسی ویلی وی مثلاً ږومبی د عذاب په ویرولو به ئی توکی او مسخری کړی وی او بالاخر به ئی داسی فیصله کړی وی چه راځئ دغه پاک مسلمانان له خپلو کلیو وشړو په هر حال دغه خبره ثابته شوه چه نه یواځی هغه قوم د دغه شنیع فعل مرتکب او بانی ؤ بلکه د هغه په جریان کښی ئی دومره اصرار هم درلود (لرلو) چه د نصیحت کوونکی پیغمبر د باندی شړلو لپاره ئی هم ملای ترلی وی د دوی فطرت او طبایع دومره قدر مسخ او په بل مخ اوښتی ؤ چه د الله تعالی د خوف هیڅ یوه شائبه په کښی نه وه پاتی! د عذاب د انذار او ویرولو په نسبت به ئی توکی او مسخری کولی او د نښی د مقابلی لپاره بیخی تیار ولاړ ؤ. د جرم دغه نوعیت د دوی د اهلاك لپاره بیخی بس او کافی ؤ کله چه له هغه سره د توحید منکران هم ؤ «نو له بد څخه بدتر» او «خاوری ئی په سر» شوی معلومیږی چه د توحید دعوت د حضرت ابراهیم علیه السلام له جانبته مشتهر شوی ؤ - نو ځکه حضرت لوط علیه السلام مخصوصاً د دغه شنیع فعل د انسداد لپاره مأمور شوی ؤ. امکان لری چه ده د توحید او د نورو مؤمن به شیانو دعوت او تبلیغ هم کړی وی مگر د هغه ذکر ئی دلته نه دی فرمانلی والله اعلم.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره (په لیږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کښی).

تفسیر: دغه ئی وروسته له هغه چه له هغوی څخه ناامیده او مایوس شو وفرمایل. ښائی لوط علیه السلام به په دی پوهیدلی وی چه د دوی راتلونکی نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمیونکی نه وی او هغوی به هم د هم دغو خپلو پلرونو په لاره روان وی لکه چه نوح علیه السلام فرمانلی ؤ ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا أَفْرَاقًا﴾ (د سوره نوح دوهم رکوع ۲۷ آیت (۲۹) جزء) کذا قال النیشا پوری فی تفسیره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه راغلل رسولان (لیرلی) غمونبر ابراهیم ته په زیری (د عوی او لمسی د ده) نو وویل (دغو ملائکو) بیشکه مونږ هلاک کوونکی یو د اهل د دغه کلی (او ښار د لوط) بیشکه چه اهل د دغو غایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو)

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرنستو ته حکم وشو چه دغه مگرد (تول) کلی سره وران او تباہ کړئ! دغه پرنستی رومی د حضرت ابراهیم کره راغللی او په زوږوالی کښی ئی ورته د عوی او لمسی بشارت ورکړ او هغه ئی مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلی یو او دغه دی هلته ورغو ځکه چه د دغو کلیو هستیدونکی په هیڅ ډول (طریقه) سره له خپلو شنیعه و حرکاتو څخه بیرته نه آوری د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف - هود - او حجر په سورتونو کښی پخوا تیر شوی دی.

تنبیہ: ښائی د اهلاک د اطلاع سره یو ځای د هلاک د زیری ورکولو څخه دغه مطلب وی که له یوه قوم غنی الله تعالیٰ خپل ملک تشوی نو د بل عظیم الشان قوم یعنی د بنی اسرائیل اساس هم سر له نن ورځی ږدی نږه علیه علامه النیشاپوری فی تفسیره .

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنَنْجِيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣١﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چه بیشکه په هغه ښار کښی لوط (هم) دی وویل دغو ملائکو مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چه په دغه ښار کښی دی خامخا به مونږ نجات ورکړو هر ورو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته مگر ښځه د ده چه ده هغه له پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوی؟ یا هغوی به له هغه غایه راوباسی؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پوری کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وی که د لوط علیه السلام تر سترگو لاندی دغه آفت او عذاب نازل شی - نو د تعجب ځای نه دی چه د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنی څه خوف او وحشت او ویره ورپیدا نه شی - ځکه چه پرنستی په خپل کلام کښ څه استثناء نه وه کړی چه د هغه لامله (له وجی) د دوی په ذهن کښی به هم دغه شق راغلی وی چه د لوط علیه السلام په موجودیت کښ به دغه تخریبی عملیات شروع کیری والله اعلم.

پريستو دوی ته اطمینان ورکړ چه مونږ ټول په دی باندی خبردار یو چه څوک څوک هلته اوسیږی؟
 او کوم کوم ئی د الله تعالیٰ مجرمان دی؟ یواځی لوط علیه السلام په هغوی کښی پاک او صاف
 دی - نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نوری کورنی ته څه رږر او تکلیف ور متوجه
 کیږی - بلکه ټول سره روغ رمت صحیح - سالم نجات مومی او د عذاب له منطقی څخه لری
 کیږی. یواځی د لوط علیه السلام ښځه هم هغله پاتی کیږی ځکه چه هغه په معنیو کښی شامله
 او عذاب پر هغی هم نازلیدونکی دی.

وَلَمَّا كَانَتْ رُسُلًا لُّوطًا سَيِّئٌ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چه راغلل رسولان ځمونږ لوط ته نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی
 او تنگ شو په دوی له جهته د زړه (چه منکران به ئی راڅخه بوځی)

تفسیر: دغه پریستی د ډیرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته
 ورسیدی. حضرت لوط علیه السلام رومبی دوی ونه پیژندلی نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډیر خپه
 او غمجن او لرمون خوږین شو چه اوس به زه د دغو میلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه
 څرنګه وساتلی شم که دوی پخپل کور کښی ونه ساتم نو دغه وضعیت د اخلاق - مروت او د
 میلمه پالنی له اصولاتو سره منافات لری - او که ئی ساتم نو د دوی پټ - عزت او ناموس به د
 دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا أَمْرَاتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَيْرِینَ ۖ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ۝۲۳

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویریره! او مه خپه کیږه! بیشکه مونږ نجات
 درکونکی یو د تا او د اهل ستا (ای لوطه! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه
 له پاتی کیدونکیو (په دغه عذاب کښی) بیشکه مونږ نازلوونکی یو پر اهل د
 دی قری (ښار د سدوم) باندی عذاب له آسمانه (چه د ګټو وروړل دی) په
 سبب د دی چه ؤ دوی چه فسق او بدکاری به ئی کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویریرئ ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشی

کولی او غمونږ د ساتنې لامله (له وجې) تاسې هرگز مه غمجن کېوئ ځکه چه مونږ انسانان نه بلکه پږښتی یو چه ستا او ستا د ملګریو د نجات دپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افتناء ته راغلی یو دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کېنې تیره شوی ده .

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً لِّبَنَّةٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښوده مونږ له هغې (قربې ښار) یوه نښه ښکاره دپاره د هغه قوم چه عقل لری (او عبرت پری اخلی).

تفسیر: یعنی د دوی د منقلبو او الته شویو کلیو آثار او نښې مکيان د شام او مکی پر لاره له لری وینی.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۲۶﴾

او (لیږلی مو ؤ اهل د) مدین ته ورور د دوی شعيب پس وویل (دغه شعيب) ای قومه ځما عبادت کوئ (یواځې) د الله او امید لرئ (د ثواب) د ورځې وروستنئ (او وویږیئ له عذابہ ئی) یعنی د آخرت له طرفه مه غافلیرئ او د واحد الله تعالیٰ بی له شریکه عبادت کوئ. او مه ګرځئ تاسی په ځمکه (د مدین) کېنې په دغه حال کېنې چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: د فساد او خرابی اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کېنې چل - فريب او دغابازی ده چه سود سوائی او غیر مشروع ګټی خوړل د دوی عادت ؤ - او امکان لری چه غلا او د لارو شکونه به ئی هم کوله. وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَمِينَ ﴿۲۷﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ أَوَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ مَّسْكِنِهِمُ

پس دروغجن وپاله دوی دغه (شعيب) پس ونيول دوی لره سختی زلزلې (يا

چغنی د جبریل) پس صبا کر دوی په کورونو خپلو کښی (مره) پرمخی پراته نسکور پر غنگنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود او په تحقیق ښکاره شوی دی تاسی ته (اهلاک د دوی) له کورونو د دوی (چه ورانی کڼدوالی ئی پرتی دی)،

تفسیر: یعنی د دوی د کلیو کڼدوالی او ویجاړی او ورانی شوی ودانی تاسی لیدلی دی ښائی چه له هغو څخه پند او عبرت واخلي!.

وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړی ؤ دوی ته شیطان عملونه د دوی پس اړولی ؤ (دغه شیطان دوی له لاری د حق (چه د خپلو انبیاءو متابعت ئی ونه کړ) او ؤ دوی بینایان (هوبیاران).

تفسیر: یعنی د دنیا په کارونو کښی پوه او هوبیار ؤ او په خپل زعم او اټکل کښی پوهان او عاقلان ؤ مگر سره له هغه د شیطان له تیرایستلو او غولولو څخه ئی نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَدْ جَاءَهُمُ مُوسَى
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَاقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک کړی مو وو) قارون او فرعون او (وزیر ئی) هامان او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره ؤ سره پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کښی او نه ؤ دوی پړومبی کیدونکی (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه د قدرت ښکاره معجزات ئی ولیده بیا هم د الله تعالی په مخ کښی ئی خپله غاړه کښینښوده او له کبره او غروره او لوئی څخه لږ څه هم رابښکته نشول. بالاخره نتیجه ئی څه شوه؟ آیا دوی د خپلی دغی لوئی او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات

وموند يا «العیاذ بالله» الله تعالىٰ ئی پخپلو عذابونو کښی ستړی او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا
وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَسَفْنَا بِهِ
الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَعْرَضْنَا

پس هر یو له دغو مذکورینو ونيول مونږ په (سبب) د گناه خپلی ئی پس
غځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت (کانی وروونکی) باد
او غځینی له دوی هغه څوک دی چه ونيول دوی چغی (چه زړونه ئی وچودل)،
او غځینی له دوی هغه څوک دی چه بنکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کښی
او غځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کښی)،

تفسیر: یعنی له دوی غځی هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه پس غځینی د دوی هغه
څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت کانی وروونکی باد دغه د لوط علیه السلام قوم دی غځینو
عادیان هم په دوی کښی داخل کړی دی. او غځینی له دوی هغه څوک دی چه ونيوه دوی چغی او
زړه ئی وچاود دغه ثمودیان ؤ او اهل المدین ورسره. او غځینی له دوی هغه څوک دی چه راپورته
کړه مونږ ځمکه پر دوی باندی او په کښی دوب مو کړ یعنی قارون لکه چه په سورت القصص
کښی تیر شو او غځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی په اوبو کښی دغه فرعون
او هامان او قبطیان دی او غځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کښی داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٢٠﴾

او نه ؤ الله چه ظلم ئی کړی وی پر هغو ولیکن ؤ دوی پر ځانونو خپلو به ئی
ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالىٰ شان داسی نه دی چه کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بی موقعه
وکړی د الله تعالىٰ لوی دربار له ځمردو (تولو) عیبو او نقائصو او معایبو څخه په کلی ډول
(طریقه) سره مبرا او منزّه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی. هو! پخپله بندگان پر خپلو
ځانونو ظلم او تیری کوی یعنی داسی اعمال تری صادریږی چه د هغو نتیجه لامحاله د دوی په
حق کښی بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ ۖ إِتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

مثل حال د هغو کسانو چه نیولی دی دوی بی له الله دوستان (معبودان) لکه
مثل حال د عنکبوت غنی جولای داسی دی چه ونیسی (جوړ کری) یو کور
(له تارونو خپلو) او بیشکه چه ډیر ضعیف د ټولو کورونو خامخا کور د
غنی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (نو د غیر الله عبادت به ئی نه
کاوه).

تفسیر: یعنی کور د دی دپاره وی چه د انسانانو ځان او مال په هغه کښی محفوظ، مصئون او
مأمون وی نو د غنی (جولای) ځالی ته هیڅوک کور نشی ویلی چه په ادنی یوه اهتزاز او
خوځولو سره شکبوی هم دغه مثال د هغو کسانو دی چه ماسواء له الله ځنی نور کسان د خپلو
ځانونو له پاره خدایان نیسی او هغوی د خپلو ځانونو له پاره نجات ورکونکی محافظان گنی -
حال دا چه بی د الله تعالی د ارادی او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاج خارجی صورت نشی موندلی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٢﴾

بیشکه چه الله ته معلوم دی هر هغه چه بولی ئی (عبادت ئی کوی) دوی غیر
له الله له هر څیزه چه وی او هم دی دی ډیر غالب قوی (په انفاذ د احکامو)
ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ممکن ؤ چه اوریدونکی تعجب وکری چه گرد (ټول) معبودان ئی څرنگه په یوه
ځنځیر کښی سره وتړل او هیڅ یو ئی د دوی له منځه جلا (جدا) او مستثنی ونه فرمایه ځینی
بتانو ته - ځینی اور ته - ځینی اوبو ته - ځینی باد ته - ځینی لمر او ستوریو ته - ځینی
انبیاء یا پرېستو ته عبادت کوی نو الله تعالی فرمایي چه پاک الله ته دغه گرد (ټول) شیان معلوم
او عیان دی که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وی نو الله
تعالی به د دغو گردو (ټولو) نفی نه کوله. الله تعالی د هیچا رفاقت او ملگرتوب ته ضرورت نه
لری ځکه چه ډیر زبردست زورور ذات دی له سره جرگو او مشورو ته حاجت نه لری ولی چه

مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿۳۲﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کښی) بیانوو مونږ دپاره د خلقو او نه پوهیږی پر دغو (مثالونو) مگر هغه پوهنده گان (چه بیخ د خبری راسپیږی).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی مشرکینو به ویل چه الله تعالی د غنی جولانگی او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمائی چه د ده له عظمته سره منافی دی. نو د دغه جواب ورکوی چه دغسی مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول (طریقه) سره منطبق کیږی. مگر د داسی مثالونو پر مطلب یواغی پوهان په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی، جاهلان او ناپوهان او بیوقوفان کله پری پوهیدی شی؟ د مثال انطباق د مثال ورکونکی پر حیثیت نه ښائی چه وکری شی بلکه هر یو مثال چه ورکری شوی دی ښائی د هم هغه حیثیت ته وکتلی شی. که هغه حقیر او کمزور وی نو ښائی چه تمثیل ئی هم هغسی له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وی د مثال ورکونکی عظمت له ده سره بیخی ارتباط او تعلق نه لری.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ

پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنگه چه مناسب ؤ)

تفسیر: یعنی په نهایت حکمت سره ئی جوړ کړ - او بیکاره ئی نه دی جوړ کړی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ۚ ﴿۳۳﴾

بیشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کښی خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی دپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی)

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالی آسمانونه او ځمکی یواغی جوړ کړی دی نو په نورو وړوکیو وړوکیو کارونو کښی به دی کله شریک، ملگری یا مددگار ته څه احتیاج لری (معاذ الله) که ورته ضرورت وی نو په هغو لویو لویو کارونو کښی به وی.

اَتْلُ مَا اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلَاةَ اِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۲۹﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واورى او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه ښه (فائده) واخلي او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیدی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانې لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کېښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سری شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کېښی ښائی په یاد ئی ولری چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی ځینی دواگانې په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباء د هغه تجویز کړی دی تر ټاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرننگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو ځینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی. هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کېښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندې دى هم په هم هغه خپل عهد او پيمان باندې ټينگ ولاړ وى او بد عهدى او شرارت ونه كړى او د هغه لوى ذات له احكامو څخه منحرف نشى. گواكى د لمانځه هره يوه اداء لمونځ كوونكى ته په پنځو وختونو كېنې داسې حكم وركوى چه اى د عبوديت او بندگى مدعى! تاته ښائى چه په رښتيا سره د عابدانو او د الله تعالى د خاصو بندگانو په شان اعمال او افعال ولرئ! ځكه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چه د شرارت او سركشى او بى حياءى څخه په څنگ شه اوس كه څوك له دغو منهياتو او لهوياتو څخه په څنگ كيږي كه نه، ليكن لمونځ بلاشبه دى ترى منع كوى او ستنوى (واپس كوى) نى لكه چه الله تعالى په خپله مونږ له هغو نه منع كوى لكه چه وائى ﴿إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ الْبَغْيِ﴾ جزء ۱۴ (د النحل ۱۳ ركوع) ۹۰ آيت پس هغه بد بخت چه د الله تعالى په منع كولو او نهى سره هم له بدو چارو څخه نه په څنگ كيږي نو كه د لمانځه په منع كولو او نهى هم ترى لاس وانخلي هيڅ د تعجب ځاى نه دى هو! دغه دى واضح وى چه د هر لمانځه د نهى او منع كولو درجه به هم هغومره وى چه د هغه په ادا كولو كېنې د الله تعالى له ياده لمونځ كوونكى غافل نه وى ځكه چه لمونځ تش د څو ځلى پاڅيدلو او كيनाستلو نوم نه دى، له ټولو څخه لوى شى په لمانځه كېنې د الله تعالى قدرت، عظمت، كمال او جلال مستحضر وى او خپله ژبه او زړه سره موافق ولري هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع كولو غږ اورى او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهياتو په مخنيوى كېنې موثر ثابتيږي كه نه هغه لمونځ چه په خالى او غافل زړه سره ادا شى نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لري چه د هغه په نسبت نى په حديث كېنې ويلى دى «لا يذكر الله فيها الا قليلا» د هم دغسې لمانځه په نسبت د

(لم يزدد بها من الله الا بعدا) وعيد راغلى دى

﴿وَلِكُلِّ دِينٍ عَذَابٌ﴾ او خامخا ذكر يادول د الله تعالى دير لوى دى» يعنى لمونځ به له بديو څڼى ولى انسان نه ستنوى (منع كوى) كله چه هغه د الله تعالى د يادولو دير ښه صورت دى لكه چه الله تعالى وائى ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ د طه اوله ركوع» او د الله تعالى ياد دير لوى شى دى، دغه د الله تعالى ذكر هغه مقدس شى دى چه هغه ته د لمانځه جهاد او د گردو (ټولو) عباداتو روح ويلى شو، كه د الله تعالى ذكر نه وى نو عبادت به څه وى يو بى روحه جسد او بى معنى لفظ به وى د حضرت ابو دردا رضى الله تعالى عنه او د نورو احاديثو په ملاحظ عالمانو هم دغسې فيصله كړى ده چه له ذكر الله (د الله تعالى ياد) څخه بل كوم لوى عبادت نشته. اصلى فضيلت هم ده لره دى. كه په عارضى او موقتى صورت سره كوم بل عمل په ذكر الله سبقت ومومى هغه بيله خبره ده. ليكن كه غور او دقت وكړى شى نو دغه خبره بايد ومنل شى كوم فضيلت چه په لمانځه كېنې راغلى هغه د هم دى ذكر الله له بركته دى. په هر حال ذكر الله له گردو (ټولو) اعمالو څخه افضل دى. او هر كله چه هغه د لمانځه ضمن كېنې وى نو هغه به دير افضل وى. پس بنده لره ښائى چه هيڅ وخت د الله تعالى له ذكر او فكر نه غافل نشى. بالخاصه په كوم وخت كېنې چه كومى بدى ته نى ميلان پيدا شى نو فوراً ښائى د الله تعالى عظمت او جلال ورياد كړى

او له هغی منع شی. په قرآن او حدیث کښی راغلی دی. څه وخت چه بنده خپل الله یادوی نو الله تعالی هم دی یادوی. ځینو اسلامو د دغه آیت مطلب داسی بیان کړی چه په لمانځه کښی له دی خوا بنده خپل الله یادوی نو ځکه لمونځ یو لوی عبادت دی. لیکن د دی په ځواب کښی چه د هغه طرفه الله خپل بنده یادوی دغه له گردو (تولو) ځنی لوی شی دی چه ښائی د هغه قدر په انتهائی درجه سره وکړی او دغه شرافت او کرامت محسوس کړی، او لا زیات د الله تعالی د ذکر په طرف راغب شی. کوم سړی د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه د اسلام احکام ډیر زیات دی ماته یو جامع او مانع شی راوښی! رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل «لا یزال لسانک رطباً من ذکر الله» ښائی تل تر تله ستا ژبه د الله تعالی په یاد لونده وی. حضرت شاه صاحب لیکي شومره څنډ (ایسارتیا) چه په لمانځه کښی کیږی په هاغومره وخت کښی انسان له هری گناه څخه محفوظ وی هیله (امید) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتی شی او د الله تعالی یاد پر دی ډیر اثر لری یعنی له گناه ځنی ئی ژغوری (ساتی) او اعلی درجو ته ئی رسوی. (موضح) دغه د «ولذکر الله اکبر» یو بل لطیف تفسیر شو (والله یعلم ماتصنعون او الله تعالی ته معلوم دی هر هغه عمل چه کوئ ئی تاسی) یعنی په هر اندازه چه انسان الله تعالی په یاد ولری یا ئی ونه لری پاک الله ته دغه گرد (تول) معلوم دی نو د ذاکر او غافل د هر یوه سره د هغو له عملونو سره سمه بیله بیله معامله کوی.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

او جگړه مه کوئ تاسی (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مگر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډیر ښه وی مگر هغه کسان چه ظلم ئی وکړ له دوی ځنی (نو ورسره په توری مجادله کوئ)

تفسیر: یعنی د مشرکانو دین له اساسه غلط دی د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا ؤ نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جگړی مه کوئ! چه له بیخه د هغوی خبری باطلی او پری کړئ بلکه په نرمی، متانت خیر غوښتنی، صبر او تحمل سره په ضروری خبرو باندی دوی وپوهوئ! هو! هغه کسان چه د دوی له منځه ښکاره بی انصافی، ظلم، عناد او سرتمبگی (سرکشی) کوی له هغوی سره په مناسب صورت د سختی او تشدد معامله کولی شی او له دی نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شی!.

تنبیه: پخوا د قرآن د تلاوت حکم ؤ. په زیاترو وختونو کښی به منکرینو د هغه د اوریدلو ځنی په مباحثه او مناظره شروع کوله نو دا ئی راوښوده چه د مباحثی په وخت کښی د مقابلی دلی د

علمی او دینی حیثیت خیال ضرور ولرئ! او د مناظری په خویش کښی د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چیری چه غومره صداقت وی پری اعتراف کوئ.

وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووايئ تاسی چه ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړی شوی دی تاسی ته

تفسیر: یعنی لکه څنگه چه مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی په دی مو هم ایمان راوړی دی چه الله تعالی ستاسی د هدایت دپاره حضرت موسیٰ او عیسیٰ او نورو انبیاءو علیهم الصلوٰه والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام لپږلی دی هغه گرد (تول) حق او رښتیا دی. او د هغو یو حرف هم غلط نه ؤ که څه هم اوس هغه آسمانی کتابونه په خپل هم هغه اصلی صورت او حقیقت ستاسی په لاسونو کښی نه دی پاتی.

وَالْهَذَا وَالْهَٰؤُلَاءِ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۸۳﴾

او الله زمونږ او الله ستاسی یو دی او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکی (موحدان) یو

تفسیر: یعنی زمونږ او ستاسی اصلی معبود یو دی یوازی دغومره یو فرق په منځ کښی شته چه مونږ یوازی د هم هغه الله تعالیٰ په حکم عمل کوو او تاسی له هغه څخه لری شوی یئ او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړی دی. مثلاً حضرت عزیر یا احبارو او رهبانانو ته. سربیره (علاوه) په دی مونږ د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام ومنل او د ده د گردو (تولو) انبیاءو او کتابونو تصدیق مو وکړ او په حقه او رښتیا سره ئی منو او د ده د وروستی حکم په مقابل کښی مو غاړه کیښوده او تاسی ځینی ومنل او ځینی مو ونه منل او له وروستی تصدیق څخه بیخی منکر شوئ.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتٰبَ الَّذِيْنَ اَتَيْنٰهُمْ الْكِتٰبَ يَوْمَئِذٍ
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْ هٰۤؤُلَاءِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِهِۦٓ

او هم داسی (چه نازل کری وو مونږ په نورو انبیاءو کتابونه) نازل کری دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چه ورکری دی مونږ دوی ته کتاب (تورات) ایمان راوړی دوی په دی (قرآن) او ځینی له دغو (عربو) هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دی

تفسیر: یعنی په دغه قرآن کښی ستاسی د کتابونو کوم یو حکم نشته چه تاسی د هغه په قبولولو کښی تردد لرئ؟ هم هغسی چه پخوانیو انبیاءو صحیفی او کتابونه په یوه پسی به بل نازلیده هم داسی په نبی آخرالزمان هم دغه لاخواب مقدس کتاب نازل شوی دی نو تاسی د هغه له منلو څخه ولی دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَفَرُونَ ﴿۲۹﴾

او نه منکرپړی په آیتونو زموږ مگر کافران

تفسیر: یعنی هغه کتابیان چه د خپلو حقانی کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهیدلی دی، هغوی به دغه قرآن هم ومنی او انصافاً هم ښائی چه وئی منی لکه چه له هغوی ځینی هغه کسان چه منصفان دی هغوی د ده صداقت د زړه له کومی نه یوازی کتابیان بلکه د عربو ځینی خلق هم چه په پخوانیو کتابونو بیخی نه پوهیږی، دغه قرآن هم منی په حقیقت کښی د عظیم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دی چه له حق پتوونکی او نه منونکو خلقو نه پرته (علاوه) بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشی منکریدی.

وَكَذَّبَتْ ثَمُودُ بِقَبْلِهَا مِنْ كِتَابِ رَبِّهَا أَخَذَتْ آبَارًا مِمَّنْ بَطُلُونِ ﴿۳۰﴾

او نه وی ته (ای محمده!) چه لوست به تا پخوا له دی قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) او نه به دی لیکه دغه (کتاب) په ښی لاس خپل (او) که چیری وی ته لیکونکی، لوستونکی) نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلقو)

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په هم دغو مکیانو کښی تیر شول. تول په دی پوهیږی او خبر دی چه په دغو څلویښتو کلونو کښی محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښی قلم اخیستی دی. که داسی وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسی شبهی او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به ټول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینی یاداشتونه او اقتباسات کړی وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړی وی چه اوس ئی خلقو ته اوړوی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسی ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولی دنیا علماء او فضلاء سره راټول شی او د گردو (ټولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښی صرف شی خو بیا هم دوی داسی یو بی مثال کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورته لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغی سطحی شبهی بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه ترله لکه چه داسی به ئی ویل ﴿وَقَالُوا اسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ انْتَبِهَاهُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ ذَاقُوا صِلا﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ه آیت

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښی چه ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کړی بلکه دغه وحی چه په ده نازلیری تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالی په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښی د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیری او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجِدُ إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٢٩﴾

او نه منکریری په آیتونو زمونږ (هیڅوک) مگر بی انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بی انصافی علاج به څرنگه وکړی شی که یو سری له خپله ځانه سره داسی غوټه کړی وی چه زه به له سره رښتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرگندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسی وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوا لَا تَنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ
اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۵﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کېږي نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کېږي تاسی ته د خیر او شر گردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالی زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیي اختیار لری.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَرْحَمَةً وَذِكْرًا لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۶﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کېږي خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپې او ورځې لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه گورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنگه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنگه د الله تعالی له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ يَنِيَّ وَبَيْنَكُمْ شَهِيدٌ أَعْلَمُ بِمَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط

ووايه (ای محمده دوی ته) کافی دی الله په منع زما او په منع ستاسی کښی شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په څرگند ډول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئی اوری او گوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملگرو ته ترقی او پرمخ تگ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسې ډول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئی په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره ډول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئی منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۵۳﴾

او بیرته (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیټه ټاکلی (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتگ په وخت ئی)

تفسیر: یعنی منکران وائی که مونږ په ناحقه او باطله یو نو په مونږ باندی ولی په هم دی دنیا کښی آفت او بلا نه نازلیدوی ؟ نو د دوی د دغی غوښتنی ځواب داسی ورکړ شو چه که نه وی هغه نیته ټاکلی (مقرر) شوی نو خامخا به راغلی ؤ دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر د راتگ په وخت نی یعنی هر شی په خپل ټاکلی (مقرر) وخت کښی راتلونکی دی. مه وارخطا کیږئ تاسی هر ورو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کیدونکی یئ. حضرت شاه صاحب لیکي «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول لکه د مکی معظمی په فتح کښی کرد (تول) مکیان بی خبره وو چه محمدی لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنْ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾
يَوْمَ يُغَشَّاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ
وَيَقُولُ دُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥١﴾

بیره (تلوار) کوی کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کښی) حال دا چه بیشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو (یاده کړه ای محمده! هغه) ورغ چه لاندی به کړی دوی عذاب له پاسه (د سرونو) د دوی او له لاندی د پښو د دوی نه او ویه وائی دوی ته (الله د پریستو په ژبه) وڅکئ تاسی (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وی تاسی چه کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښائی د آخرت عذاب مراد وی لکه چه له ځواب څخه نی معلومیږی یعنی دوی د آخرت عذاب چتی (بیکاره) غواری، دوی خو هم دا اوس په هم هغه عذاب کښی پراته دی. دغه کفر شرک او عصیان که دوزخ نه دی نو څه شی دی؟ چه دوی نی له هری خوا چار چاپیر نیولی او احاطه کړی نی دی. له مرگه وروسته د دغو گردو (تولو) خبرو حقایق دوی ته د سر په سترگو ورښکاره کیږی او دوی به ځوری چه په څه شان به دوی د دوزخ په اور کښی سوځی؟ په تیره بیا څه وخت چه د دوی هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لرم په شان متمثل کیږی او دوی عذابوی.

دا به الله تعالی وائی یا به هم هغه عذاب وائی لکه چه د زکوٰۃ نه ورکوونکی په باب په حدیث کښی راغلی دی چه د هغه مال به مار گرځاوه شی او د ده په غاړه کښی به لکه غاړکی لویږی او دی به له ستونی څخه نیسی او څیروی به نی او داسی به ورته وائی چه زه ستا مال یم او زه

يُعْبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِيَّ وَأَسْعَةً ۖ يَا أَيُّهَا الْعَبَدُونَ ﴿٥٩﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٦٠﴾

ای بندگانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه
ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس
خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسئ!)
دغه د مکي معظمی کفار که تاسی ربروی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله
تعالی ځمکه خو تنگه نه ده بل چیري لار شی او هلته د الله تعالی په عبادت
مشغول شی! هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرگ دی (یعنی خامخا
مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء
له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د
مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو
اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاری، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغو ورځو ژوندون
هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه ځای (تول) سره یو ځای
کیدونکی یی! او ماته راتلونکی یی! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د
حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او
د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» ګواکي دغه ئی ور وښودل چه وطن،
اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هر ورو (خامخا) له تاسی
ځنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکي معظمی څخه هجرت ونه کړ نو
یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یی مگر هغه تلل به بی اختیاره وی. د
بندګی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ
چه د حقیقی معبود د عبادت په لپار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرَ الْعَامِلِينَ ﴿٦١﴾

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی ښه (عملونه) خامخا غای به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جگو (اوچتو) مانپو کښی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانپو د) هغو ویالی (غلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (مانپو کښی) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئی کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینگ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی غای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شی.

وَكَايُنْ مَنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا وَاللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجی د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئی د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ چه د زیاترو ساکینانو (جاندارو) په غایونو کښی د بلی ورځی خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځی کښی نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکینانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندگانو ته به ئی نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د گردو (ټولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرگند او ښکاره دی، د هیچا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښی بی غایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښی خپل وطن پریږدی او محض الله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چه له خپله ځانه سره ئی یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکینان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاگانو نه دی بار او له خپلی روزی سره هر چیری نه گرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورخ رزق او روزی رسوی.

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَنَحَرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلَّى يُؤْفَكُونَ ﴿۴۱﴾

او قسم دی که سوال و کړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمۍ نو خامخا وائی هر ورو (خامخا) (د مکي کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی ګرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزی تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مګر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالی اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ
اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۴۲﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندګانو خپلو څخه او تنګوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنګی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالی په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او غومره ئی ورکړی؟

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مَنْ بَعْدَ مَوْتِهَا لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝

او بيا قسم دی چه که سوال وکری ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا نازلی کری دی (له طرفه) د آسمان (خخه اوبه پس ژوندی کری ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرگه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کری دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووايه (ای محمده!) توله ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره ځنډ (ایسارتیا) او دیل نه پېښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن گرځوی.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مگر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په څو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی دوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکری او د عقبی د سفر دپاره ځان ته څوړی او توبه برابره کری.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفَلَكِ دَعَا اللَّهُ مَخْلَصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا
نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ۝ لِيَكْفُرُوا بِمَا

اَتَيْنَهُمْ وَلِيَّتَمَتَّعُوا فَنَافِقُونَ ﴿٢١﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شی دوی په بیرى (یا جهاز) کښى نو بولى دوى (هلته یوازى) الله په داسى حال کښى چه خالص کوونکى وى دوى دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړى (الله) دوى ته وچى ته ناخاپه دوى بیا شریکان نیسی له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دى چه کافران منکران شی دوى په هغه نعمت چه ورکړى ؤ مونږ دوى ته او چه گټه (فائده) واخلى دوى (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شی دوى (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعنى لازم خو داسى ؤ چه انسان په دنیوى عیش او عشرت کښى په دى اندازه اخته او مشغول نشى چه د الله تعالى او د عقبى له یاده بیخی غافل شی. لیکن د خلقو دا عادت دى هر کله چه د دوى جهاز یا بیرى طوفانى شی نو په دیر اخلاص او پوره عقیدى سره پاک الله یادوى بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوى څخه لری شی او صحیح او سلامت په وچه کښى قدم کیږدى نو د الله تعالى هغه گرد (تول) انعامونه او احسانونه هیروى، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لگیا کیږى گواکى مطلب دا شو چه د الله تعالى د نعمتونو ناشکرى او کفران کوى. او په دنیوى خوندونو او چرچو کښى مشغولېږى خیر ښه دى دوى دى څو ورځى نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسى، هغه وخت دیر نژدى دى چه دوى ته دغه خبره روښانه او څرگنده (ښکاره) شی چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیروى د نعمت کفران او د نورو گناهونو نتایج به څرنگه وى؟

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مِّنَ النَّاسِ مِنْ حَوْلِهِمْ

أَقْبَالِ الْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَنِعْمَةَ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٢٢﴾

آيا نه وینی (نه پوهیږى) چه بیشکه مونږ مگرغولى مو دى (دا ښار د دوى مکه) حرم امن ورکوونکى (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږى (تبتولى کیږى) نور خلق له چاپیره د دوى آيا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړى دوى او په نعمت د الله (چه حرم کښى اوسیدل او امن دى) کافران کیږى.

تفسیر: د مکى معظمى خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیرى او ضرر څخه محفوظ ؤ. حال دا چه نور د عربستان په گردو (تولو) ځایونو کښى د فتنى، فساد، جدال، قتال، جنگ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان منی. مگر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه منی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ
لَمَّا جَاءَهُ الْبَيِّنَاتُ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٢٨﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجه ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه ډیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوګنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) ځنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وگرځول شی، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شی چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاء په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوګنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاره کاوی.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالی لپاره محنتونه کوی او ربرونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لګیا وی الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا (رنرا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقی او پرمخ تګ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.
تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالیٰ فله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آية (۱۷) فمدنیة وهی ستون آية وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها

(۸۴) نزلت بعد سورة الانشقاق - »

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لری
په تلاوت کښی (۳۰) او په نزول کښی (۸۴) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه
نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم، په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْمَلَأَ غُلَبَاتِ الرُّومِ ۝ فِي آدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښی (ځمکی د عربو
ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لگیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری»
په منځ کښی سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده.
یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه
«فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د رومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيَعْلَبُونَ ۝ فِي بَضْعِ سِنِينَ ٥

او دغه (روميان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په)

پارسیانو) په خو کلونو کښی

تفسیر: یعنی د نهو کلونو په منځ کښی به رومیان غالب شی ځکه چه په لغت او حدیث کښی د «بضع» اطلاق له دریو ځنی تر نهو پوری شوی دی. په دغو آیتونو کښی عظیم الشان قرآن یو عجیب او غریب پنخوا ویل پیشگوئی کړی ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعہ داسی ده د دغی زمانی دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښی سره په جنگ اخته وو له «۶۰۲» عیسوی کال څخه د «۶۱۴» عیسوی کال تر آخره پوری د دوی د حریفانه جنگونو سلسله جاری وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریتانیکا (د برتانیی دایرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (۵۷۰) عیسوی کال کښی د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (۶۱۰) عیسوی کښی په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنگونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښی د نبی کریم د نبوت دعوی او اسلامی تحریک د دغو خلقو په زړونو کښی د جنگی خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړی وه. د فارس مجوسی آتش پرستانو د مکی معظمی له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئی د مذهب له مخی خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجی) د مسلمانانو دینی وروڼه یا لږ تر لږه د هغو د نژدی دوستانو په منزله گڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبی خبر راورسید نو د مکی معظمی مشرکانو به خوشالی کوله او په هغه سره به ئی د مسلمانانو په مقابل کښی په خپله غلبه او بری باندی فال نیوه او په خپلو زړونو کښی به ئی د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه ترل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیده چه ولی عیسائی اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښی مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد گرځیدلی یو بالآخر په سنه (۶۱۴) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمری حساب نژدی (۴۵) کاله او د نبوی بعثت څخه (۵) کاله تیر شوی وو، د خسرو پرویز (ثانی کیخسرو) په عهد کښی فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتی ورکړه شام مصر او وړوکی ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هرقل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښی کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطری او تهدید لاندی راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس ځنی د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایرانی فاتحانو په لاس کښی ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخی له منځه لاړ ظاهرأ هیڅ یو داسی وسایل او وسائط په نظر نه رااتل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه بری او تسلط څخه به ئی خپل ځانونه بیج کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو ځنی به د مکی معظمی مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئی ځورول او د دی بری په اساس به ئی نوری خبری هم په خپلو زړونو کښی برابرولی. تر دی پوری چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونی ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکړه او محوه ئی کرل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه په مو لری کړو» په دغه وخت کښی عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلی څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښی به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه له غښتو مشرکینو سره شرط وتره تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوشان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوشان ماته راکوئ!» په ابتدا کښی حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وترله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونيول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالی ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالی شان او قدرت ته وگورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښی یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښی څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښی وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالی پر پارسۍ مجوسیانو بری او فتح ورکړه. په دغه ضمن کښی د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوشان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کرل شول. قلله الحمد علی نعمائه الظاهرة وآلانه الباهرة.

بَلِّغِ الْأَمْرَ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ ط

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه ومومی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی رومی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه گرد (تول) بلکه نور تول امور د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَضَاوَلَهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾

وَيَوْمَئِذٍ يَقَرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شی مؤمنان په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو) مرسته (مدد) کوی (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وکړی د نصرت ئی او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) دیر رحم والا

تفسیر: یو خو په دغه ورځ د فتح په خوښی برسیره هغوی ته دغه خوښی هم حاصله شوه چه رومی کتابیان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدی وو په پارسی مجوسیانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ویلو په صداقت باندی گرد (تول) سره وپوهیدل او د سر په سترگو ئی ولیدل. او د مکی شریفی کفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وکړی چه مغلوب ئی وگرځوی نو هیڅوک ئی مخه نشی نیولی او پر هر چا چه د مهربانی اراده وکړی نو ئی بی له هیڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب گرځوی.

وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

وعدہ کړی ده الله (وعدہ کول) خلاف نه کوی الله له وعدی خپلی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په دی چه د الله په وعدہ کښی خلاف نشته)

تفسیر: یعنی زیاتره خلق نه پوهیږی چه په غالبولو او مغلوبولو کښی د الله تعالی څه څه حکمتونه شته او کله چه دی د قدرت کوم کار کول غواړی نو د هغه له مخه گرد (تول) ظاهری موانع او عوایق لری کپړی نو ځکه زیاتری ظاهر لیدونکی خلق بی له ظاهری اسبابو په الله تعالی اعتماد نه لری او د یو چا د عارضی بری او غلبی له لیدلو څخه داسی گڼی چه د الله تعالی په دربار کښی به هم هغه مقبول وی.

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ ۝

(بلکه) پوهیږی په ښکاره سطحی شيانو له دغه ژوندون لږ «خسيس» د دنيا څخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنيا دی) هم دوی غافلان دی.

تفسیر: یعنی دغه خلق د دنیوی ژوندون په ظاهری سطح باندی پوهیږی د دی دنيا آرام، خایست، سینگار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبیل، گنتی کول، په خونډو او مزو سره ژوندون او ښی شپې ورځی تیږول د دوی د پوهی او تحقیق انتهائی غای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فانی ژوندون پوری د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلی ده چه کله انسان هلته ورورسیږی نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږی او دغه خبره ضروری نه ده کوم سړی چه په دغه دنيا کښی خوښ او خوشاله اوسیږی هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وگورئ چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنيا کښی لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی لیکن د هغه آخری انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامی څخه بل شی نه وی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښی (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی مگر په حقه سره او په نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنی د دنيا دغه زبردست انتظام خوشی چتی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښی څرگندیږی (ښکاره کیږی). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسی چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنيا په تغیراتو او احوالو کښی له فکر او غور کولو څخه دغه راڅرگندیږی چه دغه دنيا هم ضرور یو حد او انتها لری لهندا په یوی تاکلی (مقرر کړی) وعدی به دغه دنيا فنا کیږی او یوه بله دنيا به د دی دنيا د نتیجی په شان منځ ته راشی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَفِرُونَ ۝

او بیشکه چه دیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښی) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسی گنې چې له سره الله تعالی ته ورنگ نشته او نه به الله تعالی له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلی او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوی.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ
وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ^ط

آیا نه گرځی دغه کفار په ځمکه کښی پس ودی گوری دا چه څرنگه وه
آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، چه وو هغه
پخوانی ملتونه دیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیروله به دوی
ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړی وه
(کفارو پخوانیو) دغه ځمکه دیره له هغی ځمکی نه چه ودانه کړی ده (د
مکی کفارو) دغه (ځمکه) او راغلی وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ
دلالتو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی باندی ولیکن
وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه (د انبیاء په تکذیب سره)

تفسیر: یعنی دیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار
(محنت) او زحمت ئی د ځمکی مخ دیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښی ئی
کاریزونه، ویالی، کوهی کانونه (درنگونه) او نور ایستلی وو او د دغو منکرینو په نسبت د دیر
عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئی زیاته تقویه او ترقی ورکړی وه او
دیر اوږده عمرونه به ئی کول او د ځمکی مخ ئی له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن
ورځ چیری دی ؟ کله چه د الله تعالی رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل
او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او
آخره خاتمه څرنگه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وگرځیدل ؟ د دوی ویجاړی مینی
کندوالی اوس هم هر سیاح او مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکی لیدلی او تری

پند او عبرت اخيستی شی نو آیا دغه بی فکران له دی نه څه پند او عبرت نه اخلی؟ ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه په تکذیب د انبیاء سره) د الله تعالیٰ په دربار کښی خو د ظلم امکان له سره نشته هوا دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تیر سره وهی او د داسی اعمالو او افعالو مرتکب کیږی چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهی او بربادی بل کوم شی نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوی. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسی دی چه بی د رسولانو له لیلو او بی له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسی.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا السُّوْاۤى اَنْ كَذَّبُوْا بَاٰیٰتِ اللّٰهِ وَكَانُوْا يَسْتَهْزِءُوْنَ^ع

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئی کړی ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دی سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښی چه) په دغو آیتونو به ئی مسخری کولی

تفسیر: دغه نتیجه خو ئی په دنیا کښی لیدلی وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزا چه دوی ته وروسته له دی نه په آخرت کښی رسیدونکی ده هغه خو بیله ده. موجوده ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلی وه بل ته په هم هغه بد کار باندی هم هغسی سزا ورکول کیږی د ټولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وکنئ! او د گردو (ټولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اللّٰهُ يَبْدُءُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ^{١١} وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ^{١٢} وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِّنْ شُرَكَائِهِمْ شَفَعُوْا وَكَانُوْا شُرَكَائِهِمْ كٰفِرِيْنَ^{١٣}

الله اول ځلی پیدا کوی خلق (انسان له نطفی) بیا اعاده کوی هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسی (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شی قیامت ناامیده (زړه ماتئ) به شی گنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی خڅه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له ناامیدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالی شریکان مږغوی کله چه په مطلوب وخت کښی په کار ورنشی نو ورڅخه منکریری او داسی به وائی ﴿وَاللَّهُ رَبُّنَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه ؤ.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِمِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ﴿١٣﴾

او په هغه ورځ چه ودریری قیامت په دغه ورځ کښی تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کرل شی. او هره یوه دله به جلا جلا (جدا جدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښی راځی

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٤﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کری ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښی خوشاله کرل شی (چه له دیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکر شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی ځنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم رانیسی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښی به داسی تفریق او بیلتون وکر شی چه له هغه ځنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٥﴾ فَسُبْحَنَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٦﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٧﴾

او هر شه هغه كسان چه كافران شوى دى او دروغجن ئى شميرلى دى آيتونه (د قرآن) زمونږ او (كافران دى) په ملاقات د آخرت پس دغه كسان په عذاب كښى حاضر كړى شوى دى. پس (تسبيح ووايئ د الله) تسبيح د الله كله چه داخل شئ په بيگا (ماينام) كښى او كله چه ننوځئ په سبا كښى او خاص هم ده ته د تولو ثناء صفت په آسمانونو كښى او په ځمكه كښى او كله چه ننوځئ په آخر د ورځى كښى او كله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښين كښى

تفسير: يعنى كه جنت غواړئ نو الله تعالى ياد كړئ چه د هغه ياد په زړونو، ژبه، اعضاؤ او تولو جوارحو سره كيږي په لمانځه كښى د دريو واړو ډولو (طريقو) ياد سره جمع كړى شوى دى او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دى چه په دغه آيت كښى بيان شوى دى يعنى سبا او ماينام چه مغرب او عشاء پكښى شامل دى د ورځى وروستى وخت مازيگر او مازپښين كله چه لمر له نصف النهار واوړي چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دى په دغو وختونو كښى د الله تعالى د رحمت يا قدرت يا عظمت آثار لا زيات ښكاره او ظاهريږي. لمر د اجسامو په عالم كښى له گردو (تولو) ځنى لويه او روښانه كره ده چه بالواسطه يا بلاواسطه د ده له فيض او تاثير څخه به د اسبابو په عالم كښى ښائى هيڅ يو مادى مخلوق مستثنى نه وي. لكه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په ډيره شرح او بسط سره ثابته كړى ده په هم دى بنا د ستوريو عابدانو لمر خپل لوى معبود گرځولى ؤ چه د هم هغه په لورى د حضرت ابراهيم عليه السلام په دغه قول ﴿هَذَا رَبِّيَ هَذَا الْكَبَرُ﴾ كښى اشاره ده د دوى د عجز او بيچارگي او د لمر پرستانو له دغه لوى فيض ځنى د محرومى ښكاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو كښى كيږي. سهار څه وخت چه لا لمر نه وي راختلى او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع كوى او د ده په عروج كښى كمى پيښيږي او مازديگر كله چه د ده په حرارت او رڼا (رنرا) كښى په ښكاره ډول (طريقه) سره ضعف واقع كيږي او له غروب څخه وروسته كله چه د ده نورانى وړانگو له اتصال څخه د ده عابدين په كلى ډول (طريقه) سره محروميږي بيا د ماسخوتن په وخت كله چه شفق هم بيخي غائب شى او د رڼا (رنرا) ډير خفيف آثار هم په افق كښى باقى پاتى نشي په دغو وختونو كښى موحدينو ته حكم وشو چه د لوى خداى عبادت كوئ! او د لمانځه په ابتداء كښى په «الله اكبر» ويلو سره د هغه لوى موحد ابراهيم خليل الله اقتدا كوئ چه هغه له «هذا ربى هذا اكبر» څخه وروسته ويلي وو ﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) ركوع) ۷۹ آيت ښائى په دغه آيت كښى ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ يادولو لايق هم هغه جامع الصفات ذات كيدى شى چه د ده حمد «ثنا» او ښيگنى (فاندى) د

آسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بيانوي. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري که څه هم په نظر کېنې ډير لوی او خورا (ډير) ستر هم ښکاره شي وروسته له دې نه د لوی خدای د ځينو عظيمه و شتونو او کامله و صفاتو بيان دې څو د معبوديت استحقاق په پوره ډول (طريقه) ښکاره او څرگند شي په دغه ضمن کېنې د بعث بعدالموت په مسئله هم کافي رڼا (رنڼا) اچولی شوی ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿٥﴾

راوياسی (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هکي نه عالم له جاهل څخه) او
راوياسی (الله) مړي له ژوندی (لکه جاهل له عالم څخه هکي له مرغه څخه) او
ژوندی کوی ځمکه پس له مرغه (وچوالی) د هغی او په مثل (د راويستلو د
دغو شيانو) راويستل کيږي تاسی (له قبرونو نه)

تفسير: يعنی انسان له نطفې څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هکي څخه، هکي له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پيدا کوی. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شي نو د خپل رحمت په اوبو سره ئي ژوندی او سمسوره کوی. لنډه دا چه موت او حیات حقیقی وی که مجازی، حسی وی که معنوی د دې ټولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالی د قدرت په لاس کېنې دی. نو بیا ستاسی ژوندی کول او له قبرونو ځنی بیا راپاڅول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالی ته خورا (ډير) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ كَاشِرُونَ ﴿٦﴾

او يوه له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پيدا ئي کړ (اصل د) تاسی
له خاورو بیا اوس تاسی یی بشر خوريږي (په ځمکه کېنې)

تفسير: يعنی آدم عليه السلام ئي له خاورو څخه پيدا کړ. بیا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وگورئ چه د هغه اولاد ئي په څه اندازه ډير او تر کومې پيمانی ئي په ځمکه کېنې خور کړ او له دغه خوریدلو نه وروسته ئي په څه اندازه عجیبی او غریبی هوښیاری د خاورو دې مجسمی وښودلی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ
مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۳۱﴾

او (ځينی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چه پیدا کړی ئی دی
تاسی ته له نفسونو (ځانونو) ستاسی ښځی (جوره) دپاره د دی چه مائل شی
دوی ته (او مطمئن اوسئ) او گرځولی ئی ده په منځ ستاسی (او د ښځو)
کښی دوستی او مهربانی بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ
د ازواجو) کښی خامخا ډیری نښی د قدرت دی دپاره د (هغه) قوم چه فکر
کوی (د الله په صنع کښی)

تفسیر: یعنی پرمبې ئی له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئی له آدم علیه السلام څخه
د ده جوړه پیدا کړه خو له هغی څخه انس او اطمینان واخلی او په خلقی ډول (طریقه) ئی د
دواړو صنفونو نارینه او ښځی په منځ کښی خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو خو د
ازدواج اصلی مقصود تری حاصل شی. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او مګد اوسیدلو څخه
انسانی نسل په دنیا کښی خپور (خوړ) شو. لکه چه الله تعالی د النساء د سورت په (۱) رکوع
آیت کښی وائی ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ
وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ ﴿۳۲﴾

او (ځينی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا
کول د) ځمکی او اختلاف دی د ژبو ستاسی او (بل اختلاف دی) د رنگونو
ستاسی بیشکه په دغه (اختلاف کښی) خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی
دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (ټول) انسانان ئی له یوه مور او پلار څخه پیدا او سره ئی مخلوط او میشته او د
ځمکی په ټولو نقاطو کښی ئی خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئی سره بیله کړه.
که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشی د ژبی په اعتبار محض پردی او اجنبی ښکاری. بیا

وگوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پوری څومره بېشماره انسانان پیدا شوی دی مگر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کیږي چه د هغو شونډی، ژبی لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وی. هم هغسی چه د هر انسان شکل او صورت او رنگ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دی غږ او شونډی او لهجه ئی هم بیخی سره بیل دی، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کیږي چه د دوی په غږ او رنگ، هیئت، وضعیت کښی کومه بېلوونکی علامه او نښه نه وی. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پوری نوی نوی صورتونه، او د وینا او تکلم نوی نوی حالات لیدل کیږي او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسی ډکه پرته دی. په واقع کښی دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یا اولی الاباب!

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهِ

او (ځینی) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسی دی په شپه کښی او په ورځ کښی او طلب ستاسی دی (په ورځ کښی) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلېږي. که ویده شی نو د تیږی (گتۍ) په شان بی هوشه او بیخبره پروت وی او که د رزق او روزی په تلاش لگیا شی نو په داسې پوهه او هوښیاری لگیا کیږي چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږي. په اصل کښی شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښی هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږي»

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښی خامخا دیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه اوری

تفسیر: یعنی څه چه اوری په یاد ئی ساتی لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښی راغلی دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه «د خپل خوب حالات نه وینی لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئی اوری» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ښی تاسی ته بریښنا

دپاره د ویری (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښیدلو څخه خلق ویریوی او دغسی تصور کوی نه چه تندر راولویږی. یا باران له خپلی اندازی څخه زیات ونه ویریوی چه د هغه له امله (وحي) جانی او مالی تلفات واقع نه شی او هیله (طمع) او امید هم ورته لری چه که دغه وریدل گتور واقع شی نو گرد (تول) دنیوی کارونه به ښه وچلیږی. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښی سفر کوی کله دغه د بریښنا بریښیدل ځان ته غنیمت گنی چه تر دیر لری پوری د هغی د رڼا (رنرا) په اثر لار او نور شیان ورڅرگندیږی، او کله کله دوی هم تری ویریږی.

وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندی کوی په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگ (وچوالی) د دی بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښی خامخا دیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری «او تدبر کوی په امورو کښی».

تفسیر: یعنی له دی نه وپوهیږئ، چه له مرگ څخه وروسته ستاسی بیا ژوندی کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذْ دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذْ أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٤٥﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ولاړ دی آسمان (پاس) بی له ستنو او نه لویږی) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راولوی تاسی په بللو سره له ځمکی څخه ناڅاپه تاسی راوړئ (ژوندی له قبرونو خپلو څخه)

تفسیر: رومی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته نی د هغو بقاء او قیام وشود چه

هغه هم د الله تعالى په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی غحایه شی یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالى حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکې او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شی او سر ته ورسپړی د الله تعالى د یوه غږ په اثر به تاسی گرد (تول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځی او د حشر میدان ته به مندی وهی او هلته به سره تولیږی.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَنُوتٌ ﴿۲۱﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه به آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې خلقاً، ملکاً وعبیداً) دا تول دغه (الله) ته اطاعت کونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکې تول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندگان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالى د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شی.

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴿۲۲﴾ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۲۳﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاخول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ (اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالى د قدرت په مقابل کښی تول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالى قادر منیع مگر په دوهم ځل کښی د الله تعالى پیدایښت مستبعد گنی؟

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾ الآية - او خاص الله تعالى لره دی شان، صفت دیر لوی لور (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښی الخ)

تفیه: یعنی له اعلیٰ غنی اعلیٰ صفات او له لور (اوچت) څخه لور (اوچت) شان د الله تعالى شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښی هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښی د الله تعالى له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالى له گردو (تولو) هغو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو میزاتو (خصوصیاتو) کښی اولی، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښی راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه ټول د الله تعالى د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکي چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه څښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت څخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په ټولو شیانو ککر دی خو سره له دی د الله تعالى اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (دیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم

و زهر چه گفته اندوشنید یم وخوانده ایم

منزل تمام گشت وبه پایان رسید عمر

ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکری څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من

خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَآرِزِقْتِكُمْ فَإِنَّمَا فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُوهُمْ كَخِيفَتِكُمْ
أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٠﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی څخه (هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښی چه درکری دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښی

سره برابر يئ چه ويرپوي له هغو لکه ويريدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصيلانو شريکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصيل) په تفصيل سره بيانوو مونږ آيتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسير: يعنی د شرک په قباحه او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالى ستاسی له احوالو غنی یو مثال راوړی او بيانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (يعنی وينځه او مریي) چه تاسی د هغو ظاهري او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښی چه الله تعالى تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شی؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جايدادونو او شتو کښی ستاسی وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شريکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښی څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شی او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښی وشي نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسې کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوی چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښی شوی دی؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریي او خدمتگار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی گرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښی شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالى مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مگر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنگه د الله تعالى په الوهیت کښی شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سری له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي
مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوگانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښی هغه چاته چه گمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسير: يعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره او څرگندو خبرو څرنگه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړی چه غان پری وپوهوی بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښی مشغول او لگیا دی.

﴿فَنُفِثَ فِي السَّابِقِ﴾ - الآیة - پس څوک به سمه صافه لاره وښی هغه چاته چه گمراه کړی وی دی الله بلکه، هادی نه لری

تنبیه: یعنی هر هغه چاته چه الله تعالی د ده د بی انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حق لاری تللو او پوهیدلو توفیق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښی؟ یا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی؟ یا ئی له گمراهی او تباهی غنی وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کیږه! او له دوی غنی قطع نظر وکړه او بیخی الله تعالی ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دین ټینگ اوسه!

فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣٢﴾ مِنَ الَّذِينَ تَرْتَفَعُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَاءً كُلِّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٣﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسی حال چه مایل اوسی حق ته لارم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه ئی بدلوی چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوږوالی په هغه کښی نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په توحید د الله) حال دا چه رجوع کوونکی یی دغه (الله) ته او ویریرئ له (عذاب د) الله او قائموی (سم دروی سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کیږئ تاسی له مشرکانو (یعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی دلی دلی هر یوه دله (چه ده له دوی نه) په هغه (دین) چه له دوی څخه دی خوشاله دی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه له گمراهی غنی په هیڅ یو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پرېده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښی نښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وگرځوه! او یوازی له الله تعالی سره خپل تعلقات ټینگ وساته! او یوازی د هغه حق دین په پوره توجه

تينگ ونسيه!

﴿فَطَرَتُ اللّٰهُ﴾ لازم ونيسي تاسي پيدايښت د الله تعالى هغه چه پيدا كړي دي الله تعالى خلق په هغه پيدايښت الله تعالى د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء كښي داسي گرځولي دي كه دي وغواړي چه په حق ځان پوه كړي او وي مني نو ځان ورباندي پوهولي او منلي شي څكه چه د فطرت له ابتداء څخه ئي د خپل اجمالي معرفت يوه سپرغي د ده په زړه كښي د هدايت د تخم په شان شندلي (كرلي) ده كه د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشي او په خپل اصلي طبيعت پريښودل شي نو يقيناً به حق دين اختيار كړي او بل طرف ته به متوجه نشي. د «ألسنت» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره كوي او په صحيحو احاديثو كښي تصريح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پيدا كيږي، وروسته مور او پلار ئي دي يهودي يا نصراني يا مجوسي گرځوي» په يوه قدسي حديث كښي راغلي دي «ما خپل بندگان (حنفاء) پيدا كړي دي بيا شيطانانو دوي اغواء او له سمې لياري ايستلي دي» په هر حال حق دين، حنيف دين، قيم دين هغه دين دي چه كه انسان په خپل اصلي فطرت پريښودلي شي نو بالطبع هغه ته متمايل كيږي. د تولو انسانانو فطرت الله تعالى هم داسي پيدا كړي دي چه په هغه كښي له سره تفاوت او تبديل نشته. فرض ئي كړئ كه د فرعون يا ابوجهل په اصلي فطرت كښي دغه استعداد او صلاحيت موجود نه وي نو دوي ته د حق د منلو دعوت او د دوي مكلف گرځول صحيح او درست نه وو لكه چه خښتي، تيږي (گتې)، وني خاوري، شكې، حيوانات او نور موجودات په شرايعو سره نه دي مكلف شوي د انساني فطرت د دغه مساوات دغه اثر دي چه د دين ډير منلي اصول او مهم اساس نور گرد (تول) انسانان هم په يوه نه يوه رنگ مني اكر كه په هغه باندي په ښه ډول (طريقه) قايم او تينگ هم نه وي ولاړ.

حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «يعني الله تعالى د تولو مالك حاكم او له گردو (تولو) ځني لوي، پورته او اقدس دي او هيڅوك له هغه سره نه دي برابر، د هيچا زور په ده نه رسيږي په دغو خبرو باندي گرد (تول) خلق پوهيږي نو د هغه په لاره تگ په كار دي، هم داسي يوه انسان ته جاني يا مالي ضرر رسول، په نامه او ناموس ئي عيب لگول، هر څوك بد گڼي. هم دغسې د الله تعالى يادول، په فقيرانو او مساكينو زړه سوي او شفقت لرل، د حقوقو پوره اداء كول، تگي، چم، فريب نه كول، هر يوه انسان ته ښه ښكاري او په ښه نظر ئي گوري په دغه لياره تلل هم دغه حق دين دي او هم دغه ته فطري امور وائي مگر د دغه شيانو د اجرا كولو ډول (طريقه) الله تعالى د خپلو انبياؤ په ژبه خلقو ته ښوولي دي.»

﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ﴾ نشته له سره بدلول پيدايښت دين د الله ته او مه ئي بدلوي چه شريك ورسره پيدا كړئ) يعني د اصلي پيدايښت په اعتبار هيڅ يو فرق او تغير او تبديل پكښي نشته د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد گرځولي شوي دي، يا ئي دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالى خپل مخلوق پيدا كړي دي تاسي په خپل واک (قبضه) او اختيار هغه مه بدلوي! او مه ئي خرابوي! هغه تخم او استعداد چه په تاسي كښي كرلي شوي دي

هغه په خپلی بی توجی یا بی تمیزی مه خرابوئ!

﴿ذَٰلِكَ الَّذِي يُقَيِّمُ﴾ دا هم هغه دین سم دی چه هیڅ کوږوالی پر هغه کښی نشته ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په توحید د الله تعالیٰ یعنی سمه لاره او حق دین هم دغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږی.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی یئ دغه الله ته) یعنی اصلی دین تینگ ونیسی! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنیوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دین به مو درست نه وی.

وروسته له دی نه د فطرت د دین مهمو اصولو ته پام گرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ویریدل) د لمانځه سم درول، د خفی او جلی شرک څخه بیزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دین کښی نفاق، تفرقه نه غورځول.

﴿مِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا مِنكُمْ﴾ له هغو مشرکانو چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی دلی دلی هر یوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دین چه له دوی څخه دی خوشاله دی) یعنی د دین الفطرت له اصولو څخه بیل پاتی شوی دی او په خپلو ادیانو او مذاهبو کښی ئی نفاق او تفرقه غورځولی ده، ډیری فرقې ئی سره جوړی کړی دی، د هری یوی عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بیل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه یا په هوا او هوس ئی کومه عقیده قائمه کړه یا کومه طریقه ئی ایجاد کړه نو یوه ټولنه په هغی پسی شوه، لږ څه موده وروسته له هغی څخه ډیری فرقې جوړی شوی بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډیر چتی (بیکاره) او مهمل هم وی، داسی مین گرځیدلی دی چه د خپلی غلطی د امکان تصور ئی هم په ماغزو کښی نه گرځی.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا
أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٠﴾ لِيَكْفُرُوا
بِمَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً قُلْ فَسَوْفَ نَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

او کله چه ورسپری خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښی چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بیا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شی) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس گته (فائده) اخلی (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعنی خرنکه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندی پوهیږی هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهیږی لکه چه دا حقیقت د خوف او سختی په وخت کښی څرگندیږی (ښکاره کیږی) ډیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښی بی اختیاره الله تعالی ته رجوع کوی او د ده په دربار کښی په دعا او زاری شروع کوی او په دغه وخت کښی ئی نور وړوکی وسایل او د دروغو وسائط له فکړه وځی او هم هغه واقعی او حقیقی مالک الملک ئی په یاد پاتی کیږی چه د هغه په طرف انسانی فطرت لارښوونه کوی مگر افسوس چه انسان په دغه حالت تر ډیری مودی پوری قایم نه پاتی کیږی څه وخت چه د الله تعالی په لطف او مهربانی مصیبت ورڅخه لری شی بیا له الله تعالی څخه غافلپږی او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لگیا کیږی. گواکی دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسی څرگندیږی (ښکاره کوی) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالی هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دی څو ورځی خوښ اوسی او مزی دی کوی، وروسته به معلومیږی چه د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږی؟ که انسانیت وی نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختی او مصیبت په وخت کښی ناری کولی هم هغه د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئی په یاد ولری.

أَمْ أَنْزَلْنَاهُمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَسْكُرُونَ ﴿٥﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمی سند پس هغه خبری کوی په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوی (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انسانی فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوی نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمی سند لری؟ چه دغه راوښی چه د الله تعالی په الوهیت کښی بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود گرځولو استحقاق له کومه شو؟

وَإِذْ أَوْفَيْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرَحُّوا بِهَا وَانْصَبُّوا سَيْئَةً يَبُوءُونَ ﴿٦﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهربانی) نو خوشاله شی دوی په

هغه او که ورسپړی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا لیرلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی. کله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عیش او عشرت کښی له خوښی او خوشالی په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځانپری او داسی ناز او نخری او کبر او غرور کوی چه خپل حد او اندازه نه پیژنی او خپل حقیقی محسن بیخی هیروی او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کښی اخته شی نو بیخی ناامیده او مایوس شی او داسی گڼی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصیبت زما له سره لری کړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عکس دی. مومن په عیش، عشرت او راحت او نعمت کښی هم تل خپل حقیقی منعم یادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی کوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شکر اداء کوی. که په کوم غم او مصیبت کښی مبتلا شی نو هغه په خورا (دیر) صبر، تحمل سره گالی (برداشت کوی) او له پاک الله ځنی په هغه کښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفیق غواړی او تل دغسی هیله (طمع) او امید په خپل زړه کښی پالی چه څومره لوی او سخت مصیبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسایل هم مخالف وی په یقینی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه گرد (تول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مکدره فضاء په یوی منوری هوا سره بدلولی شی. تنبیه: یو آیت نی پخوا له دی نه ویلی ؤ چه «خلق د تنگسی او سختی په وخت کښی خالص د الله تعالیٰ په دربار کښی د عرض او نیاز غږ او آواز کوی» دلته نی دغه وویل چه «د سختی او بدی د رسیدلو په وخت کښی دوی بی هیلی او ناامیده کیږی» په دغو دواړو کښی هیڅ اختلاف سره نشته. پرومبنی حالت یعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بیا کله چه سختی او مصیبت اوږدپړی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هیلی او ناامیده کیږی یا به د ځینو خلقو احوال هغسی وی او د ځینو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّ فِيْ
ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢١﴾

آیا نه وینی (نه دی خبر) دوی چه بیشکه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وکړی او تنگوی نی (هغه چاته چه وئی غواړی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسير: يعنى كامل ايمان او يقين لرونكى پوهيږي چه د دنيا سختي او نرمي او د روزي زيات والي او كمالي او نور گورد (تول) شيان د پاك الله او د قادر خداى د قدرت په لاس كښي دى. نو هر هغه وضعيت او احوال چه ورباندى راشي لازم دى چه بنده هغه په صبر او شكر سره ومنى! او په قضا سره خپله خوشي او رضا ښكاره كړي! د راحت او نعمت په وخت كښي دى صبر او تحمل وكړي! او هيله من (آرزومند) او اميدوار دى اوسى چه الله تعالى په خپل فضل او مرحمت سره دغه تول زحمت او مصيبت له منځه لري كوي.

فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْيَتَامَىٰ وَابْنِ السَّبِيلِ ذَلِكْ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

پس ور كړه (اى مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نيكي او صلة الرحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (وركول د حقوقو) خير غوره دى (له امساك څخه) دپاره د هغو كسانو چه اراده لري د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه وركوونكي (د حقوقو) هم دوى دى خلاصيدونكي برياليان (كامياب)

تفسير: يعنى هر كله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابت شوه چه حقيقي مالك او رب العالمين هم هغه الله تعالى دى او د دنيا گورد (تول) نعمتونه د هم هغه پاك الله وركړه او عطا ده نو په هغو كسانو چه د ده خوشي او رضا غواړي او د ده د لقاء او د ليدلو آرزو او اميد لري لازم دى چه د ده د هغه عطاء او وركړي غځي څه شى د ده په لاره كښي صرف كړي. او د مسافرانو، محتاجانو او بى وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوى له خپل ځان څخه خوشاله كړي! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء كړي! نو دغسى بندگيانو ته الله تعالى په دنيا او آخرت كښي خير ور په برخه كوي.

وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبَالٍ يَرُبُّوْا فِيْ أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُّوْا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ يُرِيدُوْنَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه څه چه وركوئ ئى تاسي له سود نه دپاره د دى چه زيات شى په مالونو د خلكو كښي پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه وركوئ ئى تاسي له زكات څخه چه اراده لرئ تاسي په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محض الله وركوونكى) هم دوى دى زياتوونكى (د حسناتو خپلو)

تفسير: يعنى كه څه هم په سود سره ظاهراً د مال زياتوالى ښكارى، ليكن په حقيقت كښى هغه كمپړى لكه چه د كوم انسان بدن د پړسوب له امله (وجى) غټ او شورب ښكارى نو دغه د صحت او روغتيا علامه نه بلكه د رنځورى نښه او د مرگ پيغام دى او د زكات له وركولو څخه اكر كه په ښكاره ډول (طريقه) سره داسى ښكارى چه د هغه مال كمپړى مگر هغه په حقيقت كښى زياتپړى لكه چه د كوم مريض بدن له مسهل او تنقيى څخه وروسته ضعيف او ناتوانه ښكارى مگر بالاخره د ده صحت ښه كيږي د سود او زكات حال د انجام په اعتبار هم داسى وگنئ ﴿يَنْحُ اللَّهُ الرُّبَا وَيُرِي الصَّدَاقَاتِ﴾ د البقرة (۳۸) ركوع ۲۷۶ آيت په حديث كښى راغلى دى (كه د خرما يوه دانه مؤمن په صدقه وركړى نو هغه د قيامت په ورځ دومره لوئپړى چه د يوه غره په اندازه به لويه ښكارى.

تنبیه: غښو مفسرينو له «ربوا» غنى دلته سود نه دى مراد كړى بلكه د آيت مطلب ئى داسى بيان كړى دى چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد يو څه شى وركړى چه هغه به له دغه څخه زيات شى وركړى لوى احسان به ورسره وكړى. نو دغه وركړه د الله تعالى په دربار كښى د ثواب او بركت موجب نه گرځي كه څه هم مباح ده او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حق كښى دغه اباحت هم نه لري لقوله تعالى «ولا تمنن تستكثر» د المدثر (۱) ركوع ۶ آيت «۲۹ جزء» والله تعالى اعلم.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِمَّنْ شَيْءٌ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۰﴾

الله هغه (مطلق قادر دى) چه پيدا كړى ئى يى تاسى (په دركولو د روح سره) بيا ئى روزى دركړى ده تاسى ته بيا مړه كوى بيا به ژوندى كړى تاسى (په بعث) سره آيا شته له دغو شريكانو ستاسى داسى څوك چه كولى شى هغه له دغو (خلورو واړو كارونو) څخه كوم شى ؟ (بلكه نشى كولى) پاكي ده الله ته او ډير لوى پورته دى شان د الله له دى نه چه شريك پيدا كوى دوى (له الله سره)

تفسير: يعنى وژل، ژوندى كول، روزى وركول، نور گرد (تول) شيان د الله تعالى په واك (اختيار) كښى دى نو بل شريك ئى له كومه شو او څرنگه د الوهيت مستحق وگرځيد ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا أَلْعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښی په سبب د هغی (گناه او شرک) چه کړی دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وشکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واورې دوی (له دغو بدیو نه)

تفسیر: یعنی خلق د فطرت په دین قایم پاتی نشول، کفر او ظلم په دنیا کښی خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کښی خرابی او فساد خور شو نه په وچه کښی امن او سکون پاتی شو او نه په لونده کښی د ځمکی مخ فتنی او فساد ونيو، بحری جنگونه او د جهازونو جنگونو او داړه ماریو په سمندرونو کښی هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه گرد (تول) د دی له امله (وجی) چه الله تعالی اراده وکړه چه بندگان ئی د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کښی هم وشکې پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی مگر د هغی لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنیا کښی دوی ته ورښوله کیږی ممکن دی چه ځینی خلق وویریږی او په سمه لاره روان شی.

تنبیه: د بندگانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښی د خرابی خپریدل (خوړیدل) که څه هم تل شوی دی او کیږی به، لیکن د نری تاریخ د هغه بی مثالو ویروونکی تخریب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښی په عام دول (طریقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئی غلبه کړی وه نشی ښوولی، اروپائی څیړونکو (محققینو) د دغی زمانی د تیاره حالت کومه نقشه چه ویستلی ده د هغی د لیدلو څخه د دی خبری اندازه په ښه دول (طریقه) سره کیدی شی چه له اسلامی مؤرخینو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هیڅ دول (طریقه) تنقید او نکته گیری نشی کولی وگورئ د فرید وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائی چه د هم دغی عمومی فتنی او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آیت د جاهلیت په زمانی حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٣٢﴾

وایه (ای محمده! مشرکانو ته) چه وگرځی په غمکه کښی (د تیرو امتونو) پس وگورئ څرنگه شوه خاتمه د هغو کسانو چه پخوا له دوی څخه وو، زیا تره د دوی مشرکان «نو د خپل شرک په سبب هلاک شول»

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی او د ځینو نورو به د نورو گناهونو له سببه راغلی وی.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدٍّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدِّقُونَ ﴿٣١﴾

پس برابر کره مخ (وجود) خپل دین سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته گرځیدل هغی ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق (چه ځینی به جنت ته ځی او ځینی به دوزخ ته)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی خو فتنه او فساد خپور (خور) شوی دی نو تاسی پر سم او معتدل دین چه د فطرت دین دی په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چه د گردو (تولو) خرابیو او مفسادو علاج په هم دغه دین سره دی. پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته گرځیدل هغی ته له جانبه د الله تعالی یعنی د الله تعالی له طرفه د هغی راتلل قطعی او یقینی دی او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او نه به ئی په خپله الله تعالی وځنډوی (ایسار کړی). په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق یعنی نیکان جنت ته او بدان دوزخ ته لیږی. «فریق فی الجنة و فریق فی السعیر» د الشوری (۱) رکوع ۷ آیت (۲۵) جزء. حضرت شاه صاحب دغه د دنیا په احوالو حمل کوی او لیکي «یعنی د دین غلبه به وی په سزا رسیدلی کسان به سره جلا (جدا) شی او د الله جل جلاله مقبول بندګان به سره بیل شی.

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسَ لَهُ
يَمْهَدُونَ ﴿٣٢﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٣﴾

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه وکړي (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پوري ساماني جوړوي لپاره د دی چه جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کېښی غورځوی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او ویاړ به پری لویږی او هر څوک چه وکړي نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پوري ساماني جوړوي یعنی په جنت کېښی د دوی د آرامی او هوسانی (راحت) له پاره تیاری کېږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کېږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کېښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیري ښه ځای ومومی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ
الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۶﴾

او ځینی له ښیو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکونکی او دپاره د دی چه وځکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله او دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران وروی. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلېږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تگ کېښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتي اموال منتقل او وړل کېږی او

د الله تعالى په فضل او مرحمت سره ډیره ښه گټه (فائده) ترې اخیستل کیدی شي بیا د الله تعالى په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!
 تنبيه: پخوا له دې نه په بر او بحر کېښي د فتنې او د فساد د خوړیدلو ذکر وو د هغه په مقابل کېښي دلته د الله تعالى د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دودو او بخار له خوړیدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالى د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوغی او چلپیری چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلئ! او د الله تعالى دغو مزاحمو او مهربانیو ته وگورئ! او دوی دی د ده د شکر گزارو بندگانو غنی خپل عُمان وگرځوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنْتَقِمْنَا
 مِنَ الظَّالِمِينَ أَجْرُكُمْ أَذْكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق لپړلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کړی شی. په منکرانو د دوی د گناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کېښي هم کیږی. دا د الله تعالى عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منع کېښي د باران ذکر ځکه راغی څرنگه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلپیری هم داسی د دین د غلبی علایم هم روښانه کیږی.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ
 وَيَجْعَلُهُ كَسَفًا تَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ

مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٣٠﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیبری یادونه پس پورته کوی (په هوا کښی) وریځی پس خوروی دغه (وریځی) په آسمان کښی څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځی) توتی توتی لاندی باندی پس وینی به ته (ای مخاطبه څاڅکی د) باران چه راوځی له منځه د دغی (وریځی) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیری پری (او زیری پری کوی)

تفسیر: یعنی الله تعالی وریځی اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسی دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه ونی هم کرل «او ګرځوی دغه وریځی توتی توتی لاندی باندی پس وینی به ته باران چه راوځی له منځه د دغی وریځی پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیری پری» یعنی هم داسی هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوشی پری کوی.

وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قِبَلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٣١﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځی او باران) خامخا ناامیده وو (له ورښت څخه نی)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه خلق ناامیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مړه ژوندی شی څنګه چه د انسان حال دیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښی ناامیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوشی نه خاندی او دیر خوشالیری.

فَانْظُرْ إِلَى اثْرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُغِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُعْجِزٌ الْبُوتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٢﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښی د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه حُمکه په باران (د وینو په زرغونولو سره) وروسته له مروالی او وچوالی د هغی بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د حُمکی) خامخا ژوندی کوونکی د مرو هم دی. او هغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه غینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی خو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوری پورته کیدی او حُمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالی له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د حُمکی دغه پټ قوتونه څرنگه ویني او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مرو زړونو کښی نوی روح پیدا شی او د الله تعالی دغه حُمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نښی او د دین آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه د مودو راپه دی خوا په خاورو کښی موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرګنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالی د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته رابکاره کړه.

﴿إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ آيَاتِنَا﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مرو هم دی او هم دغه الله تعالی په هر شی باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی (یعنی دلته به مرو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مرو جسدونو کښی بیا نوی روح اچوی. د الله تعالی د کامل قدرت په مقابل کښی هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَيْنَ اسْلَانِ تَارِيحًا فَرَاوَةَ مُصَفَّرًا اُظْلُوًا مِنْ اَبْعَدِ يَكْفُرُونَ ﴿٢١﴾

او قسم دی که ولیرو مونږ باد (په شنه کښت - فصل) پس ویه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیر نو خامخا ویه ګرځی دوی وروسته له دغه زیروالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی رومبی ناامیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه حُمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوڅوو چه د هغه په اثر د دوی گرد (تول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښی وچ کلک او تک زیر وګرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالی گرد (تول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنده دا چه د دوی شکر ګزاری او ناشکرئ تول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالی په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وګرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم قسم) شرگنديري (بنکاره کيڀري)، دا نه دی معلوم چه دغه درکري نعمت کله درڅخه بيرته اخلي ؟ او ښائي دی لوري ته هم اشاره وي چه د دين کښت (فصل) وروسته له دی نه چه په دنيا کښي تک شين او ښه زرغونيري بيا د مخالف باد له اثره مراوی او ويجاړ او تک زیر اوږي نو په دغه وخت کښي نه ښائي چه انسان مايوس او پريشانه شي.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدَّعَاءَ إِذَا وَلُوا مَدِيرِينَ ﴿٥٦﴾
وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا
فَهُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

پس بيشكه ته نشي اورولي مرو ته (او دغه كفار هم حكم د مرو لري) او نشي اورولي ته كنو ته غږ (د بللو) كله چه وگرځي دوي په داسي حال كښي چه شا گرځوونكي وي (تاته) او نه ئي ته سمه لاره ښوونكي (د زړونو) ږندو ته له گمراهي د دوي، نشي اورولي ته (د پوهي او منلو په اورولو سره) مگر هغه چاته چه ايمان ئي راوړي وي په ښو د قدرت زمونږ پس دوي مسلمانان غاړه ايښودونكي دي

تفسير: يعنى الله تعالى هر راز (قسم) قدرت لري. مري ژوندی کولی شی تاته د دغی خبری قدرت نشته چه په مرو خپله خبره ومنلی شی یا په کڼو خپله خبره واورولی شی. یا ږندو ته سمه صافه لاره وښيي خصوصاً کله چه دوي په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لري پس ته د دوي د دغه كفر او ناشکری څخه مه غمجن کيږه ستا کار یوازی تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئي نه اوري یا ئي نه مني نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پيښيري ستا خبره همغه څوک اوریدی شی چه زمونږ په خبرو او ښکاره ښو یقین او باور لري او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وي.

تنبیه: هم داسی یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښي هم تیر شوی دی ښائي هلته دی وکتلی شی. مفسرین په دغه موقع کښي د «سمع الموتی» په بحث کښي غږیدلی دی چه په دغه مسئله کښي د صحابه و رضی الله تعالی عنهم له زمانی راهیسی اختلافات جریان لري او دواړو خواو قرآنی نصوص او نبوی احادیث وړاندی کړی دی. دلته ښائي چه په دغه خبره باندی سری وپوهيري چه په دنيا کښي هيڅ يو کار بی د الله تعالی له مشیت او ارادی څخه نشي کیدی. مگر که انسان کوم کار د عادی اسبابو په دائره کښي په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوی نو هغه ته ئي نسبت کيږي. او هغه کار چه د عمومی عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

و شی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سری په چا د توپک دزی وکړی او په گولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکي فعل گڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په یو موتی گتکیو سره سلامت لښکر تباہ او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیریو چې الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په گولی وژل هم بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه گولی او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿فَلَمَّا قَتَلْتُمُوهُمْ وَلَکِنَّ اللَّهَ مَعَکُمْ وَمَا رَبِّکُمُ اِذْ رَمٰی وَلَکِنَّ اللَّهَ رَکِی﴾ دلته د خارق

العاده توب له کبله (وجبی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿وَکَانَ لَکُمُ الْیَوْمَ الْحَکْمُ﴾ مطلب وگڼئ! یعنی ته نشی کولی چه څه ووائی او خپل غږ مرو ته واوره وی. ځکه چه دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په خلاف که ستاسو کومه خبره مری واورى نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ مِّنْ ضَعِیْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضَعِیْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَیْبَةً یَّخْلُقُ مَا یَشَآءُ وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ﴿۳۰﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی له کمزوری (شی څخه چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د وینښتو سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حله کمزور او ناتوانه وی. بیا ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهای حد ته ورسیږی او د تول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په زړهوالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغی انتهای حد سپین پیری توب او زړهوالی دی، په دغه وخت کښی گرد(تول) اعضاء سست او

کمزوری کيږي او په قوتونو کښې ئې فتور او تعطيل واقع کيږي. د قوت او ضعف دغه گردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښې دی هر قسم چه د الله تعالی اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښې او په کومو کومو حالاتو کښې په څه دول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالی جل واعلی شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښې دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئې وروسته له کمزوری ځنی زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښې کمزوری او کم قوته ښکاری شو ورځی وروسته به د دیر زور او قوت خاوند وگرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیري. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښې ضعف په قوت سره بدلولی شی مگر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالی اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ لَا مِثْرَ لَهَا أَعْرَاسَةٌ

او په هغی ورځی کښې چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښې) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښې به هستوگنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودیږي او دی ورته وگوری نو په دیر افسوس او ارمان سره به وائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه دیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښې مو د دغه دروونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښې لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښی شو.

كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

هم دا رنگه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښې) وو دوی چه گرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی وپوهیږئ چه

په دنيا كښې به هم دغه خلق چټې (بېكاره) او غلط خيالات او معكوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره كوي.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ
إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

او وائي به دوی ته هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته علم او ایمان (یعنی انبیاء، پرېشتی، مؤمنان چه ولی دروغ وائی بلکه) خامخا په تحقیق ډیر پاتی شوی یی (په دنيا كښې چه هغه ليكلي دي) په كتاب د الله (لوح محفوظ) كښې تر ورځې د بعت پوري پس دغه ده ورځ د بعت (چه تاسې تری منكران وئ) وليكن تاسې وئ تاسې په دنيا كښې چه د جهل او غفلت له امله (وحي) نه پوهيدئ (د دغې ورځې په وقوع)

تفسير: یعنی مؤمنان او پرېشتي به په دغه وخت كښې د دوی ترديد كوي او دوی ته به داسې وائي چه تاسې دروغ او خوشي چټي (بېكاره) خبرې كوي يا په مغالطه كښې لويديلي يئ چه مونږ په برزخ يا په دنيا كښې له يو مساعت څخه زيات نه يو پاتي شوي. تاسې د الله تعالی د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليكنې سره سم د قيامت تر ورځې پوري په دنيا او په برزخ كښې اوسيدلي يئ چه د يوی شيبې (لحظې) په اندازه هم په هغه كښې څه كمې نه دي واقع شوي. نن له هم هغې وعدي سره سم هغه ورځ رارسيدلي ده اوس هغه وگورئ چه تاسې پري نه پوهيدی او نه مو منله كه له پخوا څخه مو په دغې ورځې يقين كړی وی او له تياري سره ورته راغلی وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوی وی. او د دغو انعامونو او اكرامونو د ليدلو په مقابل كښې به مو داسې ويل چه دغه ورځ په ډير ځنډ (ايسارتيا) او ډيل راغلی ده او مونږ د دی د راټللو ډير انتظار او اشتياق ويستلی دی لكه چه مؤمنان ئي هم داسې گڼي.

يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

پس په دغې ورځې كښې به نه رسوي گټه (فائده) هغو كسانو ته چه ظلم كړی دی دوی (په ځانونو خپلو په كفر سره) عذر د دوی او نه به دوی وبللی شي راضي كولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی كيږي).

تفسير: يعنى نه به كوم معقول عذر وړاندې كولى شى چه د دوى په كار ورشى او نه به دوى ته داسى ويل كيږي ښه ده اوس د توبى او اطاعت په ذريعه د الله تعالى خوښى او رضا حاصله كړئ! ځكه چه د هغو وخت تير شوى دى. او اوس پرته (علاوه) له دى نه چه د دايمى سزا ربرونه (تكليفونه) وگالئ (برداشت كړئ) بل هيڅ يوه چاره او مخلص نه دى پاتى

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتُمُ
بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقيق بيان كړى دى مونږ دپاره د خلكو په دغه قرآن كښى له هر قسم مثال (چه مفيد واقع كيږي دوى ته) او (قسم دى اى محمده!) كه راوړى ته دوى ته كوم آيت د قدرت نو خامخا وبه وائى هر ورو (خامخا) هغه كسان چه كافران شوى دى (عناداً) چه نه بيع تاسى (اى محمده!) او مؤمنانو!) مگر (دروغجنان) باطل ويونكى

تفسير: يعنى په دغه وخت كښى به ډير افسوس او ارمان كوى مگر نن چه د الله تعالى د خوښى، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظيم الشان قرآن دوى ته داسى عجيب مثالونه او دليلونه بيان او راز راز (قسم قسم) خبرى ورته كوى او په هره ممكنه طريقه سره ئى په خپل خيبر او شر پوهوى خو سره له هغه هم دوى په هغو باندې خپل ځآن نه پوهوى او نه د هغو هيڅ يو پند او خبره اورى. څومره مهم او عالى آيتونه چه دوى ته واورئ يا ډير لوى اوصاف او څرگند (ښكاره) معجزات ورښكاره كړئ نو دوى د هغو په اوريدلو او ليدلو داسى وائى چه تاسى رسول الله او مسلمين كردو (تولو) لاسونه سره يو كړى دى او دغه دروغ مو (العياذ بالله) له خپله ځانه جوړ كړى دى، يو تن مو څو آيتونه جوړوى او درلولى ئى او نور د هغه تصديق كوي يو جادو او كودى كوى او نور دغه ته تيار ولاړ دى چه په هغه ايمان راوړى، په دغه ډول (طريقه) مو كردو (تولو) سره يو ترون كړى دى او يوه اتحاديه مو سره جوړه كړى ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور (خور) كړئ.

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾

هم دا رنگه (لكه چه مهر لگولى دى) مهر لگوى الله په زړونو د هغو كسانو چه نه پوهيږي (او نه د پوهى غوښتنه كوى)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږي او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوي او د ضد او عناد له سببه خامخا د هري خبري تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وي نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجي توګه (طریقه) د ده زړه کلکوي او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پري لګوي او بالاخر د ډیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښي بیخي پاتی نشي. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوي ته هغه کسان چه یقین نه راوړي (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوري ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبري په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیرېږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښي مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کړي ده، هغه په یقیني ډول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښي د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشي. ته په خپل کار تل ټینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشي خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم فله الحمد والمنة اولا و آخرها وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمن مكية الا الايات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنية وهي اربع وثلاثون آية و اربع ركوعات رقم

تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات

»د لقمن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳۴) آیتونه او (۴)

رکوع لري»

«په تلاوت کښي (۳۱) په نزول کښي (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل

شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الَّذِينَ تِلْكَ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ۝ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ
يُوقِنُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدایت او رحمت دی دپاره د نیکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوة او دوی په آخرت باندی هم دوی یقین کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستایلی شوی کسان) په سمه لپاره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نیکانو دپاره د رحمت او هدایت پنگه (سرمایه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورته ښکته (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدایت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسیر په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آیتونه هم تیر شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بیا وکتل شی!

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝

او (غښی) له خلقو څخه هغه څوک دی چه پیری، اخلی عبثی خبری (اپروونکی له حق څخه) دپاره د دی چه وښوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونیسی دا (لاره یا آیتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: د مفلحینو نیکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کریم پری ایښی په لوبو، لهوو

لعبو يا په نورو واهياتو او خرافاتو کښې مستغرق دی غواړي چه نور هم په هم داسې مشغوليتو او ساعت تيريو کښې مشغول او لگيا او د الله تعالى له دين او ياد څخه غافل او بې پروا کړي او د الله تعالى ياد تری هير کړي او په ديني خبرو پوري خاندی او پری مسخري او ملندی وهي. حضرت حسن رضی الله تعالى عنه د «لهو الحديث» په متعلق وائی «کل ما شغلک عن عبادة الله وذكره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی) یعنی لهو الحديث هر هغه شی دی چه د الله تعالى له عبادت او له ياد څخه لری کوونکی وی، مثلاً فضولی قصی ویل، چتی (بیکاره) د خدا او توکو خبری چتی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.

په روایتونو کښې راغلی دی چه نصر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئی د عجمو باچایانو قصی او د تواربخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئی ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسی ته د عاد او ثمود قصی آوری راځی چه زه تاسی ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچایانو قصی واوروم. ځینو خلکو هغه قصی ښی او په زړه پوری گنلی او ورته به متوجه کیدل، هغه پوه سندرغاری وینځه هم پیروډلی (اخیستلی) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئی د هغی سندرغاری کره لیږه او ورته ویل به ئی چه دغه ته ښه ډودی او د څښلو شیان ورکوه او ښی بدلی ورته اوروه! بیا به ئی دغه سړی ته ویل چه گوره دغه میلی او چرچی له هغه څخه ډیری ښی او بهتری دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولی چه لمونځ کوه! روژی نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندی دا آیتونه نازل شول.

تنبیه: د دغه آیت شان نزول اگر که خاص دی مگر د الفاظو د عمومیت له وجی ئی حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین ځنی د خلکو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب گرځی گناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښې نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولی دی. آس غفلول، غشی او نوری ښی ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښې وی څرنګه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنی گرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښې ولیدل شی! د مزامیرو او ملاحیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښې حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوی درجی پوری مباح گنل شوی ده خو د هغی قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښې ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلې تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تَنَازَلْنَا عَلَى مُنْجَبٍ رَأَيْنَا أَكْبَانَ لَا نَمْسَعُهَا كَافًا
فِي أُذُنَيْهِ وَقَرَّأْنَاهُ نَجْوَءَ الْيُوسُفَ ۝٦

او کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وگرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غرونکی وی داسی چه گواکی له سره ئی نه دی اوریدلی (دا آیتونه) گواکی په دواړو غوړونو د ده کښی دروند والی، کونوالی دی پس زیری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره .

تفسیر: یعنی د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آیتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښی بیخی ځان کون اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ۝٧
فِيهَا وَعْدٌ مُّؤْتًى حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝٨

بیشکه هغه کسان چه ایمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتیا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی هیڅ یو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشی ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بی موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه بی له ستونو چه وینئ تاسی هغه

تفسیر: د دغه (د عمد د) لفظ تفسیر د «رعد» د سورت په اوله کښی تیر شو هلته دی وکتل

شی.

وَالْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او غورخولی (پیدا کری ئی دی) په غمکه کښی غرونه دپاره د دی چه ونه خوځیږی دا غمکه پر تاسی

تفسیر: یعنی د غمکی د انتظام او استقرار له پاره خورا (دیر) لوی او درانه غرونه پری درولی شوی دی چه د سمندر له موجونو یا د سختی هوا له جتکو یا د نورو طبیعیه و اسبابو له اثره ونه لرزیږی او یوی خوا ته مائله نشی. د «نحل» د سورت په اوله کښی دغه مضمون پخوا له دی نه تیر شوی دی. باقی د غرونو د پیدا کیدلو مصلحت یوازی پر هم دغومره حکمت چندانۍ محدود او منحصر نه دی نور داسی ډیر فواید او حکمتونه هم پکښی مضمرا او موجود دی چه هغه کرد (تول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دی.

وَبَيَّنَّا فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝

او وئی شیندل (خواره واره ئی کرل) په دغه غمکه کښی له هر قسم خوځیدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلی کری دی مونږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کری دی مونږ په دغه (غمکه) کښی له هر هر قسمه گیاه ښی (خاصی جوړی).

تفسیر: یعنی هر قسم ښایسته، ښکلۍ، گتوری او نفیسی ونی ئی په غمکه کښی زرغونی کری دی د «الشعراء» د سورت په شروع کښی په هم دغه مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی هلته دی وکوت شی!

هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

دغه (تول مذکوره شيان) مخلوق د الله دى پس وبښيى (اى مشرکانو!) ماته هغه شى چه پيدا کړى دى هغو «بتانو» بى له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په گمراهى ښکاره کښى دى

تفسير: کله چه د هغو مخلوق نشئ رابښولى نو په کوم مخ او خوله هغوى د الله تعالى شريکان گرځوي؟ او د معبوديت وړ (لائق) او مستحق نى بولى؟ معبود خو داسى يو جامع الصفات ذات کيدى شى چه د هغه په واک (اختيار) او قدرت کښى پيدا کول، وژل، روزى رسول او نور گرد(تول) شيان وى مگر دلته دوى د پيدا کولو او د نورو افعالو يوه ذره اختيار هم نه لرى مگر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لرى په توره تياره کښى پراته دى او حيران او سرگردانه گرځي. وروسته له دى نه د شرک او عصيان د تقبيح دپاره د حضرت لقمان نصايح نقلوى چه دى د الله تعالى له طرفه په دغو شيانو پوهيدلى وو او هغه نى خپل زوى ته د پند او نصيحت په ډول (طريقه) بيان کړى دى.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٣١﴾

او خامخا په تحقيق ورکړى ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او وېلى ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بيشکه هم دا خبره ده چه شکر کوى دپاره (د ښيگنې «فائدى») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بيشکه الله غنى دير بى پروا د گردو محامدو څښتن (ځاوند) دى.

تفسير: د زياترو علماؤ رايه داسى ده چه حضرت لقمان نبى نه ؤ، هو! يو پاک او متقى انسان ؤ چه الله تعالى ورته اعلى درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړى وه، ده د خپل عقل او پوهى په قوت داسى خبرى ځان ته کشفى او څرگندى (ښکاره) کړى وى چه د انبياؤ له احکامو او هداياتو سره موافقى وى. د ده د عقل او پوهى نصايح او د حکمت خبرى په خلقو کښى له قديم الايامه معروفى او مشهورى وى. رب العزت د هغه يوه برخه دغه ده چه په خپل عظيم الشان قرآن کښى هم نقلوى او د ده مرتبه لا زياتوى. ښائى له دى نه مطلب دا وى چه د شرک، کفر او عصيان قباحته هم هغسى چه د انساني فطرت په شهادت او د انبياء الله له وحى ثابت دى د دنيا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائيد او تصديق کوى، پس کفار ولى د توحيد څخه بيزاره او کفر او شرک نى ځان ته غوره او اختيار کړى دى؟ او د

دوی دغه وضعیت که ښکاره گمراهی نه دی نو بل څه شی دی ؟
 تنبيه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښی ئی ژوندون درلود
 (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشی کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشی ؤ او د
 حضرت داود علیه السلام په زمانه کښی ئی ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصی او اقوال په
 نورو تفاسیرو کښی نقل کړی شوی دی فالله اعلم بصحتها .

﴿وَمَنْ يَشْكُرْ إِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر
 کوی دپاره د ښیگنی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غنی ډیر
 بی پروا د گردو (تولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو
 ښائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وگنل شی. لیکن دغه خبره دی
 واضح وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالی ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی
 هو! هغومره گټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په
 دنیا کښی ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښی اجر، ثواب او ښه مقام ئی ور په برخه کیږی.
 که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالی داسی شکر گزارو ته
 هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالی په حمد او ثناء کښی د دنیا ټول مخلوقات د حال
 په ژبه مشغول او لگیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو
 بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د
 چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښی د یوی ذری په اندازه هم څه
 زیاتی او کمی نه پېښیږی.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَبْنِي لَاشْرَكَ بِاللَّهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه
 ده بند ورکاوه ده ته ای زوی گوټیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده
 ته ئی سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئی چه د هدایت په لاره لاړ شی. او که موحد ؤ نو په دغه
 سره ئی د ده لا استحکام او مضبوطیا په توحید غوښتله او د تینگ اوسیدلو په غرض ئی ورته
 دغسی وصیت کړی دی.

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: لہ دی نہ بہ بلہ بی انصافی غہ وی چہ عاجز مخلوق تہ د مختار خالق درجہ ورکری شی ؟ او لہ دی نہ بہ زیات حماقت او ظلم پہ خپل عُمان بل غہ وی چہ لہ اشرف المخلوقات والی سرہ سرہ د دیرو خسیسو او سپکو شیانو پہ مقابل کینی د خپل عبودیت سر ښکته کری ؟ لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَلَّتْهُ امُّهُ وَهَنَّاعِلَىٰ وَهْنٍ وَفَضَّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَىٰ الْمَصِيرِ ﴿١٣﴾

او وصیت، امر کری دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کینی) گرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کینی (او ورته ویلی دی مونږ داسی) چه شکر کوه! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو!)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر څو میاشتو پوری دی په خپله گیده کینی گرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوو کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیی او پاللو په ضمن کینی راز راز (قسم قسم) تکالیف او ربرونه (زحمتونه) گالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په عُمان اخلی او خپله آرامی او هوسانی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان رومی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص دول (طریقه) سره وپیژنی او په غای نی کری. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کینی له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غروئ! خو تر هنی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مقضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کینی ناسی او دوی گرد (تول) سره حاضرپیئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کینی ښه فکر او غور وکری چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زمونږ امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَلَنْ جُهْدِكَ عَلَىٰ أَنْ تَشْرَكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَآتَيْتُهُ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

او که کوشش و کړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملگرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښی ښه غوره (ملگرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښی د لاری د هغه چا چه بیرته راگرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښی ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښی له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښی تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاء او مخلصو بندگانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د ټولو په قیامت کښی د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښی له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیدئ نو اولاد او والدینو او نورو گړدو (ټولو) ته به دغه خبره معلومه او څرگنده (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟ تنبییه: له «ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی پرمبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او وروسته هم له «یابنی انھا ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منع کښی الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبییه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی. حضرت شاه صاحب لیکي «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښی معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښی د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقی د نبی یا مرشد یا هادی حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښی وگڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائبان دی» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسی

يٰبُنَيَّ اِنِّهَا اِنَّ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يٰاْتِ بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿۲۱﴾

ای زوی گوټیه زما بیشکه دا (د بدی او نیکی خصلت) که کوم شی وی په قدر د داننی له اوړی څخه پس وی دا دانه په کومی تیږی (گټی) کښی یا وی په اسمانونو کښی یا په ځمکی کښی (چه هیڅوک پری خبر نه وی) نو رابه ئی وړی الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وی یا بد که د اوړی په اندازه وړوکی هم وی او فرض ئی کړی چه په کومی لوی غټی تیږی (گټی) کښی یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکی په تیارو کښی ایښودل شوی وی هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشی پاتی کیدی، هر کله چه وخت راشی هغه به له هم هغه ځایه هر چیری چه اراده وکړی راحاضر کړی نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروری ده چه دغه خبری دی تر نظر لاندی ونیسی هر هغه کار چه په زرهاؤ پردو کښی دننه هم وشی هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دی ورته ناظر دی لکه چه نیکی یا بدی چه په هر څومره پټ ځای کښی وکړی شی د هغی اثر ضرور څرگندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بی تکلفه محسوسولی شی.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَاَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای زوی گوټیه زما قائموه (سم ودرره سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکی او منع کوه خلق له بدی نه

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندگۍ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښی خبری زده کړی، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتی!

وَاصْبِرْ عَلٰی مَا اَصَابَكَ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۲۲﴾

او صبر کوه په هغې سختیځ چه رسيږي تاته (بالخاصه په امر او نهی کښی) بيشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هر هغه سختی، کراوونه او تکلیفونه چه درپيښيږي چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کښی وی نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وگاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه وریږه! ځکه چه له دغو شيانو څخه د کلمه الله د اعلاء په مقابل کښی ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه گرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه گوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه گوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه گنه! د متکبرانو په شان خبری اتري مه کوه! بلکه په روڼ تندي، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

او مه کوه تگ په ځمکه کښی په ناز او نخرو! بيشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سری څه قدر او عزت نه زیاتیږي بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاري که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق ورپسی ډیر بد وائی او سپک نی گئی.

وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

او میانه رو اوسه! په تگ خپل کښی (یعنی مه ډیر گړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د تولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بی له ضرورت نه خبری مه کوه! د خبرو په وخت کښی بی له ضرورت نه چنی مه وهه! که په لور (اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنگیږی هغه په غږونو ډیر کریهه او بد لگیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښی هم داسی بی‌نظمی او بی ترتیبی پېښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پوری تمام شو. وروسته له دی نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنی د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لوری ته مو متوجه کوی.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ تَاٰیِ السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَیْكُمْ نِعْمَةً ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

آیا نه وینی تاسی (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسی ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چی په ځمکه کښی دی او پوره کړی دی (الله) په تاسی نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنی د آسمان او ځمکی گرد (تول) مخلوقات ستاسی په کارونو کښی لگیا دی نو بیا تاسی ولی د هغه په کار نه لگیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسی نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره نی ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښی راتلی شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنی مادی او معاشی او له باطنی ځنی روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ځواکی د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکی توفیق ورکول گرد (تول) په باطنی نعمتونو کښی شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ۝۳۰

او (ځینی) له خلقو هغه څوک دی چه جگړه کوی په (حق د) الله کښی بی له پوهی (د توحید څخه) او بی له (لاری د) هدایت او بی له کتاب روښان څخه

تفسیر: یعنی له داسی ظاهر او باهر و نعمتونو او احسانونو سره سره ځینی خلق خپلی سترگی پتوی، د الله تعالی په وحدانیت کښی یا د ده په شیونو او صفاتو کښی یا په احکامو او شرایعو کښی مباحثی او جگری کوی او تش په بی سندو جگرو کښی سره نښلی. نه کوم علمی او عقلی اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادی څه هدایت او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لری، تش د خپلو پلرونو او نیکونو پوند تقلید له هغوی سره شته چه ذکر ئی په راتلونکی آیت کښی راځی.

تنبیه: شیخ الهند قنس الله سره العزیز د دغه آیت ترجمه داسی کړی ده. «او په خلقو کښی داسی هم شته چی جگری کوی د الله په خبره کښی نه پوهه لری او نه بصیرت او نه روښان کتاب» او له دغی ترجمی څخه داسی معلومیږی چه غالباً محقق مترجم رحمة الله علیه له «علم» څخه په عقلی ډول (طریقه) «پوهیدل» مراد کړی دی. او له «هدی» څخه ئی یو قسم خاص بصیرت مراد دی چه د ذوق له سلامتی، وجدان، ممارست، عقل او فکر څخه نشت مومی. مطلب ئی داسی شو چه دغه خلق نه معمولی پوهه لری او نه د وجدانی بصیرت خاوندان دی، او نه روښان کتاب یعنی نه نقلی دلیل لری. دغه معنی ډیره لطیفه او ښه ده مونږ د دی آیت لپاره کوم تقریر چه غوره او اختیار کړی دی هغه یوازی د آسانی په غرض کړی شوی دی.

وَإِذْ أَقْبَلَ لَهُمْ آتِيعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولُو كَانِ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل کړی دی الله نو وائی دوی نه! بلکه متابعت کوو د هغه شی چه موندلی وو مونږ په هغه شی پلرونه خپل (نو وائی الله) آیا (متابعت کوی دوی د پلرونو) اگر که وی شیطان داسی چه بولی دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دی نه کوی).

تفسیر: یعنی که شیطان ستاسی پلرونه او نیکه گان د دوزخ په طرف بیولی وی بیا هم تاسی په هم هغو پسی درومئ او په کوم ځای کښی چه هغوی لوبللی دی تاسی هم خپل ځانونه هم هغته غورځوئ ؟

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منگولی خبیی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالی ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په ډیری مضبوطی او کلکی کړئ لگولی دی او ځان ئی پری ټینگ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړئ ټینگه نیولی وی نو له سره نه ښائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَالِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۲۲﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (تولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړئ مضبوطه ونيوله بالاخره د هم دغی کړئ او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنُكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده «ځکه چی» خاص مونږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره ټینگه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بیرته راتگ او رجوع هرومرو (خامخا) زمونږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی ټول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پتولی ځکه چی الله تعالی د زړونو په پتو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه مگرد (تول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نَسْتَعِيْهُمْ قَلِيْلًا نَّضْطَرُّهُمْ اِلَى عَذَابِ غَلِيْظٍ ﴿٣٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوى ته (په دنيا کېښى) لږ شانى بيا راولو دوى په ډيره ناچارى عاجزى سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسير: يعنى د لږو ورځو عيش، عشرت، بى فکرى او بيغمى ده کله چى د دوى دغه نيټه او مهلت ختم شى نو خورا ډيرى سختى سزا ته به راښکودل شى او هيڅ به د دوى له واکه (اختياره) نه وى پوره چى چيرى وتښتى يا پټ شى

وَلِيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لِيَقُولَنَّ اللهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾

او قسم دى که وپوښتى ته دغه (کفار) چى چا پيدا کړى دى دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائى دوى هرومرو (خامخا) چى الله (کله چى مقر شول دوى نو اى محمده!) ووايه توله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زياتره د دوى نه پوهيږى.

تفسير: يعنى الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوى چى د آسمانونو او د ځمکى پيدا کول بى له الله تعالى نه د بل هيچا کار نشى کيدى نو بيا اوس کوم قسم خوښى پاتى شوه چى د ده په پاک ذات کېښى نه وى موجوده؟ آيا د دغو عظيم الشان شيانو پيدا کول او بيا ئى په يو مضبوط او ټينگ نظام په کار اچول بى له اعلى درجى علم او حکمت، زور او قوت امکان لرى؟ نو هرومرو (خامخا) د «خالق السموات والارض» په ذات کېښى د تولو کمالاتو د موجوديت منل لازميږى او دغه هم د ده د قدرت يوه نمونه ده چى تاسى غوندى مجرمينو او منکرينو باندى هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوى چى له دغه اقرار څخه وروسته تاسى ملزم گڼل کيږئ يعنى کله چى ستاسى په نزد هم خالق يوازى هم هغه الله دى نو بيا ولى نور شيان مو خپل معبودان گرځوئ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډير کسان پرى نه پوهيږى او دلته چى رسيږى بند پاتى کيږى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٣٦﴾

خاص الله له پاره دى هر هغه څه چى په آسمانونو کېښى دى او په ځمکه

کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبیداً) بیشکه چی الله هم دی دی غنی بی پرواه ډیره ثنا ورته ویلی شوی ده

تفسیر: یعنی هم هغسی چی د آسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی هم داسی ټول هغه شیان چی په آسمانونو او ځمکه کښی دی ټول بلا استثنا بی د بل چا له اشتراکه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. او تماماً د الله تعالیٰ محتاج دی او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چی د وجود او د وجود د توابعو یعنی د گردو (ټولو) کمالی صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښیګڼو (فائدو) مالک دی نو بیا به دی بل چا ته ولی محتاج او اړ (مجبور) وی؟ او د چا به څه پروا لری ؟

وَلَوْ أَنبَأْنَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ
سَبْعَةُ آبِحْرٍ مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤﴾

او که چیری هغه څه چی په ځمکه کښی دی له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شی او (سیاهی شی محیط) بحر مرسته (مدد) وکړی له ده سره پس له (نما میدلو د اوبو) د ده او اوه (نور) بحرونه نو خلاص به نشی کلمات د الله بیشکه چی الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که د دنیا له گردو (ټولو) ونو ځنی قلمونه جوړ کړی شی او دغه اووه موجوده ترڅه بحرونه (سمندرونه) سیاهی (مرکب) تیار کړل شی او بیا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شی او فرض ئی کړئ چی د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په لیکلو لاسونه پوری کړی خو سره له دغه هم د الله تعالیٰ د کلمو د لیکلو د عهدی څخه دغه ټول نشی وتلی او د الله تعالیٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه گرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتی شی، د لیکونکو عمرونه به تمام شی، قلمونه به په ډیرو لیکلو وسولیری او مات شی، سیاهی به له ډیرو لیکلو څخه خلاصه شی، خو سره له دی به هم د الله تعالیٰ تعریف، توصیف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشی. رښتیا خبره خو هم دا ده چی محدود او متناهی قوتونه به څرنگه د الله تعالیٰ لامحدود او غیر متناهی صفات قید او ضبط کړی شی؟ اللهم لا احصی ثناء علیک انت کما اثنت علی نفسک.!

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كُنُفُسٌ وَاحِدَةً ط

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاخول ستاسی مگر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسیر: یعنی د تول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دی نه په دغه کښی څه اشکال او دقت او نه په هغه کښی څه سختی ورته پېښیږی په یوه «کن» سره هر شی ته چی اراده وکړی هم هغه کیږی بلکه د «کن» د لفظ په ویلو پوری هم څه موقوف نه دی مگر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبیر څخه محض زمونږ افهام او تفهیم مقصود او د مستمعینو د پوهولو لپاره یو عنوان دی. په واقع کښی د دی سره سم چی الله تعالی اراده وکړی هم هغه مطلوبه شی سم د لاسه موجودیږی.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۳۸﴾

بیشکه چی الله دی ښه اوریدونکی (د تولو احوالو) ښه لیدونکی (د تولو احوالو).

تفسیر: یعنی څرنگه چی د یوه غږ آوریږل، یا د یو شی لیدل یا په یو وخت کښی د تول جهان د شینونو لیدل الله تعالی ته یو شان او برابر دی، هم داسی د یوه سری وژل او ژوندی کول او د گرد (تول) جهان د تولو موجوداتو وژل او ژوندی کول الله تعالی ته برابر او مساوی دی او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی یو شان دی، بیا له دوهم ځلی ژوندی راپاخولو څخه وروسته په یوه وخت کښی د تولو لومړنیو او وروستیو د پخوانیو او اوسنیو د گردو (تولو) اعمالو د یوی یوی ذری لیدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئی سره پری کول هم ده ته ډیر سهل او آسان دی او ورته دغه اعمال هیڅ قسم سختی او جنجال نه پېښوی ځکه چی الله تعالی زمونږ گرد (تول) احوال اوری، او تول افعال مو وینی او هیڅ یوه پته او ښکاره خبره او حال تری پت نه دی

الْمَرْتَابِ اللَّهُ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى

آيا نه ويني (ته اى مخاطبه بلکه ويني ئى) چى بيشکه الله ننباسى شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښى او ننباسى (الله) ورځ په شپه کښى او مسخر کړى په کار اچولى ئى دى تاسى ته لمر او سپوږمى هر يو (له دغو دواړو نه لکه نور سيارات) روان دى (په آسمان خپل کښى) تر ټاکلى (مقرر کړى) مودى پورى

تفسير: د «مقرر وخت» څخه مراد قيامت دى، يا له لمر او سپوږمى څخه د هر يوه دوره ده ځکه چى د يوى دورى د پوره کيدلو څخه وروسته گواکى دوى بيا له سره خپله دوره او تگ شروع کوى.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣١﴾

او بيشکه الله په هر هغه څه چى تاسى ئى کوئ ښه خبر دى.

تفسير: يعنى د الله تعالى هغه قوت او قدرت ته چى له شپى څخه ورځ او له ورځى څخه شپه جوړوى او د لمر او سپوږمى په شان له خورا ډيرو لويو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلى له مرگ نه وروسته ستاسى بيا ژوندى راپاڅول څه اشکال لرى؟ او کله چى دى له هر لوى او وړوکى عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دى نو بيا په حساب او کتاب کښى به الله تعالى ته څه اشکال او سختى ورپيښه شى.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دى سببه دى چى بيشکه الله هم دى حق دى او بيشکه هغه (بتان) چى بولى (عبادت ئى کوى) دوى بى له دغه (الله) هغه نه (حق نه دى او بيشکه الله هم دى ښه پورته ډير لوى دى

تفسير: يعنى د الله تعالى دغه عظيمه شتون او قاهره صفات ځکه ذکر کړل شول څو آوريدونکى وپوهيږى چى د يوه الله تعالى منل او د هم هغه واحد لاشريک عبادت کول هم هغه سمه لياره ده. له دى نه خلاف هر څه چى وويل شى يا وکړل شى باطل او دروغ دى. يا به ئى دا مطلب وى

چی د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجود توب چی له ﴿ذَٰلِكَ يَاقَ اللَّهُ هَٰوَ الْحَقُّ﴾ څخه فهمیږي او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چی یواځی هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شتون او صفات ثابت دی بیا هغه ذات ته چی دغه شتون او صفات ثابت دی نو هم هغه د الوهیت او معبودیت وړ (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائی عجز او تذلل چی د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائی چی ډیر پورته عظیم القدرت او په هر چا غالب دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

آیا نه وینی ته چې بیشکه (دا) بیړی (جهاز) تگ کوی په بحر کښی په نعمت (فضل) د الله دپاره د دی چی وښی تاسی ته له دلالتو «قدرت» د ده، بیشکه په دغی (بیړی او بحر) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بیړی ډیر ثقیل او درانه بارونه وړی او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپې) سره غیروی او پکښی څی؟ یعنی د دغه بحری سفر په احوالو او حوادثو کښی له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځی. کله چی طوفان (څپان) پورته شی او جهاز د طوفان په څپو کښی ګیر شی او له هری خوا له لویو پیښو او حوادثو سره مخامخ شی نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چی الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربرونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسی نو حتمی او ضروری ده چی د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړی!

وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلُمِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۖ

او کله چی لاندی کړی دغه (کفار) یو موج لکه ورپښی نو بولی دوی الله په داسی حال کښی چی خالص کوونکي وی دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چی نجات ورکړی دوی ته الله طرف د وچی ته نو ځینی د دوی ولاړ وی په (هم هغی) لاری سمی

تفسير: پاس ئى په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلى وه چې د يوه خداى منل صحيح دى او د دى عقيدى او مفكورى په خلاف نورى گردى (تولى) خبرى دروغى او غلطى دى. دلته ئى دغه راوښودل چې د طوفانى موجونو او غږو (چپو) له وبرى دير سخت او غليظ مشرك هم په دير اخلاص او عقيدى سره د الله تعالى په دربار كښى دعاء او استغفار كوى او ترى خپل نجات او حيات غواړى نو معلوم شو چې د انسان ضمير او د فطرت اصلى غږ هم دغه دى او باقى تول جعلى، ساختگى، موهوم او چتى (بيكاره) شيان دى.

پس هر كله چې پاك الله دوى له طوفان (خپان) نه روغ رمت وچى ته راوباسى نو دير لږ كسان داسى دى چې د اعتدال او توسط په لاره قايم پاتى كيږى، كه نه زياتره څنگه چې له بحر څخه د باندې پل كيږدى بيرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورى كوى. شيخ الهند رحمه الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسى كړى ده «نو ځينى وى له دوى څخه په منځنى حال باندې» حضرت شاه صاحب ليكي «يعنى هغه حال چې د خوف په وخت كښى ؤ اوس هغه حالت په هيڅ يوه كښى نشته مگر هغه وضعيت بيخي ترى هير شوى هم نه دى. داسى كسان هم دير لږ دى. كه نه زياتره د قدرت له معاونته منكريوى او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبيرونه لتوى يا له كوم ارواح يا نورو ځنى استمداد غواړى.

وَمَا يَجْعَدُ بِالْإِتِّتِئِ الْأَكْلُ خَيْرًا كَقُورٍ ۝۳۶

او انكار نه كوى له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چې دير عهد ماتوونكى غدار زيات ناشكره وى

تفسير: يعنى اوس لږه شيبه (لحظه) پخوا ئى د طوفان له خوف او وبرى څخه كوم قول او قرار چې له الله تعالى سره ترلى ؤ هغه بيخي غلط او دروغ ثابت شو، خو ورځى ئى هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنى منكر شو.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمَ لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارِعٌ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ط

اى خلقو! وويريږئ تاسى (تول له عذابه) د رب خپل او وويريږئ تاسى له هغى ورځى چې نه به شى دفع كولى عذاب هيڅ پلار له زوى خپل او نه هيڅ زوى (داسى وى) چې هغه دفع كoonكى شى له پلار خپل څخه كوم شى (څه عذاب)

تفسیر: د طوفان په وخت کښی د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازی د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بی پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستی (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښی وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چی هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي چی خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسی ویروونکی او هولناکه ورځ راتلونکی ده چی په هغی کښی به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسی یو ایثار او شفقت ونشی کړی چی د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي او بالفرض که دی وغواړی چی د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلي خو څوک د ده دغی غوښتنی او مطالبی ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چی لا له اوسه د هغی ورځی په فکر او اندیښنه کښی واوسی! او د هغی لپاره توبه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتی شی که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمت ووتل نو سبا خو دوی د حشر له ډگر ځنی په هیڅ صورت نشی وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرُّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرُّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٣٧﴾

بیشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسی خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسی په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکی ده. او دغه د پاک الله داسی قاطعه او نافذه وعده ده چی له سره په هغی کښی هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشی راتلی نو نه ښائی چی تاسی د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځی که نه تل به هم داسی له عقبی څخه بی برخي او ناامیده پاتی شی او داسی ئی مه گنئ چی هر څوک چی دلته په آرام وی نو بی له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسانی (راحت) کښی وی. د ټک شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او وین اوسی! چی شیطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوی او داسی درته وائی څه خانه! بیغمه خپلی چرچی او مزی کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په گناهونو او خطاؤ ځان موږ کړه! او له سره تر پایه په دغه دند کښی ځان دوب کړه کله چی زوړ او سپین یری شوی نو بیا یو ځلی له دغو گردو (تولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وښی. که ستا په تقدیر کښی جنت لیکلی وی نو هر څومره گناهونه چی هم وکړی بالاخر به جنت ته ځی که په تقدیر کښی دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ ډول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشي خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کېنې چرچی او مزی نه کوی ؟

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي
الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي
نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه الله خاص هم ده څخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چی په ارحامو (د میندو په نسونو) کېنې وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چی څه کار به کوی سبا، او نه پوهیږی هیڅ نفس چی په کومه ځمکه کېنې به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالی سره دی دغه نه ده معلومه چی دغه دنیوی لویه کارخانه به کله وچایه او درې وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازمې نازیږی او پکښی مزی او چرچی کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چی دغه دنیا په دی چی فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی ټول اسباب او وسایل د الله تعالی په واک (اختیار) او قدرت کېنې دی د ځمکې ټول رونق او مادی برکت چی ستاسی د خوبې خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چی انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینگار ولی غولېږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چی د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چی په دنیا کېنې به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ ډیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له ډیرو رېرونو (تکلیفونو) له گاللو (برداشت کولو) څخه مری لیکن په خپل ژوند کېنې یی له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له رب (تکلیف) او زیار (محنت) څخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چی په دینی او دنیوی معاملاتو کېنې د الله تعالی په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کېنې لږ څه هم په جدوجهد او سعی او کوشش کېنې

قصور او لدون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره ډاډ او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی څکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترڅ کښی څرگندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالی ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر څیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو څکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی څکه چی دغه خبره خو هیچا ته نه ده معلومه چی د الله تعالی په علم کښی کوم یو سری سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالی سره دی چی د ښځی په ګیده کښی هلک دی که جینی؟ او وروسته له څیړیدلو څخه به د هغه عمر شومره وی؟ روزی به ئی اړته وی که تنګه؟ سعید دی که شقی؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْآخِرَةِ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او برګی چی فی الحال خو په دنیا کښی چرچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سری شه! د دی ځواب ئی په ﴿وَمَا تَذَكَّرُ نَفْسٌ مَّا ذُكِّرَتْ عَنْهَا﴾ الآیه - کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی؟ او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه؟ او کله به مری؟ او چیری به مری؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور ومومی په دغو شیانو او نورو ګردو (تولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالی ښه پوه او خبر دی.

تنبیه: په یاد ئی ولری! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری ډوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿فَلَا يَظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا أَمْرًا تُصْطَفِي مِنْ رَسُولٍ﴾ الآیه - (الجن ۲ رکوع ۲۶-۲۷ آیت ۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالی د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی ډیرو خلکو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی ډیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتيح الغيب» ويل شوی دی چی د هغو کلی علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته. په حقیقت کښی په دغو پنځو شیانو کښی د غیبیې و اکوانو ټولو انواعو ته اشاره وشوه. په «بای ارض تموت» کښی مکانیې غیوب په ﴿تَاَذْكُرُ مَا لَا يَدْرِي﴾ کښی د مستقبله زمانیه و غیوب او په ﴿مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾ کښی د حالیې زمانیه و غیوب او په «ینزل الغیث» کښی غالباً په ماضیه زمانیه و غیوب تنبیه ده. یعنی کله چی باران راځی او ووریږی معلومیږی لیکن دغه خبره هیچا ته نه ده معلومه چی پخوا له باران څخه څرنگه اسباب او وسایل سره راغونډ شوی دی چی د هغو په اثر، پوره په هم هغی ټاکلی (مقرر کړی) نیستی او ځای او موقع کښی په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل وورکی په خپله گیده کښی گرځوی مگر په دی باندی نه پوهیږی چی دغه د دی په گیده کښی هلک دی که جینی؟ انسان غواړی چی په راتلونکو حالاتو ځان پوه کړی مگر په دی نه پوهیږی چی دی به پخپله سبا څه کار وکړی؟ او د ده مرگ چیری واقع کیږی؟ له دغه جهل، ناپوهی او بیچاره گی سره د تعجب ځای دی چی په دنیوی ژوندون مفتون او مین کیږی او خپل حقیقی خالق او هغه لویه ورځ بیخی هیروی او له یاده ئی وباسی کله ئی چی د الله تعالی لوی دربار ته په راښکودلو سره حاضروی. په هر حال د دغو پنځو شیانو له ذکر کولو سره په ټولو غیبیې و اکوانو د کلی علم په طرف اشاره کول دی او حصر نه دی مقصود. او اغلباً په ذکر کښی به د دغو پنځو شیانو تخصیص د دی له امله (وحي) شوی وی چی کوم سائل به د هم دغو پنځو شیانو په نسبت سوال کړی وی چی د هغه په ځواب کښی هم دغه آیت نازل شوی دی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی. د علم الغیب په نسبت پخوا له دی نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» کښی هم ځینی نور معلومات لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

«تمت سورة لقمان بمنه وكرمه»

«سورة السجدة مكية الا من آية (١٦) الى غاية آية (٢٠) فمدنية وهي ثلاثون آية وثلاثة

ركوعات»

«رقم تلاوتها (۳۲) تسلسلها حسب النزول (۷۵) نزلت بعد سورة «المؤمنون»

«د السجدة سورت مکي دی. پرته (علاوه) له (۱۶) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چی مدنی

دی (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع گانې لری»

«په تلاوت کښی (۳۲) او په نزول کښی (۷۵) سورت دی وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه

نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْمَّ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَارَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چی نشته هیڅ شک په دغه کښی له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کړی. په دغه کښی نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیروستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه منی چی راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چی ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چی نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چی سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښی چی اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چی د هیڅ شک او شبهی ځای پکښی نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چی رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چی په داسی واضح او روښانه بیان کښی هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چی په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چی د هغه په وسیله یو داسی قوم وښی او هوښیار او په سمه لاره ئی راوولی چی له څو پیړیو راهه د پخوا په دوی کښی ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چی د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښی موجوده وی په دغسی یو ملک کښی د داسی یوی غتی خبری له خولی څخه ویستل چی د خلقو د سل هاو کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هنی د قبول دیره ادنی قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالی قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کړی هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هنی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کړی او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ط

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِّنْ وَّلٰیٍّ وَّالَا شَفِیْعٍ ط اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری څی؟ په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالی حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

ومومع! او الله تعالى داسی مطلق قادر دی چی

يُذِيرُ الْأُمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ⑤

تدبیر کوی (او نازلوی) امر کار له آسمانه ءحمکی ته (تر ورخی د قیامت پوری) بیا بیرته خیژی هغه کار ده ته په هغی ورخی کینی چی ده اندازه د هغی (ورخی) زر کاله له هغو «دنیوی وختونو» چی ئی شمیرئ تاسی،

تفسیر: د لویو کارونو او خورا (دیرو) مهمو انتظاماتو له پاره حکم له عرش عظیم څخه مقرر او نازلیدی تول حسی، معنوی، ظاهری او باطنی اسباب له اسمانونو او ءحمکی څخه راجمع کیږی بیا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) کینی مشغول او لگیا کیږی بالاخر هغه کار او انتظام د الله تعالى په مشیت او حکمت تر مودو پوری جاری پاتی کیږی، بیا له یوی اوږدی زمانی څخه وروسته پای (آخر) ته رسیږی په دغه وخت کینی د الله تعالى له خوا بل دول (طریقه) حکم نازلیدی. لکه چی د لویو لویو انبیاؤ اثر تر پیږیو پیږیو پوری پاتی دی، یا په کوم لوی قوم کینی سرداری او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پوری جاری وی. هغه زر کاله د الله تعالى په نزد یوه ورځ ده (موضح په لږ تغیر) مجاهد رحمة الله علیه وائی چی «الله تعالى د زرو کلونو انتظامونه او تدبیرونه پرېشو ته القا کوی او دغه موده د ده په نزد یوه ورځ ده، بیا هر کله چی پرېستی هغه پای (آخر) ته ورسوی او تری خلاصی ومومی بیا د نورو راتلونکو زرو کلونو انتظامونه هغوی ته القاء کوی هم دغه سلسله به تر قیامت پوری تسلسل او دوام لری» ځینی مفسرین د دغه آیت مطلب داسی بیانوی چی «د الله تعالى حکم د آسمانونو له پاسه تر ءحمکی پوری رسیږی بیا هر هغه کاروائی چی د هغه په متعلق دلته کیږی هغه د اعمالو په دفتر کینی د درج کیدلو له پاره پاس خیژی چی د دنیا د آسمان په محدب واقع دی. او له ءحمکی څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تگ سره د یو زر کاله لیاره ده چی د الله تعالى په نزد هغه د یوی ورخی لیاره ټاکلی (مقرر کړی) شوی ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بیله خبره ده چی پرېسته هغه په یوه گری کینی وهی، یا له دی نه هم په لږه موده کینی وررسیږی.» ځینی نور مفسرین داسی معنی کوی «د کوم کار د کولو اراده چی پاک الله وکړی د هغه د مادیو او اسبابو سلسله زر کاله پخوا شروع کوی بیا هغه له بالغه حکمت سره سم په مختلفو ادوارو کینی تیږیوی او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختیاروی او ورو ورو د خپل کمال انتها ته رسیږی په دغه وخت کینی کومی نتیجی او آثار چی له هغه څخه څرگندیږی (بشکاره کیږی) د ربوبیت دربار ته د وړاندی کیدلو له پاره پورته کیږی» د ځینو نورو په نزد له «یوم» ځنی «یوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو شخه نیولی تر محمدکی پوری د تولی دنیا او مافیها انتظام کوی، بیا یو داسی وخت هم راتلونکی دی چی دغه گرده (توله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږی او د گردو (تولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشي او تول به د خپلی وروستی فیصلی لپاره الله تعالیٰ ته وړاندی شی چی هغه ته د قیامت ورغ ویل کیږی. د قیامت یوه ورغ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال غینو «فی یوم» له «یدبر» سره او غینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او غینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوی دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندی)

تفسیر: یعنی د داسی اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چی په هر یو پټ او ښکاره شی علیم او خبر دی او دیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۖ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۚ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِهِ ۚ

هغه الله چه ښایسته کړی ئی دی هر شی چی پیدا کړی ئی دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی ئی دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له ختی شخه بیا ئی پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو شخه بیا ئی برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئی کړ په دغه (قالب) کښی له روح خپل شخه (چی مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو شخه چی د خورا دیرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده بیا ئی برابر کړ قالب د هغه یعنی شکل، صورت او اعضاء ئی موزون او متناسب خلق او موجود کړی دی. او پو، داخل، ئی کړ په دغه قالب کښی روح خپل حضرت شاه صاحب لیکي چی «گرد (تول) مخلوقات د ده مال دی مگر هر چاته ئی چی دیر پټ او عزت ورکړی دی هغه ئی خپل بللی دی لکه چی وائی ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چی تول د الله تعالیٰ بندگان دی لکه چی الله تعالیٰ ویلی دی ﴿إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا نَبِيًّا﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یواغی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالی د روح څخه که هغه مطلب واخیست شی لکه چی د انسانی روح څخه مطلب اخیست شوی دی نو ښائی چی دغه روح په کوم بدن کښی وی که په بدن وی، ترکیب راغی، حال دا چی د ترکیب له وجود څخه حدوث پیدا کیږی او د الله تعالی پاک او منزله ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزله دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ⑨

او وئی مگر څول (در ئی کرل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوړونه او سترگی (چی پری اوړی! او وینی!) او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترگو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوړونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښی پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مگر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوا آءِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۖ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَفُرُونَ ⑩

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو مونږ په ځمکه کښی (چی خاوری شو) آیا بیشکه مونږ خامخا په نوی پیدایښت کښی یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زمونږ جسم له خاورو سره ځدود شی بیا به څرنګه مونږ ژوندی راپاڅول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلْ يَتُوبُكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) قبض کوی ارواح ستاسی پرنهسته د مرگ (عزرائیل) هغه چی مقرر شوی ده په تاسی (دپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بیرته بوتلل شی (پس له مرگ نه د حساب دپاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی تاسی خپل ځان یوازی بدن او جسد گنئ چی له خاورو سره گډود او خاوری کیږی داسی نه ده. تاسی په حقیقت کښی روح بی چی هغه پرنهستی له خپله ځانه سره وږی او بیخی نه فنا کیږی! (موضح).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُرْمُونَ نَاكِسَ رُؤُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا
وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) کله چی دغه کافران ښکته اچوونکی به وی د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کښی له ذلت ندامت او خجالت نه او وائی به) ای ربه زمونږ ولیده مونږ او واوریده مونږ «وعده ستا او تصدیق د رسولانو» پس بیرته بوزه مونږ «دنیا ته له پاره د دی» چی وکړو ښه عمل بیشکه چی مونږ یقین کوونکی یو (نو ویه گوری ته یو سخت بد کار او دغه وینا به دوی ته له سره څه گته (فائده) نه رسوی.)

تفسیر: یعنی زمونږ غوږونه او سترگی، خلاصی شوی، د رسول الله په هغو خبرو چی ویلی ئی دی زمونږ یقین راغی او دغه گډ (تول) شیان مو په خپلو سترگو سره ولیدل او ښه وپوهیدو چی یواځی ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی او په کار راځی اوس مو یو ځلی بیا دنیا ته ولیږه او ومو گوره چی مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي
لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾

او که اراده کړی وی مونږ نو خامخا ورکړی به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنیا

کښی) هدايت د هغه وليکن مقررې شوی ده دغه وينا (حکم) له ما چي خامخا دک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پيريانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسير: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آيت کښی ئی ویلی دی ﴿وَلَوْ رُدُّواْ لَعَادُوْا اِلَيْهَا مُّعَاذٌ﴾ يعنی بيا مو دنيا ته وليږه! او ومو گوره چي مونږ څرنگه ښه عملونه کوو يعنی دوی دروغ وائی که دنيا ته بيرته وليږلی شی بيا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښی بوخت (مشغول) وی د دوی د طبيعت اقتضاء او غوښتنه هم داسی ده چي د شيطان اغواء او لمسون قبلوی او د الله تعالی له رحمت څخه لری تښتی بېشکه مونږ په دغه خبره قادر يو چي د دنيا گړد (ټول) انسانان په جبر او زور سره د هدايت په لاره راولو او پری قائم ئی کړو چي د هغه په لوری د انسانانو زړونه فطرتاً ماييل دی ليکن په دغه تقدير سره چي گړد (ټول) انسانان په هم دغه يوه طور او طريقه اختيارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چي د هغه بيان په څو نورو ځايونو کښی پخوا له دی نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کيدونکی وه چي د ابليس دغی دعوی ﴿لَا تُؤْتِيَهُمْ اَجْرًا﴾ (لَا اِعْبَادُكَ مِنْهُمْ اَخْلَصِينَ) ص ۸۲-۸۳ آيت په ځواب کښی ویلی وه ﴿فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ اَوَّلُ لَشَيْءٍ﴾ (د ص ۸۴-۸۵ آيت ۲۳ جزء) معلومه شوه چي دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شياطين او د هغو پيروان دی.

فَذَوْقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا اَلَا تَأْسِيْنُكُمْ وَذَوْقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

پس وشکي تاسی (دا عذاب) په سبب د دی چي هیر کړی ؤ تاسی ملاقات د ورځی ستاسی چي دا دی بېشکه چي مونږ به هم هیر کړو تاسی او وشکي تاسی عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذيب) چي وی تاسی چي کاوه به مو (په دنيا کښی)

تفسير: يعنی مونږ هم تاسی هیر کړی ئی، يعنی هيڅکله به په رحمت سره نه يادول کيږئ. وروسته له دی نه د مجرمينو په مقابل کښی د مؤمنانو حال او مال بيانوی.

اَتَايُوْمُنْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا سُجَّدًا اَوْ سَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ^{١٥} تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ^{١٦}
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ^{١٧}

بیشکه هم دا خبره ده چی ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چی پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښی چی سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ددی د دوی له غایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پت له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او غینی له هغو مالونو چی ورکړی دی مونږ دوی ته لگوی (ئی په لاره د الله کښی)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښی د کبر، غرور، لوئی، غانمنی (غرور) داسی خبری نه گرځوی چی د الله د آیتونو په مقابل کښی د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوړو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښی دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چی په صحیح حدیث کښی راغلی دی.

او غینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښی کوم نفلونه چی کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکي په الفاظو کښی د دی خبری د غائییدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «له الله تعالیٰ غنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چی په دنیوی امورو کښی وی یا په اخروی کښی. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هو! که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه رباء ده له سره نه قبلېږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ^{١٨}

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چی پت کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چی وو دوی چی کاوه به ئی (پت)

تفسیر: یعنی خرننگه چی د شپو په تیارو کښی له خلقو څخه په پټه دوی بی ریا عبادت کړی دی د هغه په بدل کښی الله تعالیٰ هغه نعمتونه چی پټ ساتلی دی او د هغو پوره کیفیت هیچا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوی چی د هغو د لیدلو څخه د دوی سترگی روښانه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چی ما خپلو نیکو بندگانو له په جنت کښی دوه شیان پټ ساتلی دی چی د هغو مثال نه سترگو لیدلی دی او نه د هغه تعریف غوړونو آوریډلی دی او نه د کوم انسان په زړه کښی گرځیدلی دی.

تنبيه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښی له جسمانی نعمتونو څخه انکار کړی دی د دوی په ځواب کښی د (مولینا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندی چاپ دی ښائی چی هغه دی ولوست شی.

اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا اَلَا يَسْتَوْنَ ﴿۵﴾

آیا پس هغه څوک چی وی مؤمن لکه هغه څوک دی چی وی هغه فاسق نه دی برابری (دا دواړه دلی)

تفسیر: یعنی که د یوه ایماندار او د یوه بی ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شاته شی نو یوهیږئ چی (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښی توره تیاره ده.

اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ الْاَلْوٰی نَزْلًا بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۹﴾

هر څه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنی په طریقه د میلستیا په سبب د هغو عملونو چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلستیا سبب ګرځی.

وَأَمَّا الَّذِيْنَ فَسَقُوْا فَمَا لَهُمْ النَّارُ كَلِمًا اَرَادُوْا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا اُعِيْدُوْا فِيْهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۳۰﴾

او هر شه هغه کسان چي فاسقان شوي دي پس غاي د هستوگني د دوي اور (د دوزخ) دي (هر کله چي اراده وکړي دوي د دي چي راوغي له دغه اوره نو بيرته به غورغول کيږي دوي په دغه اور کښي او ويل کيږي به دوي ته (د اهانت په ډول (طريقه)) وشکعي تاسي عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چي وي تاسي چي د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کښي او باور مو پري نه کاوه).

تفسير: يعني کله کله چي د اور شغلي دوزخيان د دروازي په لوري وغورغوي په دغه وخت کښي ښائي دوي د تبديلو په فکر کښي ولويږي نو پرښتي به له هغه غاي څخه دوي په تيل وهلو سره بيرته ښائي او دوي ته به وائي چيري غي؟ هغه شي مو چي دروغ باله او باور مو پري نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وشکعي (اللهم اعذني من النار واجرنی من غضبك).

وَلَنُذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکيو مونږ هرومرو (خامخا) په دوي باندې له هغه عذاب نژدې (په دنيا کښي) لږ له عذاب لوي نه (چي د آخرت دي) دپاره د دي چي دوي وگرغي (له کفر نه اسلام ته).

تفسير: يعني د آخرت د لوي عذاب څخه پخوا په دنيا کښي لږ څه کمه درجه عذاب پري نازلؤو څو هغه کسان چي د رجوع توفيق ور په برخه وي له الله تعالي څخه وويږي او الله تعالي ته رجوع وکړي. کمه درجه عذاب هم دغه دنيوي مصائب دي لکه ناروغي، قحطی، قتل، قيد، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دي ډير ظالم له هغه چا چي پند ورکړ شي په آيتونو د رب خپل

(قرآن) بيا مخ وگرځوی تری (فکر او غور ونه کړی پکښی او وروسته له پوهیدلو تری بیرته وگرځی بلکه له دی نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چی مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکی یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چی مونږ له ټولو گنهگارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکی یو نو دغه ډیر ظالم به څرنگه نجات تری وموندلی شی ؟ له دی نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکوی چی ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه ! پخوا مو موسی علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چی په هغه سره بنی اسرائیلو هدایت وموند او د ده په تابعانو کښی لوی لوی دینی پیشوایان او امامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالی له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چی ډیر خلق به پری لار ومومی او له بنی اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښی لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شی. پاتی شوه د منکرانو فیصله هغه به پخپله پاک الله کوی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ۖ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (د تورات لکه چی تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته! په شک کښی له ملاقاته د دغه (موسی) او گرځولی وو مونږ تورات یا موسی هدایت دپاره د بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ﴾ په منځ کښی معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بی شبهی موسی علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسی کتاب درکړی شوی دی چی په دغه کښی هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئی د موسی علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چی تاسی له موسی علیه السلام سره د معراج په شپه کښی ولیدل هغه واقعی او حقیقی ملاقات ؤ او په هغه کښی هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترگی پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً يَّهْدُونَ بِأَمْرِنَا لِّتَصْبِرُوا ۖ

او گرځولی ؤ مونږ عیني له دوی نه امامان چی لاره به ئی ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چي صبر وکړ دوی (په دين خپل)

تفسير: يعنى د دنيا په سختيو او د منکرانو په ظلم او تيريو نى صبر وکړ او خپل دين نى ټينگ وساته

وَكَانُوا بِالْآيَاتِ يُوقِنُونَ ﴿٢٧﴾

او وو دوی چي په آيتونو زمونږ (چي له انبياؤ الله سره ؤ) يقين به نى کاوه .

تفسير: يعنى مسلمانان دى د الله تعالى په وعدو يقين او باور ولري او په سختيو دى صبر وکړي او پخپلو کارونو کښي دى ثابت او قائم اوسى نو له دوی سره به پاک الله هم داسي معامله وکړي لکه چي وشوه او ښه وشوه .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٨﴾

او بيشکه رب ستا هم دى به فيصله (حکم) کوي په منځ د دوی کښي په ورځ د قيامت کښي په هغه شى کښي چي وو دوی په دغه شى کښي (په دغه دنيا کښي چي سره) اختلاف به نى کاوه .

تفسير: يعنى د اهل الحق او منکرانو په منځ کښي قاطعه فيصله او عملي پريکړه به د قيامت په ورځ وشي هو! په دنيا کښي هم ډير مثالونه داسي ښوول شوي دي چي انسان د هغو له ليدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولى شي آيا د عاد او د ثمود د تباہ او ويجاړ شوي کلي او کندوالی او مخروبي نښي دغو منکرانو نه دي ليدلي ؟ چي په هغو د شام او د مکي د سفر په وخت کښي مسافرين او عابرين تل تيريري آيا د دوی د هلاکولو او تباہي قصي نى نه دي آوريدلي ؟ د تعجب ځای دى چي د دغو شيانو د ليدلو او آوريدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره نى ونه ليدله .

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَيشُونَ
فِي مَسْكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٩﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا سَوَّيْنَا الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آيا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکيانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریری (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آيا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو) آيا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی گیاه پکښی نه وی) پس راویاسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آيا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی گیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد گرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿۲۸﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آيا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالی په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مری په لاش کښی هم بیا روح نښاسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالی په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْرُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۹﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یی تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسې قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟ مطلب دا دی چی دغه خو تش دارول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هيڅ شى نشته

قُلْ يَوْمَ الْقِيَامِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده! دوى ته) چى په ورځ د فتح (قيامت) کښى هيڅ نفع به ونه رسوى هغو کسانو ته چى کافران شوى دى ايمان راوړل د دوى (په دغه ورځ کښى) او نه به دوى ته مهلت ورکړ شى او نه به دوى ته انتظار وکړ شى.

تفسير: يعنى اوس وخت دى چى د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ او د هغى د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بيخي آماده او تيار شئ! وروسته له هغه چى قيامت شى بيا ايمان او باور له سره نه پکارپړى او نه به په سزا کښى څه تاخير تخفيف او مهلت وي او نه به مجرم ته داسى کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږى چى په هغه کښى دى د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړى او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شى. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وگڼئ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ! هغه ساعت چى راتلونکى دى يقيناً او قطعاً راځى او له سره پکښى هيڅ ديل، تعطيل او تاخير نشته نو داسى پوښتنى او وينا بيخي فضولى او بيکاره دى چى هغه ورځ به کله راځى؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږى؟

فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرِ إِنَّهُمْ مُنْتَضِرُونَ ﴿٣٠﴾

پس مخ وگرځوه! له دوى نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بيشکه دوى هم منتظر دى (د غلبى په تا)

تفسير: يعنى هغه کسان چى داسى بى فکره او بى حسه دى چى د انتهائى مجرموالى او د سزا د وړ (لائق) گرځيدلو سره سره د فيصللى د ورځى او د سزا د صدور په نسبت توکى او مسخرى کوى او ورپورى خاندى نو له دوى څخه څرنگه داسى هيله (اميد) او توقع کيدى شى چى گوندى دوى په سمه لاره راشى نو تاسى د خپل تبليغ او د دعوت د فريضى په اداء کولو کښى مصروف او لگياى اوسئ! او د دوى له زيات فکر او خيال څخه بيخي بى پروا شئ! او هغوى پخپل سر پريږدى! او د دوى د هلاکيدلو او تباهى په انتظار کښى اوسئ! لکه چى هغوى هم پخپل زعم او اتکل (معاذالله) ستاسى د تباهى او خرابى په انتظار کښى دى (وهذا قبل الامر بقتالهم).

(تمت سورة السجدة والله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهى ثلاث وسبعون آية وتسع ركوعات)

(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة «آل عمران»

د الاحزاب) سورت مدنى دى (۷۳) آيت (۹) ركوع لرى په تلاوت كښى (۳۳) او په «نزل» كښى (۹۰) سورت دى وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چى ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَأَتَّبِعْ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

ای نبی (محمده!) وویږیږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چى الله دى ښه عالم پر هر شى ښه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمه!) د هغه (حکم) چى درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چى الله دى پر هغو کارونو چى کوئئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکړه په الله (او وروسیاره کارونه خپل)، او کافی بس دى الله کار جوړوونکى (ستا).

تفسیر: یعنى هم هغسى چى تر نن پورى معمول ؤ وروسته له دى نه هم تل له يوه خدای څخه ویريږه! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه گړد (تول) سره يو غچای شى او خپل لاسونه سره يو کړی او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلې هم جوړی کړی او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تکی مشوری در وړاندی کړی او وغواړی چى خپل طرف ته دى متمایل کړی نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بى د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه يوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښى خپله غاړه ږده! اگر که گړد (تول) مخلوق سره يو غچای شى او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالیٰ پر گړدو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکى دى. الله تعالیٰ په هر وخت کښى هر حکم چى درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښی ستا اصلی خیر او ښیکنه (فائده) ده. کله چی ته د الله تعالیٰ پر احکامو تگ وکړی! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولری! نو دی به ستا گرد (تول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړی. یواځی د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چی قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پوری خپل ځان وتری، نو دی به په بل چا یا بلی خوا ته له سره خپل زړه نشی ترلی. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبیعی ده چی هغه بل زړه به نی بلی خوا ته درومی لیکن د هر یوه انسان په تتر (سینه) کښی فقط هم دغه یو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « کفار غواړی چی د ده زړه نرم او خپل لوری ته نی متمایل کړی او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسی لوبدلی دی او رسول الله یواځی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد او توکل کوی چی له هغه غنی زیات علیم او خبیر بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِۦٓ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ
 اِلَىٰ تَظَاهُرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اِبْنَاءَكُمْ ذٰلِكُمْ
 قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ﴿٣٠﴾

نه دی پیدا کړی الله دپاره د هیڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښی او نه دی مگرځولی (الله) ښځی ستاسی هغه چی ظهار کوئ تاسی له هغو څخه میندی ستاسی او نه دی مگرځولی (الله) هغه په زامنو بلل شویو ستاسی (واقعی) زامن ستاسی دغه (دری مذکوره خبری چتی (بیکاره)) خبری ستاسی دی په خولو ستاسی (چی هیڅ حقیقت نه لری) او الله وائی حقه (رښتیا خبره) او هم دغه الله ښی لیاره (سمه صافه حقه)

تفسیر: یعنی څنگه چی انسان په تتر (سینه) کښی دوه زړونه نه لری هم داسی په حقیقت کښی یو انسان دوه میندی یا دوه پلرونه هم نه لری. د جاهلیت په زمانه کښی به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل گرد (تول) عمر کښی به له هغی سره نه یو ځای کیده گواکی دوی به داسی گڼل چی په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقی مور په شان وگرځیده که چاته به نی د خپل زوی یا د لور نسبت کاوه نو هغه به نی واقعاً خپل اولاد گانه او د پلارتوب او زوی توب گرد (تول) احکام به پر هغو مترتب کیدل عظیم الشان قرآن د دغه مصنوعی او لفظی تعلق له حقیقی او فطری تعلق ځنی د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډیر تشدید او تهدید سره تردید وکړ او دغه نی ښکاره کړه چی که څوک خپلی ښځی ته مور ووائی

په دغه تش ويلو سره هغه د ده واقعي مور نه گرځي که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازميږي چې دغه سړی د دوو ښځو له گيدو څخه پيدا شوی دی يوه هغه چې دی ئی زيږولی دی او دوهمه دغه چې دی ورته مور وائی، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولي نو د زید يو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چې دی د هغه له نطفې څخه پيدا شوی دی نو آيا د واقعيت له مخې دغه خبره ومنله شی چې زید د دوو پلرونو څخه بيل بيل پيدا شوی دی لکه چې داسی نه ده نو د حقيقي مور ؤ پلار او اولاد احکام پر دوی باندی نشی جاری کیدی لکه چې خپلی ښځی ته د مور ويلو حکم د (تحریم) په سورت کېښی راځی او د متبني (زوی بللو) حکم وروسته له دی نه راځی له دغو دواړو خبرو سره ئی دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول(طریقه) هم واوروله چې داسی ډیری خبری له ژبی او خولی څخه راوځی چې په واقع کېښی حقیقت او واقعیت نه لری لکه چې کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رگه انسان یا کوم قوی الحفظ او قوی القلب سړی یا داسی چا ته چې په یوه وخت کېښی د دوو مختلفو شيانو په طرف متوجه کیدی شی داسی وائی چې دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چې که څوک ئی تتر ورځیری کړی او وئی گوري نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لری. هم داسی پر خپلی مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کېښی په دغو گردو (تولو) کېښی قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږي چې زمونږ د ژبی له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائی چې د حقيقي او مصنوعی تعلقاتو په منځ کېښی گډون او خلط وکړی شی.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ اقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ

وبوليغ تاسی دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت) دوی پلرونو د دوی ته (ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړی نسبت د ده حقيقي پلار ته وکړ شی که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولي (متبني ئی وگرځی) نو هغه د ده حقيقي پلار نشی کیدی. که هم داسی د شفقت او محبت له مخې کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسی یا کوم وړوکی یو سړی ته پلار ووائی هغه بيله خبره ده. الغرض نه ښائی چې په نسبې تعلقاتو او د هغه په احکامو کېښی د دغسی شيانو له امله (وچي) څه التباس او اشتباه واقع شی. د اسلام په ابتدا کېښی رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبني ئی وگرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چې دغه آیات نازل شول گردو (تولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

پس که نه پیژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونه ستاسی دی په دین کښی او دوستان ستاسی دی (په دین کښی) او نشته پر تاسی (هیڅ) گناه په هغه شی کښی چی خطا شوی ییغ تاسی پکښی (لکه چی وایی زید بن محمد) ولیکن شته گناه په هغه شی کښی چی قصد ئی وکړی زرونه ستاسی او دی الله ښه ښونکی د (خطیاتو) دیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که ئی پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دینی ملگری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئی یادوئ! لکه چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم زید بن حارث ته ویل «انت اخونا ومولانا» که په هیږه یا ناپوهی یا غلطی سره ئی وویل چی فلاتی د فلاتی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسیان گناه په هیڅ شی کښی نشته. په دغه کښی هم که الله تعالی اراده وکړی نو ښی ئی.

الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا الْآنَ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أُولِيكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝

(محمد د الله) نبی دیر وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) میندی د دوی دی (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوی غځینی د دوی دیر وړ (لائق) دی پر غځینو نورو (په میراث کښی) په کتاب (حکم) د الله کښی له مؤمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مگر خو دا چی وکړئ (پخپل ژوند کښی) له دوستانو خپلو سره څه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغی) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی

تفسیر: که په غور سره ولیدل شی د مؤمن ایمان د هغه لوی نور یوه شعاع ده چی د نبوت له

لمر څخه خورپړی. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن «من حیث هو مؤمن» د خپل ځان د حقیقت پوهیدلو لپاره په فکري حرکت شروع وکړی نو له خپل ایماني شتوالی څخه پخوا ښائی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ویلی شو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زیات راته نژدی دی. که د دغه روحاني تعلق په بناء وویل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډیر زیات دی نو دغه به بیخي په ځای او صحیح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د «انما انا لکم بمنزلة الوالد» الحدیث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبي اولی بالمؤمنین) آیت او د «وهواب لهم» جمله دا حقیقت څرگندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبیعي شفقت او تربیت له نورو څخه زیات دی لیکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ یقیناً د محمدی امت ایمانی او روحانی موجودیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانیت یوه پلوشه او د هغه سیوری دی. او هغه شفقت او تربیت چی د نبی صلی الله علیه وسلم څخه څرگند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذریعه الله تعالی مونږ ته د دنیا دغه عارضی حیات راکړی دی لیکن د نبی صلی الله علیه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حیات راحاصلیوی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خیر غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شیانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنیا کښی نور هیچا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب لیکي چی «نبی د الله نائب (بمعنی رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختیارات نشی چلیدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چلیږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچو که نبی صلی الله علیه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بیا فرض کیږی. د هم دغو حقایقو په ملحوظ په احادیثو کښی راغلی دی « هیڅ یو له تاسی نشی مؤمن کیدی شو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو گړدو (ټولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډیر زیات گران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهتہم، او ښځی د نبی میندی د دوی دی) یعنی ستاسی دینی میندی دی په تعظیم او احترام او په ځینو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شریعت له مخ ثابت شوی وی نه په ټولو احکامو کښی ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځینی د دوی ډیر لائق دی په ځینو نورو (الخ) یعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پریښی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنی بیل شوی دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو او د منوری مدینی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دینی اخوت او اسلامی وروری ترلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرینو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئی داسی وویل چی د قدرتی خپلوی رعایت په دغه مؤاخات پرومبی او مقدم دی ښائی چی میراث او نور شیان د نسبی قربایت په اساس تقسیم کرل شی. هو! ښائی چی ښه سلوک او احسان دی له هغو ملگرو څخه هم منع نه شی.

﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْكُوتًا﴾ دی دغه میراث او وصیت په کتاب قرآن لوح محفوظ کښی لیکلی شوی) یعنی په قرآن کښی دغه حکم د تل لپاره جاری او نافذ دی یا به په تورات کښی هم وی. یا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ٥

او یاد کړه (ای محمده!) کله چی واخیست مونږ له (تولو) انبیاءو څخه عهد د دوی (په الست کښی چی هم دی پخپله دوی عبادت کوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولی) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی زوی د مریمی نه (چی عبادت د الله کوی) او واخیست مونږ له دغو (تولو انبیاءو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنی دغه قول او قرار چی یو به د بل تائید او تصدیق کوی او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کښی به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوی په «آل عمران» کښی د دغه میثاق ذکر تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «پاس ئی د رسول په حق کښی ویلی وو چی په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زیات تصرف کولی شی. دلته دی ته اشاره ده چی دغه درجه انبیاءو ته ځکه وررسیدلی ده چی په دوی محنت مسئولیت او ذمه واری هم له گردو (تولو) څخه زیات دی. یواځی له تولو خلقو سره مقابله او له هیجا څخه هیڅ دول (طریقه) خوف او رجاء نه لرل» پرته (علاوه) له انبیاءو نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چی دلته په خصوصیت سره یاد شوی دی اولوالعزم بلل کیږی د دوی هدایت او لیار ښوونی تر زرهاو کلونو پاتی دی او تر څو چی دنیا ودانه ده پاتی به وی. له دوی ځنی پرومبی ئی زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نوم واخیست حال دا چی د ده ظهور په عالم شهادت کښی له گردو (تولو) څخه وروسته شوی دی مگر په درجه کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غیب کښی له تولو څخه مقدم دی لکه چی په حدیث کښی راغلی دی.

لَيْسَ لِلصِّدِّيقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا

دپاره د دی چي وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتيا) د دوی او (الله) تيار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلې بیلې پوښتنې کوی خو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شی او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شی وروسته له دی نه د «احزاب» د جنگ واقعه یادوی چي د رښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کښي د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتایجو ذکر کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيًّا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چي ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسي نعمت د الله پر تاسي کله چي په (غزوه د احزاب کښي) راغللی تاسي ته لښکري (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوی باد او داسي فوځونه (د ملائکو) چي (هیڅ) نه لیدلي تاسي دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چي د کفارو په زړونو کښي به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چي کوئ ئی تاسي ښه لیدونکي

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کښي د بنی نضیرو یهودان له منوري مدیني څخه وویستل شول چي ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښي راځي دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وگرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او گمرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنگ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ډلو طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او کره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښي مست ورتوی شول د «بنی قریظه ډ» د یهودانو یوه ټینگه او کلکه کلا د مدیني منوري په شرقی جانب کښي وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده تړلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ډ

چی په هغه کښی یو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چی د تکلیف او سختی په وخت کښی به ئی د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړولی او د جنگ له میدانه به ئی ورو ورو خپل ځانونه ایستل رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه مورد کښی له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسۍ سلمان رضی الله تعالی عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښی په هغو ځایونو کښی چی د کفارو د تعرض او د حملی اندیښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختی یخنی وقت ؤ غله هم ډیره قیمته او ډیره لږه پیدا کیده د لوړی له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو گیدو تیږی (گتی) ترلی وی مگر سره له هغه د الله تعالی په عشق او مینه کښی گرد (تول) مست او بیخوده وو. او دغه گرد (تول) د خپلو سرونو ځنی تیر صحیح اسلامی مجاهدان او د دی لوی قوماندان سید الانس والجان په دغی سختی ځمکی کښی د خندق په کنستلو کښی په یوه حیرت پیدا کوونکی مجاهدت او د میرانی (بهادری) په همت او غیرت مشغول وو. مجاهدین پر دغی سختی ځمکی کښی په کودال وهلو مشغول او لگیا وو او په خپلو منځونو کښی به ئی په ډیر جوش او خروش سره داسی ویل.

(نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد مابقينا ابدًا)

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سیدالابرار او افضل الاخیار له طرفه به چی هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښی مشغول وو د دوی ځواب داسی ویلی کیده

(اللهم لا عيش الا عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة)

کله چی خندق تیار شو نو اسلامی مجاهدین د متعارضینو په مقابل کښی په خپلو سنگرونو او مورچو کښی ټینگ ودریدل تقریباً تر پنځه ویشتو ورځو پوری دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښی خندق حائل ؤ سره له دی چی د کفارو تعداد ډیر زیات وو خو د دوی له لاسه ونشو چی له خندقه تیر او پر ښار عمومی هجوم او یرغل (حمله) راوړی. مگر له لری ځنی به ئی غشی ویشتل او کله کله به د فریقینو مخصوص زلمیان د مبارزی په ډگر کښی هم سره وتل. او یو له بله سره به ئی لاس او پښی پستول د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښی مسلمین د محصورینو د جمعیت حیثیت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی ټولی ښځی او ووړکی د ښار په مضبوطو او محفوظو انځرونو کښی خوندي کړل او دوی پخپله په ډیر شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښی مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعیم ابن مسعود الاشجعی رضی الله تعالی عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښی اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښی د الله تعالی د غیر مرئی فوځونو له لوری ویره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په یوه شپه کښی یوه سخته ویروونکی سیلی راواوته چی د هغی په اثر د دوی ټولی خیمی او کیږدی وشلیدلی او له ځمکی څخه وشکولی شوی او ډیری لری ولویدلی. د دوی گرد (تول) څاروی او حیوانات توری شول اورونه ئی مړه او ډیگونه او لوبښی ئی په بل مخ نسکور او گرد (تول) سره مات او گډوډ شول شکی به په داسی شدت او حدت سره الوتلی چی

د دوی سترگی او خولی پوزی او غوړونه تری دک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډیری زوروری سیلی په اثر د کفارو په دغه عظیم الشان لشکر کښی چی تر ۲۴۰۰۰ تنو ځلمیانو پوری رسیدل یو راز (قسم) گډودی او بی‌نظمی او پریشانی ښکاره شوه او بالاخر د ډیری یخنی او تیاری او دوړو او غبار له سببه گرد (تول) سره تار په تار او د ابوسفیان د طبل الرحیل د غږیدلو په اثر چی دی بیا د کفارو د دغه عظیم الشان لشکر لوی سر افسر و تول په تیښته او فرار مجبور شول او گرد (تول) خائب خاسر بی د مرام له نیله بی هیله (بی‌طمعی) او ناامیده بیرته ستانه (واپس) شول ﴿وَكُلَّىٰ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ مَوْتَاْعَزًا﴾ دغه جنگ ته د «احزاب» یا د «خندق» جنگ وائی د سخت برودت او سختو لوړو په وخت کښی د داسی خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښی په میرانه (بهادری) سره ټینگ ودریدل داسی اوضاع او حالات ؤ چی د منافقانو د زړونو پتی خبری ئی څرگندی (ښکاره) کړی او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو په هم دغه جنگ کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی وروسته له دی نه به بیا کفار پر مونږ تعرض او یرغل (حمله) نه کوی بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو لکه چی هم داسی هم وشول.

اِذْ جَاءَكُمْ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(یاد کړی) کله چی راغللی (لشکر د کفارو) تاسی ته له پاسه (جانبه) د تاسی او له ښکته (جانبه) د تاسی

تفسیر: یعنی د منوری مدینې په شرقی جانب چی جگ (وچت) دی او له غربی جانب چی ښکته دی

وَإِذْ زَاغَتِ الْبَصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونًا ۝

او کله چی کړی خړی شوی سترگی (له ډیری ویری) او ورسیدل زړونه چنځرکو (بیخونو د مریو) ته «له ډیره خوفه» او گمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قسم) گمانونه

تفسیر: یعنی له ډیره دهشته او حیرته سترگی ردی بدی پاتی شوی او د خلقو اشکال او بنی والوتی د دوستی او خپلوی مدعیانو به ځانونه پتول او له سترگو ځنی به ئی ځان گوښی (جدا) کاوه. او ورسیدل زړونه چنځرکو بیخونو د مریو ته یعنی له ډیر خوف او هراسه زړونه لرزیدل او داسی په زور او شدت سره له خپله ځایه غورځیدل لکه چی د ستونی له لیاری د باندی راوتل. او

گمانونه وکړل تاسو پر الله تعالى راز راز (قسم قسم) گمانونه يعنى يو به په يو شى پوهيده، او بل به بل شى اتکلاوه. مسلمانانو به داسې گڼل چې دا ځلى يو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلى دى وگورو چې مونږ ته په دغه آزموينه کېنې څه راپېښيږي؟ ناقص الايمان کسانو به داسې گڼل چې اوس له دغې پېښې څخه زمونږ ژوندې وتل سخت او مشکل دى د منافقينو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چې هغوى په څه حال کېنې وو؟ د منافقينو مقولى وروسته راغى.

هٰذَا لِكِ ابْتَلِ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلَالًا شَدِيدًا ۝

په دغه وخت کېنې وازمويلي شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او خوځولى شول په خوځولو سختو سره (له ډيرى وېرې)

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت حذيفة رضى الله تعالى عنه وليږه شو د دېمن صحيح احوال راوړى د دغې واقعي مفصله قصه دى په حديث کېنې ولوستله شى شو د دغه تردد او تذبذب او اندېښنې د كيفيت اندازه تړى وشى دلته د هغې د ترجمې گنجائش نشته.

وَاذْ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝

او (ياد کړه هغه وخت) کله چې وويل (ابن ابى ابن قيشر او نورو) منافقانو او (وويل) هغو کسانو چې په زېړونو د دوى کېنې مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام يمن، پارس) مگر په غرور تيرايستلو سره

تفسير: ځينو منافقينو به داسې ويل چې محمد صلى الله عليه وسلم به داسې دعوى کولى چې زما دين تر مشرقه او مغربه خور او منشوريږي او د روم، پارس او صنعا بنگلى او مانى ماته راکړى شوى دى حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجديد لپاره هم له خپلو سنگرونو څخه نشي وتلى هغه وعده چيرې لارې؟ حضرت شاه صاحب فرمائى «مسلمانانو ته ښائى چې اوس هم د نااميدۍ په وخت کېنې د بى ايماني خبرې ونه کړي!»

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چی وویل یوی طائفی له دغو (منافقانو) چی ای اهل د یثربه (مدینی)

تفسیر: «یثرب» د طبیی مدینی قدیمی نوم ؤ کله چی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه غای ته تشریف راوړ د یثرب نوم په «مدینه النبی» سره تبدیل شو.

لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنَ النَّبِيِّ يَقُولُونَ إِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنَّا زُرْنَاهَا وَإِلَّا فَرَارًا ۝۱۳

نشته غای (د هستوګنی) تاسی ته پس بیرته وګرځئ او اذن (د بیرته تللو) غواړی یو فریق دله له دوی له نبی وائی (بنو حارثه او بنو سلمه) چی بیشکه کورونه زمونږ نش پراته دی (له سریو) حال دا چی نه دی تش پراته کورونه د دوی نه لری اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تیښتی (له جنګه).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هیچیری د توقف او د هستوګنی غای پاتی نشو تول له اسلامی لښکرو جلا (جدا) او خپلو کورونو ته لاړ شی! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامی مجاهدینو د باندی ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کښی د ښځو او وړوګو په خوندی کولو او غای په ځایولو کښی مشغول ؤ په دغه وخت کښی به دغو منافقینو داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی سره کولی چی زمونږ کورونه د باندی په ډاګ ډبر میدان کښی پراته دی مونږ له دی نه ویریدو نه چی غله زمونږ په کورونو ولویږی او زمونږ ګرد (تول) مال او شته به تالا او لوټ یوسی. دغه محض د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) وی او له داسی خبرو څخه د دوی مقصود دا و چی په کوم چل او فریب سره خپل ځان د جنګ له میدانه وباسی لکه چی هومره سریو چی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله دوی هغو ګردو (تولو) ته اجازه ورکړه او د مرخصینو د تکثیر او تزئید هیڅ پروا ئی ونه کړه. له ځینو روایتو څخه داسی معلومیږی چی فقط دری سوه قدسیه نفوس له دوی سره باقی پاتی شول.

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَطْرَاهَا تَسِيلُوا الْفِتْنَةَ لَأَسْرَوْا وَأَمَّا تَلَبُّوا بِهَا أَلَّا يَشِيرَ ۝۱۴

او که راننه ایستی شی پر دوی (دغه کفار په مدینه کښی او تری چاپیر شی) له اطرافو د دغی (مدینی) بیا طلب وکړ شی تری فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنگ) نو خامخا رابه شی دوی هغی (فتنی) ته او غنډ (ایسارتیا) به ونه کړی په دغی (قبول د فتنی) کښی مگر لږ

تفسیر: یعنی منافقان د دروغو حیلي او بهانی جوړوی. فرض ئی کړئ که دغه کسان په ښار کښی هم وی او کوم یو دشمن د دی خوا یا د هغی خوا راشی یا پر دوی ورتوی شی او له دوی څخه داسی یوه مطالبه وکړی چی د اسلام دغه دین پریږدئ چی تاسی ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شی چی راءئ چی له مسلمانانو سره وجنگیږو نو دوی سم د لاسه د جنگ او فتنی او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږی او په دغه وخت کښی د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهرېږی. ځکه چی علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیم لپاره خپلی ملاوی تری او د دوی مرستی (مدد) او تائید ته چټ پټ ودریږی. نه به د خپلو کورونو د خالی کیدو او بی سر پرستی او د ساتلو غږ وړاندی کوی او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندېښنه کوی ماسوا له هغه توقفه چی په دغو مذاکراتو او د وسلی په اخیستلو کښی واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنگ لپاره دوی حاضرېږی او د اسلام د دغی ظاهری دعوی څخه هم لاس اخلی او بی له کومی معطلی او دیل سریعاً د جنگ په اور کښی خپل غانونه غورځوی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ۝۱۵

او خامخا په تحقیق وو دوی چی وعده ئی کړی وه له الله سره پخوا له دی نه چی وبه نه گډغوی (په جنگ کښی) شاوی خپلی (او نه به تښتی)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښی له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چی « وروسته د احد له جنگه منافقانو اقرار کړی وو چی بیا به مونږ داسی یو حرکت ونه کړو » د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالی له دوی غځنی وکړی چی ستاسی هغه قول او اقرار چیری لار ؟ یعنی بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښی هم له لیاری څخه بیرته گرځیدلی وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی عهد وکړ چی بیا به له جنگه نه تښتو دغه دی چی دوی اوس بیا هم هغسی

وکرل.

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ اِفْرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذَا
لَا تُمْتَعُونَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چی له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تېښته که چیری وتښتی تاسی له مرگه یا له قتله او کله چی وتښتیدی نو ژوندی به پاتی نه کړی شی مگر لږ (مدت)

تفسیر: یعنی د هر چا په قسمت کښی چی مرگ دی هغه هیچیری په تښتیدلو سره له مرگه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چیری انسان ته رسیږی او که اوس مرگ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له میداننه څخه تښتیدل بېکاره دی آیا دوی د جنگ په میدان کښی تول وژل کیږی ؟ او فرض نی کړئ که د جنگ له میداننه وتښتی نو بیا به له مرگه مامون یی ؟ آیا دغه مامونیت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرگ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چی په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوًّاۤ اَوْ اَرَادَ
بِكُمْ رَحْمَةً وَّلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چی وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چیری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزیمت) یا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بی له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددگار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده هیڅ یو زور او طاقت نشی ځرغولی نه کومه حيله او تدبیر د هغه په مقابل کښی کار کولی شی انسان ته لازم دی چی پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنیا نیکی یا بدی، سختی یا نرمی خو یقیناً رسیدونکی دی نو بیا د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیم او د ده په لیار کښی به ولی انسان خوف، ویره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښی ولی ځان تری بیل او لری

کری او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کری او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشی کړی
تاسو خو د عربو له مخالفت څخه ویریرئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ
حکم وکړی مسلمانان تاسو علی‌الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

په تحقیق ښه معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی
ورونو خپلو ته (چی) راشی زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی) راحت
وکړئ) او نه راځی دوی جنگ ته مگر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، رباء او ظاهر داری له سببه یا له شرم او ننگ او د نورو په ترهیب او
ترغیب کله کله د جنگ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په څنگ کښی ودریږی. که
نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چرچو کښی مشغولیدي او
خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځی ! او
دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوی.

أَسْخَاةٌ عَلَيْكُمْ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او
خیر غوښتلو او خیر رسولو ځنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او
طمع لامله (له وجی) غواری چی بل هیچا ته دی هیڅ شی ورته کره شی او دغه ګرد (تول) مال
او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنگونو کښی
هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِالسِّنَةِ جَدِيدٍ أَشَدَّ عَلَى الْخَيْرِ

پس کله چی راشی ویره (د دشمن) نو و به وینی ته دوی گوری به دوی تاته (ترهور) چی چاپیر به چورلی (گماتی د) سترگو د دوی په شان د هغه انسان چی بیهوشی راوستلی شوی وی پر هغه له (وجه د سکرانو د) مرگه پس بیا کله چی لاره شی دغه ویره (او تول شی غنائم) نو ضرر دررسوی دوی تاسی ته په ژبو تیرو سره په دغه حال چی بخیلان (حارصان) وی په خیر (او لاس اچوی پر غنیمت)

تفسیر: یعنی د سختی او تنگسی په وخت کښی د رفاقت څخه ځانونه بیرته واپس کوی او له ډیری ویری ئی ساه راخیژی وروسته له بری او فتح راځی او له خپله ځانه خبری جوړوی او خپل شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاروی او له ډیر حرص او طمع د غنیمت پر اموالو پرمخی نسکور لویږی. یا ئی دا مطلب چی د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کښی خوله سپری او ژبه کوی.

أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝۱۹

دغه (کسان د جنگ گیدران او د ولجی زمریان) ایمان ئی نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسیر: یعنی تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان رانه وړی د دوی هیڅ یو عمل نشی مقبول واقع کیدی. حضرت شاه صاحب لیکي «کوم ځای کښی چی د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائی چی الله تعالیٰ ته آسانه ده یعنی ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلی دغه امر صعب او مشکل راښکاری چی څرنگه به پاک الله د چا محنت او اجر ضایع کوی؟ لیکن دغه کار ځکه سخت او مشکل نه دی چی پخپله په هم هغه عمل کښی داسی یو نقص او خرابی پته وی، چی په هیڅ صورت هغه عمل پری نه صحیح او نه درست کیږی لکه «د بی ایمان عمل» چی ایمان ورته شرط او روح ئی دی او هر عمل بی له هغه مر او بی نتیجی دی نو څرنگه به قبلېږی. کافر هومره محنت چی وکړی او ربړونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی) مگرد (تول) ئی ابته (خراب) او بیکاره ځی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوْا

لَوْ أَنَّهُمْ بَادَوْنَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَاءِكُمْ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چی نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنگ ته) نو دوست گنی (منافقان) دا چی کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښی (له ښاره) چی پوښتنی به ئی کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چی هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئی کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وگرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنگ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښی هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست ننداری وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنی وکړی چی مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنگ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنګه دی ؟

وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښی نو جنگ به ئی نه وو کړی دوی مګر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولی پر خبرو کښی ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری ډول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنگ کښی زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجی) چی نوم ئی وشي په جنگ کښی شرکت کوی.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ

وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښی اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چی وی دی چی ډارپیږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئی) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځی وروستنی د

قیامت) او یادیوی الله دیر (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په رحمت)

تفسیر: یعنی رسول الله ته وگورئ! چی په دغو سختیو او مصاعبو کښی څرنگه ثبات او استقلال لری حال دا چی له گردو (تولو) ځنی د زیاتی اندیښنی او فکر زور پر دوی لویږی مگر امکان نه لری چی لږ څه د دوی په استقلال او استقامت کښی تزلزل او فتور واقع شی هغه خلق چی د الله تعالی د رضاء او لقاء هیله من (امیدوار) او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دی او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او یاد کښی مشغول دی د هغوی له پاره د رسول الله ذات دیر ښه اسوه او خورا (دیر) ښه نمونه ده ښائی چی دوی په عباداتو، معاملاتو، ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حرکاتو، سکنتاتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کښی د دغه جامع الصفات، منبع البرکات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړی! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حیات کښی د دوی د عمل د طرز متابعت کوی! او په ښه شان سره ئی زده کړی!

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ٢٣

او کله چی ولیدلی مؤمنانو لښکری (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دی چی وعده کړی ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتیا ويلي ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښی) او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مگر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته)

تفسیر: یعنی کله چی پخوا مسلمانانو ولیدل چی د کفارو افواج سره یو ځای شوی دی او له څلورو خواؤ څخه پر مونږ راتوئږی نو د دی په ځای چی متردد، مذبذب یا وارخطا شی د دوی د وفاداری، اطاعت شعارۍ په جذباتو کښی تزئید واقع شو او د دوی یقین او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو. او دوی به داسی ویل چی دغه خو هم هغه منظره ده چی د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخوا له دی نه ورکړی وو. او د ده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوی وه لکه چی د (البقرة) د سورت په (۲۶) رکوع ۲۱۴ آیت کښی ئی فرمانلی دی

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْزِئِينَ وَالْفُتُوَاءُ وَرَأَوُا أَخِيَّ يَقُولُ الرَّسُولُ

وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى تَصْرُفُ الْآرَاءُ تَصْرُفُ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾

او د (ص) د سورت په (۱) رکوع ۱۱ آیت (۲۳) جزء کښی چی مکی دی فرمایلی دی

﴿جُنْدًا أَهْلًا لَكَ مَهْرُومًا مِنَ الْأَحْزَابِ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَبِهِمْ مَنْ قَضَىٰ فَجَرُهُ وَهُمْ مَن يَتَتَبَرُّونَ وَمَا بَدَلُوا بَدِيلًا

غځینی له مؤمنانو څخه (داسی) سړی دی چی رشتیا کړی ئی ده هغه خبره چی عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندی (چی ثبات، استقامت فی القتال دی) پس غځینی له دوی هغه دی چی تر سره ئی کړ نذر خپل «چی مړ شو یا شهید» او غځینی له دوی هغه دی چی انتظار کوی (دغه مرگ یا شهادت ته) او بدل ئی نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنی هغه وعده چی منافقینو کړی وه او د هغی ذکر په پخوانی رکوع کښی په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ الدِّيَارَ﴾ هغه ئی ماته کړه او په ډیری بیحيائی او بی شرمی سره د جنگ له میدانه په څنگ شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسی پاڅه مسلمانان هم شته چی هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښی هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرت، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتی نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چی دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړی وه د غره په شان پری تینگ ولاړ ؤ له دوی نه خو غځینی کسان هغه دی چی خپله ذمه واری ئی پوره کړی وه یعنی په جهاد کښی د شهادت په درجه نائل شوی دی لکه د «بدر» او «احد» شهداء چی په دوی کښی د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دی چی په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښی دی. او دی ته گوری چی کله کومه محاربه راپیشیږی چی مونږ په هغی کښی د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چی د الله په لپاره کښی ئی ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دی د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئی کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئی د یوه ذری په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «هذا ممن قضیٰ نجبه دغه له هغو کسانو څخه دی چی خپله ذمه واری ئی پای (آخر) ته رسولی ده» گواکی دی ئی په حیات کښی شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چی د «احد» په غزا کښی ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښی د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښی ئی لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاء.

لَيَجْزِيَّ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه ښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی ټینگ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا ټینگ پاتی کیدلو بدل به ورسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالی له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعِظِهِمْ لَمْ يَأْلُوا خَيْرًا

او بیرته وشرل الله (له مدینې نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنگه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له دیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه پیچل د جنگ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هوا د عمرو بن عبدود په شان د کفارو دیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنگ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مری مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په دیره خوښی سره خپل مری یوسی او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مری د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا

او کفایت و کمر الله مؤمنانو ته د جنگ کولو (په امداد د پرېستو) او دى الله قوی ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر چا او په هر شی)

تفسیر: یعنې له مسلمانانو سره د عمومي جنگ او جګړې وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرېستو لښکر ئې ورولیږه، او داسې آثار ئې پیدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئې پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کېنې څوک ودریدی شی ؟

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ
وَقَدْ فَرَّقْنَا فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ قَرِيبًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ قَرِيبًا ۝

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک ئې کړی ؤ له دغو (دلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کېنې ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسې او بندې کوله به تاسې بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چې د منوری مدینې په شرقی جانب کېنې د دوی یوه ټینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنگ کېنې (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (تول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی ځنې ځینو کسانو پر مسلمانې ښځې هم حمله کړې وه چې د دوی د حملې جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چې د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو ټینګو او مضبوط کلاو کېنې ننوتل او دروازی ئې کلکې وترلې کله چې حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راوړ حال دا چې د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسې له خپل ځانه وسلې ایسته کړې دی حال دا چې پرېستې لا هم هغسې مسلحې پخپلو وظایفو کېنې مشغولې دی الله تعالیٰ حکم درکړی چې پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چې «د بنی قریظه ؤ عهد ماتونکيو يهوديانو باندې د يرغل (حملې) وروړلو حکم دی!» نو اسلامي افواجو په منتهی سرعت او شطارت (جلتې) سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې دغه محاصره تر خلیرویشتو یا پنځه ویشو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

ليډلو ئى شروع وکړه بالاخر د دوى له طرفه دغه خبره ومنله شوه چې «مونږ له خپلو کلاو څخه د باندې راوغوو او د «اوس» د قبيلې مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځگړى حکم او منصف دروو ځکه چې هغه د دوى حليف ؤ هر هغه فيصله چې سعد زمونږ په نسبت صادره کړى مونږ ئى منو» د دوى دغه خبره رسول الله صلى الله عليه وسلم هم ومنله لنډه ئى دا چې حضرت سعد تشریف راوړ د يوه مسلم حکم په حيثيت ئى فيصلې وکړه چې «د بنى قريظه ؤ گرد (تول) جنگي زلميان دى ووژلى شى ! او ښځى او وړوکى دى تول د مړيتوب په قيد کېنى ونيولى شى ! او د دوى د داسى بد عهدى سزا هم داسى وه او دغه فيصله بيځى د مسلم او منلى شوى آسمانى کتاب (توريت) د احکامو سره موافقه وه . لکه چې د توريت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آيت کېنى مسطور دى «کله چې پر کوم ښار د حملې په قصد ورځئ نو ړوښى هغوى ته د روغى پيغام وليږى ! که هغوى له تاسى سره روغه وکړه او تاسى ته ئى دروازي پرانستلى نو هومره خلق چې هلته موجود دى هغه به گرد (تول) ستاسى مريان کيږى ليکن که هغوى له تاسى سره روغه ونه کړه نو هغوى محصور کړئ او کله چې ستاسى الله تاسى ته پر هغوى برى او فتح درکړه او هغوى ستاسى په قبضه کېنى راغلل نو د دوى تول نارينه سره ووژنئ ! باقى ووړکى، ښځى او ساکېنان (جاندار) او نور شيان هومره چې په هغه ښار کېنى موجود وي هغه گرد (تول) تاسى ته غنيمت دى » سم له دغى فيصلې سره څو سوه زلمى يهودان ووژل شول او څو سوه ښځى او وړوکى قيديان شول او د دوى پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه .

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّكُمْ تَطْوَاهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

او په ميراث ئى درکړه تاسى ته ځمکه د دوى او کورونه د دوى او مالونه د دوى او هغه ځمکه چې نه وه پايمال کړى تاسى هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دى الله پر هر څيز باندې (چې اراده وفرمائى) ښه قادر (چې ځينى ئى فتح د امصار دى په لاسونو د ابرارو)

تفسير: دغه ځمکه چې منورى مدينى ته نژدې ده په لاس ورغله رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه پر مهاجرينو باندې تقسيم کړه او په دغه سره د دوى د معاش وسيله پيدا شوه او د دوى د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرى شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خيبر ځمکى دى چې له دغى واقعي څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړى شوى او په هغو سره د نبوى اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځينى وائى چې بله ځمکه معظمه مکه ده ځينى تړى د

پارس او روم ځمکې مرادوی چی وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده و خلفاؤ رضی الله تعالی عنهم په لاس مفتوح شوی. ځینې وائی تر قیامت پوری هومره ځمکې چی د مسلمانانو په لاس فتح کیږي هغه گردی (تولی) په دی کښی شاملی دی والله اعلم.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ
أُمْتِعْكُنَّ وَأَسْرِحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۖ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
وَالْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝٣٩

ای نبی ووايه ته ښځو خپلو ته که چیرې یې تاسی چی غواړی هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چی څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسی ته او خوشی کړم تاسی په خوشی کولو نیکو سره او که یې تاسی چی اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د نیکی کوونکیو (ښځو) له تاسی نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښی)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چی ولیدل تول خلق مایه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چی ښائی زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شی! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښی خبری اتری وکړی او تری وی غوښتل چی زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئی یاد کړ چی تر یوی میاشتی پوری به د هیڅ یوی بیبی کره نه ورځی. مسجد ته قریب په یوی پاسنی کوته (مشریه) کښی دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالی عنه او عمر رضی الله تعالی عنه په دغه فکر کښی ولویدل چی په څه ډول (طریقه) سره دغه جگړه له منځه لری شی له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بیبی عایشه رضی الله تعالی عنها او بیبی حفصه رضی الله تعالی عنها وه چی هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ښانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسيله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئی وپوهولی بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئی د انس او د بی تکلفی څه خبری او اتری وکړی شو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووايه چی له

دوو خبرو ځنې ښائي دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیاره کړی که دوی دنیوی عیش او عشرت او د امیرانو په شان ژوندون غواړي نو دوی ته وویایه چې زما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړیږو نو راځئ چې زه تاسې ته څه یعنی د جامو هغه جوړه چې مطلقاً ته ورکوله کیږي درکړم او په ډیر ښه صورت سره مو مرخصی کړم یعنی په شرعی طریقه سره تاسې ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات یی نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتی کیدلو له سببه به هغه درسیږي هره هغه بی‌بی چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کیږي او په صلاحیت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډیر) لوی اجر تیار کړی شوی دی له دغه ځنې به نور څه ښه شی وی چې په جنت کښی له گردو (تولو) ځنې په اعلیٰ او ارفع مقام کښی له سیدالانام علیه افضل الصلوة والسلام سره اوسیږي! د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ او ډومبی ئی د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کړه وروسته له هغه نورو گردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنیا د عیش او عشرت تصور ئی له خپلو زړونو څخه وویست. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کورونو کښی به همیشه اختیاری فقر او فاقه موجوده وه څه شی چې دوی کړه راتله سم د لاسه به په مصرف رسیدې بیا به ئی په قرض او پور خپل حیات تیروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئی چې فرمایلی دی «هر هغه چې پر نیکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج ټول سره نیک ؤ ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾ مگر الله تعالیٰ په قرآن کښی صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئی بندگان بی خوفه نشی او تل په خپل حسن الخاتمه پسې سعی وکړي او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چې د نبی معیت ئی اختیار کړی دی چې د دوی درجې د هغه نسبت له وجی ډیری لوړی (اوچتی) دی نو ښائي چې د دوی اخلاقی او روحانی حیات هم پر هغه معیار وی چې د هغه رفیع مقام سره مناسب دی ځکه چې علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنین دی او پر میندو د اولادو زیاته ذمه واری عائدیږي او لازم دی چې د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وگرځي.

يُنْسَاءُ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنْ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ
لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ٣٥

ای ښځو د نبی هر څوک چې راشی له تاسې په یوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصیان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب به دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وی که بالفرض له تاسی غنی له کومی یوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چي نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږی او دا کار الله تعالی ته آسان دی یعنی ستاسی وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالی د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا تُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا دَرَجَاتٍ كَثِيرًا ۝

او هر شوک چه (تل) اطاعت و کبری له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکو نو ور به کرو مونږ هغی (ښځی) ته اجر د هغی دوه کړته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغی ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کېږی)

تفسیر: یعنی پر نیکي او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له دغی لویی درجی سره لازمه ده چه د نیکي ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿إِذَا لَدُنْكَ ضَعْفَ الضَّعِيفَةِ وَضَعْتَ الْهَمَّاتِ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يُنْسَاءُ النَّبِيُّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ

ای ښځو د نبی نه یی تاسی لکه یو تولگی (په شان د بل تولگی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالی له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یی او تاسی ئی امهات المؤمنین گرځولی یی نو که د تقوی او طهارت دیره ښه نمونه شی لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کېږی دیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرگند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او دیر زیات قبیح کنلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کېږی ستاسی وضعیت (طور طریق) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ

مَرَضٌ وَقُلْنَ كَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿۳۷﴾

نو که چیری پرهیزگاری کوله تاسی پس مه کوئ نر می په ویلو کینی پس (که پسته خبره تاسی وکره) نو په طمع کینی به پریوخی هغه خوگ چه په زره کینی ئی رنغ وی (د نفاق یا د فجور) او وویع تاسی خبره بنه (خیره).

تفسیر: یعنی که تقویٰ او د الله جل جلاله ویره پخپلو زړونو کینی لرئ! نو له پردیو سړیو سره چی خبری اتری کوئ چی د هغه ضرورت خصوصاً امهات المؤمنین ته علی الاکثر پینښیری په پستی او زړه وړونکی لهجی سره ئی مه کوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو کینی قدرت په طبیعی دول (طریقه) سره یو طبیعی پوستوالی - نزاکت او لطافت ایښی دی لیکن د پاگو مطهراتو - متقیاتو ښځو شان او صفت ښائی داسی وی چه حتی المقدور د اجانبو سړیو سره د ضروری خبرو کولو په وخت کینی لږ شانی په تکلیف سره داسی خبری او اتری او لهجه اختیار کری چه په کینی لږ څه خشونت او ضبط النفس څرگند (ښکاره) شی او د کوم یوه بد باطن قلبی میلان خپل طرف ته جذب او کش نه کری امهات المؤمنین ته د دوی د لور (اوچت) مقام په لحاظ په هسی مواردو کینی لا احتیاط لازم دی څو کوم روحانی مریض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباہ او برباد ونه څرځوی. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه ئی یو ادب وروښود چی که له کوم نارینه سره خبری کوی نو ښائی چه داسی ئی وکړی لکه چه میندی له خپلو ځامنو سره خبری کوی او کومه خبره چی کوی ښائی هغه هم معروفه او معقوله وی».

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

او قرار ونیسئ (ای ښځو!) په کورونو خپلو کینی او مه ښکاروئ (ښایست خپل بیگانه سړیو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهلیت (د ښځو) رومینیو.

تفسیر: یعنی پخوا له اسلامه د جاهلیت په زمانه کینی به ښځی بی پردی څرځیدی او د خپل بدن او د لباس دول ښائست او د سینگار مظاهره او ښودنه به ئی په علانیه صورت سره کوله د دغی بد اخلاقی او بی حیائی وضعیت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وڅرځاوه شو او ښځو ته ئی صاف او پاک حکم صادر کړ چی دوی دی پخپلو کورونو کینی هستوگنه وکړی! او د جاهلیت د رمانی په شانی دی د باندی نه وځی او نه دی د خپل حسن جمال - دول او سینگار نمایش او ښودنه کوی! د امهات المؤمنین فرض به په دغه معامله کینی د نورو په نسبت لا زیات مؤکد وی لکه چه د ﴿لَسْتُ بِكَاحِدٍ مِنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسیر کینی ولیکله شوه - باقی د کوم

شرعی یا ضروری یا طبیعی احتیاج او ضرورت په بناء بى زینت او زیب په مبتلو - او غیر قابل الاعتناء لباسونو کښی د ستر او پردی د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندی وتل مشروط په دى چه د ماحول په اعتبار د فتنی او فساد مظنه نه وی بلاشبهه د دى اجازت له نصوصو څخه مستفاد دى بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښی د هغه ممانعت نه دى ثابت - بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغی خبری ثبوت هم په لاس راځی لیکن د شارع له ارشاداتو ځنی بالبداهه دغه ظاهریری چه شریعت هغه نه خوښوی او په هر تقدیر هم داسی حکم صادر دى چه خامخا دى یوه مسلماننه بنځه په خپل کور کښی کینی او د خپل کور زینت او سینگار دى جوړ او برابر کړی او د خپل د باندی وتلو څخه دى شیطان ته د کتلو او سترگو غورځولو موقع ور نه کړی د دى مسئلی تفصیل زموږ د «شرعی حجاب» په رساله کښی شته پاتی شوه د ستر مسئله یعنی بنځی خپل کوم اعضاء د نارینه او په مخ کښی ښکارولی شی؟ او خپل کوم اعضاء دى پټ کړی او کشف ئی ناجائز دى؟ د دى تفصیل د «النور» په سورت کښی لیکلی شوی دى.

تنبیه: کوم احکام چه په دغو آیتونو کښی مذکور دى د گردو (تولو) بنځو دپاره دى د مطهراتو ازواجو په حق کښی کله چه د دى تأکید او اهتمام زیات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوى په خصوصیت سره مخاطبى گرځولی شوی دى زما په نزد له ﴿يُسَاءَلُ النَّبِيُّ مِنْ يَأْتِ مِنْكُمْ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسُنُّنٌ كَا حَدِيثِ النَّسَاءِ﴾ پورې د دغو احکامو تمهید وو په تمهید کښی د دوو شقوقو ذکر ؤ د بیحيائی د خبری ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ﴾ یا الْقَوْلِ څخه تر ﴿تَكْبَرُ الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى﴾ پورې وکړی شو بل د الله تعالی او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَاقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ څخه تر ﴿أَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لری خلاصه ئی داسی شوه چه د بدی له واقعو څخه د ځان ساتنه او د نیکی په طرف سبقت گردو (تولو) ته ضروری دى مگر مطهراتو ازواجو ته له گردو (تولو) بنځو څخه زیات هغه ضروری او حتمی ده د دوى د نیکی او د بدی وزن دوچنده درولی شوی دى له دغه تقریر سره موافق د ﴿يَفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ﴾ تفسیر هم بى تکلفه پوهیدلی کیوی.

وَاقِمْنَ الصَّلَاةَ وَاتَيْنِ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او سم دروئ لمونځ (چه د بدنی عباداتو اصل دى) او ورکوئ زکوة (چه د مالی عباداتو اصل دى) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنی له نورو څخه زیات تاسی د دغو شیانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسی له نبی سره اقرب او د امت دپاره نمونه یی!

اَسْمَائِرُ يٰۤاَللهُ لِيَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسُ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً ۝۳۷

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه لری کمری له تاسی گناه ای اهل البیت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کمری تاسی (له گناه) په پاکوالی.

تفسیر: د الله تعالی اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکری او دوی ښه صاف او پاک وگرځوی او سم د دوی له رتبې سره دوی ته داسی قلبی صفاتی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو څخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کښی د ﴿تَطْهِيراً﴾ په تزیید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطٰنِ﴾ د المائدة (۲) رکوع ۶ آیت یا د «بدر» په قصه کښی به ﴿لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطٰنِ﴾ د الانفال (۲) رکوع ۱۱ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر څخه د تهذیب النفس - تصفیه القلب او تزکیه الباطن هغه اعلی مرتبه مراد ده چه اکلوا اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول څخه وروسته اگر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه گرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿يُرِيۡدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية - فرمایلی او د (اراد الله) نه فرمایلی پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت. تنبیه: په نظم القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمعی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت څخه رومبی او وروستی په توله رکوع کښی ډیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُكَلِّمُنَّ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کښی د هم دوی په طرف کمری شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی بی ساری رضی. الله تعالی عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿اَتَعْجَبِينَ مِنْ اٰمْرِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ عَنْ اَهْلِ الْبَيْتِ﴾ د هود (۷) رکوع ۷۳ آیت د بیت نسبت مطلقى ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مگر د عدت د مدت د تیروولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کمری شوی دی ﴿اَتَعْجَبِينَ مِنْ اٰمْرِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ عَنْ اَهْلِ الْبَيْتِ﴾ (الطلاق اول رکوع ۱ آیت ۲۸ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی بی زلیخا رضی الله تعالی عنها په طرف کمری شوی دی. ﴿وَاَوَدَّتْهُ اَنْفُسُ مِنْ بَنِيهَا﴾ (یوسف (۳) رکوع) ۲۳ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب رومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

غُثِنُو حِشْتُونُو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریری څکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبہ حضرات فاطمه - علی - حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «اللهم هَؤُلَاءِ اهل بیتي» او نور فرمایل او د حضرت بی بی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د الصلوة اهل البيت ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكَ الرِّجْسَ﴾ الآية - خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اګر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مګر دغه حضرات هم په طریق الاولی سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب رومینی مخاطبان دی نو څکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٧٧﴾

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمه (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکری دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده. د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سری د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یی څکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبری دی او هیڅ یو کار بی له حکمه او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

وَالْقَنِيتِينَ وَالْفَنِتَةَ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّبِرِينَ وَالصَّابِرِينَ

بیشکه چه مسلمانان سری او مسلمانانی بنحی او مؤمنان سری او مؤمنانی بنحی او اطاعت کوونکی سری او اطاعت کوونکی بنحی او رشتین سری او رشتینی بنحی او صبر کوونکی سری او صبر کوونکی بنحی.

تفسیر: یعنی تکالیف پر محان اخیستونکی سختی او ربرو نه (تکلیفونه) پر محان گالونکی (برداشت کونکی)، د شریعت پر احکامو قائم او ټینگ پاتی کیدونکی.

وَالْخَشِيعِينَ وَالْخَشِعَتِ

او ویریدونکی عاجزی کوونکی سری او ویریدونکی عاجزی کوونکی بنحی.

تفسیر: یعنی د تواضع او د عاجزی او د انکسار غوره کوونکی یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکی.

وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِحِينَ وَالصَّالِحَاتِ وَالْحَفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَفِظَاتِ وَالذَّكِرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ۝

او خیرات کوونکی سری او خیرات کوونکی بنحی او روژه نیوونکی سری او روژه نیوونکی بنحی او حفاظت کوونکی سری غای د شهوت خپل (له بنغو) او ساتونکی بنحی (غای د شهوت خپل له سریو) او ذکر کوونکی سری الله لره (په ذکر) ډیر او ذکر کوونکی بنحی (الله لره په ذکر ډیر) تیار کړی دی الله دغو (لسو وارو جامع الطاعاتو سریو او بنغو ته) مغفرت او اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: غښتو مطهراتو ازواجو ویلی وه چه په قرآن شریف کښی ډیر غایونه د نارینه و ذکر شته مگر د بنغو ذکر هیچیری نشته او غښتو نورو صالحانو بنغو ته داسی خیال پیدا شو چه په سابقه و آیتونو کښی د ازواج النبی تذکار وشو خو د نورو بنغو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه - نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو شو تولی سره متسلی شی چه که نارینه وی یا بنغه

د هیچا محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږی، هم هغسی چه نارینه و ته د روحانی او اخلاقی ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئی د اناثیه و طبقی د اطمینان او تسلی دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښی د نارینه و دپاره فرمایلی شوی دی هم هغه عموماً پر ښځو هم عاندیږی او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتی. هو! په دوی پوری نور خصوصی احکام بیل بیان کړی شوی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمَا الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا ﴿۳۴﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړی او نه هیڅ مؤمنی ښځی ته کله چه حکم وکړی الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښی دا چه وی دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوی د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق گمراه شو په گمراهی ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډیری لوئی کورنی څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغی نکاح حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتری دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه و - خو کوم ظالم په وړوکوالی دی تنبتولی او د مریبی په عنوان ئی د معظمی مکي په بازار کښی پلورلی (خرڅ کړی) و بیا دغه زید رضی الله تعالیٰ عنه د حضرت بی بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیست شو چه څو موده وروسته بی بی صاحبی دغه خپل مریبی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وپاښه کله چه زید رضی الله تعالیٰ عنه لوی او هښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملگرتوب د شام په یوه تجارتی سفر کښی تلو څه وخت چه زید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلی له څنگه تیریده دلته ئی د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلتنه (تحقیق) وکړه - خو د زید رضی الله تعالیٰ عنه پلار - تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او داسی غوښتنه ئی تری وکړه چی «د زید معاوضه له مونږ ځنی واخلي! او پر مونږ ئی وسپاری!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضی هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلی رضا او خوښی له تاسی سره ځی سل کرته دی لاړ شی! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وکره زید وویل «چه زه له محمد صلی الله علیه وسلم شخه بل هیچیری نه غم غکه چه دوی له ما سره دیر ښه سلوک کوی او له مور او پلار شخه می ښه ساتی.» په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ او خپل زوی ئی وباله - لکه چه خلقو د هغی زمانی د رواج سره سم ده ته زید بن محمد ویل. تر هغه پوری چه دغه آیت نازل شو ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ اقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په غای خلقو زید بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه شخه د دغه عظیم نسبت شرف بیل کړی شوی ؤ ښائی د دغه د تلافی دپاره د ټولو اصحابو له مجمع شخه یواغی هم ده ته دغه شرف وروځپیلی شو چه نوم ئی تصریحاً په قرآن کریم کښی وارد شو لکه چه وروسته راغی ﴿فَلَمَّا قُضِيَ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا﴾ په هر حال کله چه د حضرت زینب رضی الله تعالی عنها د کورنی حیثیت دیر لوړ (اوچت) ؤ او زید رضی الله تعالی عنه بن حارثه ظاهراً د مریتوب په داغ داغلی شوی ؤ نو غکه نه پخپله بی‌بی زینبه رضی الله تعالی عنها او نه د دی ورور په دغه خوښی او رضاء ؤ چی د دی نکاح له زید سره وترله شی لیکن د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسی ؤ چه داسی موهوم تفریقات او امتیازات د دی د نکاح په لاره کښی نه ښائی چه حائل شی نو غکه رسول الله مبارک پر بی‌بی زینب رضی الله تعالی عنها او د دی پر ورور زور غورځاوه خو هغوی پر دغه نکاح راضی شول - په دغه وخت کښی دا آیت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښی او مرضی د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښی او مرضی جار او قریان کړله او د بی‌بی زینبی رضی الله تعالی عنها نکاح له حضرت زید رضی الله تعالی عنه بن حارثه سره وترله شوه .

وَاذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ
وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ
أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قُضِيَ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا وَجُنُكَهَا كَيُّ لَا يَكُونُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ
اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٥﴾

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل تا هغه (زید) ته چی انعام کړی ؤ
الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چی

وساته ته په ځان ښځه د تا (زینب بنت جحش) او ووبریره له الله (په طلاق) حال دا چې پتوله (ای محمده!) تا په زړه خپل کښی هغه خبره چې الله ښکاره کوونکې ؤ د هغې (چې زوجه النبی کیدل د زینب دی) او ویریدی ته له خلقو او الله ډیر لایق دی د دی چه ووبریری ته له ده نه کله چې تمام کړ زید له دغی (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئی کړه او عدت ئی تیر شو) نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وېال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاء د دوی کله چې تمام کړی (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقه ئی کړی او عدت ئی تیر شی) او دی امر حکم د الله کیدونکې هر وومرو (خامخا).

تفسیر: یعنی حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ او د دی عدت هم تیر شو او اوس زید رضی الله تعالیٰ عنه له بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها سره هیڅ غرض او تعلق نه لری. کله چې بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها د زید رضی الله تعالیٰ عنه په نکاح کښی ورغله نو زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغی میرمنی په نظر کښی خوار او حقیر ښکاریده، د دی طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لگیده او پخپلو منځو کښی ئی له هم دی سببه موافقت نه کاوه همیشہ د دغو دواړو په منځ کښی به جنگ او جگړه نښتی وه. نو زید رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضریده او خپل دغه شکایت به ئی وروړاندی کاوه او هم داسی به ئی ویل چې زه دغه خپله ښځه خوشی کوم ځکه چې زما گذران ورسره نه کیږی او شپې می ورسره نه تیږیږی - خو رسول الله صلی الله علیه وسلم به تل دی منع کاوه او د صبر او استقامت توصیې به ئی ورته کولی او ورته به ئی ویل چه هغی زما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلی منشاء او خوښی په خلاف له تاسره خپله نکاح وترله نو که ته ئی اوس خوشی کړی نو دغه طلاق به هم هغی او هم د هغی نورو عزیزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپکوالی په منزله وی نو ځکه له الله څخه ووبریره! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسی خبری ته اقدام مه کوه او څو دی له وسه کیږی گذران کوه! او شپې او ورځی دی ورسره په ښه شان تیږوه! کله چه په هیڅ ډول (طریقه) د دوی دواړو په منځ کښی موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ کښی جنگ او جگړی نښتی وی - او په شپه او ورځ کښی به د دوی د مناقشی مرافعی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسیدی نو ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی به دغی خبری خطور کړی وی که زید لاعلاجی شی او مجبوراً خپله ښځه خوشی کړی نو د بی بی زینب تسلی او اطمینان بی له دی نه په بل شی نه کیږی څو چه زه خپله نکاح ورسره ونه ترم لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندیښنه کښی ؤ چه دوی به داسی وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نکاح واخیسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه - چه د الله جل جلاله په نزد متبنی په هیڅ یوه خبره کښی د

زوی حکم نه لری.

له بل جانبه د الله تعالی اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی شو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو څنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپښ نشی - او د هیڅ توحش او استنکاف مورد ورباتی نه وی. نو الله تعالی خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بیوی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ حَرَجٌ﴾ په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهر وی یعنی

غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنگسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به پوښی د بیوی زینبی رضی الله تعالی عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالی عنه سره تړلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. خو مهمه مصالح ؤ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالی خبره هر ورو (خامخا) رښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ؤ چه د الله تعالی دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تمعیل شی بالاخره زید رضی الله تعالی عنه بیوی زینبی رضی الله تعالی عنها ته طلاق ورکړ - او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالی د بیوی زینبی رضی الله تعالی عنها نکاح زموږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وتړله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ؤ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ؤ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالی وفرمایه لکه چه د

﴿وَجَعَلَهَا﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدگمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وگرځوی یا به په خپله گمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنګه چه د مهمه ؤ شرعیه ؤ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ؤ نو د

«حسانات الابوار سیئات المقرین» له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره دروند او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاء علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویږی. تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالی د بیوی زینبی رضی الله تعالی عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ؤ - دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب البلیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زموږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

علیه داسی لیکى «لاینبغى التشاغل بها» او ابن کثیر رحمة الله علیه لیکى

«احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها»

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ۝ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ
اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝۳۹

نشته پر نبی هیخ قدر سختی (او ویال) په هغه کار (د نکاح د زینبی) کښی
چه مقررہ کړی وه الله ده ته طریقه مقررہ کړی ده الله په هغو (انبیاء) چه
تیر شوی دی پومبی له دی نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی
شوی (په قطع او جزم سره) هغه (انبیاء) چه رسو پیغامونه د الله (امتیانو
خپلو ته) او ویریری له دغه (الله) او نه ویریری د بل هیچا مگر یواغی له الله
او کافی (بس) دی الله ښه حساب کوونکی (د بندگانو).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دی کومه خبره چه د ده له جانبہ طی او صادر
شوی وی هغه هر ورو (خامخا) کیدونکی ده. بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسی کولو
کښی هیخ مضایقه نشته چه په شریعت کښی روا درولی شوی ده. انبیاء او رسولان د الله تعالیٰ په
پیغام رسولو کښی له ماسواء الله د بل هیچا څخه نه دی ویریدلی لکه چه تا هم خپل د دغه پیغام
په رسولو کښی تر نن ورغی پوری د هیخ شی پروا نه ده کړی - او نه د چا د ویلو او اورولو له
تصوره لږ څه متأثر شوی ئی نو بیا د دی نکاح په معامله کښی به ولی څه ممانعت واقع شی
حضرت داؤد علیه السلام یو سل ښځی درلودی (لرلی) - هم داسی حضرت سلیمان علیه السلام هم
د ازدواج په کثرت کښی مشهور دی. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسی اړوی د سابقینو
انبیاء په سوانح کښی له دی نه زیات د هغه اشباه او نظائر شته - لهذا تاسی ته نه ښائی چه دغو
سفاهتی او جهالتی تنقیداتو ته وگورئ! وروسته دغه رانیی چه حضرت زید بن حارثه رضی الله
تعالیٰ عنه چه هغه تاسی د خپل زوی په غای بللی ؤ ستاسی واقعی زوی خو نه دی گرځیدلی چه
د هغه د مطلق ښځی سره به تاسی نکاح نشی ترلی - او یو زید رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه
تاسی له نورو نارینه ؤ ځنی هم د هیخ یو سری پلار نه ئی ځکه چه ستاسی له اولادی ځنی خو
یا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالی کښی مړه شول - او ځینی د دغه آیت د نزول په وخت کښی

بیخی نه ژ پیدا شوی یا خو جونۍ وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښی منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلکو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه گنئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره گرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿الَّذِي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ﴾ په تفسیر کښی ولیکل شو.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر څیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولگید - اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی - پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له گردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښی د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښی جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د گردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښی موجود شته مگر په شپږو جهاتو کښی یواځی د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښی راغلی دی که نن موسی علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسوا زما له متابعت بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښی سپوږمی او ستوری د لمر له رڼا (رنرا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښی لمر له سره په سترگو نه راځی هم هغسی چه د رڼا (رنرا) گرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښی پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت گرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبې او زمانی او له هر حیثیه خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت ورسیدلی دی، د دوی د مهر

لکولو څخه وروسته وررسیدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه - حدیث - د امت اجماع څخه په سلهاو دلائل ځینو معاصرو عالمانو راټول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی لیکلي دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کیږی چه د دغی عقیدې منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر څیز ښه عالم یعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم علیم او خبریر دی چه د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کیښود شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ٣٣

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یادوئ الله په یادولو دیرو سره او تسبیح وایی (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بیگا کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمایلی دی چه داسی عظیم الشان رسول او د انبیاء سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی ستاسی د هدایت دپاره لیږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړی! او له سره حقیقی منعم مه هیروئ! په ناستی او ولاړی - په تللو او راتللو - په شپه او ورځ - په صبا او بیگا په گردو (تولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لکیا اوسئ!

هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيْمًا ٣٤

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله) هم مغفرت درته غواړی (دپاره د دی چی ویاسی (الله) تاسی له تیارو (د کفره) رڼا (رڼرا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډیر رحم والا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسی کیږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسیله ئی لیږی - هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نیولی دی او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه ئی ایستلی ئی او د علم - پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼرا) په طرف ئی لاره درښوولی او بیولی ئی یی که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ایمان لرونکیو نه وی نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کیده؟ او

خرنگه به هغه له دوی سره محفوظ پاتی کیده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مؤمنین د رشد او هدایت - او ایمان او احسان په طریقو کښی ترقی کوی دغه خو د دوی دنیوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځی.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۖ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿۳۴﴾

(د الله) پیشکش دوی ته په هغی ورځی چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام لپیږی او پرښتی به هم پری سلام اچوی او بیا ورنژدی کيږی مؤمنین به هم پخپلو منځونو کښی د سلامونو هم داسی مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنیا کښی ئی سره کوی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۳۵﴾

ای نبی بیشکه مونږ لپړلی مو ئی ته شاهد (په هغه چا چه ورلیږلی شوی ئی) او زیری ورکونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته) او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحید درزده کوی او تاسو گردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښیې هر هغه شی چه وائی په زړه او په عمل سره پری شاهی ورکوی او په محشر کښی به هم د امت په نسبت شاهی لولی چه د الله تعالیٰ پیغام کوم یوه سری تر کومی اندازی پوری منلی دی؟ (او زیری ورکونکی دی مؤمنانو ته په نعیم سره او ویروونکی دی منکرانو ته له جحیم څخه) یعنی غاړه ایښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زیری ورکوی غاړه غروونکی او نافرمانان په عذاب سره ویروی.

وَدَّاعِبًا إِلَى اللَّهِ يَأْذَنُ بِهِ وَيَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿۳۶﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او ډیوه روښانه کوونکی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چی د الله تعالیٰ رحمت مؤمنین له تیارو غخه ویاسی او رنا (رنرا) ته ئی راولی دلته دغه راجیسی چه هغه رنا (رنرا) د دغی دیوی غخه منتشره شوی ده. بنائی د دیوی لفظ په دغه غای کبئی په هغی معنی سره وی چی د «نوح» په سورت کبئی داسی فرمایلی شوی دی ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ = الله تعالیٰ سپورمی رنا (رنرا) او لمر ئی دیوه گرغولی ده» یعنی تاسی د نبوت او د هدایت هغه لمر ئی چه ستاسی د طلوع غخه وروسته بلی کومی رنا (رنرا) ته هیخ ضرورت نه دی پاتی او نوری گردی (تولی) رناگانئ (رنراگانئ) په دغه اعظم نور کبئی محو او مدغم شوی دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَثِيرًا ﴿۱۴﴾

او زیری وکره په مؤمنانو په دی چه بیشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل دیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا او عقبی کبئی دغه محمدی امت ته د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په طفیل پر نورو تولو امور لویوالی او لوړوالی (اوچت والی) ورعطا فرمایلی دی.

وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعَاؤُهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكُنْ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿۱۵﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چی مخالف له شریعته وی) او پریږده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کبئی) او توکل وکره پر الله، او کافی (بس) دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ تاسی ته داسی کمالات او داسی غوره او منتخبه جماعت عنایت فرمایلی دی نو تاسی حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت او مستعدی سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چی الله تعالیٰ تاسی ته درکری د هغه په ویلو او کولو کبئی د هیخ یوه کافر او منافق او د نورو د چتی (بیکاره) ویلو خیال او پروا مه کوئ! (ودع اذاهم = الآیه - او پریږده ضرر د دوی په انتقام اخیستلو کبئی او توکل وکره پر الله او کافی (بس) دی الله وکیل) یعنی که دغه اشقیاء تاسی په ژبه او عمل وځوروی نو تاسی د دوی هیخ پروا مه کوئ! او د هغوی خبرو ته بیخی غوړ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره گرد (تول) کارونه جوړوی د مجرمینو لار ښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه تول د هم ده د قدرت په لاس کښی دی تاسی ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه په دغه فکر او اندېښنه کښی خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنیعو او نورو تعدیاتو څخه وویریری! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ له فریضی څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو ښکواکی د دوی مطلب مو پوره کر او د هغوی خبرو ته مو غور کیښود. (العیاذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ
مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
تَعْتَدُونَهَا فَمِيعَتُهُنَّ وَسَرَخُهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بیا طلاقۍ کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحیح خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمیر (د ورځو) چه شمیری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع یا صحیح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئی مهر ټاکلی (مقرر کړی) وی نو نیمائی مهر ئی پری اوړی که نه لږ څه فایده ورورسوی یعنی سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی - او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتری نو عدت پری نشته زمونږ د حنفیانو په نزد صحیح خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصیلات دی په فقهیه و کتابونو کښی ولوستل شی دغه مسئله ئی دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښی بیان وفرمایله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښی څو آیتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل - له دی ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوی ښځی سره نکاح وترله - کله چه هغی ته ورنژدی کیده نو دغی ښځی وویل چه زه له تا څخه الله تعالی ته پناه نیسم» رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو او خطاب ئی ایمان لرونکو ته وفرمایه څو معلوم شی چه دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری څه خصوصیت نه لری بلکه پر کردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغی ښځی ته جوړه ورکړه او مرخصه ئی کړه مگر دغی ښځی په تول عمر کښی پر خپل دغه محرومیت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ
وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا آفَاءَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِكَ وَبَنَاتِ
عَمَّتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَلَّتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ
وَأَمْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ
أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا
مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا
يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ٥

ای نبی بیشکه مونږ حلالی کړی مو دی تاته ښځی ستا هغه ښځی چی ورکړی دی تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځی چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چی راگرغولی دی الله په تا (له کفارو) او لونۍ د عم (تره) ستا او لونۍ د عمی (ترور) ستا او لونۍ د ماما (نیایی) ستا او لونۍ د خاله (توری) ستا هغه ښځی چی هجرت ئی کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چی وښی نفس خپل نبی ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبی د دی چی په نکاح واخلی (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دی مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندی په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چی مالکان دی (د هغو) ښی لاسونه د دوی دپاره د دی چی نه وی پر تا باندی هیڅ حرج سختی، او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چی په غنیمت او نورو کښی ستاسی په لاس درشی او ستا هغه ښځی چه د دوی مهر دی ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسی په نکاح کښی دی که قریشی وی یا له مهاجراتو څخه وی یا نه وی تولی تاسی ته حلالی دی له دوی ځنی هیڅ یوه د دی وړ او قابله نه

ده چی خوشی کری شی. د تره - د ترور - د ماما - او د توری لونی یعنی له قریشیانو غنی چی د مور یا د پلار له جانب د تا قریت داری وی د هجرت په شرط حللی دی او تاسی له هغوی سره نکاح کولی شی او هره ښځه چه خپل ځان نبی ته وېښی یعنی بی له مهره وغواړی چه په نکاح کېښی نی راشی هغه هم حلاله ده - که تاسی داسی په نکاح راوړل خوشوی! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی اگر که دوی پر دغه اجازت نه دی عمل کری

(کما فی الفتح) ښائی له ﴿إِنْ أَرَادَ الْيَتِيمُ﴾ څخه مرجوحه اباحت گنلی شوی وی. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چی معلوم شوی دی ﴿أَنْ تَنْتَوُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾ الآية - (النساء ۴) (رکوع) یعنی بی له مهره نکاح نه کیږی که د عقد په وخت کېښی د هغه ذکر شوی وی او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوی وی یا هیڅ نه وی تاکلی (مقرر) شوی نو په دغه صورت مهرالمثل یعنی هغه مهر چه د دی په اقاربو او خپلوانو کېښی معمول او مروج وی واجبیږی له رسول الله صلی الله علیه وسلم غنی الله تعالی دغه مهر قید لری کری دی. په خلاف د مؤمنینو چه هغوی ته نه د دی خبری اجازه ده چه له څلورو ښځو څخه زیاتی ښځی واخلي او نه دا چه کومه ښځه بی له مهره په نکاح راولی.

تنبیه: رسول الله صلی الله علیه وسلم تر پنځه ویشو کلونو پوری چه دوی د څلمیتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد نی ژوندون کاوه - بیا د دوی د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بی بی خدیجه الکبری رضی الله تعالی عنها په غوښتنی چه د ځوانی وخت نی تیر شوی وو او دوه ځلی کونده شوی وه له هغی سره نی عقد وفرمایه - تر دری پنځوس کلونو پوری د دوی ژوندون په پوره سکون او اطمینان له دغی متقیی او عفیفی ښځی سره تیر شو دا هم دغه زمانه وه چی دوی به له گردو (تولو) مخلوقاتو څخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کېښی د واحد الله تعالی په عبادت - ریاضت کېښی مشغول او لگیا ؤ او د الله جل جلاله دغی بختوری بندی بی بی خدیجه رضی الله تعالی عنها به دوی ته د ژوندون تول ضروریات تهیه او تیارول او د الله تعالی په عبادت او د دوی د قلبی سکون په حصول کېښی به نی له دوی سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغی اوږدی زمانی کېښی چه د نورو خلقو لپاره د نفسانی جذباتو د انتهائی شدت او حدت زمانه وی د دوی حیات په ډیر سکون او اطمینان سره تیر شو تر دی چه خورا ډیر معاند او له حده زیات کوم یو متعصب دشمن هم یو حرف، یوه نقطه هم د دوی د رسولانه عصمت او خارق العادت اتقاء او عفت پر خلاف نشی نقلولی او واضح دی وی چه دا د هغه اکمل البشر د سیرت ذکر دی چه دوی پخپله د خپل حق په نسبت داسی فرمایلی دی «هغه جسمانی قوت چه ماته عطاء کری شوی دی د اهل الجنة د څلویښتو نارینه ؤ اندازه دی» چه د یوه جنتی قوت د سلو تنو سربو په اندازه جسمانی قوت ورعطاء کری وه او بیشکه چه د دنیا د اکمل البشر تمام روحانی او جسمانی قوتونه ښائی چه په هم داسی اعلی او اکمله اندازه وی. په دغه حساب که فرضاً څلور زره بیبیانی د دوی په نکاح کېښی راغلی وی نو د دوی د قوت په اعتبار په هم دغه درجه کېښی شمیر کیدی شوی لکه چه یو نارینه له یوی ښځی

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کېنې ژوندون وکړ بیا د بی بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملگری له لور حضرت بی بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه -

ماسواء له عایشی صدیقی اته کوندی بی بیانی هم د دوی په نکاح کېنې ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (۴) حضرت بی بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (۵) حضرت بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (۶) حضرت بی بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریة رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضا هن دغه وروستنی دری بی بیانی قریشیانی نه دی د دنیا له گردو (تولو) ځنی بی مثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلأ د څلورو زرو ښځو مستحق وی که دی له څلورو زرو ښځو څخه یواځی تر نهو ښځو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سری پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لگولی شی؟ بیا کله چه مونږ گورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه گیده ئی دودى نه وی خوړلی - هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کېنې به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کېنې به ئی پر خپله گیده تیږی (گتۍ) ترلی. په څو څو میاشتو کېنې به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوگی نه پورته کیده او اور به په کېنې نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسې به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه - د شپې له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کېنې ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پرسیدی - او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده - د عیش او طرب سامان لا چیری بلکه دوی خپلو تولو بی بیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دی شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقې سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به ډیر زورور او خورا (ډیر) طاقتور سری هم نشی وتلی. او د جنگ په ډگر کېنې به د ډیرو لښکرو په مقابل کېنې څه وخت چی ډیر شجاع او جنگیالی سری به هم له ډگره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په ډیر شجاعت او حماسه سره د اعداؤ الله په مخ کېنې تینگ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل «**الی عبادالله! انا رسول الله**» او «**انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب**» د بی بیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کېنې د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او ډیر ربروونکی (تکلیفونکی) کار کېنې د یوی شیبی له مخی هم د دوی

غنی ضعف او تعجب احساس کیده - دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزی
 خڅه کم نه دی هم هغسی چه د دوی هلکتوب او ټلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم
 یوه معجزه ده. رښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالی د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره
 کښی د عفیو او متقی اشخاصو دپاره څه نمونی ایښی دی چی د انسانی ژوندون په هره شبعه
 کښی دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شی د مطهراتو ازواجو په دغه اسمی زیادت باندی د
 مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغی خبری وسیله گرځیدلی
 ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځی اتباع کوونکی د هغو حکمو او نمونو خڅه
 بی تکلفه واقف شی چه مخصوصاً په باطنی احوالو او کورنی ژوندون سره تعلق لری. گواکی د
 ازواجو په کثرت کښی یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورنی معاشرت او نسوانی مسائلو په
 متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافی حد سره
 بی تکلفه وکړی شی او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه
 وسلم په خدمت کښی هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زموالی او دامادی شرف حاصل شو او په
 دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومی ښځو په وسیله کله چه
 هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقوی - عفت - شفقت - رأفت ښه اخلاق - ښو معاملو -
 ښی سنجی او نورو صفاتو خڅه خبریدل نو د هغو لامله (له وجی) د دوی شوق او رغبت د
 اسلامیت په طرف زیادت مونده - او بالوسيله د شیطانی شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره
 کیده - او په دغه صورت سره د الله تعالی د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان
 جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمیعت تیار شو چی له هغوی غنی زیات
 پرهیزگار او عقیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاء الله خڅه) تر آسمان لاندی له سره
 نه مونده کپړی او د هغو تهیه او تیاریدل د کومی بدی سنجی او بد ژوندون سری په تربیت
 کښی مشکل او محال ؤ.

تُرْجَى مَنْ نَشَاءُ مِنْهُمْ وَتُؤْتَى إِلَيْكَ مَنْ نَشَاءُ وَمِنْ ابْتِغَاءِ
 مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَأَ آيَاتَهُنَّ
 وَلَا يُخَزَّنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا
 فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

بیرته کوی هر هغه ښځه چه غواړی ته له دغو ښځو خپلو او رانزدی کوی ځان
 ته هره هغه ښځه (خپله) چی غواړی ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چی بیا

ئى وغواړى له هغو (ښځو خپلو) چى لرى كړى دى پس نشته هيڅ گناه پر تا باندې دغه (تفويض د كلى واک (اختيار) د ښځو خپلو) تاته ډير نژدى دى چى يځى او روښانه شى سترگى د دوى (او خوشالى شى) او نه به غمجنى كيږي او راضى (خوشاليږي) دوى په هغه شى چى وركوى ته دوى ته ټولى د دوى، او الله ته معلوم دى هر هغه څه چى په زړونو ستاسى كښى دى (له رغبت او كراهيت د ښځو) او دى الله ښه عالم ډير تحمل والا.

تفسير: يعنى د «واهبۃ النفس» په متعلق اختيار لرى چه قبلوى ئى او كه ئى نه قبلوى - او د موجوده ؤ ښځو څخه دى مختار ئى چى كومه ئى ساتى او كومى يوى ته ئى طلاق وركوى او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتى شى پر تاسى قسم (وار - نوبت) نه دى واجب چه خامخا يوه يوه شپه له هرى يوئ سره به اوسيدى د هرى يوئ په نسبت چى زړه مو غواړى وړاندې وروسته هم كولى شى او له هرى يوئ څخه مو چى ځان بيل كړى وي بيا د هغى د بيرته اخيستلو اختيار هم لرى - سره له دى چه دغه حقوق او اختيارات دوى ته وركړى شوى ؤ مگر دوى په خپل ټول عمر كښى له دغو اختياراتو څخه كار وانخيست. په معاملاتو كښى ئى دومره زيات له عدل او مساوات څخه كار اخيست او د هغه مراعات به ئى كاوه چه ډير لوى او محتاط سړى به هم هغسى نشى كولى - خو سره له دى نه كه د دوى قلبى ميلان د چا په لورى بى اختياره كېده - نو داسى به ئى فرمايل «اللهم هذا قسمى فيما املك فلا تلمنى فيما تملك ولا املك» اى الله! دغه زما تقسيم دى په هغو شيانو كښى چى ځما په واک (قبضه) او اختيار كښى دى او پر هغه څيز كښى چى يواځى ستا په اختيار دى او ځما په اختيار كښى نه دى مه مى ملامتوه» ښائى په ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِى قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا﴾ كښى د هم دغه په لورى اشاره وي حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه ليكي چه «كه كوم سړى څو ښځى لرى نو پر ده واجب دى چى په وار او نوبت سره دى له گردو (ټولو) سره واوسيدى مگر پر رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه وار او نوبت نه ؤ واجب او د دى لامله (له وجب) چى ښځى هغه خپل حق ونه گنى او هر څه چه دوى ته ورسيدى پر هم هغه دى خوښى او راضى اوسى او قبول دى كړى كه نه هره ورځ به شور ما شور - جنگ - جنجال جارى او په دينى مهماتو كښى به خلل واقع كېده او د ازواجو نظر به هم له دنيا لرى كېده او بيځى د هم هغه اخروى اصلى مقصد په طرف به متوجه كېده - او په دغو غمونو او اندېښنو كښى به سره نه اخته كېده مگر رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار كښى هيڅ فرق او توپير (فرق) نه فرمايه - او د هرى يوئ په وار كښى به له هم هغى سره د شپى اوسيدل. يواځى حضرت بى بى سوده رضى الله تعالى عنها كله چه د دى عمر زيات شو خپل نوبت ئى حضرت بى بى عائشې صديقى ته وروباښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اگر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسیر: یعنی هومره اقسام ئی چه په ﴿إِنَّا آخَلْنَاكَ أَزْوَاجَ النِّسَاءِ﴾ کښی فرمایلی دی له هغو څخه زیاتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال یعنی دغه چی له دوی ځنۍ کومه یوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه یوه راولی - له حضرت بی بی عائشی صدیقی رضی الله تعالی عنها او ام سلمی رضی الله تعالی عنها څخه روایت دی چه دغه معانعت په اخر کښی موقوف شو مگر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمایله او نه ئی په دغو موجوده ؤ ښځو خپلو کښی په کومی یوی کښی تبدیل وفرمایه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه گردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ

مگر «خو روا دی درته» هغه وینځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسیر: یعنی وینځه - کنیزک - د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی یوه «ماریه القبطیه» چه د دی له نسه حضرت ابراهیم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو - دوهمه ریحانه رضی الله تعالی عنهما

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا

او دی الله په هر څیز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالی درته گوری چه په کوم یوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم یوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونیسی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ

إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَظِيرِينَ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مگر (هغه وختی ننوځئ چی اذن وکړی شی تاسی ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کښی چه نه اوسی منتظر پخلی د هغه ته ولیکن کله چه وبلل شی تاسی پس ننوځئ.

تفسیر: یعنی بی له حکمه او اجازی په دعوت کښی مه ځئ! څو تاسی ئی نه یئ غوښتی پخپل سر چیری مه درومئ که نه هلته به په انتظار کښی ناست پاتی کیږئ او د هغه کورنی د کارونو په اجرا کښی مانع گرځئ او د حرج عوامل به پیدا کوئ!

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ

پس کله چی طعام وخورئ نو خواره شی (نور ځنډ (تاخیر) مه کوئ هلته) او مه کینئ آرام نیوونکی دپاره د خبرو (یو له بل سره)

تفسیر: یعنی څه وخت چی له دودی څخه فارغ شوئ نو ښائی د خپلو کورونو په طرف بېرته ولاړ شی! ځکه چی د هملته کیناستلو او مجلس جوړولو څخه هغی کوربه ته تکلیف او حرج واقع کیږی. دغه خبری اگر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلی شوی دی ځکه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دی مگر تری د یوه عمومی ادب ښوونه مقصود ده چی بی له غوښتنی د چا کره تلل - یا د کوم میلمه سره مل شوی په طفیلی حیثیت د چا کره ننوتل - یا پخوا له دودی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) هلته پندیدل - او خبری اتري کول - یا وروسته د دودی له فراغه هلته کیناستل او مجلس او ساعت تیری کول نه دی په کار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَجِيبُ مِنْكُمْ ۖ وَاللَّهُ لَا يَسْتَجِيبُ مِنَ الْحَقِّ ط

بیشکه دغه (ننوتل کیناستل خبری کول) دی داسی کار چی تکلیف رسوی نبی ته پس حیاً کوی (نبی) له تاسی (چی وباسی تاسی) او الله حیاً نه کوی له (ویلو د خبری) حق.

تفسیر: یعنی نبی الله صلی الله علیه وسلم د شرم او حیاء له وجی پر خپل ځان ربر (زحمت) او تکلیف اخلی - او د خاطر او لحاظ لامله (له وجی) په صافو الفاظو سره دغو میلمنو ته نه وائی چه غځی! خپلو ځایونو ته لاړ شی! چی ماته تکلیف او اذیت پېښیږی دا خو د نبی الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعیت دی مگر ستاسی له تأدیب او اصلاح څخه هیڅ شی پاک الله نشی منع کولی او الله تعالی هر وومرو (خامخا) د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه تاسی ته خپل احکام اعلام او درښکاره وی.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

او کله چه غواړئ تاسی له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د کوم متاع کار کوم څیز پس غواړئ هغه له دوی نه د باندی د پردی دغه (غوښتل د باندی د پردی) د تاسی ډیر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسی او (ډیر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «په دغه سره الله تعالی مسلمانانو ته ادب ښوولی دی. کله چی دوی به د دودی دپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره ورتلل نو وروسته له دودی ځنی به هملته کښیناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغولیدل حال دا چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسانی (آرام) او استراحت ځای به هم هغه ؤ. مگر دوی له شرمه او حیاء دوی ته نه ویل چی غځی پاڅی! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل - او په دغه آیت کښی د پردی حکم صادر شو چی نارینه دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشی. که کوم شی غواړی ښائی چی د پردی له شائی وغواړی. په دغه کښی د جانبینو زړه صاف او پاک پاتی کیږی او د شیطانی وساوسو استیصال په عمل راځی».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَآ أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿۵۶﴾

او نه ده روا تاسی ته دا چی تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسی ته) دا چی په نکاح واخلئ ښځی د ده پس له وفات (پا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (گناه) ډیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربرولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رنرا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت - امانت - عفت - طهارت ظاهر او څرگند (ښکاره) شوی دی - دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا معات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفگان سبب وگرځی په مونږ او ټولو مؤمنانو لارم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترته رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکونکی حرکت له مونږ ځنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه گناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د ټولو مؤمنینو محترمی میندی ټاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جگړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنگه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی - او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپي له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی گرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری وړاندی کړلی شوی مگر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راییسی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عیدم‌النفیر زهد - ورع - تقوی - صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهو په هدایت

کښی مشاغلته او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کښی مواظبت کاوه او خپل گورد (تول) اوقات ئی په هم دغو مهماتو کښی صرف او وقف کړل او هيڅ يوی له دوی غنی په سهو او خطا سره هم دنویو لډايدو او مشاغلو ته نه دی کتلی او څرنگه داسی کوم خیال به د دوی په زړه کښی تیریده؟ حال دا چی الله تعالی د دوی په نسبت داسی لطف او مرحمت فرمایلی ؤ ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكَ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكَ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره ئی د دوی د تزکیی او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو. (فرضی الله عنهن! وارضاهن وجعلنامن يعظمنهن حق تعظيمنهن، فوق مانعظم امهاتنا التی ولدتنا. آمین) د دغی مسئلی نهایت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حیات» په کتاب کښی شته.

إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٢﴾

که چیرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسی په خوله) یا ئی پټ وساتئ (په زړونو کښی) پس بیشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسی) ښه عالم.

تفسیر: یعنی مه په ژبه سره دغسی خبری کوئ او مه په زړه کښی داسی وسوسی ته لپاره ورکوئ! ځکه د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور گورد (تول) یو شان عیان دی او هيڅ یو شی له ده غنی پټ نه دی او دی پر گوردو (تولو) اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا امْسَائِهِنَّ وَلَا مَمْلُوكَاتٍ إِبْرَاهِيمَ

نشته گناه پر دغو ښځو په (مخامخ کیدلو د) پلرونو د دوی کښی او نه په ځامنو د دوی کښی او نه په ورونو د دوی کښی او نه په ځامنو د ورونو د دوی کښی او نشته (گناه پر دغو ښځو په مخامخ کیدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کښی او نه په ښځو د دوی (یعنی په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وینځو) چه مالکان وی ښی لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینه ؤ مخامخ کیدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولی کیږی چی دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کیدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښی کوم عمومی حکم چی د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښی تیر شو هم هغسی د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿وَالَّذِينَ لَا مَلَائِكَةَ إِنَّمَا هُمْ كُوفٌ﴾ کومه تشریح چی مونږ هلته په (۱۰) رکوع کښی کړی ده هغه دی دلته بیا ولوسته شی.

وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْبَاقِينَ

او وویږیږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شی باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردی کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استثناء چه په کښی کړی شوی چه هغه په پوره ډول (طریقه) سره ملحوظ ولړئ او لو څه هم په هغه کښی وړاندی وروسته لاندی باندی ونه کړئ! او په ظاهر او باطن کښی ښائی چه د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعایت وکړی! ځکه چه له الله تعالی څخه ستاسی هیڅ شی نه دی پټ ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

بیشکه الله او پرښتی د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووايئ پر هغه (نبی) باندی او سلام (پری) ووايئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلوة علی النبی» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم - رحمت او عطوفت سره - بیا د هر یوه په طرف چه صلوة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبی سره کومه ثناء - تعظیم - رحمت او عطوفت چی وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شی. لکه چی وایی پلار پر زوی - زوی پر پلار او ورور پر ورور مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د پلار کوم قسم محبت او مهربانی چی پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه دی او د ورور له ورور سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینې نوعیت بل شان دی - هم داسی دلته ئی هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالی هم پر نبی صلوة لیږی یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء - اعزاز او اکرام کوی پرښتی هم پری سلام لیږی مگر د هر یوه صلوة رحمت - تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبی سره دی. وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چی تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلوة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیحده وی. علماؤ فرمایلی دی چی د الله

تعالی صلوة رحمت لیول دی او د پرېشتو صلوة استغفار دی او د مؤمنینو صلوة دعاء ده. په حدیث کښی راغلی دی کله چی دغه آیت نازل شو صحابه و رضی الله عنهم عرض وکړ یا رسول الله د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوی ده یعنی چی د لمانځه په تشهد کښی داسی لوستل کیږی السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته د صلوة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایي! خو یی مونږ په لمانځه کښی ولولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایي «اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کماصلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید - اللهم بارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید» غرض دا دی چی الله تعالی مؤمنینو ته حکم ورکړ چی تاسی هم پر نبی صلوة (رحمت) ولیږئ نبی دغه راوښود چی ستاسی صلوة لیول دغه دی چی له الله جل جلاله څنی وغواړئ خو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الابد پوری تل ترتله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایي! ځکه چی د الله تعالی رحمتونه بیحد او بی نهایته دی، دغه هم د الله تعالی رحمت دی چی پر دغه غوښتنه سره لا نور داسی رحمتونه پر خپل نبی صلی الله علیه وسلم نازل فرمائی چی مونږ د هغو د لیږلو څخه بی د ده د توفیقه عاجز او ناتوانه یو او بیا هغه خپل لطف مونږ ته منسوب وفرمائی چی گواکی مونږ هغه د ده په حضور کښی وروړاندی کړی دی حال دا چی په واقع کښی رحمت لیږونکی هم هغه واحد ذات جل جلاله دی ولی چی د هیڅ بنده له اختیاره او قوته دغه کار نه دی پوره چی رسول الله صلی الله علیه وسلم له رتبې سره لایق کومه تحفه او سوغات ده ته وروړاندی کړی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له الله تعالی ځینی رحمت غوښتل پر رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندی هم درود ویل لوی قبولیت لری او پر دوی هم هغسی رحمت نازلیری چی د دوی له شانه سره مناسب او لایق وی او له یو ځلی غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونکی نازلیری اوس د هر چا چی هومره زړه غواړی هغومره رحمت دی ځان ته حاصل کړی»

تنبيه: د صلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم په متعلق مزید تفصیلات په دغی مختصری حاشیی کښی نه ځائیږی - دغه موضوع دی د احادیثو په شروحو کښی ولوستل شوی! په دغه مورد کښی د شیخ شمس الدین سخاوی رحمة الله علیه رساله د «القول البدیع فی الصلوة علی الحبيب الشفیع» د ویلو وړ (قابل) ده مونږ د «صحیح مسلم» په شرح کښی د کفایت په اندازه د ده په متعلق څه لیکلی دی. فالحمد لله علی ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

بیشکه هغه کسان چی ایذاء رسوی الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر - شعر - جنون) لری کمری دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښی او تیار کمری ئی دی دوی ته عذاب سپکونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چی دوی دی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د ایذاء سبب ونه گرغی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښی دی زیار (محنت) او کوښښ وکری! چی د هغه یو صورت صلوة او سلام لیږل دی اوس دغه رانیسی چی د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښی ملعون او مطرود او په خورا (دیر) سخت شرمونکی عذاب اخته او ککړیوی. د الله تعالی ایذاء دغه ده چی د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربر (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکری.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُّبِينًا ۝

او هغه کسان چی ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چی کمری ئی وی دوی (یعنی په ناکمری کار) پس په تحقیق باروی دوی پخپل ځان غټ دروغ او گناه ښکاره (چی د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئی ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئی د دروغو خبری اتري لکه چی د «النور» په سورت کښی مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کمری شوی دی چی د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی - په روایاتو کښی مذکور دی کله به چی مسلمانی ښځی خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښی ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یی ورپښوه کله چی دغه منافقین به ونيول شول نو د پوښتنی په ځواب کښی به ئی داسی ویل چی مونږ په دی باندی نه وو خبر چی دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی گڼل چی گوندی وینځه اوامه ده نو ځکه مو وچیرله.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ

عَلَيْهِمْ مِنْ جَلَابِيهِمْ^ط

ای نبی و وایه ښځو ته دی او لونو ته دی. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دی کاندی پر ټولو ځانونو خپلو له تکریو (څادرونو) پرونو خپلو څخه

تفسیر: یعنی وروسته د ټول بدن له پټولو څخه د تکری (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئی له سر ځنی رابښکته پر خپله څیره باندی وځروی. په روایاتو کښی راغلی دی چی وروسته د دی آیت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلی څیری او گرد (ټول) بدنونه په خپلو تکریو (څادرونو) سره پټول او بیا به د باندی داسی وتلی چی یواځی به د دوی یوه سترگه ښکاریده چی په هغه سره به لاره تلی شوی. له دی نه معلومه او ثابت شوه چی د فتنی او فساد په وخت کښی ښائی چی آزادی اصیلی ښځی خپله څیره هم پټه کړی او وینځی د شدیدو ضروریاتو له سببه پر دغه نه دی مکلفی ځکه چی د دوی په کارو او چارو کښی تکلیف او حرج پېښیږی.

ذَلِكَ اَدْنٰی اَنْ یَّعْرِفَنَ فَلَا یُؤْذِنَنَّ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا۝۵

دغه (پټول د بدن) نژدی دی دی ته چی وبه پیژندی شی دوی (چی اصیلی دی) پس ایذاء به ونشی رسولی دوی ته (په زعم د وینځو) او دی الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي چی «ښه وپیژندله شی چی وینځه نه ده بلکه بیوی ده، د ننگ او ناموس میرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نیک بخته ده بدذاته نه ده غو بدنیته خلق هغوی ته لاس ونه غځوی او نقاب (بغره) ئی د هغه ښه کیښوده دغه د بهتری حکم دی وروسته ئی وفرمایل چی الله ښوونکی مهربان دی» یعنی که سره له دومره اهتمامه کوم تقصیر پاتی شی نو د الله تعالی له مهربانی نه د ښینی توقع شته. (تکمیل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوی وپیژنی او د دوی رپولو (تکلیفولو) ته زړه ښه نه کړی او بیا د دروغو پلمه (تدبیر) او حيله ورته جوړه نه کړی. وروسته له دی د عمومی گوتی وروپلو او لاس غځولو په نسبت تهدید او ویرول دی اعم له دی چه له کومی میرمنی سره وی یا له کومی وینځی سره.

لَیْنٌ لَّمْ یَنْتَوِ الْمُتَفِقُونَ وَالَّذِیْنَ فِیْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چی په زړونو د

دوی کښی رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسیر: یعنی پر هغو خلقو چی د بدنظری او شهوت پرستی مرض او گرگ لگیدلی وی

وَالْمُرْجَفُونَ فِي الْمَدِينَةِ

او بدی آوازی گډوونکی په (ښار د) مدینې کښی

تفسیر: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول. او امکان لری چی منافقان تری مراد وی

لَنُغَرِّبَنَّكَ يَوْمَ تُنْزَلُ أَجْزَاؤُكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۝ مَلْعُونِينَ
إِنَّمَا تُقَدَّرُونَ ۝ وَاقْتُلُوا الْمُتَقَاتِلَ ۝

نو خامخا به وگمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښی) مگر لږ وخت رتلی ترتلی شوی هر چیری چی وموندلی شی ویه نیولی شی او ویه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسیر: یعنی که دغه بد سړی د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلي نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چی په څو ورځو کښی تاسی هغوی له مدینې منوری څخه د باندی وشری - او هومره ورځی چی دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښی به پاتی وی لکه چی دغه یهودان گرد (تول) وشرل شول - او منافقانو به د دغو ویرولو او دارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

حضرت شاه صاحب لیکي «هغه خلق چی بدنیت وو - او په مدینې منوری کښی به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترگو به ئی ورته کتل - او دروغی خبری به ئی خورولی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوو دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَكِنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿١٧﴾

دا یوه لاره ایښی ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کښی چی تیر شوی دی پخوا له دی نه او له سره به نه مومی ته لاری د الله ته هیڅ تبدیل تغیر

تفسیر: یعنی عادت الله په هم دی دوام لری هغو کسان چی د انبیاء الله په مقابل کښی شرارتونه کوی او فتنه او فساد خوروی هم داسی ذلیل - خوار او هلاک کړی. یا دغه مطلب دی چی په پخوانیو کتابونو کښی هم دغه حکم شوی دی چی مفسدان له خپله منځه د باندی وباسی! لکه چی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ئی له توریت څخه نقلوی.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿١٨﴾

پوښتنه کوی له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چی کله دی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی او څه شی پوه کړی ئی ته (په قیام د قیامت؟ یعنی ته تری بیخبره ئی بیا نو ورته ووايه) ښائی چی قیام د قیامت دی نژدی.

تفسیر: - اگر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی مگر دلته ئی د هغه د قرب په طرف اشاره فرمایلی ده. په حدیث کښی راغلی دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی ځوتی پورته کړی او ورسره ئی وفرمایلی - «إِنَّمَا وَالسَّاعَةِ كَهَاتَيْنِ» زه او قیامت د دغو ځوتو په شان یو» یعنی هومره چه وسطی ځوته د سیابی په نسبت وړاندی ختلی ده نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر پرمپی راغلی یم - قیامت ډیر نژدی او په ما پسې ژر راتلونکی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «ښائی په دغه کښی به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبگی ځان ته غوره کړی وی د هغه غیږ ځواب چی له تولی دنیا سره نشته د هم هغه پوښتنه څو څو ځلی وکړی نو هم هغه ئی هم دلته ذکر کړ» او ممکن دی چی د هغه په نسبت چی پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؕ ﴿لَقَدْ هَمَّ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ د استهزاء او تکذیب په ډول (طریقه) به ئی ویل چی هغه قیامت او آخرت به کله راځی؟ چی ته مو له هغه څخه تل ویروی - آخر د هغه صحیح او تاکلی (مقرر کړی) وخت خو مونږ ته راوښیه!

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرَيْنَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٣﴾

بیشکه الله رتلی دی کافران (منکران د بعث له رحمت خپله) او تیار کړی ئی دی دوی ته سختی لمبی وهونکی اور.

تفسیر: یعنی د دغه لعنت اثر دی چی دوی داسی لاطائل سوالات کوی او د آخری خاتمی او د عاقبت هیڅ فکر نه کوی.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٤﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کښی چی همیشه به اوسیری په دغه اور کښی تل تر تله نه به مومی دوی هیڅ دوست (چی ئی تری وباسی) او نه کوم مددگار (چی عذاب تری لری کړی یاده کړه) هغه ورځ چی چورلولی به شی مخونه د دوی په اور کښی

تفسیر: یعنی پرمخی نسکور غورځولی کیږی او د دوی غیری به په اور کښی لاندی باندی کړی شی.

يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا اطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ ﴿٦٥﴾

وایی به دوی ای کاشکی مونږ اطاعت کړی وی مونږ د الله او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوی چی کاشکی مونږ په دنیا کښی د الله او د رسول الله پر وینا غوږ ایښی وی او پر هغه مو عمل کړی وی خو له دغه بدی ورځی سره مخامخ شوی نه وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ ﴿٦٦﴾

رَبَّنَا اِنَّهُمْ ضَعُفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَمُ لَعَنَّا كَثِيرًا ۝۳۸

او وایی دوی ای ربه زمونږ بيشكه مونږ اطاعت كړی و مونږ د مشرانو خپلو او د غتانو خپلو پس ورکه كړه دوی له مونږ غنی سمه لاره . ای ربه زمونږ ورکه دوی ته دوچنده له عذابو او لری كړه دوی له رحمته خپله رتلو ترتلو لویو سره

تفسیر: دغه به د غیظ او قهر له شدة وایی چی زمونږ دغو دنیوی سردارانو، مشرانو او مذهبی پیشوایانو وغولولو او تیری ایستلو او په دروغو او فریبو ئی په دغه غم او مصیبت کښی اخته کړو - د هم دوی په اغواؤ او لمسون د حق له لاری څخه وشوئیدو او بی لاری شو. نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کیږی ښائی دوی ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شی. او هغه لعنت او زحمت چی پر مونږ نازلیدوی له هغه څخه دی زیات او ډیر پر دوی هم نازل شی. ګواکي د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړی. په هم دغه مضمون یو بل آیت د «الاعراف» په (۴) رکوع کښی تیر شوی دی هلته د دوی د دغی غوښتنی ځواب هم شته هغه دی هلته بیا ولوست شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ۝۳۹

ای هغو کسانو چی ایمان یی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کیږئ په شان د هغو کسانو چی ایذاء وه موسی ته پس پاک کړ دغه (موسی لره) الله له هغو دروغو چی دوی پری ویل او وو (موسی) په نزد د الله کښی وجیه (مخور خاوند د عزت)

تفسیر: یعنی تاسی داسی کوم کار یا خبره مه کوئ چی له هغه نبی علیه السلام ته ایذاء ورسیدوی دغه ایذاء نبی علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشی رسولی ځکه چی دی د الله تعالی په دربار کښی لوی عزت او پت لری او الله جل جلاله به له ده غنی هغه د اذیت ګردی (تولی) خبری لری کوی مګر په هغه سره ستاسی آخرت خرابیدری. وګورئ چی د حضرت موسی علیه السلام په نسبت خلقو څرنگه د اذیت خبری کولی مګر الله تعالی د موسی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجی د هغو تولو ابطال وفرمایه او د موسی علیه السلام بی خطائی او بی داغی ئی

ثابته کړه. په روایاتو کې راغلی دی چې غځینو مفسدینو پر حضرت موسی علیه السلام تهمت لگاوه چې حضرت هارون علیه السلام ئی بیدیا ته بیولی او هلته ئی وژلی دی نو الله تعالیٰ په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه او په صحیحینو کې راغلی دی چې حضرت موسی علیه السلام د حیاء له وجی د هغی زمانی د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پت غای کېنې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ویل چې د دوی په بدن کېنې هرومرو (خامخا) څه عیب دی یا د برص داغ لری یا ئی خصی پرسیدلی دی یوه ورځ موسی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالی (جامی) ئی ایستلی پر یوی تیږی (گتۍ) ئی ایښی ؤ هغه تیږه (گټه) د دوی له کالیو (جامو) سره وتښتیده حضرت موسی علیه السلام برېند له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئی واخیسته او په هغی تیږه (گټه) پسې پر مندو شو په دغه وخت کېنې ټولو خلقو دوی ته کتل او گردو (ټولو) ته دغه حقیقت ورڅرگند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بیخی پاک او بیعیبه دی څه ښه ئی ویلی هر چا چې ویلی دی

پټ ئی په جامو کړ. د هر چاچې څه عیب ولید

بی عیبو لره ورکړله جامه د برېندتیا

غځینو مفسرینو لیکلی دی چې قارون یوی ښځی ته څه پیسی ورکړی او ویی لمسوله څو هغه په یوه لوبه مجمع کېنې چیرې چې موسی علیه السلام په موعظه او تذکیر کېنې مشغول وی داسی ووائی چې (العیاذ بالله) موسی علیه السلام له ماسره مبتلا دی - بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کېنې خښ کړ او د هغی ښځی په ژبه ئی د هغه تهمت تردید وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کېنې تیر شو.

تنبیه: د موسی علیه السلام برېند ځغلیدل په تیږی (گتۍ) پسې د مجبوریت لامله (له وجی) ؤ - او ښائی دا ئی هم په خیال کېنې نه وی گرځیدلی چې دغه تیږه (گټه) به برابره هغی لوبی جمعی ته ورځی او هلته به درېږی پاتی شو د تیږی (گتۍ) دغسی حرکت نو هغه د فوق العادت په ډول (طریقه) وو د عاداتو پر خوارکو مونږ یو مستقل مضمون لیکلی دی د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسی جزئیاتو کېنې د بحث او تمحیص ضرورت نه پاتی کیږی. په هر حال له دغی واقعی څخه ظاهریږی چې د الله تعالیٰ له جانب د انبیاء علیهم السلام د پاکي اثبات له جسمانی او روحانی عیوبو څخه تر کومی اندازی پوری منظور دی؟ او په څه اندازه د دغی شیانو په امحاء کېنې اهتمام کړی شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کېنې د دوی له جانب د تنفر او استخفاف جذبات پیدا نشی او د قبول الحق په لاره کېنې له هیڅ جانب څه ممانعت ورپیش نشی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَفُؤُوا قَوْلَ أَسَدِ الْبَنَاتِ

يُضِلُّ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٤١﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویړیږئ له عذاب د الله او ووايئ خبره سمه محکمه رښتیا! چی نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وښیي (الله) تاسی ته گناهونه ستاسی او هر چا چی اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویړیږئ او وپوهیږئ چی سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږی او گناهونه او تقصیرات ئی ورمعافیږی. په حقیقت کښی یواځی د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښی د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چی دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٩﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب - عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چی مو پیدا کړ په دوی کښی فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چی پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چی دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ - د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چی آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چی پورته کولی ئی نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

د دنیا له واکه نشو اخیستل د امانت

انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشید

قرعه فال بنام من دیوانه زدند

حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی پر خپل ځان ونه ویریده - او پری ونه پوهیده چی امانت څه شی دی؟ د بل چا څیز په داسی حال کښی ساتل چی خپل خواهش او غوښتنه تری وساتی. په آسمان او ځمکه کښی د دوی څه ذاتی غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چی دوی پری قائم ولاړ دی په انسان کښی غوښتنه یو شان او په خلاف له هغی غوښتنی حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څیز یعنی حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډیر لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چی منکران پر خپلو گناهونو نیول کیږی او حکم منونکیو ته به قصور معافیږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسی حکم شته که څوک د بل چا امانت عمدأ او په قصد سره ضایع کوی نو بدل (ضمان) ئی پری اوړی که بی اختیاره تری ضایع کیږی نو پری (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلی خبره دا ده چی الله تعالیٰ په خپل یو خاص امانت کیښودل د مخلوقاتو په کومه نوه کښی اراده وفرمایله چی که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلی سعی او کسب او د مت په قدرت او قوت وساتلی شی بلکی تزئید او ترقی هم ورته ورکړه شی خو په دغه سلسله کښی د الله تعالیٰ د هر قسمو شیونو او صفاتو ظهور وشي مثلاً د هغی نوعی هغه افراد چی هغه امانت په پوره ډول (طریقه) سره محفوظ ساتی او ترقی ورته ورکړی - پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چی په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شی او هغه کسان چی په دغه مورد کښی لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د بښلو معامله وکړ شی. زما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی چی د بنیادمانو په زړونو کښی شیندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چی هم هغه ته «ما به التکلیف» هم ویلی شو «لایمان لمن لا امانة له» چی د دغه د ساتنی او په حفاظت کښی له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږی گواکی د بنی آدمیانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چی تخم هم په هغو کښی پخپله الله شیندلی (کرلی) دی د باران وړولو له پاره ئی د رحمت وریځی هم لیږلی دی چی د هغوی له سینو ځنی د الله تعالیٰ د وحی باران هم وریږدی دی. د هر انسان فریضه دا ده چی د ایمان دغه تخم چی د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکی په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد - او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډیر زیات دقت دی وکړی خو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزیږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حدیث کښی اشاره ده «ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن - الحديث» دغه امانت هماغه د هدایت تخم دی چی د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښی خښ کړی شوی دی بیا د قرآن او د سنت د علومو باران پری وشو چه که له هغه څخه پوره گټه (فائده) او انتفاع واخیستی شی نو د ایمان دغه مبارکه ونه زرغونه کیږی، لوئیږی، وده کوی، غټیږی میوو او ټمرو ته رسیږی او انسان د هغی له خوړو اثمرو څخه متلذذ او متمتع کیږی او د استثمار موقع

مومی او که په انتفاع کښی څه قصور او کوتاهی وکړی شی نو په هماغه اندازه د دغی ونی په وده او لوئیدلو کښی نقصان واقع کیږی که بیخی تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخی خراب - ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت و چي الله تعالی آسمانونو او ځمکي او غرونو ته وروپاندي کړ - مگر په هیڅ یوه له هغو کښی دغسی یو قوت او استعداد نه و چي د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علی رؤس الاشهاد ئی وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار ډیر دروند او ثقیل دی او نه ئی شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چي پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وگرځولی شی؟ فی الحقیقت د دغه عظیم الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکي څخه چي په هغی کښی د دی د مالک له جانبیه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شی چي له هغه سره صالح الزراعة ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالی قدرت ده ته د کوم شی د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شی چي بالفعل له عدله او علمه تش وی مگر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چي بدء الفطرت کښی په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخی هم دغه اوصاف له ده څخه نشی بیلیدی مثلاً ملائکه الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالی د دغه امانت حامل نشی کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښی فی الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿وَاَخْلَقْتُ الْإِنْسَانَ وَالْإِنْسَ﴾

﴿الْإِنْسَانُونَ﴾ کښی دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښی دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښی دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه گڼلی کیږی. ګواکي په دغه معامله کښی هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شی او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالی اعلم بالصواب.

لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ
 اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ٤٣

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو بنحو ته او مشرکانو سریو او مشرکاتو بنحو ته او رجوع په رحمت سره وکړی الله پر مؤمنانو سریو او مؤمناتو بنحو، او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: زما په خیال که دلته د ﴿وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ معنی په معافولو سره وانه خيسته شی بلکی که پر حال د هغوی د متوجه کیدلو او په مهربانی فرمایلو سره واخيسته شی بهتره ده لکه چه په ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى الْيَتِيمِ وَالْمُهْجَرِ﴾ کښی اخيست شوی. دغه خو د کاملینو مؤمنینو بیان شو او په ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ کښی ئی د قاصرینو او مقصرینو د حال په طرف اشاره وفرمایله.

«والله تعالى اعلم لنسأل الله تعالى ان يتوب علينا ويغفر لنا ويثبتنا بالفوز العظيم انه هو الغفور الرحيم جل جلاله وعم نواله واجل شأنه واعظم برهانه

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملك الوهاب فله الحمد والمنة

سورة سبا مكية الا آية (٦) فمدنية وهي اربع وخمسون آية وست ركوعات رقمها (٣٤)

تسلسلها حسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د « سبا » سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٦) آيته څخه چی مدنی دی (٥٤) آیتونه او (٦) رکوع لری په نزول کښی (٥٨) او په تلاوت کښی (٣٤) سورت دی وروسته د « لقمان » له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ
الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

توله ثناء صفت خاص الله لره دی هغه چه خاص هغه ته دی هر هغه «شیان» چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت کښی (لکه چی په دنیا کښی هم دی) او هم دغه (الله)

بینه حکمت والا بینه خبردار دی.

تفسیر: یعنی گرد (تول) محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بی د نورو له شرکته د گردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوی او دغه سلسله ئی چتی (فضول) او بیکاره نه ده پیدا کړی، د داسی حکیم او دانا په نسبت دغه گمان نشی کیدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومی اعلیٰ نتیجی منتهی کیدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنگه چه هم دی په دنیا کښی یواځی د تولو تعریفاتو مستحق دی په آخرت کښی هم یواځی هم دی د تولو تعریفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کیدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقیقی کمال پلوشه ده لیکن هلته نور گرد (تول) وسایط او پردی لری کیږی او هر شی لیدل کیږی. هغه گرد (تول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیته یواځی د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتی کیږی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښی او هر هغه شی چه بیرون راوځی له دغی (ځمکی) څخه او هر هغه څیز چه راښکته کیږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته څیژی په دغه (آسمان) کښی.

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه کښی هیڅ یو لوی او وړوکی داسی څیز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښی ښکته ننوځی مثلاً حشرات - خوځندی - د نباتاتو تخم - د باران اوبه - د مریو اجساد او هر هغه شیان چه له ځمکی څخه د باندی راوځی او بهر کیږی مثلاً زراعت - نباتات - معدنیات او نور او هغه شیان چه د آسمان له جانبه راښکته کیږی لکه باران - وحی - تقدیر پرېښتی او نور او هغه شیان چی پورته څیژی آسمان ته مثلاً روح دعاء - اعمال - ملائک او نور پر دغو گردو (تولو) انواعو او جزئیاتو د الله تعالیٰ علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ

او هم دغه (الله) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) بینه بښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی د دغه ګرد (تول) د ژوندون رونق - ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښښی څخه دی. که د بندګانو د دغی ناشکری او د حق نه پیژندلو په اثر - لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه ګرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحہ کښی ختمیده ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكُوا عَلَىٰ ظُهُرِهِمْ دَابَّاتٌ﴾ (د فاطر (۴۵) آیت (۵) رکوع (۲۲) جزء)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ^ط

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسیر: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشا وروسته راځی ﴿إِذَا مَرَّ قَوْمٌ مِّنْهُمْ عَلَىٰ مَوْمِقٍ إِذْ كُرُوا لِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ^ه

ووايه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازمأ) دا قیامت تاسی ته.

تفسیر: یعنی هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو (تولو) موجوداتو څخه پرمبی وو اوس له ساطعمو او قاطعمو براهینو څخه د ده صداقت په پوره ډول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه منی - هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښی وو - لیکن دغه خو نه محاله ده - او نه له حکمت څخه مخالفه ده نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګی (سرکشی) نه ده نو څه ده؟

عِلْمُ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ^ح

(هسی رب) چه عالم دی په غیبو نه پتیری له ده په اندازه د یوی ذری په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نه وړوکی له هغی ذری او نه لوی (تری) مگر (چه دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم الغیب قسم دی چی د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکی هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذری څخه وړوکی یو شی هم نه دی پت او نه هیڅ شی تری غائبیری. ښائی چی دغه ئی ځکه فرمایلی وی چه د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. مونږ ته هم هغومره خبر چی هغه را کړی دی هغه مو بی له زیاده او تنقیصه دروسوه او په دی سره د هغی خبری جواب هم وشو ﴿وَقَالُوا أَضَلُّنَا فِي الْأَرْضِ﴾ - الآية - یعنی کله چی زمونږ ذرات په ځمکه کښی منتشر شی بیا به څرنگه سره یو ځای کیږی؟ نو دغه ئی راوښوول چی هیڅ یوه ذره هم د الله تعالی له علمه نه ده غائبه او پخوا ئی دغه راښولی وو چی د آسمان او د ځمکی پر هر یوه شی د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وی چه ستاسی گرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلی سره راټول کړی.

تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چی په هغه کښی هر شی سم د الله تعالی له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلی پراته دی په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښی

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ
وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ ۝

دپاره د دی چی جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چی دی) شته دوی ته مغفرت بښنه او رزق روزی ښه (د عزت چی جنت دی). او هغه کسان چی سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زمونږ په دی حال چی عاجز کوونکی وی د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعنی د قیامت راتلل څکه ضروری دی چی خلقو ته د دوی د نیکی او بدی نتیجه او ثمره ورکړه شی او د الله تعالی د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشی.

تنبیه: «هغه کسان چی سعی او کوشش کوی په باطلولو د آیاتونو د قرآن زمونږ په دی حال چی عاجزونکی الله وی په زعم خپل» مطلب دا دی چی زمونږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښی د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوشش کوی او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره ټینگ ولاړ دی ځواکی دوی (العیاذ بالله) داسی غواړی چه الله تعالی عاجز کړی او پر او مغلوب شی وگرځوی او داسی گنې چه دوی د ده د قدرت په لاس کښی راتلونکی نه دی او هر ورو (خامخا) له ده ځنی خپل ځان بچ کوی.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ⑥

او (بل دپاره د دی لیکلی پراټه دی په لوح محفوظ کښی) چی ووینی هغه کسان چی ورکړی شوی دی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیی طرف د لاری (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعنی څکه قیامت راتلونکی دی څو هغه کسان چی پری یقین او باور لری هغو ته عین الیقین حاصل شی او په خپلو سترگو سره هم د هغه وقوع او قیام ووینی او ښه وپوهیږی چی د لوی قرآن بیان څرنگه بی له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چی قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چی د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوی او سمه صافه لاره راښی. ځینی مفسرین د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآية - مطلب داسی اخلی چی د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا إِلَى الْإِيمَانِ﴾ په برخلاف هغه کسان چی پوهان او اهل العلم دی اعم له دی چی مسلمانان وی که کتابیان هغوی پوهیږی او وینی چی د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخی صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښی او په سمه صافه لاری شی برابروی. دا (یری) فعل قلب دی چی دوه مفعوله غواړی او دا (الذین) سره له خپلی صلی فاعل دی او دا بل (الذی) سره له خپلی صلی ئی مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئی مفعول ثانی دی او هم دغه جمله د (یری) بیا په موضع د نصب کښی عطف ده په تیره جمله د (یجزی) باندی او جمله د (و یهدی) عطف دی په (الحق) باندی حاصل دا شو یعنی قسم دی چی رابه شی قیامت جزا به ورکړی خدای مؤمنانو لره او چی معلوم به شی عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښی عیاناً چی دا منزل حق دی لکه چی معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُدْبِئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزِّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۖ أَفَتَدْرِي عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سری چی خبر درکوی تاسی ته کله چی ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چی تاسی خامخا په پیدایښت نوی کښی یی. آیا له خپله غحانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا ورپوری لیونتوب دی؟

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښی دغسی گستاخی او سپین سترگی کوله یعنی راغی چی مونږ تاسی ته هغه سری دروښیو چی وائی چه ستاسی دوی او ذری او بشرکی به وروسته له مر کیدلو او پرسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دودو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راتولیری او له تاسو غنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی - او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږی. ښه نو پر داسی چتی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شی؟ او څرنگه ئی منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تری چی ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودانی دی او دماغ ئی پخپل غای کښی نه دی. نو ځکه دا هسی ابلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۝

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چی ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښی به وی (په عقبی کښی) او په گمراهی لوی کښی (لویدلی دی په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل - پوه - صدق او صواب له لاری څخه ښویدلی دی او له حق او یقین څخه دیر لری لویدلی دی چی دغسی چتی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل غحان په آفت او عذاب کښی اخته کوی فیالحقیقت دغه دیر لوی عذاب دی چی د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چی دی د الله تعالی انبیاءو ته مفتری - مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
إِن نَّشَاءُ نَحْصِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطَ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ

آیا نه گوری (دا کافران) هغه خیز ته چه په مخ کښی د دوی دی او هغه خیز ته چی وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکی (چی دوی په کښی محاط وی) که چیری اراده وفرمایو نو خیری به کرو په دوی ځمکه (او په کښی به ئی دوب کرو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندی یوه توته له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق رانده شوی دی چه آسمان او ځمکی ته هم نه گوری او خپل اطراف او حوالی او شاوخوا ته هم سترگی نه غروی چی پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی - پر دغی خبری باندی خو په خپله دوی هم قائلان دی چی د دوی او د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا ښه آیا هغه الله ته چی د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چی داسی عظیم الشان اجسام جوړولی شی او لاندی باندی او ویجاړولی ئی شی د انسانی جسم تخریب - تفکیک او تجزیه او بیا ئی سره تولول - ژوندی کول او پاڅول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دی نه نه ویریږی چی د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندی اوسیږی او بیا داسی د بی ادبی او گستاخی خبری کوی او بیځایه خپلی ژبی خوځوی - حال دا چی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه رپه کښی به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه توته پری وغورځوی او دوی به بیخی سپیره او فنا کړی او په هم دغه دنیا کښی به د قیامت یوه وړوکی نمونه دوی ته وښی.

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝۱

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او تیت او خسف او اسقاط) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چی له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئی رجوع کیږی ځکه چی پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښی ډیر زیات قدرت لوئی نشی او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چی هرومرو (خامخا) دغه گرد (تول) یوه ورځ خپلی علیا او اکملی نتیجی ته رسیدونکی دی

چی د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چی دوی دغه تصور وکړی نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق او الله تعالی ته رجوع او میلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماو چی ورته رسیږی شکریه اداء کوی له دغو بندگانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسی فرمائی چی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِمَّا فَضَّلْنَا يُجِبَالُ أَوْبَىٰ مَعَهُ وَالطَّيْرَ

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوی پر نورو، ومو فرمایلی غرونو ته چی) ای غرونو راوگرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کښی او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنی الله تعالی حضرت داؤد علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولی سلطنت هم ورعنايت فرمایلی وو حضرت داؤد علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالی په ذکر او یاد مشغولیده او د الله تعالی له خوفه به ئی ژړل او په تسبیح او تهلیل به مشغولیده - او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چی ضربالمثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفیده د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستلی او گرد (تول) طیور او مرغان په هم د دوی په شاو خوا کښی سره تولیدل او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه الله تعالی په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرگی او لوئی ورعطا، فرمایلی وه. که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انگی) مراد وی یا هغه عمومی تسبیح مراد وی چی هر شی ئی د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوی یا ئی وائی نو د حضرت داؤد علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کښی به د دغی خبری تذکره بیخی مهمله او بی معنی وی (العیاذ بالله) د «یا جبال اوبی معه» حکم تکوینی دی «امر وفرمایه الله داؤد ته داسی»

وَالْكَالَةُ الْحَدِيدَ ۚ إِنَّ أَعْمَلَ سِبْغَتٍ وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ

او پسته کږی وه مونږ ده ته اوسپنه چی جوړوه څغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښی (چی حلقی ئی سره برابری وی)

تفسیر: د حضرت داؤد علیه السلام په حق کښی ئی اوسپنه لکه موم پسته وگرځوله او ده به بی د اور او د صنایعیه ؤ آلاتو له مرستی (مدد) اوسپنه په هر شان سره چی غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنډه او نری کوله او له هغی څنی به ئی څغری او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرشول) به یی او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسایل برابرول او

پر اسلامی بیت المال به ئی خپل د اعاشی بار نه غورځاوه. وائی چی کړی لرونکی غغری ږومبی غلی د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله چی ارټی او فراخی وی الله تعالی ده ته امر ورکړ چی فراخی او ارټی غغری جوړوه! او د هغو حلقي او کړی په ښه نظم او ترتیب سره ونښلوه! چی د خپل لویوالی - وړوکوالی او نری والی په اعتبار یو له بل سره هم متناسبی وی.

وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او عمل کوئ تاسی د نیکوو بیشکه زه چی یم پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی یم.

تفسیر: یعنی د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کښی د حقیقی منعم له یاده مه غافلپړئ! او تل ترتله په صالحه و اعمالو کښی مشغول اوسئ! او دغه خبره په یاد ولرئ چی الله تعالی کرد (تول) اعمال او احوال وینی.

وَالسَّالِمِينَ الرِّيحَ عُدُوهُمَا نَسَفَ اللَّهُ وَارُوا هَاجِلَهُمْ وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَاطِرِ

او (مسخر کړی مو و) سلیمان ته باد (د) سبائی (منزل) د هغه (د) یوی میاشتی او (د) بیگانی (منزل) د هغه د یوی میاشتی (لاره) وه او بهولی مو وه د ده دپاره چیننه د ویلیو کریو شویو مسو،

تفسیر: د حضرت سلیمان علیه السلام داسی یو تخت و چی په فضا کښی الوته او دی به ئی له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه الله تعالی د سلیمان دپاره باد تابع او مسخر کړی و نو ځکه د باد وسیله به ئی د یوی میاشتی مسافه (واتن) په نیمه ورځ کښی طی کوله د «انبیاء» او د «نمل» په سورتونو کښی د دی څه بیان تیر شوی دی او وروسته له دی نه د «ص» په سورت کښی ئی هم څه بیان راغی. د ویلیو کریو شویو مسو د چیننی په نسبت وائی چی الله تعالی دغه چیننه د یمن په اطرافو کښی بهولی وه چی جناتو به هغه په قالبو او سانچو کښی اچول او تری لوی لوی ظروف (دیگونه - لگنونه او نور) به ئی جوړول چه پر هر یوه د هغو کښی د یوه لښکر طعام پخیده او پری خوړول کیده، سلیمان علیه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانیده د غرمی خوب به ئی د (پارس) په (استخر) کښی کاوه او شپه به ئی زمونږ کابل ته راوړه چی د ده دغه لس ساعته منزل مساوی و له دوه میاشتی منزل سره» (روح

وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ
عَنْ أَمْرِنَا ذُنُوبَهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿۱۲﴾

او (مسخر کری مو و ده ته) له پیریانو هغه څوک چی کار به ئی کاوه په
مخ د ده کښی، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چی به څنگ
سرکشی وکړه له دوی له امره حکمه زمونږ (او د سلیمان اطاعت به ئی نه
کاوه) نو وبه څکوکو مونږ هغه ته (په آخرت کښی) له عذاب د اور.

تفسیر: یعنی ډیر پیریان چی هغه ئی په بل ځای کښی په شیطینو سره تعبیر فرمایلی دی د
معمولی چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښی مشغول و - د
الله تعالی له طرفه دوی گرد (تول) محکوم شوی و څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که
لږ څه سرکشی وکړی نو په اور کښی به غورځول کیږی.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ أَلْسِنَةٍ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چی ده غوښت له هسکو
(اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لکنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو
کلکو) دیگونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعنی لوی لوی مساجد - کلاوی - محلات به ئی پر پیریانو تعمیر او ودانول - او
مجسمی او تصاویر به ئی پر دوی جوړول چی ممکن په هغه شریعت کښی به دغه تصاویر نه و
ممنوع او په محمدیه شریعت کښی ممنوع درولی شوی دی او د مسو (تتو) لوی لوی داسی لکنونه
به ئی جوړول چی لکه لوی تالاو او حوض به و او داسی لوی لوی دیگونه به ئی هم جوړول چی
له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښی ځای په ځای باندی کیدل.

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورِ ﴿۱۳﴾

(و فرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکو - ای) آل د داوډه ! دپاره د شکر، او لږ دی له بندگانو زما شکر ایستونکی (احسان منونکی).

تفسیر: یعنی ای د داوډ کورنی! د دغو عظیم الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسی کار وکړئ چی له هغو د الله تعالیٰ شکر ایستل مترشح وی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ لږ ډیر احسان خو پر هر چا کوی لیکن پوره شکر ایستونکی بندگان ډیر لږ دی کله چی لږ دی نو قدر به ئی زیات کیږی لهذا کامل شکر ایستونکی شی! او خپل قدر او منزلت زیات کړئ! دغه خطاب د داوډ علیه السلام کورنی او تیر ته دی. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داوډ علیه السلام باندی احسان من وجه پر گردو (تولو) احسان دی. وائی چی داوډ علیه السلام د خپل گردی (تولی) کورنی دپاره داسی د اوقاتو تقسیم جوړ کړی ؤ چی د هغه په اساس د شیو ورځو په څلیرویشو ساعتو کښی هیڅ یو وخت داسی نه ؤ چی د ده له کورنی ځنی به یو نه یو تن د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لگیا نه وو.

فَلَمَّا قُضِيَ عَلَيْهِ الْمَوْتُ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةٌ
الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ كُؤَانُوا
يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ١٣

پس کله چی حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیچا خبر کړی نه ؤ دغه پیریان په مرگ د دغه (سلیمان) مگر چنجی د ځمکی (وینو) چی وئی خوړه همسا د ده پس کله چی ولوید (سلیمان پر ځمکه) نو معلوم شو پیریانو ته دغه که چیری وی چی پوهیدی په (علم د) غیب نو نه به ئی تیراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکی کښی.

تفسیر: کله چی حضرت سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کښی مشغول او لگیا وو مطلع شو چی زما د موت نیته رانژدی شوی ده نو پر پیریانو ئی د خپل ځان دپاره یوه د بلورو داسی مانی جوړه کړه چی د هغی منځنی سطحه له ورا ښکاریده بیا سلیمان علیه السلام په هغی کښی ننوت او دروازی ئی پر ځان پسې وترلی او لکه چه د دوی عادت وو چی تر څو څو میاشتو پوری به په خلوت کښی د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول وو بیا په داسی

يو وضعیت د رب العزت په عبادت کېنې مشغول شو چی د قومی په حالت پر خپله همسا باندی ئی تکیه لگولی وه کله چی پرېستی د دوی روح هم قبض کر د دوی مبارک نعلش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتی ؤ - او هیشوک د دوی پر وفات متحسس نه شول. د دوی د وفات څخه وروسته تر ډیر مدت پوری پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو کله چی تعمیرات سم له سلیمانی نقشی سره پای (آخر) ته ورسیدل نو د هغی همسا په بیخ کېنې چی دوی د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرگی چنچی (وینه) ولگید او هغه ئی وخوړه او دوی ولید نو دلته د دوی وفات پر گردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوی د غیبی امورو د پوهیدلو حقیقت هم وربکاره شو پر پیریانو باندی معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرگنده (ښکاره) شوه که دغه پیریان پر غیبیه ؤ امورو پوهیدی نو څرنگه په دغه ربړ (رحمت) او تکلیف کېنې به بلا موجب پاتی کیدل او لازم وو چی د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کیدلو سره متصله به ئی له کاره لاس اخيست له دی نه دا هم ظاهره شوه چی د شیاطینو او د نورو تسخیر د حضرت سلیمان علیه السلام کسبې کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چی که اراده ئی فرمایلی وی نو هغه ئی د ده له تابوت سره هم قائم ایښودی شوی کوم انعامات چی پر حضرت سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کېنې کړی شوی وو دغه د هغه تکمیل شو چی وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروری حد پوری جاری کیښود شی. او دغه راجوولی شوی دی چه د انبیاءو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالیٰ په څه تدبیر سره پوره کوی!.

(ربط) تر دی ځای پوری د ځینو منیبانو او شاکرانو بندگانو ذکر وو. وروسته له دی نه د یوه معرض او شکر نه کوونکی قوم (سبأ) ذکر کاوه شی چی د ډیر عیش، رفاهیت او خوشالی او فارغ البالی څخه وروسته د کفر او ناشکری په سزا کېنې تباه کر شو. دغه قوم د یمن ډیر داسی دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چی تر سلهاوو کلونو پوری ئی په ډیر ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کېنې حکومت کاوه له هم دغو ځنی یوه هم هغه ملکه (بلقیس) وه چی د هغی د حاضریدلو ذکر د حضرت سلیمان علیه السلام په دربار کېنې په خوا له دی نه د (النمل) په سورت کېنې تیر شو - بنائی چی دلته وروسته له سلیمان علیه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جِئْنِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ

خامخا په تحقیق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوگنی د دوی کېنې یوه لویه نښه چی (هغه لویه نښه) دوه باغونه دی له ښی او کیڼ (طرف د مینو د دوی).

تفسیر: یعنی د باغونو دوه طویلی سلسلی په ښی او کیڼ لوری اوږدی تر څو میلو پوری پرتی

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالی د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافی وه .

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلَدَةً طَيِّبَةً وَرَبُّ غَفُورٌ ۝۱۵

(وویلې شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر ښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: ګواکې دغه نښې ئی د حال په ژبه سره ویلې چی د خپل رب له دغو در کریو شویو نعمتونو څخه متمتع او ګټور شئ! او د دغه حقیقی منعم شکر په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاء په ژبه به الله تعالی دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلې شوی وو - که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کې ښی لیکي چی «د دغو عماراتو په سلسله کې ښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کې دایمی بهیدونکی سیند نشته - اوبه له غرونو څخه بهیږي او د شګو په کوریو کې وچیری او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخورئ ضائع او اېته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کې د غرونو او بیدیاؤ او خورونو په منځ کې لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کې به اوبه دریدلې او حسبالضرورت د زراعت په کار ورتلې - د «سبا» په مملکت کې دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو ګردو (ټولو) کې له ټولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مارب» کې واقع وو د مارب د ښار په جنوب کې په ښی او کین طرف کې دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کې نژدی په سنه ۱۴۰۰ قبل الهجرت کې دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فېته طویل او پنځوس فېته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نریدلې ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناده) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاټک سوسایټی جرنل» کې لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدګی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کې ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه ګردی (ټولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کې ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسبالضرورت به مفتوح او

مسدودی کیدی د «سد» په ښی او کینه خوا په مشرق او مغرب کښی دوه لوی دروازی وی چی د هغو په وسیله به اوبه تقسیمیدی او د ښی او کښی خوا ځمکی پری اوبه کیدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتیب په دغو شگلنو او ښورو ځمکو کښی په ښی او کښی په دواړو جوانبو کښی په دریو سوو مربعو میلو کښی تر سلهاو کروهو پوری ونی غنی - باغونه - ځنگلونه - او د جنت په شان مناظر تیار شوی ؤ چی په هغو کښی له هر ډوله (قسمه) میوی - دانی او معطری ونی حاصلیدی قرآن الکریم د «جنتان عن یمین و شمال» په ویلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی یونانی مؤرخ (اگاتهرشیدس) چی په ۷۶۶ قبل الهجرت کښی د سبا معاصر ؤ بیان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خروبه سیمه ده چی په کښی ډیری ونی او بیسماره میوی دانی پیدا کیږی په هغو ځمکو کښی چی د سیند په دواړو جوانبو کښی پرتی دی ډیری ښکلی او ښایسته ونی ولاری دی د دغه ملک په داخلی برخه کښی د بخوراتو او د دارچینی او د کجورو او د هندی تمر او د نورو خورا لوری او گنی ونی او لوی ځنگلونه شته او له دغو ونه څخه ډیر زورور او خوندور عطریات او ښی ورمی (بوئی) پورته کیږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه یادول او د دوی تعریف او پیژندگلو کول سخت او مشکل دی هغه ښه ویم او معطره هوا چی د دغو گڼو ځنگلو څخه پورته کیږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعریف په الفاظو سره نشی کیدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تیریری هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچلیری له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروریری او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبیه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښی ناقصه ده . (آرتی مید روس) چی د سبا د عهد په آخر کښی اوسیده لیکی چی «د سبا باچا - او د ده ایوان په «مآرب» کښی دی چی په یوه له ونو ځنی دک او د (ښځو) د عیش او عشرت لور (اوچت) ځای کښی واقع دی» الغرض د شینوالی شته والی مورتیا خوروتیا - ودانی - هوسائی (آرام) - عیش - عشرت او د هوا اعتدال په سبب «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿بَلَدٌ طَيِّبٌ وَرَبُّهُ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرگزاره اوسه! که د بشریت په مقتضاء څه نقص او تقصیر پاتی شی نو الله تعالی پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماو شکر «کما کان حق» د چا له لاسه پوره کیدی شی؟.

فَاعْرُضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ
جَتَّتَيْنِ ذَوَاتِ اَكْلِ خُمِطٍ وَاَنْثِلْ وَشَيْءٌ مِّنْ سَدْرِ قَلِيلٍ ﴿١٧﴾

پس وگرزیدل (له شکره او له دعوته د انبیاو اهل د سبا) پس ومولیره پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په غای د دوو باغونو د دوی کښی دوه باغونه نور خاوندان د میوو بی مزی ترخو او د ښوره گزه او یو قدر له بیرو هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنی پندونه او نصائح ئی په خپلو غوږونو کښی ونه نیول. او د حقیقی منع له شکر ایستلو څخه ئی مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندی د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه گرد (تول) باغونه، ځمکی تر خرو اوبو او ختو لاندی ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو - اعلیٰ - نفیسو میوو او ثمراتو په غای ډیر خراب او ښکته ونی او اغزی او د سوځولو وړ ځنگلونه زرغونه شول. کوم غای کښی چی راز راز (قسم قسم) انگور (کور) او عذیم المثل خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نهماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خروب - او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښی مملو او ماړوب ؤ اوس ماسوا د هغو بیکاره ونو څخه چی محصولات ئی خراب او میوی پی ترخی او بی مزی دی او له یو قسم ښوره گز څخه پرته (علاوه) چی د هغی پانی سپینی دی - او یو قدر له بیرو ځنی خو ډیر لږ او نورو بدرنگو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شی هلته نه لیده کیږی. دغه غای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دی او د دغه لږ بیرو نوری بیکاره ونی د پاتی کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده خو د هغو پخوانیو په زړه پوری شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشی. دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښی واقع شوی ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښی د «ابرهت الاشرم» د زمانی یوه لویه کتیبه د سد العمر د بقیه دیوال څخه لویدلی ده چی په هغه د دغه بند د نړیدو پېښه مذکوره ده مگر دغه غالباً د دغی واقعی څخه د وروستنی زمانی قصه ده چی د هغی ذکر په قرآن کښی مذکور دی والله اعلم.

حضرت شاه صاحب لیکلی کله چی الله تعالیٰ اراده وکړه چی پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شی نو د بیدیا لوئی ږندی مړی (کور موش) ئی پری مسلطی کړی او دغو د بند په بیخ او تاداو کښی ئی لوی سوری وکینودل چی د هغه په اثر یو ځلی یو لوی سیلاو او خپان تولید شو او هغه بند ئی مات کړ - دغه اوبه د عذاب وی نو ځکه پر هره ځمکه چی دریدی هغه به ئی له فصل او کر څخه ایسته - وائی چی د دی بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړی وو چی د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندی وتلی ؤ - او هغه کسان چی هلته پاتی ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابی او لا یعنی ونی او اغزی ورپاتی شول والله تعالیٰ اعلم.

ذٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَاهْلٌ مُّجْزِئٌ اِلَّا الْكَفُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چی کافران شوی ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مگر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿وَجَدْنَاهُمْ قَوْمًا يَعْبُدُونَ لِلشَّيْطَانِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲۴ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمُ الْوَادِيَّ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا تَرْيَ ظَاهِرَةً
وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ ۝۱۸

او گرځولی وو مونږ په منع د دی (اهل د سبا) او په منع د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو مونږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو مونږ په هغو کښی منازل (د تگ او راتگ) (ومو فرمايل چی) غی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپي او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک ځنی د شام تر ملک پوری توله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسۍ د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش - هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه دار او خرڅه ورته لویده - ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه - بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکي «د سبا» دولت او ثروت - اساس یواځی تجارت ؤ. یمن له یوه جانب د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا - دیر قیمت داره احجار - مصالح - عطریات - د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده - او له دی ځایه (سبا) ته پر اوشانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته وړل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره - موسومه او د دغه سفر نوم ﴿رَحَلَةَ الْبَيْتِ وَالْقَيْنِ﴾ - د ژمی او د وږی کوچ (ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوړو تگ راتگ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په دیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهس) د ۸۱۶ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښی داسی بیان کوی چی له «حضر موت» څخه د «سبا» تر ملک پوری د څلویښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداگران تر ایله (عقبه) پوری په اويا ورځو کښی رسیږی.

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيِّنَاتِنَا أَسْفَارَنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منع د منازلو (د سفرو) زمونږ کښی

تفسیر: دغسی به ئی د حال په ژبه سره ویلی وی او ممکن دی چی د قال په ژبه سره ئی ویلی وی چی ای الله! په داسی صورت سره په منزل او مسافرت کښی څه مزه او خوند نه وی که منازل لری وی او د لاری په شاوخوا کښی ودانی نه وی انسان ته د لوری او تندی څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښی لذت او خوند سری ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکي «په آرامی کښی دوی مست او مغرور شول او له ډیری مستی اوس ځان ته تکلیف غواړی لکه چی د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چی هلته په سفر کښی اوبه نه پیدا کیږی، د ودانی او کلی اثر او پته بیخی نه ښکاری هم هغسی ښائی چی مونږ هم پخپلو مسافرتو کښی وگورو. دغه لویه ناشکری ده لکه چی بنی اسرائیل له «من» او «سلوی» څخه ماړه او د هوگی او پیازو په فکر کښی ولویدل»

وظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مَرْقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چی راحت ئی بدل کړ په زحمت) پس وگرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصی افسانی او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنی یو جانب او بل جانب ته کدی وکړی او منتشر شول - او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او ښه د غلط حرف په شان بیخی د ځمکی له مخ څخه محو او لری شوه اوس تش د دوی قصی باقی پاتی دی څو ئی خلق واورى او تری پند او عبرت واخلي. د دوی عظیم الشان تمدن او شان او شکوه گړد (تول) له خاورو سره گډود شول. د «ارض القرآن» خواند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسی کوی چی «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقی او هندوستان تجارت ئی د بری لاری په ځای پر بحری لاره

شروع او منتقل کر - او تول اموال ئی د بیرویو په وسیله له سری بحیری شخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول - نو د دغه بحری لاری د سلسلی د قائمیدلو په اثر له یمن ځنی تر شام پوری د بری لاری او د دی د هغو منازلو دوری ئی پورته کړی - او د هغه تولی نوی ودانی سپیری او ویجاړی شوی» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجیه د «مولر» له تحریره اخیستی ده. ممکن دی چی د تباهی او انتشار یو ظاهری سبب هم دا وی مگر پر دغه ئی حصول صحیح نه دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بیشکه په دغه «تمزبِق د سبا» کښی خامخا لوی دلائل (د عبرت) دی دپاره د هر ښه صبر کوونکی ډیر شکر کوونکی.

تفسیر: یعنی د دغو حالاتو له اوریدلو شخه ښائی عقلمن سری پند او عبرت حاصل کړی! کله چی الله تعالیٰ ارتوالی عیش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکریه دی په ښه شان سره اداء کړی! او که څه تکلیف او مصیبت پری راشی نو د صبر او تحمل لاره دی غوره کړی! او له الله تعالیٰ شخه دی توفیق او مدد وغواړی!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا وموند پر دوی ابلیس گمان خپل پس متابعت وکړ دوی تولو د دغه (ابلیس) مگر یوی فرقی (چی هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسیر: په رومبی ورځ کښی ابلیس په تخمین او اتکل سره ویلی ؤ ﴿لَا تَتَّبِعُوا إِلَّا مَا يَأْمُرُكُمْ﴾ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت) ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا إِلَّا مَا يَأْمُرُكُمْ﴾ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت) ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا إِلَّا مَا يَأْمُرُكُمْ﴾ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت) جزء ۱۵ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت) ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا إِلَّا مَا يَأْمُرُكُمْ﴾ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت) جزء ۸ (د اعراف ۲ رکوع) ۱۷ آیت دغه پاس «من» بعضیه نه دی بلکه بیانیه دی.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُّؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ
مِّنْهُمْ هُوَ مَنۡ فِيْ شَكٍّ وَّرُبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿٢١﴾

او نه ؤ دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلط مگر خاص دپاره د دی چی معلوم کړو (په علم الشهود) سره هم هغه څوک چی ایمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چی هغه له دی آخرت څخه په شک کښی وی، او رب ستا پر هر څیز باندی ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنی شیطان ته دغسی کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لکړه په لاس واخلی او په زور او جبر سره خلق له سمی لاری څخه منع کړی او وئی ښویوی. هو! لمسول - غلول - او تیر ایستل کوی - او دغومره قدرت څکه شیطان ته ورکړی شوی دی چی د بندگانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شی چی کوم یو پر آخرت یقین لری؟ او د الله تعالیٰ په فکر - ذکر او یاد کښی دوام کوی؟ او کوم یو په دنیوی لومه کښی ښلی؟ او له خپله انجامه او خاتمی څخه غافله کیږی؟ او له خپله ځانه ناپوه او بیوقوفه جوړوی؟ یا په چم چل او فریب غولیدي د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنیا کښی د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لاری خلاصی او ارتی وپرانستلی شی لکه چه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی پر دغه موضوع تقریر لیکلی شوی دی داسی نه دی چه (معاذالله) الله پری نه دی خبر - او په بی خبری کښی شیطان کوم بنده له لاری څخه بی لاری کوی یا ئی تبتوی ښه پری وپوهیده چی هر شی د الله تعالیٰ تر محیط نظر لاندی دی، تل تر تله د گردو (تولو) احوالو او شیونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختیار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سغه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلْ اَدْعُوا الَّذِیْنَ رَعٰیْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا یَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِی السَّمٰوٰتِ وَلَا فِی الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِیْهَا مِنْ شَرْکٍ وَمَا لَهُ
مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِیْرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَہٗ اِلَّا لِمَنْ اِذِنَ لَهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وبولي تاسی هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسی (په دوی د خدایانو) غیر له الله چه نه لری دوی اختیار په اندازه د

یوی ذری (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علویاتو او سفلیاتو) کښی څه شرکت او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددگاره او نه رسوی هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کښی مگر (شفاعت) د هغه چا چه اذن ورکړی (الله) هغه ته،

تفسیر: دغه «زعمتم» په اصل کښی «زعمتموهم آله» و ځکه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړی او دلته یو ئی هم نشته بیا مفعول اول چه ضمیر عائد دی حذف شو دپاره د دی چه طول د موصول له صلی نه راغلی دی او دی فضله دی او مفعول ثانی چه «آله» دی هغه هم حذف شو او په ځای د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ﴾ الآية - دی» له دی ځایه د مکي معظمی مشرکینو ته خطاب دی چه د هغوی د تنبیه لپاره د «سبا» قصه واوروله شوه یعنی ماسوا الله څخه پر هغو شیانو چی تاسی د خدائی گمان کوئ نو لږ شانی د کوم ضرورت - احتیاج او اړتیا (مجبورئ) په وخت دوی وبولئ! تر څو ولید شی چی هغوی تاسی ته څه نفع رسولی شی؟ او څه په کار مو درځی؟ یعنی دغه مسکینان د تاسی څه په کار درځی چی په آسمان او ځمکه کښی د یوی ذری په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دی بلکه بتان خو غیر مستقل اختیار هم نه لری نه په اسمان او نه په ځمکه کښی دوی څه شرکت لری، نه الله تعالی د کوم کار په انجام کښی د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لری، چی دوی د هغه معین او مددگار وگرځی او څه حقوق ځان ته حاصل کړی د الله تعالی دربار هغه اعلی او ارفع ځای دی چه خورا ډیر مقربین هم هلته د دغی خبری طاقت او توان نه لری چه بی د الله تعالی له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلی خولی څخه وویستلی شی. د الله تعالی د انبیاء اولیاء او د پرښتو شفاعت هم یواځی د هغو کسانو په حق کښی نافع واقع کیدی شی چی د هغو په نسبت د الله تعالی له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وی. او ویره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهلالمحشر به باقی وی.

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

تر هغه پوری کله چی پورته کړه شی ویره له زېړونو د دوی وائی دوی (په خپلو منغو کښی) چی څه (حکم) وفرمایل رب ستاسی؟ نو وائی دوی چی حق ئی (وفرمایل) او هم دغه (الله) ډیر پورته او ډیر لوی دی.

تفسیر: دغه ئی د پرښتو حال وفرمایه چه تل د ده په دربار کښی حاضری دی کله چی له پاسه

د الله تعالىٰ حکم نازلیری نو داسی غږ تری پورته کیږی لکه چی پر صافو او ښویو تیږو (گټو) کوم لوی غنځیر په شدت سره رابښکودل شی ښائی اتصال او بساطت ته ئی د قرب الی الفهم کولو دپاره دغه تشبیه ورکری شوی وی. پرېښتی له دهشته او خوفه او رعبه سره لرزیږی او په دغه حال کېښی چه تسبیح کوونکی وی سر په سجده لویږی - کله چی دغه حالت مرفوع شی - او زړونه ئی تسکین او آرام ومومی او د ملکالعلام کلام نازل شی نو پرېښتی یو له بل څخه پوښتنه کوی چی څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرېښتی ښکتینو پرېښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اورو چی د الله تعالىٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وی او هم هغسی حکم صادر شوی وی. ظاهر دی چه هلته د معقولی او واجبی خبری څخه ماسوا بل څه شی نشی کیدی پس هغه لوی ذات چی د ده د علو او عظمت داسی کیفیت وی څه وخت چی دی حکم صادروی نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسی وضعیت او حال مبتلا کیږی نو هلته به څوک دومره همت وکری شی چی په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودیږی. تنبییه: د دی آیت نور تفسیر هم کری شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمه الله علیه داسی لیکی «وجميع ذلك مخالف لهذا الحديث الصحيح (الذي في البخاري) والاحاديث كثيرة تؤيده (فتح الباری)»

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چی څوک رزق درکوی تاسی ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکی؟ ووايه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چی (خاص رزق راکوی ټولو ته) الله.

تفسیر: یعنی له اسمانه او له ځمکی ځنی رزق او روزی د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځی د هم هغه لوی الله په واک (اختیار) او قبضه کېښی دی چی پر هغه مشرکین هم اقرار کوی لهذا تاسی وفرمایي چی دغه مسلمه خبره خو تاسی هم راسره منئ نو بیا په الوهیت کېښی نور شرکاء له کومه شول؟. او بیا داسی هم ورته ووايه ای محمده! چی

وَإِنَّا أَكْوَإِيَّا لَعَلْ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝۲۳

او بیشکه مونږ (چی مؤمنان یو) او تاسی (چی منکران یی) خامخا پر سمی صافی لاری کېښی یو؟ یا په گمراهی ښکاره کېښی یو؟ (وروسته به معلومیږی).

تفسیر: یعنی دغه دواړه فرقی خو رښتیا نه وائی (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږی) یقیناً په

دواړو کښی یو دروغجن - او بل رښتین دی نو لا سم دی چی غور او دقت وکړی! او رښتیا خبره ومنی! په دغه کښی د هغه ځواب دا دی چه ځینی خلق داسی وائی «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښی له قدیمه راهیسی هم دغه وضعیت دوام لری نو په دغه کښی د جگړو کولو څه ضرورت دی؟» او په دغه سره ئی دا راوښودل چه یوه فرقه خو هر ورو (خامخا) خطا کاره او بی لاری ده باقی په تعیین نه کولو د هغه کښی یو حکیمانه حسن الخطاب دی یعنی درواخلی! مونږ له خپله جانب هیش نه وایو تاسو خو په خپله پوهیږئ چی یو جانب هر ورو (خامخا) پر غلط ټینگ ولاړ دی دغه پاس دلائل خو مو واوریدل نو اوس تاسی به له خپله ځانه سره فیصله وکړئ چی کومه یوه پر غلطی ولاړه ده؟ ګواکی له مخالف سره په نرمی خبری کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښی په خپل نفس او ځان کښی غور او دقت وکړی.

قُلْ لَا اسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نَسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبَّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) ویه نه پوښتیدلی شی تاسی له هغو بدیو چی کړی وی مونږ او (هم داسی) نه به پوښتیدلی کیږو مونږ له هغو بدیو چه کوئ ئی تاسی وایه (ای محمده!) چی جمع به وکړی په منځ زمونږ کښی رب زمونږ بیا حکم (فیصله) به وکړی په منځ زمونږ کښی په حق سره او هم دی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسیر: هر یوه ته لازم دی چی د خپل آخرت فکر او اندیښنه وکړی! هیش یو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوی که د داسی صافی خبری له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تیاریږی نو په یاد ئی ولری چی مونږ پر تاسی د حجت اتمام کړی دی - او د حق خبره مو در رسولی ده - اوس تاسی به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هیش قسم ذمه واری نه ده عانده - او نه په دغسی یو حالت کښی به زما او ستاسی په منځ کښی کومه وسیله او واسطه پاتی وی. د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بیل بیل لازم دی چی د خپلو ځانونو فکر او اندیښنه وکړی! - ځکه چه الله تعالی به ګرد (ټول) مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بیله بیله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کیږی.

قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ ادَّعَىٰ الْحَقُّ بِهِ شُرَكَاءَ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راوښی ماته هغه (معبودان) چی پیوست کری دی تاسی له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی لږ خو ئی راوړاندی کړئ! چه دغه کوم یو موجود دی چی د الله تعالیٰ په الوهیت کښی مداخله او مشارکت لری؟ چی مونږ ئی هم وگورو چی په هغو کښی څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دی؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو (گټو) دغه له خپله ځانه توری او تراشلی بتان راوړاندی کوی؟.

كَذَٰلِكَ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

نه ده داسی (او هیڅوک لایق د شرکت نه دی له الله سره)، بلکه هم دغه الله دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی له سره به تاسی داسی کوم موجود او هستی نشی راوړاندی کولی. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځی الله تعالیٰ دی چی واحد احد - زبردست - قادر - قاهر - غالب او د اعلیٰ درجی حکمت قدرت علم او حکم خاوند دی او ځمرد (تول) د هغه په مقابل کښی مغلوب او مقهور دی.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مگر په دی حال کښی چی جامع ئی خلقو ته زیږی ورکونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږی (په فضائلو ستا او په ردائلو خپلو)

تفسیر: دغه ئی د توحید سره د رسالت ذکر وکړ - یعنی ستاسی فرض او ستاسی له بعثت څخه غرض دا دی چی نه یواځی عرب بلکه د دنیا ځمرد (تول) خلق تاسی له نیکیو او بدیو څخه مطلع کری چی دغه تبلیغ مو تاسی وکړ هغه کسان چی خپل ځانونو ئی پری نه دی پوهولی دوی پوهیږی او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوی او هرومرو (خامخا) ستاسی خبری منی. هو! مگر په دنیا کښی د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی د دوی په ماغزو کښی چیری د

دی خبری غای او گنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکری.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یی تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رایی ولی!).

تفسیر: یعنی له هغی گریئ او ساعت څخه چی تاسی مو درگړده ویروئ هغه به کله راځی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او رابکاره ئی کره!.

قُلْ لَّكُمْ مَبْعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَغْنُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه ډومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسیر: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتگ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په غای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالنَّاسُ أَكْثَرُ مِنَّا بَالًا ۖ أَتَاخِذُونَ بِنُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَنُوحٍ وَآلِ هَارُونَ بِآيَاتِهِ ۚ وَقَالَ الَّذِينَ يَدَّبُرُونَ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۚ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسیر: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه گنئ - دغه گورد (تول) سره هم هغه یو ډول (قسم) او یو شان خبری کوی - د دوی په هر یوه کښی چی وگورئ هم هغه د حساب - کتاب - قیامت - شفاعت - ثواب - او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغی شیانو منونکی نه یو - او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْجَعُ بَعْضُهُمْ
إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلُ ۚ

او که ویننی ته (ای محمده په آخرت کښی) کله چی دغه ظالمان ودرول شی
په نزد د رب د دوی (دپاره د حساب) چی اړوی به ځینی د دوی له ځینو
نورو سره خبره (داسی چی)

تفسیر: یعنی هم هغسی چی د مغلوبیت او ناکامی په اوقاتو کښی بالعموم داسی پښی واقع
کیږی چی ناکامان د پر والی او مغلوبی اسباب او وسائل یو پر بل اړوی او یو سری خپل
مسولیت پر بل سری اچوی هم داسی په محشر کښی به کفار یو پر بل خپل بار غورځوی او
غواړی چی مجرم او ملزم ئی کړی چی د هغه تفصیل داسی فرمائی

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا وَالْوَلَا أَنْتُمْ لَكُمُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وائی هغه (تابعان) چی ضعیف گنلی شوی ؤ هغو (متبعانو) ته چی تکبر
به ئی کاوه چی که نه وی تاسی (منع کوونکی مونږ لره له ایمانه) نو
خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وینی یو کار ډیر سختی او دغه
محذوف «لو» جواب دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی په دنیا کښی له ښکتو طبقاتو ځنی شمیرلی کیدل او د نورو
مشرانو متابعت به ئی کاوه دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غتانو الزام اړوی او وائی به چی مونږ
ستاسی له لاسه په دغه غم او مصیبت کښی ککر او اخته شوی یو که ستاسی لمسون او ممانعت نه
وی مونږ به ضرور د انبیاؤ خبرو ته غوږ ایښود او په دغه عذاب به نه اخته کیدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا أَنَحْنُ صَدَدُكُمْ عَنِ
الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وائی هغه (متبعان) چی تکبر به ئی کاوه دپاره د هغو کسانو چی

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمې صافی لاری پس له هغه چی راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی کله چی تاسی ته حقه خبره ورسیده او پری وپوهیدئ نو بیا مو هغه ولی ونه منله؟ آیا مونږ په زور او زیادت سره ستاسی زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولی ؤ ؟ پر تاسی دغه لازم ؤ چی په دغه مورد کښی مو د هیچا خبرو ته غوږ نه کیښوده او هیڅ پروا به مو نه وی کړی او هر ورو (خامخا) به مو حق قبلولی اوس خپله گناه او جرم په نورو ولی غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُاٰئِلٍ وَاللّٰهُ اَرَادَ تَاْمُرُوْنَ اَنْ تَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُ اٰنْدَادًا

او ویه وائی هغه کسان چی عاجزان گنلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چی تکبر به ئی کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپې او د ورځی کله چی امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چی کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسیر: یعنی بیشکه چی تاسی په زوره مونږ نه وی منع کړی مگر د شپې او د ورځی په مکر او فریب او په غولونکیو تدابیرو سره مو تیر ایستلی او لمسولی او په هر وخت او په هر ځای کښی به ستاسی ښوونه او تلقین مونږ ته هم داسی وو څو مونږ د انبیاء الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو بلکه ځینی نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وگنو - آخر تاسی خو پوهیږئ چی ستاسی دغه د شپې او د ورځی دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومی اندازی پوری مونږ له لاری څخه بی لاری او پر مونږ ډیر بد اثرات غورځولی دی.

وَأَسْرِوا النَّدَامَةَ لِمَا رَأَوْا الْعَذَابَ

او پته به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چی وویښی عذاب.

تفسیر: یعنی څه وختی چی دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږی تابعین او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کښی افسوسونه او ارمانونه کوی او هر یو به دغه محسوسوی چی په رښتیا سره

زه مجرم او گناه‌گار یم لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه څرگندوی (ښکاره کوی) او د شدید خوف او اضطراب له امله (وځی) امکان لری چی دوی به هم د وینا قوت او قدرت ونه لری.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ط

او وبه گرځووو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښی چی کافران شوی دی (تابعان دی که متبوعان).

تفسیر: د دوی په غاړو کښی به د فولادو غاړکی او په لاسونو او پښو د دوی کښی به لوی او غټ ځنځيرونه او زولنی لوبدلی وی.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

آیا جزا به ورکوله شی دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږی) مگر خو د هم دغو (عملونو) چی دوی کول (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی هر هغه عمل چی مو کړی دی نن هغه د هم دغی سزا په شکل در څرگندیږی (ښکاره کیږی) نو اوس ورپیی هغه دانی چی مو کړلی دی.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۝

او نه وو لیږلی مونږ په هیڅ کلی (او ښار) کښی هیڅوک ویروونکی (له عذابه) مگر وېل به خوشاله (ماږه او مشرانو خلقو) د هغه (قربی) چی بیشکه مونږ په هغه څه چی رالیږلی شوی ئی تاسی په هغه شی کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی او اطمینان ورکړی شوی دی چی تاسی د معظمی مکی د رؤساو او غتانو د غاړه غړولو او سرکشی څخه مه مغوم او مه خفه کیږئ! په هره زمانه کښی د انبیاء الله په مخ کښی هم داسی بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلی دی. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی ږندوی او دوی پر دغه باعث کوی چی د هیچا په مقابل دی ښائی غاړه کشینږدی او د کشرانو په مجلس کښی کیناستل ځان ته عیب وگڼی نو ځکه د انبیاءو پرمپی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان و کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿۲۵﴾

او ویل به دوی چی مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چی الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چی الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویرېږو ته چتی (بیکاره) مونږ له عذابه داروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چی بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنگوی ئی (پر هر هغه چا چی اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چی دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه گورئ چی په دنیا کښی څومره بداخلاقان - شریان - دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چی هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان - او مخلصان - د الله تعالیٰ نیک او خالص بندگان ظاهراً اوږی تږی ږیند دی. نو معلوم شو چی دولت او افلاس - د رزق تزئید - یا تقلیل د هیچا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چی پری یواځی پاک الله پوهیږی مگر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه

بؤس اللیب وطیب عیش الاحمق

د قضا قدر پر حکم بوله دغه یو مثال

چی پوهان وی په جنجال - ناپوهان وی دیر خوشال

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ
إِلَّا مَنَ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی څیز (خصلت هغه
خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مگر (نژدی کوی له
تاسی) هر هغه څوک چی ایمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چی په پاس آیت
کښی تیر شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښی
د دغو شیانو تزئید او تکثیر د دوی د بعد او د لریوالی سبب ګرځی. هو! که مؤمنان خپل مال
او دولت په خیریه و امورو کښی ولګوی یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی او ښه ئی اهل
او صالح وپالی - نو دغسی مال او اولاد په یوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسیله ګرځی. په هر
حال د الله تعالیٰ په دربار کښی د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کیږی بلکه هلته محض د ایمان
او د صالح عمل پوښتنه کیږی. اللهم ارزقناه و وفقنا به!

فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفِ الْمُنَوَّنَ ﴿۳۵﴾

پس دغه (مؤمنان چی دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نیکیو)
چی کړی دی دوی او دوی به په مانپو (د جنت کښی مطمئن) مأمون وی (له
هر آفته)

تفسیر: یعنی پر یوه نیک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زیات
بدل وررسیږی. اقلالس چنده او که زیات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی
له هغه څخه به هم هومره دیر اجر او ثواب ورپه برخه کوی چی بیحده او بیحسابه وی
﴿وَاللَّهُ يُضِعُّ لِنُفْسٍ نَّيْشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (د البقرة ۳۶ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً
زیادت مراد دی.

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چي سعی کوشښ کوي په (ابطال د) آيتونو زمونږ په دې حال کښي چي عاجز کوونکي وي زمونږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښي) حاضر کړي شوي به وي.

تفسير: يعنې هغه بدبختان چه د الله تعالی د آيتونو ترديد کوي او پر هغو طعني وهي او د خلقو مخ له هغوي ځني اړوي او داسي دعوي کوي چه مونږ الله تعالی او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوي تول به په عذاب اخته کيږي او د الله تعالی په مخ کښي به حاضر کړي شي او هيڅ يو به له دوي ځني د الله تعالی له نيولو څخه نه خلاصيږي او نه به چيري تنبتيدي شي.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ
وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چي اراده وفرمائي له بندگانو خپلو او تنگوي ئي ورته (چي اراده وفرمائي امتحاناً) او هر هغه څه چي لگوئ ئي تاسي (په لاره د الله کښي) له کوم شي څخه (ډير وي که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوي د هغې او هم دغه (الله) خیر غوره د روزی ورکوونکیو دی.

تفسير: دغه ئي مسلمانانو ته اورولي دي هغه وجوه چي تاسي ئي په خيريې و امورو کښي لگوئ د هغو د لگولو په وخت کښي له تنگسي او افلاس څخه مه ويريږئ. له صرف کولو ځني ستاسي رزق نه کميږي - هغه شي چه تاسي ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) درسيږي - الله تعالی په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چي د هومره شي د اعطاء اراده وفرمائي ورکوي ئي په هغه کښي ستاسي له صرفولو او نه صرفولو څخه هيڅ فرق او توپير (تفاوت) نه واقع کيږي. بلکه په خيريوو امورو کښي د اموالو له لگولو څخه برکت په کښي لويږي، الله تعالی د هغه عوض درکوي - اعم له دې چي د مال په صورت وي يا د قناعت يا د قلبی غناء په شکل وي. په آخرت کښي د هغه د بدل درسيډلو خو يو حتمي امر دی. الغرض د الله تعالی په دربار کښي د هيڅ يو شي تقليل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائي چي له الله تعالی سره تل حسن الظن ولري او د الله تعالی د مرضي په مقابل کښي د فقر او فاقی انديښنه په زړه کښي رانه وړي «ولا تخش من ذي العرش افلا»

تنبیه: په آيت کښي گواکي دي لوري ته هم اشاره کړي شوي ده هم هغسي چي په دنيا کښي د

فقر او غناء او تنگسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښی به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسی توپیر (فرق) او تفاوت موجود وی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٣٥﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چی (الله) ټول به کړی دوی گرد (ټول) بیا به فرمائی (الله) ملائکو ته آیا دا هغه گمراهان دی چی خاص تاسی ته (بی له الله) ؤ (په دنیا کښی) چی عبادت به ئی کاوه؟.

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی، دیرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړی وو او هغو ته به ئی عبادت کاوه بلکه غځینو لیکلی دی چی د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحي) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قیامت کښی د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسی سوال فرمائی آیا دغو خلقو به خاص تاسی ته عبادت کاوه؟ ښائی له دی نه به دا مطلب وی چی تاسی خو دوی ته څه نه وو ویلی؟ یا تاسی خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئی خوشال شوی؟ لکه چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به هم داسی سوال کیږی ﴿وَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُوا مِنِّي إِلَهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ جزء ۷ (المائدة د (۱۶) رکوع) ۱۱۶ آیت او جزء ۱۸ د فرقان د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿وَأَنْتُمْ أَضَلُّنَّكُمْ عِبَادِي فَوَلَاةٌ﴾

قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيِّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٣٦﴾

وبه وائی (پرښتی جواباً) پاکي ده تاته ته ئی مولیٰ (معبود) زمونږ بی له دوی نه (نه ده داسی چی دغه کفار وائی) بلکه وو دوی چی عبادت به ئی کاوه د پیریانو شیطانانو او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکی او) مؤمنان وو (نو منلی به ئی خبری د دوی)

تفسیر: یعنی عرض کوی یا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چی په کومه درجه څوک درسره شریک شی العیاذ بالله مونږ به ولی داسی خبری کړو؟ یا له هسی واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ یواځی خاص ستا فرمان منونکی بندگان او مریان یو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه . دوی په حقیقت کېنې زمونږ په نامه د شیطینو په عبادت کېنې مشغول وو - فی الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیطینو سره اختصاص لری . شیطین دوی خپل طرف ته کش کاپری او د ضلالت په لار ئی بالاستمرار بولی . دوی دائماً د شیطینو په تعقیب روان دی . اگر که ظاهراً دوی د پرېستو یا د کوم ولی نوم اخلی مگر په واقع کېنې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه ځینې د دوی په علائیه سره د هم دغه شیطان په بندګۍ کېنې لګیا دی . لکه چی پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (۱۲) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده .

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار ځینې ستاسی (معبودان) دپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر .

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه ، چی هېڅ یو د یوی ذری په اندازه هېچا ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چی مغرور ؤ او هغوی ئی د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنی خپله بیزاری ښکاره کوی .

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ فِيهَا تُكذِّبُونَ^{۳۷} وَإِذَا شَتَلَى عَلَيْهِمُ الْإِثْنَانِ بَيَّتَتْ قَالَوَا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُ آبَاؤَكُمْ

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چی ظلم ئی کړی دی وشکئ تاسی عذاب د اور هغه چی وئ تاسی چی د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کېنې) او کله چی ولوستلی شی پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کېنې چی واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مگر یو داسی سړی دی چی اراده لری د دی چی منع کړی تاسی له هغه شی څخه چی وو (داسی) چی عبادت به کاوه پلرونو ستاسی ،

تفسیر: دغسی به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چی دغه سری خو نه رسول او نه نبی دی او فقط هم دغومره مقصد لری چی مونږ زمونږ د پلرونو او نیکه گانو له هغه دود (رواج) او دستور او طریقی څخه جدا او بیل کړی چی له قدیمه راهیسی مونږ ته پاتی دی او مونږ ئی حق گنو او مونږ خپل دین او طریقی ته کش کوی او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وگرځوی. ښواکی دی یواځی خپل حکومت او ریاست غواړی (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا آفَاكُ مُفْتَرًى ط

او وائی دغه (منکران) چی نه دی دغه (قرآن) مگر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسیر: یعنی دغه چیری قرآن دی (العیاذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چی د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝۳۴

او وائی هغه (منکران د مکی) چی کافران شوی دی حق (قرآن - اسلام - نبوت) ته کله چی راغی دوی ته نه دی دغه مگر خو دی سحر کودی ښکاره

تفسیر: یعنی دغه د نبوت دعوی چی د هغه د څو معجزو او خوارکو ښوونه هم کړی شوی ده یا د اسلام دین چی په خپل نزول سره ئی د میره (خاوند) او ښځی او زوی او پلار په منع کښی بیلتون او تفرقه اچولی ده یا قرآن چی د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کښی فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کیږی د صریح جادو او ښکاره کودو او سحر څخه ماسواء بل شی نه دی. (العیاذ بالله).

وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ۝۳۵

حال دا چی نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله و څخه) چی لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو لیږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه)

تفسیر: یعنی محض امی وو - نه کوم سماوی کتاب د دوی په لاس کښی وو - نه په دومره اوږد مدت کښی کوم نبی په دوی کښی مبعوث شوی وو. الله تعالیٰ په دوی کښی داسی عظیم الشان رسول مبعوث او داسی جلیل القدر قرآن ئی ورولیده چی دواړه ئی عدیم النظیر او بیمثاله دی. نو پر دوی لازم وو چی دوی به دغه نعمت غنیمت گانه! او د الله تعالیٰ د دغه انعام او احسان به ئی زیات قدر کاوه! خصوصاً چی دوی به پخپله په خوا له دی نه داسی ویل «که په مونږ کښی کوم نبی مبعوث شوی وی یا پر مونږ کوم آسمانی کتاب نازلیدی نو مونږ به هغه مانه او په اطاعت کښی به مو له نورو څخه زیاته جلتی او مسارعت کاوه» اوس چی هغه مطلوب مقصود وررسیدلی دی نو دوی د هغه په مقابل کښی استکبار او انکار کوی. یا ئی دا مطلب چی مونږ دوی ته هیڅ یو کتاب او هادی داسی نه دی لیدلی چی د ده د تعلیم او ښوونی څخه ئی مخالف کومه ښوونه او تعلیم کړی وی نو بیا د کوم عقلی او نقلی دلیل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت کوی؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَبَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَهُمْ فَكَذَّبُوهُ اسْمًا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرٌ

او تکذیب کړی وو (د انبیاءو هم داسی) هغو کسانو چی په خوا و له دوی حال دا چی نه دی رسیدلی (دغه کفار د مکې) لسمی برخي د هغه شی ته چی ورکړی مو وو هغوی ته (له قوت او قدرت) پس تکذیب وکړ (هغو پخوانیو) د رسولانو زما، پس څرنگه و انکار زما (په عذابولو د هغو).

تفسیر: یعنی هم هغسی اوږده عمرونه - جسمانی قوتونه - مال - دولت عیش - عشرت چی هغوی ته ورکړی شوی وو د هغه عشراالعشیر هم تاسی ته نه دی درکړی شوی. نو هر کله چی هغوی له خپلو انبیاءو سره مخالفت او د هغوی تکذیب ته ودریدل ښه وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او د هغوی گورد (تول) ساز او سامان څنگه ابته (خراب) او بیکاره پاتی شو؟ او د الله تعالیٰ منزله عذاب د یوی شیبی له مخی هم معطل نه شو او نه ئی چا مخه ونیوی شوه نو بیا تاسی پر غه مغرور او د غه دپاره دومره لوئی او ځان منمی (غرور) کوی؟ آیا په دی نه پوهیږئ چی له دغسی وږئ څخه هم داسی شری اوبدلی کیږی؟ او کوچنی سړی ته دغسی لویه خبره نه ده په کار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِيَ وَفَرَادَى شِمِّ

تَتَفَكَّرُوا فَمَا يَصَاحِبُكُمْ مِنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بِئْسَ يَدُنِي عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمده! منکرینو ته) بیشکه هم دا خبره ده چه پند درکوم تاسی ته په یوی خبری سره چی ودریبرئ تاسی خاص الله ته دوه دوه او یو یو بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چه نشته په دغه ملگری ستاسی کښی هیڅ لیونتوب نه دی دغه (محمد) مگر ویروونکی دی تاسی ته په مخ کښی د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنی تعصب او عناد پرېږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودریبرئ او خو شو تنه سره یو ځای شی! او پخپلو منځو کښی سره مباحثه مرکه او مشوره او جرگه وکړئ! او یواځی له خپلو ځانونو سره هم بیل کینئ او ښه فکر - دقت او غور وکړئ! چه ستاسی دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه له څلویښتو کلونو څخه دیر ستاسی تر نظر لاندی حیات او ژوندون کوی او تاسی دغه د گردو (تولو) حالاتو او له ذری ذری خصوصیاتو څخه ئی د طفولیت څخه تر کهولت پوری کامل خبردار یئ - او د ده پر امانت - دیانت - صداقت - عفاف او پوه تل تر تله قائلان یئ او ښه پوهیبرئ چه دی هیڅکله په هیڅ یوه معامله کښی په نفسانیت - اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی گرځیدلی نو آیا تاسی په واقعی دول (طریقه) سره اوس داسی اتکل او گمان پری کولی شی چه دی (العیاذ بالله) بی له کومو موجبو و اسبابو یو ناڅاپه لیونی شوی دی؟ او بی سببه ئی ځینی خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان گرځولی دی؟ آیا کوم یو لیونی داسی د حکمت او مصلحت خبری کولی شی؟ یا کوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خیر غواړی؟ او د دوی د دنیوی او اخروی فلاح او ترقی دغسی زورور دستورالعمل ورواندی کولی شی؟ دی ستاسی د مستقبل له ډیرو مهلکو خطراتو او شدیدو آفاتو څخه خبروی څو مو ځانونو تری وژغورئ (وساتی)! او د نورو پخوانیو اقوامو تواریخ در آوری - او په دلائلو او شواهدو سره تاسی ته د خیر او شر لاری درښی - چه دغه کارونه د هیڅ یوه لیونی له لاسه نه دی پوره بلکه دغه د هغو اولوالعزمو انبیاء له اعمالو څخه دی چی هغوی ته تل تر تله احمقانو او شیرانو د لیونیانو خطاب کاوه.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنَّ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر هغه څه چی وغوښتل ما له تاسی له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسی وی. نه دی اجر زما مگر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت او زیار (کوشش) څه صله له تاسی څخه نه غواړم که ستاسی په خیال کېنې داسی راغلی وی چه زه به له تاسی ځنی څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسی له خپله ځانه سره وساتئ! بیخی هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کېنې ده. هغه شی چه زه ئی له تاسی څخه غواړم یعنی ایمان او اسلام هغه یواځی ستاسی د فائدی او ګټی دپاره دی. له دی نه په دغه دعوت او تبلیغ کېنې زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۳۵﴾

او هم دغه (الله) پر هر شی باندي ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنْ رَّبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَٰمُ الْغُيُوبِ ﴿۳۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوی (رالیری) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاء هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحی نازلیری - او د دین باران اوری دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوی! او تری ښه ګټه (نفعه) او فائده واخلي! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوی او لری ئی غورځوی له هغه څخه اندازه وکړئ چه وروسته له دی نه به باطل چیری ودریدی شی؟ ضرور دی چه باطل محو او په سوړو کېنې ننوځی او په ټولو آفاقو کېنې به د حق دین غیر ډیر پورته شی. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په ډیر مناسب وخت او عین الموقع کېنې د باطل د سر د ټکولو او لټارولو دپاره حق نازل کړ - ﴿بَلْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ دَاقٌ﴾

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿۳۷﴾

ووايه ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن - اسلام) او نشی پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی) او نه ئی بیا له سره ژوندی راپاخولی شی.

تفسیر: یعنی حق دین را رسید هغه زور او قوت له سره منع کیدونکی نه دی او حتماً او جزماً غالب او مظفری او باطل لاندی او ښکته کوی. دروغ کله د رښتیا په مقابل کېنې چلیدی شی؟ او باطل څرنگه د حق په مقابل کېنې راتلی شی؟ هغه اوس نه د دریدلو قوت او توان لری او نه د تبتیدلو او داسی ئی وگنئ چی لکه له منځه ورک او تری تم شوی وی. دغه د «جاء الحق» آیت د معظمی مکی د فتحی په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاری وو.

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وښوئیدم زه (له سمی لاری په زعم ستاسی) پس بیشکه هم دا خبره ده چه وبه ښوئیرم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دی) او که سمه لاره می وموندله نو په سبب د دی به وی چه وحی کوی ماته رب زما بیشکه هم هغه (الله) ښه اوریدونکی دی ډیر رانژدی دی.

تفسیر: یعنی که ما دغه نوی دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولی وی نو تر څو ورځو پوری به وچلیری؟ په دغه کېنې بالاخر ماته نقصان راپېښیری - دنیوی بغض او عداوت به ځان ته گتم - خواری - زحمت - او ذلت به پر ځان اخلم اخروی رسوائی به پر ځان گالم (برداشت کوم) (العیاذ بالله) لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم نو ښه وپوهیږئ چه دغه گرد (تول) د الله تعالی تائید او امداد - او د آسمانی وحی مرسته (مدد) - برکت او هدایت دی چه هیڅکله او هېچیری به زما ملگرتوب نه خوشی کوی او تل ترتله به له ما سره وی. زما پاک الله هر شی اوری، او هغه بیخی رانژدی دی. هغه به همیشه له ما سره الطاف او امداد فرمائی او خپل دغه پیغام هر ورو (خامخا) گردی (تولی) دنیا ته رسوی او پر ټولو مخلوقاتو ئی ظاهر او څرگندوی (ښکاره وی) اعم له دی نه چه تاسو ئی ومنئ او که ئی ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فِرْعَوْنُ أَقْلَفَوْتَ وَآخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝

او که ووينی ته کله چه ووبریری دوی (عندالنزع) پس نه به خلاصیږی په تېښته (له عذاب زموږ) او وبه نیول شی دوی له ځایه نژدی (له ځمکی قبر ته یا له موقفه اور ته).

تفسیر: یعنی کفار خو دلته خپله لوئی، تکبر او غرور ښکار کوی مگر هغه وقت به د لیدلو وړ (لائق) او قابل وی چه دغه خلق د محشر ویروونکی مناظر او لرزوونکی مظاهر وگوری او سخت وویږی او د تښتیدلو په فکر کښی ولویږی، مگر د تیښتی لوری تری ورک وی او هیچری به ونشی خوځیدلی - کله چه د دوی د نیولو او په اور کښی د غورځولو حکم صادر شی نو دوی بی له لتولو او دغی خوا او هغی خوا کتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پیدا کیږی بلکه په نهایت آسانی سره علی‌الغور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نیولی کیږی او د خپلو اعمالو په سزا (هیداد) اخته کیږی.

وَقَالُوا الْمَنَآبِہٖٓ وَاَنْی لَہُمُ التَّنَآوُسُ مِنْ مَّکَانَ بَعِیْدٍ ﴿۵۶﴾

او وبه وائی (دا کفار) ایمان مو راوړی دی پر دغه (الله) او له کومه به وی دوی ته نیول (د ایمان یا بیرته گرځیدل دنیا ته) له ځایه لری (چه آخرت دی).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی به وائی چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغی - او اوس ایمان راوړو حال دا چه د اوس ایمان به څرنگه وی؟ هغه وخت او موقع ډیره لری لایه چه ایمان راوړل به مفید او نافع او د نجات وسیله واقع کیده - اوس د دوی لاس تر دومره لری ځای پوری چیری رسیدی شی؟ چه له هغه ځایه د خپل ځان دپاره ایمان راوړی - مطلب ئی دا دی چه مقبول او منجی ایمان هغه دی چه پخوا له مرگه په هم دغی دنیا کښی د انسان په برخه شی. په آخرت کښی کله چی گرد (تول) احوال گرد (تول) سری پخپلو سترگو سره گوری نو هلته گرد (تول) متیقن کیږی. نو هلته به د ایمان راوړلو څه فائده وی؟

وَقَدْ کَفَرُوا بِہٖ مِنْ قَبْلُ وَیَقِذُّوْنَ بِالْغِیْبِ مِنْ مَّکَانَ بَعِیْدٍ ﴿۵۷﴾

او په تحقیق کافران شوی وو په الله پخوا له دی نه (په دنیا کښی) او ویشتل به کول دوی په غیب له ځایه لری (د حق - صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه چه د ایمان راوړلو وخت وو تاسی پر کفر او انکار تینگ ولاړ وی او هم داسی په خپل خیال او اتکل سره مو نشی، ویشتلی د دنیا په ژوندون کښی به مو تل بی تحقیقه خبری کولی - او رښتیا او محقق خبری به مو هیڅ نه منلی اوس د افسوس او ارمان

څخه هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شی په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ایمان او اعاده الی الدنيا).

تفسیر: یعنی دهغو شیانو په نسبت چه دوی ئی هیله او ارمان لری مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوری بیرته ورگ - دنیوی لذت، عیش او آرام د دغو شیانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسیدی.

كَأَفْعِلَ بِأَشْيَاءِهِمْ مِنْ قَبْلِ إِيْتَانِهِمْ كَأَنُورِي شَكِّ مُرِيبٍ

لکه چه کری شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بیشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډیر تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنی رومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعیت او هیثت تیر شوی دی کومه معامله چی کری شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلکو به هم داسی مهملی او بی ځایه شبهی کولی او په داسی بی‌موردو شکوکو او تردیداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ایښی.

تمت سورة سبا بفضل الله تعالى ومنه و كرمه وله الحمد.

سورة فاطر مکیة وهی خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (۳۵)
تسلسلها حسب النزول (۴۳) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (۴۵) آیتونه او (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۵)
او په نزول کښی (۴۳) سورت دی - وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چی بی له نمونی څخه پیدا کوونکی
دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه - حال دا چه له پخوا څخه
د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود .

جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا

مگر ځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاءو ته د الله تعالی پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او
روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مامورانی دی. ﴿قَالُمُذِذَاتِ أَمْرًا﴾

أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مَّتَنَّىٰ وَثَلَّثَ وَرَبِّعٌ

(هسی ملائکی) چی خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو
څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور
وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یواغی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چی لیدلی ئی وی
څه رابښولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زیاتوی (الله) په پیدایښت کښی هومره چی اراده وفرمائی (د هغو) بیشکه چی الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه غځینی ئی دغسی تزئید او تخلیق دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق کښی هر هغه عضو او صفت چی اراده وفرمائی سم له خپله حکمه سره زیاتوی پرېښتو ته دوه دوه یا دری دری یا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپیدا کړی دی که اراده وفرمائی نو غځینو پرېښتو ته له څلورو غځنی زیات هم ورکوی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی چی حضرت جبریل علیه السلام شپږ سوه متونه یا وزرونه لری او له ﴿جَاءَ الْمَلَكُ رَسُولًا﴾ څخه داسی ونه گفله شی چه گوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بیخی څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر غځیز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حکمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړی ده.

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ②

هر هغه شی چی پرانیځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه،

تفسیر: رحمت جسمانی وی لکه باران روزی او نور - یا روحانی وی لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر کله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانیځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُؤْتِيكَ إِلَّا مَا رُسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ③

او هر هغه شی چی بند کړی (له عطاء خپلی) پس نشته لیږونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی سم له خپله بالغه حکمه سره د هر شی د کولو او په وجود راوړلو اراده چی

و فرمائی علی الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر - غالب او زبردست ذات دی چی هیخوک د ده د ارادی مخه نشی نیولی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ
يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآنتُمْ تُؤْفَكُونَ ﴿۳۵﴾

ای خلقو! یاد کریئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکری دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او له محصولاتو د (عمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیخوک مگر هم دی دی پس له کوم جهته گرغولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه تول سره منع چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِنْ يَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَتْ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ ﴿۳۶﴾

او که دروغجن و شمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته گرغولی شی تول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاء سره هم داسی رویه او سلوک کری شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبینو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) جگړو فیصله صادروی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا
إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

ای خلقو بیشکه وعده د الله حقه ده (چه قیامت حساب کتاب جزا شته) پس خبردار چی نه دی کری غره نه دی تیر باسی تاسی دغه ژوندون لږ خسیس او نه دی غره کری (تیر باسی) تاسی په (کرم د) الله غره کوونکی (شیطان) بیشکه چی شیطان تاسی ته دښمن دی پس تاسی هم ونیسئ دی (خپل) دښمن بیشکه هم دا خبره ده چه بولی شیطان ډله خپله (غای د هلاک ته) دپاره د دی چی شی دوی له ملگرو د دوزخ (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی قیامت هر ورو (خامخا) راتلونکی دی. او علی الیقین ټول مخلوقات د پاک الله په مخ کښی حاضریدونکی دی د دغی دنیا پر عیش او نشاط - عشرت - راحت میلو او چرچو - باغ او بهار دیر مه مغروریدئ! او مه پری غولیدئ! او د دغه مشهور دغاباز شیطان په چلونو او فریبونو مه تیروئ! ځکه چی دی ستاسی ازلی دښمن دی او له سره تاسی ته کومه مفیده مشوره نه درکوی او دی تل په هم دغه کوښښ او زیار (محنت) کښی دی چی تاسی هم له خپله ځانه سره په دوزخ کښی وغورځوی. راز راز (قسم قسم) خبری اتري درجودوی شو تاسی د الله او د آخرت له جانبه غافل کری. نو پر تاسی لازم دی چی دغه دښمن خپل دښمن وگنئ! او د ده خبرو ته غوړ مه ږدئ! او دغه خبره ورثابته او جوته کړئ چی مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تیروئ او نه ستا د مکاری په جال کښی راتلی شو. او په دغه باندی دیر ښه پوهیږو چی ته د دوستی په لباس کښی له مونږ سره دښمنی کوی.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ أَفَمَنْ زَيْنَ لَهُ سَوُءُ عَمَلِهِ قَرَأَ حَسَنًا فَإِنَّ
اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ
عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٧﴾

هغه کسان چی کافران شوی دی شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی (او له شیطانہ ئی مخالفت کړی دی) او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت ښینه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چی ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئی دی ښائسته پس بیشکه چی الله گمراه کوی هر هغه څوک چی اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او سمه صافه لاره ښیې هر هغه چاته چی اراده وفرمائی (د هدایت ئی) پس نه دی غی (نه دی هلاکپړی) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهت د افسوسه بیشکه چی الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چی کوی ئی دوی (نو جزاء به ورکړی دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چی د هر چا په سترگو کښی خراب کار ښه ورڅرگند (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شی چی د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښی فرق او تمیز کولی شی! نیکی نیکه بولی - او بدی بده گڼی - کله چی دوی دواړه سره نشی برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شی؟ او داسی خیال مه کوئ چی کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چی د ده د سوءالاستعداد او سوءال اختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چی د ده د حسنالاستعداد او حسنال اختیار د سببه سمه صافه لاره ښیې نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چی دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چتی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چی په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشی کیدی چی گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چی دغسی نشی کیدی او د هدایت او د ضلالت توله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښی خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسې کړیږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چی دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چی په دوی پسې خپل ځان او روح له لاسه وباسی؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (تول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِیْ اَرْسَلَ الرَّیْحَ فَتَثْرِیْرُ سَحَابًا فَمَسَّکْنَهُ اِلٰی بَلَدٍ مِّمَّیْنِ فَاحْیِیْنَا بِهٖ الْاَرْضَ

بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ

او الله هغه (مطلق قادر) دی چی لیږلی ئی دی بادونه پس راپورته کوی (بادونه) وریځی پس راکاږو مونږ دغه وریځی هغه کلی (ځمکی) مری (وچی کلکی بی وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغی هم داسی به وی حال د بیا ژوندی پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځی پورته شوی او په هغی سیمی رقبه کښی چی مړه وچه کلکه پرته وه یعنی هیڅ وانه ، کښت (فصل) او شینکی په کښی نه ؤ . او له اتو خواؤ ئی دوری او غبار پورته ؤ . د باران د اوبو له سببه په کښی ساه ولویده . هم داسی وگنئ چی الله تعالیٰ به تاسی هم وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاشوی . په روایاتو کښی راغلی دی «خه وخت چی الله تعالیٰ د مریو د بیا ژوندی راپاخولو اراده وفرمائی نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروی چی د دغه باران په اوبو سره به تول مری داسی ژوندی راپاڅیږی لکه چی د پسرلی د معمولی باران په اثر پتنگان او نور مچان او خوځندی د ځمکی له سوریو څخه ووځی ښائی چی مزید تفصیلات ئی په روایاتو کښی ولیدل شی .

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

هر هغه څوک چی وی چی اراده لری د عزت پس خاص الله ته دی عزت تول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولی ؤ چی گوندی د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیر عزت او پت وی ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾ ۱۶ جزء د مریم ۵ رکوع ۸۱ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی ؤ او له کفارو سره ئی خپله دوستی او خپلوی تینکه کړی وه خو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شی ﴿وَالَّذِينَ يَخِشُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيتَهُمُ الْوَدَّ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾ ۵ جزء د نساء (۲۰) رکوع ۱۳۹ آیت نو دغه قسم خلقو ته ئی دغه وروښودل چی هر هغه انسان چی د دنیا او آخرت عزت غواړی ښائی چی دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړی چی مطلق عزیز هم دی . او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلی پت او عزت میسر کیږی . د گردو (تولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی . هر هغه څوک چی عزت مومی یا ئی موندلی دی د هم دغه الله له خزانو څخه ورته رسیدلی دی یا به ورورسیږی .

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكُلُّ الطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خيڙی خبری پاکی (یعنی مقام د قبول او رضا د ده ته)

تفسیر: یعنی پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء، تلاوة القرآن، د علم او نصیحت خبری دی چی دغه گورد (تول) شیان د رب العزت دربار ته ورخیږی - او د قبول او اعتناء عزت حاصلوی.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

او عمل صالح نیک پورته کوی. دغه (خپل عامل او عزتمن کوی ئی)

تفسیر: د پاکیزه کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتی اقتضاء هم دا ده چی پاس خیږی. له هغه سره که نور صالحه اعمال وی نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیږی - او هغه ته زیات قوت - نشاط او تازگی - رفعت او عظمت ښی. ښه کلام ته بی له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلیدی. ځینی مفسرین د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوی او داسی معنی تری اخلی چی ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوی. دغه هم درست دی چی ځینو خلقو د (رفع) ضمیر د الله تعالی په لوری اړولی دی یعنی الله تعالی صالحه اعمال لوړوی (اوچتوی) او د قبول تر معراج پوری ئی رسوی. په هر حال غرض دا دی چی ښه کار او ښی خبری دواړه علو او رفعت غوښتونکی دی لهذا هر هغه سری چی د الله تعالی د عزت طالب وی دغه عزت او رفعت دی د دی په وسیله حاصل کړی.

حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «یعنی عزت د الله تعالی د قدرت په لاس کښی دی. ستاسی ذکر او ښه کار پاس خیږی، کله چی خپل حد ته ورسیږی نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوی. کفر به دفع کیږی او اسلام به معزز شی» او د مکارانو گردی (تولی) حیلی او پلمی (تدبیرونه) به عبث او بیکاره کیږی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يُبْزَوْرُ

او هغه کسان چی جوړوی (تاته د قتل - حبس - نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډیر سخت او مکر فریب د دغو (قریشو چی دی ستا په باب کښی) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چی بد تدابیر جوړوی او د حق په خلاف تل په حیلو او پلمو

(تدبیرونو) جوړولو کښې مشغول او لگیا وی بالاخر ناکامه کیږی - او ضرور تاوان مومی . وگورئ قريشو په «دارالندوة» کښې سره جرگه او پر دغی خبری ئی ترون وکړ «ښائی چی رسول الله دی یا ووژلی شی - یا دی بندی کړی شی - یا دی له ملکه د باندی وشړلی شی » د دغی فیصلی نتیجه داسی شوه چی د «بدر» د غزوی په وخت کښې هم دغه خلق له خپله وطنه د باندی وویستل شول - او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول او د «بدر» په قلیب او کوهی کښې د تل دپاره قید کړل شول .

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ تُرَابٌ تُمْرُ تُمْرٌ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ

او الله پیدا کړی ئی تاسی (یعنی اول غلی نیکه د تاسی) له خاورو بیا (تاسی اولاده ئی پیدا کړی) له شاخکی (د منی) بیا ئی وگرغولی تاسی جوړی جوړی (ښځه او میره (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلی حمل هیڅ ښځه او نه ږدی (حمل هیڅ ښځه) مگر په علم د الله سره

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه او بیا د هغه نوره اولاده ئی د اوبو له یوه شاخکی څخه پیدا کړه - بیا له نارینه او ښځی څخه ئی جوړه پیدا کړه چی له هغو څخه انسانی نسل منتشر او خوریږی. په دغه ضمن کښې د حمل د استقرار له وخته د ووړکی د پیدا کیدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چی تیریږی پر هغو گردو (تولو) باندی الله تعالی عالم دی او هغه داسی پت او مخفی اعمال دی چی مور او پلار هم پری نه دی خبر چی دننه څه صور، اعمال او تحولات پېښیږی .

وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُّعْتَرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرٍ اِلَّا فِيْ كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝۱۱

او نشی اوږدیدی عمر د هیڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هیڅ قدر کمولی شی له عمر د دغه (معمر) څخه (یا له عمره د بل معمر څخه یعنی تزئید او تنقیص د عمر نه دی) مگر په کتاب (د لوح محفوظ کښی لیکلی دی) بیشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډیر آسان دی.

تفسیر: یعنی د هر چا چی هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښی لیکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چی د عمر د اوږدیدلو یا د لنډیدلو دی یا دا چی کوم یو به خپل طبیعی عمر ته رسیږی؟ او کوم یو به نه رسیږی؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محیط علم کښی موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئیاتو باندی احاطه لرل هیڅ اشکال نه لری او الله تعالیٰ ته د گردو (ټولو) «ماکان و مایکون» جزئی - کلی - او د غیب او شهادت علم له ازله تر ایده او الی ماشاء الله پوری حاصل معلوم او ښکاره دی نه ښائی چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قیاس کړی شی. حضرت شاه رحمة الله علیه لیکي «هر کار الله تعالیٰ ته ډیر آسان وی لکه د انسان پیدایښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وگنی د اسلام تدریجی پرمختگ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبیدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذَابٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ
أَجَاظٌ وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لِمَا ظَرَبُوا وَتَسْتَمْرِجُونَ حَلِیَّةٌ تَلْبَسُونَهَا

او نه برابرېری سره هغه دواړه بحرونه سیندونه دا یو خور دی تنده لری کوونکی خوندوری ښی هضمیدونکی ښی تیریدونکی اوبه د ده او دا بل تریو دی تریخ او له هر یوه له دغو (دواړو بحرونو سیندونو څخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسی (له دغه ترخه سینده) گانه (د مرغلرو او مرجانو) چی اغوندی (او اغوندی ښځو خپلو ته)

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو او د قدرت د شواهدو بیان ادامه لری چه په دغه ضمن کښی یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبی په طرف هم کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اگر که تاسی ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسیږی له مسلمانانو ځنی دین قوت او غلبه مومی او له کفارو ځنی جزیه او خراج حاصلوی. غوښه د خوړو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځی یعنی مهی (کب) مگر گانه

(زیور) مرغلری - مرجان او جواهر علی الاکثر له ترخه (تریو) سیند شخه ایستل کیپی.

وَتَرَى الْفَلَکَ فِیْهِ مَوَازِیْرَ تَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّکُمْ تَشْکُرُوْنَ ﴿۱۷﴾

او (تل) وینی ته بیرى (او جهازونه) په دغه (بحر سیند) کښی تلونکی
خیروونکی (د اوبو) دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی له فضله د الله (په
تجارت کښی) او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداگری د جهازونو په وسیله کیپی. له هغه شخه کوم
منافع چی حاصلیپی هم دغه د پاک الله فضل او مهربانی ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته
لازم دی چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړی!.

يُولَیْجُ الْاَيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي الْاَيْلِ وَسَخَّرَ الشَّهْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَوْمٍ لِلْاَيْلِ مُسْتَوًى ط

ننباسی (الله) شپه په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر
په کار کښی ئی لگولی دی لمر او سپوږمی چی هر یو بهیپی (روان دی) تر
یوی نیتی په نامه کړی شوی (چی ورځ د قیامت ده)

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دی نه په خو ځایونو کښی تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب رحمة
الله علیه لیکى «یعنی د شپى او ورځى په شان کله کفر غلبه مومى او کله اسلام او د لمر او
سپوږمى په شان د هر یوه څیز دپاره یو مدت تاکلی (مقرر) شوى دى چه په هغه کښی څه ډیل
او څنډ (تاخیر) وړاندی وروسته نه کیپی. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل تاکلی (مقرر
کړی) وخت کښی کیپی.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَبْلُغُونَ مِنْ قَضَائِهِ ط

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص هم ده ته دی

ملک باچاهی او هغه (بتان) چی بولی ئی تاسی (ای مشرکانو او عبادت ئی کوی) بی له دغه (الله) نه دی مالکان دوی د نری پردی (چی په زړی) د خرماؤ (کشی پرتی وی).

تفسیر: یعنی د هغه لوی ذات صفات چی پاس بیان شول هم هغه فی الحقیقت ستاسی حق الله دی. او د ټولو علویانو او سفلیانو - خالق - مالک - الله دی. هغه شیان چی ستاسی له خوا معبودان درولی شوی دی او تاسو ئی بولی او عبادت ورته کوی د هغو خوارانو باچاهی او خپلواکی چیری بلکه دوی د هغی نری پردی په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دی چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پوری نښتی وی.

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دَعَاءَكُمْ وَكُلُّكُمْ سَاعِدًا وَمَا اسْتَجَابُوا
لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بَشِرْكُمْ

که وبولئ تاسی (ای منکرانو) دغه بتان نه آوری (دغه بتان) بلنه ستاسی او که (بالفرض) وائی وری دوی نو نه به شی درکولی جواب ستاسی (ځکه چی ژبه نه لری) او په ورځ د قیامت به منکران شی دوی په شریک کولو ستاسی (باندی دوی لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنی له هغو معبودانو څخه چی تاسی مرسته (مدد) او امداد غواړی او هغه خپلو ځانونو ته وسیله گڼی دوی ستاسی غږ او بلنه نه اوری - او که تاسی ته څه توجه هم وکړی هغه ستاسی په کار نشی درتلی - او په درد مو نه خوری بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسی د دغه شرک څخه په علامیه دول (طریقه) د خپل تنفر او بیزاری اعلان کوی او د امداد او کومک په ځای به تاسی ته دښمنان ثابت شی.

وَلَا يُبَيِّنُكَ مِثْلُ خَيْرٍ

او خبر به نه کړی تا (له حقیقت د دی کار هیڅ خبرونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځنی پر ټولو احوالاتو باندی بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ هم دغه علیم او خبر الله تعالیٰ فرمائی چی دغه شرکاء بیخی چتی (بیکاره) او غلط دی - او له سره

ستاسی په کار نه درغی دغسی سمی صافی ثابتی پخی او جوتی خبری بی له الله تعالی نه - بل شوک تاسی ته کولی شی؟ او ښولی شی؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝١٥

ای خلقو تاسی فقیران محتاجان یی الله ته، او الله هم دی دی غنی بی پروا ښه حمد ثناء ویلی شوی،

تفسیر: یعنی ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله جل جلاله هیچا ته او هېڅ شی ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی ځکه چې گرد (ټول) محاسن - محامد او صفات د ده په محمود او ذی الجود وجود کښی مجموع او موجود دی نو هم دغه الله جل جلاله د بلنی او دعاء وړ (مستحق) او لایق دی او د امداد او استعانت څښتن (مالک) او مستحق دی چې د خپلو بندگانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوری او په خوښی سره ئی مستجابوی او که شوک د ده لوی دربار ته خپل عجز - نیاز او افتقار نه وړاندی کوی په قهریوی

الله یغضب ان ترکت سؤاله

وښی آدم حین یسأل یغضب

له خالقه که ونه غواړی په قهر شی

له مخلوقه چی وغواړی دوی په قهر شی

إِنْ يَشَاءُ يُهَيِّئْ لَكُم مَّا تَشَاءُونَ وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۝١٦ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ۝١٧

که اراده وفرمائی (الله) د بیولو ستاسی (په هلاک سره نو بو به موځی) او را به ولی نور مخلوق نوی (بدل د تاسی) او نه دی دغه (شرل ستاسی او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنی که تاسو ئی منئ یا ئی نه منئ الله تعالی داسی مطلق قادر دی چې تاسی گرد (ټول) له منځه ورک کړی او خپل بل مخلوق ستاسی په ځای ودان او ودروی چې من کل الوجوه الله تعالی ته داسی مطیع تابع او حکم منونکی وی لکه چې په آسمانونو کښی پرېښتی د ده خالصی او مخلصی بندگانی دی او داسی کول پاک الله ته ډیر سهل او آسان دی. لیکن د الله د حکمت اقتضاء داسی ده چې په ځمکه کښی دغه گردی (ټولی) سلسلی ښائی چې قائمی او جاری وی او په پای (آخر) کښی هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومی. څو په

دغه ترتیب سره د الله تعالیٰ د ټولو صفاتو ظهور په عمل راشی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۖ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِهْلَاهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ

او نه اخلی (هیڅ نفس عاصی) بار د گناه د بل نفس او که راوبولی دروند باری (بل څوک) بار د گناهونو خپلو ته وابه نه خیستی شی له هغه څخه هیڅ خیز او اګر که وی (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم،

تفسیر: یعنی هیڅوک به خپل د خپلوانو، عزیزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلي او نه به یو د بل د گناه له پیتی څخه لږ څه کم کړی او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه گټه (نفع) او فائده ورسیږي اګر که ئی ډیر نژدی خپلوان هم وی. گرد (ټول) خلق به نفسی! نفسی!! وائی هلته یواځی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره کار چلیږي او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هغه کسان چی ویږیږی له ربه خپله په غیبو سره او قائموی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ

تفسیر: یعنی ستاسی له ویږولو څخه هم هغه سری خپله رویه ښه کوی - او نفع تری آخلی چی له الله تعالیٰ څخه بالغیب ویږیږی - او د ده له ویږی څخه تل په عبادت کښی لګیا وی - د هر چا په زړه کښی چی د الله تعالیٰ خوف او ویره بیخی نه وی - نو هغه کله له دغو ویږولو څخه متاثر کیږی.

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۖ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ۝

او هر څوک چی ځان پاک کړی (له شرکه او معاصی) پس بیشکه هم دا خبره ده چی ځان ئی پاک کړ دپاره (د نفعی) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دی (د هر چا).

تفسیر: یعنی هر شوک چی ستا پند او نصیحت و اوری او خپل وضعیت اصلاح او ښه کړی نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وی. بلکه په دغه کښی په خپله د هم هغه سری فائده ده - او دغه فائده په پوره ډول (طریقه) سره هلته څرگندېږی (ښکاره کیږی) چی د گردو (تولو) رجوع او بیرته ورتگ الله تعالیٰ ته شی.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۖ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ۚ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ۚ وَمَا يَسْتَوِي الْأَكْمَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابری سره پوند (کافر) او لیدونکی (مؤمن) او نه تیاره (باطل) او نه رڼا (رنرا) (حق) او نه سیوری (ثواب یا جنت) او نه تود باد (عقاب یا دوزخ) او نه برابری سره ژوندی (علما) او نه مړی (جهلاء)

تفسیر: یعنی هغه مؤمن چی الله تعالیٰ ورته د زړه سترگی بشلی دی د حق په رڼا (رنرا) او د الله تعالیٰ د وحی په پلوشو کښی بی له کوم تکلیفه او زحمته دغه لاره پری کوی - او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سیوری ته رسیږی - آیا له دغسی انسان سره هغه کافر سیالی او برابری کولی شی چی د زړه پوند او د اهوای او اوهامو په تیارو کښی حیران سرگردان مگرځی - او بالآخر ناخاپه او بی تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکی تاوده باد په طرف مندی وهی؟ له سره دغه دواړه سره نه دی برابر او که داسی وی نو داسی وپوهیږئ چه مړی او ژوندی سره برابر شول. فی الحقیقت د مؤمن او کافر په منځ کښی له دی نه هم زیات داسی فرق او تفاوت شته چی د یوه ژوندی روغ رمت انسان او د یوه مړی لاش په منځ کښی وی. اصلی او دائمی ژوندون یواځی د ایمان د روح په برکت پیدا کیږی - او ماسواء له ایمانی روح څخه ښائی ژوندی انسان له زرهاوو مړیو څخه بدتر وګانه شی.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ۚ إِنَّ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ۚ

بیشکه چی الله آوری هر هغه چاته چی اراده وفرمائی (د آورولو ئی) او نه ئی ته (ای محمده!) او روونکی (د نافع قول) هغو ته چی په قبورو هدېږو کښی دی. نه ئی ته (ای محمده!) مگر ویروونکی (د منکرانو له جحیمه).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ اراده وکری نو مریو ته ئی هم آورو لی شی حال دا چی د دغی خبری قدرت نورو ته نشته هم داسی وگنئ چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم کار دعوت - تبلیغ - پیغام رسول او په خیر او شر باندی پوهول او خبرول دی. که زړه مری کافران دغه خبری وانه وری نو هغه آورو ل د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له قوته او قدرته پورته دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی گرد (تول) خلق سره نه دی برابر د هر چا په نسبت چی د ایمان د اعطاء فیصله شوی ده هم هغه به د ایمان خاوند کیږی که نه هومره دیر خلق چی د ایمان هیله (ارزو) او امید وکری کله ئی ور په برخه کیږی - دغه ئی فرمایلی دی چی «نه تیاره نه رنا (رنرا) یعنی نه تیاره له رنا (رنرا) سره برابره ده او نه رنا (رنرا) له تیاری سره (په دغه سره ئی د «لا» د تکرار فائده راوښوده) او وئی فرمایلی او نه ئی ته آوروونکی هغو ته چی په هدیرو کښی پراته دی. «په حدیث کښی راغلی دی چی مریو ته سلام واچوئ!» او په دیرو غایونو کښی مریو ته خطاب هم کړی شوی دی د دی خبری حقیقت دا دی چی د مری روح آوری - او هغه جته ئی چی په قبر کښی پرته ده نه آوری» دغه بحث پخوا له دی نه د «نمل» د سورت په آخر کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی!.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه چی مونږ لیرلی مو ئی ته په حق رښتیا (دین) سره زیږی ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) او نه ؤ هیڅ امت مگر چی تیر شوی په هغه کښی کوم ویروونکی.

تفسیر: ویری آوروونکی نبی وی یا د نبی قائم مقام - هر څوک چی د الله تعالیٰ د لاری په لوری بلنه وکری د دی په متعلق د «نمل» د سورت په (۴ رکوع) کښی څه لیکلی شوی دی.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٣٨﴾

او که دروغجن بولی (کفار) تا (نو مه خفه کیږه ځکه چی) پس په تحقیق دروغجن ئی بللی وو (انبیاء خپل) هغو کسانو چی وو پخوا له دوی نه چی راغلی ؤ دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) او په صحیفو سره او په کتاب ښکاره کوونکی (د حق او باطل).

تفسیر: یعنی پخوانیو انبیاء الله هم دغه روښان تعلیمات یا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړی و له هغو ځنی ځینو ته مختصری مختصری صحیفی او ځینو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوی دی.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

بیا می ونيول هغه کسان چی کافران شوی و (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار زما (او تغیر د دوی په عذاب سره).

تفسیر: یعنی کله چی له تکذیب څخه دوی مخ وانېوه نو وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کیدونکی دی.

الْمُتَرَّانَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

آیا نه وینی ته چی بیشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راویستلی مونږ په وسیله د دی (اوبو) میوی په دی حال چی مختلف دی رنگونه د دغو (میوو).

تفسیر: یعنی قسم قسم میوی - بیا په یوه قسم کښی رنګا رنګ ثمرات ئی پیدا کړی دی. له یوی ځمکی او له یو اوبو او له یوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاء او انواعو پیدا کول د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ۝۲۰

او ځینی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپینی او سری چی مخالف دی سره رنگونه د دغو (لارو) او (ځینی د دوی) تک تور دی.

تفسیر: یعنی سپین هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپین لکه د مرمر ډبره - کوم ئی سپین لکه مالګه او ځینی ئی نسبتاً سپین او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځینی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځینی تور لکه د کارغه وزر او ځینی نسبتاً تور. او په ځینو غرونو کښی رنګا رنګه رگونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ

او (هم داسی) له خلقو شخه هم او (هم داسی له نورو) ژوندیو خو غیدونکو او خارویو شخه هم چی سره مخالف دی رنگونه د هغو هم داسی (لکه دغه اختلافات)

تفسیر: دغه گرد (تول) د قدرت د عجایبو او غرائبو تذکره ده. یعنی هم هغسی چی په نباتاتو - جماداتو - حیواناتو کښی راز راز (قسم قسم) او رنگ په رنگ مخلوقات لیدل کیږی په انسانانو کښی هم هره نوعه او صنف سره بیل او جلا (جدا) دی، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړی او دواړه سره یو شی. او گرد (تول) انسانان یو رنگ ځان ته غوره کړی - نو دغه کله امکان لری او له سره نشی کیدی. په دغه سره ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلی ورکړی ده چی تاسی د مخلوقاتو له اختلافاتو شخه مه خفه کیږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

بیشکه هم دا خبره ده چی ویریری له الله شخه له بندگانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی نه ویریدونکی بندگان هم شته او د الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی هم دی مگر ویریری هغه کسان چی الله تعالیٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقا او دوام او د دنیا په فناء او اتمام باندی پوهیږی او د الله تعالیٰ د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوی - او تل د مستقبل په فکر کښی اوسیری - په هر هغه چا کښی چی دغه پوهه او علم په هره درجه وی په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالیٰ شخه ویریری - په هغه کښی چی خوف نه وی هغه فی الحقیقت د دی خبری مستحق نه دی چی ورته پوه او عالم وویلی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی گرد (تول) انسانان ویریدونکی نه دی له الله تعالیٰ شخه ویریدل د پوهانو صفت او کار دی - او د الله تعالیٰ معامله هم په دوه ډوله (قسمه) ده. الله غالب قوی او زبردست هم دی چی په هره خطاء چی سری ونیسی نیولی ئی شی - او غفور - رحیم هم دی که گنهگاران وښی ښلی ئی هم شی» نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښائی چی د الله تعالیٰ شخه ویریری څکه چی نفع او ضرر دواړه د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو هر کله چی اراده وکړی نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورًا

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لگوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو څخه چی ورکری مو دی دوی ته (لگوی ئی) په پته او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ څخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی - او د ده احکام ومنی - او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی - او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی - نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زورور تجارت او اعتباری سوداگری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عانده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی د اعمالو پیروونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندېښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره - او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګټه (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوقِيَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجر ونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکری دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی ډیر ګناهونه ښی او معافوی ئی او د خورا (ډیر) لږ طاعت قدر فرمائی - او سم له اصوله او قاعدی څخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه څخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿۳۵﴾

او هغه چي وحی کړی ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتیا ده په دغه حال کېنې چې مصدق رښتیني کوونکي دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دی نه وو، بیشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه لیدونکي دی (په ظاهر د دوی).

تفسیر: یعنی د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبر دی او په ښه موقع کېنې ئی دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ
ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ
بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۶﴾

بيا مو وارث وگرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړی مو دی له بندګانو خپلو (چې دغه محمدی امت دی) پس ځينې له دوی ظالم دی پر خپل ځان او ځينې له دوی په منځ د لاری کېنې برابر تلونکي دی او ځينې له دوی پرمخې کیدونکي دی خیراتونو نیکو ته په اذن حکم د الله دغه (توریت او غوره کول هم دغه) یو فضل دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدی امت ګرځولی شوی دی چې په مجموعی حیثیت او هیئت د ګردو (ټولو) امتونو څخه غوره - افضل او اعلیٰ دی. هو! د امت ګرد (ټول) افراد سره یو شان نه دی په دوی کېنې ځينې افراد خو هغه دی چې سره له صحیح ایمانه په ګناهونو کېنې اخته او مبتلا کیږي چې دغه «ظالم لِنَفْسِهِ» شو او هغه دی چې متوسط تلونکي دی یعنی نه په ګناه کېنې لګيا او نه منهک - او نه لوی ولی او بزرګ دی دغو ته ئی «مقتصد» وفرمایل یو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق سره ئی پر مخ تګ کړی دی او د محاسنو - فضائلو او کمالاتو په تحصیل کېنې له مقتصدانو څخه ډیر مخ کېنې تللی دی مستحب شیان ئی هم نه دی پرېښی - او د ګناه له خوفه له تنزیهی مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهیز کوی - او خپل ځان ژغوری (؟) د اعلیٰ درجې

بزرگی او د فضیلت خاوندان هم دوی دی. په دغسی منتخبو او غورو بندګانو کېږي له یوه حیثیه ګرد (تول) مسلمانان سره شمیرلی شوی دی ځکه چې دوی ګرد (تول) درجه په درجه جنتیان دی ګنګار هم که مؤمن وی نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کېږي ننوځی. په حدیث کېږي فرمایلی شوی دی «چې زمونږ ګنګاران ګرد (تول) سره معفو او بښلی شوی دی» یعنی بالاخر د دوی په برخه معافی ده. او مقصد په سلامت دی. او پرمخ تلونکی له ګردو (تولو) څخه په مخ کېږي دی. خو سره له دې الله کریم دی او د ده په لوی دربار کېږي هېڅ بخل او امساک نشته.

جَنَّتْ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٧﴾

جنتونه د هستوګنې دې ننوځې به (دغه درې واړه طائفې) په هغو کېږي ګانهدار کولې بشې په دغه (جنت) کېږي له باهوګانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامې د دوی په دغه (جنت) کېږي د ورېښمو «مخصوصو» به وی.

تفسیر: سره زر او ورېښم د مسلمانانو نارینه و دپاره هلته دی په جنت کېږي نه دلته په دنیا کېږي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی هر هغه (نارینه) چې ورېښمین (جامی) اغوندي په دنیا کېږي وابه ئی نغوندي په آخرت کېږي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٨﴾

او وبه وائی (جنتیان په وخت د دخول د جنت کېږي) توله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه الله چې بو ئی ته (لری ئی کر) له مونږ څخه خفګان بیشکه رب زمونږ خامخا ښه بښونکی (د عاصیانو) ښه قدردان (د نیکانو) دی.

تفسیر: یعنی د دنیا او د محشر غم ئی لری او ورک کر او ګناه ئی وروښله او د قدردانی له لوری ئی زمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمَقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لِيَبْسُتَا فِيهَا نَصَبٌ وَلِيَبْسُتَا فِيهَا الْغُوبُ ﴿٣٩﴾

هغه (رب) چی را ئی وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چی نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښی هیڅ مشقت او نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښی هیڅ ستومانی خفگان.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «د هستوګنی کور له دی نه پخوا هیڅ نه وو - هر چیری به تلل راتلل نقل او حرکت و - د روزی غم - د دښمنانو اندیښنه - د رنځ او مشقت مصیبت او نور مصائب او مصائب به موجود و کله چی جنت ته ورسیږی دغه ګرد (تول) شیان له منځه لری او ورک کیږی ».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٥﴾

او هغه کسان چی کافران شوی دی شته دوی ته اور د دوزخ حکم به ونه کولی شی پر دوی (د دوهم مرګ چی) پس مړه (او په آرام) شی او نه به سپکوالی کاوه شی له دوی نه له عذابہ د دی (اور د دوزخ) هم داسی جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بی ایمانه) ته.

تفسیر: نه کفارو ته په جهنم کښی مرګ ورسیږی چی د دوی هغه تکالیفو ته خاتمه ورکری او نه به د عذابہ تکلیف لږ شیبه هم له دوی نه کمیږی داسی ناشکرانو ته زمونږ له جانبہ هم دغسی سزاوی ورسیږی.

وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا
غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ﴿٣٦﴾

او دوی به ناری سوری وهی په دغه دوزخ کښی (او داسی به وائی) ای ربه زمونږ (یو ګرت) راوباسه مونږ (بیرته دنیا ته شو هلته) عمل وکړو صالح نیک غیر له هغه چی وو مونږ چی کاوه به مو (پخوا له دی بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه گڼل مگر اوس داسې وائی چه بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه څو مونږ ښې چارې - صالحه اعمال - او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالی ورته داسې فرمائی

أَوَلَمْ نُعَبِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ لِلظَّالِمِينَ مِنْ تَصْيِيرٍ ۝

آیا نه وو درکړې مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چي پند اخلې په هغه کښې هر هغه څوک چي پند اخیستل غواړي او راغلي ؤ تاسې ته ویروونکي (چي د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددگار (چه له عذابه ئی خلاص کړي).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږي. یعنی مونږ خو تاسې ته عقل او پوه درکړې وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړې ؤ چي ښائی تاسې به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړې وی تر دی چي له تاسې ځنی دیر کسان تر شپیتو - اويا او اتيا کلونو پوري هم په دنیا کښې ژوندون کړي ؤ - برسیره په دی ستاسې د هدایت او لارښوونې دپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلیږلي و چي تاسې د بدیو له خرابی خاتمی څخه وویروي او د غفلت له خوږه مو وښ کړي - آیا وروسته له دی نه اوس تاسې ته کوم عذر او بهانه پاتی ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوري د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

بیشکه چي الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکې بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چي پټي دی په سینو زړونو کښې.

تفسیر: یعنی پاک الله ته د بندگانو گردی (تولی) پتی او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیچا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پت نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوی. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرگنده (ښکاره) ده چی دغه خلق چی اوس داسی ناری او سوری وهی چی مونږ یو ځلی خوشی کړه چی بیرته دنیا ته لاړ شو خو هلته په صالحه و اعمالو بوخت (مشغول) او له سره گناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښی دروغچنان دی ځکه که دوی اویا ځلی نور هم پریښودی شی چی بیرته لاړ شی خو صالحه اعمال وکړی خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکی نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسی ده. ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ۷ جزء (د الانعام ۳) رکوع ۲۸ آیت

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ط

دغه (الله) هم هغه ذات دی چی مگر څولی ئی یی تاسی خلیفگان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښی

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسی ته ځای درکړ چی اوس د هغو په مینو کښی ودان یی - او وروسته له هغوی څخه تاسی حکومت او ریاست چلوی! نو ښائی چی د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ۝۱۹

پس هر څوک چی کافر شو (یا ئی ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مگر بی زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مگر خساره زیان (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی ستاسی له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی. الله زمونږ له حمده او شکره بی پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئی د هغی گناه او وبال لویږی د کفر آخره خاتمه ماسواء له دی نه بل هیڅ شی نه دی چی پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږی - او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښی مسلسلاً او منظمأ تزئید او ترقی واقع کبږی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءُكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسع شریکان ستاسی هغه چی بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غیر له الله راوښیئ ماته چی کوم څیز پیدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسی) له ځمکی څخه او که شته دوی ته (کوم قسم) شریکوالی په (پیدایښت د) آسمانونو کښی (له الله سره).

تفسیر: یعنی د خپلو معبودانو په احوالو کښی فکر وکړئ! او بیا ماته دغه خبره راڅرگنده (ښکاره) کړئ چی د ځمکی کومه برخه دوی جوړه کړی ده یا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره کولو کښی دوی څومره برخه او شرکت لری؟ که دوی په دغه کښی هیڅ برخه نه لری نو دوی څرنگه معبودان گرځیدلی دی؟ لږ شانی خو له عقل او پوهی او فکر او غور څخه هم کار واخلي!

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

یا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاڅه حجت ولاړ دی له هغه کتابه (او دا یو هم نه دی).

تفسیر: یعنی که عقلی دلیل او سند نشته نو کوم هسی معتبر نقلی دلیل راوړاندی کړئ! چی د هغه په اساس تاسی دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا یو هم نه دی!

بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا

بلکه نه کوی وعده دا ظالمان (مشرکان) ځینی د دوی (چی غتان او مشران دی) ځینو نورو ته (چی خواران او کشران دی) مگر غره کول (او فریب ورکول).

تفسیر: یعنی هیڅ عقلی یا نقلی دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چی په دوی کېږي مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسی وعدی کړی او داسی خبری ئی ورښوولی دی ﴿وَقَوْلُونَ هَؤُلَاءِ شُعَاعُ نَارٍ عِنْدَ اللَّهِ﴾ هم دغه بتان او نور زمونږ شفاعتگران دی د الله تعالیٰ په نزد کېږي - او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوی. حال دا چی دغه خالص چل - فریب - او غولول دی. دوی به څرنگه شفیع وگرځیدلی شی؟ حال دا چی ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کېږي خپله ژبه نشی خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُبْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

بیشکه الله ساتی (دغه) آسمانونه او ځمکه له دی نه چی زائل شی (او له خپله محوره بیځایه شی) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شی دا دواړه نو وبه نه ساتی (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت لاس دی چی دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئی داسی تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چی هیڅ یو له دوی ځینی له خپلو مراکزو څخه نه ښوږیږي او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوی او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړی نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وی چی هغه بیا بیرته خپل ځای ته راوړی یا ئی تر خپل نظارت او انتظام او اداری لاندی ونیسی؟ لکه چی په قیامت کېږي کله چی الله تعالیٰ دغه نظام او قوام ګډود او تیت او پرک (منتشر) کړی نو کوم قوت به د ده مخه ونیسی؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چی تعجیل نه کوی په تعذیب د منکرینو) ښه ښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنی د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسی ده چی دغه ګرد (تول) نظام یو ځلی ګډود او لاندی باندی کړی شی لیکن د الله تعالیٰ لطف - کرم حلم تحمل او بردباری دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالیٰ مرحمت - مکرمت - او ښه نه وی نو

دغه ودانه دنيا وړانږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَى
 مِنْ أَحَدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ قَاذَاهُمْ الْأَنْفُورُ ۝ اِسْتَكْبَارًا
 فِي الْأَرْضِ وَمَكْرُ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۝

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکي) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره
 خامخا که چيرې راغي دوی ته کوم وېرونکي (پيغمبر) خامخا وی به دوی
 هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکي له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چی
 راغي دوی ته وېروونکي (چی محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتگ) دوی ته
 مگر تېښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد
 (په رسول پوری چی هلاک ئی کړی) او نه چاپېره کيږي مکر فريب ناکاره
 مگر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکي دی)

تفسیر: کله چی د عربو اقوامو دغه قصی او خبری اوریدلی چی یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء
 الله خبری نه منلی او د دوی له احکامو څخه به ئی غاړی غړولی نو دوی به پخپلو منځونو کښی
 سره داسی ویلی «که د الله تعالی له فضلې په مونږ کښی کوم نبی مبعوث شی، نو مونږ به د هغو
 عاصی اقوامو پر خلاف د خپل نبی په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د
 خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چی الله
 تعالی دوی ته خپل داسی نبی مبعوث او ولیړه چی له ټولو انبیاءو څخه په عظمت او شان لوی دی
 نو له حقه څخه دوی لا لری شول او غاړه ئی تری وغړوله د دوی تکبر - غرور - لوئی دوی ته
 کله اجازه ورکوی چی نبی الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی خپلی غاړی کیږدی او د رفاقت
 او اطاعت په ځای ئی عداوت او مخالفت ته ملاوی ترلی دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او
 نامناسبه تدابیر - چلونه - فریبونه ئی شروع کړی دی مگر دغه خبره مو په یاد وی چی ناکاره
 کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع
 کیږی.

اگر که دوی څو ورځی په عارضی ډول (طریقه) خپل زړونه خوشوی چی مونږ پخپل چل او تدبیر
 سره دغسی ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښی به دوی وگوری چی په واقع کښی
 ئی خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئی کړئ چی په دنیا کښی ورته څه زیان او
 تاوان هم ونه رسید مگر په آخرت کښی خو یقیناً پخپله سزا رسیږی.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿۳۲﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مگر طریقی (جاری د الله ته په امتونو) پخوانیو کښی پس له سره به نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (گرځول).

تفسیر: یعنی دوی د دغی خبری په انتظار کښی دی کومه معامله چی له پخوانیو مجرمینو سره شوی ده هم هغه معامله دی له مونږ سره هم وکړه شی. نو که دوی له خپل دغه کفره - شرکه - طغیانه او عصیان لاس وانخیست هم هغسی معامله له دوی سره هم هر ورو (خامخا) کیدونکی ده. د الله تعالی هغه سنت او دستور چی د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لری هغه له سره بدلیدونکی او تغییر موندونکی نه دی او په خپل ټاکلی (مقرر) وخت او نیټه کښی خامخا رسیدونکی دی او هرگز داسی نه کیږی چی پر داسی مجرمینو به په آخرت کښی انعام او اکرام مېنول شی او له سره هغه لری کیدونکی نه ده چی له مجرم څنی سزا لری کړه شی یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شی.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿۳۳﴾

آیا نه دی گرځیدلی (دغه کفار د مکی) په ځمکه (ملکونو) کښی پس چی ووبنی (په دغو اوطانو کښی چی) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چی پخوا له دوی نه (تیر شوی) دی او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسی) چی عاجز نی کړی کوم شی نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکی کښی بیشکه چی الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی لوی لوی زورور او قوی مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشي خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حیثیت لري؟ او څه شی دی؟ ښه وېوېږي چی په آسمان او ځمکه کېښي د هېڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چی الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالی علم محیط او قدرت کامل دی بیا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی - نو له کومی خوا به وی؟.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهِمَا مِنْ ذَنْبَةٍ

او که چیري نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چی کوی ئی دوی نو نه به ئی پریښی وی پر شا د ځمکي هېڅ ژوندی خوځیدونکی تلونکی (په شامت د عاصیانو)

تفسیر: یعنی خلق چی دغه خطاوی او گناهونه کوی که د دوی پر هره یوه گناه او جزئی خطا نیولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هېڅ یو جاندار او متنفس د ځمکي پر مخ کېښي نه پاتی کیږي - نافرمان خو د خپلی نافرمانی له سببه په تباهی رسولی کیږي او کامل فرمان منونکی چی عادتاً ډیر لږ هم وی د قلت له امله (وچی) راپورته کیږي ځکه چی د جهان نظام په داسی یو اصول او ترتیب سره قائم کړی شوی دی چی محض د څو معدودو انسانانو هستوگنه دلته خلاف الحکمت ده بیا کله چی د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتی نشي نو حیوانات به د څه لپاره پریښودی شی ځکه چی د دوی وجود بلکه د گرد (تول) جهان موجودیت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

ولیکن وروستی کوی (الله) دوی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری کله چی راشی اجل (نیټه) د دوی پس بیشکه چی الله دی پر بندگانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو ورپه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پوری الله تعالی مهلت ایښی دی چی پر هر جرم به ئی فوراً نه نیسی کله چی موعود وخت راشی نو په یاد ئی ولری چی گرد (تول) شیان د پاک الله تر نظر لاندی دی او د هېچا د یوی ذری په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر -

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډیری ښی ښی فیصلی صادروی نه به مجرم چیری پتیدی شی - او نه به د مطیع له حقه سترگی پتیری.

«اللهم اجعلنا ممن يطيعك واغفر لنا ذنوبنا انك انت الغفور الرحيم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر فالحمد لله والشكر له

سورة یس مکیه الاآیه (۴۵) فمدنیة وهی ثلاث وثمانون آیه وخمس رکوعات رقمها (۳۶)

تسلسلها حسب النزول (۴۱) نزلت بعد سورة الجن

د «یاسین» سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (۴۵) آیهته چی مدنی دی (۸۳) آیتونه (۵) رکوع لری

په تلاوت کښی (۳۶) او په نزول کښی (۴۱) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندی چی بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئی (چی لیږلی شوی دی خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئی روان پر سمه لاره چی توحید دی).

تفسیر: یعنی لوی قرآن پخپل اعجازی شان - دک له حکمته تعلیماتو - پخو مضامینو په لحاظ د دی خبری ډیر لوی زبردست شاهد دی چی هغه نبی الامی چی د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالی رسول دی او بی له شکه او شبهی پر سمه لاره دی او د دوی گرد (تول) تابعان بی له کومی اندیښنی او خطری د مقصود تر منزل پوری رسیدی او نه بی لاری کیږی.

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسیر: یعنی دغه د دین سمه لاره، یا قرآن الحکیم د هغه الله تعالیٰ له جانبیه نازل شوی دی چی داسی یو لوی زبردست ذات هم دی چی هر ورو (خامخا) منکرانو ته سزا ورکوی او داسی رحمن رحیم مهربانی کونکی ذات هم دی چی امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانی سره انعام او اکرام ورکوی نو له هم دی جهته په قرانی آیاتو کښی بعضاً د لطف - رحم - او کرم شان عیان دی - او بعضاً د قهر - غضب - تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتَنْذِرْ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ
عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

دپاره د دی چی وویروی ته هغه قوم چی نه وو ویرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعیل پوری) پس دوی غافلان دی (له توحیده) خامخا په تحقیق حقه ثابته شوی خبره (د عذاب) پر اکثر د دوی (په ازل کښی) پس دوی نه راوړی ایمان

تفسیر: یعنی ډیر سخت او مشکل کار تاسی ته درسپارلی شوی دی چی دغه عربی قوم ئی د دی پاک قرآن په وسیله وینئ او هښیار - او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وگرځوه حال دا چی دغو عربو ته له سلهاو کلونو راهیسی کوم ویشوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی - نو د دغسی یو غافل، جاهل او عاطل قوم چی نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پیژنی - نه له ماضی څخه ئی عبرت اخیستی دی او نه د مستقبل په فکر کښی دی نه پر مبداء نظر غورځوی - او نه پر منتهاء - او نه د ښو او د بدو تمیز لری - او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کښی شته. د دغی ممتد جهالت او غفلت له تیارو څخه د هدایت او اسلامیت رڼا (رنرا) ته ایستل او د رشد، هدایت او صلاحیت پر سمه لویه لاره باندی برابرول کوم معمولی او سهل کار نه دی بلاشبهه تاسی په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ویروونکیو نتانجو او ډیر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ ئی - او زیار (کوشش) کوئ او ربړ (تکلیف) برداشت کوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاج اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسیدی او د دغه قوم د بری او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاج لار وښی لیکن تاسی له داسی ډیرو افرادو سره مخامخ کیدونکی یئ چی هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غور نه ږدی نو ځکه پر دوی باندی شیطان په پوره ډول (طریقه) سره

مسلط کیبری او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښی ډیر ښکلی او ښائسته ښکاره کوی او د دوی گرد (تول) ډرومښی او وروستنی احوال اگر که ډیر گنده او خراب هم وی د دوی تر سترگو ښه او موزون وښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکیریدی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله گرځوی په دغه وخت کښی له یوه جانب د شیطان دغه خبره ﴿لَا غَرْبَ لَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (الْعِبَادَ لَهُ مِنْهُمْ الْغَالِبِينَ) - ماسواء له مخلصانو نور گرد (تول) به بی لاری کرم» رشتیا کیبری او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَا تَلْتَمِزْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ - له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ دک کرم» ثابت او منطبق کیبری باقی د الله تعالی په علم کښی دغه خبره له ازله ثابته ده چی د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تمیزی او بی پروائی د شیطان په اغواء کښی اخته کیبری او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هیله (امید) او توقع نه کیبری چی دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښی له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کیږئ! او په ډیر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتایج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقریر د پوهیدلو دپاره ښائی دغه آیات تر نظر لاندی ونیسی!

الف - ﴿وَمَنْ يَشْأَلْ عَنِ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ يَقُضْ لَهُ شَيْطَانُهُ فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَهُمْ لِيَصُدُّوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيُحْدِثُونَ لَهُمْ مَا هُمْ قَادِرُونَ﴾ جزء ۲۵

(د الزخرف (۴) رکوع) ۳۶-۳۷ آیت معلوم شو چی شیطان ابتدا پر

چا باندی نه مسلط کیبری بلکه څه وخت چی انسان په لوی لاس خپل ځان پندوی او له پند او نصیحت او عبادت څخه اعراض او په څنگ کیبری نو بالاثر پری شیطان مسلط کیبری لکه چی انسان تر یوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هیڅ کار وانخلي نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بیکاره کیبری کما قال الله تعالی ﴿ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا لَوْ يَخْلُقُ اللَّهُ فَرَجًا لَّوَلَّيْتُمْ﴾ جزء ۲۸ د الصف (۱) رکوع ۵ آیت ﴿وَقُلُوبُ أَهْلَيْهَا فَهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ كَمَا لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَكَذَّبُوا فِي ظُلُمَاتِهِمْ يَقْمَهُونَ﴾

(د الانعام (۱۳) رکوع) جزء ۷

ب - ﴿وَمِمَّا لَهُمْ ثُرَاتٌ فَرَزُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّهِمْ﴾ جزء ۲۴

(د حم السجدة (۳) رکوع). ۲۵ آیت

وروسته له تسلط شیطان دغه کار کوی چی د هغه نتیجه ﴿حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ دی.

ج - ﴿وَالَّذِينَ قَالَ لِلْإِنْسَانِ أَيُّ كَلِمَاتٍ يَقُولُ أَنْ أُخْرِجَهُ وَقَدِ خَلَقَ اللَّهُ مِنْ تَحْتِهَا أَرْضًا وَجَعَلَ اللَّهُ مِنْ تَحْتِهَا نَارًا لَمْ يَمْلِكِ إِلَّا مَا يَشَاءُ﴾ جزء ۲۶ (د الاحقاف (۲) رکوع) ۱۷-۱۸ آیت

له دغو آیاتونو څخه معلوم شو چی د ﴿حَقَّ الْقَوْلُ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چی وروسته له مرگه پر بل کوم ژوندون یقین او باور نه لری او نه بدی بده گنی. بلکه په شیطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نیک گنی او ضلالت ورته هدایت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلایل چی دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلایل چی دوی ته وښوولی شی هغه

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾

بیشکه مونږ گرځولی مو دی په غاړو د دوی کښی طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلی دی) تر زنو د دوی پوری پس دوی جگ (وچت) سری کړی شوی دی (چی له سره ښکته نشی کتلی او لاتک خوری).

تفسیر: دغه د هم هغو خلقو په حق کښی دی چی د دوی ذکر پاس تیر شو. دغه غاړکی د عاداتو - رسومو - د جاه او مال حب - او د آباؤ او اجدادو تقلید ؤ چی دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولی وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجی) د دوی سروڼه نه راښکته کیدل.

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

او گرځولی مو دی په مخ د دوی کښی سد دیوال او له وروسته د دوی سد دیوال پس پتی کړی مو دی (سترگی د دوی) پس دوی هیڅ نه وینی.

تفسیر: د نبی الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کښی لوی دیوالونه درولی ؤ - دوی د جاهلانہ ؤ رسومو اطوارو - عاداتو - او د فاسدو آراؤ په تیارو کښی داسی بند ؤ چی وړاندی - وروسته - هسک (اوچت) او تیت هیڅ د دوی په نظر کښی نه ښکارېده - نه به ئی ماضی ته کتل او نه به ئی مستقبل ته. باقی د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دی دپاره کړی شوی دی چی د خیر او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسیباتو ترتب د الله تعالی په اراده او مشیت سره کیږی. زمونږ لوی عالم فخرالدین رازی فرمائی «په دغه آیت سره په آفاقیه ؤ دلاېلو کښی د دوی د غور کولو نفی وشوه لکه چی په ﴿فَهُمْ مُّقْمَحُونَ﴾ کښی د انفسیه ؤ دلاېلو په طرف د دوی د نه ملتفت کیدلو اشاره وه ځکه څه وخت چی سر د پاس په لوری لاتک ووهی او خوځیږی او د ښکته په طرف متماثل نشی نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شی»؟.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

او برابر دی پر دوی باندی چی وویروی ته دوی (له عذابہ) یا ونه ویروی ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چې مقرر دی په ازل کېنې مرگ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسې په حق کېنې برابر نه دی بلکه داسې سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوبدل د عظیمه و درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث گرځي. هم داسې آیت د البقرة په (۱) رکوع کېنې هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ۝

بیشکه هم دا خبره ده چې ویروې ته هر هغه چې متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویروې له رحمن څخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیږی ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت بشنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کېنې ظاهرېږی چې نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالی ویره د ده په زړه کېنې وی هر هغه چاسره چې بیخی د الله تعالی ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه گټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسې خلکو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چې د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کېنې کیږی چې د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مری (په قیامت کېنې)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چې الله تعالی پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه گردی (تولی) مری روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی خو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کېنې ډیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادگار پریږدی

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ

او لیکو مونږ هغه چي ومخکښي لیږلي دي دوی او (هغه) نشي (چي وروسته پاتي کيږي) له دوی

تفسیر: یعنی هغه نیک او بد اعمال چي له خپله ځانه ئي پرمي لیږلي دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نشي چي له خپله ځانه ئي وروسته پريښي دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه - يا د عمارت ودانۍ - يا د کوم رسم اساس کيښودل - اعم له دي چي ښه وي يا بد دغه ټول په دي کښي داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښي د اقدامو هغه نشي هم شاملی دي چي د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښي پر ځمکه لويږي لکه چي په ځينو صحیحو احادیثو کښي تصریح ده «ديارکم تکتب آثارکم».

وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ

او هر شي شمیرلي دي مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښي).

تفسیر: یعنی څرنگه چي ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلي ضابطي سره لیکلي کيږي پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښي لیکلي شوي دي او هغه لیکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي که نه د الله جل جلاله په قدیم علم کښي هر وړوکی او لوی شي لا له پخوا څخه موجود او حاضر دي چي سم له هغه سره په لوح محفوظ کښي نقلولی شي.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ

او بیان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته یو مثل د اوسیدونکیو د کلي (د انطاکیي)

تفسیر: دغه کلي د اکثرو په نزد د (انطاکیي) ښار دی او د «بائیبیل» په کتاب الاعمال په (۸) او (۱۱) باب کښي په یوه قصه کښي چي له هم دي قصي سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکیي) د ښار بیان شوی دی لیکن ابن کثیر رحمه الله علیه له تاریخي حیثیت او د قرآن د سیاق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړي دي. که هغه صحیح وي نو ښائي چي بل کوم کلي

تری مراد شی. والله اعلم. د دغی قصی ذکر مؤمنینو ته بشارت او د مکذبینو دپاره عبرت دی.

إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

کله چی راغلل هغی ته مرسلان استاغی

تفسیر: د دغو نومونو صحیح تعیین نشی کیدی او نه په یقینی ډول (طریقه) سره دغسی ویلی شی چی هغوی به بلا واسطه د الله تعالی رسولان وو یا د کوم نبی په واسطه دوی ماموران شوی و غو د ده په نیابت هغه کلی ته لار شی. دغه دواړه احتمال په کبی شته. اگر که متبادر هم دغه دی چی گوندی دوی پخپله انبیاء وی. ممکن دی چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به وړاندی دوی مبعوث شوی وی. بعضی وائی چی دغه د عیسی علیه السلام استاغی و چی د الله جل جلاله په امر لیږلی شوی و

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چی ولیږل مونږ دوی ته دوه (استاغی) پس تکذیب وکړ دوی د هغو دواړو پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دریم سره پس وویل دوی بیشکه مونږ تاسی ته مرسلان استاغی یو (له طرفه د عیسی)

تفسیر: یعنی رومبی دوه تنه لارل - بیا د دوی د تائید دپاره دریم هم ولیږل شو - دوی دری واړه سره یو ځای شول او داسی ئی وویل چی مونږ خو په خپل سر نه یو راغلی بلکه د الله تعالی استاغی یو لهذا هر هغه شی چی مونږ ئی وایو هغه د الله تعالی پیغام وکنی؟

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وویل (انطاکیانو دغو استاغیو ته) نه ئی تاسی مگر انسانان په شان زمونږ او نه دی رالیږلی رحمن هیڅ شی (نه وحی او نه رسالت) نه ئی تاسی مگر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسیر: یعنی له تاسی سره خو د عنقا یا د سیمرغ بڼه نشته چی تاسی د الله تعالیٰ انبیاء شوی تاسی خو په هیڅ شی کېښی له مونږ څخه څه توپیر (فرق) او امتیاز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هیڅ شی نه دی رالیږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کېښی سره جوړه او دغه خبره مو غوته کړی ده، چی راځئ یوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وترو او بیا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمُوا اِنَّا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٧﴾

وویل (استاځیو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بیشکه مونږ تاسی ته خامخا درلیږلی شوی یو.

تفسیر: یعنی که مونږ پر الله تعالیٰ دروغ وترو هغه خو مو وینی نو آیا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسې تصدیق او تائید کوی؟ داسی له سره نشی کیدی اوس تاسی پوهیږئ که نه پوهیږئ الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کېښی رښتینی یو او هیڅ یوه خبره له خپله ځانه نه وایو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصدیق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَا اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او نشته پر مونږ مگر (پیغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسیر: یعنی مونږ خپله فریضه اداء کړی ده، د الله تعالیٰ پیغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طریقو مو تاسی پخپل خیر او شر پوهولی یئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذیب او عداوت انجام او عاقبت به څرنگه وی؟

قَالُوا اِنَّا نَطَّيْرُ نَابِكُمْ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَسَّتْكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨﴾

وویل (انطاکیانو) بیشکه مونږ بدفالی مو نیولی ده په تاسی (چی بند والی د باران دی) قسم دی که منع نه شوی (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنگسار به کړو مونږ هر ورو (خامخا) تاسی او خامخا وږه رسیږی هر ورو (خامخا) تاسی ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسیر: ممکن چی د مرسلینو د تکذیب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بلیات نازل شوی وی یا د انبیاء د ښوونی په اثر د دوی په منځ کښی بیلتون واقع او بیا دوی په خپلو منځو کښی سره اختلاف وکړ څه ئی ومنل او څه ئی ونه منل او د نامبارکی نسبت ئی دوی ته وکړ یعنی ستاسی د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بی اتفاقی او مصیبت بلاء نازله شوی ده دغه گرد (تول) ستاسی له نحوست دی (العیاذ بالله) که نه مونږ پخوا له دی نه ښه ماږه وو او په اطمینان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دی نه مو په خپلو دی مواعظو او نصائحو سره مه ربروی (تکلیفوی)! او غوړونه مو مه کنوئ! که تاسی له خپل دغه وضعیت څخه لاس وانخیست! او له خپلو مواعظو او نصائحو ځنی مو خوله ونه نیوله نو مونږ به سخت تکلیف او عذاب تاسی ته در ورسوو او تاسی به تر هغه پوری په گټو سره وولو تر څو چی مړه شی.

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَإِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ^(۱۹)

وویل (استاخیو) چی بدفالی ستاسی له تاسی سره ده (چی دغه کفر دی) آیا نو که پند درکړ شی تاسی ته (نو دغه ته بدفالی وایی نه ده داسی) بلکه تاسی یو قوم یی مسرفان د انصاف له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی ستاسی د کفر او تکذیب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسی گردو (تولو) متحد او متفقاً حق او صداقت منلی وی نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسی په منځ کښی پیدا کیده او نه به په دی شان په آفاتو او بلیاتو مبتلا او اخته کیدی پس د نامبارکی او نحوست اسباب پخپله په تاسی کښی موجود دی نو بیا ولی په دغو مړه یوه خبره چی مونږ تاسی ته ښه نصائح او پوهنه در وړاندی کړی ده او تاسی مو ستاسی پر خیر او شر پوهولی یی خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو وروئ! حقیقت دا دی چی تاسی د عقل او د انسانیت له حدوده بیخی وتلی یی! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شی! او نه د انسانیت خبری ستاسی له خولی څخه وځی!.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ

او راغی له لری طرفه د هغه ښار یو سری (حبیب نجار) چی مندی ئی وهلی.

تفسیر: وائی چی د دغه صالح سری نوم حبیب وو او د ښار په آخری برخه کښی په عبادت مشغول او لگیا ؤ او له حلاله کسبه به ئی روزی خوړه. دغی فطری صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چی چپ او ساکت پاتی شی د دغی قصی د آوریدلو په اثر د استاخیو او د مرسلینو د تائید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت دپاره په منده او ډیره جلتی راغی - ولی چی دی وویرید نه چی اشقیاء د خپلو هغو ویرولو په اثر دغو مرسلینو او استاخیو ته څه ضرر او اذیت ورسوی. له دغه څخه معلومیږی چی د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دی ښار تر لری برخو پوری هم رسیدلی وو.

قَالَ يَقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۚ اتَّبِعُوا مَن لَّا يَسْأَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُّهْتَدُونَ ۝۲۱

ووویل (حبیب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسی د مرسلانو استاخیو. متابعت وکړئ تاسی د هغه چا چی نه غواړی له تاسی څخه اجر بدل حال دا چی دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسیر: یعنی دوی د الله تعالی استاخی دی او د الله تعالی پیغام ئی له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصیحت چی دوی تاسی ته کوی ښائی تاسی هغه ومنئ! او پری عمل وکړئ! وگورئ چی د دوی اخلاق - اعمال عادات او اطوار ټول ښه دی. او بی غرضه د خیر غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوری هم له تاسی څخه نه غواړی نو بیا ولی د داسی بی غرضو او پاکو بزرگانو متابعت او اطاعت ونه کړی شی؟ او د الله تعالی هغه پیغام چی د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی ولی ونه منلی شی!.

(نو دوی ورته وویل چی ته په دین د دوی ئی! نو هغه ورته داسی وویل چی)

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چی د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چی پیدا کړی ئی یم زه

تفسیر: دا ئی اګر که خپل ځان ته ویلی دی مګر اصلی مقصود ئی دا دی چه نورو ته ئی واوروی یعنی پر تاسی څه شوی دی چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چی رب او خالق دی.

وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٣﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولی کیږئ تاسی (په قیامت کښی نو ښائی تاسی هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسیر: یعنی داسی مه گنئ چه تاسی ئی عبث پیدا کړی یئ! او بیا ئی هم داسی سر خوشی او آزاد پریښی یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسی له دغه پیدایښت څخه نشته. داسی نه دی بلکه تاسی وروسته له مرګه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښی حاضر یږئ! نو ښائی چه لا اوس د هغی ورځی په تهیه او فکر کښی واوسی!

ءَاَتَيْنٰهُم مِّنْ دُونِهَا ۙ اِنَّ يُّرَدُّنَ الرَّحْمٰنُ بِصُرٰٓتِهَا لَعَنَ عَنِّيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْءًا وَّلَا يُنْقَدُوْنَ ﴿٢٤﴾ اِنِّیْۤ اِذَا اَلَفْتُ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿٢٥﴾

آیا ونیسم (پیدا کړم) بی له الله نور معبودان که اراده وفرمائی ماته رحمن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړی له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی (له هغه ضرره) او نه به می خلاص کړی (په زور) بیشکه زه کله (چی نور معبودان ونیسم) خامخا په ګمراهی ښکاره کښی یم.

تفسیر: یعنی دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهی ده چی له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسی شیانو عبادت کوئ چی هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شی او نه مو په سپارښت سره تری بچ کولی شی.

إِنِّي أَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِ ۝۳۶

بیشکه زه چی یم ایمان می راوری دی په رب ستاسی پس واورئ تاسی له مانه، (خو می شاهدان شی! په قیامت کنښی)

تفسیر: یعنی په مجمع کنښی بی له ترده او اندیښنی اعلان کوم چی ما پر واحد الله ایمان راوری دی. دغه خبره دی مگرد (تول) سره واورئ! شاید مرسلانو ته ئی د دی لامله (له وجی) اورولی وی خو د الله تعالیٰ په مخ کنښی شهادت ورکری. او قوم ته ئی دا شهادت ځکه اورولی وی چی د هغه د آوریډلو څخه متأثر شی - یا افلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدی په طرف متوجه شی.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

وویل شو (ورته چی څه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بی انتها نعمتونه ئی په کنښی ولیدل)

تفسیر: یعنی علی الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو - نقل کوی چی قوم هغه په ډیر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځکه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو چی دی فوراً په جنت کنښی داخل شی - لکه چی د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دی چی دوی پخوا له محشره په جنت کنښی داخلیدوی.

قَالَ لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ۝۳۷ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝

وویل ده کاشکی چی دا قوم زما پوه شوی وی په دی چی مغفرت ښښه وکړه ماته رب زما او وئی مگر څولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمنی وکړه چی دی ئی وواژه مگر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خبر غوښتلو څخه بیفکره نشو - او وی ویل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چی د الله تعالی له لوری پر ما مبذول شوی دی خبریدلی نو هرومرو (خامخا) نی ایمان راوړد.

وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُندٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خُمُودٌ ﴿٣٧﴾

او نه مو و نازل کړی پر قوم د دغه (حبیب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هیڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملاحکو). نه و دا عذاب (د دی قوم) مگر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته و (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر - ظلم او د مرسلینو د تکذیب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلک دپاره مزیدو ترتیباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چی له آسمانه ورته پرېستی لیږلی کیدی او نه د الله تعالی دغه عادت دی چی د اقوامو د اهلک دپاره لوی افواج ولیږي که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره نی د پرېستو افواج لیږلی وی هغه بیله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډیرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او څخ پڅ غورځولو دپاره یوه معمولی چغه کافی ده لکه چی د هم دغه قوم حال هم داسی شو چی پرېستی پر دوی یوه چغه ووهله او دوی مړد (تول) سره یو ځای همغلته مړه شول.

يَحْسُرَةُ عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٨﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣٩﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هیڅ رسول مگر و دوی چی په هغه پوری به نی توکی مسخری کولی. آیا نه وینی (دغه کفار) چی څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چی بیشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بیرته نه راگرځی (دنیا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟.

تفسیر: یعنی گوری او اوری چی په دنیا خومره اقوام او ملل له انبیاء سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباہ شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیش یو تن له هغوی ځنی د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشی. د عذاب په ژړنده کښی دوی تول سره اوږه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخر او استهزاء او توکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی .

وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَعِلَ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٦﴾

او نه دی دا گرد (خلایق) مگر تول په نزد زمونږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب و د آخرت سزا خو بيله ده داسی مه گنئ کله چی هلاک شوئ نو بیا به بیرته زمونږ په طرف نه راځی او گردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د گردو (تولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به تول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَأَيُّ لَهُمُ الْأَرْضُ الْيَتِيمَةُ أَيُّهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَايْتُهُ يَا كَلُونَ ﴿٣٧﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَاتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٨﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهَا

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغی ځمکی څخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او (له هر راز (قسم) کورو) انگورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) څخه دپاره د دی چی وڅوری دوی له میوو د هغو (مذکوره ژ شیانو)

تفسیر: یعنی ښائی دوی ته داسی شبهه پیدا شوی وی چی پس له موته بیا به مونږ څرنگه ژوندی راپاڅولی کیږو؟ دغه په دی صورت وړپوهوی څرنگه چی ځمکه وچه کلکه مړه پرته وی نو بیا الله تعالیٰ ئی تکه شنه زرغونه او ژوندی کوی او په کښی راز راز (قسم قسم) ونی، گلان، غلی، دانی، میوی، باغ، بهار او نور پیدا کوی چی تاسی ئی استعمالوئ هم داسی قیاس او اټکل وکړی چی په مرو ابدانو کښی هم الله تعالیٰ د حیات روح پو کوی په هر حال په دغی مری ځمکی کښی دوی ته یوه داسی ښه او د قدرت دلیل شته چی په هغه کښی د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت - د الله تعالیٰ وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طریقه) سره پیژندل او پوهیدل کیږی.

تنبیه: په پاسبیو آیتونو کښی د ترهیب خوا ښکاره وه چی د الله تعالیٰ له عذابو وویږیئ! او د هدایت لاره ئی ځان ته اختیار کړئ! په دغو آیتونو کښی ئی د ترغیب صورت اختیار فرمایلی دی. یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپیژنیئ! او د الله شکر گزاری ته متوجه شی! او په دغه ښه وپوهیږئ هغه الله چی مړه ځمکه ژوندی کولی شی هغه که په ایمانی حیثیت سره یو مړ قوم هم ژوندی کړی نو هغه ته دغه کار هیڅ اشکال نه لری.

وَمَاعَمَلَتُهُ اَيَّدِيْهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٢٣﴾

او نه دی پیدا کړی دغه (میوی) لاسونو د دوی آیا پس شکر نه وباسی دوی (په دغو نعماو د الله).

تفسیر: یعنی میوی او د ځمکی نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پیدا کیږی د دوی په لاسونو کښی داسی قدرت نشته چی د کورو یا کجورو (انگورو یا خرماؤ) یوه دانه هم پیدا کړی شی. سره له هغه محنت او تردد چی د یوه باغ په لگولو او روزنه کښی کیږی مگر د دغه باغ د میوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او ده د قدرت په قبضه او اختیار کښی دی. او که په غور سره وکتل شی ټول هغه کارونه چی د انسانانو په سعی او کوشښ سره انجام مومی هغه هم فی الحقیقت د الله تعالیٰ په عطاء کړی شوی قدرت او قوت او مشیت او ارادی سره کیږی. لهذا په هر حیثیت سره د الله تعالیٰ شکر ایستل او احسان پیژندل واجب دی.

تنبیه: محقق مترجم رحمة الله علیه په ﴿وَمَاعَمَلَتُهُ اَيَّدِيْهِمْ﴾ کښی «ما» نافیة اخیستی ده. کماهو دأب اکثر المتأخرین - لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغی «ما» موصوله توب نقل شوی دی چی د هغه تائید د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چی په کښی «ومما عملته ایدیهم» دی کیږی.

سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چی پیدا کری ئی دی دغه (تولی) جوړی (انواع اصناف) تول له هغو خیزونو چی زرغونوی ئی ځمکه او له ځانونو د دوی (اولاد لمسی کړوسی) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چی دوی ئی نه پیژنی (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: یعنی په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښی چی لا له هغوی څخه خلق پوره نه دی خبر الله تعالی جوړی پیدا کری دی. اعم له دی نه چی دغه جوړه توب د تقابل له حیثیته وی لکه نر او بیغه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا (رنرا) او تیاره. یا د تماثل له حیثیته وی لکه په یوه شان - یو رنگ، یو خوند میوی او د ځمکی نور محصولات او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکبنان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښی هیڅ یو داسی مخلوق نشته چی د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وی. ځکه چی مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کښی کیدی شی چی په کومه درجه کښی فی الجمله اشتراک ولری. د خالق او مخلوق اشتراک په هیڅ یوه حقیقت - صورت او صفت کښی سره بیخی نشته.

وَاٰیةٌ لَهُمُ الْاٰیِلُ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّارَ فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿۳۷﴾ وَالشَّمْسُ بِحُجْرِ الْوُسْطٰی لَیْسَتْ بِزَیْفًا ۚ

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چی راویاسو مونږ له هغی (شپې) څخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکی وی په تیاریو کښی او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چی) ځی پخپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی (یا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکی ایستلو ته وائی چی تری لاندی غوښه ئی ښکاره شی هم داسی وگڼئ د شپې په تیاریو باندی د ورځی څادر هوار کری شوی دی. څه وخت چی دغه د رڼا (رنرا) څادر د دی له سره څخه لری کر شی خلق په تیاریو کښی پاتی کیږی وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تگ سره په معین وخت راخیژی او تول جهان او شیان رنوی، د لیل او نهار پر

دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړئ او ښه وپوهیږئ چی الله تعالیٰ عالم هم داسی فناء کوی او بیا ئی د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندی راپاڅوی او بیشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل) او لایق دی چی د ده په قدرت کښی د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دی چی له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیری. هغه مطلق قادر چی شپه په ورځی سره تبدیلوی نو له هغه څخه دغه خبره کله لری او بعیده ده چی د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسی او لری ئی کړی. لیکن د شپې او ورځی او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نیټه کیږی.

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۲۳﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرر ده او دی پر هغی باندی منظم درومی یو بشرکی یوه ربه له هغی څخه وړاندی وروسته نشی کیدی پر هماغه کار چی لگولی شوی دی تل تر تله په هم هغه کښی لگیا دی یوه شیبه هم په قرار او آرام نه دی د شپې او د ورځی چورلیدل او د کلنی تحویل په هر هر ځای کښی چی ښائی ورسیری او مقرر مواسم او اوقات پیدا کړی په همغو ځایونو او مواسمو رسیږی بیا له هغه ځایه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلی دوری باندی شروع کوی د قیامت تر قرب او قیام پوری هم دغه وضعیت دوام لری شو دغسی یو وقت راشی چی هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسی حکم صادریری چی له هماغه ځایه چه غروب شوی ئی بیرته راوخیږه! دغه هم دا وخت دی چی باب التوبه به ترل کیږی کما ورد فی الحدیث الصحيح. خبره دا ده چی د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه ګرد (تول) نظام د هغه غالب، زبردست، علیم او خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چی د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشی خرابولی او نه ئی ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنی څه تنقید او تبصره کولی شی دی هر وخت چی اراده وفرمائی او څرنګه چی مشیت وفرمائی په کښی تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شی هیڅوک او هیڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشیاتو په مقابل کښی له سره هیڅ تردد او انکار نشی کولی.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کښی یو حدیث راغلی دی چی په هغه کښی د لمر په تحت العرش کښی د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشریح ځای نه دی په دغه مورد کښی دی زمونږ هغه مستقل مضمون ولوست شی چی د «سجود الشمس» تر عنوان لاندی چاپ شوی دی.

وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿۲۴﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړی (او ویشلی) دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چی وگرځی (په نظر کښی) لکه وچه خانگه د خرما (چه کلکه کړه، ژیره او نری شی).

تفسیر: یعنی د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومی الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلی دی چی دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طی او پری کوی په پړومبی آیت کښی د شپې بیان و، بیا د لمر بیان وشو چی تری د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو - گری - (ساعت) شیبی - (دقیقی) رپی (ثانیی) اوقات تشکیل کیږی. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائی چی د هغی په نقل او حرکت پوری د قمری ورځو، میاشتو کلونو اوقات مربوط دی. لمر او سپوږمۍ د هری میاشتی په آخر کښی تقریباً سره نژدی کیږی دلته قمر له سترگو څخه پټیږی. کله چی بیا له لمر وړاندی کیږی نو په نظر راځی. بیا نو منزل په منزل په دی حال کښی چی پرله پسې زیاتیږی پرمخ تگ کوی. څو څلورلسمی شیبی ته ورسیدی. نو په (۱۴) کښی بیخی پوره او کاملیږی وروسته له دی نه بیا پخپل تنقیص شروع کوی څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولی شپې هیئت ته اعاده او مراجعت وکړی او د کجورو د هغی قدیمی وچی کلکی خانگی په شان چی له ډیر وچوالی لکه لینده کړه او نری کیږی، کړه وړه، نری، بی رونقه ضعیفه، نحیفه په سترگو کښی بریښی.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ
وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿۳۰﴾

نه دی لمر لائق دغه لره (او له وسه ئی پوره نه ده) چی لاندی کړی سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښی) او نه شپه پړومبی کیدونکی ده له ورځی، او دغه تول (فلکی اجرام) په آسمان کښی چورلیدونکی دی (لامبو په کښی وهی فراخ په کښی روان دی).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښی دی. او د شپې حکومت په سپوږمۍ پوری تړلی دی. داسی نشی کیدی چی سپوږمۍ د خپلو وړانگو (انوارو) شیندلو (خورولو) په وخت کښی لمر د پلوشی (اشعه) تحت الشاع واقع شی. یا ورځ لږ شانتی په مخ کښی شی او د شپې پر کومه برخه متصرف شی یا شپه سبقت وکړی او د ورځی له اختتام څخه پخوا راشی. په هر ملک او اقلیم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چي شپې او ورځې ته ايښودلې شوي ده دغه کرات هيڅ مجال او قدرت نه لري چي له خپل ټاکلي (مقرر کړي) حرکت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوي رپې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وکړي شي. هره يوه سپاره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي او له هغه څخه د يوي ذري په اندازه هم يوي خوا او بلي خوا ته هيڅ تماثل او تجاوز نشي کولي او سره له دغومره لويوالي او سريع او گرندې حرکت په دغې آزادي فضا کښې يو له بله سره تکر نه وهي او نه متصادم کيږي او نه له خپلې مقرري اندازه څخه څوکه (ورو) يا گرندې کيږي. آيا دغه د دي خبرې واضحه نښه نه ده چي دغه ټول عظيم الشان مشينونه او د هغو دغه گرد (ټول) اجزاء او پرزي د کوم زبردست علیم، خبرير، قدير ذات په قبضه او اختيار کښې دي چي په داسي دقيق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لگيا دي، بيا نو هغه لوي ذات چي دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويات او سفليات ومافيا ئي پيدا کړي دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبديل، تحويل کوي آيا هغه په دي باندې نه دي قدير چي تاسي وروسته له فناء څخه بيا ژوند راپاڅوي. (العياذ بالله) تنبيه: حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه د ﴿لَا تُشْرِكُ بِمَا كَانَ يُدْرِكُ الْقَمَرَ﴾ د تعبير نکته داسي بيان فرمائي چي «لمر او قمر د هري مياشتې په آخر سره نژدې کيږي نو قمر لمر نيسي او لمر قمر نشي نيولی نو ځکه «لَالْقَمَرُ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَدْرِكَ الشَّمْسَ» ئي ونه فرمايل «والله اعلم»

يا دا چي نه دي لمر داسي او نه ښائي لمر ته دا چي لاندې کړي دي سپوږمۍ او ورورسپوږي يعنې چي صحيحه او آسانه وي ورته دا چي لاندې کړي سپوږمۍ او ورورسپوږي ورته يا په زمان کښې چي په شپو کښې ورسره يو ځای شي يا په مکان کښې چي لمر سماء الدنيا ته ورکوز شي يا په اوصافو کښې چي د لمر سير هم لکه قمر شي يا په سلطان او کمال کښې چي په څوارلسمه کښې ورسره گډ شي، يا په آثارو او منافعو کښې چي لمر هم د قمر آثار او خواص پيدا کړي حال دا چه هر يو له دغو پنځو ممنوعو شيانو ممنوع او دليل د هر يو ښکاره دي. «برهان الدين کشککي»

وَاٰیةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿٧٦﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ
مِّنْ مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٧٧﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوي ته دا ده چي بيشکه مونږ سواره کړي دي مونږ اولاد د دوي په بيړي (جهاز د نوح) ډکه کړي شوي کښې او پيدا کړي دي مونږ دوي ته په شان د دغه (بيړي) هر هغه څه چي دوي پري سوريږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئی د هغه پر ډکی بیړی سور کر چی نوح علیه السلام هغه جوړه کړی ده که نه د انسان تخم به نه پاتی کیده بیا د هغی بیړی په نمونه ئی نوری بیړی او جهازونه درجوړ کړل چی پر هغو تاسی تر نن پوری سوریږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئی له بیوی وچی څخه بلې وچی ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه هم داسی کار اخلئ لکه چی له نورو نواقلو څخه ئی اخلئ مثلاً اوبښ چی هغه ته عربو «سفائن البر» یعنی د وچی بیړی ویل.

وَإِنْ تَشَاغُرْهُمْ فَلَا صِرَاحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُقَدَّرُونَ ۝۳۶
مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝۳۷

او که اراده وفرمایو مونږ نو غرق کړی به مو وو دغه (راکبین د بیړی) پس نه به وی هیش فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږی (له غرقه) مگر (نه ئی غرقوو) په رحمت مهربانی خپلی سره او دپاره د نفعی اخیستلو تر نیتی (د مرگ د دوی) پوری.

تفسیر: یعنی دغه د هډوکو یوه موتی انسان ته وگورئ چی څرنگه له ویروونکی سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږی راتیریږی چی د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نری خخلی په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چی تاسی په دغو سیندونو کښې ډوب کړی نو څوک تاسی ته له دغه ډوبیدلو څخه نجات درکوی؟ او څوک به مو په فریاد رسیږی. مگر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانی او مصلحت اقتضاء ده چی گرد (تول) بحری راکبین نه ډوبوی ځکه چی د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسی ده چی دوی تر یوی معینی نیتی پوری ژوندی وی او دغه دنیوی امور پخپل طبیعی مدار وگرځی. د ډیر افسوس ځای دی چی ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږی او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماتو قدر پیژنی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝
وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝۳۸

او کله چی وویل شی دوی ته چی ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذاب) چی په مخکښی ستاسی دی او له هغه (اخروی عذاب) چی وروسته درپسی راځی بښای پر تاسی رحم وکړ شی (نو دوی مخ وگرځوی) او نه راځی دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو (قدرت) د رب د دوی مگر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ وگرځوونکی.

تفسیر: وړاندی د جزاء ورځ راځی - او وروسته مو پریښی دی خپل اعمال. یعنی کله چه دوی ته وویل شی چی د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه ویریږئ! او د خپلی آخری خاتمی په نسبت څه فکر او غور وکړئ! خو د الله تعالی رحمت ستاسی په لوری متوجه شی نو دوی په نصیحت له سره غوړ نه ږدی او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ
أَمْنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۖ

او کله چی وویل شی دوی ته چی نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چی رزق روزی درکړی دی تاسی ته الله نو وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلی وی الله نو طعام به ئی ورکړی وو هغه ته

تفسیر: یعنی د الله تعالی نور احکام به څه ومنی - پر فقراؤ او مساکینو مال لکول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی لیکن هم دغه مسلمه خبره لکه چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کیږی نو په نهایتو سپکو طریقو او تمسخر او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائی «هغو کسانو ته چی پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئی ورخوړو مونږ د الله تعالی له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشیت داسی نه وی نو دوی به ئی فقرا او محتاج - او مونږ به ئی غنی او دولتمن نه وو وگرځولی.» نو آیا د دغه حماقت او بی حیائی په مقابل کښی څه وویل شی؟ آیا که د الله تعالی اراده د چا په ورکړه کښی شوی وی نو د هغه هم دا یو صورت دی چی پخپله الله تعالی بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښی ورکړی؟ که په وسایطو ورکول هم د الله تعالی له مشیت څخه دی؟ نو تاسی دغسی فیصله ولی وکړه؟ چه د الله تعالی اراده په دی نه ده شوی چی هغو ته دودی ورکړی دغه خو د الله تعالی امتحان دی چی

اغنيا ئى د فقراؤ پر اعانت مامور فرمايلى دى او د دوى په وسيله ئى د هغوى د رزق رسولو سامان مهيا كړى دى. هر هغه چى په دغه امتحان كېنى پاتى او ناكامه شى نو بنائى چى دى پر خپلى بدبختى او ناكامى وژاړى.

تنبیه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلومېږي چى دغه آيت د ځينو زنادقه ؤ په حق كېنى دى په دغه صورت به د دوى دغه قول پر تمسخر نه حمل كيږي بلكه پر خپل حقيقت اېښود كيږي.

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

نه يې تاسى مگر په گمراهى ښكاره كېنى.

تفسير: كه دغه جمله د كفارو د قول تتمه وي نو مطلب به ئى داسى كيږي «اى د مؤمنانو تولنى! تاسى په صريحى گمراهى كېنى لويديلى يې چى د داسى خلكو د گيډى پر مړولو پسى گرځئ چى د الله تعالى له طرفه هغو كفارو ته خطاب دى چى دوى څومره چتى (بيكاره) او فضول خبرى كوى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «دغه گمراهى ده چى په نيك كار كېنى پر تقدير حواله وركړى او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو كېنى په طمعى او توقع پسى مندى ووهى».

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او وائى (كفار) چى كله به وي دغه وعده (د قيامت ؟ ووايې راته!) كه چيرى يې تاسى صادقين رښتيني (په دى كېنى اى مؤمنانو!).

تفسير: يعنى ستاسى دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چى تاسى مو له هغو څخه پرله پسى ويروى، كله راځي ؟ او دغه مواعيد مو كله پوره كيږي ؟ كه تاسى په واقع سره رښتيني يې نو دغه وعده ژر تر ژره پوره كړئ او مونږ ته ئى راوښيئ!

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾

(نو فرمائى الله چى) انتظار نه كوى (كفار) مگر د چغى پوى (د اسرافيل)

چی و به نیسی دوی حال دا چی دوی به جگری سره کوی. پس توان به ئی ونه شی د وصیت او نه به خپل اهل ته بیرته ورشی (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنی قیامت به یو ناڅاپه فجأة واقع شی او په داسی حالت کښی به قائمیری چی تول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښی مشغول او لگیا وی. څه وخت چی اول صور (شپیلی) وپوکلې شی د گردو (تولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شی او بالاخر تول سره مری او په هر ځای کښی به مری یو پر بل لویږی دوی به دومره یو فرصت هم ونه مومی چی څه ووانی یا څه وصیت وکړی یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوی، او بالفرض که وصیت هم وکړی نو چا ته به ئی کوی؟ او که خپلو کورونو ته راهم شی نو کورونه به ئی چیری ودان پاتی وی؟

وَنُفَعُ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٣٦﴾

او بیا به پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به مندی وهی ځغلی.

تفسیر: یعنی کله چه دوهمه شپیلی (صور) وپوکلې شی نو گرد (تول) مخلوقات به سره ژوندی کیری او له خپلو قبورو څخه به راپورته کیری، او پرېښتی به په ډیر سرعت او شطارت (چالاکی) سره دوی گرد (تول) په تیل وهلو سره د محشر د میدان په لوری ولی او شری به ئی.

قَالُوا يَوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدٍ نَاهٍ

وانی به دوی ای هلاک خرابی ده مونږ ته چا راپاخولو له ځایونو دځویونو زمونږ څخه.

تفسیر: ښائی چی د اولی او دوهمی نفخی په منع کښی به پر دوی د خوب حالت طاری کیری. یا د قیامت د هولناکی منظری له لیدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وگنی او داسی یو وضعیت به ځان ته اختیاری چی خوب ته به ورته او مشابه وی یا به «مرقد» د مضجع په معنی وی د خوب له کیفیت څخه به تجرید وکړی شی والله اعلم.

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٧﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چی وعده ئی کړی وه رحمن او رشتیا ویلی وو رسولانو.

تفسیر: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانب په هغه وخت کښی ورکاوه کیږی. یا ئی مستقبل د حاضر په ځای درولی هم دا اوس ورته جواب وائی یعنی ولی دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شاته خو خپلی سترگی وغړوی! او دغه وضعیت ته وگورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دی چی د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسی ته درکړی شوی وه. او انبیاء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسی ته درکوله.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صِغَةً وَاحِدَةً فَاذَاهُمْ جَبِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٦﴾

نه به وی (دغه نفخه الثانيه) مگر چغه یوه (چی وشي نو راژوندی به شی دوی تول) پس ناڅاپه دوی تول په نزد زمونږ به حاضر کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی هیڅ یو متنفس به نه تښتیدلی شی - او نه به چیری خپل ځان پتولی شی.

فَالْيَوْمَ لَا تَظْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٧﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شی ظلم په هیڅ نفس باندی د هیڅ څیز او نه به جزاء درکوله کیږی تاسی ته مگر (جزاء) د هغو (اعمالو) چی وی تاسی چه کول به مو (له خیر او شر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د هیچا به نه نیکی ضائع کیږی او نه به د جرم له حیثیت او اندازی څخه زیاته سزا چاته ورکوله کیږی. پوره پوره او په کامل ډول (طریقه) سره هر چاته د هغی جزاء او سزا ورکاوه کیږی. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي. او هر چاته به هر هغه نیک او بدکار چی په دنیا کښی ئی کړی وی په عقبی کښی د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندی کیږی.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكُهُونَ ﴿٥٨﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكِئُونَ ﴿٥٩﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ ﴿٦٠﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښی د لذت اخیستونکی وی. دغه (جنتیان) او ښځی د دوی به په سیوریو کښی (ناست وی) پر تختونو باندی تکیه وهونکی به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښی (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شی چه غواړی ئی دوی (او آرزو ئی کوی).

تفسیر: په جنت کښی به د هر قسم عیش - عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومی او په جنت کښی به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شی نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره گډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکتونو (څپرکتونو) او پالنگونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی ماکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنده ئی دا د هر هغه شی طلب آرزو او تمنا چی د جنتیانو په زړونو کښی وگرځی همغه به ورته علی الفور وړاندی کیږی. او د دوی گرد (تول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسمانی خوندونه او لذائد شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَجِئٍ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَجِئٍ ﴿۵۸﴾

وی به دوی ته سلام (چی وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمن له جانب به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چی د «ابن ماجه» په یوه روایت کښی راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چی د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی اللهم ارزقنا هذه النعمة العظمی بحرمه نبیک محمد صلی الله علیه وسلم.

وَأَمَّا زُورُ الْيَوْمِ إِنَّمَا فِيهِ الْبُحْرُومُونَ ﴿۵۹﴾

او (وبه وایه شی چی) راجدا شی نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښی تاسی له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسی د هستوګنی ځای بیل دی چی تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يٰۤاِبْنِي اَدَمٰنَ لَا تَعْبُدُوْا الشَّيْطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۖ وَاَنْ اَعْبُدُوْنِيْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿١١﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسی ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دی سره چی عبادت مه کوئ تاسی د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسی ته دشمن دی ښکاره. او (داسی حکم می نه وو کړی بلکه کړی می وو) چی عبادت کوئ (یواځی) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چی جنت ته تللی ده).

تفسیر: یعنی د هم دغی ورځی په نسبت مو تاسی د انبیاء الله په واسطه مکرر پوهولی وئ او ویلی مو وو چی د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چی ستاسی ښکاره او صریح دشمن دی او هغه مو تر هغه پوری نه پرېږدی څو مو په دوزخ کښی وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمی صافی لاری چی درښکاره او واضحه کړی شوی ده لاړ شی او یواځی د الله تعالی په عبادت او بندګی کښی مشغول اوسئ!

وَلَقَدْ اٰضَلَّ مِنْكُمْ جِبَلًا کَثِيْرًا ۖ اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٢﴾ هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوعَدُوْنَ ﴿١٣﴾ اِصْلَوْهَا الْیَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿١٤﴾

او خامخا په تحقیق گمراه کړی وو (شیطان) له تاسی خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسی داسی چی عقل وچلوئ. (وبه ویلی شی منکرانو ته په آخرت کښی) دا دوزخ دی هغه چی وئ تاسی چی (په دنیا کښی) وعده ئی درسره کړی شوی وه. ځی ننوځی په ده کښی نن ورځ په سبب د هغی چی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی کافران کیدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چی سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسی ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل غخه مو کار وانخیست - او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ - آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دشمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شع ؟

او پخپلی گنتی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه - مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غټو غټو خبرو هم ونه پوهیدئ - یا ځان مو پری نه پوهوه - او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی - اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی - څی خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٢٥﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو خو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کما جاء فی الركوع الثالث ۲۰ آیت من حَمَّ السَّجْدَةَ قَوْلُهُ تَعَالَى ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا سَمِعُوا نَدَاءَهُمْ سَعْهُمْ وَإِذَا جَاءُوهُمْ وَجَّوهُمْ يَبَاكُوا يَبْكُونَ﴾ و فی موضع آخر فی ذلک الركوع ۲۱ آیت ﴿قَالُوا أَكَلَفْنَا لِلَّهِ الَّذِي أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَاءُ لَمَمَسْنَاهُمْ عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ
لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾

او که اراده فرمایلی وی مونږ نو خامخا هواروالی به راوستلی وو مونږ پر سترگو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل). پس خرنګه به لیدلی وه دوی (هغه لاره) او که اراده فرمائی وی مونږ خامخا مسخ کری به وو مونږ دوی په غایونو خپلو کښی پس طاقت به ئی نه وو د وړاندی تللو او نه به بیرته گرغیدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنی لکه چی دوی زمونږ له آیاتونو څخه سترگی پتی کری دی که مونږ اراده فرمائی وی نو د سزا په ډول (طریقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخیست او له دوی نه به مو خالص پانده جوړه کری وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه لیدله او هم هغسی چی دوی له شیطانی لارو څخه نه پر څنګ کیږی او نه غواړی چی د الله تعالیٰ پر لاره لار شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بیخی مسخ او له اصلی حالت څخه ئی واپړو شو دوی د خپل کوم ضرورت دپاره بیخی له خپله غایه پر خوځیدلو قادر نه وی. مگر مونږ داسی ونه کړه - او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه گرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او ډیل وو نن به همغه سترگی لاسونه پښی پر دوی شاهی ورکوی چی دغو چتی (بیکاره) خلقو مونږ پر کومو چتی (بیکاره) کارونو لگولی وو او له مونږ ئی څه څه کارونه اخیستل.

وَمَنْ نُعِمْ لَهُ أَفْئِدَةً نُّنْكِسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

او هر چاته چی اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کښی، آیا پس نه کوی دوی عقل (چی نه یواځی الله په معروالی او تنکیس بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسیر: یعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګنئ! آیا تاسی نه ګورئ او غور نه کوئ چی یو روغ رمت او مضبوط انسان څه وخت چی زیات سپین پیری او زوړ شی خرنګه د لیدلو - آوریډلو - تللو - گرځیدلو څخه معذور کیږی. ګواکی د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه گرځی او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږی او په زوړتوب کښی همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږی نو آیا هغه الله تعالیٰ چی د دوی د دغه قوی په عطلات او ازاله په وړتوب او زړتوب کښی قادر دی په ځلمیتوب کښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشَّرْعَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

او نه دی ښوولي مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائېږي ورلره (شعر ويل)،
نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکي (د
احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه
دی - دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی
پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی
خالص طبع ازمویل - او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه
طبع په فطری ډول (طریقه) سره د شاعری له فته دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د
قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او
طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو
مواقعو کښی به یو نیم غلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفی عبارت وتلی وی
چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنی گنل شی - او نه
ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه
د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو څلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی - او
د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به
د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی
شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) - ځکه چی دغه شی د
دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ - دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو
گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنی کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر
دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره - ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی
دی چی په کذب - مبالغه - تخیل - فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم
محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن
په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په
گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنی نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم
د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی ښاکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر
کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء - بلغاء - او عقلاء
د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او
قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا
د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد په دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان
او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او ټینگ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوگرانو کار نه دی بلکه د انبیاءو الله کار دی چی د الله تعالیٰ په حکم مرو زیونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ویلو موقع ور نه کړه چی ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نښی شوی یی.

لَيَنْذَرَنَّ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٤٠﴾

چی وویروی (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چی وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چی قرآن نه منی).

تفسیر: یعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوریدلو سره له الله تعالیٰ څخه وویروی او پر منکرانو د حجت اتمام وشي. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «په هر چا کښی چی روح وی یعنی نیک اثر واخیستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مَا عَمِلُوا أَيْدِيًا أَنَا مَأْمُومٌ لَّهُمْ لِمَا مَلِكُونُ ﴿٤١﴾

آیا نه وینی دوی (بلکه وینی ئی) چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی ته له هغه چی جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپایان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسیر: له تنزیلیه و آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیو آیتونو په طرف توجه ورکوی. یعنی له یوه جانب د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وگورئ چی پاک الله څرنگه انعام او احسان پر تاسی فرمایلی دی. اوښ - غوائی - آس - کچر - پسه او نور ساکینان (جاندار) تاسی نه دی پیدا کړی بلکه دغه گرد (تول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او گټی دپاره پیدا کړی دی او بیا ئی تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان گرځولی یی چی تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چی مو زړه غواړی واخلي! او تری په هر ډول (طریقه) منتفع شی!.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٤٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٤٣﴾

او ذلیل عاجز ایل کری مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس عُینی له دوی د سورلئ د دوی دی او له عُینی د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کبئی نفعی دیری د خبیلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نهماؤ)؟.

تفسیر: وگورئ چی خومره لوی او عظیم الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کبئی عاجزان او ناتوانان - او تول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوشانو یو قطار (لر) یو وړوکی هلک هر چیری چی وگواری بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاری او دوی د دغه وړوکی په مقابل کبئی خپل غور هم نه خوځوی او پر خومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریری - پیتی پری وری او دیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئی منافع کیوی - علاوه پر غوښی د دوی له پوستکیو - هډوکیو - وړیو - ویشتانو او نورو څخه خومره فائدی حاصلولی شی - د دوی غلاځی داسی دی لکه د شودو چینى چی د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرَب) څخه دیر انسانان خروبییری (سیرابییری) خو سره له دی شکر ایستونکی بندگان دیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿۴۸﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ
نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُونَ ﴿۴۹﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چی ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چی دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کری شوی وی (په دوزخ کبئی).

تفسیر: یعنی هغه الله چی دغسی نعمتونه ئی تاسی ته عطاء او مرحمت کری دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کړئ چی د ده په مقابل کبئی مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لرئ چی گواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کبئی زموږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئی ولرئ چی هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چی دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او گټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چی تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسئ دوی په هم دغه وخت کبئی پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوی او ستاسی پیتی لا درنوی نو هلته به تاسی ته دغه خبره ښکاره شی چی د هغو معبودانو په طرفداری او حمایت چی تاسی خپل گرد (تول) عمر مصرف کړی ؤ نن هغوی په کومه سترگه تاسی ته گوری ؟.

فَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّنَا لَنَعْلَمُ مَا يَسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٢٩﴾

پس نه دی غمجن کوی تا خبری د دوی (په دی چی ته رسول نه ئی) بیشکه مونږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض) چی پتوی ئی دوی او هغه (کفر او عناد) چی ښکاره کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی کله چی پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسی ده نو تاسی له سره مه غمجن او مه خفه کیږئ! او خپله فریضه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پریږدئ! مونږ د دوی له ظاهری او باطنی احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار یو او په ډیر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

وَلَكُمْ مِنَ الْإِنْسَانِ مَا خَلَقْتَهُ مِنْ نَفْثَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٣٠﴾

آیا نه وینی نه پوهیږی انسان چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفی (یوه شاخکی اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جگړه کوونکی ښکاره دی (له مونږ سره په نفع د بحث کښی).

تفسیر: یعنی انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه گوری او نه ئی په یاد وی چی دی د یوی ناڅیزی او ناولی اوبو یو شاخکی ؤ چی د الله تعالی په قدرت له څه شی څخه څه شی تری جوړ شوی دی ؟ د اوبو دغه شاخکی ته الله تعالی داسی زور او قوت - نطق او بیان ورعطاء کړ چی دی اوس پر هره یوه خبره جگړی او مناقشی کوی او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبری او اتري جوړوی - تر دی اندازی پوری چی نن له خپله حده متجاوز شوی د خپل لوی خالق په مقابل کښی هم ټینگ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٣١﴾

او تری پر مونږ پوری مثل (د هډوکی وراسته) او هیر کړی ئی دی پیدایش خپل، وائی څوک به ژوندی کړی دغه هډوکی حال دا چی هغه وراسته دی.

تفسیر: یعنی وگوری، چی دوی پر الله تعالیٰ خرنګه خبری او فقری تری ؟ گویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوی او داسی وائی کله چی زمونږ اجساد وراسته شی او بیخی وریږی یواځی وراسته او زاړه هډوکی او ککره مو پاتی شی نو آیا دغه شیان بیا شوک ژوندی کولی شی ؟ د دغسی سؤال کولو په وخت کښی دوی ته د دوی اصلی پیدایښت نه په یادپیری. که نه دغه ناخیزه شاخکی ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی. ښائی چی دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړی! او لږ دی وشرمیری! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهی کار واخلی! ښکاره ده چی په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب ومومی چی په دغه راتلونکی آیت کښی مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندی کړی دغه (وراسته هډوکی) هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی اول ځلی حال دا چی دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وی او که زوړ).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی اول ځلی ئی په دغو هډوکو کښی روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلی په دوی کښی روح اچول څه سختی او اشکال نه لری. بلکه ستاسی په زعم دغه دوهم ځلی ژوندی کول د اول ځلی ژوندی کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چی هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چی اول ځلی وی که دوهم ځلی. دی په هر ډول (طریقه) سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هډوکو بشرکی هر چیری چی تیت او برک (منتشر) وی د هغه هره ذره د ده په محیط علم کښی ده او هغه ئی پخپل موعده (تایپی) بیا تولوی او ژوندی کوی ئی.

وَالَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا إِذَا دَانَتْكُمْ مِّنْهُ تَوقِدُونَ ﴿٢٥﴾

هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ونی شنی څخه اور پس ناڅاپه تاسی له هغی ونی څخه بلوی اور.

تفسیر: یعنی پرمپی ئی له اوبو څخه تکه شنه او خروبه ونه زرغونه کړه. بیا د دغی تکی شنی او ښکلی ونی لرگی ئی وچ او خس ئی وگرځوله چی اوس تاسی له هغی څخه اور ویاسئ پس هغه الله جل جلاله چی دغسی متضاد صفات په اول او آخر کښی بدلولی شی آیا دی به د یوه څیز

په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو رالړولو څرنگه قادر او توانا نه وی. تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿مِنَ النَّاسِ الْأَخْفَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړی ده چی د هغی له څانگو څخه کله چی یو په بل باندې ومېلې شی اور وځی لکه چی زمونږ په مشرقی جلال آباد کښی د (بانس) ونه یا په عربو کښی د (مرخ) او (عفار) ونی دی والله اعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آیا نه دی هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه قادر په دی باندې چی پیدا کړی په شان د دوی ؟ هو! (قادر دی په دی باندې). او هم دی دی اصلی ډیر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شی باندې).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی د آسمان او ځمکی په شان لوی لوی کړی ئی پیدا کړی هغه ته د دغسی کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دی.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی امر حکم د الله هر کله چی اراده وفرمائی (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چی وفرمائی هغه ته چی (جوړ) شه نو (جوړ) شی.

تفسیر: یعنی د کوم لوی یا وړوکی شی په اول یا دوهم ځلی پیدا کولو کښی الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقت نشی وړاندې کیدی د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده هر کله چی دی د کوم شی د پیدا کولو اراده وفرمائی هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کیږی او د یوی ربی ډیل او تأخیر هم په کښی امکان نه لری.

تنبیه: زما په خیال دغه آیت له پخوانی آیت سره هم لگولی شو او داسی هم ویلی کیدی شی چی رومی د بدن د پیدایښت ذکر ؤ او دلته ئی د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الی بحث الروح فی سورة الاسراء من هذا التفسیر).

فَسُبْحَنَ الَّذِي يَبْدِئُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٧﴾

پس پاکی ده هغه (الله) ته چی په لاس (د قدرت) د ده کښی ده باچاهی د هر شیز او خاص هم ده ته بیرته بیا بیولی کیږئ (په آخرت کښی لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چی د ده د قدرت په لاس کښی فی الحال هم د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختیار) او زمام (واگی) شته په مستقبل کښی هم گرد (تول) د هم هغه په لوری ورتلونکی او رجوع کوونکی دی او پاک الله د عجز او سغه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلی ډول (طریقه) منزّه او پاک دی.

تمت سورة يس لله الحمد والمنة

سورة «الصفات» مكية وهى مائة واثنان وثمانون آية وخمس ركوعات رقما (۳۷) تسلسلها حسب النزول (۵۶) نزلت بعد سورة «الانعام»
د «الصفات» سورت مكى دى (۱۸۲) آيته او (۵) ركوع لرى په تلاوت كښى (۳۷) او په نزول كښى (۵۶)
سورت دى وروسته د «الانعام» له سورتته څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالصَّٰفَّٰتِ صَفًّا ۙ فَالزَّٰجِرٰتِ زَجْرًا ۙ ﴿٣٨﴾

قسم دی پر (هغو پرېستو چی) صف تړونکی دی په صف تړلو سره بیا پر (هغو) شړونکیو (د شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنی چی صف تری قطار قطار او په منظم ډول (طریقه) سره ودیږی که پرېستی وی چی د الله تعالی د احکامو د اوریدلو دپاره پخپلو غایونو کښی درجه په درجه ودیږی یا عبادت کوونکی انسانان وی چی په لمانځه او جهاد او نورو کښی سره صفونه تری.
تنبیه: په محاوراتو کښی قسم د تاکید دپاره دی چی علی الاکثر د منکرانو په مقابل کښی

استعمالییری لیکن دیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالییری او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهرییری چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په دول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿فَالْجَزْءُ كَبْرًا﴾ = بیا پر هغو شرونکیو د شیطانانو په شړلو سره).

یعنی هغه پږستی چی شیطانان رتی او شری ئی شو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندگانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیسی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډگر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر - تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالْجَزْءُ ذِكْرًا ۖ إِنَّ إِلَهَهُ لَوَاحِدٌ ۝

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پږستی یا انسانان چی د الله تعالی احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی شو ئی نورو ته هم وروښوولی شی.

﴿إِنَّ إِلَهَهُ لَوَاحِدٌ﴾ = چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پږستی او په ځمکه کښی د الله تعالی نیک بندگان په هره زمانه کښی قولا او فعلا شهادت ورکوی چی د تولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ تول د هم هغه بندگان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَبَيْنَهُمَا رَبُّ الْمَشَارِقِ ۝

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منع د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقیین» دی ځکه چی لمر - قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راڅرگندییری (ښکاره کییری)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کییری. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کری چی له «مشارق» ځنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمییری او له یوه حیثه طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کینی د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِذَا زَيَّتَ السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزَيْنَةٍ الْكَوَكِبِ ۖ

بیشکه مونږ بنائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په بنائست سره چی ستوری دی.

تفسیر: یعنی په تیارو شو کینی دغه آسمان د دغو بیحسابو ستوریو د ځلیدلو څخه د کتونکیو په سترگو غومره بنائسته او ښکلی - مزین او ډک له سینکاره او رونقه معلومیږی.

وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطَانٍ تَارِدٍ ۚ

او ساتلی دی (مونږ دا آسمان) په ساتنی سره له هره شیطان سرکشه نافرمانه (چی ویشتلی شی په لمبو سره)

تفسیر: یعنی په دغو ستوریو د آسمان زینت او بنائست دی او له ځینو ستوریو څخه چی رالویږی د شیاطینو په انسداد او اندفاع کینی هم کار اخیست کیږی. دغه لویدونکی ستوری څه شی دی؟ آیا له نوریه و کواکبو څخه برسیره د بلی کومی نوعی مستقل کواکب دی؟ یا د دغو نوریه و کواکبو له شعاعو ځنی منفک کیږی! او تری یو راز (قسم) سوځوونکی اور پیدا کیږی؟ یا پخپله له دغو کواکبو ځنی اجزاء جدا کیږی او لویږی؟ په دغه مورد کینی د علماؤ او حکماؤ مختلفې خبری او اقوال دی. په هر حال د ده حقیقت هر شی چی وی دی خو له دغو څخه د شیاطینو د ویشتلو کار هم اخیست کیږی د دی څه تفصیل د «حجر» د سورت په تفاسیرو کینی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا يَتَمَعُونَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ لَقَدْ فُؤِنَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۖ دُحُورًا

غور نه نیسی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه ټولی لوی پورته ته او ویشتلی غورځولی شی له هر طرفه (د آسمانه چی دوی اراده وکړی د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی یعنی شیاطینو ته د دی خبری قدرت نه دی ورکړی شوی چی د پرښتو مجلس ته ځان ورسوی او د الله تعالی له وحی څخه کومه خبره واوری.

کله چی شیاطین داسی اراده وکړی او پاس آسمانونو ته د ورنژدی کیدلو کوشش کوی نو هر طرف ته چی دوی ورځی له هغه ځایه ئی پرېښتی شری او په وهلو او ویشتلو سره ئی لاندی غورځوی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۙ

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنی په دنیا کېښی دوی تل تر تله شړل او رتل کېږی د دوی اخروی عذاب خو بیل دی.

إِلَّا مَن خَطَفَ الْخُطْفَةَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ ثَاقِبٌ ۝

مگر (غور نیسی) هغه (شیطان) چی غوټه واچوی په یو کرت غوټه اچولو سره پس ژر ورپسی راخطا شی لمبه رڼا (رنرا) کوونکی سوځونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغو ټټیدلو او ځنځیدلو کېښی د ویری او وارخطائی په منع کېښی یوه نیمه خبره آوری خو سره له هغه پرېښتی په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوی. د دی تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کېښی پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهَمْ أَسَدٌ خَلَقْنَا مِّنْ خَلْقِنَا ۖ

پس وپوښته ته دغه مشرکان چی آیا دوی سخت دی له جهته د پیدایښت که هغه څوک چی پیدا کړی مو دی.

تفسیر: یعنی د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چی د آسمان - ځمکی - ستوریو - پرېښتو - شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کېښی زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلی پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالی ته چی د داسی عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلی پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لری.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ ۝

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له ختی سرېښناکی.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته ټول معلوم دی له یو شان سربیناکی ختی څخه مونږ د دوی د نیکه کالبت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو څخه پیدا کړی یی دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو څخه بیا ژوندی راپاڅوو.

بَلْ عَجَبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿۳۷﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخري کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخري کوی چی دغه (نبی) څرنگه چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذ بالله).

وَإِذَا دُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿۳۸﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿۳۹﴾ وَقَالُوا لَئِنْ هَذَا إِلَّا أَسْحَرُ مِثْلِنَ ﴿۴۰﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخري پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مگر سحر کودی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی گوری هغو ته د کودو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وگرځوی.

عَرَادَ امْنَنَا وَكُنَّا آتِ رَبَّاءَ عَظَمَاءَ إِنَّا لَبَعُوثُونَ ﴿۴۱﴾ وَأَبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿۴۲﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مره شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونبر به خامخا بیا ژوندی راپاخول کیږو که پلرونه پومبني زمونږ (هم را ژوندی کیږی؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یواځی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دی نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مړینی څخه قرونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئی هم نه وی پاتی نو دغه څرنگه منلی شو چی دغه ټول له سره راتولیدی، او بیا له سره ژوندی راپاخولی کیږی؟.

قُلْ نَعْمَ وَأَنْتُمْ دُخْرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! (ټول راژوندی کیږی) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یی پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به گوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو! ضرور هغوی گرد (ټول) بیا ژوندی راپاخول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربر (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته (دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به ټول سره ژوندی راپاخولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته گوری. (دغه چغه یا جگری ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وی تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسیر: یعنی دغه خو په واقعی او رښتیا سره د جزاء ورځ راوړسیده چی د هغی اطلاع او خبر مونږ ته انبیاء الله راکړی وو او مونږ به پری مسخری کولی.

أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٧﴾

(وبه فرمائی الله ملائکو ته چی) راتول کړئ تاسی هغه کسان چی ظلم ئی کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانئ) ښځی (یا شیطانان ملگری) د دوی او هغه چی وو دوی چی عبادت به ئی کاوه (د بتانو).

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کیږی.

مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَنَّةِ ﴿٢٨﴾

بی له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لاری د دوزخ ته (او دوزخ ته ئی ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرېښتو ته ورکاوه کیږی چی دغه ګرد (تول) سره راتول کړئ! او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبيه: له «ازواج» یا جوړی څخه د یوی نوعی یا صنف ګنہګاران مراد دی یا به د دوی کافری ښځی مرادی وی او له ﴿وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ څخه اصنام - شیطاین او نور مراد دی.

وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٩﴾

او ودروئ دوی (په دغی لاری کښی) بیشکه دوی پوښتیدل شی (یعنی تری پوښتنه کیږی د اقبالو او افعالو د دوی)

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کیږی څو له دوی ځنی هغه سؤال او جواب وکړ شی چی وروسته له دی نه په ﴿مَالِكُمْ لَا تَمْسُحُونَ﴾ کښی مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿۲۳﴾ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿۲۴﴾

څه مانع ده تاسی ته چی مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصی کښی لکه چی کوله مو په دنیا کښی) (هیڅ نشی کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموی (او ذلیل) دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تاسی ﴿عَنْ جَبْرِ مِّنْهُمْ﴾ ویل چی مونږ یو له بل سره مرستی (مدد) او مددگاران یو نن پر تاسی څه شوی دی چی یو له بل سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر یو له تاسی بی له دی نه چی لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کیږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۲۵﴾ قَالُوا لَكُمُ كُنُوزٌ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿۲۶﴾

او مخ به وگرځوی ځینی د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوی دوی یو له بله وپه وائی (کشران مشرانو ته) چی بیشکه تاسی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «یمین - ښی لاس» کښی عموماً ډیر زور او قوت وی یعنی هم دا تاسی وئ چی پر مونږ باندی به راتلئ زمونږ د گمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دی یعنی هم دا تاسی وئ چی راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندی چی له نیکی او ښیګڼی (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. یا وئ تاسی چی راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چی نیک به وو په گمان ستاسی سره - یا له جانبه د قسمه چی مونږ په حق دین یو دغه خبری او اتري به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښی سره کیږی.

قَالُوا بَلْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۲۷﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّنْ سُلْطٰنٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَغٰیْنَ ﴿۲۸﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّكَ لَافِيْقُوْنَ ﴿۳۷﴾ فَأَعُوْذُ بِكُمْ اِنَّكُمْ لَعَالِيْنَ ﴿۳۸﴾

وبه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راوړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زورور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پرینی چی ستاسی په زړونو کینی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رتلی شوی شیطانان یو - او دغه خبره ظاهره او څرگنده (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسوا له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همنه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو - لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسونه وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همنه خبره ﴿لَا مَلٰئِكَةَ جَهَنَّمَ وَّ مِنْكُمْ وَ مِنْ رَبِّكَ﴾ الآية - کامله تثبیه شوه. نن مونږ او تاسو گرد (تول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَانْتَهُمُ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿۳۹﴾

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کینی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی تول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کینی هم همغسی شریکیدوی لکه چی په جرم او گناه کینی سره ملگری او شریکان وو.

اِنَّكَ لَنْ تَعْمَلَ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿۴۰﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْا اِذَا قِيلَ لَهُمْ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٧﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه چی له دوی سره مو وکړ) کوو له ټولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چی وبه ویل شو دوی ته چی نشته بل برحق معبود هیڅوک مگر یواځی الله دی نو تکبر به ئی کاوه (له ویلو د کلمی نه یا کبر او لوئی کوی دوی په دی بلونکی باندی).

تفسیر: یعنی د دوی کبر او غرور مانع دی چی د نبی الله له ارشاد سره سم د «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» پاکه کلمه پر خپلی ژبی راوړی چی په هغی سره د دروغو معبودانو نفی کیږی اگر که په زړه کښی هغه رښتین گڼی.

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَرَاهُ إِشْرَافًا عَلٰى غُجُورٍ ﴿٣٨﴾
وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٩﴾

او وائی (دغه منکران) چی آیا بیشکه مونږ خامخا پریښودونکی یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیونی (الله فرمائی په تردید د منکرانو - نه ده داسی) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولی (محمد ټول پخوانی) رسولان.

تفسیر: یعنی د شاعرانو دروغ خو مشهور دی. نو دغسی صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسی شاعر وایی؟ چی دنیا ته حقیقی رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړی دی او د گرد (ټول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوی. آیا لیونی او مجنون هم داسی رښتیا او صافی صافی خبری کوی؟ او دغسی صحیح او پاخه اصول دروړاندی کولی شی؟.

إِنَّكُمْ لَنَآبِقُوا الْعَذَابَ الْإِلِيمَ ﴿٤٠﴾ وَإِنَّمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

بیشکه چی تاسی خامخا څکونکی یی د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږی تاسی ته مگر په قدر د هغه (عمل) چی وئ تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او گستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چی د رسالت په دربار کښی ئی کوئ هر څه چی کوئ د هغه گرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځی ستاسی په مخ کښی راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٣٠﴾

مگر هغه بندگان د الله چی پاک کړی شوی دی (له پلیدی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعنی د دوی په نسبت څه وویل شی د دوی وضعیت او حالت خو بیخی له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیدوی او داسی انعاماتو مورد گرځی چی ځینی ئی دغه دی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٣١﴾ قَوَّامَةٌ

دغه (مخلصین چی دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنگا رنگ) میوی

تفسیر: یعنی داسی عجیبی او غریبی میوی د خوړلو دپاره دوی ته وړاندی کیږی چی د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هوا د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف ئی په دی صورت سره خپلو بندگانو ته ښوولی دی چی ﴿لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعة (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٣٢﴾

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چی څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَدَّتِ النَّعِيمِ ﴿٣٣﴾ عَلَى سُرِّ مُتَقَلِّبِينَ ﴿٣٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَائِسٍ
مِّن مَّعِينٍ ﴿٣٥﴾ بَيْضَاءَ لَدَّةٍ لِّلشَّرِيِّينَ ﴿٣٦﴾

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٣٥﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کښی (ناست به وی) پر تختونو سره مخامخ (چی هر یو د بل له لیدلو څخه خوشالیدی). گرځولی به شی پر دوی (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپین خوند ورکونکی دپاره د خښونکیو نه به وی په دغو شرابو کښی څه آفت علت او نه به وی دوی له هغو شرابو څخه مست بیخوده.

تفسیر: یعنی خوند - مزه او نشاط به ئی پوره وی او د هغو مضارو او مفسدو به هیڅ یوه نښه او اثر هم په کښی نه وی چی په دنیوی شرابو کښی شته، د دغو طهورو شرابو له غښلو څخه به د سر دروند والی او نشه نه پیدا کیږی، ینی او سگی به نه خرابوی، او نه به ئی ویالی وچیری.

وَعِنْدَهُمْ قُصِرَتُ الظُّرُفُ عَيْنٌ ﴿٣٦﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ لُّكُنُونٌ ﴿٣٧﴾

او وی به په نزد د دوی کښی حوری تیتی لرونکی د سترگو غتی سترگی گواکی دوی هگی دی پتی ساتلی شوی (په صفائی کښی).

تفسیر: یعنی له ډیره شرمه او نازه ښکته کتونکی حوری چی ماسواء له خپلو میرو (خاوندانو) بل هیچا ته نه گوری او نه سترگی وراړوی. د دی حورو رنگونه به ډیر صاف او شفاف وی په شان د هغو تکو سپینو هگیو چی الوتونکی ئی تر خپلو وزرو لاندی پتی ساتی نه به پری کوم داغ لگیدلی وی او نه به څه گردغبار او دوی پری لویدلی وی یا د هغو نریو پردو په شان تکی سپینی او پستی او نازکی وی چی د هگی د پوستکی په منځنی برخه کښی د سپینی برخی او پوتکی په منځ کښی واقع او ساتلی وی ځینی وائی چی د «شتر مرغ» هگی تری مراده ده چی ډیره ښائسته وی - په هر حال دغه تشبیه په صفائی او ښکلیتوب کښی ده نه په سپینوالی کښی لکه چی د «الرحمن» په جزء ۲۷ (۳) رکوع ۵۸ آیت کښی داسی یو آیت مونږ لولو ﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالزُّبُرُ﴾

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ
إِنَّكَ لَمِنَ الْمَصْدُوقِينَ ﴿٥٢﴾ إِذَا امْتَنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا عَرَّائِلًا كَدُّ يُونُسَ ﴿٥٣﴾

پس مخ به وگرځوی ځینې د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملگری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملگری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینې د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سری د دی لامله (له وجی) پر ما خنډیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چتی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سری مړ او له خاوری او له نورو سره گډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هډوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ - ښه خو پر دغه چتی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُّظْلَعُونَ ﴿۵۷﴾

بیا وائی آیا یی تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال درښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سری یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځی چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌البین سره هم معلوم کړو - دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینې وائی چی دغه مقوله د الله تعالی ده - یعنی الله تعالی به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وگورئ.

فَاطْلَمَ قَرَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿۵۸﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتُ
لَتُرْدِيَنَّ ﴿۵۹﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ ﴿۶۰﴾

پس وبه گوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملگری) په منع د دوزخ

کښی. وږه وائی (قائل منکر ته د ملامتیا دپاره) قسم دی په الله چي نژدی وی ته چي په کنده د دوزخ کښی می وغورځوی او که نه وی انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړیو شویو (دوزخ ته سره له تا).

تفسیر: یعنی دغه جنتی ته د ده د ملگری حال ورښود کيږی چي بیخي د دوزخ منع کښی به پروت وی د ده له لیدلو څخه به دی عبرت اخلی او د الله تعالی فضل او احسان به ئی په یاد ورشی او هغه ته به داسی وائی «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره یار او ملگری کړی» محض د الله تعالی فضل او احسان زما لاس ونیو او له دغه مصیبت څخه ئی بچ کړم چي زما قد هم د اسلام د سمی لاری څخه ونه ښوئیده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندی به زه هم نیول کیدم او په دغه دوزخ کښی به غورځول کیدم او دغه سخت دردناک عذاب به می موندو.

أَمَّا نَحْنُ بِمَبِيتَيْنِ ۝۵۹ أَلَمْ نَتْنِ الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمَعْدِيَيْنِ ۝
إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝۶۰ لِيُثِلَ هَذَا فليَعْمَلِ الْعَمَلُونَ ۝۶۱

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کیدونکی (بلکه نه یو) مگر همغه مرگ زموږ پړومبني (په دنیا کښی) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی. بیشکه چي دغه (ابدی خونډور حیات) خامخا هم دغه په مراد رسیدل بری ډیر لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائی چي عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنیا چي فانی دی).

تفسیر: په دغه وخت کښی به له ډیره مسرته ووائی آیا دغه واقعی خبره نه ده بلکه ده چي ماسوا له هغه پخوانی مرگه چه په دنیا کښی مونږ ته رسیدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت څخه وځو او نه د تکلیف - عذاب - ربر (سختی) او اندیښنی کومه ویره او خرڅشه (خطر) مونږ ته عانده کيږی. د الله تعالی په فضل او کرم سره دغه زموږ نعم او رفاهیت به همیشه وی بیشکه چي لوی بری او کامیابی هم دی ته وائی او دغه دی هغه اعلی مقصد چي ښائی د هغه د تحصیل دپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شی! او هر ډول (طریقه) ایثار او فدا کاری په دغه لاره کښی وکړی شی! اوس بیا الله تعالی عظم برهانه فرمائی

أَذْلِكَ خَيْرٌ نَزَلًا أَمْ شَجَرَةُ الزُّقُومِ ﴿١٣﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿١٤﴾
 إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿١٥﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه مونږ گرغولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چی دا ونه ده چی راووچی په بیخ د دوزخ کښی.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلستیا تذکره وه - له دی ځایه د دوزخیانو د میلستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومی ونی نوم دی چی دیره ترخه او خورا (دیر) بد خونده ده لکه چی په هندوستان کښی د (تهر) یا (سیهند) ونه هم دغسی ده. د دوزخ په منځ کښی الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئی دلته په ﴿إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښی ځکه څه وخت چی دوزخیان له لوړی څخه دیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینی د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چی له هغه ځینی یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښی هم د دی ونی تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چی منکران د هغی له ذکره په قرآن کښی په ضلالت او گمراهی کښی لویږی. ځینی وائی چی شنه ونه به د دوزخ په اور کښی څرنگه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چی د دی ونی مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چی د اور په چنډی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښی ځینی داسی ونی هم شته چی د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینی وائی چی «زقوم» په فلائی لغت سره کجوره او کج (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کج او کجوره پخپل منځ کښی کیښودل او خپلو نورو ملگرو ته به ئی ناری وهلی «راځئ چی زقوم سره وخورو».

طَلَعَهَا كَأَنَّ رُؤُوسَ الشَّيَاطِينِ ﴿١٦﴾

وړی د هغی گواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحه او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنگه شیطان په صورت یا ئی مارانو (منگورو) ته شیطاین ویلی دی یعنی د هغی وړی یا وایسکی به ئی د منگور د سرونو په شان وی لکه چی په هندوستان کښی په

تشبیه سره یوی ونی ته «ناکپهن» وائی یعنی د منکور پرانستلی خوله.

فَاِنَّهُمْ لَا كُوْنٌ مِنْهَا قَبْلَ كُوْنٍ مِنْهَا الْبُطُوْنُ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ
عَلَيْهَا الشَّوْبَا مِنْ حَمِيْمٍ ﴿٣٨﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکي وی له هغه (زقوم) څخه پس دک کوونکي به وی له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیری لوری نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا گډول (څښول) به وی له اوبو یشولیو شویو څخه (چی کلمی به ئی توتی توتی کوی).

تفسیر: کله چی دوزخیان «زقوم» وځوری تری کیږی دلته سختی تودی یشیدلی اوبه پر دوی څښولی کیږی چی د هغو په اثر د دوی کلمی توتی توتی لاندی تری لویږی ﴿فَقَطَّ امْعَدَهُمْ﴾ جزء ۲۶ د محمد ۲ رکوع ۱۵ آیت اعاذنا الله منها

ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ اِلَّا اِلَى الْجَحِيْمِ ﴿٣٨﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هر ورو (خامخا) ډیری د اور ته وی.

تفسیر: او کله چی دوی ډیر وری کیږی نو له اوره یو څنګ ته بیول کیږی او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کیږی. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښی غورځول کیږی. او دوی د دغه عذاب څکه مستحق دی چی

اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٣٩﴾ فَهُمْ عَلٰى اَثَرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿٤٠﴾

بیشکه چی دوی موندلی دی پلرونه خپل گمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسی ځغلی مندی وهی (د هغوی تقلید کوی دلیل او برهان ته نه گوری).

تفسیر: دغه وروستنی کفار د پخوانیو کفارو په ږوند تقلید گمراه شول په کومه لاره چی پخوانی کفار تللی وو دوی هم پر هغو لارو په مندو شول او هغه کښو ژورو ته ئی له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئی پریښود .

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ۚ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٤٢﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذِرِينَ ۚ ﴿٤٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ۚ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق گمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د پرومینیو (اممو
څخه په تقلید او ترک د دلیل او خامخا په تحقیق لیرلی مو وو په دوی
کښی ویروونکی (انبیاء له عذابو نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس
وگوره چی څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابو
چی ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چی پاک کړی شوی وی (له
عصیانو خلاص دی له عذابو).

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی له انجامه خبروونکی او له آخرته ویروونکی انبیاء راغلی دی. د
هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ چی د هغوی خبرو ته ئی غور کښینښود
یواځی د الله تعالی همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابو محفوظ او مصؤن پاتی شول چی له
الله تعالی څخه ویریدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه
لیکی، «د ویری خبری خو گردو (ټولو) ته اورولی کیږی خو تری همغه کسان پند او عبرت
اخلی چی نیک وی، بدان تری تور خوری او بد تری وری « وروسته له دی نه د ځینو مندرینو
(ویروونکیو) او د ځینو مندرینو (ویرولیو شویو) قصی اورولی کیږی خو مکذبین تری عبرت
واخلی او مؤمنین پری داده او متسلی شی.

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلْنَعْمَ الْمُجِيبُونَ ۚ ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ۚ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ۚ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ۚ ﴿٤٦﴾
سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ۚ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۚ إِنَّهُ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ آخَرْتَنَا الْآخِرِينَ ۚ ﴿٤٨﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکونکی یو مونږ. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډیر لوی (چی ایذاء قوم او غرق وو) او وگرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقی پاتی کیدونکی. او پری مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلکو کښی. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کښی. بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د نوح نیکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بیشکه چی دغه (نوح) وو له (خاصو) بندگانو مؤمنانو زمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ (قوم د ده بی له ده څخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پوری نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه او دوی ئی د دوی په خیر او شر پوهول مگر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسې تزئید او ترقی موندله. بالاخر حضرت نوح علیه السلام له ډیر مجبورتیت د خپل لیوونکی دربار ته متوجه شو او عرض ئی وکړ ﴿قَدْ عَارَیَکَ اَیُّ مَغْلُوبٍ فَاتَّخِذْ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آیت ای ربه! بیشکه چی زه پر مغلوب یم - ته له ماسره مدد او مرسته وکړه - نو وگورئ چی الله تعالی د ده دعاء څرنگه مستجاب او په څه شان ئی ورسره مدد وکړ؟ نوح علیه السلام ته ئی سره د ده له کورنی او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالی ضرر رسولو څخه نجات ورکړ - او د هولناک طوفان په وخت کښی ئی د ده حفاظت وکړ - او یواځی بیا د نوح علیه السلام له اولادی او د ذریاتو څخه ئی دنیا ودانه کړه - او تر څو چی دنیا ودانه وی د ده د خیر ذکر ئی پر ژبو جاری او باقی پریښود لکه چی تر نن پوری خلق پری سلامونه لیری او په توله دنیا کښی د نوح علیه السلام پر نامه یادیری دغه خو د نیکو بندگانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وگورئ چی تول یو ځای په ډیر زورور څپان او طوفان کښی داسی دوب - مغروق او فنا شول چی د خپلو حماقتونو او سفاقتونو په سزا او نکبت ئی تول خلق سپیره او ورک کړل او د دوی هېڅ نوم او نښان پاتی نشو.

تنبیه: د اکثر و علماوو قول دا دی چی نن د تول جهان انسانان د حضرت نوح علیه السلام د دریو زامنو (سام - حام - یافث) اولاد دی. د «جامع ترمذی» له ځینو احادیثو څخه د دی ثبوت کیږی. والتفصیل یطلب من مظانه.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ۝۳۷

او بیشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصول کښی تول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دی

او هر يو وروستنی نبی د پخوانيو انبياوو تائيد او تصديق کوی نو څکه حضرت ابراهيم عليه السلام ئی د حضرت نوح عليه السلام له دلی څخه وفرمايه ﴿وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾^{۸۳} جزء ۱۸ د المؤمنون (۴) رکوع ۵۲ آيت

إِذْ جَاءَ رَبُّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ^{۸۴}

کله چی راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بی له شکه.

تفسیر: یعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئی خپل زړه پاک کړ! او د دنیوی اندیښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئی ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئی هم پند او نصیحت وکړ چی له کفر - شرک او بت پرستی او عصیان څخه خپل ځانونه وساتی.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ^{۸۵} أَيْفَاكَ الْهَـٔةُ دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ^{۸۶}

کله چی وویل (ابراهيم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چی عبادت ئی کوئ تاسی. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئی کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیږی (مکتی) بتان څه شی دی او څه حیثیت لری چی تاسو ئی په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات ترلی دی. آیا په واقع سره د دوی په لاس کښی د تول جهان واک (واگی) ، اختیار او حکومت دی ؟ او د کوم وړوکی یا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آیا تاسی ولی له خپل حقیقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ گرځوئ ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ^{۸۷}

پس څه گمان مو دی پر رب د عالمیانو (چی بی له عذابه به مو پریږدی بلکه

نه مو پریردی).

تفسیر: یعنی آیا د ده په وجود کښی غه شک او شبهه شته؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یی چی (معاذ الله) تیری (گتۍ) له هغه سره شریکان دروئ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقف یی چی پر داسی گستاخی او بی ادبی زړور شوی یی؟ بالاخر دا راوښیی چی تاسی د رب العلمین په نسبت څرنگه افکار او خیالات لرئ؟

فَنظَرْنَا فِي النُّجُومِ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ۝ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ۝^(۱۰) قَرَأَ إِلَى آلِهِمُ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ۝^(۱۱)

پس نظر ئی واچوه یو نظر په ستوریو کښی. پس وویل (ابراهیم) چی بیشکه زه ناجوره یم. پس وگرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چی شا کونکی وو. پس پت راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چی آیا نه خورئ (تاسی له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښی د نجوم علم ډیر مترقی وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وی ویل چی زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښی به څوک داسی پیدا شی چی د هغه طبیعت بیخی له هر حیثیته ښه وی او غه نه څه داخلۍ یا خارجۍ عوارض ورلاحق نه وی - آیا دغه ربر (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چی دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسې پخسیده یا ئی مطلب دا وو چی زه ناجوره کیدونکی یم - ځکه چی ناروغی د مزاج د بی اعتدالی سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سری ته هم دغه صورت وړاندی کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلی د ده له داسی وینا څخه چی ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ خلق داسی وپوهیدل چی دی د نجوم په وسیله وپوهید چی ده نژدی ده چی رنځوریم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندی گرد (تول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دی وینا له آوریډلو څخه هغوی د ده په نه ورنگ باندی د معذورت په علت وپوهیدل او دی ئی یواځی په ښار کښی پریشود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتی کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسی موقع او فرصت ومومی چی په هغه کښی د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلي - نو دی په لویه بتخانه کښی ننوت او بتانو ته ئی خطاب وکړ «چی تاسی د دغو ماکولاتو او نذورو څنی چی په مخ کښی مو پراته دی ولی نه خورئ؟» سره له دی چی ستاسی ظاهری صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چی د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَيِّئٌ﴾ ویل په واقع کښی دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکی په کوم مطلب چی پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښی پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی حال دا چی دغه «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده او داسی توری د شرعی مصلحت په وخت کښی مباح دی لکه چی د هجرت په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» په جواب کښی «من ماء» وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښی ویلی وو. «رجل یهدینی السبیل» هو! څرنگه چی دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الاولی وه نو ځکه د «حسنات الابرار سیئات المقربین» په اساس په حدیث کښی «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوی دی پر تاسی چی خبری نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسی ما لره؟).

تفسیر: کله چی د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وی ویل چی تاسی خبری ولی نه کوئ؟ حال دا چی ستاسی اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی لیکن ونی نشو کړی چی د انسانانو روح هم په تاسی کښی وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چی خوړونکی - څښونکی - ویونکی انسانان د دغو بی حسه او بی حرکت د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښی ولی سر په سجده لویږی؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړی؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چی د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنی په زور او قوت سره ئی ودرزول او ځگرد (تول) ئی سره مات او ځود کړل. د انبیاء په سورت کښی دغه قصه مفصله تیر شوی ده چی ابراهیم علیه السلام داسی قسم یاد کړی وو ﴿وَتَاللّٰهِ لَآ كَيْدَٓ اَصْنَامُكُمْ﴾

فَاقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزُقُّونَ ﴿۴۷﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراہیم) ته چي رامندی ئی وهلی (پسی لپاره د نیولو).

تفسیر: کله چي خلق له خپلی میلی او چرچی څخه بیرته راوگرځیدل که گوري چي د دوی بتان گود او مات توتی توتی پراته دی نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهیدل چي دغه کار پرته (علاوه) له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی لکه چي گورد (تول) د ده په چار چاپیر کښی سره راتول شول او ورته وویل چي دغه زمونږ معبودان دی ولی مات کړی دی.

قَالَ اتَّعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿۴۸﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿۴۹﴾

وویل (ابراہیم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسی د هغه چي تاسو ئی تراشوئ (او پخپلو لاسو ئی جوړوئ) حال دا چي الله پیدا کړی یی تاسی او هغه (عمل) چي کوئ ئی تاسی (نو ولی د غیر الله عبادت کوئ).

تفسیر: یعنی هر چا چي دغه بتان مات کړی دی تاسو هغه پسی ولی گرځئ تاسی پخپله ولی داسی چتی (بیکاره) او احمقانه حرکات کوئ ؟ آیا د تیږو (گتو) بیځانه بت چي تاسی ئی پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق کیدی شی او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چي ستاسی او ستاسی د اعمالو او د دغو تیږو (گتو) او د نورو گوردو (تولو) موجوداتو خالق دی ولی شکولی دی ؟ کله چي الله تعالیٰ د تولو موجوداتو خالق او رب دی نو تاسی ولی د نورو اشیاء په عبادت کښی مشغول او لگیا کیږئ ؟ حال دا چي دغه نور اشیاء هم مخلوق فی المخلوق دی آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دی ؟

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُيُوتًا فَأَلْفُوهُ فِي الْجَهَنَّمَ ﴿۵۰﴾ فَاَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿۵۱﴾

وویل (کفارو) چي جوړه کړئ دغه (ابراہیم) ته یوه بناء (او له خسو ئی دکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوی دغه (ابراہیم) د اور په ډیری

کښی. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس
ومو گرځول دوی لاندی (خوار سپک)

تفسیر: کله چی د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی
تجویز ئی سره غوته کړ چی رائج یوه لویه آتسخانه (بهتی) جوړه کړو - او ابراهیم د هغی په
اور کښی وغورځوو - خو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښی د بتانو عقیده بیرته ټینګه شی -
او په عین زمان کښی د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښی پیدا شی - او گرد (تول)
سره ویوهیوی چی د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ خو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی
یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وگرځول - او
هغه ډیر زورور اور ئی پر خپل خلیل گلزار کړ چی له هغه څخه علی رؤس الاشهاد دغه خبره ثابته
شوه چی تاسی او ستاسی معبودان که تول سره خپل لاسونه یو کړئ - خو بیا هم د الله تعالیٰ د
یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه
لری چی د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئی هم
وسوځوئ!.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿١٩﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره
راوښی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چی ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مایوس او ناامیده شو - او پلار ئی هم
پری سختی او شدت شروع کړ - نو د هجرت اراده ئی وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته
وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٠﴾

ای ربه زما راوښنه ماته (ځوی) له صالحانو (چی معین وی په طاعت د تا او
مین وی په غربت کښی زما)

تفسیر: یعنی کله چی تېر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چی په
دینی چارو کښی زما مدد وکړی - او د دوی سلسلی ته دوام ورکړه.

فَبَشِّرْهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿۱۱﴾

پس زیری و کبر مونبر په دغه (ابراهیم) په داسی هلك چي ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه - او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلك ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروړاندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلك چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «سمع - اوریدل» او «ایل - الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابہ ئی وگرځوله او دغه هلك ئی ورعطاء کړ - په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده - نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمعیل علیه السلام دی حضرت اسحق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبیحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿وَبَشِّرْهُ بِإِسْحَاقَ بْنِ﴾ معلوم شو چی په ﴿فَبَشِّرْهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ﴾ کښی علاوه پر اسحق علیه السلام د بل کوم هلك بشارت مذکور دی. د اسحق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی گرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحق علیه السلام ځوی دی ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ يُقُوبُ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنگه گمان کاوه شی چی حضرت اسحق علیه السلام به ذبیح وی گواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادگار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونبر مسلمانان د هغه مقدس یادگار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿بَلَدًا مَّعَهُ الشَّقَى﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چی دغه د قربانی غای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمعیل علیه السلام هم دغه د قربانی غای ته ده که نه د دوی په زمانه کښی خو خلق عموماً له مکی معظمی څخه دری میله لری په «منی» کښی قربانی کوله لکه چی تر نن پوری همغه سنت هملته جاری دی. معلومیږی چی د ابراهیم علیه السلام د قربانی اصلی غای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منی» ته منتقل کړ. په عظیم الشان قرآن کښی هم ﴿هَذِیْلَةُ الْقَبَةِ﴾ او ﴿كُم مَجْلُوهٌ اِلَی الْبَيْتِ الْعَتِیقِ﴾ مذکور دی چی له همغه څخه د کعبی شریفی نژدیوالی څرگندیږی (شکاره کیږی) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه رابښی چی «ذبیح الله» همغه اسمعیل ؤ چی په مکی معظمی کښی اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښی دغه هم مصرح ده چی «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چی خپل یو نازولی محبوب غوی قربانی کړه!» او دغه مسلم دی چی حضرت اسمعیل علیه السلام پر حضرت اسحق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحق علیه السلام د حضرت اسمعیل علیه السلام په موجودیت کښی څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځی یو غوی کیدی شی؟ عجیبه خبره لا دا ده چی دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښی د هغه هلك بشارت چی ورکړی شوی دی هغه ته ئی «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحق په بشارت کښی کله چی ابتداء پرښتو د الله تعالی له جانبه زیری ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی - د الله تعالی له خوا په لوی قرآن کښی د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحق یا بل کوم نبی نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځی پر هم دغه هلك چی د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چی د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښی ﴿اِنَّ اِبْرٰهٖمَ حَلِیْمًا وَّ اٰدَمَ ذَنْبًا﴾ راغلی دی او د توبی په (۱۴) رکوع ۱۱۴ آیت کښی ﴿اِنَّ اِبْرٰهٖمَ لَکَا وَّ اٰدَمَ حَلِیْمًا﴾ مذکور دی چی له هغه څخه ظاهریږی چی هم دغه پلار او غوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دی. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نژدی دی. د هم دغه «غلام حلیم» له ژبی څخه دلته داسی نقل فرمائی ﴿سَجَدُوْا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الضُّرُوْثِ﴾ د انبیاء په (۶) رکوع ۸۵ آیت کښی ئی په صاف دول (طریقه) سره فرمایلی دی ﴿وَلَسٰیجِلٌ وَّ اِذِیْنٌ وَّ ذَا الْکِفْلِ کُلٌّ مِنَ الضُّرُوْثِ﴾ ښائی له هم دغه سببه ئی د «مریم» په سورت کښی حضرت اسمعیل ته «صادق الوعد» فرمایلی وی چی د ﴿سَجَدُوْا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الضُّرُوْثِ﴾ وعده ئی په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم - صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږی چی حضرت اسمعیل علیه السلام دی ﴿وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ رَظِیًّا﴾ د «البقرة» په سورت کښی د کعبی شریفی د تعمیر په وخت کښی د حضرت ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام له ژبی څخه کومه دعا چی نقل فرمایلی شوی ده په هغی کښی دغه الفاظ هم شته ﴿وَجَعَلْنَا مُسْلِمَیْنِ لَکَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتَا اٰمَةَ مُسْلِمَةً لَّکَ﴾ بعینه د هغه مسلم تشنیه هم دلته هم د قربانی په ذکر کښی داسی اداء فرمائی چی ﴿فَلَمَّا اَسْلَمَا﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئی په خصوصی دول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چی له دی نه اسلام - تفویض - صبر او تحمل بل

به شه وی؟ چی دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کیدلو په وخت کېښی له خپلو ځانونو څخه رابکاره او څرگند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چی الله تعالی د دغو دواړو صوری او معنوی زریات نی د ﴿ اَمَّا تُثَلِّمَةٌ لَكَ ﴾ وگرځول فلله الحمد علی ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُا إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ
فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا بَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ
اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿۳۷﴾

پس کله چی ورسید اسمعیل سره له پلار خپل حد د سعی ته وویل (ابراهیم) ای څو یګیه زما بیشکه زه پرله پسی وینم په خوب کېښی داسی چی بیشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چی څرنګه مصلحت ګنئ؟، وویل (اسمعیل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چی حکم نی درباندی شوی دی ژر ده چی وبه مومی ته ما که اراده فرمایلی وی الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: شه وخت چی حضرت اسمعیل علیه السلام لوی ځلمکی (ځنګی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چی د خپل پلار په مخ کېښی مندی ووهی او ورسره وځغلی او د ده په کارونو کېښی ورسره سعی - کوښښ وکړی او زیار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کېښی حضرت ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری یو ځوی ته ووايه څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړی. چی په خوښی سره دغه کار ته تیاریږی؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږی؟ وائی چی حضرت ابراهیم علیه السلام پرله پسی دری شپی هم دغسی خوب لیده په دریمه ورځ کېښی نی خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چی ځوی نی هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ویل «بابا جان! نو ولی دیل او څنډ (تاخیر) کوئ؟ هر هغه حکم چی لوی مالک له جانبته تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره نی اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کېښی هیڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالی د حکم په امتثال کېښی نه ښائی چی د پلار توب شفقت مانع شی زما له جانبته بیخی مطمئن او داده اوسئ! ان شاء الله تاسی به وګورئ چی زه په شه صبر او تحمل سره د الله تعالی د دغه حکم تعمیل کوم». په زرګونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی!

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿۳۸﴾

پس کله چی غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه
(اسمعیل) پر ښی) اړخ د ده .

تفسیر: (یا وائی چوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی څکه واچوه شو د غوی مخ ورته
مخامخ نشی، نه چی د پلارولئ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه
دیل او غنډ (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره غوی خپل پلار ته ور وښوده . زیات له دی نه
الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه - یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو
کښی نه راغی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی .

وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا اِبْرَاهِيمُ ﴿۳۷﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا ﴿۳۸﴾

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب
(خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی
ستا! زموږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ
چی ته په هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی .

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۳۹﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۴۰﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو
محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه
وه ښکاره .

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو - او بیا هغه
مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی گرځوو - بیا ورته لوئی درجی ورکوو . په توریت
کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی
ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی
تا داسی کار وکړ - او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت
درکړم - او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شگو په شان خواړه
واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا) .

وَقَدَيْنَهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿٢٤﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا دیره قیمتداره یا سمینه - شریه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمعیل علیه السلام د عظیم الشان یادگار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرْكُنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٢٥﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علی نبینا و علیه الف سلام وتحية.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٦﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندگانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندگانو څخه دی.

وَسَبَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٨﴾

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمعیل) په اسحاق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ډومبنی زیری د اسمعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی کرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى اسْحَقَ وَمَنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١٣٧﴾

او برکت اچولی و مونیر پر دغه (اسمعیل) او پر اسحق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو څخه څوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمعیل علیه السلام له اولادی څخه عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (مخوځات) ټول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سړی هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننگ ویلی شی. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿وَمَنْ ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحق په طرف راجع کړی دی مگر حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه هغه د حضرت اسمعیل او اسحق په طرف راجع کړی او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ وَجَعَلْنَاهُمَا قَوْمَهُمَا مِنْ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی و پر موسی او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری څخه ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنَهُمْ فَمَا تَوَّاهُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١٣٨﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبتيانو) ته پس ؤ هم دوی برياليان (کامياب) (پر قبطيانو دشمنانو خپلو).

تفسير: يعنی فرعون او د فرعونيانو لارو لښکر ئی گرد (تول) سره غرق او دوب کړل - او بنی اسرائیل ئی غالب - مظفر او منصور وگرځول او د هالکینو قبطيانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبتيان او اسرائیلیان کړل.

وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٤﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) دیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسير: يعنی توریت شریف چی په هغه کښی د الله تعالی احکام په دیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٥﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسير: يعنی په ښو افعالو او اقوالو کښی مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چی د انبياؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١٦﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّا كَذَبْنَاكَ ﴿١٨﴾

بِحُزْنٍ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستیو خلقو کښی دا چی سلام دی (د الله له طرفه) پر موسی او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسی او هارون نیکه) جزاء ورکړو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندگانو زمونږ دی چی

(خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی زمونږ د کاملو ایماندارانو بندگانو څخه دی.

وَأَنَّ الْيَاسِينَ الْمُرْسَلِينَ ۖ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٧﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿٣٨﴾

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چی وئی ویل قوم خپل ته آیا نه ویریرئ (له عذابہ د الله څخه) آیا تاسی عبادت کوئ د (هغه بت چی نوم ئی) بعل (دی) او پریردئ تاسی (عبادت) د ښه پیدا کوونکی

تفسیر: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالی الیاس علیه السلام د شام په ملک کښی یوه ښار ته چی د «بعلبک» په طرف کښی ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښی مشغول ؤ چی د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ. حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئی پوه او خبردار کړل او وئی ویرول.

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ ﴿٣٩﴾

چی الله دی رب ستاسی او رب د هغو پلرونو ستاسی چی پومبی ؤ.

تفسیر: یعنی هسی خو په دنیا کښی بنی آدما هم د تحلیل - ترکیب - تعدیل - تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډیر شیان جوړوی - مگر ډیر ښه خالق - صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چی د ټولو اصولو - فروعو - جواهرو - اعراضو - صفاتو - موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقی خالق دی. هغه لوی ذات چی تاسی او ستاسی پلرونه او نیکونه ئی پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چی هغه ﴿أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ﴾ پریردئ او د «بعل» بت په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لگیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغوړئ چی په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چی د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښی څرنگه چی د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښی درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنَّهُمْ كُحَضْرُونَ ﴿١٣٧﴾

پس تکذیب و کړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هر ورو (خامخا) وررسېږي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٣٨﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندګانو د الله چي مخلصان دي.

تفسیر: یعنی نور ګردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مګر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٣٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ﴿١٤٠﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (ال یاس مدح او ثناء) په وروستیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر آل یاسین.

تفسیر: «ال یاس» ته «ال یاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طور سینین» هم ویلی کیږي. یا به له «ال یاسین» څخه د حضرت ال یاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «کماصلیت علی آل ابراهیم» کښی یا چی په «اللهم صل علی آل ابی اوفی» کښی دی والله اعلم.

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٢﴾
وَأَنَّ لَوْطًا مِنَ الرُّسُلَيْنِ ﴿١٤٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٤﴾ إِلَّا
مَجْزُوا فِي الْغَيْرِينَ ﴿١٤٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو نیکو بندگانو ته بیشکه چی دی له هغو بندگانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته ټولو ته مگر یوی زړی ښځی ته چی وه دا په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ ﴿٢٤﴾

بیا مونږ مگرد (ټول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی ځنی نور د هغو کلیو پر گردو (ټولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واهولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَأَنْكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْعِجِينَ ﴿٢٥﴾ وَبِالْأَيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٢٦﴾

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریرئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپې (یعنی هر وخت پری تیریرئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلي).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل منځ اوښتیو کلیو به ئی سترگی لکیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترته پر هغو وړانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علامت او هغه د قدرت لوی نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٧﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٢٨﴾ فَسَاهَمَ
فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿٢٩﴾ فَالْتَقَبَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٣٠﴾

او بیشکه چی یونس خامخا له مرسلانو شخه دی. لکه چی وتبتید (له خپل قوم شخه) طرف د هغی بیرى دکی ته پس قرعه ئی واچوله (له دغو خلقو د بیرى (سره) درى کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښى بیا نو ځان ئی سیند ته واچوه). پس یوه مړى کړ دغه (یونس) لره مهى کب حال دا چی دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکى وو (په دغه بلا اذن راتلو کښى).

تفسیر: یعنى بیرى د سیند په منځ کښى په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیرى سورو خلقو وویل چی زمونږ پر دغى بیرى کښى داسى کوم مړى هم سور دی چی له خپل باداره تبتیدلى دی نو د گردو (تولو) پر نامه څو ځلى پچى واچولى شوى خو په هر ځلى به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه خته. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښى په تفصیل سره تیره شوى ده هلته دی د هغى تحقیق ولوست شى. د ده الزام هم دغومره وو چی د اجتهدى خطاء په اقتضاء بى له دی نه چی د الله تعالى حکم ته ئی انتظار کولى له هغه کلی شخه ووت او د الله تعالى د عذاب د نزول ورځ ئی تعیینه فرمایلى وه.

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسِخِّحِينَ ﴿٣٧﴾ لَكَيْتَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٨﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چی دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو شخه. نو خامخا پاتى به وو په نس د دی مهى کښى تر هغى ورځى پورى چی بیا ژوندى راپاخولى شى (خلق).

تفسیر: یعنى کله چی د مهى (کب) په گیده کښى او پخوا له هغه شخه به یونس علیه السلام د الله تعالى په ذکر او یاد کښى ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهى په گیده کښى پاتى وو او د باندی وتل به ئی په برخه نه کیده او د همغه مهى غذا او خوراک به کیده.

تنبيه: ﴿لَكَيْتَ فِي بَطْنِهِ﴾ الآية - د دی خبرى کنایه ده چی دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښى واقع شوى ده علامه محمود الالوسى البغدادى لیکى چی «ما په خپله په دغه سیند کښى ډیر لوی لوی کبان لیدلى دی ښائى دغه خبره د تعجب مورد ونه گرځى» پخوا تیر شو چی د کب په گیده کښى د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

فَبَدَّنْهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿٣٩﴾ وَأَبْنَيْنَا عَلَيْهِ

شَجَرَةً مِّنْ يَّقُطِينٍ ﴿۳۷﴾

پس ومو غورخوه دغه (یونس) په داگ میدان کښی حال دا چی دی رنخور وو. او زرغونه کړه مونږ پری یوه ونه له جلغوالوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چی دی حضرت یونس علیه السلام له خپلی ګیدی څخه قی کړی - او په یوه خلاص میدان کښی ئی وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافی غذا او هواء او نور ضروریاتو د نه رسیدلو له سببه رنځی او نحیف شوی وو. وائی چی د ده ضعف او نحیفی دی اندازی ته رسیدلی وه چی لمر پلوشی او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لګیده، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنګ کښی د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چی د هغه د جلغ د پانو سیوری د ده پر جسم لویده - او هم دغسی به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړی وی.

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿۳۸﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځی که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که ټول واړه او لوی سره وشمیرل شی نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسی ووايئ چی له یو لک تنو څخه زیات وو - او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لګوی نو یو لک ئی ووايئ، او که کسر ورسره لګوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَأَمْنُوا بِرَبِّكُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۳۹﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پری) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پوری.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت ئی د الله تعالیٰ له عذابہ نجات وموند. او په خپل مقدر عمر پوری له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چی یونس علیه السلام له هغوی ځنی تښتیدلی وو. دوی پرله پسې په ده پسې ګرځیدل او لتوه ئی څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَاسْتَفْتِهِمُ الرِّبِّيَّ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٣٧﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ
 إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٣٨﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِّنْ أَفْكِهَمُ لَيَقُولُونَ ﴿١٣٩﴾
 وَلَكَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٤٠﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونى دى ؟ او دوى لره غامن دى ؟. او که مو پیدا کړى دى پرېشتى ښځى (لونى د الله) حال دا چى دوى حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرېشتو کښى) خبردار! پوه شه! چى بیشکه دوى له دروغو خپلو خامخا وائى (داسى) چى ولد راوړى دى الله حال دا چى بیشکه دوى خامخا دروغجنان دى (په دى ویلو خپلو).

تفسیر: یعنى د انبیاوو حال خو مو واورید چى د حضرت نوح، ابراهیم، اسمعیل، موسی، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د گردو (تولو) مشکلات د الله تعالی په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالی له امداد او معاونت څخه مستغنى او بى پروا کیدى نشى. اوس وروسته لږ څه د پرېشتو او د پیریانو حال واورئ. چى کفارو د دوى په نسبت څرنګه چټى (بیکاره) او واهى عقائد له خپل ځانه ترلى او جوړ کړى دى لکه چى د عربو ځینو قبائلو به ویل چى پرېشتى د الله تعالی لونى دى. کله چى له دوى نه پوښتنه کیده چى ښه نو د دوى میندى شوک دى ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئى ورښوولى په دى شانى چه (العیاذ بالله) د الله تعالی تعلقات به ئى له پیریانو سره تړل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیرئ. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په ډول (طریقه) د عربو د کفارو د دغى چټى (بیکاره) او مردودى عقیدى تردید شوى دى لکه چى د سورت په ابتداء کښى د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښى د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائى چى اوس لږ شانى له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چى آیا داسى لوى عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوى نو آیا د خپل ځان دپاره لونى غوره کوى ؟ او تاسى ته هلکان درکوى ؟ یوه خو دغه بى ادبى او گستاخى شوه چى تاسى الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښى هم ورته کمزورى او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چى پرېشتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چى مونږ پرېشتى پیدا کولى دوى زمونږ په څنګ کښى ولاړ وو ؟ او دوى د هغوى د انشیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوى ؟ آیا دوى په واقع سره له دى نه خبر او مطلع دى چه مونږ پرېشتى اناثى پیدا کړى دى ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاقت او حماقت په نسبت څه وویلای شی ؟

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ تَكِيْفٌ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾

آیا غوره کړی دی دغه (الله) لونی پر ځامنو څه وشوه پر تاسی (په دغه حکم د دروغو کښی) دغه څرنګه حکم کوئ تاسی آیا پس پند نه اخلئ تاسی (چی الله پاک دی له تولو عیوبو).

تفسیر: یعنی لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب ترلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسی یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائی چی دغسی بی اساسه او بی منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چی د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لونیو نسبت وکړئ ؟.

أَمْ لَكُمْ سُلْطَنٌ مُّبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأَتُوا بِكُتُبِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾

آیا شته تاسی ته کوم برهان سند ښکاره (چی الله اولاد لری). پس راوړئ تاسی هغه کتاب خپل که چیری یی تاسی صادقین رشتینی (په خپل قول کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر دغسی مهمله او بی اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلی ده ؟ له عقل او فهم او علمی اصول سره خو د دغی خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلی سند د دغی عقیدې د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسی وی نو بسم الله! راوړاندی ئی کړئ!.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ
لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٥٩﴾

او گرځوی دغه مشرکان په منع د دغه (الله) او په منع د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چی بیشکه دوی

خامخا حاضر کری شوی دی (دوزخ ته). پاکي ده الله ته له هغو (خبرو) خڅه چي وائی ئی دوی (چی شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د غوموالی (دامادی) تعلقات قائم کری دی. سبحان الله! دوی څرنگه خبری کوی؟ که موقع ومومئ نو لږ شانی له دغو پیریانو خڅه پوښتنه وکړئ چی د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنگه دی؟ او خپل ځانونو څه گنی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چی دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له غوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شی؟ ځینو اسلافو له نسب خڅه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان گنل لکه چی مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

الْإِعْبَادَ لِلَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿٣٧﴾

مگر هغه بندگان د الله چه پاک کری شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندگان له نیولو او په عذابولو خڅه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندگی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَأَنْتُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿٣٨﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفِتْنَيْنِ ﴿٣٩﴾ إِنْ أَلَمَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿٤٠﴾

پس بیشکه تاسو چی بیع او هغه چی عبادت ئی کوئ تاسی نه بیع تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستی سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مگر د هغه چا چی ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: ډیر خلق داسی گنی چی د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چی دوی وغواړی ښیگه (فائده) ورسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب گرځوی او هر یوه ته چی دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی گمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختیاراتو په بناء به ئی دوی د الله تعالیٰ اولاد یا خسر گرځولی وی. نو دلته ئی د دغی مسئلې جواب ورکړی دی چی نه ستاسی او نه د دوی په لاس کښی څه مستقل اختیار شته. تاسی او هغه شیاطین چی تاسو ئی عبادت کوئ. که گرد (تول) سره یو ځای شی د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چی بی د الله تعالیٰ له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره گمراه کړی شی گمراه خو همغه څوک کیږی چی الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی لیکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بیا وویل جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته).

وَمَا مَنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿۳۷﴾

او نشته له مونږ ځنی هیڅوک مگر چی مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبی او د دوی له جانب فرمایلی دی لکه چی په ډیرو ځایونو کښی د انسانانو له جانب دعاوی فرمائی. یعنی د هری لونی پرښتی دپاره یو حد مقرر دی چی دا له هغه حده نشی وړاندی کیږی، دا ئی ځکه وفرمایلی چی کافران وائی چی پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چی د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوی دی. حال دا چی پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چی مونږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چی د الله تعالیٰ له احکامو د یوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَأَنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿۳۸﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکی یو (په وخت د طاعت کښی).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کښی هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تیار ولاړ دی. او له سره هیڅ یو د دی خبری طاقت او توان نه لری چی له هغه څخه د یوه ویښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئوی.

وَأَنَّا لَنَحْنُ الْمُسِخُّونَ ﴿۳۹﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکی یو.

تفسیر: یعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو - وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿٣٨﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ فَكْفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

او بیشکه چی وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئی داسی چی که چیری بیشکه وی له مونبر شخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) شخه نو خامخا وو به مونبر بندگان د الله مخلصان (بیا چی ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شی دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو شخه مهال (وخت) چی د انبیاوو نومونه او قصی اوریدلی او د دوی له علم شخه بی خبران وو نو پخپلو منځ کښی به ئی سره داسی ویل «که مونبر ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر مونبر باندی هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبری نازلیدی نو مونبر به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښی به مو تر دغی اندازی پوری ترقی او پرمخ تگ کوه چی د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندگانو کښی به شاملیدو» اوس چی د دوی په منځ کښی نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو شخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئی هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار شخه کومه نتیجه او انجام چی دوی ته پېښیدونکی دی دوی به ئی عنقریب وگوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿٤٢﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿٤٣﴾
وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ دپاره د بندگانو زمونږ مرسلینو. چی بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکری زمونږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی مقرر شوی ده چی د منکرینو په مقابل کښی

پاک الله له خپلو انبياوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږي اگر که ضمناً حالات په هر ډول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړي او لوتونه وخورې مگر فتحه - بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندگانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلط او غلبې په معیار وی مگر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ۖ وَأَبْصَرَهُمْ قَسَوفٍ يُبْصِرُونَ ﴿۸۵﴾

پس مخ وگرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او څوره ته دوی ته پس ژر ده چی وپه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وگورئ دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وگوري لکه چی ویی هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخرأ چی کله به وی نزول د عذاب؟ نو نازل شو

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿۸۶﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَأُ الْمُنْذِرِينَ ﴿۸۷﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿تَوَيَّيْرُونَ﴾ د آوریډلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوشیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سړی ته په پتونی کېږي د شپې پټ ناست وی او گهیځ (سحر) د وخته یو ځلی په میدان کېږي ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په دانگ پیلې (ښکاره) ډاره واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کېږي به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږي چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه ډول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کېږي هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانہ واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ۖ وَأَبْصَرَهُمْ قَسَوفٍ يُبْصِرُونَ ﴿۸۸﴾

او مخ و مگرخوه (ای محمده!) له دوی خخه تر یوی نیتی پوری. او مگوره
(دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښائی چی پرمینی وعده د دنیوی عذاب وه - او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی
تاسی ورته گورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار په آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٧﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٨﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٩﴾

پاکي ده رب ستا لره (له هره عيبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی
دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام
دی پر (تولو) مرسلینو استاځیو. او توله ثناء صفت خاص الله لره دی چی
رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د گردو (تولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کړه - یعنی
د الله تعالی ذات له تولو عیبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په گردو (تولو) کمالیه وو
صفاتو او محاسنو موصوف او گردی (تولی) ښیگنی (خوبی) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی
دی - پر گردو (تولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او
عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو
فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی
تینگه کړه! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی تینگ ولری!

﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالى ومنه)

(سورة ص مکیه وهی ثمان وثمانون آیه و خمس رکوعات رقمها (۳۸) تسلسلها حسب النزول ایضا
(۳۸)

نزلت بعد سورة القمر

د «ص» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم
(۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝۱ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝۲

قسم دی په قرآن چی څښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جگ (وچت) غیر سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چتی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځی.

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَُوا وَآلَاتٍ حِينَ مَنَاصٍ ۝۳

(نه گوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تثبیتدلو).

تفسیر: یعنی دوی ته دی معلوم وی چی د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیای د الله د مقابلی او مجادلی په علت پخوا له دی نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او بریاد شوی دی، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پوری د الله تعالی له انبیاءو سره جنگیدلی وو، بیا څه وخت چی پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئی ونښلوله، مگر د هغه وخت د آنی او فوری غلبلی او کریکی څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چی د خلاصی او نجات موقع تیره شوی وه او وخت او فرصت نه وو پاتی چی د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غور کینودی شوی. («لات» د «لیس» په معنی ده چی «ت» تاکیداً پری زائده شوی ده او له «حین» سره مختص دی چی تری اسم یا خبر عموماً محذوفیږی «مناص» د واوی اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوا اَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذٰبٌ

او تعجب کوی (کفار) له دی نه چی راغلی دی دوی ته (نبی) ویروونکی له دوی نه او وائی دا کافران چی دغه (ویروونکی نبی) ساحر کوډگر دی دروغجن.

تفسیر: یعنی که له آسمانه کومه پرښتنه راتلی خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سری راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئی شروع کړی ده او داسی وائی چی زه د آسمان والا الله له جانب راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دی نه بل څه وویل شی چی یوه کوډگر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړی ده، او د کوډو په زور دغه ننداری او کرشمی رابښی او ورته معجزه وائی او څو د افساننی خبری ئی هم راتولی کړی دی او د هغو په نسبت داسی دعوی کوی چی دغه د الله تعالی رالېږلی شوی علوم دی او زه ئی رسول یم.

اجْعَلِ الْاِلٰهَةَ الْهَآءِ اَحَدًا اِنَّ هٰذَا شَيْءٌ عَجَابٌ ۝ وَاَنْطَلَقَ الْمَلٰٓئِكَةُ اِنْ اَمْشُوا وَاَصْبَرُوْا عَلٰی الْهَيْكَلِ

آیا ده مگر غولی دی دغه (۳۶۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (مگر غول، د ډیرو معبودانو یوه ته چی تاسی نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوی) خامخا یو څیز ډیر عجیب دی (چی مثل نه لری) او لارل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چی سره ویونکی وو یو بل ته) چی غځی (پاڅی له دی
غایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو دربارونه دی بند وی او یواځی یو
الله ئی پرېښی دی له دی نه بله لویه د تعجب خبره به څه وی چه د دغومره لوی جهان انتظام
یواځی هم دغه یو الله ته وسپارلی شی او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چی د هغوی
بندگی له دیرو کلونو راهیسی جریان او ادامه لری له یوی مخی ممنوع ودرولی شی. ګواکي
زمونږ پلرونه او نیکونه بیخی جاهلان او ناپوهان وو چی دغومره دیرو بتانو او معبودانو ته ئی
عبادت کاوه. په روایاتو کښی راغلی دی چه د ابوطالب په رنځورئ کښی ابوجهل او د قریشو څو
نور غتان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئی د رسول الله مبارک شکایت یووړ چی دغه ستا وراره
زمونږ معبودانو ته بدی ردی خبری کوی او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان
وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته
وکړی دوی د هغه په جواب کښی وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه
وروسته له هغه به ګرد (تول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت ګاران شی او
نور ادیان به ورته جزیه وړاندی کړی» دوی خوشال شول او ورته ئی وویل «چی هغه څه شی دی
؟ تاسی خو همغه یوه کلمه ووايئ مونږ ستاسی د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله
مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه
خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ
دومره ډیر خدایان پرېردو او فقط ستا په خوله یواځی هم دغه یو الله معبود ومنو! غځی چه څو!
محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ
د دغو معبودانو په خلاف خپلی پښی لوڅی (بربندي) کړی دی او خامخا د هغوی پر ضد
تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چی د هم ده په شان خپل لستونی پورته او د خپلو معبودانو
حمایت او عبادت وکړو نه چی د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سری پښه زمونږ
د دغی پخوانی آباءی او اجدادی طریقې څخه وښوئیری او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شی
د ده د دغی بلیغی سعیی او کوشښ په مقابل کښی مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر،
استقلال او استقامت له خپله غانه ورښکاره کړو.

اِنَّ هَذَا الشَّيْءَ مُرَادٌ

بیشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چه اراده ئی کړی شوی ده (له
مونږ څخه)

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم چی په داسی زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پوری کړی دی ضرور په دغه کښی د ده څه غرض شته او هغه دا دی چی دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ گرد (تول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وگرځوی او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړی. نو لارم دی چی مونږ دی پری نږدو چی پخپل دغه مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی. ځینی مفسرین د ﴿إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُّ﴾ مطلب داسی بیانوی بیشکه دا همغه شی دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینگ اراده کړی ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسی وویل شی چی هم دغه خبره (معلومیری) کیدونکی ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښی انقلاب شی، لهذا حتی الامکان په ډیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمی دین په حفاظت کښی ټینگ اوسئ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لاری ئی داسی ویلی وی چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښی خو ډیر شیان دی لیکن دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چی دی پخپلو هغو گردو (تولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسپړی چی آرزو، تمنا او اراده کوی. مونږ لره ښائی چی د ده په مقابله کښی ټینگ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښی بیرته کښینودو.

مَا سِعْنَا بِهَذَا فِي الْمَلَأَةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ۝

نه دی اوریدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستنی (عیسوی) کښی نه دی دغه (توحید) مگر له خپله ځانه جوړ کړی شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «چی خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئی پخوانی دین وایه. یعنی پخوا مو داسی آوریده چی پخوانیو خلقو به هم داسی خبری کولی مگر زمونږ پلرونو خو داسی نه دی کړی او نه ئی دی ویلی» او ممکن دی چه له پخوانی دین څخه عیسائی دین مراد وی لکه چی د اکثرو اسلافو قول دی. یعنی نصرانیان چی له اهل الکتاب څخه دی د هغوی په نسبت هم مونږ داسی نه دی اوریدلی چی گرد (تول) نور خدایان له منځه لری کړی او تش یو الله ئی پری ایښی وی آخر دوی خو هم دری خدایان منی او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه منی او وائی که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښی وی مونږ به هم هغه ضرور منلی وی معلومیږی چی دغه خبری گردی (تولی) له خپل ځان څخه جوړی کړی شوی دی (العیاذ بالله)

أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلی زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغی موضوع په نسبت زیاتی خبری نه کوو چی ولی له آسمانه کومه پرېسته د نبی په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مگر دغه ډیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د ټولو له منځه څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په ټوله دنیا کېږي پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وږ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتی وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کېږي نه مونده کیده چی خپل دغه کلام او د نبوت مهم ئی د ده په لاس کېږي ورکړی وی ؟.

بَلْهُمْ فِي شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِي بَلْ لَتَأَيَّدُوا وَعَذَابُ

بلکه دوی په شک کېږي دی له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لری)، بلکه نه دی شکلی دوی عذاب زما (که نه شک به ئی ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغی چټی (بیکاره) وینا او نامعقولی خبری جواب شو، یعنی د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لری خبره فقط هم دغومره ده چی اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه وړیږي شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لری چی هغه خوفناک مستقبل چی دوی ته ئی خبر او اطلاع ورکوله کېږي هر ورو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چی دوی تر اوسه پوری د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی شکلی، څه مهال (وخت) چی دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وشکی نو دغه ګرد (ټول) شکوک او شبهات به ئی لری کېږي.

أَمْرٌ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝ أَمْرُهُمْ مُّلْكُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝

آیا په نزد د دوی دی خزانی د رحمت د رب ستا چی ډیر غالب قوی ښه ښوونکی دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی او د هغو ګردو (ټولو) شیانو چی په منځ د دغو کېږي دی ؟ پس ودی خپږی (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره .

تفسیر: یعنی د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکی حکومت ګرد (ټول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښی دی الله دیر زبردست او لوی بخشش والا دی پر هر چا چی د هر انعام اراده وکړی هیشوک د هغه مانع نشی گرځیدی او نه پری څه تنقید او اعتراض کولی شی. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وربښی نو تاسی د هغه په نسبت څه مداخله کولی شی؟ چی پر دغه دی ولی داسی مهربانی فرمایلی ده؟ او پر مونږ دی ولی نه ده فرمایلی؟ آیا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکی د سلطنت اختیار داره او واکداره هم دا تاسی یی؟ چی داسی چتی (بیکاره) او لغو اعتراضات کوئ؟ که یی نو خپل گرد (تول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ او په آسمان پوری خپلی رسی وتری، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلی مرضی او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کښی که مو له لاسه پوره وی ښکوی ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکی د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعویٰ بیخی چتی (بیکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهیت په کارونو او انتظاماتو کښی مداخله پرته (علاوه) له بیحیائی او جنون به بل څه شی وی؟.

جُنْدُ مَا هَذَا لَكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ①

دوی خو یو لښکر ښکری دی په دغه ځای کښی چی ماتی ورکړی شوی له هغو دیرو لښکرو څخه دی.

تفسیر: یعنی هیڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکی له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لری؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی چی د پخوانیو سپیرو او تباه شویو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځی. لکه چی دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکی معظمی تر فتحی پوری تیره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کښی هم داسی مداومت وکړی نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کیږی» ښکری د دغه آیت ربط ئی له پخوانی آیت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَارِ ②

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چی خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنی زور او قوت او لاړ لښکر والا چی په دنیا کښی ئی د خپل سلطنت میخونه په

ڄمڪه ڪٻي ٽڪ وهلى ۽. او ڄيئي وائي هغه ڄوڪ چي سري به ئي په ميخونو سره واڙه نو د دغه لامله (له وجي) د هغه نوم هم داسي ﴿ذُؤَالْقَلْبِ﴾ ميخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَتَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَبُ لَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ ۝۱۴۱

كُلُّ الْإِكْذَابِ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ ۝۱۴۲

او (قوم د) تمود او قوم د لوط او اهل د ڄنگله (چي شعيب ورمبعوث شوي وو)، دغه ڪسان (همغه) لوني لوني دلي (او لڻڪري) وي. نه ده (هر يوه د دغو دلو) مگر نسبت د دروغو ئي ڪري ۽ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوي ته).

تفسير: يعني دغو ٽولو لويو زورورو او طاقتورو افواجو هم ڄه وخت چي د الله تعاليٰ رسولان دروغجن وشميرل د الله تعاليٰ له سزا او عذاب ڄڻه ئي نجات ونه موند نو ستاسو حقيقت ڄه دي ؟

وَمَا يَنْظُرُهُمْ إِلَّا الصِّحَّةُ وَاحِدَةٌ مَّا لَهُمْ مِنْ فَوَاقٍ ۝۱۴۳

او نه ڪوي انتظار دغه ڪسان (ڪفار د مڪي) مگر چڻي يوي ته (د اسرافيل) چي نشته هئي ته هيڄ ڊيل بيرته گرڄيدل.

تفسير: يعني د صور (شپيلي) د غير منتظر دي ڇه پوره سزا خو دوي ته په هغه وخت ڪٻي ورڪوله ڪيڙي او ممڪن دي چي له «صحيحه» ڄڻه دلته فقط يوه چڻه او انضجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ۝۱۴۴

او وائي (ڪفار تمسخرأ) اي ربه زمونڊ زر راکره مونڊ ته برخه عملنامه زمونڊ پخوا له ورڃي د حساب.

تفسير: يعني هر ڪله چي دوي د قيامت خبري اوري نو په توکو او مسخرو سره وائي چي زمونڊ د هغه وخت برخه اوس راکره! تر ڄو مونڊ هم دا اوس خپله اعمالنامه وگورو او لاس په لاس له

خپلی سزا څخه فراغت ومومو.

إصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَادْخُلْ عِبْدًا دَاوُدَ الْأَيُّدِ إِنَّهُ آوَابٌ ۝۱۶

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چپی وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زمونږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښی) چپی بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښی ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چپی ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښی ډیر صبر کړی ؤ څو بالآخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین گرد (تول) سره په جهاد کښی پړه او مغلوب شول چپی هم دغه وضعیت او نقشه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم ورپیښه شوه. تنبیہ: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئی دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښی اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوږ بلکه د خپل لاس له گټی څخه ئی دودی خوږه او «اواب» یعنی په هره معامله کښی به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ۝۱۷

بیشکه چپی مونږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چپی تسبیح به ئی ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی صبا او بیگا کله چپی حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښی مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَالظَّيْرِ فَخْشُورَةٌ كُلُّ لَهْ آوَابٌ ۝۱۹

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ مونږ) مرغان حال دا چپی تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گرد (تول) له ده سره یو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله
کما قال بعض المفسرين.

وَسَدَّدْنَا مَلَكُهُ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټینګ کړی ؤ.

وَأَتَيْنَهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابَ ۝

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په ډیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی ډیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمی او عملی کمالات ورعطاء فرمائی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَوَّا الْخَصَمِ إِذْ سَوَّرُوا الْحَرَابَ ۝ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جگړه کوونکیو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیچا ته اجازه مه ورکوی چی ماته راشی.

یوه ورغی چی داؤد علیه السلام په عبادت کښی مشغول ؤ یو ناڅاپه څو سری له دیواله راختلی ده ته مخامخ ودریدل، داؤد علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویږید او متحیر شو چی دغه انسانان دی که پیریان یا د الله تعالی بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولی بی وخته راغلی دی ؟ او څرنگه له پیره دارانو څخه تیر شوی دی ؟ او ولی د دروازی له لاری څخه نه دی راغلی ؟ او له دومره جگ (وچت) دیوال څخه به دوی څرنگه راختلی وی ؟ خدای خبر دی چی دوی په دغه غیر معمولی طریقې سره څنگه دلته راغلی دی ؟ او څه نیت او قصد لری ؟ الغرض یو ناڅاپه ئی د دغی عجیبی او مهیبی واقعی له لیدلو څخه ئی افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښی په همغه خشوع او خضوع چی پخوا مشغول وو نشو مشغو لیدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَيْنِ بَغْيَ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تَشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۴﴾

وویل دوی مه ویریده (مونږ دوه دلی) جگړه کونکي یو چی ظلم کړی دی ځینو زمونږ پر ځینو نورو پس حکم وکړه په منع زمونږ کښی په حق سره او لری مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندی) او برابر کړه مونږ سمی لاری (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چی تاسی مه ویریدئ! او له مونږ ځنی پخپل زړه کښی څه فکر او اندیښنی ته لاری مه ورکوئ! مونږ دواړه دلی د خپلی یوی جگړی د فیصله کولو دپاره ستاسی په خدمت کښی درحاضر شوی یو او غواړو چی تاسی د هغی په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ! کومه بی لاری یا د تال ورکولو خبره دی ښائی په کښی نه وی ځکه چی مونږ د عدل او د انصاف د سمی لاری د معلومولو دپاره راغلی یو ښائی د دوی د دغی خبری له عنوانه حضرت داؤد علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْبَةً وَوَلِي نَجَّةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ الْكُفْلِيُّهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿۲۵﴾

بیشکه چی دا (سری) ورور زما دی ده لره نهه نوی میږی (مگدی) دی او ما

لره یوه میړه (گډه) ده پس وائی دی ماته کفیل وگرځوه ما د دی (یوی میړی (گډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښی هم.

تفسیر: یعنی زمونږ جگړه دغه ده چی زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میړی (گډی) دی او له ما سره یواځی یوه میړه (گډه) ده، خو دی غواړی چی همغه یوه میړه (گډه) هم له ما ځنی په هر ډول (طریقه) سره چی وشي واخلی او خپل سل میړی (گډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چی دغه ورور می همغسی چی په مال او دولت کښی له مانه موږ او لوږ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښی هم له ما څخه لوږ (اوچت) او غوږ دی هر کله چی دی خبری کوی ما مغلوب او پر کوی، او گرد (تول) اوریدونکی د ده په لوری گرځی او خبری کوی. لنډه ئی دا چی زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ ط

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چی ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میړی (گډی) ستا (چی یو ځای ئی کړی) له میړو (گډو) خپلو سره .

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښی ئی داسی وفرمایل چی «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسی کوی خو دغه د ده تیری او ناانصافی ده، او غواړی چی په دغی وسیلی د خپل غریب او خوار ورور مال وخورى» مطلب دا چی مونږ ئی نه پرېږدو چی داسی وکړی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ

او بیشکه چی ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینی د دوی پر ځینو نورو مگر (تیری) نه کوی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسی کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښی.

تفسیر: یعنی دغه د شریکانو عادت دی چی یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړی چی ضعیف وخوری او له منځه ئی لری کړی. یواځی د الله تعالی ایمانداره او نیک بندگان له دی نه مستثنی دی چی د هغوی شمیر په دنیا کښی ډیر لږ دی.

وَكَلَّمَ دَاوُدَ اٰنَّمَا فَتَتَهُ فَاَسْتَغْفِرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَنَابَ ﴿٣٨﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذٰلِكَ

او متیقن پوه شو داؤد په دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی وازمویه مونږ دی نو بښنه ئی وغوښته له رب خپل او پرمخی پریوت په دغه حال کښی چی رکوع سجده کوونکی ؤ (الله ته) او بیرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو بښله مونږ ده ته هغه (خطا د ده)

تفسیر: د دغی قصی په اثر داؤد علیه السلام متنه شو چی دغه زما په حق کښی یوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دی چه دغه خیال ور پیدا شو له خپلی دغی خطا څخه ئی معافی وغوښتله او په ډیر عجز او نیاز ئی سر په سجده کیښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داؤد علیه السلام هغه خطا کومه وه؟ چی د هنی په نسبت په دغو آیتونو کښی اشاره ده د هغه په نسبت مفسرینو ډیری اوږدی قصی لیکلی دی، مگر حافظ عماد الدین بن کثیر رحمه الله علیه د هغوی په نسبت لیکي «وقد ذکر المفسرون ههنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائیلیات ولم یثبت فیها عن المعصوم حدیث یجب اتباعه» او حافظ ابوحیان رحمه الله علیه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بیل ساتلی دی، او د دغو آیتونو کوم مجمل چی بیان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالی. زمونږ په نزد اصلی خبره خو همغه ده چی د ابن عباس رضی الله تعالی عنهما څخه منقوله ده یعنی داؤد علیه السلام ته دغه ابتلاء د یوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئی داسی ؤ چی داؤد علیه السلام د الله تعالی په دربار کښی عرض وکړ چی ای رب العالمینه! په شپه او ورځ کښی هیڅ یوه گری داسی نه ده چی په هغه کښی د داؤد علیه السلام د خیلخانی کوم یو تن ستا په عبادت یعنی په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښی مشغول نه وی دا ئی ځکه وویل چی ده د شپې او د ورځې څلیروبشت ساعتونه د خپلی کورنی پر گردو (تولو) افرادو تقسیم کړی ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالی په عبادت کښی مشغول اوسی او هیڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدینو څخه تشه نه وی. او ممکن دی چی نور داسی قسم شیان به ئی هم عرض کړی وی او ښائی خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئی هم څه ویلی وی د الله تعالی په دربار کښی د ده دغه وینا ناپسنده واقع شوه او ورته داسی ارشاد وشو «ای داؤده! دغه ټول شیان زمونږ په توفیق ستا په برخه شوی دی که زما مدد له تا سره نه وی نو ته پر دغو شیانو قدرت نشی موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشی رسولی زه پخپل جلال باندی قسم یادوم که تا یوه ورځ ستا نفس ته پرېږدم یعنی که خپل مدد له تا څخه لری کړم نو وبه کتلی شی چی تر کومی اندازی پوری

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کیدی شی ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شی ؟ داؤد علیه السلام عرض وکړ چی یا ربه ! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو

اخرج هذا الاثر الحاكم في المستدرک و قال صحيح الاسناد و اقره الذهبي في التلخيص دغه روایت داسې څرگندوی (ښکاره کوی) چی د فتنې نوعیت ښائی صرف هم دغومره قدر وی چی په هغه وخت کښې چی داؤد علیه السلام په عبادت کښې مشغول وی سره له پوره سعی او کوشش ونشی مشغول کیدی او خپل انتظام قائم ونشی ساتلی لکه چی اوس مو ولوست چی په بې قاعده گۍ او فوق طریقی سره څو تنه سړی یو ځای یو ناڅاپه د ده په عبادتخانی ورننوتل او حضرت داؤد علیه السلام ئی وویراوه او دی ئی د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئی متوجه کړ. سره له ډیرو پیرو او انتظام دوی د داؤد علیه السلام تر څنګه پوری ورسیدل او دوی ته هیچا ممانعت ونه کړ، دلته داؤد علیه السلام ته داسې خیال پیدا شو چی الله تعالی زه د خپلې همنۍ دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی یم. د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقریباً داسې وگنې لکه چی په حدیث کښې راغلی دی چی حضرت حسن او حسین رضی الله تعالی عنهما په هلمکتوب کښې کمیسونه اغوستلی ؤ او لرغیدونکي او ریږدیدونکي (رپیدونکي) سره راتلل د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولوید خطبه ئی قطعه کړه او هغوی ئی راپورته کړل، او وئی فرمایل «**صدق الله. انما اموالکم واولادکم فتنه**» په ځینو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نیکی کولو په وخت وائی ای الله ! ما داسې کار کړی دی صدقه می ورکړی، لمونځ می ادا کړی، دودی می ورکړی نو الله تعالی فرمائی «او ما ستا سره مدد کړی او توفیق می درکړی دی» او کله چی بنده وائی «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دی توفیق رابښلی او راباندی احسان دی ایښی دی» نو الله تعالی فرمائی «او تا عمل کړی او اراده دی کړی او تا دغه نیکی گتلی ده» (د مدارج السالکین (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه وپوهیږئ چی د حضرت داؤد علیه السلام په شان د یوه جلیل القدر نبی خپل ښه انتظام ورڅرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمایل چی «ای ربه په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه گری داسې نه دی چی په هغه کښې د داؤد د خیلخانی کوم یو تن ستا په عبادت یعنی په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالی د خوښۍ په مورد کښې واقع کیدی شی ؟ لویان په خورا ډیری وړوکی گناه هم نیولی کیږی نو ځکه په یوه ازموینه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متبته شی او د خپلې غلطی اصلاح او تدارک وکړی لکه چی تدارک او اصلاح ئی هم وکړ او په ډیر ښه شان سره ئی وکړه. زما په نزد د دی آیت بی تکلفه تقریر هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د هغی مشهوری قصی په اساس څه شی چی لیکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شی.

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښی خامخا مرتبه ده او ښه غای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنی لکه د پخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چی د مقربینو دیره وړوکی گناه لویه گناه شی «حسنات الابرار سیئات المقربین»

يٰۤاَوْدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط اِنَّ
الَّذِيْنَ يَفْضِلُوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ

ای داووده بیشکه مونږ گرځولی مو ئی ته خلیفه په ځمکه کښی (چی لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښی په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښی) پس گمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چی گمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الايمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعنی ای داووده! الله تعالى په ځمکه کښی ته خپل نائب گرځولی ئی لهذا د هغه پر احکامو عمل او تگ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالى له شریعت سره موافق وکړه! خو په هیڅ یوه معامله کښی هم د یوی ذری د نفسانی خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشی ځکه چی دغه شی انسان د الله تعالى له لاری څخه بی لاری کوی او څه وخت چی انسان د الله تعالى له لاری څخه بی لاری شو نو بیا دی د ښی ورځی او د ښه غای خاوند نه کیږی.

يٰۤاَنسَاۤءُ يَوْمَ الْحِسَابِ

په سبب د هیرولو د دوی ورځی د حساب لره.

تفسیر: یعنی عموماً د نفسانی خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چی د انسانانو په یاد کښی د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئی تل په یاد پاتی

وی چی زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالى سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږي نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالى پر مرضی نه وړاندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چی د ﴿يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ تعلق د ﴿لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالى د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلېږي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَابْنَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٤﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (تول) مخلوقات چی د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چی کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی کافران شوی دی له اوره (چی سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چی د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهذا انسان ته لازم دی چی د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چی انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پرېږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینگ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګنی چی فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چی هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای (آخر) رسو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چی وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٥﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئی ګرځوو) ؟
آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئی ګرځوو!).

تفسیر: یعنی زمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسی نه ده چی نیک ایماندار بندگان له شیرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو یا له ویریدونکیو سره هم همغسی معامله وکړو لکه چی له غاړه غروونکیو او بیخوفه شیرانو سره ئی کوو نو ضروری شوه چی کوم وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاکلی (مقرر) شی. لیکن مونږ په دنیا کښی گورو چی خورا ډیر نیک او ایماندار سړی په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلیاتو کښی اخته او مبتلا وی او ډیر شیران، بدکاران او بی حیا سړی مزې، چرچی، عیش، عشرت کوی نو لامحاله د دی خبری تسلیم لارمیری چی وروسته له موته یو بل حقیقی ژوندون شته چی په هغه کښی سم د صادق مخبر له وینا سره د دغی خبری فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږی او هلته به د هر صالح او طالح، نیک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادیری. نو بیا ﴿يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنگه صحیح کیدی شی ؟.

کُتِبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِّكَ تَبَرُّوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چی نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده!) برکتناک دی دپاره د دی چی فکر وکړی (کفار) په آیتونو د ده او دپاره د دی چی پند واخلی پری خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چی د نیک او بد انجام سره یو شان نشی کیدی نو ضروری ؤ چی کوم هدایت کوونکی کتاب د ربلا لاریاب له خوا نازل شی خو خلق په ښی او معقولی او مقبولی طریقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړی لکه چی په دغه وخت کښی دغه کتاب نازل شو چی ورته قرآن المبین وائی چی د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کښی خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی خو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړی، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شی، لکه چی د دی آیت نه پخوانی آیت ته وگوری چی په څه صاف فطری او معقولی طریقې سره ئی د «معاد» مسئله حل کړی ده چی ډیر لږ عقل لرونکی سړی هم که پری غور او فکر وچلوی نو پر یوی صحیحی نتیجی رسیږی.

تنبيه: ښائی له «تدبر» څخه علمیه قوت مراد وی او په «تذکر» سره د عملیه قوت د تکمیل په طرف اشاره وی دغه گردی (تولی) خبری د حضرت داؤد علیه السلام د تذکری په ذیل کښی راغلی دی وروسته له دی نه بیا د ده د دی قصی تکمیل فرمائی.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ ط

او وموبانه داؤد ته سلیمان،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانه چی د ده ثخوی او د ده په شان نبی الله او باچا ؤ.

نَعَمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿۳۸﴾ إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعِثِّ الصَّفْنَتُ
الْحِيَادُ ﴿۳۹﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى
تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿۴۰﴾ رُدُّوْهَا عَلَىٰ فُطُوقٍ مَّسْحًا بِالسُّوقِ
وَالْأَعْنَاقِ ﴿۴۱﴾

چی ښه بنده ؤ بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چی وړاندی کړی شو په ده باندی په آخر د ورځی کښی هغه گړندی خاصه آسونه په دریو پښو ولاړ او د یوی سوی نوکه ئی په ځمکه لگولی نو وویل (سلیمان) بیشکه زه چی یم غوره می کړه مینه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پوری چی پټ شو (لمر) په پرده کښی (بیا وویل سلیمان) بیرته راولی دغه آسونه ماته (نو ورته رانی وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دی آسونو (په توره) پندیو او غاړو (یعنی پښی او غاړی ئی تری پری کړی او گړد (تول) ئی حلال او خیرات کړل).

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دغه وروستنی آیت ترجمه داسی کړی ده «بیا راولی هغه آسونه ماته پس ولگید سلیمان پر څنډلو د پندیو او غاړو د دوی» یعنی نهایت اصیل او ښایسته ښکلی، ښه او گړندی تلونکی آسونه چی د جهاد دپاره ساتلی او پاللی شوی ؤ د ده په مخ کښی وړاندی کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښی ښه څنډ (تاخیر) او ډیل وشو تر دی چی لمر پریووت، ښائی په دغه شغل کښی به د عصر د وخت وظیفه ده نه وی لوستلی نو د دغه په نسبت ئی وویل خیر دی که له یوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بیلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مینه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چی د جهاد نه راځی که الله تعالی د جهاد او آلات الجهاد تهیه او مهیا کولو ترغیب نه وی را کړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (ځناور) سره ولی دومره مینه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښی ئی حکم ورکړ چی دغه آسونه بیرته راولی لکه چی هغه آسونه بیرته راوستلی شو نو حضرت سلیمان علیه السلام له ډیری مینی او محبته د دغو آسونو د

ورمیرونو او پندیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکي د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیرالی یوم القیمة» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتبلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پښی شو او ذهول او نسیان د انبیاءو په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایلی چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالی له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه ډډه وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیاناً په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذورت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه څڼله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی ډیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم شو لمنځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او گناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه ورپښه شوی وه د دوی په حق کښی د «ملاُ الله بیوتهم وقبورهم ناراً» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بېرته راوستل شی چی د الله تعالی د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بېرته راوستل شول نو د الله تعالی د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پندی ئی غوڅی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل خو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د آسونو قربانی جائزه وه او له ده سره به آسونه او نور بودگان (خاروی) ډیر زیات وی چی د دغو آسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿طَفِقَ سَعًا﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لارمیری چی ده به هغه ګرد (تول) آسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کری وی چی شو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کری دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَالْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿۲۶﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چی «زه نن شپه د خپلو ګردو (تولو) ښځو کره غم چی په شمیر اویا - یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه تول به د الله تعالی په لاره کښی جهاد وکړی» پښتی دغه خبره ورالقا کړه چی «ان شاء الله» وایي! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مګر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالی کارونو ته وګورئ چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو یواځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کری دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالی په طرف رجوع وکړه او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکړ. «هو! مقربینو ته زیات رږونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالی به همغسی کری وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبيه: اکثر و مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره کری دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د ګوتمی او د پیریانو نقل کری دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکړی ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي «وقد روي هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضي الله تعالى عنهم وكلها متلقاة من قصص اهل الكتاب والله سبحانه و تعالى اعلم بالصواب»

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۲۷﴾

وویل (سلیمان) ای ربه زما مغفرت بښنه وکړه ماته او راکړه ماته داسی ملک لوی سلطنت چی نه ښائیږی (او نه وی) بل هیچا لره وروسته له ما (او غیر له ما) څخه، بیشکه هم دا ته (ای زما ربه!) ته ډیر بښونکی ورکوونکی ئی.

تفسیر: یعنی داسی عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه چی ماسواء له ما ځنی د بل هیچا په برخه نه وی او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شی یا به ئی دا مطلب وی چی هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت ونه لری چی هغه له ما څخه په زور واخیستی شی.

تنبیه: په احادیثو کښی د هر یوه نبی یوه دعا شته چی د هغه په نسبت الله تعالی د اجابت وعده فرمایلی ده یعنی هغه دعا ضرور قبوله شوی ده ښائی د حضرت سلیمان علیه السلام دا دعا همغه دعا وی څرنگه چی حضرت سلیمان علیه السلام نبی او په عین زمان کښی د باچا ځوی ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسی وضعیت او کیفیت سره مختصه وه څو ده ته لوی سلطنت ورکړی شی مگر په اعجازی ډول (طریقه) سره کله چی دغه زمانه د زورورو باچایانو او د جبارینو وه نو په دغه حیثیت سره هم دغه دعا د هغی زمانی له حیثیت او وضعیت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دی چی د انبیاء علیهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو څخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئی ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالی د دین د غلبی اظهار او انتشار د دوی له عمده ؤ مقاصدو څخه ؤ، او غوښت چی د ځمکی په مخ کښی هغه سماوی قانون په ښه ډول (طریقه) سره اجرا او تنفیذ ومومی چی دوی د هغه حاملان او ناشران دی لهدا نه ښائی چی دغه دعا د نورو دنیادارانو پر دعا قیاس کړه شی. نو دغه پاس دعا د سلیمان قبوله شوه لکه چی داسی فرمائی

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ^(۱۶) وَالشَّيْطَانُ
كُلَّ بَنَاءٍ وَعِوَاصٍ^(۱۷)

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چی چلیده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چیرته چی اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بنا کوونکی (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکی (په لویو بحارو کښی دپاره د ایستلو د جواهرو)

تفسیر: یعنی پیریانو د حضرت سلیمان علیه السلام په حکم ډیر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلری او نور قیمتمداره شیان به ئی له بحارو او سیندونو څخه په غوته وهلو سره ایستل، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع گرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کې لارمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَالْآخِرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

او (تابع مو کر سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کې (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی ډیر نور پیریان و چی هغوی د سرکشی او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کې غورځولی شوی و (داسی ومو فرماییل سلیمان ته).

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء بښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او بښنه ورکړی یا ور نه کړی مختار ئی دومره بی حساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کر، حضرت شاه صاحب لیکي «دغه بله مهربانی ده چی دغومره دولت او دنیا ئی ورکړه، او مختار ئی وگرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مگر ده به پخپله د خپل لاس له ځمکې څخه دودی خوږه چی توکری به ئی جوړولی.

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحَسَنَ مَّآبٍ ﴿٤٠﴾

او بیشکه چی ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کېښی) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبی کېښی).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چی زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کې له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چی د ده دپاره تیار دی هغه خو علیه او جلا (جدا) دی.

وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصُوبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾

او یاد کره (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چی غږ ئی وکړ رب خپل ته چی بیشکه زه چی یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره .

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږی چی په هغو امورو کښی چی په کوم پلو کښی شر یا ایذاء وی یا کوم صحیح مقصد فوتیږی د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږی لکه چی د موسیٰ علیه السلام په قصه کښی راغلی دی ﴿وَمَا كُنْزِيهِ إِلَّا لِلشَّيْطَانِ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر څکه چی علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښی شیطان وی د هم دغی قاعدی په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلی رنځوری یا د تکلیف او ربر (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ گواکی تواضعاً یا تأدیباً ئی دغه ښکاره کره چی ضرور له ما غځنی څه تساهل یا کومه غلطی زما له درجی سره سمه صادره شوی ده چی د هغی په نتیجه کښی دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښی به شیطان د وسوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وی او ده به د هغه په مدافعت کښی تکلیف او تعب احساس کړی وی نو هغه ئی په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی وکتله شی مگر واضح دی وی چی د حضرت ایوب علیه السلام د قصی په نسبت کومی افسانی چی قصه ویونکی جوړی کړی دی په هغو کښی ډیره مبالغه شته. داسی مرض چی په عمومی ډول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښی د تنفر او استقذار موجب وی د انبیاء علیهم السلام له وجاهت سره منافی ده **کَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَوْتِي قَبْرًا وَاللَّهُ يَتَذَكَّرُ أَلَمْ يَكُنْ عِنْدَ اللَّهِ حَجَّتُهُمْ﴾** (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهندا ښائی هغومره بیان ومنلی شی چی د نبوت له منصب سره منافی نه وی.

نو د الله تعالی جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسی وویل.

أَرْضُ بِرِّجَلِكَ هَذَا مُعْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ۝ وَوَهَبْنَا لَهُ
أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَىٰ لِلْأَلْبَابِ ۝

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وی وهله او اوبه راووتی) دغه ده ځای د غسل بیخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئی وکړ اوبه ئی وڅښلی جوړ شو) او وموښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندی کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چی الله تعالی داسی اراده وفرمایله چی ایوب علیه السلام روغ او جوړ وگرځوی نو پری حکم ئی وکړ چی خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چی ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینو وخوتیده چی ده په هغه کښی غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئی وڅښلی او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغی کورنی خلکو په مقابل کښی چی د کوتی تر چت لاندی مړه شوی وو پخپلی مهربانی او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه غو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دی ښه وپوهیږی هغه بنده چی په مصائبو کښی مبتلا کیږی ښائی صبر وکړی او الله ته رجوع وکړی شو ئی د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائی. (ومو فرمایه ایوب ته داسی)

وَحُذِّبِيكَ ضَعْفًا ضَرْبَ بِّهِ وَلَا تَحْتِثِ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا
نَعْمَ الْعَبْدُ إِنَّكَ أَوَّابٌ ﴿۳۷﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو- د کو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو- د کو) سره (ښځه خپله) او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښی) بیشکه مونږ وموند مونږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځوری په حالت کښی پر کومی خبری خفه شوی ؤ او قسم ئی یاد کړی ؤ کله چی زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل گزارونه وکرم حال دا چی دغه بی بی (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښی د ده صادق خدمتگاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسی کوم قصور او خطا ئی هم نه درلوده (لرله) چی د وهلو وړ (قابل) وی نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حيله (چل) وروښوده چی فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسی قسم یادوی نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافی نه وی.

تنبیه: په هغه حيله (چل) سره چی د کوم شرعی حکم یا د نبی د حکم ابطال په عمل راځی هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰۃ، اسقاط او نوری حیلې (چلونو) او پلمی (تدبیرونه) چی خلکو له طرفه جوړی او ایستلی شوی دی هو! هره هغه حيله (چل) چی کوم شرعی حکم نه باطلوی بلکه د کوم معروف کار ذریعه گرځی د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَادْكُرْ عَبْدَنَا اِبْرَاهِيْمَ وَاسْحَقَ وَيَعْقُوبَ اُولِيَ الْاَيْدِي وَالْاَبْصَارِ ﴿٣٨﴾

او یاد کره (ای محمده!) بندگان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترگو (کوونکی د صالحه و اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چی په خپلو لاسونو او پښو به ئی عبادت او بندگی کوله او په خپلو سترگو سره به ئی د الله تعالی قدرتونه کتل او په هغه سره به ئی خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّا آخَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةِ ذِكْرِي الَّذِي

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاء امتیاز دا دی چی د دوی په شان بل هېڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجی) دوی د الله تعالی په دربار کښی له گړدو (تولو) غنی زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاَنْتُمْ عِنْدَنَا لِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٣٩﴾ وَادْكُرْ اِسْمَاعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٠﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کره (ای محمده!) اسمعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) و له خاوندانو د خیر (په خلقو کښی).

تفسیر: د حضرت اسمعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چی د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه و چی هغه ته هم الله تعالی نبوت ورعطاء کړی و.

هَذَا ذِكْرٌ

حال دا چی دغه (بیان د انبیاء) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکی ته یا په دنیا کښی ښه ذکر د دوی دی)،

تفسیر: یعنی دغه مذکور خو د انبیاء و وروسته له دی نه د عامو متقیانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ ثَابٍ ۖ جَدَّتْ عَدْنٌ مُّفْتَحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ۝

او بیشکه دپاره د پرهیزگارانو خامخا ښه غای د ورتلو دی (په آخرت کښی) جنتونه دی د همیشه هستوګنی په دی حال کښی چی تل پرانستلی وی دوی ته دروازی (د جنتونو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کله چی جنتیان په جنت کښی ننوځی نو هر یو جنتی به بی د بل چا د ورشوولو سم برابر خپلی مانی او باغ او ټاکلی (مقرر) غای ته ورځی» او د دی خبری ضرورت به ورته نه وی پاتی چی غو وکړی یا ناری ووهی یا د وره د پرانستلو په انتظار کښی ودیږی.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدُؤْنَ فِيهَا يَافَاكِهِ كَثِيرَةً وَشَرَابٍ ۝

تکیه وهلی (ناست به وی مؤمنان) په دغو (جنتانو) کښی چی غواړی به (دغه جنتیان) په هغو کښی میوی ډیری او څیزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم میوی، دانی، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنی سره سم د لاسه ورحاضر وی.

وَعِنْدَهُمْ قُصِرَتُ الطَّرِيقُ أَثْرَابٍ ۝

او وی به په نزد د دوی ښځی بندونکی د سترگو (میرو) (خاوندانو) خپلو ته) همغولی (پخپل منع کښی یا له میرو (خاوندانو) سره).

تفسیر: یعنی ټولی ښځی به پیغلی نوی جونی او په یوه عمر او یوه منگ وی یا په اشکال او شمائل عادات، اطوارو کښی به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وی. نو د الله تعالی له

جانبه پرېسته به ورته داسی وائی

هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ۚ إِنَّ هَذَا لَرْزُقْنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ۝۵۳

دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده (له تا سره په دنیا کښی دپاره د خوښی) د ورځی د حساب. بیشکه چی دغه خامخا داسی رزق زمونږ دی چی نشته ده لره خلاصیدل.

تفسیر: یعنی غیر منقطع او لاژواله نعمتونه دی چی د هغوی سلسله به له سره هیچیری نه ختمیږی او نه کمیږی.

رزقنا الله منها بفضلہ وکرمه فانه اکرم الاکرمین وارحم الراحمین.

هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغِينَ لَشَرَّ مَا يَبْتَغُونَ ۝۵۴ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْبِهَادُ ۝۵۵ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ۝۵۶

دغه (حال د مطیعانو وو) او بیشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چی هغه) دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودی څکی دوی دا ایشیدلی اوبه (چی توتی توتی کیږی کلمی د دوی) او (د دوزخیانو د جراحتو بدبویه) زوی

تفسیر: یعنی د متقیانو او پرهیزگارانو انجام مو واورید وروسته له دی نه د شیرانو انجام واورئ! او بیشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودی څکی دوی دا. یعنی درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه! له «غساق» څخه ځینی وائی چی د دوزخیانو د پړهارو زوی او وینی او نوری چتلی مراد دی چی په هغو کښی به د منگورانو (مارانو) او لړمانو او د نورو زهر هم گډ وی. او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډیرو یخو او بی نهایته سرو اوبو ته وائی چی د هغو له څکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیت ورسپیږی. گواکی په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی چی «غساق» سوځول کوی له ډیری یخنی خپلی څخه لکه چی سوځول کوی «حمیم» له ډیر گرمی خپلی نه) والله اعلم.

وَأَخْرَجْنَا مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجًا ۝ هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْجَاءَ لَهُمْ إِنَّهُمْ صَالُوا
النَّارَ ۝ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَأَمْرَجَاءُكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مُّمُّوهُ لَنَا فَيَسَّ الْقَرَارُ ۝

او شخہ بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تیر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چی ننوتونکی دی په سختی له تاسی سره نه دی وی خوشالی غای د آرامی دوی ته، بیشکه چی دوی ننوتونکی دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چی یی نه دی وی خوشالی په تاسی (په غای موندلو د آرامی) تاسی راوړاندی کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار غای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبری او اتري به دوزخیان په خپلو منځونو کښی سره کوی شخه وخت چی پرستی دغه دوزخیان پرله پسې په شړلو او تیل وهلو سره د دوزخ پر خنډو (غاړو) ودروی ږومبی ډله به د غتانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وی. د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کښی به له لری شخه دغه متبوعان وائی چی «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو غای په تیل وهلو او کښولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کیږی. د الله تعالی قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د رب (تکلیف)، زحمت او عذاب گاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالی دی وکړی چی دوی ته په بل کوم غای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوریډلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالی قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هیچیری د هوسائی (راحت) او آرامی غای در نه کړی!، هم دغه تاسو وی چی زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتیار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولویدو او په دغه سخت مصیبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښیی چی چیری لار شو؟ هر شخه چی دی هم دغه دریډلو غای دی په هر ډول (طریقه) سره چی کیږی هم دلته خپل غحانونه تر هغه پوری ټینگ او کلک کړئ! چی گرد (تول) سره ومړئ! او یو پر بل باندی خوله ولگوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وڅری!.

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَزِدْهُ عَذَابًا يُضَعِفُنَا ۝

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چی ږومبی تیاره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعنی په خپل منع کېږي به یو بل ته طعن او لعن وائی او بالاخر الله تعالی ته به داسی عرض کوی چی «ای ربه! هغه کسان چی له خپل شقاوته ئی دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلی دی د دوزخ په دوچنده عذاب ئی اخته او مبتلا کړه!» ښائی چی دوی به داسی وگنی چی د دوی د دوچنده عذاب گاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پری بیخ شی حال دا چی هلته به د تسلی او اطمینان وسائل او سامان چیری وی ؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلی او سپکی ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وی.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَنْزَلِ رَبًّا لَّا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ۝ أَتَخَذَ لَهُمْ سَخِرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْبَصَارُ ۝

وبه وائی (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چی نه وینو هغه سړی چی وو مونږ چی شمیرلی مو وو هغوی له اشارو څخه. آیا نیولی مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږی (چپي) شوی دی له هغوی څخه سترگی زمونږ (چی نه ئی وینو په دوزخ کېږي)

تفسیر: هلته به دوی وگوری چی گرد (تول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور تول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غوند او تول کړی شوی دی چی گرد (تول) سره یو ځای په دوزخ کېږي وغورځول شی، مگر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وی معلوم چی دوی له هغوی سره آشنائی او پیژندگلوی درلوده (لرله) او پری توکی او مسخري به ئی کولی نو په حیرت او افسوس سره به داسی ووائی چی مونږ څرنگه چتی (بیکاره) او غلط کارونه کول چی له هغوی سره به مو مسخري او توکی کولی حال دا چی دوی د هغو وږ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چی نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کېږي نه ښکاری یا خو هغوی هم په هم دغو خلقو کېږي دی مگر زمونږ په سترگو نه ښکاری یا زمونږ له سترگو څخه چیری الوتی دی.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقُّ تَخَاصُّمِ أَهْلِ النَّارِ ۝

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جگړه کول د دوزخیانو په منع خپل کېږي.

تفسیر: یعنی په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاری چی په هغی ویری او خوف او

پريشانی کښي به دوی یو له بل سره جگړی او مناقشی کوی او دوی به غرنګه د عذاب په دغی هولناکی منظری کښي بل لوری ته متوجه کیدی شی ؟ مګر په یاد نی ولره چی هم داسی به کیږی او دغسی پښه بیخی په یقینی او واقعی ډول (طریقه) پېښیدونکی ده چی په کښي هیڅ د شک او شبهي غای نشته او په حقیقت کښي دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِّنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٥٥﴾ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چی زه ویروونکی یم (د عالم له عذابه) او نشته هیڅ بل حق معبود بی له الله چی یو ډیر قهر کوونکی دی. رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو ټولو شیانو دی چی په منځ د دوی کښي دی (ملکاً خلقاً و عبداً) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووايه ای محمده ! منکرانو ته چی زما کار خو هم دغومره دی چی تاسی د هغه راتلونکی خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغی سختی پېښی او ویروونکی واقعی څخه مو بیخبره پری نه ږدم باقی ستاسی معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضی سره چی واقع کیدونکی دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالی دی چی د هغه په مخ کښي هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشی اخستی او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کښي عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکی په منځ کښي هیڅ یو شی داسی نه دی چی د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی نه وی تر هغه وخته پوری چی د ده اراده وی دغه علویات او سلفیات قائم ساتی او څه وخت چی اراده وفرمائی خراب، اېتر، لاندی باندی او ویجاړوی نی د دغه عزیز قوی غالب الله تعالی د قدرت لاس څوک نیولی شی ؟ او د ده د زبردستی قبضی څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شی ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بی نهایته رحمت او ښښی په محدودولو او محصورولو کښي هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لری.

قُلْ هُوَ نَبُوٌّ عَظِيمٌ ﴿٥٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٥٨﴾

ووايه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډیره لویه ده چی تاسی له دی نه مخ ګرځوونکی یئ (او هیڅ غور په کښي نه کوئ).

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه سخت احوال کوم معمولی شی نه دی او ډیر لوی دروند او مهم مصیبت او خورا (ډیره) غټه خبره ده چی زه د هغه خبر او اطلاع تاسی ته درکوم ﴿عَمَّ يَكْسَأُونَ عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ (د نبأ ۱ رکوع ۳۰ جز) مگر افسوس چی تاسی له هغه څخه بیخی بیفکره یئ! او پر هر هغه شی چی د تاسی د خیر او ښیګنی (فائدی) دپاره ویل کیږی هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ بلکه بالعکس له هغه ځنی توکی او مسخری جوړوی او پری پوچندی (تمسخر) او ملندی وهی، او په استهزاء سره داسی پوښتنی کوئ چی قیامت کله راځی؟ او د څه لامله (له وجی) په راتګ کښی ئی ډیل او معطلی واقع ده؟ او ولی هم دا اوس نه راځی؟ خیر قیامت هر وخت چی راځی رادی شی، مگر زمونږ د قیامت برخه دی خو هم دا اوس راکړه شی! و غیر ذلک که ماته وحی شوی نه وی نو د آسمانونو حال به می کله ویلی شو ځکه چی.

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِاللَّهِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ يُوحَىٰ إِلَىَّ إِلَّا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٠﴾

نشته ما لره هیڅ قدر علم پوه په هغه ټولی ډیر پورته لوی (د ملائکو) کله چی سره جګړی ئی کولی (په شان د آدم کښی بی له وحیه). وحی نه کوله کیږی ماته مگر د دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی زه ویروونکی یم ښکاره (له عذاب).

تفسیر: ملائ الاعلیٰ یعنی پاسنی جرګه د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی چی د هغو په واسطه د الهیه ؤ تدابیرو او د کونیه وو تصرفاتو ظهور راځی. یعنی په ملائ الاعلیٰ کښی د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چی کیږی، زه له هغو څخه نه وم خبر چی تاسی ته به می د هغه بیان کوه پر کومی اجزاء باندی چی زه د الله تعالیٰ له طرفه مطلع شوی یم هغه می بیان کړی دی. زه هر څه چی وایم د همغه الله تعالیٰ د وحی، الهام، اعلام له مخی ئی وایم، ماته داسی حکم راکړی شوی دی چی گرد (ټول) عالم د هغو له راتلونکی مستقبل څخه خبردار کړم او د هغه توضیحات په ښکاره ډول (طریقه) سره دوی ته ورکړم پاتی شوه دغه خبره چی قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار دپاره زه دغی خبری ته څه ضرورت لرم او نه د دی خبری اطلاع چاته ورکړی شوی ده. په یوه حدیث کښی راغلی دی چی د څو انبیاء علیهم السلام په مجمع کښی د قیامت تذکره د مباحثی موضوع شوه. چی په کښی وویل شول چه د قیامت قیام به کله وی؟ گردو (ټولو) سره دغه غوټه کړه چی د حضرت ابراهیم علیه السلام څخه دی پوښتنه وکړه شی خلیل الله وفرمایل چی زه تری نه یم خبر بیا ئی له

حضرت موسیٰ علیه السلام شخه سؤال وکر هغه هم وفرماییل چی زه هم نه یم خبر. بالآخر گردو (تولو) له حضرت مسیح علیه السلام شخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چی د «وجه الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هو! الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائی له الخ. په یو حدیث کښی راغلی دی چی حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام شخه د قیامت د راتگ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښی وویل «ما المسئول عنها باعلم من السائل» یعنی زه له تانه پر دغه موضوع باندی زیات پوه نه یم. معلوم شو چی په ملأ الاعلیٰ کښی د قیامت په نسبت هم داسی قسم څه مباحثه او مذاکره کیږی، علاوه پر دی نور ډیر مسائل هم دی چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاری دی. لکه چی په یوه حدیث کښی الله تعالیٰ له دوی شخه پوښتنه کړی ده «فیم یختصم الملأ الاعلیٰ» او د دوی اجوبه مذکور دی. مگر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو شخه ماسواء الله ځنی بل هیڅوک نه دی خبر، او نه تری خبریدی شی، هم دغه ذریعه ده چی په هغی سره دوی د اهل النار له تخاصم او جگری شخه مطلع شول. او هغه تخاصم چی د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښی وشو چی ذکر ئی اوس راځی هغه هم په هم دغه ذریعه راڅرگند (ښکاره) شو.

اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِیْنٍ ۝۱

(یاد کړه) هغه وقت چی وفرماییل رب ستا پرښتو ته چی بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختی شخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چی بیان ئی وفرمایه».

فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ

پس کله چی برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کښی له روح خپل

تفسیر: یعنی قالب کالبوت ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښی خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکی «روحي - خپله سا» ئی څکه وفرمایله چی هغه له اوبو او خاوری شخه نه دی جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بنی اسرائیل» په سورت زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رڼا) غورځولی شوی ده ښائی چی هغه دی ولوست شی!.

فَقْعُوا لَهُ سِجْدِينَ ﴿٣٧﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٨﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ ط

پس پریوځئ (تاسی ټول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی گردو (کلهمو) مگر ابلیس (چی هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کېږي پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کېږي مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اسْتَكْبَرُوا كَان مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٣٩﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کېږي) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دغه ابلیس په اصل کېږي جن ؤ چی علی الاکثر د الله تعالی له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرت او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کېږي اوسیده».

قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيدَيَّ ط

وفرمايل (الله) ای ابلیسه څه خیز منع کړی ئی ته له دی نه چی سجده وکړی (ته) هغه خیز ته چی پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالی غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ۶۴ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کېږي دی ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْثُوثَتَانِ يُفَوِّ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالی په نعمتو او صفاتو کېږي د اسلانو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

اسْتَكْبَرَتْ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿٤٠﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئی ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وگانه یا په واقع کېی ته خپله مرتبه لویه بولی.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٦١﴾

وویل (ابلیس په جواب کېی) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کېی د دی بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکي «اور دی گرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور ښه وگانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَآخِرٌ مِّنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٦٢﴾

و فرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکي صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رتلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرېتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چی ووځه له جنته یا له ملکي صورته پس بیشکه ته رتلی شوی ئی له رحمته ویشتلی شوی ئی په شغلو سره.

وَأَنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٦٣﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پوری پر تا باندی ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجی) لعنت ورپیری او ستا د شقاوت مرتبی زیاتپیری، وروسته له هغه چی عذاب او بلیات چی پر تا نازلیدونکی او ته په هغو کېی اخته کیدونکی ئی د هغه له احواله څه پوښتنی مه کوه!، وروسته راځی چی ﴿لَا تَتَّبِعُوا مَنَافِقَ الَّذِينَ هَدَوْا وَلَا يَتَّبِعُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى مَنَافِقٍ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کېی دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لری.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ﴿٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه زما پس مهلت راکره ماته تر هغی ورغی پوری چپی پورته
کول شی مری (له قبورو نه)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) تر دوهمی نفخی پوری.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿١١﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه ئی. تر
ورغی د وخت معلوم پوری (چی نفخه الاولی ده).

تفسیر: یعنی د اولی نفخی تر قریب پوری نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿١٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چپی خامخا گمراهان به کرم هرومرو
(خامخا) دوی تول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چپی خلاص کړی شوی
دی (له شرک شک عصیان څخه چپی مؤمنان دی) نو وفرمایل (الله) چپی پس
حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنی زما گردی (تولی) خبری رښتیا او په واقع سره برابری او منطقی وی. او زه
همیشه وایم دغسی چپی

لَا مَلَكَ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۵۸﴾ قُلْ
مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿۵۹﴾ إِنَّ
هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۶۰﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿۶۱﴾

خامخا دک به کرم هر و مرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چی متابعت ئی کری وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کښی له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مگر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شی هر و مرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چی د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چی تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښی سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چی ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاءو خبره ومنئ چی ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چی تاسی ته ئی وایم هر هغه شی چی پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئی. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چی دغه اخبار او اطلاعات چی تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی؟ او کوم نصائح چی کری شوی دی څرنگه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «ص» بعون الله رب العباد وحسن توفيقه والله الحمد والمنة

سورة الزمر مكية الا آیات ۵۲ و ۵۳ و ۵۴ فمدنية وهى خمس وسبعون آية وثمانى ركوعات
رقمها (۳۹) تسلسلها حسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ
د «الزمر» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ۵۴) آيتونو چى مدنى دى ۷۵ آيات
۸ ركوع لرى په
تلاوت كنى (۳۹) او په نزول كنى (۹۵) سورت دى وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل
شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ①

رالېږل د دى كتاب (قرآن پر محمد) دى له (جانبه د هغه) الله چى ډیر
زبردست قوى غالب د حکمتونو څيښتن (خاوند) دى.

تفسير: كله چى زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احكامو) دى نو ځكه د هغه كتاب
انتشار او انفاذ او اجراء مومى او هيڅ يو مقابل او مزاحم د ده د شيوخ او د انفاذ مخه نشى
نيولى او حكيم دى چى هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى نو ځكه د دنيا هيڅ يو كتاب
د ده له محاسنو او ښيگنو (فائدو) سره مقابله نشى كولى.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْمِدْ اللَّهُ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ② أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ ③

بيشكه مونږ نازل كړى مو دى تاته (اى محمده!) كتاب (قرآن) په حقه سره
پس عبادت كوه د الله حال دا چى خالص كوونكى ئى دغه (الله) ته د دين
(خپل له شرك) واوري خبردار اوسى خاص الله لره دى دين (او طاعت) خالص

تفسير: يعنى حسب المعمول د الله تعالى تل داسى بندگى كوى چى د شرك او رياء او له نورو
شواښو څخه پاك وي! او د الله تعالى په طرف قولا او فعلا خلقو ته دعوت او بلنه كوى! او اعلان

و فرمایید چي الله تعالى همغه بندگی قبوله فرمائی چي خالص د هغه دپاره وی .
د الله تعالى په دربار کښی د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږی چي له اخلاصه
تش وی .

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا
إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ

او هغه کسان چي نیولی ئی دی غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وایی)
نه کوو عبادت د دوی مگر دپاره د دی چي نژدی کړی دوی مونږ طرف د
الله ته نژدی کول، بیشکه الله به فیصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښی په
هغه څیز کښی چي دوی په هغه سره اختلاف کوی

تفسیر: عموماً مشرکینو به داسی ویل چي مونږ د دغو وړوکیو معبودانو او بتانو عبادت ځکه
کوو چي دوی زموږ د نزدیکی او قرب وسیله د پاک الله په دربار کښی کیږی او هغه پر مونږ
مهربانی و فرمائی چي په دغه وسیله سره زموږ کار یو سر او صورت ونیسی. د هغه جواب ئی
و فرمایه چي په دغو چټی (بیکاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) سره چي
تاسی په خالص توحید کښی جگړی او مناقشی وړاندی کوئ او له اهل الحق سره اختلاف کوئ
نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالى له طرفه وروسته له دی نه وکړه شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَذِبٌ كَفَّارٌ

بیشکه الله نه ښی سمه لاره د هدایت هغه چاته چي دی دروغجن وی ناشکره .

تفسیر: یعنی هر چا چي پخپل زړه کښی دغه خبره غوټه کړی وی چي زه به له سره رښتیا
خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټینگ ولاړ یم او له حقیقی منعم څخه مخ اړوم او
د دروغو محسنینو او باطلو خدایانو عبادت کوم نو د الله تعالى دا عادت دی چي دغسی بد
باطنانو ته د فوز، فلاح، بری او کامیابی لاره نه ښی.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْتَحِنَ وَلَدَ الْإِسْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ ۗ

که چری اراده فرمایلی وی الله (په زعم د مشرکانو) د دی چپی ونیسی ولد نو خامخا غوره کری به ئی وی له هغه مخلوقه چپی پیدا کوی ئی هر هغه چپی اراده ئی فرمایلی وی پاکی ده الله لره (له ولده او تولو عیوبو)

تفسیر: له دی غایه د هغو کسانو تردید دی چپی د الله تعالی دپاره د اولاد تجویز کوی لکه چپی نصاری حضرت مسیح علیه السلام ته د الله عوی وائی او ورسره له دریو خدایانو څخه یو خدای الله هم منی. یا د عربو عینو هغه قبائلو چپی پښتو ته به ئی د الله تعالی لونی ویلی، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالی داسی اراده فرمایلی وی چپی د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چپی ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چپی له دلایلو څخه ثابت شوی دی چپی له یوه الله څخه ماسوا نور تول شیان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښی په هیڅ یوه درجه کښی هم نوعی یا هم جنسی اشتراک نشته بیا یو د بل پلار یا عوی څرنګه کیدی شی؟ او کله چپی په خالق او مخلوق کښی د دغسی تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالی له طرفه به داسی اراده هم محال وی. علاوه پر دی فرض ئی کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بیا د پښتو لونی گرځول خو په هیڅ ډول (طریقه) په فهم او پوه کښی نشی راتلی. نو کله چپی له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کری) شی نو بیا د دغی خبری مقصد به څه وی چپی خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کری او دروند او پتمن اولاد تاسی ته غوره او در ئی کری؟

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

هم دی دی الله یواځی (بی شریکه لا ولده) دیر غالب (پر هر شی).

تفسیر: یعنی هر څیز د الله تعالی په مخ کښی عاجز ناتوانه تیت او ښکته دی د هیچا اثر او نفوذ پری نشته او نه کوم شی ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی؟.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

پیدا کری دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چپی دلیل شی په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځی او تاووی (نغاړی

داخلوی الله ورغ په شپه کښی (یا زیاتوی د شپې نه په ورغی او له ورغی نه په شپې باندی)

تفسیر: په ماښام کښی که د لمرخاته په لوری وگورئ نو داسی به درښکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چی له خپل مخ څخه د ورغی رڼا (رنرا) د لمر لویډو په لوری تاووی او ورنغاړی ئی. هم داسی گهیځ (سحروختی) د سپیده داغ په وخت کښی داسی درښکاری چی د ورغی رڼا (رنرا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راشی او د لمر له پلوه ئی راشی او د لمر پریوتو په لوری ئی تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکي چی «پر یوه باندی بل داسی غوړیږی او راغی چی په منځ کښی کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ آلَٰهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

او مسخر کړی په کار لگولی ئی دی لمر او سپوږمی، چی هر یو روان دی تر نیتي په نامه کړی شوی پوری (چی ورغ د قیامت ده) واورئ خبردار شی چی الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئی دغه انتظام قائم او دائم او ټینگ کړی دی. د خلقو گستاخی سپین سترگی او شرارتونه خو داسی دی چی ښائی د هغه په ملحوظ دغه گرد (تول) انتظامات گډود او ډډی وږی کړی شی لیکن کله چی الله تعالی لوی ښونکی او درگزر کیدونکی ذات دی نو د خپلی عفو او مغفرت له شانه یو غلی داسی نه کوی.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَآتَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمِينَةَ أَزْوَاجٍ

(الله) پیدا کړی یی تاسی له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئی پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئی کړل لپاره د (نفعی د) تاسی له چارپایانو څخه (لکه اوبښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځی).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بیږی حواء رضی الله تعالی عنها ئی پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځی او ستاسی د نفعی او گټی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کنبی ئی هم اته جوړی پیدا کری اوبښ غوانی، پسه، وزه، چی د هغوی ذکر د انعام په سورت کنبی تیر شو (وگورئ).

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوی (الله) تاسی په گیدو د میندو ستاسی کنبی یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کنبی (چی مشیمی او د رحم او د گیدی دی).

تفسیر: یعنی په تدریج سره مو پیدا کر، مثلاً له نطفی څخه علقه او له علقی څخه مضغه، او بیا مو تری هډوکی پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بیا مو په هغه کنبی روح ورپو کړ. **فَسَبِّحْنِ اللَّهَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ**. (فی ظلمات ثلاث - په تیارو دریو کنبی). یعنی یوه گیده بل رحم، دریم هغه پرده (پیلار) چی په منځ کنبی ئی مولود پیدا کیږی او مولود په کنبی تاو شوی متولد کیږی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَاتِي تُصْرُفُونَ ۝٦

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بی زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مگر هم دی یواغی پس کوم طرف ته مگر خولی شی تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنی کله چی خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنگه معبود کیدی شی؟ وروسته له دی نه چی تاسی واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف گنئ او پری اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولی عبادت کوئ؟ مطلب دا چی وروسته له دومره ورژدی رسیدلو نو بیا ولی سمه لاره در څخه ورکیږی؟ او دغه پر بلی لاری ولی درووم؟.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

که چری کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بی پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندگوانو خپلو کفر (اگر که ئی فرمائی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسیر: یعنی که کافر کیبری او د الله تعالیٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوي! نو په دغه کښی پخپله ستاسی نقصان دی او د الله تعالیٰ هیڅ یو شی تاسی نشی خرابولی. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ په کفر خوښ او رضاء نه دی او د خپلو بندګانو پر کفر او انکار خفه او نارضاء کیږی او دغه شیان دوی ته نه خوښوی او د رضاء په سترګه سره ئی نه ګوري.

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شکر وباسی (په نعمت د اسلام) نو خوښوی دغه (شکران الله) تاسی ته،

تفسیر: یعنی که بندګان د الله تعالیٰ حق ومني او ده ته مطیع او شکر ګزار شی نو دغه خبره د الله تعالیٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلی بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا،

تفسیر: یعنی داسی کیدونکی نه دی چی یو سری ناشکری وکړی او په جرم او ګناه ئی بل څوک ونیولی شی داسی تیاره او بی تمیزی د ده په دربار کښی نه نشته او «هر چا چی هر څه کرلی وی همغه به هلته ریښی».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بیا خاص رب ستاسی ته بیرته ورتله ستاسی دی پس خبر به کړی تاسی پر هغو (عملونو) چی وئ تاسی چی کول به مو (په دنیا کښی)، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چی دوی هلته ورسپیږی د دوی ګرد (ټول) ښه او بد اعمال د دوی په مخ کښی وړاندی کیږی او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږی ځکه چی د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذْ آمَسَّ الْإِنْسَانُ فُؤَادَ رَبِّهِ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذْ أَخَذَ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

او کله چې ورسپړی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چې رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چې ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چې و دی چې په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او گرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چې گمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چې دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چې پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادپرو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، ځکه چې دی ښه پوهیږی چې ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چې د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیرپړی چې هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چې گواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چې ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی ډول (طریقه) سره هم دوی پخپله گمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او گمراه کوی.

قُلْ مَتَّعْتُكُمْ بِكُفْرٍ كَثِيرٍ وَلَقَدْ آتَاكُم مِّنَ الثَّوَابِ

ووايه (ای محمده! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پوری چی الله تعالیٰ تاسی ته مهلت درکری دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلي! او تری متمتع شی! وروسته له دی نه به ستا د هستوگنی ځای دوزخ وی چی له هغه ځایه له سره نشی وتلی او تل به هم هغلته پراته یی او له سره به دی نجات نه په برخه کیږی.

اَمَنْ هُوَ قَانِتٌ اِنَّا اِلَيْكَ سَاجِدٌ اَوْ قَالِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَّبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُو الْاَلْبَابِ ۝

آیا هغه څوک چی دی طاعت کوونکی وی په ساعتونو د شپې کښی سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ویریږی (له عذابه) د آخرت او امید لری د رحمت د رب خپل (داسی دی لکه هغه څوک چی بی فرمانه وی په کفر او نورو بدیو) ووايه (ای محمده!) آیا برابر دی سره هغه کسان چی پوهیږی (او خاوندان د علم دی) او هغه کسان چی نه پوهیږی (جاهلان وی، بلکه برابر نه دی) بیشکه هم دا خبره ده چی پند اخلی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چی د شپې خوب او آرامی پریږدی او د الله تعالیٰ په عبادت کښی لگیا کیږی، کله د ده په حضور کښی لاس تړلی دریږی، کله په سجده ورته لویږی، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له ویری بی قراره کړی شوی وی او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته هیلمن (ارزومند) او امید وار وی آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چی ذکر ئی پاس وشو چی د مصیبت په وخت کښی الله تعالیٰ ته ناری وهی او څه مهال (وخت) چی مصیبت له ده نه لری کیږی نو الله هم تری هیږیوی سره برابر کیدی شی؟ بلکه نه! له سره نشی سره برابر کیدی. او که داسی وی نو داسی ووايه چی د یوه عالم او جاهل او یوه پوه او ناپوه په منځ کښی بیخی څه فرق او توپیر (تفاوت) نشته مگر په هم دغی خبری باندی هم همغه پوهیدی شی او غور کولی شی چی پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وی.

قُلْ يُعْبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ لِلَّذِيْنَ احْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً

ووايه (ای محمده! دوی ته د الله له جانبه) ای بندگانو زما هغه چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویږیږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چی نیکی ئی کړی ده په دغه دنیا کښی (په طاعت سره) نیکی

(په آخرت چی جنت او رضوان دی)،

تفسیر: یعنی هر هغه شوک چی په دنیا کېږي نیکي وکړي نو په آخرت کېږي هم د ده دپاره نیکي او ښیګنه (فائده) ده یا ئی دا مطلب هر چا چی نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبی په هم دغی دنیا کېږي هم ښیګنه (فائده) او نیکي ورپه برخه کیږي اعم له دی نه چی ظاهري وی که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩

او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شی صابرانو ته اجر ثواب د دوی بی حساب (دیر زیات).

تفسیر: یعنی که په یوه ملک کېږي خلق له نیکي او ښیګني (فائدي) څخه ممانعت کوي نو د الله تعالی ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لار شی څو هلته په آزادي او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړئ. بیشکه په دی صورت کېږي به د ترک الوطن له سببه تاسی په دیرو مصائبو اخته او مبتلا کیږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندی په صبر او تحمل کولو اړ او مجبور یږئ. لیکن دا مو په یاد وی چی د هغه په مقابل کېږي به دیر ثواب هم درسیږي چی د دغه اجر او ثواب په برابر کېږي چی داسی مهاجرینو ته ورکوه کیږي دغه گردی (تولی) سختی او تکالیف هیڅ شی دی.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ⑪ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ⑫

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چی یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دی چی عبادت کوم یواځی د الله چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین (بندگی خپلی). او امر حکم کړی شوی دی ماته چی شم زه اول د مسلمانانو (د دی امت).

تفسیر: لکه چی ته په عالم الشهادت کېږي د دی امت په لحاظ او په عالم الغیب کېږي د تولو اولینو او آخړینو په اعتبار د الله تعالی له گردو (تولو) ځنی رومنی حکم منونکی او مطیع بند نهی. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمدہ!) بیشک زہ ویریدم کہ چری نافرمانی و کرم د رب خپل له عذابہ د ورځی لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښی له عذاب څخه نشی مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ؟

قُلْ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿۱۴﴾ فَأَعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ

ووايه (ای محمدہ!) الله ته عبادت کوم په دی حال چی خالص کونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چی اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چی د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چی مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چی ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنګه کیږی؟ (وکان ذلک قبل الامر بالقتال) وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرګندوی (ښکاروی)

قُلْ إِنَّ الْخَيْرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَاهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا ذَلِكُمْ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمدہ!) بیشک زیان کاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښی، واورئ خبردار شی چی دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابہ نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ښهلی شی او ګرد (تول) د جهنم د شغلو ځنی جارول

(قربانول) شی. له دی نه به زیاته نور غه خساره وی ؟

لَمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلٌّ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلٌّ

وی به دوی ته د پاسه د دوی طبقات له اوره او د لاندی د دوی طبقات (د اور)،

تفسیر: یعنی له هر طرفه به ئی اور محیطوی لکه چی ورېغ یا بخار له کوم شی خنځه راتاویږی.

ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهَ بِهِ عِبَادَهُ يُعْبَادُ فَاتَّقُونَ ﴿١٩﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروی الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو زما پس وویږیږی له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنی ای بندګانو زما! وپوهیږی چی دغه شی د ویریدلو وړ (لائق) او قابل دی که نه ؟ که د ویریدلو وړ (لائق) او قابل وی نو د الله تعالی له غضب او قهر څخه تل ښائی چی وویږیږی.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يِعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ

او هغه کسان چی ځان ئی ساتلی دی له بتانو داسی چی عبادت وکړی د هغو او رجوع ئی کړی وی طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیږی

تفسیر: یعنی هغو کسانو چی د شیطانانو خبرو ته ئی له سره غوږ نه دی ایښی او له گردو (تولو) شرکاوو ځنی ئی مخ اړولی دی او خاص الله تعالی ته ئی خپل مخ ګرځولی دی د هغوی دپاره ډیر لوی بشارت او زیږی دی.

فَبَشِّرْ عِبَادَ ۚ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

پس زیږی وکړه (ای محمده!) پر بندګانو زما هغو چی اوری خبره (د قرآن) پس متابعت کوی دوی ډیر ښه د هغه،

تفسیر: یعنی ګردی (تولی) خبری اوری بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوی چی ډیره

بنه وی. یا ئی دا مطلب چی د الله تعالیٰ خبری اوری او پر هغو هدیاتو ئی چی له اعلاوو غنی
اعلا وی عمل کوی مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واورې، او بله د عزیمت نو د
عزیمت په لوری مندی وهی او ځان هم هغه لوری ته رسوی او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوی.
یا ئی داسی ترجمه وکړئ چی د الله تعالیٰ کلام آوری او د هغه د دیرو ښو خبرو اتباع کوی.
ځکه چی د ده گردی (تولی) خبری احسن فی الاحسن دی **کَذَا قَالَ الْمَفْسُورُونَ** حضرت شاه
صاحب رحمة الله علیه د دی مطلب په یو بل ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی «درومغ د هغه
پر نیک باندی یعنی د هغه پر نیکو احکامو درومغ چی پری تعمیل وکړئ او پر منع باندی غور
ږدئ چی نه ور نژدی کیږئ چی د هغه کول ښه کار دی او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْأُولَاءُ ۝۱۵

دا هغه کسان دی چی سمه لاره ښوولی ده دوی ته الله او دغه کسان هم دوی
دی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی د بری او کامیابی لاره هم دوی موندلی ده ځکه چی هغوی له خپل عقل او پوه
څخه کار اخیستی دی او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره ئی غوره کړی ده.

أَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُقْدِمُ فِي النَّارِ ۝۱۹

آیا هغه څوک چی واجب شوی وی په ده حکم د عذاب آیا پس خلاصولی شی
ته هغه څوک چی په اور کښی وی (بلکه نه ئی شی خلاصولی).

تفسیر: یعنی پر هغو باندی چی د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت
او مسلم شوی دی کوم یو سری ئی له اوره د باندی ایستلی شی ؟ او سمه لاره ورښوولی شی ؟
ښه نو دغسی کمبختان چی د خپل ازلی شقاوت له سببه په اور کښی لویدلی دی څرنگه د نجات
وړ (لائق) کیدی شی او څوک ئی له اوره ایستلی شی او په سمه صافه لاره ئی بیولی شی ؟

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا لَهُمْ أُنُورٌ مِّنْ قَوْلِهَا غُرُفٌ مَّبْنِيَّةٌ ۝۲۰

لیکن هغه کسان چی ویریدي له رب خپله شته دوی ته مانې (په جنت کښی)
چی له پاسه د هغی نوری مانې بنا کړی شوی دی.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چی هغه گرد (تول) آماده او تیار دی نه داسی چی د قیامت په ورځ به تیاریږی.

تَجَرُّي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَّ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْبَيْعَ ۖ أَلَمْ تَرَ
أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ

چی بهیږی لاندی د مانیو (او ونو د هغی څلور قسمه) ویالی (وعده کړی ده) وعده کول د الله، نه کوی مخالفت الله له وعدی خپلی. آیا نه وینی ته بیشکه الله نازلۍ کړی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ایستلی ئی دی دا (اوبه) په چینو په ځمکه کښی.

تفسیر: یعنی د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کښی جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکی څخه راخوتیږی. باقی که د چینو د حدوث بل څه اسباب هم وی نو د هغه نفی په دغه آیت کښی نشته.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیا راوباسی په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چی مختلف وی
رنگونه د هغه

تفسیر: یعنی شین، زیر، سپین سور او داسی نور یا د مختلفو اقسامو کښتونه (فصلونه) راوباسی مثلاً غنم، جوار، شولی وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهْجُرْ فَتَرَبُّهُ مُصَفًّوًا ثُمَّ يُجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا
لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۝

بیا وچ شی پس وینی ته هغه شین رنگی تک زیر پس گرځوی دغه کښت (فصل) رژیډلی مات شوی بیشکه په دغو (اوبو او وښو) کښی خامخا ډیر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سری د کښت (فصل) حال ته گوری او تری نصیحت حاصلوی، څرنگه چی د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخی وی او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کول شی د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسی دی. ښائی چی انسان د دغی دنیا پر عارضی بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بی پروا نشی همغسی چی کښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مرکب دی مثلاً په هغه کښی دانه شته چی د انسانانو غذا تری حاصلیږی او وایه هم شته چی د حیواناتو خوراک او نواله تری جوړیږی او د ده له هر جزء څخه منتفع کیدل بی له دی نه امکان نه لری څو د نورو اجزاوو څخه بیل او جلا (جدا) نه کړی شی او پخپل ځای نی ونه شی رسولی دنیا هم داسی وگنئ چی په هغه کښی نیکی، بدی، راحت، تکلیف او نور گرد (تول) سره گډود او مخلوط دی. یو داسی وخت راتلونکی دی چی دغه کښت (فصل) به ورپیل شی او ښه میده او بوس بوس به کیږی بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شی. نیکی او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږی او بدی او تکلیف خپلی خزانۍ ته رسیږی. الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو ځنی عقلمن ډیر مفید سبق حاصلولی شی د آیت په مضمون کښی دغه طرف ته هم اشاره کړی شوی ده هغه الله چی په آسمانی باران سره نی په ځمکه کښی چینۍ، ویالی او سیندونه بهولی دی هم هغه الله د جنت په محلاتو کښی هم په نهایت ښه انتظام او ترتیب سره د انهارو سلسله جاری کوی.

اَمِنْ شَرِّ اللَّهِ صَدْرَةَ الْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ
لِّلنَّفْسِئَةِ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٩﴾

آیا پس هر هغه څوک چی پرانستلی او ارته کړی وی الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته پس وی به دی په رڼا (رنرا) (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابی ده هغو کسانو ته چی سخت وی زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په گمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی دواړه سره کله برابر کیدی شی. یو هغه چی الله تعالی د هغه سینه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلی ده. دی نه د اسلام په حقانیت کښی څه شک او شبهه لری او نه د اسلامی احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکار کوی. الله تعالی ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا (رنرا) او انوار ورعطاء کړی دی چی د هغو په رڼا (رنرا) کښی په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالی پر لاره په مندو غغلی. بل هغه بدبخت دی چی د ده زړه د تیږی

(گفتی) په شان سخت دی. هیڅ یو نصیحت پری اثر نه کوی او نه د خیر کوم شاخکی پکښی ننوتلی شی. هیڅکله د الله تعالی د یادولو توفیق نه مومی او هم داسی خوشی چتی (بیکاره) د اوهامو او اهووو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیاریو کښی حیران او سرگردان گرځی.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا

الله توتنه توتنه نازل کړی دی ډیر ښائسته خوړ کلام کتاب

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ یوه خبره د دی کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُتَشَابِهًا مَثَانِي

(او دغه پاک کتاب ډیر ښائسته خوړ کلام) مشابه یو له بل سره مکرر غبرگ (دی)

تفسیر: یعنی داسی صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصیح او بلیغ دی چی په هیڅ یوه آیت کښی ئی هیڅ صوری او معنوی نقص نه لیده کیږی او هیڅ یو آیت ئی له بل آیت څخه کم نه دی. یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی. په مضامینو کښی ئی هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثریوو آیتونو مضامین داسی متشابه سره واقع شوی دی چی د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږی. «القرآن یفسر بعضه بعضا» او د «مثانی» یعنی غبرگ مکرر مطلب دا دی چی ډیر احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره اړولی شوی دی خو په ښه ډول (طریقه) سره په یاد او په زړه کښی ځای ونیسی. په تلاوت کښی هم څو څو ځلی آیتونو مکرریری او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثانی» څخه داسی مطلب اخیستی دی چی په ځینو آیتونو کښی د یوه قسم مضمون سلسله تر لری ځای پوری اوږدیری او هغه متشابه دی. او په ځینو ځایونو کښی د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کښی د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کوه شی مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ یا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ زَعَىٰ الْفَقِيرِ إِنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ أَسْرَارَهُمْ﴾ دغسی ﴿وَيَعِزُّهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُهُمْ﴾ دغسی آیتونو «مثانی» ویل کیږی چی په دغو کښی دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوی دی.

نَقَشَتْ عَلَيْهِمُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

ثُمَّ تَلَيْنِ جُلُودَهُمْ وَقُلُوبَهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ

چی لرهځیری رپیږی ځیگ کیږی له ده پوستکی د هغو کسانو چی ویریږی له رب خپل بیا پاسته شی (آرام نیسی) پوستکی د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته

تفسیر: یعنی د کتاب الله له آوریډلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لرهځیری او ویښتان ئی شکپک (نیغ) ډیری او پوستکی ئی پاسته کیږی. مطلب دا چی د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاری کیږی او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیتیږی او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوی. دغه د کاملینو اقویاوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصینو بل کوم قسم کیفیات او احوال طاری شی مثلاً غشی یا صعقه او نور نو د هغه نفی له دغه آیت څخه نه کیږی او نه د هغه تفصیل پر هغوی لارمیږی بلکه داسی له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختیاره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دلیل دی. په جامع ترمذی کښی یو حدیث دی چی پر ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د یوه حدیث د بیانولو په وخت کښی د ځینو داسی قسم احوال طاری کیدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝۲۴

دغه (قرآن) هدایت دی د الله سمه لاره ښیسی په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چی اراده وفرمائی، او هر څوک چی وئی ښویوی الله پس پیدا به نشی هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنی د هر چا دپاره چی د الله تعالیٰ حکمت مقتضی وی داسی د بری او کامیابی لاری ورخلاصوی او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومی. او هر هغه چاته چی الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجی د هدایت توفیق ور نه کړی نو بل څوک به له هغه سره څه مرستی (مدد) وکړی او څرنگه به ئی لاس ونیسی ؟

أَفَمَنْ يَتَّبِعْ بَوَجهَهُ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

آیا پس هغه شوک چي ځان ساتي په مخ خپل سره له سختي د عذاب د ورځي د قيامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ويلي شي ظالمانو ته چي وځکي (خوند) د هغه عمل چي وي تاسي چي کوه به مو (په دنيا کښي چي د انبياوو تکذيب وو).

تفسير: د انسانانو قاعده ده کله چي د مخامخ له لوري پري شوک حمله او يرغل راوړي نو په لاسونو سره د هغه مخه نيسي ليکن په محشر کښي به د ظالمانو لاسونه بند وي خو د عذاب خپيري برابري د دوي پر مخ ولگيږي نو آيا داسي يو انسان چي د داسي خورا (دير) سخت گزار مخه پخپل مخ سره ونيسي او ورته وويل شي چي اوس د هغو کارونو مزه وشکه چي په دنيا کښي دي کړي وو د هغه مؤمن په شان کيدي شي چي هغه ته به په آخرت کښي د هيڅ يو قسم تکليف او زحمت رسيدلو فکر او اندېښنه نه وي او د الله تعاليٰ په فضل او مرحمت سره به بيخي مطمئن او بيفکره اوسيږي ؟ له سره يو نه دی!

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٠﴾ فَإِذَا قَامَهُمُ اللَّهُ الْخَزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

(هم داسي) دروغجن شميرلي وو (خپل انبياء) هغو کسانو چي پخوا له دوي نه وو پس رابه غي دوي ته عذاب له داسي طرفه چي نه به پوهيدل. پس وبه ځکوله په دوي الله خواري او رسوايي په دغه ژوندون لږ خسيس کښي او خامخا عذاب د آخرت ډير لوی دی که چري وي دوي په دی عالمان (نو ايمان به ئي راوړي وو).

تفسير: يعني ډير اقوام د انبياوو د تکذيب په سبب هلاک او رسوا کړي شوي دي او د آخرت اشد عذاب لا د هغوي دپاره همغسې امرک او پوره پاتي دی. نو آيا دغه موجوده مکذبين داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٥﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلي. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوروالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، خو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیدلی شوی کتاب دی چی د ده د رومینو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کړه او ناموافق خبره نشته او دیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوروالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو څخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واورى او له الله تعالیٰ څخه تل ووبریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا

تری (بیانونی) الله یو مثل چی یو سری وی (مربی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان ټول بدخویه سره ناسازه او یو بل سری وی (هغه هم مربی خو) سلامت ټول د یوه سری وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مریو بلکه ؟ نه دی سره برابر هم داسی دی حال د کافر او د مؤمن)،

تفسیر: یعنی که خو تنه حصه لرونکی په یوه مریی یا نوکر کښی شریک وی او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی بد خلقه بیمروته سخت مزاجه، ضدی او عنادی واقع شوی وی او له دوی ځنی هر یو هم دغه غواړی چی هغه مریی یا نوکر یواځی د هم ده خدمت او کار وکړی او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لری نو ښکاره خبره ده چی په دغه فکر کښی دغه خدمتگار سخت وارخطاء او پریشان کیږی په خلاف د دی هغه مریی او نوکر چی یواځی یوه سره وی نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وی او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دی خوا او هنی خوا غفلولو اندیښنه به ورسره نه وی. اوس ښکاره خبره ده چی دغه دواړه مریان بیخی نشی سره برابریلی هم داسی وگتئ مشرک او موحد د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښی مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل مگرد (تول) توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد په پوره اطمینان او تول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښی مشغولیږی او پوهیږی چی وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانۍ اړ (محتاج) نه یم. اکثر و مفسرینو د دی مثال تقریر هم داسی کړی دی مگر حضرت شاه صاحب لیکي «یو مریی چی د څو تنو وی نو هیڅوک به هغه خپل نه گنی نو هیڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طریقه) سره نه وی باخبره او هغه مریی چی صرف د یوه سړی وی نو بدار (مالک) ئی هم هغه خپل مریی گنی او په پوره ډول (طریقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د یوه رب بندگی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدایانو بندگان وی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی مگرد (تول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مگر سره له دی ډیر داسی بدنصیبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهیدلو توفیق نه مومی.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿۴۰﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿۴۱﴾

بیشکه چی ته هم مړ کیدونکی ئی او بیشکه دوی هم مړ کیدونکی دی (او هیڅوک بی له الله پاتی کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسی په ورځ د قیامت کښی په نزد د رب خپل جگړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښی).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چی د مشرک او موحد په منځ کښی دی د قیامت په ورځ کښی علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږی څه مهال (وخت) چی نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شی، او کافران به د انبیاء او مؤمنینو په مقابل کښی جگړی او مناقشی وکړی او حجتونه او دلائل به را وړاندی کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کفار به منکریږی چی له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښی د پرښتو او د ځمکی او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پری ثابتیږی» چی دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښی دروغجنان دی هم داسی د نورو گردو (تولو) جگړو فیصلی به هم په هغه ورځ کښی د پاک الله په حضور کښی صادریږی. بهتر هم دا دی چی د «اختصاص» لفظ عام کیښود شی څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشی.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ الْبَيِّنَاتُ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٩﴾

پس شوک دی ډیر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تری پر الله (په لرلو د شریک غوی، بنځی) او دروغ شمیری رښتیا خبره (قرآن) کله چه راشی (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آیا نشته په دوزخ کېښی غای دپاره د کافرانو؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله باندی ئی دروغ وویل یعنی شریک ئی ورته ودراره یا ئی اولاد ور تجویز کر، یا ئی داسی صفات ورمنسوب کرل چه په واقع کېښی د ده د ذات او صفاتو سره وړ (مستحق) او لائق نه وی او رښتیا خبره کله چه ورته ورسیده دروغ ئی وشمیرله، یعنی هغه رښتیا خبری چه انبیاء علیهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلی هغوی ته ئی د دروغو نسبت وکر او هیڅ ئی پکښی خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه شوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه غنی ډیر لوی ظالم بل شوک کیدی شی، او د داسی ظالمانو د ورتلو او هستوګنی غای ما سوا له دوزخه بل به چیری وی؟ عموماً مفسرینو د دی آیت تفسیر داسی کری دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخیست نو له دی نه ډیر خراب بل شوک کیدی شی؟، او که نبی رښتین وی او تاسی ئی دروغجن کوئ نو له تاسی څخه به لوی دروغجن بل شوک وی ځواکی د ﴿مَنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ﴾ او د ﴿وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ﴾ مصداق ئی سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کر، او هم داسی وروسته له دی نه په ﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ﴾ الآية - کېښی راغی.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٤٠﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبری) رښتیا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتیا ئی وشمیرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د ویریدونکیو شان داسی وی چه تل رښتیا ووائی او د رښتیا تصدیق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «هر هغه چې رښتیا خبری ئی له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبیا او هغه کسان چه په رښتیا سره ئی منی مؤمنان دی» ځواکی د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دی.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْحَسَنِينَ ﴿٣٨﴾
لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چي غواړي ئی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسانو نیکو کارانو دپاره د دی چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو گناهونو چي کړی ئی وی او چي جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چي ؤ دوی چي کوو به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالی متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغی ئی څکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنی نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنی بدی او سیئه ئی د نورو له سیئاتو څخه لوی او درانه گنل کیږی. والله اعلم.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّتُكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۖ
وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۖ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا
لَهُ مِنْ مُضِلٍّ ۖ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٤٠﴾

آیا نه دی الله کافی بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافی دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چي عبادت ئی کوی کفار) بی له الله، او هر څوک چي گمراه ئی کړی الله پس پیدا به نشی دی (گمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چي سمه لاره وښی الله پس نشته ده ته هیڅوک گمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی خښتن

(خاوند) د بدل اخيستلو؟ (بلکه دی).

تفسير: خو آيتونه پخوا په ﴿صَوَّبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّأُولَئِكَ﴾ الآية - کښی د شرک رد او د مشرکينو د جهل بيان کړی شوی وو نو د هغه په نسبت به مشرکينو زمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم له بتانو څخه ويراوه، او ويل به ئی «وگورئ تاسی زمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ! او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ! نه چی دوی (معاذالله) له تا څخه بالکل روغ لیونی او تیار پاگل جوړ کړی» نو دلته د هغه جواب ورکوی «هر هغه چی د لوی زبردست الله بندگی ځانته غوره کړی وی نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریری آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافی نه دی چه له بل چا څخه ویریری یا ورته څه هیله (امید)، طمع، توقع او امید ولری؟ دغه هم د دغو مشرکينو خبط، ضلال او مستقله گمراهی ده چه د واحد الله بندگان له هسی چتی (بیکاره) او فضولو شیانو څخه ویروی. رشتیا خبره خو هم دا ده چی پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه گرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختیار کښی دی کله چه کوم یوه ته الله تعالی د ده د بدتمیزی او کړو تللو په بنا د بری او کامیابی سمه صافه لاره ونه ښیی نو هغه هم داسی لیونی او پاگل کیږی او دغسی د غټو غټو خبرو د پوهیدلو قوت او قدرت هم تری ورک کیږی آیا دغه احمقان دومره هم نه پوهیږی هغه بنده چی د قدوس الله په حمایت او پناه کښی ننوتلی وی نو کوم یو قدرت او طاقت د هغه یوه وېشته ته هم څه ضرر رسولی شی؟ هر یو طاقت چی دغسی یوه کار ته اقدام او غځرد (ضد) وکړی تکرری تکرری به کړ شی ځکه چه د الله تعالی غیرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندگانو انتقام (کسات) آخلی».

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمُوتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَاتَدُّ عُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَتُ ضِرَّةَ أَوْ أَرَادَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٩﴾

او خامخا که پوښتی ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چی چا پیدا کړی دی دا آسمانونه او ځمکی نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) چی الله (پیدا کړی دی) ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا پس وینی تاسی هغه بتان چه بولی (عبادت ئی) کوئ تاسی بی له الله که چیری اراده وفرمائی له ماسره الله

د ضرر رسولو آیا دی دا بتان لری کونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووايه (ای محمده!) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کونکی (په هر حال او هر کار کښی او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د ټولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیږو (گټو) بیځانه او بی‌سا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی گرد (ټول) سره یو ځای هم شی د الله تعالی د رالیلی شوی یو ادنی زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیی چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وگنلی شی؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ

﴿إِنْ تَقُولَ اَعْرَضَ بَعْضُ الْمَوْتَانَاوَهُ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿قَالَ اِنِّیْ اَشْهَدُ اَللهُ وَآلَهُ هَدَاوَالَّذِیْ یُرِیْ شَآئِرَکُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَیْسَ لَیْکُمْ مِنْ دُوْنِیْ وَرَبِّکُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلَّا هُوَ اَخَذَ بِنَاصِیَہَا اَنْ رَّبِّیْ عَلٰی صِرَاطٍ مُسْتَقِیْمٍ﴾

(د جزء ۱۲ هود (۵) رکوع ۵۴، ۵۵، ۵۶ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿وَاَخَافُ مَا تُنۡشُرُوْنَ بِهٖ اِلَّا اَنْ یَّسَّۤءَ رَبِّیْ شَیْۤا وَّیَسِّرَ لِّیْ کُلَّ شَیْءٍ عَلٰۤمًا اَفَلَا تَتَذٰکُرُوْنَ وَکَیۡفَ اَخَافُ مَاۤ اَشْرَکُۡمَ وَلَا تَخَافُوْنَ اَنْتُمْ اَشْرَکُۡمَ بِاللّٰهِ مَا لَکُمْ بِرَبِّکُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَیۡرِیْ اَقۡمِلُوۡا اَلۡاَمۡنَ اِنْ کُنۡتُمْ تَعۡلَمُوۡنَ﴾ (د جزء ۷ الانعام ۹ رکوع) ۸۰-۸۱ آیت

قُلْ یَقَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰی مَکَانَتِکُمْ اِنِّیْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝۵ مَنْ یَّاتِیْهِ عَذَابٌ یُّخْزِیْهِ وَیَحِلُّ عَلَیْهِ عَذَابٌ مُّقِیۡمٌ ۝۶

ووايه (ای محمده!) ای قومه زما ژوند (روزگار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښی بیشکه زه هم عمل کونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندگان

غالبان کيږي که د دغو سلهاو دروازو فقيران ؟ واقعات به ډير ژر دا راويښي چه هر هغه بنده چي د الله تعاليٰ په حمايت او پنا کښي راغلي وي د هغه مقابله کونکي بالاخر گډرډ (تول) سره خوار، زار او تباه کيږي.

تنبیه: له «عذاب يخزيه» څخه دنيوی عذاب او له «عذاب مقيم» څخه اخروي عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِمَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چي سمه لاره ئی وموندله پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چي گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چي گمراه کيږي پر ځان خپل (چي ضرر ئی گالي (برداشت کوي)) او نه ئی ته پر دوی وکیل (ساتونکی)

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبری ویلی شوی دی او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زیات له دی نه هر انسان دی خپله گټه (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چي پر نصیحت عمل او تگ کوی خپل ځانته فائده او گټه (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هیڅ مسؤولیت او ذمه واری نشته چي په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظیفه تش د الله تعالیٰ د پیغام رسونه ده چه دغه فریضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور گډرډ (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپاری چي د ده د قدرت په لاس کښي ژوندی کول، مړه کول، ویده کول او وپېښول او نور گډرډ (تول) شیان دی.

اللَّهُ يَتَوَلَّى الْإِنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا
فِي مِصْرِكَ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْآخِرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ
مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٠﴾

الله را کاپری (قبضوی) نفسونه په وخت د مرگ د دوی او هغه نفس چی نه وی مړ (هغه را کاپری) په خوب د هغه کښی پس وساتی هغه (نفس) چی حکم کړی پر هغه د مرگ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښی خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چی فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښی کفار)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی په خوب کښی هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه ښه ده د آخرت، معلوم شو چی په خوب کښی هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وغنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرگ دی مگر دغه روح هغه دی چی ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چی په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چی پخوا د مرگ له وقوع څخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه څخه نقل کوی «په خوب کښی روح له بدن څخه وځی مگر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چی د دغه تعلق او ارتباط له وجی حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چی لمر له ملیونو میلو څخه لری د خپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چی په خوب کښی هم همغه شی وځی چی د موت په وخت کښی وځی لیکن په خوب کښی د تعلق انقطاع هم هغسی نه وی لکه چی په موت کښی وی. والله اعلم.

أَمَّا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتگران (بتان چی زاری وکړی الله ته)

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسی دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی زمونږ سپاریت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپاریت څخه زمونږ گرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه څوک گرځیدی شی چی ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یواځی د هغو کسانو په حق کښی شفاعت په عمل راتلی شی چی دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أُولَٰئِكَ كَانُوا لَآئِمًا لِّمَا كَانُوا بِأَفْئِدَتِهِمْ يُحَاسِنُونَ ﴿٣٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا اگر که وی دوی په داسی حال کښی چه مالکان نه وی د هیڅ شی او نه عقل لری (دوی چی ستاسی عبادت ورته معلوم شی ځکه چی جمادات وی).

تفسیر: یعنی بتان نه اختیار لری او نه پوه نو بیا د دوی شفیع کیدل ډیر عجیب دی.

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هیچا لره دخل نشته) خاص الله ته دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، بیا خاص هم ده ته بیرته بیول کیږی (لپاره د جزا)

تفسیر: یعنی فی الحال هم پر آسمانونو او ځمکه کښی د هم دغه الله تعالیٰ سلطنت دی او فی المال هم د گردو (ټولو) رجوع او بیرته ورتگ هم هغه ته دی. نو بی د الله تعالیٰ له خوښی او رضا هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت نه لری چی خپلی شونډی هم وځوځولی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د الله تعالیٰ په مخکښی شفاعت شته مگر د هم هغه الله تعالیٰ په حکم نه ستاسی په خوله. کله چی مرگ راشی نو حضرت عزرائیل علیه السلام هم د چا په خوله هیڅوک نشی خوشی کولی».

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤١﴾

او په هغه وخت کښی چی یاد کړ شی الله یواځی (بی له بتانو) نو منقبض شی وترهیری زیږونه د هغو کسانو چی ایمان نه راوړی په آخرت بانډی او په هغه وخت کښی چی یاد کړل شی هغه (بتان) بی له دغه (الله) ناڅاپه دوی

خوشالپیری (مخونه ئی رانه او وچولی (تندی) ئی خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چی په ځینو اوقاتو کښی تش پخپلو ژبو د الله تعالی د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښی نه ځانپیری او د مسرت آثار د دوی له غیرو څخه له ورا (لری) څرگندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چی نن ورځ علی الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسی یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښی د انقباض آثار احساس کیږی مگر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه و خوارکو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چتی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په غیرو کښی د وجد او نشاط علام قائمیږی او په زړونو کښی ئی د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانونکی د دوی په نزد د اولیاو الله منکر گڼل کیږی «فإلی الله المشتکی وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی ای عالمه خبرداره په پتو او په ښکاره و ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښی) په منځ د بندګانو خپلو کښی په هغو (دینیه و امورو کښی) چی و دوی چی پکښی اختلاف به ئی کوو.

تفسیر: یعنی هر کله چی دوی په داسی غټو خبرو کښی هم جګړی کوی او د الله تعالی دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښی نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم څو پخپله د دغو جګړو په منځ کښی یوه پریکړه او فیصله وفرمائی. (اوس بیا اخبار فرمائی د سختی د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائی)

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ

جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدُوا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَبَدَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿۳۸﴾ وَبَدَّ لَهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۳۹﴾

او که چیری بیشکه مملوک شی د هغو کسانو چی ظلم ئی (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار) کړی دی هغه (اموال مبالغ) چی په ځمکه کښی دی ټول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شی نو خامخا فدیبه به ورکړی دوی په هغه سره له بدرنگه عذابه په ورځ د قیامت کښی، او ښکاره به شی دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چی نه ؤ دوی چی گمان به ئی کوو (د هغه). او ښکاره به شی دوی ته (جزا د) بدی د هغو اعمالو چی کړی ئی وو دوی او چاپیره نازله به شی په دوی (جزا د) هغه څیز چی ؤ دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری کولی (چی د الهی قهر او ابدی عذاب دی).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ چی د دغو اختلافاتو فیصلی اورولی کیږی په دغه وخت کښی به د دغو ظالمانو چی په شک او شرک سره ئی د الله تعالی شان تنقیص کوو ډیر بد حال وی. فرض ئی کړئ که په دغه ورځ د ځمکی د مخ گردی (تولی) خزانی بلکه له هغو څنی زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وی او وغواړی چی دغه گرد (ټول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلی فدیبی په ډول (طریقه) ورکړی او خپل ځان خلاص کړی مگر هغه تری نه قبلیری او هر څه بد اعمال چی ده کړی دی یو په یو ئی په مخ راوړل کیږی او د داسی راز راز (قسم قسم) ویرونکیو عذابونو خوند به وشکی چی هیڅکله به د هغه مثال او نظیر د ده په وهم او خیال کښی هم نه وی گرځیدلی. الغرض هغه کسان چی پر خالص توحید او حق دین پوری به ئی توکی او مسخری کولی د هغه ربر (تکلیف) او وبال دوی هرومرو (خامخا) گالونکی (برداشت کوونکی) دی او په هغو عذابونو کښی چی دوی ورپوری مسخری کولی دوی پخپله پکښی اخته کیدونکی دی.

فَاذْهَبْ إِلَى الْإِنْسَانِ الَّذِي كَذَّبَ بِآيَاتِنَا

پس کله چی ورسیری (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولی مونږ (دفع د هغه ته)

تفسیر: یعنی چه د هغه الله تعالی له ذکر څخه چی اوس خپه او ناراضه کیږی د مصیبت په وخت

کبشی ورغړ او ناری وهی او د ده ذکر چی د مصائبو په وخت کبشی پری خوښیږی د مرفعالحالی په وخت کبشی له دوی نه هیږیږی.

نُسْرًا إِذَا خَوْلْنَهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ط

بیا کله چی ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائی بیشکه هم دا خبره ده چی راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنی قیاس خو هم دغه غوښت چی دغه نعمت زما په برخه شی ځکه چی په ما کبشی د دغی خبری لیاقت وو او د هغه د گټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرگند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولی ماته ونه رسید. الغرض چی ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئی نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (چی دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسی نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چی بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پوری د حقیقی منعم شکریه ادا کوی ؟ او د احسان او انعام حق ئی پیژنی؟ که ناشکری ئی وکړله نو دغه نعمت ورته نعمت او د ده د ځان وبال گډځی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «دغه امتحان دی چی د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پوری رسیږی څو پر خپل عقل باندی مغرور شی نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسیږی» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوږی او نه تری منع کیږی.

قَدْ قَالُوا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٤٠﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ
سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَهُمْ بِمُعْجِرَاتِنَا

په تحقیق ویلی ده دغه خبره هغو کسانو (چی تیر شوی دی) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده) پس هیڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی ځنی هغه (دنیوی مال او متاع) چی و دوی چی کسب (د گټی د هغو) به ئی کوو. پس ورسید له هغو (پخوانیو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چی کول به دوی (په خسف سره) او هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!) ژر ده چی وبه رسیږی دوی ته (جزا د) بدیو د هغو اعمالو چی کړی دی دوی او نه دی دوی عاجز کوونکی (مونږ لره له تعذیب د دوی نه)

تفسیر: لکه چی قارون هم داسی ویلی و د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذکر پخوا له دی نه تیر شو یعنی څرنګه چی پر پخوانیو مجرمینو د خپلی گناه سزا او وبال ولوید پر دغو موجوده و مشرکینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لویدونکی دی. څه وخت چی پاک الله د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائی نو دوی له سره خپل ځانونه نشی پتولی او نه چیری تری تبتیدلی شی او نه په کوم چل او تدبیر سره دی ستړی، ستومانه او عاجزولی شی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۷﴾

آیا نه پوهیږی دوی په دی چی بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چا ته چی اراده وفرمائی او تنګوی (په اندازه کوی ئی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چی ایمان راوړی (په الله چی باسط او قابض دی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی محض د روزی فراخی او تنګی د کوم سړی د مقبولیت او مردودیت دلیل نشی کیدی نه د روزی گټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پوری منحصر دی. وګورئ چی شومره بیوقوفان ناپوهان په ډیر اطمینان او هوسانی (آرام) سره ژوندون کوی او شومره عقلا، فضلا او نیکان په لوړو سره شپي او ورځی تیروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي

«یعنی په عقل چلولو او تدبیر کولو کښی هیڅوک څه کمی نه کوی بیا د یوه روزی ارته او د بل تنګه ده نو وپوهیږی چی دغه یواځی د عقل کار نه دی چی پر خپل ځان باندی روزی ارته

کری بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښی دی.»

قُلْ يٰعِبَادِىَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ
اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۷﴾

ووايه (ای محمده! چي فرمائى الله) اى بندگانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چي اسراف ئى کړى دى پر نفسونو خپلو مه ناامیده کيږئ له رحمته د الله (ځکه چي) بيشکه الله مغفرت کوي بښي گناهونه ټول (اگر که ډير هم وي بي له شرکه) بيشکه چي الله هم دى دى ښه بښونکى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: دغه آيت د ارحم الراحمين د بى پاينه رحمت بيان او د ده د عفو او د عظيم الشان تيريدلو اعلان کوي او د خورا ډيرو سختو مايوس العلاجو مريضانو په حق کښى د شفاء د اکسير حکم لري. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، يهودى، نصرانى، مجوسى، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصيان او باغيان هر څوک چي وي د دغه آيت له اوريدلو څخه وروسته د الله تعالى مهربانى ته اميدوار کيږي ځکه د هر چا په نسبت چي الله تعالى اراده وفرمائى د هغه گناه معافوي او هيڅوک د ده لاس نشي نيولى بيا بنده به ولى ناامیده کيږي؟ هو! دغه ضرورى ده چي د الله تعالى له نورو اعلاناتو سره سم چي په هغو کښى تصريح شوى ده چي د کفر او شرک جرم به بى له توبى او بى له ايمانه نه قبلوي، ښائى چه ﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ﴾ له «من يشاء» سره مقیده وگنله شى خو سره له هغه د دغى خبرى تقييد ئى هم فرمايلى دى. ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ ﴾ (د جزء ۵ نساء ۱۸ رکوع ۱۱۶ آيت) له دغه تقييد څخه دغه نه لازميږي چي الله تعالى بى له توبى هيڅ يوه لويه يا وړوکی گناه نشي معافولى او نه ئى داسى مطلب کيږي چه د هيڅ يو جرم دپاره له سره د توبى ضرورت نشته او بى له توبى به گرد (ټول) گناهونه معافيږي. قيد يواځى د مشيت دى او د مشيت په متعلق په نورو آيتونو کښى دا ښوولى شوى دى چي هغه په کفر او شرک کښى بى له توبى ممکن نه دى لکه چي د دغه آيت شان نزول هم پري دلالت کوي او د دى وروستنى آيت له افادى څخه هم معلوميږي.

وَإِنِّيَبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلَمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾

او بیرته وگرځئ تاسی رب خپل ته (له شرکه او عصیان) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب بیا به مدد در سره نشی کولی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دی ځایه د توبی په طرف توجه ورکوی یعنی پخپلو تیرو اغلاطو نادم شی! او د الله تعالی د بی پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پرېږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښی په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چی په حقیقت کښی نجات یواځی د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زمونږ رجوع او انابت هم بی د الله تعالی له فضله او کرمه نشی میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکي «کله چی الله تعالی اسلام غالب وگرځاوه هغه کفار چی په دښمنی کښی به مصروف ؤ وپوهیدل چی بیشکه الله تعالی د اسلام حامی او ناصر دی او قانع شول چی مونږ په غلطه او بی لاری یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شره او خجالت په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښی به ئی ویل اوس به زمونږ اسلام څرنگه منل کیږی؟ چی دښمنی مو له اسلام سره وکره، او له مسلمانانو سره مو جنگونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینی مو توی کړی نو الله تعالی د دوی د تسلیع دپاره وفرمایل چی داسی هیڅ یوه گناه نشته چی الله تعالی د هغه توبه قبوله نه کړی مه بی هیلې او مه ناامیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکړئ! ښلی کیږئ! مگر څه وخت چی ستاسی پر سر عذاب راشی او مرگ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښی هیڅوک ستاسی کومک او مدد ته نشی رسیدی».

وَإِنِّيَبُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٤٠﴾

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چی نازل کړی شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چی تاسی به نه پوهیږئ (چی له کوم لوری راځی)

تفسیر: له ښی خبری څخه مراد قرآن کریم دی یعنی پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتگه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښی اوسئ! که نه د عذاب له معاننی څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشی کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږی. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسی یو ناڅاپه راگیر کړی چه تاسی به له سره د هغه پر راتگ نه خبریږئ.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يُحْسِرُنِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَأِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ ﴿٥١﴾

(چاپکی کوئ تاسی په تعمیل د قرآن باندی پخوا له هغه) چی ووائی یو نفس ای ارمان او ندامت می دی پر هغه چی تقصیر می کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښی او بیشکه چی وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعنی په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوی خوندو او چرچو کښی اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخی غافلان شوی ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چی رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ وپرولو ملندی، توکی او مسخری کولی، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د ډیر افسوس ځای دی چی د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښی مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چی د هغه په نتیجه کښی نن له دغی بدی پیښی سره مخامخ شوی یو کفار به دغسی خبری په محشر کښی کوی که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شی نو د ﴿وَأِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وی. (کما فسر به ابن کثیر رحمه الله علیه).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٢﴾

یا (پخوا له دی نه) چی ووائی که چیری داسی وی چی بیشکه الله سمه لاره ښوولی وی ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزگارنو (له شرکه او له معاصی نه).

تفسیر: کله چی په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږی نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه گود عذر وړاندی کوی. څه ووايم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلی وی نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسی راځی ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ الْآيَاتُ﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طریقه سره نه وی بلکه تش د یاس د اظهار په طور وی یعنی زه د خپلی بد استعدادی او بدتمیزی له سببه د دغی خبری وړ (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالی ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښی اهلیت او استعداد وی او الله تعالی زما لاس نیوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقیانو په زمره کښی شامل شوی وم.

أَوْ تَقُولُ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

یا (پخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښی چی ووینی عذاب کاشکی وی ماته بیا بیرته ورنگ (دنیا ته) پس وم به زه هلته له نیکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښی)

تفسیر: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بیکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښی به د اضطراب وارخطائی له شته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کیږی یو غلی می بیا دنیا ته بیرته ولیږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وگوره چی زه په څه صلاح او تقوی سره بیرته درحاضریم». فرمائی الله تعالی چی ولی می هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلَىٰ قَدْ جَاءَ ثَلَاثُ الْيَتَامَىٰ فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٥٩﴾

هو! داسی ده چی په تحقیق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذیب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکیو نه)

تفسیر: یعنی غلط وائی. آیا الله تعالی درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبیاء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درلیرلی؟ مگر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ویلی کیده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذیب کوو او ستا هم دغه لونۍ او تکبر د حق له قبوله مانع گرځیده. او خبره هم دا ده چی الله تعالی ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوی او په تکبر او سرکشی سره به وړاندی کیږی. ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسی ده چی که زر کړته د دنیا په طرف بیرته وگرځولی شی بیا به پخپلو هم هغو واهیو حرکاتو کښی مداومت کوی او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه ئی ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا هُوَ عَنْهُمْ وَلَهُمُ الْعَذَابُ﴾ (د انعام ۳ رکوع ۲۸ آیت د داسی خلقو په نسبت د الله تعالی داسی عادت نه دی چی دوی بریالیان او کامیاب کړی بلکه خائب او خاسر کوی ئی.

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ

او په ورځی د قیامت کښی به وویښی ته هغه کسان چی دروغ ئی ترلی دی پر الله پوری (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وی

تفسیر: کومه خبره چی د الله تعالی له جانبه راځی او هغی ته د دروغو نسبت کول شی هم دغه پر الله تعالی دروغ ترل دی ځکه چی دروغ شمیرونکی داسی دعوی کوی چی الله تعالی هغه خبره نه ده فرمایلی، حال دا چی په واقع کښی به ئی فرمایلی وی نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر غیرو کښی څرگندیږی (ښکاره کیږی).

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٩٠﴾

آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنی شته!)

تفسیر: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښی د دوو قسمو کفارو بیان وشو تکذیب چی پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئی دغه راوښودل چی د کذب او دروغو لامله (له وجی) به د دوی مخونه تورپیږی او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازٍ لَهُمْ لَا يُسْأَلُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يُعْزَنُونَ ﴿٩١﴾

او وبه ساتی الله (له دوزخه) هغه کسان چی ځان ئی ساتلی وی (له شرکه) په

سبب د خلاصی موندلو د دوی نه به رسیږي دوی ته سختی او نه به دوی غمجن کیږي.

تفسیر: یعنی الله تعالی متقیان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د بری او کامیابی پر هغه لور (اوچت) مقام رسوی چي هلته به له هر قسمه بدیو او شوروو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٦٣﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی (چی موجود وی په دنیا کښی) او دغه (الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی کلیگانی (چاپیانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چی کافران شوی دی په آیتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چی ځای ئی ابدی دوزخ دی).

تفسیر: یعنی الله تعالی هر شی پیدا کړی دی او وروسته له پیدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمواړی ئی هم پر خپل قدرت اخیستی ده او د ځمکی او آسمان د گردو (تولو) شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی ځکه چی د گردو (تولو) خزانو کنجیانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ گرځول فضول او بیکاره خبره ده ښائی چی انسان د الله تعالی له غضبه وویږی او د الله تعالی رحمت او مهربانی ته امیدوار اوسی ځکه چی کفر او ایمان، جنت او دوزخ گرد (تول) د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چی د الله تعالی او د ده له کلامه منکریری هیچیری به د قرار او هستوگنی ځای نه مومی. آیا هغه څوک چی د الله تعالی څخه منحرف کیږی او مخ تری اړوی حقیقی فوز او فلاح ته هیلمن (آرزومند) کیدی شی؟ کله چی کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سید الابراہ ته نو دغه آیت نازل شو.

قُلْ أَغْفِرُ لِلَّهِ تَآمُرُوْنِیْ اَعْبُدُ اَیُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووايه (ای محمده!) آیا پس بی له الله امر کوئ تاسی ماته چی عبادت ئی وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسیر: یعنی انتهای نادانی حماقت او جهالت دا دی چی انسان الله تعالی پریریدی او د نورو په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لگیا شی او له رسول الله څخه داسی غوښتنه وکړی او تری طمع ولری چی دی (معاذالله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی ؤ چی راځه زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو ځکه دغه پاس آیت لکه چی اوس مو ولیکل د دوی په جواب کښی نازل شو.

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ ؕ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ
وَلَتَكُونَ مِنَ الْخَسِرِينَ ﴿۲۵﴾ بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق وحی کړی شوی ده تاته او (وحی کړی شوی ده) هغو کسانو ته چه ږومبی له تا نه ؤ (داسی چی قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شی هر ورو (خامخا) عمل ستا او خامخا شی به ته هر ورو (خامخا) له زیانکارانو (نو ځان وساته له شرکه). بلکه (یواځی) د الله پس عبادت کوه او اوسه له شکر کوونکیو (په نعمت د توحید او عبادت).

تفسیر: یعنی که له عقلی حیثیته وکتلی شی د ګردو (تولو) اشیاء پیدا کول، باقی پریشودل، او په هغه کښی د هر ډول تصرفاتو جاری لږل یواځی د الله تعالی کار دی. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هیڅوک نشی کیدی او که له نقلی حیثیته ملاحظه وکړئ نو ټول انبیاء الله او سماویه ادیان د توحید په صحت او د شرک پر بطلان متفق دی بلکه هر نبی ته د وحی په ذریعه دغه ښوولی شوی دی چه په آخرت کښی د مشرکانو ټول اعمال بیخی بیکاره دی او د شرک انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شی نه دی. لږها پر هر انسان دغه لازم دی چی له ګردو (تولو) څخه وشکوی او له الله تعالی سره د خپل عبودیت تعلقات ونښلوی او د الله تعالی وفادار او شکرګزار او احسان پیژندونکی بنده شی د ده عظمت، قدرت، جلال، او کمال ښه وپیژنی. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شریک ونه ګرځوی او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی پورته اعلیٰ او ارفع وګنی لکه چی په واقع کښی هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ

او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق د تعظیم د ده

تفسیر: یعنی مشرکینو د الله تعالیٰ عظمت، علویت، کمال، جلال لوئی او بزرگی تر هغی اندازی او مرتبی پوری ونه پیژندله او ملحوظه ئی نه کره چی تر هغی اندازی او مرتبی پوری پر یوه بنده د هغه معرفت او پیژندگلوی لارمه ده چی هغه وپیژنی او ملحوظه ئی ولری. د الله تعالیٰ د رفیع شان او لوړی (اوچتی) مرتبی د اجمالی تصور کوونکی آیا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د بیځانه گټو او بتانو شرکت له الله تعالیٰ سره تجویز کولی شی؟ حاشا وکلا! وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د غینو شتونو بیان دی.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمُوتُ مَطْوِيَّتٌ بِیَمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۹۷﴾

او ځمکه ټوله په قبضه تصرف د ده کښی ده په ورځ د قیامت کښی او آسمانونه نغښتلی شوی دی په یمین د ده کښی، پاکی ده ده ته او لوړ (اوچت) لوی دی له هغو شیانو نه چی دوی ئی شریکوی (له الله سره بتان او نور شیان).

تفسیر: یعنی د ده د عظمت شان دغه حال دی چه د قیامت په ورځ کښی ټوله ځمکه د ده د قدرت په یو موتی کښی او گرد (ټول) آسمانونه د کاغذونو د یوی لولی پشان به د ده د قدرت په یوه لاس کښی وی د ده په بندگی او عبادت کښی به د بیځانه یا عاجز او محتاج مخلوق شرکت تر کومی اندازی پوری جائز او روا وی؟ دغه شرکاء خو ټول د ده د قدرت په موتی کښی دی. څرنگه چی دی اراده وکری پر دوی خپل هر راز (قسم) تصرفات جاری کوی هیڅوک د ده په مقابل کښی خپل غوړ او ژبه نشی خوځولی.

تنبیه: د «مطویات بيمينه» په متعلق د «انبياء» په سورت کښی د «يوم تطوى السماء» الآية تفسیر ښائی ولوست شی. او پر «یمین» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاکم او کیف ایمان لرل واجب دی. په غینو احادیثو کښی راغلی دی «وکلثایديه یمین» د ده دواړه لاسونه ښی دی. له دی نه د تجسم، تحیز، جهت او د نورو نفی کیږی.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمُوتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّظُنُّونَ ﴿۹۸﴾

او پوکل به وکړل شی په صور (شپیلی) کښی پس بیخوده مړه به شی هر هغه چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه چی په ځمکه کښی دی مگر هغه څوک چی اراده وفرمائی الله (د نه وژلو د هغه) بیا به وپوکل شی په هغه (صور) کښی بل ځلی پس ناڅاپه دغه خلق به (چی مړه ؤ تول) ولاړ وی (منتظر وی چی څه راباندی کیږی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یو ځلی د صور شپیلی نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندی کولو او دریمه وروسته له حشره د بیهوشی، څلورمه د خبردار کیدلو، وروسته له هغه گرد (تول) د الله تعالی په مخکښی ور وړاندی کیږی» (بتغییر یسیر). لیکن د اکثرو محققینو علماوو په نزد تول به دوه ځلی د صور نفخی کیږی په اوله کښی به د گردو (تولو) هوش او حواس ورک کیږی بیا هغه کسان چی ژوندی دی مړه کیږی. او د هغو پر ارواحو چی مړه دی د بیهوشی کیفیت طاری کیږی بیا به بله نفخه کیږی چی د هغی په اثر د مړبو ارواح به د ابدانو په طرف بیرته راگرځی. او تول بیهوشان به په سد (هوش) کیږی. په دغه وخت کښی د محشر د دی عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه گرد (تول) مخلوقات حیران او پریشان او متحیر کیږی بیا به په ډیر سرعت سره د قدوس الله په مخکښی وړاندی کیږی او گرد (تول) سره ور حاضرول شی.

تنبیه: له «الا من شاء الله» څخه ځینو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او عزرائیل علیهم السلام مراد نیولی دی او ځینو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړی دی. د ځینو په نزد تری انبیاء او شهداء مراد دی. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغی نفخی په وخت کښی وی چی وروسته له هغه ممکن دی پر دوی هم فناء طاری کیږی ﴿لَیْسَ الْاَمَلُ الْیَوْمَ لِلْاَوَّلَادِ الْفَعْلَارِ﴾ (د جزء ۲۴ المؤمن ۲ رکوع ۱۶ آیت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَتْ بِالتَّائِبِينَ
وَالشَّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۹۹﴾

او روښانه به شی ځمکه په نور د رب د دغی (ځمکی لپاره د فیصلی د بندګانو) او کیښود به شی کتاب (عمل نامی دپاره د حساب) او راتله به وکړل شی په انبیاء (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شی په منځ د دوی کښی په حق عدل سره او پر دوی به ظلم ونکړ شی (هیڅ قدر په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب)

تفسیر: یعنی وروسته له هغه به الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائی (کما ورد فی بعض روایات الدر المنثور) په دغه وخت کېږي د الله تعالیٰ له بې کیفه تجلی او نور څخه په محشر کېږي یوه مخصوصه رڼا (رڼا) او انوار پورته کېږي. د گردو (تولو) اعمال نامې به د دوی په لاسو کېږي ورکولی کېږي. انبیاء علیهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالیٰ په دربار کېږي حاضرېږي. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهایت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فیصلی او احکام اورولی کېږي. او پر هېچا به هېڅ قسم زیادت او تیری نه کېږي.

تنبیه: له «شهداء» څخه مراد برسیره پر انبیاء علیهم السلام پرستې، محمدی امت او د انسانانو لاسونه پښې او نور گرد (تول) مراد کیدی شي. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه له دی نه د هر امت نیک انسانان مراد کړي دي.

وَوَقَّيْتُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چې کړی) ئی ؤ (ده)

تفسیر: یعنی د نیکی په بدل کېږي تنقیص او د بدی په بدل کېږي تزئید نه واقع کېږي د هر چا هومره چې ښه یا بد عمل وی هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کېږي دی سم له هغه سره بدل ورکول کېږي چې د هغه څه تفصیل وروسته له دی نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی ئی کوي (نو جزا به پری ورکړه شي)

تفسیر: یعنی شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو دپاره که نه له الله تعالیٰ څخه هېڅ یو شي پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسَيُتِقُّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُرَّارًا

او شرلی رابشکلی کېږي (په شدت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته دلی دلی

تفسیر: یعنی تول کافران په تیل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شرل او بیول کیږی، غرنګه چی د کفر اقسام او مراتب ډیر دی نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَتَحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پوری چی راشی دوی دوزخ ته حال دا چی وبه پرانیستلی شی دروازی د دغه (دوزخ)

تفسیر: هم هغسی چی د دنیوی بندیځانی دروازی خلاصی نه وی هر کله چی کوم بندی پکښی ننویستل کیږی ور ئی ورته خلاصوی او وروسته د ده له ننوتلو څخه بیرته وربندول کیږی. هم داسی څه وخت چی دوزخیان دوزخ ته نژدی رسیږی د دوزخ دروازی پرانیستلی کیږی او دوزخیان په تیل وهلو سره پکښی غورځولی کیږی او بیا ئی دروازی ترلی کیږی، **کما قال الله تعالى ﴿لَهُمْ عَلَيْهِمْ مُّصَدَّدَةٌ﴾** (همزه).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وائی دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان له تاسی نه

تفسیر: یعنی هغه پرېستی چی د دوزخ محافظانی دی دوی به کفارو ته د ملامتی په ډول سره داسی وائی «آیا نه ؤ درغلی تاسی ته رسولان له تاسی» یعنی چی له هغه ځنی له دی سببه چی ستاسی له همجنسانو څخه ؤ فیض فائده اخیستل ډیر آسان ؤ.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمُ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا أَبْلَىٰ وَلَكِنَّ حَقَّ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ^(۴)

چی لوستل به دغو (رسولانو د تاسی) پر تاسی آیتونه (د قرآن) د رب ستاسی او ویرول به دوی تاسی له ملاقات د هغی ورځی ستاسی چی دغه ده،

وبه وائی (کفار چی ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ ولیکن ثابتہ شوی ده
کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو

تفسیر: یعنی ولی انبیا نه ؤ راغلی، بلکه ضرور راغلی ؤ او د الله تعالیٰ کلام نی راوردی ؤ او له
نن ورغی څخه ډیر زیات ویرولی شوی ؤ، لیکن مونږ له خپلی بدبختی او نالائقۍ، د هغو خبرو
او پندونو ته غور کښینېږود، څو بالاخر د الله تعالیٰ د داسی قاطع او لایتغیر تقدیر سره مخامخ
شو او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعی ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا
لِّأَصْحَابِ التَّيْدِیْرِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا ابْوَابَ جَهَنَّمَ خَلِدِیْنَ فِيْهَا فَبِئْسَ مَثْوٰی الْمُتَكِبِّرِیْنَ ﴿۴۲﴾

وبه ویل شی دوی ته ننوځی دروازو د دوزخ ته په دی حال کښی چی همیشه
اوسیدونکی اوسئ په ده کښی. پس بد دی ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا
دوزخ).

تفسیر: یعنی تاسی د خپل تکبر، لوئی او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبره ونه منله نو اوس تل په
دوزخ کښی پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وشکئ!

وَسِیْقَ الدِّیْنِ اتَّقُوا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

او بیول کیږی (بلل کیږی) به هغه کسان چی ویریدل به دوی له ربه خپله
طرف د جنت ته ډلی ډلی

تفسیر: یعنی کله چی د ایمان او تقویٰ مدارج متفاوت دی د هری درجی متقین مؤمنین جلا
(جدا) او د هری پوی ډلی به سره بیلۍ وی. او دغو گردو (ټولو) جماعتونو ته ډیر زیات
تشویق او ترغیب ورکول کیږی او په ډیره مینه او محبت سره د جنت په طرف لیږل کیږی.

حَتّٰی اِذَا جَاؤْهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا
سَلَامٌ عَلَیْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوْهَا خَلِدِیْنَ ﴿۴۳﴾

تر هغه پوری چي راشي دوی جنت ته حال دا چي پرانیستلی شوی به وی دروازی د دغه (جنت) او وبه وائی دوی ته خزانچیان (متصرفان) د جنت سلام دی وی پر تاسی پاک یی تاسی (له گناهونو) پس ننوځی جنت ته په دی حال کښی چي همیشه اوسیدونکی اوسئ (په ده کښی)

تفسیر: څرنگه چي د میلنو د دوی له راتګه څخه پخوا د مهمان خانی دروازی پرانیستلی کیږي او د هغوی دپاره د هوسائی (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شی کله چي جنتیان هلته ورسپی نو د جنت دروازی به د دوی په مخکښی پرانیستلی خلاصی وی. کما جاء فی الركوع (۴) من سورة ص ﴿ تَفْتَحُ لَهُمُ الْبَابَ ﴾ او د الله تعالی پرستی به په نهایت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوی او ورته «هر کله راشی! ښه راغلی!» وائی او د جنت د تل اوسیدلو بشارت او زیری به ورته ورکوی.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وائی به دغه (جنتیان) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چي رښتینه ئی کړه له مونږ سره وعده خپله

تفسیر: یعنی د الله تعالی شکر او حمد وایو. هغه وعده چي مونږ د انبیاء له خولی څخه اوریدلی وی د هغو تصدیق مونږ پخپلو سترګو وینو.

وَأَوْرَثْنَا الْأَرْضَ مَنْ تَبَّوْا مِنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ

او میراث ئی راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چي ځای نيسو له جنته هر ځای چي خوښ شی زمونږ،

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «جنتیانو ته حکم شته هر چیري چي زړه ئی غواړي هم هغله دی وسیږي لیکن د هر جنتی زړه به هم هغه ځای خوښوی چي د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معین کړی شوی دی» د ځینو په نزد مراد ئی داسی دی چي په جنت کښی د تللو او راتللو او له یوه ځای بل ځای ته ورتګ هیڅ ممانعت نه دی او هر جنتی هر چیري ئی چي زړه وغواړي هم هغله وردرومی.

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ ﴿٢٣﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَاقِقِينَ مِنْ حَوْلِ
الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٤﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینی به ته (ای محمد! پربستی طواف کوونکی (چار چاپیر نیوونکی) چاپیر له عرشه چی تسبیح به وائی دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شی په منځ د خلقو کښی په حق سره او به ویلی شی چی توله ثناء ده خاص الله ته چی رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چی الله تعالی د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائی په دغه وخت کښی به پربستو د عظیم عرش په چار چاپیر کښی حلقه ترلی وی او گردی (تولی) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښی لگیا او مشغولی وی او د گردو (تولو) بندگانو د اعمالو فیصلی به په ډیر انصاف او ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی چه د هغی په اثر به له هر لوری څخه په ډیر جوش او خروش سره د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ناری پورته کیږی یعنی توله ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته ور (مستحق) او لائق دی چی د گرد (تول) جهان رب او پروردگار دی او د تول عالم په نسبت ئی داسی ښه احکام او عمده فیصلی صادری کړی دی د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومی. عموماً گردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضى بينهم» ضمیر ئی د ملائکو په طرف راجع کړی داسی لیکى «د پربستو په منځ کښی فیصله دغه ده چی هر یوه پربسته (په ملائکة کښی) یو تدبیر سم له خپلی قاعدی سره وائی (کما یشیر الیه اختصام الملا الاعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة) بیا الله تعالی د یوی پربستی خبری ته د نفاذ او د اجراء حکم ورکوی او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وی. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لری او په آخرت کښی به هم د دی سلسله نه منقطعه کیږی.» والله تعالی اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفيقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتى (۵۶ و ۵۷) فمدنيتان وهى خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات
 عدد تلاوتها (۴۰) وعدد نزولها (۶۰) نزلت بعد الزمر
 د «المومن» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۵۶) و (۵۷) آيته شخه چى مدنى دى (۸۵) آيت
 او (۹) ركوع لرى
 په تلاوت كښى (۴۰) او په نزول كښى (۶۰) سورت دى وروسته د «الزمر» له سورتته نازل شوى
 دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کووم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حَمْدٌ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازليدل د دى كتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دى چى (دى) ښه غالب قوى
 (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دى (پر هر شخيز) ښونكى د گناهونو دى
 (عاصيانو لره) او قبلوونكى د توبى دى (تائبانو لره)

تفسير: يعنى توبه قبلوى او له گناهونو ځنى تائب داسى پاك او صافوى چى گواكى له سره نى
 څه گناه او خطا نه وى كړى او علاوه پر هغه توبه نى د مستقل طاعت په منزله دروى او د هغه
 په بدل اجر ورعنايت فرمائى.

شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ

سخت دى عذاب (د ده كفارو لره) خيښتن (خاوند) د فضل دى (په مؤمنانو
 بى پروا له هر چا)

تفسير: يعنى بى نهايته د قدرت او وسعت او غناء خيښتن (خاوند) دى چى پر بندگانو د انعام
 او احسان بارانونه وروى.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣٥﴾

نشته لایق د عبادت بل هیشوک مگر یوازی هم دی دی خاص هم ده ته بیرته
ورتلل دی (لپاره د حساب)

تفسیر: چی هلته له وررسیدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول
کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جگړی نه کوی (طعنی نه وائی) په آیتونو د الله مگر هغه کسان چی کافران
شوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کلام او خبری او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسی نه دی چی په
هغه کښی څه مناقشه، مجادله او جگړه وکړه شی. مگر هغه خلق چی دا ئی له خپلو ځانونو سره
غوته کړی ده چی د خورا (دیر) روښانو دلائلو او براهینو او له دیرو ښو ښکاره شواهدو څخه
به هم انحراف او انکار کوی نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جگړی او مناقشی
کوی.

فَلَا يَغْرُرُكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٣٦﴾

پس نه دی تیر باسی تا گرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو
کښی (ځکه چی عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی د داسی منکرینو انجام تباهی او هلاکت دی. اگر که دوی فی الحال په ښارونو او
کلیو کښی گرځی، سیلونه، سیاحتونه سوداگری کوی او پخپلو چرچو کښی مشغول دی. نو نه
ښائی چی تاسی د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیرئ. ځکه چی دغه د الله تعالیٰ له
طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځی په دنیا کښی ښکته پورته وگرځی، خوندونه او
مزی وکړی یا تجارت او پلمی (تدبیرونه) او بهانی وکړی په هغه ورځ کښی چی دوی د غفلت په
نشه کښی په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شی بیا نیول کیږي. د پخوانیو اقوامو حال
هم داسی شوی ؤ. لکه چی اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئی مثال داسی فرمائی

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ
كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادِلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا
بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْنَاهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابُ ⑤

دروغجن شمیرلی و (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چي ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر ورورسوی) او جگری به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دی چي پت کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنگه و سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشارو د خپلو انبیاء د وژلو یا د د زحمت او تکلیف ور رسولو ارادی کړی وی او همیشه هغوی د داسی چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښی مصروفیدل چي د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتی او شکست ورکړی او د حق غږ پری نږدی چي پورته شی لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه تل ناقصه او ناکامه گرځولی دی، او د دی په غای چي دغه اشارار زمونږ انبیاء ته لاس وروغځوی یا ئی ونیسی مونږ هم دغه اشارار پخپل غضب او قهر کښی اخته او سختی سزاوی مو ورته ورکړی دی. بیا وگورئ چي زمونږ د هغو سزافو نتیجه څرنگه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنگه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیری چیری شته او په نظر راځی چي د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباهی په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شی.

وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ⑥

هم داسی (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چي کافران شوی دی (هغه کلمه دا ده چي) بیشکه دوی ملگری د اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چي پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکی خبره پوره نازله او منطبقه شوی ده پر اوسنیو منکرینو ئی هم نازله وبوله او هم هغسی چي د انبیاء د اعلان سره موافق پر کفارو

دنیوی عذاب نازل شوی دی ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی. چی په آخرت کښی د دغو خلقو ځای دوزخ دی. تنبییه: ځینو «انهم اصحاب النار» د «لأنهم» په معنی اخیستی او دغه مطلب ئی تری ایستلی دی چی د تیرو منکړینو په شان پر موجوده منکړینو هم د الله تعالیٰ خبری رښتیا دی ځکه چی دوی هم له «اصحاب النار» څخه دی.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

هغه کسان (له ملائکو) چی پورته اخلی عرش او هم هغه (پرښتی) چی چار چاپیری دی د عرش تسبیح وائی سره د حمده ثناء د رب د دوی او ایمان ئی راوړی دی. په دغه (الله) او مغفرت غواړی (له الله نه) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی،

تفسیر: په رومبنيو آیتونو کښی د مجرمینو او منکړینو د بدو حالاتو بیان ؤ، دلته د دوی په مقابل کښی د تائبینو مؤمنینو د فضل او شرف بیان فرمائی یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چار چاپیر کښی بیسماره مطوفینی پرښتی چی د دوی غذا یواځی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید دی او د الله تعالیٰ د دربار د مقربیت لامله (له وجی) په اعلیٰ درجی سره د ایمان او یقین لرونکی دی دوی د الله تعالیٰ په حضور کښی د مؤمنینو دپاره دعاء او استغفار کوی سبحان الله د داسی عزت او پت زیاتولو او شرف او احترام په نسبت څه وویلی شی چی د خاوری په منځ د هستیدونکو مؤمنینو څخه چی کومی خطاوی تیروتل او ښوئیدل شوی دی د کروبیین ملائکی د هغوی دپاره د احدیت په دربار کښی په غیاب د دوی کښی دعاء او استغفار کوی او کله چی د دوی په شان کښی «ويفعلون مایومرون» راغلی دی نو دوی به د الله تعالیٰ له طرفه پر دغه کار مامور وی.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ④

(نو وائی چی) ای ربه زمونږ رسیدلی ئی ته هر څیز ته له جهته د رحمته

بخشش او علمه پس مغفرت و کړه هغو کسانو ته چي توبه ئي ايستلي دي او متابعت ئي کړي دي د لاري ستا او وساته دوي له عذابه د دوزخ نه.

تفسير: دغه ئي د پرېستو د استغفار صورت ښوولي دي يعنې د الله تعالى په دربار کښي داسي عرض کوي «اي زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محيط دي پس هغه څوک چي ستا په محيط علم ئي بد کارونه پري ايښي وي او د زړه په صدق سره ئي ستا په طرف رجوع کړي وي او ستا پر سمه لاره ئي د تلو زيار، کوشش ايستلي وي او د بشریت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوي له دوي نه صادري شوي وي ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروښه نه په دنيا کښي څه رږ (تکليف) او زحمت ورپيښ کړي! او نه په عقبا کښي د دوزخ مخ ورښکاره کړي! باقي هغه مسلمانان چي د توبي او انابت لاره څانته غوره نه کړي دلته د هغوي څه ذکر نشته او دغه آيت د دوي له ذکره ساکت دي. په ظاهر سره د عرش حاملين د دوي په حق کښي دعا نه کوي. الله تعالى له هغوي سره څرنگه معامله کوي؟ دغه خبره دي له نورو نصوصو څخه ښائي د ځان دپاره معلومه کړي!

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ
وَأَرْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥٠﴾

(او هم وائي به) اي ربه زمونږ او ننه باسه دوي په جنتونو د هميشه هستوگني کښي هغه چي وعده کړي ده تا له دوي سره او څوک چي نیک شوي وي له پلرونو د دوي او (له) ښځو د دوي او (له) اولادو د دوي، بيشکه چي ته هم ته ئي ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چي هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې اگر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښي ورسيږي لکه چي دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بي له خپل ايمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور و پلار او نور ئي هيڅ په کار نه ورځي ليکن ستا حکمتونه داسي هم دي چي د يوه له خاطره ديرو کسانو ته د دوي له عمله زيات په اعلي درجي رسوي کما جاء في الركوع (۱) ۲۱ آيت من سورة (الطور) في جزء (۲۷) ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ که په ژوره کتنه سره وگورئ نو هغه به هم په حقيقت کښي د هم دوي د قلبی عمل بدل وي مثلاً دوي به آرزو او ارمان لري چي مونږ هم ښائي د دي صالح سړي د اعمالو متابعت او تقليد کړي وي دغه نيت او د نيکي حرص به د الله تعالى په دربار کښي مقبول شي

یا د هغه صالح سری د اکرام او مداراتو یو صورت به هم دغه وی چی د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغی درجی کښی ورسره پریښودلی شی.

وَقِهِمُ السَّيَّاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيَّاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

او وساته دوی له بدیو غځنی، او هر څوک چی وساتی ته له بدیو څخه په دغه ورځ د قیامت کښی نو په تحقیق رحمت دی وکړ پری او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: یعنی په محشر کښی دوی ته هیڅ قسم بدی مثلاً ویره، پریشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظیم الشان بری او کامیابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصلیدی شی. غځینو مفسرینو له «سیات» څخه سیئه اعمال مراد اخیستی دی یعنی وروسته له دی نه دوی ئی له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل! او د دوی خوی او عادت ئی داسی وگرځاوه چی د بدی په لوری متمائل نشی. ښکاره ده هر هغه چی نن دلته له بدی غځی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسی سری به هلته اعلیٰ بری او کامیابی حاصلوی. په دغه تفسیر کښی د «یومئذ» ترجمه دی د هغی ورځی په ځای په دی ورځی سره وکړه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بدیو غځی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هیشوک خپل ځان نشی ساتلی له لږ یا ډیری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کیدی شی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنْتَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ۝

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی (چی دوزخ ته داخل کړل شی نو) غږ به ورته وکړ شی (په ژبو د ملاکو چی) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندی) ډیر لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چی وبه بللی شوئ تاسی (په دنیا کښی) طرف د ایمان راوړلو ته پس کافران کیدئ به تاسی (او له ایمانه به تښتیدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کېږي وائی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «یعنی نن تاسی له خپل نفس څخه بیزاره یی او پر خپل ځان لعنت وایی په دنیا کېږي چی کافران کیدئ په دغه وخت کېږي الله تعالی له دی نه زیات پر تاسی لعنت لیدو او ستاسی له حرکاتو به نارضاء و چی د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو ځنی یوه زمانه مراده کړی ده او داسی معنی ئی کوی چی تاسی په دنیا کېږي څو څو ځلی د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلی مو کفر اختیار کړی و نو اوس د هغه سزا وگالی (برداشت کړئ) اوس هر قدر چی تاسی له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یی له همغه څخه زیات الله تعالی له تاسی ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَشْتَتِينَ وَاحْيَتَنَا أَشْتَتِينَ

(نو) وبه وائی (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلی او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «پخوا له دی نه تاسی خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسی کېږي سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړینی، کما قال الله تعالی فی الركوع (۳) من سورة البقرة ﴿كَيْفَ تَقُولُونَ يَا اَللّٰهُ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاحْيَاكُمْ يُبَيِّنُ لَكُمْ نَحْمِلُ الْبُحْبُوحَ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ آیت ۲۸ وقيل غير ذلك والظاهر هو هذا.

فَاعْتَرَفُوا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په گناهونو خپلو

تفسیر: یعنی انکار به مو کوو چی وروسته له مړگه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر گناهونو او شرارتونو زده‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسی چی تا له پرمېنی موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستنی موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاء له ارشاده سره بیا له قبورو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چی نن د بعث بعد الموت هغه گرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترگو سره وینو چی له هغه څخه مو انکار کوو او بی له دی نه بل څه چاره نه لرو چی پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّنْ سَبِيلٍ ۝

پس آیا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسیر: یعنی افسوس چی اوس حسب الظاهر له دی ځایه د خلاصیدلو او تنهیدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه رابښکاری ماسواء له دی نه لکه چی تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلی موت او حیات راکړی دی دریم ځلی مو هم دنیا ته ولیږئ خو دا ځلی هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډیرو نیکو بیره درحاضر شو.

ذَٰلِكُمْ بِآثَانِهِ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُونَ ۝ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ۝

دغه (ابدی عذاب) تاسی ته په سبب د دی دی کله چی وبه باله شو الله یواځی (بی له خدایانو ستاسی) نو کفر به اختیار کړ تاسی او که شریکان به هم ویللی شول له الله سره نو ایمان به راوړ تاسی پس حکم خاص الله لره دی (چی هر څه کوی دغه الله) ډیر پورته دی (له شرکه) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی بیشکه اوس د دنیا په لوری د بیرته ورتگ هیڅ یو صورت نشته اوس تاسی د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوی درواخلی. ستاسی په نسبت د ابدی هلاکت دغه فیصله ځکه شوی ده چی تاسی د واحد الله او حقیقی معبود غږ ته غوږ کینښود او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو. که له تاسی نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کیده نو علی‌الفور به مو «آمنه و صدقنا» ویل او په هغه پسی به مو مندی وهلی نو له دغه وضعیت څخه ستاسی خوی او طبیعت او عادت اندازه کیدی شی که زر ځلی هم تاسی بیرته ستانه (واپس) کرل شی بیا به تاسی په هم هغه کفر او شرک کښی اخته او مصروف کیږئ او پرته (علاوه) له طغیانه او عصیانه بل شی به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسی عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمی حبس دی. چی د هغه مرافعه او تمیز بل هیچیری نشی کیدی او له هغه څخه د نجات او خلاصی هیله (امید) او تمنا عبثه ده.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُم آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا

وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿۱۳﴾

الله هغه ذات دی چی بنیسی تاسی ته دلائل نبیسی (د قدرت) خپل او نازلوی تاسی ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځیدلی وی (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته)

تفسیر: یعنی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل او نبیسی په هر څیز کښی ظاهری دی. انسان دی ښائی چی یواځی پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وساتلو او وساتلو سره هغه وررسیږی حتی چی د هغه سامان له آسمانه هم تهیه کیږی. بیا په نورو شیانو کښی هم د ده عقل او پوه رسیږی. لیکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځایه او په کومی وسیلی سره به پوه حاصله کړی شی.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿۱۴﴾

پس وبولی تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه) او اگر که بد گڼی دغه کافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسیر: یعنی د الله تعالی بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بیشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحدیت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کیږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او یواځی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغل لری. مگر پوخ او حقیقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحید غږ پورته کړی او د هغوی د بد ویلو او خپکان څخه له سره اندیښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(هم دغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی څیښتن (مالک) د عرش دی رالیږی روح (جبرئیل یا پتی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندگانو خپلو

تفسیر: له پتو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبیاء علیهم السلام نازلیدي او د دوی د ورته و په وسیله نورو بندگانو ته هم رسیږی لکه چی د قیامت تر ورځی پوری به رسیږی.

لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿٥﴾

دپاره د دی چی وویږی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی یو ځای کیږی خالق او مخلوق او نور)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی چی تول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضریدي او هر یو سری به د خپلو ښو یا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوری.

يَوْمَهُمْ بَارِئُونَ ؕ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راوړل له قبورو)

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځی او په یوه داسی ډاک سم صاف هوار میدان کښی به حاضریدي چی هلته به هیڅ غر او غونډی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ؕ

پت به نه وی پر الله له دوی نه هیڅ څیز

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی د هغه احکام الحاکمین په دربار کښی حاضریدل دی چی له هغه څخه ستاسی هیڅ احوال پت نه دی او گرد (تول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دی او د دوی گرد (تول) اعمال به دوی ته وروړندی کیږی او خپله جزاء مومی بیا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٣١﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی
(سلطنت) چی یو دی ښه غالب قوی

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به ټول وسائل او حجب (پردی) لری کیږی. په ظاهری او مجازی
دول (طریقه) به هم د هیچا سلطنت او باچاهی نه وی پاتی او یواځی د هم هغه مالک الملکوت او
صاحب الکبریا و الجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چی د ده په مقابل کښی ټول
زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٢﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطِئِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چی کړی ئی
دی نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بیشکه چی الله ډیر ژر حساب کوونکی دی.
او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذاب) د ورځی نژدی کله چی زړونه به
په نزد د چنغرکو وی په دی حال کښی چی غم کوونکی (پوری راوړی) به
وی (خاوندان د زړونو)

تفسیر: یعنی له ډیری ویری او خوف زړونه به ئی تریپیری او تر ستونو پوری به پورته کیږی او
خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینگ ونیسی او له دی نه به ویریږی چی چیری د دوی زړونه د
دوی له تنفس سره یو ځای د باندی ونه وځی.

مَّا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حِمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿٣٣﴾

نه به وی ظالمانو ته (په قیامت کښی) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعتگر
چی خبره ئی ومنله شی

تفسیر: یعنی داسی کوم شفاعتگر به نه وی چی د هغه خبره به خامخا اوریدله کیږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شی چی د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وی او د هغه انسان په حق کښی کیدی شی چی شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وی.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ^(۹) وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ ط

معلوم دی (الله) ته خیانت د سترگو او هغه نیات چی پتوی ئی سینی (زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسیر: یعنی له مخلوقاتو ځنی خپلی سترگی وژغوری (وساتی) او په پټه او مخفی ډول سره پر کوم یو شی نظر وغورځوی یا د سترگو په یوه کنج یا په غلا سره وگوری یا پخپل زړه کښی کوم نیت وکړی یا د کومی خبری اراده یا خیال پخپل زړه کښی تیر کړی له دغو گردو (تولو) شیانو څخه پر تولو او پر هر یوه باندی الله تعالیٰ علیم او خبریر دی او فیصله ئی په عدل او انصاف سره کوی.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ^(۱۰)

او هغه کسان چی بولی ئی دوی غیر له دغه (الله) حکم نشی کولی دوی په هیڅ څیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د اعمالو)

تفسیر: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شی چی ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی وی. ښه نو دغه بیځانه تیږی (گتی) او بی روحه بتان چی تاسی هغوی ته خدای وایئ او په بندگی کښی ئی لگیا یئ څرنکه به فیصله وکړی شی بیا هغه څیز چی د فیصله کولو قوت او قدرت نه لری نو هغه څرنکه خدای کیدی شی؟

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ

آيا نه گرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کېښي پس چي وگوري دوی چي څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چي وو پخوا له دغو (مشرکانو) چي وو هغوی (پخواني مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چي پریښي ئی دی) په ځمکه کېښي

تفسیر: یعنی ډیری کلکی او مضبوطی کلاوی، عالی شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو. یادگارونه.

فَاَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَّاقٍ ۝۲۱

پس ونيول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د گناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هيڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعنی کله چي څوک مو له دنيوی عذاب څخه نشي بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شی؟

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَاْتِيَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝۲۲

دغه (نيول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چي بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو نښو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونيول دوی لره الله (هلاک ئی کړل) بیشکه چي دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنی تاسی هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کېښي نشي فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور گرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسی علیه السلام او د فرعون قصه دغسی بیان فرمائی

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِآيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝۲۳

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ په آیاتونو دلائلو (د قدرت) خپل
او په برهان سند ښکاره سره .

تفسیر: له «آیاتونو او دلائلو» ځنې نئی معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه نئی ما سواء له
معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلی دی یا دی له «آیات» څخه تعلیمات او
احکام او له «سلطان مبین» ځنې معجزات مراد واخیست شی یا به «سلطان مبین» د هغه قدسیه
قوت او مخصوص ربانی تائید نوم وی چی د هغه آثار په انبیاوو کښی هر لیدونکی ته په ښکاره
دول (طریقه) سره په نظر راځی والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چی وزیر نئی وو) او قارون ته
(چی مصاحب نئی وو)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو. قارون د بنی اسرائیلو ډیر لوی متمول او تاجر وو چی د موسیٰ
علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به نئی اقدامات کول پخوا له دی نه د ده قصه تیره شوی
دی.

فَقَالُوا سِحْرُ كَذَّابٍ ۝۲۲

پس وویل (دوی چی دا رسول) ساحر کودگر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنی ساحر او کودگر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کښی دروغجن دی د رسالت په
دعویٰ کښی دغسی به ځینو د هغو ویلی وی او نورو به د دوی تصدیق کړی وی.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ الْمُؤْمِنَةِ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ

پس کله چی راځی (موسیٰ) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له زنده زمونږ وویل

(قبطيانو) چي ووژني تاسي ځامن د هغو (سبطينو) چي ايمان ئي راوړي دي له موسي سره او ژوندۍ پريږدي تاسي ښځي (لوني) د دوي (خدمت ته)،

تفسير: دغه حکم ئي دوهم ځلي د موسي عليه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ خو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړي او د دوي تعداد کم کړي او د دوي په زړونو کښي دغه خيال کينوي چي دغه گړد (تول) مصائب پر مونږ د موسي عليه السلام له سببه راغلي دي او په دغه علت د هغه ملگرتيا پريږدي او دي به پخپل دغه وېرولو او د تخويف په سياست کښي بريالي (کامياب) کيږي وروسته له دي نه دي راملوم چي پر دغو احکامو تعميل او مداومت شوي دي که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

او نه دي کيد مکر د کافرانو مگر په گمراهي کښي

تفسير: يعنې له هسي مکرونو، فريبونو او تدابيرو څخه هيڅ نه کيږي. الله تعالي له خپلو مخلصو بندگانو سره امداد او معاونت فرمائي. او د منکرينو گړدي (تولي) حيلي او پلمي (تدبيرونه) ناکامي او غلطۍ ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلي ته) پريږدي (اي مشرانو) ما چي ووژنم موسي او راودي بولي (موسي) رب خپل (چي خلاص ئي کړي له ما)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «فرعون وويل ما پريږدي! ښائي چي د ده د سلطنت ارکانو به د موسي د وژلو مشوره نه وي ورکړي او هغوي د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متاثر شوي او ويريډلي وو. او له دي نه داريدل نه چي د موسي رب زمونږ څخه انتقام واخلي. پخپله فرعون هم ويريډلي او سخت مرعوب او منفعل شوي وو ليکن خپل دغه خوف او بيم به ئي پتاوه او په خلقو کښي به ئي د خپل قوت او شجاعت او د انتهائي درجي شقاوت او بيحيائي د اظهار دپاره دغسي خبري کولي شو خلق وگني چي د فرعون په مخکښي د موسي د وژلو په لاره کښي هيڅ يوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادي په مقابل کښي هيڅ يو قوت او طاقت نشي دريدلي».

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفُسَادَ ﴿٣٩﴾

(وویل فرعون) بیشکه چی زه ویریریم چی بدل به کری (موسیٰ) دین ستاسی (ای قبطیانو!) یا به ظاهر کری (موسیٰ) په حُکمکه (د مصر) کنبی فساد (او مخالفت په منع زمونږ کنبی)

تفسیر: یعنی که موسیٰ علیه السلام ژوندی پریښود شی نو د دینی او دنیوی د دواړو قسمو د نقصان اندیښنه ده ممکن دی چی دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسی هغه مذهبی دود (رواج) او دستور در خراب کری چی له پخوا راهیسی جریان او دوام لری یا د سازش او د نورو وسائلو جال په حُکمکه کنبی وغځوی او خور ئی کری او په مملکت کنبی انقلاب، تطور او بدامنی واچوی چی نتیجه به ئی داسی کیږی چی د تاسی (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومی او سلطنت به د بنی اسرائیلو (سبطیانو) په لاس کنبی ورشی.

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وویل موسیٰ (قوم خپل ته) چی بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسیر: کله چی حضرت موسیٰ علیه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسید نو خپل قوم ته ئی وفرمایل چی زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویریرم او نه ئی پروا لرم. یواځی فرعون لا څه کوی که د دنیا گرد (تول) متکبرین او جبارین هم سره راټول شی خو بیا زما الله ما د دوی له شر څخه ساتی او هغه ماته کافی دی. ما خپل ځان یواځی د ده په پناه کنبی ورکری دی هم هغه زما حامی او مددگار دی کما قال الله تعالی ﴿لَا تَخَافُ الْآتِنِ مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ جزء ۱۶ (د طه ۲ رکوع ۴۵ آیت) ښه وروسته د الله تعالی له حمایته او امداده داسی اولوالعزم نبیان به څرنگه له یوه مغرور انسان څخه ویریری نو حُکمکه موسیٰ علیه السلام وویل بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له شره د هر متکبره سرکشه.

لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٤٠﴾

چی نه راوړی ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «څوک چی په حساب او کتاب یقین او باور ولری نو هغه به

غرنکه ظلم وکری؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا
أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ
كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ

او وویل یو سری مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چی پتاوه ده ایمان خپل (له
نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسی داسی یو سری چی وائی رب زما الله دی او
حال دا چی په تحقیق راغلی دی تاسی ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب
ستاسی، او که چیری وی (موسی) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د)
دروغو د ده او که چیری وی (موسی) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسی ته
ځینی د هغه عذاب چی وعده کوی (موسی د هغه) له تاسی سره.

تفسیر: یو مؤمن سری چی هغه تر دغه وخته پوری خپل ایمان له فرعون او د ده له قومه مخفی
ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسی» په جواب کښی ئی داسی وویل «آیا ته د داسی یو سری په
ناحقۍ وینی تویولو پسې خپله ملا تری چی هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لری چی
زما رب یواځی الله دی او دی ولی یواځی یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چی دی د خپلی
دغی دعوی په تصدیق کښی ښکاره دلائل هم لری چی تاته ئی درېوولی دی او ته د هغه وژلو ته
دومره ضرورت هم نه لری. بلکه امکان لری چی د هغه وژل تاته مضر هم واقع شی فرض ئی کړه
که دی پخپلی دغی دعوی کښی دروغجن هم ثابت شی نو پر دغسی لویو دروغو ئی خامخا الله
تعالی هلاک یا رسوا کوی د الله تعالی عادت داسی نه دی چی هغه داسی کاذب ته دومره موقع
او فرصت ورکری چی ترقی وکری یا بری وموی، د دی دپاره چی د دنیا خلق د تل دپاره پری
تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه وځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلاښ
ویلی کیدونکی دی او دغسی حالات به پېښیږی چی دنیا به په علانیه ډول (طریقه) سره د ده
رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د
دغی خبری ضرورت نه دی پاتی چی هرومرو (خامخا) ته دی خپل لاس د ده په وینو سره سور
کری. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چی
دی خپل مخالفین او مکذبین ویروى څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکی وی، لهذا
په پرمېنی تقدیر سره د ده په وژلو کښی تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو
بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئی سزا پر دروغ ویونکی ورنازلوی. او امکان لری چی رشتین وی نو ته دی فکر وکړه!

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چی د کوم مفتری کذب صریحاً ظاهر شوی نه وی. که د نبوت د مدعی کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شی نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښی چی زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سری د نبوت مدعی شی نو کله چی دغه مدعی د یوی قطعی الثبوتی عقیدی تکذیب کوی لهذا د دغه مدعی النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیی هر هغه چا ته چی هغه مسرف له حده تیریدونکی وی ډیر دروغجن وی

تفسیر: یعنی که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وی نو له سره به الله تعالی ورته داسی سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسی متوالیاً او مسلسلأ خپلی معجزی نشوی راښوولی. او په بری او کامیابی کښی به ئی دغومره ترقی او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسی دروغجن ئی چی عمدأ یوه رشتین او صادق نبی ته د دروغو نسبت کوی نو بالاخر به دی الله تعالی ذلیل، پاتی او ناکاموی.

يَقَوْمُ لَكُمْ إِلَهُكُمُ الْيَوْمَ ظَهَرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا

ای قومه زما تاسی لره دی ملک باچاهی نن ورځ په دغه حال کښی چی غالب ئی په ځمکه (د مصر کښی پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړی له مونږ سره له عذابه د الله که راشی (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئی وژنئ!)

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائلو او لاؤ لښکر مه مغرورېږئ! اگر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یی که صبا مو الله تعالی پخپل عذاب محاط او محصور کړی نو کوم یو سری به تاسو ته نجات او پناه درکولی شی! او دغه ستاسی

گردد (تول) ساز او سامان به هم داسی و بجاړ او وران پاتی کیږی.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ٢٩

وویل فرعون چی زه نه ښیم تاسی ته مگر هم هغه (مصلحت) چی وینم زه (په وژلو د موسیٰ کښی) او نه ښیم زه تاسی ته (ای قبطیانو!) مگر لاره د نیکی (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چی زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه می تاسو ته وویل او غواړم چی تاسی په ښه شان سره مخانونه پری پوه کړئ زما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چی پکښی امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چی د دغه سری خبرو ته دی سم د لاسه خاتمه ورکړه شی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ رَأَىٰ أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَثَلُ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ٣٠ مَثَلُ دَابِّ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلْمًا لِلْعِبَادِ ٣١

او وویل هغه (سری) چی ایمان ئی راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه وپریږم پر تاسی (په تکذیب د موسیٰ کښی) په مثل د (عذاب) د ورځی د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاء) په مثل د حال د قوم د نوح (چی ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چی په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چی په چغه مړه شول) او هغه کفار چی وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چی اراده لری د ظلم پر بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی که تاسی هم داسی پر تکذیب او عداوت ټینگ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چی تاسی هم چیری هم هغه عذاب ونه ګورئ چی پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاء د تکذیب په مقابل کښی لیدلی دی. په یاد ئی ولرئ چی د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم، تیری او بی

انصافی بیخی نشته که پر دغسی سختو جرائمو تاسی ته یا نورو اقوامو ته سخته سزا درکری او سپیره او تباه مو کړی نو دغه اهلاک به د عین العدل او نفس الانصاف تقاضا وی هغه به کوم یو حکومت وی چی د خپلو سفراوو قتل او رسوائی ته زیری زیری گوری؟ او له قاتلینو او معاندینو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلی؟

وَلْيَقُومُوا لِيَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٢٤﴾

او ای قومه زما بیشکه زه ویرېږم پر تاسی له (عذاب د) ورځی د رابللو (په چغو سره یو بل ته)

تفسیر: عموماً مفسرین له «یوم التناد» د (ناری سوری بلنی ورځ) قیامت مراد اخلی ځکه چی په محشر کښی د جمع کیدلو او حساب ورکولو دپاره د هر چا بلنه کیږی او پرله پسې د خلکو نومونه یادېږی او اهل الجنة به اهل النار او بالعکس او اهل الاعراف پخپلو منځونو کښی یو پر بل به ناری وهی څو بالاخر داسی یو غیبی غږ واوراوه شی! «یا اهل الجنة خلود لا موت ویا اهل النار خلود لا موت» کما ورد فی الحدیث. لیکن حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه له «یوم التناد» څخه هغه ورځ مراد کړی ده چی په هنی کښی پر فرعونیانو عذاب نازل شو لکه چی لیکي «د نارو سوړو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ کښی چی د قلزم په بحیره کښی دوب شول او د دغو دوییدلو په وخت کښی به دوی یو بل ته ناری او سوری وهلی او په ژړا او انګولا لگیا وو ښائی دغه وضعیت به د هغه مؤمن سری له کشفه معلوم شوی وی یا به ئی له خپل قیاسه داسی ویلی وی چی پر هر قوم هم داسی عذاب نازلېږی.

يَوْمَ تُنْفَخُ الْأَشْفَادُ

هغه ورځ چی وگرځی تاسی شا اړوونکی (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسیر: یعنی په محشر کښی به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په مندو مندو سره شړلی او تښتولی شی یا د عذاب د نزول په وخت کښی به د تښتیدلو دپاره ناکامه زیار او کوښښ کوی.

مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٥﴾

نو نه به وی تاسو ته له (عذاب) د الله هیڅوک ساتونکی او هر هغه چی گمراه ئی کړی الله نو نه به وی ده ته هیڅوک هادی لار ښوونکی.

تفسیر: یعنی تاسو ته گرد (تول) هسک (اوچت) او تیت په پوره ډول (طریقه) سره بشوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منع نو ښه وپوهیږئ! چي ستاسی د عناد او کړو تللو له شامته الله تعالی داسی اراده فرمایلی ده چي تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او گمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَنَازِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا
جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلُومُكُمْ لَنْ تَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (گمان) کښی له هغه (حکمه) چي راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چي وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چي له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسیر: یعنی ځی! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی ځواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرگه وروسته کله چي د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چي د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سری چي نوم ئی «خریبیل» او د فرعون ترورځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چي د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فی الحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنِ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ۖ ۝۱۶ ۚ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ
فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كِبَرُ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ
الَّذِينَ آمَنُوا

هم داسی (لکه دغه اضلال) گمراه کوی الله (په کنده د سرکشی کښی) هر هغه لره چی مسرف له حده تیریدونکی وی شک راوړونکی وی (په دین د الله کښی) هغه (مسرفین او مرتابین) چی جگری کوی (له انبیاؤ سره) په (ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښی بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی وی دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی بی له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښی جگری کوی او شهبی غورځوی له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکی څه وی؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندگان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وی چی دغه د دوی د انتهائی ملعونیت سبب دی.

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُّتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

هم داسی (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکی

تفسیر: هغه خلق چی د الله تعالیٰ په مخ کښی له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کری او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښی خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کری نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسی مهر لگوی چی بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او گنجایش په هغه کښی نه پاتی کیږی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ لِيَهْمُ ابنِ اِيْنِ لِي صَرْحًا لِّعَلِّيْ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاطَّلِعَ اِلٰى اِلٰهِ مُوسٰى

او وویل فرعون ای هاما (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه مانی ډیره لوړه اوچته ښائی ورسپرم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چی زه له لری څخه وگورم الله د موسیٰ ته (چی آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائی بی شرمی او بیباکی وه. ښائی چی ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلی وی او د هغه په اثر به ئی پخپل زړه کښی داسی تاکلی (مقرر کری) وی چی د موسیٰ الله پر آسمان کښی اوسیږی نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. رښتیا ده «د میړی مرگ چی راشی د وزرو خاوند شی» د «قصص» په سورت کښی په دغه مورد کښی تقریر کړی شوی دی.

وَإِنِّي لَأَكْظُمُهُ كَاذِبًا

او بیشکه زه گمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن (په دغه دعوی کښی چی خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغی دعوی کښی هم چی په توله دنیا کښی ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقی معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ۲۰ الركوع (۴) آیت ۳۸ من سورة القصص

﴿ مَا كُنْتُ لَكَ مِنَ الْوَعْدِ بِشَيْءٍ ﴾

وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښی د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لگیا او مشغولیدری چی وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتگ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښی) مگر په زیان کاری هلاکوالی کښی وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرگی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چی ؤ هغه گورد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسی علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ اتَّبَعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

او وویل هغه (سړی) چی ایمان نی راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چی وښیم تاسی ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چی فرعون ویلی ؤ ﴿ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّكْبِ ﴾ د هغه په جواب کښی مؤمن سړی داسی وویل چی «سبیل الرشاد د نیکی او بهتری لاره» هغه نه ده چی فرعون نی تجویز کوی بلکه تاسی پر ما پسی راځئ! خو د فایدی او بهتری لاره ومومئ!.

يَقُومُوا لِنَفْسِهِمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَتَاءً وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چی دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (گټه (فائده) لږه) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنی په فانی او زائل ژوندون او دغو شو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښی مه شاغل او مه غافلپږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښی مشغول اوسئ او مه نی هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر ډول (طریقه) سره چی وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسی یو ابدی حیات شروع کیږی چی هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلا او پوهانو لږه لازم دی چی په دغه آنی فانی ژوندون کښی هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښی اخته کیږی.

مَنْ عَمِلْ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

هر څوک چی وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مگر په قدر د هم هغی بدی او هر څوک چی وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چی دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښی رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښی بی حساب.

تفسیر: په دغه سره د اخروی ژوندون لږ څه تفصیل ښوولی شوی دی چې اخروی حیات څرنگه ښه کیدی شي معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چې دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَقُومُوا إِلَىٰ أَدْعَاكُمُ إِلَىٰ الْجَنَّةِ وَتَدْعُونِي إِلَىٰ النَّارِ ﴿٢١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چې بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولی تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجیبه ده زه غواړم چې تاسی د ایمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابو مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښی اړتاو کړئ له یوه جانب داسی دوستی او خیر غوښتنه له بل جانب داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُونِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأَشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ

بولی تاسی ما دپاره د دی چې کفر اختیار کړم په الله پوری او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (خیز) چې نشته ماته په (ربوبیت د) هغه هیڅ علم

تفسیر: یعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبیاءو خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان خدای وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر یم چې د څه لامله (له وجی) دغسی شیانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهیږم چې د هسی اقدام په خلاف قطعیه دلائل قائم دی.

وَأَنَا أَدْعُوكُمُ إِلَىٰ الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٢٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسی هغه (الله) ته چې ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسیر: یعنی زما منشاء دا ده چی په هیڅ شان ستاسی سرونه د هغه واحد الله له درشله لری نشی او تل مو سرونه د هغی دروازی په مخکښی ښکته وی چی نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ بشونکی هم دی او که مجرم ونیسی نو هیڅوک د هغه ژغوروونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبری وړ (لایق) او مستحق دی چی هر انسان د ده په مقابل کښی سره له خوفه او رجاء او ویری خپل د عبودیت سر ښکته کړی. په یاد ئی ولری چی زه د هغه پاک الله په پناه کښی راغلی یم چی تاسی د هغه په طرف بولم.

لَا جُرمَ لَكُمْ أَنْ تَدْعُوَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چی بولئ تاسی ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنی (نه) په دنیا کښی او نه په آخرت کښی (چی شفاعت وکړی د چا)

تفسیر: یعنی ما سواء الله څخه بل هیڅ شی داسی نه دی چی په دنیا یا عقبا کښی د ډیری ادنیٰ نفعی او ضرر مالک وی، نو د مخلوقاتو بندگی او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَصْرٌ مِنْ رَبِّهِمْ لَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَفْئُونٌ﴾ (د احقاف (۱) رکوع) ۵-۶ آیت آخر داسی عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوی او بولی ئی؟ د ننداری وړ (مستحق) څیز دا دی چی په دغو کښی ډیر شیان هغه دی چی دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوی بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لری.

وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

او بیشکه چی ورتله زمونږ (د ټولو) خاص الله ته دی او بیشکه چی مسرفان له حده تیریدونکی (مشرکان) هم دوی ملگری د اور (د دوزخ) دی (چی تل پکښی اوسیری).

تفسیر: یعنی د کار په انجام کښی د هر ډول (طریقه) تگ او راتگ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دی. کله چی انسان هلته ورسیری د خپلو گردو (ټولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورځرگندیږی. راوبښه! چی له دی نه بل زیادت به څه وی؟ چی عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شی.

کله چی فرعونیانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسی وویل چی

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چی یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کښی هغه) چی
زه ئی وایم اوس تاسی ته

تفسیر: یعنی کله چی وروسته له دی نه د خپلی تیری، تجاوز او زیادت د خوند څکونکی یئ
نو په هغه وخت کښی به زما دغه پند او نصیحت یادوئ، چی هوا د الله تعالی یوه بنده مونږ ته
دغه گردی (تولی) خبری ښوولی وی او رښتیا ئی فرمایلی وی، لیکن د دغه وخت یادونه،
ارمان، پشیمانتیا او افسوس څه فائده رسوی؟ بلکه بیخی مفید نه واقع کیږی.

وَأَوْفُضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٥﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بیشکه چی الله ښه لیدونکی دی (د تولو
اقوالو او افعالو) د بندگانو

تفسیر: یعنی ما د الله تعالی حجت درتمام کړی دی او د نصیحت خبری مو درپوهولی دی. که
تاسو ئی نه منع نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بیخی پاک الله ته
سپارم، او پری پوره اعتماد لرم. که تاسی زما ربرولو (تکلیفولو) او ضرر رسولو پسې لویږئ نو
هم هغه الله تعالی زما حامی او ناصر دی، او تول بندگان د ده تر کتنی لاندی دی. هغه ستا او
زما دواړو معامله گوری. د هیچا هیڅ یو حرکت له ده څخه پټ نه دی. د یوه قانت مؤمن کار
دا دی چی له خپلی امکانی سعی او کوشش ایستلو څخه وروسته نتیجه الله تعالی ته وسپاری.

فَوَقَّهُ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا كُرُوا وَحَاقَ بِالْفِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٢٦﴾

پس وساته دغه (موسی یا مؤمن سری) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چی
مکر کړی وو دوی او (بالعکس) چاپیر شو په آل د فرعون (سره د فرعون)
بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب د غرق په عقبی کښی).

تفسیر: یعنی د حق او باطل د دغه کشمکش آخری نتیجه داسی شوه چی الله تعالی حضرت
موسی علیه السلام او د ده ملگرو ته سره له هغه مؤمن سری چی له آل د فرعون څخه وو د

فرعونیانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ ئی وساته او د فرعونیانو هیڅ یو مکر او فریب ته ئی د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب ئی پخپله پر هم دوی واپاوه نو هغه کسان چی د حق منونکیو تعاقب ته وتلی ؤ ووژلی شول او قوم د قلمز په بحیره کښی مغروق او تر اوبو لاندی محروق شول.

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا

اور (د دوزخ) وړاندی کاوه شی (دا کفار) پر دی (اور) هر صبا او هر بیگا

تفسیر: یعنی د دوزخ ځای چی په هغه کښی به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کیږی هر صبا او بیگا به دوی ته ورشوول کیږی خو د نمونی په ډول د هغه راتلونکی عذاب څه خوند تل وشکی دغه د برزخ د عالم احوال شو له احادیثو څخه ثابت دی چی هم داسی د هر کافر په مخکښی دوزخ او د هر مسلمان په مخکښی جنت صبا او بیگا وروړاندی کیږی.

تنبیه: له دغه آیت څخه یواځی د فرعونیانو د معذب کیدلو حال په عالم البرزخ کښی ثابت شوی ؤ وروسته له دی نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو چی ټول کفار بلکه د مؤمنینو عصات هم په برزخ کښی معذب کیږی (اعاذنا الله منه) کما ورد فی الاحادیث الصحیحه. او له ځینو آثارو ځنی معلومیږی هم هغسی چی د جنتیانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طیور خضر» په حواصلو کښی داخلیری او د جنت په سیل کښی هر صبا او بیگا مشغولیږی هم هغسی د دوزخیانو له منځه د فرعونیانو ارواح د «طیور سود» په حواصلو کښی داخلیری او د دوزخ په آه او بکا وایلا کښی هر صبا او بیگا کیریږی او سوځیری او له یوی خوا بلی خوا ته توپونه وهی البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ یا په جنت کښی په آخرت کښی کیږی که صحیح وی نو د فرعونیانو په متعلق ﴿النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا﴾ او د عامو دوزخیانو په نسبت د «عرض علیه مقعده بالغداة والعشی» د حدیث د الفاظو تفاوت ښائی په هم دغی بناء سره وی والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ تَدْخُلُوا إِلَٰهَ فرعونَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٣١﴾
وَأَذِيتًا جُؤْنَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعْفَاءُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا آلَتَا
كُتْلَاكُمْ تَبْعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٣٢﴾

او په هغه ورځ کښی چی قائم شی قیامت، (نو وبه ویلی شی له جانبه د الله

ملاشکو ته) ننباسی تاسی آل د فرعون (سره له فرعون) په ډیر سخت عذاب کښی (له عذابه د برزخ) او (یاد کړه) هغه چی جگړه به کوی (دوزخیان د دوزخ) په اور کښی پس وبه وائی ضعیفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چی سرکشان (او مشران متبوعان وو) بیشکه وو مونږ تاسی ته تابعان پس آیا اوس یی تاسی (ای متبوعانو!) دفع کوونکی له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چی د هغه لامله (له وجی) مونږ نیولی شوی یو اوس دلته خو مونږ ته څه گټه (فائده) او نفع راوړسوی! آخر مشرانو ته لازم دی چی د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلی آیا گورئ چی نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصیبت کښی اخته یو! آیا ستاسی له لاسه نه دی پوره چی له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لری او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۝

وائی هغه کسان چی تکبر ئی کړی ؤ (سرکش او متبوع وو چی څنګه به دفع کوو عذاب) بیشکه مونږ ټول په دوزخ کښی یو بیشکه الله په تحقیق حکم کړی دی په منع د بندګانو کښی (داسی چی هر څوک ئی خپلو خپلو هغو ځایونو ته چی له دوی سره وړ (مستحق) او لائق ؤ ولیږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خپل ځانونه ئی په دنیا کښی لوی ګڼل اوس داسی جواب ورکوی چی مونږ او تاسی دواړه په دغه مصیبت کښی اخته او مبتلا یو. الله تعالی زمونږ د هر یوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فیصله اورولی ده چی د ده دغه صادر حکم بیخی قاطع او لایتغیر دی. او د دغی خبری موقع نه ده پاتی چی یو د بل په کار ورشی. مونږ یواځی خپل مصیبت زغملی شو. کله چی مونږ خپل دغه دروند مصیبت نشو سپکولی نو بیا به تاسی ته څه گټه (فائده) او منفعت دررسولی شو.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ۝

او وبه وائی هغه کسان (چی پرا ته دی) په اور کښی خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذاب (چی لږ څه په ارام شو).

تفسیر: یعنی کله چی له خپلو دغو مشرانو څخه بی هیلې او مایوس شی نو له هغو پرښتو څخه به داسی غوښتنه کوی چی د دوزخ په انتظام مسلطی دی چی خیر تاسی خپل رب ته ووايئ چی اولا د یوی ورځی له مخی خو زموږ په دغه عذاب کښی څه تقلیل، تخفیف او تعطیل وفرمائی خو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمُ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ
قَالُوا فَاذْعُوا وَمَا دَعَا الْكٰفِرِينَ اِلَّا فِي ضَلٰلٍۭ۞

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولی تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښی (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فکر مو ونه کړ چی په هغه سره څه گټه (فائده) تاسی ته دررسیده اوس مو موقع له لاسه وتلی ده اوس په هیڅ ډول سعی، کوښښ، تملق او سپارښت سره څه کار نشی کیدی اوس هم دلته پرا ته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تیروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او عذابونه گمالي (برداشت کوئ)! مونږ نه په داسی معاملاتو کښی گوتی وهلی شو او نه د چا په سپارښت کښی خپله خوله خوځولی شو او نه ستاسی له دغی ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسی ته رسیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د دوزخ پرښتی به وائی چی سپارښت کول زموږ کار نه دی مونږ خو د عذاب ورکولو لپاره مقرری یو او سپارښت کول د رسولانو کار دی حال دا چی تاسی له رسولانو سره مخالفت کوو».

تنبیه: له دغه آیت څخه معلوم شو چی په آخرت کښی د کفارو په ادعیه وو کښی به هیڅ تاثیر نه وی باقی که په دنیا کښی الله تعالی کفارو ته د دوی د دعاء په اثر څه شی ورکړی هغه بېله خبره ده لکه چی ابلیس ته ئی تر قیامته پوری مهلت ورکړی دی.

اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

بیشکه چی مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښی (په حجه او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چی انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښی مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایشار بیخی نه ضائع کیږی اگر که په منځ کښی ډیر هسک (اوچت) او تیت واقع او د امتحانانو مواقع وروړندی شی مگر بالاخر حزب الله فائز المرام گرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دشمن هیچیری معزز او پتمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځک او د سودا د ځوښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښی ښکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ څو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئی پریږدی. لیکن واضح دی وی چی هغه وعده چی په دغه آیت کښی له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چی مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (د آل عمران ۱۴ رکوع ۱۳۹ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښی ځای په ځای مذکور دی ښائی چی هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (گټه) ومړی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره څانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چی وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاء مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښی کله چی اولین او آخرین گرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښی لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغی ورځی کښی به هیڅ نفع نه رسوی ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی او شته دوی ته لعنت لریوالی له رحمته او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی له دوی سره به هیڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کیږی د مقبولینو په مقابل کښی ئی دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ ۚ هُدًى وَذِكْرَى لِلْأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿۵۶﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته (امور د) هدایت (توریت) او په میراث مو ورکړ بنی اسرائیل اولادی د یعقوب ته کتاب (د توریت) په دی حال کښی چی هدایت سمه لاره ښوونکی ؤ او ذکر پند (او پوهه) وو دپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی وگوره چی فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالی د دښمنی له سببه څرنګه سپړه هلاک او برباد شول او د موسی علیه السلام په برکت او لار ښوونه د بنی اسرائیلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقی او ودانی وموندله؟ او د دغه عظیم الشان کتاب (توریت) وارث وگرځاوه شو چی د دنیا د عقلا دپاره ئی د هدایت د دیوی په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿۵۷﴾

پس صبر وکړه (ای محمده! په ایذاء د کفارو) بیشکه چی وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاء، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د گناه (د امت) خپل (له الله) او تسبیح وایه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځی کښی او (هم) په اوله د ورځی کښی (یعنی تل تسبیح تحمید ووايه!)

تفسیر: یعنی ای محمده! تاسی هم داده او متسلی اوسه هغه وعده چی له تاسی سره کړی شوی ده هغه هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی ده. الله قدوس په دواړو دارینو کښی تاسی او ستاسی په

طفیل ستاسی گردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوری عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شداندو او نوابو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه ښه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیگا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب گرځولی دی او بالوسيله گرد (تول) محمدی امت ته ئی آورو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَنٍ أَتَهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمُ الْإِكْبَرُ مَا هُمْ بِالْغَايَةِ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جگړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مگر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاء الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جگړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غیر بی اثره گرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی الواقع په هغو ښکاره شویانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یواځی، تکبر، غرور، لوی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غایه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته گنی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلاً د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هر ورو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٧﴾

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقبالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چی هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتی. وروسته له دی نه د غچینو هغو مسائلو تحقیق دی چی په هغو کښی خلق سره جگړی کوی. مثلاً بحث بعدالموت وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل چی دغه امر دوی محال گانه یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلَقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْكُبْرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چی دغه خبره مشرکین هم منی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چی د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځمکی یا دوهم ځمکی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چی پر دغسی غټو غټو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٥٥﴾

او نه سره برابرېږی (یو) ږوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر - عالم) او (هم داسی نه برابرېږی سره) هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چی بدکار دی، ډیر لږ پند اخلی تاسی (ای خلقو).

تفسیر: یعنی یو داسی ږوند چی د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چی په نهایت بصیرت سره صراطالمستقیم کتلی شی او پری پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

یوه نیکوکار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره یو شانی کیدی شی؟ که داسی نه وی نو ضرور دی چی یوه داسی ورځ به وی چی د دغو دواړو په منځ کښی به فرق او تفاوت ښکاره شی او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډیر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شی مگر افسوس چی تاسی دومره هم نه پوهیږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

بیشکه چی قیامت خامخا راتلونکی دی نشته هیڅ شک په (راتللو د) دغه (قیامت) کښی ولیکن زیاتره د خلقو ایمان نه راوړی (په قیامت او تصدیق ئی نه کوی) او فرمائی رب ستاسی (ای بندگوانو زما) تاسی وپولی ما چی قبلوم تاسی ته (دعاء ستاسی)

تفسیر: یعنی ماته عبادت وکړئ! چی د هغه بدل او جزاء به درکړم او له ما څخه وغواړئ! چی ستاسی دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځی.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دُخْرَيْنَ ﴿٦٠﴾

بیشکه هغه کسان چی تکبر (سرکشی) کوی له عبادت څخه زما ژر ده چی ننه به وځی دوی په دوزخ کښی په دی حال کښی چی خوار او سپک وی

تفسیر: د بندگی شرط له الله تعالیٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبر او غرور دی او له دی آیت څخه معلومیږی چی الله تعالیٰ ته د بندگوانو غږ او دعاء ورسیږی دغه خبره خو بیشکه برحقه ده مگر د دی مطلب داسی نه دی چی د هر بنده هره دعاء قبلوی یا ښائی چی قبوله ئی کړی یعنی هر هغه شی چی غواړی هم هغه شی ورته ورکړی. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لری چی په احادیثو کښی بیان کړی شوی دی. د کوم شی ورکړه او عطاء د الله تعالیٰ پر مشیت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده کما قال فی الركوع الرابع ۴۱ آیت من سورة الانعام ﴿يَكْفُفُ مَا تَدْنُوْنَ الْوُجُوْهُ﴾ په هر حال د بندگوانو کار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فی حد ذاته یو عبادت بلکه د عبادت ماغزه او لبالباب دی «الدعاء مخ العبادة».

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ط

الله هغه (ذات) دی چی مگرخولی ئی ده تاسی ته شپه لپاره د دی چی آرامی وکړئ تاسی په هغی کښی او (مگرخولی ئی ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسانی (آرام) او د راحت په هوا کښی ټول خلق د استراحت خوب کوی هر کله چی ورځ شی نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاڅیږی او د لمر په رڼا (رڼا) کښی پخپلو کارو او چارو کښی بوخت (مشغول) او لگیا کیږی په دغه وخت کښی د تگ او راتگ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رڼا (رڼا) بیخی ضرورت نه وی.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ٩١

بیشکه الله خامخا خپښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماو د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه و چی په قول او فعل او په ځان او زړه ئی شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّقُوا اللَّهَ ٩٢

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چی خالق پیدا کوونکی د هر شیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مگر هم دی دی یواځی پس کوم طرف ته مگرخولی شوی یی تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځی گرد (ټول) نعمتونه د الله تعالی له طرفه منع نو ښائی چی بندگی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چی حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذَلِكَ يُؤْفِكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ
لَكُمْ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ فَتَبَرَّكُوا لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چپی گرغولی شوی دی قوم ستا) گرغولی کیږی (له حقه) هغه
کسان چپی و له آیتونو د الله به ئی انکار کوو الله هغه (ذات) دی چپی
گرغولی ئی ده تاسی ته غمکه غای د قرار (چپی پری گزران او معاش کوئ)
او (گرغولی ئی دی تاسی ته) آسمان چت (د قبی په شان) او صورتونه ئی
ترلی دی ستاسی پس ډیر بنائسته جوړ کړه صورتونه ستاسی او روزی ئی
درکړی ده تاسی ته له طبیاتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو) دغه (خالق مصور
رازق) الله دی رب پالونکی ستاسی پس ډیر برکتی (ډیر پورته دی شان) د الله
چپی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له گردو (ټولو) ساکینانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلی او د
ده روزی ئی پاکه صافه گرغولی ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی تل په یو حال باقی قائم کامل تدبیر والا

تفسیر: چپی له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پری طاری کیږی او نه طاری
کیدى شی او ظاهر دی کله چپی د الله تعالیٰ حیات ذاتی او دائمی دی نو د ده د حیات گرد
(ټول) لوازم ذاتی او دائمی دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ
لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مگر هم دی دی یواځی پس وبولی هم دی په
دی حال چپی خالص کوونکی یی تاسی خاص دغه (الله) لره (د) دین (له)

شرکه) توله ثناء ده خاص الله لره چی رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی گرد (تول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چی علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د گردو (تولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسی وروسته ئی «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چی په پخوانی آیت کښی ئی د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چی وروسته له «لا إله إلا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي
الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چی عبادت وکړم د هغو (بتانو) چی بولئ ئی تاسی غیر له الله کله چی راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چی غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چی انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئی له زبه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چی (اول) ئی پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چی تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چی له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کره اولاده د آدم) له نطفی (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینه

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له شاخکی د منی له قطری شخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا أُمُودًا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَلَّى مِنْ قَبْلُ وَلَتَبْلُغُوا أَجْلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واره (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسپړئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شی تاسی زاره (بی قوته بی مجاله) او غینی له تاسی هغه دی چی مره کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسپړئ تاسی تر هغی نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرگ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیته غلمی کیږئ او له غلمیتوبه زوړتوب ته رسپړئ او غینی سری پخوا له غلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال گرد (تول) تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) معین ميعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسپړی. له موت او حشر شخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنی کیدی شی. ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَسْبِقُ فِي ذَلِكَ يَوْمٍ الْفُجُورُ﴾

وَلَكُمْ تَعْلُونَ ﴿٢٦﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلانلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال گنئ؟»

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرُ فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چي ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله چي اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چي وائی ورته چي (موجود) شه پس هغه موجود شی (بی له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه غه سختی او اشکال لری چي وروسته له مرگه مو بیا ژوندی کړی؟

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَىٰ يَصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَبِأَنزِلَاتِنَا رُسُلَنَا بِهِ سَأَلَ اللَّهُ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْخَلَلُ فِي أَعْنَاقِهِمُ وَالسَّالِيلُ

آیا نه وینی ته هغه کسان چي مجادله جگړه (او نزاع) کوی په آیتونو (قرآن) د الله کښی پس کوم طرف ته گرځولی شی دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چي تکذیب ئی کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو (شیانو) چي رالیرلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده چي پوه به شی دوی (چي د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چي وی به (د اور) غاړکئ په غاړو د دوی کښی او غنځیرونه به هم وی (په پښو د دوی)

تفسیر: د غنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئی د پرښتو په لاسو کښی وی او په دغه ډول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

چی رابشکلی کیږی به دوی په اوبو ډیرو تودو کښی بیا به په اور (د دوزخ) کښی سوځول وړیتول شی دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپیر کړی).

تفسیر: یعنی په دوزخ کښی به کله په ایشیدلو ډیرو سوځوونکیو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کیږی (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ

بیا به وویل شی دوی ته چی چیرته دی هغه (بتان) چی وی تاسی چی شریکول به مو (له الله سره په عبادت کښی) بغیر له الله (چی اوس خلاص کړی تاسی له عذابه).

تفسیر: یعنی په دغه وخت به له دوی ځنی هیڅ یو په کار نه ورځی. که مو له لاسه پوره وی او توانیږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولی.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائی (کفار) چی ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان زمونږ)

تفسیر: یعنی له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ تری تیر شو. ښائی په دغه وخت کښی به عابدین او معبودین سره بیلول شی یا به د «ضلوا عنا» مطلب داسی وی چی اگر که موجود دی مگر کله له دوی نه کومه فائده نه رسیږی نو د دوی وجود او عدم سره برابر دی.

بَلْ لَمْ تَكُنْ تَدْعُوهُمْ قَبْلُ شَيْئًا

بلکه گویا نه وو مونږ چی بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دی نه هیڅ شی

تفسیر: اکثر مفسرینو د دی مطلب داسی اخیستی دی په دنیا کښی مونږ هغو کسانو ته چی بلنه کوله اوس رابکاره شوه چی هغوی په واقع کښی هیڅ شی نه ؤ. گواکی د حسرت او افسوس په ډول (طریقه) په دغو الفاظو سره پر خپلی غلطی اعتراف کوی لیکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین رومی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلوعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسیر: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وشوئیدل او ویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کېنې هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالی له جانبې داسی چی

ذَلِكَ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٤٤﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی ویئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کېنې په ناحقه سره او په سبب د هغه چی ویئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسیر: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او بودونه چیری لاره؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالی له جانبې داسی چی

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوخئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کېنې

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کېنې ننوخی چی د دوی دپاره ټاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خَلِيدِينَ فِيهَا فَبَشِّرْهُمَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾
 إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَأَمَّا يُرِيدُكَ بَعْضُ الَّذِينَ نَعَدُهُمْ
 أَنْ تُتَوْفَّيَكَ فَأَلَيْنَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٥﴾

په دی حال چی همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس
 ناکاره غای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر
 د کفارو) بیشکه چی وعده د الله (په نصرت د اولیاء او اهلک د اشقیاء)
 حقه ده پس که وښیو مونږ تاته غځینی د هغه عذاب چی وعده ئی کوو مونږ له
 هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی)
 خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالی د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چی فرمایلی وه هغه یقیناً پوره
 او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چی غځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر
 ورسپړی لکه چی د بدر او معظمی مکي فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر
 حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د گردو
 (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته
 کیری او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ
 وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۚ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چی غځینی له (یو لک
 ۲۴ زره انبیاء) هغه (۲۹) انبیاء دی چی قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او
 غځینی له دغو هغه انبیاء دی چی قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د غځینو انبیاء تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د غځینو ئی نه دی
 کړی. او امکان لری چی د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی
 په هر حال د هغو رسولانو نومونه چی معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چی نوم او نور
 ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿لَا تَقْرَأُ بَيْنَ أَحَادٍ مِّن رُّسُلِهِ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه ئې مقدور وو) دا چي راوړي كوم يو دليل (د قدرت د الله تعالى) مگر په اذن حكم د الله سره

تفسير: يعنى د الله تعالى په مخكښي ټول سره عاجزان دي. رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته چي هر معجزه چي د دوى زړه وغواړي هم هغه معجزه ور وښيي. دوى يواځې هم هغه معجزات ښولي شي چي د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوى ته شوى وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ

پس هر کله چي راغى امر حكم د الله حكم فيصله به وکړه شي په حقه سره او زيان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجنان)

تفسير: يعنى څه وخت چي د الله تعالى حكم رسيږي د رسولانو او د دوى د اقوامو په منځ کښي په عدل او انصاف سره حكم فيصله صادريږي. په دغه وخت کښي رسولان کامياب او فائز المرام کيږي او د باطلو منونکيو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائى بل هيڅ شي نه رسيږي او حکمت په نه واقع کيدلو د دغو کښي دا دى چي.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دى چي پيدا کړي ئې دى تاسي ته چارپايان دپاره د دى چي سوريږئ پر غځينو د دوى او له غځينو د دوى خورئ تاسي. او دى تاسي لره په دغو انعامو کښي ډيري نفعي او دپاره د دى چي ورسپړئ تاسي په دوى سره هغه حاجت ته چي په سينو (زړونو) ستاسي کښي وي

تفسير: مثلاً د دوى له پوستکي، خرمنى، وړيو، ويښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدي، اخلي پر دوى باندې سورلي پخپل غاي کښي يو مقصد دى او د سورلي په وسيله انسان

ډير ديني او دنيوي مقاصد حاصلولي شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۝

او پر دغو انعامو (په بر کښي) او پر بيري (په بحر کښي) سورول کيږئ
تاسي

تفسير: يعنې په وچه کښي د څاروو پر شاه او په سيند کښي پر بيړيو سواره گرځئ او مال او اسباب مو هم پري باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَآيَ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ۝

او ښيي تاسي ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم يوه له دلائلو (د قدرت)
د الله څخه انکار کوئ تاسي

تفسير: يعنې سره د دومره ښکاره وو دلائلو له ليدلو بيا انسان تر کوم حد او اندازي پوري پخپل شک او انکار کښي ټينگ ولاړ دی لا نه دی معلوم چي الله تعالی د خپل قدرت غومره نوري ښيي او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ كَانُوا أَكْثَرًا مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَسَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا عَصَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

آيا پس نه دی گرځيدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښي پس چي وگوري دوی چي څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چي پخوا له دوی نه (تير شوی) وو. چي وو هغوی ډير زيات له دغو (کفارو) څخه او ډير سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کښي پس هيڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چي وو هغوی چي کسب پيدا کول به ئي (چي اموال او رجال او نور وو)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه ډیر داسی اقوام تیر شوی دی چی په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کښی له دغو موجوده وو کفارو ځنی ډیر قوی ؤ. هغوی له دوی ځنی زیاتی او مهمی نښی او یادونی په ځمکه کښی پریښی دی لیکن څه وخت چی د الله تعالیٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هیڅ د دوی په کار ورنغلل او سره له هغو سپیره، هلاک او تباہ شول.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِآيَاتِنَا مِنْ الْعِلْمِ
وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۸۳﴾

پس هر کله چی رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه کفار استهزاء) په هغه چی له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپیر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چی وو به دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسیر: یعنی د معاش د وجوه او مادیه ؤ ترقیاتو کوم علوم او فنون چی له هغوی سره ؤ او پر هغو غلطو عقیدو چی دوی خپل زړونه تړلی ؤ او پر هغو به ئی تکبر، تفاخر او لوئی کوله او د انبیاء علیهم السلام علومو او هدیاتو ته به ئی په سپکه کتل او په تحقیر به ئی لیدل، او پری توکی او مسخری به ئی کولی. بالاخر داسی یو وخت راغی چی هغوی ته د خپلو هم هغو توکو او ملنډو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوی وگرځیدل.

فَلَمَّا رَأَوْا بَاسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا
كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿۸۴﴾

پس هر کله چی وبه لید دوی (په دنیا کښی) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئی ویل ایمان مو راوړی دی په الله یواځی او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چی وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چی بتان دی)

تفسیر: یعنی څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئی وکړه، نو دلته هوش ئی په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښی ولویدل، او وروسته له هغه په دی وپوهیدل چې یواځی د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شی، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړی وه هغه گرد (تول) عبث او بیکاره او عاجزان و او مونږ ډیر احمقان او جاهلان وو چې داسی چتی او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولی و.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَبَّارًا وَاَوْبَاسًا

پس نه و (دا کار) چې نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسیر: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه ورسپړی د ایمان او د توبی وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سری ته بی اختیاره یقین او باور پیدا کیږی مگر دغسی یقین د نجات موجب نشی کیدی او نه د داسی یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شی. کما قال الله تعالیٰ فی الركوع (۳) آیت ۱۸ من سورة النساء ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشَّيْءَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ اللَّهَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿الَّذِينَ وَقَعَتْ عَصِيَّتْ قَبْلَ وَكُنْتُ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ وفی الحديث «ان الله تعالى يقبل توبة العبد ما لم يغرغر»

سُنَّتِ اللّٰهُ اَلَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادَةٍ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكُفْرُ وَنُ

(طریقه ایښی ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تیره شوی ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښی کافران (چې ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسیر: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسی تل دوام لری چې خلق پرمپی د انکار او استهزاء له لاری وړاندی کیږی بیا هر کله چې په عذاب کښی اخته او مبتلا شی نو شورماشور لګوی او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوی د الله تعالیٰ دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوی بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادیږی.

«اللهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبك وسخطك في الدنيا والآخرة»

«تمت سورة المؤمن والله الحمد والمنة»

سورة حَمَّ السَّجْدَةِ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ اَرْبَعٌ وَ خَمْسُونَ آيَةً وَ سِتْ رُكُوعَاتٌ رَقْمُ تِلَاوَتِهَا (۴۱) تَسْلُسُلُهَا
حَسَبَ النُّزُولِ (۶۱)

«نزلت بعد سورة المؤمن»

«د حَمَّ السَّجْدَةِ سورت مکی دی (۵۴) آیت (۶) رکوع لری په تلاوت کښی (۴۱) او په نزول
کښی (۶۱) سورت دی»

«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حَمْدٌ تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

(دغه قرآن) رالیږلی شوی دی له (هغه الله) چی خورا(دیر) مهربان دیر رحم
والا دی

تفسیر: یعنی د الله دیره زیاته مهربانی او رحمت پر خپلو بندگانو دی چی د دوی د هدایت
دپاره ئی داسی عظیم الشان او بیمثاله کتاب نازل فرمایلی دی.

كِتَابُ فَصَلَّتْ آيَةُ

داسی کتاب دی چی په تفصیل سره بیان شوی دی آیتونه د ده .

تفسیر: په لفظی ډول (طریقه) سره د آیتونو بیل بیل توب خو ښکاره دی مگر له معنوی حیثیته
هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامینو تفصیل په بیلو بیلو آیتونو کښی ورکړی شوی دی.

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

په دی حال چی لوستلی شوی دی په عربی ژبه دپاره د هغه قوم چی پوهیږی.

تفسیر: یعنی عظیم الشان قرآن په اعلیٰ درجی صافی عربی ژبی نازل کړی شوی دی چی د ده د پرمېنیو مخاطبینو مورنی ژبه وه خو هغو خلقو ته د ده په پوهیدلو کښی څه تکلیف ورپېښ نشی، او دوی ژر او ښه پری وپوهیږی او بیا نور انسانان هم پری په ښه شان سره وپوهوی. مگر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چی هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او گټور کیدی شی چی د عقل او پوه خاوندان وی. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شی؟

بَشِيرًا وَنَذِيرًا

زیرې ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زیرې آوری او منکرینو ته د دوی له بده انجامه ویره ورکوی.

فَاعْرُضْ أَكْثَرَهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۴۱﴾

پس مخ وگرځاوه زیادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوری (حق په آوریډلو د قبول سره)

تفسیر: یعنی سره له دغو گردو (تولو) خبرو تعجب دی چی له دوی نه ډیر کسان د دی کتاب دغه ډیر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوی. کله چی دی ته بیخی د دوی فکر نشته نو ولی به ئی آوری؟ او فرض ئی کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوړونو سره هم ووری لیکن د زړه په غوړونو سره ئی نه آوری. او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوی نو د دوی دغه آوریډل د نه آوریډلو په شان دی.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَكْثَرِ مَّاتَدُّ عُنَا اِلَيْهِ وَفِيْ اٰذَانِنَا وَقْرٌ
وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاَعْمَلْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿۴۲﴾

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کېږي دی له (فهغه) د هغه خیزه چی بولی ته مونږ هغه ته (چی توحید یا قرآن دی) او په غوړونو زمونږ کېږي دروندوالی دی (چی نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا کېږي پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یواځی دومره قدر نه دی چی دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږي یا غوړ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چی له هغو آوریډلو غنی بیخی ناصحان بی هیلې او ناامیده کیږي او په مستقبل کېږي د نصیحت اورولو اراده هم پریردی. مثلاً وائی چی زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانب غلاف دی او په کڅوړو کېږي تری پت دی ځکه ستا هیڅ یوه خبره پکېږي نشی ننوتلی، او نه وررسیږي. هر کله چی ته خبری کوی زمونږ په غوړونو کېږي د کونتوب دروندوالی پیدا کیږي او د دغه ثقل السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریډلی او زمونږ او ستاسی په منځ کېږي داسی یوه پرده ده چی مونږ سره بیلوی دغه د دشمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چی ستا او زمونږ په منځ کېږي سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چی په منځ کېږي مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوړوی؟ او سر دی گرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریرده! ته دی خپل کار کوه! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چی مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چی) وحی کیږي ماته (له طرفه د رب زما) داسی چی بیشکه هم دا خبره ده چی معبود ستاسی معبود یو دی پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چی په زور سره ستاسی زړونه واپولی شم. او نه هغه پرېسته یم چی د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چی زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چی د الله تعالی له جانبه آخری او د خورا (دیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چی تاسی له هغه شخه مخ واپروئ او هومره چی یاس راوړونکی خبری وکړئ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسی ته آروم. ماته د وحی په وسیله دا ښوولی شوی دی چی ستاسی ټولو معبود او علی الاطلاق حاکم یو دی چی ماسواء له هغه بل هیڅوک د عبادت لائق نه دی. لهدا پر ټولو لازم دی چی په گردو (ټولو) شتونو او احوالو کښی سم د هم هغه واحد الله تعالیٰ په طرف مخ وگرځوئ او د ده د سمی صافی لاری شخه یوه خاشه دی خوا او هغی خوا ته لار نشع. او هغه بی لاری او کاږه تلل چی پخوا له دی نه ستاسی شخه صادر شوی وی د هغو معافی د الله تعالیٰ له درباره وغواړئ چی پاک الله گرد (ټول) ږومښی او وروستنی گناهونه دروښی.

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۝ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفِرُونَ ۝

او افسوس هلاک خرابی ده دپاره د مشرکانو هغه چی نه ورکوی زکوٰۃ (یا نه کوی هغه کار چی پری پاکیری) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دی.

تفسیر: د هغو خلقو معامله چی له الله تعالیٰ سره داسی وی چی عاجز مخلوق د ده په عبادت کښی شریکوی او له بندگانو سره داسی وی چی د صدقی او زکوٰۃ پیسی پر کوم فقیر او محتاج نه لگوی او نه غواړی چی مساکین پری خوشاله شی او ورسره له آخرته او انجامه هم بیخی بیفکره او غافل دی ځکه چی دوی له سره دغه خبره نه منی چی له مړینی شخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسی خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابی، بربادی او سپکتیا بل شی نه دی.

(تنبيه) د ځینو اسلافو په نزد دله له «الزکوٰۃ» شخه طیبه کلمه مراد ده. او ځینی د «زکوٰۃ» معنی په پاکي، او صفایی سره کوی. نو په دغه تقدیر سره ئی مطلب داسی کیږی «هغه خلق چی خپل نفس له فاسده وو عقائدو او ذمیمه وو اعمالو شخه پاک او صاف نه ساتی» په دغه کښی د طیبی کلمی ترک او زکوٰۃ نه ادا کول او نور گرد (ټول) راغلل. **وهذا كما قال ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّىٰ﴾ وقال ﴿وَحَنَانًا مِن لَّدُنَّا وَزَكَاةً﴾ وغير ذلك.** ښائی دغه معنی د دی لامله (له وجی) کړی شوی وی چی کفار مخاطب بالفروع نه دی. یا ځکه چی دغه آیت مکی دی او د زکوٰۃ او د نورو تشخیص په مدینی منوری کښی شوی دی. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

بیشکه هغه کسان چی ایمان نی راوړی دی او کری نی دی ښه (عملونه) شته دوی ته اجر چی نه دی قطع کیدونکی.

تفسیر: یعنی هېڅکله به نه منقطع کیږی او تر ابدالاباد پوری به جاری وی کله چی جنت ته ورسېږی نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومی.

قُلْ اِيَّاكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ اَنْدَادًا ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ^۹

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بیشکه تاسی خامخا کافران کیږئ په هغه الله چی پیدا کری نی ده ځمکه په دوو ورځو (د یکشنبی چی په اول کښی نی پیدا او په دوهمه کښی نی وغوړوله) او گرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان، دغه ذات (چی ځمکه نی په دوو ورځو کښی پیدا کری ده) رب د علمیانو دی

تفسیر: یعنی څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چی د رب العالمین د وحدانیت او کمالیو صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسی شیان له هغه سره برابرئ چی د یوی ذری په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دی.

وَجَعَلَ فِيهَا رَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا

او پیدا کری دی (الله) په دغه ځمکه (کښی درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دی نه او بیا نی برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو) کښی او مقرره (په اندازه) کری نی ده په دی ځمکه کښی روزی (د اهل) د دی

تفسیر: «او بیا نی برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو کښی» یعنی قسم قسم کانونه، ونی، میوی، ثمرات، غلی او حیوانات او نور له ځمکی څخه وځی «او مقرره او په اندازه کری نی ده په دی ځمکه کښی روزی د اهل د دی» یعنی پر ځمکه باندی نی د هستیدونکیو خواړه په یوی خاصی اندازی او حکمت سره په ځمکه کښی کیښودل. لکه چی د هر اقلیم او د هر ملک د هستیدونکیو له طبایعو او له ضروریاتو سره نی موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلی دی. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کره ٹمکه، غرونه او نور او مقدر ئی کرل اوقات.

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءٍ لِّلسَّائِلِينَ ۝۱۰

په څلورو ورځو کښی برابر دی دپاره د پوښتنی کوونکیو (له پیدا کولو د ٹمکی او د مافیها)

تفسیر: یعنی گرد (تول) کارونه په څلورو ورځو کښی وشول. په دوو ورځو کښی ٹمکه پیدا کری شوه. او په دوو نورو ورځو کښی چی سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چی پوښتنه کوی یا د پوښتنی کولو اراده لری هغوی ته دغه وروښیه! چی دغه تول په څلورو ورځو کښی بی له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».

تنبییه: دلته له ورځو ځنی په ظاهری صورت سره هم دغه معروفی او متبادری ورځی نشی مراد کیدی. ٹمکه چی د ٹمکی او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځی تری مرادی وی چی د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَإِن يَمِائِدْرِيكَ كَالَّذِينَ سَوَّوْنَا لَكَ ۝۲۲﴾ جزء ۲۲ (د الحج (۶) رکوع ۴۷ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بیا ئی اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چی دغه آسمان یو لوگی ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنی بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چی په دغه وخت کښی دوی گرد (تول) سره یو وو د یوه لوگی په شان نو هغوی ئی سره تقسیم کرل، او په اووو آسمانونو سره ئی وویشل لکه چی وروسته له دی نه ئی ذکر راځی.

تنبییه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادی په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ۝۱۱

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغی) ٹمکی ته چی راشی دواړه پخپلی خوښی سره یا په زور سره، وویل آسمان او ٹمکی راځو مونږ (فرمان

ستا ته) په خوښی سره

تفسیر: یعنی اراده ئی وفرمایله چی د دغو دواړو آسمان او ځمکی له یو ځای کیدلو څخه دنیا ودانه کړی اعم له دی نه چی دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شی که په زور سره په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره ئی دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره یو ځای شول پخپل طبیعت له آسمان د لمر اشعی راغلی او تودوخی پیدا شوی هواوی جاری شوی، د هغو دوری او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توئیدی او د باران په صورت ووریدی چی د هغو په وسیله راز راز (قسم قسم) شیان پیدا شول او پخوا ئی فرمایلی ؤ چی «په ځمکه کښی ئی د دوی خوراکونه کیښودل» یعنی په ځمکه کښی ئی داسی قابلیت کیښود چی دغسی شیان تری پیدا کیږی والله اعلم.

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوگی ځنی) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبی جمعی) کښی

تفسیر: یعنی څلور ورځی هغه وی او په دوو ورځو کښی ئی آسمانونه پیدا کړل چی گردی (تولی) سره شپږ ورځی شوی لکه چی په بل ځای کښی د «سته ایام» تصریح شته. تنبیہ: په هغو مرفوعه ؤ احادیثو چی د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعین او ترتیب راغلی دی چی هغه دغه شیان الله تعالی د هفتی په دغو او هغو ورځو کښی پیدا کړی دی په هغو کښی کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پوری په نظر نه دی راغلی حتی چی د ابوهریره د حدیث په متعلق چی په صحیح مسلم کښی دی «ابن کثیر» لیکي «هو من غرائب الصحيح وقد علله البخاری فی التاريخ فقال رواه بعضهم عن ابي هريرة عن كعب الاحبار وهو الاصح» او په روح المعانی کښی له (قفال شافعی) څخه نقل کړی دی «تفرد به مسلم وقد تكلم عليه الحفاظ على بن المديني والبخاري وغيرهما وجعلوه من كلام كعب وان ابا هريرة انما سمعه منه ولكن اشتبه على بعض الرواة فجعله مرفوعا» باقی د قرآن الکریم دغه آیت او د البقرة د سورت له دغه آیت ﴿لَا تُسَبِّحُ لِلَّهِ الْمَلَأَ سُبْحَانَ سُبْحَانَ سُبْحَانَ﴾ څخه دغه ظاهریری چی اووه آسمانونه د ځمکی د پیدا کولو څخه وروسته جوړ شوی دی او د «النازعات» په سورت کښی له ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾ څخه ظاهریری چی ځمکه وروسته له آسمانه غورولی شوی ده د دغه جواب په څو ډولو (قسمو) سره ورکړی شوی دی د (ابوحيان) تقرير د دی احقر خوښ دی یعنی ضروری نه ده چی په رومبنی آیت کښی «ثم» او په وروستنی آیت کښی «بعد ذلک» د زمان د تراخی دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا ربی تراخی مراد واخیسته شی لکه
 ﴿فَوَكَانَ مِنَ الَّذِينَ اسْتَوَا صَوَايَا الْقَبُورِ وَتَوَا صَوَايَا الْمَرْسَةِ﴾ کښی یا په
 ﴿عُتِلَ بِمَذْلِكَ نَفْسُهُ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم
 کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هو! د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت
 په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره
 معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَ اَوْحٰی فِیْ كُلِّ سَمَاءٍ اَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه
 (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله
 علیه لیکلی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب
 وضعیت او هیئت څرنگه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی
 آسمانونه به څرنگه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۱۲﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په دیوو (ستوریو) سره او (ساتلی
 دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غور کښودلو د شیطانانو) دغه
 (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم
 (په هر څیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه گرد (تول) ستوری پر هم دغه آسمان بانندی
 ختلی دی د شپې له مخی په دغه قدرتی دیوو سره آسمان څرنگه ښکلی او دک له رونقه ښکاری؟
 بیا ئی څومره محفوظ گرځولی دی چی د هیچا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پریشتو زوروری
 پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه ټینگ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی
 ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له گردو (تولو) څخه لوی زبردست
 او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ ضِيعَةً مِّثْلَ ضِيعَةِ عَادٍ وَثُمُودٍ ﴿١٣﴾

پس که چیری مخ و گرجاوه (دغو کفارو له حقه) پس ووايه (ای محمده! دوی ته) چی ویروم زه تاسی له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عادیانو (لکه باد د صرصر) او ثمودیانو (لکه چغه د جبریل).

تفسیر: یعنی که د معظمی مکی کفارو د داسی عظیم الشان آیتونو د آوریدلو څخه وروسته بیا هم د نصیحت له قبلولو او د توحید او د اسلام له لاری د غوره کولو څخه مخ واری و نو تاسی دوی ته وفرمایئ «زه تاسی په دغه خبروم چی ستاسی خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبینو اقوامو په شان کیږی».

إِذْ جَاءَ تَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

کله چی راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندی د دغو (کفارو او له طرفه د وروسته د دغو (کفارو له هره طرفه) او وی ویل دوی ته داسی

تفسیر: یعنی له هر طرفه ښائی چی ډیر رسولان به ورغلی وی مگر مشهور دا دی چی دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علی نبینا و علیهما الصلوة والسلام دی یا به له ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ﴾ څخه داسی مراد وی چی دوی ئی د ماضی او مستقبل پر خبرو وپوهوی او د ورشوولو او د بند او نصیحت هیڅ جانب او پلو ئی پری نښود.

الْأَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

چی مه کوئ عبادت مگر یواځی د الله وویل (کفارو په جواب د دوی کښی) که اراده فرمائلی وی رب زمونږ (په لیږلو د رسولانو) نو خامخا لیږلی به ئی وی پرښتی پس بیشکه چی مونږ په هغه څیز چی رالیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره کافران (یو او نه ئی منو ځکه چی تاسی زمونږ په شان انسانان یئ

او پر مونږ څه امتياز نه لرئ)

تفسير: يعنى د الله رسول څرنگه بشر كيدى شى؟ كه الله په واقع سره كوم رسول لپوه نو له آسمانه به ئى كومه پرېسته ليرلى وه په هر حال تا پخپل زعم سره كومى خبرى چى د الله تعالى له جانبې راوړى دى مونږ د هغو د منلو دپاره تيار نه يو.

فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر څه چى عاديان وو پس كبر (لوئى) ئى غوره كړه په ځمكه كېنى په ناحقه سره او (كله چى هود دوى وويړول نو) وويل دوى څوك دى زيات سخت له مونږ ځنى په قوت كېنى

تفسير: ښائى كله چى رسولانو دوى له عذابې وويړولى وى دوى به د هغوى په جواب كېنى داسى ويلي وى چى له مونږ څخه زيات زورور او طاقتور بل څوك دى؟ چى مونږ له هغه څخه وويړيو. آيا زمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ويړه كينولى شى؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «د دوى اجسام دير لوى لوى وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چى د تكبر او غرور له پلوه ئى خبرى كول د الله تعالى له دربارې وياړ او نكال نازلوى».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ^(۱۵)

آيا نه وينى (او نه پوهيدل) دوى چى بيشكه الله هغه (ذات) دى چى پيدا كړى ئى دى دوى هغه ډير سخت دى له دوى نه په قوت زور كېنى او دوى په دلائلو د (قدرت) زمونږ چى انكار به ئى كوو (سره له علمې په دى باندې چى هغه حق دى)

تفسير: يعنى پخپلو زړونو كېنى د ده پر حقانيت پوهيدل مگر د ضد او انكار له لورى به ئى هم داسى معامله كوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا مَرَصْرًا فِي أَيَّامٍ مَّتَّحِسَاتٍ لِّئَلَّا يَقَهُمُ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

پس راو مو لیږه پر دوی باندي باد یخ ډیر زورور هیبتناک په خو ورځو کښی
چی ډیری نحسی شومی وی دپاره د دی چی وشکوو مونږ پر دغو (کفارو)
عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور
مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپي او اته ورځي مسلسل سخته سیلی چلیده ونی،
غنی، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئی بیخي له ځمکي څخه یووړل او هیڅ یو شی ئی
باقی پری نښود.»

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٥﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چی له دوی
سره به مدد ونه کړ شی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چی د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه
معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شی. له هر سری سره
به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینې او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو،
خپلوانو او مینانو څخه سترگی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورگوري.

وَأَمَّا شَوْذُ فَهَدْيُهُمْ فَأَسْتَحْبُوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر څه چی ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د
رسولانو سره) پس غوره کړ دوی ږوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چی زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښولی وه دوی
خپلی سترگی وترلی او ږوندوالی ئی ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالی هم دوی د هم دوی په
خوبه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَاَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٦﴾

پس و نیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخت زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدة د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَبَجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزگاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالی دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کبئی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راتول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه گرد (تول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کبئی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی تول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهی به ورکړی پر دوی باندی غوړونه د دوی او سترگی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: په دنیا کېښی ئی پخپلو غوړونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترگو سره ئی تګوینیه آیتونه ولیدل مګر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئی ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانی ته متوجه شول خو له دی نه بی خبره وو چی د گناهونو ګرد (تول) دفاتر یاداشتونه او ټیکلی (ریکارډونه) د هم دوی په وجود کېښی محفوظ او ډک کړی شوی پراته دی چی په لازمه وخت کېښی به لولؤل او آورول کیږی، له روایاتو څخه معلومیږی چی په محشر کېښی به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوی نو په دغه وخت کېښی به داسی احکام صادرېږی چی د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندی کړ شی چی دوی د هغو په ذریعه د دغو گناهونو مرتکب شوی دی لکه چی ګرد (تول) وجود به ئی پری شاهدی ورکوی او په دی صورت د دوی د هغه اظهار چی پخپلو ژبو سره ئی پړومی کړی وو تکذیب کیږی دلته به دوی حیران او مبھوت او هک پک پاتی کیږی او خپلو اعضاؤ ته به وایی چی ای کمبختانو! لری او ورک شی! ما خو دغه مدافعه ستاسی له طرفه کوله او جګړی می ستاسی په ګټه (فائده) نښلولی وی حال دا چی تاسی پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا الْجُلُودُ هُمْ لَمْ شَهِدُوا عَلَيْنَا ۖ

او وبه وائی (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولی مو شاهدی وکړه تاسی پر مونږ؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین به وائی کله چی پخپله ژبه سره مونږ داسی انکار کوو نو پر تاسی داسی کوم مصیبت رالویدلی وو چی خامخا مو په ورښوولو شروع وکړه او په آخر کېښی دغه وینا تاسی ته چا دروښوده.

قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وائی (دغه جلود دوی ته چی مونږ پخپله نه یو غږیدلی بلکه) غږولی یو مونږ الله هغه (مطلق قادر) چی غږولی ئی دی هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وینا قوت او قدرت راګر، نو که مو خبری نه کولی او شیان مو نه وی ښوولی نو څه شی به مو کړی وی. کله چی د هغه مطلق قادر اراده وشي چی یو شی خبری وکړی نو کوم

شی توانیږی او قدرت او مجال لری چی وینا ونه کړی، هغه لوی ذات چی ژبی ته ئی د وینا قوت او قدرت وربښلی دی آیا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شی بښلی؟ نو دغه دی چی مونږ هم د الله تعالیٰ په اراده دغسی شهادت اداء کړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۵﴾

حال دا چی الله پیدا کړی یی تاسی اول غلی او خاص هم دغه الله ته بیرته بیولی شی (مجازاتو ته)

تفسیر: دغه مقوله یا خو د الله تعالیٰ ده یا خو د جلودو ده دواړه محتملی دی.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسی (په وخت د کولو د دغو فواحشو داسی) چی پتول به مو (دغه فواحش له ویری د دی) چی شاهی به ورکړی پر تاسی غوږونه ستاسی او نه سترگی ستاسی او نه پوستکی ستاسی (حککه چی د خپلو اعضاؤ په شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسیر: یعنی له نورو غنی په پټه سره مو گناه کوله او له دی نه نه وئ خبر چی ستاسی لاسونه او پښی به ستاسی هغه مخفی اعمال څرگندوی (ښکاره کوی). ښائی چی تاسی هغه گناه له دغو اندامونو څخه هم پټه کړی وی حال دا چی تاسو هم داسی کول هم غوښتل دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۶﴾

ولیکن گمان به کوو تاسی (په وخت د ستر کښی) د دی چی بیشکه الله نه دی عالم پر ډیرو له هغو کارونو چی کول به تاسو.

تفسیر: یعنی اصلاً ستاسی چاری او د عمل طرز ئی ښکاره کوه چی گواکی تاسی د الله تعالیٰ

په محیط علم یقین نه درلود (لرلو) او داسی مو گنل چی هر شه مو چی زړه غواړی ښائی هم هغسی وکړو څوک مو وینی؟ او راپسی مگرځی؟ که په پوره ډول (طریقه) سره مو یقین او باور کړی وی چی الله تعالیٰ زموږ له گردو (ټولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد کښی زموږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسی شرارت او طغیان نه کوو.

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ
مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٤﴾ فَإِنْ يَصِيرُوا فَاَلْثَارَ مَتَوًى لَهُمْ وَإِنْ
يَسْتَعْتَبُوا فَهُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٥﴾

او دغه (فاسد گمان) ستاسی هغه گمان ستاسی دی چی کوو به تاسی دغه (گمان) په رب خپل هلاک کړی یی تاسی (دغه گمان په آخرت کښی) پس نن وگرځیدئ تاسی له زیان کارانو څخه پس که صبر وکړی دوی (په دی عذاب یا ئی ونه کړی) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوگنی دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبی یا رجوع دنیا ته) غواړی دوی پس نه به وی دوی له قبول کړیو شویو (په طلب د رضاء د الله)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په دنیا کښی ځینی بلاء په صبر سره آسانبیری هلته که صبر وکړی یا ئی ونه کړی دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چی له هغه ځایه له سره نشی وتلی او ځینی بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لری کیدونکی دی ولی هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کیږی او هومره زاری خواری او عاجزی چی وکړی نه قبلیری او نه ئی په درد خوری».

وَقَيْضًا لَهُمْ فُرْنَاءَ فَرَزَيْنَا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړی مو دی دوی ته ملگری (له شیطینو) پس ښائسته کړی ئی دی دوی ته هغه څیزونه چی وړاندی له دوی دی او هغه څیزونه چی وروسته له دوی دی (له هوا او هوس او انکار د آخرت)

تفسیر: یعنی پر دوی باندی یو یو شیطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چی پخوا ئی کړی وو یا وروسته له دی نه ئی کوی ښه وروښی، او د دوی تبا کوونکی ماضی او مستقبل

هغوی ته ښه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیطاینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالى (فی جزء ۲۵ الركوع ۴ آیت ۳۶ من سورة الزخرف) ﴿وَمَنْ يُضِلْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفِضْ لَهُ شَيْطَانًا هَوَاهُ قَرِينٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چی د دوی په نسبت په ابتداء کښی فرمایلی شوی ده ﴿لَا تَلْقَیْهُمْ جَهَنَّمُ مِنَ النَّارِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۱۰ رکوع ۱۱۹ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ﴿۳۵﴾

بیشکه چی دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښی)

تفسیر: کله چی انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسی سامان ورمهیا کیری.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَبُونَ ﴿۳۶﴾

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چی مه اوروی غوږ مه ږدی تاسی دغه قرآن ته (چی محمد ئی لولی) او شورماشور واچوی په (وخت د لوستلو د) ده کښی ښائی چی تاسی غالب شی (پری او له تبلیغه ئی ساکت کړی)

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئی چی اوری سخت تاثیر پری کوی نو ځکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طریقه شجسته غوره کری ده هر کله چی قرآن لوستلی کیږی دوی غوړ ورته نه نیسی او دومره شورماشور اچوی چی نور ئی هم وانه وریدی شی او داسی به ئی گڼل چی زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشی او پر خلقو خپل تاثیر و نه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابیر کوی چی د کار د خبرو په مقابل کښی شورماشور کوی څو بل څوک ئی وانه وری مگر د حقانیت او صداقت کړنگهار او تنهار کله د میاشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبیدی شی؟ او سره له دغسی تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسیږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۶﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چی) پس خامخا وبه څکوو مونږ هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هر ورو (خامخا) دوی ته ډیره بده سزا د هغو اعمالو چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: یعنی له دی نه به زیات خراب کار بل څه وی چی دی پخپله هم د پند او نصیحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نه ږدی چی نصیحت ته غوړ کیږدی.

ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ط جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿۲۷﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دشمنانو د الله (یعنی) چی اور دی شته دوی ته په دغه اور کښی کور د همیشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چی وو دوی (په دنیا کښی) چی په آیتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئی کوو.

تفسیر: یعنی په زړه په ښه شان پری پوهیدل لیکن له ضده او عناده او تعصبه به ئی تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذِينَ أَضَلْنَا مِنَ الْجِنَّ
وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمُ تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونُوا مِنَ الْآسَفِينَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښی) هغه کسان چی کافران شوی دی ای ربه زمونږ
وښيه مونږ ته هغه (دوه تنه) چی گمراهان کړی ئی ؤ مونږ له پیریانو
(ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چی وگرځوو (واچوو) دوی لاندی د قدمونو
خپلو دپاره د دی چی شی دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښی اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو غنی هغه
شیاطین چی زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب گرځیدلی دی او مونږ د دوی له لاسه په دغه
مصیبت کښی مبتلا شوی یو له مونږ سره ئی مخامخ کړئ خو ئی مونږ تر خپلو پښو لاندی ذری
ذری او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئی د دوزخ په ډیری ښکتنی طبقی کښی
وغورځوو او په دغه ډول (طریقه) خپل انتقام تری واخلو او لږ څه خپل زړونه پری ساړه کړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ
أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چی ویلی ئی دی صدقاً له زړه چی رب زمونږ الله دی بیا
تینگ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) رانازلیری به پر دوی
پرښتی (عند النزاع والبعث یا فی القبر چی داسی به وائی) مه ویریرئ او مه
خپه کیړئ او خوشاله اوسئ تاسی په جنت هغه چی وئ تاسی چی وعده ئی
درسره کړی شوی ده (په ژبی د انبیاء الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئی اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتی شو او د الله تعالی په ربوبیت او
الوهیت کښی ئی بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرگ تر لحظی
پوری وانه وښته او نه ئی خپل رنگ بدل کړ هر هغه شی ئی چی په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه
پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً تینگ پاتی شو او د الله تعالی د کامل ربوبیت حق ئی په پوره ډول
(طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئی چی وکړ خالص د ده د خوښی او شکر گزاری دپاره
ئی وکړ، د خپل رب مگرد (تول) عائد کړی حقوق او فرائض ئی په ښه شان سره وپیژندل او په

بِه دول (طریقه) سره ئی اداء او په نحای ئی راول، الغرض له ماسواء الله څخه ئی مخ واپاوه او یواځی د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهی (روان) شو. پر داسی مستقیم الحال بندگانو د مرگ په وخت او د قبر د رسیدلو په فرصت او وروسته له هغه د بیا ژوندی راپاڅیدلو په وخت کښی پرښتی نازلپوی او دوی ته تسکین، تسلی ورکوی او د جنت د دخول زیری وراوړی او ورته وائی چی اوس تاسی ته له هیڅ جهته د ویری او د اندیښنی موقع نه ده پاتی. د فانی دنیا ټول فکرونه او غمونه ختم شوی دی او د بل کوم راتلونکی آفت او مصیبت اندیښنه نه ده پاتی اوس په ابدی دول هر قسم جسمانی او روحانی خوښی او عیش تاسی لره دی او د جنت هغه مواعد چی د انبیاء علیهم السلام په ژبو له تاسی سره کړی شوی وو هغه گرد (ټول) اوس له تاسی سره ایفاء کیدونکی دی. دا هغه دولت او نعمت دی چی د هغه د رارسیدلو د یقین له حاصلیدلو څخه وروسته هیڅ یو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښی نشی گرځیدلی.

تنبیه: ډیر ممکن دی چی پر متقینو او ابرارو په دغه دنیوی ژوندون کښی هم د پرښتو یو قسم مخصوص نزول وشی چی د الله تعالیٰ په حکم سره دوی ته د دوی په دینی او دنیوی امورو کښی د بهتری او ښیگنی (فاندی) او نورو ښو خبرو الهام وکړی چی د دوی د شرح الصدر، تسکین او اطمینان موجب شی. لکه چی د دوی بالمقابل یو دوه آیتونه پخوا تیر شول چی پر کفارو شیاطین مسلط دی څو رذائل او قبائح دوی ته ښه ورښکاره کړی او د دوی د اغوا او اضلالو وسائل ورپیدا او مهیا کړی. او په بل نحای کښی د شیاطینو په حق کښی د «تنزل» لفظ استعمال شوی دی (کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۹ الرکوع (۱۱) آیت ۲۲۲-۲۲۳ من سورة الشعراء)

﴿تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يُلْقُونَ السَّمَمَ وَالْكَرْمَ كَذِبُونَ﴾ په هر حال د مفسرینو په نزد دغه معنی هم کیدی شی، او په دغه تقدیر وروستی آیت ﴿نَحْنُ أَوْلَىٰ بِكُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ سره په ډیر ښه دول لگیری. والله اعلم.

نَحْنُ أَوْلَىٰ بِكُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

(بل داسی ورته ووائی ملائکی) مونږ یو دوستان ستاسی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښی (چی به درڅخه لری کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسیر: ځینو دغه د الله تعالیٰ کلام ښوولی دی یعنی د پرښتو کلام له دی نه پخوا ختم شوی دی. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکي پرښتی دغه قول د دوی په زړونو کښی الهام کوی او د دوی حوصله او همت زیاتوی. ممکن دی چی ځینو بندگانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائی. او ممکن دی چی موت ته نژدی یا بعد الموت ورته وویلی شی، نو په دغه

تقدير د ﴿تَحْنُ أَوْ لِيَعْلَمَنَّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ﴾ مطلب به داسی کیږی چی مونږ په دنیا کښی هم ستاسی ملگری او رفیقان وو چی د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطنی ډول (طریقه) سره ستاسی امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسی رفیقان او ملگری یو چی هلته ستاسی شفاعت یا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُیْ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُوْنَ^(۳۱)

او شته تاسی ته په دغه جنت کښی هغه نعماء چی مینه ورته کوی نفسونه ستاسی او شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (لذاتو کراماتو) چی غواړئ ئی تاسی

تفسیر: یعنی د هر شی خواش، رغبت او هوس چی تاسی پخپلو زړونو کښی وکړئ یا هر هغه شی چی په ژبه سره ئی وغواړئ هغه ټول به تاسی ته درکولی کیږی. د الله تعالیٰ په خزانو کښی د هیڅ شی کمی او تقلیل نشته.

فَزُلْزِلْ عَنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ^(۳۲)

میلمستیا ده له (جانبه د الله) ښه بشپړونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی هغه غفور رحیم به له خپل میلمه سره خومره ښه سلوک وکړی؟ او دغه خومره یو لوی عزت او توقیر دی چی یو ضعیف بنده د خپل رب العزت میلمه شی.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ^(۳۳)

او څوک دی ډیر ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چی بولی (خلق) طرف د الله ته او عمل کوی نیک او وائی بیشکه زه له مسلمانانو غاړه ایښوونکیو یم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا به ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کبھی د هغو مخصوصو بندگانو ذکر وو چی هغوی یواځی د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئی ورکړی ؤ دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائی یعنی خورا (دیر) ښه سری هغه دی چی خپل ځان پاک الله ته بیخی و سپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړی او د ده قول او فعل نورو بندگانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره دیر ښه محرک، مؤثر او سائق شی او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دین په طرف ئی جذب او کش کړی. او د هغی نیکی په طرف چی دی خلق رابولی دی پخپله هم پری عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلی بندگی او احکام منلو د اعلان په وخت کبھی هیچیری او هیڅکله ونه ویریږی. او نه څه اندېښنه ورته پیدا شی. د ده د قومیت طغراء ښائی چی د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عنادیه وو خبرو څخه لری وگرځی، او د خپلی خالصی مسلمانی منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چی سیدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سیدالمرسلین وخاتم النبیین صلی الله علیه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین پر هغی لاری خپل مقدس حیات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کبھی دی یا مراد تری صحابه رضی الله تعالیٰ عنه یا عالمان یا محتسبان یا مؤذنان یا نور هغه څوک دی چی پکبھی دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٢٣﴾

او نه برابرېږی سره نیکی او نه بدی (په جزاء او حسن العاقبة کبشی) دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چی هغه دیر ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چی په منځ ستا او په منځ د هغه کبشی عداوت دښمنی وی لکه چی دی به دوست وی دیر مهربان

تفسیر: په دغو آیتونو کبھی یوه رښتین داعی الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوی چی دوی ورته ضرورت لری یعنی ښه وپوهیږه چی بدی له نیکی سره، او نیکی له بدی سره قطعاً نشی برابرېدی، او د دواړو تاثیرات سره بیل دی. بلکه یوه نیکی له بلی نیکی سره، او یوه بدی له بلی بدی سره په اثر او نتیجه کبشی متمایزی دی. لهدا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعی الی الله مسلک ښائی داسی وی چی د بدی جواب دی له سره په بدی سره ورنه کړی بلکه

حتی الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکړی. که څوک ورته کومه سخته خبره وکړی یا بده معامله ورسره وکړی نو د هغه په مقابل کېنې دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړی چی له هغه څخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کېنې دی له حلم او تحمل څخه کار واخلي! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکړی د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کېنې ژر درنکاره شی چی دیر سخت دشمن به هم ستاسی په مقابل کېنې نرم او پوست شی. اگر که په زړه او اساسی ډول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه گرځی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره به دی دوست گرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دشمنی او عداوت ګرځي (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخی وځی کما قال الله تعالی ﴿عَنِ اللَّهِ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ هَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَبُودَةً﴾ (د الممتحنة (۲) رکوع ۷ آیت ۲۸ جزء) هو! که د کوم سړی د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لرم او منګور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنی او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مګر دغسی افراد دیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په دیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکړی!.

وَمَا يُلْقِمُهُمُ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِمُهُمُ إِلَّا الذُّوْحُ عَظِيمٌ ﴿۳۵﴾

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مګر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مګر خاوند د برخی ډیری لوی ته

تفسیر: یعنی دیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکړی شی او د هغه مقابله په ښه سره وکړی. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالی له درباره ډیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دشمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیږی شی لیکن ځنی داسی دشمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دشمنی څخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړی د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دروړسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چپی

وَأَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۷﴾

او کہ ورسپری تاته له طرفه د شیطان خه تباھی، وسوسه (چپی دی واروی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یواځی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چپی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشع! دا هغه مضبوطه کلا ده چپی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چپی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چپی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چپی تاسی په «حسن الاخلاق» موصوف اوسی او د دعوت الی الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائز المرام شی.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چپی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسپری په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چپی له یوه جانب د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانب د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفي كل شيء له آية تدل على انه واحد

انسان ته لارم دی چی په دغو تکوینییه و دلائلو کښی هم هغسی بند پاتی نشی لکه چی نور ډیر اقوام پکښی بند پاتی دی بلکه ضروری ده چی د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالک الملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چی دغه گرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چی پر دغه هم تنبیه وی غرنګه چی شپه او ورځ، او د دغو دواړو ښو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښی دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښی رد او بدل کوی هم داسی هغه پر دغه هم قدیر دی چی د دعوت الی الله په رڼا (رنرا) کښی او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رنرا) سره بدله کړی.

لَا تُسَبِّدُوا الشَّمْسَ وَلَا الْقَمَرَ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۳۹﴾

مه کوئ سجده تاسی دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمۍ او سجده کوئ تاسی خاص هغه (الله) ته چی پیدا کړی ئی دی دا (خلور علامی) که چیری یی تاسی چی خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمۍ او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسی ویل چی زموږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مګر پاک الله دغه وښوول چی دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یواځی واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَوْنَ السَّجْدَةَ ﴿۴۰﴾

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چی په نزد د رب ستا دی (له پرستو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښی او هم په ورځ کښی حال دا چی دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه سترګی کیږی.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالی له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حساب به مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لگیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانپری نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَاءَ اهْتَوَتْ
وَرَبَّتْ إِنَّ اللَّهَ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُجِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۹﴾

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلی کرو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپرسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندي (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسیر: یعنی ځمکی ته وگورئ چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوری او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرځه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازگی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی څرگندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه انقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مری ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مرو زهونو ته د دعوت الی الله له تاثیر به بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالی هر شی کولی شی! او د الله تعالی د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْلَمُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٤﴾

بیشکه هغه کسان چی میلان کوی له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښی نه دی پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چی وغورځولی شی په اور کښی غوره دی یا هغه څوک چی رابه شی په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښی (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږی چی) کوئ تاسی هر څه چی مو خوښ وی (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه و آیتونو له آوریډلو او د دهر پر قرطاس د تګوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چی دغه خلق له کړو تللو بیرته نه مگرځی او په سمو صافو خبرو کښی واهی او تباهی شبهات پیدا او تری کړی وری خبری جوړوی یا ئی خامخا سره اړوی رااړوی او یو غلط مطلب تری وباسی یا خوشی چتی (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندی کوی او د آیتونو په منلو کښی وړاندی وروسته تحریف او تبدیل کوی د داسی کړو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږی ممکن دی چی دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وی مگر له الله تعالیٰ غنی د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چی دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شی هلته به دوی پوهیږی چی فی الحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی و ځکه چی الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسی له هم دی جهته وروسته فرمائی ﴿اعْلَمُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ یعنی ښه دی څرنګه چی پوهیږئ هم هغسی وکړئ مگر ښه پوهیږی چی ستاسی مگرد (تول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندی دی او په یوه ورځ د هغه سزا تاسی ته یو ځای پوره درکوی او بالاخر د هغه ربر (تکلیف) او زحمت تاسی موندونکی یئ اوس تاسی پخپله فکر او غور وکړئ هغه سری چی د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځونکی اور کښی ولویږی او یو بل سری چی د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښی اوسیږی آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی په ذکر قرآن کله چی راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیری دوی)

تفسیر: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښی شبهات پیدا کوی حال دا چی په هغه کښی د دروغو غځای او گنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چی له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَأَنَّهُ لَكْتُبٌ عَزِيزٌ ۝ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ۝

حال دا چی بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئی (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښی که دروغ راغلی دی نو له کوم غځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چی هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چی د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ ۝ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ۝

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مگر (هم هغسی) وینا چی په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چی پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا څښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او څښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسیر: یعنی د منکرینو کومه معامله چی له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاءو سره درلوده (لرله). انبیاءو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښی هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاءو ته رسول بیا هم هغسی چی هغو انبیاءو پر هغو رږرو (تکلیفونو) او سختیو کښی صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کېږي به ځمینی توبه کوی او پر سمه لاره به راځي چی د دوی دپاره د الله تعالی له جانبه معافی او بشنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګ او قائم پاتی کیږي چی بالاخر دوی د دردناکي سزا مستوجب کیږي.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَبًا لَقَالُوا لَوْلَا فُضِّلَتْ آيَاتُهُ ؕ أَعْجَبِي وَعَرَبِي

او که مگر څوولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولی واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمی دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سری داسی اراده کړی وی چی یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چی بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چی «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چی دغه قرآن ماسوا له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چی پخپله رسول عربی او د ده قوم چی د دغه کتاب رومبني مخاطبین دی هم عرب مگر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چی پر یوه توری هم دوی نشی پوهیدی.

قُلْ هُوَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْهُدٰى وَشَفَّاهُ

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) چی دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چټی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږي هو! دغومره تجربه هر یو سری کولی شی هغو کسانو چی پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی ځنی ئی ظاهری او باطنی روغ رمت انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْءَانُهُمْ عَلَيْهِمْ عَمًّ

او هغه کسان چي ايمان نه راوړي په غوړونو د دوی کښي دروندوالی دی حال دا چي دغه (قرآن) پر دوی باندی دروندوالی پتوالی دی (نو نه وینی دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسیر: یعنی هم هغسی چي د خفاش (شکالی - ښاپیرک) سترگی د لمر په رڼا (رڼرا) کښي ترلی کیږي او دی هیڅ یو شی پری نشي کتلی دغه منکرین هم د قرآن په رڼا (رڼرا) کښي پانده او هیڅ یو روڼ شی نشي لیدلی نو په دغه کښي د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دی چي د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه غځیر شي او محسوس ئی کړي! او بیا د هغی معالجي ته متوجه شي!

أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۖ

دغه کفار (گواکي داسی دی لکه چي) غږ ورته کوو شی له غایه لری (او په کیفیت ئی نه پوهیږي).

تفسیر: یعنی که یو سری ته له لری څخه غږ او ناری وکړي هغه ئی نه آوری او که وائی وری ښه پری نه پوهیږي هم داسی د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لری لویدلی دی چي د حق غږ د هغو د زړه غوړو ته له سره نشي رسیدی او که چیري هم ورسپیږي نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهیدی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۖ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) پس اختلاف وکړ شو په (تصدیق او تکذیب د) هغه کښي

تفسیر: یعنی هم هغسی چي نن د «قرآن» د منونکیو او د نامنونکیو په منځ کښي اختلاف واقع شوی دی پخوا له دی نه د «توریت» په متعلق هم داسی اختلاف واقع شوی وو بیا وگورئ چي د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی پرمویی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منع د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو گردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَاتَّهَمُوا لِي شَيْكًا مِنْهُ مُرِيْبٍ ۝۲۵

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسانی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَالِيْنَ ۝۲۶

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندگانو (چی بی موجه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیچا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو به علی الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شی علم د قیامت (چه خه وخت به واقع کیږي)،

تفسیر : یعنی یواځی الله تعالیٰ په دی عالم دی چه قیامت کله راځي؟ ډیر لوی رسول او ستره پربښته هم د قیامت د وخت له تعیینه عاجزه او ناتوانه ده. که څوک د قیامت د قیام پوښتنه له دوی نه وکړی نو جواب به ئی داسی آوری «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَرَاتٍ مِّنْ أَكْبَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بُعْلًا

او نه راوځي هيڅ قسم له میوو څخه له غلافو د دوی څخه او نه آخلی بار هيڅ ښځه (له انسانه او حیوانه) او نه ږدی بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علم پر هر شی محیط دی. هيڅ یوه خرما له خپلی وښکي، او هيڅ یوه دانه له خپل وړی او هيڅ یوه میوه او ثمره له خپلی خولی (غلافه) د باندی نه راوځي چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) د هيڅ یوی ښځی یا د ښځی ساکښ (ذی روح) په گیده یا په هگی کښی به داسی وړوکی مولود او موجود نه وی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) او هر هغه چی دوی ئی ځیږوی یا تری ووځي هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هم داسی وپوهیږئ چه د دغی موجودی وړی دنیا د نتیجی په ډول (طریقه) د آخرت ظهور او د قیامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځي د هغه وخت او نیټه هم هم دغه رب البریه ته معلومه او ښکاره ده چه کله راځي؟ هيڅ یو انسان ته لارم دی چه د نه دی خبر او نه دغه ضروری ده چه څوک پری خبر شی بلکه دغه هر انسان ته لارم دی چه د قیامت پر خبرو او احوالو او اهلوالو سم د الله تعالیٰ له اخبار او اعلام تام یقین او باور ولری! او د هم هغی وپروونکی ورځی په توتیه او فکر او ذکر کښی دی تل اوسی! چه په هغه کښی به له سره دوستی او رفاقت، امداد او شفاعت، کومک او معاونت بی د رب العزت له مرحمته ممکن نه دی او نه تری نجات او مخلص شته.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چي څه شول شريکان زما (په زعم د تاسي).

تفسير: يعنې هغه خپل معبودان راوبولي چې هغو مو زما په الوهيت کښې شريک درولي وو چه اوس هغوی چيري دي؟.

قَالُوا اِذْ نَكَتْ لَمَامَتَا مِنْ شَهِيدٍ ۝

نو وبه وائي دغه (مشرکان) چي خبر کړي مونږ ته (اوس) چي نشته زمونږ نه هيڅوک شاهد (په دی چي تاته شريک شته).

تفسير: يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښې عرض کړي دي چي مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر يو (گواکي په دغه وخت کښې په وخت کښې په نهايت لجابت او سپين سترگي توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصيان، انکار کوي) ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستی ده او داسي مطلب تري اخلي چه په دغه وخت کښې هيڅ يو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو او را څخه ورک شوی دی.

وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَلُّوا لَهُمْ مِنْ فَيَضٍ ۝

او ورک به شي له دوی نه هغه (بتان) چي وو دوی چه عبادت به ئي کاوه (د هغو) پخوا له دی نه (په دنیا کښې) او يقين به راشي د دوی چه نشته دوی ته هيڅ څای د تيښتي (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعنې هغو شيانو ته چه تاسي په دنیا کښې د الله تعالی شريکان ويل او د هغو په عبادت کښې لگيا وئ نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چه چيري دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولی نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځني هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي هغوی اوس ښه پوهيدلي دي چه د الله تعالی له سزا څخه له سره نشي خلاصيدی او خپل مری د ده د سزا له منگلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشي کولی بالاخر بي هيلي او ناامیده کيږي او له هغو ځني بيخي خپله بي تعلقي او بيزاري ښکاروي چه د دوی په حمايت به له انبياؤ سره جنگيدل او د هغو پند به ئي نه اوریده .

لَا يَسْمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ السَّرُّ فَيَنْوُصْ قَنْوُطًا ۖ وَلَئِنْ أَذَقْتَهُ
رَحْمَةً مِّنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتَهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا إِلَىٰ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ۚ
وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ ۚ

نه ستري کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښيگڼو) او که ورسپړي ورته کوم شر پس ناامیده وي دی ډیر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وشکوو ده ته رحمت (مهرباني غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغې سختی چي رسیدلی وي ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او گمان نه کوم پر قیامت د دریدونکي (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بیرته وگرځولی شم په طرف د رب خپل نو بیشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نیکی (جنت)،

تفسیر : یعنی د انسان طبیعت هم عجیب قسم دی کله چه لږ څه دنیوی نیکی او ښيگڼه ورته ورسپړي او څه عیش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډیر حرص او طمعی لامله (وجی) غواړي چه لا نوری مزی او چرچی هم وکړي او تر هری اندازی پوري چه آرام او هوسا وی نه پري قانع کیږي او گیده ئی پري نه مړیږي او که له وسه او توانه ئی پوره وی د تولی دنیا مال او دولت به تولوی او پخپل کور کښی ئی غوندوی لیکن که چیری لږ څه سختی او بده ورځ پري راشی او د ظاهري اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چه او مخالفه ووینی نو ژر تر ژره نا امیده او مأیوس کیږي او په دغه وخت کښی په مات زړه بی هیلی او وارخطاء کیږي ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه وروړاندی شویو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په یوه آن کښی د اسبابو گرده (توله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأیوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکلیف او مصیبت لری هم کړي او پخپل فضل او مرحمت سره د عیش او راحت مسائل هم ور تهیه کړي نو وائی «هذا لی» یعنی ما هغه فلائی تدبیر کړی ؤ زما په تدبیر او لیاقت او فضیلت سره خامخا هم داسی کیدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت یادوی او نه ئی د خپلی هغه مأیوسی او ناامیدی کیفیت چي لږ څه پخوا ورپیش وو په یادپړی. د عیش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کیږي چي گواکي وروسته به هیڅ یو مصیبت او نکبت نه وروړاندی کیږي او داسی به ئی گڼی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسیدم او که چیری د دغو تاثیراتو په منځ کښی د قیامت نوم واوروی نو وائی چي زه خو داسی خیال نه کوم چه

دغسی یو شی واقع کیدونکی دی او فرض ئی کړئ که دغسی پښه واقع هم شی او زه بیا د خپل رب په طرف بوتللی هم شوم نو یقین کوم چی هلته به هم زما انجام ښه وی که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنیا کېښی به دومره عیش او راحت زما په برخه نه کیده نو ځکه توقع ده چه هلته هم دغسی معامله به له ماسره کیږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَلَنُنَزِّلَنَّ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝٥٠

پس خامخا خبر به درکړو هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی په هغو (عملو) چی کړی ئی دی او خامخا وبه شکوو هر ورو (خامخا) پر دوی له عذابو ښخه لویه.

تفسیر : یعنی خوښ شی! چی له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزی او چرچی کوئ؟ کله چه هلته ورسپړئ بیا به درڅرگنده (ښکاره) شی چه منکرین څرنگه سختی سزای گالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل گرد (تول) عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسپړی؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأْجِبَانِيهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ۝٥١

او کله چی انعام وکړو مونږ پر انسان نو وگرځی (له حقه او په څنگ شی له شکره) او لری شی (له سمی لیاری) په سبب د غرور (لوئ) خپلی او کله چی ورسپړی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدی وی (یعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د تمتع کیدلو په وخت کېښی خو د حقیقی منعم د حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بیخی تری بی پروا کیږی او په بل اړخ اوږی. بیا هر کله چه کوم تکلیف او مصیبت وروړاندی شی نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرمیږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (نداری) ځای دا دی چه ځمینی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کېښی مایوس کیږی او په دغه حالت کېښی هم له دیری مایوسی او وارخطائی ترهور کیږی او د پاک الله په طرف بی اختیاره د دعاء لاس پورته کوی اګر په په خپل زړه کېښی بی هیلی او ناامیده هم وی خو پخپلی ژبی سره در ګرده (توله) الله تعالیٰ یادوی.

حضرت شاه صاحب رح ليکي «دغه گرد (تول) د انسان د قصور او د نقصان بيان دی چه نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شکر کوي».

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِنْهُ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چیری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بیا کافران شی تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډیر گمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسیر : پاس ئی د انسان د طبیعت عجیبه او غریبه نخچه وایسته او ده ته د ده پر کمزوریو او ناروغیو په نهایت مؤثر بیان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبیه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوریو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبې راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بیا نو تاسی ئی ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلیٰ او ډیرو قیمتدارو نصائحو څخه ولی منکرېږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او اندیښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډیر لری تښتی نو آیا له دی نه بله کومه لویه گمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَرُّهُمْ اِلْتِنَافِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ

ژر ده چی وبه ښیو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بیشکه دغه قرآن حق دی،

تفسیر : یعنی د قرآن حقانیت خو د نورو دلائلو او براهینو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس مونږ منکرېږو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکتافو کښی او په گرد (تول) عربستان بلکه په تول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او ښی ورڅرگندوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملینو صداقت بیخی د رنی ورځی په شان تر سترگو روښان او عیان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظیم الشانو او محیرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بیخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ویلو سره ئی عیناً موافق وقوع ومونده لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښې او د معظمې مکې په فتحه کښې د عربستان په مرکز کښې او د راشده وو خلفاوو په عهد کښې په گړد (ټول) جهان کښې د هغه نمونې دوی پخپل سترگو سره وليدلې او دا هم ممکن دی چه له «آيات» څخه د قدرت عمومي دلائل او نښې مرادې وې چې غور او دقت کوونکي ته پخپل وجود کښې او له خپله وجوده د باندې د دنيا په گړدو (ټولو) شيانو کښې په نظر ورځي چې له هغو څخې د الله تعالی د وحدانيت او د عظمت ثبوت مونده کېږي او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځي. کله چې هغه د هغو الهیه و سننو او فطریه و نوامیسو سره موافق ثابتېږي چې په دغه د تکوین په عالم کښې کار کوونکي دی په دغه قسم سره کله چې د ټولو کونیه و او د آفاقیه و او د انفسیه و حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفتراً نشي کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له غیرو څخه پردی لری کېږي نو ځکه ئی داسی تعبیر وفرمایه «سنرهم آیاتنا».

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٩﴾

آیا کافی نه دی رب ستا (بلکه بس او کافی دی) بیشکه الله پر هر څیز شاهد حاضر گواه دی.

تفسیر : یعنی ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئی نه منی نو آیا یواځې د الله شهادت لږ دی او کافی نه دی؟ چې هغه پر هر شی شاهد او گواه دی او پر هر څیز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کېږي.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِئَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا يَكُنْ لَهُمُ لِقَآءُ رَبِّهِمْ أَكْثَرٌ ﴿٦٠﴾

واوړه خبردار شه! چې بیشکه کفار په شک کښې دی له ملاقات د رب خپل (ځکه چې منکران دی له بعثه) واوړه خبردار شه! چې بیشکه الله پر هر څیز چاپېر کیدونکي دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسیر : یعنی دوی په دی تیروتنې دی چه مونږ له الله تعالی سره مخامخ کیدونکي نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولی کېږو حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شی باندې محاط او چاپېر دی او په هیڅ وخت کښې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی که له مر کیدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره گډ یا په اوبو کښې خلط او وبهیري یا په هوا منتشر شي خو بیا هم د دغه پر هری یوی ذری د الله تعالی علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوی سره بیا ژوندی پاڅول ورته هیڅ سختی او اشکال نه لری.

تمت سورة حَمَّ السَّجْدَةِ فَلله الحمد والمنة .

سورة الشورى مكية الا الآيات ٢٣ و ٢٤ و ٢٥ و ٢٧ فمدنية وهى ثلث و خمسون آية وخمس ركوعات. رقم تلاوتها (٤٢) تسلسلها حسب النزول (٦٢) نزلت بعد حم السجدة.

د «الشورى» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٧ آيتونو شخه چى مدنى دى (٥٣) آيته (٥) ركوع لرى. په تلاوت كښى (٤٢) په نزول كښى (٦٢) سورت وروسته د «حم السجدة» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دى.

حَمْدٌ عَسَقَ ۞ كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ۞ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۞

په مثل (د وحى) د هم دى (سورت) هميشه وحى كوى تاته (اى محمده!) او (وحى كرى وه) هغو انبياؤ ته چى پخوا له تا وو الله ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چى هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) خاص هم ده لره دى هر هغه شيان چى په آسمانونو كښى دى او هر هغه شيان چى په ځمكه كښى دى (سره له آسمانونو او ځمكى ملكاً خلقاً او عبداً) او هم دى دى دى پورته دیر لوى.

تفسير: يعنى هم هغسى چى دغه سورت (چى په نهايت اعلى او اكملو مضامينو مشتمل دى) ستا په طرف وحى كاوه شى هم داسى د الله تعالى عادت دى چى دغه وحى ستا په طرف او د نورو انبياؤ په طرف دائمه وليږي چى په هغى سره د حكمت شان او د حكومت اظهار تل تر تله وشى.

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَقَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ

نژدى دى آسمانونه (تول دى ته) چى وچوى له پاسه د دوى (له جهته د ظهور د كبرياء او عظمت د رب العزت).

تفسیر : یعنی آسمان به د الله تعالی د عظمت او جلال له زوره خیری شی (یا به وچوی) یا د بی حسابو پرېنتو له درندوالی یا د دوی د ذکر له کثرته یو خاص تاثیر تولید او د هغه په اثر به خیریری. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چی «په آسمانونو کښی د غلورو گوتو په اندازه هم داسی یو غای نشته چی په هغه کښی به پرېنتی سر په سجده نه وی پرته». غینو د دی آیت مطلب داسی اخیستی دی کله چی مشرکین الله تعالی ته شریکان، محامن او لونی دروی نو د پاک الله په دربار کښی داسی بی ادبی، سپین سترگی، او گستاخی له اثره هیش لری نه دی چی د اسمان پاسنی سطحه خیری او توتی توتی د لاندی ولویږی. کما قال الله تعالی فی سورة مریم ﴿كَذَٰلِكَ تَقُومُ السَّجْدَةُ لِمَنْ تَشَاءُ ۚ وَتَسْقِي الْأَرْضَ رَحْمًا ۚ وَلَهَا حَبْلٌ مُّتَمَثِّلٌ ۚ وَكَذَا﴾ مگر د الله تعالی د رحمت او مغفرت له شانه او د پرېنتو د تسبیح او استغفار له برکته دغه نظام قوام لری او ټینگ ولاړ دی.

وَالْمَلِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ط

او پرېنتی تسبیح وائی سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړی دپاره د هغه چا چی په غمکه کښی دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای الله تعالی! د مؤمنینو خطاء او ښوئیدل معاف وفرمایه! او کفار یو غلی مه نیسه! او بیخی ئی مه سپیره او مه ئی پو پناه کوه!.

الْأَرْنَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ⑤

واوره خبردار شه چی بیشکه هم دغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی خپلی مهربانی د پرېنتو دعاوی قبولی او د مؤمنینو خطاوی ور معافوی او کفارو ته تر یوی نیتی پوری مهلت ورکوی. که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کښی ډری وړی خرابه او وېجاړیږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَيْهِمْ وَمَأْنَتْ عَلَيْهِمْ بُوْكُیْلٌ ⑥

او هغه کسان چي نيولی ئی دی بی له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چي عبادت ئی کوی) الله ښه ساتونکی دی پر دوی (او ټول احوال ئی ورمعلوم دی چي جزاء به ورکړی) او نه ئی ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی)

تفسير : يعنى په دنيا کېښي خو مشرکينو ته مهلت ورکوي ليکن داسی مه گټی چي هغوی د همیشه دپاره نجات وموند. د دوی گرد (ټول) اعمال او احوال د الله تعالی په نزد محفوظ دی چي پخپل وخت (ټاپی) به ورځرگنديږي (ورښکاريږي) تاسی په دغه فکر او اندېښنه کېښي مه لويږئ چي دوی ولی زما دعوت او تبليغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولی سم د لاسه نه تباو او نه بریاديږي؟ تاسی د دغو خبرو ذمه وار نه یئ! ستاسی کار یواځی د حق تعالی پیغام رسول دی وروسته له هغه زمونږ کار دی چي مونږ د دوی حساب او کتاب گورو او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

او هم داسی (چي هر نبي ته مو وحی کوله) وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دی چي وویروي (اهل د) مور د ښارونو (چي مکه ده) او هغه کسان چي چاپیر دی له دی نه.

تفسير : القرآن (لوی کلی) ئی مکی معظمی ته وفرمایل چي د گردو (ټولو) اعرابو مجمع به هلته سره کیده او په ټوله دنيا کېښي د الله تعالی کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکی پر مخ له گردو (ټولو) ځنی رومي اول معبد ټاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چي د خلقت په ابتدا کېښي الله تعالی د ځمکی په غوړولو ارتولو لویولو له هم دغه ځایه شروع کړی ده چيري چي اوس کعبه الله واقع ده او د معظمی مکی له شاو خوا څخه اول عربستان او بیا گرد (ټول) جهان مراد دی.

وَتُذَكِّرُ إِلَى الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

او چي وویروي (خلق) له ورځی د جمع کیدلو (چي ورځ د قیامت ده) چي نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کېښي) یوه فرقه به وی په جنت کېښي (چي مؤمنان دی) او بله فرقه به وی په دوزخ کېښي (چي کافران دی).

تفسير : يعنى دوى خبردار كړئ چې يوه داسى ورځ هم راتونكى ده چې گرد (تول) پومبى او روستنى مخلوقات به د خپل حساب، كتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالى په حضور كېنى حاضريزى دغه يوه يقينى او قاطعه خبره ده چې په هغى كېنى هيڅ قسم تردد، اشتباه، فريب، شك او شبهه نشته پر هر انسان لازم دى چې د هغى ورځى دپاره خپل ځان تيار كړى په دغه وخت كېنى به تول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسيمېږي، يوه فرقه به جنتيان وي او بله فرقه به دوزخيان وي نو تاسى پخپل ځان غور او دقت وكړئ چې په كومه فرقه كېنى به يې؟ كه نه؟ او څه سامان مو ورته تهيه كړى دى؟ كه نه؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ
يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ⑤

او كه اراده فرمائلى وي الله نو خامخا گرځولى به ئى وو دغه تول مخلوق فرقه يوه (په دين د اسلام) وليكن ننباسى (الله) هر هغه څوك چې اراده وفرمائى په رحمت (جنت) خپل كېنى او ظالمان چې دى نشته دوى ته هيڅوك دوست (نافع) او نه مددگار (دافع د عذاب).

تفسير : يعنى بيشكه الله تعالى قدرت درلود (لرل) كه اراده ئى فرمايلى وي نو گرد (تول) خلق به ئى يو شان جوړ او پيدا كړى وي او په يوه لياره به ئى لگولى وي ليكن د ده د حكمت اقتضاء داسى شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائى نو ځكه د بندگانو په احوال كېنى ئى اختلاف او تفاوت كېښود يوه ډله ئى د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وگرځوله او بله ډله ئى د دوى د ظلم، طغيان او عصيان په علت له خپل رحمت څخه لرى وشړله هغه كسان چې له رحمت څخه لرى شوى دى او د غضب مستحق گرځيدلى دى او د الله تعالى د حكمت اقتضاء پر دوى خپله سزاء جارى كړى ده نو د دوى د آرامى او هوسائى (آرام) ځاى هيچيرى نشته او نه دوى كوم دوست، رفيق او مددگار موندلى شى چې دوى ته د الله تعالى له عذابه نجات وركړى.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۚ قَالَ اللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي
الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ④

آيا نيولى دى (كفارو) غير له الله (نور بتان) دوستان (كه دوى نيسى حقانى دوست) پس الله چى دى هم دى دى دوست (په حق سره) او هم دى ژوندى كوى مرى او هم دى پر هر خيز باندى (چى اراده وفرمائى) سه قادر دى (چى عيىنى ئى هم دغه احياء ده).

تفسير : يعنى كه رفيق او مددگار د خپلو مخانونو دپاره نيسى نو پاك الله خپل مخانته ولى او دوست وگرځوئ چى گرد (تول) كارونه جوړولى شى تر دى پورى چى مرى هم ژوندى كولى شى او پر هر خيز پوره قدرت او توان لرى دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفيقان هيڅ ستاسى په كار نه درځى.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره كينى چى جگړه كوئ تاسى (له كفارو سره) په هغه كينى له كوم خيزه پس حكم (فيصله د هغه (مفوض دى) الله ته.

تفسير : يعنى ښائى چى د گردو (تولو) جگړو فيصله هم هغه ته ورسپارلى شى! عقايد وى كه احكام عبادات وى كه معاملات په هر خيز كينى چى جگړه او اختلاف واقع شى د هغه ديره ښه فيصله هم دا ده چى پاك الله ته ورسپارله شى! دى به د كونيو دلائلو په ذريعه، يا پخپل كتاب كينى يا د خپل رسول په ژبه صراحتاً يا اشارتاً د هرى مسئلى هره هغه فيصله چى صادره كړى نو بيا بنده ته د دى خبرى حق نشته چى په كينى څه ووائى. توحيد چى اصلالاصول دى كله چى الله تعالى قولاً او فعلاً بالتساوى د هغه په نسبت حكم صادروى نو بيا څرنگه جائز وى چه بنده به داسى قطعى او محكمى فيصلى كينى مناقشه او جگړه وكړى او چتى (بيكاره) شېه په هغى كينى پيدا كړى او د ده له فيصللى څخه غاړه وغړوى.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝

دغه (مطلق قدير چى حكم كوى په حقه سره) الله دى رب زما خاص پر هم ده توكل كړى دى ما او خاص هم ده ته رجوع كوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسير : يعنى زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله كينى تل د هم هغه په طرف رجوع كوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ؕ

(الله) پيدا کونکى دى آسمانونو او د ځمکى پيدا کړى دى (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسى جوړى (له جنسه ستاسى ښځى) او له چارپايانو جوړى (نر او ښځه).

تفسير : يعنى له چارپايانو (څلور بولو) څخه ئى جوړى (نر او ښځه) در پيدا کړى دى چى هغه ستاسى په کار درځى او ترى منافع اخلى!

يَذُرْكُمْ فِيْهِ

پيدا کوى (زيادوى) تاسى په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره،

تفسير : يعنى د انسانانو بيلى بيلى جوړى ئى پيدا کړى دى او د نورو ساکينانو بيله جوړه ئى پيدا کړى ده او د دوى ډير نسلونه ئى خپاره واره او منتشر کړى دى چى د ځمکى پر مخ کښى په هر ځاى کښى په خپلى روزى او معيشت پسى گرځى او په جدوجهد کښى مشغول او لگيا دى.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ

نشته په شان د دغه (الله) هيش څيز (په هيش څيز کښى).

تفسير : يعنى نه په ذات کښى ورسره مماثل دى او نه په صفاتو کښى او نه د ده د احکامو او فيصلو په شان د بل چا حکم او فيصله کيدى شى. او نه د ده د دين په شان بل کوم دين دى او نه دى کومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لرى.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

او هم دغه (الله) دى ښه اوريدونکى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکى (د ټولو اعمالو) د گردو .

تفسير : يعنى بيشكه الله هر شى وىنى او آورى نى مگر د الله تعالى ليدل او اوريدل هيخ د مخلوقاتو په شان نه دى گرد (تول) كمالات د ده په جامع الصافات ذات كېنى مجموع دى خو د ده هيخ يو كمال داسى نه دى د هغه كيفيت بيان كړاى شى ځكه چې د هغه مثال او نظير هيچيرى نشته. الله تعالى د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخى پاك، مقدس او منزه دى نو بيا د ده د صفاتو كيفيت په څرنگه په فهم او پوه كېنى راشي؟.

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

خاص دغه (الله) لره دى كليگاني (چا بياني) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمكي فراخوى ارتوى رزق روزى دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرماني او تنگوى (نى پر هغه چا چې اراده وفرماني) بيشكه دغه (الله) پر هر څيز باندې ښه عالم دى.

تفسير : د گردو (تولو) خزانو كليگاني (كنجيانى) د ده د قدرت په لاس كېنى دى هم ده ته دغه قدرت او اختيار حاصل دى چې له هري خزاني څخه هر چاته هر څومره چې اراده وفرماني ور نى كړى، گردو (تولو) ذوى الارواحو ته هم دى رزق او روزى وركوي، ليكن د هغه زيات او د نقصان تعيين سم له خپل حكمت سره كوي. پاك الله ته دغه خبره دير ښه معلومه ده چې چاته څومره شى ورعطا كړى شى؟ او د ده استحقاق څومره دى؟ او د هغه په حق كېنى د څومره وركړى مصلحت دى؟ كوم حال او وضعيت چې د روزى په نسبت دى د نورو عطايوو په متعلق نى هم همه غسى وگنئ!

شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى

مقرر كړى بيان كړى دى (الله) تاسى ته له دين څخه هغه چې وصيت (حكم) نى كړى وو په هغه سره نوح ته او هغه (څيز) چې وحى حكم كړى ده تاته (اى محمده!) او هغه (څيز) چې حكم كړى وو مونږ په هغه سره ابراهيم ته او موسى ته او عيسى ته.

تفسير : له آدم عليه السلام خخه وروسته او له گردو (تولو) خخه ږومېنى رسول حضرت نوح عليه السلام دى بلکه ښائى چى وويلى شى فى الحقيقت د تشريعيه و احكامو سلسله له هم دغه نوح عليه السلام خخه شروع شوى ده او وروستنى رسول حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دى چى پر دوى د رسالت او د نبوت سلسلى خاتمه موندلى ده په منع كېنى هومره انبياء او رسولان چى راغلى دى په دوى كېنى حضرت ابراهيم حضرت موسى حضرت عيسى عليهم السلام هم دغه درى واړه هم زيات مشهور شوى دى او د دوى نوم اخيستونكى په هره زمانه كېنى ډير كسان موجود وو. غيښى دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائى. په هر حال په دغه غاى كېنى الله تعالى په صاف ډول (طريقه) سره وښود چى په اصل كېنى دين تل تر تله يو وو ځكه چى په عقائد، اخلاق او د ديانت په اصول كېنى ټول سره يو او گرد (تول) سره متفق وو. هو! په غيښو فروغو د هرى زمانى د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوى دى او هم د دين د قيام طور او طريقه ئى په هر وخت كېنى بيله درولى ده چى هغه ئى په بل غاى كېنى داسى فرمايلى دى ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَا جَا﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ط

داسى چى قائم كړئ سم ودروئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه كېنى،

تفسير : يعنى پر گردو (تولو) انبياؤ او د دوى پر امتو هم داسى حكم صادر شوى دى چى د الله تعالى دين پخپلو اعمالو او اقوالو كېنى ټينگ او قائم وساتئ! او د دين په اصل كېنى هيشكله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٧﴾

ډير دروند دى پر مشركينو هغه (خيز) چى بولى ته دوى هغه (توحيد) ته، الله راکارى غان خپل ته (غوره کوى) هغه څوک چى اراده وفرمائى (د غوره کولو ئى) او سمه لياره ښيى دين خپل ته هغه چاته چى رجوع کوى (الله ته).

تفسير : يعنى د توحيد د هغه دين په طرف چى تاسى خلقو ته دعوت وركوئ پر مشركينو هغه دير دروند واقع كيږي گواكى تاسى كوم نوى او عجيب شى خلقو ته وروپاندى كوى چى هيچا د هغه نظير او مثال پخوا له تاسى نه دى وړاندى كړى. نو ښه د توحيد په مثال يو صاف، معقول، ښكاره او متفق عليه شى هم كله چى سخت او دروند وړښكاره شى او په هغه كښى هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتى نشى نو آيا د دوى جهالت او بدبختى خپلى انتهاى اندازى ته نه دى رسيدلى؟ رښتيا خبره هم دا ده هدايت او نور شيان كورد (تول) د الله تعالى د قدرت په لاس كښى دى په هر قسم چى اراده وفرمائى خپل بندگان غوره كوى او خپل طرفته وربولى او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئى فانزوى او هغه كسان چى له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع كوى او محنتونه پر خپلو ځانونو كالى (برداشت كوى) د دوى محنتونه پر خپله ښه لگول او د دوى لاس نيول او بريالى (كامياب) گرځول هم د هغه كار دى كما قال الله تعالى فى جزء ۲۰ الركوع (۷) آيت ۶۸ من سورة القصص ﴿وَرَبِّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْإِيَّةُ﴾ وفى جزء ۱۷ الركوع (۱۰) آيت ۷۵ من سورة الحج ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ وفى جزء ۲۱ الركوع (۷) آيت ۶۹ من سورة العنكبوت ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾ په هر حال د الله تعالى حكمت د هر چا هدايت ته چى مقتضى شى هغه هدايت موندلى او د الله تعالى د رضا او د لقاء په نعمت فانزالمرام كيدى شى!

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًا لِبَيْنِهِمْ وَلَوْلَا
كَلِمَةُ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ
الَّذِينَ أُوْرَثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ۝۱۳

او نه وو سره مختلف شوى (پخوانى خلق په دين خپل كښى) مگر پس له هغه چى راغى دوى ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منع خپل كښى او كه چيرى نه وى يوه خبره چى ږومبى ويلى شوى ده له (جانبه) د رب ستا تر نيتى په نامه كړى شوى پورى نو خامخا حكم به كړى شوى وو په منع د دوى كښى (په عذاب د كفارو په دنيا) كښى او بيشكه هغه كسان چى ورته په ميراث وركړى شوى دى كتاب پس له هغوى څخه خامخا په داسى شك كښى دى له دى (قرآنه) چى په اضطراب اچوونكى دى.

تفسير : يعنى په توحيد او د دين په اصولو كښى هغو كسانو چى اختلاف ئى غورځولى دى او په سماويوو كتابونو كښى ئى تحريف كړى دى د دوى دغه وضعيت د غلط فهمى يا د اشتباه

له وجى نه وو په داسى صاف او صريح او مجمع عليه تعليماتو كښى اشتباه او التباس څنگه واقع كيدى شى؟ محض نفسانيت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دى چى فى الحقيقت د دغه مذموم تفريق او اختلاف باعث شوى دى. وروسته له هغه چى اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بيل بيل سنگرونه او مورچلونو جوړ كړل او وروسته له هغه راتلونكى نسلونه په عجيبوو خطبو او خطاو كښى ولويدل، او داسى شكوك او شبهات پيدا كړل شول چى د هغو لامله (له وجى) په هيڅ يوه حال كښى په اطمينان او آرامى كښى ترى پاتى نشول. مگر دغه گرد (تول) شيان د دى لامله (له وجى) وشول چى الله تعالى پخپل حكمت خپلو بندگانو ته ديل او مهلت وركړى دى. كه الله تعالى اراده فرمايلى وى نو دغه گرد (تول) اختلافات به ئى يو ځلى ختم كړى وى مگر داسى كول د تكوين له اصلى غرض سره منافى وو، د ده بالغه حكمت د دغى خبرى مقتضى وو چى د دغو اختلافاتو عملى او قاطعه فيصله په يوه معينه نيته د ژوندانه په بله دوره كښى وكړه شى. كه دغه خبره پخوا له دى نه وه وى وتلى نو د تولو جگړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فيصله به چت پت او لاس په لاس كيده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع كښى فيصله او پرى كيده.

فَلِذَاكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ
وَقُلْ اٰمَنُتْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ وَاُمِرْتُ لِاعْدِلَ
بَيْنَكُمْ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ لَا
حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۝۱۵

پس دغه (توحيد) ته پس وېوله (اى محمده! دغه خلق) او محكم ولاړ اوسه (په دى دعوت) لكه چى امر حكم كړى شوى دى تاته او مه كوه متابعت د خواهشونو د دوى او ووايه (اى محمده! دوى ته) ايمان مى راوړى دى پر هغه چى نازل كړى دى الله له (جنسه د سماوى) كتاب څخه او امر حكم كړى شوى دى ماته چى عدل وكړم په منع ستاسى كښى، الله رب دى زمونږ او رب دى ستاسى، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسى ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسى نشته هيڅ جگړه په منع زمونږ او په منع ستاسى كښى الله جمع به وكړى په منع زمونږ (او تاسى كښى لپاره د فيصلې) او خاص هم ده ته بيا ورتلل دى.

تفسیر : یعنی کله چی د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسی طوفان له غو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسی فریضه دا ده چی په غیر متزلزل عزم او ټینګی ارادی سره د دغه دین او آئین په طرف خلقو ته هم هغسی بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چی آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسی شخصاً د الله تعالی له حکمه لږ شانی هم دی خوا او هغی خوا ته مه غورځیږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغی سمی صافی لیاری رهی (روان) اوسی! چی تر اوسه پوری پری روان یی. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسی وویای چی زه د الله تعالی پر ټولو نازل کریو شویو کتابونو اعم له دی نه چی توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چی په هره زمانه کښی پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (تول) منم او باقی ئی پریږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چی ستاسی په منځ کښی عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چی تاسی پخپل منځ کښی غورځولی دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښی د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بی له تکلفه ومنم او تسلیم ئی کړم چی په هر ځای او په هر مذهب کښی وی. هم هغسی چی تاسی د الله تعالی د بندګی او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسی څخه ډوډی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چی د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چی زه ښه پوهیږم چی زما او ستاسی رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائی چی مونږ د هغه د خوښی او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسی داسی ونه کړئ نو له تاسی سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغی ځنی په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنی هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشی د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئی چی کړی وی هم هغه ئی په منځ ورځی او هر څه ئی چی کړلی وی هم هغه به ریښی. نو ښائی چی هر څوک د خپلو اعمالو نتایجو ته تیار او په انتظار اوسی! وروسته له دی نه د دی خبری ضرورت نه دی پاتی چی زه له تاسی سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسی او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کښی خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکی یو هلته به هر یوه ته د دغی خبری اطلاع حاصلیږی چی ده له دنیا ځنی څه څیز د خپل ځان دپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبيه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدیني منوري کښی نازل شوی دی.

وَالَّذِينَ يُجَاجُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ
دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ^(۱۶)

او هغه كفار چي مخاصمه جگړې كوي په (دين د) الله كېنې وروسته له دې نه چي قبولوالې كړې شوي دي (حكم د) دغه (الله) لره خصوصت حجت د دوي باطل دي په نزد د رب د دوي او پر دوي غضب دي (د الله) او شته دوي ته عذاب ډير سخت.

تفسير : يعنى د الله تعالى دين، او د ده كتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوى دى، تر دې پورې چي د زياتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلى شوى هم دى، او على الاكثر سره له دې چي تر اوسه ئي دغه دين نه دى منلى خو سره له هغه د ده په حقانيت او صداقت اقرار كوي. نو سره له دې چي حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسيدلى دى ولي خلق خامخا د دين په مورد كېنې سره جنگ او جگړې نېلوي؟ او د محمدى دين د متابعينو سره مناقشې كوي؟ دوي د الله تعالى د غضب او د سخت عذاب مستوجب دى. د دوي دغه كردى (تولى) د دروغو جگړې او تمام اباحت چتې (بيكاره) باطل او بې اساسه دى.

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

الله هغه (لوى ذات) دى چي نازل كړى ئي دى كتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله ئي هم مقررې كړي ده (چي خرڅوونكي او اخيستونكي دواړه نقصاني نشي)،.

تفسير : الله تعالى مادى تله (ميزان) هم نازله كړى ده چي په هغې سره اجسام تلل كيږي او معنوي علمي تله ئي هم چي هغه ته سليم عقل وائي او اخلاقي تله هم چي هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل كيږي او له گردو (تولو) ځنې لوى او مهم ميزان «حق دين» دى چي د خالق او مخلوق حقوق په ډير ښه صورت سره تصفيه او بيلوي او په هغه كېنې گردى (تولى) خبرې په ښه ډول (طريقه) سره داسې تللي شوي دي چي هيڅ تزئيد او تنقيص پكېنې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ۝١٤

او څه څيز خبر كړى ئي ته (په قرب د قيامت بې له وحى) ښائي چي ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ!).

تفسير : يعنى خپل اعمال او احوال د كتاب الله په محك (كسوتې) ومړئ! او د «حق دين» په

تله کښې نئ وتلى! او دغه خبره په ښه شان سره څان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دی؟ دغه چاته معلومه ده چې د قیامت ساعت به ډیر نژدی رارسیدلی وی بیا په هغه وخت کښې به هیڅ نشي کیدی هر هغه فکر او ذکر او تیاری چې کوئ ښائی د هغه له رارسیدلو څخه مخکښې نئ وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَإِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ⑸

تعجيل کوی په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چې نه راوړی ایمان په هغه (قیامت) باندی او هغه کسان چې ایمان نئ راوړی دی وپريدونکی دی له دغه (قیامت) او پوهیږی په دی چې بیشکه دغه (قیامت) حق دی واوره خبردار شه! بیشکه هغه کسان چې مخاصمه جگړی کوی په (راتللو د) قیامت کښې خامخا دوی په گمراهی لری کښې دی (له حقه).

تفسير : یعنی هغه کسان چې پر قیامت یقین نه لری نو هغوی د توکو مسخرو په ډول (طریقه) په ډیری بی فکری او لاقیدی سره وائی چې صاحبه! هغه ستا قیامت کله راځی؟ ولی دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کښې کیږی؟ ولی ژر نه واقع کیږی؟ لیکن هغه ته چې الله تعالی ایمان او یقین ور په برخه کړی وی هغوی د هغه هولناک ساعت له تصویره څخه وپریږی او رپړدی او لرځیږی او په دی ښه پوهیږی چې هم دغه شی واقع کیدونکی دی او هیڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نیولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاری کښې مشغول او لگیا اوسپږی نو له دی نه وپوهیږئ چې د دغو جگړه کوونکیو منکرانو حشر او نشر به څرنگه کیږی؟ کله چې یو سری د قیامت په راتگ یقین نه لری نو دغه به څه تهیه او تیاری ورته وکړی؟ هوا هومره چې له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پری تمسخر کوی هومره په گمراهی او ضلالت کښې ترقی او پرمخ تگ او له مسلمانی او هدایت څخه مبادت کوی.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډیر لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندگانو خپلو.

تفسير : يعنى (الله اكرم شانه واعظم برهانه) سره له تكذيبه او انكاره د هيچا روزى نه بندوى بلکه د بندگانو د خورا (دير) نريو نريو احوالو رعايت کوى. او په نهايت نرمى او لطيف تدبير سره د دوى تربيت فرمائى.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٨﴾

رزق روزى ورکوى (الله) هغه چاته چى اراده وفرمائى او هم دى قوى زورور ښه زبردست ډير غالب دى.

تفسير : يعنى د هر چا په نسبت هر څه چى اراده ئى وي ورکوى ئى.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ

هر څوک چى وي دى چى اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت نو زيادت کوو ده ته په کښت (فصل) د ده کښى،

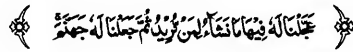
تفسير : د يوى نيکى لس چنده ثواب ورکوى بلکه تر اووه سوه چنده او له دى نه هم لا زيات. او په دنيا کښى د ايمان او صالح عمل په برکت کومه فراخى او برکت ئى چى پر برخه کيږي هغه بيل دى.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿١٩﴾

او هر څوک چى وي دى چى اراده لري (په عمل خپل سره متاع) کښت (فصل) د دنيا نو ورته کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمايو) او نه به وي ده ته په آخرت کښى هيڅ نصيب برخه (بى له جهنمه).

تفسير : هر څوک چى د دنيا دپاره محنت او زحمت وگالي (برداشت کړى) نو سم له خپل قسمت سره برخه تری مومى. خو له دغه نه زياته هيڅ يوه فائده په آخرت کښى نه وررسيږي. کما قال الله تعالى فى جزء ١٥ الركوع (٢) آيت ١٨ من

سورة بنى اسرائيل :

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ اشْرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ

آيا دى دوى لره شريكان چى ساز كرى دوى لياره هغوى ته له دين (د جاهليت) هغه (خيز) چى اذن حكم نه دى كرى په هغه سره الله (دى كفارو ته لكه شرك او نور معاصي).

تفسير : يعنى الله تعالى د خپلو انبياو په ژبه د دين، د آخرت حقه لياره ښوولى ده آيا ما سواء له الله څخه بل څوك داسى شته چى د بلى كومى ليارى د مقررولو حق او اختيار ورته حاصل وي؟ چى هغه د الله تعالى حرام كرى شيان حلال يا حلال شيان حرام كرى؟ نو بيا دغو مشركانو د الله تعالى هغه لياره چى انبياو عليهم السلام ښوولى ده ولى پريښوده؟ او بله لياره ئى له كومه راويستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ أَفْضَلَ لَقَضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ^(٢١)

او كه چيرى نه وي (ويلى شوى) خبره د فيصلې (د تاخير د عذاب) نو خامخا حكم به كرى شوى وو په منع د دغو (كفارو او مؤمنانو) كښى او بيشكه ظالمان چى دى شته دوى ته عذاب ډير درد وركوونكى.

تفسير : يعنى د فيصلې وعده ده په خپل وخت

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ

وبه وينى ته (په قيامت كښى) ظالمان وپريدونكى له جهته (د جزاء) د هغو (بديو) چى كرى ئى دى حال دا چى هغه (جزاء خامخا) به پريوتونكى واقع كيدونكى وي پر دوى.

تفسير : يعنى د خپلو اعمالو له نتايجو څخه كه نن نه وپريږى نو په هغه ورځ كښى به خو

هرومرو (خامخا) وويريوى او دغه ويره خامخا پر دوى لويدونكى ده، حال دا چى دوى به د تيښتى د خلاصى او نجات دپاره هيڅ يوه لياره نه مومى.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَةٍ أَلْبَنَىٰ لَهُمْ مَا
يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ٢٢

او هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) په (خورا
(دير) ښو پاكو) باغونو د جنت كښى به وى. وى به دوى ته هغه (نعمتونه)
چى خوښ وى د دوى په نزد د رب د دوى، دغه (مذكور كرامت) هم دغه
دى فضل ډير لوى.

تفسير : يعنى په جنت كښى هر قسم روحانى او جسمانى راحتونه او د خپل رب قرب شته
چى هم دغه خورا (دير) لوى فضل دى د دنيا عيش او راحت د دى په مقابل كښى څه حقيقت
لرى؟.

ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دغه (ثواب) هغه دى چى زيرى كوى الله (په هغه سره) پر هغو بندگانو خپلو
چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه)،

تفسير : يعنى الله تعالى كوم زيرى چى ور كړى هغه خامخا واقع كيدونكى دى.

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

ووايه (اى محمده! دوى ته) چى نه غواړم له تاسى په دغه (پيغام رسولو) اجر
ليكن دوستى غواړم په قرابت خپلوى كښى،

تفسير : د قرآن په شان دولت تاسى ته دركوم، او د ابدى نجات او فلاح لياره درښيم، او د
جنت زيرى دركوم، دغه ټول محض لوجه الله دى. د دغى خير غوښتنى او احسان څه معاوضه له

تاسى غنى نه غواړم تش يوه خبره غواړم چي له هغه نسبى او كورنى او قومى تعلقاتو څخه اډلا سترگى مه پټوئ چي زه ئى له تاسى سره لرم آخر ستاسى معامله له اقاربو، خپلوانو او عزيزانو سره څرنگه ده؟ ډير كله د دوى بى موقعه حمايت هم كوئ زما وينا دا ده كه تاسى زما خبره نه منئ مه ئى منئ! كه زما دين نه قبلوئ، يا زما د تائيد او حمايت دپاره كه نه دريږي هم څه خبره نشته، ليكن اډلا د قرابت او صلةالرحمى لږ څه خيال او رعايت په كار دى. ښائى چي له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او موقع او آزادى راكړئ چي د خپل الله پيغام تولى دنيا ته ورسوم. آيا زه د دغومره دوستى او فطرى محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبیه : د دى آيت دغه معنى له حضرت ابن عباس څخه په صحيحينو شريفينو كښى منقوله ده غځينى له اسلافو د ﴿إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ مطلب داسى بيانوى چي تاسى پخپلو منځونو كښى يو له بل سره محبت وكړئ! او د قرابت او خپلوى حق وپيژنئ! او غځينى له «قربى» د الله تعالى قرب او نژدېوالى مرادوى يعنى د هغو كارونو سره مينه او محبت ولرئ چي الله تعالى ته نژدى كوونكى وى. ليكن صحيح او راجح تفسير هم هغه دى چه هغه مو په ابتداء كښى نقل كړ. غځينى علماء له «المودة فى القربى» څخه د نبوى د اهل البيت سره مينه او محبت لرل مرادوى او معنى ئى داسى بيانوى. «زه پر تبليغ له تاسى څخه هيڅ بدل نه غواړم فقط دومره هيله (اميد) لرم چي زما له اقاربو سره محبت وكړئ!» په دغه خبره كښى هيڅ د شك او شېبى ځاى نشته چي د حضرت محمد رسول الله د اهل بيت او د اقاربو محبت، تعظيم او حقوق پيژندل پر محمدى امت لازم او واجب دى او د ايمان له اجزاؤ ځنى دى او له هغوى سره درجه په درجه محبت لرل په حقيقت كښى د رسول الكريم عليه افضل الصلوة والتسليم پر محبت او مودت متفرع دى ليكن د دى آيت تفسير په دى شان سره كول له شان نزول او صحيحه وو رواياتو سره مخالف او د رسول الكريم له رفيع شان سره هم دومره مناسب نه واقع كيږي. والله اعلم.

وَمَنْ يَّقْتِرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٧﴾

او هر څوك چي وكړى نيك كارونه زيادت به كوو مونږ ده ته به هغه (نيك كار) كښى ښائست، بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د معصيت) ښه قبلونكى (د طاعت) دى.

تفسير : يعنى كه انسان د نيكي او ښيگني (فايدى) لپاره اختيار كړى نو الله تعالى هم د ده نيكي او ښيگنه (فائده) زياتوى. په آخرت كښى د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا كښى ښه اخلاق او ښايسته رشي (خويونه) ورعطاء كوي او د داسى سړى ښوئيدل هم ښى، ښائى دلته د دى مضمون ذكر ئى ځكه فرمايلى وى چي اډلا د قرابت محبت مطلوب دى چي د هغه حاصل د

ایذاء او ظلم شخه ممانعت وو لیکن که خوک له دی نه زیاته نیکی وکړی نو هغه دی ښه وپوهیږی چی د الله تعالی په دربار کښی د هیجا نیکی نه ضائع کیږی بلکه زیاتبیږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنَّ يَسِّرَ اللَّهُ يَخْتَمَ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْلَأُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

آیا وائی (دا کفار) چی له خپل غحانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوی (یا) پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی پر زړه ستا (زائل به کړی نازل شوی وحی له تانه) او محو کوی الله باطل او ثابتوی حق په کلماتو خپلو سره، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندی هم.

تفسیر : یعنی که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وکړی نو الله تعالی قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولگوی او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در شخه منقطعه شی، بلکه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در شخه سلب او هیږی کړی کما قال الله تعالی فی جزء ۱۵ الرکوع (۱۰) آیت ۸۶-۸۷ من سورة بنی اسرائیل ﴿وَلَکِنْ شَتَّانَاذَاهُنَّ يَالْقِيَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ ذِكْرًا لِّعَلَّكَ تَهْتَدُ﴾ ﴿اَلَمْ نَقْضِ مِنْ قَبْلِكَ اَنْ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَيْدًا﴾ مگر کله چی په واقع کښی قطعاً د کذب او افترا شائبه نشته نو ځکه یواځی د بدبختانو د قدر نه پیژندلو او د دوی د طعن او تشنیع لامله (له وجی) دغه لوی فیض له تاسی شخه نشی منقطع کیدی بیشکه چی د الله تعالی به د دغه فیض جریان ته ادامه (ثبات) ورکوی او پخپلو خبرو په عملی ډول (طریقه) سره دروغ په دروغ او رښتیا په رښتیا ثابتوی او په هغه وخت کښی به پر گردو (تولو) دغه خبره په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی) چی په دغو فریقو کښی مفتری او دروغجن خوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی الواقع مهر لگولی دی چی د خیر د نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په کښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالی هغه خبره کومه یوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا کیږی او حق ثابتیږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهین دی چی د قرآن او رسول الله پر تصدیق ئی قائم کړی دی. بالخصوص هغه انفسیه او آفاقیه آیات دی چی د هغو ذکر اوس د «حَمَّ السَّجْدَةِ» په آخر کښی داسی وشو ﴿سُورَةُ الْاِنشَاقِ وَالْاَنشَاقِ حَتَّى يَبْلُغَ لَكُمْ اَنَّكَ الْحَقُّ﴾

او د هغه په نسبت لازمه تفصیلات د هغه په تفسیر کښی ورکړل شول. د دغو آیتونو له ظاهریدلو څخه به د گردو (تولو) سره او ناسره، کره او کوته حال په علایه ډول (طریقه) واضح کیږی.

تنبیه : د دغه آیت په تفسیر کښی ډیر اقوال شته زما په نزد هم دغه مذکور مطلب بی تکلفه دی چی پاس ولیکه شو. په دغه تفسیر سره د ﴿وَيَمُنْهُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه لکه چی له ترجمی څخه هم ظاهر دی او اکثره محققینو هم دغه غوره کړی ده البته د مضارع معنی مترجم رحمه الله په حال سره کړی ده چی هغه بیخی صحیحه ده مگر زما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل تری زیات ښه لگیږی. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿وَيَمُنْهُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ عطف پر ﴿يَعْمَلُونَ لَكَ﴾ باندی کوی لکه چی فرمائی «الله به ولی توفیق ورکوی چی پر الله دروغ وتری زړه به نی داسی بندوی چی له سره داسی کوم مضمون په کښی رانشی چی هغه پری وترلی شی که الله اراده وکړی نو کفر محو او زائل کوی، او بی له پیغامه هم خبری لیږی مگر الله پر خپلو خبرو دین ثابتوی نو ځکه پر خپل نبی کلام لیږی.»

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چی قبلوی توبه له بندگانو خپلو او عفو کوی له بدو کارونو (د دوی پس له پښیمانی) او ورمعلوم دی هر هغه کار چی کوئ نی تاسی او قبلوی (الله دعاء) د هغو کسانو چی ایمان نی راوړی دی او کړی دی ښه (عملونه) او زیادت کوی (دوی ته) له مهربانی خپلی،

تفسیر : یعنی نبی د الله تعالی کلام دررسوی، تاسی هغه رښتیا گنئ که دروغ وروسته له هغه د بندگانو گرد (تول) معاملات له الله سره دی. له هر یوه بنده سره په دنیا او آخرت کښی سم د ده له حال او استعداد سره معامله کیږی د توبه کوونکیو توبه قبوله فرمائی او سره له دی چی پر هر شی ښه علیم، خبریر او پوه دی له ډیرو بدو معاملو څخه تیریږی او ښی نی هغه ایمان دارن او نیک بندگان چی د ده خبری آوری الله تعالی هم د دوی دعاوی آوری او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښی او د هومره اجر او ثواب استحقاق چی دوی سم له عمومی ضابطی سره لری، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمائی.

پاتی شول هغه منکرین او پاڅه کفار چی دوی ته د موت تر وخت پوری د رجوع الی الله او د

توبى توفيق نه ميسر كيپرى نو الله اكرم شانه واعظم برهانه د دوى عاقبت او انجام داسى بيان فرمائى.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٦﴾

او كافران چى دى شته دوى ته عذاب دير سخت (د دوزخ). او كه چيرى ارته فراخه كړى وى الله رزق روزى دپاره د (تولو) بندگانو خپلو نو خامخا سركشى به كړى وه دوى په ځمكه كښى وليكن نازلوى (روزي الله دوى ته) په هغى اندازى سره چى اراده وفرمائى، بيشكه الله پر بندگانو خپلو ښه خبردار دى ښه ليدونكى دى.

تفسير : د الله تعالى په خزانو كښى د هيڅ يو شى تقليل نشته، كه الله تعالى اراده وفرمائى نو خپل ټول بندگان غنى گرځولى شى ليكن د الله تعالى حكمت د دى خبرى مقتضى نه دى چى گردو (تولو) مخلوقاتو ته بى له مېچه او اندازى روزى وركړى او ټول په عيش او عشرت كښى آرام او هوسا (خوشاله) وساتى. كه داسى وكړل شى نو بالعموم خلق طغيان او تمرد اختياړوى او په دنيا كښى يو لوى شور ماشور جوړيږى، نه به د الله تعالى دربار ته خپل سرونه ښكنه كوى او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر كوى، او نه به پر هغو سامانونو چى هغوى ته ورعطا كيږى خپل قناعت ښكاروى، د دوى حرص او طمع به لا زياتيږى لكه چى مونږ په هم دغه موجوده حالت كښى بالعموم په هوسا (آرام) او مرفعالحال اشخاصو كښى وينو هومره غناء چى د دوى په لاس ورځى لا د هغى د تزئيد او د تكثير طالب كيږى، د دوى دايمى كوشش او قلبى تمنا هم داسى وى چى نور گرد (ټول) كورونه دى تش شى او يواځى زما كور دى ډك وى، ظاهر دى چى د داسى جذباتو په اثر د عمومى غناء او مرفعالحالى په صورت كښى څرنگه يو عمومى او زبردست تصادم او بد نظمى پيدا كيږى او داسى اوضاع او حالات راڅرگنديږى (رابښكارېږى) چى د هيچا سترگى به له هيچا څخه نه شرميږى او نه به ترى ويرېږى. هو! كه د دنيا د عمومى مذاق او رجحان په خلاف فرض ئى كړئ كه په كوم وخت كښى په فوق العاده صورت د كوم اعظم مصلح او كوم مامور من الله تر كتنى لاندې د عمومى خوښى او خوشالى او فارغ البالى مناظر او مظاهر وليدلى شى خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغيان، تفاخر، غرور او سركشى وقائع واقع نشى او د زمانى عظيم انقلاب د دنيا په طبائعو كښى تطور او انقلاب پيدا كړى نو هغه به له دغى عادى او اكثرى قاعدى ځنى جلا (جدا) او مستثنى وى. په هر حال دغه دنيا په موجوده حالت كښى پر كوم اساس او نظام چى چليږى او تدوير لرى د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائى غناء عمومي صورت ولري بلکه هر چا ته ښائى د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وي په هم هغى اندازى او مېچ سره ورکړى شى، او پر دغه يواځى پاک الله ښه پوهيږي او عالم دى چې د چا په حق کښى په کوم حال کښى کوم وضعيت او صورت اصلح او اولى دى؟، ځکه چې مگرد (تول) ډومبڼى او وروستنى حالات د پاک الله په محيط علم کښى حاضر او موجود دى.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ^(۲۸)

او الله هغه لوى ذات دى چې نازلوى باران وروسته له هغه چې ناامیده شى (خلق له وریدلو ئى) او خوروى رحمت (باران) خپل (په تولو ځایونو کښى) او هم دى دى ولى دوست کار جوړوونکى دیر ثناء ویلی شوى.

تفسیر : یعنې دیر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مایوسیږي نو په هم دغه وخت کښى الله تعالى پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوی او د خپلی مهربانی آثار او د برکاتو علام غلور خواو ته خوروی خو پر بندگانو ثابت شى چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالى د قدرت په قبضه کښى دى لکه چې الله تعالى په یوی خاصی اندازى سره عطاء کوی باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائی خبره دا ده چې مگرد (تول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختیار کښى دى او هر هغه شى چې دى ئى کوی عین د حکمت او صواب دى ځکه چې تول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښى مجموع دى او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شى.

تنبیه : د الله تعالى د رحمت او قدرت له طرفه مایوس کیدل د کفارو عادت دى لیکن د یوه مؤمن په نظر کښى د اسبابو سلسله یأس راوړونکى کیدی شى لکه چې د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۰ رکوع ۸۰ آیت کښى داسی یو آیت لولو ﴿فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ حَلَّصُوا نَجْيًا﴾ او د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۲ رکوع ۱۱۰ آیت کښى لولو ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَى الرَّسُولُ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینى له دلائلو (د قدرت) د الله پیدا کول د آسمانونو او د ځمکى (او د مافیها) دى.

تفسير : يعنى هم هغسى چى رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهيا كول د ده په قبضه او واک (اختيار) كښى دى د دغو اسبابو سماويه او ارضيه اسباب او د هغو آثار او نتايج هم د هم ده مخلوق دى.

وَمَا يَكُنْ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پيدا كول) د هغو اشياؤ دى چى خواره كړى ئى دى په آسمانونو او په ځمكه كښى له ذى روح خوځيدونكيو.

تفسير : له دغه آيت څخه ظاهراً هم دا معلومېږى چى د ځمكى په شان پر آسمانونو هم د ساكنانو (ذى روحو) په شان كوم مخلوق موجود دى.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ

او دغه (الله) په جمع كولو (بيا راټولولو) د دوى (محشر ته) هر كله چى اراده وفرمائى ښه قادر دى.

تفسير : يعنى هغه ذات چى دوى ئى كرد (ټول) خواره واره كړى دى هم هغه كولى شى چى دوى كرد (ټول) سره يو ځاى كړى او هم دغه به د قيامت ورځ وى.

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

او هغه څه چى رسيږى تاسى ته (اى مؤمنانو) له كوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دى چى كړى دى لاسونو ستاسى او عفوه كوى (الله) له ديرو (گناهونو).

تفسير : يعنى هم هغسى چى نعمتونه په يو خاصى اندازى او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت وركول كيږى د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وى. مثلاً بندگانو ته

چى كومه سختى او مصيبت وروپاندی كيږي د هغه قريب يا بعيد سبب د هم دغو بندگانو غيښى اعمال او افعال وى. عيناً د دوى په شان چى انسان د غذا او د نورو شيانو له بى احتياطي څخه رنځور شى بلکه په غيښو اوقاتو كښى ترى مر هم شى يا غيښى اوقات د ميندو له بد پرهيزى څخه وړوكيو ته رنځ او درد رسيږي. يا كله د يوى كوشى او محلى يا د يوه ښار د بى تدبيري او حماقت له سببه پوره محلى يا ښار ته نقصان رسيږي هم دغه حال دى د روحانى او باطنى بدپرهيزى او بى تدبيري او ښائى چى دغه دى پر هغه قياس كړى شى. ځواكى د دنيا هر مصيبت د بندگانو د غيښو ماضيه وو اعمالو نتيجه ده او په مستقبل كښى د دوى دپاره د تنبيه او امتحان موقع وربرابروي. او دغه د دى لامله (له وجى) ده چى د الله تعالى رحمت د بندگانو له ديرو گناهونو څخه تيريږي. كه پر هر يوه جرم نيونه او پوښتنه وى نو د ځمكى پر مخ به يو سادار هم نه پاتى كېده. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي « دغه خطاب دى عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دى چى صالح وى كه طالح مگر انبياء عليهم السلام په دغه كښى نه دى داخل او وړوكى هم په كښى نه دى شامل د هغوى دپاره به بل شى وى. په دغى سختى كښى دنيوى سختى او د قبر او اخروى سختى هم داخلې دى».

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

او نه بى تاسى عاجز كوونكى (د الله اى مشركانو په انفاذ د احكامو خپلو سره) په ځمكه كښى او نشته تاسى ته غير له الله هيڅوك ولى دوست كار جوړوونكى او نه مدد كوونكى (د دفع د عذاب له تاسى نه).

تفسير : يعنى محض پخپلى مهربانى سره ئى معافوى كه پر هر جرم چى د سزا وركولو اراده وفرمائى نو مجرم چيرى ترى تبتيدلى او پتيدلى هم نشى او له ما سوا الله څخه بل څوك د ده د حمايت او امداد دپاره دريدلى شى؟.

وَمِنَ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾

او غيښى له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دى په بحر سيند كښى په شان د غرونو (په لويوالى كښى).

تفسير : لكه چى د ځمكى پر سطح غرونه د باندې وتلى دى د سمندر لوى لوى جهازونه هم

لور (اوچت) په نظر راغی.

إِنْ تَشَاءِ يُسَكِّنْ الرَّحِيمُ فَيُظِلُّنْ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ ط

که اراده وفرمائی (الله) نو وبه دروی دغه باد (محركه قوت) پس وبه مگرځی (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسیر : یعنی (محركه قوه او) هوا هم د الله تعالیٰ په قبضه کښی ده که دغه محركه قوه او هوا ودروی چی ونه چلیری نو گرد (تول) بادوان لرونکی جهازونه د سمندرو پر شا چیری چی ولاړ دی هم هغلته به ولاړ وی. الغرض اوبه او هوا او نور گرد (تول) شیان د الله د حکم او د فرمان تابعان دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝۳۷

بیشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښی خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر صبر کوونکی (په مصیبت) شکر کوونکی (په نعمت).

تفسیر : د سمندرو په سفرونو کښی د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږی نو ځکه دغه امر ډیر ضرور دی چی انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسی او د الله تعالیٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپیژنی. نو که اراده وفرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوقِظْهُمْ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ۝۳۸

یا به هلاک (دوب) کړی دغه (جهازونه) په سبب د هغو گناهونو چی کړی دی (راکبینو ئی) او عفو کوی (الله) له ډیرو (گناهونو نو ځکه ئی نه غرقوی).

تفسیر : یعنی ښائی چی د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شی مگر د دغه تباهی په وخت کښی هم الله دوی معافوی او ښی ئی.

وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ حِجْبٍ ۝۳۹

او چى پوه شى هغه كسان چى مجادلى جگرى كوى په آيتونو زمونږ كښى
چى نشته دوى ته هيڅ غاى د خلاصيدلو.

تفسير : يعنى د دى لامله (له وجې) به تباه كړل شى شو دوى د خپلو غځينو اعمالو بدل
وموى او خورا دير لوى جگړه كوونكى هم وگورى چى بيشكه د الله تعالى له نيولو څخه
هيشوك نشى وتلى او نه تنهيدلى شى او نه چيرى ترى د پتيدلو غاى موندلى شى. حضرت شاه
صاحب رحمه الله عليه ليكي «هغه كسان چى هر شى د خپلو تدابيرو له نتائجو څخه گڼى په دغه
وخت كښى حيرانپيږي» او يوه چاره او تدبير به ئى له لاسه نه وي پوره.

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعٌ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَاعِنْدَ اللَّهِ
خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣١﴾

پس هغه چى دركړى شوى دى تاسى ته (اى مخاطبانو) له څه څيزه (لكه
اسباب د دنيا) لږ خسيس ده (چى زائليږي) او هغه ثواب چى په نزد د الله
دى خير غوره او دير باقى پاتى كيدونكى دى دپاره د هغو كسانو چى
ايمان ئى راوړى دى او (خاص) پر رب خپل توكل كوى دوى.

تفسير : يعنى د دغو كردو (تولو) خبرو له اوريدلو څخه وروسته انسان ته لازم دى چى د الله
تعالى د رضا حاصلولو په فكر كښى واوسى او پر دغه خو ورځنى ژوندون او فانى عيش مغرور
نشى او ښه وپوهيږي چى ايماندارانو ته كوم عيش او آرام چى د الله تعالى له جانبه ورعطاء كيږي
هغه به د دغه دنيوى عيش او آرام څخه دير ښه او با دوامه وي او نه به په هغه كښى هيڅ قسم
كدورت وي او نه به ئى د فناء او زوال څه انديښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا
هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٢﴾

او (بل دپاره د) هغو كسانو چى ځان ساتى دوى له غټو گناهونو او له
فواحشو (قبائحو نورو گناهونو نه) او هر كله چى په غضب شى هم دوى بښنه

کوی.

تفسیر : د دی بیان د «نساء» په سورت کېږي د ﴿إِنْ تَحِبُّوا كِبَارَ الْاٰثَمِ وَالْاٰثَمُونَ عَنْهُ لَكُمْ عَذَابٌ سَيِّئٌ﴾

په تفسیرو کېږي لیکلی شوی دی هلته دی بیا ولوست شی. ښائی دلته له «کبار الاثم» څخه به هغه لویه گناه مراده وی چی د نظریه وو قوت له بدو کارونو څخه پیدایږي مثلاً بدعیه وو عقائدو او «فواحش» هغه گناهونه چی په هغو کېږي د شهوانیه وو قواوو د بی اعتدالیو مداخله وی او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْمُرُونَ﴾ کېږي خو ظاهر دی چی د غضبیه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (آداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کېږي.

تفسیر : په مشوره سره کار کول د الله تعالیٰ خوښ دی اعم له دی چی دغه مشوره په دنیوی امورو کېږي وی یا په آخروی امورو په شینونو کېږي وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کېږي برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه وو به هم پخپلو منځونو کېږي سره مشوره کوله د حریو او نورو امورو په موضوعاتو کېږي او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چی د مشوری ضرورت په هغو کارونو کېږي شته چی مهتبالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کېږي منصوص نه وی هر شی چی منصوص وی په هغه کېږي رایه او مشوره هیڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او وایه کار کېږي مشوره وکړی شی نو هیڅ کار به په سر نه رسیږي. له احادیثو څخه معلومیږي چی مشوره دی له هم هغسی سری څخه واخیسته شی چی عاقل او عابد وی که نه د هغه له بیوقوفی او بد دیانتی څخه د کار د خرابیدلو اندیښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځینو د هغو شیانو چی ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لپاره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چی ورسیږي دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د كفارو) نو دوى انتقام اخلى (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير : يعنى چيرى چى معافول مناسب وى معافوى ئى مثلاً د يوه سرى پر يوه حرکت ئى غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وکړ او دى ئى معاف کړى، دغه محمود دى. چيرى چى بدل اخيستل مصلحت وى مثلاً کوم سرى خامخا بى سببه او بى جهته له خلقو سره منگلى لگوى يا خوله اچوى، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته ئى ملا ترلى وى، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زياتد مومى. يا زموږ له شخصى حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کښى متصور وى نو په دغو پاس صورو کښى دى داسى بدل او انتقام اخلى چى په قدر د هم هغه تيرى او زياتد وى او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوى.

وَجَزَّوُاسِيَّةٍ سَيِّئَةٍ مِّثْلَهَا

او جزاء د بدکار بدکار دى په شان د هغه (نه زيات).

تفسير : د بدل او انتقام په طور سره کومى بدى چى له چا سره کولى شى هغه حقيقتاً بدى نه بلکه صورتاً بدى وى. د «سيئه» اطلاق پر هغه «مشاکله» کړى شوى دى.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

پس هر چا چى عفو وکړه او صلح ئى وکړه پس اجر د ده پر الله دى بيشکه الله نه خوښوى ظالمان (شروع کوونکى په ظلم سره).

تفسير : يعنى ظلم او زياتد د الله تعالى په نزد په هيڅ يوه حالت کښى پسند نه دى. ډير ښه خصلت هم دغه دى چى انسان هغومره بدل او انتقام چى اخيستى هم شى له هغه څخه هم منصرف شى مشروط په دى سره چى د هم دغو تيريدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومى.

وَلَكِنْ انْتَصَرَبَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٣٦﴾

او خامخا هغه څوک چى واخلى حق خپل پس له مظلوم کيدلو د ده پس دغه کسان (چى خپل حق ئى اخيستى دى) نشته پر دوى هيڅ لياره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسير : يعنى كه مظلوم له ظلم خخه خپل بدل او انتقام اخلى نو په دغه كېنې پرى هيڅ الزام او گناه نشته مگر د هغه معافول او ترى تيريدل ډير ښه، احسن او افضل دى.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بېشكه هم دا خبره ده چي لپاره (د معاتبت) پر هغو كسانو ده چي (ابتداء په) ظلم كوى پر خلقو.

تفسير : يعنى ابتداء په ظلم كوى، يا په انتقام اخيستلو كېنې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تيرى كوى.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۚ وَلَكِنْ صَبْرٌ وَغَفْرٌ إِنَّ ذَٰلِكَ لِمَنْ عَزَمَ الْأُمُورَ ۚ

او سركشى (تجاوز) كوى په غمكه كېنې په ناحقه سره (بې له حجه) دغه (ظالمان) شته دوى ته عذاب دردناك او خامخا هغه څوك چي صبر (او تحمل) نى وكړ په ظلم او آزار) او ښه نى وكړه، بېشكه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو كارونو څخه دى.

تفسير : يعنى د قهر او د غصې غفل، او د ايذاء او ضرر گالل (برداشت كول)، او د ظالم ښل او معافول د لوى همت او د تحمل او حوصلې كار دى. په حديث كېنې راغلى دى «هغه بنده چي ظلم پرى شوى وي او هغه محض د الله تعالى دپاره ترى تيرپړى او ښى نى نو الله تعالى ضرور د هغه عزت او پت زياتوى، او مدد او اعانت ورسره فرمائى».

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَهَٰلَا مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْ بَعْدِهِ

او هر هغه څوك چي گمراه نى كړى الله پس نشته ده ته هيڅوك ولى دوست كار جوړوونكى وروسته له (گمراه كولو د) الله نه.

تفسير : يعنى محض د الله تعالىٰ په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلىٰ خصائل حاصليدى شي. كه الله تعالىٰ ده ته د دغو ديرو ښو اخلاقو په طرف ليار ښوونه ونه كړى نو څوك به ئى لاس ونيسى؟ او د دغى سپكتيا او تبتوالى او رسوائى له كندى څخه بى ئى ويستلى شي؟.

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لِنَارٍ أَوْ الْعَذَابِ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيلٍ ۖ

او وينى به ته ظالمان (كافران) هر كله چى ووينى دوى عذاب (په ورځ د قيامت كښى) وائى به دوى آيا شته بيرته تللو (د دنيا) ته كومه لياره (چى بيرته د مافات تدارك وكړو؟).

تفسير : يعنى كومه داسى لياره هم شته چى مونږ په هغى سره بيرته دنيا ته ستانه (واپس) شوى او دا ځلى له دنيا څخه سره له ښو عملونو بيرته دلته راحاضر شو.

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعَاتٍ مِّنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِّنْ طَرْفٍ خَفِئٍ

او وينى به ته دوى چى وړاندې كولى به شى په دغه اور په دغه حال كښى چى وپريدونكى به وى له خوارى گورى به دوى (دغه اور ته) په كتنى پتى (له) ډير هيښته به د سترگو له كنجونو ورته گورى).

تفسير : يعنى د يوه ډير وپريدونكى مجرم په شان د ډير خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تبتو سترگو سره گورى او هيچا ته به په هسكه غاړه او اوچتو سترگو نه شى كتلى.

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخُسْرَىٰ عَلَىٰ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَاهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او وائى به هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى (داسى چى) بيشكه زيانكاران هغه كسان دى چى زيان ئى رسولى دى نفسونو خپلو ته او كورنى خپلى ته

په ورځ د قيامت كښى (په خلود فى الجحيم او حرمان من النعيم سره).

تفسير : يعنى دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او كورنى او گرد (ټول) نى سپيره او په عذابونو كښى اخته كړل او ټول نى تباه ، برباد او كړل.

الْاِنَّ الظَّالِمِينَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿٢٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَاءَ
يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿٢٦﴾

واوره ! خبردار شه ! چى بيشكه ظالمان په عذاب هميشه كښى دى. او نه به
وى دغو كفارو ته هيڅوك له دوستانو چى مدد وكړى له دوى سره (په دفع د
عذاب كښى) غير له الله او هر هغه چى گمراه نى كړى الله پس نه به وى ده
ته هيڅ لياره (حق ته په دنيا كښى او جنت ته په آخرت كښى).

تفسير : يعنى نه نى په دنيا كښى هدايت ورپه برخه كړ، او نه نى په آخرت كښى نجات ور
په برخه شو.

اَسْتَجِيبُواْ لِلرَّبِّ كُفْرًا مِّنْ قَبْلُ اَنْ يَّاتِيَنَّ يَوْمٌ لَّامُدٍّ مِّنَ اللّٰهِ

اجابت وكړئ (اى خلقو!) رب د تاسى ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له
هغه چى راشي (هغه) ورځ چى نشته هيڅ رد او دفعه هغى (ورځى) لره له
(جانبه د) الله،

تفسير : يعنى هم هغسى چى په دنيا كښى د هغه عذاب مؤخر كيده او وروسته لويده په هغه
ورځ كښى به نه وروسته لويږى او نه به تال خورى (بلكه حتماً او خامخا عذاب به واقع كيږى).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلَاجٍ يَّوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ

نه به وى تاسى ته هيڅ د پتيدلو (تنبتيدلو) ځاى په دغه ورځ كښى او نه به
وى تاسى ته هيڅ لياره د انكار (له گناهونو).

تفسیر : یعنی له انکار شخه به هیڅ فائده نه ورسیری او ابن کثیر رحمه الله علیه داسی معنی کړی ده چی هیڅ یوه داسی موقع به نه پیدا کیږی چی تاسی به هغه نه پیژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا قَدْ أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا إِنَّ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاءُ

پس که مخ وگرځوه (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای زما رسوله!) پس نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مگر یواځی تبلیغ (د احکامو دی او کړی دی تا ای محمده دا کار).

تفسیر : یعنی ای محمده صلی الله علیه وسلم تاسی د دی خبری مسؤل او ذمه وار نه یی چی یواځی هرومرو (خامخا) په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسی فریضه او وظیفه هم دا ده چی د الله تعالی پیغام دوی ته ورسوئ چی هغه تاسی اداء کړی ده او اداء کوئ ئی، که دوی ئی نه منی بلا ورپسی دوی پوهیږی او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا دَفَعْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرَحَ بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَبْكَدَتْ مَتَّ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

او بیشکه مونږ کله چی وشکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحت) نو خوشاله شی دی په هغه او که ورسیری دوی ته کوم قسم بدی (لکه مرض یا فقر) په سبب د هغو بدیو چی پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی بیشکه چی (جنس د) انسان ناشکره دی (چی نعمت هیروی زحمت یادی).

تفسیر : یعنی تاسی د دوی د مخ اړولو او اعراض شخه مه خفه کیږئ! د انسان طبیعت هم داسی واقع شوی دی «الا من شاء الله» چی که پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمائی نو دی له هغه سببه تکبر، لوئی فخر او غرور کوی بیا هر چیری چی ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصیبت، نقص او ضرر واقع کیږی نو بیا هغه گرد (تول) نعمتونه او احسانات ئی له یاده وځی او هیروی ئی او داسی منکر او ناشکره کیږی چی گواکی پری ښه وخت له سره نه وو تیر شوی. خلاصه ئی دا چی که د عیش او عشرت نعمت او فراخی او ارتوالی حالت وی، یا که د تنگی سختی، تکلیف او مصیبت وخت دوی په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځای کښی نه دریږی. هو! د قانتینو مؤمنینو شان او طریقه هم داسی ده چی په سختی او مصیبت کښی صبر،

او د وسعت او فراخى په حالت كېښى د حقيقى منعم شكرپه اداء كوى او په هيڅ حالت كېښى د الله تعالى انعامات او احسانات نه هيروى او له ناشكرى ځنى ځان بچ كوى.

بِاللهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يُهَبُّ لِمَنْ يَشَاءُ
إِنَّا نَأْتِيهِمْ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ۝ أَوْ يَزَوْجُهُمْ ذُكْرًا وَانثًا وَيَجْعَلُ
مَنْ يَشَاءُ عَاقِمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝

خاص الله لره ده سلطنت باچائى د آسمانونو او د ځمكى، پيدا كوى (الله) هر هغه شى چې اراده وفرمائى، بښى دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائى لوى او بښى (الله) دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائى ځامن يا جوړه وركوى دوى ته (الله) ځامن او لوى او گړځوى هر هغه څوك چې اراده وفرمائى (الله) شنده، بيشكه دغه (الله) دى ښه عالم (په فائدى د هر چا) ښه قادر (په هر شى باندې چې اراده وفرمائى).

تفسير : يعنى سختى وى يا نرمى وى كرد (تول) احوال د الله تعالى له لورى ليرلى شوى دى په آسمان او ځمكه او پر هر شى د هم هغه سلطنت دى او د هم ده حكم چلپيرى، د هر هغه شى اراده چې وكړى هم هغه پيدا كوى او د هر چا دپاره چې د هر شى د اعطاء اراده وفرمائى ورعطاء كوى نى او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمائى نه نى وركوى د دنيا دغه رنگ په رنگ حالاتو ته وگورئ چې مثلاً يو له سره اولاد نه لرى او دوهم تش لوى لرى، دريم تش ځامن لرى، څلورم هم ځامن او هم لوى لرى، جوړه جوړه يا جلا جلا (جدا جدا) په دغه كېښى هيڅ دعوى نه ده هم هغه حقيقى مالك پوهيږي چې د كوم يوه سړى په كوم حالت كېښى ساتل مناسب دى او هم دى سم له خپل علم او حكمت سره تدبير كوى هيچا ته د دغى خبرى قوت او مجال نشته چې د الله تعالى د ارادى مخه ونيسي يا د الله تعالى پر تخليق او تقسيم څه تنقيد اعراض وكړى شى د عاقل كار دا دى چې په هر قسم تودو او سرو حالاتو كېښى د هم هغه الله په طرف رجوع وكړى او تل دى خپل ناچيز حقيقت تر خپل نظر لاندې ونيسي! او د تكبر او د نعمت له كفرانه دى خپل ځان وساتي!.

وَمَا كَانَ لِشِرِّ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ
أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآدَانِهِ مَا يَشَاءُ

او نه ښائى دپاره د هيڅ بشر دا چى خبرى وكړى له ده سره الله مگر په وحى سره (په خوب كښى يا په الهام سره) يا وروسته له پردى څخه يا وليږى (الله) كوم رسول استاځى (له ملاكو لكه جبريل) پس وحى يوسى په اذن حكم د الله سره هغه چى اراده وفرمائى (الله).

تفسير : هيڅ يو انسان پخپل عنصرى خلقت او د موجوده وو قواؤ په اعتبار د دى خبرى طاقت نه لرى چى له الله قدوس سره په دغى دنيا كښى مخامخ شى او ورسره بالمشافهه كلام وفرمائى او دى ئى تحمل وكړى شى نو ځكه د كوم بشر له الله تعالى سره خبرى او كلام كول درى صورتونه لرى.

الف: واسطه په پرده كښى كلام فرمايل يعنى د الله تعالى له كلامه د سامعى له قوت سره د نبى متلذذ كيدل مگر په دغه حالت كښى د نبى سترگى د الله تعالى له لقاء څخه نشى متمتع كيدى لكه چى حضرت موسى عليه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبياء محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم ته په ليلة الاسراء كښى ور د مخه شو.

ب : د پرېستى په واسطه د الله تعالى كلام فرمايل مگر چى پرېسته متجسده نشى او د ده تر سترگو لاندې رانشى بلكه مستقيماً د نبى پر قلب نزول وكړى او په قلب سره د پرېستى د نزول ادراك او د صورت احساس وشى او ظاهرى حواس په هغه كښى څه مداخله ونه كړى شى زما په خيال دغه هغه صورت دى چى د هغه په نسبت د حضرت صديقى بېبى عائشى رضى الله تعالى عنها په حديث كښى راغلى دى «يأتينى فى مثل صلصلة الجرس» او په صحيح بخارى

شريف د بدء الخلق په ابواب كښى د وحى د دغه صورت د پرېستى د راتللو تصريح هم موجود ده هم دغه ته ئى په حديث كښى «وهو أشده على» فرمايلى دى. او ښائى چى قرآنى وحى على الاكثر په هم دغه صورت سره نازله شوى وي. لكه چى په ﴿تَكْلِيْمُ الْمُرْسَلِينَ عَلَىٰ نَفْسِهِ﴾ او ﴿فَإِنَّكَ نَزَّلَهُ عَلَىٰ نَفْسِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ كښى د «قلبك» په لفظ سره دى ته اشاره ده

چى دغه معامله بيخى مخفى او پټه سره اجرا كيده او د رسول الله له وجوده بيل كوم موجود په نظر نه راته او نه به داسى خبرى سره كيدى لكه چى يو انسان ئى له بل انسان سره كوى چى ورسره نژدى كيناستونكى نور انسانان هم پرى وپوهيږى نو ځكه د داسى خصوصيت ذكر ئى په دغه آيت كښى په «وحياً» سره وفرمايه. ولې چى «وحى» په لغت كښى پر اخفاء او سريعه اشاره باندې دلالت كوى.

ج : دريم صورت دا دى چى پرېسته ورمجسده شى او نبى ته مخامخ راشى او په دى ډول (طريقه) سره د الله تعالى كلام او پيغام ورسوى. لكه چى يو انسان له بل انسان سره خبرى او بيان كوى. لكه چى حضرت جبريل عليه السلام يو يا دوه ځلې پخپل اصلى صورت سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور مشرف شوى دى او نور على الاكثر د حضرت دحية الكلبي رضى الله تعالى عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کېږي به سترگو د پرېستې صورت لیده او غوړونو به ئې غوړ آورېده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقی بی بی عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کېږي چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئې دوهم صورت دی او زما په خیال هم دغه ئې په دغه آیت کېږي په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلي دي ﴿أَوَرَّيْسِلَ رَسُولًا مِّنْ بَيْنِي يَأْذَنُ مَا يَشَاءُ﴾ والله اعلم بالصواب. باقی حجاب والا صورت څرنگه چې بیځي نادر بلکه پټه او مخفی دی نو ځکه د حضرت صدیقی بی بی عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کېږي له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کېږي) ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کېږي).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بی حجاب خبری وکړي او حکمت ئې د دی مقتضی دی چې په ځینو صورتونو کېږي د هم کلامی صورت اختیار کړي.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا

او هم داسې (لکه چې وحی مو کړې وه نورو انبیاء ته) وحی راوړلې مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرېشته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کېږي له روح څخه مراد پرېشته اخیستی ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رایه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله قرآن کریم به ئې په روح سره تعبیر فرمایلي وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیر ه مره زړونه ژوندی کېږي، او انسان ته ابدی حیات ور په برخه کېږي. وگورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم، طغیان او بد اخلاقی په موت سره مره شوی وو عظیم الشان قرآن په دوی کېږي په څه شان نوی روح او ځان واچوه.

مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وی ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شى دى شرايع او) ايمان.

تفسير : يعنى ايمان او د ايمانيه و اعمالو دغه تفصيل چى د وحى په ذريعه اوس معلوم شوى دى پخوا له دى نه چيرى معلوم وو. اگر كه په نفس الايمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا تَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

وليكن گرځولى دى مونږ دغه (روح كتاب، ايمان) داسى يوه رڼا چى سمه لياره بڼيو په هغه سره هغه چاته چى اراده وفرمايو مونږ له بندگانو خپلو،

تفسير : د پاڪ قرآن په رڼا كې د هر هغو بندگانو په نسبت چى مونږ اراده وكړو نو هغوى د سعادت او فلاح پر ليارى بيايو.

وَأَنَّكَ لَتَهْدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝۵۶

او بيشكه ته خامخا بنودل كوى (خلقو ته) په طرف د ليارى مستقيمي برابرى.

تفسير : يعنى تاسى خو ټولو بندگانو ته د پاڪ قرآن په ذريعه تر الله تعالى پورى د رسيدلو سمه صافه لياره وړښيئ اعم له دى چه څوك پر هغى لار شى كه لار نشى.

صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

سمى ليارى د هغه الله ته چى خاص ده لره دى هر هغه شيان چى په آسمانونو كېنى دى (له علوياتو) او هر هغه شيان چى په ځمكه كېنى دى (له سفلياتو سره له اسمانونو او ځمكى خلقاً ملكاً عبداً)،

تفسير : يعنى سمه صافه لياره هغه ده چى پر هغى باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالى پورى ورسيدى شى هر څوك چى له دى ليارى څخه بى ليارى شى نو هغه له الله تعالى ځنى بيل پاتى كيږي.

إِلَّا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ۝۵۷

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بيرته گرځي تول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کښي).

تفسير : يعنى کله چي د گردو (تولو) کارونو انجام د هغه په طرف دي نو ښايي چي انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښي اوسي او پخپل اختيار سره پر داسي يوي لياري لار شى چي هغه سم ورورسيږي. اللهم اهدنا الصراط المستقيم وثبتنا عليه.
تمت سورة الشورى بعون الله وتوفيقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مكية الا آية (۵۴) فمدنية وهى تسع و ثمانون آية وسبع ركوعات رقم تلاوتها (۴۳) تسلسلها حسب النزول (۶۳) نزلت بعد الشورى

د «الزخرف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۵۴) آيته څخه چي مدنى دى (۸۹) آيت او (۷) ركوع لري
په تلاوت كښي (۴۳) او په نزول كښي (۶۳) سورت دى وروسته له «الشورى» څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حَمْدٌ ۝ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

قسم دى په دغه كتاب روشن بيانونكى چي بيشكه مونږ گرځولى مو دى دغه (كتاب) قرآن په عربى ژبه دپاره د دى چي تاسي پري وپوهيږئ (عقل په كښي وچلوئ).

تفسير : ځكه چي عربى ژبه ستاسي مورنى ژبه ده. او ستاسي په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه كتاب زده كوي او پري وپوهيږي به.

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښی په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبی ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجی نهایت لوړه مرتبه لری او له تبدیل او تحریف ځنی د محفوظیت او مصونیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئی له حکمته تش نه دی او د ده ټول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو گردو (ټولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر. **تنبيه :** قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی.

أَفَضْرِبُ عَنْكُمُ الدِّينَ كُرْصًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ۝

آیا پس بند کړو (وگرځوو) له تاسی دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (وگرځیدل) له دی سببه چی یی تاسی یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چی پری نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له دی سببه چی تاسی حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لپړل موقوف کړو؟» یعنی دغسی توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دی خبری مقتضی دی چی سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چی ستاسی له خوا کیږی د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شی، ځکه چی ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږی او پر منکرانو په کامل طور سره د حجت اتمام کیږی.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ

إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاءو څخه په پخوانیو (خلقو کښی) او نه به راته دوی ته هیڅ نبی مگر وو به هغوی چی په هغه (نبی) پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير : يعنى له پخوانيو انبياؤ سره هم داسى استهزاء كړى شوى وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت كړى شوى وو مگر د دغى استهزاء او تكذيب له وجې د نبوت سلسله ونه ترله شوه .

فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ٥

پس هلاك كړل مونږ هغه (پخوانى خلق چې) سخت تر (ؤ) له دوى نه له جهته د قوت او تير شوى دى (خو غاځيه په قرآن كېنې) مثل صفت د پرومېنو خلقو (چې اهلاك او تعذيب وو).

تفسير : يعنى د عبرت دپاره د هغو مكذبينو د تباھى او هلاك مثالونه وړاندې كړى شوى او پخوا له دى نه مذكور شوى دى چې په زور او په قوت كېنې له تاسې څخه ډير زيات وو كله چې هغوى د الله تعالى له عذابې نجات ونه موند نو تاسې په څه شى مغرور يئ؟ وروسته له دى نه د الله تعالى هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د كمال ذكر راځي چې تر يوى اندازې پورې د دوى په نزد هم منلى شوى او مسلم وو .

وَلَيْنُ سَأَلْتُمُ مِّنْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَيَقُوْلُنَّ خَلَقْنٰهُنَّ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ٦ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّجَعَلَ لَكُمُ فِيْهَا سَبِيْلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ٧

او قسم دى خامخا كه چيرې پوښتنه وكړى ته له دغو كفارو چې څوك دى هغه ذات چې پيدا كړى ئى دى آسمانونه او ځمكه؟ نو خامخا وبه وائى دغه كفار هرومرو (خامخا) چې پيدا كړى دى (تول هغه الله چې) ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دى (فرمائى الله) هغه (ذات) چې گرځولى ئى ده تاسې ته ځمكه فرش (ځاى د قرار) او گرځولى دى تاسې ته په دغى ځمكې كښې ليارى دپاره د دى چې تاسې سمه لياره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعنى تر هغه غاځيه پورې چې انسان هلته هستوگنه كوي او يو له بل سره گوري او تگ راتگ كوي او پخپلو منځونو كېنې سره ليارى لري او په دغه تلو راتلو سره په دنپوى او

آخروي مقاصدو کڻي د بري او کاميابي لياري ځان ته معلومي کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يُقَدِّرُ

او هغه (ذات) چي نازلي کړي ئي دى له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره .

تفسير : يعنى په يوه مخصوص مقدار چي د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کڻي
مقدر وو .

فَأَنْشَرْنَاهُ بَدْدَةً مِّمَّا كُنَّا كُنَّا نُخْرِجُونَ ۝

پس ژوندی کړی دی مونږ په دغو اوبو سره کلی مړه (وچي کلکه ځمکه) په
شان (د دغه ژوندی کیدلو د ځمکي) راوبه ایستل شی تاسی (هم بیا ژوندی
له قبورو).

تفسير : يعنى څرنگه چي په وچي کلکي مړي ځمکي کڻي د باران د اوبو په وسيله نوی
ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي ئي هم داسي په مړو اجسامو کڻي هم
روح غورځوي او بیا مو له مقابرو څخه ژوندی راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چي پیدا کړي ئي دى اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د
دوی .

تفسير : يعنى په دنيا کڻي د هومره اشياوو جوړي چي دى او د مخلوقاتو هومره اقسام او
تمائل يا متقابل انواع چي د هغو گړدو (تولو) خالق الله تعالى دى.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ۝ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ

او گرځولي ئي دى تاسي ته له بيريو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چه
سوريږئ تاسي پري (په لونده او وچي کڻي) دپاره د دى چي سم برابر کينئ
تاسي پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير : يعنى په بر (وچه) كښى د غښو چارپايانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو كښى د بيريئ او جهازونو او طيارو او نورو مراكو پر شاوو سوريئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٧﴾

بيا ياد كړئ (قلباً) تاسى نعمت د رب خپل كله چي برابر كينئ (سواره شئ) پر هغه او ووايئ تاسى پاكي ده هغه (لوى ذات) ته چي مسخر كړى ئى دى مونږ ته دغه (مذكور له مراكو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) كښى راوستونكى (په وس خپل سره)

تفسير : يعنى پر حيواناتو يا كشتى او جهازونو او نورو نقليه ؤ وسايلو باندې د سوريډلو په وخت كښى د الله تعالى د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو كښى وكړئ چي الله تعالى مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبير، قوت او قدرت او نور رابښلى دى چي پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلى ادارى لاندې راوستلى دى دغه محض د الله تعالى فضل او احسان دى، كه نه په مونږ كښى دومره قدرت، او طاقت كوم دى چه داسى شيان مو قابو كړى وى لازم دى چي په ژبه سره هم پر نقليه ؤ وسايلو د سوريډلو په وخت كښى دغه الفاظ ووايئ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ نور اذكار او ادعيه هم په احاديثو كښى راغلى دى. چي د حديث او تفسير په كتابونو كښى ذكر دى.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٨﴾

او بيشكه چي مونږ رب خپل ته خامخا بيرته ورتلونكى يو (په سورلى د جنازو).

تفسير : يعنى د دغو سفرونو په تقريې د آخرت د سفر په يادونه كښى ولويږئ. رسول الله صلى الله تعالى عليه وعلى آله وصحبه وسلم خو د سوريډلو په وخت هم دغه تسبيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٩﴾

اَمْ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَّاصْفَكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٧﴾

او گرځوی (مقرروي کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایی تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونی (چی اخس او ادنی دی) او غوره کړی ئی یی تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلی دی له لونیو نه)

تفسیر : یعنی لارم خو داسی ؤ چی د الله تعالی نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالی دربار ته سپین سترګی او گستاخی کوی له دی نه لویه گستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شی او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکي دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونې د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکي معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم تیت او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلی شیان او د الله تعالی په حصه کښی ناقص او تیت شیان راوباسی. او مقرروي ئی.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٨﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شی یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی گرځولی ئی دی رحمن ته مثل (او شبیه نو) وگرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالی دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له دیر رنځ او خفگانه د دوی مخ تک تور اوږی او وضعیت یی سخت تغیر مومی او پخپل زړه کښی سخت پیچونه او تاوونه خوری. د دی پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخری رکوع کښی پخوا له دی لیکلی شوی دی.

أَوَمَنْ يُنَشِّئُ فِي الْحَيَاةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ١٨

آیا (مقرر وی دوی الله ته) هغه څوک چی لویولی شی په گانو (کالیو) کښی حال دا چی هغه په وخت د جگړو کښی نشی ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر : آیا الله تعالیٰ خپل اولادیت ته جونۍ غوره کړی دی؟ چی عادتاً په ډول او سینگار سره نشو او نما مومی د گانو او زیورو په شوق کښی مستغرقی اوسی چی د دوی د رایۍ او عقل پر ضعف باندی دلیل دی او دوی د فکریه قوت له ضعفه د مباحثی په وخت کښی بیانیه قوت هم ونه لری لکه د ښځو په تقریرونو کښی که څوک لږ څه غور وکړی نو گوری به چی دوی نه خپله دعوی په کافی بیان سره ثابتولی شی او نه د نورو دعاوی ماتولی شی او تل ناقصی او ناتمامی خبری کوی او نوری داسی فضولی او چتی (ښکاره) خبری له هغی سره گدوی چی له هغه موضوع سره به بیخی څه علاقه او تناسب نه لری چی په دغه سره هم د مقصود په تبیین کښی احتیاج زیات وی او په دغه سره د دوی عجز لا څرگندیږی (ښکاره کیږی) پس هر طویل کلام په هم دغه حکم کښی راځی او د معمولی جملی او عادی خبری اداء کول، لکه راځه! څه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بیانیه قوت دلیل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنِ آثَاء

او گرځوی (کفار) پرېستی هغه چی دوی عباد الرحمن د الله بندگان دی ښځی (لونی د الله)،

تفسیر : یعنی دغه د دغو مشرکانو یو بل دروغ دی چی پرېستی د ښځو په وصف کښی داخلوی، حال دا چی پرېستی نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دی بلکه دوی د الله تعالیٰ یو بیل علیحده مخلوق دی.

أَشْهَدُ وَأَخْلَقَهُمْ سَكُنَتْ شَهَادَتُهُمْ وَيُسَلُّونَ ١٩

آيا حاضر وو (دغه كفار په وخت د) پيدا كيدلو د دغو پرېستو كښي (چي ښځي لونه پيدا شوي دي) ژر ده چه وبه ليكلي شي شاهدي د دوي او پېښته به هم تري وكړه شي (په آخرت كښي).

تفسير : يعنې كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوي سره د دغې دعوي د اثبات دپاره نشته. نو آيا دوي په هغه وخت كښي چي الله تعالى پرېستي پيدا كولي ورته ولاړ وو؟ او دوي پخپلو سترگو پرېستي ليدلي دي چي پرېستي نارينه نه دي ښځي دي؟ ښه دي د دوي دغه شهادت د اعمالو په دفتر كښي ليكلي كيږي غه مهال (وخت) چي دوي به د الله تعالى د عدل او انصاف په دربار كښي وړاندي كيږي نو هلته به د دي موضوع په نسبت هم له دوي نه پوښتنې كيږي چي تاسي ولي داسي خبري كولي او له كومه تاسي ته دا معلومات په لاس درغلي و؟.

وَقَالُوا الْوُسْءُ الرَّحْمَنُ مَاعْبَدُ إِلَّا هُوَ

او وائي (دغه مشركان) كه اراده فرمائي وي رحمن نو عبادت به مو نه وي كړي د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير : يعنې دوي د خپلو دغو د شرك، بي ادبي او گستاخي په جواز او استحسان كښي يو داسي عقلي دليل هم وړاندي كوي چي كه الله تعالى اراده كړي وي نو مونږ ته به ئي موقع نه راكوله چي له ماسوا الله څخه به مو د نورو شيانو عبادت كاوه، او هرومرو (خامخا) به ئي زمونږ مخه نيوه. كله چي مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام كوو چي هغه ئي گوري نو ثابت شو چي دغه كار بهتر او د ده خوښ دي. نو الله جل و علا شانه واكړم واعظم برهانه د مشركانو د دغې وينا ترديد داسي فرمائي

مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٥٠﴾

نشته دوي ته په دغې (وينا خپلي) هيڅ قدر علم پوه نه دي دوي مگر دروغ وائي (خوشي چتي (بيكاره) اټكلونه چلوي ځكه چي الله راضي نه دي په كفر).

تفسير : يعنې دغه خبره خو رښتيا ده چي بي د الله تعالى له ارادي څخه هيڅ شي نشي كيدي ليكن د كوم شي ښيگنه (فائده) او بهتري زمونږ دپاره له دي نه نه ثابتيږي. او كه داسي وي نو په دنيا كښي به هيڅ كار بېكاره او هيڅ شي خراب او بد نه پاتي كيده او په گرد

(تول) جهان کبئی به محض خیر وه او بس او د شر تخم به له سره نه پیدا کیده او هر یو دروغجن ظالم او مکار به هم داسی وائی که د الله تعالی اراده نه وی نو زه به ئی نه پری بنودم چی داسی ظلم او تیری به می کاوه او کله ئی چی ماته د ظلم، ستم او تیری موقع راکره نو معلومه شوه چی دی په دغه کار خویش او راضی دی. په هر حال په مشیت او رضاء کبئی د لزوم ثابتول کوم علمی اصول نه دی او محض د گمان او اتکل غشی دی چی د هغه بیان د جزء ۸ «الانعام» د سورت په (۱۸) رکوع ۱۴۸ آیت کبئی د دغه آیت په تفسیر کبئی پخوا لیکلی شوی دی ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾

أَمَّا اتَّبَعْتُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منگلی خښوونکی (حجت نیوونکی دی نه ده داسی) بلکه وائی دغه مشرکان بیشکه مونږ موندلی مو دی پلرونه خپل پر پوی لیاری (دین) او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی لیاره موندونکی تلونکی یو (یعنی د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو څو او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر : د عقلی دلیل حال خو مو واورید، آیا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلی دلیل پخپلی دغی دعوی باندی وړاندی کولی شی؟ یعنی د الله تعالی له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کبئی شته؟ چی په هغه کبئی د شرک غوره والی لیکلی شوی وی؟ ظاهر دی چی داسی کوم سند له دوی سره نشته. نو ماسواء له دی نه چی د خپلو پلرونو او نیکونو یوند تقلید دلیل وړاندی کړی بل څه شی له دوی سره نه دی پاتی شوی، هم دغه د دوی له گردو (تولو) څخه زبردست دلیل دی چی د هری زمانی مشرکانو به هم دغه دلیل وړاندی کاوه چی وروسته له دی نه د هم دغه بیان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ تَذِيرٍ إِلَّا قَالَ
مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ
مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ أَوْحَيْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلی کوم ویروونکی (له عذابہ یعنی نبی) مگر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چی یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکی تلونکی یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسی متابعت د پلرونو خپلو) اگر که راتله کړی دی ما تاسی ته په ښه لیاره ښوونکی له هغه شی څخه چی موندلی دی تاسی پر هغه شی باندی پلرونه خپل،

تفسیر : یعنی نبی الله فرمایلی دی چی ستاسی د پلرونو او د نیکه گانو له لیاری څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسی ته درښیم خو آیا تاسی سره له هغه د خپل هغه پخوانی جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٣﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چی یو په هغه (دین) چی لیږلی شوی یی تاسی په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنی هر څه چی وی مونږ ستاسی خبری نشو منلی، او له خپل هغه پخوانی دود (رواج) او دستور څخه چی له پلرونو او نیکه گانو څخه راته پاتی شوی دی نشو گرځیدی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظَرُ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٥﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٦﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وگوره چی څرنګه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن گنګونکیو (انبیاءو خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چی وویل ابراهیم (کله چی ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چی بیشکه زه بیزاره (جلا جدا)) یم له هغو بتانو چی تاسی ئی عبادت کوئ مگر هغه الله چی پیدا کړی ئی یم زه پس بیشکه چی هغه (الله) به ثابت لری ما په هدایت (او دین خپل) باندی.

تفسير : يعنى صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چي هغه زما خالق دى او هم هغه مى د مقصود د منزل پر لياره تر آخره پوري بيانى.

تنبیه : دلته ئى دغه قصه پر دى بيان فرمايلى ده چي وگورئ ستاسى مسلم پلار او پيشوا كله چي د خپلو پلرونو لياره غلطه وموندله هغه ئى پريښوده تاسى هم هغسى وكړئ! كه مو د خپلو پلرونو او نيكونو تقليد پسى سا خيژى او له سره له هغه څخه خلاف بل كار نه كوي نو د هغه پلار پر لياره تگ وكړئ چي په دنيا كښى ئى د حق او صداقت بېرغ هسك (اوچت) كرى ؤ، خپلى اولادى ته ئى نصيحت او وصيت فرمايلى ؤ چي وروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شى عبادت مه كوي! كما جاء فى الركوع (۱۶) آيت ۱۳۲ من سورة البقرة ﴿وَوَضَىٰ لَهُمُ الْبُيُوتَ وَيَقُولُ﴾ الآية -

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

او گرغولى وه (ابراهيم) دغه كلمه (د توحيد) باقى پاتى كيدونكى په پشت اولاد خپل كښى دپاره د دى چي دوى بيرته راوگرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير : يعنى د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واورى او د حق د ليارى په طرف دى رجوع وكړى.

بَلْ مَثَعْتَ هَؤُلَاءِ وَأَبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

(دوى هم هغسى ونه كړ) بلكه نفعه وركړى وه ما دغو (شركاؤ) ته او پلرونو د دوى ته تر هغه پوري چي راغى دوى ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښكاره بيانونكى (د شرعيوو احكامو دوى لره).

تفسير : يعنى اى مكيانو! افسوس چي تاسى د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه كړ او د ده پر وصيت مو تگ ونه كړ، بلكه د هغو دنيوى سامانونو په خوندونو او مزو كښى ولويدئ چي د الله تعالى له درباره تاسى ته درعنایت كړى شوى دى او د قدوس الله له طرفه بيخي غافل شوي تر دى چي د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالى تاسى ته خپل داسى انبياء وليدل چي د هغوى نبوت بيخي روښان او واضح دى. الله حق او رښتيا دين تاسى ته درولپه قرآن ئى تاسى ته در ولولو او در وامووراوه، او د الله تعالى په احكامو په نهايت صفائى سره مو مطلع كړئ.

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۰﴾

او شخه وخت چي راغي دوی ته حق (دین قرآن) وویل (کفارو) دا سحر (کودی) دی او بیشکه مونږ پر دغه قرآن کافران یو (او نه ئی منو).

تفسیر : یعنی پاک قرآن ته ئی د جاود او کودو نسبت وکړ، او د انبیاء الله د کلام له منلو شخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾

او وویل (کفارو) ولی نه نازلوه شی دغه قرآن پر یوه سری له دغو دوو قریو شخه (چی مکه او طائف دی چی دغه سری هم) ډیر لوی دی (لکه ولید په مکه کښی او عروه په طائف کښی).

تفسیر : یعنی که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائی چی هغه ئی د معظمی مکی یا د طائف پر کوم مشر نازلوه. دغه څرنگه د باور کولو وړ (لائیق) دی چی لوی لوی غتان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو شخه پاک الله منصور شوی دی او د رسالت د لوی منصب لپاره ئی داسی یو سری غوره او منتخب فرمایلی دی چی د دولت او ریاست په اعتبار د هیش یو امتیاز خاوند نه دی.

نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واکرم برهانه جواباً د دوی په تردید کښی داسی فرمائی

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

آیا دوی تقسیموی ویشی رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چی دوی وائی)،

تفسیر : یعنی آیا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسیم ستاسی په لاس کښی درکری شوی دی چی د هغه پر انتخاب داسی مباحثی کوئ؟.

فَنَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ

فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمُ بَعْضًا سُغْرِيًّا

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منع د دوی کښی معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښی او پورته کړی مو دی غځینی د دوی د پاسه د غځینو نورو په مرتبو کښی د دی چی ونیسی غځینی د دوی (چی غځیان دی) غځینی نور (چی فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر: یعنی غځینی ئی غنی او شتمن او غځینی ئی فقیران او خوار گرغولی دی یوه ته ئی بی حسابته دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه څخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع گرغولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٦﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چی تولوی ئی دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چی الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولی د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَا اَنْ يَّكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ
بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُفُفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهِمْ يَظْهَرُونَ ﴿٣٧﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابٌ وَّسْرٌ رَّا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ ﴿٣٨﴾ وَزُخْرُفًا ۝

او که نه وی دغه (خطر) چی شی دا خلق ډله یوه (متفق په کفر) نو خامخا گرغولی به مو وو هغه چا لره چی کافر کیږی په رحمن دپاره د کوټو د دوی چټونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو وړ جوړولی شو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازی به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چی پر هغو به ئی تکیی وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زینت شیان به می هم ورلره ورکری و)

تفسیر : یعنی د الله تعالی په نزد دغه دنیوی مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لری او نه د دنیوی مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی دا خو داسی بی قدره او حقیر شی دی چی که کوم خاص مصلحت مانع نه وی نو الله تعالی د کفارو کوتو، چتونه، زینې، دروازی، درشانی، قلفونه، تختونه، چوکیگانی او نور اثاث البیت به ئی، گرد (تول) له سرو او سپینو زرو څخه جوړول مگر په دغه صورت کښی به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چی کفارو ته دغسی اسباب او سامان ور په برخه کیږی عموماً د کفر لیاره اختیاروله (الا ماشاء الله) او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی نو ځکه داسی ونه کړه شوه. په حدیث کښی راغلی دی چی که د الله تعالی په نزد د دنیا قدر د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وی خو بیا هم کفارو ته به یو غرپ اوبه هم نه ورکولی کیدی ښه کله چی یو شی د الله تعالی په نزد دومره حقیر وی نو هغه د سیادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معیار درول به تر کوم ځای پوری صحیح وی. حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی الله تعالی کافر ئی پیدا کړ، چیری خو هغه ته آرام ورکری، په آخرت کښی خو ورته دایمی عذاب دی. چیری خو دوی ته آرام ورورسی. مگر که داسی کیدی نو مگردو (تولو) به د هم هغه کفر لیاره غوره کوله.»

وَأَنَّ كُلَّ ذَلِكْ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢٥﴾

او نه دا تول (مذکوره شیان) مگر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقیانو دی.

تفسیر : یعنی دنیوی عیش او عشرت او خوند کښی خو مگرد (تول) سره شریکان دی مگر آخرت سره له خپلو ابدی نعماوو او آلاوو د متقینو دپاره مخصوص دی چی متقیان له الله جل جلاله څخه ویرېږی او ځان له معاصیو ساتی.

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٢٦﴾

او هر څوک چی اعراض کوی (سترگی پتوی) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمن مسلط به کړو مونږ پر هغه باندی یو شیطان پس هغه به له ده سره (دائمی) ملگری وی (چی ئی لمسوی گناهونو ته او لغزوی ئی له سمی لیاری نه).

تفسیر : یعنی هر غوک چی له ربهتیا نصیحت او د الله تعالی له ذکره او یاده اعراض کوی او مخ تری اړوی پر ده باندی یو شیطان په خصوصی دول (طریقه) سره مسلطوه شی چی تل تر تله ئی اغواء کوی او د ده په زړه کښی راز راز (قسم قسم) وسوسی اچوی دغه شیطان به تر دوزخ پوری هم د ده له ملگرتوبه لاس نه اخلی.

وَأَنَّهُمْ لَيَصَدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿۳۵﴾

او بیشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوی دغه خپل ملگری له لیاری (د حق) او گمان کوی (دغه سترگی پتوونکی کفار له حقه) داسی چی بیشکه دوی د سمی لیاری موندونکی دی.

تفسیر : یعنی شیطاین به تل د دوی مخه د نیکی له لیاری څخه نیسی، مگر د دوی عقلونه هم تر دی اندازی پوری مسخ کیږی چی هغه غلطه لیاره د دوی په نظر کښی سمه لیاره ښکاری او ښه ئی گڼی. د بدی او د نیکی تمیز هم په دوی کښی نه پاتی کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ لَئِيتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿۳۶﴾

تر هغه پوری چی راشی مونږ ته نو وبه وائی (دغه اعراض کوونکی خپل ملگری ته) کاشکی چی وی په منع زما او په منع ستا کښی لری والی له مشرقه تر مغربه پس بد ملگری (ئی ته زما).

تفسیر : یعنی هر کله چی د الله تعالی په حضور کښی ورسپړی هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرگندیږی (ورښکاریږی) چی دغه ملگری ئی غومره بد او خراب ملگری وو هلته به له حسرته او قهره داسی وائی چی کاشکی زما او ستا په منع کښی د مشرق او مغرب فاصله وی! او یوه شپه به می هم ستا په صحبت کښی نه وی تیره کړی. ای کمبخته! اوس خو لږ شانی له ما څخه لری شه! حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «یعنی په دنیا کښی د شیطان پر مشورو عمل کوی او هلته به د شیطان له ملگرتوبه افسوس او ارمان کوی. داسی شیطان رفیق چاته له پیریانو څخه او چا ته له انسانانو څخه ورسپړی.» نو پاک الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی

وَلَن يَفْعَلُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۳۷﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چی ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چی بیشکه تاسی (سره له ملگرو خپلو) په عذاب کښی سره شریکان یی (لکه چی په کفر کښی سره شریکان وی)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښی چی په عمومی ډول (طریقه) سره لوی او واړه ټول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان وربکاری. مشهور مثل دی چی «په گډه مرگ کښی لویه چرچه وی» مگر په دوزخ کښی د ټولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او گډون کښی دوی ته هیڅ یوه فائده او گټه نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چی په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه ځنی څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی کفار به وائی چی د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښی اخته شوی یو ډیر ښه شو چی دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

اَفَاَنْتَ تُسَبِّحُ الصُّمَّ اَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٠﴾ فَاَمَّا نَذْهَبَنَّ
بِكَ فَاَنَّا لَهُمْ مُتَقَبِّمُونَ ﴿٢١﴾ اَوْ زُرِّيَّتًا اَلَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَاَنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ ﴿٢٢﴾
فَاَسْمَسَكَ بِالَّذِي اَوْحٰى اِلَيْكَ اِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٣﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورو وکړی کڼو ته یا سمه لپاره به وښی پړندو ته او هغه چا ته چی وی په گمراهی ښکاره کښی پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښی) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښی) هغه (عذاب) چی وعده ئی کړو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښی) پس منگلی خښی کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چی وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر: یعنی پړندو ته د حق لپاره ښوول، کڼو ته د حق غږ آورو، او هغو کسانو ته چی

په صریحی غلطی او گمراهی کښی سرگردانه حیرانه گرځی سمه صافه لیاره ښوول او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه ئی د باندی ایستل او د هدایت پر لوی سرک ئی روانول، ستاسی په واک (قبضه) او اختیار کښی نشته که الله تعالی اراده وفرمائی نو ستا په غېر کښی تاثیر پیدا کوی. په هر حال تاسی داسی غم او اندېښنه مه کوئ چی دغه گرد (تول) خلق ولی حق نه منی؟ او ولی خپله آخره خاتمه خرابوی؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوی، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسی له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسی ته درښوول کیږی په هر صورت نه دوی زموږ له واکه او اختیاره وتلی او نه چیری تللی شی، او نه به موږ دوی بی له سزا ورکولو خوشی پریږدو. ستاسی کار هم دا دی کومه وحی چی راغلی ده او کوم حکم چی تاسی ته درکړی شوی دی پر هغه په ډیر مضبوطی سره ټینگ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فریضه اداء کوئ، ځکه که د دنیا نور خلق پر بلی لیاری لاړ شی نو ته د الله تعالی په فضل او کرم سره پر سمه لیاره روان ئی چی له هغه څنی یو قدم دی خوا یا هغی خوا ته د هیسته کیدلو ضرورت نه دی پاتی او نه د کوم هوا پرست په غوښتنه، هیله (امید) آرزو او تمنا ته کوم بل لوری ته کتلی او التفات کولی شی.

وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ

او بیشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسیر : یعنی لوی قرآن د تاسی او ستاسی د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دی. له دی نه به لوی عزت او ښه نصیب څه وی چی د الله تعالی کلام، او د گردی (تولی) دنیا د نجات او د فلاح ابدی دستورالعمل د دوی په ژبه نازل شوی دی. او د داسی مقدس کلام پرموښی مخاطبان هم دوی دی. که دوی څه عقل او پوه ولری نو د دغه عظمی نعمت قدر دی وکړی! او د لوی قرآن چی د دوی لپاره یو قیمتمدار د پند او نصیحت کتاب دی پر هدایاتو دی ټک وکړی، او له نورو گردو (تولو) څنی دی پرموښی خپل ځانونه د دنیوی او آخروی سعاداتو وړ (لائق) او مستحق وگرځوی.

وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ

او ژر ده چی پوښتنه به وکړه شی له تاسی (په ورځ د قیامت کښی).

تفسیر : یعنی مخ کښی به د دی خبری پوښتنه کیږی چی تاسی د دغه عظمی نعمت څه قدر

کړی ؤ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکريه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسَّأَلُ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ
دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ﴿٣٥﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لېږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښی یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بی له رحمن نور معبودان چی عبادت به ئی کاوه .

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چی د پخوانیو انبیاءو لیاره وه هیڅ یوه نښی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښی شرکیه اعمال جائز درولی دی چی ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چی پوښتنه وکړه یعنی هر کله چی له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چی د معراج په شپه کښی وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چی وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسئ! له هغو څخه به په صاف ډول (طریقه) سره ثابتیږی چی په هیڅ سماوی دین کښی هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذْ هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چی یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چی راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئی خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئی توکی مسخری کولی.

وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مگر چی هغه لوی
وه له خوره د دی (یعنی له هغه تیر عذابه)

تفسیر : یعنی له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسی علیه السلام د تصدیق لپاره
وښوده .

وَآخَذْتَهُم بِالْعَذَابِ لَأَعْلَهُمُ يُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

او نیولی وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چی دوی راوگرځی (له
کفره خپله).

تفسیر : بالاخره مو هغه دلائل ورولیدل چی د عذاب یو شان رنگ د هغو په منځ کېښی مرکوز
ؤ لکه چی د جزء ٩ «الاعراف» په (١٦) رکوع ١٣٣ آیت کېښی مذکور دی ﴿فَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ
وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادَ وَالِدَّمَ أَيْتُ مُفْضَلَاتٍ﴾ او له دی نه غرض دا وو خو دوی ویریری او له
خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وگرځوی نو هغوی بیرته ونه گرځیدل کله چی عذاب ئی ولید نو
داسی فریاد ئی وکړ

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاحِرُ

او وویل (قبطیانو موسی ته) ای ساحره !

تفسیر : د دوی په محاوراتو کېښی عالم ته به ئی «ساحر» ویل، ځکه چی لوی علم د دوی په
نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسی ئی په
دغه ظاهری تعظیمی لقب سره بللی وی او له خپل باطنی خباثته ئی په دغه لوری هم اشاره کړی
وی چی مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پیژنو او تش دی د یوه ماهر کودگر (ساحر)
په حیثیت گڼو.

ادْعُ لِنَارِكَ بِمَا عٰهَدَ عِنْدَكَ اِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٢٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغی وعدی (د الله) چی له تا څخه ده
(چی له مونږ لری کړی عذاب) بیشکه چی مونږ خامخا لیاره موندونکی یو

(په ايمان راوړلو سره په تا باندې اى موسى!).

تفسير : يعنى د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ستا ښوولى ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره كړى دى سم له هغه دعاء سره داسې وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لياره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لياره به بيا مومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس كله چې لرى مو كړ له دوى نه عذاب (په دعاء د موسى سره) ناڅاپه ماته كړه دوى (هغه وعده خپله)

تفسير : يعنى څه مهال (وخت) چې هغه تكليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوى نه پورته او مندفع شو يو ځلى ټولو سره له خپلو هغو مواعيد څخه مخ واړوه او داسې ئى ورښكاره كړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو كړى او فى الحال ئى بيا مات كړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يُقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وكړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل كښى (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون) اى قومه زما! آيا نشته ما لره ملك سلطنت د مصر او دغه ويالى چې بهيرى (او اصلى منبع ئى نيل دى) لاندې تر (مانى) زما آيا پس نه وينئ تاسې (دغه لوئى جاه او جلال زما).

تفسير : په دغو اطرافو او حواليو كښى د مصر حاكم دير لوى سړى گمانه كېده، او نهرونه ئى هم ده كينودلى وو، او د نيل اوبه ئى په هم دغو ويالو كښى غورځولى وى او خپل باغ ته ئى هم را ايستلى وى. مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجوديت آيا زمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دى خبرى سره وډ (لائق) او متقاضى دى چې د موسى عليه السلام په شان د يوه معمولى حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو او غاړه ورته كېږدو.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ ۚ وَلَا يُكَادُ يَمِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر یم له دغه سری (موسیٰ) چی هغه سپک (او حقیر) دی. او نه دی نژدی (دی ته چی) صاف بیان (د مطلب) وکړی.

تفسیر : یعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهري کمال تر دی چی په خبرو او اترو کښی ئی ژبه هم په صاف ډول (طریقه) سره نه چلیږی او تنه کیږی.

فَلَوْلَا الْبَقَىٰ عَلَيْهِ اسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِئِكَةُ مُقَرَّرِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولی نه غورځول کیږی په ده باندی وښی له سرو زرو یا ولی نه دی راغلی له ده سره پرښتی پیوسته (صف تړلی).

تفسیر : وائی چی فرعون به پخپله د جواهراتو وښی پخپلو لاسو کښی اچول او پر هر وزیر او امیر او مشر به ئی چی لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښی به ئی هم سم د ده له حال سره مناسب وښی اچول د ده په مخ کښی د ده لاورو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئی دا کله چی مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسی وضعیت ورسره کوو، نو آیا کله چی دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولی د ده الله د ده په لاسو کښی وښی نه دی اچولی؟ او له ده سره ئی د ملائکو یو لښکر نه دی رالیدلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بی عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئی وکړه د هغه (فرعون) په مطلب د ده کښی، بیشکه چی دوی وو یو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسیر : یعنی په دغو چتپو (بیکارو) او غلطو تیرایستونکیو خبرو سره ئی له خپل ټول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقیقت دا دی چی د دغو خلکو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئی اوس د هغه عصیان او طغیان دپاره یوه نوی حيله او پلمه (تدبیر) وگرځوله.

قُلَّمَا أَسْفُونَا

پس کله چی خفه کړو (په غضب ئی کړو) دوی مونږه (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنی هم هغسی کارونه ئی وکړل چی په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږی.

اَتَقْتَنَانِمُمْ فَاَعْرِضْنَاهُمْ اَجْبَعَيْنِ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْاٰخِرِيْنَ ﴿٥٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق دوب مو کړل دوی ټول (په بحیره د قلزم کښی) پس ومو گرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستیو (خلکو تر قیامت پوری).

تفسیر : یعنی وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوی عبرتناکی پیښی په شان ذکر او بیانېږی.

وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوْٓا
ءَالِهَتُنَا خَيْرٌۭ اَمْ هُوَ

او کله چی وگرځاوه شو غوی د مریمی مثل ناخاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوی او وائی (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دی او که هغه غوره دی (هر کله چی عیسیٰ په دوزخ کښی شو خو زمونږ بتان دی هم په دوزخ کښی وی).

تفسیر : یعنی کله به چی د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به ډیر شور ماشور نښلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئی پورته کول. په مخینو روایاتو کښی راغلی دی. څه مهال (وخت) چی رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ جزء ١٧ (د انبیاء ٧ رکوع ٩٨ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښی) نو مشرکانو وویل چی نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوی اوس راوښیه چی ستاسی په خیال زمونږ معبودان ښه دی؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چی تاسی حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چی حضرت مسیح (معاذ الله) د دی آیت په عموم کښی داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دی هم

ورسره داخل وی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی نبی الکریم یو ځلی فرمایلی وو «ایس احد یعبد من دون الله فيه خیر» نو کفارو وویل چی آیا په مسیح کښی هم څه خیر او ښیگنه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چی د آیت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چی مشرکان د هغوی په عبادت کښی لگیا وو او په دغو معبودینو کښی د دغی خبری قوت او قدرت هم نه وو چی د خپلو عابدینو جواب په لا او نعم سره ورکړی شی یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی یا د خپلی بیزاری اعلان هغوی ته واوروی. مگر د دغو معترضینو منشاء تش جگړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشی او مجادلی خبری پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئی داسی خبری جوړولی چی د متکلم له مراده مخالفی وی، کله به ئی داسی ویل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چی تاسی هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسی عبادت غواړئ لکه چی نصاری ئی مسیح علیه السلام ته کوی. ښائی چی کله به ئی داسی ویل چی پخپله قرآن د حضرت مسیح علیه السلام مثال داسی بیان کړی دی.

﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ﴿جزء ۳ (د آل عمران ۶ رکوع) ۶۸ آیت اوس وگورئ چی زمونږ معبودان ښه دی که مسیح علیه السلام تاسی ولی د مسیح ذکر په خیر سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبری کوئ او خدای زده چی نور به څه څه شیان ویل د دغو گردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلی شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصَمُونَ ۚ إِنَّ هُوَ إِلَّا عِبْدٌ أَنعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ۝٦٩

نه دی ترلی دوی دغه مثال تا لره مگر محض دپاره د مجادلی خصومت جگړی بلکه دوی یو قوم جگړه کوونکی دی (په هر کار کښی)، نه دی دغه (عیسی) مگر یو بنده دی چی نعمت کړی ؤ مونږ پری او گرځولی مو وو دی یو مثل دپاره د بنی اسرائیلو.

تفسیر : یعنی یواځی په هم دغه مسئله کښی د دوی دغه جگړی نه دی محدودی بلکه د دوی په طبیعت کښی جگړه او جنجال واقع دی سمی او صافی خبری هیڅ کله د دوی په مغزو کښی ځای نه نیسی، هم داسی مهملی او چتی (بیکاره) مباحثی او لری له مقصده جگړی راوباسی. چیری هغه شیطاین چی پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوښیږی، یا هغه د تیږی (گتۍ) بیځانه بتان چی پر دغه بیخی قوت او قدرت نه لری چی خلق له کفره او شرکه منع کړی او چیری د لوی الله هغه مقبول بنده چی پری الله تعالی خپل خاص فضل او کرم

فرمايلى او د بنى اسراييلو د هدايت دپاره ئى درولى وو چى دى پخپله پر خپل عبوديت مقر وو او هم خپل امت ئى د وحدانيت په طرف باله او هغوى ته به ئى داسى ويل ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا لَهُذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ نو آيا دغه مقبول بنده ته (العياذ بالله) «حصب جهنم» يا «ليس فيه خير» ويلي كيدى شى؟ يا د تيرو (گتو) بتان له هغه سره برابري او سيالى كولى شى؟ په ياد ئى ولرئ چى لوى قرآن هيڅ يوه بنده ته د الوهيت درجه نه ور كوى. د ده تول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دى. هوا داسى هم نشى كيدى چى محض د څو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چى ده ته د الوهيت نسبت كوى خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تيرو (گتو) له بتانو يا له نورو شريرانو سره برابر كرى.

وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ ٥٠

او كه اراده فرمائلى وى مونږ نو خامخا گرځولى به مو وى په ځاى د تاسى پرېشتى په ځمكه كېنى چى خليفگانى شوى به وى.

تفسير : يعنى په عيسى عليه السلام كېنى د پرېشتو لږ څه آثار وو لكه چى د «المائدة» او د «آل عمران» او د «كهف» د سورتونو په تفاسيرو كېنى اشاره كرى شوى ده په دغومره پوه خبره هيڅوك نشى معبود كيدى. كه تاسى غواړئ نو ستاسى له نسله به مونږ هم داسى خلق پيدا كړو يا ستاسى په ځاى به له آسمانه پرېشتى رابښته او په ځمكه كېنى به ئى ودانى كړو. مونږ ته دغه تول قدرت حاصل دى.

وَأَنَّهُ لَعَلُّمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بيشكه دغه (عيسى) خامخا علامه نښه ده دپاره د قيامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسير : يعنى د حضرت مسيح عليه السلام اول ځلى راټلل خو خاص د بنى اسراييلو دپاره يوه د قدرت نښه وه چى بى له پلاره پيدا شو، او عجيبى او غريبى معجزى ئى ورښكاره كرى، او د ده دوهم ځلى راتگ به د قيامت له نښو څخه وى، د ده له نزوله به خلق معلوم كرى چى قيامت بيخى نژدى رارسيدلى دى.

فَلَا تَهْتَفِرْنَ بِهَا وَالْأَعْيُنُ ط هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ٥١ وَلَا يَصُدُّكُمْ

الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښی او متابعت وکړئ زما (په توحید کښی) دغه لیاره ده سمه برابره (چی نه پری گمراه کیږی هیڅوک) او نه دی اړوی تاسی شیطان (له دغی سمی لیاری) بیشکه چی (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره .

تفسیر : یعنی د قیامت په راتگ کښی شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغی سمی لیاری چی زه ئی تاسی ته درښیم سم برابر لار شئ! نه چی ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغی لیاری څخه منع کړی او مخه مو ونیسی .

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ

او کله چی راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره وو سره وویل (عیسیٰ) چی په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخی خبری) او دپاره د دی چی بیان کړم تاسی ته غښی له هغو احکامو چی وئ تاسی چی اختلاف به مو کاوه په هغو کښی (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبری یا غښی هغه شیان چی د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء فی الركوع (۵) آیت ۵۰ من سورة آل عمران ﴿وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا ۖ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٣﴾

پس وویږیږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښی). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یواغی د دغه (الله او حکم ئی منئ) دغه لیاره ده سمه برابره .

تفسير : دغه تعليم وو د حضرت مسيح عليه السلام وگورئ چي په خومره صفائي او درستي سره ئي د واحد الله د ربوبيت او معبوديت بيان فرمايلي دي او هم دغه توحيد، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئي صراط المستقيم درولي دي.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاري) په منع خپل کښي.

تفسير : يعني اختلاف واقع شو. يهودان تري منکران شول او نصرانيان پري قاتلان شول بيا وروسته له دي نه نصرانيان هم سره غو دلي شول، ځيني حضرت مسيح ته د الله تعاليٰ ځوي وائي ځيني له دري خدايانو يو خدای ورته وائي، ځيني يو څه وائي او ځيني بل څه وائي د حضرت مسيح عليه السلام پر اصلي تعليم خو ير تن هم نه دي پاتي.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلَهِمْ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

پس افسوس هلاک خرابي ده دپاره د هغو کسانو چي ظلم ئي کړي دي (په باب د عيسيٰ کښي) له عذاب د ورځي درد ورکونکي. آيا منتظر دي (دغه احزاب يا کفار د مکي يعني نه دي) مگر قيامت ته چي رابه شي دوي ته يو ناڅاپه او دوي به نه پوهيږي (په وخت د راتلو ئي قبل الظهور).

تفسير : يعني له داسي ښکاره ؤ او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکي نه دي نو بالاخر دوي د څه شي په انتظار کښي دي؟ د دوي د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسي ويل کيدي شي چي که قيامت يو ځلي ناڅاپه د دوي پر سرونو ودریږي نو هلته به ئي ومنی. حال دا چي د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري او مفيد نه واقع کيږي.

الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ

ياران (دوستان د كفر او معصيت) په دنيا كښې په دغه ورځ (د قيامت كښې) ځينې د دوى له ځينو نورو سره به دشمنان وى مگر (پاتې به وى دوستي) د متقيانو.

تفسير : په دغه ورځ كښې به دوست له دوست څخه لرى تښتى نه چى زه هم د ده په شامت ونيولى شم د دنيا دغه گردى (تولى) دوستى او محبت او خپلوى به سره منقطع كيږي انسان به افسوس او ارمان كوى چه ولى مې له هغه شريز سړى سره دوستى كړى وه چى د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصيبت كښې اخته شوم په دغه وخت كښې به ډير خور او مين محبوب هم د خپلى خورې او مينې محبوبى له ليدلو ځنى ويريږي به او يو د بل له ليدلو څخه به بيزاره وى. هو! د هغو كسانو محبت او دوستى به په كار ورځي چى خاص د الله دپاره وى. او نداء به وكړه شى پر دغو مؤمنانو باندى د الله اعظم شانه واكړم برهانه له جانب داسى چى

يُعْبَادُ الْخَوْفِ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

اى بندگيانو زما نشته هيڅ ويره پر تاسى نن ورځ او نه به تاسى غمجن كيږئ.

تفسير : يعنى نه د وړاندې ويره او نه به د وروستى غم اندېښنه ورسره وى. او د دوى صفت دغه دى

الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٧٠﴾

هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى په آيتونو زمونږ او وو دوى مسلمانان (په دنيا كښې).

تفسير : يعنى په زړه سره ئى يقين وكړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئى د ده احكام په ځاى راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئى ورته كيښوده. له دى ځايه د ايمان او اسلام فرق ظاهريږي لكه چى د جبريل عليه السلام په حديث كښې د دى مفصل بيان شوى دى. بيا به وويل شى دغو مؤمنانو ته له جانب د الله اكرم شانه واعظم برهانه داسى چى

ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧١﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِمَعَارِفٍ

مِّنْ ذَهَبٍ وَآكَوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَكْدُّ الْأَعْيُنُ

ننوخئ (ای زما مؤمنانو بندگانو) جنت ته تاسی او بشئی ستاسی چی خوشاله به کرل شی. گرځولی کیږی به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتیانو کاسی گلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائی) صراحی گانی او (وی به دوی ته) په دغه (جنت) کښی هغه څیزونه چی خواهش کوی د هغو نفسونه (د دوی) او چی خوند اخلی سترگی (د دوی تری).

تفسیر : له ټولو څخه هغه اعلیٰ او اولیٰ څیز چی تری سترگی په لیدلو سره رڼی او یخی او زړونه آرامی او هوسانی (راحت) مومی د الله تعالیٰ لقاء رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه.

وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٤﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٥﴾

او تاسی په دغه جنت کښی همیشه اوسیدونکی یی. او دغه جنت دی هغه چی په میراث درکری شوی دی هغه تاسو ته په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وئ تاسی چی کول به مو په دنیا کښی.

تفسیر : یعنی ستاسی د پلار آدم علیه السلام میراث تاسی ته بیا درورسیده او دغه د الله تعالیٰ فضل او مرحمت او ستاسی د اعمالو برکت دی.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمَجْرِمِينَ ﴿٤٧﴾ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٤٨﴾ لَا يُفَرِّغُهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٤٩﴾

شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (ښی غوری منځښی) میوی ډیری چی له هغو څخه به ئی خورئ تاسی. بیشکه چی مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کښی به همیشه پاتی کیدونکی وی نه به سپکاوه شی له دوی ځنی (عذاب) او دوی به په دغه عذاب کښی ساکت ناامیده وی (له نجاته او نشاطه).

تفسیر : یعنی عذاب به نه کوم وخت ملتوی کیږی او نه سپکاوه شی. دوزخیان به ناامیده کیږی چی اوس په هیڅ صورت له دی ځایه نشو وتلی او نه د وتلو څه سبیل او لیاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسیر : یعنی مونږ په دنیا کې د نیکي او بدی هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبیاء الله می لپړلی وو او پر دوی می د حجت اتمام کړی وو او هیڅ یو معقول عذر می دوی ته باقی نه وو پریښی خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تیریو او زیاتو څخه ئی لاس وانه خيست. که داسی ظالمینو او متجاوزینو ته سزا ورکړه شی نو څوک دغی سزا ته ظلم ویلی شی؟

وَنَادُوا إِلَيْنَا لِنُقِضَ عَلَيْكَ رَبُّكَ

او غږ به وکړی (جهنمیان) چی ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دی وکړی پر مونږ رب ستا (د مرگ)

تفسیر : «مالک» د هغی پرېستی نوم دی چی پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ویلی شی. دوزخیان به ده ته غږ کوی او ناری به وهی چی مونږ نه مرو او نه خلاصی مومو ته دی خپل رب ته ووايه چی یو ځلی دی مونږ ته عذاب راکړی او کار مو دی له بیخه تمام کړی. گواکی له نجاته بی هیلې او مایوس کیږی او د مرگ په ارمان کېی لویږی.

قَالَ إِنَّكُمْ مَكِيدُونَ ﴿٤٨﴾

وبه وائی (ملک خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چی بیشکه تاسی (ژوندی) پاتی کیدونکی یی (په دوزخ کېی).

تفسیر: یعنی له چغو او شورماشور څخه هیڅ فائده نه دررسیږی تاسی په هم دغه خپل حال تل ترته پاتی کیدونکی یی. وائی چی دوزخیان به تر یو زر کاله چغی وهی، ناری سوری به کوی بالاخر دوی ته به داسی یو جواب اوراوه شی او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسی ویلی کیږی

لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كِرْهُونَ ﴿٤٩﴾

خامخا په تحقیق راغلی وو مونږ تاسی ته (په وسیله د انبیاء) په حق سره ولیکن زیاتره ستاسی حق لره بد گڼونکی یی (چی حق به مو نه قبلوه).

تفسیر : یعنی هغه سزا تاسی ته پر دغه جرم درکری شوی ده چی تاسی علی الاکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول او زیات له تاسی د ړندو په شان په هغه پسی لویدلی وئ.

أَمْ أَمْرُكُمْ أَأَمْرًا فَانًا مِّمَّنْ مَّوْنٌ ۚ

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبیاء) یو کار پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکی یو (د تدبیر خپل).

تفسیر : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او قسم په قسم پت تدبیرونه به ئی سره ترل مگر د الله تعالی خفیه تدبیر د دوی پر دغو گردو (تولو) پلمو (تدبیرونو) باندی اوبه بهولی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کفارو گردو (تولو) سره یو ځای داسی مشوره او جرگه کړی وه چی زمونږ له تغافله د دغه نبی کار پرمخ تگ وکړ او ډیر ترقی ئی وموندله وروسته له دی نه هر یو سری چی د ده په دین کښی داخلیدي ښائی چی د هغه نور خپلوان هغه وهی او تر هغه پوری ئی ودبوی شو بیرته مرتد شی او هر یو اجنبی سری چی دغه ښار ته ننوځی ښائی چی هغه په دغو خبره خبردار کړی شی خو د دغه سری شاوخوا ونه گرځی او له سره ورنژدی نشی» دغه خبری دوی پخپلو منځو کښی سره غوته کړی او الله تعالی داسی اراده وفرمایله چی متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائی او خپل دین او رسول ته عروج او ترقی ورکوم لکه چی بالآخر د پاک الله اراده غالبه وگرځیده.

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَأَسْمِعُهُمْ سرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ۖ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ۚ

آیا گمان کوونکی دی (کفار) چی بیشکه مونږ نه آورو پتی خبری د دوی او پتی مشوری د دوی (نه ده داسی) بلکه آورو ئی او رسولان زمونږ (چی حفظه ملکی دی) له دوی سره دی چی لیکي (تول اعمال د دوی)

تفسیر : یعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو او پتو خبرو مونږ پوهیږو او د دوی پتی جرگی او مشوری مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامی ضابطی سره زمونږ پرېشتی (کراماً کاتبین) د دوی مگرد (تول) اعمال لیکي دغه مگرد (تول) دفاتر به د قیامت په ورځ ورواندی کیږی.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبِيدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی (بالفرض والتقدير لکه چی تاسی وایی) رحمن ته ولد (غوی لور) پس زه به (دغه ولد لره) پومبني له عبادت کوونکیو وم (خو الله له گردو (تولو) عیوبو شخه پاک دی ولد نه لری).

تفسیر : یعنی له دی نه لوی ظلم به بل څه وی چی الله تعالی ته ځامن او لونی تجویزوی، تاسی وویی که په فرض محال سره الله تعالی اولاد درلودی (لرلی) نو پومبني سری به زه وم چی د ده د اولاد عبادت به می کاوه ځکه چی په دنیا کښی زه له گردو (تولو) ځنی زیات د الله تعالی عبادت کوونکی یم او هر چاته چی هومره زیاته علاقه له الله تعالی سره وی په هم هغه تناسب بنائی د ده له اولاد سره ئی هم وی. بیا څه مهال (وخت) چی زه سره له اول العابدین توبه د هیڅ یو موجود په ولدیت الله ته قائل نه یم نو تاسی څرنگه د پاک الله داسی منونکی یی چی د ده تر فرضی اولاده حقوق هم منی؟.

تنبیه : ځینو مفسرینو د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی. «که ستاسی په اعتقاد کښی د الله تعالی کوم اولاد وی نو په یاد ئی ولری چی زه ستاسی په مقابل کښی د هغه واحد الله تعالی عبادت کوونکی یم چی له اولاد او احفاد او نورو بشری صفاتو شخه پاک او منزّه دی. ځینو د «عابد» معنی په جاحد «منکر» سره کړی ده. یعنی له دی فاسدی عقیدې شخه له گردو (تولو) شخه پومبني انکار کوونکی او تردید کوونکی یم. او د ځینو نورو په نزد «ان» نافییه ده یعنی رحمن هیڅ اولاد نه لری. مگر دغه قول څه زیات قوی نه دی. نور احتمالات هم شته چی دلته د هغوولو د استیعاب ځای نشته. والله تعالی اعلم. اوس الله تعالی د خپل ذات پاکي داسی فرمائی

سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاکی ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمکی ته رب د عرش ته له هغه څه چی بیانوی (دوی ورته چی نسبت د ولد او شرک او نور عیوب دی).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو نسبت چی دغه خلق الله تعالی ته کوی، مثلاً اولاد او نور، له هغو گردو (تولو) ځنی د الله تعالی ذات پورته او منزّه دی. د ده په ذات کښی د دی خبری له سره امکان نشته چی معاذ الله د چا پلار یا غوی شی.

قَدْ رَهْمَ يُوحُضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يَلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يَوْعَدُونَ ﴿٨٣﴾

پس پريورده دوی چي غوتي وهي (په باطلو خبرو) او لوبي کوی تر هغه پوري چي ملاقات وکړي له ورغي د دوی سره هغه (هغه ورغ) چي وعده کړي شوی ده (له دوی سره په دغه ورغ د قیامت کښي د عذاب).

تفسير : یعنی دوی د غفلت او حماقت په نشو کښي هر څه چتي (بيکاره) او چپولي خبري چي کوي ودي کړي، او تاسي له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورغو له مخي په دنيوي عيش او عشرت او چرچو او نندارو کښي خپلي ورغي تيروي. بالاخر هغه موعوده ورغ راتلونکي ده چي په هغي کښي دوی ته د دوی دغه بې ادبي او گستاخي او نور شرارتونه يو په يو وروړاندی کيږي او د هغو په مقابل به دوی د هر يوه د خوند او مزي څکونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٧﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چي په آسمانونو کښي معبود دی او په ځمکه کښي معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير : یعنی نه په آسمان کښي پرېښتي، لمر، قمر، او ستوري معبود گرځيدی شي او نه په ځمکه کښي اصنام، اوښان او بتان او نور. د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالی دی چي له فرشه تر عرشه پوري د گردو (تولو) اشیاء مالک او خالق دی. او د تولو اکوانو او امکنه ؤ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَرُّكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ﴿٣٨﴾

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چي خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکي او د هر هغه څه چي په منځ د دغو دواړو کښي دی او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسير : یعنی قیامت کله راځي؟ د دی خبري علم یواځي له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت الله اجل واعلی شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَالْيَهُ تَرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بيرته بيولى شى (تول قيامت ته له پاره د جزاء)

تفسير : يعنى كله چى هلته ورسيدئ د گردو (تولو) حسناو او سيئاتو حساب او كتاب به مو كيږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيدئ.

وَلَا يَبْلُوكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ
شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لري هغه معبودان چى دوى ئى عبادت كوى بى له دغه (الله) د شفاعت (لكه چى منكران گمان كوى) مگر هغه شوک چى شاهدئ ئى ويلي وى (په ژبه) په حقه سره حال دا چى دوى پوهيږي (او علم ئى وى پر هغو باندئ په زړه سره)

تفسير : يعنى دومره سپارښت كولى شى، هر هغه چا چى له خپل علم سره موافق د اسلام حق كښى د يوه حرف سپارښت نشى كيدى. دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وكړى چى دوى په رښتين توب خبردار وى او په دى باندئ ښه پوهيږي چى دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دى، نورو ته به داسى اجازه نه وى.

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دى كه وپوښتى ته دوى چى چا پيدا كړى دى دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا وبه وائى هر ورو (خامخا) دوى چى الله (پيدا كړى دى) پس كوم طرف ته گرځول كيږي دغه (مشركان له عبادت د الله)

تفسير : يعنى كله چى پيدا كوونكى هم دغه يو الله دى نو د بندگى او د عبادت مستحق ولى نور شول؟ عبادت د انتهائى تذلل نوم دى او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائى چه وكړى چى د انتهائى عظمت او جبروت څښتن (خاوند) دى. دير د تعجب ځاى دى چى دوى مقدمات تسليموى ليكن د هغو له نتايجو څخه منكران كيږي.

وَقِيلَ لَهُمْ يَرْبِّ إِنَّا هُوَ لَأَقْوَمُ وَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغی وینا د دغه (رسول) چی ای رب زما بیشکه دغه
(قریشی منکران) یو قوم دی چی ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو
باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالی ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له
درده ډک غیر باندی الله قسم یادوی چی الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی
او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور ګرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه
واعظم برهانه داسی چی

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ

پس مخ وګرځوه له دوی (او طمع پرېکړه له ایمانه د دوی) او ووايه (ای
محمده! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره! او زیات په دوی پسی مه لویږه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی
اداء کوه! نو بیا له دوی ځنی خپل مخ وګرځوه! او ووايه ښه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه
ږدئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وګان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چی پوه به شی دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکارېږی چی دوی په څرنګه یوی لوی غلطی کښی
لویدلی وو؟ لکه چی پر خپلو دغو تیروتنو باندی ځینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه
شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفيقه فله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهى تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مكي دى (٥٩) آيت درى ركوع لرى په تلاوت كنى (٤٤) او په نزول كنى (٦٤)

سورت دى وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حَمْدٌ لِلَّهِ الْمُبِينِ ۝ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَكَةٍ

قسم دى پر دغه كتاب ښكاره كوونكى (د ديني احكامو) چي بيشكه مونږ نازل كړى مو دى هغه په شپه بركتناكه كنى.

تفسير : د «بركت شپه» د قدر شپه ده كما قال الله تعالى فى سورة القدر ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چي د رمضان المبارک په مياشت كنى واقع ده له قوله تعالى ﴿شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (د البقرة (٢٣) ركوع) ١٨٥ آيت په دغه شپه كنى عظيم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل كړى شوى دى او بيا له هغه ځاى متدرجاً په درويشتو كلونو كنى پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوى دى. هم په هم دغه شپه كنى پر رسول الله مبارك د پاك قرآن ابتلاى نزل شروع شوى دى.

إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝

بیشکه مونږ یو ویروونکی (په رالېږلو د دغه قرآن).

تفسير : يعنى آوروول هميشه زمونږ كار او دستور وو چي له هغه سره موافق دغه پاك قرآن هم نازل شوى دى.

فِيهَا يُقْرَأُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝ أَمْ أَمِنَ عُنْدَنَا

په دغه (شپه) كنى بيانوه شى بيلاره شى هر كار حكمتناك (داسى تينگ چي نه بدلېږي) حكم له نژده زمونږ

تفسير : يعنى د تول كال په متعلق د قضاء او قدر كرد (تول) د حكمت او د مصلحت ډكې قاطعې او لايتغيرې فيصلې په دغې عظيم الشانى شپې كېنې له لوح محفوظ څخه نقل كيږي او هغو پريښتو ته سپارلې كيږي چې د تكويناتو په شعبو كېنې كار كوي. له ځينو رواياتو څخه معلوميږي چې هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چې ورته د «برآة» شپه وائي ممكن دى چې له دغه وخته د دى كار ابتداء او د قدر په شپه انتها مومي، والله اعلم.

اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ

بیشکه مونږ یو لیږونکي (د رسولانو).

تفسير : يعنى (مونږ لیږونکي یو د) پريښتې پر هر هغه كار چې له دوى سره مناسب وي لکه چې جبرئیل علیه السلام ئى سره له پاک قرآن محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم ته وليږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

دپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا بیشکه الله هم دى دى ښه اوریدونکى د (تولو) اقوالو ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسير : يعنى الله تعالى د تول عالم له كړدو (تولو) حالاتو څخه باخبر دى د دوى غږ او دعاء اورى، ځكه په عين ضرورت كېنې ئى خاتم النبیین صلى الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئى د لوى رحمت په شان وليږه.

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ

(رحمت دى تولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمكې او (رب) د هغو شيانو چې په منځ د دوى كېنې دى كه چيرې يې تاسې يقين كوونكې (نو يقين وكړئ چې محمد د الله رسول دى).

تفسير : يعنى كه په تاسې كېنې پر كوم شى د يقين لرلو صلاحيت وي نو له كړدو (تولو) شيانو څخه پرمې شى د يقين كولو قابل د الله تعالى عمومي رېوبيت دى چې د هغه آثار په هر هر ذره كېنې له روښانې ورځې څخه زيات ښكاره او څرگند دى. او د حضرت محمد رسول الله

صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ①

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دی دی چی ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو پرمونیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چی د هغه الله په قبضه کښی ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښی وی او گرد (تول) اولین او آخرین ئی تر پالنی او تربیت لاندی دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندگی جایزه ده؟ دغه یو داسی صاف او ښکاره حقیقت دی چی په هغه کښی د شک او شبهی هیڅ ځای او گنجایش نشته.

بَلْهُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ①

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښی دی (له بعث نه) چی لوی مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحو وونښو او دلایلو اقتضاء خو داسی وه چی دغو خلقو به هغه منل مگر سره له هغه دوی ئی نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقو و عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښی لویدیلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهر او لعبو کښی سره مصروف او لگیا دی، او د اخروی اندیښنیو څخه بیخی بی فکره دی چی د حق په طلب کښی مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلي. دوی په دغه شک او شبهه کښی دی چی تل به دوی هم داسی اوسپړی او له سره له الله تعالی سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښی نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکی او مسخری کوی، او پری خاندی او ملندی وهی.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ① يَغْشى النَّاسُ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ②

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چی راشی دا آسمان په لوگی ښکاره سره چی پت به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

دير دردناک دی.

تفسير : له «لوگی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کېږي د اسلاهو دوه قوله دی. ابن عباس رضي الله تعالى عنه او نور وائي چي قیامت ته نژدی به یو لوگی پورته کیږي چي گرد (تول) خلق به پتوي. نیکو سړيو ته به د ده دير لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسوي. او د کفارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کېږي ننوځي او بي هوشه کوي ئي. دلته هم هغه لوگی مراد دی. ښائي دغه لوگی هم هغه د سماواتو ماده وي چه د هغه ذکر په ﴿قَدْ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَفِي دُحَانٍ﴾ کېږي شوي دي. گواکي آسمان تحليل او د خپل اصلي حالت په طرف عود کوي. او دغه به ئي ابتداء وي والله تعالى اعلم. ابن مسعود رضي الله تعالى عنه په دير قوت سره ادعا کوي. چي له دغه آيت څخه مراد هغه لوگی نه دی چي د قیامت له علامو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چي د قريشو له تمرّد او طغيان څخه په تنگ شو نو دعا ئي وفرمايله چي الله جل جلاله پر دوي تر اووو کلو پوري مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسي چي د يوسف عليه السلام په زمانه کېږي پر مصريانو مسلط شوي وو لکه چي قحط پر دوي مسلط شو چي مکيانو به په هغه کېږي له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کېږي د «يمامه» رئيس ثمامه بن اثال رضي الله تعالى عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو گودامونو لپړل ئي منع کړل چي له هغه ځايه معظمي مکي ته تلل. الغرض مکيان د لوري له لاسه مړه کيدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چي د مسلسل وچکالي او قحط په زمانه کېږي به د جو يعني د ځمکي او آسمان په منځ کېږي لوگی په شان دوري او غبار په نظر راځي. او برسیره په دی د اوږده مدت د باران د نه ووریدلو څخه گردو غبار او دوري له ځمکي څخه پورته کیږي او د آسمان په لوري د لوگی په شان لويي او سپيري دوري تري معلوميږي. چي هغه ئي دلته په «دخان» سره تعبیر فرمایلي دي. په دغه تقریر په «يغشي الناس» کېږي به له خلقو څخه مراد مکيان وي. گواکي دغه یو پخوا ویل ؤ چي پوره شو کما یدل علیه قوله تعالى ﴿فَارْتَبُّوا﴾

رَبِّمَا أَكْشَفُ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٥﴾

ای ربه زموږ لری کړه له موږ دغه عذاب بیشکه مونږ ایمان راوړونکی یو.

تفسير : یعنی کله چي په هغه عذاب کېږي مبتلا کیږي نو داسي به وائي چي اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس موږ ته پوره یقین حاصل شو. بیا به طغيان او شرارت نه کوو او پاڅه مسلمانان کیږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسي جواب فرمائي:

أَنِّي لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿٣٨﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چي په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وگرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدي اخیستلو موقع چیري پاتی ده په هغه وخت کښي مو دغه پندونه ونه منل چي زمونږ رسول سره له ښکاره ښو او واضحه وو هداياتو درغلي وو هلته به مو داسي ويل چي دغه لیونی دی کله به مو ویل چي دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالی عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چي مکيان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنگ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکړه چي دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په ځینو روایاتو کښي راغلی دی چي ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښي عرض او فریاد وکړ چي تاسی خو فرمائی چي زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباہ او فنا کیږي نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو خو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ ټول سره ایمان راوړو لکه چي د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چي منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿أَنِّي لَهُمُ الذِّكْرَى﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زرهاؤ تاویلات له خپله څانه جوړوی هغه شیان چي بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او ځینی داسی وائی چي دی له هغه رومی مریی څخه ځنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسی بیرته گرځیدونکی یی (کفر خپل ته).

تفسیر : یعنی که مونږ د لږ څه مدت له مخی له دوی غنی عذاب لری کړو دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکتو لاس پوری کوی چی پخوا له دی نه به ئی کول او د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق به ئی داسی مطلب کیږی درواخلی مونږ د لږ څه مدت له مخی دغه عذاب له دوی غنی لری کوو تاسی وگورئ چی دوی به په هم هغسی اعمالو مداومت کوی چی پخوا له دی نه هم په هغه کښی مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٧﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چی وبه نیسو مونږ (دغه کفار) په نیولو سختو لویو سره بیشکه مونږ انتقام اخیستونکی یو (په دغه ورځ کښی).

تفسیر : د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په نزد به لویه نیونه په قیامت کښی وی غرض دا دی چی د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بیرته کیدونکی دی. د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه په نزد له لوئی نیونی څخه د «بدر» غزا مراده ده چی په دغی غزوی کښی له کفارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی وو مونږ پخوا له دی نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسی) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر : یعنی د حضرت موسی علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو چی آیا دوی د الله تعالی پیغام قبلوی که نه؟

أَن أَدُّوْا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ

(او وویل موسی فرعونیانو ته) چی وسپارئ تاسی په ما باندی بندگان د الله،

تفسیر : یعنی د الله تعالی بندگان خپل مریان مه گرځوئ! بنی اسرائیلو ته له مریتوبه آزادی ورکړئ! او ماته ئی وسپارئ چی هر چیری زما خوښه وی دوی له خپل ځان سره بوغم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۖ (۱۸) وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَنِ مُبِينٍ ۙ (۱۹)

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتگر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئی پر الله (په اهانته د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر : «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات و چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عَذْتُ رَبِّيَ وَرَبَّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ۙ (۲۰)

تفسیر : او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنگسار کړئ تاسی ما.

تفسیر : په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کېږی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَأَنْ لَّمْ تُوْمِنُوا لِي فَأَعْتَزَلُوكُمْ ۙ (۲۱)

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنگ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسیر : یعنی که زما خبره نه منئ نو اقله ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلې یم شر دی رانه لری کړه!
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی چی خپل قوم بوغم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ۙ (۲۲) فَاسْرِ عِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ۙ (۲۳)

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسی چې بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی گنہگاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چې) پس بوځه بندگان زما (سبطیان) د شپي بیشکه تاسی متبوع یی (د قبطیانو).

تفسیر : یعنی بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښی ئی عرض او فریاد وکړ چی دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکی نه دی نو اوس ته زموږ او د دوی په منځ کښی فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجاب او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چې بی د فرعونیانو له اطلاع له بنی اسرائیلو سره د شپي له مخی له مصره ووځی! ځکه چی د گهښځ (سحر) له مخی به دوی وروسته له دی نه چی ستاسی له تگه خبر شی نو د تاسی د تعاقب دپاره درپسی وځی لیکن په یاد ئی ولری چی په لیاره کښی ستاسی په منځ کښی تریځ سیند درځی چی هغه به ستا د همسا په اشاره سره دی خوا او هغی خوا لری کیږی او په منځ کښی وچه صافه لیاره تاسی ته پیدا کیږی چی ته به سره له خپل قومه له هم هغی لیاری تیریرئ.

وَأْتِركَ الْبَحْرَ هَوًّا إِنَّهُمْ جِنْدٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٣٦﴾

او پریرده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅی کوڅی) بیشکه دوی لښکری دی دوی کړی شوی.

تفسیر : یعنی د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښی مه اوسه! دغه لیاره چی د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښی شوی ده بیرته پاتی نشی پریرده چی دغه لیاره هم دغسی پر خپل حال پاتی وی څو فرعون او فرعونیان ئی وگوری او پر تاسی پسی د راتلو همت او غفرد (جرات) وکړی، لکه چی هغوی هم په هم دغی وچی کښی ننوتل، کله چی تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چی بیا سره یو ځای شی، او په دغه ترتیب سره هغه گرد (تول) لاو لښکر دوب او مغروق کړ. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چی:

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنِّتٍ وَعَيُْونِ ﴿٣٧﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٣٨﴾
وَنَعْمَ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٣٩﴾ كَذَلِكَ تَذَكَّرْنَا الْقَوْمَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

څومره ډیر پریشودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمدہ مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسی د هوسانی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبینو) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبتيانو) ته.

تفسير : يعنی د بنی اسرأیلو په لاسونو کښې ئی ورکړ، لکه چی د «شعراء» په سورت کښې دی له دی نه معلوم شو چی د فرعون د غرقیدلو څخه وروسته د بنی اسرأیلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشی مطلب به ئی داسی وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چی له فرعونیانو څخه پاتی وو هم هغسی شیان مونږ بنی اسرأیلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاک د دوی) باندی آسمانونو او ځمکی.

تفسير : په روایاتو کښې راغلی دی چی د مؤمن د وفات په تقریب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړی چی له هغی څخه به ده ته روزی نازلیده یا هغه دروازه چی په هغی کښې د ده صالح عمل پورته خوت او هغه ځمکه به هم ژاړی چی ده به پری لمونځ کاوه یعنی افسوس چی هغه سعادت له مونږ ځنی واخیست شو کله چی له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسی به آسمان یا ځمکه ولی ژاړی؟ بلکه ممکن دی چی د دوی پر مرگ خوښ هم شی چی ښه شو چی دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا نَبِيَّ إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ
الْمُهِينِ ﴿٢٢﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٢٣﴾
وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٤﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بنی اسرأیلو ته له عذاب سپکوونکی (د قبطیانو). چی له (طرفه د) فرعون وو (چی مجسم مصیبت او آفت وو) بیشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفینو له حده تیریدونکی سر غروونکی (په شرک کښې) او خامخا په تحقیق غوره کړی مو وو دغه (بنی اسرأیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانی د دوی).

تفسير : يعنى اكر كه د بنى اسرائيلو كمزورى او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوى ته د هغى زمانى پر گردو (تولو) خلقو فضيلت وركړ او غيښى جزئيه فضائل خو هم هغه دى چى تر نن پورى د بل هيڅ قوم په برخه نه دى شوى مثلاً د ډيرو انبياو په دوى كښى مبعوثيدل.

وَاتَّبَعَهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهٖ بَلَوٌ مُّبِينٌ ﴿٣٧﴾

او ور مو كړ دوى ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسى) هغه (نعمت) چى په هغو كښى آزمائش مدد ؤ ښكاره .

تفسير : يعنى د حضرت موسى عليه السلام په ذريعه مثلاً د «من او سلوى» نزول د وريځو سيورى غورځول وغير ذلك .

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٨﴾ إِنَّ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٩﴾

بيشكه دغه (كفار) خامخا وائى چى نه دى دغه عاقبت زمونږ مگر هم دا ږومبى مرگ زمونږ دى (په دنيا كښى) او نه يو مونږ راپورته كړى شوى (له قبرو).

تفسير : په منځ كښى د حضرت موسى عليه السلام د قوم ذكر استطراداً راغلى وو، له دى غايه بيا د رسول الله د قوم تذكره شروع كيږي. يعنى دوى وائى چى زمونږ اخري حالت فقط هم دغه دى چى موت پر مونږ راغى هر كله چى مړه شو نو وروسته له مرگه بيا نو نوري خبرى اترى له سره نه دى پيښيدونكى. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بيخي نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شى دى؟ او حساب او كتاب چيرى كيږي؟

فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

پس (ژوندى) راولئ پلرونه زمونږ كه چيرى يئ تاسى صادقين رښتيني (په دغى وينا خپله كښى).

تفسير : يعنى رسول الله مبارك او مؤمنانو ته كفار وائى كه تاسى پخپلى دغى وينا كښى

يئ او دغه عقیده مو صحیحه وی چی وروسته له مرگه بیا ژوندون هم شته. نو ډیره ښه ده تاسی خو زمونږ دغه مړه شوی پلرونه او نیکه گان راژوندی کړئ چی مونږ ئی پخپلو سترگو سره ووینو او په کیفیت ئی وپوهیږو.

أَهْمُ خَيْرٍ أَمْ قَوْمُ تُبَعِّ

(نو فرمائی الله چی) آیا دغه (قریش) غوره دی (په مال او قوت کښی) که قوم د «تبع»؟

تفسیر : «تبع» د یمن د باچا لقب وو چی د ده حکومت پر سبا، حضر موت او نورو ټولو وو «تبع» ډیر تیر شوی دی الله تعالیٰ ښه عالم دی چی دلته تری کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره تری ظاهر شو چی دغه قوم د ډیر قوت او قدرت خاوندان وو چی د خپل طغیان او تمرد په سبب هلاک او تباہ شو. ابن کثیر رحمة الله علیه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوی چی د هغه ذکر د سبا په سورت کښی تیر شوی دی. والله اعلم.

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٢٤﴾

او هغه کسان چی پخوا تیر شوی وو له دغو (قوم د تبع لکه عاد او ثمود بلکه قوی نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی بیشکه دوی وو گنهگاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته)

تفسیر : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالیٰ دغه ټول د دوی د گناهونو په بدل هلاک او تباہ کړل، آیا تاسی له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چی نه مو هلاکوی؟ یا مو نه شی هلاکولی؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَبَيْنَهُمَا الْعِینَ ﴿٢٥﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او ټول هغه شیان چی په منع د دغو دواړو کښی دی حال دا چی لوی کونکی یو (یعنی عبث) نه دی پیدا

کری مونږ دغه دواړه مگر په حقه سره وليکن زياتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي (په دی چی فعل د حکیم هیچیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر : یعنی نه می دی پیدا کری دغه ټول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لویو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کری شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ څرگندیږی (ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ۖ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ۚ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چی په دغه ورځ کښی د ټولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مگر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالی رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزُّقُومِ ۖ طَعَامُ الْآثِمِينَ ۝

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) گنهگارانو (کافرانو) دی.

تفسیر : یعنی د کومی ادنی مشابحت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهند) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٣٧﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٣٨﴾ خُذُوهُ
فَاعْتَلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٣٩﴾

په شان د مس (او ژیر) ویلی کری شوی (توری ختی د تیلو) چی ایشیږی په
گیدو کښی په شان د ایشیدلو اوبو خوتیدونکیو (وبه فرمائی الله خازنانو د
دوزخ ته چی) ونیسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر : دغه د «خندوه» حکم به هغو پرښتو ته کیږی چی د مجرمینو په تعذیب ماموری دی.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٠﴾

بیا ورتوئی کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشیدلو اوبو

تفسیر : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لیاری د دوی گیدو ته ننوځی او د دوی کلمی پری
کوی او د هغو توتی د باندی لویږی (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤١﴾

(وبه ویل شی ده لره) وشکه (دغه عذاب) بیشکه ته هم دغه ته عزتمن غت
مشر (کافر) وی (په زعم خپل).

تفسیر : یعنی ته خو هم هغه ئی چی په دنیا کښی ځان لوی معزز او مکرم ګانه او خپل
مشرتبوب او سرداری به دی ثابتوله اوس دی هغه مشرتوب چیری لار؟.

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٤٢﴾

بیشکه چی دغه عذاب هغه دی چی وئ تاسی چی په ده کښی به مو شک
کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی کله داسی یقین او باور درلود (لرلو) چی له دغه ورځی سره به مخامخ
کیږئ تاسی په دغه شک او شبهه کښی وئ چی فقط مونږ هم دلته لوی او چرچی کوو، او په هم

دغی مشغولتیا کښی خپل عمر تیروو. کله چی مړه شو. نو له خاورو سره ګډوډ کیږی، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدی چی هغه ټولی خبری رښتیا وی چی انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چی متقیان به په ځای د امن کښی وی (له ټولو مکروهاتو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چی دلته له الله تعالیٰ څخه ویریږی هلته به ډاډه هوسا (آرام) او مطمئن اوسېږی او هیڅ ډول (طریقه) خوف او غم به دوی ته نه رسیږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَكْسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقِيلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کښی چی اغوندی به (دوی جامی) له ورېښمو نازکو او له ورېښمو پیرو (غتو) په دی حال کښی چی سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر : یعنی د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پریرو ورېښمینو کالیو (کپرو) څخه وی او یو جنتی به له بل جنتی څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه ډیر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کینی او خبری اتری به سره کوی.

كَذَلِكَ وَرَزَاوْنَهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغیره او بی تبدیلی) او ملګری به کرو مونږ دوی له پیغلو سپینو پوستو غټو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر : یعنی له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) یو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښی له هر قسم میوی حال دا چی په امن کښی به وی له (انقطاع او ضرر د میوو او هر مکروه نه)

تفسير : يعنى هره هغه ميوه چى د دوى په زړه كښى وگرځي او دوى ئى وغواړي فوراً دوى ته ورحاضروله كيږي او هيڅ يو فكر او انديښنه به له دوى سره نوى په پوره زړه جمعى او اطمینان سره به ئى خورى او غښى او مسرور به اوسيږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څكى دوى په دغه جنت كښى مرگ مگر خو هغه مرگ ډومبى (چى تير شوى دى په دنيا كښى).

تفسير : يعنى هغه موت چى پخوا له دى نه راغلى وو اوس وروسته له دى نه به له سره مرگ او درد تاسى ته نه راځي دائم به په هم دغه عيش او نشاط كښى خوښ او خوشال اوسيږئ چى نه ستاسى خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږي، او نه د هغه وسائلو او وسائلو ته.

وَوَقَّعَهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۖ فَضَلَّ مِنْ رَيْبِكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝٤٥

او وېه ساتى (الله) دوى له عذابې د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اكرام) هم دا برى دى ډير لوى.

تفسير : يعنى له دى نه به بل لوى برى او كاميابى څه شى كيدى شى چى د الله تعالى له عذابې محفوظ او مأمون پاتى وي او تر ابدالباد پورې د الطافو او افضالو مورد گرځي!.

فَأَنشَأْنَا سِرَّهٖ لِسَانَكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۝٤٦

پس بيشكه هم دا خبره ده چى آسان كړى مو دى دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دى چى دوى پند واخلي (ښه وپوهيږي او ايمان پري راوړي).

تفسير : يعنى پخپلى مورنى ژبى سره په اسانى پري پوهيږي او ياد ئى كړي.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُونَ ۝٤٧

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی شو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی. دوی خو د دغی خبری په انتظار کې دی که کومه بده پېښه پر تاسی واقعہ شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وگوری، چی هغوی ته څه څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالى فله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (۱۴) فمدنية وهي سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات. رقم تلاوتها (۴۵) تسلسلها حسب النزول (۶۵) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثیة» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۴) آیتونو څخه چی مدنی دی (۳۷) آیت (۴) رکوع لری په تلاوت کېږی (۴۵) او په نزول کېږی (۶۵) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حَمْدٌ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝۷ إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝۸

نازلیل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کېږی او په ځمکی کېږی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کېږی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهيدى شى چى خامخا د دغو علويه وو او سفليه وو موجوداتو داسى پيدا كيونكى او ساتونكى شته چى دغه ئى پخپل كامل قدرت او حكمت سره په دغسى محاسن او مزايا سره جوړه كړى دى او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم كوى.

«البقرة تدل على البعير، وأثر الأقدام تدل على المسير، فكيف لا يدل هذا النظام العجيب الغريب على الصانع اللطيف الخبير»

وَفِي خُلُقِكُمْ وَمَا يَدُتُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٦﴾

او په پيدا كولو (د هر يوه) ستاسى كښى او په هغه څه كښى چى خواره (تيت) كړى دى (الله په ځمكه كښى) له هر قسم دابى (خوځيدونكيو) ډير دلائل (د قدرت او استدلال) دى دپاره (د هغه) قوم چى يقين كوى (پر بعث باندې).

تفسير : يعنى كه انسان پخپل خلقت او د نورو ساكنانو (جاندارو) او ذوى الارواحو په خلقت كښى غور او فكر وكړى نو د عرفان او ايقان تر درجو پورې رسوونكى په زرهاو دلائل او نښى په نظر ورځى چى هر يو ئى لوى برهان او قوى استدلال دى په وجود د اله العالمين.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ

او په اختلاف د شپى او د ورځى (په تياره او رڼا، تزئيد او تنقيص او نورو كښى) او په هغه كښى چى نازل كړى دى الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير : يعنى اوبه ئى د آسمانه له طرفه رانازلې كړى چى د رزق او روزى ماده ده.

فَلَحْيَا يَهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٧﴾

پس (الله) ژوندى كړى ده په دى (اوبو) سره ځمكه پس له مرگه (وچوالى) د هغى او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دى دپاره د (هغه) قوم چى عقل چلوى.

تفسير : يعنى كه لږ څه هم له پوه او عقل څخه كار واخلي نو دغه درملومپيى چى دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حكيم له قوته او قدرته د بل هيچا په واک (قبضه) او اختيار كېنې نشته. لكه چي پخوا له دې نه په څو څو ځايونو كېنې د دې مفصل تقرير ليكلي دي.

تِلْكَ آيَةُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ⑥

دغه (علامي د قدرت لوي) دلائل (د قدرت) د الله دې چي لولو ئي مونږ په تا باندې په حقه سره پس پر كومه يوه خبره پس له (خبري) د الله (قرآن) او پس له دلايلو (د قدرت) د الله ايمان به راوړي دوي؟ (بلكه نه ئي راوړي).

تفسير : يعنې له ما سواء الله څخه بل كوم شي د بندگي او عبادت وړ (لائق) او مستحق دي؟ او بغير د الله له خبرو څڼي بل كوم كلام د آوريدلو او منلو قابل دي؟ كله چي د داسي لوي مالك داسي رښتيا او صافي او سمې خبرې هم كوم بد بخت نه قبلوي نو بالاخر دوي د كوم شي په انتظار كېنې دي چي هغه به بيا مني؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ⑦ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْزِلُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَانَ كَرِيمًا

خرابي هلاك افسوس دي هر دروغ تړونكي گنهگار ته چي آوري آيتونه (د قدرت) د الله چي لوستل كيږي پر ده بيا لا ښه كلك شي (په كفر خپل) په دې حال كېنې چي متكبر (گرځيدونكي وي له ايمانه) دي لكه چي ئي نه دي اوريدلي هغه (آيتونه).

تفسير : يعنې د ضد او غرور له سببه د الله تعالى خبرې نه اوري او تكبر او لوئى ورته اجازه نه وركوي چي له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي كله چي حقه او رښتيا خبره آوري داسي تړي مخ اړوي لكه چي له سره ئي نه وي اوريدلي.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَ هَاهُنَا
أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝

پس زیری ورکره ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چی پوه شی له آیتونو
(د قرآن) زمونږ پر یوه څه شی نو نیسی ئی په توکو او مسخرو دغه
(دروغجنان متکبران مسخره کوونکی) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر : یعنی څرنګه چی دوی له آیات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوی نو د هغه
سزاوی به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت ورسپړی چی ذکر ئی دغه دی.

مِنْ دَرَارِهِمْ جَهَنَّمَ وَلَا يُعْنِي عَنْهُمْ كَيْسُ بُؤْسِهِمْ وَلَا مَا اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړی له دوی نه هغه څیز
چی کسب کړی وی دوی هیڅ څیز (له عذابه) او نه (به دفعه کوی) هغه
بتان چی نیولی دی دوی بی له الله دوستان (معبودان).

تفسیر : یعنی اموال او اولاد او نور شیان به سره هلته په کار ورنشی، او نه هغه شیان په کار
ورځی چی هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفیقان ګرځولی شوی وو او له هغوی څنی
ئی د ډیر امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ
عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٍ ۝

او شته دوی ته عذاب ډیر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی او
هغه کسان چی کافران شوی دی په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له
(هغه ډیر سخت) عذاب درد رسوونکی نه.

تفسير : يعنى دغه لوى عظيم الشان برکت او ستر هدايت دى چى د هر راز (قسم) بنو او بدو ليارى او چارى انسانانو ته بنیى، هر هغه شوک چى د دغه لوى قرآن احکام او بيان نه منى او هغه دى خپل ځان د دير سخت غليظ او دردناک عذاب گاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تيار کړى!

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دى چى مسخر (تابع) کړى ئى دى تاسى ته بحر سيند دپاره د دى چى گرځى بيري په دغه (بحر) کښى په امر حکم د الله سره.

تفسير : يعنى د سمندر په شان مخلوق مو تاسى ته داسى تابع او مسخر گرځولى دى چى تاسى بلا تکلفه د خپلو بيريو او جهازونو په وسيله پري گرځئ! او له ميلونو ميلونو ژورو (دوبو) اوبو له پاسه پري تيريئ او له يوى وچى څخه بلې وچى ته پري رسيئ!

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٦﴾

او دپاره د دى چى طلب کوئ تاسى له فضله د الله او دپاره د دى چى شکر ئى وباسئ.

تفسير : يعنى بحرى تجارت وکړئ!، يا ښکار وکړئ!، يا د ده له منځه مرغلرې او نور شيان وباسئ! او د دغو گوردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښى هغه حقيقى منعم مه هيرئ! او د ده حق اداء کړئ او قدر ئى په ښه شان سره وپيژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئى شکريه اداء کړئ!

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لگولى مسخر کړى ئى دى تاسى ته هر هغه شيان چى په آسمانونو کښى دى (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شيان چى په ځمکه کښى دى (لکه اوبه خاوره او حيوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دى).

تفسير : يعنى پخپل حکم او قدرت سره ئى دغه گورد (تول) شيان ستاسى په کار کښى لگولى دى. دغه د الله تعالى لويه مهربانى او فضل دى چى دغسى عظيم الشان مخلوقات ئى د انسانانو

د خدمت، منفعت او چرچو دپاره په کار کښی لگولی دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بیشکه په دغه (تسخیر) کښی خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چی فکر کوی (په دغو مخلوقاتو کښی).

تفسیر : که انسان فکر او غور وکړی نو پوهیدلی شی چی دغه شی د ده له توانه، قوته او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالیٰ په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه گرد (تول) شیان زمونږ په کارونو کښی بوخت (مشغول) او لگیا دی. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه کار په کار دی چی په کوم کار کښی مشغول او لگیا شو. او هغه کار هم دا دی چی خپل عمر د هغه حقیقی منعم او علی الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت کښی تیر کړو چی زمونږ خالق او مالک دی او پخپل مستعار حیات کښی یوه شیبه هم د الله تعالیٰ له یاده غافل نشو خو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شی.

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُ وَالَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چی ایمان نی راوړی دی چی مغفرت (بښنه) وکړی (د آزار) هغو کسانو ته چی امید نه لری د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسیر : له «ایام الله» یعنی د الله له ورځو څخه هغه ورځی مراد دی چی په هغو کښی الله تعالیٰ خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړی یا پر خپلو بندگانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذل او احسان وکړی لهذا له ﴿قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُ وَالَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دی چی د الله تعالیٰ له رحمت څخه بیخی ناامیده او د ده له عذابه بیخی بی فکره وی.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی (الله) هغه قوم ته پر هغه چی وو دوی چی کسب کول به نی.

تفسیر : یعنی ای مسلمانانو تاسی د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کښی مه اوسئ! د

هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافی او پوره سزا ورکوی او د مؤمنینو د صبر، تحمل عفوی او تیریدلو مناسبه صله هم ورکوی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

هر هغه څوک چې وکړي (کوم کار) نیک نو (وکړه ده دا کار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چې وکړي کوم کار) بد پس پر هم ده دی (وبال او ضرر ئی).

تفسیر : یعنی د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسیدونکی ده الله تعالیٰ هغه ته هیڅ ضرورت نه لری او بدی کوونکی پخپله په خپل حق کښی خراب تخم شندی او کړی ئی او د نقصان په فکر کښی اوسی او هر کار او عمل چې کوی په دغه علم قصد او نیت سره ئی وکړی چې د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسیدونکی دی.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۝۱۵

بیا خاص رب ستاسی ته به بیول کیږئ (په قیامت کښی لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چې هلته ورسیدی نو د دوی ټول ښیگته (فائده) او خرابی د دوی په مخه ورځی او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومی او د خپل عمل د میوی خوند به وشکی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته کتاب (توریت) او حکم (په تورات په مابین د خلقو کښی) او نبوت (موسیٰ) او هارون ته له دوی نه) او روزی کړی مو وه دوی ته له غیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلوی).

تفسیر : یعنی توریت نی در کر، او سلطنت، یا د فیصلی قوت یا د پوهنی خبری، یا د دین پوه نی در عطا کره او دیر زیات انبیاؤ الله نی په تاسی کښی مبعوث کرل دغه خو روحانی غذا وه که جسمانی غذا ته وگورئ هغه نی هم په کثرت او افراط سره تاسی ته در عطاء کری ده تر دی چی «من او سلوی» نی هم پر تاسی نازل کرل.

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٩﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر : یعنی د هغی زمانی پر گردو (تولو) خلقو دوی ته کلی فضیلت حاصل وو او د ځینو جزئیو و فضائلو په اعتبار نو د هغی زمانی قید لگولو ته هم دومره ضرورت نه پاتی کیږی.

وَأَيَّدْنَاهُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْأَمْرِ

او ورکړی وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دینی احکامو)

تفسیر : یعنی نهایت واضح او مفصل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چی د دین په باب کښی د حجت او برهان په شان وړاندی کول کیږی.

فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيَا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّهُ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٠﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کښی) مگر پس له هغه چی راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چی وو په منځ د دوی کښی بیشکه رب ستا به حکم وکړی په منځ د دوی (او ستاسی) کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چی وو دوی چی په هغه کښی به نی سره اختلاف کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلی کتاب پریښی دی او بیشماره فرقی جوړی شوی دی چی د دوی عملی فیصلی به د قیامت په ورځ کیږی. او هلته به دوی ته ښه

معلوم او دغه پته به ولگيږي چي د دوي منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هيڅ شي نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

بيا مو وگرځولي ته ولاړ پر شريعت ارته لياره له كاره د دين پس متابعت وكړه د هغه او متابعت مه كوه د آرزوگانو د هغو كسانو چي نه پوهيږي دوي (په حقيقت د توحيد).

تفسير: يعنى د دغو اختلافاتو او د گوند (دلى) او گوندبازي (دله بازئ) په موجوديت كښي مونږ تاسي د دين په صحيحه ليارى قائم كړئ. نو تاسي ته او ستاسي امت ته لارم دى چي پر دغى سمى صافى برابري ليارى باندې برابر او مستقيم واوسئ! او هيڅ كله په خطاء او تيروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فكر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوي غوښتنه داسي ده چي تاسي د دوي د طعن، تشنيع، ظلم او تعدى څخه په تنگ راشئ او د دعوت او تبليغ له كارونو څخه لاس واخلي! يا په مسلمانانو كښي هم داسي تفريق او اختلاف ولويږي چي دوي پخپله په هغه كښي اخته او مبتلا دي. په دغه صورت كښي واجب دى چي د دوي دغسې غوښتنې بيخي پائمالى او خرابي كړي شي؟.

إِنَّهُمْ لَنُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

بیشکه چي دوي له سره به دفعه نه كړي تا له (عذابه د) هيڅ شي،.

تفسير: يعنى د دوي په طرف ستاسي متمايل كيدل تاسي ته د الله تعالى په نزد هيڅ په درد نه خوري او په كار نه درځي.

وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بیشکه چي ظالمان ځيني د دوي دوستان (كار جوړونكي) دي د ځينو نورو او الله ولي دوست دي د متقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير : يعنى منصف او رشتيا خوشبونكى مسلمانان د ظالمانو او بى ليارى كفارو رفيق او ملگرى له سره نشي كيدى. دوى خو د الله تعالى مطيع بندگان دى. او الله تعالى هم د دوى رفيق ناصر او مددگار دى. لارم دى چى دوى پر هغى سمى ليارى لار شى او پر هم هغى باندې اعتماد او توكل ولرى.

هَذَا ابْصَارُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٥﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دى دپاره د خلقو او هدايت ليار ښوونه دى او رحمت دى دپاره د هغه قوم چى يقين راوړى (پر بعث باندې).

تفسير : يعنى دغه قرآن پر ډير بصيرت زياتونكيو حقايقو مشتمل دى خلقو ته د كار ښى خبرى ښيي او د برى او كاميابى ليارى هغوى ته ښيي او هر هغه خوش قسمته او بختور سړى چى پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وكړى او په ښه شان سره پرې عامل شى نو د دوى په حق كښى په خصوصى ډول (طريقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوى نعمت دى.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نُبَحِّلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءٌ نَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢٦﴾

آيا گمان كوى هغه كسان چى كړئ دى بد كارونه (د شرك او كفر) د دى چى وبه گرځوو مونږ دوى (په آخرت كښى) په شان د هغو كسانو چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) برابر (او يو شانى) به وى ژوندون د دوى او مرگ د دوى (بلكه نه دى برابر) بد دى هغه چى حكم كوى دوى (چى دا برابري ده).

تفسير : يعنى د الله تعالى د حكمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آيا كوم عاقل داسى اټكل او گمان كولى شى چى له يو بد عمله او له يوه صالح انسان سره به رب المنان څرنگه يو شان معامله وكړى او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنگه سره برابره كړى؟ داسى له سره كيدونكى نه دى نه دغه دواړه په دغه ژوندون كښى سره يو شان دى او نه به له مر كيدلو څخه وروسته برخه كيږي او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدى چى دلته ورسره كړى شوى دى هغه د يوه بدكار كافر په برخه كله كيدى شى. د كفارو دپاره د دغى دنيا په ژوندانه كښى د «معيشة

ضنک» او په عقبي کښي پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شي نشته. الغرض دغه دعوی بيخي غلطه او دغه خيال بالکل چټی (بيکاره) او مهمل دی چي الله تعالی به د نيکانو او بدانو موت او حیات سره يو شان کوي. د الله تعالی د حکمت مقتضا له سره داسي نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړي او ډير صحيحه او درسته نتيجه به تري څرگندوي (بيکاره کوي). او د هر يوه د نيکي او د بدی فی الجمله ځيني آثار هم دلته هم ظاهروي مگر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرگه کيږي.

وَلَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلَيُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

او پيدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چي مناسب وو) او دپاره د دی چي جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چي کړی ئی وی او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزئيد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير : يعنی ځمکه او آسمانونه ئی هم داسي خوشي او چټی (بيکاره) نه دی پيدا کړی، بلکه په نهايت حکمت سره ئی د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پيدا کړی دی څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړي چي کوم شيان ئی جوړ کړي په ښه ډول (طريقه) او ښه حکمت او اتيقان سره ئی پيدا کړی دی او له هغو ځني دغه خبره ځان ته معلومه کړی او اندازه ئی ولگوي چي يوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغی عظيم الشانی کارخانی نتيجه هم ظاهریدونکی ده چي هغه ته آخرت وائی او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتيجه ور وړاندی کيږي. او هر څه ئی چي کرلی وی هغه به ربيی. د عمل له مکافاتو غافل مه شه! له غنمو غنم کيږي له اريشو نه اريشه

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

آيا پس ويني ته هغه څوک چي نيولی وی ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او گمراه کړی وی ده لره الله په علم باندی (چي استعداد ئی ورته معلوم دی په ازل کښي).

تفسير : يعنى الله تعالى ته معلوم دى چى د هغه استعداد خراب دى او د دغى خبرى وړ (لائق) او مستعد دى چى له سمى ليارى څخه دى لورى او بل لورى ته درومى يا دا مطلب چى هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ايقان او اذعان گمراه شوى دى.

وَحْتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عَشُوَةً مِّنْ يَّهْدِيهِ
مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٧﴾

او مهر لگولى وى پر غوړونو د ده او پر زړه د ده او گرځولى ئى وى پر سترگو د ده پرده پس څوک به لياره وښيي ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آيا تاسى پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پرى واخلئ).

تفسير : يعنى هغه سړى چى محض خپل نفسانى خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوى او هر چيرى ئى چى خواهش وى هغه لورى ته لار شى او د حق او باطل د معلومولو او بيلولو معيار له ده سره هغه د ده نفسانى خواهش او غوښتنه وى نو الله تعالى دى د ده په هم هغى خوښى کړى گمراهى کښى پريږدى، بيا د ده حالت داسى کيږي چى نه ئى غوړونه پند او نصيحت اوريدى شى، او نه ئى په زړه کښى رښتيا خبرى ځاى نيولى شى او نه پرى پوهيدلى شى او نه د ده په سترگو کښى د بصيرت رڼا بريښى ظاهر دى چى الله تعالى هر هغه څوک چى د ده د اعمالو په سبب داسى يوه حالت ته رسوى بل به کوم قوت او طاقت وى چى وروسته له هغه دى پر هغى سمى ليارى راولى.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

او وائي (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دى په دغى دنيا کښى چى مړه کيږو او ژوندى کيږو او نه مو هلاکوى مگر زمانه.

تفسير : يعنى کفار وائي ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنيا ده چى مونږ په کښى ژوندون کوو او مرو لکه چى د باران په اثر په ځمکه کښى شينکى او ترکودى زرغونيدى، لوئيدى، وچيږي او بيا له منځه ورکيږي د انسان حال هم پر هم دغه قياس کړئ چى يو وخت پيدا کيږي او تر يوه معينه وخته پورى ژوندون کوى او بالاخر د زمانى چورليدل او تدوير ئى له منځه پورته کوى او ژوندون ته ئى خاتمه ورکوى او د موت او حيات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده .

وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿۳۷﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرگ زمانی ته) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مگر گمان کوی (او اټکل چلوی او دغه خبره بی دلیل وائی).

تفسیر : یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالی ته ونه کړی شی چی د ده وجود او علی الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپي تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت نی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالی په حضور کښی بی ادبی او گستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذْ أَتَىٰ آلِ هَارُونَ أَنَّهُمْ ابْنُ مَرْيَمَ نَبِئَةٍ مَّا كَانُ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوا بِآيَاتِنَا إِنَّكُمْ مُدْرِكُونَ ﴿۳۸﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مگر دا چی وائی راولی پلرونه زمونږ که چیری یی تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر : یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هوا که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یی نو زمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه گردی (تولی) خبری منو چی بیشکه پس له مرگه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ
لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چی الله ژوندی کوی تاسی بیا مره کوی تاسی
بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چی نشته هیڅ شک په (راتلو د)
هغی کښی ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږی. (نو ځکه تری انکار
کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چی یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژنی هغه ته دغه کار څه
سختی او اشکال لری چی تاسی بیا ژوندی کړی او بیا مو گرد (تول) سره یو ځای راتول او
جمع کړی؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِذِ يَخْسِرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او
ځمکی خلقاً، ملکاً و عبیداً) او به هغه ورځ کښی چی ودیږی قیامت نو په
دغه ورځ به زیان کاره شی مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغی ورځی کښی چی ذلیل، سپک او خوار ودیږی نو هلته به دوی ته دغه خبره
ښکاره او څرگندیږی (ښکاریږی) چی تیروتلې او غولیدلې وو.

وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةٍ تَحْمِلُ أُمَّةٌ تَدْعِي إِلَى كَيْفَهِ الْيَوْمِ يُحْزَنُونَ
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکېه په قیامت کښی) هر امت ناست پر ځنگنونو

خپلو (له خوفه او هيښته) هر يو امت به رابللی شی په طرف د کتاب اعمالنامې خپلې (نو وېه ويل شی دوی ته له جانبې د الله چي) نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسي ته د) هغو (اعمالو) چي وئ تاسي چي کول به مو (په دنيا کښي)

تفسير : يعنی د اعمالنامې په طرف بلل کيږي چي راځي سم له دی سره حساب راکړئ! نن هر سړی ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا ورسيږي چي په دنيا کښي ئی کړی وی.

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ط

دغه کتاب زمونږ دی خبری کوی (او شاهدي وائي) پر (اعمالو د) تاسي باندی په حقه سره.

تفسير : يعنی هر هغه کار چي کړی ئی وی، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او کامل صورت سره درښيي او د یوی ذری په اندازه به هم په هغه څه تزئید او تنقیص نه کيږي.

إِنَّا كُنَّا فَتَنَّا سَيِّئًا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بيکښه مونږ وو چي امر به مو کاوه په ليکلو سره د هر هغه څه چي وئ تاسي چي کول به مو (په دنيا کښي).

تفسير : يعنی زمونږ په علم کښي هر شی له ازلې شته، مگر د دوی د انضباط دپاره زمونږ پرښتی مقرر دی چي د دوی گرد (تول) اعمال حقاً حقاً وليکي، نن د دوی ليکلی شوی مکمل رپورت ستاسي په مخ کښي پروت دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر څه هغه کسان چي ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس نښاسی دوی رب د دوی په رحمت (جنت) خپل کښي دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه بری دی ښکاره .

تفسير : يعنى په جنت كښى به الله تعالى مومنان داخلوى چى هلته په اعلى درجه سره رحمت او هر قسم مهربانى وى .

وَمَا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ
وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٥٦﴾

او هر څه هغه كسان چى كافران شوى دى (وبه ويل شى دوى ته داسى) آيا نه ؤ آيتونه (د قرآن) زما چى لوستل كيدل به پر تاسى باندې پس تكبر مو وكړ (او ايمان مو پرې رانه ووړ) او وئ تاسى قوم گنهكاران (كافران) .

تفسير : يعنى زمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجت د اتمام كړدى (تولى) خبرى دوى ته ور رسولى شوى دى، او له هېڅ پلوه هېڅ يو قصور او لندون په دغه مورد كښى نه دى پاتى، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبر سر ښكته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوښتل يا له ﴿وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ﴾ څخه داسى مطلب واخيست شى چى تاسى لا له پخوا څخه جرائم كوونكى خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ
مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نُظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

او هر كله چى وبه ويل شو (تاسو ته اى كفارو چى) بيشكه چى وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قيامت نشته شك په (راتلو) د هغه كښى نو وبه ويل تاسى نه پوهيږو چى څه شى دى قيامت گمان نه كوو مگر گمان لږ او نه يو مونږ يقين راوړونكى (په راتلو د قيامت) .

تفسير : يعنى مونږ په دى باندې هېڅ نه پوهيږو چى قيامت به څرنگه وى؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چى بيانوى مونږ پر هغه له سره يقين او باور نشو كولى، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ديرو آوړولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال ئى زمونږ

په افکارو کښی کله نا کله راځی چی هغه بيله خبره ده .

وَبَدَأَ لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٦﴾

او ښکاره به شی (په قیامت کښی) دوی ته ناکاره والی (بدی جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چی کړی وو دوی (په دنیا کښی) او چاپیر (نازل) به شی په دوی عذاب د) هغه چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چی قیامت راشی، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په منځ کښی وروړاندی کیږی، او د عذاب او د نورو اندازاتو په نسبت څه توکی تکالی چی دوی به کولی هغه ټول به د دوی په منځ کښی راځی او دوی چپ له خپل تصویره په هم هغو کښی اخته او ککر کیږی.

د ملائكة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبہ دغسی خطاب کیږی چی.

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسِفْكُمْ كَمَا نَسِفْنَا لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا

او وبه ویل شی چی نن ورځ به هیر کړو (پری به ږدو) مونږ تاسی (په دوزخ کښی) لکه چی هیر کړی وو تاسی ملاقات د ورځی ستاسی دغه (چی ورځ د قیامت ده).

تفسیر : یعنی په دنیا کښی دغی لوئی ورځی ته مو هیڅ فکر او خیال نه وو او بیخی مو هغه نه یادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانی سره ستاسی یادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښی هم هغسی سره خوشی پریږدو لکه چی تاسی په دنیوی مزو، میلو، او چرچو کښی دوب تللی وئ.

وَمَا لَكُمْ النَّارَ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نُصْرَةٍ ﴿٣٧﴾ ذَلِكُمْ بِأَنكُمُ اتَّخَذْتُمُ إِلٰهَ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمْ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

او ځای ستاسی اور دی او نشته تاسو ته هیڅوک له مددگارانو (چی مو تری

خلاص کړی). دغه (تعذيب له دی سبه دی) چي بيشکه تاسی نیولی مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر : یعنی په دنیوی مزو او چرچو کښی داسی مشغول او لگیا شوی وئ چي له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خیال کښی نه گرځیده چي کله به دلته راځئ، او له الله تعالی سره مخامخ کیدونکی یئ، او که غه خیال هم تاسی ته در پیدا شوی وو نو داسی به مو گڼل او تصور به مو کاوه څرنگه چي نن په دنیوی ژوندانه کښی مونږ د مسلمانانو حریف او مقابل طرف گڼلی کیږو په اخروی ژوندانه کښی به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان یو.

قَالِیَوْمَ لَا یُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ یُسْتَعْتَبُونَ ﴿۳۵﴾

نو نن ورځ ویه نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسیر : یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کیږی چي په هغی کښی څه عبادت او ریاضت وکړی او د رب العزت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړی.

فَإِنَّهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۶﴾ وَلَهُ الْكِبَرُ يَوْمَئِذٍ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۷﴾

پس خاص الله سره ده ټوله ثناء صفت چي رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د ټولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لویي په آسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کښی او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چي هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر : ښائی چي انسان الله تعالی ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هدایاتو ئی تگ وکړی او له نورو گردو (ټولو) څخه وشکوی! او محض د ده خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښی اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښی پخپل واک او اختیار د زړه له کومی مطیع او منقاد وی! له سره د

سرکشی، تمرد، طغیان او عصیان، خیال او گمان پخپل زړه او مخپله کښی ونه گرځوی! په قدسی حدیث کښی راغلی دی. «الكبرياء ردائي والعظمة ازاری فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار» کبریاء زما څادر دی او لوی زما ازار دی نو هر څوک چی په دغو دواړو کښی له ماسره منازعه یا کشمکش وکړی زه به ئی په سخت اور کښی په غوڅارولو سره غورځوم «اللهم اجعلنا مطيعين لامرك وجنبنا غضبك وقنا عذاب النار انک سمیع قریب مجیب الدعوات».

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه فله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سورة الاحقاف مكية الا الآيات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنية وهى خمس وثلاثون آية و اربع ركوعات رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثية «د الاحقاف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ١٠ و ١٥ و ٣٥ آياتونو شخه چى مدنى دى (٣٥) آيته (٤) ركوع لرى په تلاوت كېشى (٤٦) او په نزول كېشى (٦٦) سورت دى وروسته د «الجاثية» له سورتته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حَمَّ ١ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ٢ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ٣

رالپړل د دى كتاب (قرآن) دى له طرفه د الله ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چى هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) نه دى پيدا كړى مونږ آسمانونه او ځمكه او هر هغه شيزونه چى په منځ د دى دواړو كښى دى مگر په حقه (دپاره د دى چى دلالت وكړى په قدرت او وحدانيت زمونږ) او (په) تاكلى (مقرر كړى) وعدى سره .

تفسير: يعنى آسمان او ځمكه او دا گردى (تولى) كارخانى الله تعالى خوشى چتى (بېكاره) نه دى جوړى كړى. بلكه هغه گردى (تولى) ئى د يوه غرض او مقصد دپاره پيدا كړى دى چى تر يوه تاكلى (مقرر كړى) مدت او ايښود شوى نيتى او معين ميعاد پورى به هم داسى چلېږى كله چى د دى نرى (دنيا) نتيجه رابكاره شى نو هغه ته به آخرت وايه شى.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ٤

او هغه كسان چى كافران شوى دى له هغه خيزه چى دوى پرى ويرولى شى (چى قرآن دى) مخ گرځوونكى دى

تفسیر: یعنی له بد انجام شخه نه ویریږی او د آخرت دپاره غه تیاری نه کوی کله چی د آخرت خبری آوری نو په یوه غوړ ئی ننوځی او له بل غوړ شخه ئی وځی او ژر تر ژره ئی هیروی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ووايه (ته ای محمده!) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما په (حال د) هغو (بتانو) چی بولئ ئی عبادت کوئ تاسی بی له الله وشیئ تاسی ماته کوم دی هغه څیز چی پیدا کړی دی دوی له ځمکی شخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پیدا کولو د) آسمانونو کښی؟ (یعنی نشته له الله سره شریک)

تفسیر: یعنی قدوس الله تعالی آسمان او ځمکه او گرد(تول) مخلوقات پیدا کړی دی آیا په رښتیا سره ویلی شئ چی د ځمکی کومه توته یا د آسمان کومه برخه بل چا پیدا کړی ده؟ یا ئی پیدا کولی شی؟ نو دوی بیا ولی هغه خپل باطل معبودان له الله تعالی سره بولی؟ بلکه زیات له هغه شخه ئی ولی گڼی؟ او ولی غوښتنی ورځنی کوی؟ دا «ام» بمعنی د همزی د انکار دی.

إِنِّي أَنذَرُكُمْ يَوْمَ تَكُونُ الْأَرْضُ كَالْعِهْنِ الْمَنْسُوجِ

راوړئ تاسی ماته کوم کتاب (چی راغلی وی تاسی ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقی علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاء) که چیری پی تاسی رښتینی (په دی کښی چی په عبادت کولو د دی بتانو به الله ته نژدی کیږئ)

تفسیر: یعنی که دوی د خپل شرک په دعوی کښی رښتین وی نو د کوم آسمانی کتاب سند درښکاره کړی یا په داسی یو علمی اصول سره دی دا خپله وینا جوته (ثابته) کړی چی د عاقلانو په مخکښی د منلو وړ(لائق) وی که پر یو څیز باندی نه عقلی او نه نقلی دلیل په لاس وی نو هغه په څه دول(طریقه) د منلو او آوریډلو وړ(لائق) کیدی شی؟

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ
إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَفْلُونَ ﴿٥﴾

او شوک دی دیر گمراه (یعنی هیڅوک نشته دیر گمراه) له هغه چا چی بولی بی له الله څخه هغه چی نشی قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځی د قیامت پوری (چی هغه بتان دی) او دغه (بتان) له دعاء بلنی د دغو (عابدانو څخه) بی خبره دی (ځکه چی جمادات دی)

تفسیر: یعنی له دی څخه به لویه گمراهی او زیات حماقت څه شی وی چی یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدی او له داسی یو بی ژوند او بی واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو (مجبورو) او احتیاجاتو په پوره کولو کښی امداد او مرستی (مدد) وغواړی چی هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غېر نشی اوریدلی بلکه دا هم کومه ضروری خبره نه ده چی که هغوی له داسی غوړیدلو څخه خبر هم شی. د تیږو (گټو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پرېږده پرښتی او پیغمبران هم هغه خبری آوری او همغه چاری کولی شی چی د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لوری هغوی ته ورکړی شوی دی.

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾

او کله چی راتول کړل شی خلق (لپاره د حساب) وی به (وبه گرځی) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دشمنان او وی به (وبه گرځی) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعنی په آخرت کښی چی امداد او معاونت ته ئی دیره اړتیا (احتیاج) او حاجت وی نو دا بی وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستی (مدد) رسولی شی؟ بلکه لکه دشمن د دوی په مخکښی به ودرېږی او له دوی څخه به خپله سخته بیزاری او خپګان ښکاروی تر دی چی داسی به هم وائی ﴿مَا كَانُوا إِلَّا تَابِعُونَ﴾ جزء ۲۰ (د قصص ۷ رکوع ۶۳ آیت) یعنی دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئی زموږو بندگان کړی ده نو تاسی فکر وکړئ چی په هغه وخت کښی به دوی ته څومره حسرت اوندامت ورپېښیږی.

وَإِذَا نُتِلُّ عَلَيْهِمُ ابْنَاتُ بَنَاتٍ قَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْحَقُّ
لَنَا جَاءَهُمْ هَٰذَا سَحَرٌ مِّمَّنْ ﴿٧﴾

او کله چي ولوستل شي پر دغه (اهل د مکي) باندې آيتونه (دلائل د قدرت) زمونږ ښکاره نو وائي هغه کسان چي کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چي راشي دوي ته چي دا سحر جادو دي ښکاره

تفسير: يعني دا خلق اوس د آخرت هيڅ فکر نه کوي او نه نصيحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي که د پاک قرآن آيتونه دوي ته واورول شي نو په غغرد (ضد) سره وائي چي دا خو ظاهر سحر کودی او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

بلکه وائي دوي له ځانه ئي جوړ کړي دي (محمد دغه قرآن او د الله له جانبې نه دی راغلی)

تفسير: يعني د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوي دا دعوي ده چي قرآن مجيد دوي له خپله ځانه جوړ کړي دي، او د خورا(دير) لويو دروغو نسبت ئي الله تعالی ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

ووايه (ته ای محمده! دوي ته) که ما جوړ کړي وي دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شي تاسي مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښي هيڅ قدر (نو ولی به ترم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسير: يعني پر الله تعالی باندې دروغ ويل ډير لوی جرم دی که په فرض محال سره داسي جسارت هم وکړم نو ښواکي په لوی لاس می خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډير سخت عذاب ته وروړاندی کړ، لږ څه خو خيال وکړئ هغه سړی چي پخپل گرد(تول) عمر کښي پر بندگانو باندې دروغ نه وی ویلي او په ډيرو کوچنيو کوچنيو (وږو وږو) معاملو کښي د الله تعالی له داره رپړدي نو څرنگه به يو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وائي او خپل ځان پخپل لاس په داسي لوی عذاب کښي اخته کوي چي د دنيا هيڅ يو قوت له هغه څخه ژغورونکي (بچ کونکي) نشي کيدی. فرض ئي کړئ که زه رښتيا په دروغو سره تاسي د خپل ځان تابع کړم نو تاسي به می څرنگه د الله تعالی د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شي چي هغه د

نبوت دروغجنو مدعیانو ته تا کلي (مقرر) شوی دی چی په دروغو ځان پیغمبر بولی او کله چی ما له الله تعالیٰ څه بدی راپیښی کړی نو تاسی به له ما سره څه ښیگنی (فاندی) وکړلی شی؟ آخر زما غلوښت کلن حالات او سوانح تاسی گردو (تولو) ته معلوم دی چی زه نه دومره بی خوفه او بی باکه او نه داسی بی عقل یم چی د ځینی مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالیٰ خپګان ځان ته وگتم په هر حال که زه معاذ الله کاذب او مفتري یم نو د هغه وېال به زما په غاړه وی.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُقِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا ابْنِي وَبَيْنَكُمْ

دغه (الله) ته ښی معلومی دی هغه خبری چی تاسی لگیا یی، په هغو کښی، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ زما او په منځ د تاسی کښی (چی دغه قرآن له جانبه د الله دی)

تفسیر: یعنی هغه خبری چی تاسی نی ویونکی یی الله تعالیٰ ته هغه ښی معلومی دی نو ځکه د لغو او چټی (بیکاره) خبرو او بیکاره خیالاتو څخه وگرځی! او د خپل انجام په فکر کښی ولویږئ! که د الله تعالیٰ حق رسول ته کاذب او مفتري وایی نو د دی خبری پای (آخر) دروند دی ولی چی الله تعالیٰ ته زمونږ او ستاسی هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چاری سره سمه معامله کوونکی دی زه هغه پاک الله د خپل او ستاسی په منځ کښی شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره رابښی چی کوم یو رښتیا وائی؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوی.

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ①

او هم دغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ نو وېه ښلی شی؟ او وپوهیږئ چی دا ښه د الله له لورینی (مهریانی) او ښنی او حلم څخه ده چی سره له دی چی ستاسی په جرایمو باندی پوه دی او پوره قوت او قدرت هم لری چی تاسو ووژنی او په راز راز (قسم قسم) بلاوو کښی مو اخته کړی خو بیا هم له تاسی سره ښه کوی.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَاعٍ مِنَ الرُّسُلِ

ووايه (ای محمده دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه زما نه پخوا هم رسولان تیر شوی دی)

تفسیر: یعنی تاسی زما له دی خبرو څخه ولی دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی. له ما څخه مخ کښی هم د نبوت او رسالت سلسله جاری وه. زه هم هغه خبره کوم چی هغوی کوله، له هغو گردو(تولو) پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوری رسول او استاخی شوی یم. او هغه خبری تاسی ته دررسوم چی پخوانیو پیغمبرانو هم ویلی دی نو له دی حیثیه هم زه د کومی نوی خبری ویونکی نه یم. بلکه د دیرو پخوانیو زیرو مصداق یم چی تاسو ته مخامخ شوی یم. نو د هغه په منلو کښی څه اشکال درپیشی دی؟.

وَمَا أَدْرِ مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا يَكُمُ إِن أَتَيْتُمُ الْآمَائِيَّوَلِي إِلَى وَمَا
أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ^۹

او نه پوهیږم چی څه به وکړل شی له ما سره (په دنیا کښی) او نه (پوهیږم) چه څه به وکړل شی له تاسو سره (په دنیا کښی) نه کوم زه پیروی متابعت مگر خو د هغه (حکم) چی رالیږلی شوی دی ماته (چی قرآن دی) او نه یم زه مگر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنی زه له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او کار نه لرم چی زما د دی کار وروستنی نتیجه څه کیږی؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوی؟ او له تاسی سره به څه چاری کوی؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسی د انجام په نسبت ښوولی شم چی په دنیا او آخرت کښی به څه څه پیښی پیښیدونکی وی؟ یوه خبره کوم چی زما کار یواځی د الله تعالی د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتائجو څخه په ډیر ښکاره ډول(طریقه) سره د خلقو پوهول دی له دی نه زیات هغه شیان چی زما او ستاسو په مخکښی په دنیا او آخرت راتلونکی دی د هغو گردو(تولو) تفصیلات سم د لاسه زه نشم درښوولی او نه په داسی خبرو کښی له لویدلو څخه کوم مطلب لرم. د بندگانو کار د الله تعالی د احکامو د منلو په وخت کښی دا دی چی هغه فقط د زړه له کومی په اخلاص سره بلاکم او کیف ومنی او اجراء ئی کړی او د هغو له نتایجو څخه پوښتنه ونه کړی.

قُلْ اَرَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي اِسْرَآءِيْلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَاَمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝

ووايه (ته ای محمده دوی ته) آیا وینعی خبر کړئ تاسی ما (چی خه حال به وی ستاسو) که چیری وی دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چی کافران شوی یی تاسی په ده سره او بیا شاهی ویلی ده یوه شاهد له (علماؤ) د بنی اسرائیلو په مثل حقیقت د داسی یو کتاب باندی پس ایمان راوړی وی (پری هغه شاهد) او تکبر کړی وی تاسی (له ایمان راوړلو پری نو آیا تاسو نه یی ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یی!) بیشکه الله نه بیسی سمه صافه لیاره قوم ظالمانو ته

تفسیر: په دغه زمانه کښی د عربو نابوهان د بنی اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو کله چی زمونږ د پیغمبر د نبوت آوازه (انگازه) خوره شوه نو گردو(تولو) مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بنی اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنی کولی او غوښتل ئی چی د هغوی په خولو دوی دروغجن ویشی. او د خپلو ویناوو دپاره کومه خبره زده کړی او وئی وائی چی وگورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبری دروغ گنی خو په دی مقصد کښی هم مشرکان تل ناکام شول او الله تعالی د هم هغو بنی اسرائیلو په ژبو زمونږ د پیغمبر تصدیق او تائید وفرمایه. او دا ئی ورښکاره کړه چی هغوی هم لکه پاک قرآن غوندی یو آسمانی کتاب چی توریت دی او یو پیغمبر چی حضرت موسی علیه السلام دی لری نو څکه د حضرت د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کیدل کوم نوی شی نه دی. له یهودانو ځینی عالمانو په ښکاره ډول(طریقه) سره هم اقرار وکړ چی بیشکه زمونږ په توریت کښی لیکلی دی چی له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شی چی د یوه مقدس آسمانی قرآن لرونکی وی او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاری او دا کتاب ئی هم هغه آسمانی کتاب دی چی مونږ په توریت کښی لوستلی دی د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه فی الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چی سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پوری په توریت او نورو کتابونو کښی لیکل کیږی چی له هغو څخه راښکاریوی چی د بنی اسرائیلو ډیر لوی او مقدس گواه حضرت موسی علیه السلام په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه داسی شاهی ورکړی ده چی د بنی اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه په بنی اسمعیل کښی به زما په شان یو پیغمبر راشی لکه چی د جزء ۲۹ (المزمل) په اوله رکوع ۱۵ آیت کښی راغلی دی ﴿اَنَّا اَرْسَلْنَا اَیْکُمْ رَسُوْلًا شَهِدًا عَلَیْکُمْ کَمَا اَرْسَلْنَا اِلٰلَ فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا﴾ له هم دی سببه وو چی ځینی منصف او حق خوښوونکی یهودان احبار لکه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاک پیغمبر په اول لیدلو کښی مسلمانان شول او وئی ویل «ان هذا الوجه لیس بوجه

کاذب» نه دی دا مخ د دروغجن او هغوی د پاک قرآن غوندی د یو واضح الاعجاز کتاب په حقانیت باندی شاهدی ولوستله کله چی موسی علیه السلام د یوه شی په وقوع باندی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه زبیری وکړی او یقین ولری او د یهودانو علماء د هغه په صدق باندی شاهدی ورکړی او د هغوی غینی احبار برسیره د ژبی په شاهدی ورکولو په زړه سره هم داسی شاهدی ورکړه چی په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو که تاسی د خپلی لوینی او غرور لامله (له وجی) هغه نه منع نو وپوهیږئ چی له دی څخه به کومه سخته گناه بله نه وی او داسی ظالم او لوی گنهکار ته نه ښائی چی د نجات او فلاح څه توقع ولری.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی په حق د هغو کسانو کینی چی ایمان ئی راوړی دی (داسی) که چیری وی (دا ایمان راوړل) خیر بهتر نو نه به وو پرمویی شوی (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندی هغه ته (بلکه مونږ اشراف به پری پرمویی شوی ؤ نه دغه خواران او ضعیفان مسلمانان)

تفسیر: یعنی زیاتره مسلمانان کمزوران ذلیلان، وینځی مریان دی که دا دین ښه وی نو ښو سړیو به مندی وروهلې او د هغه په منلو کینی به ئی زمونږ په شان پوهان، لویان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دی مریانو او وینځو څخه وروسته پاتی کیدل؟

وَأَذَلَمْتُمْ يَهُتَدُوا بِهِ فَيَقُولُونَ هَذَا افْكٌ قَدِيرٌ ⑪

او کله چی سمه صافه لیاره بیا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چی وبه وائی دوی دغه (قرآن) دروغ پخوانی دی

تفسیر: یعنی پخوانیو خلقو هم تل داسی خبری سره جوړولی ښائی چی دا به د ﴿وَيَهْتَدُ شَاكِرٌ إِلَىٰ رَبِّهِ أَتَرَاهِينَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَايَيْنِ الرَّسُولِ﴾ جواب وی.

وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چی پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (توریت) د موسی امام پیشوا لپار ښوونکی وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوی) او دغه (قرآن) یو کتاب تصدیق کوونکی دی (هغو پخوانیو کتابو لره)

تفسیر: یعنی دا پخوانی دروغ نه دی بلکه پخوانی رښتیا دی چی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه توریت هم د هم دی اصول تعلیم او ښوونه کړی ده او د هغه اقتداء گردو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئی گردو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښی لیاری وروښوولی او د رحمت وروڼه ئی ورپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوی. لنډه ئی دا چی دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکی دی. او هم دا حال د نورو سماوی کتابونو دی.

لِسَانًا عَرَبِيًّا لِنَذَرُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَتْبَعُ لِدُحْشِينَ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا
رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٧﴾

په دی حال کښی چی په ژبه عربی دی دپاره د دی چی وویروی (دغه قرآن) هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چی وائی رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا تینگ ودریږی (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چی خپه به شی (په آخرت کښی)

تفسیر: هم داسی آیت د «حَم السجدة» سورت په څلېرویشتمه سپاره کښی تیر شوی دی ښائی چی د هغه فوائد هلته ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٨﴾

دغه کسان یاران اوسیدونکی د جنت دی په دی حال کښی چی همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښی ورکوله به شی دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د نیکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همیشه په جنت کښی پاتی کیږی.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په څو ځایونو کې حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چې حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی. دلته هم رومۍ په ﴿إِنَّ الدِّينَ قَالُوا لِلَّهِ تَسْمَاؤًا﴾ کې د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر و او اوس ئی د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړي! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وگټي! په بل ځای کې ئی دا ښوولی دی. که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کې ښائی ښه معامله وکړي! په تیره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوه لامله (له وجی) د هغی حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چې صحیحہ احادیث په دی باندی دال دی. ځکه چې

حَمَلَتُهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

پورته کړی (ساتلی) ئی ده دی (په نس خپل کېښی) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئی ایښودلی (ځیرولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چې حمل د څو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږي مور په دی وخت کې د تولد په وخت کېښی څومره صعوبتونه او رېږونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز (قسم) رېږونه (تکلیفونه) په ځان کالی (برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئی کوی. خپله آرامی او هوسانی (راحت) د هغه په هوسانی (راحت) او آرامی باندی جاروی (قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کېښی مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغوندوی بیشکه چې دا گردی (تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږي او د هم دی فطرت تقاضا وی چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړي.

تنبيه: په حدیث کېښی د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کېښی دی چې دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدی» کېښی او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدی» په لفظ کېښی دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعت» کېښی.

وَحَمْلُهُ وَفَصْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښی) او جلا(جدا) کول د ده (له تی نه) دیرش میاشتی وی.

تفسیر: ښائی د اکثریه عادت لامل(له وجی) ئی داسی فرمایلی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وائی «که هلك قوی وی وروسته له یوویشتنو میاشتو څخه له شودو بیلیری او نهه میاشتی د هغه د حمل دی. یا داسی ووییع چی لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتی دی او په دوو کلونو کښی کوچنیان (واره) عموماً له تی څخه جلا(جدا) کیږی چی گرده(توله) مدت سره دیرش میاشتی شوی د رضاع د مودی زیادت له دی څخه دیر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ اَشَدَّاهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً

تر هغه پوری کله چی ورسید دی قوت (د هوښیاری) خپلی ته او ورسید څلویښت کلونو ته

تفسیر: په څلویښت کلنی کښی عموماً د انسانانو عقلی او اخلاقی قوتونه پخپری نو ځکه د انبیاء علیهم السلام بعث هیڅ کله پخوا له څلویښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى الدَّائِي
وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي اِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ
وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ١٥

وویل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښی توفیق راکړی په دی چی شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چی انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چی عمل وکړم نیک چی راضی کیږی ته په هغه او صلاحیت کیږده ته (یا الله) په اولاده زما کښی، بیشکه ما تویه کړی ده تاته او بیشکه یم زه له حکم منونکیو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسير: يعنى سعادتمند سړى داسى وى چى د هغو احساناتو شكر په ادا كړى چى الله تعالى په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان كړى دى او د راتلونكى نيك عمل توفيق له الله څخه وغواړي او د خپل اولاد په حق كېنى هم د نيكى دعاء طلب وكړى او له هغه تقصير او لند والى څخه چى په حقوق الله او حقوق العباد كېنى له هغه څخه شوى وى توبه وكړى او د خلوص او تواضع او بندگى له ليارى څخه د خپل مخلصانه عبوديت او فرمانبردارى اعتراف وكړى!

تنبیه: په صحابه و رضی الله تعالی عنهم كېنى حضرت ابوبكر صديق رضی الله تعالی عنه خورا(دير) ډير خوش قسمت وو چى پخپله دوى او د هغوى مور او پلار او اولاد ته سره د ايمان د نبى كريم صلى الله عليه وسلم د صحبت شرف حاصل شوى دى په صحابه و كېنى دا خصوصيت بل هېچا ته نه دى حاصل شوى.

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَأْعَمِلًا وَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ
فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَ الصَّادِقُ الَّذِي كَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١٩﴾

دغه (تول چى دا ئى حال او قال دى) هغه كسان دى چى قبلوو مونږ له دوى نه ډير ښه د هغو(كارونو) چى كړى دى دوى او تيريږو له گناهونو د دوى نه په دى حال كېنى چى وى به په يارانو اوسيدونكيو د جنت كېنى وعده كړى ده الله وعده رښتينى هغه (وعده) چى وو دوى چى وعده به ئى ورسره كولى شوه (په دنيا) كېنى

تفسير: يعنى د داسى بندگانو نيكى منلى، بدى ئى بشلى كيږي او د دوى ځاى د الله اعظم شانه و اكرم برهانه له صادقى وعدى سره سم جنت دى.

وَالَّذِي قَالَ لُؤْلُقُ لَوَالِدَيْهِ أَفٍّ لَّكُمَا

او هغه (سړى) چى وئى ويل مور او پلار خپل ته (كله چى راوئى باله ايمان ته) قباحه او كراهيت دى وى تاسى دواړو لره

تفسير: د سعادت من اولاد په مقابل كېنى ئى دغه د بى ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذكر وفرمايه چى مور او پلار هغه ته د ايمان خبرى كوى او پرى پوهوى ئى مگر هغه پرى نه پوهيږي

او په ديرو بې ادبو خبرو سره ورته غبرېږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسي هم هغوي ته وائي چي

اَعِدْ نَبِيَّ اَنْ اُخْرِجَ وَقَدْ خَلَّتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي

آيا وعده کوي تاسي له ماسره چي وبه ايستلي شم (له قبره) حال دا چي په تحقيق تير شوي دي دير اهل د زماني پخوا له ما څخه (او يو هم نه دي ژوندي شوي نو زه به څرنگه بيا ژوندي شم؟)

تفسير: يعني د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندي کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويرېږي او وائي چي څومره قومونه او تېرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوي څخه کوم يو سړي تر اوسه پوري بيا ژوندي شوي دي؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پوري درگړده هم داسي خبرې اوري خو تر اوسه پوري د دي خبرې تحقيق پاي (آخر) ته نه دي رسيدلي نو اوس زه څرنگه په دي باندې اعتبار وکړم؟

وَمَا يَسْتَعْجِلُ اللهُ وِيلَكَ اِمِنْ اَنْ وَعَدَ اللهُ حَقًّا

او هغو دواړو زاري کولي الله ته (په دغه حال کښي چي ويل دوي) خرابي ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعني د ده په اړامني (گستاخي) باندې له يوي خوا الله تعالي ته فريادونه او دعاوي کوي چي ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلې خوا ئي پوهوي چي کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دي فکر وکړه او وگوره چي د الله تعالي وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چي د الله تعالي له لوري ورکړي شوي دي بالکل حق او هغه پخپل ټاپي او وعدې پوره کيدونکي دي او په هغه وخت کښي به ستا د دغه ناگاري (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُولُ مَا هَذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ⑭

پس وائي دي نه دي دا (قول په بعث) مگر دروغی قصی د پخوانيو خلقو دی

تفسیر: یعنی داسی قصی مونو دیری اوریدلی دی د پخوانیو وختونو قصی داسی دیری مشهوریری چی په رشتیا سره هغه گردی (تولی) دروغ دی او هیڅ خارجی مصداق نه لری (العیاذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمْرٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجَنَّةِ وَالْإِنشُ

دا هغه کسان دی چی حقه ثابت شوی ده پر دوی باندی خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چی د (السجدة) په دوهمه رکوع کښی ﴿كَأَمَلْنَا جَهَنَّمَ مِنَ الْجَنَّةِ﴾ راغلی دی یعنی څرنگه چی دیری دلی له پیریانو او له بنی آدمانو څخه پخوا له دی نه د دوزخ مستحق ګرځیدلی دی دا بدبختان هم په هغوی کښی ګډ دی.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ۝۱۵

بیشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کښی)

تفسیر: الله تعالیٰ له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تخم د هر سری په زړه کښی په فطری ډول (طریقه) سره کرلی دی هغه هم د دی کمبختانو له لاسه ضائع شوی دی له دی څخه به زیات نقص او خساره څه وی چی یو سری په تجارت کښی د ګټی په محای د خپلی ناپوهی، غفلت او حماقت له سببه خپله پټګه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسی.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا

او هری فرقی ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبی دی له (جزاء د) هغو چی کری ئی دی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د اعمالو د تفاوت لامله (له وجی) چی د جنتیانو په درجاتو کښی فرق او توپیر (تفاوت) دی هم دا راز (قسم) د دوزخیانو په درجاتو کښی هم فرق شته.

وَلِيُؤْفِقَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرری کری درجی) دپاره د دی چی پوره به ورکړه شی دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چی پر دوی به ظلم ونه کړ شی (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسیر: نه د کومی نیکی ثواب لږ ورکاوه شی او نه د کومی بدی سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکی (مقرر) کیږی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَدْهَبَتْكُمْ طَبِيبَتُكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چی وړاندی کړ شی هغه کسان چی کافران شوی دی پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شی ورته) چی وړی دی تاسی لډانډ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښی او نفع اخیستی ده تاسی په هغه سره (په دنیا کښی)

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کښی د ایمان روح نه وی یواځی د نیکی د یوه قالب او نمونی غوندی یو شی وی. د دی راز (قسم) فانی نیکی اجر هم فانی وی چی په دی ژوندون کښی د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شی. هم هغه ئی وفرمایل چی تاسی د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښی اخیستی دی او په هغه ځای کښی ئی له لذاتو څخه متمتع شوی یی هغه عیش او آرام چی د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښی رسیده گواکی د هغه په ځای مو په دنیا کښی مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښی هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه کسان چی آخرت نه غواړی او فقط دنیا ئی وغوښته د دوی د نیکیو بلله هغوی ته په هم دی دنیا کښی ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورغ به جزاء درکوله شی تاسی ته د عذاب سپکوونکی په سبب د هغی چی وئ به تاسو (په دنیا کښی) چی تکبر لوی به مو کوله په حُکمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغی چی وئ تاسو چی نافرمانی به مو کوله (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نن تاسی ته د دروغو باتو (لاقو) او غاږه غرولو په سزا کښی ذلیل او رسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږی هم دا یو شی تاسی لره دلته پاتی دی وروسته له دی نه د غځینو زورورو او متکبرو اقوامو احوال فرمائی چی پخوا له آخرته د هغوی انجام غرنګه شوی دی.

وَأَذْكُرُ أَخَاعِدٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چی وویراوه ده قوم خپل په (ریګستان چی نوم ئی) احقاف دی (له عذابه)

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام چی د «عادیانو» قومی ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چی ویراوه ده قوم خپل له عذابه. د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندی لیکي د یمامی، عمان، بحرین، حضرموت او د مغربی یمن تر منځ هغه لویه صحراء چی د (الدهناء) یا (ربع الخالی) په نامه پرت(علاوه) ده اگر که هغه د ودانی و(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښی چیری لږی ډیری حُکمکی د ودانی و(لائق) شته په تیره بیا په هغی برخی کښی چی له حضرموت څخه تر نجران پوری پرتی دی ګواکی اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانیو وختو کښی له هم دی نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبيله ودانه وه چی د الله تعالی د نافرمانی په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَّتِ السُّدُورُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا
إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ٥١

او په تحقیق تیر شوی وو (نور) ویروونکی (انبیاء) وړاندی له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دی سره) چی عبادت بندګی مه کوئ د هیچا بی له الله، بیشکه زه ویږیم پر تاسی باندی له عذابه د ورغی لونی (د قیامت نه چی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی له هود علیه السلام شخه وړاندی او وروسته ډیر ویروونکی انبیاء راغلی دی
 گردد(تولو) به هغه ویل چی حضرت هود علیه السلام ویل یعنی د یوه الله بندگی کوی! او د
 کفر او د معصیت له بد انجام شخه وویریرئ! ممکن دی چی د عاد په قوم کینی به هم برسیره له
 هود علیه السلام نور ویروونکی هم راغلی وی والله سبحانه وتعالی اعلم

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَّ عَنِ الْهَيْئَةِ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۳۲﴾

وویل (هود ته قوم ئی) آیا راغلی ئی ته مونږ ته چی وگرځوی مونږ له
 معبودانو خپلو پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چی وعده ئی کوی له مونږ سره
 که چیری ئی ته له رشتیا ویونکیو شخه.

تفسیر: یعنی مونږ د خپل آبائی طریقې شخه بیرته گرځیدونکی نه یو که ستا دا ویروول رشتیا
 وی نو ولی پکینی ځنډ(ایسارتیا) کیږی؟ هغه چی په ژبه سره ئی وائی ښائی چی په کولو ئی هم
 راښکاره کری.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرَأَيْكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿۳۳﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چی علم په (راتلو د عذاب
 په) نزد د الله دی او رسوم زه تاسی ته هغه څه (احکام) چی پری رالیږلی
 شوی یم زه په هغو سره ولیکن زه وینم تاسی یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چی
 په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسیر: یعنی داسی غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهی او جهالت دی زه د الله رسول یم هغه پیغام
 چی زما په وسیله لیږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه شخه نه علم لرم او نه د اختیار
 خاوند یم او علم له الله تعالی سره دی چی منکران کله د دنیوی سزا مستوجب کیږی؟ او تر کله
 هغوی ته مهلت ورکوی؟ (نو چی منع نه شول دوی نو ورته راغی هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اُوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُّسْبِرُنَا

پس كله چى وليد دوى (هغه عذاب په شكل د) يوى پلنى وريغى مخ كوونكى كندو كښتو (فصلونو) د دوى ته نو وى ويل دوى دا يوه پلنه وريغ ده باران وروونكى پر مونږ باندې

تفسير: يعنى له مخامخ خوا څخه يوه وريغ په پورته كيدلو سره ښكاره شوه خلكو وگڼل چى د دى وريغى له وريدو څخه به گرد(تول) وتونه (درى) او خوړونه وبهيوى او د ځمكى مخ به له اوبو څخه نه ښكارى نو وئى ويل چى ديره اوروونكى وريغ پورته شوه اوس به دير ښه ووريږى او زمونږ كار به پرې جوړيږى ځكه چى په هغه وخت كښى د يوى اوږدى وچكالى او سوكرى له سببه خلق دير پريشان او له قحط په رږ(تكليف) وو او اوبو ته ئى دير ضررت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٢٣

(نو وويل هود نه ده دا وريغ) بلكه دا هغه عذاب دى چى تلوار به مو كاوه تاسو په هغه، يو باد دى چى په ده كښى عذاب دى دردناك

تفسير: يعنى دا اوروونكى وريغ نه ده بلكه د الله د عذاب طوفان دى چى د هغه ژر راتللو ته تاسى سترگى په لياره ولاړ وئ. او په دغه وريغ كښى دغسى يو سخت او تند باد دى.

تَدْمُرُ كُلَّ شَيْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاصْبِرْ اَلَا يَرَى اِلَّا

مَسْكِنُهُمْ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ۝٢٤

چى هلاكوى (او له بيخه راوكاږى) هر څيز په امر حكم د رب خپل بيا صباح ته پاتى شول داسى چى نه به ليدل شو مگر كورونه (خالى) د هغوى هم داسى (لكه چى مو جزاء وركړه عاديانو ته) جزاء وركوو مونږ قوم گنهگارانو ته (چى كوى جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپى او اته ورځى پرله پسى داسى غضبناك طوفان راوالوت چى د هغه په مخ كښى

ونی، سری او بودگان(خاروی) لکه خغلی بشکاریده وریش به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی خغه بل شی نه بشکاریده په پای (آخر) کبئی پرته(علاوه) له نریدلیو کندوالو خغه بل هیخ غیز په سترگو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالی د مجرمانو دا حال دی بنائی د دی پیشو له آوریدلو خغه په سد (هوش) راشع که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنَّهُمْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ مَكَّنًّا وَبِهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکری وو مونږ دوی ته په هغو خیزونو کبئی چی قوت قدرت مو دی درکری تاسی ته (ای قریشو) په هغه کبئی

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکری شوی وو تاسی ته نه دی درکری شوی. کله چی د الله تعالی له جانبه عذاب راغی هیخ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَابْصَارًا وَآفِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا آفِدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او گرځولی دی مونږ هغوی ته غوړونه (سماعت) او سترگی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوړونو (سماعت) د دوی او نه سترگو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیخ قدر (له عذاب خغه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوړونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترگی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکری وو خو یو له هغوی خغه د دوی په کار ورنغی، پانده، کانه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکبئی ودریدل تر څو چی سره د لرلو د دی گردو(تولو) قوتونو د الله تعالی عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیخ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو گرځولی.

إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٧﴾

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغوی ته ئی غوړونه او سترگی ورکری وی یعنی د دنیا په کار کښی ډیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده (لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کری.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرَىٰ

او خامخا په تحقیق هلاک کری دی مونږ هغه چی چاپیر له تاسی څخه دی له (اهل د) کلیو ځنی

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته و. دا خطاب مکيانو ته ځکه شوی دی چی هغوی د خپل تگ او راتگ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترگو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٤﴾

او مکرر مو بیان کری دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوگرځی (له کفر نه)

تفسیر: مگر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه گرځاوه.

فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً ۖ

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی و دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو تر څو هغوی مونږ الله ته نژدی کری او لوی درجی راوبشی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولی د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ صَلَّوْا عَنْهُمْ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښی) له دوی څخه

تفسیر: یعنی نن ورځ د هغوی هیچیری پته نشته. چی د عذاب په وخت کښی هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چیرته تللی دی؟ چی د داسی مصیبت په وخت کښی هم په کار نه ورځی.

وَذَلِكَ أَفْكَهُمُ وَمَا كَانُوا يَفْقَرُونَ^(۲۸)

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چی وو دوی چی له خپل ځانه به ئی جوړول (پر الله)

تفسیر: یعنی درېښکاره شوه چی بتانو ته الله ویل او هغو ته هیلې (امید) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل گردی(تولی) چټی(بیکاره) او اېلتي خبری وی او لکه د لرگیو پښی د دریدلو وړ(لاثق) نه وی. (ربط) په رومېنیو آیتونو کښی د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبری راځی تر څو له هغه څخه راښکاره شی هغه قوم چی په طبیعی ډول(طریقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځینی افرادو څرنګه د الله تعالی خبری آوریډلی دی؟ او د هغه په مقابل کښی لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئی کیښودلی؟

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ^(۲۹)

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چی وګرځول مونږ تاته یو تولی له پیریانو څخه چی غوږ به ئی ایښود قرآن ته پس کله چی حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وویل دوی په منځ خپل کښی چپ شی تاسی ای پیریانو بیا کله چی تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکی (له عذابه که هم هغسی کافران پاتی شی)

تفسیر: له محمدی بعثت شخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه آسمانی خبری رابښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو (خامخا) کومه نوی خبره پېښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پېښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلتنی (تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوی دلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی شخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالی د پیریانو د دی دلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وگرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولویدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شی!» او د زړونو له کومی شخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو شخه فارغ شو د پیریانو دلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تېرو په لوری رهی (روان) شوه. او دا ګردی (تولی) خبری ئی هغوی ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی، چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو شخه رابښکاریدی چی ونی هغوی ته له دی خبرو شخه د الله تعالی په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.

لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿قُلْ اِذَا نَادَاكَ رَبُّكَ فَانصتْ لَعَلَّكَ تَهْتَدُ﴾ (الآیه - وروسته له دی شخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.

(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد (تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پېښیدو باندی حمل کاوه شی.

قَالُوا يَاقَوْمُ مَا لَا نَسْمَعُ كِتَابًا نُزِّلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

وویل دوی ای قومه زمونږ بېشکه مونږ وامووریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسی

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کېنې د حضرت موسیٰ علیه السلام کتاب (توریت) غوندې بل کتاب، احکام، او شرایع لرونکې نه وو چې د بنی اسرائیلو گردو (تولو) انبیاوو په هم هغه باندې عمل کاوه. حضرت مسیح علیه السلام هم دا فرمایلي چې زه د توریت د بدلولو دپاره نه یم راغلی بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلی یم. د حضرت سلیمان علیه السلام په وخت کېنې په پیریانو کېنې هم دا توریت مشهور وو، نو ځکه په دې ځای کېنې د هم هغه په لوري اشاره شوی ده. په توریت کېنې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت کومه وینا چې لیکلې شوی ده مضمون ئی دا دی «ای موسیٰ! تا غوندې یو بل نبی معبوثیږي».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کېنې چې تصدیق کوونکې موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو

تفسیر: ښائی په هغه وخت کېنې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله د هم داسې مضمون لرونکې وه. یا به له قرینو څخه پوهیدلی وی.

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٧﴾

لیاره ښیي حق دین ته او لیاری سمی ته

تفسیر: یعنی رښتیني عقیده او د عمل سمه لاره.

يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ مُتَّبِعُونَ

ای قومه زموږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکي د الله او ایمان راوړئ په ده باندې

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ! چې د الله تعالیٰ په لوري مو بولی او د هغه په رسالت باندې یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ

چی مغفرت کری (الله) تاسی ته گناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی هغه گناهونه چی د کفر په حالت کښی مو کری دی اوس به د اسلام له برکته هغه گرد(تول) درمعافیری او پس له دی نه به بل دفتر شروع کیوی. خو په یاد ئی ولری چی دلته د (حق الله) گناهونو ذکر دی او د حقوق العباد معافی له دی څخه څه نه ښکاری.

وَيُجْرِكُمْ مِّنْ عَذَابِ إِلِيمٍ^(۳۱) وَمَنْ لَا يُحِبُّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ
بِعُجْزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ

او خلاص به کری (الله) تاسی له عذاب دردناک څخه او هغه څوک چی ونه منی (بلنه د) بلونکی د الله پس نه به وی عاجز کوونکی (د الله په تښتته سره) په ځمکه کښی (بلکه هیچیری) او نه به وی ده ته بی له هغه (الله) څخه دوستان مددگاران

تفسیر: یعنی نه دوی پخپله په تښتیدلو سره د الله له ویشتلو څخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه ئی بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي د «فی الارض» له قید څخه دا ښکاری چی د پرښتو له خوا (شیطانان) شرل کیږی او د ځمکی په لوری تښتی.

أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ^(۳۲) أَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په گمراهی ښکاره کښی دی. آیا نه وینی فکر نه کوی (منکران د بعث) چی بیشکه الله هغه (ذات) دی چی پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه حال دا چی نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوی کښی

تفسیر: په دی لفظ کښی د یهودانو د دی عقیدې تردید دی چی ویل به ئی «الله تعالی» په شپږو ورځو کښی ځمکه او آسمان پیدا کړل او په اوومه ورځ کښی ئی هوسانی (آرام) وفرمایله (العیاذ بالله) آیا نه دی الله

بِقَدْرِ عَلَى أَنْ يُخَيَّرَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۶﴾

قادر په دی باندی چی ژوندی کړی مری؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر شیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی غځینی ئی بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنی لوی عذاب به وروسته له مر کیدلو څخه وی. تاسو په دی چرت (خیال) کښی مه اوسئ چی وروسته له مړینی څخه بیا ژوندون چیری دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم گران کار نه دی د ځمکی او د آسمان په پیدا کولو کښی هیڅ ستړی شوی نه دی نو آیا ستاسی دا دوهم ځلی پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه دیر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا

او یاده کړه هغه ورځ چی وړاندی به کړل شی هغه کسان چی کافران شوی دی په اور باندی (وبه ویل شی دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا نو وبه وائی چی هو! حق او رښتیا ده قسم دی زمونږ په رب زمونږ

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی به ویل کیږی چی آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای (آخر) کښی به گورد(تول) خر او ذلیل کیږی او داسی اقرار به وکړی چی بیشکه واقعی دی! او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښی الله اجل وعلی شانه واعظم و اکرم برهانه به د پږښتو په ژبه دغو منکرینو ته داسی فرمائی چی «ښه! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذیب مزی وڅکئ!» لکه چی اوس راغی.

قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۷﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعِزِّ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ

فرمائی نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چی وئ تاسی چی کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چی صبر کری وو خاوندانو د عزم تینگ ودریدلو
(په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چی ښکاره شوه چی د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کېږی وی یا په آخرت کېږی یو ضروری امر دی. تاسی د دوی په معاملو کېږی تلوار ونه کړئ! بلکه تر ټاکلی (مقرر) نیتی پوری صبر وفرمایئ لکه چی نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینگ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چی گرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کېږی پنځه پیغمبران په خصوصی دول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسی، حضرت عیسی، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَانَ يَوْمَ يَوْمَهُمْ يَوْمَ يَوْمَهُمْ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ ط

گویا دوی په هغه ورځ کېږی چی وویښی هغه (عذاب) چی وعده ئی ورسره کوله شی نه دی دیل کری (په دنیا کېږی) مگر یو ساعت یوه گری له یوی ورځی څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کېږی هیڅ دیل او تاخیر پکښی نه دی شوی یعنی اوس خو دیل او تاخیر درښکاری او درگړده وائی چی ولی هغه عذاب ژر نه رارسیدی خو په هغی ورځی کېږی به وپوهیږی چی هغه عذاب دیر گړندی راغلی دی. او په دنیا کېږی هغوی فقط یو گری ژوندون کری دی. یا به د قبر د هستوگنی موده ورته یو گری معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چی تیره شوی موده دیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کېږی د عیش آرامی دیره موده خورا(دیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَاغٌ قَهْلٌ يُّهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ ع

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی)
مگر قوم فاسقان سر غروونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسی ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښولی دی اوس هر هغه چی دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوی دی. مونږ هیڅوک بې قصوره نه نیسو هم هغه سری خرابوو چی په خرابی پسی ئی ملاوی ترلی وی.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلى الله عليه وسلم مدنية الا آية ۱۳ فنزلت في الطريق في اثناء الهجرة وهي ثمان و ثلاثون آية و اربع ركوعات رقم تلاوتها

(۴۷) تسلسلها حسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة الحديد

د «محمد» صلى الله عليه وسلم سورت مدنی دی، پرته(علاوه) له ۱۳

آیته څخه چی د هجرت په لیاره کښی نازل شوی دی (۳۸) آیته

۴ رکوع لری، په تلاوت کښی (۴۷) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «الحديد» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کړی ئی دی (خلق یا منع ئی راوړی ده) له لیاری د الله (اسلام) نه

تفسیر: لکه چی د کفارو د مشرانو دا عادت وو چی په ځان، مال او اولاد او نورو شیانو سره ئی په دی لیاری کښی کوشش کاوه.

أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ

خراب (ابته) کړی دی (الله نیک) عملونه د دوی

تفسیر: یعنی هغه چاری چی دوی ښی گڼلی دی د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلی کیږی بلکه له هغو څخه ځینی چاری د عتاب موجب گرځی. لکه د اسلام د نه خوړیدلو په لیاره کښی د پیسو لگول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ
وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (کارونه) او ایمان
ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چی نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق
(دین) دی له (نژده د) ربه د دوی وبه رږوی له دوی څخه (الله) گناهونه د
دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعنی خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی
چی ورځ په ورځ په ښه والی کښی پرمخ تګ کوی او په آخرت کښی د هغوی له گناهونو څخه
تیریری او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب لیکي «په پخوا زمانه کښی گرد(تول) خلق د
یوه شریعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس گردی(تولی) دنیا ته یو حکم، دین او رښتیا
دین هم دا دین دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دین له
منلو څخه دا گټه(فائده) او قبولیت لاس ته راځی چی نیکی ئی پاتی کیږی او خرابی ئی بښلی
کیږی او د نه منلو دا سزا ده چی نیکی ئی بریاده او گناه ئی لارمه ده».

ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب
د دی دی چی بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی متابعت ئی کړی دی
د باطل (د شیطان) او بیشکه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی متابعت ئی
کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی
بیان) بیانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په
گردو(تولو) خبرو باندی ئی پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق
منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښی په ښه ډول(طریقه) سره کینی.
هر کله چی الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی

یعنی چی داسی ورسره مناسب دی لکه چی فرمائی:

فَاذْأَلَيْتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَذْتُمُوهُمْ
فَقُتِلُوا وَالْوُثَاقُ فَمَا مَثَلُ بَعْدُ وَإِنَّا فَعْدَاءُ

نو کله چی مخامخ شوئ (په جنگ کښی) له (هغو کسانو) سره چی کافران شوی دی نو ووهئ وهل د ورمیرونو (د هغو) تر هغه پوری چی ښه ډیر مو ووژل دوی او پری غالب شوئ نو (وترئ دوی) بیا سخت محکم کړئ ترل (د دوی چی در څخه خلاص نشی) پس بیا یا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندی کولو او ترلو ئی) او یا تاسی فدیہ کړئ دوی فدیہ کول (په عوض ئی مال واخلئ یا مسلمانان بنديان راخلاص کړی)

تفسیر: یعنی د حق او باطل مقابله تل وی کله چی د مسلمانانو او کافرانو په منځ کښی جنگ شروع شی نو مسلمانانو ته ښائی چی په هغه کښی په ډیره میرانه او بهادری سره توره وکړی. د باطل زور هلته ماتېږی چی خورا(ډیر) شریر سری ووژلی شی او د هغوی دلی ورماتی شی نو څکه د جنگ او جگری په ډگر کښی لټی، بی زره توب، ویره، توقف، تردد او تیښته خورا(ډیر) بد کار دی. پر مسلمانانو باندی لازم او ضرور دی چی د الله تعالی د دښمنانو په ورمیرونو وهلو کښی بیره (تلوار) وکړی او د دوی د وینی توپولو څخه وروسته کله چی د هغوی قوت دج (دبدبه) ماته شی او زور ئی پاتی نشی نو هلته د هغوی بندی ساتل هم کافی دی. د جزء ۱۰ (الانفال) په نهمه رکوع ۶۷ آیت کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿مَّا كَانَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوْا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمْ اَسْرٰى حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنَ الْاَرْضِ﴾ دا قید او بند ممکن دی چی د هغوی دپاره یو لوی عبرت او ویښتوب شی او دوی ته د مسلمانانو له دی نژدی والی څخه داسی یوه ګټه(فائده) په لاس ورشی چی په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندی په ښه شان ځانونه پوه کړی او پخپل وړاندی او وروسته باندی فکر ووهی او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لپاره غوره او له اسلامی تعلیماتو څخه ګټور شی. بیا که مو مصلحت وشي نو بی له کومی معاوضی د احسان په ډول(طریقه) هغه خوشی کړئ. په دی ډول(طریقه) ښائی چی ډیر افراد زموږ له دی ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شی او زموږ د اسلام په لوری راغب وگرځی. او زموږ له دین سره مینه او محبت پیدا کړی. داسی هم کولی شی چی نغدی فدئی ورځنی واخلئ یا ئی د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ په دی دوو هر یوی کښی ډیری ګټی او راز راز(قسم قسم) فائدی شته لنډه ئی دا که دا د جنگ کافر بنديان د هغوی د وطن او هیواد په لوری لیږئ دوه صورتونه لری:

(۱): په معاوضه باندی خوشی کول.

(۲): بی له معاوضی پریښودل. په دی دواړو کښی هر یو چی اسلامی تولواک (باچا) ته ښه ښکارېږی او اصلح وی هم هغه دی غوره او اختیار کړی. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامی او نورو لویو کتابونو کښی داسی روایتونه شته که د دی کافرو بندیانو (قیدیانو) د دوی د هیواد په لوری بیرته لیږل مصلحت نه وی بیا دری صورتونه لری:

(۱): ذمی دی وگرځول شی او د یوه رعیتی په توگه (طریقه) دی ساتل کیږی.

(۲): ودی وژلی شی

(۳): مریی دی وگرځول شی

په احادیثو کښی د کافرو د بندیانو د وژلو په نسبت ډیر ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښی جائز ټاکلی (مقرر کړی) شوی دی او هغه هم کله چی هغه کافر بندی (قیدی) د داسی کومی درنی گناه مرتکب شوی وی چی د هغی جزاء او هیداد په بل کوم شی باندی چی تر وژلو څخه لږ وی نشی کیدی نو په مریی وگرځولو یا په ذمی درولو کښی هیڅ یو ممانعت نشته.

حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنگ ورسره کوئ) تر هغه پوری چی کیږدی (جنگیالیان د) جنگ وسلی خپلی

تفسیر: یعنی د دی حرب، ضرب، قید او بند سلسله به تر هغه پوری جاری وی تر څو چی خپله وسله کیږدی او جگړه بنده شی.

ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرْنَا مِنْهُمْ وَالِئِنْ لَيَبْلُوَنَّ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ

دغه (حکم د الله په دوی کښی) دی او که اراده فرمایلی وی الله (د بدل اخیستلو) نو خامخا به بدل اخیستی ؤ الله له دوی څخه (بی له جنگه) ولیکن (امر ئی درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دی چی ازموینه وکړی الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنگ کښی)

تفسیر: یعنی الله قدرت لری چی پر دی کافرانو باندی کوم آسمانی عذاب نازل کړی او لکه عاد او ثمود غوندی دوی هم هلاک کړی. خو د جهاد او قتال له مشروعیت څخه د بندگانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئی چی څوک د الله په پاک نامه باندی خپل نوم، نښان، ځان مال، اولاد او نور شیان جاروی (قربانوی)؟ او د کفارو په مخکښی څومره مسلمانان له تنبیهی کاروائیو

خنجه ویشییری؟ او غومره کسان له دی مهلت خنجه فائده اخلی چی الله تعالی هغوی ته ورکړی دی او هغوی لکه پخوانی قومونه یو غلی په سزا نه رسوی او نه ئی استیصال کوی.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ ۖ سَيَهْدِيهِمْ وَيُضِلُّهُمُ بِالْهَمِّ ۝

او هغه کسان چی وژلی شوی دی په لیاره د الله کښی پس له سره به ضایع نه کړی (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره ویشی دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښی) او ښه به کړی حال د دوی (په دارینو کښی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی د الله جل جلاله په لیاره کښی شهیدان کیږی اگر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتی او ناکام په نظر راځی خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دی الله تعالی د هغوی چاری نه ضایع کوی بلکه د کار په پای (آخر) کښی د هغوی هغه ربرونه(تکلیفونه) گتور کیږی او دوی ته د جنت په لوری لیاره ورکوی او د آخرت په گردو(تولو) منازلو او مواقعو او واقعو کښی د هغه حال ښه کوی.

وَيَدْخُلُهُمُ الْجَنَّةُ عَرَفَهَا اللَّهُ ۝

او داخل به کړی (الله) دوی په جنت کښی چی معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعنی په هغه جنت کښی داخلیری چی د هغه احوال دوی ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه ورښکاره شوی دی وروسته له دی نه چی هلته ورسیږی هر جنتی د خپلی هستوگنی غای پخپله پیژنی او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوری وی چی د هغه د هستوگنی دپاره ټاکلی(مقرر) شوی دی.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالی عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبا لهم) اخیستی ده. یعنی جنت هغوی ته هسی خوشبوئی ورښندی (ورنولی) چی د هغه د هغو ښو وړمو په وسیله به پیژندگلوی دوی ته آسانیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَوَضُّعًا لِلَّهِ يَنْصُرُكُمْ وَيُثَبِّتُ أَقْدَامَكُمْ ④

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) که مددگاری وکړئ تاسی له (دین د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وکړی (الله) له تاسی سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به کړی قدمونه ستاسی (په غای د جنگ)

تفسیر: یعنی په جهاد کېږي به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسی قدمونه ټینګ پاتی کیږي او د اسلام په اطاعت کېږي به ثابت قدم اوسیږئ چی د هغه په نتیجه کېږي به مو په «صراط» کېږي ثابت قدمی په برخه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «که الله جل جلاله وغواړي نو گرد(تول) کافران به مسلمانیږي خو داسی نه غواړي او خپل بندگان آزموئي خو کله چی بنده خپله ملا وتړي او په یو کار باندی له زړه لاس پوري کړی نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره کوي».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعَسَّأَلَهُمْ وَاضِلٌ أَعْمَالُهُمْ ①

او هغه کسان چی کافران شوی دی پس هلاکوالی شرمول دی دوی ته (له الله) او عبث خراب به کړی (الله خامخا نیک) عملونه د هغوی

تفسیر: یعنی هسی چی د مسلمانانو قدمونه ټینګوی پرته(علاوه) له هغه د کفارو په پښو کېږي ریږدیدل او په زړونو کېږي ئی ویره غورځوی. او هسی چی مسلمانانو ته د الله تعالی له لوری مرستی(مدد) رسیږي د کافرانو کارونه خراب او ابته کیږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنْزِلَ اللَّهُ فَاحْبَطُوا أَعْمَالَهُمْ ④

دغه (هلاکوالی او د دوی د اعمالو تخریب په سبب د دی دی چی) بیشکه هغوی بد گنلې دی هغه (قرآن) چی نازل کړی دی الله (پر محمد باندی) پس الله عبث کړل(نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعنی کله چی هغوی د الله جل جلاله خبری نه آوری نو الله تعالی به غرنګه د هغوی کارونه خوشوی. او هغه څیز چی د الله تعالی په دربار کېږي نامنلی وی هغه به خوشی چټی(فضول) او بیکاره څیز وی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُلُوسًا مِمَّنْ كَفَرُوا ۖ تَتَذَكَّرُ أَمْثَلُهُمْ ۝

آیا پس نه گریخی دوی په ځمکه کښی پس چی وگوری دوی (په نظر د عبرت سره) چی څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چی پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندی او شته دپاره د کافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعنی په هم دی دنیا کښی وگورئ چی منکرانو ته څه پیښیږی؟ او د هغوی گرد(تول) تدبیرونه څنگه په ځمکه لویږی؟ آیا په دی ورځو کښی به هغوی لره داسی سزاوی نه ورکولی کیږی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ۚ

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلک د کافرانو په سبب د دی دی چی) بیشکه الله دوست مددگار د هغو (کسانو) دی چی ایمان ئی راوړی دی او بیشکه چی کافران نشته (هیڅ) دوست مددگار دوی لره.

تفسیر: یعنی الله تعالی د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی چی په تاکی(مقرر) وخت کښی له هغوی سره مرستی(مدد) کوی. د کافرانو هسی ملگری به څوک وی چی د الله تعالی په مخکښی ودریږی. د احد په غزوه کښی به ابوسفیان داسی چغی وهلی «لنا العزى ولا عزى لكم» زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی تاسی ئی جواب داسی په لوړ(اوچت) غږ سره ووايئ «الله مولانا ولا مولى لكم»

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا
تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ۝

بیشکه الله داخل به کړی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهیرې به له لاندې (د ونو او ماڼیو د هغو خلور قسمه) ویالې او هغه کسان چې کافران شوی دی (لږ) نفع اخلي دوی (په دنیا کښې) او خوراک به کوی لکه چې خوراک کوی چارپایان او اور (د دوزخ) غای د ورتلو (او کور د اوسیدو دی) دوی لره

تفسیر: یعنی د دنیا سامان غوندوی او له ډیر حرص لکه بهائم غوندی گرځی، خوری او مزی کوی او د خپلو اعمالو له نتایجو څخه نه دی خبر چې د دوی د خوړلو او غښلو پای (آخر) به څه کیږی؟ ښه دی دلته په دنیا کښې دی څو ورځی مزی او چرچی کوی په آخرت کښې دوی ته د اور کور تیار دی.

وَكَايْنٍ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْتِكَ
أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا تَاَصِرْ لَهُمْ ^(۱۲)

او ډیر له (اهل د) کلیو نه چې هغوی به ډیر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلی ستا نه هغه (کلی) چې ئی تری ایستلی ئی ته (ای) محمده! اهل د هغی قریې) هلاک مو کړل هغوی پس نه به ؤ هیشوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکی معظمی له خلقو څخه ډیر لوړ (اوچت) ؤ سخت هیدادونه او سزاوی ئی ورکړی دی، چې د هغوی مرستی (مدد) ته هیشوک حاضر نه شول. نو بیا دوی په کومی خبری دومره مغرور دی.

تنبیه: له ﴿مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْتِكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئی داسی حرکات وکړه چې د هغوی په سبب زمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پریشود. په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئی مخاطبه کړه وی فرمایل «خدائیکو چې ته له گردو (تولو) ښارونو څخه الله تعالی او ماته محبوبه ئی که زما تبر زه له تا څخه نه ایستلی نو زه به هیڅ کله له تا څخه نه جلا (جدا) کیدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ
وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ^(۱۳)

آیا نو هغه چی وی په ښکاره حجت (لیاری) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چی ښائسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئی کړی وی د هواؤ خپلو (بلکه نه دی سره برابر)

تفسیر: یعنی یو سری په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سرک باندی بی له اندیښنی رهی (روان) دی او بل په تیاره کښی لویدلی درگړده بدرئ کوی (تکری خوری) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشی کولی تر دی چی له خپلی بی تمیزئ څخه ښه او بد هم نشی پیژندلی او د خواهش په پیروی کښی هسی دوب تللی دی چی سر له پښو څخه نشی جلا (جدا) کولی نو آیا د دی دواړو پای (آخر) او انجام به یو شان وی؟ داسی به هیڅ کله نه کیږی ځکه چی د حق تعالی د حکمت او د عدل له شان څخه منافی دی.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ

مثل صفت بیان د جنت هغه چی وعده ئی کړی شوی ده له پرهیزگارانو سره ، په هغه کښی ویالی دی له اوبو چی نه به وی بد خوندی (بدلیدونکی په مزه او بوی کښی)

تفسیر: یعنی له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شی له گډیدلو څخه د هغوی بوی او وړم نه خرابیږی له شهدو څخه ډیری خوری او له شودو څخه ډیری سپینی وی هیڅ ډول (طریقه) تغیر او بدخوندی په کښی نه پېښیږی بلکه تل به صافی خوری وی.

وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ

او ویالی دی له شودو چی نه به وی متغیری (مزه ئی بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعنی نه ښائی د هغو قیاس د دنیا په شودو باندی وکر شی په دی شودو کښی سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغیر او فرق نه پیدا کیږی بلکه تل به صافی خوری وی.

وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ

او ویالی دی له شرابو چی مزه ورکونکی دی (هغه) څښونکیو ته

تفسیر: یعنی د جنت په شرابو کې به یو صاف لذت او ښه خوند او مزه وی نه په کې نښه وی او نه ماتیدل، او نه سر گرځیدل او نه بل کوم تریخ والی او نه څه عیب او نقصان پکې لیده کیږي.

وَأَنْهَرُمْ مِنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ط

او ویالی دی له شاتو (ګبین) صفا کړیو شویو (له خیریو نه)

تفسیر: یعنی صاف او شفاف شات چې تکرر چیري حتی د یوه نری څک نښه به هم په کې نښه نه ښکاري.

تنبیه: دلته د څلورو قسمو ویالو ذکر شوی دی چې په دوی کې اوبه داسې یو څیز دی چې د انسان ژوند په هغوی باندې تړلی دی. او شودی د لطیفې غذا کار ورکوي. شراب د خوښی او د نشاط څیز دی. او شهدو ته ئی «شفاء للناس» فرمایلی دی.

وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کې له هر راز (قسم) میوو

تفسیر: له مشروباتو څخه وروسته ئی د دی ماکولاتو ذکر وفرمایه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۚ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی (آیا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دی چې تل دی په اور د دوزخ کې او ورڅښولی به شی پری

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی گردی (تولی) خطاوی ښی او په جنت کې به ئی داخلوی. د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هېڅ کله د خطاؤ ذکر نه کیږي چې د هغوی د خپګان سبب شی. او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه تری نه کیږي.

مَاءٌ حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ⑮

اوبه ډيری تودی پس پری به کړی (توتی توتی به کړی دغه اوبه) کولمی د دوی (بلکه دوی سره هیشکله برابر نه دی)

تفسیر: یعنی کله چی ایشیدلی اوبه پر دوزخیانو باندی وغښولی شی نو کولمی به ئی پری کیږی او د باندی رالویږی. «اعاذنا الله منه»

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنفًا ٢٧

او غځینی له دغو (کفارو) څخه هغه دی چی غوږ ږدی تاته تر هغه پوری هر کله چی بهر ووځی دوی له نزده د تا څخه نو وائی هغو کسانو ته چی ورکړی شوی دی ورلره علم څه وویل (محمد) اوس (په دی ساعت کښی)

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو. په دی آیت کښی د هغه راز(قسم) کافرانو حال بیانیدلی چی هغه ته منافق وایه شی یعنی په ښکاره غمان په مسلمانانو کښی گډوی او په پټه کښی له هغه څخه انحراف کوی. یعنی دا خلق په ښکاره ډول(طریقه) د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ته غوږ نیسی خو په زړه کښی ورته توجه نه کوی او نه ئی په یادوی او نه پری پوهیږی، کله چی له مجلس څخه د باندی ووځی نو پوهانو ته وائی چی دغه سړی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښائی له دی پوښتنی څخه به د دی خبری تعریض وی چی مونږ د هغه خبری د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه کیږو. یا څه حکم ئی وفرمایه زمونږ ورته ښه فکر نه وو یا خو مونږ پری هیڅ پوه نشو.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ٢٨

دوی هغه کسان دی چی مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چی تینگ په کفر ولاړ دی) او متابعت کړی دی دوی د هواؤ خپلو (په نفاق کښی)

تفسیر: یعنی د دی راز(قسم) نالائقو حرکتونو اثر او اغیزه دا کیږی چی الله تعالی د هغوی په زړونو باندی مهر لگوی او بیا دوی ته د نیکی توفیق هیڅ نه پاتی کیږی او یواځی پر خپلو

غوشتلو (خواهشو) پسی درومی او پیروی ئی کوی.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٦﴾

او هر شه هغه کسان چی سمه لیاره ئی موندلی ده زیات کمری دی دوی ته (الله یا قرآن) هدایت بصیرت او ورکمری ده (الله) دوی ته پرهیزگاری د دوی.

تفسیر: یعنی د هدایت د لیاری د تگ اثر او اغیزه دا کیری چی سری ورخ په ورخ په هدایت کبی ترقی او پرمخ تگ کوی او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهیزگاری او اتقاء زیاتیږی.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَ تُهْمُ ذُرِّيَّتِهِمْ ﴿١٧﴾

پس انتظار نه کوی دوی مگر د قیامت چی رابه شی دوی ته ناخاپه نو په تحقیق راغلی دی علامی نبی د هغه (قیامت) پس بیا خرنګه به (نفع ورسوی) دوی ته هغه وخت چی راشی دوی ته (قیامت) پند آخیستل توبه ایستل د دوی.

تفسیر: یعنی د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکی قصی، د جنت وعدی، او د دوزخ وعیدونه ئی گرد(تول) واوریدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کبی دی؟ آیا دی خبری ته دوی سترگی نیولی دی چی قیامت ناخاپه د دوی په سر باندی ودریږی؟ د قیامت شو علامی او نبی خو اوس هم راښکاره شوی دی خو کله چی پخپله قیامت راودریږی نو هلته به دوی ته د پوهنی د حاصلولو وخت کله پاتی وی، یعنی د هغه وخت منل او پوهیدل چتی(فضول) او بیکاره دی ځکه چی په هغه باندی نجات او ژغوریدل(بچ کیدل) نه حاصلیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د قیامت علامه او لویه نښه زمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم پیدا کیدل دی، چی گرد(تول) پیغمبران د هغوی په انتظار کبی وو. کله چی دوی مبعوث وگرځیدل او د تخلیق اصلی مقصود حاصل شو نو اوس یواځی د قیامت راتګ پاتی دی» په حدیث کبی راغلی دی چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت

شهادت» او منځنی ګوته «انګشت وسطی» سره درولی او هغوی ته ئی اشاره کمری وئی فرمایل «انا والساعة کھاتین، زه او قیامت لکه داسی یو» ګواکی زه له قیامت څخه دومره وړاندی راغلی یم لکه چی منځنی ګوته له مسواکی ګوتی څخه جګه (وچته) ختلی ده د «صحیح مسلم»

په شرح کښې مونږ په دې باندې پوره لیکل کړی دی. دلته د هغه د بیا لیکلو ځای نشته.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چی نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی الله دی او مغفرت بښنه غواړه د گناه خپلی او دپاره د مؤمنانو سړیو او مؤمناتو بښځو

تفسیر: د هر سړی ذنب (گناه) د هغه له مرتبې سره سمه وی د کوم کار ډیره ښه خوا پریښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولری ځینې اوقات د مقرینو په حق کښې ذنب (گناه) گنل کیږی د «حسنات الابرار سیئات المقرین» معنی هم دا ده. په حدیث کښې راغلی دی چی «نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځی سل کرته استغفار فرمایه».

تنبيه: د ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ خطاب هر یوه مخاطب لره دی که خاص نبی کریم صلی الله علیه وسلم مخاطب وی نو مطلب ئی داسی دی چی پر هغه علم باندی ټینگ او قائم اوسه! او تل استغفار وایه!، د «فاعلم» تفریع له ما قبل څخه داسی کاوه شی چی د قیامت له راتگ څخه وروسته هیچا ته ایمان راوړل توبه کول او نور څه گټه(فائده) نه رسوی نو هر چا لره ښائی چه د قیامت له راتگ څخه پخوا صحیح معرفت حاصل کړی د ایمان او د استغفار په طریقې باندی مستقیم اوسی.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ

او الله ته معلوم دی ځای د مگر ځیدلو ستاسی (په ورځ کښې یا په دنیا کښې) او ځای د هستوگنی ستاسی (په شپه کښې یا په آخرت کښې)

تفسیر: په هومره پردو کښې چی وگرځی بیا به جنت یا دوزخ ته ورسیدری چی هغه ستاسو اصلی ځای او کور دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

او وائی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی ولی نه نازلوه کیږی یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره)

تفسیر: داسی یو سورت چی په هغه کښی د جهاد اجازه وی.

فَإِذَا أَنْزَلْتُ سُورَةً مُحْكَمَةً

نو پس کله چی نازل کړ شی یو سورت محکم

تفسیر: په داسی محکمو او مضبوطو او تاکلیو حکمونو باندی مشتمل وی چی نه وی منسوخ شوی او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کیږی او معنی ئی دغسی ظاهیری چی پکښی بل احتمال نه وی غیر له قتاله.

وَذُكِّرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ
إِلَيْكَ نَظْرَ الْمَغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ

او یاد کړی شوی وی په هغه کښی جنگ نو وینی به ته هغه کسان چی وی په زېړونو د دوی کښی ناروغی (د نفاق) گوری تاته لکه کتنه د هغه چا چی بیخودی راغلی وی پر هغه باندی له ویری د مرگ نه پس هلاک دی وی دوی لره

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «مسلمانانو سورت غوښت یعنی د کافرانو له رېږونو(تکلیفونو) څخه چی دیر په تکلیف و هیلې (امیدونه) به ئی کولی که الله جل جلاله د جهاد امر راکړی نو هغه چی زمونږ له لاسه کیدی شی هغه به مونږ وکړو کله چی د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندی دروند شو په ویریدلو او تیغو ختلیو سترگو سره به ئی پیغمبر ته کتل او د حال په ژبی سره به ئی ویل «کاشکی مونږ له دی امر څخه معاف اوسو!» په زیاته ویره کښی د سترگو رونق او ښائستوالی نه پاتی کیږی لکه چی د ځنکدن په وخت کښی د سترگو نور ورک کیږی.

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْصِدْقُوا لِلَّهِ لَكُمْ خَيْرٌ الْهُمُ ۝۱۱

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نیکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر کله چي فرض شي کار (د جهاد) پس که چيري رښتيا ويل کړي وي دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتيا ويل بهتر دوی ته

تفسير: په ښکاره سره دا خلق امر مني او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي مگر د کار خبره دا ده چي ښائي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني ښي او معقولي خبري وکړي او بيا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال (وخت) کښي د الله جل جلاله رښتيني بنديگان ثابت شي نو دا صورت به د هغوی د ښيگڼي (فايدې) او بهتري وي. حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه ليکي «يعني د شرعي حکم له نه منلو څخه کافريري، د الله جل جلاله امر په هر صورت کښي ښائي ومانه شي بيا پيغمبر صلي الله عليه وسلم هم پوهيږي چي دارن سړي به څرنگه توره وکړي؟ هو! کله چي زيات تاکيد وکړ شي نو هلته جنگيدل ضروري دي که نه جنگيدونکي دير دي».

فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَتَقَطَّعُوا اَرْحَامَكُمْ ﴿٢٧﴾

پس آيا نژدی ئی تاسی (ای منافقانو) که چيري بادشاهان او متصرفان شي يا وگرځيدی (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدی ئی دی ته چي فساد به کوي. په ځمکه کښي او پري به کړي تاسي (خپلولي او) قرباتونه خپل

تفسير: د حکومت او اقتدار په نشه کښي خلق په عمومي ډول (طريقه) په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتي کيږي او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي بيا د مال او د جاه په کشمکش کښي د غرض خوښولو جگړي پيدا کيږي چي د هغه وروستني نتيجه داسي شي چي په دنيا کښي عمومي فتنه او فساد پورته کيږي او يو له بل څخه خپل تعلقات او اړيکي پري کوي. حضرت شاه صاحب رحمه الله عليه ليکي «يعني له خپل ځان په تنگ کيږي او د جهاد آرزو کوي نو که الله تعالی هم دا تاسي غالب کړي او بري درکړي نو فسادونه به وکړي»

تنبیه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه د «توليتم» ترجمه په حکومت رسيدلو سره کړي ده لکه چي د ديرو مفسرينو هم دا رايه ده نورو علماؤ د «تولي» معنی اعراض اخيستي او داسي ئی مطلب اخلي «که تاسي د الله جل جلاله په لياره کښي له جهاد کولو څخه مخ واړوي، نو ښکاره ده چي په دنيا کښي به امن او انصاف پاتي نشي او په ښکاره ډول (طريقه) به د فساد، بدامني او ناراحتی دوره کيږي» ځيني ئی داسي تفسير کوي که تاسي له ايمان راوړلو څخه مخ واړوي

نو د جاهلیت د زمانی کیفیت به بیرته راوگرځی او هغه خرابی او فسادونه چی په هغه وخت کښی وو او په ډیری وړوکی خبری باندی به لوئی جگری او شخړی کیدی مری پری کیدی. ایکی به سره لری کیدی اوس به بیا همغه نقشی قائمیری که په دی آیت کښی خاص منافقینو ته خطاب ومانه شی نو داسی ئی هم مطلب کیدی شی که له جهاد څخه مخ واړوی له تاسی څنی هم دا هیله (امید) کیدی شی چی له خپلو منافقانه و شرارتونو څخه په ملک کښی شرارتونه خواره کړی او د هغو مسلمانانو چی له تاسی سره ئی خپلوی ده هیڅ پروا ونه کړی او په ښکاره ډول (طریقه) د کافرانو مدد وکړی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ ﴿٣٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دی چی لری کړی دی دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړی ئی دی دوی (له آوریډلو د حق نه) او ړندی کړی ئی دی سترگی د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښی کانه او ړانده شوی ظلم کوی او ضرر رسوی او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندی نه پوهیږی. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنگدل او کلک زړه گرځیدلی دی او دا ټول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډگر ته راوتلی دی.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٣٤﴾

آیا فکر نه کوی دوی په قرآن کښی بلکه پر زړونو (د دوی باندی) قفلونه د زړونو د دوی دی

تفسیر: منافق په قرآن کښی غور نه کوی یا د هغوی د شرارتونو لامل (له وجی) د هغوی پر زړونو باندی مهر او قفل لگیدلی دی چی د نصیحت د تللو لپاره بنده شوی ده که د قرآن د پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وی نو په آسانی سره به پوهیدل چی په جهاد کښی څومره اخروی او دنیوی گټی شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٣٥﴾

بیشکه هغه کسان چی بیرته گرځیدلی دی (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له هغی څخه چی ښکاره شوی ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړی دی دوی ته (گناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا گنلو له اعتراف څخه کله چی د ازموینی وخت راشی د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوی، او په جهاد کښی له مسلمانانو سره ملگرتوب نه کوی. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولی ده چی که جنگ ته لاړ نشی تر ډیر مدت پوری به ژوندون کوی. نو خامخا به د جنگ له ورته او په هغه کښی له مړ کیدلو څخه څه گټه(فائده) دررسپړی. او معلوم نه دی چی دوی پخپلو زړونو کښی څه څه شیان سنجولی (غوره کړی) دی؟ او غومره اوږدی وعدی او خوږی خبری ئی تر سترگو لاندی نیولی دی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ﴾ الشَّيْطَانُ الْأَعْرُورُ ﴿﴾

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا الَّذِينَ كَرِهُوا أَنْ نَزَلَ اللَّهُ سُنْطِيْعُهُمْ فِي بَعْضِ الْأُمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته چی بد ئی گانه هغه (قرآن) چی رالیرلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسی (او فرمانبرداری به وکړو) په غینو کارونو کښی (چی مرسته(مدد) ده په جنگ او عداوت د رسول الله کښی) او الله ته معلومی دی پتی خبری (او مشوری) د دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره ډول(طریقه) سره مسلمانان شوی یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په مرسته(مدد) جنگ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسی سره به مرستی(مدد) وکړو او په گردو(تولو) چارو کښی به مونږ ستاسی خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو څرنګه به وی (حال د دوی) کله چی قبض کوی دوی لره پریښتی (سا ئی راکاږی) وهی به دوی مخونه د دوی او شاګانی د دوی

تفسیر: په هغه وخت کېږي به له موت څخه څرنګه خلاصیږي بیشکه په هغه وخت کېږي به د نفاق خوند څکی.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا اسَخَطَ اللّٰهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَاحْبَطْ اَعْمَالَهُمْ ۝۲۹

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شی چی په غضب کاوه به ئی الله او بده ئی ګڼله خوښی د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوښولو لپاره ئی نه ده خوښه کړی او په هغی لپاری باندی ئی تګ کړی دی چی د هغه نه وه خوښه څکه د مر کیدلو په وخت کېږي داریدونکی، او او تر ښکاریده او الله تعالی د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کېږي ګټه (فائده) ونه رسوله.

اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَنْ لَّنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ اَصْحَانَهُمْ ۝۳۰

آیا ګمان کوی هغه کسان چی په زړونو د دوی کېږي ناروغی (د شک او د نفاق) ده چی نه به ښکاروی الله تعالی پتی کینی د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئی کړی

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کېږي له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډیر عداوتونه لری. او له هغوی سره هندي (دښمنی) او کینی کوی. آیا دوی داسی خیال کوی چی دا به د هغوی په زړونو کېږي پت پاتی کیږی؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاروی او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندی نه خبریږی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږی او د ازموینی په داسی بهتی کېږي به اچول کیږی چی هلته به تولی ککرتیا او خیری له پاګو شیانو څخه جلا(جدا) کیږی.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكُمُ فَعَلَهُمْ لَعَفَتْهُمْ يَسْبِيهِمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ

او که اراده و فرمایو مونبر نو خامخا به ویشو مونبر تاته دغه کسان نو خامخا و به پیژنی ته دوی په (علائمو د) غیرو د دوی او (قسم دی چی) خامخا و به پیژنی ته دوی په گرغولو اړولو د خبرو کنی

تفسیر: که الله تعالی اراده و فرمائی نو گرد(تول) منافقان به فرداً فرداً و تاکی(مقرر کری) او تاته به ئی درویشی او نامه په نامه به ئی درخرگند کری، چی په دی مرکه کنی دغه او هغه سری منافقان دی. خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسی سپینو ویلو متقاضی نه دی. برسیره په دی الله تعالی تاسی ته اعلیٰ درجه د فراست نور او رنا(رنرا) دربینلی دی چی تاسو هغوی له غیری او بشری خخه پیژنی او وروسته له دی خخه هغه خلق د خبرو اترو او د وینا له دوه هم پیژندلی شی عککه چی د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ویلو لهجه او د گفتگو چل سره جلا(جدا) وی. هغه زور شوکت او د خلوص رنگ چی د مخلصانو له خبری خخه له لری ښکاری هغه د منافقانو په خبرو کنی هیخ نه وی.

تنبیه: محقق شیخ الهند قدس الله روحه ﴿لَعَفَتْهُمْ﴾ تر ﴿وَلَوْ نَشَاءُ﴾ لاندی نه دی ایښی او نورو گردو(تولو) مفسرینو هغه تر «لو نشاء» لاندی ایښی دی او په «لاریناکهم» باندی متفرع کری دی یعنی که مونبر اراده و فرمایو نو تاسی ته هغه سری درښوولی شو بیا به نو ته هغوی وپیژنی د غیری په لیدلو سره له دی د دی احقر په خیال سره د شیخ الهند رحمة الله علیه تفسیر زیات لطیف دی والله اعلم. له غینو احادیثو خخه ثابت دی چی زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم دیر منافقان د دوی په نامه سره وبلل او له خپلی مرکی خخه ئی وشرل ښائی چی دا پیژندگلوی د «لحن القول» او د «سیما» او له نورو خخه ورخرگند(ورښکاره) شوی وی یا وروسته له دی آیت خخه الله تعالی د غینو منافقانو نومونه په تفصیل سره ورښوولی وی. والله اعلم.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ

او الله ته معلوم دی تول اعمال ستاسی.

تفسیر: له بندگانو خخه د کومی خبری پتیدل امکان لری، مگر الله تعالی ته ستاسی گردی(تولی) چاری که پتی وی که خرگندی وی ورښکاره دی.

وَلَتَبْلُوَنَّهُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْهِدِينَ مِنْكُمْ وَالضَّابِرِينَ لَا

خامخا او هر و مرو (لازمأ) مو آزمویو تاسی (په جهاد او نورو تکالیفو سره) تر هغه پوری چی ظاهر کرو مونږ جنگ کوونکی له تاسی څخه او صبر کوونکی (په جهاد او په نورو احکامو او تکالیفو د اسلام کښی)

تفسیر: د جهاد او د نورو شیانو د احکامو ازموینه مقصود ده په هم دی سختی ازموینی کښی دا ښکاروی چی کوم کسان د الله تعالیٰ په لپاره کښی خپلی وینی تویوی؟ او په ډیره سختی ازموینه کښی ثابت قدم درپیری؟ او کوم سری تری تنښتی؟ او هغه په ښه شان سره جلا (جدا) کرو او تاسو ته ئی درښکاره کرو.

وَبَلُّواْ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾

او ازموویو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسی (د ایمان چی آیا رښتیا ده که دروغ؟)

تفسیر: د هر سری د ایمان، اطاعت او د انقیاد تول (وزن) معلومیږی او د ګردو (تولو) داخلي خبری عملاً محقق کیږی؟
تنبیه: پر ﴿حَتَّى تَمَّ﴾ الآية - باندی هغه شبهه چی د علم د حدوث په نسبت کیږی د هغه مفصل جواب د «سیقول» د (۲ جزء) په شروع کښی د ﴿اَلَا تَعْلَمُوْنَ تَلْکَیْمَ الرَّسُوْلِ﴾ الآية - کښی دی وکوت شی.

اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا وَصَدُّوا عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُوْلَ
مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰی لَنْ يُّضُرُّوْا اللّٰهَ شَیْئًا وَیَحِیْطُ اَعْمَالُهُمْ ﴿۳۲﴾

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کوی یعنی راړوی نور (خلق) له لیاری د الله څخه او مخالفت کوی له رسول سره پس له هغه چی ښکاره شوه دوی ته لپاره سمه له سره به ضرر ونه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او ژر ده چی ابته (ضائع) خراب به کړی (الله - نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوی الله تعالیٰ ته په دی کښی څه نقصان نشته نه د هغه دین او نه د هغه پیغمبر څه خرابولی شی. هغه قدرت لرونکی الله تعالیٰ د هغوی ګردی (تولی)

پلمی (تدبیرونه) (حیللی) ورخرابوی او تولى داسی چاری پنگوی او د هغوی زیارونه (کوششونه) وړانوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) اطاعت کوی د الله او اطاعت کوی د رسول الله او مه باطلوی تاسی عملونه خپل (په معاصیو سره)

تفسیر: په جهاد یا د الله په لیاره کښی بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږی چی د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وی. او یواځی پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنی سره نه وی، که نه داسی عملونه بیکاره او ابته (خراب) کیږی او توی ځی او ضائع کیږی هیڅ یو مسلمان داسی کار نه کوی چی د هغه کوم ښه کار توی لاړ شی یا له کوم سببه ضائع او بیکاره شی. مسلمان هیچیری خپل ښه کار په سپیره ډاګ میدان نه پریردی نه ریا، ښوونه، ننداره اعجاب، غرور او نورو شیانو ته په هغه کښی لیار ورکوی چی په هر یوه کښی له دوی څخه د هغه عمل بالکل ضائع او بیکاره کیږی ګواکي دا شیان هم هغسی چی ارتداد د مرتد ګرد (تول) حسنه اعمال خرابوی د یوه مسلمان صالحه چاری وړانوی (العیاذ بالله)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَأْتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٢٨﴾

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کوی (خلق) یا منع راوړی له لیاری د الله نه بیا مړه شی او دوی کافران وی پس له سره به مغفرت ونه کړی الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر د الله تعالی له خوا نه بخپل کیږی په تیره بیا هغه کافران چی نور خلق د الله تعالی له لیاری څخه ګرځوی او تل په هم دی پسی لویدلی وی چی څوک د نبی الله د لیاری په لوری لاړ نشی.

فَلَا تَهْنُؤُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ ۖ

پس سستی مه کوئ او مه ضعیفان کیږی (په جهاد) کښی او مه غواړی تاسی
(کفار) روغی ته (بلکه جنگ ورسره کوی)

تفسیر: مسلمانانو ته ښائی چی د کفارو په مقابله کښی سست او کم همت نشی! او د جنگ له سختیو څخه ونه ویریری او د جهاد په موقع کښی د روغی په لوری ونه غغلی! که نه دښمن زړور کیږی او په تاسی باندی به خپل ډیر زور او قوت غورځوی او د اسلام ټولی به مغلوب او رسوا کیږی. هو! کله چی د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښیګڼی (فائدی) تر سترگو لاندی وی نو هلته روغه بده نه ده لکه چی وروسته د «الفتح» په سورت کښی راځی په هر حال د روغی بنا ښائی پخپل کم همتی او نامردی باندی نه وی.

وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ ۖ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿۲۵﴾

حال دا چی هم دا تاسی غالب ئی ای مومنانو! پر منکرانو باندی او الله له تاسی سره دی (په ثابت نصرت کښی) او له سره به ناقص او ضائع نه کړی له تاسی عملونه ستاسی (بلکه په قیامت کښی به پوره جزاء درکړی)

تفسیر: د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده که صبر او استقلال وښی او د الله تعالیٰ په احکامو باندی ثابت قدم واوسی نو الله له تاسی سره دی او هغه په پای (آخر) کښی تاسی ته بری درکوی او په هیڅ حال کښی تاسی ته نقصان او خساره نه درپښوی.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ إِنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿۲۶﴾

بیشکه دا ژوندون لږ خسیسی لوی او مشغولیده دی، او که ایمان راوړی تاسی او پرهیز وکړی (له معاصیو)! در به کړی تاسی ته (الله) اجر وونه ستاسی او نه به غواړی له تاسی (ټول) مالونه ستاسی (بلکه مفروضه زکوٰۃ درڅخه آخلی، یا نه به غواړی له تاسی هیڅ مالونه د تاسی ځکه چی غنی دی)

تفسیر: د آخرت په مقابل کښی د دنیا حقیقت د یوی لوی او تماشی غوندی دی که تاسی ایمان او تقوی غوره کړی او له دی لویو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغوری (وساتی) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسی ته پوره درکوی او ستاسی مال به هم له تاسی څخه نه غواړی. هغه مال ته هېڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکونکی دی لکه چی فرمائی ﴿مَا أُرِيدُ أَنْ يَمْلِكَ مِنْ دُونِي﴾ جزء ۲۷ (د ذاریات ۳ رکوع) ۵۷-۵۸ آیت که ئی وغواړی نو حقیقی مالک ئی دی او گردد(تول) مال او شته د ده دی خو سره د دی که د دین په معامله کې کبې کله چی د خرڅ کولو امر دوی ته کېږی نو د تول مال غوښتنه له دوی ځنی نه کېږی بلکه یوه لږه برخه تری طلب کېږی هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د گټی دپاره. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «حق تعالیٰ ملک فتح کړی دی مسلمانانو لږه که د دوی څو ورځی له خپل جیبه څخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بیا د هغه په مقابل کېږی سل سل چنده د هغوی په لاس کېږی ورغلل. داسی خبری په قرآن کریم کېږی څو ځایه راغلی دی چی «تاسی الله ته حسنه قرض ورکړی!»

إِنْ يَسْأَلُكُمْ فَمَا فِيكُمْ تَبَخُلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٢٧﴾

که وغواړی دی له تاسی څخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړی په غوښتلو کېږی (له تاسی) نو بخل به وکړی تاسو (په دغی سره) او راو به باسی (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پتی کینی دښمنی ستاسی (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالیٰ په سختی سره د هغوی گردد(تول) مال وغواړی چی هغوی ته ئی وربښلی دی نو څومره د الله بندگان به وی چی په خلاص زړه او روڼ تندی د دی امر په مقابل کېږی (لبیک) ووائی زیاتره به هغه سړی وی چی د بخل او تنگدستی ثبوت ښکاره کوی او د مال ښندلو (لگولو) په وخت کېږی به د هغوی د زړونو خپگان له لری ښکاریږی.

هَآأَنْتُمْ هَآؤَآءُ تَدْعُونَ لِنُفَقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

واوری خبردار شی تاسی چی ئی ای دغو کسانو چی بللی شوی ئی لپاره د دی چی نفقه کړی مال ولگوی په لیاره د الله کېږی (په هغو طریقو سره چی فرض کړی ئی دی په تاسی لکه زکوٰۃ او جهاد)

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوی مال څخه د ده په لیاره کېږی د خپلی گټی دپاره ولگوی !.

فَبِمَنْ مِّنْكُمْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَحْمِلْ عَنْ نَفْسِهِ

پس غیڻی له تاسو هغه دی چی بخل کوی (نه لگوی مال) او هغه څوک چی بخل کوی مال نه لگوی نو بیشکه چی بخل کوی خپل ځان ته (چی محرومی ئی له ثوابه)

تفسیر: ستاسی دنیا ستاسی د فائدی دپاره ده که ئی نه ورکوی نو د خپل ځان نقصان کوی الله تعالی ستاسی د ورکولو او د نه ورکولو هیڅ پروا نه لری.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

او الله غنی بی پروا دی (له نفقی د تاسی او له هر خیزه) او تاسی فقیران محتاجان ئی (الله ته)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي د مال د بندلو (لگولو) هغه تاکیدونه چی تاسی ئی آوری داسی خیال ونه کړی چی الله تعالی یا د هغه رسول له تاسی څخه سؤالونه کوی. داسی نه دی دا گردی (تولی) ویناوی د تاسی د ښیځنې (فائدی) دپاره دی. بیا د یوه په مقابل کښی په زرگونو عوضونه تاسی ته رسیږی که تاسی له داسی گټی څخه مخ اړوی نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسی څه پروا نه لری.

وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمُ

او که وگرځیدی تاسی (له ایمان او سخا نه نو الله) به بدل راوولی یو قوم بل بی له تاسی بیا به نه وی هغوی پشان د تاسی (مگرځیدونکی له احکامو د الله بلکه فرمان بردار به وی).

تفسیر: الله تعالی په هغه حکمت او مصلحت چی خپلو بندگانو ته د خرڅ کولو امر ورکوی د هغه حاصل کیدل پر تاسی باندی څه انحصار نه لری. فرض کړی که تاسی بخل او کښی وکړی او د الله تعالی له امره مخ واړوی نو الله تعالی ستاسی په ځای بل کوم قوم دروی چی هغه قوم به تاسی غوندی کنسک او بخیل نه وی او په لوی زړه او دیره خوښی به د الله تعالی د احکامو تعمیم او د هغه په لپاره کښی به خپل مال ښندی (لگوی). په هر ډول (طریقه) د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کیدونکی دی. خو تاسی له دی سعادت بی برخی پاتی کیږی په حدیث کښی راغلی دی چی صحابه ؓ عرض وکړ چی یا رسول الله! دغه بل قوم به څوک وی؟

چی د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زموږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندې خپل مبارک لاس کیښود او وی فرمایلی چې «د ده قوم» او وی ویل «قسم په الله تعالی دی که ایمان «ثریا» ته ورسېږي نو د فارس خلق به ئی له هغه غچایه هم رابښکته کوی»
یادونه: «فارس» د عربو په لغت کېښی هغه چاته وایه شی چې په اس سور وی او دا کنایه ده زموږ د خراسان یا افغانستان له خلقو څخه چې له بین النهرین څخه تر سند پوری او له خلیج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زیاتره په هغی پیری کېښی په آسونو باندې سوړیدل او له چین څخه نیولی تر روما کوچنی ایشیا او افریقا پوری د تجارت او سیاحت دپاره تلل د دوی یوی څانگی چې پارسوا نومیده د (بلخ) په جنوب غربی سیمه کېښی هستوگنه درلوده(لرله) چې هغه هیواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چې صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم د دی بینظیر ایثار او د ایمانی جوش ثبوت ورکړ چې د هغوی په غچای کېښی د بل قوم د راتللو وار ونه رسید. خو پخپله دغه فارسیان هم په اسلام مشرف شول او د ایمانداری هغه شاندارې مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دینی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چې هر سړی به د هغو له لیدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چې بیشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پیش گوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چې د ضرورت په وخت کېښی به ئی د عربو غچای نیولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر یواځی زموږ د لوی امام ابوحنیفه رحمه الله علیه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پیش گوئی په صدق باندې کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کېښی نور لوی عالمان او پوهان د دی میهن په پیړیو کېښی هم شته چې تقریباً د علم او عمل د هغی لویو ونی څخه چې څانگی ئی تر «ثریا» پوری جگی (اوچتی) ختلی دی خوندوری میوی ئی رابښکته کړی دی.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلى آله وصحبه وسلم بتوفيقه واعانتة فله
 الحمد والمنة

سورة الفتح مدنية وهى تسع وعشرون آية و اربع ركوعات
 د «الفتح» سورت مدنی دی (۲۹) آیه او (۴) رکوع لری.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آیتونو کېښی د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چې د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لدون داسی بیانیری.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښې خوب ولید چی «په امن او امان سره مکی ته داخل او عمره ئی ادا کړی خلق او قصر ئی فرمایلی دی» دوی دا خوب صحابه ؤ ته ووايه خو د ورنگ نیته ئی ونه تاکله (مقرر نه کړه) مگر د شدت له اشتیاق څخه د دیرو داسی خیال کیده چی سړکال به عمره میسره کیږی. او اتفاقاً دوی هم د عمری قصد وفرمایه.

ب: دوی له یو نیم زر سړیو سره د عمری په نیت د مکی په لوری وخوځیدل او «هدیی» هم له دوی سره وی. کله چی دا خبر مکی ته ورسید قریشو یوه لویه جرگه جوړه او په هغی کښې دا خبره غوڅه کړه چی دوی به نه پریږدو چی مکی ته راشی سره له دی چی سم د مکی معظمی له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چی حج او عمره وکړی. کله چی محمدی قافله مکی ته نژدی او (حدیبی) ته ورسیده نو د دوی اوبه هلته چو شوه او سره له دیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «حبسها حابس الفیل» او وی ویل «قسم په الله که د مکی خلق له ما څخه د داسی خبری مطالبه وکړی چی په هغی کښې د حرمت الله تعظیم قائم وی زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښې ئی قیام وفرمایه چی اوس په (۱۳۶۷ ق هـ) کښې «شمسیه» ورته وائی.

ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سری ولیږل چی «مونږ د جگړی دپاره نه یو راغلی مونږ پریږدی چی خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چی د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو نارینه ؤ او ښځو مسلمانانو ته ئی زیږی ورکړ چی هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدی ده چی په مکه کښې اسلام غالب شی» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه ستون (واپس) کړ. کله چی د حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه بیرته راتگ وځنود (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چی هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دی خیال چی ښائی اوس د جگړی وار هم راوړسیري. گرد(تول) اصحاب الکرام رضی الله تعالی عنهم ئی تر یوی ونی لاندی کینول او د جهاد بیعت ئی تری واخیست. کله چی قریشو د بیعت خبره واوړیدله وویږیدل او حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه ئی بیرته ولیږه.

د: بیا د مکی څو غتان د روغی په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول او صلحنامه ئی ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندی بحث او مناقشه پښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وی ویل چی د داسی خبری پری کړه په توره وکړی. خو رسول الله مبارک د مکیانو گردی(تولی) غوښتنی ومنلی او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د دیرو اصرارو لامله(له وجی) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوڅه شوه. په دی روغلیک (صلحنامه) کښې یو شرط د کفارو له لوری دا وو چی سړکال تاسی مسلمانان بیرته لاړ شی کال ته بی ولسی (تش لاس) راشی او عمره وکړی. تر لسو کلونو پوری به د دواړو دلو په منځ کښې جنگ نه کیږی. په دی مدت کښې هومره سری چی له مکی څخه مدینی ته راشی

ښائی چی بیرته ولیږل شی. که له مدینې څخه کوم سړی مکی ته راشی هغه هم دلته په مکی کښی ساتل کیږی. وروسته له دی روغی څخه دوی په (حدیبی) کښی د هدی حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئی خپل احرام خلاص کړ او مدینې منورې ته بیرته راغلل. ه: په لپاره کښی هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا گړدی(تولی) پېښی د هجرت په (۶) کال کښی پېښی شوی.

و: د (حدیبی) له راتگه وروسته د هجرت په (۷) کال په اوله کښی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم (خیبر) فتح کړ چی د مدینې په شمال کښی څلور منزله لری پروت دی او د شام په لوری د یهودانو یو ښار وو. په دی جهاد کښی له دوی سره پرته(علاوه) له هغو سړیو څخه چی په حدیبی کښی ورسره ملگری وو بل هیڅوک نه وو.

ز: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۷) کال د هجرت د ذیقعدة الحرام (حوت) په میاشت کښی سم له ترون سره د عمره القضا دپاره مکی ته تشریف یووړ او په امن او امان او په زړه پوری ئی عمره اداء کړه.

ح: د هغه روغلیک (صلحنامی) هغه خبره چی تر لسو کلونو پوری به جنگ نه کیږی د قریشو له خوا ماته شوه نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارک (جدی) په میاشت کښی مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۚ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بیشکه چی مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه او بری ظاهر او ښکاره دپاره د دی خو چی وېښی تاته الله هغه چی پخوا تیر شوی دی له گناه د تا څخه او هغه چی وروسته دی (له گناه څخه)

تفسیر: د حدیبی روغه که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) د ذلت او د مغلوبیت روغه په نظر راځی او د هغی د شرایطو له لوستلو څخه په بادی النظر کښی دا محسوس کیږی چی گړدی(تولی) خبری د قریشو په گټه(فائده) دی. لکه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین د دی روغی د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو. دوی خیال کاوه چی د مسلمانانو د دی یو نیم زر سر جارونکی (قربانوونکی) لښکر په مخکښی قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لری. ولی د دی راز(قسم) گړدو(تولو) جگړو پریکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شی؟ مگر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترگی هغه احوالو او نتیجو ته وی چی د نورو له سترگو څخه به پټه وی ځکه چی الله جل جلاله د دوی ټټر(سینه) د ډیرو سختو پیښو د تحمل دپاره پرانیستلی وو دوی په بی مثاله استغنا توکل، تحمل او ایثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئی په دی لنډو توریو (الله

ورسوله اعلم) سره ډاډینه (سکون) او تسلی ورکوله یعنی الله او د هغه رسول په داسې خبرو باندې دیر ښه پوهیږی. تر څو چی دا سورت نازل شو او الله تعالی د دی روغی او فیصلی نوم «فتح مبین» کیښود. خلقو په دی باندې هم تعجب کاوه او ویل به ئی چی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا بری دی؟ حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم به فرماییل چی «هو! لوی بری دی» حقیقت دا دی چی د اصحابو د جهاد بیعت، او له هغه معمولی کشمکش څخه وروسته گرد (تول) کفار او معاندین وویریدل او د روغی په لوری ئی خپلی خوښی ښکاره کړی. او نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له دی چی پر جنگ او انتقام باندې ئی پوره قدرت درلود (لرلو) خو بیا هم په هر ځای کښی به ئی له عفوی اغماض او حلم څخه کار اخیست او محض د بیت الله شریف د تعظیم دپاره د هغوی په هغو چتې (بیکاره) غوښتنو باندې نه په قهر کیدل. دا پښی له یوه لوری د الله تعالی د خصوصی مدد او رحمت د استجلاب وسیله گرځیدل او له بل لوری د دشمنانو په زړونو کښی د اسلام اخلاقی او روحانی طاقت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د صبر او تحمل او د شان مینه او اثر په زړونو کښی زیاتوه اگر که د عهد نامی د لیکلو په وخت کښی ځینو ښکاره لیدونکیو به د کافرانو بری لیدل خو که په سره سینه دی پښی ته کتل کیدی او د هغی شاوخوا ته ځیروالی شوی وی او وروسته له غور کولو او له وړاندې وروسته سنجولو (فکر کولو) څخه به هر سری په دی پوهیده چی دا گردی (تولی) فیصلی د اسلام په گټه (فائده) شوی دی نو ځکه الله تعالی د هغی نوم «فتح مبین» کیښود او تنبیه ئی وفرمایله چی دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونکی کښی به هم دوی ته د ظاهری او باطنی دیرو فتوحاتو وروڼه پرانیځی لکه چی له دی روغی څخه وروسته د کافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بی تکلفه به ئی سره لیدل او خبری او اتري به ئی سره کولی او کافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلمانی خبری اوریدلی. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئی کتل چی له دی گردو (تولو) پیښو او نندارو څخه هر ورو (خامخا) د دوی په زړونو کښی د اسلام مینه پیدا کیده. آخره نتیجه دا شوه چی د حدیبی له روغی څخه د مکې تر بری پوری یعنی د دوو کلونو په موده کښی دیر خلق مسلمانان شول او اسلام زیات خور شو خالد بن الولید او عمرو بن العاص غوندی نومیالی په هم دی مدت کښی مسلمانان شول او دا فتح او بری جسمی فتح او بری نه بلکه روحی فتح او بری وو او د حدیبی صلح مسلمانانو لره د لوی خیر او برکت سبب شوه او اسلام په شاوخوا کښی دومره منتشر شو چی د معظمی مکې د فتح کیدلو گردی (تولی) وسیلی راغوندی شوی او د هغه پاک ځای د تل دپاره د شرک له گندگی پاکیدل ئی آسان وگرځیدل په حدیبی کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره یو نیم زر تنه اصحابان وو خو دوه کاله وروسته له دی څخه د مکې معظمی په عظیمی فتح کښی لس زره توریالی لښکر له دوی سره ؤ. رښتیا خو دا ده چی نه یواځی د مکې او د خیبر فتح بلکه د نورو اسلامی فتوحاتو دپاره د حدیبی روغه لکه یو اساس بنیاد او زړینه دیباچه وگرځیده او هغه صبر او تحمل توکل او د حرمت الله تعظیم چی په دغه روغه کښی ورڅرگند (ورښکاره) شو او د

هغه علوم او قدسیه معارف او د باطنی مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چی له دی پېښی څخه شوی دی د هغو اندازه څوک کولی شی؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لږه اشاره حق تعالیٰ په دی آیتونو کښی فرمایلی ده یعنی هسی چی دنیوی سلاطین کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصی اعزاز او اکرام سره پالی الله تعالیٰ د دی فتح مبین په صله کښی هغوی ته څلور صلی وربښلی دی اول د ذنوبو غفران له همیشه تر همیشه پوری د هغوی هغه گردی(تولی) کوتاهی چی د هغوی د رفیعی مرتبی په اعتبار کوتاهی گڼلی کیږی گردی(تولی) سره معافی دی دا خبره الله جل جلاله بل هیچا ته نه ده بښلی خو په حدیث کښی راغلی دی چی د دی آیت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په عبادت کښی دومره زیات زیار (کوشش) کوو چی کرئ شپه به ئی په لمانځه کښی تیروله تر دی چی د دوی پښی وپرسیدلی او د گردو(تولو) کتونکیو زړونه به پری خوږیدل اصحابو عرض وکړ چی «یا رسول ولی دومره رېږونه(تکلیفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لوری خو ستاسو گردی(تولی) پخوانی او وروستی خطاوی بښلی شوی دی دوی به داسی فرمایل: «افلا اکون عبدا شکورا» ولی زه د هغه شکر گزاره بنده نشم؟ ښکاره دی چی الله تعالیٰ داسی زیری خپل همغه بنده ته اوروی چی دی د هغه له اوریدلو څخه بی ویری نه شی بلکه لا زیات له الله جل جلاله وډار شی. د شفاعت په طویل حدیث کښی راغلی دی کله چی خلق سره راتول شی د حضرت مسیح علیه السلام په حضور کښی عرض کوی نو حضرت مسیح علیه السلام ورته وائی چی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته لاړ شی! چی خاتم النبیین دی او د هغوی پخوانی او وروستی گرد(تول) گناهونه بښلی شوی دی یعنی د ده د شفاعت په مقام کښی که بالفرض کوم تقصیر هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښی پخوا له دی راغلی او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشی کولی.

وَيَتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

او (بل دپاره د دی) چی پوره کړی (الله په فتحه د مکی او د نورو ښارونو سره) مهربانی خپله پر تا باندی

تفسیر: یواځی له تقصیراتو څخه نه تیریری بلکه هر هغه ظاهری، باطنی، مادی، روحی انعام او احسان چی تر اوسه پوری درسره شوی دی د هغه تکمیل او تتمیم هم کاوه شی.

وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

او (بل دپاره د دی) چی وښیي الله تعالیٰ تاته سمه صافه لپاره.

تفسیر: تل به دی د هدایت او استقامت په سمه لیاره کښی قائم لری. د معرفت او شهودو په غیر محدودو مراتبو باندی د فائزیدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائمیدلو په لیاره کښی به تاته هیڅ مشکلات نه درپیشیږی خلق به دلی دلی ستاسو په لیار ښوونه د اسلام په سمه لیاره راځی او په دی ډول (طریقه) د تا د حسانتو په ذخیره کښی بیسماره زیادت کیږی.

وَيُضْرِكُ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣١﴾

او (بل دپاره د دی) چی کومک (مدد) وکړی الله تعالی له تا سره مدد غالب زبردست

تفسیر: د الله تعالی داسی مدد به راشی چی هیڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته (مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښی ئی فرمایلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشی او خلق د الله په دین کښی فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبیح، تحمید او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبین باندی به هم حضرت محمد استغفار ویلی وی د ده په جواب کښی د ﴿يَغْفِرُكَ اللَّهُ﴾ الآية - مضمون لا صاف ښکاریږی. دا تنبیه ابن جریر رحمة الله علیه کړی ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکینه او ډاډینه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کښی له پاره د دی چی زیات کړی دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی

تفسیر: اطمینان او ډاډینه (سکون) ئی رابښته کړه یعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله علیه وسلم په حکم باندی تینگ ودریدل او له ضد کونکیو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ایمان درجات لا زیات شول او د عرفان او ایقان په مراتبو کښی ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بیعت سره ئی ثابته کړه چی مونږ د الله جل جلاله په لیاره کښی د جنگ کولو او ځان جارولو (قربانولو) دپاره حاضر یو. دا هم د ایمان یو رنگ وو، وروسته له دی کله چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ایمان د رنگ بله ننداره وه چی خپل جوش، جذبات او

عوطف ئی په زور سره ټینگ کړل. او د الله او د رسول الله د فیصلی په مقابل کښی ئی غاړه کیښودله رضی الله تعالیٰ عنهم ورضوانه.

وَاللّٰهُ جُنُودُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝۴۹

او خاص الله لره دی لښکری د آسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائی الله د نصرت د دین خپل بی له تاسی څخه ئی هم کوی)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چی کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کښی له قتال څخه بیرته دریدل او روغه کول تاسی لره ښه دی؟ که تاسی ته د قتال امر درکړ شی نو هیڅ کله د کفارو د کثرت له خیاله تردد ونه کړی. ځکه چی د ځمکې او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالیٰ دی چی سره د لږتوب ستاسی امداد او مرسته(مدد) په غیبی لښکرو سره هم کولی شی لکه چی په «بدر، احزاب، حنین» او نورو کښی ئی وکړه. او که د روغی او د جنگ نه کولو امر درکړی نو هغه هم ومنی. او داسی خیال ونه کړی چی افسوس روغه وشوه او کافران په ویریا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسیدل که د قتال امر کیده نو هغوی به مو وژل. ولی چی د هغوی وژل په تاسی پوری موقوف نه دی که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئی وژلی شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالیٰ دی که د روغی امر ورکوی نو خامخا په هغی کښی خیر او حکمت دی.

لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

لپاره د دی چی داخل کا مؤمنان سړی او مؤمنات ښځی په جنتونو کښی چی بهیږی د لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه ویالی) حال دا چی همیشه به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی او(دپاره د دی چی) ورژوی الله تعالیٰ له دوی څخه گناهونه د دوی

تفسیر: کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ﴿ اِنَّا فَتَنَّاكَ تَعَالَيْنَا ﴾ الآیة ولوست نو اصحابو هغوی ته مبارکی عرض کړه او وئی ویل یا رسول الله! دا خو تاسی ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول یعنی الله تعالیٰ اطمینان دادینه(سکون) او سکینه رابښته کړله

او د مؤمنانو ایمان ئی لا زیات کر تر خو دوی په ډیر اعزاز او اکرام سره په جنت کېښی داخل کړی او د هغو گردی(تولی) خرابی او کمزوری معاف کړی. په حدیث کېښی دی هغو اصحابو چی د حدیبی بیعت کړی دی هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه غی. تنبییه: د مؤمنانو ذکر د تعمیم دپاره دی یعنی که نارینه وی یا ښځی د هیڅ یوه محنت او ایماندارۍ نه ضائع کیږی. له احادیثو څخه ثابت شوی دی چی په دی سفر کېښی حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالی عنها د رسول صلی الله علیه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسیدل بری موندل ډیر لوی

تفسیر: غینې نقال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وائی چی د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه رابکاره شوه چی د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتُ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتُ

او (لپاره د دی) چی په عذاب کړی (الله) منافقان سری او منافقانی ښځی او مشرکان سری او مشرکاتی ښځی

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کېښی ئی د صلی او روغی له خوا دادینه(سکون) پیدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنیاد) ئی ټینګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو وروڼه ئی خلاص کړل چی په پای(آخر) کېښی به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کیږی او هغوی ته به سخته سزا رسیږی.

الطَّائِفِينَ بِاللَّهِ ظَنُّ السَّوءِ

چی گمان کوونکی دی پر الله باندی گمان د بدی (چی الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دی چی د مدینې د ټک په وخت کېښی منافقان پرته له «جد بن قیس څخه» گرد(تول) هلته پاتی شول او پلمی(تدبیرونه) ئی ځان ته جوړی کړی. ولی چی هغوی داسی

اتکل کاوہ چی پہ مکہ کبھی ضرور جنگ پیشگیری او دا گرد(تول) مسلمانان پہ شکاره دول(طریقہ) عمری ته راغلی دی خو پہ چل سره غواہی چی پہ معظمہ مکہ باندی تصرف وکری.

عَلَيْهِمْ ذَا بَرَّةُ السَّوْءِ

پر دوی باندی دی راگر غیدل د بدی (پہ ذلت او عذاب) سره

تفسیر: د زمانی پہ گردش او د مصیبت پہ احاطہ کبھی راغلی تر کومه به احتیاط او وړاندی کتل وکری.

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ وَلِلَّهِ جُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَزِيرًا حَكِيمًا ۝

او غضب کری دی الله پر دوی باندی او لری کری دی (الله دوی له رحمت خپله) او تیار کری دی الله تعالی دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد غای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دی لښکری د آسمانونو او د ځمکی او همیشه دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: که هغه سزا درکری نو څوک به مو وژغوری(وساتی). خدائی لښکر به مو په یوه شیبه(لحظه) کبھی وړی ذری کری. خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی او د الہی حکمت داسی مقتضی نه دی چی سم دلاسه هغوی ته سزا ورکری.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) شاهد او زیری ورکونکی او ویروونکی

تفسیر: تاسی د الله امر منونکیو ته زیری د خوښی ورکوئ او غاړه غروونکو لره ویره اورو او خپل احوال ښی لکه چی له ﴿إِنَّا قَدْ﴾ څخه تر دی غای پوری دری واړه مضامین راغلی دی. او په آخرت کبھی هم پر خپل امت او هم پر انبیاء علیهم السلام باندی گواهی ورکوی.

لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دی چی ایمان راوړی تاسی په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړی د هغه د دین او تعظیم وکړی د هغه

تفسیر: د «تعزروه» او د «توقروه» ضمیرونه که الله ته راجع شی نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دی. که رسول ته راجع شی نو هیڅ اشکال نه پاتی کیږی.

وَسَيُحِبُّهُ بَكْرَةً وَأَصِيلًا ④

او هغه (الله) ته نسبت د پاکی وکړی صباح او بیګا

تفسیر: د الله تعالیٰ د پاکی بیان تل کوی که په لمانځه کښی وی او که د باندی له لمانځه څخه وی

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بیشکه هغه کسان چی بیعت کوی له تاسره بیشکه بیعت کوی له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کښی ورکول او له هغوی سره ئی بیعت کاوه نو دا ئی فرمایل چی د نبی الله په لاس باندی بیعت کول داسی دی لکه له الله تعالیٰ سره بیعت کول ځکه چی حضرت محمد رسول الله په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه بیعت آخلی او د هغه د احکامو تعمیم او تاکید د بیعت په وسیله کوی نو دا هسی ده لکه چی د جزء ۵ «النساء» د سورة په (۱۱) رکوع ۸۰ آیت کښی دی ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ طَاعَ اللَّهَ﴾ او د جزء ۹ (انفال) د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ کله چی د نبوی د بیعت حقیقت داسی شو نو په یقین سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمایت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وی.

تنبیه: رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خیر د کار په نسبت بیعت اخیست په صحیح مسلم کښی د (وعلى الخير) لفظ راغلی

دی. د طریقّت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقې سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیې کښی پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مرینی (مرکه) پوری مونږ په میرانی (بهادری) سره جنگ کوو! او له جهاده او له جنگه نه تښتو!.

فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّا بَيْنُكَ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْنَا
اللَّهُ فسيؤتيه أجرًا عظيمًا ۝

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالی ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښی کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالی او د هغه رسول ته هېڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزا وررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په ټینګه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا
وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۖ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکې په کال د حدیبیې) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو بښنه وغواړه مونږ لره (د گناه زمونږ)

تفسیر: له مدینې څخه د وتلو په وخت کښی رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورنگ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړی د پېښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښی لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښې به ئی سره ویل «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چی هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدینې باندی راغلل. او د هغه ملگری اصحاب ئی ورځنی ووژل. آیا مونږ چی د هغو توره دلته لیدلی ده هلته له هغوی سره جنگیدی شو؟ وگوری چی دا تلونکی هم له دی سفره بیرته راتلونکی نه دی او گرد(تول) به هلته سره ست (تباه) شی» په دی آیتونو کښې حق تعالی د هغوی پتی خبری راڅرگندی(راښکاره) کری او د هغوی د مدینې له رسیدلو څخه پخوا په لیاره کښې ئی ورښکاره کړه چی ستاسی د صحیح او سالم بیرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلی غیر حاضری راز راز(قسم قسم) سونی (دروغ) او عذرونه ووائی او ډول ډول(قسم قسم) هیلی بهانی پلمی(تدبیرونه) به جوړوی. او وائی به چی مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزگار یا مو څوک په کورونو کښې نه ؤ چی وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عیال سرپرستی وکړی په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالی څخه زموږ مغفرت او بښنه وغواړه.

يَقُولُونَ يَا لَيْسَ لَهُم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ

وائی دغه (پاتی کیدونکی منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبری) چی نشته په زړونو د دوی کښې

تفسیر: پخپلو زړونو کښې پوهیږی چی دا عذر بیخی غلط دی او استغفار او د بښنی غوښتل هم یو ظاهر داری ده او رښتیا او له زړه نه ده. ځکه چی دوی نه دا کومه گناه گنی او نه په داسی څه اعتقاد لری.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دی چی مالک به شی تاسی لره په دفع د عذاب کښې د جانبه د الله څخه د یو څیز که الله اراده وفرمائی ستاسی د ضرر او نقصان یا الله تعالی اراده وفرمائی ستاسو د نفع او گټې (بل هیڅوک نشته چی ضرر او نفع ئی په قدرت کښې وی) بلکه دی، الله په هغو گردو(ټولو) کارونو چی کوی ئی تاسی ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسی په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسیر: هر راز (قسم) گتته (فائده) او نقصان د الله تعالى د قدرت په يد کښي دي. د هغه د ارادي او مشيت په مخامخ کښي هيڅوک هيڅ شي نشي کولي. هغه نه غوښت چي تاسي په دي مبارک سفر کښي د هغه له پيغمبر سره شرکت ولري. او د هغه فوائد ستاسي په برخه شي او نه ئي اوس منظوره ده چي تاسي ته بښنه وغواړم. الله تعالى پخوا د تاسي له دي دروغو، حيلو او عذرونو ويلو څخه خبر را کړي دي او ستاسي حال احوال ئي ماته راڅرگند (راښکاره) کړي دي. او اراده ئي فرمايلي ده چي ستاسي د دي ناوړه (کنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسي د حديبيي د غزوي له راز راز (قسم قسم) برکاتو او گټو څخه بي برخي کړي. او تاسي ته له دي درکه نقصان او خساره ورسوي که تاسي وائي چي مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجي) په دي غزوي کښي شرکت ونه کړ نو که الله وغواړي چي ستاسي مال، اولاد، کور کهول ته ستاسي په حضور کښي څه زيان او ضرر ورسوي نو ستاسي له لاسه څه کيدي شي؟ يا فرض کړي که الله تعالى تاسي يا د تاسي اهل عيال او مال ته کومه گتته (فائده) رسوي نو ستاسي نشتوالي او مسافرت د هغي مانع کيدي نشي او هر ورو (خامخا) ئي دررسوي نو د الله او د هغه د رسول د خوښي په مقابل کښي داسي خبري ته ځير کيدل او د داسي شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شي نه دي او داسي فکر هم مه کوي چي په پلمو (تدبيرونو)، حيلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالى او د رسول الله خوښي حاصله کړي، او په دي ښه پوه شي چي الله تعالى ستاسو په گردو (ټولو) خبرو اترو او پلمو (تدبيرونو) خبردار دي.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا
وَرَبِّ زَيْنٍ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنًّا سَوِيًّا وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ۝۱۱

(دا عذرونه او بهاني چي تاسي ئي کوي داسي نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسي (ای متخلفینو) چي بیا به له سره بیرته راونه گرځي رسول الله او مؤمنان (له حديبيي نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړي شوي دي دغه (گمان د تباهي د مؤمنانو) په زړونو ستاسي کښي (ای منافقانو) او گمان کړي ؤ تاسي گمان بد شوي (په علم د الله کښي). او وی تاسي یو قوم هلاک کړي

تفسیر: په رښتیا سره ستاسي د نه ورنگ سبب دا خبري نه دي چي تاسي ئي وائي بلکه ستاسي گمان داسي ؤ چي اوس پيغمبر او د هغه ملگري له دي سفره په روغ صورت بیرته راونه گرځي دا ستاسي د زړه ټينگه خبره وه چي دا گمان مو بيخي غلط او چټي (بيکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او گټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالی ته ښه معلوم وه چی تاسی تباہ او برباد کیدونکی ئی.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ
سَعِيرًا ۝ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالی کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالی اراده د هغه ښی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنگه ښنه وغواړم هو! که الله تعالی مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکړی او د هغه ښنه ځان ته وگټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُولُ الْخَلَفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَائِمٍ لِّتَأْخُذُوا بِهَا ذُرُوءًا تَتَّبِعُكُمْ يُرِيدُونَ
أَنْ يُبَيِّدُوا كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خيبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنگ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووايه (ای محمده! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

شخه .

تفسیر: د حدیبی له راتگ شخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته امر ورسید چی پر (خبر) باندی برید او تعرض وکړی! چی هلته هغه غداران یهودان اوسیدل چی د (احزاب) په غزا کښی نی کافرانو ته د مدینی لپار ښوونه کړی وه . حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چی هغه صحرائیان چی حدیبی ته نه وو تللی اوس به د (خبر) په غزا کښی له تاسی سره د ورتگ غوښتنه وکړی ځکه چی هلته ویره لږه او د ولجی (غنیمت) هیلې (امیدونه) ډیری دی تاسی هغوی ته ووائی چی ستاسی له دی غوښتنی شخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسی په نسبت هدایت راکړی دا چی تاسی په دی سفر کښی هم هرگز نشی تلی نو آیا په دی صورت کښی به تاسی له مونږ سره تلی شی؟ که غی نو د دی تگ معنی به دا وی چی د الله تعالیٰ خبره بدله شوی ده حال دا چی د الله تعالیٰ احکام هیڅ کله بدلیدونکی نه دی.

فَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا

بیا به ژر ووائی چی حسد او کینه کوی تاسی له مونږه سره (په گټه(فائده) زمونږ کښی ای مؤمنانو!)

تفسیر: الله تعالیٰ هیڅ نه دی فرمایلی تاسی محض دا غواړی چی مونږ ته څه گټه(فائده) ونه رسیږی او د غنیمت مال یواځی تاسی ته پاتی شی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

(داسی نه ده) بلکه ؤ دوی چی نه به پوهیدل (له دین د اسلام نه) مگر خو لږ څه

تفسیر: ډیره لږه پوهه لری او دا ناپوهان په دی نه پوهیږی چی د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چی هغوی هیڅ دنیوی گټو ته نه گوری کله چی د مال حرص پاتی نه شو نو پر تاسی باندی به څرنګه حسد کوی؟ آیا رسول الله مبارک د رخی(کینې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسی ته (العیاذ بالله) داسی یو امر کوی؟

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سِتْرٌ عَوْنٌ إِلَى قَوْمِ أُولِي الْأَرْبَابِ

شَدِيدُ نِقَاتِهِمْ أَوْ يَسْلُمُونَ فَإِنْ طَبِعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا

ووايه (ای محمده!) وروسته پاتی کیدونکیو ته له صحرائی خلقو ژر ده چی راوبه بللی شی تاسی طرف د جنگ د یوه قوم ته چی خاوندان د جنگ سخت وی یا به جنگ کوی تاسی له هغو سره (چی ایمان ئی نه راوړ) یا به مسلمانیري هغوی نو بیا که امر ومنی تاسی د دغو بلونکیو دربه کړی تاسی ته الله اجر ثواب ښه (چی عزت او غنیمت دی په دنیا کښی، جنت او رؤیت دی په عقبا کښی)

تفسیر: لږ څه صبر وکړی دی غزا ته نشی تللی. خو وروسته له دی نه نوری جگری ډیری راتلونکی دی او د خورا(ډیر) سختو جنگیالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنگونه پیشیدونکی وی او د هغه سلسله به تر هغه پوری اوږدیری تر څو هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرف شی یا جزیه ورکړی او ځان مطیع الاسلام وشمیری. که په رښتیا سره تاسی د جهاد مینه لری نو هلته د جهاد ډگر ته ننوځی! او خپل شجاعت میرانه(بهادری) او توره راښکاره کړی که په هغه وخت کښی د الله تعالی امر او حکم ومنی نو الله تعالی به خورا(ډیر) ښه بدل او جزاء تاسی ته درکړی. تنبیه: له دی جنگیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دی چی د کذاب مسیلمه تبر و یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دی چی د حنین په غزا کښی له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدان وی چی له هغوی سره د ابوبکر الصدیق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی سخته جگړه پیښه شوه یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، گرد(تول) او نور هغه توریالی قومونه وی چی د راشده و خلغاؤ په وخت کښی له هغوی سره سخت جنگونه ونښتل لکه چی د پښتونخوا په تیره بیا په کابل کښی ډیر سخت جنگونه وشول چی تر ډیری مودی پوری وږده شول. او پښتانه څو ځلی ایل (محکوم) او بیا باغیان شول او د اصحابو لوی توریالیان لکه حضرت تمیم او جبیر رضی الله تعالی عنهم دلته شهیدان شول او د حضرت عثمان ذی النورین لوی لښکری امیران لکه عبد الرحمن بن سموره بن حبیب القریشی اول ځلی او لیث بن قیس بن حضرت عباس د رسول اکرم تره رضوان الله تعالی علیهم اجمعین دوهم ځلی دلته ستړی او ستومان شول. او تر اید پوری دوی او د هغوی د توریالیو ملگریو مطهر اجساد زمونږ او مونږ گنهاران د هغوی شو او د ذی النورین رضی الله تعالی عنه له خلافت راهیسی گرد(تول) افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا(رنرا) منور شو. الحمد لله علی ذلک والشکر له وائی په ځینو هغو جنگونو کښی چی نومونه ئی پاس یاد شول بی له کومی لونی جگری بری حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لونی ولجی (غنیمتونه) په لاس ورغلی.

وَأَنْ تَتَوَكَّلُوا كَمَا تَوَكَّلْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (۱۹)

او که وگرځیدی تاسی لکه چی وگرځیدلی وی پخوا له دی څخه نو په عذاب به کړی (الله) تاسی په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: لکه چی د حدیبی له تګه بیرته پاتی شوی که په راتلونکی جګړی کښی هم بیرته پاتی شوی نو الله تعالی تاسی ته ډیر درد لرونکی عذاب درکوی. او ښائی پخوا له آخرته په هم دغه دنیا کښی هم څه عذاب درورسیری.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يَْعَذَّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا

نشته پر پړانده باندی هیڅ گناه او تکلیف او نه په ګوډ باندی هیڅ گناه او تکلیف او نه په ناروغ باندی هیڅ گناه او تکلیف (ځکه چی جهاد پر دغو معذورانو فرض نه دی) او هر هغه څوک چی اطاعت وکړی ومنی حکم د الله او د رسول د دغه (الله) نو داخل به نی کړی (الله) دی په جنتونو کښی چی بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (خلور قسمه) ویالی او هر هغه څوک چی وگرځید (له احکامو د الله) نو (الله) به په عذاب کړی دی په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: په ګردو(تولو) امورو او معاملو کښی عامه ضابطه هم دا ده چی متخلفین معذب کړی.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضی او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چی بیعت نی کاوه له تا سره د لاندی د ونی

تفسیر: دا د «کیکر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآية - د فرمایلو له سببه دغه بیعت ته (بیعة الرضوان) وائی چی د هغه مفصله قصه د دی سورت په شروع کښی تیره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بیا معلوم کرد (الله په ظاهری علم سره هم) هغه (اخلاص) چی په زړونو د دوی کښی وو

تفسیر: د ظاهر اندیښنه او د زړه توکل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامی مینه او نور. تنبییه: گردو(تولو) مفسرینو له ﴿مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ څخه هم دا مراد اخیستی دی مگر ابوحیان رحمة الله علیه وائی چی له دی نه د روغی او د روغی له شرایطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چی زړونو ته وررسیدلی وو مراد دی په دی تقدیر سره وروسته له دی نه ﴿فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ﴾ ډیره ښه ورسره لگیری والله اعلم.

فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ۝ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا رابښکته کړه (الله) سکینه او ډاډینه(سکون) پر دوی باندی او عوض ئی ورکړ (الله) دوی ته بری نژدی، (چی فتح د خیبر ده) او ولجی(غنیمت) ډیری چی وابه خلی دوی هغه (ولجی)

تفسیر: مراد له فتحی نژدی څخه فتحه د خیبر ده چی د حدیبی له بیرته راتگ څخه سم د لاسه پښه شوه او زیاتی ولجی(غنیمت) په لاس ورغللی چی له هغو سره مجاهدین هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

او دی الله همیشه قوی غالب ډیر حکمت والا

تفسیر: الله تعالیٰ په خپل زور او حکمت سره، د حدیبی نقصانونه! په دی غای کښی تلافی او معاوضه کړل او په فتحه د مکی معظمی او حنین کښی هم داسی تلافی او معاوضی په ظهور ورسیدی.

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُوهَا فَعَجِّلْ لَكُمْ هَذِهِ

وعدہ کړی ده له تاسی سره الله د غنائمو او ولجو ډیرو چی وابه ئی خلی تاسی هغه نو (الله) ژر درکړل تاسی ته دا (غنائم او ولجی)

تفسیر: وروسته به ډیری ولجی او غنیمتونه دررسیدونکی وی چی له هغو یو هم دا د خیر غزا ده چی ستاسی برخه په دی کښی درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ الثَّاغِيَ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسی نه

تفسیر: عام جنگ درپېښ نه شو او په حدیبی او خیبر کښی ئی د کفارو له لاسه تاسی ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسی په نشتوالی کښی هیچا ستاسی اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چی شی دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسیر: مسلمانان دی وپوهیږی چی د الله قدرت څرنگه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښی څومره ده؟ او بل دا چی وروسته له دی څخه هم د هغه نوری گردی (تولی) وعدی هم داسی پوره کیدونکی دی.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

او الله ښی تاسی ته لیاره برابره (د توکل په الله باندی په هر کار کښی)

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندی ډاډینه (سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوی، چی هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿۲۱﴾

او بل (ئی درکری دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چی لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنایمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئی د خیر فتح درکړه او د مکی شریفی فتح چی په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشی څکه چی الله د هغه وعده کړی ده. چی په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبی صلیح د مکی شریفی د فتحی مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْوَلِيُّ الْأَدْبَارُ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۲۲﴾

او که جنگ وکړی له تاسی سره هغه کسان چی کافران شوی وو نو خامخا به ئی گرځولی وی شاوی خپلی بیا به ئی نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددگار

تفسیر: که جنگ پېښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او تنهیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چی سم د لاسه روغه وشي او د روغی د عظیم الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او گټور شی.

سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَكِنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿۲۳﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقی هغو سره چی په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومی ته طریقی د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسیر: کله چی د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کښی په کومه فیصله کوونکی موقع کښی سره مقابله وشي نو په دغی مقابلې کښی به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوریږی. د الله هم دا عادت له پخوا راهیسی جاری دی چی هیڅ تغیر او تبدیل په کښی پېښیدونکی نه دی. هو! دومره شرط پکښی شته چی اهل الحق په هیئت مجموعی سره په پوره حق منلو باندی ټینگ ولاړ وی. ځینو د ﴿وَلَنْ نَجْزِيَنَّكَ اللَّهُ يَدِيْلًا﴾ معنی داسی اخیستی ده چی د الله عادت بل څوک نشی اړولی. یعنی بل څوک داسی قوت او قدرت نه لری چی پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پری وکړی شی چی له سنت الله څخه چپ (مخالف) یا پرته(علاوه) وی.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چی بند ئی کرل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسی څخه او لاسونه ستاسی له هغوی څخه په منځ د مکی کښی پس له هغی څخه چی غالب ئی کړی تاسی په هغوی باندی

تفسیر: د مشرکانو څو دلی حدییسی ته راغلی وی چی که لاس ئی بر شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوی یا یو نیم مسلمان گوښی (بیل) ځیر کړی او وئی ربروی لکه چی داسی څو پیښی هم راپېښی شوی او په دی منځ کښی یو مسلمان هم په شهادت ورسید چتی(بیکاره) خبری او د جنگ د اور بلیدلو خبری هم وشوی، تر دی چی اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هغه قاتل ونیو او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ئی وروړاندی کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترگی پتی کړی او وئی باښه. په دی آیت کښی د هم دغو واقعاتو په لوری اشاری دی او (ببطن مکه) د مکی د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نزدی منطقه ده چی له ډیره نژدی والی څخه داسی ښکاری لکه مټکه د حرم او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝۲۴

او دی الله په هغه څه چی کوی ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسی عفو او تحمل ښه معلوم دی او وینی ئی. نو جزا به پری درکړی.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْلُوفًا اَنْ يَّبْلَغَ حِلَّةً

دوی هغه کسان دی چی کافران شوی دی او منع کری ئی وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کری ئی وی) قربانی د تاسی په دی حال کښی چی بندی کری شوی وی له دی نه چی ورسپری غای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغی برخې پوری ئی د قربانی حیوانات پری نه ښوول چی هلته ئی بوغی او په مشروع طریقه سره ذبح کری او هملته په حدیبی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالُ الْمُؤْمِنُونَ وَالنِّسَاءُ الْمُؤْمِنَاتُ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَّوُّهُمْ فَضَيَّبَكُمْ مِنْهُمْ مَعْرَةً بَغَيْرِ عِلْمٍ لِّئَدْ خَلَّ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مِنْ يَشَاءُ

که چیری نه وی (پت په کفارو کښی) څو سری ایمان راوړونکی او څو ښځی ایمان راوړونکی چی نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطر) چی پایمال کری وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه څه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئی درکری وی لیکن حکم ئی در نه کری) دپاره د دی چی داخل کری الله په رحمت خپل کښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د داخلولو ئی)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځی چی په مکی کښی مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینی منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندگلو نه درلوده (لرله) هغوی به په جنگ کښی د ناپوهی په سبب پایمال او لتار کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنگ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناو موقع په لاس ورته چی «وگوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی». نو ځکه مو جنگ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوړوی او له دی کافرانو څخه هغه سری چی د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جگړی کښی له لاسه ونه وځی او د الله تعالی په رحمت کښی پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی گردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کرل قربانی ئی پری نښودی چی خپل غای ته ورشی بیشکه دا غای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی غځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پت اوسیدی او غځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنگ کښی لتاپیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنگ معطل کر د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سری چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جکره ونښته او فتحه وشوه.

لَوْ تَزَيَّلُوا الْعَذَابُ بِنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی گډود نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوروونکی سزاوی ورکولی.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چی گرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننگ هسی ننگ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډاډینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهی ضد دا دی چی سړکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته رالیږی کال ته دی عمری ته راشی او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په غای یواځی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا گردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کیښووله او په پای (آخر) کښی په هم دی فیصلی باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَالْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

او ټینگه لازمه ئی کرله هغوی لره کلمه د تقوی (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق و (مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمی د تقوی) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالی وویږی او د نافرمانی له لیاری څخه ځان وژغوری (وساتی) او د کعبی په ادب باندی په مضبوطی سره ټینگ واوسی او ولی به نه اوسی چی تاسی په دنیا کښی د واحد الله تعالی رښتین منونکی او د (لا اله الا الله محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان ئی او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئی او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښی د الله جل جلاله په خوښی او د هغه د شعائرو په تعظیم کښی جار (قربان) کری دی. حقیقی توحید هم دا دی چی سری د هغه واحد الله تعالی اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښی یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) په حدیث کښی د (کلمة التقوی) تفسیر په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره شوی وی. ولی چی زیاتره د طهارت او د تقوی اساس هم دا پاکه کلمه ده چی د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالی د رسول اکرم اصحاب غوره کری وو او بیشکه هم دوی د الله تعالی په علم کښی د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ بِالْحَقِّ لَمَّا عَلَّمَ النَّاسَ السَّجْدَ لِحُرَّامِ اللَّهِ شَاءَ اللَّهُ آمِينَ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ رُؤُوسِكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره چی خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چی خړیونکی به وی د سرونو خپلو او لنډوونکی به وی (د ویشتو خپلو) او نه به ویږی تاسی (له هیچا هیچیری)

تفسير: د دی سورت په ابتدا کېږي ذکر شوی دی چې په مدینې منورې کېږي رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چې مونږ په مکې کېږي داخل شوی یو سر خړیلي او ویشتان پری کړی، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوري اتفاقاً په هم دی کال کېږي دوی د عمرې قصد وفرمایه په اصحابو کېږي زیاتره هم دا خیال ټینگ شو چه په هم دی کال کېږي به مونږ مکې ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چې روغه غوټه شوه او دوی له حدیبیې څخه بیرته راوگرځیدل غځینو اصحابو عرض وکړ چې «آیا تاسو نه وو فرمایلي چې مونږ به په امن او امان سره په مکې معظمې کېږي داخلېږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایلي چې «ما داسې هم ویلي وو چې سړکال به داسې کیږي؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایلي چې «بیشکه هم داسې به کیږي! او تاسې به په امن او امان سره مکې ته رسیږي او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسې ځنې به څوک سر خړی نی او څوک به ویشتان لنډوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورنگه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندېښنه تاسې ته نه وي» لکه چې د حدیبیې له کال څخه وروسته هم داسې هم وشو. په دی آیت کېږي نی هم دا فرمایلي دی چې په تحقیق سره الله خپل رسول ته رشتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایلي د «ابن کثیر» په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسې ځایونو کېږي چې د یوه شی په قطعی ډول(طریقه) سره ورېښوول د ځینو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي او کول نی منظور وي داسې عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالی «إن شاء الله» فرمایلي دی یا لپاره د تعلیم د بندگانو خپلو نی فرمایلي دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چې د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهیدی تاسې نو وئی گرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکې نه فتحه او بری نژدی.

تفسير: بیا الله تعالی له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کړه. الله تعالی ته دغه خبره معلومه وه چې د خوب د تعبیر په ښکارولو کېږي وروسته له یوه کال څخه څومره گټی او مصالح دی چې عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه نی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وغځندهوله (ایساره کړه). او د هغه له وقوع څخه نی پخوا تاسې ته سم د لاسه یو بل بری دروبانښه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیې روغه چې هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالی عنهم (فتح مبین) ویله لکه چې د دی سورت په اول کېږي زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چی رالیولی ئی دی رسول خپل په (ښوونه د) سمی لیاری او دین حق سره (چی دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چی محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

لیاره د دی چی غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو تولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول (طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر ټولو (تولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیړیو پوری په ټول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود (لرلو) او په راتلونکی زمانی کښی د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چی په هر ځای کښی به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چی اوس هم غالب دی.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۖ

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی گواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چی د دوی عالی شان په وروسته کښی داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالیگل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چی له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کېنې هسی سخت، مضبوط او قوی دی چی له هغو څخه ګرد(تول) کافران ویریدي او له کفر څخه نفرت او بیزاری ښکاری لکه چی الله تعالی د جزء ۱۱ د تویی د سورت په (۱۶) رکوع ۱۲۳ آیت کېنې فرمایلي دی ﴿وَلِيَجْزُوا فِيكُمْ عَذَابًا﴾ او هم داسی د (تویی) په لسمه رکوع ۷۳ آیت کېنې ﴿وَأَعْلَظَ عَلَيْهِمْ﴾ او د جزء ۶ د (مائدی) په اتمه رکوع ۵۴ آیت کېنې ئی ﴿إِذْ كَانُوا عَلَى الْكُفْرِ بَينَ﴾

فرمایلي دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «هغه تندى او نرمى چى د چا په خوى کېنې وى ښائى هر چيرى برابر وى او هغه چى په ايمان سره ښائسته شوى وى نو د هغه تندى او نرمى پخپل ځاى کېنې څرګندیدي (ښکاره کیږي) عالمان وائی چى له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعى مصلحت له مخى وى نو څه مضائقه نه لری خو د دین په معامله کېنې له هغوى سره هیڅ سستى کول په کار نه دی.

رَحْمَةً بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندى دى پخپلو منځونو کېنې

تفسیر: دوى پخپلو منځونو کېنې یو تر بله ډیر شفقت او مهربانى کوی. یو په بل باندی د ضرورت په وخت کېنې سر ایږدی، له مال، ځان اولاد ټولو نه ورته تیریږي.

تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

وینی به ته هغوى، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوى په دى عبادت سره، فضل او مهربانى له الله تعالی نه، او غواړي رضامندی د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالی دى، چى په ټولو عملونو کېنې خصوصاً په لمانځه کېنې چى یو لوى رکن د اسلام دى یوازى او یوازى اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوی مهربانى او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاری او نور باطل غرضونه د دوى په شان کېنې نه لیدل کیږي.

سَيَأْتِيهِمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ

ښی د دین داری د دوى ثابتى دى په مخونو د دوى کېنې له اثر د سجدو نه یعنې هغه انوار چى په اوداسه، لمانځه او سجدی سره په وجود د بنده کېنې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوى په وجودونو کېنې له ورايه بریښي.

تفسیر: په آدا د لمانځه سره بنده ډیرو لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږی، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کیدی شی خو په شرط د دی سره چی لمونځ کامل شی، اصحاب د احمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دی چی دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کښی بیانوی، اثر د نورانیت ئی په سجدی سره د دی لپاره خاص ذکر کړی چی په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورتل شو او انسان به د هم دی سجدی له لاری لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږی د اووم آسمان ملائکی چی له وخته دی پیدایښت نه تر پو کولو د شپیلی د اسرافیل علیه السلام پوری په سجده پرتی دی دا له مهمیت د سجدی او له کمال د بندگی نه.

محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ته به چی یو ښه نعمت ورسید نو علی الفور به په سجده پریوت په بل ځای کښی د سجدی اهمیت داسی بیانوی ﴿وَقَالُوا يَا قَدْوَ الْأَصَال﴾ په صحرا د محشر کښی چی امت د محمد مصطفی خاص او ممتاز بریښی، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځنی دی، چی په حدیث کښی په نامه د «الغرمحجلون» سره یادیږی.

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دی، چی مثالونه ئی په تورات کښی بیان شوی، او دا هغه اوصاف دی چی مثالونه ئی په انجیل کښی بیان شوی.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو آسمانی کتابونو کښی هم راغلی دی. هم دا وجه ده چی ډیرو پوهانو له اهل د کتاب نه چی تنگ نظری نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئی چی ولیدل نو به ئی سم د لاسه تصدیق کاوه چی دوی په مثل د حواریونو د حضرت مسیح علیه السلام غوندی ښکاری.

كَزْرِعٍ آخَرَةٍ شَطَاةٍ فَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوْقِهِ

لکه هغه کښت (فصل) چی راویاسی څانگی خپلی بیا ئی ملا خپله ټینګه کړی، بیا کلکه شی دغه څانګه بیا ودریږی دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمی نه په پنډیو او بیخونو خپلو باندی

تفسیر: الله تعالی حضرات صحابه، په تقویه د دین کښی له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوی یعنی لکه څنګه چی کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوانی ته رسیږی، هم دا رنگه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدو پخپلو دورو د خلافت کښی دین د اسلام ئی درجه په درجه ثمر او پخوانی ته ورساوه، که د دوی مقام علمی، مناقب او تاریخ د کارنامو ولتول شی، دا خلور کلمی د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسی تشبیه کیدی شی اخراج شطه دوره د صدیق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورین. (فاستوی علی سوجه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دی، چی په کارنامو خپلو سره ئی تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همیش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

آیت د ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ وَاللَّيِّنُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ مصداق د

تولو اصحابو گرزیدلی شی، خو سره له دی بیا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشی وتلی خصوصاً د هغو کسانو چی په بیعت الرضوان کښی شامل وو ځکه چی هغوی یو خاص رول لوبولی دی.

يُحِبُّ الزَّعَاةَ

په داسی حال کښی چی قوت د دی کښت (فصل) په تعجب کښی اچوی بزگران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزگرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کښی، او تشبیه د دین د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښی! ډیره ابلغه او مناسبه تشبیه ده یعنی لکه څنگه چی اصحاب کرام په صدر اسلام کښی ډیر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښی وو، خو وروسته وروسته ډیر قوت او کثرت ته ورسیدل حتی چی په تول جهان د بشریت بلکه په ثقلینو باندی مسلط شول، او هم دا رنگه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښی و خو وروسته وروسته په ډیر زر وخت کښی داسی قوت او شهادت ته ورسید چی تول جهان د بشریت او د ثقلینو پیروی هغی ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دین د اسلام کښی داخل شول، بله وجه د ابلغیت د کښت (فصل) دا ده چی دا مثال عمومیت لری په هیچا پت او خفی نه پاتی کیږی، او لکه څنگه چی کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان گزری، هم دا رنگه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان گزری.

لِيَغْظِرَ بِهِمُ الْكُفَّارُ

دا قوت د دی لپاره دی چی په قهر راولی کفار

تفسیر: اسلام په دی قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښی د حسد او کینی اورونه بلوی،

چی دا کار پخپل ذات کښی لویه فتنه او مرض گزری د دوی په زړونو او فکرونو کښی

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٦﴾

وعدۀ کړی ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی او عملونه نیک ئی کړی دی دوی لره د بښنی او د اجر ډیر لوی، چی (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعدۀ له هغو کسانو سره ده چی ایمان لرونکی وی او ښه عملونه کوی، هغه څوک چی په داسی صفتونو موصوف وی، حضرات صحابه دی. خو د اندیښنی د خاتمی له امله (وجی)، چی خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسی صاف زیری وانه وراوه، لپاره د دی چی له ویری د خاتمی نه غافل او بی پروا پاتی نشی، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالی ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان
د الحجرات سورت مدنی دی اتلس آیات او دوه رکوع لری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ يَدَيَّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

ای هغو کسانو چی ایمان مو راوړی مه وړاندی کوی مفکوری خپلی په مخکښی له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوی او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښی چی له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواری د اصدار د حکم! لری نو عجله مه کوی چی پخپلی رای او فکر سره حکم وکړی بلکه انتظار ویاسی حکم د ذات احد لره، کله چی حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډیر ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسی او په ډیری پاکۍ عقیدې سره ئی قبول او په عمل کېښی ئی پیدا کړی.

تنبیه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چی آراء او افکار خپل په ټولو امورو کېښی! تابع د امورو اسلامی وو، وگړزوی څکه انسان په آراو خپلو سره په ټولو امورو کېښی اعتماد نشی کولی، بلکه په سلو کېښی سل خطا کیږی او ناکامیږی، او پیروی د آراوو انسان! له ټولو بد مرغیو او کړاونو سره مخامخ کوی.

یوازی او یوازی اسلامی دستورات دی، چی په ټولو لارو، چارو باندی سل په سلو کېښی ټیک وی، نو هم دا وجه ده چی الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغی، کېښی! اختیار د بنده سلوی او فرمائی ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾ او په حدیث د مشکوٰۃ کېښی په روایت د عبدالله بن عمرو سره راغلی دی کمال د ایمان د اهل آراء او بدع سلب وی او فرمائی:

(لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئَ بِهِ)

که په دقت سره څیړل (غور) وشي ټولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتیږی، چی ټولی بدمرغی او کړاونه بشریت ته، د پیروی د آراوو او خواهشاتو نه وررسیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ①

وویږیږئ له الله تعالیٰ ځنی هر وخت الله تعالیٰ اوریدونکی او ښه پوه دی

تفسیر: حقیقی فرمان برداری د الله تعالیٰ هغه ده، چی د زړه له کومی وی، او که په خوله ناری سوری د اسلام او اصلاح وهی، او په زړه کېښی ئی نفاق او عمل ئی هم د فساد وی، داسی رویه د هیچا په درد نه خوری څکه څه؟ چی په خوله ویل کیږی الله تعالیٰ ئی آوری، او څه؟ چی په زړونو کېښی ساتل کیږی الله تعالیٰ ښه پری پوهیږی، نو بهتر به دا وی چی له داسی مکاری څخه هر څوک ځان وساتی، او په ټول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامی شعائرو باندی سنبال کړی، په حضور او غیاب کېښی له خالق او مخلوق سره یو شان په ډیر صداقت سره چال چلند وکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ
كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ①

ای هغو کسانو چی ایمان مو راوړی، مه پورته کوی آوازونه خپل برسیره په

آواز د پیغمبر او په لوړه (اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښی لکه په لوړ (اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ویری د دی چی ضایع به شی عملونه د تاسی او تاسی به پری خبر نه وی.

تفسیر: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښی به په داسی شور او غوغا سره غږیدل لکه چی پخپلو منځونو کښی به په هغی سره غږیدل، چی دا کار په داسی عالی حضور کښی ډیره لوی بی احترامی او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه څنی محروم پاتی کیږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څنی پورته کیږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کیږی.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاد، صالح مرید په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښی څومره ادب ساتی، نو تر ټولو نه چی مهمتر او اول تر ادب وساتل شی، په مقابل د محمد کښی (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالی او لوړ (اوچت) دی، که لږ څه تغیر په فکر د آنحضرت کښی پیښ شی! ډیر خطر د دی شته چی عملونه ستاسی هبت او ضایع شی او تاسی به پری خبر هم نه وی.

تنبیه: د قاطعه نصوصو څخه داسی څرگندیږی (ښکاره کیږی) چی دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله علیه وسلم څه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښی اشد ضرورت او احتیاج لری. په حدیث کښی وائی: **(اَنَا اَكْرَمُ الْاَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلَا فُخْرَ)** او هم دغه ادب او احترام دی چی په واسطه د هغی سره، استفاده ظاهری او باطنی میسر کیدلی شی، او په واسطه د هغی سره! نظم د کورنیو او اجتماعاتو برقرار کیدلی شی. نو له دی کبله (وجی) ضرورت ده چی د علماوو حقانیوو، او اولوالامر سره هم داسی احترام او ادب وشی. او که چاته زیارت د مدینی منوری میسر شی، باید هلته هم داسی ادب او احترام وشی لکه چی په ژوند کښی ورسره کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْضَوْنَ صَوَاتِهِمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

هر هغه کسان چی تیتوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دی چی آزمویلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهیزګاری او ویری له ده څنی.

تفسیر: هغه څوک چې په مجلس د محمد رسول الله کښی، په تواضع او ادب سره خبری کوی، او په مقابل د پیغمبر کښی آوازونه خپل نه پورته کوی، دوی هغه کسان دی چې الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهیزگاری لپاره آماده کړی یعنی خپل الهی توفیق ئی له دوی سره ملگری کړی دی.

لوی شعائر په اسلام کښی څلور شیان دی! (قرآن، پیغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لارم دی چې د دی څلورو شیانو احترام وساتل شی، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائر الله کښی فرمائی: ﴿وَمَنْ يُعْظَمْ شَمْلُ اللَّهِ وَآيَاتِهِ مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ جزء ۱۷ الحج رکوع (۴) آیت ۳۲ هغه څوک کولی شی چې د (شعائر الله) احترام وساتی چې زه ئی په توله معنی پاک او صاف وی. د محمد رسول الله له لویو صفتونو څخه چې په تورات کښی پیش بینی شوی وو، یو له هغی نه په تیت آواز غږیدل وو. په حدیث کښی راغلی (ولا سخاب فی الاسواق) په جزء ۲۱ سورة لقمان رکوع (۲) آیت ۱۹ کښی په لود (اوچت) آواز باندی غږیدل له (خره) سره تشبیه کوی او وائی: ﴿وَأَقْصَىٰ مَشِيكَ وَأَغْضَضَ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَكْثَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ السَّيْرِ﴾

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣٩﴾

دوی لره ده بښنه عوض او ثواب لوی.

تفسیر: له دی نه چې دوی په ډیر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتی او له رحمت العالمین سره ډیر احترام او ادب ساتی، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهی او خطا پیشیږی، الله تعالیٰ ډیر مهربان دی د دوی گناهونه بښی او لوی اجر و نه ورته نصیب کوی.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾

هر هغه کسان چې چغی وهی تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثری د دوی عقل نه لری، که چیری دوی صبر کړی وی تر هغو پوری، چې راوتلی وی ته دوی لره، نو دا صبر به په خیر تمامیده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډیر بښونکی او مهربان دی.

تفسیر: د بنی تمیمو قوم لپاره د لیدلو د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کښی تشریف درلود (لرلو)، دوی د بیرون

نه ورته چغی وهلی! ای محمده راووزه، دا د دی نه وه چی دوی پوهه نه درلوده (لرله)، او ایجابات اخلاقی ئی نه مراعات کول، حضرت محمد ئی یو عادی شخص فکر کاوه، حال دا چی حضرت محمد عالی شخصیت دی، دومره چی دی له خلق او خالق سره کار او علائق لری هیشوک ئی نه لری کیدی شی په هغه وخت کښی چی دوی چغی وهی آنحضرت په وحی گرفتار وی نو لازمه ده چی په ډیر لوړ (اوچت) ادب او احترام له دوی سره چال چلند وشي، عام د دی نه که په ژوند ئی شرف یاب شوی وی او یا ئی په مزار او زیارت شرف یاب کیدونکی وی، ځکه دی جامع الکمالات واله خالق او مخلوقه سره ئی جامع علاقه درلوده (لرله)، او ژوند ئی په یوه جامع ادب او عالی پروگرام باندی تیاروه، او هم دا رنگه ئی د مسلمان لپاره د جامع فکر، ادب او عمل ارشاد فرمایلی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْلًا يَجْهَالُهُ فَتَضْحَكُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَدِيمِينَ ۝٦

ای هغو کسانو چی تاسو ایمان راوړی، که چیرته راتگ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار! په پوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقیق پکښی وکړی، له جهته د ویری د دی چی وبه رسوی تاسو یوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهی سره نو پس وبه گرزئ تاسو په هغه څه سره چی مو عمل کړی دی خفه او پښیمانه

تفسیر: تولى شخړی او جگری، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لاری پېښیږی، نو له دی خاطره الله تعالی جل جلاله بندگانو خپلو ته ارشاد فرمائی که چیری تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کښی خبر درکوی! تاسو په هغی که ډیر فکر وکړی، حق او باطل، رښتیا او دروغ ئی ښه ځان ته ثابت کړی، وروسته له هغی څخه په حل د موضوعاتو باندی اقدام وکړی، لپاره د دی چی په احساساتو او تنگ نظری سره مو که کومه خرابی او ضرر رسولی وی، بیا ئی جیبیره مشکله او پښیمانی ئی هم څه په درد نه خوری، چی په دی صورت که به ظلم برقرار او عدالت به نریدلی وی، او حال دا چی انسان باید عدالت برقرار کړی، او د ظلم ریښی له بیخ څخه وباسی.

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شی تاسی چی بیشکه په منع ستاسی کښی رسول د الله دی (نو مه وائی دروغ)، که چیری پیروی وکړی حضرت رسول الله تاسی لره په ډیرو

امورو کښی چی هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وی! نو هر وخت به تاسی په مشقت او گناه کښی لویدی.

تفسیر: که رسول الله ستاسی د کوم سری پر رای او غوښتنی باندی عمل ونه کړی نو تاسی مه خپه کیږی ځکه چی حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رای نه تابع کیږی که داسی وشي نو د ځمکی او د آسمانونو گردی(تولی) کارخانی سره خرابیږی لکه چی د جزء ۱۸ (المؤمنون) په (۴) رکوع ۷۱ آیت کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿وَاللّٰهُ الَّذِیْ اَنْزَلَ اِلَیْکُمْ الْکِتٰبَ فِیْهِ اٰیٰتٌ لِّمَنْ عَلِمَ وَهُوَ الَّذِیْ یُخَوِّضُ الْوَجْهَ الْکَاذِبَ﴾ لنډه ئی دا چی تل د خبرو تحقیق وکړی او هیڅ کله حق او رشتیا د خپلو شخصی اغراضو او افکارو تابع مه گرځوی بلکه تل خپل فکرونه د حق تابع وبولی چی له دی څخه به د گردو(تولو) جگړو او مناقشو بنسټ (بنیاد) له بیخه ختلی وی. نو که ستاسی مشوره ونه منله شی مه خپه کیږی! ځکه چی رسول الله د الله تعالیٰ پر احکامو عمل کوی چی په هغه کښی ستاسی تولی ښیکنی (فایدی) دی او که ستاسی خبرو ته غوږ وباسی نو تاسی هر یو د خپلو ښیکنو (فایدو) په نسبت خبری کوی. نو ده ته بیا داسی مشکلات پېښیږی چی د کوم یوه سری پر فکر باندی عمل وکړی، سره له دی چی حضرت رسول الله په ډیرو غایونو کښی له پیروی د افکارو باطلو د دوی نه منع شوی لکه چی په سورت البقرة رکوع (۱۷) آیت (۱۴۵) کښی دی ﴿وَلَیْسَ اِلَیْهِمْ اَمْرٌ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَ بِمِیْنِ الْوَحْیِ اِنَّکَ اِذَا لَوْنٌ مِّنَ الْغَیْبِیْنَ﴾

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَّهٗ فِیْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَتْ اِلَيْكُمُ الْکُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرُّشِدُوْنَ ۖ فَضَّلَا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَ اللّٰهُ

لیکن الله تعالیٰ جل جلاله دوست او محبوب گرځولی دی تاسی ته ایمان او ښائسته کړی ئی دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسی کښی، بد او منفور ئی گرځولی دی تاسو لره کفر (پتول د حق)، فسق او نافرمانی له اوامرو د الله تعالیٰ نه. (هغه تحقیق کوونکی په خبرونو کښی) هم دوی دی ثابت په دین حق باندی. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسیر: که تاسی دا غواړی چی محمد علیه الصلوة والسلام ستاسی هره خبره ومنی نو خورا(ډیر) زیات مشکلات به پېښیږی خو د الله تعالیٰ شکر وکړی چی هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کښی ایمان محبوب گرځولی دی او د کفر او معصیت نفرت ئی پکښی اچولی دی چی د هسی بی‌هودگیو په شاوخوا کښی نه نژدی کیږی په هغی مجتمع کښی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولری په هغی کښی د بل چا د رایو او فکرونو منل

چی پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وی نشی کیدی او نه ښائی چی وشي نن اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم زموږ په منځ کښی تشریف نه لری مگر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نایبان شته او تل به وی.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝۹

او الله تعالیٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالیٰ ته د گردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائی چی د هغه استعداد د ده په ځان کښی وی.

وَإِنْ طَائِفَتٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيَّ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝۱۰

که چیری دوه دلی د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښی) سره په جنگ او جگړه کښی ولویږی پس روغه او صلح وکړی (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنگ کوونکیو کښی په نصیحت سره او په بلنی سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تیږی وکړ یوی له دغو دواړو په هغی بلی دلی باندی یعنی چی صلح قبوله نه کړی او حکم د الله او رسول الله ته راضی نشی پس جنگ کوی تاسو ټول ای مؤمنانو له هغی (دلی) سره چی ظلم او تجاوز کوی (پر هغی بلی مظلومی دلی باندی) تر هغه پوری چی بیرته راوگرځی دوی حکم د الله تعالیٰ ته او غاړه ورته کیږدی او که چیری وگرځیدله (دغه ډله بی انصافه له ظلم نه او د الله تعالیٰ حکم نی بیرته ومانه) پس صلح او روغه وکړی تاسی په منځ د دوی کښی په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملگرتیا له ظالمی دلی سره په نامه د ننگ غیرت او داسی نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسی، عدل او انصاف کوی تاسی ای مؤمنانو په هر کار کښی ځکه چی بیشکه الله تعالیٰ دوست لری عدل او انصاف کوونکی (په قول او په فعل کښی)

تفسیر: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (دلو) په منځ کېنې جنگ او جگړه پېښه شی نو تاسی زیات کوشش وکړی چی هغه جگړه لری شی که په هغه بری ونه مومی او یوه ډله په بلې ډلې باندی برید او تعرض وکړی او ظلم او زیادت ته ملاوی وتری نو تاسی د هغوی سیل او ننداره مه کوی بی پلوی او بیطرفی مه غوره کوی. بلکه تیری او تجاوز له هری خوا چی وی گرد(تول) مسلمانان دی په هغی کېنې سره یو شی او له هغی سره دی جنگ وکړی تر څو هغه ډله مجبوره شی او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلی او د الله د امر او حکم په لوری راشی او روغی ته ځان ورواندی کړی. نو مسلمانانو لره ښائی چی د دواړو ډلو په منځ کېنې په عدل او انصاف سره روغه وکړی. او یوه له بلې سره یو ځای کړی او د دواړو ډلو په مابین کېنې په طرفداری کېنې د حق د لیاری نه دی خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شی ځکه چی په طرفداری د ظالم باندی سری له ایمان وځی لکه چی په حدیث کېنې دی (من مشی مع ظالم لیقویه ویعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام) مشکوة باب الظلم!

تنبيه: د صحیحینو له روایت سره سم د دی آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چی د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهوری دی او دوی پخپلو منځونو کېنې ډیری جگړی سره کولی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کېنې سره روغه وفرمایله لکه چی په جزء ۴ سورت ال عمران رکوع (۱۱) آیت (۱۰۳) کېنې دی ﴿وَأَذِّنْ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءُ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ فَأَنْقَضَهُمْ بِرِغْمِهِ إِخْوَانًا﴾ الآية - او د دی

آیت نه دا هم استنباط کیږی! هغه خلق چی د اسلامی تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کېنې بغاوت وکړی هغه هم د دی آیت تر عموم لاندی راځی لکه چی له پخوا راهیسی پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کېنې په دی آیت استدلال کاوه او لکه چی د ده د شان نزول څخه ښکاری، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکي جگړو او اولسی پېښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دی باغیانو په نسبت شرعی مسائل او لازمه تفصیلات دی په فقهی کتابو کېنې وکتل شی!

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ^{۱۰}

بیشکه چی مؤمنان تول په دین کېنې سره ورونه دی نو پس صلح او جوړښت کوی تاسی (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کېنې (تل ترتله) او ویریږی له الله تعالی څخه (په هر څیز او په هر وقت کېنې) او ځان ساتی (له معاصیوو) ښائی چی درباندی رحمت وکړ شی (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغی او د جگړی په وقت کېنې بلکه په هر حالت کېنې ښائی دا تر سترگو لاندی وی چی د دوو ورونو روغه یا جگړه دی د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شی! کله چی دوه

ورونه سره ولکېږي نو هغوی هم هغسی مه پرېږدي بلکه په ذات البینې اصلاح کېږي ئی ډیر زیات کوشش وکړی او د دی کوشش کولو په وخت کېږي تل له الله تعالیٰ څخه وویږي! چی له کومی خوا بی ځایه طرفداری ونه شی، یا د انتقامی جذبی کومه نښه په منځ کېږي ونه لیدله شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْخَرُوا مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْكُمْ وَلَا نِسَاءً مِنْ نِسَاءِ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّقَابِ

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) توکی او سپکاوی دی نه کوی هیڅ یو قوم له تاسی څخه په بل قوم باندی ځکه ښائی چی وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دی (مسخره کوونکیو) څخه او (نه دی توکی او سپکاوی کوی) یو تولی ښځی له تاسی په نورو ښځو ځکه ښائی چی هغه (مسخری کړی شوی) به بهتری او غوره وی (په نزد د الله له دی مسخره کوونکیو څخه) او مه عیب جوئی کوی بعضی د تاسو د بعضی نورو، ځکه چی بیا د تاسو عیب جوئی هم کیږی (چی دا په حقیقت کېږي د ځان عیب جوئی ده.) او مه غواړی تاسی یو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسیر: پرمبې ئی د مسلمانانو د نزاع او جگړی د لری کولو تدبیرونه راوښوول بیا ئی دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پېښ شی نو په زور او مؤثری طریقې سره دی هغه ورک کړ شی خو تر کله پوری چی د نزاع خاتمه ونه شی ښائی کوشش وکړ شی چی لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبی زیاتې او مشتعلې نه شی ډیر کله لیده کیږی چیری چی د کومو دوو سړیو یا دلو په منځ کېږي جگړه او اختلاف پیښیږي نو یو په بل باندی مسخری کوی او ملندی پری وهی که لږه کومه خبره پیښه شی لاس سره اچوی، توکی پری کوی خاندی او حال دا دی چی ده ته نه ده ښکاره، هغه سری چی دی په هغه پوری خاندی او مسخری پری کوی د الله تعالیٰ په دربار کېږي څه مرتبه لری؟ او چی الله جل جلاله له دی دواړو څخه له کوم یوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډیر کله داسی هم پیښیږي چی یو سری پخپله پخوا له جگړی او اختلاف یو بل سری ښه گڼی. خو د ضد او نفسانیت له سترگو ده ته خپل ډیر لوی نقص هیڅ نه ښکاری او د بل چا ډیر کم نقص ډیر لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خلیج ورځ په ورځ پسی ارتبېږي او وسعت مومی. او په زېږنو کېږي دومره بعد او لړیتوب پیدا کیږي چی د روغی او اختلاف هیڅ امید نه

پاتی کیپی په دی آیت کښی الله تعالیٰ مونږ له دی راز(قسم) خبرو څخه منع کوی او داسی حکم فرمائی چی یوه ډله دی له بلی ډلی سره مسخری او توکی نه کوی او نه دی یو په بل باندی ناوړه (غلط) غږونه کوی! او نه دی یو په بل پسې د عیب لتولو دپاره لویپی او نه دی په بدو نومونو او ناوولیو لقبونو سره یو بل یاد کړی ولی چی له داسی خبری څخه دښمنی او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږی او د فتنی او د فساد اور لا تیزیږی. سبحان الله! دا څومره قیمتداری لیار ښوونی او هدايات دی! که نن مسلمانان لږ څه څیر شی د دوی د گردو(تولو) جگړو او جنگونو او د نورو اخلاقی رنځوریو د علاج نسخی په هم دی د (حجرات) په سورت کښی شته. په حدیث کښی وائی (ان الله اوحی الی ان تواضعوا حتی لا یفخر احد علی احد ولا یبغی احد علی احد) مشکوٰۃ باب المفاخرة والعصبية.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بَعْدَ الْاِيْمَانِ

بد دی دا دری نومونه د (سخری، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقی وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سری د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکی گنهکاری کی که پر هغه باندی هغه بد اثر وکړی که ئی ونه کړی خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، گنهکار او خلق رپروونکی ښکاری. خیال وکړی چی د مؤمن له ښکلی لقب سره دا بل توری ښه ښکاری؟ او بل تفسیر ئی داسی کیدی شی کله چی یو څوک مسلمان شی نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندی طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګی، یهود هندو او داسی نور ډیر مذموم حرکت دی هم داسی هغه سری چی په کوم عیب کښی اخته وی چی هغه ئی په واک(اختیار) کښی نه وی یا ئی له کومی گناه څخه فرض ئی کړی توبه کړی وی له هغه څخه د ژغورنی (بچ کیدنی) دپاره د هغه یادول ښه نه دی.

وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝

او هغه چی توبه ئی ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه گناه چی پخوا شوی له هنی څخه توبه وکړی! که د دی هدايات او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوی نو د الله په نزد به اصلی ظلم هم دا وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) ځان وساتی تاسی ډیر له بدگمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندی) بیشکه ځینی بدگمانونه او تهمتونه گناه ده او مه لتوی تاسی پت عیبونه د مسلمانانو او نه دی کوی غیبت ځینی ستاسی د ځینو نورو

تفسیر: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډیروالی کښی دا امور په خصوصیت سره داخل دی. یو فریق په بل فریق باندی داسی بدگمان کوی چی حسن ظن لره چی په حدیث کښی راغلی هیڅ ځای نه پاتی کیږی له هری یوی خبری څخه څه نا څه مخالفت کوی که د هغه په خبرو کښی د ښه والی له زرو احتمالو څخه د یوی خرابی احتمال متصور وی نو د هغه فکر او چرت(خیال) د هم هغی خرابی په لوری وردرومی او له هغو ټولو ښیکو (خوبو) څخه ئی سترگی پتوی او د هم هغی کوچنی (وری) خرابی په شاو خوا کښی چورلی او هم هغه خراب او کمزوری خوا ته یوه قطعی او یقینی ښه او شکل ورپښی او پخپل مقابل فریق باندی د تهمت په الزام شروع کوی که اتفاقاً کومه مخالفه خبره ورته ورسپړی دی د خپلی بدگمانی په سبب هغی ته لا غلظه معنی ورکوی تل د هم دی خبری په پلټنه(تحقیق) کښی وی چی د مقابلی خوا کومه پته خبره څرگنده(ښکاره) کری او بیا د هغی په شاو خوا کښی نوری خبری جوړی او عجیبی حاشیی ورکری. او د ده په نشتوالی کښی د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبری اتري وکری. نو پاک قرآن له دی گردو(ټولو) ویناو او خرافاتو څخه منع کوی. که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندی عمل وکړو نو هغه گرد(ټول) اختلافات چی له بدقسمتی راپیښیږی له خپله حده نه تیرېږی او د هغو ضررونه به محدود پاتی کیږی بلکه په لږ مدت کښی به د هغه نوم او ښه هم ورکېږی. الزام لگول او د پتو خبرو لتول او د هر چا په شا خبری کول هیچا ته او هیڅ کله روا نه دی په حدیث کښی وائی (الغیبة اشد من الزنا) «الحديث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چی په هغو کښی څه دینی گټه(فائده) وی او نفسانیت پکښی دخل ونه لری نو هلته اجازه شته لکه چی د حدیثو د رجالو په نسبت دائمی جرح او تعدیل کیده ځکه چی پرته(علاوه) له هغه د دین محفوظ پاتی کیدل محال ؤ او یا د فاسق غیبت کول او داسی نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَهُمْ مِّتًى فَكُفُّوا

آیا خوښوی یو له تاسی څخه دا چي وځوړی غوښی د ورور خپل حال دا چي مری وی پس بد گڼی تاسی هغه نو هم دا رنگه بد وگڼی د مسلمان ورور غیبت او عیب لتول

تفسیر: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسی گنده کار دی لکه چي څوک د خپل هسی مړه ورور غوښه چي سخا شوی هم وی پخپلو نوکانو سره شکوی او خوړی ئی نو آیا د ده دا چاری کوم انسان خوښوی نو وپوهیږی چي غیبت کول له دی نه هم یو شنیع او خراب کار دی تولی کینی او دښمنی او حتی داسی نور ډیر بد عواقب تول له غیبت نه پیدا کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۳﴾

وویریږی تاسی له الله تعالیٰ څخه بیشکه الله ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا دی

تفسیر: په دی نصیحتونو باندی هم هغه څوک عمل کوی چي په زړه کښی ئی د الله تعالیٰ ویره وی که د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هیڅ نه کیږی. ښائی چي د اسلام او د ایمان دعوی کوونکی په رښتیا سره د هغه قهار الله له غضبه ویریږی او د داسی ناوړو (غلطو) پېښو شاوخوا ته هیڅ ورنژدی نشی که پخوا د دی حکم له لوستلو څخه کومه غلطی یا تیرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخکښی د زړه له کومی توبه وکړی او د هغه له مهربانی او لورینی څخه خپله ښښه او مغفرت وغواړی چي مغفرت ئی کړی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

ای خلکو بیشکه مونږ پیدا کړی ئی تاسی (تول اصلاً) له یوه سړی چي (آدم) او له یوی ښځی چي (حوا) ده او مگرڅولی ئی مونږ تاسی څانگی او قبیلې قبیلې دپاره د دی چي وپیژنی یو له بل سره بیشکه چي ډیر مکرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډیر متقی ادب لرونکی ستاسی دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم، او عیب لتولو منشاء کبر او غرور دی چي آدمی خپل ځان لوی گڼی او نورو ته په حقارت او سپکه گوری نو ځکه الله تعالیٰ دلته دا رابښی چي انسان لره نه ښائی چي پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلکه ودی پوهیږی، چي د

انسان اصلی لوئی او عزت په دی کښی دی چی ښه روش او ښه خصلتونه ولری او تل له الله وویریدی مؤدب او پرهیزگار وی تر څو د دی ښو صفاتو په میچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښی معزز، مکرم، او محترم شی. د نسب حقیقت خو دا دی چی گردد (تول) نارینه او سری له آدم او حوا علیهما السلام څخه پیدا دی سیدی، عثمانی، فاروقی، صدیقی، انصاری، شیخی، خانی، غوثتوب او نوری ستاینی (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښی هیڅ دی. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینی پرته له دی څخه چی خلق پری پیژندل کیږی او په تعارف کښی کار ورکوی بل کوم قدر او قیمت نه لری. اصلی قدر او قیمت د هر سری په دی کښی دی چی متقی پرهیزگار او پوه وی. بلاشبه هر څوک چی الله تعالیٰ په کومه شریفه، لویه، معززه او ښه کورنی کښی پیدا کړی وی هغه خو یو موهوب شرف دی. لکه چی غینی کسان ئی ښکلی (خوبصورت) جوړ کړی دی. خو یواځی هم هغه ښکلیتوب د ناز او د فخر وړ (لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضیلت معیار گانه شی. او نه د هغه لامله (له وجی) نورو ته په سپکه سترگه کتی شی. هو! شکر دی وکړی چی الله تعالیٰ بلا اختیار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحت کړی دی. دا هم په شکر کښی داخل دی چی د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوری (وساتی). او هغه نعمت دی په هسی رتلیو روشنو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړی. لنډه ئی دا چی د مجد او شرف او عزت او فضیلت اصلی معیار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقی سری نورو ته هیڅ کله په سپکه سترگه نه گوری.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۱۳﴾

بیشکه چی الله تعالیٰ ښه عالم ډیر خبردار دی.

تفسیر: تقویٰ او ادب په اصل کښی د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی هر هغه سری به چی په ښکاره ډول (طریقه) سره متقی او مؤدب په نظر راځی هغه په واقع کښی څنگه دی او وروسته له دی څخه به څرنگه شی؟ العبرة للخواتیم.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسی ولیکن ووائی اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسی کښی

تفسیر: دلته دا رانیسی چی ایمان او یقین کله چی په پوره دول(طریقه) په زړه کښی رانیځ شی او بیخ ونیسی نو په هغه وخت کښی غیبت، عیب لتول او نور خراب خصلتونه له سری ځنی لری کیږی هر هغه سری چی د نورو عیبونه لتوی او آزار ورسوی نو دی دی وپوهیږی چی تراوسه پوری ایمان په پوره دول(طریقه) په زړه د ده کښی ځای نه دی نیولی د ابن کثیر رحمه الله علیه په اتم جلد (۲۴) مخ کښی یو حدیث لیکلی شوی دی «یا معشر من آمن بلسانه ولم یُفَضِّ الايمان الى قلبه لا تغتابوا المسلمين ولا تتبعوا عوراتهم» تنبیه: له دی آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکاریږی او هم دا خبره له حدیث د جبریل او نورو څخه هم ثابتیږی په حدیث مرویه د ابی هریره کښی چی په کتاب الايمان د مشکوٰۃ کښی راغلی فرق د ایمان او د اسلام داسی فرمائی:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمؤمن من آمنه الناس على دمائهم واموالهم» (ترمذی). له اکثری نصوص څخه داسی معلومیږی چی هغه څوک چی په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولری چی له شکنجی د مسلمانانو څخه مامون پاتی شی او یا داسی نور اغراض چی کفر ته اړونکی نه وی! غور کړی داسی شخص مسلمان بلل کیږی چی هنوز نور د ایمان د ده په زړه کښی نه دی کامل شوی، نو هم دا وجه ده چی له غیبت کولو او عیب لتولو څخه ځان نشی ساتلی. او هغه څوک چی بلا قید او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام کښی داخلیدوی، دا هغه اشخاص دی چی نور د ایمان د دوی په زړونو کښی کامل شوی نو خولی او تول حواس ئی نه غواړی چی په غیبت او یا نورو باطلو باندی وخوځیږی.

وَأَنْ تَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧﴾

او که حکم ومني تاسی د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پری کوی نه کموی (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسی څخه هیڅ شی، بیشکه چی الله ښه مغفرت کوونکی دیر رحم والا دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لپاره غوره کړی نو د دومینیو کمزوریو لامله (له وجی) ستاسی له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه چی (صادقان) مؤمنان هغه کسان دی چی ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښی) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چی لگوی ئی په اعلا د کلمه الله کښی) او په ځانونو خپلو سره چی جهاد کوی په لیاره د الله کښی دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعوی د ایمان کښی)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چی په الله تعالی او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښی په هر قسم سره چی وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چی الله ته معلوم دی هر هغه څیزونه چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه څیزونه چی په ځمکه کښی دی او الله تعالی پر هر څیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پت نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه څه په لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چی ستاسو معامله ده هغه ډیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته ډیر ښه ښکاره او معلوم دی.

يُثْنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده!) د دی چی تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وگوری چی مونږ بی له جنگه او جگری مسلمانان شوی یو گواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُلْ لَا تَمْتُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ
هَذَا كُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لپاره ئی وشووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی ډول (طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لپاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکړه. که رښتیا ووايو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالی پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿يَمُنُّ بِكَ مِنَ اللَّهِ وَلَيْتَ لَهُمْ﴾ الآية - «آل عمران» نو بنا په دی که د چا له لاسه ښیکئی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لپاره ورښوولی ده گواکی د دی سورت په پای (آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په ډول (طریقه) مه ورښکاروی بلکه د الله تعالی اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالی ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالی ته د زړونو پتی خبری او ښکاره چاری گردی (تولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبری په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (ق) مكية (الا آية) (۳۸) فملنية وهى خمس و اربعون آية و ثلث ركوعات
د «ق» سورت مكى دى پرته له (۳۸) آيته خنجه چى ملنى دى (۴۵) آيتونه (۳) ركوع لرى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ۱ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكُفْرُونَ
هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۲ مَآذَامُنَا وَكُنَّا ثَرَابًا ۳ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۴

قسم دى پر قرآن چى لوى شان لرى (او نه دى راوړى ايمان كفارو په تا اى
محمد) بلکه تعجب كوى دوى له دى نه چى راغى دوى ته ويروونكى له دوى
خنجه نو وويل كافرانو دا (ويړول) يو شى عجيب دى آيا كله چى مره شو
مونږ او شو مونږ خاورى (بيا به هم ژوندى كيږو؟) دغه بيرته راتلل دير لرى
دى (له عقله)

تفسير: د قرآن د لوى او شان په نسبت خه وويل شى چى د هغه له راتگ خنجه كړد(تول)
كتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازى قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو خنجه د دنيا
كړد(تول) پوهان محو او حيران دى هم دا لوى قرآن پخپله شاهد دى چى په ده كېنى هيڅ يو
نقص نشته او د عيب او گوتى نيولو ځاى پكېنى نه ليدنه كيږي. خو بيا هم منكران دا نه مني
نه د دى دپاره چى د هغوى په لاس كېنى د ده په خلاف كوم حجت يا برهان شته بلکه يواځى
د خپلى ناپوهى او جهل او حماقت لامله (له وجى) په دى خبرى باندې تعجب كوى چى د دوى
له تبر او خيلخانى خنجه يو سړى د دوى په لورى رسول او استاځى راغلى دى، تولو ته نصيحت
كوى او داسى عجيبى خبرى هم كوى چى څوك ئى نه شى منلى. ښه دا د منلو وړ(لائق) خبره
ده چى مونږ به وروسته له مړينى خنجه ژوندى كيږو؟ دا بيرته راتگ له عقل خنجه دير لرى او له
امكان او عادت خنجه بيخي بعيد دى (معاذالله) خو خبره دا ده چى دوى عقل او پوهه نه لرى او
كه وگورى چى په اول كېنى چا پيدا كړل آيا د دوى فكر او عقل په اول كېنى پخپلو حواسو او
اعضاو باندې خبر و چى څنگه جوړيږي دوى يا د دوى پلرونو كولى شوى چى په حواسو او
اعضاو كېنى خه تغيير او ښايست راولى؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چى دا كار د الله تعالى په
قدرت سره وشو نو هغه ذات چى په اول كېنى دا كار كولى شى، په آخر كېنى خه مشكله ده
هيڅ مشكل نه لرى بالضرور ئى كولى شى. لكه چى وائى ﴿وَمَا لَئِنْ يَبْدَأَ الْخَلْقَ لَخَيْرٌ مِنْهُ﴾

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿﴾ جزء ۲۱ «سورة الروم» ۲۷ آیت هغه ذات چى دا کار کولى شى نښى د قدرت ئى په وروسته آيتونو کښى په طور د مثال سره داسى بيانېږي.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ

(الله فرمائی په رد د قول د دوى) په تحقيق سره معلوم دى مونږ ته هغه چى کموى ئى ځمکه له وجوده د دوى

تفسير: گورد(تول) وجود نه خاورى کيږى روح سلامت پاتى کيږى او د بدن اجزاء تحليل کيږى او په هر لورى تيت او پرک (منتشر) کيږى خو الله تعالى ته هغه گورد(تول) ښکاره دى او کولى شى چى بيا هغه تيت پيت (منتشر) اجزاء سره راټول کړى او بيا ئى لکه اول ځلى جوړ او غوښه، پلى، رگونه او پوست پرى زرغون او سا پکښى واچوى.

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيفٌ ۝

او مونږ سره يو کتاب دى په ياد ساتونكى د هر شى چه لوح محفوظ دى.

تفسير: دا نه ده چى له نن څخه راښکاره او معلوم دى بلکه قديمى علم مو دى تر دى چى له هغه څخه پخوانى قبل الوقوع گورد(تول) حالات هم په يو کتاب کښى چى لوح محفوظ نوميږى ليکلى شوى دى او تراوسه پورى هغه کتاب ځمونږ سره شته که په علم قديم باندې څوک نه پوهيږى نو دومره دى وپوهيږى هغه دفتر چى هر شى پکښى ليکلى وى او تل د الله تعالى په حضور کښى پروت وى. يا دا د پرمېنى جملې تاکيد وېوله ځکه هر هغه څيز چى د چا په علم کښى وى او بيا ئى وليکى نو هغه د نورو په نزد دير ټينگ او مؤکد راځى هم داسى دلته د مخاطبينو د محسوساتو په اعتبار تنبيه شوى ده چى هر څيز د الله تعالى په علم کښى شته او د هغه په دفتر کښى ليکلى دى چى هيڅ زياتد او نقصان نشى پکښى کيدى. نو فرمائى الله اکرم شانه واعظم برهانه بيا ژوندى کول د خلقو راباندې گران نه دى.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ قُلْ إِنِّي أَمْرٌ مُّزِينٌ ۝

بلکه نسبت د دروغو کړى دى دوى حق او رښتينى دين ته کله چى راغى دوى ته پس دوى په گډو وډو مختلفو خبرو کښى (مضطرب) دى.

تفسیر: یواخی تعجب نه بلکه په ښکاره ډول (طریقه) ئی دروغ بولی او غمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادی شیان هم دروغ گنی او عجیبی گدی وډی مختلفی خبری او راز راز (قسم قسم) ویناوی کوی بیشکه هر هغه سری چی رښتیا خبری دروغ بولی په هم داسی شکوکو، اضطرابو، حیرانتیاو تردد او تحیر تذبذب سره غاړه په غاړه کیږی او د ناپوهی په غرومبی (گرداب) کښی لویږی ځکه چی له داسی یوه څرگند (ښکاره) امر نه انکار کوی چی ثبوت ئی له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئی ولتول شی.

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ۝۶

آیا پس نه گوری دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چی څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب)

تفسیر: لومړی ښه د قدرت، هغه ذات چی انسان پس له مرګه بیا ژوندی کوی ښی د قدرت دا دی.

الف: - پیدایښت د آسمانونو

ب:- لوړوالی د هغی چی په څه عجیب او غریب کیفیت سره جوړ شوی
ج:- زینت او ښایست د هغوی په ستوریو او یا طبیعی منظری سره.
د:- د نقصان او عیب نه موجود والی لکه سوری، چاودیدل، زوالی او داسی نور. آسمان ته وگوری! چی په ښکاره ډول (طریقه) سره نه کومه ستنه پکښی په نظر راځی او نه کومه پایه لری او نه له کوم شی سره تړلی شوی دی داسی عظیم الشان جسم ئی څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپي له مخی د ستوریو په کروړونو قنادیل دیوی پکښی بلیوی او د هغی منوری کری له لری لکه د بریښنا لوئی ونی رابریښی او په مجموعی ډول (طریقه) څومره په سنگار او رونق دولی ښکاری له گردو (تولو) څخه غوره خبره دا ده چی سره له تیریدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود پکښی لویدلی دی نه ئی کومه ګنګوره نریدلی ده، نه ئی پلاستر مات دی، نه ئی رنگ الوتی دی آخر دا کوم یو لاس دی؟ چی داسی مخلوق ئی جوړ کړی دی؟ او بیا ئی له ډیرو پیړیو راهیسی هم داسی ساتلی دی؟

وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۝۷ تَبَصَّرَةٌ وَذِكْرِي لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝۸

او (آیا نظر نه کوی دوی) غمکی ته (چی خرنګه ښه) غوړولی مو ده او غوړغولی مو دی په هغی کښی درانه بارونه محکم غرونه او زرغونه کړی مو دی په هغی (غمکی) کښی له هر قسم تازه گیایو د رونق شیان دپاره د ښوونی (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چی رجوع کوونکی وی الله ته

تفسیر: دوهمه ښه د قدرت پیدایښت د غمکی دی

(الف): آوارول د هغی

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د غمکی په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم گیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دی ښو څخه درس د عبرت ګرځی رښتینو بندګانو لره هغه سری چی رجوع نی د الله په لوری وی غمان د دی محسوساتو په دائره کښی بی غایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د غمکی په تخلیق او تنظیم کښی دومره د کتنی او لیدنی سامان او اسباب شته چی د هغو له ادنی غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شی او هغه هیر شوی سبق نی بیا ورپه یادپیری. بیا خو الله تعالی ته ښه معلوم دی چی سره له دومره قوی دلائلو او روښانو ښو له موجودیته دا خلق ولی د حق په دروغجنولو کښی جرئت او غفردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَدَّتِ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ۝

او نازلې ښکته کړی دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیری برکتناکی نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چی هر راز(قسم) میوی لری) او دانی کښت چی فصل نی ریبلی کیږی.

تفسیر: دریمه ښه د قدرت رابښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکی او بابرکته چی هر شی په هغی سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانی د کښتونو (فصلونو) چی په هغی سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چی له هغی سره بوټی نی هم ریبلی کیږی او د باغ ونی سره له دی چی میوی نی شکولی کیږی ونی نی پخپله پاتی کیږی.

وَالنَّخْلُ بَسِقَاتٍ لِّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ۝

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی
لاندی باندی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی (اوچتی) چی دوی لره وړی دی لاندی باندی
چی روزی دی لپاره د بندگانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم
ډیر ښه ښکاری.

رَزَقَ لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَاهُ بَلَدَهُ مِثْلَ ذَلِكَ الْخُرُوجِ ⑪

رزق روزی دپاره د بندگانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او
ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالی ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوتی
او گیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو
نښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی
ئی، لکه چی گیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند
کښی پس له مړگه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی
کوی هم داسی د قیامت په ورځ مری هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ⑫ وَعَادُ وَفِرْعَوْنُ وَأَخَانُ لُوطُ ⑬ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ط

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملگری د
کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او
فرعون (موسی لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنگله
(شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی
هلته ئی بیا ولولی!

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلُّ كَذَبِ الرُّسُلِ فَحَقٌّ وَعِيدٌ ⑪

دوی تولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو
عُما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله (له وجی) له هغو شیانو څخه چی دوی ویرول شوی ؤ هغه ور
د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښی چی دوی تری ویرول شوی وو، ولویدل.

أَفَعَيَّنَّا بِإِلْخَالِقِ الْأَوَّلِ طَبْلُ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ⑫

آیا پس نو مونږ ستری شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستری شوی
بلکه دوی په شک کښی دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه
قادر مطلق چی دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول
کوم گران کار دی؟ آیا دوی هسی گمان کوی چی (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی
گردی (تولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستری شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات
غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترگیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسُّوْسُ بِهِ نَفْسُهُ ⑬

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښی چی
مونږ پوهیږو په هغه څیز چی وسوسه او خطرته کوی په هغه سره زړه د ده له
فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چی له هغو پتو خبرو چی د
وسوسی په ډول (طریقه) د هغو په زړه کښی تیږیری هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿الْأَيُّكُم مِّنْ خَلْقٍ
وَهُوَ الْبَاطِلُ الْيَتِيمُ﴾ جزء ۲۹ (الملک - رکوع ۱) آیت ۱۴

وَمَنْ أَأَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلٍ أَلْوَنٍ ⑭

حال دا چی مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رگونو د ورمیږ د ده

شخه.

تفسیر: د ژوندانه له رڼه مراد د اورمیر (شارگ) دی چی د هغه لرغیدونکی رگ له پری کیدلو شخه سری مری ښائی چی دا له روح او نفس شخه کنایه وی او مطلب ئی دا دی چی مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس شخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسی چی سری پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه شخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چی مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولی شو، مثلاً وینو چی یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چی شخه وخت مریض کیږی او یا شخه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چی ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿وَلَوْ كُنْتَ أَعْلَمُ الْغَيْبُ لَاسْتَكْرْتُمْ مِنَ الْخَرِيفَةِ وَمَا مَسَّنِيَ الشَّوْءُ﴾ جزء ۹ «اعراف - ۲۳ ع ۱۸۸ آیت» نو دا ثابت شوه چی الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

اِذْ تَلَقَى الْمُتَلَقَيْنِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ۝

(او یاد کړه) کله چی اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چی یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کین طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسیر: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سری په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چی د دوی له خولی شخه ووځی یا هر کار چی دوی ئی کوی سم د لاسه ئی لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کینی خوا ته ناستی او ټاکلی (مقرر کړی) شوی دی شخه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿وَلَا عَلَيْهِمْ حِيفٌ وَلَا نَصِيبٌ يَّعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم ۸۲).

مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ۝

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مگر خو وی له ده شخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چی ژر ئی ولیکی.

تفسیر: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چی د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیگر په وخت کښی عملونه د بندگانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چی د شپی له طرفه موظفی دی په وخت د صباح کښی عملونه د بندگانو حضور د رب العالمین ته پورته کوی، حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم وائی چی الله تعالیٰ له دی ملائکو نه پوښتنه کوی چی د ما بندگان په څه حالت کښی وو هغوی ورته وائی چی په سجده وو نو حضرت رب العالمین په ملائکو باندی افتخار کوی نو له هم دی وجی نه باید په دی دوو لمونځونو باندی ډیر خیال وشي.

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلی بی هوشی سختی د مرگ لپاره د دی چی په سترگو ئی ووینی په حق سره

تفسیر: له یوه لوری ئی دفتر او دوسیه تیاره شوی ده او له بل لوری ئی د مرگی په کنده باندی رسیدلی دی مر کیدونکی دی او د ځنکدن په ربړونو (تکلیفونو) کښی غوتی خوری نو هلته دا گردی (تولی) خبری ورته رښتیا ښکاری چی الله تعالیٰ او د هغه پیغمبران د هغه خبر ورکړی و او د مری له مخی د هغه د سعادت او شقاوت پردی لری کیږی. او د داسی پېښی پېښیدل یقینی او قطعی دی. ځکه چی د مطلق حکیم ډیر حکمتونه د ده سره اړی (تعلق) لری. نو په دغه وخت کښی به وویلی شی دغه منکر انسان ته داسی چی:

ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيُّۙ

دا مرگ هغه دی چی وی به ته له ده څخه په څنگ کیدونکی او نه وی پری اقرار کونکی

تفسیر: سری ډیر زیار (کوشش) کوی چی له مرگ څخه ځان وژغوری (وساتی) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتی او دی خوا هغی خوا سر او پښی ووهی خو سره له دی د مرگی شیبه (لحظه) چیری وروسته کیدونکی ده. آخر هغه په سر باندی راتلونکی ده او هیڅ یوه حیلۀ او تدبیر د مرگی مخه نشی نیولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ

او وبه پوکل شی په صور (شپیلی) کښی چی دا یوه ورځ ده د ویرولو د کفارو په عذاب سره).

تفسیر: وړوکی قیامت خو د مرګ وقت دی. وروسته له دی لوی قیامت حاضر دی فقط چی په صور او شپیلی کښی وپوګلی شی هغه ویروونکی ورځ موجودیږی چی انبیاء او پیغمبرانو خلق ترینه ویرولی وو.

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝۲۱

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره یو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسیر: خلق به په قیامت کښی داسی حاضر کړل شی چی یوه پرشته به ئی میدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاری او بلی به ئی عملنامه نیولی وی چی د ده د ژوندانه ګرد(تول) احوال او خبری پکښی لیکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرستی وی چی ﴿وَأَمَّا الْيَتِيمَ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا لِلتَّقْوَىٰ﴾ الآية - او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو ویه ویلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكْشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝۲۲

په تحقیق سره (په دنیا کښی) وی ته په غفلت بیخبری له دی ورځی د عذاب څخه نو بیرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګی ستا نن ډیری تیزی دی (چی پری وینی خپل ګرد(تول) اعمال)

تفسیر: په هغه وخت کښی به وویلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنیا په خونډورو شیانو کښی مشغول او له دی ورځی څخه بیخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترګی د شہواتو او غوښتنو تیاری او پردی پتی کړی وی. هغه ښوونی چی پیغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترګو څخه لری کوو او ستاسی لیدنه خورا(ډیر) زیاتوو، تر څو ښه وګوری آیا هغه خبری چی تاسی ته کیدلی صحیح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتیا وی، ځکه له هر یوه سره یو قرین شیطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حدیث کښی وائی: (ما منکم من احد الا وقد وکل به قرینه من الجن وقرینه من الملائكة - الحديث).

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عَتِيدٌ ۝۲۳

او وبه وائی ملگری د ده (پرېسته) دا دی هغه شی چی ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسیر: پرېستی به ئی له اعمالنامو سره حاضری وی غځینی له (قرین) څخه شیطان مرادوی. یعنی شیطان به وائی دا مجرم حاضر دی چی غما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه می د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چی هغه اغوا غما له لاسه شوی ده خو په ما کېبی دومره زور او تسلط چیری ؤ چی هغه می په جبری ډول (طریقه) سره په شرارت کېبی اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک گمراه شوی دی.

الْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٧﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٨﴾

(نو وبه ویل شی دوو پرېستو ته) وغورځوی تاسی په دوزخ کېبی هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کېبی).

تفسیر: د الله تعالی له درباره به دغه حکم دوو پرېستو ته وشي چی داسی سری دی په دوزخ کېبی واچول شی!

لَا يَذْنِبُ يَجْعَلُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ الْقِيَةُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٩﴾

هغه (کافر) چی گرځولی ئی دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کېبی

تفسیر: داسی سری په دوزخ کېبی د ډیر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چی تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کېبی نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْعَمْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣٠﴾

وبه وائی ملگری د ده یعنی شیطان ای ربه غمونږ، نه ؤ گمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په گمراهی لری کېبی له حقه غځی.

تفسیر: عَمَّا زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله گمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان په داسی ویناو سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جگړی او منازعی په مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی دیری راغی چی قرآن له بعضی د هغو غنی خبر ورکوی او وائی: ﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَوْلَا اتِّخَذْتُمْ مَا آتَا بَصُرُكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِبُصْرِي إِنْ لَكُمُ بِهِ تَفْهُتٌ بِمَا أَشْرَكْتُمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (جزء - ۱۳ سورة ابراهیم آیت - ۲۲)

قَالَ لَأَتَّخِذَهُمُ الْدِّينَ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ۝

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جگړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جگړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ږومبی لیږلی و ما تاسی ته ویږول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چتی(بیکاره) او ابلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری وربولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی گمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

يَا بَيْتُ الْقَوْمِ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چی بی له گناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: عَمُونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریری عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیری» یعنی کافران به نه ښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان ښنه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُولُ لِحِمَّتِهِمْ هَلْ أُمُتَلَّاتٍ وَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ۝

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا دک او موږ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زیات کره زه لا ښه موږ شوی نه یم.

تفسیر: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکېږي. او د قهر له شده به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأَزَلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿۵۱﴾

او رانژدی به کمر شی جنت لپاره د ویریدونکیو پرهیزگارانو چی نه به وی لری (له دوی نه).

تفسیر: جنت به له دوی څخه لری نه وی. دوی به له ډیر نژدی څخه د هغه تر او تازگی ښائست او سینگار وینی.

هَذَا مَا تَوْعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيفٍ ﴿۵۲﴾ مَنْ حَسَى الزَّمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿۵۳﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمائی الله چی دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده له تاسی سره دپاره د هر رجوع کوونکی الله لره او د هر ساتونکی حدودو د هغه لره او هر هغه چی ویرپری له عذابه د رحمان په غیب سره او راتلونکی وی په زړه رجوع کوونکی سره الله ته (نو وبه فرمائی الله ځی ننوځی پکښی په سلامتیا سره)

تفسیر: هغه کسان چی په دنیا کښی ئی الله تعالی یادوه او له گناهونو څخه ئی ځانونه ژغورل (بچ کول) او د الله په لوری به ئی رجوع کوله او بی له لیدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ویریدل او په یوه پاک او صاف رجوع کوونکی زړه د الله په حضور حاضر شوی و د هغه جنت وعده له داسی سړیو سره کړی شوی وه اوس ئی وخت رارسیدلی دی چی په سلامتیا او عافیت سره پکښی ننوځی او پرښتی دوی ته سلام اچوی او د پاک پروردگار سلام هم وررسوی.

ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿۵۴﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کښی ورځ ده د همیشه توب په هغه کښی

تفسیر: په حدیث کښې وائی جنتیان چی جنت ته ننوزی. ورته ویل کیږی، ننوزی بیا مو نو مرگ نشته، دوزخیانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسی ویل کیږی نو هغه ورځ چا ته هر څه چی وررسیږی د تل دپاره دی.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٥٠﴾

وی به دغو (مومنانو) لره هغه چی غواړی ئی دوی په دی جنت کښې او له مونږ څخه ئی زیادت هم شته په هغو باندی

تفسیر: هر شی چی وغواړی هغه وررسیږی برسیره په هغه داسی نعمتونه هم ور رسیږی چی د هغوی په خیال کښې نه وی رسیدلی لکه د الله تعالیٰ لقا او لیدنه. او ممکن دی له (ولدینا مزید) څخه دا غرض وی چی له مونږ سره ډیر شیان دی هر څومره چی د جنتیانو له خوا وغوښت شی هغه ګرد(تول) به ورکړل شی او د الله تعالیٰ په ورکولو سره بیا هم څه لږتیا نه پیښیږی او نه د هغو لامله(له وجی) څه رږ(تکلیف) او مشکلات پیدا کیږی نو داسی بی شماره انعامات او عطایا لیری مه ګنی! ﴿وَلَنْ يَرْضَىٰ عَنْكَ الْاَشْرَارُ﴾ الایة - په حدیث کښې وائی که الله تعالیٰ تولی آرزوګانی د بندګانو ورپوره کړی د ده په ډیرار کښې په اندازه د یوه وزر د میاشی هم څه نه کمیږی.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْاِلْدَاهِلِ مِنْ تَحِيصٍ ﴿٥١﴾

او ډیر مو هلاک کړی دی پخوا له دی څخه له اهل د زمانو پخوانیو نه چی هغوی ډیر سخت او قوی و له دغو (کفارو د مکي) څخه له جهته د قوته نو ډیر ځایونه د پنا ئی ولتول په ښارونو کښې، چی ګوندی پیدا به کړی ځای د ساتنی له مرګه ځنی، خو پیدا ئی نه کړ

تفسیر: پرومبی د کفارو د اخروی تعذیب بیان و په منځ کښې د هغوی په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی اوس بیا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائی یعنی پخوا له آخرته په دنیا کښې مونږ ډیر داسی شریر سرکش او غاږه غروونکی قومونه تباہ او خراب کړی دی چی په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډیر لوړ(اوچت) و او په ډیرو ملکونو کښې ګرځیدلی

وو او راز راز (قسم قسم) تصرفات ئی پکینی کری و، کله چی د الله تعالیٰ عذاب ورسید نو د تبتیدلو او پتیدلو لپاره هغوی ته په گرد (تول) جهان کښی په هیڅ یو ځای کښی داسی ځای نه پیدا کیده ﴿إِنَّ مَا تَلُوْنَ اَيُّدٍ لِّكَ الْوَتُ وَاَنْتُمْ فِیْ رُوحٍ مُّشِیْدَةٍ﴾ الآية - النساء رکوع (۱۱) آیت (۷۸)

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَذِکْرٍ لِّمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِیْدٌ ﴿۳۵﴾

بیشکه په دغو (مذکوره و شیانو) کښی خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چی وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی یا کیږدی غوړ نصیحت ته په داسی حال کښی چی دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسیر: په دی عبرتناکو واقعاتو باندی له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخیستی شی چی د هغوی په سینه کښی هسی پوهیدونکی زړه وی چی یا پخپله په خبری باندی وپوهیږی یا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومی او غوړ ورته ونیسی ځکه چی دا هم د پوهنی یوه درجه ده چی سری پخپله نه پوهیږی خو د نورو له ویشولو څخه متنبه او هوښیارېږی او منفعت تری آخلی. هغه چی نه پخپله پوهیږی او نه د نورو پوهولو ته غوړ ږدی، او نه ئی په زړه کښی ځای ورکوی، نو له هسی سری څخه لوته او تیږه (گټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ﴿۳۶﴾

او په تحقیق پیدا کری دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چی په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښی دی په شپږو ورځو کښی

تفسیر: د دی بیان پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوبٍ ﴿۳۷﴾

او نه وه رسیدلی مونږ ته هیڅ ستومانی

تفسیر: کله چی دی د اول ځلی له پیدا کولو څخه نه دی ستری شوی نو د دوهم ځلی په پیدا کولو کښی به څرنگه ستری کیږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډیر آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده) پر هغه چی وائی ئی دوی او تسبیح ووايه پیوست
له حمده د رب خپل

تفسیر: که دا خلق په داسی غټو خبرو باندی هم نه پوهیږی نو تاسی مه خپه کیږی! بلکه پر داسی چټی(بیکاره) خبرو باندی صبر وکړی! (وهذا کان قبل الامر بالجهاد) او د هغه الله تعالیٰ په یاد کښی د زړه له کومی مشغول اوسی! چی د گردو(تولو) آسمانونو او ځمکی پیدا کوونکی دی، او د هر شی په ودانولو او وړانولو باندی قدرت لری.

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۝ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنی لمونځ د صبا او پخوا له لویدلو د لمر څخه یعنی لمونځونه د ماسپښین او د مازدیگر او په بعض کښی د شپې نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنی لمونځ د تهجد او ماسختنی وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دی. په دی کښی عبادتونه او دعاوی قبلېږی. له ځینو روایتونو څخه ښکاریږی چی رومی ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی د دریو وختونو لمونځ فرض و. سهار - مازدیگر او تهجد. لکه چی اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصی فضل او شرف حاصل دی. ښائی چی هر سری په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندی په دغو وختو کښی مشغول اوسی او معمور ئی ولری. په حدیث کښی راغلی دی (علیکم بالغدوة والروحة وشئ من الدلجة) ځینی وائی چی له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښین او مازدیگر لمونځونه او له (من الليل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دی.

وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ۝

او وروسته له سجودو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووايه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دی څه تسبیح او تهلیل وکړ شی چی هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دی چی په احادیثو کښی راغلی لکه دری دیرش کرته سبحان الله، دری دیرش کرته الحمد لله، څلوردیرش کرته الله اکبر او یا داسی

نور اذکار او اوراد چی په نصوصو کښی راغلی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ مَنْ مَّكَّانٍ قَرِيبٍ ﴿٣١﴾

او واوره غوړ کيږده (ای محمده) هغه ورځ چی آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافیل) له ځای نژدی نه

تفسیر: وائی چی د بیت المقدس پر تیږی (گتۍ) باندی به صور او شپیلی پوکل کیږی نو ځکه ئی نژدی ویلی دی. یا ئی دا مراد دی چی د هغه غوړ به په هر ځای کښی له ډیر نژدی څخه اوریده کیږی او تول به یو شانی اوری پرت(علاوه) له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورو کيږی چی ځینی له دی آیت څخه هم هغه غږونه مراد وی چی په هغی ورځی کښی پرت(علاوه) له صور څخه له ډیر نژدی څخه غوړونو ته رسیږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمَ الْخُرُوجِ ﴿٣٢﴾

هغه ورځ چی واورى (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافیل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چی دوهم ځلی صور او شپیلی پوکل کیږی نو ځمکه بالکل سره بیرته کیږی او گرد(تول) مری تری ژوندی راوځی او په میدان درېږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَالْيَتَا الْمُصِيرُ ﴿٣٣﴾

بیشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راگرځیدل (د تولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات گرد(تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی او د هر ډول(طریقه) گرځیدلو پای(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هېڅوک له دی څخه نه شی خلاصیدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرُ ﴿٣٤﴾

په هغه ورځ چی وچوی ځمکه له دوی څخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دی پر مونږ باندی دیر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوی، مری به له هغی څخه راووځی او د حشر د میدان په لوری به سره په مندو غونډیری الله تعالیٰ به گرد(تول) ږومی او وروستی مخلوقات سره یو ځای تولوی او داسی کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكَرْ
بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ

مونږ ته ښه معلوم دی هغه څه چی وائی ئی دوی او نه ئی ته په دوی باندی زور کوونکی (په راوړلو د ایمان) نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چی ویریری له وعیدونو او ویرولو څما په عذابونو د آخرت سره

تفسیر: هغه خلق چی له حشر څخه منکران دی هغوی چتی(بیکاره) اپلتی کوی. دوی پریږدی چی هسی چتی(بیکاره) خبری کوی او د هغوی معامله مونږ ته راوسپاری مونږ ته دوی گرد(تول) معلوم دی او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چی دوی ئی وائی. ستاسو دا کار نه دی چی په زور او زیادت سره په هر سری باندی هره یوه خبره ومنع هو! هغوی ته قرآن کریم واوروی! او مخصوصاً هغوی ته نصیحت او لیار ښوونه وکړی! چی له الله تعالیٰ څخه ویریری او په دی معاندینو پسی دیر زیات هڅه مه کوی!

تمت سورة (ق) بتوفيقه تعالیٰ

سورة الذاریات مکية وهی ستون آية وثلاث رکوعات

رقم نزولها (۶۷) رقمها (۵۱) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاریات» سورت مکی دی (۶۰) آیتونه او دری رکوع لری په تلاوت کښی (۵۱) او په نزول کښی (۶۷) سورت دی. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالذَّرِّيَّاتِ ذُرُّوهُنَّ ۖ فَأَلْجِئْنَ لِيُسْرًا ۖ فَالْمَقْسِمَاتِ أَمْرًا ۖ

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوخی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریشو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملاکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: رومبی دیر سخت بادونه او سخته سیلی الوخی چی د هغو له دورو او غبار څخه وریشی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته گرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالی له حکم سره سم د هری سیمی هومره ورښ چی په برخه ئی وی هغه ورویشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالی قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاریات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریشی او له (جاریات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ځواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاریات) هواوی (حاملات) وریشی (جاریات) بیږی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالی په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّمَا تُوْعَدُونَ لَصَادِقٍ ۖ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ۖ

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه ځنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او ورښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، ورښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنگه بی له کومی نتیجی پخپل سر گرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحَبْلِ ۖ

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او دیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راضکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۝۸ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنِ أَفْكَ ۝۹

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه گډه وډه کښی! مگرځول کاو شی له دغه (نښی، قرآن او ایمان ځنی په هغوی سره) هغه څوک چی مگرځولی شوی دی له هدایت په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هر ورو (خامخا) ستاسو د جگړو مورد مگرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رتلی او شرلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه مگرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یواځی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جگړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قِيلَ الْخَوَّصُونَ ۝۱۰

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اټکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اټکلونه وهی او پخپل گمان او اټکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿إِنْ يَكْفُرُونَ إِلَّا الظَّنُّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی ټول اعمال په تخمین او اټکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ۝۱۱

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسیر: د دنیا د چرچو او د مزو لامله (له وجی) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوی دی.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٣﴾

سوال کوی منکران (تمسخرأ له محمد نه) چی کله به وی ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسیر: د انکار او خندا په ډول (طریقه) پوښتنی کوی ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځی؟ او دومره ولی وغنډیده (ایساره شوه)؟ نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښی چی واقع به شی دا جزا.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٤﴾ ذُوقُوا فَتَنَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٥﴾

هغه ورځ چی دوی په اور باندی معذب شی ورته وبه ویل شی! وڅکی تاسی (خوند د) عذاب ستاسی، دا دی هغه (عذاب) چی وی تاسی چی په جلتی سره مو غوښت دغه عذاب په دنیا کښی

تفسیر: دا د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته جواب ورکری شوی دی چی لږ صبر وکری! هغه ورځ راتلونکی ده. کله چی تاسی په اور کښی سره سم او کاږه واړه ولویږی او ښه په کښی وسوځی! نو هلته به تاسی ته وویل شی واخلی وڅکی دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چی تاسی ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٦﴾ اخْذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بیشکه وپریدونکی له الله او ځان ساتونکی له معاصیو به په جنت کښی وی او په چینو کښی به وی یعنی څښونکی د اوبو د دی چینو به وی. اخیستونکی به وی هغو نعمتونو لره چی ورکری وی دوی ته رب د دوی.

تفسیر: په دیره خوښی هغه نعمتونه قبلوی چی الله تعالی وربښلی دوی ته چی یو له هغی څخه انواع د چینو دی لکه سلسبیل، ﴿عَيْنَاهُمَا تُرْمِي سُلَيْمًا﴾ «الدهر» . تسنیم، ﴿عَيْنَاهُمَا تُرْمِي سُلَيْمًا﴾ «التطفیف». جاریه، ﴿عَيْنَاهُمَا تُرْمِي سُلَيْمًا﴾ «الغاشية» .

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٧﴾

بیشکه دوی و پخوا له دی څخه! یعنی په دنیا کښی محسانان او نیکی کوونکی

تفسیر: له دنیا څخه سره له دیرو ښیګڼو (فایدو) راغلی و نن د هغو ښیګڼو (فایدو) میوه مومی وروسته له دی د ښیګڼو (فایدو) لږ څه تفصیل هم راغی.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّذِينَ يَمُنُّونَ ﴿١٨﴾ وَإِلَّا لَسَّاهُمْ يَسْتَعْفِفُونَ ﴿١٩﴾

وبه دوی (په دغه وصف) چی په لږ برخه د شپی کښی به اوده کیدل او په اکثره د شپی کښی به ئی عبادت کاوه او په وخت د گهیځ (سحر وختی) کښی دوی مغفرت غوښت له الله نه د گناهونو خپلو

تفسیر: د شپی زیاته برخه د الله تعالی په عبادت کښی تیروی او د گهیځ (سحر) په وخت کښی کله چی شپه پای (آخر) ته ورسیدی له الله تعالی څخه د خپلو تقصیراتو بښنه غواړی او وائی، الها ستا د معبودیت حق می نشو ادا کړی هغه تقصیرات چی غما څخه واقع شوی دی پخپلی مهربانی او مرحمت سره ئی رامنځ کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروری بلکه څومره چی په عبودیت کښی ترقی کوی په هماغه اندازه په دوی کښی خوف او خشیت لا زیاتیدی.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٠﴾

او په مالونو د دوی کښی حق او برخه وه سوالگر لره او صبر کوونکی لره (یعنی مسکین سوال نه کونکی لره).

تفسیر: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چی له هیچا څخه هیڅ شی نه غواړی مطلب ئی دا دی چی دوی برسیره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلی خوښی سره سائلانو او محتاجانو ته برخی تاکی او مقرروی چی د التزام لامله (له وجی) گواکی حق ورته وایه شی او

اغنيا بايد له حال د داسی محتاجانو نه خبر وی چی دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٦﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

او په ځمکې کېښی علامی او نښی دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کېښی هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئی نه وینی چی تری پند واخلی

تفسیر: دا د شپې وښتیا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرڅ او لگول د مال ښائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کېښی د هیچا اجر او نیکی نه ضایع کیږی، نو ځکه متقیان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو ښو د قدرتونو د الله تعالیٰ څخه چی په آفاقی او انفسی یعنی په ځان او جهان کېښی شته! که سری پخپل ځان یا د ځمکې د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متیقین کوی چی د هرو نیکو او بدو جزا په هر ډول(طریقه) چی وی ضرور رسیدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٨﴾

او په آسمان کېښی دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئی وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسیر: په سائلانو او محتاجانو باندی له لگولو څخه مه ویرېږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباو او فقیرانو ته ورکړو نو له کومه به ئی بیا وخورو، او مه په لگولو سره په مساکینو باندی څه منت او احسان ېدی ځکه چی مونږ ستاسی گردو(تولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعده سره درکړو او د هر یوه روزی رسیدونکی ده هیڅوک ئی مخه نشی نیولی، او لگونکی لره به ډیر اجر او ثواب نور هم ورسیږی.

قُورَبَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٩﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکې باندی بیشکه دا خبره چی وعده ئی کړی شوی ده خامخا حقه او رښتیا ده په مثل د هغی حقیقت او

واقعیت چی تاسو پری خبری کوی.

تفسیر: هسی چی ستاسی په وینا کښی څه شک نشته هم هغسی په دی خبری کښی هم څه شبهه نشته په یقین سره دا ورځ رسیدونکی ده او د قیامت لویه ورځ دریدونکی ده آخرت راتلونکی دی او د الله تعالیٰ گردی (تولی) وعدی پوره کیدونکی دی. وروسته له دی نه د ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاهُم مَّا تَسَّالُوا وَالْمَخْرُجُ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهیم علیه السلام د میلمه پالنی قصه را آورو چی د لوط علیه السلام د قصی تمهید دی او له دغو دواړو قصو څخه دا رابکارپری چی د الله تعالیٰ معامله په دنیا کښی له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړیو سره څرنگه ده؟

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِ ﴿٢٣﴾

آیا رسیدلی او راغلی ده تاته (ای محمده) خبره د میلمنو د ابراهیم چی مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسیر: دا میلمانه هغه پرېستی وی چی په اوله کښی ابراهیم په هغوی باندی د بنی آدمانو گمان کړی و او د هغوی ئی ډیره عزت داری کوله اگر چی د الله په دربار کښی پرېستی هم معززی او مکرمی دی لکه چی پاک الله فرمائی ﴿بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ﴾

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ ﴿٢٤﴾

کله چی ننوتلی دغه (پرېستی) پر دغه (ابراهیم) نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چی) سلام دی وی پر تاسو او په زړه کښی ئی دغه تیره شوه چی دوی یو قوم نا آشنا دی

تفسیر: د سلام جواب ئی په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چی دوی خو اوږه او ناپېژندلی سړی رابکاری.

فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٥﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٦﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رائی وړ (لاثق) یو خوشی (سخی) تیار، وریت کړی نو ورنژدی ئی کړ هغوی ته وی ویل ولی نه خوری (یعنی وخوری

(تری)

تفسیر: په ډیر اهتمام سره ئی په میلستیا لاس پوری کړ او په ډیر تهذیب او خوږه ژبه ئی دوی ته وفرمایل «گرانو میلمنو! ولی تاسو دودی نه خوری؟» کله چی هغوی پرستی وی او خواږه ئی نه و پکار نو دوی ورته وویل چی نه ئی خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَمْنُنْ وَبَشَرُوا بَعْلًا عَلَيْهِ ۝۲۸

پس پته کړه (ابراهیم) په زړه کښی له دوی نه ویره. ورته وی ویل دوی مه ویریره (مونږ لیرلی شوی د رب ستا یو) او زیری ئی ورکړ ده ته په یوه هلك ښه عالم هښیار سره

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهیده چی دوی بنی آدمان نه دی بلکه ملائکی دی دا قصه پخوا له دی څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَخَةٍ فَصَكَتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ۝۲۹

پس مخ ئی وروړاو ښځی د ده په غږ د حیرانتیا سره نو وئی واهه مخ خپل (په څپیرو) وویل دی چی زړه بودی یمه شنده (نو څرنګه به وڅیروم زه ځوی؟)

تفسیر: حضرت بی بی ساره رضی الله تعالی عنها چی په یوه ښکته کښی ولاړه وه د هلك د څپیرو د زیری له آوریډلو څخه په چغو سر شوه او بلی خوا ته متوجه شوه او له ډیره تعجبه ئی په څپیرو خپل مخ ووه او وی ویل «دا څرنګه د منلو وړ (لائق) خبره ده چی یوه هسی زړه بودی او شنده ښځه لنگه شی چی په ځوانی کښی ئی اولاد نه دی شوی او اوس چی ډیره زړه او کړوبه شوی ده! د هلك مور شی».

قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ۝۳۰

ووویل دغو (ملائکو) هم داسی (لکه چی بشارت مو درکړ) ویلی دی رب ستا بیشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو بلکه ستاسی پروردگار هم داسی فرمایلی دی او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دی چی چا ته څه شی؟ او په کوم وقت کښی ورکړ شی؟ (او بیا تاسی سره له دی چی د نبوت له کورنی څخه ئی نو ولی په دی زیری باندی تعجب کوی؟) تنبییه: له گردو(تولو) آیتونو څخه دا رابښکاری چی دا هلک حضرت اسحاق علیه السلام دی چی د هغه زیری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۳۱﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیلو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام له پښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یی؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ جَارََةً مِّنْ طِينٍ ﴿۳۳﴾

وویل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیلو شوی یو طرف د یوه قوم کنهگار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (گتۍ) له ختو (پخو) شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلپیلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د دبرو په وړولو سره ووژنو. د(من طین) له قید څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له پلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (گتۍ) ویل کیږی.

مُسَوَّمَةٌ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿۳۴﴾

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ویشتل کیږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسیر: یعنی د الله تعالی له خوا په هغه باندی نښی لگولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری گتۍ باندی نوم د هغه چا چه پری ویشتلۍ کیده او هلاکیدۍ) دا د عذاب کانی یواځی پر هغوی باندی لگېږی چه د عقل - دین او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَاخْرَجْنَاهُمْ مِّنْ فِيْهَا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥١﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيْهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٥٢﴾

بیا راووېستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دى کليو کښى له ايمان لرونکيو څخه پس بيا ونه مونده مونږ په دغو کليو کښى پرته (علاوه) له يوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنى د ده .

تفسير: يعنى په هغه کلى کښى يواځى د حضرت لوط عليه السلام کورنى د مسلمانانو يو کور ؤ چه مونږ هغه له عذاب وژغوره (وساته) او تول هستيدونکى ئى روغ رمت پاتى شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيْهَا آيَةً لِّلَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٥٣﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کليو) کښى يوه نښه (لويه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ويرېږى له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغورى (وساتى).

تفسير: يعنى تر اوسه هلته د تباهى علام او نښى شته او د دوى دغه ډير ويروونکى وژل ويږيدونکيو لره لوى عبرت دى او په دى قصى کښى د عبرت او نصيحت ښه پندونه ليدل کيږى.

وَفِيْ مُوسَىٰ اِذَا رَسَلْنَاهُ اِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٥٤﴾ فَقُوْلِيْ رَبُّكُمْۙ وَقَالَ سِحْرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿٥٥﴾

او (پرېښى دى مونږ ويږيدونکيو ته علامى د قدرت) په (قصى د) موسى' کښى کله چه ور ومولېږه دغه (موسى') طرف د فرعون ته په برهان واضح دليل ښکاره سره (يعنى سره له معجزى او براهين) بيا نو مخ واپراوه (فرعون له ايمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وويل (فرعون چه دغه) موسى' کودگر دى يا ليونى دى.

تفسير: يعنى فرعون پخپل زور او قوت باندې مغرور شوى د حق له لارى څخه ئى مخ واپراوه . او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای دوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو گړندی کودگر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَاَخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ۝۴۰

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښی (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله گرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کرلی ئی ؤ وئ ریبیل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ۝۴۱ مَا تَذَرُونَ شَيْئًا أَتَىٰ عَلَيْهِمُ الْإِجْعَلُتُ كَالرَّيْمِ ۝۴۲

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښی کله چه ومولیره پر دوی باندی باد شنډ خیره نه به پریښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مگر خو وبه ئی گرځاوه لکه وچ زوړ رژیډلی (واښه توتی توتی).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راولوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوری به ئی ایستلی.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ۝۴۳

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښی کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقي) نفع واخلي تاسی تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «بڼه ده شو ورځی نور هم د دنیا

مزی وخکی! او د دی خای سامان درغوند کړئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالی په عذاب اخته شی».

فَعْتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿۳۷﴾
فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتَصِرِينَ ﴿۳۸﴾

نو سر ئی وغراوه له امره حکمه د رب خپل نو ونيول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالی عذاب راغی - یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی تول یخ یخ شول. او د هغوی هغه تول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی گردی (تولی) په خاورو کښی ولرلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرگردانی څخه وروسته له خپل خای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنگه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمٌ نُوفٍ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا اقْوَمًا فَسَقِينَ ﴿۳۹﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده دیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَاءُ بَيْنَهُنَّ أَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿۴۰﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ آسمان غوندی یو لوی غیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضُ فَرَشْتَهَا فَنِعْمَ الْمِهْدُونَ ﴿٢٨﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی یو مونږ.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ټول د الله تعالیٰ پیدا کړی اجسام دی او هغه ټول د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کېږي دی نو د دی مجرم به چیرې وټیښتیدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه یوسی؟ که سری د دی دنیا او د کائناتو د خالق په عجیبو او غریبو کارونو او چارو کېږي فکر وچلوی او غور پکېږي وکړی او د سلیم عقل خاوند وی نو الله تعالیٰ به ښه وپیژنی او وبه پوهیږي چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه هیڅوک هیڅ واک (اختیار) نه لري.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٩﴾

او له هر شیز څخه پیدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر - ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شی چه یواځی فردیت او وحدانیت د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زید» ویلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کېږي د نر او ښځی تقسیم شته - یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دی لکه شپه ورځ - آسمان ځمکه - رڼا (رنرا) تیاره - تور سپین - روغتیا - ناروغتیا - ایمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووايه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَقَرَأْ إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٣٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَإِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٣١﴾

او وټیښتی (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم او مه گرځوئ مه شریکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او گرد (تول) کائنات د واحد الله تعالی پیدا کړی شيان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده وروغلی! که د هغه د خوا نه څغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویروونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجُنٌّ

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مگر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کودگر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غور نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کودگر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خنډل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الھند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی - هغه ته ئی هم دا ویل چه کودگر یا لیونی دی».

اتواصوا به بل هم قوم طاعون

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مړه شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

گردد (تول) سره شریکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجی) پخوانیو شیرانو هم هغسی خبری کړی دی لکه چه اوسنی شیران ئی هم کوی.

مَتَّوْلٌ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ بِمَلُومٌ ۚ وَذَكَرَ فَإِنَّ اللَّهَ كَرِيْمٌ شَفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

پس مخ وگرځوه ته له دوی څخه پس نه ئی ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چه پوره تبلیغ دی کړی دی) او تل نصیحت کوه پس بیشکه چه ذکر پند کته (فائده) نفعه رسوی مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی تاسی د تبلیغ او دعوت فرض هسی چه ښائی ادا کړی دی - اوس د زیات غمجن کیدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندی کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو نمنونکیو او معاندینو باندی دی هو! پوهول ستاسی کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاری ولرئ! د هر چا په قسمت او برخه چه ایمان وی هغه ته دا پوهول نافع او کتور واقع کیږی او هغو کسانو ته به چه ایمان ئی راوړی دی لا کته (فائده) وررسوی او په منکرانو باندی به د الله تعالیٰ حجت تمامیږی.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِعِبَادُونَ ﴿٥٢﴾

او نه دی پیدا کړی ما پیریان او انسانان مگر لپاره د دی چه عبادت وکړی دوی غما.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کوی او هر څه چه مو پیدا کړی دی جن او آدمی خو لپاره د بندگی خپلی یعنی د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندگی مطلوبه ده نو ځکه خلقتاً په دوی کښی داسی استعداد ایښود شوی دی چه که وغواړی پخپل اختیار د بندگی په لاره کښی تلی شی داسی خو د کونیه او قدریه په اعتبار هر یو شی د هغه د تکوینی حکم په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. ولی داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه گردد (تول) بندگان پخپلی ارادی د عالم تخلیق دا شرعی غرض پوره کوی. په هر دول (طریقه) چه وی تاسی پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعی مقصود لاس ته راځی.

مَا أَرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِّزْقٍ وَمَا أَرِيدُ أَنْ يُطِيعُونِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٤﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هېڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام را کړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندگی څخه ماته هېڅ گټه (فائده) نه رارسېږي بلکه د هم دوی گټه (فائده) په کېږي ده. زه هسی یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته ووايم چه ماته وگټه! او رانی وړئ! یا ځما په منځ کېږي د خوړو او څښو شیان کېږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری گټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او گټی وررسم. ما غوندی یو مالک الملک قادر - توانا - زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندگی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر ټولواکي (شهنشاهی) عظمت - کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا - فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وگرځئ.

نه می گټی ته وگړی کړل پیدا

تل ښه وی پر دوی باندی ځما

من نه کردم خلق تاسودی کنم

بلکه تا بر بندگان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِّثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کېږي که ئی چیري وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندگی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس دوبیوی - نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کېږي تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسېږي.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٥٢﴾

پس افسوس هلاک خرابی سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورغی د عذابه د دوی شخه هغه ورغ چه وعده ئی ورسره کړی شوی ده .

تفسیر: یعنی د قیامت ورغ یا له هغی شخه به پخوا د سزا کومه بله ورغ راغی لکه چه د مکی مشرکانو ته د بدر په غزا کښی سخته سزا ور ورسیده .

تمت سورة الذاريات والله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهى تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۵۲) تسلسلها حسب النزول (۷۶) نزلت بعد سورة السجدة .

د «الطور» سورت مکی دی نهه خلویښت آیتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (۵۲) او په نزول کښی (۷۶) سورت دی . وروسته د «السجدة» له سورت شخه نازل شوی دی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ٥٢

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتَّوْرِ ٥٢

قسم دی په (غره د) طور باندی .

تفسیر: یعنی د «طور» غر چه په هغه باندی موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبری اتری کولی یا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی میخونه دی او په کښی د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښی د الله تعالی اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی .

وَكُتِبَ مَسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ٥٣

او په کتاب لیکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښی

تفسیر: له دی کتاب خخه بنائی لوح محفوظ مراد وی یا د خلقو اعمالنامی یا قرآن کریم یا د طور په مناسبت تورات یا عام سماوی کتابونه مراد دی دا تول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۴

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوی باندی (په آسمان کښی).

تفسیر: بنائی چه له دی خخه کعبه شریفه مراد وی یا د کعبی له محاذ سره سم په اووم آسمان کښی د پرښتو کعبه ده چه هغی ته بیت المعمور وائی لکه چه له احادیثو خخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ۵

او قسم دی په چت پورته کړی شوی باندی (چه آسمان دی).

تفسیر: یعنی په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسی دی یا به له «السقف المرفوع» خخه عرش عظیم مراد وی چه له گردو (تولو) آسمانونو خخه هسک (اوچت) دی او له روایتونو خخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ۶

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوی باندی.

تفسیر: یا به د دنیا کوږم او خارخوړی سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وی یا به هغه سیند مقصد وی چه د گردو (تولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندی بهیږی او له روایتونو خخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۷ مَّا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ۸

بیشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کیدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هیڅوک دافع لری کوونکی.

تفسیر: یعنی دا گرد (تول) شیان چه قسم پری یاد شو شهادت ورکوی چه الله تعالیٰ دیر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندی به چه د ده احکام نه منی ولی سخت عذابونه نه راغی؟ او کوم یو داسی طاقت به پیدا شی چه د هغه د رالپیلی شوی عذاب مخه ونیسی؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مُمْرَاتٍ ٩

هغه ورځ چه وخوځیری آسمان په خوځیدلو سره .

تفسیر: یعنی آسمان به ولرځیری او د دیرو خوځیدلو او لرغیدلو لامله (له وجی) به وشلیږی وبه چوی .

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سِيرًا ١٠

او روان به شی غرونه په روانیدلو سره .

تفسیر: یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیری او پاغوندو غوندی به پوی خوا او بلی خوا ته رغری او د ورېځو په شان به یوه لوری او بل لوری ته درومی .

قَوْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمَلَكِ بَيْنَ ١١ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ١٢

نو خرابی افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښی دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چتی (بیکاره) خبرو جوړولو کښی لوبی مشغولتیا کوی .

تفسیر: یعنی چه نن په لوبو تماشو او نندارو کښی مشغولیری او راز راز (قسم قسم) خبری جوړوی او د لوبی ورځی (آخرت) تکذیب کوی هغوی لره به د آخرت په ورځ کښی سخته سزا ورکوله کیږی او پرته (علاوه) له خرابی او تباهی به بل کوم شی نه وررسیږی .

يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى تَارِجِهِمْ دَعَاءَ ١٣ هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذَّبُونَ ١٤

هغه ورغ چه تیل وهلی پوری وهلی شی دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو پوری وهلو سره (وبه ویلی شی دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په دی به مو دروغ ویل (یعنی تری منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرېستی به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ گانه.

أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٥٥﴾

آیا پس سحر کودی دی دا (عذاب چه وینی تاسو) که بیی تاسی چه نه ئی وینی.

تفسیر: یعنی تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کودگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کودی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاء علیهم السلام درکری ؤ آیا په رښتیا سره جادو کودی یا نظر بندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترگی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

إِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٦﴾

ځی ننوځی په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شی تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه په دوزخ کښی ولوړیئ او هلته وویړیئ او دیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوړ کینږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشی. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شی نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوغوونکی هم نه پیدا کیږی. لنډه ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی
 څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د
 هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿٤٧﴾ فَكِهِينَ بِمَا آتَاهُمُ رَبُّهُمْ
 وَوَقَّاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٤٨﴾

بیشکه ویریدونکی (له الله - ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی
 او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو
 (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له
 عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل
 مأمون او بی فکره اوسیدری. هلته به دوی ته د هوسانی (راحت) - آرامی او د عیش هر راز (قسم)
 اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یواځی دا بشنه او انعام لږ دی چه الله
 تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
 او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا لِّمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه ویئ تاسی چه
 کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر
 تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه گرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو
 تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (دیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِمُحَرَّرِينَ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
 أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښی ښائسته غتی سترگی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملاتو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملاتو په لاره باندی لاړ شی - او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښی سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښی له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والی او غومره والی کم او کیفیت کښی راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی، لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاري. په دی صورت کښی داسی گمان ونه کړ شی چه د دی کاملاتو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښی د دوی څوڅات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿وَاتَّبِعُوا دُرَيْدَهُمْ﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «قالت الانصار یا رسول الله ان لكل قوم اتباعا واناقد اتبعناک فادع الله ان يجعل لنا اتباعنا منا - قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل اتباعهم منهم»

كُلُّ امْرِئٍ لِّمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئی وی گروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تفصیرات ښی یا ئی کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمْدَدْنَهُمْ بِغَاكِهِ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښی) او د غوښو له هغه څیز چه د دوی زړه ئی غواړی.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) غوښی ئی چه زړه وغواړی او هره میوه ئی چه په زړه کښی وگرځی بی له دیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَعَفُوهَا وَلَا تَنْتِمْ^(۲۳)

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښی پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښی او نه نسبت کول د گناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وقت چه د شراب ظهور دوره وشي نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسی (گلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښی به یواځی خوند نشاط او مزه وی. نشه - چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښی څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به گناه کښی څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پېښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ^(۲۴)

او چاپیر به گرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی گواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښی) مرغری پتی په غلاف کښی ساتلی شوی به وی.

تفسیر: یعنی لکه مرغری پخپل پوښ (غلاف) کښی به بالکل پاک - صاف او شفاف وی. هیڅ دوره مگرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ^(۲۵) قَالُوا إِنَّا كُنَّا

قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ^(۲۶) فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَّنَا عَذَابَ

السُّمُومِ^(۲۷) إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ^(۲۸)

او مخ به کړی غځینی د دوی غځینو نورو نه چه پوښتنی به سره کوی (له دنیوی مشقتونو څخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ پرومبی له دی نه وو په اهل خپل کښی ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی گرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی څخه (په دنیا کښی) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښی یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «ورونو! مونږ په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدو! او په دی اندیشنی کښی تل اوسیدو چه وروسته له مړینی به په مونږ باندی څه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وگورئ! چه نن مونږ څومره ډاډه - مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او وړمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښی ئی تل بوخت او لگیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال گر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون - لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی - کله کاهن - کله له پیرانو او شیطانانو څخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی څخه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری گدوی مگر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن - شاعر - یا لیونی داسی پندونه - او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری - او هسی ښی ویناوای کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چتی (بیکاره) خبرو څخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم څخه نه تاسی لیونی نه کاهن یی بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ تَتَرَقَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ ۝

آیا وائی دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندی گرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسیر: یعنی دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چه دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ خبری آوری - او پندونه ورکوی آیا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر گنی - او د دی خبری په انتظار کښی دی هسی چه د پخوانی زمانی ډیر شاعران د زمانی په گردش کښی مړه شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرپړی او په راتلونکیو زمانو کښی به هیڅ یو بری او کامیابی د دوی په لاس نه ورځی او دا یواځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلْ تَرَبُّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُرَاصِلِينَ ۝

وایه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بیشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه یم (اهلاک د تاسی ته).

تفسیر: یعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته گورئ زه به ستاسی انجام ته گورم ژر دی چه دا غوټه به خلاصیږی نو دا به درنکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ۝

آیا امر کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) یا دوی یو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تیریدونکی له حده (جگړو او په عنادونو کښی).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیونی ویلو څخه دا ښکاری چه گواکی هغوی ډیر پوهان او عقلمندان دی نو آیا د دوی عقل او پوه دا ورښیی چه ډیر صادق - امین - پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر - کاهن او لیونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترگی واری که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناو په منځ کښی څه فرق او توپیر (امتیاز) نه شی کولی نو دوی څرنگه پوهان او عقلمندان دی؟ مگر حقیقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښی په گردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهیږی خو په ښکاره داسی چتی (بیکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وړاندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٧﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٦٨﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوړوی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. څوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرھاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سری چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کپوی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راویاسی. که څوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا گرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧٠﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو څیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندگی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی څخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای گنی؟

داسی خیال کوی چه آسمان او غمکه د دوی جوړ کړی شیان دی؟ او غمکه په دی قلمرو کښی هر څه چه د دوی زړونه غواړی هم هغسی کوی او هیڅوک د دوی د مخی نیولو واک او اختیار نه لری. دا گرد (تول) خیالات باطل او مهمل دی. دوی هم پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی چه هر ورو (خامخا) الله تعالی شته چه هغه پاک الله تعالی د دوی او د غمکی او آسمان پیدا کوونکی دی. مگر سره له دی علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بی برخۍ دی.

أَمْعِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ لَهُمُ الْمَضْطَرُونَ ﴿٢٨﴾

آیا له دوی څخه دی خزانی (د نبوت نعمت) د رب ستا! آیا هم دوی دی واکداران (زوروران چه کوی هر کار پخپل سر بلکه دوی تول د الله تعالی تر حکم لاندی دی).

تفسیر: آیا دوی داسی خیال کوی چه غمکه او آسمان د الله تعالی له جوړ کړیو شیانو څخه دی خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دوی گرغولی دی یا د ده په ملک او خزانو باندی دوی په زور او تسلط سره قبضه کړی ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنگه مطیع او منقاد کیدی شی؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَاطِنٌ مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَلْيَا بَلِّغُوا إِلَهُهُمْ سُلَاطِنُ مِّنْ دُونِ اللَّهِ

آیا شته دوی ته (اندرپایه چه پری خیزی آسمان ته او) اوریدل کوی په هغه باندی (خبری د ملائکو) پس را دی وړی هغه اوریدونکی د دوی یو برهان سند ښکاره (په صحت د اوریدلو د ده باندی).

تفسیر: یعنی آیا هغوی داسی دعوی کوی چه دوی پوری (زینه) درولی پر آسمان باندی ختلی دی او هلته ئی له ملائکې څخه خبری اوریدلی دی کله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پوری رسیدی شی نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دی؟ څوک چه هسی دعوی کوی نو بسم الله رادی شی او خپل حجت - قاطع سند لامع برهان او بیان دی راوړاندی کړی. اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کښی فرمائی چه:

أَمْلَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبَنُونَ ﴿٢٩﴾

آیا هغه (الله) لره لونى دى (په زعم ستاسى) او تاسى لره غامن دى.

تفسير: يعنى آيا دغه منكران الله تعالى له خپل غان څخه ښكته گنې؟ معاذ الله لكه چه د دوى د لونو او غامنو له ويشلو څخه راڅرگنديږي. نو ځكه د هغه د احكامو او هدايتونو په مخ كېښ غاړه ايښودل د خپل شان كسر بولى.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّعْرُومٍ مُنْقَلُونَ ﴿٥٢﴾

آيا ته غواړي له دوى څخه (اى محمده!) څه اجر بدل پس دوى له تاوان (د هغه) درانه كړى شوى دى (او ځكه درڅخه تاووى مخ او نه مؤمنانيږي له عناده).

تفسير: يعنى آيا دا خلق ځكه ستاسى خبرى نه منى چه الله تعالى دى نه كړى تاسى په ارشاد او تبليغ باندې له هغوى څخه څه بابه مزدورى او معاوضه غواړئ چه د هغه د دروندوالى لامله (له وجى) تور خورى.

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٥٣﴾

آيا په نزد د دوى (علم د) غيب دى نو دوى ئى ليكي (له هغه نه).

تفسير: يعنى آيا پخپله الله تعالى پر دوى باندې وحى ليږي او لكه پيغمبران دوى له خپلو اسرارو څخه خبروى چه دوى ئى ليكي لكه چه د انبياؤ عليهم السلام وحى ليكلې كيږي نو ځكه دوى ستاسى پيروي ته څه ضرورت نه لري. بلكه نه ده دا خبره چه له دوى څخه علم د غيب وى بلكه دوى صرف ضد نيولى دى نو ځكه ايمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ الْمَكِيدُونَ ﴿٥٤﴾

آيا اراده لري دوى د مكر كولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه كسان چه كافران شوى دى هم په دوى باندې مكر كړى شوى دى (او خپله جزاء مومى).

تفسير: يعنى له دغو پاسو خبرو څخه هيڅ يوه خبره نشته. نو بيا آيا داسى اراده لري چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر و کری - او په خفیه و تدابیرو په پتو غوتو سره حق مغلوب؟ یا ئی له منځه وباسی؟ که داسی وی نو په یاد ئی ولریځ چه هغه مکر - چل او فریب گرد (تول) د هم دوی په غاړه کښی لویږی ژر به دوی ته دا شرگنده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کښتلی کوهی کښی لویږی.

أَمْلَهُمُ إِلَهَ غَيْرِ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۱﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بی له الله پاکي ده الله لره له هغه شی چه دوی ئی ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالی بل کوم حاکم یا معبود ئی تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښی د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالی له عبادت څخه بی پروا کړی دی؟ نو په یاد ئی ولریځ چه دا گرد (تول) او هام او وسوس دی او د الله تعالی ذات له گردو (تولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک - مثیل - مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿۳۲﴾

او که ووينی دوی يوه توتۀ له آسمانه رالويدونکي نو وبه وائي (دا) وريځ ده پريړه (غته) يوه پر بلې باندي سوره شوي.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښی له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یواځی یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجی) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ گڼی - او د هغی په دروغ بللو باندي ټینگ ولاړ دی - د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه توتۀ هم راولویږی او دوی هغه پخپلو سترگو سره هم ووينی نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تاویل په کښی کوی مثلاً وائي به چه دا د آسمان توتۀ نه ده بلکه د وريځی یوه پريړه (غته) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لونی ډری کله کله رالویږی. ښه نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه ډول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿۳۳﴾

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٧﴾

نو پريږده دوى تر هغه پورى چه يو غاى شى دوى له ورغى خپلى سره هغه چه پكښى وبه لويږى پر دوى باندې تكه (تندر) (د بريښنا يا بى هوشه هلاک كړى شى) هغه ورغ چه وبه نه كړى دفع له دوى نه كيد مكر د دوى هيڅ خيز (له عذاب د الله) او نه به له هغوى سره څه مدد مرسته (امداد) وكړه شى.

تفسير: يعنى په هسى معاندينو پسى زيات لويدل دومره په كار نه دى. پريږدئ چه د څو ورغو له مخى لوبى وكړى او خبرى جوړى كړى. آخر هغه ورغ راتلونكى ده چه د الله تعالى د قهر بريښنا تكه (تندر) پرى ولويږى او د دوى هوش او حواس والوځى. او د ژغورنى (نجات) هيڅ ترتيب به ئى په كار نه ورغى. نه له كوم لورى ورته مرسته (مدد) رسيږى. غالباً له دى څخه به قيامت مراد وي.

وَالَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

او بيشكه هغو كسانو لره چه ظلم ئى كړى (كافران شوى) دى (اخروى) عذاب دى بى له دى (دنيوى) عذاب وليكن زياتره د دوى نه پوهيږى (نو ځكه مخ گرځوى له ايمانته).

تفسير: يعنى له دوى څخه زياتره سړى په دى خبر نه دى چه پرته (علاوه) له آخرته په دنيا كښى هم دوى ته يوه سزا او هيداد رسيدونكى دى - ښائى چه له دى څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوى مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر كوه ته (اى محمده!) حكم د رب خپل ته بيشكه ته په غاى د ليدلو ځمونږ كښى ئى (او ساتو دى له اضراره).

تفسير: يعنى له صبر او استقامت سره د خپل رب د تكوينى او تشريعى حكم انتظار وباسى چه ژر به ستاسى او د هغو په منځ كښى فيصله وكړى او تاسى ته به د مخالفينو له خوا هيڅ نقصان نه رسيږى ځكه چه تاسى ځمونږ د قدرت تر سترگو لاندې يئ! او ستاسى ساتنه او حفاظت ځمونږ د قدرت په غاړه دى!

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ۝

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت کښی چه راپاڅیږی (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعنی له صبر - تحمل - سکون او اطمینان سره تل د الله تعالیٰ په تسبیح - تحمید او عبادت کولو کښی مشغول اوسئ! په تیره بیا کله چه له خوبه را پاڅیږئ - یا لمانځه ته ودریږی! یا له مرکي څخه تشریف یوسئ. په دی حالاتو کښی د تسبیح او تهلیل او د نورو اذکارو ډیر ترغیب او تاکید شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ۝

او په بعض د شپي کښی پس تسبیح وایه د دغه (الله) او د وروستو د ستوریو څخه (یعنی د شپي په آخره هم تسبیح وایه).

تفسیر: د شپي له دی برخی څخه بنائی چه د تهجد وقت مراد وی. او د ستوریو نه شا گرځولو وقت گهیځ (سحر) دی ځکه چه په دی مهال (وخت) کښی گرد (تول) ستوری د سحر په رڼا (رنرا) کښی پټیږی.

تمت سورة الطور والله الحمد والمنة.

سورة النجم مكية الآية (۳۲) فمدنية وهي اثنتان وستون آية وثلاث ركوعات رقمها (۵۳) تسلسلها حسب النزول (۲۳) نزلت بعد سورة الاخلاص.

د «النجم» سورت مکي دی - پرته (علاوه) د (۳۲) آيته څخه چه مدني دی. (۶۲) آيته (۳) رکوع لری.

په تلاوت کښی (۵۳) او په نزول کښی (۲۳) سورت دی. وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْجَبْمُ إِذَا هَوَىٰ ۖ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۚ

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوخی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی گمراه شوی ملگری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده .

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملگری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی - بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه ټاکلی (مقرر کړی) تگ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلې خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په هغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په ټاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیچری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری تړلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رنرا) څخه توله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته څلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د گردو (تولو) انبیاءو له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به شومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د تولی دنیا او نری سعادت او هدایت تړلی دی.

وَيَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا هُوَ الْأَوَّلِيُّ وَالْآخِرِيُّ ۚ

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه - نه دی دغه (قرآن) مگر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده .

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری - د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى ۝ ذُو مِرَّةٍ

بنوولی ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت
صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلی وحی لیرونکی الله تعالی دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پوری
رسیږی او هغه چه په ښکاره ډول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو غیښتنه
(خاونده) - خورا (ډیر) زوروره - حسینه - او وجیهه پرېسته ده چه هغی ته «جبریل امین» وایه
شی. لکه چه د (التکویر) په سورت کښی ئی هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی.
﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝ مُطَاعٌ هُوَ آمِنٌ ۝﴾ الآية -

فَاسْتَوَى ۝ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى ۝

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقی افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه
سپیده داغ رابریښی ښی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښی یو ځلی حضرت جبریل
امین پخپل اصلی صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسی باندی ناست ؤ. په هغه وقت کښی
د آسمان یوه څنډه (غاړه) تر بلی څنډی (غاړی) پوری د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او
خورا (ډیره) لویه او ویرونکی په نظر راتله چه له دی امله (وچی) غمونږ رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم له دوی څه وویریږد نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ۝ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ۝ فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى ۝

بیا نژدی شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدی شو پس ؤ په منع د نژدی والی
د دوو لیندو یا ډیر نژدی له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل)
بنده خپل ته هغه چه وحی ئی وکړه.

تفسير: يعنى جبريل عليه السلام سره له دى چه له خپل اصلى مستقر سره تعلق لري خو سره له هغه هم رابنکته شو او رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک ته دومره ورنژدى شو چه د دواړو په منځ کېنې د دوو لاسو يا د دوو ليندو څخه زياته فاصله نه وه پاتې په خپل هغه وقت کېنې الله تعالى پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وحى ورنازله کړه. غالباً له دى څخه د «المدثر» سورت دا آيتونه مراد وى ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ الآية - يا به نور احکام وى.

تنبیه: په ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ کېنې د محققينو په نزد (او) د شک دپاره نه دى بلکه داسې ترکيب په پوره تاکيد او مبالغه سره د زياتد د نفى دپاره وى يعنى په ټاکلو (مقرولو) سره دا ورښوول مقصود نه دى چه د (قوسينو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هو! دومره ورښکارول مقصد دى چه په هيڅ حال او په هيڅ صورت له ده څخه زياته فاصله نه وه په دى موضوع کېنې نورى ډيرى خبرى هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا ليکلى شوى دى.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ۝

نه ؤ ويلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبريل) چه ليدلى ئى ؤ (په سترگو).

تفسير: يعنى محمد صلى الله عليه وسلم جبريل عليه السلام په خپلو سترگو سره وليد او زړه ئى ورته وويل چه په دى وقت کېنې په زړه پورى هم هغسى چه ښائى ته جبريل عليه السلام ته وگوره او په دى کېنې ته هيڅ غلطى نه کوى او د يوه شى په ځاى بل شى په نظر نه درځى په دى ويلو کېنې د ده زړه رښتين ؤ. حق تعالى هم داسې د پيغمبرانو په زړونو کېنې د پرستو پيژندگلو اچوى او که په خپله رسول پر پرستو باندې داديته (اعتماد) ونه لري نو بل ته به په څه ډول (طريقه) داديته (تسلى) ورکړى.

أَفْتَرَوْهُ عَلَىٰ مَا يُرَىٰ ۝

پس آيا تاسى جگړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کېنې چه ده ليدلى دى.

تفسير: يعنى وحى ليدونکى الله او وحى راوړونکى هسى پرېسته ده چه د هغى صورت - سيرت - فهم - حفظ او نور صفات گورد (ټول) ښائسته او ښه او د هغى گورد (ټول) قوتونه کامل دى. او بيا داسې سره نژدى شول او وحى ئى ور ورسوله چه پيغمبر هغه پخپلو سترگو سره وليد او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصديق وفرمايه. نو آيا په هسى ليدلى شوى او ښه اوريدلى شوى څيز کېنې تاسى لره د داسې چټى (بيکاره) او ايلتى خبرى کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کېنې

فضول بحثونه او بیکاره جگری او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترگو نه وینی وئی سپاره

هغه چاته چه ئی وینی په لیمو

وَلَقَدْ رَاَهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۖ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۖ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۖ

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په رابښکته کیدلو کښی بل
غلې په نزد د ونی د بیرې سدرۃالمنتهی (چه منتهی د علم د خلقو دی) په
نزد د هغی دی جنت الماوی (یعنی غای د هستوګنی د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکي «دوهم غلی ئی جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت
د معراج په شپه په اووم آسمان کښی د بیرې له ونی سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو
مخلوقاتو په منځ کښی ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندی او ښکتنی خلق پورته نشی
تلی او د هغه په خوا کښی جنت ئی هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور - انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او
یواځی د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښی شته هم داسی دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی
قیاس کیدی. دغه الله تعالی ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنډه ئی دا چه هغه
ونه د دی خوا او د هغی خوا په سرحد کښی ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری
خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه رابښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهی هم دا اونه
ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسی راووغی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښی او
څانګی ئی تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۚ

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پتی کړی هغی ونی د بیرې لره هغه څه
چه پت کړی ئی ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالی انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشی اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرېسته په نظر راتله. په غځینو روایاتو کېږي راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پټونه (پتنگان) دی یعنی ډیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوشیږی په دی وقت کېږي د دی ونی د بهار او د سینگار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کېږي د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسر شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کېږي منظوی او مندرج وی څکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی بی عائشی صدیقی په احادیثو کېږي تصریح شوی ده چه له هغی څخه د پروردگار لیدل مراد نه دی یواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد څخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو څخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکي **(كان اغصان السدره لؤلؤا وياقوتا وزبرجداً فراها محمد صلى الله عليه وسلم ورأى ربه بقلبه)** او دا رؤیت څرنگه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازاغ البصر) څخه ښکاره ده ښائی څکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په غځینو روایتونو کېږي فرمایلی دی **(رآه مرتين مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو څخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کېږي ئی دوه ډوله ولید **(كما قالوا في حديث انشق القمر بمكة مرتين)** په ظاهری سترگو سره هم او د زړه په سترگو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رویت نه دی چه د هغه نفی په **(لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ)** کېږي کړی شوی ده څکه چه له هغی څخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د **(لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ)** له آیت څخه مخالفه ده نو وی فرمایلی **(ويحك ذاك اذا تجلى بنوره الذي هو نوره - رواه الترمذي)** معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی غځینی انوار قهره للبصر دی غځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجملة په دواړو درجو باندی صادقېږی او څکه ویل کېږي د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کېږي په برخه کېږي هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کېږي چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کېږي چاته نه حاصلېږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کېږي د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کېږي هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کېږي چه د حضرت صدیقی بی بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کېږي هیڅ تعارض نشته. کېږي چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کېږي اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کېږي هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالى اعلم**

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ⑭

نه وی گر خیدلی سترگی د (محمد بلی خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترگو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کړه شوی ده او نه ښی او کینی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه ورشوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه ورشوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ⑮

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (عینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿إِذْ يَنْشَأُ الْإِنْدَرَةَ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه وپوښتی بن وال بیا

بلبل څه وویل گل واوړیدل څه څه وکړل سبا؟

اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان

بلبل چه گفت گل چه شنید صباچه کرد؟

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ⑯ وَمَنْوَةَ الثَّلَاثَةَ الْآخَرَىٰ ⑰

آیا پس وینئ تاسی لات او عزى او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ په مقابل کېنې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دی سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنبيه: «لات - عزى - مناة» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دی. د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډیر معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزى) د قريشو او بنی کنانه او نورو په نزد دومره لوی معزز ؤ چه له هغو دوو ډومبنيو څخه ئی ده ته عزت ورکاوه. او (عزى) چه په مکه معظمه کېنې نخلی ته نژدی ؤ بیا (لات) چه په طائف کېنې ؤ بیا له دوی څخه وروسته په دریمه درجه (مناة) ؤ چه له مکې څخه لری او مدینې ته نژدی ؤ. علامه یاقوت رحمة الله علیه په معجم البلدان کېنې هم دا ترتیب نقل کړی لیکي چه

قريشو د کعبې شریفې د طواف په وقت کېنې داسې ویل « **اللات والعزى ومناة الثالثة**

الاخرى - هؤلاء الغرائق العلى وان شفاعتهن لترتجى » په ځینو تفاسیرو کېنې پر دی ځای کېنې یوه قصه نقل کوی چه د محدثینو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجې پوری نه رسیږی. او که فی الواقع هغه لره کوم اصل هم وی نو ښائی هم دا به وی چه ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هسې جرگه کېنې چه د مسلمانانو او کافرانو لونی دلی پکېنې گډی وډی او مخلوطی ناستی وی دا سورت ئی ولوست. او د کفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت کېنې به ئی هسې شورماشور لگاؤ چه تر څو ئی څوک وانه وری لکه چه الله تعالیٰ د حَمَّ السجدة په څلورمه رکوع کېنې فرمائی ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوَافِیْهُ لَعَلَّكُمْ تُعْلَبُونَ﴾

کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دا سورت ولوست کوم شیطان کافر خپل غږ د دوی له غږ سره یو ځای کړی د دوی په لهجه او د وینا په تقلید سره به ئی هغه الفاظ ویلی وی چه د گوردو (تولو) کافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځکه د **(تلك الغرائق العلى الخ)** له الحاق څخه له دی آیتونو سره او له دی تصرف څخه چه په تعبیر او اداء کېنې شوی وی د هغو کفارو په زعم مطلب بالکل اوښتی دی او له ذم څخه (معاذ الله) مدحی ته رسیدلی دی که نه ښکاره خبره ده چه د نبی پر ژبه شیطان کله دومره تسلط لری او دا څرنگه امکان لری؟ د هغه شی ابطال چه وروسته راځی نو د هغه صفت مخکېنې څه معنی لری؟.

اَلْكُفْرُ الذِّكْرُ وَلَهُ الْاُنْتَى ۝ تِلْكَ اِذَا قِسْمَةٌ ضِیْرَى ۝

آیا تاسی لره (ای کفارو) هلکان دی او دغه (الله) لره لونی دی دا (قسمت د اولاد) په دی شان قسمت دی ډیر کوږ ناکاره .

تفسیر: یاقوت په (معجم البلدان) کېنې لیکي چه کافرانو دا بتان د الله تعالیٰ لونی بللی خو اول الله هغه لوی ذات دی چه صفت ئی په ﴿لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ﴾ سره شوی دی او بالفرض که د اولاد تقسیم هم وماته شی نو دا تقسیم څومره خراب او بیکاره دی چه تاسی خپلو ځانونو ته هلکان

او الله تعالى ته لونی ورکوی (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ سَبَّيْتُوهَا أَنْتُمْ وَابَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهِمَا مِنْ سُلْطَانٍ

نه دی (دا بتان) مگر خو تش نومونه دی چه ایبسی دی تاسی دوی لره تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کری الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان - علمی سند.

تفسیر: یعنی په تیرو (گتو) او ونو باندی یو څه نوم ېدی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمی سند نه لری بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسی پخپلو خیالونو کبسی که د الله تعالى لونی یا د هغه هلکان یا بل شی وایی دا گردی (تولی) چتی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لری.

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى ﴿١٧﴾

متابعت نه کوی دوی مگر خو د گمان خپل او د هغه شی چه غواړی ئی نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعنی سره له دی چه د الله تعالى له خوا د هدایت رنا (رنرا) راغلی ده او سمه لاره ئی راښوولی ده مگر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کبسی سره نښتی دی. هغه گمانونه چه د وړوکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کبسی گرځی سم د لاسه هم هغسی کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه - ارتباط او سروکار نشته.

أَمْرِ الْإِنْسَانِ مَا تَمْتَنِي ﴿١٨﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ﴿١٩﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت ؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اټکل او گمان کوی چه دا بتان به غمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوګانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سری ئی وکړی هغه ئی په لاس ورځی په یاد ئی ولری چه د دنیا او آخرت ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی ګټه (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سری مومی.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلَّا مِّنْ
بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۷﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه ګټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَیَسْمُوْنَ الْمَلٰٓئِکَةَ تَسْمِیَةً اَلَا نُنٰثِیْ ﴿۲۸﴾
وَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِنْ یَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ الظَّنَّ لَا یُعْنِیْ
مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا ﴿۲۹﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نومونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم ایښودلو د ښغو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مګر خو د گمان او بیشکه گمان نه دفع

کوی له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چه په آخرت باندی یقین او باور نه لری هغه له سزا او هیداد څخه بیفکره کیږی او په داسی بیباکی او بیفکری کښی اخته کیږی چه الله تعالی ته بد نسبتونه کوی او مثلاً وائی چه پرښتی ښځی او د هغه لونۍ دی دا محض د دوی جهالت او ناپوهی ده ځکه چه پرښتی له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لری. او الله تعالی به څرنگه اولاد ولری؟ که څوک په رښتیا او ټینگو خبرو باندی قائم وی نو په داسی گمانونو اټکلونو او اوهامو او چتی (بیکاره) خبرو پسې چه هیڅ کار ورځنی نه جوړیږی نه گرځی. او آیا داسی اټکلونه او تخمینات د ثابته و حقائقو قائم مقام کیدی شی؟

فَاَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ

پس مخ وگرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئی گرځولی دی له ذکره پنده غمونږ او نه لری اراده مگر خو د ژوندون لږ خسیس دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسیدلو د دوی دی له علمه پوهه (د دوی).

تفسیر: یعنی د هر چا پرستن او نالی چه د دنیا دا څو ورځی ژوندون دی او په هغه کښی هسی منهک شی چه الله تعالی او آخرت ور څخه هیر وی او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسی نو تاسی د دوی اپلټو او چتی (بیکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کیږئ! هم هغسی چه هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوی تاسی هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ! په پوه باندی څو مو دوی پوهولی دی ولی هغوی ځان پری نه پوهوی. نو له بدطینتو سریو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوی په فکر او غم کښی خپل ځان پخول او ویلی کول بیکاره دی. د دوی فکر فقط د هم دی دنیا فوری نفع او نقصان ته رسیږی. له دی څخه وړاندی د هغوی فکر نه رسیږی. دوی څه پوهیږی چه وروسته له مړینی د حقیقی مالک په دربار کښی حاضرېږی او د ذری ذری شمیر ورکوی. د دوی علمی جداو جهد یواځی د بهانمو په شان د گیدو دکول او د شهوت شړل دی. پرته (علاوه) له نفسانی او شهوانی غوښتنو څخه بل شی ته نه متوجه کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى ۝

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم دی په هغه چا باندی چه گمراه شوی دی له

لاری د ده غڅه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی مونللی ده .

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی ټول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهی پاک الله ته معلوم او الله تعالی پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیلونکی دی. هر غومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه غڅه بل کوم شی نه کیوی برسیره پر هغه الله تعالی پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو ځکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسَاءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحَقِّ ۝

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سری احوال الله تعالی ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وگورئ نو ځمکه او د آسمان دا گردی (ټولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدلانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

الَّذِيْنَ يَجْتَبِئُوْنَ كَثِيْرَ الْاَثْمِ وَالْفَوَاحِشِ اِلَّا اللّٰهُمَّ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو گناهونو غڅه او له فواحشو قبیحو کارونو غڅه مگر وری وری گناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان بښل کیږی له جانب د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لم) په تفسیر کښی غو خبری شته. ځینی وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښی گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لم دی. ځینی له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینی وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی خپل عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونو په نزد دیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښی لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښی د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د بښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له دیرو ورو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گناهکاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَشْأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیدو د میندو خپلو کښی نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستایئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقوی څه توفیق الله تعالی چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سری له لوئی او پاکي او تقوی نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وخته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښی قدم او پل نه و ایښی. هر سری لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیدی په تیاره کښی له ناولی وینی څخه خواړه مونډلی وی او په هسی ځای کښی پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو دیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښی که الله تعالی د خپل فضل او کرم له مخی هغه ته یو لوړ (اوچت) مقام وروښی او هسک (اوچت) لوړ غای ته دی ورسوی نو هغه ته نه ښائی چه په هغه باندی لونی وکړی. او غان د هغه لوی مقام مستحق ویولی هغه کسان چه په حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسی دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندی ښه پوهیږی چه په پوره ډول (طریقه) له گردو (تولو) کمزوریو څخه غان ساتل د بشریت له قوت څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښی شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله تعالی له لوری ساتلی شوی وی.

اَقْرَعَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ نی واراوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل نی هیر کړ او د خپل اصلی خالق او حقیقی مالک له لوری نی مخ واراوه.

وَاعْطَى قَلِيلًا وَآكَدَى

او ور نی کړ لږ شی (له مقررده مال څخه) او منع نی کړل نور (او سخت پری تینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «یعنی لږ څه ایمان نی راوړ بیا نی زده کله شو». مجاهد رحمة الله عليه او نور لیکي چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښی نازل شوی دی چه هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری نی لږ څه رغبت پیدا شو او د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شی چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه زه ستا گرد (تول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری گرده (توله) سزا زه په غان تیروم په دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط نی هم ور ورساوه او بیا نی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿وَاعْطَى قَلِيلًا وَآكَدَى﴾ معنی به داسی کیږی چه څه مال نی ورکړ او بیا نی لاس وویست.

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوَّيْ

آیا شته له ده څخه علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر ئی لیدلی دی چه هغه ته به د کفر سزا نه رسیږی؟ او بل سری به پخپل غای ودروی او په رشتیا سره به دی خلاصیږی؟.

أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۖ وَابْرَاهِيمَ ۖ الَّذِي وَفَّىٰ ۖ

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شی) چه ؤ په صحیفو پانو د موسیٰ کښی او (په صحیفو پانو) د ابراهیم کښی هغه (ابراهیم) چه وفاء ئی کړی وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندی پوره ټینگ ولاړ ؤ. او د الله تعالیٰ مگرد (تول) احکام ئی په غای کړل او د هغه د احکامو په تعمیم کښی ئی لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَا تَرَىٰ زُرَّةً وَأُزْرَةً ۖ وَذُرَّ أُخْرَىٰ ۖ

(په صحف مذکوره ؤ کښی دا دی) چه نه پورته کوی هیڅ نفس پورته کوونکی بار پیتی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسیٰ او د ابراهیم علیهما السلام په صحیفو کښی داسی مضمون ؤ چه د الله تعالیٰ په مخکښی یو مجرم د بل مجرم پیتی نشی اخیستی. او هر یو سری خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلی.

وَأَنَّ لِّكُلِّ نَسَبٍ لِّلْإِنْسَانِ إِلَٰهًا ۖ سَعَىٰ ۖ

او بله دا چه نشته هیڅ انسان لره مگر (جزاء د هغه شی) چه کړی ئی دی.

تفسیر: یعنی سری چه هر څه پخپل زیار او کوشش سره گټی هغه د ده دی. او هیشوک د بل نیکی او بدی نشی اخیستی. پاتی شوه دا خبره که څوک پخپله خوښه خپل غیښی حقوق بل ته وربښی او د الله تعالیٰ منظور شی. دا بیله خبره ده چه د هغه تفصیل له حدیث او فقهی څخه معلومیدی شی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۖ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوَّلَىٰ ۖ ﴿٣١﴾

او بیشکه (دا چه) جزا د سعی عمل د ده ژر ده چه ویه ښوولی شی (ده ته) بیا به جزاء ورکړی شی هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نیکی نیکه - د بدی بده).

تفسیر: یعنی د هر چا سعی او کوشش به د هغه په مخ کېږي کیښود شی او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کېږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۖ ﴿٣٢﴾

او بیشکه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د گردو (تولو) (مخلوقاتو پس له مرگه چه ورځی ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د گردو (تولو) علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالیٰ په لوری کېږي او ټول شیان په پای (آخر) کېږي هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورنگ کوی او د ده له مخی به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کېږي.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضَعَكَ وَأَبْكَ ۖ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۖ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۖ ﴿٣٥﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) خندوی او ژړوی او بیشکه همغه (الله) وژنی او ژوندی کوی او (دا چه) بیشکه همغه (الله) پیدا کړی ئی دی جوړی نر او ښځه.

تفسیر: یعنی په دی نری (جهان) کېږي گرد (تول) متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړی دی. د شر او د خیر خالق همغه الله تعالیٰ دی. د خوښی او د غم کیفیات د هغه په لاس کېږي دی - خندول - ژړول - لار ښوول - گمراه کول - ژوندی کول او مړه کول - نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان تول د دی خالق د کون و مکان له کارونو څخه دی.

مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنِي ۖ وَأَنْ عَلَيْهِ النَّشَأَ الْآخِرَىٰ ۖ

له یوه شاخکی اوبو د (منی) خخه کله چه وخشاوه شی (په رحم کښی) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرگه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه شاخکی اوبو خخه ئی نر او ښځه پیدا کړی دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو خخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۖ

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال - خزانه - جایدادونه تول د هغه ښځه دی. ځینی د (اقتی) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له رومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری - ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښی ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی - مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه ډیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او تېرونه تباه او بربادوی.

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَىٰ ۖ

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ځانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښی هغه ډیر تاثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا گردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښی دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښی زیار (کوشش) کوی او په هغه کښی کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ۖ

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلی هلاک کړی دی عادیان پومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَتُؤَدُّ أُنْمَا أَبْقَى^{۵۱} وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى^{۵۲}

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقی ئی پری نه شود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سری زړه خوړیږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره وپرانیستله.

وَالْهُوَ تَفَكَّهُ أَهْوَى^{۵۳} فَغَسَّ بِهَآ مَا غَشَّى^{۵۴}

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (غمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پت ئی کړه هغه څه چه پت ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (کتو) باران او وریا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبَآئِيَ الرَّءِیِّكَ تَتَمَارَى^{۵۵}

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو - ظالمانو - او باغیانو تباہ کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذِرِ الْأُولَى^{۵۶}

دغه (محمد رسول الله هم) وېروونکی دی له (جملی د) وېروونکیو ږومېنیو
څخه.

تفسیر: یعنی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه هم داسی وېرول
کوی لکه چه له دوی غنی وړاندی نورو پیغمبرانو هم کفار وېرول.

أَيُّ فَتٍ الْأَرْزَقَةُ ۖ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ۖ

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره
کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنی قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه تاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله
تعالی بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه تاکلی (مقرر) وقت نی راشی نو
هیڅ یو طاقت هغه نشی ستولی (واپس کولی) که الله تعالی اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی
قادر دی - خو هغه نی هم نه لری کوی.

أَقِمْنَ هَذَا الْحَدِيثَ تَعَجُّبُونَ ۖ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ۖ
وَأَنْتُمْ سِيدُونَ ۖ

آیا پس له دی خبری (قرآن) څخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او
خاندئ تاسی (تمسخرأ) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی
چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو څخه بایدې ؤ چه تاسی د الله تعالی له
ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مگر تاسی په
خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی
اخته یی.

فَاسْجُدْ لِلَّهِ وَاعْبُدْ ۖ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

پس سجده کوئ تاسی (خاص) الله ته او عبادت کوی د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسیر: یعنی یو عاقل او یوه لره نه ښائی چه له انجامه غافل شی - او په پند - نصیحت او پوهولو باندی توکی او مزاج وکړی او پری وخاندی بلکه ښائی چه د بندگی لاره غوره کړی! او مطیع او منقاد اوسی! د عاجزی او نیاز وچولی (تندی) د الله تعالیٰ په دربار کښی کیږدی! تنبیه: په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چه د (النجم) سورت ولوست دی پخپله هم په سجده پریوت او نورو گردو (تولو) مسلمانانو او مشرکانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وکړله. حضرت شاه ولی الله قدس سره لیکي چه «په دی وقت کښی پر گردو (تولو) باندی د الهی یوه غنشیه رابښکته شوه او په یوه غیبی او قهری تصرف سره تولو طوعاً او کرهاً سرونه په سجده کیښودل یواځی یو بدبخت چه په زړه کښی ئی سخت مهر ؤ سجده ئی ونه کړه خو له ځمکی څخه ئی لږ څه خاوره پورته کړه او پر هغی باندی ئی خپل وچولی (تندی) کیښود او وی ویل چه ماته دومره کافی دی.

تمت سورة «النجم» والله الحمد والمنة

سورة القمر مكية الا آیات (۴۴) و (۴۵) و (۴۶) فمدنية وهي خمس وخمسون آية وثلاث ركوعات رقمها (۵۴) تسلسلها حسب النزول (۳۷) نزلت بعد سورة «الطارق».

د «القمر» سورت مکی دی ماسواء له (۴۴) ؤ (۴۵) ؤ (۴۶) آیاتونو څخه چه مدنی دی (۵۵) آیته دری رکوع

لری په تلاوت کښی (۵۴) او په نزول کښی (۳۷) سورت دی وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

رانژدی شو قیامت او خیری دوه توتی شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کښی تشریف درلود (لرلو)

- د کافرانو یوی لوی جرگی له دوی څخه یوه معجزه وغوښته - دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وگورئ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه توتی شوه یوه توته ئی د لمرخاته په لوری - او بله توته ئی د لمر پریوتو په لوری لاره په منځ کېښی ئی غر حائل ؤ - کله چه د کافرانو جرگی دا لویه معجزه ولیده سره ئی وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندی سحر جادو کودی کړی دی». دغی معجزی ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دی څخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دی واقعی د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلی دلیل سره تر اوسه پوری د هسی واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی - او یواځی د استبعاد په بناء باندی داسی قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته څوک معجزه ویل شی؟ غمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کېښی د معجزاتو او خوارق العادات په نسبت خور شوی دی. پاتی شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کېښی ولی هغه نشته! په یاد ئی ولرئ چه دا قصه د شپي ده نو په ځینو ملکونو کېښی د مطالعو د اختلاف په سبب په دی وخت کېښی ورځ وه او په ځینو ځایونو کېښی نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینی وی او په خلاصه هوا کېښی ناست وی او هر چیری اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی تول د آسمان په لوری هسی وگوری چه هیڅ سترگی ئی له سپوږمی ځینی په بل لوری وا نه وړی. که پر ځمکی باندی د سپوږمی رڼا (رنرا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغی د دوو توتو کیډلو څخه د هغی په رڼا (رنرا) کېښی کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه څرگندیږی. برسیره په دی دا قصه د څو رپو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلی د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پوری ځندیږی (وړدیږی) ولی په ملیونو انسانان نه پری خبریږی په تیره بیا چه په هغی زمانی کېښی لکه نن غوندی رصدخانی او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو - جنتریگانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دی معجزی نشتوالی په غربی تاریخونو کېښی د دی د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کېښی د دی معجزی ذکر شته. په هندوستان کېښی د (مالیبار) د مهاراجی د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَأَن يَّرَوُا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمَرٌّ ﴿٢٧﴾

او که وویښی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنگ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کودی دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دی هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسی سحر او کودو دعاوی کړی دی

هم هغسی چه هغه تللی دی - دا به هم غی.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَ هُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ۝۳

او دروغجن کوی دوی (حق لره) او متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکی خپل په نعیم یا جحیم کښی).

تفسیر: یعنی د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندی راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او گمراهی چه د الله تعالیٰ په علم کښی ټاکلی (مقرر) شوی ده هیڅ وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ۝۴

او خامخا په تحقیق راغلی دی دوی ته خبری د اهلاك د پخوانیو امتونو هغه شی چه په هغه کښی امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات درېنکاره شوی دی که په هغو باندی غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لوری لویه تنبیه او وېښول دی. راغلی دی دغو منکرانو ته دغسی پند چه:

حِكْمَةٌ بِالْغَةِ فَمَا تُخِنُ الزُّذُرُ ۝۵ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوی (دوی ته) ویروونکی (انبیاء قرآن مواظ) نو مخ وگرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنی قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئی په ښه نیت او پوره توجه سره ولولی نو په زړونو کښی ئی ځای نیسی او په کښی لوپړی مگر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونی او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومی او په سمه لاره نه راځی او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندی خپل اثر نه اچوی هومره چه دوی وپوهوی هم هغسی چه په تیرو (گتو) کښی موری (میخ) نه ننوځی پند هم د هغوی په زړونو کښی کار نه کوی نو ځکه د هسی غتو زړونو او سنگدلو بدبختانو په فکر کښی ډیر زیات مه اوسئ تاسی د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

و فرمای - اوس نو د زیات تعاقب ضرورت نشته پریږدئ چه هغوی د خپلی هستوگنی د ځای په لوری ور درومی.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَّكَرٍ ۝۱

(او ياده کړه هغه) ورځ چه راوبولی (دوی لره) بلونکی يو شی نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنی د حشر د ډگر (ميدان) په لوری د شمير (حساب) ورکولو دپاره.

حُشْعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه وپريدونکی خړی خواری به وی سترگی د دوی.

تفسير: يعنی په هغه وقت کښی به ئی د خوف او ندامت لامله (له وجی) په ډير ذلت او ندامت سره سترگی ځوړی او مری وی او له ډيره شرمه به ځمکی ته گوری.

يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝۲ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځی دوی له قبرونو څخه گواکی دوی به ملخان مچان وی خواره واره چه تلوار کونکی به وی په لوری د بلونکی خپل.

تفسير: يعنی گرد (ټول) رومبنی او وروستنی خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځی او د مچانو په ډول (طريقه) سره به په ځمکه کښی تيت پيت او خواره شی. او د الله تعالیٰ په مخ کښی به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډير تلوار سره حاضرېږی.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسَىٰ

وایی به کافران دا ورځ ده ډيره سخته.

تفسیر: یعنی د هغی ورغی د ویرونکیو احوالو او شدائدو لامله (له وجی) او د خپلو جرائمو له تصویره به کفار داسی ووائی چه دا بده سخته ورغ ده! و به لیده شی چه نن به غه راباندی تیریږی. وروسته دا رابیچی چه قیامت او د آخرت عذاب پخپل وقت باندی راتلونکی دی. دیرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کښی هم یوه سخته ورغ په مخ راغلی ده.

كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ①

دروغجن کړی دی پخوا له دوی څخه قوم د نوح نو دروغجن کړ دوی بنده غمونږ او وی ویل چه (دغه نوح) لیونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ویل ای نوحه که ته له خپلو هسی خبرو نه اوږی نو مونږ به دی تر ډېرو (گتو) لاندی څښ کړو! کواکی په داسی ویرولو سره ئی د هغوی خبرو ته غوږ نه نیو او د ده خبری په توی تللی. غښی د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسی کوی چه لیونی یا بادسار یا رنځور دی او سد (هوش) او عقل تری ورک دی. (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَاتَّصِرْ ②

پس دعا سؤال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسی چه) بیشکه زه مغلوب عاجز شوی یم نو بدل می واخله (له کفارو).

تفسیر: یعنی له سلهاو کلونو پوهولو سره هم کله چه څوک د دوی په خبرو باندی ونه پوهیل نو دوی هغوی ته ښیری وفرمایلی او وی ویل «آلویه غیښتنه (خاونده) ! زه اوس د دوی له لار ښوونی څخه عاجز شوی یم. پر دوی باندی غما هدایت او لار ښوونی هیڅ اغیزه (تاثیر) او اثر ونه کړ. اوس نو ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله! او پر غمکه باندی هیڅ یو کافر ژوندی مه پریږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَرٍ ③ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا ④ فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ⑤

نو وپرانيستل مونږ وروڼه د آسمان په اوبو ديرو راتوښي شويو سره (له آسمانه) او وېهولي مونږ له ځمکې څخه (هم) چيني بيا سره گډي شوي ټولي اوبه (د آسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چه ټاکلي مقرر شوي ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسير: يعنې اوبه داسې سختې راوښويدي لکه چه د آسمان گرد (ټولو) ورځونه خلاص شوي وي او لاندې د ځمکې ټولي اوبه هم له يوي مخې د باندې راوخوتيدلي او دومره زياتي اوبه راووتې لکه چه د ځمکې مخ د لويو چينو يوه مجموعه شوه، بيا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره گډي شوي د هغه کار دپاره حاضري شوي چه د الله تعاليٰ له خوا لا پخوا له هغه ټاکلي (مقرر) شوي ؤ. يعنې د نوح عليه السلام د قوم تباہي - هلاکت او دويښدل.

وَصَلَّاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْاَوَابِدِ وَدُسْرُ لَّيْلِي بِأَعْيُنِنَا

او سور کړي وو مونږ دغه (نوح) پر (بيري چه) خاونده د تختو پلنو او ميخونو پريرو (غتو) وه چه تلله گرځيده په ځای د ليدلو د سترگو ځمونږ.

تفسير: يعنې د دې وېروونکي طوفان په وقت کښې د نوح عليه السلام بيري ځمونږ تر کتنې حفاظت او نگراني لاندې وه. او په ډيره هوساڼي (راحت) او آرامي سره د اويو په سر گرځيده.

جَزَاءُ لِمَن كَانَ كُفِرًا ۝

(واقع شوي ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئي کړي شوي ؤ (چه نوح دی).

تفسير: يعنې کفارو د نوح عليه السلام بي قدرې وکړه او د الله تعاليٰ د خبري له منلو څخه ئي مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوي طوفان او سخت څپان په ډول (طريقه) ورورسيده.

وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدْكِرٍ ۝

او خامخا په تحقيق پريښودله مونږ دغه (بيري) يو دليل (د قدرت خپل) نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي.

تفسیر: یعنی فکر کوونکی لره په دی واقعی کښی د قدرت ډیر دلائل او د عبرت زیاتی نښی دی یا ئی دا مطلب چه نن د کشتی وجود په دنیا کښی هغه قصه را په یادوی او د الله تعالی د لوی قدرت لویه نښه ده ځینی وائی چه عیناً همغه د نوح علیه السلام کشتی تر ډیری مودی پوری پاتی او د (جودی) پر غره باندی پرته وه تر دی چه د دی امت د خلقو تر سترگو هم تیره شوی وه. والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿١٩﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما (په دوی چه می هلاک کړل تول په طوفان) او ویرول (ځما په ژبی د نوح).

تفسیر: یعنی ځما عذاب ئی ولید چه څومره ویروونکی دی او ځما دارول څومره په ځای او رښتیا دی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن دپاره د یادولو او پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډیر آسان دی ځکه هغه مضامین چه د ترغیب - ترهیب - انداز - تبشیر او نورو په نسبت دی هغه ګرد (تول) بالکل صاف - سهل - ساده او آسان او مؤثر دی او دومره سهل او صاف دی چه هر سړی په لږ فکر او غور سره پری پوهیږی.

تنبیه: د آیت مطلب دا نه دی چه قرآن یواځی یو سطحی او معمولی کتاب دی. او دقائق - حقائق او غوامض پکښی نشته ځکه چه د هغه علیم - خبیر د کلام په نسبت به هسی اټکل او ګمان څوک وکړی شی؟ آیا داسی دی فرض کړ شی کله چه پاک الله له خپلو بندګانو سره خبری کوی نو معاذ الله له خپلو لایتناهی علومو څخه بالکل جلا (جدا) کیږی؟ او ساده خبری کوی؟ یقیناً د ده په کلام کښی هسی ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لتول د نورو په خبرو کښی چټی (بیکاره) او عبث دی. نو ځکه په حدیث کښی راغلی دی «لَا تَنْقُضِي عَجَائِبَهُ» د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم کیدونکی نه دی» د دی امت علماء او د دی ملت حکماء د دی پاک کتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خبیایو په لتولو او د زرهاو احکامو استنباط په شاو خوا کښی خپل عمرونه صرف کړی دی خو سره له هغه هم د هغه پای (آخر) او

انتها ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنَذِيرِي ۝۱۸ اِنَّا ارسلنا عليهم ريحا
صرصرا في يوم نحس مُسْتَقَرًّا ۝۱۹

دروغجن کری و عادیانو (هود) نو شرنگه و عذاب عَما او ویرول عَما بیشکه مونږ لیږلی و مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورغی نحسی (د بدی) کښی چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښی اهلک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو ځو ځرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورغی منحوسی گنلی کیږی - لکه چه په ناپوهانو کښی مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د رابخته کیدلو په نسبت تل منحوسه وگنله شی نو کومه ورځ به بختوره وگنله شی. په قرآن کریم کښی تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپې او اته ورغی پرله پسې وو. اوس نو وښیئ چه په دی تقدیر د اونۍ (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنْزِعُ النَّاسَ كَانَهُمْ اَعْجَارُ نَحْلِ مُنْقَعِرٍ ۝۲۰

چه را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د عایونو خپلو نه) خلق ځواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان و خو دوی د دی سخت باد او د لویې سیلې له ورښه داسی سر په څت راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له سته او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنَذِيرِي ۝۲۱ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ
لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۝۲۲ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنَّذْرِ ۝۲۳

نو شرنگه و عذاب عَما او ویرول عَما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقیق آسان کری دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته خوځ
یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کری ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کر او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن
کول عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی گرد (ټول) یو
د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّثْلًا وَاحِدًا اتَّبِعْهُ إِنَّا إِذَا الْفَى ضَلَلٌ وَسُعُرٌ ﴿۳۷﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ
چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په گمراهی
او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سری دی هغه هم یو
بیکس او یواځی چه هیڅ یو قوت او ملگری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ رابسته او د خپل
ځان تابع وگرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په
خبرو باندی وغولېږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی -
حماقت څرگند کری بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما
دا خبری ونه منی نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د
ده خبرو ته غوږ کیدو او تابع ئی وگرځو.

ءَالْقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشْرٌ ﴿۳۸﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منع ځمونږ کښی (نه ده
شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غټوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منع کښی یواځی هم دغه پاتی ؤ؟ گردی (ټولی)
خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی رانیی! تکبر کوی او وانی چه زه د الله تعالی له لوری
استاځی او پیغمبر یم! او گرد (ټول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیردی او اطاعت می
وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مِّنَ الذِّكْرِ أَبْ أَلْأَشْرُ ﴿۳۹﴾

ژر ده چه پوه به شی دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښی یا په ورځ د قیامت کښی) چه څوک دی هغه ډیر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنی ډیر ژر معلومیږی چه د دی دواړو په منځ کښی دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّمَا مَرْسِلُوا النَّاقَةَ فَنَنَّا لَهُمْ

بیشکه مونږ لیږونکی یو د اوبسی دپاره د فتنی ازموینت د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنی سره سم مونږ له تیږی (گتۍ) څخه اوبه را وویسته او ور ومو لیږله او د هغی په وسیله مو دا په عملی ډول (طریقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم یو د الله تعالی او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنی کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاَصْطَبِرْ ۝ وَنَبَّهْمُ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرِبٍ مُحْتَظَرٌ ۝

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنی وگوره! چه څه نتیجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بیشکه اوبه ویشلی شوی په منځ د دوی (او د اوبسی) کښی هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي هغه اوبه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودگان (څاروی) او حیوانات به له هغی څخه ویریدل او لری به تښتیدل نو د الله تعالی له لوری وار او نوبت مقرر شو چه یوه ورځ به هغی اوبسی اوبه څښلی او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادُوا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ۝

نو راوباله دوی ملگری خپل (لپاره د وژلو د اوبسی نو توره ئی واخیسته) پس پری ئی کړی پښی (د هغی اوبسی او مړه ئی کړه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یوه بدکاره ښځه وه چه حیوانات ئی ډیر ؤ هغی خپل یو آشنا وسراښاوه (ولمساهو) او هغه د دی اوبسی پښی پری کړی او وی وژله نو نازل شو پری عذاب پس له دریو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۚ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً
وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمٍ الْمُخْتَطِرِ ۝۳۱

پس څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما. بیشکه مونږ ولیږه مونږ پر هغو باندی غږ یو (د جبریل) نو شول دوی لکه وچ مات شوی (توتی توتی خس خاشاک وایښه شپول جوړوونکی).

تفسیر: یعنی پرښتی یوه سخته کریکه وکړه چه د هغی لامله (له وجی) د هغو ګردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هک پک او ترهور (حیران) پاتی شول او هسی راوبریښیدل لکه چه د وښو یوه لویه کوټه د بودګانو (څاروو) تر پښو لاندی غویل شوی وی او ګرد (تول) سره ګود او مات او چیت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۝۳۲ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالْأُنْذَرِ ۝۳۳

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ دروغجن کړی ؤ قوم د لوط ویروونکی انبیاء لره.

تفسیر: یعنی دوی حضرت لوط علیه السلام ته دروغجن وویل او په داسی کار سره چه د یوه نبی تکذیب ئی وکړ ګواکي د ګردو (تولو) انبیاء تکذیب ئی وکړ یا دروغجن کړی قوم د لوط لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ۝۳۴
نِعْمَةٌ مِّنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ۝۳۵

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مگر کورنی د لوط وموژغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښی له جهته د مهربانی له نزده ءمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمت ووتلو او هغوی ته هیڅ ربر (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او ءمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویشتونکیو بندگانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿۲۷﴾

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو ءمونږ څخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښی).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چتی (بیکاره) ویناوی شهی جگری کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښی).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿۲۸﴾

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط څخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محوړندی کړی مونږ سترگی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملاحکو چه) وڅکئ تاسی ثمر د عذاب ءما او د ویرولو ءما.

تفسیر: پر هغو پرېستو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو گمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی پرانده کړل چه هر لوری ته گرغیدل او له هر شی سره لگیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه پومبی تاسی د دی عذاب خوند وڅکئ!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بِكُورَةِ عَذَابٍ مُّسْتَقَرَّةٍ ﴿۲۹﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿۳۰﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صبح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکی ؤ (په دوی باندی) نو (و فرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وشکعی تاسی ثمره د عذاب عما او د ویرولو عما .

تفسیر: یعنی له پندولو څخه وروسته مو د هغوی کلی واپړل او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (گتی) وورولی له هغه وړوکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباون په وقت کښی راولوید .

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۖ وَلَقَدْ
جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٣١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی . او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی .

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی .

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كَلْهَا فَاخَذْنَا مِنْهُمُ اخْذًا عَزِيزًا مُّقْتَدِرًا ﴿٣٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت ځمونږ ټول نو نیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تبیتدلی - لکه چه د فرعونیانو گرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلمز په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو .

الْقَارِئُ خَيْرٌ مِنْ أَوْلِيِّكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ
أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ ﴿٣٣﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له پومبنيو (کفارو) د تاسی څخه یا

تاسی ته (حکم) د خلاصی دی په (پرومینیو) کتابونو کښی. آیا وائی دوی (چه) مونږ یو ټولی مرستی (مدد) کوونکی یو له بل سره بدل اخیستونکی.

تفسیر: الله تعالیٰ د پرومینیو قومونو قصه اوړوی او د هغی په منځ کښی موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آیا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته یا بی شوکته ؤ؟ یا دوی له هغوی ځنی قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تیرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغیان په سزا کښی ټباهی ورکړه نو آیا د دوی ټباهی کومه سخته خبره ده؟ یا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم لیکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زه غواړی شرارت او سرکشی وکړئ تاسی ته هیڅوک سزا نه درکوی یا ئی داسی گڼلی او ټاکلی (مقرر کړی) دی چه ځمونږ مجمع او ټولنه ډیره لویه ده مونږ به یو له بل سره مرستی (مدد) کوو او گرد (ټول) به په دی وسیله له سزا څخه ځانونه ساتو او هیڅوک به نه پریرود چه ځمونږ په مخ کښی بریالی (کامیاب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:.

سَيَهْزِمُ الْجَمْعُ وَيُؤْتُونَ الذُّبْرَ ۝۵۰

ژر ده چه ماته به کړه شی جمع (د دوی) او وبه گرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنگه).

تفسیر: یعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقیقت ورښکاره شی او د مسلمانانو په منځ کښی به ماتی ومومی او شا به وگرځوی لکه چه په بدر - احزاب او نورو غزاؤ کښی دغه وړاندی ویل راښکاره شول په دی وخت کښی ځمونږ د لوی استاخی په ژبه باندی دا آیت جاری ؤ ﴿سَيَهْزِمُ الْجَمْعُ وَيُؤْتُونَ الذُّبْرَ﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرٌ ۝۵۱

(دغه قتل او ماتی کافی نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قیامت ډیر سخت دی (چه نه لری هیڅ علاج) او ډیر تریخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسیر: یعنی دلته به څه ماتی ومومئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښی وی چه قیامت په سر راوړیږی او هغه به د سخت مصیبت وقت وی.

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ۖ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ۖ

بیشکه گنهگاران په گمراهی کښی دی او په اور گرم (د دوزخ او لیونتوب) کښی دی. هغه ورځ چه راکش کړل به شی دوی په اور (د دوزخ) کښی په مخونو د دوی (وبه ویل شی دوی ته زجرأ چه) وخکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی د غفلت لامله (له وجی) هک بک او حیران پاتی کیږی او دا سودا یی هلته له ککری څخه راوځی چه په زیرو سترگو او مات اورمیږه د دوزخ په اور کښی راښکولی شی او وبه ویل شی دوی ته زجرأ د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دی گرم اور مزه هم وخکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ۖ

بیشکه مونږ هر شی پیدا کړی مو دی په (پرومبنی ازلی) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښی شته او کتمت (هو بهو) هم هغسی لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندی وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور ټول شیان د الله تعالیٰ په ازلی علم کښی معین، مقرر او ټاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښی واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښی تقدیم او تاخیر نشی کیدی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ۖ

او نه دی امر ځمونږ (یو شی لره چه اراده مو کړی ده د هغه د پیدا کولو) مگر (امر) یو ځل لکه رپول د سترگو.

تفسیر: یعنی د سترگو په رپولو کښی د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغسی کوی الله تعالیٰ ته د یوه شی په جوړولو یا د یوه څیز په وړانولو کښی هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نه واقع کیږی او نه څه رڼر (تکلیف) او مشقت ورپېښیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاءَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ ۝۵۱

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ مشابه نظائر ستاسی (له سابقه و اممو) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی تاسی غوندی دیر کافران مو تباہ کړی دی نو په تاسی کښی دغسی کوم فکر کوونکی نه دی چه د هغو له احواله عبرت واخلی او په صدق سره ایمان راوړی.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ۝۵۲

او هر هغه شی چه کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پانو د اعمالنامی د دوی او په) لوح محفوظ کښی.

تفسیر: یعنی هر یو نیک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښی لیکلی کیږی او د پوښتنی په وقت کښی دا گرد (تول) کاغذونه او دفترونه وروړاندی کیږی.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌّ ۝۵۳

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وی که شر وی) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی او گرد (تول) دفترونه ئی په منظم ډول سره مرتب دی تر دی چه دیر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لویدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ۝۵۴ فِي مَقْعَدٍ صَدِيقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ۝۵۵

بیشکه ویریدونکی به په جنتونو کښی وی او په ویالو کښی وی (چه څکی له

اوبو شرابو - شاتو - شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتيا (د جنت) کښي په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هيڅوک ئی نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمينو څخه اوس د متقينو انجام بيان فرمائي چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاغي له رښتيا وعدی سره سم په يوه غوره غځای کښي وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملكوت د قرب دولت په لاس وی.

اللهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر يكون فاسعدنا في الدين وكن لنا ولا تكن علينا وآتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفيقه

سورة الرحمن مدنية وهي ثمان وسبعون آية وثلاث ركوعات رقمها (۵۵) تسلسلها حسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښي (۵۵) او په نزول کښي (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الرَّحْمَنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝

رحمن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونی د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالی په عطایاو کښي لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښي له گرددو (تولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی غندی (غاری) لرونکی لوی بحر او سیند ته وگورئ او بیا غیر شی چه انسان ته ئی سره له دومره ضعهفه څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په ورېښلو سره ورکړی ده! او دی ضعیف البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (دیر) لوی او دروند شی ورېښلی دی او دی ئی د هغه حامل گرځولی دی چه هغه د رحمن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالی کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښی ئی وفرمایل چه ﴿عَلَّمَ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ الآية - او دلته ئی راڅرگنده کړه چه د قرآن اصلی ښوونکی الله تعالی دی که څه هم د پښتو په وسیلی سره ئی رابښی.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

پیدا کړی ئی دی انسان بیا ئی ورښوولی دی بیان (خبری چه د زړه مقصدونه ئی پری ادا کیږی).

تفسیر: «ایجاد» یعنی د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دی. بلکه د گردو (تولو) نعمتونو بیخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ایجاد د ذات او ایجاد د صفت نو الله تعالی اول سری پیدا کړ او په هغه کښی یی د علم بیان صفت هم کیښود. یعنی قوت ئی وربانښه چه د خپل زړه خبره په ډیره صفائی - حسن او ښه والی سره اداء کړی شی او د نورو په خبرو او اترو باندی هم ښه وپوهیږی. انسان په دی صفت سره قرآن مجید هم لوستی شی او هم ئی لولولی شی د خیر او شر - د هدایت او ضلالت د ایمان او کفر - د دنیا او آخرت په خبرو باندی هم په ښه شان سره پوهیږی او هم نور پری پوهولی شی.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يُحْسِبَانِ ۝

لمر او سپوږمی (جاری او روان) دی په حساب سره (چه پخپل تگ کښی نه تیریږی له هغه نه).

تفسیر: یعنی د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندی قائم پاتی کیدل - بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلیل او په سفلیاتو باندی راز راز (قسم قسم) تاثیرات غورځول دا گرد (تول) تر یوه خاص حساب او ضابطی او مضبوط نظام لاندی دی مجال نشته چه د هغه له ټاکلی (مقرر کړی) دائری څخه بهر ووځی او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شی الله تعالی هغه لوی گټی چه د دی دواړو په وسیله خپلو بندگانو ته تل وررسوی. دوی په هغو کښی هیڅ قصور او کوتاهی او لنډوالی نشی کولی او پرله پسې دوی د مخلوقاتو په خدمت کښی بوخت او لگیا دی.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝

او ستوری یا نباتات (چه ساق نه لری د ودریدو) او ونی (چه ساق لری د ودریدو) سجده کوی دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسی سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او تول د الله تعالیٰ تسبیح وائی چه بل پری نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دی له وړوکی ترکودی (نباتات) څخه نیولی تر غځیدلیو پنکو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو گرد (تول) د هغه د تکوینی امر په مقابل کښی سر په سجده دی که بندگان دوی پخپلو چارو کښی ولگوی نو له هغه څخه هم انکار نشی کولی.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۝ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ایښی ئی دی میزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسی تیری په میزان تله (د عدل) کښی (او کوئ معامله په راستی سره) او برابرئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښی).

تفسیر: وړاندی تر دی د هسی دوو غیزونو بیان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د تیتوالی ذکر یی وفرمایه او ښائی په منځ کښی ئی د تلی او میزان څکه ذکر کړی وی چه زیاتره د تللو په وقت کښی تله له ځمکی څخه هسکه او د آسمان په لوری اوچته وی دا په هغه تقدیر سره دی چه له میزان څخه هم دا هسی او متعارف میزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښی د زیاترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره ترلی دی نو د دی لامله (له وجی) ئی هدایت وفرمایه چه د میزان د ایښودلو مقصد هلته حاصلیږی چه نه د اخیستلو په وقت کښی زیات واخیست شی او نه د ورکولو په وقت کښی لږ ورکړ شی او نه د تلی په دواړو پلو او چابریو کښی هیڅ لږ والی او دیروالی ولید شی او نه د تللو په وقت دندی ووهله شی بلکه په ډیر دیانت - امانت او نیاو (عدل) سره سم او برابر وتللی شی.

تنبیه: زیاترو اسلافو او پخوانیو مشرانو د میزان له وضع څخه په دی ځای کښی د نیاو (عدل) ټینګوالی د عدل قیام مراد کړی دی یعنی الله تعالیٰ له آسمان څخه اخیستی تر ځمکی او نورو هغو شیانو چه د دوی په منځ کښی شته په هر شی کښی حقانیت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجی سره د هغو شیانو په منځ کښی توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښی د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وی نو د نری (دنیا) او نری والانو (دنیا دارو) او د گردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګډوډ کیده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندی هم لازم دی چه د عدالت او حقانیت په لاری سم او برابر لاړ شو او په هغی باندی مستقیم واوسو. د نیاو (عدل) او انصاف تلی ته هیڅ هسکوالی او تیتوالی ور نه کړو. او نه پر چا باندی تجاوز او زیادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حدیث کښی راغلی دی چه «ځمکه او اسمان په عدل باندی قائم دی».

وَالْأَرْضُ وَصَعَهَا لِلْأَنَامِ ۝

او ځمکه غوړولی تیته کړی ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی خلق په هغی باندی په آرامی او هوسانی (راحت) سره تګ وکړی. او راشه درشه ولری او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتی.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ۝ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالزَّيْتَانُ ۝

په دی (ځمکی) کښی (ډول ډول - قسم قسم) میوی دی او خرماګانی دی خواندانی د پوښو او (په دی ځمکه کښی دی ډول ډول - قسم قسم) دانی خواندانی د وښو او (خواندانی) د خوشبوئی ورقی د ښو وېرمو.

تفسیر: یعنی میوی او دانی هم له ځمکی څخه راوځی او په غلو او دانو کښی دوه شیان وی. اول دانه چه هغه زیاتره د انسانانو خواړه دی. بل واښه چه هغه د بودګانو (حیوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځینی نور شیان هم له ځمکی ځنی پیدا کیږی چه یا د خوړلو دپاره پکار راځی یا د خوشبوئی دپاره او د ښو وېرمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَنِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښی ستاسی د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئی نښی چه بیان کړی شوی تاسی به د هغو له منځه د کومو کومو خیزونو په دروغ گڼلو باندی غغردوالی او جرات وکړئ ایا دا نعمتونه او نښی د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دی بلکه نه دی. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکي «کله چه کوم سری دا آیت ولولی ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ یا ئ واورى نو داسی جواب دی ورکړی ﴿الابشئ من نعمک ربنا نکذب فک الحمد﴾ ای غمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسی هیڅ یو نعمت نه شو دروغ گڼلی گرد (تول) حمد او ثناوی ستاینی (صفتونه) تاته دی!.

تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره پرومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښی هغه شامل دی. او په ﴿وَمَا خَلَقْنَا الذِّنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِمُذْنَبٍ﴾ کښی د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دی څخه پرله پسې د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت رابیی او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿سَنَعْرُقُ لُحْمَهُ النَّارِ﴾ او ﴿يُعَذَّرُ الذِّنَّ وَالْإِنْسَ﴾ کښی ئی په صراحت سره جن او انس مخاطب کړی دی. دا قرائن داسی دلالت کوی چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دی.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَّارٍ ۝

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختی کړنکیدونکی وچی څخه په شان د کودری او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصی شغلی د اور څخه چه دود (لوگی) ئی نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنی د گردو (تولو) بنی آدمانو پلار مو له خاوری څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایع (او منکریرئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی).

تفسیر: د «آلاء» ترجمه عموماً په نعمت سره کړی شوی ده مگر ابن جریر رحمة الله علیه د ځینو

اسلافو له روايته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کېږي هر یوه معنی چه ښه سره لگېږي همغه معنی دی واخیسته شی دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کېږي د دی دواړو مطلبونو معنی ښی ځکه چه جن او انس لره ئی د وجود په خلعت سره سرلوری (سرفرازی) ښل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالی لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت ښی هم دی.

تنبیه: د ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ﴾ جمله په دی سورت کېږي یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کېږي د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شتونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کېږي دیر موندلی کیږي څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کېږي مولینا شبیر احمد العثماني یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کېږي ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کېږي ئی څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئی بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۝

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووری دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووری دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کېږي له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیژی او په کومو کومو ځایونو کېږي چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شی چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغیر او تبدیل څخه موسومونه او فصلونه پیدا کیږي. او راز راز (قسم قسم) انقلابات څرگندیږي د ځمکي هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ گټی فوائد او مصالح ور رسیږي. نو د دوی بدلیل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالی لوی نعمت دی او د الله تعالی له لویو قدرتونو ځنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کېږي د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم دیر خوندور او لطیف ښکاری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۝ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيْنَ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيْ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو غای بنکاریری په منخ د دواړو کبشی یوه پرده (د قدرت) ده چه نه گدییری یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوړی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کبشی څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو غای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او دوبیدلو ویره پیدا شی. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کبشی څمونږ دغه مبارک تفسیر کبشی پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شی!

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢١﴾ يُخْرِجُ مِنْهَا اللُّؤْلُؤَ وَالْمَرْجَانَ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریری تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریری تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیري تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوری (اوچتی) په بحر سیند کبشی لکه لوی لور (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیري که څه هم په بنکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مگر ستاسی جوړوونکی الله تعالی دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت - قدرت - ساز - او سامان درېښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شی. نو ځکه الله تعالی ستاسی او ستاسی د گردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا گرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.

تنبیه: دا جمله د پرمېنی جملی ﴿يُخْرِجُ مِنْهَا اللُّؤْلُؤَ﴾ الآية - په مقابل کبشی ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو غایونو کبشی د هغه لوی قدرت او نعمت گڼل کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَسْفِكُ

وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٥﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ واییع (او منکریریئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشع کیدی). تول هغه شوک چه په دی (غمکه) کښی دی فانی کیدونکی دی او باقی به پاتی شی ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو - عظمت - فضل - احسان دی.

تفسیر: د غمکی او د آسمان گرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتیاوی (احتیاجونه) له هغه الله تعالیٰ څخه غواړی هیڅوک د یوی ربی (ثانیی) له مخی هم د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بی پروا او مستغنی کیدی نشی او الله تعالیٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتیاوی (احتیاجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی شوک وژنی - شوک ژوندی کوی - یو رنځوړی بل جوړی له یوه څخه اخلی او بل ته ئی ورکوی یو ځای ودانوی او بله سیمه وړانوی لنده ئی دا هر څه چه غواړی کوی ئی او د الله تعالیٰ په شئوناتو کښی داخل دی او هر شی چه کوی شوک بی مخه نشی نیولی.

سبحان من تحیر فی صنعہ العقول . سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مر کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده

شین کوی شین وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَيَا أَيُّهَا الرِّبُّ إِنَّا نَعْبُدُكَ ۖ كَيْسَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ واییع (او منکریریئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشع کیدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه شوک چه په آسمانونو او په غمکه کښی دی هره ورځ هر وقت دی په یوه کار کښی دی (د احیاء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعنی د دنیا دا کارونه او دندی وظیفی ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیدی وروسته له هغه ستاسی بل ژوندون او دوره شروع کیږی کله چه ستاسی د دی لوبو جوړو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږی نو هلته به د گنهگارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شی او وفا لرونکی ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَيْنِ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣٠﴾ يَمَعْشَرُ الْحِجْرِ وَالْإِنْسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا وَلَا تَنْفُذُوا إِلَّا بِسُلْطَنِ ﴿٣١﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسی ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانب نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسی چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له خنډو (غارو) د آسمانونو او (له خنډو د) ځمکی څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسی مگر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کښی مقصود ویږول دی د خلقو د الله تعالی له جانب په حساب سره نه وزگاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالی یو کار له بل کار څخه یعنی که څوک وغواړی چه د الله تعالی له حکومت څخه وتښتی نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنگه وتښتی آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتی؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شی برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورت) نه پرېږدی چه لاړ شی یا راشی نو الله تعالی به څرنگه چاته اجازه ورکړی چه بی له سنده بل چیری لاړ شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره ډول (طریقه) به گرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی دربیښی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ گنئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٥٦﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوگی (سره گد، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشی کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښی.

تفسیر: یعنی کله چه په گنهکارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوگی سره گدی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږی تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «په هر یوه آیت کښی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو)».

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٥٨﴾

بیا کله چه وچوی خیری شی آسمان نو وبه گرځی گل سور رنگ لکه سری څرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به آسمان وچوی او رنگ به ئی لکه سره خرمن غوندی بریښی یا به په شان د تیلو د زیتون غلیدونکی پرقیدونکی وی نو دا به څه لوی هیبت وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ﴿٢٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریرئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) نو په دغه ورځ (د چاودیدلو خیریدلو د اسمان) کښی نه به پوښتیدل کیږی له گناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنی له کوم سری یا پیری څخه به د هغه د گناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنی نه کیږی. ځکه چه الله تعالی ته هغه ټول څرگند دی. هو! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول (طریقه) به پوښتنی ورځنی کوی لکه چه د جزء ۱۴ (حجر) د سورت په (۶) رکوع ۹۲ آیت کښی داسی راغلی دی ﴿قَوْرَيْكَ لَعْنَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ یا دا مطلب چه له قبر څخه د وتلو په وقت کښی هسی پوښتنی نه کیږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافی نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٩﴾ يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریرئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پیژندل کیږی گنهکاران (کافران) په علامو ښو د دوی سره.

تفسیر: یعنی د ښو (غیرو) له توروالی او د سترگو د شینتوب به مجرمان پخپله پیژندل کیږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د ښو په لرلو سره له لری هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینکار زیاتوی.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٣٠﴾

نو ویه نیولی شی (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او ویه غورخولی شی په اور کښی).

تفسیر: یعنی غځینی به له پیکو (موی پيشانی) څخه او غځینی به له پښو څخه نیسی، په دوزخ کښی به ئی اچوی او په رانځودلو سره ئی د اور په لوری کش کوی. یا د هر مجرم پندی او هډوکی ماتاوه شی او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره یو ځای کاوه شی او په غنځیرونو او نورو سره ئی ترلی په دوزخ کښی غورځاوه شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٧﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٢٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئی ویل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنی هلته به داسی ورته ویل کیږی چه دا هغه دوزخ دی چه په دنیا کښی ته د هغه له وجود څخه منکر وی.

يُطَوَّقُونَ فِيهَا وَبَيْنَ حَيْثُ إِنَّ ﴿٢٩﴾

گرځی به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو دیرو تودو دیرو گرمو کښی.

تفسیر: یعنی کله به د اور او کله به د دیرو تودو او ایشیدلو اوبو عذاب مومی (اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب) « ای لویه غیښتنه! (خاونده) له دی دوو ربرو (تکلیفونو) او له نورو ربرو (تکلیفونو) څخه مو تل وساتی! ».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتٍ ﴿٣١﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وایی (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او هغه لره چه ویریږی (په وقت د گناه کښی) له ودریدلو څخه په مخ د رب خپل کښی (حساب ته) دوه جنتونه دی.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه په دنیا کښی له دی خبری څخه ویریده چه زه به یوه ورځ د خپل

پاک پروردگار په مخ کښی ودریوم او د یوی یوی ذری او ککی شمیر به ورکوم او له دی ویری
څخه به ئی د الله تعالی له نافرمانی څخه ځان ساته او د تقوی په سمه لاره باندی به ئی تگ
کاوه نو ځکه هسی سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږی چه د هغو صفتونه لاندی راځی.

فَإِتَى الْآءَ رَبُّكَ مَا تَكْذِبُ ۖ ذَوَاتًا أَفْكُنْ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږئ تری
ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسی جنتونه) چه خاوندان د
دیرو دیرو څانگو دی.

تفسیر: یعنی په جنت کښی د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوی به وی او د ونی څانگی
به دیری میوی او ښه سیوری لری.

فَإِتَى الْآءَ رَبُّكَ مَا تَكْذِبُ ۖ فِيهِمَا عَيْنٌ مِّنْ مَّجْرٍ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږئ تری
ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دی دواړو (جنتونو) کښی به
دوه چینۍ وی چه بهیږی به (هر چیرته ئی چه غواړی دوی).

تفسیر: چه اوبه ئی نه لږی کیږی او نه وچیری او تل بهیلونکی دی او هر چیری چه د دی
جنتی زړه وغواړی هلته ځی د دغو چینو نومونه دا دی «تسнім» او «سلسبیل».

فَإِتَى الْآءَ رَبُّكَ مَا تَكْذِبُ ۖ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٌ ۖ فَإِتَى الْآءَ رَبُّكَ مَا تَكْذِبُ ۖ مُشْكَيْنَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېږئ تری
ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دی دواړو (جنتونو) کښی به له
هری میوی (آشنا نا آشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وی پس په کوم
یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او تری منکرېږئ ای
انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسی فرشونو باندی چه استرونه د

هغو به له ورېښمو کلکو څخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو ورېښمو څخه وی نو له هغه ځنی دی اتکل او قیاس وکړ
شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته ورېښمین او ښه توکی څخه وی؟

وَجَنَّا الْجَنَّتَيْنِ دَانِ ۝

او انول (شوکل) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکل) دانه دانه کول به دیر آسان وی په ولاړه - ناسته - ملاسته او په
هر یوه حالت او دول (طریقه) چه جنتیان وغواری تولولی شی او له هغو څخه په زړه پوری
خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فَيَوْنَقُصِرُ الطُّرُفُ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکریوی ای
انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند
کوونکی د سترگو (حوری) وی چه نه وی مه کړی دوی لره انسان پخوا له
دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا گوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو
میرو (خاوندانو) څخه د نورو په لوری خپلی سترگی غړوی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ كَلَّا هُنَّ أَلْيَافُ الْمَرْجَانِ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکریوی ای
انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی) گواکی دغه (حوری) یا قوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښی). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېو تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنګی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦١﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مګر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندګانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شی؟ دی جنتیانو په دنیا کښی د الله تعالی داسی دیر ښه عبادتونه کړی ؤ کواکی هغوی الله تعالی پخپلو سترګو سره لیدو او الله تعالی هم هغوی ته انتهای بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښی راغلی دی ﴿فَلَا تَكْفُرْ بِاللَّهِ لَمَّا قَضَىٰ إِلَيْكُمْ دَیْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامِ﴾ ښائی په دی کښی د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فِي أَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٦٢﴾ وَمِنْ دُونِهَا جَنَّاتٌ ﴿٦٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېو تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی) او بی له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی وړاندنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو دلو (اصحاب یمین) لره وی.

فِي أَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٦٤﴾ مُدْمَأْمَأْتِينَ ﴿٦٥﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایی (او منکرېو تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشی کیدی) تک تور به وی (له دیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو غیز چه دیر زیات شین شی توروالی ته اوړی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّخَتْنِي ﴿١٦﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿١٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (جنتونو) کښی دوه چینی جوش وهونکی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (دوه جنتونو) کښی هر راز (قسم) میوی او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په نرگسو (انارو) او کجورو (خرماؤ) باندی دی قیاس ونه کرل شی ولی چه د هغو میوو کیفیت او څنگوالی بل رنگ دی او یواځی پاک الله ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٧﴾ فِيْهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿١٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (تولو جنتونو) کښی حوری پیمخی نیکی ښائسته.

تفسیر: یعنی په دغو غلور واړو جنتونو کښی به پیغلې وی ښی رشی پیمخی پیمخی ښکلی (خوبصورت خوب سیرت).

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایي (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) حوری به وی پتی کړی شوی په خیمو کښی.

تفسیر: له دی څخه رایشکاری چه د ښځی لویه بزرگی او صفت ستر او پرده ده او ښځی اصلی ډول او سینگار په کور او په پرده کښی دی. او ښائی چه پخپلو کورونو کښی درنی لکه مرغلری ناستی وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٧﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٢٨﴾
 فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٢٩﴾ مُتَكِبِينَ عَلَى رُفُوفٍ خُضِرَ وَعْبَقَرِيٌّ
 حِسَانٌ ﴿٣٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣١﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي
 الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٣٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سړی پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالشتونو شین رنگو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکرېږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ځمکو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الكريم الوهاب ذا الجلال والاكرام ان يجعلنا من اهل الجنة الاولين آمين.

تمت سورة الرحمن بفضل الله الملك المنان فله الحمد والمنة

سورة الواقعة مكية الا آيتى (۸۱) و (۸۲) فمدينيتان وهى ست وتسعون آية وثلاث ركوعات رقمها (۵۶) تسلسلها حسب النزول (۴۶) نزلت بعد سورة «طله».

د «الواقعة» سورت مكى دى بى له (۸۱) و ۸۲ آيتونو چه په مدينه كښى نازل شوى دى (۹۶) آيتونه او درى ركوع لرى.

په تلاوت كښى (۵۶) او په نزول كښى (۴۶) سورت دى وروسته د (طله) د سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۚ لَيْسَ لَوْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۖ

كله چه واقعه شى واقع كيدونكى (قيامت) نشته پيښيدلو د هغى لره هيڅ نفس دروغ كوونكى (او انكار كوونكى لكه چه به و ترى منكر په دنيا كښى).

تفسير: يعنى كله چه قيامت شى نو دا به ښكاره شى چه هغه يوه رښتيا خبره وه او هيڅوك ئى مخه نشى نيولى او نه ئى بيرته شړلى شى او هسى دعوى چه الله تعالى مرى نه ژوندى كوى او نور گورد (تول) دروغ ثابتيدوى. هيڅوك د دروغو په تسلى او په غلطو داډينو (تسلو) د هغى ويروونكى ورغى له ربرو (تكليفونو) او عذابونو څخه څه غيږ نشى لېولى.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ

(قيامت) ښكته كوونكى دى (د كفارو په جحيم) پورته كوونكى دى (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنى يوه ډله به پورته بېوله كيږي او بله ډله به ښكته شړله كيږي او لوى متكبران چه په دنيا كښى دوى خپل ځانونه لوى گڼل د اسفل السافلين په لورى راښكودل شى او د دوزخ په اور كښى به سوځي او ډيرو متواضعينو او له الله تعالى څڼى ويريډونكيو ته به چه په دنيا كښى به وړوكى او حقير ښكاريډل د ايمان او صالح عمل په وسيله د جنت لور (اوچت) ځايونه وربښل كيږي.

إِذَا رَجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا^۴ وَبَسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا^۵ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا^۶

کله چه وخوخلوی شی غمکه په لرغولو سختو سره او وریژول شی غرونه په ریژولو سختو سره (داسی چه توتی توتی شی) نو شی به دا غرونه یوه دوره خوره کړی شوی.

تفسیر: یعنی په غمکه کښی به سخته ریږدیده (زلزله) پیدا شی او گرد (تول) غرونه به توتی توتی شی او له بشرکو څخه به ئی هسی دوری او گردونه پورته کیږی چه توله دنیا به په هغه کښی دویری.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً^۷

او شی به تاسی صنفونه دری (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنی د قیامت له وقوع څخه وروسته گرد (تول) خلق په دری برخو ویشل کیږی - دوزخیان - عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږی وروسته د دی دری واپرو ذکر په مجمل ډول (طریقه) سره راځی - او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانپوی.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ^۸ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ^۹

پس یاران ملگری د ښی لاس څومره ښه دی یاران ملگری د ښی لاس.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د عظیم عرش په ښی خوا کښی وی او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښی هم د آدم علیه السلام له ښی خوا څخه ایستلی شوی ؤ او د هغوی اعمالنامی هم د هغوی په ښی لاس کښی ورکولی کیږی او پربنتی ئی هم د دوی له ښی لاس څخه اخلی نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وی. غمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښی د هم دوی په نسبت داسی یوه ننداره کړی وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښی لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئی کاوه او کله چه به ئی خپل کین لاس ته کتل نو له ژړا پوری راوری کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دی او د داسی ښو درجو او نعمتونو خاوندان دی چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۚ لَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝

او یاران ملگری د کین لاس خموره بد سپک دی یاران ملگری د کین لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کینی خوا خڅه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کینی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کین لاس کښی ورکولی کیږی او پرېستی ئی د هغوی له کین لاس خڅه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۝ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ۝ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝

او پرمبې کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی پرمبې کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقویٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د بی لاس له دلی خڅه وړاندی تیریری او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خپژی نو دوی به د الله تعالیٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له گردو (تولو) خڅه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمه الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان - صدیقان - شهیدان وی چه الله تعالیٰ ته به مخامخ ودریری.

ثَلَاثَةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ۝ ط

لویه ډله به وی له اولینو پرمبنيو خڅه او لږ دی له آخرینو وروستنیو خڅه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «پرمبې ئی پرمبني امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدي) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته خڅه د هم دی محمدي صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلیٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی».
 تنبییه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو خڅه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «هما جميعا من هذه الامة - دا گرد (تول) به له هم دی امت خڅه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ لہ دی آیت خخہ یو دریم مطلب ہم اخیستی چه مونو ته هغه غوره
 ښکاری یعنی د هر امت په وړاندینیو پیرو (طبقو) کښی د نبی د صحبت یا د قرب عهد له
 برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وی په وروستنیو پیرو کښی ئی دومره نه پاتی کیږی.
 په هم دی مضمون غمونو د پاک پیغمبر خخه هم یو حدیث داسی روایت شوی دی «خیر القرون
 قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په
 روح المعانی کښی شته نو ښکاره ده چه هغه مطلب به ټاکلی (مقرر کړی) شی.

عَلَىٰ سُرٍّ مَّوْضُونَةٍ ۝۱۵

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اویدلیو شویو جراو کړیو شویو په زرو
 جواهرو باندی.

تفسیر: چه دغه جنتی تختونه په سپڼسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اویدلی شوی
 وی.

مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَّقِلِينَ ۝۱۶

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندی مخامخ
 کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعنی د دوی کیناستل به په داسی یو ډول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل
 په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

يُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانُ يُخْلَدُونَ ۝۱۷

گرځی به په دوی باندی (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتی کیدونکی (په
 هلکوالی سره).

تفسیر: یعنی د دوی د خدمت دپاره به هسی هلکان ټاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به
 همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منگ وی او گرځی به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بَاكُوَابٍ وَأَبَارِيقَ هَٰؤُلَاءِ وَلَا يَزْفُونَ ۝۱۸

په گلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه چه نه به سر خوړیږی له دغو (شرابو) او نه به بی هوشه کیږی چتی (بیکاره) وئیږی (تری).

تفسیر: یعنی ډیر ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتی چینۍ به په جنت کښی بهیږی او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښی خوړ پیدا کیږی او نه به ئی څښونکی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کوی ځکه چه په هغو کښی به نشه نه وی او یواځی د خوښۍ - سرور - خوند - لذت او خوشالی څخه به ډک وی.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٨﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٩﴾

او (مگرځی به په دوی باندی هلکان په) میوو له هغه راز (قسم) چه ئی خوښوی (جنتیان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئی غواړی.

تفسیر: یعنی هر کله ئی چه هره میوه زړه وغواړی او هر راز (قسم) غوښه ئی چه خوښه وی بی له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږی.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٣٠﴾ كَأَمْثَالِ لُؤْلُؤٍ مَّكْنُونٍ ﴿٣١﴾

او (مگرځی به په دغو جنتیانو باندی) حوری پیمخی غتی سترگی په شان د لؤلؤ مرغلو ساتلیو شویو په پوښو (غلافونو) کښی.

تفسیر: یعنی لکه صافی او پاکي مرغلی غوندی چه د هیڅ مگرد او ډورو اثر او اغیزه به په کښی نه وی.

جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهَا ﴿٣٣﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٣٤﴾

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ؤ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښی) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښی) چتی (بیکاره) خبری او نه د گناه خبری مگر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښی).

تفسیر: یعنی چتی (بیکاره) خبری - لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به شوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور ترل شی یواځی له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالی سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (دیر) د عزت او احترام صورت لری او په دیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی دیر والی کښی دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) ربرو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او مگرد (تول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ - صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار - درد او مرگ به نه وررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی بی.

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۖ

او ملگری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملگری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښی به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خونورو گلاتو کښی پتی وی.

وَطَلِّمٌ مَّنْضُودٍ ۖ وَظَلٌّ مَّدُودٍ ۖ

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کریو شویو کښی به وی او په سیوریو اوږدو کریو شویو همیشه ؤ کښی به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د گرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه په تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه دیر گړندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تگ سره نشی تری وتلی.

وَمَا مَسْكُوبٌ ۖ وَكَأَيُّهَا كَثِيرَةٌ ۖ لَا مَقْطُوعَةٌ وَلَا مَنُوعَةٌ ۖ

او په اوبو بهیدونکیو توئیدونکیو همیشه ؤ کښی به وی او په میوو ډیرو کښی به وی چه نه به قطع کولی کیږی په هیڅ وقت او نه به منع کولی کیږی په هیڅ عذر سره .

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) میوی به وی چه پرته (علاوه) له جنتیانو څخه به هیچا نکوتی نه وی وروزی او نه به چا پری کړی وی او نه د دنیا د موسمی میوو غوندی وی چه کله وی او کله نه وی او نه به په کښی څه دیل او انقطاع پیښیږی بلکه تل ښه او تاندی او خوندوری میوی موجودی وی او بلاممانعت او تکلف به هر وقت ورتقدیمیږی.

وَفُرش مَرْفُوعَةً ط

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کښی به وی (په پالنگونو باندی).

تفسیر: یعنی خورا (دیر) پریر (غت) او جگ (وچت) به وی او له ظاهری او باطنی حیثیته به هم خورا (دیر) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وی.

إِنَّا أَنشَأْنَهُنَّ إِنْسَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ۖ عُرُبًا أَتْرَابًا ۖ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ؕ

بیشکه مونږ نوی پیدا کړی دی دغه حوری په یوه ښه پیدا کولو سره نو گرغولی مو دی دوی بکری پیغلی عاشقانی (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولی (په خپل مابین کښی) دپاره د ملگرو یارانو د ښی لاس.

تفسیر: یعنی حوری او د دنیا ښځی چه په جنت کښی سره گډیږی نو هلته د دی دنیا د ښځو پیدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسی وی چه تل به پیمخی - پیغلی ښائسته او په زړه پوری وی او د هغوی خبری اتري طرز - اداء انداز او طبیعی مینه د خپلو میرو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوی. او تل به دوی د خپلو میرو (خاوندانو) سره همزولی هم منگی (هم عمر) او هم فکره وی.

ثُمَّ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٥٦﴾ وَثُمَّ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٥٧﴾

(اصحاب اليمين به) لويه دله وى له اولينو ورومبنو خلقو شخه او لويه دله به وى له آخرينو وروستينو خلقو نه.

تفسير: يعنى اصحاب يمين په پخوانيو کښى هم دیر ؤ او په وروستيو کښى به هم دیر وى.

وَأَصْحَابُ الشَّامِلِ مَا أَصْحَابُ الشَّامِلِ ﴿٥٨﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٥٩﴾ وَظِلٍّ مِّنْ يَّخْنُومٍ ﴿٦٠﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٦١﴾

او ملگری یاران د کین لاس خومره بد دی ملگری یاران د کین لاس په اور تاوده کښی به وى او په سوځوونکیو اوبو کښی به وى او په سیوری کښی به وى د لوگی دیر تور چه نه به بیخی سړی وى او نه به د عزت راحت وى.

تفسير: يعنى د دوزخ د اور تک تور لوگی به پورته کيږي او دوى به د هغه لوگی تر هغه سیوری لاندی ودرول کيږي چه هلته به دوى ته هيڅ يو جسمانی او روحانی آرام او هوسانی (راحت) نه رسيږي. نه به یخنی وررسيږي او نه به هغه د پت او عزت سیوری وى. دیر ذلیل او خوار به د هغه سیوری تر سوځوونکي براس (بخار) لاندی په رږو (تکلیفونو) اخته وى. دا د هغوی د دنیوی خوشالی بدل دی چه هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالیٰ او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٦٢﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

(دا عذابونه په سبب د دى ؤ چه) بیشکه دوى ؤ پخوا له دى شخه په دنیا کښی ودان کړی شوی په نعمتونو کښی خوشال او ؤ دوى چه دوام اصرار ضد به ئی کاوه پر گناه لويه (کفر) باندی.

تفسير: هغه لويه گناه - کفر او شرک او د انبياؤ تکذيب يا هسى دروغ قسمونه دى چه وائی

ئى «له مړينى څخه وروسته هيڅ كله بيا ژوندون نشته» لكه چه د جزء ۱۴ (نحل) د سورت په پنځمه ركوع ۳۸ آيت كښى داسى يو آيت لولو ﴿وَأَسْمُوا بِاللّٰهِ جَدِّكُمْ لَا يَمُوتُ﴾

وَكَاذِبٌ يُقُولُونَ لَا إِلَهَ مَعَنَا وَكُنَّا آبَاءَ عَظَمَاءٍ إِنَّا لَبَعُوثُونَ ﴿٢٨﴾
 أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٢٩﴾

او ؤ دوى چه ويل به ئى آيا كله چه مړه شو مونږ او شو خاورى او هډوكى آيا بيشكه مونږ به بيا خامخا راپورته كړى شو او پلرونه ځمونږ رومبى هم (به بيا ژوندى راپورته كيږي؟ بلكه نه كيږو!).

تفسير: هغه مړى هم ژوندى كيږي چه له مونږ څخه پخوا مړه شوى دى يعنى دا خبره د چا په فكر او پوه كښى راتلى شى.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٣٠﴾ لَجُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣١﴾

ووايه ته (اى محمده! دوى ته) بيشكه چه رومبى (خلق) او وروستنى (خلق) به خامخا كړد به ټول كړل شى وقت د ورځى معلومى ته (چه قيامت دى).

تفسير: يعنى د قيامت ورځ چه د هغى وقت يواځى الله تعالى ته ښكاره دى او د ده په علم كښى مقرر او مقدر دى.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَنتُمُ الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٣٢﴾ لَا تَكُونُونَ مِنْ شَجَرٍ
 مِّنْ زَقُومٍ ﴿٣٣﴾ فَمَا لُتُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٣٤﴾

بيا به بيشكه تاسى اى كمراهانو دروغ ويونكيو خامخا خورونكى به يى (په) دوزخ كښى) له ونى د زقوم څخه پس دك كوونكى به يى له هغى (ونى) څخه گيدو خپلو لره.

تفسير: يعنى كله چه د لوى له لاسه ترهه (مضطرب) شى نو دا ونه دوى ته د خورلو دپاره

ورکوله کبیری او دوی به له هغی څخه خپلی کیدی دکوی.

فَشْرَبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ۝ فَشْرَبُونَ شَرِبَ الْهِيمِ ۝

پس څښونکی به یی تاسی په هغه (زقوم خوړلی شوی) باندی له اویو سوځوونکیو څخه پس څښونکی به یی (په شان) د څښلو د اوشانو دیرو ترو.

تفسیر: یعنی هسی چه اوبه په دیره سخته گرمی کښی د دیری تندی له لاسه وروسته له دی چه غو ورځی ئی اوبه نه وی څښلی او بیا اویو ته ورورسیری نو اوبه په دیره وارخطائی سره داسی څښی چه یو څاڅکی هم نه تری پاتی کیږی. دوزخیان به هم داسی هغه سوځوونکی اوبه څښی چه د هغوی خولی به ټاکي او کولمی به ئی توتی توتی لویږی. (العیاذ بالله).

هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ۝

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښی.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء هم داسی ده چه د هغو منکرانو میلستیا هم دا راز (قسم) وکره شی.

مَنْ خَلَقْنَاهُ فَلَوْلَا نَصْرًا تَوَنَّا ۝

مونږ پیدا کړی یی تاسی (له نشتوالی څخه) نو ولی تاسی باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرگه.

تفسیر: یعنی دا خبره ولی نه منی چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالی دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالی دی.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ ۝ إِنْ أَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ۝

آیا وینئ تاسی (چه خبر راکړئ له) هغه اویو څخه چه څخوی ئی تاسی (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښی) آیا پیدا کوئ تاسی له دغه (منی نه بشر)

که یو مونږ پیدا کوونکی (د تولو موالیدو بلکه ته ئی خالق ای الله).

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کښی له نطفی څخه سری څوک جوړوی هلته ستاسی هیڅ ظاهری تصرف نه چلیږی او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسی او نه څه تصرف پکښی کولی شی. بیا نو پرته (علاوه) له مونږ څخه بل څوک دی چه له هغه یوه څاخکی اوبو څخه هسی ښکلی شکل جوړوی؟ او بیا په هغی کښی سا او روح اچوی (فتبارک الله احسن الخالقین والحمد لله رب العالمین).

نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ

مونږ مقدر کړی مو دی په منع ستاسی کښی (ای مخلوقاتو) مرگ .

تفسیر: یعنی ژوند بېل - وژل او نوری گردی (تولی) چاری ځمونږ په قدرت او قبضه کښی دی کله چه د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کښی دی نو وروسته له مړینی ژوندی کول هم مونږ ته کوم گران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِسَبُّوقَيْنِ ۝ عَلٰی اَنْ يُبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِیْ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

او نه یو مونږ عاجز چه څوک تیری راباندی وکړی له دی نه چه پیدا کړو بدل ستاسی (نور خلق) پشان ستاسی او مونږ راپورته پیدا کړو تاسی په هغو (صورتونو سره) چه تاسی به علم نه پری لرئ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی تاسی به بلی نری (جهان) ته بیایو او ستاسی په ځای به نور خلق ودروو.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولٰٓئِیَ فَلَوْلَآ تَذَكَّرُوْنَ ۝

او خامخا په تحقیق پوهیدلی یی تاسی په پیدا کیدلو پوښیو باندی نو ولی نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالی په قدرت او یقین نه کوئ په بیا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعنی همغه پرومبنی پیدائش په یاد کریئ او د هغه له مخی او اټکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کریئ!.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّكُمْ تَزْرَعُونَهَا أَمْ حُنُ الزُّرْعُونَ ﴿٢٨﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راگری ماته) هغه چه کریئ نی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته نی ای الله).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه گتور (فائده مند) گرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه ځمونږ تیار کری شوی شی دی.

لَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَاهُ حُطًا مَّا فَظَلَمْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٢٩﴾ إِنْ آتَاكُمْ مَوْنٌ ﴿٣٠﴾

بَلْ لَّحَنٌ مَّحْرُومُونَ ﴿٣١﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه گرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه گرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کری یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخي کری شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنی د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم ځمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت ورولیږو چه په هغه سره گرد (ټول) کښت (فصل) خاوری ایری شی او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سپرکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که رښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٥٩﴾

آیا پس وینعی (چه خبر راکرئ) تاسی اوبه هغه چه خشیعی ئی تاسی (او ژوند پری تری دی) آیا تاسو نازلی کری دی هغه لطیفی خویری (اوبه) له سپینو وریغو شخه که مونږ نازلوونکی رابنکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم غمونږ په حکم سره وریږی او د غمکی په خزانو کېنې هغه اوبه هم مونږ ټولوو آیا تاسی شخه زور او قوت لرئ؟ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریغو شخه وروړئ؟

لَوْ شَاءَ جَعَلْنَاهُ أَمْحًا فَلَئَلَا تَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه گرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماو).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خویری اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کېنت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی غما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خویری اوبه اوړوو او د خوړو اوبو لوی خزانې تاسی ته ساتو او له هغو شخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) کتی رسوو.
په ځینو روایتونو کېنې راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی
(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعلہ ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر).

أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٦١﴾ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ﴿٦٢﴾

آیا پس وینے (چه خبر راکړئ) تاسی د اور هغه نه چه بلوئ ئی تاسی (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آیا تاسی پیدا کړی ده ونه د دی (اور) او که مونږ پیدا کوونکی یو (د هغی ونی او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: په عربو کښی داسی شو تکی شنی ونی دی چه د هغو د دوو لرگیو له سولولو څخه اور پیدا کیږی لکه چه په هندوستان کښی د بانس د ونی له سولولو څخه اور پیدا کیږی پخوا له دی نه د (یسین) د سورت په آخر کښی د دی په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی یعنی په دی ونو کښی اور چا ایښی دی؟ تاسی که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله!).

حَنْ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا

مونږ گرځولی مو دی دغه (دنیوی اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دی اور ته وگورئ او د دوزخ اور یاد کړئ دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنی نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په یادیری هغه الله چه له تکی شنی ونی څخه تګ سور اور راوباسی هغه په یقین سره کولی شی او قادر دی چه مری هم ژوندی کړی!

وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٤٧﴾

او (گرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بی وځلو.

تفسیر: یعنی د بیدیا او میدان اوسیدونکیو او پردیسیانو (مسافرانو) ته اور ډیر په کاریږی په تیره بیا د ژمی او سرو په وقت کښی او پرته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځی او د مدنیت ډیر امور پری مربوط دی. تنبیه: د ځینو روایاتو په بناء پوهانو (علماء) دا ښه مستحب گڼلی دی چه د دی آیتونو د هری استفهامی جملی له لوستلو څخه وروسته ښائی چه هسی وویل شی «بل انت یاربی»

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٤٨﴾

نو وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له گردو (ټولو) ځنی ډیر لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماء ئی).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه داسی مختلف شیان او د کار وړ (لاثق) غیږونه ئی پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئی مونږ منتفع گرځولی یو د هغه شکر اداء کول په کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چټی (بیکاره) او اړتو خبرو په مقابل کښی چه هغه الله تعالی ته ئی نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسی باهره و آیتونو او ښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندی هسی چه ښائی نه پوهیږی.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوْقِعِ النَّجُومِ ۝

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسیر: او دوهمه معنی ئی دا ده چه قسم خورم د آیتونو په رابخته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآنی آیتونو په رابخته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکی باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلېږی.

وَأَنَّهُ لَقَدْ إِنْهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ۝ تَكُونُ ۝ لَا يَسْمَعُ إِلَّا الْبَاطِلُ ۝

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلی شوی دی) په کتاب پت ساتلی شوی (لوح محفوظ) کښی چه نه ئی مسه کوی ده لره او نه دی ئی مسه کوی مگر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعنی پاکان).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی پرېستی په دی پاک کتاب باندی لاس لگوی. هغه کتاب هم دا لیکلی شوی کتاب دی د پرېستو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښی» غیمنی د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعنی دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مگر خو پاک سری یعنی هغه کسان چه زړونه ئی صاف او اخلاق ئی پاک وی د هم داسی سریو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو - معارفو او آیتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مگر خو پاک خلق. یعنی بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٦﴾

(هغه قرآن چه توتته توتته) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالميانو.

تفسير: يعنی دا کومى کودى (جادو) او توکى نه دی او نه د کاهنانو چتى (بيکاره) او اپلتى خبرى دی او نه د شاعرانو توهنات او مبالغات او هسکى استعارى دی بلکه يو لوى - مقدس - معزز - پاک او آسمانى کتاب دی چه د رب العالمين له لورى د تول عالم او گردو (تولو) نرى والانو (اهل جهان) د لار ښوونى دپاره راښکته شوى دى. هغه الله تعالىٰ څمونږ پاک الله دى چه د لمر - سپوږمى او ستورىو ډير کلک محکم - عجيب - غريب او ښکلى ترتيب او نظام ئى قائم کړى دى او هغه گرد (تول) سماوى اجرام د يوه مرتب قانون - او منظم اصول سره د خپلو ورځنيو ختلو او پريوتلو او نورو تاثيراتو او اغيزو سره د خپل عظمت - قدرت - قوت - وحدانيت تصرف او د عظيم الشان اقتدار مظاهرى او په زړه پورى نندارى راښيى لکه چه ابراهيم عليه السلام هغه خپل دليل ښوولى ؤ او د حال په ژبى سره شهادت ورکوى چه څمونږ ملونى او واک (اختيار) د هغه اعلىٰ اولىٰ - برتر - بهتر ذات د غيبى سلطى د قدرت په لاس کېښى دى، همغه يو «وحده لا شريک له» د ځمکى - آسمان - وريځ - اور - هوا او گردو (تولو) کائناتو او ذراتو مالک - خالق او ستر تولواک (شهنشاه) دى. آيا د هسى رڼو او ښکاره ؤ آسمانى ښو له ليدلو څخه وروسته د دى مضامينو په صداقت کېښى کومه شبهه پاتى کېږى چه د دى سورت په اوله رکوع کېښى د هغو بيان وشو. او آيا کوم يو عاقل په دى عظيم الشان فلکى نظام باندې چه سترگى وغړوى دومره نشى پوهيدلى چه يو بل باطنى شمسى نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آيتونه او نور گرد (تول) آسمانى کتابونه او آسمانى پانى دى چه دا گردى (تولى) د همغه الله تعالىٰ خالق الكل قائمى کړى ښى دى هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئى دا ظاهرى نظام قائم کړى دى همغه پاک الله دى چه د روحانى ستورى له پريوتو څخه وروسته يى د محمدى صلى الله عليه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نرى (دنيا) او نرى والان (دنيادار) د کفر او شرک له تورى تياري څخه راويستل چه د الله تعالىٰ په فضل سره تر اوسه پورى دغه لمر خپلى ښکلى شوى پلوشى (انوار) او په زړه پورى وړانگى (اشعه) پر نرى (جهان) باندې نولى او هيڅوک د دى خبرى مجال نه لرى چه هغه بدل کړى يا ئى غائب کړى. د هغه انوار او اشعى پر همغو زړونو باندې په ښه شان سره منعکسى کېږى چه ښه وينځلى او ښه پاک او صاف کړى شوى وي.

أَفِيهِذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ^(۸۱) وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكْذِبُونَ^(۸۲)

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یی (دروغ نئ گنئ!) او مگرخوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یی (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه غنی په گننه (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وگنئ چه د الله تعالی هغه رابضولی حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه ورښت وشو ښوای دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالی له خوا نه دی لیرلی شوی سخته بدبختی - حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزار ی هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ ویللی شی؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ^(۸۳) وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ^(۸۴) وَلَمَنْ^(۸۵) أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ^(۸۶) فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ^(۸۷) تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ^(۸۸)

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسپړی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یی هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی څخه مگر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یی تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرخوئ تاسی دا (روح) که چیری یی تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بی فکری او بی خوفی سره د پاک الله تعالی خبری دروغجنی کوئ ښوای تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یی یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالی سره نه مخامخ کیږئ ښه څه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربرونه (تکلیفونه) پری تیریری که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې وځلی او بیچارگی پریشانی او سرگردانی وگورئ له بلی خوا الله تعالیٰ یا د هغه پرېشتی له تاسی څخه هغه ته ډیری نژدی دی چه تاسی ئی نه وینئ که ستاسی واک او اختیار د بل چا په لاس کښی نه دی نو په هغه وقت کښی تاسی د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولی نه شی ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسی څخه په داسی حال کښی چه ستاسی زړونه خوړیږی او اوبښکی مو بهیږی بیلتون کوی او تاسی په خپل فراق او بیلتون ژړوی او ولی د ستاسی له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودی له مخی نور هم وساتئ؟ یا ئی له هغه تکالیفو او ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوری (وساتی)؟ لنډه ئی دا که تاسی پخپلو دغو ویناو کښی رښتینی یئ نو له دی تیرو چارو څخه یوه راوښیئ.

فَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٣٨﴾ فَارَوْحٌ وَرِيحَانٌ لِّهُ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ۖ وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ اَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٤٠﴾

نو که چیری وی (دغه مری) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسانی (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چیری وی (دا مری) له یارانو ملگریو د ښی لاس. نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملگریو د ښی لاس څخه.

تفسیر: یعنی تاسی د یوی شیبی (دقیقی) دپاره هم هغه نه شی ساتلی او هغه خپل ځای ته هر ورو (خامخا) رسیدونکی دی که هغه مری له مقربینو څخه وی نو په اعلیٰ درجه روحانی او جسمانی - د هوسانی (آرام) راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږی او په ښی لاس (اصحاب یمین) کښی شاملیږی او هیڅ یوه ویره او ربړونه (تکلیفونه) ورته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د هغوی له لوری داده (خاطر جمع) اوسه!» یا دا مطلب چه د (اصحاب یمین) له طرفه هغوی ته سلامونه رسیږی یا هغه ته ویل کیږی تا لره په راتلونکی وخت کښی سلامتی او هوسانی (آرام) ده. او ته په اصحاب یمین کښی شامل او گډ ئی. په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه د ځنکدن په وقت کښی د خوښی داسی زیری هغه ته ورکاوه شی.

د مؤمن سری لویه نښه درته وایم

ځنکدن کښی تل مسکیری ښکاری خوښ

او هم داسی مجرمینو او بدانو ته هم په هم دی وقت کښی د هغوی د بدحالی ویری اورولی کیږی.

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٥٦﴾ فَتَزُلْ مِنْ حِمِيمٍ ﴿٥٧﴾ وَتَصْلِيَةٌ جَهِيمٍ ﴿٥٨﴾

او که چیری وی (دغه مری) له دروغ و یونکیو گمراهانو څخه نو میللمستیا ده (ده ته) له سوغوونکیو اوبو څخه او ننه ایستل دی په اور (د دوزخ) کښی.

تفسیر: یعنی د هغه پای (آخر) او انجام هسی وی چه پخوا له مر کیدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کیږی.

إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥٩﴾

بیشکه دا خبره (چه ذکر شوه پشان د دی دری صنفو کښی) خامخا هم دا حقه یقینی ده.

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ شی کیدونکی نه دی. هر هغه شیان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکری شوی دی هغه گرد (تول) صحیح او یقینی دی او هم هغسی کیدونکی دی نو هیچا ته نه ښائی چه په هسی ښکاره خبرو کښی داسی شهی او تردد پیدا کری او خپل ځان وغلوی. بلکه د لویی ورځی او د قیامت دپاره ځان تیار او چمتو کری.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٦٠﴾

پس وکره نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له گردو (تولو) څخه ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی په تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځای دپاره لویه تیاری ده. او په هم دی ښه چاره کښی بوخت (مشغول) اوسئ! او د مکذبینو د زړه خوړونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کیږئ! بلکه هیڅ غور ورته مه ږدئ ځکه چه په تسبیح او تحمید کښی د هغو باطلو او چتی (بیکاره) خیالاتو تکذیب او تردید په طبیعی ډول (طریقه) سره هم کیږی. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمی کښی مو زړه غواړی چه هغه مبارک حدیث نقل کړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمه الله عليه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كلمتان خفيفتان على اللسان ثقيلتان في الميزان حبيبتان الى الرحمن» -

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم»

تمت سورة الواقعة والله الحمد والمنة

سورة الحديد مدنية وهى تسع وعشرون آية و اربع ركوعات رقمها (۵۷) تسلسلها حسب النزول

(۹۴) نزلت بعد سورة الزلزال

د «الحديد» سورت مدنى دى - (۲۹) آيتونه او (۴) ركوع لرى. په تلاوت كېنى (۵۷) او په نزول كېنى (۹۴) سورت دى د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دى (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنى د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالى حمد - ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ②

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دى. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د گردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی څخه چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۷﴾

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترگو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل - پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالی (کیفیت) بیان کړی شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (دیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه څخه پرتو (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پت وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی

«وانت الظاهر فلیس فوقک شیء! وانت الباطن فلیس دونک شیء»

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورغو کښی (له ورغو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښی د اتمی پاری په آخر کښی تیر شوی دی.

يَعْلَمُ مَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يُخْرِجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښی (لکه مری او باران) او هر هغه څه چی راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښی پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیدوی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خپژی په دغه (آسمان) کښی لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرستی - حکمونه - د قضاء او قدر فیصلی - وریا (باران) او نور رابښکته کیږی او د بندگانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرستی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ٥

او دغه (الله) له تاسی سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه ییغ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسی څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسی ییغ هغه گرد (تول) دی ښه پیژنی. او ټولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور گرد (تول) شیان ښه وینی.

لَهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورَ ٥

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره گرځول کیری تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالی له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی - په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریکله حکومت دی او په پای (آخر) کښی د گردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیری.

يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ ٥

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپي کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالی کله ورځ لندوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپي لندوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلَيْهِمْ بِذَاتِ الصُّدُورِ ٥

او دغه (الله) ښه عالم دی په پتو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیری په هغو گردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَدْلِفِيْنَ فِيْهِ ۚ

ایمان راوری تاسی (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندی او لگوی (په لاره د الله کښی) له هغو (اموالو) څخه چه گرځولی یی تاسو (الله) خلیفگان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښی.

تفسیر: یعنی هغه مال او شته چه ستاسی په لاسونو کښی شته د هغو گردو (تولو) مالک او غځښتن (خاوند) پاک پروردگار دی او تاسی یواځی د یوه امانتدار او خزاندار په شان یی نو ځکه په هر ځای او هر چا باندی چه هغه الله تعالی تاسی ته د هغه د صرفولو او لگولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښی ئی تاسی د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وی چه پخوا له دی څخه دا مال د نورو په لاسو کښی و خو اوس د هغوی په ځای تاسی یی او ښکاره ده چه تاسی به هم ځی. ستاسی په ځای به هم بل سری کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښی پاتی شو او نه ستاسی په لاسو کښی پاتی کیدونکی دی نو له هسی فانی او زائل څیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښی په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولگول شی او نه ښائی چه په خیر خیرات کښی بی زړه توب وکاوه شی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝۱

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوری دی له تاسی او لگولی ئی دی (اموال خپل په لاره د الله کښی) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښی نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرڅول د اموالو د تاسی).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښی چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښی چه شته ښائی چه په هغه باندی مستقیم پاتی وی او د ایمان په مقتضاء باندی تگ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ يَدْعُوْكُمْ لَتُؤْمِنُوْا بِرِسُوْلِهِ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝۸

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیش مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولی تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یی تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالی باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تلوو ځنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لټی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالی او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول څیز په خوا نه رابولی بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشی کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو - براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسې شوی دی او پخوانیو انبیاء له خپلو امتیانو ځنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه ډیر سری هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت - انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د ټینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدٍ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ٥٩

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه ویاسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رنڼا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځی او د ایمان او علم او عمل رڼا (رنڼا) ته راشی! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

نبودی تر شو په کښی مړه شی - یا به ئی د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسی خطاوی او گناهونه نه بښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط

او څه مانع عذر دی تاسی لره چه نه نفقه کوئ نه لگوئ (مال خپل) په لاره د الله کښی او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکي.

تفسیر: یعنی (مجازی) مالکان فنا کیږی - او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالی دی پاتی کیږی که نه هسی خو د تل دپاره هغه د ده مال ؤ - نو بیا د ده په مال کښی سم د ده له امر سره څرخ کول او لگول ولی در نه ښکاری که په خپله خوښی او واک (اختیار) سره ئی نه ورکوئ نو بی واک هم هغه ته رسیدونکی دی نو د بندگی اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښی سره هغه وروړاندی کړئ! او د هغه په لاره کښی ئی څرخ کړئ! - او د فقر - فاقی - افلاس او تنگی څخه ونه ویرېږئ! ځکه چه د ځمکي او د آسمانونو د خزانو او د شتو مالک او غښتن (خواند) پاک پروردگار دی. نو آیا په دی لاری کښی به پخپلی خوښی سره څرخ کوونکی او لگونکی وړی پاتی کیږی! «ولا تخش من ذی العرش اقلالا»

لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسی څخه هغه چه لگولی ئی دی (مال خپل په لاره د الله کښی) پخوا له فتحی (د حدیبی یا د مکي) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحی څخه د حدیبی صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتِلْ أُولَئِكَ أَكْثَرُ دَرَجَةٍ مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتِلُوا أَكْثَرُ دَرَجَةٍ مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ ط

او بیا ئی جنگ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمه الله) دا

(لگوونکی د مالونو خپلو په لاره د الله کښی او جنگیدونکی پخوا له فتحی د حدیبی یا د مکی نه) ډیر لوی دی له جهته د درجی مرتبی له هغو کسانو چه لگوی مال خپل په لاره د الله کښی وروسته (له فتح د مکی نه) او جنگیږی (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکي (جنت).

تفسیر: یعنی که هسی د الله تعالیٰ په لاره کښی هر مهال (وقت) هر شی خرڅ کړل شی او جهاد وکړ شی هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښی ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکی چه له خپلو شتو څخه ئی پخوا د حدیبی له روغی یا د مکی له بری فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئی گټلی دی هغوی ډیری لوئی درجی موندلی دی او وروستنی مسلمانان د هغوی په درجو پوری نه شی رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښی د حق منونکی او په هغه باندی سر قربانونکی سری ډیر لږ ؤ. او گرده (توله) دنیا له کافرانو او باطلو خوشوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښی اسلام جانی او مالی قربانی ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو - اموالو - غنائمو - وسلو - خوړو او نورو ضروریاتو هیلې (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسی حالاتو کښی ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښی د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه کلکه وی. فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝۱۰

او الله په هغو کارونو باندی چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له هر شی څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلی پوه سره سم له هر یوه سره به بيله بيله معامله کوی.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرُ كَرِيمٍ ۝۱۱

شوڪ دى ذات هغه چه قرض ورکوى الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دى نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکى «له پور (قرض) څخه دا مطلب دى چه په دى وقت کښى په جهاد باندې تاسى خپل مالون او شته ولگوئ بیا هم دا تاسى د ډيرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښى لوئى مرتبى او مرادونه مومئ! د دوه گونى معنی هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښى هسى گتتى وتى (سود) نشته. که چا ته څه شى ورکوى مختیار دى او که نه ئى ورکوى هم دى مختیار او واکدار دى.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ

(ياده کړه اى محمده!) هغه ورځ (د قيامت) چه وينى ته مؤمنان سړى او مؤمنانې ښځى چه ځغلى به رڼا (رڼرا) د دوى مخکښى له دوى څخه او له ښى خوا د دوى څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښى کله چه د (صراط) په پل تیريږى پس ډيره سخته توره تياره وى نو په دى وخت کښى له هر چا سره د هغه د ايمان او ښه عمل رڼا (رڼرا) وى. ښائى چه د ايمان رڼا (رڼرا) چه ځای ئى زړه دى وړاندې وى او د ښو عملونو به په ښى خوا کښى وى څکه چه ښى چارى گردى (تولى) په ښى خوا کښى سره توليږى د هر چا ايمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چه وى په هغه مېچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رڼرا) او روښانتيا هم وى. او ښائى چه د محمدى صلى الله عليه وسلم د امت رڼا (رڼرا) به د نورو امتونو له رڼا (رڼرا) څخه ډيره رڼه او ښه او ډيره سپينه او پلوشى غوړوونکى وى. په ځينو روايتونو کښى د مسلمانانو د کښى خوا د رڼا (رڼرا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسى وى چه د رڼا (رڼرا) اغيزى او آثار هر لورى ته رسيږى. والله اعلم.

بَشِّرْكَ الْيَوْمَ حَبَّتْ بُجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْآنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٧﴾

(او وبه ویل شی دوی ته چه) زیری د تاسی نن ورغ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښی دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالی د خوښی ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکي د هغو ګردو (تولو) مرادونه ورسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُوا نَاقَتَيْسَ
مِنْ ثُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمُ
بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ

(ياده کړه ای محمده! هغه) ورغ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسی چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رنڼا) واخلو له رڼا (رنڼا) ستاسی نو وبه ویل شی دوی ته (تمسخرأ) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولتوئ رڼا (رنڼا) پس وبه واهه شی په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښی یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښی به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی به یو لوی دیوال ودړول کیږی چه په هغه کښی به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی - د وره په منځ کښی د جنت وړمی او ښی ننداری له لری بریښی او له وره د باندی به د الله د عذاب ښی او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُوهُمْ أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسی سره (ملګری په دنیا کښی).

تفسير: خبره داسی ده چه رسمی کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه ږومی به په دوزخ کښی د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولی شی. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب - هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالی امر ورته وشي په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښی به گرد (تول) خلق دوبیری په دی توره تیاره کښی به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا (رڼا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رڼا (رڼا) په شاوخوا کښی لار شی خو څرنګه چه مؤمنان ډیر ګرندی او تیز لکه الوتکی، موتر، بانسکل - آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رڼا (رڼا) له هغوی لری تښتی - نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهی او وائی لږ خو ودریږی چه مونږ هم ستاسی په رڼا کښی درسره لار شو مونږ په دا توره تیاره کښی لکه پانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدی چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړی چه مونږ هم ستاسی له دی رڼا (رڼا) څخه لږ څه ګټور شو - آخر مونږ په دنیا کښی له تاسی سره یو ځای اوسیدو - او په ښکاره ډول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښی شمیرل کیدو - نو د دی مصیبت په وقت کښی مونږ ولی په دی توره تیاره کښی پریږدی؟ او له مونږ ځنی هسی ګرندی تښتی؟ آیا دا د ملګرتوب وړ (لائق) او له انډیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وګرځی! - او خپلو ځانونو ته هلته رڼا (رڼا) ولتوی! که ئی ومومع له هغه ځایه ئی واخلي! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته ګرځی په دی منځ کښی به په هسی یوه توره تیاره کښی سره لویږی چه په هیڅ یو شی باندی به د دی نظر ونه لګیږی - او هغه دیوال د دوی او د هغی رڼا (رڼا) په منځ کښی راځی. مطلب ئی دا چه دا رڼا (رڼا) په دنیا کښی په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه ګټه (فائده) او رڼا (رڼا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وګرځی چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا (رڼا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوا بَلْ وَلَكُنْكُمْ فَتَنٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ وَتَرَبَّصُوا وَارْتَبَتُمْ وَغَرَّتْكُمُ
الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿١٧﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وی (تاسی له مونږ سره) مګر تاسی په فتنه کښی اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښی) او غولولی وی تیر ایستلی وی تاسی آرزوګانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرگ ستاسی دی) او غولولی یی ستاسی په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره ډول (طریقه) په دنیا کېنې تاسی له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطنی حالت مو داسی ؤ چه په لذاتو او شهواتو کېنې پریوتلی وئ او د نفاق لاره مو غوره کړی وه او خپل ځانونه مو غولولی او په هلاکت کېنې مو اچولی ؤ او بیا مو توبه هم ونه کړه - بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لویږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کېنې لویدلی وئ تاسی په هم دی فریب او غلونه کېنې داسی گنل چه وروسته له دی څخه به ستاسی ځنی هیڅ پوښتنه نه کیږی - او تاسی به دا د خپل نفاق کښت (فصل) هیڅ نه ریښه بلکه داسی هیلې او امیلونه مو په زړونو کېنې ؤ چه په څو ورځو کېنې به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا گردی (تولی) خبری او اتري به له زړونو څخه هیريږی او په پای (آخر) کېنې به مونږ بری مومو پاتی شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ربرو (تکلیفونو) ځنی خلاصوو - تاسی په داسی خیالونو کېنې مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالی حکم او امر راورسید مرگی راغی او تاسی ئی راگیر کړئ گواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسی له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصی لاره در پاتی نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑤

پس نن ورځ وا به نه خيستله شی له تاسی څخه (ای منافقانو) فدیة معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسی (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملگری ستاسی دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسی منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیة ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسی چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسی گرد (تول) په همغه کور کېنې پاتی کیدونکی یی او هم دا د دوزخ اور ستاسی د هستوگنی ځای دی او هم دا مو ملگری دی د بل چا د رفاقت او ملگرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

اَلْمَيَانِ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِّنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وقت هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویړیوی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته) د هغه خیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښی د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښی غاړه کیږدی - او ښه پاسته شی او له الله تعالیٰ څخه لا وویړیوی.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوْبُهُمْ وَكَثُرَتْ مِنْهُمْ فَسِقُوْنَ^(۱۹)

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښی) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شی. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبت اخيستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثر د دوی کښی ډیره سرکشی او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښی گټی وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی - او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

پوه شی تاسی بیشکه چه الله ژوندی کوی زرغونوی غمکه وروسته له موت وچوالی د هغی (په باران سره) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ تاسی ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دی چه تاسی عقل پکښی وچلوئ (او کار تری واخلئ په دنیوی او اخروی امورو خپلو کښی).

تفسیر: یعنی د عربو خلق جاهل او گمراه او داسی ؤ لکه مړه غمکه اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه او د علم په روح سره ئی ژوندی او په دوی کښی ئی گرد (تول) کمالات پیدا کرل لنده ئی دا چه د کوم مری څخه مړ انسان لره نه ښائی چه مایوس بی هیلې او ناامید شی غمکه چه که په رښتیا سره توبه وکاپی نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کښی د ژوندون روح نښاسی.

إِنَّ الْمَصْدِقِينَ وَالْمَصْدِقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لِّضَعْفِ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه خیرات ورکوونکی سړی او خیرات ورکوونکی ښځی او هغه څوک چه قرضونه ئی کړی دی له الله سره قرض نیک دوچند به کړ شی دوی ته (ثواب د قرض د هغوی) او وی به دوی ته اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله جل جلاله په لاره کښی په خالص نیت سره د هغه د خوښی په خاطر خرڅ وکړی او خپل مال ولکوی او پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه د کومی بدلې یا د شکری غوښتونکی نشی گواکی هغه پاک الله ته پور (قرض) ورکوی نو داده اوسئ چه د هغه ورکړه به نه ضائع کیږی بلکه غو چنده به بیرته ورگرځی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (تولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښی پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رڼرا) د دوی (چه پری تیریری به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملگری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدیقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالی په مخ کښی هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاری لکه چه د «البقرة» د سورت په اولسمه رکوع ۱۴۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی داسی یو آیت راغلی دی ﴿وَلَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسَطَ الْعَرْشِ عِلَّی النَّاسِ وَیُؤْتِ السُّلُوسَ مِمَّا یَشَاءُ﴾ په آخرت کښی به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رڼرا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ
فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ
فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ
مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَمَتًا عُرُورٌ ﴿٥١﴾

پوه شی تاسی (ای تشی دنیا خوشونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فاندی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لونی کول دی په منځ ستاسی کښی یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښی (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښی) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی غمکی باندی اوری) بنه بشکاری ناشکرانو کرونگو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شی (دا گیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیر شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شی هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښی عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منگلی ئی ولگولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت بښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شی په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مگر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سری د خپل عمر په اول کښی بازی او لوبی کوی - بیا په جوړښت دول او فیشن او سینگار پسې گرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لویږی بیا نی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښی دوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به غما د کور - کهول - آل اولاد حال او ژوندون څرنگه وی مگر دا گرد (تول) ساز او سامان - فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیر شی او وچیری او انسانان او بودگان (حیوانان) ئی گود او ماتوی او ذره ذره کوی ئی - او د هغه د سینگار او رونق نوم او ښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په رشتیا سره د تکی یوه پنگه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وگنئ چه سری د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیری او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی څکه چه وروسته له مرگه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه په کاریږی او هلته یواځی هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال په کاریږی او په درد ئی خوری چه سری په دنیا کښی کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښی هغه لره د الله تعالی خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د گناهونو له پیتی سره آخرت ته حاضریری هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مریو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښی څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله ښی - د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥٧﴾

تلوار و کړئ و غلغلی تاسی (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ببښنی ته چه له (جانبه) د رب ستاسی دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ و غلغلی تاسی ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالی ئی (داسی) دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی (چه دواړه سره یو ځای کړل شی داسی جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او (ایمان ئی راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئی چه مؤمنان دی او الله څیښتن (خواند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښی مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښی جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر: یعنی له موت او مړینی څخه پخوا د هغو شیانو په راغونډولو پسې ولوړئ چه د هغو په وسیله ستاسی گناهونه وېشل شی - او جنت مو په برخه شی. په داسی ښو چارو کښی لتی کول او سستی ښه کار نه دی او وړاندی والی وکړی و غلغلی تاسی ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالی ئی داسی دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شی نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړیږی. الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه د هغه طول اوږدوالی به غومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او ایمان ئی راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده ئی وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسی په ځانونو کښی مگر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی پخوا له هغی څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښی).

تفسیر: په دنیا او نری کښی هغه عمومی آفتونه لکه قحط او سوکړه - زلزله وبا او نور چه راغی - او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ - درد - ناروغی او نور چه په ځینو سړیو کښی لیدل

کیبری دا گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښی شته او فیصله ئی صادره شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی چه سم له هغه سره دا گردی (تولی) پښی واقع کیبری او د یوی ذری په اندازه او میچ هم په هغه کښی څه شی نه لږ او نه ډیریری.

إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر شی علم په ذاتی ډول (طریقه) سره لری او په زحمت او تکلیف ئی نه زده کوی نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د گردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښی آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسی الله اکرم شانه واعظم برهانه په دی سره.

لَيْكِلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دی چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوی له لاسه وتلی دی د تاسو او خوشحاله نشئ تاسی په هغه څه چه تاسی ته ئی درکړی وی (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دی حقیقت مو ځکه تاسی ته خبر درکړ چه تاسی ښه وپوهیږئ هغه فاندی چه تاسی لره مقدری دی هغه به ضرور در رسیدونکی وی او هغه چه مقدری نه دی هیڅ کله په لاس نه درځی هر هغه شی چه د الله تعالیٰ په قدیمی علم کښی مقرر او تاکلی شوی دی هم هغسی کیدونکی دی نو ځکه که کومه گټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږی ښائی چه پری خفه او مضطرب او پریشان نشی او هغه شی ئی چه په برخه ورسیری په هغه باندی غمان تریخ او تربو او مضطرب نه کړی بلکه د مصیبت او ناکامی په وقت کښی صبر او تسلیم - او د هوسانی (آرام) او کامیابی په وخت کښی دی شکر او حمد ووائی.

تنبیه: په ﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لُغْوٌ وَهُوَ﴾ الآية - کښی ئی راښوولی ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښی سری ته نه ښائی چه له آخرت څخه غافل شی په دی آیت کښی ئی تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښی ښائی چه سری غییر شی چه د اعتدال له میچه ورتیر نشی.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۚ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ط

او الله نه خوشبوی هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لگولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مگر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلاتو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور گرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

او هر هغه چه مخ نی وگرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه ورسیږی هغه خو یو بی نیاز او بی پروا ذات دی. گردی (تولی) ښیگنی (فاندی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه گټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شی لگوئ او خرځوئ نو گټه (فائده) به نی اخلی که نه په نقصان او گار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ط

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودریبری خلق په انصاف باندی.

تفسیر: ښائی چه له دی کتاب او میزان او تلی څخه د تلوو تله مراد وی چه خلق په هغی سره خپل حقوق ادا کوی او راکړه ورکړه کوی او د هغی په وسیلی سره عدل او انصاف کیږی یعنی کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو - اخلاقو - اقالو کښی د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شی او د افراط او تفريط څخه بالکل ځانونه وژغوری (وساتی). او تله ئی ځکه ټاکلی (مقرر کړی) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شری) او نورو معاملاتو کښی د انصاف د تلی پلی چاږی (پله ترازو) هیڅ لوری ته ښکته او پورته نه وی. او ممکن دی چه له تلی څخه شریعت مراد وی چه د گردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیی والله اعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او را لیږلی ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنی الله تعالی «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښی ئی د هغه درنگونه (معادن) کیښودل.

فِيهِ بَاسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دی کښی سخت جنگ ډیر قوت دی او (په کښی ډیری) منافع گټی دی لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی چه له دغی اوسپنی څخه د جگری او جنگ وسلی (اسلحی) او نور شیان جوړیږی او د خلقو زیات کارونه په هغی باندی چلیږی او گرد (تول) مدنی او عصری امر پری مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دی چه عالم شی الله (په علم ظاهری سره) په هغه چا باندی چه مرسته (مدد) کوی له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بی له لیدلو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د آسمانی کتاب په لار ښوونه په سمه لاره راښی او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښی سمه ونه دروی که ضرورت پیښی شی نو هغوی ته جزاء او گوشمالی ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو - مخالفینو او نورو کډو تلونکیو باندی به د الله تعالی او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښی د توری له موتی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښی د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښی به له هم دی اوسپنی څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښی به دا خبره رابښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالی د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو - او د اجر او ثواب او په گناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان - یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین - او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکری شوی چه الله تعالی ستاسی مرستی (مدد) - معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردگار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شی؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالی له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندگانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښی بریالی (کامیاب) شی لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکری.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او گرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښی) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښی) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سری غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او څوڅات څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿۵۷﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وېولی چه د دی دواړو له اولادی غنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تگ کاوه - ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د گردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ عوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرائیلو د انبیاءو خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلى نبینا الصلوة والسلام ته انجیل ورکړ او استاخی وټاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا قُلُوبَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَافَةً وَرَحْمَةً

او گرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رافت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملگری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی ایښی وه - دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانٍ اللَّهُ فَمَارِعُوهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مگر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنگ شول او د دنیا له مخصوصو څخه وویریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مگر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکي «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنگیانو (نصاری) ایستلی دی دوی به په ځنگلو کښی یوه تکیه جوړوله - او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله - او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل - شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی ځنی به لری تښتیدل - او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له څیلمی وزگار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کینود بیا نو په پټه او پردی کښی د دنیا غوښتنه ډیره لویه گناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال څخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو گردو (تولو) حظوظو- غوښتنو او تعلقاتو څخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهي.

غازی په غزا خپل ځان جاروی

خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی

مال وشته - کور کهول سره تول

په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبيه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیړیو (قرونو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وگانه شی.

فَاتَّبِعُوا الذِّينَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اٰجِرُهُمْ وَكَثِيْرٌ مِنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٥٧﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښی اکثر نافرمانان دی نو ځکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښی یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كَفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاء و ویرېږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته درې حصی برخی له رحمته خپله او چه وگرځوی تاسی لره یوه رڼا (رنرا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او ویشی تاسی ته (گناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبځلی شی - او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسېږی او سره له خپلی رڼا (رنرا) هر چیری وگرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښی هم دا رڼا (رنرا) ستاسی په مخ او ښی څنگ کښی له تاسی سره هر چیری لاره شی.

تنبيه: د دی خوار په خیال کښی به دا خطاب هغه اهل کتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (و آمناو برسوله) څخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب موندلو څه بیان د (القصص) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لَيْسَ لِمَنْ يَعْلَمُ أَهْلَ الْكِتَابِ الْأَيُّقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ
بِإِذْنِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه
(منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په
دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښی ده ورکوی ئی هر
هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الكتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او
ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیړیو کښی اوسیدی تر څو مو هغه
درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته
داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالی له لوری لیرلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب
ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالی شته او د
هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څنډو دک خارجوږی بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د
اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لَا يَعْلَمُ﴾ د (لکی یعلم) په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی
اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالی
فضل ځان ته په زور وگتی بلکه دا فضل او لوړینه (مهربانی) د الله تعالی په واک (اختیار) کښی
ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الكتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء
باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب
ورکوی او د هغوی تیری خطاوی بشی او رڼا (رنرا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه
ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخى او محروم دی.

«تمت سورة الحديد بفضل الله المجيد فله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هي اثنتان و عشرون آية و ثلث ركوعات
رقمها (۵۸) تسلسلها حسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیتہ (۳) رکوع لری په تلاوت کښی (۵۸) او په نزول
کښی (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ

په تحقيق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا
سره په شان د خاوند خپل کښی او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړی خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی
گنله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی
صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. ځمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په
زمانه کښی یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالی عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله
بنت ثعلبه رضی الله تعالی عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم
په مخ کښی ودریده او دا قصه ئی ورته وکړه. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی
معاملی په نسبت لا د الله تعالی له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال
کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی - او وروسته له دی څخه تاسی سره گډ نه شی اوسیدلی.
هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکړ - او داسی به ئی ویل چه «ځما ودان کور
وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره
داسی جگړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو ځنی د طلاق اراده نه
وه» کله به یی د الله تعالی په دربار کښی ژړا او انگولا کوله او داسی به ئی ویل «آ له
العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او
فریاد ورسه! که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوړی څخه مری او که ئی هغه ته
ورکړم نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځی او ضایع کیدی ای الله تعالی ته پخپله د
آخرالزمان نبی په خوله ځما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او ځما دا مشکل او غوټه
را وپرانیه!» نو په دی وقت کښی دا آیات نازل او د «ظهار» احکام وړانعام شول.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور - خور - او نورو کومی عضو سره تشبیه ورکړی چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی وائی چه «انْتِ عَلَيَّ كَظْهَرَامِي» ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه غما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه و کتابونو کبی وکتل شی.

وَاللّٰهُ يَسْمَعُ مَا وَرَّكُمَا اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقالو) ښه کتونکی دی (د گردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر خیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لپاره په لاندی دول (طریقه) سره څرگنده (ښکاره) کړه!

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن سَائِرِهِمْ ثَأْمَنَ أَمْهَتِهِمْ اِنَّ لَهُم مِّنْ عَذَابٍ اِلَّا اَلِيًّا وَلَدْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی څخه ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مگر هغه ښځی دی چه ځیړولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا آشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی ماندینه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی ځیړولی نو څرنگه د ده مور کیدی شی؟ او څنگه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سری د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چتی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بلله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنژدی شی یا ورنژدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښی شوی دی هغه گرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایت هسی مه کوی! که په غلطه له تاسی څخه داسی گناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی څخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شی د «ظهار» کفارت اداء کړئ!

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا
فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَنَاسُوا

او هغه کسان چه (مور وائی) ظاهر کوی له ښځو خپلو نه بیا راگرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لارم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ «انْتِ عَلَيَّ كَظْهَرَامِي» له ویلو څخه د میره (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کړی یا د دوو میاشتو د روژی نیولو ځنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی. تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو څخه جماع او د هغه دواغی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښی راغلی دی «امره ان لا یقربها حتی یکفر»

ذَلِكَ تَوْعِظُونَ بِهِ

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کړئ! او نور هم له هسی غلطیو ځنی ځانونو وساتئ!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

درکری).

تفسیر: یعنی سم د تاسی له احوال سره احکام درلیری او په دی باندی پوهیږی چه تر کومی اندازی پوری تاسی په هغو باندی عمل کوئ.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَأَمَّنَا
فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَأَطْعَامُ سِتِّينَ مَسْكِينًا

پس هغه چا چه ونه موند (مړبی) نو (پری لارم) روژه نیول دی د دوو میاشتنو پرله پسې (چه پکښی بی له عذره فصل واقع نشی) پخوا له هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)، پس هغه توان نه لری (د روژی نیولو) نو (پری لارم) طعام (خواړه) ورکول دی شپیتو مسکینانو ته،

تفسیر: یعنی که د غلام ازادولو توان نه لری نو پرله پسې دوه میاشتنی داسی روژی دی ونیسی چه پکښی بی له عذره هیڅ یو ډیل او پریکړه واقع نشی که په روژه نیولو باندی ئی هم توان نه رسیږی نو شپیتو تنو اکربانو او فقیرانو ته دی طعام او خواړه ورکړی د دی مسئلی نور تفصیلات دی په فقهیه و کتابونو کښی وکتل شی.

ذَلِكَ لِمَنْ تَوَلَّى اللَّهَ وَرَسُولَهُ

دغه (تخفیف په کفارو کښی) دپاره د دی دی چه ایمان راوړئ تاسی په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د جاهلیت د زمانی خبری پریږدی ! او د الله تعالی په حکمونو باندی تگ وکړی او هسی چاری وکړی، چه مؤمن لره ښائی او د مومن له شان څخه وی.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا

اَلَيْسَ يَنْتِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ

دا (مذکوره احکام) حدونه (مقرر شوی) د الله دی (معین کړی شوی) او کافرانو ته عذاب ډیر دردناک دی بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله نه او له رسول د دغه (الله) شخه خوار هلاک به کړل شی دوی لکه چه خوار هلاک کړی شوی ؤ هغه (کسان) چه پخوا له دوی شخه ؤ او په تحقیق نازل کړی دی مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکونکی رسوا کوونکی دی (په دنیا یا په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته نه ښائی چه د الله تعالیٰ له تاکلیو (مقررو) حدودو شخه تجاوز وکړی. پاتی شول کافران چه د الله د حدودو غه پروا نه کوی او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود تاکی (مقررو) نو تاسی هغوی پریږدئ چه هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی داسی خلق به پخوانیو زمانو کښی هم ذلیل او خوار ؤ او اوس هم خواریږی د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره ؤ ښو له اوریدلو شخه وروسته بیا پخپلو انکارو باندی کلک پاتی کیدل او د الله تعالیٰ د احکامو عزت او احترام نه کول د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بی احترامی او خواری په عذاب کښی ځان اخته کولو سره مرادف دی.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(یاد کړه ای محمده) هغه ورځ چه ژوندی به پورته کړی الله دوی ټول له قبورو پس خبر به کړی (الله) دوی په هغو کارونو باندی چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی هر هغه کارونه چه دوی کړی وی د هغو له نتیجی سره به مخامخ کیږی. د دوی به هیڅ عمل غائب کیدونکی نه وی.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

شمیرلی ساتلی دی هغه (اعمال) الله او هیر کړی دی هغوی (هغه اعمال) او الله پر هر شی باندی ښه شاهد ښه خبردار دی (نو ور به کړی دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنی هغوی ته د هغوی د گرد (ټول) عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دی پاتی

شوی یا هغوی ته یی هیخ توجه نه ده شوی لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه گردد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلی شوی دی - دی به هغه گردد (تول) دفترونه په هغه ورځ کښی پرانیځی. او د هر سری په مخ کښی به ئی ږدی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ
تَجَوَّى ثَلَاثَةَ الْأُحُورِ إِبْعَهُمْ وَلَا خَمْسَةَ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَذْنَى
مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ آيَنَ مَا كَانُوا

آیا نه وینی ته نه ئی خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (بلکه خبر ئی) نه به وی پتی خبری (یو د بله په غوړونو کښی) د دری تنو مگر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وی (علماً) او نه به وی پنځه تنه (راز ویونکی) مگر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وی (په اعتبار د علم سره) او نه به وی لږ له دی (عدد) نه او نه به وی ډیر (له دی عدد نه) مگر خو وی به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیری چه وی هغوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم یواځی د دوی په اعمالو باندی منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښی د آسمان او ځمکی هر وړوکی او لوی شی شته هیخ یو مجلس - مشوره - جرگه - مرکه - پته خبره گنگوسه او پس پسی به نه وی چه الله تعالیٰ به په هغوی باندی نه خبریږی. د ده محیط علم په هر شی او هر ځای باندی رسیږی. هر چیری چه دری سری سره کینی او خبری اتری سره وکړی دوی دی داسی نه گنی چه دلته بل څلورم څوک نشته - او پنځه گونی مرکه دی خیال ونه کړی چه له مونږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږی، چه دری وی که څلور یا پنځه یا له دی څخه لږ یا ډیر - هر چیری چه وی - او په هر حالت کښی چه وی الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیخ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.

تنبیه: که په مشوره کښی سره دوه تنه وی نو د جگړی او اختلاف په صورت کښی ترجیح مشکله ده ځکه په عمومی معاملو کښی ضرور یو طاق عدد په جرگو او مرکو کښی وی او له یوه څخه وروسته ډومینی طاق شمیر دری بیا پنځه وی. ښائی چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجی) غوره کړی شوی وی نو وړاندی ئی له ﴿وَلَا أَذْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتی شوه دا خبره چه د فاروقی د خلافت مرکه ولی د شپږو تنو مشرانو لرونکی وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښای چه د هغه سبب دا وی چه په هغه وقت کښی هم دا

شپږ سره مشران هر یو د خلافت او تولواکۍ (باچاهۍ) وړ (لائق) ؤ چه هیڅ یو له دوی څخه د خوشۍ کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکیو خلیفگانو انتخاب د هم دوی له منځه کیده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په ریاست سره واخیست شی نو پرته (علاوه) له هغه څخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کیږي . بیا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتیاط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجیح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يَنْبَغِي لَهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَبَّجُونَ بِالْأُثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ ۖ

بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنیوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قیامت کښی بیشکه الله په هر څیز باندی ښه پوهیدونکی ښه خبردار دی - آیا نه وینی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پتو خبرو څخه بیا بیرته ور وگرځیدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه څخه او پتی خبری کوی دوی په گناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره .

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کښی پتی خبری سره کولی د مرکی په سریو باندی به ئی مسخری کولی او عیبونه به ئی څرگندول (ښکارول) - یو د بل په غوړو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترگو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملگرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پیښیده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبری له اوریدلو څخه وروسته به ئی ویل چه «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کیدونکی نه دی» اگر که پخوا له دی څخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرگوشی او پتی خبری څخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو څخه لاس وانخیست دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو .

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُ اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُكُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٨﴾

او کله چه راشی دوی تاته (ای محمده!) نو پیشکشی درکوی سلام اچوی تاته په هغه شی سره چه پیشکشی نه ده مقرره کړی تاته په هغه شی سره الله (په غای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښی ولی نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئی (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښی) دوزخ چه ورننوخی پکښی نو بد غای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عبادہ الذین اصطفی) او د مؤمنانو په ژبه ئی داسی ویل «السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته» مگر غځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئی په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشی! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښی چه الله تعالی هغوی ته ورکړی ؤ دوی ښیراوی کولی بیا به ئی پخپلو منځونو کښی سره ویل که دی په رښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولی پر مونږ باندی عذاب نه رانازلېږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښی فرمائی ﴿حَسْبُكُمْ جَهَنَّمُ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به درورسېږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په غای باندی السام وویل ممکن دی چه غځینو منافقانو به هم داسی ویل - ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ ډول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو غلی چه عائشی صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښی ئی داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا إِلَّا بِالْأَثَرِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پتی

خبری کوئی تاسی یو له بله سره (په غوړونو کېښی) پس مه کوئی پتی خبری پخپلو منځونو کېښی په گناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره او پتی خبری مصلحت کوئ پخپلو منځونو کېښی په احسان نیکی او پرهیزگاری سره.

تفسیر: یعنی صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسی عاداتو (اخلاقو) څخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او گنگوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی دپاره وی بلکه د نیکی - د تقویٰ او د معقولی او ښی خبری د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱۴ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کېښی مو داسی یو آیت ولوست

﴿لَاخِرُ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ^①

او ویریرئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسی جمع کړی شی په قیامت کېښی جزاء ته.

تفسیر: یعنی تاسی ټول د الله تعالیٰ په مخ کېښی ودریری. او تر ذری پوری حساب ورکوئ له الله تعالیٰ څخه د هیچا پته او ښکاره خبره پته نه ده نو ځکه د هغه د ویری او د پرهیزگاری خبری وکړی.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ^①

بیشکه چه پتی خبری (په گناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پته خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شی مگر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری ټول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پت راز ویلو د نورو څخه)

تفسیر: یعنی د منافقانو دا سرگوشي او پس پسي د دی لامله (له وجی) وی چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښی ولویږی وویږیږی او پخپلو زړونو کښی ووائ چه آیا دا خلق څه غوته کوی؟ او څه سره وائی؟ او په څه تړون کښی سره بوخت (مشغول) دی؟ دا کار شیطان په هغوی باندی کاوه مسلمانان دی په یاد ولری چه د شیطان له لاسه هیڅ شی کیدونکی نه دی او هیڅ یو څیز د هغه په واک (قبضه) کښی نشته گته (فائده) او نقصان د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی که د هغه حکم او اراده نه وی که هرڅومره مشوری او منصوبی او تړون وکړی تاته هیڅ نقصان نه شی رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسی خفه او پریشان شی. بنائی چه الله تعالیٰ ته هیله (طمعه) او امید او اسره وکړئ.

تنبیه: په احادیثو کښی له دی خبری څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښی یو سری پریږدی دوه نور پخپلو منځونو کښی سره پس پسي او پتی خبری وکړی ځکه چه هغه دریم سری به خفه کیږی - دا مسئله بنائی چه تر دی آیت لاندی راشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «که دوه سره په مجلس کښی پت غږیږی نو نورو لیدونکیو ته سودا پیښیږی او هر یو پخپل زړه کښی وائی چه له ما ځنی کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی ئ په پته سره وائی او د هغی په شاو خوا کښی پتی خبری سره کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا
يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ

آی هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه وویل شی تاسی ته ځای ارت کړئ په مجلس کښی نو ځای ارت کړئ چه ارتیا وکړی الله تاسی لره (په جنت کښی).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو په مجالسو کښی داسی سره کښی چه د کښیناستلو ځای نورو ته پاتی شی او تول موقع ومومی او د نورو ځای تنگ نه شی کله چه تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته نو پاک الله تعالیٰ به هم تاسی له تنگی څخه وباسی او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځی.

وَإِذَا قِيلَ اسْكُرُوا فَاسْكُرُوا

او کله چه وویل شی (تاسی ته) چه پورته شی ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شی!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «دا د مجلس ادب دی که کوم سری راشی او د هغه د کیناستلو غځای نه وی نو نورو ته ښائی چه لږ لږ سره وخوځیږی تر څو د مجلس حلقه لویه او غځای ارت شی یا له خپلو غځایونو څخه ودریږی او لږ څه ارته بله حلقه او پینډه سره جوړه کړی که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شی نو لږ دی شی په داسی حرکت کښی غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خوینو) په سری باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خوینو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښی هر سری خپل نژدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجی) ډیر غلی په مجلس کښی تنگی پېښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نژدی غځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجی او غوښتنی سره سم درجه په درجه پرله پسې د استفادی موقع په لاس ورشی او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شی. اوس هم د داسی بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښی د مرکو او د جرگو د ریش او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائی چه نور یی د زړه له کومی څخه ومنی. اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی - پریشانی نه راښی بلکه د اسلام په مفهوم کښی انتهائی نظم - نسق - انضباط او ارتباط پروت دی او په هر څیز او هر کار کښی مونږ ته داسی ګټور (فائده مند) شیان راښی چه په هغو کښی په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیګتی (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرگو او مرکو کښی داسی حکم دی نو د جګړی په ډګر (میدان) او د جهاد په میدان کښی له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسی څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او (خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پوه په درجو مرتبو کښی.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سری ته ادب او تهذیب ورښی او متواضع کوی یی. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیدي او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تګ وکړی هومره ځان ښکته - مات - متواضع او ناخیزه ګنی. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجی لا پسې وچتوی او دوی لا د پټ او د عزت خاوندان کوی (من تواضع رفعه الله) دا د متکبرانو - بی دینانو جاهلانو - ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جګړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی غځایه

پاڅيدم؟ او ولى هلته كيناستم؟ يا پاڅولى او كينولى شوى يم؟ يا ولى له مجلسه د باندې ووتم يا وويستلى شوم؟ د افسوس ځاى دى چه نن دير ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملايان د دى خيالى اعزازاتو په سلسله او لړ كېنې په يو پاى (آخر) ته نه رسيدونكيو جگړو كېنې سره نښتې دى او هر يو پخپلو سنگرو او مورچلو كېنې كلك ناست دى او در گرده (توله) پر موهومو شيانو باندې سره جنگيرى ﴿اِنَّ اللَّهَ وَآلَائِهِ رُجُوعُونَ﴾

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

او الله په هغو (كارونو) چه كوئ تاسو ښه خبردار دى (نو جزاء به پرى دركړى).

تفسير: يعنى هر يوه ته د هغه له كار - لياقت او درجى سره سمه مرتبه ښى - او هغه الله اكرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دى چه كوم يو په رشتيا سره ايماندار او د علم خاوند دى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَجَّيْتُمُ الرُّسُولَ فَقَدْ مُوَابَّيْنِ يَدَيَّ
نَجْوَكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَظْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

اى هغو كسانو چه ايمان ئ راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) كله چه (اراده كوئ د پتو خبرو) له رسول سره نو وړاندې كړئ په مخكېنې د راز خپل څه صدقه خيرات (فقر او لره) دغه تقديم د صدقې پخوا له پتو خبرو نه خير بهتر دير غوره تاسى لره او دير پاكيزه دى نو كه بيا نه مومئ (تاسى هغه شى چه صدقه ئ كړى)، پس بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) دير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: منافقانو به بى فائدى خبرى د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوړ كېنې ويلي او په دى چل به ئ خپله لوى او نژدېوالى نورو ته وړېود او ځينو مسلمانانو به هم غير مهمى خبرى د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوړ كېنې په ورو سره ويلي او د هغوى وخت به يى خرابولو او نورو ته به ئى موقعه نه وركووله چه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له فيضه مستفيد شى يا كه كوم وقت رسول الله مبارك غوښتل چه گوښى (بيل) كينى او لږ څه خلوت شى نو

هله ته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئ هم تنگښو او دوی به ئ پخپل فکر نه پری ښودل او د هغوی په چار چاپیر کښی به دیر سری غونډیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسی حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پتی خبری او څه مصلحت وکړی ښائ چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دی حکم په منلو کښی څو گنتی دی - د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی - او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندگلو په ښه شان سره کیږی او د پتو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه و نو هغه له دی قید معاف و کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجی) هغه عادت پری ښود - او مسلمانان هم وپوهیدل چه دیر پتی خبری کول د الله تعالی نه خوښیږی او د دی دپاره ئ داسی حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښی دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَاشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

آیا ویریرئ تاسی (له فقر) چه وړاندی کړی په مخکښی د پتی خبری ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښی چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندی نو قائم کړئ سم ودرئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰۃ او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندی (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئ به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقی د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه و هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائ چه تاسی د هغو حکم په تعمیم کښی په صدق او د زړه له کومی څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبيه: له ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾ څخه ښکاری چه پر دی حکم باندی په عام ډول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یواځی ما عمل کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

آیا نه گوری ته (ای محمده!) هغو (منافقان) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تیر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَاهُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره ډول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پته کافر دی او نه په پوره ډول (طریقه) په هغو یهودانو کښی ګډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿مُذَبِّحِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَلَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿إِنَّهُمْ كَاذِبُونَ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسیر: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱۴۵ آیت کښی داسی ویلی شوی دی ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّارِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بیشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئ (له گناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښی هسی سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته ډیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اتخذوا أيمانهم جنة فصدوا عن سبيل الله فلهم عذابٌ مُهِينٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۷﴾

گرځولی ئ دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښی) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز دغه کسان یاران ملگری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښی تل اوسیدونکی وی.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاری او د دوستی او خپلوی په ډول (طریقه) نور سړی هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئی ولری. چه داسی خلقو ته په دی ډول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راوړسیدي نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ

(ياده کره ای محمده!) هغه ورخ چه ژوندی پورته کړی (دوی) الله تول نو قسمونه به خوری دوی هغه (الله) ته لکه چه قسمونه خوری دوی تاسی ته (په دنیا کښی ای مسلمانانو) او گمان به کوی (دوی) چه بیشکه دوی په پوی دی (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومی)

تفسیر: یعنی د دی ځای هغه روږد شوی عادت به هلته هم له دوی سره وی لکه چه دلته ستاسی په مخ کښی په دروغو سره ځانونه ساتی او داسی گنې چه مونږ ډیر هوښیار یو - او ډیر ښه چالونه چلوو د الله تعالیٰ په مخ کښی به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروی او وائی ای پروردگاره مونږ خو داسی نه وو او داسی وو ښائی دوی داسی گنې چه هلته به هم په داسی اقوالو او ویناوو سره نجات مومو!.

إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٨﴾

واورئ! خبردار شی! چه بیشکه دوی هم دوی دی دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائی)

تفسیر: بیشکه چه اصل او ډبل دروغ هغه دی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی ئ هم وائی او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږی.

رَأْسُخَوْدَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ ط

غالب شوی دی پر دوی باندی شیطان نو هیر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر - یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندی چه شیطان داسی پوره لاس ولری نو د هغه زړه او دماغ داسی مسخ او بدلیری چه هیڅ یو شی ئی په یاد نه پاتی کیږی او په دی باندی هیڅ نه پوهیږی چه آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالیٰ له عظمت لوی - جلال او کبریا څخه ځان نه خبروی

او داسی خیال کوی چه په قیامت کښی به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغوری (بج کوی) - او په دی باندی نه دی خبر چه دی پخپل دی وضعیت سره د خپلی بی حیائی - حماقت او ناپوهی اعلان کوی او دغه ممسوخ په دغومره یوه خبره هم نه پوهیږی چه د ده دغه دروغ د الله تعالی په دربار کښی هیڅ نه چلیږی .

أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَالَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

(دغه هیروونکی کسان) لښکر د شیطان دی واورئ! خبردار شی! بیشکه لښکر تابعان د شیطان هم دوی دی زیانکاران (چه ئ ورکړل د لاسه باقی نعمتونه او ځانونه ئی وغورځول په ابدی زحمت کښی)

تفسیر: د شیطانی لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنیا کښی د دوی مکر فریب منصوبی د وروستنی بری مخ لیدلی شی او نه په آخرت کښی له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی (بج کولی) شی.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿١٥﴾ كَتَبَ اللَّهُ لَأُغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿١٦﴾

بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) څخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملی د) ذلیلانو مغلوبانو کښی دی لیکلی دی الله (په لوح محفوظ کښی) چه خامخا به غلبه بری وکړم هر ورو (خامخا) زه او رسولان ځما بیشکه الله ډیر قوی دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنی له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چه د حق او صداقت په خلاف جنگیږی سخت ناکام - او سپک او ذلیل دی پاک الله په لوح محفوظ کښی لیکلی دی چه په پای (آخر) کښی یواځی حق او حقانیت لره بری او غلبه ده او د ده پیغمبران هر ورو (خامخا) مظفر او منصور کیږی دغه تقریر پخوا له دی په څو څو نورو ځایونو کښی هم تیر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولُهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

او نه به مومی ته (ای محمده او نه بنائیری چه بیامومی) یو قوم چه ایمان نی راویری وی په الله او په ورغی آخری (د قیامت) چه دوستی به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اگر که وی (دغه مخالفین) پلرونه د دوی او عخان د دوی یا ورونه د دوی یا (نور قبیله) خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستی نه کوی) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښی ایمان.

تفسیر: یعنی ایمان د هغوی په زړونو کښی داسی ټینگ ثبت شو لکه هغه لیکه چه پر دېره باندی لیکلی شوی وی.

وَاللَّهُمَّ بَرِّوْهُم مِّنْهُ

او قوی کړی نی دی دوی په غیبی فیض مدد له نزده خپل څخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالی دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره یا په نور رنا (رنرا) د زړه یا په قرآن عظیم الشان سره)

تفسیر: یعنی غیبی رنا (رنرا) نی ورته عطاء وفرمایله چه له هغی څخه زړه ته یو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسیږی یا د (روح القدس جبریل) په وسیله سره نی مرسته (مدد) وفرمایله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښی، راضی شو الله له دوی څخه (په طاعت سره) او راضی شول دوی له الله څخه (په

موندلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالى له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کېښی او خوشاله شول دوی له الله تعالى څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کېښی)

تفسیر: یعنی دا خلق د پاک الله دپاره له گردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالى له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالى خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمینه! وگرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲۷﴾

دغه (خلق) دی حزب - لښکر د الله، واورئ! خبردار شی! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی هغه څوک چه د الله تعالى له مخالفینو سره دوستی نه لری اگر که ئی پلار وی یا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه ورسیږی» د کرامو صحابه و هسی شان و چه د الله تعالى او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کېښی به ئی د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله په هم دی سلسلی کېښی د احد په غزا کېښی حضرت ابو عبیده رضی الله تعالى عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کېښی ابوبکر صدیق رضی الله تعالى عنه د خپل ځوی د مقابلې دپاره ځان تیار کړ مصعب بن عمیر رضی الله تعالى عنه د خپل ورور عبید بن عمر بن خطاب رضی الله تعالى عنه د خپل نیای عاص بن هشام - علی بن ابی طالب رضی الله تعالى عنه حمزه - عبیده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخی ته چه عتبه - شیبه او ولید بن عتبه و ووتل او هغوی ئی ووژل - او رئیس المنافقین عبدالله بن ابی یعنی د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نومیده او د ابی لمسی و د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کېښی د مریسبع په غزا کېښی عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که ستاسی امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسی په حضور کېښی پی لکه یو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا جهم و اتباعهم و اماتنا علیه آمین.

تمت سورة المجادلة فله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهى اربع وعشرون آية و ثلث ركوعات رقمها (۵۹) تسلسلها حسب النزول
(۱۰۱) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنى دى ، (۲۴) آيته او درى ركوع لرى - په تلاوت كښى (۵۹) او په
نزل كښى (۱۰۱) سورت دى وروسته د «البينة» له سورتته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ①

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښی او هر هغه چه په
ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې) او هم دغه (الله) ښه غالب دی
ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چه د هغه د زبردستی غلبی او د حکمت له اثارو څخه یوه پښه او واقعه وروسته له
دی نه بیانېږی.

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ

دغه (الله) هغه ذات دی چه ایستلی دی هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل
د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی (له مدینې نه
شام ته دوهم ایستل د دوی له خیبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښی
دی).

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوری د څو کړوهو په فاصله (واتن) کښی د یهودانو د
قوم او تبر یو کلی ؤ چه بنی نضیر باله کیده. دا تبر د دیرو سریو او شتو - مالونو خاوند ؤ.
او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاؤ (قلعو) باندی ئی زیات اطمینان او دیره دادینه (سکون) لرله.
ځمونږ پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کله چه هجرت وفرمایه او په مدینې منورې کښی

ئى هستوگنه غوره كړه. نو پرمې دوى له مسلمانانو سره د روغې تړون وكړ. او داسې يې غوته كړه چه مونږ به ستاسې په مقابلې كېنې د نورو مرستې (مدد) نه كوو يعنې د عدم تعرض معاهده ئى وترله بيا دوى د خيانت (درغلي) له مخې د مكې معظمې له كافرانو سره په پټه مكاتېبې - ليكنې خبرې - اتري كولى تر څو چه د دوى يو لوى مشر كعب بن اشرف له څلويښتو سورو سره مكې معظمې ته ځان ورساوه او له بيت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قريشو سره ئى معاهده او تړون وكړو غه موده وروسته د الله او رسول صلى الله عليه وسلم له امر سره سم دغه (كعب) د خپلې دغې درغلي او خيانت لامله (له وجې) د محمد بن مسلمې رضې الله تعالى عنه له لاسه وواژه شو بيا هم د بنې نضير له لورې د غداری او بد عهدي سلسله جاري وه. د مكر فريب او دغابازي له مخې دوى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چه پخپلو كورونو كېنې ئى په مكر فريب او درغلي سره ناڅاپه په شهادت ورسوي يو ځلى ئى د يوى لورې په څنگ كېنې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم له پاسه يو د ژړندې پل (آسيا سنگ) وړ ورواوه چه كه څمونږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې لگيدلى وي نو په شهادت به رسيدلى و مگر په دې گردو (تولو) واقعو كېنې د الله تعالى په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوى له شوروو څخه نجات وموند. بالاخر رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له مسلمانانو سره يوه جرگه وكړه او په هغې كېنې ئى دا سره غوته كړه چه له بنې نضير سره دى غزا وشي. كله چه مسلمانانو په ډير سرعت گړنديتوب او تلوار سره په هغوى باندې حمله يرغل وړ ووړ او د دوى گردې (تولې) كلاوى او كلې يې كلا بند او محاصره كړل. نو ځكه دوى سخت مرعوب شول او وويريدل - او د ويرې او ډار لامله (له وجې) له خپلو كلاو څخه د باندې په ډگر (ميدان) جگړې ته راونه وتل او عمومي جنگ ته وار ونه رسيد او بيا يې د روغې غوښتنې وكړه. تر دې چه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په دوى باندې داسې مرحمت او مهربانې وفرمايله چه دوى دى له مدينې منورې څخه د باندې ووځي د دوى سرونه او وينې به ساتلي وي. دوى دى د خپلو منقولو ډالو او مالو څخه هومره شيان چه وړې يې شي يو دى سى خو د دوى غير منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسو كېنې وي د الله تعالى په حكم هغه كلاوى او ځمكې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه كېنې ولويدل خو د غنائمو په ډول (طريقه) ونه ويشلى شوى بلكه يواځې څمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په واک (قبضه) كېنې پاتې شوى حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې ځمكې زياتره برخه پر مهاجرينو باندې وويشله او د هغو مصارفو بار او پيټى ئى د انصارو له اوږو څخه سپك كړ چه انصارو به پر مهاجرينو كول او په دې ډول (طريقه) سره دواړو ته له هغه ځنې گټې ورسيدې. او هم رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د خپلې كورنۍ خرڅ او د نبوت د مقام كلنې مصارف له هم دى جانداده اخيسته. كه له داسې مصارفاتو څخه څه شي بېرته پاتې كېده هغه به ئى د الله تعالى په لاره كېنې صرفول.

په دې سورت كېنې د هم دى قصې په لورې اشاره شوى دى چه الله تعالى همغه غالب قوى حكمت والا ذات دى چه دپاره د دليل كولو ئى وويستل هغه كسان چه كافران شوى ډ له اهل كتاب

څخه چه يهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینې منورې کښې ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنی یواځې په همغه یو یرغل (حمله) سره وډار شول او په همغې ږومېنې جگړې کښې ئې خپل کور او کلی او کلکې کلاوې ویجاړې پریښودلې او له مدینې څخه وتښتیدل او هیڅ یوه میرانه (بهادری) او ثابت قدمی ئې له ځانه ورښکاره نه کړه

تنبیه: له «اول الحشر» څخه ځنې مفسرین داسې مراد اخلې چه د یهودانو دغو تېرو ته د وطن پریښودل اول ځلې ور د مخه شول چه پخوا له دې څخه دوی له داسې پېښې سره مخامخ شوی نه ؤ یا په (اول الحشر) کښې به د دې په لورې اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئې پریښوده او په ډیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لورې لاړل او دوهم حشر به ئې هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښې ورپېښ شو یعنی د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لورې واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنې حشر کیږي نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُوا أَنَّهُمْ تَانِعُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدْ فِيْ قُلُوبِهِمُ الرَّعْبُ

گمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چه وبه ځې دوی (له مدینې نه) او گمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دې کلاوې د دوی له (عذابه د) الله پس راغې پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه گمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښې ویره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان ټینگو کلاؤ - او د توریالی توب او میرانی (بهادرئ) په نسبت به ستاسې خیال داسې نه ؤ چه تاسې دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلې وسلې له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسې خیال ؤ چه دا وړوکی او بی وسلې او بی سامان د مسلمانانو ټولې دوی هسې مغلوب او منکوب کړی. هغوی د غفلت په دې خوب کښې تللی ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی ځمونږ تر ټینگو کلاؤ پورې، چیرې رسیدې شې او ښائی چه مونږ به د خپلو ښو وسلو - او کلکو مورچلو او میرانی په سیوري کښې د الله له عذابه ساتلې یو مگر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالی د حکم مخه نشی نیولی. پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسید چه له هغې خوا نه د هغوی خیال او گمان هم نه ؤ یعنی د هغوی په زړونو کښې الله تعالی ویره واچوله او د بی وسلو او بی شتو مسلمانانو ډار ئې پر هغوی باندې کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپي وژلو څخه ډیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل

غنى نى خپل حواس بالكل له لاسه وويستل.

يُخْرِجُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه وړانول به ئ كورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پرى ولى مسلمانان يا چه پكښې هستوگنه ونه كړى خوك) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وړان كړى غاى د پناهى او ارت شى ورته غاى د جنگ)

تفسير: يعنى د حرص - غيظ - غضب او قهر په جوش كښې به ئى د خپلو ودانيو غنځيرونه - ورونه - درى او نور شلول - ماتول - وړانول او نړول به ئى تر څو له هغو شيانو څخه چه دوى ئى له خپلو غانونو سره نشى وړى مسلمانان گټور نشى. په دى كار كښې مسلمانانو هم له هغوى سره ښى مرستى (مدد) كولو يعنى له يوه لورى هغوى په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لورى مسلمانانو هم د هغوى هغه ودانى وړانولى چه دوى هلته مورچل نيولى ؤ كه په غور سره وكتل شى هغه وړانې او تپاهى چه د مسلمانانو له لاسه رسيدلى وه هغه هم د هم دى بدبختانو د بد عهديو او شرارتونو په نتيجه كښې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

پس عبرت واخلي تاسى اى خاوندانو د سترگو (عقلونو په احوالو د دوى)

تفسير: يعنى خاوند د بصيرت ته په دى واقعي كښې لوى عبرت دى. الله تعالى دا وروښوول چه د ظلم - كفر، شرك - او بدعهدى انجام څرنگه كيږي؟ او يواځې په ظاهري اسبابو باندې داده كيدل او د الله تعالى له قدرت او قوت څخه غافل اوسيدل د پوهانو كار نه دى.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ ثَارٍ

او كه نه وى ليكلى (مقرر كړى) الله په دوى باندې وتل (فرار كول) له وطنه نو خامخا په عذاب كړى به ؤ (الله) دوى لره په دنيا كښې (په وژلو او بندى كولو سره) او دوى لره دى په آخرت كښې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئ په قسمت کښی نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئ دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالی حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مگر خو دا تخفیف یواځی د هغوی په دنیوی سزا کښی شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ ډول (طریقه) سره له کافرانو ځنی نه کمیږی «موضح القرآن» لیکي «کله چه دغه قوم او تیر له شامه تښتیدلی دلته راغلی و د دوی مشرانو په همغه وقت کښی دوی ته ویلی و چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته وړاندیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یی! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د دوی کورونه هلته وران شول ځینی بیرته شام ته لاړل او ځینی په خیبر کښی پاتی شول - خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی د ټولو کورونه وران او بیا په شام کښی سره ودان شول».

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑤

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی و چه بیشکه و دوی چه مخالفت به ئ کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر: یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاګانی ورکولی کیږی

مَاقَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمْ هَآئِلَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئ پریوډئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی ځینی کم اصلی ونی دی پری کری شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په دگر (میدان) کېږي وځنګیږي او د دگر (میدان) د جګړې په وخت کېږي له ونو څخه غازیانو ته څه ربر (زحمت) او تکلیف ورپېښ نشي . د دی امر په سبب ځیني ونې ووهلي شوي او ځیني ئې پاتې شوي تر څو له بری څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي . کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه چه دوی خلکو ته پندونه ورکوي چه له فساده ځانونه وژغوري (وساتي) مګر دوی پخپله فساد کوي . ایا د ونو پری کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمې شوي دي او د الله تعالیٰ د حکم تعميل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشي ویلي ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي لکه چه د دی حکم ځیني حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ ۝

او (بل لپاره د دی دی) چه رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنی چه مسلمانانو ته عزت ورکړي او کافران خوار او سپک کړي لکه هغه ونې چه پاتې وي په هغو کېږي د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غیظ او خفګان و ځکه چه هغوی به د دی پاتې ونو له کتلو څخه ویل چه دا ونې به د مسلمانانو شي - او هغوی به له دی ځیني ګټې اخلي او هغه ونې چه پری شوي یا سوځولي شوي وي په هغو کېږي د مسلمانانو بری و چه د غلبې د اثارو ظهور - او د کفارو هسي غیظ او غضب منظور و چه مسلمانان ځمونو په شیانو کېږي څرنګه تصرفات کوي . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي

وَمَا آفَاءُ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ
وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او هغه مال چه راګرځولي دي الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی پس نه و ځغلولي تاسي پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوبښ لیکن الله مسلطوي بری ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چه اراده وفرمائي او الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چه ځیني ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندې).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په غنیمت او فی کبئی هم دا فرق او توپیر (تفاوت) شته هغه مال چه د جگری او د جنگ په دگر (میدان) کبئی په لاس راځی هغه غنیمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی . چه د هغه تفصیل د لسمی پاری په شروع کبئی تیر شوی دی . او نوری څلور برخه یی پر لښکرو باندی ویشلی کیوی او هغه شیان چه بی له جنگه په لاس راځی هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کبئی ایښودل کیوی . او د هغوی په عامو مصالحو او ضروری کارونو کبئی لگول کیوی .

تنبيه: که له لږ څه جنگ او جگری څخه وروسته کفار مرعوب شی او صلحی او روغی ته مسارعت وکړی او مسلمانان ومنی په دی صورت کبئی هغه مالونه چه له هسی روغی څخه په لاس راشی د هغه حکم هم په (فی) کبئی داخل دی د نبوی صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کبئی د فی په مالونو کبئی یواځی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خپل تصرفات او اختیارات جاری کول . بنائ چه دا اختیارات د تملک او تصرف وی او یواځی حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم لره مخصوص وی لکه چه له دی آیتونو څخه او د (علیٰ رسول) له لفظ ځنی متبادر دی او احتمال لری چه محض حاکمانه وی په هر حال الله تعالیٰ د دی مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکیو آیتونو کبئی هدایت فرمائی چه وجوباً یا ندباً په هغو او دغو مصارفو کبئی ولگول شی . له حضرت څخه وروسته داسی مالونه د امام په واک (اختیار) او تصرف کبئی وی . خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وی او یواځی حاکمانه به وی او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومی ضروریاتو او مصالحو کبئی صرف او لگول کیوی د غنیمت د مالونو حکم بیل دی او هغه وروسته د خمس له ایستلو څخه د گردو (ټولو) لښکرو برخه کیوی لکه چه د الله تعالیٰ له دی ارشاد څخه څرگند (ښکاره) دی ﴿وَأَعْلَوْا الْكِبَاغَنِيْمَ﴾ الآية - که لښکر پخپلی خوښی سره پری ښود شی هغه بيله خبره ده البته حنفی شیخ ابوبکر رازی په (احکام القرآن) کبئی داسی لیکی چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غیر منقوله و اموالو کبئی امام لره اختیار او مصلحت دی که یی وغواری په لښکرو دی تقسیم کړی او که یی وغواری په عمومی مصالحو کبئی دی صرف کړی لکه چه د عراق په سواد کبئی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځینو جلیل القدرو اصحابو په مشوره په هم دی خبری باندی عمل وکړ . سم له دی مسلک سره رازی شیخ ابوبکر ﴿وَأَعْلَوْا الْكِبَاغَنِيْمَ﴾ پر منقوله و اموالو او د دی د (حشر) د سوری آیتونه یی پر غیر منقوله و اموالو باندی حمل کړی دی په دی ډول (طریقه) چه د دی رومبنی آیت

﴿وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ﴾ حکم په «فی» باندی او د دی ورستنی آیت ﴿مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ﴾ حکم په غنیمت باندی محمول دی . او د لغت له مخی د غنیمت تعبیر د (فی) په لفظ باندی کیدی شی . والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

هغه شی چه را که خولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قریو کلیو (بی له جنگه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره .

تفسیر: په رومنیو آیتونو کښی یواځی د بنی نضیرو د مالونو د لگولو ذکر ؤ اوس د فی د مالونو په نسبت عمومی ضابطه رابیی . یعنی په فی باندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وی چه پر دغو خلغو ؤ وویشی . د الله تعالی ذکر دلته تبرکاً شوی دی ځکه چه دی د گردو (تولو) شیانو مالک دی . هو ! د کعبی شریفی او د مساجدو صرفیات چه د الله تعالی په نامه یادیږی ممکن دی چه پکښی درج وی .

وَلِذِي الْقُرْبَىٰ

او (دغه اموال دی) خپلوانو د رسول (الله) لره .

تفسیر: یعنی د حضرت خپلوانو څرنگه چه د نبوی په زمان کښی له دی مالونو څخه هغوی ته ورکول کیدل او په هغوی کښی د فقر او مسکنت قید هم نه ؤ . لکه چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم خپل تره حضرت عباس رضی الله تعالی عنه ته چه یو بدای (غنی) مشر ؤ برخه ورکړه اوس هم وروسته له دوی څخه ځمونږ حنفیانو په مذهب کښی د پیغمبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وی پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندی ترجیح ورکوله کیږی او بنائ چه امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخ کښی برخه ورکړی .

وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّيِّئِينَ وَابْنِ السَّبِيلِ لَكَ لَا يَكُونُ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دی) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دی چه ونه گرځی (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کښی له تاسی څخه (چه له خپله حقه زیات واخلی او فقراؤ ته لږ ورکړی) .

تفسیر: یعنی دا مصارف ځکه رابښولی شوی دی چه مسلمانان تل د پلار مریو - اړو (مجبورو) -

بیکیسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کېږي متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بدایانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو گټو دپاره نه دی . او نه ښائی چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وگرځی او یوایی بدایان پری مزی وکری او خوندونه تری واخلي - او غریبان او اکربان له لوړی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَا أَلَيْسَ لَكُمُ الرَّسُولُ فَخْذٌ وَمَأْنِهْكُمْ عَنْهُ فَأَتَاهُ هُؤُلَاءِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو وائی خلی وئ نیسی قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شی تری (مه ئ غواړئ) او وویریئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) .

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیری هغه د تقسیم امر دی په ډیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیری هغه په خوښی سره واخلي! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلي هم داسی د گردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده . ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصَرُّونَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښی چه طلبوی دوی فضل بښنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رشتیني (په ایمان او جهاد کښی).

تفسیر: یعنی هسی خو په دی مال پوری د گردو (تولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لری مگر په خصوصی دول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رشتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښی په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکړی شی او هغه ته په ښه دول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځای نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښی او (خالص کړی ئ دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینې منورې انصار دی چه د مهاجرینو له راتګه وړاندی ئ په مدینې منورې کښی هستوګنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښی زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئ کړی دی دوی ته .

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښی ئ هغوی ته برابره برخه ورکړی ده او د هغوی په شریک ګرځولو کښی ئ خپل ځانونه تیار کړی دی .

وَلَا يَحْدُونِ فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةٌ مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ

أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښی څه تنگی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئ پر خپلو ځانونو او اگر که وی پر دوی باندی تنگی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئ ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښی هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کپړی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوښپړی او په هر غیز کښی هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی گنی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب - سختیاوی او ربرونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوړه ئی تیروی مگر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښی تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَنْ يُؤَقِّ شَحْرَ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ①

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او گټه رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسانی (آرام) باندی کله خوښپړی ؟.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کېښی راځی یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کېښی داخليږی یا له وړاندنیو مهاجرینو څڼی وروسته ځ هجرت کړی مدینې منورې ته راغلی دی **والظاهر هو الاول**

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا
تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ٥٩

وای دوی چه ای ربه ځمونږ مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دیني) ورونو ځمونږ ته چه پرمېږی داخل شوی دی (له مونږ څخه) په ایمان کېښی او مه گرځوه په زړونو ځمونږ کېښی بغض کینه د هغو کسانو سره چه ایمان ځ راوړی دی بیشکه ته (یا الله) ښه مهربانی کوونکی خورا (دیر) رحم والا ځ .

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستنی کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د ښې دعاء کوی او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت - بغض او کینه په خپل زړه کېښی نه لری - حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «دا آیت د گردو (تولو) مسلمانانو دپاره دی چه وړاندنیو حق ومنی او د هغوی په پله باندی لار شوی او د هغوی په نسبت هیڅ یوه کینه - حسد او بغض ونه لری. امام مالک رحمه الله علیه له هم دی ځایه فرمائی هغه سړی چه د صحابه ډ په نسبت بغض او کینه ولری او د هغوی بدگوئی وکړی هغه لره د (فی) په مال کېښی هیڅ یوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ
فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ

آیا نه گوری ته هغو کسانو ته چه منافقان دغابازان شوی دی وای هغوی هغو ورونو خپلو (یهودانو) ته چه کافران شوی دی له اهل د کتابونو قسم دی که خامخا وویستل شی تاسی (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ هر ورو (خامخا) له تاسی سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسی کېښی) د

هیچا هیڅکله او که چیری جنگ شروع کړ شی له تاسی سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هر ورو (خامخا) له تاسی سره ،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بنی نضیر یهودانو ته پیغام او پته خبره ورلیږلی وه چه تاسی مه ویریږی او خپل ځانونو یواځی مه گڼئ که مسلمانان غواړی چه تاسی له مدینې څخه وباسی نو مونږ به له تاسی سره دریږو که د جنگ او جگری وار ورسید نو مونږ به له تاسی سره مرسته (مدد) کوو . دا څمونږ قطعی او ناگرځیدونکی تینگه فیصله او پری کړه ده او پرته (علاوه) له دی څخه مونږ ستاسی په جنگ او جگره کښی د هیچا خبره نه اورو او نه د هیچا پروا کوو .

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاِبْرُونَ ۝۱۱

او الله شاهدی گواهی ورکوی چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په هم دغو خبرو کښی).

تفسیر: یعنی دغه منافقان یهودانو ته دغه خبری له زړه څخه نه وائی یواځی د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوی او هسی خبری کوی چه هغه د مسلمانانو په گټه (فائده) نه وی او هغه خبری چه په ژبه وائی په هغو باندی هیڅ عمل نه کوی.

لَیْنُ اُخْرِجُوْا لَا یُخْرِجُوْنَ مَعَهُمْ وَاَیْنُ قُوْتِلُوْا لَا یَنْصُرُوْهُمْ

قسم دی که وویستل شی دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځی دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنگ وکړ شی له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوی دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدینې منوری کښی جگره ونښته او د بنی نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښی هیڅ یو منافق د دوی مرستی (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښی کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دی وقت کښی هم په دیره خوشالی سره پخپلو کورونو کښی ناست و .

وَلَیْنُ تَصْرَوْهُمْ لَیُوْلِكَنَّ الْاَدْبَارُ ثُمَّ لَا یَنْصُرُوْنَ ۝۱۲

او که (اراده د) مدد مرستی (امداد) وکری دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره خامخا وپه گمرغوی دغه (منافقان) په تیښته سره شاوی خپلی بیا به مدد مرسته (امداد) ونه مومی ونه کړ شی (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتی) .

تفسیر: یعنی لکه په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستی (مدد) ته راغلی وی نو نتیجه به ئ څه کیده ؟ پرته (علاوه) له دی څخه چه د مسلمانانو له مقابلې څخه بیرته وتښتی بله نتیجه نه لری او بیا به د دوی مرسته (مدد) څرنگه کیده نو د دوی د مرستی (مدد) دپاره به هم څوک نه رسیده .

لَا تُمْشِدُوهُمْ فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٧﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو څخه) ډیر سخت یی له جهته د ویری په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کښی له (ویری د) الله دغه ویره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دی ده بیشکه چه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (نه پیژنی الله) .

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ په عظمت باندی دغه منافقان پوهیدی او د هغوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف او ویره وی نو کفر او نفاق به ئ ولی غوره کاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او میرانی (بهادری) څخه ویریږی ځکه د مسلمانانو په مقابل کښی نه شی ودریدلی . او نه د جنگ په ډگر (میدان) کښی له ځانه څه ثبات او توره او میرانه (بهادری) ورښوولی شی .

لَا يِقَاتِلُوكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ

جنگ به ونه کړی دغه (یهودان) له تاسی سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینگ کړیو شویو کښی یا وروسته له دیوالونو سنگرونو څخه .

تفسیر: یعنی څرنگه چه د دی خلکو په زړونو کښی د مسلمانانو ویری او خوف ځای نیولی دی نو ځکه د جنگ په ډگر (میدان) کښی نشی جنگیدلی هو په کلیو او ټینګو کلاؤ کښی سنگرونه نیولی او جګړی کولی شی یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاؤ ئ ځانونه پټ کړی

نو جنگیدی شی . غمونو یو مشر به ویل کله چه یورپیانو د مسلمانانو له توری شخه خپل
 ځانونه عاجز ولیدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکی وسلی او د جگری اصول ئ ایجاد
 کړی خو سره له دی هم که کوم وقت د هغوی جگړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونیښلی نو
 هغوی د څو شیبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښی نشی ودریدلی او گرده (توله) دنیا د قرآن
 دا معجزه پخپلو سترگو سره گوری چه ﴿لَا يَأْتِيَنَّكُمْ جِيْعًا وَلَا فُتْرٌ مِّنْهُنَّ وَلَا فُتْرٌ مِّنْهُمْ﴾
 د نورو هغو خلقو په نسبت څه ولیکلی شی چه د هغوی په نزد میرانه (بهادری) او
 توره دا ده چه د خپلو انګونو (انګرونو) ورونه په خپلو ځانونو پسی تری او په بامونو او بلیو
 باندی ختلی په تیږو (کتو) او لوتو او خښتو او نورو شیانو سره ویشتل کوی .

بِأَسْمِهِمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنگ د دوی په منځ د دوی کښی ډیر سخت دی .

تفسیر: یعنی په جگړو کښی چه دوی ئ پخپلو منځونو کښی کوی ډیر تیز او گړندی او سخت
 ښکاری لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرچ د جنگونو تجربه غمونو په مخ کښی پرته ده
 مگر د مسلمانانو په مقابل کښی د هغوی وینه وچه - توره پڅه - ژبه (چارئ) او میرانه
 (بهادری) ورکه شی .

تَحْسِبُهُمْ جِيْعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره یو دی او (حال دا چه) زړونه د دوی سره
 جلا جلا (جدا جدا) دی (په خیالاتو کښی)، دا (پریشانی د زړونو د دوی)
 په سبب د دی دی چه بیشکه دوی داسی یو قوم دی چه نه پوهیږی (نه چلوی
 عقل په خیر خپل) .

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابل کښی د هغو په ظاهری اتفاق او اتحاد مه غولیرئ د هغوی
 زړونه هیڅ کله سره غوند نه دی او بالکل جلا (جدا) دی هر یو د خپل غرض او غوښتنی مین
 - او د هر یوه فکر او خیال بیل دی . او د یوه خیال او چرت د بل د چرت او خیال سره
 مل نه دی . نو ځکه د دوی په منځ کښی حقیقی اتحاد او یو جهتی هیجری نه پیدا کیږی ؟
 که دوی پوه ولری نو پوهیدل به چه دا نمائشی اتحاد او د ښودنی یووالی هیڅ نه پکاریږی اتحاد

هغه ته وایه شی چه د مؤمنینو او قانتینو په منځ کښی لیدل کیږی چه هغوی له گړدو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوری (محفوظوی) او تولو یو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منگولی لگولی دی . او د هغو گړدو (تولو) ژوندون او مرگ یواځی واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

مثال د دوی (په نه ایمان راوړو کښی) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه و پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښی چه (اهل د بدر دی) چه وځکله هغوی وېال سزا د بدو چارو خپلو (په دنیا کښی په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښی) .

تفسیر: یعنی اوس په نژدی زمانی کښی د بنی قینقاع یهودانو د خپلی درغلی خیانت او غداری خوند ځکلی دی - کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جگړه ونښلوله او وروسته د یوه وړوکی جنگ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښی په قریبه ماضی کښی مکیانو هم د بدر په ورځ کښی خپله سزا وموندله همغسی د بنی نضیرو انجام هم وگورئ چه په دنیا کښی د مسلمانانو له لوری پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسیدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تا کلی (مقرر) شوی دی هم ورسیږی .

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ الْكَفْرَ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ۝ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ۝

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښی) لکه مثل (قصه) د شیطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شی وائ (شیطان) زه بیزاره جلا (جدا) یم له تا څخه بیشکه زه ویریږم له الله چه رب

(پالونکی) د ټولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کوونکی او گمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښی تل به اوسیوی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښی او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو) (کافرانو) ده .

تفسیر: یعنی شیطان په اول کښی انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سری د ده د اغواء په لومه او دام کښی ونډلی نو وائی چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالی ویریوم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوتی او دری کیږی او د هغه د دوزخ د لویدلو سبب به هم گرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښی دا خبره وائی . او د بدر په ورځ کښی ئ هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کښی اچولی ؤ کله چه سترگی ئ پر پرښتو باندی ولگیدی نو ژر وتښتید . لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښی پخوا له دی څخه څمونو د دغه پښتو تفسیر کښی تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نصیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکری ؤ او په دی چل سره ئ د مخالفت ډگر (میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو . او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی ډول (طریقه) د الله تعالی له عذابہ خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیدی او د دواړو د هستوگنی ځای دوزخ دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویږیوی له (عذابہ د) الله او بنائ چه ودی گوری هر نفس هغه شی ته چه پومی ئ لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو له الله تعالی څخه وویږیوی ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایہ ذخیره برابرہ کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویې ورځی دپاره مو څه ذخیره او څیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ولیدلی دی چه وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شی ؟

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

او وویږیوی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو ځکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویږئ ! او د تقویٰ او پرهیزګاری لاری غوره کړئ ! او له ګناهونو او معاصیو څڼی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئ هیر کړی دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کړی دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څڼی د ژغورنې (بچ کوونې) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کېښی دوی تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کېښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کېښی په واقع سره مفید او نافع وی .

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګری د اور (چه هیر کړی ئ دی الله) او یاران ملګری د جنت (چه ویرېږی له الله) یاران ملګری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماو د جنت) .

تفسیر: یعنی بنائ چه هر سری خپل ځان د جنت د داخلیدلو وړ (لائق) وګرځوی چه لاره ئ پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کېښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَّصِدًا عَامِنٌ خَشْيَةَ اللَّهِ

که نازل کری وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکری وی لکه چه انسان ته مو ورکری دی) نو خامخا لیدلی به ؤ تا هغه (غر) ویریدونکی فرمان منونکی توتی توتی کیدونکی له ویری (د عذاب) د الله ،

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت غای به وی چه قرآن مجید د انسانانو پر زدونو باندی هېڅ یو اثر او اغیزه ونه کری حال دا چه د قرآن شریف اثر او اغیزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غونډی یو کلک شی باندی هم رانکته شوی وی او په هغه کښی د پوهیدلو داسی یوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ویریده او چاودیده او له داره به ئ توتی توتی کیده . غما د الله بډلی پلار په یوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت غنی نغمی چه اوریدونکی دی

غوی ئ کون په سترگه ږوند زدگی ئ لرغیدونکی دی

راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل

لمر دی پر روښان او گرد (تول) ستوری غورغیدونکی دی

څوک چه شی بی ویری دیر افسوس دی پر حالت د ده

غر ته گوره ﴿ خَاشِعًا مُتَصَدِّدًا ﴾ کیدونکی دی

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکری پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی د کافرانو زړونه دیر سخت دی سره له دی چه د الله تعالی کلام اوری خو بیا هم ایمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهیږی نو هغه به هم له دیری ویری وشلیږی » .

تنبیه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ؤ اوس په دغه راتلونکی آیت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بیان دی .

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۝ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مگر خو هم دی (دی یواځی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مگر خو هم دی دی (یواځی) بادشاه دی ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه) سالم دی (له گردو (ټولو) عیبو) څخه امان ورکونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له گردو (ټولو) نقائصو او کمزوریو څخه پاک منزله دی او له ټولو عیبو او افتاتو څخه سالم دی هیڅ یوه خرابی او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به ورسیږی . د «مؤمن» ترجمه ؤ په امان ورکونکی سره کړی ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناو تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الْمُهَيِّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندگانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوی څښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ؤ) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښی د دی آیت ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الزُّوْجِ الَّذِي فِي الزُّوْجِ مِنْ أَمْرِ رَبِّ﴾ د تفاسیرو په ضمن کښی څه اشاری کړی دی .

ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور - صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ء د انسان تصویر جوړ کړی دی .

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ط

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص .

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ج

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښی دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ع

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الهیه د ګردو (تولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ء په یو نه یو ډول (طریقه) سره تړلی دی . په روایتونو کښی د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری ډیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ء په لوستلو باندی ټینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وكرمه فله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهى ثلاث عشرة آية و فيها ركوعان
رقمها (۶۰) تسلسلها حسب النزول (۹۱) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدنى دى (۱۳) آيتونه او دوه ركوع لرى په تلاوت كېښى (۶۰) او په نزول
كېښى (۹۱) سورت دى وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حدیبی کښی له مکیانو سره روغه وفرمایله چه د هغی ذکر
ځمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو کلونو
پوری دا روغه قائمه وه بیا د کافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم
د حربی له اصولو سره سم په پټه خوله افواج تولول او د مکی معظمی د بری فتح دپاره ئ
ترتیبات نیول د خبرو اترو او لیکونو په لیږلو باندی ئ ممانعت او بندشونه کیښوول چه تر څو
د مکی معظمی کافران د دوی له دی تیاری څخه خبر نشی او هغوی هم د جگړی دپاره ځانونه
تیار نه کړی او په دی ډول (طریقه) سره په حرم شریف کښی د جگړی مخه ونیوه شی یوه
مسلمان چه حاطب رضی الله تعالی عنه بن ابی بلتعنه نومیده او د بدر له مهاجرینو څخه و مکیانو
ته ئ یو لیک ورولیږه چه «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسی باندی لکه د شپی تیاره
یا د لوی سیلاو د اوبو پشان درتلونکی دی» دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی
په وسیله ورښکاره شوه دوی حضرت علی کرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چه یوه
ښځه د مکی شریفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی ورپسی ورشی تاسی به له هغی سره په فلانی
ځای کښی مخامخ کیږی له هغی سره یو لیک دی هغه ورځنی واخلي! او له ځان سره ئ راوړئ
دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئ پوره په همغه ځای کښی وموندله . هغی
ښځی دیر «لیت او لعل» او وړاندی او وروسته وکړ خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) ئ
وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالی عنه بن ابی
بلتعنه له لوری د مکی معظمی د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی او هغوی ته ئ د مسلمانانو د
تعرض اطلاع ورلیږلی ده . ځمونږ پیغمبر حاطب رضی الله تعالی عنه راوباله او تری وئ پوښتل چه
دا څرنګه یو حرکت دی ؟ دی وویل یا رسول الله نه زه کافر یم او نه می له اسلامه مخ اړولی
دی . رښتیا خبره خو دا ده چه ځما کور او کهول په مکه معظمه کښی دی او هلته د هغوی
ساتونکی او پالونکی هیڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر کافرانو باندی خپل یو احسان وایوم تر
څو هغوی د هغه په معاوضه کښی ځما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لری بلکه له هغوی سره

خه ښيکني (ښه) هم وکړی . زه پوهیږم چه له دی څخه ماته ډیره گټه (فائده) رارسیدي خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه غني هيڅ يو ضرر نه رسيږي هغه د فتح او نصرت وعدي چه تاسي ته د الله تعالی له لوري شوي دی هغه په يقيني ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسيدونکي دی او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښي هم دا مضمون ليکلی شوی و . قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځي هم پر تاسي باندی حمله وکړی نو الله تعالی به ورته مدد ورکوي او هغه وعدي چه له هغه سره شوي دی خامخا پوره کيدونکي دی . بلاشبه د حاطب رضي الله تعالی عنه څخه دا غټه خطاي شوي ده خو رحمة للعالمين وفرمايل «**لا تقولوا له الا خيراً**» مه وايي ورته هيڅ شی پرته (علاوه) له خيره او وی فرمايل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسي ته نه دی معلوم چه الله تعالی د بدر د اصحابو گرد (تول) گناهونه ښلي دی .» د دی سورت زیاتره برخه هم دی قصی لره نیوونکي ده لکه چه الله اجل واعلی شانه واعظم برهانه داسي فرمائي چه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ
إِلَيْهِمُ بِالْهُدُودِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چه ايمان ئ راوړي دی (يعني ای مؤمنانو) ! مه نيسی تاسي دښمنان غما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښي چه غورځوي ليږئ تاسي خبرونه هغوی ته په سبب د دوستي سره (په منځ ستاسي او د دوی کښي) حال دا چه په تحقيق کافران شوي دی هغوی په هغه شی چه راغلي دی تاسي ته له حق (دين او قرآن) څخه .

تفسير: يعنی د مکي کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دی او هم ستاسي نو له هغوی سره دوستي مه کوئ! او هغوی ته دوستانه پيغامونه ليږل مسلمانانو لره ښه نه دی. او په تحقيق کافران شوي دی هغوی په هغه څه چه راغلي دی تاسي ته له حق دين څخه نو د دی لامله (له وجي) د الله تعالی دښمنان شول .

يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چه وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسي (له خپل وطن مکي څخه ځکه) چه ايمان راوړي دی تاسي په الله چه رب ستاسي دی (پس مه نيسی دوی په دوستي سره) .

تفسیر: یعنی پیغمبر ته او تاسی ته ئ خنکه سخت ربرونه (تکلیفونه) او زحمتونه درورسول او تاسی ئ د خپل هیواد او وطن په پریشوولو باندی اړ (مجبور) کړئ یواځی په هم دی خبره سره چه تاسی ولی د یوه الله تعالی چه ستاسی او د گردو (تولو) مخلوقاتو پروردگار دی عبادت کوی ؟ نو له دی څخه به لویه دښمنی او عداوت څه وی ؟ د تعجب ځای دی چه تاسی له داسی سړیو سره دوستی کوئ ؟ او د خپلوی لاسونه ورواندی کوئ ؟ .

إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِى سَبِيلِىْ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِىْ

که چیری یی تاسی چه راوتلی ئ تاسی (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنگ په لاره ځما کښی او دپاره د رضاء خوښی غوښتلو ځما (پس مه نیسئ دوی په دوستی سره)

تفسیر: یعنی که ستاسی له کوره وتل ځما د خوښی لپاره او ځما په لاره کښی د جهاد دپاره وی او خاص ځما د رضاء دپاره تاسی نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بیا په هغی دښمنی کښی د دوستی ارتباط د څه دپاره دی ؟ ایا د هغو کسانو په ناراضی چه تاسی د الله تعالی رضاء گتلی وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو ځنی رضاء او خوښی او الله تعالی ناراض کړئ ! (العیاذ بالله)

تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْهُدَىٰ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنُكُمْ

چه په پټه (خبری) لیریئ تاسی هغوی ته په (سبب د) دوستی سره او زه ښه عالم یم په هغه څه چه پټوئ تاسی (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسی (له معاذیرو) .

تفسیر: یعنی که یو سړی وغواړی چه یو کار له گردو (تولو) خلقو او نری والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړی نو ایا هغه له الله تعالی څخه هم پټولی شی ؟ وگورئ چه حاطب رضی الله تعالی عنه غومره زیار (محنت) وکړ او کوشښ ئ وکړ چه د خپل لیک (خط) اطلاع هیچا ته ور نه کړی خو الله تعالی له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرگنده (ښکاره) شوه ! .

وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر شوک چه وکری دغه (کار) له تاسی شخه نو په تحقیق ورکه کری ؤ
ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکری او داسی ؤ وگنی چه دی به د هغه په پتو
ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِنْ يَتَّقُوا كُفْرًا أَهْدَىٰ وَيَسْطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسِّنَدُ هُمْ
بِالسُّوءِ وَوَدُّوا أَنْ تَكْفُرُوا ۝

که چیری ظفر بری ومومی (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی
لره دښمنان او اوږده به کری تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او
(اوږدی به کری) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی
(دغه) چه کافران شی تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو شخه په موجوده حالت کښی شخه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که
شخه هم تاسی زیاته پیرزوبنه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکری هغوی
هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای رواداریو که د هغوی
لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی ځنی خپل ځانونه نه منع
کوی. په ژبو او لاسو سره هر ډول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی
هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کری نو ایا داسی شیران او بد
باطنان د دی خبری وړ (لائیق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه ورولیږل شی ؟ .

لَنْ تَفْعَلَكَ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شی) خپلوی (د خپلوانو)
ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکری (الله) په
منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو)

جزا به ئ درکری) .

تفسیر: حاطب رضی الله تعالی عنه هغه خط د خپل اهل او عیال دپاره لیکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبیه فرمائ چه اولاد او خپلوان د قیامت په ورځ کښی هیڅ نه په کاریږی الله تعالی د هر یوه سری اعمال تر ذری ذری پوری هم گوری او سم له هغه سره فیصله او پریکړه کوی د الله تعالی دا فیصله هیڅ یو غوی - لمسی - کړوسی خپل - خپلوان او عزیز نشی ماتولی نو بیا دا کومه عقلمندی ده چه یو مسلمان د خپل اهل او عیال دپاره الله تعالی له خپل ځان څخه نارضاء کړی په یاد ئ ولری چه له هر شی څخه د الله تعالی رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره گرد (تول) کارونه ښه کیږی او که الله تعالی نارضاء او خفه شی نو هیڅ شی نه په کاریږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا
لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا
بِكُمْ وَبَدَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا
بِاللَّهِ وَحْدَهُ

په تحقیق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طریقه ښه (چه اقتداء پسې کولی شی) په (قول او فعل) د ابراهیم کښی او په (قول - فعل د) هغه چا کښی چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه وویل (دغه ابرهیم او اتباعو ئ مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بیشکه مونږ جلا (جدا) بیزاره یو له تاسی څخه او (بیزاره یو) له هغه څیزه چه عبادت ئ کوئ تاسی بی له الله منکران شوی یو مونږ (په باطل دین) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منع ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی همیشه تر هغه پوری چه ایمان راوړی په الله باندی یواځی (چه واحد لا شریک دی) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهیم علیه وعلی نبینا الصلوة السلام سره ملگری شوی دی هر یوه په خپلو وقت کښی په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنی د بیزاری او بیلتون اعلان کړی دی او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو وویل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقیق سره مونږ بیزاره یو له تاسی څخه او بیزاره یو له هغه شی

خنخه چه عبادت ئ کوی تاسی بی له الله چه بتان دی او کافر شوی یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندی یعنی تاسی ای کفارو خرنکه چه له الله تعالیٰ خنخه منکران یی او د الله تعالیٰ د احکامو پروا نه کوی نو مونږ هم ستاسی له طریقی خنخه منکران یو او د یوی ذری په میچ هم ستاسی فکر او پروا نه کوو او ښکاره شوی دی په منځ غمونږ او ستاسی کښی عداوت دشمنی او بغض کینه همیشه تل تر هغه پوری چه ایمان راوړئ تاسی په الله تعالیٰ باندی یواځی یعنی دا دشمنی به هلته پای (آخر) ته رسیږی چه تاسی شرک او کفر پریږدئ او د همغه یوه مالک الملک والملکوت اکرم شانه واعظم برهانه هسی بندگان او چوپړان شی لکه چه مونږ ئ هم بندگان او تابعان یو.

اَلَا قَوْلَ اِبْرٰهِيْمَ لَآبِيْهِ اَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ

مگر خو (اقتداء مه کوی د) یوی خبری د ابراهیم (چه ویلی ئ و پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسی) چه خامخا زه ښښنه غواړم هر ورو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه یم زه تا لره له عذابه د الله د هیڅ شیز ،

تفسیر: یعنی یواځی دعا کولی شم د کومی گتۍ او نقصان مالک نه یم . الله تعالیٰ هر څه چه وکړی کولی ئ شی او د هغه مخه هیڅوک نشی نیولی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ او بیا ئ خپل تېر ته مخ ونه گرځاؤ نو ایا تاسی به هم همغسی کوی ؟ یو خو ابراهیم علیه السلام کله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئ دعا وکړه او هر کله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشرکان له غفران خنخه محروم دی نو چپ شو . اوس چه هغه خبره تاسی ته ښکاره شوه نو ځکه د کافرانو ښښنه مه غواړی . تنبییه: د ابراهیم علیه السلام د استغفار قصه دی د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت کښی د دی آیت ﴿وَكَانَ اِسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لَآبِيْهِ وَالْاَعْمٰنُ مَوْجِدًا وَوَعَدًا لِّآيٰةٍ ۙ﴾ الایة - په تفاسیرو کښی وکتله شی او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباع ئ داسی چه:

رَبَّنَا عَلَيْنَا تَوَكَّلْنَا وَآلَيْكَ اُنْبَتَا وَآلَيْكَ الْمَصِيْرُ ۝

ای ربه غمونږ (خاص) په تا باندی توکل کړی دی مونږ او (خاص) تاته رجوع کړی ده مونږ او (خاص) تاته بیرته گرځیدل د گردو (تولو) دی په آخرت کښی دپاره د جزاء .

تفسیر: یعنی گرد (تول) مو پری بنوول او تاته مو هیله (امید) وکړه او د خپل له قوم او له تېر څخه مو پریکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونېلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دی باندی ښه پوهیږو چه د گردو (تولو) ورنگ ستا په لوری دی .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا قِنَةَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْظِرْنَا رِيبًا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه غمونږ مه گرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چه کافران شوی دی او بېښنه وکړه مونږ لره ای ربه غمونږ بیشکه هم ته ئ ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی مونږ د کافرانو دپاره فتنه او د ازموینې محل د مشق تخته مه گرځوه ! او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسی حالت کښی وساته چه د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشی او پر اسلام او مسلمانانو باندی د تمسخر او استهزا غږونه وکړی او غمونږ په مقابل کښی په خپل حقانیت باندی استدلال وکړی . بیشکه هم ته ئ ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی یعنی غمونږ تفصیرات او کوتاهی وښه او را معاف ئ کړه . ستا د زبردست قوت او حکمت څخه هم دا هیله (امید) او توقع ده چه خپل وفا لرونکی بندگان د دښمنانو په مقابل کښی مقهور او مغلوب مه کړی اوس دپاره د ازیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی ارشاد فرمائی:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقیق ده تاسی لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کښی طریقه حسنه ښه (چه اقتداء پسی کوی او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وی چه امید لری (د ثواب) د الله او ویریږی د (جزاء د) ورځی آخری (د قیامت)، او هر هغه څوک چه مخ وگرځوی (له احکام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غنی بی پروا بنه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعنی تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لرئ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملگرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم ټوله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل ووائ تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړوئ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تگ او طرز عمل سره قائم کړی دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتلی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لار شی او د الله تعالی له دښمنانو سره خپله دوستی ټینګه کړئ نو تاسی په پخپله نقصان او زیان مومی. ځکه چه الله تعالی د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د گردو (ټولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیګڼو (فائدو) مالک او څښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً
وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمائی) بنه قادر دی (چه ځینی ئ دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله بنه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله تعالی د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا بنه پوخ مسلمان وگرځوی . او په دا ډول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی گرد (ټول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پروڼ به ئ یو د بل په منځ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی ټینګ اوسئ ! او له چا ځنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالی د ده د هغی خطا بښونکی دی ځکه چه همغه لوی بښونکی دی .

لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا تَوَلَّوْا فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوهُمْ
مِّنْ دِيَارِهِمْ أَن تَزُورَهُمْ وَتُقْسَطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ۝

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی
کری جنگ له تاسو سره په (کار د) دین کښی او نه ئ ایستلی تاسی له
کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل
او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف
عدل کونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښی داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له
مسلمانانو سره ئ څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئ د دین په چارو کښی له هغو سره
جگری کول او نه به ئ ربرونه (تکلیفونه) ورپیښول او نه به ئ د هغوی په ایستلو کښی د
ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه
اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف - نرمی او رواداری کوی
نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه ټینگ او مناسب سلوک وکړئ ! او
دنیا ته ئ وروښی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه
دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنگ کوی نو د گردو (تولو) کفارو سره بلا تمیز
جنگ ونښلوو او له تولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که مونږ داسی وکړو نو د حکمت او
انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو
او نارینه ؤ او وړوکیو سپین پیرو څلمیو او معاندو او مسالمو په منع کښی فرق او توپیر
(تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لږ څه تفصیل د (ال
عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښی پخوا لیکلی شوی دی .

إِنَّمَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوا مِنْ
دِيَارِهِمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِحْرَاجِهِمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ
فَإُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝

بیشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو
 خخه چه جنگ ئ کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښی او چه
 ایستلی ئ یی تاسی له کورونو د تاسی خخه او کومک مرستی (مدد) ئ کړی
 دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښی له دی خخه چه دوستی
 کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه
 (خلق) هم دوی دی ظالمان گنهگاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او گناه ده .
 (ربط) تر دی غای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند - مسالم) سره د معاملی ذکر و
 وروسته له دی نه دا راجییی چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) خخه (دار
 الاسلام) ته راشی ؟ یا په (دار الحرب) کښی هستوگنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبی په
 روغه کښی مکی والو داسی تاكلی (مقرر کړی) و چه ځمونږ هغه سری چه د مسلمانانو په لوری
 راشی ښای چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه ځمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم وه او د هغه په اثر څو
 سری چه مدینې منورې ته راغلی و بیرته مکی معظمې ته ولیږل شول . وروسته له هغه خخه څو
 ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښی د مسلمانی
 ښځی هستوگنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی
 باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو
 کښی کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ

ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی
 تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریشوونکي نو وائ ازمویی
 تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالی ته ښه معلوم دی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره تاسو د
 هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانې
 دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئ پری ایښی
 دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راگ سبب نه دی شوی
 ؟ په ځینو راویتونو کښی راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئ کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئ د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايَعُكَ﴾ الآية - کښی مذکور دی .

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ
لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لگولی ئ دی (له مهره) او نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی چه نکاح وترئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمان شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تری د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه ټاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته وروسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح ترلی شی

وَلَا تُنْكِحُوا بَعْضَ الْكَافِرِينَ سَأُولُ مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ
أَنْفَقُوا أَذِلَّكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ١٠

او منگولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئ ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرڅ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرڅ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذكوره احكام) حكم د الله دى حكم كوى (الله په دغه سره) ستاسى كښى او الله ښه علم والا دى ښه حكمت والا دى.

تفسير: د پرمېي حكم په مقابل كښى وروستنى حكم داسى شو د هغه مسلمان سړى ښځه چه لا كافر پاتى وى دغه مسلمان دى هغه ښځه پريږدى! بيا هر كافر چه له هغى سره نكاح وترى د دى مسلمان لگولى شوى مهر به بيرته ورسوى په هم دى دول (طريقه) هر يو له دواړو فريقينو څخه دى يو له بل ځنى خپل حق وغواړى كله چه دا حكم رابښته شو نو مسلمانان دى خبرى ته تيار شول چه هم ئ ور كړى او هم به ئ واخلى خو كافرانو وركول ونه منل نو ځكه دا راتلونكى آيت رانازل شو.

وَأِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَابِلْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝

او كه چيرى فوت شى له تاسو نه (اى مؤمنانو) يو شى له ښځو ستاسى په طرف د كفارو پس غزا مو وكړه (او غنيمت مو واخيست تاسى په غزا كښى) پس وركړئ تاسى هغو كسانو ته چه تللى وى ښځى د هغوى (كفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه وركړى دى دوى (هغو ښځو لره) او ويريږئ تاسى له الله هغه چه تاسو پر هغو باندې ايمان راوړونكى يى ، (شيخ الهند رحمة الله عليه د دى آيت ترجمه داسى كړى ده كه لاړى شى له لاسو ستاسى څه ښځى د كافرانو په طرف بيا ستاسو لاس بر شى يا وار مو راشى الخ).

تفسير: يعنى كه د كوم مسلمان ښځه مرته او دارالحرب ته لاړه شى او كافر د هغه خرڅ بيرته نه وركوى نو كه د كوم كافر ښځه د مسلمانانو كره راشى د هغه هر څومره خرڅ چه كيږي ښائ د هغه كافر په ځاى دى مسلمان ته وركړى چه ښځه ئ د كافر كره تللى ده او حق ئ سوځيدلى دى . هو ! دومره ده كه دغه مسلمان د حق له وركولو څخه څه شى بيرته پاتى شى هغه به همغه كافر ته ورسوى ! ځينو عالمانو ليكلى دى كه كوم مسلمان د كافر خرڅ نشى ورته رسولى نو هغه دى د مسلمانانو په بيت المال كښى ور تحويل كړى . الله اكبر ! دا څومره د عدل - انصاف تعليم دى ! خو په دى باندې عمل كوونكى به همغه څوك وى چه د هغه په زړه كښى د الله تعالى ويره وى او په هغه باندې پوره او كامل ايمان ولرى ! .

تنبیه: د ﴿عَابِلْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه دول (طريقه) سره فرمايلى دى «بيا ستاسى لاس بر شى» او «ستاسى وار راشى» مونږ د دوهمى ترجمى په لحاظ سره د دى مطلب تقرير دلته

ولیکه . له ډومبني ترجمی سره سم ځیني مفسرينو ویلي دي چه له دی څخه د غنیمت د مال حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال څخه د دی مسلمان خرڅ شوی مال ورته ورسپارلی شی والله تعالیٰ اعلم .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ
بِاللهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبی (ای ځما پیغمبره!) کله چه راشي تاته مؤمناني ښځي چه بیعت کوي له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوي دوی له الله سره هېڅ شی او نه به کوي غلا دوی او نه به کوي زنا دوی او نه به وژني دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو څخه په خبره چه نه به شریکوي دوی له الله تعالیٰ سره هېڅ څیز او غلا به نه کوي او زنا به نه کوي او نه به وژني اولاد خپل لکه چه د جاهلیت په زمانه کښي رواج و د معمولي ننگ او عار لامله (له وجي) به ئ جونۍ ژوندۍ په هدیرو (مقبرو) کښي خښولي او په ځینو وقتو کښي به ئ د لوړۍ له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأْتِيَنَّ بِهَتَّانِ يَفْتَرِيَنَّ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چه جوړوي ئ دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کښي (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره له ښځو څخه په دی خبره چه نه به راځي په دروغو سره چه جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي . یا په دروغو سره شاهدۍ ورکوي. یا په کومه معامله کښي له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري بله معنی ئ دا ده چه د خپل ځپړولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي یا د بل چا اولاد پټوي او داسي وائي چه دا می له خپل میره (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلي او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوي په حدیث شریف کښي راغلي دی «هغه څوک چه یو اولاد بل ته ورکوي جنت په هغه باندې حرام دی» .

وَلَا يَصِيْنُكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايَعُهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا خخه په معروف بنو چارو کښی نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئ فرمایلی ؤ هغه مسلمانې ښځې دی چه په هجرت کولو سره راځی وپوښتلی شی . دلته دا رانیی چه د هغوی پوښتل دا دی که دا گړد (تول) حکمونه چه په دی آیت کښی دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وگڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شی . څمونږ د پیغمبر په مخ کښی به چه ښځو بیعت کاو نو هم دا اقرار به ئ له دوی ځنی په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځی لاس ته نه دی رسیدلی .

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۱۱

او مغفرت بښنه وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښی هغه لندون (کوټاهې) چه پخوا له دی خخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښی وروسته له دی نه کوم تقصیر ورپېښ شی نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښی د مغفرت او بښنی غوښتنه وفرمائی تر څو الله تعالی ستاسی په برکت د دوی تقصیرات وروبښی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندي

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښی وه د دی سورت په ختم کښی ئ هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښی نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالی ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندي چه پاک الله په قهر وی ښائی چه د الله تعالی دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدْ يَسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَسِ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ۝

په تحقیق ناامیده شوی دی دغه (یهودان) له (ثواب د) آخرته لکه چه ناامیده شوی دی کافران (له خیره د آخرت) له تولگیو ملگرو د هدیرو (مقبرو) څخه

تفسیر: یعنی منکران داسی توقع نه لری چه له هدیرو (مقبرو) څخه به څوک پاڅیږی او بیا به په بل ژوندون کښی یو له بل سره وگوری دا کافران هم هم هغسی ناامیده دی
تنبیه: د ځینو مفسرینو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفارو بیان دی یعنی هغسی چه هغه کافران چه هدیرو (مقبرو) ته رسیدلی دی او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوی دی او د الله د مهربانی او خوښی ځنی بالکل بی هیلې او ناامیده شوی دی هم دا راز (قسم) دا کافران هم د آخرت له لوری بالکل بی اسری او ناامیده دی

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهي اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلها حسب النزول (١٠٩) نزلت بعد سورة التغابن
د «الصف» سورت مدنی دی (۱۴) آیتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (۶۱) او په نزول کښی (۱۰۹)

سورت دی وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ۖ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا ۖ كَانَهُمْ بَنِيَانٌ مَرصُوصٌ ۝

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه خیزونه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه خیزونه چه) په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی (یعنی ای مؤمنانو) ولی وایی تاسی هغه (خبره) چه نه ئ کوئ لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وایی تاسی هغه څه چه نه ئ کوئ بیشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنگ کوی په لاره (د دین) د دغه (الله) کښی صف تړونکی گواکی دوه بناگانې په قلعی سره ټینگی کړی شوی (ښی محکمې)

تفسیر: هر بنده ته ښائ چه له لوی ځانمنمې (تکبر) او بات (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی ځنی وویریږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربرو (تکلیفونو) کښی اخته شی . له خولی څخه د یوې خبرې ایستل ډیر اسانه دی مگر د هغی سر ته رسونه ډیر سخت کار دی . الله تعالی له هغه سری څخه ډیر خفه او ناراض کیږی چه په ژبه سره یو شی وائی خو کول ئ هسی نه وی . په روایاتو کښی راغلی دی چه په یو ځای کښی څه مسلمانان گرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئ ویل که مونږ ته دا خبره رابکاره شی چه الله تعالی د کوم کار له کولو څخه ډیر خوښیږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آیتونه رانازل شول چه خبردار وگورئ! په احتیاط سره داسی خبری کوئ! دا ده! در وائی خلای د الله تعالی په دربار کښی هغه سری گران دی او زیات محبت ورسره کوی چه د الله تعالی په لاره کښی د هغه د دښمنانو په مقابل کښی لکه د اوسپنی دیوال غوندی ټینګ ودریږئ او د جهاد په ډگر (میدان) کښی خپل معنوی صفونه داسی وتری چه گواکی داسی یو مضبوط دیوال دی چه له سریو څخه ریږیدلی شوی وی . او په هغه کښی له هیڅ لوری کوم کنډاو او رخنه نه وی لویدلی نو اوس په دی معیار سره هر سری خپل ځان ته وگورئ نو هلته به دا خبره وربکاره شی چه په تاسی کښی ډیر سری داسی دی چه په دی معیار سره اکمل - کامل - جوړ او مناسب ښکاری . مگر ځینی به داسی څرگندیږی (ښکاریږی) چه په ځینو مواقعو کښی په ژبه او تشو ویناو سره ډیر وئیری مگر د هغوی عمل هغه ورتکنډیوی او دروغ ئ وربکاروی . لکه چه د احد په غزا کښی هغه (بنیان مرصوص) ولی ټینگ پاتی نه شو؟ هو! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځینو خلغو داسی هم وویل ﴿رَبَّنَا كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ وَلَا أَعْتَدْنَا﴾ الآية - (النساء) په هر حال سره نه ښائ چه په ژبه سره ویناو وکړئ! لاف او بات ووهی! او ناحقی دعوی وکړئ! مگر د کولو او عمل په وقت کښی هیڅ ونه کړی شی بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هیڅ ونه وایی مگر د کولو په ډگر (میدان) کښی خپله قربانی الله تعالی ته ورواندی کړئ چه د بری لویه برخه مو دروړسپوی . د موسی علیه السلام قوم ته نه گورئ چه په ژبه سره د تعالی - تفاخر او تمناز

دیری خبری اتري کولی خو د عمل په ډگر (میدان) کېږي هېڅ شول . هر کله چې د کار کومه موضع ورپېښېدل نو سم د لاسه به نه خوځېدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئ نه درلود (لرلو) او ډیر خفه کوونکی خبری به ئ کولی له هسې چارو ځنې کومه نتیجه چې راووته د هغې بیان وروسته له دې نه فرمائ.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ لِقَوْمٍ لَمْ تُؤْذُوا وَنَبِيٌّ وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چې وویل موسی علیه السلام قوم خپل ته داسې چې ای قومه ځما ولی اذیت ضرر رسوئ تاسې ماته (په بد ویلو سره) حال دا چې په تحقیق پوهیږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله یم تاسې ته

تفسیر: یعنی د ښکاره دلیلونو او څرګندو (ښکارو) معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کېږي باور کوئ چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم بیا خو می په ډیرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولی ربروئ (تکلیفوی) ؟ دا معامله خو یو معمولی ناصح او خیر غوښتونکی سړی سره هم نه ښائیږي د افسوس ځای دی چې تاسې هسې معامله د الله تعالی له رسول سره کوئ ایا ځما زړه ته له داسې خرابو حرکاتو څخه درد نه رسیږي ؟ چې کله یو بی ساه خوشکئ جوړوئ او بیا هغه خپل او د موسی علیه السلام خدای گنئ کله چې له (عمالقې) سره د جهاد کولو امر پر تاسې باندې کیږي نو وایئ مونږ به هېڅ جنگ ته نه ځو ته دی د خپل رب سره څه هغوی سره جګړه وکړئ مونږ دلته درته ناست یو. او د دې په شان نوری اړتیا او چټی (بېکاره) خبری لکه چې موسی علیه السلام له دې خبرې ځنې په تنګ شو او وئ ویل

﴿ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَإِنِّي فَاتَرُقُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾

فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

نو هر کله چې وګرځېدل دوی (له احکام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه) او الله نه ښیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کېږي).

تفسیر: قاعده ده چې ډیرو بډیو کولو څخه زړه تګ تور او سختیږي تر دې چې د ښو کارونو

دپاره په هغه کښی هیڅ یو ځای نه پاتی کیږی هم دا حال د هغوی شو چه په هره خبره کښی به ئ د الله تعالیٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در کرده (توله) به ئ په کږو چالونو سره تگ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالیٰ د هغوی زړونه هسی کاږه کرل چه د سمی خبری د منلو صلاحیت هیڅ په کښی پاتی نه شو له داسی ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالیٰ هم داسی عادت دی .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ إِنَّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وویل عیسیٰ ځوی د مریمی داسی چه ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب) بیشکه زه رسول لیږلی شوی د الله یم تاسی ته (حال دا چه) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چه وړاندی ځما دی له توریت څخه .

تفسیر: یعنی اصلاً زه د دی خبری تصدیق کوم چه توریت د الله تعالیٰ له لوری راغلی دی او په اخبارونو او احکامو ئ یقین او باور لرم. او ځما گرد (تول) تعلیم او ښوونی په حقیقت سره د همنو اصولو باندی مبنی دی چه په توریت کښی ښوولی شوی دی .
تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ ﴾ الآية - مطلب داسی اخلی چه ځما وجود د توریت د خبرو تصدیق کوی ځکه چه زه د هغو شیانو مصداق یم چه په توریت شریف کښی ذکر شوی دی . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

او زیری کوونکی یم په هغه رسول سره چه را به شی وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دی

تفسیر: یعنی د پرمونی تصدیق کوم او د وروستنی زیری اورم . هسی خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الانبیاء د تشریف راوړلو زیری اورولی دی خو په هغه صراحت او ښکاره ډول (طریقه) سره چه حضرت مسیح علیه السلام په ډیر اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د راتگ زیری اورولی دی هغسی له نورو ځنی نه دی منقول شوی . ښائ چه د قرب العهد له وجی دا خصوصیت د ده په برخه کښی راغلی وی ځکه چه وروسته له

دوی غځه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا رښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه و غفلتونو او متعمدانه و لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام ځمونږ د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اورولی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئ هغوی ستایلی دی ؟ نو ځکه هیچا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سبه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائبل کښی نشته . سره له دی ښای دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وگنله چه حق تعالی دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه گردی (تولی) پخوا ویلی خبری ویاسی یا ئ بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه ښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفی ذکر نژدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تاویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئ (محمود ستایلی شوی ستوده - برگزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاج اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئ دی چه د دی پخوا ویلو او پیشگوئ اطلاق او انطباق په پوره ډول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه وعلی آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی . الله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشارتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی ډیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالی دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ①

بیا (وای الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره و معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کودی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره ښو راغی . یا د هغه شی زیری ئ چه ورکړی و حضرت احمد مجتبی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره و معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کودی او جادو ویللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٤﴾

او شوک دی دیر ظالم (بلکه هیخوک نشته) له هغه چا شخه چه له عثانه تری په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه بیسی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله) .

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پتوی او له خپل عثانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو شخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو شخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیخ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی شخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟ او ممکن دی چه په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار - تحریف او تاویل وکری الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښی گواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئ خبری پتوی یا ئ لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئ له لاسو غنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاؤ لری کولو او پری کولو غنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفَؤْا نُّورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٥﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رنرا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رنرا) خپلی دی اگر که بد گنئی دغه (اتمام د رڼا (رنرا)) لره کافران منکران.

تفسیر: یعنی که کافران منکران بد و گنئی او خفه هم شی خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رنرا) پوره رڼوی. او د الله تعالی د مشیت په خلاف کوښښ کول هسی دی لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رنرا) پخپله خوله سره مړه کوی. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفی د مخالفانو او د مخالفانه و زیار (کوشش) و.

تنبيه: ښائی (بافواههم) له لفظ غځه دی لوری ته هم اشاره وی د بشارتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چتی (بیکاره) خبری چه هغوی ئی جوړوی هیڅ کله به نه رښتیا کیږی که په زرهاؤ غله دوی کوشش وکړی چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالی ئی ورثابتوی چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم غځه بل څوک ئی مصداق کیدی نشی.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٥١﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړی (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو تولو باندی اگر که بده گنئی (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دی آیت باندی د (برائة) د سورت په تفاسیرو کښی خبری شوی دی هلته دی وکتلی شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٥٢﴾
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٥٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسی ته (دروښیم تاسی ته) په هسی تجارت سوداگری چه نجات درکوی

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداگری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینگ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاخی د دغه (الله) او جهاد جنگ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداء الله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنگ ته ئی وړاندی کوئ) دغه (ټینگ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو څخه) که چیری یی تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه ښی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) گناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوړو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالی کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداگری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی په زرھاو کسان داسی پلورل او پیرودل (اخیستل او خرڅول) کوی او خپله کرده (توله) پټکه (سرمایه) په هغه کښی لگوی او یواغی په دی هیله (امید) چه له هغه څخه گټی واخلي او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیږلو څخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنگسی افلاس او نورو ربرو (تکلیفونو) ځنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پټکه (سرمایه) په هغه اعلی تجارت کښی لگوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنگسی ځنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباہ کوونکی خساری څخه ساتل کیږی. که مسلمانان پوهیږی نو دا تجارت د دنیا له گردو (تولو) تجارتونو څخه بهتر دی ځکه چه د هغه گټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسْكِنٌ طَيِّبَةً فِي جَنَّتِ عَدْنٍ ط

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته و پاکیزه و کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلی او انتهای کامیابی او بری ذکر هم

راخی چه.

ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَأُخْرَىٰ يُحِبُّونَهَا تَصَرُّفٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۝

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظیم بری موندل په مراد رسیدل ډیر لوی دی او (الله تاسی ته ای مؤمنانو درکړی دی له) بل (دنیوی نعمت چه) خوشیو غواړئ تاسی هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله او فتح قریب بری نژدی ده.

تفسیر: یعنی اصلی او لوی بری او کامیابی خو هغه ده چه په جنت کښی ورکاوه شی چه د هغه په مقابل کښی د اووو اقلیمو او د تول جهان شهنشاهی هیڅ ده. خو په دنیا کښی هم یو داسی شی تاسی ته درکاوه کیږی چه هغه ستاسی په نزد طبعاً ډیر غوره او محبوب دی. او هغه ﴿تَصَرُّفٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ دی یعنی د الله تعالیٰ له لوری یو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کیدونکی فتح او ظفر چه له دوی ځنی به هر یو له بل سره هسی تعلق لری لکه خوله او لاس - گردی (تولی) نری (دنیا) ولید چه د هجری د رومنیو پیږیو مسلمانان دا وعدی په څه صفائی او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسولی. نن هم که مسلمانان په حقیقی معنی مؤمنان او مجاهدان شی او د جهاد فی سبیل الله په لاره کښی ثابت قدم شی نو دا بری او کامیابی د هغوی د پښو ښکلولو (قدمبوسی) ته حاضر دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

او بشارت زیری ورکړه (ای محمده) مؤمنانو ته (په دنیوی فتح نصرت او آخروی مغفرت او جنت)

تفسیر: ځکه چه د دی زیری او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَصْرَارَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) شی تاسی مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړی وه حواریونو)

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ د دین او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم او استاخی مرستی

او مددگار شیء! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښی یوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

کَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلی ؤ عیسیٰ ځوی د مریمی حواریونو (ملگرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکی ځما په لاره د الله کښی؟ نو وویل حواریونو (ملگريو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حواریین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړی ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه گنل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښی لوی قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښی خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملگرو ډیر ربرونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښی وگالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کر ځمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفگانو هم ډیر ربرونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښی اخیستی دی الحمد لله علیٰ ذلک

فَإِمْنَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ ۚ فَأَيَّدْنَا
الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَاصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ١٢

نو ایمان راوړ یوی طائفی دلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسیٰ باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه دله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنگ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وگرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلی له هغه څخه غاړه وغړوله بیا د حضرت مسیح علیه السلام ځنی وروسته دوی دواړو سره منگولی ولگولی او شخړی (جگړی) به ئی سره کولی - په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) په دی مباحث - مناظرو او جگړو کښی عیسویانو پر منکرانو باندی بری وموند او د حضرت مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکیو (نصارئ) یهودانو باندی غالب شول وروسته له عمومی گمراهی څخه د نصاراؤ ځینی پاتی سری ته چه صحیح عقیده ئی درلوده (لرله) حق تعالیٰ ځمونږ د نبی آخرالزمان په وسیله پر نورو باندی بری او غلبه وروښله چه د دوی دا غالبیت او بری هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهي احدى عشرة آية وفيها ركوعان

رقمها (۶۲) تسلسلها حسب النزول (۱۱۰) نزلت بعد سورة الصف

د «الجمعة» سورت مدنی دی (۱۱) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۶۲) او په نزول کښی (۱۱۰)

سورت دی ورسته د «الصف» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْبَحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقَدُّوسِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ ۝ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ
وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ
مُبِينٍ ۝

نسبت د پاکی کوی خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښی یو رسول (محمد) له دوی څخه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اگر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په گمراهی ښکاره کښی

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښی علم او هنر هیڅ نه ؤ - نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) - په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نری کښی ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو - فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ - او تقریباً گرد (تول) قوم په صریحی گمراهی کښی ډوب تللی ؤ - ناڅاپه د الله تعالی له لوری په دی قوم کښی یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له گردو (تولو) څخه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ وراوه - او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نری لویو لویو حکیمانو - پوهانو - علماؤ - عرفاؤ او نورو به له دوی څڼی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښی هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَالْآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ

او (الله) پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښی) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښی)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو - لکه د بلخ - هرات - سیستان - غزنی - کابل - خراسان - پارس - روم - چین - هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښی داخل او په اسلامی اخوت ، وروری کښی شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «حق تعالی اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل - وروسته له هغه ئی په عجمو کښی هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کری دی» په حدیث کښې راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم غنی د ﴿وَأَمَّا بِنَدَىٰ لَاسٍ كَيْشُودَ اَوْ وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښې هم هسک (اوچت) لار شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمه الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلې ده چه د دی پیشگوئی لوی مصداق (ځمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفه النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهما الله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۰﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیې انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علی آله واصحابه وسلم.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۳۱﴾

دغه (نبوت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوی ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوی مرتبې څښتن (خاوند) رسول وروښانه. ﴿فَلِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَىٰ مَا اَنعَمَ﴾ نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو - او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیې څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لدون په کښې ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښې ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کری ده .

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يُحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا

مثل د هغو کسانو چه مکلف کری شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکری) بیا بار نه کمر هغوی هغه (توریت یعنی عمل ئی پری ونه کمر مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندی د توریت پیتی ایښود شوی ؤ - او دوی د هغه ذمه وار گرځولی شوی ؤ - خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه - او نه ئی محفوظ وسائل - او نه ئی پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ - او نه ئی پری عمل وکړو - او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو څنی گټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او بښلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کړی) شوی ؤ د ربانی هدایتو او حکمتونو یوه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیتی لاندی ستری ستومان شی بله کومه گټه (فائده) نه ورسیوی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه گرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئی لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه گورئ ځما پر شا باندی څرنکه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سری یم نو دا وینا د هغه لا خرتوب ښکاره کوی.

بِسِّ مَثَلِ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا آيَاتِ اللَّهِ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالی په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ گنل دی.

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ⑤

او الله نه بشی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته)

تفسیر: یعنی هسی معاندانو زوراورانو او بی انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زَعَمْتُمْ أَنكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِن دُونِ
النَّاسِ فَتَمَتَّوْا الْمَوْتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ④ وَلَا يَمُوتُ
أَبَدًا إِنَّمَا قَدَّمَتِ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ⑤

وایه ته (ای محمده!) ای هغو کسانو چه یهودان شوی پی که گمان دعوی کوئ تاسی (د دی) چه بیشکه تاسی دوستان پیع د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دی) نو (فرمانی الله) ارزو وکړئ د مرگ که چیری پیع تاسی صادقان رښتینی (په دغه ادعاء د دوستی کښی) حال دا چه ویه نه کړی دوی ارزو د دغه (مرگ) هیچیری په سبب د هغو کارونو چه مخکښی لیږلی دی لاسو د دوی (لکه قتل او تکذیب الانبیاء او نور) او الله ښه عالم دی (په احوالو د) گردو (تولو) ظالمانو (کافرانو نو ورپه کړی ورته جزاء)

تفسیر: یعنی سره له دی ناپوهی - جهل او حماقت داسی دعوی کوی چه مونږ بی د نورو له شرکت د پاک الله دوستان یو - او - جنت واکوالان او حقداران یو - کله چه له دنیا څخه ولټیږو نو سم دلاسه جنت ته ځو که په رښتیا سره دوی خپلو زړونو کښی داسی یقین لری - او پخپلو دغو دعوو کښی رښتین دی نو ضرور ؤ چه دوی د دنیا له مکدر عیش څخه خپل زړونه شکولی او د حقیقی محبوب او د جنت الفردوس په تمنا کښی به ئی د مرگ ارزو کوله څکه هغه چاته چه دا خبره یقیناً ښکاره وی چه څما درجه د الله تعالی په دربار کښی ډیره لویه ده او هلته څما دپاره هیڅ یوه خطر او ویره نشته نو هغه بیشکه په مر کیدلو باندی خوشیږی او مرگ داسی گڼی لکه چه یو دوست له بل یو دوست سره یو ځای کوی او د دوی په ژبو باندی به داسی توری وی

(غدا نلقى الأحبة محمداً و حزبه)
(یا حبذا الجنة و اقترابها طيبة و بارد شرابها)
أو (حبيب جاء على ناقة)

أَوْ (يَابْنِي لَايِبَالِي أَبُوكَ سَقَطَ عَلَى الْمَوْتِ أَوْ سَقَطَ عَلَيْهِ الْمَوْتُ)

او د دی په شان نور دا د هغو اولیاؤ الله خبری دی چه نه د دنیا د مصیبتونو او سختیو او ویرولو لامله (له وجی) بلکه خالص د الله تعالی د لقاء ، تمنا یا د جنت په اشتیاق کښی به ئی د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسی شاهی ویله چه مرگ هغوی ته د دنیا د گردو (تولو) لږایزو څخه ډیر لذیذ او خوندور دی لکه ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم فرمایلی دی «لَوَدِدْتُ اَنِي اَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ اَحْيَا ثُمَّ اَقْتُلُ» د دی په مقابل کښی د دی دروغجنو مدعیانو پر افعالو او حرکاتو باندی نظر واچوی چه له دوی ځنی زیات له مرگ ځنی ویریدونکی بل څوک نشته دوی د مرگ د نوم له اوریدلو ځنی ویریدی او لری تری تښتی - نه د دی دپاره که هغوی ډیر کلونه ژوندی پاتی شی نو زیاتی ښیگنی (فایدی) به گنتی بلکه یواځی د دی دپاره چه د دنیا له حرص څخه هیڅ کله د دوی گیدی دکی شوی نه دی او داسی گنی د هغو چارو له وجی چه دوی ئی دلته کوی په مجرد د دی چه دوی له دی ځایه وخوځیږی د هغو په سزا به اخته کیږی لنده ئی دا چه د هغوی له گردو (تولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رنرا) ورځ داسی ښکاری چه هغوی د یوی ربی (لمحی) دپاره هم د مرگ ارزو نشی کولی او ممکن دی چه د هغی زماني یهودانو د دی قرآنی دعوی د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرگ ارزو ښکاروله - مگر الله تعالی دا قدرت هم له هغوی ځنی اخیستی ؤ- په روایاتو کښی راغلی دی چه که له دوی ځنی به کوم یهودی د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښی به د ده په غاړه کښی غړوندی لویده او واژه کیده به.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم د هغه تفسیر بیا وکتل شی د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه یعنی معاندو یهودانو ته وویل شو که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کیدلو یقین لری - او مسلمانان په باطلو باندی گنی نو داسی دی تمنا وکری د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چه دروغجن وی مړ دی شی!» مگر هغوی به هیڅ کله داسی نه کوی ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی ابن کثیر رحمه الله علیه او ابن قیم رحمه الله علیه او نورو هم دا توجیه غوره کړی ده . والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَتَّقُونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلْقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دغو یهودانو ته) بیشکه مرگ هغه چه تښتی تاسی له هغه نه (او نه ئی غواړئ) پس بیشکه هغه مرگ ضرور رسیدونکی دی تاسی ته بیا به بوتلی شی تاسی په لوری د (هغه) ښه پوهیدونکی په پتو او په ښکاره ؤ باندی

پس خبر به کړی تاسی په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو
(په دنیا کښی نو جزاء به پر درکړی)

تفسیر: یعنی ای یهودانو که تاسی له مرگه ویریږئ نو چیری به تری تجنتی او غی؟ که په زرگونو غلی کوبښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاو کښی سنگر (مورچه) ونیسئ چه ورونه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرگه نه خلاصیږئ او وروسته له مرگه بیا همغه د الله تعالی عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی و مگر له هغو څخه نه گټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو غنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښی مشغول او منهک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو څخه باسی. له داسی تگ او روش غنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښی په دنیوی چارو کښی ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چپیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښی راغلی دی «هغه څوک چه د خطبې په وقت کښی خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښی نو غغلی مندی وهی طرف د ذکر د الله ته او پریږدئ (بیع و شری پلورل او پیرودل)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښی اداء کیږی په بل ځای کښی نه اداء کیږی» او د الله تعالی له یاده څخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښی داخل دی یعنی په داسی وقت کښی ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له مندی وهلو او غغلیلو او سعی څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورنگ مطلوب او مندی وهل مراد نه دی

تنبیه: په قرآن کریم کښی له (نودی) څخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښی و یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبې څخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان څخه رومبني اذان د سیدنا کامل الحیاء والايمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښی د صحابه و په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعی په حرمت کښی د دی ورستنی اذان حکم هم په مثل د هغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښی د حکم اشتراک هم کیږی - هو! په قدیمی اذان کښی به دا حکم قطعی او منصوصی وی - او په حادث اذان کښی دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دی تقریر سره گرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ کښی «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځی - مریض - مسافر - بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ⑨

دا (تگ لمانځه ته) خیر بهتر دیر غوره دی تاسی ته که چیری بیی تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی گټی په مقابل کښی دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ⑩

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعی) پس خواره شی تاسی په ځمکه کښی (خپلو حوائجو ته که نی لرئ) او ولتوی تاسی له فضله د الله او یادوی تاسی الله (په یادولو) دیرو سره ښاییږی چه ومومئ تاسی ښیگنی (نیکي) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبی ورځ وه چه په گردو (تولو) ورځو کښی سود سودا منع وه - نو ځکه نی وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لتولو پسی وگرځئ! او په هغه وقت کښی هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا فَلْيَضْحَكُوا وَلَا تَبْزُوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكُمْ قَائِمًا

قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الْكُفْرِ وَفِرَاقِ الْوَالِدَيْنِ وَالْإِثْمِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مِنَ الرِّزْقِ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مِنَ الرِّزْقِ ۚ ۝

او كله چه ووينی دوی تجارت سوداگری یا کومه لهو تماشا ننداره نو خوریری دوی په لوری د هغی او پریودی دوی تا ولاړ (خطبه ویونکی پر منبر) ووايه (ای محمده دوی ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دی خیر دیر بهتر غوره دی له لهوی تماشی ننداری او له تجارت سوداگری څخه او الله خیر دیر بهتر غوره له گردو (تولو) رزق روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ خطبه فرمایله چه د سوداگرانو جوپی (قافلی) له د باندی ځنی خواړه او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتیا دپاره طبل تغاری او دمامی هم وهلی کیدی څرنگه چه په ښار کښی غله دیره لږه وه نو خلقو ورمندی وهلی چه هغه جوپه واړوی گواکی دوی داسی گڼل چه د خطبی حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندی دی چه په هغو کښی د ضرورت په وقت کښی سری پاڅیدی شی - او بیا لمانځه ته ځان ور سوی یا به لمونځ شوی وی لکه چه د ځینو قول دی چه په هغه وقت کښی د جمعی لمونځ پخوا له خطبی څخه کیده په هر حال د خطبی احکام لا ښه ښکاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده دیر خلق لاړل رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چه په هغوی کښی راشده خلفاء هم ؤ. پاتی شول نو په دی نسبت دا آیت رانازل شو - یعنی سوداگری او د دنیا لوی او تماشی څه شی دی هغه ابدی گټه (فائده) حاصله کړئ! چه له الله تعالی سره ده او د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځی. پاتی شوه هغه اندیښنه چه تاسی ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوی وه او د هغی لامله (له وجی) تاسی ولتیلئ نو په یاد ئی ولرئ چه رزق روزی د الله تعالی په لاس کښی ده او همغه دیر ښه روزی ورکوونکی دی او د هغه مالک هیڅ یوه بنده ته نه ښائی چه په دی باره کښی اندیښنه وکړئ وروسته له دی تنبیه څخه د صحابه ؓ شان داسی ؤ چه د (النور) په سورت کښی راغلی دی

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَؤُلَاءِ ۖ هُمْ يَسْتَأْذِنُ بَعْضُهُم مِّنْ بَعْضٍ لَّيْسَ لَهُمْ شَيْءٌ مِّنْهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مِنَ الرِّزْقِ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مِنَ الرِّزْقِ ۚ ۝﴾

تنبیه: لهو هر هغه شی ته وایه شی چه سری د الله تعالی له یاده وباسی لکه لوی - ننداری - او ښائی چه د هغی طبل تغاری او دمامی غږ ته لهو ویلی شوی وی.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وكرمه

سورة المنافقون مدنية وهى احدى عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (۶۳) تسلسلها حسب النزول (۱۰۴) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدني دى (۱۱) آيات (۲) ركوع لرى په تلاوت كېنى (۶۳) او په نزول
كېنى (۱۰۴)
سورت دى وروسته د «الحج» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا اشْهَدْ إِنَّكَ لَرْسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
إِنَّكَ لَرْسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ۝

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف
د زړونو خپلو داسی چه) شاهی ورکوو مونږ چه بیشکه ته خامخا رسول د
الله نی (یعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان یو) او الله ته معلوم دی چه
بیشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) نی او الله شاهی ورکوی په دی چه
بیشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسیر: یعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتیا
سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او یواځی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره
داسی خبری کوی - او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وایو. بیا د
هغوی دا کذب یواځی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بیل د هغوی امتیازی
خصلت او شعار گرځیږلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ویلو څخه کار اخلی لکه چه په
هم دی سورت کښی د یوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره وی
چه یو شان ته خبری وکړی خو الله تعالی جل شانہ واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذیب کوی.

اتَّخَذُوا إِيمَانَهُمْ جُتًا

نیولی دی دوی قسمونه خپل دالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعنی په دروغو سره قسمونه خوری چه مونږ مسلمانان یو - او د اسلامی مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې دپاره د داسې قسمونو تر سیوری لاندې خپلې شپې او ورځې تیروی. کله چه له دوی ځنی د پوښتنې وړ (لائق) کوم کار شرځندپیری (ښکاریږی) او د مسلمانانو له لوری د مؤاخذې ویره پیدا کیږی نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوی.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾

پس اړوی (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لاری د الله څخه (چه جهاد فی سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دی بد دی هغه عمل چه دی دوی چه کوی ئی (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لاری د الله نه)

تفسیر: یعنی د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن - تشنیع وائی او عیبونه ئی لتوی او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوی. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانی باندې غولپیری نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پوری محدود نه پاتی کیږی بلکه نورو ته هم متعدی کیږی نو له دی څخه به لویه خرابی څرنگه وی. خو سره له دی که یو سری په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندې اقرار کوی اگر که په دروغو او فریبو سره هم وی نو اسلام د هغه په وژلو باندې امر نه شی ورکولی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۲۸﴾

دا (بدی د عمل د منافقانو په سبب د دی ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوی دی (قلباً) تینګ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې پس دوی نه پوهیږی په (حقیقت د ایمان باندې چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کوی او په زړه کښی له هغوی څخه انکار کوی سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوی د دی بی ایمانی او انتهای مکر او فریب او دعا اثر داسی شو چه د هغوی په زړونو باندې مهر ولگید چه پر هغوی د ایمان - خیر - صداقت او امانت ګردی (تولی) لاری وترلی شوی او هیڅ یو ښه شی په هغه کښی نه ځائیږی . ښکاره ده چه اوس دی حالت ته رسیدلی دی چه له هغوی ځنی د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشی کیدی کله چه د سری زړه د بدکاریو او د بی ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښی د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووينی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غور ږدی ته خبرو د دوی ته له جهت د فصاحته او بلاغت

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مگر که بنی (جسم) ته وکتل شی ډیر ډولی - ښائسته - روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غور او ښه غږیږی - په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د څیږی د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سری د هغه منلو او باور کولو ته حاضرېږی هر چا چه ویلی دی څرنگه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غور .

منځ ئی دک دی له ککره

له ورا بریښی په څروونکی

له نژدی لیوه خوړونکی

از برون چون ځور کافر پر حل

واندرون قهر خدای عزوجل

از برون طعنه زند بر با یزید

و زردوئش ننگ میدارد یزید

كَانَهُمْ خُشْبًا مَّسَدًا

حال دا چه په واقع کښی ځواکی دوی لرگی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرگی چه له دیوالونو سره ئی لگولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مگر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شی ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شی. هم دا حال د دی خلکو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښی تش او بی ځان وی او یواځی د دوزخ خس کیدی شی .

يَسْبُؤْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

گنی دوی هر غبر (هسی چه بلاه راغله) پر دوی باندي

تفسیر: هسی بزدل - نامرد - او ویریدونکی دی چه په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لرغیږی او داسی گنی چه سم د لاسه پر مونږ باندي کومه لویه بلا یا افت راتلونکی دی . د خپلو درنو جرمونو - درغلیو - درغو او خیانت لامله (له وجی) هر کله د هغوی په زړونو کښی دغه ، اندیښنه او ویره لویدلی وی او تل په هم دی فکر او اندیښنی کښی وی چه چیری ځمونږ د دی دغابازیو او درغلیو پته او سراغ چاته ښکاره نشی یا ځمونږ د دی حرکاتو او چارو لامله (له وجی) کومه پښه راپښه نشی ! .

هُمُ الْعَدُوُّ وَاقْأْذَرُّهُمْ

هم دوی دی دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه

تفسیر: یعنی لوی ویروونکی دښمنان او غلیمان هم دوی دی . د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شی او بی غمه او بی اندیښنی مه تری کښینی!

قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَتَى يَوْمَئِذٍ

هلاک دی کاندی دوی لره الله څرنګه ګرځولی شوی دی دوی (له سمی صافی لاری نه)

تفسیر: یعنی وروسته د ایمان له اظهاره دا بی ایمانی - او پس له دی نه چه د حق او صداقت په رڼا (رنرا) کښی ننوتلی دی د دوی دا ظلمت - تیاره خوشول ډیر عجیب او حیرانوونکی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّارُءُ وَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ

يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾

او کله چه وویل شی دوی ته راشی (په عنر غوښتلو سره) چه بښنه وغواری تاسی ته (محمد) رسول د الله تاو کړی دوی سرونه خپل (مخ تری اړوی) او وینی ته دوی چه څنگ کوی (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وی دوی لوی کونکی (له توبی او استغفار نه)

تفسیر: یعنی که چیری د دی منافقانو کوم شرارت په صاف ډول (طریقه) سره څرگند (ښکاره) شی او د دوی د کذب او د خیانت پرده وشلوی نو خلق دوی ته وائی اوس لا هم وقت شته ورځی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی او د هغوی په وسیله د الله تعالی له لوری خپلی بښنی وغواری تر څو الله تعالی د رسول الله د استغفار په برکت ستاسی دا خطاوی وښی نو دوی د لوی او تکبر او غرور له پلوه خپلی غاړی غړوی - او سرونه اړوی او اوگی پورته غورځوی او خپله بی پروائی ښکاروی . بلکه ځینی کمبختان په غوړه ژبه سره وائی چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هیڅ ضرورت نشته .

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾

برابر ده پر دوی باندی چه بښنه غواری ته (ای محمده!) دوی ته او که بښنه نه غواری ته (ای محمده!) دوی ته له سره به بښنه نه کوی الله دوی ته بیشکه الله نه ښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسیر: یعنی ممکن دی چه تاسی له ډیر رحمت او شفقت د هغوی په موجوده حالت باندی زبه سوی وکړی او هغوی ته بښنه وغواری مگر الله تعالی په هیڅ صورت سره هغوی نه بښی او داسی نافرمانانو ته د هغه په لوری د هدایت توفیق نه ورکاوه کیږی هم داسی یو بل آیت د (براءة) په سورت ځمونږ د دغه تفسیر کښی هم راغلی دی د هغه تفسیر دی هلته وکوت شی .

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَيَّ مِنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْقُضُوا

دوی هغه کسان دی چه وائی (خپلو ملگرو ته) مه ورکوی نفقه مه لگوئ تاسی مال په هغه چا باندی چه په نزد د رسول الله دی (له فقراؤ د مهاجرینو) تر څو چه متفرق خواره شی دوی (تری)

تفسیر: په یو سفر کېښی دوه تنه سره په جنگ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ - هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملگرو ته ورغړ کړ - او یوه لویه شخړه (جگړه) ترې جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن اُبَيّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کېښی غځای نه ورکولی نو دوی به ولی غمونږ په مخ کېښی داسی پورته کیدل هم دا تاسی بیع چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کېښی سره مگرځی - تاسی د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پرېږدی . نو دوی د خپلو خوږو له لاسه په تنگ کېږی او مگرد (تول) سره خواره کېږی - او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کېږی » دا ئی هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بېرته وگرځیدو - او مدینې ته ورسیدو نو ښائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشری یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو ښائی دا خوار مسلمانان له مدینې ځنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالی عنه نومیده کله چه دا خبری ئی واوریدی هغه ئی یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن اُبَيّ او نور سری خپل مخ ته وروغوښتل - او لازمه تحقیقات ئی وفرمایل - نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او ټولو سره وویل چه دا مگردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالی عنه بن ارقم له لوری غمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړی شوی دی نو خلکو پر زید رضی الله تعالی عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه - نادام او محجوب ؤ - په دی وقت کېښی دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالی عنه راوغوښت او ورته ئی وفرمایل چه ته د الله تعالی له لوری رښتین شوی .

وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝۶۴

او خاص الله لره دی خزانی د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسیر: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د مگردو (ټولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالی دی نو ایا هغه خلق به چه یواځی د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کېښی سره بوخت (مشغول) دی په لوړه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوږو (رزق) وروڼه وتری نو الله تعالی به هم د خپلو خوږو او رزق ور پر دوی باندی وتری بلکه نه ئی ترې رښتیا خو دا ده هغه بندگان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لگوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردگار کوی - که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کېښی به یو ټول او پیسه ونه لگوی

يَقُولُونَ لَيْنَ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ
وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلَّذِينَ آمَنُوا وَلِلَّذِينَ هُمْ يُعْلَمُونَ ۝۸

واى منافقان كه چيرى بيرته وگرخو مونږ طرف د مدينى ته نو خامخا به وباسى هرومرو (خامخا) دير عزتمن (كافر خلق له دغى مدينى نه) دير خوار كمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دى عزت او غلبه او رسول د ده لره دى او مؤمنانو لره دى وليكن منافقان نه پوهيږى (په عزت او رزاقيت د ربلعزت).

تفسير: يعنى منافقان په دى باندې نه پوهيږى چه زورور او عزتمن خوك دى ؟ په ياد ئى ولرى چه اصلى او ذاتى عزت خو د الله تعالى دى . وروسته له هغه له الله تعالى سره د علاقه لرونكو ذواتو دى چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخى مراتب لرى يعنى بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم او د نورو مؤمنانو دى - په روايتونو كښى راغلى دى چه عبدالله بن اُبَيّ دا الفاظ چه زوروران به كمزوران شرى كله چه د هغه ځوى عبدالله بن عبدالله بن اُبَيّ تر غور شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ كښى توره په لاس نيغ ودريد او ورته ئى وويل زر شه داسى ووايه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارك او د هغوى امتيان دى او ذليل او سپك زه او ځما ملگرى دى كه نه اوس به دى سم د لاسه ككره پرى كرم او لكه پندوس غوندى به ئى هيسته وغورځوم او ژوندى به دى نه پريږدم چه مدينى منورى ته ننوځى - هم دا وه چه پلار ئى د پيغمبر په عزت او پخپل ذلت باندې اقرار وكړ او د خپل ځوى رضى الله تعالى عنه له قهره خلاص شو . د منافقينو له توييخ او تقبيح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدايتونه وركړى شوى دى يعنى تاسى په دنيا كښى اخته شوى د الله تعالى له ياد او عبادت څخه مه غافلپيږئ لكه چه دا خلق په هغه كښى ككر شوى دى .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ
وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ۝۹

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) مشغول غافل دى نه كړى تاسى مالونه ستاسى او نه اولاد ستاسى له ذكره ياده د الله څخه او هغه خوك چه وكړى دا كار نو هم دغه كسان هم دوى دى زيانكاران (چه بى

برخی شول له باقی خخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سری ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی - او له اعلیٰ غنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښی پریوخی . همغه مال او اولاد ښه ګانه شی چه سری د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی - که کوم سری په دی شیانو کښی داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ خخه غافلپړی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښی هسی کیووت چه هغه ته به د زړه ډاډینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښی نه وی

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْنَى﴾

وَأَنْفِقُوا مِنْ تَارَاقُكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ
لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقْتُ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝ وَلَنْ
يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا ۖ

او نفقه کړئ - ولکوی تاسی له هغو مالونو خخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه غنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرګ (او پریوخی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه غما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی خه به وشي که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو خخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿لَا تَتَّبِعُوا أَعْلَىٰ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ﴾ الآية - دی یعنی په خرڅ کولو کښی ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ - که نه موت او مړینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښی ونه لګول ؟ کله چه مرګی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرګ کښی ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات ورکړم - او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سری لره هومره عمر او نیته او میعاد چه ټاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو خخه وروسته د

یوی لحظی دپاره هم په هغه کښی څه دیل او تاخیر پېښیدونکی نه دی .
تنبيه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ځنی منقول دی چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قیامت په ورځ باندی حمل کوی او وائی چه بخیلان به د قیامت په ورځ کښی داسی ارزو او ارمان کوی چه کاشکی زه بیا د څه مدت له مخی دنیا ته ورشم او هلته ښه خیراتونه وکړم او ښی چاری وکړم او بیا په ښه اصلاح او توبی سره دلته راشم .

وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چه کوی ئی تاسی(نو جزا به پری درکړی) .

تفسير: یعنی هغه الله تعالیٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده - که بالفرض ستاسی مرگ ملتوی کړی یا مو له محشره د دنیا په لوری بیرته ورولیږی نو هلته به بیا څرنګه چاری وکړئ ؟ هغه ته ګردی (تولی) پتی او ښکاره خبری معلومی او ښکاره دی او ستاسی پر ګردو (تولو) استعداداتو - او ظاهری او باطنی اعمالو احوالو ، اقوالو ، نیاتو افکارو باندی ښه خبردار دی او سم له هغه سره به له تاسی سره معامله او تګ کوی .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالى

سورة التغابن مدنية وهي ثمانى عشرة آية وفيها ركوعان رقعا (۶۴) تسلسلها حسب النزول (۱۰۸) نزلت بعد سورة التحريم
د «التغابن» سورت مدنی دی (۱۸) آیت دوه رکوع لری .
په تلاوت کښی (۶۴) او په نزول کښی (۱۰۸) سورت دی وروسته د «التحريم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْبَحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فِيكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ ② ط

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی له سفلیاتو سره له ځمکی خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچایی (د ټول جهان) او هم ده لره ټوله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی ځینی له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښی) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښی).

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښی لیده کیږی په حقیقت کښی هغه د الله تعالیٰ سلطنت او ټولواکی (باچاهی) ده . او د هر سری چه ستاینه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (ټولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سری ته داسی یو قوت او استعداد وربښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د ټک قوت پکښی شته الله تعالیٰ ږومبی ګرد (ټول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی ټینګ پاتی شول - او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو - خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سری پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښی لیکلی دی او ټاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښی بله کومه اراده - اختیار - قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله ډیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . والله
الموفق والمعين

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ③ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ④ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ⑤

او الله په هغه څه چه کوي تاسي ښه ليدونکي دي (نو جزا به درکړي) پيدا کړي ئي دي آسمانونه او ځمکه په تلبيير حق سره او صورتونه ئي ترلي دي ستاسي بيا ئي ښه ښائسته کړي دي صورتونه ستاسي (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بيرته ورتلل دي ستاسي (دپاره د جزاء)

تفسير: په کردو (تولو) ساکبانو (ذی روحو) کښي د انسان خلقت ښه دي په ليدلو کښي ډير ښه ښکاري . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښي هم له کرد (تول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوړ او ممتاز دي بلکه د تولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفيه د انسان وجود ته «عالم صغير» وائي امام قشيري رحمه الله عليه فرمائي چه د انسان ظاهر الله تعالى مزین کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئي مزین کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقين** **والحمد لله رب العلمين** .

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَبْلُ قَدْ أَفْوَا بَالَ أَمْرُهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښي دي او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چه پتوي تاسي او هغه څه چه ښکاره کوي ئي تاسي او الله ته ښه معلوم دي هغه پتي خبري چه په سينو زړونو ستاسي کښي دي ايا نه دي راغلي تاسي ته اي منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوي دي پخوا له دي نه پس وئي ځکل وپال سزا د کار خپل او شته دوي ته (په عقبي کښي بي انتها) عذاب دردناک

تفسير: يعنی له تاسي څخه پخوا ډير قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوي دي او د آخرت عذاب جلا (جدا) دي دا خطاب د مکي مکرمي هستيدونکيو دپاره دي .

ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ مِّثْلُكُمْ فَكُفُّوا أَعْيُنَكُمْ عَنْهُمْ وَأَوْصُوا

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت ځمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً و تمسخرأً) چه ایا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښیې مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وگرځول (له دلائلو د قدرت ځمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی ځمونږ غوندی پر یوه سړی باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی گواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .
تنبیه: له دی آیت ځنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که څوک وواښی چه دا آیت د هغو سړیو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعویو څخه زیاته قوی ده .

وَأَسْتَغْنِي اللَّهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَمِيدٌ ①

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی - یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی ځنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّا لَنُيْبِعُوا

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاءو له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت ځنی هم انکار کوی .

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثَنَّهُ ثُمَّ لَتَحْنَبُوتَ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته چه) هو بیا به ژوندی راپورته کړی شی قسم دی په رب غما چه خامخا ژوندی پورته به کړل شی هر ورو (خامخا) تاسی (پس له مرگه) بیا خامخا خبر به کړی شی تاسی هر ورو (خامخا) په هغه څه چه کړی دی تاسی په دنیا کېښی او دا (ژوندی پاڅول جزاء و رکول) په الله باندی دیر اسان دی .

تفسیر: یعنی د دوهم ځلی بیا ژوندی کول او د گردو (تولو) حساب ، کتاب اخیستل الله تعالی ته کوم سخت او مکران او مشکل کار نه دی پوره یقین ولری ، چه دا کار ضرور کیدونکی دی د چا له انکار کولو څخه هغه ټاکلی (مقرر کړی) شوی کار هیڅ وړاندی وروسته نه کیږی نو ځکه ښائی چه تاسی انکار پرېږدی ، او د هغی ورځی په فکر کېښی ولوېږئ .

فَإِمْنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْتَّوْرَ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندی او په هغی رڼا (رڼرا) (قرآن) باندی چه نازل کړی دی مونږ او الله په هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به درکړی) .

تفسیر: یعنی ایمان سره عمل هم یو ضروری شی دی .

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۝

(یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړی (او خبر به درکړی الله) تاسو لره په ورځ د جمع کیدلو (قیامت) کېښی دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعی او نقصان ده (چه مؤمنان جنت ته ځی او کافران په دوزخ کېښی لوېږی او غېښ ئی ظاهریږی یا ځینی نیکان به هم په سبب د تقصیر د نیکی او د احسان خپل زیان وینی)

تفسیر: یعنی دوزخیان به پره کېږی او جنتیان به کامیابېږی . پره کیدل دا چه هغوی به د الله تعالی ورکړی قوتونه بی ځای لگولی وی ، رأس المال او پنگه (سرمایه) به ئی هم له لاسه وتلی

وی . بری دا چه د لویی فاندی په بدل کښی په زرھاو ښه مومی . اوس د هم دی خبری لږ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكْفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او بشلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ^۹

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښی ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیدي تول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالی د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا
وَيَسْأَلُ الْمَصِيرُ^{۱۰} مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ
يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ^ط

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو ځمونږ ته دغه کسان دی یاران ملگری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښی او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیدي هیڅ مصیبت غم درد هیچاته مگر خو (رسیدي) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره بنیسی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښی هیڅ یوه سختی او مشیت بی د الله تعالیٰ له رضاء - مشیت او ارادی څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه بنائی چه په هغه باندی خفه شی - بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلی باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر آزمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان گرد (تول) وروڼه پرانیستل کیږی او عجیبی او غیبی ښوونی او فائدی په برخه شی - او له باطنی کیفیاتو او قلبی ترقیاتو ځنی گټور او خوندور کیږی .

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۱۱

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاګرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیدي د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ ځنی د واقعی صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد گرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ۝۱۲

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وگرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول ځمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی - سختی - تکلیف - راحت او په هر صورت کښی د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسی خپل نقصان دی رسول الله صلى الله عليه وسلم خو تاسی ته تول
بڼه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالی ته ستاسی له اطاعت یا
معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا گټه (فائده) نه وررسیږی .

اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ (لائق) د عبادت مگر خو هم دی دی او خاص
یواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ایمان اقتضاء هم دا
ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسیر: یعنی معبود او مستعان یواځی د الله تعالی لوی ذات دی بل څوک د بندگی او د هیلې
او د اسرې وړ (لائق) نه دی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عِدًّا لَكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه ځینی له
ښځو ستاسی او (ځینی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسیر: ډیر ځلی داسی کیږی چه سری د ښځی او ځامنو په مینه او محبت کښی داسی اخته
کیږی چه د الله تعالی له یاده غافلپږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور ډیر خراب کارونه
هم کوی او له ډیرو ښو څخه بی برخې پاتی کیږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښ
ساتل هیڅ کله دی نه پریږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هیرپړی کله
چه آل او عیال د سری د داسی ضرر او نقصان سبب وگرځی هغه ئی دوستان نه بلل کیږی بلکه
داسی دښمنان دی چه سری د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالی مو
ویشوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتی ! او له هسی چارو ځنی لری گرځی چه د
هغو په وسیله دنیا تاسی ته ډیره ښه ښکاره شی او آخرت مو له یاده ووځی او د دنیا لامله (له
وجی) مو دین له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنیا کښی گردی (تولی) ښځی یا
توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سری د آخرت له یاده غافلوی بلکه ځینی بختوری ښځی او
هلکان داسی هم وی چه له خپلو میرو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کښی
مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوی او هغوی ته
عابدی ښځی نعم الصحابت او نیک مرغی اولاده باقیات الصالحات گرځی (جعلنا الله منهم
بفضله ومنه) .

فَاَحْذَرُوهُمْ ؕ وَاِنْ تَعَفُّواْ وَتَصَفَّحُواْ وَتَغْفِرُوْاْ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾

نو غان وساتئ تاسی له دوی شخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفو او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمنی وکړه - او تاسی ته دینی یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسې لویږی - او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ - نو له داسی کولو شخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تفصیراتو ځنی تیرېږئ او بښئ انتقام او کسات پسې مه گرځی ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی بښی

اِنَّهَاۤ اَمْوَالَكُمْ وَاَوْلَادَكُمْ فَتَنَةٌ وَّاَللّٰهُ عِنْدَآ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازموښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالی تاسی ته مال او اولاد درکوی - او تاسی پری ازموښی چه کوم یو له تاسی شخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی ځنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاَسْمِعُوْا وَاَطِيعُوْا وَاَنْفِقُوْا خَيْرًا لِّاَنْفُسِكُمْ ط

نو وویرېږئ تاسی له الله خومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسیر: یعنی تر خو مو چه له وسه کیږی له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ او په دی امتحان او ازموینه کېښی ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احکام واورئ ! او عمل پری وکړئ !.

وَمَنْ يُؤْتِكُمْ شَيْئًا فَاُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٧﴾

او هغه چه وساتلی شو له حرص بخیلی د نفس خپل څخه نو دا کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) په مراد رسیدلی (له عذاب په دواړو دارینو کېښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کېښی به له نفقه کولو او له مال لگولو څخه ستاسی خپلی ښیګنی (فاندی) کیږی . او همغه سړی بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدی چه الله تعالیٰ د هغه زړه له دی اندیښنی غوښتنی ځنی پاک ساتلی وی او حرص - بخل - طمع او کنسکی (شومتیا) لار پکښی ونه لری ! .

اِنْ تَقْرَضُوا لِلَّهِ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَعْفَهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ط

که چیری قرض پور (قرض) ورکړئ تاسی الله لره (په هغه څه چه فرمائی دی) قرض پور نیک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به کړی (الله ثواب د) هغه (پور) تاسی ته او مغفرت به وکړی (الله) تاسی ته .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کېښی په اخلاص او نیک نیت سره له خپل حلال او طیب مال ځنی صرف کړی او وئ لگوئ ! تر څو الله تعالیٰ تاسی ته څو چنده له هغه ځنی زیات ثواب درکړی او ستاسی گردی (تولی) خطاوی او تجاوزات وښی هم داسی یو مضمون پخوا له دی څخه هم تیر شوی دی پوره تقریر دی هلته وکوت شی .

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٨﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی (چه لږ قلوبی او ډیر ورکوی) .

تفسیر: د قدر پیژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډیر ثواب ورکوی او تحمل ئی دا دی چه د گناه په لیدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروی . بیا هم د ډیرو گناهکارانو جرم ښی او د ډیرو په سزا تخفیف کوی .

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۞

عالم پوهیدونکی د پت او ښکاره دی ښه غالب قوی دی ډیر حکمت والا دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندې علیم او خبرر ښه دانا او بینا دی او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوی

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالى ومنه والله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنية وهي اثنتا عشرة آية وفيها ركوعان

رقعها (۶۵) تسلسلها حسب النزول (۹۹) نزلت بعد سورة الإنسان

د «الطلاق» سورت مدنی دی (۱۲) آیت (۲) رکوع لری په تلاوت کېږي (۶۵)

او په نزول کېږي (۹۹) سورت دی وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ

ای نبی (ووايه امت خپل ته) کله چه اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځی (خپلی چه مدخول بهاوی او صغیره آيسه حامله نه وی) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوی کېږي (په طهر کېږي چه خالی له جماع وی)

تفسیر: اگر که دلته مخاطب نبی صلی الله علیه وسلم دی مگر په واقع کېږي مجرد (تول) امت مخاطب دی . یعنی کله چه کوم سړی بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله (وجبی) د خپلی ښځی د طلاق ورکولو اراده وکړی . نو ښانئ چه هغه دی په عدت سره طلاق ورکړی . (البقرة) سورت کېږي راغلی دی چه د مطلقې عدت درې حیضه دی لکه چه هم دا غمونږ د حنفیانو مذهب دی نو ځکه له حیض څخه پخوا د طهر په وقت کېږي ښانئ طلاق ورکړ شی تر څو تول حیض پر شمیر کېږي راشی فرض ئی کړئ که د حیض په وخت کېږي طلاق ورکړی نو هغه حیض چه طلاق پکېږي ورکړی شوی وی له دوو حالتو څخه خالی نه دی په عدت کېږي

شمیرلی کیبری ؟ یا نه. که هغه د حیض ورغی په عدت کښی شمیرل کیبری نو طلاق د ایقاع څخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت څڼی لږیږی ؟ او پوره دری حیضه د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئی نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض څخه دی نور دری حیض ښائی وگوری او دا حیض ئی له هغو دری حیضو څخه زیات وی . نو ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښی دی طلاق ورکری شی او له احادیثو څخه هم دا قید ثابتیږی چه په هغه طهر کښی چه کوروالی او صحبت پکښی نه وی شوی ښائی میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکری

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په وسیله له دوی څڼی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او څه لاندی باندی په منځ کښی رانشی او هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښی هیڅ شانی دیروالی او لږوالی رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښی وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او ووبریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میرو «خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو څخه (چه پکښی اوسی دوی تر هغه پوری چه ئی تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله څخه ووبریږئ او په شرعیه و احکامو باندی پابندی ولرئ ! چه له هغو څخه یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښی دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منع !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر څو چه عدت د دوی تیر شی) مگر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی بشی دی پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هوا که ښځه کومه ښکاره بی حیائی وکړی - یا په بدو چارو غفرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د غینو علماؤ په قول ژبه وکړی - یا تل په جنگ جنجال او جگړه کښی لگیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بی موجه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بی حیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله څخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی گناهکار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وگرځید.

لَا تَذَرْنِي

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمه الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ①

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشي او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

وَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ فَأَمْسِكُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ

بيا نو كله چه ورسپړې دغه (ښځې) نيتي خپلې ته نو وساتئ (تاسې اې ميرو «خاوندانو») دوى په معروف نيكې ښه شان سره يا جلا (جدا) شئ تاسې له دوى ځنې په معروف نيكې ښه شان سره

تفسير: يعنى په رجعى طلاق كښې كله چه عدت ختميدلو ته نژدى شى نو تاسې لره له دوو چارو څخه د يوې چارې اختيار دى چه يا د عدت له ختميدلو څخه پخوا سم له دستور هغې ښځې ته رجعت او خپلې نكاح ته دوام وركړئ ! يا د عدت په ختميدلو سره په معقولې طريقې باندې له هغې څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا كه د نكاح ټينگ ساتل مقصد وى نو په هغه وقت كښې او كه ئې شلول مطلب وى نو په دغه وقت كښې ځنډ (ټينگوالى) پرې وركړئ ! او په دواړو صورتونو كښې د انسانيت ، شرافت اصولو ته په درنه سترگه وگورئ ! او داسې هم مه كړئ چه ساتنه ئې مقصود نه وى او خامخا د عدت د اوږدوالى دپاره رجعت وركړئ يا د ساتلو په صورت كښې هغې ته ايذا ورسوى او طعن او تشنيع ورواړئ ! .

وَأَشْهَدُواذَوَىٰ عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نيسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه

تفسير: يعنى وروسته له طلاق وركولو او پخوا د عدت له پوره كيدلو كه د نكاح بيا ساتل غواړي نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونيسئ تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

او ښه اداء كړئ تاسې شهادې (اې شاهدانو په وقت د حاجت كښې د) پاره د (ثواب او رضا د) الله

تفسير: په دې كښې شاهدانو لره هدايت دى چه د شهادې وركولو په وقت كښې كړه او خرابه خبره ونه كړي او سمه صافه او درسته خبره ووايي ! .

ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (ساتنه په نیکي سره) نصیحت کاوه شی په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (دیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په څو څو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظلومو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په دیر ښه ډول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او ټول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه

﴿فَأَمِلَ اللَّهُ مِنْهُمْ بِطَوَائِفٍ مِّنْهُمْ﴾ دى چه د هغه حاصل دا دى چه که ئی ساتئ

نو په معقوله ډول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زړینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او گټور کیدی شی چه په الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالی ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسې چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه غمونو په منگلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم ټول د یوه لوی قهار الله تعالی په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سړی له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالی په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص ډول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزگاری او د الله تعالی په ویره باندی زیات امرونه او توصیې شوی دی .

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وډه گرځوی ده ته یو ځای د وتلو (له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالی ځنی ویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له دیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالی د هغو گردو (تولو) مشکلاتو ځنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د گزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۝

او رزق روزی به ورکری (الله) ده ته له هغه (خایه) چه گمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالی ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د گردو (تولو) بریو او کامیابو وسیله ده له هم دی غنی گرد (تول) مشکلات اسانپری بی قیاس او بی گمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، گناهونه ئی بېل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه دادینه (تسکین) - سکون - اطمینان او خوښی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه ورښکاری - او گردی (تولی) پریشانی او ربرونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا گرد (تول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منکولی ولکوی نو گردو (تولو) نری والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٥٠﴾

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق گرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالی باندی هیله (امید) او اسره ولری او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کړئ ! د الله تعالی قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالی وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا تاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه ډیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَيْضِ مِنْ سَائِكُمْ إِنْ أَرَبْتُمْ فَعَدَّ تَهْنِ
ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحْضَنْ

او هغه ښځی چې ناامیده شوی وی (په سبب د کبارت یا د مرض) له حیضه له ښځو ستاسی ځنی که چیری په شک کښی ئی تاسی نو عدت د دوی دری میاشتی دی او هم داسی ښځی چې نه وی شوی حائضه (په سبب د صغارت نو دری میاشتی عدت دی تیروی)

تفسیر: یعنی پاک قرآن د مطلقې عدت لکه چه د «البقرة» په سورت کښی هم راغلی دی دری حیضه ښوولی دی که شبهه او شک پیدا شی چه چاته حیض ور نشی یا د ډیر عمر او منگ لامله (له وجی) ئی حیض بند شوی وی نو د هغی عدت به څو وی ؟ دا ئی راښکاره کړه چه دری میاشتی دی .

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځی) خاوندانی د بار گیدی (حاملتی بلاری) عدت د دوی دا دی چه کیودی دوی بار خپل (وځیگوی مولود دغه طلاقى یا چه میره (خاوند) ئی مړ شوی وی) (یعنی د حاملی عدت بچی کیدو پوری دی)

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملی عدت د هغی د حمل تر وضعی او د مولود تر ځیگولو پوری دی که څه هم هغه یوه لحظه او شیهه وروسته وی یا تر ډیرو میاشتو پوری وځنډیږی (ایسار شی) په دی کښی د مطلقى او د کوندی حکم یو دی (کما هو مصرح فی الاحادیث)

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۚ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝

او هغه څوک چه ویرېږی له الله ځان ساتی له معاصیو نو ویه گرځوی الله ده ته کار د ده کښی اسانی دا (چه ویلی شوی دی) امر حکم د الله دی چه نازل کړی دی تاسی ته او هغه څوک چه ویرېږی له الله ځان ساتی له معاصیو نو لری به کړی الله له ده څخه گناهونه د ده او لوی به کړی (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسیر: د هری جملی په آخر کښی د اتقاء او د الله تعالی اکرم شانه اعظم برهانه د ویری مضمون په مختلفو اسالیبو او ډول ډول (قسم قسم) پیرایو سره ئی تکرار کړی دی تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ویلو څخه ډیر وینې او متنبه شی چه د ښځو په معاملاتو کېنې د دی
اتقاء او پرهیزگاری ضرورت ډیر زیات دی .

اَسْكُنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړې شوی) په هغه ځای کېنې چه پکېنې اوسېږئ
تاسی (سم) له طاقت د تاسی (چه توانېږئ !)

تفسیر: د نارینه په ذمه باندې ضرور دی چه خپلې مطلقې ښځې ته تر عدت پوری هستوگنې دپاره
کور ورکړی چه هغه ته «سکنتی» وایه شی نو کله چه سکنتی واجبه شی نو نفقه هم د هغه په ذمه
ثابتېږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کېنې مقیده او محبوسه (بنده) پاتی کېږی د
قرآن کریم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تَعْزَلُوا عَنْهَا وَلَوْ فِي مَسْكَنٍ ضَعِيفٍ ﴾
کله چه نارینه هغه ښځه له خپل مقدور او حیثیت سره سمه په خپل
کور کېنې پرېږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغې د خوراک او
پوشاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کېنې دا
آیت داسی ؤ **(اَسْكُنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ وَاَنْفَقُوا عَلَيْهِنَّ مِنْ وُجْدِكُمْ)** څمونږ د
حنفیانو په نزد دا د سکنتی او د نفقې حکم هر ډول (طریقه) مطلقې لره عام دی د رجعیه قید
پکېنې نشته ځکه هغه بیان چه له پرمې څخه راغلی دی لکه د انسی - صغیری او حاملی د عدت
مسئلی په هغه کېنې هیڅ یو تخصیص نشته بیا په دی کېنې بلاوجه تخصیص ولی وکړی شی
؟پاتی شو د فاطمې بنت قیس حدیث چه په هغه کېنې هغه وائی چه میره (خاوند) می ماته دری
طلاق راکړی ؤ - نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته سکنتی او نفقه ونه تاکه (مقرر نه
کړه) او له دی حدیث څخه فاروق اعظم - عائشې صدیقې او نور صحابه ؤ رضوان الله تعالی علیهم
اجمعین او تابعینو رحمهم الله تعالی اجمعین انکار فرمایلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالی
عنه تر دی پوری هم ویلی دی چه «مونږ د یوی ښځې په وینا سره د الله تعالی کتاب او د هغه د
رسول سنت نشو پرېښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پېښه د دی ښځې په یاد پاتی
ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری
باندې پوهیدلی دی چه ثلاثه مطلقې ته نفقه او سکنتی واجبه ده ، او د هغه په تائید د رسول الله
صلی الله علیه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راویتونه نقل
کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په تصریح سره بیان پکېنې کړی دی چه «دا مسئله
می له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی ده» په «دارقطنی» کېنې د جابر رضی الله
تعالی عنه یو حدیث په دی باره کېنې صریح دی اگر که د هغه د ځینو راویاتو نورو رفع او
وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمې بنت قیس ته د

سکني تجویز نه وی فرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په غځینو نورو روایتونو کښی شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم ورکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووغی نو کله چه سکني پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میره (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی درومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میره (خاوند) کره راشی **نیه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښی غځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی - طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالی عنه په غځینو روایتو کښی فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکني او نفقه یواځی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښی په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی!

وَلَا نَضَارُوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنگوئ به (غایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میرونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په غای د هستوگنی چه هغوی په تنگ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَأِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٌ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار گیدی (حاملانی بلاری) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د گیدو) خپلو (په غیگیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه دیر اوږدپیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښی که هومره اوږدوالی هم وشي خو د حمل تر غیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْتُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ وَأَتَرُوا بِئِنَّكُمْ بِمَعْرُوفٍ

نو که تی ورکاؤ دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس ورکړئ تاسی هغوی لره مزدوری د هغوی او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او میرو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کښی په معروف نیکی سره

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته ښځی ستاسی له خاطره وړوکی ته شودی ورکوی نو اجرت ئی ښائی هومره ورکړ شی لکه نورو تی ورکونکیو ښځو ته ورکاوه کیږی . او سم له دستور په معقوله طریقی سره یو له بله د دی وړوکی په نسبت مشوره وکړی او لازمه قراردادونه وتری او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړی! او یو له بل سره د نیکی سلوک وکړی. نه دی ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوی. ! او نه دی نارینه له هغی غنی مخ اړوی چه بلی ښځی ته د دی وړوکی ورکړی چه د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړی.

وَأِنْ تَعَاَسَ رَبُّكُمْ فَصَلُّوا لَهُ أُخْرَىٰ ۝

او که سختی وکړئ تاسی (ای والدینو په تی ورکولو او اجرت کښی) نو لپاره د تی ورکولو دی طلب کړی هغه (مولود) لره بله ښځه (یعنی دائی دی ورته ونیسی او په مور باندی دی زور نه کوی)

تفسیر: یعنی که د مخالفت - ضد لامله (له وجی) ښځه په شودو ورکولو باندی راضی نشی نو نارینه دی هرورمو (خامخا) هغی ته نه گوری او بله ښځه دی پیدا کړی چه هغه کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکړی. او که نارینه پر هغی ښځی باندی خپل وړوکی نه پالی او شودو ته ئی نه پریږدی نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږی. او په دواړو صورتو کښی به بلی ښځی ته څه ورکول کیږی - نو ولی هم دا شی د همغه وړوکی مور ته ورته کړ شی چه هم وړوکی په ارام او خوشاله - او هم مور پری ډاډه او بی پروا شی.

لِيَنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَلْيُنْفِقْ مِّمَّا آتَاهُ
اللَّهُ لَا يَكُلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۝

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه او هغه چه تنگ کړ شی په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی له هغه ځنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره مگر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله پس له سختی تنگی څخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د وړکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر - اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سری په برخه ډیره فراخی او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل گنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالی هیچاته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سری په تنگه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالی به هغه سختی او تنگه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَايْنٍ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسِبُنَا حِسَابًا شَدِيدًا
وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا ثَكُورًا ۝

او ډیر ؤ له کلیو څخه چه گرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب خپل او له (امرہ حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره. شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړې ده چه «او څومره (ډیر) ؤ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناڅاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د گړدو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه څومره کلی او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وړان شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنی (لوی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بی له پوښتنی پری نشود. او ټول مو په هسی سخت عذاب او افت کښی اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه و.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ۝

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښی) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښی چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا - بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرڅول) چه په ټول عمر کښی کړی و اخر ئی په هغو کښی سخت نقصان وموند تر دی چه پټکه (سرمایه) ئی هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۝

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښی)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر و دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا ۝

نو وویرپیږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالی د قهر او د خپګان مورد وگرځو العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۝

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسیر: یعنی قرآن که له (ذکر) غنی (ذاکر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آیتونه د الله چه ښکاره ظاهر کوونکی دی (د احکامو)

تفسیر: یعنی ښکاره ښی او آیات چه په هغو کښی د الله تعالی احکام په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اورولی شوی دی.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (رنرا) (د علم او ایمان) ته

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو غځی ایستلی د ایمان او د عمل رڼا (رنرا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ۝

او هغه چه ایمان راوړی په الله باندی او وکړی ښه (عمل) نو داخل به کړی (الله) ده لره په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به اوسیدونکی وی دوی په هغو کښی ابدی همیشه په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسیر: او له جنت څخه زیات ښه رزق - خواړه او روزی چیری موندل کیږی.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ط

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کری دی اوه آسمانونه او (پیدا کری دی) له
 غمکی شخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه غمکی)

تفسیر: یعنی اوه غمکی هم پیدا کری دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښی راغلی
 دی. په دوی کښی احتمال شته چه په سترگو سره وکتل شی - او احتمال لری چه په نظر کښی
 رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د
 اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی گمان دی چه په هغه کښی غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی
 شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښی د دی غمکی شتوالی د دی غمکی لاندی وارد
 شوی دی ښائی هغه د هغو د غځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په غځینو حالاتو کښی
 کیدی شی چه هغه غمکی له دی غمکی شخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالی عنه
 هغه اثر چه په کښی «آدم کا دمکم» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح
 المعانی) کښی په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله علیه
 په غځینو رسالو کښی د هغه په شاو خوا کښی ښی خبری او څرگند (ښکاره) ونی شته او د هغه
 هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه غمکو شخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان
 الدین کشککی»

يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ

نازلیری امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او غمکو) کښی

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالی تکوینی او تشریعی احکام په آسمانونو
 او غمکه کښی راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ع

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه
 اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه غځینی دغه جریان د احکام نی دی په غمکه
 او آسمان کښی) او (پوه شی!) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمانلی
 رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنی د آسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاری کولو څخه دا مقصود دی چه د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشی دا خبره د «ابن قیم رحمة الله علیه» له لوری په (بدائع الفوائد) کښی څرگنده (ښکاره) شوی ده. نور صفات په هم دی دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لری د صوفیه ؤ د دی مشهور حدیث مضمون چه «كنت كنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف» دی اکر که د محدثینو په نزد صحیح نه دی خو ښائی چه هغه مضمون د دی آیت له مضمون څخه مستفاد شوی وی والله تعالی اعلم.

تمت سورة الطلاق والله الحمد والمنة

سورة التحريم مدنية وهي اثنتا عشرة آية وفيها ركوعان

رقمها (۶۶) تسلسلها حسب النزول (۱۰۷)

نزلت بعد سورة الحجرات

د «التحریم» سورت مدنی دی (۱۲) آیتونه او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۶۶) او په نزول کښی (۱۰۷)

سورت دی وروسته د «الحجرات» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د (الاحزاب) د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی کله چه الله تعالی مسلمانانو ته بری او فتوحات وښل او گرد (تول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خیال پیدا شو چه مونږ به ولی په خوشالی سره ژوندون نه کوو؟ نو ځکه دوی ټولو سره لاس یو کر او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حضوره څنی خپلی نفقی وغوښتلی په صحیح مسلم کښی یو حدیث دی «هن حولی یسألننی النفقة» او د صحیح بخاری شریف په ابواب المناقب کښی راغلی دی «وحوله نسوة یکلمنه

ویستګوڼه» دلته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه حضرت بی بی عائشی صدیقی رضی الله تعالی عنها ته - او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه حضرت بی بی حفصی رضی الله تعالی عنها ته په قهر شول او دوی له هسی غوښتنی څنی منع کړلی - نو د دوی لامله (له وجی) نورو مطهراتو ازواجو هم له دی خبری څنی مخ واړاوه او دا ئی سره غوږه کړله چه وروسته له دی نه به مونږ له پیغمبر څنی داسی یو شی نه غواړو چه له نبی الله صلی الله علیه وسلم سره نه وی.

بیا هم د پېښو تگ داسی راپېښی شوی چه د هغو لامله (له وجی) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوی میاشتی پوری له خپلو ټولو کډو ځنی جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئی فرمایله تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښی تیر شو راغی او دی قصی ته ئی خاتمه ورکړه په دی ضمن او ترڅ کښی څه نوری پېښی هم واقع شوی چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لړل) د هغو اړیکو (تعلقاتو) او علائقو لامله (له وجی) د هغو په منځ کښی یو شان قدرتی او فطری کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دی تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړی او خپل ځان د دوی د زیاتی توجه او مینې مرکز وگرځوی او د دواړو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو ځنی گټوری او متمتعی شی نارینه ته دا موقع د تحمل - تدبیر خوش اخلاقی دیره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمی او استقامت په دی نازک فرصت کښی هم همغسې غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت ځنی کیده - د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسی عادت و چه وروسته له مازدیگره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کړه د څو لحظو او شیبو له مخی ته - یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلی ښځی حضرت المؤمنین بیوی زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښی لږ شانی دیل وفرمایه - وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه غسل شات گڼینه څخه لږ څه خوړلی و چه د دوی په مخ کښی وړ وړاندی کړی شوی وه دا د شاتو او د گڼینو د خوړلو دیل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښیده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بیوی عائشة الصدیقة او حضرت المؤمنین بیوی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملگری وی او داسی تدبیر ئی سره جوړ کړو چه د هغی لامله (له وجی) نه یواځی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغی کړه پری ښود بلکه حضرت بیوی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی وفرمایل چه «ما د زینب کړه د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دی نه ئی نه څښم!» کله چی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تیره شوی وه که له دی خبری څخه حضرت بیوی زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شی نو هر ورو (خامخا) خپه کیږی. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بیوی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی دا هم فرمایلی و چه «له دی خبری هیچا ته څه ونه وائی» هم داسی یوه خبره د المؤمنین حضرت بیوی ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پېښه شوی وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مانډینه (بی بی) وه چه د دی له گډی څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه څښیدلی و چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښی دپاره قسم خوړلی و چه «پس له دی نه به د هغی کړه نه ځم» او دا خبره نشی. خو حضرت بیوی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دی خبری څخه په پټه حضرت عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئی هم ورته وویل چه پټه ئی وساتی. دلته د الله تعالیٰ له لوری

دا خبری ځمونږ پیغمبر ته ورښکاره شوی نو حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بیوی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ته وفرمایل چه «ولی دی له دی خبری ځنی نوری خبر کړی دی؟ چه په ټینگه سره می درته ویلی و چه پته ئی وساته» نو هغوی په تعجب سره وویل «تاسی ته دا خبر چا درکړی دی؟ ښائی چه د هغی خیال د عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په لوری تللی وی نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «الله تعالیٰ ماته له دی خبری ځنی خبر راکړی دی» د هم دی پیښی په لړ کښی دا ایتونه راښکته شوی دی

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

ای نبی (ای ځما پیغمبره!) ولی حراموی ته هغه چه حلال کړی دی الله تاته غواړی ته (په دی حرامولو سره) خوښی د ښځو خپلو

تفسیر: د حلال شی په ځان باندی د حرامولو مقصد داسی دی چه د هغه شی په نسبت چه د عقیدی له مخی حلال او مباح گنی هسی عهد او پیمان وکړی چه وروسته له دی نه به ئی نه استعمالوم. که داسی کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وی نو شرعاً جائز دی. مگر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه و چه د ځینو ازواجو د خوښی دپاره داسی یوه (اسوه) قائمه کړی چه وروسته له دی نه به د هغه د امت دپاره د تکلیف سبب وگرځی نو ځکه الله تعالیٰ خپل رسول ئی متنبه وفرمایه چه ازواجو سره بیشکه خوش اخلاقی کول او په مینی او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی مگر نه په دی اندازه او میچ چه یو حلال شی پر ځان باندی حرام کړی او خامخا ځان په ربر (تکلیف) کښی واچوی.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ①

او الله ښونکی دی (ستا قسم لره) ډیر رحم والا دی (چه مقرر کړی دی کفارت د قسم)

تفسیر: چه گناه ښی او له تاسی ځنی کومه گناه هم نه ده شوی - یواځی پخپلی درجی کښی یو خلاف اولی خبره دی له خولی څخه وتلی وی.

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولی دوست مددگار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدايات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوړی نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکي اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی وواځی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه ځنی گته (فائده) اخیستی شی خواره که جامی او زیورات (هذا ما علیه نحن الحنفية)

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ
وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا
نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَاكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعِلْمُ الْخَبِيرُ ﴿٦٦﴾

کله چه پټ راز ووايه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؓ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطی قصی ولوستلی په آیت کښی دا رابضولی شوی چه بنده د یوی خبری به هغومره پټو ساتلو کښی چه کوشش وکړی نو کله چه الله تعالی د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنګه ئی د عفو او د کرم له لاری ځنی خبرو ته کتل ګواکي د شکایت په وقت

کجی نی پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القرآن) کجی راغلی دی چه «غینی وائی د هغه حرم (ماریی قبطی رضی الله تعالی عنها) موقوفولو خبر حضرت پیغمبر حضرت بیوی حفصی رضی الله تعالی عنها ته په پته سره وویل او وئی فرمایل چه هغه دی هیچاته ونه وائی او له هغی سره نی څه نوری خبری هم هغوی ته ویلی وی حضرت بیوی حفصی رضی الله تعالی عنها د هغو گردو (تولو) خبرو حال احوال حضرت بیوی عائشی صدیقی رضی الله تعالی عنها ته ووايه ځکه چه په دی گردو (تولو) خبرو کجی د دوی دواړو مطلب و بیا د وحی په وسیله سره نی دا خبره معلومه کړه او حضرت بیوی حفصه رضی الله تعالی عنها نی د حرم په خبره باندی ملزمه وپیژندله او د بلی خبری ذکر نی ونه فرمایه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائی چه هغه بله خبره به دا وی چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه د عائشی له پلار (افضل الصحابة واولهم بالتحقیق حضرة ابوبکر الصديق رضی الله تعالی عنه) څخه وروسته په خلافت غوره کیوی الغیب عندالله هغه خبری چه د الله او د هغه رسول له لوری په تال اچولی شوی وی او نه وی ویلی شوی نو مونږ به په هغه باندی څه پوهیږو؟ ښائی چه هغه نی د دی لامله (له وجی) نه وی څرگنده (ښکاره) کړی چه پخوا له وقته په هغه باندی خبری اتری او جرگی ونه کړلی شی او پر خلقو باندی بد اثر ونه لویږی. دا د خلافت مضمون په غینو ضعیفو روایتونو کجی راغلی دی چه هغه د اهل التشیع د غینو علماؤ له لوری هم منلی شوی دی.

إِنْ تَوَيَّأَ إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا

که توبه وباسی تاسی دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شی) نو په تحقیق کاږه شوی دی زړونه د تاسی دواړو

تفسیر: دا خطاب بیوی عائشی رضی الله تعالی عنها او بیوی حفصی رضی الله تعالی عنها ته دی که تاسی توبه وباسی نو بیشکه د توبی ایستلو موقع ده ځکه چه ستاسی زړونه د اعتدال له لاری غنی کاږه شوی دی نو ښائی چه بیا هسی د بی اعتدالی په لوری لاړی نشئ او د بی اعتدالی غنی ځانونه وژغوری (وساتی).

وَإِنْ تَظْهَرَ عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

او که مرستی (مدد) وکړئ تاسی دواړه یوه له بلی سره (په ضرر د دغه نبی باندی) نو بیشکه الله همغه مددگار دی د هغه (نبی) او جبریل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددگاران دی) او ملائکی (ئی هم) وروسته له دغه (مددگاری نه) مددگاران دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښی ځینی اوقات ځینی خبری پومی ډیری معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ غه عنان او ملونه ئی سسته پری ښوده شی نو په پای (آخر) کښی هغه ډیر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومی لوی کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار - ورور - خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وگوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملگرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه څخه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالی - پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددگار) او رفیقان او مددگاران وی نو د هغه په مقابل کښی د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځی له هسی چارو ځنی تاسی ته نقصان در پښیږی.

تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښی د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنهما نومونه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشی او بی‌بی حفصی رضی الله تعالی عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسَى رَبُّهُ أَنْ طَلَقْتُمْ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُم مِّسْلَمَاتٍ
مُؤْمِنَاتٍ قُنَّاتٍ تِيبَاتٍ عِبَادَاتٍ سَابِحَاتٍ تَزِيدُنَّ وَأَبْكَارًا ⑤

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی ټولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی څخه (په سیرت او صورت کښی) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کونډی او پیغلې.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښی لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له مونږ ځنی ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ گردی (تولی) ویناوی واورى. په یاد ئی ولرئ که الله تعالی اراده وفرمائی نو له تاسی ځنی بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالی په دربار کښی د هیڅ یوه شی لږوالی نشته

تنبیه: د ثیباتو (کونډو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کونډی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ؤ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښی مرجحی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی
ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چه خس اور
لگونی بالنر د هغه سړی او تیږی (گتۍ) دی

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملگرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی
کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) ویاسی په پوهولو -
ویرولو - پاللو - روزلو - مینه - محبت - وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د
دیانت چاری ور وښی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی - نو د هغوی
کمبختی او د ده بی قصوری پیژندی شی د ﴿قُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسیر د (الْم) په
(جزو) ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيْهَا مَلَكَةٌ مُّوَلَّاتٌ مُّطَهَّرَاتٌ

په دی اور باندی مقرری دی پرېشتی کلکی زوړنی قوتناکی زبردستی

تفسیر: یعنی دغه پرېشتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئی پری ږدی او نه د
هغه د زبردست نیولو ځنی هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥﴾

نه کوی نافرمانی دغه (پرېشتی) له الله د هغه څه چه امر ئی کړی دی دوی ته
او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسیر: یعنی نه د الله تعالی له حکمونو ځنی خلاف تگ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل
کښی او په ځای راوړلو کښی څه دیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او
عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

ای هغو کسانو چه کافران منکران شوی پیغ یعنی ای کافرانو عذر مه کوئ تاسی نن ورغ (څکه چه نه قبلیری) بیشکه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به درکمر شی تاسی ته د هغه څه عمل چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر یعنی د قیامت په ورغ کښی کله چه د جهنم عذاب په مخ کښی شته نو هلته به منکرانو ته ویلی کیږی چه اوس پلمی (تدبیرونه) او بهانی مه رانیسی څکه چه نن به هیڅ یوه پلمه (تدبیر) او بهانه نه چلیږی بلکه هر څه چه مو کړی دی هغه سزا به تاسی ته پوره درکوله کیږی او څمونږ له لوری په تاسی باندی هیڅ یو ظلم او زیادت نه کیږی دا گرد (تول) ستاسی عملونه دی چه د عذاب په بنی (شکلونو) تاسی ته په نظر درځی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) توبه وباسی تاسی الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومی

تفسیر: د زړه له کومی خالصه توبه دا ده چه په زړه کښی بیا گناه یو خیال هم تیر نشی که وروسته له توبی څخه بیا هم د ده په زړه کښی د همغو چتی (بیکاره) او خرابو چارو چرتونه (خیالونه) او فکرونو ته اندیښنه وگرځیده نو وپوهیږی چه د هغه په توبه کښی څه نقص او کسر شته او د گناه بنیاد ئی لا له بیخه نه دی وتلی. رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلک و کرمک إنک علی کل شیء قدير.

عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَن يُمَكِّرَ عَنْكُمُ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

امید دی چه رب ستاسی وبه رږوی له تاسی ځنی گناهونه ستاسی او داخل به کړی تاسی هغو جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو (خلور قسمه) ویالی (دا نویستل ستاسی دی جنت ته) په هغه ورغ کښی چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو ډیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملگرو ته هم ذلت نه ورپېښیږی بلکه په خورا (ډیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کېږی غای مومی او د ډیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان گرځی.

نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَيَاْمَانِهِمْ

رنا (رنرا) د دوی به غغلی وړاندی د دوی څخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کېږی په خوا له دی نه تیر شوی دی وگورئ غمونږ دغه مقدس تفسیر

يَقُولُونَ رَبَّنَا اَنْتُمْ لَنَا نُورٌ وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱

وبه وائی دوی ای ربه غمونږ پوره کړه باقی ولره مونږ لره رنا (رنرا) غمونږ او وښه مونږ لره (گناهونه غمونږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه غینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی غمونږ رنا (رنرا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کېږی ولیکل شو چه د هغوی رنا (رنرا) مړه کیږی او په توره تیاره کېږی پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتم لنانورنا) د مراد په بیانولو کېږی لیکي چه د ایمان رنا (رنرا) په زړه کېږی وی چه زیاته شی نو په تول بدن کېږی خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کېږی سرایت کوی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۝

ای نبی (ای غما پیغمبره) جهاد جنگ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وِبْئَسَ الْمَصِيرُ ①

او غای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع غای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: ږومبی د مؤمنانو د هستوګنې غای ور وښود - او بیا د هغوی په مقابل کېنې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې غای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطَ
كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ
يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ ②
وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی
بنځه د نوح او بنځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندی د دوو
بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو
دواړو (صالحانو میرو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو)
له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی او وویل شو ننوځی
تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی
الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی بنځه د فرعون

تفسیر: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهما السلام د الله څنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو
په کورونو کېنې د هغوی ښځې منافقانی وی چه په ښکاره ډول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات
لرل خو په پټه به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د
الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کېنې وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم
هغوی ته څه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وساتل) پرته (علاوه) له دی څخه د
فرعون ښځه بی بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پځه ایمانداره او کامله ولیه وه
او د هغی میره (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میره (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میره (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغی ښځی ته کوم
آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میره
(خاوند) او نه مو ښځی او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شی او دا قانون ئی په عام دول
(طریقه) گردو (تولو) ته واراوه.» داسی دی توهم ونه کړ شی چه (معاذ الله) دا ئی د حضرت
ښځو ته ویلی دی هغوی ته خو ئی هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښی راغلی دی.
﴿وَالَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ او که په فرض محال سره داسی توهم وکړی شی نو د فرعون د ښځی مثال
له چا سره ونښلاوه شی؟ «لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم»

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چه وویل دی ای ربه غما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت
کښی

تفسیر: یعنی خپل قرب دی را عنایت کړه! او په جنت کښی راته یوه مانی ودانه کړه!

وَنَجَّيْتُ مِنْ فِرْعَوْنُ وَعَمَلِهِ وَنَجَّيْتُ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده
څخه او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منگولو څخه می وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم غنی راته نجات
وښه دوی حضرت موسی علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملکرو) غنی ؤ وائی کله
چه فرعون ته دا حال ورڅرگند شو نو دایې په غلورو موړو کښی وتاړه او راز راز (قسم قسم)
ربرونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولی په هم دی حال کښی د الله تعالی له لوری هغه ته د هغه
د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجی) په هغی باندی هغه گرد (تول) ربرونه
(تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښی فرعون هغه سیاستاً ووژله او دی د
شهادت کندول په سر واپراوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلی شانه واعظم برهانه مخی ته
ورسیده په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د دی د کامل توب اعلان
فرمایلی او حضرت بی بی مریم سره ئی د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاو رحمتونه دی وی د
دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتْ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَدَتْ فَرجَهَا

او (مثل بیان کبری دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و غای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفسیر: یعنی له حلال او له حرام له گردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا

نو ومو پوکل (په گریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوكله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمپسه په گریوان کښی پوكلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.

تنبيه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری ښځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د گریوان یا څاک (چاک گریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿أَصْنَعْتُ فَرْجَهَا﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل گریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه څمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده! په عربو کښی داسی وائی «نقی الجیب طاهر الذیل» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا څاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿فَنَفَخْنَا فِيهِ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَرْحِمُكَ اللَّهُ امْطُفِكِ وَطَهَّرِكِ﴾ الآية - او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْفِتَنِ ۝۱۲

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو څخه.

تفسیر: یعنی د کاملینو نارینه و په شان په بندگی او طاعت کېږي ټینګه او ثابت قدمه وه باقی داسی وېوله چه د فانتینو له کورنی څخه وه.

«تمت سورة التحريم والله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة»

سورة الملک مکيه وهى ثلاثون آية وفيها ركوعان رقمها (٦٧) تسلسلها حسب النزول (٧٧) نزلت

بعد سورة الطور

د الملک سورت مکى دى (٣٠) آيته دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٧) او په نزول کښی

(٧٧) سورت دى

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دى

تَبْرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

دیر برکت کوى هغه (الله) چه په لاس (بلاکيف) د ده کښی دى ملک
سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څيز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دى.

تفسیر: یعنى لوى برکتناک او خورا (دیر) ثابت دى په دوام هغه الله تعالى چه گرد (تول) ملک
د ده دى او یواځی په هر شی کښی د هغه واک او اختیار دى او حکم نى پر هر څيز او هر
څای باندی چلیږی.

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

هغه (الله) چه پیدا کړی نى دى مرگ او ژوندون لپاره د دى چه وازموئى
تاسی چه کوم یو له تاسی دیر ښه دى د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته
جزاء د اعمالو)

تفسیر: یعنى د مړینى او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی ړومبى هیڅ نه
وو هم هغه مرگ او مړینه وگنې بیا پیدا شو وروسته له هغه مړینه او مرگ پر مونږ راغی بیا مو له
هنی مړینى او مرگ څخه ژوندی راپاڅوی لکه چه د (البقرة) په دریمى رکوع ٢٨ آیت څمونږ د دغه
تفسیر کښی راغلی دى ﴿وَكُنْتُمْ أََمْْوَآْنَا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ تُمِيتُكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ د
مړینى او د ژوندون دا گردی (تولی) سلسلی د دى دپاره دى چه ستاسی د چارو کتنه او ازموینه
وکړه شی چه کوم یو خراب کار کوی؟ او کوم یو ښه کوی په ړومبى ژوندون کښی ازموینه
کېږی او په دوهم ژوندون کښی د هغه نتیجه فوراً درښوله کېږی. فرض نى کړی. که ړومبى

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه . که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهی غنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی گرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٧﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی ډیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو غنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی اووه آسمانونه طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده . د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه غمونو په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنگ وی.

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوتٍ

وبه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریگری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان غنی اخیستی تر حیواناتو - نباتاتو - جماداتو - عناصرو - علوی او سفلی - اجرامو او اوو آسمانونو - ستوریو - او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریگری ښکاری - هسی نه دی چه غینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او غینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کړی وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ ﴿۳۰﴾

بیا واپوه (خپلی) سترگی چه آیا وینی ته (پکښی) څه چاود څیروالی نقصان.

تفسیر: یعنی گرد (تول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پوری په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوی دی او یو لړ ئی له بل لړ سره داسی نښتی دی چه هیجری څه چاود - فرق - تفاوت سوری - خلل - نقصان عیب او څه تنقید پکښی نشته. او نه د هغه په کاریگری کښی څه اهمال او اختلال موندل کیږی هر شی همغسی دی لکه چه ښائی. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وی نو مطلب به ئی داسی وی چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وگوره چه په کوم ځای کښی ئی څه لاندی باندی درز چاود څیروالی او نقصان موندل کیږی؟ بلکه یو صاف - هوار - متصل - مربوط او منظم شی په نظر راځی چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمونو د تطاولو تر نن پوری هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښی لیده کیږی.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿۳۱﴾

بیا وگرځوه سترگی خپلی (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلی بیرته به راو گرځی پاتی سترگی (ستا) بیرته گرځیدونکی او دغه (سترگی به وی) ذلیلی ستری ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنی ممکن دی چه په یوه نیمه کتنه کښی سترگی تیروځی نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلی وگوره! چه آیا په کوم ځای کښی کوم چاود - کندو - څیروالی او رخنه شته؟ ښه غور - فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پری وکړه چه د قدرت په انتظام کښی څو چیری د گوټی ایښوولو ځای شته؟ په یاد ئی ولری! چه ستاسی سترگی له دیرو کتلو ځنی ستری ستومانپری او ذلیلی - درمانده خری پری به بیرته راگرځی خو د الله تعالی په کاریگری کښی او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شی! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ

او خامخا په تحقیق ښائسته کری دی مونږ دا آسمان (له تولو آسمانونو څخه) دیر نژدی (ځمکی ته) په دیوو ستوریو سره

تفسیر: یعنی د آسمان په لوری وگورئ چه د شپې له مخی د ستوریو اشعه پلوشی - غلیل او سینگار په غه رونق او شان سره بریښی - دا د قدرت هسی رڼاگانی او دیوی دی چه د نری (دنیا) دیری گنتی په هغو پوری تړلی دی.

وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ

او گرغولی دی مونږ دغه (دیوی ستوری) ویشتونکی شیطانانو لره

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو محایونو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی.

وَأَعَدَّ نَارَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډیر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی په شهابو سره ویشتل کیږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تیار دی!

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندي عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع غای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوگنی غای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کښی دی.

إِذَا الْقَوَا فِيهَا سَمْعُهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۖ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ

کله چه وغورغولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی وابه وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوتیږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شی له جهته د قهره (غضبیه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی - او په بی انتها خوټیدلو او اشتعال سره به هسی رابکارۍ لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راوړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوخی (اعاذنا الله منها بلطفه وکرمه).

كَلَّمَ الْقِيَّ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝

هر کله چه وغورځوله شی پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازناني د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو - محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککر شوی یی آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویروولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه غځی،! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنَّا أَنْتُمُ الْآلِفُ ضَالِّ كَيْبِرٌ ۝

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ مونږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله مونږ دی او وویل مونږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یی تاسی مگر په گمراهی لوبه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر مونږ ته راغلی و - مگر مونږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی - نه د الله تعالی له لوری رالیږلی شوی یی - او نه پر تاسی باندی وحی راغی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یی او په سخته گمراهی کښی لویږلی یی. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مگر په گمراهی لوبه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑩

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښی په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملگرو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی - که مونږ په هغه وقت کښی د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی - او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی - او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په ډله کښی گډیدو او تاسی ته به د دی پیښور او طعن ورکولو موقع څه رنگه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑪

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په گناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی گناه مونږ په دوزخ کښی نه یو لویدلی خو د دی ناوخته اقرار او اعتراف ځنی هغوی ته هیڅ یوه گنه (نفعه) او فائده نه ورسپړی او هسی ارشاد به کیری ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاوخوا کښی هیڅ د هستوگنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالی ئی نه دی لیدلی - مگر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصویره ریږدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لرځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع ځنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښی هم په پته سره خپل پروردگار یادوی او د هغه له ویری څخه لرځیدونکی ویریږی وی.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ^(۱۲) وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ^(۱۳)

شته دوی ته مغفرت (د گناہونو) او اجر ثواب دیر لوی (چه جنت دی). او
که پتوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بیشکه هغه (الله) علیم
ښه دانا دی په پتو خبرو د سینو باندی هم

تفسیر: یعنی اگر که تاسی هغه نه وینئ - مگر هغه تاسی وینی - او ستاسی په هره پته او
ښکاره خبره که په خلوت کښی وی یا په جلوت کښی پوهیږی بلکه پر هغو ټولو شیانو باندی
هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښی گرځی لنډه ئی دا چه سره له دی چه الله تعالی ستاسی
له سترگو ځنی پت او غائب دی خو بیا هم ستاسی په ټولو پتو او ښکاره ؤ باندی پوه او
خبردار دی او هیڅ شی تری غائب او پت نه دی.

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ^(۱۴)

آیا نه پوهیږی (په پتو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی
(زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی علیم دانا (په پتو
اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنی ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر غیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی
دی کله چه خالق او مختار کوم شی پیدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره
عالم هم وی که نه پیدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه یو شی ئی جوړ کړی وی
خو پری ونه پوهیږی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَمُكْلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ الشُّورُ^(۱۵)

دغه (الله) همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو
ځئ گرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال)
رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندی راپورته کیدل ستاسو دی

(پس له مرگه).

تفسیر: یعنی ځمکه ئی ستاسی په مقابل کېښی داسی نرمه - پسته - ذلیل مسخره او منقاد
گرځولی ده چه هر څه وغواړئ په هغی کېښی تصرف کولی شئ او په هغی باندی او د هغی پر
غرونو باندی ځئ او راځئ - او تری خپل خوراک څښاک او نور ضروریات گټی مگر دومره په
یاد ولرئ هغه څوک خواړه او نور شیان درکوی د هغه په لوری پس له مرگه او بیا ژوندی
پاڅیدلو ستاسی بیا ورنگ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَاءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ اَلْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَنُورُ ﴿١٩﴾

آیا مامون ډاډه شوی یی تاسی له هغه (الله) ځنی چه په آسمانونو کېښی دی
(په زعم ستاسی ای منکرانو) چه راپورته به کړی په تاسی باندی ځمکه (او
دوب به مو کړی پکښی) بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولرزیږی وڅوڅیږی

تفسیر: پرمی ئی انعامات راښوولی ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنی شان راښی او ویول ئی
مقصود دی یعنی بیشکه ځمکه تاسی لره تابعه او مسخره شوی ده مگر په یاد ئی ولرئ چه په
هغی باندی حکومت د هغه د آسمان د څښتن (خاوند) دی چه که وغواړی تاسی په ځمکه
کښی داسی خښوی چه له چار چاپېره به ځمکه درباندی پورته کوی او په هغه وقت کېښی به
ځمکه ولرځیږی او تاسی د هغی په هم دا خوزیدلو سره پکښی ډوبیږی نو ځکه سری لره نه ښائی
چه د هغه خالق مختار له دربار ځنی بی ویږی او بی پروا شی - او په شرارت باندی لاس پوری
کړی او د هغه په ډیل او معطلی باندی مغرور شی!

اَمْ اَمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَاءِ اَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ

آیا مامون ډاډه شوی یی تاسی له هغه (الله) ځنی چه په آسمانونو کېښی دی
(په زعم ستاسی) له دی نه چه ویه لیږی په تاسی باندی کانی ویشتونکی باد

تفسیر: یعنی په ډیره خوښی سره په ځمکه باندی ځئ راځئ - او خواړه او نور ضروریات ځان ته
گټی خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هیروی. که نه هغه الله تعالی په دی باندی قادر دی چه پر
تاسی باندی یوه سخته سیلی درولیږی یا د کانو باران درباندی اوړوی - نو بیا به تاسی څه
وکرلی شئ او ستاسی به دا گرد (تول) غلیدل - لاندی باندی کیدل په ځای پاتی کیږی.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٌ ﴿١٨﴾

نو ژر ده چه پوه به شی تاسی چه شه رنگه وو ویرول حُما

تفسیر: یعنی له هغه عذاب به تاسی ویرول کیږئ هغه خومره تباہ کوونکی او ویروونکی ؤ؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرٌ ﴿١٩﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن کړی ؤ (کفارو خپل انبیاء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکې) څخه ؤ نو شه رنگه وو انکار عذاب حُما

تفسیر: یعنی له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوی ده له هغی ځنی عبرت واخلي! او وگورئ چه د هغوی په حرکاتو باندی هم مونږ انکار کړی ؤ نو هغه څمونږ انکار شه رنگه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفٌّوفٌ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿٢٠﴾

آیا نه گوری دوی مرغانو ته (په هوا کښی) له پاسه د سرونو د دوی پرانیځی وزرونه او ټولوی (وزرونه خپل) نه نیسی نه ساتی دوی په هوا کښی له پریوتو مگر خو رحمن (ئی ساتی په رحمت او قدرت خپل) بیشکه هغه (الله) په هر څیز باندی بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: ږومبی د آسمان او د ځمکی ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شیانو ذکر دی. یعنی د الله تعالی قدرت ته وگورئ چه مرغان د ځمکی او د آسمان په منځ کښی کله خپل وزرونه غوړوی او پرانیځی او خواره ئی کړی څرنگه ورسره الوځی؟ او کله ئی ټولوی او سره له دی چه د ثقیل جسم او د درنی بنی او بشری خاوندان او مائلالی مرکز دی خو بیا هم هغوی لاندی نه رالویږی. او نه د ځمکی جاذبه قوت هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شی. وښه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئی په فضاء او تشتیا کښی هسی ساتلی دی؟ بیشکه رحمن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنی (شکلونه) هسی جوړی کړی دی او په هغوی کښی ئی داسی یو قوت ایښی دی چه د هغه په وسیله هغوی بی تکلفه په هوا

کښی څو څو ګری الوتلی او ګرځیدلی شی هغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي او ګرد (تول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي ښائی د مرغانو د مثال له بیان کولو ځنې دلته د دی په لوری هم اشاره ده چه الله تعالیٰ په دی باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راولیږي او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دی عذاب مستحق او لائق دی. خو څه رنگه چه د الله تعالیٰ رحمت مرغان په هوا کښی ساتی د هغه رحمت له هغوی ځنې عذاب هم همغسې لری کړی دی.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ
إِنَّ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ۝

آیا څوک دی هغه (ذات) چه هغه لښکر ستاسې شی کومک مرستی (مدد) وکړی له تاسې سره (هیڅوک مو مددګار نشته) بی له رحمن نه دی کافران مګر خو په غرور غولیدلو کښی دی

تفسیر: منکران سخت غولیدلی دی که هغوی داسې ګڼی چه د هغوی باطل خدایان او د فرضی بتانو لښکری دوی د الله تعالیٰ له عذابه او له راتلونکي آفت ځنې ژغورلی (بچ کولی) شی؟ ښه وپوهیږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستی (امداد) ونه رسوی!

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۝

آیا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړی تاسې ته که چیرې بند کړی (الله) درڅخه رزق خپل (هیڅوک مو بی له الله رازق نشته)

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ د خوړو سامان او اسباب دریند کړی نو څوک به طاقت ولری چه په تاسې باندې د خوړو وروڼه پرانیځي؟

بَلْ لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ۝

بلکه ننوتلی او محکم شوی دی دوی په سرکشی عناد او تیښته نفرت کښی (له حقه).

تفسیر: یعنی دا خلق پخپلو زړونو کښی پوهیدل چه له الله تعالیٰ غنی جلا (جدا) پاتی شوی نه د چا د نقصان مخه نیولی شی او نه چاته گته (فائده) رسولی شی. مگر یواغی د شرارت او سرکشی لامله (له وجی) کله چه د توحید او اسلام په لوری راوبللی شی نو تور خوری او یاغی کیږی.

أَمَّنْ يَمِشِي مَكْبًا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمِشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٧﴾

آیا پس هغه څوک چه غی نسکور په مخ خپل باندی ښه لار موندونکی وی یا هغه څوک چه غی. برابر سم په لاری سمی باندی.

تفسیر: یعنی د ظاهری کامیابی لاری طی کوی همغه تر اصلی مقصد پوری رسیدی شی چه په سمه لاره باندی د سربو په شان برابر لار شی هغه څوک چه په کږه لاره لکه پانده نسکور غی نو هغه د مقصود تر منزل پوری نشی رسیدلی دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی. په قیامت کښی د دوی دواړو په ورتگ کښی هم داسی فرق لیده کیږی.

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

ووايه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی او درکړی گرغولی ئی دی تاسی ته غوږونه (دپاره د سماعت اوریدلو د حق) او سترگی (دپاره د بصارت لیدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصیرت پیژندلو د حق) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (په دغو ډیرو نعماو د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د اوریدلو دپاره غوږونه او د لیدلو دپاره سترگی او د پوهیدلو دپاره زړونه راکړی دی تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره کښی مصروف کړو او د هغه طاعت او فرمان برداری وکړو مگر داسی شکرگزاره سری ډیر لږ دی کافرانو ته وگورئ چه هغوی د دی نعمتونو حق څه رنگه په غای راوړی؟ او د الله تعالیٰ دا ورکړی شوی قوتونه د هغه الله تعالیٰ په مقابل څنگه استعمالوی؟.

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړئ تاسی په ځمکه کښی (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راتول کړل شی تاسی (تول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یی هلته به بیرته ځی بایدې و چه له هغه ځنی یوه شیبې (لحظه) هم نه غافلیدئ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښی وئ. او زیار (کوشش) وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کښی تش لاس ونه دریږی مگر داسی بندګان ډیر لږ دی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۸﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یی تاسی صادقان رښتینی (په دغه ویلو کښی نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی مونږ او تاسی به کله تولیږو؟ او د الله تعالی په حضور تول کله سره څو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی رښکاره کړه!

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه ټاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالی سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه ځنی پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل ځنی دارول ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٤﴾

پس کله چه ووينی دوی هغه (عذاب قیامت) دیر نژدی نو بد شکله تور به شی مخونه د هغو (کسانو) چه کافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوشتلو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتگ په نسبت شور لکوی، خو کله چه هغه ټاکلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د دیرو لویو یاغیانو او سرکشانو خولی به چینگی پاتی کیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بدو اشکالو او وچو شونډو به هک پک اریان په ردو سترگو ورته گوری او هیڅ به نی له لاسه نه وی پوره

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ إِلَهِمْ ﴿٢٥﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر را کړئ تاسی ماته که چیری هلاک می کړی الله او هغه څوک چه ځما سره دی (لکه چه تاسی د دی قصد کړی دی) یا رحم وکړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به کړی) خلاص به کړی کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چه که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پای ته ورسیدي (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی ورکوی چه فرض نی کړی، که سم د ستاسی له اټکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملگری رضی الله تعالی عنهم مړه شی یا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقیدي سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملگری د الله تعالی په رحمت بریالیان (کامیاب) او مراد موندونکی شی نو په دی دواړو صورتونو کښی هر یو چه وی چه له هغی ځنی تاسی ته هیڅ یوه گټه (نفعه) او فائده نه رسیدی ځمونږ انجام په دنیا کښی هر څه چه وی خو آخرت مو دیر ښه دی ځکه چه مونږ په دی لاری کښی جدا وجهه کوو. لیکن تاسی د خپلو ځانونو فکر وکړی چه په دی کفر او سرکشی سره تاسی به له هغه درد رسوونکی عذاب څخه چه راتلونکی دی څوک وژغوری (بچ کړی) ؟ ځمونږ فکر او اندیښنه پریدي، پخپل فکر

کښی ولویوی ولی چه کافران په هیڅ ډول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابو ژغوریدونکی (بچ کیدونکی) نه دی.

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ الْمَتَّابُ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

وایه (ای محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی څنگه چه ځمونږ ایمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) ځمونږ ژغورنه (نجات) یقینی ده او کله چه مونږ په صحیحی معنی سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په ګردو (ټولو) مقاصدو کښی مو بری او کامیابی یقینی ده. ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ او هر کله چه په تاسو کښی دا دواړه نشته نه ایمان او نه توکل - نو څه رنگه به تاسی بی فکره یی؟.

فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝٩

نو ژر به پوه شی تاسی په (وقت د لیدلو د عذاب کښی) چه څوک دی هغه (چه لویدلی دی) په ګمراهی ښکاره کښی (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسیر: یعنی مونږ مؤمنان داسی یو چه ستاسی ګمان دی یا تاسی منکران همغسې یی چه ځمونږ عقیده ده.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ۝١٠

وایه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسی ماته که چیرې ګهیځ (سحر) وګرځی اوبه ستاسی ښکته (په ځمکه کښی ننوتلی ورکی) نو څوک دی هغه چه راوولی تاسی ته اوبه روانی شفافی پاکی صافی.

تفسیر: یعنی د مړینی او ژوندون ګرد (ټول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دی یوه اوبه د مثال په ډول (طریقه) واخلئ چه په هغه باندی هر شی ژوندی دی. فرض ئی کړئ که د چینو - ویالو - کوهی او نورو اوبه وچی شی او د ځمکی لاندنی عمق او تل ته ورښکته شی لکه

چه زیاتره د تودوخۍ په موسم کښې پېښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکۍ رنی او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کری چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت گردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښې د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنی د گردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکینانو (جاندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کری دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیایو تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کری شی؟.

تمت سورة الملك بفضل الله وكرمه ومنه

سورة القلم مكية الا من آية (۱۷) الى غاية آية ۳۳ ومن آية (۴۸) الى غاية (۵۰) فمندية وهی اثنتان وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۶۸) تسلسلها حسب النزول (۲) نزلت بعد سورة العلق. د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر ۳۳ آیت پوری او له (۴۸) آیت څخه تر (۵۰) آیت پوری چه مدنی دی (۵۲) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښې (۶۸) او په نزول کښې دوهم سورت دی وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ۝۱ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ۝۲

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکي چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناڅاپه له گرد (تول) کور کهول او تبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی - حق تعالی د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله - یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی - مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی دیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی دیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم پرومینیو خلکو لیونی ویل مگر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غړ سره شاهی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن ځمونو د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د گرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شیرانو لیونیان بلل. خو څرنگه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لگولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نژدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکي د محمدی ذکر خیر - او بی مثاله چاری - او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت - معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه دیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په ډول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالی په ازل الازل کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه یواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه څنډه (غایه) هم محو او وتورلی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (دیر) جاهل او مجنون او دیر ناپوه او لیونی دی.

وَاِنَّ لَكَ لَاجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝۳

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهای

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتېږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی ښی نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهای ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاگلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟ یا د کوم لیونی طرز عمل او پروگرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تگ په بری سره پائ ته رسیری؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښی دومره لوړه (اوچته) وی نو که هغه ته غو احمقان لیونی ووانی څه پروا ده ؟.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿۶۸﴾

او بیشکه چه ئی ته (ای محمده) هر ورو (خامخا) په خلق خوینو (دین ډیر لوی باندی).

تفسیر: یعنی په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ستایلی شوی یی کله په لیونیانو کښی د هسی ښو خوینو تصور کاوه شی؟ د یوه لیونی په خبرو - اترو - کار - روزگار کښی هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږی او نه خبری یی پر چارو باندی منطقی وی. او حال دا دی چه ستاسی په مبارکه ژبه باندی پاک قرآن چلیږی او ستا ښه اعمال - افعال او اخلاق د هغه بی غږه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیگنو (خوینانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوی هغه گرد (تول) ستاسی په وجود کښی فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو - خرابی او معایبو غنی چه امتناع او رتنه کوی هغه طبعاً هیڅ ستاسی په وجود کښی نشته او تاسی بیخی له هغو غنی لری گرځی او تری بیزار یی او منفور ئی گڼی. ستاسی د پیدایښت دول (طریقه) - ساخت او تربیت داسی واقع شوی دی چه ستاسی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شی د تناسب او اعتدال څخه یو بشرکی هم دی خوا هغی خوا ته وړاندی وروسته نه غی ستاسی ښه اخلاق تاسی ته اجازه نه درکوی چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسی طعن او تشنیع او چتی (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدی د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وی نو هغه به څرنگه د یوه لیونی په لیونی ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوی؟ تاسی خو د هغه چا چه تاسی ته به ئی لیونی ویل په ښیگنه (فانده) نیکخواهی او دردمندی پسې دومره گرځی چه د هغوی لامله (له وجی) په ربړو (تکلیفونو) - کړانو کښی مو ځان ویلی کړی وی او په ﴿فَلَعَلَّكَ بَاقِعٌ نَّفْسَكَ﴾ سره مخاطب شوی یی په حقیقت کښی له گردو (تولو) غنی زیات د اخلاقو د لوینی او عظمت خورا (ډیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سری د دنیا د دی حقیرو شیانو د معاملی په وقت کښی له الله تعالیٰ غنی غافل او ذاهل نشی - تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښی وی د هغه گردی (تولی) معاملی او چاری د عدالت او اخلاقو په تله کښی په ښه شان سره تللی کیږی. شیخ جنید بغدادی رحمه الله علیه څرنگه ښه فرمایلی دی «سَمِی خُلُقُهُ عَظِیماً اِذْ لَمْ تَكُنْ لَهُ هِمَّةٌ سِوَى اللَّهِ تَعَالَى، عَاشَرَ الْخُلُقِ بِخُلُقِهِ وَزَايِلَهُمْ بِقَلْبِهِ فَكَانَ ظَاهِرُهُ مَعَ الْخُلُقِ وَبَاطِنُهُ مَعَ الْحَقِّ» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښی راغلی دی

علیک بالخُلُقِ مَعَ الْخُلُقِ وبالصدق مَعَ الْحَقِّ» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه !.

فَسُبِّحْهُ وَيُصِرُّونَ ۝ يَأْتِكُمُ الْمَقْتُولُ ۝ ٦

پس ژر به ووبینی ته (ای محمده!) او وبه وینی دغه (منکران هم) چه په کوم یوه له تاسو څخه لیونتوب دی

تفسیر: یعنی په زړه کېنې پخوا له دی نه ټول ښه پوهیدل لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شی چه د دوی په منځ کېنې کوم یو هښیار - عاقبت اندیش او په وروستنی اندیښنه کېنې و؟ او کوم سری ناپوه او بی سده (بی عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجی) نی لکه لیونیان چتی چتی (بیکاره بیکاره) خبری کولی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ۝ ٧

بیشکه رب ستا چه دی همغه ته ډیر ښه معلوم دی هغه څوک چه گمراه شوی دی له لاری د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دی لار موندونکی (چه مؤمنان دی).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالی سره دی چه کوم یو په لار راتلونکی دی؟ او کوم یو له لاری غنی چپ (غلط) درومی؟ لیکن نتایج گردو (ټولو) ته ښکاره کیدونکی دی او ټول به سره پوهیږی چه څوک بریالی (کامیاب) دی او څوک د شیطان په لمسون پاتی او نامراد شوی دی.

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ۝ وَذُوالْوُدِّ هُنَّ فَيُذِّهْنُونَ ۝ ٨

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن کونکیو خوشوی دوی چه که ته نرمی کوی (له دوی سره) نو دوی به هم نرمی کوی (له تاسره)

تفسیر: یعنی په لار راتلونکی او بی لاری گرد (ټول) د الله تعالی په محیط علم کېنې ټاکلی (مقرر) شوی دی نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کېنې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وی هغه هر ورو (خامخا) لار مومی. او هغه چه ازلی محروم وی هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکی نه وی د مکی کافرانو به ځمونږ پیغمبر ته ویل چه تاسی د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړی! او ځمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر شو مونیر هم ستا د الله تعظیم وکرو! او ستاسی د طور - طریق - مسلک - مشرب - او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښی چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنگه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تگ له غوره کولو ځنی به څه نقص راپښیږی؟ نو ځکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغچنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری ځنی سترگی واپوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یی چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟ تنبیه: د مدهانت او د (مدارات) په منع کښی نری فرق شته مدهانت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تَطْعُمْ كُلَّ حَلَافٍ مَّهِينٍ ۱۰

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغچنو ځکه چه دروغچن سپک وی په خلقو کښی).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری - کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو ځکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو ځلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَبَا زَمْشًا ۱۱ بَنِيْمٍ ۱۲ مَنَّاۤءٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اِثْمٍ ۱۳ عَتِلْۢ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنْبٍ ۱۴

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښی) ډیر گنهگار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی ټولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «دا مجرد (ټول) د کافرانو وصف دی سری دی دننه خپل ځان ته گوری که چیری هسی کوم خصلت پکښی وی هغه دی پریودی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د عُینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیره نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سری او د اسلام سخت دشمن و.

اِنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ^ط

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د غامنو.

تفسیر: یعنی که یو سری په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت غامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی ور (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت - او ښه اخلاق دی څوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غور وپاسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

اِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ اٰیٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلٰیْنَ^ط

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) غمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ گنی.

سَنَسِفُهُ عَلَى الْحُرُطُمِ^ط

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیره د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا ځگرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو څخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی ډول (طریقه) کوم داغ په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښی ورباندی خیرتی.

اِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالی په نژد د هسی شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائی چه د مکی کافران په دی شیانو باندی مغرور شی دا خو د الله تعالی له لوری هغوی ته د ازموینی دپاره ورکړی شوی دی لکه چه د پخوانیو خلکو ازموینه هم پری شوی وه .

إِذَا قَسَمُوا الْأَيْمَانَ مِنْهُمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٤﴾ وَلَا يَسْتَتْنُونَ ﴿١٥﴾

کله چه قسمونه وځوړل دوی ټولو چه هر ورو (خامخا) پری به کړو میوی د هغه باغ په اول وقت د صباح کښی او استثنا ئی ونه کړه اِنْ شَاءَ اللهُ ئی ونه ویل (یا ئی ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئی ایستله)

تفسیر: څو وروڼه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښی یو میوه دار باغ پاتی شوی ؤ چه په هغه کښی کر هم کیده او ګرده (ټوله) کورنی د هغه له حاصلاتو ځنی خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښی داسی عادت ؤ په هغه ورځ کښی چه د باغ میوی تولیدی یا کښت (فصل) ربیل کیده نو د ښار ګرد (ټول) فقیران او اړ (مجبور) سړی به هم هلته تولیدل او دی ګردو (ټولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) ځنی لږ او ډیر ورکول کیدل - او په هم دی خیر او خیرات سره په هغه باغ کښی لویه ګټه (فائده) او برکت ؤ د هغه له مړه کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښی دا خبره ورو ګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ ځنی وړی که دا ګرد (ټول) مونږ پخپله سره ټول کړو نو مونږ ته به له هغه ځنی ډیری ګټی راوړسیږی ولی داسی یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږی او ګرد (ټول) حاصلات ځمونږ کورونو ته راشی نو پخپلو منځونو کښی ئی مشوره وکړه او دا ئی سره غوټه کړه چه سهار د وخته باغ ته ځو او خپلی میوی ټولوو چه فقیران او نور کسان پری خبر نه شی دوی دا تدبیر داسی سره غوټه کړ اِنْ شَاءَ اللهُ تعالی ئی هم پکښی ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَت كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکی (بلاء سوځوونکی اور) په شپه کښی له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختی) پوری و ګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ربیلی شوی کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپې له مخې سخته سیلی راولوته یا اور ولگید یا بل کوم افت پری نازل شو او گرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وگرځید.

فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنْ اغْدُوا عَلَيَّ حَرْثَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾
فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿٢٤﴾
وَوَعَدَوا عَلَيَّ حَرْدٍ قَدِيرِينَ ﴿٢٥﴾

بيا ئی يو بل ته ورغړ کړل په وقت د صباح کښی (داسی) چه صباح له وخته ورشع کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیری بیع تاسی پری کوونکی (د میوی لو کوونکی د کښت - فصل) نو لارل دوی او دوی پخپلو منغونو کښی پتی خبری سره کولی (داسی) چه داخل نه شی هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورغ پر تاسی باندی هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لارل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دی یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومی او گرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولی.

فَلَمَّارًا وَهَاقًا لَّوًّا نَالِضًا تُونًا ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

بيا هر کله چه وئی لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وی ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړی ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بی برخی شوی یو (له حاصلاتو په سبب د منعی د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسی ډاک ډبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئی نشو پیژندلی او داسی ئی وگڼل چه لار ئی ورکه کړی ده او بل کوم لوری ته وتلی دی نو بیا چه ښه ورته څیر شول او غور ئی وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلی دی مگر دوی له هغه ځنی بی برخی او بی نصیبه دی او د الله تعالی له درباره محروم شوی دی.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا رَبِّي هُنَّ

وویل منغنی بهتر د دوی (په عقل کښی) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسی له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی (إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منغ کښی منغنی ورور ډیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وگوری ورونو! الله تعالی مه هیروئ! ځکه چه دا ټول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوړ کښنود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملگری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوا سُبْحَنَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۴۹﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلََاوُمُونَ ﴿۵۰﴾

وویل دوی پاکی ده رب غمونږ لره بیشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقاړ کښی) بیا مخ واپراوه غښی د دوی پر غښو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تفصیر باندی اعتراف وکړ او گردو (تولو) د الله په لوری مخ واپراوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او در ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوا يَٰوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۵۱﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿۵۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده مونږ لره بیشکه مونږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب غمونږ بدل راکړی مونږ لره خیر غوره له دی

(باغچی) شخه بیشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکی یو.

تفسیر: په پای (آخر) کښی ټول سره یو ځای شول وی ویل چه په رښتیا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت یو ځکه چه مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخی د خوړلو په قصد وتلی وو او د حرص او طمع لامله (له وجی) مو اصلی ګټه (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسیدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله یو - مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ شخه بی هیلې او ناامیده نه یو او د هغه له مهربانی او لورینۍ (رحمت) ځنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت ځنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ شخه یو بل ښه باغ را په برخه کړی.

كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۚ

هم داسی (راځی آفت - عذاب په دنیا کښی مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډیر لوی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئی نه و کړی).

تفسیر: یعنی دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکی نمونه وه چه هیچا ئی مخه نشوه نیولی نو د آخرت د خورا (ډیر) لوی عذاب مخه به څوک ونیولی شی. که پوه وی نو ښائی چه سری په دی خبره باندی ښه وپوهیږی.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّتِ التَّعِيمُ ۖ

بیشکه ویریدونکیو (له الله ځان ساتونکیو له معاصیو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسیر: یعنی د دنیا باغ وبهار پسی دومره زیات ولی لویدلی یی د جنت باغونه له دی ځنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښی شته او د هوسانی (آرام) ګرد (ټول) اسباب خاص متقیانو او ویریدونکیو لره راټول شوی دی.

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۚ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۚ

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنہګارانو (په خلاصی او ثواب بلکه نه ئی ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

خرنگه حکم کوئ تاسی (خبره غوته کوئ په برابری د منکرانو او مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکی کفارو د غرور او تکبر له مخی پخپلو زړونو کښی داسی ټاکلی (مقرر کړی) ؤ «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندی عنایت او بشنه وشي نو پر مونږ باندی به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږی» او لکه چه په دنیا کښی مونږ په آرامی او هوسانی (راحت) کښی یو هلته به هم له مونږ سره هم داسی معامله کیږی نو دلته داسی فرمائی چه دا به خرنګه کیدی شی؟ که داسی وشي نو د دی مطلب به داسی وی چه د یوه وفا لرونکی غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تیار ولاړ وی او د یوه بدکار او باغی سری انجام به سره یو شان ته وی بلکه هغه بدکار له وفادار ځنی ښه وی. دا هغه خبره ده چه سلیم عقل او صحیح فطرت ئی هیڅ نشی منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٦٨﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٦٩﴾
أَمْ لَكُمْ آيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ إِنَّ لَكُمْ
لِمَا تَحْكُمُونَ ﴿٧٠﴾ سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ ﴿٧١﴾

آیا له تاسی سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښی لولئ تاسی داسی چه بیشکه تاسی لره دی په هغه (کتاب) کښی خامخا هغه څه چه خوښوئ ئی تاسی. آیا شته تاسی لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندی چه رسیدلی وی تر ورځی د قیامت پوری بیشکه چه شته تاسی ته هغه چه پری حکم کوئ تاسی پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چه کوی ئی) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعنی دا خبره چه مسلم او مجرم سره یو برابر وگڼل شی ښکاره ده چه له عقل او فطرت څخه مخالفه ده. بیا د دی په تاکید او تائید کښی کوم عقلی دلیل هم له تاسی سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کښی داسی کوم مضمون تاسی لوستی دی چه هر هغه شی چه تاسی ئی د خپلو ځانونو دپاره غوره کوی، همغه به تاسی ته درکاوه شی؟ او ستاسی گردی (تولی) غوښتنی او په زړه پوری خبری پوره کیدونکی دی؟ یا به الله تعالی تر قیامت پوری داسی قسم خوړلی وی چه تاسی هر هغه شی چه پخپلو زړونو کښی وټاکي (مقرر کړئ) همغه به تاسی ته درکاوه شی؟ او همغسی چه اوس تاسی هم په عیش او استراحت کښی یی تر قیامت پوری به په هم دی حال کښی وساتل شی؟ هغه سری چه د دوی له منځه داسی دعوی کوی نو د دی خبری د

ثابتولو ذمه واری ضائی پخپله غاړه ونیسی رانیوله او مخامخ ئی ودرره چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غوږی؟.

أَمْ لَمْ شُرَكَاءُ فُلْيَا تُؤْشِرُكَ بِهِمْ إِنْ كَانُوا صِدْقَيْنِ ۝

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتیني (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یواځی د دروغو بتانو په نامه داسی ویناوی کوی چه هغوی به له مونږ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالی په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکری او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کری. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت ډیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ۝

(او یاده کړه) هغه ورځ چه برښدوالی به وکری شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به ئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرقعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالی به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهی و صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید - لاس) او (وجه - مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه ټول مفهومات د متشابهاتو له ډلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ضائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالی په ذات - وجود - حیات - سمع - بصر او نورو صفاتو باندی مونږ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالی د تجلی له لیدلو څخه گرد (تول) مؤمنین او مؤمنات په سجده لویږی مگر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئی سجدي کولی د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتی کیږی او سجدي کولو دپاره به نه کیږی. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندی قدرت نه مومی نو د کافرانو عدم قدرت او ناتوانی په سجده کولو کښی په ښه ډول (طریقه) سره ثابتیږی. «دا گردی (تولی) چاری په قیامت کښی څکه کیږی چه مؤمن او کافر - مخلص او منافق په ښکاره ډول (طریقه) سره څرگند (ښکاره) شی. او د هر یوه باطنی حالت په حسی ډول (طریقه) سره وکتل شی. تنبیه: پر متشابهاتو باندی پخوا له دی نه خبری کړی شوی دی. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دی «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښی ډیره ښه او عالی او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندی کړی ده - فلیراجع.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ذیلی ښکته به وی (له شرمه) سترگی د دوی

تفسیر: یعنی د ندامت او شرمندگی لامله (له وجی) به یی سترگی ټیټی وی او نشی ئی پورته کولی.

تَرَهَّقَهُمْ ذُلٌّ وَقَدْ كَانُوا يَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٣٧﴾

راگیر کړی به وی دوی ذلت خواری او بیشکه ؤ دوی (په دنیا کښی) چه بلل کیدل دوی طرف د سجدي کولو ته او دوی به ؤ روغ رمت (نو سجده به یی نه کوله).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هغوی ته د سجدي حکم ورکړی شوی ؤ کله چه دوی روغ رمت ؤ او پخپل واک (اختیار) ئی سجدي کولی شوی هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسی شو چه استعداد ئی باطل شو. اوس که غواری چه سجده وکړی نه یی شی کولی.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَلِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چه دروغ وائی په دی خبری (قرآن) باندی ژر ده

چه وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کرو عذاب ته) له هغه ځایه
چه دوی نه دی پری پوه .

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کېنې لویدل یقینې دی. خو د دوی د دی خو ورځنی د توقف
او د عذاب د دلیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ - او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د
هغوی چاره وکړم. او داسی په ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوغم او زینه په زینه به
راښکته کرو دوی او ورو ورو به نژدی کرو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به
پخپلو چرتو (خیالونو) کېنې دوی تللی وی خو د دوی بنسټونه (بنیادونه) له بیخه خيژی.

وَأْمِلْ لَهُمُ الْإِنِّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٦٨﴾

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کېنې) بیشکه ځما کید - مکر - وار کلک
دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی
نو بیا به دوی هغه څرنګه ماتولی شی.

أَمْ سَأَلَهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٧٠﴾

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د
هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟
بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پته خبره علم الغیب پس دوی ئی
لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی خو
ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه
معاوضه تنخواه - کمیشن - او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا
پخپله له هغوی سره د پتو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او
هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکي نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ
(محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کېنې وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

یو بار نه اچول کيږي او له هغه شی څخه دوی مستغنی او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده - انکاره - رخی (کینې) او عداوت بل شی کیدی نشي

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٣٩﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښې) نو مه کيږه ته (په تنگ دلی او تلوار کښې) لکه خاوند د ماهی کب (په تنگ دلی او تلوار کښې) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسیر: یعنی د کب (ماهی) په گیده کښې تلونکی پیغمبر حضرت یونس علیه وعلی نبینا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبینو په معامله کښې تنگدلی او ویره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښې لږه لږه تیره شوی ده ﴿إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ - کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غصی نه) یعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډیره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښې ډیره چالاکی بلکه پیشگوئی وکړه.

تنبیه: د «مکظوم» معنی مفسرینو داسی کړی ده چه دی د ډیری اندیښنی او خپګان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. یو د قوم د ایمان نه راوړلو بل د عذاب د بیرته لویدلو. بل د بی له صریح اذن او اجازی ځنی له ښاره وتلو - او برسیره (سیوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کیدلو د ماهی په گیده کښې. نو ده په دی وقت کښې داسی دعاء وکړه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له گیدی څخه ئی نجات وموند.

لَوْلَا أَنْ تَدْرَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٠﴾

که چیری نه وی دا چه موندلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له گیدی د مهی نه) په سپیره ډگر (میدان) کښې او دی به ملامت کړی شوی و (ولیکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسیر: یعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زیات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښی چه د ماهی له گڼدی څخه د باندی لویدللی همغسې ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته بښل کیدل خو یواغی د الله تعالی د فضل او مهربانی لامله (له وجی) د هغه د ابتلاء په وقت کښی هم هغه شیان له هغه سره پاتی و.

فَاجْتَبَيْهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو ګرځولی ئی و دی له (کاملانو صالحانو انبیاءو ځنی)

تفسیر: یعنی بیا ئی د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلی درجه نیکو خلقو کښی ئی ورداخل کړ. په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی ځنی دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَأَعُوا اللَّهَ ذَكْرًا وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترگو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی ردو سترگو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترگو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) ابلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سری لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسې سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښی خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مدهانت مه اختیاروئ!.

تنبيه: ځینی له ﴿لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو ځنی هغه کسان چه په سترگو کولو کښی دومره مشهور ؤ په دی باندی ئی وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سری راغلل او په خورا (دیر)

قوت سره ئی پر رسول الله مبارک باندی چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زیات همت - زیار (کوشش) ئی په هغه کښی ولگوه مگر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم فقط په دومره ویلو سره هغوی ناکام پاتی شول چه «**الاحول ولاقوة الا بالله**» پاتی شوه دا خبره چه په نظر لگیدلو او یا نظر اچولو باندی هم څه وینا وکړه شی خو دا ئی غای نه دی. او څنگه چه نن مسمریزم یوه باقاعده فن او چاره شوی ده نو په هغه کښی زیات بحث او څیړنه (تحقیق) کول ښه کار نه دی.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٧﴾

او حال دا دی چه نه دی دا (قرآن) مگر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنی په قرآن کښی د لیونتوب او جنون خبری چیری دی. هغه خو د گردی (تولی) نری (جهان) او نری والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (دیر) لوی ذکر پند او د نصیحت لویه ذخیره ده. په دی کښی د بنی نوع انسان اصلاح او فلاح جاری پرتی دی او په رښتیا سره همغه سری لیونی باله شی چه د دی پاک کلام لیونی نه وی او د زړه په اخلاص سره ئی نه منی.

تمت سورة القلم بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الحاقه مكية وهى اثنتان وخمسون آية وفيها ركوعان رقما (٦٩) تسلسلها حسب النزول
(٧٨) نزلت بعد سورة الملك.

د «الحاقه» سورت مكى دى (٥٢) آيت (٢) ركوع لرى په تلاوت كښى (٦٩) او په نزول كښى
(٧٨) سورت دى

وروسته د «الملك» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَاقَّةُ ۝ مَا الْحَاقَّةُ ۝

هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی - څه شی دی هغه حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی د قیامت هغه گریئ - چه د هغی راتلل له ازله د الله تعالیٰ په علم کښی ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بی له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بیل او جلا (جدا) کیږی او گرد (تول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره څرگندیږی (ښکاریږی) او د هغه د ذات په نسبت گرد (تول) جگړه کوونکی هلته مغلوب او مقهور کیږی نو هلته به وپوهیدی شی چه هغه گری څه شی ده؟ او څرنگه احوال او کیفیات په هغی کښی شته؟.

وَمَا آدُرُّكَ مَا الْحَاقَّةُ ٦٩

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی که هر څومره یو خورا (ډیر) لوی سری هر څومره فکر ووهی او خپل چرت (خیال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغی ورځی د ویروونکی ننداری او زړه خوځوونکی پیښی منطری ته ئی فهم او ادراک نه وررسیږی. هو! د تقریب الی الفهم دپاره د تمثیل او تنظیم په ډول (طریقه) څو واقعی وروسته بیانېږی چه په دنیا کښی د هغه کبرئ قیامت د یوی وړوکی او بیځی حقیري او ناتمامی نمونی کار ورکوی. گویاکی دا د وړوکی (حاقی) یادونه د هغی لویي (حاقی) دپاره د یوه تمهید کار ورکولی شی.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ٧٠

دروغ ویلی ؤ ثمودیانو او عادیانو په (هغه قیامت) تکوونکی (د زړونو او د غوړونو په سختیو سره)

تفسیر: یعنی د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکی گریئ دروغ ویلله چه هغه به گرد (تول) ځمکه آسمان - لمر - سپوږمۍ - ستوری - غرونه او سری تکوی او ډیر سخت شیان تری وری وری او ذری کیږی بیا وگوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) څرنگه شو؟.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَاهُ إِلَىٰ طَاغِيَةٍ ٧١

پس هر څه چه ثمودیان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسیر: یعنی یوه سخته زلزله له یوه سخت آواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله او گورد (تول) ئی سره لاندی باندی کړل یا هلاک شول ثمودیان په سبب د سرکشیو خپلو سره چه د صالح علیه السلام ناقة ئی گوده او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادُ فَاهْلَكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۖ

او هر څه چه عادیان ؤ نو هلاک کړی شوی ؤ (دوی) په باد سخت آواز کوونکی (یا په ډیر سخت له حده تیریدونکی یخ باد)

تفسیر: یعنی هغه باد (ورښ) دومره سخت او شدید ؤ چه په هغه باندی د هیڅ یوه موجود زور نه رسیده تر دی چه هغو پرښتو له واکه (اختیاره) هم د هغه سخت باد اداره کول نه و پوره او د هغوی له لاسو ځنی هم الوت چه د هغه باد په اراده باندی مسلطی او مقرری وی.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ۖ هَاسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى ۖ كَأَنَّهُمْ أُعْجَازٌ نَّخْلٍ خَاوِيَةٌ ۚ فَقُلْ تَرَى لَهُم مِّنْ بَاقِيَةٍ ۝

مقرر کړی ؤ (الله) دغه (باد) پر دوی باندی اووه شپي او اته ورځی متواتر پرله پسې برابر نو لیده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کښی لویدلی (مړه پراته په ځمکه باندی) گواکی دوی (له جهت د لویوالی د جثو بیخونه) ډډونه د خرماؤ دی (هلاک پریوتلی په ځمکی باندی) نو آیا وینی ته کوم یو (نفس) له دوی ځنی باقی پاتی شوی (بلکه هیڅ ئی نه وینی).

تفسیر: یعنی هغه قومونه چه لنگ وهلی د مباحثی او مناقشی دگر (میدان) ته راوتی ؤ او په لوړو (اوچتو) غرونو سره به ئی ویل. څوک به وی چه له مونږ ځنی زیات زور ولری؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او ورښ سره مقابله ونشوه کړی. او ډیر پهلوانان ئی د هغه زورور ورښ (باد) د خپیرو په مخ کښی داسی کم قوت او بی سیکه او اوږده غځیدل لکه د خرما لوی ډډونه چه سرونه ئی وهلی شوی او له بیخه او بنست (بنیاد) څخه راوویستل شی. نو آیا وینی ته کوم یو له دوی ځنی پاتی شوی؟ بلکه ویه نه وینی یو تن هم له هغوی څخه پاتی شوی یعنی د هغو قومونو ذریه او برگ (نسل) پاتی نه شو - او د دنیا له منځ څخه بیخی فنا شول.

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكُ بِالْخَاطِئَةِ ۖ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ۝

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه غنی و او (اهل د) کلیو چپه (الله) کړی شویو په گناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونيول هغوی په نیولو سختو سره .

تفسیر: یعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډیری سختی خبری او تکبر او ځانمنی (لویځ) کولی او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو گناهونو تیر شوی دی لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واپول شول دوی گردو (تولو) د خپلو خپلو پیغمبرانو خبری نه منلی - او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی و او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاری غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی گرد (تول) په لویو آفتونو سره ککر شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه غنی مشکله وه . هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دی پوره .

إِنَّا لَنَّاظِمَا الْمَاءِ حَمَلَكُمُ فِي الْجَارِيَةِ ۖ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَا أَذُنٌ وَأَعْيَةٌ ۝

بیشکه مونږ هر کله چه طغیان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو مونږ تاسی په تلونکی بیړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وگرځوو مونږ دا (واقعہ) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په یاد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصیحت) غوړونه یادوونکی ساتونکی .

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هیڅ ډول (طریقہ) د هیڅ یو انسان پاتی کیدل او ژغورنه (نجات) له هغه غنی ممکنه نه وه او ځمونږ قدرت او عام انعام - اکرام - او احسان و چه گرد (تول) منکران مو دوب کړل او یواځی نوح علیه السلام او د هغه ملگریو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی یوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بیړی سلامت پاتی کیدل له توقع او هیلې (امید) غنی لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آیا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلی ژغورنې (نجات) قصی نورو ته وکړی او په دی ډول (طریقه) سره دا پېښه تر آخر پوری د هر سری په یاد پاتی وی نو دغه خبری د هغو غوږونو له یاده چه کومه معقوله خبره اوری او پری پوهیږی او په یاد ئی ساتی هیڅ کله به نه هیرېږی چه په یوه زمانه کښی د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندی هسی یو لوی احسان شوی دی. او په دی باندی وپوهیږی، لکه چه د دنیا په جگړو او پېښو کښی تل فرمان برداران له نافرمانانو ځنی بیلېږی هم داسی حال به د قیامت په ویروونکی (حاقه) کښی هم کیدونکی وی. وروسته له دی نه بیا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ۖ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ۖ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝

بیا کله چه پوکی وشي په صور شپیلی کښی پوکی یو او پورته کره شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توتی توتی) په ماتولو یوه سره نو په دغه ورځی کښی به واقع شی (هغه) واقع کیدونکی (قیامت)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) له پو کیدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت ځنی راووځی او گرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری ذری او بشرکی بشرکی کیږی نو هم دا د قیامت د قائمیدلو وقت دی.

وَأَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ۖ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهِمْ

او وبه چوی (خیری به شی) آسمان بیا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښی سست ضیف وی او ملائکی پرښتی به وی په څندو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تیریدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کندو پکښی نه لیده کیږی په هغی ورځی کښی به شلیږی او توتی توتی کیږی به کله چه د هغه د منځنی برخي نریدل شروع کیږی نو پرښتی به د هغه څندی (غاړی) ته ځی.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَنِيَّةٌ ۖ

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښی اته (پرېښتی).

تفسیر: اوس څلورو پرېښتو عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یواځی له پاک پروردگار سره دی په هغه ورځ کښی له هغوی سره څلور پرېښتی نوری هم ملگری کیږی. په «تفسیر عزیز» کښی د دی عددونو په حکمت او د دی پرېښتو پر حقائقو باندی ډیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی ښائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۚ

په دغه ورځ کښی به تاسی حاضر وړاندی کړل شی (الله ته سره د حساب) پته به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پته خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به تاسی د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شی او د هیچا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او څرګرد (تول) عام منظر ته به رانښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينًا فَيَقُولُ هَذَا مَا أَرَأَيْتُ أَكُتِبَ ۖ

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشی (واخلی) او ولولئ تاسی دا څما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځی کښی هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښی ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له ډیری خوښی ځنی هر سری ته ورښکاروی او وائی به چه راځی څما اعمالنامه ولولئ!

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُلُوقِ ۖ

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښی) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی هسی خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور غما حساب او کتاب اخیست کیږی نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره می محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پوری نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره غما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهَوْنِي عَيْشَةً رَاضِيَةً ۱۱۱ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۱۱۲ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ۱۱۳

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښی (چه دی به پری راضی وی) په جنت عالی لوی اوچت کښی چه میوی به ئی نژدی وی.

تفسیر: چه په ولاړه - ناسته - ملاسته او هر وقت او هر حال کښی په ډیره آسانی سره په لاس راځی او په ښه ډول (طریقه) سره شوکولی کیږی!

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ۱۱۴

(ورته وږه ویل شی) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښی لیږلی ؤ (تاسی ای مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی تاسی خاص د الله تعالی دپاره د خپلو نفسانی خواهشونو مخی مو نیولی وی او د لوړی او تندی ربرونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستی ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسی باندی نشته. په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چه زړه غواړی خورئ او څښئ ئی! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږی او نه د بدهضمی او د بولو او غاښو او د بلی ناروغی اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دی نعمتونو زوال په تصور کښی راځی.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ ۖ يَقُولُ يُلَيِّنُنِي لَمْ أُوْتِ
 كِتَابِيَّ ۖ وَلَمْ أَدْرِمَا حِسَابِيَّ ۖ يَلَيِّنُهَا كَانَتْ الْقَاضِيَةَ ۱۱۵
 مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَّةٌ ۖ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ ۱۱۶

او ہر ہفتہ شوک چہ ورکر شی کتاب عملنامہ د دہ پہ کین لاس د دہ نو وبہ وائی (لہ غمہ داسی چہ) ای کاشکی نہ وی راکری شوی ماتہ دا کتاب اعمالنامہ غما او نہ وم پوہ شوی زہ چہ خہ دی حساب غما۔ ای کاشکی وی (پرومبنی مرگ غما پہ دنیا کینی) خلاصوونکی (غما لہ دوہم حیات) ہیخ دفع ونہ کرہ لہ ما غنی مال غما بریاد شو لہ ما غنی سلطنت حکومت غما۔

تفسیر: یعنی د شا لہ لوری پہ کین لاس کینی د ہر چا اعمالنامہ چہ ورکولہ کیوی ہفتہ پوہیوی چہ پہ ما باندی کمبختی راغلی دہ۔ نو پہ دی وقت کینی پہ ڊیر حسرت سرہ داسی تمنا کوی چہ کاشکی غما دا اعمالنامہ نہ وی راکری شوی او زہ نہ خبریدی چہ غما حساب او کتاب غرنگہ دی! کاشکی پہ مرنی می دا قصہ پای (آخر) تہ رسیدلی وی! او زہ د تل دپارہ مر پروت وی! او لہ مرنی غخہ وروستہ می بیا دا ژوندون نہ پہ برخہ کیدی او کہ ژوندی کیدم خو بیا زر د مرگی یوہ لقمہ او نمری کیدلی!! افسوس چہ ہفتہ مال - جاہ - حکومت او دولت می ہیخ پہ کار رانگی - او نن می د ہغو گردو (تولو) شیانو ہیخ یو شی پہ سترگو نہ راغی۔ نہ خہ دلیل او حجت پہ لاس لرم او نہ غہ عذر او معذرت کولی شم۔

(نو اللہ تعالیٰ اجل شانہ واعظم برہانہ خازنانو د جحیم تہ داسی حکم فرمائی چہ)

خُدُوهُ فَعْلُوهُ ۝ ثُمَّ الْحَيِّمَ صَلَوَةُ ۝ ثُمَّ فِي سُلْسِلَةٍ
ذَرَعُهَا سَبْعُونَ ذَرَاعًا فَاَسْلُكُوهُ ۝

ونیسے دی! پس پہ غنغیر سرہ وتری دی! بیا (اور د) د دوزخ تہ وغورغوی دی! بیا پہ یوہ غنغیر کینی چہ گزونہ د ہفتہ اویا گزہ وی پس ننہ باسے دی (پہ دوزخ کینی)۔!

تفسیر: پرشتو تہ بہ حکم کیوی چہ ہفتہ ونیسے! او غارکی ئی پہ غارہ کینی ورواچوی! او پہ اور کینی ئی غوپہ کری! او پہ ہفتہ غنغیر کینی ئی چہ اوید والی ئی اویا گزہ دی وتری! تر خو د سوخیدلو پہ وقت کینی ہیخ ونہ خوخیدی شی ٹککہ چہ د دی خوا او ہنی خوا لہ خوخیدلو غنی سوخیدونکی لو غہ تخفیف حس کولی شی۔
تنبیہ: لہ گز غنی د ہفتہ غای گز مراد دی چہ د ہفتہ اندازہ ہم اللہ تعالیٰ تہ معلومہ دہ۔

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۖ وَلَا يَحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۖ

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راوړ په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام دودی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژنده او نه ئی د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګروپونه (تپوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسې چه بنائی ایمان ئی رانه وړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او وړوکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ ۖ

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست شوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ۖ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخِطُؤُنَ ۖ

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنی چه نه خوری دغه (غسلین) مګر همغه خطا کاران ګناهګاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه ورسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یواځی هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو ګناهګارانو څخه بل شوک نشی خوری او هغه هم د لوړی او تندی له شدته تیروتنی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی ګڼی چه د هغه ځنی هغه ته څه ګټه ورسیږی وروسته له هغه دا ورښکاریږی چه د هغه خوړلو د لوړی له بره (تکلیفه) لوی ربر (تکلیف) ورپښ کړ. (اعاذنا الله من سائر انواع العذاب فی الدنيا والآخرة)

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿۲۸﴾ وَمَا لَا تَبْصِرُونَ ﴿۲۹﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿۳۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئی تاسی او په هغو شیانو چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده .

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده - او نه د کهنات اټکلونه او چټی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالی کلام دی چه له آسمانه ئی یوه لویه پرشته حضرت جبریل علیه السلام راوړی - او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئی اوړوی. هغه پرشته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښی انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترگو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان ځنی تاسی ته ثابته شوی ده .

تنبیه: په دنیا کښی دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سری ئی په سترگو سره لیدلی شی. بل هغه چه په سترگو سره ئی نشی لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سری مجبوروی. مثلاً هومره چه مونږ خپلی سترگی ستړی - او ځمکی ته ځان څیر کړو په محسوس ډول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پر شوی د خپلو سترگو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ ځنی د هیچا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی ځنی محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه ډول (طریقه) سره وکړه شی؟ بس په گرد (تول) عالم کښی یو د حضرت الهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو گردو (تولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شی. همغسې چه ځمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښی چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښی وښوینږی په داسی ځای کښی د عقل لاس نیونه د الهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښی. ښائی دلته په ﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ﴾ باندی ئی ځکه قسم وریاد کړ یعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په رومنی آیت کښی بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښی ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښی د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو - نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاو په منلو کښی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر را کړی دی څه اشکال وینی؟.

وَمَا هُوَ يَقُولُ شَاعِرٌ قَلِيلًا مَّا تَوَمَّنُونَ ﴿۳۱﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کيږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښی له یقین ځینی پلوشی راځلیږی مگر ډیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شی؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شی؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښی د وزن - بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښی د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئی یواځی وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښی ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیه دلائلو او یقینیو حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَدَّكُرُونَ ﴿۳۲﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلی تاسی (بلکه نه ئی آخلی).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئی رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښی ووهی چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښی همغه خلق ؤ چه له بتانو - پیریانو - او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئی تعلقات او مناسبات لرل - دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت ځینی مقفا او مسجع خبری اورولی - مگر د پیریانو په کلام کښی معجزی نه وی چه هغه غوندی بل څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر (کاهن) ته کومه خبره وروښی بل پیری هم همغسی خبری ورښولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی. د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښی یواځی د قافیی او د سجوی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښی یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولی خبرو باندی مشتملی وی خو د علومو او حقائقو غنی مطلع کیدل - او په ادیانو - شرائعو - اصولو او قوانینو باندی پوهول او د معاش او معاد دستور او آئین معلومول - او د پښتو او د آسمانونو له پتو خبرو غنی خبر ورکول له هغوی غنی له سره نشی کیدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسی خبرو غنی دک دی.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالميانو.

تفسير: څکه چه د گردی (تولی) دنیا د تربیت دیر اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کښی بیان شوی دی.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ ﴿۳۴﴾ لَّا خَذْنَا مِثْلَهُ بِالْيَمِينِ ﴿۳۵﴾
ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِثْلَهُ الْوَتِينَ ﴿۳۶﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۳۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندی ځینی خبری (چه مونږ ورته نه وی ویلی) نو هر ورو (خامخا) بدل اخیستی به ؤ مونږ له ده په یمین قوت عذاب سخت سره بیا به خامخا پری کړی ؤ مونږ له ده رگ د زړه (او وژلی به می ؤ) پس نه به ؤ هیشوک له تاسی څخه (یعنی نه یی تاسی) له قتل د (هغه محمد) غنی منع کوونکی (ما لره).

تفسير: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله عليه لیکي «یعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به ئی الله تعالیٰ دښمن کیده او له لاسه به ئی نیوه قاعده ده چه د ورمیر ووهلو په وقت کښی جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوړی». حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله فرمایلی چه د (تقول) ضمیر د رسول په لوری راجع کیږی. یعنی که رسول بالفرض والتقدير کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی یا د هغه په کلام کښی بل شی له خپل لوری گډوی چه الله تعالیٰ نه وی ویلی نو په هغه وقت کښی پر ده باندی عذاب نازل کیږی (العیاذ بالله) څکه چه د هغه تصدیق او رشتیا والی له بیناتو آیاتو او دلائلو او براهینو په وسیله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبری باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورته کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی غنی به امن پورته کیږی - او هسی یو التباس او اشتباه پکښی لویږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشریع غنی منافی دی

په خلاف د دی هغه سری چه د هغه رسالت په بیناتو آیاتونو براهینو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علائیه دلائل د هغه د رسالت نفی کړی وی نو د هغه خبری چتی (بیکاره) او خرافاتی دی او هیڅ یو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لایق) نه بولی - او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دین کښی له هغه ځنی کوم التباس او اشتباه واقع کیږی او هم د هسی سری تصدیق کیدل د معجزاتو او نورو په وسیله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتلو دپاره داسی چاری وړ د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وگنئ که باچا کوم سری پر کوم منصب او ماموریت باندی مقرر وی - او سند او فرمان او نور ورکوی - او چیری ئی استوی - اوس که له دغه سری ځنی په خدمت کښی کوم خیانت څرگندیږی (ښکاریږی) - یا په باچایی کوم دروغ تری - او بیا دا پری ثابتیږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هیډاد (انجام) او سزا رسیږی لیکن که کوم مزدور او معمولی سری تل داسی اړتی او چتی (بیکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی یا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هیڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو ځنی خوله نیسی په هر حال په دی آیت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په یوه حرف یا یوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هغه کښی څه زیاتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی گمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی - د سفر استثنا د توریث په (١٨) باب (٢٠) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی گستاخی وکړی چه هسی کومه خبره ځما په نامه وکړی چه ځما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ویلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پیغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پیغمبر وی له هغه ځنی داسی کار کیدل ممکن نه دی د دی آیت نظیر د (البقرة) په سورت د دغه تفسیر کښی یو بل آیت هم شته

﴿وَلَيْنُالْبِغْتِ أَهْوَاهُمْ يُعَذِّبُكَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاعٍ﴾ آیت ١٢٠

وَأَنَّهُ لَتَذَكُّرَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٢٩﴾
وَأَنَّهُ حَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٣٠﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویریدونکیو لره (چه نفع تری اخلی) او بیشکه مونږ ته خامخا معلوم دی دا چه بیشکه ځینی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بیشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پشیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ویننی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ گنی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پشیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککر شوی یو.

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥٨﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٩﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ- قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووايه په نامه د رب خپل چه له گردو (تولو) غنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لايق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سری په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحاقة بفضل الله ومنه وكرمه فله الحمد والمنة

سورة المعارج مكية وهی اربع و اربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۰) تسلسلها حسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحاقة».

د «المعارج» سورت مكی دی (۴۴) آیتونه (۲) ركوع لری په نزول كښی (۷۹) او په تلاوت كښی

(۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿٦٠﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٦١﴾

وغوشت غوشتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو
لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوشتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی ځنی نشی لری کولی» یا به غوشتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکړی شوی ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تپږی (کتی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوشتونکی داسی یو آفت غواری چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیڅا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهایی درجه ناپوهی - حماقت او سپین سترگی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مَنْ اَللّٰهُ ذِي الْمَعَارِجِ ۝۵

له طرفه د الله چه څښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح گرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنزدی کیږی. یا د هغه بندگان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزديکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) څیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لږوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری ځینی داسی چی په یوه رپه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او ځینی داسی دی چه یوه گری (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او ځینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او ځینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلى هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه ځنی فراغت ومومی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالی تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیتی بی شماره درجی لری.

تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ

چه څیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرستی او د خلقو د ارواحو وړاندی والی او حاضری به اجراء کیږی. او دغه وړاندی والی او حاضری به کله اجراء کیږی؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی چه

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

په هغه ورځ کښی چه ده اندازه د هغی پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعنی له اولی شپیلی (صور) څخه تر هغه پوری چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان په دوزخ کښی ننوځی پنځوس زره کاله تیریږی - او گردی (تولی) پرستی او د ټولو مخلوقاتو ارواحونه په دی تدبیر کښی د خدمتگار په ډول (طریقه) ملگرتوب کوی. بیا به د دی لوی کار د مدت تر سره کیدلو ځنی وروسته د دوی عروج کیږی.

تنبیه: د نبی کریم په یوه حدیث کښی راغلی دی «خدائیکو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندی داسی تیریږی لکه چه یو فرض لمونځ ئی اداء کړی وی»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نیک (بی له شکوه - شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعنی که دا کافران د انکار او تمسخر له لاری شورماشور کوی چه ژر هغه ټاکلی (مقرر) عذاب راورسیږی! بیا هم تاسی تلوار مه کړئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنگوئ! او نه د پتی (شکایت) الفاظ (توری) ښائی د تاسی له خولی څخه ووځی! دا ستاسی صبر او د دوی تمسخر او ملندی به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کړی.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۝ وَتَرَاهُ قَرِيبًا ۝

بیشکه دغه (منکران) وینی هغه (عذاب یا قیامت) لری، او مونږ ئی وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدی.

تفسیر: یعنی د دوی په خیال کښی د قیامت راتگ لری ورځی بلکه د دوی په زعم وقوع ئی هم ممکن نه دی او په عقل کښی ئی له سره نه ځائیږی. او مونږ ئی ډیر نژدی گڼو او هسی بولی چه اوس راځی!

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْهَيْلِ ۖ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۚ

هغه ورځ (به واقع شی پر منکرانو عذاب) چه وگرځی آسمان په شان د قلعي ژبیر ویلی شوی (توری ختی د تیلو) ځینو د (مهل) ترجمه د تیلو په ختو او تلچتو سره کړی ده. او وبه گرځی غرونه په شان د وړی نداف وهلی رنگارنگ

تفسیر: وړئ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنگونه لری او د دغو غرونو رنگونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دی لکه چه الله تعالی د «فاطر» د سورت په څلورمه رکوع ۲۷ آیت کښی فرمائی ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَايِبُ سُودٌ﴾ او د (القارعة) په سورت کښی ئی فرمایلی دی ﴿كَالْيَمِينِ الْمُنْقُوشِ﴾ یعنی غرونه لکه رنگینی وهلی شوی وړئ غوندی به وی دا خوا او هغه خوا به رگری رارگری.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ۚ يَبْصُرُونَهُمْ

او نه به کوی پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وی په ځان خپل) اگر که په نظر ورځی دوی ته هغوی او ښه به ئی وپیژنی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی گورد (تول) به سره په نظر راځی او دا به ورښکاریږی چه د دوی دوستی چتی (فضول) او بیکاره وه». هر یو به د بل حال او احوال گوری مگر یو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمایت نشی کولی او هر یو به پخپل فکر کښی دوب تللی وی.

يَوْمَ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابٍ يَوْمَئِذٍ بِبَنِيهِ ۚ
وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ۚ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤَيِّدُ ۚ وَمَنْ فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا لَّنَّ يَجْعَلُهُ ۚ

خوښوی به مجرم گنهگار (کافر) چه فدیہ ورکړی له عذابہ د دغی ورځی په
 غامنو خپلو سره او ملگری ښځی خپلی سره او ورور خپل سره او خپلوانو
 قبیلو خپلو هغو سره چه غایونه ئی ورکول دوی ته په دنیا کښی او هغه
 څوک چه په ځمکه کښی دی ټول بیا وژغوری (وساتی) ځان خپل نه ده
 داسی چه آرزو کوی دوی

تفسیر: یعنی غواړی به چه گرد (ټول) کور او کهول او خپل که ئی له لاسه پوره وی او په درد
 ئی وځوری له خپله ځانه قربان کړی او پخپله فدیہ کښی ورکړی او خپل ځان وژغوری (وساتی)
 مگر دا به امکان ونه لری او خلاص به نشی له عذابہ ځکه چه:

كَلَّا إِنَّهَا لَأُظْلَمُ ۝۱۵ نَزَّاعَةً لِّلشَّوٰی ۝۱۶

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبی وهونکی دی ویستونکی دی (له کفارو څخه) د
 ایښی (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعنی هغه اور به مجرم کله پریردی هغه به ئی پوستکی ویاسی او تر ایښی (جگر) پوری
 ئی رسیږی او ایښه ئی هم تری ویاسی.

تَدْعُوَامِنْ آدِبَرَوْتَوٰی ۝۱۷ وَجَمَعَ قَاوُغٰی ۝۱۸

رابولی (دا دوزخ) هغه څوک چه شا ئی کړی وی او مخ ئی گرځولی وی (له
 ایمانه). او ټول کړی ئی وی (مال) نو ساتلی ئی وی (د الله حق ئی تری نه
 وی ورکړی).

تفسیر: یعنی د دوزخ له لوری به یو رابښکودل او ناری او سوری وی. هومره سړی چه په دنیا
 کښی د حق او رښتیا په لوری شا اړولی او د ښو چارو ځنی مخ گرځولی وی او د مالونو او
 شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښی مشغول و هغه گرد (ټول) به د دوزخ په لوری رابښکودل
 کیږی. په ځینو آثارو کښی شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسی وائی «التي يا
 کافر! التي يا منافق! التي يا جامع المال! - یعنی ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای
 منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتی. وروسته له دی
 نه به یو لوی ورمیږ لرونکی شی له دوزخه سر راوباسی او تښتیدونکی دوزخیان به پخپل اوږد

شوند سره هسی ټولوی او پخپلی گیدی کښی به یی اچوی لکه چه مرغه پخپلی مېټوکی سره دانی ټولوی (العیاذ بالله)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۖ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ۝

بیشکه انسان بنی آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بی صبره او کله چه ورسپړی ده ته شر خرابی صبر نه کوی ډیر فریاد کوی او کله چه ورسپړی ده ته ښیگنی (فایدی) نو بی توفیق کیږی منع کوونکی شی (حق لره)

تفسیر: یعنی په هیڅ لوری پخپلی بهادرئ - کلکتوب - پوخوالی - قوت او همت نه ورښکاروی. که فقر - فاقه - ناروغی او سختی پری راشی نو بی صبری ورښکاروی - ویریږی او ناامیده کیږی او هسی گنی چه اوس د هغه دپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتی چه په هغی کښی له هغه ربړ (تکلیف) او مصیبت نه ځان وژغوری (وساتی). که مال - شته - دولت روغتیا - عظمت او پت ور په برخه شی نو د ښیگنی (فایدی) دپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوی او د الله تعالیٰ په لاره کښی هیڅ یو شی په اخلاص او مینې سره نه لگوی. هو! هغه سری له دی وینا غنی مستثنیٰ دی چه د هغوی بیان دغه دی چه اوس راځی.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ۚ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ۝

مگر (نه دی پیدا کړی شوی هلوع هغه) لمونځ کوونکی چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دی او هیشکله او هیچیری هیڅ یو لمونځ تری نه فوت کیږی.

تفسیر: یعنی د لمانځه ناغه کوونکی نه دی بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئی کوی. او د لمانځه په حالت کښی په ډیر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوی او تل لمانځه ته متوجه وی.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ۖ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ۝

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه په اموالو د هغوی کښی حق برخه معلومه

وی (له زکوٰۃ او صدقات) دپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو) چه سؤال نه کوی.

تفسیر: د (المؤمنون) په سورت کېنې د دی تفسیر تیر شوی دی. غمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وگورئ.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٨﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسیر: یعنی د هم دی یقین په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ عَذَابٍ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ویریدونکی وی (اگر که په عبادت کېنې ئی ډیر کوښښ هم کړی وی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له عذابه ویریدوی او په خرابو کارونو پسې هیڅ نه گرځی. ځکه چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٤٠﴾

بیشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ویریدوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی عذاب داسی یو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری ځنی مأمون شی او بی ویری کینی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْمَالِهِمْ حَفِظُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ

أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ غَيْرُ مُلْمِئِينَ ﴿٤٢﴾

فَمِنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعُدُونَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دی) چه دوی د خپل شهوت د غایونو ساتونکی دی. مگر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی - وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی ځنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولتوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندگانو د کردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سری هومره قوتونه چه شته هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی ترلی دی له هغه ځنی خپله غاړه ونه غړوی!

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پتوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پېښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پتوی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٤٠﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو - شرائطو او آدابو ځنی باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو ځنی تل خپل ځان ساتی.
تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی «الصلوة عماد الدین».

أُولَئِكَ فِي جَنَّةٍ مُّكْرَمُونَ ﴿۲۵﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرّم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهمت بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو په هغه کښی به د «هلوغ» منمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای په هغه کښی به د عزم - همت - قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿۲۶﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿۲۷﴾ أَيُطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةً نَّعِيمٍ ﴿۲۸﴾

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا نه راځفاستونکي دی. له ښی لوری څخه او له کښی لوری څخه ناست دلی دلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سری له دوی ځنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران دلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی - خاندی - ملندی وهی - اپلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځی؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولویدی نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتری او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیدو. داسی به هیڅ ونشی او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کېنې هیچیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی. تنبییه: ابن کثیر رحمه الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او مندی وهی او ښی او کینی خوا ته دلی دلی پندیری! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو ځنی ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تېنتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی څخه به هر یو سری بی له اندېښنی جنت ته ننوځی؟ هرگز داسی نه ده (هذا كما قال الله تعالى ﴿فَالَهُمْ عَنِ التَّذَكُّرَةِ مَعْرُضِينَ﴾ كَأَنَّهُمْ مُّزْمَرُونَ ﴿فَرَّتْ مِنْ قَبْرِهِ﴾ د «المذثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) څخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غونډی یوه حقیر شی یا له منی غونډی یو ناولی شی ځنی پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُونَ﴾ اشاره د ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوةً﴾ په لوری وی چه څو آیه پخوا له دی څخه تیر شوی دی یعنی هغه څو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿إِلَّا الْمُضِلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صُلَاتِهِمْ نَالِمُونَ﴾ په استثنا کېنې نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنگه کیدی شی؟ په دی تقدیر سره د ﴿مِّمَّا يَعْلَمُونَ﴾ ترکیب به د ﴿خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ له قبیلې څخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغْرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راڅرګندیږی او په یو نوی ځای راپتیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل ځما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مال په سفلیاتو کېنې مشرقی او مغربی

غمکی راز راز (قسم قسم) خلق او هستی دوندگی او موجودات او په علویاتو کښی لمر سپوږمۍ ستوری او نور موجودات راښوولی دی. برهان الدین کشککی.

إِنَّا لَقَدِرُونَ ﴿۳۰﴾ عَلَىٰ أَنْ تُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿۳۱﴾

بیشکه مونږ خامخا قادر یو په دی باندی چه بدل راوړو خیر ډیر غوره له دوی څخه او نه یو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی کله چه د هغوی په غای له هغوی غنی ښه سری راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ یا د (خیراً منهم) څخه د دوی دوهم غلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی یا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند څخه په هر حال اکمل وی. یا دا مطلب - پریږدئ چه دا د مکي کافران خندا او مسخري وکړی او ملندی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی غنی غوره قوم راولو لکه چه د قریشو په غای ئی د مدیني انصار ودرول او مکه والان بیا د هغوی د واک (اختیار) غنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښی ئی د خپلو شرارتونو خوند وشکو.

تنبيه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره یاد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آیا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی؟

فَذَرَهُمْ يُخْضِرُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يَوعَدُونَ ﴿۳۲﴾

نو پریږده دوی (ای محمده!) چه ننوځی مشغولیری په باطلو کښی او لوبی کوی په دنیا کښی تر هغه پوری چه پیوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر یا قیامت دی)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو ځنډ (ایسارتیا) دی بیا به د هغوی سزا یقینی وی. (هذا کان قبل الامر بالقتال)

يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَحْدَاثِ سَرَّاعًا كَانَتْهُمْ إِلَىٰ نَصْبٍ يُؤْفَضُونَ ﴿۳۳﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شی دوی له قبرونو څخه چه غغلیدونکی به وی لکه
چه دوی په طرف د نینو چابک غغلی.

تفسیر: یعنی څرنگه چه څوک د کومی خاصی نبی او علامی په لوری په مندو سره غغلی او یو
له بله غواړی چه ژر ورسیدی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاوخوا
کبزی درولی شوی و چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانگل.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُقُهُمْ ذُلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٣٤﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترگی د دوی چه پت کړی به وی دوی لره
ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه و دوی چه وعده ورسره کړی
شوی وه (په دنیا کبزی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه

سورة نوح مكية وهی ثمان وعشرون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۱) تسلسلها حسب النزول (۷۱)
نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کبزی (۷۱) او په نزول کبزی
هم
(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورتته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ
يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ①

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنی چه راشی دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښی که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښی د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښی د دوزخ له عذاب سره مخامخ شی ښائی چه مؤمنان شی.

قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي كُنْتُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۖ إِنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا ۝۳

وویل (نوح) ای قومه ځما بیشکه زه تاسی ته ویروونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندگی کوئ تاسی الله ته او وویږئ له الله ځنی او ومنئ تاسی ځما خبری (په شرعیه و امورو کښی)

تفسیر: یعنی له الله تعالی څخه وویږئ! او کفر او معصیت پریږئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۝

چه وښی (الله) تاسی ته (تول یا ځینی) گناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروښلی شی او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر و هغه به د ایمان راوړلو ځنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شی چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکینانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښی پر تاسی باندی مرگ راځی ځکه چی له مرگ ځنی په هیڅ دول (طریق) هیچا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زانده ومنلی شی او که «من» تبعیضیه وویلی شی لکه چه مونږ په ترجمه کښی آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شی.

إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کېنې د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندې ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبې دپاره وړاندې وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرگ پخپله مقرر وده باندې راتلونکی دی او په هغه کېنې هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هو الاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل ډول (طریقه) کوی. «یعنی بندګی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کېنې تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتګ کېنې هم هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نشته. که ګرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندګی پرېږدئ نو ګرد (تول) به سره یو ځای مړه کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کېنې ګرد (تول) سره ډوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یواځی د حضرت نوح علیه السلام بندګی د بنی نوع انسان د ژغورنې (نجات) سبب وګرځیده.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

که چیرې یی تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا ګردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۖ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ۖ

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مګر تېښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مایوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کېنې ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شېبه می هم څه معطلی او ډیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رنرا) او د شپو په تیارو کېنې می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مگر نتیجه داسی شوه چه هر خو هر خومره می دوی ستا په لوری ویل دوی هومره له تا
 څخه لری شول. او هومره چه غما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار
 وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه
 وبیسی ته دوی نو ننباسی دوی گوتی خپلی په غوړونو خپلو کښی (چه غما
 دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی غما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غیر
 خامخا د هغوی غوړونو ته ونه رسیږی.

وَاسْتَعْشُوا بَيْنَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ؤ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما
 ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی غما او زه د هغوی صورت ونه گورم که کوم وقت په گوتو سره هغوی
 غوړونه په بڼه ډول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه
 خبره په هیڅ یوه ډول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوړونو کښی ور نه ننوځی.

وَاصْرُؤْ وَاسْتَكَبرُوا اسْتَكْبَارًا

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعت غما)
 سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی له خپلی طریقې څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی
 غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه غما د اسلامی دعوت خبرو ته غوړ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ۝

بیا بیشکه ما ویل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرگو کښی می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښی می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۝

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرگو او مجامعو څخه می هم گوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلې او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنډه ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنگ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝

نو ومی ویل دوی ته بښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر بښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس ځما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیت کړئ او له هغه ځنی د خپلو تیروتو او خطاؤ بښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی گناهونه او قصور بښل کیږی ځکه چه الله تعالی لوی بښونکی دی او ستاسی هغه گرد (تول) پخوانی گناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ۝

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته ییږی لری کیږی - او الله تعالی ډیری ښی وریدونکی ورپیځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه پنیږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی - بودګان (څاروی) او نور ساکبنان (جاندار) به څرپیږی - شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږی، لنډه ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.

تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفه الکابلی ثم الکوفی رحمه الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ۝۱۳

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالی له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی - عزت او وقار دروپیږی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالی په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه وپیږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝۱۴

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یی تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګېده کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنگونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مړینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) ښو (صورتونو) او رنگارنگ اشکالو اوږی راوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ۝
وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ۝

آیا نه گورئ تاسی خرنگه پیدا کری دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی
(یعنی یو د بل د پاسه) او گرغولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی
رنا (رنرا) روښانه او گرغولی ئی دی لمر دیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رنا (رنرا) ته چه تیزه او توده وی او د راتگ په سبب ئی د شپې تیاره ورکړی
ښائی ځکه ئی په بله دیوه سره مشابهه او ورته کړه - او د سپوږمی رنا (رنرا) ته ښائی ځکه په
رنا (رنرا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی دیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وگڼل شی
چه د قمر د جرم په واسطه سره او تته سرد - کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ۝

او الله زرغون پیدا کړی یی تاسی (یعنی پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له
ځمکی ځنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعنی له ځمکی څخه ئی په ډیر پوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم
علیه السلام له خاوری څخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه څخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا
او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو ځنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ۝

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرگه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی
تاسی (له قبورو څخه عندالبعث) رايستل

تفسیر: یعنی وروسته له مړینی څخه بیا له خاوری سره گډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه ځنی
راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ۝ لَتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۝

او الله مگرخولی ده تاسی ته غمکه غوړولی فرش تر خو چه لار شی تاسی له دغی (غمکی) نه پر لارو لویو ارتو باندی.

تفسیر: یعنی پر هغه باندی کینع - مگرخی - لاندی - باندی ورشی او اوده شی په هر لوری ئی ارتی لاری درایستلی دی. که یو سری وغواړی او لازم وسائل ورسره وی نو په ټوله غمکه باندی چورلیدی شی او د لاری د نشتوالی لامله (له وجی) به هیڅ یو مشکلات نه ورپېښیږی.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ اِلَّا خَسَارًا ﴿٧١﴾

ووېل نوح ای ربه غما بیشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه او متابعت ئی وکړ د هغه چا چه نه ئی دی زیات کړی ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هیڅ بابت کښی) پرته (علاوه) له زیانکاری گمراهی.

تفسیر: یعنی د خپلو مشرانو خبری ئی واوړیدی چه د هغوی په مال او اولاد کښی هیڅ یو ښه والی او بهتری نشته. بلکه دوی پر هغوی باندی ورغوند شول او د هم دی لامله (له وجی) هم مشران له دین غنی بی برخي شول او هم ئی د ډیر تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا كَبِيرًا ﴿٧٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوی) مکر ډیر لوی.

تفسیر: یعنی گرد ئی وپوهول چه د هغه خبره ونه منی او راز راز (قسم قسم) تکلیفونه ور ورسوی.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او ووېل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پرېږدی تاسی (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندی ټینګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیرئ! وایه شی چه تر سله‌اؤ کلونو پوری هر یوه خپلو ٹامنو لمسیو او کروسبو ته ئی وصیت کاؤ چه بنائی هیثوک د دی سپین پیری نوح خبری وا نه وری! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی تینگ اوسی! چه له هغه شخه مو ونه بنویوی!.

وَلَا تَذَرْنِ وَدًّا وَلَا سَوَاعَا وَلَا يُعُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٣٧﴾

او مه پریردئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیری) او مه (پریردئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیری) او مه (پریردئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیری).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئی یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» - «برهما» - «اندر» - «شپو» - «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئی د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئی د هغوی په بندگی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٣٨﴾

او په تحقیق گمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کشران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مگر خو گمراهی هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمه الله علیه لیکي یعنی سرگردانه گرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله علیه لیکي چه «د استدرج په توگه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو گمراهی لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئی د شقاوت کنډول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وگرځی. مفسرین لیکي چه نوح علیه السلام دا بنیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت ځنی بیخی بی‌هیلی او ناامیده شو. که دا مایوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالی په ارشاد دوی ته ورښکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع څمونږ دغه

تفسیر کنبی راغلی دی. ﴿ اِنَّهٗ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ ذَاكَمَنْ فَلَا يَمَسُّ بِمَا فَآلَا اَوْ اِيْقُنُوْنَ ﴾
 په هر حال د داسی مایوسی په وقت کنبی د قهر او غضب لامله (له وجی) هسی بنیرا
 کول مستبعد نه دی. حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله لیکي «کله چه د کوم سری یا جماعت د
 سمی لاری له راتللو غنی بیخی بی هیلې توب (ناامیدی) او مایوسی ولیده شی او پیغمبر د
 هغوی د استعداد په پوره ډول (طریقه) سره تحقیق وکړی او غمان پری په ښه شان سره خبر کړی
 - او بیا ورښکاره شی چه خیر د نفوذ گنجائش په هغوی کنبی مطلق نشته. بلکه د هغه وجود
 لکه یو فاسده عضو داسی دی چه په یقین سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په
 داسی وقت کنبی د هغه د پری کولو او د هستی د صفحی غنی د محو کولو غنی سوا بل کوم
 علاج نه لیدل کیږی. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسیله دی هغوی فناء کړل شی او د دوی
 قوت دی مات کړ شی تر څو د هغه بد اثر متعدی نشی او نورو ته سرایت ونه کړی. که نه
 وروستنی صورت ئی هم دا دی چه له الله تعالیٰ څخه داسی غوښتنه وکړه شی چه د هغه وجود له
 دنیا څخه واخله! او د هغه د وژونکیو جراثیمو غنی نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائی
 ﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآية - په هر حال د نوح علیه السلام دا بنیرا او د موسیٰ
 علیه السلام هغه بنیرا چه د یونس علیه السلام په سورت کنبی تیره شوه له هم دی قبیلی څخه
 ده. والله اعلم.

مِمَّا خَطِيئَتُهُمْ اُغْرَقُوا فَاَدْخَلُوْا نَارًا

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کنبی په ډیرو دریابی
 اوبو کنبی) نو داخل به کړل شی (آخروی) اور ته .

تفسیر: یعنی شپان (طوفان) راغی او په ښکاره ډول (طریقه) د لوی بحر په اوبو کنبی ډوب
 شول خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسیدل چه ورپسی متصل د آخرت اور هم هغوی ته
 تیار دی.

فَلَمْ يَجِدْ وَاَلَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ۝۱۵

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددگاران (چه
 له عذاب څخه ئی خلاص کړی).

تفسیر: یعنی هغه بتان ود - سواع - یغوث او نور د دوی د دی اړتوب (مجبورئ) په وقت کنبی
 هېڅ په کار ورنغلل او نه ئی مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسی بی له پوښتنی او بی

له پالنې په بد وضعیت سره مړه شول او د خولې خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه .

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٣٦﴾ إِنَّكَ
إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٣٧﴾

او وويل نوح ای ربه غما مه پرېږده ! پر غمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسيدونکي (يا گمرغيدونکي او ټول هلاک کړه) بيشکه ته که چيرې پرېږدي ته دوی نو گمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندگان ستا او نه غيږوي دوی مگر خو فاجر بيباکه ناشکړه بدکاره له حقه منکره .

تفسير: يعنی يو کافر هم ژوندی مه پرېږده ! ځکه چه له دوی غني هيڅ يو کافر د دی خبرې لایق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پرېښود شی. که له دوی غني کوم يو ژوندی پاتې شی نو غما تجربه دا رايښي چه د هغه له نطفې څخه به هم بی حیا بيباک د حق منکر او بی شرم او ناشکړه غوغات (ذريه) پيدا کيږي او تر هغه پورې چه له دوی غني يو سړی هم پاتې وی نور خلق نه پرېږدي چه په سمه لاره راشي او گرد (ټول) به سره گمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ط

ای ربه غما وبښه ما او مور پلار غما او هغه څوک چه ننوځي کور بيړي مسجد غما ته حال دا چه ايمان لرونکي وی او (وبښه) گرد (ټول) ايمان لرونکي نارينه او گردی (ټولي) ايمان لرونکي ښځي .

تفسير: يعنی که سم غما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصير شوی وی هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه ! او غما د مور او پلار او هغه ايمانداران چه غما په کور يا بيړي - يا مسجد کښې دی د هغوی گردی (ټولي) خطاوی ورمعاف کړه ! بلکه تر قيامت پورې هرڅومره نارينه او ښځي چه د ايمان په شرف رسيدلي وی هغوی گرد (ټول) وبښه ! ای اله ! د نوح عليه السلام د دعا په برکت دا عاصی او خاطی بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښی ! او بی له دنيوی او آخروي

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «انک سمیع قریب مجیب الدعوات» .

وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ۝

او مه زیاتوه (ای غما پروردگاره) ظالمانو (کافرانو) لره مگر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وكرمه فله الحمد والمنة

سورة الجن مكية وهى ثمان وعشرون آية و فيها ركوعان رقمها (٧٢) تسلسلها حسب النزول (٤٠) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مكى دى (٢٨) آيت ه (٢) ركوع لرى په تلاوت كښى (٧٢) او په نزول كښى (٤٠)

سورت دى وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَوْحَىٰ إِلَيَّ اللَّهُ أَسْمَعَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ

ووايه (ای محمده دوى ته) وحى راغلى ماته چه بيشكه شان دا چه واوریده (قرأت غما) يوه ټولى له پيريانو نه.

تفسير: د جناتو او د پيريانو په وجود او حقيقت باندې حضرت شاه عبدالعزيز رحمة الله عليه پخپل تفسير كښى په هم دى سورت كښى يو مبسوط او مفصل بحث كړى دى. او په عربى ژبه كښى يو كتاب دى چه «آكام المرجان فى احكام الجن» نومېږى په دى كتاب كښى هم په دى موضوع باندې نهايت جامع خبرې شوى دى كه د چا مينه وى هغه دى وگورى. دلته د داسى خبرې د ليكلو غاى نشته.

فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا مَرْثَا عِيسَىٰ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ واماو وریډو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیې رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راوړو مونږ پر هغه (قرآن) او هرگز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک .

تفسیر: د «احقاف» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل - کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید - ټول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول - بیا خپلو تېرو ته بیرته لاړل - او دا گردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت - حسن الاسلوب - قوت تأثیر - خوږ والی - موعظت - علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیې - او د خیر د طالب لاس اخلی - او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی - نو ځکه په مجرد د آوریډلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه گڼو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په ډول (طریقه) ورنالزی شوی - وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرگی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په منځ کښی حاضریدی - او د ایمان په شرف مشرفیدی - او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «چه هغه گمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه ټوله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَأَنَّهُ كَانَ يَفْقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ۝

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسی) بیشکه شان دا دی چه ویل به ناپوه
ځمونږ (ابلیس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسیر: یعنی ځمونږ په منع کښی هغه بی‌وقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چتی (بیکاره)
خبری له خپل ځانه جوړوی او لوئی ئی کړی وی د هغوی په منع کښی له گردو (تولو) څخه
لوی ناپوه ابلیس دی. بنائی خاص هم دغه شیطان د (د سفیه) له لفظ څخه مراد وی.

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۝

او بیشکه مونږ ځمان کاوه چه هیڅکله به نه وائی انسانان او پیریان پر الله
باندی دروغ.

تفسیر: یعنی ځمونږ په خیال کښی داسی راتلل چه دومره زیات انسانان او پیریان چه په دوی
کښی لوی سری او پوهان هم شته څرنگه سره یو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری
جوړوی او داسی جرأتونه کوی په هم دی چرت (خیال) کښی مونږ لاره غلطه کړه. اوس د پاک
قرآن له اوریدلو څخه هغه گردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښکاره شوی او د خپلو مشرانو د
بی‌لزم تقلید څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝

او بیشکه شان دا دی چه ؤ به ډیر سری له انسانانو څخه چه پناه به ئی
غوښتله په سریو له پیریانو څخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره
سرکشی (په سبب د استعاضی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسیر: په عربو کښی جهالت ډیر و - له پیریانو ځنی به ئی د پتو خبرو پوښتنی کولی او د
هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به ئی. کله به چه د کومی جوپی (قافلی)
پراو یا د تیریدلو لاره پر کومی ویروونکی کندی یا ځای باندی لویده ویل به ئی چه مونږ د دی
ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کښی ننوځو او ننگ وروړو چه د دی سیمی د پیریانو سردار

دی. تر شو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شړه وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَأَنَّهُمْ طَغَوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنَّ لَنُيَبِّعَنَّ اللَّهَ أَحَدًا

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د دیرو سربو خیال هم داسی دی چه الله تعالی به مری هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راضکاری چه الله تعالی یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مړینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَا مُلَأَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا ۝ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شَهَابًا رَّصَدًا ۝

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غور نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنگی

پیری دریدلی دی چه هیخ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واورى او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغی باندی د اور لمبه او انگار ورپری. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ غای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مگر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (گولغ) ووری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو غایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَإِنَّا لَنَدَرِي أَشْرًا رَّيْدَ بَيْنَ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَشْدًا ۝۱۰

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل ځمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو ټینگونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباہ او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیخ نشی ویلی.

وَإِنَّا لَمِنَ الصَّالِحِينَ وَمِمَّا دُونِ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا ۝۱۱

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم گرد (ټول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنگ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان - ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی ډول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیللی او فکر - عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه بڼونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او غچینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منع کښی اختلاف او جگړه شته!

وَإِنَّا ظَنَنَّاهُ أَنْ لَنْ تُعْجِزَ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ تَعْجزَهُ هَرَبًا ۝۱۷

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پت او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په ټیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پتیدی شو - نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَإِنَّا لَنَاسِمِعُنَا الْهُدَى الْمَتَابِ ط

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له گردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له دیله مو ومانه - او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَحْزَنُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ۝۱۸

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریری له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندېښنه نشته او نه نقصان ورسیری نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او گناه په هغه باندی ورواړوی لنډه ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان -

تکلیف - ذلت او رسوائی او نورو خځه مأمون او مصون دی.

وَأَنَّا مَتَّامُ الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقُسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا شَرًّا ۝۱۷ وَأَمَّا الْقُسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۝۱۸

او بیشکه مونږ چه یو ځینې له مونږه مسلمانان دی او ځینې له مونږه ظالمان کاره دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کیږدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرگی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه دوه (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالی پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانپری دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق - تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی انصافی له لوری د خپل پروردگار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ ډډی او د جهنم خس وایه شی.

تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالی د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی گویا د ﴿وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا﴾ عطف پر ﴿اللَّهُ أَشَقُّ قَرِينًا﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمه الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ أَنتُمُ الْغَافِلُونَ﴾ لاندی داخل دی.

وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِيَنَّهُمْ مَّاءً غَدَقًا ۝۱۹ لَنَفْتَنَّهُمْ فِيهِ ط

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شی پر طریقہ (سمی لاری د اسلام) نو هر ورو (خامخا) به وځښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمو یو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د گټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی ځمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې ښه ترقی او زیادت لیده کیږي؟ یا په کفران د نعمت کښې اخته شوی هغه اصلی سرمایه او پټکه هم له لاسه وباسي؟ په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه په دی وقت کښې د مکیانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ښیرا په وسیله څو کاله قحط (سوکړه) ولویده خلق له وچکالۍ څخه پریشان شوی ؤ نو ځکه ئی وفرمایله که گرد (تول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکارې او تول د الله تعالی په سمه لاره تگ وکړی لکه چه مسلمانان پیریان هغه ځان ته غوره کړی دی نو دا قحط او سوکړه لری کیږی او د رحمت له وریدو او باران څخه به گرد (تول) ملک خروب او زرغونپیری او پر دوی به روزی فراخیږی.

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا^{۱۵}

او هغه څوک چه مخ واړوی له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئی کړی (الله) عذاب سخت ته.

تفسیر: یعنی که سری د الله تعالی له ذکر او یاده مخ واړوی هغه ته به هیڅ دادینه (سکون) او خوشالی نه په برخه کیږی او تل به د هغه تگ په داسی یوه لاره باندی وی چه له پریشانی او له ربو (تکلیفونو) څخه دک وی او عذاب ئی کړی په کړی زیادت مومی.

وَإِنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا^{۱۶}

او (بله وحی راغلی ده ماته) دا چه بیشکه مسجدونه (او د سجدی اعضاء) دپاره (د یاد) د الله دی نو مه بولئ تاسی (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هیڅوک.

تفسیر: اگر که الله تعالی گرده (توله) ځمکه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړی ده - لیکن په خصوصیت سره هغه ځایونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالی د عبادت دپاره جوړ شوی دی هغه لره زیات امتیاز دی هلته تللی پرته (علاوه) له الله تعالی د بل چا بلل لوی ظلم او دیر بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوری راځئ!

او له هغه سره بل غوک مه شریکوی او له هغه سره ئی مه بولی! خصوصاً په مسجدونو کېږي چه د الله تعالیٰ په نامه او یواځی د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کېږي پر ځمکه باندی ایښودل کیږي په دی وقت کېږي به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه ښائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کېږي رابښکته کړی شی.

وَ اِنَّهٗ لَتَاقَامِرُ عِبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

يَدْعُوهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لَبَدًاۙ

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ؤ دغه (پیریان) چه کیډل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق دلی دلی په گڼ ډول (طریقه) پر دوی باندی توپیږی. مؤمنانو د شوق - د مینې او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کېږي بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ؤ دوی چه کیډل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریوده او را وگرځه تری چه مونږ ستا مددکاری او ملگرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَا اَدْعُوْا رَبِّيْٓ وَلَا اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًاۙ

ووايه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک .

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووايه چه تاسی د مخالفت په لاره کښی دومره هجوم او بیره (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغی باندی تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم - زه خو یواځی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه گنم - نو په دی کښی د جنگ او جگری سبب څه شی دی؟ که تاسی گرد (تول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه غما توکل یواځی پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بی نیاز دی

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (گمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا غما په اختیار کښی نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشی تاسی ته کوم ضرر او نقصان درورسوم. گردی (تولی) ښیکنی (خوبی) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالی په واک (اختیار) کښی دی.

قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرگز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه غای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته غما گته (فائده) رسول چیری غما خپله گته (فائده) او زیان هم غما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښی نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښی څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالی له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو غای هم داسی نشته چه هلته وتبتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتٍ

مگر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل - او هغو بندگانو ته رسول هم دا یو شی دی چه غما په اختیار کښی دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجی) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښی پاتی کیدی شم.

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښی همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د گټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او غما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف گڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضَعَفَ نَاصِرًا وَأَقْلَفَ عَدَدًا

تر هغه پوری چه وویښی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئی ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښی چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددگاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونډیږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی گڼی چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملگریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملگری کمزوری او شمیر ئی لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ مَا تُوْعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نزدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقررہ کړی ده ده لره رب غما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شی تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فی‌الحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی را کړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که خو مدت څخه وروسته؟ څکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی ټاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته وربکاره کړی دی. دا له هغو پتو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عِلْمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِنْ رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مگر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه ځنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پتو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکۍ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاءو په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی گوری که له هغه ځنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وگنی که نه بلا تکلف دی رد کری!.

تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی

﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظِلَّكُمْ عَلَى الْغِيبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم

د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی

لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی! او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رَسُولَاتِ رَبِّهِمْ

تر خو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره

رسولی دی (جبریل او نورو پرېستو ملگرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب

خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالی دا راښکاره کری چه پرېستی

پیغمبرانو ته - او پیغمبران نورو بندگانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او

بی له تنقیصه ورسوی.

وَاحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د

دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او

عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالی تر کتنی او نگرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری

طاقت نه لری چه د الله تعالی په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او پریکړه وکری. او دا

پیری او څوک د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو

حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی

شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وكرمه فله الحمد والمنة

سورة المزمل مکية الا الايات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهى عشرون آية و رکوعان رقمها (۷۳) تسلسلها حسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکى دى پرته (علاوه) له (۱۰ و ۱۱ و ۲۰) يته څخه چه مدنى دى شل آيته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی

(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دى وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دى

يَا أَيُّهَا الْمَزْمِلُ ۝

ای نغښتونکيه د ځان په جامه کښی (له هيبته د وحى).

تفسير: دا سورت له ابتدائی سورتونو ځنې دى چه په مکه کښی نازل شوى دى. په صحیحو روایاتو کښی دى چه په شروع کښی کله چه د وحى له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم بدن رپړدیده نو دوى خپلی کورنى ته وفرمایل (زملونى زملونى! په کالیو (جامو) کښی مې ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی مې ونغاړئ!) لکه چه دوى په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالى په دى سورت کښی او په لاندنى سورت کښی ځمونږ پیغمبر صلى الله عليه وسلم په هم دى نامه سره یادوى. او په ځینو روایتونو کښی راغلى دى چه قریش په «دارالندوه» کښی ټول شوى ؤ او د دوى په نسبت ئى مشورى سره کولى چه د دوى له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شى ځینو ئى «کاهن» ځینو ئى «مجنون» ځینو ئى «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوى خبرى باندی د دوى د رأیو اتفاق حاصل نشو - په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لورى ئى رجحان حاصل شو. کله چه ځمونږ پیغمبر صلى الله عليه وسلم له دى جرگى څخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئى خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام ډول (طریقه) سره د غم او خپګان په وقت کښی هم داسى وضعیت له ښه سړیو ځنې لیده کیږی. نو په دى مناسبت سره حق تعالى د تانیس او ملاطفت دپاره په دى عنوان سره ورته خطاب فرمائى لکه چه ځمونږ پیغمبر صلى الله عليه وسلم یو ځلى حضرت على رضی الله تعالى عنه ته هم داسى خطاب فرمایلى ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوى له کوره مرور شوى او د مسجد پر ځمکى باندی غځیدلى و. حضرت شاه عبدالعزيز رحمة الله عليه لیکى چه په دى سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوى دى. ګواکى دا سورت د هغه سړى سورت دى چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنگ او شکل غوره کوى. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سړى ته

وايه شی چه دیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونځاری او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپې له مخی پاڅیدل نو پوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنئ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربر (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نځاری او له مابامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپې یوه معتدبه برخه د الله تعالی په یاد سره تیره کړی.

قُمِ اللَّيْلَ الْأَقْلِيلَ ۝

ودرپړه (لمانځه ته) په شپه کښی مگر خو په لږه (له ټولی شپې نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د دیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیل) مطلب دا دی چه د شپې له مخی د الله تعالی د عبادت دپاره ودرپړی. هو! که د شپې په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودرپړه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپې کښی.

تَصَفَّهْ أَوْ اتَّقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ۝ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپې) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپې ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسپړی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسپړی په قرینی د هغی وینا د الله تعالی چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِّ اللَّيْلِ وَنَصْفَهُ وَثُلُثُهُ﴾ ۝ الآية - .

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ۝

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښی قرآن په وضاحت سره لوله چی یو یو توری ئی په صاف ډول سره وپوهیدی شی ځکه چی له داسی لوستلو څخه فهم او تدبیر ته ډیر مدد رسیږی او په زړه باندی زیات اثر کوی او په شوق او ذوق کښی زیادت راولی.

اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا

بیشکه مونږ غورځوونکی یو پر تا باندی قول دروند (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی ریاضت وکړه چه دروند پیتی دی آسان شی!» او هغه پیتی (بار) داسی دی چه د هغه په مخامخ کښی د شپي ویشتوب ډیر آسان وگانه شی. مطلب دا دی چه وروسته له دی نه به پر تاسی باندی پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر دروند او گران بار دی. په احادیثو کښی راغلی دی چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښی پر رسول اکرم باندی ډیره سختی او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښی هم دوی خولی کیدل. که د وحی په وقت کښی پر هر یوه بوده (غاروی) باندی سور ؤ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود (لرلو). یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندی و په دی وقت کښی وحی نازل شو زید بن ثابت ته داسی محسوسه شوه گواکي د هغه پتون له ډیره باره ماتیږی. برسیره په دی په شاوخوا کښی د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دی لاری کښی گردی (تولی) سختی په روڼ تندی سره تیږول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندی دروند و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندی هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دی گردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندی د شپي له لوری مشغول شی! او د دی خاص عبادت په انوارو باندی خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دی عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښی لا مستحکم وفرمایي.

اِنَّ نَّاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وُطْأً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا

بیشکه پورته کیدل د شپي (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

دیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوږه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپې له مخې له خوږه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی دیر دروند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږي او خوب او آرام او نوری نفسانی غوښتنې خرابیږي او د شپې په منځ کېنې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په دیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوي او هغه خبرې چې له ژبې څخه راوځي په ذهن کېنې ښه ځای نیسي ځکه چې په دی وقت کېنې شورماشور نه وي او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کېنې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږي.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ۝

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځي کېنې شغل دی په کارونو اوږدو کېنې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کېنې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسې په مخ کېنې دی اگر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردگار د بلا واسطې عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات ټاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجې) ځینې د شپې چاری پاتی کیږي نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځي له مخې هم کیدی شی.

وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبْتَئِلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ۝

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځي له مخې هم اگر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلي کیږي خو په زړه کېنې د هغه الله تعالیٰ علاقه دیره زیاته وساتئ! او په تللو او راتللو ناستی ملاستی کېنې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کېنې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له گردو (تولو) تعلقاتو ځنې ځان وساتئ! او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقی ټینګي ولرئ! یا داسې ووايي چې ښائی گرد (تول) تعلقات په هماغه یوه تعلق کېنې مدغم شی چې صوفیه د هغه تعبیر بی له گردو

(تولو) او سره له گردو (تولو) «یا د «ځان ته کیدلو په ټولنه کېښی» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریتو دی (بلکه د ټولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپې نښه ده. ګواکې اشاره ئی وکړه چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ①

نشته بل هیشوک حقانی معبود مګر خو هم دی دی یواځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندګی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر هغه باندی ښائی چه سری ولری! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو څنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیش ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کېښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر - کاهن - مجنون - مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکړی!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ②

او پریرده دوی پرینوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسیر: بنه پرینبول دا دی چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال څنې خبردار شی! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنگه یادوی - دوهام دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښی ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسې وگرځئ! او نه د ویلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښی د خپګان اظهار وکړئ! دریم دا چه سره د بیلتانو او مفارقت د هغوی په نصیحت کښی قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښی سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «یعنی له گردو (تولو) څخه یواځی شه! مګر په جنگ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئی ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِيَ النَّعْمَةِ وَمَهَلْهُمْ قَلِيلًا ۝۱۱

او پرېږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښی په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهېږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَكْثَالَ وَجِيمًا ۝۱۲ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۳

بیشکه په نزد ځمونږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښی) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښی (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ۝۱۴

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښی دی چه وخوځیږی ولرځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت) (خواره واره) له ډیره هیښه).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شی او په خوځیدو او لرغیدلو سره توتی توتی والوخی او داسی رابښکاره شی لکه د شکی دلی چه څوک به قدم پری نشی ایښودی.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لپړلی مو دی تاسی ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسی باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په منځ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاء رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ۖ

لکه چه لپړلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسی ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. ښائی چه دا د هغی پیشگوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه په هغوی کښی له ورونو د تاسی یعنی د بنی اسمعیل ځنی تاسی غوندی یو نبی پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ۖ

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ننی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له گردو (تولو) پیغمبرانو ځنی افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ۚ

پس څرنگه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شی (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وگرځوی هلکان واړه سپین پیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوی نو په آخرت کښی به څرنگه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

إِلَٰهَ السَّمَاوَاتِ مُنْفِطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله) په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اکر که تاسی هغه ډیره لری وکنئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره وډی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کری شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکړی! او خپل پروردگار ته دی ځان ورنژدی کری او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائده او گټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شی! تنبیہ: د شپي د وینیللو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي إِلِيلَ

وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ ط

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاخیږی لمانځه ته په شپه کښی لږ له دوو برخو د شپې څخه او نیمه برخه د شپې او دریمه برخه د شپې او (هم دا رنگه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښی له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالی ته ښکاره ده چه تاسی او ستاسی ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دریو برخو د شپې پوری د الله تعالی عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښی راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم پښی د شپې د ډیرو ودړیلو لامله (له وجی) پرسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پرسویه چاودی شوی وی بلکه ځینی حضراتو به خپلی ځنی (ویښته) پاس په سقف او چت کښی ترلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښی هغه کش او دوی وینن شی.

وَاللَّهُ يُقَدِّرُ الْإِيلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ تَحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ط

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرگز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپې چه پورته کیږئ پکښی په هغه تاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالی ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی - لنډوی او برابروی ئی خپل کرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښی چه کله نیمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر گردی (تولی) شپې پوری اوږدیی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښی چه لکه اوس د ګریو او ګریالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق وربښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودړیږی دا یواځی د هغه له مهربانئ څخه و اګر که ځینی کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په تاکلی (مقرر) وقت به وېښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتی کیږی. نو د دی تکالیفو لامله (له وجی) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسی په دی ډول (طریقه) سره تر آخره پوری نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د وېښدلو توفیق وی پا دی څیږی! او هر څومره ئی چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئی چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښی ولولی! نو اوس پر محمدی امت باندی نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئی د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئی تاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ أَنَّ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضًى وَالْآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ
مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَالْآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأْ وَمَا تَنْتَسِرُ
مِنْهُ لِأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی ځنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښی لتوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنگونه به کوی دوی په لاری د الله کښی نو لولئ تاسی (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو ئی) ورکوئ زکوة.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسی کښی به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د گټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښی جنگونه کوی نو سره له دی حالاتو د شپې وېښیدل او د هغه په احکامو باندی عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئی هغه پر تاسی باندی تخفیف کړ او وئی فرمایل چه په لمانځه کښی هومره قرآن چه لوستلی شئ وئی لولئ! او پر خپلو ځانونو باندی نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ! او له شریعت سره برابر زکوة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مالونه ولگوئ! چه د دی چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی. تنبییه: په رومېنیو اصحابو باندی تر یوه کال پوری په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دی جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د گرد (ټول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئی درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاڅه او په داسی رنگ سره رنگ

کرل شی چه گرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښی د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړی - او دا قدسیه نفوس د تول امت د اصلاح پیتی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شی. والله اعلم.

وَاقْرُضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښی (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښی د هغه له احکامو سره سم مال او شته لگول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندگانو ته حسنه قرض ورکړ شی نو هغه په هم دغه عموم کښی داخل دی - کماثبت فضله فی الحديث.

وَمَا تُقَدِّمُوا إِلَّا أَنْفُسَكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه درسیږی او داسی ئی مه گڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښی کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه گرد (تول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښی ستاسی په کار درغی.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښی بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گردد (تول) شرعی حکمونه په غای راوړئ! او بیا د الله تعالی له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه نه غه گناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالی د پوره بندگی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی د څومره دی خپل ځان قاصر گڼی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او بښنه دی غواړی. ای بشونکیه پخپل فضل او کرم سره څمونږ گردی (تولی) خطاوی او تقصیرات راوبښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مكية وهى ست وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۴) تسلسلها حسب النزول (۴) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مكى دى (۵۶) آيتو او (۲) ركوع لرى په تلاوت كښى (۷۴) او په نزول كښى

(۴) سورت دى وروسته د «المزمل» له سورتو نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝

ای په جامه کښى نغښتونکيه (له هيښته د وحى) پورته شه! (له غايه د خوبه خپله) نو وويروه (خلق له عذابو د الله که ايمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دى د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دى څمونږ دغه تفسیر کښى ولوستله شى يعنى د وحى له ثقاله او د پرښتو له هيښته نه ښائى چه تاسى وويړيږئ يا ودار شئ؟ د تاسى کار خو دا دى چه گردى (تولی) هوسائى (راحتونه) او آرامى مو پرى ايښى دوى له الله څخه وويړوئ او د كفر او د معصيت له خراب انجام څخه ئى ودار کړئ.

وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ۝

او رب خپل پس په لوى سره يادوه .

تفسیر: څکه چه د الله تعالی د لوی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کې پیدا کېږي او د الله تعالی تعظیم او تقدیس داسې یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له گردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندې نظر اچول په لمانځه کېنې یا د باندې له هغه څخه د هغه لوی اعلان کول او د گردو (تولو) اقرار پر هغه باندې اخیستل ستاسې کار دی.

وَشَيْبَاكَ فَطَهَّرْ ۝ وَالرُّجْزَ فَأَهْجُرْ ۝

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلټنې نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او گندګی گناه او بتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو گناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کېنې حکم شوی دی چه گرد (تول) مخلوق د خالق په لوری ویل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلټنې ځنې ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسې او معنوی نجاستونو ځنې ضروری دی نو د بدن پاکۍ به په طریق اولی سره حتمی او ضروری وی نو څکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنې له بدو اخلاقو ځنې د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د گندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له گندګی ځنې لری شی! لکه چه تر اوسه پوری لری یی. په هر حال په دی مبارک آیت کېنې د ظاهري او باطني طهارت تأکید مقصود دی څکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالی لوی هغسې چه ښائی پر زړونو باندې دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!

وَلَا تَبْنُ تَسْتَكْبَرُوا ۝ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝

او مه کوه داسې (لږ) احسان چه بدل ئی دیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی رانیی چه هر شی مال - دولت - علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالی پر ورکړه باندې شاکر او صابر اوسئ! او هغه شائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کېنې تاسې ته

پیشگیری د هغه په مقابل کېږي له صبر او تحمل څخه کار واخلي! او د هغه د امر لاری ته سترګې ونیسئ! او وپوهیږئ چې دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه وړتیا حوصلې صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومي. د دې آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دې حقیر په خیال دغه تفسیر یې تکلف دی.

فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ ۝ فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝

کله چې پو کره شی په صور (شپیلی) کېږي نو د هغه (وقت د) پوکی په دغه ورځ کېږي ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنی د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کېږي د صور نفخ او د شپیلی پوکل ګواکي یوه مستقلة ورځ او ځان ته پېښه ده چې له سره تر پایه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وی آسانه (په دوی باندې هغه ورځ).

تفسیر: یعنی پر منکرانو کافرانو باندې به هیڅ ډول (طریقه) آسانی نه وي. بلکه د هغې ورځې سختی به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زیاتېږي پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چې که دوی سختی هم ووينی شو د څه مدت له مخې به وی او وروسته له هغه به بیا په دې باندې ډیره آسانی شی.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝

پرېږده ما او هغه څوک چې پیدا کړی می دی یواځې (بی له ماله او بی له مددګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له گېډې څخه یواځې او جره راځي مال، اولاد - فوج - لښکر - سامان - او نور شيان له ځان سره نشي راوړي. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وي چې د هغه په باره کېږي دا آیات نازل شوي دي. ځکه چې ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوي ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کې یو نوميالی سړی و. مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کېږي چا بکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ! بلکه د هغوی ګردی (تولی) خبری ماته پرېږدئ! زه به ټول پخپل هیډاد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایي چې

تاسی خفه او پریشان شی.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا^(١٣) وَبَنِينَ شُهُودًا^(١٤)

او بیا می وگرخواه ور می کمر ده ته مال دیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او غامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید غوی د مغیره د دیر مال او اولاد او د دیرو شتو خاوند و. لس واړه غامن ئی تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرگو او مرکو کښی به ئی د خپل پلار عزت او وقار دیر زیاتوو او نور به تری ویریدل - د سوداگری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی دیر سری ؤ او هیڅ ضرورت نه پېښیده چه غامن ئی د پلار له مخی څخه غائب شی.

وَمَهَّدْتُ لَهُ تَہْیِدًا^(١٥)

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش - عمر - مال - اولاد - ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید غوی د مغیره په دنیا کښی دیر د عزت خاوند و - او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت دیر ښه مسند تیار کړی و لکه چه گرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر گانه.

ثُمَّ يَظْمَرُ أَنْ أَرِيدَ^(١٥)

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید غوی د مغیره له ژبی څخه سره له دغه دیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال ټولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او د ووب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سری پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیدی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکې نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسې فرمائی:

كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٧﴾

نه کوم داسې (چه مال رجال او نعماء ئی دیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو غمونږ لره عناد کونکې مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو غنی ولید غوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسې توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاونه پاڅه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو غنی د وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنگ او فقیر شو او په دیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأَرْهُقُهُ صُعُودًا ﴿١٨﴾

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خيژوم پر لور (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید غوی د مغیره ته دیر په لوره (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (دیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په غینو روایتونو کښی راغلی دی چه «صعود» په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خيژول کيږی او بیا د هغه له څوکۍ غنی راښکته رغړول کيږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی. تنبییه: ولید یو غلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مگر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریشو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه گرد سره راتول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی غینو ویل چه شاعر دی او غینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه «زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم دیری آوریډلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت» خلغو وویل «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی وړانه کړه او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کودی دی چه له بابلیانو غنی نقل شوی دی» حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریډلو په وقت

کښی ویلی و چه دا نه کودی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالی کلام دی مگر یواځی د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئی وروسته له خپله ځانه ئی هسی یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده .

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۖ فَفَعَّلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ ثُمَّ قَاتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنگه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئی وکړه په زړه خپل کښی (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنگه ئی اندازه کړه بیا د ووژلی شی (ملعون د کړ شی) څرنگه ئی اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښی).

تفسیر: یعنی دی بدبخت ولید پخپل زړه کښی خبره جوړه او داسی ئی غوره کړه چه قرآن کودی دی الله تعالی دی دی غارت کړی او ملعون ئی وگرځوی او ودی وژنی دا ئی څومره چتی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئی الله تعالی غارت کړی او ملعون ئی وگرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسی وکړ چه سم د هغوی له خوښی سره ئی یوه هسی خبره وویل چه گرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ۖ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۖ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۖ فَفَالَ إِنَّ هَذَا الْأَسْحَرُ يُؤْشِرُ ۖ إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ

بیا ئی وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئی مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئی غوته کړ (له کراهیته) بیا ئی شا واپوله (له محمده) او غاړه ئی وغږوله (له اسلامیته) نو وئی ویل نه دی دا (قرآن) مگر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مگر خو خبره د بشر بنی آدم ده .

تفسیر: یعنی ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئی ورانه کړه بیا ئی په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئی هسی شا واپوله لکه چه د یوه منفور شی په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئی د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښی لامله له هغی وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئی وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځی - او په یقین سره دا د سری خبره ده چه د جادو په ډول (طریقه) پلار له ځوی

- میرہ (خاوند) لہ ماندینی (بہی) - دوست لہ دوستہ جلا (جدا) کوی!۔

نو اوس اللہ اعظم شانہ واکرم برہانہ د دہ د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿۲۹﴾

(نو فرمائی اللہ) ژر بہ داخل کرم دی سقر (اور د دوزخ) تہ۔

تفسیر: یعنی ژر بہ ہغہ پہ اور کبھی واپوم او د دہ د عناد او تکبر خوندوہ ہغہ تہ وروخکوم۔

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرٌ ﴿۳۰﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿۳۱﴾

او خہ شی پوہ کری ئی تہ چہ خہ دی اور د سقر چہ نہ پاتی کیبری (تری
ہیخ شی د غوہو بی لہ سوخولو او نہ پریپردی (ہدوکی بی لہ سوخولو نہ)۔

تفسیر: یعنی د دوزخیانو ہیخ یو شی بہ داسی نہ پاتی کیبری چہ ونہ سوخی بیا لہ سوخیدلو
خخہ وروستہ بہ پہ ہمغہ خپل حال باندی ہم نہ پاتی کیبری بلکہ دوہم غلی بہ بیا پخپل ہغہ
اصلی حالت باندی بیرتہ اوری او بیا سوخی او دا سلسلہ بہ تل جاری پاتی کیبری (العیاذ باللہ)۔
تنبیہ: لہ زیاترو اسلافو غنی ہم دا معنی منقولہ دہ مگر غینو مفسرینو د دی توجیہ پہ بل دول
(طریقہ) سرہ ہم کری دہ۔

لَوْ اَنَّ لِلْبَشْرِ ۙ عَلَيْهِا تِسْعَةٌ عَشَرَ ﴿۳۲﴾

سوخوونکی توروونکی دی (دغہ اور بشرہ د کافرو) سریو لہ پہ ہغہ (اور د
سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرہنتی۔

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور ہر ہغہ شیان چہ د انسان پر بدن پہ نظر راغی تول
وریزیری او تک تور بہ اوری او د دوزخی حیثیت بہ بیخی خرابوی۔ حضرت شاہ صاحب لیکی
لکہ چہ اوسپنہ پہ اور کبھی سرہ شی او تکہ سرہ برہینی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د
پندی پوستکی او پردی بہ ہمغسی راہرہینی۔ غینی د ﴿لَوْ اَنَّ لِلْبَشْرِ ۙ عَلَيْهِا تِسْعَةٌ عَشَرَ﴾ ترجمہ داسی کوی ظاہر
کیدونکی خلقو لہ یا پہ نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةٌ عَشَرَ﴾ = پر ہغہ اور د سقر
باندی مؤکلی دی نولس پرہنتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپارہ ہغہ پرہنتی لہکری چہ تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښی د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمۃ الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنډه ئی دا چه په جهنم کښی د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفی چاری او دندی دی چه د هری یوی دندی (وظیفی) په ځای راوړل د یوی پرښتی تر کتنی لاندی کیږی. په دی خبری کښی هیڅ د شک او شبهی ځای نشته چه پرښتی د ډیر زور او قوت خاوندانی دی او د یوی پرښتی له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتی کیږی. خو په یاد ئی ولری چه د هری پرښتی قوت په هغی دائری کښی محدود دی چه دا په هغه کښی په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سړیو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښی ایستلی شی مگر د ښځو په گیدو کښی د یوه وړوکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوی لمحی او ربی کښی وحی راوړی شی خو باران وړول د هغه کار نه دی. لکه چه غوړونه لیدی نشی او سترگی اوریدی نشی اگر که هر یو له دوی ځنی پخپلی مخصوصی وظیفی او دندی کښی که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوړ کولی شی چه په زرهاؤ غوړونه واوری او دومره ستری نشی - او سترگی په زرهاؤ رنگونه ووینی او په لیدلو ئی چندان ستری نشی هم داسی که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندی مقررہ کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندی عائد کیږی - او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائری څخه د باندی دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیز کښی شته نولس مسؤلی لوئی پرښتی مقررۍ شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندی ډیری خبری کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښی د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښی ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً

او نه دی مگر څولی مونږ خازنانی مؤکلانی د دوزخ مگر پرښتی (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خنډل او ملندی ئی پری وهلی او ویل به ئی چه څمونږ شمیر له زرگونو څخه زیات دی نولس پرښتی پر مونږ باندی څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هر ورو (خامخا) څمونږ د لسو تنو له مقابلی ځنی یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځی د دی نولسو پرښتو له منځه اولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسی په غاړه ده» نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرېشتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرېشتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دودی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واپړول.

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرېشتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی. او بل مو ذکر د نولسو پرېشتو وکر دپاره د دی:

لِیَسْتَبْقِیَنَّ الَّذِیْنَ اٰوْتُوا الْکِتٰبَ وَیَزِدَّ اَدَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اِیْمَانًا وَلَا یَرْتَابَ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْکِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ ځکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرېشته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرېشتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفې پرېشتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرېشتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیقت یقین پیدا کیږي او د مؤمنانو په زړونو کښی له دی ځنی د ایمان قوت لا زیاتېږي او د دی دواړو دلو په زړونو کښی د پاک قرآن په بیان کښی هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتی کیږي. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځی او غولېږي. او بل مو ذکر د نولسو پرېستو وکر دپاره د دی:

وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا امْتَلَاءُ

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښی مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شی اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملاتکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ څخه منافقان یا ضعیف‌الایمان سری مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی. یعنی د نولسو له بیان ځنی مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شی؟ (العیاذ بالله).

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

هم داسی (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیي هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه څیز ځنی یو بداستعداده سری گمراه کیږي او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښی چه د الله تعالی ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریډلو څخه د ده ایمان ټینګیږي او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

او نه پوهیږي په لښکر د رب ستا مگر هم دغه (الله پری پوهیږي او ورته معلوم

(دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بی شمیرو لیکرو شمیر یواځی هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرېستی خو یواځی د دوزخ د کارکوونکیو پرېستو مشران دی.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرُ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر - عدد - قرآن) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پری پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یواځی د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریډلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا دُبِرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّمَا الْإِنشَادُ الْكَبِيرُ ﴿٣٥﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندی او په شپې باندی کله چه شا واړوی او په گهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (دیر) لوی ویروونکی او دیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښی ظاهر کیډونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو ځنی یو شی دی.

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی ځنی چه وړاندی شی (نیکي جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکي یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیبوی یا په دوزخ کېنې لویبوی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ گردو (تولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکې شی دی څرنگه چه د هغه ویروولو عواقب او نتایج په قیامت کېنې ښکاره کیدونکې دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمۍ اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما - او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپې نسبت له ورځی سره ګواکۍ د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپې پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رنڼا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ۖ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٢٩﴾
فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٣٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی ګرویندی به وی (په سقر کېنې). مګر خو ځاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کېنې چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (ګنہګارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کېنې د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کېنې ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کېنې د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودیږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کېنې ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یواځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کېنې خوښ - خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره ګرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو یا پږنتو څخه د ګنہګارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٣٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یی تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کېنې.

تفسیر: یعنی کله چه واورى چه ګنہګاران په دوزخ کېنې اچولی شوی دی نو دوی د دی ګنہګارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

غرنګه د دوزخ په اور کېنې لويديلی یی؟.

قَالُوا لِمَنْ نَكُ مِنَ الْمَصْلِيِّينَ ۖ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمُسْكِينِ ۖ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ
الْحَافِضِينَ ۖ وَكُنَّا تُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ۖ حَتَّىٰ أَتَيْنَا الْيَقِينَ ۖ

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کېنې چه) نه وو مونږ (په دنیا کېنې) له لمونځ کوونکیو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکینانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کېنې سره له ډیرو خبرو کوونکیو او وو به مونږ (په دنیا کېنې) چه دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندې تر هغه پورې چه راغله مونږ ته (هغه) یقینې خبره (مرګ).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپیژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخیست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کېنې کیناسته تر څو د شکوکو او شهادتو په دلدل کېنې کیواته (ونختل) او له گردو (تولو) څخه لویه خبره دا ده چه د هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتیا خبری دروغ گفلی تر څو چه د مرګی په کنده کېنې ولویده او پخپلو سترګو ئی ولیده او په هغو گردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ۖ

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کېنې به هیڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کیږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ ۖ

پس څه شوی دی په دوی باندې چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دی چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کېنې دی او ښه پندونه هم اوړی خو هیڅ نه متأثر کیږی بلکه د هغو له اوړیدلو ځنې هم غاړه غړوی.

كَانَ لَهُمْ حِمْرٌ مُسْتَنْفَرٌ ۖ قَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ۖ ط

گواکې دوی (صحرائی خره) گوره خر دی تثبیتدونکې چه تثبیتی له ځمري (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنی د حق او حقیقت د شورماشور له اوړیدلو څخه او د الله تعالی د ځمریانو له غرمبیدلو څخه لکه ځنګلی ګډی او وحشی خره لری تثبیتی.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتِي صُحُفًا مُنَشَّرَةً ۖ

بلکه غواړی هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شی ده ته پانی خوری شوی (په متابعت د محمد کېنې).

تفسیر: یعنی نه غواړی چه د پیغمبرانو خبری واوړی بلکه له دوی ځنې د هر سړی غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندی د الله تعالی صحیفی رانازلې شی او دی هم پیغمبر وپیژنده شی لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲۴ آیت ځمونږ دغه تفسیر کېنې راغلی دی ﴿حَتَّىٰ نُؤْتِيَ مَثَلًا مَّا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسيله د الله تعالی له لوری یوه داسی لیکه راشی چه په هغی کېنې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وی لکه چه د بنی اسرائیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت ځمونږ دغه تفسیر کېنې دی ﴿حَتَّىٰ نُؤْتِيَ مَثَلًا مَّا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾

كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ۖ ط

داسی نه ده (ور به نه کړی شی دوی ته دا پانی) بلکه نه ویرېږی دوی له (عذابو د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنی هیڅ کله به داسی نه کیږی - ځکه چه نه په هغو کېنې دا لیاقت شته او نه د دی خبری د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعنی که چیرې دغه پانی هم دوی ته ورکړی شی نو بیا هم دوی ایمان نه راوړی نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریری له عذاب د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشي نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذاب نه ویریری نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یواځی تعنت او ملندی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت څمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالی فرمایلی دی

﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فَرَطًا لَّاسْتَغْوُوا بِأَيْدِيهِمْ قَالُوا الَّذِي نَكْفُرُ بِهِ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنا﴾

كَلَامَاتُهُ تَذَكُّرَةٌ ۝ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ۝

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کھانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلي له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلي له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د ټولو د ښیګڼو (فایده) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

او نه آخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سری استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ۝

همغه (الله) دی اهل (وېر) د وېری (چه تری ویرېږو) او اهل د ښښنی (چه ښښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سری هومره گناه چه وکړی خو هر کله چه د تقوی په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ شخه وویریری نو دی به ئی مگرد (تول) گناهونه ویشی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه شخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دی مخای کښی د منهیی حاشیی په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو شخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقی فلا یشرک بی شیء فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما مخی وویریری او له ما سره دی بل شوک شریک ونه گنی کله چه بنده له ما شخه وویریری او د زړه په اخلاص له شرک شخه مخان وژغوری (وساتی) نو مخا شان دا دی چه زه ئی گناهونه ویشم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم ټینگ ولری او پخپلی مهربانی مو دی تول گناهونه راویشی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفيقه فله الحمد والمنة

سورة القیمة مکیة وهی اربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۵) تسلسلها حسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (۴۰) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت شخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ ۝۱

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مړینی شخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا خو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری. په خپل معبود باندی، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهم بالشان خیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شی باندی د هغه د ښیگنې (فایدی) او ندرت وړښوولو دپاره. لکه چه وائی چه د فلانی په قسمت باندی قسم یاد کړئ! بیا بلغاء د دی خبری رعایت هم کوی چه د مقسم به او مقسم علیه په منع کښی څه مناسبت هم وی - او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای کښی خامخا مقسم به د مقسم علیه دپاره شاهد وگرځای شی لکه په دی بیت کښی

هومره ستا د توری د ښیگنې (فایدی) یم زیمنه

لورمه په سر دی چه سر می دی درښکته

په دی بیت کښی د خپل سر تیتوالی او د خپل محبوب په سر باندی لورل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامی شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالیٰ پر بل شی باندی قسم یادول حرام کړی دی. خو د الله تعالیٰ شان له بندگانو ځنی جلا (جدا) او بیل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم یادوی او عموماً پر هغه شیانو باندی قسم یادوی چه د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقیع او مهم بالشان وی. یا مقسم علیه لپاره په ډول (طریقه) د شاهد او حجت ودراره شی. دلته د قیامت په ورځ لورل (قسم خوړل) د هغه د نهایت وقیع او مهم بالشان او عظمت له حیثیته دی او په هغه مضمون باندی ئی چه قسم یاد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قیامت دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿۷۵﴾

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندی اگر که کوشش ئی کړی وی په نیکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسیر: محققینو لیکلی دی چه د سری نفس یو شی دی خو همغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار دری نومونه لری. اول که نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی خوشی ورته حاصله وی - او د شریعت په پیروی کښی ئی اطمینان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئن» وائی لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آیت کښی ئی لولو ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ النَّظِيَّةُ ارجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾ دوهم که نفس د سفلی عالم په لوری مائل وی او په دنیوی لذاتو - غوښتنو او خواهشونو کښی مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئی رغبت او د شریعت له اطاعته مبادعت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائی. ځکه چه هغه سری ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښی مشغول او بوخت شی. لکه چه د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کبھی غمونی دغه تفسیر کبھی راغلی دی ﴿وَمَا أَمَرْتُ نَفْسِي أَنْ تَتَّخِذَ الْفَنَاءَ لِلشَّوْءِ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلی په لوری میلان کوی او په شهوت او غضب کبھی اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له گردو (تولو) خرابو شيانو څخه لری تبتی او که کومه خرابی یا تیرواته تری وشي نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامه» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «د سری نفس په اول کبھی په لویو او مزو کبھی دوب وی - او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی - نو داسی نفس ته «نفس اماره بالسوء» وایه شی بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی - ښه او بد پیژنی - نو له بدو ځان ساتی - او کله په غفلت کبھی بیا په بدو پسی مندی وهی - خو بیا چه ویښ شی - ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی - نو داسی نفس ته (نفس لوامه) وایه شی - بیا چه کله ښه پاک او صاف شی - او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی - او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو ځنی پخپله لری تبتی - او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته ربر (زحمت) او تکلیف رسیږی - نو داسی نفس ته «نفس مطمئنه» وایه شی (انتهی بتغییر یسیر) دلته ئی په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کبھی په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کبھی به راڅرگندیږی (ښکاریږی).

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَهُ عَظَمَةً ۝

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګود او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بشرکی هم په خاورو او نورو کبھی ګډود شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پيوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلَىٰ قَدَرَيْنَ عَلَىٰ أَنْ تُسَوَّىٰ بَنَانُهُ ۝

هو! (بلکه جمع به ئی کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر ټول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د گوتی بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو ځنځی دی او د هر څیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه ځمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه ځما بندونه خوړیږی. او له هغه څخه مراد گرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکی‌توبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو ځکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولی طریقہ سره قادر دی

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۚ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ ۖ

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ وواڼی (په هغه څیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حساب) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاء چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الہند رحمۃ اللہ علیہ د دی آیت ترجمہ داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی گناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت څخه انکار کوی - او دوهم ځلی ژوندون محال گڼی - د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده - او د الله تعالی کامل قدرت او ښی ښکاره نه دی - بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتگه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بی‌پروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی ځای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو ځکه له داسی خیال څخه ئی زړه تل په دده گرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی څه خلل ونه لوړی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترگی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیټه ئی په ښکاره ډول (طریقہ) سره راوښی!

فَإِذَا ابْرَقَ الْبَصَرُ ۚ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۚ

کله چه خړی متحیری شی سترگی له هیبته او توره شی سپوږمی (رنا) (رنرا) ئی لاړه شی).

تفسير: یعنی د حق تعالیٰ د جلالی تجلی له سببه سترگی تیغی وخیژی او د حیرت او ویری لامله (له وجی) ئی سترگی خری پاتی شی او لمر به هم سر ته ډیر نژدی راشی او سپوږمی بی نوره شی سپوږمی ئی ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمری حساب لامله (له وجی) هغی ته په ډیر زیات اهتمام سره کتل - او د هغی له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ④ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَقَرُّ ⑤ كَلَّا لَا أَزِدُّكَ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ⑥

او جمعه شی لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قیامت کښی یا جمع شی په تور والی کښی په تلو د رڼا (رڼرا) د دواړو سره یعنی په بی نوری او تن والی کښی به دواړه سره شریک او مله وی). نو ویه وائی (کافر) انسان په دغه ورځی کښی چیرته ځای د تیښتی شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتی نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغی ورځی کښی ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شی او جزاء ورکړه شی).

تفسير: یعنی اوس خو وائی چه هغه ورځ چیری ده؟ او په هغه وقت کښی به له ویری بدحواس کیږی او داسی به وائی چه نن زه چیری وتښتم؟ او په کوم ځای کښی پټ شم؟ نو داسی ارشاد به کیږی چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنی وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسی نشی خلاصولی او نه پناه درکولی شی نن گرد (تول) د خپل پروردگار په مخ کښی حاضریری او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښی ودریری او هغه هره فیصله چه وغواړی د هر چا په حق کښی ئی کوی.

يُنَبِّئُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ⑦

خبر به کړ شی انسان په دغی ورځی (د قیامت) کښی په هغو (اعمالو) چه مخ کښی ئی لیږلی دی (نیک وی که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئی پری ایښی وی (نیک وی که بد).

تفسير: یعنی گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال ښه وی که بد وی هغه ته ورځرگندیږی (بیکاریږی) او پری پوهیږی.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ ۝

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که چیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي «يعني انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د گردو (تولو) ورنگ د ده په لوری دی پوهیږی. که څوک ووايي چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا گردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿يَتَّبِعُ الْإِنْسَانُ يَوْمَهُ﴾ الآية - سره اخیستی دی یعنی په ورځولو باندی هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی - او راز راز (قسم قسم) حیلې وروړاندی کړی - لکه چه کافران به وائی ﴿وَاللَّوْزِیُّنَ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی. اگر که د نورو په مخ کښی حیلې او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی و نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۝ فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۝ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ۝

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن) په ژبی د پښتۍ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غور ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل رومی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالی له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تلو څخه وروسته وحی ئی په ښه ډول (طریقه) په یاد پاتی وی. مگر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پېښیده کله به چه دوی هغه رومی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه ډول

(طریقه) سره نه راتله - او د هغو په پوهیدلو کښی به هم دوی ته لږ ډیر دقت پېښیده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل چه په دی وقت کښی ستا د ژبی د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته تاسی بالکل د زړه له کومی د وحی اوریدلو ته متوجه شی! او داسی اندېښنه مه کوئ! چه دا به می نه یادیوی - او بیا به ئی څرنگه ولولم؟ او خلقو ته به ئی په څه ډول (طریقه) وپوهوم؟ - د هغو گردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سینه) کښی حرف په حرف تولول او ستاسی له ژبی څخه د باندی رالیستل - او په خلقو ئی لولول ځما کار دی کله چه پرېسته پاک قرآن ځما له لوری تاسی ته ولولی - نو تاسی چپ اوسئ! - پوره او ښه ئی واورئ! - د هغه اوریدل د هغه یادول - او د هغه علومو او معارفو وروڼه درخلاصول او ستاسی له ژبی څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول - دا گرد (تول) ځمونږ له کارونو ځنی دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم یوه معجزه شوه چه یو ځلی کرده (توله) وحی له سره تر پایه پوری واورئ - او یو توری ئی هم له خولی څخه ونه یاسی - او نه ئی ضبط او گردان کړی - خو د پرېستی له ورنگ څخه وروسته پوره وحی لفظ په لفظ په پوره ترتیب سره بی له کومی فتحی او ضمی او نور د تزیید او تنقیص ولولی - او وئی لولوی - او وئی پوهوی دا په دی دنیا کښی یوه وړوکی نمونه له ﴿يُتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ يَوْمَهُمَا يَأْتَاكُمْ وَآخِرُ﴾ څخه ده یعنی څرنگه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحی د پرېستی له ورنگه وروسته په پوره ترتیب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومی ادنیٰ خطاء او تیروتو د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په تتر (سینه) کښی تولوی - نو آیا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندگانو پخوانی او وروستنی هغه گردی (تولی) چاری چه ښائی ځینی ئی د هغوی د کونکی له فکره هم وتلی وی - گرد (تول) سره تول کړی او په یوه وقت کښی هغه د دوی په مخ کښی وروړاندی کړی او په هغه باندی هغوی گرد (تول) سره ښه وپوهوی. او هم داسی د هډوکی منتشر ذرات او رژیلی بخرکی سره راتول کړی؟ او بیا له نوی سره هغه ډومبني انسان ورځنی پیدا کړی؟ بیشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لویو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلا بَلْ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ۖ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿۷۵﴾

نه دی داسی (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسی ځغلیدونکی (ژر فانی کیدونکی دنیا) او پرېږدی تاسی آخرت (چه باقی او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هیڅ عمل نه کوئ)

تفسیر: یعنی ستاسی دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندی مېنی نه دی بلکه د دی سبب د دنیا انهماک دی. کله چه دنیا نقدی او ژر رسیدونکی شی دی نو ځکه ئی تاسی غواړئ. آخرت تاسی پور (قرض) ګڼئ او پرېږدئ ئی او

وایی چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښی ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده - لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت څمونږ دغه متبرک تفسیر کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښی جلتی کوی چه د هغه یو مثال اوس په ﴿لَا تُحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ لِلْمُنَافِقِينَ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اگر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ تَأْخِذُ ۖ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝

غځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښی ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښی ډیری روښانه غلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترگی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رنی وی. له قرآن کریم او متواتره احادیثو څنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښی به د الله تعالی لیدنه وی - خو گمراهان له دی څخه منکر دی - ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښی نه دی. اللهم لاتحرمانن هذه النعمة التي ليس فوقها نعمة

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ بِأَسْرَةٍ ۖ تَنْظُرُ أَنْ يَفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ۝ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ۝

او غځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښی به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسپری (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د گاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ - نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسپری سا هډوکی د ستونی ته

یعنی آخرت مه لری گنځ ځکه چه موت د دی سفر رومی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

تجایه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع کیږي تر څو چه وروستنی منزل ته ورسېږي گواکي د هر سړي مرگ هغه لره د لویي ورځي (قیامت) یوه وړوکی نمونه ده هر کله چه د مریض روح گرد (تول) سره غوند شي او چنغړک هډوکی د تتر (سیني) او ورمیر ته ورسېږي - او سا ئي په مري کښي ونښلي - نو وپوهیږه چه د آخرت منزل ئي شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٨﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٩﴾

او وېه ویلي شي (یعنی وېه وائی هغه څوک چه چاپیر له مریضه دی) څوک دی دم کوونکي (په هغه رنځور باندې چه جوړ شي او روح ئي بیرته ور وگرځي) او یقین کړي هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندې راغلي) دی وقت د فراق جدائی (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسي مایوسي په وقت کښي د طبیبانو او ډاکترانو له لاسه هیڅ شي نه وی پوره کله چه خلق له ظاهري علاج او تدبیر ځني عاجز شي نو د دم او دعاء - تعویذ په فکر کښي لویږي او یو له بل سره وائی «خانه! کوم داسي ښه سړي راولئ چه په دی رنځور شه دم او دعاء وکړي. گوندی وی چه جوړ شي ځینو اسلافو ویلي دی چه «من راق» د پرښتو وېنا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځي او له دوی سره داسي وائی چه د دی مري سا څوک وباسي او وړي ئي؟ د رحمت پرښتي؟ که د عذاب؟ نو په دی تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق گانه کیږي چه معنی پاس ختل دی او د (رقیه) ځني به نه وی چه معنی ئي دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿وَقَالَ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ - او یقین کړي هغه محتضر چه بیشکه په ده باندې راغلي دی وقت د فراق جدائی له دنیا او خپلوانو) یعنی مړ کیدونکي به وپوهیږي چه دی اوس له گردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځني بیلیدونکي دی. یا ئي دا مطلب چه سا ئي له بدنه تلونکی ده.

وَالْتَفَتِ السَّائِلُ بِالسَّائِلِ ﴿٣٠﴾

او تاویري یوه پندی (د ده) له بلي پندی (د ده) سره (له هیبته د مرگ).

تفسیر: یعنی په ځینو اوقاتو کښي د موت د سکرانو لامله (له وجي) یوه پندی له بلي پندی سره لگيږي. او هم د بدن د لاندني برخي ځني د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پندیو خوځول او یوه له بلي ځیني بیلول به د ده په واک (اختیار) کښي نه پاتي کیږي نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی څخه بې‌واکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت څخه - نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروړاندی کیږی یوه دا چه له دنیا ځنی داسی درومی چه مال او اسباب - اهل او عیال - کور او کهول - جاه او حشم گرد (تول) ځنی پاتی کیږی - غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی - او خپلوان ئی خفه کیږی - او په رنځ او خپګان کښی لویږی. بله ئی له دی ځنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٥﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. ځواکی اوس د بنده راښکول د خپل پروردگار په لوری شروع شو مګر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت څخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توبه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَقَ وَلَا صُلِيَ ﴿٣٦﴾ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى ﴿٣٨﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مګر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وګرځاؤ (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د رښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی - او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی - او په دی باندی یواځی اکثفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی - او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

أَوَّلِي لَكَ فَأَوَّلِي ۞ ثُمَّ أَوَّلِي لَكَ فَأَوَّلِي ۞

وېر لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرگ) پس وېر لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وېر لایقه ده (تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وېر لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالی د نوی نوی سزا وېر (لا ترق) او مستحق نه وی. تنبیه: بنائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وېر (لا ترق) گنی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ۞ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَنَبَّأُ ۞ کښی اشاره ده والله اعلم.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۞

آیا گمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چتی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی گنی چه دی به هم داسی چتی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مړینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو گرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

أَلَمْ يَكْ نُطْفَئْ مِنْ مَّيْنِي يُمْنِي ۞ ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ۞
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ۞ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَدِيرٍ عَلَى
أَنْ يُجِىءَ الْمَوْتَى ۞

آیا نه و دغه (انسان اول) یو شاخکی له منی خخه چه تویوه شی (اچوه شی پر رحمونو د بنغو کښی). بیا و دی یوه توته د وینو نو پیدا کړه الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) خخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او بنغه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مری (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی غځی د غوته شویو وینو په شکل گرځی بیا الله تعالی د دی د پیدایښت گرد (تول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی - او تول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی - او د یوی بیځانی نطفی غځی یو عاقل انسان جوړوی - او هم له هم دی نطفی غځی دوه ډوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی گرد (تول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «سبحانک اللهم فبلی!» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنية وهي (٣١) آية وركوعان رقمها (٧٦)

تسلسلها حسب النزول (٩٨) نزلت بعد سورة الرحمن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (٣١) آیته (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٧٦) او په نزول کښی (٩٨) سورت دی وروسته د «الرحمن» له سورت خخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان خه وقت له زمانی خخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیخ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کر چه د نطفی په شکل راووت - دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه ګډوډه شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو ډولو (قسمونو) اوبو ځنی ئی پیدا کړ. **تنبيه:** د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شيانو ځنی روغه ده نو ځکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کېښی چه:

تَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَبِيحًا بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا ۝ وَإِمَّا كَفُورًا ۝

ازمایو ئی نو وموگرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی ځنی د وینی غوټه او له هغی ځنی ئی د غوښی یوه توته جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او گرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اورى او په سترگو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو ځنی نشی کار اخیستی. ګواکى نور ګرد (ټول) د ده په مخ کېښی ګانه او ړانده دی. **تنبيه:** د «تبتلیه» معنی اکثر و مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالی په احکامو - امر - نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومى اندازی پوری د خپل الله تعالی د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو ځکه هغه ته ئی د آوریدلو - پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروبیل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.

﴿إِنَّمَا هَدَيْتُهُ﴾ الآية - بیشکه مونږ وربوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره (یعنی رومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه غنی - بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښوده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی گورد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لار شی خو د شاوخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه گورد (تول) په یوه لاره باندی پاتی نشول. غینو الله تعالی ومانه او حق ئی وپیژنده - او غینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

إِنَّا عَتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٥٠﴾

بیشکه مونږ تیار کړی مودی کافرانو ته غنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوخی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په غنځیرونو کښی ځانونه ترلی دی او بی د الله تعالی له اقتدار او حکومتی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو غنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جگری د اورونو په لگولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالی د نعمتونو شکر نه اداء کوی - او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی - غنځیرونه او دیر سخت سوغونکی اور تیار دی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥١﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو غنی چه وی گډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندگان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی گډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د پوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالی له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږي. ښائی چه د دی سوروالی - ښه رائحه او وږم - مفرح - خاصیت - او د تک سپین رنگ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُ وَنَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوَفُّونَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چین د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په هغه لوری بهیږي. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لورده (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه څایه به د گردو (تولو) انبیاء - اولیاء - صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږي والله اعلم وروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.

﴿يُوَفُّونَ بِالنَّذْرِ﴾ = وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو

یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی غیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنگه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَتْ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝

او ویریري (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او گردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِمْ مُسْكِنًا وَيَتِيمًا وَآسِيرًا ۝

او (ابرار) ورکوی طعام خواړه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مری ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دی او ډیر خواهش ئی ورته کیږي په ډیر اخلاص - شوق او ذوق سره مسکینانو - یتیمانو او بندیانو ته ئی ورکوي.

تنبيه: بندی عام دی مسلمان وی یا کافر. په حدیث کښې راغلی دی چې د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دی چې «له هر مسلمان سره چې کوم بندی وی ښائی چې له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه و رضی الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعميل بندیانو ته له خپلو ځانونو ځنی ښه خواړه ورکول او حال دا چې هغه بندیان مسلمانان نه و د مسلمان ورور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شی نو دا آیت مریی او پور وړی (قرضداري) لره هم شامل کیدی شی ځکه چې هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دی.

إِنَّمَا نَطْعِمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا ۝
إِنَّا خَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَطَطًا ۝

(وائی ابرار) بیشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسی ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسی څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی (غمجنی) ډیری سختی تریو مخی نه

تفسیر: یعنی دا طعام او خواړه ورکوونکی به د حال په ژبی سره داسی ویونکی وی او که چیری مصلحت وی او لازم ئی وگنې د قال په ژبی سره ئی هم ویلی شی.

﴿إِنَّا خَافُ﴾ بیشکه مونږ ویرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی غمجنی ډیری سختی تریو مخی نه.

یعنی ولی به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو ځنی وروسته به ولی د بدل او شکری هیله (ارزو) او امید ونه لرو چې مونږ له خپل پروردگاره او له هغی لوی ورځی څخه ویرېدونکی یو چې هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندی وی مونږ په ډیری مینی او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویرېږو چې آیا ځمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلی کیږي؟ که نه؟ نه چې د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتی وی او بالعکس دا اعمال ځمونږ د ځان وبال نه شی.

قَوْمُهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّهْمُ نَصْرَةً وَسُرُورًا ۝

نو و به ساتی دوی لره الله (په سبب د حسنا تو د دوی) له شره سختی د دغی ورغی او ملاقی ور به کری دوی ته تازگی او حسن د مخونو (او خوشالی د زړونو).

تفسیر: یعنی له هغه شی ځنی چه دوی دیر ویریدل الله تعالی دوی له هغه ځنی محفوظ او مأمون وساتل او د هغوی مخونو ته ئی ښائست او تازگی او زړونو ته ئی خوښی او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ۝

او جزاء به ورکړی دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی (تول نعماء د) جنت او (جامی) ورښمینی.

تفسیر: یعنی کله چه دی خلقو د دنیا پر تنگسی او سختیو باندی صبر کاؤ - او له گناهونو او معاصیو ځنی ئی ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښی قائم اوسیدل نو ځکه الله تعالی د هغوی د آرام او راحت دپاره دوی ته د جنت ښه نعماء - اعلیٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتیانو یو بل ښه وضعیت داسی بیان فرمائی:

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ۝

حال دا چه تکیه کوونکی به وی په هغه (جنت) کښی پر تختونو باندی د باچایانو او تولواکانو په دول (طریقه) نه به وینی دوی هلته شمس لمر (گرمی) او نه زمهریر (ساره یا به نه وینی په دغه جنت کښی لمر سپوږمی چه رڼا (رنرا) به ئی له بل څه وی).

تفسیر: یعنی د جنت موسم به دیر معتدل او برابر وی نه د تودوخی او نه د یخنی او نه به نور څه ریر (زحمت) او تکلیف هلته وی.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا وَذُلَّتْ قُطُوفُهَا تَدْلِيلًا ۝

حال دا چه نژدی به وی پر دوی باندی سیوری (د ونو) د هغه او مسخری

تیتتی کری شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو ځانګی د خپلو میوو سره دوی ته ډیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورغورندی او د دوی په واک (اختیار) کېی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کېی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه ټولولی او شوکولی شی. تمبییه: ښائی د ونو ځانګی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کری وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رنرا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنرا) خو به هر ورو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنرا) په سیوری کېی به جنتیان د آرام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآيَةٍ مِّنْ فَضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا ۝ قَوَارِيرًا مِّنْ فَضَّةٍ

او گرغځولی به شی پر دغو (ابراړو) باندی (په دغه جنت کېی) جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیشو هسی ښیشی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیشو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لویې به په اصل کېی د سپینو زرو څخه جوړ وی او ډیر سپین بی داغه او خوی ښونکی - او داسی صاف او شفاف او غلیدونکی به وی چه لکه ښیشی غونډی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَرُوْهَا تَقْدِيْرًا ۝

په اندازه کری به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه غځلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کېی شراب وی چه نه به تری لویږی - او نه به تری زیاتیري - یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کېی ټاکلی (مقرر کری) او گرغځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٤﴾

او ورځښول كيږي به جنتيانو ته په جنت كښي جامونه د شرابو چه وي به گډ له (پاكو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتي) زنجبيل.

تفسير: يعنى د شرابو جام يو هغه و چه د هغه گډ جنتي كافور دى. دوهم ئى هغه دى چه زنجبيل (سوند) ورسره گډوى مگر دا د دى دنيا زنجبيل او سوند ونه گاته شى څكه هغه يوه چينه ده چه «سلسبيل» نومېږي د سوند تأثير تود دى او په غريزه حرارت كښي انتعاش پيدا كوي - او عرب هغه ډير خوښوى.

په هر حال سره په كوم خاص مناسبت سره دى چينى ته «زنجبيل» وائى. د نيكانو په جامونو كښي د هغه لږ څه گډون كاوه شى په اصل كښي دا چينه لويو عالي مقامو مقربينو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسْقَى سَلْسَبِيلًا ﴿١٥﴾

چينه په دغه (جنت كښي چه) نوم ئى ايښودلى شوى دى په سلسبيل سره (چه د حلقه آسانه لښه تيرېږي).

تفسير: د سلسبيل معنى صافى بهيډونكى اوبه دى. كذا فى الموضح. او څكه ورته «سلسبيل» وائى چه آسانه تيرېږي له حلقه او ډيري لذتې او خونده وري دى په څښلو كښي او هر چيرته چه د جنتي زړه وغواړي همغلته ورته بهيږي.

وَيُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانِ يُحْكَدُونَ ﴿١٦﴾

او گرځي پر دغو جنتيانو باندې هلکان تل پاتى شوى (پخپل حال د ځوانى باندې).

تفسير: يعنى تل به هلك پاتى كيږي يا به له جنتيانو څخه هيڅ نه اخيست كيږي او تل ترته د هغوى په خدماتو كښي مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُورًا ﴿١٧﴾

کله چه ووينی ته دوی گنې به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن - جمال - صفائی - او ښائست سره په هر لوری گرځي او داسې خوش منظر معلومیږي لکه چه د ډیرو غلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښې ښکاریږي له مرغلرو منظوم او پیلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَرًا رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿۳۰﴾

او هر کله چه وگوري ته دغه (جنت) ته نو ویه ویني ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشي) او ملک پاچائی لویه (لارواله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووايه شي - که څوک ئی وويني نو ور معلومیږي چه په جنت کښې به څه عظیم‌الشان نعمتونه او غومره لویه لارواله بیمتاله پاچائی یوه معمولی او ادنی جنتی ته ور په برخه کیږي رزقنا الله تعالی منها بمنه و فضله.

عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ

د پاسه پر دوی باندې به کالی (جامی) د نړیو ورینمو وی چه شنه به وی او د پریرو (غتو) ورینمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریر (غت) دوه ډوله (قسمه) د ورینمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږي.

وَحُلُوا أَسَاوِرَ مِنْ نَفْصَةٍ

او وابه غوسته شي (دوی ته) باهوگان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو - د لوښیو- گانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی - په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاؤ شي - او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه ورواندی کیږي.

وَسَقِّهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿۳۱﴾

او ور وبه خبیبی دغو (جنتیانو ته) رب د دوی شراب طهور (خبشاک ښه پاکیزه)

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور یو جام به د حقیقی مالک له لوری ورکاوه شی چه نه په کښی نجاست وی او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئی وی او د هغه له څښلو ځنی به زړه پاک او گیده صفا کیږی. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسی عرق او خولی وځی چه د هغه وږمه او خوشبوئی به د مښکو په څیر زړونه خوښوی.

إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿۳۲﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿۳۳﴾ فَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائی الله دوی ته چه) بیشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسی لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسی) او دی سعی عمل زیار (کوشش) ستاسی مشکور مقبول. بیشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندی (ای. محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسیر: یعنی د زیات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښی دپاره به ویلی شی چه دا ستاسی د اعمالو بدل دی ستاسی زیارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعی مو ومنلی شوی - د دی زیری له آوریډلو ځنی به جنتیان لا خوښیږی.

﴿إِنَّا نَحْنُ﴾ الآية - بیشکه مونږ نازله کړی مو دی په تا باندی ای محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شی او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندی ښه وپوهیږی او معلوم ئی کړی چه جنت د کومو اعمالو په وسیله موندل کیږی - که په داسی پوهولو سره هم ونه پوهیده او پخپل ضد او عناد کښی تینگ پاتی شو نو تاسی د خپل پروردگار په حکم باندی همغسی تینگ ودریږی او د وروستنی فیصلی انتظار وکړئ.

وَلَا تَطِعْ مِنْهُمْ إِنَّمَا أَوْفُرُوا ﴿۳۴﴾

او مه منه خبره له دوی غنی د هیخ یو گنهگار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبہ او ولید او د قریشو نور کفار تاسی ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه درنښی او په دی تحریص - تطمیع سره غواړی چه تاسی د تبلیغ له فرضه واړوی - نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تیروخی ځکه چه د گنهگار - فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درخی نو د داسی شیرانو او بدبختانو خبرو ته غور نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

او یادوه نوم د رب خپل صبح کهیغ (سبا) او بیگا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وختونو کښی ئی هر ورو (خامخا) یادوه! گردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ۝

او په څه برخه د شپې کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی غنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح غنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپې له لوری علاوه پر تهجد پر دیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شی! که له رومی «فاسجد» غنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ۝

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریردی وروسته له عجانه ورځ سخته (د عقبی چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی غیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کینی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی گنی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمُ تَبْدِيلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کینی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی گرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سری راولو چه گرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلکو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره - پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی - د پاک قرآن په وسیله پند ورکوی! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردگار تر خوشی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشیء کولی تاسی (د هیخ لاره د طاعت) مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالی له غوښتنی نشی کیدی - ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیانی یا په گمراهی کښی پریږدی.

يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق وروښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وگرځوی.

تمت سورة «الدھر» بفضل الله تعالی ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیه الا آية (۴۸) فمدنیة وهی خمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۷) تسلسلها حسب النزول (۳۳) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۴۸) آيته څخه چه مدنی دی (۵۰) آيته (۲) رکوع لری

په تلاوت کښی (۷۷) او په نزول کښی (۳۳) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَصْفِ عَصْفًا ﴿٢﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوخی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره گړندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع ترلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جگر پشان به الوخی او داسی خرابی او وړانی به راولی چه خلق به په نارو سوړو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وگنئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع گنئ او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) ترلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره رابښکاره شی نو گرد (تول) خلق به تری پناه غواړی.

وَالنَّشْرِ نَشْرًا ۚ فَأَلْمَرَأَتِ قَرْقًا ۚ

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منع د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هوا باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی - بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالی په امر هغه هم هغله رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د گردو (تولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی ورمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وری او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لگوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وگړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هَذَا يَوْمُ الْقِيَامِ جَمَعْنَكُمْ وَالْآدِلِينَ ﴾

فَالْمُؤَقَّتِ ذِكْرًا ۚ عَذْرًا أَوْ تَذَرًا ۚ

پس قسم دی په هغو (پرېستو) چه رابښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمۃ الله علیه له «الملقیات ذکرأ» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غیر د خلقو غوړونو ته رسوونه هم د هوا کار دی. تنبیه: «المرسلات - العاصفات - الناشرات - الفارقات - الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرېستی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه پرمېنیو څلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی نی پرېستی اخیستی دی چه په ترجمه کېښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کېښی شته چه د هغوی گرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کېښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمۃ الله علیه لیکي چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کېښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کېښی نی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمۃ الله علیه فرمائی چه «د الله تعالی هغه کلام چه پر امر - نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالی له امره سره کړی دی - او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالی هغه کلام چه پر قصصو - اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او ډارولو دپاره دی». په دی سورت کېښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر نی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرېستی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کېښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پر او ملزم کیږی - او له الله تعالی ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون - مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تَوَعَّدُونَ لَوَاقِعُ ط

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُبِسَتْ ۝ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ۝۹

نو کله چه ستوری تور شی رنا (رنرا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان
خیری کر شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رنا خیریر کیری آسمان به توتی توتی را لوییری او د خیریدلو له
وجی به په هغه کبئی ورونه او کرکی خرگندییری

وَإِذَا الْجِبَالُ سُفَّتْ ۝

او کله چه غرونه والوځولی شی (وايستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کبئی الوځی او دی خو او هغی خوا ځرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ اقْتَتَتْ ۝

او کله چه د پیغمبرانو وقت وتاکلی (مقرر) شی (او جمع کرل شی دپاره د
شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته تاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په
دربار کبئی حاضر شی.

لَا إِلَهَ إِلَّا يَوْمَ أُجِّلَتْ ۝ لِيَوْمِ الْفُصْلِ ۝۱۳

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت)
د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په
هغی کبئی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالی غوښتلی
اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء
داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ وَلَئِنْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلی افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښته چه د فیصلی ورځ به څرنگه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښی مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه غیږ له لیدلو ځنی چه د دوی په فکر او خیال کښی هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجی) ئی حواس خرابیږی.

أَلَمْ نُهَبِكِ الْأَوَّلِينَ ۖ ثُمَّ نُنَبِّهِهُمُ الْآخِرِينَ ۖ كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ۝

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق رومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسی وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسی کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسی ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنگه به باور کیدی شی چه دا ګرد (ټول) بنی آدماڼ به په یوه ورځ کښی سره مړه - او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویږول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی رابکاری - نو د دی چټی (بیکاره) خبرو په جواب کښی فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مړه شوی دی - او ډیر اقوام او تیرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی - د ورستیو په نسبت به هم داسی د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه ځمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیږی کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښی ئی لوی لوی مضبوط او تکره سری وژلی دی - او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی - نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښی د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

(سبحان ذی العزة والعظمة والكبرياء والجبروت!)

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتگ ئی د دی لپاره دروغ ځانه چه ځرډ (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه ډول (طریقه) به ځرډ (تول) مجرمان په یوه وقت کښی گرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَى قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾

آیا نه یی پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) ځنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری ټینگ کښی (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښی ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی الاکثر وړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَدَرُونَ ﴿٢٣﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه ټیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه ټینگ او مضبوط ځای (رحم) کښی چه اکثر نهه میاشتې وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی ځمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالی دا انسان وروسته له مړینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستی دی یعنی «اندازه مو کر» او مونږ یو ښه اندازه کوونکی یو چه په دومره مدت کښی له مونږ ځنی هیڅ یو ضروری څیز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسی به ئی ویل کله چه مونږ په خاورو کښی داسی کډود شو چه ځمونږ د هډوکو بڅرکی بیخی نری او کرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه ډول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښی به دوی پخپلو دی چتی (بیکاره) او پلټو شېهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان کوتی به په غاښونو وچیچی. (اوس الله تعالی جل و علا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندگانو او داسی فرمائی):

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٣٨﴾ أَحْيَاءً وَأَمْواتًا ﴿٣٩﴾

آیا نه ده مگر څولی مونږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژوندیو لره او مړیو لره (په گیده نس خپل کښی).

تفسیر: یعنی مگرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مری هم په هم دی ځمکی کښی ختیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوگنی ځای دی. نو آیا بیا دوهم کړت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رِوَاسِيَ شِجَاتٍ وَأَسْقَيْنَكُم مَّاءً فُرَاتًا ﴿٤٠﴾

او پیدا کړی دی مونږ په دی (ځمکه) کښی غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو ځنډلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغی ځمکی کښی مو لکه غر غوندی دروند او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله غایه هیڅ نه خوځیږی. او په هم دی ځمکی کښی مو د اوبو چینۍ در بهولی دی چه د خپلی نرمۍ او سیلان په سبب تل تر تلله بهیږی او په ډیر سهولت سره ئی څښونکی خړوبیږی - پس هغه الله تعالیٰ چه په دی حقیرۍ ځمکی کښی ئی پخپل قدرت سره داسی متضادی نمونی راښولی دی او د موت او حیات او د سختۍ او نرمۍ ډیری منظری او ننداری ئی راوړاندی کړی دی نو آیا هغه د حشر په میدان کښی د سختۍ او د نرمۍ او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداری نشی راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښی چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء گرد (تول) سامان او وسیلی شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ گڼل څرنگه جائز کیدی شی؟.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٨﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه داسی ئی گڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښی به د گردو (تولو) رومبنيو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دی اندازه مختلفۍ او متضادی چاری څرنگه پای (آخر) ته رسیږی او ویه ویل شی دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبې د قیامت په ورځی کښی داسی چه:

إِنظِرُوا إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٣٩﴾

ځی لار شی! هغه څیز ته چه وی تاسی چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به منکرانو ته داسی ویل کیږی. بیا به وویل شی د الله له جانبې منکرانو ته داسی چه:

إِنظِرُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٤٠﴾

ځی لار شی تاسی! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو ځایونو څانگو دی.

تفسیر: له قتاده رضی الله تعالیٰ عنه او نورو ځنی مروی دی چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوگی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانگو ویشل کیږی وائی چه دا لوگی به داسی وی چه له هر یوه منکر به له دری خواو راچاپیر وی - یوه توتو به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ټپی لاس او دریمه به ئی په کین لاس. د حساب تر خلاصیدو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په دیره هوسانی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَا ظَلِيلٌ وَلَا يُعْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم گن سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو ځنی منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنهَاترْمِي بِشَرِّ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروتو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غته مانی.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروتی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروتی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ رالوځی. یا به د هغه د سکروتو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جُمِلَتْ صُفُرًا ﴿٣٣﴾

کواکی هغه (بخرکی سکروتی قطار د) اوبنانو زیرو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لویوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوبن سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿كَأَنَّهُ جُمِلَتْ صُفُرًا﴾ مطلب به داسی وی چه ډرمبی به د اور هغه بخرکی او سکروتی له مانی سره برابری وی بیا به مانی او وړی شوی د اوبن په اندازه به کیږی. یا به له اوبن سره په رنگ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کنی هغو کسانو چه د ﴿جَلَّتْ صُفُرُ﴾ ترجمه په «تورو اوبانو» سره کړی ده هغه زیاته به لگېږي ځکه چه له روایتونو څخه دا ثابته شوی ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوبانو ته د دی لامله (له وجی) «صفر» وائی چه هغه عموماً زیروالی ته مائل وی. والله اعلم.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٣﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کنی دروغ ویونکیو لره (د داسی عذابونو).

تفسیر: چه داسی به ئی گنل چه قیامت نه دی راتلونکی او که را هم شی نو مونږ به هلته په آرام او هوسائی (راحت) کنی یو.

هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٤﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفیدی) خبری نه کوی (پکشی کفار یا به نشی نیولی هیڅ حجت پر الله باندی).

تفسیر: یعنی منکران به غینو موطنو کنی بالکل خبری ونه شی کړی او په هغو موطنو کنی چه وینا کوی هغه به نافع نه وی. نو په دی لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل گرد (تول) سره برابر وی.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٥﴾

او اذن حکم به ونه کړ شی دوی ته چه عذر وغواړی (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوی).

تفسیر: ځکه چه د معذرت او د توبی د قبلیدلو وقت تیر شوی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کنی دروغ ویونکیو لره (په دغی ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی گنلی وی چه که هسی کومه موقع راوړاندی شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په غدرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

دا ورځ د فیصلی ده تولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه گرد (تول) سره راتول کړو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُوا ﴿٣٩﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا گرد (تول) مو دلته سره راتول کړی اوس دی یو له بله سره جرځی او مشوری وکړی هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه ځمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کړی او راودی ښی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پتولو کښی ډیر تدبیرونه کړی و نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کړی وه چه هغوی به مونږ په هر ډول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترگو خو د دوزخ د پرېتو شمیر نولس اوړیدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّ

خامخا پرهیزگاران ویریدونکی به (د جنت د ونو) په سیوری کښی وی.

تفسیر: یعنی ویریدونکی له عذابہ د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه پرمپی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښی به وی.

وَعِیُونَ^(۳۲) وَفَوَاکِهِ مَآیَسَتْهُمْ^ط کُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا^٥
بِمَا کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^(۳۳)

او په (غاړه د) چينو کښی به وی او په (منځ د) میوو کښی به وی له هغه قسمه چه غواړی ئی دوی (او وائی به مومنانو ته پرېستی چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښی چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یی په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وی به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښی ئی دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ^(۳۴) وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ^(۳۵)

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنگه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیامومی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په نعماو د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښی به ئی مسلمانانو ته ویل که له مړینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښی وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښی مومی نو دوی ته لا زیات ربر (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرېستی داسی چه:

کُلُوا وَتَمَتُّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُّجْرِمُونَ^(۳۶)

خورئ تاسو! او نفع اخلي (ای مکذبانو له نعمتونو د فاني دنيا) لږی ورځی
بیشکه یی تاسی مجرمان (گنهکاران په عقبی کښی).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه شو ورځی نوری هم مزی وکړئ! آخر به د دی خورلو او
غځولو بدل په ښه ډول (طریقه) له تاسی غځی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالی مجرمان
یی چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی ځواکی «کلوا
وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی
وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری رابنکاره نی کړه چه د هغه په پوره کولو کښی کوشش
وکر شی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (له عذاب
دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش - عشرت - ساعت تیری او لذتونو کښی ډوب تللی وی - له دی
څخه خبر نه وی هغه غیږ چه تاسی ته د گلاو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښی اچول
هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ادْعُوا إِلَهُكُمْ قَالُوا ﴿٣٨﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښی) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ
لمونځ وکړئ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښی رکوع نه کوی یا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل
کښی غاړه نه ږدی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په اوامر او
نواهی د الله).

تفسير: په هغی ورغی کښی به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښی مو ولی د الله تعالی د احکامو په مقابل کښی سربښکته نه کړ که مو په دنیا کښی د هغه الله تعالی په مقابل کښی سر تیت کړی وی نو دلته به هر ورو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومی خبری باندی وروسته ما سوا له دی (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندی ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسير: یعنی له قرآن مجید څخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دی باندی باور نه کوی نو پر کومی خبری به ایمان راوړی آیا له دی پاک قرآن غنی وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښی دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنّا بالله وبما انزل الله فاکتبنامع المؤمنین)

تمت سورة «المرسلات» بفضلہ ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة

سورة النبأ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸) نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مكى دى (۴۰) آية (۲) ركوع لرى په نزول كېنى (۸۰) او په تلاوت كېنى (۷۸) سورت دى

وروسته د المعارج له سورتته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دى

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ^١

له شه شی خخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو خخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومى خبرى پته لگولو او د کوم غیږ په تحقیق او تفتیش کښى مشغول دى؟ آیا په هغو کښى داسى شه قوت او استعداد شته چه له دیرو پوښتنو خخه په هغه غیږ باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښى او هم له پیغمبر او مسلمانانو خخه پوښتى خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولې دومره وځنډیده (ایساره شوه) اوس ولې نه راځی؟ تاسى پوهیږئ چه دوى د شه دپاره داسى پوښتنى کوی؟ هغه داسى عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکى ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوى ته عنقریب راځی او دوى به ئى ژر په خپلو سترگو وینى او پرى وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ^٢ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ^٣

پوښتنه کوی (کفار) د لوئى خبرى (قیامت یا قرآن خخه چه مشتمل دى په بعث او نورو اخروى امورو) هغه (قرآن) چه دوى په کښى مختلف دى (مؤمنان ئى په حقانیت اقرار لرى او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښى په هغى کښى اختلاف او شخړه

(جگره) ده او کفار په هغه کښی سره مختلف دی په انکار او په شک کښی یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویری او کافرانو له جهته د مسخری نه څوک ئی راتگ منی څوک ئی نه منی څوک ئی په خیال کښی ورته تللی دی څوک وائی جسم پورته کیږی څوک وائی گرد (ټول) رنځ او خوند په روح او په سا باندی تیریږی او په جسم پوری هیڅ غیز اړه (مجبوری) نه لری ځینی وائی قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوی او ځینی وائی نشته او ځینی شک کوی په واقع کیدو ئی او په نه واقع کیدو ئی. او نوری دا راز (قسم) جگری.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝

نه دی کوی (دا اختلاف او پوښتنی) ژر به وپوهیږی (دا کافران په عذاب د انکار باندی) بیا هیڅکله دی نه کوی (پوښتنی او اختلاف) ژر به وپوهیږی (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندی چه حق دی په هغه وقت کښی چه مړه شی او وڅکی عذاب.

تفسیر : یعنی پیغمبران د دنیا له اوله تر اوسه پوری خلق دیر پوهولی دی خو خلقو هیڅ کله له خپلو جگړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولی اوس نژدی ده چه هغه ویروونکی ننداره هغوی ته په مخ کښی راشی نو هلته به وپوهیږی چه د قیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او د هغی پوښتنی او جگری په څه ډول (طریقه) دی؟.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا ۝

آیا نه ده گرځولی مونږ ځمکه فرش (بلکه گرځولی ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوگنی د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پری ولگوی او هستوگنه پری وکړی او په آرامی او هوسانی (راحت) سره ناسته ملاسته پکښی وکړی.

وَالْجِبَالِ أَوْتَادًا ۝

او (آیا نه دی گرځولی مونږ) غرونه میخونه (بلکه گرځولی دی مونږ غرونه د ځمکی میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسیر : لکه چی یو شی د میخونو په وهلو سره ټینګیږی او نه سره بیلیدي او نه له خپل ځای څخه دی خوا او هغی خوا ته خوځیږی هم دا راز (قسم) د ځمکې هغه ابتدائی خوزیدل او سره بیلیدل د غرونو د شته والی په سبب شول او د الله تعالی په امر ئی په ښکاره ډول (طریقه) یو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَوَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا

او پیدا کړی یی مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسیر : یعنی الله تعالی د نارینه د سکون او راحت او هوسانی (آرام) او وخت تیرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دریمي رکوع ۲۱ آیت ځمونږ د دغه تفسیر کښی داسی یو آیت شته ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ یا به له ازواج څخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شیان مراد وی.

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسیر : یعنی سری چه په اوږدی ورځی کښی له ډیر کاراو بار او خوځیدو ستري ستومانه کیږی نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتیا ئی لری کیږی ګواکي خوب د آرامی او هوسانی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم یادیدي.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر څیز په تیاری خپلی سره).

تفسیر : همغسې چه سری پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکي د شپې تیاره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پتیدلو وړ (لائق) وی زیاتره ئی د شپې په تیاره کښی کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طریقه) هم سری له ورځی څخه زیاتره د شپې له مخی د یخنغ او نورو شیانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کیږی.

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝

او گرغولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسیر : زیاتره هر راز (قسم) چاری او ګټی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او اړتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپي او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَبَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدَادًا ۝

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسیر : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیړیو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کڼدو په کښی نشته او داسی ټینگ او کلک دی چه له سره نه نریږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝

او گرغولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) دیوه روښانه .

تفسیر : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرِ مَاءً ثَجَّاجًا ۝

او نازلی رابښته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسیر : څښیدونکی وریځی یا غغولی هواوی.

لَنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۖ وَجَعَلْنَا أَلْفَاظًا ۝

لپاره د دی چه راویاسو مونږ په هغو (اویو) سره دانی او واینه او باغونه یو له بل سره گڼ نژدی.

تفسیر : یعنی خورا (دیر) گڼ باغونه یا دا چه په یوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کړی دی.

تنبيه : د قدرت عظیم الشانی نښی ئی ویلی او ښکاره کړی ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آیا بیا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آیا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لویه دنیا او دیر شیان هم داسی گډوډ پریږدی، هیڅ نتیجه او گټه (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتیا سره ښائی چه د دنیا د دی طویلی سلسلی او اوږد لړ پایی او د دی گډو وډو شیانو کومه ښکاره نتیجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وایو. لکه چه وروسته تر خوه ویښتیا او په شپي پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهیږی. چه په دنیا پسی د آخرت راتلل هم یقینی دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝

بیشکه ورځ د فیصلی (په مابین د خلقو کښی قیامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر : د فیصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بیخی په کښی بیلپړی چه په هیڅ ډول (طریقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کیږی. هره نیکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتیاز او افتراق په دی دنیا کښی نشی کیدی. ځکه چه د دی دنیا گرد (ټول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپي، ویدیل، ویښیل، ورېځ، وریا، باغ، نارینه ښځه وورکی او نور د ښو او بدو سړیو په منځ کښی سره گډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وساتلو او وساتلو نه یو رنگ منافع او گټی اخلی. نو ځکه د دی شیانو د بیلولو دپاره یوه بیلوونکی ورځ یوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعین او مقرری د الله تعالی په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معین او ټاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعریف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي السُّورِ مَا تُونَ أَقْوَابًا ۝۱۸

هغه ورځ چه وېوکل شی (دوهم ځلی) په صور (شپیلی) کېښی نو راځی به تاسی دلی دلی (له قبرونو نه موقف ته)

تفسیر : یعنی ډیر زیات غوندونه او فرقې سره تولیږی چه د هغوی ویشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پوری تړلی او مربوط دی.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝۱۹

او پرانستلی څیړی به شی آسمان (په دغه ورځ د قیامت کېښی) نو شی به دروازی دروازی.

تفسیر : یعنی آسمان به داسی وېرانیستلی او توتی توتی شی چه له لری به دروازی پکښی ښکاری د دی خبری تائید په یوه بل آیت سره هم کیږی چه د فرقان په دریمې رکوع څمونږ دغه متبرک تفسیر کېښی ئی داسی لولو. ﴿وَيَوْمَ تُنْفَخُ السَّمَاءُ فَكَا تُونَ أَبْوَابًا ۝۱۹﴾

وُسَيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝۲۰

او روان به کړل شی غرونه نو شی به لکه سراب (شگی گل څلیدونکی ځمکه لکه اوبه).

تفسیر : لکه چه په څلیدونکو شکو باندی له لری څخه د اوبو گمان کیږی هم داسی په هغو غرونو باندی فهم اټکل کاوه شی ځکه چه هغه به غرونه نه وی بلکه د شکو گل (سراب) به وی.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝۲۱ لِلظَّالِمِينَ مَا بَأْسًا ۝۲۲

بیشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تیریدونکیو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوگنی ځای دی

تفسیر : یعنی دوزخ د شریرینو په انتظار کېښی دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوگنی ځای دی یا بیشکه دوزخ څارونکی دی او ځای د تیریلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تیر شی او کافر به پکښی پریوځی.

لَيْثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ۝

خُند (ایسارتیا) کوونکی به وی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښی ډیری زمانی (بلکه همیشه به په کښی پاتی کیږی).

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئی نشته سره له دی چه ډیری زمانی او پیری تیریږی خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږی.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۝ إِلَّا حِيمًا وَغَسَاقًا ۝

نه به څکی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښی سره (هوا اوبه) او نه د څښلو (یخ) څیز. مگر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسانی (آرام) مومی، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږی یواځی تودی اوبه وررسیږی چه له هغو څخه د هغوی خولی سوځی او کولمی ئی پری کیږی او له گیدی څخه د باندی لویږی او بل هغه ټکی زیری بهیدونکی زوی وررسیږی چه د نورو دوزخیانو له پرهاړو څخه راووځی الله تعالی مو له دی او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) ربرو (تکلیفونو) څخه وساتی.

جَزَاءً وَفَاءً ۝ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ۝ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ۝

جزاء (ورکوله شی دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښی) چه نه ویریده امید هیله ئی نه لرله د حساب (څکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئی گڼل آیتونه څمونږ

تفسیر : یعنی د هغه شی چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئی چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئی بلله پخپلو سترگو ئی ولیدله اوس گورو چه دوی څنگه تکذیب او انکار کوی.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۝

او هر خیز (له طاعته او معصيته) شمیرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کښی لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هر خیز د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی شته او د هغه د علم محیط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښی لیکلی دی هیڅ یو ښه او بد کار د الله تعالیٰ د علم له احاطی څخه د باندی نه دی د یوی وړی او ذری پوښته او شمیر هم کوی. او ویه ویل شی دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښی په وقت د وقوع د عذاب کښی پر دوی باندی د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانب داسی چه

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ۝

پس وشکئ (سزا خپله) چه له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسی پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندی).

تفسیر : یعنی همغسی چه تاسی په تکذیب او انکار کښی تیری او وړاندی تگ کوی نو که بی واکه مرگ او مړینه. تاسی ته درپښه شی تل به مو هم دا وړاندی تگ وی. اوس د لویو ربړو (تکلیفونو) خوند وشکئ! مونږ به هم ستاسی عذاب داسی زیاتوو چه هیڅ تخفیف او سېکتیا به په کښی نه وی. او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کیږی. او دغه آیت ډیر سخت دی له آیتونو د قرآن په حق د دوزخیانو کښی اوس الله تعالیٰ اعظم برهانه و اعلیٰ شانه د مؤمنانو کرامت داسی بیان فرمائی

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۝ وَوَوَاعِبَ أَشْرَابًا ۝

بیشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کښی) ځای د خلاصی بری کامیابی دی باغونه (د میوی) او د انگورو (ونی) دی او پیغلی انارتیونی همغولی دی.

تفسیر : یعنی داسی انارتیونی پیمخی پیغلی چه دوی د خپل پیغلټوب، وروستنی میچ ته رسیدلی وی. او گردی (تولی) په یوه عمر (منگ) او یوه ونه وی متقیانو ته ورعنایت کیږی.

وَكَاسًا دَهَاقًا ۝

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالی ډکې تر څنډو (غاړو) دی.

تفسیر : یعنی د پاکو خوړوبی (شراب طهور) په څنډو (کنارو) اوبښتی جامونه به پر متقیانو مټمنانو ور څښولی کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا ۝

نه آوری په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټی (بیکاره) خبری او نه دروغ.

تفسیر : یعنی په جنت کښې چټی (بیکاره) خبری اتري نه وی. او ملندی نه پکښې اوریدلی کیږي. درواغ او فریب او درغلی (خیانت) په کښې نه وی. نه شوک له چا سره جنگ جنجال کوي ځکه چه هلته د جگړې او شخړې هیڅ یوه پېښه نه وی او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَاءُ مِمَّنْ رَّبِّكَ عَطَاءٌ حَسَابًا ۝

(جزاء به ورکوله شی متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنی د یوی یوی ذری شمیر به کیږي او ښه بدل او کافی اجر ئی د دوی د رب او پالونکي له جانبو ورکاوه کیږي. هسی رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دی ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یواځې د الله تعالی رحمت او لورینه (مهربانی) ده کله د هیچا په الله تعالی باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سړی د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او رېږو (تکلیفونو) څخه ځان وژغوري (وساتی) نو دا خو لوی بری او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت څمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَبْلُغُونَ مِنْهُ حَطَابًا ﴿٢٨﴾

نه به مالکان کیری (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیری د شفاعت دپاره د چا مگر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ﴿٢٩﴾

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودیږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد گرد (تول) ساکینان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه دیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٠﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مگر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (دیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

رشتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره رشتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاڅه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالی تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاری لره!

ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَاءً ۝

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسیر: یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

إِنَّا أَنْذَرْنَكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۖ يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَلَيْتَنِي كُنْتُ ثَرِيًّا ۝

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سری هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسیر: یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة النازعات مکیه وهی ست و اربعون آية و فیها ركوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبا»

د «النازعات» سورت مکی دی (۴۶) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۹) په نزول کښی (۸۱) سورت دی وروسته د «النبا» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالزُّعْتَ غَرْقًا ۱ وَاللَّشَطُ نَشْطًا ۲

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکیو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل (او قسم دی) په ملائکو آسان وښکونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)

تفسیر : یعنی قسم دی په هغو پریشتو باندی چه د کافرانو په رڼونو کښی ورننوځی او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د څوټو او نوکونو نه په دیره سختی سره ویاسی یا قسم دی په ستوریو ځغلیدونکیو باندی له مشرق نه مغرب ته.

(وَاللَّشَطُ نَشْطًا) : او قسم دی په ملائکو وښکونکیو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل) یعنی هغه پریشتی چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځی او بیا دوی په دیری خوښی سره د پاکۍ نړی په لوری ورځغلی. خو په یاد ئی ولریئ چه دا ذکر د روح دی او د بدن نه دی لنډه ئی دا چه ښه سری په دیری خوښی سره د پاکۍ نړی په لوری ورځغلی او بد سری تری تنهتی نو ئی په راښکودلو سره بیرته بیانی یا قسم دی په هغو ستوریو باندی چه وځی له یوه برجه بل برج ته.

وَالسَّبْحُ سَبْحًا ۳ فَالسَّبْحُ سَبْحًا ۴

او (قسم دی) په تیزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعمیل د احکام الله) تیز غوټه وهل نو قسم دی په وړاندی کیدونکیو (ملائکو) باندی وړاندی کیدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسیر : یعنی هغه پریشتی چه روح له ځان سره اخلی او د ځمکی څخه د آسمان په لوری په داسی سرعت او سهولت سره ځغلی لکه چه بی له کوم تکلیفه په اوبو باندی ګرندی لامبو وهی بیا نو د دی ارواحو په باره کښی هر هغه امر چه د الله تعالی له خوا کیږی د هغه په ځای راوړلو ته په دیر شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلی یا قسم دی په تسبیح ویونکی باندی په تسبیح ویلو سره یا په هغو ستوریو باندی قسم دی چه وړاندی کیږی یو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ۝

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملانکو) د حکم د الله (په دنیوی چارو کښی جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته کړی شی تاسی لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر : یعنی وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت که د ثواب حکم کیږی که د عقاب د دی دواړو احکامو تدبیر او انتظام په هم دغو پرېستو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حکم په کولو سره مشغولیدو، یا به مطلقاً له هغو پرېستو څخه مراد وی چه د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندی مسلطی دی، ښکاره خبره خو هغه رومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی کلمو د تعیین په نسبت نوری خبری او اثری هم ډیری کیږی او د هغو په تعیین او ټاکلو (مقررولو) کښی ډیری ویناو دی نو خو مونږ د الله بښلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری لیکلی دی لکه چه پاس مو په ترجمه کښی اشاره وکړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی یعنی قسم دی چه خامخا به راپورته کړی شی تاسو لپاره د حساب او کتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاحِفَةُ ۝ تَتَّبِعُهَا الرَّاْدَفَةُ ۝

هغه ورځ چه ولرځیږی لرځیدونکی (چه اوله شپیلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونکی (چه ثانئ نڅه ده)

تفسیر : یعنی د قیامت ورځ کښی به ولرځیږی غرونه او ځمکه له اول ځلی شپیلی او صور له پوکلو څخه. حضرت شاه صاحب لیکي چه پرله پسې ځمکه لرځیږی ډیرو مفسرینو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپیلی اخیستی دی. والله تعالی اعلم. او په منځ د دواړو نفخو کښی به څلویښت کاله وی چه په اوله شپیلی سره ټول مخلوقات مری او په دوهمه شپیلی سره به گرد (ټول) مخلوقات بیا ژوندی کیږی.

قُلُوبُ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغی ورځی کښی به بی قراره رپیدونکی ویریونکی وی. سترگی د هغو به سپکی ذلیلی ښکته وی (له ویری).

تفسیر : یعنی د پریشانی او ویریدلو له سببه به زړونه ریږی او ځانونه به لرځیږی د دوی سترگی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پشیمانی گردی (تولی) نشی به په
هغوی کښی له لری ښکاری.

يَقُولُونَ عَرَأَيْنَا الْمُرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۖ عَرَأَيْنَا عِظَامًا تَنْخَرَةُ ۖ^{١١}
قَالُوا إِنَّ تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۖ^{١٢}

وایی به (دغه منکران د بعث تمسخرأ) آیا مونږ به بیا وگرځولی شو په
رومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وگرځو مونږ هډوکی زاړه
ریڅیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخرأ) دغه
(گرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښی گرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسیر : یعنی د هدیری په ژوره (خکته) کښی له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنگه مونږ ژر
تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رڅیدلی زاړه هډوکی کښی
به بیا څنگه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشي نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او
زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته
لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاریوی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت
داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون
او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه
سخت مه گڼئ قیامت څکه چه

فَأَنبَاهِي زَجْرَةً وَاحِدَةً ۖ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ۖ^{١٣}

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیر آسان چه پری ژوندی
کیږی گرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د
ځمکی (پس له مرگه).

تفسیر : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم گڼی یعنی منکر خلق دا
خبره ډیر سخته گڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د
یوی سلگی وهلو په میچ دا گردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چنی او د صور په
پوکلو سره بی له دیله گرد (تول) پخوانی او وروستی مری له ځمکی څخه د حشر په ډگر کښی
سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنډه خبره او لږ په قهر کیده دوی ته ورپه یادوی چه په جهان او

نری کښی یو لوی متکبر او خورا (دیر) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرینو ته دا پیښه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنگه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسیدلی دی؟.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ۱۵

آیا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بیشکه رسیدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسی (چه پری متسلی شی ای محمده! او زیری ورکړی مؤمنانو ته په نعیم او منکرانو ته په جحیم).

تفسیر : دا قصه په څو څو ځایونو کښی په تفصیل سره ذکر شوی ده. یعنی په تحقیق راغلی ده تاته خبره د دغه موسی.

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۱۶

کله چه ور غږ کړ دغه (موسی) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طوی کښی.

تفسیر : یعنی د طور له غره سره نژدی. او موسی ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمایه چه.

إِذْ هَبَّ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۱۷ فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلَىٰ أَنْ تَزُولَ ۱۸ وَأَهْدِيكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ۱۹

لار شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بیشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووايه ورته آیا مینه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته پس وویږیږی ته (له عذابه).

تفسیر : یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درېنیم چه پر هغی باندی له تلوو شخه ستا په زړه کښی د الله تعالی ویره او د هغه کامل معرفت ټینگ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسی علیه السلام له بعثت شخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یواځی د بنی اسرائیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسی علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَارَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٥﴾

پس وښودله (موسی) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر: یعنی هلته رسیدلی د الله تعالی پیغام نی ورساوه. او موسی فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له گردو (تولو) شخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ أَذِيرَ يُسْعٰی ﴿٢٧﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسی) او وئی نه مانه بیا نی شا کړه (له ایمانه) لار په ډیره بیره سره (په فساد پسې)

تفسیر: یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښی ولکید چه ډیر سری سره راتول کړی او کودگران ولتوی او پر دی باندی نی وگماری چه د موسی علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٨﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٩﴾

پس (فرعون گرد (تول) ساحران) راتول کړل پس غږ نی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) شخه لوی رب خو زه یم نو دا موسی علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَاَخَذَهُ اللهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٣٠﴾

پس و نیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښی دوب شو او هلته د عقبی په اور کښی سوخی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَى ۝

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښی خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریوی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښی ډیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو ډپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښی لوڅه د الله تعالی ویره وی. (ربط): د موسی علیه السلام او د فرعون قصه په منع کښی استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

أَن تُمْشَوْا شَدَّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءَ بَنَاهَا ۝

آیا تاسی ډیر سخت یی د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیداکول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیداشوی یی له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه گران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالی پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیداکینلو کښی ولی تردد او شبهه لرئ! جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيْنَاهَا ۝ وَاعْطَشَ لَيْكَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ۝

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسیر : یعنی په آسمان کېنې فکر ووهئ! چه څومره زیات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبې عیبې او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول (طریقه) انتظام او تلوین او ترتیب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کېنې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوریو څخه څومره ګټې (فائده) اخلي؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پیژندلو او نورو شیانو کېنې ورځنۍ ګټور کیږئ! د آسمان نندارې ته د ورځنۍ له خوا او د شپې له خوا بیل بیل څیر شئ چه څرنګه درېځکاري. او د تعجب او د حیرت وړ (لائق) در برېښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا ﴿٧٩﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پیداېښت د آسمان) صافه وغږوله (الله) دا (ځمکه).

تفسیر : یعنی د ځمکې او د آسمان له منځه کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کېنې څه خبرې شوی دی ځمونږ د دغه تفسیر د حَمَّ السَّجْدَةِ سورت وګورئ!.

تنبیه : «راغب» د «دحی» معنی د یوه شی له خپل اصلی ځای څخه بیرته کول او په بل ځای کېنې کېښودل لیکلی دی. نو ښائی له دې لفظ څخه دلته د هغو تحقیقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقیقات دی ځای ته رسیدلی دی چه ځمکه په اصل کېنې د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بېله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشریح داسې فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءًهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٨٠﴾

را ایستلی دی (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دی او واښه ورشو د دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ سیندونه او چینۍ بیولۍ دی او د هغو اوبو په وسیله ئې قسم قسم نباتات، واښه پیدا کړی دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٨١﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسیر : چه له خپل ځای څخه نه خوځېږی. او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل ئی هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکې او جریان د اوبو پری او ایستل د محصولاتو تری کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنفُسِكُمْ ۝

دپاره د نفعی ستاسی او دپاره د نفعی د چارپایانو ستاسی (ای بندګانو ځما!)

تفسیر : یعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حیواناتو چاری به څرنګه پوره کیدی؟ د دی گردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسی د اړتیاؤ (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری ګټی مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقیقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیمو هدوکیو کښی هم روح پوکلی شی ښائی چه سری د الله تعالی د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده گرد (تول) اعمال وروړندی شی او د افسوس او د حسرت ګوتی وچیی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ۝ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَىٰ ۝ وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَىٰ ۝

پس کله چه راشی آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورنگ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښی) او څرګند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئی (د لیدلو خاوند وی).

تفسیر : یعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راویست شی چه هر لیدونکی به ئی وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ۖ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۖ ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشی کری وی (په کفر سره) او غوره کری ئی وی ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندی).

تفسیر : یعنی دنیا ته پر آخرت باندی ترجیح ورکوی او هغه ښه گنې او غوره کوی ئی او آخرت بالکل هیروی.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۖ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ ۖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ ﴿٣٩﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۖ ﴿٤٠﴾

پس بیشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوگنی غای دی او هر هغه څوک چه ویریږی له ودریدلو (په مخ د) رب خپل او منع کری ئی وی نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بیشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوگنی غای دی.

تفسیر : یعنی هغه څوک چه د دی خبری لامله (له وجی) ویریږی چه زه یوه ورځ د الله تعالیٰ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره درېیم. او د دی ویری لامله (له وجی) ئی د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام ئی ومنل. او له نواهیو څخه ئی ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه غای خامخا په جنت کښی دی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا ۖ ﴿٤١﴾

پوښتنه کوی له تا څخه (ای محمده! منکران) د قیامت چه کله به وی وقوع د هغه (قیامت).

تفسیر : یعنی ای محمده! منکران پرله پسې له تانه دغسی پوښتنی کوی چه آخر هغه گری کله راځی؟ او قیامت به کله رابکاره شی؟ او حساب او کتاب به کله قائمیږی؟.

فِيمَا أَنْتَ مِنْ ذِكْرِهِمْ ۖ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا ۖ ﴿٤٢﴾

په څه کښی ئی ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهیدلو څخه د هغه (قیامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قیامت چه کله به وی)

تفسیر : یعنی د هغه پوره وړشوول ستا کار نه دی که هر غومره پوښتنی وشي هیچا ته دا پته خبره ښکاره کیدونکی نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالی ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه له دیرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسیدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور نمرود (تول) خلق تری بی خبر دی.

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ مِّنْ يَّحْشَاهَا ۚ

بیشکه ته (ای محمده) ویروونکی ئی د هغه چا چه ویږیږی له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

تفسیر : یعنی ای محمده ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو ویروول دی که د چا په زړه کښی د بلی ورځی څه ویره وی یا د آخرت د ویری استعداد پکښی وی نو هغه به ویږیږی او د قیامت له خوفه ورته تیاری کوی گواکی ستا د ویروولو د نتیجی اعتبار یواځی د هغو کسانو په حق کښی دی چه له هغو څخه د گټی (فائدی) اخیستلو امید وی او اهلیت ئی لری، که نه نااهل سری له انجامه غافل شوی هم داسی په فضولو بحثونو کښی لویږی چه قیامت به کله او په کوم تاریخ او په کوم کال کښی واقع کیږی؟.

كَانَ هُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ۚ

گواکی دغه (منکران) په هغی ورځی کښی چه وویښی دغه (قیامت داسی به گټی) لکه چه نه ئی و گری ځنډ (ایسارتیا) (په دنیا یا قبورو خپلو کښی) مکر (په قدر د) ماښام آخر د ورځی یا په قدر د څښت.

تفسیر : یعنی اوس خو شور لگوی چه د قیامت په راتلو کښی ولی دومره ځنډ (ایسارتیا) او دیل وشو؟ ولی ژر نه راځی؟ مکر په هغه وقت کښی به دوی ته څرگنده (ښکاره) شی چه قیامت خورا (دیر) ژر راغلی او هیڅ معطلی او دیل په کښی پېښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة عبس مكية وهى (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مكى دى (٤٢) آيتة (١) ركوع لرى په تلاوت كښى (٨٠) په نزول كښى (٢٤) سورت دى وروسته د «النجم» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له غځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دى منع کښى یوړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته وړآړوله چه «یا رسول الله د دى آیت مراد څه دى؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسې چه الله تعالیٰ تاته درېغولی دى!» حضرت د دى پرانده له دى بى وخته پوښتنى څخه لږ خپه شو او ښائى چه د ده مبارک په زړه کښى داسى کومه خبره هم تیره شوى وى چه زه اوس په مهمو خبرو کښى مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه ډول (طریقه) وپوهولى شم گوندی وى چه دوی د اسلام په لورى راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دى چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دى او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښى خپلى داسى پوښتنى وکړى او تعلیم حاصل کړى هغه نه گورى چه که زه له دغى بااثر وى بارسونو خلقو څخه سترگى واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوى به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوړ ونه نیسى. لنده ئی دا چه دوى منقبض شول او د انقباض ښى د دوى په وچولى (تندى) کښى ښکاره شوى په دى خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښى راغلى دى چه وروسته له دى کله به چه دغه پړوند حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښى راتللو نو دوى به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنى فيه ربى».

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَى

وچولى (تندى) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وگرځاوه د دى لامله (له وجى) چه راغى ده ته پړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منع د ده او

د اشرافو د قريشو کښی)

تفسیر : یعنی د پیغمبر په وچولی (تندی) کښی د یوه رانده له راتللو څخه گونځی ولویدی او خپل مخ ئی تری واراوه او ښائی چه ده ته د دی رانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «دا خبره گواکی د نورو په مخ کښی له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه کله ده نو ځکه ئی د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښی ئی پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکریم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت نښه ده چی د عتاب په وقت کښی هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښی د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شی. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يَذْكُرُكَ إِلَّا دُفَعًا دُونَ هَذَا ۖ وَفَإِنْ كُنْتُمْ إِلَّا قَوْمًا يَمُرُّ بَيْنَهُمُ الْمَوْلُودُ الْأُنثَىٰ ۖ فَكَانُوا كَذِبًا ۚ

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده له احواله د دی رانده) ښائی چه هغه (پروند) به پاک شی (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعنی هغه پروند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښی ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شی پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنْ اسْتَعْتَصَمَ ۖ فَانْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ۖ وَمَا عَلَيْكَ إِلَّا يَرْكَبُ ۖ

او هر هغه څوک چه استغناء ئی کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښی ئی) او نشته پر تا باندي هیڅ الزام چه هغه پاک نشی (په اسلام سره).

تفسیر : یعنی هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوی هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی گرځی او غواری چه هر ورو (خامخا) هغوی مسلمانان شی او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولویږی. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سری ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شی. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چتی (بیکاره) خیالاتو له خوړیدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لویږی له دی گټی (فائدی) څخه خورا (دیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی غو متکبرانو غټانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى ۝ وَهُوَ يَخْشَى ۝

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویریږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویریږی یا له دی څخه ویریږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی پروند دی له دی نه ویریږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لویږی یا له کوم شی سره ونه لگیږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته غم کیږی چه غلیمان (دښمنان) په لاره کښی ماته څه ضرر راوړسوی.

فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى ۝

پس ته (ای محمده) له هغه (پروند طالب الخیر څخه) مخ گرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سری څخه گټه (فائده) واخلي او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ږانده ابن ام مکتوم غفره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت وموند رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ۝

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له) جانبه د الله (تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودي منی دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعنی که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولی او د هغه پند ته غوړ کښینودی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ. پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومی تبلیغ او پند ووايئ که څوک خپله کته (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودي لولی او عمل دی پری وکړی.

فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۝ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۝

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښی) چه پورته دی په قدر او عظمت کښی پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعنی آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښی نهایت معزز او لویه مرتبه لری او په پاکو پاڼو کښی لیکلی شوی دی او په ځمکه کښی هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (دیر) زیات عزت او احترام ساتی او په دیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښی ږدی.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ۝ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعنی هلته ئی پرښتی لیکي او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پاڼو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (دیر) لویو سربو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نفس او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ۚ ﴿١٤﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی
(باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسیر : یعنی د قرآن کریم غوندی د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت ئی ونه پیژنده او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هیڅ اندیښنه ونه کړه چه.

مِنْ آيٍ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۖ ﴿١٨﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ ۖ

له څه شی څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری
د منی) څخه.

تفسیر : یعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پیدا شوی
دی؟ د یوه ناڅیز او بی قدر څاخکی له اوبو څخه پیدا شوی دی چه هیڅ حس، شعور، حسن،
جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختیار) او نور په کېنې نه و. او دا گرد (تول) شیان الله
تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقیقت داسی ښکاری آیا ده ته دا
لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه وربښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقیقت او د الله دا
گرد (تول) انعام او اکرام هیر کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وینا مورد وگرځی؟
څوک چه خپل ځان او حقیقت نه پیژنی او د الله تعالیٰ د دی گردو (تولو) احساناتو او نعمتونو
قدر نه کوی نو داسی احسان هیروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ ۚ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ۖ ﴿٢٠﴾

پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هیئت او
صورت اندامونه د مور په نس کېنې) بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته
(لاره د وتو د ده له مچیدی د موره).

تفسیر : یعنی لاسونه، پښی او نور گرد (تول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه یوه څاخکی اوبو
څخه د مور په نس کېنې د احسن الخالقین توب په اقتضاء په یوه ځان ته شکل او خاص اسلوب
او اندازه ورجوړ کړی او هیڅ یو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی ورروغ
کړی. بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته یعنی د ایمان او د کفر د ښو او د بدو پوه ئی

ورکره . یا دا چه د مور له نس څخه ئی په آسانی سره راوویست .

ثُمَّ آمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ۝۱۱

بيا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کېښی ئی کيښود ده لره .

تفسير : يعنی وروسته له مړینې څخه د هغه مړی د خښولو هدايت ئی ورکړ تر څو چه د ژونديو په نزد بې حرمته نه شی .

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ۝۱۲

بيا هر کله چه اراده وفرمائی (الله د انسان د بيا ژوندیتوب نو ئی) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء) .

تفسير : يعنی هغه الله تعالیٰ چه يو ځلی انسان ته حیات او بيا ممات ورکوی او خښوی ئی اختیار لری چه هر وخت ئی وغواړی بيا ئی ژوندی کړی او له قبره ئی وباسی ځکه چه اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی . په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئی راولی بيا ئی وژنی او برزخ ته ئی بیانی او بيا ئی ژوندی کوی او د حشر په میدان کېښی ئی ودروی . نو د داسی قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وې (لايق) دی؟ چه گرد (تول) امور ئی په واک او اختیار کېښی دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سړی لره ښائی؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړی .

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ۝۱۳

بيخی نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه) .

تفسير : يعنی سړی هيڅ کله د خپل خالق حق نه دی پيژندلی او هر څه حکم ئی چه ورکړی وی تر اوسه پوری ئی په ځای نه دی راوړی .

تنبیه : ابن کثير رحمة الله عليه « کلا لما يقض ما امره » له « ثم اذا شاء انشره » سره لگولی دی يعنی کله چه غواړی هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئی . اوس داسی نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانی په نسبت د ده حکم (کونی) او (قدری) دی او دا ئی تر اوسه پوری پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیثوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیوی؟

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۝

نو ودی گوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومی د انسانانو د پیدا کیلو او مر کیلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

إِنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۝

بیشکه مونږ تویی کری دی اوبه (له وریشو څخه) توپول بیا څیری کری ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی وانه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونپه دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارنی) او نباتات ځنی راووباسی.

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ۝ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۝ وَحَدَائِقَ غُلَبًا ۝ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ۝ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنعَامِكُمْ ۝

بیا مو زرغونی کری دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انگور او منه، ترکاری. او زيتون خوونه او خرما او باغونه گڼ (له جهته د دپروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) وانه (ومو کرل دغه ټول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کارپوی.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاعَةُ ۝

نو کله چه راشی سخت آواز غوړونه کنوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : یعنی داسی سخت غوړ چه په هغه غوړونه کښی له دی څخه مراد د نفخ الصور غوړ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۖ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۖ وَصَاحِبَتِهِ
وَبَنِيهِ ۖ لِكُلِّ امْرِيٍّ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَلٌّ يُغْنِيهِ ۖ

هغه ورځ چه تنبتي به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملگری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هېڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ویری چه بل څوک ځما نیکی وانخلي یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تنبتي.

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفَرَةٌ ۖ لَا ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ۖ

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خنډیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : یعنی د مؤمنانو له څیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذاب خلاص او د الله تعالی په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ډیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ۖ تَرْهَقُهَا قَلَرَةٌ ۖ

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به گرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (گرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر : یعنی د کافرانو په غیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوری بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئی بی توری کری.

أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرَةُ الْفَجْرَةُ ۝

دغه تول (تورمخی) هم دوی دی (بی شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنی بی حیا کافرو ته هومره چه وویل شی دوی له خپلی خبری څخه نه اوری، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کبی خیانت او تری انکار کوی څرنگه چه دوی جمع کری دی کفر سره له فجوره نو جمع به کری الله تعالی توروالی د مخونو سره ئی کرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة التکویر مکية وهی تسع و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول (۷) نزلت بعد سورة تبت

د «التکویر» سورت مکی دی (۲۹) آية يوه ركوع لری په تلاوت کبی (۸۱) په نزول کبی (۷) سورت دی وروسته د «تبت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝

کله چه (د) لمر (رنا) ونغبتله شی (نور ئی لار شی).

تفسیر : کواکی د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رنا ورڅخه وځی ونغبتلی شی او لمر به بی نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝

او کله چه ستوری خر شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولپنډی او رنا به نه لری.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٥٤﴾

او کله چه غرونه روان کړل شی.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږي او په هوا کېي به الوځي او گرځي به.

وَإِذَا الْعُشُورُ عُظِّلَتْ ﴿٥٥﴾

او کله چه د لسو میاشتو بلارې اوبی خوشی کړی شی (اوبښانه به ورسره نه وی).

تفسیر : اوبی د عربو له ښو بودهؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوبه چه د لسو میاشتو بلارې وی او له هغی د شودو او جونگی (بجی) څیگیډلو هیله (امید) نژدی وی پر دوی ډیر گرانه وی خو د قیامت د ویروونکی زلزلې په وخت کېي به د هغه نفیس او عزیز او گران مال پوښتنه به هم ونه کړه شی یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وی چه د داسی عزیز او گران مال له احواله به غافل وی یا دا چه ورپځ به معطله کړه شی له بارانه. یا ځمکه پاتی کېږي له فصله دا خبر چه «د ریلونو او موټرو او د طیارو او د نورو عصری نواقلو له تگ او راتگ څخه به اوبان نشی تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥٦﴾

او کله چه وحشی ځناوران راټول کړل شی (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنگلی ځناوران به چه تل د سړیو له ویری لری تېنې له ډیری ویری ښارونو ته راځي او له کورنیو بودهؤ (څاروو) سره به ملگرتوب خوښوی لکه چه اوس هم ډیر ځلی د خوف او ویری په وقت کېي هم داسی لیدل کېږي څو کاله پخوا له دی نه د (هند) گنگا او جمنا په سیند کېي سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وری او په هغه باندی سړیو بودهؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه ټینگ نیولی دی او یو په بل باندی څه تعرض نه کوی هر یو د خپل ځان په فکر کېي دی پرته (علاوه) له دی د یخنۍ په وخت کېي کله

کله لیدلی شوی دی چه غینی غیروونکی غناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : غینو مفسرینو د «حشر» معنی مړه کول او غینو مړه کول بیا ژوندی کول لیکلی دی
والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٧﴾

او کله چه بحرونه سیندونه سره گډ کرل شی (تریخ له خواړه سره یا ډیر
سخت گرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوتیدلو څخه د بخار او براس په ډول
(طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ریر (تکلیف)
پېښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو
غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وگرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٨﴾

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو
ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی
که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو
او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولگی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو
سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُئِلَتْ ﴿٩﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چه له جینیغ ژوندی خښه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه
په کومی گناه وژلی شوی ده (دا جینیغ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینیغ په ډیره بیرحمی سره ژوندی
په ځمکه کښی خښوله. غینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری
داسی کول. او غینی به له دی شرمیدل چه څنگه به خپله جینیغ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شی قرآن کریم خبر ورکر چه د دی مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کښی پوښتنی وشي
چه په کومه گناه ژوندی خښی شوی دی؟ داسی ئی مه گنئ چه دا مو اولاد دی په دوی باندی مو
هر څه چه زړه غواړی هغه کولی شی بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنږی.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۖ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۖ

او کله چه اعمال نامی وغورولای خواره کری شی او کله چه آسمان د پوستکی
په شان وویستلی شی (له خپله محایه).

تفسیر : لکه چه د حیواناتو له حلالولو او پوستکی ویشلو څخه وروسته د هغه گرد (تول)
اعضاء او رگونه او پلی او نور ښکاری هم داسی د آسمان له پرانیستلو څخه وروسته گرد (تول)
پاس شیان لیدل کیږی او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښی په « وיום
تشق السماء بالغمام » سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِرَتْ ۖ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ۖ

او کله چه دوزخ بللی لمبی کر شی (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدی کر
شی (مؤمنانو ته).

تفسیر : یعنی کفارو ته دوزخ په ډیر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شی او جنت
متقیانو ته ورنژدی کیږی چه د هغه ډول او سینگار به جنتیانو ته خورا (ډیر) ښه خوښوونکی او
مسرت ښوونکی وی نو په دغه وقت کښی.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۖ

پوه به شی هر نفس په هغه شی چه حاضر کری ئی وی (له خیر او له شره).

تفسیر : یعنی هر یوه ته به دا پته ولگیږی او ورمعلومه به شی چه له ده سره د نیکی یا د
بدی غومره پټکه (ذخیره) او سرمایه شته چه له ځان سره ئی راوړی وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخَنَسِ ۖ الْجَوَارِ الْكُنَسِ ۖ

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته گرغیدونکیو سمو تلونکیو پتیدونکیو باندی.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گړندی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کیږی بیا څو ورځی پتیدوی.

وَإِلَّيْلٍ إِذَا عَسَّسَ ۖ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۗ

او (قسم خورم زه) په شپې کله چه راوخیژی مخ راوگرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیژی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسس» لفظ دوه معنی لری. حضرت شاه عبد العزیز رحمه الله علیه لیکي گواکي لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سیند کښی پت تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی، ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپیده داغه راهیسی چلیږی.

تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته گرغیدل پتیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسې وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نښی پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پتیدل شپې ته ورته دی په رښتیا سره چه هغه توره تیاره پیړی چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښی نه کیده او د وحی علام او نښی پکښی نه ښکاریدلی د یوی توری شپې نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکي د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم گواکېها یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتی اذا طلعت فی الکون عم هدا ها العالمین و احیت سائر الامم
انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد

په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا ټوله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد
 غچینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کور تگ او پتیدل بیرته گرځیدل په علم ملکوت کښی
 د پرښتو تگ او راتگ او پتیدلو ته ورته دی. د شپې تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په
 سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له
 دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم
 او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ
 مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د
 قوت زور په نزد د غیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی
 هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له
 لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام
 دوهم غمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه د
 هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک
 او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ
 درجه سره ثقه، عادل، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په
 مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (دیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده
 وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا
 گرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه
 متقی او دیره پاکي ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (دیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله
 اتقنکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوه اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان
 کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د گردو (تولو)
 پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی څکه
 چه هغوی گردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول
 خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملگری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری گمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هنښیار دی).

تفسیر : یعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د پتو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیشکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سبه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملگری نه دی؟ چه د هغه گرد (تول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سری ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْقِ الْمُبِينِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کښی.

تفسیر : یعنی په مشرقی څنډه (غاړه) کښی د هغی پرښتی یعنی جبریل علیه السلام ښه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیرواته او مغالطه پښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستوی وهو بالافق الاعلی».

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٌ ﴿٣٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پتو خبرو باندی بخیل (چه پتوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسیر : یعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پتی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالی د اسماء او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مرینی څخه وروسته د پښو او په هغو پوری ترلی خبرو په درښولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باره نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترگی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پتو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ گدوی او د هغه په درښولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی شخه نه وخی د پیغمبرانو لود (اوچت) سیرت د کاهنانو له رتلیو اخلاقو سره
خه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ يَقُولُ شَيْطَانٌ رَّجِيْمٌ ﴿٣٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رتلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیخ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښی د بنیادمانو گته
(فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم
برهانه حق کلام دی.

فَإِنَّ تَذْهَبُونَ ﴿٣٦﴾

نو چرته غی تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په خنګ کولو کښی
له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور گورد (تول) احتمالات
لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا شخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه
صافه لاره ولی پریردی؟ او بی لاری ولی غی؟

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا (قرآن) مگر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی
که جن).

تفسیر : هغه گورد (تول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کړی، هغه گورد (تول)
سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښی ښه فکر او جاج ووهی. نو دا به
درښکاره شی چه دغه قرآن تول جهان ته دیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په
عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او گنتی په لاس راغی. نه دی دا قرآن مگر ذکر پند دی له
جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۖ

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لار شی پر لاره د الله تعالی باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کورنک او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سری له داسی پند څخه ډیره ښه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

او نه شی قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (تولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالی په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التکویر بفضل الله التقدير فله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مكى دى (۱۹) آيت يوه ركوع لري په نزول او په تلاوت په دواړو كښى (۸۲) سورت دى

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۖ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۖ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۖ

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولوړی تیت په تیت

(گدود) شی او په هغه وقت کښی چه دریابونه گد شی (یو له بله سره او تول یو دریاب شی).

تفسیر : یعنی د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوتیږی او د دی تندوبی له سببه به ترخی او خوړی اوبه سره گدی ودی شی.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ۝

او کله چه قبرونه سره خپری لاندی باندی کرل شی (او مری ژوندی تری راپورته کرل شی).

تفسیر : یعنی هغه شیان چه د حُمکی په منځ کښی وی د باندی به راغورخی او مری به له خپلو قبرونو څخه (ژوندی) راوځی. هر کله چه وشی دا کارونه قیامت قائمیږی نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۝

پوه به شی هر نفس (په دغه وقت کښی) په هغه خیر او شر خپل باندی چه وړاندی ئی لیږلی وی او چه وروسته ئی پری ایښی وی.

تفسیر : یعنی هغه ښی او بدی چاری چه کری ئی وی یا ئی نه وی کری د خپل عمر او منځ په اول کښی ئی کری وی یا په آخر کښی د هغی ښی بیره ورڅخه پاتی وی او که نه وی پاتی هغه گرد (تول) هلته د ده په منځ کښی راځی.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝

ای انسانه (کافره!) څه شی مغروره کری ئی ته پخپل رب کریم باندی (چه کافر شوی ئی پری).

تفسیر : یعنی هغه کریم رب آیا د دی خبری وړ (لا تَق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندی داده شوی سر به دی ورځنی غراوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دی کرم څخه به شرمیدی او د حلیم له قهر څخه به ډیر ویریدی ولی چه الله تعالی ډیر کریم دی خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دی چه ته ئی په یوه صفت

پیژنی او له بل صفت ئی سترگی پتوی؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوِّكَ فَعَدَلَكَ ۝

هغه (رب الکریم) چه پیدا کړی ئی یی ته نو برابر کړی ئی ته (یعنی اندامونه ئی پوره درکړی دی) پس برابر معتدل کړی ئی ته (په خلقت کښی).

تفسیر : یعنی پیدا ئی کړ یو لاس په اندازه د بل سره او یوه سترگه په مقدار د بلی سره . په دی کښی اشارت دی ته چه هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لری نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب لیکي «جوړ ئی کړ بدن او درسم ئی کړ خصلت». یا مطلب دا چه په حکمت سره ئی ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب در سم کړی دی او ستا په مزاج او اخلاطو کښی ئی اعتدال درپیدا کړی دی.

فِي آتَى صُورَةَ مَا شَاءَ رَّكَبَكَ ۝

په هر شان (کامل) صورت سره چه وئی غوښته ترکیب پیوند ئی کړی ته.

تفسیر : یعنی د گردو (تولو) په بنو (صورتونو) کښی لږ او ډیر توپیر (فرق) او تفاوت پیدا کړ او هر یوه ته ئی بیل رنگ، شکل او ډول عنایت کړ او په مجموعی ډول سره ئی انسانانو ته د نورو ساکینانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه . ځینو پخوانیو پوهانو له دی څخه دا مراد اخیستی دی که الله تعالی اراده فرمایلی وی له هغه څخه به ئی خر، سدر، سپی او نور ځناوران جوړول سره له دی قدرته دا د الله تعالی ډیره مهربانی او خورا (ډیر) احسان دی چه تاسی ته ئی د سری بڼه (شکل) درکړه نو هغه الله تعالی چه له تاسی سره ئی دومره ښیکنی (نیکه) کړی او انعامات ئی درېځلی دی آیا د دی خبری وړ (لائق) دی چه سری ئی امر او حکم ونه منی؟. بلکه مونږ تولو مسلمانانو ته ښائی چه د الله اکرم شانه واعظم برهانه گرد (تول) احکام له زړه ومنو.

كَلَّا لَبَلُّكَ دَبُّونَ بِالْدِّينِ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب) بلکه دروغ وایي تاسی په ورځی د جزاء باندی.

تفسیر : یعنی د تیروتلو بل هیڅ سبب نشته تاسی چه د جزاء ورځ نه منی نو ځکه هر شی مو

چه زړه غواړی هغه کوی. او وایی چه په مخ کښی د حساب او کتاب او پوښتنی ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئی لیکي؟ او شمیر پسی ئی گرځي؟ او محفوظ ئی ساتی؟ کله چه مړه شو دا تولی خبری پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ۝ كِرَامًا كَاتِبِينَ ۝ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۝

حال دا چه بیشکه په تاسی باندی خامخا ساتونکی ملائکی (د عمل، مقرر دی) عزتمنی (په نزد د الله) لیکونکی (د اعمالو د تاسی) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر : یعنی دغه ملائکی چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالی داسی عزتمنی بندگانی دی چه نه خیانت او درغلی کوی او نه کوم کار نالیکلی پرېږدی او نه له هغوی څخه ستاسی کارونه پټیږی. کله چه گردی (تولی) چاری داسی یو په یو په اهتمام سره لیکلی کیږی نو آیا دا گرد (تول) دفترونه هم داسی مهمل او بیکاره پری ښودلی شی؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سری عمل د هغه په مخ کښی راوړل کیږی چه د هغه څه یا بده جزاء ومومی چه ښوونه ئی په تفصیل سره په دغه راتلونکی آیت کښی داسی شوی ده.

إِنَّ الْإِبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝

بیشکه چه ابرار (نیکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښی دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخشونه او نعمتونه مومی او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شی غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئی له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښی دی ننوځی دوی په هغه کښی په ورځی د جزاء کښی او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

شخه پتيدونكى.

تفسير : يعنى نه به په تيښته له دوزخه جلا (جنا) كيدى شى او نه به له ننوتلو شخه وروسته له هغه ځاى ووځي بلكه تل به هلته په كښى وى.

وَمَا آدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ ۖ ثُمَّ مَا آدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ۖ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۚ

او شخه شى پوه كړى ئى ته شخه ده ورځ د انصاف جزاء بيا شخه شى پوه كړى ئى ته شخه ده ورځ د انصاف جزاء (يعنى بل څوك پرې نه پوهيږي بى له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وى مالک نشى كولى هيڅوك له هيچا سره هيڅ شى (د نفعى او د ضرر).

تفسير : يعنى هومره چه فكر او جاج ووځي. او په غور او خيال كښى دوب لار شى بيا به هم د دى ويروونكى ورځى په پوره كيفيت باندې نه پوهيږئ! خو لنده ئى دا چه دومره اوپوهيږئ چه په هغه ورځ به دا تول خپلوى او خيښى، آشنائى او يارانى وركى شى او هر سړى به «نفسى! نفسى!» نارى وځي. هيڅوك به پرته (علاوه) د مالک الملك له امر شخه د بل چا شفاعت نه كوى عاجزى، چاپلوسى، صبر، او استقلال او نور هيڅ كار نشى كولى «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ۚ

او امر حكم په هغه ورځ كښى خالص الله لره دى.

تفسير : يعنى لكه چه په دنيا كښى د تولواك (حاكم) او باچا حكم په رعيت باندې او د مور او پلار خبره په اولادو باندې او د بادار وينا په نوكرانو چليږي په هغه ورځ كښى به دا تول حكمونه پاى (آخر) ته رسيږي او د هيچا امر په بل چا باندې نه چليږي او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوى ستر تولواك (حاكم) له احكامه ځنئ بل څوك سا هم نشى وښكلى او هيڅ قوت او قدرت به نه لرى او الله تعالى به بى له ملتويه او شركته او د بل چا د ښكاره او پتى مرستى (مدد) شخه خپل احكام صادروى او كردى (تولى) خبرى ئى ژر تر ژره چليږي او كردى

(تولی) چاری به صورتاً او معنا، حساً او ماداً د الله تعالی د قدرت په قبضه او لاس کښی وی.
تمت سورة الانفطار بفضلہ تعالی ومنہ وکرمہ

سورة المطففين مکیه وهی ست و ثلثون آیه و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸۶)

نزلت بعد سورة العنكبوت وهی آخر سورة نزلت بمكة
د «المطففين» سورت مکی دی (۳۶) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۳) په نزول کښی
(۸۶) سورت دی. وروسته د العنكبوت له سورت نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت
دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۖ^٥
وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوَّذَوْهُمْ يُخْسِرُونَ ۝

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانۀ او تول
کښی) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانۀ نو پوره اخلی او کله
چه پیمانۀ ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او منموم نه دی دلته د دی
خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د منعت د تاکید دپاره دی. یعنی اگر که لږ
ورکول په خپله فی نفسه هم منموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښی د نورو
بالکل رعایت نه کیوی نو دا لا منموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه
کښی یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه پوښی سری عیب
لا شدید شو څرنګه چه اصلی مراد د لږ ورکولو منعت دی نو ځکه ئی دلته پیمانۀ او ژی او وزن،
تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوتۀ شی چه د پیمانۀ کولو او تلولو د دواړو په
وقت کښی لږ ورکوی. او څنګه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

غلی ئی د تاکید دپاره یاد کر. د پیمانی او اوژی (تول) تخصیص بښائی د دی دپاره وی چه په عربو په تیره بیا په مدینی منوری کښی زیاتره د کیل او پیمانی سره پیروډلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دی د دی تخصیص نور وجوه هم شته.

الْأَيْضُ أُولَئِكَ أَتَمَّ مَبْعُوثُونَ ۝ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

آیا یقین نه کوی (دیر اخیستونکی لږ ورکونکی دغه) چه بیشکه دوی راپورته به کرل شی دپاره (د حساب) د لوئی ورغی (د قیامت).

تفسیر : یعنی که هغوی داسی خیال لری چه وروسته له مر کیدلو بیا ژوندون شته او د الله تعالی په مخ کښی د گردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمیر ورکول حق دی نو هیڅ کله به ئی داسی حرکت او خوځیدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

هغه ورځ چه وبه درپیری خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسیر : چه الله تعالی کله تجلی کوی او څه وخت څمونږ حساب او کتاب گوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته څمونږ چاری او فیصلی رااوړی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفَجَّارِ لَفِي سَجِينٍ ۝

داسی پکار نه ده (او نه دی کوی دیر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه) بیشکه لیکلی شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجین کښی دی.

تفسیر : یعنی له سره هسی گمان ونه کر شی چه داسی ورځ به نه راځی ځکه چه هغه ورځ هر ورو (خامخا) راتلونکی ده نو د هغی ورځی د راتگ دپاره د گردو (تولو) نیکانو او بدانو عملنامی لیکلی د کرام الکاتبین په دفتر کښی مرتب ایښودلی شوی دی. (اوس الله اجل شانه واعظم برهانه وپروی فاجران بالعموم او داسی فرمائی).

وَمَا آذْرُكَ مَا سَجَّيْنُ ① كِتَابٌ مُرْقُومٌ ②

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجين يو دفتر دی
ليکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسير: يعنی سجين يو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د گردو (تولو) دوزخیانو نومونه
لیکلی شوی دی او د بندگانو د چارو لیکونکی پرېنتی چه د هغوی د نامه یادونه په پخوانی
سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مړه کیدلو او د عمل له پرېکیدلو څخه وروسته د هر یوه
سری چاری په بیلو بیلو دفترو کښی لیکي او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر یوه دوزخی د
نامه دپاره یوه بيله علامه او نښه ایښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د لیدلو څخه هر
څوک پوهیږی چه پکښی خیر نشته له ځینو روایتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم
دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «يعنی د هغو نومونه لیکل کیږی
تر څو وروسته له مړینی هلته یوړل شی» ځینی پخوانی مفسرین وائی چه دا ځای تر اوومی څمکی
لاندی دی الله تعالی اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهیږی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ① الَّذِينَ يَكْذِبُونَ يَوْمَ الدِّينِ ② وَمَا يُكْذَّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ③

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو
لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه
گنې دغه (ورغ د جزاء) مگر هر یو له اندازی تیریدونکی گنهگار.

تفسير: هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکیري په حقیقت کښی د الله تعالی د ربوبیت
او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکیري او هغه څوک چه د الله تعالی له
دی صفاتو څخه منکیري نو هومره چه په گناهونو کښی زړه ور شی لږ ده. د «معتد اثیم» یعنی
له اندازی تیریدونکی گنهگار بل بد عادت دغه دی چه:

إِذَا تَنَالَىٰ عَلَيْهِ الْإِثْنَا قَالَ أَصَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ④

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او
عناداً چه دا) چتی (بیکاره) قصی دی د پخوانیو.

تفسیر : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو مونږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ كُتِرَ اَنْ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٣﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنگ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو گناهونو چه ؤ دوی چه کول به ئی.

تفسیر : یعنی ځمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د گناهونو د کثرت او مزاوت څخه د هغوی په زړونو باندی زنگ لویدلی دی نو ځکه د صحیحې ؤ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سری گناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه گناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنپیری او ارتپیوی تر دی چه د ده زړه تګ تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وگڼه چه له دیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالی په خبرو او نښو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعموذ بالله).

كَلَّا اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٤﴾

رښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسیر : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالی په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخۍ پاتی کیږی.

ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٥﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ
بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٦﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی
(دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه ویئ تاسی چه هغه به مو دروغ گانه
انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله
جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾
كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علین کښی دی. او
څه شی پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علین؟ یو دفتر دی لیکلی
شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پانی سره رونی
او ترتیب شوی دی پرمپی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوگنی اصلی ځای
ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکې به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم
اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوگنه لری والله اعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چه گوری حاضرېږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندگان).

تفسیر : مقربی پرېښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندگان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی گوری
او هلته به حاضر وی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر
(مکلو) تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیروی یا به گوری دوزخیانو ته

تفسیر : یعنی په خورا (دیرو) ښو پالنگونو به ناست وی او په زړه پوری د جنت ښی ننداری به کوی او د الله تعالی په لیدلو سره به خپلی سترگی رنوی او زړونه به پری خوشالوی.

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٣﴾

پیژنی به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښی تازه گی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر : یعنی د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی خیری داسی ښی او تر تازه او بارونقی ښکاری چه هر لیدونکی به له لری پری پوهیږی چه دا کسان په خورا (دیر) عیش، هوسانی (آرام) او راحت او تنعم کښی دی.

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ خَمْرٍ وَخَمْرٍ مِسْكٍ ٥

ورځښولی شی (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کریو شویو څخه چه مهر به ئی مشک وی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي «چه په جنت کښی به د خورا (دیر) خالصو شرابو ویالی د هر چا د کور د مخه وی. خو دا خورا (دیر) ښه او نادر شراب دی چه سر به ئی تل مهر وی په جنتی مشکو سره». لکه چه په دنیا کښی مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندی لگول کیږی کله چه د هغه ځای خاوری مشک دی نو په هغو باندی دا مهر لگاوه کیږی. دا ښیښه چه په لاس کښی واخیسته شی دماغ معطریږی او تر آخره پوری د خوشبونی خورا (دیر) ښه رائحه او وړم تری پورته کیږی.

وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَفِسُونَ ﴿٢٤﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتی نعماو) باندی پس باید دی چه رغبت وکړی رغبت کوونکی (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو چه عجلت وکړی په حسناتو او ځان وساتی له سیاتو).

تفسير : يعنى د دنيا ناپاک شراب د دى وړ (لائق) نه دى چه کوم ښه سرى هغه ته رغبت وکړى. هو يواځى شراب طهور د دغى خبرى لائق او وړ دى چه په هغو باندې خلق ورمات شى او يو په بل باندې د هغو په غځېلو کښى وړاندې والى وکړى (اللهم ارزقنا).

وَمَزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ۚ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ۖ

او گدون د هغه (شراب دى له اوبو د) تسنيم څخه دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کښى) چه څښى به له هغى څخه د (الله) مقربان.

تفسير : يعنى مقرب خلق يواځى د دى چينى خالص شراب څښى او نيکانو ته به د دى شرابو گډ ورکول کيږى چه لکه گلاب او نور په هغه شراب کښى گډيږى.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ۖ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوى دى ؤ دوى په هغو کسانو باندې چه ايمان نى راوړى ؤ خندل به نى (مسخرى به نى پرى کولى).

تفسير : او پخپلو منځونو کښى به نى په تمسخر او استهزاء سره داسى ويل چه د دى بى هوشانو په مغزو کښى څه يو چتى (بيکاره) خيال لويديلى دى چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهمو چرتونو (خيالونو) او خيالى لذتونو باندې له لاسه وباسى (العياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ۖ

او کله چه تيرېږى منکران پر مؤمنانو باندې هغوى ته پخپلو منځونو کښى سره سترگکونه وهى (لپاره د استهزاء).

تفسير : او يو تر بله په سترگو اشارتونه کوى او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښى سره داسى وائى چه وگورئ هم دوى بى عقلان او احمقان دى چه د جنت په پور (قرض) باندې د دنيا له نغدو څخه ځان بى برخى کوى (استغفرالله).

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه وگرځي خپلو کورونو ته (نو) گډځي دوی خوشاله (خبري جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې)

تفسير : يعنی په خوش طبعي او توکو په مسلمانانو باندې ملنډی وهی او په خپل عيش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوی وائی چه ځمونږ عقیده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسانی (آرام) ولی او له کومه رسیده .

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾

کله چه وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ویل به ئی پخپل منځکښی چه بیشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی .

تفسير : او گمراهان دی چه خامخا په زهد او ریاضت کښی خپل ځانونه له لاسه وباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندې ترجیح ورکوی او په لاحاصل او بی گنتی (بی فاندی) رږو (تکلیفونو) باندې د حقیقی کمالاتو نوم ایښی دی آیا دا ښکاره گمراهی نه ده چه سری د خپل عيش او آرام او هوسانی (راحت) او کور او کهول څخه مخ واړوی او په پوه سری پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دین پریردی . (معاذ الله)

وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چه نه دی لیږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکی څارونکی .

تفسير : چه شاهی ووائی په هدایت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانہ واعظم برهانه فرمان او بیان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندې پیره داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترگی پټوی . او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی . د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لویږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی گمراه او احمق وائی .

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو په نن (ورځ د قیامت کښی به) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پوری خاندی چه دا خلق خومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنگه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْأَرْيَافِ لَا يَنْظُرُونَ ۝

پر مکملو تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماو ته) او تری متلذذ کیږی یا گوری کفارو ته چه څرنگه په عذابپږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ تُؤْتِيهِمُ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۝

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خنډیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.
تمت سورة المطففين بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهي خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۴) تسلسلها حسب النزول (۸۳) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (۲۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۴) په نزول کښی (۸۳) سورت دی وروسته د الانفطار له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ۝ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝

کله چه آسمان شق خیری شی وچوی او واورى و منى امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق وړ دى (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر : یعنې کله چه د الله تعالى له خوا د غیبریلو «تکوینی» حکم وشى آسمان به هغه تعمیلوی او منى ئی او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دى خبری وړ (لائق) دى چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوپتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کېږي غاړه کیږدي او د هغه په دى حکم منلو کېږي هیڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۝

او کله چه ځمکه وغورځوله شی.

تفسیر : د محشر دپاره به ځمکه د رږر په شان جوړیږي او د هنې د مخ گرد (تول) عمارات او غرونه او نور شیان لری کیږي تر څو په یوی مستوی سطحی باندی گرد (تول) پخوانی او وروستنی خلق سره یو ځای او په یوه وخت کېږي بی له پردی او حجاب او حائل څخه وکتی شی.

وَالْقَتْمَ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پکښی وی له مریو او خزائنو څخه او څه خالی شی له ټولو اشیاء نه.

تفسیر : په هنې ورځی کېږي ځمکه خپلی خزانی او مری او نور اجزاء له دننه څخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شی څخه بالکل تشیږي چه د هغو تعلق د بندگانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝

او واورى و منى امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسیر : کله چه غمکه او آسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردگار له تشریعی حکم څخه سر وغروی.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدًا حَافِلٌ لِّقِيهِ ۝

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسیر : یعنی د پروردگار په مخ کښی له رسیدلو څخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربرونه (تکلیفونه) گالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) گالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستړی کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنگه ربرونه (تکلیفونه) ویاسی اخر د خپل پروردگار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به وینی.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيرًا ۝

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسیر : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پانی وړاندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيُنْقَلَبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝

او ویه گرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسیر : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو ورونو ته ورسیږی. او له دوی سره په خوشی سره مشغولیږی او له هغوی سره گرځی.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَاهُ ظَهْرَهُ ۝

او هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کین لاس نی).

تفسیر : یعنی ورکړه شی عملنامه په کین لاس کېږي د شا له لوری او پریښتی نه غواړی چه د ده هغه مخ ووينی نو په دی وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوی. کیدی شی چه مراد ئی داسی وی چه د دوی متی به ترلی وی نو ځکه ئی عملنامی د شا له لوری ورکولی کیږی.

فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا ۝

پس ژر به ناری کړی دی ای هلاکه ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسیر : یعنی د عذاب له ویری څخه به مرگ غواړی او د خپل هلاکت آرزو او تمنا به کوی.

وَيَصْلِي سَعِيرًا ۝ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بیشکه ؤ دی په (دنیا ئی) اهل خپل کېږی خوشاله (په کفر او معاصی غافل له آخرته).

تفسیر : یعنی په دنیا کېږی له آخرته بی فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دی هغه کسان چه د دنیا د هستوګنی په وقت کېږی د آخرت له ویری ویلی کیدل هغوی نن بالکل داده او په خوښی کېږی دی. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَخُورَ ۝

بیشکه ده به یقین کاوه په دنیا کېږی داسی چه دی به له سره بیرته نه ګرځی (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کېږي ودرېږي او د یوې ذری شمیر جواب به ورکوي نو ځکه په گناه او شرارت کېږي داسی زړه ور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کې گمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۝

هو! دی رجوع کوي (هر وروڼه) (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکي بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنې تر مرگ پوري به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای څخه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لري؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه گرځي؟ له ژبې ئی څه وځي؟ لاسونه، ښي ښي څه کوي؟ څه گټي؟ څه خوري؟ څه کوي؟ وروسته د هغه له مرگه د هغه روح چیرې لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کېږي دی؟ او نوري پوښتنې. هغه الله تعالیٰ چه د سړي له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر څیز په گردو (تولو) خبرو او کلی او جزئي احوالو باندې پوه دی نو آیا څه گمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پرېږدي؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجې او ثمرې به ورښکاره کړي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ۝ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ۝

پس قسم خورم په شفق سپینوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام او په شپه او په هغو (څیزونو) چه جمع کړي وی (شپې هغه په تیارو خپلو کېږي)

تفسیر : یعنی سړی او نور ساکبان (جاندار) چه د ورځې له مخې د معاش په تلاش کېږي د باندې گرځي او هر چیرې په خپلو چارو کېږي بوخت دی د شپې له لوري ټول سره یو ځای کیږي او هر یو په خپلو ځایونو کېږي سره ټولیدي.

وَالْقَمَرِ إِذَا اشَّتَ ۝

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:

لَتَرْكِبُنْ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ۱۹

خامخا سواره به شیء و به رسیبری تاسی ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر : یعنی د دنیا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تیر شوی په پای (آخر) کښی د مرگ پور (زینه) ده، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالی پوهیږی چه په قیامت کښی د څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پریکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپې په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی یو شانته سره او سپینه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقیقت او په رښتیا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغیزی نښی دی چه پس له ورکیدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کیږی چه هر شی په کښی پتییږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخیژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زیاتیږی، کمیږی او په څوارلسمی شپې کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تیاره فضاء رڼوی، ګواکي د انسانی احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۲۰

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ایمان نه راوړی.

تفسیر : چه وروسته له مرگه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوی او هم یو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توبه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۲۱

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاږه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسیر : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کریم له بیان څخه ئی ګټه (فائده) اخیستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بیان اوری خو هیڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَكْذِبُونَ ﴿٣٦﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٣٧﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گنې (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پتوی په زړه کښی ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یواځی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښی د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی دیرئ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٨﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی زیری وکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گنې د هغی نتیجه او میوه به هر ورو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه اېته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٣٩﴾

مگر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة البروج مكية وهى اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (۸۵) تسلسلها حسب النزول (۲۷) نزلت بعد سورة الشمس
د «البروج» سورت مكى دى (۲۲) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۸۵) په نزول كښى (۲۷) سورت دى
وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دى.

تفسير : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دى چه په يوه كال كښى لمر په هغو كښى گرځي يا د آسمانى قلعى برجونه او برخى دى چه پرېنټى پيرى په كښى كوى يا هغه لوى ستورى دى چه په ليدلو سره هم په آسمان كښى ښكارى والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ۝ وَشَاهِدٍ مُّشْهُودٍ ۝

او (قسم دى) په هغى ورځى وعدى كړى شوى (چه د قيامت ورځ ده) او (قسم دى) په هغى ورځى چه حاضرېږى (چه ورځ د جمعى ده) او په هغى ورځى چه هغى ته ورحاضرېږى (خلق چه ورځ د عرفى ده).

تفسير : خلق په گردو (تولو) ښارونو كښى حاضرېږى د جمعى په ورځ او د گردى (تولى) دنيا خلق سره يو ځاى توليږى د عرفى په ورځ حج ته نو ځكه په روايتونو كښى راغلى چه (شاهد) د جمعى ورځ ده او (مشهود) د عرفى. برسیره پر دى د شاهد او د مشهود په تفسير كښى ډيرى خبرى دى خو اوفق بالروايات هم دا خبره ده والله اعلم.
تنبیه : د قرآنى قسمونو په نسبت مو د القيامة د سورت په شروع كښى څه ليكلى دى ښائى هغه په هر ځاى كښى په زړه ولرئ او له دى قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دى چه د دى گردو (تولو) څخه دا ښكارى چه الله تعالى مالک د امكنه و او ازمنه و دى او د داسى مالک الكل له حكم څخه پرته (علاوه) كار كوونكى د لمن او عقوبت مستحق او وړ (لافتق) دى. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

مَثَلُ أَصْحَابِ الْأَحْدُودِ ۝ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په ځمکه کېښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ځوګړو او په ډیرو لرګیو او په سړیو سره).

تفسیر : یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او ښه ئی سره کړل. د (اصحاب الاحدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کېښی یاده شوی ده لنډه ئی دا ده چه په پخوانیو پېړیو کېښی کوم کافر باچا وو، چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کېښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو څیروونکی ځناور لکه ځمړی یا پرانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروپاندی کړی ده. هغه یوه تیږه (گټه) په لاس کېښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای اله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (گټه) ئی وروغوړځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کېښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه پراڼده چه دا انګاڅه او آواز واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالی دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری گردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او پوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او پوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر ورکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغولو سره وواژه شی» خو د الله تعالی په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره بانندی خپژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمت بېرته راغی. بیا باچا امر ورکړ چه «هغه دی په سین کېښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروپاندی شوه او هغه گرد (تول) سړی چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کېښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بېرته راوگرځید په پای (آخر) کېښی هلک باچا ته وویل زه د

ڄان د وڙلو چل دروېښم تاسی گُرد (تول) سری په یوه میدان کښی سره تول کری. د هغوی پر مخ کښی ما یو غرغره باندی وڅروی. او د دی لفظ په ویلو سره پر ما باندی غشی ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسی وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه څار او مر شو او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله تولو وویل (آمنّا برّب الغلام، ایمان مو راوړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزیرانو باچا ته وویل «وگورئ چه د هغی خبری په سبب چه دا گُرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پښه شوه. پرمبې به یو دوو سریو ایمان راوړ اوس خورا (دیر) دیر خلق مؤمنان شول» باچا زیات په قهر شو او د دیرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کرل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ایمان لری او د خپل ایمان څخه لاس نه ویاسی په هم دی کندو کښی دی وغورځاوه شی!» تر دی چه دیر سری په اور کښی وغورځول شول خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی یو ماشوم وو او گمان کیده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ویری ځان په اور کښی ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسی ورغږ کړ «أنا صبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کره چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۖ

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترگو ئی کتلی).

تفسیر: یعنی باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښی ناست ؤ. او په دیره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندی نه خوړیده.

وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۖ

او عیب ئی نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مگر دا چه ایمان لرونکی ؤ په الله دیر غالب قوی دیر ستایلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً و عبیداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسیر : یعنی د دی مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دی بل کوم شی نه ؤی چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینی (صفت) وړ (لائق) الله تعالی باندی به ئی ایمان راوړ چه سلطنت او باچائی ئی پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندی ده او په هر کوچنی (ماشوم) او لوی او ذری ذری باندی پوه او باخبر دی کله چه د الله تعالی داسی بندگان یواځی په دی گناه باندی چه هغوی ولی د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښی سوځوی نو آیا دا گمان کاوه شی چه داسی ظلم او ستم به بی بدل او انتقام پاتی کیږی او قهار الله به داسی ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه د الله تعالی قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئی سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤی روایتونو کښی د دی خبری ذکر نشته. والله سبحانه و تعالی اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا
فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ الْحَرِيقِ ٥

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښی غورځولی وی ضرر ئی رسولی وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئی توبه نه وی ایستلی (او نه وی ځغیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښی) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعنی په اصحاب الاخدود پوری منحصر نه دی هغه سړی چه داسی زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالی له لاری څخه ځغوی لکه چه د مکی کفار ئی کوی او بیا له دی خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږی هغوی ته هم د دوزخ داسی عذاب تیار دی چه په هغه کښی به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسی سوځولو کښی وی چه د دوزخی زړه او وجود پکښی سوځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ٦

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (خلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ١٣

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِي وَيُعِيدُ ١٤

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهر وونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهر وونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (آخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راگرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرگه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د آخرت ربر (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سری پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه ځمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنکه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْودودُ ١٥

او هم دی دی ښه ښوونکی (د گنهگارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندگانو خطاوی او گناهونه ښی او د دوی عیبونه پتوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۱۵ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۱۶ ط

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښی) دیر ښه کوونکی دی د هر هغه شی چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شی کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیچا لره حق نشته چه د هغه د چاری مخه ونیسی په هر حال بندگانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شی او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترگو لاندی ولری او په زړه کښی سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلې او رجاء خوف او ویره هم ورغځی ولری.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ۱۷ فِرْعَوْنُ وَثَمُودَ ۱۸ ط

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام ورونه د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښی وېراندل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه ورورسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه دیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۱۹

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښی دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالی له عذابه هیڅ نه ویریری برسیره پر دی دا گردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ گنی او تل په هم دغو دروغو پسې مگرغی.

وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٨٥﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسیر : یعنی له دی دروغ گنلو څخه هیڅ یوه کته (فائده) هغوی ته نه رسیږی خو د دی دروغ بللو هیداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسیږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختیار) او قبضی څخه هیڅ چیری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٨٦﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په ټولو کتابونو کښی نه ده داسی لکه چه گمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر یا کهانت دی).

تفسیر : یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجید داسی یو شی نه دی چه د دروغ بللو وړ (لائق) وی یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گنلو سره د هغه په لونی او سترتوب کښی به څه نقصان او لووالی پښی شی.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٨٧﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسیر : په داسی یو ځای کښی چه هلته د هیڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل او لاس وهلو هیله (امید) نشته او له هغه ځایه په ډیر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿قَدْ أَتَيْنَاكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْنَا﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل او سامان شته چه په هغه کښی هیڅ یو قوت او طاقت هیڅ یوه رخنه (نقصان) او کندو نشی کولی.

تمت سورة البروج فله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۶) تسلسلها حسب النزول (۳۶) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مكى دى (۱۷) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كېنى (۸۶) په نزول كېنى (۳۶) سورت دى.

وروسته د «البلد» له سورتته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ۝ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝
إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝

قسم دی په آسمان او په راتلونکي د شپي او څه پوه کړي ته چه څه دی
تلونکي د شپي ستوري څلیدونکي دی چه نه دی هیڅ نفس مگر په هغه باندی
څارونکي ساتونکي شته. نو ودی گوري انسان چه (اصلاً) له څه شی څخه
پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : یعنی له انسانانو سره پرېستی اوسېږي چه هغوی له بلا څخه ژغوری (محفوظی) یا ئی
عمل لیکي (موضح القرآن) او په قسم کښی ښائی دی لوری ته اشاره وی هغه څوک چه په آسمان
کښی ستوري ساتی نو په ځمکه کښی ستاسو د چارو ساتنه هغه ته کوم گران کار نه دی همغسې
چه په آسمان کښی ستوري محفوظ دی او د هغو ښه ښکاریدل په شپه کښی وی هم داسی گردی
(تولی) چاری په اعمالنامو کښی اوس هم محفوظی دی مگر د هغوی ظهور خاص په قیامت کښی
کیږی کله چه خبره داسی ده نو انسان لره ښائی چه تل د قیامت په فکر کښی وی که د ده
یقین په قیامت باندی نه راځی او هغه مستبعد گنی نو ښه غور او فکر دی وکړی چه پخپله دغه
انسان له کوم شی څخه پیدا شوی دی (فرمائی الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۝

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کښی).

تفسیر : یعنی له منیو څخه چه توپ وهلی وځی یا له هسی اوبو څخه چه تولی کړی شوی وی

په رحم کښی.

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝

هسی اوبه چه راوځی له منځه د شاؤ (د سړیو) او له هډوکیو د سینو (د ښځو) څخه .

تفسیر : وائی چه د نارینه و منی د دوی له شاگانو څخه او د ښځو منی د هغو له تټرو (سینو) څخه راوځی ځینی عالمان وائی چه شا او تټر له گرد (تول) بدن څخه کنایه ده یعنی منی د نارینه وی که د ښځی د دوی له گرد (تول) بدن ځنی پیدا کیږی او بیا په ځغرد (تیزی) تری جلا (جدا) شی. په دی کنایه کښی د «صلب» او «ترائب» تخصیص ښائی د دی لپاره وی چه د منیو د مادی په حصول کښی رئیسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) یو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلیس له «ترائب» سره زیات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسیله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۝

بیشکه دغه (الله) په بیا بیرته ژوندی گرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر : یعنی تر مړینی وروسته مو بیا الله تعالی ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل نی دا چه له نطفی څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بیا ژوندی کولو څخه څه زیات عجیبه نه ده کله چه دا عجیب امر د هغه له قدرت کیدی شی نو جائز نه دی تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شی بلکه خامخا بیا نی هم پیدا کولی شی.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝

په هغی ورځی کښی چه ښکارولی به شی (پکښی) پټ څیزونه.

تفسیر : یعنی گردی (تولی) هغه پټی خبری چه د دوی په زړونو کښی وی ښکاریږی او د هیش یو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ٥

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابو (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملگرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ٦

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته گرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په ورپښی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او ورښت راوړونکی باندی.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ٧

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او گیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی واښه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ٨ وَمَا هُوَ إِلَّا هَزْلٌ ٩

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لویې عېشی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لویو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لاټق) اتري نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او رښتیا پری کره او فیصله ده او بیشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هر ورو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه چا کېږی چه قابلیت وی هغه دک او ملامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او گتوره کوی. په قیامت کېږی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مری ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توندلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د ننداری وړ (لائق) گرځی.

اَنْتُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝۱۵ وَ اَكِيدُ كَيْدًا ۝۱۶ فَهَلْ الْكَافِرِينَ اَمَهُمْ رُوْدًا ۝۱۷

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او ورپه کرم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کېږی شېبی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی ټول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی ټول چل او درغلی د هغوی په لوری وروگرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالی د تدبیر په مقابل کېږی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کېږی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورته کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د شو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا گورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التكوير»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کېږی (۸۷) په نزول کېږی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورتہ نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له ټولو څخه) دیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښی ووايي!) نو ځکه مونږ او گورد (ټول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی «سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِي خَلَقَ قَسْوَى

هغه (رب) چه پیدا کړل (ټول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل.

تفسیر : یعنی هر هغه غیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو گټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی گورد (ټول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِي تَدَارَكَهُدَى

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکي «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست گواکي دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزيز رحمة

الله علیه لیکی «د هر سری دپاره ئی د کمال یوه اندازه تا کلی (مقرر کړی) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ۖ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ۝٥

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه گیا له ځمکی څخه پس وئی مگر څوله هغه (شنه گیاه) وچه توره .

تفسیر : یعنی رومی تکه شنه وښه او ورشو په ځمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او تورو چی له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر ډیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی .

سَنَقَرُكَ فَلَا تَسْئَلْ ۖ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده!) بیا به ئی ته نه هیروی مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیږه نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو څنی چه د هغو بالکل هیږول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده .

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَنْهَىٰ ۝٦

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی ټول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیږول څه معنی لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په ټولو پټو او ښکاره ژ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم څیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُفِثَ رُوحُكَ لِلْيُسْرَىٰ ۝۹

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکولو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانپیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست گردی (ټولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به گرد (ټول) مشکلات لری کرل شی.

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ۝۱۰

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَىٰ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو گمان وشي او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سری لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سری باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندگانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یواځی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او گټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿وَذُرُّوْنَ الَّذِیْ تَقَعُّ الْمُؤْمِنِیْنَ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو څیز باندی
چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَرُكَ مَنْ يُخْشَى ۝

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریری له الله (ځکه چه دی فکر کوی
په دی کښی)

تفسیر : په پوهولو باندی خو هغه پوهیری او له نصیحت څخه هغه گټه اخیستی شی چه په زړه
کښی ئی لږ او دیره د الله تعالی ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَجْعَلُهَا لِأَشَقِّ الَّذِي يَصِلُ النَّارَ الْكُبْرَى ۝

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحتنه ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی
قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیری
او له الله تعالی او له خپله انجامه کله ویریری چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په
پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ۝

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی
(په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسیر: یعنی نه مرگ ورته راځی چه د هغه ربرونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی
د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی
به د مرگ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالی وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۝

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر: یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شی. او خپل قلب او قالب ئی په صحیحه و عقائدو او فاضله و اخلاقو او صالحه و اعمالو او نافع و چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى^ط

او یاد ئی کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئی لمونځ وکړ (چه ښه د اسلام ده).

تفسیر: یعنی پاک او صاف شوی د تحریمی په تکبیر کښی ئی د خپل پروردگار نوم واخیست بیا ئی لمونځ وکړ. ځینی اسلاف وائی چه د تزکیبی نه مراد له زکوٰۃ څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلی» کښی د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښی ئی اول صدقه الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه رومبني وینا ده.

تنبیه: مونږ حنفیانو سم له رومبني تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلې ایستلی دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښی خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سری په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه و احادیثو په بناء سنت یا واجب گنلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمی تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلی) بالفاء عطف په «ذکر اسم ربه» باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا^{١٧} وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ^{١٨} وَأَبْقَى^ط

(کفار د مکي مخ گهرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوی ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر: یعنی دا ښیگنه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنگه حاصلیری چه تاسی هېڅ د آخرت فکر نه کوی بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسانی (آرام) او چرچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فانی او آخرت په زرھاو غلی له هغی څخه ښه او پایه دار دی بیا د تعجب غای دا دی هغه غیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه څنگه پری بودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَذَا الْقَبْرِ الْأَوَّلِيَّ^(۱۰) صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى^(۱۱)

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو پومبنيو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسی دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى﴾ څخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا ټینگ او مؤکد شو.

تنبیه : په غینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسی علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلې شوی دی الله تعالی ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم غای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالی ومنه وكرمه

سورة الغاشية مكية وهی ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (۶۸) نزلت بعد سورة «الذاريات»
د «الغاشية» سورت مكی دی (۲۶) آيته يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۸۸) په نزول كښی (۶۸) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ^(۱)

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پتوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسیر : یعنی هغه خبره د اوریدلو وړ (لائق) ده چه پتونکی د خلقو دی په هیتونو او په سختیو خپلو کښی.

تنبیه : (له غاشیې پتونکی) څخه مراد قیامت دی چه پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندی چاپیریرو او د هغه په اثر به پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندی محیط وی.

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۖ عَامِلَةٌ تَأْسِبُ ۚ

ځینی مخونه به په دغه ورځ (د قیامت) کښی وپریدونکی او ذلیله وی ربر (تکلیف) ایستونکی رنځ رابښکونکی به وی.

تفسیر : یعنی په آخرت کښی به ربر (تکلیف) ایستونکی د ربر (تکلیف) ګاللو (برداشت کولو) په سبب ستړی او ستومانپری ځینی وائی چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنیا حال مراد دی یعنی څومره خلق دی چه په دنیا کښی زیارونه (کوششونه) کوی او ربرونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) تر دی چه ستړی کیږی خو کله چه دا گرد (تول) ربرونه (تکلیفونه) د حق په لاره کښی نه دی نو ځکه گرد (تول) ابته (خراب) او بیکاره ځی دوی دلته تکالیف ګالی (برداشت کوی) او هلته هم په مصیبتونو باندی آخته کیږی او «خسرالدنيا والآخرة» هم دی ته وایه شی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کفار په دنیا کښی ډیر زیارونه (کوششونه) کوی خو د الله تعالی په دربار کښی هیڅ نه منل کیږی».

تَصْلٰی نَارًا حَامِیَةً ۖ تُسْفٰی مِنْ عَیْنِ اِنْبِیَآءٍ ۚ

ننوغی به اور ډیر ګرم ته ورځنل کیږی به پری له چینی ډیری ګرمی څخه (په وقت د غلبی د تندی کښی).

تفسیر : یعنی کله چه د دوزخ تودوخی د هغوی په باطن کښی سخته ګرمی پیدا کړی دوی بی اختیاره «تړی یو تړی یو» ناری وهی چه ښائی د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شی دلته به د یوی بشیدونکی چینی له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولی کیږی چه د هغو له څښلو څخه به د دوی شونډی ورتیږی او کولمی به ئی توتی لویږی او بیا به ژر جوړیږی او هم داسی به تل په عذاب ککړ وی (العیاذ بالله).

لَیْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ صَرِيعٍ ۚ

نه به وی دوی ته طعام خواره مگر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کېنې چه پخپل ترخوالی کېنې له شېرق یا له مصبر څخه زیات بد خوند او مرداره او په گرمی کېنې له اور توده ده کله چه دوزخیان له لوړی څخه په عذاب شی او «وړی یو! وړی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شېرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَا يُسِينُ وَلَا يُغْنِي عَنْ جُوعٍ ط

چه نه به غریوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوړه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان غریول یا د لوړی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کېنې ذکر شوه. لنده ئی دا چه هیڅ یو لنید او مرغوب طعام او خواره هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان و اوس د دی په مقابل کېنې الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ۖ لَسَعِيهَا رَاضِيَةٌ ۙ

ځینې مخونه به په دغی ورځی کېنې ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کېنې) راضی خوشاله به وی (په آخرت کېنې)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ربرو (تکلیفونو) او د زحمتونو گټه (فائده) ئی په ښه دول (طریقه) سره بیا موندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۖ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَغِيَّةٌ ۙ

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کېنې به وی. نه به اوړی په هغه (جنت) کېنې کومه چتی (بیکاره) خبره.

تفسیر : یعنی په جنت کښې هیڅوک چټی (بیکاره) او اېلتی خبری نه اوری د کنځلو او د رذالت هیڅ یوه نښه هلته نه لیدله کیږی.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝۱۲

په دغه (جنت) کښې چینه ده جاری بهیدونکی.

تفسیر : یعنی په جنت کښې یوه عجیبه ډول (طریقه) چینه ده او ځینو مفسرینو دا «عین» پر جنس باندی حمل کړی ده او وائی چه په جنت کښې ډیری چینې بهیږی.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝۱۳ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝۱۴

په دغه (جنت) کښې دی تختونه (دپاره د کیناستلو د جنتیانو) لوړ (اوچت) عالیشان او جامونه ایښودلی شوی (په اندازه د څښونکیو خپلو).

تفسیر : کله چه وئی غواړی چه وئی څښی هیڅ دیل او دیر به نه پکښی کیږی.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝۱۵

او (په دغه جنت کښې دی) بالښتونه ایښود شوی په درجه څنګ په څنګ (جنتیانو ته).

تفسیر : یعنی په دیر نزاکت او لطافت او په ښه قرینه او ترتیب سره به غوړیدلی وی، لوئی کډوځی (تکیې) او بالښتونه به ځای په ځای کښی ایښود شوی وی چه کله به په یوه کښی او کله به په نورو تکیه وهی.

وَزَرَائِبُ مَبْنُوتَةٌ ۝۱۶

او (په دغه جنت کښې دی) فرشونه فاخره غوړولی شوی.

تفسیر : تر څو هر کله او په هر ځای کښی چه د جنتیانو زړه غواړی هلته آرام او هوسانی (راحت) او له یوه ځایه د بل ځای د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تکلیف ورته نه وی.

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ^{دَقَّةً} ١٤

نو آیا پس نه گوری (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنگه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده و (څاروو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (دیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَالِى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ^{دَقَّةً} ١٥

او (آیا نه گوری منکران) آسمان ته چه څرنگه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسیر : یعنې آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسع او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ^{دَقَّةً} ١٦

او (آیا نه گوری منکران) غرونو ته چه څرنگه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو غایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو غایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ١٧

او (آیا نه گوری منکران) ځمکې ته چه څرنگه غوړولی شوی ده .

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کړی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوگنه اوسیدل آسان دی. دا گرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنې تعجب دی چه سره د لیدلو د دی گردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه و انتظاماتو باندی منکران نه پوهیږی چه له هغو گردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بحث بعد الموت باندی ثابتیږی او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځی د این کثیر رحمة الله علیه په وینا د دی شیانو تخصیص څکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاو ځنگلونو کښی گرځیدل او په دی وقت کښی به زیاتره د هغوی تر سترگو لاندی هم دا څلور شیان و د سورلۍ اویښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاو خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او نښو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۖ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ۖ

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وپروونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسیر : یعنی کله چه دا خلق سره د واضح و دلائلو له قیام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسی یواځی د پند ورکولو دپاره لیدلی شوی یی که دوی نه پوهیږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکی (مقرر کړی) شوی نه یی چه په زور او زیادت سره ئی په هغوی باندی ومنی او د هغوی زړونه په بل لوری واوړی. دا کار د مقلب القلوب دی. (وکان ظک قبل الامر بالقتال).

الْأَمْسَنُ تَوَلَّى وَكُفِّرَ ۖ قَيْعَذِبُهُ اللَّهُ الْعَذَابُ الْأَكْبَرُ ۖ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ۖ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ۖ

مگر هغه څوک چه وگرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتگ د دوی (په قیامت کښی) بیا بیشکه ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالی له طاعت څخه مخ اړی او د هغه له آیتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالی له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ ځمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د یوی یوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الفجر مكية وهى ثلاثون آية وفيها ركوع واحد رقم ثلاثونها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مكى دى (۳۰) آيتۀ يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۸۹) په نزول كښى (۱۰) سورت دى وروسته د «الليل» له سورتۀ نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝ وَالْأَيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝

قسم دى په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دى په) طاق باندی او په شپه باندی كله چه غی راغی توره تیاره کیږی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکى «د لوی اختر په صباح حج اداء کیږی او لس شپى له هغه څخه پخوا شپى دى او جفت او طاق د روژى وروستنى لسيز (عشره) ده. او د شپى له تگ څخه مطلب د پیغمبر صلى الله عليه وسلم معراج دى چه دا گرد (تول) متبرک اوقات دى نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم یاد کړ.

تنبیه : گردو (تولو) مفسرینو د ﴿وَالْأَيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾ معنی عموماً د شپى تیریدل یا د شپى د تیاری خوریدل اخیستی دى ګواکى د صبا د قسم په مقابل كښى ئی د شپى د راتلو قسم یاد کړ لکه چه د جفت په مقابل كښى ئی د طاق قسم یاد کړی دى او د (لیال عشر) څخه ممکن دى چه مطلق لس شپى مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصادیق هم په تقابل كښى شته. د هری میاشتی په رومبنيو لسو شپو كښى د شپى اوله برخه رڼه وی او بیا تیاره شی او د لسو وروستنیو شپو په اوله برخه كښى تیاره وی بیا په آخره شومه كښى رڼیږی او د منځینو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دى ګواکى دى اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمایلی ده چه هیچا لره نه شائی چه د عیش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصیبت ربر (تکلیف)، تنگی، فراخی او بدی ورغی په مقابل كښى داده او مطمئن شی او داسی دى نه گنى چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پېښه او حالت نه راپېښېږي. ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالی د اعدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راوولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په گردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.

یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه د یوه په نسبت لیکي «وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن فی رفعه نکارة» او د بل په نسبت وائی «وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم».

هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر: یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو ځان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شی تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر: «عاد» د داسی یوه سری نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادېږی. د ده په نیکونو کښی یو سری (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ

چه خاوندان د قوت قامتونو لویو ؤ (یا خاوندان د لویو ستونو ؤ)

تفسیر : یعنی ستنی ئی ودرولی او لوی لوی عمارتونه ئی جوړ کړل یا ئی دا مطلب دی چه دیر غلی په سیر او سیاحت مشغول ؤ او په لویو وڅکیکو او ستونو باندی ئی کیږدی یا خیمی درولی، د غینو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگۍ ونی او نور لوړ (اوچت) شیان دی چه په تشبیه سره ویلی شوی دی او غیني وائی چه ارم د یوه ښار نوم دی چه پکښی لوئی لوئی مانی او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِي لَمْ يَخْلَقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ ۝

هسی (قبیله) چه نه وه پیدا کړی شوی مثل د هغی (په قوت قدرت کښی) په ټولو ښارونو کښی.

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښی د هغه قوم غوندی بل کوم قوم هسی مضبوط او طاقتور نه ؤ یا دا چه د هغوی عمارتونه بی څاری او مانی ئی بیمثالی وی.

وَتَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝

او (څه کړی ؤ رب د تا له) تمودیانو هغو سره چه کنستلی غوڅی کړی ئی وی لوئی تیږی (گتۍ) په کنده کښی.

تفسیر : «وادی القرۍ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تیږی (گتۍ) توړلی کیدی او بیا ئی له هغو څخه دیری محفوظی او مضبوطی مانی جوړولی.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝

او (څه کړی ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (دیرو لښکرو) میخونو ؤ.

تفسیر : یعنی لوی لښکر لرونکی چه د هغه د فوجی ضروریاتو لپاره به دیر زیات میخونه په کار کیدل یا دا چه خلقو ته به ئی په میخونو سره سزا ورکوله.

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۖ فَاكْثُرُوا فِيهَا الْفُسَادَ ۖ^{١٦} فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۖ^{١٧}

هسی (سری ؤ دوی گرد (تول)) چه سرکشی ئی کری وه په ښارونو کښی بیا ئی ډیر کری ؤ په هغو (ښارونو) کښی فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندی رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښی مست شوی په ملکونو کښی ئی ښه شور ماشور، جنگ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئی وکړل، او داسی سرونه ئی وغرول چه لکه د هغوی په سر باندی هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتی کیږی او هیڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږی (مجبوریږی) . وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول دک شو او مهلت او د تال مدت ئی پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینی او متروکی پری وورولی او د هغوی گرد (تول) قوت او لویي ئی له خاورو سره برابر کری او د دوی هغه گرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۖ^{١٨}

بیشکه رب ستا په غای د انتظار کښی دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړی).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سری په پتونۍ (کمین) کښی پت ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پښو حال او احوال ځان ته څرگندوی (ښکاره کوی) او بیا په ټاکلی (مقرر کری) وقت کښی سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالی هم د گردو (تولو) بندگانو له سترگو څخه په پته څمونیږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال گوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پټیږی. هوا په سزا ورکولو کښی تعجیل او تلوار نه فرمائی نو غافل بندگان ئی داسی گنې چه پس هیڅوک څمونیږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائی هغه سره وکړو حال دا دی چه په ټاکلی (مقرر کری) وقت کښی د هغوی دا گردی (تولی) چاری د هغوی په غاړو کښی ورلوېږی او د هری یوی هغی چاری په مقابل کښی خپله جزا وینی چه له شروع څخه تر اوسه پوری تر کتنی لاندی

وه نو دلته دا خبره لا څرگندېږي (ښکاره کېږي) چه دا مگرد (تول) مهلت او تال د بندګانو د امتحان او ازموينې لپاره ؤ چه آيا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئى ورځى ته څه ذخيره کوى که په هم دا ظاهري او عارضى حالت باندې مغرورېږي او خپل پای (آخر) ته نه ګوري؟.

فَإِنَّمَا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝^{١٥}

پس هر څه انسان بنى آدم کله چه وازمويو په دى (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائى رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسير : يعنى زه د هم دى خبرى وړ (لائق) وم نو ځکه ئى عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝^{١٦}

او کله چه (الله) وازمويه دى (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندې رزق روزى د ده نو وائى رب ځما سپک کړم زه.

تفسير : يعنى ځما هيڅ قدر ئى ونه کړ. لنډه ئى دا چه د هغوى سترګى دنيوى ژوندون او حاضره حالت ته دى او يواځى د دنيا هم دا موجوده راحت او تکليف د خپل عزت او ذلت معيار ګنى او په دى نه پوهېږي چه په هم دى دواړو حالتونو کېنى د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده. نعمت درکوى تر څو وګورى چه تاسى ئى شکر وباسئ؟ او ربړ (تکليف) درپېښوى چه آيا تاسى خپل صبر او رضاء پکېنى ښکاره کولى شئ؟ نه د دى ځاى دغه عارضى عيش او آرامى د پاک پروردگار په دربار کېنى د مقبوليت او د معززتوب دليل کيدى شى او نه تنګى، سختى او ربړ (تکليف) د هغه د مردوديت علامه ګنله شى خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندې کتنه نه کوى او د خپلى بى عقلى يا بى حيائى له سببه پخپل رب باندې الزام لګوى. حاصل ئى دا دى چه شکر نه کوى انسان په راحت او نه صبر کوى په زحمت او وينى عزت په کثرت د دولت سره او وينى ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسى فرمائى.

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرُمُونَ الْيَتِيمَ ۝۱۵

داسی دی نه وائی بلکه تاسی اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مری باندی.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښی به ستاسی څنگه عزت وی؟ چه تاسی د بیګسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره ځکه چه اکرام په طاعت او اهانیت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسی ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه ځکه چه اکرام درسره کری دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحْضُونَ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۝۱۶

او نه تیزوئ تاسی یو بل په طعام (خواره ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسی یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وړی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاثَ أَكْلًا لَّئِي ۝۱۷

او خوړئ تاسی مال د میراث په خوړلو ټولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مری په پټګه (مال) او میراث اخیستلو کښی د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوړی ئی او پخپل دغه عمل سره دا راضیئ که د مسکینانو حقوق تلف کښی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝۱۸

او مینه کوئ تاسی له مال سره په مینی ډیری سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسی زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیس) مو هم په یوه ښه کار کښی له لاسه ونه وځی که مخ کښی هر څه راپیښیږی را پیښی دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وگرځوی او د اسلامیت په لاره کښی نی
خرغ نه کړئ دا خو یواځی د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّا اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسی او مه کوئ (دغسی بد کارونه) کله چه وتکوله ماته شی ځمکه په
تکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر : گردی غوندی او غرونه به واړه واړه شی ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شی.

وَجَاءَ رَبُّكَ

او راشی (نښی د قدرت د) رب ستا.

تفسیر : یعنی رابه شی رب ستا د خپل قهر په تجلی سره هغسی چه د هغه له شان سره ښائی او
ود (لائق) وی.

وَالْمَلِكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشی پرېستی صف صف (قطار قطار چاپیریدونکی پر انسانانو او پیریانو
باندي).

تفسیر : یعنی د محشر په میدان کښی. یا راځی هلته انتظاماتو لره پود په پود او صف صف.

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شی په هغی ورځی کښی دوزخ.

تفسیر : یعنی په لکونو پرېستی به هغه له خپله ځایه څخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ
کښی راحاضر کړی.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ۝

په دغی ورځی کښی به پند واخلي یاد کړی انسان (خپل افراط) او څه ځته فائده به نه ورسوی ده ته په دغه وقت کښی پند اخیستل (بلکه هیڅ فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی هلته به پوهیږی چه په سختی غلطی او غفلت کښی وم مگر هغه پوهیدل به څه په کار ورشی؟ ځکه چه د پوهیدلو او سنجولو (فکر کولو) وقت به له لاس څخه وتلی وی هغه چاری چه په دارالعمل کښی کیدی په دار الجزاء کښی کله کیدی شی.

يَقُولُ يَلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ۝

واښی څنگه به ښه و ما لره که څه می مخکښی لیږلی وی دپاره د (دی) ژوند (د آخرت) خپل (یا پخپل ژوندانه کښی).

تفسیر : یعنی افسوس د دنیا په ژوندون کښی می څه نیکی نه ده کړی چه هغه له ما څخه په مخکښی دلته رارسیدلی وی او اوس به می په دغه آخروی ژوندون کښی په کار راتلی هم داسی تش لاس را رهی (روان) شوی یم کاشکی د حسناتو کومه ذخیره می له مخه لیږلی وی چه دلته ځما پنگه او ذخیره گرځیدلی او په کار به می راتلی!

فِيَوْمٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابُهُ أَحَدٌ ۝ وَلَا يُؤْتِي شَقًّا أَحَدٌ ۝

نو په دغی ورځی کښی به نه په عذابوی الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هیڅوک او نه به قیدول کوی (په مثل) د قیدولو د دغه (الله) هیڅوک.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ به په دغی ورځی کښی مجرمانو ته داسی سختی سزاوی ورکوی او په داسی سختی بندی خانی کښی به اچول کیږی چه د هغی څاری او مثال د بل مجرم په حق کښی متصور نه دی. حضرت شاه عبد العزیز رحمه الله علیه لیکي «هغه ورځ به نه وهل کیږی د هغه د وهلو په غیر بل څوک نه اور نه د دوزخ د اور مؤکل او نه منگور (مار) او نه لرم چه په دوزخ کښی اوسیږی ځکه د هغوی وهل او درد رسول جسمانی عذاب دی او د حق سبحانه تعالیٰ عذاب به داسی وی چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت کښی اخته کوی چه روحانی عذاب دی او ښکاره ده چه روحانی عذاب له جسمانی عذاب سره هیڅ یو نسبت نه لری او هم نه تری د هغه د تړلو په شان بل څوک ځکه چه دوزخ څارونکی که څه هم د دوزخیانو په غاړو کښی د اوسپنی غاړکی اچوی او په کلکو ځنځیرونو ئی تری او د دوزخ ورونه تری او برسیره پری

سربوژونه پردی خو د دوی عقل او خیال نشی بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل دیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښی ځینی خبری د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنگی په منځ کښی د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سړی څخه چه الله تعالی د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغی خوا له تلوو څخه وساتی او بالکل درد، ریر (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شی نو دا ډول (طریقه) روحی قید له بدنی قید څخه په زرهاو ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سړیو او سودائیانو ته په دیرو باغونو او گلانو او خورا (دیر) ښو نندارو کښی د زړه د خپکان او د ویری او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیلولو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د ننداری وړ (لائیق) شیان د دوی په نظر کښی تنگ راځی او تول د کتلو وړ (لائیق) شیان د دوی د ویر ژړا او انگولا اسباب ورغوندی.

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٣٥﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٣٦﴾
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٣٧﴾ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ ﴿٣٨﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (به ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وگرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضی خوښ به ئی ته (له الله څخه او الله) راضی خوښ (به وی له تا څخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندگانو ځما کښی او ننوځه په جنت ځما کښی (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښی د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالی د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښی ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفس! په الله تعالی باندی، په هغه حقیقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جگړو او اندیښنو څخه گوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښی او هوسانی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندگانو ته تا کلي (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندگانو په ډله کښی ځان ګډ او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښی هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو څخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنګدن په وقت کښی هم دا زیری اوراوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښی چه د دی دنیا په ژوندون کښی هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری څخه پوره خوند اخلی «اللهم انا نسألك نفساً بک مطمئنة تؤمن بلفائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک».

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لواحه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښی وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالى ومنه

سورة البلد مكية وهى عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «ق».

د «البلد» سورت مكى دى شل آيتة يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۹۰) په نزول كښى (۳۵) سورت دى وروسته د «ق» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ

قسم خورم په دى بلد ښار باندې چه (مکه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شى (په تا به څه قيد ممانعت نه وى) په دى ښار كښى (چه هر څوك وژنى يا ئى پريږدى په يو ساعت د ورځى كښى).

تفسير : په مكى معظمى كښى هر سړى له جنگ كولو څخه ممنوع دى خو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يو وارى د مكى په فتحى كښى دا ممانعت پاتى نشو او هر چا چه له هغوى سره جنگ كوو د هغه وژل به روا كېده تر دى چه ځينى لوى مجرمان د كعبى شريفى د ديوالونو تر څنگ هم ووژل شول نو وروسته له دى ورځى څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې بيرته قائم شو هر كله چه په دى آيت كښى په مكى باندې قسم ياد شوى دى او هغو شفاندو او سختيو ته اشاره شوى ده چه هغه دیر غلى پر انسانانو باندې راتلونكى دى او د هغى زمانى خورا (دیر) لوى سړى په دغه ښار كښى په دیره زړه خوړونكى سختى اخته و او خورا (دیر) زیات رېږونه (تكليفونه) ئى كلال (برداشت كول) نو ځكه ئى په منځ كښى د معترضى جملې په ډول (طريقه) چه ﴿وَأَنْتَ حَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ ده تسلى وركړه چه نن ستاسى احترام په دى ښار كښى د ناپوهانو له لورى نه كېوى يو وقت به راشى چه تاسى به په دى ښار كښى د برياليتوب (كاميابى) په ډول (طريقه) ننوځى او د دى مقدس ځاى د ابدى تظهير او تقدیس دپاره به د لويو مجرمانو په سزا وركولو كښى تاسى ته اجازت وى دا پخوا ويل د هجرت په اتم كال كښى د الله تعالى په فضل سره پوره شول.

تنبیه : ځينو د ﴿وَأَنْتَ حَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ معنى وړانت نازل اخيستى ده يعنى زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال چه ته پكښى پيدا شوى ئى او په كښى هستوگنه لرى.

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څیړیدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښی

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیریږی. هیڅ داسی کیلونکی نه دی چه یو سری پخپل تول عمر کښی د څه مدت له مخی د دنیا د گردو (تولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادی او بی فکری سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښی ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښی چه هلته افضل الخلاق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (دیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نجه او هدف وه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُ

آیا گمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلي).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیریږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښی عجز او درماندگی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وگتی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیږه کړی ده نو آیا انسان داسی گنی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟ بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَا لَا بَدَأُ ۝

وائی (له فخره) ما خرڅ کړی و مال خورا ډیر (په دښمنی د محمد کښی).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په محصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عناوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تیر مال خرڅ کوی. او په داسی خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم گڼی. او په ډیر فخر سره وائی چه ما په فلاسی پیښی کښی دومره ډیر مال لگاؤ. او دغومره شته می خرڅ کړل. آیا بل څوک به ځما په مقابل کښی داسی خرڅ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاریوی چه دا ټول لگښت خرڅ ئی ابته (خراب) او عبث گرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کیږی.

يَحْسِبُ أَنَّ لَمِيرَةً أَحَدٌ ۝

آیا گمان کوی دی چه بیشکه نه دی لیلی دی هیچا (په وقت د خرڅ د مال کښی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ دا گرد (ټول) شیان گوری او وینی او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندی چه ولگاوه شی هغه گرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه گڼه (فائده) نه رسیږی.

أَلَمْ جَعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۝

آیا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی (چه پری وگوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی).

تفسیر : یعنی هغه چاته چه ما د لیلو سترگی ورکړی دی آیا هغه پخپله نه گوری؟ یقیناً د هغه الله تعالیٰ چه گردو (ټولو) ته ئی سترگی، عقل او بصیرت او پوه وربخلی دی د بینائی قوت او قدرت او پوه له گردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝

او (آیا نه ده ورکړی مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډی (چه خبری او

خوراک او نور پری کوی بلکه ورکړی دی مونږ ده ته یوه ژبه او دوه شونډی

تفسیر : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوږلو او څښلو مرستی (مدد) اخستی کیږي.

وَهْدَيْنَاهُ التَّجْدِينَ ۱۰

او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لاری (د خیر او شر چه پری جنت یا دوزخ ته ځي).

تفسیر : یعنی د ښو او بدو دواړه لاری ئی ورښوولی دی تر څو چه ځان له بدی لاری څخه وژغوري (وساتی) او په ښه لاره تگ وکړي او د دی خبری ښوونه په اجمالی ډول (طریقه) سره د عقل او فطرت په وسیله شوی ده او تفصیل ئی د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه : ځینو له «نجدين» څخه د ښځو دوه تی مراد اخیستی دی یعنی تی رودونکیو ماشومانو او ووږکو ته ئی د تی رودلو او د خوږو پیدا کولو لاره ورښوولی ده چه پس له پیدا کیدلو تری شوه څښی او خوری.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۱۱

نو ربر (تکلیف) ئی ونه ایست په ختلو د غونډی کښی (او سختی ئی تیره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښی).

تفسیر : ځینو د عقبه معنی د تیریدلو سخت ځای او غونډی، اخیستی ده یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چه د دین په صعب‌المرور غونډی وڅیژی او سختی او ربر (تکلیف) ئی پر ځان واخلي او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړی او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځایونو ته ځان ورسوي.

تنبیه : دینی کارونه ئی په غونډی سره ځکه تشبیه کړی دی چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سړی ته دیر شاق وی او ربر (تکلیف) پیښوی.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ۱۲ فَكَرَّرَبَةً ۱۳

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی ختل د غونډی. (عقبه) خلاصول د غاړی دی.

تفسیر : یعنی (عقبه) د مری آژادول یا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ اطْعَمْنِي يَوْمَ ذِي مَسْغَبَةٍ ١٧

یا (دا عقبه) ورکول د طعام دودۍ دی په هغی ورغی کښی چه خاونده د لوړی وی.

تفسیر : یعنی عقبه د قحطۍ او قیمتۍ او سختۍ په ورغو کښی له وړی سره مرستی (مدد) کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابول دی.

يَتِيْبًا ذَا مَقْرَبَةٍ ١٨ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ١٩

یتیم ته چه خاوند د خپلوی وی. یا غریب ته چه په خاورو ککر وی.

تفسیر : د وړوکی پلارمری (یتیم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښیگنه (ښه) هم ډیر ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه یو غای شی نو د هغی ثواب هم دوچنده کیږی.

عقبه دودۍ طعام ورکول دی د لوړی په ورغی کښی غریب ته چه په خاورو ککر وی او د فقر او له فاقی د تنگسی او خواری غځه په خاورو کښی رغری نو د مال د لگولو غایونه ښائی چه داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښی او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښی مالونه ولگول شی او دنیوی نقصان او اخروی خسران وگتلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکونکی) له هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر : یعنی د گردو (تولو) عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی که ایمان نه وی نو گرد (تول) کارونه او عملونه چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ په کار نه راغی.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالرَّحْمَةِ ٢٠

او وصیت کوی یو له بله په صبر سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوی یو له بله په مهربانی او شفقت سره.

تفسیر: یعنی نورو ته تل تاکید کوی چه بنائی د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښی هر راز (قسم) سختی او ربرونه (تکلیفونه) پر خپل ځان وگالی (برداشت کړی) او د هر ډول (طریقه) تکلیف تحمل وکړئ! او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندی رحم کوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسی باندی ورحمپړی.

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْيَمِينَةِ ۝۱۸

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښی طرف د لویې برخې دی.

تفسیر: یعنی دا کسان ډیر خوش نصیب او مبارک دی چه هغوی ته د لوی عرش په ښی خوا کښی ځای ورکاوه کیږی او د دوی اعمالنامی هم د هغوی له ښی خوا په ښی لاس ورسپارلی کیږی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الشِّمَّةِ ۝۱۹

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیتونو ځمونږ هم دوی اصحاب خاوندان د کینې طرف د بدی برخې دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکی دی چه اعمالنامی ئی په کینې لاس کښی ور کولی کیږی او د لوی عرش په کښی خوا کښی درول کیږی.

عَلَيْهِمْ نَارُ مُّوَصَّلَةٍ ۝۲۰

وی به پر دوی باندی اور سرپوښ کړی شوی

تفسیر: یعنی په دوزخ کښی اچول کیږی او دوزخ گردی (تولی) دروازی ترلی کیږی (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فله الحمد والمنة

سورة الشمس مکیه وهی خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۱) تسلسلها حسب النزول (۲۶) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکی دی (۱۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۱) په نزول کښی (۲۶) سورت دی وروسته د «القدر» له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا ① وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّهَا ②

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې او په سپوږمۍ باندې کله چه راځي په دغه (لمر) پسې.

تفسیر : یعنی د لمر له دویدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمۍ رڼا خوره شی.

وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّهَا ③

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چه ښکاره کاندې دغه (لمر)

تفسیر : یعنی کله چه په ورځ کېنې لمر د خپلې پوره پلوشی او روشنایی او صفائی سره رڼا غورځوونکی شی.

وَاللَّيْلُ إِذَا غَشَّهَا ④

او (قسم دی) په شپه باندې کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تیاره خپله کېنې.

تفسیر : یعنی کله چه د شپې تیاره ښه توره شی او د لمر د رڼا هیڅ نښه او پټه نه وی.

وَالسَّمَاءُ وَمَا بَدَنَهَا ⑤

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندې) چه جوړ کړی ئی دی هغه (آسمان).

تفسیر : یعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځینو په نزد له «مابنْها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَّهَا ④

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چه غوړولی ئی ده هغه (ځمکه).

تفسیر : یعنی په هغه حکمت سره ئی هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنې وړ (لائق) ئی وگرځوله. دلته هم ځینو له «ماطحها» څخه د هغه غوړوونکې مراد اخیستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ⑤

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چه برابر کړی ئی دی (اندامونه د) هغه.

تفسیر : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوې ئی په تناسب سره ورکړی دی او د نیکۍ او د بدۍ په لارو باندې ئی د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَالَهُمْ أَجْرُهَا وَتَقْوَاهَا ⑥

پس ورغوځولی ښوولی ئی ده په زړه د ده کښې بدی د ده او نیکۍ د ده.

تفسیر : یعنی اول ئی په اجمالی ډول (طریقه) د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کښې د فرق کولو پوه راکړی ده. بیا ئی په تفصیلی صورت د انبیاء او رسولانو په ژبه ښه ښکاره رابښودلی دی چه دا لار د بدۍ ده او هغه د پرهیزګاری ده. وروسته له هغه ئی په زړه کښې هغه رجحان چه د نیکۍ یا هغه میلان چه د بدۍ په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالی دی خو د پرمېنې په القاء کښې پرېشته وسیله کیږي او په دوهمه کښې شیطان. بیا هغه رجحان او میلان کله د انسان له قصد او اختیار څخه تر مرتبه د عزم پورې رسیږي او د فعل د صدور وسیله ګرځي چه د هغه خالق الله تعالی او کاسب ئی بنده دی د دی خیر او شر په کسب کښې د مجازاتو سلسله د تسبیب په طریقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل.** و تفصیله یطلب من مظانها و نرید ان نفرد لها جزء **ان ساعدنا التوفيق والله الموفق والمعین.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ④

چه په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الهیه شریعت تابعدار وگرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالی د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ⑤

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د گناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری گواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریی او بنده شی داسی سړی له ځناورانو څخه خراب او ذلیل دی. تنبیه : ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالی پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپي تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت وروباڼه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتایجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتایج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ⑥

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره .

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام نئی دروغجن و باله. دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَلَّهَا﴾ یو مثال نئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو محایونو کښی په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذَا بُعِثَ أَشْقَاهَا ۖ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ۖ

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوبښی) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریردئ لاس پورته کړئ له) اوبښی د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه دریاندی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوبښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر نئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالی اوبښه نئی ځکه ویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او ښه مگرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښی هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوها وَقَدْ مَدَّمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِدَائِرِهِمْ فَنَسُوا ۖ

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښی) پس زخمی او مړه نئی کړه هغه (اوبښه) نو سخت عذاب نئی ولیږه په دوی باندی رب د دوی (چه ټول پکښی مړه شول) په سبب د گناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوبښی دی) نو برابر نئی کړل سره دغه (ټول په هلاک کښی).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿وَلَا تَسْهَوْا يَوْمَ تَأْخُذُكُمْ عَذَابُ الْآلِمْ﴾ په دوی اوبښی باندی په بدی سره لاس مه لگوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککر شی» دی خلقو دا خبره دروغ وگنله او د خپل پیغمبر تکذیب نئی وکړ او اوبښه نئی ووژله په پای (آخر) کښی هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالی هغوی ټول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ۖ

او نه ویریوی (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر : یعنی لکه دنیوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وی چه چیری بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او دیل رانکاره نشی الله تعالیٰ له داسی اندیښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم یو قوت او طاقت نشته چه د دی په هیداد رسیدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسی وگرځی (العیاذ بالله)
تمت سورة الشمس بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الليل مكية وهی احدى و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلىٰ.
د «اللیل» سورت مکی دی (۲۱) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.
وروسته د «الاعلىٰ» له سورتته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۚ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۖ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنثَىٰ ۚ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ۖ

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تیاره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شی او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پیدا کړی نی دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه، او جواب د قسم دا دی) چه بیشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه غینی طاعت کوی او غینی معصیت).

تفسیر : یعنی همغسی چه په دنیا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شیان پیدا کړی شوی دی بیا د دی مختلفو اعمالو او مساعیو ثمری او نتیجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتایج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانہ واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۖ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۖ فَسَنِيَرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه په نیکه لاره کښی مال لگوي. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویريږي. او اسلامی خبری رښتیا کښی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی کښی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۖ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۖ فَسَنِيَرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (به اداء د حقوق) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وگڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بد عملی).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوبی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ ویللی. د هغه زړه ورڅ په ورڅ تنگ او تیاره او کلکیږي. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږي او په پای (آخر) کښی په ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږي هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسې گرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿لَا يَنْفَعُ الْإِنْسَانَ إِلَّا إِيمَانُهُ وَعَمَلُهُ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ رکوع ۲۰ آیت .

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کڻی ولویږی.

تفسیر : یعنی هغه مال او دولت چه دوی پری داده دی او دوی ئی له آخرت څخه بی پروا کړی هغه د یوی ذری په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوی.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ۖ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ۖ

بیشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول او بیشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعنی زه مالک د دی دواړو یم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسیر : یعنی ځمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندی مجبور کړو هوا ځمونږ په ذمه او غاړه ده چه کردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری وروښو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتیجی په ښه شانی ورته ووايو. بیا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنیا او آخرت کڼی به سم له هغی سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ

نو وویړولی ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبی به وهی.

تفسیر : له دی لمبی وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (دیرو) لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلُهَا إِلَّا الْأَشْقَى ۖ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۖ

نه به ننوځی (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کڼی مگر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ گڼی حق او مخ ئی تری گرځولی وی.

تفسیر : یعنی تل به هلته لویږی او هیڅ کله به له هغه ځایه نه وځی. کما تذل علیه النصوص

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ۖ

او ژر ده چه گوښه (بیل) به شی له هغه اوره ښه ویریدونکی (مؤمن).

تفسیر : یعنی د داسی خلقو سپیږمو ته د هغه وږمه هم نه رسیږی او بالکل ورغنی صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وی.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ۝

هغه چه ورکوی مال خپل لپاره د دی چه پاک شی.

تفسیر : یعنی د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسی ډول (طریقه) مقصود دی چه ریا، نمایش او دنیوی اغراض هیڅ پکښی نه وی.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۝ وَلَسَوْفَ يَرْضَى ۝

او نه و هیچا لره په نزد د ده هیڅ نعمت احسان چه بدل ئی ورکاوه شی مگر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دیر لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضی شی (له الله په موندلو د نعماو د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسیر : یعنی له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وی بلکه خالص د مولی د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خیراتوی او لوتوی نو داسی څوک دی ډاډه وی چه هر ورو (خامخا) به خوښیږی او د هغه دا هیله (امید) پوره کیږی ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾

(تنبيه) : اگر که د دی آیتونو مضمونونه عام دی خو په زیاتو روایتونو کښی داسی راغلی دی چه د دی وروستیو آیتونو نزول د سیدنا حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه په شان کښی شوی دی او دا لوی دلیل د هغوی په ښیځنګی (فائدی) او فضیلت باندی دی. خوشبخته او خوش نصیبه دی هغه بنده چه د هغه د ډیرو ویریدلو او اتقاء تصدیق له آسمانه وشي ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾ او د حضرت حق له لوری هغه ته د ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾ زیری د هغه لوی زیری انعماس دی چه وروسته له دی نه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په باره کښی ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾ راغلی دی.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة «الضحیٰ» مکیه وهی احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مکی دی (۱۱) آية (۱) ركوع لری په تلاوت کښی (۹۳) او په نزول کښی (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْضُّحَىٰ ۝۱ وَاللَّيْلُ ۝۲ إِذَا سَجَىٰ ۝۳ أَمْ وَدَّعَكَ رَبُّكَ ۝۴ وَمَا قَلَىٰ ۝۵

قسم په خاښت (چه روشانه دی) او قسم دی په شپه کله چه تیاره شی (او پت کړی اشیا په تیاره خپله کښی) چه نه دی درکړی رخصت تاته (نه ئی پرېښی) رب ستا او نه ئی دښمن نیولی ئی ته (ای محمده!)

تفسیر : په صحیحه و روایتونو کښی راغلی دی چه تر دیر مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی مشرکینو په پخپلو منځونو کښی وویل «وگورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت کړ شو» د دی خبری په جواب کښی دا آیتونه نازل شول. ثما په گمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه کله چه د قرآن د ﴿إِنَّمَا﴾ سورت ابتدائی آیتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دی فترت په زمانه کښی دیر مغموم او پریشان و تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرېښتی هغوی ته د ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی کښی به مخالفانو داسی خبری کولی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه له محمد بن اسحق رحمة الله علیه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل کړی دی هغه د دی احتمال تائید کوی. ممکن دی چه په دغه وقت کښی به دا قصه هم پېښه شوی وی چه په ځینو صحیحه و روایتونو کښی راغلی ده چه یو ځلی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره کښی پریوت نو یوی خبیثی ښځی وویل «ای محمده! داسی راجکاری چه ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی» العیاذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چتی (بیکاره) خبری او اثری دیری کیدی. تر دی چه د دی گردو (تولو) خرافاتو په جواب کښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او ږومبی ئی قسم یاد

کړ د لمر ختو په وقت باندې او بیا ئی په توره تیاره شپه باندې او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا گرد (تول) خیالات او ویناوې غلطې دی نه ستا پروردگار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علام او نښې ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپې څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وگنئ لکه چه د لمر د رڼا د لری کیدلو څخه د شپې تیاره کیدل د الله تعالی د خفگان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسې تیاره او په تیاره پسې رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اتکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتلو وړ ترلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالی په حکمت بالغه او علم محیط باندې اعتراض کول دی گواکی دوی خبر نه دی چه هغه سری می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکارېږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیگنې (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. (اللهم صل وسلم علیه صلوة و سلاماً کثیراً کثیراً)

وَلَا آخِرَ خَيْرٍ لَّكَ مِنَ الْأُولَى ۝

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلی دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتگ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لوی ته غیر شی چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه گرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوی او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى ۝

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنگه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښی دومره دولتونه او نعمتونه دروینښی چه ته پوره داده او خوښ شی. په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چه د محمد صلی الله علیه وسلم به هلته خوښ او خوشالږی چه د ده له امت څخه یو تن هم په دوزخ کښی پاتی نشی. صلی الله علیه وسلم.

اَلْمَرْيَدُكَ يَتِيْمًا فَاَوَىٰ ۖ

آیا نه ئی وی موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بی پلاره بلکه موندلی ئی وی) نو ځای ئی د پناه درکړه (په تربیت د ابوطالب کښی ئی ونیولی).

تفسیر : د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئی هم مړه شوه په اته کلنی ئی نیکه عبد المطلب چه د دوی کفالت ورپغاړه و هم مړ شو بیا د دی دریتیم او نادر روزگار د ظاهرأ روزنی او پالنی سعادت د ده بیحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښی د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کښی ډیر زیار (محنت) وویست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځی وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستوری وځلیدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښی ډیر ربرونه (تکلیفونه) وگالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسی ښه خدمت او صیانت ئی وکړ چه په ټول جهان کښی د هغه نظیر او مثال نشته دا گردی (تولی) پیښی درجه په درجه تر (ابواء) لاندی راځی. کما اشار الیه ابن کثیر رحمه الله علیه.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ

او موندلی ئی وی ته چه نه پوهیدی (په شرع او احکامو د شریعت) نو در وښوده (تاته شرعی احکام او در ئی کړ نبوت).

تفسیر : یعنی کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څلمی شو د خپل تېر د مشرکانه و اطوارو او چټی (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بی زار وو او د هغوی په زړه کښی یواځی د الله تعالیٰ د عبادت جنبه په قوت کښی وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تتر (سینه) کښی په ډیر زور په لمبو کښی و د وصول الی الله او د هدایت خلق الله د استعداد خورا (ډیر) زیات قوت او ډیر قدرت د دوی په قدسی نفس کښی په ودیعت ایښود شوی و خو په ښکاره ډول (طریقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و څرگند

(بنکاره) چه له هغه غنچه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی غنچه زیات وسعت او رحمت پکښی و دادینه (سکون) او تسکین په برخه شی. د دی د طلب په جوش او زیات محبت کښی به دوی بیقرار او سرگردان گرځیده او د غرونو په درو او په سمثو کښی به گوښی (بیل) کیناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقیقی معبود به ئی یاداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمث کښی د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورویلیدله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصیلی لاری ئی وروښوودلی یعنی د حق دین ئی ورنازل کړ

﴿ تَأْتَتْ تَدَارِي الْأَكْبَاطِ وَلَا إِلَهَ مَانٌ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵

شوری ۵ رکوع ۵۲ آیت

تنبيه : دلته د ﴿ ضَلَّالًا ﴾ د معنی کولو په وقت کښی ښائی هغه ښوونی چه د یوسف علیه السلام په سورت کښی د دی آیت ۹۵ ﴿ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ إِلَهًا لَكَ لَقِيَ ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴾ په تفسیر کښی لیکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونیولی شی.

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنِي^۸

او موندلی ئی وی ته فقیر پس غنی ئی کړی (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجی یا د زړه په غناء سره).

تفسیر : په دی شان چه دوی د حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښی مضارب شو او په هغه کښی ئی ښته (فائده) وکړه بیا حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل گرد (ټول) مال ئی هغوی ته تملیک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارینو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هیڅ یو سری د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ او پس له دی نه به هم یئ هغه الله تعالیٰ چه په دی ډول (طریقه) ستاسی تربیت کړی دی نو څرنگه به له تاسی څخه خفه کیږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډگر کښی پریږدی «استغفر الله من ذلک»

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ^۹ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ^{۱۰} وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ^{۱۱}

نو هر څه یتیم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالگر لره پس مه رته (څه شی ورته ورکړه یا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی (خلکو ته).

تفسیر : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه! لکه چه تاته الله تعالی د یتیمی په حالت کښی ښه غای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونډوه! او د هغوی د هستوګنی د غای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالی په رنگ سره رنگول کیږی ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی».

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رته او څه شی ورته ورکړه! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالی تاته غناء دروښتله اوس نو د شکر گزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریری! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رتی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(تنبیه) روح المعانی لیکي د سائل د زجر معانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومني که کوم سائل چاته پښی ټینګی کړی او په ردو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالی په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایي! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى﴾ کښی وشو او د هغه خوږول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة الانشریح (الم نشرح) مکیه وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۴) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ

د «الانشریح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۴) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَلَمْ نُشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۙ

آیا نه ده فراخه کړی مونږ تا لره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړی ده مونږ سینه ستا!).

تفسیر : چه الله تعالی ستا په سینې کېنې ئی ای محمده! د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئی درته وېښله. او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن (خاوند) ئی وگرځولی چه د دیرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویریدی.

(تنبيه) له احادیثو او سیرو څخه ثابت دی چه پرښتی په ظاهري ډول (طریقه) څو غلی د ده مبارک تتر (سینه) ورڅیړی کړی دی خو د دی آیت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعْنَا عَنكَ وَزْرَكَ ۖ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۖ

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا هغه چه کږه درنه کړی ئی وه شا ستا.

تفسیر : د وحی ښکته کیدل په اول کېنې سخت مشکل ؤ بیا آسان شول. یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کېنې څه گرانی راتله هغه ور پورته کړه شوه. یا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرین بلل او کول به ئی او وروسته به د هغه خلاف الحکمت یا خلاف الاولی کیدل به ښکاریده او دوی به د علو شان او غایت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغمو کیده لکه چه څه گناه ئی کړی وی نو په دی آیت کېنې د هغوی د نه مؤاخذه کیدلو زیری ورکړی شوی دی کذا روی عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه لیکي (د دوی عالی همت او پیدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسیدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کیدل په هغه باندی د جسمانی ترکیب یا نفسانی تشویشاتو په سبب به سخت معلومیدل کله چه الله تعالی د هغه تتر (سینه) ورپړانیست او حوصله ئی ور ارته کړه هغه گردی (تولی) سختیاوی ئی ورکی شوی او د هغه پیتی ور سپک شو.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ^ط

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم په پښتو او پیغمبرانو کښی ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا گرد (تول) پوهان په ډیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښی وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخيست کيږی کوم غای کښی چه الله تعالی خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا^{هـ} إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا^و

نو بيشكه سره له سختی آسانتيا شته. بيشكه سره له سختی آسانتيا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالی د رضاء غوښتلو په لاره کښی هغه ربرونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د گردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وگرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشر څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښی هم ځمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښی آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه گرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښی به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عاده الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالی باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالی سره خپلی اړیکي ټینگی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویريږی او ناامیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالی آسانی ورته پېښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا البحر لجاء اليسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ۖ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝۸

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبلیغه یا له لمانغه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښی) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښی).

تفسیر : یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شی نو په خلوت کښی کینه ا زیار (محنت) کوه ! چه د زیات «یسر» سبب وگرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه. (تنبيه) خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجملة د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم ښائی چه متوجه شی د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا رانکارۍ.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة التین مکية وهی ثمانی آیات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التین» سورت مکی دی (۸) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۵) په نزول کښی (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْبَيْتِ وَالزَّيْتُونِ ۝۱

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر : انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیر المنافع او د جامع الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابعت لری نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققین وائی چه دلت «التین» او «الزیتون» شخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی گواکی دلت په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی دیری دی او همغلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سَيْنِينَ ۝ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکونکی (د مکی) باندی.

تفسیر : «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکونکی ښار مکه معظمه ده چه ځمونږ او د گرد (تول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له گردو (تولو) شخه لوی او وروستی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» شخه راغلی او په «ساعیر» کښی وربښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران شخه جگ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره .

تفسیر : یعنی دا گرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه شخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی گواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیگڼو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ښتور شیان مو د ده په وجود کښی راغونډ کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو شخه نه یواځی وړاندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم گرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝

بیا وگرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکته نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کرم دغه انسان پس له ښه قامته ډیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوروالی دی نو شا به ئی تیته وښته به ئی سپین، غوړونه به ئی کانه شی او مغیر به ئی شی ټول غیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وگرځاوه خو کله چه منکر شی نو له ځناورانو څخه هم ښکته گڼل کیږي او په خورا (ډیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښی لویږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦

مگر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شی او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يَكْذِبُكَ بَعْدُ بِالْذِّينِ ۝٧

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ گڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورغ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سره! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شی منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښی هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه! الله تعالی سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی ډیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښی له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو څڼی د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښی په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکي کښی لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تگ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو ډیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښی لویږی او خپلی فطری ښیگڼی (فاندی) له لاسه وباسی. الله تعالی هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د ډیر لږ عمل ډیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شی چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ و بولی هوا په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شی چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شی چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِيْنَ ۝۹

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری ټولوای په مخامخ کښی د دنیا گرد (ټول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التین بفضل الله تعالى وكرمه ومنه

سورة العلق مکیة وهی تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۶) وهی اول ما نزل من القرآن العظيم.

د «العلق» سورت مکی دی (۱۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۶) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت پوښنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝۱

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (ټول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم يعلم پوری د قرآن کریم له گردو (ټولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکې نازل شوی دی. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمخ کښی د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئی ویی اقرأ - ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقاری؛ زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلی دوی پخپلی غیږی کښی ونيو او په زور ئی کښيښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقاری» ویل دریم ځلی حضرت جبریل علیه السلام دوی په ډیر زور سره کښيښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردگار چه له ولادت څخه ئی تراوسه پوری په عجیب او غریب ډول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځی او بی یار او مددگار پریودی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهریانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه گرد (تول) شیان ئی پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وگرځوی. بلکه قاری دی گرځولی شی.

حَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝

پیدا کړی ئی دی انسان له توتو د ترلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښی نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځی لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئی شی! تر دی ځایه پوری د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وگرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئی متنبه کوی.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر تولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښی څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښی هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د گردو (تولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښی څه مانع وی؟ او خامخا هم داسی ئی کوی!

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝

هغه (رب پالونکی) چه ښوولی ئی دی (خط انسان ته) په قلم سره .

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئی فرمایل چه «الله تعالیٰ بی له قلمه هم پوه ورکوی» ممکن دی چه دی لوری ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسی چه د قلم توسط د دی امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شی هم داسی دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمديه له حقیقت څخه نه لارمیری.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

ښوونه ئی کړی ده انسان ته د هغو شیانو چه دی پری نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعنی د انسان وړوکی چه له مور څخه پیدا کیږی په هیڅ شی نه پوهیږی بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوی هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوی خپل یو امی بنده به نه یواځی کامل عارف کړی بلکه د گردو (تولو) عارفانو سردار ئی گرځوی.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِكَبْفٍ لِّيطْغَىٰ ۖ ٤٦٠ ۝ أَلَمْ يَرَأْهُ اسْتَغْنَىٰ ۖ ٤٦١ ۝

رښتیا ده دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشی کوی د دی لامله (له وجی) چه وینی. گنی خپل ځان بی پروا (په مال سره).

تفسیر : یعنی د بنی آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلی وینی څخه جوړ دی چه په اول کښی محض جاهل وی وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوی مگر دی پخپل اصلی حقیقت باندی هیڅ نه پوهیږی د دنیا په مال او دولت باندی مغروریږی او د الله تعالیٰ له احکامو غنی سر غروی او داسی ئی گنی چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ۖ

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښی او هلته پکارېږی ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعنی په اول کښی هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئی پیدا کړی ئی او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښی ستا ورتگ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکارېږی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُنْفَىٰ ۖ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ۖ

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعنی دا تمرد او سر غرول وگوره چه دی پخپله هم د خپل پروردگار په دربار کښی سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئی ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده پدی هغه ته هم کتی نه شی. په دی آیتونو کښی لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښی لید نو خپله خوله به ئی شلوله او تخويف او تهديد به ئی کاوه او زیار (کوشش) به ئی کوو چه هغوی ته په هر ډول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهُدَىٰ ۖ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۖ

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلکو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ گرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره).

تفسیر : یعنی که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئی زده کولی نو ځکه ښه سری به کیده اوس چه مخ ئی اړولی دی نو ځمونږ ئی څه خراب کړی دی؟ هم داسی ئی لیکلی دی په «موضح القرآن» کښی. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکړی په تیره بیا «روح

المعاني «دی ولولی».

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ^ط

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر: یعنی د هغه رتلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ^{١٥}

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په وینستو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر: یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو گردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ وباسه! که دوی له خپلو شرارتونو ځنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودگان (غاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له وینستو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ^{١٦}

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر: یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او گناهونو څنی دک وی گواکی د هغوی گناهونو او دروغو به د هغوی د سر په وینستو کښی سرایت کړی وی.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ^{١٧} سَدَّعُ الزَّوْبَانِيَةَ^{١٨}

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسير : يو ځلى ابوجهل وليد چه حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم لمانځه ته رهى (روان) دى نو په مخ كېنى ئى ورته ودرېد او غوښت ئى چه دوى له لمانځه څخه ستون (واپس) كړى دوى په سختى سره ورسره خبرى وكړى نو هغه وويل «ته خبر نه ئى چه په مكى كېنى څما جرگه لويه ده» نو دلته داسى فرمايلى شوى «چه اوس هغه د خپلى جرگى ملگرى دى وغواړه چه مونږ د هغوى د هيداد او سزا وركولو ته د عذاب ملائكى راغواړو وليده شى چه څوك بريالى (كامياب) كيږي» لكه چه څو ورځى وروسته د «بدر» په ډگر كېنى ئى وليد چه د اسلام مجاهدينو به په څه ډول (طريقه) هغه راكشاؤ د «بدر» په «قليب» او كوهى كېنى ئى وغورځاوه دا و د هغه عارضى كشول خو اصلى راكشول به ئى د آخرت په ميدان كېنى وى چه د دوزخ پرېشتى به هغه په ډير ذلت سره راكشوى او په جهنم كېنى به ئى غورځوى. وائى چه يوه ورځ ابوجهل رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په لمانځه كېنى وليد وئ غوښت چه له هغوى سره څه بى ادبى وكړى دى لا څمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم ته نه و نژدى شوى چه په ويره او بيره (تلوار) بيرته په مندو شو خلكو پرى وځندل او ورته وى ويل چه «ولى وتښتيدى»؟ ده وويل «څما او د محمد صلى الله عليه وسلم په منځ كېنى د اور يو خندق راښكاره شو چه په كېنى ډير يو ويروونكى سړى ؤ نو ځكه وويرېدم او بيرته راغلم» رسول الله مبارك وفرمايل كه «دى لږ څه وړاندې كيده نو د هغو پرېستو له لاسه به توتى توتى كيده» ښواكي له آخرت څخه په مخ كېنى د «سندع الزبانية» يوه وړوكى نمونه په دنيا كېنى ورښكاره شوه.

تنبیه : زيات مفسرين د «زبانیه» تفسير د دوزخ په پرېستو باندې كوى.

كَلَّا لَا تَطْعَمُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝١٩ السَّجَّةُ

نه ده داسى لكه چه وائى، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ كوه او نژدى شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير : يعنى تاسى د هغوى پروا هيڅ ونه كړئ! او د هغوى خبرو ته غوږ مه ږدئ! چيرى مو چه زړه شى په ډيره خوښى سره د الله تعالى عبادت كړئ! او هر كله چه د هغه لوى دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاك ذات قرب او لا نژديوالى ځان ته گټئ! په حديث كېنى دى.

«بنده له گردو (ټولو) حالتو څخه په سجده كېنى زيات خپل الله تعالى ته نژدى كيږي»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة القدر مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مكى دى (۵) آيت يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۹۷) په نزول كښى (۲۵) سورت دى وروسته د «عبس» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (تول قرآن) په شپه د قدر کښی.

تفسیر : یعنی قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر آسمان د قدر په شپه کښی نازل کړ شو. او ښائی په هم دغی شپى کښی د دنیا له آسمان څخه په محمد صلى الله عليه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوى وی. په دى موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت کښی لیکلی شوى دى هلته دى ولوست شى.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝

او څه شى پوه کړى ئ ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه (هغه زر میاشتی چه پکښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بیامومی او په عبادت سره پکښی مشغول شى تر صباح پوری).

تفسیر : یعنی په دى شپى کښی نیکی کول داسی دی لکه چه تر زرو میاشتو پوری سړی نیکی کړی وی بلکه زیات له دى څخه هم.

تَنْزِيلُ الْمَلَكِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ

نازلیږی ملائکى او روح په دغه شپه کښی په اذن حکم د رب د هغوى.

تفسیر : یعنی د الله تعالى په حکم روح القدس حضرت جبریل علیه السلام د ډیرو پرښتو په

هجوم کبشی رانازلیبری تر شو په دی عظیم الشان خیر او برکت سره د غمکی خلق مستفیض کری. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وی په هر حال په دی بختوری شپې کبشی د باطنی ژوندون او روحانی خیر او برکت یو خاص نزول وی.

مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ

دپاره د هر کار (تا کلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کبشی) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر : یعنی د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دی کال کبشی مقدر وی د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرېستی راځی لکه چه د (دخان) په سورت کبشی ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وی یعنی له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلی او د غمکی په لوری رابښکته کیږی. والله اعلم (سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعنی هغه شپه د امن، هوسائی (آرام)، داددینی (تسکین) او د زړه خوښی شپه ده په دغی شپې کبشی د الله جل جلاله خاص بندگان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کبشی مصروف او مشغولیدي او ډیر زیات خوند له هغه څخه مومی او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډیرو پرېستو له رابښکته کیدلو څخه په ظهور راځی. په ځینو روایتونو کبشی راغلی دی چه «په دی شپه کبشی جبریل علیه السلام او نوری پرېستی پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لېږی» یعنی د دوی په حق کبشی د رحمت او د سلامت دعاوی کوی.

هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د صبا پوری (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر : یعنی له ماښامه تر سحر پوری په ټوله شپه کبشی هم دا سلسله جاری ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوری مبارک او بختوره ده. (تنبیه: له قرآن مجید څخه راڅرگندیږی (رابښکاره کیږی) چه هغه شپه په رمضان شریف کبشی ده. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حدیث رابښکاروی چه دا شپه د رمضان په وروستنی عشره کبشی ده په تیره بیا د دی عشری په طاقو شپو کبشی د قدر شپې لتول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښی د اویشتم په شپې باندی زیات گمان کاو شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسی تصریح کړی ده چه د قدر شپه د تل دپاره په یوه عشره او په یوه نیټه کښی نشی ټاکلی (مقررولی) امکان لری چه په یو رمضان کښی یوه شپه او په بل رمضان کښی بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة البينة مدنية وهي ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۸) تسلسلها حسب النزول (۱۰۰) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (۸) آیت (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۸) په نزول کښی (۱۰۰) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفِكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝١

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسير : له اهل الكتاب څخه يهود او نصارى او له مشرکينو څخه بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښی کوم آسمانی کتاب نشته. دغه گرد (تول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښی بلکه تول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکي کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندې مغرور ؤ او په دې وقت کېنې دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سړی دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راوولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دې چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کېنې یو ملک د اسلام په نور دک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د گردی (تولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وگرځوی لکه چه هغه الله تعالی رسول او استاخی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پانو کېنې ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كِتَابٌ قِيمَةٌ ط

په هغوی کېنې لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکېنې نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت گواکي یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دې کتاب کېنې شته یا به له «کتب قیمه» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ ط

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه ټول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روشانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دې رسول او په دې کتاب کېنې هیڅ ځای د شک او شبهې نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهې له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کېنې ټینگ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندې یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښی ؤ گرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل گرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او گرد (تول) به سره په یوه لاره کښی رهی (روان) کیدل مگر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښی سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی؟

تنبيه : حضرت شاه عبد العزيز صاحب رحمة الله عليه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصاری هم په دنیوی اغراضو کښی اخته شوی په څو څو دولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالی له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغوند شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان گالی (مومی).

وَمَا أَمْرُو إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَا حُفَاءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښی مگر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښی چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښی چه راگرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنگه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندگی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د هغه یوه مالک الملک بندگان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او څانگه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه گڼی

وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ ۝

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰۃ او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښی نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښی غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم راکوی. بیا نو الله تعالی ته دغه خبره څه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعلیم څخه ولی دوی گرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قیامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسیر : یعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی یا جاهل مشرکان کله چه حقانیت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو گردو (تولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هیڅ کله به له هغه نه خلاصیږی.

أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۖ

دا (خلق دی) هم دوی ډیر بد د خلقو.

تفسیر : یعنی له حیواناتو (بهائم) څخه ډیر خوار ذلیل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی یو آیت لولو ﴿إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَأَشَدُّ بَغْضًا إِلَيْنَا﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۖ

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنیا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډیر ښه د خلقو.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په گردو (تولو) رسولانو او کتابو باندی یقین کوی او په ښو کارونو کښی لگیا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زیاتره کسان له پرېتو څخه هم وړاندی کیږی.

جَزَاءُ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوگنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابدی)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو څخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝

او راضی به وی دوی له هغه (الله څخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لور (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یواځی د هغو بندګانو برخه ده چه د خپل پروردګار له عذابو ویریدوی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شی.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الزلزال مدنية وهی ثمانی آیات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب النزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) ركوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورتته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا^①

کله چه وخوځوله شی ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره .

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ به ګرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (دیر) ویروونکیو زلزلو او ریویدیلو سره وخوځوی چه د هنی له اغیزی او اثر څخه به هیڅ مانی او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندی روغ نه پاتی کیږی او ګرد (تول) هسک (اوچت) او تیت به سره برابری تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وګرځی او دا ګردی (تولی) پیښی به په قیامت د دوهمی نفخی د پو کولو په وخت کښی پیښیږی.

وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا^②

او د باندی راویاسی ځمکه درانه شیان له خپله منځه .

تفسیر : یعنی په دی وقت کښی ځمکه هر هغه شی چه د دی په منځ کښی وی لکه مری، سره او سپین زر، لاجورد پیروزه، غمی او نور ګرد (تول) د باندی غورځوی خو د دی مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکی به څوک نه وی؟ ګرد (تول) خلق به ګوری چه په دغه ورځ کښی به هغه ګران شیان چه تل به په هغو باندی جنګونه کیډل څومره بیقدره او بیکاره لویلی وی.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا^③

او ویه وائی انسان (منکر له بعثه) چه څه شوی دی دغه (ځمکی) لره (چه د باندی راویاسی مدفون خپل).

تفسیر : یعنی بنی آدمان وروسته د ژوندی کیډلو او زللی د آثارو له لیللو څخه یا د هغو ارواحو د زللی په ترڅ کښی حیران پاتی شوی په حیرت سره به وائی «پر دی ځمکی باندی څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځیږی؟ او هر شی له خپله ګیدی څخه د باندی غورځوی؟».

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا^④ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا^⑤

په دغی ورځی کښی ویه وائی بیانوی به ځمکه خبری خپلی (خلقو ته که د خیر وی که د شر). په سبب د دی چه رب ستا وحی امر حکم ګری دی دی ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه خه نه او بد کارونه د هنی ټمکی په سر باندی کړی ؤ هغه گرد (تول) به ښکاره وی لکه چه وائی به هغه سړی په ما باندی لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړی وه هغه ناحق وینه توئی کړی وه او داسی نوری خبری گواکی د ننی ورځی په اصطلاح او ژبه داسی وپوهیږئ چه هر سړی چه هومره عملونه ئی په ټمکه باندی کړی وی د هغو گردو (تولو) ریکاردونه (تکلی) به وی او د قیامت په ورځ کښی به د پروردگار په حکم په خبرو راځی او هر شی له لری ښکاری.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا

په دغی ورځی کښی به وگرځی خلق تولی تولی (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هنی ورځی کښی به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلی د محشر په دگر کښی په راز راز (قسم قسم) دلی جوړی کړی حاضرېږی. یوه ډله به د شرابیانو وی بله ډله به د زناکارانو وی هم داسی د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصېږی او د بیرته گرځیدلو په وقت کښی څه دلی به ئی جنتیانی او څه به دوزخیانی وی چه هره یوه به پخپل لوری رهی (روان) کیږی.

لِيُرَوَّاهُمْ

دپاره د دی چه وښودله شی هغوی ته (جزء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښی به د هغوی عملونه وروښوولی شی تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائی او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازی حاصله شی ممکن دی چه د عملونو له وروښولو څخه د ثمراتو او نتایجو وروښوول مراد وی.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیدوی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترگو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة العادیات مکیة وهی احدى عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (۱۴) نزلت بعد سورة «العصر»
د «العادیات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (۱۴) سورت دی وروسته د «العصر» له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعِدْبِيتِ ضَبًّا ۝۱۱ قَالُوْرِيْتِ قَدْ حَا ۝۱۲

قسم دی په اسونو غځلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له گیدو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیرو (گتو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیرو (گتو) یا تیروی (گتې) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

قَالُوْغِيْرَتِ ضَبًّا ۝۱۳

پس قسم دی په لوت کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسیر : په عربو کېنې عادت و چه په صباون کېنې به ئی په لوتولو باندی لاس پوری کاؤ تر شو د دوی د شپې له ورنگه دښمن خبر نشی او سحرار ناخپه داره واچوی او دا به ئی خپل غلمیتوب او میرانه (بهادری) گنله چه په شپې کېنې په چا وړ ونه لویوی.

فَآثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ۝

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د غغلیدو کېنې) گرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسیر : یعنی په داسی قوت او گړندیتوب او چالاکی سره غغلیدونکی اسونه چه د گھیغ (سحر) په وخت کېنې کله چه د شپې د سرو او شبنم د رطوبت ټولی دوی او غبار ناست وی خو بیا هم د دی اسانو له سوو شخه گرد او دوی پورته شی.

فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ۝

پس ننوخی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د ټولی (د دښمنانو د دین کېنې).

تفسیر : یعنی په دی وخت کېنې بی له ویری او خطر د دښمن په فوج کېنې ننوخی. **تنبیه :** امکان لری چه د دی قسم له یادولو غنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دا په سوړو غازیانو باندی قسم دی. له دی نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سری د الله تعالیٰ په لاری کېنې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ۝

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسیر : یعنی د غازیانو سوړو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کېنې ورښیې چه وفادار او شکر گزار بندگان داسی وی هغه سری چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کېنې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سری چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو شخه شپه او ورځ متمتع او گټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (خاروو)

څخه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وگورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (ځاوند) وایه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنې څخه د خپل څښتن (ځاوند) په وفاداری کېښی خپل ځان څاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکړی په همغه لوری درومی او ځغلی او له دیرو مندو څخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوری او کله کله اور هم پورته کوی او په دیر ازدحام او بیړی او تلوار په مړی او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کېښی ځان غورځوی. د مردکو په ورښت (د گولو په باران) او د تورو، توپکو په منع کېښی ځغلی او د توپ، طیاری، تانگ او نورو وسلو ځنی دومره نه ویریږی بلکه دیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنې (ساتنې) لپاره خپل ځان هم په خطر کېښی اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کېښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کېښی هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (دیر) بخیل دیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرگندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝٤

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی گواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی گوری).

تفسیر: یعنی د سرښندنکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر گزاری د هغوی تر سترگو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترگی گوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبيه: مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه دیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه گواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښگلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته گوری.

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝٥

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کېښی خامخا زیات قوی دیر سخت دی.

تفسیر : یعنی حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه پوند څرځولی دی د دنیا د زرو او مال په مینه کښی دومره ډوب شوی دی چه خپل حقیقی منعم ئی هیر کړی دی او نه پوهیږی چه وروسته له دی نه به ئی څه حال کیږی.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ رَمَاهُ فِي الْقُبُورِ ۚ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ۚ

آیا پس نه پوهیږی (دا انسان) کله چه راپورته کړل شی راووځی هغه شی چه په قبورو کښی دی (مړی) او محقق رابښکاره کړی شی هغه (عقائد او ارادی) چه په سینو د دوی کښی دی.

تفسیر : یعنی هغه وخت هم راتلونکی دی چه مړی به له خپلو هدیرو (مقبرو) ځنی ژوندی ایستل کیږی او هغه خبری چه په زړونو کښی پتی دی ځرندی (تولی) څرگندیږی (ښکاره کیږی) نو هلته به کتل کیږی چه له دی مال څخه څه ځتی اخیستی شی؟ او دا نالائق او کافر به څنگه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حیا په دی خبره باندی پوهیدی نو هیڅ کله به د مال په مینه کښی دومره نه ډوبیدل او داسی حرکتونه به ئی نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ خَبِيرٌ ۝

بیشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښی خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی که څه هم د الله علم هر وقت د بندگانو پر پته او ښکاره باندی محیط دی خو پرله پسې د ده علم او پوه پر بندگانو ظاهریږی او هیچا ته ځای د دی خبری نه پاتی کیږی چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة القارعة مكية وهى احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۱) تسلسلها حسب النزول (۳۰) نزلت بعد سورة « قريش »

د « القارعة » سورت مكى دى (۱۱) آيت ه يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۰۱) په نزول كښى (۳۰) سورت دى وروسته د « قريش » له سورت نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْقَارِعَةُ ۱ مَا الْقَارِعَةُ ۲ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۳

(هغه) تګوونکی (د زړونو قیامت) څه ده هغه تګوونکی (د زړونو قیامت). او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه تګوونکی (د زړونو قیامت).

تفسیر : له «القارعة» څخه مراد قیامت دی چه زړونه به له ویری او فزع څخه سخت تګانونه په کښی خوری او غوړونو ته د دیرو سختو غوړونو له اوریدلو څخه رږر (تکلیف) پیښیږی مطلب دا دی چه د قیامت د حادثی د دی وروونکی منظری او ننداری څه بیان وکړ شی یواځی د هغو د غښو آثارو او نښو څه خبری لاندی ویلی کیږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شی.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۴

(تګوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه مگرځی خلق لکه واره ملخان خواره خواره کړی شوی (یو په بل ختونکی).

تفسیر : یعنی هر یو به په یوه لوری په بی تابی او وارخطائی سره مندی وهی او غغلی مګواکی دا تشبیه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۵

او وږه مگرځی غرونه (له هیبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنگینی شیندلی شوی (د نداف په لینده).

تفسیر : یعنی لکه چه نداف او داندس پخپل دیندت او لینده سره پڼه یا وړی (پشم) وهی او پړسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوی او بیا په یو یو کولو او لږ

بنورولو سره هغه الوعوى او يوه خوا بل خوا ئى رغړوى هم داسى به د قيامت په ورځ كښى غرونه هم الوعوى او سره متفرق كيږي به او په رنگ وركړيو شويو ويږيو سره به ئى ځكه تشبیه وركړى شوى وي. چه هغه ډير كمزورى او سپكى دى برسیره په دى د (فاطر) د سورت په څلورمه ركوع ځمونږ دغه تفسیر كښى د غرونو د رنگ اقسام هم ښوودلى شوى دى ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ .

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۖ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٤

پس هر څه هغه څوك چه دروند شى (په دغى ورځى كښى) وزن (د عملونو يا اعمال) د ده نو هغه به وى په ښه ژوندون چه راضى به وى (په جنت كښى).

تفسير : يعنى د هر چا عمل چه دروند وى هغه به په هغى ورځى كښى په زړه پورى خوښى او هوساى (راحت) او آرامى كښى وى. كه كوم عمل په ليدلو كښى ډير لوى عمل ښكارى خو په منځ كښى ئى د ايمان اغيزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وى نو هغه عمل د الله تعالى په دربار كښى څه وزن او دروندوالى نه لرى لكه چه د (كهف) د سورت په ۱۲ ركوع ۱۰۵ آيت ځمونږ دغه تفسير كښى داسى راغلى دى ﴿فَلَا تُزِيْدُهُمْ مِّنْهُم مَّا يَتَّبِعُونَ الْحَقِيقَةَ وَنُتَا﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۖ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٥ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَةٌ ۖ نَارُ حَامِيَةٍ ۝٦

او هر څه هغه څوك چه سپك شى وزن (د عملونو يا اعمال) د ده نو مور د ده (ځاى د اوسيدلو د ده) به هاويه وى او څه شى پوه كړى ته څه ده دغه (هاويه) اور دى خورا (ډير) تود (چه منكران پكښى پرمخى غورځولى كيږي).

تفسير : يعنى هغه عذاب چه په دغى طبقى كښى شته د غينو سړيو په فكر كښى نشى راتلى نو بس دومره وپوهيږئ چه يو اور دى ډير تود چه سره خوتيږي او داسى سوځوونكى دى چه د هغه په مقابل كښى بل اور ته تود نه وايه شى الله مو دى له دى اوره او له نورو رږو (تكليفونو) څخه پخپل فضل او مهربانى سره وساتى.

تمت سورة القارعة

سورة التکائر مکية وهى ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۲) تسلسلها حسب النزول (۱۶) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التکائر» سورت مکى دى (۸) آيات يوه رکوع لرى په تلاوت کښى (۱۰۲) په نزول کښى (۱۶) سورت دى وروسته د «الکوثر» له سورت نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْهَکُمُ التَّکَاثُرُ ۝۱ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝۲ ط

مشغول کړی یی تاسی (له عبادته) فخر کولو (یو له بله په ډیر والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشی هدیره ته (مره شی خښ شی یا تر هغه پوری چه مری هم شماری د ډیروالی لپاره).

تفسیر : یعنی د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سری په غفلت کښی اچوی نه د الله تعالی د لورینی (مهربانی) فکر ورته پرېږدی چه راشی نه د آخرت په خیال کښی لویږی. پس شپه او ورځ په هم دی فکر کښی لگیدلی وی په هر ډول (طریقه) چه کیږی ښائی غما مال او شته را زیات شی او کور کهول می له گردو (تولو) کورنیو او کهولو څخه ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرگ ورته راورسیږی کله چه په قبر کښی کیښود شی نو هلته ورښکاریږی چه په سخت غفلت او هیره کښی لویږی و او هغه شیان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترگو کښی ښه ښکاریده وروسته له مرگه هغه گرد (تول) د هیش بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبیه : په ځینو روایتونو کښی چه الله تعالی د هغوی په صحت باندی ښه پوهیږی راغلی دی چه یوه ورځ دوو قبیلو په خپلو منځونو کښی هری یوی په زیادت باندی فخر کاو کله چه د مقابلی په وقت کښی د یوی قبیلې سری د بلې قبیلې له سریو څخه لږ ورووتل نو ئی وویل چه ځمونږ سری په جنگ کښی مره شوی دی څو چه لار شو هدیږی (مقبری) ته او قبرونه ئی وشمیرو نو هلته به دا درښکاره شی چه ځمونږ سری له تاسی ځنی څومره ډیر دی؟ او په مونږ کښی څومره نومیالی سری تیر شوی دی؟ وروسته له دی وینا څخه د قبرونو په شمیرلو باندی ئی شروع وکړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبیه دپاره دا پاک سورت نازل شو په ترجمه کښی د دی دواړو مطلبونو گنجائش شته.

کَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ

نه ده داسی وږ (لائق) ! ژر ده چه پوه به شیء تاسی (پخپلی خطائی باندی)
بیا بیخی داسی نه ده وږ (لائق) ژر ده چه پوه به شیء تاسی (پخپلی
خطائی) باندی.

تفسیر : یعنی وگورئ په خو شو غلی په تاکید تاسی ته ویل کیږی چه ستاسی دا خیال صحیح
نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډیروالی په کار راتلونکی شی دی» عنقریب تاسی به ئی
معلوم کړئ چه دا زائل او فانی غیزونه هیڅ کله د فخر او مباہلت لائق نه و. بیا وپوهیږئ چه
آخرت داسی یو شی نه دی چه له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شی په مخ کښی به تاسی ته
دا درښکاره شی چه اصلی ژوندون عیش او هوسانی (آرام) په آخرت کښی ده او د دنیا ژوندون
د هغی په مقابل کښی پرته (علاوه) له یوه خوب او خیال ځنی بل شی نه دی. دا حقیقت ځینو
خلقو ته لږ قدر په دنیا کښی څرگندیږی (ښکاره کیږی) خو وروسته د قبر له رسیدلو ځنی او
بیا په محشر کښی دا غوتی لا ډیری شی پرانیستلی کیږی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۖ

نه ده داسی که تاسی پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم
الیقین سره (نو داسی به مو نه کول).

تفسیر : ستاسی دا خیال هر گز صحیح نه دی که تاسی په یقینی ډول (طریقه) او د صحیحو
دلائلو په وسیله په دی خبری پوهیدی چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا شیان هیڅ دی نو
هیڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرْوُنَّ الْجَحِيمَ ۖ ثُمَّ لَتَرْوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۖ

قسم دی چه خامخا وبه وینئ تاسی هر ورو (خامخا) دوزخ بیا به خامخا
ووینئ تاسی هر ورو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترگو د یقین سره.

تفسیر : یعنی د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی او تاسی ضرور د هغه لیدونکی ئی ږومبی د
هغه څه اثر «برزخ» کښی په نظر درشی بیا به ئی په آخرت کښی په پوره ډول (طریقه) ووینئ
او عین الیقین به مو حاصلیږی.

ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۚ

بيا به خامخا پوښتنې وشي له تاسي څخه هر ورو (خامخا) په دغې ورځې کښې له (حقائقو د) نعمتونو هوساینو (راحت) نه (چه درکړې و تاسې ته په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښې به وپوښتلی شي چه «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوساڼۍ (آرام) حقیقت څرنگه و؟ یا هلته پوښتل کیږي هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفيسي، جسماني، روحاني نعمتونه چه ما تاسې ته په دنیا کښې عطاء کړي و تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول (طریقه) ادا کړي دي؟ او د خپل هغه حقیقي منعم په خوښولو کښې مو تر کوم ځای پورې سعی او زیار (محنت) ایستلي دي؟».

تمت سورة «التكاثر» بفضل الله تعالى ومنه

سورة العصر مکیه وهی ثلاث آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آیته یوه رکوع لري په تلاوت کښې (۱۰۳) په نزول کښې (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ۝ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝

قسم دی په عصر چه بیشکه انسان خامخا په زیان کښې دی (په صرف کولو د عمر سره په فانیه و مطالبو کښې).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی یعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښې داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د گټلو دپاره یوه لویه پټکه (سرمایه) ده او پکښې عجائب او غرائب دی په اقسامو سره یا قسم دی د مازدیگر په وخت باندی چه د دنیوی کارونو او ضیفو

له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لری او د لمانځه اداء ئی سخته ده ځکه چه خلق مشغول وی په دنیوی کارونو خپلو کښی او د دیانت له سببه د خورا (دیر) لوی فضیلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (تول) کور او د ژوندون شیان لوت شوی وی» یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی چه په هغی کښی د عظمی رسالت او کبری خلافت رنا او نور دیر ښه څلیری او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خَشِرٌ﴾ بيشکه انسان خامخا په زیان کښی دی».

له دی څخه به زیات زیان څه وی چه د واورې خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس المال چه د هغه عزیز عمر دی شیبه په شیبه (لحظه په لحظه) لږیوی که دی په دی ژر ورتگ کښی هیڅ یو داسی کار ونه کړی چه هغه یواځی د دی تللی عمر پنگه (سرمایه) وبللی شی یا ئی په درد وخورې بلکه یو ابدی او غیر فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زیان او خساره ئی خو زیاتیوی که تاریخ ولولی یا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کیوی او یواځی په خیالی لذاتو کښی خپل وقت تیروی او د خپل عزیز عمر شیبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چتی (بیکاره) شیانو کښی خاوری ایږی نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصیل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره وړ (لائق) او مناسب دی په تیره بیا هغه ښه پنگه (سرمایه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهای عروج او پلوشی ته پکښی رسیدلی دی او دنیا ئی داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظیر ئی نشته که په غفلت او نسیان کښی تیر کړی شی نو وپوهیږئ چه له هغه څخه سخت زیان بل نشته هغه څوک خوش نصیبی او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بیکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښی جدوجهد وکړی او دا خورا (دیر) ښه اوقات او عمده مواقع غنیمت وگڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصیل کښی کوشش وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ کښی راغلی دی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ٤

مگر (خو زیانکاران نه دی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او وصیت ئی کړی وی یو له بله په حقه سره چه ایمان دی او وصیت ئی کړی وی یو له بله په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسير : يعنى انسان ته د زيان په ژغورلو (ساتلو) كېښي څلورو شيانو ته ضرورت دى. اول په الله تعالى او په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړل او د هغه په هداياتو او وعدو باندې اخروى وى يا دنيوى پوره يقين لرل، دوهم د دى يقين اثر او اغيزه نه ښائى چه يواځى په قلب او دماغ پورې محدوده وى بلكه ښائى چه په جوارحو كښى هم څرگنده (ښكاره) شى او د هغه چارى او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وى، دريم دى پخپلى انفرادى اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه كړى بلكه د خپل قوم او ملك گټى او اجتماعى مفاد هم ښائى د ده تر كتنى او نظر لاندې وى! هر كله چه دوه مسلمانان سره ووينى ښائى يو له بله سره په وړين (رون) تندى خبرى اترى وكړى او په قول او فعل او هره معامله كښى پرته (علاوه) له ديانت او صفائى څخه بل كار نه كوى! او تل دى يو بل ته د صداقت، امانت تاكيد وينا وكړى! څلورم هر يوه له ښائى چه تل بل ته دا وصيت او نصيحت كوى چه د حق په معامله او د شخصى او قومى اصلاح په لاره كښى چه هر څومره سختى او زيار (محنت) او رېږونه (تكليفونه) ورپيش شى يا له طبعى مخالفى چارى په مخ ورته راشى دا گړدى (تولى) دى په پوره صبر او استقامت سره تحمل كړى او هيڅ كله دى پل د نيكي له لارى څخه كوي نه پدى! هغه خوش قسمت انسانان چه د دى څلورو اوصافو له لارى څخه قدم كوي نه پدى! هغه خوش قسمت انسانان چه د دى څلورو اوصافو جامع او لرونكى وى او دوى سره د خپل كمال د نورو په تكميل كښى هم زيار (كوشش) كوى نو د هغوى نوم د دنيا په صفحاتو كښى تل ژوندى پاتى كيږي او هغه آثار چه دوى له خپل ځان څخه دلته پدى هغه به تل د باقيات الصالحاتو په ډول (طريقه) د هغوى نومونه ژوندى او اجره ونه لري. فى الحقيقت دا مبارك سورت د ديانت خلاصه ده حضرت امام شافعى رحمه الله عليه فرمايلى دى «كه له پاك قرآن څخه يواځى هم دا سورت نازل شوى وى نو د پوهانو بندگانو د هدايت دپاره هم كافى و» ځمونږ اسلافو او پخوانيو لويانو به كله چه يو له بل سره ليدل نو د جلا (جدا) كيدلو په وقت كښى به ئى يو بل ته دا مبارك سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالى ومنه وكرم

سورة الهمزة مكية وهى تسع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۴) تسلسلها حسب النزول (۳۲) نزلت بعد سورة «القيامة».

د «الهمزة» سورت مكى دى (۹) آيت يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۰۴) په نزول كښى (۳۲) سورت دى وروسته له «القيامة» د سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝۱

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت مگر عیب مگر لره.

تفسیر : یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر گڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسې لویدلی وی او لتوی ئی.

إِلَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝۲

هغه (غیبتگر عیبگر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر : یعنی طعنی ورکول او عیب لتول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی گټی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرڅ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ۝۳

گمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر : یعنی له دی چارو څخه دا رابکارۍ چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورغنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل په دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝۴

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعنی دا خیال بالکل چنی (بیکاره) دی مال خو تر هدیری پوری هم له چا سره نه غی نو وروسته له هغه به څه تری واخیست شی گرد (تول) مال او دولت به هم داسی پاتی وی او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښی به نی وغورځوی. «حطمة» هغه سخت ماتونکی اور ته وایه کیږی چه هر شی سم د لاسه بی له لوگی او اوږدو لمبو څخه وسوځوی.

وَمَا آذْرَبَكَ مَا الْحَطْمَةُ ۝ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۝ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْآفِئَةِ ۝ ط

او څه شی پوه کړی ؤ ته څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شی. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خيژي پر زړونو باندی (نو سوځوی ئی).

تفسیر : یعنی ښه وپوهیږئ چه دا اور د بندگانو نه دی بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتئ چه دا اور ډیر پوه لرونکی دی گرد (تول) زړونه تر خپلی کتنی لاندی نیسی دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښی نه وی سوځوی او د ایمان دارو زړونو سره هېڅ کار نه لری. د هغه سوځیدل چه په بدن باندی لگیږی سم د لاسه زړه ته رسیږی بلکه یو بل دول (طریقه) سوځیدل به داسی وی چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوی او سره له دی چه زړونه، ارواح او جسمونه سره گرد (تول) سوځیږی خو بیا به هغه مجرم نه مری او دا دوزخی به تل دا غوښتنه کوی «کاشکی مرگی راشی او ما له دی ربرو (تکلیفونو) څخه وژغوری (بچ کړی). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږی. خدای مو دی له دی عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتی.

إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ۝ لا

بیشکه دا اور به په دوی باندی بند کړی شوی وی.

تفسیر : یعنی کافران په دوزخ کښی غورځول کیږی بیا د دوزخ ورونه پری تړل کیږی او هېڅ د وتلو لار به نه وی تل به په هغه کښی پاتی او سوځیږی په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دی کفارو باندی بند کړی شوی وی.

فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۝

په ستونو راښکلیو شویو اوږدو سره .

تفسیر : یعنی د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستونو په ډول (طریقه) پورته کیږي یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستونو کېنې سخت تړل کیږي چه د سوځیدلو په وقت کېنې هیڅ ونشې خوځیدلی چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شی او غینې وائی د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستونو سره بندېږي چه له یوی خوا څخه بلې خوا ته راښکلی شوی وی والله اعلم .

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الفيل مكية وهي خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون» .

د «الفيل» سورت مكی دی (۵) آیات یوه ركوع لری په تلاوت کېنې (۱۰۵) په نزول کېنې (۱۹) سورت دی وروسته د «الكافرون» له سورت نازل شوی دی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْمُتَرَكِّفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره .

تفسیر : یعنی د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسی پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسی ته معلومه وی ځکه چه دا واقعه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځی پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه .

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝

آیا نه ئی و مگرغولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبی بلکه مگرغولی ئی و) په گمراهی زیانمنی بطلان کښی.

تفسیر : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی گردی (تولی) ترنی بیکاره او ټول تدابیر ئی بی اثره وگرغول او د کعبی شریفی د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيلٍ ۝

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان ټولگی ټولگی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسیر : د اصحاب فیل لنده قصه دا ده د حبشی د ټولواک (باچا) له خوا په یمن کښی یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو گرد (تول) خلق کعبی شریفی ته غی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ) چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسانی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښی غونډ کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی ډول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریردی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بیړو بار به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښی ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او ډیر مال او شته ئی پری خرڅ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل ځینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغی مانی کښی ولگید ابرهه له دی پیښی څخه ډیر په قهر شو او غوټه ئی کړه چه پر کعبی شریفی باندی سره له ډیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) وروړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلې چه په لاره کښی ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په ډیر قوت او سامانی سره مکی شریفی ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښی د قریشو سردار او د کعبی شریفی لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښی څخه خبر شول وی ویل «خلقوا تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبی ساتنه به

هغه وکړی چه خښتن (مالک) ئی دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښی هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئی راغی چه د کعبی وړانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښی هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکی معظمی ته نژدی د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیرو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) دلی وربښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منگلو کښی وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوتکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر ورولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کت مت (هوبهو) لکه د توپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لگیده له بلی خوا به ئی وتله او عجیب دول (طریقه) بوسی ماده به ئی پریښوده ډیر ډیر لښکر ئی هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښی مړه شول ځینی وائی دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځی پخوا شوی ده ځینی وائی دا پیښه په هغی ورځی کښی شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښی تولد شو. ځواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتگ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالی د خپل کور او د بندگانو په فوق العاده دول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پرېږدی چه دوی کعبی شریفی یا د کعبی شریفی رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ أَلْوِلٍ ۝

نو وئی ځرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پانو د فصل یا خوړلی شوی گیاه چه غوائی، غوا، او نور حیوانات ئی خوړی او پاتی ئی په اخور کښی وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتی وښه د حیواناتو.
تمت سورة «الفیل» بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة «قریش» مکیه وهی اربع آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۶) تسلسلها حسب النزول (۲۹) نزلت بعد سورة «التین».

د «قریش» سورت مکی دی (۴) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۶) په نزول کښی (۲۹) سورت دی وروسته د «التین» له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ۚ قُرَيْشُ ۝ الْفِطْرُ رَحْلَةُ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۝ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمی (کښی یمن ته) او (په سفر د) اوږی (کښی شام ته هر کال) نو ښائی چه بندگی وکړی دوی رب د دی کوتی (کعبی) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوړی کښی او امن ئی ورکړی دی دوی ته له خوف ویری څخه.

تفسیر : یعنی په مکی کښی غله او نور خواړه نه پیدا کیده نو ځکه د قریشو داسی عادت و چه په هر کال کښی به دوی دوه ځلی سفر کاؤ د ژمی په وقت کښی د یمن په لوری چه تود دی او په اوږی کښی د شام په لوری چه یخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پیژندل او د دوی به ئی ډیر عزت او احترام او خدمت کاؤ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تگ او راتگ څخه په زړه پوری گټی اخیستلی او بیا په امن، اطمینان او دادینه (سکون) سره پخپلو کورونو کښی کیناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښی به د غلا، داږی، لوت او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شریف کښی به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قریشو خلقو په ډیرو هوسانیو (آرام) سره خپل ژوندون تیرو نو د هم دی انعام تذکره، یادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفیل می تاسی ته طعام او دودی درکړه ! او امنیت، طمانیت سکون او هوسانی (آرام) مو دروښله او د اصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلی نو تاسی ولی د دی کور د څښتن (خاوند) الله تعالی بندگی نه کوئ؟ او د هغه استاخی (رسول) ته ولی ربرونه (تکلیفونه) پېښوئ آیا دا ډیره بی انتهای ناشکری او احسان هیرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دی ښکاره حقیقت په منلو کښی چه پوهیدل ئی ډیر آسان دی ولی خپل ځانونه وړاندی وروسته کوئ؟

تمت سورة «قریش» بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهى سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت درى ډومېنى آيات مكى او نور نى مدنى دى (۷) آيتونه يوه ركوع لرى په تلاوت كېنى (۱۰۷) په نزول كېنى (۱۷) سورت دى وروسته د «التكاثر» له سورتته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ

آيا وينى ته هغه څوک چه دروغ وائی په ورځی د جزاء باندى.

تفسير : يعنى دغه مكذب كافر داسى وائى چه له سره عدل او انصاف به نه كيږي او د الله تعالى له لورى به د ښو او بدو بدل نه وركاؤ كيږي. ځينو د (دين) معنى «ملت» اخيستی دی يعنى د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولى گواكي مذهب او ملت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذَلِكِ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ

نو (كه ئى پيژنى هم دغه) همغه (څوك) دى چه رتى شري يتيم پلار مري لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير : يعنى له يتيم او پلار مري سره همدردى او خواخوږى چيرى؟ بلكه له هغو سره په ډيره بيرحمى، غټ زړه توب، بداخلاقي معامله كوى او حق ئى نه وركوى او اموال ئى له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی گرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سری چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سری نه دی حیوان دی او داسی سری له دین سره مینه نه لری او له الله تعالی سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بی خبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنگه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وخته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنگی وی بیا ئی چه کوی هم یو څو تونگی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالی یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لگول کږیدل وینی او (استغفر الله) ځمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنگ شته؟ په یاد ئی ولریئ چه دا گرد (تول) صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يَرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی گواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترگی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَسْتَعِينُ الْمَاعُونُ ﴿٤﴾

او منع کوی دوی مال د زکوٰۃ یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰۃ او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوبی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په ګرده (توله) دنیا کېږی یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه ګټه (فائده) واخلی که یو سری څان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شی خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الكوثر مكية وهى ثلاث آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العاديات.

د «الكوثر» سورت مكى دى (۳) آيتونه يوه ركوع لري په تلاوت كېښى (۱۰۸) او په نزول كېښى (۱۵) سورت دى وروسته د «العاديات» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویا له په جنت کېږی).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعِل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هوا د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښېګڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه څه مراد دی په «البحر المحيط» کېږی د ده په نسبت (۲۶) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کېږی ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی گرد (تول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کړی.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګڼی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په دیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر دگر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه!.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لگیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له گردو (تولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکبانو (جاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲-۱۶۳ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمِمَّا يُؤْتِي الْغُلَامِينَ لَكُفْرًا وَلَكِنَّ رَبِّيَ الْغَفُورُ الْكَرِيمُ﴾

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په تتر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مگر ابن کثیر رحمه الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده گواکي په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه توپول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالی ته کوی.

إِنَّ شَأْنَكُمْ هُوَ الْآبِتْرُوع

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښی داسی ویل دا سری ځوی نه لری نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرگه به ئی څوک نوم اخلی داسی بی هلك سری ته په محاوراتو کښی «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښی لنډی «دم بریده» بوده (څاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی کواکی د هغه لکئ هم پری شوی ده نو قرآن کریم دا رانیسی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الابد پوری د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (دیر) دیر حماقت او ناپوهی ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسی مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پرېږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګرده (توله) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا دیر زیاته په هر ملک کښی شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښی ځلېږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی ښی. دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښی بیا په هغه مقام محمود کښی چه دوی به هلته ودړیږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علی‌رءوس‌الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسی دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ردی سترگی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده ځیر شی چه د هغه کم بخت نوم ښه نه ده پاتی او تر نن پوری ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (ټولو) بی ادبانو حال به هم داسی وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بی ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بی ادبی وکړی حال به ئی هم داسی «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیه وهی ست آیات وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکی دی (۶) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۹) په نزول کښی (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۝

ووايه (ای محمده! چه) ای کافرانو .

تفسیر : د قريشو خو تنو غتانو وويل ای محمده! رايه چه مونږ او تاسی روغه سره وکړو تاسی تر يوه کال پوری غمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بيا په دوهم کال کښی مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسی به هر يوه تولگی ته د بل تولگی له دین څخه غه برخه رسیږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د یوی ثانیی له مخی هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وکنم» بیا ئی وويل «ښه نو تاسی غمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرگه کښی ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکینو له طور او طریقې څخه پوره بیزاری ښکاروی او د هغوی ځنی د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بیزاری څرگندوی (ښکاره کوی) هوا انبیاء علیهم السلام به چه د هغوی رومینی کار د شرک د رگونو او رینو ایستل دی په داسی ناپاکی رتلی روغی باندی څرنگه راضی کیږی فیالحقیقت د الله تعالیٰ په معبودیت کښی هیڅ یو مذهب لرونکی اختلاف او جگړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسی وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت ځکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښی د نژدیوالی وسیله وگرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آیت ۳ غمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿مَا تَعْبُدُونَ إِلَّا الْيَدُ الَّتِي بَارَأَ اللَّهُ مِنْ ذَاتِهِ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی ځکه د روغی هغه صورت چه د قريشو له لوری وروړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسی و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا تینگ ولاړ دی یعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحید له مسلکه لاس واخلي نو د دی شخړی د روغی او د جگړی د پری کړی دپاره دا سورت نازل شو.

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝ وَلَا أَتَمَعِبُدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسی ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یی تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَا اَنَا عَابِدٌ مَّا عِبَدْتُمْ ۚ وَلَا اَنْتُمْ عِبُدُوْنَ مَّا اَعْبُدُ ۝

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یی تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یی مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تبتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شی سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په رومبنيو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په رومبني دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمه شیخ الهمد) لیکن ځینو محققینو په رومبنيو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه گڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منع کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذا القیاس تاسی څرنگه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بریند د کعبی په شاؤ خوا کښی گډیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهی زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په دیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه رومبني جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما غخه غواری او د ﴿وَلَا تَأْعِبَدُوا مَا عِبَدْتُمْ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمۃ اللہ علیہ) په وینا داسی واخیست شی کله چه زه د الله رسول یم دا غما په شان کښی نشته او نه به می کله ممکن شی په شرعی امکان چه د شرک مرتکب شم تر دی چه په تیری زمانی کښی چه تاسی پخوا غما له بعثته بتانو، تیرو (گتو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ غخه د بل کوم شی عبادت نه دی کری وروسته له دی چه د الله تعالیٰ له لوری د وحی، د بینات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دی چه زه په شرکیاتو کښی له تاسی سره مل شم. ښائی له هم دی سببه دلته په ﴿وَلَا تَأْعِبَدُوا﴾ کښی اسمیه جمله او په ﴿مَا عِبَدْتُمْ﴾ کښی د ماضی صیغه غوره شوی وی. پاتی شول د کفارو احوال نو د هغوی بیان ئی په دواړو جملو کښی یو شان وفرمایل ﴿وَلَا تَأْعِبَدُوا مَا عِبَدْتُمْ﴾ یعنی تاسی ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائی بدبختیو په سبب د دی وړ (لائیق) نه یی چه په هیڅ وقت او هیڅ حال کښی د واحد الله تعالیٰ بی له شرکته عبادت کوونکی شی تر دی چه د روغی د خبری په منع کښی هم د شرک په چرت (خیال) کښی دوب تللی یی په یوه غای کښی ﴿مَا عِبَدْتُمْ﴾ په صیغه د مضارع او په بل غای کښی ئی ﴿مَا عِبَدْتُمْ﴾ راوړل په صیغه د ماضی سره ښائی په دی لوری اشاره وی چه د هغوی معبودان هره ورځ بدلیدی هر هغه شی چه دوی ته عجیب معلوم شی یا کومه ښکلی تیږه (گتو) یا ونه یا بل غیز ووبنی سم د لاسه هغه د خپل معبود په غای ودروی او هغه بل پریږدی د هر موسم او هر کار دپاره بیل بیل معبودان لری یو د سفر بل د حضر یو د دودی بل د اوبو یو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدین ابن قیم رحمۃ الله علیه) په (بدائع الفوائد) کښی د دی سورت په لطائفو او نفائسو او مزایاو باندی ښی ویناوی کری دی قرآنی معارف لوستونکی ته ښائی چه خامخا د هغو کتنه وکری!

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۚ

تاسی لره دین ستاسی دی (د شرک) او ما لره دین (د توحید اسلام) غما دی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیہ لیکي «یعنی هغه ضد به چه تاسی کری دی شه فائده دررسوی تر څو چه الله تعالیٰ فیصله وکری» اوس مونږ بالکل له تاسی غخه بیزاره یو او د هغی فیصلی په انتظار کښی یو او په هغه دین قویم باندی چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کری دی ډیر خوښ یو تاسی چه د خپلو غانونو دپاره د بدبختی هغه تگ خوښ کری دی هغه دی تاسی ته مبارک وی هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږی.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنیٰ فی حجة الوداع فتعد مدنیة وهی آخر ما نزل من السور آیاتها ثلاث وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۰) تسلسلها حسب النزول (۱۱۴) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منیٰ) په حجة الوداع کښی نازل شوی دی او په مدنی سورتونو کښی حسابیږی او وروستی (۱۱۴) سورت دی په نزول کښی (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کښی وروسته د «التوبة» له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

کله چه راشی نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مکی).

تفسیر : لویه فیصله کونکی خبره دا ده چه مکه معظمه چه د حجاز مرکز او د اسلام ډیری نښی لری فتح شی د عربو د زیاترو قبیلو سترگی هنی ته وی پخوا له دی نه به یو یو دوه دوه سری په اسلام کښی داخلیدل خو د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته دلی دلی داخلیدل تر دی حده پوری چه د عربو جزیره گرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رڼه او گردو (تولو) هستیدونکیو ته ئی د توحید کلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبی کریم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینی به ته خلق چه ننوخی به دین د الله کښی فوج فوج دلی دلی پس تسبیح پاکی وایه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر : یعنی وپوهیږئ چه د بعثت مقصود او د دنیا د هستوگنی مطلب چه د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدی دی. نو ښائی چه له دنیا څخه ځان فارغ کړئ! او د زړه له کومی آخرت ته متوجه شی! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید وایئ او په دی فتوحاتو او بریو باندی د هغه شکر ادا کړئ او همیشه اوسئ په استغفار باندی.

وَاسْتَغْفِرُكَ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝۴

او مغفرت بپهنه و غواړه له ده څخه (لپاره د گناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو گنهکارانو.

تفسير : یعنی ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووايه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په قرآن کریم کښی هر چیری د فیصلی وعدی دی او کافرانو د فیصلی تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښی مکه معظمه فتحه شوه گردی (تولی) قبیلې له زړه مسلمانې شوی هغه وعدی گردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د گناهونو مغفرت او بښنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښی نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښی خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساؤ اوس نو د آخرت د سفر وار دی. تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالى ومنه وکرمه

سورة «تَبَّت» مکيه وهی خمس آیات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۱) تسلسلها حسب النزول (۶) نزلت بعد سورة «الفاتحة».

د «تَبَّت» سورت مکی دی (۵) آیتونه (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۱) په نزول کښی (۶) سورت دی وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝۱

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه غمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښی د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیرو (گتو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیرو (گتو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینی تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغی وهلی «ای خلقوا! د دی سری خبرو ته غوړونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرگه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامت شی چه زه به تاسی کښی د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډی باندی ودرید او گردو (تولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی گرد (تول) خلق سره تول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښی دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلْهَذَا جَمَعْتَنَا: مات شی آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریډلو دپاره دلته سره راتول شوی یو؟» په روح المعانی کښی له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښی تیرو (گتو) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنډه ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتها پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه گرد (تول) په خپلی فدیی کښی ورکړم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنډه او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوڅه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښی د ضد او عناد لرگی غورځول او هغه ئی لا پسی تیزاوه په دی سورت کښی د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښی شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تبا کیدی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نزدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وگورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی غمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه څنگه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه گرد (تول) هغه کوبښونه چه د حق په پتولو کښی ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته گردی (تولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کبھی پریوت. دا سورت مکی دی وائی چه د «بدر» له غزا شخه اووه ورغی وروسته په ده باندی یوه بده سوځوونکی او زهر لرونکی دانه وخته چه د هغی په سبب دی له کور او کهول شخه جلا (جدا) کر شو او هیشوک نه ورته نژدی کیدل تر دی چه همغلته مر شو او مری ئی تر دریو ورغو پوری هلته پروت و تر غو وپرسید او خوړین شو دلته خلقو د حبشی مزدورانو په لاس په یوه لرگی کبھی وټاړه او په یوه چوغالی کبھی ئی چه چیری کنستلی شوی و لکه یوه مرداره ومنده او د دغه چوغالی سره ئی په تیږو (گتو) او شکو سره پټ کر شو دا خو د دنیا رسوائی او خرابی ده ښکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکلیفونه) له دی شخه ډیر سخت دی ﴿وَلَعَذَابُ الْآٰخِرَةِ اَکْبَرُ لَوْ کَانُوْا یَعْلَمُوْنَ﴾ .

مَاْ اَغْنٰی عَنْهُ مَالُهُ وَمَا کَسَبَ ۝۶

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) شخه (اصلی) مال د ده او هغه چه ده گتلی و (یعنی اولاده ئی).

تفسیر : یعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هیڅ یوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلٰی نَارًا اِذَا تَلٰهٰبٌ ۝۷

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قیامت کبھی) په اور خاوند د لمبو کبھی.

تفسیر : یعنی وروسته له مر کیدلو شخه ابی لهب ته سخت لمبی لرونکی اور رسیدونکی دی. ښائی په دی مناسبت قرآن کریم د عبد العزی کنیت ابی لهب ایښی وی، په دنیا کبھی هغه ته ابی لهب ځکه ویل کیده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځلیدل مګر قرآن کریم دا راوپنځول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ویلو وړ (لائق) دی.

وَاَمْرَاَتُهُ حَمٰلَةَ الْحَطَبِ ۝۸

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کبھی چه بار راوړونکی به وی د خسو (د دوزخ).

تفسیر : د ابی لهب ښځه ام جمیل سره له مال داری ډیره بخیله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله څنگل ته تله لرگی به ئی راوړه او اغزی به ئی تولول او څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښی به ئی د شپې له مخی اچول چه هغوی ته د تهجد د تگ او راتگ په وقت کښی ریر (تکلیف) ورپېښ شی. فرمایلی ئی دی «دی لکه چه دلته د حق په دښمنی او د الله تعالی د پیغمبر په ایذاء رسولو کښی د خپل میره (خاوند) سره معاونت او مرستی (مدد) کولی په دوزخ کښی به هم هغه سره داسی مرستی (مدد) کوی» ښائی چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزی لرونکی ونی دی لرگی راوړی او د هغو په وسیله به د خپل میره (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل گر اخیستی دی لکه چه د عربو په محاورو کښی دا لفظ په دی معنی سره هم وایه کیږی او په پارسی کښی چغل گر ته «هیزم کش» وایه شی.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥

حال دا چه په غاړی د دی کښی رسی ده له مضبوطو رسیو (پتوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعنی ډیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکی رسی. له دی څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ د اوسپنی غاړکی او سلاسل مراد اخیستی دی او دا تشبیه د ﴿حَمَالَةَ الْحَطَبِ﴾ په مناسب ورکری شوی ده ځکه چه د لرگیو د بار ترلو کښی رسی ته ډیر ضرورت پېښیږی. لیکلی چه د دی ښځی په غاړه کښی یوه خورا (ډیر) ښه قیمتداره غاړکی وه دی به ویل «په لات او عزى باندی قسم خورم چه زه دا خپله غاړکی د محمد په عداوت باندی لگوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښی هم د هغی غاړی له هغسی یوی غاړکی څخه تشه نه وی عجیبه خبره لا دا ده چه د دی بدبختی مرگ هم داسی واقع شو چه د لرگیو د پیتی رسی د هغی په غاړه کښی چه په یوه گت باندی ئی دمه کیښوده غوټه شوه او غټه تپړه (گټه) د دی او د پیتی په منځ کښی راغله او سا ئی وخته.

تمت سورة «تبت» بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة الاخلاص مکیه وهی اربع آیات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۲) تسلسلها حسب النزول (۲۲) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکی دی (۴) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۲) په نزول کښی (۲۲) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله یو دی (په ذات او صفات خپل کښی) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنگه دی؟ تاسی ورته داسی ووايئ چه الله تعالیٰ یو دی! او د هغه په ذات کښی په هیڅ ډول (طریقه) د تعدد او تکرار دوه لیزتوب گنجایش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښی شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقیده رده شوه چه وائی خدایان دوه دی یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهریمن» دی او هم د هندوانو عقیدې تردیدی شوی چه هغوی د دری ډیرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښی برخی ورکوی.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه گرد (تول) نقل کړی وائی «وکل هذه صحيحة وهي صفات ربنا عز وجل هو الذي يصمد اليه في الحوائج وهو الذي قد انتهى سؤدده وهو الصمد الذي لا جوف له ولا يأكل ولا يشرب وهو الباقي بعد خلقه» دا گرد (تول) رښتیا دی. او ځمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتیاوی (احتیاج) وروړاندی کيږی او هر ډول (طریقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کيږی او د گرد (تول) سترتوب (لویي) او د تولی مشرتیا صفت په کښی شته. نه خوری او نه ځښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی. ابن کثیر. د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) گڼی یا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقیده لری د آریه ؤ د عقیدې تردید هم وشو ځکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کښی روح او ماده لویه اغیزه (اثر) لری او دا دواړه شیان پخپل وجود کښی الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُولَدْ ۝

نه ئی دی څیړولی (هیڅوک) او نه دی څیړولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو ترديد هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرستو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره د هغو عقیدو ترديد وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیړولی او نه دی له بل چا څخه ځیړولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینع له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنگه خدای کیدی شی؟.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ٥

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو ترديد وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی گنی تر دی چه ځینی رد سترگی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿كَذَٰلِكَ تَخْذِرُ أَوَّلَادَهُمْ أَنْ يَقُولُوا اِلَٰهَآ اِلَٰهَ الْوَاحِدِ الْاَحَدِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ اِنْ تَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ﴾ انی أسألك یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم.

تمت سورة «الاحلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفيل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ٥

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ①

ووايه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا خيروونکي د تياري باندې.

تفسير : يعنى هغه چه د شپې تياره خيروى او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروى.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ②

له شره د هغه شى چه پيدا كړى ئى دى (له ضررناكو شيانو څخه).

تفسير : يعنى هر هغه مخلوق چه په هغه كښى څه بدى او شړ وى زه د هغه له شر او بدى څخه پناه غواړم وروسته د دى غاى په مناسبت د څو غان ته څيزونو نومونه هم اخيستي شوى دى.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③

او له شره د تياري شپې كله چه تكه توره شى (او هر شى پت كړى).

تفسير : يعنى د شپې تياره چه په هغې كښى زياتره شرور او بدى پيښيږي په تيره بيا كودى (سحر) او نوري پيښى ډيرى واقع او پيښيږي چه خوف يا د لمر لویده تری مراد دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «په دى كښى گردى (تولى) تياري راغلى ظاهري، باطنى، تنگه، پريشانى او گمراهى او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ④

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوكي كوونكيو چه پو كول كړى په غوتو كښى.

تفسير : له «النفاثات فى العقد» او پوكي كوونكيو نفسونو څخه هغه ښځى يا هغه ډلى يا هغه نفوس مراد دى چه د سحر او د كودو د چارو كولو په وقت كښى پر كومى ژى يا مزي يا ويښته يا نورو باندې څه ولولى او پرى پو ئى كړى او غوتى پكښى واچوى هغه كودى چه لبيد بن اعصم غمونږ پر پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې كړى وى په هغو كښى ځينى جونى هم گدى وى والله اعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «کله چه د هغه نظر ولگيږي بيشکه» نظر او د سترگو تپ يوه واقعي او رښتيا خبره ده خو د ډيرو مفسرينو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کيفيت ضبط نه کړی شی او په عملي ډول (طريقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د يوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پيدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختيار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالی ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وښی چه هغه ته الله تعالی ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الاقي اثنتين الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالى و منه وكرمه

سورة الناس مدنية او مكية وهی ست آیات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۴) تسلسلها حسب النزول (۲۱) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه ركوع لری په تلاوت کښی (۱۱۴) په نزول کښی (۲۱) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝

ووايه (ای محمده) پناه غواړم په رب د تولو خلقو په باچا د تولو خلقو په معبود د تولو خلقو.

تفسير : اگر که د الله تعالی د ربوبیت شان او د باچاهي چاری پر تولو مخلوقاتو باندی

شاملی دی خو دا صفات همغسی چه په کامل دول (طریقه) په انسانانو کښی دی په نورو مخلوقاتو کښی داسی له لری نه څرگندیوی (ښکاره کیوی) نو ځکه ئی د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمایه. او هم په وسوسو کښی ابتلاء او اخته کیدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښی نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۴

له شره د وسوسی اچوونکی تښتیدونکی (شیطان له ذکره د الله).

تفسیر : شیطان سره له دی چه له سترگو څخه پټ دی خلق غولوی او له لاری څخه ئی وباسی تر څو چه انسان په غفلت کښی اوسیدی د هغه تسلط پر دوی باندی زیاتیوی او کله چه ویښی او خپل الله تعالی ئی په یاد شی نو هغه هم سم د لاسه تښتی.

الَّذِي يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۵ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۶

هغه (شیطان) چه وسوسی اچوی په سینو زړونو د خلقو کښی (چه دغه وسوسه اچوونکی) له پیریانو او انسانانو څخه دی.

تفسیر : شیطان هم په پیریانو کښی او هم په انسانانو کښی شته لکه چه په (۱۴) رکوع ۱۱۲ آیت د «الانعام» د سورت څمونږ دغه مقصد تفسیر کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ عَذَابًا شَدِيدًا ۝ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوسُوسُ لَكُمْ فِي صُدُورِكُمْ ۝ تَزْكِي الْقَوْلَ فَرَوْا عَذَابًا شَدِيدًا ۝﴾
 الله تعالی مو دی د دی دواړو له شره وساتی. (تکمله) د دی دوو سورتونو په تفسیر کښی عالمانو او حکیمانو ډیری زیاتی نکتی ویلی دی. د حافظ ابن قیم رحمه الله علیه څمونږ د امام رازی رحمه الله علیه څمونږ د بلخی ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزیز دهلوی محدث رحمه الله علیه اوږدو بیانونو لیکل دله ممکن نه دی نو دله یواځی د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله علیه د کلام خلاصه او د وینا لدون لیکل کیوی چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمی دپاره یو نیک فال ثابت شی.

دا یو فطری او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښی نوی ترکودی (شنیلی، نبات) ځمکه وچوی او له تخم څخه د باندی ووځی نو باغوان یا بزگر د هغه تحفظ او پالنی او روزنی ته زیاته توجه کوی او د هغه د لوئیدلو په نسبت ډیر کوشن او زیار (محنت) کوی چه هغه له گردو (تولو) ارضی او سماوی آفاتو څخه وساتی او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسیږی دی ئی ډیر ربر (تکلیف) ایستلو او پام لرنی ته اړ (مجبور) دی. اوس په دی خبری باندی غور کول په کار

دی چه د بوتی د ژوندون فناء کونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم گرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزگر څیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنی تامل او لږ تصور او اتکل سره څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور ډوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوتی خوړونکی چینجی او خزندی شړل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نباتات و ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوتو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی گرد (تول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واورې، پلې، خاورې او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی ځکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع گرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانگه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالی څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نباتات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری گټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانگو له میوو څخه پوره فائده واخلي. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نری د تکو شتو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منگور، لرم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لرم لښه تومبل نه دی له هنده دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده

نیش عقرب نه از پی کین است مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دویدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلي دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پتیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پتیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او گټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصلیدی هغه به اوس په لاس نه راځي کله چه داسی دی نو دا تمثیل له اسبابو او مسبباتو څخه پرته (علاوه) پر بل کوم شی باندی نه لگیږي ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هیڅ کله کوم مسبب په خپل وجود کښی بریالی (کامیاب) کیدی نشی او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم کښی ولیکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخی او رڼا الغرض د ژوندون او ترقی گرد (تول) اسباب په زړه پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مراوی او وچپړی.

وروسته له دی دریم تعوذ له (نفاثات فی العقد) څخه وکر شو لکه چه وویل شول له هغه څخه ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له اثره مسحور ته داسی امور پیشیږي چه له هغو څخه د طبیعت اصلی آثار مغلوب او مړه کیږي. نو د سحر آفت هغه آفت ته ډیر ورته دی چه تر کودی ته له واورې او پلې او د غریزی حرارت د بندیدو په سبب پیدا کیږي او د هغه په نشوونما او وده او لوئیدو کښی نقصان پښوی هغه الفاظ چه د (لبید بن اعصم) په قصه کښی شته ځینی ئی دا دی «فقام علیه الصلوة والسلام کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاریږي چه پر دوی باندی کوم شی مستولی شوی و او د دوی د طبیعت مقتضیات ئی پت کړی و چه د جبریل علیه السلام په تعوذ سره د الله تعالی په امر هغه عارضه ورکه شوه.

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط یوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانگه یا لښته ماتوی یا بوتی له بیخه راوکاږي د باندی ئی غورځوی یا ئی پانی یا ئی میوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په ډیر وضاحت راوبښوله.

په دغه تقریر او وینا کښی که کوم لږ والی شته خو هغه یواځی دا دی چه کله کله تخم ته پرته (علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونیدلو څخه ورپیشیږي بیا خو ئی میړتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه یا قلب یا د تخم «سوداء» ورته وایه شی او د زرغونیدلو اصلی ماده وی خوری یا ئی د بلی کومی پیښی په سبب دننه برخه تکه توره واړوی یا له منځه دوه پلې شی او د نشونما او د زرغونیدلو، لوئیدلو او د ودی قابلیت پکښی پاتی نشی ښائی د دی لږتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښی د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذی تعلیم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترگو نه ښکاری بلکه په پته سره د ایمان په قوت کښی کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفیات والسرائر څخه بل څوک نشی کولی خو کله چه د وسوسو مقابله له ایمان سره وشي نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ایمان د مبادی او مناقشی له اصولو څخه شمیرلی کیږي او له هغو څخه ایمان ته مدد رسی. اوس له تجربو څخه راښکاره شوه چه له گردو (تولو) څخه اول د ایمان انقیاد او تسلیم نشو او نما د حق تعالی د بی انتهاء تربیتونو او بی غایاتو انعاماتو د لیدلو څخه حاصلیږي نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندی نظر واچوو نو غمونږ ذهن دی خوا ته منتقل کیږی چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دی څکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسمانی او روحانی ضروریاتو رسونه دی او دا کار پرته (علاوه) له هسی یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکی نه دی چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شی د هغه د اقتدار له فیضه د باندی نه دی هم داسی ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلی شو او بیشکه د هغه لوی شان داسی کیدی شی چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) گواکی مالکیت یا ملکیت د داسی یو قوت نوم دی چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیری څکه چه د ربوبیت لنډ تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دی او پر دغو دواړو باندی قدرت لرل دی دا د مطلق شهنشاه منصب دی که لږ له دی څخه وړاندی ته څیر شو نو د دی علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم موندله کیږی څکه چه معبود هغه ته وایه شی چه د هغه د حکم په مقابل کښی هر څوک غاړه کیږدی او د ده د امر په مقابل کښی د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شی نو ښکاره ده چه دا د بندگی انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښی د بل چا په مخ کښی نه کاوه او نه ئی وړ (لاتق) دی د دی دواړو شیانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دی څکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یواځی هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. وویئ

﴿قُلْ الْعَبْدُ لِلَّهِ مَنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ شَيْئًا وَلَا نَفْعًا﴾

لنډه ئی دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ گرځی ربوبیت دی وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له ټولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطانی وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریری چه هلته خپله چاره جوئی وکړی نو ښائی هم داسی درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شی لکه چه پخپله پروردگار په هم دی ترتیب سره د خپلی ستاینی (صفت) په ﴿يَرْبُّ الْكَاسِ، مَلِكُ الْكَاسِ، إِلَهُ الْكَاسِ﴾ سره په سورت «الناس» کښی بیان فرمایلی دی او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شیان په نظر راځی چه پرله پسې صفت په صفت بیان کړی شوی دی. په دی باندی به داسی پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښی واخلی څکه چه حقیقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسیدلو عنوان ټاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښی «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښی وسوسه اچوی او کله چه څوک وپښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسې بیرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د ربر (تکلیف)، تعدی لاس پری کول او د رعیتونو د آرامی او د هوسانی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطینو او د ټولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده څکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کینود شی او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغی ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولی شو هغه د (رب الناس) په مقابله کېنې دی چه په پخوانی تحریر کېنې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلی شی بیا دی وکتلی شی چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کېنې څومره نام او کامل تقابل ښکارېږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کودی کړی وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کېنې کله داسی هم پېښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی گڼل چه هغه ئی نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئی نه وی داسی ئی باله چه کړی ئی دی د دی پېښی د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کېنې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړی او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا څو ځلی په لمانځه کېنې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی)**: بېشکه چه زه یو سری یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنگه یقین وکړی شی؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان گډ وی» اگر که د هغی سهوی او نسیان څخه دا نه لارمېږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کېنې شکوک او شبهات پیدا شی او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کړی یا یو ناشوی کار به ئی داسی گانه چه کړی ئی دی څرنگه به دا لارمېږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کېنې څه شک او شبهه پیدا شی.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشی او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کېنې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سری په نسبت په قاطعه و براهینو او نیره و دلائلو ثابت شی چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاخی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار گرځولی دی نو څرنگه ممکن کیدی شی چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کېنې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پوری اړه (تعلق) لری د سحر او جادو لږ څه اثر لويديلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کېښی څه خلل او دیل اچولی شی.

دوهمه تنبيه : د معوذتینو په قرآنیت باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانې څخه تر اوسه پوری په تواتر سره ثابته شوی ده. یواځی د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شی چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کېښی نه لیکل. خو دا خبره دی ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دی دوو سورتونو په قرآنیت کېښی هیڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئی منل چه دا د پاک الله کلام دی او یقیناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دی د نزول اصلی مقصد رقیه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دی دوو سورتونو لیکل په هغه مصحف کېښی چه د تلاوت دپاره وی له احتیاطه چپ (خلاف) دی «انه کان لا یعد المعوذتین من القرآن وکان لا یکتبهما فی مصحفه ویقول انهما منزلتان من السماء وهما من کلام رب العلمین ولکن النبی علیه الصلوة والسلام کان یرقی و یعوذ بهما فاشتبیه علیه انهما من القرآن أولیستامنه فلم یکتبهما فی المصحف» (د روح البیان د څلورم جلد ۷۲۳ مخ وگوری!) قاضی ابوبکر باقلانی لیکی «لم ینکر ابن مسعود رضی الله عنه کونهما من القرآن وانما انکر اثباتهما فی المصحف فانه کان یروی ان لا یکتب فی المصحف شیئا الا ان کان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی کتابته فیه وکان لم یبلغه الإذن» (د فتح الباری د اتم جلد ۷۱ مخ وگوری!) حافظ یوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کړی دی «لم یکن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غیره فی قرآنیتهما وانما کان فی صفة من صفاتهما» (د فتح الباری د پنځم جلد ۷۱ مخ وگوری!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصریح کړی ده هیڅ یو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او دیر امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتین هم له متلوه قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل پرمېښی فکر باندی پاتی نه وی برسیره په دی د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلومیږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کېښی د اوریدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کېښی لیکلی شوی دی «ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفیده للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفید للیقین. الذی یضمحل الظن فی مقابله فتلك الآحاد مما لا یلتفت الیه ثم ان سلمنا اختلافهم فیما ذکر قلنا انهم لم یختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله علیه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد کونه من القرآن وذلك لا یضر فیما نحن بصدده الخ» حافظ ابن حجر رحمة الله علیه وائی «واجب باحتمال انه کان متواتراً فی عصر ابن مسعود لکن لم یتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ» او صاحب المعانی لیکی «ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلك الخ».

یا اله العَلَمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسی خالص توفیق او تیسیر راوباسه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت؟ ثمره چه یواځی ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز دروړاندی کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئی کړی! الهی مونږ معترف یو چه د دی لوی خدمت په پای (آخر) ته رسولو کښی مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسنا تو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسی هیله (امید) ده چه ته د خپلی نکستی پالنی له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولری! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښی متمتع وگرځوی!

یا اله العَلَمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دی ښه کار کښی محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دی عظیم الشان کار کښی ئی رفاقت او اعانت راسره کړی دی. مگرد (تول) وښی! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئی مأمون او مصئون ولری! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمه الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښی یو ځای کړی!

تمت الترجمة والتفسير فلله الحمد اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً، ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم اللهم آانس وحشتي في قبري اللهم ارحمني بالقرآن العظيم واجعله لي اماماً و نوراً وهدى ورحمة اللهم ذكروني منه ما نسيت وعلمني منه ما جهلت وارزقني تلاوته آناء الليل واطراف النهار واجعله لي حجة يا رب العلمين!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئی په سین شو ولی؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښی قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (ښه)

- دهرې ژبې ویونکی چه کله خبری کوی نوچیرته دریگی اوچیرته نه دریگی، کله ډیراوکله بز ایساریگی اوپه دی ودریدو اونه دریدو کښی دخبری پوره بیان اومفهوم کښی ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجز کلام اوعبارت هم دویناپه ډول واقع دی. له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو اونه دریدو ښه (علائم) مقرر کړی دی چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی اوهغه رموز دادی .

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښی وره غونډی دائره وی ، داپه حقیقت کښی غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کښی لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ۀ خونه شی لیکلی مگروره غونډی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

مر - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هر و مرو (خامخا) دریدل پکاردی اوکه چیری څوک ونه درید نو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل خه شی ددی په پښتو ژبه کښی داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ،
(پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسید و امر اوله کیناستو نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازمدی او که چیری متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وگزی چه (پاسه مه - کینه) چه په هغه کښی به د و درید ونه نهی او د کیناستود امر احتمال کیکی اویقیناً دابه د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا علامه هلته وی چه کوم خای مطلب نه پوره کیکی او ویونکی مزیده هم خه وینا کول غواری .

ج - داد جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره اونه دریدل جائز دی .

ز - داد مجوز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - داد مرخص وقف علامه ده دلته پیوست (یو خای) لوستل پکاردی لیکن که چیری خوک ستری شی او ودریکی نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صله - داد الوصلُ اَوَّلُ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قیل علیه الوقف خلاصه ده دلته دریدل پکارنه دی.
صل - داد قَدْ یُوَصِّلُ علامه ده دلته کله ودریدی شی اوکله نه
لیکن دریدل غوره دی.

قف - داد قَفْ لفظ دی چه معنی ئی ده ودریگه اودا علامه
هله استعمالی کی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.
س یا سکت - داد سکت علامه ده دلته لگ وخت دریدل پکاری
خوچه تنفس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه - داد اوکدی سکت علامه ده دلته دسکت په نسبت پیر
دریدل پکاری لیکن چه تنفس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکت اووقفه کنبی دافرق دی چه سکت کنبی لگ وخت
اوپه وقفه کنبی پیر وخت ودریدی شی.

لا - دلامعنی چه نیشته داعلامه کله خودآیت پورته وی او
کله عبارت دننه که عبارت دننه وی نودریدل بالکل
نه دی پکارا وکه دآیت پورته وی نوپیا اختلاف دی.
دخینوپه نزد دریدل اود بعضوپه نزد نه دریدل روادی
خوکه خوک ودرید یا ونه درید په دی سره مطلب کنبی شه
خلل نه واقع کیکی وقف هله نه دی پکارچه د عبارت دننه
لیکلی وی.

ک - داد کذلک علامه ده یعنی چه کوم رمز (نسه) دی ک نه

وراندی لیکلی شوی ده دلته کبئی دی همغه وکترلی شی.

۵ - داددی علامه ده چه په دی خای دغیر کوفیینو په نزد آیت
ده که چا وقف وکړ نو د اعدای (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

۶ - داد دریو تکو (نقطو) وقف نژدی نژدی راخی دی ته
معافته ویلی شی کله خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی.
ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معافته
کوی او حکم ئی داده چه په دی دواړو وکبئی په یو باندی
دریدل پکار دی په بل نه او په وقف کبئی درموز و (نښو)
قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکار دی.

د دویم جلد فہرس
 له (۱۶) تر (۳۰) پارے
 د سورة الكهف (۷۵) آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

دسورت شماره	دسورت نامه	دصفحه رقم	دپارے شماره	دسورت شماره	دسورت نامه	دصفحه رقم	دپارے شماره
۱۹	سُورَةُ مَرْيَمَ	۲۰	۱۶	۴۳	سُورَةُ الزُّمُرِ	۱۰۵۶	۲۵
۲۰	سُورَةُ طه	۶۸	۱۶	۴۴	سُورَةُ الدُّحَانِ	۱۰۹۰	۲۵
۲۱	سُورَةُ الْأَنْبِيَاءِ	۱۳۰	۱۷	۴۵	سُورَةُ الْجَاثِيَةِ	۱۱۰۵	۲۵
۲۲	سُورَةُ الْحَجِّ	۱۸۶	۱۷	۴۶	سُورَةُ الْأَحْقَافِ	۱۱۲۴	۲۶
۲۳	سُورَةُ الْمُؤْمِنُونَ	۲۳۸	۱۸	۴۷	سُورَةُ مُحَمَّدٍ	۱۱۵۰	۲۶
۲۴	سُورَةُ النُّورِ	۲۸۴	۱۸	۴۸	سُورَةُ الْفَتْحِ	۱۱۷۴	۲۶
۲۵	سُورَةُ الْفُرْقَانِ	۳۴۲	۱۸ - ۱۹	۴۹	سُورَةُ الْحُجُرَاتِ	۱۲۰۳	۲۶
۲۶	سُورَةُ الشُّعَرَاءِ	۳۸۰	۱۹	۵۰	سُورَةُ قَت	۱۲۱۹	۲۶
۲۷	سُورَةُ النَّحْلِ	۴۲۹	۱۹ - ۲۰	۵۱	سُورَةُ الذَّارِيَاتِ	۱۲۳۵	۲۶ - ۲۷
۲۸	سُورَةُ الْقَصَصِ	۴۸۰	۲۰	۵۲	سُورَةُ الطُّورِ	۱۲۵۲	۲۷
۲۹	سُورَةُ التَّكْوِيْنِ	۵۳۹	۲۰ - ۲۱	۵۳	سُورَةُ النَّجْمِ	۱۲۶۶	۲۷
۳۰	سُورَةُ الرُّوْمِ	۵۸۰	۲۱	۵۴	سُورَةُ الْقَمَرِ	۱۲۸۵	۲۷
۳۱	سُورَةُ لُقْمَانَ	۶۱۴	۲۱	۵۵	سُورَةُ الرَّحْمَنِ	۱۳۰۱	۲۷
۳۲	سُورَةُ السَّجْدَةِ	۶۳۷	۲۱	۵۶	سُورَةُ الْوَاقِعَةِ	۱۳۱۸	۲۷
۳۳	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	۶۵۲	۲۱ - ۲۲	۵۷	سُورَةُ الْحَدِيدِ	۱۳۳۷	۲۷
۳۴	سُورَةُ مَسَّيَا	۷۱۴	۲۲	۵۸	سُورَةُ الْمَجَادِلَةِ	۱۳۶۲	۲۸
۳۵	سُورَةُ قَاطِرٍ	۷۵۳	۲۲	۵۹	سُورَةُ الْحَشْرِ	۱۳۸۱	۲۸
۳۶	سُورَةُ يٰس	۷۸۱	۲۲ - ۲۳	۶۰	سُورَةُ الْمُشْتَحَةِ	۱۴۰۲	۲۸
۳۷	سُورَةُ الصَّافَّاتِ	۸۱۶	۲۳	۶۱	سُورَةُ الصَّافِ	۱۴۱۶	۲۸
۳۸	سُورَةُ ص	۸۵۸	۲۳	۶۲	سُورَةُ الْجُمُعَةِ	۱۴۲۶	۲۸
۳۹	سُورَةُ الزُّمَرِ	۸۹۳	۲۳ - ۲۴	۶۳	سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ	۱۴۳۵	۲۸
۴۰	سُورَةُ الْمُؤْمِنِ	۹۳۸	۲۴	۶۴	سُورَةُ النَّحْلِ	۱۴۴۳	۲۸
۴۱	سُورَةُ حَمْرُ السَّجْدَةِ	۹۸۵	۲۴ - ۲۵	۶۵	سُورَةُ الْفَلَاقِ	۱۴۵۳	۲۸
۴۲	سُورَةُ النَّازِعَاتِ	۱۰۲۱	۲۵	۶۶	سُورَةُ النَّازِعَاتِ	۱۴۶۷	۲۸

دویم جلد فہرس
 لہ (۱۶) تر (۳۰) پارے
 دسورۃ الکھف (۷۵) آیت لہ ابتداء تریای (آخر) سورۃ الناس

دسورت شماره	دسورت نامہ	دصفح رقم	دپارے شمارہ	دسورت شماره	دسورت نامہ	دصفح رقم	دپارے شمارہ
۶۷	سُورَةُ الْمُلْكِ	۱۴۸۰	۲۹	۹۱	سُورَةُ الشَّمْسِ	۱۷۱۴	۳۰
۶۸	سُورَةُ الْقَلَمِ	۱۴۹۴	۲۹	۹۲	سُورَةُ الْاٰیِلِ	۱۷۱۹	۳۰
۶۹	سُورَةُ الْحَاقَّةِ	۱۵۱۰	۲۹	۹۳	سُورَةُ الضُّحٰی	۱۷۲۳	۳۰
۷۰	سُورَةُ الْمَعَارِجِ	۱۵۲۳	۲۹	۹۴	سُورَةُ الشَّرْحِ	۱۷۲۷	۳۰
۷۱	سُورَةُ نُوحٍ	۱۵۳۴	۲۹	۹۵	سُورَةُ التِّیْنِ	۱۷۳۰	۳۰
۷۲	سُورَةُ الْحِجَّتِ	۱۵۴۵	۲۹	۹۶	سُورَةُ الْعَلَقِ	۱۷۳۳	۳۰
۷۳	سُورَةُ الْمَزَّیِّلِ	۱۵۵۸	۲۹	۹۷	سُورَةُ الْقَدْرِ	۱۷۳۹	۳۰
۷۴	سُورَةُ الْمَدَّیْنِ	۱۵۶۹	۲۹	۹۸	سُورَةُ الْبَيِّنَاتِ	۱۷۴۱	۳۰
۷۵	سُورَةُ الْفِيَّامَةِ	۱۵۸۴	۲۹	۹۹	سُورَةُ الزُّلْزَالِ	۱۷۴۵	۳۰
۷۶	سُورَةُ الدَّهْرِ	۱۵۹۵	۲۹	۱۰۰	سُورَةُ الْعَادِيَاتِ	۱۷۴۸	۳۰
۷۷	سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ	۱۶۰۷	۲۹	۱۰۱	سُورَةُ الْقَارِعَةِ	۱۷۵۱	۳۰
۷۸	سُورَةُ النَّبَاِ	۱۶۲۱	۳۰	۱۰۲	سُورَةُ النَّكَارِ	۱۷۵۴	۳۰
۷۹	سُورَةُ النَّازِعَاتِ	۱۶۳۱	۳۰	۱۰۳	سُورَةُ الْعَصْرِ	۱۷۵۶	۳۰
۸۰	سُورَةُ عَبَسَ	۱۶۴۲	۳۰	۱۰۴	سُورَةُ الْهُمَزَةِ	۱۷۵۸	۳۰
۸۱	سُورَةُ التَّكْوِيْنِ	۱۶۵۰	۳۰	۱۰۵	سُورَةُ الْفِيلِ	۱۷۶۱	۳۰
۸۲	سُورَةُ الْاِنْفِطَارِ	۱۶۵۸	۳۰	۱۰۶	سُورَةُ قُرَيْشٍ	۱۷۶۳	۳۰
۸۳	سُورَةُ الْمُطَفِّفِيْنَ	۱۶۶۳	۳۰	۱۰۷	سُورَةُ الْمَاعُونِ	۱۷۶۵	۳۰
۸۴	سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ	۱۶۷۱	۳۰	۱۰۸	سُورَةُ الْكُوثرِ	۱۷۶۷	۳۰
۸۵	سُورَةُ الْبُرُوجِ	۱۶۷۸	۳۰	۱۰۹	سُورَةُ الْكَافِرُوْنَ	۱۷۶۹	۳۰
۸۶	سُورَةُ الْقَارِقِ	۱۶۸۵	۳۰	۱۱۰	سُورَةُ النَّصْرِ	۱۷۷۳	۳۰
۸۷	سُورَةُ الْاَعْلٰی	۱۶۸۸	۳۰	۱۱۱	سُورَةُ تَبٰتٰتِ	۱۷۷۴	۳۰
۸۸	سُورَةُ الْفَاشِيَةِ	۱۶۹۴	۳۰	۱۱۲	سُورَةُ الْاِخْلَاصِ	۱۷۷۷	۳۰
۸۹	سُورَةُ الْفَجْرِ	۱۷۰۰	۳۰	۱۱۳	سُورَةُ الْفَلَقِ	۱۷۷۹	۳۰
۹۰	سُورَةُ الْبَكْدِ	۱۷۰۹	۳۰	۱۱۴	سُورَةُ النَّاسِ	۱۷۸۱	۳۰

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى الْمَجْلَدُ الثَّانِي - الْآخِر -
مِنْ الْجُزْءِ (١٦) إِلَى (٣٠)

مِنْ بَدَايَةِ الْآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ إِلَى آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

دخدای تعالیٰ پہ مرستہ (مدد) او توفیق دویم جلد (آخری)
پای (آخر) تہ ورسید لہ (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورۃ الکھف (٧٥) آیت لہ ابتداء تر پای (آخر)
سورۃ الناس

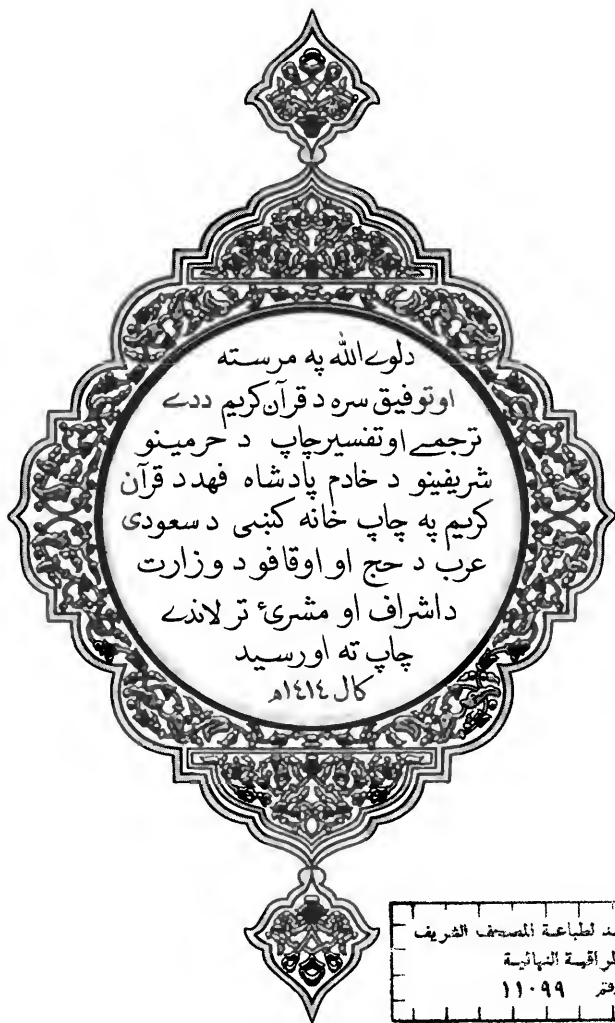

حقوق الطبع محفوظة

للمصنف جلالة الحمد الشريفة للملك في هذا

الطبعة المصحف الشريف

ص. ب. ٣٥٦١ - المدينة المنورة

د چاپ حقوق محفوظ دی
 په حق کنبی د حرمینو شریفینو د خادم پادشاه فهد
 د قرآن کریم د چاپ خانہ (ص ۳۵۶۱) مدینه منوره

قرآن کریم

ترجمہ اور تفسیر
پہ پینستورثہ کنبی

دویم جلد

۲۰ (۱۹) قر (۲۰)

پرسہ پورٹ